Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE ATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS, ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS, AUCTA ; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA ; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS PATRES, LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,

ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA ET AMPLIUS ;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIÆ, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM, AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST, PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVEMQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEME VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT ; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXXIII.

JOANNES CINNAMUS. THEODORUS PRODROMUS. ALII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA

SÆCULUM XII. ANNI 1150-1180.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΙΝΝΑΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΒΙΒΛΙΑ Ζ'.

JOANNIS CINNAMI

HISTORIARUM LIBRI VII

EX EDITIONE ET CUM NOTIS CAROLI DU FRESNII DU CANGII, QUI, APPENDICIS VICE, SUBJUNXIT STEMMATA GENEALOGICA ACCURATISSIMA AD HISTORIÆ COMNENICÆ PLENIOREM NOTITIAM, ET CHRISTOPHORI DE BON DELMONTIBUS DESCRIPTIONEM URBIS CONSTANTINOPOLEOS, ANTE EJUS A TURCIS EXPUGNATIONEM;

ACCEDUNT

ARSENII IN MONTE SANCTO MONACHI, LUCÆ CHRYSOBERGÆ, CP. PATRIARCHÆ, ALEXII ARISTENI NOMOPHYLACIS, THEORIANI PHILOSOPHI CHRISTIANI, MANUELIS COMNENI, ALEXII COMNENI, ANDRONICI COMNENI, IMPP.; JOANNIS PHOCÆ, EPIPHANII MONACHI, PERDICCÆ PROTONOTARII EPHESINI, ANONYMI, EUGESIPPI, THEODORI PRODROMI,

QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 12 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA

1864

TRADITIO CATHOLICA

SÆCULUM XII. *ANNI* 1150-1180.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXXIII CONTINENTUR

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, viâ dicta Bac d'Asnières. — 95.10.1905.

ANNO DOMINI MCL.

ΑΡΣΕΝΙΟΥ

ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ,

Παρακειμένων ἑκάστῳ κεφαλαίῳ καὶ τῶν ἁρμοζόντων ψηφίων τῶν θείων κανόνων, ἀφ' ὧν καὶ ὁ νοῦς εἴληπται. Ἃ ἀναγινώσκων ἀκόπως εὑρήσεις τὰ συντείνοντα· πρότερον μὲν ἀπὸ τῶν κεφαλαίων τὸν ἅπαντα νοῦν ἐκμανθάνων· ἔπειτα δὲ τοῖς ψηφίοις ἀναζητῶν ἐν τῇ τῶν κανόνων βίβλῳ· καὶ πλατύτερον περὶ ἑκάστου πληροφορούμενος, εἰς δόξαν τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Ἀμήν.

—

ARSENII

EJUS QUOD EST IN SANCTO MONTE MONASTERII MONACHI *

DIVINORUM CANONUM SYNOPSIS,

Appositis unicuique capiti congruentibus divinorum canonum numeris, ex quibus mens desumpta est. Quæ legendo, nullo negotio invenies ea quæ ad rem pertinent: primum quidem ex capitibus omnem sensum ediscendo, deinde vero numerorum ope in canonum libro investigando, plenius etiam de singulis certior factus, ad gloriam sanctæ et consubstantialis Trinitatis. Amen.

—

α'. Ὅτι δεῖ πρὸ πάντων ὀρθοδόξως πιστεύειν εἰς τὴν A ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, τοῖς δόγμασι τῶν ὁσίων ἡμῶν Πατέρων καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων ἀκολουθοῦντας· οἱ γὰρ μὴ οὕτω πιστεύοντες ἀναθεματίζονται.

Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Λόγοι β' ἐκ τῶν συνοδικῶν τοῦ ἁγίου Σωφρονίου.

Λίβελλος Μιχαὴλ Συγκέλλου.

Λόγος περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ζ' συνόδων.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν α' καὶ ε'.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ζ', η' καὶ θ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν β', ρλε', ρλς', ρλζ'.

B Καὶ συνόδου ἕκτης κανὼν πρῶτος.

β'. Ὅτι οὐ δεῖ λέγειν τινὰ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ συνάγεσθαι, καὶ τὰς μνήμας τῶν ἁγίων μαρτύρων. Οἱ γὰρ ταῦτα λέγοντες ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ε' καὶ κ'.

γ'. Ὅτι δεῖ ἀνυπερθέτως τηρεῖν τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας· οἱ γὰρ μὴ φυλάσσοντες αὐτοὺς, εἰ

1. Oportere ante omnia secundum sanam opinionem credere in sanctam et consubstantialem Trinitatem, sanctorum Patrum nostrorum atque œcumenicorum doctorum decretis inhærentes. Qui enim non ita credunt, anathemate percelluntur.

Revelatio sancti Gregorii Thaumaturgi.

Orationes 2 ex synodalibus sancti Sophronii.

Libellus Michaelis Syncelli.

Oratio de sanctis et œcumenicis VII synodis.

Synodi Constantinopolitanæ canon 1 et 5.

Synodi Ephesinæ canon 7, 8 et 9.

Synodi Carthaginiensis canon 2, 135, 136, 137.

Synodi VI canon 1.

2. Non oportere quemquam dicere domum Dei contemptui habendam esse, quod in ea conventus habeantur, sanctorumque martyrum memoria celebretur. Qui enim hæc dicunt, anathemate feriuntur.

Synodi Gangrensis canon 5 et 20.

3. Oportere absque cunctatione divinos et sacros canones servare. Qui enim eos non custodiunt, si-

* Archiepiscopi postea CP.

quidem sacris officiis addicti sint, deponuntur: laici vero excommunicantur.

Synodi Ephesinæ canon 7.

Synodi Calchedonensis canon 1.

Synodi Sardicensis canon 20.

Synodi Carthag. canon 1, 18, 34, 135, 136, 137.

Synodi VI canon 2.

Synodi VII canon 1, 2, 11.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 10.

Sancti Basilii canon 88.

Constitutionis caput 1. 2, 22.

4. Suscipiendas esse ac legendas omnes receptas divinas Scripturas Veteris et Novi Testamenti, necnon et sanctorum Patrum nostrorum et doctorum scripta; atque ex iis episcopos singulis Dominicis aliquid populum edocere. Qui vero corrumpunt aut concidunt aliquid ex his sacris Libris, excommunicantur.

Sanctorum apostolorum canon 85.

Synodi Laodicenæ canon 60.

Synodi Carthaginiensis canon 24.

Synodi VI canon 19 et 68.

Versus sancti Gregorii Theologi, et Versus sancti Amphilochii.

5. Non esse legendos in ecclesia impiorum libros, aut ea quæ dicuntur apocrypha, aut falsa martyrologia, utpote quæ in infidelitatem auditores conjiciant. Neque vero liber ullus non canonicus omnino recipiendus est, verum igni hæc consumenda sunt. Qui autem his tanquam veris attendunt, siquidem sacris initiati sint, deponuntur: laici vero anathemati subjiciuntur. Verumtamen recepta in Ecclesia sanctorum testimonia, in eorum commemorationibus legenda sunt.

Sanctorum apostolorum canon 60.

Synodi Laodicenæ canon 59 et 60.

Synodi Carth. canon 24 et 46.

Synodi VI canon 63, et sancti Athanasii canones 2.

6. Non esse ædificandum divinum templum, nisi instructum sit iis quæ ad illius complementum faciunt; neque vero illud consecrandum absque sanctarum reliquiarum depositione. Qui enim absque his consecrat, deponitur. Item hæreticos domum Dei non ingredi, neque præsentibus illis missam celebrari.

Synodi Laodicenæ canon 6.

Synodi VII canon 7, 17, et sancti Timothei canon 7.

7. Oportere Dei templum ingressos divinorum oraculorum auscultationi insistere, quamvis non faciant ea quæ audiunt; necnon etiam in oratione perseverare, ac sancta communione, atque a jejuniis sacrificia offerri. Qui enim non ita faciunt, excommunicantur.

Sanctorum apostolorum canon 50 et 9.

Synodi Antiochenæ canon 2.

A μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ζ'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν α'.

Συνόδου Σάρδεων κανὼν κ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν α', ιη', λδ', ρλε', ρλς', λζ'.

Συνόδου ς' κανὼν β'.

Συνόδου ζ' κανὼν α', β', ια'.

Τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ι'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν πη'.

Νομικὸν κεφάλαιον α', β', κβ'.

δ'. Ὅτι δεῖ δέχεσθαι καὶ ἀναγινώσκειν πάσας τὰς δεδεγμένας θείας Γραφὰς, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ τὰς συγγραφὰς τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ διδασκάλων· διδάσκειν τε τοὺς ἐπισκόπους ἐκ τούτων καθ' ἑκάστην Κυριακὴν τὸν λαόν. Οἱ δὲ διαφθείροντες ἢ κατατέμνοντες ἐκ τούτων τῶν ἱερῶν Βιβλίων, ἀφορίζονται.

B

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν πε'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ξ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κδ'.

Συνόδου ς' κανὼν ιθ' καὶ ξη'.

Στίχοι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· καὶ στίχος τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου.

ε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ βιβλία ἀσεβῶν, ἢ τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, ἢ τὰ ψευδῆ συντεθέντα μαρτυρολόγια, ὡς εἰς ἀπιστίαν ἐμβάλλοντα τοὺς ἀκούοντας· οὔτε δὲ ἀκανόνιστόν τι βιβλίον δέχεσθαι ὅλως· ἀλλὰ πυρὶ ταῦτα καταναλίσκειν· οἱ δὲ ὡς ἀληθέσι προσέχοντες τούτοις, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζονται. Τὰ μέντοι δεδεγμένα τῇ Ἐκκλησίᾳ μαρτύρια τῶν ἁγίων ἀναγινώσκεσθαι δεῖ ἐν ταῖς μνήμαις αὐτῶν.

C

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξ'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νθ' καὶ ξ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κδ' καὶ μς'.

Συνόδου ς' κανὼν ξγ', καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανόνες β'.

ς'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα οἰκοδομεῖν θεῖον ναὸν μὴ ἔχοντα τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν· οὔτε δὲ καθιεροῦν τοῦτον χωρὶς καταθέσεως ἁγίων λειψάνων· ὁ γὰρ ἐκτὸς τούτων καθιερῶν καθαιρεῖται. Καὶ ὅτι αἱρετικοὶ εἰς οἶκον Θεοῦ οὐκ εἰσέρχονται· οὔτε δὲ παρόντων αὐτῶν γίνεται σύναξις.

D

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ς'.

Συνόδου ζ' κανὼν ζ', ιζ', καὶ τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ζ'.

ζ'. Ὅτι δεῖ τοὺς εἰσιόντας εἰς ναὸν Θεοῦ παραμένειν τῇ ἀκροάσει τῶν θείων λογίων, κἂν μὴ ποιῶσιν ἃ ἀκούουσι· καὶ τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν, καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει· καὶ ἀπὸ νηστικῶν τὰς θυσίας προσάγεσθαι· οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιοῦντες ἀφορίζονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ν' καὶ θ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μα'.

Συνόδου ς' κανὼν κθ', καὶ τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ιζ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον θ'.

η'. Ὅτι δεῖ ἐν ταῖς συνάξεσιν Εὐαγγέλια μετὰ καὶ ἑτέρων Γραφῶν ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ψαλμοὺς δὲ ᾄδειν, καὶ διὰ μέσου γίνεσθαι ἀναγνώσεις· καὶ τὴν αὐτὴν δὲ λειτουργίαν πάντοτε ποιεῖν.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ς', ιζ', ιη', ιθ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ργ'.

θ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν Τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, οὔτε δὲ μαρτύρων μνήμας ἐπιτελεῖν, εἰ μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ μόνον· καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐπὶ δὲ ταῖς λοιπαῖς ἡμέραις τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, γινέσθω ἡ θεία τῶν προηγιασμένων λειτουργία.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα' καὶ να', καὶ συνόδου ς' κανὼν β'.

ι'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν πιστῶν ἀπολιμπάνεσθαι τῶν θείων συνάξεων· εἰ γὰρ ἀπολειφθῇ ἐν ἑβδομάσι τρισὶν, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου ς' κανὼν π'.

ια'. Ὅτι οὐ δεῖ κληρικὸν ἐν δύο πόλεων κατατάττεσθαι ἐκκλησίαις, ἀλλὰ ἀρκεῖσθαι κατὰ τὸν τῶν κανόνων ὅρον τῇ μιᾷ· τῆς δὲ ἑτέρας ἀφίστασθαι πάντως, ἐπεὶ καθαιρεῖται· ἐν δὲ τοῖς ἔξω πόλεως χωρίοις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων παραχωρείτω [ἴσ. παραχωρείσθω] τοῦτο.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ι' καὶ κ', καὶ συνόδου ζ' κανὼν ιε'.

ιβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ προστιθέναι τὸ, *Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς*· αἱρετικῶν γάρ ἐστιν ἡ τοιαύτη φωνή. Ἐπεὶ εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶν ὁ τοῦτο λέγων, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου ς' κανὼν πα'.

ιγ'. Ὅτι δεῖ μόνους τοὺς ἱερεῖς εἰσιέναι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ μεταλαμβάνειν· καὶ ὅτι τοῖς σώμασι τῶν τελευτησάντων κοινωνία οὐ δίδοται.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ'.

Καρθαγένης ιη', καὶ συνόδου ς' κανὼν πγ'.

ιδ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν λαϊκῶν ἑαυτῷ τῶν θείων μυστηρίων μεταδιδόναι παρόντος ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου· καὶ ὅτι οἱ μεταλαβόντες ὀφείλουσιν εἰς σταυροῦ τύπον σχηματίζεσθαι τὰς ἑαυτῶν χεῖρας, καὶ οὕτω προσέρχεσθαι τοῖς θείοις μυστηρίοις.

Συνόδου ς' κανὼν νη' καὶ ρα'.

ιε'. Ὅτι οὐ δεῖ διαπέμπεσθαι τὰ ἅγια εἰς λόγον εὐλογιῶν ἀπὸ παροίκων εἰς παροίκους· οὔτε δὲ ἐν οἴκοις γίνεσθαι προσφορὰν χωρὶς ἐκκλησίας παρὰ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιδ' καὶ νη'.

ις'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀπαιτεῖν τὸ οἱονοῦν εἶδος ἀπὸ τῶν μεταλαμβανόντων τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καθαιροῦνται.

A Synodi Carthaginiens. canon 41.

Synodi VI canon 29, et sancti Timothei canon 17.

Et legis caput 9.

8. In synaxibus cum aliis Scripturis legenda esse Evangelia, et psalmos canendos, lectionesque interjiciendas, atque idem officium semper celebrandum.

Synodi Laodicenæ canon 6, 17, 18, 19.

Synodi Carthaginiensis can. 103.

9. Non oportere in Quadragesima panem offerre, neque martyrum commemorationes peragere, nisi in Sabbato et Dominica tantum : ac festum Annuntiationis. In cæteris vero diebus sanctæ Quadragesimæ, divinum pridem sanctificatorum celebretur officium. B

Synodi Laodicenæ canon 41 et 51, et synodi VI canon 2.

10. Non oportere quemquam fidelium a divinis synaxibus abesse : si enim per tres hebdomadas non interfuit, siquidem sacris deditus sit, deponatur ; laicus vero, excommunicetur.

Synodi VI canon 80.

11. Non oportere clericum in duarum urbium ecclesiis ordinari, sed una contentum esse juxta canonum definitionem, ab altera vero penitus recedere : sin vero, deponitur. In vicis vero qui sunt extra urbem, propter hominum defectum, hoc conceda tur.

C Synodi Calchedonensis canon 10 et 20, et synodi VII canon 15.

12. Trisagio hymno non esse adjiciendum : *Crucifixus propter nos*; hæreticorum enim est ejusmodi vox. Siquidem enim sacris addictus sit qui hoc dicit, deponatur; laicus vero, excommunicetur.

Synodi VI canon 81.

13. Oportere solos sacerdotes ad sanctum altare accedere et communicare : ac defunctorum corporibus non esse dandam communionem.

Synodi Laodicenæ canon 19.

Synodi Carthaginiensis 18, et synodi VI canon 83.

D 14. Non oportere quemquam laicorum sibi divina sacramenta impertire, præsente episcopo, aut presbytero, aut diacono. Item communicantes debere in crucis figuram manus suas componere, sicque ad divina sacramenta accedere.

Synodi VI canon 58 et 101.

15. Non oportere sancta eulogiarum nomine a parœcis ad parœcos transmitti, neque in privatis ædibus fieri oblationes absque Ecclesiæ episcopo aut presbytero.

Synodi Laodicenæ canon 14 et 58.

16. Non oportere qualemcumque speciem nummi exigere ab his qui corpus Christi sumunt : alioquin deponuntur.

Synodi VI canon 23.

17. Non oportere plusquam canonicos cantores in medio ecclesiæ cantare, aut ministros exorcizare, aut sacra vasa tangere, aut panem tradere, aut calicem benedicere: verum etiam nunquam januas relinquere; canentes vero nequaquam inconditis clamoribus hoc agere.

Synodi Laodicenæ canon 15, 21, 22, 23, 25, 26 et 43.

Synodi VI canon 33, 75, et synodi VII canon 14.

18. Omnes ecclesiasticas traditiones non scriptas, ex consuetudine in Ecclesia receptas, scriptisque constitutionibus minime contrarias, esse servandas.

Sancti Basilii canon 90 et 91.

19. Non oportere contra Domini mandatum alia quæpiam in sacrificium ad sanctum altare afferre, præter solum panem et vinum aqua mistum: qui enim præter hæc facit, deponatur.

Sanctorum apostolorum canon 3.

Synodi Carthaginiensis canon 37.

Synodi VI canon 28, 37 et 57.

20. Fructus et primitias quæ offeruntur, non esse sancto altari inferendas, sed domum mittendas, ut eas episcopus et cæteri clerici dividant. Qui autem hæc furantur aut auferunt præter voluntatem episcopi, anathemate feriuntur, ac quintuplo mulctantur.

Sanctorum apostolorum canon 4 et 72.

Synodi Gangrensis canon 2.

Synodi Carthaginiensis canon 37.

Synodi VI canon 28, 57 et 99.

Theophili Alexandrini canon 8.

Et legis caput 19.

21. Non oportere linteum aut vas quodlibet sanctificatum alii cuipiam usui attribuere. Qui enim hoc facit, si quidem sacris deserviat, tanquam sacrilegus deponitur; laicus vero excommunicatur.

Sanctorum apostolorum canon 73.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 10.

Et sancti Gregorii Nysseni canon 8.

22. Non oportere Dominica aut Pentecoste genuflectere, sed stantes Domino preces offerre.

Synodi Nicænæ canon 20.

Synodi VI canon 90.

Sancti Petri Alexandrini canon 15.

Sancti Basilii canon 90.

23. Cessandum esse ab operibus die Dominica, nisi necessitas urgeat; Sabbato vero operandum. Qui enim illud otiosi degunt, anathemate percelluntur.

Synodi Laodicenæ canon 29.

24. Sanctas imagines erigendas esse atque adorandas, cum honor ad exemplar transeat. Si quis

A Συνόδου ϛ' κανὼν κγ'.

ιζ'. Ὅτι οὐ δεῖ πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ψάλλειν, ἢ ἐφορκίζειν ὑπηρέτας· ἢ ἅπτεσθαι ἱερῶν σκευῶν, ἢ ἄρτον διδόναι, ἢ ποτήριον εὐλογεῖν· ἀλλὰ μηδέποτε τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν· καὶ τοὺς ψάλλοντας δὲ μὴ βοαῖς ἀτάκτοις χρωμένους τοῦτο ποιεῖν.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιε', κα', κβ', κγ', κε', κϛ' καὶ μγ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν λγ' καὶ οε', καὶ συνόδου ζ' κανὼν ιδ'.

ιη'. Ὅτι δεῖ τηρεῖν καὶ τὰς ἀγράφους πάσας ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, τὰς ἐκ συνηθείας δεδεγμένας τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ ἐναντιουμένας ἐγγράφοις τύποις.

B Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ϟ' καὶ ϟα'.

ιθ'. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν ἕτερά τινα εἰς θυσίαν προσάγειν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ἢ μόνον ἄρτον καὶ οἶνον ὕδατι μεμιγμένον· ὁ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιῶν καθαιρείσθω.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν γ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λζ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν κη', λζ', καὶ νζ'.

κ'. Ὅτι οὐ δεῖ εἰσάγεσθαι ἐν ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ τὰς προσφερομένας καρποφορίας καὶ ἀπαρχάς, ἀλλ' εἰς οἶκον ἀποστέλλεσθαι, ὡς ἂν ἐπιμερίσωνται ταῦτα ὅ τε ἐπίσκοπος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Οἱ δὲ ταῦτα κλέπτοντες, ἢ ἀφαιρούμενοι παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀναθεματίζονται, καὶ ζημιοῦνται πενταπλασίονα.

C Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν δ' καὶ οβ'.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν β'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λζ'.

Καὶ συνόδου ϛ' κανὼν κη', νζ' καὶ ϟθ'.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας κανὼν η'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ιθ'.

κα'. Ὅτι οὐ δεῖ ὀθόνην ἢ σκεῦος τὸ οἱονοῦν ἁγιασθὲν εἰς ἑτέραν χρῆσίν τινα σφετερίζεσθαι· ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶν, ὡς ἱερόσυλος καθαιρεῖται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται ἀκοινωνήτως.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ογ'.

Συνόδου τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ι'.

D Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν η'.

κβ'. Ὅτι οὐ δεῖ κλίνειν γόνυ ἐν Κυριακῇ, ἢ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ· ἀλλ' ἑστῶτας προσφέρειν τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχάς.

Συνόδου Νικαίας κανὼν κ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ϟ'.

Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας κανὼν ιε'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ϟ'.

κγ'. Ὅτι δεῖ σχολάζειν τῶν ἔργων ἐν Κυριακῇ, εἰ μὴ ἀνάγκη κατεπείγει· ἐν δὲ τῷ Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι. Οἱ γὰρ ἀργοῦντες αὐτὸ, ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κθ'.

κδ'. Ὅτι δεῖ ἀναστηλοῦσθαι ἁγίας εἰκόνας, καὶ προσκυνεῖσθαι αὐτὰς, ὡς τῆς τιμῆς ἐπὶ τὸ πρωτό-

τυπον διαβαινούσης. Εἰ δέ τις κρύπτει παρ' ἑαυτῷ βιβλίον τῶν εἰκονομάχων, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου ϛ' κανὼν πβ'.

Συνόδου ζ' κανὼν ζ', θ'.

κε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σταυροῦ τύπον κατασκευάζειν· ἀλλ' εἰ καὶ εὑρεθείη, παντὶ τρόπῳ ἀφανίζεσθαι τοῦτον, ἀφορίζονται γὰρ οἱ τοῦτο καταδεχόμενοι.

Κανὼν ογ' συνόδου ϛ'.

κϛ'. Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς πιστοὺς πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. Οἱ γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται, καὶ ἀτιμάζονται· εἰ δὲ λαϊκοὶ ἀφορίζονται, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ζ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν α'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λδ', να' καὶ ογ'.

κζ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν πιστῶν τῇ ἐπαύριον τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως Ἐπιλόχια τῇ παναγίᾳ Θεοτόκῳ ἐπιτελεῖν· ἀλόχευτον γὰρ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου θεῖον τόκον ὁμολογοῦμεν. Ὁ δὲ τοῦτο ποιῶν, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρεῖται· εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφορίζεται.

Συνόδου ϛ' κανὼν οθ'.

κη'. Ὅτι δεῖ ἐγκρατεύεσθαι πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, καὶ ὑποδιάκονον ἀπὸ τῶν ἰδίων γυναικῶν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν· οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιοῦντες, καθαιροῦνται. Τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς οὐ χρὴ ἀναγκάζεσθαι εἰς τοῦτο.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν γ', δ', κε' καὶ ξ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ιγ'.

κθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν κυριακῷ πόλεως ἐπιχωρίους πρεσβυτέρους προσφέρειν.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ'.

λ'. Ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ συγκαλούντων τοὺς ἀδελφούς· μὴ ποιεῖν δὲ ταύτας ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐπεὶ ἀφορίζονται· μήτε δὲ αἴρειν μέρη ἐν αὐταῖς· καὶ ὅτι οἱ ἐξευτελίζοντες ταύτας, καὶ μὴ κοινωνοῦντες ταῖς κλήσεσιν [κλάσεσιν], ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ια'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κζ', ν' καὶ κη'.

Συνόδου Καρθαγένης μβ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν οδ'.

λα'. Ὅτι δεῖ τοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγοντας ἐλευθέρους τυγχάνειν· αἰτουμένων περὶ τούτων τῶν τῆς ἐκκλησίας προσφύγων καὶ προεστῶτας Χριστιανικωτάτους βασιλεῖς.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ξδ', πδ'.

λβ'. Ὅτι οὐ δεῖ διδάσκειν λαϊκὸν δημοσίᾳ, ἐπεὶ ἀφορίζεται ἡμέρας τεσσαράκοντα· οὔτε δὲ λαλεῖν γυναῖκα ἐν ἐκκλησίᾳ· οὐδὲ προσκαθῆσθαι ἐν αὐτῇ· οὔτε εἰς ἅγιον θυσιαστήριον εἰσελθεῖν, ἐκτὸς τοῦ βασιλέως μέλλοντος προσάξαι δῶρα Θεῷ· οὔτε δὲ λιτὰς ἔξεστι ποιεῖν λαϊκοῖς.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ια', μδ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ξδ', ξθ' καὶ ο'.

A autem apud se occultum habet librum eorum qui imagines oppugnant, si quidem sacris operetur, deponatur: si vero laicus sit, segregetur.

Synodi VI canon 82.

Synodi VII canon 7, 9.

25. Crucis figuram super solum non esse effingendam, verum et si reperiatur, omni modo ipsam esse abolendam: qui enim hoc recipiunt, excommunicantur.

Synodi VI canon 73.

26. Non oportere fideles ante vernum æquinoctium Pascha celebrare: qui enim hoc faciant, si quidem sacris addicti sint, deponuntur, ac dignitate privantur: si vero laici, segregantur, atque ecclesia ejiciuntur.

B Sanctorum apostolorum canon 7.

Synodi Antiochenæ canon 1.

Synodi Carthaginiensis canon 34, 51 et 73.

27. Non oportere quemquam fidelium postridie Christi Nativitatis Purificationem sanctissimæ Deiparæ celebrare. Divinum enim Virginis partum purgamentorum expertem confitemur. Qui autem hoc facit, siquidem sacro munere fungatur, deponitur; laicus vero segregatur.

Synodi VI canon 79.

28. Oportere presbyterum, diaconum et subdiaconum iis diebus quibus officiis suis funguntur, ab uxoribus suis se continere: qui enim non ita faciunt, dejiciuntur. Cæteri vero clerici non sunt C ad hoc cogendi.

Synodi Carthaginiensis canon 3, 4, 25 et 60.

Synodi VI canon 13.

29. Non oportere ruris presbyteros in ecclesia civitatis offerre.

Synodi Neocæsariensis canon 13.

30. Non esse contemnendos eos qui ex fide agapas faciunt et fratres convocant, eas vero in ecclesia non esse faciendas; nam qui secus faciunt, excommunicantur; neque vero partes in ipsis esse tollendas. Qui autem ipsas parvifaciunt, neque vocationibus (F. fractionibus) communicant, anathemate percutiuntur.

Synodi Gangrensis canon 11.

Synodi Laodicenæ canon 27, 30 et 28.

D Synodi Carthaginens. canon 42.

Synodi VI canon 74.

31. Oportere eos qui ad ecclesiam confugiunt liberos esse: cum ipsorum ecclesiæ perfugarum ipsi etiam Christianissimi imperatores sint protectores.

Synodi Carthagenæ canon 64 et 84.

32. Non oportere laicum publice docere, alioqui excommunicatur diebus quadraginta; neque vero mulierem in ecclesia loqui, neque præsidere in ea; neque ad sanctum altare accedere, præter imperatorem munera Deo oblaturum. Neque etiam laicis licet preces facere.

Synodi Laodicenæ canon 11, 44.

Synodi VI canon 64, 69 et 70.

Legis caput 75.

33. Non oportere intra templorum ambitus res venales proponere : neque facies superfluo cultu ita exornare, ut spectantes ad libidinem pertrahere possint : qui enim ita facit, segregatur.

Synodi VI canon 76 et 100.

34. Non oportere citra magnam necessitatem, quæ in itinere incidat, qualecumque jumentum in sacrum templum introducere : verum neque remanere in eo, aut inter catechumenos quemquam cum muliere habitantem. Qui enim hæc faciunt, si quidem sacris addicti sint, deponuntur; si vero laici, excommunicantur.

Synodi VI canon 88 et 97.

35. Oportere primum instruere et docere fidem, deinde baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, tribus mersionibus, atque ungere unguento post baptisma : non autem, sicut nonnulli hæretici, in tres principii expertes, aut tres filios, aut tres paracletos : neque etiam in una mersione in mortem Domini. Qui enim ita faciunt, deponuntur.

Sanctorum apostolorum canon 49 et 50.

Synodi Laodicenæ canon 45, 46, 47 et 48.

Synodi Constantinopolitanæ canon 7; et synodi VI canon 78.

36. Oportere etiam parvulos infantes in remissionem peccatorum baptizare, propter adhærens ipsis peccatum ex Adami prævaricatione. Item quod sancti baptismatis gratia virtutem et auxilium præbet contra peccatum. Qui enim non ita faciunt et dicunt, anathemate percutiuntur.

Synodi Carthagenæ canon 110, 111, 112 et 113.

37. Neminem dicendum esse peccati expertem : qui enim hoc dicit anathemate percellitur.

Synodi Carthagenæ canon 114, 115 et 116.

38. Non oportere eum qui vere baptizatus sit iterum baptizare, neque eos qui ab hæreticis baptizantur, aut eos qui ab impiis inquinati sunt non baptizare : verum neque mortuum baptizare; qui enim hæc faciunt, gradu moventur. Eos autem qui a schismaticis, iisque qui seorsim ab Ecclesia conventus celebrant baptizantur, suscipere oportet, verum cum exacta et diligenti inquisitione.

Sanctorum apostolorum canon 46, 47 et 68.

Synodi ..... canon 19.

Synodi Carthaginiensis canon 18 et 48.

Sancti Basilii canon 1 et 47.

Et Epistola ad sanctum martyrem episcopum Antiochiæ.

39. Baptizandam esse prægnantem quandocumque voluerit. Item ægrotantem non esse baptizandum, nisi hoc postulet. Si vero mente captus sit, ac mortis tempore propinqui ejus sanctum baptisma requirant, baptizatur. Similiter etiam qui a dæmone vexatur, moribundus baptiza-

A Νομικὸν κεφάλαιον οε'.

λγ'. Ὅτι οὐ δεῖ προτιθέναι ὤνια ἐν τοῖς τῶν ἱερῶν περιβόλοις· οὔτε ἱστορεῖσθαι πρόσωπα ἐν καλλωπισμῷ δυνάμενα ἕλκειν τοὺς ὁρῶντας εἰς ἡδονήν· ὁ γὰρ οὕτω ποιῶν ἀφορίζεται.

Συνόδου ς' κανὼν ος' καὶ ρ'.

λδ'. Ὅτι οὐ δεῖ χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης ἐν ὁδῷ καταλαβούσης τὸ οἱονοῦν κτῆνος εἰς ἱερὸν ναὸν εἰσάξαι· ἀλλ' οὐδὲ καταμένειν ἐν αὐτῷ τινα, ἢ ἐν τοῖς κατηχουμένοις τοῦ ναοῦ γυναικὶ συνοικοῦντα· οἱ γὰρ ταῦτα ποιοῦντες, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσί, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφορίζονται.

Συνόδου ς' κάνὼν πη' καὶ ϟζ'.

λε'. Ὅτι δεῖ πρότερον κατηχῆσαι, καὶ ἐκδιδάσκειν B τὴν πίστιν· εἶτα βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τρισὶ καταδύσεσι· καὶ χρίεσθαι μύρῳ μετὰ τὸ βάπτισμα· καὶ οὐχ, ὥς τινες τῶν αἱρετικῶν, εἰς τρεῖς ἀνάρχους, ἢ τρεῖς υἱοὺς, ἢ τρεῖς παρακλήτους· οὔτε μὴν ἐν μιᾷ καταδύσει τῇ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου· οἱ γὰρ οὕτω ποιοῦντες καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μθ' καὶ ν'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν με', μς', μζ' καὶ μη'.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ', καὶ συνόδου ς' κανὼν οη'.

λς'. Ὅτι δεῖ καὶ τὰ μικρὰ βρέφη εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτίζειν, διὰ τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς ἁμαρτίαν ἐκ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραβάσεως· καὶ ὅτι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δύναμιν καὶ βοή- C θειαν παρέχει πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. Οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιοῦντες καὶ λέγοντες, ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρι', ρια', ριβ' καὶ ριγ'.

λζ'. Ὅτι οὐ δεῖ λέγειν τινὰ ἀναμάρτητον· ὁ γὰρ τοῦτο λέγων ἀναθεματίζεται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ριδ', ριε' καὶ ρις'.

λη'. Ὅτι οὐ δεῖ τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα πάλιν ἀναβαπτίζειν· οὔτε μὴν τοὺς παρὰ τῶν αἱρετικῶν βαπτιζομένους, ἢ παρὰ τῶν ἀσεβῶν μεμολυσμένους μὴ βαπτίζειν· ἀλλ' οὐδὲ τεθνεῶτα βαπτίζειν· καθαιροῦνται γὰρ οἱ παρὰ ταῦτα ποιοῦντες. Τοὺς δὲ παρὰ τῶν ἀποσχιστῶν, καὶ τῶν D τὰς παρασυναγωγὰς ποιούντων βαπτιζομένους δέχεσθαι δεῖ, πλὴν μετὰ δοκιμασίας ἀκριβοῦς.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μς', μζ' καὶ ξη'.

Συνόδου... κανὼν ιθ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιη' καὶ μη'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν α' καὶ μζ'.

Καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἅγιον μάρτυρα ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας.

λθ'. Ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι τὴν κυοφοροῦσαν ὁπότε καὶ βούλεται· καὶ ὅτι ὁ ἀσθενῶν οὐ βαπτίζεται, εἰ μὴ ἐπιζητεῖ τοῦτο. Εἰ δὲ ἐκφρενὴς γένηται, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐπιζητοῦσιν οἱ ἴδιοι αὐτοῦ τὸ ἅγιον βάπτισμα, βαπτίζεται· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δαιμονιζόμενος ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ βαπτί-

ζεται · ὁμοίως καὶ ὁ ἀμφιβόλως ἔχων εἰ ἐβαπτίσθη.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ϛ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μϛ' καὶ οβ', καὶ τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν δ'.

μ'. Ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τριῶν, ἢ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, λε' ἔτη ἄγοντα τῇ ἡλικίᾳ. Ψηφίζονται δὲ καὶ κοσμικοὶ, καὶ μοναχοὶ εἰς ἐπισκόπους, ἔχοντες τοῦ μητροπολίτου τὸ κῦρος. Ἐπὶ δὲ ταῖς ἴσως γινομέναις ἀντιλογίαις ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος κρατεῖ· πλὴν μετὰ δοκιμασίας πολλῆς αἱ χειροτονίαι γίνονται. Καὶ ὅτι δεῖ τοὺς μέλλοντας χειροτονηθῆναι διαμαρτύρασθαι φυλάττειν τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας · καὶ οὐδὲ ἐπιτρέπειν δεῖ τοῖς ὄχλοις τὴν ἐκλογήν. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν καθαιρεῖται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν α'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν δ' καὶ ε'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιθ'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ε' καὶ ιγ'.

Συνόδου Σάρδεων κανὼν ϛ' καὶ ι'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιγ', ιη', μθ' καὶ ν'.

Συνόδου ζ' κανὼν β'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ιζ'.

Νομικὸν κεφάλαιον β', κη', κθ', λ', λα' καὶ λγ'.

μα'. Ὅτι δεῖ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ λοιποὺς κληρικοὺς ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονεῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι τούτους πέρα τοῦ δέοντος ἀριθμοῦ. Καὶ ὅτι μετὰ δοκιμασίας πολλῆς χειροτονοῦνται · καὶ ὅτι δεῖ τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι διαμαρτύρασθαι φυλάττειν τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας · καὶ τὸ μὴ ἔχειν τινὰ ἀβάπτιστον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν · καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀγράμματόν τινα τούτων, καὶ μὴ κατὰ γένος τὰς χειροτονίας γίνεσθαι, ἀλλὰ κατ' ἀξίαν · τὸν μὲν πρεσβύτερον τριάκοντα ὄντα ἐτῶν · τὸν δὲ διάκονον κε', καὶ τὸν ὑποδιάκονον εἴκοσι · τὸν δὲ ἀναγνώστην ὀκτώ. Οἱ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιοῦντες καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν β'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ια', ιβ'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιγ'.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ι'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιϛ', ιη' καὶ λϛ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ιδ', ιε' καὶ λγ'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν πη'.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν δ', ε', ϛ' καὶ λγ'.

Νομικὸν κεφάλαιον δ', κ', μβ', μγ', μδ' καὶ μη'.

μβ'. Ὅτι δεῖ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τὸν προβιβαζόμενον εἰς βαθμὸν ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου · καὶ φροντίζειν τοῦ ἐγχειρισθέντος αὐτῷ λαοῦ. Ὁ γὰρ μὴ καταδεχόμενος ἀφορίζεται ἕως ἂν καταδέξηται, ἢ ἕως ἂν ὁρίσῃ περὶ αὐτοῦ τι ἡ τελεία σύνοδος τῆς ἐπαρχίας.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λϛ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιζ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λα'.

μγ'. Ὅτι δεῖ τοὺς χειροτονηθέντας ἐπισκόπους,

A tur : item is de quo dubium est an sit baptizatus.

Synodi Nicænæ canon 6.

Synodi Carthag. canon 46 et 72; et S. Timothei canon 4.

40. Episcopum a tribus, aut etiam ab omnibus provinciæ episcopis, triginta quinque annos natum, esse ordinandum. Eliguntur etiam in episcopos, sæculares et monachi, metropolitani auctoritate confirmati. Ubi vero æqualia fuerint partium studia, plurium suffragium prævalet; verumtamen cum multa inquisitione ordinationes fiant. Item oportere ordinandos protestari se divinos et sacros canones servaturos : neque permittenda est plebi electio. Qui autem contra hæc facit,
B dejiciatur.

Sanctorum apostolorum canon 1.

Synodi Nicænæ canon 4 et 5.

Synodi Antiochenæ canon 19.

Synodi Laodicenæ canon 5 et 13.

Synodi Sardicensis canon 6 et 10.

Synodi Carthag. canon 13, 18, 49 et 50.

Synodi VII canon 2.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum canon 17.

Legis caput 2, 28, 29, 30, 31 et 33.

41. Presbyteros, diaconos et cæteros clericos ab uno episcopo esse ordinandos, ac non plures quam necesse sit, idque cum multa examinatio-
C ne. Item ordinandos protestari oportere se divinos sacrosque canones servaturos, ac neminem qui non sit baptizatus, se domi suæ habere, nec quemquam horum illitteratum esse, ac non secundum genus, sed secundum meritum ordinationes fieri : presbyterum quidem triginta annos natum, diaconum 25, subdiaconum 20, lectorem vero 8. Qui enim contra hæc faciunt, gradu dejiciuntur.

Sanctorum apostolorum canon 2.

Synodi Nicænæ canon 11, 12.

Synodi Laodicenæ canon 13.

Synodi Sardicensis canon 10.

Synodi Carthaginiensis canon 16, 18 et 36.

D Synodi VI canon 14, 15 et 33.

Sancti Basilii canon 88.

Sancti Cyrilli canon 4, 5, 6 et 33.

Legis caput 4, 20, 42, 43, 44 et 48.

42. Oportere eum qui ad episcopi aut presbyteri aut diaconi gradum promotus est, ordinem ministeriumque suscipere, sibique commissi populi curam gerere : quisquis enim non suscipit, segregatur, donec susceperit, vel donec integra ac plena provinciæ synodus de ipso aliquid statuerit.

Sanctorum apostolorum canon 36.

Synodi Antiochenæ canon 17.

Synodi Carthag. canon 31.

43. Oportere ordinatos episcopos, a sua parœcia

non receptos, citra suam culpam, dignitate sua gaudere, ac munus suum obire, donec perfecta synodus de ipsis statuerit; clerum vero ejus quæ non receperit parœciæ excommunicari.

Sanctorum apostolorum canon 36.

Synodi Antiochenæ canon 18.

44. Oportere etiam ex eunuchis in omni sacro gradu ordinari, si alioqui digni sint, aut ex hominum injuria vel morbo virilia amiserint, vel si forte sic nati sint. Si quis autem propria voluntate exsectus fuerit, in clerum prorsus non admittitur, ut qui sibi ipse manus violentas attulerit. Quin etiam qui sanos castrant, homicidæ sunt: atque idcirco, si quidem sacris initiati sint, deponuntur; si vero laici, segregantur per tres annos.

Sanctorum apostolorum canon 21, 22 et 23.

Synodi Nicænæ canon 1.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ 8.

45. Eum qui dignus sit ad episcopatum esse promovendum, licet altero oculo sit privatus, vel crure debilis; si vero surdus sit aut cæcus omnino, non est promovendus.

Sanctorum apostolorum canon 27 et 78.

46. Non oportere servos ad clerum promoveri, aut monachos fieri, nisi libertate donati sint a dominis suis coram tribus testibus, aut triennium expleverint, ita ut nullus possit eos in servitutem pertrahere. Qui autem contra hæc facit, excommunicationi subjicitur. Qui vero docent eos dominos suos contemnere, atque ab eorum servitute recedere, anathemate feriuntur.

Sanctorum apostolorum canon 82.

Synodi Gangrensis canon 3.

Synodi Calchedonensis canon 4.

Synodi VI canon 85.

Et legis caput 8, 50 et 51.

47. Non oportere episcopum nulli Ecclesiæ addictum, vacantem Ecclesiam invadere, citra consensum provinciæ metropolitani atque episcoporum: sin vero, ab Ecclesia ejicitur.

Synodi Antiochenæ canon 16.

48. Non oportere sæcularium magistratuum auctoritate quemquam ad sacerdotium pervenire, aut Ecclesiæ regimen suscipere. Deturbantur enim ac segregantur ipsi una cum iis omnibus qui cum ipsis communicant.

Sanctorum apostolorum canon 30.

Synodi Calchedonensis canon 12.

Synodi VII canon 3.

49. Non oportere pecunia dignitatem episcopalem aut sacerdotalem consequi: ipse enim ordinatus et qui ordinavit eum gradu dejiciuntur, atque Ecclesia exscinduntur, velut Simon Magus. Non solum autem hi, sed et si qui ejusmodi rebus intervenisse reperti fuerint.

Sanctorum apostolorum canon 29.

A καὶ μὴ δεχθέντας ὑπὸ τῆς ἰδίας παροικίας, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν, μετέχειν τῆς τιμῆς, καὶ τῆς λειτουργίας, ἕως ἂν ἡ τελεία σύνοδος ὁρίσῃ περὶ αὐτῶν· τὸν δὲ κλῆρον τῆς μὴ δεξαμένης παροικίας ἀφορισθῆναι.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λϛʹ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιηʹ.

μδʹ. Ὅτι δεῖ καὶ ἐξ εὐνούχων χειροτονεῖσθαι ἐν παντὶ ἱερατικῷ βαθμῷ, ἐὰν ἄλλως ἄξιοί εἰσιν, ἢ καὶ ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἢ προσπεσόντος νοσήματος ἀφῃρέθησαν τὰ ἀνδρῶν· ἢ ἐὰν οὕτως ἴσως ἐγεννήθησαν. Εἰ δὲ οἰκείᾳ γνώμῃ εὐνουχισθῇ τις, εἰς κλῆρον ὅλως οὐκ ἔρχεται, ὡς αὐτοφονευτὴς γεγονώς. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐνουχίζοντες ὑγιαίνοντας φονευταί εἰσι· καὶ διὰ τοῦτο, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, B καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἐπὶ γʹ ἔτη.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν καʹ, κβʹ καὶ κγʹ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν αʹ.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ηʹ.

μεʹ. Ὅτι δεῖ τὸν ἄξιον προάγεσθαι εἰς ἐπίσκοπον, κἂν ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος· εἰ δὲ κωφὸς εἴη ἢ τυφλὸς πάντη, μὴ γίνεσθαι.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κζʹ καὶ οηʹ.

μϛʹ. Ὅτι οὐ δεῖ οἰκέτας εἰς κλῆρον προάγεσθαι, ἢ μοναχοὺς γίνεσθαι, εἰ μὴ ἐλευθερωθῶσι παρὰ τῶν ἰδίων δεσποτῶν ἐπὶ τρισὶ μάρτυσιν· ἢ πληρώσουσι τριετίαν μηδενὸς τούτους [*fors.* δυναμένου] C εἰς δουλείαν ἕλκεσθαι. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀκοινωνησίᾳ καθυποβάλλεται. Καὶ οἱ διδάσκοντες δὲ τούτους τῶν ἰδίων κυρίων καταφρονεῖν, καὶ ἀφίστασθαι τῆς δουλείας αὐτῶν, ἀναθεματίζονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν πβʹ.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν γʹ.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν δʹ.

Συνόδου ϛʹ κανὼν πεʹ.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ηʹ, νʹ καὶ ναʹ.

μζʹ. Ὅτι οὐ δεῖ σχολάζοντα ἐπίσκοπον σχολάζουσαν Ἐκκλησίαν ἁρπάζειν δίχα γνώμης τοῦ κατὰ χώραν μητροπολίτου, καὶ τῶν ἐπισκόπων· εἰ δὲ μὴ, ἀπόβλητος γίνεται τῆς Ἐκκλησίας.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιϛʹ.

D μηʹ. Ὅτι οὐ δεῖ διὰ προστασίας κοσμικῶν ἀρχόντων τινὰ εἰς ἱερωσύνην ἐλθεῖν, ἢ ἐγκρατῆ Ἐκκλησίας γενέσθαι· καθαιροῦνται γὰρ καὶ ἀφορίζονται καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτοῖς πάντες.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λʹ.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιβʹ.

Συνόδου ζʹ κανὼν γʹ.

μθʹ. Ὅτι οὐ δεῖ διὰ χρημάτων ἀξίας ἐπισκοπῆς ἢ ἱερατικῆς μετασχεῖν· καθαιρεῖται γὰρ καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας αὐτόν· καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόπτονται, ὡς Σίμων ὁ Μάγος. Οὐ μόνον δὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ εἴ τινες εὑρεθῶσι μεσιτεύοντες τοῖς τοιούτοις.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κθʹ.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κβ'.
Συνόδου ς' κανὼν κβ'.
Συνόδου ζ' κανὼν ε'.
Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ταρασίου.
Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν πε'.
Ἐπιστολὴ Γενναδίου πατριάρχου.
Νομικὸν κεφάλαιον β'.

ν'. Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κατ' ἀλήθειαν χειροτονηθέντας ἐκ δευτέρου χειροτονεῖσθαι· ἐπεὶ καθαιροῦνται καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ χειροτονοῦντες αὐτούς.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξη'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη'.

να'. Ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἰδίῳ συγγενεῖ χαριζόμενον ἢ φίλῳ, ἢ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖν ὃν βούλεται. Ὁ γὰρ ποιῶν τοῦτο ἀφορίζεται· καὶ ἡ τοιαύτη χειροτονία ἄκυρος μένει.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ος'.
Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κγ'.

νβ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐξ ἐθνῶν χειροτονεῖσθαι μέλλοντας μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμάζειν καιρῷ ἁρμοδίῳ, καὶ οὕτω χειροτονεῖν. Οἱ δὲ μὴ οὕτω ποιοῦντες καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν π'.
Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιβ'.
Συνόδου Νικαίας κανὼν β'.
Λαοδικείας κανὼν γ'.

νγ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ μοναστηρίῳ ἐπικηρύττοιτο· οἱ γὰρ οὕτω χειροτονούμενοι καθαιροῦνται.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ς'.

νδ'. Ὅτι δεῖ τὰ διαφέροντα κληρικοῖς [Ισ. κληρικῷ] τῷ ἐξ ἐσχάτης πενίας εἰς κλῆρον προαχθέντι, καὶ ἐκ τούτου ἐπικτησαμένῳ χωρία ἢ ἀγρούς, ὑποκεῖσθαι τῷ ἐξουσιασμῷ τῆς Ἐκκλησίας.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λζ'.

νε'. Ὅτι οὐ δεῖ δαιμονῶντα εἰς κλῆρον προάγεσθαι, ἢ τοῖς πιστοῖς συνεύχεσθαι, ἢ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μεταλαβεῖν συχνάκις, ἀλλὰ διὰ χρόνου, καὶ τότε ἐὰν μὴ βλασφημῇ. Καθαρισθεὶς δὲ τοῦ δαίμονος, ἐὰν ἄλλως ἄξιος ᾖ, καθιερωθήτω.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν οθ'.
Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν γ'.

νς'. Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβυτέρους εἰσιέναι πρὸ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ καθέδρᾳ· οὔτε δὲ [f. διακόνους] μεταδιδόναι τοῖς ἱερεῦσιν, ἢ πρὸ τοῦ ἐπισκόπου μεταλαχεῖν· ὑπηρέται γὰρ τοῦ ἐπισκόπου εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ καθῆσθαι αὐτοὺς ἁρμόζει ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ τοὺς διακόνους δὲ παρὰ τῶν λοιπῶν κληρικῶν ὁμοίως τιμᾶσθαι προσήκει.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη'.
Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κ' καὶ νς'.
Συνόδου ς' κανὼν ζ'.

νζ'. Ὅτι δεῖ ἐκδίκους ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτῆσαι κατὰ τῆς τοῦ πλησίου τυραννίδος, ἐξ ἐπιλογῆς τῶν ἀρχιερέων, διὰ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν πενήτων

A Synodi Calchedonensis canon 22.
Synodi VI canon 22.
Synodi VII canon 5.
Epistoli sancti Tarasii.
Sancti Basilii canon 85.
Epistola Gennadii patriarchæ.
Legis caput 2.

50. Non oportere vere ordinatos denuo ordinari. Siquidem deponuntur tum ipsi, tum etiam ii qui ipsos ordinant.

Sanctorum apostolorum canon 68.
Synodi Carthaginiensis canon 48.

51. Non oportere episcopum consanguineo suo aut amico gratificari, aut in suum locum quemcumque velit ordinare. Qui enim hoc facit excommunicatur, B atque ejusmodi ordinatio manet irrita.

Sanctorum apostolorum canon 76.
Synodi Antiochenæ canon 23.

52. Eos qui ex gentilibus ordinandi sunt, post baptisma congruo tempore probandos esse, sicque ordinandos. Qui autem non ita faciunt, deponuntur.

Sanctorum apostolorum canon 80.
Synodi Ancyranæ canon 12.
Synodi Nicænæ canon 2.
Laodicenæ canon 3.

53. Non oportere quemquam absolute ordinari, nisi seorsim in ecclesia aut monasterio denuntietur. C Qui enim ita ordinantur deponuntur.

Synodi Calchedonensis canon 6.

54. Oportere ea quæ pertinent ad clericum ex extrema paupertate ad clerum provectum, quique ex hoc prædia et agros acquisivit, Ecclesiæ potestati subjici.

Synodi Carthaginiensis canon 37.

55. Dæmoniacum non debere ad clerum provehi, aut cum fidelibus orare, aut corporis Christi crebro participem fieri, sed post longum intervallum, ac tum si non blasphemet. Cum vero a dæmone mundatus fuerit, si alioqui dignus sit, consecretur.

D Sanctorum apostolorum canon 79.
Sancti Timothei canon 3.

56. Non oportere presbyteros ante episcopum in cathedram ingredi, neque diaconos sacerdotibus communionem dare, aut ipsam ante episcopum sumere: ministri enim sunt episcopi, presbyteris vero inferiores. Atque idcirco neque sedere ipsos convenit in medio presbyterorum: diaconos vero a reliquis clericis similiter etiam honorari convenit.

Synodi Nicænæ canon 18.
Synodi Laodicenæ canon 20 et 56.
Synodi VI canon 7.

57. Oportere vindices ab imperatore petere contra proximi tyrannidem, ex episcoporum electione, propter ecclesiarum et pauperum oppressionem.

Item non oportere fœnerantem agricolæ, illius agrum detinere.

Synodi Carthaginiensis canon 75 et 97.

Et legis caput 21.

58. Non oportere sacris addictos sericis vestibus indui, aut unguento ungi; segregantur enim qui hoc faciunt.

Synodi VI canon 27.

Synodi VII canon 16.

59. Oportere episcopos et presbyteros non negligere populum sibi subditum, ac ultra sex menses a sua Ecclesia abesse. Qui enim sic faciunt dejiciuntur.

Sanctorum Apostolorum canon 58.

Synodi Carthaginiensis canon 71, 121 et 123.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ can. 16.

60. Oportere episcopos et presbyteros egentibus sibi subditis necessaria ad vitam suppeditare: qui enim non ita faciunt deponuntur.

Sanctorum apostolorum canon 59.

61. Non oportere chorepiscopos ordinare presbyterum et diaconum, sed tantum subdiaconos, lectores et exorcistas: item circuitores potius quam chorepiscopos esse constituendos.

Synodi Ancyranæ canon 13.

Synodi Neocæsariensis canon 13.

Synodi Antiochenæ canon 10.

Synodi Laodicenæ canon 57.

Sancti Basilii canon 82.

62. Oportere eos qui propter Barbarorum incursionem, aut aliam necessitatem et vim non possunt abire, aut esse in suis Ecclesiis, sine præjudicio versari atque operari in aliis diœcesibus, donec pace fruatur eorum Ecclesia, ad quam tunc licet inviti revertentur. Nisi enim discesserint, segregantur; similiter etiam episcopi qui ipsos detinent.

Synodi Calchedonensis canon 20.

Synodi VI canon 18 et 37.

63. Oportere eos qui ad mortem ægrotant, atque excommunicationi subjacent, protestari se corporis Domini participes fieri cupere: si vero hoc facto a morte revocati fuerint, rursus excommunicantur.

Synodi Nicænæ canon 13.

Sancti Gregorii Nysseni canon 5.

64. Oportere pubertatis tempore lectores rogare, velintne conjuges ducere, an continentiam profiteri. Nam post diaconi ordinationem nuptias inire non licet. Si vero hoc permiserit episcopus, hic et ille deponuntur; similiter etiam diaconus et presbyter.

Synodi Carthaginiensis canon 16.

Synodi VI canon 6.

Legis caput 45 et 46.

65. Oportere sacris initiatos, confitentes se ante ordinationem peccasse, ab officio dejici, in reliquis remanentes, siquidem probi sint: ita ut iis qui eos

A κάκωσιν· καὶ ὅτι μὴ δεῖ τὸν δανείζοντα γεωργῷ κρατεῖν τὴν ἐκείνου γῆν.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν οε' καὶ ϞΖ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον κα'.

νη'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐσθῆτα ἐκ σηρικῶν ὑφασμάτων ἱερωμένους ἀμφιέννυσθαι, ἢ μύρῳ χρίεσθαι· ἀφορίζονται γὰρ οἱ τοῦτο ποιοῦντες.

Συνόδου ς' κανὼν κζ'.

Συνόδου ζ' κανὼν ις'.

νθ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους μὴ ἀμελεῖν τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῖς λαοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ ἑξάμηνον τῆς οἰκείας ἀφίστασθαι Ἐκκλησίας· οἱ γὰρ οὕτω ποιοῦντες καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νη'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν οα', ρκα', ρκγ'.

B Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ις'.

ξ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους ἐπιχορηγεῖν τοῖς ἐνδεέσι τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς τὰ δέοντα τῶν χρειωδῶν· οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιοῦντες καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νθ'.

ξα'. Ὅτι οὐ δεῖ χωρεπισκόπους χειροτονεῖν πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἀλλ' ἢ μόνον ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, καὶ ἐξορκιστάς· καὶ ὅτι περιοδευτὰς μᾶλλον ἢ χωρεπισκόπους δεῖ ποιεῖν.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιγ'.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ι'.

C Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν πβ'.

ξβ'. Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς δι' ἔφοδον βαρβαρικὴν, ἢ δι' ἑτέραν ἀνάγκην καὶ βίαν μὴ δυναμένους ἀπελθεῖν, ἢ εἶναι ἐν ταῖς οἰκείαις Ἐκκλησίαις, ἀποκριματίστως εἶναί τε καὶ ἐνεργεῖν ἐν ἑτέραις ἐνορίαις, ἄχρις ἂν ἐν εἰρήνῃ γένηται ἡ αὐτῶν Ἐκκλησία, ἐν ᾗ παλινδρομήσουσιν οἱ τοιοῦτοι τότε κἂν μὴ θέλωσιν· εἰ γὰρ μὴ ἀπέλθωσιν, ἀφορίζονται· ὁμοίως καὶ οἱ κατέχοντες αὐτοὺς ἐπίσκοποι.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κ'.

Συνόδου ς' κανὼν ιη' καὶ λζ'.

ξγ'. Ὅτι δεῖ τοὺς πρὸς θάνατον νοσοῦντας, καὶ ἐν ἀφορισμῷ ὄντας, διαμαρτύρασθαι μεταλαβεῖν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου· εἰ δὲ τούτου γενομένου τοῦ

D θανάτου ἀνακληθῶσιν, αὖθις ἀφορίζονται.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιγ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ε'.

ξδ'. Ὅτι δεῖ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἥβης ἀπαιτεῖν ἀναγνώστας συμβίους ἄγεσθαι, ἢ ἐγκράτειαν ὁμολογεῖν. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ διακόνου χειροτονίαν οὐκ ἔξεστιν εἰς γάμον ἐλθεῖν. Εἰ δὲ προτρέψει τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος, καθαιρεῖται καὶ οὗτος κἀκεῖνος· ὁμοίως δὲ καὶ διάκονος, καὶ πρεσβύτερος.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ις'.

Συνόδου ς' κανὼν ς'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον με' καὶ μς'.

ξε'. Ὅτι δεῖ τοὺς ὁμολογοῦντας τῶν ἱερωμένων πρὸ τῆς χειροτονίας ἡμαρτηκέναι, καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ἐν τοῖς λοιποῖς μένοντας· εἴ γε

A σπουδαῖοι τυγχάνουσι· μηδὲν τῶν χειροτονησάντων προκριματιζομένων, εἰ μὴ συνεγνώκασι.

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ' καὶ ι'.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας κανὼν γ', ε'.

ξς'. Ὅτι δεῖ συναφορίζεσθαι τοὺς συνεγνωκότας τῷ ἁμαρτήσαντι, καὶ μὴ ὁμολογήσαντας· καὶ ὅτι οἱ προεστῶτες ἐφησυχάζοντες τοῖς τοιούτοις, τῷ αὐτῷ κρίματι ὑπόκεινται.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κε'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ κανὼν β'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν οα'.

ξζ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν ἱερωμένων ἢ μοναχῶν, κοσμικὰς ἀρχὰς ἢ φροντίδας, ἢ στρατείας ἀναδέχεσθαι· ἐπειδὴ καθαιρεῖται καὶ ἀναθεματίζεται. B

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ς', πα' καὶ πγ'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν γ', δ' καὶ ζ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ις'.

Συνόδου ζ' κανὼν ι'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ια'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον λγ', λδ', λε'.

ξη'. Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων ἢ παρανομούντων ἑστιᾶσθαι.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ζ'.

Καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ια'.

ξθ'. Ὅτι δεῖ φανερὰ εἶναι τὰ τοῦ ἐπισκόπου ἴδια C πράγματα, εἴ γε καὶ ἔχει· ἃ καὶ τελευτῶν καταλείψοι οἷς ἂν ἐθέλοι· οὐ γὰρ ἔξεστι τοῖς κληρικοῖς διαρπάζειν αὐτά· ἐπεὶ ἐκπίπτουσι τῶν οἰκείων βαθμῶν. Φανερὰ δὲ ὀφείλουσιν εἶναι καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἃ καὶ ἀμείωτα τῇ Ἐκκλησίᾳ δεῖ συντηρεῖσθαι, ἐπιγινωσκόμενα παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Καὶ οὐ δεῖ ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν πράγματα ἅπερ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τῶν τοῦ κοινοῦ· ἢ μόνων γεφυρῶν οἰκοδομαὶ, καὶ ἀνανεώσεις ἐκ τούτων γενήσονται. Καὶ μηδὲ δύνασθαι τὸν ἐπίσκοπον ἀπεμπολεῖν τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης· καὶ τότε εἰ δεήσει [ἴσ. εἰδήσει] τοῦ πρωτεύοντος τῆς ἐπαρχίας, ἤτοι μείζονος ἀρχιερέως. Ὁμοίως καὶ τὰς ἐμφυτεύσεις εἰδήσει αὐτοῦ γίνεσθαι· καὶ ὅτι ὁ μὴ καταβάλλων τὸν ἐμφυτευτικὸν D κανόνα ἐπὶ διετίᾳ ἐκπίπτει παντοίως τοῦ ἐμφυτεύματος.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κβ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κε' καὶ λγ'.

Συνόδου ζ' κανὼν ιθ'.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν β'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ιγ', ιδ', ιε', κγ' καὶ λε'.

ο'. Ὅτι δεῖ μηδὲν πράττειν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους χωρὶς γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λθ'.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'.

Καὶ συνόδου Καρθαγένης κανὼν λγ'.

ordinarunt nullum præjudicium afferatur, nisi conscii fuerint.

Synodi Nicenæ canon 9 et 10.

Theophili Alexandrini canon 3, 5.

66. Oportere conscios una cum eo qui deliquit, licet non confitentes, excommunicari. Item præfectos talibus acquiescentes eidem judicio subjacere.

Synodi Ancyranæ canon 25

Sancti Gregorii Thaumaturgi canon 2.

Sancti Basilii canon 71.

67. Non oportere quemquam clericum aut monachum sæculares magistratus, aut curas aut militaria officia suscipere : alioquin, gradu movetur atque anathemate percellitur.

Sanctorum apostolorum canon 6, 81 et 83.

Synodi Calchedonensis canon 3, 4 et 7.

Synodi Carthaginiensis canon 16.

Synodi VII canon 10.

Synodi in templo sanctorum apostolorum habitæ canon 11.

Legis cap. 33, 34 et 35.

68. Non oportere presbyterum, eorum qui secundum matrimonium contrahunt et leges violant, nuptialibus conviviis interesse.

Synodi Neocæsariensis canon 7.

Sanctorum apostolorum canon 11.

69. Res episcopi proprias, siquidem habeat, manifestas esse oportere, quas moriens quibus velit relinquat; neque enim licet clericis ipsas diripere, alioquin gradibus suis excidunt. Res etiam Ecclesiæ palam esse debent, quæ quidem integræ conservandæ sunt Ecclesiæ, presbyteris et diaconis notæ. Neque vero ea sunt ab Ecclesia exigenda, quæ a reliquis communibus hominibus : præterquam quod tantum pontium exstructiones atque instaurationes ab iis fient. Ac neque posse episcopum quidquam divendere eorum quæ ad Ecclesiam pertinent citra magnam necessitatem, idque ex scientia provinciæ primatis, seu majoris prælati : similiter etiam emphyteuses ipso sciente fieri. Item eum qui non solvit canonem emphyteuticum post biennium, penitus excidere emphyteumate.

Sanctorum apostolorum canon 40

Synodi Antiochenæ canon 24.

Synodi Calchedonensis canon 22.

Synodi Carthaginiensis canon 25 et 33.

Synodi VII canon 19.

Sancti Cyrilli canon 2.

Legis caput 13, 14, 15, 23 et 35.

70. Non oportere presbyteros et diaconos quidquam facere absque episcopi consensu.

Sanctorum apostolorum canon 39.

Synodi Ancyranæ canon 15.

Synodi Carthaginiensis canon 33.

71. Oportere episcopum in subditas sibi animas A potestatem habere, rerumque Ecclesiæ curam gerere cum Dei timore, ac non eas sibi vendicare, aut sanguine sibi conjunctis largiri, sed pauperibus subministrare, tanquam harum rationem Deo redditurus. Verumtamen per presbyteros et diaconos ipsas distribuere debet pro sua potestate, uno ex ipsis dispensatore constituto, ac non per personas sibi sanguine conjunctas. Si vero ipse fortasse nolit habere dispensatorem, licet provinciæ primati œconomum designare. Ipsum autem episcopum ex his rebus ea quæ sibi et fratribus apud ipsum hospitii nomine commorantibus sunt necessaria sumere oportet. Qui vero hæc non servat, obnoxius erit synodo, pœnæ subjectus: licentia B cuilibet volenti data, si quid horum violari viderit, id imperatori indicandi.

Sanctorum apostolorum canon 38 et 41.

Synodi Antiochenæ canon 25.

Synodi Calchedonensis canon 26.

Synodi VII canon 11.

Theophili Alexandrini canon 10 et 11.

Sancti Cyrilli canon 2.

Legis caput 20, 60 et 61.

72. Oportere civitates per litteras imperiales metropolis nomine ornatas ipso honore frui: antiquas vero metropoles in iisdem locis exsistentes nullum propriorum jurium inde detrimentum pati.

Synodi Calchedonensis canon 12 et 17. C

Synodi VI canon 35.

73. Oportere episcopos injuste expulsos, in alias provincias suscipi, atque ipsis omnimode succurri manumque porrigi: donec injuria ipsis illata vindicata fuerit.

Synodi Sardicensis canon 17.

74. Oportere patriarchas pacifice inter se agere atque honorari pro eo quem obtinent gradu, nec non et metropolitanos atque episcopos; neque quidquam facere eos qui ipsorum diœcesibus subditi sunt, absque ipsorum consensu: neque ipsos etiam quidquam agere citra omnium sententiam.

Sanctorum apostolorum canon 34.

Nicænæ synodi canon 6 et 7.

Synodi Antiochenæ canon 9. D

Synodi Constantinopolitanæ canon 2 et 3.

Synodi Ephesinæ canon 10.

Synodi Calchedonensis canon 8 et 28.

Synodi Carthaginiensis canon 17, 39, 55, 86 et 101.

Synodi VI canon 36 et 39.

Synodi in templo Sanctæ Sophiæ celebratæ canon 1.

Legis caput 22.

75. Clericum in alienam parœciam sine consensu ipsius episcopi non esse recipiendum: alioquin excommunicatur tum qui recipit tum qui receptus est. Si autem perseveret ipsum detinere, ipse gradu dejiciatur: neque vero ei qui ab alio excom-

οα'. Ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ ψυχῶν, καὶ φροντίζειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ μὴ σφετερίζεσθαι ταῦτα, ἢ συγγενέσι χαρίζεσθαι, ἀλλὰ πένησιν ἐπιχορηγεῖσθαι, ὡς μέλλων λόγον ἀποδοῦναι περὶ αὐτῶν τῷ Θεῷ· πλὴν ἀλλὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ταῦτα διανέμειν κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἕνα ἐξ αὐτῶν ἔχοντος οἰκονόμον, καὶ οὐχὶ διὰ συγγενῶν αὐτοῦ προσώπων. Εἰ δ' αὐτὸς ἴσως μὴ θέλοι ἔχειν οἰκονόμον, ἔξεστι τῷ τῆς ἐπαρχίας πρωτεύοντι προβάλλεσθαι ἐξ ἅπαντος οἰκονόμον. Αὐτὸν δὲ τὸν ἐπίσκοπον διοικεῖσθαι ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας καὶ μόνον, καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν. Ὁ δὲ μὴ ταῦτα τηρῶν ἔνοχος ἔσται τῇ συνόδῳ, ὑποκείμενος ἐπιτιμίῳ· ἀδείας οὔσης παντὶ τῷ βουλομένῳ, εἴ τι τούτων παραβαινόμενον ἴδοι, μηνύειν τῷ βασιλεῖ.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λη' καὶ μα'.

Καὶ συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κε'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κς'.

Συνόδου ζ' κανὼν ια'.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας κανὼν ι' καὶ ια'.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν β'.

Νομικὸν κεφάλαιον κ', ξ' καὶ ξα'.

οβ'. Ὅτι δεῖ τὰς διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τιμηθείσας πόλεις ἐπ' ὀνόματι μητροπόλεως ἔχειν τὴν τιμήν· τὰς δὲ ἀρχαίας μητροπόλεις τὰς ἐν ταῖς αὐταῖς τοποθεσίαις οὔσας, μὴ καταβλάπτεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίοις δικαίοις.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιβ' καὶ ιζ'.

Καὶ συνόδου ς' κανὼν λε'.

ογ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἀδίκως ἐλαυνομένους ἐπισκόπους δέχεσθαι ἐν ἑτέραις ἐνορίαις, καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι παντοίως καὶ χειραγωγεῖσθαι, ἄχρις ἂν ἡ ἐπὶ αὐτοῖς γένηται ἐκδίκησις.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιζ'.

οδ'. Ὅτι δεῖ εἰρηνεύειν μετ' ἀλλήλων τοὺς πατριάρχας, καὶ τιμᾶσθαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀπονεμηθεῖσαν τάξιν. Καὶ μὴν καὶ τοὺς μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους μηδέν τι ποιεῖν τοὺς ὑπὸ τὰς ἐνορίας αὐτῶν, χωρὶς γνώμης τῶν αὐτῶν· μήτ' αὐτούς τι ποιεῖν χωρὶς τῆς πάντων γνώμης.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λδ'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ς' καὶ ζ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν θ'.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β' καὶ γ'.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ι'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν η' καὶ κη'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιζ', λθ', νε', πς' καὶ ρα'.

Συνόδου ς' κανὼν λς' καὶ λθ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας κανὼν α'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον κβ'.

οε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ δεχθῆναι κληρικὸν ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ· ἐπεὶ ἀφορίζεται καὶ ὁ δεξάμενος, καὶ ὁ δεχθείς. Εἰ δὲ ἐπιμένοι κατέχων αὐτὸν, καθαιρείσθω καὶ αὐτός· οὔτε δὲ συγχωρήσει ἕτερος τῷ ὑφ' ἑτέρου ἀφορισθέντι, εἰ

μὴ ἂν κατὰ συγχυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτόν. A

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων ιβ', ιγ', ιε', ιϛ', ιη', ιθ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν νδ' καὶ ϟ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ιθ'.

Συνόδου ζ' κανὼν ι'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῆς 'Αγίας Σοφιας κανὼν α'.

οϛ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπίσκοπον ἐπιπηδᾷν τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ παροικίᾳ, ἢ παντελῶς, ἢ κατὰ καιρὸν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή ποτε δι' εὔλογον αἰτίαν· καὶ οὕτως οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως· οὔτε δὲ χειροτονίαν ποιῆσαι ἐν ἑτέρου παροικίᾳ παρὰ γνώμην αὐτοῦ· ἐπειδὴ καθαιρεῖται καὶ αὐτὸς, καὶ B οὓς ἐχειροτόνησε.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ια', λδ' καὶ λε'.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν γ'.

Συνόδου 'Εφέσου κανὼν ι'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ε'.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν α', β' καὶ γ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη'.

οζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπίσκοπον διδάσκειν ἐν ἑτέρου πόλει· εἰ δὲ τοῦτο φωραθείη ποιῶν, κατάγεται ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου βαθμόν.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια' καὶ ιβ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν κ'.

οη'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπίσκοπον ἀποκαρῆναι, καὶ εἶναι C αὖθις ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ· οὔτε δὲ μοναστήριον ἴδιον οἰκοδομῆσαι ἐκ τῶν τῆς ἐπισκοπῆς προσοδίων ἐπὶ καταλύσει τῆς ἐπισκοπῆς· ἐπειδὴ ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεται.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων κανὼν ζ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῆς 'Αγίας Σοφίας κανὼν β'.

οθ'. Ὅτι δεῖ τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ τοῖς ἀμπελῶσιν εὐκτήρια ὡσανεὶ εἰς μνήμην μαρτύρων καθιστάμενα, παντὶ τρόπῳ καταστρέφεσθαι· ἐν δὲ τοῖς ἔνδον εὐκτηρίοις γίνεσθαι μὲν λειτουργίας, πλὴν μὴν καὶ προτροπῇ τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως· βαπτίζειν δὲ ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔξεστιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν ταῖς καθολικαῖς 'Εκκλησίαις. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, καὶ οἱ D κοινωνοῦντες αὐτῷ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν πγ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν λα' καὶ νθ'.

Καὶ συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων κανὼν ιβ'.

π'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀπαιτεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὄντων κληρικῶν χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ εἶδός τι, καὶ διὰ ταῦτα ἀφορίζειν τινὰ, ἢ κλείειν Θεοῦ ναόν· ἐπειδὴ ταυτοπαθείᾳ, τουτέστιν ἀφορισμῷ, ὑποπίπτει.

Συνόδου ζ' κανὼν δ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον λθ'.

πα'. Ὅτι οὐ δεῖ μητροπολίτην, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ κληρικὸν καταφρονεῖν τῶν ἰδίων ἀρ-

municatus fuerit alius veniam dabit, nisi forte is qui excommunicavit, obierit.

Sanctorum apostolorum canon 12, 13, 15, 16, 18 et 19.

Synodi Carthaginiensis canon 54 et 90.

Synodi VI canon 19.

Synodi VII canon 10.

Synodi in templo Sanctæ Sophiæ habitæ canon 1.

76. Non oportere episcopum parœciam sibi non subditam aut omnino aut pro tempore invadere, quamvis a pluribus cogatur, nisi forte propter causam rationi consentaneam : idque non suo ipsius motu, sed multorum episcoporum atque ipsius provinciæ archiepiscopi judicio : neque vero ordines conferre in alia parœcia præter ipsius consensum : alioquin deponitur tum ipse, tum ii quos ordinavit.

Sanctorum apostolorum canon 11, 34 et 35.

Synodi Constantinopolitanæ canon 3.

Synodi Ephesinæ canon 10.

Synodi Calchedonensis canon 5.

Synodi Sardicensis canon 1, 2 et 3.

Synodi Carthaginiensis canon 48.

77. Non oportere episcopum docere in aliena urbe : si vero hoc facere deprehensus fuerit, deprimitur ab episcopatus gradu ad presbyteri gradum.

Synodi Sardicensis canon 11 et 12.

Synodi VI canon 20.

78. Non oportere episcopum attonderi, ac deinceps in episcopatu remanere : neque vero monasterium privatim exstruere ex episcopatus reditibus, ad ipsius episcopatus destructionem : alioquin, pœnæ subjicitur.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 7.

Synodi in templo Sanctæ Sophiæ celebratæ canon 2

79. Oratoria in agris et vineis tanquam in memoriam martyrum exstructa quocunque modo esse destruenda; in interioribus vero oratoriis sacra missæ officia esse celebranda, verum cum regionis episcopi permissione; baptizare vero in illis non licet, sed potius in Ecclesiis universalibus. Qui autem contra hæc facit et qui cum eo communicant laici segregantur.

Synodi Carthaginiensis canon 83.

Synodi VI canon 31 et 59.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 12.

80. Prælatos non debere a clericis sibi subditis aurum aut argentum aut aliquam speciem exigere, ac propterea quemquam excommunicare, aut Dei templo excludere : alioquin eidem pœnæ, hoc est excommunicationi, subjacet.

Synodi VII canon 4.

Et legis caput 39.

81. Non oportere metropolitanum, aut episcopum, aut presbyterum, aut clericum suos prælatos con-

templum habere, atque ad sacra missarum officia eorum nomina non adhibere : aut seorsim conventus habere propter suspicionem forte alicujus criminis, ante synodi cognitionem : aut ab eorum communione sese abscindere, vel populum furtim ad se pertrahere. Qui enim ita faciunt, tyranni sunt, atque idcirco gradu dejiciuntur, anathematique subjiciuntur, et quotquot cum ipsis communicant : citra nimirum manifestam hæresim quæ ab ipsis palam prædicetur.

Sanctorum apostolorum canon 8 et 31.

Synodi Gangrensis canon 6.

Synodi Antiochenæ canon 5.

Synodi Carthaginiensis canon 10, 11, 53, 98 et 105.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum habitæ, canon 13, 14 et 15.

82. Non oportere quemquam verberare, aut in carcerem conjicere, aut contumelia afficere episcopum, aut presbyterum, aut diaconum, aut imperatorem, aut magistratum, tanquam conficta aliqua horum causa, vel dum sacrum officium peragitur, Ecclesiam turbare. Qui enim hæc faciunt, si quidem sacris serviant, gradu deturbantur : si vero laici, segregantur, anathemate feriuntur, multantur, torquentur, aut etiam capite plectuntur.

Sanctorum apostolorum canon 55, 56 et 84.

Synodi in templo Sanctæ Sophiæ celebratæ canon 3.

Legis caput 34 et 74.

83. Non oportere quemquam sacri ordinis verberare delinquentes fideles, aut infideles injuriam inferentes, neque per se, neque per alios : alioquin deponuntur.

Sanctorum apostolorum canon 27.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 9.

Legis caput 40.

84. Oportet eum qui rationes recipit, hoc episcopi regionis judicio facere : habere vero potestatem, juxta accedentis pœnitentiam, pœnæ cum discretione irrogandæ, sive severius, sive humanius, sive moderatius, pro delictorum quæ admisit qualitate et quantitate, et quod a decennio delicta judicantur : item a peccato se convertentem suscipiendum esse. Qui enim talem non recipit, gradu dejicitur.

Sanctorum apostolorum canon 52.

Synodi Nicænæ canon 12.

Synodi Neocæsariensis canon 3.

Synodi Gangrensis canon 21.

Synodi Laodicenæ canon 2.

Synodi Carthaginiensis canon 6, 7, 43 et 45.

Synodi VI canon 107.

Sancti Basilii canon 3, 54, 74 et 84.

Sancti Gregorii Nysseni Prologus.

Sancti Timothei apostoli canon 18.

85. Non oportere absque imperatoris jussu, aut sententia, et litteris provinciæ archiepiscopi quemquam episcoporum imperatorem adire : qui enim

A χιερέων, καὶ μὴ εἰσφέρειν τὰ τούτων ὀνόματα ἐν ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις· ἢ χωρία συνάγειν δι' ὑπόνοιαν ἴσως τινὸς ἐγκλήματος, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως· ἢ ἀποσχίζεσθαι τῆς κοινωνίας αὐτῶν· ἢ λαὸν ὑφαρπάζειν. Οἱ γὰρ οὕτω ποιοῦντες τύραννοί εἰσι· καὶ διὰ τοῦτο καθαιροῦνται, καὶ ἀναθεματίζονται, καὶ ὅσοι ἂν αὐτοῖς κοινωνοῦσι· χωρὶς δηλονότι προφανοῦς αἱρέσεως κηρυττομένης ἀναφανδὸν ὑπ' αὐτῶν.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν η' καὶ λα'

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ϛ'.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ι', ια', νγ', ϟη' καὶ ρε'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν
B ιγ', ιδ' καὶ ιε'.

πβ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τύψαι, ἢ φυλακίσαι, ἢ ὑβρίσαι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ βασιλέα, ἢ ἄρχοντα, ὡς συμπλασάμενον αἰτίαν τινὰ τούτων, ἢ συνάξεως ἐπιτελουμένης τὴν Ἐκκλησίαν ταράξαι· οἱ γὰρ ταῦτα ποιοῦντες, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται, καὶ ἀναθεματίζονται, καὶ ζημιοῦνται, καὶ βασανίζονται, ἢ καὶ κεφαλικῶς τιμωροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νε', νϛ' καὶ πδ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας κανὼν γ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον λδ' καὶ οδ'.

πγ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν τῆς ἱερατικῆς τάξεως
C τύπτειν ἁμαρτήσαντας, πιστοὺς, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, οὔτε δι' ἑαυτῶν, οὔτε δι' ἑτέρων· ἐπειδὴ καθαιροῦνται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κζ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν θ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον μ'.

πδ'. Ὅτι δεῖ τὸν ἀναδεχόμενον λογισμοὺς κρίσει τοῦ κατὰ χώραν ἐπισκόπου τοῦτο ποιεῖν· ἔχειν δὲ ἐξουσίαν πρὸς τὴν μετάνοιαν τοῦ προσερχομένου ἐν διακρίσει κυβερνῆσαι τὰ ἐπιτιμώμενα, εἴτε ἀποτομώτερον, εἴτε φιλανθρωπότερον, καὶ μετριώτερον· κἂν ὁποίας, καὶ ὅσας διεπράξατο ἁμαρτίας· καὶ ὅτι ἀπὸ δωδεκαετοῦς κρίνονται τὰ ἁμαρτήματα· καὶ ὅτι
D τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας προσδέχεσθαι χρή. Ὁ γὰρ μὴ δεχόμενος τὸν τοιοῦτον, καθαιρεῖται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νβ'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιβ'.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν γ'.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν κα'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν β'.

Συνόδου Καρθαγένης καν. ϛ', ζ', μγ' καὶ με'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ρζ'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου καν. γ', νδ', οδ' καὶ πδ'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης Πρόλογος.

Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου τοῦ ἀποστόλου κανὼν ιη'.

πε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἄνευ βασιλικῆς προστάξεως ἢ γνώμης, καὶ γράμματος τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀρχιερέως τινὰ τῶν ἐπισκόπων προσελθεῖν βασιλεῖ· ὁ

γὰρ οὕτω ποιῶν, καθαιρεῖται, καὶ ἀκοινωνησίᾳ καθ- A
υποβάλλεται· καὶ ὅτι πρεπωδέστερον μᾶλλον διὰ τῶν ἑαυτοῦ κληρικῶν τὰς δεήσεις καὶ ὑπομνήσεις ποιεῖσθαι.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ια' καὶ ιβ'.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ς'.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ζ', η', θ', κα'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρς'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον γ'.

πς'. Ὅτι δεῖ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι δέεσθαι, καὶ προσκαλεῖσθαι ἀρχόντων ἐξουσίαν εἰς ἐπικουρίαν καὶ παιδείαν.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη' καὶ νγ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κα- B
νὼν θ'.

πζ'. Ὅτι οὐ δεῖ προφάσει ἀσκήσεως νενοθευμένης δηλονότι καταλιμπάνειν τινὰ τὰ ἑαυτοῦ· ἀλλ' οὐδὲ τέκνα τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς θεοσεβεῖς ὄντας· ἐπειδὴ οἱ τοῦτο ποιοῦντες ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ιε', ις', κα'.

Καὶ συνόδου Καρθαγένης κανὼν λα'.

πη'. Ὅτι δεῖ τοὺς βίᾳ παρὰ τῶν ἀσεβῶν βρῶμα μεμιασμένον δεξαμένους ἐν τῷ στόματι, καὶ βασάνους ὑπομείναντας, ὡς μηδὲν ἡμαρτηκότας δέχεσθαι εἰς κοινωνίαν καὶ εἰς ἱερωσύνην, εἴπερ ἄλλως ἄξιοί εἰσιν, ὡς ὁμολογηταὶ γενόμενοι.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γ'.

Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας κανὼν ιδ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ κα- C
νὼν α'.

πθ'. Ὅτι οὐ δεῖ συνεύχεσθαι, ἢ κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις ὡς κοινωνικοῖς· ἐπειδὴ ὁ τὸν καθῃρημένον ἢ ἀφωρισμένον ὡς ἀκαθαίρετον καὶ ἀνεπιτίμητον δεχόμενος, καὶ αὐτὸς ὁμοίως τούτῳ ὑπὸ τοῦ κανόνος κολάζεται. Τὸ δὲ ἁπλῶς δέχεσθαι τὸν τοιοῦτον, καὶ καθῃρημένον ἔχειν, ἀνέγκλητόν ἐστιν· ὥσπερ καὶ ὁ τὸν ἐν ἐγκλήματι ὄντα, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα, μήτε δυνάμενον φανερῶς ἐλεγχθῆναι, ἔχειν εἰς κοινωνίαν, ἀνέγκλητόν ἐστιν.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ι', ια', ιβ', ιγ', ιε', ις', κη', λ', λα'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν πέμπτος.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'. D

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β', γ', δ', ς'.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιγ', ιθ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν θ', ια', ρλβ' καὶ ρλγ'.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας κανὼν ς'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον λθ'.

ϙ'. Ὅτι δεῖ γίνεσθαι συνόδους κατὰ τοὺς ὡρισμένους καιρούς, δὶς τοῦ ἔτους, ἢ κἂν ἅπαξ, ἐπὶ διορθώσει τῶν σφαλλομένων· καὶ ὅτι ἄνευ τῶν κατὰ χώραν μητροπολιτῶν οὐ γίνονται· καὶ ὅτι τὰς ἐπαρχίας ἐπισκέπτεσθαι δεῖ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν συνόδων· εἰ δὲ κωλυθῶσι παρὰ ἄρχοντος, ἀφοριζέσθω ὁ ἄρχων· εἰ δὲ ἀμελείᾳ τοῦ μητροπολίτου κωλυθῶσιν, ἔσται αὐτὸς ὑπὸ ἐπιτιμίῳ.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λζ'.

A sic facit, dejicitur atque excommunicationi subjicitur; magis enim decet per clericos suos potius petitiones ac monitiones facere.

Synodi Antiochenæ canon 11 et 12.

Synodi Constantinopolitanæ canon 6.

Synodi Sardicensis canon 7, 8, 9 et 21.

Synodi Carthaginiensis canon 106.

Et legis caput 3.

86. Oportere convenienti tempore rogare atque implorare magistratuum potentiam ad auxilium et castigationem.

Synodi Antiochenæ canon 5.

Synodi Carthaginiensis canon 48 et 53.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum cele-
B bratæ canon 9.

87. Non oportere exercitationis adulterinæ videlicet prætextu sua bona relinquere, sed neque liberos suos parentes pios exsistentes: quoniam qui hoc faciunt, anathemate feriuntur.

Synodi Gangrensis canon 15, 16 et 21.

Synodi Carthaginiensis canon 31.

88. Eos qui vi ab impiis cibum pollutum in os acceperunt et tormenta passi sunt, quasi nullum peccatum admiserint, recipiendos esse ad communionem et ad sacerdotium, si alioqui digni sint, ut qui confessores fuerint.

Synodi Ancyranæ canon 3.

Sancti Petri Alexandrini canon 14.

C Sancti Gregorii Thaumaturgi canon 1.

89. Non esse orandum aut communicandum cum excommunicatis tanquam non excommunicatis: siquidem qui gradu dejectum aut segregatum tanquam non dejectum et irreprehensum suscipit, ipse etiam similiter atque hic a canone punitur. Simpliciter autem talem recipere ac dejectum habere, crimine vacat: quemadmodum etiam eum qui crimine tenetur et non confitetur, neque potest manifeste convinci, ad communionem recipere, reprehensione caret.

Sanctorum apostolorum canon 10, 11, 12, 13, 15, 16, 28, 30 et 31.

Synodi Nicænæ canon 5.

D Synodi Neocæsariensis canon 9.

Synodi Antiochenæ canon 2, 3, 4, 6.

Synodi Sardicensis canon 13, 19.

Synodi Carthaginiensis canon 9, 11, 132 et 133.

Theophili Alexandrini canon 6.

Legis caput 39.

90. Synodos statis temporibus bis aut saltem semel in anno ad erratorum correctionem esse celebrandas, idque non sine regionis metropolitano. Item provincias synodorum temporibus esse visitandas: siquidem a præside prohibiti fuerint, excommunicetur præses: si vero a metropolitano prohibeantur, ipse pœnæ subjacebit.

Sanctorum apostolorum canon 37.

Synodi Nicænæ canon 5.
Synodi Antiochenæ canon 20.
Synodi Laodicenæ canon 40.
Synodi Calchedonensis canon 19.
Synodi Carthaginiensis canon 18, 52, 73, 76, 77, 94 et 95.
Synodi VI canon 8.
Synodi VII canon 6.

91. Catechumeno lapso tres annos pœnam esse subeundam, deinde rursus ipsum esse instruendum et baptizandum. Si vero contingat ipsum ægrotare ad mortem, instruatur et baptizetur etiam intra triennium. Item puerum qui instruitur esse baptizandum, si ignorans participet.

Synodi Nicænæ canon 14.
Synodi Neocæsariensis canon 5.
Sancti Timothei canon 1.
Sancti Cyrilli canon 7.

92. Publicarum rerum aut judiciorum cognitionem ab imperatore non esse petendam, sed episcoporum judicia ab his qui sacris addicti sunt esse requirenda. Nisi enim ita faciant, gradu moventur.

Synodi Carthaginiensis canon 104 et 120.

93. Non oportere quemquam dicere mortalem a Deo factum esse Adamum: qui enim ita dicit, anathemati subjicitur.

Synodi Carthaginiensis canon 109.

94. Non oportere eodem simul tempore deponere atque excommunicare eum qui sacris addictus sit, ob admissum delictum, sed contentum esse sola perpetua depositione.

Sanctorum apostolorum canon 25.
Synodi Carthaginiensis canon 27.
Sancti Basilii canon 3, 32 et 51.

95. Presbyterum ob crimina gradu dejectum in clerici ordinem esse deprimendum, nec promovendum ulterius, si nimirum a malo desistat: similiter et lectorem, si ante nuptias cum sua sponsa rem habuerit: si vero etiam ante desponsationem, penitus deturbatur.

Synodi Neocæsariensis canon 9 et 10.
Synodi VI canon 21.
Sancti Basilii canon 69.

96. Oportere episcopum accusatum et citatum adesse intra duos menses: nisi enim adsit, sententia excommunicationis in eum fertur. Hæreticus vero non recipitur ad accusandum, neque fidelis unus, nisi forte propriam aliquam negotialem causam habeat. Neque vero excommunicatus ad accusandum recipiendus est, neque infamatus, neque servus, neque proprius libertus, neque ab Ecclesia abscissus, neque is qui antea in alia accusatione mentitus fuerit, neque intra quartum et decimum ætatis annum. Neque prius accusationem recipiendam esse quam scripto confessi fuerint, se eumdem casum subiisse. Item episcopos a propriis episcopis judicari: ac siquidem omnes provinciæ episcopi consenserint in ferenda sententia, ab iis non provocatur: si vero contigerit ipsos dissentire, licet

A Συνόδου Νικαίας κανὼν ε'.
Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κ'.
Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μ'.
Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιθ'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιη', νβ', ογ', ος', οζ', ϟδ' καὶ ϟε'.
Συνόδου ς' κανὼν η'.
Συνόδου ζ' κανὼν ἕκτος.

ϟα'. Ὅτι δεῖ τὸν κατηχούμενον καὶ παραπεσόντα ἐπιτιμᾶσθαι ἐν τρισὶν ἔτεσιν, εἶτ' αὖθις κατηχεῖσθαι, καὶ βαπτίζεσθαι. Εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν ἀσθενῆσαι πρὸς θάνατον, κατηχείσθω, καὶ βαπτιζέσθω, καὶ εἴσω τῆς τριετίας. Καὶ ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι τὸ κατηχούμενον παιδίον, εἰ ἀγνοοῦν μεταλάβοι.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιδ'.
B Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ε'.
Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν α'.
Καὶ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν ζ'.

ϟβ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἰτεῖν ἀπὸ τοῦ βασιλέως διάγνωσιν δημοσίων πραγμάτων ἢ δικαστηρίων· ἀλλὰ κρίσει [*Ισ*. κρίσεις] ἐπισκόπων αἰτεῖν τοὺς ἱερωμένους. Εἰ μὴ γὰρ οὕτω ποιοῦσι, καθαιροῦνται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρδ' καὶ ρκ'.

ϟγ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα θνητὸν λέγειν ἀπὸ Θεοῦ πλασθῆναι τὸν Ἀδάμ· ὁ γὰρ οὕτω λέγων, ἀναθεματίζεται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρθ'.

ϟδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταὐτῷ καθαιρεῖν, καὶ ἀφορίζειν ἱερωμένον ἁμαρτήσαντα· ἀλλὰ ἀρκεῖσθαι μόνῃ τῇ
C διηνεκεῖ καθαιρέσει.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κε'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κζ'.
Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν γ', λβ' καὶ να'.

ϟε'. Ὅτι δεῖ τὸν ἐν ἐγκλήμασι καθῃρημένον πρεσβύτερον, εἰς τὸν τοῦ κληρικοῦ βαθμὸν κατάγειν, καὶ ἀπρόκοπον μένειν, εἴπερ δηλονότι τοῦ κακοῦ παύσεται· ὁμοίως καὶ ἀναγνώστην, εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῇ πρὸ γάμου συναφθείη· εἰ δὲ καὶ πρὸ τῆς μνηστείας, καθαιρεῖται πάντως.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ' καὶ ι'.
Συνόδου ς' κανὼν κα'.
Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ξθ'.

D ϟς'. Ὅτι δεῖ τὸν κατηγορούμενον ἐπίσκοπον, καὶ καλούμενον, ἀπαντῆν εἴσω μηνῶν δύο· εἰ γὰρ μὴ ἀπαντήσει, ἀπόφασις γίνεται κατ' αὐτοῦ ἀκοινωνησίας. Αἱρετικοὶ δὲ οὐ προσδέχονται εἰς κατηγορίαν, ἀλλ' οὐδὲ πιστὸς εἷς· εἰ μήτι ἂν οἰκείαν τινὰ πραγματικῶς ἔχῃ δίκην. Οὔτε δὲ ἀκοινώνητος εἰς κατηγορίαν δεκτὸς, οὔτε διαβεβλημένος, οὔτε δοῦλος, οὔτε ἴδιος ἀπελεύθερος, οὔτε ἀποσχιστής· οὔτε ὃς προεψεύσατο ἐν ἑτέρᾳ κατηγορίᾳ· οὔτε ἐντὸς χεῖραν [ἡλικίας] ἐτῶν δεκατεσσάρων· καὶ μὴ πρότερον δεχθῆναι κατηγορίαν, πρὶν ἂν ἐγγράφως ὁμολογήσωσι ταυτοπάθειαν ὑποστῆναι. Καὶ ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων κρίνονται· καὶ εἰ μὲν συμφωνοῦσιν οἱ ἐντὸς ἐπαρχίας πάντες ἐπίσκοποι ἐπὶ τῇ ψήφῳ τῆς δίκης, οὐκ ἐγκαλοῦνται· εἰ δὲ συμβαίη διαφωνεῖν αὐτοὺς, ἔξεστι τῷ κατὰ χώραν μητροπο-

λίτῃ προσκαλεῖσθαι ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας τοὺς ἐπικρίναντας ἅμα τοῖς ἐντοπίοις· ἢ ἐπὶ μείζονα σύνοδον τρέπεσθαι. Καὶ ὅτι ὁ εἰς ἔγκλημα κατηγορηθεὶς κληρικὸς, καὶ ἀκοινώνητος γενόμενος, οὐχ ἕξει ἄδειαν μετὰ περαίωσιν ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἐκκαθῆραι αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος· καὶ ὅτι τὰς πραγματικὰς ἀγωγὰς ἡ τριακονταετία κλείει, ἢ ἡ τεσσαρακονταετία.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν οδ' καὶ οε'.
Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιβ', ιδ' καὶ ιε'.
Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ϛ'.
Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν θ', ιζ' καὶ κα'.
Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', δ' καὶ ε'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν η', ιβ', ιδ', ιε', ιθ', κ, κη', κθ', λ', νθ', ξδ', ξε', οζ', οθ', πζ', πη', ϟϛ', ρ', ρζ', ρκα', ρκβ', ρκε', ρκζ', ρκη', ρκθ', ρλ', ρλα', ρλδ', ρλη'.
Ὑπόμνημα πραχθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ βαγάδ... καὶ ἀγάπης.
Συνόδου ϛ' κανὼν κε'.
Θεοφίλου κανὼν δ', ϛ', ζ' καὶ θ'.
Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν α'.
Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ιβ', ιη', κδ', λα', μδ', νβ', νγ', νδ', νε', ξ', ξβ', ξγ', ξδ', ξε', ξζ', ξη', ξθ', ο', οβ' καὶ οη'.

ϟζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀναβάλλεσθαι παρὰ τῶν μητροπολιτῶν χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης δι' ἀμέλειαν ἐπισκόπου χειροτονίαν· ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα, καὶ τὴν χηρεύουσαν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν πρόσοδον μὴ ἀφαιρεῖσθαι ἢ σφετερίζεσθαι τὸν μητροπολίτην· ἀλλὰ παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φυλάττεσθαι πάντα σῶα.
Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν οδ' καὶ οη'.
Συνόδου ϛ' κανὼν λε'.

ϟη'. Ὅτι οὐ δεῖ συνωμοσίας γίνεσθαι, ταραχάς τε καὶ θορύβους, καὶ ἀκαταστασίας, παρὰ κληρικῶν ἢ μοναχῶν· ἐπεὶ ἐκπίπτουσι πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, καὶ ἀφορίζονται.
Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε'.
Συνόδου Κωνσταντίνου πόλεως κανὼν δ'.
Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν δ'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν νγ'.
Συνόδου ϛ' κανὼν λδ'.
Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν θ'.

ϟθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἄνευ κανονικῶν ἐπιστολῶν, ἢ εἰρηνικῶν, ἢ συστατικῶν ὁδεύειν τινὰ τῶν ἱερωμένων· καὶ ὅτι ἀνακρίνονται οἱ ταύτας ἐπιφερόμενοι. Οἱ γὰρ ἄλλως δεχόμενοι τούτους, καθαιροῦνται, καὶ ἀφορίζονται.
Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιβ' καὶ λγ'.
Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ζ' καὶ η'.
Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα' καὶ μβ'.
Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιε' καὶ ιγ'.
Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν θ'.
Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κγ', πε', πθ', καὶ ρϛ'.
Συνόδου ϛ' κανὼν ιζ'.
Νομικὸν κεφάλαιον γ'.

A regionis metropolitano ex alia provincia advocare qui una cum locorum episcopis rem dijudicent, aut ad majorem synodum se convertere. Item clericum criminis accusatum atque excommunicatum, non habiturum licentiam post exactum unum annum seipsum a crimine purgandi; item negotiales actiones tricesimum aut quadragesimum annum terminare.

Sanctorum apostolorum canon 74 et 75.
Synodi Antiochenæ canon 12, 14 et 15.
Synodi Constantinopol. canon 6.
Synodi Chalcedonensis canon 9, 17 et 21.
Synodi Sardicensis canon 3, 4 et 5.
Synodi Carthaginiensis canon 8, 12, 14, 15, 19, 20, 28, 29, 30, 59, 62, 65, 77, 79, 87, 88, 96, B 100, 107, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 138.
Actum Constantinopoli factum de..... et de charitate.
Synodi VI canon 25.
Theophili canon 4, 6, 7 et 9.
Sancti Cyrilli canon 1.
Legis caput 12, 18, 24, 31, 44, 52, 53, 54, 55, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72 et 78.

97. Ordinationem episcopi a metropolitanis citra magnam necessitatem non esse per negligentiam differendam: necnon etiam res ac viduatam pastore ecclesiam, et reditus metropolitanum non debere auferre aut sibi vindicare, verum apud dispensa- C torem ipsius ecclesiæ omnia salva esse custodienda.
Synodi Chalcedonensis canon 25.
Synodi Carthaginiensis canon 74 et 78.
Synodi VI canon 35.

98. Non oportere conjurationes, turbas, tumultus ac seditiones a clericis aut monachis excitari: alioqui gradu suo prorsus excidunt, atque excommunicantur.
Synodi Antiochenæ canon 5.
Synodi Constantinopolitanæ canon 4.
Synodi Chalcedonensis canon 4.
Synodi Carthaginiensis canon 53.
Synodi VI canon 34.
D Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 9.

99. Non oportere sine canonicis epistolis aut pacificis aut commendatitiis quemquam eorum qui sacris sunt initiati iter facere, eosque qui has afferunt examinari: qui enim aliter hos recipiunt, deponuntur ac segregantur.
Sanctorum apostolorum canon 12 et 33.
Synodi Antiochenæ canon 7 et 8.
Synodi Laodicenæ canon 41 et 42.
Synodi Chalcedonensis canon 11 et 13.
Synodi Sardicensis canon 9.
Synodi Carthaginiensis canon 23, 85, 89 et 106.
Synodi VI canon 17.
Legis caput 3.

100. Non oportere præ pusillanimitate aut contentione episcopum quemquam gradu dejicere : si vero hoc factum fuerit, licet adire metropolitanum vicinosque episcopos adversus ipsum : ac si repertus fuerit injuste ipsum segregasse, removebitur et ipse qui segregavit. Et quod licet per injuriam quis excommunicatus fuerit, ante rei discussionem non debet communionem sibi vendicare.

Synodi Nicænæ canon 5.

Synodi Antiochenæ canon 6.

Synodi Sardicensis canon 14.

Synodi Carthaginiensis canon 134.

Legis caput 39.

101. Episcoporum excusationes libere ac sponte factas, esse recipiendas, aliosque in eorum loco ordinandos, ipsos vero summi sacerdotii honorem ac munus habere : si autem non fiant proprio motu, verum ex casu aliquo et metu, ipsas non esse recipiendas ; amotum vero episcopum ad presbyteri gradum non esse redigendum.

Synodi Ephesinæ canon 11.

Synodi Chalcedonensis canon 29.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum habitæ canon 16.

Sancti Cyrilli canon 3.

102. Non oportere quemquam sacris addictum subintroductam habere mulierem, sed neque post ordinationem licet episcopo cum propria uxore habitare, aut omnino mulierem in episcopali domo versari ; alioqui gradu dejicitur : verum neque eunuchum habere subintroductum, alioquin segregatur, si laicus sit : si vero sacris addictus, ipse etiam deponitur.

Synodi Nicænæ canon 3.

Synodi Ancyranæ canon 19.

Synodi VI canon 19 et 48.

Synodi VII canon 18.

Sancti Basilii canon 87.

Legis caput, 5, 71, 72.

103. Monasterium, aut aliam religiosam domum, aut nosocomium non esse ædificandum sine regionis episcopi permissione illiusque consilio et consensu, licet ex testamento aliquid hujusmodi pro anima fieri supplicetur : monachos vero sub ipsius diœcesi degentes ei obedire oportere, nimirum in spiritualibus. Actiones pecuniarias tricesimo aut quadragesimo anno terminari. Monasteria semel consecrata non posse fieri sæcularia diversoria, ac præfectum debere in monasterio suo dispensatorem constituere ; quod si hoc recuset, episcopus faciat. Neque vero a quoquam omnino sæcularibus viris monasterium elocari ; qui enim hoc facit, canonicis pœnis subjicitur. Item non oportere fieri duplex monasterium virorum et mulierum ; neque mulieres in virorum monasterio degere. Non oportere quidquam ad monasterium pertinens alienari, neque dare renuntiationes aut accipere ; quoniam qui hoc facit, sive præfectus, sive episcopus, aut quis sacri

A ρʹ. Ὅτι οὐ δεῖ ἐκ μικροψυχίας ἢ φιλονεικίας ἐπίσκοπον καθαιρεῖν τινα. Εἰ δὲ καὶ γένηται, ἔξεστι προσελθεῖν τῷ μητροπολίτῃ, καὶ τοῖς ὁμοροῦσι κατ' αὐτοῦ ἐπισκόποις· καὶ εἰ εὑρεθῇ ἀδίκως ἀφορίσας αὐτὸν, ἀφορισθήσεται ὁ ἀφορίσας αὐτόν. Καὶ ὅτι κἂν ἀδίκως ἀφορισθῇ τις, πρὸ ἐξετάσεως οὐκ ὀφείλει ἐκδικεῖν τὴν κοινωνίαν ἑαυτῷ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν εʹ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ςʹ.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιδʹ.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρλδʹ.

Νομικὸν κεφάλαιον λθʹ.

ραʹ. Ὅτι δεῖ δέχεσθαι τὰς παραιτήσεις τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἑτέρους χειροτονεῖν, αὐ-
B τῶν οἰκειοθελῶς παραιτουμένων· τούτους δὲ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης τιμὴν καὶ τὴν λειτουργίαν ἔχειν· μὴ οἰκειοθελῶς δὲ γινομένας, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως καὶ φόβου, οὐ δεῖ ταύτας δέχεσθαι· ἀποκινηθέντα δὲ ἐπίσκοπον εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸν οὐ δεῖ κατάγεσθαι.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ιαʹ.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κθʹ.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ιςʹ.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κανὼν γʹ.

ρβʹ. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν ἱερωμένων ἔχειν συνείσακτον γυναῖκα· ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἔξεστιν ἐπισκόπῳ συνοικεῖν τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ, ἢ ἁπλῶς
C γυναῖκα εἶναι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, ἐπεὶ καθαιρεῖται· ἀλλ' οὐδὲ εὐνοῦχον ἔχειν συνείσακτον, ἐπεὶ ἀφορίζεται, εἴπερ ἐστὶ λαϊκός· εἰ δὲ ἱερωμένος, καὶ αὐτὸς καθαιρεῖται.

Συνόδου Νικαίας κανὼν γʹ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιθʹ.

Συνόδου ςʹ κανὼν ιθʹ καὶ μηʹ.

Συνόδου ζʹ κανὼν ιηʹ.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν πζʹ.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον εʹ, οαʹ, οβʹ.

ργʹ. Ὅτι οὐ δεῖ μοναστήριον οἰκοδομεῖσθαι, ἢ ἕτερον εὐαγῆ οἶκον, ἢ νοσοκομεῖον, χωρὶς προτροπῆς τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως, καὶ τῆς τούτου βουλῆς τε καὶ συναινέσεως· κἂν ἐκ διαθήκης τι
D τοιοῦτον προτραπείη γενέσθαι ὑπὲρ ψυχῆς· καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐνορίαν δὲ αὐτοῦ μοναχοὺς αὐτῷ δεῖ ὑπείκειν, ἐν τοῖς πνευματικοῖς δηλονότι. Καὶ ὅτι ἡ τριακονταετία, ἢ ἡ τεσσαρακονταετία κλείει τὰς χρηματικὰς ἀγωγάς. Καὶ ὅτι τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια οὐ δύνανται γενέσθαι κοσμικὰ καταγώγια· καὶ ὅτι οἰκονόμον ὁ ἡγούμενος ὀφείλει ποιεῖν ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ· εἰ δὲ μὴ, ὁ ἐπίσκοπος, ποιείτω ἀπειθοῦντος αὐτοῦ. Μήτε δὲ ὑπό τινος τῶν ἁπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι μοναστήριον ἐκδοθῆναι· ὁ γὰρ οὕτω ποιῶν, ἐπιτιμίοις κανονικοῖς ὑποβάλλεται. Καὶ ὅτι οὐ δεῖ γίνεσθαι διπλοῦν μοναστήριον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐνδιαιτᾶσθαι γυναῖκας ἐν μοναστηρίῳ ἀνδρῴῳ. Καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐκποιεῖσθαί τι τῶν τοῦ μοναστηρίου·

οὔτε δὲ διδόναι ἀποταγὰς, ἢ λαμβάνειν· ἐπεὶ ὁ τοῦτο ποιῶν ἡγούμενος ἢ ἐπίσκοπος, ἤ τις τῶν ἱερωμένων, καθαιρεῖται. Εἰ δὲ ἀνήκοος ἐστιν ἡγούμενος, ἐκβάλλεται τῆς ἡγουμενίας· εἰ μὴ ἐκ προθέσεως οἰκείας προσάξει τι τῶν αὐτοῦ· ἀνεύθυνον γὰρ τοῦτο. Καὶ ὅτι ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ ποιεῖ ὁ ἡγούμενος ἀναγνώστην, ἐὰν ἐστιν ἱερεὺς, καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ ἡγουμένου ἔχῃ παρὰ ἀρχιερέως. Ἐξ οὗ δηλοῦται, ὅτι γίνονται ἡγούμενοι ἀνίεροι, καὶ παρ' ἐπισκόπων ἀσφράγιστοι. Οὔτε δύναται ἡγούμενος ἐπὶ ἐμφυτεύσει ἐκδοῦναί τι τῆς μονῆς, χωρὶς γνώμης τοῦ πρωτεύοντος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· καὶ ὅτι ὁ μὴ καταβάλλων τὸν ἐμφυτευτικὸν κανόνα, ἐκπίπτει πάντη τοῦ ἐμφυτεύματος.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν δ' καὶ η'.

Συνόδου ς' κανὼν μη'.

Συνόδου ζ' κανὼν ια', ιγ', ιδ', ιζ', ιη', ιθ' καὶ κ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν α'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ς', ιβ', ιδ', ιε', ις', ιζ', κδ', κε', κς', κζ', λε', μθ', νδ', νε', νς', ξ', ξα', ξγ', ξε', ξζ', ξη', ξθ'.

ρδ'. Ὅτι δεῖ τὸν ἀποτασσόμενον, καὶ μοναχὸν γινόμενον, μὴ ἧττονα δέκα ἐτῶν τῇ ἡλικίᾳ ὑπάρχειν· οὔτε δὲ ἐμποδισθήσεται παρά τινος τρόπου ἢ ἀνθρώπου εἰς τοῦτο. Οὔτε ἕξει ἄδειαν ἐξέρχεσθαι τῆς μονῆς, ἄνευ γνώμης τοῦ προεστῶτος αὐτοῦ· οὔτε μεταβαίνειν ἀπὸ τῆς μονῆς αὐτοῦ εἰς ἑτέραν· ἐπεὶ ἀφορίζεται καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ τοῦτον ὑποδεχόμενος. Οὔτε δὲ ἴδιόν τι ὀφείλουσιν ἔχειν οἱ μοναχοί· ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἂν διαφέρωσιν αὐτοῖς, τοῦ μοναστηρίου εἰσί. Καὶ οὔτε πατὴρ τὰ διαφέροντα τῷ υἱῷ κρατήσει, αἱρουμένῳ μονάζειν. Καὶ ὅτι ἡγούμενον οὐ πάντως κατὰ βαθμὸν, ἀλλὰ κατ' ἀρετὴν δεῖ γίνεσθαι.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν π'.

Συνόδου ς' κανὼν μ', καὶ μς'.

Συνόδου ζ' κανὼν κα'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν γ', δ', ς'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον θ', ι', ια', ος', οη', οθ', π', πα', πβ', πγ', πδ'.

ρε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀφυλάκτους εἶναι τὰς ἱερὰς παρθένους· οὔτε δὲ ἔρχεσθαι εἰς συντυχίαν αὐτῶν τινα ὡς ἔτυχε· καὶ ὅτι οὐδὲν ὀφείλουσιν ἔχειν ἴδιον· ἐπειδὴ ἀφορίζεται.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λη' καὶ μδ'.

Συνόδου ς' κανὼν μς'.

Συνόδου ζ' κανὼν κβ'.

Καὶ συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ς'.

ρς'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀποκείρεσθαί τινα χωρὶς παρουσίας τῶν εἰς ὑποταγὴν μελλόντων αὐτὸν δέχεσθαι· ὁ γὰρ μὴ τοῦτο ποιῶν, καθαιρεῖται. Καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἀποκείρεσθαι μοναχὸν τέλειον, τουτέστι μεγαλόσχημον, εἴσω τριετίας, χωρὶς μεγάλης προσπεσούσης νόσου, θάνατον ἀπειλούσης· ἢ ἐάν τίς ἐστιν ἀνὴρ εὐλαβὴς, καὶ μεμαρτυρημένος διὰ τὴν γνωρι-

A ordinis, gradu movetur. Si vero dicto audiens non sit præfectus, præfectura ejicitur: nisi ex propria voluntate aliquid de suo afferat; hoc enim culpa vacat. Item præfectum in monasterio suo lectorem constituere, si sacerdos sit, ac præfecti sigillum ab episcopo habeat. Ex quo constat præfectos sacris non initiatos et ab episcopis non signatos creari. Neque potest præfectus quidquam ad monasterium pertinens ad emphyteusim dare absque provinciæ primatis consensu: item eum qui non solvit emphyteuticum canonem, re ad emphyteusim accepta penitus excidere.

Synodi Chalcedonensis canon 4 et 8.

B Synodi VI canon 48.

Synodi VII canon 11, 13, 14, 17, 18, 19 et 20.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum habitæ canon 1.

Legis caput 6, 12, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 35, 49, 54, 55, 56, 60, 61, 63, 65, 67, 68, 69.

104. Oportere eum qui sæculo nuntium remittit et fit monachus, non minus quam decem annos natum esse: neque vero quocunque modo ab ullo homine ad hoc impedietur: neque licentiam habebit egrediendi e monasterio absque præpositi consensu, neque e monasterio suo in aliud migrandi: alioquin segregatur tum ipse, tum qui eum suscipit.
C Neque vero proprium quidpiam debent habere monachi, sed omnia quæcunque ad ipsos pertinent, sunt monasterii; ac neque pater ea quæ ad filium vitam solitariam amplectentem pertinent detinebit. Item præpositum non omnino secundum gradum, sed secundum virtutem esse eligendum.

Synodi Carthaginiensis canon 80.

Synodi VI canon 40, 43 et 46.

Synodi VII canon 21.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ, canon 3, 4, 6.

Legis caput 9, 10, 11, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84.

105. Non oportere sacras virgines esse incustoditas; neque vero quemquam temere in colloquium
D cum ipsis venire; item nihil proprium ipsas habere debere, aloquin segregari.

Synodi Carthaginiensis canon 38 et 44.

Synodi VI canon 46.

Synodi VII canon 22.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ, canon 6.

106. Non oportere quemquam attonderi, nisi præsentes adsint ii quibus subjiciendus est: qui enim non ita facit, deponitur. Item non oportere perfectum monachum, hoc est magnum habitum gerentem attonderi intra triennium, nisi gravis morbus qui mortem minetur inciderit: aut nisi sit aliquis vir pius, multis eo nomine notus, eorumque

testimonio comprobatus : his enim etiam semestre tempus ad tonsuram sufficit. Præfectus autem contra hæc faciens, præfectura ejicitur.

Synodi in templo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 2 et 5.

Legis caput 7 et 77.

107. Oportere eos qui in claustra ingressuri sunt, prius in monasterio et perfecta obedientia tres annos versari, deinde a regionis episcopo alium annum probari, et siquidem in bono proposito permaneat, ipsum includere : non posse vero ipsum postea quocunque modo claustro egredi sine episcopi consensu. Item eos qui solitario convenientem habitum induerunt, et capita totonderunt, non licere per urbem vagari ; sed siquidem cum hominibus esse velint, virorum religiosorum monasterium ingredi, ac eorum more vivere : sin vero, omnimode ipsos urbibus expellere, atque in desertis habitare cogere.

Synodi VI canon 41 et 42.

108. Non oportere monachos et virgines Deo dicatas matrimonium contrahere, aut rapi ab aliquo, aut corrumpi : alioquin matrimonium quidem solvitur, ipsi vero septem annis pœnam subeunt. Si vero sacris addicti sint, gradu moventur. Si autem perfectus sit monachus magnum habitum gerens, quindecim annos punitur : a lege vero capitali supplicio afficitur.

Synodi Ancyranæ canon 19.

Synodi Chalcedonensis canon 6.

Synodi VI canon 4 et 44.

Sancti Basilii canon 6, 18, 19 et 60.

Legis caput 85 et 86.

109. Non oportere, nisi propter necessitatem, intra 25 aut 17 annos ætatis virgines sanctum monialium habitum consequi : neque interea dum tondendæ sunt, variegatis vestimentis ornari debent, neque vero e monasterio prodire absque præpositæ consensu, idque tunc cum ætate provectis feminis virtute præditis, ac non extra monasterium prorsus cubare. Alioquin, segregantur. Similiter etiam si e monasterio in monasterium migrent.

Synodi Carthaginiensis canon 126.

Synodi VI canon 46 et 45.

Synodi VII canon 21.

Sancti Basilii canon 17.

110. Non oportere mulierem in virorum monasterio dormire, neque virum in muliebri : alioquin segregatur. Neque diaconissam ante quadraginta annos mulierem ordinari, idque cum accurata probatione : si vero post hæc matrimonium contraxerit, anathemate percellitur tum ipsa, tum is qui cum ea copulatus est.

Synodi Chalcedonensis canon 15.

Synodi VI canon 14, 40, 47, 48.

Sancti Basilii canon 24 et 44.

Legis caput 5, 43 et 73.

A μότητα · τούτῳ γὰρ καὶ ὁ ἐξαμηνιαῖος χρόνος ἀρκεῖ εἰς ἀπόκειραν · ὁ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἡγούμενος ἐκβάλλεται τῆς ἡγουμενίας.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν β' καὶ ε'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ζ' καὶ οζ'.

ρζ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν ἐγκλείστραις μέλλοντας εἰσελθεῖν πρότερον ἐν μοναστηρίῳ, καὶ τελείᾳ ὑπακοῇ γίνεσθαι ἐπὶ τρισὶ χρόνοις · εἶτα παρὰ τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως ἐπὶ ἕτερον ἐνιαυτὸν δοκιμάζεσθαι, καὶ εἴπερ ἐπιμείνῃ τῇ ἀγαθῇ προθέσει, ἐγκλείειν αὐτόν · μὴ δύνασθαι δὲ αὐτὸν μετὰ ταῦτα παντὶ τρόπῳ τοῦ ἐγκλειστηρίου ἐξελθεῖν χωρὶς γνώμης τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ τοὺς ἐρημικὸν δὲ ἐνδεδυμένους σχῆμα, καὶ κεφαλὰς κομῶντας μὴ ἐᾷν περιάγειν B ἐν πόλει · ἀλλ' εἰ μὲν μετὰ ἀνθρώπων ἐθέλουσιν εἶναι, ἐν μοναστηρίῳ ἀνδρῶν εὐλαβῶν τούτους εἰσελθεῖν, καὶ βιοῦν ὡς αὐτοί · εἰ δὲ μή, παντὶ τρόπῳ τούτους ἀπελαύνειν τῶν πόλεων, καὶ ἀναγκάζεσθαι ἐν ταῖς ἐρήμοις οἰκεῖν.

Συνόδου ς' κανὼν μα' καὶ μβ'.

ρη'. Ὅτι οὐ δεῖ μοναχούς, ἢ παρθένους, τῷ Θεῷ ἀνατεθέντας εἰς γάμον ἐλθεῖν, ἢ ἁρπάζεσθαι ὑπό τινος, ἢ φθείρεσθαι · ἐπεὶ ὁ μὲν γάμος λύεται, αὐτοὶ δὲ ἐπιτιμῶνται ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν · εἰ δὲ ἱερωμένοι εἰσί, καὶ καθαιροῦνται · εἰ δὲ τέλειός [*vel* τελείως] ἐστι μεγαλόσχημος, ἐν δεκαπέντε ἔτεσιν ἐπιτιμᾶται · ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου κεφαλικῶς τιμωρεῖται.

C Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιθ'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ς'.

Συνόδου ς' κανὼν δ' καὶ μδ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ς', ιη', ιθ' καὶ ξ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον πε' καὶ πς'.

ρθ'. Ὅτι οὐ δεῖ, εἰ μὴ δι' ἀνάγκην, εἴσω τῶν κε' χρόνων, ἢ ιζ' ἡλικίας, παρθένους εἰς τὸ τῶν μοναχῶν ἅγιον σχῆμα ἐλθεῖν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ μέλλειν κείρεσθαι ὀφείλει κοσμεῖσθαι ἱματίοις ποικίλοις · μήτε δὲ προϊέναι τῆς μονῆς ἄνευ γνώμης τῆς προεστώσης, καὶ τότε μετὰ πρεσβυτίδων ἐναρέτων · καὶ μὴ ἔξω κοιτῶσιν ὅλως τῆς μονῆς · ἐπεὶ ἀφορίζονται · ὁμοίως καὶ ἐὰν μεταβαίνωσιν ἀπὸ μονῆς εἰς μονήν.

D Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρκς'.

Συνόδου ς' κανὼν μς' καὶ με'.

Συνόδου ζ' κανὼν κα'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ιζ'.

ρι'. Ὅτι οὐ δεῖ καθεύδειν γυναῖκα ἐν ἀνδρῴῳ μοναστηρίῳ, οὔτε ἄνδρα ἐν γυναικείῳ · ἐπεὶ ἀφορίζεται. Οὔτε διάκονον πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα χειροτονεῖσθαι γυναῖκα · καὶ ταῦτα μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας · εἰ δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς γάμον ἔλθοι, ἀναθεματίζεται καὶ αὐτὴ [γρ. αὐτὸς], καὶ ὁ συναφθεὶς αὐτῇ.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιε'.

Συνόδου ς' κανὼν ιδ', μ', μζ', μη'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν κδ' καὶ μδ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον ε', μγ' καὶ ογ'.

ρια'. Ὅτι οὐ δεῖ νηστεύειν ἐν Σαββάτῳ ἢ ἐν Κυριακῇ, δίχα τοῦ μεγάλου καὶ μόνου Σαββάτου· ἀλλ' οὔτε ἐν τοῖς Σάββασι, καὶ ταῖς Κυριακαῖς τῆς Τεσσαρακοστῆς τυρὸν, ἢ ὠὸν ἐσθίειν· αἱρετικῶν γὰρ τοῦτο· καὶ ὁ τοῦτο ποιῶν καθαιρεῖται, ἐὰν ἱερωμένος ἐστίν· ἐὰν δὲ λαϊκὸς, ἀναθεματίζεται· καὶ ὅτι δεῖ νηστεύειν πάντα Χριστιανὸν τετράδα, καὶ παρα.. [Ἴσ. παρασκευὴν] καὶ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν, καὶ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα· τὴν μέντοι μεγάλην Παρασκευὴν, καὶ τὸ μέγα Σάββατον, μηδ' ὅλως ἐσθίειν, ἄχρι τοῦ μεσονυκτίου αὐτῶν· καὶ τὰς λοιπὰς δὲ νηστείας πάσας πιστῶς νηστεύειν, ἃς ἐκ παραδόσεως ἐκκλησιαστικῆς ἔχομεν, εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζονται. Οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιοῦντες, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξδ' καὶ ξθ'.
Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιη' καὶ ιθ'.
Συνόδου ς' κανὼν νε'.
Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ν'.
Συνόδου.. κανὼν κθ' καὶ πθ'.
Καὶ τοῦ ἁγίου Διονυσίου κανὼν α'.
Τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας κανὼν ιε'.
Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν η' καὶ ι'.
Καὶ Θεοφίλου κανὼν α'.

ριβ'. Ὅτι οὐ δεῖ τὸν βιασάμενον παρθένον, ἑτέραν λαβεῖν εἰς γυναῖκα, ἀλλὰ ταύτην, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ, ἐπιτιμώμενον χρόνοις ζ' διὰ τὴν προγεγονυῖαν φθοράν· εἰ δὲ μεμνήστευτο ἡ παρθένος, ἀποδοθῆναι τῷ προμνηστευσαμένῳ. Εἰ δὲ κατέχει ταύτην, τῷ τῆς μοιχείας καθυποβάλλεται ἐγκλήματι· εἰ δὲ καὶ ἁρπαγῇ ἡ παρθένος χάριν συνοικεσίου, εἰ μὲν ἱερωμένοι οἱ ἁρπάσαντες, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζονται. Οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ συναράμενοι αὐτοῖς.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξζ'.
Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια'.
Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν κζ'.
Συνόδου ς' κανὼν ϟβ' καὶ ϟη'.
Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ κανὼν α'.
Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν κβ', κε', λ' καὶ μθ'.

ριγ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀπέχεσθαι ὡς βδελυκτῶν τῶν γάμων, ἢ τῶν κρεῶν, ἢ τοῦ οἴνου, ἢ ἑτέρων τινῶν τοιούτων· ἀλλὰ δι' ἄσκησιν ἀληθῆ τούτων ἐννόμως ἐγκρατεύεσθαι. Ὁ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιῶν, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρεῖται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀναθεματίζεται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν να' καὶ νγ'.
Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιδ'.
Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν α', β', δ', θ', ι', ιβ', ιγ', ιδ', ιζ'.
Συνόδου ς' κανὼν ιγ'.
Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν κη', μζ' καὶ πε'.

ριδ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα μεθύειν, καὶ ἐν καπηλείῳ εἰσέρχεσθαι, καὶ ἐσθίειν ἐν αὐτῷ, ἢ ἔχειν ἐργαστήριον καπηλικὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐξυπηρετεῖν· ἐπεὶ εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ,

A 111. Non esse jejunandum Sabbato aut Dominica. excepto solo magno Sabbato: sed neque Sabbatis et Dominicis Quadragesimæ caseum aut ovum manducandum; hoc enim hæreticorum est, et qui hoc facit, gradu dejicitur, si sacris addictus sit: si vero laicus, anathemate percellitur. Item oportere omnem Christianum jejunare quatuor temporibus, Parasceve, sancta Quadragesima et magna hebdomada; magna autem Parasceve et magno Sabbato nihil omnino comedere usque ad mediam ipsorum noctem; cætera vero jejunia omnia fideliter jejunare, quæ ex traditione ecclesiastica habemus, nisi propter infirmitatem corporalem impediantur. Qui enim non ita faciunt, siquidem sacris initiati sint, dejiciuntur; laici vero, anathemate feriuntur.

B

Sanctorum apostolorum canon 64 et 69.
Synodi Gangrensis canon 18 et 19.
Synodi VI canon 55
Synodi Laodicenæ canon 50.
Synodi.... canon 29 et 89.
Sancti Dionysii canon 1.
Sancti Petri Alexandrini canon 15.
Sancti Timothei canon 8 et 10.
Theophili canon 1.

112. Non oportere eum qui virgini vim attulit, aliam in uxorem accipere, sed hanc, licet paupercula sit, pœna ipsi septem annos irrogata ob præcedentem corruptelam: si vero desponsata sit virgo, C ei qui prius ipsam desponsavit reddi: si vero detineat ipsam, adulterii crimini subjacet. Quod si rapta fuerit virgo conjugii gratia, siquidem sacris addicti sint ii qui rapuerunt, gradu moventur; si vero laici, anathemate feriuntur. Non tantum autem ipsi, sed et qui ipsis opem tulerunt.

Sanctorum apostolorum canon 67.
Synodi Ancyranæ canon 11.
Synodi Chalcedonensis canon 27.
Synodi VI canon 92 et 98.
Sancti Gregorii Thaumaturgi canon 1.
Sancti Basilii canon 22, 25, 30 et 49.

113. Non esse abstinendum a nuptiis tanquam D abominandis, aut carnibus, aut vino, aut aliis ejusmodi rebus; verum propter veram exercitationem ab his legitime se continere. Qui enim contra hæc facit, siquidem sacris sit addictus, dejicitur: si vero laicus, anathemate feritur.

Sanctorum apostolorum canon 51 et 53.
Synodi Ancyranæ canon 14.
Synodi Gangrensis canon 1, 2, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 17.
Synodi VI canon 13.
Santi Basilii canon 18, 47 et 85.

114. Non oportere quemquam ebrietati indulgere, ac in cauponam ingredi, in eaque manducare, aut officinam cauponariam habere, ac in ea ministrare: quoniam siquidem sacris addicti sint, gradu mo-

ventur; si vero laici, segregantur: præterquam si A quis propter itineris necessitatem in hospitio diversetur.

Sanctorum apostolorum canon 42, 43 et 52.

Synodi Laodicenæ canon 24.

Synodi Carthaginiensis canon 40.

Synodi VI canon 9 et 26.

115. Non oportere clericum fidejussiones dare, seu conventiones et pacta facere in circo, aut in aliquo ludicro: alioquin, gradu dejicitur. Sic enim fidejussiones dare interpretatum est. Nam fidejussorem se aliquem præstare pro eo qui in periculo versetur, propter Dei charitatem honestum est: oportet enim ponere animam suam pro proximo; infirmis vero, quique pro fratribus mori non possunt, ejusmodi fidejussio non est deneganda. B

Sanctorum apostolorum canon 20.

Legis caput 35.

116. Non oportere alea ludere aut tabulis, aut ludicra tolerare, vel horum spectatores esse, aut saltationum, aut thymelicarum cantilenarum, aut eorum qui ludicri gratia ursas post se trahunt, aut eorum qui se a dæmone vexari simulant, aut eorum qui accendunt rogos ac ludicri causa supra eos transiliunt, aut venationibus vel circensibus addictos esse; quoniam, siquidem sacris initiati sint, gradu moventur; si vero laici, sex annos segregantur.

Sanctorum apostolorum canon 20, 42, 43.

Synodi Laodicensis canon 52, 54, 55. C

Synodi Carthaginiensis canon 15, 61, 63.

Synodi VI canon 24, 50, 51, 60, 61, 62, 65, 66, 71.

Synodi VII canon 22.

Legis caput 37 et 87.

117. Non esse accipiendas usuras: quoniam, siquidem sacris sint initiati, dejiciuntur; si vero laici, segregantur.

Sanctorum apostolorum canon 44.

Synodi Nicænæ canon 17.

Synodi Laodicenæ canon 4.

Synodi Carthaginiensis canon 10 et 16.

Sancti Gregorii Nysseni canon 6.

118. Non esse cavillandum aut illudendum claudo, aut cæco, aut pedibus mutilato: qui enim D hoc facit, excommunicatur.

Sanctorum apostolorum canon 57.

119. Non esse excommunicandum eum qui fornicari constituerit, ad opus tamen non venerit, ut qui divina gratia sit servatus.

Synodi Nicænæ canon 4.

120. Non oportere Christianum, sanguinem aut carnem a bestia captam, aut morticinum comedere: si enim sacri sit ordinis, dejicitur; si vero laicus, segregatur.

Sanctorum apostolorum canon 63.

Synodi Gangrensis canon 2.

A ἀφορίζονται· πάρεξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύσαντος.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μβ', μγ' καὶ νβ'

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μ'.

Συνόδου ς' κανὼν θ' καὶ κς'.

ριε'. Ὅτι οὐ δεῖ κληρικὸν ἐγγύας διδόναι, ἤγουν στοιχήματα (1) ποιεῖν ἐν ἱπποδρομείῳ, ἢ ἐν παιγνίῳ τινί· ἐπεὶ καθαιρεῖται. Οὕτω γὰρ διδόναι ἐγγύας ἡρμήνευται. Τὸ γὰρ ἐγγυᾶσθαί τινα ἐν κινδύνῳ γεγονότι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, καλόν. Τιθέναι γὰρ δεῖ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον· δεῖ δὲ τοῖς ἀσθενέσι, καὶ μὴ δυναμένοις ὑπὲρ ἀδελφῶν ἀποθνήσκειν, καὶ τοιαύτην ἐγγύην μὴ παραιτεῖσθαι.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κ'.

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον λε'.

ρις'. Ὅτι οὐ δεῖ κυβεύειν, ἤτοι ταυλίζειν, ἢ παίγνια ἀνέχεσθαι, ἢ θεωρητὰς γίνεσθαι τούτων· ἢ ὀρχήσεων, ἢ θυμελικῶν ᾀσμάτων, ἢ τῶν τὰς ἄρκους ἐπισυρομένων χάριν παιγνίου· ἢ τῶν δαιμονᾶν ὑποκρινομένων· ἢ τῶν ἀναπτόντων πυρκαϊὰς, καὶ ἐν παιγνίῳ ὑπεραλλομένων αὐταῖς· ἢ προσκεῖσθαι κυνηγίοις, ἢ ἱπποδρομίοις· ἐπεὶ, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ λαϊκοὶ ἀφορίζονται ἐπὶ ἓξ χρόνοις.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κ', μβ', μγ'.

C Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νβ', νδ', νε'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιε', ξα', ξγ'.

Συνόδου ς' κανὼν κδ', ν', να', ξ', ξα', ξβ', ξε', ξς', οα'.

Συνόδου ζ' κανὼν κβ'.

Νομικὸν κεφάλαιον λζ' καὶ πζ'.

ριζ'. Ὅτι οὐ δεῖ τόκους λαμβάνειν· ἐπεὶ, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται, εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μδ'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιζ'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν δ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ι' καὶ ις'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ς'.

ριη'. Ὅτι οὐ δεῖ χλευάζειν, ἤτοι ἐμπαίζειν χωλῷ D ἢ τυφλῷ, ἢ τῷ τὰς βάσεις πεπληγμένῳ· ἐπεὶ ὁ τοῦτο ποιῶν ἀφορίζεται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νζ'.

ριθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀφορίζειν τὸν προθέμενον μὲν πορνεῦσαι, μὴ ἐλθόντα δὲ εἰς ἔργον, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ῥυσθέντα.

Συνόδου Νικαίας κανὼν δ'.

ρκ'. Ὅτι οὐ δεῖ μεταλαμβάνειν Χριστιανὸν αἵματος ἢ θηριαλώτου, ἢ θνησιμαίου. Εἰ μὲν γὰρ ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρεῖται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξγ'.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν β'.

(1) στοιχέω Hesychius interpretatur συνενῶ, id est, *coaduno, convenio:* unde apud Harmenopulum lib. I, tit. 8. §. 1. *Pacta et conventiones*, στοιχηθέντα dicuntur.

Συνόδου ς' κανὼν ξβ'.

ρκα'. Ὅτι οὐ δεῖ μάντει προσέχειν· εἰ μὲν γὰρ ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἐπὶ ἓξ χρόνοις· εἰ δὲ ἐπιμένοιεν, παντάπασι τῆς Ἐκκλησίας ἀποῤῥίπτονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξγ'.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κδ'.

Συνόδου ς' κανὼν ξα'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν οβ', πγ'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν β'.

ρκβ'. Ὅτι οὐ δεῖ κλέπτειν, ἢ ἐπιορκεῖν, ἢ τυμβωρυχεῖν· ἐπεὶ, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἀκοινωνήτως. Ὁ μὲν κλέπτων, ἐὰν μεταμεληθεὶς ὁμολογήσῃ, ἐνιαυτὸν ἕνα· εἰ δὲ μὴ, δύο. Ὁ δὲ ἐπίορκος, καὶ τυμβωρύχος ἐπὶ χρόνους δέκα.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κε'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ξα', ξδ', ξε' καὶ πβ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ς' καὶ ζ'.

ργ'. Ὅτι οὐ δεῖ πορνεύειν· εἰ μὲν γὰρ ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἐν ζ' ἔτεσιν. Ὁ δὲ γυναικὶ συναφθεὶς ἐπὶ πορνείᾳ, εἰ μὴ ἀφίσταται ταύτης, ἔστω ἀφωρισμένος κατὰ τὸν κανόνα· ἀφιέσθω δὲ πορνεύειν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κε', ξα'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α' καὶ γ'.

Συνόδου ς' κανὼν μδ' καὶ πς'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ κανὼν α'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν δ', κα', κς', λη', μ', μβ', μγ', ν', νθ' καὶ π'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ'.

ρκδ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν ἱερωμένων τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἐκβάλλειν προφάσει εὐλαβείας· ἀλλ' οὔτε λαβεῖν γυναῖκα χήραν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτην, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, ἢ εἰς δεύτερον γάμον ἐλθεῖν· ἀλλ' οὔτε κατὰ ἄγνοιαν εἰς παράνομον ἐλθεῖν· ἐπεὶ καθαιρεῖται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ε', ιζ', ιη', ιθ'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρβ'.

Συνόδου ς' κανὼν γ' καὶ κς'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν θ' καὶ ιβ', μη', οζ'.

Θεοφίλου κανὼν ιγ'

Καὶ νομικὸν κεφάλαιον μς', μδ', μζ'.

ρκε'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα ἐπὶ ἀπειρημένῃ συγγενείᾳ παρανόμως εἰς γάμον ἐλθεῖν· ἐπεὶ ἀφορίζεται διαφόρως πρὸς τὴν οἰκειότητα τοῦ γένους· ὁ μὲν, ἐπὶ χρόνοις ζ', ὁ δὲ, ἐπὶ δέκα, ὁ δὲ, ἐπὶ ιβ', ὁ δὲ, ἐπὶ ιε', ἀποστάντες δηλονότι πρότερον τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου, καὶ οὕτω προσδεχόμενοι.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν θ', μη'.

Καὶ συνόδου Γαγγρῶν κανὼν κε'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α' καὶ β'.

Συνόδου ς' κανὼν νγ', νδ'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν κγ', ξζ', ξη', οε', ος', οη', οθ' καὶ πς'.

A Synodi sextæ canon 62.

121. Ad vatem non esse accedendum : si enim sacris initiati sint, gradu moventur; si vero laici, sex annos segregantur ; quod si perseverent, ex Ecclesia penitus ejiciuntur.

Sanctorum apostolorum canon 63.

Synodi Ancyranæ canon 24.

Synodi VI canon 61.

Sancti Basilii canon 72 et 83.

S. Gregorii Nysseni canon 2.

122. Non esse furandum, aut pejerandum, aut sepulcra deprædandum : quoniam, siquidem sacris addicti sint, dejiciuntur; si vero laici, excommunicantur. Qui furatus est, siquidem pœnitentia ductus confessus fuerit, unum annum; sin vero, duos; B perjurus vero ac mortuorum spoliator, decem annos.

Sanctorum apostolorum canon 25.

Sancti Basilii canon 61, 64, 65 et 82.

S. Gregorii Nysseni canon 6 et 7.

123. Non esse fornicandum : si enim sacris addicti sint, deponuntur; laici vero excommunicantur septem annos. Qui autem cum muliere per fornicationem copulatus est, nisi ab ea recedat, excommunicetur secundum canonem : sinatur vero fornicari, ne quid deterius contingat.

Sanctorum canon 25, 61.

Synodi Nicænæ canon 1 et 3.

Synodi VI canon 44 et 86.

C S. Gregorii Thaumaturgi canon 1.

Sancti Basilii canon 4, 21, 26, 38, 40, 42, 43, 50, 59 et 80.

S. Gregorii Nysseni canon 3.

124. Non oportere quemquam sacri ordinis uxorem suam ejicere religionis prætextu, sed neque viduam mulierem accipere, aut ejectam, aut meretricem, aut servam, aut ex iis quæ in scena operas suas præstant, aut secundas inire nuptias; verum etiam neque per ignorantiam illegitimum contrahere matrimonium : alioquin deponitur.

Sanctorum apostolorum canon, 5, 17, 18, 19.

Synodi Nicænæ canon 1.

Synodi Carthaginiensis canon 102.

Synodi VI canon 3 et 26.

D Sancti Basilii canon 9 et 12, 48, 77.

Theophili canon 13.

Legis caput 46, 44, 47.

125. Non oportere in prohibito consanguinitatis gradu illegitime matrimonium contrahere, alioquin segregatur diversis modis pro generis proximitate : alius quidem 7 annos; alius vero 10; alius 12; alius 15, ubi scilicet prius ab illicito conjugio recesserint, sicque suscepti fuerint.

Sanctorum apostolorum canon 9, 48.

Synodi Gangrensis canon 25.

Synodi Nicænæ canon 1 et 2.

Synodi VI canon 53, 54.

Sancti Basilii canon 23, 67, 68, 75, 76, 78, 79 et 86.

Sancti Timothei canon 11.

126. Ei qui secundum contrahit matrimonium, unum aut duos annos pœnam esse irrogandam.

Synodi Laodicenæ canon 1.

Sancti Basilii canon 41 et 53.

127. Non esse mœchandum; quoniam siquidem sacris ministrent, deponuntur : si vero laici, excommunicantur 7, aut 15, aut etiam 30 annos. Est enim etiam in hoc discrimen secundum divinos canones.

Sanctorum apostolorum canon 61.

Synodi Ancyranæ canon 20.

Synodi Nicænæ canon 1 et 8.

Synodi VI canon 87 et 93.

Sancti Basilii canon 7, 9, 21, 31, 34, 36, 37, 39, 48, 58, 77.

Sancti Gregorii Nysseni canon 3.

Sancti Timothei canon 15.

128. Masculorum corruptores ac brutorum puniuntur : siquidem sacris addicti sint, gradu moventur; si vero laici, 15 aut 30 annos excommunicantur.

Synodi Ancyranæ canon 16 et 17

Sancti Basilii canon 7, 62 et 63.

Sancti Gregorii Nysseni canon 3.

129. Oportere eos qui voluntarie aut involuntarie occidunt, aut qui seipsos vel alios exsecant vel eunuchos faciunt, similiter eos qui medicamenta dant quibus fetus necentur in utero, atque etiam præstigiatores et veneficos, siquidem sacris addicti sint, gradu dejicere, si vero laici, ad sacerdotium non provehi, sed segregari hoc modo : eum quidem qui voluntarie occidit, 15 aut 30 annos; qui vero involuntarie, 7 aut 10; eum qui seipsum vel alios castrat aut exsecat, 3 annos; eos qui dant medicamenta ad fetus necandos, 10 annos; præstigiatores et veneficos, 20 aut 30 annos.

Sanctorum apostolorum canon 21, 22 et 23.

Synodi VI canon 91.

Synodi in temolo Sanctorum Apostolorum celebratæ canon 8.

Sancti Basilii canon 2, 7, 8, 11, 13, 33, 42, 52, 55, 56, 57 et 65.

Sancti Gregorii Nysseni canon 4.

Sancti Timothei canon 14.

130. Nullos esse oportere magos, aut præstigiatores, aut mathematicos, aut astrologos, aut circulatores, aut phylacteria, ut vocant, facere : aut ejusmodi hominibus rebusve adhærere. Si enim sacris initiati sint, deponuntur; si vero laici, segregantur 6, aut 7, aut 15 annos : quod si in his perseverent, ex Ecclesia penitus ejiciuntur.

Synodi Laodicenæ canon 36.

Synodi VI canon 61.

A Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ια'.

ρκϛ'. Ὅτι δεῖ ἐπιτιμᾷν διγαμοῦντι ἐπὶ χρόνῳ ἐνὶ, ἢ δύο.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν α'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν μα', νγ'.

ρκζ'. Ὅτι οὐ δεῖ μοιχεύειν· ἐπεὶ, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἀκοινωνήτως; [ἴσ. ἀκοινωνησίᾳ] ἐπὶ χρόνοις ἑπτὰ, ἢ ιε', ἢ καὶ λ'. Ἔστι γὰρ καὶ ἐν ταύτῃ διαφορὰ κατὰ τοὺς θείους κανόνας.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξα'.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κ'.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α' καὶ η'.

Συνόδου ϛ' κανὼν πζ' καὶ ϞΓ'.

B Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ζ', θ', κα'. λα', λδ', λϛ'. λζ', λθ', μη', νη', οζ'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ'.

Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ιε'.

ρκη'. Ὅτι ἐπιτιμῶνται ἀῤῥενοφθόροι, καὶ ζωοφθόροι· εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἐπὶ χρόνοις ιε', ἢ λ'.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιϛ' καὶ ιζ'.

Καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ζ', ξβ' καὶ ξγ'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ'.

ρκθ'. Ὅτι δεῖ τοὺς φονεύοντας ἑκουσίως, ἢ ἀκουσίως, ἢ ἐκτέμνοντας ἑαυτοὺς, ἢ ἑτέρους, εὐνουχίζοντας· ὁμοίως καὶ τοὺς τὰ ἐμβρυοκτόνα φάρμακα διδόντας, καὶ μὴν τοὺς γόητας καὶ τοὺς φαρμακοὺς, C εἰ μὲν ἱερωμένοι εἶεν, καθαιρέσει ὑποβάλλειν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, εἰς ἱερωσύνην μὴ ἔρχεσθαι, ἀλλ' ἀφορίζεσθαι οὕτως· Τὸν μὲν ἑκουσίως φονεύοντα, ἐπὶ χρόνους δεκαπέντε ἢ λ', τὸν δὲ ἀκουσίως, ἐπὶ χρόνους ζ', ἢ δέκα. Τὸν ἑαυτὸν ἢ ἑτέρους εὐνουχίζοντα, ἢ ἐκτέμνοντα, ἐπὶ χρόνους γ'. Τοὺς τὰ ἐμβρυοκτόνα φάρμακα διδόντας, ἐπὶ χρόνους δέκα· τοὺς γόητας καὶ φαρμακοὺς ἐπὶ χρόνους κ', ἢ λ'.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κα', κβ' καὶ κγ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ϞΑ'.

Συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν η'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν β', ζ', η', ια', ιγ', λγ', μγ', νβ', νε', νϛ', νζ' καὶ ξε'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν δ'.

D Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ιδ'.

ρλ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινας εἶναι μάγους, ἢ γόητας, ἢ μαθηματικοὺς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ γυτευτὰς (2), ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ἢ τοιούτοις τισὶ προσανέχειν· εἰ μὲν γὰρ ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται ἐπὶ χρόνοις ϛ', ἢ ζ', ἢ ιε'· εἰ δὲ ἐπιμένοιεν τούτοις, ἀποῤῥίπτονται τῆς Ἐκκλησίας πάντη

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λϛ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ξα'.

(2) Γυτευτάς. Eadem voce usus est Aristenus in LV Can. Conc. Trullani. Corrupta vox ex γοητευτὰς quæ legitur in omnibus libris editis in textu Can. LXI. præfati Concilii, si editionem Canonum Ecclesiæ Orientalis a Joanne Tilio anno 1540 evulgatam, quam secutus est Gesnerus in sua editione anni 1552, excipias, quæ γυτευτὰς habet. Hac autem voce intelligunt prædicti auctores *circulatores seu agyrtas*.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ξ'.
Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν β'.

ρλα'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν διωγμοῖς παραβάντας, καὶ προσερχομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ προσδέχεσθαι ἐν διαφοραῖς ἐπιτιμίων· ἤγουν τοὺς μὲν χωρὶς ἀνάγκης παραβάντας, ἕως θανάτου, ἢ ἐν ιβ' ἔτεσι· τοὺς δὲ βίᾳ, ἐν χρόνοις ς', ἢ η'· τοὺς δὲ μετὰ κλαυθμοῦ τοῦτο παθόντας, ἐν γ' χρόνοις· καὶ ταῦτα μὲν συνελόντες φαμέν. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα τις διάκρισις λεπτοτέρα παρὰ τοῖς κανόσιν, ἣν ἀναγινώσκων εὑρήσεις. Καὶ ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ἐξουσίαν ἔχουσι δοκιμάζειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ φιλανθρωπεύεσθαι ἐπ' αὐτοῖς, ἢ πλείονας προστιθέναι χρόνους. Τοῖς δὲ ἀργύρια δεδωκόσι, καὶ ἐκφυγοῦσιν, ἢ πάντα καταλείψασι, καὶ ἀναχωρήσασιν, οὐ χρὴ B ἐγκαλεῖν. Καὶ ἱερωμένους δὲ θύσαντας καὶ ἀναπαλαίσαντας καθαιρεῖσθαι χρὴ μόνον· ἀπολαύειν δὲ τῆς τιμῆς.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξα'.
Συνόδου Νικαίας κανὼν ια' καὶ ιβ'.
Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β', δ', ε', ς', ζ', η', θ', ι', ια', ιβ', ιγ'.
Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν με', ογ', πα'.
Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν α'.

ρλβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ὀμνύειν τινά. Εἰ δὲ καὶ συμβῇ, εἰ μὲν ἐπὶ παραβάσει ἐντολῆς Θεοῦ ὀμόσει, τουτέστι τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἢ ἑτέρου τινὸς, οὐ δεῖ τηρεῖν τὸν ὅρκον. Ὅτε δὲ ὀμόσει μὴ καταδέξασθαι χειροτονίαν, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, μὴ ἐπιορκείτω· εἰ δὲ C ἐκ φόβου κινδύνου ὀμόσει, συγγνώμης ἄξιος οὗτος.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ι', ιζ', κθ'.

ρλγ'. Ὅτι οὐ δεῖ πιστοὺς προσφέρειν τι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, ἢ Ἰουδαίων, ἢ αἱρετικῶν, ἢ συγκοινωνεῖν αὐτοῖς, ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀπέρχεσθαι εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα· ἢ συνεορτάζειν αὐτοῖς, ἢ συννηστεύειν, ἢ δέχεσθαι τὰ παρ' αὐτῶν ξένια, ἢ ἄζυμα, ἢ ἰατρεύεσθαι παρ' αὐτῶν, ἢ ἐν βαλανείῳ συλλούεσθαι, ἢ ὡς κληρικοῖς προτρέπειν αὐτοῖς ἐνεργεῖν τι· ἀλλὰ μόνον ποτὲ παραβαλόντας, ἐπιχορηγεῖν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, εἰς κοινωνίαν δὲ αὐτοὺς μὴ παραδέχεσθαι. Ἐπεὶ ὁ παρὰ ταῦτα ποιῶν, εἰ μὲν ἱερωμένος ἐστὶ, καθαιρεῖται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ καθαιροῦνται ἐν ταὐτῷ, καὶ ἀφορίζονται· D τινὲς καὶ ἀναθεματίζονται.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ζ', λγ', με', ξε', ο', οα'.
Συνόδου Λαοδικείας κανὼν θ', λβ', λγ', λδ', λε', λζ', λη', λθ'.
Συνόδου ς' κανὼν ια'.
Καὶ Θεοφίλου κανὼν ζ'.

ρλδ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων, ἢ αἱρετικῶν ἐπιστρέφοντας δέχεσθαι, εἰ ὁμολογήσουσιν ἐγγράφως ἀκολουθεῖν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι, καὶ ἀναθεματίσουσι πάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ μᾶλλον ὑφ' ἧς κατέχονται· εἰ δὲ μὴ οὕτω μετανοήσουσι, ἀλλὰ καταφρονοῖεν, πάσης κοινωνίας ἀλλοτρίους εἶναι. Καὶ

A Sancti Basilii canon 60.
Sancti Gregorii Nysseni canon 2.

131. Eos qui in persecutionibus transgressi sunt, atque ad Ecclesiam accedunt, suscipiendos esse, pœna, adhibito discrimine, ipsis irrogata : videlicet iis qui citra necessitatem transgressi sunt, usque ad mortem aut 12 annis; iis qui vim passi sunt, 6 aut 8 annis; iis vero qui cum fletu hoc fecerunt, 3 annis. Atque hæc quidem compendiose dicimus. Est vero etiam alia quædam distinctio accuratior in canonibus, quam legendo invenies. Item etiam episcopos potestatem habere conversionis modum explorandi, ita ut humaniter in eos se gerere, aut in plures annos pœnam prorogare possint. Ii vero qui pecuniam dederunt atque evaserunt, aut omnia reliquerunt ac secessum petierunt, non sunt accusandi. Sacris autem initiati, si sacrificaverint ac resipuerint, gradu solum dejiciendi sunt, honore vero frui possunt.

Sanctorum apostolorum canon 61.
Synodi Nicænæ canon 11 et 12.
Synodi Ancyranæ canon 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.
Sancti Basilii canon 45, 73, 81.
Sancti Gregorii Nysseni canon 1.

132. Non oportere quemquam jurare : quod si contigerit, siquidem ad mandati divini transgressionem, hoc est, animæ suæ detrimentum vel alius cujuslibet, non est servandum juramentum. Cum vero juraverit se ordinationem non esse suscepturum, aut aliud quid ejusmodi, ne pejeret; si vero periculi metu juret, venia dignus est.

S. Basilii canon 10, 17, 29.

133. Non oportere fideles quidquam offerre in templo gentilium, aut Judæorum, aut hæreticorum, aut communicare cum ipsis, aut ad eos se conferre orationis aut curationis gratia, aut cum ipsis festum celebrare, aut jejunare, aut munera ab iis accipere aut azyma, aut ab ipsis curari, aut in balneo una lavari, aut ipsos tanquam clericos ut aliquid agant rogare : sed tantum, si quando accesserint, res necessarias ipsis subministrare, ad communionem vero non admittere. Qui enim contra hæc facit, siquidem sacris sit initiatus, gradu movetur : si vero laicus, segregatur. Nonnulli vero ex ipsis dejiciuntur simul ac segregantur : quidam etiam anathemate feriuntur.

Sanctorum apostolorum canon 7, 33, 45, 65, 70, 71.
Synodi Laodicenæ canon 9, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39.
Synodi VI canon 11.
Theophili canon 7.

134. Eos qui a Judæis aut hæreticis convertuntur suscipiendos esse, si scripto profiteantur se Ecclesiæ decretis adhærere, atque omnes hæreses anathematizent, ac magis eam a qua detinentur : nisi vero sic pœnitentiam suam declarent, sed contemnant, ab omni communione alienos esse. Item non

licere Judæum servum pecunia sibi comparare. Nec non episcopos toto studio in id incumbere debere, ut eos ab errore revocent.

Synodi Nicænæ canon 8.

Synodi Laodicenæ canon 7 et 8.

Synodi Constantinop. canon 7.

Synodi Ephesinæ canon 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9.

Synodi Carthaginiensis canon 47, 57, 26, 27, 68, 69, 92, 93, 94, 99, 108, 118, 119, 123. 124.

Synodi VI canon 95.

Synodi VII canon 8.

Sancti Basilii canon 5 et 20.

Theophili canon 12.

135. Idolorum templa, ipsaque idola quocumque modo esse evertenda: quod ut fiat, imperiali auctoritate nobis opus est.

Synodi Carthaginensis canon 58, 84, 106, 136.

136. Nullum Christianum oportere in balneo cum mulieribus lavari: si enim sacris addicti sunt qui hoc faciunt, gradu moventur; si vero laici, segregantur.

Synodi Laodicenæ canon 30.

Synodi VI canon 77.

137. Non oportere liberos suos cum hæreticis, aut Judæis, aut gentilibus matrimonio jungere, nisi promittant se Christianos fore. Quod si juncti fuerint, ejusmodi conjugium tanquam illicitum esse dirimendum. Neque vero his ut consanguineis familiariter utendum: alioquin si sacris addicti sint, dejiciuntur; si vero laici, segregantur. Quin etiam neque hæreditas ipsis relinquetur: qui enim hoc faciunt, pro Christianis non habentur, quin potius anathemate feriuntur.

Synodi Laodicenæ canon 10 et 31.

Synodi Chalcedonensis canon 14.

Synodi Carthaginensis canon 21, 22, 84.

Synodi VI canon 11 et 72.

138. Eos qui in alienas res manus immittunt, ac plus habendi cupiditate laborant, ex Ecclesia esse ejiciendos.

Sancti Gregorii Thaumaturgi canon 2.

Sancti Gregorii Nysseni canon 6.

Theophili canon 14.

139. Eum qui ab uxore sua præter rationem relictus sit, communione non esse privandum.

Sancti Basilii canon 35.

140. Non oportere immundam mulierem, hoc est, menstrui profluvii tempore, ad sanctam communionem accedere: quin neque eos qui matrimonio juncti sunt, nisi ex compacto a mutuo contactu abstinuerint; neque vero qui nocturnum fluxum passi sunt, siquidem mulieris concupiscentia sese correptos videant. Si quis vero aqua se abluens, aut in balneo lavans ac invitus aquam sorbuerit, ab ea non arcebitur.

Sancti Dionysii canon 2, 3, 4.

Sancti Athanasii canon 1.

Sancti Timothei canon 5, 7, 12, 13, 16.

A ὅτι οὐκ ἔξεστιν Ἰουδαῖον ὠνητὸν δοῦλον κτᾶσθαι· καὶ ὅτι σπουδὴν πᾶσαν ὀφείλουσιν οἱ ἀρχιερεῖς εἰσάξαι εἰς τὸ ἐπιστρέφειν αὐτούς.

Συνόδου Νικαίας κανὼν η'.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ζ' καὶ η'.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ'.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν α', β', γ', δ', ε', ϛ', η', θ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μζ', νζ', κϛ', κζ', ξη', ξθ', ϟβ', ϟγ', ϟδ', ϟθ', καὶ ρη', ριη', ριθ', ρκγ', ρκδ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ϟε'.

Συνόδου ζ' κανὼν η'.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ε' καὶ κ'.

Θεοφίλου κανὼν ιβ'.

ρλε'. Ὅτι δεῖ τοὺς εἰδωλικοὺς ναοὺς, καὶ τὰ εἴδωλα παντὶ τρόπῳ καταστρέφεσθαι· δεομένων ἡμῶν
B περὶ τούτων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν νη', πδ', ρϛ', ρλϛ'.

ρλϛ'. Ὅτι οὐ δεῖ τινα τῶν Χριστιανῶν ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι· εἰ μὲν γὰρ ἱερωμένοι εἰσὶν οἱ τοῦτο ποιοῦντες, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν οζ'.

ρλζ'. Ὅτι οὐ δεῖ συνάπτειν πρὸς γάμου κοινωνίαν τὰ ἑαυτῶν τέκνα αἱρετικοῖς, ἢ Ἰουδαίοις, ἢ ἐθνικοῖς· εἰ μὴ ἐπαγγέλλονται Χριστιανοὶ γενέσθαι. Εἰ δὲ καὶ συναφθεῖεν, διαλύεσθαι τὸ τοιοῦτον ἄθεσμον συνοικέσιον· μήτε δὲ ὡς συγγενεῖς οἰκειοῦσθαι τούτους·
C ἐπεὶ, εἰ μὲν ἱερωμένοι εἰσὶ, καθαιροῦνται· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζονται· ἀλλ' οὐδὲ καταλειφθήσεται τούτοις κληρονομία· οἱ γὰρ τοῦτο ποιοῦντες οὐ μνημονεύονται ὡς Χριστιανοὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναθεματίζονται.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ι' καὶ λα'.

Συνόδου Καλχηδόνος κανὼν ιδ'.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κα', κβ', πδ'.

Συνόδου ϛ' κανὼν ια' καὶ οβ'.

ρλη'. Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν ἀλλοτρίων ἐφαπτομένους καὶ πλεονεκτοῦντας ἐκκηρύκτους γίνεσθαι τῆς Ἐκκλησίας.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ κανὼν β'.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ϛ'.

Θεοφίλου κανὼν ιδ'.

D ρλθ'. Ὅτι οὐ δεῖ στερεῖσθαι τῆς κοινωνίας τὸν ἀλόγως καταλειφθέντα ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικός.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν λε'.

ρμ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀκάθαρτον γυναῖκα, τουτέστιν ἐν τοῖς μηνιαίοις αὐτῆς, τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ προσελθεῖν· ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν συζυγίᾳ ὄντες, εἰ μὴ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀποστήσουσιν αὐτοὺς ἐκ συμφώνου τῆς μετ' ἀλλήλων συναφείας. Οὔτε δὲ οἱ ἐν νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, εἴπερ ἑαυτοὺς ἐπιθυμίᾳ γυναικὸς κεκρατημένους ὁρῶσιν· εἰ δὲ νιπτόμενός τις ὕδατι, ἢ ἀπολουόμενος ἐν βαλανείῳ, καὶ μὴ θέλων καταπίῃ ὕδωρ, οὐκ εἰρχθήσεται ταύτης.

Τοῦ ἁγίου Διονυσίου κανὼν β', γ', δ'.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανὼν α'.

Τοῦ ἁγίου Τιμοθέου κανὼν ε', ζ, ιβ', ιγ', ιϛ'.

ρμα'. Ὅτι μὴ παρόντος ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου ἔξεστι τῷ βουλομένῳ δι' ἑαυτοῦ τῶν προηγιασμένων θείων μυστηρίων μεταλαμβάνειν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Καισάρειον πατρίκιον ἐπιστολῆς.

Τέλος τῶν τοῦ νομοκάνονος θείων κανόνων τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου.

A 141. Absente episcopo, aut presbytero, aut diacono, licere ei qui velit per se divina sacramenta prius sanctificata sumere.

Sancti Basilii ex epistola ad Cæsarium Patricium.

Finis divinorum canonum Nomocanonis sancti Arsenii.

ANNO DOMINI MCLIX

LUCÆ CHRYSOBERGIS

CP. PATRIARCHÆ

DECRETA SYNODALIA XIII

I. Subnotatio synodalis sub imperio domini Manuelis Comneni, ne fiant nuptiæ septimi gradus cognationis. II. De clericis se immiscentibus sæcularibus negotiis. III. De præfectis in extraneo monasterio tonsis. IV. De festo notariorum. V. De depositione episcopi. VI. Ne ecclesiæ lædantur transactione episcopi. VI. De iis qui testificantur contra filium spiritualem. VIII. De episcopo per vim tonso. IX. Ne jusjurandum irregulare servetur. X. De homicidio voluntario. XI. De advocatis. XII. De infantibus captivis baptizandis et de Agarenis. XIII. Ne clerici turpilucres fiant aut medici.

—

Vide Patrologiæ tom. CXIX. col. 770.

ANNO DOMINI MCLXVI

ALEXIUS ARISTENUS.

—

NOTITIA

(Cave, Script. eccles. Hist. litter., p. 592.)

—

Alexius Aristenus, dignitate nomophylax, et Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ œconomus, quem ὑπέρτιμον ἐκεῖνον κῦρον non uno in loco vocat Balsamon, claruit anno 1166, quo synodo Constantinopolitanæ interfuit : et de jure canonico inibi consultus adversus Nicephorum patriarcham Hierosolymitanum concilii Trullani canonem 37 protulit. Exstat *Synopsis canonum* ab Aristeno nostro scholiis illustrata. Synopsis quidem ipsa eo longe antiquior videtur : Aristenus vero istam interpretatus est. Edita est *Synopsis* Gr. Lat., sed scholiis destituta, sub Aristeni nomine a Christophoro Justello in *Bibliotheca Juris canon.* tom. II, p. 673. Synopsi scholia adjecit, notisque illustrata, utraque Gr. Lat. dedit CL. Beveregius in *Pandecte Canonum*, Oxon. 1672, fol.

Η ΥΠΟ ΑΡΙΣΤΙΝΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΠΑΝΤΩΝ.

—

SYNOPSIS CANONUM OMNIUM

AB ARISTENO CONSCRIPTA.

—

Sanctorum apostolorum.

A

1. Duo aut tres episcopi ordinant episcopum: unus vero, presbyterum et diaconum.

2. Sacerdos lac, aut mel, aut siceram, aut animalia, aut legumina offerens ad altare, præterquam novas spicas et uvas et oleum et thymiama, deponatur.

3. Fructus domum mittantur, quos primi sequentibus distribuant.

4. Conjugem sacerdos si ejiciat, excommunicetur: si vero non introducat, gradu dejiciatur.

5. Sæculares curas suscipiens sacerdos, sacerdotio privetur.

6. Qui cum Judæis Pascha celebrat, deponitur. B

7. Sacerdos non communicans dicat causam: quod si non dixerit, excommunicetur: suspectum enim reddit offerentem.

8. Excommunicabis eum qui in oratione et communione non perseverat.

9. Qui orat cum excommunicato aut gradu dejecto, ipsemet condemnatur.

10. Qui aliunde ejectum susceperit, magis ipse ejiciendus est.

11. Qui excommunicationem mentitur, ideo maxime rejiciendus est.

12. Sedem ex sede non invades, nisi iis qui ibi degunt utilior, tanquam ad docendum aptissimus judiceris. Idque multorum episcoporum judicio atque obtestatione. C

13. Omnis clericus propria relicta ecclesia in aliena degens, si ab episcopo revocatus non redeat, excommunicatur, et qui hunc sciens et prudens detinet, ipsemet condemnatur.

14. Quilibet secundo matrimonio junctus, aut concubinam nutriens ad sacerdotium non admittitur.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

α'. Δύο ἢ τρεῖς ἐπίσκοποι χειροτονοῦσιν ἐπίσκοπον· εἷς δὲ, πρεσβύτερον καὶ διάκονον.

β'. Ἱερεὺς ὁ γάλα, ἢ μέλι, ἢ σίκερα, ἢ ζῶα, ἢ ὄσπρια τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγων, πλὴν χίδρων, καὶ σταφυλῶν, καὶ ἐλαίου, καὶ θυμιάματος, καθαιρείσθω.

γ'. Αἱ ὀπῶραι οἴκοι πεμπέσθωσαν, ἃς οἱ πρῶτοι τοῖς ἑξῆς διανέμοιεν.

δ'. Τὴν βοηθὸν ἱερεὺς ἐκβάλλων ἀφοριζέσθω, μὴ εἰσάγων δὲ, καθαιρείσθω.

ε'. Κοσμικὰς φροντίδας δεχόμενος ἱερεὺς, ἀνίερος.

ϛ'. Καθαιρεῖται ὁ τελῶν μετὰ Ἰουδαίων τὸ Πάσχα.

ζ'. Ἱερεὺς ὁ μὴ μεταλαμβάνων λεγέτω τὸ αἴτιον, ἀφοριζέσθω δὲ μὴ λέγων· ὕποπτον γὰρ πεποίηκε τὸν προσάγοντα.

η'. Ἀφορίσεις τὸν τῇ εὐχῇ καὶ τῇ μεταλήψει μὴ παραμένοντα.

θ'. Ὁ συνευχόμενος ἀκοινωνήτῳ, ἢ καθῃρημένῳ, αὐτοκατάκριτος.

ι'. Ὁ δεξάμενος τὸν ἄλλοθεν ἄδεκτον, ἀδεκτότερος.

ια'. Ὁ τὸν ἀφορισμὸν ψευσάμενος, ἀδεκτότατος.

ιβ'. Θρόνον οὐκ ἐπιπηδήσεις ἐκ θρόνου, εἰ μὴ τοῖς ἐκεῖ λυσιτελέστερος, ὡς διδακτικώτατος κρίνοιο· καὶ τοῦτο πολλῶν ἐπισκόπων διακρίσει καὶ παρακλήσει.

ιγ'. Κληρικὸς ἅπας ὁ τῆς οἰκείας ἐκτὸς, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν οἰκῶν, καὶ πρὸς τοῦ ἐπισκόπου δυσωπούμενος, καὶ οὐ παλινοστῶν, ἀκοινώνητος· καὶ τοῦτον ὁ ἐν γνώσει κατέχων, αὐτοκατάκριτος.

ιδ'. Ἀνίερος ἅπας δίγαμος, ἢ παλλακὴν ἐπιτρέφων.

ιε'. Ἀπολελυμένην, ἢ χήραν, ἢ θεράπαιναν, ἢ μαινάδα λαβὼν ἱερεὺς, ὄντως ἀνίερος. A

15. Quisquis dimissam, aut viduam, aut ancillam, aut insanam in uxorem acceperit, vere sacerdotio indignus.

ιϛ'. Οὐ κεκλήρωται ὁ δύο ἀδελφὰς, ἢ ἀνεψιὰν ἀγαγόμενος.

16. Non allegitur in clerum quisquis duas sorores, aut consobrinam in matrimonium duxerit.

ιζ'. Κληρικὸς ἐγγύας οὐ δίδωσιν.

17. Clericus fidejussiones non dat.

ιη'. Εὐνοῦχος ἱερᾶται· ἐκτομίας δὲ οὔ.

18. Eunuchus sacerdotio fungi potest, qui vero seipsum absciderit, nequaquam.

ιθ'. Ὁ μετὰ κλῆρον ἑαυτὸν ἐκτεμὼν, καθῄρηται.

19. Si quis postquam in clerum cooptatus fuerit, seipsum absciderit, deponatur.

κ'. Ὁ ἑαυτὸν ἐκτεμὼν λαϊκὸς, ἐπὶ τριετίαν ἀφώρισται.

20. Laicus qui seipsum exsecuerit, per triennium segregatur.

κα'. Πορνείᾳ σχεθεὶς ἱερεὺς, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλέμματι, καθῄρηται.

21. Sacerdos fornicatione, aut perjurio, aut furto obstrictus, deponitur.

κβ'. Ὁ ἱερᾶσθαι μέλλων, εἰ βούλοιτο, προγαμείτω. B

22. Qui ad sacros ordines promovendus est, si velit, prius uxorem ducat.

κγ'. Ἱερεὺς πιστὸν, ἢ ἄπιστον τυπτήσας, καθαιρεῖται.

23. Sacerdos fidelem, aut infidelem si percusserit, deponitur.

κδ' Ὁ καθαιρεθεὶς εὐλογώτατα, εἰ τῶν θείων ἅψεται πάλιν, ἐκκηρυκτότατος.

24. Depositus justam ob causam, si res divinas rursum attigerit, maxime expellendus est.

κε'. Ὁ ἐπὶ χρήμασιν ἱερεὺς, μετὰ τοῦ χειροτονήσαντος καθαιρούμενος ἔσται, καὶ κατὰ Σίμωνα εἰσαεὶ ἀκοινώνητος.

25. Qui data pecunia sacerdos factus est una cum eo qui ipsum ordinavit deponatur, ac Simonis Magi instar in perpetuum excommunicetur.

κϛ'. Ὁ δι' ἀρχόντων ἐπίσκοπος, καθαιρούμενος ἀφοριζέσθω.

26. Qui principum aut magistratuum potentia fretus ad episcopatum pervenerit depositus segregetur.

κζ'. Ὁ ἐξ ἀναιτίου σχισθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ πηγνὺς ἄλλο θυσιαστήριον, μετ' αὐτοῦ ἕξει τὸν ἐκπτωτον.

27. Episcopus qui sine causa se ab aliis segregaverit, atque aliud altare construxerit, cum ipso dejicietur. C

κη'. Ἄδεκτος ἑτέροις ὁ ἐξ ἑτέρου περιόντος ἀφωρισμένος.

28. Ab aliis non recipiatur, quisquis ab alio superstite excommunicatus fuerit.

κθ'. Ξένος ἱερεὺς δίχα συστατικῶν οὐ προσδέχεται, καὶ ἔχων, ἐπανακρίνεται, καὶ εἰ τοὺς ὀρθοτομοῦντας προσίεται· εἰ δ' οὖν, ἀφοριζόμενος ἀποπέμπεται.

29. Externus sacerdos absque commendatitiis epistolis non recipitur, et si habeat, diligenter examinatur, num eos qui rectam fidem tenent approbet: sin vero, segregatur atque ablegatur.

λ'. Δίχα τοῦ πρώτου ποιεῖ οὐδὲν ὁ ἐπίσκοπος, εἰ μὴ τὰ τῆς παροικίας αὐτοῦ· καὶ ὁ πρῶτος ἄτερ ἐκείνου οὐδὲν, διὰ τὴν ὀφειλομένην ὁμόνοιαν.

30. Absque primate nihil facit episcopus, nisi ea quæ sunt suæ parœciæ; ac primas sine illo nihil facit, propter debitam concordiam.

λα'. Μὴ χειροτονεῖν ὑπερόρια· ὁ δὲ παρὰ τὴν γνώμην τῶν ἐγχωρίων ἐπιτελῶν, ἀτελέστατος.

31. Extra proprios fines non est ordinandum, qui autem præter sententiam eorum qui in locis degunt, sacros ordines peragit, pro non ordinato habeatur.

λβ'. Ὁ νεοπρόβλητος, εἰ δυσανασχετεῖ πρὸς τὸ ἐγχείρημα, ἀφορίζεται, μέχρις ἂν παραδέξηται· εἰ δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ μὴ δεχθείη, ὁ κλῆρος ἀφορίζεται, ὅτι μὴ τὸν ὄχλον πεπαίδευσεν. ὁ δὲ ἔστιν ἐπίσκοπος. D

32. Qui recens designatus est, si demandatum munus exsequi gravetur, segregatur, donec susceperit: si vero a populo non receptus fuerit, clerus excommunicatur, quod plebem non corripuerit; ipse vero manet episcopus.

λγ'. Δὶς κατ' ἔτος οἱ ἐπίσκοποι συνιέτωσαν διὰ τὰ δόγματα καὶ τὰ πράγματα. Πρῶτον μὲν, τῇ τετάρτῃ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδι· δεύτερον δὲ, ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.

33. Singulis annis episcopi bis conveniant propter dogmata et res. Primum quidem, quarta Pentecostes hebdomada. Secundo vero, duodecima Octobris.

λδ'. Διοικείτω μετὰ κυρείας τὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐπίσκοπος πράγματα, μήτι τούτων συγγενεῖ, εἰ μὴ ὡς πένητι, χαριζόμενος.

34. Episcopus res Ecclesiæ cum potestate administret, nihil quidquam consanguineo, nisi tanquam pauperi largiens.

λε'. Ἄτερ ἐπισκόπου ποιεῖ πρεσβύτερος οὐδὲν, καὶ διάκονος· καὶ γὰρ οὗτος πεπίστευται τὸν λαόν.

35. Absque episcopo nihil facit presbyter et diaconus. Etenim ipsi populus creditus est.

λϛ'. Τὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ τοῦ ἐπισκόπου

36. Res ad Ecclesiam et ad episcopum pertinen-

tes manifestæ exstent : ut et episcopus testetur, atque Ecclesia nullum damnum accipiat. A

37. Episcopus potestatem habeat super res ecclesiasticas, cum eam super animas habeat : atque omnia juxta divinam voluntatem administret.

38. Sacerdos aleator atque ebriosus, si non desinat, deponatur.

39. Clericus et laicus similia faciens excommunicatur.

40. Sacerdos mutui usuras exigens, nisi desinat, deturbetur.

41. Qui cum hæreticis orat, excommunicatur : qui vero clericos hos existimat, gradu movetur.

42. Sacerdos baptisma et sacrificium hæreticorum recipiens, sacerdotio indignus est.

43. Qui vere baptizatum denuo baptizat, ac eum qui impietate pollutus est non rebaptizat, sacerdos non est habendus. B

44. Sæcularis propriam uxorem ejiciens, aliamque aut dimissam ducens, excommunicandus est.

45. Qui non baptizat in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sed transgreditur illud præceptum, sacerdotio fungi non debet.

46. Qui non tribus initiat mersionibus, sed una in Domini mortem, quod Dominus non dixit, sacerdotio movendus est.

47. Omnis clericus a nuptiis, et carne, et vino abhorrens, si non emendetur, expellendus est.

48. Qui pœnitentibus non ignoscit, ipse venia indignior est. C

49. Sacerdos a vino et carnibus abstinens, nisi exercitationis causa, deponitur.

50. Clericus citra itineris necessitatem in caupona manducans, segregandus est.

51. Clericus injuria afficiens episcopum, dejicitur; presbyter vero et diaconus excommunicantur. Similiter autem et qui surdum, claudum, et cæcum cavillis insectatur.

52. Episcopus pietatem non docens excommunicatur : deponitur vero si perseveret non docere.

53. In clericum inopia laborantem si se beneficum non præstet sacerdos, excommunicatur : deponitur vero, si immisericors permaneat. D

54. Qui impii libri mentionem facit in concione, deponitur.

55. Fidelis criminum convictus, in clerum non admittitur.

56. Qui Christum negat, expellendus est : qui vero clerum spernit et invertit, pro laico recipiendus est.

57. Sacerdos si suffocatum, aut a fera captum aut morticinum gustaverit, deponendus est : laicus vero excommunicandus.

58. Qui cum Judæis orat, excommunicatur.

59. Clericus homicida, deponitur : laicus vero, segregatur.

προσκείσθω πράγματα φανερά· ἵνα καὶ ὁ ἐπίσκοπος διατιθῆται, καὶ μένοι ἡ Ἐκκλησία ἀζήμιος.

λζ'. Ἐξουσιαζέτω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁ ἐπίσκοπος πραγμάτων, καὶ τῶν ψυχῶν γάρ· καὶ διοικείτω πάντα κατὰ τὴν θείαν ἀρέσκειαν.

λη'. Ὁ κυβιστὴς καὶ πάροινος ἱερεὺς, εἰ οὐ παύοι, καθῄρηται.

λθ'. Κληρικὸς καὶ λαϊκὸς τὰ ὅμοια πράττων ἀφορίζεται.

μ'. Τόκους ἀπαιτῶν δανείου ἱερεὺς, εἰ οὐ παύοι, καθῄρηται.

μα'. Ὁ συνευχόμενος αἱρετικοῖς, ἀφορίζεται· καθαιρεῖται δὲ ὁ κληρικοὺς τούτους ἡγούμενος.

μβ'. Βάπτισμα καὶ θυσίαν αἱρετικῶν δεξάμενος ἱερεὺς, ἀνίερος.

μγ'. Ὁ ἀναβαπτίζων τὸν ὄντως βεβαπτισμένον, καὶ μὴ ἀναβαπτίζων τὸν μεμολυσμένον ἀσεβόθεν, ἀνίερος.

μδ'. Τὴν οἰκείαν γαμετὴν ἐκβάλλων ὁ κοσμικὸς, καὶ ἄγων ἑτέραν, ἢ ἀπολελυμένην ἀφοριστέος.

με'. Ὁ μὴ βαπτίζων εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ παρεκβαίνων, ἀνίερος.

μς'. Ὁ μὴ τρισὶ μυῶν καταδύσεσιν, ἀλλὰ μιᾷ εἰς τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, ὃ μὴ ὁ Κύριος εἶπεν, ἀνίερος.

μζ'. Κληρικὸς ἅπας γάμον, καὶ κρέας, καὶ οἶνον βδελυσσόμενος, εἰ μὴ διορθοῖτο, ἐκκήρυκτος.

μη'. Ὁ τοῖς μετανοοῦσι μὴ συγγινώσκων, ἀσυγγνωστότερος.

μθ'. Μὴ μεταλαμβάνων ἱερεὺς οἴνου καὶ κρεῶν, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, καθῄρηται.

ν'. Ὁ δίχα τῆς κατὰ τρίβον ἀνάγκης κληρικὸς εἰς καπηλεῖον ἐσθίων, ἀφοριστέος.

να'. Ὑβρίζων ἐπίσκοπον κληρικὸς, καθαιρεῖται· πρεσβύτερος δὲ καὶ διάκονος ἀφορίζεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ κωφὸν, καὶ χωλὸν, καὶ τυφλὸν διαχλευάζων.

νβ'. Τὴν εὐσέβειαν οὐ διδάσκων ἐπίσκοπος, ἀφορίζεται· καθαιρεῖται δὲ μένων ἀδίδακτος.

νγ'. Ἐπιδεῆ κληρικὸν ἱερεὺς οὐκ εὐεργετῶν, ἀφορίζεται· καθαιρεῖται δὲ μένων ἀνέλεος.

νδ'. Ὁ ἀσεβοῦς βίβλον ἐκκλησιάζων, καθαιρεῖται.

νε'. Πιστὸς ἐλεγχθεὶς ἐπ' ἐγκλήμασιν, ἄκληρος.

νς'. Ὁ ἀρνησίχριστος, καὶ ἀπόβλητος· ὁ δὲ τὸν κλῆρον ἀθετῶν καὶ μεταστρέφων, κατὰ λαϊκὸν προσιτός.

νζ'. Γευόμενος θύτης πνικτοῦ, ἢ θηριαλώτου, ἢ θνησιμαίου, καθαιρετέος· ὁ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται.

νη'. Ὁ Ἰουδαίοις συνευχόμενος, ἀφορίζεται.

νθ'. Φονεὺς κληρικὸς, καθαιρεῖται· λαϊκὸς, ἀφορίζεται.

ξ'. Κυριακὴν καὶ Σάββατον ὁ νηστεύων, πλὴν ἑνὸς, ἀποκήρυκτος. A

ξα' Ὁ βιασάμενος κόρην, ἀφοριζόμενος κατεχέτω καὶ ἄπορον αὐτὴν οὖσαν.

ξβ'. Ὁ δισχειροτόνητος μετὰ τοῦ χειροτονοῦντος καθαιρεῖται, εἰ μὴ αἱρετικὴ χεὶρ ἡ πρότερον.

ξγ'. Τὸν οὐκ ἀσιτοῦντα τὴν Τεσσαρακοστὴν, ἢ Τετράδα, καὶ Παρασκευὴν κληρικὸν καθαιρήσεις· τὸν δὲ λαϊκὸν ἀφορίσεις· εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν ἐμποδίζωνται.]

ξδ'. Λαϊκὸν ἀφορίσεις ἰουδαΐζοντα· τὸν δὲ κληρικὸν, καθαιρήσεις.

ξε'. Ἀφορίζεται ὁ κηρὸν ἢ ἔλαιον τῆς ἐκκλησίας συλῶν, μετὰ τοῦ καὶ πενταπλοῦν τοῦτο κατατιθέναι.

B

ξς'. Ὁ ἱερὰ σκεύη εἰς χρῆσιν σφετεριζόμενος, ἀφορίζεται.

ξζ'. Κατηγορούμενος ἐπίσκοπος, καὶ καλούμενος, καὶ μὴ ἀκούων, καὶ δὶς καλείσθω καὶ τρίς· τοῦ δὲ ἐπιμένοντος, τὸ δόξαν ἡ σύνοδος ἀποφαίνοιτο.

ξη'. Αἱρετικὸς οὐ κατηγορεῖ ἐπίσκοπον, οὐδὲ πιστὸς εἷς.

ξθ'. Ἐπίσκοπον ἀντ αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἀποβιοὺς οὐ καθίστησιν.

ο'. Γίνεται χωλὸς καὶ ἑτερόφθαλμος, ἄξιος ὑπάρχων, ἐπίσκοπος· ὁ μέντοι τυφλὸς καὶ κωφὸς οὐ γενήσεται.

οα'. Ὁ δαιμονῶν οὐ κληροῦται, οὐδὲ συνεύχεται· μετὰ δὲ τὸν καθαρμὸν, εἰ ἄξιός ἐστι, γίνεται.

C

οβ'. Οὐκ ἐπισκοπεῖ νεοφώτιστος, οὐδὲ διὰ ταχέων ὁ ἐκ φαύλης διαγωγῆς προϊών.

ογ'. Ἐπίσκοπος ἀνεπίσκοπος ὁ δημόσια χειριζόμενος.

οδ'. Οἰκέτης ἀκλήρωτος· ὁ δὲ ὢν ἄξιος, ἐλευθερωθεὶς προβιβάζεται.

οε'. Ὁ ἱερεὺς ἄρχων, ἀνίερος.

ος'. Ὁ ἄρχοντα καὶ βασιλέα παρὰ τὸ θέμις ὑβρίζων, τιμωρητέος.

οζ'. Σεβάσμιος ἡ ἑξηκοντάβιβλος μόνον.

Συνόδου πρώτης τῆς ἐν Νικαίᾳ. D

α'. Οἱ εὐνοῦχοι εἰς κλῆρον δεχέσθωσαν· οἱ δὲ τέμνοντες ἑαυτοὺς, οὐ δεχέσθωσαν.

β'. Οἱ ἐξ ἐθνικοῦ βίου μὴ ταχέως εἰς πρεσβυτέριον ἀγέσθωσαν· δίχα γὰρ τῆς διὰ χρόνου δοκιμασίας, κακὸς ὁ νεόφυτος.

γ'. Εἴ τις μετὰ χειροτονίαν ἁμαρτήσας ἀποδειχθείη πρότερον, [*f. d.* ἢ] ὕστερον· οὗτος πεπαύσθω τοῦ κλήρου.

δ'. Ἐπείσακτον μήτις ἐχέτω, χωρὶς μητρὸς, ἢ ἀδελφῆς, καὶ τῶν προσώπων ἃ πᾶσαν ὑποψίαν ἀποδιδράσκει.

ε'. Ἐπίσκοπος ὑπὸ πάντων τῶν ἐπαρχιωτῶν καθίσταται· εἰ δὲ μὴ, τέως τριῶν· τῶν ὑπολοίπων διὰ

60. Qui Dominica aut Sabbato jejunat, uno excepto, ejiciendus est.

61. Qui puellæ vim attulerit, excommunicatus ipsam, inopem licet, sibi habeat.

62. Bis ordinatus, cum ordinatore deponitur: nisi hæretici manu primum ordinatus sit.

63 Clericum Quadragesima aut Quatuor Temporibus, et Parasceve non jejunantem deponas: laicum vero excommunicabis, nisi infirmitas ipsis impedimento sit.

64. Laicum judaizantem excommunicabis : clericum vero gradu dejicies.

65. Qui ceram aut oleum ecclesiæ furatur, excommunicatur : ac præterea quintuplum persolvet.

66. Qui sacra vasa in proprios usus transfert, segregatur.

67. Episcopus reus factus, si vocatus non pareat, bis et ter vocetur : si vero perseveret, sententiam synodus proferat.

68. Hæreticus non accusat episcopum, neque fidelis unus.

69. Episcopus vita excedens episcopum in suum locum non subrogat.

70. Claudus et altero oculo privatus, si dignus sit, fit episcopus : cæcus tamen et surdus non fiet.

71. Dæmoniacus non cooptatur in clerum, neque cum aliis orat : post purgationem vero, si dignus sit, fit clericus.

72. Recens illuminatus non creatur episcopus, neque qui nuper a malo vitæ genere recessit.

73. Episcopus negotia publica tractans, episcopatu indignus est.

74. Servus in clerum non recipitur : qui vero dignus est, libertate donatus promovetur.

75. Sacerdos magistratum obiens, profanus habeatur.

76. Qui magistratum et imperatorem contra jus fasque contumelia afficit, puniendus est.

77. Sexaginta librorum canon tantum veneratione dignus est.

Synodi Nicænæ I.

1. Eunuchi in clerum recipiantur : qui vero seipsos exsecant, non recipiantur.

2. Qui ex gentili vita prodeunt, ne statim ad presbyteratum promoveantur : nam absque probatione quæ progressu temporis fit, rejiciendus est neophytus.

3. Si quis post ordinationem deliquisse compertus fuerit prius aut postea, hic clero expellatur.

4. Subintroductam ne quis habeat, præter matrem, aut sororem, easque personas quæ omnem suspicionem effugiunt.

5. Episcopus ab omnibus provincialibus constituitur : sin vero, saltem a tribus, reliquis per lit-

teras consentientibus. Præcipuam tamen auctoritatem metropolitanus habeat.

6. Qui ab aliis excommunicati sunt, ab aliis ne suscipiantur: præterquam si propter pusillanimitatem, aut contentionem, aut quid ejusmodi excommunicatio facta fuerit.

7. Alexandrinus episcopus super Ægyptum, Libyam, et Pentapolim potestatem habeat: et Romanus super eos qui Romæ subditi sunt. Item Antiochenus aliique super sibi subjectos.

8. Si quis episcopus citra primi sententiam creatus fuerit, ne sit episcopus.

9. Multorum suffragio secundum canonem lato, si tres aliqui contradicant, eorum sententia irrita sit.

10. Episcopus Æliæ honoretur, servata metropoli dignitate sua.

11. Hæretici Cathari, id est puri, dicti accedentes primum profiteantur, se Ecclesiæ sanctionibus assensuros, ac cum bigamis communicaturos, lapsisque veniam impertituros. Ac si qui ordinati reperiantur, sint in eodem ordine: exempli gratia, qui vere est episcopus, sit episcopus; qui vero apud Catharos est episcopus, sit chorepiscopus, vel presbyteri aut episcopi honore gaudeat. Neque enim duo erunt in una urbe episcopi.

12. Qui sine examinatione ordinantur, si deinceps delicti arguantur, e gradu deturbentur.

13. Qui sine necessitate transgressi sunt, etsi venia sint indigni, veniam tamen aliquam consecuti duodecim annos sese submittant.

14. Qui vim passi ac restitisse visi sunt, deinde impietati consenserunt, ac resipuerunt, decem annos excommunicentur.

15. Considerandum est in omnibus pœnitentiæ genus. Ac si is qui pœnam suscipit, ferventiorem se in pœnitendo ostendat, humanius cum eo agat episcopus; si vero frigidiorem, severius.

16. Qui vita excedunt, communicent. Si vero quis ipsorum convalescat, sit cum iis tantum qui orationis sunt participes.

17. Si quis catechumenus lapsus fuerit, sic tres annos audiat, idque solum. Deinde cum catechumenis oret.

18. Ex urbe in urbem neque episcopus, neque presbyter, neque diaconus migret. Siquidem rursus restituentur ecclesiis in quibus ordinati sunt.

19. Quotquot presbyteri et diaconi ab ecclesia recesserint, in alias ecclesias non recipientur: verum ad suas parœcias revertantur. Si quis vero eum qui ad alium pertinet, ordinaverit citra sententiam proprii episcopi, irrita erit ordinatio.

20. Si quis usuras aut sesecuplum accipiat, post Ecclesiæ determinationem tanquam alienus deponetur.

21. Diaconi in suis terminis maneant, neque inter presbyteros sedeant. Nam contra canonem

A γραμμάτων γινομένων συμψήφιων. Τὸ μέντοι κράτος ὁ μητροπολίτης ἐχέτω.

ϛ'. Οἱ ἐξ ἑτέρων ἀφοριζόμενοι, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσδεχέσθωσαν· πλὴν εἰ μὴ διὰ μικροψυχίαν ἢ φιλονεικίαν, ἤ τι τοιοῦτον ὁ ἀφορισμὸς γέγονεν.

ζ'. Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐχέτω τὴν ἐξουσίαν· καὶ ὁ Ῥώμης τῶν ὑπὸ Ῥώμην· καὶ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν οἰκείων.

η'. Εἴ τις ἐπίσκοπος [f. d. τῆς] τοῦ πρώτου δίχα γένηται γνώμης, μὴ ἔστω ἐπίσκοπος.

θ'. Ἐπὶ τὴν τῶν πολλῶν ψῆφον γινομένην κατὰ κανόνα, εἰ τρεῖς τινες ἀντιλέγοιεν, εἶεν ἀβέβαιοι.

B ι'. Ὁ ἐπίσκοπος Αἰλίας τιμάσθω, σωζομένου τῇ μητροπόλει τοῦ αὐτῆς ἀξιώματος.

ια'. Οἱ καθαροὶ προσερχόμενοι πρῶτον ὁμολογείτωσιν, ὅτι συνθήσονται τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς· καὶ κοινωνήσουσι διγάμοις, καὶ συγχωρήσουσι τοῖς παραπεπτωκόσι. Καὶ οἱ εὑρισκόμενοι κεχειροτονημένοι [γρ. εἰ] εἶεν ἐν τῷ αὐτῷ τάγματι· οἷον, ὁ μὲν κυρίως ἐπίσκοπος, εἴη ἐπίσκοπος· ὁ δὲ παρὰ τοῖς καθαροῖς ἐπίσκοπος, ἢ χωρεπίσκοπος ἔστω, ἢ πρεσβυτέρου τιμὴν, ἢ ἐπισκόπου κεκτήσθω. Οὐ γὰρ ἔσονται δύο εἰς μίαν πόλιν ἐπίσκοποι.

ιβ'. Οἱ ἀνεξετάστως χειροτονούμενοι, εἰ ἐξῆς ἐλέγχοιντο ὅτι ἥμαρτον, ὄντως πεπαύσθωσαν.

ιγ'. Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης παρέβησαν, εἰ καὶ συγγνώμης ἦσαν ἀνάξιοι, συγγνώμης τινὸς ἀξιούμενοι,

C ιβ' ἔτη ὑποπιπτέτωσαν.

ιδ'. Οἱ βιαζόμενοι, καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῇ ἀσεβείᾳ, καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν.

ιε'. Σκοπητέον ἐφ' ἅπασι τὸ εἶδος τῆς μετανοίας. Καὶ θερμοτέρως μὲν μεταμελουμένου τοῦ δεξαμένου τὸ ἐπιτίμιον, φιλανθρωπότερον ὁ ἐπίσκοπος διατιθέσθω· ψυχροτέρως δὲ, δραστικώτερον.

ιϛ'. Οἱ ἐξοδευόμενοι, κοινωνείτωσαν. Εἰ δέ τις αὐτῶν ὑγιάνοι, ἔστω μετὰ τῶν τῆς εὐχῆς [γρ. ψυχῆς] κοινωνούντων, καὶ μόνον.

ιζ'. Εἴ τις παραπέσοιτο κατηχούμενος, οὑτωσὶ τρισὶν ἔτεσιν ἀκροάσθω, καὶ μόνον. Εἶτα μετὰ τῶν κατηχουμένων εὐχέσθω.

D ιη'. Ἐκ πόλεως εἰς πόλιν μήτε ἐπίσκοπος, μήτε πρεσβύτερος, μήτε διάκονος μεταβαινέτω· ἐπεὶ πάλιν ἀποδοθήσονται ταῖς ἐκκλησίαις ἐν αἷς κεχειροτόνηνται.

ιθ'. Ὅσοι πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρήσουσιν, ἄδεκτοι εἰς ἑτέρας ἐκκλησίας γενήσονται· ἀλλ' ἐπιστρεφέτωσαν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας. Εἰ δέ τις τὴν ἑτέρῳ διαφέροντα χειροτονήσει δίχα γνώμης τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἄκυρος ἡ χειροθεσία.

κ'. Εἴ τις τόκους, ἢ ἡμιόλια λαμβάνει, ἀλλότριος ἔσται, μετὰ τὸν ὅρον τῆς Ἐκκλησίας καθαιρούμενος.

κα'. Οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις μενέτωσαν, μηδὲ μέσον πρεσβυτέρων καθεζέσθωσαν. Παρὰ κα-

ψόνα γὰρ καὶ εὐταξίαν ἐστὶν, εἴ τι καὶ τοιοῦτον γένοιτο.

κβ'. Οἱ Παυλικιανοὶ ἀναβαπτίζονται· καὶ εἴ τινες κληρικοὶ ἄμεμπτοι δείκνυνται, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν· εἰ δὲ μὴ ἄμεμπτοι δείκνυνται, καθαιρείσθωσαν.

κγ'. Αἱ διακόνισσαι ἐξαπατηθεῖσαι, ἐπεὶ μὴ χειροτονίας μετέχουσιν, ἐν τοῖς λαϊκοῖς ἐξεταζέσθωσαν.

κδ'. Ἐν ταῖς Κυριακαῖς οὐ δέον κλῖναι γόνυ, ἀλλ' ὀρθίους εὔχεσθαι τοὺς ἀνθρώπους.

Τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ.

α'. Πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τὸ πρὶν ἐπιθύσαντες, εἶτα ἐξ ἀληθείας ἀναπαλαίσαντες, μόνης τῆς καθέδρας καὶ τῆς τιμῆς μετεχέτωσαν, μηδὲν τῶν ἁγίων ἐπιτελοῦντες.

β'. Οἱ βασανισθέντες καὶ βιασθέντες ἀληθῶς, καὶ μετὰ τυραννίδος βρώματα λαβόντες εἰδώλου, τῆς κοινωνίας μὴ κωλυέσθωσαν· καὶ λαϊκοὶ δὲ τοῦτο παθόντες, ὡς οὐδὲν ἡμαρτηκότες, εἰ βούλοιντο χειροτονίας τυχεῖν, τυγχανέτωσαν, ἄλλως ἀνεπίληπτοι ὄντες.

γ'. Ὅσοι ἀπαγόμενοι μετὰ θυμηδίας ἀνῆλθον καὶ ἔφαγον, ἐπὶ ἑξαετίαν ὑποπιπτέτωσαν.

δ'. Οἱ μετὰ πενθικῆς στολῆς ἀνεληλυθότες, καὶ φαγόντες, μετὰ δακρύων τριετίαν ὑποπιπτέτωσαν· εἰ δὲ μὴ ἔφαγον διετίαν.

ε'. Ὁ προάγων βίος, καὶ ὁ ἑπόμενος, ὁ τῶν παραπιπτόντων δηλονότι, σπουδαῖος ὢν, ἢ οὐ σπουδαῖος, τὸν ἐπίσκοπον φιλανθρωπότερον, ἢ ἀφιλανθρωπότερον δείκνυσιν.

ς'. Ἀνὴρ ἀπειλῇ μόνον εἴξας, καὶ θύσας, εἶτα μετανοήσας, πενταετίαν ὑποπιπτέτω.

ζ'. Ἐάν τις ἴδια βρώματα ἔχων συνειστιάθη τοῖς ἔθνεσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, διετίαν ὑποπιπτέτω.

η'. Ὁ μὴ μόνον ἐθελουσίως τεθυκὼς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἀναγκάσας, δεκαετίαν ὑποπιπτέτω.

θ'. Ὁ δεύτερον καὶ τρίτον θύσας, ἀλλὰ μετὰ βίας, ἑπταετίαν ὑποπιπτέτω.

ι'. Ὁ μέλλων διάκονος χειροτονεῖσθαι, εἰ προσμαρτύρετο τῷ ἐπισκόπῳ μὴ δύνασθαι καρτερεῖν ἄγαμος, γαμήσας ἔστω διάκονος. Εἰ δὲ σιωπήσας ἔγημεν ὕστερον, ἀποβαλλέσθω.

ια'. Εἰ ἐμνηστεύθη κόρη, ἡρπάγη δὲ παρ' ἄλλου, τῷ προτέρῳ ἀποκαθίσταται.

ιβ'. Ὁ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θύσας, ἀνεύθυνος ἔστω μετὰ τὸ βάπτισμα.

ιγ'. Χωρεπίσκοπος οὐ χειροτονεῖ ἄνευ ἐπιτροπῆς ἐπισκόπου.

ιδ'. Ἱερατικὸς κρεῶν ἀπεχόμενος, γευσάμενος μόνον, οὕτως ἀπεχέσθω· εἰ δὲ μηδὲ τῶν μετὰ κρέατος γένοιτο λαχάνων, πεπαύσθω.

ιε'. Ἐάν τι τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτεροι διαπερά-

A et decentem ordinem est, si quid tale contingat.

22. Pauliciani denuo baptizantur : ac si qui clerici irreprehensibiles comperiantur, rebaptizati ordinentur. Nisi vero irreprehensibiles videantur, deponantur.

23. Diaconissæ deceptæ, quandoquidem ordinationis expertes sunt, inter laicos versentur.

24. Dominicis diebus non oportet genu flectere, sed rectos homines orare.

Synodi Ancyranæ.

1. Presbyteri et diaconi qui prius sacrificarunt, deinde vere resipuerunt, solius cathedræ et honoris participes sint, nihil sanctorum mysteriorum per-
B agentes.

2. Qui tormenta ac vim vere passi sunt, et cum tyrannide cibos idolis oblatos sumpserunt, communione ne prohibeantur : laici vero, si hoc ipsis acciderit, ac si nihil deliquissent, si velint ordines consequi, consequantur, modo in aliis irreprehensibiles sint.

3. Quotquot abducti cultiore habitu ascenderunt et comederunt, sex annos pœnitentiæ sese submittant.

4. Qui cum lugubri veste ascenderunt et comederunt, cum lacrymis triennio submissi pœnitentiam agant : si vero non comederunt biennio.

C 5. Præcedens vita et consequens, lapsorum scilicet, bona aut mala, episcopum humaniorem aut severiorem reddit.

6. Vir qui minis tantum cesserit et sacrificaverit, deinde pœnituerit, quinquennio pœnitentiæ subjiciatur.

7. Si quis proprios cibos habens gentilium conviviis interfuerit in eorum festis, biennio pœnitentiæ subjaceat.

8. Qui non solum voluntarie sacrificaverit, verum etiam alium coegerit, decem annos pœnitentiæ submittatur.

9. Qui secundo et tertio sacrificaverit, sed vi adactus, septennio pœnitentiæ subjiciatur.

D 10. Qui diaconus ordinandus est, si protestatus fuerit episcopo se non posse cælibem perseverare, uxore ducta sit diaconus. Si vero cum tacuerit, postea uxorem duxerit, ejiciatur.

11. Si desponsata puella, ab alio rapta fuerit, priori restituitur.

12. Qui ante baptisma sacrificavit, post baptisma insons habeatur.

13. Chorepiscopus non ordinat sine licentia episcopi.

14. Sacerdos a carnibus abstinens ubi tantum gustaverit, sic abstineat : si vero neque olera quæ cum carnibus sunt gustet, a fungendo munere desistat.

15. Si quid ad ecclesiam pertinens presbyteri

distraxerint, id invalidum sit, ac penes episcopi judicium maneat.

16. Qui contra rationem venere abusus fuerit ante viginti annos, quindecim annis pœnitentiæ subjiciatur : si vero hanc ætatem excesserit, uxoremque habeat, ac supra quinquaginta annos natus sit, usque ad exitum vitæ pœnitentiam agat.

17. Leprosus qui contra rationem versatus, aut etiam lepra infectus fuerit, cum iis qui a dæmone infestantur oret.

18. Episcopus constitutus, si ab Ecclesia ad quam vocatus est non recipiatur, sed aliis episcopis negotium facessat, excommunicetur. Si autem presbyteris annumerari velit, annumeretur. Si vero ab episcopis qui ibi degunt dissideat, etiam presbyteratus honore expellatur.

19. Qui virginitatem professus est, ac votum irritum facit, triennio excommunicetur.

20. Virgines ne ad aliquos tanquam fratres accedant.

21. Adultera et adulter, septem annos excommunicentur.

22. Meretrices medicamenta enecandis fetibus accipientes, decem annos pœnitentiæ subjiciantur.

23. Voluntarius homicida, in fine vitæ communionem consequatur.

24. Involuntarius homicida, quinquennio pœnitentiæ subjiciatur.

25. Qui vaticiniis utitur, atque introducit aliquem in domos exquirendi veneficii, aut lustrationis gratia, quinquennio pœnitentiæ subjaceat.

26. Quidam puella desponsata, sorori ejus vitium attulit, deinde sponsam accepit; prima suspendio vitam finiit; ii etiam qui facti conscii sunt, decennio pœnitentiæ subjiciantur.

Synodi Neocæsariensis.

1. Presbyter qui uxorem duxerit, deponatur : si vero scortatus aut mœchatus fuerit, expellatur.

2. Mulier quæ duobus fratribus nupserit, per totam vitam expellatur : si vero morti proxima nuptias repudiet, pœnitentiam consequetur : si vero obierit, superstiti viro pessimum.

3. Eorum qui multa matrimonia contrahunt, tempus certum est : pœnitentiæ vero studium illud præcidit.

4. Concupiscentiæ fornicationis opera præcedentes si impediantur, non sine divino auxilio impediuntur.

5. Qui dum fidei mysteriis instituitur peccat, audiat non peccans : si autem adhuc perseveret, penitus ejiciatur.

6. Prægnans quandocunque vult baptizatur : uniuscujusque enim voluntas judicatur.

7. Presbyter non debet interesse convivio ejus qui secundas nuptias celebrat : quomodo enim ipsum venia dignum judicabis.

A σωεν, ἔστω ἀβέβαια, καὶ μενέτω τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου.

ιϛ'. Ὁ ἀλογευσάμενος πρὸ τῶν εἴκοσι χρόνων, πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ὑποπιπτέτω· εἰ δὲ καὶ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὑπερβὰς, καὶ γυναῖκα ἔχων, καὶ ὑπὲρ τὰ ν' τελῶν ἔτη, ἄχρι τῆς ἐξόδου ὑποπιπτέτω.

ιζ'. Ὁ λεπρὸς ἀλογευσάμενος, ἢ καὶ λεπρωθεὶς, τοῖς χειμαζομένοις συνεύχοιτο.

ιη'. Ὁ ἐπίσκοπος καταστὰς, εἰ οὐ δέχεται παρὰ τῆς παροικίας εἰς ἣν ἐκλήθη, ἀλλ' ἑτέροις ἐπισκόποις ἐνοχλεῖ, ἀφοριζέσθω. Εἰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις ἐθέλοι συναριθμεῖσθαι, συναριθμοῖτο. Εἰ δὲ καὶ τοῖς B ἐκεῖ ἐπισκόποις διαστασιάζοι, ἀπωθείσθω καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆς.

ιθ'. Ὁ ἐπαγγειλάμενος παρθενίαν, καὶ ἀθετῶν, τριετίαν ἀφοριζέσθω.

κ'. Αἱ παρθένοι ὡς ἀδελφοῖς τισι μὴ προσίτωσαν.

κα'. Ἡ μοιχαλὶς, καὶ ὁ μοιχὸς ἑπταετίαν ἀφοριζέσθωσαν.

κβ'. Αἱ πόρναι λαμβάνουσαι φθόρια, δεκαετίαν ὑποπιπτέτωσαν.

κγ'. Ὁ αὐθαίρετος ἀνδροφόνος, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου τυγχανέτω.

κδ'. Ὁ ἀκούσιος φονευτὴς, πενταετίαν ὑποπιπτέτω.

C κε'. Ὁ καταμαντευόμενος, καὶ ὁ εἰσάγων τινὰ τοῖς οἴκοις ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακείας, ἢ καθάρσει, πενταετίαν ὑποπιπτέτω.

κϛ'. Κόρην τις μνηστευσάμενος προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, εἶτα τὴν μνηστὴν ἔλαβεν· ἡ πρώτη ἀπήγξατο· καὶ οἱ συνειδότες δεκαετίαν ὑποπιπτέτωσαν.

Τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ.

α'. Γήμας πρεσβύτερος, ἀποτιθέσθω· ἐξωθείσθω δὲ πορνεύσας, ἢ μοιχεύσας.

β'. Ἡ ἀδελφοῖς γημαμένη δισσοῖς, διὰ βίου ἐξωθείσθω· εἰ δὲ κατὰ τὸν θάνατον ἀρνοῖτο τὸν γάμον, ἕξοι μετάνοιαν. Εἰ δὲ τελευτήσοι, τῷ μείναντι κάκιστον.

D γ'. Τῶν πολυγάμων ὁ χρόνος σαφής· τὸ δὲ τῆς μετανοίας σπουδαῖον, αὐτὸν ὑποτέμνεται.

δ'. Αἱ πρὸ τῶν πορνικῶν ἔργων ἐπιθυμίαι εἰ ἐμποδίζονται, οὐκ ἀθεεὶ ἐμποδίζονται.

ε'. Ὁ ἐν τῷ κατηχεῖσθαι ἁμαρτάνων ἀκροάσθω μὴ ἁμαρτάνων· εἰ δ' ἔτι ἐπιμείνῃ, τέλεον ἀπωθείσθω.

ϛ'. Ἡ κυοφοροῦσα ὅτε θέλει βαπτίζεται· ἑκάστου γὰρ ἡ προαίρεσις κρίνεται.

ζ'. Οὐχ ἑστιᾶται πρεσβύτερος ἐπὶ διγάμῳ· πῶς γὰρ αὐτὸν ἀξιώσοις συγγνώμης.

η'. Ὁ λαϊκὸς οὗ ἡ γυνὴ μεμοίχευται, οὐ κλη- A ροῦται· καὶ ὁ ἐν κλήρῳ, εἰ μετὰ τὴν μοιχείαν κατέχει αὐτὴν, ἐκδιώκεται.

θ'. Ἐὰν ὁμολογήσῃ πρεσβύτερος ὅτι ἥμαρτε, μὴ προσφερέτω μόνον· τινὰ γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων αἱ χειροτονίαι ἀφιᾶσιν. Εἰ δὲ μὴ ὁμολογοίη, μήτ' ἐλέγχοιτο, αὐτὸς ἐχέτω τὴν ἐξουσίαν.

ι'. Καὶ διάκονος τῷ αὐτῷ συσχεθεὶς, ὑπηρέτης μενέτω.

ια'. Εἰ μὴ τριακονταέτης μὴ γινέσθω πρεσβύτερος, κἂν ᾖ ἀξιόλογος, ἔχων ὑπόδειγμα τὸ τοῦ Σωτῆρος φώτισμα.

ιβ'. Ὁ διὰ νόσον βαπτισθεὶς, μὴ γινέσθω πρεσβύτερος· εἰ μὴ διὰ τὸν ἑξῆς ἀγῶνα, καὶ σπάνιν ἀνθρώπων.

ιγ'. Ἐπιχώριος πρεσβύτερος εἰς ναὸν πόλεως οὐ B προσάγει, εἰ μὴ ἄπεστιν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τὸ πρεσβυτέριον ὅλον· ἐὰν δὲ ἀπῶσι, καὶ καλοῖτο, προσάγει.

ιδ'. Οἱ χωρεπίσκοποι ὡς συλλειτουργοὶ προσφέρουσι, τῶν ἑβδομήκοντα τὸν τύπον ἐπέχοντες.

ιε'. Ἑπτὰ διάκονοι, κατὰ τὰς Πράξεις, καὶ εἰς μεγαλόπολιν ἔστωσαν.

Τῶν ἐν Γάγγρᾳ.

α'. Τῷ ἀθετοῦντι τὸν νόμιμον γάμον, καὶ τῷ κατακρίνοντι τὸν κρεωφαγοῦντα, δίχα πνικτοῦ καὶ εἰδωλοθύτου, ἀνάθεμα.

β'. Τῷ πείθοντι τὸν δοῦλον ἀναχωρεῖν τοῦ δεσπότου θεοσεβείας προφάσει, καὶ τῷ διακρινομένῳ μεταλαμβάνειν ἀπὸ πρεσβυτέρων ὑπογυναίων, ἀνά- C θεμα.

γ'. Ὁ τὸν θεῖον οἶκον εὐκαταφρόνητον ὀνομάζων, καὶ ὁ ἐκκλησιάζων ἰδίᾳ, καὶ παρὰ γνώμην ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου τὰ τῆς ἐκκλησίας τελῶν, εἴη ἀνάθεμα.

δ'. Ὁ διδοὺς ἢ ὁ λαμβάνων καρποφορίας ἔξω τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ γνώμην ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, καὶ ὁ μὴ διὰ τὸ καλὸν παρθενεύων, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸν γάμον βδελύσσεσθαι, ἢ καὶ κατεπαίρεσθαι τῶν γαμούντων, εἴη ἀνάθεμα.

ε'. Ὁ τοὺς καλοῦντας εἰς ἀγάπας ἀθετῶν, καὶ τούτοις οὐ κοινωνῶν κεκλημένος, καὶ ὁ φαυλίζων τοὺς φοροῦντας τοὺς βήρους, καὶ ὅσαι γυναῖκες ἀνδρῶν ὑποκρίνονται ἱματίοις, καὶ ὅσαι τῶν ἀνδρῶν D διαζεύγνυνται βδελυσσόμεναι τὸν γάμον, καὶ οἱ τὰ τέκνα καταλιμπάνοντες, καὶ οὐχὶ πρὸς θεοσέβειαν ὑπαλείφοντες· καὶ τέκνα ὅσα ἀπίστων ἀποσκιρτῶσι γονέων, ἀνάθεμα.

ς'. Ὅσαι γυναῖκες τὰς κόμας τίλλουσι, θεοσέβειαν ὑποκρινόμεναι· καὶ ὁ τὴν Κυριακὴν ἀσιτῶν, καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς νηστείας ἐκτρέπων· καὶ ὁ τὰς τῶν μαρτύρων συνάξεις περιφρονῶν, ἀνάθεμα.

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

α'. Ὁ τὴν ἔνθεσμον τοῦ Πάσχα παράδοσιν πειρώμενος διαμεῖψαι, λαϊκὸς μὲν τελῶν, ἔστω ἀπόβλητος· κληρικὸς δὲ, ἀνεκκλησίαστος.

β'. Ὁ εἰς ἐκκλησίαν εἰσιὼν, καὶ προσέχων τῇ

8. Laicus cujus uxor adulterium commisit, non ascribitur in clerum: et qui in clero versatur, si post adulterium retinet ipsam, expellitur.

9. Si confessus fuerit presbyter se peccasse, ab oblatione tantum abstineat: quædam enim peccata ordines remittunt. Si vero non confiteatur, neque convincatur, ipse sui potestatem habeat.

10. Diaconus etiam eodem crimine obstrictus, minister maneat.

11. Ne fiat presbyter nisi tricesimum annum agens, etiamsi dignus sit, exemplum habens Servatoris baptisma.

12. Propter morbum baptizatus ne fiat presbyter; nisi ob certamen quod postea subierit, atque hominum raritatem.

13. Presbyter ruri degens in urbis templo non offert, nisi absit episcopus totusque presbyterorum cœtus: si autem absint, et vocetur, offert.

14. Chorepiscopi tanquam comministri offerunt, cum septuaginta imaginem referant.

15 Septem diaconi, secundum Acta apostolorum, etiam in magna urbe sint.

Concilii Gangrensis.

1. Improbanti legitimum matrimonium, et condemnanti carnes manducantem, absque suffocato, atque idolis immolato, anathema.

2. Ei qui servo persuadet ut a domino recedat pietatis prætextu, atque ei qui dubitat communionem a presbyteris matrimonio junctis accipere, anathema.

3. Qui Dei domum contemptibilem esse dicit, et qui privatim ecclesiasticos conventus habet, ac præter episcopi aut presbyteri sententiam Ecclesiæ munia obit, sit anathema.

4. Quisquis dat aut accipit fructuum oblationes extra ecclesiam, ac præter sententiam episcopi aut presbyteri; item qui non honestatis causa virginitatem colit, sed eo quod nuptias abominetur, aut etiam in eos qui matrimonio juncti sunt sese extollat, sit anathema.

5. Qui spernit eos qui ad agapas vocant, et qui vocatus cum his non communicat; item qui contemptui habent eos qui biros gestant; ac quæcunque mulieres virorum abutuntur vestimentis, quæque a viris separantur eo quod matrimonium fastidiant; item qui liberos relinquunt, ac non ad pietatem eos instruunt, nec non liberi qui a parentibus infidelibus discedunt, anathema.

6. Quæcunque mulieres comas tondent, pietatem simulantes; et qui Dominica cibo abstinet, ac jejunia Ecclesiæ evertit: nec non quisquis conventus qui ad martyrum ædes fiunt despicit, anathema.

Concilii Antiocheni.

1. Qui legibus sanctam Paschæ traditionem mutare conatur, siquidem laicus sit, ejiciatur: clericus vero ab Ecclesia arceatur.

2. Qui ecclesiam ingressus, sacram Scripturam

attente audit : deinde egressus despicit aversaturque communionem, ejiciendus est.

3. Qui cum excommunicato communicat, excommunicatus censetur ; et qui orat cum iis qui cum Ecclesia non orant, reus est. Item qui suscipit eum qui Ecclesiæ conventibus non interest, culpa non vacat.

4. Episcopus a synodo depositus, ac presbyter et diaconus ab episcopo gradu motus, si per contumaciam munus obeat, deploratæ spei est.

5. Omnis presbyter, aut diaconus episcopum contemnens et ab eo recedens, aliudque altare exstruens : si ab episcopo bis terque accersitus in arrogantia persistat, deponatur, curationis spe destitutus.

6. Excommunicatum ab episcopo clericum aut laicum si major synodus susceperit, aut condemnaverit, acquiescere oportet sententiæ.

7. Peregrinus pacificas non afferens epistolas, non est suscipiendus.

8. Presbyter ruri degens ne canonicas det epistolas, nisi ad solum vicinum episcopum.

9. A metropolitani sententia pendere oportet episcopos, nihilque citra illius consilium instituere, nisi ea sola quæ ad suam cujusque diœcesim pertinent, ac viris reprehensioni non obnoxiis manus imponere.

10. Exorcistas, lectores, subdiaconos, et cantores constituit chorepiscopus : non tamen presbyterum aut diaconum absque civitatis episcopo. Qui autem hoc transgredi audeat, deponatur.

11. Urbis episcopus facit chorepiscopum.

12. Si episcopus, aut presbyter sponte, ac sine provinciæ metropolitani jussu imperatorem adierit, communione ac dignitate excidat.

13. Depositus si molestiam imperatoris auribus exhibeat, synodum majorem petat, illiusque decreto stet. Quod si rursus indignetur, pristinæ dignitatis recuperandæ nulla ei spes esse potest.

14. Si nemine rogante episcopus in aliam provinciam se conferat, ordinetque ac res administret : ipsa irrita manent, atque ille deponetur.

15. Si accusato episcopo provinciæ episcopi inter se discrepent, alii sunt e vicinis locis advocandi ad controversiam certo dirimendam.

16. Judicio contendente episcopo, si omnium provinciæ episcoporum sententiæ concordes sint, redintegratio actionis non datur.

17. Qui citra integram synodum atque ipsum metropolitanum in vacantem Ecclesiam invadit, quamvis ipse munere vacet, ejiciendus est.

18. Qui suscepto ordine ab eo resilit, excommunicatur, quousque pœnitentia ductus munus suscipiat.

19. Episcopus ordinatus honore fruatur, licet a

A ἱερᾷ Γραφῇ, εἶτα περιφρονῶν, καὶ ἐξιὼν, καὶ ἀποστρεφόμενος τὴν μετάληψιν, ἀπόβλητος.

γ'. Ὁ ἀκοινωνήτῳ κοινωνῶν, ἀκοινώνητος· καὶ ὁ συνευχόμενος τοῖς μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ συνευχομένοις, ὑπεύθυνος· καὶ ὁ τὸν εἰς Ἐκκλησίαν μὴ συναγόμενον ὑποδεχόμενος, οὐκ ἀναίτιος.

δ'. Ὁ ὑπὸ συνόδου καθῃρημένος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ὑπὸ ἐπισκόπου πρεσβύτερος καὶ διάκονος, εἰ αὐθαδιαζόμενος λειτουργήσοι, ἀνέλπιστος.

ε'. Πᾶς ὁ ἐπισκόπου καταφρονῶν, καὶ ἀφιστάμενος πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καὶ οἰκοδομῶν ἄλλο θυσιαστήριον, εἰ προσκαλούμενος δὶς καὶ τρὶς παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐπιμένοι τῇ ἀπονοίᾳ, καθαιρούμενος ἔστω, καὶ ἀθεράπευτος.

B ς'. Τὸν ἀφορισθέντα παρ' ἐπισκόπου κληρικὸν ἢ λαϊκὸν ἐὰν μείζων σύνοδος προσδέξοιτο, ἢ κατακρίνοιτο, στέργειν χρεὼν τὴν ἀπόφασιν.

ζ'. Ὁ ξένος εἰρηνικὰς οὐ προσάγων, ἀπρόσδεκτος.

η'. Ὁ ἐπὶ χώρας πρεσβύτερος μὴ διδότω κανονικὰς ἐπιστολὰς, ἢ πρὸς μόνον ἐπίσκοπον γείτονα.

θ'. Τοῦ μητροπολίτου τῆς γνώμης ἀναρτᾶσθαι τοὺς ἐπισκόπους, καὶ μήτι τῆς αὐτοῦ προνοίας οἰκονομεῖν δίχα, ἢ μόνα τὰ τῇ ἰδίᾳ ἐνορίᾳ προσπίπτοντα, καὶ χειροθεσίας ἀνεπιλήπτοις ἀνδράσιν ἐπιτελεῖν.

ι'. Ἐφορκιστὰς, καὶ ἀναγνώστας, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ψάλτας καθίστησι χωρεπίσκοπος· οὐ μέντοι πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν

C πόλιν ἐπισκόπου. Ὁ δὲ τοῦτο τολμῶν ὑπερβαίνειν, ἔη καθῃρημένος.

ια'. Ὁ τῆς πόλεως ποιεῖ ἐπίσκοπος χωρεπίσκοπον.

ιβ'. Ὁ προσιὼν αὐτομάτως τῷ βασιλεῖ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, καὶ οὐχὶ κελευσθεὶς πρὸς τοῦ τῆς χώρας μητροπολίτου, μετὰ κοινωνίας ἐκπιπτέτω καὶ τῆς ἀξίας.

ιγ'. Ὁ καθῃρημένος εἰ ἐνοχλοίη τῷ βασιλεῖ, αἰτείτω σύνοδον μειζόνα, καὶ τῷ ἐκεῖ δόξαντι στοιχείτω. Εἰ δὲ καὶ αὖθις ἀποδυσπετοίη, ἀνέλπιστος.

ιδ'. Εἰ μηδενὸς ἀξιοῦντος, ἐπίσκοπος εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν ἀπίοι, καὶ χειροτονοίη, καὶ διοικοίη πρά-

D γματα· αὐτά τε ἄκυρα μένει, καὶ ἐκεῖνος καθαιρεθήσεται.

ιε'. Εἰ ἐπισκόπου κρινομένου οἱ τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοποι διαφέροιντο, μετακλητέον ἀπὸ τῶν πέλας ἑτέρους εἰς ἀναμφίβολον ἀμφισβήτησιν.

ις'. Ἐπισκόπου δικαζομένου, εἰ πᾶς ἐπαρχιώτης ἐπίσκοπος ἀδιάφωνος κρίνοιτο, παλινδικία οὐ γίνεται.

ιζ'. Ὁ δίχα συνόδου τελείας, καὶ αὐτοῦ τοῦ μητροπολίτου ἐπὶ σχολάζουσαν Ἐκκλησίαν ἐπιπηδῶν, κἂν σχολάζων, ἀπόβλητος.

ιη'. Ἀκοινώνητος ὁ δεξάμενος χειροτονίαν, καὶ ταύτης ἀποσκιρτῶν, ἕως μεταγνοὺς καταδέξοιτο.

ιθ'. Μετεχέτω τῆς τιμῆς ἐπίσκοπος χειροτονη-

θείς, καὶ μὴ δεχόμενος πρὸς τῆς πόλεως, καὶ λειτουργείτω μόνον, ἀναμένων ὅ τι ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας ἀποφαίνοιτο σύνοδος.

κ'. Εἰ μὴ σύνοδος εἴη, καὶ ὁ μητροπολίτης, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· εἰ δὲ διά τι δυσχερὲς μὴ συνάγοιντο ἅπαντες, τέως οἱ πλείους, ἢ γράμμασιν ἔποιντο σύμψηφοι. Εἰ δ' οὕτω τοῦ πράγματος τελουμένου φιλονεικοῖέν τινες, ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος ἐνισχυέτω.

κα'. Ἐπίσκοπος μὴ ὑπὸ λαῶν βιαζόμενος, καὶ ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενος, μὴ μεθιστάσθω εἰς παροικίαν ἑτέραν.

κβ'. Ἐπὶ τὸ χειροτονεῖν τινας ἐπίσκοπος ἐκ πόλεως εἰς πόλιν μὴ ἀπιέτω, ἀλλ' ἢ γνώμῃ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως· εἰ δ' οὖν, ἀδέβαιος ἡ χειροτονία, καὶ ἐκεῖνος ὑπόδικος.

κγ'. Μὴ καθιστάτω ἕτερον ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ ἐπίσκοπον ὁ ἐπίσκοπος· ἐκείνου δὲ κοιμηθέντος, μετὰ συνόδου τῶν ἐχόντων ἐξουσίαν ὁ ἄξιος προβεβλήσθω.

κδ'. Παντὶ τῷ κλήρῳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας θέμις διαγινώσκεσθαι, ἵνα, τοῦ ἐπισκόπου τελευτῶντος, τὰ οἰκεῖα τῆς Ἐκκλησίας διαφυλάττηται· τὰ δὲ τοῦ ἐπισκόπου, κατὰ τὴν ἐκείνου διοικῆται διάταξιν.

κε'. Κύριος ὁ ἐπίσκοπος τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔστω πραγμάτων. Εἰ δὲ μὴ ἱκανοῖτο τοῖς ἱκανοῦσιν αὐτῶν, τὰ δὲ πράγματα καὶ τοὺς πόρους μεταβάλλοι τῆς Ἐκκλησίας μὴ μετὰ γνώμης τοῦ κλήρου, εἰσπραττέσθω δίκας πρὸς τῆς συνόδου. Εἰ δὲ καὶ τὰ πένησιν ὀφειλόμενα εἰς ἑαυτὸν σφετερίζεται, καὶ οὕτω τῇ συνόδῳ λόγον ἀποδιδότω.

Τῶν ἐν Λαοδικείᾳ.

α'. Ὁ μὴ λάθρα γαμήσας δίγαμος, ὀλίγα τοῖς ἐπιτιμίοις σχολάσας, ἀνεύθυνος.

β'. Οἱ διαφόροις ἀγνοήμασιν ἑαλωκότες, εἰ ἐπιγνόντες ἐξομολογοῖντο, καὶ ἀναλόγως μετανοοῖεν, εὐπρόσδεκτοι.

γ'. Ὁ νεοφώτιστος, ἀνιεράτευτος.

δ'. Τόκους ἱερατικὸς οὐ λαμβάνει.

ε'. Αἱ χειροτονίαι ἐπ' ἀκροωμένοις οὐ γίνονται.

ς'. Αἱρετικοῖς τὸ ἱερὸν ἀνεπίβατον.

ζ'. Ναυατιανοὶ καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, εἰ μὴ τάς τε ἄλλας αἱρέσεις ἀναθεματίζοιεν, καὶ τὴν οἰκείαν, ἀπρόσδεκτοι· μετὰ μέντοι τὸ ἀνάθεμα χριόμενοι, κοινωνείτωσαν.

η'. Φρύγας μεταμελομένους ἀναβαπτίζεσθαι, εἰ καὶ παρ' ἐκείνοις κεκλήρωνται.

θ'. Ὁ κοιμητηρίοις καὶ μαρτυρίοις αἱρετικῶν ἐπευχόμενος, ἀκοινώνητος.

ι'. Πρεσβυτίδες ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ βαπτιζέσθωσαν.

ια'. Αἱρετικῷ μὴ συνάλλασσε.

ιβ'. Ὁ πίστει καὶ πολιτείᾳ δοκιμώτατος καὶ λογιώτατος, ἐπιτήδειος εἰς ἐπίσκοπον.

A civitate non recipiatur, tantumque munus obeat, exspectans quidquid provinciæ synodus pronuntiaverit.

20. Absque synodo et metropolitano ne fiat episcopus. Si autem propter aliquam difficultatem non convenerint omnes, interim plures, vel litteris assentiantur. Si vero re ita peracta contendant aliqui, plurium suffragium valeat.

21. Episcopus, nisi vi a populis illata, et ab episcopis cogatur, in aliam parœciam ne transeat.

22. Episcopus ex urbe in urbem ad ordinandos aliquos ne abeat, præterquam de urbis episcopi sententia. Sin vero, invalida est ordinatio, ipseque B judicio obnoxius.

23. Episcopus in exitu vitæ constitutus alium pro se episcopum ne constituat: postquam autem ille obdormierit, cum eorum qui potestatem habent conventu dignus creetur.

24. Toti clero res Ecclesiæ cognoscere licet, ut decedente episcopo, Ecclesiæ quæ sua sunt conserventur: quæ vero sunt episcopi juxta illius dispositionem administrentur.

25. Episcopus rerum ad Ecclesiam pertinentium potestatem habeat. Si autem non sit contentus iis quæ sufficiunt, res vero ac reditus Ecclesiæ in alienos usus transferat absque cleri consilio, synodi C judicium subeat. Si vero ea etiam quæ pauperibus debentur sibi ipsi vindicet, ita etiam synodo rationem reddat.

Synodi Laodicenæ.

1. Bigamus, si non occulte matrimonium inierit, ubi paululum pœnas subjerit, insons habeatur.

2. Qui variis delictis obstricti sunt, si iis agnitis confiteantur, ac pro eorum ratione pœnitentiam agant, facile recipiuntur.

3. Recens illuminatus, sacris ordinibus non est idoneus.

4. Sacerdos fœnora non accipit.

5. Ordinationes coram audientibus tantum non fiunt.

D 6. Hæreticis sacra ædes inaccessa.

7. Novatiani et Quartodecimani, nisi cæteras hæreses suamque abjurent, non sunt suscipiendi: post tamen abjurationem uncti, communicent.

8. Phryges pœnitentiam agentes denuo baptizandi sunt, licet apud illos in clerum cooptati sint.

9. Qui in cœmeteriis et martyriis hæreticorum orat, excommunicatus est.

10. Viduæ seniores in ecclesia ne baptizantor.

11. Cum hæretico affinitatem ne contrahas.

12. Qui fide ac vitæ ratione probatissimus atque eruditissimus est, idoneus est, qui in episcopum eligatur.

13. A sæcularibus electus non est ordinandus episcopus. A

ιγ'. Ἀνεπίληπτος ὁ παρὰ κοσμικῶν ἐκλεγόμενος

14. Sancta ad aliam parœciam mitti, indignum.

ιδ'. Διαπέμπεσθαι τὰ ἅγια εἰς παροικίαν, ἀνάξιον.

15. Nullus in ambonem ascendit, exceptis iis qui de codice legunt.

ιε'. Εἰ μὴ ἀπὸ διφθέρας, οὐδεὶς ἀμβωνίζεται.

16. Evangelia atque Apostoli legantur Sabbatis.

ις'. Εὐαγγέλια καὶ Ἀπόστολοι ἀναγινωσκέσθωσαν τοῖς Σάββασιν.

17. In conventibus lectiones psalmos intersecent.

ιζ'. Ἐν ταῖς συνάξεσιν, [*f. d.* αἱ] ἀναγνώσεις τοὺς ψαλμοὺς περικοπτέτωσαν.

18. Horis, Nonis, ac Vesperis eædem preces peragantur.

ιη'. Ἐννάταις [*f. d.* καὶ] Ἑσπέραις αἱ αὐταὶ εὐχαὶ ἐπιτελείσθωσαν.

19. Post catechumenorum orationem pœnitentium preces offerantur; postea vero fidelium: ac post pacem, oblatio fiat, solis sacerdotibus pro suggestu sedentibus. B

ιθ'. Μετὰ τὴν τῶν κατοιχουμένων [*l*σ. κατηχουμένων] εὐχὴν, τῶν ἐν μετανοίᾳ προσάγεσθαι· μετὰ τοῦτο τὴν τῶν πιστῶν, καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην, τὴν ἀναφορὰν γίνεσθαι, βηματιζόντων μόνον τῶν ἱερέων.

20. Diaconus nisi jussus ne sedeat.

κ'. Ἀκέλευστος μὴ καθεζέσθω διάκονος.

21. Vasa minister ne tangat, neque enim orati induitur.

κα'. Σκευῶν ὑπηρέτης μὴ ἁπτέτω, οὐ γὰρ ὠράριον ἀμφιέννυται.

22. Cantor et lector non ferunt orarium.

κβ'. Ψάλτης καὶ ἀναγνώστης οὐ φοροῦσιν ὠράριον.

23. Omnis clericus cauponam ingredi non debet.

κγ'. Ἅπας κληρικὸς ἀκαπήλευτος.

24. Panem et calicem minister non dat.

κδ'. Ἄρτον καὶ ποτήριον ὑπηρέτης οὐ δίδωσιν.

25. Non exorcizat, nisi qui ab episcopo ad hoc munus provectus est.

κε'. Οὐκ ἐφορκίζει ὁ μὴ παρ' ἐπισκόπου ἀγόμενος.

26. Ab altari clericus partes non aufert.

κς'. Ἀπὸ αἰτίας [*l*σ. ἑστίας] κληρικὸς μερίδας οὐκ ἄγεται.

27. Accubitus et agapæ in ecclesiis non fiunt.

κζ'. Ἀκούβιτα καὶ ἀγάπαι ἐπ' ἐκκλησίαις οὐ γίνονται.

28. Christianus ne sabbatizet, sed prima, hoc est, Dominica die ferietur. C

κη'. Οὐ σαββατίσει Χριστιανὸς, ἀλλὰ σχολάσει τῇ πρώτῃ.

29. Cum mulieribus lavari nefas.

κθ'. Γυναιξὶ τῶν ἀθεμίτων συλλούεσθαι.

30. Accipiendi sunt, non dandi hæreticis in matrimonium liberi.

λ'. Λαμβάνειν, οὐ διδόναι τοῖς αἱρετικοῖς εἰς συνάφειαν τέκνα.

31. Hæreticorum benedictiones, maledictiones sunt censendæ.

λα'. Ἀλογίαι αἱ τῶν αἱρετικῶν εὐλογίαι

32. Qui falsos hæreticorum martyres honorat, anathema.

λβ'. Ὁ ψευδομάρτυρας αἱρετικοὺς τιμῶν, τὸ ἀνάθεμα.

33. Qui alienos ab Ecclesia conventus agit angelorumque nomina invocat, idololatriæ proximus est.

λγ'. Ὁ παρασυνάγων, καὶ ὀνομάζων ἀγγέλους, εἰδωλολατρείας πλησίον.

34. Qui sacerdotium profitetur, non erit magus, aut incantator, aut mathematicus, aut astrologus, aut ex eorum numero qui amuleta collo appendunt.

λδ'. Οὐκ ἔσται μάγος, ἢ ἐπαοιδὸς, ἢ μαθηματικὸς, ἢ ἀστρολόγος, ἢ περιάπτης, ὁ ἱερατείαν ἐπαγγελλόμενος.

35. Festa non celebrabis cum Judæis et gentilibus, neque cum his societatem inibis. D

λε'. Οὐ συνεορτάσεις, οὐδὲ δεξιωθείης Ἑβραίοις ἢ ἔθνεσιν.

36. Qui vocatur ad synodum et spernit, nisi infirmus sit, culpa non vacat.

λς'. Ὁ καλούμενος ἐπὶ σύνοδον, καὶ ἀθετῶν, εἰ μὴ ἀνώμαλος, οὐκ ἀναίτιος.

37. Clericus sine commendatitiis litteris, aut injussus nusquam proficiscitur: ac minister non debet ostiis relictis orare.

λζ'. Ἀκοινώνητος κληρικὸς, ἢ ἀνεπίτακτος, οὐ πρόεισιν· καὶ ὑπηρέτης τὰς θύρας ἀφεὶς οὐ προσεύχεται.

38. Mulieribus altare inaccessum.

λη'. Γυναιξὶ τὸ ἱλαστήριον ἄβατον.

39. Baptizatus dicat fidem quinta feria hebdomadæ: et qui in morbo constitutus est, paulo post.

λθ'. Εἴποι τὴν πίστιν τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ὁ βαπτιζόμενος· καὶ ὁ ἐν νόσῳ, μετὰ βραχύ.

40. Quadragesima non oportet offerre, neque jejunium omnino dissolvere, neque memorias martyrum celebrare, nisi Dominicis et Sabbatis.

μ'. Τῇ Τεσσαρακοστῇ μὴ προσάγειν, μηδὲ διαλύειν τὸ καθόλου, μηδὲ μνείας μαρτύρων τελεῖν, εἰ μὴ Κυριακαῖς τε καὶ Σάββασιν.

41. Quadragesima non celebrantur nuptiæ, neque natalitia.

μα'. Οὐ τελεῖται τῇ Τεσσαρακοστῇ γάμος, οὐδὲ γενέθλιον.

μβ'. Αὐλίζειν ἐν γάμοις, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀνάξιον. Τὸν μέντοι ἱερατικὸν καὶ πρὸ τῆς θυμέλης ἀπέρχεσθαι.

μγ'. Ἐράνους οὔτε κληρικὸς, οὔτε λαϊκὸς ἐκτελέσεται.

μδ'. Πρεσβύτερος ἐπὶ βήματος πρὸ τοῦ ἐπισκόπου οὐκ εἴσεισιν, οὐδὲ κάθηται.

με'. Εἰς κώμην ἢ χώραν ἐπίσκοπος οὐ καθίσταται· εἰ δέ τις κατέστη, μήτι διοικείτω τοῦ ἐπισκόπου δίχα τοῦ τῆς πόλεως.

μς'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος εἰς οἶκον μὴ προσαγέτω.

μζ'. Ἰδιωτικὰ βιβλία ναοῖς οὐκ ἀναγινώσκεται.

Τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ρν', ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

α'. Ἡ κατὰ Νικαίαν πίστις κρατείτω· τὰ δὲ τῶν αἱρέσεων, τὸ ἀνάθεμα.

β'. Ὑπερόριος εἰς Ἐκκλησιῶν σύγχυσιν μὴ ἔστω μηδεὶς, μήτε χειροτονῶν, μήτε ἐνθρονίζων. Ἐπὶ μέντοι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν Ἐκκλησιῶν, ἡ τῶν Πατέρων κρατείτω συνήθεια.

γ'. Ὁ Κωνσταντινουπόλεως εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥώμης τετίμηται.

δ'. Μάξιμος ὁ Κύων τῶν ἐπισκόπων ἀλλότριος· καὶ ἅπας ἀνίερος, ὃς ἐκείνῳ κεκλήρωται.

ε'. Ὁ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τῶν Δυτικῶν τόμος ὁμοούσια παρεγγυῶν, εὐαπόδεκτος.

ς'. Καὶ ὁ κακόδοξος πλεονεκτούμενος ἐγκαλείτω κατ' ἐπισκόπου· εἰ δὲ τῶν ἱερωτέρων εἴη τὸ ἔγκλημα, μὴ λεγέτω. Μὴ λεγέτω δὲ μηδ' ἄλλος εἰ προκατέγνωσται· μὴ λεγέτω καὶ ὁ ἀκοινώνητος· μὴ λεγέτω καὶ ὁ ἀπόβλητος, καὶ ὁ κατηγορούμενος ἔν τισιν, ἕως ἀποδύσωνται τὰ οἰκεῖα. Κατηγορείτω δὲ ὁ ὀρθόδοξος, ὁ κοινωνικὸς, ὁ ἀκατάγνωστος, ὁ ἀκατηγόρητος καὶ κοινωνείσθω τοῖς ἐπαρχιώταις τὸ ἔγκλημα. Εἰ δ' ἀδυνατοῖεν, πρὸς μείζονα τρεπέσθωσαν σύνοδον· καὶ δίχα ἐγγραφῆς τῆς ταυτοπαθείας, μὴ ἀκουέσθωσαν. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα τῷ βασιλεῖ προσιὼν, καὶ ἐνοχλῶν, ἀποκήρυκτος.

ζ'. Ὁ Τεσσαρεσκαιδεκατίτης, ὁ Ἀρειανὸς, ὁ Ναυατιανὸς, ὁ Μακεδονιανὸς, ὁ Σαββατιανὸς μετὰ [f. d. τὴν μετάνοιαν]... ἀπόδεκτοι· χριόμενοι δηλαδὴ πάντα τὰ αἰσθητήρια.

η'. Οἱ καταδύσει μιᾷ Εὐνομιανοὶ βαπτιζόμενοι, καὶ οἱ Σαβέλλιοι, καὶ οἱ Φρύγες, Ἕλληνες εἰσδεχέσθωσαν.

Τῶν ἐν Ἐφέσῳ σ' ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ.

α'. Ἐὰν ἀπολειφθεὶς ὁ μητροπολίτης τῶν Κελεστίνου ἀντέχεται ἢ ἀνθέξεται, ἀπόβλητος, καὶ τὸ ἑξῆς ἀδιοίκητος. Καὶ ὅστις Νεστορίῳ σύμφρων καὶ ὁμόφρων ἐπίσκοπος, ἀποκήρυκτος.

β'. Ὃς ὑπὸ Νεστορίου τῆς ἱερωσύνης κεκώλυται, ἱερώτατος· ὁ δὲ δεκτέος ἐκείνῳ, ἀνίερος.

A 42. Tibia canere in nuptiis aut saltare, indignum. At vero sacris deservienti ante thymelicorum ingressum abeundum est.

43. Convivia ex collatis symbolis neque clericus neque laicus celebrabit.

44. Presbyter in suggestum ante episcopum ne ingrediatur, neque sedeat.

45. In vicis aut pagis episcopus non constituitur : si quis vero constitutus sit, nihil quidquam administret sine urbis episcopo.

46. Episcopus aut presbyter in privatis ædibus ne offerat.

47. Libri a privatis compositi in templis non leguntur.

B *Sanctorum ac beatorum Patrum CL Constantinopoli congregatorum, Theodosio Magno imperante.*

1. Nicæna fides obtineat serveturque : hæreses vero, anathema.

2. Nullus externus, ad Ecclesiarum confusionem neque ordinet, neque in sede collocet. Verumtamen in Ecclesiis quæ sunt apud gentiles, Patrum consuetudo servetur.

3. Constantinopolitanus episcopus primum post Romæ episcopum honorem obtineat.

4. Maximus Cynicus ab episcopis alienus : ac quisquis ab eo in clerum ascriptus est, profanus habeatur.

5. Occidentalium tomus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum consubstantiales asserens, facile admittitur.

C 6. Qui mala opinione imbutus est, si injuriam patiatur, accuset coram episcopo ; si autem sacerdotum crimen sit, ne dicat. Neque etiam alius antea condemnatus, dicat ; neque excommunicatus, neque dejectus, et qui nonnullorum criminum accusatur, dicat, donec intentata sibi crimina diluerint. Accuset autem orthodoxus, communionis particeps, non condemnatus, non accusatus : ac provincialibus crimen communicetur. Si vero non possint, ad majorem se convertant synodum, ac citra professionem ejusdem affectus ne audiantur. Qui autem contra hæc imperatorem adit, eique molestiam exhibet, abdicetur.

D 7. Quartodecimanus, Arianus, Novatianus, Macedonianus, Sabbatianus, post pœnitentiam recipiendi : ubi scilicet omnia sentiendi eorum instrumenta sacro oleo uncta fuerint.

8. Eunomiani una mersione baptizati, Sabelliani et Phryges, tanquam gentiles accipiantur.

Sanctorum Patrum CC Ephesi congregatorum sub Theodosio Juniore.

1. Metropolitanus qui Cœlestino adhæret aut adhæsurus est, rejiciendus, ac deinceps ab administratione Ecclesiæ removendus. Ac quisquis episcopus Nestorio assentitur favetque, abdicandus est.

2. Quicunque a Nestorio sacerdotio dejectus est, sacerdotio dignissimus est : qui vero ab illo susceptus est, profanus.

3. Qui ab episcopo condemnatus, a Nestorio susceptus est, id nihil ei prosit.

4. Laicus qui synodo resistit, excommunicatur: clericus vero insuper abdicetur.

5. Episcopus aliam a Nicæna fidem proferens, alienus ab Ecclesia habetur: laicus vero expellitur.

6. Serventur sua cuique provinciæ jura pura atque inviolata: qui autem contrariam his formam inducit, futilis est.

7. Eustathius cum resistere fortiter deberet (hoc enim omnis debet episcopus) terga leviter dans refugit. Theodorus in ejus locum ordinatus est. Ille vero lacrymans atque exorans, honorem repetit qui illius loco alium ordinavit, insons est, cum illius detrectationem pro crimine habeat. Hoc autem justum esse visum est, episcopatus nomen illum habere, ipsamque communionem: quodque hoc benignius visum sit.

Sanctorum Patrum DC *Chalcedone congregatorum, Martiano imperante.*

1. Qui emit et qui vendit ordinationem, circa gradus periclitantur: lex autem etiam usque ad defensorem.

2. Qui domorum sæcularium curam suscipiunt, corripiendi: nisi forte ad minoris administrationem inexcusabilem lex vocaverit, aut episcopus ad pupillorum et viduarum curam incitaverit.

3. Domus orationi dicata, aut monasterium citra episcopi sententiam non sunt exstruenda. Omnis autem monachus episcopo subjiciatur, neve a sua mansione discedat, nisi ab eo invitetur.

4. Servus absque domini consensu, monasticam vitam ne amplectatur.

5. Qui e civitate in civitatem transeunt, canonibus de hac re sancitis subjiciantur.

6. In martyriis aut oratoriis, sed non absolute, ordinabis. Sin vero, qui ordinatus est, gradu excidit.

7. Qui inter clericos aut monachos allectus est, si militiam aut dignitatem arroganter affectet, maledictus.

8. Clericus in mendicorum domo aut in monasterio degens, episcopi urbis potestati subjaceat: qui vero ab eo resilit, pœnam subeat.

9. Clerici litigantes, si relicto episcopo ad sæcularia judicia se conferant, canonice puniantur. Ac clericus cum episcopo contendens, synodum exspectet: metropolitanus vero episcopus ad Constantinopolitanum provocet.

10. Duarum urbium ecclesiis clericus non addicitur; si vero addictus fuerit, ad primam revertetur. Si quis autem jam translatus fuerit, prioris ecclesiæ rerum nullo modo particeps sit.

11. Pauperes epistolis instructi, at non commendatitiis litteris iter faciant: commendatitiæ enim existimatione præditis dantur.

12. In duas provincias una provincia non scinditur; qui vero sciderit, episcopatu dejicitur. Quæ

A γ'. Ὁ κατακριθεὶς ἐξ ἐπισκόπου, καὶ ὑπὸ Νεστορίου δεχθεὶς, ἀνωφέλητος.

δ'. Ἀκοινώνητος ὁ λαϊκὸς ὁ ἀντοφθαλμῶν τῇ συνόδῳ· ὁ δὲ κληρικὸς ἔτι ἀποκήρυκτος.

ε'. Ὁ πίστιν ἑτέραν τῆς ἐν Νικαίᾳ προσάγων ἐπίσκοπος, ἠλλοτρίωται· λαϊκὸς δὲ ἐξωστράκισται.

ς'. Τηρείσθω τὰ ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ προσόντα δίκαια καθαρὰ καὶ ἄβιαστα· ὁ δὲ τύπον ἀντικείμενον τούτοις εἰσάγων, ἀνόνητος.

ζ'. Ἀντέχειν ὀφείλων Εὐστάθιος καρτερῶς (τοῦτο γὰρ ἅπας ἐπίσκοπος) νῶτα δοὺς ἀφελῶς παρῃτήσατο. Θεόδωρος ἀντὶ τούτου κεχειροτόνηται· ὁ δὲ κλαίων καὶ δυσωπῶν, τὴν τιμὴν αἰτεῖ· ὁ ἀντ' ἐκείνου χειροτονήσας ἀνεύθυνος, ἔχων δηλαδὴ τὴν ἐκείνου παρ-
B αίτησιν ἀντ' ἐγκλήματος· ὁ δὲ δεδικαίωται μόνον τοῦτο, τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἔχειν ὄνομα, καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτήν· καὶ ὅτι χρηστότερον δέδοκται.

Τῶν ἐν Χαλκηδόνι Χ' ἐπὶ Μαρκιανοῦ.

α'. Ὁ ἐξωνούμενος καὶ πιπράσκων χειροτονίαν, περὶ τοὺς βαθμοὺς ἐπικίνδυνοι· ὁ δὲ νόμος ἕως καὶ παραμοναρίου.

β'. Οἱ κοσμικῶν οἴκων ἐπιμέλειαν ἀναδεχόμενοι, ἐπιτιμητέοι· πλὴν εἰ μὴ καλέσει νόμος εἰς ἀφήλικος διοίκησιν ἀπαραίτητον· ἢ ὁ ἐπίσκοπος εἰς ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἐπιμέλειαν προτρέψειεν.

γ'. Εὐκτήριος οἶκος, ἢ μοναστήριον δίχα γνώμης
C τοῦ ἐπισκόπου ἀσύστατα. Ἅπας δὲ μοναστὴς ὑποτασσέσθω τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ τῆς μονῆς, εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ προτρέποιτο, μὴ ἀφίσταται.

δ'. Δοῦλος, εἰ μὴ γνώμῃ τοῦ δεσπότου, μὴ μοναζέτω.

ε'. Οἱ μεταβαίνοντες ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, τοὺς περὶ τούτου κανόνας ὑποβλεπέτωσαν.

ς'. Ἐπὶ μαρτυρίοις, ἢ εὐκτηρίοις, ἀλλ' οὐκ ἀπολύτως χειροτονήσεις. Εἰ δὲ μὴ, ἀχειροτόνητος ὁ δῆθεν χειροτονούμενος.

ζ'. Ὁ κληρωθεὶς ἢ μονάσας, εἰ ἐπὶ στρατείαν ἢ ἀξίαν ἀπαυθαδιάσει, ἐπάρατος.

η'. Ὁ ἐν πτωχείῳ, ἢ ἐν σεμνείῳ κληρικὸς, βλεπέτω τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως· ὁ δὲ
D τούτου ἀφηνιάζων, γινωσκέτω τὸ ἐπιτίμιον.

θ'. Κληρικοὶ δικαζόμενοι, εἰ ἀφέμενοι τὸν ἐπίσκοπον, κοσμικοῖς κριτηρίοις ὁρμήσουσι, κανονικῶς εὐθυνέσθωσαν. Καὶ κληρικὸς ἐπισκόπῳ διαφερόμενος, μενέτω τὴν σύνοδον· καὶ μητροπολίτης ἐπίσκοπος τὸν Κωνσταντινουπόλεως αἰτήσοιτο.

ι'. Δύο πόλεων ναοῖς κληρικὸς οὐ καταλέγεται· εἰ δὲ καταλεχθείη, τῷ προτέρῳ ἐπιστραφήσεται. Εἰ δὲ μετετέθη τις ἤδη, μὴ ἐπικοινωνείτω κατά τινα τρόπον τοῖς τῆς προτέρας πράγμασιν ἐκκλησίας.

ια'. Οἱ πένητες ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ μὴ συστατικοῖς ὁδευέτωσαν· αἱ γὰρ συστατικαὶ τοῖς ἐν ὑπολήψει παρέχονται.

ιβ'. Εἰς ἐπαρχίας δύο ἐπαρχία μία οὐ τέμνεται· ὁ δὲ τεμὼν, ἀνεπίσκοπος. Αἱ δὲ γράμματι βασιλικῷ

τιμηθεῖσαι πόλεις, τῆς τιμῆς ἀπολαυέτωσαν μόνον, καὶ ὁ αὐτόθεν ἐπίσκοπος· τῷ δὲ ἀληθῶς μητροπολίτῃ τὰ οἰκεῖα σωζέσθωσαν δίκαια.

ιγ'. Κληρικὸς δίχα συστατικῶν ἀκοινώνητος εἰς ἑτέραν πόλιν.

ιδ'. Ἑτερόδοξος ψάλτης καὶ ἀναγνώστης, εἰ γήμας ἐτέκνωσε, προσάγει τῇ κοινωνίᾳ τὰ τέκνα, εἴπερ ἐκεῖσε βεβάπτισται· εἰ δ' ἔτι μένει ἀβάπτιστα, οὐκέτι βαπτίζεται τοῖς αἱρετικοῖς.

ιε'. Διακόνισσα εἰ μὴ τεσσαρακονταέτις οὐ γίνεται· τῇ δὲ διὰ γάμου τὴν λειτουργίαν ἐξυβρισάσῃ ἀνάθεμα.

ιϛ'. Μονάζοντες ἢ μονάζουσαι μὴ γαμείτωσαν, ἐπεὶ ἔστωσαν ἀκοινώνητοι.

ιζ'. Ἐγχώριος καὶ ἀγροικικὴ παροικία, εἰ τριακονταετίαν ἐσχέθησαν, κατεχέσθωσαν· εἰ δὲ ταύτης ἐντὸς, εἶεν ὑπόδικοι· εἰ δὲ κεκαίνισται βασιλικῆς ἐκ κελεύσεως πόλις, ἡ τάξις, καὶ ὁ τύπος ἀκολουθείτω τοῖς πολιτικοῖς δημοσίοις, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παροικίας.

ιη'. Κληρικοὶ καὶ μονάζοντες, εἰ φωραθεῖεν ἢ φρατριάζοντες, ἢ συνομνύμενοι κατ' ἐπισκόπου, τῶν βαθμῶν αὐτῶν ἔκπτωτοι.

ιθ'. Ὁ τὴν οἰκείαν ἀπολέσας πατρίδα, εἰ ἐπ' ἄλλην Ἐκκλησίαν ἐλήλυθεν, ἀνεπιτίμητος.

κ'. Ἐπίσκοπος ξένον κληρικὸν εἰσδεξάμενος, μετὰ τοῦ δεχθέντος ἕξει τὸ ἀκοινώνητον.

κα'. Ἀδοκίμαστος κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἐπισκόπου κατηγορῶν, ἀνεπίδεκτος.

κβ'. Ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἐπισκόπου γεγενημένου, τὰ ἐκείνου ἁρπάζων, τοῦ βαθμοῦ ἁμαρτήσεται.

κγ'. Οἱ ἐπισκόπου δίχα τῇ Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντες, καὶ ταραχὰς ἀνεγείροντες, τῆς πόλεως ἐλαυνέσθωσαν.

κδ'. Μοναστήριον ἐπισκόπου γνώμῃ παγὲν μενέτω ἀμετάποίητον· καὶ ὅ τι τούτῳ ἀνήκοιτο, ἀνεκποίητον. Ὁ δ' ἄλλως ἐπιχειρῶν, οὐκ ἀνεύθυνος.

κε'. Εἴσω μηνῶν τριῶν αἱ τῶν ἐπισκόπων τελούνται χειροτονίαι· παρατείνει δὲ τὸν χρόνον ἀνάγκη τις ἀπαραίτητος. Εἰ δὲ μὴ, ὁ χειροτονῶν τὸ ἐπιτίμιον εἴσεται· ἡ μέντοι πρόσοδος μενέτω τῷ οἰκονόμῳ.

κϛ'. Οἰκονόμος ἀνὰ πάσας ἔστω τὰς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κλήρου· ὁ δὲ τούτου καταφρονῶν ἐπίσκοπος, οὐκ ἀνέγκλητος.

κζ'. Κληρικὸς ἁρπάζων γυναῖκα, ἀνεκκλησίαστος· ὁ δὲ λαϊκὸς ἔστω ἀνάθεμα· κατὰ τοῦτο καὶ ὁ συναινῶν.

κη'. Ὁ τῆς νέας ἐπίσκοπος Ῥώμης τῷ τῆς παλαιοτέρας ὁμότιμος, διὰ τὴν τῶν σκήπτρων μετάστασιν.

κθ'. Οἱ Πόντου, καὶ Ἀσίας, καὶ Θρᾴκης, καὶ οἱ Βάρβαροι τῷ τῆς Κωνσταντίνου κεχειροτόνηνται.

λ'. Ὁ καταβιβάζων ἐπίσκοπον εἰς πρεσβύτερον,

A autem imperatoris rescripto scissæ sunt civitates, honore fruantur tantum, et qui ibidem versatur episcopus : ei vero qui vere metropolitanus est, propria conserventur jura.

13. Clericus absque commendatitiis litteris in alius urbis communionem non recipitur.

14. Cantor et lector a recta fide alienus, si ducta uxore liberos sustulerit, eos ad communionem adducit, siquidem ibidem baptizati fuerint : si vero nondum sint baptizati, non amplius baptizantur apud hæreticos.

15. Diaconissa, nisi quadraginta annos nata non ordinatur : ei autem quæ inito matrimonio, sacro muneri dedecus attulerit, anathema.

B 16. Monachi aut moniales matrimonium ne contrahant : siquidem hoc fecerint, excommunicentur.

17. Rusticana parœcia seu pagicuria, si triginta annos possessæ fuerint, possideantur : si autem intra illud tempus, sint judicio obnoxii earum possessores. Si vero imperatoris jussu urbs renovata fuerit, ordo ac forma Ecclesiæ parœcialis civiles ac publicas ordinationes sequatur.

18. Clerici ac monachi si comperti fuerint conventicula habere ac conjurare contra episcopum, gradibus suis excidant.

19. Qui amissa patria ad aliam Ecclesiam venerit, irreprehensibilis.

C 20. Episcopus qui extraneum clericum susceperit, cum suscepto excommunicabitur.

21. Clericus aut laicus non probatus accusans episcopum, rejiciendus.

22. Qui episcopo vita functo, illius bona rapit, gradu dejicietur.

23. Qui injussu episcopi Constantinopoli commorantur, ac turbas excitant, urbe expellantur.

24. Monasterium de sententia episcopi exstructum, maneat immutabile : et quidquid ad ipsum pertinet, ne alienetur. Qui vero secus facere aggredietur, non erit innoxius.

25. Intra tres menses episcoporum ordinationes perficiantur : tempus vero prorogat necessitas aliqua inevitabilis. Si secus fiat, ordinans pœnæ erit
D obnoxius. Reditus tamen penes dispensatorem maneant.

26. Dispensator in omnibus Ecclesiis de clero constituatur : qui vero hoc contemnit episcopus, crimine non caret.

27. Clericus mulierem rapiens, Ecclesia ejiciatur; laicus vero sit anathema; et qui his consentit, eidem pœnæ subjaceat.

28. Novæ Romæ episcopus eodem cum veteris Romæ episcopo honore fruatur, propter imperii translationem.

29. Ponti, Asiæ Thraciæque episcopi ac Barbari a Constantinopolitano ordinentur.

30. Qui episcopum ad presbyteri gradum demit-

tit, sacrilegus : ipse enim culpæ obnoxius et sacerdotio indignus. Qui vero insons dejectus est, sit episcopus.

A ἱερόσυλος · ὁ γὰρ ὑπαίτιος, καὶ ἀνίερος. Ὁ δὲ καταδιβασθεὶς ἀναίτιος, ἔστω ἐπίσκοπος.

31. Mos est Ægyptiis, nisi archiepiscopus permiserit, non scribere. Quo fit ut minime culpandi sint, cum sancti Leonis epistolæ non subscripserint, donec archiepiscopus creatus fuerit.

λα'. Εἴθισται τοῖς Αἰγυπτίοις, εἰ μὴ ἀρχιεπίσκοπος ἐπιτρέποι, μὴ γράφειν. Ἐντεῦθεν ἀμεμπτοι μὴ ἐπιγεγραφότες τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ὁσίου Λέοντος, ἕως ἀρχιεπίσκοπος γένηται.

Sanctorum Patrum Sardicæ congregatorum.

Τῶν ἐν Σαρδικῇ.

1. Episcopus ex majore civitate in minorem transire non comperitur. Qui igitur ex humili sede in sublimiorem transilit, tanquam arrogans et avarus compertus, per totam vitam excommunicatur.

α'. Ἀνεξερεύνητος ἐπίσκοπος ἐκ μείζονος ἐπὶ μείονα πόλιν · ὁ τοίνυν ἐκ ταπεινῆς ἐφ' ὑψηλοτέραν μεταπηδῶν, ὡς ἀλαζὼν καὶ πλεονέκτης ὑποβλεπόμενος, διὰ βίου παντὸς ἀκοινώνητος.

2. Episcopus in alius episcopi urbem ne transeat non invitatus : ac provinciæ episcopus si aliquam litem habeat, alienos episcopos ne evocet, prætorquam a Romano Pontifice, si expedire judicaverit.

β'. Ἐπισκόπου εἰς πόλιν ἄκλητος μὴ διαβαινέτω B ἐπίσκοπος · καὶ ὁ ἐπαρχιώτης εἰ ἐπί τι δικάζοιτο, ἀλλοτρίους ἐπισκόπους οὐκ ἐκκαλέσεται, ἢ παρὰ τοῦ Ῥώμης, εἰ ἐπικρίνοι.

3. Episcopo deposito, si affirmet se defensionem allaturum, non constituitur alius, nisi episcopus Romæ definierit. Dispiciet enim depositionem, aut per nuntios, aut per litteras.

γ'. Ἐπισκόπου καθαιρεθέντος, καὶ διαβεβαιουμένου φέρειν ἀπολογίαν, εἰ μὴ ὁ Ῥώμης ὁρίζοι, οὐ καθίδρυται ἕτερος. Διασκοπήσει γὰρ τὴν καθαίρεσιν ἢ ἀποστόλοις, ἢ γράμμασιν.

4. Si laicis petentibus episcopum, episcopi præsentes sint, unus vero quidem absit, vocetur etiam ille. Si vero vocatus neque scribere, neque accedere voluerit, is qui petitur, ordinetur.

δ'. Εἰ τῶν λαϊκῶν ἐπιζητούντων ἐπίσκοπον, οἱ ἐπίσκοποι παρουσιάζουσιν, εἷς δέ τις ἐλλείποι, προσκαλείσθω κἀκεῖνος · εἰ δὲ προσκαλούμενος οὔτε γράφειν, οὔτε ἐνδημεῖν βούλοιτο, ὁ ζητούμενος χειροτονείσθω.

5. Cum metropolitanus constituitur, vicini etiam episcopi accersendi sunt.

ε'. Μητροπολίτου καθισταμένου, καὶ οἱ πλησιόχωροι μετάπεμπτοι ἔσοιντο.

6. In parva urbe et pago, cui unus sufficit presbyter, episcopus non constituitur : si vero populo frequentissima sit urbs, non indigna est episcopo.

ϛ'. Εἰς ὀλίγην πόλιν, καὶ κώμην, ᾗ καὶ εἷς αὐτ- C άρκης πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος οὐ καθίσταται · εἰ δὲ πολυανθρωποτάτη γένηται πόλις, οὐκ ἀνάξιον.

7. Si pupillus, et vidua, et qui tutore caret, vi opprimantur, iis suppetias feret episcopus. Verumtamen ne ejusmodi prætextu in comitatu regio versetur, quin potius diaconus mittatur.

ζ'. Ὀρφανοῦ, καὶ χήρας, καὶ ἀπροστάτου βιαζομένων, εἰς βοήθειαν κατατολμήσει ἐπίσκοπος · ἀλλὰ τῇ [ἴσ. μὴ τῇ] τοιαύτῃ προφάσει διατρίβοι εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ μᾶλλον διάκονος στέλλοιτο.

8. Iis qui ad Ecclesiam confugiunt totis viribus succurrendum.

η'. Τοῖς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν προσφεύγουσι παντὶ σθένει βοηθητέον.

9. Si frater ad fratrem mittat, metropolitanus nuntium litteris suis muniat, scribatque ad eos, quos episcopus rogat ut nuntium protegant.

θ'. Ἀδελφοῦ πρὸς ἀδελφὸν ἀποστέλλοντος, ὁ μητροπολίτης τὸν ἀπόστολον ἰσχυέτω, καὶ γραφέτω πρὸς τούς, ἐν οἷς ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ ἀποστόλου ἀντιλαμβάνεσθαι.

10. Forensis, scholasticus, aut dives nisi per sacros ordines transierit, non creatur episcopus. Graduum autem interstitium ne nimis breve sit, quo major fidei morumque probitatis ejus probatio haberi possit. Qui enim aliter constituitur, neophytus est.

ι'. Ἀγοραῖος, σχολαστικός, ἢ πλούσιος, εἰ μὴ τοὺς ἱεροὺς διέλθοι βαθμούς, ἐπίσκοπος οὐ καθίστα- D ται. Τὸ δὲ τῶν βαθμῶν διάστημα, οὐ λίαν ὀλιγοστόν · δι' οὗ τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως, καὶ καλοκἀγαθίας αὐτοῦ δοκιμάζοιτο. Ὁ γὰρ ἑτέρως, νεόφυτος.

11. Episcopus ab episcopo accersitus, si is qui accersit imperitus sit, ne nimis assidue concionetur : hoc enim imperito erit dedecori, illeque episcopatum ambire videbitur, ac utraque reprehendenda.

ια'. Ὁ προσκαλούμενος ἐπίσκοπον [ἴσ. ἐπίσκοπος] ἐξ ἐπισκόπου, τοῦ προσκαλουμένου ἰδιώτου τυγχάνοντος, μὴ συνεχέστερον δημηγοροίη. Μῶμος γὰρ τοῦτο, τοῦ ἰδιώτου, καὶ μνηστεία τῆς ἐπισκοπῆς ἐκείνῳ· καὶ ἀμφότερα οὐκ ἀμώμητα.

12. Sine gravi necessitate diutissime episcopum a sua abesse Ecclesia grave est.

ιβ'. Ἀνάγκης δίχα βαρείας, δυσχερὲς τὸ ἐπὶ πλεῖστον τὸν ἐπίσκοπον τῆς οἰκείας Ἐκκλησίας ἀπολιμπάνεσθαι.

13. Episcopus qui possessiones extra diœcesis suæ limites habet, si eas invisurus sit, ne tres amplius Dominicas moretur. Sic enim ipsius grex

ιγ'. Ἐπίσκοπος κτήσεις κεκτημένος ὑπερορίους, εἰ μέλλοι ταύταις ἰέναι, χρονιζέτω μὴ πλέον Κυριακῶν τριῶν διαστήματος · οὕτω γὰρ ἡ οἰκεία αὐτὸν

ποίμνη καταπλουτήσει, καὶ αὐτὸς ἄτυφος διαμέ- A νοιτο.

ιδ'. Ὁ τὸν ἀκοινώνητον ἄλλοθεν κοινωνίας ἀξιῶν μετὰ γνῶσιν, οὐκ ἀνεύθυνος.

ιε'. Ὁ παρ' ὀξυχόλου κατάκριτος ἐπικουρίας δεόμενος οὐκ ἀνάκουστος· ἄχρι δὲ τῆς ἐπικουρίας δηλαδὴ ἀκοινώνητος.

ις'. Τὸν ἀλλότριον ὑπηρέτην, ἀλλότριος δίχα τῆς ἐκείνου γνώμης ἔμβαθμον καθιστάς, καθίστησιν, ἀλλ' ἀβέβαιον.

ιζ'. Οἱ ἐπὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων βραδύτητος ὅροι, καὶ ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἔχουσι δύναμιν.

ιη'. Ἀδίκως ἐπίσκοπος ἐλαυνόμενος, εἰ ἐπὶ τῇ ἀλλοτρίᾳ διάγοι, δεκτέος, ἕως τὴν ὕβριν ἐπανασώ- B σοιτο.

ιθ'. Ἄδεκτος ὁ κληρικὸς ὁ μὴ τελῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ κεκλήρωται. Εὐτυχιανὸς μέντοι καὶ Μουσαῖος ἐπισκόπου κλῆσιν οὐκ ἐκδικήσουσι· κοινωνίας μέντοι κατὰ τοὺς λαϊκούς, ἐὰν θέλωσιν, ἐπιτεύξονται.

κ'. Ὁ τὰ καλῶς, καὶ θεαρέστως ἐνηνεγμένα τύφῳ παρασαλεῦσαι πειρώμενος, οὐκ ἐπίσκοπος.

κα'. Τεθεαμένος ἐπίσκοπος ἐπίσκοπον ἐρχόμενον ἐν στρατοπέδῳ, ἐμποδὼν μὴ γινέσθω, εἰ γνοίη κατά τι τῶν προειρημένων ἐρχόμενον· εἰ δ' ἄλλως, προαγγελλέτω τὸ ἀκοινώνητον.

C

Συνόδου Ἀφρικῆς.

α'. Ὁ τῆς οἰκείας ὁμολογίας, ἢ ὑπογραφῆς ἐναντίος, οἴκοθεν ἕξει τὸ ἄτιμον.

β'. Ὁ ἱερεὺς κουράτωρ οὐ γίνεται.

γ'. Ὁ ἔνηβος ἀναγνώστης ἢ ἐγκράτειαν, ἢ συζυγίαν ὁμολογείτω.

δ'. Ὁ πρὸ τῶν κ' καὶ πέντε χρόνων διάκονος, οὐ διάκονος.

ε'. Τῷ τοῦ τελευτήσαντος σώματι Εὐχαριστία οὐ δίδοται· οὐ γὰρ ἐσθίει ἢ πίνει.

ς'. Οἱ τὰ ἱερὰ χειριζόμενοι, καὶ ἀπὸ τῶν συμβίων, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, ἐγκρατευέσθωσαν.

ζ'. Ἄρτος, καὶ οἶνος ὕδατι κεκραμένος προσαγέσθω, καὶ μόνον.

η'. Εἰ μὴ ἀπὸ νηστικῶν ἅγια οὐ προσάγεται. D

θ'. Θέατρα Κυριακαῖς καὶ ἑορταῖς οὐ συνάγεται.

ι'. Τὰ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐθάδος τελούμενα ἔτι συμπόσια περιαιρείσθωσαν.

ια'. Θυσιαστήρια ἐν ἀγροῖς ἢ ἀμπελῶσι συνιστάμενα, ἐν οἷς οὐ λείψανον κεῖται μάρτυρος, εἰ μὴ δημόσιος θόρυβος γίνεται, καταστρέφεται· καὶ ὅσα δι' ἐνυπνίων, καὶ ἀποκαλύψεων συνίσταται ματαίων, ἀσύστατα ξόανα, ἅπαν καὶ εἴδωλον.

ιβ'. Οἱ γεννηθέντες εὐσεβείᾳ, καὶ πίστει διατραφέντες βασιλεῖς, χεῖρα παρέχειν ταῖς Ἐκκλησίαις ὀφείλουσιν· ἐπεὶ καὶ Παύλου δεομένου, στρατιωτικὴ χεὶρ τὴν τῶν ἀτάκτων διέλυσε σύμπνοιαν.

A eo fruetur, ipseque fastus suspicione carebit.

14. Qui excommunicatum ab alio communione dignatur, re cognita, non est insons.

15. Ab iracundo condemnatus si auxilio indigeat, audiendus est. Quousque vero auxilium impetraverit, excommunicatus maneat.

16. Alienum ministrum si quis citra illius Episcopi consensum in aliquo gradu constituat, constituit quidem, sed ordinatio invalida est.

17. Ea quæ de longiori episcoporum mora definita sunt, in presbyteris quoque et diaconis vim habent.

18. Episcopus injuste expulsus si in aliena Ec- B clesia degat, suscipiendus est, donec propulsata injuria pristino statui restitutus sit.

19. Clericus non degens in Ecclesia in qua ordinatus est, non est recipiendus. Eutychianus tamen et Musæus episcopi appellationem non sibi vindicabunt : communionem vero cum laicis, si voluerint, consequentur.

20. Quisquis ea quæ recte et ex divino præscripto edita sunt per arrogantiam labefactare conatur, non est episcopus.

21. Episcopus si viderit episcopum ad aulam principis euntem, ne sit ei impedimento, siquidem cognoverit eum ob aliquid eorum quæ prædicta sunt proficisci , si secus, excommunicationem ei C denuntiet.

Synodi Africanæ.

1 Qui propriæ confessioni aut subscriptioni adversatur, suomet judicio ignominia notabitur.

2. Sacerdos non fit curator.

3. Lector pubes aut continentiam, aut conjugium profiteatur.

4. Qui ad diaconatum ante viginti quinque annos provectus est, non est diaconus.

5. Defuncti corpori Eucharistia non datur : non enim comedit aut bibit.

6. Qui res sacras tractant, ab uxoribus, secundum statuta, abstineant.

7. Panis et vinum aqua mistum, offeratur idque solum.

D 8. Sancta nisi a jejunis non offeruntur.

9. Theatra Dominicis, aut festis diebus non frequentantur.

10. Quæ ex gentili consuetudine adhuc celebrantur convivia, tollantur.

11. Altaria quæ in agris aut vineis exstructa sunt, in quibus martyris alicujus reliquiæ non sunt repositæ, nisi popularis tumultus fiat, evertuntur; et quæcunque per insomnia vanasque revelationes erectæ sunt statuæ, ac quodlibet simulacrum, evertenda sunt.

12. Principes, qui in pietate geniti, atque in fide educati sunt, manum præbere Ecclesiis debent : quandoquidem, indigente Paulo, militaris manus factiosorum conspirationem dissipavit.

13. Qui publicum ab imperatore judicium petit, non est dicendus episcopus. A

14. Qui primum parentem dicit etiam sine peccato moriturum fuisse propter naturæ necessitatem, anathema.

15. Quisquis infantes qui recens nati baptizantur, dicit nihil ex Adami peccato trahere, quod baptismo expurgetur, exsecrandus est. Per unum enim mors et peccatum in toto mundo.

16. Quisquis opinatur Dei gratiam remissionem solam peccatorum jam commissorum continere, at non etiam futurorum auxilium, bis maledictus.

17. Quicunque prædicat, absque gratia nos difficilius quidem, attamen adimplere mandata, ter maledictus; nam *Sine me*, inquit Dominus, *non potestis facere quidquam* [1]. B

Theologo docente, si dicamus quod peccatum in nobis non est [2], nos ipsos decipere : ac qui perperam interpretatur quod non vere, sed cum humilitate hoc dixerit, anathema.

18. Qui explicat illud : *Et dimitte nobis debita nostra*, multorum dicens, non singula ac cujusque propria, anathema. Cum Daniel videat cum multis dicentem : *Confiteor peccata mea et peccata populi mei* [3].

19. Judex a duabus partibus expetitus recusari non potest.

20. Episcopus quam suscipere debet hæreticorum curam negligens, atque admonitus, si in sua diœcesi degat, usque ad sex menses, caret crimine : C quod si postea in desidia persistat, excommunicabitur.

21. Accusator e domo sua testes non producit.

22. Episcopus qui communione privaverit non compertum criminis, privetur etiam ipse similiter aliorum communione.

Eorum qui in Trullo Constantinop.

1. Apostolorum fides ne immutetur. Nicæna integra servetur, quæ Arii opinionem divinitatis gradus introducentem per ὁμοούσιον evertit.

2. Synodus sub Theodosio Maximo habita inviolata permaneat, quæ Macedonium, servum dicentem Spiritum sanctum, gradu deturbavit.

3. Ducenti qui sub Theodosio Junio apud Ephesum convenerunt, impiissimum Nestorium, hominem seorsim, ac Deum seorsim Dominum dicentem expulerunt. D

4. Qui apud Chalcedonem cum Marciano convenerunt æternæ memoriæ digni, Eutychem opinione tantum peractum esse magnum mysterium dicere ausum deposuerunt : ac Nestorium et Dioscorum, qui similia e diametro perverse ratiocinati fuerant.

5. Apud regiam urbem centum sexaginta quinque Justiniano imperante convenerunt, qui Origenem corporum animarumque circuitus affirmantem, necnon etiam Theodoritum contra duodecim Cyrilli capita audacter invectum, anathemate perculerunt.

[1] Joan. xv, 5. [2] I Joan. I, 8. [3] Dan. IX, 20.

ιγ'. Δημοσίαν κρίσιν ὁ παρὰ βασιλέως αἰτῶν, οὐκ ἐπίσκοπος

ιδ'. Τὸν πρωτόπλαστον ὁ λέγων καὶ δίχα τῆς ἁμαρτίας τεθνήξεσθαι, δι' ἀνάγκην τῆς φύσεως, ἀνάθεμα.

ιε'. Ὁ τὰ νεογνὰ βαπτιζόμενα λέγων μηδὲν ἕλκειν ἐκ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίας τὸ καθαιρόμενον, ἐπάρατος· διὰ γὰρ τοῦ ἑνὸς, καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἁμαρτία παγκόσμιος.

ις'. Ὁ δοξάζων τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν μόνην ἄφεσιν τῶν ἤδη πεπλημμελημένων ὑπέχειν, ἀλλὰ μὴ καὶ τῶν μελλόντων βοήθειαν, δὶς ἐπάρατος.

ιζ'. Ὁ κηρύσσων, ὅτι δίχα τῆς χάριτος δυσχερεστέρως μὲν, ἀλλ' οὖν ἐκπληροῦμεν τὰς ἐντολὰς, τρὶς ἐπάρατος· *Χωρὶς γὰρ ἐμοῦ*, ὁ Κύριος εἶπεν, *οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν*.

Τοῦ Θεολόγου θεολογοῦντος ὅτι, ἐὰν εἴπωμεν δεῖ ἁμαρτία ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν, ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν· καὶ ὁ παρερμηνεύων ὅτι οὐκ ἀληθῶς, ἀλλὰ ταπεινοφρόνως εἴρηκε τοῦτο, ἀνάθεμα.

ιη'. Ὁ παραφράζων τὸ, *Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν*, τὰ τῶν πολλῶν λέγων, οὐχ ἕκαστον, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἀνάθεμα. Μετὰ πολλῶν καὶ τὸν Δανιὴλ βλέπων λέγοντα, *Ἐξομολογοῦμαι τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ μου*.

ιθ'. Κριτὴς ἐπιζητηθεὶς ἐκ τῶν δύο μερῶν ἀπερίγραπτος.

κ'. Περιφρονῶν ἐπίσκοπος τὴν ὑπὲρ τῶν αἱρετικῶν ἐπιμέλειαν, καὶ ὑπομιμνησκόμενος, εἰ ἐπὶ τῆς ἰδίας διάγοι, ἐπὶ ἓξ μῆνας ἀνεύθυνος· ἐπιμένων δὲ καὶ μετὰ τοῦτο τῇ ῥᾳθυμίᾳ, ἕξοι τὸ ἀκοινώνητον.

κα'. Ὁ κατήγορος ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου μάρτυρας οὐ καθίστησιν.

κβ'. Τὸν μὴ ἐλεγχθέντα κοινωνίας στερήσας ἐπίσκοπος, στεροῖτο καὶ αὐτὸς τῆς ἑτέρων ὁμοίως.

Τῶν ἐν τῷ Τρούλλῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

α'. Ἡ τῶν ἀποστόλων πίστις ἀκαινοτόμητος. Ἡ ἐν Νικαίᾳ ὁλόκληρος, ἣ τὸ Ἀρείου δόγμα βαθμοὺς εἰσάγον θεότητος διὰ τοῦ ὁμοουσίου κατέστρεψεν.

β'. Ἡ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγίστου σύνοδος ἀπαράτρωτος, ἣ Μακεδόνιον, δοῦλον εἰπόντα τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καθῄρηκεν.

γ'. Οἱ ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Θεοδοσίου εἰς Ἔφεσον συνιόντες σ' ἀσεβέστατον Νεστόριον, ἄνθρωπον ἰδικῶς καὶ Θεὸν ἰδικῶς εἰπόντα τὸν Κύριον, ἐξήλασαν.

δ'. Οἱ κατὰ τὴν Χαλκηδόνα τῷ Μαρκιανῷ συνεληλυθότες ἀείμνηστοι, Εὐτυχέα δοκήσει τελεσθῆναι τὸ μέγα μυστήριον φράσαι τολμήσαντα καθελόντες· καὶ Νεστόριον, καὶ Διόσκορον, τοὺς ἐκ διαμέτρου τὰ ἴσα παραλογίσαντας.

ε'. Εἰς τὴν βασιλεύουσαν ε' καὶ ξ' καὶ ρ' ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ συνεληλύθασιν, οἳ Ὠριγένην σωμάτων καὶ ψυχῶν περιόδους ἀποφηνάμενον, καὶ Θεοδώρητον κατὰ τῶν ιβ' κεφαλαίων Κυρίλλου θρασυνθέντα, ἀναθεματίσαντες.

ς'. Ἐπὶ τὴν Βύζαντον ὑπὸ Κωνσταντίνου συνεί λεκται σύνοδος, ἣ Ὀνώριον τὸν Ῥώμης, καὶ Σέργιον τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν δογματίσαντας ἀποβέβληκεν.

ζ'. Τὰ παρὰ τῶν ἑτεροδόξων κλεπιμαίως ἐμβεβλημένα ταῖς διὰ Κλήμεντος τῶν ἀποστόλων διατάξεσιν, ἀποκήρυκτα.

η'. Ἱερεῖς δίγαμοι, καὶ ἀμεταμέλητοι καθῄρηνται· οἱ δὲ τὸ κακὸν ἀπελάσαντες, τῆς λειτουργίας ἐπὶ ῥητὸν παύσονται χρόνον· οὐκ εὐλογεῖ γὰρ ὁ τραυματίας. Καὶ οἱ παρανόμως γαμήσαντες, καὶ οἱ μετὰ τὴν χηρείαν συζυγέντες, μετὰ τὸν ῥητὸν χρόνον τοὺς βαθμοὺς γνωριζέτωσαν, ἀπρόκοποι μένοντες, δηλαδὴ τὴν συζυγίαν ἀφέμενοι· οἱ δὲ μετὰ τὸν ὅρον, καὶ λυόμενοι, καὶ καθῃρημένοι μενέτωσαν.

θ'. Κληρικὸς νύμφῃ Κυρίου συναπτόμενος, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ι'. Καὶ εὐνοῦχος ἱερεὺς, θεραπαινίδας, ἢ ἑτέρας, πλὴν τῶν ἀνυπόπτων μὴ κεκτήσθω προσώπων.

ια'. Ὁ χειροτονηθεὶς, εἰ καὶ ζεύγνυται, καθαιρεῖται.

ιβ'. Καὶ ὀφφίκιον ἔχων διάκονος, εἰ μὴ τοποτηρητὴς ᾖ πατριάρχου, ἢ ἐπισκόπου πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθεζόμενος, ἁπάντων ἐσχατώτατος ἔσοιτο.

ιγ'. Εἰσιέναι καπηλείῳ κεκώλυται κληρικὸς, καὶ ἔχειν κωλυθήσεται μᾶλλον.

ιδ'. Ἄζυμα Ἰουδαίων ἀπόπτυστα· ὁ δὲ καὶ ἰατροὺς αὐτοὺς προσκαλούμενος, ἢ συλλουόμενος, ἔκπτωτος.

ιε'. Εἰ καὶ λέλεκται μὴ ἐκβάλλειν γυναῖκα, ἀλλὰ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς προμηθούμενοι, τῷ χειροτονουμένῳ προέδρῳ μηκέτι συνοικεῖν γυναικὶ παραγγέλλομεν.

ις'. Ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον προαγόμενον ἀφεῖναι τὴν γυναῖκα βεβούληνται· ἡμεῖς ἐῤῥῶσθαι τὰ διακόνων καὶ πρεσβυτέρων βουλόμεθα συνοικέσια· ὁ δὲ βιαζόμενος λῦσαι, καθῃρημένος.

ιζ'. Πρεσβύτερος τριακονταετίας ἐνδέων, καὶ διάκονος εἰκοσαπενταετίας, καὶ διακόνισσα τεσσαρακονταετίας, καὶ εἰκοσαετίας ὑποδιάκονος, εὐκαθαίρετοι.

ιη'. Γινωσκέτω ὁ λέγων ἑπτὰ διακόνους εἶναι, κατὰ τὸ εἰρημένον ταῖς Πράξεσιν, ὅτι οὐ περὶ τῶν διακονούντων τοῖς μυστηρίοις ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν ταῖς τραπέζαις ὑπηρετούντων.

ιθ'. Ὁ προσδεχόμενος ξένον κληρικὸν, καὶ χειροτονῶν, σὺν τῷ κακῶς χειροτονηθέντι καθῄρηται.

κ'. Ὁ διὰ βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν μετανάστης, παυσαμένης τῆς ἐπιδρομῆς, παλινοστείτω τῇ καθ' ἣν Ἐκκλησίαν κεκλήρωται· εἰ δὲ μὴ, μετὰ τοῦ προσειληφότος ἀφοριζέσθω.

κα'. Ὁ προεστὼς Ἐκκλησίας κατ' ἐξαίρετον, ταῖς Κυριακαῖς διδασκέτω τὰ δόγματα, καὶ διερμηνευέτω μὴ οἴκοθεν, ἀλλ' ὡς οἱ θεῖοι Πατέρες διέλαβον.

A 6. Byzantii a Constantino coacta est synodus, quæ Honorium Romæ, ac Sergium Constantinopolis, episcopos unam voluntatem unamque operationem dogmatibus suis docentes ejecit.

7. Quæ apostolorum sanctionibus, Clementis opera editis, furtim ab hæreticis inserta sunt, repudianda.

8. Sacerdotes bigami atque impœnitentes gradu moti sunt: qui vero malum a se removerunt, sacro munere usque ad certum tempus abstinebunt: neque enim benedicit vulneratus. Et qui contra leges matrimonium contraxerunt, et qui post viduitatem conjugium inierunt, post certum tempus gradibus suis restituantur, ita tamen, ut ad altiores non promoveantur, conjugio scilicet dimisso. Qui vero

B etiam post definitum tempus, dissoluti et depositi maneant.

9. Clericus cum Domini sponsa matrimonio copulatus, deponatur: laicus vero excommunicetur.

10. Eunuchus sacerdos ancillas aut alias, exceptis personis quæ suspicione vacant, ne habeat.

11. Ordinatus, etsi matrimonio junctus sit, deponitur.

12. Diaconus etiam officium habens, nisi vicarius sit patriarchæ aut episcopi, si ante presbyteros sedeat, sit omnium postremus.

13. Ingredi cauponam prohibitus est clericus, magis etiam habere prohibebitur.

C 14. Azyma Judæorum respuenda: qui vero etiam medicos ipsos ad se vocat, aut cum iis lavatur, ejiciendus est.

15. Etsi dictum sit non esse ejiciendam uxorem, tamen profectui in melius prospicientes, præsidi qui ordinatur, ne amplius cum uxore habitet denuntiamus.

16. Quamvis Romani eum qui ad diaconatum et presbyteratum promovetur, uxorem dimittere voluerint, nos diaconorum ac presbyterorum connubia valere volumus; qui autem dissolvere coegerit, deponetur.

17. Presbyter triginta annis minor, et diaconus viginti quinque, et diaconissa quadraginta, ac subdiaconus viginti, deponendi sunt.

D

18. Qui dicit septem diaconos esse, juxta id quod in Actibus dictum est, sciat, non de iis qui mysteriis deserviunt, sed de iis qui mensis ministrabant, sermonem esse.

19. Qui suscipit externum clericum eumque ordinat, cum male ordinato deponitur.

20. Qui propter Barbarorum incursionem locum mutavit, ubi cessaverit incursio, revertatur ad eam Ecclesiam in cujus clerum ascitus est: sin vero, cum eo qui ipsum suscepit segregetur.

21. Qui Ecclesiæ eximio quodam modo præpositus est, Dominicis doceat dogmata, atque interpretetur non suo marte, sed sicut sancti Patres exposuerunt.

22. Qui in perpetuum depositus est, atque in laicorum ordinem redactus, pœnitus tondeatur, idque solum : sin vero, comam nutriat.

23. Et qui immaculatam communionem impertiendo obolum exigit, aut aliam speciem, deponatur.

24. Clericus qui ad circenses ascenderit, aut thymelicis ad nuptias ingressuris non recedit, deponatur.

25. Rusticanæ et quæ in vicis sunt parœciæ, si per triginta annos possessæ fuerint, teneantur : infra vero, controversia de iis moveri poterit.

26. Presbyter qui in illicitum inciderit matrimonium, depositus cathedræ solum particeps sit, omni piaculo expurgatus.

27. Uvæ a quibusdam incruento sacrificio adhibentur : hoc vero quominus quisquam amplius audeat, decreto cautum est.

28. Presbyteri qui in Barbarorum Ecclesiis versantur, etsi uxorum commercio ad tempus abstineant, tamen ne amplius cum iis quolibet modo consuetudinem habeant.

29. Patrum nonnulli die divinæ Cœnæ postquam cœnassent, offerebant : visum est igitur synodo hoc non amplius fieri.

30. Nisi cum consensu episcopi, in oratorio quod est intra domum, non offeres.

31. Eorum, qui solam aquam in sacrificium adhibebant, hæresim tollens Chrysostomus, Quando, inquit, passus est Dominus et resurrexit, vino usus est. Hoc accepto Armenii vinum solum offerunt, nescientes ipsum etiam Chrysostomum et Basilium, ac Jacobum vino aqua misto usos fuisse, nobisque ut ita offerremus tradidisse. Si quis igitur aut vino solo, aut aqua sola, non vero mista utatur, deponatur.

32. Ordinatione dignus, et qui in sacro censetur genere, atque alio, ordinetur : qui vero non est tonsus, ac benedictionem consecutus est, in ambone sacros sermones non leget.

33. Episcopo vita excedente, clerus acta illius servabit : si autem non relictus est clericus, metropolitanus ipsa custodiet usque ad alius ordinationem.

34. Episcopus qui propter Barbarorum incursionem throno non præsidet, propriam sedem obtineat ordinetque, atque omnia sacerdotii munera validissime fungatur.

35. Monachus decennio solitariam vitam deget. Licet enim divus Basilius eam quæ detonsa est septemdecim annos exigere censuerit, verum quoniam, præcipiente Apostolo, viduam in Ecclesia sexaginta annos natam eligendam esse[a], Patres diaconissam quadragenariam fieri dixerunt : validiore facta Ecclesia, nos quoque citius sigillum monacho imponimus.

36. Qui includendus est, triennium in monasterio prius degat, ac priusquam includatur ubi alium

[a] 1 Tim. v, 9.

A κβ'. Ὁ τελείως καθῃρημένος, καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἀπωσθεὶς, μεταμελόμενος κειρέσθω καὶ μόνον· εἰ δὲ μὴ, τὴν κόμην ἐπιτρεφέτω.

κγ'. Καὶ ὁ τῆς ἀχράντου μεταδιδοὺς κοινωνίας, ὀβολὸν ἀπαιτῶν, ἢ ἕτερον εἶδος, καθαιρείσθω.

κδ'. Κληρικὸς ἱπποδρομίαις ἀνιὼν, ἢ μελλόντων εἰσιέναι θυμελικῶν ἐν γάμῳ μὴ ἀφιστάμενος, καθαιρείσθω.

κε'. Ἀγροικικαὶ καὶ ἐγχώριοι παροικίαι τριακονταετίαν ἐχόμεναι, κατεχέσθωσαν· ἔνδον δὲ, τὸ ἀμφισβητήσιμον ἕξουσι.

κϛ'. Πρεσβύτερος ἀθέσμῳ περιπεσὼν γάμῳ, καθαιρεθεὶς καθέδρας μετεχέτω καὶ μόνον, παντὸς διαλυθεὶς τοῦ μιάσματος.

κζ'. Σταφυλαὶ πρός τινων τῇ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ B συνάπτονται· τὸ δὲ μηκέτι τολμᾶσθαι, διώρισται.

κη'. Καὶ οἱ ἐν βαρβαρικαῖς Ἐκκλησίαις ἱερεῖς, εἰ τῆς τῶν συμβίων προσκαίρου ὁμιλίας ἀπέχονται· ἀλλ' οὖν μηκέτι ταύταις καθ' οἱονδηποτοῦν ὁμιλείτωσαν τρόπον.

κθ'. Τινὲς τῶν Πατέρων τὴν ἡμέραν τοῦ θείου Δείπνου μετὰ τὸ δειπνῆσαι προσῆγον· ἔδοξε τοίνυν τῇ συνόδῳ τοῦτο μὴ γίνεσθαι.

λ'. Εἰ μὴ μετὰ γνώμης ἐπισκόπου, ἔνδον οἴκου εἰς εὐκτήριον, οὐ προσάγεις.

λα'. Τὴν τῶν ὑδροπαραστατῶν ἀναιρῶν αἵρεσιν ὁ Χρυσόστομος, Ἡνίκα, φησὶ, πέπονθεν ὁ Κύριος, καὶ ἐγήγερται, οἴνῳ ἐχρήσατο. Τοῦτο λαβόντες οἱ Ἀρμένιοι, οἶνον προσάγουσι μόνον, οὐκ εἰδότες καὶ αὐ- C τὸν τὸν Χρυσόστομον, καὶ Βασίλειον, καὶ Ἰάκωβον οἴνῳ μεμιγμένῳ ὕδατι κεχρημένους, καὶ ἡμῖν οὕτω παραδεδωκότας προσάγειν. Εἴ τις οὖν ἢ οἴνῳ μόνῳ, ἢ ὕδατι μόνῳ, ἀλλ' οὐχὶ μεμιγμένῳ χρῷτο, καθαιρείσθω.

λβ'. Ὁ χειροτονίας ἐπάξιος, καὶ ἐξ ἱερατικοῦ τελῶν γένους, καὶ ἐξ ἑτέρου, χειροτονείσθω· ὁ δὲ μὴ κεχαρμένος, καὶ εὐλογίας τυχὼν, ἐπ' ἄμβωνος ἱεροὺς λόγους οὐκ ἀναγνώσεται.

λγ'. Τελευτῶντος ἐπισκόπου, ὁ κλῆρος διαφυλάξει τὰ πράγματα· εἰ δὲ μὴ ὑπολέλειπται κληρικὸς, ὁ μητροπολίτης αὐτὰ διαφυλάξει ἕως τῆς ἑτέρου χειροτονίας.

λδ'. Ὁ διὰ Βαρβάρων ἔφοδον μὴ ἐπιστὰς τῷ θρόνῳ D ἐπίσκοπος, καὶ καθέδραν τὴν οἰκείαν ἐχέτω, καὶ χειροτονείτω, καὶ πάντα τὰ τῆς ἱερωσύνης ἐνεργείτω βεβαιότατα.

λε'. Ὁ μονάζων, μονάσει δεκαετής. Εἰ γὰρ καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος τὴν ἀποκειραμένην τὸν ἑπτακαιδέκατον ἀνύειν χρόνον ἀπέφηνεν· ἀλλ' ἐπεὶ τοῦ Ἀποστόλου ἑξηκονταετῆ οὖσαν τὴν ἐν Ἐκκλησίᾳ χήραν ἐγγυῶντος, οἱ Πατέρες τὴν διακόνισσαν τεσσαρακονταετῆ γίνεσθαι, κραταιοτέρας τῆς Ἐκκλησίας γεγενημένης, καὶ ἡμεῖς ὀξύτερον τὴν σφραγῖδα τῷ μονάζοντι σημαινόμεθα.

λϛ'. Ὁ ἐγκλεισθησόμενος τριετίαν προδιάγων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ πρὸ τῆς ἐγκλείστρας ἕτερον

ἐνιαυτὸν μετιὼν, οὕτως εἰσίτω. Καὶ μὴ ἐξιέτω, εἰ μὴ βιάζοιτο θάνατος, ἢ πρὸς τὸ κοινὸν λυσιτέλεια.

λζ'. Μελανείμων, καὶ ἀκερσεκόμης ἐρημίτης, εἰ μὴ κειρόμενος ἐγκαταλέγοιτο μοναστηρίῳ, τῆς πόλεως ἀπελαυνέσθω.

λη'. Ἄδειαν ἅπας, ὁ τὴν ζάλην τοῦ βίου φεύγων, καὶ εἰς μοναστήριον εἰσιέναι βουλόμενος, ἀπενέγκατο.

λθ'. Μοναχὸς ζευγνύμενος, ἢ πορνεύων, δεχέσθω τὸ τοῦ πορνεύοντος ἐπιτίμιον.

μ'. Οὐκ ἀμφιάσουσιν οἱ γονεῖς σηρικοῖς τὴν προελομένην μονάσαι, καὶ οὕτω τὸ σχῆμα περιθήσουσιν· ἀνάμνησις γὰρ τοῦτο τοῦ ῥέοντος κόσμου.

μα'. Οὐκ ἔξεισι μονάσασα τῆς μονῆς, εἰ μὴ μετ' εὐλογίας τῆς προεστώσης· καὶ μηδὲ μόνη, ἀλλὰ μεθ' ἑτέρας πρεσβυτίδος· ἐξώκοιτος δὲ τὸ ἐπίπαν οὐ γίνεται. Κατὰ ταὐτὸ καὶ μονάζων, εἰ μὴ μετ' ἐπιτροπῆς ἡγουμένου, τῆς μονῆς μὴ ἐξιέτω.

μβ'. Οὔτε γυναῖκα χρεὼν ἀνδρῶν καθευδῆσαι μοναστηρίῳ, οὔτε γυναικῶν ἄνδρα.

μγ'. Ἡ διαζευχθεῖσα τοῦ ἐπισκοπὴν δέξασθαι μέλλοντος, μετὰ τὴν χειροτονίαν εἰσιέτω εἰς μοναστήριον, τῆς ἐπισκοπῆς πορρωτάτω, καὶ ἀπολαυέτω τῆς προνοίας τοῦ ἐπισκόπου.

μδ'. Ὅσα κατὰ γνώμην ἐπισκόπου πέπηγε μοναστήρια, οὐκέτι κοσμικὰ καταγώγια γίνεται, οὐδὲ κοσμικοῖς ἀνδράσιν ἐκδίδοται.

με'. Οὐδὲ τὸν λαϊκὸν κυβεύειν δέον, οὐδὲ μῖμον εἶναι· οὐδὲ θεάτρον, καὶ κυνηγίων ἀνέχεσθαι.

μς'. Διόλου τῆς Τεσσαρακοστῆς, δίχα Κυριακῶν καὶ Σαββάτου, τὰ ἁγιασθέντα προσάγεται.

μζ'. Τοὺς ἀναδεχομένους παῖδας ἀπὸ βαπτίσματος, οὐ συναφθῆναι ταῖς τῶν παίδων ἐάσεις μητράσιν· εἰ δέ τις καὶ συναφθείη, μετὰ τὸ ἀποσυναφθῆναι, καὶ τὸ ἐπιτίμιον γνοίη.

μη'. Οὐ συγχωρήσεις ἐξαδέλφῃ συζυγῆναι ἐξάδελφον, οὐδὲ θυγατρὶ καὶ μητρὶ υἱὸν καὶ πατέρα, οὐδὲ δυσὶν ἀδελφοῖς μητέρα καὶ θυγατέρα, οὐδὲ δυσὶν ἀδελφαῖς ἀδελφούς. Εἰ δέ τι τοιοῦτον καὶ γένοιτο, μετὰ τῆς διαλύσεως ἑπταετίαν ὑποπιπτέτωσαν.

μθ'. Οἱ Ῥωμαῖοι τὰ τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστεύουσι Σάββατα· ὑπομιμνήσκει τοίνυν ἡ σύνοδος καὶ ἐπὶ τούτων κάνονα κρατεῖν.

ν'. Οἱ Ἀρμένιοι ὠὰ καὶ τυρὸν τοῖς τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐσθίουσι Σάββασιν· ὥρισται τοίνυν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ τούτων ἀπέχεσθαι· εἰ δὲ μὴ, πάντως ἀφορίζεσθαι.

να'. Λαϊκὸς οὐ μεταδίδωσιν ἑαυτῷ· εἰ δὲ μὴ, ἑπταήμερον ἀφορίζεται.

νβ'. Ἐν εὐκτηρίοις ὑπερεχόντων ἔνδοθεν οἴκων, οὐκ ἐπιτελέσουσι βάπτισμα.

νγ'. Εἴ τις ὑποκρίνεται δαιμονᾷν, τὰ τῶν δαιμονώντων ἐπιτίμια ὑποστήσεται.

νδ'. Ὅστις ἑαυτὸν ἑκατοντάρχοις, ἢ μάντεσιν ἐπιδῷ, ὥς τι τῶν ἀποῤῥήτων μανθάνειν. ἑξαετίαν ὑπο-

A annum exegerit sic ingrediatur, neque egrediatur, nisi mors aut communis utilitas cogat.

37. Solitarius pulla veste indutus atque indetonsus, nisi tondeatur monasterioque includatur, urbe expellatur.

38. Quilibet vitæ procellam fugiens, atque in monasterium ingredi cupiens, ejus rei licentiam habeat.

39. Monachus matrimonio junctus, aut fornicans, fornicatoris pœnam subeat.

40. Parentes filiam, quæ solitariam vitam degere instituerit, sericis vestibus non induent, sicque habitum ei circumponent. Hoc enim labentis mundi admonitio est.

41. Monialis non egredietur e monasterio nisi B cum benedictione præpositæ; neque vero sola, sed cum altera seniore. Foris autem nequaquam pernoctet, similiter et monachus, nisi cum præfecti venia, monasterio ne egrediatur.

42. Neque mulierem in virorum monasterio, neque virum in muliebri dormire oportet.

43. Quæ a futuro episcopo separata est, post ordinationem ingrediatur monasterium, procul ab episcopi domo, ac episcopi cura fruatur.

44. Quæcunque ex consensu episcopi exstructa sunt monasteria, non amplius sæcularia diversoria fiunt, neque sæcularibus hominibus elocantur.

45. Neque laicum alea ludere oportet, neque histrionem esse, neque spectaculis et venationibus C indulgere.

46. Per totam Quadragesimam, exceptis Dominicis et Sabbato, sancta offeruntur.

47. Susceptos a baptismate filios, eorum matribus copulari non sines, si quis vero copulatus fuerit, post separationem, pœnam quoque subeat.

48. Non permittes patrueli matrimonio jungi patruelem, neque filiæ et matri filium et patrem, neque duobus fratribus matrem et sororem, neque duabus sororibus fratres. Si quid vero tale factum fuerit, post dissolutionem, septennio pœnitentiæ subjiciantur.

49. Romani Quadragesimæ Sabbatis jejunant. D Admonet igitur synodus in his etiam canonem valere.

50. Armenii ova et caseum Quadragesimæ Sabbatis manducant. Statutum est igitur totum orbem ab his etiam abstinere; sin vero, penitus excommunicari.

51. Laicus sibi ipsi communionem non impertit; sin vero, septem diebus excommunicatur.

52. In oratoriis, quæ sunt intra magnatum ædes, baptismum non peragent.

53. Si quis simulat se a dæmonio agitari, dæmoniacorum supplicia subibit.

54. Quisquis se centurionibus aut vatibus addicit, ut secreti aliquid discat, sex annos pœnitentiæ sub-

jaceat : eodem modo et qui juramenta extorquet.

55. Qui circulatoribus et nebulonibus adhæret, ac fato et fortunæ credit, ab Ecclesiæ conventu arcendus est.

56. A fidelium vitæ ratione auferantur pascua et brumalia, et saltationes in deorum honorem necnon comicæ, satiricæ et tragicæ personæ, atque invocatio Bacchi in torcularibus, risusque in doliis. Qui vero post hunc canonem in his perstiterint, crimini erunt obnoxii.

57. Conficta a Græcis Martyrologia, in ecclesiis ne recitentur.

58. Laicus ne doceat : non enim omnes prophetæ, neque omnes apostoli.

59. Rogi qui in tabernis noviluniis exstruuntur, quique eos transiliunt, abrogentur.

60. Tota post Resurrectionem hebdomada, quilibet fidelis ecclesiastico conventui intersit.

61. Clericus sanguinem manducans deponitur : laicus vero excommunicatur.

62. Non corrumpes divinum codicem, neque corrumpendum dabis, nisi prorsus inutilis sit redditus.

63. Præter imperatorem, nullus laicorum propitiatorium ingreditur.

64. Mulieribus loqui in ecclesia non permissum est.

65. Excommunicatur legisperitus, qui more gentili utitur, ac theatris adhibet et sese volutat.

66. Invalidum cum hæreticis matrimonium ; qui autem antea contraxerunt, si velint, in eo permaneant.

67. Crux solo impressa, oblitteratur.

68. Agapæ et accubitus Dominicis non peraguntur.

69. Inconditus clamor canentis impudenter, quique ea quæ in ecclesia dicuntur effert, minime congruunt.

70. Intra sacrum septum caupona constitui non debet : ac ibidem cibos vendi, ineptum.

71. Christianus cum mulieribus non lavatur.

72. Illuminatus quinta hebdomadæ fidem profiteatur.

73. Excommunicatur qui post festum Deiparæ similam aut aliud apparat, propter ea quæ vocantur post partum purgamenta.

74. Si quis citra necessitatem per tres Dominicas ab ecclesia absit, excommunicatur.

75. Qui ad Trisagion hymnum adjicit illud : *Crucifixus*, hæreticus censetur.

76. Non sculpes agnum in figuram Christi, sed illum ipsum.

77. Servus a domino manumissus coram tribus testibus, servitutis expers sit.

78. Qui congregat meretrices in perniciem animarum, excommunicatur.

79. Quæ a viro ad alium se confert, adultera

A πιπτέτω· κατὰ ταυτὰ καὶ ὁ ἄρτους [*al.* ὅρκους] ἐπισυρόμενος.

νε'. Ὁ γυτευταῖς καὶ νεφοδιώκταις κολλώμενος, καὶ εἱμαρμένῃ καὶ τύχῃ πιστεύων, τῆς Ἐκκλησίας ἀποσυνάγωγος.

νς'. Περιαιρείσθω τῆς τῶν πιστῶν τὰ βοτὰ πολιτείας, καὶ τὰ βρουμάλια, καὶ αἱ ὀρχήσεις αἱ εἰς θεοὺς, καὶ τὰ κωμικὰ, καὶ σατυρικὰ, καὶ τὰ τραγικὰ πρόσωπα, καὶ ἡ ἐπὶ ληνοῖς τοῦ Διονύσου ἐπίκλησις, καὶ ὁ ἐπὶ τοῖς πίθοις γέλως. Οἱ δὲ ἐπιμένοντες μετὰ τὸν κάνονα, ὑπεύθυνοι.

νζ'. Τὰ ὑφ' Ἑλλήνων συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, μὴ ἐκκλησιάζοιτο.

νη'. Λαϊκὸς μὴ διδάσκοι· μὴ γὰρ πάντες προφῆται, μὴ πάντες ἀπόστολοι.

B νθ'. Αἱ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἐν νουμηνίαις πυρκαϊαὶ, καὶ οἱ ταύτας ὑπεραλλόμενοι, καταργείσθωσαν.

ξ'. Τὴν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἑβδομάδα πᾶσαν, πᾶς ἐκκλησιαζέσθω πιστός.

ξα'. Ὁ κληρικὸς αἷμα ἐσθίων καθαιρεῖται· ὁ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται.

ξβ'. Οὐ διαφθερεῖς θεῖον βιβλίον, οὔτε δοίης διαφθαρῆναι, εἰ μὴ τέλεον κατηχρείωται.

ξγ'. Εἰ μὴ βασιλεὺς, οὔτις τῶν λαϊκῶν εἰς ἱλαστήριον εἴσεισιν.

ξδ'. Γυναιξὶ λαλεῖν ἐπ' ἐκκλησίας οὐκ ἐπιτέτραπται.

ξε'. Ἀφορίζεται νομομαθὴς ἔθει Ἑλληνικῷ χρώμενος, καὶ θεάτροις ἐπαγόμενος, καὶ κυλίων.

C ξς'. Ἄκυρος ὁ μετὰ τῶν αἱρετικῶν γάμος· οἱ δὲ προλαβόντες εἰ ἐθέλοιεν, μένοιεν.

ξζ'. Ὁ ἐν ἐδάφει σταυρὸς, ἀφανίζεται.

ξη'. Ἀγάπαι καὶ ἀκούβιτα Κυριακαῖς οὐ τελεῖται.

ξθ'. Ἄτακτος κραυγὴ τοῦ ψάλλοντος ἀναιδῶς, καὶ ὁ ἐπιλέγων τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀνάρμοστα.

ο'. Ἐν ἱερῷ περιβόλῳ καπηλεῖον ἀσύστατον· καὶ πωλούμενα βρώματα, μάταια.

οα'. Χριστιανὸς γυναιξὶν οὐ συλλούεται.

οβ'. Ὁ φωτισθεὶς τὴν πίστιν ἀπαγγελλέτω τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος.

D ογ'. Ἀφορίζεται ὁ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου σεμίδαλιν, ἄλλο σκευάζων διὰ τὰ λεγόμενα λόχεια.

οδ'. Εἰ μὴ δι' ἀνάγκην ἀπολιμπάνεταί τις τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τρισὶ Κυριακαῖς, ἀκοινώνητος.

οε'. Τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ ὁ συνάπτων τό· *Σταυρωθεὶς*, ἑτερόδοξος.

ος'. Οὐ χαράξεις ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνον αὐτόν.

οζ'. Ἐλευθερούμενος ὑπὸ τοῦ δεσπότου δοῦλος ἐπὶ τρισὶ μάρτυσιν, εἴη ἀδούλωτος.

οη'. Ὁ συνάγων πόρνας ἐπ' ὀλέθρῳ ψυχῶν, ἀφορίζεται.

οθ'. Ἡ ἐξ ἀνδρὸς ἐπ' ἄλλον ἰοῦσα, μοιχαλίς·

καὶ ὁ ἀπὸ γυναικὸς ἐπ' ἄλλην, κατὰ τὸν Κύριον, ὁμοίως.

π'. Ἱεροῦ ἔνδον οὐκ εἰσάγεται κτῆνος, εἰ μὴ καταλαβούσης ἐν ὁδῷ μεγίστης ἀνάγκης.

πα'. Τῷ μεγίστῳ Σαββάτῳ περὶ μέσας νύκτας τῇ νηστείᾳ διαρκεστέον.

πβ'. Μετὰ τὴν ἑσπερινὴν εἴσοδον τοῦ Σαββάτου, μὴ γόνυ κλίνῃς.

πγ'. Καὶ ὁ διδοὺς, καὶ ἡ λαμβάνουσα ἀμβλωθρίδια, ἀνδροφόνοι.

πδ'. Ἀνδρὸς ἀφαντουμένου, ἡ πρὸ τοῦ πεισθῆναι λαβοῦσα, μοιχᾶται· ὁ δὲ ἐπιστρέψας ἀνὴρ εἰ προείρηται, λήψοιτο αὐτήν.

πε'. Ὁ Ἑλληνικῶς ὀμνύμενος, ἐπιτιμητέος.

πς'. Οἱ τὰς κόμας ἐν πλοκῆς ἐπινοίᾳ πρὸς λύμην ἐργαζόμενοι τῶν ὁρώντων, ἀφοριστέοι.

πζ'. Ὁ ὑπογύναιος, καὶ καταφρονητικῶς μένων ἐν ἱερῷ, ἐξωθείσθω καὶ τῶν κατηχουμένων.

πη'. Ἰουδαϊκῶς τινες ἐν ἱεροῖς ἕψησαν μέλι. Ὃς οὖν τοῦτο συγχωρήσειεν, ἢ λάβοι τοιοῦτον, οὐχ ἱερεύς. Εἰ δέ τις οἴκοθεν ἄγοι, ὁ δὲ κατὰ τὸ ἀρκοῦν τοῦ προσάγοντος λήψοιτο.

πθ'. Αἱ πρὸς τὰ αἰσχρὰ κινοῦσαι τὴν ὅρασιν γραφαὶ, ἀζωγράφητοι.

Ϟ'. Τὰς παλάμας εἰς σταυρὸν τυποῖ ὁ μεταληψόμενος· ὁ δὲ δοχεῖον χρυσοῦν, ἢ ἄλλην ὕλην ἀντὶ χειρὸς σκευάζων, ἀφοριστέος.

Ϟα'. Ἡ τῆς ἁμαρτίας ἐπὶ πᾶσι σκοπεῖται ποιότης, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ καθορᾶται· καὶ οὕτω μετρεῖται τὸ ἔλεος.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

α'. Αἱρετικὸς, ὁ κατὰ τὴν πίστιν ἀλλότριος· ὁ δὲ κατά τι ἰάσιμον ζήτημα, σχισματικός. Οἱ δὲ συνάγοντες ἀνυπότακτοι τούτους ἐκείνους, παρασυνάγωγοι.

β'. Τὸ ἐξ αἱρετικοῦ βάπτισμα, ἄδεκτον· δεκτὸν δὲ τὸ σχιστοῦ καὶ παρασυναγώγου.

γ'. Παράκλητον οἱ Πεπουζηνοὶ τὸν Μοντανὸν ὀνομάζουσιν· ὅθεν καὶ εἰς αὐτὸν ἀβάπτιστοι βαπτιζόμενοι.

δ'. Τὸ τῶν καθαρῶν, καὶ ὑδροπαραστατῶν, καὶ ἐγκρατιτῶν βάπτισμα, εἰ καὶ ἄδεκτον διὰ τὸ ἐπιλεῖψαι αὐτοῖς τούτοις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὖν οἰκονομίας χάριν ἔστω δεκτόν.

ε'. Ἡ κατ' ἐπιτήδευσιν φθείρασα, ὅτε ἂν φθείρῃ, φονεύτρια.

ς'. Διάκονος πορνεύσας, εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν μεταστὰς τόπον, ἔστω τῆς κοινωνίας ἀκώλυτος.

ζ'. Ἕνα χρόνον ἢ δύο ἀφορίζεται δίγαμος· τρεῖς δὲ καὶ τέσσαρας ὁ τρίγαμος, καὶ πέντε, κατὰ τὴν ἄρτι συνήθειαν.

η'. Αἱρετικὸς πρὸς τῷ τέλει μετανοῶν, δεκτὸς μετ' ἐπικρίσεως.

θ'. Ὁ κανονικὸς, εἴ που καὶ ζεύγνυται, διαζεύγνυται.

A est : et qui ab uxore ad aliam se applicat, ex Domini sententia, simili crimine tenetur.

80. Intra templum pecus non introducitur, nisi maxima necessitas in via contigerit.

81. Maximo Sabbato circa mediam noctem in jejunio perseverandum est.

82. Post vespertinum ingressum Sabbati, ne genu flectas.

83. Tum qui dat, tum quæ accipit abortivos fetus, homicidæ.

84. Viro non comparente, quæ priusquam de illius obitu certi aliquid compererit, alii nupserit, mœchatur; vir autem qui reversus fuerit, siquidem prædictum sit, accipiat ipsam.

B 85. Qui gentili more jurat, puniendus.

86. Qui capillos artificiosis nexibus intorquent ad spectantium perniciem, excommunicandi.

87. Uxori addictus, ac per contemptum manens in templo, expellatur etiam e catechumenorum ordine.

88. Quidam Judaico more in templis coxerunt mel. Qui igitur hoc permiserit, aut tale acceperit, non est habendus sacerdos. Si quis vero domo attulerit, ipse prout sufficit offerenti, accipiat.

89. Picturæ quæ ad turpia aspectum movent, non sunt pingendæ.

90. Manus in crucis figuram componit, qui Eucharistiam sumpturus est. Qui vero receptaculum aureum, aut aliam mateii m vice manus C parat, excommunicandus.

91. Delicti qualitas in omnibus consideratur, conversioque perspicitur : atque ita misericordia ad mensuram tribuitur.

Sancti Basilii Epistola I.

1. Hæreticus est, qui a fide alienus : qui vero circa aliquam sanabilem quæstionem errat, schismaticus. Inobedientes vero qui hos congregant, ab Ecclesiæ conventu arcendi sunt.

2. Hæretici baptisma, rejiciendum; schismatici vero atque ab Ecclesia alieni, recipiendum.

3. Paracletum Pepusiani Montanum vocant. Unde et qui in ipsum baptizantur, non censentur baptizati.

4. Catharorum, Hydroparastatarum, atque Encratitarum baptisma, quamvis non recipiendum, D propter Spiritus sancti apud eos defectum, tamen dispensationis gratia recipiatur.

5. Quæ de industria fetum corrupit, quandocunque corruperit, homicidio tenetur.

6. Diaconus qui fornicatus fuerit, in laicorum locum relegatus, communione ne prohibeatur.

7. Unum aut duos annos excommunicatur bigamus, tres vero et quatuor trigamus, atque etiam quinque, juxta consuetudinem quæ hactenus invaluit.

8. Hæreticus in fine vitæ pœnitens, discretione adhibita suscipiendus.

9. Canonicus si matrimonio junctus sit, disjungitur.

10. Masculorum animaliumque corruptores, atque homicidæ et venefici ac idololatræ juxta antiquam formam suscipiendi.

11. Homicida est, qui uxorem iratus securi percusserit.

12. Involuntarius homicida est, qui lapide in canem misso, hominem assecutus est, et qui loro ac vimine corripit. Qui vero in rixa fuste, aut manu lethale vulnus inflixerit atque interfecerit, ad voluntarium prope accedit.

13. Qui gladio, aut aliquo ejusmodi instrumento usus fuerit, prorsus voluntarius est homicida. Item latro, hostis, et qui propter aliam causam venenum dederit atque interfecerit, voluntarius, nec non etiam quæ abortivos fetus dant et accipiunt.

14. Juxta Domini sermonem, vir et mulier fornicationis causa separati pariter condemnantur: consuetudo vero adulterum et fornicatorem a conjugibus non disjungit. Si qua autem mulier dimisso ab uxore viro juncta fuerit, non est adultera; culpa enim in eam quæ sine ratione dimisit rejicienda est: quæ etiam adultera est, si cum alio jungatur, dimissus vero, venia dignus est. Qui vero relicta uxore ad aliam se confert, mœchus ipse est, atque ipsam mœchari facit, ea etiam cum qua consuetudinem habet.

15. Non coges eum, qui se non ordinatum esse juraverit.

16. Involuntarius homicida decennio pœnitentiæ subjacebit.

17. Bigamus non est in clerum recipiendus.

18. Pietatis hostis triennio pœnitentiæ subjiciatur.

Ejusdem epistola 2.

1. Presbyter Bianor cum juraverit ac pœnitentiam egerit, propter illius juramenti levitatem, suscipiendus.

2. Virgines post professionem lapsas exacto anno Patres recipiebant. Quoniam autem validior facta est Ecclesia, eam quæ virginitatem professa lapsa est, adulteram vocamus, et qui talem detinet, mœchum.

3. Virginitatem profitetur, quæ post septemdecim annos probata, ut in eo vitæ instituto permaneat deprecatur.

4. Qui sæculo renuntiat interrogetur, ac perspicue et clare profiteatur, ut si sententiam mutet, corripiatur.

5. Virgo quæ in hæresim lapsa est, ac deinceps resipuit, atque accipit, pœna non mulctatur.

6. Virum qui fornicatus fuerit, uxor recipiet: inquinatam vero adulterio mulierem vir remittet. Fornicator enim, non mœchus, qui uxori junctus cum soluta rem habuerit.

7. Qui desponsatam rapit, sponso eam restituet, si vero non desponsatam, suis reddet, atque ex eorum sententia contrahetur matrimonium, si-

A ι'. Ἀῤῥενοφθόρους, καὶ ζωοφθόρους, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοὺς, καὶ εἰδωλολάτρας κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον εἰσδέδεξαι.

ια'. Φονεὺς, ὁ κατὰ τῆς γυναικὸς διὰ θυμὸν ἀξίνῃ χρώμενος.

ιβ'. Ἀκούσιος φονεὺς, ὁ λίθον ἀφεὶς ἐπὶ κύνα, καὶ ἀνθρώπου τυχὼν, καὶ ὁ παιδεύων ἱμάντι καὶ λύγῳ· ὁ δὲ ἐν μάχῃ ξύλῳ ἢ χειρὶ δοὺς ἐπὶ τὰ καίρια, καὶ ἀνελὼν, ἄγχι τοῦ ἑκουσίου.

ιγ'. Ὁ ξίφει χρησάμενος, ἢ τοιούτῳ τινὶ, πάντως ἑκούσιος· καὶ ὁ λῃστὴς, καὶ ὁ πολέμιος, καὶ ὁ δι' ἄλλην αἰτίαν ἐπιδοὺς φάρμακον, εἰ ἀνέλῃ, ἑκούσιος· καὶ αἱ τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι καὶ λαμβάνουσαι.

B ιδ'. Κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἴσως καταδικάζεται καὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ, διὰ πορνείαν ἀποζευγνύμενοι· ἡ δὲ συνήθεια τὸν μοιχὸν, καὶ τὸν πόρνον οὐ διαζεύγνυσι τῶν συμβίων· εἰ δέ τις ἀφέτῳ ἀνδρὶ συζευχθείη, οὐκ ἔνι μοιχαλίς. Τὸ γὰρ αἴτιον ἐπὶ τὴν ἀλόγως ἀφήσασαν· ἣ [*Ισ.* ἢ] καὶ μοιχαλὶς, εἰ πρὸς ἕτερον ζεύγνυται· ὁ δὲ ἀφεθεὶς, συγγνωστός· ὁ δὲ τὴν γυναῖκα λιπὼν, καὶ ἐπ' ἄλλην ἰὼν, καὶ αὐτὸς μοιχὸς, καὶ αὐτὴν μεμοιχεῦσθαι ποιεῖ, καὶ ἡ αὐτῷ συνοικοῦσα γυνή.

ιε'. Οὐκ ἀναγκάσεις τὸν μὴ χειροτονηθῆναι ὀμόσαντα.

ις'. Ἀκούσιος φονευτὴς δεκαετίας ὑποπιπτέτω.

C ιζ'. Ὁ δίγαμος, καὶ ἀκλήρωτος.

ιη'. Ὁ πολεμιστὴς τῇ εὐσεβείᾳ τριετίαν ὑποπιπτέτω.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ β'.

α'. Πρεσβύτερος Βιάνωρ ὀμόσας, καὶ μεταμελόμενος, διὰ τὴν εὐκολίαν ἐκείνου τοῦ ὅρκου, δεκτέος.

β'. Μετ' ἐνιαυτὸν τὰς μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκπιπτούσας παρθένους οἱ Πατέρες ἐδέχοντο· διὰ δὲ τὸ κραταιοτέραν γενέσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, μοιχαλίδα τὴν παρθενίαν ὁμολογήσασαν ὀνομάζομεν περιπίπτουσαν, καὶ μοιχὸν τὸν τοιαύτην κατέχοντα.

γ'. Ὁμολογεῖ παρθενίαν ἡ μετὰ τὰ ἑπτακαίδεκα ἔτη ἀνακρινομένη, καὶ παραμένειν ἐκλιπαροῦσα,

D δ'. Καὶ ὁ ἀποτασσόμενος ἐρωτάσθω, καὶ ἐναργῶς ὁμολογείτω, ἵνα μετατιθέμενος ἐπιτιμᾶται.

ε'. Εἰς αἵρεσιν οὖσα παρθένος, εἶτα μεταγνοῦσα, καὶ λαμβάνουσα, οὐκ εὐθύνεται.

ϛ'. Ἄνδρα πεπορνευκότα ἡ ἰδία παραλήψεται· μιανθεῖσαν δὲ γυναῖκα ὁ ἀνὴρ ἀποπέμψεται· πόρνος γὰρ, οὐ μοιχὸς, ὁ εἰς ἐλευθέραν ἐκπεσὼν ὑπογύναιος.

ζ'. Ὁ μνηστευθεῖσαν ἁρπάζων, ἀποκαταστήσει τῷ μνηστευσαμένῳ· εἰ δὲ ἀμνήστευτον, τοῖς οἰκείοις ἐγκαταστήσει, καὶ κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην πτμ

δέχεται τὰ συνοικέσια, εἴγε βούλοιντο· ὁ δὲ τὸ τῆς A πορνείας ἐπιτίμιον οἴσεται.

η'. Ἀδελφὸν ἀδελφὴν γυναῖκα ἔχειν ἀδύνατον.

θ'. Εἰ γήμῃ διακονουμένη χήρα, παρορᾶται· ὁ δὲ χηρεύων γήμας μόνον, τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον γνοίη. Ἡ δὲ μετὰ ἑξήκοντα ἔτη λαμβάνουσα χήρα, ἀκοινώνητος, ἕως ἀποστῇ τῆς ἀκαθαρσίας. Εἰ δέ τις πρὸ τῶν ἑξήκοντα χρόνων ἐγκαταλέξεται, ἐκείνου τὸ ἔγκλημα ἅψεται.

ι'. Ὅς ἔχει ἣν προέφθειρε, συγχωρούμενος ἔχειν, τὸ ἐπιτίμιον γνώσεται.

ια'. Εἰ ὁ σύζυγος διὰ πορνείαν διαζεύγνυται, βέλτιον· εἰ δ' ἀδιασπάστως συνέζευκται, συγχωρείσθω B δεχόμενος ἐπιτίμιον.

ιβ'. Ἀθέσμῳ περιπαρεὶς γάμῳ ἐν ἀγνοίᾳ πρεσβύτερος, μόνης ἀπολαυέτω τῆς προεδρίας, τῆς ἐνεργείας στερούμενος.

ιγ'. Ὁ κρεῶν ὑείων ἀποχρὴν ἐπευξάμενος, γελοῖος· δεκτέος δὲ, εἰ μεταλήψοιτο.

ιδ'. Εἰ ἀπηγόρευται τὸ ὀμνύειν, τὸ ἐπὶ κακῷ μᾶλλον· ὥστε μὴ μόνον τὸ ἔργον κωλύσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὃν ἀπερεύγεται ὅρκον.

ιε'. Ὁ ἁρπάζων τριετίαν ὑποπιπτέτω· εἰ δὲ ἡ χήρα συνηκολούθησεν, ἀνεύθυνον τὸ κακόν.

ις'. Τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτήσας κληρικὸς, C μετὰ τοῦ λαοῦ κοινωνεῖ· οὐ γὰρ δὶς τὸ ἐν ἐκδεδίκηται.

ιζ'. Ἡ κυήσασα καθ' ὁδὸν, καὶ ἀμελήσασα, φονεύτρια.

ιη'. Ἀδημοσιεύτους μὲν τὰς μοιχευθείσας, καὶ ἐλεγχομένας ἐγνώκαμεν· ἀκοινωνήτους δὲ ἰστῶμεν, ἕως οὗ τὸ ἐπιτίμιον ἀποπληρώσωσιν.

ιθ'. Ἐὰν ἀλόγως ἀνεχώρησεν ἡ γυνὴ, αὐτὴ μὲν οὐκ ἀνεύθυνος· ὁ δὲ ἀπομείνας, ἀνεύθυνος.

κ'. Αἱ στρατιώτιδες αἱ διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀφάνειαν ἄλλοις ζευγνύμεναι, συγγνωστότεραι τῶν ἄλλων, αἱ διὰ τὰς ἀποδημίας οὐ παραμένουσιν.

D

κα'. Ὁ τὴν ἀλλοτρίαν ἀφεὶς, καὶ λαβὼν ἐλευθέραν, ἐπιτιμητέος μὲν διὰ τὴν πρώτην· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἀνεύθυνος.

κβ'. Παρὰ γνώμην πατρὸς ἡ ἀκολουθήσασα, πόρνη κρίνεται· εἰ δὲ καὶ οἱ γονεῖς διαλλαγεῖεν, καὶ τὸ γεγονὸς θεραπείαν ἔχειν δοκεῖ, ὅμως τριετίαν ὑποπιπτέτω.

κγ'. Ἡ συζῶσα μοιχῷ διαμοιχᾶται.

κδ'. Ἡ ἑαυτὴν ἀνδρὶ ἐπιδοῦσα δούλη, πορνεύει· συνάπτεται δὲ, ἡ μετὰ γνώμης δεσπότου· τὰ γὰρ τῶν ὑπεξουσίων, ἀβέβαια.

κε'. Ἀνέγκλητος ἡ χήρα λαμβάνουσα.

A quidem velint. Ipse vero fornicationis pœnas dabit.

8. Fratrem sororem habere uxorem, impossibile est.

9. Si vidua in ministerium allecta nupserit, despicitur: qui vero viduus est, si solum uxorem duxerit, bigamorum pœnam subeat. Vidua autem quæ post sexaginta annos matrimonium contraxerit, excommunicetur, donec ab impuritate recesserit. Si quis vero ante sexaginta annos allectus fuerit, crimine obstringetur.

10. Qui habet eam quam prius corrupit, modo ei permittatur habere, multæ subjacebit.

11. Si conjux propter fornicationem disjungatur, melius: si vero indivulse copulatus sit, id ei conceB datur, suscepta pœna.

12. Presbyter qui per ignorantiam in illicitum incidit matrimonium, sola fruatur præsidentia, functione privatus.

13. Qui se a suillis carnibus abstinere jactaverit, ridiculus; suscipiendus est vero, si iis utatur.

14. Si interdictum est jurare simpliciter, id magis propter malum. Itaque non solum opus prohibebis, verum etiam ipsum quod ex eo nascitur juramentum.

15. Raptor triennio pœnitentiæ subjacebit: si vero vidua secuta fuerit, animadversione vacat illud malum.

C 16. Clericus qui mortale peccatum commiserit, cum populo communicat: non enim bis idem vindicatur.

17. Quæ pepererit in via, ac neglexerit, homicidii rea est.

18. Adulterii convictas non esse publice traducendas novimus: excommunicatas vero statuimus, donec pœnæ tempus expleverint.

19. Si mulier sine ratione recesserit, ipsa quidem non est insons: qui vero remanserit, culpa vacat.

20. Uxores militum, quæ eo quod earum viri nusquam appareant, aliis junguntur, venia digniores sunt aliis, quæ propter eorum peregrinationes non exspectant.

21. Qui alienam dimisit, et accepit liberam ac solutam, corripiendus quidem est propter primam; propter secundam vero, crimine vacat.

22. Quæ contra voluntatem patris secuta est, scortum censetur: si vero parentes reconciliati fuerint, factumque remedium accipere videatur, tamen triennio pœnitentiæ subjaceat.

23. Quæ cum adultero vivit, mœchatur.

24. Ancilla quæ se viro tradiderit, fornicatur; matrimonio vero jungitur, quæ cum domini consensu id facit. Quæ enim fiunt ab iis qui alienæ potestati subditi sunt, invalida.

25. Vidua quæ virum accipit, criminis expers est.

26. Filius patris potestati subditus, et servus citra dominorum consensum, matrimonium contrahens, culpæ obnoxii sunt.

27. Qui percusserit ad mortem, tum qui lacessit, tum qui ulciscitur, homicida.

28. Diaconissa cum gentili fornicata, ac pœnitentia ducta, septennio pœnitentiæ subjiciatur.

29. Christianus contumelia Christum afficiens, nullum fructum ex vocatione sua percipiat.

30. Nupsit quædam per ignorantiam viro dimisso; deinde priori ipse restitutus est; ipsa vero dimissa, scortum reputatur per ignorantiam, ac si velit, nubere potest, melius vero, si non nubat.

31. Encratitas, Sarcophoros, atque Apotactitas denuo baptizabis. Quamvis enim dicant se in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse baptizatos, verumtamen quoniam malorum auctorem Deum impie asserunt juxta Marcionem, nisi denuo baptizentur, non sunt recipiendi.

32. Quæ a viro dimissa est, sic maneat; si enim mœchetur, juxta Domini sermonem, alius communione excluditur.

33. Corruptio per vim admissa, crimine vacat, atque ancilla si vim patiatur a domino, insons est.

34. Qui tertium matrimonium contrahit, contra leges peccat. Prout autem Ecclesiæ res nunc se habent, ejusmodi facinora, si non publice traducantur, dissoluta fornicatione tolerabiliora judicantur.

Ejusdem epistola tertia.

1. Clerici qui in delictum incidunt, gradibus dejiciuntur, sive ministrent, sive ordinati sint.

2. Quæ fetum neglexerit, propterea quod amicis rebusque ad vitam necessariis destituta sit, criminis expers est.

3. Non magnum crimen est ancillæ viduæ, si ad secundas nuptias rapiatur: bigamiæ vero pœnam subit.

4. Homicidarum pœnæ, pro circumstantiarum ratione, augentur aut minuuntur.

5. Voluntarius homicida viginti annos pœnitentiæ subjiciatur; involuntarius, decem annos; fornicator, septennium. Virgines post professionem lapsæ, quindecim annos.

6. Qui furatus est ac resipuit, annum pœnitentiam agat, convictus vero, duos annos.

7. Masculorum concubitor, sicut adulter. Qui contra rationem versatus est, similiter. Perjurus, decennio. Incantator et veneficus, ut homicida. Qui sepulcra deprædatur, decennio. Qui cum sorore miscetur, ut homicida. Prohibitum in consanguinitate matrimonium, eadem qua adulterium pœna vindicatur.

8. Lector qui ante nuptias rem habet cum sponsa, maneat lector, ita ut ad majores gradus non promoveatur: qui vero furtivum iniit matrimonium, expellatur.

A κς'. Ὁ ὑπεξούσιος υἱὸς, καὶ δοῦλος δίχα τῶν κυρίων ζευγνύμενος, οὐκ ἀνεύθυνοι.

κζ'. Ὁ πλήξας πρὸς θάνατον, καὶ ἀρχόμενος, καὶ ἀμυνόμενος, ἀνδροφόνος.

κη'. Διάκονος Ἕλληνι πορνευθεῖσα, καὶ μεταγνοῦσα ἑπταετίαν ὑποπιπτέτω.

κθ'. Ὑβρίζων Χριστιανὸς τὸν Χριστὸν, ἀπὸ τῆς κλήσεως ἀνωφέλητος.

λ'. Ἐγήματό τις ἀνδρὶ κατὰ ἄγνοιαν ἀφεμένῳ· εἶτα τῇ προτέρᾳ ἀνέφηνεν· ἡ δ' ἀφείθη· πόρνη λογίζεται κατὰ ἄγνοιαν, καὶ εἰ θέλοι, ζεύγνυται· κάλλιον δὲ, εἰ μὴ ζεύγνυται.

λα'. Ἐγκρατίτας, καὶ σαρκοφόρους, καὶ ἀποτα-
B κτίτας ἀναβαπτίσεις· εἰ γὰρ καὶ λέγοιεν ὅτι εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν, ἀλλ' ἐπεὶ κακῶν ποιητὴν τὸν Θεὸν βλασφημοῦσι κατὰ Μαρκίωνα, μὴ ἀναβαπτιζόμενοι, ἄδεκτοι.

λβ'. Ἡ παρ' ἀνδρὸς ἀφεθεῖσα, μενέτω οὕτως· εἰ γὰρ μοιχᾶται, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τῆς πρὸς ἕτερον κλείεται κοινωνίας.

λγ'. Φθορὰ κατηναγκασμένη, ἀνεύθυνος· καὶ δούλη βιαζομένη παρὰ δεσπότου, ἀνεύθυνος.

λδ'. Ὁ τρίγαμος, ἄνομος· ὡς δὲ ῥέπει τῆς Ἐκκλησίας τὰ τοιαῦτα βλεπόμενα, ἀστηλίτευτα κρείττω τῆς ἀνειμένης πορνείας κρινόμενα.

C

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τρίτη.

α'. Οἱ κληρικοὶ παραπίπτοντες, τῶν βαθμῶν ἀποπίπτουσιν, εἴτε ὑπηρετοῦσιν, εἴτε κεχειροτόνηνται.

β'. Ἡ ἀμελήσασα τοῦ κυήματος δι' ἐρημίαν ἢ ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων, ἀνεύθυνος.

γ'. Οὐ μέγα πταῖσμα τῇ χήρᾳ δούλῃ πρὸς δεύτερον γάμον ἁρπαζομένῃ· τὸ δὲ τῆς διγαμίας ἐπιτίμιον ἕξοι.

δ'. Τῶν φονευόντων τὰ ἐπιτίμια, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνεται, ἢ ὑφίεται.

ε'. Ὁ ἑκούσιος φονευτὴς εἰκοσαετίαν ὑποπιπτέτω·
D ὁ ἀκούσιος δεκαετίαν· ὁ πόρνος ἑπταετίαν· αἱ παραπίπτουσαι μετὰ τὴν ὁμολογίαν παρθένοι, πέντε καὶ δεκαετίαν [πεντακαιδεκαετίαν].

ς'. Ὁ κλέψας καὶ μεταγνοὺς, ἐνιαυτόν· ἐλεγχθεὶς δὲ, ἕτερον ἕνα.

ζ'. Ἀρσενοκοίτης, ὡς μοιχός. Ὁ ἀλογευόμενος, ὁμοίως· ὁ ἐπίορκος, δεκαετίαν· ὁ γόης καὶ ὁ φαρμακὸς, ὡς ὁ φονεύς. Ὁ τυμβωρύχος, δεκαετίαν· ὁ ἀδελφόμικτος, ὡς φονεύς· ὁ ἀπειρημένος ἐν συγγενείᾳ γάμος, κατὰ μοιχόν.

η'. Ὁ πρὸ γάμου συναλλάσσων ἀναγνώστης μνηστῇ, μενέτω ἀναγνώστης ἀπρόκοπος· κλεψίγαμος δὲ ἀπωθείσθω.

θ'. Ὁμολογήσας διάκονος καὶ πρεσβύτερος χείλεσιν ἁμαρτῆσαι, τῆς λειτουργίας εἰρχθέντες κοινωνείτωσαν. A

ι'. Ὁ συνεγνωκὼς ἑκάστῳ, καὶ ἀποκρύπτων, τὸ ἴσον ἐπιτετίμηται.

ια'. Ὁ ἀρνησίχριστος, διὰ βίου μεταμελείσθω.

ιβ'. Οὐκ εἴσεισιν εἰς ναὸν ὁ ἀδελφῇ ἢ νύμφῃ μεμιασμένος· ἀποστὰς μέντοι ἐπὶ τριετίαν προσκλαιέτω, καὶ ἑξαετίαν ὑποπιπτέτω.

ιγ'. Ὁ τὴν ἰδίαν ἀφεὶς, καὶ λαμβάνων ἑτέραν, μοιχὸς ὤν, ἑπταετίαν ὑποπιπτέτω.

ιδ'. Ὁ τῇ μητρυιᾷ μανεὶς, ὡς ὁ μανεὶς ἀδελφῇ.

ιε'. Οἱ πολύγαμοι, κτηνώδεις· ἀλλ' οὖν μετὰ τριετίαν δεχέσθωσαν. B

ιϛ'. Οἱ παραβάντες τὴν πίστιν διὰ βασάνων, ὀκταετίαν ὑποπιπτέτωσαν· οἱ δὲ αὐθαιρέτως, δωδεκαετίαν.

ιζ'. Ὁ ἐκ βίας ἐπιορκήσας, μετὰ ἑξαετίαν δεκτός· εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης, μετὰ δύο καὶ δέκα.

ιη'. Μὴ χρόνῳ κρίνῃς, ἀλλὰ τρόποις τὰ ἐπιτίμια· εἰ δ' ἐμμένουσι ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ ἀντιλέγοιεν· σὺ δὲ σῶζε τὴν οἰκείαν ψυχήν.

9. Diaconus et presbyter confessi se labiis peccasse, a ministerio remoti communicent.

10. Qui conscius est unicuique, et celat, æquali pœna multatur.

11. Qui Christum negaverit, per totam vitam pœnitentiam agat.

12. Non ingredietur in templum, qui cum sorore aut sponsa inquinatus est; ubi tamen a peccato destiterit, triennio lugeat, ac sexennio pœnitentiæ subjaceat.

13. Qui propria uxore dimissa, aliam accipit, cum sit mœchus, septennio pœnitentiæ subjaceat.

14. Qui insano in novercam amore exarsit, ut qui sororem deperiit.

15. Polygami, belluini sunt: verumtamen post triennium recipiantur.

16. Qui fidem per tormenta violarunt, octo annos pœnitentiam agant: qui vero sponte et ultro, duodecim.

17. Qui vi coactus pejeravit, post sexennium suscipiendus; si vero citra necessitatem, post duodecim.

18. Ne tempore, sed modis pœnas expendas; si vero in peccatis permaneant ac contradicant, tu vero serva animam tuam.

ANNO DOMINI MCLXX

THEORIANUS

—

PRÆFATIO

(Ang. Mai, Script. vet. nova Collectio, tom. VI, p. xxiii.)

—

Joannes Leunclavius anno 1578 Græce Latineque Basileæ edidit, ex codice Joannis Sambuci sumptam, Theoriani philosophi religiosam disputationem cum Armeniorum patriarcha generali Nersete anno 1170 habitam; isque libellus in Patrum deinde Bibliothecas transiit, et a Galano quoque in opere suo *De concordia* exhibitus fuit, elaborata etiam in Armeniorum gratiam Haicana interpretatione, quia id scriptum nusquam apud Armenios nancisci potuerat. Ego nuper libellum hunc, ob ventilandas quasdam gentis ejus opiniones cum inspexissem, dolebam equidem tam utile pulchrumque opusculum lacuna quadam in medio esse fœdatum. Itaque ad codices Vaticanos conversus, duos illico deprehendi et deinde tertium, qui Theoriani prædictam disputationem nullo vitio violatam tenebant. Neque hactenus fructus substitit; sed cum Leunclavius editionem suam his verbis auspicatus sit: Βασιλικὸν εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων, *imperatorium diploma ad generalem Armeniorum*; cumque id diploma, seu epistola, in ejus editione prorsus non exstet, in codicibus autem Vaticanis legatur; miratus sum Leunclavii errorem, qui non agnovit hanc esse exteriorem inscriptionem epistolæ in Sambuci codice propter avulsam initio chartam desideratæ; vel certe hunc titulum consequenti opusculo non esse idoneum, quod certe non imperatoris epistola, sed theologica Theoriani disputatio est. Ego igitur, ope codicum Vaticanorum, nactus jam duo libelli ejus supplementa, nempe lacunæ in medio, et epistolæ præviæ qua Manuel imp. Theoriani legationem muniverat; gaudium meum multo vehementius cumulari sensi, cum in duobus ex his codicibus secundam quoquo

26. Filius patris potestati subditus, et servus citra dominorum consensum, matrimonium contrahens, culpæ obnoxii sunt.

27. Qui percusserit ad mortem, tum qui lacessit, tum qui ulciscitur, homicida.

28. Diaconissa cum gentili fornicata, ac pœnitentia ducta, septennio pœnitentiæ subjiciatur.

29. Christianus contumelia Christum afficiens, nullum fructum ex vocatione sua percipiat.

30. Nupsit quædam per ignorantiam viro dimisso; deinde priori ipse restitutus est; ipsa vero dimissa, scortum reputatur per ignorantiam, ac si velit, nubere potest, melius vero, si non nubat.

31. Encratitas, Sarcophoros, atque Apotactitas denuo baptizabis. Quamvis enim dicant se in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse baptizatos, verumtamen quoniam malorum auctorem Deum impie asserunt juxta Marcionem, nisi denuo baptizentur, non sunt recipiendi.

32. Quæ a viro dimissa est, sic maneat; si enim mœchetur, juxta Domini sermonem, alius communione excluditur.

33. Corruptio per vim admissa, crimine vacat, atque ancilla si vim patiatur a domino, insons est.

34. Qui tertium matrimonium contrahit, contra leges peccat. Prout autem Ecclesiæ res nunc se habeant, ejusmodi facinora, si non publice traducantur, dissoluta fornicatione tolerabiliora judicantur.

Ejusdem epistola tertia.

1. Clerici qui in delictum incidunt, gradibus dejiciuntur, sive ministrent, sive ordinati sint.

2. Quæ fetum neglexerit, propterea quod amicis rebusque ad vitam necessariis destituta sit, criminis expers est.

3. Non magnum crimen est ancillæ viduæ, si ad secundas nuptias rapiatur: bigamiæ vero pœnam subit.

4. Homicidarum pœnæ, pro circumstantiarum ratione, augentur aut minuuntur.

5. Voluntarius homicida viginti annos pœnitentiæ subjiciatur; involuntarius, decem annos; fornicator, septennium. Virgines post professionem lapsæ, quindecim annos.

6. Qui furatus est ac resipuit, annum pœnitentiam agat, convictus vero, duos annos.

7. Masculorum concubitor, sicut adulter. Qui contra rationem versatus est, similiter. Perjurus, decennio. Incantator et veneficus, ut homicida. Qui sepulcra deprædatur, decennio. Qui cum sorore miscetur, ut homicida. Prohibitum in consanguinitate matrimonium, eadem qua adulterium pœna vindicatur.

8. Lector qui ante nuptias rem habet cum sponsa, maneat lector, ita ut ad majores gradus non promoveatur: qui vero furtivum iniit matrimonium, expellatur.

A

κς'. Ὁ ὑπεξούσιος υἱὸς, καὶ δοῦλος δίχα τῶν κυρίων ζευγνύμενος, οὐκ ἀνεύθυνοι.

κζ'. Ὁ πλήξας πρὸς θάνατον, καὶ ἀρχόμενος, καὶ ἀμυνόμενος, ἀνδροφόνος.

κη'. Διάκονος Ἕλληνι πορνευθεῖσα, καὶ μεταγνοῦσα ἑπταετίαν ὑποπιπτέτω.

κθ'. Ὑβρίζων Χριστιανὸς τὸν Χριστὸν, ἀπὸ τῆς κλήσεως ἀνωφέλητος.

λ'. Ἐγήματό τις ἀνδρὶ κατὰ ἄγνοιαν ἀφεμένῳ· εἶτα τῇ προτέρᾳ ἀνέφηνεν· ἡ δ' ἀφείθη· πόρνη λογίζεται κατὰ ἄγνοιαν, καὶ εἰ θέλοι, ζεύγνυται· κάλλιον δὲ, εἰ μὴ ζεύγνυται.

B

λα'. Ἐγκρατίτας, καὶ σαρκοφόρους, καὶ ἀποτακτίτας ἀναβαπτίσεις· εἰ γὰρ καὶ λέγοιεν ὅτι εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν, ἀλλ' ἐπεὶ κακῶν ποιητὴν τὸν Θεὸν βλασφημοῦσι κατὰ Μαρκίωνα, μὴ ἀναβαπτιζόμενοι, ἀδεκτοι.

λβ'. Ἡ παρ' ἀνδρὸς ἀφεθεῖσα, μενέτω οὕτως· εἰ γὰρ μοιχᾶται, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τῆς πρὸς ἕτερον κλείεται κοινωνίας.

λγ'. Φθορὰ κατηναγκασμένη, ἀνεύθυνος· καὶ δούλη βιαζομένη παρὰ δεσπότου, ἀνεύθυνος.

λδ'. Ὁ τρίγαμος, ἄνομος· ὡς δὲ ῥέπει τῆς Ἐκκλησίας τὰ τοιαῦτα βλεπόμενα, ἀστηλίτευτα κρείττω τῆς ἀνειμένης πορνείας κρινόμενα.

C

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τρίτη.

α'. Οἱ κληρικοὶ παραπίπτοντες, τῶν βαθμῶν ἀποπίπτουσιν, εἴτε ὑπηρετοῦσιν, εἴτε κεχειροτόνηνται.

β'. Ἡ ἀμελήσασα τοῦ κυήματος δι' ἐρημίαν ἢ ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων, ἀνεύθυνος.

γ'. Οὐ μέγα πταῖσμα τῇ χήρᾳ δούλῃ πρὸς δεύτερον γάμον ἁρπαζομένῃ· τὸ δὲ τῆς διγαμίας ἐπιτίμιον ἕξοι.

δ'. Τῶν φονευόντων τὰ ἐπιτίμια, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνεται, ἢ ὑφίεται.

D

ε'. Ὁ ἑκούσιος φονευτὴς εἰκοσαετίαν ὑποπιπτέτω· ὁ ἀκούσιος δεκαετίαν· ὁ πόρνος ἑπταετίαν· αἱ παραπίπτουσαι μετὰ τὴν ὁμολογίαν παρθένοι, πέντε καὶ δεκαετίαν [πεντακαιδεκαετίαν].

ϛ'. Ὁ κλέψας καὶ μεταγνοὺς, ἐνιαυτόν· ἐλεγχθεὶς δὲ, ἕτερον ἕνα.

ζ'. Ἀρσενοκοίτης, ὡς μοιχός. Ὁ ἀλογευόμενος, ὁμοίως· ὁ ἐπίορκος, δεκαετίαν· ὁ γόης καὶ ὁ φαρμακὸς, ὡς ὁ φονεύς. Ὁ τυμβωρύχος, δεκαετίαν· ὁ ἀδελφόμικτος, ὡς φονεύς· ὁ ἀπειρημένος ἐν συγγενείᾳ γάμος, κατὰ μοιχόν.

η'. Ὁ πρὸ γάμου συναλλάσσων ἀναγνώστης μνηστῇ, μενέτω ἀναγνώστης ἀπρόκοπος· κλεψίγαμος δὲ ἀπωθείσθω.

θ'. Ὁμολογήσας διάκονος καὶ πρεσβύτερος χείλεσιν ἁμαρτῆσαι, τῆς λειτουργίας εἰρχθέντες κοινωνείτωσαν. A

ι'. Ὁ συνεγνωκὼς ἑκάστῳ, καὶ ἀποκρύπτων, τὸ ἴσον ἐπιτετίμηται.

ια'. Ὁ ἀρνησίχριστος, διὰ βίου μεταμελείσθω.

ιβ'. Οὐκ εἴσεισιν εἰς ναὸν ὁ ἀδελφῇ ἢ νύμφῃ μεμιασμένος· ἀποστὰς μέντοι ἐπὶ τριετίαν προσκλαιέτω, καὶ ἑξαετίαν ὑποπιπτέτω.

ιγ'. Ὁ τὴν ἰδίαν ἀφεὶς, καὶ λαμβάνων ἑτέραν, μοιχὸς ὢν, ἑπταετίαν ὑποπιπτέτω.

ιδ'. Ὁ τῇ μητρυιᾷ μανεὶς, ὡς ὁ μανεὶς ἀδελφῇ.

ιε'. Οἱ πολύγαμοι, κτηνώδεις· ἀλλ' οὖν μετὰ τριετίαν δεχέσθωσαν. B

ις'. Οἱ παραβάντες τὴν πίστιν διὰ βασάνων, ὀκταετίαν ὑποπιπτέτωσαν· οἱ δὲ αὐθαιρέτως, δωδεκαετίαν.

ιζ'. Ὁ ἐκ βίας ἐπιορκήσας, μετὰ ἑξαετίαν δεκτός· εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης, μετὰ δύο καὶ δέκα.

ιη'. Μὴ χρόνῳ κρίνῃς, ἀλλὰ τρόποις τὰ ἐπιτίμια· εἰ δ' ἐμμένουσι ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ ἀντιλέγοιεν· σὺ δὲ σῶζε τὴν οἰκείαν ψυχήν.

9. Diaconus et presbyter confessi se labiis peccasse, a ministerio remoti communicent.

10. Qui conscius est unicuique, et celat, æquali pœna multatur.

11. Qui Christum negaverit, per totam vitam pœnitentiam agat.

12. Non ingredietur in templum, qui cum sorore aut sponsa inquinatus est; ubi tamen a peccato destiterit, triennio lugeat, ac sexennio pœnitentiæ subjaceat.

13. Qui propria uxore dimissa, aliam accipit, cum sit mœchus, septennio pœnitentiæ subjaceat.

14. Qui insano in novercam amore exarsit, ut qui sororem deperiit.

15. Polygami, belluini sunt: verumtamen post triennium recipiantur.

16. Qui fidem per tormenta violarunt, octo annos pœnitentiam agant: qui vero sponte et ultro, duodecim.

17. Qui vi coactus pejeravit, post sexennium suscipiendus; si vero citra necessitatem, post duodecim.

18. Ne tempore, sed modis pœnas expendas; si vero in peccatis permaneant ac contradicant, tu vero serva animam tuam.

ANNO DOMINI MCLXX

THEORIANUS

—

PRÆFATIO

(Ang. Mai, Script. vet. nova Collectio, tom. VI, p. xxiii.)

—

Joannes Leunclavius anno 1578 Græce Latineque Basileæ edidit, ex codice Joannis Sambuci sumptam, Theoriani philosophi religiosam disputationem cum Armeniorum patriarcha generali Nersete anno 1170 habitam; isque libellus in Patrum deinde Bibliothecas transiit, et a Galano quoque in opere suo *De concordia* exhibitus fuit, elaborata etiam in Armeniorum gratiam Haicana interpretatione, quia id scriptum nusquam apud Armenios nancisci potuerat. Ego nuper libellum hunc, ob ventilandas quasdam gentis ejus opiniones cum inspexissem, dolebam equidem tam utile pulchrumque opusculum lacuna quadam in medio esse fœdatum. Itaque ad codices Vaticanos conversus, duos illico deprehendi et deinde tertium, qui Theoriani prædictam disputationem nullo vitio violatam tenebant. Neque hactenus fructus substitit; sed cum Leunclavius editionem suam his verbis auspicatus sit: Βασιλικὸν εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων, *imperatorium diploma ad generalem Armeniorum*; cumque id diploma, seu epistola, in ejus editione prorsus non exstet, in codicibus autem Vaticanis legatur; miratus sum Leunclavii errorem, qui non agnovit hanc esse exteriorem inscriptionem epistolæ in Sambuci codice propter avulsam initio chartam desideratæ; vel certe hunc titulum consequenti opusculo non esse idoneum, quod certe non imperatoris epistola, sed theologica Theoriani disputatio est. Ego igitur, ope codicum Vaticanorum, nactus jam duo libelli ejus supplementa, nempe lacunæ in medio, et epistolæ præviæ qua Manuel imp. Theoriani legationem muniverat; gaudium meum multo vehementius cumulari sensi, cum in duobus ex his codicibus secundam quoque

ejusdem Theoriani disputationem reperi, biennio post habitam, non modo typis nondum impressam, sed eruditis nostris ipsisque Græcis atque Armeniis plane incognitam : qua super re paulo diligentius disserendum est.

XI. Manuel imperator Comnenus, fervidi ingenii vir, et theologicis disciplinis apprime imbutus, postremis imperii sui annis ad religiosas controversias animum applicuit, cujus rei testis est, præter alios historicos Ephræmius a me editus, itemque magnum illud Byzantii tot episcoporum ac patriarcharum anno 1166 celebratum concilium, quod in meæ collectionis volumine quarto legitur ; cui deinceps aliud ineditum sub eodem imperatore coactum additurus aliquando sum. Ut nunc sileam de Manuelis curis pro instauranda cum Latinis concordia (1) ; Nersetis Armeniorum patriarchæ epistolæ, satis demonstrant Cæsarem hunc de reconciliatione etiam cum Armeniorum Ecclesia, deque horum purgandis erroribus, si qui erant, diu multumque cogitavisse. Quod ubi confieri posse visum est, tum demum legatum in Orientem misit Theorianum, magnum virum et theologica philosophicaque doctrina præstantem, qui cum patriarcha Nersete, clarissimæ famæ homine, de controversis dogmatibus ritibusque disputaret, speratamque rem Deo volente conficeret. Atque hoc est colloquium illud, quod Leunclavius, ut dixi, edidit, quodque ego Vaticani codicis ope qua in parte hiabat explevi. Quid deinde secutum fuerit, ignorabant Armenii : neque solum priscus ipsorum historicus apud Galanum t. I, p. 238, qui ait Nersetem dum reditum ad se Theoriani præstolaretur, mortem cum vita commutavisse, verum etiam hodiernus auctor compendii historici Venetiis editi t. II, p. 69, in eadem rerum obscuritate versatur. Sed tamen Menologium Armeniacum apud Galanum tom. cit., p. 241, reversos ad Nersetem Græcos dicit, etsi infectum negotium ob Nersetis obitum manserit. Porro quod Menologium breviter de secunda legatione innuit, id copiose accurateque narrat Bar-Hebræus apud Assemanum, cujus ego verba p. 388, recitavi. Secunda igitur Theoriani in Orientem legatio tum Armeniaci Menologii tum Syri Bar-Hebræi testimonio constabat. Sed Menologium nihil de iterato colloquio cum Nersete dicit, Bar-Hebræus de colloquio cum Syris suis loquitur, cui tamen haud extraneum fuisse Armeniorum patriarcham significat : nunc ecce demum Vaticanus codex, haud procul illa ætate conscriptus, disputationem universam mihi obtulit incognitam hactenus et præclaram, in legatione secunda a Theoriano cum Nersete actitatam. Jam idcirco mihi de uno codice loqui placet, quia secundum nonnisi vetusti apographum p. 337 esse docui ; tertius autem codex priorem tantummodo Theoriani disputationem, sicut et ille Sambuci, habet. Quod tamen Armenii tradunt, negotium sub Nersete non esse confectum, id adhuc vere dicitur : etsi enim in secundo etiam colloquio assensum Nerses primario dogmati et concordiæ præbuit, rem tamen ab universali gentis concilio, non sine Albato patriarcha (2), sanciendam edixit : cumque Nerses sequente anno, id est 1173, ut ait Menologium, vita excesserit, tractatio tota jacuit ; donec post quadriennium, id est anno 1177, in Tarsensi Armeniorum concilio pleniorem exitum sortita est.

XII. Quæ igitur in hac secunda disputatione leguntur, nova sunt omnia, epistolæ scilicet Manuelis imp. tres, una Nersetis, duæ Michaelis patriarchæ Byzantini, quanquam prior Manuelis nomine missa. Et duæ quidem dogmaticæ Nersetis ac Michaelis præclara theologiæ monumenta sunt. Quæ sequitur disputatio de duabus Christi naturis, de aqua cum vino miscenda in calice, de congruis festorum diebus, de materia chrismatis, et de quibusdam aliis capitulis, quæ p. 378 cumulantur, perspicue nobis demonstrant quatenus Armenii a Græcorum Ecclesia dissiderent. Subtexitur disputatio cum Syris, ad quos Manuelis mandato, Theorianus mox perrexit. Profecto illa Michaelis magni Jacobitarum patriarchæ luculentissima fidei professio, quæ nunc primum lucem aspicit, insigne dogmatum Jacobiticæ sectæ documentum est, quam per id certe tempus unico hoc errore laborasse cognoscimus, quod unam diceret Christi naturam. Illud vero notabile, quod p. 390 Jacobita ab Eutychetis errore se alienum dicit, negatque ullam confusionem in hypostatica unione factam : *Nam, divinitas*, inquit, *mansit divinitas ; caro item, caro perstitit.* Et rursus : *Naturas conservatas fuisse apparet ; creditur tamen una propter indivisibilitatem.* Atqui etiam Armenius, p. 323, sic loquitur, nisi quod dictum suum magnopere emendat orthodoxus sanctusque vir Nerses, cum duas quoque se naturas admittere cum theologo Gregorio dicit ; id quod Jacobita in professione sua non fatetur. Hinc sane patet quam recte quamque sapienter Græci a Nersete exposcerent, ut ab *unius naturæ* locutione prorsus abstineret, id quod demum Nerses, p. 382, se facturum promittit. Ne vero id forte a Theoriano dialogi auctore confingi ad victoriam putetur, ecce in concilio quoque Tarsensi (3) Armeniaci Patres, quinto

(1) Mansi Collect. concil. t. XXII, ad an. 1168, ex Allatio *De consensu* lib. II, 12. Sed in prædicta editione conciliorum perperam et ridicule scribitur *Michel* (quasi *Michael*) pro *Manuel* ; qui error semel irrepsit etiam in Allatii interpretationem Latinam, quanquam Græcus apud eumdem textus recte habeat Μανουήλ.

(2) De Albanorum, seu Georgianorum, patriarcha Armenio non semel sermo fit in concilio patriarchæ Mequitarii apud Mans. *Collect. concil.* t. XXV. Ejus patriarchatus originem Moses Chorenensis, Hist. lib. III, 3, innuit.

(3) Apud Galanum, t. I, p. 334.

post dialogum anno, ob auferendum quodlibet offendiculum, æque se in posterum *unius naturæ* dictionem omissuros, sancte spondent. Nolim ergo deinceps ab Orientalibus scriptoribus (quod aliquoties factum video) controversiam hanc, quasi fere *levidensem*, seu de vocabulis ac subtilitatibus logicis, dici.

XIII. Quoniam vero Armeniorum disputationis cum Theoriano dux Nerses fuit, existimavi fore operæ pretium, si epistolarum ejus dogmaticarum, quæ in Armeniaco Vaticanæ bibliothecæ codice sunt, excerpta quædam facerem, favente mihi gentis ejus doctissimo interprete, eaque in calce disputationis ascriberem, ut hæc scripta invicem sibi lucem impertiantur. Sed unum hic tractum, a me tum prætermissum, ex Nersetis ad Alexium epistola recitare placet, qui etiam in Compendio historico, t. II, p. 66, paulo diversis verbis ex alio codice ponitur; inde enim Nersetis mens, dum unam Christi naturam diceret, evidenter patescit. Sic ergo in codice Vaticano Nerses: « Unam naturam in Christo dicimus, non per confusionem, ut Eutyches, sed juxta Cyrillum Alex. qui contra Nestorium in epistolis unam ait esse incarnati Verbi naturam (quod Cyrilli dictum diu in disputatione et in Michaelis Byzantini epistola ventilatur). Pro una hypostasi quam vos (Græci) dicitis, quod rectum est, et nos pariter profitemur, unum idemque a nobis affirmatur, cum unam naturam dicimus: quod nos haud hæretico sensu dicere vel inde patet, quod cum ea de re verba facimus, haud in una natura subsistimus, sed ambarum proprietates ostendimus. Una, inquam, natura haud ob aliam causam a nobis dicitur, quam propter Verbi cum carne indivisibilem ineffabilemque unionem. Imo et duas naturas dicere non recusamus, modo id haud juxta Nestorium dividendi causa, sed contra Eutychetem et Apollinarem ob confusionem vitandam dicatur. » Hæc autem, ut puto, ostendunt, mentem sine dubio Nersetis orthodoxam fuisse, sed tamen cum unam affirmaret naturam, a Syrorum locutione parum oppido discrepasse (4); cum autem duas, tunc demum catholicam quam reapse animo suo fovebat sententiam apte, proprie, tutoque significavisse. Quod vero in pastorali ante hos annos edita epistola p. 18, ait Nerses: *Unus Christus, et una ejus persona ex duabus unitis naturis*; nihil nos amplius desiderabimus, si certe addatur vel subintelligatur (cum Michaele Constantinopolitano p. 333) *una Christi persona in duabus naturis, et duas habens naturas*: quanquam, ut sæpe dixi, de orthodoxa Nersetis mente dubitari nullo modo potest.

XIV. Atque hactenus Armeniorum cum Græcis concordia perducta olim fuit, his colloquiis scilicet conglutinata in Tarsensi autem concilio confirmata: quamquam mortuo paulo post Manuele Cæsare, turbatisque Comnenæ familiæ rebus, concordiæ ejus levis aut nullus fructus exstitit. Cum Latinis autem Armenii libentius adhuc consensisse videntur, oblata sæpe per episcoporum regumque epistolas Romanis pontificibus obedientia; tum vero in Sisensi synodo anno 1307 celebrata, et in Adanensi an. 1316, quæ utraque apud Galanum est; præcipue vero in alia apud Mansium *Concil.* t. XXV, p. 1186 (anno 1342, sub Benedicto papa XII, et Mequitario patriarcha) numerosa synodo objectos sibi errores purgaverunt Armenii, et concordiam cum Ecclesia Romana professi sunt. Sed nihil æque Armeniorum causam definit, quam œcumenicum Florentinum consilium, in quo Armenii sapientissimum illud Eugenii IV constitutum amplexi sunt, eique subscripserunt, et observantiam debitam spoponderunt: de quo sane constituto illud dicendum videtur, quod de Magni Leonis epistola Græci Patres pronuntiaverunt, nempe fidei esse columnam, cui nixi Armenii nunquam nutabunt. Quippe ibi sanæ necessariæque doctrinæ nihil deest, de duabus scilicet Christi naturis, de Spiritus sancti a Filio processione, de recipienda Chalcedonensi cunctisque a Papa confirmatis synodis, de sacramentis septem, de sancto oleo, de festis, de sacri mistione calicis, de fide Symboli Athanasiani, de Romanæ Sedis primatu, de dogmatibus in reconciliatione cum Græca Ecclesia Florentiæ definitis: quæ fere omnia Nicolaus quoque papa IV, in epistola ad Haytonem Armeniorum regem antea tradiderat (5). Est igitur his regulis fideliter accurateque obediendum: nam quod attinet ad subtiles quasdam exquisitasque schismaticorum malorum vel infelicium temporum excusationes, eæ quamvis a propriæ gentis amore atque a laudis orthodoxæ studio manant, ingenuoque et recto animo fiunt; attamen puritati ac securitati fidei catholicæ parum oppido prosunt; imo declarata jam dogmata quandoque obscurant, definitasque controversias rursus commovent: multoque præstat errorem vel suspicionem erroris a veritate ac simplicitate catholica libere fidenterque secernere, ne tenebræ luci officiant, et ne incautus populus inter errorem et orthodoxiam leve fortasse discrimen intercedere putet.

(4) Michael patriarcha Syrus in fidei Confessione apud nos, p. 391 et 394: *Confitemur naturarum, ex quibus est Christus, incolumem esse differentiam.* — *Scimus et credimus ex duabus ipsum esse inconfuse, immutabiliter, inconvertibiliter.* — *Confitemur unam esse hypostasim, id est unam Christi naturam.* Postremo hoc dicto videretur quidem personam cum natura confundere Syrus, nisi pag. præc. diceretur ab eo *Una hypostasis*, [illegible] *natura, Christus unus.* Denique ἄτρεπτον φύσεων φανέρωσιν post unionem dicit Armenius p. 320; Syrus autem post unionem similiter, p. 390, δυνατὸν εἰδέναι τὰ τῶν φύσεων γνωρίσματα. Num ergo Syri duas naturas verbis negabant, re coacti fatebantur? Certe et ipsi in clausula disputationis ad catholicam duarum naturarum sententiam videntur accedere.

(5) Apud Galanum t. I, p. 406.

ΘΕΩΡΙΑΝΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΘΟΛΙΚΟΝ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ.

—

THEORIANI ORTHODOXI

DISPUTATIO

CUM ARMENIORUM CATHOLICO.

(Apud Ducæum *Supplem. Bibl. Patr.*, tom. I, p. 439. — Manuelis epistolam quæ sequitur, cum propter defectum codicis Ducæus omisisset, edidit card. Angelo Maius in fronte secundæ Theoriani Disputationis.)

—

Exemplar regiæ sacræque epistolæ ad Generalem Armeniorum. Non immerito in hoc disputationis libello collocatur, quandoquidem ex ejus continentia, universi tractatus argumentum cognoscitur.

Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, a Deo coronatus, dominator, fortis, excelsus, semper augustus et imperator Romanorum Comnenus, reverendissimo et summe colendo Generali Armeniorum gratiam suam.

Cum mea majestas sæpe ex vestra relatione cognoverit laudabile studium votumque, quod de orthodoxa Christianorum fide geritis; vosque adeo (postquam audistis sanctæ Ecclesiæ adversus vos criminationes, quarum causa vos sinu suo ceu dissidentes non retinet) paratos esse intellexerit ad B libenter excipiendum de hac re sermonem, partesque vestras ad sanctissimam Ecclesiam transferendas; valde, inquam, sapientiam vestram commendo atque exosculor: cumque id negotium cum sanctissimo patriarcha, et cum sacra divaque synodo communicaverim, alacrem morigerumque Ecclesiæ universæ cœtum ad vos recipiendos esse comperi, si vos tamen recte pieque credere palam constiterit. Quamobrem hunc meæ subditum majestati, magistrum ac philosophum Theorianum, ad reverentiam vestram misi, una cum abbate Armeniaci monasterii, quod est Philippopoli, Atmano, ut vobis significent, quæ hac super re sanctissimæ Ecclesiæ majestatique meæ videntur. Licebit igitur C

A *Ἴσον βασιλικοῦ καὶ θείου γράμματος πρὸς τὸν Καθολικὸν Ἀρμενίων. Κατέστρωται δὲ ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τῆς διαλέξεως οὐ μάτην· δηλοῦται γὰρ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιλήψεως ἡ τοῦ συγγράμματος ὑπόθεσις ἅπασι* (1).

Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς Πορφυρογέννητος, θεοστεφής, ἄναξ, κραταιὸς, ὑψηλὸς, ἀεὶ αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς, τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ Καθολικῷ τῶν Ἀρμενίων τὴν χάριν αὐτοῦ.

Ἡ βασιλεία μου πολλάκις (2) ἀναμαθοῦσα παρ' ὑμῶν ὅτι ἀγαθός ἐστιν ὁ ὑμέτερος σκοπὸς καὶ τὸ θέλημα περὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ ὅτι ἕτοιμοί ἐστε, ἀναδιδαχθέντες τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἁγίας αἰτιώμενα, δι' ἅπερ οὐ προσδέχεται ὑμᾶς ὡς μὴ ὁμοφρονοῦντας αὐτῇ, ἀσμένως ὑποδέξασθαι τὸν τοῦτον λόγον, καὶ θεῖναι τὸ μέρος ὑμῶν μετὰ τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, μεγάλως ἐπῄνεσε καὶ ἀπεδέξατο τὴν ὑμετέραν σύνεσιν· καὶ κοινωσαμένη περὶ τούτου τῷ τε ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ, καὶ ἕτοιμον εὑροῦσα καὶ εὐπειθὲς τὸ μέρος ἅπαν τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑποδοχὴν, εἴπερ ὀρθῶς ὑμᾶς καὶ εὐσεβῶς διαγνοίη φρονήσαντας, ἐπὶ τοῦτο τὸν παρόντα λίζιον τῆς βασιλείας μου τὸν μαΐστωρα Θεωριανὸν καὶ φιλόσοφον πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν ἡ βασιλεία μου ἐξαπέστειλε, σὺν ἅμα τῷ καθηγουμένῳ τῆς Ἀρμενικῆς μονῆς τῆς ἐν Φιλιππουπόλει τῷ Ἀτμάνῳ, ἐφ' ᾧ ἀπαγγεῖλαί σοι τὰ δοκοῦντα περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῇ τε ἁγιωτάτῃ Ἐκ-

(1) Hæc Manuelis epistola bis scribitur in Vaticano codice, nempe ante utriusque disputationis initium, cum paucissimis varietatibus, quas annotare pretium operæ non erat. Reapse autem a Manuele imp. scripta fuit ante primam Theoriani cum Nerseie disputationem; sed quia æque prodest illustrandæ secundæ, idcirco eam codicis scriptor utrique præposuit. Erat autem hactenus inedita hæc epistola; etenim Leunclavius qui primam edidit disputationem, nonnisi externam superscriptionem epistolæ habuit, ut infra dicam.

(2) Innuit, ut puto, imperator varias ad Græcos Nerseiis epistolas de suæ Ecclesiæ dogmatibus, quæ Armeniace ante hos annos sunt editæ, a nobis autem Latine quoque edendæ sunt.

κλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ μου. Καὶ δύναται ἡ ὑμετέρα A συνεσις πιστεῦσαι τοῖς παρ' αὐτῶν λαληθησομένοις· καλῶς γινώσκουσα, ὡς ἐὰν οὕτω ποιῆσαι θελήσητε, καὶ τῆς ὀρθοδόξων Χριστιανῶν μερίδος γενέσθαι καὶ τάξεως, πρῶτα μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν προχειροτάτην καὶ ἕτοιμον εὑρήσετε· οὗ τί γένοιτο ἂν τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι κρεῖττον καὶ τιμιώτερον; εἶθ' οὕτως καὶ τῆς χάριτος τῆς βασιλείας μου πολλαπλῆς εὐμοιρῆσαι ὑμῖν γενήσεται ἐφ' οἷς ἂν αὐτῆς δεηθῆτε. Καλῶς ἔχε. Τῷ μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος τρίτης, δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς χειρός. — Ἡ ἐπιγραφή· Βασιλικὸν εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων (1).

ΔΙΑΛΕΞΙΣ.

B Ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ςχοη', ἔτει δὲ εἰκοστῷ ὀγδόῳ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου, καὶ θεοστέπτου κυροῦ Μανουήλ, τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Κομνηνοῦ, ἰνδικτιῶνος τρίτης, κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην τοῦ Μαΐου μηνὸς κατελάβομεν σὺν Θεῷ τῶν Ῥωμαίων κουλά· καὶ χαιρετίσαντες τὸν καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων, κύριον Νορσέσιν, ἐκ τοῦ μέρους τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, δεδώκαμεν αὐτῷ τὸ πρὸς αὐτὸν βασιλικὸν θεῖον γράμμα, ἀναδιδάξαντες αὐτὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν θέλημα, ὃ πρὸς αὐτὸν κέκτηται ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεύς· καὶ ὅτι δι' ἐφέσεως ἔχων πλείστης τὴν αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν, πρὸς τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἕνωσιν, ἐξαπέστειλεν ἡμᾶς τοὺς C ἐλαχίστους δούλους αὐτοῦ, διὰ τοσούτου μακροῦ διαστήματος, καὶ οὕτω σκληρᾶς ὁδοῦ, πρὸς τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου. Τούτων κατήκοος γεγονὼς ὁ καθολικὸς, ἔφη πρὸς ἡμᾶς·

Εὐχαριστοῦμεν τῷ βασιλεῖ τῷ ἁγίῳ, ὅτι προνοεῖται καὶ ἡμῶν, τῶν ἐλαχίστων εὐχετῶν τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας· καὶ ὅτι τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἔχων τὰς φροντίδας, οὐδὲ ἡμῶν ἐπελάθετο.

Τῇ ἐπαύριον μετακαλεσάμενος ἡμᾶς, εἶπεν ἡμῖν· Ἀναγνοὺς τὸ πρὸς ἐμὲ βασιλικὸν καὶ θεῖον γράμμα τοῦ θεοπροβλήτου, καὶ θεοστεφοῦς, καὶ εὐσεβεστάτου βασιλέως, ἀνέμαθον τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, ὅτι ἐὰν θελήσωμεν διορθώσασθαι τὰ περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν D σφάλματα ἡμῶν, ἑτοίμως ἔχει ὅ τε ἅγιος βασιλεὺς, καὶ ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, παραδέξασθαι ἡμᾶς, ὡς ἀδελφούς. Βουλόμεθα οὖν ἀναδιδαχθῆναι, τίνα εἰσὶν, ἃ ἡμεῖς εἰς τὴν πίστιν παρασφαλλόμεθα· καὶ εἰ ἐλεγχθῶμεν κανονικῶς μετὰ γραφικῶν ἀποδείξεων καὶ εὐλόγως, προθύμως δεξόμεθα τὴν διόρθωσιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Παρακαλῶ τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου, δέχεσθαι τὸν ἡμέτερον λόγον μετὰ τῆς ἐμφύτου

A sapientiæ vestræ fidem verbis adhibere, quæ prædicti homines apud vos facient. Certe hoc vobis persuasum esse cupio, quod nempe si ita egeritis, atque orthodoxis Christianorum partibus classique accesseritis, primum quidem miserante Deo salutem animarum vestrarum tute ac facile nanciscemini, (qua quidnam recte sentientibus melius pretiosiusve accidere potest?) deinde meæ quoque majestatis gratiam plurimam ad omnia quæ postulabitis consequemini. Vale. Mense Novembri, indictione tertia. Scripta rubris litteris manu regia. Superscriptio: Regia epistola ad reverendissimum summeque colendum Generalem Armeniorum.

DISPUTATIO.

Anno ab orbe condito 6678 (2), imperii piissimi et Christiani, et divinitus coronati domini Manuelis, in porphyra nati, Comneni, vicesimo octavo; indictione tertia, die 15 mensis Maii, adjuvante nos Deo, limites Romanorum attigimus. Cumque generali Armeniorum, domino Norsesi, præpotentis et sancti imperatoris nostri nomine salutem dixissemus: datas ad ipsum imperatorias sacras litteras ei reddidimus, exposita simul benigna voluntate, quam erga ipsum præpotens et sanctus imperator noster gereret; et quod maximo desiderio tam ipsius quam subditorum ejus unionem cum sancta universali et apostolica Ecclesia expetens, nos minimos servos suos tam longo locorum ex intervallo, et adeo duro itinere, ad insignem ipsius sanctitatem ablegasset. Ea cum generalis audisset, hæc ad nos locutus est:

Agimus imperatori sancto gratias, quod et nostri curam gerat, minimorum ex iis qui pro sancto ipsius imperio preces fundunt; et quod orbis universi curas sustinens, nostri quoque non sit oblitus.

Postridie nobis arcessitis, dixit: Posteaquam datas ad me imperatorias et sacras ordinati coronatique divinitus, et piissimi imperatoris litteras perlegi; tam ipsius quam sanctæ Romanorum Ecclesiæ voluntatem perspexi: quod videlicet, si nostros circa finem orthodoxam errores corrigere velimus paratus sit et sanctus imperator, et sancta generalis ac apostolica Ecclesia, nos tanquam fratres recipere. Volumus ergo doceri, quænam illa sint, in quibus nos adversus fidem aberremus: ac si quidem ex instituto canonum per sacrarum litterarum, et consentaneas demonstrationes convicti fuerimus, emendationem illam alacriter acceptabimus.

THEORIANUS. Obsecro eximiam illam sanctitatem tuam, ut orationem nostram cum insita sibi

(1) Hæc superscriptio, βασιλικὸν, etc., legitur etiam initio disputationis prioris in editione Leunclavii et sequentibus. Cur id, inquam? Quia Leunclavii codex acephalus erat, ita ut ei deesset Manuelis epistola, cujus hæc tantummodo extremitas (quæ est superscriptio) superfuerat. Leunclavius autem, defectu non agnito, rem ridiculam fecit, dum hanc extremam lacunam quasi titulum editionis suæ posuit, cum reapse epistola regia apud eum nulla sit.

(2) Christi 1170.

mansuetudine excipiat; nec graves ac molestas sibi A nostras interrogationes ducat. Esto autem constitutum inter nos, velut ex stipulatu et promisso partis utriusque, ut si quid audiverimus, quod adversari rectæ sententiæ videatur; non continuo pronuntiemus, id hæreticum esse: sed diligenter interrogemus, ac erudiamur de vocis cujusque significato, et illius mente, qui ea sit usus. Cavendum quoque nobis a ruditate interpretis, qui non solum grammaticam non novit, sed ne solutam quidem orationem Græcam recte tenet: ne ipsius ignorantia vel lapsus nobis imputetur.

GEN. Recte ais: ita fiat.

THEOR. Misit epistolam ad præpotentem et sanctum imperatorem eximia sanctitas tua, qua de B quibusdam fidei capitibus, et consuetudinibus ecclesiasticis, tractat. Itaque sanctitatem tuam eximiam interrogo, itane sentiat, ut in ea perscriptum est; an aliquid eorum, quæ in illa perscripta sunt, nullius momenti ducat?

GEN. Ita tum sentiebam, et ita sentio, sicut in ea perscripsi.

THEOR. Quas synodos recipis?

GEN. Nicænam sanctorum 318 Patrum: Constantinopolitanam, sanctorum et instinctu divino gubernatorum 150 Patrum; et Ephesinam, sanctorum 200 Patrum, in qua Nestorius ab officio remotus fuit.

THEOR. Quorum doctorum scripta et doctrinas C approbas?

GEN. Magni illius Athanasii, sancti Gregorii Theologi, Basilii Magni, sancti Gregorii Nysseni, sancti Joannis Chysostomi, sancti Ephræmi, sancti Cyrilli Alexandrini antistitis, et multorum aliorum.

THEOR. Ergo lectionem epistolæ tuæ inchoemus, et capitum in ea comprehensorum mentem fraterne consideremus; an prædictos divos Patres et sanctas synodos sequatur.

GEN. Recte dicis; ita fiat.

Tum perlegentes, ad eum locum venimus, ubi scriptum erat: Dicimus in Christo naturam unam esse, non secundum Eutychem confundentes; nec secundum Apollinarium detrahentes: sed secundum D Alexandrinum antistitem Cyrillum, in orthodoxia, quæ in libro contra Nestorium scripsit, unam esse naturam Sermonis incarnatam.

THEOR. Sanctus Cyrillus non dixit unam in Christo naturam nec unam Christi naturam; sed unam naturam Sermonis; ac deinde subjicit, incarnatam. Tua vero sanctitas nescio quo pacto incogitanter et libere naturam unam in Christo dixit. Ac miror equidem, cur vocem a sancto viro positam mutare sit ausa.

GEN. Non mutavi. Nam idem significat natura Christi, et natura Sermonis incarnata.

THEOR. Non idem significat, absit! nam Christi nomen, utrumque conjunctum significat, Deum simul et hominem: propterea dicimus, Sermo caro

A αὐτῇ πραότητος, καὶ μὴ φορτικὰς ἡγεῖσθαι τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν. Ἔστω δὲ ἡμῖν ὡς ἐξ ἐπερωτήσεως καὶ ὁμολογίας ἀμφοτέρων, ὅταν ἀκούσωμέν τι οὐκ ὀρθῆς εἶναι ἐννοίας εἶναι δοκοῦν, μὴ εὐθὺς ἀποφαίνεσθαι, ὅτι τοῦτο αἱρετικόν ἐστιν, ἀλλ' ἐρωτᾷν ἐπιμελῶς, καὶ διδάσκεσθαι τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ τὸν νοῦν τοῦ χρωμένου αὐτῇ. Παραφυλάττεσθαι δὲ δεῖ ἡμᾶς καὶ τὴν ἀγροικίαν τοῦ ἑρμηνέως, ὃς οὐ μόνον ὅτι γραμματικὴν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν Ἑλληνίδα πεζὴν διάλεκτον καλῶς ἐξεπίσταται· μή πως τὸ ἐκείνου ἀγνόημα, ἢ ὀλίσθημα, ἡμέτερον λογισθῇ.

Ὁ ΚΑΘ. Εὖ λέγεις· οὕτω γενέσθω.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀπέστειλεν ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν βασιλέα ἐπιστο- B λήν, ἣ διαλαμβάνει περί τινων κεφαλαίων τῆς πίστεως καὶ ἠθῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἐρωτῶ οὖν τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου, εἰ οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐν αὐτῇ γέγραπται, ἤ τι τῶν ἐν αὐτῇ γεγραμμένων ἀθετεῖ.

Ὁ ΚΑΘ. Οὕτως ἐφρόνουν, καὶ οὕτω φρονῶ, ὡς ἐν αὐτῇ ἔγραψα.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ποίας συνόδους δέχῃ;

Ὁ ΚΑΘ. Τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων· καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρν' ἁγίων θεοφόρων Πατέρων· καὶ τὴν ἐν Ἐφέσῳ σ' ἁγίων Πατέρων, ἐν ᾗ Νεστόριος καθῃρέθη.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ποίων διδασκάλων στέργεις τὰς γρα- C φὰς καὶ διδασκαλίας;

Ὁ ΚΑΘ. Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ, τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλων πολλῶν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀρξώμεθα λοιπὸν τῆς ἀναγνώσεως τῆς σῆς ἐπιστολῆς, καὶ σκεψώμεθα ἀδελφικῶς τῶν ἐν αὐτῇ κεφαλαίων τὸν νοῦν, εἰ τοῖς προῤῥηθεῖσι θείοις Πατράσι, καὶ ταῖς ἁγίαις συνόδοις ἕπεται.

Ὁ ΚΑΘ. Εὖ λέγεις· οὕτω γενέσθω.

Καὶ ἀναγνόντες, ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἦν γεγραμμένον· Λέγομεν μίαν φύσιν εἰς τὸν Χριστὸν, οὐ κατὰ τὸν Εὐτυχέα συγχέοντες, οὔτε κατὰ τὸν Ἀπολινάριον ἐλαττοῦντες, ἀλλὰ κατὰ Κύριλλον D τὸν Ἀλεξανδρείας ἐν ὀρθοδοξίᾳ, ἅτινα ἔγραψεν ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ κατὰ Νεστορίου, ὅτι μία ἐστὶν ἡ φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁ ἅγιος Κύριλλος οὐκ εἶπε μίαν φύσιν εἰς τὸν Χριστὸν, οὔτε μίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Λόγου, καὶ τότε ἐπήγαγε, τὸ, σεσαρκωμένην. Ἡ δὲ ἁγιωσύνη σου οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπεριμερίμνως καὶ ἀδεῶς εἶπε μίαν φύσιν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ θαυμάζω, πῶς ἐτόλμησεν ἐναλλαγὴν ποιῆσαι τῆς παρὰ τῷ ἁγίῳ τεθείσης λέξεως.

Ὁ ΚΑΘ. Οὐκ ἤλλαξα. Ταὐτὸν γὰρ σημαίνει φύσις Χριστοῦ καὶ φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οὐ σημαίνει ταὐτόν· μὴ γένοιτο! τὸ γὰρ Χριστὸς ὄνομα, κυρίως τὸ συναμφότερον δηλοῖ, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον· διὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,

λέγομεν· ὁ Χριστὸς δὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐ λέγομεν. A Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ μηδένα τῶν ἁγίων εἰπεῖν μίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Μίαν δὲ φύσιν τοῦ Λόγου, ὅτε ἅγιος Κύριλλος, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος εἶπεν. Ὅταν γὰρ λέγωμεν μίαν φύσιν τοῦ Λόγου, τὴν θείαν φύσιν σημαίνει τοῦ Υἱοῦ· ὅταν δὲ προσθῶμεν τὸ, σεσαρκωμένην, καθὼς ὁ ἅγιος Κύριλλος πρὸς Σούκενσον ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ· σύμπας ὁ λόγος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας εἰσφέρεται.

Ὁ ΚΑΘ. Καὶ τίς τῶν ἁγίων μετὰ τὴν ἕνωσιν τοῦτο διαῤῥήδην εἶπεν;

Ὁ ΘΕΩΡ. Πάντες, ὧν ἄνω τὰ ὀνόματα ἀπηρίθμησας.

Ὁ ΚΑΘ. Δεῖξον ἡμῖν ἕνα τούτων, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· ὃ γὰρ εἷς τῶν ἁγίων λέγει, πάντες λέγουσιν, B ὡς ἐξ ἑνὸς τοῦ θείου Πνεύματος ἐμπνεόμενοι.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ σὺν Θεῷ πάντας, οὓς ἄνω ὀνομαστὶ εἴρηκας. Μόνον μὴ ἐκκακήσῃς ἀκούων, καὶ πάντων παραγάγω τὰς μαρτυρίας.

Ὁ ΚΑΘ. Διὰ τοῦτο συνηθροίσθημεν, ἵνα τὸ ἀληθὲς εὕρωμεν· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς ἐκκακεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις.

Ὁ ΘΕΩΡ. Πρὸ τῆς τῶν χρήσεων παρεισφορᾶς, ἀναγκαῖον οἶμαι εἰπεῖν, τί ἐστιν οὐσία, καὶ τί ἐστι φύσις, τί τε ὑπόστασις, καὶ τί πρόσωπον. Διά τοι τοῦτο ἐρωτῶ, πῶς ταῦτα ἐκδέχῃ; ὡς οἱ ἔξω, ἢ ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι διωρίσαντο; C

Ὁ ΚΑΘ. Ἡμεῖς καὶ τῶν ἀμφοτέρων τοὺς ὁρισμοὺς τοὺς περὶ τῶν προκειμένων γινώσκομεν, καὶ πρὸς τὸ εὐθὺ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐπιστημονικῶς ἀπευθύνομεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐγὼ πλείστην ἐν τούτοις διαφορὰν τῶν ἔξω πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶ. Οἱ γὰρ ἔξω σοφοὶ τὸ ἄτομον, ἤτοι τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ ἓν τῷ ἀριθμῷ, οὐσίαν ὁρίζονται· ὅπερ οἱ θεῖοι Πατέρες οὐ παραδέχονται. Οὐσίαν γὰρ οἱ θεοφόροι Πατέρες καὶ φύσιν τὰ καθόλου λέγουσιν, ἅτινα οἱ ἔξω εἶδος ὠνόμασαν. Διὸ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μίαν φύσιν καὶ μίαν οὐσίαν ἐδογμάτισαν, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς· ὡς τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας πολλὰς ὑποστάσεις περιεχούσης· ἀμέλει καὶ ἡ τῶν D ἀνθρώπων φύσις μία οὖσα, ἀπείρους ἔχει τὰς ὑποστάσεις, οἷον Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ ἄτομον καὶ τὸ ἓν τῷ ἀριθμῷ, ἤτοι τὴν ὑπόστασιν, κυρίως οὐσίαν ὡρίσατο, οὕτω φάσκων· Οὐσία δέ ἐστιν ἡ κυριωτάτη, καὶ πρώτως, καὶ μάλιστα λεγομένη, ἣ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινί ἐστιν, οἷον ὅτις ἄνθρωπος, ἢ ὅτις ἵππος. Πῶς οὖν τοὺς θύραθεν τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, καὶ τοὺς διδασκάλους ἡμῶν εἰς ἓν κατὰ τοῦτο συναγαγεῖν δυνατόν ἐστι· τοὺς μὲν τὸ καθόλου, τοὺς δὲ τὰ καθέκαστον, οὐσίαν καὶ φύσιν ὁρισαμένους;

Ὁ ΚΑΘ. Καὶ ἡμεῖς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν

factus est. Atvero, Christus caro factus, non dicimus. Idem et inde patet, quod nemo sanctorum unam Christi naturam dicat. Unam vero naturam Sermonis, tum sanctus Cyrillus, tum sanctus Athanasius ante ipsum dixit. Quippe cum dicimus unam naturam Sermonis, divinam hoc Filii naturam significat: cum vero adjicimus, incarnatam, sicuti sanctus Cyrillus in secunda ad Successum epistola fecit; tota ratio administrationis cum carne comprehenditur.

GEN. Et quis sanctorum hominum post unionem hoc expresse dixit?

THEOR. Omnes quorum nomina supra recensuisti.

GEN. Ostende nobis unum ex eis, et satis erit: nam quod ab uno sanctorum dicitur, ab omnibus dicitur: quod omnes ab uno divino Spiritu afflati fuerint.

THEOR. Non unum duntaxat ostendam, sed universos, adjuvante Deo, quos nominatim supra commemorasti. Saltem auscultando ne defatigeris, et omnium tibi testimonia proferam.

GEN. Propterea convenimus, ut veritatem inveniamus: nec in hujusmodi negotiis defatigari debemus.

THEOR. Antequam ipsa dicta proferamus, necessarium arbitror, ut quid essentia vel substantia sit, quid natura, quid hypostasis, quid persona, dicatur. Propterea te interrogo, quomodo hæc accipias? num ut extori scriptores, an uti doctores Ecclesiæ definierunt?

GEN. Nos amborum de vocibus hisce propositis finitiones novimus, et eas ad rectitudinem dogmatum pietatis scienter dirigimus.

THEOR. Ego plurimum in his extraneos ab Ecclesiæ doctoribus dissidere video. Nam illi eruditi homines exteri individuum, sive hypostasin, et unum numero, substantiam definiunt; quod sane divini Patres non admittunt. Quippe Patres illi gubernati divinitus, substantiam et naturam esse universalia dicunt, quæ scriptores exteri speciem vocarunt. Quapropter in sacrosancta Trinitate naturam unam et unam substantiam, hypostases vero tres, tradiderunt: natura nimirum et substantia plures hypostases continent: et hominum quidem certe natura cum una sit, infinitas habet hypostases; puta Petrum et Paulum, et homines sigillatim universos. Aristoteles autem individuum, et unum numero, sive hypostasin, proprie substantiam definiit, his verbis usus: Substantia, quæ propriissime, primumque ac maxime sic dicitur, est quæ neque de subjecto quodam dicitur, nec in aliquo subjecto est, velut hic homo, vel hic equus. Quo igitur pacto fieri potest ut alieni ab ovili nostro cum doctoribus nostris hac in parte concilientur, cum hi substantiam et naturam universale quiddam, illi singulare definiant?

GEN. Nos quoque substantiam et naturam de

universalibus accipimus, personam vero et hypostasin de singularibus.

THEOR. Macte animo, beatissime Pater, ob hanc satisfactionem : qui et hac in parte cum sanctis Patribus consentis. Quid igitur? horumne finitiones ac declarationem exponemus, an solum hoc nobis sufficiet, quod substantia et natura quiddam universale sint; hypostasis et persona, singulare?

GEN. Si tibi molestum non erit exponere, lubens equidem audiam.

THEOR. Nihil ego meum proferam, sed quidquid ipsa nos Ecclesiæ lumina docuerunt.

GEN. Idem et ipse cognoscere gestio, quid nimirum Ecclesiæ doctores tradiderunt.

THEOR. Sancti Patres ita substantiam definierunt : Substantia primum et proprie est, quidquid per se subsistit, nec esse suum habet in alio. Quid autem id quod per se subsistit? quod per se est, ac non propter aliud, vel in alio suum esse habet; hoc est quod non eget alterius alicujus extra se ad hoc ut exsistat, quale quiddam est color, puta niger aut albus : quæ per se nequeunt exsistere sine corpore quod ea recipiat, ac propterea colorem non dicimus esse substantiam. Ipsum vero corpus, cui color inest, ad hoc coloris haud indiget, ut corpus sit. Imo mutatis coloribus, ipsum non mutatur. Nam ex albo nigrum fit, ex nigro flavum, aliumve colorem induit; ipsum vero semper id, quod est, manet. Itaque propter corpus color est, ut id colore tingat, non autem corpus propter colorem, sed ex seipso. Color itidem in corpore suum esse habet, corpus autem non in colore, sed in seipso exsistit. Eam ob rem corpus substantiam vocamus, cum per seipsum subsistat, et in seipso, non in alio suum esse habeat. Quidquid ergo per se subsistit, et in seipso, non in alio exsistit, est substantia. Sunt autem hæc vel ex materie, vel expertia materiei. Materialia sunt, terra, aqua, aer, ignis : et res ex his compositæ, lapis, arbor, corpus animatum. Expertia materiei, anima ratione prædita, angelus. Hæc igitur, uti modo aiebam, substantia dicuntur. Quippe Deus ultrasubstantialis est, supra omnem positus essentiam, et si quid his etiam ulterius. Atque hoc modo jam cognitum habemus, quid substantia sit. Natura vero, est horum cujusque, jam recensitorum, motus et quietis principium, quatenus in ipsis primis exsistit, non secundum accidens. Verbi gratia, terra quidem movetur, quatenus germina producit, et fetus, omninoque alteratur quatenus secundum hæc ipsa in id mutatur, sed eadem quiescit, quod ad transitionem de loco ad locum attinet, omnino immobilis et itineris expers. Itaque motus et quietis hujusmodi principium, quod terræ substantialiter inest, nec ex causa quadam accessit, naturam vocamus. Ipsum vero naturæ nomen ab nascendo factum est, id est ab exsistendo. Quo fit, ut substantiæ naturæque nomen idem significet :

A ἐπὶ τῶν καθόλου λαμβάνομεν, τὸ δὲ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εὐγέ σοι τῆς ἀπολογίας, μακαριώτατε Πάτερ· σύμφρων κἀν τούτῳ τοῖς ἁγίοις Πατράσι τυγχάνεις. Τί οὖν; τούτων εἴπωμεν τοὺς ὅρους καὶ τὴν ἑρμηνείαν; ἢ τούτῳ μόνῳ ἀρκούμεθα, ὅτι ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις καθόλου ἐστίν· ἡ δὲ ὑπόστασις καὶ τὸ πρόσωπον, καθέκαστον;

Ὁ ΚΑΘ. Εἴ σοι φορτικὸν οὐκ ἔστι λέγειν, ἐγὼ ἡδέως ἀκούσομαι.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐγὼ ἐμὸν μὲν οὐδὲν ἐρῶ, ἀλλ' ὅπερ οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν.

Ὁ ΚΑΘ. Κἀγὼ τοῦτο ἐπιθυμῶ μαθεῖν, τί ἐστιν, ὅπερ οἱ τῆς Ἐκκλησίας εἶπον διδάσκαλοι.

B Ὁ ΘΕΩΡ. Οἱ ἅγιοι Πατέρες τὴν οὐσίαν οὕτως ὡρίσαντο. Οὐσία ἐστὶ πρώτως τε καὶ κυρίως, πᾶν ὅτιπερ αὐθυπόστατον ὑπάρχει, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. Τί δέ ἐστιν αὐθυπόστατον; ὃ καθ' ἑαυτό ἐστι, καὶ οὐ δι' ἄλλο, οὔτε ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι· τουτέστιν, ὃ μὴ χρῄζει τινὸς ἄλλου ἔξωθεν αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπάρχειν· οἷόν τι λέγω τὸ χρῶμα, τουτέστι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν· καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ δύνανται καθ' ἑαυτὰ εἶναι, χωρὶς σώματος τοῦ δεχομένου αὐτά· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ οὐσίαν λέγομεν εἶναι τὸ χρῶμα. Τὸ δὲ σῶμα αὐτὸ, ἐν ᾧ ἐστι τὸ χρῶμα, οὐ δέεται τοῦ χρώματος, εἰς τὸ εἶναι σῶμα· ἀμέλει καὶ τῶν χρωμάτων ἀλλασσομένων, αὐτὸ οὐκ ἀλλάσσεται· καὶ γὰρ ἐκ λευκοῦ γίνεται μέλαν, καὶ ἐκ μέλανος ξανθὸν, ἢ ἕτερον χρῶμα μεταμφιάC ζεται· αὐτὸ δὲ μένει, ὅπερ ἐστὶν, ἀεί. Ἔστιν οὖν τὸ μὲν χρῶμα διὰ τὸ σῶμα ἵνα χρώζῃ αὐτό· τὸ δὲ σῶμα οὐ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ δι' ἑαυτό· καὶ τὸ μὲν χρῶμα ἐν τῷ σώματι ἔχει τὸ εἶναι· τὸ δὲ σῶμα οὐκ ἐν τῷ χρώματι, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸ εἶναι. Διὰ τοῦτο οὖν τὸ σῶμα οὐσίαν καλοῦμεν, ἐπειδὴ αὐθυπόστατόν ἐστι, καὶ ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. Οὐκοῦν πᾶν ὅτιπερ αὐθυπόστατόν τε ὑπάρχει, καὶ ἐν ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ὑπάρχει, οὐσία. Ἔστι δὲ ταῦτα ἢ ὑλικὰ, ἢ ἄϋλα, ὑλικὰ μὲν, γῆ, ὕδωρ, ἀὴρ, πῦρ, καὶ τὰ ἐκ τούτων συνθέντα, λίθος, φυτὸν, ἔμψυχον σῶμα· ἄϋλα δὲ, ψυχὴ λογικὴ, ἄγγελος. Ταῦτα μὲν οὖν, ὡς ἔφην, οὐσία καλοῦνται. Ὁ γὰρ Θεὸς, ὑπερούσιος, ὑπερέκεινα D πάσης οὐσίας, καὶ εἴ τι τούτων ποῤῥωτέρω ὑπάρχει. Τί μὲν οὖν ἐστιν οὐσία, ἔχομεν ἐγνωσμένον. Φύσις δέ ἐστιν ἀρχὴ τῆς ἑκάστου τῶν ἀπηριθμημένων τούτων κινήσεώς τε καὶ ἠρεμίας, ἐν οἷς πρώτοις αὐτοῖς ὑπάρχει, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Οἷόν τι λέγω· ἡ γῆ κινεῖται μὲν, κατὰ τὸ βλαστάνειν, καὶ ζωογονεῖν, καὶ τὸ ὅλον ἀλλοιοῦσθαι, κατὰ ταῦτα αὐτὰ εἰς αὐτὸ μεταβαλλομένη· ἠρεμεῖ δὲ κατὰ τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν, ἀκίνητος οὖσα παντελῶς καὶ ἀπόρευτος. Τὴν οὖν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης ἠρεμίας τε καὶ κινήσεως, οὐσιωδῶς τῇ γῇ ἐνυπάρχουσαν, οὐκ ἔκ τινος δὲ αἰτίας αὐτῇ γενομένην, φύσιν καλοῦμεν. Παρῆκται δὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς φύσεως παρὰ τὸ πεφυκέναι, τουτέστιν ὑπάρχειν. Ὥστε τὸ αὐτὸ σημαίνει τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως· τὸ μὲν

παρὰ τὸ εἶναι, τὸ δὲ παρὰ τὸ πεφυκέναι. Ἀμφότερα δὲ δηλοῦσι τὴν ὕπαρξιν. Οὐ μόνον δὲ ὀνόματι, ἀλλὰ καὶ πράγματι ταυτόν ἐστιν ἡ οὐσία καὶ φύσις, ἢ ὅ τι ἐγγύς. Οὐ γὰρ τὴν κίνησιν αὐτὴν καὶ τὴν ἠρεμίαν τῶν πραγμάτων φύσιν εἰρήκαμεν, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν, τουτέστι τὴν αἰτίαν, καθ' ἣν οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' οὐσιωδῶς αἱ οὐσίαι κινοῦνται καὶ ἠρεμοῦσιν. Ὑπόστασις δέ ἐστι πρᾶγμα ὑφεστώς τε καὶ οὐσιῶδες, ἐν ᾧ τὸ τῶν συμβεβηκότων ἄθροισμα, ὡς ἐν ἑνὶ ὑποκειμένῳ, πράγματι καὶ ἐνεργείᾳ ὑφέστηκεν. Ἔστιν οὖν ἡ οὐσία αὐτὸ τὸ ὂν πρᾶγμα, ἡ δὲ ὑπόστασις καὶ αὐτὸ τὸ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ, ὡς κατὰ συμβεβηκὸς, ἐπιθεωρούμενα. Πρόσωπον δέ ἐστιν, ὃ διὰ τῶν οἰκείων ἐνεργημάτων τε καὶ ἰδιωμάτων ἀρίδηλον καὶ περιωρισμένην τῶν ὁμοφυῶν αὐτοῦ παρέχεται τὴν ἐμφάνειαν. Οἷον Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διεκρίνετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, καὶ ὅτε τὰς θείας ἐκείνας προῤῥήσεις ἐνέπτησε τῷ Δανιὴλ, ἓν πρόσωπον ἀποκεκριμένον τῶν λοιπῶν ἀγγέλων ὄντα ἡμῖν ἐδείκνυ. Ἡ οὖν διὰ τῆς ἐνεργείας ἐγγινομένη τινὸς ἡμῖν γνῶσις· πρόσωπον τοῦτο αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν καλεῖν ἡμᾶς ἐκδιδάσκει. Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κατ' αἴσθησιν γνώσεως ἐπὶ τὴν κατ' ἔννοιαν μετήχθη τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς καθ' ἕκαστον ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἐπιφαινομένης ἑκάστῳ ἰδέας τῶν προσώπων τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διακρίνομεν, κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ὁράσεως· τούτου χάριν καὶ τὸ δι' οἰκείων ἐνεργειῶν τε καὶ ἰδιοτήτων τῶν ὁμοουσίων διαιρούμενον πρόσωπον ἐκαλέσαμεν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τοῦ προσώπου ὑπογραφή· δοκεῖ δέ πως ταυτὸν σημαίνειν τῇ ὑποστάσει, ἢ μικρὸν, ἢ οὐδὲν διαλλάττειν. Τούτου προεγνωσμένου ἡμῖν, ὅτι ταυτόν ἐστιν οὐσία τῇ φύσει, καὶ ἡ ὑπόστασις τῷ προσώπῳ, ὅσα περὶ τῆς οὐσίας λεχθήσεσθαι μέλλει, ταῦτα καὶ τῇ φύσει προσαρμοστέον, καὶ ὅσα περὶ ὑποστάσεως, ταῦτα καὶ τῷ προσώπῳ.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐπιστημόνως οἱ Πατέρες ὡρίσαντο ταῦτα, καὶ διηυκρινημένην τὴν τούτων ἐποιήσαντο ἑρμηνείαν. Πλὴν ἤθελον καὶ χρήσεις αὐτῶν, ἵνα γνῶ, πῶς ταῦτα ἐκδέχονται θεολογοῦντες, ὡς ἂν κατὰ τὸν σκοπὸν αὐτῶν καὶ ἡμεῖς ποιησώμεθα τὴν διάλεξιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας οὕτως αὐτὰ ἐκλαμβάνουσιν, ὡς εἶπεν ἡ ἁγιωσύνη σου ἀνωτέρω· τὴν μὲν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ἐπὶ τῶν καθόλου, τὴν ὑπόστασιν δὲ καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον.

Ὁ ΚΑΘ. Αὐτὸ τοῦτο ζητῶ δειχθῆναί μοι ἐκ τῶν χρήσεων, καὶ μετὰ ταῦτα σὺν Θεῷ ἀρξόμεθα συζητεῖν περὶ ὧν συνεληλύθαμεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Γενέσθω καὶ τοῦτο, ἐπεί σοι δοκεῖ· καὶ παρίτω εἰς μέσον ὁ τῷ ὄντι φιλοσοφώτατος θεῖος Βασίλειος. Οὗτος γὰρ, πρὸς Τερέντιον γράφων, τάδε φησί· Περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ ὅτι οὐσία καὶ ὑπόστασις οὐ ταὐτόν ἐστι, καὶ αὐτοὶ, ὡς νομίζω, ἐπεδημήναντο οἱ ἀπὸ τῆς δύσεως ἀδελφοί. Τὸ στενὸν γὰρ τῆς αὐτῶν γλώττης ὑφορώμενοι, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασιν, ἵνα εἴ τις εἴη διαφορὰ τῆς ἐννοίας, σώζοιτο αὐτῇ ἐν τῇ εὐκρινεῖ ἀσυγχύτῳ δια-

A utrumque deductum a verbis paria denotantibus, et exsistendi significationem habentibus. Neque tantum nomine tenus idem est substantia et natura, sed etiam re; aut saltem proximum quiddam. Non enim motum ipsum, et quietem rerum, naturam esse diximus: sed principium, hoc est causam secundum quam non accidentarie, sed substantialiter moventur et quiescunt substantiæ. Hypostasis autem, est res exsistens et substantialis, in qua congeries accidentium, tanquam in uno subjecto, re et effectu exsistit. Itaque substantia est ipsa res, quæ exsistit; hypostasis vero, tum id quod exsistit, tum quæ in eo veluti per accidens considerantur. At persona est, id quod per actiones et proprietates suas, manifestum et distinctum ab aliis, B ejusdem naturæ consortibus, indicium sui præbet. Veluti Michaelus archangelus, cum de corpore Mosis adversus diabolum disceptabat, et cum divina Danieli oracula pandebat, unam se nobis personam, a cæteris secretam angelis, monstrabat. Itaque cognitio alicujus, quam ex effectu consequimur, ut ejus effecti auctorem personam vocemus, docet. Atque hoc nomen a cognitione, quæ sensu fit, ad eam, quæ fit mente, translatum est. Cum enim singulos homines, per aspectabilem vultuum cujusque formam, ex oculorum intuitu reliquis ab hominibus secernamus: idcirco et id, quod per actiones ac proprietates suas ab ejusdem substantiæ consortibus sejungitur, personam appellavimus. Atque hæc personæ descriptio est. Videtur autem quodam C modo idem significare, quod hypostasis: aut parum, aut nihil differre. Hisce præcognitis, idem nimirum esse substantiam, quod naturam, idem hypostasin, quod personam, quæcunque de substantia dicentur, aptanda naturæ: et quæcunque de hypostasi, personæ.

GEN. Sane quam erudite Patres hæc definierunt et perspicue declararunt. Sed equidem et auctoritates ipsorum dictaque requiro, ut quo pacto hæc de Deo pertractantes accipiant, intelligam: et nos quoque juxta scopum eorum, colloquium hoc instituamus.

THEOR. Ecclesiæ doctores hæc ita, uti sanctitas tua supra dixit, accipiunt; substantiam D scilicet, ac naturam de universalibus; hypostasin et personam, de singularibus.

GEN. Hoc ipsum mihi de Patrum dictis monstrari cupio, ac deinde Deo propitio colloqui de iis incipiemus, quorum causa convenimus.

THEOR. Fiat id quoque quando sic tibi videtur: adeoque prodeat in medium doctissimus reapse divus ille Basilius. Nam ejus, ad Terentium scribentis, hæc verba sunt: Non idem esse, de Deo cum loquimur, substantiam et hypostasin: etiam ipsi, mea quidem opinione, fratres Occidentales indicarunt. Nam linguæ suæ angustiam reveriti, ipsum usiæ nomen lingua Græca reposuerunt, ut si quod in sensu discrimen esset, id ei perspicua

minimeque confusa vocum diversitate salvum esset. Si tamen et nobis indicanda paucis nostra est opinio, dicemus eam substantiæ rationem esse ad hypostasin, quæ rei communis est ad peculiarem. Nam quisque nostrum et communi ratione substantiæ, particeps est essentiæ; et ob peculiares sibi proprietates, hic vel ille est. Sic et ibi, substantiæ quidem ratio communis intelligatur, ut bonitas, divinitas, aut si quid aliud: hypostasis vero, in proprietate paternitatis, aut facultatis sanctificantis, cernitur. Consimilia verba sunt ejusdem divini hominis, ad Amphilochium, sanctissimæ Iconiensis Ecclesiæ lumen, scribentis: Substantia et hypostasis, inquit, ita differunt uti commune ac singulare: puta, quæ animalis est ad unum aliquem hominem ratio. Propterea substantiam divinitatis unam confitemur ut essentiæ ratio minime diversa reddatur: hypostasin vero singulare quid dicimus, ut inconfusa nobis et explicata de Patre, Filio, sanctoque Spiritu sit notio. Quippe si separatas cujusque notas non consideremus, ut paternitatem, ut filietatem, ut sanctificationem; sed de communi notione essentiæ, Deum confiteamur: fieri nullo modo potest ut recte fidei ratio reddatur. Itaque necesse est, ad commune adjecto peculiari, hanc fidei normam confitendo sequi. Commune est divinitas, peculiare paternitas. Hæc conjungentes dicamus: Credo in Deum Patrem. Rursus in confessione Filii consimile fiat, et communi peculiare jungentes, dicamus: Credo in Deum Filium. Similiter et de Spiritu sancto, verbis consentaneo modo conceptis, dicamus: Credo in divinum Spiritum illum sanctum: ita quidem ut ubique servemus in confessione divinitatis unitatem, ac nihilominus personarum peculiare discrimen in separatione proprietatum, quas in singulis mente intelligimus, confiteamur. Qui vero substantiam et hypostasin idem esse dicunt, personas saltem diversas fateri coguntur, ac dum tres hypostases dicere recusant, Sabellii scelus non evitare deprehenduntur: qui et ipse notionem hanc plerumque confundens, personas dividere conabatur; eamdem hypostasin dicens, prout usus exigeret, transformari. Cæterum si quis fortasse testimonia sancti Patris hujus, ex epistolis deprompta, non satis idonea putet, adjungemus alia de ipsius expositione peculiari, quam de fide composuit, et ut ei subscriberet, Eustathium illum Armenium impulit, qui opinionis contrariæ suspicionem de se nonnullis injecerat.

Ea in expositione Basilii verba hæc sunt: Itaque par est eos aperte fateri, quod secundum ea verba credant, quæ a Patribus nostris Nicææ sunt exposita, et quidem in ea sententia, quæ integre de verbis elucet. Sunt enim, qui et in hac ipsa fide veritatis sermoni fraudem faciunt, et pro libitu suo mentem verborum in ea positorum trahunt: quando Marcellus etiam, impie convellens hypostasin Domini nostri Jesu Christi, eumque nudum Sermonem docens, præ se ferre ausus est, hinc ejus opinionis

A στάσει τῶν ὀνομάτων. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς ἐν βραχεῖ τὸ ἡμῖν δοκοῦν εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἕκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἰδιώμασιν ὁ δεῖνά ἐστι καὶ ὁ δεῖνα· οὕτω κἀκεῖ ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινὸς, οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης, ἢ εἴ τι ἄλλο, νοείτω· ἡ δ' ὑπόστασις ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς πατρότητος, ἢ τῆς ἁγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται. Τὰ ὅμοια δὲ ὁ αὐτὸς θεῖος ἀνὴρ πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν τὴν ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τοῦ Ἰκονίου φωτίσαντα ἐπιστέλλων φησίν· Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν, ἣν τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, οἷον, ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖνα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν θεό-
B τητος ὁμολογοῦμεν, ὥστε τὸν τοῦ εἶναι λόγον μὴ διαφόρως ἀποδιδόναι, ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσαν, ἵνα ἀσύγχυτος ἡμῖν καὶ τετρανωμένη ἡ περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἔννοια ὑπάρχοι. Μὴ γὰρ νοούντων τοὺς ἀφωρισμένους περὶ ἕκαστον χαρακτῆρας, οἷον πατρότητα, καὶ υἱότητα, καὶ ἁγιασμὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ εἶναι ἐννοίας ὁμολογούντων Θεὸν, ἀμήχανον ὑγιῶς τὸν λόγον τῆς πίστεως ἀποδίδοσθαι. Χρὴ οὖν, τῷ κοινῷ τὸ ἰδιάζον προστιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· κοινὸν ἡ θεότης, ἴδιον ἡ πατρότης· εἶτα συνάπτοντας λέγειν· *Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα*· καὶ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογίᾳ παραπλήσιον ποιεῖν, καὶ τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἴδιον, καὶ λέγειν· *Εἰς Θεὸν Υἱόν*. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸ ἀκόλουθον
C τῆς ἐκφωνήσεως τὴν προφορὰν σχηματίζοντας λέγειν· *Πιστεύω εἰς τὸ θεῖον Πνεῦμα τὸ ἅγιον*, ὥστε διόλου τὴν ἑνότητα σώζεσθαι ἐν τῇ τῆς θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ τῶν προσώπων ἰδιάζον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν περὶ ἕκαστον νοουμένων ἰδιωμάτων. Οἱ δὲ ταὐτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ παραιτεῖσθαι λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις, εὑρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ Σαβελλίου κακὸν, ὃς, καὶ αὐτὸς πολλαχοῦ συγχέων τὴν ἔννοιαν, ἐνεχείρει διαιρεῖν τὰ πρόσωπα, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἑκάστοτε παρατυγχάνουσαν χρείαν μετασχηματίζεσθαι. Εἰ δέ τις τυχὸν μὴ νομίζοι ἀξιοχρέους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ παναγίου
D τοῦδε Πατρὸς μαρτυρίας, παραθησόμεθα καὶ ἐξ ἰδικῆς ἐκθέσεως, ἣν περὶ πίστεως ἐποιήσατο, παρασκευάσας τὸν Ἀρμένιον Εὐστάθιον ὑπογράψαι, ὑπόνοιάν τισι παρασχόμενον δόξης ἐναντίας.

Ἐν ᾗ ἐκθέσει λέγει ταῦτα· Προσήκει τοίνυν ἐναργῶς ὁμολογεῖν, ὅτι πιστεύουσι κατὰ τὰ ῥήματα, τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Πατέρων ἐκτεθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ, κατὰ τὴν ὑγιῶς ἀπὸ τῶν ῥημάτων ἐμφερομένην διάνοιαν. Εἰσὶ γάρ τινες, οἳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πίστει δολοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸ ἑαυτῶν βούλημα τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ῥημάτων ἕλκοντες· ὅπου γε καὶ Μάρκελλος ἐτόλμησεν ἀσεβῶς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψιλὸν αὐτὸν ἐξηγούμενος λόγον, ἐκεῖθεν προφασί-

ζεσθαι τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τοῦ ὁμοουσίου τὴν διάνοιαν κακῶς ἐξηγούμενος. Καί τινες τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως τὸ τοῦ [τῆς δυσσεβείας τοῦ], Λίβυος Σαβελλίου, ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν ταὐτὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἐκεῖθεν ἕλκουσι τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς ἑαυτῶν βλασφημίας, ἐκ τοῦ ἐγγεγράφθαι τῇ πίστει, ὅτι ἐάν τις λέγῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτον ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὐ γὰρ ταὐτὸν εἶπον ἐκεῖ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν· Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν ἔννοιαν αἱ φωναὶ, τίς χρεία ἦν ἑκατέρων; Ἀλλὰ δῆλον, ὡς τῶν μὲν ἀρνουμένων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἄλλων δὲ λεγόντων ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως. Ὥστε ἐκεῖνο μὲν κεῖται ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ πονηροῦ φρονήματος, τοῦτο δὲ φανέρωσιν ἔχει τοῦ σωτηρίου δόγματος. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἁγίων μαρτυρίας παρασχέσθαι, ἐλθέτω ὁ πολὺς τὰ θεῖα Γρηγόριος [Ναζιανζηνὸς], ὅς ἐν τῷ πρώτῳ *Περὶ θεολογίας* συντάγματι ἐπὶ λέξεως τάδε φησί· Μεσότητα ὅταν εἴπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω, πρὸς ἣν βλέπειν καλῶς ἔχει μόνον, καὶ τὴν φαύλην συναίρεσιν παραιτουμένους, καὶ τὴν ἀτοπωτέραν διαίρεσιν, ὥστε μὴ εἰς μίαν ὑπόστασιν συναιρεθέντα τὸν λόγον δέει πολυθείας, ψιλὰ ἡμῖν καταλιπεῖν τὰ ὀνόματα, τὸν αὐτὸν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὑπολαμβάνουσι. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἐπειδὴ χρὴ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τηρεῖν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, ἤγουν τρία πρόσωπα, ἑκάστην μετὰ τοῦ ἰδιώματος. Τηροῖτο δ' ἂν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἷς μὲν Θεὸς, εἰς ἓν αἴτιον καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένου, οὐδὲ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων· καὶ κατὰ τὸ ἓν καὶ ταυτὸ τῆς θεότητος, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, κίνημά τε καὶ βούλημα, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα· αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς, ἢ ἀναλύσεως, ἢ συγχύσεως. Ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῇ δι' ὧν τὸ ἓν σεμνύνεται πλέον ἢ καλῶς ἔχει. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συντακτικῷ λόγῳ ὁ μέγας οὗτος καὶ θεῖος ἀνήρ· Πιστεύομεν, φησὶν, εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὁμοούσιά τε καὶ ὁμόδοξα, ἐν οἷς καὶ τὸ βάπτισμα τελείωσιν ἔχει, ἔν τε ὀνόμασι καὶ πράγμασιν (οἶδας, ὁ μυηθεὶς) ἄρνησις ὂν ἀθεΐας, καὶ ὁμολογία θεότητος· καὶ οὕτω καταρτιζόμεθα, τὸ μὲν ἓν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες, καὶ τῷ ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως· τὰ δὲ τρία, ταῖς ὑποστάσεσιν, ἤτ' οὖν προσώποις, ὅ τισι φίλον. Μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονείτωσαν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι. Τί γάρ φατε, οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰσφέροντες; Μὴ τρεῖς οὐσίας ὑπολαμβάνοντες, τοῦτο λέγετε; Μέγα οἶδα ὅτι βοήσετε κατὰ τῶν οὕτως ὑπειληφότων· μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τί δὲ οἱ τὰ πρόσωπα; Μὴ ἕν οἷόν τι σύνθετον ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρόσωπον, ἢ ἀνθρωπόμορφον ὅλως; ἄπαγε! καὶ ὑμεῖς ἀντιβοήσετε· μηδὲ πρόσωπον, ὅ τι ποτέ ἐστιν, ἴδοι Θεοῦ, ὃς οὕτως ἔχει. Τί οὖν αἱ ὑποστάσεις ἡμῖν βούλονται, ἢ ὑμῖν τὰ πρόσωπα; Προσερήσομαι τὸ, τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα, οὐ φύσεσιν, ἀλλ' ἰδιότησιν· ὑπέρευγε·

A sibi subministrata principia; male scilicet sententiam vocabuli *consubstantialis* exponens. Itidem illius Afri Sabellii quidam impietati adhærentes, dum idem hypostasin et substantiam opinantur esse, hinc astruendæ blasphemiæ suæ occasiones rapiunt, quod in fide perscriptum sit: Si quis dicit ex alia esse substantia vel hypostasi Filium Dei, hunc anathematizat sancta universalis Ecclesia. Non enim ibi dixerunt, idem esse substantiam et hypostasin. Quippe si unum et idem voces hæ denotarent, quid opus erat utramque poni? Manifestum scilicet est id eam ob causam factum, quod alii Filium de substantia Patris esse negarent, alii de alia hypostasi esse perhiberent. Itaque positum illud est, ad eversionem pravæ sententiæ; hoc salubris B doctrinæ declarationem continet. Quod si de aliis quoque sanctis hominibus testimonia suppeditanda sunt, magnus ille divinis in rebus Gregorius prodeat, cujus in libro *De Theologia* hæc ipsa verba sunt: Medium cum dico, veritatem intelligo: ad quam solam si respiciamus, et pravam illam contractionem, absurdioremque hac etiam divisionem vitabimus, recte faciemus: ut non ad unam hypostasin oratio nostra cogatur, idque hoc solo metu, ne deos plures constituamus; ex quo fieret, ut nuda nobis nomina relinquerentur, existimantibus Patrem, Filium et Spiritum sanctum eumdem esse. Item paulo post: Omnino Deum unum retineamus necesse est, tres hypostases sive tres personas esse profiteamur, servata etiam C uniuscujusque proprietate. Retinebimus autem Deum unum de mei quidem judicii sententia, si et Filius et Spiritus ad unam causam referantur, neque tamen vel compingantur, vel commisceantur: tum ratione unius et ejusdem in divinitate (ut sic loquar) motionis voluntatisque, tum ipsius substantiæ identitatis: tres vero hypostases retinebimus, si nullam animi nostri commistionem, vel resolutionem, vel confusionem cogitabunt: ne dum unitatem amplius veneramur, quam rectum fuerit, totam in nihilum redigamus. Idem magnus ac divinus vir, in oratione, qua pacem composuit: Credimus, inquit, in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ejusdem substantiæ ac majestatis, in quibus et D baptismo sua perfectio constat, tam in nominibus quam in rebus (nosti hæc, quisquis es initiatus es), quippe quod abjuratio est Deum negantis impietatis, divinitatisque confessio. Atque ita perfectionem adipiscimur, unum quidem, quod ad essentiam et individuam adorationem, agnoscentes; tria vero, quantum ad hypostases, vel personas, ut quidam loqui malunt. Nec enim indecore se gerant, de his qui rixantur perinde ac si pietas nobis in nominibus, non in rebus consisteret. Quid enim dicitis, qui tres hypostases affertis? an hoc eo dicitis, quod tres essentias existimetis? Scio vos adversus eos, qui sic existimant, ingentem clamorem excitaturos. Unam enim et eamdem horum triom essentiam statuitis. Quid vos, qui personas dicitis?

Nam unum veluti quiddam compositum fingitis, quod tres vultus aut humanam omnino formam habeat? Vos quoque reclamabitis, absit: nec Dei faciem, quæcumque tandem illa est, unquam videat, qui ita sentit. Quid ergo (nam et hoc interrogare lubet) aut nobis hypostases denotant aut vobis personæ? nimirum esse tria, quæ dividantur; non naturis, sed proprietatibus. Optime. Quo pacto magis aliqui consentiant, et idem dicant, quam cum ita sentiunt, alioqui syllabis discrepantes. Similiter et in oratione qua laudat Athanasium, Alexandrinæ lumen ecclesiæ: Cum enim, ait, una substantia, et tres hypostases a nobis pie dicerentur, quod alterum divinitatis naturam, alterum personarum trium proprietates declaret, ac simili quidem modo ab Italis intelligerentur, verum ob linguæ illius angustiam, verborumque inopiam, hypostasin ab essentia distinguere non possent, eaque de causa in illius locum personarum induxissent nomen, ne tres substantiæ admitterentur, et cætera. Itidem in oratione *de Luminibus*, inquit: Deum cum dico, uno pariter et triplici lumine perstringor; triplici quidem, quantum ad proprietates, sive hypostases, uti quidam appellare malunt, sive personas (nec enim de nominibus contendimus, quandiu syllabæ ad eamdem sententiam tendunt), uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, divinitatis rationem. Satis, opinor, hi celeberrimi doctores de rebus modo propositis, nimirum de substantia et natura, de hypostasi et persona, nobis præscripserunt; aperteque tradiderunt, illas universalis rei significationem habere, has singularis.

A πῶς ἂν τινες συμφρονοῖεν μᾶλλον, καὶ τὸ αὐτὸ λέγοιεν, ἢ οὕτως ἔχοντες, κἂν ταῖς συλλαβαῖς διαφέρωσιν; Ὁμοίως καὶ ἐν οἷς ἐγκωμιάζει τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων φωστῆρα γενόμενον Ἀθανάσιον, πάλιν φησί· Τῆς γὰρ μιᾶς οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων ὑφ' ὑμῶν εὐσεβῶς (τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ τῆς θεότητος, τὸ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας), νοουμένων καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὁμοίως, ἀλλ' οὐ δυναμένων διὰ τὴν στενότητα τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης, καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων πενίαν, διελεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀντεισαγούσης τὰ πρόσωπα, ἵνα μὴ τρεῖς οὐσίαι παραδεχθῶσιν. Ἀμέλει κἂν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ οὕτω φησί· Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἑνὶ φωτὶ περιηστράφθην καὶ τρισί. Τρισὶ μὲν κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἤγουν B ὑποστάσεις [ὑποστάσεσιν], ὅ τισι φίλον καλεῖν, εἴτ' οὖν προσώποις (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχοῦμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν)· ἑνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτουν θεότητος. Ἱκανῶς, οἶμαι, οἱ παρόντες εὐκλεέστατοι διδάσκαλοι περὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐνομοθέτησαν, οὐσίας τε πέρι, καὶ φύσεως ὑποστάσεώς τε καὶ προσώπου· σαφῶς τε παραδεδώκασιν, ὅτι αἱ μὲν τὸ καθόλου σημαίνουσιν· αἱ δὲ, τὸ καθ' ἕκαστον.

GEN. Jam tempus fuerit, ut auctoritates in medium proferas, de quibus sanctorum hominum mentem perspiciamus. Quippe de substantia et natura, de hypostasi et persona, consentimus; nulla penitus in re dissidentes. Nam illa prius etiam quam abs te dicerentur, intelligebamus: sed ex ore tuo lubebat audire, quænam de his vestra esset sententia. Nunc ergo dicito, quisnam sanctorum Patrum naturas duas post unitionem statuerit.

C Ὁ ΚΑΘ. Καιρὸς ἤδη, τὰς χρήσεις εἰς μέσον προσθεῖναι, ἵνα ἐκ τούτων τὸν νοῦν καταθρήσωμεν τῶν ἁγίων. Περὶ γὰρ οὐσίας καὶ φύσεως, ὑποστάσεώς τε καὶ προσώπου, σύμφωνοί ἐσμεν, κατ' οὐδὲν οὐδ' ὅλως διαφερόμενοι. Ταῦτα γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σε εἰπεῖν, ἐγινώσκομεν· ἀλλ' ἠθελήσαμεν ἀκοῦσαι ἐκ τοῦ στόματός σου, πῶς ποτε περὶ τούτων φρονεῖτε ὑμεῖς. Νῦν οὖν εἰπὲ, τίς τῶν ἁγίων δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐδογμάτισεν;

THEOR. Primum, ceu tempore primum, magnum illum Athanasium proferre par est, cujus hæc ipsa verba sunt in epistola ad Epictetum Corinthi episcopum: Ex hoc absurditatem perspicere potestis. Si sermo unius est substantiæ cum corpore, de terra naturam suam habente: sique consubstantialis est Patri Sermo, juxta confessionem Patrum: etiam ipse Pater unius erit substantiæ cum corpore de terra facto. Et cur Arianis indignamini, Filium dicentibus esse creaturam, cum ipsi dicatis, Patrem unius cum creaturis esse substantiæ?

Ὁ ΘΕΩΡ. Πρῶτον, ὡς πρῶτον τῷ χρόνῳ, τὸν μέγαν Ἀθανάσιον παρεισαγαγεῖν ἄξιον, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου ἐπιστολῇ τοιάδε γράφοντα κατὰ λέξιν· Καὶ γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ἡμᾶς ἔξεστιν. Εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι, ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν· ὁμοούσιος δὲ ὁ Λό- D γος τῷ Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν· ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι, τῷ ἐκ γῆς γεγενημένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς, λέγουσι τὸν Υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι;

GEN. Quid ad nos dictum istud, philosophe?

Ὁ ΚΑΘ. Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ἡ χρῆσις αὕτη, φιλόσοφε;

THEOR. Graviter eos tangit, qui dicunt, unam esse naturam Sermonis et carnis. Ac vide, obsecro, quam admirabili ratione sanctus vir Athanasius in tertia figura syllogismum nectat. Quippe jam antea pro confesso habetur, quæcunque de substantia dicenda veniant, eadem et naturæ accommodanda. Hoccine in confesso est, an non?

Ὁ ΘΕΩΡ. Σφόδρα καθάπτεται τῶν λεγόντων μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός. Καὶ ὅρα πῶς θαυμασίως πλέκει τὸν συλλογισμὸν ἐν τρίτῳ σχήματι ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος. Προομολογεῖται γὰρ, ὅτι ὅσα περὶ τῆς οὐσίας λεχθήσεσθαι μέλλει, ταῦτα καὶ τῇ φύσει προσαρμοστέον. Ὡμολόγηται, ἢ οὔ;

GEN. Omnino id quidem.

Ὁ ΚΑΘ. Πάνυ μὲν οὖν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Μεταλάβωμεν [μεταβάλωμεν] οὖν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα εἰς τὸ τῆς φύσεως, καὶ εἴπωμεν· Εἰ ὁμοφυὴς ὁ Λόγος τῷ σώματι, ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν· ὁμοφυὴς δὲ ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοφυὴς ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι, τῷ ἐκ τῆς γῆς γενομένῳ. Ὥστε τοῖς λέγουσιν ὁμοούσιον (ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν ὁμοφυῆ) τὸν Λόγον τῷ σώματι, ἕπεται τὸ, καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον καὶ ὁμοφυῆ εἶναι τῷ σώματι. Οὗ τί ἀτοπώτερον; Τί οὖν ἐκ τούτου τοῦ ἀδυνάτου μανθάνομεν; Ὁ Λόγος τῷ σώματι οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος, οὐδὲ ὁμοφυής. Εἰ δὲ οὔτε ὁμοούσιος οὔτε ὁμοφυὴς τῷ σώματι ὁ Λόγος, δῆλον, ὅτι ἑτεροούσιος καὶ ἑτεροφυὴς, καὶ εἰ ἑτεροφυὴς, ἑτέρα πάντως φύσις τοῦ Λόγου, καὶ ἑτέρα τοῦ σώματος. Οὐκ ἄρα μία φύσις ὁ Χριστός. Εἰ δὲ καὶ τὴν πρώτην πρότασιν τοῦ θείου Ἀθανασίου, ὡς ἔχει ἀκριβείας, κατανοήσωμεν λέγουσαν· Εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, μέγιστον εὑρήσομεν θησαυρόν. Οὐ μάτην γὰρ κεῖται τὸ, Ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν.

Ὁ ΚΑΘ. Ὀρθότατα λέγεις· ἀλλ' ἔχου καὶ τῶν ἑξῆς.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐλθέτω καὶ ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος, ᾧ μᾶλλον ὑμεῖς ἐπερείδεσθε, μαρτυρήσων τῷ λόγῳ· ὃς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ λέγει· Ἴσον γάρ ἐστιν εἰς ἀτοπίας λόγον, τὸ εἰπεῖν, ὅτι μετεβλήθη τὸ σῶμα εἰς θεότητος φύσιν, καὶ μὴν κἀκεῖνο, ὅτι μετεβλήθη ὁ Λόγος εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν. Ὥσπερ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον (ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτός ἐστιν) οὕτω καὶ τὸ ἕτερον. Οὐ γάρ ἐστιν εἰς θεότητος φύσιν μεταχωρῆσαι τί δύνασθαι τῶν κτισμάτων· κτίσμα δὲ καὶ ἡ σάρξ. Σαφῶς δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ, αὐτός τε ὁμολογῶν τὰς δύο φύσεις, καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς ἁγιωτάτων ἐπισκόπων ὑπερμαχῶν, τὰ αὐτὰ λεγόντων, φησίν· Ἐπελαμβάνοντό τινες τῆς ἐκθέσεως ἧς πεποίηνται οἱ ἀνατολικοὶ, καί φασι· Διατί δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἠνέσχετο ἢ ἐπῄνεσεν ὁ Ἀλεξανδρεία; Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγει δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνειν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Λόγου· (ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκὸς) ἀλλ' οὐκ ἔτι τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταῦτα [ταύτας], ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν· καὶ λοιπὸν, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Καὶ μετ' ὀλίγον· Οὐκοῦν οὐ τὸ εἰδέναι τῶν δύο φύσεων τὴν διαφορὰν, τέμνειν ἐστὶν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν. Καὶ μεθ' ἕτερον· Κἀκεῖνο δὲ μὴ ἀγνοείτωσαν· Ὅπου γὰρ ὅλως ἕνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἢ δύο, ἢ καὶ πλειόνων καὶ διαφόρων ἀλλήλοις κατὰ φύσιν. Ὁ τοίνυν λέγων ἕνωσιν, δηλονότι σαρκὸς, ἐμψυχουμένης νοερῶς, καὶ Λόγου, καὶ οἱ δύο λέγοντες φύσεις, οὕτω νοοῦσι. Πλὴν τῆς ἑνώσεως ὁμολογουμένης, οὐκέτι διΐστανται ἀλλήλων τὰ ἑνωθέντα, ἀλλ' εἷς λοιπὸν Υἱὸς, μία φύσις αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ἰδοὺ σαφῶς ἐν τούτοις ὁ τῆς θείας μνήμης Πατὴρ ἡμῶν Κύριλλος, οὐ τὸ εἰδέναι,

A THEOR. Commutemus ergo substantiæ nomen cum naturæ vocabulo, et dicamus : Si ejusdem est naturæ Sermo cum corpore, de terra naturam suam habente; sique Sermo unius est cum Patre naturæ, juxta confessionem Patrum : etiam ipse Pater erit ejusdem cum corpore terreno naturæ. Quo fit, ut si qui dicant, Sermonem unius esse cum corpore substantiæ (valet autem hoc tantumdem, ac si dicas, ejusdem naturæ), sequatur et Patrem esse unius cum corpore substantiæ ac naturæ; quo quid absurdius? Quid ergo de hoc impossibili discimus? Sermo non est ejusdem cum corpore substantiæ, nec ejusdem naturæ. Quod si Sermo nec ejusdem est cum corpore substantiæ, nec ejusdem naturæ, planum est, esse illum substantiæ naturæque di-B versæ. Si naturæ diversæ, omnino alia natura Sermonis est, alia corporis. Non ergo Christus una natura est. Quod si primam hanc divi Athanasii propositionem : Si Sermo unius est substantiæ cum corpore de terra naturam suam habente, quam accurate facta sit, perspexerimus, maximum thesaurum reperiemus. Quippe non frustra positum est : De terra naturam suam habente.

GEN. Rectissime dicis. Sed pergito.

THEOR. Accedat et sanctissimus Cyrillus, cui vos magis innitimini, testimonium orationi nostræ perhibiturus, qui in priore ad Successum epistola inquit : Par est, quod absurditatem attinet, dicere, quod corpus in divinitatis naturam mutatum sit, et vicissim, quod Sermo mutatus sit in naturam carnis. Nam sicut hoc fieri nequit, cum ipse Sermo C sit incommutabilis et alterationis expers : ita nec illud alterum. Non enim creatorum quidquam ad naturam divinitatis transire potest; et caro quoque creatura est. Idem perspicue in Epistola ad Eulogium tam per se naturas duas profitens, quam sanctissimos Orientis episcopos, idem tradentes, propugnans : Reprehendunt, ait, nonnulli factam ab orientalibus episcopis expositionem : Et cur, inquiunt, eos naturas duas dicentes Alexandrinus episcopus ferre potuit, aut probavit? Et paulo post subjicit : Sic et in causa Nestorii, quamvis duas naturas, discrimen carnis et Sermonis significans, dicat (nam alia natura Sermonis est, alia carnis), unionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim D his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur : unam denique naturam Sermonis incarnatam. Ac paulo post : Itaque nosse naturarum duarum discrimen, non est unum Christum in duo secare. Rursum post alia : Nec illud ignorent : Ubicunque sit unionis omnino mentio, non unius rei coitio significatur; sed vel duarum, vel plurium, et inter se natura discrepantium. Qui ergo dicit unionem, videlicet carnis animatæ ac mente præditæ, cum Sermone; quique duas naturas dicunt : eorum hæc mens est atque sententia. Verum posteaquam unionem confessi sumus, non amplius a se invicem unita discrepant; sed unus deinceps Filius est, una Sermonis incarnati natura. Ecce in his divæ memoriæ Cyrillus aperte dicit

Num unum veluti quiddam compositum fingitis, quod tres vultus aut humanam omnino formam habeat? Vos quoque reclamabitis, absit: nec Dei faciem, quæcumque tandem illa est, unquam videat, qui ita sentit. Quid ergo (nam et hoc interrogare lubet) aut nobis hypostases denotant aut vobis personæ? nimirum esse tria, quæ dividantur; non naturis, sed proprietatibus. Optime. Quo pacto magis aliqui consentiant, et idem dicant, quam cum ita sentiunt, alioqui syllabis discrepantes. Similiter et in oratione qua laudat Athanasium, Alexandrinæ lumen ecclesiæ: Cum enim, ait, una substantia, et tres hypostases a nobis pie dicerentur, quod alterum divinitatis naturam, alterum personarum trium proprietates declaret, ac simili quidem modo ab Italis intelligerentur, verum ob linguæ illius angustiam, verborumque inopiam, hypostasin ab essentia distinguere non possent, eaque de causa in illius locum personarum induxissent nomen, ne tres substantiæ admitterentur, et cætera. Itidem in oratione *de Luminibus*, inquit: Deum cum dico, uno pariter et triplici lumine perstringor; triplici quidem, quantum ad proprietates, sive hypostases, uti quidam appellare malunt, sive personas (nec enim de nominibus contendimus, quandiu syllabæ ad eamdem sententiam tendunt), uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, divinitatis rationem. Satis, opinor, hi celeberrimi doctores de rebus modo propositis, nimirum de substantia et natura, de hypostasi et persona, nobis præscripserunt; aperteque tradiderunt, illas universalis rei significationem habere, has singularis.

A πῶς ἂν τινες συμφρονοῖεν μᾶλλον, καὶ τὸ αὐτὸ λέγοιεν, ἢ οὕτως ἔχοντες, κἂν ταῖς συλλαβαῖς διαφέρωσιν; Ὁμοίως καὶ ἐν οἷς ἐγκωμιάζει τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων φωστῆρα γενόμενον Ἀθανάσιον, πάλιν φησί· Τῆς γὰρ μιᾶς οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων ὑφ' ὑμῶν εὐσεβῶς (τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ τῆς θεότητος, τὸ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας), νοουμένων καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὁμοίως, ἀλλ' οὐ δυναμένων διὰ τὴν στενότητα τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης, καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων πενίαν, διελεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀντεισαγούσης τὰ πρόσωπα, ἵνα μὴ τρεῖς οὐσίαι παραδεχθῶσιν. Ἀμέλει κἂν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ οὕτω φησί· Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἑνὶ φωτὶ περιηστράφθην καὶ τρισί. Τρισὶ μὲν κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἤγουν B ὑποστάσεις [ὑποστάσεσιν], ὅ τισι φίλον καλεῖν, εἴτ' οὖν προσώποις (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχοῦμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν)· ἑνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτουν θεότητος. Ἱκανῶς, οἶμαι, οἱ παρόντες εὐκλεέστατοι διδάσκαλοι περὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐνομοθέτησαν, οὐσίας τε πέρι, καὶ φύσεως ὑποστάσεώς τε καὶ προσώπου· σαφῶς τε παραδεδώκασιν, ὅτι αἱ μὲν τὸ καθόλου σημαίνουσιν· αἱ δὲ, τὸ καθ' ἕκαστον.

GEN. Jam tempus fuerit, ut auctoritates in medium proferas, de quibus sanctorum hominum mentem perspiciamus. Quippe de substantia et natura, de hypostasi et persona, consentimus; nulla penitus in re dissidentes. Nam illa prius etiam quam abs te dicerentur, intelligebamus: sed ex ore tuo lubebat audire, quænam de his vestra esset sententia. Nunc ergo dicito, quisnam sanctorum Patrum naturas duas post unitionem statuerit.

THEOR. Primum, ceu tempore primum, magnum illum Athanasium proferre par est, cujus hæc ipsa verba sunt in epistola ad Epictetum Corinthi episcopum: Ex hoc absurditatem perspicere potestis. Si sermo unius est substantiæ cum corpore, de terra naturam suam habente: sique consubstantialis est Patri Sermo, juxta confessionem Patrum: etiam ipse Pater unius erit substantiæ cum corpore de terra facto. Et cur Arianis indignamini, Filium dicentibus esse creaturam, cum ipsi dicatis, Patrem unius cum creaturis esse substantiæ?

GEN. Quid ad nos dictum istud, philosophe?

THEOR. Graviter eos tangit, qui dicunt, unam esse naturam Sermonis et carnis. Ac vide, obsecro, quam admirabili ratione sanctus vir Athanasius in tertia figura syllogismum nectat. Quippe jam antea pro confesso habetur, quæcunque de substantia dicenda veniant, eadem et naturæ accommodanda. Hoccine in confesso est, an non?

GEN. Omnino id quidem.

C Ὁ ΚΑΘ. Καιρὸς ἤδη, τὰς χρήσεις εἰς μέσον προσθεῖναι, ἵνα ἐκ τούτων τὸν νοῦν καταθρήσωμεν τῶν ἁγίων. Περὶ γὰρ οὐσίας καὶ φύσεως, ὑποστάσεώς τε καὶ προσώπου, σύμφωνοί ἐσμεν, κατ' οὐδὲν οὐδ' ὅλως διαφερόμενοι. Ταῦτα γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σε εἰπεῖν, ἐγινώσκομεν· ἀλλ' ἠθελήσαμεν ἀκοῦσαι ἐκ τοῦ στόματός σου, πῶς ποτε περὶ τούτων φρονεῖτε ὑμεῖς. Νῦν οὖν εἰπὲ, τίς τῶν ἁγίων δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐδογμάτισεν;

Ὁ ΘΕΩΡ. Πρῶτον, ὡς πρῶτον τῷ χρόνῳ, τὸν μέγαν Ἀθανάσιον παρεισαγαγεῖν ἄξιον, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου ἐπιστολῇ τοιάδε γράφοντα κατὰ λέξιν· Καὶ γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ἡμᾶς ἔξεστιν. Εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι, ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν· ὁμοούσιος δὲ ὁ Λό- D γος τῷ Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν· ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι, τῷ ἐκ γῆς γεγενημένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς, λέγουσι τὸν Υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι;

Ὁ ΚΑΘ. Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ἡ χρῆσις αὕτη, φιλόσοφε;

Ὁ ΘΕΩΡ. Σφόδρα καθάπτεται τῶν λεγόντων μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός. Καὶ ὅρα πῶς θαυμασίως πλέκει τὸν συλλογισμὸν ἐν τρίτῳ σχήματι ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος. Προομολογεῖται γὰρ, ὅτι ὅσα περὶ τῆς οὐσίας λεχθήσεσθαι μέλλει, ταῦτα καὶ τῇ φύσει προσαρμοστέον. Ὡμολόγηται, ἢ οὔ;

Ὁ ΚΑΘ. Πάνυ μὲν οὖν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Μεταλάβωμεν [μεταβάλωμεν] οὖν τὸ A τῆς οὐσίας ὄνομα εἰς τὸ τῆς φύσεως, καὶ εἴπωμεν· Εἰ ὁμοφυὴς ὁ Λόγος τῷ σώματι, ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν· ὁμοφυὴς δὲ ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοφυὴς ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι, τῷ ἐκ τῆς γῆς γενομένῳ. Ὥστε τοῖς λέγουσιν ὁμοούσιον (ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν ὁμοφυῆ) τὸν Λόγον τῷ σώματι, ἕπεται τὸ, καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον καὶ ὁμοφυῆ εἶναι τῷ σώματι. Οὗ τί ἀτοπώτερον; Τί οὖν ἐκ τούτου τοῦ ἀδυνάτου μανθάνομεν; Ὁ Λόγος τῷ σώματι οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος, οὐδὲ ὁμοφυής. Εἰ δὲ οὔτε ὁμοούσιος οὔτε ὁμοφυὴς τῷ σώματι ὁ Λόγος, δῆλον, ὅτι ἑτεροούσιος καὶ ἑτεροφυής, καὶ εἰ ἑτεροφυής, ἑτέρα πάντως φύσις τοῦ Λόγου, καὶ ἑτέρα τοῦ σώματος. Οὐκ ἄρα μία φύσις ὁ Χριστός. Εἰ δὲ καὶ τὴν πρώτην πρότασιν τοῦ θείου Ἀθανασίου, ὡς ἔχει ἀκριβείας, κατανοήσωμεν λέγουσαν· B Εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, μέγιστον εὑρήσομεν θησαυρόν. Οὐ μάτην γὰρ κεῖται τὸ, Ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν.

THEOR. Commutemus ergo substantiæ nomen cum naturæ vocabulo, et dicamus : Si ejusdem est naturæ Sermo cum corpore, de terra naturam suam habente; sique Sermo unius est cum Patre naturæ, juxta confessionem Patrum : etiam ipse Pater erit ejusdem cum corpore terreno naturæ. Quo fit, ut si qui dicant, Sermonem unius esse cum corpore substantiæ (valet autem hoc tantumdem, ac si dicas, ejusdem naturæ), sequatur et Patrem esse unius cum corpore substantiæ ac naturæ; quo quid absurdius? Quid ergo de hoc impossibili discimus? Sermo non est ejusdem cum corpore substantiæ, nec ejusdem naturæ. Quod si Sermo nec ejusdem est cum corpore substantiæ, nec ejusdem naturæ, planum est, esse illum substantiæ naturæque diversæ. Si naturæ diversæ, omnino alia natura Sermonis est, alia corporis. Non ergo Christus una natura est. Quod si primam hanc divi Athanasii propositionem : Si Sermo unius est substantiæ cum corpore de terra naturam suam habente, quam accurate facta sit, perspexerimus, maximum thesaurum reperiemus. Quippe non frustra positum est : De terra naturam suam habente.

Ὁ ΚΑΘ. Ὀρθότατα λέγεις· ἀλλ' ἔχου καὶ τῶν ἑξῆς.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐλθέτω καὶ ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος, ᾧ μᾶλλον ὑμεῖς ἐπερείδεσθε, μαρτυρήσων τῷ λόγῳ· ὃς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ λέγει· Ἴσον γάρ ἐστιν εἰς ἀτοπίας λόγον, τὸ εἰπεῖν, ὅτι μετεβλήθη τὸ σῶμα εἰς θεότητος φύσιν, καὶ μὴν κἀκεῖνο, ὅτι μετεβλήθη ὁ Λόγος εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν. Ὥσπερ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον (ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτός ἐστιν) οὕτω καὶ τὸ ἕτερον. Οὐ γάρ C ἐστιν εἰς θεότητος φύσιν μεταχωρῆσαι τί δύνασθαι τῶν κτισμάτων· κτίσμα δὲ καὶ ἡ σάρξ. Σαφῶς δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ, αὐτός τε ὁμολογῶν τὰς δύο φύσεις, καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς ἁγιωτάτων ἐπισκόπων ὑπερμαχῶν, τὰ αὐτὰ λεγόντων, φησίν· Ἐπελαμβάνοντό τινες τῆς ἐκθέσεως ἧς πεποίηνται οἱ ἀνατολικοί, καί φασι· Διατί δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἠνέσχετο ἢ ἐπῄνεσεν ὁ Ἀλεξανδρείας; Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγει δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνειν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Λόγου· (ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκός) ἀλλ' οὐκ ἔτι τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταῦτα [ταύτας], ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον D ὁμολογοῦμεν· καὶ λοιπὸν, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Καὶ μετ' ὀλίγον· Οὐκοῦν οὐ τὸ εἰδέναι τῶν δύο φύσεων τὴν διαφορὰν, τέμνειν ἐστὶν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν. Καὶ μεθ' ἕτερον· Κἀκεῖνο δὲ μὴ ἀγνοείτωσαν· Ὅπου γὰρ ὅλως ἕνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἢ δύο, ἢ καὶ πλειόνων καὶ διαφόρων ἀλλήλοις κατὰ φύσιν. Ὁ τοίνυν λέγων ἕνωσιν, δηλονότι σαρκὸς, ἐμψυχουμένης νοερῶς, καὶ Λόγου, καὶ οἱ δύο λέγοντες φύσεις, οὕτω νοοῦσι. Πλὴν τῆς ἑνώσεως ὁμολογουμένης, οὐκέτι διίστανται ἀλλήλων τὰ ἑνωθέντα, ἀλλ' εἷς λοιπὸν Υἱὸς, μία φύσις αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ἰδοὺ σαφῶς ἐν τούτοις ὁ τῆς θείας μνήμης Πατὴρ ἡμῶν Κύριλλος, οὐ τὸ εἰδέναι,

GEN. Rectissime dicis. Sed pergito.

THEOR. Accedat et sanctissimus Cyrillus, cui vos magis innitimini, testimonium orationi nostræ perhibiturus, qui in priore ad Successum epistola inquit : Par est, quod absurditatem attinet, dicere, quod corpus in divinitatis naturam mutatum sit, et vicissim, quod Sermo mutatus sit in naturam carnis. Nam sicut hoc fieri nequit, cum ipse Sermo sit incommutabilis et alterationis expers : ita nec illud alterum. Non enim creatorum quidquam ad naturam divinitatis transire potest; et caro quoque creatura est. Idem perspicue in Epistola ad Eulogium tam per se naturas duas profitens, quam sanctissimos Orientis episcopos, idem tradentes, propugnans : Reprehendunt, ait, nonnulli factam ab orientalibus episcopis expositionem : Et cur, inquiunt, eos naturas duas dicentes Alexandrinus episcopus ferre potuit, aut probavit? Et paulo post subjicit : Sic et in causa Nestorii, quamvis duas naturas, discrimen carnis et Sermonis significans, dicat (nam alia natura Sermonis est, alia carnis), unionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur : unam denique naturam Sermonis incarnatam. Ac paulo post : Itaque nosse naturarum duarum discrimen, non est unum Christum in duo secare. Rursum post alia : Nec illud ignorent : Ubicunque sit unionis omnino mentio, non unius rei coitio significatur; sed vel duarum, vel plurium, et inter se natura discrepantium. Qui ergo dicit unionem, videlicet carnis animatæ ac mente præditæ, cum Sermone; quique duas naturas dicunt : eorum hæc mens est atque sententia. Verum posteaquam unionem confessi sumus, non amplius a se invicem unita discrepant; sed unus deinceps Filius est, una Sermonis incarnati natura. Ecce in his divæ memoriæ Cyrillus aperte dicit

duarum naturarum discrimen nosse, non esse Christum unum in duo secare. Hoc enim vos vereri soletis. At beatus ille Cyrillus vanam hanc vestram formidinem rejicit. Quin et idem in altera ad Successum epistola eadem se sentire, his verbis ostendit: Itaque modum assumptionis humanæ naturæ animo considerantes, naturas duas coivisse per unionem videmus, citra divisionem, confusionem et mutationem. Caro enim, caro est, non divinitas, licet Dei caro facta sit: similiter et Sermo Deus est, non caro, licet dispensatione quadam carnem proprie suam fecerit. Cum igitur hoc animo consideramus, minime delinquimus, dicentes hunc in unionem concursum ex duabus naturis factum. Sed tamen post unionem naturas a se invicem non dividimus, nec unum et impartibilem in duos filios secamus; sed unum dicimus Filium, et uti Patres locuti sunt, unam naturam Sermonis incarnatam. Quantum ergo mente atque oculis animi duntaxat videre possumus, quo pacto Unigenitus ille factus sit homo, duas naturas esse dicimus, at unum Christum, et Dominum, et Filium, Dei Sermonem, qui homo factus et incarnatus est. Quid clarius hoc quærimus? naturas enim duas esse dicimus.

Rursus idem ille divus Cyrillus in Enarratione libri Levitici, de purgatione lepræ disserens, ait: Totum hic mihi rursus Servatoris nostri mysterium, et purgationem, quæ per sacrosanctum baptismum fit, respice. Duas aves accipi vivas et mundas jubet, ut per has volucres hominem illum cœlestem intelligas, hominem pariter et Deum, in duas quidem naturas (quantum ad id quod de utraque dici convenit) distinctum: (quippe Sermo erat, exortus e Deo, in carne mulieris) non tamen divisum: unus enim ex ambobus Christus. Propterea duæ sumuntur aves, et ambæ rursus unius instar intelliguntur. Vides, ut ubique beatus ille Cyrillus naturas duas confiteatur? Quin et in altera ad Successum ait epistola: Qui Dominum nuda carne passum dicit, alienum a ratione voluntateque cruciatum facit. At, si quis dicat eum participe mentis anima passum, ut spontaneus sit cruciatus, nihil dicere prohibet eum in hominis natura passum. Quod si verum est, cur non duas naturas exstitisse dabimus post unionem, citra ullam divisionem? Quare si quis ait, Christo pro nobis carne passo, nihil aliud dicit, quam Christo pro nobis natura nostra passo. Vides, uti clarissime naturas duas beatus Cyrillus post unionem confiteatur? Etiam magnum illum in rebus divinis Gregorium videamus. Ait enim in oratione de Filio: Deum appellari putemus, non Sermonis, sed ejus qui oculis cernebatur. Qui enim proprie Dei Deus esse possit? quemadmodum et Pater dicitur, non ejus, qui cernebatur, sed Sermonis. Erat enim duplex. Itaque partim hæc de utrisque proprie, partim non proprie dicuntur, diverso scilicet modo, quam in nobis res habet. Nam Deus proprie quidem noster est Deus, non autem proprie Pater. Et

A φησὶ, τῶν δύο φύσεων τὴν διαφορὰν, τέμνειν ἐστὶν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν. Τοῦτο γὰρ ὑμεῖς δεδοίκατε· ἀλλ' ὁ μακάριος Κύριλλος ἐκβάλλει τὸν τοιοῦτον μάταιον φόβον ὑμῶν. Ἀλλὰ καὶ τῇ δευτέρᾳ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ φαίνεται ὁ αὐτὸς τὰ αὐτὰ φρονῶν, δι' ὧν φησιν· Ἐννοοῦντες τοίνυν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιασπάστως, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως. Ἡ γὰρ σὰρξ σάρξ ἐστι, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σάρξ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λόγος Θεός ἐστι, καὶ οὐ σάρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκωσιν οἰκονομικῶς. Ὅταν οὖν ἐννοῶμεν τοῦτο, οὐδὲν ἀδικοῦμεν, τὴν εἰς ἑνότητα συνδρομὴν ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι λέγοντες. Μετὰ μέντοι τὴν ἕνωσιν οὐ διαιροῦμεν τὰς φύσεις ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ εἰς B δύο τέμνομεν υἱοὺς, τὸν ἕνα καὶ ἀμέριστον, ἀλλ' ἕνα φαμὲν Υἱὸν, καὶ ὡς οἱ Πατέρες εἰρήκασι, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Οὐκοῦν ὅσον ἧκεν εἰς ἔννοιαν καὶ εἰς μόνον τὸ ὁρᾷν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι, τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ Μονογενὴς, δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν· ἕνα δὲ Χριστὸν, καὶ Κύριον, καὶ Υἱὸν τὸν Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον. Τί τούτου ἐστὶ σαφέστερον ἐπιζητοῦμεν; δύο γὰρ φύσεις τὰς φύσεις εἶναί φαμεν.

Πάλιν ὁ αὐτὸς θεῖος Κύριλλος ἐν τῇ εἰς τὸ Λευϊτικὸν βιβλίον ἐξηγήσει περὶ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς λέπρας φησίν· Ὅλον δὴ πάλιν ἐν τούτοις περιάθρει τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον, καὶ τὸν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθαρισμόν. Δύο μὲν ὀρνίθια C κελεύει ληφθῆναι ζῶντα καὶ καθαρὰ, ἵνα νοήσῃς διὰ τῶν πετεινῶν τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον, ἄνθρωπόν τε ὁμοῦ καὶ Θεὸν, εἰς δύο μὲν φύσεις (ὅσον ἧκεν εἰς τὸν ἑκάστῃ πρέποντα λόγον) διαιρούμενον· (Λόγος γὰρ ἦν, ὁ ἐκ Θεοῦ ἀναλάμψας ἐν σαρκὶ τῆς γυναικὸς) πλὴν οὐ μεριζόμενον· εἷς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστός. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς δύο λαμβάνονται τὰ ὀρνίθια, καὶ νοεῖται πάλιν ὡς ἓν ἀμφότερα. Ὁρᾷς πῶς δι' ὅλου ὁ μακάριος Κύριλλος δύο φύσεις ὁμολογεῖ; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ φησιν· Ὁ γὰρ λέγων σαρκὶ παθεῖν γυμνῇ τὸν Κύριον, ἄλογον καὶ ἀκούσιον ποιεῖται τὸ πάθος. Ἐὰν δέ τις εἴπῃ, μετὰ ψυχῆς νοερᾶς παθεῖν αὐτὸν, ἵνα ᾖ τὸ πάθος ἑκούσιον, οὐδὲν κωλύει λέγειν, τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸν παθεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, D πῶς οὐ τὰς δύο φύσεις ὑφεστάναι δώσομεν μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἀδιαιρέτως; Ὥστε εἴ τις λέγει, Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, οὐδὲν ἕτερον λέγει, πλὴν ὅτι, Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ὁρᾷς πῶς σαφέστατον δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ ὁ μακάριος Κύριλλος; Ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ τὸν πολὺν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ λόγῳ· Θεὸς δὲ λέγοιτο ἂν, οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὁρωμένου δέ. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; ὥσπερ καὶ Πατὴρ, οὐ τοῦ ὁρωμένου, τοῦ Λόγου δέ· καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς. Ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίως ἢ ἐφ' ἡμῖν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεὸς ὁ Θεὸς, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ ποιεῖ τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, ἡ

τῶν ὀνομάτων ἐπίζευξις, ἐναλλαττομένων τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγκρασιν. Σημεῖον δέ· Ἡνίκα αἱ φύσεις διΐστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Ὁρᾷς ὅτι διπλοῦν αὐτὸν καλεῖ τὸν Χριστόν; Καὶ πάλιν φησίν· Ἡνίκα αἱ φύσεις διΐστανται ταῖς ἐννοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὰ ἑξῆς. Παύλου λέγοντος ἄκουσον· *Ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης*· Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατήρ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ. Ἄκουε τί φησιν· Εἰ γὰρ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει. Εἰ δὲ οὐ τῇ φύσει ἕν, λείπεται πάντως, δύο εἶναι τῇ φύσει. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Κληδόνιον δευτέρᾳ [πρώτῃ] ἐπιστολῇ ὁ αὐτὸς διαῤῥήδην φησί· Φύσεις δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· υἱοὶ δὲ οὐ δύο, οὐδὲ θεοί· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα δύο ἄνθρωποι, εἰ καὶ οὕτως ὁ Παῦλος τὸ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἐκτὸς προσηγόρευσε. Καὶ εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ Σωτήρ· εἴπερ μὴ ταὐτὸν τὸ ἀόρατον τῷ ὁρατῷ, καὶ τὸ ἄχρονον τῷ ὑπὸ χρόνον· οὐκ ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος· μὴ γένοιτο. Τὰ γὰρ συναμφότερα, ἓν τῇ συγκράσει· Θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος, ἢ ὅπως ἄν τις ὀνομάσειε. Λέγω δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο ἔμπαλιν ἢ ἐπὶ τῆς Τριάδος ἔχει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν· οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο, ἓν γὰρ τὰ τρία, καὶ ταὐτὸν τῇ θεότητι. Ὁρᾷς ἀκρίβειαν θεολογίας; Ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο φησί, τὰ ἐξ ὧν ὁ Σωτήρ. Τουτέστιν, ἄλλη καὶ ἄλλη φύσις. Τὸ γὰρ ἄλλο οὐδετέρως τιθέμενον, ἐπὶ τῆς φύσεως τάττεται· τὸ δὲ ἄλλος, ἐπὶ τῆς ὑποστάσεως. Καὶ τοῦτο δῆλον αὐτὸς ποιεῖ παρακατιών· ἐκεῖ μὲν γάρ, ἐπὶ τῆς θεότητος δηλονότι, ἄλλος καὶ ἄλλος· ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν· οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο· ἓν γὰρ τὰ τρία, καὶ ταὐτὸν τῇ θεότητι. Ἀλλὰ καὶ προϊών φησιν· Ὥσπερ καὶ τὸ διὰ Χριστοῦ γεγονέναι τὰ πάντα, καὶ κατοικεῖν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, οὐ κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοούμενον, κιρναμένων ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω δὴ καὶ τῶν κλήσεων, καὶ περιχωρουσῶν ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφυΐας. Ἀπόχρη ταῦτα παρὰ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Τῆς δ' αὐτῆς ἐννοίας καὶ Γρηγόριον τὸν ἐν ἁγίοις ἐπισκοπήσαντα ἐν τῇ Νυσσαέων ἐπιδείξομαι, ἐν οἷς φησιν ἐν τῷ πρὸς Σιμπλίκιον λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτως· Ὥστε ἐπειδὴ δύο περὶ Χριστοῦ γινώσκομεν, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον, ἓν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον, ἓν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τὸ κατὰ ἄνθρωπον, ἀκολούθως τὸ μὲν ἀΐδιον τῇ θεότητι προσμαρτυροῦμαι, τὸ δὲ κτιστὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ λογιζόμεθα φύσει. Ἤκουσας ὅπως καὶ οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ φησιν, ὅτι δύο περὶ Χριστοῦ γινώσκομεν, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Εἶτα, ἓν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον, φησί. Καὶ παρακατιών. Τὸ δὲ κτιστὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ λογιζόμεθα φύσει. Ἰδοὺ φύσιν θείαν ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ὁμολογεῖ ἀριδήλως. Ἀλλὰ κἂν

[a] Ephes. I, 17.

A hoc illud est, quod hæreticos in errorem trahit, vocum scilicet harum conjunctio, permutatis inter se vocabulis, propter naturarum coalitionem. Ejus hoc argumentum est. Cum naturæ cogitando distinguuntur, etiam ipsa simul vocabula distinguuntur. Vides eum Christum appellare duplicem? Rursus ait : Cum naturæ cogitando distinguuntur, etiam ipsa simul vocabula distinguuntur. Verum videamus et sequentia. Paulum dicentem audi : *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloriæ* : Christi quidem ille Deus est, pater autem gloriæ. Nam licet utraque natura copulata sit quiddam unum, non tamen hoc a natura est, sed propter coitionem. Audi quid dicat : Licet utraque
B natura copulata sit quiddam unum, non tamen hoc a natura est. Si vero non unum a natura est, relinquitur omnino, duo esse a natura. Idem in prima ad Cledonium epistola, disertis verbis ait : Naturæ duæ. Deus et homo, quemadmodum et anima et corpus; non tamen duo filii, nec dii : sicut nec hic quidem duo homines, tametsi Paulus ad hunc modum internam externamque partem hominis appellaverit. Atque ut paucis rem complectar, aliud quidem atque aliud sunt ea de quibus Servator constat (nisi aspectabile sit idem cum inaspectabili, et temporis expers idem cum eo quod tempori subest), non tamen alius atque alius. Absit hoc. Ambo enim hæc copulatione unum sunt, Deo nimirum humanam naturam, et homine divinita-
C tem suscipiente, vel quocunque tandem alio verbo quis hanc rem exprimendam duxerit. Dico autem aliud atque aliud vice versa atque in Trinitate res habet. Illic enim alius atque alius, ne hypostases confundamus : non autem aliud atque aliud, quod tria sint unum et idem, quoad divinitatem. Vides quam accurate de rebus divinis loquatur? Aliud, ait, atque aliud sunt ea de quibus Servator constat : hoc est alia atque alia natura. Nam aliud, neutro genere positum, de natura dicitur : alius vero, de hypostasi. Atque hoc progrediens ulterius manifesto declarat : Illic, ait, nimirum in divinitate, alius atque alius, ne personas confundamus; non autem aliud atque aliud, quod tria sint unum et idem, quoad divinitatem. Quin et ulterius inquit :
D Sicut et illud, per Christum omnia facta esse, et Christum in cordibus nostris habitare, non secundum eam Christi partem dicitur quæ in oculos cadit, sed secundum eam quæ intellectu percipitur; permistis videlicet, ut naturis, sic etiam nominibus, seque ratione connaturalitatis invicem complectentibus. Hæc de magno illo Gregorio Theologo protulisse satis est. Ejusdem vero sententiæ sanctum quoque Gregorium Nyssensem episcopum fuisse demonstrabo, in lib. ad Simplicium his verbis utentem : Quoniam duo de Christo agnoscimus, hoc divinum, illud humanum, unum natura divinum, et unum dispensatione humanum : idcirco æterni-

tatem divinitati equidem attribuo, creatum vero humanam ad naturam referimus. Audistine quo pacto et hic divinus vir dicat, duo nos de Christo agnoscere, hoc divinum, illud humanum? Deinde, unum natura divinum, inquit. Et progressus ulterius: Creatum, ait, humanam ad naturam referimus. Ecce divinam in Christo naturam, ac naturam humanam manifeste confitetur. Quin et Basilii liber adversus Eunomium scriptus, eadem docens, hæc verba continet: Mediatorem illum Dei et hominum, sicut a magno illo Apostolo appellatur [1], nihil ita demonstrat, ut Filii nomen utrique naturæ, divinæ ac humanæ, ex æquo accommodatum. Idem enim et Dei Filius est, et Filius hominis per dispensationem factus est. Vides, uti duas naturas, divinam et humanam, confitetur? Eadem facientem videre licet in quarto ejusdem argumenti libro, ubi hæc verba sunt: Ubique temperamentum ejus, quod humanum est, cum illo quod divinum, prædicans Apostolus nihilominus in utroque, quod cuique proprium est, perspicit. Hic et de iis quæ utrique naturæ propria sunt, tradit; veluti quæ reapse sint, et animi consideratione percipiantur. Hinc paulo post subjicit: Ac ne quis naturæ temperamenti experti passionem in cruce attribuat, per alia clarius errorem hujusmodi corrigit, Mediatorem eum Dei et hominum, et Deum appellans ut, quoniam duo de uno dicantur, de utroque quod utrique competit, intelligatur. Hic apertissime duo de uno dici prædicat, nimirum naturas duas.

A τῷ Βασιλείῳ βιβλίῳ [καὶ τὸ Βασιλείου βιβλίον τὸ], τῷ πρὸς τὸν Εὐνόμιον τὰ αὐτὰ διδάσκον, φησί· Τὸν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καθὼς ὠνόμασεν ὁ μέγας ἀπόστολος, οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ τοῦ Υἱοῦ δείκνυσιν ὄνομα, ἑκατέρᾳ τῇ φύσει, τῇ θείᾳ τε καὶ ἀνθρωπίνῃ, κατὰ τὸν ἴσον ἐφαρμοζόμενον. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ Θεοῦ Υἱός ἐστι, καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου κατ' οἰκονομίαν ἐγένετο. Ὁρᾷς πῶς δύο φύσεις, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην ὁμολογεῖ; Τὰ δ' αὐτὰ πράττοντα κἂν τῷ τετάρτῳ λόγῳ τῆς αὐτῆς πραγματείας ἔξεστιν αὐτὸν θεωρῆσαι. Πανταχοῦ γάρ, φησί, τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν ὁ Ἀπόστολος κηρύσσων, οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἴδιον καθορᾷ. Ἐνταῦθα καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἑκατέρας φύσεως ἡμῖν διετάξατο, ὡς ὑπαρχόντων τε καὶ τῇ θεωρίᾳ B λαμβανομένων. Εἶτα προϊών, μετ' ὀλίγον φησί· Καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι' ἑτέρων τρανώτερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην, μεσίτην αὐτὸν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ Θεὸν ὀνομάζων, ἵνα ἐκ τοῦ τὰ δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι, τὸ πρόσφορον νοεῖτο περὶ ἑκάτερον. Σαφέστατα ἐνταῦθα δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι φησί, δηλονότι φύσεις.

Similiter et in oratione de Filio secunda, clarius idem duarum naturarum proprietates, etiam post ineffabilem illam evacuationem, salvas et integras esse tradit: Credimus, inquit, in unum Deum Patrem ingenitum, et in unum Filium genitum Jesum Christum, ejusdem substantiæ cum Patre secundum divinitatem, et nobiscum secundum carnem: non duos, sed unum Filium, salvis naturarum proprietatibus. Quin et magnus Ambrosius, Mediolanensium pontifex, ad Apollinarium scribens, sic ait: Discrimen carnis et divinitatis servemus. Unus in utroque loquitur Filius, quoniam utraque natura in ipso est: verum licet idem loquatur, non uno tamen modo loquitur. Nam vides in eo nunc quidem Dei majestatem, nunc autem passiones hominis. Consentanea vero jam dictis et in secundo ad Gratianum Augustum libro tradit: Homo Jesus Christus, Dominus majestatis, dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est, humanæ atque divinæ. Sed et in libro ad Sabinum episcopum idem vir sanctissimus ait: Cum esset in proprietate divinitatis, exinanivit se, et accepit plenitudinem naturæ et perfectionem humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi; ut esset perfectus in utraque natura.

GEN. Equidem arbitror ante multos annos curæ tibi fuisse, libros uti colligeres, sanctorumque virorum auctoritates de naturis duabus excerperes.

THEOR. Ea vero multæ curæ, multique temporis

[1] I Tim. II, 5.

Ὁμοίως δὲ κἂν τῷ δευτέρῳ λόγῳ περὶ Υἱοῦ ὁ αὐτὸς σαφέστερον ἡμῖν τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα σώζεσθαι παραδίδωσι καὶ μετὰ τὴν ἄφραστον C κένωσιν. Πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα Θεόν, φησί, Πατέρα ἀγέννητον, καὶ εἰς ἕνα γεννητὸν Υἱὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἡμῖν δὲ κατὰ τὴν σάρκα· οὐ δύο, ἀλλ' ἕνα Υἱόν, σωζομένων τῶν ἰδιωμάτων τῶν φύσεων. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀμβρόσιος, ὁ Μεδιολάνων τὴν ἀρχιερωσύνην λαβών, πρὸς Ἀπολινάριον γράφων, οὕτω φησί· Φυλάξομεν τὴν διαφορὰν σαρκὸς καὶ θεότητος. Εἷς ἐν ἑκατέρῳ λαλεῖ ὁ Υἱός, ἐπειδήπερ ἑκατέρα φύσις ἐστὶν ἐν αὐτῷ· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ αὐτὸς λαλεῖ, οὐχ ἑνὶ μέντοιγε τρόπῳ λαλεῖ. Ὁρᾷς γὰρ ἐν αὐτῷ νῦν μὲν δόξαν Θεοῦ, νῦν δὲ πάθη ἀνθρώπου. Ἀκόλουθα δὲ τοῖς εἰρημένοις κἂν τῷ δευτέρῳ τοῦ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα συντάγματος λέγει. Ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι D λέγεται, ἑκατέρας ὑπάρχων φύσεως κοινωνός, τουτέστιν ἀνθρωπίνης καὶ θείας· ἀμέλει κἂν τῷ πρὸς Σαβῖνον τὸν ἐπίσκοπον λόγῳ αὐτοῦ ὁ αὐτὸς ἁγιώτατος ἀνήρ φησιν· Ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς θεότητος ὢν ἐκένωσεν ἑαυτόν, καὶ ἔλαβε τὸ τέλειον τῆς κατ' ἄνθρωπον φύσεως ὁλόκληρον· ὡς οὐδὲν ἔλειπε τῷ Θεῷ, οὕτως οὐδὲ τῷ καταρτισμῷ τῷ κατ' ἄνθρωπον, ἵνα τέλειος ἐν ἑκατέρᾳ φύσει τυγχάνῃ.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι πρὸ πολλῶν χρόνων ἔσχες ἐπιμέλειαν τοῦ συναγαγεῖν βιβλία, καὶ παρεκβαλεῖν χρήσεις ἁγίων περὶ τῶν δύο φύσεων.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐκεῖνα δέονται πολλῆς φροντίδος καὶ

χρόνου, ὅσα σπάνιά εἰσι καὶ δυσεύρετα. Περὶ δὲ τῶν δύο φύσεων, οὐ σπάνις, ἀλλὰ πλοῦτος ὑπερβολικὸς καὶ δαψίλεια ἐν πάσῃ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, ὅση ἀέρος χύσις. Εἰ οὖν καὶ πλειόνων δέῃ, ἑτοίμως ἔχω καὶ ἄλλας παραγαγεῖν. Αὐτίκα γοῦν ἔξεστιν ἀκοῦσαι καὶ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου, περὶ τῶν αὐτῶν λέγοντος ἐν τῷ *Περὶ Τριάδος* συντάγματι, κατὰ τὸ ιζ' κεφάλαιον οὕτως· Ὅταν ἀκούσῃς περὶ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ τὰς ἐναντίας φωνὰς, κατ' ἀλλήλων μέριζε ταῖς φύσεσι τὰ λεγόμενα· ἂν μέν τι μέγα καὶ θεῖον, τῇ θείᾳ φύσει προσνέμων· ἂν δέ τι μικρὸν καὶ ἀνθρώπινον, τῇ ἀνθρωπείᾳ λογιζόμενος φύσει. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῶν φωνῶν ἀσύμφωνον διαφεύξῃ, ἑκάστης δὲ πέφυκε δεχόμενος φύσεως· καὶ τὸν Υἱὸν ἕνα καὶ πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρόσφατον, κατὰ τὰς θείας Γραφὰς ὁμολογήσεις. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Ἰουστῖνος. Ὁ δὲ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῆς, οὕτω φησίν· Ὁ μεσίτης ἀμφοτέροις κοινωνεῖ, ὧν ἐστι μεσίτης. Μεσίτου γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ ἑκατέρου ἐχόμενον, ὧν ἐστι μεσίτης, κοινωνεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγον· Εἰ τοίνυν μὴ ἔχεται τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, οὐκ ἔστι μεσίτης, ἀλλὰ ἀπεσχοίνισται. Ὥσπερ γὰρ τῆς ἀνθρώπων ἔχεται φύσεως, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἤρχετο· οὕτω καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ ἤρχετο. Τούτοις τοῖς ἁγίοις Πατράσι συμφωνοῦσα ἡ ἁγία μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡ ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθεῖσα Θεοῦ νεύματι, καὶ εὐσεβεῖ βασιλέων θεσπίσματι, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον ἐδογμάτισεν, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀναιρουμένης διὰ τὴν ἕνωσιν· σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης· οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλὰ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὁ ΚΑΘ. Ὅλως τὸ λέγειν δύο φύσεις, ἔμφασιν εἰσάγει διαιρέσεως· καὶ δέδοικα, μήπως φεύγοντες τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς τὸ μίαν φύσιν λέγειν, εἰς τὸ τοῦ Νεστορίου ἐμπέσωμεν βάραθρον, διὰ τὰς δύο φύσεις δύο πρόσωπα παρεισάγοντος.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀλλ' ὁ Νεστόριος δύο φύσεις ἔλεγε κεχωρισμένας, οὐχ ἡνωμένας εἰς πρόσωπον ἕν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ φησιν· Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγει δύο φύσεις, σημαίνων τὴν διαφορὰν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, (ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκός·) ἀλλ' οὐκέτι τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταύτας, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν, καὶ μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Βάδιζε οὖν σὺ, κατὰ τὴν τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος παραγγελίαν, μήτε εἰς τὰ δεξιὰ, μήτε εἰς τὰ ἀριστερὰ, ἀλλὰ τὴν μέσην καὶ βασιλικὴν ὁδόν. Τέσσαρες γάρ εἰσιν αἱρέσεις ἐκ διαμέτρου ἀλλήλαις μαχόμε-

A egent, quæ rara sunt, et inventu difficilia. De duabus autem naturis non penuria, sed supra modum ingens abundantia copiaque reperitur in omni a Spiritu Dei profecta Scriptura, quanta scilicet est aeris late diffusi amplitudo. Quare si etiam pluribus opus sit, paratus sum et alias proferre. Et quidem mox licet audiamus magnum illum philosophum atque martyrem Justinum, de iisdem loquentem in libro *De Trinitate*, capite decimo septimo : Cum audieris, inquit, de uno Filio voces contrarias, convenienter partire naturis ea quæ dicentur : si magnum ac divinum aliquid, divinæ naturæ attribuens; sin exiguum et humanum, ad humanam naturam referens. Sic enim et ipsarum vocum discrepantiam vitabis, natura qualibet sibi cognata

B recipiente : et unum Filium tam ante omnia sæcula, quam recens ortum juxta Litteras sacras confiteberis. Hæc divinus ille Justinus. Joannes autem Chrysostomus, in Epistolæ ad Timotheum scriptæ interpretatione sic ait : Mediator amborum consors est, quorum scilicet est mediator. Quippe mediatoris est, ut conjunctus eorum utrique, quorum mediator est, participet. Ac paulo post : Si ergo non conjunctus est cum natura Patris, non est mediator, sed est ab eo separatus. Quemadmodum enim cum hominum natura conjunctus est, quoniam ad homines venit : ita et cum Dei natura, quoniam a Deo venit. Cum hisce sanctis Patribus consentiens sancta illa, magnaque et universalis

C synodus, Chalcedone nutu Dei pioque decreto Augustorum congregata, statuit unum et eumdem esse Christum, Filium, Dominum, Unigenam, in naturis duabus citra confusionem, mutationem, divisionem, separationem adagnitum : nequaquam naturarum discrimine sublato propter unitionem, sed salva potius proprietate utriusque naturæ, ac in unam personam et unam hypostasin coeunte : non in duas personas partitum vel divisum, sed unum et eumdem Filium unigenam, Deum Sermonem, Dominum Jesum Christum.

GEN. Omnino duas dicere naturas, speciem quamdam divisionis introducit : ac vereor equidem, ne devitato Eutychetisis barathro, quod est unam naturam dicere, in Nestorii barathrum incidamus,

D per duas naturas, duas personas introducentes.

THEOR. Nestorius vero duas naturas separatas aiebat, non unitas in unam personam. Atque hoc sane denotans sanctus ille Cyrillus, in epistola, quam ad Eulogium scripsit, ait : Sic et in causa Nestorii. Quamvis duas naturas, discrimen carnis et Sermonis significans, dicat (alia namque natura Sermonis est, alia carnis), unionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur; unam denique naturam Sermonis incarnatam. Tu igitur, juxta sapientis illius Salomonis admonitionem, nec ad sinistram incesseris, sed media regiaque via. Sunt enim quatuor hæreses ex diametro inter se pugnantes : duæ de divinitate, ac duæ de

humana natura. In divinitate Sabellius quidem aiebat esse naturam unam, et unam hypostasin; Arius vero tres hypostases, ac tres naturas diversas et alienas a se invicem. Nos vero nec in unum tria commiscemus ne Sabellii morbo laboremus, nec in tria peregrina et aliena inter se dividimus ne in Arii furorem incidamus; sed naturam unam in tribus hypostasibus prædicamus. Rursum de incarnatione Dei Sermonis velut ex diametro inter se pugnabant Nestorius et Eutyches. Quippe Nestorius aiebat duas naturas separatas et duas personas, et duos Christos, et duos Filios; Eutyches vero naturam unam et unam hypostasin. Nos autem dicimus unam hypostasin, unum Christum, unum Filium, in duabus perfectis naturis, divinitate, inquam, et humanitate, inseparabiliter et citra confusionem unitis. Itaque semita media regiaque, sicuti diximus, incedito (quemadmodum Gregorius ille Theologus ait: Medium cum dico, veritatem intelligo, ad quam solam si respiciemus, recte faciemus), nec est quod numerum duorum reformides. Quemadmodum enim, cum in divinitate tres hypostases dicimus, nullam naturæ divisionem facimus: sic et in hac dispensatione, cum duas naturas dicimus, nullam ipsius hypostasis divisionem facimus. Atque hoc illud est, quod Gregorius Theologus in II ad Cledonium libro dicit: Dico autem aliud atque aliud, versa vice atque in Trinitate res habet. Illic enim alius atque alius, ne hypostases confundamus; non autem aliud atque aliud; quia tria sunt unum et idem quoad divinitatem. Recte vero quamlibet seriem verborum religiosi hujus theologi considera: Dico, inquit, in Christo, aliud atque aliud. Nam aliud neutro genere positum, naturam significat; adeoque aliam atque aliam naturam in Christo dicit. Alius vero significat hypostasin. Ideo subjecit: Non alius atque alius. Etiam illud inspice: Versa vice atque in Trinitate res habet. Nam in Trinitate una natura est, sed non itidem una hypostasis. In Christo autem una hypostasis est, at non itidem una natura. Hoc scilicet denotat illud: Vice versa. Nam ibi natura una est, ac tres hypostases: hic autem una hypostasis, et duæ naturæ.

A ναι· δύο ἐπὶ τῆς θεότητος, καὶ δύο ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος, ὁ μὲν Σαβέλλιος ἔλεγε μίαν φύσιν, καὶ μίαν ὑπόστασιν· ὁ δὲ Ἄρειος, τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς φύσεις ἐκφύλους. Ἡμεῖς δὲ οὔτε εἰς ἓν τὰ τρία συναλείφομεν, ἵνα μὴ τοῦ Σαβελλίου νόσον νοσήσωμεν, οὔτε διαιροῦμεν εἰς τρία ἔκφυλα καὶ ἀλλότρια, ἵνα μὴ τὰ Ἀρείου μανῶμεν· ἀλλὰ μίαν φύσιν ἐν τρισὶ κηρύττομεν ὑποστάσεσι. Πάλιν ἐπὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ὥσπερ ἐκ διαμέτρου ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους ὅ τε Νεστόριος καὶ ὁ Εὐτυχής. Ὁ μὲν γὰρ Νεστόριος ἔλεγε δύο φύσεις κεχωρισμένας, καὶ δύο πρόσωπα, καὶ δύο Χριστούς, καὶ δύο υἱούς· ὁ δὲ Εὐτυχής, μίαν φύσιν, καὶ μίαν ὑπόστασιν. Ἡμεῖς δὲ μίαν ὑπόστασιν, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν ἐν δύο φύσεσι τε- B λείαις, θεότητι λέγω καὶ ἀνθρωπότητι, ἀχωρίστως καὶ ἀσυγχύτως ἡνωμέναις. Βάδιζε οὖν τὴν μέσην καὶ βασιλικὴν, ὡς εἴπομεν, τρίβον (ὥς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Μεσότητα δὲ ὅταν εἴπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω, πρὸς ἣν βλέπειν καλῶς ἔχομεν μόνην), μὴ φοβηθεὶς τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς Θεότητος τρεῖς ὑποστάσεις λέγοντες, οὐ ποιοῦμεν διαίρεσιν φύσεως· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας δύο φύσεις λέγοντες, οὐ ποιοῦμεν διαίρεσιν ὑποστάσεως. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Κληδόνιον δευτέρῳ λόγῳ φησί· Λέγω δὲ ἄλλο, ἔμπαλιν ἢ ἐπὶ τῆς Τριάδος ἔχει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν, οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο· ἓν C γὰρ τὰ τρία, καὶ ταυτὸν τῇ θεότητι. Καὶ σκόπει καλῶς ἑκάστην τάξιν τοῦ ἱεροῦ θεολόγου. Λέγω δὲ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἄλλο καὶ ἄλλο. Τὸ γὰρ ἄλλο οὐδετέρως τιθέμενον, τὴν φύσιν δηλοῖ, ἤτοι ἑτέραν καὶ ἑτέραν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγει· τὸ δὲ ἄλλος, σημαίνει τὴν ὑπόστασιν. Διὸ ἐπήγαγεν· Οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, Ἔμπαλιν ἢ ἐπὶ τῆς Τριάδος ἔχει. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Τριάδος μία φύσις ἐστὶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μία ὑπόστασις· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, μία ὑπόστασις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μία φύσις. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, ἔμπαλιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ μία φύσις, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις· ἐνταῦθα δὲ μία ὑπόστασις καὶ δύο φύσεις.

His dictis, religiosissimus episcopus Gregorius, sanctissimi Generalis consobrinus, voce magna exclamabat: Ego Romanus sum, Anathema non dicenti duas in Christo naturas!

D Τούτων ῥηθέντων, ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος, ὁ τοῦ ἁγιωτάτου καθολικοῦ ἀνεψιός, ἐβόησε φωνῇ μεγάλῃ· Ἐγὼ Ῥωμαῖός εἰμι· ἀνάθεμα τῷ μὴ λέγοντι δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ.

Postridie religiosissimus Sappirii episcopus advenit: itaque cum illo Generalis seorsum ea communicabat, quæ de proposita quæstione dicta fuissent. Etiam ostendit ei quascunque sanctorum hominum auctoritates habebat, duas in Christo naturas dicentium. At is, quod disertus esset, ad libitum suum eas pervertebat. Itaque cum Generalis eum valde resistentem, ac repugnantem deprehenderet, nos arcessebat, et his verbis utebatur: Petrus hic episcopus, qui præsens est, colloqui

Τῇ ἐπαύριον ἦλθεν ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Σαππιρίου. Ἀνεκοινώσατο οὖν αὐτῷ ὁ καθολικὸς χωρὶς ἡμῶν τὰ λαληθέντα περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Ἔδειξε δὲ αὐτῷ καὶ ὅσας εἶχε χρήσεις ἁγίων, δύο λεγούσας φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ. Ὁ δὲ διέστρεφεν αὐτὰς, λόγιος ὢν, εἰς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα. Ὡς οὖν εὗρεν αὐτὸν ὁ καθολικὸς σφοδρῶς ἐνιστάμενον καὶ ἀντιπαλαίοντα, μετεκαλέσατο ἡμᾶς, καὶ φησι πρὸς ἡμᾶς· Ὁ παρὼν ἐπίσκοπος Πέτρος θέλει μετὰ σοῦ διαλεχθῆναι περὶ μέσον ἡμῶν καὶ

δμῶν ὑποθέσεως. Ἔλεγε γὰρ ὅτι ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος μίαν φύσιν λέγει μετὰ τὴν ἕνωσιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ποῦ λέγει τοῦτο, δέσποτα ἐπίσκοπε, ὁ ἅγιος Κύριλλος;

Ὁ ἘΠΙΣΚ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ, κατὰ τῶν λεγόντων· Εἰ μία φύσις γέγονε μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἀνάγκη παθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν· οὕτω κατὰ ῥῆμά φησι. Ποῖα τοίνυν παθεῖν αὐτὸν ἀνάγκη εἰς ἰδίαν φύσιν εἰ λέγοιτο μετὰ τὴν ἕνωσιν μία φύσις Υἱοῦ σεσαρκωμένη; Ὁρᾷς ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν μίαν φύσιν λέγει.

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ ποία ἐστὶν ἡ ἰδία φύσις τοῦ Υἱοῦ, εἰς ἣν οὐκ ἔστιν ἀνάγκη παθεῖν αὐτόν;

Ὁ ἘΠΙΣΚ. Ἡ θεότης τοῦ Υἱοῦ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οὐκ ἔπαθεν οὖν ὁ Υἱὸς εἰς ἰδίαν φύσιν;

Ὁ ἘΠΙΣΚ. Μὴ γένοιτο! ἡ γὰρ θεία φύσις οὐ πέφυκε πάσχειν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔπαθε δὲ ὅμως κατ' ἀλήθειαν ὁ Χριστός;

Ὁ ἘΠΙΣΚ. Ναί, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμετέραν φύσιν· αὕτη γὰρ πέφυκε πάσχειν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Δύο οὖν ἔσχεν ὁ Χριστὸς φύσεις, μίαν πεφυκυῖαν πάσχειν, καὶ μίαν μὴ πεφυκυῖαν πάσχειν.

Ἐν τούτοις τοῦ εὐλαβεστάτου Πέτρου φιμωθέντος, ἀναστὰς ὁ ἄνωθεν ῥηθεὶς εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος, ἔφη· Ἐγὼ Ῥωμαῖός εἰμι, καὶ ὡς οἱ Ῥωμαῖοι φρονῶ.

Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο πάλιν μετακληθέντες ἀνήλθομεν εἰς τὸ ὑπερῷον πρὸς τὸν ἁγιώτατον Καθολικὸν, καὶ καθεσθέντων ἡμῶν, εἶπε πρὸς πάντας· Οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἀμφιβολία, δύο φύσεις λέγειν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐὰν ἡνωμένας ταύτας ὁμολογῶμεν ἀδιασπάστως εἰς μίαν ὑπόστασιν, καθά φησιν ὁ ἅγιος Κύριλλος, ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἧκεν εἰς ἔννοιαν καὶ εἰς μόνον τὸ ὁρᾷν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ Μονογενὴς, τὰς δύο φύσεις εἶναί φαμεν ἑνωθείσας· ἕνα δὲ Χριστὸν, καὶ Υἱὸν, καὶ Κύριον, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον. Ἀλλὰ δὴ καὶ πάντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες, ὧν ἄνω ὁ φιλόσοφος τὰς χρήσεις ἤγαγε, τοῦτο διαῤῥήδην βοῶσι. Καὶ λοιπὸν τοῖς προφανέσι καὶ φανεροῖς ἀντιμάχεσθαι, καὶ ἀληθέσιν, οὐκ ἔστι Χριστιανοῦ. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀπὸ τοῦ νῦν κοπιᾷν οὐ θέμις· ἀλλὰ τί κωλύει καὶ δύο φύσεις ὁμολογεῖν, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, καὶ μίαν φύσιν, διὰ τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον τῆς τῶν φύσεων ἑνώσεως; εὑρίσκομεν γὰρ τὸν ἅγιον Κύριλλον ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ οὕτω σαφῶς λέγοντα· Οὐ γὰρ ἐπὶ μόνων τῶν ἁπλῶν κατὰ φύσιν τὸ ἓν ἀληθῶς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ σύνθεσιν συνηγμένων. Ὁποῖόν τι χρῆμά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἑτεροειδῆ μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια· ἑνωθέντα γε μὴν, μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν. Ἐπειδὴ

A locum de argumento, quod inter nos tractamus, cupit. Ait enim, sanctum virum Cyrillum unam dicere naturam post unitionem.

THEOR. Ubinam hoc, domine episcope, sanctus Cyrillus dicit?

EPISC. In secunda ad Successum epistola, adversus eos qui dicunt: Si una natura facta est post unitionem, necesse est eum in natura sua passum; sic ad verbum ait: Qualia vero passum ipsum in natura propria necesse est, si post unitionem, una Filii natura dicatur incarnata? Videsne, quod post unitionem, unam naturam dicat?

THEOR. Et quænam est illa propria Filii natura, in qua necesse non est, eum esse passum?

B EPISC. Divinitas Filii.

THEOR. Ergo Filius in natura propria non est passus?

EPISC. Absit hoc! Quippe natura divina sic comparata non est, ut pati possit.

THEOR. Tamen reapse Christus passus est.

EPISC. Vere, sed in natura nostra, quæ sic comparata est, ut patiatur.

THEOR. Ergo Christus naturas duas habebat, unam sic comparatam, ut pateretur: alteram, ut non pateretur.

His cum obturatum esset os religiosissimo Petro, supradictus religiosissimus episcopus Gregorius
C surgens: Ego Romanus sum, inquit, et cum Romanis sentio.

Post biduum rursus arcessiti, ascendimus in cœnaculum, ad sanctissimum Generalem. Cumque consedissemus, omnes sic allocutus est: Nihil ambigui est, duas in Christo naturas dicere, si confiteamur eas unitas inseparabiliter in unam hypostasin, quemadmodum sanctus ille Cyrillus in prima ad Successum epistola loquitur: Quantum, inquiens, mente atque oculis animi duntaxat videre possumus, quo pacto Unigenitus ille factus sit homo: duas esse naturas dicimus unitas, at unum Christum et Filium, et Dominum, Dei Sermonem, qui homo factus et incarnatus est. Quinetiam omnia illa lumina Ecclesiæ, quorum auctoritates antea
D philosophus adduxit, hoc ipsum expresse clamant. Itaque manifestis et apertis et veris adversari, non est hominis christiani. Ac de his quidem posthac minime laborandum. Quid autem prohibet, quominus et duas naturas in uno Christo, et unam naturam, propter expertem divisionis et separationis naturarum unionem, confiteamur? Quippe sanctum illum Cyrillum in altera ad Successum epistola, sic diserte dicentem, reperimus: Non de iis duntaxat, quæ natura simplicia sunt, unum vere dicitur: sed etiam de illis quæ compositione copulata sunt. Quale quiddam est homo, ex animo et corpore constans. Nam ea diversæ sunt formæ, nec ejusdem inter se substantiæ: verum unita, naturam hominis unam absolvunt. Quoniam igitur ex

animo et corpore, quæ diversæ naturæ sunt, una natura hominis absolvitur atque dicitur : non absurdum arbitror, ex divinitate humanitateque Christi, unam absolvi dicique naturam. Hoc solvito, ac satisfactum nobis erit.

THEOR. Satis erat magnæ sanctitati tuæ ad hoc, ut perspiceres, non unam esse dicendam naturam in Christo post unionem, prolata sancti viri, Gregorii Theologi, a nobis auctoritas, quæ exstat in altera de Filio oratione, ac hujusmodi verba continet : Licet utraque natura copulata, sit quiddam unum; non tamen hoc a natura est, sed propter coitionem. Cum ergo dicit : Non hoc a natura est, clare scilicet prohibet, ne utraque copulata, unum natura dicantur. Quid dilucidius hoc requiris?

GEN. Sic textus in Armenica Scriptura non habet.

THEOR. Mendosus est ergo liber tuus.

Mox Theorianus, qui ejus dicti Syriacam interpretationem excerptam haberet, eam Generali porrigens, ait : Lege, domine. Generalis autem arcessito quodam ex iis qui Syriace legere nossent, legi jussit, et ita scriptum reperit, uti Theorianus dixerat. Itaque Theorianus : Hoccine sufficit, inquit, domine? an etiam et aliam requiris auctoritatem? nam equidem Syriace non novi, sed ita perscriptum in Syrorum libris Cessuvii reperi; atque hoc reperto, maximopere gavisus sum.

GEN. Quando in Armeniorum Scriptura textus ita non habet, aliunde certior fieri volo, debere nos duas in Christo naturas post unionem fateri, non unam.

THEOR. Facillimum id quidem ei perspectu qui agere malitiose nolit.

GEN. Mihi vero ne contingat unquam agere malitiose, præsertim divinis in rebus; nec ulli alii, qui ex Christi præscripto vivere velit : sed confirmari desidero, ne inconsiderate, perque subreptionem pronuntiem.

THEOR. Fateris unitas esse naturas citra mutationem et alterationem?

GEN. Omnino. Quippe sanctus ille Cyrillus in epistola ad Successum sic ait : Par est, quod absurditatem attinet, dicere corpus esse mutatum in naturam divinitatis, et Sermonem esse mutatum in naturam carnis. Nam sicut hoc fieri nequit, cum ipse Sermo sit incommutabilis et alterationis expers; ita nec illud alterum. Non enim creatorum quidquam ad naturam divinitatis transire potest. Et caro quoque creatura est.

THEOR. Ipse nos sublevasti a negotiis, qui sanctum Cyrillum testem doctrinæ nostræ produxeris. Nam si fieri nequit, ut in substantiam vel naturam divinitatis creatum aliquid transeat; et ipsa quoque caro, creatum est : quidnam de hoc colligatur, ipse dicito.

GEN. Quid hoc sit ignoro. Quidnam est quod colligis?

A οὖν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἑτεροουσίων ὄντων, μία φύσις ἀνθρώπου ἀποτελεῖται καὶ λέγεται, οὐκ ἄτοπον οἶμαι, ἔκ τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ, μίαν ἀποτελεῖσθαι καὶ λέγεσθαι φύσιν. Λῦσον τοῦτο, καὶ ἀρκέσει ἡμῖν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἤρκει τῇ μεγάλῃ σου ἁγιωσύνῃ εἰς τὸ συνιδεῖν, ὅτι οὐ δεῖ μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγειν, ἡ εἰσκομισθεῖσα αὐτῇ πρὸς ἡμῶν χρῆσις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἡ ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ κειμένη, οὕτω κατὰ λέξιν ἔχουσα· Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ. Ἐπειδὴ οὖν φησιν, Ἀλλ' οὐ τῇ φύσει ἕν, κωλύει δηλονότι σαφῶς, ἐν τῇ [ἐν τῇ] φύσει τὰ συναμφότερα λέγειν. Τί τούτου ζητεῖς σαφέστερον;

B Ὁ ΚΑΘ. Οὐ κεῖται ἐν τῇ Ἀρμενικῇ γραφῇ οὕτως.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔσφαλται λοιπὸν τὸ βιβλίον σου.

Τότε ἔχων ὁ Θεωριανὸς παρεκβολὴν τοῦ ῥητοῦ τούτου Συριστὶ, δέδωκε τῷ Καθολικῷ, λέγων· Ἀνάγνωθι, δέσποτα. Ὁ δὲ Καθολικὸς προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν ἀναγινωσκόντων Συριστὶ, ἀνέγνω, καὶ εὗρεν ὡς εἶπεν ὁ Θεωριανός. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Θεωριανός· Ἀρκεῖ τοῦτο, δέσποτα; ἢ θέλεις καὶ ἄλλην χρῆσιν; ἐγὼ γὰρ Συριστὶ οὐ γινώσκω, ἀλλ' εὗρον οὕτως ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Σύρων ἐν Κενσουνίῳ, καὶ πλεῖστον ἐχάρην τοῦτο εὑρών.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν Ἀρμενῶν γραφῇ οὐ C κεῖται οὕτως, βούλομαι καὶ ἄλλοθέν ποθεν πληροφορηθῆναι, ὅτι δύο μὲν ὀφείλομεν ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, μίαν δὲ οὔ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ῥᾷστον τοῦτο συνιδεῖν, τῷ μὴ κακουργεῖν ἐθέλοντι.

Ὁ ΚΑΘ. Μή μοι γένοιτο κακουργῆσαί ποτε, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς θείοις, μήτε μὴν ἄλλῳ τινὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ζῆν ἑλομένων· ἀλλὰ βεβαιωθῆναι ἐπιθυμῶ, ἵνα μὴ ἀπροσέκτως καὶ κατὰ συναρπαγὴν ποιήσωμαι τὴν ἀπόφασιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁμολογεῖς ἑνωθῆναι τὰς φύσεις ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως;

Ὁ ΚΑΘ. Πάνυ μὲν οὖν. Καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ οὕτω φησίν· Ἴσον γάρ ἐστιν εἰς ἀτοπίας λόγον, τὸ εἰπεῖν, ὅτι D μετεβλήθη τὸ σῶμα εἰς θεότητος φύσιν· καὶ μὴν κἀκεῖνο, ὅτι μετεβλήθη ὁ Λόγος εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν· ὥσπερ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον (ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτός ἐστιν), οὕτω καὶ τὸ ἕτερον. Οὐ γάρ ἐστι τῶν ἀφικτῶν, εἰς θεότητος οὐσίαν ἤτοι φύσιν μεταχωρῆσαι δύνασθαί τι τῶν κτισμάτων. Κτίσμα δὲ καὶ ἡ σάρξ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀπήλλαξας ἡμᾶς πραγμάτων, τὸν ἐν ἁγίοις Κύριλλον μάρτυρα παραγαγὼν τοῦ ἡμετέρου λόγου. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐφικτὸν εἰς θεότητος οὐσίαν ἤτοι φύσιν μεταχωρῆσαί τι δύνασθαι τῶν κτισμάτων, κτίσμα δὲ καὶ ἡ σάρξ, εἰπὲ σὺ αὐτὸς, τί ἐκ τούτου συνάγεται.

Ὁ ΚΑΘ. Τί τοῦτο οὐκ οἶδα. Τί ἐστιν ὃ συνάγεις;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ σὰρξ καὶ ὁ Λόγος μία φύσις.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐγὼ οὐκ ἐπελαθόμην τῶν ἄνω ῥηθέντων παρὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὁπηνίκα ἔλεγεν· Ὁποῖόν τι χρῆμά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἑτεροειδῆ μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια, ἑνωθέντα γε μὴν μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν. Ἰδοὺ δύο φύσεις καὶ ἐνταῦθα, ψυχὴ καὶ σῶμα. Καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ εἰς σώματος μετετράπη φύσιν, οὔτε τὸ σῶμα εἰς φύσιν ψυχῆς μετεχώρησεν· ἀλλ' ἑκατέρων ἐν τοῖς ἰδίοις μενόντων ὅροις, μία ἐκ τούτων φύσις ἀπετελέσθη. Οὐκ ἔστιν οὖν τῶν ἀνεφίκτων, ἐκ δύο φύσεων μίαν φύσιν γενέσθαι. Ἰδοὺ γὰρ, ἐπὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦτό ἐστιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τὸ παράδειγμα τῆς καθ' ἡμᾶς συνθέσεως εἰς τοῦτο μόνον ἐλήφθη τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ, εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι δυνατόν ἐστιν ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων μίαν γενέσθαι ὑπόστασιν, ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὁ Πέτρος, τυχὸν, ἢ ὁ Παῦλος. Τῷ γὰρ Νεστορίῳ μαχομένῳ, ἀδύνατον λέγοντι ἐκ διαφόρων φύσεων μίαν γενέσθαι ὑπόστασιν, καὶ διὰ τοῦτό εἰς δύο Χριστοὺς, καὶ δύο υἱοὺς, τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ ἀμέριστον ἀφρόνως καταμερίζοντι, ἤγαγε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπος εἷς, οὕτως ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος εἷς Χριστός. Εἰ δὲ βούλῃ, εἴπωμεν καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκ ψυχῆς συγκειμένου καὶ σώματος, φύσις μία λέγεται. Λέγομεν γὰρ, Τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἀνεκαίνισεν ὁ Χριστὸς, οὐ λέγομεν, τὰς φύσεις. Ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ θεῖοι Πατέρες δύο φύσεις λέγουσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ὡς μίαν φύσιν λαμβάνουσιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ μίαν φύσιν λέγειν κεκώλυται.

Ὁ ΚΑΘ. Βούλομαι μαθεῖν πρῶτον παρὰ τίνων κεκώλυται μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τότε καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν τοῦτο κεκώλυται, ἀκουσόμεθα, εἰ δοκεῖ· ἐμοὶ γὰρ οὐ δοκεῖ ὅτι κεκώλυται παρά τινος τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀπὸ τοῦ λέγειν δύο φύσεις, νοεῖται, ὅτι οὐ μία. Εἰ γὰρ δύο, οὐ μία· εἰ δὲ μία, οὐ δύο.

Ὁ ΚΑΘ. Ἀπὸ τούτου μόνον λέγεις ὅτι κεκώλυται, ἐκ τοῦ λέγειν, δύο· ἢ καὶ χρήσεις ἔχεις, ῥητῶς τοῦτο κωλυούσας;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔδει ἀρκεσθῆναι ἀπὸ τούτου. Πλὴν καὶ χρήσεις ἁγίων μεγάλων ἔχω, τοῦτο κωλυούσας ῥητῶς. Καὶ τὴν μὲν χρῆσιν τοῦ Θεολόγου, τὴν λέγουσαν· Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, παρήσειν μοι δοκῶ, διὰ τὸ λέγειν σε, μὴ κεῖσθαι οὕτως ἐν τῷ Ἀρμενικῷ βιβλίῳ· παραγάγω δὲ τὸν ἅγιον Ἀμβρόσιον τὸν Μεδιολάνων, οὕτω διαῤῥήδην ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατ' Ἀπολιναρίου λέγοντα· Ἀνεφάνησαν ἕτεροι, τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου καὶ τὴν θεότητα μιᾶς εἶναι φύσεως λέγοντες. Ποῖος ᾅδης τὴν τοιαύτην βλασφημίαν ἐξήμεσεν; Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης βοᾷ, ἐν τῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς τῷ κατ' Ἀπολιναρίου λέγων· Εἰ οὖν ἐν τοῖς ὑπεναντίοις

A THEOR. Carnem et Sermonem non unam esse naturam.

GEN. Equidem non oblitus sum eorum quæ a sancto Cyrillo prolata sunt antea, cum diceret: Quale quiddam est homo, ex animo et corpore constans. Nam ea diversæ sunt formæ, nec ejusdem inter se substantiæ: verum unita, naturam hominis unam absolvunt. En hic quoque naturæ duæ, anima et corpus. Neque tamen vel anima corporis in naturam conversa est, nec corpus in animæ naturam transiit: sed ambobus intra fines suos manentibus, una de his absoluta natura est. Itaque non est ex eorum numero quæ fieri nequeunt, ex duabus naturis unam fieri naturam. Nam ecce hoc in hominis est compositione.

B THEOR. Exemplum illud nostræ compositionis ad hoc duntaxat a sancto Cyrillo est usurpatum, ut ostenderet, posse de duabus ac diversis naturis unam hypostasin fieri: sicut ex animo et corpore, Petrus verbi gratia, vel Paulus. Pugnans enim contra Nestorium, qui fieri posse negaret unam ex diversis naturis hypostasin, ideoque in duos Christos, et duos Filios, unum et impartibilem Christum stulte divideret; hominis exemplum adduxit, ut ostenderet, quemadmodum ex anima et corpore constet unus homo, sic ex divina humanaque natura Christum unum exsistere. Exponamus et causam, si placet, ob quam in homine composito ex anima et corpore, natura dicatur una. Quippe C dicimus, naturam humanam a Christo instauratam, non autem, naturas instauratas. Itidem quoties divi Patres duas naturas in Christo dicunt, animam et corpus, unam naturam accipiunt; at in Christo naturam unam dicere prohibitum est.

GEN. Cognoscere primum cupio, a quibus sit prohibitum naturam unam in Christo dicere, deinde causam ob quam sit prohibitum, si placet, audiemus. Nam mihi quidem ab aliquo sanctorum Patrum hoc esse prohibitum non videtur.

THEOR. Ex eo quod duas illi naturas dicunt, unam non esse dicendam, intelligitur. Nam si duæ, non una: sin una, non duæ.

GEN. Ex eo duntaxat prohibitum ais, quod duas D ipsi dicant: An et auctoritates habes, quæ hoc diserte prohibeant?

THEOR. Satis hoc esse tibi debebat: verum et sanctorum magnorumque hominum auctoritates habeo, diserte hoc prohibentes. Ac Gregorii quidem Theologi dictum illud: Licet utraque natura copulata, sit unum quiddam, non tamen hoc a natura est: illud igitur omittere libet, quando tu sic in Armenici libri textu scriptum negas: producam vero sanctum illum Ambrosium, Mediolanensem episcopum sic expresse loquentem in libro adversus Apollinarim: Emergunt alii, qui carnem Domini dicant et divinitatem, unius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Eadem divus ille Gregorius Nyssenus, in libro et ipse

adversus Apollinarim scripto, clamat : Si ergo in adversantibus sibi proprietatibus, horum utriusque natura cernitur, carnis, inquam, et divinitatis : quomodo duæ sunt una? Divus quoque Chrysostomus in epist. ad Acacium monachum ait : Unum Filium, unam dico personam, utraque copulata; quæ tamen citra confusionem ac divisionem agnoscatur : non in una sola natura, sed in perfectis naturis duabus. Quid ad hæc ais?

GEN. Non jam hoc pronuntiandæ sententiæ, sed exercitationi modo destinatum tempus est. Suo vero tempore quid mihi videatur, adhibita cautione convenienti et accurato judicio, pronuntiabo. Cæterum si placet, promisso fac satis.

THEOR. Cui?

GEN. Causam dicito, propter quam prohibitum sit, unam in Christo naturam dicere.

THEOR. Quorum una natura est, eorum et communis est ratio, quorum vero ratio est communis, eorum et ejusdem substantiæ est exsistentia. Nunquam vero Christi divinitas ejusdem est substantiæ cum ejus humana natura : itaque non potest horum una esse ratio. Quorum vero nunquam una ratio est, eorum naturas semper a se invicem differre, cuivis est perspicuum. Quippe sicut neganti opponitur aiens, sic dicere, Christum naturas esse duas, opponitur illi, Christum esse naturam unam. Nunquam vero negans et aiens de eodem pariter vera sunt. Ergo nunquam duæ sunt una. Quod si placet, etiam modo logicæ disciplinæ magis acccommodato theorema propositum examinemus.

GEN. Placet omnino.

THEOR. Quidquid exsistit, si unum est et plura, non secundum id unum est, secundum quod plura : sed si est unum et plura, secundum aliud est unum, et secundum aliud plura. Plura vero dico, quæ plus uno sunt; sicut exempli gratia videmus in sacrosancta Trinitate, quæ unum est et plura : unum natura, plura personis. Igitur alterius respectu, est unum; et alterius, plura. Nequit ergo fieri, ut eatenus plura sit, quatenus est unum : vel eatenus unum, quatenus plura. Nam si fieri potest, esto divinitas secundum hypostases unum quiddam (nequit autem hoc esse), vel vicissim secundum substantiam multa sit, quod ipsum quoque non potest esse. Sic et de Christo, pro confesso est, unum quid esse secundum hypostasin. Rursus in confesso est, juxta sanctorum Patrum auctoritates, Christum esse duo, respectu naturarum. Nequit ergo fieri, ut unum sit, quoad naturas. Quidquid igitur exsistit, si unum est et plura, respectu alterius unum est, et alterius respectu plura : quod demonstrandum erat, ut geometrarum more loquamur. Per geometricas enim necessitates, quas vocant, theorema demonstratum est.

GEN. Ego naturam unam dico respectu indiremptæ unionis, ne Christus in duos Christos dividatur.

THEOR. Utram ergo naturam dicis? divinam,

A ἰδιώμασιν ἡ θατέρου τούτων θεωρεῖται φύσις τῆς σαρκὸς λέγω, καὶ τῆς θεότητος· πῶς μία αἱ δύο εἰσίν; Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν μοναχὸν ἐπιστολῇ φησιν· Ἕνα Υἱὸν ἓν πρόσωπον τὰ συναμφότερα, γνωριζόμενον μέν τοι ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, λέγω· οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δυσὶ τελείαις. Τί πρὸς ταῦτα φῄς;

Ὁ ΚΑΘ. Οὐκ ἔστι καιρὸς νῦν ἀποφαίνεσθαί με, ἀλλὰ μόνον γυμνάζειν. Ὅταν δὲ εἴη καιρὸς, μετὰ τῆς προσηκούσης ἀσφαλείας καὶ ἀκριβείας τὸ δοκοῦν μοι ἀποφανοῦμαι. Ἀλλ', εἰ κελεύεις, πλήρωσον τὴν ὑπόσχεσιν.

B Ὁ ΘΕΩΡ. Ποίαν;

Ὁ ΚΑΘΟΛ. Εἰπὲ τὴν αἰτίαν δι' ἣν κεκώλυται λέγειν μίαν φύσιν, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὧν μία φύσις, κοινὸς ὁ λόγος, ὧν δὲ ὁ κοινὸς λόγος, καὶ ἡ ὕπαρξις ὁμοούσιος. Οὐδέποτε δέ ἐστιν ὁμοούσιος ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· οὐκ ἄρα εἷς ποτε τούτων ὁ λόγος. Ὧν δὲ μηδέποτε εἷς ὁ λόγος, ὅτι τούτων ἀεὶ αἱ φύσεις διάφοροι, παντί που δῆλον. Ὥσπερ γὰρ καταφάσει ἀπόφασις ἀντίκειται, οὕτω καὶ τὸ λέγειν, Δύο φύσεις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, τῷ λέγειν, Μία. Οὐδέποτε δὲ κατάφασις καὶ ἀπόφασις κατὰ τοῦ αὐτοῦ συναληθεύουσιν. Οὐδέποτε ἄρα αἱ δύο, μία, καὶ εἰ δοκεῖ, λογικώτερον βασανίσωμεν τὸ παρὸν θεώρημα.

C

Ὁ ΚΑΘ. Πάνυ μὲν οὖν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Πᾶν ὄν, εἰ ἔστι ἓν καὶ πολλὰ, οὐκ ἔστι κατ' αὐτὸ ἓν καθ' ὃ καὶ πολλά· ἀλλ' εἰ ἔστιν ἓν καὶ πολλὰ, κατ' ἄλλο ἐστὶν ἕν, καὶ κατ' ἄλλο πολλά. Πολλὰ δὲ λέγω, τὰ πλέον τοῦ ἑνός· οἷον φέρε εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· αὐτὴ γὰρ ἕν ἐστι καὶ πολλὰ, ἓν μὲν τῇ φύσει, πολλὰ δὲ ταῖς ὑποστάσεσι. Κατ' ἄλλο τοιγαροῦν ἐστιν ἕν, καὶ κατ' ἄλλο πολλά. Ἀδύνατον λοιπὸν κατ' ἐκεῖνο εἶναι πολλὰ, καθ' ὅ ἐστιν ἕν, ἢ κατ' ἐκεῖνο εἶναι ἕν, καθ' ὃ πολλά. Εἰ γὰρ δυνατὸν, ἔστω ἡ θεότης καὶ τὰς ὑποστάσεις ἓν (ἀλλ' ἀμήχανον)· ἢ πάλιν, ἔστω κατὰ τὴν οὐσίαν πολλά· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀμήχανον. Οὕτω καὶ ἐπὶ
D τοῦ Χριστοῦ ὁμολογεῖται ἓν εἶναι, κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Πάλιν ὁμολογεῖται κατὰ τὰς χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, δύο εἶναι τὸν Χριστὸν, κατὰ τὰς φύσεις. Ἀδύνατον λοιπὸν, ἓν εἶναι κατὰ τὰς φύσεις. Πᾶν ἄρα ὄν, εἰ ἔστιν ἓν καὶ πολλὰ, κατ' ἄλλο ἐστὶν ἕν, καὶ κατ' ἄλλο πολλὰ, ὅπερ ἔδει δεῖξαι, ἵνα καὶ γεωμετρικῶς εἴπωμεν. Καὶ γὰρ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀποδέδεικται τὸ θεώρημα.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐγὼ μίαν φύσιν κατὰ τὴν ἀδιάσπαστον λέγω ἕνωσιν, ἵνα μὴ εἰς δύο μερισθῇ Χριστοὺς ὁ Χριστός.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ποταπὴν φύσιν τέως λέγεις; θείαν, ἢ

ἀνθρωπίνην; ἢ ἑτέραν παρὰ ταύτας; μήτε θείαν, μήτε ἀνθρωπίνην;

Ὁ ΚΑΘ. Μίαν φύσιν σύνθετον λέγω ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἰ μίαν φύσιν σύνθετον λέγεις, τροπὴν καὶ σύγχυσιν εἰσάγεις τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἡ μία σύνθετος ἐγένετο φύσις. Καὶ γυμνάσωμεν, εἰ δοκεῖ, ἐπὶ μιᾶς τῶν συνθέτων φύσεων τὸ προκείμενον ζήτημα· Τόδε τὸ ξύλον μιᾶς συνθέτου φύσεως πάντως ἐστί. Σύγκειται γὰρ ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ πυρὸς, καὶ ἀέρος, καὶ νῦν ἐστι μία φύσις ἐκ τούτων σύνθετος. Ἀλλὰ προηγήσατο τροπὴ καὶ ἀλλοίωσις τῶν ἐξ ὧν ἐγένετο, φύσεων· καὶ νῦν οὔτε ἔστιν, οὔτε λέγεταί τι τῶν, ἐξ ὧν συντέθειται, φύσεων· οὔτε γὰρ πῦρ ἐστιν, οὔτε λέγεται, οὔτε ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ συνελθόντων. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μεμενήκασιν αἱ φύσεις ἄτρεπτοι καὶ ἀναλλοίωτοι, συνελθοῦσαι καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον εἰς μιᾶς συμπλήρωσιν ὑποστάσεως. Καὶ νῦν καὶ ἔστι καὶ λέγεται ἑκάστη τῶν συνελθουσῶν ἀμετάβλητος· διὸ τέλειος Θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Οὐ γὰρ προηγήσατο φυρμὸς, ἢ τροπὴ, ἢ σύγχυσις τῶν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ συνελθόντων. Διὸ οὐδεμία φύσις σύνθετος δύναται εἶναι ὁ Χριστός. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων συμβαίνειν πέφυκεν.

Ὁ ΚΑΘ. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου διὰ τί πανταχοῦ ἄνω καὶ κάτω οἱ ἅγιοι ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος παραλαμβάνουσιν, ἐὰν τὴν ὁμοίωσιν οὐ φυλάττει τοῦ, οὗ ἐστι παράδειγμα;

Ὁ ΘΕΩΡ. Παραφέρουσιν οἱ ἅγιοι τὸ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς παράδειγμα εἰς τὸ κατὰ τὸν Ἐμμανουὴλ μυστήριον, ὅσον πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι εἷς Χριστὸς καὶ οὐ δύο, ὡς ὁ Νεστόριος ἔλεγεν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, καίπερ ἑτέρῳ τὸ παράδειγμα οὐ προβαίνει.

Ὁ ΚΑΘ. Ὅσον δοκεῖ συμβάλλεσθαι τῷ σκοπῷ σου, ἐκ τοῦ παραδείγματος δέχῃ· ὅσον δὲ ἀντίκειται, ἀποδοκιμάζεις.

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ μάλα εἰκότως. Τοῦτο γὰρ ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ ἐπὶ τῶν παραδειγμάτων ποιεῖν. Ἔφη γάρ που ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· *Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων*. Εἰ οὖν διόλου τηρήσομεν τὸ παράδειγμα, εἴπωμεν τοὺς ἀποστόλους ἀνελκῦσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐκ ζωῆς εἰς θάνατον. Τοῦτο γὰρ ποιεῖ ὁ ἁλιεύς· ἕλκει τοὺς ἰχθῦς εἰς ἀπώλειαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο οὕτω φρονῆσαι τὰ τῶν Χριστιανῶν! Καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν ἡ Γραφή. *Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;* Εἰ οὖν μὴ πρὸς τὸ εὐσεβὲς τὰ τοιαῦτα ἐκλάβωμεν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς αὐτὰ ἀπευθύνωμεν, καὶ μόνον πρὸς ὅπερ ἐλήφθησαν, ἑρμηνεύσωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀτοπίας, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις ἀπείρους κατολισθήσομεν.

A an humanam? an præter has aliam? nec divinam scilicet nec humanam?

GEN. Unam naturam compositam dico ex divinitate ac humanitate.

THEOR. Si unam naturam compositam dicis, mutationem et confusionem naturarum introducis, ex quibus una fuerit composita natura. Jam, si placet, in una quadam composita natura propositam quæstionem exploremus: Hoc lignum unius est omnino compositæ naturæ. Nam ex terra, et aqua, et igne, et aere constat, et est jam una natura de his composita. Verum mutatio et alteratio præcessit earum naturarum, de quibus factum est: et jam nec est, nec dicitur aliquid earum naturarum, de quibus est compositum. Quippe nec ignis est, B nec esse dicitur, nec aliud quid eorum quæ ad ipsius compositionem concurrerunt. At ea non est in Servatore ratio, sed naturæ manserunt incommutabiles, unione indissolubili ad perfectionem unius hypostasis coeuntes: at nunc quælibet in unum coeuntium naturarum et est et dicitur mutationis expers. Propterea idem perfectus Deus, et homo perfectus est atque dicitur. Quippe non antegressa est eorum aliqua mistio, vel mutatio, vel confusio, quæ ad constituendum Emmanuelem coiverunt. Nequit igitur ulla natura composita esse Christus. Nam hoc in ligno aliisque talibus locum habet.

GEN. Cur sancti Patres exemplum illud hominis C ubique sursum (quod aiunt) ac deorsum ad dispensationem Servatoris accommodant, siquidem ejus similitudinem non retinet, cujus exemplum est?

THEOR. Proferunt illi sancti viri hoc de nobis ipsis exemplum, ad declarandum istud circa Emmanuelem mysterium, ut demonstrent, unum esse Christum, non duos, uti Nestorius aiebat, ut superius est indicatum: licet exemplum ipsum in altero non procedat.

GEN. Quantum ergo prodesse videtur ad institutum tuum, tantum de hoc exemplo admittis: quantum vero repugnat, rejicis.

THEOR. Merito id quidem. Hoc enim Scriptura sacra in exemplis facere consuevit. Nimirum alicubi Servator noster ad discipulos suos inquit: D *Sequimini me, ac faciam vos piscatores hominum* [a]. Ergo si exemplum per omnia servabimus, dicendum erit, apostolos e vita traxisse homines ad mortem. Hoc enim piscator facit; trahit pisces ad eorum interitum. Sed absit, ut ita de rebus christianis sentiamus. Rursus alio loco Scriptura de Christo dicit: *Procumbens sopitus est instar leonis, et catuli leonini: quis excitabit eum* [b]? Itaque nisi pie hujusmodi accipiamus, et ad sacræ Scripturæ scopum ea dirigamus, atque interpretando duntaxat eo referamus quo pertinent: non tantum in absurditates, sed etiam contumelias infinitas prolabemur,

a Matth. IV, 19. b Gen. XLIX, 9.

GEN. Sapientissime loqueris. Verum uti tu dicis, exemplum hoc hominis eo tantum a sanctis Patribus usurpatum, ut ostendatur, quemadmodum ex anima et corpore unus homo constet, ita et Christum unum ex divinitate humanitateque constare : sic et ipse dicere possum, eos ad hoc sumere istud hominis exemplum, ut ostendant, perinde atque anima et corpus unam hominis naturam absolvant, uti sanctus Cyrillus loquitur, ita etiam ex divinitate atque humanitate naturam unam esse absolutam, nec in homine mutationem naturarum deinceps compositarum comitatam, nec in Christo.

THEOR. Nisi prohibitum esset a sanctis Patribus, ne unam in Christo naturam, post factam unionem, dicamus : fortassis ausus fuisset aliquis itidem, ut tu dicis, hoc exemplum interpretari; licet ipsa rerum natura sic illud accipi non permittat, uti demonstrabitur. Nunc cum tales ac tot sancti viri hoc prohibuerint tanquam sacrilegum (quæ, inquit divus ille Ambrosius, tantum sacrilegium inferna vomuerunt?) ceu pium recipere, hominis nulla mente præditi fuerit.

GEN. Dixisti supra, ne ipsam quidem rerum naturam pati, ut sic accipiatur. Quidnam igitur est impedimento? quove pacto natura rerum in his adversatur?

THEOR. Natura de universalibus et communibus dicitur, non de particularibus et individuis. Homo quiddam est universale. Nam de Petro, et Paulo, et omnibus sigillatim hominibus prædicatur. Quapropter et una natura dicitur. Omnes enim homines ex anima ratione prædita et corpore constant, hominisque definitionem recipiunt, nimirum hanc : Animal ratione præditum, mortale. Definitio vero naturam rei subjectæ demonstrat. Quam ob causam individua propriam definitionem non habent. Christus autem nec universale, nec commune quiddam est. Una nimirum est hypostasis, una persona, quasique individuum. Non enim alii Christi sunt, ex divinitate atque humanitate constantes, de iis ut prædicetur. Eapropter una nequit esse natura. Nam particularis et individua natura reperiri nequit : sed omnis natura universalis est, deque pluribus dicitur. Non longe abeamus. Natura divina prædicatur de Patre, de Filio, et Spiritu sancto : itidemque angelorum natura de Michaele, Gabrieli, et de cæteris : hominum denique, de Socrate, Platone, de reliquis particulatim hominibus. Similiter et bos, et equus aliaque talia, de omnibus sub se individuis. Quoniam ergo natura quiddam est universale, Christus autem quiddam universale non est, manifesto patet, homines recte sentientes nunquam dicturos unam naturam. Itaque cum et ab ipsa natura rerum, et a sanctis viris interdictum sit : non modo supervacaneum, sed nimis audax quoque mea fuerit opinione, unam in Christo naturam dicere.

GEN. Meum vero animum Cyrilli verberat auctoritas, cum ait : Una natura Sermonis incarnati.

A Ὁ ΚΑΘ. Σοφώτατα λέγεις. Ἀλλ' ὥσπερ σὺ λέγεις, ὅτι εἴληπται τοῖς ἁγίοις τὸ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγμα πρὸς μόνον τὸ δεῖξαι, ὅτι ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπος εἷς, οὕτως ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος εἷς Χριστός· οὕτω δύναμαι κἀγὼ εἰπεῖν, ὅτι εἰς τοῦτο παραλαμβάνουσι τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Κύριλλος, οὕτω καὶ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μία φύσις ἀπετελέσθη, καὶ οὔτε ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τροπὴ τῶν ἑξῆς συντεθεισῶν φύσεων παρηκολούθησεν, οὔτε ἐν τῷ Χριστῷ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἰ μὴ ἐκεκώλυτο παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, τὸ λέγειν μίαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσιν, ἴσως ἂν ἐτόλμησέ τις καὶ οὕτως, ὡς
B σὺ φῂς, ἐκλαβεῖν τὸ παράδειγμα· κἂν ἡ τῶν πραγμάτων φύσις οὕτως αὐτὸ ἐκλαμβάνεσθαι οὐκ ἐᾷ, ὡς δειχθήσεται· νυνὶ δὲ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων, ὡς βλάσφημον, αὐτὸ κωλυσάντων (ποῖος ᾅδης, φησὶν ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, τοιαύτην βλασφημίαν ἐξήμεσεν;) ὡς εὐσεβὲς παραδέχεσθαι, ἀνθρώπου νοῦν οὐκ ἔχοντος, οὐδὲ φρένας, ἐστίν.

Ὁ ΚΑΘ. Εἶπας ἄνω, ὅτι οὔτε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων οὕτως ἐᾷ ἐκλαμβάνεσθαι. Τί οὖν ἐστι τὸ κωλῦον; καὶ πῶς ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἐν τούτοις ἀντίκειται;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἡ φύσις ἐπὶ τῶν καθόλου καὶ κοινῶν λέγεται, οὐκ ἐπὶ τῶν μερικῶν καὶ ἀτόμων. Ὁ οὖν ἄνθρωπος καθόλου ἐστί. Κατὰ γὰρ Πέτρου, καὶ Παύ-
C λου, καὶ πάντων τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων κατηγορεῖται. Διὸ καὶ μία φύσις λέγεται. Πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἐκ ψυχῆς λογικῆς εἰσι καὶ σώματος, καὶ τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου ἐπιδέχονται, ὅς ἐστι, Ζῶον λογικὸν, θνητόν. Ὁ δὲ ὅρος τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος δηλοῖ. Διὰ τοῦτο τὰ ἄτομα ἴδιον ὅρον οὐκ ἔχουσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστι καθόλου, οὐδὲ κοινόν· μία γὰρ ὑπόστασίς ἐστι, καὶ ἓν πρόσωπον, καὶ ἄτομον. Οὐ γάρ εἰσιν ἄλλοι Χριστοὶ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἵνα κατ' ἐκείνων κατηγορηθῇ. Διὸ οὐδὲ μία φύσις δύναται εἶναι. Μερικὴν γὰρ φύσιν, καὶ ἄτομον, ἀμήχανον εὑρεῖν· ἀλλὰ πᾶσα φύσις καθόλου ἐστὶ, καὶ κατὰ πλειόνων λέγεται. Εὐθὺς γὰρ ἡ θεία φύσις κατηγορεῖται κατὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἡ τῶν
D ἀγγέλων φύσις, κατὰ Μιχαὴλ, καὶ Γαβριὴλ, καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ Σωκράτους, καὶ Πλάτωνος, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων. Ὁμοίως καὶ βοῦς, καὶ ἵππος, καὶ τοιαῦτα, κατὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὰ ἀτόμων. Ἐπεὶ οὖν ἡ φύσις καθόλου ἐστὶν, ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστι καθόλου· πρόδηλον, ὅτι μία φύσις κατὰ τῶν εὐφρονούντων οὐκ ἄν ποτε ῥηθήσεται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ παρὰ τῆς φύσεως αὐτοῖς τῶν πραγμάτων, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων κεκώλυται, οὐ περιττὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τολμηρὸν ἔμοιγε τέως δοκεῖ, μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ΚΑΘ. Κλονεῖ μου τὸν νοῦν ἡ χρῆσις τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, ἡ λέγουσα, Μία φύσις τοῦ σαρκω-

θέντος Λόγου. Πολλάκις γὰρ κατ' ἐμαυτὸν σκοπῶν, οὐκ ἠδυνήθην νοῆσαι διὰ ποίαν αἰτίαν εἶπε μίαν φύσιν τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Κλονούμενος οὖν ὁ νοῦς μου, ὡς εἶπον, ἄνω καὶ κάτω ζητῶν ἀνάπαυσιν, ἵν' οὕτως εἴπω, τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, τελευταῖον συγκατατίθεται, λέγων· ὅτι Εἰ μὴ ἠβούλετο δηλῶσαι, ὅτι τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς μία φύσις ἐστὶ, μετὰ τὴν ἕνωσιν, οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν αἱρετικῶν εἶπε δύο φύσεις τοῦ Λόγου, ἵνα κατὰ τῆς ἐκείνου δόξης ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ εἴποι μίαν φύσιν τοῦ Λόγου.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἴσως οὐκ ἀνέγνως τὸν κατὰ Ἀρειανῶν τέταρτον λόγον τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· εἰ γὰρ ἀνέγνως, οὐδένα κλόνον ὁ νοῦς σου ἐκέκτητο. Ἔξεστι γὰρ ἐν ἐκείνῳ μαθεῖν, ὅτι ὁ Ἄρειος δύο φύσεις ἔλεγε τοῦ Λόγου, μίαν κτιστὴν, καὶ μίαν ἄκτιστον. Λέγει γὰρ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ μέγας οὗτος τῆς οἰκουμένης φωστὴρ, Ἀθανάσιος· Ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος ἐξέβαλε τῆς Ἐκκλησίας τὸν Ἄρειον, βλασφημοῦντα ταῦτα· Οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Υἱὸς, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ καὶ αὐτὸς, καὶ κτίσμα, καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. Ὅτε γὰρ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκεν αὐτὸν δι' ἡμᾶς· καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον, καὶ Σοφίαν, καὶ Υἱόν· Λόγον μὲν, διὰ τὰ λογικὰ, ἃ ἔκτισε· Σοφίαν δὲ, δι' οὓς ἐσόφισεν· Υἱὸν δὲ, δι' οὓς υἱοθέτησε. Προσετίθει δὲ, ὅτι ἕτερος ὁ ἐν τῷ Πατρὶ φύσει καὶ ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ Λόγος καὶ σοφία, ἐν ᾧ τοῦτον πεποίηκε, καὶ ὅτι τῇ ἰδίᾳ φύσει τρεπτός ἐστι, καὶ ὅτι κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ δίκαιοι, λέγεται Θεός· ἀλλότριος ὢν τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὥσπερ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ αὐτός. Καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ ἀόρατός ἐστι τῷ Υἱῷ· ἀρχὴν γὰρ ἔχων ὁ Υἱὸς, οὐ δύναται γινώσκειν τελείως τὸν ἄναρχον. Καὶ οὐ μόνον οὐκ οἴδαμεν ἀκριβῶς τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ. Ἐλήρει δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. Λέγωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ἀπὸ διαφόρων ἁγίων ἀναλεξάμενοι, πόθεν ἐκεῖνος τὸ ἑαυτοῦ φλυάρημα ἐβεβαίου. Κατασκευάζων γὰρ τοῦτο, τὸ, ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ ἐν τῷ Πατρὶ Λόγος ἔμφυτος ὢν καὶ ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, φησίν· ὅτι ὁ Χριστὸς εἴρηκε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Οἶδα τὸν Πατέρα, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ λόγον ἐκεῖνον νοῶν, ὃν αὐτὸς ἔλεγεν ἔμφυτον· μὴ συνιὼν, ὅτι λόγον ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς προσηγόρευσεν. Ἔτι ἔλεγεν εἰπεῖν τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Υἱόν· *Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε*. Καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς τὸν ἐν Ἰορδάνῃ λαόν· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός*. Καὶ ἐν τῇ μεταμορφώσει ὁμοίως. Εἶτά φησιν· Εἰ ὁ Πατὴρ διὰ Λόγου ἐλάλει πρὸς τὸν Υἱὸν, ἕτερος ὁ Λόγος ἂν εἴη παρὰ τὸν Υἱόν. Πρὸς τὴν δόξαν οὖν ταύτην διαμαχόμενος ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἔλεγε μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, καὶ οὐχὶ μίαν ἄκτιστον καὶ ἰδίαν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλην κτιστὴν καὶ ἀλλοτρίαν. Ἐκεῖθεν

A Nam sæpenumero mecum ipse considerans, perspicere non potui quam ob causam dixerit unam naturam Sermonis incarnati. Quapropter agitata mens mea, ceu dixi, sursumque deorsumque pedibus suis, ut ita loquar, requietem quærens, tandem in eam sententiam venit, ut diceret : Nisi voluisset indicare, naturam unam Sermonis et carnis esse post unionem, nunquam hoc protulisset. Quippe nullus hæreticorum naturas duas Sermonis dixit, ut adversus illius opinionem divinus hic vir diceret naturam Sermonis unam.

THEOR. Fortassis illius magni Athanasii librum adversus Arianos quartum non legisti. Quippe si legisses, nullam mens tua succussionem experiretur. Nam ex eo cognoscere licet, Arium tradidisse duas B naturas Sermonis : unam creatam, et alteram increatam. Dicit enim in eo libro magnum illud lumen orbis Athanasius : Beatus ille Alexander Arium expulit Ecclesia, proferentem hæc sacrilega : Non semper Deus Pater, non semper erat Filius. Item, de nihilo Filius est, et creatura est, et exsistendi principium habet. Nam cum Deus nos creare vellet, tunc eum propter nos fecit : et ex quo factus fuit, appellavit eum Sermonem, et Sapientiam, et Filium. Sermonem vel rationem, propter creata sermone rationeque prædita, quæ condidit : Sapientiam, propter eos, quos erudiit : Filium, propter eos, quos adoptavit. Addebat etiam, alium esse in Patre a natura, et proprium substantiæ ipsius Sermonem C ac sapientiam, in quo illum fecerit : quodque natura sua mutationi sit obnoxius, et per communicationem, ut homines justi, Deus appelletur; alienus interim a Dei natura. Item ut erucam et bruchum, sic et ipsum potestatem Dei dici. Patrem quoque Filio inaspectabilem esse. Nam Filium, qui principium habeat, expertem principii non posse perfecte cognoscere. Nec tantum illum accurate Patris naturam non nosse, sed ne suam quidem. Hujusmodi alia quoque nugabatur. Et hæc quidem ex illo magno Athanasio. Dicamus et nos, quæ diversis ex Patribus excerpsimus, unde suum ille delirium confirmaverit. Probans enim, alium esse insitum Patri Sermonem, et ipsius substantiæ proprium, dixisse Christum ad Judæos aiebat : Novi Patrem, et Ser- D monem ejus servo : quibus in verbis eum sermonem intelligebat, quem insitum ipse dicebat; ignorans Christum hic sermonem vocare voluntatem Patris. Præterea dicebat, Patrem ad Filium hæc verba protulisse : *De utero ante luciferum te genui* [a]. Et alibi ad populum, propter Jordanem : *Hic est filius meus dilectus* [b]. Et in transformatione similiter. Hinc aiebat : Si Pater per Sermonem ad Filium loquebatur, alius scilicet erit Sermo, quam Filius. Igitur adversus hanc opinionem magnus Athanasius ille dimicans, unam naturam Sermonis incarnatam dicebat, non unam increatam et Dei substantiæ propriam, aliam creatam et ab eadem alienam.

[a] Psal. cix, 3. [b] Matth. iii, 17; xvii, 5.

Atque hinc beatus ille Cyrillus id verbum mutuatus, unam dixit naturam Sermonis incarnatam. Et hoc est, quod ait, uti Patres locuti sunt, Patres appellans magnum illum Athanasium, et reliquos, qui se impio illi Ario opposuerunt.

GEN. Plurimum mihi profuisti, mi frater : ignorabam enim, ex hæreticis aliquem hoc dixisse. Nunc mens mea, perceptis magni Athanasii verbis, quietem adepta est.

THEOR. Habes, sanctissime domine, testimonia sanctorum hominum plura de eo, quod naturas duas in Christo et credere debeamus, et confiteri; minimeque naturam unam in eo dicere. Quin et causam audivisti, propter quam Patres dixerint unam naturam incarnatam. Itaque nihil posthac negotii nobis de hoc facesses, sed malam in rem eat unius in Christo naturæ confessio. Nam ex ea non exiguum nascitur offendiculum. Nec ignorat magna sanctitas tua, vocem aliquando non malam, quæ male tamen ab aliquibus intelligeretur et exponeretur, rejectione dignam a Patribus esse judicatam. Qualis et Christiparæ vox est, Deiparæ Virgini tributa. Nam et Christiparam dicere poteramus. Christum enim peperit, Deum et hominem; quod ipsum nomen proprie denotat. Sed quod ejus nominis significatum a Nestorio nequiter acciperetur, veluti sacrilegum a sanctis hominibus repudiatum est. Debes ergo, sanctissime Domine, illam quoque vocem, judicatam a sanctis sacrilegam (quæ tantum, ait Ambrosius, sacrilegium inferna vomuerunt?) uti sacrilegam missam facere : nec judicium tuum illorum judicio firmius ducere, nec pati, tuum uti judicium pluribus occasionem offendiculi præbeat.

GEN. Recte dicis. Sed date mihi quartæ synodi de fide definitionem. Quam cum ei obtulissemus, ad quietem nos composituri discessimus.

Postridie ejus diei, episcopus Cessuvii Joannes Syrus appulit; et intellecto Generalem Armeniorum, multoties habito cum Romanis colloquio, verbis eorum assentiri, jamque per omnia cum eis convenire (probat enim, aiebant alii, quæ ab ipsis dicuntur, nihil affirmans extra sacras Scripturas a Romanis proferri : sed ex sanctis Patribus, quos ipsi quoque veneramur, suam eos doctrinam asserere) ad Generalem ascendit, et : Quid hoc rei est, inquit, domine, quod de tua insigni sanctitate audio? Tune Romanis errores Nestorii probantibus assentiris?

GEN. Ego Romanis non assentior. Imo nec patriarchæ Constantinopolitano, nec ipsi excelsissimo supra omnes imperatori, vel propter dignitatem patriarchicam, vel majestatem imperatoriam paruissem, nisi veritatem ipse agnovissem. Eam vero negare nequeo, nec sanctis Patribus adversari possum.

Respondit Generali SYRUS : Audivi te quoque naturas duas in Christo confessum esse. Nosti vero, Nestorii nos opinionem sequi, si duas naturas con-

A τοιγαροῦν τὴν χρῆσιν λαδὼν ὁ μακάριος Κύριλλος, εἴρηκε μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει, Ὡς εἶπον οἱ Πατέρες· Πατέρας καλῶν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς λοιποὺς· τοὺς κατὰ τοῦ δυσσεδοῦς ἀντιπαρατεττομένους Ἀρείου.

Ὁ ΚΑΘ. Πάνυ με ὠφέλησας, ἀδελφέ· ἠγνόουν γάρ, ὅτι τις τῶν αἱρετικῶν εἶπε τοῦτο. Καὶ νῦν ἠρέμησεν ὁ νοῦς μου, τὰ ῥήματα ἀκούσας τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔχεις, ἁγιώτατε δέσποτα, περὶ τοῦ, ὅτι δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀφείλομεν καὶ πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν, μαρτυρίας ἁγίων πολλάς· καὶ περὶ τοῦ, ὅτι μίαν φύσιν οὐ δεῖ λέγειν. Ἀλλὰ δὴ καὶ αἰτίαν ἀκήκοας, δι' ἣν μίαν φύσιν εἶπον οἱ Πατέρες σεσαρκωμένην. Μηκέτι οὖν κόπους ἡμῖν
B παρέξεις, ἀλλ' οἰχέσθω ἐς κόρακας τὸ μίαν φύσιν ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Σκάνδαλον γὰρ ἐκ τούτου οὐ μικρὸν ἐκφύεται. Οὐκ ἀγνοεῖ δὲ ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου, ὅτι ἐνίοτε λέξιν οὐ πάνυ φαύλην, φαύλως δὲ ὅμως παρά τινων νοουμένην καὶ ἑρμηνευομένην, ἀποβολῆς ἀξίαν ἔκριναν οἱ θεῖοι Πατέρες. Οἷόν ἐστι καὶ τὸ, Χριστοτόκος, ἐπὶ τῆς Θεοτόκου λεγόμενον. Ἠδυνάμεθα γὰρ καὶ Χριστοτόκον τὴν Θεοτόκον καλεῖν. Χριστὸν γὰρ ἐγέννησε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ κυρίως τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ διὰ τὸ κακῶς ἐκλαμβάνεσθαι παρὰ τοῦ Νεστορίου τὸ σημαινόμενον τοῦ ὀνόματος, ὡς βλάσφημον ἀπεδοκίμασται παρὰ τῶν ἁγίων τὸ ὄνομα. Δεῖ οὖν σὲ, ἁγιώτατε δέσποτα, τὴν παρὰ τῶν ἁγίων
C βλάσφημον κριθεῖσαν λέξιν (ποῖος ᾅδης τοιαύτην βλασφημίαν ἐξήμεσε; φησὶν ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος) ὡς βλάσφημον ἀποπέμπειν, καὶ μὴ τῆς ἐκείνων κρίσεως βεβαιοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν σὴν, καὶ σκανδάλου πρόφασιν πολλοῖς γενέσθαι τὴν κρίσιν σου.

Ὁ ΚΑΘ. Εὖ λέγεις. Ἀλλὰ δότε μοι τὸν περὶ τῆς πίστεως ὅρον τῆς τετάρτης συνόδου. Καὶ δόντες ἡμεῖς τὸν ὅρον αὐτῷ, ἀπήλθομεν ἀναπαυσόμενοι.

Τῇ ἐπαύριον κατέλαβεν ὁ ἐπίσκοπος Κεσσουυίου Ἰωάννης ὁ Σύρος· καὶ ἀναμαθὼν, ὅτι ὁ Καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων διαλεχθεὶς πολλάκις μετὰ τῶν Ῥωμαίων, πείθεται τοῖς λόγοις αὐτῶν, καὶ ἤδη συνέρχεται εἰς πάντα αὐτοῖς (ἐπαινεῖ γὰρ τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα, λέγων· οὐδὲν ἔξω τῶν θείων Γραφῶν ἡμῖν λέγουσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἁγίων, οὓς καὶ ἡμεῖς
D σεδόμεθα, τὸν οἰκεῖον λόγον κατασκευάζουσιν), ἀνῆλθεν εἰς τὸν Καθολικὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· Τί τοῦτο, δέσποτα, ὃ περὶ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου ἀκούω; Ῥωμαίοις τὰ τοῦ Νεστορίου φρονοῦσι πείθῃ;

Ὁ ΚΑΘ. Ἐγὼ Ῥωμαίοις οὐ πείθομαι· ἀλλ' οὐδὲ τῷ πατριάρχῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ αὐτῷ τῷ ὑψηλοτάτῳ βασιλεῖ παρὰ πάντας, διὰ τὸ πατριαρχικὸν, ἢ διὰ τὴν βασιλείαν αὐτὴν, εἰ μὴ αὐτὸς ἐγνώσκειν τὸ ἀληθές. Τὴν ἀλήθειαν δὲ οὐκ ἰσχύω ἀρνήσασθαι, οὐδὲ τοῖς ἁγίοις Πατράσι δύναμαι ἀντιφέρεσθαι.

Ὁ ΣΥΡΟΣ εἶπε πρὸς τὸν Καθολικόν· Ἀκήκοα, ὅτι δύο φύσεις καὶ αὐτὸς ὡμολόγησας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Οἶδας γὰρ ὅτι ἐὰν δύο φύσεις ὁμολογήσωμεν,

Νεστοριανίσομεν· καὶ ἔσται ἡμῖν ἀντὶ Τριάδος τετρὰς ἡ Τριάς, διὰ τὴν προσθήκην τῆς ἑτέρας φύσεως.

Ὁ ΚΑΘ. Χθὲς, καὶ πρὸ ταύτης, καὶ σχεδὸν τὴν ὅλην ἑβδομάδα ταύτην πλεῖστον κεκοπιάκαμεν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν διαλεγόμενοι. Σήμερον δὲ καὶ αὔριον βουλόμεθα σχολάσαι, καὶ ἐν ἀνέσει εἶναι. Μετὰ γοῦν τὴν τρίτην ἡμέραν, εἰ κελεύεις, ἔσο μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν διάλεξιν, καὶ ὃ ἂν ᾖ παριστάμενόν σοι, εἰπέ· καὶ ἡμεῖς ἡδέως ἀκουσόμεθα.

Ἑσπέρας δὲ καταλαβούσης, ἦλθεν ὁ διδάσκαλος Βαρτὰν πρὸς τὸν Θεωριανὸν, λάθρα τοῦ Καθολικοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁ Σύρος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ Καθολικὸς ἡμῶν, διελέχθησαν ὅλην τὴν ἡμέραν σήμερον περὶ τῆς μιᾶς φύσεως, καὶ τῶν δύο. Ὁ δὲ Θεωριανὸς εἶπε πρὸς Βαρτὰν τὸν διδάσκαλον· Ἤθελον μαθεῖν, τίνα εἰσὶν, ἃ λέγει ὁ Σύρος εἰς κατασκευὴν τοῦ οἰκείου δόγματος. Ὁ δὲ Βαρτὰν εἶπεν· Οὐδὲν ἄλλο πρὸς τὸν Καθολικὸν ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν, εἰ μὴ ὅτι ἐὰν εἴπωμεν δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον Νεστοριανοὶ ἐσόμεθα, ἀλλὰ καὶ τετράδα ἀντὶ τῆς Τριάδος ἐπὶ τῆς Θεότητος ὁμολογήσομεν, διὰ τὴν προσθήκην τῆς ἑτέρας φύσεως. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν Βαρτὰν ὁ Θεωριανὸς, Τίσι κατασκευαῖς ἀπεδείκνυε τοῦτο; Ὁ δὲ Βαρτὰν εἶπεν· Οὔτε ἀπὸ χρήσεων, οὔτε ἀπὸ συλλογισμῶν κατεσκεύαζε τὸν οἰκεῖον λόγον, ἀλλὰ μόνον οὕτω φιλονείκως καὶ ἀπροσέκτως ἐῤῥήγνυε φωνὰς ἀτάκτους, ὥστε δόξαι τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ λέγειν τι. Ἠρώτησε δὲ τὸν Βαρτὰν ὁ Θεωριανός· Τί πρὸς ταῦτα εἶπεν ὁ Καθολικός; Ὁ δὲ ἔφη, Εἶπεν αὐτῷ, Τὴν ὅλην ἑβδομάδα ταύτην πλεῖστον κεκοπιάκαμεν διαλεγόμενοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· καὶ νῦν βουλόμεθά τινας ἡμέρας ἐν ἀνέσει εἶναι. Ὅταν δὲ πάλιν ἀρξόμεθα τῆς διαλέξεως, ἔσο μεθ' ἡμῶν, εἰ κελεύεις, καὶ εἰπὲ, ὃ ἂν ᾖ σοι παριστάμενον, καὶ ἡμεῖς ἡδέως ἀκουσόμεθα.

Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς, μεταχληθέντες, ἀνέβημεν εἰς τὸ ὑπερῷον, οὗ καὶ πρώην διελεγόμεθα. Εὕρομεν δὲ τὸν Σύρον ἐπίσκοπον ἐν τῷ δεξιῷ μέρει καθήμενον τοῦ Καθολικοῦ, καὶ τοὺς Ἀρμενίους ἐπισκόπους ἕκαστον ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ. Καθεσθέντων οὖν ἡμῶν ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι τοῦ Καθολικοῦ, κατὰ τὸ σύνηθες, εἶτα τῶν ἐπισκόπων καθεσθέντων (προετίμων γὰρ ἡμᾶς εἰς τὸ κάθισμα), οὐδεὶς οὐδενὶ περὶ οὐδενὸς ἐλάλει μέχρι πολλοῦ, ἀλλὰ κοινὴ ἐγένετο σιωπή. Ὡς οὖν ὥρα παρῆλθε πλείστη, εἶπεν ὁ Θεωριανὸς πρὸς τὸν Καθολικόν·

Ἤκουσα, ὅτι εἰσί τινες, οἳ λέγουσιν, ὅτι ἐὰν ὁμολογήσωμεν δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον ὅτι Νεστοριανίσομεν, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ Τριάδος τετράδα κηρύξομεν. Καὶ θαυμάζω, πῶς οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ ταῦτα λέγοντες συνιδεῖν, ὅτι Νεστόριος οὐ διὰ τὸ λέγειν δύο φύσεις, καθῃρέθη (τοῦτο γὰρ λαμπρᾷ καὶ διαπρυσίῳ φωνῇ πάντες οἱ θεοφόροι Πατέρες κηρύττουσιν· ὁ μὲν ἅγιος Κύριλλος· Δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν· ὁ δὲ Θεολόγος Γρηγόριος· φύσεις δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, οὓς σοι παρήγαγον μάρτυρας ἀνωτέρω)· ἀλλὰ διὰ τὸ λέγειν

A fiteamur; et pro Trinitate quaternionem propter naturæ alterius accessionem habituros.

GEN. Heri, ac nudiustertius, propeque totam hanc septimanam, plurimum laboravimus, quotidie colloquentes. Hodie vero, et cras, quiescere volumus, animumque remittere. Post triduum vero, si placet, nobiscum aderis in colloquio; quodque tibi ad animum acciderit, dices, nos quidem id libenter audiemus.

Cæterum ubi advesperasset, accessit ad Theorianum doctor Bartan, nesciente Generali, et ait : Episcopus ille Syrus, et noster Generalis, totam hodie diem inter se collocuti sunt de una, duabusque naturis. Tum Theorianus : Vellem, ait ad

B Bartanem magistrum, quænam illa sint, quæ ille Syrus ad dogmatis sui probationem dicat, cognoscere. Bartan vero : Nihil, inquit, ultro citroque nostrum ad Generalem protulit, nisi hoc : Si duas in Christo naturas dixerimus, non Nestoriani duntaxat erimus, sed et quaternionem loco Trinitatis in divinitate confitebimur, propter naturæ alterius accessionem. Tum Bartani Theorianus : Et quibus, ait, probationibus hoc demonstrabat? Nec auctoritatibus, inquit Bartan, nec syllogismis orationem suam probabat; sed tantum ita contentiose ac inconsiderate voces confusas effundebat, ut sacerdotibus suis aliquid dicere videretur. Theorianus vero Bartanem interrogans : Quid, ait, Generalis ad ista

C dixit? Dixit, inquit Bartan, tota ista septimana plurimum laboratum esse, quotidianis collocutionibus habitis : nunc aliquot diebus labores remittendos : Ubi vero colloquium denuo inchoabimus, inquit, ipse nobis adesto, si placet, ac quidquid ad animum tibi acciderit, dicito : nos quidem id libenter audiemus.

Post aliquot dies arcessiti, ascendimus in cœnaculum ubi nuper quoque collocuti eramus. Invenimus autem Syrum illum episcopum ad dextrum generalis latus assidentem, et Armenios episcopos sedentes singulos suo loco. Cumque nos ad sinistram Generalis, pro more considere jussi fuissemus, deinde consedissent et episcopi (quippe primas in consessu nobis offerebant), multo tempore nihil

D omnino quisquam ad alterum ulla de re proferebat, sed commune silentium erat. Igitur ubi jam plurimum temporis præteriisset, his verbis Generalem Theorianus allocutus est :

Audivi quosdam esse, qui dicant, si duas in Christo naturas confiteamur, non modo nos futuros Nestorianos, sed etiam Trinitatis loco quaternionem prædicaturos. Ac miror equidem quonam pacto, qui hæc dicunt, perspicere non potuerint, minime Nestorium propterea depositum fuisse, quod duas naturas diceret (hoc enim illustri et clara voce divini Patres universi prædicant. Cyrillus quidem his verbis : Duas naturas esse dicimus; Gregorius vero Theologus : Naturæ duæ, Deus et homo; cæterique omnes, quos antea tibi produxi testes) :

sed quod diceret naturas duas invicem separatas, divinam seorsum, itidemque seorsum humanam. Eapropter et duos filios, et duos Christos esse, fanaticus ille statuebat : alium Filium esse delirans, qui ex Deo et Patre sit; alium qui ex Virgine. Quam ob causam et sanctam illam Virginem vocare Deiparam nolebat. Quod autem minime Nestorius unionem confessus sit, sanctus ille Cyrillus in epistola ad Eulogium his ipsis verbis ostendit : Sic et in causa Nestorii ; quamvis duas naturas, discrimen carnis et Sermonis indicans, dicat (alia namque natura Sermonis est, alia carnis), unionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur. Ad id vero, quod subjicitur, Trinitatem fore quaternionem, si duas naturas in Christo confiteamur, pro nobis sanctus ille vir Athanasius satisfaciet, cujus in epistola ad Epictetum Corinthi episcopum hæc ipsa verba sunt : Insigni pudore afficientur, qui vel sola cogitatione putarunt, posse pro Trinitate fieri quaternionem, si corpus esse de Maria dicatur. Si corpus, inquiunt, unius esse substantiæ dicamus cum Sermone, Trinitas manet Trinitas, quod hæc ratio nihil ei peregrinum inferat. Sin humanum dicamus illud ex Maria corpus, necesse est, aliquid Trinitati accedere ; quod corpus illud secundum substantiam ab ea sit alienum. Hæc cum ita dicunt, non cogitant quo pacto seipsos evertant. Nam si maxime corpus ex Maria non esse dicant, sed ejusdem cum Sermone substantiæ : nihilominus quod vereri se simulant, ne sentire videantur, id ipsum eos juxta sententiam suam dicere constabit, nimirum esse quaternionem. Quippe sicuti Filius, secundum doctrinam Patrum, ejusdem exsistens cum Patre substantiæ, non ipse Pater est, sed Filius cum Patre consubstantialis dicitur : ita et illud consubstantiale Sermoni corpus non erit ipse Sermo, sed aliud quiddam cum Sermone. Si aliud quiddam est, sane secundum ipsos sacrosancta Trinitas erit quaternio. Nam vera planeque perfecta, et expers illa divisionis Trinitas nullam recepit accessionem : sed ista ab eis excogitata Trinitas. Et quo pacto Christiani erunt, qui aliura præter verum Deum excogitant ? Rursus et in altero sophismate stoliditatem ipsorum perspicere licet. Si propterea, quod sit atque dicatur in sacris Litteris humanum ex Maria corpus Servatoris, pro Trinitate quaternionem dici putant, velut accessione facta propter corpus ; multum sane falluntur creatum exæquantes Opifici, et existimantes aliquid accede divinitati posse; ignorant denique, non ut aliquid accederet divinitati Sermonem factum esse carnem; sed ut genus humanum redimeret. Quinam igitur opinantur assumptum a Sermone corpus, et vivificatum, accessionem aliquam ad divinitatem Sermoni afferre ? Nam potius ei quod humanum erat, magna contigit accessio de Sermonis cum eo societate ac unione. Quippe de mortali factum est immortale, de animali factum est spirituale, de terra ortum supra

A δύο φύσεις ἀλλήλων κεχωρισμένας, ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος τὴν θείαν, καὶ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος τὴν ἀνθρωπίνην. Διὸ καὶ δύο υἱοὺς, καὶ δύο χριστοὺς ὁ ἐμβρόντητος ἐδογμάτιζεν· ἄλλον υἱὸν, τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρός· καὶ ἄλλον τὸν ἐκ τῆς Παρθένου παραληρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον καλεῖν οὐκ ἠβούλετο. Ὅτι δὲ τὴν ἕνωσιν οὐχ ὡμολόγει Νεστόριος· δηλοῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ γράφων ἐπὶ λέξεως οὕτως· Ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγει δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου (ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκός)· ἀλλ' οὐκ ἔτι τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταῦτα, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν, ὅτι τετρὰς ἡ Τριὰς B ἔσται, εἰ δύο φύσεις ὁμολογήσομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀρκέσει ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἐπίκτητον τὸν ἐπίσκοπον Κορίνθου ἐπιστολῇ, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιών· Ἐρυθριάσουσι δὲ μεγάλως, οἱ κἂν ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ Τριάδος γενέσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Ὁμοούσιον μὲν γὰρ (φασὶν) ἐὰν εἴπωμεν τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, μένει ἡ Τριὰς, οὐδὲν ξένον, εἰς αὐτὴν εἰσφερομένου τοῦ Λόγου. Ἂν δὲ ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, προσθήκην γίνεσθαι. Ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτῷ τῷ Λόγῳ, οὐδὲν ἧττον ὅπερ ὑποκρίνονται, μὴ ἄρα ὥσπερ φρο- C νοῦντες νομισθῶσι, τοῦτο κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται, λέγοντες τετράδα. Ὥσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς Πατέρας ὁμοούσιος ὢν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, οὕτω τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ Λόγου οὐκ ἔσται αὐτὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν Λόγον. Ἑτέρου δὲ ὄντος ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ ἁγία Τριὰς τετράς. Οὐ γὰρ ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὄντως τελεία καὶ ἀδιαίρετος Τριὰς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ παρὰ τούτων ἐπινενοημένη. Καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοὶ, οἱ ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα Θεὸν ἐπινοοῦντες ; Πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν ἔξεστι καθορᾷν. Εἰ διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐκ Μαρίας D ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ Τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα, πολὺ πλανῶνται, τὸ ποίημα ἐξισοῦντες τῷ ποιητῇ, καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν, ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται. Πῶς οὖν οἴονται τὸ διὰ τοῦ Λόγου ληφθὲν σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν, προσθήκην εἰς θεότητα τῷ Λόγῳ ποιεῖν ; Μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως. Ἀπὸ γὰρ θνητοῦ γέγονεν ἀθάνατον, καὶ ψυχικὸν ὂν γέγονε πνευματικὸν, καὶ ἐκ τῆς γῆς γενόμενον τὰς οὐρανίας ὑπερέβη πύλας. Ἡ μέντοι Τριὰς καὶ λαβόντος ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ Λόγου,

Τριάς ἐστιν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαίρεσιν, A ἀλλ' ἀεὶ τελεία ἐστὶ, καὶ ἐν Τριάδι μία Θεότης γινώσκεται. Καὶ οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἷς Θεὸς κηρύττεται ὁ τοῦ Λόγου Πατήρ. Ἀκήκοας πῶς ὁ μακάριος Ἀθανάσιος ζῆλου πνέων ἐνθέου καθάπτεται τῶν λεγόντων ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα; Ἐρυθριάσουσι, φησί. Καὶ πάλιν· Οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Καὶ αὖθις· Τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν ἔξεστι καθορᾷν. Καὶ ἀνοήτους καὶ ἄφρονας αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος. Ἡμεῖς δὲ ἀπελέγξομεν καὶ ἄλλως, εἰ δοκεῖ, τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐμοὶ τέως δοκεῖ, μὴ δεῖσθαι πλείονος ἐλέγχου εἰς τὸ γνωρισθῆναι τὸ τοιοῦτον ὀλίσθημα. B Ὁ γὰρ τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ πεισθῆναι μὴ βουληθεὶς, εἴγε τέως τῆς τῶν Χριστιανῶν μοίρας τυγχάνει ὤν, τοσαῦτα καταβοήσαντι τῆς ἀνοίας τῶν ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα φληναφούντων, καὶ τετράδα ἀντὶ Τριάδος τὴν Θεότητα γίνεσθαι λημωδούντων, οὐκ οἶδα τίνι τῶν ἐπὶ γῆς νῦν ὄντων ἀνθρώπων πεισθήσεται. Πλὴν ἐπεὶ πολλοὶ ἢ οὐδ' ὅλως ἀναγινώσκουσι τὰς θείας Γραφὰς, ἢ ἀναγινώσκουσι μὲν, πλὴν ἀλλὰ παρέργως, καὶ οὐκ ἐπιμελῶς· καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐν βάθει νοῦν αὐτῶν ἀγνοοῦσιν· εἴ σοι δοκεῖ καὶ δύνασαι καὶ ἄλλως τὴν ἐκείνων ἐλέγξαι πλάνην, εὖ ἔσῃ ποιῶν, καὶ φίλον Θεῷ, καὶ ἡμῖν καταθύμιον.

Ὁ ΘΕΩΡ. Πολλοὶ τοῦ χαιρεκάκου καὶ μισανθρώπου C Σατὰν μαθηταὶ γεγόνασιν ἢ μᾶλλον ὄργανα εἰς ἀπώλειαν πολλῶν, οἷος ἦν ὁ θεήλατος Σεβῆρος, ὁ τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας κρατήσας τυραννικῶς, ὃς μὴ φοβηθεὶς τὴν φάσκουσαν ἐντολὴν, Ἐπικατάρατος ὁ πλανῶν τυφλὸν ἐν ὁδῷ, πλείστους τῆς εὐθείας ἀποπλανήσας ὁδοῦ, εἰς βάραθρον ἀπωλείας ἐλεεινῶς κατεκρήμνισε, τοὔμπαλιν ὀφείλων ποιεῖν, ἐκ τῆς πλάνης ἐπιστρέφειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τοῦτο γὰρ ἀπῄτει καὶ ἡ προεδρία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ, πολλῷ δὲ πλέον ἐκ τῆς καρδίας τὰ ἐντάλματα τοῦ Θεοῦ ἀπωσάμενος, τὰ οὑτωσίπως διακελευόμενα· *Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαῤῥίψατε·* λίθους, οὐ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ζῶντος ναοῦ, πρὸς πτῶσιν δὲ μᾶλλον, καὶ πρόσ- D κομμα πολλῶν, ἐμβαλεῖν ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ζωῆς ἀφρόνως ἐσπούδακε, καὶ διὰ λόγου καὶ διὰ γραφῶν μίαν φύσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐδογμάτισε· δεδοικὼς μὴ τετρὰς ἀντὶ τριάδος γένηται ἡ Τριάς· οὐκ ἐννοῶν, ὡς ἔοικεν, ὁ ἄθλιος, ὅτι τὸ τριὰς πρόσρημα οὐκ ἔστι τῆς φύσεως σημαντικὸν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ τῶν ὑποστάσεων. Πῶς οὖν ἐκεῖνος συνῆγε τετράδα, ἡμῶν μὴ ὁμολογούντων ὑπόστασιν ἀνειληφέναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσασθαι τὸ ἡμέτερον; Καὶ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἕνα Υἱὸν δογματιζόντων τὸν Ἐμμανουήλ; Εἰ μὲν οὖν ὁ καινὸς θεολόγος τρεῖς φύσεις ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖ, εἶτα

A cœlestes portas evasit. Trinitas quidem certe Trinitas est, etiamsi Sermo corpus ex Maria sumpserit, nullam nec accessionem admittens, nec diminutionem: sed perfecta semper est, et una in Trinitate Divinitas agnoscitur. Atque hoc modo Deus unus in Ecclesia prædicatur, Pater ille Sermonis. Audis quo pacto beatus Athanasius, divinum quemdam zelum spirans, eos tangat, qui corpus ejusdem esse substantiæ cum Sermone dicunt. Pudore afficientur, ait; item: Non cogitant quo pacto seipsos evertant. Et rursus: Stoliditatem ipsorum perspicere licet. Insipientes et stultos vocat. Et hæc quidem Athanasius. Nos autem alio quoque modo, si placet, impietatem eorum redarguemus.

GEN. Mihi sane videtur, ad ejusmodi erroris agni- B tionem, non esse opus ampliori refutatione. Nam qui assentiri sancto viro Athanasio non vult, modo Christianus est, tantopere occlamanti eorum vesaniæ, qui corpus ejusdem esse cum Sermone substantiæ nugantur, et quaternionem in Divinitate loco Trinitatis, fieri somniant: cuinam mortalium, nunc in terris exsistenti, sit assensurus, equidem non video. Quia tamen complures, aut omnino Litteras sacras non legunt, aut legunt illi quidem, sed aliud quasi agentes, non studiose; qua de causa mentem earum intimam ignorant: recte feceris, et acceptum Deo, nobisque gratum præstiteris, si errorem eorum confutaveris; modo id tibi placeat, et alia facere via possis.

C THEOR. Multi Satanæ, qui malis oblectatur, et genus humanum odit, exstitere discipuli, vel instrumenta potius, ad multorum perniciem. Qualis erat abominabilis ille Severus, qui Antiochiæ thronum per tyrannidem obtinuit. Is minime præceptum illud reveritus, quo dicitur: Exsecrabilis, qui in itinere cæco causam erroris præbet, plurimos in errorem a recta devocatos via, in perniciei barathrum miserabiliter præcipitavit; cum facere diversum deberet, nimirum ab errore ad veritatem divertere. Quod quidem et præsulatus ipsius ab eo requirebat. Verum et ab auribus, et multo magis a corde rejectis Dei mandatis, quæ ita præcipiunt: *Per portas meas ingredimini, et iter populo sternite, deque via lapides amovete*[7], id operam dedit, ut non ad D structuram illius vivi templi, sed potius ad ruinam et offensionem plurium, lapides in via vitæ per infamiam spargeret, adeoque verbis et scriptis naturam Emmanuelis unam tradidit; veritus ne Trinitatis loco quaternio fieret; haud cogitans miser, uti quidem videtur, nomen Trinitatis non habere significationem naturæ, sed numeri personarum vel hypostasium. Quo igitur modo collegit ille quaternionem, cum nos minime confiteamur Dei Sermonem assumpsisse hypostasin, sed nostrum illud in seipso constituisse? adeoque statuamus, Emmanuelem esse unam hypostasin, et unum Filium? Quod si novus ac vanus ille theologus tres naturas

[7] Jerem. L, 26.

in sancta Trinitate confitetur, deinde natura Emmanuelis humana, quam nos confitemur, ad suas illas tres naturas adjuncta, pro Trinitate quaternionem fieri concludit : optime id quidem facit. Quippe seipsum artificiose periteque separat ab uno solo Deo, et ad opinionem de pluribus diis deflectit. Sin unam divinitatis naturam et ipse confitetur, duasque naturas in Christo : undenam ei naturarum quaternio proficiscatur, scire nequeo. Nec item fieri potest, ut Trinitate quaternionem hypostasium, absque alterius hypostasis accessione cogitemus.

His dictis, oculos Generalis in Syrum illum episcopum conjecit. Cumque videret eum vultu in terram defixo, nequaquam suspicere, conversus ad Theorianum, innuebat ei, Syrum uti aspiceret. At is, Syrum intuitus, subrisit; et ad Generalem ait : Est, domine, quod insignem sanctitatem tuam interrogem; teque obsecro ne tibi grave sit ejus indicare solutionem.

GEN. Si Deus intellectum ejus mihi dederit, non gravabor illam tibi exponere.

THEOR. Sint hic, velut in hypothesi, tria igne potiora, quæ tamen unius naturæ sint, auri scilicet. Si horum unum in ignem conjecero, plane ignitum illud duarum naturarum erit; ignis, inquam, et auri. Deinde hoc unito reliquis duobus necdum ignitis, interrogo, quotnam sint hæc ignita? Triane, ceu prius? an propter ignis naturam facta sunt quatuor?

GEN. Hujus interrogationis solutionem exponat Joannes religiosissimus episcopus Cessunii.

THEOR. Quid vero sanctitatis tuæ prudentia dicit? Ignisne natura numerum sive quantitatem trium illorum auxit, annon?

GEN. Mihi quidem non auxisse videtur.

THEOR. Atqui prius hæc tria unius erant naturæ, nunc in uno duæ naturæ conspiciuntur.

GEN. Hoc quoque in confesso est.

THEOR. Non igitur est necesse, trinitatem illorum ignis vi potiorum, fieri quaternionem, propter alteram illam naturam, videlicet ignis?

GEN. Non est necesse.

THEOR. Ineptiunt ergo, qui dicunt, necessario nobis quaternionem pro Trinitate confitendam, si naturas duas in Christo demus.

His dictis, surgens ille Syrus episcopus, nullo verbo prolato, cœnaculo cum sacerdotibus suis egressus est. Interrogatus autem a sacerdotibus suis, cur nihil cum philosopho locutus esset : non sibi licere dixit, in aliena synodo de hujusmodi rebus loqui, sine mandato patriarchæ sui.

Tunc exsurgens Stephanus doctor ait : Rogo sanctitatem vestram ut parumper me audiatis. Postquam ei copia dicendi data est : Quidam, inquit, ludimagister cœpit puerulum edocere, aiebatque ipsi : Dic *Alpha*. Is autem nolebat dicere. Rursus ludimagister aiebat ipsi : Dic *Alpha*. Is vero similiter

A τὴν πρὸς ἡμῶν ὁμολογουμένην ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ Ἐμμανουὴλ ταῖς αὐτοῦ προσθεὶς τρισσαῖς φύσεσι, συμπεραίνει ἀντὶ Τριάδος τετράδα γίνεσθαι, ἄριστα τοῦτο ποιεῖ. Εὐτέχνως γὰρ καὶ ἐπιστημόνως ἀποσχοινίζει ἑαυτὸν τοῦ μόνου Θεοῦ, καὶ εἰς πολυθεΐαν ἐξοστρακίζεται. Εἰ δὲ μίαν θεότητος φύσιν ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς, δύο δὲ φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ οἶδα, πόθεν αὐτῷ ἡ τετρὰς τῶν φύσεων ἐπεισέρχεται. Ὑποστάσεων δ' αὖ τετράδα, δίχα προσθήκης ἑτέρας ὑποστάσεως, τὴν Τριάδα νοεῖν, ἀμήχανον.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ὁ Καθολικὸς τῷ Σύρῳ ἐπισκόπῳ ἐνητένισεν. Ὡς οὖν ἑώρα τοῦτον εἰς γῆν ἔχοντα τὸ ὄμμα καὶ μηδαμῶς ἀνανεύοντα, στραφεὶς πρὸς τὸν Θεωριανὸν, ἐνένευεν αὐτῷ βλέψαι πρὸς
B τὸν Σύρον. Ὁ δὲ βλέψας, ὑπεμειδίασε· καί φησι πρὸς τὸν Καθολικόν· Δέσποτα, ἐρώτημα ἔχω πρὸς τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου, καὶ παρακαλῶ, μὴ κατοκνήσῃς εἰπεῖν μοι τὴν τούτου λύσιν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐὰν ὁ Θεὸς δώσει μοι τὴν τούτου γνῶσιν, οὐ κατοκνήσω ταύτην εἰπεῖν σοι.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔστωσαν ὡς ἐν ὑποθέσει ἐνταῦθα ὑπέρπυρα τρία, μιᾶς ὄντα φύσεως, χρυσοῦ δηλονότι. Ἐὰν οὖν τούτων ἓν πυρακτήσω, ἔσται πάντως τὸ πεπυρακτωμένον δύο φύσεων, λέγω δὴ πυρὸς καὶ χρυσοῦ. Εἶτα ἑνώσας τοῦτο τοῖς λοιποῖς δυσὶ τοῖς μὴ πεπυρακτωμένοις, ἐρωτῶ πόσα νῦν εἰσι ταῦτα τὰ ὑπέρπυρα; Τρία, ὡς πρώην; ἢ διὰ τὴν φύσιν τοῦ πυρὸς ἐγένοντο τέσσαρα;

C Ὁ ΚΑΘ. Τούτου τοῦ ἐρωτήματος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Κεσσουνίου Ἰωάννης εἴπῃ τὴν λύσιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἡ σύνεσις δὲ τῆς ἁγιωσύνης σου τί λέγει; Ἡ φύσις τοῦ πυρὸς ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν ἤτοι τὸ ποσὸν τῶν τριῶν, ἢ οὔ;

Ὁ ΚΑΘ. Ἔμοιγε τέως δοκεῖ, ὅτι οὐκ ηὔξησεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ μὴν πρώην μιᾶς ἦσαν φύσεως τὰ τρία, νυνὶ δὲ ἐν τῷ ἑνὶ δύο καθορῶνται φύσεις.

Ὁ ΚΑΘ. Ὁμολογεῖται καὶ τοῦτο.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οὐκ ἀνάγκη λοιπὸν τὴν τριάδα τῶν ὑπερπύρων τετράδα γενέσθαι διὰ τὴν ἑτέραν φύσιν, ἤτοι τοῦ πυρός;

Ὁ ΚΑΘ. Οὐκ ἀνάγκη.

Ὁ ΘΕΩΡ. Περιττολογοῦσιν ἄρα οἱ λέγοντες, Ἀνάγκη τετράδα ἀντὶ Τριάδος ὁμολογεῖν, εἰ δύο φύσεις
D ἐν τῷ Χριστῷ δώσομεν.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ὁ Σύρος ἐπίσκοπος ἀναστὰς ἐξῆλθε τοῦ ἀνωγαίου μετὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ, μηδὲν ἐπειπών. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων, διὰ τί οὐκ ἐλάλησάς τι πρὸς τὸν φιλόσοφον; εἶπεν ὅτι, Οὐκ ἔξεστί μοι ἐν ἀλλοτρίᾳ συνόδῳ περὶ τῶν τοιούτων λαλεῖν (1) ἄνευ τοῦ ἐμοῦ πατριάρχου.

Ἐν τούτοις ἀναστὰς Στέφανος ὁ διδάσκαλος εἶπε· Παρακαλῶ τὴν ἁγιωσύνην ὑμῶν ἀκοῦσαί μου μικρόν. Ὡς δὲ ἐπετράπη αὐτῷ λαλῆσαι, εἶπε· Διδάσκαλός τις ἤρξατο μαθητεύειν παιδάριον, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ, Εἰπὲ *ἄλφα*. Τὸ δὲ οὐκ ἤθελεν εἰπεῖν. Καὶ πάλιν ὁ διδάσκαλος ἔλεγεν αὐτῷ, Εἰπὲ *ἄλφα*. Τὸ δὲ

(1) Hactenus editio. Pergunt deinde codices Vaticani.

ὁμοίως ἐσιώπα. Εἶτα ἀγανακτήσας ὁ διδάσκαλος A λέγει τῷ παιδαρίῳ, Διὰ τί οὐ λέγεις; Τὸ δὲ ἔφη, Φοβοῦμαι εἰπεῖν *ἄλφα*, ἵνα μή με ἀναγκάσῃς εἰπεῖν καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦτο λέγω κἀγὼ, Ἐὰν ὁμολογήσωμεν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ, ἀνάγκη πάντως ἡμᾶς καὶ δύο ἐνεργείας, καὶ δύο θελήματα εἰπεῖν· καὶ ἔσται ὁ εἷς Χριστὸς θέλων καὶ μὴ θέλων τὸ αὐτὸ καὶ ἓν πρᾶγμα, καί τις μάχη καθ' ἑαυτοῦ ἔσται τῷ ἑνί· ὃ οὐδὲ τῷ τυχόντι ἀνθρώπῳ συμβῆναι πρέπον ἢ ἐνδεχόμενον εἴποι τις ἄν.

ΘΕΩΡ. Τοῦ λέγοντος δύο θελήματα ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ δύο ἐνεργείας μαχομένας ἀλλήλαις ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, ὦ διδάσκαλε, οὐδὲ ἀκοῦσαι ποσῶς ἀνεχόμεθα. Εἶχε μὲν γὰρ τὸ πεφυκέναι θέλειν ὁ σαρκωθεὶς Λόγος ὡς ἄνθρωπος, τῷ αὐτῷ θεϊκῷ θελή- B ματι κινούμενόν τε καὶ τυπούμενον, οὐκ ἐναντιούμενον. Τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος, οὐδὲν ὑπεναντίον Θεῷ, θεωθὲν ὅλον. Εἰ δὲ τεθέωτο, τῇ τοῦ θεοῦντος δηλονότι συμφυΐᾳ τεθέωτο· τὸ θεοῦν καὶ θεούμενον, δύο πάντως ἀλλ' οὐχ ἕν, εἴπερ τῶν πρός τι τό τε θεοῦν καὶ τὸ θεούμενον. Τὰ δὲ πρός τι, πάντως ἀλλήλοις συνεισάγεσθαι πέφυκε, καὶ θατέρῳ συνεπινοεῖσθαι θάτερον· εἶχε μὲν οὖν θέλημα φυσικὸν ὡς ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ, τῷ αὐτῷ θεϊκῷ θελήματι τυπούμενον, οὐκ ἐναντιούμενον· οὐ γὰρ ἠναντίωται παντάπασι τῷ θείῳ τὸ φυσικὸν, ἐπεὶ τὸν Ποιητὴν αἰτιατέον πεποιηκότα τὸ φύσει μαχόμενον.

C Στέφανος ὁ διδάσκαλος εἶπε· Τὴν μίαν ὑπόστασιν δύο λέγειν θελήσεις ἔχειν, τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀμηχάνων καὶ ἀπιθάνων ἐστί. Πῶς γὰρ μερισθήσεται ὁ εἷς καθ' ἑαυτόν;

ΘΕΩΡ. Ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸν πεινῆσαι καὶ διψῆσαι καὶ νυστάξαι καὶ κοπιάσαι, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον ὄντα, ἢ οὔ;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ. Πῶς γὰρ οὔ; Ἄνθρωπος ὢν, κατὰ ἀλήθειαν, οὐ κατὰ φαντασίαν, εἶχε ταῦτα.

Ὁ ΘΕΩΡ. Λοιπὸν, πεινῶν ἤθελε φαγεῖν, καὶ διψῶν ἤθελε πιεῖν, καὶ νυστάζων ὑπνῶσαι, καὶ τἄλλα ὡσαύτως;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Μάλιστα ἤθελε, καὶ καθ' ὃ Θεὸς, ἵνα ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ φάγῃ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἄλλως ἐξελάβου τὸ *καθ'* ὃ, οὐ κατὰ D τὸ κυρίως σημαινόμενον αὐτοῦ. Πλὴν ἕψομαί σοι. Ἤθελε, φῄς, καὶ καθ' ὃ Θεὸς ἵνα ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ φάγῃ;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Ὀρθότατα λέγεις.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἤτοι ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ ἤθελεν ἵνα φάγῃ ἡ θεότης αὐτοῦ;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Οὔ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἤθελεν ἵνα φάγῃ αὐτή;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Ἄπαγε.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἄρ' οὖν τί ἐκ τούτων συνάγεται; Ὅτι καὶ δύο, καὶ οὐκ ἐναντιούμενα. Ἡ μὲν γὰρ σὰρξ ἤθελε φαγεῖν καὶ πληρῶσαι τὰ τροφοδόχα ἀγγεῖα αὐ-

A silebat. Tum ludimagister stomachans ait puerulo: Cur non loqueris? qui respondit: *Alpha* dicere expavesco, ne me deinceps cæteras quoque litteras pronuntiare cogas. Eadem ego responsione utor. Nam si duas in Christo fatebimur naturas, prorsus opus erit duas quoque dicere operationes et duas voluntates: atque ita unus idemque Christus unam eamdemque rem volet et nolet, et pugna quædam adversus se ipsum uni subjecto erit: quod quidem ne cuilibet quidem homini accidere vel congruum vel probabile quispiam dixerit.

THER. Eum qui dicat duas invicem contrarias voluntates, et duas discordes in Christo operationes, o doctor, ne tantisper quidem audire patiemur. Nam et quatenus homo volendi facultate præditum B erat incarnatum Verbum; illa tamen a voluntate divina permovebatur et informabatur, non autem repugnabat. Namque humana voluntas, ut ait divus Gregorius, Deo non adversabatur, quia tota deificabatur. Quod si deificabatur, ab unione scilicet cum Deo deificabatur. Jamvero deificans et deificatum, duo prorsus sunt, non unum; quoniam relativi termini sunt deificans et deificatum: relativi autem termini omnino invicem connectuntur, et alterum cum altero cogitatur. Habuit igitur naturalem voluntatem ut homo Servator, divinæ ipsi conformem, non adversantem: nam quod naturale est, prorsus Deo non adversatur; alioquin Creator reprehendendus esset, qui natura sibi contrarium creasset.

C Stephanus doctor ait: Atqui in unica hypostasi duas affirmare voluntates, impossibile, inexplicabile, et incredibile est. Qui enim fieri potest, ut qui unus est, in se dividatur?

THEOR. Faterisne Christum esurisse, sitisse, dormitavisse, et fatigatum esse, ut hominem verum, necne?

DOCTOR. Quidni? Homo quum esset, hæc omnia vere, non secundum phantasiam, habuit.

THEORIANUS. Num igitur esuriens comedere volebat, sitiens volebat bibere, somno gravatus dormire, et cætera similiter?

DOCTOR. Maxime volebat, etiam quatenus Deus, sanctam ejus carnem cibo uti.

D THEORIANUS. Aliter usurpasti dictionem *quatenus*, non autem juxta ipsius magis proprium significatum. Nihilominus tibi obsequar. Volebat, ais, etiam, quatenus Deus, sanctam ipsius carnem cibo uti?

DOCTOR. Rectissime dicis.

THEORIANUS. Age vero caro ejus, sive humanitas, volebatne divinitatem ipsius cibo uti?

DOCTOR. Minime gentium.

THEOR. Divinitas autem ejus volebatne ipsa manducare?

DOCTOR. Apage.

THEOR. Quid ergo hinc concluditur? Nempe duo esse, nec sibi contraria. Caro enim volebat comedere, nec sua viscera quasi fame exinani-

ta complere : neque enim exinanitur divinitas.

DOCTOR. Hæc quidem verissima.

THEOR. En sanctissima Christi caro volebat ob sui, ut ita dicam, conservationem, comedere; quod quidem divinitas sibi ipsi nolebat. Rursus divinitas volebat, sanctissimam Verbi carnem cibo uti; et caro ipsamet volebat comedere. En tibi ut humana Christi voluntas divinæ suæmet obsecundabat.

DOCTOR. Cur dixisti, me dictionem *quatenus* haud usurpasse prout ejus primarius significatus est?

THEOR. Quia dixisti, quatenus Deus, vult comedere. Nam reapse vult comedere, quatenus esurit : esurit autem non quatenus Deus, sed quatenus homo.

DOCTOR. Hoc quidem omnes sciunt.

THEOR. Aliu' vero, satisne tibi persuasimus, doctor, ut duas fatearis in Emmanuele voluntates, an divinorum quoque oraculorum testimonia requiris?

DOCTOR. Si scrutari Scripturas jubemur, quia in ipsis vita æterna latet, et ipsæ *de me*, Christus ait, *testantur* [8], necesse est audire quid de hoc doctrinæ capite loquantur.

THEOR. Scrutare igitur verba hæc : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* [9]. Deinde et illa : *Voluit Jesus in Galilæam ire* [10]. Exploratum est ipsum voluisse illuc ire, quatenus ibi non erat. Non erat autem ibi quatenus homo; nam quatenus Deus, nusquam non erat, nam divinitate nusquam abest. Ergo quatenus homo, non quatenus Deus, ingredi voluit: adeoque voluntate præditus erat, etiam quatenus erat homo. Item alibi : Volo, inquit, ut ubi sum ego, et ipsi sint. Si quatenus Christus est Deus, supra illud, ubi, est (quatenus enim Deus est, in loco non est) ; fieri nequit, ut natura creata supra idem illud, ubi, sit : sane, quatenus homo est, vult ut ubi sit, ibidem et ipsi sint. Adeoque voluntate præditus erat, etiam quatenus erat homo. Rursus alibi : Cum venisset ad locum, sitire se dixit; et obtulerunt ei vinum felle mistum, quo gustato, non voluit bibere. Secundum quam partem ipsius dixeris eum sitiisse? Si secundum divinitatem, affectibus erit obnoxia divinitas ejus, quæ natura sua potum appetiverit : sin quoad humanitatem, sane quatenus sitiit, eatenus quod naturæ non conveniebat, bibere noluit : eratque voluntate præditus idem, etiam quatenus erat homo. Et alibi dicitur : Circumibat in Galilæa Jesus. Non enim Judæam obire volebat, quod eum Judæi ad necem quærerent. Si circumitio carnis naturæ competit, non ei junctæ in eadem hypostasi divinitatis : nimirum quatenus erat homo, idem in Galilæa circumambulans, Judæam obire non voluit, et idem voluntate præditus

A τῆς κενωθέντα τῇ πείνῃ : ἡ θεότης δὲ οὐκ ἤθελε φαγεῖν καὶ πληρῶσαι τὰ πρόσδοχα ἀγγεῖα αὐτῆς κενωθέντα τῇ πείνῃ· οὐ γὰρ κενοῦται θεότης.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Πανάληθες.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἰδοὺ ἡ παναγία σάρξ αὐτοῦ ἤθελεν εἰς σύστασιν ἑαυτῆς, ἵν' οὕτως εἴπω, φαγεῖν, ὃ ἡ θεότης οὐκ ἤθελε περὶ αὐτῆς· πάλιν ἤθελεν ἡ θεότης ἵνα ἡ παναγία αὐτῆς σάρξ φάγῃ, καὶ ἤθελεν ἡ ἁγία σάρξ φαγεῖν· ἰδοὺ ἑπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Πῶς εἶπας ὅτι οὐκ ἐξελόμην τὸ *καθ'* ὃ κατὰ τὸ κύριον αὐτοῦ σημαινόμενον;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὅτι εἶπας καθ' ὃ Θεὸς θέλει φαγεῖν· κατ' ἐκεῖνο γὰρ θέλει φαγεῖν, καθ' ὃ πεινᾷ· πεινᾷ
B δὲ οὐ καθ' ὃ Θεὸς, ἀλλὰ καθ' ὃ ἄνθρωπος.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Πᾶσι δῆλον τοῦτο.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τί δή; πεπείκαμέν σε, διδάσκαλε, δύο θελήματα ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ, ἢ δεῖ σοι καὶ τῶν ἐκ τῶν θείων λογίων μαρτυριῶν;

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Εἰ ἐρευνᾷν τὰς Γραφὰς ἐκελεύσθημεν, ἐν αὐταῖς γάρ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ *μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ*, φησὶν ὁ Χριστὸς, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀκοῦσαι τί περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου διαγορεύουσιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐρεύνησον λοιπὸν τὸ, *Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ*· εἶτα καὶ τὸ, *Ἠθέλησεν ὁ Ἰησοῦς εἰσελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν*. Πρόδηλον δὲ ὅτι καθ' ὃ οὐκ ἦν ἐκεῖ, ἠθέλησεν εἰσελ-
C θεῖν· (1) οὐκ ἦν δὲ ἀνθρωπότητι· θεότητι γὰρ οὐδενὸς ἀπέστη. Ἄρα οὖν καθὸ ἄνθρωπος, καὶ οὐ καθὸ Θεὸς, ἠθέλησεν εἰσελθεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ ἑτέρωθι· Θέλω ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσιν. Εἰ καθὸ Θεὸς ὁ Χριστὸς, ὑπὲρ τὸ ποῦ ἐστιν (οὐ γὰρ ἐν τόπῳ καθὸ Θεός)· ὑπὲρ δὲ τὸ πᾶν [τὸ ποῦ] ἀδύνατον τὴν κτιστὴν ὑπάρχειν φύσιν· ἄρα καθὸ ἄνθρωπος θέλει, ἵνα ὅπου ἐστὶ, καὶ αὐτοὶ ὦσι. Καὶ θελητικὸς ἦν αὐτὸς καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον εἶπε, Διψῶ· καὶ ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν. Κατὰ ποῖον αὐτοῦ μέρος εἴπῃ αὐτὸν διψῆσαι; Εἰ μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἐμπαθὴς ἔσται ἡ θεότης αὐτοῦ, πόσεως κατὰ
D φύσιν ἐφιεμένη· εἰ δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἄρα καθὸ ἐδίψησε, κατ' ἐκεῖνο καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῇ φύσει οὐκ ἤθελε πιεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Εἰ τῆς σαρκὸς φύσει ὁ περίπατος, ἀλλ' οὐ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένης αὐτῇ θεότητος, ἄρα καθὸ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ περιπατῶν, οὐκ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ ἑτέρωθι· *Κἀκεῖθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο*

[8] Joan. v, 39. [9] Matth. xxvi, 39. [10] Joan. i, 43.

(1) Hactenus Vaticani codices lacunam explent. Pergit porro editio.

διὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ. A Καὶ πάλιν ἑτέρωθι· *Κἀκεῖθεν ἀναστὰς ἀπῆλθεν εἰς τὰ ὅρια Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν*. Εἰ καθὸ Θεὸς ὁ Χριστὸς, δύναμις ἦν αὐθυπόστατος, καθὸ δὲ ἄνθρωπος, ἀσθένεια (*εἰ γὰρ ἐσταυρώθη*, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, *ἐξ ἀσθενείας· ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ*)· ἄρα καθὸ ἄνθρωπος, καὶ οὐ καθὸ Θεὸς, εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;* Εἰ ἡ βρῶσις τοῦ Πάσχα τῶν ὑπὸ νόμον ἐστὶ, γέγονε δὲ ὁ Κύριος καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐ καθὸ Θεὸς ὑπὸ νόμον· B ἄρα καθὸ ἄνθρωπος, ἤθελε φαγεῖν τὸ Πάσχα, καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθὸ ἄνθρωπος. Καὶ μυρία ἄλλα ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις εὑρήσεις δεικνύντα τὸν Ἐμμανουὴλ θελητικὸν καὶ καθὸ ἄνθρωπος.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Πῶς ὀφείλομεν λέγειν τὰς θελήσεις; φυσικὰς, ἢ ὑποστατικάς;

Ὁ ΘΕΟΡ. Φυσικάς· εἰ γὰρ ὑποστατικὰς εἴπωμεν τὰς θελήσεις, δώσομεν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τρεῖς θελήσεις, διότι τρεῖς ὑποστάσεις εἰσίν. Ὥσπερ οὖν μία θέλησις ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, διότι μία φύσις· οὕτω δύο θελήσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, διότι δύο φύσεις εἰσὶν, ὡς δεδήλωται.

C Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Σφόδρα με ὠφέλησας ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ πέπεισμαι, ὅτι φυσικὸν ὀφείλομεν λέγειν τὸ θέλημα, οὐχ ὑποστατικόν. Ἐπεὶ οὖν δύο φύσεις δίδομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ἀνάγκης καὶ δύο θελήματα συνομολογήσομεν, θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον.

Ὁ ΘΕΟΡ. Ἀνθρώπινον δεῖ θέλημα νοεῖν, οὐ τὸ γνωμικὸν, ἢ προαιρετικὸν, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν μόνον.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚ. Καὶ τί ἐστι φυσικὸν θέλημα, καὶ τί προαιρετικόν;

Ὁ ΘΕΩΡ. Φυσικὸν θέλημά ἐστι δύναμις τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὀρεκτικὴ, καὶ τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτικὴ πάντων ἰδιωμάτων, καθ' ἣν ἀεὶ τῷ φύσει θελητικῷ τὸ πεφυκέναι θέλειν ἐμπέφυκεν. D Οὐ ταὐτὸν δὲ τὸ πεφυκέναι θέλειν, καὶ θέλειν, ἐστὶν, ὡς οὐδὲ τὸ πεφυκέναι λαλεῖν, καὶ λαλεῖν. Πέφυκε μὲν γὰρ τὸ λαλητικὸν λαλεῖν· λαλεῖ δὲ οὐκ ἀεὶ, ἐπειδὴ τὸ μὲν οὐσίας ἐστὶ, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως συνεχόμενον· τὸ δὲ βουλῆς, τοῦ λαλοῦντος γνώμῃ τυπούμενον, ὥστε φύσεως μὲν τὸ ἀεὶ πεφυκέναι λαλεῖν, ὑποστάσεως δὲ τό πως λαλεῖν· ὥσπερ καὶ τὸ πεφυκέναι θέλειν, καί πως θέλειν. Γνώμην δὲ καὶ προαίρεσιν, ἐπὶ τοῦ Κυρίου λέγειν ἀδύνατον, εἴπερ κυριολεκτεῖν βουλόμεθα. Ἡ γνώμη γὰρ μετὰ τὴν περὶ τοῦ ἀγνοουμένου ζήτησιν, καὶ βούλευσιν ἤτοι βουλὴν, καὶ κρίσιν, πρὸς τὸ κριθὲν ἐστι διάθεσις, μεθ' ἣν ἡ προαίρεσις ἐκλεγομένη

A erat, etiam quatenus erat homo. Et alibi : *Inde egressi Galilæam pertransibant* [11], nec id quemquam scire volebat. Item alio loco : *Inde movens abiit ad Tyri Sidonisque fines, et domum ingressus, neminem id scire volebat ; neque tamen latere poterat* [12]. Si Christus, quatenus erat Deus, potentia per se subsistens erat ; et infirmitas, quatenus homo (*licet crucifixus est*, inquit Apostolus, *ex infirmitate, vivit tamen potestate divina* [13]) ; ergo quatenus homo, non quatenus Deus erat, domum ingressus, neminem id scire volebat ; neque tamen latere poterat : adeoque voluntate præditus erat idem, etiam quatenus erat homo. Alibi quoque dicitur : *Et accessere discipuli, dicentes : Quo nos abire vis, et pascha manducandum parare* [14] ? Si manducatio Paschalis ad subjectos legi pertinet, Dominus autem B quatenus homo, non quatenus Deus erat, legi subjectus fuit : ergo quatenus erat homo, pascha manducare voluit. Et erat idem voluntate præditus, etiam quatenus erat homo. Reperies et alia sacris in oraculis infinita, quæ Emmanuelem voluntate præditum fuisse demonstrant, etiam quatenus erat homo.

DOCTOR. Quinam voluntates appellare debemus? naturales, an hypostaticas ?

THEOR. Naturales ; quippe si voluntates hypostaticas dicimus, tres in sacrosancta Trinitate voluntates concedemus, quoniam tres sunt hypostases. Igitur ut una voluntas est in sacrosancta Trinitate, quoniam una natura : sic duæ voluntates in Christo sunt, quoniam duæ naturæ, sicut est indicatum.

C DOCTOR. Valde me juvisti per exemplum illud sacrosanctæ Trinitatis : estque mihi persuasum, debere nos voluntatem naturalem dicere, non hypostaticam. Itaque quum duas in Christo naturas concedamus, necessario duas quoque voluntates confitebimur, divinam et humanam.

THEOR. Humana voluntas intelligenda est, non arbitraria, vel eligens, sed tantum naturalis.

DOCTOR. Et quid est naturalis voluntas? quid eligens ?

THEOR. Voluntas naturalis est vis et facultas id appetens, quod secundum naturam est omniumque proprietatum, quæ naturæ substantialiter adsunt, conservatrix : secundum quam semper ei, quod a D naturâ voluntate præditum est, hoc ipsum inest, ut ad volendum sit comparatum. Non idem est autem, comparatum esse ad volendum, et velle : sicuti nec comparatum esse ad loquendum, et loqui. Nam quidquid præditum est vi loquendi, comparatum quidem est ad loquendum, sed non semper loquitur ; quoniam id quidem est substantiæ rationeque naturæ continetur, hoc vero consilii est, et loquentis arbitrio formatur : quo fit ut naturæ quidem sit, semper comparatum esse ad loquendum ; hypostasis autem, quodam modo loqui : sicut ad volendum esse comparatum, et quodam modo velle. Arbitrium vero, et electio, siquidem proprie loqui volumus, in

[11] Marc. IX, 29. [12] Marc. VII, 24. [13] II Cor. XIII, 4. [14] Matth. XXVI, 17.

Dominum non cadunt. Nam arbitrium post habitam de ignota re quæstionem et deliberationem, sive consilium et judicium, affectio quædam est ad id, quo de judicium factum est: post quam electio sequitur, alterum præ altero deligens. Dominus autem, qui nudus homo non est, sed etiam Deus, et qui novit omnia, nec considerationis ullius eget, nec inquisitionis, nec consilii, nec judicii : et tum conjunctionem cum bono naturaliter habet, tum aversionem a malo. Quapropter arbitrariam aut eligentem voluntatem Domino non tribuimus, sed naturalem.

A καὶ αἱρουμένη πρὸ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὤν, ἀλλὰ καὶ Θεός, καὶ πάντα εἰδώς, ἀνενδεὴς σκέψεως, καὶ ζητήσεως, καὶ βουλῆς ὑπάρχει, καὶ κρίσεως· καὶ φυσικῶς τήν τε πρὸς τὸ καλὸν ἔχει οἰκείωσιν, τήν τε πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτρίωσιν. Διὰ τοῦτο γνωμικὸν ἢ προαιρετικὸν θέλημα ἐπὶ τοῦ Κυρίου οὐ λέγομεν, ἀλλὰ φυσικόν.

Tum religiosissimus episcopus Isaacus dixit : Sufficiunt hæc de duabus voluntatibus Emmanuelis, iis quidem qui non contentiose, quæ dicta sunt, audiunt. Nunc, si placet, etiam de geminis actionibus dicito.

Ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἰσαὰκ εἶπεν· Ἀρκεῖ τοῖς μὴ φιλονείκως ἀκούουσι τῶν ῥηθέντων περὶ τῶν δύο θελημάτων τοῦ Ἐμμανουήλ. Εἰπὲ ἡμῖν, εἰ κε- B λεύεις, καὶ περὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν.

THEOR. Ad demonstrandum actiones Christi duplices, apud vos oratione prolixa non opus esse arbitror, qui sacris Litteris estis innutriti. Nam exspuere, lutumque de sputo conficere, cæcique pupulas inungere, hominis omnino actio est. Quippe divinitatem exspuere non dicemus, si non insani simus. At lutum illud in oculum et lucem convertere, id divinitati omnino attribuemus. Ejusmodi quis infinita reperiet, si oracula divina diligenter inspexerit. Erit autem res tota perspicua de gladii quoque candentis exemplo. Nam is pariter et secat et urit; estque dubio procul ustio quidem non ferri, sed ignis : sectio vero, non ignis, sed ferri. Effecta denique diversarum naturarum sunt, tam sectio quam adustio. Verum propter unionem, non ignis tantum esse dicimus hanc ustionem, sed etiam ferri. Sic enim loqui solemus: Hoc ferrum urit. Sic quoque rem considerabimus: Animæ est, corpus suum animare ac vivificare. Quod quidem ex amborum diremptu patet. Nam anima tempore mortis a corpore suo dirempta, corpus mortuum manet. Cum ergo divinitas ejus nunquam nec a corpore nec ab anima dirempta fuerit, quo pacto vim istam animæ, vivificantem scilicet, non habuit ejus divinitas? Nimirum a corpore indirempta, eique copulata hypostatice, mortuum manere corpus haud sinebat. Quippe dum inest anima corpori, nunquam illud mortuum est. Nam cum anima sit spiritus vitalis, corpus ipsum vivificat, sicut etiam alicubi sapiens ille Salomo, de impiis quibusdam et de astrorum cultoribus loquens, dixit : *Luto vilior est vita ipsorum, quoniam ignorarunt eum qui finxit eos, et efficacem animam inspiravit eis, ac spiritum vitalem eis afflavit* [18].

Ὁ ΘΕΩΡ. Περὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ οὐχ οἶμαι ὑμᾶς δεῖσθαι λόγων πολλῶν εἰς ἀπόδειξιν, τοὺς ταῖς θείαις ἐντεθραμμένους Γραφαῖς. Τὸ γὰρ πτῦσαι, καὶ πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος ποιῆσαι, καὶ χρῖσαι τὰς κόρας τοῦ τυφλοῦ, ἀνθρωπίνη πάντως ἐστὶν ἐνέργεια. Πτύειν γὰρ οὐκ ἂν εἴποιμεν τὴν θεότητα, εἴπερ οὐ μαινοίμεθα. Τὸ δὲ τὸν πηλὸν εἰς ὄμμα καὶ φῶς μετασκευάσασθαι, πάντως τῇ θεότητι δώσομεν. Καὶ μυρία ἂν τις εὕροι τοιαῦτα, τοῖς θείοις ἐπιμελῶς ἐγκύψας λογίοις. Ἔσται δὲ σαφὲς τοῦτο καὶ διὰ παραδείγματος τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας. Τέμνει γὰρ αὕτη ἐν ταυτῷ καὶ καίει. Καὶ ἔστιν ἡ μὲν καῦσις προδήλως οὐ τοῦ σιδήρου, C ἀλλὰ τοῦ πυρός. Ἡ δὲ τομὴ οὐ τοῦ πυρός, ἀλλὰ τοῦ σιδήρου. Καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως ἐνέργειαι ἥ τε τομὴ καὶ ἡ καῦσις. Διὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μὴ μόνον τοῦ πυρὸς εἶναι λέγομεν τὴν καῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ σιδήρου. Καίει γὰρ ὁ σίδηρος οὗτος, φαμέν. Σκοπήσομεν δὲ καὶ οὕτω· Ψυχῆς ἐστι τὸ ψυχοῦν καὶ ζωοποιεῖν τὸ ἑαυτῆς σῶμα· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ. Χωριζομένης γὰρ ταύτης κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου ἀπὸ τοῦ οἰκείου σώματος, μένει τὸ σῶμα νεκρόν. Ἐπεὶ οὖν ἡ θεότης αὐτοῦ οὐδέποτε οὔτε τοῦ σώματος, οὔτε τῆς ψυχῆς ἐχωρίσθη, πῶς τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς ψυχῆς, τὸ ζωογονεῖν φημι, οὐκ εἶχεν ἡ θεότης αὐτοῦ; Ἀλλ' ἀχώριστος οὖσα τοῦ σώματος, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένη αὐτῷ, D οὐκ εἴα μένειν αὐτὸ νεκρόν. Ψυχῆς γὰρ ἐνούσης τῷ σώματι, οὐδέποτε νεκρὸν ἐκεῖνο τυγχάνει ὄν. Πνεῦμα γὰρ ζωτικὸν οὖσα ἡ ψυχή, ζωοποιεῖ τὸ σῶμα, ὥς που καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν περί τινων παρανόμων καὶ εἰδωλολατρῶν εἶπε· *Πηλοῦ ἀτιμότερος ὁ βίος αὐτῶν, ὅτι ἠγνόησαν τὸν πλάσαντα αὐτούς, καὶ τὸν ἐμπνεύσαντα αὐτοῖς ψυχὴν ἐνεργοῦσαν, καὶ ἐμφυσήσαντα αὐτοῖς πνεῦμα ζωτικόν.*

GEN. Quicunque conscientiam suam pedibus proculcat, præsertim in doctrina fidei, non dignus est appellari Christianus. Ego vero Deum testem appellans fateor, me et ejusdem vobiscum fuisse fidei et esse, ex quo libros sacros inspexi : cujus scilicet es ipse fidei, et in medium abs te producti divi Patres.

Ὁ ΚΑΘ. Ὅστις τὸ οἰκεῖον καταπατεῖ συνειδός, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ πίστεως λόγῳ, οὐκ ἔστιν ἄξιος καλεῖσθαι Χριστιανός. Ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, ὅτι τῆς αὐτῆς ὑμῖν πίστεως καὶ ἤμην καὶ εἰμί, ἐξότου ταῖς θείαις ἐνέκυψα βίβλοις, ἧς καὶ αὐτὸς εἶ, καὶ οἱ παρὰ σοῦ εἰς μέσον ἀχθέντες θεῖοι Πατέρες.

[18] Sap. xv, 10, 11.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἰ οὕτως ἐπίστευες, καὶ πιστεύεις, ἕνεκεν τίνος λοιπὸν ἔγραψας ἐν τῇ ἐπιστολῇ σου, Λέγομεν μίαν φύσιν εἰς τὸν Χριστόν;

Ὁ ΚΑΘ. Ἀποβλέπων εἰς τὸ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγμα, ᾧ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐχρήσαντο, τοῦ ἐκ ψυχῆς συγκειμένου καὶ σώματος, καὶ μία φύσις λεγομένου μετὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ τὰς, ἐξ ὧν συνετέθη, φύσεις ἀσυγχύτους καὶ ἀτρέπτους φυλάττοντος, οὐκ ἐδόκουν, ὡς πολλάκις εἰπόν σοι, σφάλλεσθαι. Ὑπελάμβανον δὲ καὶ τὸν μακάριον Κύριλλον, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην λέγοντα, τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν. Ἤκουον δὲ καὶ παρὰ πολλῶν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι δύο φύσεις κεχωρισμένας, ὡς ὁ Νεστόριος, δογματίζουσι. Καὶ διὰ τοῦτο σφοδρῶς ἀντιμαχόμενος τῆς μιᾶς φύσεως λέξεως, καὶ κατὰ τοῦ *κεχωρισμένας*, τὸ *μίαν* ἀνετιθέμεθα. Κατὰ μέντοι γε τὸν νοῦν οὕτως ἐφρόνουν, καὶ οὕτω φρονῶ, ὡς αὐτὸς ἡμῖν διετράνωσας, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τὰς ἀποδείξεις ποιούμενος. Νῦν οὖν εἰ ἔχεις ἄλλο κεφάλαιον, πρόσθες· καὶ περὶ ἐκείνου, εἰ δοκεῖ, ποιησόμεθα τὴν διάλεξιν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀναγνώσομεν λοιπὸν καὶ πάλιν ἐκ τῆς σῆς ἐπιστολῆς.

Ὁ ΚΑΘ. Ἄγε.

Ὡς οὖν ἀνεγινώσκομεν, ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἦν γεγραμμένον· Ἐσκήνωσεν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ἐννέα μηνῶν χρόνον, καὶ πέντε ἡμερῶν.

Εἶπεν ὁ ΘΕΩΡ. Πόθεν ἔχεις τοῦτο, ὅτι ἐννέα μῆνας καὶ πέντε ἡμέρας ἐσκήνωσεν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς πανάγνου Παρθένου;

Ὁ ΚΑΘ. Ἔχομεν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, ὅτι τὰ πρωτότοκα παιδία ποιοῦσιν ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν ἑαυτῶν μητέρων ἐπέκεινα τῶν μὴ πρωτοτόκων, πέντε ἡμέρας. Καὶ τοῦτο πιστοῦνται ἀπὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, λέγοντος περὶ ἑαυτοῦ· *Δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεὶς ἐν σώματι*· τοῦτο βουλομένου δηλοῦν, ὅτι οὐ μόνον ἐννέα μῆνας ἦν ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔλαβεν. Ὡς πρωτότοκον οὖν ὁ Ἐμμανουὴλ, τὸν ἴσον αὐτοῖς χρόνον ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς πεποίηκεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁ Σολομῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀριθμῶν τῶν Ἑβραίων, δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ εἶπε παγεὶς ἐν σώματι· καὶ γὰρ οἱ μῆνες τῶν Ἑβραίων μικρότεροί εἰσι τῶν ἡμετέρων μηνῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ τὴν σελήνην ἔχουσι μέτρον τῶν παρ' αὐτοῖς μηνῶν· τὴν γὰρ ἀρχὴν τῆς σελήνης ἔχουσιν ἀρχὴν τοῦ μηνός· καὶ τὸ τέλος πάλιν αὐτῆς, τέλος τοῦ μηνὸς αὐτῶν. Οὐδέποτε δὲ σελήνη ἔχει ἡμέρας λ', ἢ λα', ὡς ἔχουσι οἱ μῆνες ἡμῶν. Κατὰ γοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν μηνῶν τῶν Ἑβραίων εἶπεν ὁ Σολομῶν· *Δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεὶς ἐν σώματι*. Ὁ δὲ τῆς οἰκουμένης φωστὴρ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ, πότε δεῖ τὴν τοῦ Σωτῆρος γέννησιν ἑορτάζειν, σαφῶς ἀποδείκνυσιν, οὗ ἡ ἀρχή· « Ἀ πάλαι πατριάρχαι μὲν ὤδινον, προφῆται δὲ προὔλε-

A THEOR. Si sic credebas, et nunc credis, quare scribebas in epistola tua: Dicimus unam in Christo naturam?

GEN. Equidem respiciens ad illud exemplum ab homine sumptum, quo sancti Patres usi sunt, homine, inquam, ex anima corporeque composito, quique post unionem esse natura dicitur una, et naturas, ex quibus est compositus, inconfusas et mutationis expertes retinet, minime mihi, ceu multoties tibi jam dixi, falli videbar. Præterea putabam, beatum illum Cyrillum, cum dicit unam naturam Sermonis incarnatam, hoc ipsum indicare velle. A pluribus audiebam denique, Romanos exemplo Nestorii duas naturas separatas statuere. Quamobrem unius naturæ vocem vehementer propugnantes, pro *separatis* naturis, *unam* reponebamus.

B Interim mente sic sentiebam, et sentio, quemadmodum ipse nobis declarasti per eas demonstrationes, quas ex divinis Litteris contexebas. Itaque si nunc aliud caput habes, adjicito: ut etiam de illo, si videbitur, colloquamur.

THEOR. Ergo rursus ex epistola tua legere pergemus.

GEN. Age vero.

Cum igitur legeremus, ad eum locum venimus, ubi scriptum erat: Habitavit in utero Virginis novem mensium et quinque dierum spatio.

Dixit ergo THEOR. Unde, quæso, id habes, quod

C novem mensibus et quinque diebus habitaverit in castissimæ Virginis utero?

GEN. Accepimus a doctoribus nostris, primigenia quinque diebus in matrum suarum alvo diutius exsistere quam fetus non primigenios. Atque huic opinioni fidem conciliant ex illo sapiente Solomone, de se ipso dicente: *Decem mensium spatio defixus in corpore fui* [14]; quibus verbis hoc indicare vult, quod non modo novem mensibus in utero matris suæ fuerit, sed etiam decimi partem aliquam ceperit. Noster igitur Emmanuel, tanquam fetus primigenius, par temporis spatium in utero matris exegit.

THEOR. Solomon, Hebræorum more tempora metiens, decem mensium spatio se in corpore defixum fuisse dicit. Quippe menses Hebræorum minores

D sunt nostris mensibus. Nam secundum lunam menses suos dimetiuntur, adeoque lunæ principium faciunt mensis principium; ac vicissim lunæ finem, mensis sui finem. Numquam vero luna dies 30 vel 31, instar nostrorum mensium habet. Itaque juxta numerum Hebræorum mensium Solomon dixit: *Decem mensium spatio defixus in corpore*. Cæterum lumen illud orbis, Joannes Chrysostomus, in oratione de Nativitate Domini nostri Jesu Christi, qua etiam clare demonstrat, quando Natalis Servatoris celebrandus sit, cujus quidem orationis hoc est exordium: « Quæ olim patriarchæ parturiebant, prædicebant vates, justi videre desiderabant, ea

[14] Sap. VII, 7, 2.

nunc evenerunt, hodieque consummata sunt. Sub A hujus igitur orationis medium Chrysostomus ait : Cum Joannem Elizabetha sextum jam mensem in utero gereret, Mariæ conceptio principium habuit. Hinc jam cognito conceptionis Mariæ principio, novemque mensibus a conceptione numeratis : quando peperit, sciemus. Non menses novem et dies quinque dicit, uti tua sanctitas scripsit.

GEN. Nos orationem illam Chrysostomi non habemus. At enim hoc emendatu facillimum fuerit. Itaque missum id faciamus, et sequentia videamus.

Ulterius ergo legentes epistolam, ad caput de festis pervenimus, in quo hæc erant verba : Quod Nativitatis et Baptismi festum uno eodemque die celebramus, id recte fieri multis testimoniis docemus. B Primum omnes Ecclesiæ sic factitabant, inde usque ab apostolis. Altera ratio, quod evangelista Lucas id testatur. Quippe commemorat, in festo propitiationis, quod est mensis Tisronis die 10, hoc est 27 Septembris : quo Zacharias pontifex templum ingressus fuit, et suffitum fecit, et angelum aspexit.

Ad hæc THEOR. Unde constat, ait, diem 10 mensis Tisronis esse 27 Septembris?

GEN. Ex Hebraico.

THEOR. Quinam ex Hebraico? Atqui menses Hebræorum nostris mensibus non respondent; nec ipsorum mensibus nostri. Quod sane manifestum est ex Paschate. Propter illam enim causam ali- C quando Martio mense, aliquando Aprili Pascha celebramus : cum illud Hebraicum Pascha non sequamur. At illi nunquam a primi apud eos mensis, videlicet Nisanis, die 14 recedunt, quemadmodum lex Mosaica præcepit. Quo fit ut qui primus apud eos mensis est, nonnunquam in eum, qui apud nos Martius dicitur, nonnunquam in Aprilem incidat. Ideoque menses ordine cæteri necessario sequuntur eum qui apud ipsos primus est : ac septimus ipsorum mensis, quo festum Propitiationis apud eos celebratur, non semper in Septembrem nostrum incidit; sed est necesse, nonnunquam ut anticipet, nonnunquam accedat tardius. Unde nam ergo certus es, diem 27 Septembris esse Tisronis 10?

GEN. Sic a majoribus nostris accepimus. D

THEOR. Qui accepistis? per scripturam? an citra scripturam?

GEN. Citra scripturam.

THEOR. Ex iis quæ dicta sunt de inæqualitate nostrorum et Hebræorum mensium, manifestum est, non te scire certo, an dies 10 Tisronis sit 27 Septembris. Quod cum ignores, nec Joannis conceptionem nosti, uti scilicet ejus mense sexto, reperire Domini Conceptionem possis.

GEN. Equidem aliam certitudinem non habeo. Corrigetur tamen hoc quoque, Deo propitio, si quæ majoris momenti sunt, emendata fuerint. Nam ego

γον, δίκαιοι δὲ ἐπεθύμουν ἰδεῖν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον. Πρὸς τὸ μέσον οὖν τοῦ λόγου τούτου φησίν· Ἐξ μῆνας ἐν γαστρὶ ἐχούσης τὸν Ἰωάννην τῆς Ἐλισάβετ, ἡ Μαρία ἤρξατο συλλαμβάνειν. Εἶτα μαθόντες, πότε ἤρξατο ἡ Μαρία συλλαμβάνειν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἔτεκεν, ἐννέα μῆνας ἀριθμήσαντες ἐκ τῆς συλλήψεως. Οὐχὶ ἐννέα μῆνας, καὶ πέντε ἡμέρας, ὡς ἡ ἁγιωσύνη σου ἔγραψεν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἡμεῖς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Χρυσοστόμου οὐκ ἔχομεν· πλὴν τοῦτο ῥᾷστον διορθωθῆναι. Ἐάσωμεν οὖν, εἰ δοκεῖ, τοῦτο, καὶ ἴδωμεν τὰ ἑξῆς.

Ἀναγινώσκοντες οὖν τὸ ἑξῆς τῆς ἐπιστολῆς, ἤλθομεν εἰς τὸ περὶ ἑορτῶν κεφάλαιον, ἐν ᾧ ἔλεγε· Πλὴν διὰ τὸ τὴν Γέννησιν καὶ τὸ Βάπτισμα ἐφάπαξ ἑορτάσαι, πολλὰς ἔχομεν μαρτυρίας. Πρῶτον μὲν πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι οὕτως ἑώρταζον, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων. Δεύτερον δὲ λόγον, ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τοῦτο μαρτυρεῖ. Διηγεῖται γὰρ ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ ἱλασμοῦ, ἥτις ἐστὶ τῷ μηνὶ Τισρὶν τῇ δεκάτῃ, ἥτις ἐστὶ Σεπτεμβρίου κζ', ἐν ᾗ εἰσῆλθεν ὁ ἀρχιερεὺς Ζαχαρίας ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐθυμίασε, καὶ εἶδε τὴν ὅρασιν τοῦ ἀγγέλου.

Εἶπεν ὁ ΘΕΩΡ. Πόθεν δῆλον, ὅτι ἡ δεκάτη τοῦ Τισρὸν ἐστιν ἡ κζ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός;

Ὁ ΚΑΘ. Ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Πῶς ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ; Καὶ μὴν οἱ τῶν Ἑβραίων μῆνες οὐκ ἀκολουθοῦσι τοῖς ἡμετέροις μησίν, οὔτε μὴν οἱ ἡμέτεροι τοῖς ἐκείνων· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ Πάσχα. Διὰ γὰρ τοῦτο, ποτὲ μὲν μηνὶ Μαρτίῳ, ποτὲ δὲ μηνὶ Ἀπριλλίῳ τὸ Πάσχα ἑορτάζομεν, ἐπειδὴ τῷ Ἑβραϊκῷ οὐκ ἀκολουθοῦμεν Πάσχα. Ἐκεῖνοι δὲ οὐδέ ποτε τοῦ παρ' αὐτοῖς πρώτου μηνός, ἤτοι τοῦ Νισάν, τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐξίστανται, καθὼς ἡ τοῦ Μωσέως νομοθεσία παρακελεύεται. Ὥστε ὁ παρ' αὐτοῖς πρῶτος μήν, ποτὲ μὲν ἐν τῷ παρ' ἡμῖν Μαρτίῳ λεγομένῳ μηνί, ποτὲ δὲ ἐν τῷ Ἀπριλλίῳ ἐμπίπτει. Καὶ λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης οἱ καθεξῆς μῆνες τῷ πρώτῳ αὐτῶν ἀκολουθοῦσι· καὶ ὁ ζ' μὴν αὐτῶν, καθ' ὃν ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἱλασμοῦ παρ' αὐτοῖς τελεῖται, οὐκ ἐμπίπτει ἀεὶ τῷ παρ' ἡμῖν Σεπτεμβρίῳ, ἀλλ' ἀνάγκη ποτὲ μὲν προλαμβάνειν αὐτόν, ποτὲ δὲ ὑστερίζειν. Πόθεν οὖν ἔχεις βεβαίως, ὅτι ἡ κζ' Σεπτεμβρίου δεκάτη ἐστὶ τοῦ Τισρόν;

Ὁ ΚΑΘ. Οὕτω παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Πῶς παρελάβετε; ἐγγράφως, ἢ ἀγράφως;

Ὁ ΚΑΘ. Ἀγράφως.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐκ τῶν ῥηθέντων περὶ τῆς ἀνισότητος τῶν παρ' ἡμῖν, καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις μηνῶν, δῆλόν ἐστιν, ὅτι οὐκ οἶδας βεβαίως, εἰ ἔστιν ἡ δεκάτη τοῦ Τισρὸν κζ' τοῦ Σεπτεμβρίου. Καὶ εἰ τοῦτο ἀγνοεῖς, οὐδὲ τὴν σύλληψιν Ἰωάννου οἶδας· ἵνα κατὰ τὸν ς' μῆνα ταύτης τὴν σύλληψιν εὑρήσῃς τοῦ Κυρίου.

Ὁ ΚΑΘ. Ἄλλην ἀσφάλειαν οὐκ ἔχω. Πλὴν ἡ διόρθωσις τούτου γενήσεται, σὺν Θεῷ, εἴγε διορθωθείη τὰ καιριώτερα. Ἐγὼ γὰρ τὸν λόγον τοῦ θείου Χρυ-

σοστόμου, τὸν, πότε δεῖ τὴν ἑορτὴν τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἑορτάζειν, διαγορεύοντα (οὗ μνείαν αὐτὸς ἀνωτέρω πεποίηκας), μέχρι τοῦ νῦν οὐχ ἑώρακα. Ἀλλ' οὐδὲ ἤκουσα, ὅτι ἐστι λόγος τοῦ Χρυσοστόμου περὶ τούτου· μᾶλλον δὲ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τῆς Κύπρου ἤκουον εἶναι λόγον περὶ τούτου· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνον εἶδον. Λέγουσι γὰρ ὅτι ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος, ὅτε ἐξ Ἑβραίων ὤν, ἐκ τῆς τῶν Ἑβραίων γραφῆς καὶ Ἰωσήπου τοῦ χρονογράφου ἐβεβαίωσε, Δεκεμβρίῳ κε' τὴν Γέννησιν ἑορτάζεσθαι τοῦ Σωτῆρος. Τούτῳ φασὶ συμφωνεῖν καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Τίτου ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ῥώμην ἀχθείσας γραφὰς, ὅτε ταύτην αὐτὸς ᾐχμαλώτευσεν. Ἀλλ' οὐ πολὺς ἐμοὶ λόγος περὶ τῶν ἑορτῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας ἠθῶν, εἰ μόνον περὶ τὴν πίστιν ὁμοφρονήσωμεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τί δὲ περὶ τῆς τοῦ Τρισαγίου ὕμνου προσθήκης; Ἐάσομεν αὐτὴν ἀνεξέλεγκτον; ἐπειδὴ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου ἐμφέρεται, ὅπως τοῦτον τότε οἱ θεοφόροι Πατέρες τὸν ὕμνον ἐξύμνησαν, τῇ ἐκείνων ὑμνολογίᾳ ἀρκούμενοι; ἢ δεῖ καὶ περὶ ταύτας ἀνασκευὰς εἰπεῖν, καὶ δεῖξαι, ὅτι ἡ τοῦ κναφέως προσθήκη τῇ Ἐκκλησίᾳ βδελυκτή ἐστι καὶ ἀπόβλητος;

Ὁ ΚΑΘ. Εὖ πεποίηκας ἀναμνήσας ἡμᾶς περὶ τοῦ Τρισαγίου· εὑρίσκεις γὰρ χρήσεις τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, μόνῳ δοκούσας προσάπτειν τῷ Υἱῷ τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Καὶ πολλάκις ταύτας σκοπήσας κατ' ἐμαυτὸν, ἐν ἀμηχανίᾳ κατέστην πολλῇ· καί μοι δοκεῖ ἐκ τούτων ὁρμωμένους τῶν χρήσεων τοὺς τὴν προσθήκην ταύτην πεποιηκότας πεποιηκέναι· καὶ διδάξαι ἡμᾶς, ὅταν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὸν θεῖον ᾄδομεν ὕμνον, μηδεμίαν προσθήκην ποιεῖν· ὅταν δὲ ἐπὶ μόνου λέγομεν τοῦτον τοῦ Υἱοῦ, προστιθέναι ποτὲ μὲν τὸ, *Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς*· ποτὲ δ' αὖ τὸ, *Ἀναστάς*· ἢ τὸ, *Ἀναληφθείς*· πρὸς τὸν καιρὸν τοῦ μυστηρίου ἁρμοδίως καὶ τὴν προσθήκην ποιούμενοι· τὸ, *Θεός*· καὶ τὸ, *Ἰσχυρός*· καὶ τὸ, *Ἀθάνατος*· ἐπὶ μόνου τοῦ δι' ἡμᾶς σταυρωθέντος, καὶ ἀναστάντος, καὶ ἀναληφθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκλαμβάνοντες.

Ὁ ΘΕΩΡ. Λοιπὸν, ὅταν μετὰ τῆς προσθήκης τοῦτον λέγητε τὸν ὕμνον, τρισάγιον καλεῖτε τὸν Υἱόν.

Ὁ ΚΑΘ. Ναί. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τρισάγιον, ἀλλὰ καὶ μυριάγιον ἐὰν καλῶμεν αὐτὸν, καλῶς ποιοῦμεν· καθὼς ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως καὶ Τριάδος λόγῳ φησίν· Οὐ τρὶς μόνον ἅγιος, ἀλλ' ἀορίστως καὶ ἀπειράκις ἅγιος, καὶ ὑπεράγιος.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τὸν δὲ Πατέρα, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ λέγετε τρισαγίους;

Ὁ ΚΑΘ. Οὔ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ πόθεν ἡ ἀποκλήρωσις, τοῦ τῷ Υἱῷ μόνον προσαρμόζειν τὸν θεῖον τοῦτον ὕμνον, ἢ τῇ

A divi Chrysostomi orationem, qua docet, quando Natalis Christi celebrandus sit (cujus ipse supra mentionem fecisti), haetenus non vidi. Imo ne quidem audivi, aliquam Chrysostomi orationem ejus argumenti exstare; potius intellexeram, esse quamdam de hoc orationem sancti Epiphanii, Cypri episcopi; quam ipsam quoque non vidi. Aiunt enim, divum Epiphanium, qui esset Hebræus natione, de litteris Hebræorum, et annalium scriptore Josepho affirmasse, Natalem Servatoris die 25 Decembris celebrandum. Cum eo consentire dicunt et ea scripta quæ Titus Hierosolymis Romam deportaverit, cum eam urbem caperet. Verum non magnopere sollicitus equidem fuero de festis aliisque consuetudinibus Ecclesiæ, modo sententiis de

B fide conveniamus.

THEOR. Quid autem de illius hymni, quem Trisagium dicimus (quod ter in eo Sancti nomen repetatur) appendice? Num illam inexaminatam relinquemus? ut, quoniam in actis sanctæ ac universalis quartæ synodi traditur, qua forma id temporis eum isti divini Patres pronuntiaverint, nos eorum in illo hymno pronuntiando forma contenti simus? an et hic argumenta promenda, probandumque, Fullonis istius appendicem ab Ecclesia pro abominabili et rejiicula duci?

GEN. Tu vero recte, qui de Trisagio nos admonueris. Quippe magnorum Ecclesiæ doctorum auctoritates inveniuntur, quæ soli Filio hymnum illum

C Trisagii attribuere videntur. Ac sæpe mecum illas equidem considerans, admodum anxius hæsi : adeoque arbitror, ejus appendicis auctores, illis permotos auctoritatibus, eam fecisse ; nosque docuisse, quoties de sancta Trinitate divinum illum hymnum canimus, nullam faciundam appendicem : at quoties eum de Filio duntaxat pronuntiamus, interdum quidem addendum : *Qui crucifixus es propter nos;* interdum vero : *Qui resuscitatus es;* vel illud : *Qui assumptus es sursum*, nimirum ut pro tempore mysterii, apta quoque subjiciatur appendix : et illam vocem Deus, et alteram *Fortis*, et tertiam, *Immortalis* de solo propter nos crucifixo, eque mortuis suscitato, et sursum assumpto Christo Deo nostro intelligamus.

D THEOR. Restat ergo, ut cum pronuntiatis hunc hymnum cum appendice, Filium ter sanctum appelletis.

GEN. Profecto ; nam recte facimus, eum non modo ter sanctum, sed millies sanctum appellantes : quemadmodum magnus ille Athanasius in oratione de carnis assumptione Trinitateque loquitur : Non ter modo sanctus, inquiens, sed infinite sanctus, et omnem supra sanctitatem positus.

THEOR. Patrem vero, sanctumve Spiritum, ter sanctos non dicitis?

GEN. Non.

THEOR. Et unde profecta est hæc distributio, ut vel soli Filio hymnus hic tribuatur, vel toti

GEN. Recte dicis : fiat.

Itaque caput de unguento legentes, hæc scripta reperimus. Rursum præcepit ipsa Scriptura, ut ex iis oleis olerum, quæ sesamum vocant, unguentum nostrum conficiatur, non ex olivarum arboribus. Atque hoc reapse verum est. Causa rei est hæc, quod in Armeniorum regione non sunt oliveta propter aeris in ea regione frigus. Itaque necessitas ipsa flagitat ut oleum illud, quod in ipsa regione reperitur, ad usum unguenti adhibeatur. Qua in re nullum ego spirituale delictum video.

THEOR. Miror, domine, cur ad imperatorem hoc perscripseris. Nam plurima hic oliveta video, et quidem olei satis.

GEN. Verum ista unguenti confectio principium habuit ad Orientis plagam intimam, ubi nulla sunt oliveta : indeque nos acceptam servamus hactenus.

Deinde capitis ejusdem parte proxima perlecta, sic scriptum invenimus : Sicut vinum sanguinis Christi materies est, et cujuscunque sit coloris, recipi debet; sive nigrum, sive rubrum, sive album vinum fuerit : quoniam per ministerium sanctificatur, et Christi fit sanguis.

THEOR. Exemplum hoc tuum parum ad ipsam rem quadrat. Non enim de coloribus nobis est quæstio, sed de subjecto, sive materie. Nosti enim, diversis ex arboribus vinum fieri. Nam ex pomis, et cerasis, et aliis fructibus, et herbis quoque conficitur : sed ad hoc sacrificium non adhibetur, nisi duntaxat ex vite factum. Sic et de oleo : fit ex lauro, junco odorato, et aliis multis oleum : sed a sanctis Patribus oleum olivæ cæteris est prælatum. Atque hoc cuilibet cognoscere licet, tam ex sancto illo Dionysio Areopagita, quam aliis sanctis hominibus non paucis. Nec minoris est momenti argumentum, quod ex ipso nomine contexitur. Quippe si simpliciter oleum dicatur, ex oliva factum intelligitur. At cum laurinum, vel junceum, vel sesaminum, et hujusmodi alia . . . . Quemadmodum enim, si navim dicam, facta de lignis, clavis, et pice navis intelligitur, qua navigamus, non navis lapidea; sed si navim lapideam significare velimus, lapideam adjicimus; absque qua appendice nunquam ex sola navis appellatione, lapidea navis intelligetur : eodem modo statuendum de oleo, et oleo sesamino. Quapropter oleum absque appendice dicentes, ex oliva factum significant.

GEN. Hoc quoque correctu facillimum fuerit.

His ita dictis, sacerdotes ejus psallere cœperunt hymni vespertini seriem extra ecclesiam, de more ipsorum.

Et THEOR Cur extra ecclesiam sacerdotes tui stant, ait, cum psallunt?

GEN. Scriptum est : *In omni loco dominii ejus* [21].

Ὁ ΚΑΘ. Εὖ λέγεις· γενέσθω.

Καὶ ἀναγνόντες τὸ περὶ τοῦ μύρου κεφάλαιον, εὕρομεν οὕτως· Πάλιν διηγόρευεν ἡ Γραφὴ ἀπὸ τῶν ἐλαιῶν τῶν λαχάνων, ὅπερ σήσαμον ὀνομάζουσι, γίνεσθαι τὸ μύρον ἡμῶν· καὶ οὐχὶ ἀπὸ δένδρων ἐλαιῶν. Καὶ τοῦτο ἐν ἀληθείᾳ ἐστίν. Ἔστι δὲ ἡ αἰτία τοιαύτη, ὅτι εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀρμενίων οὐκ εἰσὶν ἐλαιῶνες, διὰ τὸ ψυχρὸν τῆς χώρας τοῦ ἀέρος· καὶ ἀνάγκη πρόκειται, τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὴν χώραν, εἰς χρῆσιν τοῦ μύρου λαμβάνειν, καὶ οὐ συνεῖδον σφάλμα πνευματικὸν ἐν τούτῳ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Θαυμάζω, δέσποτα, πῶς τοῦτο γέγραφας πρὸς βασιλέα. Ὁρῶ γὰρ πλείστους ἐλαιῶνας ὧδε, καὶ ἔλαιον ἱκανόν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐνδοτάτην Ἀνατολὴν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς κατασκευῆς τοῦ μύρου, ὅπου ἐλαιῶνες οὐκ εἰσί· κἀκεῖθεν παραλαβόντες ἡμεῖς φυλάττομεν ὃ παρελάβομεν μέχρι τοῦ νῦν.

Εἶτα ἀναγνόντες τὸ ἑξῆς τοῦ κεφαλαίου τούτου, εὕρομεν οὕτως· Ὥσπερ γὰρ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ὁ οἶνός ἐστιν ὕλη, καὶ οἵας ἐστὶ χροιᾶς, ἀποδεκτέος ἐστὶ, κἂν μέλας, καὶ ἐρυθρός ἐστι, κἂν λευκός· ἐπειδὴ ἡ λειτουργία ἁγιάζει αὐτὸν, καὶ γίνεται αἷμα Χριστοῦ.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τὸ παράδειγμά σου οὐκ ἔστι προσφυές· οὐ γὰρ περὶ χρωμάτων ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἤτοι τῆς ὕλης. Οἶδας γὰρ ὅτι ἐκ διαφόρων δένδρων γίνεται οἶνος· γίνεται γὰρ ἐκ μήλων, καὶ κερασίων, καὶ ἄλλων φυτῶν, καὶ δὴ βοτάνων· ἀλλ' οὐ προσάγεται εἰς θυσίαν, ἀλλ' ἢ μοναχὸ ἐκ τῆς ἀμπέλου. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου· γίνεται γὰρ ἔλαιον ἔκ τε δάφνης, καὶ σχίνου, καὶ ἄλλων πολλῶν· ἀλλὰ τὸ τῆς ἐλαίας προεκρίθη παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων. Καὶ ἔξεστι τοῦτο μαθεῖν τῷ βουλομένῳ παντὶ, ἀπό τε τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, καὶ ἄλλων ἁγίων οὐκ ὀλίγων. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος κατασκευάσαι, ὅτι τὸ ἔλαιον ἁπλῶς λεγόμενον, τὸ ἐξ ἐλαίας δηλοῖ. Ἡνίκα δὲ δαφνέλαιον, ἢ σχινέλαιον, ἢ σησαμέλαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα . . . . Ὥσπερ γὰρ ὅταν εἴπω ναῦς, νοεῖται ἡ ἐκ ξύλων, καὶ ἥλων, καὶ πίσσης ναῦς, δι' ἧς πλέομεν, οὐ μὴν νοεῖται ἡ ἐκ λίθων ναῦς· ἂν δὲ τὴν ἐκ λίθων ναῦν σημῆναι θελήσωμεν, προστιθέαμεν τὸ, λιθίνην· ἄνευ δὲ τῆς προσθήκης ταύτης οὐκ ἄν ποτε νοηθείη ἐκ μόνου τοῦ ναῦς ὀνόματος, ἡ λιθίνη ναῦς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου, καὶ σησαμελαίου. Ἔλαιον οὖν χωρὶς προσθήκης λέγοντες, τὸ ἐξ ἐλαίας δηλονότι διασημαίνουσι.

Ὁ ΚΑΘ. Καὶ τοῦτο ῥᾴστόν ἐστι διορθωθῆναι.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ἤρξαντο οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ ψάλλειν τοῦ ἑσπερινοῦ τὴν ἀκολουθίαν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν αὐτῶν συνήθειαν.

Καί φησιν ὁ ΘΕΩΡ. Ἵνα τί ἵστανται ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ὅταν ψάλλωσιν οἱ ἱερεῖς σου;

Ὁ ΚΑΘ. Γέγραπται, *Ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.*

[21] Psal. CII, 22.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁμοίως γέγραπται· *Ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ δοῦλοι Κυρίου, οἱ ἑστῶτες ἐν οἴκῳ Κυρίου.* Καὶ πάλιν· *Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν*· καὶ μυρία τοιαῦτα. Ἀλλ' ἐρωτῶ, πόθεν τοῦτο παρελάβετε; A

Ὁ ΚΑΘ. Οἱ τὴν ἀκολουθίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν τάξιν ἡμῖν παραδεδωκότες, μόνην τὴν θείαν λειτουργίαν ἔνδον τοῦ θείου ναοῦ ἐπιτελεῖν διωρίσαντο, μόνου τοῦ ἱερέως εἰσιόντος εἰς αὐτόν· τοῦ λαοῦ παντὸς ἔξω ἱσταμένου· τὴν δ' ἄλλην πᾶσαν ἀκολουθίαν, ἔξω γίνεσθαι τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τοῦτο εὐλόγως, διετάξαντο. Σφόδρα γὰρ ὑπερέχει τὰ νέα τῶν παλαιῶν, ὡς ἀλήθεια σκιᾶς. Θύεται γὰρ ἔνδον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς σωτηρίας, καὶ δεῖ ἡμᾶς πλέον σέβας καὶ τιμὴν ἀπονέμειν τῷ παρ' ἡμῖν ναῷ, τοῦ παρ' Ἑβραίοις. B Ἐκεῖνοι γὰρ καθαροὶ ὄντες, εἰσῄεσαν εἰς τὸ λεγόμενον ἅγιον κοσμικόν, οὐχὶ εἰς τὴν σκηνήν, τὴν λεγομένην, Ἅγια ἁγίων, καὶ ἡ σκιὰ ἦν τοῦ παρ' ἡμῖν θείου ναοῦ· ἡμεῖς δὲ ῥύπου πλήρεις τυγχάνοντες, πῶς εἰς τὸν ἁγιώτατον ναὸν εἰσέλθωμεν τοῦ Θεοῦ; καὶ τοῦτο γινώσκοντες οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν, οὕτω γίνεσθαι διωρίσαντο.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, οἱ ταῦτα διαταξάμενοι, ἐναντία δοκοῦσι διορίσασθαι τοῖς τιη' ἁγίοις θεοφόροις Πατράσι, τοῖς ἐν Νικαίᾳ συναγηγερμένοις. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐν δεκάτῳ κανόνι οὕτω φασὶ κατὰ λέξιν· Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἢ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ· εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς. C Ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοί, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν εὐχῶν. Ὁρᾷς, ὅτι τοὺς τηλικούτῳ παραπεσόντας πτώματι, τρία μόνα ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται ὁ κανών, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν Γραφῶν. Οἱ δὲ σοὶ ἱερεῖς ἀεὶ ἐν ἀκροωμένοις εἰσίν. Εἶτα τί φησιν ὁ κανών; Καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται, τοῦτο δέ ἐστιν, ἐντὸς μὲν τῆς ἐκκλησίας εἰσέρχεσθαι, ἐν δὲ τῷ ὄπισθεν μέρει τοῦ ἄμβωνος ἵστασθαι, καὶ ἐξιέναι μετὰ κατηχουμένων. Ἐνιαυτοὺς δὲ δύο συνίστασθαι καὶ συνεύχεσθαι μετὰ τῶν πιστῶν· μὴ μέντοι καὶ τῆς τῶν ἁγιασμάτων μεταλήψεως ἀξιοῦσθαι, ἕως ἂν ἡ διετία παρέλθῃ. D Εἰ οὖν οἱ ἐπιτιμίῳ ἀκοινωνησίας δεδεμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχονται, διατί οἱ ἱερεῖς σου οὐκ εἰσέρχονται;

Ὁ ΚΑΘ. Οὐδέποτε μέχρι τοῦ νῦν ἐπέστησα τῷ κανόνι τούτῳ τὸν νοῦν· συμβάλλεται δέ σου τῷ λόγῳ σφόδρα. Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων οὐ δεῖ φροντίζειν, εἰ μόνον περὶ τὴν πίστιν, ὡς εἶπον, ὁμοφρονήσωμεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἀφέντες οὖν ταῦτα πρὸς τὸ παρόν, ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸν ὅρον τῆς τετάρτης συνόδου, ὃν σοι τῇ προτεραίᾳ δεδώκαμεν.

[22] Psal. CXXXIII, 1. [23] Psal. LXVII, 27.

THEOR. Similiter scriptum est : *Ecce celebrate Dominum, omnes servi Domini, stantes in domo Domini* [22]. Et rursus : *In ecclesiis Deum celebrate* [23], et alia sunt infinita ejusmodi. Sed interrogo, unde hoc accepistis?

GEN. Doctores nostri, qui seriem et ordinem rerum ecclesiasticarum nobis tradiderunt, solam divinam administrationem intra sacrum templum perficiendam statuerunt, ingrediente solo pontifice, reliquo populo foris stante : cætera fieri extra templum debere, nec id citra rationem, ordinarunt, Nam valde veteribus nova præstant, ut umbræ veritas. Quippe mactatur intus Dei Filius pro totius mundi salute, majoremque reverentiam exhibere nos templo nostro, quam illi apud Hebræos, par est. Etenim illi, si puri essent, in id sanctum ingrediebantur, quod mundi vocabant : non tamen in tabernaculum, quod Sanctum sanctorum dicebatur, et umbra sacri apud nos templi erat. Nos vero toti coinquinati sordibus, quo pacto sanctissimum Dei templum ingrediamur? quod cum doctores nostri non ignorarent, ita fieri debere statuerunt.

THEOR. Doctores vestri, qui hæc ordinarunt, contraria statuisse videntur illis 318 sanctis ac divinitus gubernatis Patribus, qui Nicææ convenerunt. Etenim illi sic in 10 canone ad verbum aiunt : De iis, qui fidem Christianam citra coactionem et facultatum ademptionem deseruerunt, aut absque periculo, vel ejusmodi quopiam, quod durante Licinii tyrannide contigit, visum est sanctæ synodo : ut tametsi humanitatem nullam mereantur, benigne tamen cum eis agatur. Quotquot ergo vere pœnitentiam agunt, tres annos inter audientes exigent fideles, et annos septem inferioris erunt ordinis, et biennio citra oblationem cum populo precabuntur. Vides tam fœde lapsis a canone præscribi, tres tantum ut annos auditores sint, hoc est, extra ecclesiam sient in ferula, sacrasque Litteras audiant. Tui vero sacerdotes semper inter auditores hærent. Quid deinde canon ulterius? Et septem, inquit, annis erunt ordinis inferioris : hoc est, ecclesiam quidem ingredientur, sed in parte ambonis postica stabunt, et cum catechumenis exibunt. Annos denique duos fidelibus astabunt, et cum eis precabuntur : non tamen sacramentorum quoque perceptionem impetrabunt, donec biennium præterierit. Si ergo constricti excommunicationis pœna, templum tamen ingrediuntur, quare tui sacerdotes non ingrediuntur?

GEN. Nunquam animum isti canoni hactenus adverti. Tuæ quidem orationi plurimum momenti adfert. Sed de his esse solliciti non debemus, modo circa fidem, ut dixi, consenserimus.

THEOR. His igitur in præsentia dimissis, definitionem quartæ synodi, si placet, inspiciamus : quam hesterna die tibi obtulimus.

GEN. Ita fiat. Lubet enim de vocibus quibusdam, A in ea positis, interrogare. Sed prius utrumque librum inter se conferamus, et videamus, an sibi respondeant : deinde quæramus de iis in quibus hæremus.

Sancti IV concilii definitio.

Sufficeret quidem ad perfectam pietatis cognitionem et confirmationem, hoc eruditum ac salubre divinæ gratiæ symbolum, quod et perfectam de Patre, et Filio, et Spiritu sancto doctrinam tradit, et incarnationem Domini fideliter excipientibus exhibet. Sed quando illi, qui prædicationem veritatis abolere conantur, per suas hæreses novas quasdam doctrinas pepererunt, aliis susceptæ propter nos administrationis Dominicæ mysterium corrumpere audentibus, et Deiparæ vocem Virgini tribuendam B negantibus; aliis confusionem et commistionem introducentibus, et unam esse carnis divinitatisque naturam stulte comminiscentibus, adeoque per hanc confusionem monstrose statuentibus, divinam Unigeniti naturam esse passibilem : eapropter hæc sancta, magna et universalis synodus, eos ab omni contra veritatem machinatione volens excludere, doctrinamque traditam antiquitus immotam asserens, ante omnia statuit, ut sanctorum 318 Patrum fides inconvulsa permaneat. Ac propter eos quidem qui Spiritum sanctum oppugnant, doctrinam de substantia Spiritus a sanctis illis 150 Patribus, aliquot post annis in Augusta urbe congressis, traditam confirmat; quam illi universis notam fe- C cerunt, non quasi quiddam afferentes, quod prioribus deesset, sed suam de Spiritu sancto sententiam adversus illos, qui potestatem ejus abolere conabantur, sacrarum Litterarum testimoniis illustrantes : propter eos vero, qui sacramentum Dominicæ dispensationis falsariorum more corrumpere tentant, et imprudenter purum hominem esse nugantur eum qui de sancta Virgine Maria procreatus fuit; beati Cyrilli, qui Alexandrinæ pastor ecclesiæ fuit, synodales ad Nestorium et Orientales episcopos litteras sibi consentientes amplexa est : tum ad Nestorianæ dementiæ confutationem, tum ad interpretationem pro iis institutam, qui pio zelo symboli salubris intellectum desiderant. Atque his epistolam quoque beatissimi sanctissimique D archiepiscopi Leonis, illius maximæ Romæ præsidis, ad sanctæ memoriæ Flavianum archiepiscopum, evertendæ depravationis Eutychianæ causa scriptam, veluti magni illius Petri confessioni convenientem, et columnam quamdam rectæ sententiæ publicam, adversus malarum opinionum auctores, ad orthodoxa dogmata stabilienda, merito conjunxit. Nam et iis hæc opponit sese, qui sacramentum dispensationis in duos filios distrahere nituntur; et eos cœtu sanctorum expellit, qui passibilem dicere divinitatem Unigeniti audent; et iis resistit, qui in duabus Christi naturis commistionem vel confusionem excogitant et eos exterminat, qui sumptam de nobis servilem formam, cœlestem

Ο ΚΑΘ. Οὕτω γενέσθω. Βούλομαι γὰρ ἐρωτῆσαι περί τινων λέξεων ἐκεῖ κειμένων. Ἀλλὰ πρῶτον ἀντιβάλωμεν ἀμφότερα τὰ βιβλία, καὶ ἴδωμεν, εἰ ἐξισάζει· καὶ τότε περὶ ὧν ἀμφιβάλλομεν, ἐρωτήσομεν.

Ὅρος τῆς ἁγίας δʹ συνόδου.

Ἤρκει μὲν οὖν εἰς ἐντελῆ τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσίν τε καὶ βεβαίωσιν, τὸ σοφὸν καὶ σωτήριον τοῦτο τῆς θείας χάριτος σύμβολον· περί τε γὰρ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκδιδάσκει τὸ τέλειον, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν ἐνανθρώπησιν τοῖς πιστῶς δεχομένοις παρίστησιν. Ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ τῆς ἀληθείας ἀθετεῖν ἐπιχειροῦντες τὸ κήρυγμα, διὰ τῶν οἰκείων αἱρέσεων τὰς καινοφωνίας ἀπέτεκον, οἱ μὲν τὸ τῆς δι' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου οἰκονομίας μυστήριον παραφθείρειν τολμῶντες, καὶ τὴν Θεοτόκος ἐπὶ τῆς Παρθένου φωνὴν ἀπαρνούμενοι, οἱ δὲ σύγχυσιν καὶ κρᾶσιν εἰσάγοντες, καὶ μίαν εἶναι φύσιν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς θεότητος ἀναπλάττοντες ἀνοήτως, καὶ παθητὴν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θείαν φύσιν τῇ συγχύσει τερατευόμενοι· διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀποκλεῖσαι κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανὴν βουλομένη ἡ παροῦσα νῦν αὕτη ἡ ἁγία, μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, τὸ τοῦ κηρύγματος ἄνωθεν ἀσάλευτον ἐκδιδάσκουσα, ὥρισε προηγουμένως, τιη' ἁγίων Πατέρων τὴν πίστιν μένειν ἀπαρεγχείρητον. Καὶ διὰ μὲν τοὺς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαχομένους, τὴν χρόνοις ὕστερον παρὰ τῶν τῆς βασιλευούσης πόλεως συνελθόντων ἁγίων ρνʹ Πατέρων περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος οὐσίας παραδοθεῖσαν διδασκαλίαν κυροῖ, ἣν ἐκεῖνοι τοῖς πᾶσιν ἐγνώρισαν· οὐχ ὥς τι λοιπὸν τοῖς προλαβοῦσιν ἐπεισάγοντες, ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῶν ἔννοιαν, κατὰ τῶν τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἀθετεῖν πειρωμένων, Γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαντες· διὰ δὲ τοὺς τὸ τῆς οἰκονομίας παραφθείρειν ἐπιχειροῦντας μυστήριον, καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τεχθέντα Μαρίας, ἀναιδῶς ληρωδοῦντας, τὰς τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τοῦ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γενομένου ποιμένος συνοδικὰς ἐπιστολὰς πρός τε Νεστόριον, καὶ τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἁρμοδίους οὔσας ἐδέξατο· εἰς ἔλεγχον μὲν τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας, ἑρμηνείαν δὲ τῶν εὐσεβεῖ ζήλῳ τοῦ σωτηρίου συμβόλου ποθούντων τὴν ἔννοιαν· αἷς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς μεγίστης Ῥώμης προέδρου, τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Λέοντος, τὴν γραφεῖσαν πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις ἀρχιεπίσκοπον Φλαβιανὸν, ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Εὐτυχοῦς κακονοίας, ἅτε δὴ τῇ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὁμολογίᾳ συμβαίνουσαν· καὶ κοινήν τινα στήλην ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν κακοδοξούντων, εἰκότως συνήρμοσε, πρὸς τὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων βεβαίωσιν. Τοῖς τε γὰρ εἰς Υἱῶν τὴν δυάδα, τὸ τῆς οἰκονομίας διασπᾷν ἐπιχειροῦσι μυστήριον, παρατάττεται· καὶ τοὺς παθητὴν λέγειν τολμῶντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα, τοῦ τῶν ἱερῶν ἀπωθεῖται συλλόγου· καὶ τοῖς ἐπὶ δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ κρᾶσιν ἢ σύγχυσιν ἐπινοοῦσιν ἀνθίσταται· καὶ τοὺς οὐράνιον, ἢ ἑτέρας τινὸς ὑπάρχειν οὐσίας τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν αὐτῷ τὴν δού-

λου μορφὴν παραπταίοντας ἐξελαύνει· καὶ τοὺς δύο μὲν πρὸ τῆς ἑνώσεως φύσεις τοῦ Κυρίου μυθεύοντας, μίαν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀναπλάττοντας, ἀναθεματίζει.

Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν· τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι· Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ θεότητα, καὶ ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα· ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ B τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕνα καὶ αὐτὸν Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης· οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν παραδέδωκε σύμβολον. Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης C πανταχόθεν ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, ἢ φρονεῖν, ἢ διδάσκειν ἑτέρους. Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἤγουν προκομίζειν, ἢ διδάσκειν, ἢ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ, ἢ Ἰουδαϊσμοῦ, ἤγουν ἐξ αἱρέσεως τῆς οἱασδηποτοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς· καὶ τοὺς κληρικοὺς, τοῦ κλήρου· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι αὐτούς.

Ἐπεὶ δὲ ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος, καὶ τὰ βιβλία εὑρέθησαν ἐξισάζοντα, τό τε Ἀρμηνικὸν, καὶ τὸ Ῥω- D μαϊκὸν, καὶ αἱ τῷ Καθολικῷ δοκοῦσαι ἀσαφεῖς αὐτοῦ λέξεις μετρίαι οὖσαι ἱκανῆς τετυχήκασι σαφηνείας, εἶπεν ὁ Θεωριανὸς πρὸς τὸν Καθολικόν· Ὁρᾷς, ἁγιώτατε δέσποτα, ὅτι τῶν χλ' θεοφόρων Πατέρων θεῖος χορὸς, τῶν ἐν Χαλκηδονέων πόλει συναγηγερμένων, οὐ μόνον οὐδὲν ἔξω τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος λελάληκεν ἢ πεφρόνηκεν, ἀλλ' οὐδὲ κἂν μιᾷ λέξει ξένῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ θείου τούτου ὅρου ἐχρήσατο. Τετήρηκε γὰρ τήν τε πίστιν τῶν πρὸ αὐτοῦ ἁγίων Πατέρων, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ ῥήματα. Καὶ, εἰ κελεύεις, δείξω σοι, ἐκ ποίων προγενεστέρων θείων Πατέρων τοῖς μακαρίοις τούτοις θείοις Πατράσιν ἑκάστη λέξις τοῦ ὅρου τούτου παρείληπται. Αἱ πλείους γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῶν τῷ μακαρίῳ Κυ-

A esse, vel alterius cujusdam substantiæ delirant; et eos, qui duas quidem Domini naturas ante unionem fabulantur, unam vero post unionem fingunt, anathematizat.

Sequentes ergo sanctos illos Patres, universi consona voce unum et eumdem Filium Dominum nostrum Jesum Christum, confitendum esse docemus: eumdem in divinitate perfectum et eumdem perfectum in humanitate: vere Deum, et eumdem vere hominem ex participe rationis anima corporeque constantem: ejusdem cum Patre substantiæ, secundum divinitatem, et eumdem nobiscum ejusdem substantiæ, secundum humanitatem: similem nobis per omnia, excepto peccato: ante sæcula quidem ex Patre genitum, quoad divinitatem, extremis vero diebus eumdem propter nos, et salutem nostram, natum ex Maria Virgine Deipara, secundum humanitatem: unum et eumdem Christum Filium, Dominum, Unigenitum, qui duabus ex naturis citra confusionem, mutationem, divisionem, separationem, agnoscitur; nequaquam naturarum discrimine propter unionem sublato, sed utriusque naturæ proprietate salva potius, et in unam personam unamque hypostasin coeunte: non in duas personas discerptum vel divisum, sed unum et eumdem Filium unigenam, Deum Sermonem, Dominum Jesum Christum: sicut olim vates de ipso, et ipse nos Dominus Jesus Christus erudiit, et symbolum illud Patrum nostrorum tradidit. His ergo cum omni undique accuratione diligentiaque a nobis sancitis, sacra et universalis synodus decrevit, nemini fas esse fidem aliam proferre, vel in litteras referre, vel componere, vel amplecti, vel alios docere. Si qui vero fuerint ausi fidem aliam vel componere, sive proferre, vel docere, vel aliud iis symbolum tradere, qui de paganismo, sive Judaismo, sive secta quacumque veritatis ad agnitionem se convertere volunt: eos, si fuerint episcopi vel clerici, tam ab episcoporum quam clericorum ordine removet; sin monachi, vel laici fuerint, anathemati statuit esse subjectos.

Posteaquam concilii decretum recitatum fuisset, atque liber Armenicus Romano respondere deprehensus: satis essent denique declaratæ concilii voces, sane tolerabiles, quæ Generali visæ fuerant obscuræ, Theorianus hisce Generalem verbis compellabat: Vides, sanctissime domine, sacrum illum cœtum 630 divinorum Patrum, in oppido Chalcedonensi congregatorum, non modo nihil extra dogmatum rectitudinem vel locutum esse, vel sensisse, sed ne una quidem peregrina voce ad hujus divini decreti expositionem usum. Nam et fidem Patrum se majorum ætate retinuit, et ipsa quoque verba. Ostendam vero tibi, si placet, ex quibus antiquioribus divis Patribus hi beati Patres vocem quamlibet hujus decreti sumpserint. Complures quidem certe de Cyrilli commentariis usur-

patæ sunt, quem vos magis, quam alios, sequi decrevistis.

GEN. Perlibenter id quidem audiemus, si dicere tibi libuerit.

THEOR. Si dicere non libuisset, non promisissem. Verum per incisa singula concilii decretum recitetur, et ad quodlibet incisum decreti, dictum illius, a quo sumptum est, adjiciatur.

Ex decreto.

Sequentes ergo sanctos illos Patres, universi consona voce unum et eumdem Filium, Dominum nostrum Jesum Christum confitendum esse docemus.

Cyrilli, ex prima ad Succensum epistola.

Edocti sumus a Scriptura sacra sanctisque Patribus, ut unum Filium et Christum confiteamur.

Ejusdem, ex epistola ad Eulogium.

Nos unitis hisce, Christum unum, eumdem unum Filium, unum Dominum confiteamur.

Ex decreto.

Eumdem in divinitate perfectum, et eumdem perfectum in humanitate.

Cyrilli, ex epistola ad Joannem.

Idem perfectus in divinitate, ac perfectus idem in humanitate.

Ejusdem, ex epistola ad Augustas.

Præterea si hoc quoque prius attester, recte me facturum arbitror. Quemadmodum enim perfectus est in divinitate genitus ille de Patre Sermo, sic et in humanitate perfectus est, secundum ipsius humanitatis rationem: nec expers animæ corpus assumpsit, sed animatum potius per animam rationis participem.

Ex decreto.

Vere Deum, et eumdem vere hominem, ex participe rationis anima corporeque constantem: ejusdem cum Patre substantiæ, secundum divinitatem, et eumdem nobiscum ejusdem substantiæ, secundum humanitatem, similem nobis per omnia, excepto peccato; ante sæcula quidem ex Patre genitum, quoad divinitatem; extremis vero diebus eumdem propter nos et salutem nostram natum, ex Maria Virgine Deipara, secundum humanitatem.

Cyrilli, ex epistola ad Joannem.

Deum perfectum, et perfectum hominem, ex anima participe rationis et corpore constantem: ante sæcula quidem ex Patre genitum, quoad divinitatem: extremis vero diebus eumdem propter nos et salutem nostram natum ex Maria Virgine, secundum humanitatem: ejusdem cum Patre substantiæ secundum divinitatem; et eumdem nobiscum ejusdem substantiæ, secundum humanitatem.

Ex decreto.

Unum et eumdem Christum, Filium, Dominum, Unigenitum, qui duabus in naturis citra confusionem, mutationem, divisionem, separationem, agnoscitur.

A ρίλλῳ πονηθεισῶν συγγραφῶν παρελήφθησαν, ᾧ ὑμεῖς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀκολουθεῖν διεγνώκατε.

Ὁ ΚΑΘ. Ἡδέως ἀκούσομεν, εἴγε θελήσεις εἰπεῖν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἰ μὴ ἤθελον εἰπεῖν, οὐκ ἂν ὑπεσχόμην. Ἀλλὰ ἀναγινωσκέσθω ὁ ὅρος κομματικῶς, καὶ πρὸς ἕκαστον κόμμα τοῦ ὅρου ἡ χρῆσις, ὅθεν ἐλήφθη, παρατιθέσθω.

Ἐκ τοῦ Ὅρου.

Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Σούκενσον α' ἐπιστολῆς.

Ἐδιδάχθημεν παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ τῶν B ἁγίων Πατέρων, ἕνα Υἱὸν καὶ Χριστὸν ὁμολογεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῆς.

Ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταῦτα, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν τὸν αὐτὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν.

Ἐκ τοῦ Ὅρου.

Τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῆς.

Τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς βασιλίδας ἐπιστολῆς.

Προδιαμαρτύρασθαι δὲ κἀκεῖνο οἶμαι καλόν. Ὥσπερ γάρ ἐστιν ἐν θεότητι τέλειος ὁ ἐκ Θεοῦ C Πατρὸς Λόγος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος κατά γε τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον· οὐκ ἄψυχον σῶμα λαβὼν, ἐνεψυχωμένον δὲ μᾶλλον λογικῇ ψυχῇ.

Ἐκ τοῦ Ὅρου.

Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

D *Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῆς.*

Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐκ τοῦ Ὅρου.

Ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον.

A *Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Σούκενσον α' ἐπιστολῆς.*

Ἐννοοῦντες τοίνυν, ὥς ἔφην, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως. Ἡ γὰρ σὰρξ σάρξ ἐστι, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σάρξ. Ὁμοίως καὶ ὁ Λόγος Θεός ἐστι, καὶ οὐ σάρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν, ἕνα δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν, Κύριον, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον σεσαρκωμένον.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς.

Οὔτε δὴ τὴν σάρκα φαμὲν εἰς θεότητος τραπῆναι φύσιν, οὔτε μὴν εἰς σαρκὸς τὸν ἀπόῤῥητον τοῦ
B
Θεοῦ Λόγον παρενεχθῆναι φύσιν. Ἄτρεπτος γάρ ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος, ὁ αὐτὸς ἀεὶ μένων, κατὰ τὰς Γραφάς.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ.

Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου. Κἂν λέγει δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνων τῆς σαρκὸς καὶ τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταύτας, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν τὸν αὐτὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης, διὰ τὴν ἕνωσιν.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς.
C
Οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῆς β'.

Εἰ γὰρ καὶ εἷς λέγοιτο παρ' ἡμῖν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένος καὶ ἐνανθρωπήσας· οὐ πέφυρται διὰ τοῦτο παρὰ τὸ ἐκείνοις δοκοῦν· οὔτε μὴν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν μεταπεφοίτηκεν ἡ τοῦ Λόγου, ἀλλ' οὐδὲ ἡ τῆς σαρκὸς εἰς τὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν ἰδιότητι ἑκατέρου μένοντός τε ὁμοῦ, καὶ νοουμένου, κατά γε τὸν ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντα λόγον.

D
Ἐκ τοῦ ὅρου.

Καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῆς.

Καὶ ὡς ἐν ἑνὶ προσώπῳ ἑνούμενος. Εἷς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοεῖται διαφορά.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον β' ἐπιστολῆς.

Ἑνὶ τοιγαροῦν προσώπῳ τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάσας ἀναθετέον φωνὰς, καὶ ὑποστάσει μιᾷ τῇ τοῦ Λόγου σεσαρκωμένῃ. Κύριος γὰρ εἷς ἐστιν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, κατὰ τὰς Γραφάς.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διαιρούμε-

Cyrilli, ex prima ad Successum epistola.

Itaque modum assumptionis humanæ naturæ animo considerantes, naturas duas coivisse per unionem videmus, citra divisionem, confusionem, et mutationem. Caro enim caro est, non divinitas, licet Dei caro facta sit : similiter et Sermo Deus est, non caro; licet dispensatione quadam carnem proprie suam fecerit.

Ejusdem, ex eadem epistola.

Duas naturas esse dicimus, unum vero Christum Jesum, Dominum, Dei Sermonem incarnatum.

Ejusdem, ex epistola ad Nestorium.

Nec carnem dicimus in divinitatis naturam esse conversam, nec ineffabilem Dei Sermonem in naturam carnis translatum. Est enim incommutabilis, et inalterabilis, semper idem manens, secundum Scripturas.

Ejusdem, in epistola ad Eulogium.

Sic et in causa Nestorii. Quamvis duas naturas, discrimen carnis et Sermonis significans, dicat (nam alia natura Sermonis est, alia carnis), unionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur.

Ex decreto.

Nequaquam naturarum discrimine propter unionem sublato.

Cyrilli, ex epistola ad Nestorium.

Non tanquam naturarum discrimine sublato propter unionem.

Ex decreto.

Sed utriusque naturæ proprietate potius salva.

Cyrilli, ex secunda ad Successum epistola.

Licet enim unus a nobis dicatur unigenitus Dei Filius incarnatus, et homo factus, non tamen ideo commistus est, de ipsorum opinione; nec vel natura Sermonis in naturam carnis transiit, nec carnis natura in naturam Sermonis : sed utroque in sua proprietate manente simul ac intellecto, secundum expositam a nobis modo rationem.

Ex decreto.

Et in unam personam unamque hypostasin coeunte.

Cyrilli, ex epistola ad Joannem.

Et tanquam in una persona unitus. Unus enim Dominus Jesus Christus, tametsi naturarum discrimen non ignoratur.

Ejusdem, ex secunda ad Nestorium epistola.

Uni ergo personæ omnes in Evangelio voces attribuendæ sunt, unique hypostasi Sermonis incarnatæ. Christus enim Jesus unus Dominus est, secundum Scripturas.

Ex decreto.

Non in duas personas discerptum, vel divisum

sed unum et eumdem Filium unigenam, Deum Sermonem, Dominum Jesum Christum.

Cyrilli, ex epistola ad Succensum.

Non in duas personas et filios discerpetur: sed mansit unus et idem Dominus Jesus Christus.

Ex decreto.

Sicut olim vates de ipso, et ipse nos Dominus Jesus Christus erudiit, et symbolum illud Patrum nostrorum tradidit.

Cyrilli, ex epistola ad Nestorium.

Sic sanctos sensisse Patres inveniemus.

Ex decreto.

His ergo cum omni undique accuratione diligentiaque a nobis sancitis, decrevit sacra synodus, nemini fas esse, fidem aliam proferre, vel in litteras referre: et cætera.

Cyrilli, ex Ephesina synodo.

His ergo recitatis, decrevit sacra synodus nemini fas esse, fidem aliam proferre: et cætera.

THEOR. Vides, sanctissime domine, sacram hanc synodum Chalcedone habitam a recta Patrum sententia ne paulum quidem recessisse: sed ipsa verba cum mente verborum retinuisse?

GEN. Equidem in hoc decreto nihil invenio, quod orthodoxæ fidei adversetur: adeoque miror qui factum sit ut nostri majores impudenter ad id calumniandum progrederentur.

THEOR. Apponamus, si placet, eorum quoque Patrum auctoritates, qui partim ante Cyrillum, partim post eum illustres exstiterunt, tam verbis quam sententiis sanctæ Chalcedonensi synodo respondentes.

GEN. Id vero supervacaneum fuerit; quippe Cyrilli supra recitatæ auctoritates sufficiunt.

THEOR. Videamus ergo, si placet, quot et qualibus sectis divinum hoc decretum sese objiciat.

GEN. Id vero præclarum fuerit intueri, ne quid eorum nobis desit, quæ deinceps ejus stabiliendi causa proferri debent.

Ex decreto.

Unum et eumdem Filium, Dominum nostrum Jesum Christum, esse confitendum universi consona voce docemus.

THEOR. In his obturat os Paulo Samosateno et Nestorio, qui hominem adorabant, et in duos filios ausi sunt eum dividere, aliumque dicere Filium natura Sermonem, et alium rursus Filium per gratiam Christum Jesum, qui nomen Filii per unionem et conjunctionem cum naturali Filio sit adeptus: qui denique non confitebantur unum et eumdem Filium, carnis quidem expertem ante descensum et hominis assumptionem: incarnatum vero eumdem post descensum et hominis assumptionem nostri causa factum.

A νον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῆς.

Καὶ οὐκ εἰς δύο μερισθήσεται πρόσωπα καὶ υἱούς, ἀλλὰ μεμένηκεν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν παραδέδωκε σύμβολον.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς.

Οὕτως εὑρήσομεν τοὺς ἁγίους πεφρονηκότας Πατέρας.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης πανταχόθεν ἀκριβείας
B τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ συγγράφειν· καὶ τὰ λοιπά.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς κατ' Ἔφεσον συνόδου.

Τούτων τοίνυν ἀναγνωσθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν· καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁρᾷς, ἁγιώτατε δέσποτα, ὅτι οὐδὲ κἂν μικρὸν ἐκβέβηκε τῆς ὀρθῆς τῶν Πατέρων δόξης ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἁγία σύνοδος γενομένη, ἀλλὰ μετὰ τῆς διανοίας καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα ἐφύλαξεν;

Ὁ ΚΑΘ. Ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει εὑρίσκω ἐν τούτῳ τῷ ὅρῳ· καὶ θαυμάζω, πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἀναιδῶς εἰς συκοφαντίαν ἐχώρησαν κατ' αὐτοῦ.

C Ὁ ΘΕΩΡ. Παραθῶμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ τῶν πρὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν διαλαμψάντων ἁγίων Πατέρων χρήσεις, αὐταῖς λέξεσι καὶ νοήμασι τῇ ἐν Χαλκηδόνι ἁγίᾳ συνόδῳ στοιχούσας.

Ὁ ΚΑΘ. Περιττόν ἐστι τοῦτο· ἀρκοῦσι γὰρ αἱ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου προτεθεῖσαι χρήσεις.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἴδωμεν λοιπὸν, εἰ δοκεῖ, πόσαις καὶ οἵαις αἱρέσεσιν ὁ θεῖος οὗτος ὅρος ἀντιπαρατάττεται.

Ὁ ΚΑΘ. Καλόν ἐστι τοῦτο ἰδεῖν, ἵνα μηδὲν ἡμῖν ἐλλείπῃ εἰς σύστασιν αὐτοῦ λεχθῆναι ὀφειλόντων ἐς ὕστερον.

D *Ἐκ τοῦ ὅρου.*

Ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐν τούτοις τὸν Σαμοσατέα Παῦλον, καὶ Νεστόριον, τοὺς ἀνθρωπολάτρας ἐπιστομίζει, τοὺς εἰς υἱῶν δυάδα τολμῶντας αὐτὸν διαιρεῖν· καὶ ἄλλον μὲν λέγοντας Υἱὸν φύσει τὸν Λόγον, ἄλλον δὲ πάλιν Υἱὸν χάριτι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, ἑνώσει καὶ συναφείᾳ τῇ πρὸς τὸν κατὰ φύσιν Υἱὸν τὴν υἱότητα κεκτημένον· καὶ οὐχ ὁμολογοῦντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν, ἄσαρκον μὲν πρὸ τῆς καταβάσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως· σεσαρκωμένον δὲ τὸν αὐτὸν μετὰ τὴν δι' ἡμᾶς κατάβασίν τε καὶ ἐνανθρώπησιν.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι. Τέλειον ἐν θεότητι εἰπὼν, τὴν Ἀρειανῶν ἀπωθεῖται βλασφημίαν. Οὗτοι γὰρ Θεὸν μὲν εἶναι λέγουσι τὸν Χριστὸν, ἀτελῆ δὲ καὶ ἐλάττονα τοῦ Πατρὸς Θεὸν αὐτὸν δογματίζουσιν. Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν· Καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, οὐ μόνον τὴν Ἀρειανῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀπολιναριανῶν διελέγχει ἄνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ Ἄρειος ἄψυχον παντελῶς σάρκα ἀνειληφέναι τὸν Λόγον ληρωδεῖ· ὁ δὲ Ἀπολινάριος ἔμψυχον μὲν, ἄνουν δέ· ὡς ἀμφοτέρους ἀτελῆ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου ἀμαθῶς δογματίζειν.

Ἐκ τοῦ ὅρου.

Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτόν. Ταῦτα διὰ Μάνεντα, ὃς Θεὸν ψιλὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ, καὶ οὐκ ἄνθρωπον· καὶ διὰ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, καὶ Ἀρτεμᾶν, οἵτινες ἀρνοῦνται αὐτοῦ τὴν θεότητα, ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ὁμολογοῦντες. — *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Ἐκ ψυχῆς λογικῆς, καὶ σώματος. Ἐνταῦθα πάλιν Ἀπολιναρίῳ πολεμεῖ, λέγοντι μὴ ἐσχηκέναι νοερὰν ψυχὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ ζωτικὴν μόνον· καὶ διὰ Μάνεντα καὶ Οὐαλεντῖνον, τοὺς ἀρνουμένους αὐτοῦ τὴν σάρκωσιν. — *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, δι' Εὐνόμιον καὶ Ἄρειον, τοὺς τὸν μονογενῆ Λόγον ἑτεροούσιον τοῦ Πατρὸς, καὶ κτίσμα, καὶ δοῦλον ἀσεβῶς αὐτὸν καταγγέλλοντας. — *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· διὰ Μαρκίωνα, καὶ Μάνεντα, καὶ Οὐαλεντῖνον, τοὺς δοκήσει καὶ φαντασίᾳ ψιλῇ λέγοντας αὐτὸν ἄνθρωπον ὀφθῆναι, οὐ μὴν ἀληθείᾳ, καὶ κατὰ φύσιν ἄνθρωπον ὁμολογοῦντας αὐτὸν γεγονέναι. — *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, κατὰ τὴν θεότητα· διὰ Σίμωνα, καὶ Εὐνόμιον, καὶ Ἄρειον, τοὺς ἀρνουμένους αὐτοῦ τὴν ἐκ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γέννησιν.— *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· διὰ Φωτεινὸν καὶ Θεόδωρον, καὶ Διόδωρον, καὶ Νεστόριον, τοὺς διδόντας αὐτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ λέγοντας αὐτὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρετῆς κατὰ προκοπὴν θεοποιηθέντα, καὶ οὐχὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ ὄντα, καὶ διὰ φιλανθρωπίαν ἀτρέπτως ἄνθρωπον γεγενημένον. — *Ἐκ τοῦ ὅρου.* Ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης. Ταῦτα διὰ Νεστόριον, καὶ Ἀπολινάριον, καὶ Εὐτυχῆ, οἱ τὰς διαφόρους φύσεις, τοῦ Λόγου λέγω καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, μίαν φύσιν ἀποτετελεκέναι φασὶν, ἐκστάσας δηλονότι τῆς ἑαυτῶν ἰδιότητος· ὡς κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον μηκέτι δύνασθαι σώζεσθαι τοῦ Χριστοῦ μήτε τὸ παθητὸν, διὰ τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ τῆς θεότητος, μήτε τὸ ἀπαθὲς, διὰ τὸ παθητὸν αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

A *Ex decreto.*

Eumdem in divinitate perfectum, et eumdem perfectum in humanitate. Cum in divinitate perfectum dicit, Arianorum blasphemiam rejicit; nam illi Deum quidem esse Christum dicunt, sed imperfectum et Patre minorem Deum tradunt. Cum autem inquit: Et eumdem perfectum in humanitate, non Arianorum modo, sed Apollinaristarum quoque dementiam refutat. Arius enim nugatur, Sermonem assumpsisse carnem omnino inanimam: Apollinaris autem, animatam quidem carnem, sed mentis expertem: quo fit, ut imperite ambo imperfectam Domini humanitatem tradant.

Ex decreto.

Vere Deum, et eumdem vere hominem. Hæc B propter Manem posita sunt, qui eum purum fatetur Deum, non etiam hominem; et propter Paulum Samosatenum, et Artemam, qui divinitatem ejus pernegant, purum hominem confitentes. — *Ex decreto.* Ex participe rationis anima, corporeque constantem. Hic rursus Apollinarim oppugnat, qui Dominum nostrum Jesum Christum non dicebat animam habuisse mente præditam, sed duntaxat vitalem: itemque Manem et Valentinum, incarnationem ejus negantes. — *Ex decreto.* Ejusdem cum Patre substantiæ, secundum divinitatem. Hoc propter Eunomium et Arium qui unigenam illum Sermonem diversæ a paterna substantiæ, et creaturam et mancipium, impie prædicabant.—*Ex decreto.* Et C eumdem nobiscum ejusdem substantiæ, secundum humanitatem. Hoc propter Marcionem, et Manem, et Valentinum, qui eum per opinionem ac phantasiam duntaxat aiebant hominem apparuisse; non reipsa, et naturaliter hominem factum confitebantur. — *Ex decreto.* Ante sæcula quidem ex Patre genitum, quoad divinitatem. Hoc propter Simonem, et Eunomium, et Arium, qui generationem ipsius ex Patre, factam ante sæcula, negabant. — *Ex decreto.* Extremis vero diebus eumdem propter nos, et salutem nostram, natum ex Maria Virgine Deipara, secundum humanitatem. Hoc propter Photinum et Theodorum, et Diodorum, et Nestorium, qui exsistendi principium ei dant ex Virgine, ac tradunt eum hominem esse, qui ob virtutem profectu quodam et incre- D mento sit deificatus; non Deum de Deo, qui amore generis humani citra mutationem homo factus sit. — *Ex decreto.* Qui duabus in naturis citra confusionem, mutationem, divisionem, separationem agnoscitur; nequaquam naturarum discrimine propter unionem sublato, sed utriusque naturæ proprietate potius salva, et in unam personam unamque hypostasin coeunte. Ista propter Nestorium, et Apollinarim, et Eutychetem, qui naturas diversas, Sermonis, inquam, et carnis ejus, unam naturam absolvisse dicunt, amissa scilicet singularum proprietate: quo fit ut secundum ipsorum doctrinam, non amplius in Christo vel esse passibile quidquam statuere possimus, propter divinitatem ipsius, passionis expertem vel quidquam impassibile, propter ipsius humanitatem, passioni obnoxiam.

Iis ita recitatis et declaratis, generalis ad Theorianum inquit: Equidem post recitationem hujus decreti nihil in eo deprehendi, quod orthodoxæ fidei repugnet, sicut et pridem fassus sum. Miror etiam, qui factum sit ut nostri majores impudenter ad id calumniandum progrederentur. Sed arbitror propterea, quod hæc sancta, universalis magnaque synodus adversus plures se sectas objiciat, ut indicatum est, multos adversus eam ab hoste salutis humanæ calumniatores fuisse suscitatos, pro multis illis vulneribus, quæ ad cor ipsum ei sunt a synodo inflicta. Rectissimum sane decretum est, uti quod a Spiritu sancto per tot talesque sanctos Patres dictatum fuerit. Quippe nulla synodus tam frequentem sanctorum Patrum collectorum numerum habuit. Cæterum modo tibi quiddam aperiam, quod hactenus vulgo proditum non fuit. Ante 200 annos quidam generalis Armeniorum fuit, cui nomen Joannes, vita doctrinaque magnis sanctisque Patribus par, et qui disciplinas exteras universas, adeoque philosophiam ipsam non summatim attigisset; vita quidem divina haud scio an omnibus, plurimis certe præivit; dignus habitus, tam vitæ quam doctrinæ gratia, qui hoc sacro gradu solioque generalium potiretur. Hic divino repletus zelo, contra Monophysitas ruebat, et toto eis propemodum episcopatus sui tempore tam scriptis quam lingua infligere vulnera non desiit: cujus et sacram memoriam honorifice pieque celebramus. Hujus divini beatique viri commentarius est apud me, quem contra Monophysitas scripsit, pluribus Scripturarum testimoniis, et enthymematis, et valentibus syllogismis, et notionibus communibus, et demonstrationibus refertus. Eum beatæ memoriæ Generalis Gregorius, qui non multo ante me illustris in hoc solio fuit, ita confirmavit ut ejus in extremo hæc verba perscriberet: Sic et ego credo, quemadmodum sanctissimus generalis Joannes hic scripsit; et ita non credentes anathematizo. Ac legamus sane paulum ex eo, si placet, ut hunc virum agnoscas, veluti leonem ex unguibus.

THEOR. Equidem hoc scriptum libentissime audiam.

Cum ergo recitatum fuisset prooemium, Theorianus ad Generalem: Obsecro, inquit, eximiam sanctitatem tuam, ut hic liber describatur, ac mihi tradatur: quo Græcum factum habere in Romania possimus, ad honorem Patris ipsius, utque per eum auctor a nobis ipse celebretur.

GEN. Perplacet.

Itaque descriptus et nobis traditus est, qui eum ad urbem Augustam deportavimus.

Secundum hæc generalis ita nos compellabat: Beatus Paulus inquit: *Optarem ipsemet esse a Christo anathema, pro fratribus meis, cognatis mihi, quod carnem attinet, duntaxat ut ipsi salutem adipiscerentur* [11]. Idem ego de mea gente dico. Et quan-

A Τούτων οὕτως ἀναγνωσθέντων καὶ ἑρμηνευθέντων, εἶπεν ὁ Καθολικὸς πρὸς τὸν Θεωριανόν· Ἐγὼ τοῦτον ἀναγνοὺς τὸν ὅρον, οὐδὲν ἐναντίον τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἐν αὐτῷ διέγνων, ὥς σοι καὶ πρώην ἐξεῖπον· καὶ θαυμάζω, πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ εἰς συκοφαντίαν ἐχώρησαν. Ἀλλ' οἶμαι, ἐπεὶ κατὰ πολλῶν αἱρέσεων παρατάττεται ἡ ἁγία αὕτη καθολικὴ μεγάλη σύνοδος, ὡς δεδήλωται, πολλοὺς κατ' αὐτῆς ὁ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος τοὺς συκοφάντας ἐξήγειρεν ἀντὶ πολλῶν, ὧν κατὰ καρδίας ἐδέξατο πληγῶν παρ' αὐτῆς. Ὀρθότατός ἐστιν ὁ ὅρος, ὡς ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων θεοφόρων Πατέρων ὑπαγορευθείς· οὐδεμία γὰρ ἁγία σύνοδος τοσούτους ἔσχε συνειλεγμένους ἁγίους Πατέρας. B Νυνὶ δέ σοι καί τι τῶν μέχρι τοῦ νῦν ἀπορρήτων ἀποκαλύψω. Πρὸ διακοσίων ἐτῶν ἐγένετό τις Καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, βίῳ καὶ λόγῳ τοῖς μεγάλοις ἁγίοις Πατράσιν ἡμιλλημένος, παιδείας τε τῆς ἔξω πάσης, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς φιλοσοφίας οὐκ ἀκροθινῶς ἥψατο· βίῳ δὲ ἐνθέῳ οὐκ οἶδα εἰ πάντας τοὺς πλείστους τέως ὑπερηκόντισεν· ὃς διά τε τὸν βίον, διά τε τὸν λόγον, τοῦ θείου τούτου βαθμοῦ καὶ τοῦ θρόνου, τῶν καθολικῶν λέγω, ἠξίωτο. Οὗτος ζήλου θείου πλησθεὶς, κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν ὥρμητο· καὶ δὴ καὶ γραφαῖς, καὶ γλώττῃ τούτους κατατραυματίζειν, τὸν ὅλον τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ χρόνον σχεδὸν οὐκ ἐπαύσατο. Οὗ τὴν θείαν μνήμην ἐντίμως καὶ θεοσεβῶς ἑορτάζομεν. Τούτου τοῦ θείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς ἐστὶ παρ' ἐμοὶ συγ- C γραφὴ, ἣν κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν συνεγράψατο, πολλαῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις, καὶ ἐνθυμήμασι, καὶ συλλογισμοῖς ἰσχυροῖς, καὶ κοιναῖς ἐννοίαις καὶ ἀποδείξεσιν ἐμπεπυκνωμένη. Ταύτην ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ ὀλίγον πρὸ ἐμοῦ τῷ θρόνῳ τούτῳ διαπρέψας Γρηγόριος ὁ Καθολικὸς ἐπεκύρωσε, γράψας πρὸς τῷ τέλει αὐτῆς, ὅτι Οὕτω πιστεύω κἀγὼ, ὡς ὁ ἁγιώτατος Καθολικὸς Ἰωάννης ἐνταυθοῖ γέγραφε, καὶ τοὺς μὴ οὕτω πιστεύοντας ἀναθεματίζει. Καὶ εἰ κελεύεις, ἀναγνώσομεν ἐκ ταύτης ὀλίγον, ἵνα γνῷς τὸν ἄνδρα, ὡς ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἥδιστα ἀκούσαιμι τῆς γραφῆς.

Ὡς οὖν ἀνέγνωμεν τὸ προοίμιον, εἶπεν ὁ Θεωρια- D νὸς πρὸς τὸν Καθολικόν· Παρακαλῶ τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου μεταγραφῆναι τὴν συγγραφὴν ταύτην, καὶ δοθῆναί μοι, ἵνα ἐξελληνισθεῖσαν ἐν Ῥωμανίᾳ ἔχοιμεν αὐτὴν, εἰς τιμὴν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τιμῶμεν δι' αὐτῆς τὸν γεννήτορα.

Ὁ ΚΑΘ. Ἀποδέχομαι τοῦτο σφόδρα.

Καὶ δὴ μεταγραφεῖσα ἐδόθη ἡμῖν, ἣν καὶ ἀποκομισάμεθα πρὸς τὴν βασιλεύουσαν.

Τούτων οὕτω γενομένων, εἶπεν ὁ Καθολικὸς πρὸς ἡμᾶς· Ὁ μακάριος Παῦλος ἔφη· *Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου, τῶν κατὰ σάρκα, μόνον ἵνα σωθῶσι.* Τοῦτό φημι κἀγὼ ὑπὲρ

[11] Rom. IX, 3.

τοῦ ἐμοῦ γένους· ἐπεὶ καὶ ἀποθανεῖν ὀφείλει ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ· πᾶσαν μηχανὴν καὶ σπουδὴν ποιήσω, καὶ πάντα πᾶσι γενήσομαι, ἵνα πάντας, ἢ τινας πάντως, σώσω· ὡς ἂν κἀγὼ δυνηθῶ εἰπεῖν, *Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός*. Πῶς δὲ τοῦτο ποιήσω, ἄκουσον. Ἀπὸ τῆς σήμερον ἄρξομαι γράφειν ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ γῆς Ἀρμενίων ἐπισκόπους, καλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον. Καὶ μετὰ τὸ κρατηθῆναι τὴν σύνοδον, προθήσω εἰς μέσον ὅσας χρήσεις ἔχουσιν οἱ Ἀρμένιοι, δοκούσας αὐτοῖς βοηθεῖν. Προθήσω δὲ καὶ ὅσας αὐτός μοι παρήγαγες γραφικὰς μαρτυρίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἔσομαι ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἀρμενίων, καθ' ὑμῶν γυμνάζων τὸν λόγον· εἶτα ἠρέμα, καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς οἰκονομίας, καὶ κατὰ καιρὸν καὶ τρόπον προσήκοντα, ἄρξομαι ἀποκαλύπτειν τὴν μέχρι τοῦ νῦν κρατήσασαν πλάνην τῶν Ἀρμενίων. Ἐλέγξω δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ συγγραφῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου καὶ Καθολικοῦ, ἥν σοι δέδωκα μεταγράψας, καὶ ἀπὸ πασῶν τῶν ἀποδείξεων, ἅς μοι πεποίηκεν ἡ σὴ λογιότης. Καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, ἔσομαι Ῥωμαῖος, ὑπὲρ Ῥωμαίων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κατὰ τῶν Ἀρμενίων ἀγωνιζόμενος, καί μοι ἄψευστος ἐλπίς ἐστιν εἰς Θεὸν, ὅτι τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούσει, καὶ ἀκολουθήσει μοι, καὶ ἐσόμεθα σὺν Θεῷ μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. Καὶ εἰ μὲν πάντες συνέλθοιεν ἐμοὶ, εὖ ἂν ἔχοι· τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ οὐ παύσομαι εὐχαριστῶν· εἰ δέ γε καὶ μὴ (ὅπερ ἀπεύχομαι), μετὰ τῶν ἑπομένων μοι, καὶ στοιχούντων, καὶ ὁμοφρονούντων κυρώσω τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας, καὶ ἀποστελῶ πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν βασιλέα, καὶ τὸν ἁγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην τοὺς ἀξιολόγους τῶν ἀρχιερέων μου, φέροντας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἔγγραφον, καὶ ὑπογεγραμμένην οἰκείᾳ ἐμῇ χειρὶ, ἔχουσαν καὶ ὑπογραφὰς πάντων τῶν ὑπ' ἐμὲ ὄντων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, βεβαιώσοντας, καὶ δι' οἰκείας φωνῆς, καὶ γραφῆς λόγῳ ἡμῶν καὶ τῶν ὀρθοδοξησάντων Ἀρμενίων ταύτην. Ἔσται δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐγγράφῳ πίστει ἐγκείμενον, ὅτι Δεχόμεθα τὴν ἐν Χαλκηδόνι μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν τετάρτην ἁγίαν σύνοδον, καὶ οὓς αὐτὴ δέχεται ἁγίους Πατέρας· οὓς δὲ πάλιν αὐτὴ ἀναθεματίζει, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν· Εὐτυχέα τε καὶ Διόσκορον, πρὸς δὲ καὶ Σέβηρον, καὶ Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον, καὶ πάντας τοὺς αὐτῆς καταφλυαρήσαντας· τοὺς δὲ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσαντας τῆς καρδίας, καὶ σοφωτέρους ἑαυτοὺς τῶν ἁγίων ὑπολαμβάνοντας, αἰωνίῳ ἀναθέματι παραπέμψω. Εἶτα μετὰ τὸ κυρωθῆναι συνοδικῶς ἐν τῇ βασιλευούσῃ ταῦτα πάντα, καὶ ὑποστρέψαι τοὺς ἐμοὺς ἀρχιερεῖς, εἴγε κελεύσει ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, εἰσέλθω καὶ αὐτὸς εἰς τὴν βασιλεύουσαν, προσκυνήσων τὰ ἐκεῖσε ἅγια προσκυνήματα, καὶ τὸν ἰσαπόστολον καὶ ἅγιον βασιλέα, καὶ τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέβαλε πάν-

A doquidem bonus pastor etiam mori debet pro suis ovibus, omnem machinationem atque studium adhibebo, et omnibus omnia fiam, ut omnes, aut aliquos omnino servem, quo et ipse dicere possim: *En ego, et liberi, quos Deus mihi dedit* [18]. Quo autem modo sim id facturus, audi. Ab hodierno die scribere litteras ad Armeniorum episcopos ubique gentium incipiam, quibus eos ad synodum invitabo. Ea cum habita fuerit, in medium proponam auctoritates omnes, quotquot Armenii habent, et pro ipsis esse videntur. Proponam et illa sacrarum Litterarum testimonia, quæcunque tu mihi protulisti. Ac primum quidem ero ex parte Armeniorum, contra vos disserendo contendens: deinde paulatim, ac pedetentim, nec sine multo consilio, convenienti et B tempore et modo, detegere incipiam Armeniorum errorem, qui hactenus obtinuit. Redarguam eos et de libro sanctæ memoriæ Joannis illius generalis episcopi, quem librum tibi descriptum obtuli: de omnibus illis denique demonstrationibus, quas eruditio tua mihi suppeditavit. Ad summam, Romanus ero, proque Romanis, imo pro veritate, adversus Armenios decertabo, ac spe infallibili fretus erga Deum, futurum mihi polliceor, ut oves meæ vocem meam audiant, ac me sequantur: et erimus, Deo juvante, unum ovile, unus pastor. Quod si ad me universi accesserint, bene erit, ac benigno Deo gratias agere non desinam: sin autem, (quod evenire nolim) cum iis qui me sequentur, et mecum C consentient, veritatis doctrinam confirmabo, et ad præpotentem sanctumque nostrum imperatorem, et sanctissimum ac universalem patriarcham, meos auctoritatis præcipuæ pontifices mittam, qui fidem orthodoxam scripto comprehensam afferent, manu mea subnotatam, et omnium mihi subjectorum recto sentientium episcoporum subscriptiones continentem; quique tam voce propria quam per scripturam, nostro nomine pariter, et amplexorum veram sententiam Armeniorum, eam confirmabunt. Atque huic comprehensæ scripto fidei hoc quoque, præter alia, insertum erit: Nos habitam Chalcedone magnam, universalem, quartam illam sacram synodum recipere cum iis sanctis Patribus, quos ea recipit; D quos autem e diverso anathemati subjicit, eos nos quoque anathematizare; nimirum Eutychetem, et Dioscorum, et præter hos Severum, et Timotheum Ælurum, et omnes qui adversus eam nugas meras effutiverunt. Quotquot autem cordis oculos ad veritatis lucem clauserint, et se viris illis sanctis doctiores existimabunt, æterno anathemati tradam. Deinde cum hæc omnia in urbe Augusta, synodo interveniente, corroborata fuerint, ac reversi mei pontifices: si quidem piissimus imperator jusserit, et ipse urbem Augustam ingrediar, adoraturus et res ibidem sanctas ac veneratione dignas, et apostolis parem ac sanctum imperatorem, et sanctissimum patriarcham. Quibus dictis, e cœnaculo

[18] Isa. VIII, 18.

expulit universos, et animo dolorem præ se ferente, plenisque lacrymarum oculis, ita nos affari cœpit:

Obsecro benignum et sanctum imperatorem nostrum, ut, posteaquam mei pontifices Constantinopolim ingressi et hæc, quæ diximus, omnia confirmata fuerint, jubeat sanctissimum et universalem patriarcham, ornatum pontificalibus suis, quæ gestare consuevit quoties sacrum ministerium peragit, in ambonem conscendere, vel in sacrum et sanctum illud solium post sacram mensam collocatum, crucem sanctam manibus suis tenentem, et venerabilia ligna, audienteque toto ecclesiæ corpore ac populo, genti Armeniorum bene precari, quæ totum prope sæculum exsecrationi subjecta fuit; deinde curet serias concipi preces etiam pro iis Armeniis, qui obdormierunt, ut Deus, qui omnium vult salutem, profectum hoc ex ignoratione, non malitia, delictum eis remittat. Cum ergo videremus eum, hæc corde contrito et cum gemitibus ad nos proferentem: nos quoque moti sumus ad commiserationem, totique meras in lacrymas et lamentationes soluti. Deinde cum paulum temporis intercessisset, quasique ploratus conquievisset, Theorianus dixit:

Has preces tuas, domine, præpotenti et sancto imperatori nostro exponemus. Inde tradita nobis epistola ad piissimum, et sanctum, et Christianum imperatorem nostrum, qua et illud complexus erat, se magnam illam, et universalem, sanctamque synodum quartam, Chalcedone habitam, recipere; pacifice nos dimisit, [tactoque capite nostro, bene nobis est precatus. Nos autem actis Deo pro his omnibus gratiis, Constantinopolim continuis itineribus proficiscebamur, Deum interim et collaudantes et prædicantes: cui quidem omnis majestas, honos, adoratio, et magnificentia, sæculis infinitis competit. Amen.

A τας τοῦ ὑπερῴου, καὶ μετὰ παθαινομένης ψυχῆς, ἔχων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων μεστοὺς, ἤρξατο λέγειν πρὸς ἡμᾶς·

Παρακαλῶ τὸν φιλόστοργον καὶ ἅγιον ἡμῶν βασιλέα, ἵνα μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τοὺς ἐμοὺς ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ βεβαιῶσαι ταῦτα πάντα, ἃ εἴπομεν, πορήσῃ τὸν ἁγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην φορέσαι τὰ ἱερατικὰ αὐτοῦ, ὅσα φορεῖν εἴωθε, τὴν θείαν ἐκτελῶν λειτουργίαν, καὶ ἀναβῆναι ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ἢ ἐπὶ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ θρόνου. τοῦ ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, κρατοῦντα ταῖς χερσὶ τὸν ἅγιον σταυρὸν, ἔχοντα τὰ τίμια ξύλα, καὶ ἐν ἀκροάσει παντὸς τοῦ τε πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ, εὐλογῆσαι τὸ γένος τῶν Ἀρμενίων, ὃ σχεδὸν ὅλον αἰῶνα ὑπὸ κατάραν ἦν· εἶτα B ποιῆσαι εὐχὴν ἐκτενῆ καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων Ἀρμενίων, ἵνα ὁ θέλων πάντων ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν Θεὸς, ἀφήσει αὐτοῖς τοῦτο τὸ ἐξ ἀγνοίας, οὐ κακουργίας ἁμάρτημα. Ὡς οὖν ἑωρῶμεν αὐτὸν μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ στεναγμῶν, ταῦτα πρὸς ἡμᾶς λέγοντα· κεκινήμεθα καὶ ἡμεῖς πρὸς οἶκτον, καὶ ὅλοι δακρύων καὶ θρήνων γεγόναμεν. Ὥρας δὲ ὀλίγης παρελθούσης, καὶ οἷον τοῦ θρήνου κατηρεμήσαντος, εἶπεν ὁ Θεωριανός·

Ταύτην σου τὴν παράκλησιν, δέσποτα, εἴπομεν τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ. Καὶ δοὺς ἡμῖν γραφὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, καὶ ἅγιον, καὶ φιλόχριστον ἡμῶν αὐτοκράτορα, περιέχουσαν τό· ὅτι Δέχομαι τὴν τετάρτην μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν C ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι, ἀπέλυσεν ἡμᾶς ἐν εἰρήνῃ· καὶ ἀψάμενος τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, εὐλόγησεν ἡμᾶς. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ πᾶσι τούτοις εὐχαριστήσαντες τῷ Θεῷ, τῆς πρὸς Κωνσταντινούπολιν φερούσης οἰχόμεθα, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, καὶ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΘΕΩΡΙΑΝΟΥ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΕΤΑ ΝΟΣΕΡΣΟΥ

ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ.

—

THEORIANI

DISPUTATIO SECUNDA CUM NERSETE

PATRIARCHA GENERALI ARMENIORUM.

—

Epistola Nersetis generalis Armeniæ ad imperatorem dominum Manuelem, missa per legatos suos, et in

D *Πιττάκιον* (1) *τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας Νοσέρσου πρὸς τὸν βασιλέα κῦρον Μανουὴλ,*

(1) Manuelis epistolæ, Disputationi I præmissæ, respondet Nerses.

σταλὲν δι' ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ βραχαμίων (2), A καὶ ἐξελληνισθὲν παρὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ἀτμάνου τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, παρουσίᾳ καὶ τοῦ μαΐστωρος Θεωριανοῦ, μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος τετάρτης. Τοῦτο μετὰ τὴν διάλεξιν τοῦ Θεωριανοῦ.

Ὁ ὁρισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας σου, θεόστεπτε βασιλεῦ τῆς Ῥώμης, πορφυρογέννητε, τροπαιοῦχε, νικητά, ἀεὶ αὔγουστε, φίλε τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν, κατέλαβε καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς εὐχέτας τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἐξ οὗ διέγνωμεν τὸ θέλημα αὐτῆς ἑπόμενον τῷ θείῳ θελήματι· ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς ὁμωνυμίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν ἔργων τῷ κατ' ἀλήθειαν Ἐμμανουὴλ θέλεις ὁμοιωθῆναι, τῷ ποιήσαντι εἰρήνην ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ διαλύσαντι B κατὰ τὸν Ἀπόστολον· μετὰ γοῦν τοῦ ἐγγράφου ὁρισμοῦ, δεδηλώκασι καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὰ παρὰ τῆς βασιλείας σου ὁρισθέντα οἱ ἀποσταλέντες παρ' αὐτῆς, ὅ τε φιλόσοφος καὶ μαΐστωρ Θεωριανὸς, καὶ ὁ ὁμόφυλος καὶ ὁμοσχήμων (3) ἡμῶν Ἰωάννης ὁ ἡγούμενος, ὃς καὶ Ἀτμένος ἐπονομάζεται, ἐξ ὧν τελείαν ἐγνώκαμεν ἔχειν ὑμᾶς προθυμίαν περὶ τῆς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἑνώσεως, καὶ πεπιστεύκαμεν οὐκ ἀνθρώπινον εἶναι τὸ τοιοῦτον θέλημα καὶ ζήτημα, ἀλλὰ θειότερόν τε καὶ ὑψηλότερον· ὅτι ὥσπερ ἡ ἀνωτάτω φύσις ἔκλινεν εἰς τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν ἵν' ἡμᾶς ὑψώσῃ, καὶ ὁ πλήρης ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς ἰδίας δόξης ἐπὶ μικρὸν ἵν' ἡμᾶς πληρώσῃ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ C ἡ ἁγία βασιλεία σου ἀνενδεὴς ἐκ πάντων ὑπάρχουσα, ὡς ἐνδεὴς ἐπιθυμεῖ τῇ ἡμετέρᾳ πτωχείᾳ κοινωνῆσαι, οὐκ εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἡττηθεῖσα τοῦ κελεύσαντος ἀγαπᾷν μὴ μόνον τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρὸν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ μόνον ζητεῖν συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πλησίον.

Διὸ καὶ ἡμεῖς διαλεχθέντες ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μετὰ τοῦ ἀποσταλέντος φιλοσόφου παρὰ τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἰάθημεν τὸν νοῦν, ἀκούσαντες τῶν λόγων τῆς πίστεως Ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων (4). Καὶ γὰρ ἀπὸ ἰδιωτῶν τινων τῶν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα μερῶν τῆς θαλάσσης καλουμένων Ῥωμαίων, ἠκούομεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν λόγους οὐχ ὑγιεῖς εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ λαλουμένους· καὶ ἠῤῥωστοῦμεν [*cod.* ἠρωτῶμεν] τοῦ ἡμετέρου νοὸς σκανδαλιζομένου, ὑπολαμβάνοντες εἴς τι μέρος τοῦ Νεστορίου παρεκκλίνειν ὑμᾶς. Καθάπερ καὶ ὑμεῖς περὶ ἡμῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἰδιωτῶν τοῦ ἀποσκιρτησάντων ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν ἄτακτον διαγωγὴν αὐτῶν, ἠκούετε οἱ τῶν καθ' ἡμῶν καταλαλιὰν ὥς τι δῶρον προσέφερον ἐνώπιον ὑμῶν κατὰ τοῦ πρὸ ὑμῶν εὐδοκιμεῖν πρὸς ὑμᾶς ἐκ τούτου καὶ οἰκειοῦσθαι ὑπολαμ-

Græcum conversa sermonem a monacho Atmano Philippopolitano, præsente etiam magistro Theoriano, mense Decembri, indictione quarta. Scripta vero fuit post priorem cum Theoriano disputationem.

Majestatis tuæ deliberatio, coronate a Deo imperator Romanorum, Porphyrogenite, triumphator, victor, semper auguste, religionis pacisque Ecclesiarum amator, ad nos quoque pervenit humiles sanctæ tuæ majestatis veneratores, indeque tuam divinæ conformem voluntatem cognovimus. Sicut enim nominis paritate, ita etiam operibus, vero Emmanueli vis esse similis, qui pacem cœlo terræque conciliavit, mediumque maceriæ parietem, ut Apostolus ait, destruxit [1]. Una igitur cum scripta deliberatione, viva quoque voce sententiam majestatis tuæ nobis patefecerunt missi a te homines, philosophus scilicet atque magister Theorianus, necnon popularis noster, monasticæque professionis socius Joannes abbas, qui et Atmanus vocitatur. Quippe ex his summum vestrum circa Ecclesiæ catholicæ unionem studium intelleximus : neque vero hanc voluntatem cupiditatemque ex hominibus ortam esse confidimus, sed divinitus cœlitusque immissam. Nam velut illa natura celsissima ad humilitatem nostram sese inclinavit, ut nos extolleret : et qui plenus erat, semet aliquandiu gloria sua exinanivit, ut nos plenitudine sua compleret ; ita sancta majestas tua, quanquam nihili indiga, attamen egentis instar cum nostra gestit paupertate versari ; non ut aliquem defectum suum inde suppleat, sed ut divini amoris obsequatur impulsui, quo jubemur non tantum homines proximos ceu nosmetipsos diligere, verum etiam inimicos ; neque nostras solum, verum etiam alienas utilitates curare.

Itaque et nos sermone instituto, sacris Scripturis ducibus, cum philosopho a sancta majestate tua misso, mentis quamdam medicinam experti sumus, cum fidem Romanæ Ecclesiæ ex prædicti viri oratione cognovimus. Etenim ab obscuris quibusdam maritimarum regionum accolis, qui se Romanos dictitabant, et nunc et olim nescio quos sermunculos de Christi incarnatione non sanos audivimus : ideoque in ægritudinem quamdam incidimus propter mentem nostram scandalo offensam, quia vos putavimus in partem aliquam Nestorianæ hæreseos declinavisse. Vicissim vos a popularibus quibusdam nostris, qui ob inconditos mores a nobis se subduxerunt, malam de nobis famam accepistis, dum hi suas contra nos calumnias doni instar ad vos afferrent, gratiam vestram atque amicitiam lucrari spe-

[1] Ephes. II, 14.

(2) Vocabulum corruptum, ut puto, a Græco scriptore ex Armeniaco *panagan*, qui est *orator*, *legatus*.

(3) Ab Armeniis de monachatu patriarchas assumi solitos, compertum est.

(4) *Romanorum* nomine apud Byzantinos scriptores *Græcos* denotari solitos, exploratum est ; qui ob incolume in Oriente imperium *Romanos* se, Occidentales autem *Latinos* appellabant.

tantes. Quare et animi vestri scandalo percussi A sunt, dum nos Eutycheti ejusque asseclarum dogma tenere putaretis, qui unam naturam pravo sensu asserunt. Verumtamen ex hac colloquii ventilatione nudata est palamque convicta utrimque mentientium falsitas, prodiit in lucem veritas, planeque constitit tum vos a Nestoriana divisione, tum nos ab Eutychiana confusione longe abesse : invicem autem, per Dei gratiam, proximi visi sumus, quod attinet ad dogmatum rectitudinem. Sed quoniam vestri imperii potestas, quæ sacerdotii libertatem protegit, genti nostræ ab infidelium tyrannide erepta est, idcirco meus quoque pontificatus patrio solo ac sede depulsus, in aliena regione periclitatur. Quamobrem neque in præsenti Armeniorum episcopi et doctores coram adsunt, neque licet sine B horum generali concilio quæsitui vestro quantum opus est respondere, ne pro concordia ansam multiplicem discordiæ demus, neque inconstanter aliquid absurdumve loquamur. Igitur haud rectum mihi visum est, cum iis tantum qui circa me sunt hominibus, de hac gravissima controversia defensionem scribere, prius quam in Armeniam magnam, imo et in reliquas orbis partes nuntios miserim, cunctosque Armeniorum sapientes congregaverim, coramque ipsis vestram hanc de fide et disciplina Ecclesiæ quæstionem exposuerim : quod cum fiet, equidem omnes meos conatus, studium, voluntatem, operam, adhortationem, vim exempli ipsam, in eo collocabo ut amoris mutui pacisque inter nos C instaurandæ auctor sim : videlicet ut nos vobiscum, qui priores hoc spiritale bonum fieri curastis, beatitudine illa pacificorum digni simus, quam in Evangelio Christus promisit. Quoniam vero missi a magnitudine tua viri postulaverunt, ut nunc etiam brevem aliquem scripto sermonem de nostra in rebus fidei sententia ad sanctam majestatem tuam mitteremus, id sane fecimus, haud fere nostris, sed sanctorum qui ante separationem vixere doctorum verbis utentes.

δάνοντες. Διὸ ἐσκανδαλίζεσθε τὸν νοῦν καὶ ὑμεῖς, νομίζοντες ἡμᾶς ὁμόφρονας εἶναι τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, τῶν λεγόντων μίαν φύσιν κακῶς. Πλὴν ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐγυμνώθη καὶ ἀπεκαλύφθη ἡ ἀπάτη τῆς ψευδολογίας ἑκατέρων, καὶ ἐδιώχθη, καὶ φανερὰ γέγονεν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐστερεώθη ὅτι μακρὰν ἀφ' ὑμῶν ἐστιν ἡ τοῦ Νεστορίου διαίρεσις, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς σύγχυσις, καὶ πλησίον ἀλλήλων γεγόναμεν τῇ ὀρθότητι τῶν δογμάτων, χάριτι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θρόνος τῆς ὑμετέρας βασιλείας, ἀφ' οὗ ἡ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐθεντία κρατύνεται, ἀφῄρηται ἀπὸ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπὸ τῆς τυραννίδος τῶν ἀλλοφύλων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη ἡμῶν ἐδιώχθη ἀπὸ τῆς πατρίου χώρας καὶ τοῦ θρόνου, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν χώραν κλυδωνίζεται παροικοῦσα. Ἐξ ἧς αἰτίας οὐκ ἔχομεν ἐγγὺς πρὸς τὸ παρὸν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ διδασκάλους τῶν Ἀρμενίων· καὶ χωρὶς τῆς τῶν πάντων συμβολῆς, ἀνένδεκτόν ἐστι τελείαν δοῦναι ἀπολογίαν τῷ προστάγματι τοῦ ζητήματος ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀντὶ ἑνώσεως, διαφόρους αἰτίας παρέξωμεν χωρισμοῦ, καὶ σεσαλευμένοι καὶ ἀλλόκοτοι γενῶσιν οἱ λόγοι ἡμῶν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνδεχόμενον ἔδοξεν ἡμῖν μετὰ μόνων τῶν παρ' ἡμᾶς γράψαι τὴν ἀπολογίαν τοῦ τοιούτου μεγάλου ζητήματος, μέχρις ἂν ἀποστείλωμεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, καὶ εἰς πᾶν μέρος τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπισυνάξωμεν ἅπαντας τοὺς οἷς ἐστι δύναμις σοφίας Ἀρμενίους, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν προθήσωμεν τὸν παρ' ὑμῶν ζητούμενον περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας λόγον, ἐμοῦ καταναγκάζοντος καὶ ἐπισπεύδοντος καὶ οἷον ἀγωνιζομένου καὶ προθυμουμένου καὶ ποδηγοῦντος αὐτοὺς καὶ παροτρύνοντος εἰς τὸ αἴτιον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης· ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν τῶν πρωταιτίων τοῦ τοιούτου πνευματικοῦ ἀγαθοῦ, ἀξιωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ τῶν εἰρηνοποιῶν τοῦ ἐπηγγελμένου παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ δὲ οἱ παρὰ τῆς ὑμῶν μεγαλειότητος ἀποσταλέντες ἐζήτησαν μικρόν τινα καὶ πρὸς τὸ παρὸν λόγον ἔγγραφον καὶ περὶ τῆς πίστεως τοῦ ἡμετέρου δόγματος ἀποσταλῆναι πρὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου, τοῦτο πεποιήκαμεν οὐκ ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρήσεων τῶν ἁγίων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ.

Confitemur itaque consubstantialem et increatam sanctam Trinitatem, in tres distinctam personas, D unaque natura et divinitate conjunctam, haud circumscriptam tempore, neque cessaturam, vel cuilibet mutationi obnoxiam, ut creatæ naturæ solent. Pater est ingenitus, quippe a nemine manans : Filius a Patre genitus incorporaliter, ut ex mente verbum : Spiritus a Patre incomprehensibiliter inscrutabiliterque procedens. Sine principio Pater; a Patre autem experte principii Filius; itemque Spiritus ingenitus sine principio, cujus rei ratio neque mente intelligi, neque lingua explicari potest : una voluntas, una vis, una potentia : unus rerum omnium factor, unus provisor, cujus gloria cœlum hicusque repletur. Novissimis autem diebus, unus de sancta Trinitate, Filius nempe, volente Patre, et sancto Spiritu cooperante, ad humanam naturam

Ὁμολογοῦμεν γοῦν ὁμοούσιον καὶ ἀγέννητον τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν τρισὶ διαιρουμένην ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ εἰς μίαν φύσιν καὶ θεότητα ἑνουμένην, οὐκ εἰργμένην ἐν χρόνῳ οὐδὲ παυομένην ἢ τρεπομένην ὡς γενητὴν φύσιν. Ὁ Πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἔκ τινος, ὅτι ἐξ οὐδενός· ὁ Υἱὸς γεννητὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀσωμάτως ὡς λόγος ἐκ νοῦ· καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνεξερευνήτως καὶ ἀκατανοήτως. Ἄναρχος ὁ Πατὴρ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς ὁ Υἱός· καὶ τὸ Πνεῦμα ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀκαταλήπτως νῷ, καὶ ἀῤῥήτως λόγῳ· ἓν θέλημα καὶ μία δύναμις καὶ μία ἐξουσία· εἷς ποιητὴς τῶν ὄντων, καὶ εἷς προνοητὴς πάντων, οὗ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν, ὁ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ Υἱὸς, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔκλινεν εἰς τὴν ἡμετέραν φύσιν διὰ τὴν ἡμε-

τέραν σωτηρίαν· καὶ ἔλαβεν ἡ τελεία θεότης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ σῶμα ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας· καὶ ἐγένετο καινὴ ἐκ δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν ἀποῤῥήτως καὶ ἀχωρίστως· καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς Θεὸς ἐνανθρωπήσας, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Υἱὸς ἀνθρώπου καὶ γενόμενος καὶ καλούμενος οὔτ' ἠλλοιώθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας τὸ προσληφθὲν ἐκ τῆς Παρθένου, ἀλλ' ἐν τῇ ἀῤῥήτῳ ἑνώσει τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἔμεινεν ἀμετάβλητος καὶ ἄτρεπτος τῶν φύσεων ἡ φανέρωσις, πλὴν μόνῳ νῷ θεωρουμένη, καὶ ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως. Καὶ γὰρ ὑπερέκεινα τῆς μίξεως τῶν θνητῶν φύσεων νοεῖται ἡ τοῦ Ποιητοῦ κρᾶσις μετὰ τοῦ κτίσματος· ἐκεῖναι γὰρ ἢ χωρίζονται τῇ ἑνώσει, ἢ μεταβάλλουσιν εἰς ἄλλα· ὁ δὲ Ποιητὴς φύσει ἥνωται ἡμῖν, χωρισμὸν ἢ μεταβολὴν οὐκ ἐδέξατο εἰς ἀνθρωπότητα, ἢ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς θεότητα. Διὸ οὐ κατὰ τὸν Νεστόριον μερίζομεν εἰς δύο πρόσωπα τὸν ἕνα Χριστὸν, οὐδὲ, κατὰ τὸν Εὐτυχῆ καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, εἰς μίαν φύσιν συγχέομεν, ἀλλὰ λέγομεν τὰς δύο φύσεις κατὰ τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον ἐν τῇ πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῇ γράφοντα κατὰ Ἀπολιναρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὅτι φύσεις δύο· εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Καὶ ἐν ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ εἰ Θεὸς μόνον ἢ ἄνθρωπος μόνον, εὔλογον ἂν εἴη λέγειν μίαν φύσιν ἔχειν, ἢ θείαν ἢ ἀνθρωπίνην· ἐπειδὴ δὲ Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος ἑνωθεὶς ἀῤῥήτῳ ἑνώσει, δῆλον ὅτι θείαν ἔχει φύσιν καὶ ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ἡνωμένως, ἀχωρίστως, ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα· καὶ ἔτι ὑπερβαίνει ἡ ἀλήθεια τῆς ἑνώσεως τὸ παράδειγμα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἑξῆς λέγει· Οὐχ ἄλλος καὶ ἄλλος, μὴ γένοιτο· τὰ γὰρ ἀμφότερα ἐν τῇ συγκράσει, Θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος. Καὶ ἀλλαχοῦ φησι, Διπλοῦς γὰρ ἦν δηλονότι τῇ φύσει οὐ τῇ ὑποστάσει.

A propter nostram salutem semet inclinavit, ita ut perfecta divinitas perfectam asciverit humanitatem, animam scilicet, mentem corpusque, ex perpetua Virgine Maria: factaque nova conjunctio est ex duabus naturis sub persona unica ineffabiliter et inseparabiliter unitis, Deusque humanatus de Maria natus est: et qui Filius Dei est, idem et re et nomine Filius hominis esse cœpit: neque tamen ut homo fieret, divinam naturam immutavit; neque id quod a Virgine sumpsit, humanam substantiam deseruit; sed in ineffabili divinitatis et humanitatis unione, immutabilis et inconvertibilis naturarum mansit ostensio, quam tamen mente tantummodo contemplari licet; eaque, ut dixi, inseparabiliter et indivisibilite r confecta est. Etenim Creatoris con- B cretio cum creatura, supra solitam mortalium naturarum mistionem est: hæ quippe vel ab aliis separantur dum aliis uniuntur, vel aliud quid efficiuntur: Creator autem naturaliter nobis unitus est, quin tamen a divinitate separaretur, vel in humanitatem divinitas converteretur. Quamobrem haud cum Nestorio unum Christum in duas personas partimur, neque cum Eutychete ejusque assoclis in unicam naturam confundimus; sed duas naturas ex magni theologi Gregorii sententia dicimus, qui in epistola ad Cledonium adversus Apollinarem ejusque consectaneos duas naturas affirmat: cujus rei addit causam, quia videlicet Deus homoque est. Recte id sane: nam si Deus tantummodo esset, C vel homo tantummodo, recte diceretur unam naturam habere, vel divinam scilicet vel humanam: nunc cum Deus et homo sit ineffabili copulatus unione, constat eum tum divinam habere naturam tum etiam humanam, conjuncte tamen et inseparabiliter ceu anima corpusque sunt: imo hypostaticæ unionis veritas prædictum exemplum superat, velut ipse doctor in sequentibus ait: Non alius atque alius est; absit: utraque enim res in concretione adest, Deus videlicet incarnatus, homo deificatus. Tum et alibi ait: Duplici enim natura constat, non persona.

Τὸ δὲ λέγειν ἡμᾶς μίαν φύσιν, μή τις δι' ἄλλο τι ὑπολάβῃ, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἀχώριστον ἕνωσιν· ὃ μεμαθήκαμεν παρὰ τῶν ὀρθοδόξων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καθὼς γράφει οὗτος κατὰ Νεστορίου ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ, Ὁμολογοῦμεν μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, ὡς οἱ Πατέρες εἰρήκασιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ ἔτι ἀριδηλότερον λέγει, τιθεὶς πρῶτον τὸν λόγον τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ λέγοντι μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην· Εἰ ἐκ δύο φύσεων συνηνέχθη, φησὶν, ὁ Ἐμμανουὴλ, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μία φύσις νοεῖται τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, ἕψεται πάντως τὸ χρῆναι λέγειν αὐτὸν παθεῖν εἰς ἰδίαν φύσιν. Πρὸς οὓς ἀπολογεῖται μετά τινας λόγους καὶ τοῦτο· Ποία τοίνυν παθεῖν αὐτὸν ἀνάγκη εἰς ἰδίαν φύσιν, εἰ λέγοιτο μετὰ τὴν ἕνωσιν μία φύσις Υἱοῦ σεσαρκωμένη; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοῖς λόγοις τῆς οἰκονομίας τὸ πεφυκὸς ὑπομένειν τὸ πάθος, ὀρθῶς ἂν ἔφησαν ὅτι ὄντος τοῦ πεφυκότος

Quod autem nos unam naturam dicimus, id nemo ob aliam causam fieri existimet, nisi quia duarum naturarum inseparabilis unio est: quam rem ab orthodoxis Ecclesiæ doctoribus didicimus, præcipue vero a sancto Cyrillo Alexandrino, qui contra Nestorium D in prima ad Successum epistola ita scribit: Confitemur unam Verbi naturam incarnatam, uti Patres dixerunt. Sed et in secunda ad eumdem epistola, adhuc enucleatius ait, postquam adversantium sibi, qui unam Verbi incarnatam naturam dicebant, hæc verba retulit: « Si ex duabus naturis coacervatus est Emmanuel, post unionem autem una natura intelligitur Verbi incarnata, profecto ipsum in propria natura passum dicere oportet. » A quibus ita se defendit post alia dicta sic: Cur vero opus sit, ipsum in propria natura pati, si dicatur post unionem una natura Verbi incarnata? Si enim forte non esset in incarnationis ratione subjectum passionis, recte dicerent quod desiderato passionis subjecto, necesse foret ipsam

Verbi naturam subire passionem. Rursusque dicit : Quod aiunt adversarii, si una est natura Verbi incarnata, plane necesse est commistionem accidisse et confusionem, deminuta veluti ac subtracta hominis in Christo natura; hi denuo ignorant, dum recta distorquent, unam revera esse Verbi incarnatam naturam. Tum paucis interjectis dictum suum exemplis declarat : Non enim, inquit, id tantummodo quod natura sua simplex est, veraciter unum dicitur; verum id etiam de iis prædicatur quæ per compositionem conglutinata sunt; cujusmodi est homo ex corpore animaque constans, quæ sunt quidem heterogenea neque invicem consubstantialia, nihilo tamen minus conjuncta, unicam hominis naturam efficiunt; quanquam in compositionis ratione differentia inest, ob naturam illarum rerum quæ ad unionem conveniunt. Frustra igitur sunt qui aiunt, quod si una sit natura Verbi incarnata, prorsus commistio facta fuisset atque concretio, tanquam deminuta atque subtracta hominis natura : neque enim deminuitur, ut ipsi aiunt, neque subtrahitur. Multa alia in eamdem sententiam dicta tum apud sanctum Cyrillum, tum apud alios doctores deprehendere est. Idem doctor, qui divisionem nferentibus obstitit, contra eos quoque qui unicam affirmabant confusam naturam, dicit in prima epistola : Considerantes igitur, ut dixi, incarnationis rationem, duas videmus naturas inter se convenisse per unionem inseparabilem, inconfuse et inconvertibiliter : nam caro utique caro est, non divinitas, quanquam Dei facta est caro. Verbum pariter Deus est, non caro, quanquam idem per œconomiæ mysterium ad se carnem transtulit. Pauloque post ait : Quantum igitur cogitatione solisque animæ oculis perspicere rationem licet qua Unigenitus humanatus est, duas esse naturas unitas dicimus, unum Christum Filium et Dominum, Verbum Dei humanatum atque incarnatum.

Jam cum hæc effata theologiam nostram prorsus regant, nos videlicet ejusmodi ducibus in veritatis via, quæ ad Deum ducit, utentes, recte litereque theologicum nostrum sermonem duplici ratione proferimus ; nempe unam Verbi naturam incarnatam dicimus, secundum sanctum Cyrillum, propter ineffabilem unionem; et duas quoque dicimus, secundum sanctum Gregorium, propter invariabilem naturarum divinæ et humanæ conditionem. Sic enim sancti Patres arma justitiæ non simplicia, sed utrimque, id est, dextra sinistraque cædentia gerentes, ut ait Apostolus [a], Arianæ quidem distinctioni naturæ, Sabellianam in Trinitate unitatem naturæ opposuerunt, quia tamen unicam personam assererent : Sabellianam vero personæ unitatem, Ariana personarum distinctione profligaverunt, ita tamen ut distinctionem quamlibet unicæ naturæ ab Ecclesia prorsus expulerint. Parique ra-

[a] II Cor. vi, 7.

A πάσχειν, πᾶσά πως ἀνάγκη τῇ τοῦ Λόγου φύσει συμβαίνειν τὸ πάθος. Καὶ πάλιν λέγει· Ὅτι λέγουσιν οἱ ἐναντιούμενοι, εἰ μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, πᾶσά πως ἀνάγκη λέγειν φυρμὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν, μειουμένης ὥσπερ καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ· ἠγνόησαν πάλιν οἱ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, ὅτι κατ' ἀλήθειάν ἐστι μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη. Καὶ μετ' ὀλίγα δηλοποιεῖ διὰ παραδειγμάτων τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἐπὶ μόνων τῶν ἁπλῶν κατὰ τὴν φύσιν ἓν ἀληθῶς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ σύνθεσιν συνηγμένων, ὁποῖόν τι χρῆμά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἑτεροειδῆ μὲν τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια, ἑνωθέντα γε μὴν, τὴν μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν, κἂν τοῖς τῆς συνθέσεως B λόγοις ἐνυπάρχῃ τὸ διάφορον κατὰ τὴν φύσιν τῶν εἰς ἑνότητα συγκεκομισμένων. Περιττολογοῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες, ὡς εἴπερ εἴη τοῦ Λόγου φύσις μία σεσαρκωμένη, πάντῃ τε καὶ πάντως ἕποιτο ἂν τὸ φυρμὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν, ὡς μειουμένης καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς ἀνθρώπου φύσεως· οὔτε γὰρ μεμείωται, οὔτε, καθώς φησιν, ὑποκλέπτεται. Καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς αὐτῆς ἐννοίας παρά τε τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ καὶ ἑτέροις διδασκάλοις ἔστιν εὑρεῖν. Ὁ αὐτὸς διδάσκαλος, ὃς καὶ ἀντεῖπε πρὸς τοὺς διαίρεσιν ποιοῦντας, καὶ πρὸς τοὺς κατὰ σύγχυσιν τὴν μίαν φύσιν λέγοντας, λέγει ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· Ἐννοοῦντες τοίνυν, ὡς ἔφην, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον C ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως· ἡ γὰρ σὰρξ, σάρξ ἐστι καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σάρξ· ὁμοίως καὶ ὁ Λόγος Θεός ἐστι καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· Οὐκοῦν μὲν ὅσον ἧκεν εἰς ἔννοιαν καὶ εἰς μόνον τὸ ὁρᾷν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ Μονογενὴς, δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν ἑνωθείσας, ἕνα Χριστὸν Υἱὸν καὶ Κύριον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον.

Ἃ δὴ γνωρίσματά εἰσι τῇ ἡμετέρᾳ τελείᾳ σοφίᾳ· τούτους οὖν ὁδηγοὺς ἔχοντες καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν Θεὸν, ὀρθῶς καὶ ἐλευθερίως φέρομεν εἰς διπλῆν θεωρίαν τὸν λόγον, μίαν λέγοντες φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, C κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, διὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν, καὶ δύο, κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, διὰ τὸ ἀκαινοτόμητον καὶ ἀμετάβλητον τῶν φύσεων τῆς τε θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης· οὐ μονομερῆ ἔχοντες τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· κατὰ μὲν τῆς διαιρέσεως Ἀρείου τῆς ἐπὶ τῆς φύσεως, τῆς Τριάδος τὴν ἑνότητα τοῦ Σαβελλίου τῶν φύσεων τιθέντες, καὶ τὸ μίαν λέγειν ὑπόστασιν ἀποῤῥίψαντες· κατὰ δὲ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ Σαβελλίου, τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων τοῦ Ἀρείου ἀντιτιθέντες, καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς μιᾶς φύσεως πρόῤῥιζον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνασπάσαντες. Ὁμοίως καὶ τὴν σύγχυσιν τοῦ

Εὐτυχοῦς καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ ἐξουδένωσαν καὶ ἐξύβρισαν· καὶ τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἄραντες ἀντέθηκαν τῷ Νεστορίῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν διαιροῦσιν, οἵτινες δύο φύσεις εἶπον, ἀλλὰ διῃρημένας, καὶ οὐχ ἡνωμένας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, θέντες μακρὰν τὴν διαίρεσιν τοῦ Νεστορίου, ὡς ζιζάνια πικρίας· τὸ δὲ ἀκαινοτόμητον τῶν ἀμφοτέρων ἐν τῇ ἑνώσει τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τεθήκασι κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν κατ' αὐτὸν, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν τὴν μίαν φύσιν λεγόντων κακῶς· ὥσπερ οἱ παῖδες τῶν ἰατρῶν οὐκ ἐκ τῶν ὑγιεινῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν βλαβερῶν κατασκευάζουσι φάρμακον εἰς ὑγείαν.

Νῦν οὖν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὴν τῶν ὀρθοδόξων ἁγίων Πατέρων παράδοσιν, ἀναθεματίζομεν τοὺς κατὰ τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην· καὶ τοὺς λέγοντας ὅτι [οὐκ] ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἥνωσε τῇ θεότητι, ἀλλ' αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ ὑπεστήσατο τὴν σάρκα ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἢ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὴν ἤγαγεν, ἢ κατὰ φαντασίαν ἐφάνη ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ· καὶ τοὺς δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν λέγοντας μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν ἀχώριστον καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν. Οὕτως ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς κατὰ τὸν Νεστόριον εἰς δύο φύσεις χωρίζοντας ἰδίως καὶ ἀνὰ μέρος τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, λέγοντας παθόντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ οὐχὶ τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀθάνατον· καὶ οὐχὶ τῇ ἑνώσει διδόντας τὰ ἀμφότερα, τὸ πάθος καὶ τὴν ἀπάθειαν, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀθανασίαν. Ἀλλ' ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς πρὸ τῶν αἰώνων, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπαθὴς, ὁ ἀθάνατος, ἔλαβε τὴν ἡμετέραν φύσιν τελείως ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ἥνωσε τῇ αὐτοῦ θείᾳ φύσει ἀσυγχύτῳ καὶ ἀχωρίστῳ ἑνώσει, καὶ ἐγένετο ὁ ἀόρατος κατὰ τὴν θείαν φύσιν, ὁρατὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὁ ἀψηλάφητος, ψηλαφητός· καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ ἀθάνατος κατὰ τὴν θείαν φύσιν, παθητὸς καὶ θνητὸς κατὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν· οὐ κατὰ τὴν διαίρεσιν ἄλλος ἐστὶν ὁ ἀπαθὴς, καὶ ἄλλος ὁ παθητὸς, ἄλλος δὲ ὁ ἀθάνατος καὶ ἄλλος ὁ θνητὸς, ἀλλ' ὁ παθὼν καὶ θανὼν κατὰ τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρώπου φύσιν, ὁ αὐτὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος κατὰ τὴν οἰκείαν θείαν φύσιν. Διὰ τοῦτο καὶ αἷμα Θεοῦ λέγεται καὶ πάθος καὶ θάνατος καὶ Θεὸς σταυρούμενος, καὶ τὰ ὅμοια, ἃ τῇ θείᾳ φύσει δίδοαμεν οὐκ ἰδίως, ἀλλὰ τῇ ἀῤῥήτῳ ἑνώσει. Καὶ ὥσπερ ἀδύνατόν ἐστι διὰ θανάτου ζωὴν καὶ ἀθανασίαν δωρήσασθαι τοῖς ἀνθρώποις, πλὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἑνωθέντος τῇ θνητῇ φύσει καὶ παθητῇ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀδύνατον δυνατὸν ἐγεγόνει· καὶ γὰρ ὁ ἀπαθὴς ἔπαθε τῷ παθητῷ, καὶ ὁ ἀθάνατος τῷ θνητῷ ἀπέθανεν. Διὰ τοῦτο ἐζωοποιήθημεν καὶ ἡμεῖς οἵτινές ἐσμεν σῶμα αὐτοῦ καὶ μέλη ἁρμολογούμενα τῷ ζῶντι καὶ ζωοποιοῦντι ἡμᾶς Χριστῷ τῇ κεφαλῇ ἡμῶν, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς καὶ δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας.

A tione confusionem quam Eutyches ejusque asseclæ invehebant, objurgatam exsufflaverunt: et inseparabilem duarum naturarum divinæ atque humanæ unionem Nestorio ejusque consectaneis objecerunt, qui Christum dividunt, quique duas quidem dicunt naturas, sed divisas, non in uno Christo conjunctas. Sic videlicet Nestorianam divisionem, ceu zizania amara, a se longe propulerunt: rei vero utriusque in facienda unione immutabilitatem, divinitatis scilicet et humanitatis, contra Eutychetem ejusque veteres novosque asseclas, qui unam naturam pravo sensu asserunt, constabiliverunt: qua in re medicos imitati sunt, qui non e salubribus tantummodo rebus, verum etiam e noxiis, salutare pharmacum conficere solent.

B Nunc igitur et nos, juxta othodoxorum sanctorum Patrum traditionem, anathematizamus eos, qui unam naturam dicunt factam Verbi incarnati per conversionem et immutationem: item illos, qui Christum aiunt haud ex nostra substantia humanam sumpsisse naturam ac divinitati univisse, sed ipsum per se carnem sibi in Virginis utero circumposuisse, aut de cœlo eam attulisse, aut phantastice, non vere hominem apparuisse: item illos, qui alia quavis ex causa unam Christi naturam dicunt, non autem propter inseparabilem inconfusamque unionem. Sic etiam Nestorianos anathematizamus, qui Christum in duas naturas ita dividunt, ut Deum seorsum habeant ab homine, C id est eum qui passus mortuusque est seorsum ab eo qui impassibilis immortalisque est; neque utramque rem unionis virtuti tribuunt, passionem et impassibilitatem, mortem et immortalitatem. Nos vero credimus Dei Verbum illud a Patre ante sæcula genitum, invisibile, impassibile et immortale, nostram ex Virgine naturam perfecto modo sumpsisse, et cum sua divina natura inconfusa et inseparabili unione copulavisse. Atque ita qui est in divina natura invisibilis, evasit visibilis in humanitate; qui est impalpabilis, factus est palpabilis; impassibilis immortalisque secundum divinitatem, passibilis mortalisque secundum nostram naturam evasit: non autem seorsum alius est impassibilis, alius passibilis; alius immortalis, D alius mortalis: verum ille qui passus mortuusque est in assumpta hominis natura, idem impassibilis immortalisque est in propria divina natura. Idcirco et Dei sanguis, et passio, et mors, et Deus crucifixus dicitur, et cætera talia, quæ divinæ naturæ haud proprie, sed ineffabilis unionis causa tribuimus. Etsi autem impossibile est morte vitam atque immortalitatem largiri hominibus, nihilominus postquam Dei Verbum mortali passibilique hominum naturæ unitum est, id quod antea fieri non poterat, possibile evasit: nam impassibilis passus est natura passibili, immortalis mortali mortuus est. Idcirco et nos vivificati fuimus, qui corpus ipsius sumus, et membra coagmentata viventi vivificantique nos Christo, nostro capiti; qui est benedictus et glorificatus in sæcula.

Pauca hæc in præsenti, ex multis quæ dicenda A superexant, dictata sunt ab exiguo humilique ingenio nostro infirmaque doctrina, ad sublimem sapientiam vestram, ut summatim intelligat Armeniacæ Ecclesiæ circa fidem de sancta Trinitate et de Christi incarnatione firmum dogma : licebitque vobis cognoscere a parte totum : veluti tenui minimoque cibi potusve gustu, a salubri noxium discernere licet. Absolutum vero plenissimumque tractatum de controversiis omnibus, quibus invicem dissidemus, quantæcunque hæ sunt, post congregatam, ut supra diximus, synodum, ad tuam potentem sanctamque majestatem scribemus.

De vitæ autem nostræ casibus, propter loci B temporumque, in quibus vivimus, asperitatem, et de rerum necessariarum inopia, deque molestiis longinquæ nostræ stationis, qui in medio tabernaculorum Cedar versamur, certior fiet sancta majestas tua ab iis qui hanc nostram epistolam deferunt oratoribus; qui et coram vestra celsitudine ac magnitudine parva nostra munera sistent, nimirum tres Arabicos equos et arcus Musulilicos : quæ etsi res exiguæ sunt, mystice tamen significant fore ut ascendas super equos tuos, et hostium tuorum arcus conteras : nimirum ut verus Emmanuel invisibiles potestates, sic tu visibilem illorum vim reprimas qui Ecclesiam oppugnant : atque ita digni efficiamur, ut te in Christi Dei gloria videamus tibique gratulemur. C

Rescriptum sanctissimi patriarchæ domini Michaelis, philosophorum supremi, ad prædictum generalem, nomine potentis sanctique imperatoris nostri domini Manuelis datum.

Epistola tua, Generalis reverendissime, ad majestatem meam delata est, meaque potentia comperit te justitiæ viam agnovisse; et, ut ait Scriptura, te discipulum esse factum regni cœlorum, similemque homini negotiatori, qui de thesauro suo nova et vetera profert[a] : quippe qui primariis divinisque apostolorum consentiens atque obtemperans traditionibus, Patrum quoque posteriora statuta canonumque præscripta sectari decrevisti. Accendisti D enim in meditatione tua ignem, calefaciensque et explorans in Christo vero Deo et Servatore nostro sermonem tuum, recte attenuasti, spiritalique fornaci tradidisti : et si quid inerat splendorem veritatis obscurans, divina flamma excoquendum curasti; quod reapse instar aridi sarmenti combustum est. Jam si quid adhuc epistolam tuam attente inspicientes fortasse offendit, id quoque tuæ severitatis

Τοῦτο τοίνυν ὀλίγον πρὸς τὸ παρὸν ἐκ μέρους ἐκδέδοται ἀπὸ τοῦ πενιχροῦ καὶ εὐτελοῦς ἡμῶν νοὸς καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν σοφίας τῇ ὑμετέρᾳ ὑπερτάτῃ σοφίᾳ· ὡς ἂν νοήσῃ κεφαλαιωδῶς τὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων στερεὸν δόγμα εἰς τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ· καὶ δύνασθε γνωρίσαι ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ πᾶν, ὥσπερ ἀπὸ τῆς μικρᾶς καὶ οὐδαμινῆς ἀπογεύσεως τῆς βρώσεως ἢ τῆς πόσεως, καὶ τὸ βλαβερὸν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον. Τὸν δὲ τέλειον καὶ πληρέστατον λόγον περὶ πάντων τῶν ζητημάτων τῆς μέσον ἡμῶν ἀνισότητος, ὅση ἂν καὶ εἴη αὕτη, ἐν τῇ συνάξει τῆς συνόδου, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, δώσομεν ἐγγράφως ἐνώπιον τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν συναντημάτων, ὑπὸ τῆς σκληρότητος τοῦ τόπου καὶ τοῦ καιροῦ ἐν ᾧ ἐσμεν, καὶ τῆς στερήσεως τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῆς ἀγανακτήσεως τῆς ἐνταῦθα μακρᾶς παροικίας ἡμῶν κατοικούντων ἐν μέσῳ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ, μαθήσεται ἡ ἁγία βασιλεία σου παρὰ τῶν διακομισάντων ἀφ' ἡμῶν τὴν παροῦσαν γραφὴν τῶν βραχαμίων· οἵτινες καὶ ἐνώπιον τῆς ὑμῶν ὑψηλότητος καὶ μεγαλειότητος φέρουσί τι ἀφ' ἡμῶν, ἤγουν τρία Ἀραβικὰ ἄλογα καὶ τοξάρια μουσουλιτικὰ, ἅτινα εἰ καὶ μικρόν τί εἰσιν, ἀλλ' οὖν μυστικὸν, ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου καὶ συντρίψῃς τὰ τόξα τῶν ἐχθρῶν σου· ὥσπερ ὁ ἀληθὴς Ἐμμανουὴλ τὴν ἀόρατον δύναμιν, οὕτω καὶ σὺ τὴν ὁρατὴν τῶν πολεμούντων Ἐκκλησίαν· καὶ ἀξιωθείημεν ἰδεῖν σε καὶ ἀγαλλιασθῆναι εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἀντίγραμμα πρὸς τοῦτον τὸν Καθολικὸν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κύρου Μιχαὴλ (5) *τοῦ γεγονότος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, γραφὲν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κύρου Μανουὴλ* (6).

Ἡ γραφή σου ἀπεκομίσθη τῇ βασιλείᾳ μου, Καθολικὲ τιμιώτατε, καὶ ἐπέγνω τὸ κράτος ἡμῶν ὅτι τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπέγνως ὁδὸν, καὶ κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον ἐμαθητεύθης τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἔοικας ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ παλαιὰ καὶ καινὰ ἐκβάλλοντι, καὶ ταῖς πρώταις καὶ θείαις ἀποστολικαῖς συμφωνῶν καὶ ἑπόμενος παραδόσεσι, ναὶ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τῶν πατροπαραδότων καὶ ὑστέρων θεσμοθεσιῶν καὶ ὅρων ὑπερόρια βαδίζειν αἱρούμενος. Ἐξέκαυσας γὰρ ἐν τῇ μελέτῃ σου πῦρ, καὶ πυρώσας καὶ δοκιμάσας τὸν ἐν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν λόγον, ὀρθῶς ἐξελέπτυνας καὶ τῇ πνευματικῇ χωνείᾳ παρέδωκας· καὶ εἴ τι τῆς ἀληθείας λαμπρότητι ζοφοποιὸν παραμέμικτο, ἐξέδωκας τῇ καύσει τῆς ἐν σοὶ θειοτάτης δοκιμασίας, καὶ ἐξετεφρώθη ὡς φρύγανον εὐκατάπρηστον εἴ τι δέ που καὶ ὑπολέλειπται τῷ περιεσκεμμένως

[a] Matth. XIII, 52.

(5) Michael hujus nominis tertius, quem eodem titulo *supremi philosophorum* (quæ fuit dignitas palatina) donat etiam Ephremius a me editus in catalogo patriarcharum Cp. v. 10202.

(6) Prima, ut jam dixi, Manuelis epistola pertinet ad primam disputationem. Secunda hæc epistola respondet Nerseti qui scripserat ad imp. post primam disputationem. Est autem hæc publica epistola. Nam privatæ seu arcanæ (*confidenziali*) tum imperatoris tum patriarchæ epistolæ infra recitabuntur.

τὸν νοῦν ἐφιστῶντι τῷ γράμματι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς σῆς ὀρθοτομίας εὐθύτητι ὡς τραχὺ καὶ μὴ τοῦ κανόνος ὑποπίπτον τῷ γνώμονι, τῷ καθαρῷ τῆς ὀρθοδοξίας σίτῳ οἷα μικρὸν [*cod.* μικρῷ] καὶ ἀσυμφανὲς ζιζάνιόν τι παραφυόμενον, ὥσπερ σκανδάλου πρόξενον ἀποξεσθὲν ὡς νοθεῦον τοῦ εὐγενοῦς νοὸς τὴν λειότητα ἀφανείᾳ τελείᾳ παραδοθήσεται. Καὶ οὕτω; ἀληθῶς τὸ γεγραμμένον ἐστὶν, ὅτι *Ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος*· θάνατος γὰρ καὶ θανάτων δεινότατος ἡ τῆς εὐσεβοῦς ἀπόπτωσις δόξης τοῖς εἰς τὴν βέβηλον κατενηνεγμένοις ἀπείθειαν, καὶ τὴν γλῶτταν εἰς γλῶτταν εἰκαίως [*cod.* εἰκαίους] ὁπλίζουσι, καὶ ὡς ᾅδου πύλην τὸ οἰκεῖον στόμα πλατύνουσιν· ὥσπερ ζωὴ καὶ ζωὴ αἰωνία καὶ φθορᾶς πάσης ὑπερισχύουσα, οἱ σκοτεινοὶ καὶ ἀόρατοι καὶ ἀπόκρυφοι τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως θησαυροὶ, οὓς ἐξανοίγειν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπηγγείλατο τοῖς ὀρθῶς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν, καὶ μὴ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἴρουσιν, ἀλλ' εἰσερχομένοις καὶ αὐτοῖς, καὶ μὴ τοὺς εἰσερχομένους κωλύουσι.

A æquitas, ceu exuberans neque ad perpendiculum quadrans (videlicet tanquam pauca et inobservata zizania inter purum orthodoxiæ triticum nata), id, inquam, utpote scandali occasionem, et ingenuæ puræque mentis quamdam maculam, funditus abrasum abolebit et antiquabit. Quamobrem veritas Scripturæ dicentis apparet : *In potestate linguæ vita et mors*[a]. Mors enim, imo mors teterrima est, recti dogmatis amissio iis qui in impiam incurrunt incredulitatem, et linguam temere contra linguam armant, et tanquam inferorum portam os suum dilatant. Contra vita, imo æterna nullique corruptioni obnoxia vita, est in abstrusis illis invisibilibus arcanisque orthodoxæ sententiæ thesauris, quos communis Deus reseraturum se hominibus
B iis promisit, qui ipsum studiose quærunt, quique recti sensus clavim non abdunt, sed et ipsi introeunt, neque alios ingressu prohibent.

Τὴν ζωὴν οὖν ταύτην ἔχουσα ἡ σὴ τιμιότης παρ' ἑαυτῇ, εὖ οἶδεν ἡ βασιλεία ἡμῶν ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ταύτης μεταδώσει καὶ μεταριθμήσει τισὶ τῶν ἀπειθεστέρων ἐνιζάνουσαν σκαιότητα καὶ σκληρότητα, καὶ τοῖς ποτίμοις λόγοις τῆς ἀνεπισφαλοῦς πίστεως τὴν ἁλμυρὰν ἀποκλύσει θάλασσαν τῆς κακοπιστίας, καὶ μετενέγκῃ τὴν νόσον εἰς εἰλικρινεστάτην ὑγιείαν. Ἔχοντες οὖν σε τὴν κεφαλὴν ταῖς λοιπαῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ἀλλὰ καὶ τῇ τετάρτῃ συνᾴδουσαν, εὐέλπιδές ἐσμεν, ὡς καὶ τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ συνακολουθήσουσι· καὶ πᾶν τὸ διασπῶν τὴν ἐπαινουμένην συνέχειαν, καὶ τὸν τῆς ἑνώσεως σύνδεσμον λύον, ὡς ἀσυμφυὲς καὶ ἀξύμβλητον τῇ τῆς ὁλομελίας ἁρμολογίᾳ, ἀνακαθαρθὲν ἀπὸ τοῦ μέσου ἀρθήσεται. Εἰ γὰρ καὶ οἱ πρότεροι τῶν Ἀρμενίων ποιμένες κατὰ τὸν τοῦ προφήτου ἠφρονεύσαντο λόγον, καὶ ἡ νομὴ πᾶσα οὐκ ἔγνω καὶ διεσκορπίσθησαν, ἀλλ' ὁ μετὰ τούτους ἐλθὼν ἐπιστημονικὸς καὶ ἔμφρων ποιμὴν τὸ διασκορπισθὲν ἐπισυναγάγῃ, καὶ ἀναγνωρίσει πᾶσι τὴν ἀντίστοιχον τῆς θανασίμου πόας νομὴν, καὶ εἰσαγάγῃ τὸ ποίμνιον, καὶ ἐνοικήσει τῇ ψυχοτρόφῳ μάνδρᾳ τῇ ἀβλαβεῖ, καὶ εὐφρανεῖ τὸν οἰκοδεσπότην, ὅτι τὸ τάλαντον εἰς ἐπίδοσιν ἦλθε, καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὑρέσει ἠγαλλιάσαντο. Τὸν τῆς εἰρήνης ἀθόλωτον ποταμὸν ἐπικλύσαι πάσας τὰς Ἐκκλησίας, ἐδίψησε καὶ διψᾷ ἡ βασιλεία ἡμῶν· καὶ εἰς ἕνα σύνδεσμον πάντας γενέσθαι πνευματικὸν, ἐπιθυμίᾳ θερμοτάτῃ καὶ ἐπεθύμησε καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ χαίρει ἐπὶ τούτοις ὡς οὐκ ἐπ' ἄλλῳ τινί· καὶ ἐνέσταξας γάνος θυμηδίας ἀῤῥήτου αὐτῇ, ὅτι εὑρέθης καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο συντρέχων καὶ ἐπισπεύδων τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας καλόν. Καὶ χαιρέτω ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ταύτῃ ὁ τῶν θείων ἀποστόλων χορὸς, ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων ἑσμὸς, ἡ τῶν πιστῶν κληρουχία, καὶ πάντες οἱ οἰκονόμοι τῆς χάριτος. Θρηνείτω ὁ Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος, οἰμωζέτω Νεστόριος, καταδυέσθω

Hanc ergo vitam cum tua reverentia in se habeat, probe novit majestas mea te aliis quoque impertiturum esse, correcturumque hærentem ipsis perversitatem ac pertinaciam : ita ut irriguis tutissimæ fidei doctrinis, pravorum dogmatum tempestas sedetur, et morbi vitium in perfectissimam sanitatem vertatur. Quippe cum te habeamus, qui gentis caput es, tum reliquis generalibus synodis tum etiam quartæ assentientem, bonam spem ali-
C mus fore ut reliqua membra conspirent cum capite; ita ut id omne quod laudabilem concordiam distrahit, et unitatis vincla dissolvit, utpote alienum et adversum universi corporis compagi, purgatum denique e medio tollatur. Etsi enim præteriti Armeniorum pastores insanierunt, ut ait propheta[b], cunctusque grex desipuit et dispersus est; attamen qui eis successit cordatus sapiensque pastor palantes congregabit, et aliena mortiferis herbis pascua cunctis demonstrabit, minabitque gregem, et spiritali ovili quaquaversus tuto concludet, jucundabitque patremfamilias, quia commodatum talentum usuram peperit, et cœlestes spiritus de drachma inventa lætabuntur. Sane cunctas Ecclesias puris fontibus inundari, sitivit et sitit ma-
D jestas mea; easque uno cunctas spiritali vinculo constringi, ardentissima semper cupiditate exoptavit et optat; ex eaque re gaudium quamquod maximum capit : nunc vero ineffabilem haurit animo voluptatem, cum te quoque in id conspirantem, incumbentemque ad ecclesiasticæ concordiæ bonum videt. Jamque adeo lætetur Dei Ecclesia, nostrique et ipsius Ecclesiæ causa divorum gaudeat apostolorum chorus, Patrum sanctorum cœtus, fidelium hæreditas, cunctique divinæ gratiæ ministratores. Lugeant Eutyches et Dioscorus; ploret Nestorius; pudore afficiatur Severus, eique consentiens Timotheus; valeant quotquot

[a] Prov. xviii, 21. [b] Isa. xxiv, 6.

mendacia nobis vobisque, ut scripsisti, obtruserunt. Neque vero nos hominicolæ Nestorio assentimur, prava ejus opinione afflati, ut duas unius Christi personas orthodoxo dogmati oggeramus: sed unum Christum confitemur Dominum et Deum nostrum, in una persona post unionem quoque adorandum, duabus nempe naturis sub una persona inseparabiliter inconfuseque unitis, ex duabus inquam naturis et in duabus: naturis enimvero pollere duabus etiam post unionem Christum dicimus atque credimus.

Tuæ igitur reverentiæ scripta ad majestatem meam fidei expositio, lecta a nobis est, plenaque sapientiæ et veritatis visa, neque ab Ecclesiæ nostræ fide discors aut devia, præsertim si ejus mens ac veritatis summa consideretur: quanquam aliquando dictio ejus, quæ nobis est insolita, legentem vellicat. Nam quod naturæ suæ proprietatem immutabilem inconversamque, etiam post unionem retinuerit humana substantia illa, quæ de purissima et sanctissima Virgine Deipara sumpta fuit, omnem tollit dubitationem sanctæ et œcumenicæ quartæ synodi doctrina ejusque confessio, nec non magni inter sanctos Leonis Papæ Romani epistola, quam orthodoxiæ columen Ecclesia nostra semper appellavit. Porro quod in hypostatica ineffabili unione, imo et post factam sine mutatione vel conversione unionem, naturæ ipsæ indivisibiliter et inseparabiliter maneant, melius id, inquam, a nobis dicitur scribiturque, quam quod vos dicitis naturarum mansisse immutabilem et inconvertibilem ostensionem. Etenim accuratis verbis, non periphrasticis, de dogmatibus loquendum est atque scribendum, in iis præsertim regionibus locisve, ubi ambiguum quid suspicamur, vel in controversiam vocari videmus. Ergo Christum dicere ex duabus naturis, et in duabus naturis, et duas habentem naturas, id demum orthodoxum est, et apostolorum Patrumque regulæ apprime consonum: secus vero si post unionem una in eo prædicetur natura, id manifeste contra rectam et a Patribus traditam doctrinam fit: etsi nonnulli student prætextus nescio quos obtendere, et falsi dogmatis deformitatem colore aliquo imbuere verborum persuasibilium, quæ recipi prorsus non queunt, propter hujusmodi doctrinæ varias salebras et invenustatem. Cur enim opus est hanc ansam stulto errori præbere, occasionemque non incongruam iis offerre, qui spurium dogma sectantur atque tuentur? Quæ horum colorum, et contortorum argumentorum, ac veluti excusationum utilitas? Aut cur laborandum est propter hanc vanam et infructuosam circumlocutionem? Sicut enim oportet corde credere ad justitiam, neque absurdo aliquo cogitatu mentem polluere; ita par est lingua quoque ad salutem confiteri, et ne verbo quidem tenus aut syllaba, sive scribimus sive loquimur, dictione uti quæ scandali occasio sit;

A Σεβῆρος καὶ ὁ τούτου σύμφρων Τιμόθεος· οἰχέσθωσαν οἱ τὰς ψευδολογίας ἡμῶν καθοριζόμενοι καὶ ὑμῶν, ὥσπερ ἔγραψας· οὐχ ἡμεῖς φρονοῦμεν ὡς ὁ ἀνθρωπολάτρης Νεστόριος τῇ κακονοίᾳ τούτου συναπαγόμενοι, καὶ δύο ὑποστάσεις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τῷ ὀρθοδόξῳ πληρώματι παρεισφέροντες· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν προσκυνούμενον, τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν ἀχωρίστως καὶ ἀσυγχύτως, ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύο, καὶ δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸν Χριστὸν εἶναι, καὶ λέγοντες καὶ πιστεύοντες.

Ἡ μὲν οὖν παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος γραφεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν τῆς πίστεως ἔκθεσις, ὑπανεγνώσθη αὐτῇ καὶ ἔδοξε πλήρης σοφίας B καὶ ἀληθείας, καὶ τῆς ἡμετέρας ἁγίας Ἐκκλησίας οὐκ ἀλλοτριόφρων οὐδὲ ἀσύνδρομος, καὶ μᾶλλον κατά γε τὸν νοῦν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἀκρίβειαν, εἰ καὶ ἔν τινι ἡ λέξις τραχύνει τὴν ἀκοὴν διὰ τὸ ταύτης ἀσύνηθες· ὑποψίαν γὰρ πᾶσαν περιαιρεῖ ἡ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου παραδοχή, καὶ ἡ ταύτης ὁμολογία, καὶ ἡ τοῦ ἐν ἁγίοις μεγάλου Λέοντος πάπα Ῥώμης ἐπιστολῆς, ἣν στήλην ὀρθοδοξίας ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία Ἐκκλησία καὶ ὠνόμασε καὶ ὀνομάζει καὶ οὐ παύεται ὀνομάζουσα, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάτρεπτον τῆς ἰδίας φύσεως μεῖναι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας προσληφθὲν ἐκ τῆς παναχράντου καὶ ὑπεραγίας Παρθένου καὶ Θεομήτορος. Κρεῖττον δέ ἐστι καὶ λέγειν καὶ γράφειν ὅτι ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν C ἀῤῥήτῳ ἑνώσει, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀμετάβλητον καὶ ἄτρεπτον, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως αἱ φύσεις ἔμειναν, παρ' ὃ τὸ ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἡ τῶν φύσεων φανέρωσις. Ὀνομαστικῶς γὰρ καὶ οὐ περιφραστικῶς τὰ περὶ τῶν δογμάτων χρὴ λέγεσθαί τε καὶ γράφεσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις καὶ τοῖς τόποις ἔνθα τὸ ἀμφίβολον ὑπονοεῖται, καὶ τὸ ἀμφίμαχον ὑποπτεύεται. Ἐκ δύο τοίνυν φύσεων λέγειν τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι, καὶ δύο φύσεις τὸν αὐτὸν, ὀρθότητος πάσης, καὶ ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς ἀκριβολογίας ἐχόμενον· τὸ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μίαν φύσιν ἀνακηρύττειν, προδήλως τῇ πατροπαραδότῳ δόξῃ ἐναντιοῦται· κἂν ἐθέλει τις αἰτίας ἀναπλάττειν τινὰς, καὶ τὸ πικρὸν D τῆς ψευδοδοξίας ἐπιχρωννύειν διὰ χρωμάτου τινὸς πειθανοπλαστίας δυσπαραδέκτου, διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς τοῦ τοιούτου λόγου παρεισαγωγῆς καὶ ἀποφήμου. Τίς γὰρ ἡ ἀνάγκη διδόναι χώραν ὅλως τῇ ἀτοπίᾳ, καὶ λαβὴν οὐκ ἀγενῆ τῷ πρὸς τὴν κακοδοξίαν ταύτην ἀντιθεοῦντι καὶ ἀντιλέγοντι; καὶ δεῖσθαι χρωμάτων καὶ πειθανάγκης καὶ ἀντεπιφορῶν, καὶ ἀγωνιᾷν διὰ τὴν εἰκαίαν καὶ ἀσυντελῆ ταύτην παρεισπλοκήν; Ὥσπερ γὰρ δέον καρδίᾳ εἰς δικαιοσύνην πιστεύεσθαι, καὶ μὴ χραίνεσθαι κατὰ νοῦν τινι νοήματι καὶ ἀπηχεστάτῳ, οὕτω καθῆκον καὶ γλώσσῃ εἰς σωτηρίαν ὁμολογεῖν, καὶ μὴ δὲ μέχρι λόγου καὶ συλλαβῶν συνθήκης καὶ προσφορᾶς πρόξενον σκανδάλου ῥῆμα προΐεσθαι, καὶ ἀπεῤῥεύγεσθαι τοῦτο εἰς ἐπισκιασμὸν τοῦ λαμπροῦ καὶ διαφανοῦς τῆς ἀποστολι-

κῆς καὶ πατρικῆς διδασκαλίας φωτός. Διὰ τί δὲ ὅλως ἑαυτοὺς τὸν τοῖχον ἀλείφειν ἐκβιαζόμεθα; *Ἐξαλείψω* γάρ, φησί, *τὸν τοῖχον καὶ τὸν ἀλείφοντα αὐτόν*· τουτέστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸν τοῦτο προσάγειν καὶ συγκαλύπτειν ἐθέλοντα. Ἄπαγε λέγειν οὕτω, εἰ φαῦλον τὸ λέγειν μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ· ἅπαξ ἀποβληθὲν, ἐῤῥίφθω ἐς κόρακας, συγχωσθήτω τῷ λήθης βυθῷ, μηδ' ἄχρι φωνῆς εἰς ἀέρα μάτην λυομένης παρενοχλείτω ταῖς ἀκοαῖς.

Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων κατεβλήθησαν, διαιρετική, συγχυτική, καὶ ἡ κυρίως ἑνωτικὴ λεγομένη· αἱ μὲν οὖν δύο παισὶν αἱρετικῶν ἐπαίχθησαν καὶ παιζέσθωσαν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην μαιευέτω Νεστόριος ὁ παράφορος, καὶ τὴν οἰκείαν ὠδῖνα περιεπέτω, καὶ κατασπάσθω εἰς ᾅδου βάραθρον, καὶ συγκαθιζέσθω τῷ πατρὶ τοῦ ψεύδους Σατάν· τὴν δὲ δευτέραν ἐχέτωσαν συγχέουσαν αὐτῶν τὸ λογιστικὸν καὶ σκότους πληροῦσαν Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος οἱ παράφρονες καὶ ἡ περὶ αὐτοὺς κακοδαιμονεστάτη ὁμήγυρις, ἕν τι πρᾶγμα νόθον φανταζομένη καὶ ἀναπλάττουσα, καὶ ἐν οὐδοποτέρῳ τῶν ἑνωμένων καθαρῶς τὸ ἴδιον ἀποσώζουσα· ἃς καὶ ὁ τῶν θείων Πατέρων κατάλογος καλῶς ποιῶν ἀποβαλὼν ἱκανῶς ἐστηλίτευσεν. Ἡ δὲ τρίτη ἀσύγχυτός τε καὶ ἀδιαίρετος τῶν δύο φύσεων ἕνωσις, οἶδε μὲν τὰ ἑνωθέντα ἀνελλιπῶς ἔχοντα κατὰ τὴν αὐτῶν ἰδιότητα, διὰ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον· κοινῶς δὲ ταῦτα ἑνὸς εἶναι ποιεῖ, δι' αὐτὴν δὲ τὴν οὐσιότητα ἕνωσιν· ὡς εἶναι τὰ μὲν κυρίως ἴδια θατέρου, κοινὰ τοῦ ὅλου· τὰ δὲ τοῦ ὅλου κοινά, θατέρου ἴδια, διὰ τὴν ἐν θατέρῳ ἀσύγχυτον ἰδιότητα. Ὁ μὲν οὖν τῆς ἀληθείας λόγος τὸ μὲν ταὐτὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν οἶδε, κατὰ δὲ τὴν φύσιν τὸ ἕτερον. Ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ Χριστοῦ μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγουσιν, ὁ τρόπος συνῆπται τῆς ἀναχύσεως, καὶ τῶν φύσεων οὐ περισώζεται τὸ διάφορον, κἂν αὐτοὶ μὴ τοῦτο ἐθέλωσιν. Ὅθεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μίαν φύσιν λέγειν μετὰ τὴν ἕνωσιν, σφαλερόν τε καὶ ἐπικίνδυνον.

Καὶ ψευδῶς καὶ ἀμαθῶς οἱ τοῦτο φληναφοῦντες προσφέρουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς παράδειγμα. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος σύνθετος μία φύσις ἀποτελεῖται, ἐπειδὴ τῶν ἐξ ὧν συνετέθη τοὺς λόγους καὶ τὰς ὀνομασίας κυρίως οὐκ ἐπιδέχεται· οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κυρίως ψυχή τε ἢ σῶμα λέγεται· οὔτε μὴν τοὺς λόγους [κυρίως] (7) ἐπιδέχεται, κἂν ψυχὴν καὶ σῶμα κεκτῆσθαι λέγεται. Ὁ δὲ δὴ Χριστὸς Θεὸς ἡμῶν, συντεθειμένος ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὰς ὀνομασίας καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐξ ὧν συνετέθη φύσεων ἐπιδέχεται· ὁ

A neque quidquam eructare, quod splendidam atque perspicuam apostolorum Patrumque doctrinæ lucem obscuret. Cur manus nostras ad dealbandum parietem pene invitas impellimus? Cum Scriptura dicat: *Ego murum cum eo qui hunc dealbat delebo* [a]; mendacium scilicet, cum eo qui id obtrudere latenter nititur. Omitte igitur, quandoquidem id falsum est, unam Christi naturam dicere. Et quoniam id semel explosum est, abeat sane in malam rem, oblivionis fluctu mergatur: denique id ne voce quidem tenus, quæ in aerem frustra evanescit, aures offendat.

Tres olim de naturarum in Christo unione sententiæ dictæ sunt, divisionis videlicet, confusionis, et ejus quæ maxime unitiva dicta est: quarum duæ B priores hæreticis illuserunt et sane illudant. Primam insanus de suo cerebro Nestorius fudit, qui utique partum suum foveat, ab eoque in inferni barathrum pertrahatur, ibique cum mendacii parente diabolo sedeat. Secundam habeant sibi sed mentis propriæ confusionem cæcitatemque vecordes Eutyches atque Dioscorus cum sua infelicissima secta, qui spurium dogma sibi confinxerunt ac procuderunt, quique neutri naturarum unitarum parti proprietatem suam conservant. Utramque jamdiu sententiam synodus sanctorum Patrum proscripsit atque infamavit. Tertia quæ inconfusam indivisamque duarum naturarum unionem asserit, conjunctorum utique subjectorum immotas pro- C prietates conservat, propter eorum inconvertibilem invariabilemque rationem: verum idiomata communia uni facit, et in substantia ipsa unionem agnoscit: ita ut quæ sunt propria alterutrius, vere toti fiant communia; et quæ toti communia sunt, ea propria evadant alterutrius; propter utriusque inconfusam proprietatem. Verax igitur doctrina, quod unum est, personæ tribuit; quod duale, naturæ. At vero illis, qui unam Christi naturam post unionem dicunt, confusionis quidem ratio conficitur, naturarum autem differentia, etiamsi id minime velint, perit. Itaque Christi Dei ac Servatoris nostri unam naturam post unionem dicere, lubricum periculosumque est.

Porro imperite falsoque, hi qui ita nugantur, D exemplum ab homine sumptum oggerunt. Humanum quippe compositum una natura esse dicitur, quia rerum, unde concretum est, appellationes et nomina haud proprie recipit: neque enim homo proprie anima vel corpus dicitur: neque has appellationes proprie recipit, etiamsi animam et corpus habere dicitur. Christus autem Deus noster ex divinitate atque humanitate constat, et appellationes ac nomina naturarum, ex quibus constat, recipit: ipse enim est Deus et homo, has appellationes na-

[a] Ezech. XIII, 14.

(7) In vetere hujus operis codice Vaticano, propter abscissam oram, unum saltem vocabulum periit. In recentiore autem ejusdem operis codice Vat. fit ibidem lacuna, relicto spatiolo. Unde apparet, recentiorem hunc exscriptum fuisse ab illo antiquiore, et quidem jam leviter læso. Hinc sane contigit, ut nulla mihi lectionum varietas in hoc altero exemplari se obtulerit.

turaliter gerens. Non igitur eum quisquam una pollere natura dicat, neque unam post unionem affirmet naturam. Insuper hominis una natura dicitur, quia de multis atomis subjectum ejus componitur, quæ atomi idcirco humanæ naturæ participes esse dicuntur: quam rem de Christo neque dicere licet neque cogitare.

Age vero et ipsum sanctum Cyrillum in multis suis diversisque scriptis comperimus, sicuti etiam reverentia tua in datis ad majestatem meam litteris significavit, duas in Christo post unionem naturas prædicare atque docere. Cur hunc contradictionis veluti accusabimus, dicendo eumdem unam quoque affirmasse post unionem esse naturam? Prorsus enim sive Cyrillum hoc in transcursu, ut videtur, dixisse atque scripsisse credendum est; sive is abusive naturam pro persona posuit, ut ipsum alibi, itemque ex classicis Patribus alios, fecisse scimus; sive unam naturam de Christi divinitate pronuntiavit, ita tamen ut humanam quoque demonstraverit, dum addidit *incarnatam*: sive denique secundum alium quemvis sensum intellectumque aut œconomiæ rationem ita locutus est vir sanctus; minime id certe ob infirmandam rectæ fidei doctrinam, et scandalum repugnantiæ sibi excitandum, fecit. Cum ergo veritas explorata sit, in eamque omnes sancti Patres doctoresque nostri, magna sanctæ Dei Ecclesiæ lumina, conspirent, frustra jam objicitur atque obtruditur mordicusque tenetur vocula, quæ Ecclesiam, id est, unum Christi corpus, discindit ac lacerat: præsertim cum illa vocula ex aliis multis corrigi possit, neque posteriorum temporum Patres quidquam turbaverit. Nostra igitur pietas datori omnium bonorum Deo gratias agit, qui pacis nobis atque unionis fores aperuit. Profecto is concordiam hanc tecum per temet initam, quæ ad cunctos coætaneos tuos tibique subjectos pontifices universumque gregem pertinet, felici exitu coronabit; plenamque et sine ulla exceptione unitatem sententiarum efficiet, ad sui nominis gloriam et invisibilis hostis ignominiam.

αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος φύσει τοὺς λόγους τούτων ἐπιδεχόμενος. Οὐκ ἄρα μιᾶς φύσεως αὐτὸν ἐρεῖ τις ἀποτελεῖσθαι, ἢ μίαν φύσιν εἶναι, μετὰ τὴν ἕνωσιν. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος μία φύσις λέγεται, διὰ τὸ πολλῶν ἀτόμων αὐτῷ ὑποκειμένῳ κατηγορεῖσθαι, καὶ τούτων ὡς τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνούντων φύσεως λέγεσθαι· ὅπερ οὐκ ἂν τις εἴποι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ διανοίας ἀναπλάσαι κινήμασιν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις θειότατος Κύριλλος ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων εὑρίσκεται, ὡς καὶ ἡ σὴ τιμιότης ἐν τῷ πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν ἀποσταλέντι παρ' αὐτῆς ἐδηλοποίησε γράμματι, δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀνακηρύττων καὶ διδάσκων ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ ποίαν αἰτίαν ἐναντιοφωνίας δώσει τις πρόφασιν, λέγων τὸν αὐτὸν καὶ μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τούτου μετὰ τὴν σάρκωσιν; Πάντως γὰρ ἢ τὸν τοιοῦτον τούτου λόγον παραδράμῃ ὡς ἔδοξεν ἐκείνῳ ῥηθέντα τε καὶ γραφέντα, ἢ καταχρηστικώτερον ἐκλαβομένῳ τὴν φύσιν ἀντὶ ὑποστάσεως, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν ἄλλοις, καὶ ἄλλοι τῶν ἁγίων ἐκκρίτων εὑρίσκονται οὕτω ποιήσαντες· ἢ τὴν μίαν φύσιν ἐπὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ εἰρηκότι, καὶ παραστήσαντι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν τῷ ἐπαγαγεῖν τὸ, *σεσαρκωμένην*· ἢ καὶ τὴν ἄλλην τινὰ ἔννοιαν καὶ ἐπιβολὴν, ἢ καὶ τρόπον οἰκονομίας, ἀφ' ἧς ταύτην τὴν φωνὴν εἰρηκέναι τὸν ἅγιον, οὐκ εἰς παρενόχλησιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ταύτην προβαλεῖται, καὶ καθ' ἑαυτοῦ σκάνδαλον ἀνεγερεῖ διαστάσεως. Φανεροῦ γὰρ ὄντος τοῦ ἀληθοῦς, καὶ πάντων τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν τῶν μεγάλων φωστήρων τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συμφωνούντων εἰς τοῦτο, περιττὸν τὸ, μίαν ῥῆσιν εἰς ῥῆξιν καὶ διασπασμὸν τοῦ ἑνὸς σώματος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, δυναμένην καὶ ταῦτα ἐκ πολλῶν τὴν θεραπείαν δέχεσθαι, καὶ τῶν μή τινα τῶν ὕστερον ἐλθόντων Πατέρων διαταράξασαν, προβάλλεσθαι καὶ προσφέρειν, καὶ ἔχεσθαι ταύτης καὶ μὴ μεθίστασθαι. Εὐχαριστεῖ οὖν ἡ ἡμετέρα εὐσέβεια τῷ παντὸς ἀγαθοῦ δοτῆρι Θεῷ τῷ ἤδη λύοντι τὰς ὠδῖνας τῆς ἡμῶν εἰρήνης καὶ τῆς ἑνώσεως· ὃς καὶ τὴν διὰ σοῦ καὶ μετὰ σοῦ συμφωνίαν πάσης τῆς κατὰ σὲ καὶ ὑπὸ σὲ ἱεραρχίας καὶ ποίμνης τελεσφορήσει, καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀπεργάσεται ἐντελεστάτην, καὶ κατὰ μηδὲν τὸ ἐλλιπὲς ἔχουσαν, εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος, καὶ αἰσχύνην τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ.

DISPUTATIO.

Anno ab orbe condito 6680, qui erat annus tricesimus post imperium susceptum a piissimo im-

ΔΙΑΛΕΞΙΣ.

Ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ͵ϛχπ', ἐν ἔτει δὲ τριακοστῷ (8) τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ἐν βασιλεῦσιν

(7*) Anno Christi 1172.

(8) Ergo biennio post primam disputationem, quæ in Græco textu dicitur acta anno regnantis Manuelis vicesimo octavo, etsi mendose in Latina Leunclavii interpretatione (*Bibl. PP. Paris.* t. I, p. 439) dicitur *decimo octavo*. Obiter autem hic observo canones quoque chronicos Samuelis Armenii Aniensis (quos ego olim Mediolani edidi) aliquantum esse perturbatos, apud quos primus Nersetis patriarchæ annus componitur cum Manuelis imp. anno tricesimo quinto. Neque tamen is error editionis meæ est; namque est Vaticanus Samuelis codex Armeniacus tertius cum libro meo prorsus consentit. Sed quid opus est Samuelem arguere, cujus ratio in recensendis Manuelis annis prorsus a communi ratione discedit? Apud eum enim Manuel regnat annis 46, incipiens ab anno Ch. 1135; apud alios autem chronographos regnat annis 37 cum dimidio, ab anno 1143. Alio modo peccat Leunclavius dum ad vocabulum πορφυρογέννητος annotat: *Porphyra palatii nomen in quo pariebant Augustæ.* Est enim notissimum sic potius appellatos principes qui de parente imperante concepti natique erant. Denique Leunclavius nescivit Ῥωμαίων κουλά (Romanorum castellum quod Orientales pronuntiant *Romela*) arcem fuisse ad Euphratem, ad quem locum patriarcha

εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου καὶ θεοστέπτου κυρίου Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Κομνηνοῦ, ἀνύοντος δεύτερον ἔτος κατὰ μῆνας τρεῖς τοῦ θεοστέπτου βασιλέως ἡμῶν κύρου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ ἰνδ. ε' κατὰ τὴν κ' δευτ. μηνὸς, κατελάβομεν ἐκ δευτέρου τὸ Ῥωμαίων Κουλὰ, καὶ χαιρετίσαντες τὸν καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων ἐκ τοῦ μέρους τοῦ βασιλέως, δεδώκαμεν τὸ πρὸς αὐτὸν βασιλικὸν θεῖον γράμμα, τὸ πρὸς τὴν φανερὰν αὐτοῦ γραφὴν (9) ἀπολογούμενον· εἶτα χαιρετίσαντες αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ τὸ πρὸς αὐτὸν πατριαρχικὸν γράμμα. Ἡδέως ἄγαν καὶ περιχαρῶς ἠρώτησεν ἡμᾶς περὶ τῆς εὐτυχίας καὶ εὐεξίας τοῦ βασιλέως καὶ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν καταστάσεως· ἡμεῖς δὲ, τὰ εἰκότα ἀποκριθέντες, ἀπήλθομεν ἀναπαυσόμενοι. Ὀψίας δὲ καταλαβούσης ἀπεστάλκαμεν πρὸς τὸν Καθολικὸν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Μιχαὴλ τοῦ ἑρμηνέως τὴν μυστικὴν γραφὴν τοῦ βασιλέως, ἥτις ἦν ἀντίγραμμα πρὸς τὴν μυστικὴν γραφὴν τοῦ Καθολικοῦ (10)· καὶ ἡ μὲν μυστικὴ γραφὴ τοῦ βασιλέως ἦν αὕτη.

Μανουὴλ, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς, βασιλεὺς Πορφυρογέννητος θεοστεφὴς, ἄναξ κραταιὸς, ὑψηλὸς, ἀεὶ αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Κομνηνὸς, τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ τῶν Ἀρμενίων Καθολικῷ τὴν χάριν αὐτοῦ.

Ἡ γραφὴ τῆς σῆς τιμιότητος, ἡ διὰ τοῦ λιζίου (11) ἀνθρώπου τῆς βασιλείας μου τοῦ μαΐστωρος Θεωριανοῦ σταλεῖσα, διεκομίσθη τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ ἐπέγνω δι' αὐτῆς ὅτι τὴν τῆς δικαιοσύνης ὄντως βαδίζειν θέλεις ὁδὸν, καὶ, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, ἐμαθητεύθης τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἔχουσα γοῦν σε τὴν κεφαλὴν, ταῖς τρισὶν οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ἀλλὰ καὶ τῇ τετάρτῃ συνᾴδουσαν (12), εὔελπίς ἐστιν, ὡς καὶ τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ συνακολουθήσουσι, καὶ πᾶν τὸ διασπῶν καὶ λύον τὸν τῆς ἑνώσεως σύνδεσμον, ἐκ μέσου ἀρθήσεται. Ἔνθεν τοι καὶ ἀποδεξαμένη τὴν οὕτω περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀσφαλῆ κρηπῖδα τῆς σῆς τιμιότητος, καὶ πιστεύσασα ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς ὁδὸς καὶ θύρα γενήσῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰ παρὰ τοῦ πονηροῦ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀρούρᾳ ἐγκατασπαρέντα ζιζάνια, διὰ τῆς τοῦ ἐκ Θεοῦ δοθέντος σοι λόγου τομωτάτης δρεπάνης ἐκριζωθήσεται, καὶ τοῦ καθαροῦ τῆς εὐαγγελικῆς ἅλωνος σίτου ἀποσκυβαλισθήσεται, τὸν διαληφθέντα λίζιον τῆς βασιλείας μου τὸν Θεωριανὸν καὶ τὸν μοναχὸν Ἀτμάνον καὶ πάλιν πρὸς τὴν τιμιότητα ἐξαπεστείλαμεν, ἵνα ὥσπερ καθ' ἑαυτὸν τὸν τῆς ἀληθείας λό-

A peratore, Christi amante, et a Deo coronato domino Manuele Porphyrogenito Comneno; tertio mense secundi anni post initam imperii societatem a filio ipsius domino Alexio imperatore nostro a Deo coronato Comneno, indictione quinta, die mensis secundi vigesima, pervenimus denuo Romeliam, salutatoque imperatoris verbis Armeniorum Generali, regium sacrarum Litterarum exemplar tradidimus, quæ publicæ ipsius epistolæ respondebant: deinde verbis quoque patriarchæ œcumenici salute impertita, patriarchales similiter litteras obtulimus. Tum Generalis comiter admodum et lætabundus de felicitate ac salute imperatoris, deque Ecclesiarum statu, nos percunctatus est: cui postquam quæ opus erat respondimus, ad quietem

B secessimus. Sera autem nocte misimus ad Generalem, per Michaelem interpretem, imperatoris arcanam epistolam, qua Generalis æque arcanæ epistolæ responsio fiebat. Porro arcana imperatoris epistola hujusmodi erat:

Manuel, in Christo Deo fidelis, rex Porphyrogenitus a Deo coronatus, dominator fortis, excelsus, semper augustus, imperator Romanorum, Comnenus, reverendissimo summeque colendo Armeniorum Generali gratiam suam D.

Reverentiæ tuæ epistola, quam per hominem

C subditum majestati meæ magistrum Theorianum misisti, ad manus meas pervenit; ex eaque cognovi te prorsus justitiæ viam insistere velle, atque, ut sacra oracula aiunt, regni cœlorum factum esse discipulum. Jam quia te, qui caput es, tribus œcumenicis synodis, imo et quartæ consentientem videmus, valde speramus fore ut membra capitis exemplum sequantur, et quidquid concordiæ vinculum hactenus solvit, de medio tollatur. Læto igitur animo excipimus reverentiæ tuæ circa orthodoxam fidem firmum decretum teque fore arbitramur viam ostiumque reliquis ad rectam fidem, atque ad purgandum acutissima Verbi tibi divinitus dati falce lolium, quod diabolus in Christi

D arvo proseminaverat, ita ut a puro evangelicæ areæ tritico procul eventiletur. Subditum igitur majestati meæ Theorianum cum monacho Atmano rursus ad reverentiam tuam misimus, ut sicuti jam privatim veritatis doctrinam recta regula direxisti, sic etiam in generali Armeniacæ Ecclesiæ conventu rem bene geras: atque ita ex horum pleno cœtu lux oriatur,

Gregorius Nersetis frater, securitatis gratia, sedem transtulerat (Samuel Aniensis ad an. Ch. 1116). Interpretatur ergo perperam Leunclavius *limites Romanorum*. De voc. κουλά, *arx*, legatur Cangius.

(9) Hanc publicam Nersetis epistolam nos superius vulgavimus.

(10) Nersetis arcana epistola non est in Græco nostro codice.

(11) De hoc titulo multus est Cangius in utroque Græc. et Lat. Glossar. Neque enim simpliciter *subditum* significat, sed paulo honorificentius *vassallum* aut *aulicum familiarem*. (Ex Græco λίζιος est Italicum *ligio*.) Item *magister* titulus dignitatis palatinæ fuit.

(12) Scilicet hoc affirmaverat Nerses in arcana epistola ad imp., uti cognoscitur ex clausula disputationis primæ; namque in publica a nobis vulgata consensum suum quatuor synodis Nerses non commemorat.

quæ veritatis et orthodoxiæ diem efficiat. Vale. Scripta eodem mense, indictione quarta.

Postquam hæ litteræ coram Generali ab interprete Michaele lectæ fuerunt, audito quod ibi scribebatur Atmani nomine, ait Generalis: Arcanum quidem latebat Atmanum: cur ergo nomen ejus in litteris est? Respondit Michael, velle imperatorem ut Atmanus æque ac philosophus tractationis hujus conscius fiat. Qua re intellecta Generalis graviter ingemuit, interim tamen tacitum se continuit. Et illa quidem arcana fuit imperatoris epistola; publica autem ejusdem epistola sic ad verbum se habebat:

Epistola per legatos reverentiæ tuæ missa ad majestatem meam delata est, et sanctissimo patriarchæ œcumenico sacræque et divæ synodo sanctissimæ Dei Magnæ Ecclesiæ ostensa. Probavit autem majestas mea quidquid de duabus in una Christi hypostasi seu persona naturis, deque inconfusa et indivisibili unione a tua reverentia dictum est cum sanctorum Patrum dogmatibus conspirante. Sed enim unam naturam in una Christi ex duabus naturis persona dicere, id locutionis genus a catholicæ et orthodoxæ Ecclesiæ definitionibus omnino absonum esse comperimus, et innumeris sanctorum Patrum sententiis damnatum, quippe quod iis hæreticis favet qui duarum in Christo naturarum confusionem astruunt. Nam etsi magnum Cyrillum alicubi invenimus unam naturam Verbi incarnatam dicentem, minime hæc dictio sic ab Ecclesia intelligitur, ut eam Armeniis interpretari placet; verum ipse divus Cyrillus hanc in variis sermonibus suis satis enucleat. Ergo iterum ad tuam in Deo reverentiam mittuntur subditus majestatis meæ Theorianus, et philippopolitani Armeniorum monasterii abbas Atmanus, ut conventu, sicut tua reverentia promisit, apud vos celebrato, de hoc doctrinæ capite quæstio habeatur, quod sane inter cætera gravissimi momenti est, ut schismatis quod inter nos intercedit causa præcipua. Tum et de cæteris controversiarum capitulis sermo agitetur, et de illis quorum in priore disputatione mentio non fuit. Atque ita pacifici Christi ope, sublato quovis offendiculo, divisa coeant; et juxta Domini oraculum grex unus cuncti fiamus, sub uno duce et pastore Jesu humanato Deo constituti. Porro tua reverentia his, quæ a nostris legatis dicentur, fidem tute adhibebit.

καὶ φῶς τῷ τούτων πληρώματι γένοιτο, πρὸς τὴν A γον ὠρθοτόμησας, οὕτω καὶ ἐν τῇ παγκοίνῳ συνελεύσει τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας ποιήσειας, τῆς ἀληθείας καὶ ὀρθοδοξίας ἡμέραν καθοδηγῶν. Ἔχε καλῶς. Τῷ μηνὶ αὐτῷ ἰνδ. δʹ.

Ταύτης τῆς γραφῆς ἀναγνωσθείσης τῷ Καθολικῷ παρὰ τοῦ ἑρμηνέως Μιχαὴλ, ἐπεὶ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀτμάνου ἐν αὐτῇ, ἀκούσας ὁ Καθολικὸς εἶπε· Τὸ μυστήριον ὁ Ἀτμάνος ἠγνόει, πῶς οὖν κεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ γραφῇ; Ὁ δὲ Μιχαὴλ εἶπε· Θέλημά ἐστι τοῦ βασιλέως, ὡς ἵνα γινώσκῃ καὶ αὐτὸς περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ὅσα καὶ ὁ φιλόσοφος. Ὁ δὲ Καθολικὸς ἀκούσας ἐκ βάθους ἐστέναξε, καὶ τέως τότε παρεσιώπησεν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ μυστικὴ τοῦ βασιλέως γραφή· ἡ δὲ φανερὰ ἔχει κατὰ ῥῆμα B οὕτως·

Τὸ μετὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς σῆς τιμιότητος σταλὲν γράμμα τῇ βασιλείᾳ μου διεκομίσθη αὐτῇ· ὑπεδείχθη δὲ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας· ἀπεδέξατο μὲν ἡ βασιλεία μου ὅσα περὶ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσει, ἤτουν τῷ ἑνὶ προσώπῳ (13), καὶ περὶ τῆς ἀσυγχύτου καὶ ἀδιαιρέτου ἑνώσεως ἡ σὴ τιμιότης ἐδήλωσεν, ὡς τοῖς τῶν θεοφόρων Πατέρων ἀκόλουθος δόγμασιν· ἐπεὶ δὲ τὸ μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τῆς ἐκ δύο φύσεων μιᾶς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως, ὅπως τὴν τοιαύτην ὅλως ῥῆσιν παρεδέξατο τοῖς τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκ- C κλησίας ὅροις μὴ συνᾴδουσαν, καὶ μυρίαις θεοφόρων Πατέρων γνώμαις ἀποῤῥαπιζομένην, ὡς ἀρέσκουσαν τοῖς τὴν σύγχυσιν τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεων δογματίζουσιν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος ἔν τισιν εὑρίσκεται μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην εἰπὼν, ἀλλ' οὐχ ὡς παρὰ τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας ἡ τοιαύτη ῥῆσις ἐκλαμβάνεται, οὕτω καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἑρμηνεύεται· ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν διαφόροις αὐτοῦ λόγοις ταύτην ἐπεξηγήσατο. Ἀπεστάλησαν τοίνυν καὶ αὖθις πρὸς τὴν σὴν κατὰ Θεὸν εὐλάβειαν ὅ τε λίζιος τῆς βασιλείας μου ὁ Θεωριανὸς καὶ ὁ καθηγούμενος τῆς ἐν Φιλίππου πόλει Ἀρμενικῆς μονῆς ὁ Ἀτμάνος, ἵνα συνελεύσεως, ὥσπερ ἡ σὴ τιμιότης ὑπέσχετο (14), γενομένης παρ' ὑμῖν, ζητηθῇ μὲν καὶ τὰ περὶ τού- D του τοῦ κεφαλαίου, ὡς τῶν λοιπῶν μείζονος, καὶ τοῦ μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν σχίσματος πρωταιτίου. Προτεθῇ δὲ καὶ ὁ περὶ τῶν λοιπῶν κεφαλαίων λόγος, καὶ ὧν ἐν τῇ φθασάσῃ γενέσθαι διαλέξει οὐκ ἐπεμνήσθητε. Καὶ οὕτω τῇ τοῦ εἰρηνοποιοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ, παντὸς διαιρεθέντος προσκόμματος, τὰ διεστῶτα συναφθῇ, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν μία ποίμνη πάντες γενώμεθα ὑφ' ἕνα καθηγητὴν καὶ ποιμένα τὸν θεάνθρωπον ταττόμενοι Ἰησοῦν· καὶ δύναται πιστεῦσαι ἡ σὴ τιμιότης τοῖς παρ' αὐτῶν λαληθησομένοις.

Epistola patriarchæ.

Pax multa, Scriptura inquit, *diligentibus legem* [1], neque scandalum inter ipsos est, sed Dei via-

Τὸ πατριαρχικόν.

Εἰρήνη πολλὴ, φησὶ, *τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον*, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον, Θεοῦ δὲ σύνδεσμος,

[1] Psal. CXVIII, 165.

(13) Hypostasim pro persona accipi, dicit Theorianus in disput. I, p. 443, E.
(14) Circa finem prioris disputationis.

ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ πνευματικὸς σύνδεσμος, A καὶ τὸ εἶναι ἓν τοὺς ἐγκαυχωμένους αὐτοῦ τῷ ὀνόματι. Ἑνοποιὸν δὲ οὐκ ἔστιν οὕτως, ὡς ἡ πρὸς αὐτὸν ἀκραιφνεστάτη πίστις, καὶ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ὁ πανταχόθεν ἀμώμητος, ὡς ἐχόμενος τῆς ὀρθότητος. Καὶ ὅσον πόῤῥω Θεοῦ καὶ τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως φέρεται ὁ τὴν διχόνοιαν ἐθέλων καὶ τὴν διάστασιν, τοσοῦτον ἐνίζει Θεῷ ὁ τὴν αὐτοῦ εἰρήνην πρὸ τῶν ἄλλων πάντων τιθέμενος. Συνέζευκται γὰρ τῇ εἰρήνῃ ταύτῃ καὶ ὁ ἁγιασμός. *Εἰρήνην* γὰρ, φησὶ, *διώκετε καὶ ἁγιασμὸν*, τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζονται. Τούτου τοῦ φωτὸς ἀνάμεσος ὢν ὁ θειότατος ἡμῶν αὐτοκράτωρ οὐ παύεται τὴν τοῦ Θεοῦ διώκων εἰρήνην, καὶ ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ, καὶ πρὸ τῶν αὐτοῦ κοσμιωτέρων B μεριμνῶν, αὕτη ἡ φροντὶς ἐπίμονος προπορεύεται (15). Διὸ καὶ δοξάζεται ἐν πᾶσι, καὶ τὴν θείαν ἐπικουρίαν ἄκρως πλουτεῖ, καὶ μεγεθύνεται ἔτι τὰ τούτου μεγαλουργήματα, καὶ τῷ θεοκροτήτῳ στέφει αὐτοῦ αἱ βασιλεῖαι πάσης σχεδὸν τῆς γῆς ὑποτάσσονται, καὶ ἔστι φοβερὸς παρὰ πᾶσι τοῖς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἔστι φιλόκοινος καὶ τῷ ὄντι βασιλεὺς καὶ πατὴρ, καὶ ἀγαθύνεσθαι θέλει τοὺς ἅπαντας, ἀκατάληκτον τρέφει τὸν ἔρωτα ἵνα καὶ τὰς ἐπὶ γῆς ἁπάσας Ἐκκλησίας εἰς μίαν συναγάγῃ τὴν πίστιν, καὶ ἑνοποιήσῃ ταύτας κατὰ τὴν θεοπαράδοτον ἕνωσιν. Καὶ εὗρεν ὁ τεχνίτης τὴν ὕλην τῆς οἰκοδομῆς εὐεργῆ, δηλαδὴ τὴν σὴν τιμιότητα· ἅμα γὰρ ἐλάλησέ τε καὶ ἔγραψε, καὶ ἅμα τὴν σὴν φιλοθεΐαν ἐφεῦρεν, οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα σκληρὰν C καὶ ἀπόκροτον, ἀλλ' εὐφυᾶ καὶ ἐπιδεξίαν, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ὁμόνοιαν διψῶσαν καὶ προαρπάζουσαν. Καὶ τὰ μὲν προκαταβληθέντα σπέρματα ἀγαθά. Δοίη δὲ Θεὸς καὶ τὸ τέλος ἐπάξιον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως ἀρετῆς καὶ σπουδῆς, καὶ κατὰ τὸν σὸν ζῆλον αἴσιον. Ἐχάρημεν οὖν καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐπὶ τῇ μελεδῶνι ταύτῃ τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος, καὶ τῇ σῇ εὐενδότῳ καὶ ἀξιολόγῳ διαθέσει. Πρὸς δὲ καὶ ταῖς ἐπιστημονικαῖς τῶν θείων Γραφῶν ἀναπτύξεσι, καὶ ταῖς τεχνικαῖς ἀντιθέσεσι, καὶ ταῖς πρὸς τὰς λύσεις τούτων ῥᾳδιουργήτοις συγκαταθέσεσι, καὶ τὴν ὄντως ἄδολον καὶ καλὴν ἁπλότητα μακαρίσαντες, τὴν εὐχαριστίαν ἐγκάρδιον τῷ Θεῷ ἀνηνέγκοιμεν· καὶ D παραβλέψαιτο τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ, καὶ ἴδοιμεν ἡμέραν σωτήριον, καὶ χαρείησαν αἱ δυνάμεις αἱ οὐράνιαι καὶ θεοειδεῖς ἐπὶ τῇ συμπνοίᾳ τοῦ περιουσίου λαοῦ καὶ κλήρου αὐτοῦ, καὶ ἐνδοξασθείη ἡ κεφαλὴ τῆς δόξης τῶν μελῶν αὐτῆς, καὶ γένοιτο συνδέουσα καὶ συνάγουσα (16) τὰ διεστῶτα ἡ τῆς αὐτῆς φιλανθρωπίας εὐμένεια! Καὶ προηγήσαιτο μὲν τούτου ἀγαθοῦ ἔργου μετὰ Θεὸν ὁ ἅγιος βασιλεὺς, ἐφέποιτο δὲ καὶ συγκροτοίη ὁ τι-

culum, id est, Dei amor, vinculum spiritale, quo unum veluti corpus fiunt qui lætantur in nomine ejus. Nihil autem æque homines colligat ac genuina in Deum fides, doctrina verax et quaquaversus irreprehensibilis, quæ exactam regulam sequitur. Et quantum a Deo et a scientiæ lumine recedit is qui discordiam dissidiumque vult, tantumdem ad Deum accedit qui ejus pacem cunctis rebus præfert. Etenim pacis socia sanctitas est: sacra enim Scriptura dicit, *Pacem sectamini et sanctitatem* [a]. Hi enim revelata facie gloriam Dei contemplantur. Hoc lumine sacratissimus noster imperator collustratus, pacem Dei semper sectatur, ac diu noctuque, posthabitis etiam mundanis curis, hoc constanter studium præ se fert. Idcirco in omnibus gloriosus est, et divina ope abundanter fruitur, res ejus gestæ amplificantur, cuncta propemodum orbis regna stemmati ejus subjacent, et finitimis omnibus est formidabilis. Quia vero admodum civilis est, ac vere rex et pater, beneficiis conctos afficere gestit, studiumque impausabile fovet omnes ecclesias ad unum cœtum redigendi, atque ad constitutam a Deo unitatem revocandi. Porro artifex docilem structuræ materiam reperit, reverentiam scilicet tuam. Statim enim ac ille scripsit locutusve est, in tuam incidit religiosam pietatem haud sane rei repugnantem vel abhorrentem, sed facilem atque dextram, et concordiæ in Deo cupide ultro occurrentem. Jacta igitur semina præclara sunt. Utinam vero Deus dignum optimi regis virtute et votis exitum tribuat, tuumque simul zelum secundet! Nos igitur nostraque sancta Dei Ecclesia huic sancti imperatoris nostri studio, tuoque docili ac laudabili animo gratulamur. Jam quod attinet ad sapientes divinarum Scripturarum explicationes, artificiosas objectiones, atque harum solutionibus tuas faciles assensiones, sane tuam vere ingenuam præclaramque mirantes simplicitatem, grates Deo totis animis agimus; cujus utinam bonitas peccata nostra dissimulet! ita ut salutarem denique diem videamus, cœlestes qui Deo astant chori de populi electi patrimoniique Dei concordia lætentur, membrorum gloriæ in caput redundet, mutuus denique amor eos qui hactenus dissidebant vinculo constringat! Atque hujus præclari operis sit sane post Deum sanctus imperator antesignanus, subsequatur autem et faveat bonus ac reverendissimus generalis Nerses, quicum universus cœtus episcoporum subditorum, imo universa Armeniorum natio, conspiret. Neque vero calamus aut fœnum huic tam firmo ædificio admiscebitur, quod immobili fundamento Christo Deo Domino Rege ac Servatore nostro defixum est. Ecce et nostra mediocritas, et sancta apostolica Ecclesia nostra, ad sanctitatem

[a] Hebr. xii, 14.

(15) Manuelis imperatoris singulare studium rei religiosæ et ecclesiastici status declarat inter alios historicos Ephremius a me t. III editus; itemque illud magnum concilium Constantinopoli celebratum et a me t. IV vulgatum, in quo Manuel præcipuas sibi partes ambitiosissime vindicavit.

(16) Cod. συνδέων καὶ συνάγων, relicto deinde vocabuli spatio. Vel igitur sic emendandum fuit, vel supplendum aliquid.

tuam brachia tendit, vestroque complexu frui gestit. Sic utinam una fide copulati puris animis, remotoque omni scandalo divinum vivificum salutaremque panem comedamus, mystico Christi convivio confidenter communicemus, ejusque nomini laudem concinamus! Vale, reverendissime et in Domino dilecte, Generalis, vir sanctissime.

A μιώτατος καὶ ἀγαθὸς καθολικὸς ὁ Νερσήτης, καὶ ὁμοφρονοῦντα τὸν χορὸν τῶν ἀρχιερέων αὐτοῦ, καὶ τὴν σύμπασαν τῶν Ἀρμενίων πληθύν· καλάμη δὲ καὶ χόρτος μὴ συμπεριληφθείη τῇ στερεᾷ ταύτῃ οἰκοδομῇ ἐπὶ τῷ ἀρραγεῖ θεμελίῳ τῷ Δεσπότῃ καὶ βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ Σωτῆρι Χριστῷ ἐχούσῃ τὴν σύμπηξιν. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τῇ ὑμῶν ἐξήπλωσεν ὁσιότητι, καὶ ἔστιν ἕτοιμος εἰς τὴν ὑμετέραν ὑποδοχήν· καὶ μιᾶς πίστεως γεγονότες φάγοιμεν ὁμοῦ μετὰ συνειδότος ἀνακεκαθαρμένου καὶ ἄτερ σκανδάλου παντὸς τὸν θεῖον ἄρτον τὸν ζωοποιὸν καὶ σωτήριον, καὶ τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ δείπνου μεταλάβοιμεν ἀνεπαισχύντως, καὶ δόξαν ὁμοῦ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀνενέγκοιμεν. Ἔῤῥωσο, τιμιώτατε καὶ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὲ καὶ Καθολικὲ ἄνερ ὁσιώτατε.

Post biduum vocati ad synodum venimus; ibi silentio indicto, cœpit Generalis de unica natura disserere, argumentis nempe confirmans quod si una dicatur Christi natura, recte id fiat, neque hinc aliquid detrimenti recta fides capiat. Ita vero agebat Generalis, non quod ipse sic judicaret, sed quia huic synodo intererant ipsius episcopi, qui priori conventui non adfuerant, sed fando audiverant Generalem in Romanorum partes transiisse, arcanamque epistolam ad imperatorem scripsisse, qua synodum quartam se recipere aiebat. Quam ob rem Generali irascebantur, qui nunc ita se propterea gerebat, ut hanc illis opinionem eximeret. Nos vero Generalis scopum ignorantes, magnopere adversabamur. Illius autem nobiscum disputatio hujusmodi fuit.

Μετὰ δὲ δύο ἡμέρας μετακληθέντες ἀνήλθομεν B εἰς τὴν σύνοδον· σιωπῆς δὲ γενομένης, ἤρξατο ὁ Καθολικὸς περὶ τῆς μιᾶς φύσεως διαλέγεσθαι, κατασκευάζων ὅτι τὸ λέγειν καὶ μίαν φύσιν τὸν Χριστὸν καλόν ἐστι, καὶ οὐδὲν ἐκ τούτου ὁ ὀρθὸς καταβλάπτεται λόγος (17). Τοῦτο δὲ ἐποίει οὐχ ὅτι οὕτως ἐφρόνει, ἀλλ' ὅτι παρῆσαν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἐπίσκοποι αὐτοῦ, οἵτινες ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν συνόδῳ οὐκ ἦσαν, προηκηκόεισαν δὲ ὅτι ὁ Καθολικὸς ἡνώθη τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ἔγραψε μυστικὴν γραφὴν πρὸς τὸν βασιλέα, λέγων ὅτι Δέχομαι τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ ἦσαν σκανδαλισμένοι πρὸς τὸν Καθολικόν. Διὰ τοῦτο γοῦν διεγένετο οὕτω, θέλων αὐτοὺς πληροφορῆσαι ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀληθῆ ἃ ἀκηκόασιν· ἀλλ' ἡμεῖς, τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀγνοοῦντες, σφοδρῶς ἀντελέγομεν· C ἡ δὲ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ διάλεξις ἦν αὕτη.

GENERALIS. Sacra epistola lecta, cognovi sacratissimum regem criminari adversus nos, quod unam Christi naturam dicamus: et hac de causa vos misisse dicit, ut de hoc capitulo simulque de reliquis, quorum in priore disputatione mentio non fuit, nunc quæstionem instituamus. Ego vero existimabam, quandoquidem et duas naturas ob confusionem excludendam dicimus, et rursus unam ob ipsarum inseparabilitatem, nihil ultra a nobis exigi: dum enim unam affirmamus, divisionem Nestorianam vitamus: dum autem duas asserimus, ab Eutychiana confusione divertimus. Si ergo quidquam præterea a nobis postulatis, non obsequemur. Nam sancti quoque Patres modo duas naturas Christi dicunt, modo unam; nequaquam sibi vel invicem repugnantes, sed quia neutrum effatum, si recte intelligatur, ab orthodoxia recedit. Quod si forte aliquis, Deo sibique hostis, sanctorum Patrum sermones falsa interpretatione convellit; certe nos ea quæ recte scripta et intellecta sunt, nunquam improbabimus: nam si ita animis comparati essemus, permultas quoque sancti Evangelii et cæterorum hagiographorum librorum dictiones vellicaremus. Ecce enim sacrilegi latrones litteræ, ex singulis prope sanctarum Scripturarum dictionibus hæresim aliquam progenuerunt.

Ὁ ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ. Ἀναγνοὺς τὰς θείας συλλαβὰς, ἔγνων ὅτι ὁ θειότατος βασιλεὺς αἰτιᾶται ἡμᾶς ὡς λέγοντας μίαν φύσιν τὸν Χριστόν· καὶ δὴ καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς, φησὶν, ἀπέσταλκεν, ὡς ἂν καὶ περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὧν μνείαν τότε οὐ πεποιήμεθα, ποιησώμεθα νῦν τὴν διάλεξιν. Ἐγὼ μὲν ᾤμην, ἐπεὶ καὶ δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν διὰ τὸ ἀσύγχυτον τῶν φύσεων, καὶ μίαν διὰ τὸ ἀδιαίρετον πάλιν αὐτῶν, μηδὲν πλέον ἀπαιτεῖσθαι ἡμᾶς· ἐν γὰρ τῷ λέγειν μίαν φύσιν, τὴν διαίρεσιν ἐκφεύγομεν τοῦ Νεστορίου· ἐν δὲ τῷ λέγειν δύο φύσεις, τοῦ Εὐτυχοῦς τὴν σύγχυσιν παρεκκλίνομεν. Εἰ οὖν ὑμεῖς πλέον τούτου ζητεῖτε, οὐχ ἑψόμεθα ὑμῖν. Καὶ γὰρ οἱ θεῖοι Πατέρες ποτὲ μὲν D δύο φύσεις λέγονται τὸν Χριστὸν, ποτὲ δὲ μίαν, οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, ἀλλ' ὅτι ἀμφότερα, εὐσεβῶς νοούμενα, οὐκ ἐκπίπτουσι τῆς ὀρθοδοξίας. Εἰ δέ τις ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ τοὺς λόγους τῶν θείων Πατέρων παρερμηνεύει, ἡμεῖς οὐκ ἀποδοκιμάσομεν τὰ καλῶς γραφέντα καὶ νοηθέντα· εἰ γὰρ τοῦτο ποιῆσαι θελήσομεν, τὰς πλείονας τοῦ τε ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ τῶν λοιπῶν ἁγιογράφων δέλτων λέξεις ἀποῤῥαπίσομεν· σχεδὸν γὰρ ἐκ πάσης λέξεως τῶν ἁγίων Γραφῶν αἵρεσιν ἀπεγέννησαν οἱ τοῦ γράμματος ἱερόσυλοι.

THEORIANUS. In superiore quoque disputatione optavimus a magna sanctitate tua edoceri, quisnam Patrum sanctorum et ubinam unam Christi

Ὁ ΘΕΩΡΙΑΝΟΣ. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει ἠθελήσαμεν ἀναδιδαχθῆναι παρὰ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, τίς τῶν ἁγίων καὶ ποῦ μίαν φύσιν εἶπε τὴν

(17) Ita se acturum in futura synodo promiserat Nerses disput. prim. sub finem.

Χριστόν· καὶ τοῦτο τότε τέως οὐκ ἔδειξας· νῦν οὖν, [εἰ] σοι δυνατόν ἐστι, δεῖξον.

ΚΑΘ. Ἑτοίμως ἔχω τοῦτο εἰς μέσον παραγαγεῖν. Ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον Μελιτηνῆς ἐπιστολῇ ὁ μακάριος Κύριλλος ἀριδηλότερον τοῦτο παρίστησι· φησὶ γὰρ ταῦτα· « Τὰ ἐξ ὧν ἐστιν ὁ εἷς καὶ μόνος Υἱὸς καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἐν ἐννοίαις δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαί φαμεν· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος καὶ σεσαρκωμένου.

ΘΕΩΡ. Θαυμάζω, δέσποτα, πῶς ἄλλο ὑποσχεθεὶς δεῖξαι, ἄλλο παρήγαγες. Ὑπεσχέθης γὰρ δεῖξαι τὸν μακάριον Κύριλλον λέγοντα μίαν φύσιν τὸν Χριστόν· ὁ δὲ οὐ λέγει τοῦτο. Ἀλλὰ τί; Μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν ὡς ἑνός· καὶ τότε ἐπήγαγε, Πλὴν ἐνανθρωπήσαντος καὶ σεσαρκωμένου. Ἔασον οὖν, εἰ κελεύεις, τὰς χρήσεις τὰς λεγομένας μίαν φύσιν τοῦ Υἱοῦ· περὶ γὰρ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία· λέλυται γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει, ἐν ᾗ παρηγάγομεν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον περὶ Ἀρείου λέγοντα, πῶς ἐδόξαζε δύο φύσεις τοῦ Λόγου. Ἀλλὰ δεῖξον ποῦ γέγραπται, μία φύσις ἐστὶν ὁ Χριστός.

ΚΑΘ. Ἀλλ' εἴρηκε, « Μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς. » Τί τούτου ζητεῖς σαφέστερον;

ΘΕΩΡ. Τὸ « Ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς », τοῦτο λέγει, τὸ δὲ εἰς δύο Χριστοὺς, ἢ δύο πρόσωπα, ἢ δύο ὑποστάσεις. Εἰ δὲ εἰς δύο φύσεις νοεῖν ἐθέλεις, οὕτω νοήσεις τὸ ῥητὸν εὐσεβῶς, « Ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο φύσεις ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος διατομῆς, τουτέστιν εἰς θείαν φύσιν ἰδίᾳ, καὶ εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν ἰδίᾳ· » ἀφ' οὗ γὰρ ἡνώθησαν αἱ δύο φύσεις, ἀχώριστοι μεμενήκασι καὶ μενοῦσιν ἀεί· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων λεγόμενον, « ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, εἰς μίαν ὑπόστασιν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν. » Ὅτι δὲ ὁ ἅγιος Κύριλλος οὐκ ἐδογμάτιζε [μίαν] φύσιν τὸν Χριστὸν, ἔνεστι καταμαθεῖν ἀπὸ πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων· πολλαχοῦ γὰρ δύο φύσεις ὁμολογεῖ τὸν Χριστὸν, ὡς δέδεικται ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει. Εἰ γὰρ μίαν φύσιν ἐδογμάτιζε τὸν Χριστὸν, εὑρίσκεται οὐ μόνον πᾶσι τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ διαμαχόμενος. Ἐν γοῦν πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας περὶ τῆς εἰρήνης ἐπιστολῇ, ἵνα τὰς παραχθείσας τότε χρήσεις ἐν τῇ φθασάσῃ γενέσθαι διαλέξει παραλείψω, οὕτω σαφῶς φησι· « Τὰς δὲ εὐαγγελικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς, ἴσμεν τοὺς θεολόγους ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεις· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας. » Ὁ οὖν οὕτω καὶ φρονῶν καὶ γράφων, πῶς ἔμελλεν ἐναντίον αὐτοῦ δογματίζειν; Φησὶ γὰρ τὰς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεις. Ἀλλὰ καὶ παρακατιών φησι· « Ταύτῃ τοι καὶ ὁ πάνσοφος Πέ-

A sti naturam dixerit. Quod hactenus non demonstrasti, nunc, si potes, demonstra.

GEN. Ego vero id in medium proferre, nihil morabor. In epistola ad Acacium Melitinensem beatus Cyrillus perspicue rem tradit his verbis: « Ea, ex quibus est unus et solus Filius ac Dominus Jesus Christus, tanquam cogitatione complexi, duas quidem naturas copulatas esse dicimus: sed post unionem, veluti jam sublata divisione in duo, unam esse credimus Filii naturam utpote unius, verum tamen humanati atque incarnati. »

THEOR. Miror, domine, quomodo aliud promiseris, aliud dederis. Promiseras enim te ostensurum, a beato Cyrillo Christi dici unam naturam: is vero minime id ait. Quid ergo? Scilicet unam B esse credimus Filii naturam, utpote unius; statimque addidit: Verumtamen humanati atque incarnati. Omitte igitur, si placet, locutiones illas quæ unam dicunt Filii naturam: neque enim hac super re dubitatur, quæ in superiore colloquio nostro jam definita est, ubi magnum Athanasium adversus Arium dicentem exhibuimus, quanam mentis suæ notione duas Verbi naturas intelligeret. Sed illud potius demonstra, ubinam scriptum sit unam Christi esse naturam.

GEN. Atqui dictum ab eo est: « Post unionem autem veluti jam sublata in duo divisione. » Quid hoc clarius postulas?

THEOR. Verba: « Sublata jam in duo divisione », C significant vel in duos Christos, vel in duas personas aut hypostases. Quod si in duas naturas intelligere velis, tum adhuc orthodoxe sic dictionem intelliges, nempe: « Sublata jam in duas separatim partialiterque naturas divisione; id est in divinam naturam seorsum, itemque seorsum in humanam. » Ex quo enim unitæ fuerunt duæ naturæ, eæ inseparabiles manserunt, semperque manent. Hoc enim apud Patres significat illa locutio: « Indivisibiliter et inseparabiliter sub una persona factam esse unionem. » Quod autem sanctus Cyrillus unam Christi naturam esse non censuerit, ex multis ejusdem scriptis cognoscere licet: sæpe enim duas Christi confitetur naturas, sicuti in priore colloquio demonstratum fuit. Nam si forte Cyrillus unam D Christi naturam esse docuisset, non solum sanctis Patribus, verum ipse sibi repugnare videretur. Etenim in epistola de pace ad Joannem Antiochiæ episcopum (mitto enim auctoritates quas jam in superiore disputatione laudavimus) sic aperte dicit: « Evangelicas de Christo locutiones scimus a theologis partim uni personæ communes fieri, partim dividi ac duabus naturis attribui. Et sublimiores quidem ad Christi divinitatem, humiles ad ejusdem humanitatem pertinere putant. » Qui ergo sic ait et scribit, curnam contraria dogmati suo censuisset? Dicit enim, alias locutiones communes fieri uni personæ, alias divisim duabus naturis attribui. Tum in subsequentibus dicit: « Ita et sapientissimus Petrus: *Christo*, inquit, *pro nobis in*

carne passo[9]; non autem in ineffabilis divinitatis natura. » Viden' ut haud natura divinitatis passum sit Christum, sed carne, id est humana natura? Insuper in tractatu *De Trinitate* ait : « Duplex de Verbo loquendi genus sapientissimus Paulus, imo et universus sanctorum cœtus, agnoscunt atque usurpant, postquam unio cum carne facta est. » Viden' ut duplex dicit loquendi genus, postquam carni Verbum copulatum est? Quomodo ergo idem Pater carnem ac divinitatem censeret esse unam naturam, qui duas manifeste naturas prædicat? Rursus in sua ad Joannis epistolam responsione sibi ducem proponit magnum Athanasium, sic dicens : « Quod autem sanctorum Patrum sententias ubique sequamur, præsertim vero beati et inclyti Patris nostri Athanasii, caveamusque ne vel minimum quidem ab iis recedamus, id tua sanctitas sibi persuadeat, neque alius quispiam dubitet. » Audiamus igitur quid hac super re dicat magnus Athanasius, cujus tractatum sanctus Cyrillus appellat. Scilicet ad Epictetum Corinthiorum episcopum ita scribit : « Quis hæc unquam audivit? quis docuit, vel quis didicit? *De Sion enim exibit Dei lex, et Verbum Domini de Jerusalem*[10]. Hæc autem unde prodierunt? quis eructavit avernus, consubstantiale dicere corpus de Maria natum Verbi divinitati? » Certe enim sicuti consubstantiale Patri Verbum dicimus, quia unam eamdemque cum illo naturam obtinet; sic qui sit corpus divinitati Verbi consubstantiale, unam eamdemque naturam corpus ac divinitatem esse fatetur. Idcirco Christus servator noster hæreticos appellavit portas inferi : *Et portæ inferi*, inquit, *non prævalebunt adversus eam*[11], id est Ecclesiam : quia videlicet per hæresim ceu per portam in inferos, id est in perditionem, multi introeunt. Magnus vero Athanasius haud portas inferi, sed absolute inferos hæresim appellat : imo mihi videtur, si quid inferis pejus magnus Athanasius, aut rem aut nomen scivisset, illa potius appellatione in hujus sententiæ hominibus denotandis fore usurum. Sed et reliqua videamus, quæ pergit loqui : « Cæteroqui, ne, si omnino sileam, impudentiæ occasionem malarum illi rerum artifices arripiant, e re fuerit ex divinis Scripturis pauca memorare : sic enim fortasse pudore affecti turpissimas opiniones excogitandi finem facient. Heus vos, quibusnam rationum momentis impulsi corpus dicitis consubstantiale Verbi divinitati? (Hinc enim ordiri operæ pretium sit, ut quum ejus sententiæ fœditas palam fuerit, et reliqua omnia ejusdem esse pretii conspicuum sit.) In divinis certe Scripturis nihil apparet hujusmodi : nam ipsæ Deum in humano fuisse corpore affirmant. Item Patres qui Nicææ convenerunt, non corpus sed ipsum Filium consubstantialem Patri dixerunt : et hunc quidem ex substantia Patris, corpus autem ex Maria esse, Scripturis ducibus, confessi sunt. Vel igitur Nicænam

A τρο;, *Χριστοῦ οὖν*, φησὶ, *παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ*, καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τῆς ἀῤῥήτου θεότητος. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τῇ φύσει τῆς θεότητος φάσκει τὸν Χριστὸν πεπονθέναι, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ, ἤγουν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ *περὶ Τριάδος* λόγῳ φησί· « Διττὸν τὸν ἐφ' Υἱῷ λόγον ὁ σοφώτατος Παῦλος, μᾶλλον δὲ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ἐγνώκασί τε καὶ εἰσκομίζουσι μετὰ τὸ ἑνωθῆναι σαρκί. » Ὁρᾷς ὅτι διττὸν λέγει τὸν Λόγον μετὰ τὸ ἑνωθῆναι σαρκί· πῶς οὖν ἤθελε δογματίζειν ὁ αὐτὸς τὴν σάρκα καὶ τὴν θεότητα μίαν φύσιν, δύο φύσεις κηρύττων ἀναφανδόν; Εἶτα ἐν τῇ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῆς πράξει ἑαυτῷ ἐπιγράφεται τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, οὕτω λέγων· « Ὅτι δὲ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων δόξαις ἑπόμεθα πανταχοῦ, μάλιστα δὲ B τοῦ μακαρίου καὶ πανευφήμου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, τὸ κατά τί γοῦν ὅλως φέρεσθαι ἔξω παραιτούμενοι, πεπείσθω ἡ σὴ ὁσιότης, ἐνδοιαζέτω δὲ τῶν ἄλλων μηδείς. » Ἀκούσομεν τοιγαροῦν τί φησι περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὃν πρᾶξιν ἐπιγράφεται ὁ ἅγιος Κύριλλος. Γράφων οὖν πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορινθίων λέγει· « Τίς ἤκουσε ταῦτα πώποτε; τίς ὁ διδάξας ἢ μαθών; *Ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος Θεοῦ, καὶ Λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ*. Ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἠρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; » Ὥσπερ γὰρ λέγομεν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, διότι μιᾶς ἐστι καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ φύσεως, οὕτω καὶ ὁ λέγων C σῶμα ὁμοούσιον τῇ θεότητι τοῦ Λόγου, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως τὸ σῶμα καὶ τὴν θεότητα ὁμολογεῖ. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Χριστὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν τοὺς αἱρετικοὺς πύλας ᾅδου καλεῖ· *Καὶ πύλαι ᾅδου*, φησὶν, *οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*, τῆς Ἐκκλησίας δηλονότι· ὅτι δι' αὐτῶν ὡς διὰ πυλῶν εἰς ᾅδην ἤτοι τὴν ἀπώλειαν εἰσέρχονται πολλοί. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος οὐ πύλας ᾅδου, ἀλλ' αὐτόχρημα ᾅδην ὀνομάζει· καί μοι δοκεῖ, εἰ ἐγίνωσκεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος χεῖρον ᾅδου ἢ πρᾶγμα ἢ ὄνομα, ἐκεῖνο ἂν ὠνόμασε τοὺς τοιαῦτα φρονοῦντας. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὰ ἑξῆς τί φησι παρακατιών· « Ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τελείας σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυντίας ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ὀλίγα μνημονεῦσαι· τάχα κἂν D οὕτως αἰδεσθέντες παύσωνται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ἐννοιῶν· πόθεν ὑμῖν, ὦ οὗτοι, τὸ εἰπεῖν ὁμοούσιον εἶναι τὸ σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; Ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν ἄρξασθαι, ἵνα τούτου δειχθέντος σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοιαῦτα δοκῇ. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν θείων Γραφῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· Θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι λέγουσι γεγονέναι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν [*cod.* Κύριον.] ὁμοούσιον εἰρήκασι τῷ Πατρὶ, καὶ τοῦτον (*cod.* τοῦτο.] μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς Μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι κατὰ τὰς θείας Γραφάς. Ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, καὶ ὡς αἱρε-

[9] I Petr. IV, 1. [10] Isa. II, 3. [11] Matth. XVI, 18.

A τικοὶ παραφέρετε ταῦτα· ἤ, εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν Πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί. » Ἀκούεις τί ὑμῖν λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος· ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὰ ἑξῆς· « Εἰ ὁμοούσιος, φησὶν, ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν Υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι, καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι φάσκοντες εἰς σάρκα, καὶ ὀστέα, καὶ τρίχα, καὶ νεῦρα, καὶ ὅλον σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον, καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. Ὥρα [*cod.* ἄρα] γὰρ ὑμᾶς εἰπεῖν φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἐκ γῆς γὰρ ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις. Τίς B οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς αὐτοὺς διαμάχησθε; Ὁμοούσιον γὰρ λέγοντες τὸν Λόγον τῷ σώματι, ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε· τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ Λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. Καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνων φθεγγομένων; Πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε. Εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη καὶ ἡ χρεία, δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας ἀϊδίως, ὥσπερ οὖν ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, εἴγε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι· τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπιδημίας τοῦ Λόγου, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσηται; » Καὶ μετά τινα· « Τοῦ γὰρ σώματος μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας τεχθέντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέντος εἰς C ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Πολλοὶ πλανῶνται τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ Ποιητῇ. » Καὶ τί δεῖ πάντα καταριθμεῖν καὶ προσκορῆ ποιεῖν τὸν λόγον; Ἀπὸ πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἔνεστι καταμαθεῖν, ὅτι δύο φύσεις καὶ διδάσκει ὁ μέγας Ἀθανάσιος, καὶ τοῖς [*cod.* πῶς] μίαν φύσιν λέγουσι τοῦ Χριστοῦ, σφοδρῶς ἐπιτιμᾷ. Ὁ οὖν ἅγιος Κύριλλος, ὁ ἕπεσθαι ταῖς ἁγίων δόξαις καὶ μάλιστα τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου διισχυριζόμενος, καὶ τὸ κατά τι ἔξω φέρεσθαι παραιτούμενος, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, πῶς ἐναντία τούτοις ἐδογμάτισε κατὰ σέ; ἀλλ' ἄπαγε τῆς τοιαύτης ἐννοίας· δεῖ οὖν σε τὴν οἱονεὶ ἀμφίβολον λέξιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου συμ- D βιβάσαι πρὸς τὸν ὀρθὸν νοῦν, καὶ ἑρμηνεῦσαι αὐτὴν ἀπό τε τῶν ἄλλων ἁγίων φανερῶς ὁμολογούντων τὰς δύο φύσεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς δέδεικται ἔν τε τῇ προτέρᾳ διαλέξει, καὶ νῦν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν πονημάτων αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὡς πολλάκις λέλεκται. Εἰ δέ τι ἐνίστασαι, ἡμεῖς εἰς διαλέξεις ἐλθεῖν περὶ τούτου, πλέον οὐκ ἀνεχόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν ποιήσομεν τὴν λέγουσαν, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ.

ΚΑΘ. Ἡμεῖς αἱρετικοὶ οὐκ ἐσμὲν ἀλλ' ὀρθόδοξοι Χριστοῦ χάριτι, ὡς παρὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πεφωτισμένοι, καὶ τὰς ἐκείνου διδασκαλίας καὶ παραδόσεις κατέχοντες.

synodum repudiate, et tanquam hæretici hæc dogmata obtrudite; aut si vultis Patrum illorum filii esse, ne diversam ab illorum scriptis sententiam consectemini. » Audin' quid magnus Athanasius dixerit? Sed et cætera attexamus : « Si consubstantiale, inquit, Verbum Patri est, juxta Nicænorum confessionem, ipse quoque Pater corpori ex terra facto consubstantialis erit. Cur ergo jam Arianos vituperatis, qui Filium creaturam dicunt, quum ipsi Patrem rebus creatis consubstantialem affirmetis; et ad aliam impietatem transeuntes dicatis, in carnem, ossa, capillos, nervos, et in totum corpus Verbum esse conversum, et propriam commutasse naturam? Superest enim ut aperte dicatis ipsum ex terra factum fuisse : ex terra enim ossium totiusque corporis natura est. Quænam igitur hæc tanta dementia, ut vobiscum ipsi pugnetis? Dum enim dicitis Verbum corpori esse consubstantiale, alterum cum altero significatis : cum vero in carnem mutatum esse affirmatis, ipsi Verbo mutationem affingitis. Ecquis vos ultra ferat hæc vel oretenus deblaterantes? Hæresim quippe omnem impietate superastis. Si enim Verbum est corpori consubstantiale, superflua fuerit Mariæ mentio et ministerium, cum corpus ante Mariam ab æterno esse posait, ut est ipsum Verbum; si certe, ut vos dicitis, consubstantiale corpori est. Curnam igitur opus fuit Verbum cœlo descendere, ut illud quod sibi erat consubstantiale indueret? » Rursusque inferius : « Etenim corpus divinitati non est consubstantiale, sed ex Maria genitum; ipsum autem Verbum nequaquam in ossa et carnem conversum est, sed in carne exstitit. » Et paulo post : « Multi errant, dum creaturam exæquant Creatori. » Cur vero opus est testimonia cuncta recensere, et sermonem ad satietatem protrahere? Profecto ex multis magni Athanasii scriptis cognoscere licet, duas ipsum naturas docere, et eos, qui unam dicunt Christi naturam, vehementer objurgare. Sanctus ergo Cyrillus, qui sanctorum sententiis præcipueque beati Athanasii, obtemperandum valde asseverat, ab iisdemque declinare vetat, sicuti superius demonstratum est, num his contraria unquam sensisset? Apage talem suspicionem. Necesse est igitur, te hanc ambiguam veluti beati Cyrilli dictionem ad rectum sensum conferre, eamque ad normam cæterorum sanctorum interpretari qui duas naturas manifesto fatentur Servatoris nostri Jesu Christi : quæ res et in priore colloquio, et nunc iterum, et aliis etiam multis ejusdem sancti Cyrilli lucubrationibus palam facta est, ut sæpe jam diximus. Quod si tu adhuc repugnas, nos quidem disceptare ulterius hac super re non patimur : sed apostolico monito obsequemur dicenti : Hæreticum hominem post unam et alteram admonitionem devita.

GEN. Nos haud sumus hæretici, sed orthodoxi per Christi gratiam, utpote a sancto Gregorio illuminati, cujus doctrinas traditionesque retinemus.

THEOR. Si traditiones ejus, ut dicis, custodiretis, nequaquam Patribus adversaremini. Prorsus enim nuper audisti prolatum a nobis magni Athanasii testimonium, inferos eos appellantis, qui Verbum et carnem dicunt unam naturam : eumdemque Patrem mox dicentem, quamlibet hæresim impietate vos superavisse. Neque vero te pudeat convinci a nobis, quorum mundana fortuna et litteratura nulla est, sed illum cogita vatem Balaamum, qui se vel ab asina corrigi passus est.

His disputatis, ait Generali Atmanus : Ego arcana fari nescio; unum hoc scio, te imperatori scripsisse, et verbis etiam significavisse per hunc sodalem meum philosophum qui mecum adest. Propterea ceu ad confectum negotium veni, non ad disceptationem. Rogo igitur, num ea quæ imperatori significasti, rata habeas? sin minus, aperte id dicas, ut revertamur. Hæc audientes verba illi episcopi, qui jam antea offensi erant Generali, tumultuari cœperunt, invicemque, ut proximi erant, dicere : En vera reapse sunt quæ antea audivimus. Brevi igitur lapso tempore, et jam decrescente tumultu, manum intendens silentiumque indicens Generalis, ait nobis : Hodie quidem satis verborum effluxit; recedite jam ad requiem : rursus enim vos audiemus. Nos ergo recessimus.

Exin novem dies decurrerunt, quin aliquid nobis Generalis significaret, qui ob ægritudinem animi prorsus publico abstinebat. Sciens vero Atmanus quod ob proditum secretum ille mœreret, et quod homini maxime, qui id patefecerat, offensus esset, convento Generali ait : Puto sanctitatem tuam mihi irasci, sed immerito : quod enim tu arbitraris arcanum, id per universam Romaniam trita fabula est. Scripsit enim hoc sodalis meus in disputatione, quæ lecta fuit coram synodo atque in palatio, ejusque exemplaria plus centum sunt descripta, ita ut universa Romania res innotuerit. Sine causa igitur mihi irasceris, cum mihi potius expostulare tecum liceat, quod me gentilem tuum et in fide sodalem rem celaveris quam peregrino homini revelabas. Et quidem si uni mihi confisus fuisses, incolume arcanum esset, neque ut nunc in vulgus disseminatum.

Novem igitur præteritis diebus, misit ad nos Generalis episcopum Gregorium consobrinum suum, cognomento parvum, itemque episcopum Isaacum et doctorem Stephanum, qui mihi (Theoriano) privato in colloquio, præsentibus etiam Atmano et presbytero Michaele, dixerunt : Significat tibi dominus noster, se tibi ut honesto viro et christiano secretum concredidisse tanquam Deo : te autem sibi promisisse nemini præterquam imperatori dicturum. Nunc te fidem arcani fregisse palam est;

A ΘΕΩΡ. Εἰ τὰς ἐκείνου παραδόσεις, ὡς φῆς, ἐφυλάττετε, ἐναντίοι τοῖς Πατράσιν οὐκ ἂν ἦτε. Ἀκήκοας πάντως τὴν ἔναγχος παρ' ἡμῶν παραδειχθεῖσαν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, πῶς ᾅδην ὠνόμασε τοὺς λέγοντας τὸν Λόγον καὶ τὴν σάρκα μίαν φύσιν· καὶ πῶς φησι παρακατιών· « Πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε. » Καὶ μὴ αἰσχυνθῇς ὑφ' ἡμῶν ἐλεγχόμενος, τῶν κατὰ τὸν βίον καὶ τὸν λόγον οὐδὲν ὄντων, ἀλλ' ἐνθυμήθητι τὸν μάντιν ἐκεῖνον τὸν παλαιὸν Βαλαάμ, ὃς καὶ τῆς ὄνου τὸν ἔλεγχον ἀσπασίως ἐδέξατο.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ὁ Ἀτμάνος εἶπε πρὸς τὸν Καθολικόν. Ἐγὼ κεκρυμμένα λέγειν οὐκ οἶδα· ἓν οἶδα, ὅτι ἔγραψας πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἀγράφως ἐμήνυσας πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ συντρόφου μου τοῦ φιλοσόφου
B ὃν οἶδας. Καὶ διὰ τοῦτο ἦλθον νῦν εἰς πρᾶγμα ἕτοιμον, οὐκ εἰς διαλέξεις. Ἐρωτῶ οὖν σε εἰ θέλεις ποιῆσαι ἃ ἐμήνυσας τῷ βασιλεῖ· εἰ δὲ μή, εἰπὲ ἡμῖν φανερῶς ἵνα ὑποστρέψωμεν. Τούτων κατήκοοι τῶν ῥημάτων γεγονότες οἱ προσκανδαλισθέντες ἀρχιερεῖς κατὰ τοῦ Καθολικοῦ, ἤρξαντο θορυβεῖσθαι καὶ λέγειν ἕκαστος πρὸς τὸν ἔγγιστα αὐτοῦ· Ὄντως ἀληθῆ εἰσιν ἃ ἀκηκόαμεν. Ὀλίγης οὖν ὥρας διαγενομένης, καὶ θορύβου μικροῦ γενομένου, κατασείσας τῇ χειρὶ, καὶ σιγᾷν παρακελευσάμενος ὁ Καθολικὸς εἶπε πρὸς ἡμᾶς· Σήμερον πολλὰ διελέχθημεν· ὑπάγετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύθητε, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἀκουσόμεθα ὑμῶν. Ἀπήλθομεν τοιγαροῦν.

Ἔκτοτε δὲ παρῆλθον ἡμέραι ἐννέα καὶ οὐδὲν
C ἐμήνυσεν ἡμῖν ὁ Καθολικὸς, λυπούμενος δὲ οὐδ' ὅλως προῄει. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀτμάνος ὅτι διὰ τὸ φανερωθῆναι τὸ μυστήριον λυπεῖται, καὶ ὅτι κατ' αὐτοῦ μᾶλλον λυπεῖται τοῦ φανερώσαντος, ἀνῆλθε πρὸς τὸν Καθολικὸν καί φησι πρὸς αὐτόν· Ὑπολαμβάνω ὅτι κατ' ἐμοῦ λυπεῖται ἡ ἁγιωσύνη σου, ἀλλ' οὐκ ἔστι δίκαιον· ὃ γὰρ σὺ μυστήριον ἔχειν ὑπολαμβάνεις, πᾶσα ἡ Ῥωμανία κωμῳδίαν ἔχει. Ἔγραφε γὰρ τοῦτο ὁ σύντροφός μου ἐν τῇ διαλέξει, ἥτις ἀνεγνώσθη ἐπὶ συνόδου καὶ ἐπὶ παλατίου, καὶ μετεγράφη ἐν ἀντιγράφοις ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν, καὶ γνωστὸν ἐγένετο ἐφ' ὅλῃ τῇ Ῥωμανίᾳ. Οὐκ εὐλόγως οὖν λυπῇ κατ' ἐμοῦ· ἐγὼ μᾶλλον ὀφείλω δικαίως λυπεῖσθαι κατὰ σοῦ ὅτι ἀπέκρυψας τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμοπίστου σου, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὸ
D ἀλλογενεῖ ἀνδρί. Εἰ γὰρ ἐμοὶ μόνῳ ἐθάῤῥησας, ἦν ἂν ἔτι μυστήριον, καὶ οὐκ ἂν διεγνώσθη πᾶσιν ὡς νῦν.

Παρελθουσῶν οὖν τῶν ἐννέα ἡμερῶν, ἀπέστειλε πρὸς ἡμᾶς τὸν ἐπίσκοπον Γρηγόριον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τὸν Μικρὸν (18), καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἰσαὰκ καὶ τὸν διδάσκαλον Στέφανον, οἵτινες εἶπον πρός με (19) κατ' ἰδίαν, παρόντων καὶ τοῦ Ἀτμάνου καὶ τοῦ παπᾶ Μιχαήλ· Ὁ δεσπότης ἡμῶν μηνύει σοι ὅτι ἐγὼ ἐνεπιστεύθην σοι, ὡς καλῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὡς Χριστιανῷ, μυστήριον ὡς ἐπὶ Θεοῦ· καὶ σὺ ὑπεσχέθης μοι μηδενὶ εἰπεῖν ἢ μόνῳ τῷ βασιλεῖ· καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ

(18) Armeniace *degha*. Hic autem Nersetì in patriarchatu successit.

(19) Hinc aperte cognoscimus, scriptorem hujus quoque secundæ disputationis Theorianum.

οὐκ ἐποίησας καλῶς· καὶ νῦν ἐσκανδαλίσθησαν οἱ Ἀρμένιοι πρὸς ἐμὲ, καὶ εἰσὶ τεταραγμένοι· καὶ διὰ τοῦτο ὑπέμεινε παντελῶς ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑνώσεως. Ὁ δὲ Θεωριανὸς εἶπε πρὸς αὐτούς· Γινώσκω ὅτι γραφὴν ἀπέστειλεν ὁ Καθολικὸς δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ἐσφραγισμένην, ἣν καὶ ἀνέγνω μοι κατὰ μόνας· γινώσκω ὅτι καὶ ἀγράφως ἐμήνυσε δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἑνώσεως· ὁμολογῶ ὅτι καὶ παρήγγειλέ μοι μηδενὶ εἰπεῖν τὴν γραφὴν ἀλλ' ἢ τῷ βασιλεῖ, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰπεῖν αὐτῷ μυστικῶς· καὶ ὡς ὑπεσχέθην, οὕτω καὶ πεποίηκα, καὶ ἐφύλαξα τὴν παραγγελίαν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν μέλλω λέγειν. Ἔδωκα τῷ βασιλεῖ τὴν γραφὴν ἐσφραγισμένην· εἶπον τὰ ῥήματα μυστικῶς, μόνου τοῦ λογοθέτου παρισταμένου. Ἔκτοτε ἐξουσίαν οὐκ εἶχον περιορίσαι τὸν βασιλέα, καὶ κωλῦσαι αὐτὸν βουλόμενον ἐξειπεῖν αὐτὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ τῇ συγκλήτῳ καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ. Εἰ δ' ἴσως ἀπορεῖ ὁ Καθολικὸς πῶς οὐκ ἐφύλαξε τὸ μυστήριον ὁ βασιλεὺς, γινώσκετε ὅτι πάντες σχεδὸν πλὴν τοῦ βασιλέως ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Καθολικὸς ἄνθρωπος ὀρθὸς, καὶ οὐδέποτε παραδέξεται τὴν ἕνωσιν· διαστρέφει γὰρ τὰς θείας Γραφὰς καὶ παρερμηνεύει εἰς τὸ οἰκεῖον βούλημα, καὶ ῥήμασιν μὲν ἕπεσθαι τοῖς ἁγίοις ὁμολογεῖ, ἔργῳ δὲ τούτοις ἀντίκειται. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς ταῦτα λέγουσιν ἀντέλεγε πάντη, διὰ τὴν τιμὴν γοῦν τοῦ Καθολικοῦ, τὰ γράμματα. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν νῦν πλατεῖ στόματι λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι πάντες σχεδὸν ὑπὲρ τοῦ Καθολικοῦ· ὑπογράψαντες οὖν οἱ ῥηθέντες ἐξεῖπον ταῦτα. Ὁ δὲ θυμῷ τὸ πλέον ἀφεὶς, ἐξέβαλε τὸν Θεωριανὸν τῷ τέως τῆς αἰτιάσεως· καὶ τῇ ἑξῆς μετεκαλέσατο ἡμᾶς πρὸς τὴν σύνοδον, καί φησι πρὸς ἡμᾶς· Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων καὶ τότε καὶ νῦν ἱκανῶς διελέχθημεν· ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ βασιλέως γραφὴ καὶ περὶ ἄλλων κεφαλαίων λέγει ἡμᾶς διαλεχθῆναι, εἰ κελεύετε εἰπεῖν, ἡδέως ὑμῶν ἀκουσόμεθα.

ΘΕΩΡ. Ἐμάθομεν [ὅτι] ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις οἶνον προσάγουσιν οἱ Ἀρμένιοι, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες· βουλόμεθα μαθεῖν πόθεν τοῦτο παρέλαβον.

ΚΑΘ. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ πέμπτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου οὕτω φησίν· « Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν, ἀλλ' οἶνον, ἀναστάς; Ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν· ἐπεὶ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὸ μυστήριον παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο. » Ὁρᾷς ὅτι πονηρὰν αἵρεσιν ὀνομάζει τὸ κεχρῆσθαι ὕδατι ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις; Καὶ πάλιν· « Ἐκ τοῦ γεννήματος, φησὶ, τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ, γεννᾷ. » Τί τούτου ζητεῖς φανερώτερον; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ πέμπτῃ ὁμιλίᾳ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, *Ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ*, οὕτω φησίν· « Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχεν αὗται προῆλθον αἱ πηγαὶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία συνίσταται· καὶ ἴσασιν οἱ μυσταγωγούμενοι, δι' ὕδατος ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος καὶ σαρκὸς τρεφόμεθα, ἀρχὴν λαμβάνει τὰ

A quod factum ipse vituperat : ecce enim Armenii, ait, mihi offensi sunt, et turbas cient. Quamobrem unionis negotium plane refriguit. Ad hæc Theorianus ait : Memini a Generali mihi traditas ad imperatorem litteras obsignatas, quas mihi privatim prælegerat : memini, verbis quoque significasse imperatori de unione per me : fateor mihi præceptum a Generali fuisse, ut nemini quidquam nisi imperatori de his litteris dicerem, et ut verba ipsius secreto ad imperatorem referrem. Ego vero ut spoponderam ita egi, et promissum feci. Quod ut demonstrem, rei gestæ seriem expromam. Litteras imperatori obsignatas tradidi : commissa meæ fidei verba secreto conclavi dixi, uno astante logotheta. Deinceps vero circumscribendi imperatorem B facultas mihi non fuit, atque impediendi volentem id dicere Ecclesiæ, senatui concilioque suo. Quod si forte Generalis ægre sibi persuadet, quomodo arcanum imperator non conservaverit, velim hoc sciatis, cunctos fere apud nos, excepto imperatore, orthodoxiam Generalis negavisse, neque eum ad unionem accessurum existimasse : pervertit enim, aiebant, divinas Litteras, falsaque interpretatione ad suum libitum trahit : et oretenus quidem sanctos Patres sectari dictitat, re autem vera his adversatur. Quibus imperator criminatoribus litteras Generalis palam opposuit. Hinc ergo patet cur nunc cuncti fere Romani pro Generali tam aperte loquantur. Atque hanc Theoriani narrationem cæteri C socii testimonio suo firmaverunt. Quare Generalis multum de ira remittens, hac tum absolvit criminatione Theorianum. Subsequente autem die nobis ad synodum vocatis ait : De duabus quidem in Christo naturis et olim et nunc dictum satis est : quoniam vero imperatoris epistola, ut de aliis quoque capitulis disputemus monet, si quid vobis dicere placet, libenter audiemus.

THEOR. Relatum nobis est, Armenios in divinis mysteriis vinum offerre, aqua non admista. Scire avemus, unde id traditum acceperint.

GEN. Divus Chrysostomus octogesima quinta in Matthæi Evangelium homilia sic ait : « Cur a convivio surgens haud aquam sed vinum bibit? Nimirum ut pravam aliam hæresim funditus deleret. D Quoniam enim sunt nonnulli qui aqua in mysteriis utuntur, demonstravit in antecessum Dominus, se et cum mysterium hoc institueret, et cum exsurgens, seposito mysterio, communem mensam exhiberet, vino fuisse usum. » Viden' ut divus pravam hæresim appellat, aquæ in divinis mysteriis usum? Rursusque : « Ex genimine, ait, vitis; vitis autem non aquam, sed vinum gignit. » Quid adhuc clarius postulas? Sed enim homilia quoque octogesima quinta in Joannis Evangelium, super dicto illo, *Exivit sanguis et aqua*, sic ait : « Non frustra neque casu aliquo fontes hi prodierunt, sed quia ex his ambobus consurgit Ecclesia. Sciunt initiati, ex aqua regenerati, sanguine et carne alimur; hoc est mysteriorum initium, ut cum ad verendum illum

calicem accedes, tanquam ex ipso latere hausturus accedas. » Hunc itaque ducem atque magistrum habentes Armenii, aquam in divinis mysteriis, quod vos facitis, non admiscent; vitis enim vinum non aquam gignit; quid hoc manifestius esse potest? Rursusque: « Ex aqua regenerati, sanguine et carne nutriti. » Viden' ut manifeste aquam baptismo attribuit, sanguinem divinæ communioni?

THEOR. Ain vero, Ecclesia divini baptismi mysterium in Jordanene accepit, an in cruce?

GEN. Quem Christus baptismum in Jordane suscepit, is imperfectus erat: etenim a Præcursore baptizatus est. In sermone autem cujus initium: « Iterum Jesus meus » ait Gregorius Theologus: « Baptizavit etiam Joannes, jam non Judaice, non enim in aqua tantummodo, verum etiam ad pœnitentiam: nondum tamen totus erat spiritalis baptismus, quia formulæ non adjiciebat in spiritu. »

THEOR. Hoc a te dici miror. Nonne enim sanctus Spiritus in columbæ specie supervenerat? Nonne cœlitus vocem miserat Pater? Nonne qui baptizabatur Filius erat? Ubi Pater, Filius, et Spiritus sanctus, sanctæ Trinitatis apprime genuina ostensio, ibine baptismus imperfectus erat? Quandonam ais Christi baptismum evasisse perfectum?

GEN. In passione scilicet, cum exivit sanguis et aqua: tum enim Adami crimen abluit. Quamobrem et in Calvario mortem per crucem pertulit, ut divinus sanguis decurrens Adami culpam lavaret. Ait enim magnus Basilius in commentariis ad Isaiam: « Fama hujusmodi per traditionem non scriptam in Ecclesia mansit, primam terrarum Judæam Adamo habitaculum præstitisse, postquam ille paradiso ejectus fuerat, et in hac collocatus, ad bonorum quæ amiserat solatium. Eadem igitur et mortuum prima excepit hominem Adamum, qui peccati pœnam morte persolvit. »

THEOR. Qui ait Domini baptismum in Jordane fuisse imperfectum, is mihi valde audax videtur et ab Ecclesiæ sententia alienus. Etenim divus Chrysostomus in secunda ad capitulum Matthæi primum homilia ait: « Namque hoc lavacrum partim vetus quid, partim novum continebat: siquidem baptizari a propheta, vetustatem præ se ferebat; Spiritus autem adventus, novitatem ostendebat. Ac veluti aliquis inter duas medius distantes res collocatus, ambabus utrinque extensis manibus illas capiens connectit, ita Jesus vetus Testamentum novo, divinam naturam humanæ, sua nostris annexuit. Præterea quos Theologus Gregorius composuit de baptismo sermones duos, Luminum (20) tempore non Passionis legere Ecclesia solet: « Rursus Jesus, et rursus mysterium. » Et paulo post:

A μυστήρια, ἵνα, ὅταν προσίῃς τῷ φρικτῷ ποτηρίῳ, ὡς ἀπ' αὐτῆς πίνων τῆς πλευρᾶς, οὕτω προσίῃς. » Τοῦτον ἔχοντες οἱ Ἀρμένιοι ποδηγὸν καὶ διδάσκαλον, ὕδωρ ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις, ὡς ὑμεῖς, οὐ μιγνύουσιν· ἄμπελος γὰρ οἶνον, οὐχ ὕδωρ, γεννᾷ· τί τούτου ζητεῖς ἐναργέστερον; Καὶ πάλιν « Δι' ὕδατος ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος δὲ καὶ τρεφόμενοι. » Ὁρᾷς πῶς διέστειλε φανερῶς τὸ ὕδωρ εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ αἷμα δὲ εἰς τὴν θείαν μετάληψιν;

ΘΕΩΡ. Καὶ πότε παρέλαβεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ θείου βαπτίσματος τὸ μυστήριον, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἢ ἐν τῷ σταυρῷ;

ΚΑΘ. Τὸ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ, ἀτελὲς ἦν· ὑπὸ γὰρ τοῦ Προδρόμου ἐβαπτίσθη· λέγει γοῦν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ, B Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός· « Ἐβάπτισε καὶ Ἰωάννης, οὐκέτι μὲν Ἰουδαϊκῶς· οὐ γὰρ ἐν ὕδατι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς μετάνοιαν· οὔπω δὲ ὅλον πνευματικόν, οὐ γὰρ προστίθησι τὸ ἐν τῷ πνεύματι. »

ΘΕΩΡ. Θαυμάζω πῶς τοῦτο λέγεις· οὐ κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς; Οὐκ ἐφώνησεν ἄνωθεν ὁ Πατήρ; Οὐκ ἦν ὁ βαπτιζόμενος ὁ Υἱός; Ὅπου ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τῆς ἁγίας Τριάδος ἡ ἀκραιφνεστάτη φανέρωσις, οὐκ ἦν τὸ βάπτισμα τέλειον; Πότε οὖν λέγεις τελειωθῆναι τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ;

ΚΑΘ. Ἐν τῷ πάθει, ὅτε ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· C τότε γὰρ τῆς παραβάσεως τὸν Ἀδὰμ ἀπέλουσε· διὸ καὶ ἐν τόπῳ κρανίου τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον κατεδέξατο, ἵνα τοῦ θείου αἵματος παραῤῥεύσαντος τὸν Ἀδὰμ ἀποπλύνῃ τοῦ παραπτώματος· λέγει γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ· « Λόγος ἐστὶ τοιόσδε κατὰ τὴν ἄγραφον μνήμην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διασωζόμενος, ὡς ἄρα πρώτη Ἰουδαία ἄνθρωπον εἶχε οἰκητήριον τὸν Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου, ἐν ταύτῃ καθιδρυθέντα εἰς παραμυθίαν ὧν ἐστερήθη· πρώτη οὖν καὶ νεκρὸν ἐδέξατο ἄνθρωπον ἐκεῖ τὸν Ἀδὰμ τὴν καταδίκην πληρώσαντα. »

ΘΕΩΡ. Τὸ λέγειν ὅτι τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου τὸ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἀτελὲς ἦν, σφόδρα μοι δοκεῖ τολμηρὸν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον· φησὶ γὰρ ὁ D θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον πρώτου· « Καὶ γὰρ τὸ λουτρὸν τοιοῦτον, εἶχε γάρ τι τοῦ παλαιοῦ, εἶχέ τι καὶ τοῦ νέου· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ προφήτου βαπτισθῆναι, τὸ παλαιὸν ἐδείκνυε· τὸ δὲ Πνεῦμα κατελθεῖν, τὸ νέον ὑπέγραφε. Καὶ καθάπερ τις ἐν μεταιχμίῳ στὰς δύο τινῶν ἀλλήλων διεστηκότων, ἀμφοτέρας ἁπλώσας τὰς χεῖρας, ἑκατέρωθεν λαβὼν, συνάψειεν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε, τὴν Παλαιὰν τῇ Καινῇ συνάπτων, τὴν θείαν φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὴν αὐτοῦ τοῖς ἡμετέροις. » Ἀλλὰ καὶ οὓς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος δύο λόγους συνέθετο περὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν τῷ καιρῷ τῶν Φώτων ἡ Ἐκκλησία παρέλαβεν, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ

(20) Nempe die solemni catechumenorum baptismatis, quam illuminationem Græci vocant.

A τοῦ Πάθους ἀναγινώσκεσθαι· «Πάλιν Ἰησοῦς, καὶ πάλιν μυστήριον.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἡ γὰρ ἁγία ἡμέρα τῶν Φώτων εἰς ἣν ἀφίγμεθα καὶ ἣν ἑορτάζειν ἠξιώθημεν σήμερον, ἀρχὴν μὲν τὸ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει. Καὶ πάλιν· Καιρὸς ἀναγεννήσεως, γεννηθῶμεν ἄνωθεν.» Ἆρα ἡ ἀναγέννησις αὕτη ἀτελὴς κατὰ σέ; Καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦτό φησι· «Βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν πνεύματι· τοῦτο ἡ τελειότης· «Καὶ πῶς οὐ Θεός;» Πῶς οὖν λέγεις ὅτι οὐκ ἦν τέλειον τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα;

ΚΑΘ. Οὐ λέγει, Βαπτίζεται Ἰησοῦς, ἀλλὰ, Βαπτίζει· καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι οὐ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα λέγει, ὃ ἐκεῖνος ἐβαπτίσατο, ἀλλ' ὃ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐβάπτιζεν, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής, *Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν.*

ΘΕΩΡ. Ἀνάγνωθι μικρόν τι πρὸς, καὶ εὑρήσεις ὀλίγον προελθὼν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν· γράφει γὰρ ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι ὁ Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης· καίτοι γε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

ΚΑΘ. Καὶ τί ἐκ τούτου, ἐὰν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐβάπτιζεν ὡς νῦν δι' ἡμῶν;

ΘΕΩΡ. Καὶ πῶς ἐβάπτιζον μήπω βαπτισθέντες; Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν τὰ θεῖα Λόγια λέγουσι βαπτισθῆναι τοὺς ἀποστόλους· φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι· *Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου· ὅτι μὲν ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.*

ΚΑΘ. Ἔδει οὖν εἰπεῖν τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, Ἐβαπτίσθη καὶ Ἰησοῦς, οὐκ ἐβάπτισεν.

ΘΕΩΡ. Ἐβάπτισεν ὤφειλεν εἰπεῖν, τουτέστι τὸν Ἀδὰμ καὶ ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἐδεῖτο καθαρσίων.

ΚΑΘ. Ὑμεῖς δὲ πόθεν τοῦτο παρελάβετε, τὸ καὶ ὕδωρ τιθέναι;

ΘΕΩΡ. Πρῶτον εἴπομεν δι' ἣν αἰτίαν ὁ Χρυσόστομος εἴρηκεν, ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν. Ἦσάν τινες οἱ τὸν οἶνον ἔλεγον εἶναι τοῦ διαβόλου ἔργον καὶ δημιούργημα· διὸ καὶ παραίτιον τοῦτον πολλῶν ἀτοπημάτων εἶναι· καὶ τὸν Χριστὸν ἔλεγον οἶνον μὴ πιεῖν, τὸν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ γεωργούμενον, ἀλλ' ὃν ἐκεῖνος νέον ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ ὕδατος. Οὗτοι ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις ὕδατι μόνῳ ἐκέχρηντο· διὸ καὶ ὑδροπαραστάται ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ὠνομάσθησαν. Ταύτην τὴν πονηρὰν αἵρεσιν ἀνατρέψαι βουλόμενος ὁ θεῖος Χρυσόστομος, φησὶν ἃ ἀνωτέρω εἴπομεν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τίς χρεία τοῦ εἰπεῖν· Καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο; Παρεισάγει γοῦν τὸν Κύριον μὴ βδελυξάμενον τὸν οἶνον. Νῦν οὖν δείξομεν πόθεν ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε μετὰ οἴνου καὶ

[12] Joan. III, 22. [13] Act. I, 4, 3.

« Etenim sancta Luminum dies, quam hodie Deo favente solemnem agimus, a Christi mei baptismo originem duxit. » Rursusque : « Tempus regenerationis, gignamur cœlitus. » Hæccine tibi regeneratio imperfecta videtur ? Denique sub orationis finem hæc ait : « Baptizat Jesus, sed in spiritu. Hæc demum perfectio est. Quidni Deus ? » Quomodo igitur baptismum Christi imperfectum fuisse contendis ?

GEN. Non ait Gregorius, baptizatur Christus, sed baptizat. Atque hinc constat, non de baptismo verba fieri, quo ipse fuit baptizatus, sed de illo quo
B Christus alios baptizabat, ut ait Evangelista : *Post hæc venit Jesus cum discipulis suis in Judææ regionem, ibique cum ipsis diversans baptizat* [12].

THEOR. Tu vero lege paulo inferius, moxque comperies Jesum haud baptizasse. Scribitur enim audisse Pharisæos quod Christus multos discipulos sibi conciliaret, et quod Joannes baptizaret. Cæteroquin ipse Jesus haud baptizabat, sed discipuli ejus.

GEN. Quid vero, si per discipulos suos baptizabat, ut nunc per nos?

THEOR. At quomodo ii baptizarent, nondum ipsi baptizati? Etenim post Christi resurrectionem aiunt divinæ Litteræ baptizatos fuisse apostolos.
C Ait enim in Actibus Lucas : *Præcepit eis abs Hierosolymis ne discederent, sed exspectarent Patris promissionem quam ex me audistis : etenim Joannes quidem aqua baptizavit, vos autem Spiritu sancto haud multis abhinc diebus baptizabimini* [13].

GEN. Oportuit igitur a theologo Gregorio dici : Baptizatus est Jesus, non baptizavit.

THEOR. Imo baptizavit dici oportuit, id est Adamum et nos. Ipse enim purgatione non indigebat.

GEN. Age dic mihi : Undenam vos consuetudinem admiscendi aquam didicistis?

THEOR. In primis causam dicam quamobrem Chrysostomus ait, pravam aliam hæresim funditus delens. Nonnulli erant, qui vinum opus creaturam-
D que diaboli esse affirmabant; ideoque et multis absurditatibus a vino ansam præberi. Christum autem aiebant vinum non bibisse, quod est opus Satanæ, sed novum quod ipse ex aqua creaverat. Hi homines divinis mysteriis aquam tantummodo exhibebant : quare aquarii a sanctis Patribus appellati fuerunt. Hanc pravam hæresim divus Chrysostomus ut everteret, verba dixit quæ superius scripsimus. Nisi enim id ei propositum fuisset, quid opus erat dicere : Et surgens post peracta mysteria, communi mensa apposita, vinum bibit? Nobis igitur Christum sistit Chrysostomus a vino non abhorrentem. Nunc jam demonstremus, unde

Ecclesia morem acceperit vino et aqua divinum mysterium peragendi. Frater Domini Jacobus in composita a se liturgia sic ait : « Similiter postquam cœnavit, accipiens calicem, vinumque cum aqua miscens, elevatis in cœlum oculis, tibique Deo et Patri ostendens, gratias agens, benedicens, sanctificans, Spiritu sancto implens, tradidit sanctis beatisque suis discipulis et apostolis dicens : *Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus, Novi Testamenti*. Et reliqua.

GEN. Undenam constat, liturgiam hanc fratrem Domini Jacobum habere auctorem? Certe in apostolicorum canonum calce catalogus scribitur librorum, quorum usus in Ecclesia est, neque tamen hujus liturgiæ fit ibi mentio, sed unius tantummodo sancti Jacobi epistolæ.

THEOR. Hanc liturgiam œcumenica synodus, quæ sexta dicitur, ratam habuit.

GEN. Ego vero hanc synodum ad hunc usque diem non admisi. Aveo tamen intelligere quidnam hac super re synodus narret.

THEOR. Constantinopolitana in Trullo regii palatii congregata synodus sub Justiniano piissimo imperatore, quæ sexta dicitur propterea quod sextæ synodi complementum est, canones de Ecclesiæ disciplina edidit. Hæc igitur catholica sancta synodus in 32 canone ait : « Ad notitiam nostram perlatum est, in Armenia vinum tantummodo in sacra mensa exhiberi, aqua non admista, ab iis qui incruentum sacrificium peragunt, prætextui habentibus Joannem Chrysostomum, qui in interpretatione Evangelii secundum Matthæum ait : Cur aquam consurgens non bibit sed vinum? ut aliam scilicet pravam hæresim funditus everteret. Nam quia sunt nonnulli qui aqua mysteria peragunt, demonstravit Jesus, se et cum mysteria traderet, et cum absque mysteriis communem mensam iniret, vino uti, ex vitis, inquit, genimine; vitis autem vinum non aquam gignit. » Atque hoc dicto putant Armenii damnari a sancto doctore aquæ admistionem in sacro altari. Ne diutius itaque veræ rei inscitia laborent, sancti Patris sententiam orthodoxo sensu explicamus. Cum enim prava aquariorum hæresis jamdiu exstaret, qui pro vino aquam tantummodo in suis sacrificiis adhibebant, vir divus ob refutandam hujusce hæreseos doctrinam, demonstrandumque eos imo ab apostolica traditione aberrare, prædicta verba protulit. Etenim suam quoque ecclesiam, in qua ipse pastoralem gradum tenebat, aquam vino admiscere docuit, cum incruentum fieri sacrificium opus foret : causa addita, quod e latere Liberatoris Servatorisque nostri Christi Dei sanguinis aquæque mistura manaverit. Quin adeo per universam Ecclesiam, in qua spiritalia Patrum luminaria effulserunt, divinus hic ordo constanter servatur : nam et Jacobus frater Domini, et magnus Basilius, qui mysticas liturgias scripto consignaverunt, sic omnino sacrum calicem in divino mysterio aqua et vino miscere docuerunt.

A ὕδατος τὴν θείαν μυσταγωγίαν τελεῖν. Ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συντεθείσῃ θείᾳ λειτουργίᾳ οὕτω φησίν· « Ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν ποτήριον καὶ κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, πλήσας Πνεύματος ἁγίου, μετέδωκε τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπών· *Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης*· καὶ τὰ ἑξῆς. »

ΚΑΘ. Πόθεν δῆλον ὅτι τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου ἐστὶν ἡ λειτουργία αὕτη; Καὶ μὴν ἐν τῷ τέλει τῶν κανόνων τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀπαρίθμησίς ἐστι τῶν βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μνεία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, ἀλλὰ μόνον μιᾶς ἐπι-
B στολῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

ΘΕΩΡ. Ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς τῆς λεγομένης ἕκτης.

ΚΑΘ. Ἐγὼ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον οὐ παρεδεξάμην· βούλομαι ὅμως ἀκοῦσαι τί περὶ τούτου διαγορεύει.

ΘΕΩΡ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συστᾶσα σύνοδος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, ἥτις ἕκτη λέγεται καὶ αὐτὴ διὰ τὸ ἀναπληρῶσαι τὸ τῆς ἕκτης ὑστέρημα, κανόνας ἐξέθετο εἰς κατάστασιν ἐκκλησιαστικήν. Αὕτη οὖν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία σύνοδος ἐν κανόνι τριακοστῷ δευτέρῳ φησίν· « Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ οἶνον
C μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν τελοῦντες, προστιθέμενοι τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην φάσκοντα διὰ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἑρμηνείας ταῦτα· Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστάς, ἀλλ' οἶνον; ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν. Ἐπειδὴ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο ἐκ τοῦ γεννήματος, φησὶ, τῆς ἀμπέλου, ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ, γεννᾷ. » Ἐκ τούτου τε τὸν διδάσκαλον οἴονται ἀνατρέπειν τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ προσαγωγήν. Ὡς ἂν οὖν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχοιντο τῇ ἀγνοίᾳ, τὴν τοῦ Πατρὸς διάνοιαν ὀρθοδό-
D ξως ἀποκαλύπτομεν. Τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν Ὑδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἳ ἀντὶ οἴνου τῷ ὕδατι μόνῳ ἐν τῇ αὐτῶν θυσίᾳ κέχρηνται, ἀνασκευάζων οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως τὴν παράνομον διδαχὴν, καὶ δεικνὺς ὡς ἐξεναντίας τῆς ἀποστολικῆς οἴονται παραδόσεως, τὸν εἰρημένον κατεσκεύασε λόγον· ἐπεὶ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἔνθα τὴν ποιμαντικὴν ἐνεχειρίσθη ἡγεμονίαν, ὕδωρ οἴνῳ μιγνύναι παρέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι δεήσειε, τὴν ἐκ τῆς τιμίας πλευρᾶς τοῦ Λυτρωτοῦ ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος κρᾶσιν παραδεικνύς. Καὶ κατὰ πᾶσαν δὲ Ἐκκλησίαν, ἔνθα οἱ πνευματικοὶ φωστῆρες ἐξέλαμψαν, ἡ θεόσδοτος αὕτη τάξις κρατεῖ· καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφό-

θεος, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἱερουργίαν παραδεδωκότες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου ἐκδεδώκασι. Καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες ἅγιοι Πατέρες οὕτω ῥητῶς ἐπεμνήσθησαν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου προσενεχθείη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος παρέδωκε, τουτέστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου. Εἴ τις οὖν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τάξιν ποιεῖ, καὶ ὕδωρ οἴνῳ μὴ μιγνὺς, οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω ὡς ἀτελῶς τὸ μυστήριον καταγγέλλων, καὶ καινίζων τὰ παραδιδόμενα. Ἰδοὺ καὶ αὕτη ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ (21) σύνοδος γινώσκει τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου, ἣν σὺ ἀγνοεῖς· δέδεξο οὖν τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων Πατέρων τὴν μαρτυρίαν· καὶ πλέον περὶ τῶν τοιούτων κεφαλαίων μὴ εἴπωμεν.

ΚΑΘ. Ἐγὼ πάντας τούτους ὡς ἕνα ἄνθρωπον ἔχω γράψαντα τὸ ἑαυτῷ παριστάμενον.

ΘΕΩΡ. Τοὺς τοποτηρητὰς τοῦ μακαρίου πάπα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων, καὶ τοσούτους ἁγίους Πατέρας, καὶ τὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν, πάντας τούτους ὡς ἕνα ἄνθρωπον ἔχεις; σὲ δὲ, ἕνα ὄντα, οἰκουμενικῆς συνόδου κρείττονά τε καὶ ἀσφαλέστερον;

ΚΑΘ. Εἶπόν σοι, οὐδένα τούτων δέχομαι.

ΘΕΩΡ. Ἐγὼ δύναμιν ἄλλην οὐκ ἔχω ἀλλ' ἢ τὰς διδασκαλίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τὰ συγγράμματα· θαύματα γὰρ ἐργάσασθαι ἁμαρτωλὸς ὢν οὐκ ἰσχύω, ἵνα θαύμασι καὶ σημείοις πείθω τοὺς ἀντιπίπτοντας· ἂν οὖν τοῖς λόγοις οὐ πείθῃ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν, μάτην πρὸς ὑμᾶς κεκοπίακα.

ΚΑΘ. Ἐάσωμεν τὸ περὶ τοῦ ὕδατος ζήτημα· οὐ γὰρ πρὸς τὴν πίστιν ἀντίκειται.

ΘΕΩΡ. Σφόδρα ἐστὶν ἀναγκαῖον· ἄνευ γὰρ αὐτοῦ τελεία (22) ἱερουργία οὐ γίνεται.

ΚΑΘ. Ἐὰν οὖν ἔχῃς ἄλλας χρήσεις, εἰς μέσον εἰσκομιζέσθωσαν.

ΘΕΩΡ. Τί μοι τὸ κέρδος ἐκ τοῦ πολλὰς παρεισάγειν χρήσεις, ἐπεὶ ταύτας οὐ παραδέχῃ; Ὅμως ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, τί περὶ τούτου ὁ Νύσσης Γρηγόριος φυσιολογῶν δογματίζει περικαλλέστατα. Ἐν γοῦν τῷ κατηχητικῷ λόγῳ οὗ ἡ ἀρχή, « Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος ἀναγκαῖος μέν ἐστι τοῖς προεστηκόσι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας, » φησίν (23)· « Ὥσπερ γὰρ οἱ δηλητήριον δι' ἐπιβουλῆς λαβόντες ἄλλῳ φαρμάκῳ τὴν φθοροποιὸν δύναμιν ἔσβεσαν (χρὴ δὲ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ὀλεθρίου καὶ τὸ ἀλεξιτήριον ἐντὸς τῶν ἀνθρωπίνων γενέσθαι σπλάγχνων, ὡς ἂν δι' ἐκείνων ἐφ' ἅπαν καταμερισθείη τὸ σῶμα ἡ τοῦ βοηθοῦντος δύναμις)· οὕτω τοῦ διαλύοντος τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπο-

A Tum sancti Patres Carthagine congregati sic diserte locuti sunt, nempe ut in sacrificio nihil præter corpus et sanguinem Domini offerretur, ut ipsemet Dominus tradidit, id est panis et vinum aqua admista. Si quis ergo episcopus aut presbyter, contra traditum ab apostolis ordinem egerit, id est si omissa aquæ cum vino mistione immaculatam hostiam obtulerit, deponatur; utpote qui imperfectum mysterium peragit, et novis rebus contra veterem traditionem studet. En hæc quoque magna et œcumenica synodus liturgiam Jacobi agnoscit, quam tu ignoras. Admitte igitur tot tantorumque sanctorum Patrum testimonium; neque jam diutius de hoc capitulo verba faciamus.

B GEN. Ego hos omnes, instar unius hominis habeo, qui suam privatam sententiam scripto protulerit.

THEOR. Ergone legatos beati Papæ veteris Romæ, patriarchas Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum, tot sanctos Patres, Justinianum imperatorem, omnes, inquam, hos instar unius hominis habes? temet vero, qui unus es, œcumenica synodo potiorem minusque errori obnoxium esse arbitraris?

GEN. Jam tibi dixi, horum nemini obsequor.

THEOR. Ego vero, aliis viribus non sum instructus, quam sanctorum Patrum doctrinis atque libris: miracula enim patrare, cum sim peccator, nequeo; ut prodigiis scilicet atque signis adversa- C rios expugnem. Nisi tu ergo sanctorum Patrum sermonibus acquiescis, ego frustra apud vos laboravi.

GEN. Omittamus hanc de aqua quæstionem, neque enim fides hic violatur.

THEOR. Imo res capitalis est, sine qua perfecta liturgia non evadit.

GEN. Affer igitur, si quas habes præterea, in medium auctoritates.

THEOR. Quid mihi jam prodest multas auctoritates coacervare, siquidem has non recipis? Nihilominus videamus, si placet, quid hac super Nyssenus Gregorius elegantissime, sumpto a naturalibus rebus exemplo, doceat. Is igitur in oratione catechetica, cujus initium: « Catechetica oratio D necessaria est illis qui religioso mysterio præsunt, » sic ait: « Sicuti enim qui venenum dolo alicujus sumpserunt, alio medicamento mortiferam vim exstinguunt (porro oportet sicut exitiale, ita etiam salutare medicamentum admitti intra viscera hominis, ut ex ipsis distribuatur in universum corpus salutaris vis); ita cum id gustaverimus quod

(21) Καταχρηστικῶς generalis dicitur hæc synodus Carthaginiensis.

(22) Intellige imperfectum sacrificium ad ritum quod attinet, non ad rei essentiam.

(23) Sequentem Nysseni tractatum ex vaticano Theoriani codice profero; nam Parisiacus textus a Morellio editus flagitiosissimis mendis scatet; ne quid dicam de invenustate quoque Latinæ interpretationis, quam æque funditus debui reformare. Cæteroquin ego textus editi errores vix semel aut iterum, speciminis causa, in scholiis meis appellabo. Desiderari vero aliquot apud nos commata nemo miretur; etenim ea Theorianus ut proposito inutilia detraxit.

A nostram dissolvit naturam, vicissim accidit ut opus habeamus eo quod colligit ac conciliat id quod erat dissolutum : ut cum intra nos fuerit hoc salutare medicamentum, veneni damnum quod corpori fuerat inditum, per contrariam repellat affectionem. Quid ergo hoc est? Nihil aliud quam illud corpus, quod et morte evasit potentius, et nostræ vitæ fuit initium. Sicut enim modicum fermentum, ut ait Apostolus[16], universam massam sibi similem facit; ita illud corpus a Deo immortalitate donatum, cum fuerit intra nostrum, totum ad se transmutat et transfert. Veluti enim si res exitialis cum sana admisceatur, universa mistio corrumpitur; ita corpus immortale cum fuerit intra eum qui sumpsit, universum quoque transmutat in suam naturam. Sed fieri non potest ut sit aliquid intra corpus, nisi per esum aut potum visceribus admisceatur; ergo prorsus oportet, per idoneam naturæ rationem, vim vivificam intra corpus recipere. B Jamvero quum illud tantummodo deiferum corpus hanc gratiam acceperit; cumque exploratum sit, aliter fieri non posse ut nostrum corpus immortalitatem consequatur, nisi propter consortium cum immortali incorruptum evadat, operæ pretium est dispicere quomodo fieri possit, ut illud unicum tot fidelium millibus in toto orbe distributum jugiter corpus, totum sigillatim in unoquoque exsistat, idemque apud se integrum maneat.

C « Ut ergo fides, id quod nobis usuvenit spectans, de re proposita haud dubitet, oportet nostram orationem paulisper immorari in naturali corporis consideratione. Nostri videlicet natura corporis haud ipsa per se vitam habet in quadam propria sua substantia, sed per affluentem extrinsecus sibi virtutem et se sustentat et essentiam retinet, dum motu perpetuo et quod utile est ad se attrahit, et supervacaneum expellit. Porro illa virtus, nutrimentum est et dicitur. Age vero non idem omnibus quæ aluntur corporibus nutrimentum est, sed suum cuique congruens ab eo qui naturam regit attributum fuit. Nam alia quidem animalia effossis vescuntur radicibus, alia herbis : canem alunt carnes : præcipuus hominis cibus panis est; tum ob D retinendum conservandumque humorem, potio; neque hæc aquæ tantummodo, sed vini quoque adhibito condimento, ut interno calori opem feramus. Qui ergo hæc considerat, is de nostri corporis incremento videlicet cogitat : namque ista alimenta intra nos recepta, sanguis caroque fiunt; dum alimonia propter vim sui commutandi, in corporis figuram transit.

« His a nobis ita enucleatis, ad propositum mens

A γευσάμενοι, πάλιν ἀναγκαίως καὶ τοῦ συνάγοντος τὸ διαλελυμένον ἐπεδεήθημεν, ὡς ἂν ἐν ἡμῖν γενόμενον τὸ τοιοῦτον ἀλεξητήριον τὴν προεντεθεῖσαν τῷ σώματι τοῦ δηλητηρίου βλάβην διὰ τῆς οἰκείας ἀντιπαθείας ἀπώσηται. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; Οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, ὃ τοῦ τε θανάτου κρεῖττον ἐδείχθη, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν προκατήρξατο. Καθάπερ γὰρ μικρὰ ζύμη, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅλον τὸ φύραμα πρὸς ἑαυτὴν ἐξομοιοῖ, οὕτω τὸ ἀθανατισθὲν (24) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σῶμα, ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον, ὅλον πρὸς ἑαυτὸ μεταποιεῖ καὶ μετατίθησιν. Ὡς γὰρ τῷ φθοροποιῷ πρὸς τὸ ὑγιαῖνον ἀναμιχθέντι, ἅπαν τὸ ἀνακραθὲν συνηχρείωται, οὕτω καὶ τὸ ἀθάνατον σῶμα, ἐν τῷ ἀναλαβόντι αὐτὸ γενόμενον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τὸ πᾶν μετεποίησεν· ἀλλὰ B μὴν οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐντός τι γενέσθαι τοῦ σώματος, μὴ διὰ βρώσεως ἢ πόσεως τοῖς σπλάγχνοις καταμιγνύμενον· οὐκοῦν ἐπάναγκες κατὰ τὸν δυνατὸν τῇ φύσει τρόπον τὴν ζωοποιὸν δύναμιν τῷ σώματι δέξασθαι. Μόνου δὲ τοῦ θεοδόχου σώματος ἐκείνου ταύτην δεξαμένου τὴν χάριν, ἄλλως δὲ δειχθέντος μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν ἀθανασίᾳ γενέσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα, μὴ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κοινωνίας ἐν μετουσίᾳ τῆς ἀφθαρσίας γενόμενον, σκοπῆσαι προσήκει πῶς ἐγένετο δυνατὸν τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα ταῖς τοσαύταις τῶν πιστῶν μυριάσι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰσαεὶ καταμεριζόμενον, ὅλον ἐν ἑκάστῳ διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι, καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἑαυτῷ ὅλον.

C « Οὐκοῦν ὡς ἄν, πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἡ πίστις βλέπουσα, μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος ἔχῃ, μικρόν τι προσήκει παρασχολῆσαι τὸν λόγον εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἰδίᾳ τινὶ ὑποστάσει ζωὴν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπεισρεούσης αὐτῇ δυνάμεως συνέχει τε ἑαυτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι μένει, ἀπαύστῳ κινήσει τὸ τέλειον πρὸς ἑαυτὴν ἐφελκομένη, καὶ τὸ περιττεῦον ἀπωθουμένη; Ἡ δὲ δύναμις αὕτη τροφὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Ἔστι δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ πᾶσι τοῖς τρεφομένοις σώμασιν, ἀλλά τις ἑκάστῳ κατάλληλος παρὰ τοῦ τὴν φύσιν οἰκονομοῦντος ἀποκεκλήρωται. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ζώων ῥιζωρυχοῦντα τρέφεται· ἑτέροις δὲ ἔστιν ἡ πόα τρόφιμος· κυνὸς δὲ ἡ τροφὴ D σάρκες εἰσίν· ἄρτος δὲ κατὰ τὸ προηγούμενον ἀνθρώπῳ· καὶ εἰς τὴν τοῦ ὑγροῦ διαμονὴν καὶ συντήρησιν ποτὸν γίνεται οὐκ αὐτὸ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' οἴνῳ πολλάκις ἐφηδυνόμενον, πρὸς τὴν τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν συμμαχίαν. Οὐκοῦν ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων δυνάμει πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει· ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐκεῖνα γινόμενα, αἷμα καὶ σῶμα γίνεται καταλλήλως, διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως πρὸς τὸ τοῦ σώματος εἶδος τῆς τροφῆς μεθισταμένης.

« Τούτων ἡμῖν τοῦτον διευκρινηθέντων τὸν τρόπον,

[16] I Cor. v, 6.

(24) Rectissime codex. Pessime vero Nysseni editio θανατισθὲν. et ridicule interpretatio *a Deo morte affectum*.

ἐπαναχτέον πάλιν πρὸς τὰ προκείμενα τὴν διάνοιαν· A ἐζητεῖτο γὰρ, πῶς τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν ζωοποιεῖ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν ὅσοις ἡ πίστις ἐστὶ, πρὸς πάντας μεριζόμενον, καὶ αὐτὸ οὐ μειούμενον. Τάχα τοίνυν ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγου γινόμεθα. Εἰ γὰρ παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὑπόστασις ἐκ τῆς τροφῆς γίνεται, αὕτη δὲ βρῶσις καὶ πόσις ἐστίν· ἔστι δὲ ἐν μὲν τῇ βρώσει ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσει ὕδωρ ἐφηδυσμένον τῷ οἴνῳ· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῇ ἀνθρωπίνῃ συνεκράθη φύσει, καὶ ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ γενόμενος, οὐκ ἄλλην τινὰ παρεκαινοτόμησε τῇ φύσει τὴν σύστασιν, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων τε καὶ καταλλήλων δέδωκε τῷ καθ' ἑαυτὸν σώματι τὴν διαμονὴν, βρώσει καὶ πόσει περικρατῶν τὴν ὑπόστασιν· ἡ δὲ βρῶσις ἄρτος ἦν· ὥσπερ ἐφ' ἡμῶν, καθὼς ἤδη εἴρηται, ὁ τὸν ἄρτον ἰδὼν τρόπον B τινὰ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον βλέπει, ὅτι, ἐν τούτῳ ἐκεῖνος γινόμενος, τοῦτο γίνεται· οὕτω κἀκεῖ τὸ θεοδόχον σῶμα, τὴν τροφὴν τοῦ ἄρτου παραδεξάμενον, λόγῳ τινὶ ταὐτὸν ἦν ἐκείνῳ, τῆς τροφῆς, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὴν τοῦ σώματος φύσιν μεθισταμένης. Τὸ γὰρ πάντων ἴδιον καὶ ἐπ' ἐκείνης τῆς σαρκὸς ὡμολογήθη, ὅτι ἄρτῳ κἀκεῖνο τὸ σῶμα διεκρατεῖτο· τὸ δὲ σῶμα τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν θείκὴν ἀξίαν μετεποιήθη. Καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν· καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἄρτος τῇ δυνάμει ἦν· ἡγιάσθη δὲ τῇ ἐπισκηνώσει τοῦ Λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρκί. Οὐκοῦν ὅθεν ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρ- C τος, εἰς θείαν μετέστη δύναμιν, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται. Ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ Λόγου χάρις ἅγιον ἐποίησε σῶμα, ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου ἡ σύστασις ἦν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος ἦν· ἐνταῦθά τε ὡσαύτως ὁ ἄρτος, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἁγιάζεται διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως προϊὼν εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι τοῦ Λόγου, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα διὰ λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τοῦ Λόγου, ὅτι *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου* (25).

« Πάσης δὲ σαρκὸς καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ τρεφομένης (οὐ γὰρ ἂν δίχα τῆς πρὸς τοῦτο συζυγίας τὸ ἐν ἡμῖν γεῶδες ἐν τῷ ζῆν διαμείνῃ), ὥσπερ διὰ τῆς στεῤῥᾶς τε καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ στεῤῥὸν τοῦ σώματος ὑποστηρίζομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ ὑγρῷ τὴν D προσθήκην ἐκ τῆς ὁμογενοῦς ποιούμεθα φύσεως· ὅπερ ἐν ἡμῖν γινόμενον διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως ἐξαιματοῦται, καὶ μάλιστά γε εἰ διὰ τοῦ οἴνου λάβοι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εἰς τὸ θερμὸν μεταποίησιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο μέρος ἡ θεοδόχος ἐκείνη σὰρξ πρὸς τὴν σύστασιν ἑαυτῆς παρεδέξατο, ὁ δὲ φανερωθεὶς Θεὸς διὰ τοῦτο κατέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπικήρῳ φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωθῇ τὸ ἀνθρώπινον· τούτου χάριν πᾶσι τοῖς πε-

nostra revocanda est. Quærebamus enim quanam ratione unicum illud Christi corpus universam hominum naturam vivificet (modo in iis fides sit) cunctis videlicet distributum et ipsum minime diminutum. Nunc vero haud procul, ut reor, absumus a probabili explicatione. Nam si cujusvis corporis subsistentia nutrimento, id est cibo potuque, constat; si nutrimentum panis est, potus autem aqua vino exhilarata; si Dei Verbum cum humana natura conjunctum est, assumptoque corpore nostro haud aliam quamlibet conservandæ naturæ suæ excogitavit rationem, sed consuetis congruisque alimentis semet sustentavit, cibo nimirum potuque subsistentiam suam conservans; cibus autem panis erat; profecto qui apud nos, uti jam dictum est, panem videt, is humanum quodammodo corpus videt; quia panis in hominem introductus, corpus humanum fit. Sic ergo et deiferum corpus illud cum panis nutrimentum sumeret, panis quodammodo erat, quia nutrimentum ut diximus in naturam corporis commutabatur. Nam quod est omnium hominum proprium, id in carne pariter Verbi usuveniebat, nempe ut illud quoque corpus pane conservaretur : corpus autem divini inhabitatione Verbi ad divinam translatum est dignitatem. Recte ergo nunc quoque Dei verbo sanctificatum panem in divini Verbi credimus corpus commutari. Etenim illud quoque corpus vi sua naturali panis erat, quanquam divini Verbi inhabitatione, quod in carne hospitatum est, sanctum evasit. Igitur sicuti in illud olim corpus transmutatus panis, ad divinam transiit dignitatem; ejusdem virtute Verbi nunc idem fit. Nam et tunc gratia Verbi sanctificavit corpus, quod ex panis natura constabat, imo et panis quodammodo erat; et nunc similiter panis, ut ait Apostolus [16], verbo Dei et invocatione sanctificatur : non quod sane panis propter esum in corpus Verbi commutetur, sed quia vi verbi statim corpus efficitur, sicuti Verbum ipsum dixit : *Hoc est corpus meum.*

« Age vero cum omnis caro humore quoque nutriatur (neque enim sine humoris societate pars nostra terrea vitam retinebit); sicuti per durum ac solidum alimentum soliditatem corporis fulcimus, ita etiam humori ex homogenea natura accessionem curamus : qui sane intra nos receptus per sui commutandi vim sanguis evadit; præsertim siquando a vino transeundi ad substantiam calidam acceperit facultatem. Quoniam igitur hanc quoque nutrimenti partem deifera illa caro ob sui conservationem sumpsit; manifestatus autem orbi Deus propterea se mortali naturæ admiscuit, ut communione divinitatis deificaretur simul humanitas, idcirco omnibus qui gratiæ dispensationi credunt, inserit se per car-

[16] I Tim. IV, 5.

(25) Hinc cognoscimus, Nyssenum vim constituisse in Christi verbis : *Hoc est corpus meum*; qua gravissimi Patris auctoritate nonnullorum error refellitur Græcorum et Orientalium, qui per subsequentes preces transmutationem fieri autumant.

nem suam, quæ vino, aqua et pane constat, credentium corporibus semel administrans; nempe ut propter conjunctionem cum re immortali, particeps fiat incorruptionis homo. Atque hoc beneficium suppeditat, dum virtute benedictionis, apparentium rerum naturam in suam commutat. »

Hujus audita interpretatione sermonis, ait Generalis : vere hic sermo sapientis ingenii fœtus est, et plane Nysseni videtur, qui solet maxime naturalium rerum exemplis uti. Verumtamen hunc Armeniacum factum nondum nactus sum.

THEOR. Olim mihi dixisti, habere vos Nysseni Commentarios in Canticum canticorum : quare, si placet, audiamus quid in his dicat de aqua. Namque illa verba explicans : *Ubi pascas, ubi cubes in meridie* [17] ait : Indica mihi ubinam gregem pascas, ut salutari pabulo invento, æterno cibo abunde fruar, quem qui non edit, ad vitam pervenire nequit : et ad te currens fontem ebibam divinæ potionis; siquidem scatebras sitientibus elicies, fundens e latere aquam, ferro scilicet venam hanc aperiente; quam qui gustat, fit aquæ fons salientis in vitam æternam [18].

GEN. Miror quomodo Dominus nusquam aquæ mentionem fecerit : *Qui manducat*, inquit, *meam carnem, et bibit meum sanguinem* [19] aquam autem non commemorat. Item in convivio : *Hic est meus sanguis* [20] aquam prorsus reticuit. Denique Apostolus: *Qui indigne bibit*, inquit, *sanguinem Domini* [21], de aqua nihil adjecit. Cur, inquam, neque Dominus neque Apostolus de aqua locuti sunt?

THEOR. Cum sanguinem dixit, rem dixit ex vino et aqua conversam : non enim ex vino tantummodo verum etiam ex aqua sanguis Domini conficitur, ut Nyssenus demonstravit Gregorius. Si ergo dixisset Dominus : Hoc est vinum meum, prorsus oportuisset et aquæ mentionem adjicere : nunc cum vinum non appellaverit, necessario et aquam reticuit; sed sanguinem dixit, id quod ex utraque substantia conversum est. Quare frustra expetitur aquæ etiam nominatim mentio. Præter quam quod Scriptura sic loqui solet cum de Veteris Testamenti sacrificiis sermo fit. Quare sicuti tunc, ita ne postea quidem

A πιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἑαυτὸν ἐνσπείρει διὰ τῆς σαρκὸς, ἧς ἡ σύστασις ἐξ οἴνου τε καὶ ὕδατος (26) καὶ ἄρτου ἐστὶ, τοῖς σώμασι τῶν πεπιστευκότων κατακιρνώμενος, ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἀθάνατον ἑνώσει καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀφθαρσίας μέτοχος γένηται. Ταῦτα δὲ δίδωσι τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν. »

Τούτου τοῦ λόγου οὕτως ἑρμηνευθέντος (27), εἶπεν ὁ Καθολικός· Ὄντως ὁ λόγος οὗτος σοφῆς φρενὸς ἐστι ἀποκύημα, καὶ ἔοικε τοῦ Νύσσης εἶναι· φυσιολογεῖ γὰρ ἐκεῖνος τὰ μάλιστα· πλὴν Ἀρμενιστὶ τοῦτον οὔπω εὗρον.

ΘΕΩΡ. Πέρυσι εἶπές μοι ὅτι ἔχετε τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Νύσσης εἰς τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων, καὶ, εἰ κε-
B λεύεις, ἀκούσωμεν τί καὶ ἐν ἐκείνῃ λέγει περὶ τοῦ ὕδατος. Ἐξηγούμενος οὖν τὸ, *Ποῦ ποιμαίνεις ποῦ ἐγκοιτάζεις ἐν μεσημβρίᾳ*, φησί· Δίδαξόν με ποῦ ποιμαίνεις, ἵνα εὑροῦσα τὴν σωτήριον νομὴν ἐμφορηθῶ [*cod.* ἐμφορηθῇ] τῆς αἰωνίου τροφῆς, ἧς ὁ μὴ ἐμφαγὼν οὐ δύναται εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν· καὶ δραμοῦσα πρὸς σὲ τὴν πηγὴν σπάσω τοῦ θείου πόματος, εἰ [*ed.* ὃ σὺ] τοῖς διψῶσι πηγάζεις προχέων τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς, τοῦ σιδήρου τὴν φλέβα ταύτην ἀναστομώσαντος, οὗ ὁ γευσάμενος πηγὴ γίνεται ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ΚΑΘ. Θαυμάζω πῶς οὐδαμοῦ ὁ Κύριος ὕδατος μνείαν ἐποίησεν· *Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα*, λέγων, *καὶ πίνων μου τὸ αἷμα*, ὕδατος οὐκ ἐμνημόνευσε· καὶ ἐν τῷ δείπνῳ, *Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα*, καὶ ὕδατος
C μνείαν οὐδαμοῦ πεποίηκε· καὶ ὁ Ἀπόστολος, *Ὁ γὰρ ἀναξίως πίνων τὸ αἷμα τοῦ* Κυρίου, φησὶ, μὴ προστιθεὶς καὶ τὸ ὕδωρ. Πῶς οὔτε ὁ Κύριος οὔτε ὁ Ἀπόστολος τοῦτο εἶπεν.

ΘΕΩΡ. Εἰπὼν αἷμα, τὸ ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος γεγονὸς ἐδήλωσεν· οὐ γὰρ ἐκ μόνου οἴνου τὸ τοῦ Κυρίου αἷμα συνέστη, ἀλλὰ ἐξ ὕδατος, ὡς ἔδειξεν ὁ Νύσσης Γρηγόριος. Εἰ μὲν οὖν ἔλεγε, τοῦτό ἐστιν ὁ οἶνός μου, ἔδει προσθεῖναι πάντως καὶ τὸ ὕδωρ· ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶπεν οἶνον, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ὕδωρ ἀπεσιώπησεν· ἀλλ' αἷμα εἶπε τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν σύστασιν ἐσχηκός. Περιττὸν οὖν ἐστιν ἀπαιτεῖν καὶ ὕδωρ ὀνομαστὶ λέγειν· πλὴν ἔστι καὶ τοιοῦτον ἰδίωμα τῆς Γραφῆς ἐν ταῖς θυσίαις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ
D κατ' ἐκεῖνο ὕδατος οὐ γέγονε κἀνταῦθα μνεία· σκιὰ γὰρ ἦσαν ἐκεῖναι τῶν παρ' ἡμῖν. Γράφων οὖν ὁ μα-

[17] Cant. I, 6. [18] Joan. IV, 14. [19] Joan. VI, 55. [20] Matth. XXVI, 28. [21] I Cor. XI, 27.

(26) Dictio καὶ ὕδατος, quam Theoriani codex habet, in Morelliana Nysseni editione desideratur. Ego vero consultis Vaticanæ bibliothecæ novem codicibus, in quibus hæc Nysseni oratio scribitur, nempe Vat. 401, p. 330, 444, p. 200, b, 445, p. 83, 579, p. 82, 1248, p. 37, b, 1433, p. 35, b; item Urbin. 9, p. 70, b; 14, p. 103; Ottob. 119, p. 75; dictionem καὶ ὕδατος æque abesse comperi. Ergone de Theoriani fide dubitabimus? Minime gentium, judicio meo. Etenim, præter quam quod jam diximus Theoriani hoc codice plurimis in locis Nyssenum verissime emendari; si forte hanc dictionem de suo Theorianus addidisset, nihil magnopere egisset, quia jam Nyssenus in superioribus non semel dixit, nutrimentum hominis aqua, vino, et pane constare; quod evidenter Nyssenus refert ad Eucharistiam, quæ pane, vino, et aqua conficitur. Est igitur genuina lectio καὶ ὕδατος. Codices item Vaticani septem habent veram lectionem ἧς ἡ σύστασις pro falsa οἷς ἡ σύστασις quam Morelliana editio cum duobus nostris recentis ætatis codicibus exhibet. Denique ad catecheticæ orationis clausulam quod attinet, quam Morellianus liber aliena lacinia auctam ostentat, septem quidem Vaticani codices illam prætermittunt; unus recens separatam retinet; unus denique æque recens confusam, ut est apud Morellium, habet.

(27) Cod. τοῦτο τοῦ λόγου οὕτως ἑρμηνεύοντος.

κύριος; Παῦλος πρὸς Ἑβραίους φησί· *Λαβὼν τὸ αἷμα τῶν τράγων καὶ τῶν μόσχων, μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐῤῥάντισε λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς Κύριος ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός· καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐῤῥάντισε. Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.* Ἤκουσας ὅτι πρῶτον τὴν σύγκρασιν ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος γεγενῆσθαι· ἐν δὲ τῷ ῥαντίζειν, ὕδατος μνείαν πεποίηκε. *Τοῦτο*, φησὶ, *τὸ αἷμα τῆς διαθήκης*. Καὶ πάλιν τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐῤῥάντισε, καὶ σχεδὸν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις· καὶ τετράκις αἵματος μνημονεύσας, οὐκ ἐμνημόνευσεν ὕδατος. Ἆρα διὰ τοῦτο εἴπαμεν, οὐκ εἶπεν ὕδωρ ἐκεῖ; καὶ πῶς φησι μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου. Μὴ οὖν ξενίζου, δέσποτα, εἰ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὸ ὕδωρ οὐκ ἐξεφώνησεν ὁ Σωτήρ. Ἐμάθομεν γὰρ ἀπὸ τῆς κατηχήσεως τοῦ Νύσσης Γρηγορίου, ὅτι ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα συνέστηκεν. Εἰπὼν οὖν αἷμα, τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν γένεσιν ἐσχηκὸς ὑπεσήμανεν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἀρκετῶς περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου εἴπομεν· ὅταν δὲ σὺν Θεῷ ποιήσωμεν τὴν πάγκοινον σύνοδον, προθήσομεν τὰ περὶ τοῦ τοιούτου κεφαλαίου παρὰ σοῦ λαληθέντα, καὶ εἴ τι ὁ πανάγαθος Θεὸς εὐδοκήσει. Νῦν οὖν, εἴ τι ἔχεις ἄλλο κεφάλαιον, εἰς μέσον τιθέσθω.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἤκουσα ὅτι προχθὲς κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἕκτην τοῦ Δεκεμβρίου ἑωρτάσατε τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἑορτὴν, καὶ ἀνέγνωτε τοῦ Νύσσης λόγον εἰς αὐτὴν αὐτῷ πονηθέντα, οὗ ἡ ἀρχὴ, « Ὡς καλὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀκολουθία! » Καὶ ἐθαύμασα πῶς τοῦτο πεποιήκατε, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀναμφιλέκτως δείκνυται ὅτι πρῶτον ὀφείλεις ἑορτάσαι τὰ Γενέθλια τοῦ Κυρίου, καὶ οὕτω τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος. Ὑμεῖς μὲν κατὰ τὴν κϛʹ τοῦ Δεκεμβρίου ἑωρτάσατε τοῦ πρωτομάρτυρος τὴν ἑορτὴν, τὰ δὲ τοῦ Κυρίου Γενέθλια μέλλετε ἑορτάσαι εἰς τὰς ἓξ τοῦ Ἰανουαρίου. Πῶς οὖν συνᾴδει ὑμῖν ὁ Νύσσης; Λέγει γὰρ, « Ὡς καλὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀκολουθία, ὡς γλυκεῖα ἡ τῆς εὐφροσύνης διαδοχή. Ἰδοὺ γὰρ ἑορτὴν ἐξ ἑορτῶν, καὶ χάριν ἀντιλαμβάνομεν χάριτος· χθὲς ἡμᾶς ὁ τοῦ παντὸς Δεσπότης εἱστίασεν, σήμερον ὁ μιμητὴς τοῦ Δεσπότου. » Ἀκούεις τί λέγει; Σὺ δὲ τὸν μιμητὴν ἑώρτασας, τὸν δὲ Δεσπότην παρέβλεψας· καὶ πίστευσόν μοι, αἰσχύνομαι ἀνθ' ὑμῶν, ὅτι, τοῖς οὕτω προφανέσιν ἐλεγχόμενοι, διορθωθῆναι οὐκ ἐβουλήθητε. Συμβουλεύσαιμι δ' ἂν ὑμῖν, ἐπεὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀναγνωσμάτων δηλούμενα οὐ φυλάττετε, μηδὲ τὰ ἀναγνώσματα ἔχειν καὶ ἀναγινώσκειν, ἵνα μὴ ὑπὸ τούτων διηνεκῶς ἐλεγχόμενοι πλέον κατάκριμα ἔχητε.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐν τούτοις ὁ Καθολικὸς μειδιάσας ἔφη·

A aquæ mentio facta est : etenim illa sacrificia adumbratio nostrorum erant. Scribens itaque beatus Paulus ad Hebræos ait : *Sumpto sanguine hircorum ac vitulorum, cum aqua et vellere coccineo atque hyssopo, librum ipsum cunctumque populum aspersit dicens : Hic est sanguis fœderis quod Dominus vobis imposuit. Tabernaculum quoque et omnia sacri ministerii instrumenta sanguine pariter aspersit. Imo cuncta propemodum sanguine expiari solent ex legis norma, et sine sanguinis effusione non fit remissio* [19]. Audisti primo sanguinis et aquæ factam misturam, nullam tamen in aspergendo aquæ mentionem : *Hic*, inquit, *sanguis fœderis*. Rursusque, vasa ministerii sanguine pariter aspersit, et omnia B propemodum sanguine purgantur ex legis præscripto, et sine sanguine non fit remissio. Quater, inquam, memorato sanguine, aquam silentio pressit. Num ergo negabimus, primo quoque aquam commemoratam? Atqui dixit : Cum aqua et lana coccinea. Ne igitur mirum tibi videatur, domine, quod in Evangeliis aquam non appellarit Servator. Quippe jam a Nysseni Gregorii catechetico edocti sumus, Christi corpus ex aqua et vino fuisse conversum. Cum ergo Christus sanguinem dixit, rem utramque unde ille est effectus subindicavit.

GEN. Satis de hoc capitulo diximus. Cum autem generalem synodum Deo favente celebrabimus, ea quæ a te super hac re disputata fuerunt referemus, et C si quid præterea Deus optimus annuet. Nunc age, si forte aliud capitulum in promptu habes, expone.

THEOR. Audivi nudiustertius, die Decembri sexta supra vicesimam, sancti Stephani protomartyris festum vos celebrantes, quo die Nysseni sermonem legebatis de illo festo, cujus initium : « Quam pulchra est bonorum successio! » Mirabar autem qui id faceretis, quandoquidem in hoc ipso sermone perspicue demonstratur, debere te primo Domini Natalia celebrare, deinde sancti protomartyris Stephani festivitatem. Vos autem die Decembris 26 festum Protomartyris agitatis; Domini autem natalia sexta demum Januarii die celebraturi. Qui ergo vobis Nyssenus consonat dicens : « Quam D pulchra est bonorum successio, quam dulcis lætitiæ continuatio! En aliud ex alio festum, en gratiam ex gratia excipimus. Heri nos universalis Dominus festo convivio excepit, hodie Domini imitator. » Audin quid dicat? Tu vero imitatorem solemnitate celebras, Dominum prætermittis? Crede mihi, pudet me vestri, qui manifeste adeo convicti, corrigi non patimini. Auctor equidem vobis sum, ut quandoquidem ea quæ lectiones liturgicæ docent non observatis, lectiones ipsas omittatis, ne ab his perpetuo redarguti, gravius judicium patiamini.

GEN. Ad hæc Generalis arridens ait : Habemus ora-

[19] Hebr. IX, 19-22.

tionem sancti Procli Constantinopolitani in protomartyrem, cujus initium «Sensibilis quidem sol.» Atque hic sermo haud secius nobis adversatur, ait enim: «O novi regis admiranda facta! Heri mater eum peperit, et hodie ipsi gloriosus Stephanus oblatus est.» Sed enim ad festa quod attinet, ut olim quoque tibi dixi, vivente adhuc beato illo Generali fratre meo in familiaribus inter nos colloquiis sic dicebamus: Cur præter omnium consuetudinem nos festa peragimus? Franci, Romani, Syri, quævis gens Christiana, conspirant in festis atque consentiunt; soli Armenii a cunctis differimus.

THEOR. Jam si forte vos non pudet, quod cum omne genus Christianorum laboribus abstinet, sacris laudibus occupatum, et toto orbe terrarum festis concionibus lætatur, vos soli cum Hebræis ac Saracenis servilia opera facitis (præsertim quia gens vestra divinis Scripturis magnopere studet: crede enim mihi, nihil ad gratiam loquor, cum vos in sacris Bibliis valde eruditos dico;) quid cum ait Theologus Gregorius: «Christus natus est, laudate;» et paulo post: «Hoc nobis panegyrim convocat, hoc hodierna solemnitate recolimus, adventum scilicet Dei ad homines;» deinde in sermone alio: «Iterum Jesus meus, iterum mysterium;» cum ergo: «Iterum,» auditis, nondumne intelligitis, quod non eodem die Christi Natale ac Baptisma celebrandum sit?

GEN. Caput hoc in priore disputatione satis jam tractatum, recte compositum fuit. Ne igitur actum agas.

THEOR. Profecto actum non ago; sed quæ tunc ob nimiam copiam nos fugerunt, ea nunc complere fert animus. Nam et de sacro unguento tunc locuti, sacra auctoritate non confirmavimus, oportere id scilicet ex oleo olearum fieri; sed tua tantummodo verba refutare contenti fuimus. Nunc, si placet, auctoritatem quoque recitabimus, ne quid videamur, ut ait proverbium, ex ventre loqui. In Exodo scriptum est: *Locutus est Dominus Moysi dicens: Sume tibi aromata, primæ myrrhæ et electæ quingentos siclos, et odori cinamomi dimidiam portionem, id est ducentos quinquaginta siclos, et odorati calami similiter ducentos quinquaginta, et casiæ siclos quingentos ad sanctuarii pondus exactos, et oleum olearum, conficiesque unctionis oleum, unguentum compositum arte unguentarii. Hoc oleum unctionis sanctum erit* [19-22]. Audisti? *Oleum olearum*, non sesami, dixit.

GEN. Sacra hæc auctoritas, ante etiam quam recitares, nota nobis erat. Sed age, trade nobis scripta, si placet, capitula omnia, quæ sanctus imperator et Romanorum sancta Ecclesia a nobis probari postulant, ut fiat unio. His enim communiter consideratis, nostram de omnibus sententiam dicemus.

[19-22] Exod. xxx, 22-25.

A Ἔχομεν λόγον τοῦ ἁγίου Πρόκλου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν πρωτομάρτυρα, οὗ ἡ ἀρχή, «Ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος.» Οὗτος οὖν οὐκ ἔλαττον ὁ λόγος τούτου ἀντίκειται ἡμῖν· λέγει γάρ· «Ὢ ξένου βασιλέως παράδοξα πράγματα! χθὲς ἐτέχθη, καὶ σήμερον αὐτῷ Στέφανος ἔνδοξος προσηνέχθη.» Ἀλλὰ περὶ τῶν ἑορτῶν, ὥς σοι καὶ πέρυσιν εἶπον, ἔτι περιόντος τοῦ μακαρίου Καθολικοῦ ἐκείνου τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ πρὸς ἀλλήλους κοινολογούμενοι τοῦτο ἐλέγομεν. Ἵνα τί κεχωρισμένως ἀπὸ πάντων ἡμεῖς ἑορτάζομεν; Φράγγοι, Ῥωμαῖοι, Σύροι, καὶ πᾶν ἔθνος Χριστιανῶν ὁμοφρονοῦσι καὶ ὁμογνωμονοῦσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς, μόνοι δὲ οἱ Ἀρμένιοι διαφωνοῦμεν πρὸς ἅπαντας.

Ὁ ΘΕΩΡ. Κἂν τοῦτο οὐ ποιεῖ ἐρυθριᾷν ὑμᾶς, ὅτι, ὁπότε πᾶν γένος Χριστιανῶν ἀργίαν ἔχει, καὶ ταῖς B πρὸς Θεὸν δοξολογίαις ἐνασχολεῖται, καὶ ἐναγάλλεται ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πανηγυρίζον, ὑμεῖς μόνοι ἐργάζεσθε μετὰ τῶν Ἑβραίων καὶ Σαρακηνῶν (καὶ μᾶλλον ἔθνος ἀσχολούμενον ταῖς θείαις Γραφαῖς· καὶ πίστευσόν μοι, οὐ πρὸς χάριν λέγω, πεπυκνωμένους ὑμᾶς εὑρίσκω εἰς τὴν θείαν Γραφήν·) τί οὖν ὅταν λέγῃ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· «Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·» καὶ μετά τινα· «Τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ἡ πανήγυρις, τοῦτο ἑορτάζομεν σήμερον, ἐπιδημίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους·» εἶτα ἐν ἄλλῳ λόγῳ· «Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς, καὶ πάλιν μυστήριον·» ὅταν οὖν ἀκούητε τὸ «Πάλιν», ἆρα οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἑορτάζεται τὰ Γενέθλια καὶ τὸ Βάπτισμα;

C Ὁ ΚΑΘ. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει τρακταϊσθὲν ἱκανῶς εἰς πέρας ἤχθη χρηστόν· οὐ δεῖ γοῦν ἔτι ταυτολογεῖν εἰς κενόν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Οὐκ ἔστι ταυτολογία, ἀλλ' ὅσα τότε ἡμᾶς διὰ τὸ πλῆθος παρέδραμε, νῦν ἀναπληρῶσαι προτεθυμήμεθα. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ μύρου τότε εἰπόντες, οὐκ ἔδωκαμεν χρῆσιν, ὅτι ἐξ ἐλαίου τοῦ ἐξ ἐλαιῶν τὸ μύρον ὀφείλει κατασκευάζεσθαι, ἀλλὰ μόνον τὸν σὸν ἀνεσκευασάμεθα λόγον. Νῦν οὖν, εἰ κελεύεις, εἴπωμεν καὶ τὴν χρῆσιν, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀπὸ κοιλίας κατὰ τὴν παροιμίαν λαλεῖν. Γέγραπται ἐν τῇ Ἐξόδῳ· *Ἐλάλησεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωσῆ λέγων· Καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα, ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς πεντακοσίους σίκλους, καὶ κινναμώμου εὐώδους τὸ ἥμισυ τούτου, διακοσίους πεντή-* D *κοντα, καὶ καλάμου εὐώδους διακοσίους πεντήκοντα, καὶ ἴρεως* [cod. *ἱερέως*] *σίκλους πεντακοσίους τοῦ ἁγίου, καὶ ἔλαιον ἐξ ἐλαιῶν, καὶ ποιήσεις αὐτὸ ἔλαιον χρίσμα ἅγιον μύρον μυρεψικὸν τέχνῃ μυρεψοῦ· ἔλαιον χρίσμα ἅγιον ἔσται.* Ἤκουσας; *Ἔλαιον ἐξ ἐλαιῶν* εἶπεν, οὐκ ἐκ σησάμων.

Ὁ ΚΑΘ. Τὴν χρῆσιν ταύτην, καὶ πρὸ τοῦ σε εἰπεῖν ἐγινώσκομεν· πλὴν εἰ κελεύεις, δὸς ἡμῖν ἐγγράφως τὰ κεφάλαια ἅπαντα ὅσα ὁ ἅγιος βασιλεὺς καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία τῶν Ῥωμαίων ζητεῖ παρ' ἡμῶν, ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἕνωσιν, ἵνα ταῦτα κοινῇ σκοπήσαντες, εἴπωμεν τὸ ἡμῖν παριστάμενον περὶ πάντων.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἔδωκα κεφάλαια ταῦτα· Ἵνα ἀναθεματίζωσι τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τὸν Χριστὸν, Εὐτυχέα τε καὶ Διόσκορον, Σεβῆρον καὶ Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας τούτου· καὶ ἵνα ὁμολογῶσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἕνα Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον, ἓν πρόσωπον, μίαν ὑπόστασιν ἐκ δύο τελείων φύσεων ἑνωθεισῶν εἰς μίαν ὑπόστασιν, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως· οὐκ ἄλλον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλον τῆς Παρθένου, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου, φύσεις δυο, τὸν ἕνα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα Χριστὸν ἔχοντα δύο θελήσεις φυσικὰς, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, οὐκ ἐναντιουμένας ἀλλήλαις ἀλλ' ἑπομένην τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν τῇ θείᾳ θελήσει· καὶ ἵνα λέγωσι τὸ τρισάγιον χωρὶς τοῦ, *ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς* (28), καὶ χωρὶς τοῦ *καὶ* συνδέσμου. Καὶ ἵνα ἑορτάζωσι τὰς ἑορτὰς μετὰ τῶν Ῥωμαίων, τὸν Εὐαγγελισμὸν τοῦ Κυρίου τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Μαρτίου, τὴν Γέννησιν τῇ κε' τοῦ Δεκεμβρίου, τὴν Περιτομὴν κατὰ ὀγδόην τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, τουτέστι τῇ πρώτῃ τοῦ Ἰανουαρίου, τὴν Βάπτισιν εἰς τὰς ς' τοῦ Ἰανουαρίου, τὴν Ὑπαπαντὴν εἰς τὰς β' τοῦ Φεβρουαρίου, καὶ ἁπλῶς ἁπάσας τὰς Δεσποτικὰς ἑορτὰς, καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· ἵνα ποιῶσι τὴν θείαν κοινωνίαν μετὰ ἄρτου ἀζύμου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος· ἵνα ποιῶσι τὸ ἅγιον μύρον μετὰ ἐλαίου τοῦ ἐξ ἐλαιῶν· ἵνα ἱστῶνται πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἐντὸς ἐκκλησίας ὅτε τελεῖται ἡ θεία λειτουργία, πλὴν τῶν κεκωλυμένων παρὰ τῶν θείων κανόνων, ὁμοίως καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας· ἵνα δέχωνται τὰς ἑπτὰ οἰκουμενικὰς συνόδους· ἵνα δέχωνται τὴν πρόβλησιν τοῦ καθολικοῦ μόνου παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων. Τούτων τῶν κεφαλαίων δοθέντων τῷ Καθολικῷ, ἠρώτησεν ἡμᾶς ὁ Καθολικός.

Ὁ ΚΑΘ. Ταῦτα πάντα ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ποιῆσαι, ὡς, ἐὰν ἓν τούτων λείψῃ, οὐ γενήσεται ἡ ἕνωσις; ἢ ἔστι τινὰ τούτων, ὧν χωρὶς παραδέξονται ἡμᾶς εἰς τὴν ἕνωσιν;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ ποιοῦντα τὸν χωρισμόν· ἡ Ἐκκλησία δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξουσίαν ἔχει τινὰ ἴσως τούτων ἐᾶσαι δι' οἰκονομίας, καὶ μὴ περικόψαι τὴν ἕνωσιν δι' αὐτά· ὥσπερ γέγονε καὶ ἐπὶ τῶν Οὔγγρων· ὅταν γὰρ ἐκείνους ἐβάπτισεν ὁ παρ' αὐτῶν ἅγιος Στέφανος, ἵνα μὴ τὸ ὅλον ζημιωθῇ, παρεχώρησεν ἵνα οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν ἔχωσι γυναῖκας νομίμους, ὥσπερ νῦν οἱ ἱερεῖς ἡμῶν· καὶ τοῦτο πεποίηκε μετὰ βρεβιλέγου τοῦ τότε πάπα, ὃ καὶ κρατεῖ μέχρι τῆς σήμερον εἴς τινας τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ (29).

A THEOR. Tum ego hæc capitula tradidi : nempe ut Armenii anathema dicerent iis qui unam Christi naturam affirmant, Eutycheti, Dioscoro, Severo, Timotheo Æluro cunctisque asseclis eorum. Ut confiterentur Dominum nostrum Jesum Christum, unum Christum, unum Filium, unum Dominum, unam personam, unam hypostasim ex duabus naturis unitis sub una hypostasi, inseparabiliter, indivisibiliter, invariabiliter, inconfuse : neque alium esse Filium Dei, alium Virginis, sed eumdem esse Filium Dei et Filium hominis, duas naturas, unum Deum et hominem ; atque in duabus naturis unum eumdemque Christum duas expromentem naturales operationes divinam atque humanam ; duas naturales voluntates divinam atque humanam, haud invi- B cem adversantes, sed ita comparatas ut divinæ voluntati obsecundet humana. Insuper ut trisagium recitarent absque verbis : *Crucifixus pro nobis*, et absque copula, et. Ut festos dies eodem ac Romani tempore agitarent, Domini Annuntiationem die 25 Martii; Natalia die 25 Decembris, Circumcisionem die octava post Christi Natalia, id est Januarii die prima; Baptismum die 6 Januarii; Virginis Purificationem die 2 Februarii; atque omnino cunctas Domini solemnitates, itemque sanctissimæ Virginis, Præcursoris, et sanctorum apostolorum. Ut divinam Eucharistiam in pane fermentato et vino cum aqua consecrarent. Ut sanctum chrisma ex oleo olearum conficerent. Ut Christiani omnes intra ecclesiam consisterent, dum sacra liturgia peragitur, C iis exceptis quos sacri canones arcent; pariterque cæteris Ecclesiæ officiis adesseut; ut septem œcumenicas synodos admitterent; denique ut electionem solius Generalis ab imperatore Romanorum fieri permitterent. Postquam hæc capitula Generali tradidimus, is ita nos sciscitatus est.

GEN. Hæccine omnia necessario fieri a nobis Romani postulant, ita ut si quid horum desit, unio non sit futura ; an aliquod ex his est, quo prætermisso, nihilominus ad unionem nos admittent?

THEOR. Nempe hæc sunt quæ schisma faciunt. Cæteroquin Ecclesiæ et imperatori licebit quædam ex his fortasse remittere, prudentiæ gratia, neque horum nomine unionem præcidere : sicuti apud D Hungaros quoque factitatum est, quo tempore sanctus ipsorum Stephanus eos baptizandos curavit, qui ne res universa pessumdaretur, sivit ut eorumdem episcopi legitimas uxores haberent, sicuti nunc presbyterorum nostrorum mos est : idque egit impetrato brevi ab eo qui tunc erat papa : quæ adhuc consuetudo apud nonnullos regionis illius episcopos viget.

(28) Lege priorem disputationem, p. 471.

(29) Vana hæc est et inaudita de maritis Hungarorum episcopis, concedente Pontifice, fabula quam sacri cœlibatus historia prorsus non agnoscit. Neque Hercle res tam insignis sive in sancti regis vita copiosissime a diversis edita, sive in fastis Hungaricis, sive in Annalibus ecclesiasticis scripta non esset : neque hoc exemplo, post excitatas denuo de re quæstiones, usi non essent cœlibatus hostes. Illud mihi potius cunctisque constat, summum fuisse omni tempore Romanorum Pontificum studium atque conatum pro conservanda in eccle-

GEN. Dic perspicuè, ecquæ sint ex his capitulis, quibus sepositis, nos tamen ad integram unionem excipient?

THEOR. Puto quod tu sicuti tuummet animum exploratum habes, ita voluntates quoque subditorum pervides, probeque nosti quidnam ex his admissuri sint, quidve secus. Quare tu potius, si vis, indica mihi, quænam Armeniis gravia visum iri putes, quæve nunquam sibi persuaderi passuri sint.

GEN. Nescio. Fortasse quædam mihi videbuntur, de quibus aliter synodus existimabit.

THEOR. Si tu, qui caput es, hoc ignoras, quomodo ego qui pes sum, imo ne pes quidem, apud Romanorum synodum, quod rogas compertum habeam? Nihilominus conjectans dicam. Capitulum illud de Generalis electione, honoris ergo atque utilitatis tuæ et succedentium Generalium perscriptum est : namque ad sedis stabilitatem firmitatemque spectat, quia hæc defensorem sanctum imperatorem nancisceretur. Romani tamen, ut puto, vim vobis in hoc haud facient : sed ne in quæstione quidem de Azymis vos cogent, si certe de cæteris consenseritis.

GEN. Hæc omnia ad synodi cognitionem perferam : et cum legatos meos ad regiam urbem mittam, scripto significabo tum vestræ synodo tum etiam a Deo coronato imperatori quæ admissa fuerint capitula et quæ secus, simulque causas aperiam propter quas aliqua fortasse repudiata fuerint. Et nisi pravus hominum hostis dæmon magnum hoc negotium disturbaverit, ad nos quidem quod attinet (sic Deus adjuvet) non impedietur. Oportet enim neque nos summo jure agere, neque item vos, siquidem unionem exoptatis; sed in quibusdam indulgere, quæ fidem non violant : quippe rituum differentia ecclesiasticorum, hominem a Christiana religione non submovet. Nunc vero, si placet, reditum parate. Post enim discessum vestrum, ad meos omnes episcopos scribam, ut vel ipsi veniant, vel legatos mittant, quotquot gravis causa ad synodum convenire prohibet. Porro opus est ut ego unionis negotium non sine Albaniæ Generali transigam : hic enim sedem Gregorii illius insidet qui sancti Gregorii nepos fuit, in Armenia magna, quicum mihi spiritalium negotiorum perpetua communio est, ita ut neuter inscio altero quidquam agat. Est autem inter nos intervallum iter mensium, ut reor, trium.

THEOR. Quandonam synodum coacturus es? Tempus enim definite nobis designari oportet, ut imperatori et Ecclesiæ significemus.

A 'Ο ΚΑΘ. Εἰπὲ ἡμῖν φανερῶς, εἰ ἔστι τούτων τῶν κεφαλαίων τινὰ, ὧν χωρὶς δέξονται ἡμᾶς εἰς τελείαν ἕνωσιν.

'Ο ΘΕΩΡ. Ὑπολαμβάνω ὅτι ὥσπερ γινώσκεις σὺ τὴν καρδίαν σου, οὕτως γινώσκεις καὶ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων τὸ θέλημα, καὶ γινώσκεις τίνα τούτων δέξονται, καὶ τίνα οὔ· καὶ, εἰ κελεύεις, εἰπὲ ἡμῖν τίνα τούτων τοῖς Ἀρμενίοις δοκεῖ φορτικὰ, καὶ οὐκ ἂν συνέλθοιεν ὥστε παραδέξασθαι αὐτά.

'Ο ΚΑΘ. Οὐκ οἶδα· ἴσως δοκοῦντα ἐμοί τινα, τῇ συνόδῳ οὐ δόξει οὕτως.

'Ο ΘΕΩΡ. Σὺ κεφαλὴ ὢν, ἀγνοεῖς τοῦτο, πῶς ἐγὼ ποὺς ὢν τῆς παρὰ τῶν Ῥωμαίων συνόδου, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ποὺς, δύναμαι γνῶναι τοῦτο ὃ ἐρωτᾷς; Πλὴν στοχαζόμενος εἴπω· τὸ τῆς προβλήσεως κεφάλαιον B ἀφορᾷ εἰς τιμὴν καὶ ὠφέλειαν σὴν καὶ τῶν μετὰ σὲ Καθολικῶν· εἰς σύστασιν γὰρ τοῦ θρόνου τοῦτό ἐστι καὶ διαμονὴν, ὡς μέλλοντος ἔχειν δεφένσορα τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον· καὶ οἶμαι ὑμᾶς εἰς τοῦτο οὐκ ἀναγκάσουσιν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀζύμων βιάσουσιν ὑμᾶς, ἐὰν εἰς τὰ ἄλλα συνέλθητε.

'Ο ΚΑΘ. Ταῦτα πάντα προθήσω ἐνώπιον τῆς συνόδου· καὶ ὅταν μέλλω ἀποστεῖλαι τοποτηρητὰς εἰς τὴν βασιλεύουσαν, δηλοποιήσω ἐγγράφως τῇ τε ἁγίᾳ συνόδῳ καὶ τῷ θεοστεφεῖ βασιλεῖ τὰ παραδεχθέντα, καὶ μὴ, κεφάλαια· καὶ δώσω καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς τὰ μὴ παραδεχθέντα οὐ παραδέχομαι· καὶ εἰ ὁ πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος δαίμων οὐ παρεμποδίσει C τουτὶ τὸ μέγα χρῆμα, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας, σὺν Θεῷ λέγω, οὐκ ἐμποδισθήσεται. Δεῖ γὰρ μήτε ἡμᾶς τῆς ἄγαν ἀκριβείας μήτε ὑμᾶς τὴν ἕνωσιν βουλομένους ἀντέχεσθαι, ἀλλά τινα παρορᾷν, ὅσα τὴν πίστιν οὐ παραβλάπτει· συνηθειῶν γὰρ διαφορὰν ἐκκλησιαστικῶν, ἄνθρωπον τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐκ ἀλλοτριοῖ. Νῦν οὖν, εἰ κελεύετε, ἀπὸ τοῦ νῦν ἑτοιμάσθητε πρὸς ὑποστροφήν· καὶ μετὰ τὴν ὑμῶν ἀναχώρησιν, γράψω πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐμοὺς ἀρχιερεῖς, ἢ ἵνα αὐτοὶ ἔλθωσιν, ἢ τοποτηρητὰς ἀποστείλωσιν, ὅσοι δηλονότι δι' ἀναγκαίας αἰτίας εἰς τὴν σύνοδον παραγενέσθαι οὐ δύνανται. Ἐγὼ δὲ πρὸς ἀνάγκης μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἀλβὰκ (30) τὴν ἕνωσιν ταύτην ποιήσω· οὗτος γὰρ ἐπέχει τὸν θρόνον Γρηγορίου τοῦ ἐγγόνου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, D καὶ ἀεί ἐσμεν ἐν ταῖς πνευματικαῖς ὑποθέσεσι, καὶ οὐδὲν ἄτερ ἀλλήλων ποιοῦμεν. Ἔστι δὲ ὁδοῦ διάστημα ἀπ' ἐντεῦθεν ἕως ἐκεῖ οὐχ ἧττον οἶμαι μηνῶν τριῶν.

'Ο ΘΕΩΡ. Καὶ πότε μέλλεις ποιῆσαι τὴν σύνοδον; Δοῦναι γὰρ ἡμῖν ὀφείλεις ὀνομαστὶ τὸν καιρὸν, ἵνα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦτο γνωρίσωμεν.

siasticis viris hac virtute convenientissima; cujus rei cumulare testimonia non interest. Sylvester certe II in celebri ad S. Stephanum regem Bulla nihil de cælibatu dicit. Idem vero in sermone ad episcopos (apud Mabillonium *Anecd.* ed. nov., p. 104) verba Pauli *unius uxoris vir* litteraliter explicat, ne bigamus (id est qui duabus uxoribus jam defunctis copulatus fuerit) ad episcopatum ascendat; allegorice vero, ne episcopus post catholicum dogma, sensum hæreticum sumat; scilicet ut unius uxoris, id est Ecclesiæ, vir appelletur.

(30) De origine Armeniaci patriarchatus Albaniæ, qui secundus inter patriarchatus Armenios dignitate erat, legesis doctum opus, cui titulus : *Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione Armena*, t. II, p. 9.

Ὁ ΚΑΘ. Οὐδὲ ἐγὼ οἶδα, εἰ μὴ ἐρωτήσω λεπτομερῶς τοὺς γινώσκοντας τὰ διαστήματα τῶν χωρῶν. A

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ μάλιστα πλείονα καιρὸν ὀφείλεις δοῦναι, διὰ τὸ ποιῆσαι ἕκαστον τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ ἀρκοῦσαν.

Ὁ ΚΑΘ. Ἐξαπάντως οὕτως ὀφείλει γενέσθαι· πλὴν ἐγὼ μέλλω μετὰ τῶν ἀνθρώπων μου ἀποστεῖλαι γραφὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ δηλώσω τὴν διωρίαν τῆς συνόδου.

Ὁ ΘΕΩΡ. Δεῖξον ἡμῖν, εἰ κελεύεις, ἣν μέλλεις ἀποστεῖλαι πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολήν.

Ὁ ΚΑΘ. Τοῦτο ποιήσω· νῦν δ' ὑπάγετε, διαναπαύσθητε, καὶ ὅτε ἐκθήσομαι τὴν ἐπιστολὴν δείξω ἡμῖν.

Τῇ ἐπαύριον ἔστειλεν ἡμῖν ὁ Καθολικὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς πρὸς τῶν βασιλέα ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἔννοια, ἵνα ἐν ἐπιτομῇ εἴπω, αὕτη. — Οὐχ ἐνομίζομεν σκανδαλίζεσθαι ἡμῶν τινας λεγόντων μίαν φύσιν τὸν Χριστόν· ὀρθῶς γὰρ ἑρμηνευόμενον τοῦτο οὐκ ἔστι κακόν· ἐπεὶ δέ τινες σκανδαλίζονται, παντελῶς ἐγκαταλιμπάνομεν μίαν φύσιν λέγειν τὸν Χριστόν (31). Εἶτα ἠθέλησεν ὁ Καθολικὸς κατὰ μόνας τῷ Θεωριανῷ συντυχεῖν· καὶ μετακαλεσάμενος ὀψὲ Σαββάτῳ λίαν, εἶπεν αὐτῷ· Ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ἐμοὶ ἀρχιερεῖς κατ' ἐμοῦ, καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐξελέσθαι τὸ σκάνδαλον ἐκ τῶν καρδιῶν αὐτῶν· ἐσκανδαλισμένοι γὰρ ὄντες, οὐδαμῶς ὑπακούσωσί μου ὡς κεφαλῆς, ἀλλὰ σινιάσουσιν οἷα γένος ἀτέραμνον καὶ σκληροτράχηλον· ἀλλ' αὔριον ἐστὶ Κυριακὴ, καὶ μέλλουσι συναχθῆναι ἀρχιερεῖς πολλοὶ, καὶ ἄρχοντές μου σχεδὸν ἅπαντες. Λάλησον οὖν, εἰ κελεύεις, αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκ Θεοῦ σοι δεδομένην σοφίαν πληροφορῶν αὐτοὺς, οὔτε γραφὴν μυστικὴν οὔτε λόγους ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Καθολικὸς, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον ὅτι, ἐὰν ἡ βασιλεία σου θέλῃ τὴν ἕνωσιν, οὐχ ἧττον κἀγὼ ταύτην θέλω καὶ ἐπιθυμῶ καὶ σπουδάζω ἵνα γένηται. Ὑπέσχετο γὰρ ὁ Θεωριανὸς τοῦτο ποιῆσαι· τῇ ἐπαύριον ἐκκλησίαν ἀγείρας λαμπρὰν, μετεκαλέσατο ἡμᾶς, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ὁ Θεωριανὸς εἶπεν.

Δημηγορία Θεωριανοῦ.

Οὐδὲν οὕτω λυσιτελὲς τοῖς ἀνθρώποις καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων πρόξενον ἀγαθῶν, ὡς τὸ φυλάττειν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ θεράποντες τοῦ Θεοῦ χρηματίζομεν, καὶ τῆς ἀκαταλήπτου βασιλείας κληρονόμοι, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἀξιούμεθα· οὗ τί ἂν γένοιτο μακαριώτερον καὶ εὐκταιότερον; Τοῦτο τὸ τηλικοῦτον ἔργον καὶ δυσκατόρθωτον, τὸ μυρίων ἡμῖν παραίτιον ἀγαθῶν ὑπισχνεῖτο ποιήσειν Θεῷ ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς καὶ θεοπάτωρ Δαβὶδ, εἰ μόνον συκοφαντίας ἀνώτερον τοῦτο φυλάξει. *Λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων* λέγων, *καὶ φυλάξω τὰς ἐντολάς σου.* Τί οὖν ἰδιῶται ποιήσου-

GEN. Ne ego quidem novi, prius quam eos accurate rogavero qui locorum intervalla sciunt.

THEOR. Sane tempus a te spatiosum concedendum est, ut singuli viaticorum suorum rationem habeant.

GEN. Sic prorsus agendum est. Verumtamen ego per homines meos familiares imperatori scribam, tempusque synodo præfinitum significabo.

THEOR. Ostende nobis, si tibi placet, quam ad imperatorem missurus es epistolam.

GEN. Ita sane. Nunc vero ad requiem secedite; statim ac enim epistolam scripsero, vobis ostendam.

B Postero die misit ad nos Generalis litterarum ad imperatorem exemplar, quarum summa hæc erat: Existimavimus neminem offensum iri adversus nos qui unam Christi naturam dicunt, quandoquidem id recta interpretatione explicatum, vitio caret. Sed quia nonnulli scandalum hinc patiuntur, nos quidem unam dicere Christi naturam prorsus jam desinemus. Exin Generalis secretum optavit cum Theoriano colloquium, quem Sabbato hora valde serotina ad se vocatum ita allocutus est: Mei mihi episcopi offensi sunt, ideoque opus est ex illorum animis scandalum revellere; quamdiu enim ita se habuerint, nequaquam mihi ut præsuli morem gerent, sed cavillabuntur, utpote genus hominum pervicax et obduratum. Sed enim cras die Domi-
C nica conventuri ad Synaxim sunt multi episcopi, præsulesque mei prope omnes. Tu igitur, si libet, pro ea quam tibi contulit sapientia Deus concionare apud eos, iisque suade, neque arcanam epistolam neque dictum aliquod ad imperatorem a Generali missum fuisse, nisi hoc tantum, nempe quam tua majestas optat fieri unionem, ego quoque et volo et cupio, atque ut fiat operam do. Igitur Theoriano excipiente negotium, crastina die Generalis splendida concione coacta, invitavit nos. Tum ibi Theorianus hæc verba fecit.

Theoriani oratio.

Nihil æque utile hominibus, totque ac tantorum bonorum causa est, ut præceptorum Dei observan-
D tia. Propter hanc enim et Dei servi sumus, et incomprehensiblilis regni hæredes, et Christi fratres, et Dei filii esse dicique meremur: qua quidem re nihil beatius aut optabilius esse potest. Hanc præceptorum Dei observantiam, rem sane magnam atque difficilem et infinitorum bonorum fontem, præstiturum se spondebat Deo Propheta rex et theopater David, si modo calumniæ vim vitare potuisset: *Redime me*, inquit, *a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua* [33]. Quid ergo privati facient, si rex calumniam extimescit, atque ut ab ea libere-

[33] Psal. CXVIII, 154.

(31) Egregia sane disputationis conclusio, fructusque pretiosus! Prorsus enim, quia duæ sunt Christi naturæ, unam dicere (præsertim post agitatas cum monophysitis controversias) nulla subtilis interpretatio vel elaborata excusatio concedere Armeniis nunc videtur.

A tur, perdifficilem sponsionem facit? Haud sibi postulat longævam vitam, puta quingentorum vel amplius annorum, vel universi orbis dominationem, neque aliud quidquam optabile aut admirabile, sed adversus calumnias hominum defensionem; quam si impetret, mandata Dei servaturum se promittit. Maximum reapse malorum calumnia est; ideoque mens illa apprime prophetica et regalis hanc expavebat, neque se ab ea tutum totius regni sui viribus credebat, qui cæteroquin victoriis innumeris potitus fuerat. Mater enim scandalorum calumnia infinitis malis orbem obruit: fratres invicem distrahit, parentes a liberis, hos a parentibus, a dilectis uxoribus viros. Quippe hoc validissimum diaboli atque antiquissimum telum est, unde etiam B nomen homicida ille nactus est: neque enim aliud calumniator significat quam diabolum. Neminem quamlibet reverendum reveretur Satanas, honorabili honorem denegat audax ille et procacissimus. Quamobrem inimicus ne venerabili quidem Patri nostro sanctissimo Generali pepercit, quem reverentur angeli tanquam suum æmulatorem, qui ipsorum mores luteo in corpore imitari contendit: sed vetere suo adversum illum telo, calumnia scilicet, usus est. Audivi enim furtivos quorumdam sermunculos dictitantium, quod secreto Generalis imperatori significaverit, se quartam synodum recipere, atque ad Romanas partes accedere, sive Armenii sequantur sive secus. Et has quidem fraudes apud C vos contra Generalem draco nexuit. Rursus nobis hanc calumniam imposuit, quod eum ipsum hæreticum per universam Romaniam dictitaremus, O Satanæ improbitatem! Quis apud nos Generalem hæreseos insimularet, quem ego sanctissimum in disputatione scripta appellavi, quæ in palatio ac synodo lecta fuit, ex qua licet contrariam prorsus calumniantibus sententiam conficere. Sed hæc quidem machinatus est pacis et concordiæ hostis, qui recte factis semper adversatur. Nos vero Generalem et sanctum judicamus et dicimus: neque quidquam ipse ad imperatorem, præter hoc scripsit: Quam tua majestas vult unionem, nos quoque volumus ac peroptamus; et cum synodum nostram celebrabimus, legatorum majestatis tuæ sermones coram D sistemus; et quod Deus rectum esse demonstraverit, faciemus; idque totum potenti majestati tuæ per nostros antistites significabimus. Hæc per scriptum Generalis significavit. Pax autem Dei quæ superat omnem sensum, quam et Dei esse didicimus, et cujus Deus ipse Deus est, quæque ipsa Deus est, tanquam in pace Dei nostri, suos quidem hostes in æternum exterminet, amatores autem in Christo Jesu Domino ac vero Deo nostro concordes servet.

σιν, ὅταν βασιλεὺς δέδοικε τὴν συκοφαντίαν, καὶ ὑπὲρ τοῦ λυτρωθῆναι ταύτης, ὑπόσχεσιν ποιεῖ δυσκατόρθωτον; Οὐ ζητεῖ ζωὴν μακροήμερον ἐτῶν πεντακοσίων ἢ πλειόνων, ἢ τῆς ὅλης οἰκουμένης τὴν βασιλείαν, οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἐπαράτων καὶ θαυμαστῶν, ἀλλὰ συκοφαντίας ἀνθρώπων ἀπολύτρωσιν, καὶ ἀντὶ ταύτης φυλάττειν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγέλλεται. Ὄντως πάμμεγα κακῶν ἡ συκοφαντία· καὶ διὰ τοῦτο ὁ προφητικώτατος καὶ βασιλικώτατος νοῦς ἐκεῖνος ἐδεδίει αὐτήν, μὴ πάνυ θαῤῥῶν κατ' αὐτῆς ἐφ' ὅλην τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ μυρία κατωρθωκὼς καὶ στήσας ἀνδραγαθήματα. Γεννητικὴ γὰρ σκανδάλων ἡ συκοφαντία, καὶ ἑσμοῦ κακῶν τὴν οἰκουμένην ἐμπίμπλησιν· διίστησιν ἀδελφοὺς ἀπ' ἀλλήλων, γονεῖς τέκνων, τέκνα γονέων, ἄνδρας περιποθήτων συνευνῶν, ὡς πρόχειρον ὅπλον τοῦ διαβόλου καὶ ἀρχαιότατον ἐξ οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ὁ ἀνθρωποκτόνος ἐκτήσατο· οὐ γὰρ ἄλλο δηλοῦν ἐθέλει τὸ τῆς συκοφαντίας ὄνομα, ἀλλ' ἢ τὸν διάβολον. Οὐκ αἰδεῖται τί τῶν αἰδοῦς ἀξίων ὁ Σατανᾶς, τὰ τῆς τιμῆς ἄξια οὐ τιμᾷ, ἀναίσχυντός ἐστιν, αὐθάδης, πάντολμος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ τιμίου Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἁγιωτάτου Καθολικοῦ ἐφείσατο ὁ ἐχθρὸς, ὃν αἰδοῦνται καὶ ἄγγελοι ὡς αὐτοῖς ἁμιλλώμενον, καὶ τὴν ἐκείνων διαγωγὴν ἐν πηλίνῳ σώματι κατορθῶσαι φιλονεικοῦντα· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοῦ τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ ὅπλῳ τῇ συκοφαντίᾳ ἐχρήσατο. Ἤκουσα γάρ τινων ὑποψιθυριζόντων ὅτι ὁ Καθολικὸς ἐμήνυσε λάθρα πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι Δέχομαι τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν Ῥωμαῖος ἔσομαι, κἂν τε ἕψονται οἱ Ἀρμένιοι, κἂν τε καὶ μή. Καὶ ταῦτα μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ μισόκαλος ἐτεκτήνατο δράκων· καθ' ἡμῶν δὲ ὅτι τὸν Καθολικὸν αἱρετικὸν ἐλέγομεν ἐν ὅλῃ τῇ Ῥωμανίᾳ· ὢ τῆς κακίας τοῦ Σατανᾶ! Πῶς ἤθελον αἱρετικὸν εἰπεῖν τὸν Καθολικὸν ὃν ἐν τῇ διαλέξει ἁγιώτατον ἐμαρτύρησα, ἥτις ἀνεγνώσθη ἐπὶ παλατίου κἀπὶ συνόδου; Καὶ ἐναντίος αὐτὸς ἐν αὐτῇ ἐλεγχθῆναι· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπέβαλεν ὁ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονίας ἐχθρὸς, ὃς ἀεὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀντιτάσσεται. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἅγιον τὸν Καθολικὸν καὶ ἔχομεν καὶ ὀνομάζομεν· καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἄλλο πρὸς τὸν βασιλέα ἔγραφεν ἀλλ' ἢ τοῦτο· « Ἐπεὶ ἡ ἁγία βασιλεία σου ἐθέλει τὴν ἕνωσιν, θέλομεν καὶ ἐπιποθοῦμεν αὐτήν· καὶ ὅταν σὺν Θεῷ τὴν ἡμετέραν ποιήσωμεν σύνοδον, τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων τῆς βασιλείας σου εἰς μέσον προθήσομεν· καὶ ὅπερ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἀπο[δείξει] καλὸν εἶναι, ποιήσομεν, καὶ δηλώσομεν πάντα δι' ἡμετέρων ἀρχιερέων τῇ κραταιᾷ βασιλείᾳ σου. » Ταῦτά εἰσιν ἃ ἐγγράφως ἐμήνυσεν ὁ Καθολικός. Ἡ δὲ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, ἣν Θεοῦ τε εἶναι ἀκούομεν, καὶ ἧς Θεὸν τὸν Θεὸν, καὶ αὐτὴν Θεὸν, ὡς ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοὺς μὲν ἐχθροὺς αὐτῆς εἰς τέλος καταβαλεῖ, φρουρήσει δὲ τοὺς φιλοῦντας αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῆς ὁμονοίᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ καὶ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν.

GEN. His dictis, Generalis ait: Neminem frugi ignorare arbitror, quod origo malitiæ serpens Christianorum unionem spectare non sustinet:

Ὁ ΚΑΘ. Τούτων οὕτω ῥηθέντων, εἶπεν ὁ Καθολικός· Οὐδένα τῶν εὖ φρονούντων ἀγνοεῖν οἶμαι, ὅτι ὁ ἀρχέκακος ὄφις καθορᾷν οὐ φέρει τὴν ἕνωσιν τῶν

Χριστιανῶν· σφάττεται γὰρ τῇ ὁμονοίᾳ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, καὶ ῥομφαίαν κατὰ καρδίας εἰσδέχεται καιρίαν, θάλλουσαν τὴν εἰρήνην ὁρῶν. Καὶ εἰ καθ' ἡμῶν τοιαῦτα ἐμηχανήσατο, παραβλάψαι θέλων τὴν ἕνωσιν, θαυμαστὸν οὐδέν· ἀλλ' ἡμᾶς οὐ διέλαθον τὰ σκάνδαλα αὐτοῦ. Διὸ τῶν καθ' ἡμῶν ῥηθέντων οὐδένα λόγον ποιούμεθα, ἀλλ' ὅπερ ἐμηνύσαμεν τῷ βασιλεῖ, καὶ πάλιν μηνύομεν. Ἀπὸ τοῦ νῦν, εἰ κελεύετε, ἀποχαιρετίσατε.

enecatur enim a filiorum Dei concordia; lethalem gladium visceribus accipit, si prosperam pacem cernat. Ergo quod nobis hujusmodi fraudes struxerit, unionis causa disturbandæ, nil est mirandum: sed tamen nos ejus scandala non latuerunt. Quare dictorum adversus nos nullam rationem habemus, sed quod olim imperatori significavimus, nunc iterum significamus. Vos autem, si placet, jam valete.

Ἀποχαιρετίσαντες οὖν ἤλθομεν εἰς τὸ Κεσσούνιον· εὕρομεν δὲ ἐκεῖ τὸν μοναχὸν Θεόδωρον τὸν φιλόσοφον τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν ἤτοι Σύρων (32) περιμένοντα διασῶσαι ἡμᾶς εἰς τὸν Καθολικὸν αὐτοῦ ὄντα τότε ἔν τινι καστελλίῳ αὐτοῦ λεγομένῳ ὁ ἅγιος Βαλσαμών. Μαθόντες δὲ ἡμεῖς ὅτι Σαχαπετῖνος ὁ ἀμηρᾶς ἐνεδρεύει τοῦ κρατῆσαι ἡμᾶς, ἐφοβήθημεν ἐκεῖ ἀπελθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπεστάλκαμεν πρὸς αὐτὸν τὴν βασιλικὴν γραφὴν, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἀπέστειλεν ἐγγράφως Ἑλληνιστὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς αὐτοῦ πίστεως, καὶ πιττάκιον πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ἐπεὶ οὐκ ἠδυνήθητε ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς, ἀπεστάλη παρ' ἡμῶν πρὸς σὲ ὁ μοναχὸς Θεόδωρος συντυχεῖν σοι προσώπῳ ἡμῶν περὶ πάντων. Ἡ δὲ ὁμολογία τῆς πίστεως αὐτοῦ ἔχει κατὰ ῥῆμα οὕτως (33).

Igitur vale dicto, Cessunium profecti sumus; quo in loco monachum Theodorum philosophum Generalis Jacobitarum seu Syrorum offendimus præstolantem, ut nos incolumes ad Generalem suum perduceret, in quodam oppidulo commorantem, cui nomen sanctus Balsamon. Veruntamen nos indiciis acceptis quod Sachapetinus ameras ut nos caperet insidias struxisset, timuimus illo ire; sed regias litteras ad Generalem misimus, qui vicissim fidei suæ confessionem Græce scriptam nobis misit: cum epistola qua significabat, quandoquidem nos ad eum proficisci non potuerimus, mitti a se Theodorum monachum qui Generalis nomine de re tota cum Theoriano dissereret. Fidei vero confessio hæc ad litteram continebat.

(32) Hic erat Michael patriarcha cognomento Magnus, de quo Assemanus loco mox laudando.

(33) De hac cum Syris Theoriani disputatione insigne atque prolixum exstat testimonium Barhebræi in secunda *Chronici* sui parte adhuc inedita (nam primam edidit Kirschius) cujus vaticanum codicem habes descriptum in hujus meæ collectionis tomo V, part. II, p. 49. Interim vero dum adhuc opus desiderat typorum lucem, præclara habemus Assemani excerpta in *Biblioth. orient.*, t. II, cujus locum p. 364, rei nostræ maxime idoneum recitare hic opus est, præsertim quia testatur nobis de secundo itinere Theoriani in Orientem ad disputandum, ne quis forte id conflictum a Græcis putet, cum ex perraro Græco codice a me nuper observato et edito res gesta nunc divulgetur; qui quidem codex tam priscus est, ut ab ipsius disputationis ætate haud valde abesse videatur. Sic ergo apud Assemanum Bar-Hebræus.

Anno Græcorum 1481 [imo 1482, Christi 1170.] Manuel Comnenus imp. per Christophorum litteras ad Michaelem patriarcham de religione scripsit. Theorianum insuper ad eumdem et ad Nersetem Armeniorum Generalem misit, qui cum in Ῥωμαίων κουλὰ, *Castrum Romanum*, pervenisset, significavit Michaeli, ut in Syriam ad colloquium properaret, quoniam ipsi in Mesopotamiam proficisci non licebat. Michael Joannem episcopum Chisumensem [hic in prima disputatione Theoriani apparet] ad Theorianum allegavit. Theorianus Byzantium reversus, iterumque ab imperatore in Syriam missus [an. 1172.] Michaelem ad Castrum Romanum per litteras denuo arcessit. Is vero Theodorum monachum cognomento Bar-Vehebun, discipulum suum mittit, ut ad Theoriani quæstiones responderet. Disceptatum est de substantia et natura ex doctrina Aristotelica, Theoriano ad Theodori argumenta ut Bar-Hebræus ex amore suæ sectæ fabulatur, obmutescente. Hinc Armeniorum Generalis, qui victas Theoriano manus dederat, viribus resumptis, sic ad eumdem scripsisse dicitur: « Cum synodum celebravero, sententiam meam imperatori declarabo. » Epistolam quoque Nerses ad Michaelem patriarcham misit in hæc verba: « Græcorum imperator decem nobis quæstiones proposuit; quinque de fide, ut nimirum duas in Christo unitas naturas dicamus, duas voluntates, duas operationes; ut cum tribus synodis et quartam et quintam et sextam et septimam prædicemus: ut denique e trisagio hymno appendicem illam: *Qui crucifixus es pro nobis*, expungamus: ut scilicet festum Nativitatis cum cæteris nationibus celebremus: ut fermentum in Eucharistia, et aquam in calice ponamus: ut chrisma ex oleo olivæ conficiamus: ut in ecclesiis oremus: ut liturgiam palam faciamus. Et ritus quidem reformare pro bono pacis facile nobis esset, duasque naturas juxta Theologum [Gregorium Naz.] dicere. Verum ut particulam illam: *Qui crucifixus es pro nobis*, expungamus, aut sanctis viris anathema dicamus, fieri nulla ratione potest. His tamen non obstantibus quidquid tu feceris, etiam nos faciemus.

Quid post hæc Nerseti Michael rescripserit, haud exprimit Bar-Hebræus. Vero tamen simile est, hominem Jacobitam nil intentatum reliquisse, ut Armenios, quos prædecessores sui Monophysiticis erroribus infecerant, ab Ecclesiæ communione averteret. Id certe egit cum Jacobitis suis: « nam ad litteras imperatoris per Theorianum et alterum quemdam Græcum Caloenum nomine transmissas, quibus ad unitatem Ecclesiæ invitabatur, ita respondisse fertur. Nos pacis summopere studiosi sumus, nec eam fugimus: modo cum iis fiat, qui fidem Patrum haudquaquam mutent, et cum Athanasio atque Cyrillo unam Verbi incarnati naturam dicunt. »

Hic exitus fuit missionis Theoriani juxta Bar-Hebræum: cui consonare videntur quæ ex Menologio Armeniorum scribit Galanus tomo I *Concil. ecclesiæ Armenæ* cum Latina, p. 240, ubi Nersetem Armeniorum patriarcham obiisse affirmat, antequam synodum suæ gentis episcoporum cogeret, in qua orthodoxam ipsis de incarnatione fidem proponere decreverat. ASSEMANUS.

Confessio fidei Generalis Jacobitarum.

Credimus, sancte imperator, atque confitemur Patrem, Filium, et sanctum Spiritum, unum Deum verum, initio ac fine carentem et in nomine sancto ejus baptizamur, secundum apostolorum doctrinam, quam a veraci doctore auribus suis acceperunt dicente ipsis : *Euntes docete omnes populos, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et sancti Spiritus. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvabitur ; qui vero non crediderit condemnabitur* [24]. Recepimus autem et amplexi sumus nos majoresque nostri hanc fidem, eamque retinemus, proque ipsa periculum quodvis ab iis, qui nos tyrannide opprimunt, perpetimur : et immobilem conservamus fidei definitionem secundum consensum et confirmationem divorum sanctorumque Patrum Nicæorum : Patrem omnipotentem agnoscimus, Filium ei consubstantialem prædicamus, Spiritum sanctum ejusdem naturæ cum Patre ac Filio confitemur, tres hypostases, unam substantiam, unam naturam, unam divinitatem. Pater est generans, genitus Filius, Spiritus procedens. Non exstitit Pater ante Filium neque item ante Spiritum ; sed secundum doctrinam affirmationemque Gregorii Theologi aliorumque veracium magistrorum, simul Pater, simul Filius, simul Spiritus sanctus. Generat Pater sine tempore, sine principio; gignitur Filius absque tempore ; procedit Spiritus inenarrabiliter. Unum sunt præcedente omne ævum natura; incomparabilis natura ; hic est Deus noster, factor angelorum omnium atque hominum, visibilium rerum et invisibilium : hujus substantia est intermina atque infinita, præsens omnibus, nemini comprehensibilis : credimus esse, neque tamen intelligimus quid sit : nam inscribitur quidem in mente et anima, cuncta autem in se ipso continet; ab omnibus ei adoratio debetur. Sed enim quamvis infinita in sacris Libris theologica oratio est, quæ incomprehensibilem Deum laudat, qui pro suo beneplacito tantam sui cognitionem creaturis impertitus est quantam hæ capere poterant; nos tamen rem brevissime in hac Trinitatis expositione attigimus, ut hinc vestra sapientia fidei nostræ cognosceret rectitudinem.

Quod autem attinet ad magnum mysterium humanati propter nostram salutem Verbi (incarnationem dico) quod suam revelavit demonstravitque magnitudinem, ita credimus. Confitemur quod ex incomparabili sanctæ Trinitatis natura, una de adorandis hypostasibus sanctus Filius de sancto Patre, sua Patrisque et Spiritus voluntate, novissimis temporibus propter nostram salutem descendit de cœlis, habitavitque in sanctæ Virginis Mariæ utero, secundum edita de hoc magno mysterio prophetica vaticinia, suscepitque carnem mente et anima in-

A *Ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν.*

Πιστεύομεν, ἅγιε βασιλεῦ, καὶ ὁμολογοῦμεν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἕνα Θεὸν ἀληθινὸν, μήτε ἀρχὴν ἔχοντα μήτε τέλος, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν ἣ ἤκουσαν καὶ ἔμαθον παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου εἰπόντος αὐτοῖς· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.* Ἐδεξάμεθα δὲ καὶ ἐπιστεύσαμεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἐπέχομεν, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς πάντα κίνδυνον ὑπερφέρομεν B ἐκ πάντων τῶν τυραννούντων ἡμᾶς· καὶ ἀμετακίνητον ἔχομεν τὸν ὅρον τῆς πίστεως κατὰ τὴν ἕνωσιν καὶ βεβαίωσιν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ· τὸν Πατέρα παντοκράτορα ἐπιγινώσκομεν, καὶ Υἱὸν ὁμοούσιον αὐτοῦ κηρύττομεν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὁμοφυὲς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὁμολογοῦμεν. Τρεῖς ὑποστάσεις, μία οὐσία, μία φύσις, καὶ μία θεότης· Πατὴρ γεννήτωρ, Υἱὸς γεννητὸς, καὶ Πνεῦμα ἐκπορευτόν. Οὐ προϋπῆρχε Πατὴρ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐδὲ πρότερόν ἐστι τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ βεβαίωσιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν ἑτέρων ἀληθινῶν διδασκάλων, ὅτι ἅμα Πατὴρ, ἅμα Υἱὸς, ἅμα Πνεῦμα ἅγιον· γεννᾷ ὁ Πατὴρ ἀχρόνως, ἀνάρχως· γεννᾶται C ὁ Υἱὸς ἀχρόνως· καὶ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα ἀνεξερευνήτως. Ἕν εἰσι τῇ προαιωνίῳ φύσει, φύσις ἀσύγκριτος· αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ποιητὴς πάντων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· οὗτός ἐστιν ἀπέραντος καὶ ἀόριστος τῇ οὐσίᾳ, ἐγγύς ἐστι τοῖς πᾶσι, καὶ ἀκατάληπτος τοῖς πᾶσι· πιστεύομεν ὅτι ἐστὶν, οὐ καταλαμβάνεται δὲ τὸ τί ἐστι· περιγράφεται μὲν μεταξὺ νοῦ καὶ ψυχῆς, χωρεῖ δὲ ἐν αὐτῷ [*cod.* αὐτῇ.] τὰ πάντα, χρεωστεῖται δὲ αὐτῷ προσκύνησις ἐκ πάντων. Ἀλλ' εἰ μὲν καὶ ἄπειρός ἐστιν ὁ τῆς θεολογίας λόγος ἐν τοῖς ἁγίοις βίβλοις, ὁ δοξάζων αὐτὸν τὸν ἀκατάληπτον, καθὼς εὐδόκησε μετέχειν τοῖς κτίσμασι τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως μετέδωκεν, ὅσον χωρεῖν ἠδύναντο, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν βραχυτάτῳ ταῦτα τεθείκαμεν ἐν τῷ περὶ Τριάδος D λόγῳ, ἵνα ἐξ αὐτῶν καταλάβῃ ἡ ὑμετέρα σοφία τὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως ὀρθότητα.

Περὶ δὲ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τοῦ οἰκονομηθέντος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγω τοῦ Λόγου, τοῦ ἀποκαλύψαντος καὶ δείξαντος τὴν ἑαυτοῦ μεγαλειότητα, πιστεύομεν οὕτως. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐκ τῆς ἀσυγκρίτου φύσεως τῆς ἁγίας Τριάδος μία τῶν προσκυνητῶν ὑποστάσεων ὁ Υἱὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐκ τοῦ ἁγίου Πατρὸς, εὐδοκίᾳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν κατῆλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας κατὰ τὰς προ-

[24] Marc. XVI, 15, 16.

φητικὰς προῤῥήσεις τὰς περὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τούτου· καὶ ἔλαβε σάρκα ἔννουν καὶ ἔμψυχον, ἄνθρωπον τέλειον, καὶ ἥνωσεν ἑαυτὸν ἑνώσει ἀσυγχύτῳ· οὐ προπλασθείσης τῆς σαρκὸς, εἶτα ἡνώθη αὐτῇ Θεὸς, ἀλλ' ἐν μυστηρίῳ μεγάλῳ καὶ ὑπὲρ λόγον γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος, πλὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ μόνης· καὶ μετὰ ἐννεαμηνιαίου καιροῦ κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νόμον ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ τετήρηκεν αὐτὴν παρθένον. Διὸ καὶ Θεοτόκον ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν, καὶ ὅτι τὸν Θεὸν Λόγον γενόμενον ἄνθρωπον ἐγέννησε· καὶ τραφεὶς ἐν ἡλικίαις ἀνθρωπίναις, τελέσας τὴν σωτήριον οἰκονομίαν, αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἐκ δυοῖν, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐκ δύο ὑποστάσεων καὶ φύσεων, μία ὑπόστασις καὶ μία φύσις, εἷς Χριστός.

A formatam, perfectum hominem, quem sibi inconfusa unione copulavit : neque ante formata fuit caro, cui deinceps uniretur Deus, sed mysterio magno atque ineffabili factus est homo perfectus, peccato tantummodo excluso : et post novem menses, juxta humanæ naturæ legem, natus est de Virgine, cui suam conservavit virginitatem. Quare et Deiparam confitemur sanctam Virginem Mariam, ipsamque Dei Verbum, hominem factum, genuisse : qui exactis humanæ ætatis temporibus, salutarem œconomiam consummavit : Dei, inquam, Verbum, homo Jesus Christus, qui est ex duabus rebus, divinitate scilicet et humanita e, ex duabus hypostasibus et naturis, una hypostasis et una natura, B Christus unus.

Ἀλλ' ὅτι τινὲς ἀκούουσιν ἡμῶν λεγόντων αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν φύσιν, ἐνταῦθα καθ' ἡμῶν ὑμνοῦντες λέγουσιν ὅτι κατὰ τὸν Εὐτυχῆ ἀποβαλλόμεθα, καὶ πάντας τοὺς λέγοντας τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἑνώσει· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι τετήρηται ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἐξ ὧν ὁ Χριστός· καὶ οὐκέτι λέγομεν ὅτι ἡ θεότης ἠλλοιώθη εἰς τὸ γενέσθαι σάρξ, ἀλλ' οὔτε ἡ σὰρξ μετηλλάγη εἰς θεότητα· ἀλλ' ἡ θεότης διέμεινε θεότης· καὶ ἡ σὰρξ σὰρξ τετήρηται. Καὶ ἐάν τις ἡμῖν ἐνταῦθα εἴπῃ, πῶς ἐστι δυνατὸν εἰδέναι τὰ τῶν φύσεων γνωρίσματα, ἐπειδὴ μία φύσις λέγεται ὁ Χριστὸς, δεῖξαι αὐτῷ ἔχομεν καὶ εἰπεῖν ὅτι πάντα τῷ Θεῷ δυνατά εἰσι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ. Τὸ δὲ πῶς συνέλαβεν ἡ παρθένος καὶ ἔτεκε, καὶ παρθένος διέμεινε, νοῦς ἀνθρώπινος εἰπεῖν ἀτονεῖ, ἀλλ' οὖν γέγονε μὲν θεϊκῶς. Οὕτω καὶ τὸ τὰς φύσεις τηρεῖσθαι ἐν γνώσει· καὶ πιστεύεται μία διὰ τὸ ἀμέριστον (34)· πιστεύεται δὲ καὶ ἐκ διαλέξεων φυσικῶν· εἰ καὶ τὰς μαρτυρίας τὰς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἐρευνᾷν τις μεθ' ἡμῶν θελήσειεν, ἔχομεν δεῖξαι κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα ἐκ τῶν φυσικῶν διαλέξεων. Καθὰ ψυχὴ καὶ σῶμα ἕνα ἄνθρωπον τελοῦσι, καὶ εἰσὶ δύο φύσεις, οὕτω καὶ περὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγομεν· καὶ καθὼς ἥνωται ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, καὶ οὐκ ἀπόλλυσι τὴν ἑαυτῆς φύσιν, οὕτω καὶ περὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγομεν, οὔτε ἡ θεότης μετηλλάγη, οὔτε τὸ σῶμα.

Sed quia nonnulli cum nos audiunt unam hypostasim dicentes et unam naturam, continuo adversus nos occinunt, quod cum Eutychete explodendi simus et cum iis omnibus qui confusionem in sancta unione factam dicunt ; nos utique confitemur naturarum ex quibus est Christus incolumem esse differentiam ; neque dicimus divinitatem immutatam ut caro fieret, neque carnem mutatam in divinitatem : sed divinitas, mansit divinitas; caro autem, caro perstitit. Quod si quis nobis hic objiciat, qui fieri possit ut naturarum proprietates cernantur, siquidem una natura dicitur Christi ; hoc ei respondemus, C omnia scilicet Deo esse possibilia, juxta Gabrielis archangeli testimonium. Nam quomodo virgo conceperit ac pepererit simulque virgo permanserit, mens humana effari non potest, et tamen divinitus factum est. Ita naturas quoque conservatas apparet, creditur autem una propter indivisibilitatem. Idque credere possumus naturalis quoque ratiocinii ductu. Plane enim si quis mecum divinæ Scripturæ testimonia scrutari velit, demonstrare rem ut spero licebit naturali ratiocinatione. Nam siculi anima et corpus unum hominem efficiunt, et cum hæ duæ naturæ sint, fieri tamen nequit, ut homo dicatur duæ naturæ; sic et de Christo Dei Verbo loquimur, quod neque divinitas mutata sit neque corpus.

D

Οὕτως ὁμολογοῦμεν τὸν ἕνα Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν, καὶ μίαν φύσιν, Θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ὃ καὶ ὑμεῖς οἴδατε, ὅτι αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἕνα Κύριον, ἕνα Χριστὸν ἐδίδαξαν ὑμνεῖν, εἰ καὶ ἐκ δυοῖν αὐτὸν ἐγίνωσκον· ἀλλ' οὐκέτι αὐτὸν εἰς δύο πρόσωπα μερίζουσιν, ἢ εἰς δύο ὑποστάσεις τὸν Λόγον τὸν γενόμενον ἀδιάβλητον ἄνθρωπον, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, ὅτι *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός*· ὃ καὶ πάλαι ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ

Atque ita videlicet unum Christum confitemur, unam hypostasim, unamque naturam, Deum perfectum, itemque perfectum hominem : id quod vos quoque scitis; quia divinæ Scripturæ unum Dominum, unum Christum, cantare docuerunt quanquam eum ex duabus esse agnoscant : sed deinceps in duas personas non dividunt vel in duas hypostases Verbum effectum absque peccato hominem, sicuti apostolus Joannes ait : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*[29]. Quod idem olim Dominus

[29] Joan. I, 14.

(34) Consonat hæc Syri affirmatio cum illa Armenii p. 322, v. 15; nisi quod Armenius dicit ἀχώριστον *inseparabile*, pro ἀμέριστον *indivisibile*.

ipse et Deus noster Philippo dixerat: *Tanto tempore vobiscum sum, et nondum cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit et Patrem meum* [26]. Non quod Verbum absque carne viderent apostoli, sed quia incarnatum Deum, ut unum indivisumque, significabat.

Præterea pastores ab angelo nuntiante audierunt: *Natus est nobis hodie Servator* [27]. Vos quoque fatemini humanam naturam haud esse Servatorem, et divinam naturam sine carne *in mundo* non esse natam: superest igitur ut Servatorem ipsum appellemus qui de Virgine natus est. Unus a nobis creditur ipse, juxta fidei definitionem a sanctis Patribus in Spiritu sancto Nicææ congregatis editam, Jesus Christus, unigenitum Verbum, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero. Velimque vos probe scire, Jesu nomen non de divina tantummodo natura dici, sed de incarnato Deo, qui est Jesus Christus. Alia plurima sunt in divinis Scripturis, quæ dogma probant; sed nos pauca hæc verba vobis obtulimus, ut cognoscatis nos inculpabiles, cum ipsum confitemur unam esse hypostasim, id est unam Christi naturam. Nam de cætero scimus et credimus, ex duabus ipsum esse inconfuse, indivise, immutabiliter, inconvertibiliter. Hunc credimus vetus fœdus complevisse, juxta prophetarum vaticinia. Idem corpore circumcisus est, quod nostro simile circumferebat passioni obnoxium mortale et corruptibile: quanquam revera non sivit carnem suam experiri corruptionem. Eadem in carne jejunavit, tentatorem superavit, miracula virtutesque patravit, passus est, crucefixus, mortuus, sepultus, tertia denique die resurrexit.

Quia vero nonnulli a nobis existimant, Passionem divinitati obtrudi, quod absit ut unquam dicamus; sin nos, prout divinæ Scripturæ solent, dicere Deum passum et mortuum, sicuti et Paulus testatur, sed in carne humana; veluti sanctus quoque Basilius Cappadox ait: Sicuti ferrum igni unitur, quin tamen ignis ea, quæ ferrum, patiatur. Rursus sicuti anima in corpore recipit infirmitatum passiones, famem, mortem, quin tamen anima ab his patiatur, quia spiritalis et incorruptibilis natura est; sic cum Paulo fatemur Deum mortem gustasse, quin ejus divinitas quidquam passa fuerit. Porro sufficit nobis magni hujus viri testimonium (quin plura scrutemur) qui usque ad tertium cœlum, ut narrat, sublatus audivit ineffabilia. Simul meminimus a sancto Paulo communem naturam appellari et propriam: propria vero natura hypostasim significat. Nequaquam igitur dicimus, Deum communi naturæ unitum esse humanæ naturæ. Quod nisi ita sit, tota Trinitas toti humanitati unita fuisset; cum contra reapse in propria natura Verbum hypostatice carni unitum fuerit. Et vos quoque, uti se res habet, ex duabus unam

[26] Joan. XIV, 9. [27] Luc. II, 11.

A Θεὸς ἡμῶν πρὸς τὸν Φίλιππον εἴρηκε· *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.* Οὐχ ὅτι τὸν Λόγον ἄνευ σαρκὸς ἐθεώρουν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν ὡς ἕνα καὶ ἀμέριστον ἐδήλου.

Ἔτι δὲ οἱ ποιμένες ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζόμενοι ἤκουον· *Γεννᾶται ἡμῖν σήμερον Σωτήρ*· καὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις Σωτὴρ οὐκ ἔστι, καὶ ἡ θεία φύσις ἄνευ σαρκὸς οὐκ ἐγεννήθη· λοιπὸν ἵνα Σωτῆρα αὐτὸν. καλεῖν τὸν γεννηθέντα ἐκ τῆς Παρθένου. Ἕνα πιστεύομεν αὐτὸν κατὰ τὸν ὅρον τῆς πίστεως τὸν ἐκτεθέντα ὑπὸ τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀθροισθέντων ἐν Νικαίᾳ ἁγίων Πατέρων· Ἰησοῦς Χριστὸς μονογενὴς Λόγος, B φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Καὶ καλῶς γινώσκετε ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα οὐκ ἐπὶ τῇ θείᾳ φύσει μόνῃ ὁμολογεῖται, ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν σεσαρκωμένον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ ἕτερα πλεῖστά εἰσιν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τοῦτο δηλοῦντα· ταῦτα τὰ ὀλιγοστὰ ῥήματα ἠνέγκαμεν ὑμῖν, πρὸς τὸ γνῶναι ὅτι ἀθῷοί ἐσμεν ὁμολογοῦντες αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν, ἤγουν μίαν φύσιν, τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν ὅτι ἐκ δύο ἐστὶν ἀσυγχύτως καὶ ἀμερίστως καὶ ἀμεταβλήτως καὶ ἀμετατρέπτως. Τοῦτον πιστεύομεν τὴν παλαιὰν πεπληρωκέναι κατὰ τὰς προῤῥήσεις τῶν προφητῶν, καὶ περιετμήθη τῷ σώματι, [ὃ] καθὰ καὶ τὸ ἡμέτερον παθητὸν θνητὸν καὶ φθαρτὸν C ἐφόρει· καὶ οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἰδεῖν διαφθοράν· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ νηστεύσας καὶ πειρασθεὶς καὶ νικήσας ἐτέλεσε θαύματα καὶ δυνάμεις, καὶ ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀπέθανεν, ἐτάφη, καὶ ἀνέστη τριήμερος.

Ἐπεὶ δὲ ὧδέ τινες καθ' ἡμῶν ὑπολαμβάνουσιν ὅτι πάθος τῇ θεότητι προσάγομεν, ὅπερ μὴ γένοιτο ἡμῖν λέγειν! ἀλλ' ὥσπερ καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ, οὕτω λέγομεν, ὅτι ἔπαθε Θεὸς καὶ ἀπέθανεν, καθὰ καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ, καθά φησι καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος Καππαδοκίας, « Καθὼς ὁ σίδηρος, λέγων, τῷ πυρὶ ἑνοῦται, καὶ οὐ τὸ πῦρ πάσχει ὅσα καὶ σίδηρος. » Ἄλλως τε καθὰ ψυχὴ ἐν σώματι δέχεται τὰ πάθη τῶν ἀσθενειῶν, τὸν λιμὸν, καὶ τὸν θάνατον, καὶ οὐκέτι D ἡ ψυχὴ ἐκ τούτων πάσχει, διότι πνευματικὴ φύσις ἐστὶ καὶ ἄφθαρτος, οὕτω μετὰ Παύλου ὁμολογοῦμεν ὅτι Θεὸς ἐγεύσατο θανάτου, μηδ' ὅλως παθούσης τῆς αὐτοῦ θεότητος. Ἱκανὸς ἡμῖν ἐστιν οὗτος ὁ μέγας εἰς μαρτυρίαν, ὁ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναβὰς, καὶ τὰ ἄῤῥητα ἀκούσας τοῦ εἰπεῖν, ὡς εἴρηκε, καὶ πλέον μὴ ἐρευνᾷν. Σὺν τούτοις ὑπομιμνήσκομεν ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος κοινὴν φύσιν [φησὶ] καὶ ἰδικήν· καὶ ἰδικὴ μὲν φύσις τὴν ὑπόστασιν δηλοῖ. Οὐκέτι οὖν λέγομεν ὅτι τῇ κοινῇ φύσει ἡνώθη ὁ Θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Εἰ δ' οὐ μὴ οὕτως, εὑρεθήσεται ὡς ὅτι ὅλη ἡ ἁγία Τριὰς ὅλῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἡνώθη· ἀλλ' ἐν ἰδικῇ φύσει

ὑποστατικῶς ἡνώθη ὁ Λόγος τῇ σαρκί. Καὶ ὑμεῖς, A ὡς καὶ ἡ ἀλήθεια ἔχει, ἐκ δύο μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον ὁμολογεῖτε τὸν Χριστόν. Ἡ αὐτὴ οὖν ὑπόστασις ἄνευ Λόγου ἰδικὴ φύσις ἐστί. Λοιπὸν γνώτω ἡ μεγαλειότης ὑμῶν, ὅτι μάτην ἡμᾶς μισοῦσιν οἱ μισοῦντες· ἓν γὰρ τὸ μυστήριόν ἐστι τῆς πίστεως τὸ οἰκοδομηθὲν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων· ἕνα ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν, ἐν τῇ συλλήψει, ἐν γεννήσει, ἐν ἀνατροφῇ, ἐν πάθει καὶ ἐν σταυρῷ καὶ ταφῇ καὶ ἀναστάσει καὶ ἀναλήψει· τοῦτον ἐλπίζοντες ἐλθεῖν ἐν ᾧ ἔλαβεν σώματι τοῦ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· τοῦτον τὸν ὅρον ἐδεξάμεθα ἐξ ἀποστολικῶν χειρῶν, καὶ βεβαιωθέντα ὑπὸ τῶν τριῶν ἁγίων καθολικῶν συνόδων.

Ναὶ μὴν καὶ τὸν νόμον καὶ τὰς τάξεις ἐμάθομεν B τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν, τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, τῆς Περιτομῆς, τῶν Φώτων, τὴν Σταύρωσιν, τὴν Ἀνάστασιν, τὴν Ἀνάληψιν, τὴν Πεντηκοστὴν, τὴν Μεταμόρφωσιν, τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ Ὕψωσιν, τὴν τῆς Θεοτόκου Γέννησιν, τῆς Θεοτόκου τὴν Κοίμησιν, καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν μαρτύρων ἑκάστην ἐν καιρῷ ἰδίῳ μεθ' ὑμῶν τελοῦμεν, καὶ τῆς μυστικωτάτης θυσίας τῶν ἁγίων παράδοσιν τῆς ἐξ ἄρτου καὶ οἴνου σὺν ὕδατι τιμῶμεν, τὸ προσκυνητὸν μυστήριον τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Καὶ πάντα τὸν ὁμολογοῦντα ὅτι Ἰησοῦς Θεός ἐστι καὶ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ προσκυνοῦντα τὸν τίμιον σταυρὸν, τοῦτον Χριστιανὸν γινώσκομεν καὶ ἀποδεχόμεθα. Καὶ οὐδέ τινα τῶν Χριστιανικωτάτων C ἐθνῶν μισοῦμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς ἐλεοῦμεν, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμεθα. Καὶ τὴν ἁγίαν θυσίαν, ἥτις ἐστὶ δόξα τοῦ ζωοποιοῦντος ἡμᾶς, προσφέρομεν ὑπὲρ πάντων τῶν πιστῶν· κατέχομεν δὲ καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τοὺς ὀρθοὺς θεσμοὺς ἔχομεν, καὶ τάξιν τοῦ τελεῖν ἱερουργίαν τοῦ ἁγίου μύρου, καὶ καθιεροῦν ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ ἀληθοῦς μαθητοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Διονυσίου. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ καὶ πίστει καὶ φόβῳ τελεῖ ὁ ἡμέτερος ὀρθόδοξος λαὸς ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Συρίας, Μεσοποταμίας, καὶ ἕως τῆς μεγάλης Περσίας. Ταῦτα καὶ ἄλλα τινὰ ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Γραφὴ τῶν Σύρων D τοῦ Καθολικοῦ ἤτοι Ἰακωβιτῶν περιεῖχε (35).

Ὡς οὖν ἀνέγνωμεν ταύτην τὴν τούτων ὁμολογίαν, οὐδὲν ἐν αὐτῇ οὐκ ὀρθῶς ἔχον εὕρομεν προφανῶς, πλὴν τούτου. Ἔγραφε γάρ· « Αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἐκ δύο, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐκ δύο ὑποστάσεων καὶ φύσεων, μία ὑπόστασις καὶ μία φύσις. » Φησὶν ὁ Θεωριανὸς πρὸς τὸν μοναχὸν Θεόδωρον τὸν φιλόσοφον. Ἐκτὸς τούτου τὰ ἄλλα δοκεῖ μοι ὀρθά. Ὁ δὲ Θεόδωρος εἶπεν· Ὅταν πρώτως εὗρόν σε ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων, ἠθέλησα περὶ τούτου διαλεχθῆναί σοι (36), σὺ δὲ οὐκ ἐβουλήθης· ἢ γὰρ ἀπέδειξα σοι ὅτι οὕτως ὀφείλει πᾶς Χριστιανὸς τὸν

A hypostasim et unam personam Christi fatemini. Ergo ipsa hypostasis absque Verbo, propria natura est. De cætero sciat magnitudo vestra, immerito nos ab odientibus odio haberi: unum quippe est fidei mysterium, illud scilicet quod super apostolorum fundamento ædificatum est: unum confitemur Christum in Conceptione, in Nativitate, in Nutritione, in Passione, in Cruce, in Sepultura, in Resurrectione atque Ascensione: atque hunc venturum, in eo quod sumpsit corpore, speramus ad judicandos vivos ac mortuos. Hoc dogma accepimus ab apostolicis manibus, a tribus deinde sanctis universalibus synodis confirmatum.

B Utique etiam legem ordinemque didicimus Dominicarum festivitatum, Christi Natalium, Circumcisionis, Baptismi, Palmarum: Crucifixionem, Resurrectionem, Ascensionem, Pentecosten, Transfigurationem, venerandæ Crucis Exaltationem, Deiparæ Nativitatem, Deiparæ Dormitionem: item sanctorum Apostolorum nec non sanctorum Martyrum singula festa suo tempore æque ac vos celebramus: et de sacratissimo sacrificio, sanctorum traditioni obsequimur, ut fiat ex pane vino et aqua, adorandum dico salutis nostræ mysterium. Atque omnem hominem, qui Christum Deum et Dei Filium confitetur, et venerandam crucem adorat, hunc Christianum agnoscimus et amplectimur. Neque vero C aliquam Christianissimarum gentium odimus, imo potius qui nos odio habent miseramur, et pro his oramus. Tum et sanctam hostiam, quæ est vivificantis nos Christi gloria, pro fidelibus cunctis offerimus. Canones quoque sanctorum apostolorum retinemus, rectasque regulas, et ordinem sancti unguenti peragendi; nec non ecclesias consecrandi juxta ritum et interpretationem veri sanctorum apostolorum discipuli Dionysii. Atque hæc omnia cum Dei amore et fide ac timore facit noster populus orthodoxus a magna Antiochia et Syria ac Mesopotamia usque ad magnam Persidem. Hæc et alia quædam libello ad imperatorem scripto a Syrorum seu Jacobitarum generali conD tinebantur.

Cum hanc legissemus confessionem, nihil in ea prorsus non rectum reperimus, uno excepto. Scribebat enim Generalis « ipsum Dei Verbum, homo Jesus Christus, qui est ex divinitate scilicet et humanitate, ex duabus hypostasibus atque naturis, una hypostasis et una natura. » Ait ergo philosophus Theorianus ad monachum Theodorum philosophum: hoc excepto, cætera mihi recta videntur. Theodorus respondit: Equidem cum te primo in Generalis Armeniorum synodo inveni, hac de re volueram tecum disserere, nisi tu renuisses: profecto enim tibi demonstrassem, Christianum

(35) Macte hanc luculentam fidei confessionem, quæ Jacobitarum dogma planissime nobis edisserit!
(36) Lege priorem disputationem, p. 461 sqq.

omnem ita Christum confiteri debere; et eum qui A aliter confitetur, procul veritate aberrare.

THEOR. Quia tu ex norma librorum Aristotelis disputare volebas, non ex norma doctorum Ecclesiæ, merito ego tecum nolui de fide Christianorum disserere. Nam de luto unguentum hauriri, nunquam est auditum.

THEOD. An tu nescis, Ecclesiæ principes viros doctrinam ab ethnicis sapientibus hausisse; eos autem de nostris sanctis, qui disciplinis ethnicorum non fuerunt instructi, idiotas esse atque illitteratos? Nunc tibi repeto, quod tum dixi; si ex norma sapientum ethnicorum mecum congredi vis, paratus sum demonstrare dogma Syrorum esse B orthodoxum. Sin minus, ego tecum verbum commutare non patior.

THEOR. Si de alio quovis proposito mecum vis disputare ex ethnicorum norma sapientium, non recuso; verum enimvero de Christianorum fide, nisi secundum definitiones theologorum Ecclesiæ, sanctorum apostolorum, sancti Dionysii Areopagitæ, sancti Athanasii, sanctorum Gregoriorum, magni Basilii, atque reliquorum, disputationem instituere vis[1], ne ego quidem verbum tecum commutabo. Quod si tu adeo philosophiæ tuæ confidis, definiamus in primis quatuor hæc, substantiam, naturam, hypostasim, et personam, juxta divos Patres; atque has definitiones ceu propositionum terminos ponamus : tunc demum syllogis- C morum pugnam ex norma ethnicorum sapientium conseremus.

THEOD. Hæc ipsa quatuor, quæ dicis, intelligi a me necesse est ex eorum ethnicorum sententia qui invenerunt : pugnam item syllogismorum juxta eosdem fieri.

THEOR. Nisi ethnicorum theologi a nostris differrent, tuo jure id faceres : sed quia maxima dissonantia inter illos nostrosque est, non debes ita te gerere. Nam et Joannes Philoponus dum profanos sequitur, veluti tritheita de Ecclesia pulsus est. Tum et alii multi ob hanc ipsam causam a fide aberraverunt. Veluti scribit magnus quoque Paulus ad Timotheum : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novi-* D *tates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt* [28].

His dictis, monachus Theodorus discessit. Postero autem die venit Elias Cessunii episcopus ad Theoriani hospitium, et ait : Miror cur nolueris cum philosopho nostro disputare, sed expaveris; in Armeniorum autem synodo tantum hominum

Χριστὸν ὁμολογεῖν· καὶ μὴ οὕτως ὁμολογῶν τῆς ἀληθείας ἀποπλανᾶται.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐπεὶ ἀπὸ τῶν βιβλίων τοῦ Ἀριστοτέλους (37) ἠθέλησας διαλεχθῆναι, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, εὐλόγως οὐκ ἠβουλήθην περὶ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν μετὰ σοῦ συντυχεῖν· ἐκ γὰρ βορβόρου μύρον ἀντλεῖν οὐδέποτε ἠκούσθη.

ΘΕΟΔ. Οὐκ οἶδας ὅτι οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες τὴν γνῶσιν ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν ἐκαρπώσαντο; καὶ ὅσοι τῶν ἁγίων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἔξω οὐκ ἐπαιδεύθησαν, ἰδιῶταί εἰσι καὶ ἀγράμματοι; Νῦν δὲ πάλιν λέγω σοι ὃ καὶ τότε εἶπον, εἰ μὲν ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν αἱρῇ μεθ' ἡμῶν συντυχεῖν, ἕτοιμός εἰμι δεῖξαι ὅτι τὸ δόγμα τῶν Σύρων ὀρθόδοξόν ἐστιν· εἰ δὲ μή, οὐδενὸς ἀξιῶ σε λόγου.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐὰν θέλῃς περὶ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως μεθ' ἡμῶν διαλεχθῆναι ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν, ἕτοιμός εἰμι· περὶ δὲ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τῶν ἁγίων Γρηγορίων, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν διάλεξιν ἐθέλεις γενέσθαι, οὐδ' ἐγὼ σε ἀξιῶ λόγου ποτέ. Εἰ δὲ τοσοῦτον θαῤῥεῖς τῇ φιλοσοφίᾳ σου, ὁρισώμεθα ταῦτα πρῶτον τὰ τέσσαρα, τὴν οὐσίαν, τὴν φύσιν (38), τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ πρόσωπον, κατὰ τοὺς θείους Πατέρας, καὶ θῶμεν ταῦτα ὡς ὅρους προτάσεων, καὶ τότε τὴν συμπλοκὴν τῶν συλλογισμῶν κατὰ τοὺς ἔξω σοφοὺς ποιησόμεθα.

ΘΕΟΔ. Αὐτὰ τὰ τέσσαρα ἃ λέγεις ὀφείλω νοεῖν ὡς οἱ ἐφευρεταὶ αὐτῶν οἱ ἔξω σοφοί· εἶτα καὶ τὴν συμπλοκὴν κατ' αὐτοὺς ἐκείνους ποιεῖν τῶν συλλογισμῶν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἰ μὴ διεφέροντο πρὸς τοὺς ἔξω οἱ θεολόγοι ἡμῶν, καλῶς ἂν τοῦτο ἐποίησας· ἐπεὶ δὲ μεγίστη διαφωνία μέσον τούτων κἀκείνων ἐστίν, οὐκ ἐφείλεις τοῦτο ποιῆσαι· καὶ γὰρ ὁ φιλόπονος Ἰωάννης, τοῖς ἔξω ἀκολουθήσας, ὡς τριθεΐτης τῆς Ἐκκλησίας ἐκβέβληται. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ δι' αὐτὸ τοῦτο περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν· ὥς που καὶ ὁ μέγας Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφων φησίν· *Ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους καινοφωνίας* [*cod.* κενοφ.] *καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν.*

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ὁ μοναχὸς Θεόδωρος ἀνεχώρησε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἦλθεν Ἠλίας ὁ ἐπίσκοπος Κεσσουνίου εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Θεωριανοῦ, καί φησι πρὸς αὐτόν· Θαυμάζω πῶς οὐκ ἠθέλησας διαλεχθῆναι μετὰ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου, ἀλλ' ἐδει-

[28] I Tim. vi, 20.

(37) Jacobitæ hunc morem a Severo parente acceperant, de quo Nyssenus in illa assuta, ut diximus p. 71, catechetici clausula ait : οὗτος παρὰ Σεβήρῳ κράτιστος θεολόγος γνωρίζεται, ὃς ἂν τὰς κατηγορίας Ἀριστοτέλους, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔξω φιλοσόφων κομψῶ ἠσκημένος τυγχάνοι· *Is apud Severum optimus agnoscitur theologus, qui in prædicamentis Aristotelis cæterisque ethnicorum philosophorum pompaticis disciplinis exercitatus fuerit.*

(38) Recole adnotationem p. 388, ubi Theorianus dicitur disputavisse cum Syro Theodoro de substantia et natura, ex doctrina Aristotelica.

λίασας, εἰς δὲ τὴν σύνοδον τῶν Ἀρμενίων τοσοῦτον πλῆθος οὐκ ἐδειλίασας. Γίνωσκε δὲ ὅτι οὐδενὶ ἔθνει οὕτω σοφία ἐμπολιτεύεται νῦν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὡς ἐν τῷ ἔθνει τῶν Σύρων. Διὰ τοῦτο οὐ παραδεχόμεθα ἄλλως διαλέγεσθαι. Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Θεόδωρος ἐμὸς μαθητής ἐστι, καὶ ὡς νέος ἔτι ζητεῖ πρὸς τὸν διαλεχθησόμενον.

Ὁ ΘΕΩΡ. Γίνωσκε, δέσποτα, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἰς μὲν τὰ ἄλλα ἀνδρικώτατοί εἰσιν, εἰς δὲ τὸ παραβῆναι ὅρια τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ σφόδρα δειλοί.

Ὁ ἘΠ. Καὶ ποῦ κεκώλυται ἐκ τῶν ἔξω σοφῶν περὶ πίστεως διαλέγεσθαι;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Εὐνόμιον λόγῳ φησίν· « Βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς ἰδέας, καὶ τὰς μετενσωματώσεις καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχὴν ἔρωτας, Ἐπικούρου τὴν ἀθεΐαν καὶ τὰς ἀτόμους, καὶ τὴν ἀφιλόσοφον ἡδονήν, Ἀριστοτέλους τὴν σμικρολόγον πρόνοιαν, καὶ τὸ ἔντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχὴν λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων. » Ταῦτα ὁ θεολόγος περὶ τῶν ἔξω. Τὰ δὲ ἡμέτερα τίνα, καὶ πῶς ὀφείλομεν διαλέγεσθαι, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος ἐν τῷ δευτέρῳ εἰρηνικῷ· « Ταῦτα ὡς ἐν βραχέσι δογματικῶς ἀλλ' οὐκ ἀντιλογικῶς, ἁλιευτικῶς ἀλλ' οὐκ ἀριστοτελικῶς, ἐκκλησιαστικῶς ἀλλ' οὐκ ἀγοραίως, ὠφελίμως ἀλλ' οὐκ ἐπιδεικτικῶς. » Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐταξίας φησί· « Τὰς Πύῤῥωνος ἐνστάσεις, ἢ ἐφέξεις, ἢ ἀντιθέσεις, καὶ τῶν Χρυσίππου συλλογισμῶν τὰς διαλύσεις, ἢ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κακοτεχνίαν, ἢ τῆς Πλάτωνος εὐγλωττίας τὰ γοητεύματα, οἳ κακῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν εἰσέφρησαν, ὥσπερ Αἰγυπτιακοί τινες μάστιγες. » Ὑμεῖς δὲ βούλεσθε ἐκ τῆς κακοτεχνίας τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν διαλέγεσθαι, καὶ μάστιγας Αἰγυπτιακοὺς εἰς φθορὰν τῆς Ἐκκλησίας ἐπάγειν, τῶν κηρύκων τῆς πίστεως καταφρονοῦντες; Ἐγὼ δέ σοι χαριζόμενος, εἰ κελεύεις, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους διαλεχθήσομαι, ὡς ἂν ἴδω τίνα εἰσὶν ἐφ' οἷς ἐπερείδεσθε.

Ὁ ἘΠ. Εἰ τοῦτο ποιήσεις, θεραπεύεις ἡμᾶς· ἴσως δὲ καὶ σύμφρονες εὑρεθησόμεθα. Ὑπισχνοῦμαι δέ σοι ὅτι οὔτε σοφιστικῶς οὔτ' ἐριστικῶς διαλεχθησόμεθα.

Ὁ ΘΕΩΡ. Εὖ λέγεις· ἀπόκρινε οὖν, τὸν Χριστὸν μίαν οὐσίαν λέγεις, ἢ δύο;

Ὁ ἘΠ. Μίαν καὶ ἄτομον.

Ὁ ΘΕΩΡ. Τὴν μίαν καὶ ἄτομον, τὴν οὖσαν ἐν τῷ ἀριθμῷ, λέγει Ἀριστοτέλης ἐπιδέχεσθαι ἅμα τὰ ἐναντία, ἢ οὔ; Οἷον λέγω, τοῦτο τὸ πῦρ, καὶ θερμὸν ἅμα καὶ ψυχρόν· ἢ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὸ αὐτὸ, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ οὔ;

Ὁ ἘΠ. Οὐδαμῶς.

Ὁ ΘΕΩΡ. Ἐπιδεχόμενος οὖν ὁ Χριστὸς ἅμα τὰ δύο ἐναντία· ἔστι γὰρ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ἔναρχος καὶ ἄναρχος, ὁρατὸς καὶ ἀόρατος, οὐκ ἔσται μία οὐσία. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς. Εἰ γὰρ ἡ μία οὐσία καὶ ἄτομος ἅμα τὰ ἐναντία οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλ' ἀνὰ μέρος τῶν ἐναντίων εἰσὶ δεκτικὰ κατὰ τὸν Σταγειρίτην, τὸ ἐπιδεχόμενον ἅμα τὰ ἐναν-

numerum non timueris. Scito autem, nullo in populo tantam esse hodierna ætate sapientiam, quanta apud Syros versatur. Quare non patimur alia ratione disputare. Præterea scito Theodorum illum meum esse discipulum qui utpote adolescens adhuc avet tecum disputare.

THEOR. Scito, domine, Romanos ut ad cætera sunt audacissimi, ita ad transgrediendos sanctorum Patrum fines, valde esse meticulosos.

EPISC. Qui porro est vetitum, ex norma profanorum sapientium de fide disputare?

THEOR. Divus Gregorius in oratione adversus Eunomium ait : Apage mihi Platonis ideas, animarum nostrarum ad alia corpora transitiones et periodos, et reminiscentias, et non pulchros per pulchra corpora in animam subeuntes amores, Epicuri atheismum et atomos atque indignam philosopho voluptatem, Aristotelis avaram providentiam et artificiosam, et mortales de anima sermones, et humanam dogmatum rationem. » Hæc theologus de ethnicis. Nostra autem quæ sint, et quomodo tractari debeant, audi ab ejusdem verbis in secundo sermone de pace : « Hæc paucis dogmatice non contentiose, piscatorio more non Aristotelico, Ecclesiæ non fori stylo, utiliter non pompatice. » In sermone autem de moderatione in disputationibus servanda ait : « Pyrrhonis oppositiones aut assentiendi retentiones ac oppositiones, et Chrysippi syllogismorum solutiones, aut Aristotelicæ artis artificium pravum, vel Platonicæ suadelæ præstigia, malo sane omine in ecclesiam nostram irrepserunt, ceu quædam Ægyptiæ plagæ. » Vos vero avetis malitioso Aristotelis artificio disserere, et flagella Ægyptiaca ad Ecclesiæ perniciem inducere, contemptis fidei præconibus? Ego nihilominus ut tibi, si vis, gratificer, more quoque Aristotelico disputabo, ut quæ sint fundamenta vestra cognoscam.

EPISC. Hoc agens, nos demereberis, et in eadem fortasse sententia esse videbimur. Porro tibi spondeo, neque sophistice nos disputaturos neque contentiose.

THEOR. Recte. Responde igitur : Christum, unam substantiam dicis an duas?

EPISC. Unam et indivisibilem.

THEOR. Unum et indivisibile, quod ad numerum pertinet, aitne Aristoteles recipere contraria, nec ne? Exempli causa, hic ignis simulne calidus est et frigidus? aut idem creatusne est et non creatus? et alia similia dicine queunt, nec ne?

EPISC. Nequaquam.

THEOR. Cum ergo Christus duo simul contraria in se recipiat; est enim creatus et increatus, mortalis et immortalis, cum principio et sine principio, visibilis et invisibilis; una substantia non erit. Idque ex converso argumento patet. Si enim una substantia et indivisibilis, simul contraria non recipit; sed contra quod est divisibile contrariorum

est capax secundum Stagiritem, sequitur et quod A simul contraria recipit, una substantia non sit. Duæ igitur substantiæ Christus, etsi unus Christus est: et secundum quidem unam creatus, secundum alteram increatus: similiter mortalis et immortalis, cum principio et sine principio, et eodem modo reliqua.

His dictis, interrogabat Theorianum episcopus quidnam de Armeniis judicaret? Qui respondit: In divinis quidem Scripturis versatos admodum Armenios comperi, tum jejunio et orandi studio magnorum sanctorum æmulos: sed ad disputandum plane rudes; videntur enim mihi rhetorica arte et dialectica reliquisque disciplinis expertes. Quare cum ipsi sibi fucum faciant, hallucinari se non intelligunt. Aiunt enim naturam quidem esse universale B quid et commune; personam autem, partiale utpote indivisibile, sicuti etiam sancti viri definierunt. Deinde Christum aiunt esse unam personam, utpote quid partiale. Et hactenus quidem recte ratiocinantur. Exin dicunt Christi unam naturam, quam jam fassi fuerant esse quid universale: neque intelligunt, quod si Christus est quid partiale, utpote qui est persona, una natura esse non potest: alioquin quod partiale est, esset universale; indivisibile, esset species; quod prorsus fieri non potest. Etsi enim dicimus, superiora prædicari de inferioribus, hoc tamen in philosophico tantum vocabulo, quod et physicum dicitur, verum evadit; non autem in artificiali vocabulo, quod etiam logicum appellant hujus disciplinæ professores: artificiale nimirum, C utpote artis inventum non naturæ; logicum autem quia spectat ad logicam disciplinam, quæ est philosophiæ organum, non philosophia. In philosophico quidem vocabulo, universalia prædicantur de partialibus; id est inferiora accipiunt et nomen ac definitionem superiorum: exempli causa, Petrus est homo, homo est animal, ergo Petrus est homo et animal. Similiter definitionem quoque hominis et animalis Petrus recipit: est enim animal rationale et mortale Petrus, ac substantia animata et sentiens. En ut in philosophico vocabulo inferiora recipiunt etiam superiorum nomen et definitionem. Verumtamen in logico vocabulo id non usuvenit. Nam quod est indivisibile, neque species dicitur, neque genus, D neque est plurale, neque numero differt, neque item specie, cum quid sit prædicatur. Sic et in Christo accidit: nam personam quidem ipsum dicimus et hypostasim, non tamen naturam: neque enim naturæ nomen vel definitionem recipit; siquidem Christus non est motus et quietis principium, quæ naturæ definitio est. Nam persona, hypostasis, indivisibilitas, species, genus et similia, non pertinent ad philosophica vocabula seu physica, sed ad logica seu artificialia: porro universalitas communis vocabuli, de partialibus non prædicatur. Itaque philosophici vocabuli differentiam a logico ignorantes Armenii, imperite miscent pugnantia, quia neque quid dicant neque quid affirment, intelligunt.

τία, οὐχ ἔστι μία οὐσία. Δύο ἄρα οὐσίαι ὁ Χριστὸς, εἰ καὶ εἷς Χριστός ἐστι· καὶ κατὰ μὲν τὴν μίαν, κτιστὸς, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, ἄκτιστος· ὡσαύτως θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ἔναρχος καὶ ἄναρχος, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ἠρώτα ὁ ἐπίσκοπος τὸν Θεωριανὸν περὶ τῶν Ἀρμενίων λέγων· Ποταποὺς διέγνως τοὺς Ἀρμενίους; Ὁ δέ φησιν· Εἰς μὲν τὴν θείαν Γραφὴν πεπυκνωμένους εὑρίσκω, καὶ εἰς νηστείαν καὶ προσευχὴν τοῖς μεγάλοις ἁγίοις ἁμιλλωμένους· εἰς δὲ τὸ συλλογίζεσθαι παντελῶς ἀμυήτους· ἀμέτοχοι γάρ μοι δοκοῦσι ῥητορικῆς καὶ διαλεκτικῆς καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων. Διὸ καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι οὐκ ἴσασιν ὅτι παραλογίζονται. Λέγουσι γὰρ τὴν μὲν φύσιν καθόλου τι καὶ κοινὸν, τὸ δὲ πρόσωπον μερικὸν ὡς ἄτομον, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα ὡρίσαντο. Εἶτα τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦσιν ἓν πρόσωπον ὡς μερικόν. Καὶ μέχρι τούτου καλῶς λέγουσιν. Ἔπειτα λέγουσι τὸν Χριστὸν μίαν φύσιν, ἣν ὡμολόγησαν καθόλου τι εἶναι· καὶ οὐ νοοῦσιν, ὅτι ἐπεὶ ὁ Χριστὸς μερικόν ἐστι, ὡς ὂν πρόσωπον, οὐ δύναται εἶναι μία φύσις· ἢ γὰρ ἂν ἔσται τὸ μερικὸν καθόλου, καὶ τὸ ἄτομον εἶδος, ὅπερ ἀδύνατον. Εἰ γὰρ καὶ λέγομεν ὅτι τὰ ἐπάνω κατηγορεῖται τῶν ὑποκάτω, ἀλλὰ τοῦτο ἀληθεύει κατὰ τὴν φωνὴν τὴν φιλόσοφον μόνον, ἥτις καὶ φυσικὴ λέγεται, οὐ μὴν κατὰ τὴν τεχνικὴν φωνὴν ἣν καὶ λογικὴν ὀνομάζουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί· τεχνικὴν μὲν, ὡς εὕρεμα τέχνης, οὐ φύσεως· λογικὴν δὲ, ὅτι τῆς λογικῆς ἐστι πραγματείας, ἥτις ὄργανόν ἐστι φιλοσοφίας, οὐ φιλοσοφία. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς φιλοσόφου φωνῆς τὰ καθόλου κατηγορεῖται τῶν μερικῶν, τουτέστι τὰ ὑποκάτω ἐπιδέχεται καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον τῶν ἐπάνω· οἷον ὁ Πέτρος ἐστὶν ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπός ἐστι τὸ ζῶον, ὁ Πέτρος ἄρα καὶ ἄνθρωπός ἐστι καὶ ζῶον. Ὡσαύτως καὶ τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου ἐπιδέχεται ὁ Πέτρος· καὶ γάρ ἐστι ζῶον λογικὸν θνητὸν ὁ Πέτρος, καὶ οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική. Ἰδοὺ ἐπὶ τῆς φιλοσόφου φωνῆς τὰ ὑποκάτω ὑποδέχεται καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον τῶν ἐπάνω. Ἐπὶ δὲ τῆς λογικῆς φωνῆς τοῦτο οὐ γίνεται· τὸ γὰρ ἄτομον οὔτε εἶδος λέγεται, οὔτε γένος, οὔτε ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ, ἢ τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον μὲν λέγομεν αὐτὸν καὶ ὑπόστασιν, οὐ μὴν καὶ φύσιν· οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα τῆς φύσεως, οὔτε τὸν ὅρον ὑποδέχεται· οὐδὲ γὰρ λέγεται ὁ Χριστὸς ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἠρεμίας· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ φύσις. Τὸ γὰρ πρόσωπον, ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτομον, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ εἰσὶ τῆς φιλοσόφου φωνῆς, ἤτοι τῆς φυσικῆς, ἀλλὰ τῆς λογικῆς, ἤτοι τεχνικῆς· τὰ δὲ καθόλου τῆς καθολικῆς φωνῆς οὐ κατηγορεῖται τῶν μερικῶν. Οἱ γοῦν ἀγνοοῦντες τὴν διαφορὰν τῆς φιλοσόφου φωνῆς, ἣν ἔχει πρὸς τὴν λογικήν, μιγνύουσι τὰ ἄμικτα ἀμαθῶς, μὴ γινώσκοντες περὶ τίνος λέγουσιν, ἢ περὶ τίνος διαβεβαιοῦνται.

Ὁ ἘΠ. Τί σοι δοκεῖ περὶ αὐτῶν; Ἑνωθήσονται μεθ' ὑμῶν, ἢ οὔ;

Ὁ ΘΕΩΡ. Ὅσον κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Καθολικοῦ ἐξ ἅπαντος ἔσται ἡ ἕνωσις.

Ὁ ἘΠ. Δύσκολον τοῦτο αὐτοῖς· πολλὰ γάρ εἰσι τὰ διείργοντα· ὅμως ἀκηκόαμεν παρὰ πολλῶν ὅτι συνέρχονται ὑμῖν νῦν ἐν ἅπασιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ Σύροι Θεοῦ χάριτι ἡνωμένοι ἐσμὲν κατὰ πάντα τοῖς Ῥωμαίοις ὑμῖν, πλὴν ἑνός· τὸν Χριστὸν οὐ λέγομεν δύο οὐσίας, ἵνα μή τις ἐν τῇ Τριάδι προσθήκη γένηται, καὶ εὑρεθῶμεν τετράδα καὶ οὐ Τριάδα σέβοντες· Μονάδα γὰρ καὶ Τριάδα παρὰ τῶν Πατέρων καὶ πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν, οὐ μὴν μονάδα καὶ τετράδα· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, ἵνα μὴ ἑτεροούσιόν τι τῇ Τριάδι προσάψωμεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Προείρηκεν ἄνωθεν ἡ ἁγιωσύνη σου ὅτι ἐν οὐδενὶ ἔθνει οὕτω σοφία ἐμπολιτεύεται νῦν, ὡς ἐν τῷ ἔθνει τῶν Σύρων· καὶ νῦν ἀκούω, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ λέγετε δύο οὐσίας τὸν Χριστὸν, ἵνα μὴ γένηται τετρὰς ἡ Τριάς· τοῦτο τοιγαροῦν ἐκφυγεῖν βουλόμενοι, λέγετε τὸν Λόγον τῷ σώματι ὁμοούσιον· ταυτὸν δὲ εἰπεῖν ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ.

Ὁ ἘΠ. Εὖ λέγεις, οὕτω λέγομεν.

Ὁ ΘΕΩΡ. Καὶ μὴν ἐὰν λέγηται τὸ σῶμα ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ, τότε μᾶλλον ποιεῖτε τὴν Τριάδα τετράδα, καὶ ἐμπίπτετε εἰς βόθυνον ὃν διαφυγεῖν διασπουδάζετε· καὶ ταυτὸν σπουδάζετε τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν πίνουσι κώνειον. Καὶ τοῦτο βουλομένῳ σοι ῥᾴδιον καταμαθεῖν. Τὸ ὁμοούσιον ἐφ' ἑνὸς προσώπου οὐ λέγεται· οὐδὲ γὰρ λέγεταί τι ὁμοούσιον αὐτὸ ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντως πρὸς ἕτερον πρόσωπον· τῶν πρός τι γάρ ἐστιν· οἷον τὸ ὁμοούσιον ὁμοουσίου ὁμοούσιον λέγεται. Τοίνυν ὁ Λόγος λέγεται τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος· ἕτερον πρόσωπον δηλονότι ὁ Πατὴρ, καὶ ἕτερον ὁ Υἱὸς ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος. Ἐὰν οὖν δώσομεν καὶ τὸ σῶμα καθ' ὑμᾶς, ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ, εὑρίσκεται καὶ τὸ σῶμα ἕτερον πρόσωπον παρὰ τὸν Υἱόν. Ὥσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς, ὁμοούσιος ὢν τῷ Πατρὶ, ἕτερον πρόσωπόν ἐστι παρὰ τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα, ἐὰν ὁμοούσιον ᾖ τῷ Λόγῳ, ἕτερον πρόσωπόν ἐστι παρὰ τὸν Υἱόν· καὶ εὑρίσκεται ὁ Υἱὸς δύο πρόσωπα ἔχων, ὡς ὁ Νεστόριος ἔλεγεν. Ἔχομεν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· καὶ ἰδοὺ τετρὰς ἡ Τριὰς προφανῶς καθ' ὑμᾶς· προσώπων γὰρ, οὐκ οὐσιῶν, ἡ Τριάς. Κἀκ τούτου εὑρίσκεται τὸ σῶμα ὁμοούσιον οὐ μόνον τῷ Υἱῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν, ὡσαύτως καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς ἅπασι πρόδηλον. Ὁμοούσιον δὲ τὸ σῶμα τῷ Υἱῷ καθ' ὑμᾶς, ὁμοούσιον πάντως ἐστὶ τὸ σῶμα τῷ Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ εὑρίσκονται τέσσαρα ἀλλήλοις ὁμοούσια. Καὶ φεύγοντες τὴν τετράδα, εἰς αὐτὴν οἱ φιλόσοφοι ἐμπεπτώκατε, ὥς φησιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορινθίων ἐπιστολῇ· « Ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσιν. » Ἐγὼ θαυμάζω πῶς ἐν φιλοσοφίᾳ, ὡς φῆς, ἀσχολούμενοι,

EPISC. Quid tibi de Armeniis videtur? Vobiscumne conjungentur, necne?

THEOR. Quod quidem attinet ad Generalis votum, prorsus fiet unio.

EPISC. Arduum hoc est Armeniis; multa enim eos arcent: nihilominus a multis audivimus, illos nunc vobiscum in omnibus conspirare. Nos autem Syri, Dei beneficio, vobiscum in omnibus concordes sumus, uno excepto, nempe quod Christi duas substantias non dicimus, ne quod additamentum Trinitati fiat, nobisque accidat ut quaternionem pro Trinitate colamus. Namque Unitatem ac Trinitatem credere et confiteri a Patribus edocti sumus, non autem unitatem et quaternionem: ideoque consubstantiale dicimus corpus Verbo, ne quid alterius substantiæ Trinitati adjungamus.

THEOR. Modo dixerat sanctitas tua, nulla in gente æque nunc versari sapientiam atque apud Syros. Ecce autem audio, vos duas substantias Christum non dicere, ne Trinitas evadat quaternio. Ut ergo id vitetis, Verbum corpori consubstantiale dicitis: perinde enim est corpus consubstantiale Verbo dicere.

EPISC. Recte ais, sic dicimus.

THEOR. Atqui si corpus consubstantiale Verbo dicatur, tunc potius de Trinitate facitis quaternionem; et quam foveam vitare studetis, in eam decidítis: idemque facitis cicutam bibentibus, ne moriantur. Quam rem volenti tibi perfacile est intelligere. Consubstantiale, in una persona non dicitur; neque enim quidpiam dicitur sibimet consubstantiale, sed omnino hoc vocabulum in alteram rem tendit; est enim ex iis quæ ad aliud referuntur: ita ut quod est consubstantiale consubstantiali, id consubstantiale dicatur. Jamvero Verbum dicitur Patri consubstantiale: est ergo alia persona Pater, alia Filius qui Patri consubstantialis est. Si ergo ex sententia vestra concedamus, corpus quoque consubstantiale esse Verbo, jam et corpus aliam personam esse comperimus, præter Filium. Nam sicuti quia Filius est Patri consubstantialis, diversa a Patre persona evadit; ita etiam corpus siquidem Verbo consubstantiale sit, diversa a Filio persona erit: sequiturque ut Filius duas personas habeat, ut Nestorius aiebat. Sed habemus etiam Spiritum sanctum Patri Filioque consubstantialem: en igitur manifeste in sententia vestra quaternio pro Trinitate. Est enim personarum, non substantiarum, Trinitas. Sic ergo accideret ut corpus non Filio solum esset consubstantiale, sed etiam Patri et Spiritui. Si enim Verbum Patri est consubstantiale, juxta Patrum confessionem, æque est consubstantiale Spiritui, ut omnes sentiunt. Itaque si corpus, ut vos dicitis, consubstantiale Filio est, idem sine dubio corpus Patri quoque et Spiritui sancto consubstantiale erit. Et en quatuor inter se consubstantialia. Quare, o philosophi, dum quaternionem fugitis, in eum incidítis; ut ait magnus Athanasius in Epistola ad Epictetum Corinthiorum episcopum:

A « Hæc dum aiunt, quod se ipsos evertant, nesciunt. » Ego vero miror, quomodo vos ut dicitis in philosophia nutriti, incaute vobis ipsi negotium facessitis. Olim Joannes, tuus in Cessunii episcopatu decessor, Armeniorum synodum me absente ingressus, imperitissima voce missa consessum omnem perturbavit. Paucis vero interjectis diebus rursus adfuit me præsente in synodo: cumque ille congredi nollet, utpote qui in aliena synodo versaretur, ego ad Armeniorum Generalem verba feci: tum sermonis mei summam in prædictum episcopum detorquens, deprompsi, domine, quæsitum illud quod in priore disputatione scriptum est usque ad verba: « Sine patriarcha meo. » Sed cum illo quidem philosophiæ ignaro, tunc exemplo abusus sum; nunc vero tibi philosopho, B logicam obtuli demonstrationem. Et illi quidem suasi, non fieri de Trinitate quaternionem ob alterius naturæ adjectionem; tibi vero ostendi, tunc maxime deTrinitate fieri quaternionem, cum corpus dixerimus consubstantiale Verbi divinitati.

His dictis, respondit episcopus Elias: nos Christum unam substantiam compositam dicimus, ut sancti Patres docent. Cæteroquin ego haud veni disputaturus, sed fraterno more hunc commovi sermonem, ut Romanorum de hac re sententiam cognoscerem. Philosophus autem Theodorus, qui a nostro patriarcha ad te missus est, pro suo loquatur libito.

THEOR. Dixisti, domine, vos unam compositam substantiam affirmare. Ast oro ne explicare mihi graveris quid sit quod ait theologus Gregorius in suo de Spiritu sancto sermone: « Si autem substantia est, et non aliquid eorum quæ substantiæ accidunt, superest plane ut vel creatura sit vel Deus. Nam medium quid inter hæc, vel neutrius C particeps, vel ex ambobus compositum, ne ii quidem cogitabunt qui centauros sibi confingunt. » Cur ergo vos compositam substantiam Christum dicitis, quum theologus compositam substantiam prorsus ignoret?

EPISC. Dixi jam, me ad pisputandum huc non venisse. Aio tamen haud magnam esse nostram a vobis discrepantiam. His dictis, Syrus quidam sacerdos exsurgens ait Theoriano: Cur frontem signatis duobus digitis? nonne digiti singillatim divisi sunt? ut duæ Christi naturæ separatæ apud vos credantur. Cui Theorianus quasi jocabundus respondit: Non ut duas Christi naturas significemus, id agimus; sed quia tyrannide diaboli liberati, D edocti fuimus aciem adversus illum bellumque instruere: et manibus quidem justitiam, eleemosynam, ceterasque virtutes operamur, quæ est veluti acies instructa: cum autem digitis signum Christi

A ἑαυτοὺς ἀτέχνως παραλογίζεσθε. Πέρυσιν ὁ πρὸ σοῦ τοῦ Κεσσουνίου ἐπίσκοπος Ἰωάννης, παραγενόμενος ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀρμενίων ἀπόντος ἐμοῦ, καὶ φωνῆς ἀλογίστου τὴν σύνοδον διετάραξε· καὶ μετά τινας ἡμέρας πάλιν παρῆν αὐτὸς κἀγὼ τῇ συνόδῳ· ἐπεὶ δὲ συντυχεῖν ἐκεῖνος οὐκ ἠβουλήθη, ὡς δῆθεν συνόδῳ προστυχὼν ἀλλοτρίᾳ, πρὸς μὲν τὸν Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων τὸν λόγον ἐποιησάμην ἐγώ· τὸν νοῦν δὲ τοῦ λόγου πρὸς τὸν ῥηθέντα ἐπίσκοπον ἀποτεινόμενος ἔφην, δέσποτα, ἐρώτημα ὅπερ ἐγράφη ὄπισθεν, ἕως τοῦ « Ἄνευ τοῦ ἐμοῦ πατριάρχου (39) ». Ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν τότε παραδειγματικῶς ὡς ἀφιλοσόφῳ, σοὶ δὲ νῦν ὡς φιλοσόφῳ λογικῶς ἀποδέδειχα· ἐκείνῳ μὲν ὅτι οὐ γίνεται τετρὰς ἡ Τριὰς, διὰ τὴν προσθήκην τῆς ἑτέρας φύσεως (40)· σοὶ δὲ ὅτι τότε B μᾶλλον γίνεται τετρὰς ἡ Τριὰς, ὅταν ὁμοούσιον εἴπωμεν τὸ σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι.

Τούτων ῥηθέντων, εἶπεν ὁ ἐπίσκοπος Ἠλίας· Ἡμεῖς τὸν Χριστὸν μίαν οὐσίαν σύνθετον λέγομεν, ὡς οἱ ἅγιοι Πατέρες διδάσκουσι· πλὴν μὲν ἐγὼ οὐκ ἦλθον πρὸς τὸ διαλεχθῆναι, ἀλλ' ἀδελφικῶς κεκίνηκα τὸν περὶ τούτου λόγον, βουλόμενος μαθεῖν παρὰ σοῦ τί περὶ τούτου λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ φιλόσοφος δὲ Θεόδωρος, ὁ καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου πατριάρχου ἀποσταλεὶς πρὸς σὲ, λεγέτω τὸ δοκοῦν αὐτῷ (41).

Ὁ ΘΕΩΡ. Εἶπας, δέσποτα, ὅτι μίαν σύνθετον οὐσίαν λέγετε· καὶ παρακαλῶ, μὴ ἀπαξιώσῃς ἑρμηνεῦσαί μοι, τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ· « Εἰ δ' οὐσία τις, οὐ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, ἤτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται ἢ Θεός· μέσον γάρ τοι τούτων, ἤτοι μηδετέρου C μετέχον, ἢ ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάττοντες ἐννοήσαιεν. » Πῶς ὑμεῖς μὲν σύνθετον οὐσίαν λέγετε τὸν Χριστὸν, ὁ Θεολόγος δὲ σύνθετον οὐσίαν ἠγνόησεν ὁλικῶς;

Ὁ ἘΠ. Προείρηκά σοι, ὅτι οὐκ ἦλθον διαλεχθησόμενος· λέγω δὲ ὅτι μέσον ἡμῶν καὶ ὑμῶν οὐκ ἔστι μέγα σφάλμα. Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ἀναστὰς ἱερεύς τις τῶν Σύρων εἶπε πρὸς τὸν Θεωριανόν· Διὰ τί σφραγίζετε δακτύλοις δυσίν; Οὐκ εἰσὶν οἱ δάκτυλοι διακεχωρισμένοι ἀνὰ μέρος; Λοιπὸν καὶ αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ κεχωρισμέναι εἰσὶ καθ' ὑμᾶς. Ὁ δὲ Θεωριανὸς οἷον ἀστειζόμενος εἶπεν· D Οὐ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ σημαίνοντες οὕτω δρῶμεν, ἀλλὰ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου ἀπαλλαγέντες, ἐδιδάχθημεν παράταξιν ποιεῖν κατ' ἐκείνου καὶ πόλεμον, ταῖς μὲν χερσὶν ἐργαζόμενοι δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς,

(39) Ante hoc adamussim vocabulum hiatus est editæ prioris disputationis, quem ergo defectum ope codicis Vaticani explevi.

(40) Videsis hæc in priore disputatione, p. 466.

(41) Recte episcopus Theodoro disputandi partes cedit, quem sui temporis fuisse doctissimum et eloquentissimum, linguasque Græcam, Syriacam, et Saracenicam calluisse, ait Bar-Hebræus apud Assemanum *Biblioth. orient.*, t. II, p. 215. Attamen ego miror, nullam deinceps a Theoriano scribi Theodori disputationem, excepta clausula in qua idem Theodorus ad catholicorum partes se propemodum transire dicit. Mihi igitur Theoriani tractatio cum Jacobitis inchoata potius quam perfecta videtur.

ὅπερ ἐστὶν ἡ παράταξις, διὰ δὲ τῶν δακτύλων τοῖς A μετώποις ἐπιτεθέντες τὴν τοῦ Χριστοῦ σφραγῖδα, συνιστῶμεν τὸν πόλεμον, καὶ οὕτω τοῦτον καταγωνιζόμεθα, καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ εὐλογοῦμεν τὸν Κύριον, Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός μου, λέγοντες ἕκαστος, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον· οὐ τὸν δάκτυλον ἀλλὰ τοὺς δακτύλους.

imponimus fronti, prælium ciemus, atque ita diabolum debellamus, et cum Davide Dominum laudamus, Benedictus Dominus Deus meus, dicentes, qui docet manus meas ad struendam aciem, digitos meos ad prælium. Haud digitum, ait, sed digitos.

Ἐπὶ τούτοις εἶπεν ὁ Θεόδωρος· Ἐπὶ τῷ Θεῷ πέποιθα, ὅτι τὸ τῆς μιᾶς φύσεως σκάνδαλον ἀφαιρεθήσεται ἐκ μέσου ἡμῶν, καὶ δεξόμεθα τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ τὸν πάπαν Λέοντα (42), ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι οὐ καταναγκάσουσιν ἡμᾶς ἀναθεματίσαι Σεβῆρον, διότι οὐδαμοῦ εὑρίσκεται Σεβῆρος μίαν φύσιν ἢ οὐσίαν λέγων τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον· ἄλλως τε πᾶσαν ἀκολουθίαν ἐκκλησιαστικὴν, στιχερὰ, καὶ κανόνας τῶν ὅλων ἁγίων, παρ' ἐκείνου ἔχομεν, καὶ πάνυ δυσχερὲς B ἡμῖν ἀναθεματίσαι ὃν ἔχομεν διδάσκαλον· πλὴν τοῦτο λέγω, ὅταν ὁ Καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων ἀποστείλῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν ὥστε κυρωθῆναι συνοδικῶς τὰ τῆς πίστεως, ἀποστελεῖ [*Cod.* ἀποστέλλει], καὶ ὁ ἡμέτερος, ὡς ἂν ἀποτελεσθῇ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ (43).

Post hæc Theodorus ait : Hoc a Deo spero, fore ut unius naturæ scandalum de medio nostri tollatur, et quartam synodum ac Leonem papam recipiamus, si certe Romani anathematizare Severum nos haud cogent, quia nusquam Severus in suis scriptis unam Christi naturam vel substantiam dicit, sed unam hypostasim et unam personam. Jam vero cum universum nos ecclesiasticum officium, hymnos et cantica de omnibus sanctis ab ipso habeamus, valde molestum foret illum anathematizare quem magistrum habemus. Hoc tamen aio : Statim ac Armeniorum Generalis legationem ad regiam urbem miserit, ut fidei articuli synodice confirmentur : tunc nostrum quoque Generalem legatos missurum, ut id quod Deo visum fuerit perficiatur.

(42) Falsa igitur, ob partium suarum studium, narrat Bar-Hebræus a nobis citatus in adn. p. 388, qui ait victoriam penes Theodorum suum stetisse, Theorianum autem convictum obmutuisse. Theodorum Jacobitam post varios casus in Castrum Romanum, seu Romelam, apud patriarcham Armeniorum se recepisse, ejusque ope, et regis Ciliciæ auctoritate, patriarcham Jacobitarum in Cilicia proclamatum, et anno Christi 1192 (vicesimo scilicet post hanc disputationem) obiisse, narrat Bar-Hebræus apud Assemanum. *Biblioth. Orient.* t. II, p. 216.

(43) Antequam a Theoriano discedo, placet ex inedita ejusdem epistola quam ad sacerdotes monticolas de nonnullis ecclesiasticæ tantum disciplinæ capitibus scripsit, verba aliquot recitare, quibus ejus vel catholicus animus, vel certe a schismate abhorrens, et Latinæ Ecclesiæ amantissimus declaratur. Sic ergo Theorianus sub epistolæ initio : Πρῶτος παρακαλοῦμεν ὑμᾶς φιλονεικίας μὴ καταδέχεσθαι· ἡμεῖς γὰρ τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' εἰρήνην μετὰ πάντων διώκειν, ἔχοντες εἰρήνην Χριστὸν τὸν ποιοῦντα αὐτὰ ἀμφότερα ἕν· καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς Λατίνους αὐτοῦ συναδελφούς· ὀρθόδοξοι γάρ εἰσι, καὶ τέκνα τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ὥσπερ ἡμεῖς· αἱ γὰρ ζητήσεις αὗται συνήθεις, εἴ τινές εἰσι, τῆς πίστεως μηδαμῶς καθαπτόμεναι· πάντα γὰρ καλὰ, ἐὰν εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶμεν αὐτά· οὐδὲν γὰρ οὔτε ἐν Λατίνων ἐκκλησιαστικῶν συνηθείᾳ, οὔτ' ἐν ἡμετέρᾳ, ἔξω τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πρέποντος, εἴληφεν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ θειοτέρου ἔχον τοῦ σκοποῦ καὶ νοήματος· τοῖς οὖν ἐχέφροσι, πάντα ὀρθὰ, τοῖς δὲ C μὴ τοιούτοις, σκάνδαλόν τε καὶ πρόσκομμα. *In primis vobis auctor sum, ut contentiones non suscipiatis ; nos enim hujusmodi morem non habemus neque Ecclesia Dei. Sed pacem sectamini, pacem Christi retinentes, qui facit utraque unum. Diligite autem Latinos, qui vestri in Christo fratres sunt : orthodoxi enim sunt, et catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ filii, sicuti et nos. Etenim si quæ exsurgunt, ut fieri solet, quæstiones, hæ fidem non lædunt : quippe cuncta sunt bona, si certe ad Dei laudem fiant. Nihil porro sive in Latinorum ecclesiasticorum consuetudine sive in nostra est, quod ab honesto et decoro recedat ; sed omnia præclarum habent scopum atque propositum. Sapientibus igitur, recta omnia ; stultis autem, scandalum et offensio.*

THEORIANI PHILOSOPHI

EPISTOLA

DE JEJUNIO SABBATI.

Vide *Patrologiæ* tom. XCIV, col. 405, in P. Michaelis Lequien Dissertatione VI Damascenica.

ANNO DOMINI MCLXXII.

S. NERSES CLAIENSIS.

S. Nersetis Opera, Armenice et Latine Venetiis a Patribus Mechitaristis edita, complectitur peculiaris *Patrologiæ* nostræ series quæ *Patrologia Orientalis* audit. Ibi vide ad annum suprascriptum.

ANNO DOMINI MCLXXX.

JOANNIS CINNAMI

EPITOME

RERUM A JOANNE ET ALEXIO COMNENIS GESTARUM.

—

CAROLI DUFRESNE EPISTOLA.

Illustrissimo viro domino D. Joanni Baptistæ COLBERT, regi ab intimis consiliis et secretis, generali ærarii moderatori, summo regiorum ædificiorum præfecto, regiorum ordinum quæstori, marchioni de Seignelay, Carolus Du FRESNE.

Exigit officii mei ratio, vir illustrissime, ut vulgandam lucubrationem hanc meam auspiciis non aliis committam quam tuis, cujus moderationi auctoritatique præcipuæ quodcunque in re æraria munus gero, subjectum est. Atque ad patrocinium quidem tuum præ cæteris ambiendum cum id me satis per se superque impellat, tum adducor in primis amore ac studio isto singulari, quo et litteras et litteratos omni data occasione prosequeris. Qua enim es amplitudine animi, non minus in liberalium quam in cæterarum etiam inferiorum artium renovationem incubuisti hactenus: et quantum felicitatis attulisti advecta per has restitutas rerum omnium affluentia, tantum decoris illarum patrocinio conciliasti regno universo, cujus nomen ab eruditis quibusque ad immortalem gloriam facilius traducatur. Certe cum amplissima laudum accessione aucta sit atque locupletata Gallia, ex quo Ludovicus subditorum sibi populorum splendori et commodo tanta cum animi contentione invigilat, id diligentiæ præsertim et industriæ tuæ, vir illustrissime, memori animo illa ascribit, quod ardua tanti principis consilia strenuus plane fidusque administer exsequeris. Si redditum ab rege populis terra marique commercium; si principatum illum eloquentiæ, quem etiam Romani Gallis aliquando detulere, nunc quasi postliminio recuperatum; si restitutam denique suam artibus omnibus celebritatem merito illa gloriatur: hoc opera quodammodo tua perfectum agnoscit, qui omnem ingenii ac solertiæ vim in mandatis regiis conficiendis tam operose impendis. Eodem pariter jure obstrictam se tibi profitetur bibliotheca Regia, quam a Francisco I inchoatam, ab Henrico II et Catharina Medicea non mediocriter adauctam, rex idem noster nova manuscriptorum voluminum accessione locupletavit. Ea enim et numero propemodum infinita, et raritatis laude omnium haud scio an præstantissima, ita studio tuo incredibili sunt conquisita, ut non tam auxisse, quam novam bibliothecam effecisse dicendus sit, atque adeo divisam in majoribus suis, in se collectam, te procurante, gloriam conjunxisse. Sed et præcipuum bibliothecæ istius decus pretiosa illa raraque numismata, quæ a serenissimo Aurelianensium duce Gastone collecta tanto labore tantoque delectu, tum coronæ, ut aiunt, regiæ legata, nunc asservantur ibi diligenter, quotidie ab rege consiliis tuis incitato mirifice multiplicantur. Ac ne reconderetur fons ille eruditionis uberior, eodem quo bibliotheca constructa est loco, Academiæ virorum totius Europæ peritissimorum, te suadente, constitutæ; qui cum eo parati accedant certis quibusdam diebus ad omne humanioris doctrinæ genus tractandum, tum si quid inter disputandum dubii forte controversique acciderit, illico ad librorum auctoritatem, quasi ad decretorium judicium confugiant. Atque hoc in memoriam revocat, haud absimilem olim imperatorum quorumdam Byzantinorum pro re litteraria curam; qui insignem Constantinopoli bibliothecam instituerant, et ipsi curandæ perficiendæque præfecerant viros omnino duodecim, ut

lectissimos totius imperii, sic omnibus disciplinis quam excultissimos. Etsi autem, vir illustrissime, minime dubitem, quin tanta pro superandis litterarum molestiis commoda sint ejusmodi, ut iis ad suscipiendas egregias lucubrationes plerique ingenii doctrinæque laude illustres impellantur acrius; haud scio tamen an ista facilitate, benignoque aditu inflammentur maxime, quo tum ipsos, tum ipsorum opera soles benevolus amplecti. Equidem licet id mihi non arrogem, ut me in tantorum virorum numero collocare ausim, benignitatis tamen istius specimen nuper jam sensi luculentum, cum illustratam utcunque a me sancti Ludovici historiam, dicatamque regi nostro Christianismo, tibi que oblatam, excepisti amantissime. In quo ut profuerint multum et majestas augusti quod præfert nominis, et argumenti nobilitas atque sanctimonia, plus tamen, mea sententia, profuit maxima viri illustrissimi Caroli Colbert fratris auctoritas, cujus commendatio tanto plus habuit apud te ponderis, quando te et arctiori conjunctione sanguinis, et veriori prudentiæ, ingenii, modestiæ, virtutisque similitudine complectitur. Quas quidem in eo dotes cum tota passim Gallia suspiciat, tum rex ipse adeo perspectas habet atque exploratas, ut amplissimis eas muneribus ornaverit: quorum omnium instar hæc duo sunt, demandata nuperæ pacis sanciendæ cura, et solemnis quam apud serenissimum magnæ Britanniæ regem nunc obit legatio. Cui quidem utrique provinciæ, quod non modo præfectus fuerit ab rege perspicacissimo rerum æstimatore, sed etiam satisfecerit undecunque summo principum plausu, et publica omnium gratulatione, vel inde conjicere licet quanta apud omnes existimatione floreat. Cæterum qua in me passim usus est benevolentia, eadem quoque, vir illustrissime, adducor, ut sperem te mihi nunc facilem ac benevolum adfore. Quod quidem haud ægre præstiteris, si has tibi inscriptas qualescunque in historiam Comnenicam et in Paulum Silentiarium exercitationes benigno exceperis animo, et nominis tui quasi auctoritate protexeris. Hanc spem meam auget in primis præclara consiliorum tuorum factorumque ratio, quæ eo duntaxat ex communi omnium consensu pertinet, ut regni regisque nostri invictissimi gloriam amplitudinemque, si tamen accessionem aliquam admittunt, quocunque modo amplifices. Nam cum in hoc opere elaborando nihil aliud mihi propositum fuerit, quam ut egregia quæque Gallorum facinora, ut suscepta olim incredibili animo, ita felicius toto Oriente, laudabiliusque perfecta, collocarem in meliori lumine, tum hoc pergratum tibi, perque jucundum fore confido, ad commendandam quippe Galliæ gloriam, cui uni inservis, omnino accommodatum.

EJUSDEM PRÆFATIO.

Cum propensus erga litteras omnes artesque ingenuas amor, non decorus solum principibus viris, iisque quos ad hominum imperia magnasque res et arduas capessendas, seu virtus, seu natura genuit, sed etiam perutilis jure censeatur: tum is maxime qui versatur in hoc studio, quod in historiæ et antiquitatis scientia situm est. Ex ea quippe non superiorum modo notitiam ætatum, sed et certa civilis prudentiæ petunt documenta, et alienis exemplis et casibus in suis vel communibus gerendis rebus nullo suo periculo cautiores evadunt. Et vero historia magistra morum, et regula posteris est, ad quam vitam dirigere suam jubentur; et quædam clara lux veritatis, quæ sicubi aberrent, aut degenerent, pravitatem erroremque in obscuro esse non sinit. Præ reliquis autem Constantinopolitanorum imperatorum annales frequenti rerum humanarum fortunæque, quam in iis legere est, vicissitudine, quid tenendum vitandumque sit, attentis variorum eventuum æstimatoribus haud obscure demonstrant. Hujus porro Byzantinarum historiæ rerum in eam ego partem studiose mihi, ac sane, ni fallor, utiliter incumbendum putavi, quæ et videbatur a nostris hominibus adhuc aut ignorata, aut relicta, et arctiori cognationis nexu cum Gallicis devincta atque conjuncta, lucis iisdem plurimum afferre posset. Eos igitur commentariis et animadversionibus auctores illustrandos constitui, qui in id præcipue stylum contulerunt, ut eam litteris consecrarent: ut appareat non frustra amplissimos viros, qui universam Byzantinam historiam typis regiis hactenus edendam curarunt, operam collocasse, quo non senescentem modo, sed exstinctam prope, scriptorum tam illustrium laudem et memoriam ab oblivione hominum atque silentio vindicarent, qui permulta de nostris rebus, Gallorumque toto fere Oriente laudabiliter ac præclare gestis, haud comperta memoriæ prodiderunt. Quæ certe digna sunt, ut in iis commendandis immortalitati scriptorum omnium certet industria, cum acres sæpe aculeos ad gloriam habuerint alienæ, aut, ut verius dicam, cognatæ virtutis monumenta; nec omnino ferendum sit, ut tot clarissimarum exempla virtutum in tanta tamque diuturna apud posteros obscuritate delitescant. Scribere autem orsus sum ab expugnata captaque a Gallis, tum Venetis Constantinopoli, partim editis ad eam rem in Villharduinum, qui expeditionis hujus, cujus et ipse pars magna exstitit, exordia descripsit, observationibus; partim etiam e probatis scriptoribus Græcis ac Latinis, tum veteribus quoque monumentis e regiis tabulariis, quæ harum expeditionum consilia atque acta conservant, depromptis,

totius historiæ illius continuatione serieque contexta, quæ et salebris impedita explicaret, ac obscurata peneque obruta in lucem proferret. Jam vero en ad novum aggredior opus scholiis notisque illustrandum, quod propter vel eventuum varietatem, vel rerum quas complectitur præstantiam, vel eorum qui id elucubrarunt illustrem dignitatis gradum, præcipuam quamdam apud eruditos gratiam meretur et commendationem. Ea est historia Comnenica, seu imperatorum Constantinopolitanorum ex nobilissima Comnenorum familia, quæ præ cæteris, quæ hujusce imperii gubernacula tenuerunt, nostris potissimum innotuit, tum ob bella quæ cum Francis ac Normannis gessit, tum propter varia cum iis pacis, atque adeo connubiorum et affinitatum inita fœdera. Gentis istius incunabula ac incrementa primus publicavit Nicephorus Bryennius Cæsar, Annæ Comnenæ Porphyrogenitæ Alexii Comneni imperatoris filiæ conjux : vir non modo splendore natalium inclitus ac magistratuum prærogativa, sed omni etiam disciplinarum genere quam excultissimus : in cujus quidem commentariis, quæ ad priscos illos nostrates Normannos, qui in Oriente non modica bellicæ virtutis edidere documenta, spectant, plurima occurrunt intermista. Historiam a conjuge Bryennio exaratam excerpsit et prosecuta est Anna Comnena Cæsarissa, eamque in quindecim libros partita est, quibus Alexiadis appellationem indidit, seu de rebus gestis Alexii Comneni imperatoris parentis sui, qui una cum Isaacio Comneno decessore Comnenorum potentiæ viam aperuit; quos quidem acri profecto supra sexum judicio ac singulari elegantia conscripsit. Quippe, ut fidem faciunt scriptores ejus ævi, litterarum laude apprime floruit, ac cultu præsertim Atticæ limatæque dictionis. Alexio autem imperante e Gallia Normanni in illius principatu, totoque Græcorum imperio, cum in Italia, atque adeo in Dalmatia, præclaris patratis facinoribus plurimum inclaruerunt, tum vero potissimum Franci, cum iis Gotefrido duce in Palæstinam properantibus Alexius obstitit, qui non semel cum ingenti suorum strage repulsus est. Rebus proinde ipsis, quas cum laude descripsit, et variis utrinque cum imperatore vafro initis fœderibus interfuit, oculisque ipsis plerosque usurpavit ex inclytis illis ducibus ac belli fulminibus, quorum appulsu Oriens totus cohorruit. Quin et singulorum notavit nomina, dignitatem generis et quæ gerebant munera designavit. Illustrissimum hoc par conjugum eorumque annales e tenebris primus eruit et Romana civitate donavit Petrus Possinus soc. Jesu presbyter, vir utriusque linguæ peritissimus et omni eruditionis genere instructissimus, qui, ut multa alia scriptorum monumenta, Georgii Pachymeris Historiam a se luculenter illustratam, diuque ab eruditis exspectatam, hoc ipso tandem quo scribimus anno luce publica donavit. Alexiadem Annæam excipit Joannes Cinnamus imperatorius grammaticus, qui ab excessu Alexii Comneni imperatoris, Annæ parentis, historiam suam exorsus, resque ab Joanne imperatore, Alexii filio et Annæ fratre, carptim et libro unico complexus, eas potissimum describendas suscepit, quæ Manuele Comneno, Joannis filio, imperante accidere, cum et iis interfuerit, ipsique Manueli militarit, in omnibus quas ille obiit expeditionibus fidissimus comes. Nemo porro ex tot principibus qui Constantinopoli imperarunt, in Latinos æque propenso fuit animo, atque Manuel, cum et uxores Latini generis binas sibi adjunxerit et cum Latinis fœdera plurima pepigerit et Conradum imperatorem Germanicum in castris primum, deinde Adrianopoli; ac regem denique Franciæ Ludovicum VII Constantinopoli exceperit magnifice, ipsiusque Ludovici filiam Agnetem Alexio filio in uxorem expetierit et obtinuerit. Et sane ea voluntatis et animi propensione fuisse Manuelem in Latinos profitentur scriptores omnes, ut inde non semel subditarum sibi gentium invidiam ac odium conflarit. At cum Cinnami historia, haud ita pridem ex mss. codicibus eruta, nondum regiis typis ac Luparæis ornamentis donata esset, hanc iis committere operæ pretium visum est, ne quid hac in re ad historiæ Comnenicæ laudem deesset et commendationem. Verum cum ea omnia quæ sparsim de rebus potissimum nostratibus in hac nobilissimorum scriptorum triade interseruntur, ut dicam quod res est, non ita sint explicata, in medioque posita (quia de rebus exteris ἀκριβῶς et enucleate scribere oppido difficile est), ut a scriptoribus coævis arcessito lumine non indigeant, eorum cum Bryennii Annæque et Cinnami narrationibus comparationem institui, ut rerum quæ describuntur veritas elucescat et eorum infirmetur fides, si quando socero gener, parenti filia et principi subditus, plusculum etiam quam concedit veritas, indulserint. Quanquam nuda hac et simplici collatione minime contentus, difficiliores insuper magisque perplexos elegantis istius Historiæ Comnenicæ nodos pro virili extricare studui, atque e tenebris eruere multa quæ ad res Byzantinas spectant, non obvia cuivis et expedita. Porro ut imperatorum ac principum, tum Græcorum, tum Latinorum et Turcorum, quorum passim in tota hac Historia injicitur mentio, familiæ et stemmata facilius dignoscerentur, non gentis duntaxat Comnenicæ, sed etiam Bryennianæ, atque adeo Normannicorum Apuliæ ducum et regum Siciliæ et Turcicorum ac Iconiensium sultanorum indices genealogicos præmittere consultum putavi; interim dum totum quod de familiis Orientalibus digessi opus in publicum prodeat. Iis denique adjungere visum est topographiam et descriptionem Constantinopoleos, aliquot annis antequam urbs in Turcorum potestatem concederet a Christophoro de Bondelmontibus Florentino exaratam, brevioribusque notis illustratam; ut et præclarum Pauli Silentiarii de Sophiana æde poema, quod in manus meas affecta pene hujusce operis editione pervenit, cum rem gratam facturum me eruditioribus arbitratus sim, si hæc inedita historiæ Byzantinæ monumenta in publicum proferrem.

DE CINNAMO.

De Cinnamo hujusce historiæ quæ elegantissimis et vore regiis typis nunc prodit, scriptore quædam observaturus, ordiar a verbis Leonis Allatii, qui in Diatriba de Symeonibus illius elogium perstrinxit. « Cinnamus, » inquit vir eruditissimus, « nescio quo fato a quibusdam Sinnamus dicitur, reluctante apertissime Vaticano codice, ex quo exempla cætera exscripta sunt. Cinnamorum familia ad hæc usque tempora non contemnenda in Græcia agnoscitur; Sinnamorum nulla est, quæ etiam si esset, cum illa historia Cinnamum præferat auctorem, frustra operam ludunt, qui aliter proferunt, posterioris exscriptoris incuria decepti. » Certe Cinnamorum familiam in Italia pridem notam constat ex Martiale, apud quem occurrit nescio quis Cinnamus tonsor, eques Romanus effectus, nomine licet tacito notatus a Juvenale sat. I, in quem ita lusit lib. VII Epigr. 63:

Qui tonsor fueras tota notissimus urbe,
 Et post hæc dominæ munere factus eques:
Sicanias urbes, Ætnæaque regna petisti,
 Cinname, cum fugeres tristia jura fori.
Qua nunc arte graves tolerabis inutilis annos?
 Quid facit infelix et fugitiva quies?
Non rhetor, non grammaticus, ludive magister,
 Non Cynicus, non tu Stoicus esse potes:
Vendere nec vocem Siculis plausumque theatris;
 Quod superest, iterum, Cinname, tonsor eris.

Exstat præterea Romæ vetus inscriptio, quæ Cinnamorum familiam Italicam asserit, hisce concepta verbis: RELIQUIÆ. CINNAMI. TI. CÆSARIS. AUG. FAUSTIANI. Sed et senescente Græcia sedem fixisse in Apulia docet Joannis archiepiscopi Barensis diploma, quod descripsit Ferdinandus Ughellus in Episcopis Juvenacensibus n. 1 exaratum: « Quadragesimo anno imperii Constantini, simulque cum eo regnante Romano Porphyrogenito dilecto filio ejus, serenissimis imperatoribus, » proinde a. Chr. 951 in quo mentio habetur « Pandonis clerici, filii Cinnami imperialis spathæ » (id est spatharii) « quondam, et judicis Juvenaciæ. » Ex quibus perspicuum etiam fit Cinnamos sub imperatoribus Constantinopolitanis in Italia munia non contemnenda obiisse, unde postea Constantinopolim et in Thraciam concesserunt. Quippe præter Joannem Cinnamum hujusce historiæ scriptorem, qui Manueli imperatori meruit, nonnullos alios Cinnamos memorat Joannes Cantacuzenus, lib. III, cap. 26, 89, 95 et 97, quos iis qui vulgo Ἄρχοντες indigitantur, florebantque sub Palæologis, accenset, ut et Michael Psellus hisce versibus ab Allatio laudatis:

Τοῖς ἐν πνέουσι καὶ συνουσιωμένοις,
Συγκλητικοῖς, ἄρχουσι τῆς ἐκκλησίας
Βάρδαις, Προκοπίοις τε, Κιννάμοις πλέον, etc.

Ex Cinnamorum igitur nobili satis et antiqua gente ortus Joannes Cinnamus vixit sub Manuele Comneno, cujus res gestas aliquot libris digessit, quemadmodum et Joannis parentis. Sed Joannis vitam leviter unicoque libro perstrinxit, quod, ut ipse ait, eo imperante ac nedum plane fatis functo, nondum ad maturam ætatem pervenisset. At Manuelis historiam eo libentius scribendam suscepit, quod et vixerit illius ætate, eique meruerit ab ipsa adolescentia, et plurimis in utramque continentem ab eo susceptis expeditionibus interfuerit; adeo ut neminem alium majori cum fide et diligentia istud operis aggredi posse existimaret. Huc accedebat quod litteris non modo humanioribus, sed etiam divinis apprime esset instructus, proindeque historiæ scribendæ perquam idoneus. Nam, ut Allatii de Cinnami scriptoris charactere judicium appingam, « auctor est elegans si quis alius, formulis dicendi peregrinis sæpius utitur, figuris ex sophistarum penu. Periodi illi concisæ, planæ, nisi cum compositionis novitate asperantur et obscurantur. Totum se, ut verbo extricem, ad Procopium componit. Et mirum est inter tot alios posterioris sæculi scriptores tumultuarie in dicendo scribendoque delirantes, hunc tantum sapuisse. » Cinnami vero in rebus theologicis eruditionem commendat Nicetas Choniates in Andronico Tyranno, lib. II, n. 5, cujus etiam specimen non unum in historia sua suppeditat, cum de iis disserendi sese offert occasio. Certe in isto opere, ut in enarrandis Græcorum gestis nimium sibi videtur indulsisse, dum ea longe majora, quam erant, facit, ita in pontifices Romanos, imperatores Germanicos, atque adeo in Latinos omnes, ex innato Græcanicis ingeniis in illos odio, seu potius invidia, parum æquus, imo semper et acriter intemperans est. Sed id, ut dixi, non Cinnamo duntaxat, sed cæteris etiam scriptoribus Græcis seu Byzantinis familiare est. Militari studio operam dedisse Cinnamum,

ex ipsiusmet scriptis arguitur. Scribit enim lib. I, cap. 1, se vixdum adolescentem una cum Manuele in utramque continentem profectum esse, initisque in iis bellis interfuisse : Ἐπεὶ καὶ οὔπω μειρακίῳ γε ὄντι μοι πλείστας συνεκδεδημηκέναι οἱ τῶν εἰς ἤπειρον ἑκατέραν συνέβαινεν ἐκστρατειῶν; et lib. V, cap. 18 ait se in Manuelis comitatu fuisse, cum Zeugminum oppugnavit. Denique Nicetas loco laudato testatur Joannem Cinnamum, quem Κινάμον Ἰωάννην vocat, Andronico Tyranno militasse, cum ad Lopadium in Bithynia castra posuit. Unde forte miretur aliquis, quod vir rebus bellicis, militarique officio tota vita sua impeditus, regii seu potius imperatorii grammatici munus obierit, quod idem fuit ac notarii seu secretarii, Nam, ut auctor est Hieronymus Blanca in prologo ad Commentarios rerum Aragonensium, « ipsi notarii ac privilegiorum hujusmodi scriptores, tum scribæ regii, tum et quandoque grammatici regum appellari, Græco nomine retento, consueverunt. » Atque hac notione γραμματικοῦ vocem usurpasse videtur Pachymeres, lib I, cap. 19 ; lib. III, cap. 11 ; et lib. V, cap. 26 ; quæ quidem appellatio notariis indita est, quod id muneris litteratos potissimum viros spectaret : nam, ut ait Diomedes, lib. II, *De arte grammat.* : « Grammaticus Latine litteratus est appellatus. » Grammatici igitur imperatorii dignitas palatina fuit, etsi in catalogis officiorum aulæ Constantinopolitanæ nulla illius occurrat mentio. Cinnami historiam primus e Vaticanæ bibliothecæ codice exscripsit Isaacus Vossius majoribusque distentus curis Cornelio Tollio Ultrajectensi tradidit Latino donandam proferendamque in lucem. Hanc ille tandem emisit Trajectensibus typis anno 1652 cum levioribus aliquot notis, quæ non tanti visæ sunt, ut eas huic adjungerem editioni, cum nihil fere eorum quæ ad historiæ Cinnamicæ illustrationem aut locorum difficilium enodationem pertinent, contineant. Sed et illius versionem tumultuaria quadam, ut ipsemet fatetur, opera exaratam recensere operæ pretium duxi, cum multis in locis scriptoris mentem vix sit assecutus, in aliis paulo obscurior visus sit. Qua quidem in elucubratione ita sum versatus, ut nihil laudandis interpretis conatibus detractum velim. Cum vero codex ms. Cinnami, qui servatur in bibliotheca Vaticana, in sex libros dividatur, in totidem historiam hanc, librosque in sectiones, aut capita sum partitus, cum in editione Tolliana in quatuor tantum libros divideretur, quorum ultimus sua mole tres alios ferme excedit. Quippe in ms. codice in tres pariter distinguitur, ut auctor est Allatius, qui præterea principium septimi in eo legi, nec ultra, adnotat. Quod inde factum existimat, « quod ille codex exscribebatur, cum Constantinopolis terra marique obsessa, tormentis bellicis a Mahumetanis oppugnabatur, ut exscriptor in margine adnotaverat. Dei postmodum justo judicio urbe hostibus tradita, exscriptio quoque illa post aliquot paginas finem habuit, vel expugnatione urbis, vel infortunio, utinam non cæde exscriptoris interturbata. » Et sane post Manuelis excessum historiam se concinnasse ipsemet testatur Cinnamus, l. I, c. 1, cum ait Manuelem sua ætate defunctum, relicto filio impubere. Hanc autem an absolverit et ad Manuelis mortem necne perduxerit, etsi videtur probabile, non tamen omnino id constat, quanquam variis in locis, ac præsertim p. 150, ubi de Alexio, Manuelis filio, quædam a se dicenda et enarranda proponit, quæ in codice Vaticano non exstant. Utcunque sit, libri epigraphe ita concipitur, ut, vivo adhuc Manuele ac nedum exstincto, videatur apposita, cum Ἐπιτομὴν rerum ab Joanne imp. nuper fatis functo gestarum et Manuelis, Joannis filii, historiam dicatur continere. Nam si Manuel tum vivendi finem fecisset, cum historiam absolvit, aut illius titulum ascripsit Cinnamus, non tam Joannem, quam Manuelem μακαρίτην appellasset; solent enim Græci viros potissimum illustres, qui haud ita pridem decesserunt, τῶν μακαρίτων appellatione donare, ut ex Synesio et aliis constat : quemadmodum feminas nobiliores τῶν μακαριτίδων; quam ultimam vocem usurpant idem Synesius epistola 44 et Pachymeres l. IV, c. 23.

C. TOLLII PRÆFATIO.

Exsolvo nunc promissi fidem, quam ante biennium, cum Palæphatum ederem, de publicando etiam Cinnamo dedi, lector amice et benevole. Scriptor is, seu regius, ut se ipse vocat, grammaticus, memoria sane et posteritate dignissimus, Vitam Joannis Comneni, imperatoris Constantinopolitani, brevi compendio tradidit ; sed imperium ac res gestas filii ejus et successoris Manuelis, cui per Asiam atque Europam bellanti adolescens admodum comes adfuit, cujus facta pleraque oculis suis vidit, longa serie prosecutus est. Dictio ejus pura ac tersa satis, Herodoti, Xenophontis, aliorumque veteris Græciæ in historia principum, æmula : ut vel hac solum virtute immenso post se spatio relinquat Glycam, Constantinum Manassem, Tzetzem, Choniatem Nicetam, et qui alii ejus ævo, aut paulo post, scripsere tumidi homines et salebrosi. Fidem profitetur incorruptam, sine amore cujusquam, sine odio ; quanquam indulgentior visus est quibusdam in laudando Manuele, deprædicandoque magnis ausis, sæpe etiam temerariis, promptum ejus animum ; cum tamen hanc a se et principe suo avertere suspicionem conetur, producta ad exemplum Alexandri Magni et reliquorum audacia, qui gloria sublati, pericula in præliis

sua esse, non militum, voluerunt. Quidquid sit, habes certe erutum tenebris ac carcere cæco omnibus æqualibus ingenio et claritate sua prælucentem scriptorem; et, quod habes, gratias hoc ages nomine industriæ et liberalitati amplissimi atque inclyti nominis viri Isaaci Vossii, qui eum e codice Vaticanæ bibliothecæ exscriptum majoribus distentus curis mihi, ut juris facerem publici, donavit: meum si in vertendo illustrandoque studium modo agnoveris, amplum satis collocatæ operæ præmium videbor retulisse. Omnibus enim bonis et amantibus eorum, qui laudem assequi ex studiis conniluntur, satisfecisse me pro mediocritate mea spero. Si qui supercilium induere volent, et in vitia tam cernere acutum, quam aut aquila, aut serpens Epidaurius, illi suam sibi austeritatem sævitatemque magis fore vitio sciant, quam errorem aut lapsum juveni; cui, subacto nondum ad remotissima quæque per ætatem ingenio, ut est errare inter homines facillimum, ita primus quoque ante omnes veniam indulgentiamque meretur. Accedit, quod pars magna operis conficienda fuerit vixdum firmatis ex longo ac gravissimo morbo viribus. Simul namque prodire e funebri quasi lecto, et manum admovere tabulæ potui, exercui me et defatigavi, ne quo alio, ut nonnulli metum admovebant, præveniente, oleum et operam atque aliquod fortassis inde meritum perderem. Nunc vero spem nostram utcunque executi, damus hic tibi quidquid hoc libri aut laboris est, utque æquus ac libens fruare, humanitatem tuam rogamus. Vale lector, et quantum mihi Dei benignitate vitæ deinceps dabitur, illud omne publico me bono, si qua prodesse potero, crede transmissurum.

JOANNIS CINNAMI

HISTORIARUM LIBRI SEPTEM

—

ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΩΝ ΤΩ ΜΑΚΑΡΙΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙ
ΚΑΙ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΩ
ΚΥΡΙΩ ΙΩΑΝΝΗ ΤΩ ΚΟΜΝΗΝΩ
ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΠΡΑΧΘΕΝΤΩΝ ΤΩ ΑΟΙΔΙΜΩ ΥΙΩ ΑΥΤΟΥ ΤΩ ΒΑΣΙΛΕΙ ΚΑΙ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΩ
ΚΥΡΩ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΩ ΚΟΜΝΗΝΩ
ΠΟΝΗΘΕΙΣΑ
ΙΩΑΝΝΗ ΒΑΣΙΛΙΚΩ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩ ΤΩ ΚΙΝΝΑΜΩ.

—

EPITOME RERUM PRÆCLARE GESTARUM A DIVÆ MEMORIÆ
ET PORPHYROGENITO
DOMINO JOANNE COMNENO,
ET NARRATIO
RERUM QUÆ GESTÆ SUNT AB INCLYTO IPSIUS FILIO IMPERATORE ET PORPHYROGENITO
DOMINO MANUELE COMNENO,
CONSCRIPTA
A JOANNE IMPERATORIO GRAMMATICO CINNAMO.

—

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

—

LIBER I.

—

[P. 1] α'. Οὐδὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἔργον ἀφιλότιμον τοῖς πάλαι ἐνομίσθη σοφοῖς. Πλείστους μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν εὐδοκιμηκέναι συνέβη. Ὁ μὲν

1-3 1. Historiam scribere gloriosum jampridem visum est sapientibus, quorum plurimos contigit non mediocrem inde famam laudemque consequi.

Ilic enim exarandæ Græcorum historiæ dedit operam: ille Cyri a puero institutionem resque ab illo jam viro præclare gestas enarrandas suscepit, et ubi periculum erat, ne quæ longo ante tempore facta erant rursum oblivione delerentur, ea libris tanquam perennibus insculpta columnis, posteritati commendarunt. Ac tale quidem consilium est historiarum scriptoribus. Oportere autem arbitror, ut qui aliqua cum laude hoc in studio versari velit, et scientia rerum, quæ eo pertinent, singularum instructus, et variis quæ huic vitæ perpetuo adhærescunt curis ac negotiis solutus, ad id accedat; quorum neutrum nobis quantum opus est suppetit. Neque propterea silentio prætereunda videntur quæ nostro acciderunt sæculo: imo curandum ut oblata nobis occasione utcunque fieri potest utamur. Id autem ita confici omnino poterit, si cæterarum rerum maxime, quæ in communi hac mortalium vita frequentius eveniunt, omissa narratione, quæ a duobus gesta sunt imperatoribus describamus, quorum alter nobis necdum natis decesserat, alter nostra ætate et floruit et exstinctus est; filio adhuc impubere imperii hærede relicto. Fuerunt illi Joannes et Manuel, ex Comnenorum familia. Quid autem egerit is a quo uterque prognati sunt, quorum ille patri, ille avo acceptam referebat imperii successionem, utque rem Romanam administraverit, satis superque enarratum esse ab iis arbitror, qui rerum ab illo gestarum historiam litteris consignarunt, ut supervacaneum sit earum memoriam revocare: ut et quemadmodum in Nicephorum ea tempestate imperantem, adeoque jam ætate confectum rebellarit: omnia enim, ut jam præmonui, accurate ab iis pertractata sunt, qui ab omni odio et simultate in scribendo alieni fuerunt. Joannis quidem res gestas breviter et summatim attingam, cum illius ætate, quod supra innui, non vixerim. At Manuelis, qui Joannem excepit, historiam haud scio an quisquam veraciori stylo persequi valeat, quippe qui vixdum adolescens susceptis ab eo plurimis in utramque continentem expeditionibus interfuerim. Hæc igitur præfari operæ pretium fuit: res vero postulat ut ad propositam inde narrationem aggrediar.

2. Alexio vita functo, destinatum jam ante sibi

A γὰρ τὰ Ἑλλήνων εἰς ἱστορίαν ἔλαβεν ἔργα, ὁ δὲ Κύρου διεξῆλθεν ἀγωγήν τε τὴν ἐκ παίδων καὶ πράξεις, ὅσαι εἰς ἄνδρας ἥκοντι τούτῳ ἐξεπονήθησαν· καὶ καθάπερ ὁπόσα τῷ χρόνῳ φανέντα εἰσαῦθις ἐπικρυβήσεσθαι κίνδυνον εἶχον, ταῦτα ἐκεῖνοι καθάπερ ἐν ἀθανάτοις στήλαις ταῖς βίβλοις ἐντυπωσάμενοι τῷ ἑξῆς παρέδοσαν βίῳ. Τὸ μὲν δὴ ἔργον τοιοῦτον. Χρὴ γὰρ οἶμαι τούς γε μὴ πάνυ ἀναξίως τούτῳ ἐπιχειρήσοντας εἰδήσεώς τε τῆς περὶ ἕκαστα εὖ ἥκειν καὶ πραγμάτων ὡς ἐπίπαν ἀφεστάναι (1) ὅσα βίῳ τῷδε [P. 2.] συνέζευκται διηνεκές· ὧν οὐδέτερον ὅπως οἶμαι χρεὼν ἡμῖν πάρεστιν. Οὔκουν οὐδὲ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἔργα σιγητέον, ἃ τῷ ἡμετέρῳ δήπου συνέπεσεν αἰῶνι, ἐπιμελητέον δ᾽ ὅπως μὴ καὶ τῆς ἐνούσης ἄρα εὐκαιρίας κατόπιν

B ἡμῖν ἐλθεῖν γένοιτο. Γένοιτο δ᾽ ἄν, εἰ τῶν ἄλλων καθάπαξ ἁπάντων καὶ ὅσα ἐς τὸν κοινὸν ἥκει τῶν ἀνθρώπων βίον τὴν ἀφήγησιν ὑπερβάντες δυεῖν ἔργα παραστησόμεθα βασιλέοιν, ὧν ὁ μὲν ἔφθη πρὸ τῆς εἰς τὸν βίον ἡμῶν προόδου τὸ ζῆν ἀπολιπών, ἅτερος δὲ ἤκμασέ τε ἐφ᾽ ἡμῶν καὶ ἀπῄει τοῦ βίου τὴν βασιλείαν ἀνήβῳ λιπὼν τῷ παιδί (2). Ἰωάννης οὗτοι καὶ Μανουήλ, οἱ Κομνηνοί. Ὅπως μὲν γὰρ εἶχεν ἐξ οὗπερ ἄμφω ἐγενέσθην (ὁ μὲν ἐς πατέρα, ὁ δὲ ἐς πάππον αὐτὸν ἀναφέρων τὴν βασίλειον ἀνεζώσατο ἀρχήν), καὶ ὡς τὰ κοινὰ Ῥωμαίων διῴκησε πράγματα, ἱκανῶς οἶμαι διηγηθέντα ἐπὶ τῶν τὰ ἐκείνου ἀναγραψαμένων οὐ χρὴ καὶ πάλιν ἀναλαμβάνοντας ἐκτιθέναι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅπως ἐκεῖνος

C Νικηφόρῳ (3) ἐπανέστη τῷ τηνικάδε τὴν βασιλείαν διέποντι, ἀνδρὶ πόῤῥω τῆς ἡλικίας (4) ἥκοντι καὶ ἐπὶ δυσμαῖς βίου γεγονότι.

Πάντα γὰρ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἤδη, καθάπερ ἔφην, διαδιήγηνται τοῖς γε μὴ πρὸς ἀπέχθειαν ἐκείνῳ συγγεγραφόσιν (a). Εἰρήσεται δέ μοι τὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου κατ᾽ ἐπιτομὴν καὶ ὥσπερ ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι μηδ᾽ ἐν τοῖς κατ᾽ ἐκεῖνον, ὅπερ ἤδη ἔφην, γέγονα χρόνοις. Τά γε μὴν τοῦ μετ᾽ ἐκεῖνον Μανουὴλ οὐκ οἶδα εἴ τις ἐμοῦ κάλλιον ἐξιστορῆσαι ἔχει, ἐπεὶ καὶ οὔπω μειρακίῳ γε ὄντι μοι πλείστας συνεκδεδημηκέναι οἱ τῶν εἰς ἤπειρον ἑκατέραν συνέβαινεν ἐκστρατειῶν. Ἡ μὲν οὖν πρόθεσις αὕτη, καιρὸς δ᾽ ἂν εἴη λοιπὸν εἰς ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγαγόντας ἐντεῦ-

D θεν τῆς ἱστορίας ἀπάρξασθαι.

β΄. Ἀλεξίου τὸν βίον καταλύσαντος, Ἰωάννης

Du Cangii notæ.

(1) [P. 429] *Ὡς ἐπίπαν ἀφεστάναι.* Petrus Diaconus in præfat. ad l. IV Chron. Casin.: *Historia a venusti decoris altitudine ruet, si mens cogitationibus obumbrata et pressurarum mundialium tenebris offuscata fuerit.* Infra: *Mens vero historiographi elucescere minime valet, quandiu terrenis curis et lucris insudat, quia cum homo mundi turbinibus quatitur, movetur pariter et mens, et cum quiescit, similiter et ipsa quiescit,* etc.

(2) *Ἀνήβῳ παιδί.* Alexio Comneno, Manuelis imp. filio, cui Andronicus Tyrannus vitam et imperium abstulit.

(3) *Νικηφόρῳ.* Botaniatæ, cui successit Alexius Joannis parens.

(4) *Πόῤῥω τῆς ἡλικίας.* Erat quippe Nicephorus, cum imperium occepit, admodum senex. Vide not. ad Alexiadis p. 45.

Cornelii Tollii notæ

(a) *Μὴ πρὸς ἀπέχθειαν ἐκείνῳ συγγεγραφόσιν.* Apposite in hanc mentem Tacitus historia prima: *Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis nec amore quisquam, et sine odio, dicendus est.*

καὶ πρότερον πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτῷ μνηστευθεῖσαν (5) τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, ἐφ' ὅσον τε ὁ καιρὸς ἐπεμέτρει τοῖς πολιτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδοὺς πράγμασιν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν (6) ἐξώρμησεν. Ἔστι δέ τις ἄγχιστα Λύκου καὶ Κάπρου τῶν Φρυγίων ποταμῶν κειμένη πόλεις ὄνομα Λαοδίκη (7). Ταύτην δὲ χρόνῳ τινὶ πρότερον Πέρσαις ἁλοῦσαν τῇ Ῥωμαίων ἀνασώσασθαι ὁ βασιλεὺς διανοηθεὶς, ἀξιόλογον ἐπ' αὐτῇ στρατείαν ἤλασεν. Ἐπειδή τε πόλεως ἀγχοῦ Φιλαδελφείας ἦν, αὐτὸς μὲν αὐτῇ που χάρακα περιβαλὼν ἐστρατοπεδεύετο, τῶν δέ τινα εὐνουστάτων αὐτῷ Ἰωάννης ἐς Πέρσας τὸ γένος ἀναφέροντα ἅμα στρατεύματι τῆς πόλεως ἀποπειρασόμενον ἔπεμψε. Δεῆσαν δὲ ὀλίγῳ ὕστερον πανστρατὶ καὶ αὐτὸς ἐπιστὰς αὐτοβοεὶ ταύτην εἷλεν. Ἔνθα Βαρβάρων τε ἄλλων πολὺν τετύχηκεν ὅμιλον εἶναι καὶ τῶν ἐν σφίσιν ἐπιφανεστέρων οὐκ ἐλάττους τῶν ὀκτακοσίων, [P. 5.] ἐν οἷς καὶ Πιχαρᾶς (8) ἦν πολέμων ὡς ἄγαν πολλῶν ἔμπειρος. Τότε μὲν οὖν φρουρὰν ἀποχρῶσαν τῇ πόλει καταλιπὼν τῶν ἐπιτηδείων τε διαρκῶς ἐμπλησάμενος ἐς Βυζάντιον ἐπανέζευξε. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Σωζόπολιν (9) ἐπιστρατεύσας πόνῳ οὐδενὶ καὶ ταύτην ὑπὸ Ῥωμαίοις ἔθετο. Τὸ δὲ ὅπως αὐτὰ καὶ δή μοι λελέξεται. Σωζόπολις αὕτη πόλις μέν ἐστι τῶν ἐν Ἀσίᾳ πάλαι ἐπισήμων, ἐφ' ὑψηλοῦ δέ τινος καὶ ἀποκρήμνου ἱδρυμένη χωρίου τῷ μὲν ἄλλῳ ταύτης μέρει πανταχόθεν ἄβατος γίνεται, μίαν δέ τινα κομιδῇ στενωτάτην παρέχεται εἴσοδον, ἐφ' ἣν οὔτε μηχανὴν ἄν τις ἑλκύσαι δυνήσεται οὔτε τι τῶν εἰς τειχομαχίαν εὐτρεπίσασθαι· καὶ ἀνθρώποις γὰρ ὅτι μὴ κατ' ὀλίγους πορευομένοις μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσηγητὰ γίνεται. Ἡ μὲν δὴ πόλις οὕτως εἴληχε θέσεως. Βασιλεῖ δὲ Ἰωάννῃ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέγνωστο τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔπειτα ἔννοιά τις ἐπῆλθεν αὐτῷ, ᾗ τήν τε πόλιν Ῥωμαίοις οὐ σὺν πόνῳ παρεστήσατο καὶ αὐτὸν μέγα κλέος ἐς ἀνθρώπους πάντας περιβαλέσθαι πεποίηκεν. Ἥτις δὲ αὕτη δηλώσω. Δύο δὴ δορυφόρων προσκαλεσάμενος τῶν αὐτοῦ, ὧν ὁ μὲν Παχτιάριος, ἅτερος δὲ Δεκανὸς ἐπεκέκλητο, ἐκέλευεν ἅμα τῷ ἀμφ' αὐτοὺς στρατεύματι εὐθὺ τῶν τῆς πόλεως ἰόντας πυλῶν ἀκροβολίζεσθαι πρὸς τοὺς ἐν τῷ τείχει, ἐπεξιόντων δὲ αὐτῶν φεύγειν μηδὲν αἰσχυνομένους ἕως ἐπὶ πλεῖστον ἐκπεσόντες εἰς δίωξιν τὸ στενὸν ἀπολίποιεν, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἀγχιστρόφῳ ἐπελάσει τῇ τῶν πυλῶν προτερήσαντας διακληροῦσθαι χώραν. Οἱ μὲν οὖν ἀπῄεσαν ὡς ἐπὶ τὴν πόλιν· οἱ δὲ βάρβαροι ἐπειδὴ προσιόντας αὐτοὺς εἶδον, τὰς πύλας εὐθὺς ἀνακλίναντες ὡς εἶχον τάχους ἐξέθεον ἐπ' αὐτούς. Τῶν δὲ νῶτα δόντων αὐτοῖς ξυνέβαινε τὴν δίωξιν ἐπὶ πολὺ γίνεσθαι. Ἅτερος τοίνυν τοῖν εἰρημένοιν

A a patre imperium Joannes suscepit. Rebus ille urbanis quantum licebat compositis, in Asiam transiit. Proxime autem Lycum, Caprumque, Phrygiæ fluvios, est civitas nomine Laodicea, quam a Persis antea captam Romano rursum asserere imperio constituens imperator, idoneum exercitum eo transmisit. Cumque haud procul abesset Philadelphia, castra illic posuit valloque urbem circumdedit. Misso deinde quodam ex intimis, natione Persa, cum copiis, qui obsidionem aggrederetur, ipse mox cum universo subsecutus exercitu, urbem primo impetu 6 expugnavit. Hic non modica Barbarorum inventa multitudo, quos inter exstitere ex illustrioribus octingenti ut minimum, atque in iis Picharas, militari scientia insignis. Relicto itaque
B ad continendam urbem valido præsidio, rebusque necessariis prout decebat procuratis, Byzantium rediit. Tum versa ad Sozopolim acie, urbem labore nullo Romanis subjecit. Quomodo autem id factum sit, nobis promendum. Sozopolis, et ipsa inter civitates Asiæ quondam præcipuas, excelso prærupto que sita loco, cæteris quidem locis præclusa undique et impervia, unicum duntaxat, sed angustum admodum præbet aditum, per quem aut machina duci, aut quidquam eorum quæ ad murorum oppugnationem pertinent, apparari nequaquam potest, cum hominibus raro agmine incedentibus vix pateat. Ejusmodi fuit urbis situs. Ac primum quidem Joannes illius capiendæ spem abjecit. Mox subiit cogitatio, quæ et
C Romanis urbem nullo negotio asseruit et imperatori apud omnes homines gloriam non mediocrem peperit. Qua vero ratione id contigerit, paucis perstringam. Accersitis duobus ad se satellitibus, quorum alteri Pactiario nomen alteri Decano erat, jussit ut confestim portis urbis cum copiarum parte subeuntes levi eos velitatione, qui in mœnibus stabant, provocarent: quod si egrederentur, terga verterent nullo pudore, donec longius ad persequendos 7 ipsos effusi hostes excessissent locorum angustiis; tum repente conversis inde ad portam equis locum caperent. Profectos itaque quasi ad urbem oppugnandam jamque advenientes simul atque conspexerunt Barbari, reseratis e vestigio portis, quanta poterant celeritate in illos irrupere. Romanis terga
D dantibus longiusque illis persequentibus, alter eorum, quos dixi, statim retro cessit, et cum eo non modica Romanorum multitudo. Cumque jam portis proximi essent, ex equis desiliunt ibique consistunt. Mox cæteri e Romanorum copiis, intellecto quid ab sociis gereretur, retractis equis citatum impetum in hostes fecerunt, qui ab ipsis inter-

Du Cangii notæ.

(5) *Μνηστευθεῖσαν*. Joannes enim statim atque in lucem est editus, imperator a patre acclamatus est. Anna, l. vi, p. 167, 168.

(6) *Ἐπὶ τὴν Ἀσίαν*. Conferendus Nicetas in Joann. n. 4.

(7) [P. 430] *Λαοδίκη*. Laodicea Phrygiæ urbs, de qua Plinius l. v, c. 29: *Celeberrima urbs Laodicea imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo et Capro, appellata primo Diospolis, deinde Rhoas.*

(8) *Πιχαρᾶς*. Qui Nicetæ Ἀλπιχαρᾶς, apud quem, αλ, præpositio est, quam crebro Arabes nominibus propriis præponunt. Vide Vaterium in Præfatione ad El-Macinum.

(9) *Σωζόπολιν*. Pamphyliæ oppidum. Vide Nicetam.

clusi, alii alio per circumjacentes campos fugerunt, hacque ratione urbs expugnatur.

A αὐτίκα ὀπίσω ἐχώρει, καὶ Ῥωμαίων αὐτῷ πλεῖστοι εἵποντο. Ἐπειδή τε πρὸς ταῖς πύλαις ἐγένοντο, τῶν ἵππων ἀποβάντες αὐτοῦ ἵσταντο· ἑξῆς δὲ καὶ τὸ ἄλλο Ῥωμαίων στράτευμα τῶν πραττομένων αἰσθόμενοι δρόμῳ πολλῷ ἐχώρουν, καὶ οἱ πολέμιοι ἐν μέσῳ λοιπὸν ἐναπειλημμένοι ἄλλος ἀλλαχῇ κατὰ τῆς προκειμένης ἐθέοντο πεδιάδος, ἥ τε πόλις ἡλίσκετο.

3. Digressus inde imperator Hieracoryphiten castrum sic dictum aliaque complura quæ Attaliæ finitima sunt cepit, posteaque Byzantium reversus est. Pauco deinde elapso tempore in Macedoniam movit. Nam Scythæ ingentibus copiis Istrum transgressi in fines irruperant Romanorum. Verum quod hiems tum erat, circa Beroem civitatem in hibernis militem collocavit, cunctisque interim ad bellum instructis, quosdam ex illorum phylarchis sibi conciliare maxime annixus est, ut cæteros ab his divisos tanto facilius debellaret. Sub vernum tempus, cum ex iis complures legationibus subinde submissis ad suas allexisset partes, in cæteros profectus est, rerumque **8** summam cum iis statuit experiri. Commissa utraque acie, æquo aliquandiu Marte pugnatum, ipseque imperator jaculo in crure percussus est. Tandem Romanis acriter certantibus superantur Scythæ, quorum alii in ipso prælio interiere, alii vivi capti sunt. Pars vero quædam non ignobilior ad castra reversa, fugæ se dare nequaquam voluit : quin potius cum conjugibus et liberis quidquid restaret periculi sustinere decrevere, compositisque et apte inter se connexis plaustris, quæ desuper bovinis contexerant pellibus, positisque in iis uxoribus et liberis, prælium instaurant. Rursum igitur atrox conseritur pugna et utrimque fit multa cædes. Scythæ quippe curribus veluti munimento usi non minimum Romanis damnum intulerunt. Quæ cum adverteret imperator, statuit equo descendere pedesque cum cæteris militibus dimicare. Verum nequaquam id probantibus suis, præcipit bipenniferis qui sibi astabant (gens ea est Britannorum, quæ a multis retro sæculis Romanis militat), ut instarent securibusque suis currus dissecarent. Jussa iis statim exsequentibus, Scytharum castris potitus est imperator. Tunc plerique ex iis qui fuga sibi consuluerant, popularium desiderio adducti, ultro ad eum confluxere. Romanorumque sedibus illati et numeris inserti militaribus diutissime in fide perseverarunt.

γ'. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν μεταβὰς Ἱερακορυφίτην τε εἷλε τὸ φρούριον καὶ πλείστων ἄλλων ἃ τῇδε ἵδρυται τῇ Ἀττάλου ἐπὶ πλεῖστον ἀγχιθυροῦντα, οὕτω τε λοιπὸν ἐς Βυζάντιον ἀνακομίζεται. Οὐ δὴ ἐπ' ὀλίγον διατρίψας ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν ἐχώρει. Σκύθαι γὰρ πανστρατὶ τὸν Ἴστρον διαβάντες εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσέβαλον ὅρια. Ἀλλὰ τότε μὲν χειμῶνος ἐπιλαβομένου ἐνταῦθά που περὶ πόλιν Βερόην διεχείμαζε, τὸ μὲν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτύων,
B [P. 4.] τὸ δὲ πλέον ἤθελε τῶν ἐν σφίσι φυλάρχων (10) τινὰς ἑταιρίσασθαι, ὡς ἂν οὕτω τοὺς ἄλλους χωρὶς ἀπολαβὼν οὐ σὺν πόνῳ καταγωνίσηται. Ἕκαρος δὲ πολλοὺς ἤδη διὰ πρεσβειῶν αὐτῷ προσχωρῆσαι ἀναπείσας ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐχώρει, πολέμῳ κρῖναι θέλων τὰ πράγματα. Συρραγέντων τοίνυν ἀλλήλοις τῶν στρατευμάτων, μέχρι μέν τινος ἰσοτάλαντος ἡ μάχη ἐγίνετο, ὅτε καὶ αὐτὸς βασιλεὺς βέλει τὸν πόδα ἐπλήγη· τῶν δὲ Ῥωμαίων εὐθύμως ἀγωνιζομένων ἡττῶνται κατὰ κράτος οἱ Σκύθαι, καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δὲ ζωγρείᾳ ἑάλωσαν. Μοῖρα δέ τις οὐκ ἀγενὴς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐπανιοῦσα οὐκέτι φεύγειν ἠξίου, ἀλλ' αὐτοῦ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις τοῖς αὐτῶν τὸν κίνδυνον ὑποστῆναι εἵλοντο προπονούμενοι τῶν ἁμαξῶν, ἃς βοείοις ἄνωθεν βύρ-
C σαις περιλαβόντες ἐς τὸ ἀκριβές τε ἁρμοσάμενοι ἐπ' αὐτῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἐνέθεσαν. Αὖθις οὖν μάχη συνίσταται καρτερὰ καὶ φόνος ἀμφοτέρωθεν γίνεται. Σκύθαι γὰρ ὥσπερ ἐπιτειχίσματι ταῖς ἁμάξαις χρησάμενοι μεγάλα Ῥωμαίοις ἐλύπουν. Ὁ βασιλεὺς ἐννοησάμενος ἤθελε μὲν αὐτὸς τοῦ ἵππου ἀποβὰς πεζῇ σὺν τοῖς στρατιώταις τὸν ἀγῶνα διαθλῆσαι. Ῥωμαίων δὲ οὐδαμῇ ἐπαινούντων ἐκέλευε τοῖς ἀμφ' αὐτὸν πελεκυφόροις (11) (ἔθνος δέ ἐστι τοῦτο Βρεταννικὸν βασιλεῦσι Ῥωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν) πελέκεσιν ἐπιστάντας διακόπτειν αὐτάς. Τῶν δὲ αὐτίκα ἔργου ἐχομένων, οὕτω δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σκυθῶν στρατοπέδου ἐγκρατὴς βασιλεὺς γίνεται. Ὅτε καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο, οἱ πλείους τῷ φίλτρῳ τῶν
D ἑαλωκότων αὐτόμολοι βασιλεῖ γεγονότες, εἰς ἤθη τε τὰ Ῥωμαίων ἀπήχθησαν καὶ στρατιωτικοῖς ἐγγραφέντες καταλόγοις ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν.

9 4. Atque isto quidem modo sese habuit Scytharum ad Romanos transitio. Imperatorem autem rursus detinuere res Asiæ. Ubi Barbaris inexspectatus, sub hiemis maxime tempus, aliis in servitutem redactis, pluribus ad Christianam fidem

δ'. Ἡ μὲν οὖν τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν ἐς Ῥωμαίων διάβασις ταύτῃ πῃ ἔσχε· βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν εἴχετο πραγμάτων. Ἀπροσδόκητος γὰρ τοῖς τῇδε βαρβάροις χειμῶνος μάλιστα ἐπιτιθέμενος ἄρδην ἠνδραποδίζετο, πλείστους τε αὐτῶν

Du Cangii notæ.

(10) *Φυλάρχων*. Nam in plures tribus distributi erant, nec uni parebant duci, inquit Nicetas. Procopius, l. 1 De bello Persico : Οὐδεὶς δὲ οὔτε Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχων, οὓς δοῦκας καλοῦσιν, οὔτε Σαρακηνῶν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπισπόνδων ἡγούμενοι, οἱ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται etc. Cæterum expeditionem Joannis Macedonicam ad a. 5 imperii refert Nicetas, qui cadit in ann. Chr. 1123.

(11) *Πελεκυφόροις*. Varangis. Bryennius, l. 2, c. 20 : Ἀσπιδιφόρον ξύμπαν καὶ πέλεκύν τινα ἐπὶ ὤμων φέρον. Vide not. ad Villhard. et Annam.

ἐπὶ τὴν εὐσεβῆ μεταφέρων δόξαν αὔξην στρατευμάτων ἐντεῦθεν Ῥωμαίοις πεποίητο. Οὔπω γὰρ γεηπονικοῖς ἐνησχημένοι ἔργοις γάλακτός τε ἀπεῤῥόφουν καὶ κρεῶν ἐσιτοῦντο, κατὰ τοὺς Σκύθας, ἀεὶ σποράδες τε ἀνὰ τὸ πεδίον ἐσκηνημένοι ταύτῃ τοῖς βουλομένοις αὐτοῖς ἐγχειρεῖν προχειρότατοι ἐγίνοντο. Πέρσαις μὲν δὴ οὕτω συνέβαινε βιοῦν πρότερον· Ῥωμαίοις δὲ καὶ Οὔννοις (12), οἳ ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον χώρας οἰκοῦσι, πόλεμος ἀπ' αἰτίας ἐνεῤῥάγη τοιᾶσδε. Λαδισθλάβῳ (13) τῷ Παννονίας ῥηγὶ παῖδες ἄῤῥενες ἤστην δύο, Ἀλμούζης καὶ Στέφανος. Ἀλλὰ Στέφανος μὲν, ἐπειδήπερ ὁ πατὴρ αὐτοῖς ἀποθάνοι, τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἀναλαμβάνει πρεσβύτερος ὢν, ἅτερος δὲ φυγὰς ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται. Ἔθος γὰρ [P. 5.] Οὔννοις ἐστὶ, τοῦ ἐν σφίσιν ἄρχοντος ἐπὶ παισὶ τετελευτηκότος, ἕως μὲν ὁ τὴν ἡγεμονίαν ἐκ τούτων παραλαβὼν ἄῤῥενος οὐκ εἴη πατὴρ παιδὸς, ξυνεῖναί τε ἀλλήλοις τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τῆς παρ' ἀλλήλων τυγχάνειν εὐνοίας, ἐπειδὰν δὲ ἤδη παῖς αὐτῷ γένηται, οὐκέτι ἄλλως τὴν ἐπὶ τῆς χώρας ξυγχωρεῖν αὐτοῖς διατριβὴν, ἀλλ' ἢ τὰς ὄψεις ἐκκεντηθεῖσιν. Ἀλμούζης μὲν οὖν τούτου δὴ ἕνεκα παρὰ βασιλέα ἦλθεν. Ὁ δὲ ἀσμένός τε τὸν ἄνθρωπον εἶδε καὶ ξὺν φιλοφροσύνῃ ἐδέξατο. Ἐτύγχανε γὰρ δὴ βασιλεὺς Ἰωάννης Εἰρήνην τὴν Βλαδισλάβου παῖδα γυναῖκα γαμετὴν ἤδη πεποιημένος, σωφρονεστάτην τε εἴπερ τινὰ καὶ ἀρετῆς ἐς τὰ μάλιστα μεταποιουμένην. Ὅσα γοῦν ἐκ βασιλέως τε ξυνοίκου καὶ τῆς βασιλείας ἐπεπόριστο, οὔτε τοῖς παισὶν εἰς κλήρους ἀφώρισεν οὔτε περιττότητι κόσμων ἠνάλωσε καὶ τρυφῇ. Εὖ δὲ ποιοῦσα διετέλει τὸν πάντα τῆς ζωῆς αἰῶνα τοὺς ὅσοι ἐφ' ὁτῳοῦν ἐκείνης δεόμενοι ἦσαν. Ἡ δὲ καὶ φροντιστήριον (14) ἐπ' ὀνόματι τοῦ παντοκράτορος (15) ἐν Βυζαντίῳ συνεστήσατο, ἐς κάλ-

A perductis, non modicam Romano exercitui accessionem fecit. Agriculturæ enim prorsus imperiti, lac sorbebant carnibusque vescebantur, atque vagi Scytharum more in campis sub tentoriis degentes facili opera cujuslibet impetu expugnari poterant. Eam igitur Persæ olim vivendi rationem secuti sunt. Inter Romanos vero et qui trans Istrum regiones incolunt Hungaros bellum hac de causa exarsit. Vladislao Hungariæ regi filii duo erant, Almus et Stephanus. Horum alter Stephanus, exstincto parente, ut natu major regnum accepit, alter patria elapsus adiit imperatorem. Moris quippe est apud Hungaros, ut cum princeps superstitibus liberis vita fungitur, quandiu prolis masculæ exsors est qui in imperium succedit, conveniant inter se B fratres mutuamque benevolentiam exerceant: simul ac vero natus illi filius, non alias iis intra regni fines nisi excæcatis oculis habitare conceditur. Eapropter ad imperatorem confugit Almus, a quo et visus libenter et benigne exceptus est. Quippe jam uxorem duxerat Joannes imperator Irenem, **10** Vladislai filiam, modestia singulari cumprimis feminam et virtutibus decoratam. Quidquid illa sive ex conjugis Augusti liberalitate comparavit sive ex imperii reditibus, non transmisit in liberos, aut in superfluos sumptus luxumque immodicum expendit: sed observata semper eadem vivendi ratione indigentioribus erogavit. Eadem monasterium CP. exstruxit dicavitque Omnipotenti, opus C structuræ elegantia et amplitudine nulli secundum: hujusmodi quidem moribus fuit Augusta. Rex Hungariæ interim, perceptis iis quæ de fratre ferebantur, per legatos imperatorem rogavit ut finibus expelleretur Romanorum. Renuente idque dene-

Du Cangii notæ.

(12) *Οὔννοις*. De hoc bello Hungarico Nicetas in Joan. n. 5.

(13) *Λαδισθλάβῳ*. Ladislaus seu Vladislaus, Hungariæ rex, non fuit Almi pater et Stephani, uti vult Cinnamus: unicam quippe filiam sustulit Pyriscam, Joanni Comneno imperatori nuptam et a Græcis Irenes nomine donatam. Vladislao vero in regnum successit ex illius testamento Almus, ex Geisa fratre Vladislai nepos, qui, assumpto in regni consortium Calamano fratre, ab eodem oculis privatus et exactus, ad imperatorem Germaniæ D primum, deinde ad Joannem Constantinopolitanum Augustum fuga dilapsus est, auxilii expetendi gratia. Exstincto demum Calamano, Stephanus filius regnum adeptus est, is nempe de quo hic agit Cinnamus, qui proinde non fuit Almi frater, licet eodem in errore versetur Nicetas. Consulendi in primis ad hoc firmandum stemma regum Hungaricorum, Otho Frising. l. vii Chr., c. 13 et 21 et Thwroczius in Chr. Reg. Hung. c. 63, ubi Stephano bellum a Græcis illatum pluribus persequitur. Adde Uspergensem et Albericum an. 1135 et notas ad Annæ p. 416.

(14) *Φροντιστήριον*. Perperam hoc loco, ut et l. ii, *scholam* vertit Tollius; rectius *sacra loca* l. vi: est enim Græcis idem quod μοναστήριον. Suidas: Φροντιστήριον, διατριβή, ἢ μοναστήριον, ὅπερ οἱ Ἀττικοὶ σεμνεῖον καλοῦσι, quasi locus cogitationum seu commentationum, in quo monachi cogitationes commentationesque suas ad virtutem erigunt; unde Athanasio ἀσκηταὶ καὶ τῆς ἀρετῆς φροντισταὶ dicuntur. Acta SS. Phileæ et Philoromi, Ruffino interprete n. 8: *Jam immolavit in phrontisterio*. Hac notione vocem istam usurpant, Anna. p. 156, 482, 485; Theophylactus Simoc. l. i Hist. Maur. c. 14; Nicetas in Man. l. vii, c. 3; Cantacuzenus, l. i, c. 22 et alii.

(15) *Παντοκράτορος*. A Joanne exstructum monasterium Pantocratoris, seu Dei omnipotentis, narrant Nicetas in Man. l. i, c. 1 et Innocentius III PP. l. xiii, epist. 162, apud quem nuncupatur *pantocraton*, ut et in alia ejusdem pontificis epistola apud Odor. Raynaldum in Annal. Eccl. an. 1207 n. 19 et 20, usitato Latinis et Francis ævi medii scriptoribus more, qui Græcas voces in *ος* desinentes in *on* efferunt, ut pridem a nobis observatum ad Villhard. In eo humatum Manuelem tradunt idem Nicetas et Cinnamus l. ii. Ad Manuelis monumentum lacrymas fudisse Andronicum Tyrannum auctor est idem Nicetas. Monasterium virorum fuit, cujus hegumenus seu abbas olim fuit patriarcha Antiochenus, ex Villharduinorum familia oriundus, ut prodit Georg. Pachymeres l. v. Imaginis Deiparæ, quam a D. Luca depictam asserebant, in hac æde magno populi concursu cultæ, meminit idem scriptor l. ii, c. 31. [P 413] Agunt etiam de hoc monasterio Gregoras l. vii, Codinus, De offic. aulæ CP. c. 15, et Ducas c. 36; in 11 urbis regione statuitur a Gyllio l. iv, c. 2, a quo pluribus describitur: juxta templum SS. Apostolorum, in narra-

gante Joanne, transmisso Istro Belegradam, civitatem fluvio adjacentem, expugnat, dirutaque illa a fundamentis ipsis lapides inde navigio avexit et ex iis urbem Zeugmen condidit in Sirmio, quæ exinde multis annis substitit : donec imperante Manuele a fundamentis perinde eversa, tanquam vicissitudine quadam, murorum Belegradensium instaurationi tota inserviit. Verum ista deinceps commemorabuntur, cum ad ea tempora historia pertigerit. Hæc postquam comperit imperator, Istrum versus cum universo exercitu profectus est, ex Liguribus equitibus, quos nostri Lombardos vulgo appellant, et Persis, ascitis in societatem copiis, sedit aliquandiu ad fluvii ripas sese comparans ad prælium. Interea **11** Stephanus, etsi corpore invalidus, in interioribus regni partibus ægritudine detineretur, nulla interposita mora, vires quam potest maximas contrahit, quibus imperatorem progredi ultra prohiberet, suis hoc dans in mandatis ut in transistriana regione manerent. Jussis paruerunt Hungari. Imperator vero, ut quæ negari videbantur absque vi ulla exsequeretur, hæc comminiscitur. Separata sociorum auxilia jubet retro a flumine veluti ad Tempum locum sic dictum progredi et qua collis quidam ex Hungarorum terra exsurgens ad fluvium usque protenditur, amnem superare : dum ipse cum reliqua parte exercitus ex adverso Chrami castelli consistens, fingit eo sese confestim suos transmissurum. Quo facto nullo negotio Romani transiverunt : ac ne primum quidem Hungari sustinentes impetum totis viribus in fugam se conjecere. Insequentibus ad flumen usque Romanis, universaque Hungarorum turba in pontem qui Istrum jungit confluente, pons ipse disruptus complures in amnem præcipitat et exstinguit : plurimi in manus Romanorum veniunt, quos inter viri fuere magni apud Hungaros nominis, Acuses et Celapes. His feliciter gestis imperator, Chramoque castello primo impetu expugnato, confestim in Romanorum regionem rursum transvolat, urbeque Branizova militari præsidio, cui Curticium præposuit, munita Constantinopolim **12** revertitur. At non multo post obsessam Branizovam occuparunt Hungari, cæsis partim qui in ea reperti sunt Romanis, captis aliis, aliquot etiam fuga elapsis. Id factum graviter accipiens imperator Curticium die indicta proditionis reum condemnat terguinque illius flagris cædi imperat, licet ille non prius, quam hostes cum universo exercitu urbem

A λος καὶ μέγεθος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν ἐπισημοτάτων ὄν. Ἡ μὲν δὴ Αὐγοῦστα τοιάδε τις ἦν. Ὁ δὲ τῶν Οὔννων ῥὴξ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν ἀδελφὸν ἤκουσε, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας γῆς τῆς Ῥωμαίων ἀπελαύνεσθαι τοῦτον ἠξίου. Ὡς δ' οὐκ εἶχε πείθειν, ποταμὸν Ἴστρον περαιωθεὶς Βελέγραδα πόλιν παρ' αὐτῷ κειμένην ἐκπολιορκήσας εἷλεν, εἰς ἔδαφός τε αὐτὴν καθελὼν ναυσὶ τοὺς λίθους ἐκεῖθεν μετήνεγκε, δι' ὧν Ζεύγμην (16) ἐν Σιρμίῳ (17) πόλιν ἀνήγειρεν, ἢ πολλοῖς μὲν ἔκτοτε διήρκεσε χρόνοις, ἐπὶ δὲ τῆς Μανουὴλ βασιλέως αὐτοκρατορίας ἐκ βάθρων κατενεχθεῖσα ὡς ἐκ περιτροπῆς τινος ὅλη πρὸς τειχοδομίαν πόλεως. τῆς Βελεγράδων ἐγένετο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰσέπειτά μοι λελέξεται, ἐπειδὰν ὁ λόγος βαδίζων ἐπ' ἐκείνους ἔλθῃ τοὺς χρόνους. Βασιλεὺς δὲ B τούτων ἀκούσας πανστρατὶ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο, συμμαχικὸν ἐπαγόμενος ἔκ τε Λιγούρων (18) ἱππέων, οὓς Λομπάρδους ἡμῖν ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, καὶ Περσῶν. Καὶ ὁ μὲν αὐτοῦ που ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ηὐλίζετο τὰ πρὸς τὴν μάχην εὐτρεπιζόμενος· Στεφάνῳ δὲ ξυνέπεσε τὸ σῶμα μαλακισθέντι περί που τὰ τῆς χώρας αὐτῷ μέσα νοσοκομεῖσθαι. Οὐ μέντοι οὐδὲ ὣς καταμελεῖν ἤθελεν, ἀλλὰ δυνάμεις ὅπως εἶχε τάχους ἐξέπεμπεν ἐμποδὼν βασιλεῖ ἐς τὴν περαίαν στήσεσθαι σφίσιν ἐγκελευσάμενος. Οὖννοι μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίουν· βασιλεὺς δὲ ὅπως αὐτῷ μὴ ξὺν βίᾳ τὰ τῆς ἀποφάσεως γίνοιτο, ἐνενόει τοιάδε. Τὸ ξυμμαχικὸν ἀποτεμόμενος ἅπαν ἐκέλευε τοῦ ποταμοῦ κατόπιν ὡς ἐπὶ χωρίον. Τέμπον C οὕτω καλούμενον ἐλθόντας, ἔνθα βουνός τις ἐκ τῆς τῶν Οὔννων φυόμενος χώρας ἄχρι ἐς τὸν ποταμὸν (19) διήκει, ἐντεῦθεν περαιοῦσθαι· ὁ δὲ σὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ ἀντικρὺ φρουρίου [P. 6.] Χράμου ἑστὼς δόκησιν παρεῖχεν ὡς ἐκεῖθεν αὐτίκα μάλα περαιωθησόμενος. Οὗ δὴ γεγονότος ἀμογητὶ Ῥωμαῖοι διέβαινον, Οὖννοί τε μηδὲ τὴν πρώτην αὐτοὺς ὑποστάντες ἀνὰ κράτος λοιπὸν ἔφευγον, καὶ ἡ δίωξις ἄχρι ἐς ποταμὸν ἐγένετο, ἔνθα τῶν Οὔννων τῇ γεφύρᾳ ἀθρόον ἢ τὸν ποταμὸν ἐζεύγνυ ξυμπεπτωκότων, αὐτὴν μὲν κατασπασθῆναι ξυνέβη, τῶν δὲ πλείστους μὲν τῷ ποταμῷ παρασυρέντας· ἐνταῦθα δὴ τὰς ψυχὰς ἀπερεύξασθαι, πολλοὺς δὲ καὶ χερσὶν ἁλῶναι Ῥωμαϊκαῖς, ἐν οἷς Ἀκούσης καὶ Κελαδῆς (20) ἤστην, ἄνδρες ὀνομαστότατοι παρ' D Οὔννοις. Ταῦτα κατωρθωκὼς ὁ βασιλεὺς τὸ Χράμον τε αὐτοβοεὶ παραστησάμενος φρούριον αὐτίκα ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων αὖθις μετέβαινε, πόλιν τε Βρανιτζοβὰν στρατιωτῶν ἀσφαλείᾳ κρατυνάμενος, ὧν Κουρτίκιος

Du Cangii notæ.

tione ms. de Belissario : Ἐκεῖ γὰρ ὑπεστρέφετο εἰς ἕνα μοναστήριον. Πολλὰ γὰρ ἐνδοξότατα βασιλικὸν καὶ μέγα τὸ λέγουν παντοκράτορα ἔγγιστά του κ' εἰς ἄλλον ὡραῖον μοναστήριον ἁγίων ἀποστόλων.

(16) *Ζεύγμην*. Nicetas habet hoc loco et alibi Ζεύγμινον. Vide eumdem in Man. l. II, c. 7.

(17) *Ἐν Σιρμίῳ*. Sirmiensis ager medius interjacet inter Savum et Danubium, non vini solum toto septentrione laudatissimi, sed etiam rerum omnium, quæ ad usum humanum pertinent, ferax, inquit Sambucus in Descriptione Hungariæ.

(18) *Ἔκ τε Λιγούρων*. Nicetas : Καὶ εἶχεν οἰκειωσάμενος τὴν παραλίαν Ἰταλίαν. Lombardos seu Genuenses intelligit, qui hoc in bello Joanni Imp. militarunt.

(19) *Ἐς τὸν ποταμόν*. Ad Carasum amnem commissum prælium refert Bonfinius decad. 2, l. VI.

(20) *Ἀκούσης καὶ Κελαδῆς*. Thwroczius c. 71 et Bonfinius, de hac Hungarorum clade scribentes, comitem nescio quem *Cis* nomine, tradunt in eo prælia occubuisse, qui forte idem fuerit cum Ἀκούσῃ Cinnami.

ἦρχεν, ἐς Βυζάντιον ἦλθεν. Οὖννοι δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον Βρανιτζοβάν τε περικαθίσαντες εἷλον, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Ῥωμαίων οὓς μὲν ἔκτειναν οὓς δὲ ἐζώγρησαν ἦσαν δὲ οἳ καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο. Ἐφ' οἷς χαλεπήνας βασιλεὺς Κουρτίκιον (21) μὲν προδοσίας ἐγκλήματι ὑποδικάζει καὶ πολλὰς αὐτῷ ξαίνει κατὰ τῶν νώτων, καίτοι οὐ πρότερον ἐκεῖνος τειχέων ἀφίστατο πρὶν ἢ (φασὶν) οἱ πολέμιοι εἰσεῤῥέοντο πανστρατὶ ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ πυρὶ τὰς οἰκοδομὰς ἔφλεγον.

irrupissent incendissentque ædificia, cessisset mœnibus.

ε'. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Σέρβιοι, ἔθνος Δαλματικὸν, ἐς ἀποστασίαν ἰδόντες τὸ Ῥάσον κατεστρέψαντο φρούριον. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ Κριτόπλον (22) βασιλεὺς ἀμυνόμενος, ὃς τὴν τοῦ φυλακτηρίου τοῦδε ἐπετρέψατο τήρησιν, γυναικείαν ἐνδεδυκότα στολὴν (23) διὰ τῆς ἀγορᾶς ἦγεν ὄνῳ ἔποχον (*b*). Ὁ δὲ ἐν Βρανιτζόβῃ τὸ δεύτερον γεγονὼς ἀνοικοδομεῖν αὐτὴν σπουδῇ ἐποιεῖτο. Χρόνου γοῦν ἐς τὸ ἔργον τριβομένου ξυνέβαινε χειμῶνι καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων δυσπαθοῦν τὸ στρατιωτικὸν ἐς ἄγαν ταλαιπωρεῖσθαι. Ὁ πυθόμενος ὁ τῶν Παιόνων ῥὴξ ἔγνω τὴν ταχίστην τὸν Ἴστρον διαβὰς οὐδὲν προειδομένοις ἐπιθήσεσθαι τούτοις. Ἦν δέ τις ἐν τῇ τῶν Οὔννων χώρᾳ γυνὴ Λατίνα μὲν γένος, πλούτῳ δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ περιφανείᾳ διαφέρουσα. Αὕτη παρὰ βασιλέα πέμψασα δῆλα καθίστη τὰ μελετώμενα. Ὁ δὲ ἐπειδὴ μὴ εἶχεν ἐξ ἀντιπάλου δυνάμεως αὐτοῖς ξυμπλακήσεσθαι, ἅτε νόσῳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ᾗπερ εἴρηται προκατεργασθέντος αὐτῷ τοῦ στρατεύματος, τὴν πόλιν ὅποι δυνατὰ τειχισάμενος ὀπίσω ἐχώρει. Ὅπως μέντοι μὴ τῶν Οὔννων στράτευμα συμμῖξαι αὐτῷ γένοιτο, διά τινων ἐρυμνῶν καὶ ἀποκρήμνων χωρίων τὴν πορείαν ἐτίθετο· ἀμέλει καὶ Κακὴ σκάλα ἐγχωρίως ὁ τόπος ὠνόμασται. Ἔνθα ὁ τῶν Οὔννων στρατὸς αἰφνίδιος ταῖς οὐρα-

5. Eadem ferme tempestate Servii, Dalmatica gens, a fide deficientes Rasum castellum everterunt. Qua de causa imperator in Critoplum, cui demandata fuerat loci custodia, animadvertit, indutumque muliebri stola et asino impositum per forum traduxit. Branizovam deinde versus expeditione iterum sumpta, instaurari urbem quantocius curat. Diebus vero compluribus in hoc opere consumptis, præ hieme et rerum necessariarum penuria exercitum vehementer laborare contigit. Quod ut comperit Hungariæ rex, statuit Istro quam citissime superato inopinantes ac nihil metuentes tale invadere. Erat autem apud Hungaros mulier natione Latina, quæ divitiis et generis nobilitate cæteris antistabat. Illa hostium consilia per legatos aperuit imperatori. At ille cum viribus longe impar signa conferre cum hoste non auderet **13** (morbi quippe et rerum necessariarum inopia, uti ante dictum est, exercitum illius non modice imminuerant), urbe utcunque munita retro cessit: neve cum Hungarorum copiis congredi necesse haberet, per loca impedita ac prærupta iter instituit, unde et Mala scala ab incolis locus iste appellatur. Ibi in novissimi agminis cohortes de improviso irruentes Hungari, cætera quidem nihil Romanis nocuerunt, raptisque

Du Cangii notæ.

(21) *Κουρτίκιον*. Fuit Curticiorum familia illustris admodum in aula Constantinopolitana, quæ Adrianopoli, unde prima ei origo, in urbem transiit, ut habet Anna, l. v.

(22) *Κριτόπλον*. Qui alius et diversus videtur ab eo, qui non semel Joannacius Critoples nuncupatur Cinnamo.

(23) *Γυναικείαν ἐνδεδυκότα στολήν*. *Lex majestatis præcipit, eum qui majestatem publicam læserit, teneri, qualis est ille qui in bellis cesserit, aut arcem non tenuerit, aut castra concesserit.* L. iii. Dig. ad Leg. Jul. Majest., apud Valerium Max. l. ii, c. 7: *Rutilius cos. eo bello, quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauromitanam arcem amiserat, provincia jussit decedere.* Vita Lud. Pii a. 828: *Balurico duci Forojuliensi dum objiceretur, et probatum esset, ejus ignavia et incuria vastatam a Bulgaris nostram regionem, pulsus est ducatu.* Ignavia enim culpæ æquiparatur, nec minori dignus est pœna qui commissam sibi provinciam aut arcem non tuetur, quam qui per proditionem in hostium potestatem tradit. Leo in Tact. c. 8, § 16: Εἴ τις πόλιν, ἢ κάστρον πιστευθεὶς εἰς παραφυλακὴν τοῦτο προδώσει ἢ χωρὶς ἀνάγκης τῇ ζωῇ συντεινούσης ἀναχωρήσει, δυνάμενος τοῦτο ἐκδικῆσαι, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβαλλέσθω. Adde Leges militares Rufi c. 36. Et sane cum femineam mollitiem sapiat ignavia, jure egisse videtur Joannes Comnenus, qui stola et veste muliebri virum inertem et ignavum induerit. Tradit Nicetas in Man. l. vi, n. 8, parum abfuisse, quin Manuel imperator Andronicum Angelum, qui Turcis Græcos, quibus præerat, aggressis, turpi fuga dilapsus fuerat, muliebri habitu per urbem circumduci juberet. Sic olim Irene imperatrix Narseti patricio Italiæ præfecto, qui fiscum et pecunias publicas bellis ingruentibus inepte dissipaverat, fusum et colum misit, Λάβε ταῦτα, inquiens, ἃ καὶ ἁρμόζει σοι· νήθειν σε γὰρ μᾶλλον ἐκρίναμεν, ἢ μετὰ ὅπλων ὡς ἄνδρα διεκδικεῖν καὶ διευθύνειν καὶ ὑπερπολεμεῖν Ῥωμαίων, apud Constantinum Porphyrog. De admin. imp. sic etiam Hormisdas Persarum rex, apud Simocattam l. iii, c. 8, Varamum exercituum Persicorum ducem, qui prælio contra Romanos inito cladem passus erat, αἰσχίσταις ὕβρεσι ἐξουθένησε, γυναικείας ἐσθῆτας ἔπαθλα τῆς ἀδοξίας κληροδοτήσας αὐτῷ. Ita Muchumet, Persarum seu Turcorum sultanus, milites qui male pugnaverant in altero contra Romanos prælio, et hostibus terga dederant, minatus est ignominiose traducturum se muliebribus [P. 432] ad ludibrium stolis indutos, γυναικείας περιβεβλημένους στολάς, apud Bryennium, l. i, c. 8. Sic denique Michael Palæologus suos, qui male Ænum arcem defenderant, γυναικείας ἀτιμώσας στολαῖς, ἀπὸ προσώπου ἐποίει, apud Pachymerem, l. iii, c. 25. Vide Savaron. ad l. i Sidon. epist. 8.

Cornelii Tollii notæ.

(*b*) *Διὰ τῆς ἀγορᾶς ἦγεν ὄνῳ ἔποχον*. Constantinus Copronymus, Leonis Isaurici filius, occiso Artavasdo imperii æmulo, eodem ignominiæ ac supplicii genere affecit patriarcham Constantinopolitanum; postea pristinæ eum dignitati restituit.

tantum aulæorum, quibus insterni solet imperatoris tabernaculum, fragmentis, quæ inopia jumentorum relicta neglectaque erant, redierunt : sicque Romanorum exercitus nullo periculo inde excessit. Haud multo post in Asiam contendit imperator, urbem Castamonem Paphlagonibus finitimam expugnare statuens. Persæ enim qui eam incolebant, regiones vicinas et imperatori subditas excursibus variis fatigabant, indeque Romanos non paucis afficiebant incommodis. Hos magnitudine apparatus bellici exterritos et se et urbem dedere compulit, ac Byzantium deinde reversus magnificum egit triumphum. Carpentum enim argento compactum, obductumque auro undique, tanquam in eo sessurus, parari jussit. Non ascendit illud tamen, fortasse ne in superbiæ crimen incurreret; sed imagine Dei Genitricis imposita, ipse crucis signum præ manibus gestans antecessit. Sic processit carpentum, resque miraculi instar a Byzantinis **14** visa, quod a nemine, ut opinor, factitatum noverant, ex quo Heraclii et Justiniani imperium obtinuere.

6. Dum hæc apud Romanos gererentur, Tanisman, qui ea tempestate Cappadociæ imperabat, Castamonem obsidione cingit et oppugnat. Imperatorem autem bellicis jam consiliis occupatum acerbus casus afflixit, quippe Irene Augusta excesserat e vivis, ipseque acri conflictatus morbo Byzantium fuerat relatus. Urbem igitur fame prius attritam, deinde et vi expugnando cepit Tanisman : quæ res principis animum graviter afflixit. Interea nescio quo casu exstincto Tanismane, eum inter Machumetum qui imperium erat adeptus et Iconii phylarchum, quem sultanum cæteris anteponentes principibus vocant Persæ, simultas intercederet, imperator missis Iconium legatis, ut secum amicitiam et societatem adversus Machumetum contraheret, illi persuasit. Venit itaque non multo post quidam ex primatibus ab illo submissus cum exercitu, et obses et belli pariter socius futurus. Imperator igitur cum iis copiis Gangram profectus, castra fixit ante urbis mœnia, seque hac ratione composuit, tanquam oppugnationem sequenti anno suscepturus : at Machumet, cum se Romano principi cerneret imparem, necessarium censuit sulta-

A γούσαις ἐπεισπεσὼν φάλαγξιν, [P. 7] ἄλλῳ μὲν οὐδενὶ Ῥωμαίους ἐζημίωσαν, τεμάχια δὲ τῶν τὴν βασιλικὴν ξυμπληρούντων αὐλὴν παραπετασμάτων ὑποζυγίων ἀπορίᾳ περιορασθέντα ἀνελόμενοι ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ Ῥωμαίων στράτευμα ἀσινὲς ἐκεῖθεν διαγέγονεν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον (24) ἐπὶ τὴν Ἀσίαν βασιλεὺς διέβη, πόλιν Κастάμονα Παφλαγόσι πρόσοικον ἐξελεῖν ἐπειγόμενος. Πέρσαι γὰρ οἱ ἐνταῦθα ᾠκημένοι ἐπὶ τὴν πλησιόχωρον καὶ βασιλεῖ κατήκοον ἐξορμώμενοι ἐκεῖθεν ἀεὶ κακῶς τοὺς τῇδε Ῥωμαίους διετίθεσαν. Ἐκπλήξας τοίνυν αὐτοὺς τῷ μεγέθει τῆς ἐς τὸν πόλεμον παρασκευῆς, τήν τε πόλιν καὶ σφᾶς αὐτοὺς προδοῦναι Ῥωμαίοις ἠνάγκασεν, οὕτω τε ἐς Βυζάντιον ἐπανιὼν μεγαλοπρεπέστερα ἐπόμπευσεν. Ὅτε καὶ ἅρμα ἀργύρου μὲν πεπηγμέ- B νον χρυσῷ δὲ κατακόρως ἀληλιμμένον ἡτοίμασε μὲν ὡς ἐπιβησόμενος, οὐ μέντοι καὶ ὠχήσατο τούτῳ δι' ὑπεροψίας ἴσως παραίτησιν (c)· ἀμέλει καὶ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου (25) ἐνθέμενος αὐτῷ, ὁ μὲν σὺν τῷ σταυρικῷ προῆλθε σημείῳ, τὸ δὲ ἐχώρει, θαῦμά τε ἦν Βυζαντίοις ὁρᾷν, ὅπερ οἶμαι οὔπω μέχρι καὶ τότε κατεῖδον ἐξ ὅτου Ἡράκλειοι καὶ Ἰουστινιανοὶ τὴν Ῥωμαίων διεῖπον ἀρχήν.

ς'. Ῥωμαίων οὖν ὁ δῆμος ἐν τούτοις ἦν. Τανισμὰν (26) δὲ ὃς Καππαδοκίας ὑπὸ τοῦτον ἦρχε τὸν χρόνον Καστάμονα στρατεύματι περιλαβὼν ἐπολιόρκει. Ἐπειδή τε βασιλεῖ ἐς τὸν πόλεμον ἤδη καθισταμένῳ τύχη τις ἐμποδὼν ἐγένετο (ἥ τε γὰρ ξύνοικος Εἰρήνη ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο, ὁ δὲ νόσῳ ἁλοὺς ἐς Βυζάντιον ἀνεκομίσθη), λιμῷ τὸ πρότερον C αὐτὴν κατατρίψας, εἶτα καὶ τειχομαχήσας εἷλεν. Ὃ δὴ ξυνενεχθὲν μεγάλα τῆς βασιλέως καθίκετο ψυχῆς. Ἐπειδὴ γοῦν τύχῃ τινὶ Τανισμὰν μεταξὺ τὸν βίον καταστρέψαντος Μαχούμετ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταστὰς διάφορος τῷ φυλάρχῳ τῆς Ἰκονίου (27) γένοιτο πόλεως, ὃν δὴ Σουλτὰν τῶν ἄλλων ὑπερτιθέντες ὀνομάζουσι Πέρσαι, πρέσβεις εἰς Ἰκόνιον στείλας, ἐπειδήπερ ἐς τὸ φίλιον αὐτῷ ξυνεγένετο, Ῥωμαίοις ξυμμαχήσειν κατὰ Μαχούμετ ἀνέπεισεν. Ἧκε τοίνυν οὐκ ἐς μακρὰν τῶν παρ' αὐτῷ τις ἐπιφανῶν ἅμα στρατεύματι ὁμηρεύσων τε ἅμα καὶ τοῦ πολέμου συνεφαψόμενος. Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτω ξὺν τοῖς εἰρημένοις ἐπὶ Γάγγραν ἐλθὼν πρὸ τοῦ ταύτης περιβόλου τὴν στρατοπεδείαν ἐπήξατο, ἐν παρασκευῇ ὢν ὡς ἐς νέωτα τειχομαχήσων. Ἀλλὰ Μαχούμετ D οὐκ οὖν ἀξιόμαχον ἑαυτὸν βασιλεῖ ἐπιστάμενος δεῖν

Du Cangii notæ.

(24) *Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον*. Nicetas n. 15.

(25) *Εἰκόνα τῆς Θεοτόκου*. Joannis triumphum accurate exsequitur Nicetas. At quod addit Cinnamus neutiquam post Justiniani et Heraclii tempora ejusmodi actos Constantinopoli triumphos, in quibus videlicet præcipuus Deiparentis imagini cultus et locus datus fuerit, haud ægre refellitur ex Scylitze, et Zonara, tradentibus Joannem Zemiscem, devictis Bulgaris, ita triumphum duxisse, ut totam rerum bene gestarum gloriam Deiparæ ascripserit, cujus imaginem in curru collocatam ipse subsecutus est : Ἐν δὲ τῷ ἅρματι τὰς Βουλγαρικὰς θεὶς τῶν βασιλέων στολὰς, καὶ ἄνωθεν τούτων εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ὡς πολιούχου, προπορεύεσθαι ἑαυτοῦ ἐτάξατο. Id ipsum postea imitatum Manuelem, debellatis Pannonibus, tradit Nicetas, l. v, n. 5.

(26) *Τανισμάν*. Vide not. ad Annæ p. 365.

(27) *Τῷ φυλάρχῳ τῆς Ἰκονίου*. Masuto Iconiensi sultano, Cliziesthlanis II fratri Notho, et successori.

Cornelii Tollii notæ.

(c) *Δι' ὑποψίας ἴσως παραίτησιν*. Meminit et similis in triumpho currus infra ejusdemque civilitatis in Manuele. Cæterum quod de cruce lata ait, in superstitione id imperatoribus Byzantinis, qui pro victrici lauro, crucem Christi triumphantes circumferebant.

ἔγνωκε τὸν Σουλτὰν ἑταιρίσασθαι ἄλλως τε καὶ κατὰ γένος αὐτῷ προσήκοντα. Καὶ τοίνυν τὰ διάφορα λύσαντες κατὰ Ῥωμαίων καὶ ἄμφω ξυνεπνευσάτην, οἵ τε ξύμμαχοι Πέρσαι μετάπεμπτοι πρὸς τοῦ Σουλτὰν γεγονότες νυκτὸς ᾤχοντο φεύγοντες. Γνοὺς οὖν τὴν ἐπιβουλὴν [P. 8] βασιλεὺς ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ ἦν καὶ βεβούλευται παρ' αὐτὰ ἐκεῖθεν ἀναζευγνύειν. Ἀλλά τινες μοναχοὶ κατά τινα τύχην ἐνταῦθα παρόντες ἀπέλεγον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, μονονουχὶ θαρσεῖν αὐτῷ τὰ ἐπὶ τῆς Γάγγρας ἁλώσει διατεινόμενοι. Οἷς ἀναπεισθεὶς τῇ ὑστεραίᾳ τῷ περιβόλῳ προσέβαλεν, ἐκεῖθεν δὲ ἀποκρουσθεὶς ἐπὶ Ῥυνδακηνὴν μετέβη, ἐνταῦθά τε παντὶ τῷ στρατῷ διεχείμαζεν. Ἔνθα Ῥωμαίοις πολύν τινα διατρίβουσι χρόνον, ἐπειδὴ μὴ εἶχον ὅθεν χειμῶνος ἐσκομίσονται τὰ ἐπιτήδεια, ξυνέβαινεν ἤδη λιμῷ πιέζεσθαι. Ἄρας τοίνυν ἐκεῖθεν ἐπὶ Κασταμόνα ἦλθεν, ὁμολογίᾳ τε ταύτην ἑλὼν ἐπὶ Γάγγραν μετῆγε τὸ στράτευμα. Πέρσαι τοίνυν οἳ τὴν πόλιν κατεῖχον δυνάμεις ἐπὶ Ῥυνδακηνῆς ἀθροιζομένας καὶ πάλιν μεμαθηκότες, τὸ μὲν πρῶτον ὤκνουν βασιλεῖ τὴν πόλιν ἐνδοῦναι, ἐλπίσιν ἐπικουρίας εἰς τοῦτο φερόμενοι. Ἐπεὶ δὲ αἱ μὲν εἰρημέναι δυνάμεις οὔπω ἔτι ἐς ταὐτὸν ξυνελθοῦσαι διελύοντο αὖθις (χειμῶνος γὰρ ὥρᾳ στρατεύειν ἀδύνατα εἶχον, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι δεδιήγηται), ὑπ' ἀνάγκης ἀπειρηκότες τὴν πόλιν αὐτῷ παρέδοσαν ἐπὶ ὁμολογίᾳ τοῦ αὐτούς τε καὶ τοὺς ὅσοι Τανισμὰν ἔτι περιόντος δορυάλωτοι Ῥωμαίοις ἐγένοντο ἀθῴους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀπαλλάξαι χειρός. Ἀλλὰ Πέρσαι ἀντὶ τῆς ἐν χερσὶν ἐλευθερίας αὐθαίρετον προελόμενοι δουλείαν εὐνοίας τε τῆς παρὰ βασιλέως ἔτυχον καὶ προσθήκη δυνάμεως οὐκ ἀγενὴς Ῥωμαίοις ἐγένοντο.

ζ'. Τὸ δ' ἐντεῦθεν (28) τὰ τῶν Ἰσαυρικῶν πολέμων ἀρχὴν Ῥωμαίοις εὕρατο. Λεβούνης (29) γὰρ

A num ad suas partes allicere, cui cæteroquin affini tate junctus erat. Diremptis igitur simultatibus in Romanos una conspirant, ac **15** Persæ auxiliares revocati a sultano noctu fuga dilabuntur. Dolo cognito, imperator non mediocri animi anxietate perculsus, castra inde movere confestim statuerat, nisi quidam monachi, qui tum forte aderant, a consilio avocassent, persuasissentque ut cœptis insisteret et Gangrensis urbis expugnationem cum fiducia aggrederetur. His obsecutus mœnia postridie adoritur : verum inde repulsus ad Rhyndacum recedit, exercitumque in hibernis locat. Romani longo istic tempore commorati, atque abs re frumentaria, cujus propter hiemem haud facilis erat transvectio, non modice laborarunt, adeo ut fames complures oppresserit. Castamone itaque inde repe- B tita et certis recuperata conditionibus, Gangram exercitum reduxit. At Persæ, qui civitatem tenebant, cum resciissent congregatas rursum ad Rhyndacum militares copias, urbem imperatori tradere primo quidem detractarunt, auxilium inde sibi submittendum rati. Verum ut hæ copiæ, antequam in unum convenirent, rursum dissipatæ sunt (instante quippe hiemali tempore, ut supra commemoravimus, bellum geri non posse putant), necessitate adacti, hac urbem conditione dediderunt, ut et ipsi et qui, superstite adhuc Tanismane, bello capti erant a Romanis, ex eorum manibus et potestate innoxii dimitterentur. Sed enim Persæ concessæ sibi libertati spontaneam præferentes servitutem, imperatoris gratiam promeruere, et non C ignobilem copiis Romanis fecere accessionem.

16 7. Exinde res Isauricæ initium belli dederunt. Nam Livo, vir Armenius, complura oppida ex

Du Cangii notæ.

(28) *Τὸ δ' ἐντεῦθεν*. Nicetas, n. 5.

(29) *Λεβούνης*. *Leo* Annæ l. XIII nuncupatus, *Levo* Villelmo Tyrio l. XIV, c. 3, cujus stemma delibandum hoc videtur loco, ex onere nostro De familiis Oriental., ad principum Armeniæ, quorum in Comnenica historia sat frequens occurrit mentio, pleniorem notitiam :

N.

- Constantinus Armeniæ princeps potentissimus. Tyr. Albert. Aq. etc.
  - Leo, seu Livo Armeniæ princeps.
  - Toros, seu Theodorus Armeniæ post fratrem princeps.
  - Milo, seu Melier, vel Melich, pulso Thoma nepote, Armeniam invasit.
    - Rupinus principatum Armeniæ consequitur A. 1180, huic uxor fuit Isabella, filia Humfredi II dom. du Thoron.
      - Aleidis nupta Raimundo, Boemundi III Antiocheni principis filio primogenito.
        - Rupinus Armeniæ rex a Leone coronatus et renuntiatus.
      - Philippa nupsit Theodoro Lascari imp. Græcorum.
        - Constantinus Lascaris.
- Taphnutius, seu Taphroc, Armeniæ perinde princeps.
  - N. uxor Balduini I regis Hierosol.
    - Stephanus a Græcis occisus.
      - Leo, seu Livo, primus Armeniæ rex, uxorem duxit Isabellam, Almerici regis Hierosol. filiam.
        - Isabella, filia unica, nupsit Philippo, Boemundi IV Antioch. principis filio, quo in ordinem acto, Constans Leonis consanguineus Armeniæ regnum in Aithonem filium transfudit, data eidem in uxorem Isabella Leonis filia.
      - Doleta uxor Bertrandi de Giblet.
    - N. mater Thomæ Armeniæ principis.
    - N uxor Ioscelini I Edessani comitis.

lis quæ Romanis parebant subegerat, ipsamque Seleuciam statuerat obsidere. Quæ postquam imperatori comperta sunt, contractis confestim copiis, obviam proficiscitur. Cum hac igitur tum alia de causa, quam nunc ipsam dicam, imperator in Ciliciam contendit. Boemundo, qui Antiochiæ præerat, exstincto, regionis primores ad imperatorem mittunt nuntiantque, si Boemundi filiam cum Manuele, ultimo ex liberis, matrimonio copulari pateretur, Antiochenum principatum in sua potestate fore. At nondum ille in Ciliciam venerat, cum Antiocheni mutato consilio e sociis et amicis Manueli facti sunt hostes infensissimi. Viribus autem inferiores se Romanis videntes, Livonem in suas partes perducendum putarunt. Eductum igitur carcere hominem, quem bello captum in vinculis habebant, libertate donant, hac conditione fideque in id interposita, ipsum amicum et socium fore in posterum, et contra Romanos una secum militaturum. Imperator vero Ciliciam ingressus, Mopsuestiaque et Tarso et Adana potitus ad Anazarbum castra ponit. Interea dum hæc aguntur hoc accidit. Pictavorum, quæ regio est ad sinum Ionium, comes filios habebat duos, quorum alter exstincto parente paternum adeptus est principatum, alter mendici assumpto **17** habitu templum adiit Hierosolymitanum. Eum simul ac conspicatus est æditiuus, miratus staturam viri et formam, accessit et percontatus est quis esset. Ille vero respondit primum, e quibus minime se agnitum iri arbitraretur. Verum ubi persuaderi non posse æditiuo perspexit, quæ vera essent tandem omnia de se retulit. Quibus cognitis æditiuus confestim ad regem perrexit virumque prodidit. Rex vero accito Raimundo (id enim ipsi nomen) suasit, ut uxorem duceret Boemundi filiam, quæ nondum pubertatis annos attigerat. Atque ille dum iter instituit versus Antiochiam, forte incidit in speculatores Romanos, nec multum abfuit quin captus fuerit. Aggredienti enim miles quidam obversus galeam percussit, ut, nisi utraque manu comprehensa equi cervice præca-

A ἀνὴρ Ἀρμένιος ἄλλας τε ὡς πλείστας τῶν Ῥωμαίοις κατηκόων πόλεις εἶλεν Ἰσαυρικὰς καὶ δὴ καὶ τὴν Σελεύκου πολιορκεῖν ἐπεβάλετο. Ὁ πυθόμενος βασιλεὺς τὰς δυνάμεις ἀγείρας τάχει πολλῷ ἐπ' ἐκεῖνον ἵετο. Τούτου δὴ ἕνεκα βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Κιλίκων ἐστέλλετο καὶ οὗπερ ἄρτι δηλώσω. Βαϊμούνδου (30) ὃς Ἀντιοχέων ἦρχεν ἐξ ἀνθρώπων ἠφανισμένου, οἱ τῆς χώρας προὔχοντες ἐπὶ βασιλέα πέμψαντες ἔφασαν, ὡς εἴτε βουλομένῳ αὐτῷ εἴη θυγατέρα τὴν Βαϊμούνδου τῷ ὑστάτῳ τῶν παίδων ξυνοικεῖν τῷ Μανουήλ, αὐτίκα μετὰ κῆδος τὰ Ἀντιοχέων ὑπ' αὐτῷ πράγματα ἔσται. Ἀλλ' οὔπω ἔφθη τῇ Κιλίκων (31) αὐτὸς ἐπιβῆναι, καὶ τοῦ σκοποῦ μεταθέμενοι ἀντὶ φίλων τε καὶ ξυμμάχων πολεμιώτατοι B τούτῳ κατέστησαν. Οὐκ ἀξιομάχους γε μὴν ἑαυτοὺς τῇ Ῥωμαίων εἰδότες στρατιᾷ δεῖν ἔγνωσαν καὶ Λεβούνην (32) σφίσιν ἐπιστήσασθαι. Ἀμέλει καὶ τῆς φρουρᾶς τὸν ἄνθρωπον ἐξελόντες, ἔνθα ἐπειδὴ πολέμῳ περιγεγόνασι καθείρξαντες αὐτὸν ἐτήρουν, τὰ πιστά τε παρ' αὐτοῦ λαβόντες ἐφ' ᾧ φίλον καὶ ξύμμαχον [P. 9] κατὰ βασιλέως αὐτοῖς ἔσεσθαι, ξὺν φιλοφροσύνῃ ἀπέλυσαν. Βασιλεὺς δὲ ἐς τὴν Κιλίκων παρελθὼν Μοψουεστίαν τε εἷλε, καὶ Ταρσοῦ καὶ Ἀδάνης περιγεγονὼς πρὸ Ἀναζάρβου (33) τὸν χάρακα πήγνυται. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο ξυνέπεσέ τι τοιοῦτον. Τῷ κόμητι Πετούης (34) (*d*), ἣ περὶ κόλπον ἵδρυται τὸν Ἰόνιον, παῖδες γίνονται δύο. Ὧν ὁ μὲν τοῦ πατρὸς τετελευτηκότος εἰς τὴν πατρῴαν καθίσταται ἀρχήν, ἅτερος δὲ ἐν πένητος σχήματι ἐς C τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν παραγίνεται. Ἐπειδή τε αὐτὸν ὁ νεωκόρος ἴδοι, κάλλους τε καὶ μεγέθους ἐκπεπληγμένος ἐπυνθάνετο προσιὼν ὅστις εἴη δηλῶσαι αὐτῷ, ὁ δὲ συνεῖρε μὲν ἐξ ὧν ἥκιστα δηλωθήσεσθαι ᾤετο, πείθειν δ' οὐκ ἔχων ἔκφορα λοιπὸν τὰ περὶ ἑαυτοῦ καθιστᾷ. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας, δρομαῖος ἐς τὸν ῥῆγα παρελθὼν παρ' αὐτὰ τὸν ἄνδρα ἐμήνυσε, καὶ ὃς ὡς ἑαυτὸν τὸν Ῥαϊμοῦνδον μεταπεμψάμενος (τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὄνομα ἔκειτο) τῇ Βαϊμούνδου συνοικήσειν ἀνέπεισε θυγατρὶ οὔπω ἔτι εἰς ἡλικίαν ἀφιγμένῃ. Ὁ μὲν οὖν ἀπῄει ὡς τῇ Ἀντιόχου λοιπὸν ἐπιβησόμενος, καὶ τύχῃ τινὶ τοῖς Ῥω-

Du Cangii notæ.

(30) *Βαϊμούνδου.* Obiit Boemundus II princeps Antiochenus an. Chr. 1130.

(31) *Ἐς Κιλικίαν.* Hanc Joannis imp. in Ciliciam expeditionem pluribus exsequitur Will. Tyrius, l. xiv, c. 24, attigit etiam Odo de Diogilo de profect. Lud. VII reg. Franc. in Orient. l. iv.

(32) *Καὶ Λεβούνην.* Belli inter Livonem et Antiochiæ principem Boemundum II meminit Ordericus Vitalis l. 11.

(33) [P. 433] *Ἀναζάρβου.* Anavarza, Tyrio, Nicetæ, Theophani et aliis dicitur, secundæ Ciliciæ metropolis.

(34) *Τῷ κόμητι Πετούης.* Fuit Raimundus Antiochiæ princeps, Willelmi IX, Aquitaniæ ducis ex D Philippa, seu Mathilde, Tholosana filius secundogenitus, natus Tolosæ, ut est in Chronico Malleacensi an. 1099, cujus res gestas fusius prosequimur in laudato opere De famil. Oriental. Interim hic adnotandum venit, non solius duntaxat peregrinationis intuitu, quod vult Cinnamus, in Syriam profectum Raimundum, sed a Fulcone, Hierosolymitano rege, cui junctus erat affinitate, ad Constantiæ nuptias evocatum. Ita enim diserte Tyrius, l. xiv, c. 9 et 20; Willelm. Gemetic. l. vii, c. 43; Math. Paris. an. 1132 et Robertus de Monte an. 1130. Errat porro toto cœlo Cinnamus, qui Pictones statuit ad sinum Ionium.

Cornelii Tollii notæ.

(*d*) *Τῷ κόμητι Πετούης.* Latinis Pictaviæ, ad sinum Adriaticum. Scribit Tyrius, l. xiv, c. 9, Raimundum hunc filium fuisse Gulielmi Pictaviensium comitis; fratrem primogenitum, ejusdem cum patre nominis, Aquitaniæ jure hæreditario imperasse, ipsum Raimundum militasse sub Henrico seniore, Angliæ rege.

μαϊκοῖς σκοποῖς ἐμπεσὼν ἐγγὺς μὲν ἁλῶναι ἐγίνετο· τῶν γάρ τις στρατιωτῶν ἐπιόντα τοῦτον ἐπιστὰς παίει κατὰ τοῦ κράνους, καὶ εἰ μὴ ἀμφοτέραις τοῦ ἱππείου ἐπιλαβόμενος αὐχένος ἐπέσχε τὸν ὄλισθον πλεῖστοί τε ἤδη τῶν ἑπομένων συνέστησαν, ὕπτιος ἂν παρ' αὐτὰ ἐξεκυλίσθη. Ὁ μὲν οὕτω τὸν κίνδυνον ἐκφυγὼν ἐς Ἀντιόχειαν ἦλθε, βασιλεὺς δὲ Ἀνάζαρβον ἐνέκειτο πολιορκῶν. Ἀλλ' οἱ ἔνδον ἀπρακτῆσαί οἱ μηχανώμενοι τὴν ἐγχείρησιν, σιδήρια ἱκανῶς τῷ πυρὶ διακαίοντες ἐπὶ τὰ πετρόβολα τῶν μηχανημάτων ἠφίεσαν, τὰ δὲ ταῖς ἐμπροσθίοις αὐτῶν ξυλίναις πελάζοντα κίοσιν ἐνεπίπρων αὐτίκα. Τοῦτο πολλάκις γινόμενον εἰς ἀθυμίαν ἐνῆγε τὸν βασιλέα. Ὀψὲ γοῦν ἀλύοντι προσελθὼν Ἰσαάκιος, « Ἀλλὰ ἄγε, ὦ πάτερ, πλίνθοις (35), ἔφη, περιειλῆφθαι κέλευε τὰ ξυλώματα· » οὗ γεγονότος οὐκ ἔτι ταῖς συχναῖς προσβολαῖς οἱ ἔνδον ἀντέχειν δεδυνημένοι τὰς πύλας ἀναπετάσαντες τὸν Ῥωμαίων εἰσεδέχοντο στρατ-

η'. Ἀνάζαρβος μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο. Ῥαϊμοῦνδος δὲ καὶ Βαλδουῖνος (36), ὃς Μαραυσίου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡγεμονεύων ἦν, ἕως μὲν οὔπω ἐπὶ θύραις ὁ κίνδυνος ἵστατο, στράτευμα ἀγείραντες ἱκανὸν ἐπὶ Παλαιστίνην ἠπείγοντο τὸν τῇδε ῥῆγα τοῦ κινδύνου ἐξαιρησόμενοι. Σαρακηνοὶ γὰρ οἱ Παλαιστίνοις προσοικοῦσι πολέμῳ περιγεγονότες αὐτοῦ, ἐς τὸ Μουντάφαρα (37) φρούριον ἀνασωθέντα ἐπολιόρκουν. Ἐπεὶ δὲ βασιλεὺς Ἀνάζαρβον ἤδη παραστησάμενος ἐπὶ τὸ Βακᾶ ἐχώρει κρησφύγετον, [P 10] δείσαντες περὶ τῇ Ἀντιόχου σπουδῇ καὶ πάλιν ἐπ' ἐκείνην ᾔεσαν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων στρατὸς τὴν Βακᾶ ὑπερθέμενος πολιορκίαν περὶ ποταμὸν ὃς τὴν πόλιν αὐτοῖς παραῤῥεῖ τὸν χάρακα ἐπήξατο. Ἀντιοχεῖς δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἄτρεπτοι ἦσαν τειχέων τε καρτερότητι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀσφαλείᾳ πιστεύοντες. Ὅθεν καὶ ἐπειδή ποτε τῆς πολιορκίας ἐφ' ἱκανὸν παρατεινομένης τῶν ἐκ καταλόγου τινὲς, ὁποῖα ἐν πολλῷ στρατεύματι γίνεσθαι εἴωθεν, ἐς τοὺς πρὸ τῆς πόλεως ἐκδραμόντες κήπους ἐδρέποντο τῶν ὀπωρῶν, αἰφνίδιοι κατ' αὐτῶν ἐπελάσαντες πολλοὺς ἔκτειναν. Συναισθήσεως δὲ γενομένης καὶ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν σπουδῇ βεβοηθηκότων, ταῖς πύλαις ἐνέπεσον φεύγοντες πολλοὺς τῶν σφετέρων ἐν τῷ φεύγειν ἀποβαλόντες. Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαῖοι τειχομαχίας ἤδη ἥπτοντο, εἰς πολλήν τινα ἐνέπεσον ὀῤῥωδίαν. Ὅθεν καὶ συχνὰ ἐπὶ βασιλέα Ῥαϊμοῦνδος ἐξιὼν θερμῶς ἐλιπάρει τὴν πόλιν αὐτῷ παραδιδοὺς ἐφ' ᾧ βασιλέα μὲν κύριον εἶναι καὶ λέγεσθαι, τὸν δὲ δικαίῳ τῷ ἐξ αὐτοῦ ταύτης ἐπιτροπεύειν. Ἀποτυγχάνων δὲ ὧν ἐδεῖτο ἄπρακτος ἀνεκομίζετο· ἡμέραις δὲ ὀλίγαις ὕστερον τῆς Ῥωμαίων βουλῆς περὶ τούτου ψηφισαμένης, αὐτός τε προσεδέχθη ἐφ' οἷς εἰρη-

visset lapsum subvenissentque non pauci comitum, pronus haud dubie ad terram decidisset. Ita vitato periculo Antiochiam pervenit. Imperator interea Anazarbi oppugnationi totus incumbebat. Oppidani contra irritos facere impetus hostiles conantes, candentia igne ferramenta in machinas quibus emittuntur lapides jaculantur, quæ anteriores earum e ligno columnas extemplo incenderunt. Res illa sæpius repetita animum imperatoris graviter pupugit. Anxium tandem et sollicitum sic adorsus est Isaacius filius : « Quin jubes, pater, lignamenta obduci tegminibus limo **18** confectis. » Quod ubi factum, ad frequentem depellendam vim non amplius idonei oppidani, portis apertis copias Romanorum recepere.

8. Sic in Romanorum jus concessit Anazarbus. Raimundus interea et Balduinus, qui ea tempestate Maresiæ præerat, cum nondum præsens adesset discrimen, cum exercitu propero itinere in Palæstinam contendunt, quo regi, qui istic periclitabatur, subvenirent. Hunc enim Sarraceni Palæstinis contermini, prælio facti superiores in castello Montisferrandi, quo se fuga contulerat, oppugnabant. Imperator Anazarbo potitus ad castrum Bacam progreditur, cujus præsidiarii milites Antiochiæ metuentes, eo se denuo receperunt. Romanorum interea exercitus, postposita Bacæ obsidione ad flumen quod urbem allambit, castra locat. Antiocheni primo quidem apparuere intrepidi, murorum robori cæterisque confisi munimentis : unde protracta in longum tempus obsidione, dum quidam ex numeris militaribus, ut fieri solet in numeroso exercitu, in vicina et urbi adjacentia prorumpunt pomaria decerpuntque fructus, improviso eos adorti, complures ceciderunt. Verum re percepta Romanisque militibus aliis subvenientibus, portas tumultuario repetunt, multis suorum in fuga amissis. At instituentibus oppugnationem Romanis in magnam trepidationem venere, adeo ut **19** Raimundus ad imperatorem accederet crebrius supplexque deprecaretur, urbem acciperet hac conditione, ut imperator quidem illius esset dominus et diceretur, ipse autem jure illam regeret vicario : sed nihil horum impetrato re infecta ad suos rediit. Paucis postea interjectis diebus, relato ad Romanorum consilium negotio, Raimundus petita tandem obtinuit. Exindeque reliquæ Latinorum copiæ in partes transierunt imperatoris, atque adeo ipsi qui Fratres ab iis vocantur, et qui regiones istas

Du Cangii notæ.

(35) *Πλίνθοις*. Nicet. in Joan. n. 7: Παραπετάσματα καὶ ἱμαντώματα ἐκ πηλίνων πλίνθων.

(36) *Βαλδουῖνος*. Qui Willelmo Tyrio l. XVI, c. 14 et 16, *Balduinus de Mares* nuncupatur, *vir*, inquit ille, *nobilis et potens*. V. infra p. 234. De Marasia dixi ad Annam p. 334.

(37) *Μουντάφαρα*. Præsidium in comitatu Tripolitano, cui nomen *Mons Ferrandus*, ait Tyrius l. XIV, c. 6 25 et 26, ubi eam rem enarrat. Cinnamus expressit Gallicum *Montferrant*. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ quatuor ab Acconensi civitate dissitum leucis refert. Adde Sanutum, l. III, part. 6, c. 15 et 16, et Vincent. Belvac. l. XXXI Spec. Hist. 144.

incolunt. Ea sic se habuerunt. Joannes imperator tam opportunam minime dimittendam occasionem ratus, cum iisdem copiis in superiorem irrumpit Syriam, Pizam castrum belli jure ac lege capit, multiplicique istic potitur præda, quam cum multitudine captivorum Antiochiam præmittit, præfecto iis Thoma, viro genere quidem ignobili, sed a pueris inter imperatoris scribas allecto. Ipse interea ad Berrhœam pergit, urbem antiquam et celebrem; sedenim Thomas initio statim itineris ab hostibus oppressus, et præda et spoliis quibus præerat ereptis, amissaque captivorum, quam abducebat, turba, ægre ac vix tandem periculum effugit. Berrhœæ cum appropinquaret imperator et aquarum penuria laborare circumjacentem videret regionem, hanc præteriit. Chama autem et Chabarda castellis in transitu expugnatis, Seserim adortus est, civitatem tum aliarum rerum tum hominum copia florentem. Hanc quidem **20** oppugnando cepit, sed ab arce repulsus cum denuo tentare vellet, supervenere legati, qui et præsentem pecuniæ vim offerrent, et in futurum annuam stati tributi nomine soluturos sese Romanis pollicerentur. Ejuscemodi fuit legationis summa; sed oblata respuit imperator, sperans fore ut et ipsos tandem expugnaret. Verum cum variis factis impressionibus urbem tentasset

A ται (38), καὶ αἱ λοιπαὶ Λατίνων δυνάμεις βασιλεῖ προσεχώρησαν, οἵ τε παρ' αὐτοῖς Φρέριοι (39) λεγόμενοι καὶ οἱ τὴν χώραν περιοικοῦσι. Ταῦτα μὲν ὧδε ἐγένετο. Βασιλεὺς δὲ Ἰωάννης τηλικαύτην καιροῦ ξυντυχίαν μηδαμῇ καταπροήσεσθαι θέλων ξὺν δυνάμεσι ταῖς εἰρημέναις εἰς τὴν ἀνωτάτω ἐμβάλλει Συρίαν, τὸ Πιζᾶ τε φρούριον πολέμου νόμῳ λαβὼν καὶ λαφύρων μέγα τι χρῆμα ἐντεῦθεν περιβαλόμενος. τὰ μὲν ἅμα τῷ πλήθει τῶν ἀνδραποδισθέντων ἀνθρώπων ἐπὶ Ἀντιοχείας ἔπεμψε Θωμᾶν ἐπιστήσας αὐτοῖς, ἄνδρα ἐξ ἀσήμων μὲν γεγονότα, τοῖς δὲ βασιλέως ὑπογραμματεῦσιν ἐκ παίδων οἶμαι κατειλεγμένον· ὁ δὲ ἐπὶ Βέῤῥοιαν ἐχώρει πόλιν ἀρχαίαν καὶ λόγου πολλοῦ ἀξίαν. Ἀλλὰ Θωμᾶς μὲν οὐκ εἰς μακρὰν πολεμίων αἴφνης ἐπιθεμένων αὐτῷ ἅ τε B ἐπήγετο λάφυρα καὶ τῶν αἰχμαλώτων τὸν ὅμιλον ἀποβεβληκὼς μόγις αὐτὸς τὸν κίνδυνον ἔφυγε· βασιλεὺς δὲ πρὸς Βέῤῥοιαν γεγονὼς ἐπειδὴ παντάπασιν ἄνυδρον χώρᾳ τῇ ἐκτὸς αὐτὴν κατενόει, τὴν μὲν παρῆλθε, Χαμᾶ δὲ καὶ Χαβαρδᾶ ἐξ ἐφόδου παραστησάμενος φρούρια ἐπὶ Σέσερ (40) μετέβη, πόλιν εὐδαίμονά τε καὶ πολυάνθρωπον. Ἀλλὰ τὴν μὲν πόλιν τειχομαχήσας εἷλεν, ἐν δὲ τῇ ἀκροπόλει γεγονὼς ἀπεκρούσθη. Μέλλοντι δὲ καὶ δευτέραν προσάγειν πεῖραν αὐτῇ πρέσβεις ἀφίκοντο χρήματα τὰ μὲν αὐτίκα παρέχειν ἐπαγγελλόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀνὰ πᾶν

Du Cangii notæ.

(38) *Ἐφ' οἷς εἴρηται.* Pacta inter Joannem imp. et principem Antiochenum refert pariter Tyrius, l. xiv, c. 30, ut et Ordericus Vitalis, l. xiii, p. 914 C et 915, ubi bellum Antiochenum pluribus exsequitur. Porro id potissimum observandum, inito Manuelem inter et Raimundum fœdere, imperatorem in Antiocheno tractu vicarium seu præfectum constituisse, qui suo nomine, quæ ad supremum imperii jus spectarent, exsequeretur: qui quidem præfectus *ducis Antiochiæ* titulo et dignitate gaudebat, perinde, ac ejusdem provinciæ præfecti ante expugnatam a Turcis Antiochiam. Certe hac dignitate donatus legitur Leo Maiopolus in Diplomate Raimundi Pictavini principis Antiochiæ et Constanstiæ uxoris m. April A. 1140 ind. 3, quod ille subscribit, exstatque in Tabulario S. Sepulcri Hierosol. et in alio Rainaldi Antiocheni principis et uxoris Constantiæ an. 1154, quod refertur ab Ughello in archiepiscopis Pisanis p. 464, in quo quidem diplomate *Leo Maiopolus dux* tantum dicitur.

(39) *Φαέριοι*, Tollius, sed nemo non videt legendum, *Φρέριοι*. Sic porro Nicetas in Andron. l. i, n. 4; Pachymeres l. v, c. 8 et 11; l. vi, 14; Gregoras, l. v; Cantacuzenus, l. ii, c. 12, et Manuel Palaeol. imp. Orat. in Theodorum despot. milites militiæ templi, aut hospitalis Hierosolymitani appellant, ex Gallico, *Frères*, quo nomine religiosos voto astrictos monastico vulgo nuncupamus. Emmanuel Georgillas in Monodia ms. de epidemia, quæ Rhodum insulam invasit A. 1498 mense Sept.

Ἄρχοντες, πλούσιοι, καὶ πτωχοί, μικροί τε [καὶ μεγάλοι,
Καὶ ἐσοῖς αὐθέντες φρερίδες σπούσθαι τὸ κε- [φαλή.

Statuta Hierosolymitana part. ii, c. 26: *et après receu le serment des Freres, et de tous les autres qui serment li devoient, et tint le royaume de Hierusalem quitte et en paix.* I. militum Hospitalariorum et et Templariorum sacramenta exegit. et c. 21: *Fraires*, militiæ ipsæ nuncupantur. *Fratres Sancti Sepulcri*, in edictis Nunonis Sancii comitis Rossilionis et Petri reg. Aragon. de pace et treuga, quæ habentur tom. VIII Spicilegii Acheriani, p. 368 et 381. Sic porro milites istorum ordinum appellabantur, [P. 434] quod essent revera monachi, ac, ut vulgo dicimus, religiosi, voto obstricti, qui ea tempestate *fratres* indigitabantur, Græcis posterioribus Φρέριοι, uti vocantur a Michaele Anchiali patriarcha in Dialogo; unde fratres minores, φρατομενούριοι, apud Georgium metropolitam Corcyrensem, φρεμενούριοι apud anonymum de dissidio Græcorum et Latinorum dicuntur. Ipsa etiam monachorum congregatio *fraternitas* appellatur; *fraternitas monacha*, apud Paulinum epist. 3, ad Severum. Idem carm. 13: *Martinianum suscipit fraternitas, tectoque apricat et cibo.* Hieronymus ad Theophilum, epist. 31: *Te universa fraternitas suppliciter salutat.* Liberatus Diacon. c. 11: *Quibus euntibus ad se tale Eutyches reddidit responsum, hoc apud se esse decretum, ut nunquam egrederetur a sua fraterni-* D *tate, sed tanquam in sepulcro degeret in monasterio.* Ita Græci ἀδελφικόν usurpant. Concilium Constantinopolitanum sub Menna Act. 5: Πολὺ καὶ ἄπειρον πλῆθος, καὶ ἀδελφικόν, καὶ μοναχικὸν ἐξήτησε καὶ ἐνώρκωσε ταῦτα γνωρίσαι τὴν ὑμῶν ἐξουσίαν. Τὸ γὰρ μὴ καταθέσθαι τοὺς ἀδελφοὺς καὶ μοναχούς, τοῦτο ἔθος ἄνωθεν κρατῆσαν. Ἀδελφότης eadem notione occurrit apud Palladium in Hist. Lausiaca, c. 9 et 14 et alibi passim. Id vero manavit a primis Christianis, qui sese invicem fratres appellabant, ut indicant Tertullianus, in Apol. c. 39; Lactantius, l. v, c. 13: Minutius Felix, Athenagoras, Prudentius, et alii; unde ipsa Ecclesia *fraternitas* dicitur apud eumdem Tertullianum, Cyprianum, Ambrosium etc.

(40) *Σέσερ.* Cæsareensem obsidionem narrant pariter Nicetas, n. 8; et Willelm. Tyrius, l. xv, c. 1 et 2. De Cæsarea urbe vide notas ad Alexiadis p. 412.

ἐκεῖθεν Ῥωμαίοις κομίζεσθαι ἔτος ταχτόν τινα φόρον. Τοιοῦτος μὲν τῆς πρεσβείας αὐτοῖς νοῦς ἦν· [P 11] βασιλεὺς δὲ τότε μὲν ἀπεπέμψατο τούτους ἐλπίδα ἔχων πολέμῳ περιγεγονέναι καὶ αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις αὖθις προσβαλὼν ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν ἔγνω, δεξάμενος τὴν πρεσβείαν ἐπὶ συμβάσεις ἐχώρει· κομίζονται γοῦν αὐτῷ μεγάλα μὲν χρήματα, προσάγεται δὲ καὶ σταυρὸς, ἐξαίσιόν τι χρῆμα καὶ βασιλεῦσι δῶρον ἀντάξιον. Λίθος ἦν λυχνίτης (41) μεγέθους μὲν ἱκανῶς ἔχων, ἐς σταυρικὸν δὲ διαλαξευθεὶς σχῆμα ὀλίγον τῆς φυσικῆς ἐν τῷ λαξεύεσθαι ἀποβεβλήκει χροιᾶς. Οὗ ὁ ἐν βασιλεῦσί φασιν ἀπόστολος ἐφιλοτεχνήσατο Κωνσταντῖνος (e), τρόπῳ δὲ (42) ὅτῳ δὴ Σαρακηνοῖς εἰς χεῖρας ἦλθε. Ταῦτά τε οὖν δεξάμενος, τὰ πιστὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἑξῆς φόρων λαβὼν ὡς ἐπὶ τὴν Κιλίκων αὖθις ἐχώρει. Τὸ Βακᾶ τε καὶ τὸ Καπνισκέρτι φρούρια παραστησάμενος ὀχυρὰ ὁ μὲν ἐπὶ χώρας ἔμενε, μοῖραν δὲ τοῦ στρατεύματος ἀποτεμόμενος ἐπὶ καταδρομῇ τῶν λοιπῶν ἔστελλεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς ἀκρίβειαν ἱστορεῖν ὑπόσχεσιν οἶμαι ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν. Ὡς γὰρ ἐν κεφαλαίῳ προὔκειτό μοι περὶ τῶν παρόντων εἰπεῖν, ἅτε μηδὲ αὐτοπτήσαντι ταῦτα μηδὲ τὸ πιστὸν ἐντεῦθεν λαβόντι. Τοσαῦτα δ' οὖν ὅμως τῆς τύχης εὐμενῶς προσβλεψάσης αὐτῷ ἐνιαυτοῖς, οἶμαι δυσὶν (43), εἴργαστο.

A frustra, admissis iterum legatis, in propositas conditiones concessit. Magna igitur obtulere illi munera, atque in iis crucem, rem sane mirandam, donumque quod imperatorem deceret. Lapis erat lychnites justæ magnitudinis, qui cum in crucis speciem efformaretur, paululum nativi splendoris in ipsa elaboratione perdiderat. Hæc a Constantino, inter imperatores apostolo, adornata nescio quo modo in manus venerat Saracenorum. His itaque omnibus acceptis, fide etiam solvendi deinceps tributi interposita, Ciliciam versus iterum proficiscitur: et Baca et Capniscerti validis munitionibus captis, ipse in ea regione manet, partem vero exercitus mittit ad cæteras incursandas. Sed enim accuratius illa tractari videtur a proposito nostro B prorsus alienum, cum id nobis consilii potissimum fuerit, historiam rerum præsentium, quas aut ipsi non usurpavimus oculis, **21** aut quarum propterea fides non adeo certa, summatim enarrare. Hæc quantumvis multa, tamen favente fortuna biennio, ut opinor, gesta sunt.

θ'. Οὕτω δὴ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τάς γε ἐν Ἀσίᾳ εὐδοκιμεῖν ξυνέβαινε μάχας, πλήν γε δὴ ὅτι μὴ τὰ ἀμφὶ τῇ νέᾳ Καισαρείᾳ κατὰ σκοπὸν τούτῳ ξυνέπεσον. Ἦν μὲν γὰρ ἀμφὶ τροπὰς ἤδη χειμερινὰς, ὁ δὲ οὐ μακρὰν ἄποθεν αὐτῆς αὐλισάμενος πολιορκίᾳ παραστήσεσθαι ᾤετο. Ἐπεὶ δὲ Πέρσαι τε οἳ τὴν πόλιν εἶχον ἰσχυρότατα τούτῳ ἐνέκειντο πολεμοῦντες, καὶ χειμὼν ἐξαίσιος οἷος ἐπιγεγονὼς ἐπίεζε τὸ στρατιωτικὸν, τῆς μὲν πόλεως ἀπῆρεν, ἐς δὲ τὴν παρακει-

9. Asiatico igitur bello ingentem consecutus est gloriam Joannes imperator, præterquam in ea quam ad Neocæsaream suscepit expeditione, in qua non pro votis cessere omnia. Nam positis circa solstitium hibernum non procul ab urbe castris, haud C ægre expugnari illam posse in animum induxerat. Sed cum Persæ oppidani crebris ipsum eruptionibus impeterent acrius,attereretque exercitum hiems validior, castra movit et in circumjectam regionem

Du Cangii notæ.

(41) *Λίθος ἦν λυχνίτης*. Ejusmodi est crux illa, quæ in sacra capella Borboniensi in Boiis asservatur et colitur.

(42) *Τρόπῳ δή*. Supplendus hiatus ex Niceta.

(43) *Ἐνιαυτοῖς δυσίν*. Triennio confectam Orientem versus Joannis expeditionem scribit Nicetas, qui Neocæsariensem perinde refert n. 9 et 10, ut et quod de Manuele, postmodum imperatore, habet Cinnamus.

Cornelii Tollii notæ.

(e) *Οὗ ὁ ἐν βασιλεῦσί φασιν ἀπόστολος ἐφιλοτεχνήσατο Κωνσταντῖνος*. Crucem fixit mihi hic de cruce locus, quia miris ductibus in scripto codice expressum erat Constantini nomen. Tandem illustris vir, David Blondellus, atque ipse in sequentibus Cinnamus, juverunt hærentem penitusque extricarunt. Crucem vocat inventum Constantini, quod eam in cœlo vidit, et simulacrum illius expressit ea forma, quæ ex Eusebio aliisque scriptoribus vulgo nota est. Ipse dicitur ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολος, quia cœlesti visione, Pauli apostoli exemplo, compulsus ad fidem, Christi Evangelium propagavit: ideo a Nicephoro, Alexandro monacho, cæterisque vocatur ἰσαπόστολος, quasi parem cum Paulo gratiam assecutus. Cinnamus, l. IV, de Papæ Romani potestate disputans, ut hic apostolum, ita ibi primum inter imperatores Christianum appellat: Εἷς ἐστιν, ᾧ ταῦτα ἔδοξε, Κωνσταντῖνος, ὁ πρῶτος ἐν βασιλεῦσι Χριστιανός. De Sarracenis quæ subjungit, lacera sunt. Poterit autem supplere nonnihil Choniates, qui in eodem hoc Joanne, octavo capite, ejusdem doni mentione facta, continuo addit: Ἔφασκον δὲ οἱ κατὰ τὸ Σέτζερ Σαρακηνοὶ, πάλαι ποτὲ τοὺς προγόνους αὐτῶν ἐκ τῶν προσενεχθέντων δώρων τῷ βασιλεῖ δορύκτητον σχεῖν τὸν ἐκ λίθου ἀκτινώδους σταυρὸν, καὶ τὴν πολυτελῆ τε καὶ οἵαν ἐκπλῆξαι τράπεζαν, ἡνίκα Ῥωμανὸν εἷλον τὸν Διογένην, τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν χειρίζοντα, τήν τε βασίλειον ἐκείνου σκηνὴν ἐσκύλευσαν, καὶ τοῦ D χάρακος κεκρατηκότες τὰ ἐνόντα διεῖλοντο· *Aiebant autem Sezerini Sarraceni, majores suos olim cruce illa radianti inter cætera munera imperatori oblata, et pretiosa atque admirabili mensa, capto Romano Diogene imperatore, ejusque vallo expugnato, et imperatorio tabernaculo direpto, potitos fuisse.* Summi pretii donum crux Domini temporibus istis fuisse liquet, et offerri solitum ingentis meriti hominibus. Theophylactus, Historiæ Mauritianæ l. IV, de Chosroe ad Sergium Martyrem: Ἀπαρχάς τε τροπαίων καθυπισχνεῖτο προσφέρεσθαι τοῦ Κυριακοῦ πάθους τὸ ἐπίσημον σήμαντρον. Σταυρὸς δὲ τοῦτο ἀναγορεύεται, τεκτονεύεσθαί τε τοῦτον χρυσήλατον, μαργαρίτην τε περιβαλεῖν αὐτῷ, καὶ τῶν Ἰνδικῶν λίθων τοὺς διαυγεῖς· *Se illi Dominicæ Passionis illustre monumentum, crucem ex auro puro confectam, et margaritis pellucidisque ex India lapillis variatam, victoriæ suæ primitias oblaturum.*

effusus, prædas inde abstulit ingentes turbamque non modicam hominum, qui diu sub Persarum jugo servierant, Romanis asseruit. In expeditione illa, cum adhuc scilicet circa Neocæsaream castra haberet, accidit relatu res digna perinde ac auditu. Cum enim Romanos inter et Persas conflictu habito, superiores forte evasissent Persæ, Manuel, qui ut non semel monui liberorum Joannis minimus erat, hæc advertens, patre inscio, cum iis qui tum sibi aderant, in medios sese hostes intulit: quibus validius repulsis, Romanorum demissos ante animos plurimum erexit. Id facinus ægre tulit parens, nec filii probavit audaciam: etsi rem miraculi instar esse secum animo reputaret, adolescentem duodeviginti annos vix natum tanta fiducia præsentibus sese objecisse periculis, palamque exercitus servatorem **22** profiteretur. Ita non semper virtus ætatibus circumscribitur. Ex eo prælio, nihil fere equitatui Romano accidit.

A μένην Περσῶν εἰσελάσας χώραν, λείαν ἐκεῖθεν πολλὴν ἤλασε, καὶ ἀνθρώπων ὅμιλον μακροῦ τοῦ χρόνου Πέρσαις δουλεύοντα τῇ Ῥωμαίων ἀπέδωκεν. Ἐν ταύτῃ δὴ τῇ ἐκστρατείᾳ, λέγω δὲ ὁπηνίκα ἔτι αἱ νέας Καισαρείας ἐπαύλεις εἶχον αὐτὸν, ξυνέπεσέ τι λόγου καὶ ἀκοῆς ἄξιον. Ἐπειδή ποτε, ξυμβολῆς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν καρτερᾶς γενομένης, τύχῃ τινὶ τὰ Περσῶν καθυπέρτερα ἦσαν, τὰ πρασσόμενα Μανουὴλ κατιδὼν, ὃς ὕστατος, ὥς μοι πολλάκις ἐῤῥέθη, παίδων βασιλεῖ ἐγένετο Ἰωάννῃ, τοῦ πατρὸς οὐδὲν αὐτῷ ξυνειδότος, ἐς μέσους σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐμπίπτει τοὺς πολεμίους· καὶ αὐτοὺς μὲν ἀπεώσατο, τὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἤδη ἐκλελοιπὸς ἀνέῤῥωσε φρόνημα. Ἐφ' οἷς ἐδυσχέραινε μὲν ὁποῖα εἰκὸς ὁ πατὴρ καὶ ἐν δεινῷ τὴν τόλμαν ἐποιεῖτο, B θαῦμα δὲ αὐτὸν ἔνδον ἐπεῖχε καὶ ἐξεπέπληκτο μονονουχί, εἰ ὀκτωκαίδεκα οὔπω γεγονὼς ἔτη τηλίκοις ἑαυτὸν παραβάλλειν κινδύνοις τολμᾷ, ῥύστην τε αὐτὸν δημοσίᾳ τοῦ Ῥωμαίων ἀπεκάλει [P 12] στρατοῦ. Οὕτως οὐκ οἶδε παντάπασιν ἡλικίαις ἀρετὴ περιγράφεσθαι. Ἐκ τούτου δὲ πολέμου σχεδὸν οὐδὲν Ῥωμαίων ἐφ' ἵππῳ ἐπανιόντι ξυνέπεσε.

10. His ad Neocæsaream gestis, imperator, cum Suzopolim a Persis iterum oppugnari accepisset, propero illuc agmine contendit. Sed cum nullus adesset hostis (jam enim adventu Romanorum percepto inde excesserat), copias ad Pasgusam paludem traduxit, quæ longitudine et latitudine supra quam dici potest protenditur, circa medium paribus ferme intervallis eminentibus supra aquas insulis interstincta, in quibus antiquitus exstructa sunt valida castella. Qui eas inhabitant homines munitionum loco aquis utuntur, facileque illis Iconium venientibus eadem die domum redire. Hac maxime de causa necessarium duxit imperator paludem expugnare: quam cum ultro non dederent Romani, ut qui jam olim Persis permisti eorum ut plurimum mores amplexati erant, id tandem excogitavit. Lembis et actuariis coactis compluribus, iisque lignis desuper invicem connexis, machinas imponit ac recta ad castella progreditur. Agitata tum ventis vehementioribus palude, non pauci interiere Romanis ex militibus: tandem, nec sine labore, iis potitur. Ac cum Raimundum Antiochenorum principem percepisset res novas **23** moliri, continuo Ciliciam repetit, eo animo ut non Ciliciam duntaxat, sed et Antiochiam, Attaliam et Cyprum Manueli filio in hæreditatem daret. Unde vero id ei venerit in mentem, paucis expediam. Alexio primogenito Romanum imperium jam pridem tradere decreverat: sed nato Manuele liberorum postremo, de eo statim prædictiones in vulgus sparsæ,

ι'. Τὰ μὲν δὴ νέας Καισαρείας ἐνταῦθα ἐτελεύτα· Βασιλεὺς δὲ, Πέρσας ἐς αὖθις Σωζόπολιν πυθόμενος πολεμεῖν, πασιῤῥώμως ἐνταῦθα ἐφέρετο. Ἐπειδή τε οὐδενὶ πολεμίων ἐντετυχηκέναι αὐτῷ ἐγένετο (ἤδη γὰρ ἐπιέναι σφίσι Ῥωμαίους πυθόμενοι ᾤχοντο ἀπιόντες), ἐπὶ τὴν Πασγούση (44) καλουμένην λίμνην διεβίβαζε τὸν στρατόν. C Αὕτη γὰρ δὴ, ἐς ἄφατόν τε μῆκος καὶ εὖρος ἐκτεινομένη, νήσους κατὰ μέσον παρέχεται διακριδὸν ἀλλήλαις τοῦ ὕδατος ἀνεχούσαις, ἐν αἷς φρούρια ἐκ παλαιῶν ἀνῳκοδόμηται χρόνων. Οἰκοῦσί τε ἐν αὐτοῖς ἄνθρωποι τὸ ὕδωρ ἀντὶ ταφρείας πεποιημένοι· ἔξεστι δ' αὐτοῖς ἐς Ἰκόνιον ἀνιοῦσιν αὐθημερὸν ἐκεῖθεν ἐπανελθεῖν. Οὗ δὴ ἕνεκα μάλιστα βασιλεὺς περὶ πλείστου τὴν τῆς λίμνης ἐπικράτησιν ἐποιεῖτο. Τῶν δ' ἐν αὐτῇ Ῥωμαίων οὐκ ἐνδιδόντων ταύτην αὐτῷ (χρόνῳ γὰρ δὴ καὶ ἔθει μακρῷ Πέρσαις τὰς γνώμας ἀνακραθέντες ἦσαν), τοιάδε τινὰ ἐνενόει. Λέμβους ὡς πλείστους καὶ ἀκάτια ξυναγαγὼν ξύλοις ἄνωθεν ἐπεζεύγνυ· ἐπὶ τούτων δὲ τὰς μηχανὰς θέμενος, εὐθὺ τῶν εἰρημένων ἦγε φρουρίων. Ἔνθα ξυνέβη, πνεύματι ξηρῷ τῆς λίμνης ἐκταραχθείσης, D πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀπολωλέναι στρατιωτῶν· μόγις δ' ὅμως καὶ ξὺν βίᾳ πολλῇ καὶ ταῦτα εἷλεν. Ἐπειδή τε Ῥαϊμοῦδον (45) τὸν Ἀντιοχείας πρίγκιπα νεωτερίζειν ἐπύθετο, εὐθὺ καὶ πάλιν Κιλίκων ἐχώρει, κατὰ νοῦν ἔχων τὴν Κιλίκων καὶ Ἀντιοχέων ξὺν Ἀττάλου καὶ Κύπρῳ εἰς κλῆρον ἀποδώσεσθαι τῷ Μανουήλ. Ὅθεν δὲ ἐπὶ ταυτηνὶ τὴν ἔννοιαν ἦλθεν ἐρῶν ἔρχομαι. Φθάνει μὲν Ἀλεξίῳ, ὃς πρεσβύτατος αὐτῷ παίδων ἐγένετο, τὰ Ῥωμαίων ἐκ

Du Cangii notæ.

(44) *Πασγούση*. Duas circa Iconium paludes recenset Strabo l. xii, quarum major Κώραλις, minor Τρωγίτις vocabatur. Ita ex descriptione Pasgusæ paludis, quam hic exhibet Cinnamus, conjicere est eamdem esse Pascusam cum Corali, cui inædificatum hodie oppidum, *Acrioteri* in chartis geographicis nuncupatum.

(45) *Ῥαϊμοῦνδον*. De hac secunda Joannis Antiochena expeditione agunt iidem Nicetas. n. 11 et Nicolaus Trivettus, A. 1142; Tyrius, l. xv, c. 32 et 33, ubi etiam de Alexii et Andronici filiorum Joannis, atque adeo ipsiusmet Joannis interitu Cinnamo consona tradunt. Cinnami calculos de Joannis imperii annis accurate expendimus in stemmate Comnenico.

πολλοῦ μνηστευσάμενος σκῆπτρα. Ἐπεὶ δὲ καὶ Μανουὴλ ἔσχατος αὐτῷ γένοιτο, φάσεις αὐτίκα ἐφοίτων καὶ ξύμβολα βασιλείας εἰς τὸν παῖδα ἐγνωρίζετο, ὧν ἑνὸς ἢ δυεῖν ἐπιμνησθῆναι οὔ μοι ἔδοξεν ἄπο εἶναι καιροῦ. Ἐπειδή ποτε πρὸς ὕπνον κατέδαρθεν ὁ Μανουὴλ, γυνή τις ὄναρ ἐφίσταται τούτῳ, ὄψις σεμνὴ, μέλαινα ἐσθῆς, ἐν δὲ χερσὶ πέδιλα ὁποῖα βασιλεῦσιν ὑποδεδέσθαι νόμος. Καὶ παρείχετο τῷ Μανουὴλ χρῆσθαι κελεύουσα ἀποσεισαμένῳ ταυτί· ἐδείκνυε δὲ τὰ συνήθη κυανά. Ὁ δὲ, θορύβου μεστὸς ἀνεγρόμενος, ἐπειδὴ μὴ ἐντυγχάνειν τοῖς ὁραθεῖσιν εἶχεν, ἐκλαυθμυρίζετο κατὰ τοὺς παῖδας καὶ ἀφῃρῆσθαι ταῦτα παρά του τῶν περὶ τὴν ἑστίαν ᾤετο. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον, ἕτερον δὲ οὐδὲν αὐτῷ ἔλασσον. Ἦν τις μοναχῶν· πατρὶς αὐτῷ Γαλιλαία, βίος ἀναχωρητικός τε καὶ ὄρειος· οὗτος, ἐπειδή ποτε ἐς ὁμιλίαν βασιλεῖ καθίστατο Ἰωάννῃ, τοὺς παῖδας ἐς αὐτὸν παρελθόντας ἰδὼν, τοῖς μὲν ἄλλοις ὅσα καὶ ἰδιωτικοῖς προσηνέχθη, Μανουὴλ δὲ τοῦτον σὺν εὐλαβείᾳ προσιὼν ἐπευλόγει. Πυνθανομένου [P 13] δὲ βασιλέως ὅτου ἕνεκα ταῦτα ποιοίη, ὑπολαβὼν ὁ μοναχὸς, «Ὅτι» ἔφη, «μόνος ἐξ ἁπάντων Μανουὴλ βασιλεὺς ἐμοὶ φαίνεται.» Ἐκ δὲ τούτων καὶ τοιούτων ἄλλων ἐς ἀπεράντους ὁ βασιλεὺς ἐννοίας ἐξέπιπτεν· ἀναλύειν δ' οὐκ ἔχων ἅπερ αὐτῷ δόξειεν ἀρχῆθεν, ἐς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἔβλεψεν. Ἀλλ' ἔοικεν ἀνθρωπίνης ἄρα ἐπινοίας τῶν πάντων πραγμάτων ἠρτῆσθαι μηδέν. Οὔπω γὰρ τῆς Κιλίκων ἐφίστατο, καὶ δυεῖν μὲν ἀφῄρετο παίδων οἳ χρόνῳ προῆκον, ἅτερος δὲ τοῖν ἀπολελειμμένοιν, ἐπεὶ μηδ' αὐτῷ ξυνέβαινεν ἐς τὸ σῶμα καλῶς ἔχειν, ἀπῄει τοὺς νεκροὺς ἐς Βυζάντιον ἀνακομίζων. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τῆς Κιλίκων τὸν βίον ξυνεμερίσατο, καὶ Μανουὴλ λοιπὸν εἰς τὸν βασιλείας ἄνεισι θρόνον. Ἄξιον δὲ καὶ τὸν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ τρόπον διηγήσασθαι. Ἐξιόντι πρὸς θήραν αὐτῷ σῦς ἀπήντα, μέγα τι χρῆμα, ὁποῖα πολλὰ ἡ Κιλίκων τρέφει γῆ καὶ ὄρη τὰ Ταυρικά. Ὁ μὲν οὖν ἀκόντιον, ὥς φασι, χειρισάμενος ἐπιόντα τοῦτον ὑφίστατο· ὁ δὲ, τῆς αἰχμῆς τῷ στέρνῳ ἐγκρυφθείσης, θυμαίνων ἐπὶ τῇ πληγῇ ὠθισμῷ μᾶλλον ἐχρῆτο, ὡς ἐντεῦθεν τὴν βασιλέως χεῖρα διὰ σφοδρὰν τὴν ἀντέρεισιν τοῦ εὐθέως ἐκτραπεῖσαν ἐφ' ἣν παρήρτητο παρενεχθῆναι φαρέτραν πλήρη βελῶν οὖσαν. Εὐθὺς οὖν τραῦμα ἐπηκολούθει ταῖς ἀκίσι ξυσθέντος αὐτοῦ τοῦ ἐπικαρπίου· καὶ ἀφρὸς μὲν ἐντεῦθεν ἐξεμύσατο ὕφαιμος, ὑμὴν δέ τις λεπτὸς, ὃν ἐκδηρὰν οἱ πολλοὶ ἰδιωτικῶς ὀνομάζουσι, προσήγετο ὅθεν συνάξων τὸ διεστηκὸς καὶ συνουλώσων τὸ τραῦμα, ὡς μὴ φλεγμῆναν ὀδύνας ἐγείρῃ. Ἀλλ' ἦν ἐκεῖνο τῆς εἰσέπειτα φλεγμονῆς αἴτιον. Τὸν γὰρ τῆς ἀκίδος ἰὸν ἔνδον τῇ στυφότητι ἐναπολαβὸν ἐπὶ τὸ ἄλλο μετέφερε σῶμα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· τότε δὲ μηδεμίαν ἔτι ὀδύνης συναίσθησιν ἔχοντι τράπεζά τε αὐτῷ παρετίθετο, καὶ ἡ κλίνη τοῦτον εἶχεν ὡς ἀριστήσοντα. Προβαίνοντος δὲ τοῦ ἀρίστου παῖδες ἰατρῶν ἐνταῦθα περιεστηκότες ὡς τὸ ἐπίθεμα εἶδον, ἐπυνθάνοντό τε τὴν τοῦ τραύματος αἰτίαν καὶ μαθόντες τῇ τε τραπέζῃ ἐπεμέμφοντο καὶ ἠξίουν αὐτίκα τῆς χειρὸς ἀπεῶσθαι τοῦτο· ὁ δὲ προσφῦναί τε τὸ τραῦμα ἐνταῦθα διετείνετο καὶ

A et in puero non pauca imperii agnita sunt auguria, quorum unum atque alterum recensere haud abs re erit. Dormienti aliquando Manueli apparuit mulier, vultu severo, nigra induta veste, manibus tenens calceamenta, quibus imperatores indui moris est. Ea Manueli obtulit, induereique præcepit, rejectis, quibus uti consueverat et quæ monstrabat mulier, cæruleis. Excitatus cum ingenti perturbatione, ubi quæ viderat non reperit, puerorum more plorabat, eaque e domesticis aliquem credebat abstulisse. Ejusmodi fuit augurium, cui haud istud cedit. Monachus gente Galilæus, qui vitam monasticam in silvis ac montibus agebat, dum forte una cum imperatore colloqueretur, videretque accedentes ad se illius liberos, cæteros veluti privatos habuit, Manueli vero humaniter accepto benedictionem impertiit. Rogatus a principe quorsum hæc egisset, respondit monachus, unum ex omnibus Manuelem sibi imperatorem videri. Hæc et similia etsi varie imperatoris **24** animum versarent: cum tamen quæ antea decreverat nollet rescindi, priori proposito stetit. Sed ita comparatum est, ut rerum exitus ex humanis non pendeant consiliis. Nondum enim attigerat Ciliciam, cum duobus filiis natu majoribus orbatur: superstitum vero alter, qui nec ipse admodum corpore valebat, Byzantium mittitur fratrum cadavera deducturus. Moritur etiam in Cilicia imperator, imperiumque adipiscitur Manuel. Quo C pacto autem vitam finierit, enarrare videtur operæ pretium. Ad venationem egresso obvius fit aper ingentis magnitudinis, quales in Cilicia multi et montibus Tauricis; advenientem, ut fert fama, telo quod manu tenebat excipit: contra ille mucrone in pectus adacto ex plaga furibundus vehementius instat, adeo ut inde manus imperatoris, quæ dum fortius obnititur a recto deflexa in pharetram sagittis plenam, quam ex humero suspensam gerebat, impegerit, quarum cuspidibus vulnerata perstrictaque est pars carpo proxima. Ex eo vulnere cruenta sanie effluente, tenuis membrana, quam vulgo eederam vocant, imponitur, quæ divisam cogere carnem, et cicatricem contraheret, ne inflammata dolores concitaret; sed hæc fuit postea inflam- D mationis causa: nam venenum quo telum infectum erat, ipsa astrictione **25** arctius inclusum, in reliquum transfusum est corpus. Ita cum nullus dum adesset dolor, paratur ipsi mensa, eique velut pransurus accumbit. Inter prandendum, qui circumstabant medicorum filii, ut appositum emplastrum conspexere, cicatricis causam sciscitati et edocti, removendum illud a manu, et a mensa abstinendum censuerunt. Contra ille hoc medicamento coisse vulnus nec quidquam mali de tumore et inflammatione sese metuere dicebat. Post prandium somno se dedit, statimque acutissimi dolores suborti, totaque manus intumuit. Convenit illico universa medicorum turba, quidque facto opus variis invicem disputavere sententiis. Quidam enim censebant resecandum tumorem, alii nondum matu-

rum, proindeque emolliendum prius instabant. Sed enim fato constitutum videbatur ut male res gereretur, vicitque eorum sententia qui resecandum statuerant. Peracta sectione cum tumur in majus augeretur, manus chirurgicis vinctis obligata est. Imperatoris vero mortis jam imminentis metu non modice concutitur animus, maxime quod jam ante conceptam animo in Palæstinam peregrinationem non confecisset, cujus gratia lucernam viginti talentorum ex auro conflatam loci templo offerendam paraverat. Cum jam in extremis laboraret, monachum quemdam ex Pamphylia oriundum, vitæ sanctitate celebrem jubet acciri, qui continua prece Deum placaret. Ferunt hunc exaudisse voces canentium. **26** Sed et conspecta est ex alto lucerna, visusque divinus adolescens, compescens tumultum et perturbatum illorum animum. Ita res fuit. Imperator vero cum se in extremis esse videret, accersitis magnatibus, ducibus, virisque præcipuis, hanc ad illos orationem habuit : « Non ignoratis, viri Romani, quotquot hic adestis, complures, atque adeo qui apud nos retro imperarunt, principes, ad liberos imperium, paternam veluti hæreditatem, transmisisse. Utque ego principatum hunc a parente imperatore in me translatum accepi, ita nemo vestrum facturum me aliter opinatur. Idcirco fortassis existimatis me quoque in extremo vitæ constitutum discrimine duorum superstitum filiorum majori, prout apud cæteros homines fieri consuevit, imperium concessurum. Verum tanta est apud me vestri cura, ut si neutri eorum deberetur ex merito virtutis, lecturus ultro alium fuerim, qui et meo et vestro judicio ejusmodi dignitati idoneus probaretur. Neque enim gloriosum esse arbitror seu danti seu accipienti, si quis navem, quam gubernandam ab alio susceperit, præ inscitia undis submergat, atque adeo ipse cum dono pereat et infelicis muneris datori haudquaquam gratiam habeat. Nam prudentis non est imperito quidquam demandare, imo mera insania. Eo me erga vos affectum esse animo, vel inde vobis constabit, cum si opus fuerit **27** vel postposito naturæ ordine utilitati vestræ consulam. Filii mihi sunt duo, uterque probis moribus, quorum alter ætate prior. Sed temporis prærogativam mens mea respuit,

A τοῦ λοιποῦ μηδὲν ὄγκου καὶ φλεγμονῆς πέρι δεινὸν ὑφορᾶσθαι. Ἀλλ' ἄρτι πρὸς ὕπνον κατέδαρθεν ἀριστήσας, καὶ ὀδύναι δριμεῖαι ἀνέβαινον αἴφνης καὶ ὄγκος ἀνίστατο τῆς χειρός. Συνῄει τε πᾶς ὁ τῶν ἰατρῶν κύκλος καὶ ἀγὼν προὔκειτο περὶ τοῦ πρακτέου. Τοῖς μὲν οὖν τέμνειν ἐδόκει (46) τὸν ὄγκον, τοὺς δὲ τὸ ἀπέπαντον ἐδυσώπει καὶ ἄλλως μαλάσσεσθαι τοῦτο προὐτρέποντο. Ἀλλ' ἔδει γάρ, ὡς ἔοικε, γενέσθαι κακῶς, ἐκράτει τῆς χειρουργίας ἡ ψῆφος. Τμηθέντος γοῦν ὄγκος [P 14] ἀνέβαινε μείζων, καὶ ἡ χεὶρ ὠργανοῦτο. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐλπίσιν ἤδη θανάτου (47) τὴν ψυχὴν κατασείεσθαι ἤρχετο, καὶ μάλισθ' ὅτι μηδὲ πέρατι τὸν σκοπὸν ἔδωκε, ὃν περὶ τῆς ἐς Παλαιστίνην ἐπιδημίας πάλαι ὠδινήσας ἔφθη. B Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ εἴκοσι ταλάντων ἀπὸ χρυσοῦ λυχνίαν εἰργασμένος ἔτυχεν, ἀνάθημα τῷ τῇδε ναῷ κατασκευαζόμενος. Ἐπειδὴ γοῦν ἐν ἀμηχάνοις ἦν, μοναχόν τινα ἐκ Παμφυλίας ἄνδρα μεταπεμψάμενος ἱερὸν παννύχιῳ δεήσει τὸ Θεῖον ἱλάσκεσθαι ἠξίου. Τὸν δὲ τῇ δεήσει προσεσχηκότα φωνῶν ἀκοῦσαι λέγεται ᾀδόντων τινῶν. Ὠράθη ὁ λυχνὸς μετηρμένος (f) καὶ θεῖος νεανίας καταστέλλων τὸν θόρυβον αὐτῶν τῆς ψυχῆς. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον· βασιλεὺς δὲ αἰσθόμενος ἤδη ἐν κακοῖς ἑαυτοῦ γεγονότος παρεῖναι τοὺς ἐν τέλει κελεύσας καὶ ὅσον ἐν μεγιστᾶσι καὶ στρατηγοῖς καὶ ἄλλως ἀπόβλεπτον ἦν, ἔλεξε τοιάδε· « Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ὅσοι ἐπὶ ταυτηνὶ ξυνελέγητέ μοι τὴν ἀκρόασιν, ὡς μὲν πολλοῖς ἤδη καὶ ἄλλοις τῶν παρ' ἡμῖν βασιλεῦσιν ἐπὶ τοὺς παῖδας τοὺς C αὐτῶν ὥσπερ τινὰ κλῆρον πατρῷον τὴν ἡγεμονίαν διαβιβάζειν ἔδοξεν, αὐτὸς δὲ οἶδα πρὸς πατρὸς βασιλέως τήνδε παραλαβὼν τὴν ἀρχήν, καὶ ὑμῶν δὲ ἑκάστῳ ταὐτά μοι περὶ τούτου γινώσκειν ξυμβαίνει. Ταύτῃ ἄρα καὶ οἴεσθ' ἐμὲ ἴσως ἐς πέρατα τῆς παρούσης ὡς ὁρᾶτε ἀφιγμένον ζωῆς παίδοιν ἐμοὶ ἀπολελειμμένον δυεῖν ἐπὶ τὸν χρόνῳ προήκοντα, ὥσπερ ἀνθρώποις νόμος ἐστίν, ἀρχὴν τήνδε καὶ θρόνον μεταγαγεῖν. Ἐμοὶ δὲ τοσοῦτον ἐμέλησε ὑμῶν, ὡς εἰ μηδετέρῳ τοῖν εἰρημένοιν τὸ χρῆμα τοῦτο προσῆκεν ἐξ ἀρετῆς, εἰλόμην γε ἂν ὅσπερ ἂν ἐμοί τε καὶ ὑμῖν οὐκ ἀπὸ γνώμης εἶναι φανείη. Ξυνοίσει γάρ, οἶμαι, οὔτε τῷ δόντι οὐδὲν οὔτε τῷ δεξαμένῳ, ἐπειδὰν ἀμαθίᾳ κυβερνήτης τὴν ναῦν καταδύῃ, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον προσαπολεῖται τῷ δώρῳ καὶ καρτερεῖ τοῦ δεδωκότος οὐκ ἀγαθά. Ἀπειροκαλίαν μὲν οὖν (g) καὶ τοῦ D

Du Cangii notæ.

(46) *Τέμνειν ἐδόκει*. Sed et ipsam manum, in qua vis tota mali continebatur, præcidendam censuerant medici, antequam reliquas corporis illæsas partes inficeret. Sed id renuit Joannes, dicens : *Indignum esse ut Romanum imperium una manu regatur*. Will. Tyrius, l. XV, c. 22.

(47) *Ἐλπίσιν ἤδη θανάτου*. Ubi ἐλπίς sumitur pro metu. Cantacuzenus, l. I, c. 21 : Διὰ τὸ ἐν ἐλπίσιν ἡμᾶς εἶναι διαφθαρήσεσθαι, *sperare*, pro *credere*. Concilium Compendiense an. 757 can. 5 : *Si quis homo accepit mulierem, et sperat quod ingenua sit*. Ita non semel apud Hincmarum. Consule notas nostras ad Joinvillam p. 81.

Cornelii Tollii notæ.

(f) *Ὠράθη ὁ λίθος μετηρμένος*. Equidem non intelligebam, quis ille lapis. Sed bene odoratus est acutissimi vir nasi, cui et ego et Cinnamus plurimum debemus, Joannes Fredericus Gronovius, scribendum esse, ὁ λύχνος μετηρμένος. Ut monachus ille per visionem viderit illam lucernam, ut in templo erat suspensa ac dedicata, repræsentatam. Idem et infra in iisdem verbis error, περὶ λίθων ἀφάς, pro λύχνων, sicuti nos ibi correximus.

(g) *Ἀπειροκαλίαν μὲν οὖν*. Locus non sanus, cui vulnus haud dubie fecerit librarius. Cæterum

δωρεῖσθαι ἀμαθίαν καὶ ξυνόλως οὐδὲν οἶμαι ὑγιές. A Οὕτω μὲν δὴ γνώμης αὐτὸς περὶ ὑμᾶς ἔχω. Τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἐπὶ ξυμφέροντι τῷ ὑμῶν δεήσαν τάχα καὶ φύσιν ἀδικήσων ἰδοὺ πάρειμι. Παῖδέ μοι ἄμφω καλὼ, ἕτερος δ' αὐτοῖν καὶ χρόνῳ προάγει. Ἀλλ' ἡ γνώμη τὸ πρεσβεῖον ἀποσεισαμένη τὸ βέλτιον ἰχνηλατεῖ καὶ πείθει ἀρετὴν ἀρετῇ παραβάλλοντα (*k*). Δυσχερὲς δὴ τοῦτο τῶν ἁπάντων ἀγώνισμα τὴν κρείττω πειρᾶσθαι λαβεῖν. Ἐπεὶ καὶ χρὴ τῷ βελτίστῳ προσνεῖμαι τὸ βέλτιον (βασιλείας δὲ τί ἄν τις θεῖτο σεμνότερον ἕτερον;) βουλοίμην μεντ' ἂν, ἄνδρες συστρατιῶται, τῷ χρόνου πρεσβείῳ καὶ τὸ ἐξ ἀρετῆς μᾶλλον προσεῖναι ἐντελές. Ἀλλ' ἥ γε ψῆφος ἐπὶ τὸν τελευταῖον ὁρᾷ, καὶ ὁ βασιλείας κανὼν τῷ ἐσχάτῳ μᾶλλον προσφύεται. Καὶ οὐ δήπου ὀφθαλμίαν B ἐμοὶ τὴν ἐξ εὐνοίας δεδιέναι ἔπεισι. Παῖδε γὰρ ἄμφω καὶ [P 15] φίλω πάντως ἀπὸ ταυτοῦ, καὶ τοῦτό γε τὸ μέρος οὐδὲν ἅτερος προήκει. Ψῆφον μὲν δὴ τὴν ἐπ' ἀμφοῖν ἐμοὶ καὶ μᾶλλον διὰ ταῦτα ἤπερ ὑμῖν πιστευτέον αὐτοῖς. Ἐκεῖνο δὲ κοινῇ καὶ μάλιστα περιεργαστέον, λέγω δὲ μή ποτε ἀδελφοῦ μὲν κρατιστεύειν δήπου τὸν παῖδα ξυμβαίνῃ, ἐς δὲ τὸν θρόνον παραβαλλόμενος ἥσσων ἐλέγχηται. Ἐμαυτῷ γὰρ οὐκέτι καὶ τοῦτο θαῤῥῶ, δεινῶς μονωθεῖσαν ὑπειδομένῳ τὴν εὔνοιαν· ἱκανὴ γὰρ μάλιστα ψῆφον δεκάσαι πηνίκα μὴ παρὰ ἴσης ἐκκρούοιτο. Βούλεσθε τοίνυν αὐτοὶ μὲν ὑμῖν τῶν αὐτοῦ καταλέγοιμι, ἐπιψηφιεῖσθαι δ' αὐτοί; Ἰσχύος μὲν δὴ καὶ ῥώμης καὶ τοῦ ἐς τὰ πολέμια θάρσους ὁπόσον αὐτῷ μέτεστι, παντί που δῆλόν ἐστι. Καὶ μαρτυρεῖ μοι τὰ Νεοκαι- C σαρέων τοῖς λόγοις, ἔνθα ἐπιδήλως ἐς γόνυ τὰ Ῥωμαίων κάμψαντα ὑπὸ δὴ τούτῳ ἀνωρθωκότα περισωθείη. Ἃ δὲ προσμαρτυρεῖν αὐτῷ μόνου ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς, ἀκούσατε δή. Πολλὰ πολλάκις ἐν οὐ μετρίαις ἐμοὶ πονουμένῳ πραγμάτων δυσκολίαις οὗτος τῶν ἄλλων ἀπειρηκότων μέγας ἐν βουλαῖς ὤφθη, ἱκανὸς μὲν χειμῶνα προϊδέσθαι γινόμενον, δεξιὸς δὲ ζάλην ἀποκλῖναι καὶ βίαις πνευμάτων ἀντισχεῖν. Ὃ δ' ἂν πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' αὐτῷ σκοπεῖν δίκαιοι ἂν εἴημεν, βραβεῖα Θεοῦ ἐπὶ τὸν μείρακα δὴ πίπτει. Σκοπεῖτε δ' ὅπως· ἐμοὶ μὲν Ἀλέξιος ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐκλήθη, καὶ ἡ γνώμη χρόνοις τισὶν ἀποδέδεικτο πρότερον. Θεὸς δὲ καὶ πρώην ἐμοὶ τὸν ἐφ' ὃν ἀναπέπαυτο προδεικνὺς τελευταῖον δὴ καὶ ἐκ μέσου μοι τὸν νεανίαν ἐκεῖνον πεποίηται. Εἶπον D ἂν ὑμῖν καὶ τῶν ξυμβόλων τινὰ ἃ τύχην τὴν παροῦσαν αὐτῷ προὔφαινεν, εἴγε μὴ λόγον ἄλλως αὐτὰ νομισθῆναι τοῖς πολλοῖς ἠπιστάμην· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐς διαβολὴν ῥᾴδιον ἀνθρώποις ὡς ὀνείρων φά-

A quærit quod optimum est, suadetque ut virtus cum virtute conferatur; ardua sane et præ cæteris difficilis contentio potiorem sententiam investigare. Cum igitur quod melius est optimo debeatur, imperioque nihil quidquam videatur excellentius: optarem quidem, commilitones, adesset cumulata virtus cum ætatis prærogativa. Sed hæc minorem spectant, et in illum propendet calculus, qui genuina præ se fert imperandi symbola: quo in judicio nulla me affectum protestor invidentia vel amore immoderatiori. Uterque enim filii, uno charitatis gradu dilecti, proindeque nec alter alteri præferendus. Quamobrem suffragium mihi potius super iis, quam vobis ipsis concredendum videtur. Id vero communi consilio studiose diligenterque B explorare convenit, ne si seniori præferatur minor, tamen ad imperium capessendum, si cum fratre comparetur, hoc minus deprehendatur idoneus. Neque enim tantum mihi soli fido, cum nescio quam verear singularem propensionem, quæ ut plurimum recta pervertit consilia, nisi a pari altera reprimatur. Vultis igitur vobis commemorem quæ illi insunt animi et corporis dotes, ut inde decernatis. Quanta sit illius fortitudo, et in rebus bellicis audacia omnibus sat est compertum. Testantur hæc gesta ad Neocæsaream, ubi inclinatas penitus Romanorum res suapte manu erexit et servavit. **28** Quæ vero nemo præter unum parentem attestari potest, ea jam, quæso, audite. Non C semel enim mihi haud levibus rerum difficultatibus involuto, cum cæteri animos desponderent, optima ille subministravit consilia, in prævidendis tempestatibus prudens, in declinandis vitandisque procellis industrius. Quod vero præ cæteris considerare par est, Deus ipse impense favet juveni. Nam Alexium quidem ad imperii fastigium evehendum decreveram, meumque jam ab aliquot annis hac de re prodideram consilium; sed enim Deus quem imperio dignum præviderat constituens, rebus tandem humanis juvenem exemit. Quædam præterea vobis referrem portenta, quæ præsentem illi fortunam pollicita sunt: nisi talia meras nugas ab imperita multitudine haberi scirem: nihil enim aliorum obtrectationibus magis expositum est quam somnio- D rum species et ostenta futurorum. Hujusmodi sunt quæ de filio meo et comperta et dicenda habui: restat ut hæc calculo vestro comprobetis. » Postquam imperator finem loquendi fecit, gratantes illi nec sine lacrymis assensum præbuere. Manuel vero,

Du Cangii notæ.

mens eadem, quæ Fabio Maximo in animosa illa oratione apud Livium, l. xxiv: *Magis nullius interest, quam tua,' T. Otacili, non imponi cervicibus tuis onus, sub quo concidas.*

Cornelii Tollii notæ.

(*k*) *Καὶ πείθει ἀρετῇ παραβάλλοντα.* Suspicor verius legi παραβάλλουσα, sc. ἡ γνώμη. Id est, eum præferendum esse persuadet, quem, comparando virtutem ejus cum virtute alterius, deprehenderit præcellere. Galba ambitiose quidem, sed egregie, apud Tacitum, I Histor. ad Pisonem: *Augustus in domo successorem quæsivit, ego in republica. Non quia propinquos, aut socios belli, non habeam; sed neque ipse imperium ambitione accepi, et judicii mei documentum sint non meæ tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuæ: est tibi frater pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses.*

qui singulari præ cæteris in parentem amore flagrabat, naturæ leges reveritus, demissis oculis, pronoque in pectus capite, profusis lacrymis pavimentum rigavit. Chlamydem tamen indutus, sumptoque diademate ab universo exercitu imperator
29 proclamatur. Joannes vero paucis post diebus moritur, cum totos viginti quinque annos, mensesque septem Romanis imperasset, octavo die mensis, quem Xanticum Græci, Romani Aprilem vocant.

A σεις καὶ μελλόντων ὀμφαὶ γίνεται. Ἃ μὲν οὖν αὐτὸς παιδὶ τῷμῷ ξυνειδέναι εἶχον, καὶ δή μοι εἴρηται· ὑμέτερον δ' ἂν εἴη τὴν γνώμην ἐπιθεῖναι λοιπὸν τὴν ἑαυτῶν.» Βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα εἶπεν, οἱ δὲ σὺν ἡδονῇ τε καὶ δάκρυσιν ἐπένευον. Ὁ δὲ παῖς (ἦν γὰρ φιλοπάτωρ εἴπερ τις ἄλλος) καὶ φύσεως θεσμοὺς εὐλαβούμενος κάτω νενευκὼς καὶ ἐπὶ στέρνα τὴν κεφαλὴν ῥίπτων δάκρυσι τὸ δάπεδον ἔπλυνε. Τὴν χλαμύδα (48) δ' ὅμως περιδυθεὶς καὶ ταινιωθεὶς τῷ διαδήματι βασιλεὺς ὑπὸ παντὸς ἀνηγόρευτο τοῦ στρατεύματος. Βασιλεὺς δὲ Ἰωάννης ὀλίγαις τὸ ἐντεῦθεν ἐπιβιοὺς ἡμέραις πρὸς τὴν ἐκεῖθεν λῆξιν μεθίστατο (49), ἐφ' ὅλοις πέντε καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοῖς καὶ μησὶν ἑπτὰ Ῥωμαίων ἄρξας, ὀγδόην ἄγοντος μηνὸς ὃν Ἕλληνες μὲν Ξανθικὸν, Ἀπρίλιον δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν.

Du Cangii notæ.

(48) *τὴν χλαμύδα*. Adde Willelmum Tyrium, l. xv, c. 23.

(49) *Μεθίστατο*. Ait Tyrius defunctum Joannem sub Anavarza secundæ Ciliciæ metropoli, in eo loco qui dicitur *Pratum Palliorum*. Quo spectat Leonis imp. de illius interitu vaticinium, τόποις δ' ἐν ὑγροῖς καὶ παρ' ἐλπίδα πεσεῖς.

ΒΙΒΛΙΟΝ Β'.

LIBER II.

1. Hunc finem habuere res Joanne imperatore gestæ. Manuel vero sceptro potitus, etsi adolescens vix prima aspersus lanugine, minime tamen tanta imperii mole perterritus est, nihilque egit majestate regia indignum. Isaacio enim Constantinopoli agente, cum multos subiisset suspicio fore ut neutiquam se a rebus novandis contineret, utpote et ad turbas suopte pronus ingenio et quodam animi vehementioris impetu omnia exsequi solitus, tum maxime quod id præsens suaderet occasio, hæc tamen neglexit imperator. Triginta autem post parentis obitum diebus illic commoratus non prius excessit, quam justa eidem pro more peregisset (inter alia enim monasterium exstruxit eo loco, ubi pater vitam finierat), et Ciliciæ res in tuto posuisset.
30 Antiocheni autem, qui Joanne adhuc superstite defectionem paraverant, per legatos Manuelem rogant, ut agri sui finibus, quem et ad urbem pertinere contendebant, nec nisi per vim a Romanis, nulloque jure possideri, decederet. Hæc fuit legationis summa. Quibus contra imperator in hanc sententiam respondit: « Palam est omnibus, legati, nihildum mali a nobis perpessos esse Antiochenos; si vero quæ cui ablata sunt ab aliis, æquum sit prioribus dominis restitui: cur non et vos Romanis ultro reddidistis, Antiochiam, sedjrem eo deduxistis, un vi et armis parenti meo repetenda esset? Quid enim? nonne eam Persæ cum nobis pareret, expugnarunt? ejus autem in potestate esse creditis hos, quos a nobis repetitis, fines? scilicet Antiochiæ

B [P. 16] α'. Τὰ μὲν δὴ βασιλέως Ἰωάννου ἐνταῦθά μοι πέρας ἐχέτω. Βασιλεὺς δὲ Μανουὴλ τῶν σκήπτρων ἤδη ἐπιλαβόμενος, μειράκιον ἔτι, πρώτως ἄρτι γενειάζων, οὔτε ξυνεταράχθη πρὸς τὸν ὄγκον τῆς ἀρχῆς οὔτε τι ἀγεννὲς ἔπαθεν. Ἰσαακίου γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν Βυζαντίῳ διατρίβοντος ὑποψίας τε ἐντεῦθεν τοὺς πλείστους εἰσιούσης, ὡς οὐκ ἂν ποτε ἀνάσχοιτο μὴ αὐτίκα τι νεωτερίσαι, φύσει μὲν καὶ ἄλλως δύσερις ὢν καὶ θυμῷ τὰ πλεῖστα διοικούμενος, τότε δ' οὖν καὶ προφάσεως εἰς τοῦτο λαβόμενος, ὁ δὲ τούτου μὲν ἧττον ἐφρόντισεν, ἐφ' ὅλαις δὲ τριάκοντα (50) μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν τῷ χώρῳ ἐνδιατρίψας ἡμέραις οὐ πρότερον ἐκεῖθεν ἀπῆρε, πρὶν ἂν τῷ πατρὶ τὴν ὁσίαν ὡς τὸ [P 17] εἰκὸς ἐξετέλεσε (πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ
C φροντιστήριον ἐπὶ τοῦ τόπου ἱδρύσατο, οὗ δὴ ἐκεῖνον τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι τετύχηκε), καὶ τὰ Κιλίκων πράγματα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κατεστήσατο. Ἀντιοχεῖς δὲ καὶ πρότερον μὲν βασιλέως Ἰωάννου ἔτι περιόντος χειρὸς τῆς ἐκείνου ἀποσκιρτᾶν ἤρξαντο, τότε δὲ ἐπὶ βασιλέα πέμψαντες Μανουὴλ καὶ ὁρίων σφίσι γῆς ὑπεκστῆναι ἠξίουν, ἃ πόλει μὲν τῇ αὐτῶν ἀνήκειν ἔφασκον, βίᾳ δὲ καὶ οὐ ξὺν τῷ δικαίῳ πρὸς τῶν Ῥωμαίων τὰ νῦν ἔχεσθαι. Οἱ μὲν ταῦτα ἔλεγον, βασιλεὺς δὲ εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς καταστὰς ἔλεξε τοιάδε· « Ὡς μὲν οὐδενὸς ἔτι φλαύρου παρ' ἡμῶν Ἀντιοχεῖς πειραθῆναι ξυνέπεσεν, ὦ ἄνδρες πρέσβευταὶ, παντί που δῆλόν ἐστιν. Εἰ δὲ ἅ τις παρ' ἑτέρων ἀφῄρηται, ταῦτα δὴ παρ' ἄλλων ἀποφέρεσθαι δίκαιον ἂν εἴη, τί μὴ καὶ ὑμεῖς Ἀντιόχειαν τήνδε

Du Cangii notæ.

(50) [P. 435] *Τριάκοντα*. Nicetas in Man. l. i, n. 1.

Ῥωμαίοις ἀπέδοσθε πρότερον, ἀλλὰ χειρὶ καὶ βίᾳ A ταύτην πρὸς πατρὸς ἀφῄρεσθε τοὐμοῦ; Ἢ οὐχ ἡμῖν Πέρσαι δουλεύουσαν ἀφείλοντο πρότερον; Ἄλλῳ δὲ τίνος ὄντα ταυτὶ ἐξ ἡμῶν λαμβάνειν αἰτεῖσθε; πόλεως Ἀντιοχείας; Ἡ δὲ καὶ αὐτὴ φθάνει κράτει δουλεύουσα τῷ ἡμῶν. Εἰ δὲ τὰ ὑμῖν αὐτοῖς ὡμολογημένα (51) παραβαίνειν ὑμῖν αἰσχύνη οὐδεμία, τί τῶν δικαίων παρόρασιν ἐπικαλοῦντες ἡμῖν πάρεστε, οἵ γε εὐθύνας μᾶλλον ἐξ ὑμῶν δικαίως ἂν ἀπαιτοῖμεν; Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτου καιρὸς ὁ προσήκων ἡμῖν παραστῆσαι ἱκανὸς ἔσται· τὸ δὲ νῦν ἀπόστητε τῶν οὐ προσηκόντων κελεύω· ἐμοὶ γὰρ αὐξῆσαι ἃ πρὸς πατρὸς εἰς χεῖρας ἦλθον ἐμάς, μὴ ἂν ἐλαττῶσαι γένοιτο! » Τοῖς πρέσβεσι μὲν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ ἐπὶ τὰς ναῦς αἳ παρὰ τὸν Πύραμον ὡρμίζοντο ποταμόν, B ὃς διὰ Μοψουεστίας φερόμενος ἐπὶ θάλασσαν ποιεῖται τὴν ἐκβολήν, σὺν προπομπῇ τὸν νεκρὸν κατῆγεν αὐτὸς ἅμα τοῖς γνησιωτάτοις τὸν ὦμον ὑποσχὼν τῇ σορῷ. Ἐπειδή τε ἐκεῖθεν οἱ δρόμωνες ἐπὶ θάλασσαν ἤδη ἀφῆκαν, λύσας καὶ οὗτος λοιπὸν τὴν στρατοπεδείαν διὰ μέσης ἐχώρει τῆς Περσῶν γῆς ἀκηρυκτὶ διαβιβάζων τὸ στράτευμα. Πρὸς ὃ Πέρσαι καταπλαγέντες τῆς τόλμης τε τὸ περιὸν ἀγασάμενοι οὐδ' ἀντιβλεπτῆσαι Ῥωμαίοις ἐτόλμων· συνέβαινέ τε αὐτοὺς ὡς δι' οἰκείας λοιπὸν ἰέναι τῆς ἀλλοτρίας. Ὁ μὲν οὖν εἰς τὴν Ῥωμαίων οὐ διὰ πολλῶν εἰσέβαλε γῆν· αἱ δὲ τριήρεις ἐς Βυζάντιον ἀναχθεῖσαι τὴν βασιλέως κόνιν τῇ χέρσῳ ἀπέδοσαν, ἣν ἡ Ῥωμαίων γερουσία μεγαλοπρεπῶς ἀπολαβοῦσα εἰς τὸ ἱερὸν παρέπεμψε φροντιστήριον, ὅπερ ἡ βα- C σιλίς, καθάπερ ἔφην, Εἰρήνη ἐπ' ὀνόματι τοῦ παντοκράτορος ἐτύγχανεν ἤδη δομησαμένη. Βασιλεῖ δὲ Μανουὴλ ἔτι περὶ τὴν ἐπάνοδον ἔχοντι, ἐπειδὴ μηδέπω τὰ κατὰ τὸν σεβαστοκράτορα πύθοιτο, καὶ ὡς ἤδη τυραννίδι ἐπιθέσθαι βουλευσάμενον δόλῳ ὑπελθόντες, οἷς τὰ βασιλέως ἐπιτέτραπτο πρότερον, ἔμφρουρον τῷ τοῦ παντοκράτορος τεμένει ἐποιήσαντο, ἔννοια γέγονε μήποτε τῶν σὺν αὐτῷ τισι καὶ μάλιστα τοῖς τὰς ὑπερηφάνους [P 18] διέπουσι δυσμεναίνων ἀρχάς, δράσῃ τι καὶ ἄχαρι τοῖς ἀνὰ τὸ Βυζάντιον οἴκοις αὐτῶν. Ἀμέλει καὶ ἐσκέπτετο πῶς ἂν ἀμηχάνως τῆσδε τῆς ἐγχειρήσεως ἀπαγαγεῖν αὐτὸν γένοιτο. Ἐδόκει τοίνυν αὐτῷ τόμους ἐς Βυζάντιον ἐκπέμψαι (i) καθοσιώσει δῆθεν τοὺς ἄνδρας καθυποβάλλοντας χρημάτων τε διὰ τοῦτο καὶ κτημάτων ἐκπτώσεσι ζημιοῦντας. Οὕτω γὰρ (ἔφασκεν) ὑπὲρ αὐτοῦ βασιλέως τὴν ἐπιβουλὴν ποιήσασθαι τοὺς ἄνδρας ὑπειληφὼς ὁ σεβαστοκράτωρ τὰ οἴκοι συντηρήσει μᾶλλον αὐτοῖς, ἵν' ἐπὶ πλέον ἔχῃ πρὸς εὔνοιαν αὐτοὺς ἐπισπᾶσθαι.

β'. Ἀλλ' ἦν ἄρα τὰ τῇ προνοίᾳ καθάπαξ δεδο- D γμένα δυσανάλυτα πάντη καὶ λογισμοῖς ἀνθρώπων δυσεπιβούλευτα. Ὁ μὲν γὰρ ταῦτα ἐνενόει, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν δὲ ἤδη τὴν βουλὴν ἐξεκάλυπτεν· Ἰσαακίους δὲ ἀμφοτέρους τὸν μὲν τὸ σεμνεῖον ἐτήρει

esse dicetis, quæ quidem et ipsa quondam pars imperii nostri fuit. Quod si quæ vos ipsi pepigistis fœdera violare nihil vos pudet, quid posthabitæ justitiæ crimen nobis ingeritis, qui longe æquiori jure pœnas a vobis debebamus repetere? Sed has forte tempus opportunius nostro pendet imperio. Vos interim ab iis quæ vestra non sunt abstinere jubeo : nam quæ mihi a patre tradita sunt augere, non minuere est animus.» Ita ille legatis respondit. Inde ad naves in Pyramo fluvio, qui Mopsuestiam dividens in **31** mare effunditur, subsistentes parentis funus cum magna subsequentium turba deducit, ipso pariter et agnatis feretro humeros supponentibus. Inde ut cursoriæ mare attigerunt, movit et ipse castra copiasque per medias Persarum terras, non petito per legatos commeatu, deduxit, quo ejus facto attoniti Persæ licet talem mirarentur audaciam, nihil tamen contra Romanos vicissim attentare ausi sunt. Ita illi per hostium nihilo securius quam per propriam ditionem transgressi sunt. Neque ita multo post imperii fines Manuel ipse attigit. Triremes autem Byzantium appulsæ principis cineres in terram exposuerunt, quos magnifice susceptos senatus Romanus in monasterium intulit, quod imperatrix Irene, ut supra indicatum, exstruxerat dicaratque Deo omnipotenti. At cum imperator reditum institueret, ac necdum de sebastocratore quidquam audisset, utque tyrannidem affectantem nonnulli, quibus rerum publicarum cura demandata erat, dolo aggressi in omnipotentis templo custodiendum incluserint, subiit illius animum cogitatio, ne quid temere sebastocrator in quosdam qui cum eo erant, et illustriores præsertim, ipsorumque ædes decerneret. Anxius igitur quo pacto fratrem ab hoc consilio dimoveret, tandem libellos Byzantium mittere decrevit, qui homines damnationi subjicerent, eoque ipso bonorum ac possessionum jactura **32** multarent. Sic enim futurum est (inquit) ut sua ipsius causa illos adversus principem insidias molitos ratus sebastocrator res eorum domesticas conservet diligentius, quo ipsos in suas partes traducat.

2. Enimvero quæ semel divina Providentia constituit, nullo modo convelli neque hominum argutiis everti possunt. Nam ille quidem hujusmodi consilia agitabat, et jam cum suis communicabat; Isaacius autem uterque in vinculis habebatur, alter quidem,

Du Cangii notæ.

(51) *ὡμολογημένα*. Vide not. ad Annæ p. 333 A.

Cornelii Tollii notæ.

(i) *Τόμους ἐς Βυζάντιον ἐκπέμψαι.* Familiare verbum Cinnamo hac significatione, pag. 57 : Ὃν ἐπικόλπιον εἶχε τόμον, *chartam quam sinu abditam gerebat*. Circa finem libri quarti De donatione et bulla aurea, qua monasteria Byzantina ipsosque monachos litium injuriis exemit : Τὴν μέντοι δωρεὰν καὶ τόμῳ ἐστήριξεν, ὃν ἅτε χρυσῷ ἐνσεσημασμένον, χρυσόβουλον ἔθος καλεῖν ἐστιν.

ipra diximus, in templo: alter vero, impera- patruus, Heracleæ Ponticæ, ubi citra infamiam at primum, eo a Joanne fratre et imperatore c in vivis agente in exsilium actus, quod regni lia agitans alias ex aliis insidias struere non ret. Tunc autem ad hanc calamitatem redactus t eorum qui Constantinopoli summæ rerum rant, decreto, quod iterum et ipse res novas i deprehensus erat. Sed divina Providentia ut modo dictum est, facilem Manueli aditum nperium fecit. Hic autem ubi quid de sebasto- ribus factum esset rescivit, Byzantium in- ius, accersitum continuo fratrem fraterne ex- , ejusque in amplexum ruit. Patruum etiam at ab exsilio, et oblitterata ejus criminis me- a, cujus gratia relegatus a patre fuerat, 33 im concessit. Militem deinde pecuniis donatum im remisit, binos etiam aureos Byzantinis in s singulas largitus. Cumque vacaret patriar- s sedes Constantinopoli, Michaelem illi imponit, isterio in insula, quam Oxiam ex situ vocant, præfectum, virum liberalibus disciplinis nioribusque litteris leviter quidem imbutum, orum elegantia rerumque divinarum scientia ne inferiorem eorum, quorum ad eam ætatem s fuit maxime conspicua. Hujus manibus cum clesia imperatorio diademate fuisset insignitus, sito tum in sacra mensa auri centenario, inde sit, omnibus uno ore liberalitatem illius et ificentiam prædicantibus. Postea clero etiam am ex palatio duorum centenariorum pensio- assignavit, id numismatis vulgo secundum ipant.

A φθάσαν, ὡς ἔφαμεν, τὸν δὲ, τὸν πρὸς πατρός φημι τῷ βασιλεῖ θεῖον, σιδηροπέδαι πρὸς Ἡρακλείᾳ (52) καθειργμένον εἶχον τῇ Ποντικῇ. Ἔνθα οὐ ξὺν ἀτιμίᾳ μὲν διῆγε τὸ πρότερον πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως ἔτι περιόντος ὑπερόριος γεγονὼς, δι' ἃς οὐκ ἀνίει ἔρωτι βασιλείας ἄλλοτε ἄλλας ὑπορῥίπτων ἐπιβουλάς. Τότε δὲ καὶ εἰς τοῦτο τύχης ἦλθε γνώμῃ τῶν ἐν Βυζαντίῳ τὸ τηνικάδε ἐφεστώτων, ἐπειδὴ νεωτέροις αὖθις καὶ αὐτὸν ἐγχειρεῖν ἐπύθοντο πράγμασιν. Ἀλλὰ τὴν μὲν εἰς τὴν βασιλείαν πάροδον οὕτω καθάπερ ἤδη ἔφην ἡ πρόνοια φθάνουσα εὔοδον βασιλεῖ ἐποίει. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τοὺς σεβαστοκράτορας ἤκουσεν, ἐν Βυζαντίῳ λοιπὸν γενόμενος μετακαλεῖται μὲν παραχρῆμα τὸν ἀδελφὸν χερσί τε περιβάλλει καὶ ἀδελφικῶς περιχέεται· μεταπέμπεται B δὲ καὶ τὸν θεῖον τῆς ὑπερορίας, τὰς αἰτίας τε λύσας ἐφ' αἷς φυγῇ τὸ πρότερον ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐζημίου, συγγνώμης ἠξίωσεν. Εἶτα δὴ χρήμασι τὸ στρατιωτικὸν δωρησάμενος οἴκαδε ἀπέλυσεν, ἑκάστῃ γε μὴν τῶν ἀνὰ τὸ Βυζάντιον οἰκιῶν χρυσίνους παρέσχετο δύο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ποιμένος ἔδει τῇ Κωνσταντίνου, Μιχαὴλ (53) ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγει (j), ὃς τοῦ κατὰ τὴν νῆσον, ἣν Ὀξεῖαν (54) ἐκ τῆς θέσεως καλοῦσιν, ἦρχε φροντιστηρίου, παιδείας μὲν τῆς ἐγκυκλίου καὶ μαθημάτων τῶν ἐκτὸς ἄκρῳ, φασὶ, γευσάμενον δακτύλῳ, ἠθῶν δὲ κοσμιότητι καὶ τῇ τῶν θείων μελέτῃ λογίων οὐδενὸς ἐλάσσω τῶν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπ' ἀρετῇ μάλιστα διαφανῶν, οὗ ταῖς χερσὶν ὕστερον ἐπ' ἐκκλησίας τῷ βασιλικῷ ται- C νιοῦται διαδήματι. Ὅτε καὶ χρυσίου κεντηνάριον (55) τραπέζῃ τῇ ἱερᾷ καταθεὶς τότε μὲν ἐξῄει τὸ ἐλευθέριον αὐτοῦ καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐν τοῖς ἁπάντων καταλελοιπὼς στόμασιν. Εἰσέπειτα δὲ καὶ ἐτησίαν κλήρῳ ἐκ παλατίου κεντηναρίων δύο προσαφώρισε δόσιν· καλοῦσι δὲ τοῦτο τὸ νόμισμα δεύτε- (56).

Du Cangii notæ

(52) Πρὸς Ἡρακλείᾳ. Vide Nicetam in Joan., et 10. et stemma Comnen.

(53) Μιχαήλ. Exstincto Leone Styppita pa- cha CP. suffectus est a Manuele imp. Michael is, uti scribit Nicetas, l. I, n. 2. Catalogus Pa- ch. CP. in Jure Græco-Rom. Μιχαὴλ μοναχὸς ὁ τιχώτατος, ὁ ἐπίκλην Κουρκούας, ἐπὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτη β', μῆ- '. Sub hoc patriarcha coactum Constantinopoli lium (an. 1143) scribit Theodorus Balsamon lomocan. Phot. in quo Bogomilorum damnata æresis, ipsique Bogomili ignis supplicio addi- D quod ultimum improbat Balsamon, quod nullus nus legatur canon, qui pœnam quampiam alem, aut corporalem indixerit, cum id præ- n ad legum civilium auctoritatem pertineat. spectant ista Hildeberti episcopi Cenomanens. . 30: *Reos tormentis afficere, vel suppliciis ex- ere confessionem, censura curiæ est, non eccle- disciplina.* Vide Allatium de Eccl. Occid. et it. perp. consil. II, c. 12 p. 671.

(54) Ἣν Ὀξεῖαν. Monasterii τῆς Ὀξείας memi- Pachymeres l. IV, c. 8. Erat autem in monte em nominis situm, Chalcedoni proximo, qui nodum Auxentii appellationem sumpsit, uti it Menæa Basilii Porphyr. 16 Kal. Mart.

(55) *Χρυσίου κεντηνάριον.* Auri centenaria habent Theophanes, p. 99, 147, 148, 355, etc.; Procopius, l. I De bello Persic. et in Hist. Arcana; Nicetas in Man. l. II, n. 7; l. V, n. ult.; S. Gregorius l. II ind. 2 epist. 130; Gruter. inscr. 1120 17 et alii quos passim laudant Scaliger lib. de re nummaria, Meursius et Fabrotus in glossariis. *Auri pondo* interpretatur Alamannus. Isidorus centum librarum fuisse centenarium scribit, atque ex eo appellatum: quod, præter Procopium, testantur Glossæ Basil.: Κεντηνάριον, λίτραι ρ'· κέντον γὰρ Ῥωμαῖοι τὰ ρ' φασί. Paulus Warnefridus l. III De gestis Langob. c. 12: *Inveniunt magnum thesaurum habentem mille auri centenaria.* Chronicon Reichersbergense: *Si imperator et exercitus daret ei centenarios auri.* Arnoldus Lubec. . XIII, c. 37: *Cyprus est regio mari circumdata, regi Constantinopolitano subdita, persolvens ei annuatim septem auri pondera, quæ centenere dicuntur.* In charta A. 1208 apud Ughellum tom. VII *Ital. Sacræ*, p. 274: *Centum quinquaginta Turenos Amalphiæ, et duo centenaria ceræ*; etc. Vide Georgium Agricolam, l. IV De pond. Rom. p. 93, Casaubonum et Salmasium ad Histor. August. et notas ad Alexiadis p. 414.

(56) *Δεύτερον.* Quo sibi clerum demereretur Manuel, et in suas partes perduceret, annuum ci-

Cornelii Tollii notæ

Μιχαὴλ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγει. Post mortem rum Leonis Styppiotæ. Hunc Michaelem Nicetas non monasterii in insula Acuta, sed μονῆς τῆς Ὀξείας, *acuti monasterii*, monachum vocat.

γ. Τὰ μὲν οὖν ἐς τὴν βασιλείαν προοίμια τοιάδε A τινὰ αὐτῷ [P 19] γέγονεν. Ὁ δὲ Ῥαϊμοῦνδον (57) τὸν Ἀντιοχείας πρίγκιπα τῆς εἰς τὸν πατέρα μετελεύσεσθαι θέλων ἁμαρτάδος (οὔπω γὰρ ἔφθη ἐκεῖνος δίκην αὐτῷ ἐπιθεῖναι τὴν δέουσαν, χρέους αὐτῷ τοῦ φυσικοῦ τὴν ὁρμὴν ἀνακόψαντος), στρατὸν ἐπ' ἐκεῖνον ἠπειρώτην τε καὶ ναυτικὸν ἔπεμψεν. Ἦρχον δὲ τοῦ μὲν Ἀνδρόνικός τε καὶ Ἰωάννης ἐς Κοντοστεφάνους ἀναφέροντε καὶ Προσοὺχ (58) ἱκανὸς τὰ πολέμια. Τοῦ γε μὴν ναυτικοῦ Δημήτριος ἡγεῖτο ᾧ Βρανᾶς ἐπίκλησις ἔκειτο. Ἀλλὰ Προσοὺχ μὲν καὶ ἄμφω τὼ Κοντοστεφάνω, ἐπειδὴ πρὸς τοῖς Κιλίκων ὅροις ἐγένοντο, ἅ τε πρὸς Ἀντιοχέων Ῥωμαῖοι ἀφαιρεθέντες ἔτυχον ἐν ὀλίγῳ ἀνεσώσαντο φρούρια, καὶ Ῥαϊμούνδῳ ἐς χεῖρας ἐλθόντες ἐτρέψαντό τε B αὐτὸν καὶ πολλοὺς τῶν σὺν αὐτῷ ἔκτειναν. Τὸ δ' ὅπως ἄρτι δηλώσω. Ἐπειδὴ τὰ εἰρημένα Ῥωμαῖοι παρεστήσαντο φρούρια, μηδενὸς ὅθεν δήποτε ἀντιστατοῦντος αὐτοῖς ἄχρι καὶ ἐς Ἀντιόχου ἦλθον τὴν πόλιν, λείαν Μυσῶν (59) (k) καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐργαζόμενοι. Ῥαϊμοῦνδος δὲ ἕως μὲν προσιόντας Ῥωμαίους ἑώρα, ἐντὸς τειχέων ἀτρέμας εἶχεν. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖθεν συσκευασάμενοι ἀνεχώρουν (ἐπεξῄει γὰρ σφίσιν οὐδὲ εἷς), τότε κατὰ νώτου ἐπιθήσεσθαι αὐτοῖς ἐννοησάμενος εἵπετο ἐν τῷ ἀφανεῖ. Καὶ Ῥωμαῖοι μὲν ἐπί τινα χῶρον ἐλθόντες, ἔνθα σφίσιν σκηνοῦν ἐδόκει, χάρακα ἐπήγνυντο. Ὁ δὲ ἐν ἐπικαίρῳ καὶ αὐτὸς τὸ στράτευμα καταθεὶς ὀλίγοις ἅμα ἐπὶ κατασκοπὴν τῶν πολεμίων ἐχώρει. Οὐ μὴν ἔλαθε Ῥωμαίους ἐπιών· τῶν γὰρ ἐπὶ χορταγωγίαν ἐξιόντων C τινὲς οὐ μακρὰν ἄπωθεν τῶν χαρακωμάτων ἐντετυχηκότες αὐτῷ δρομαῖοι τοῖς στρατηγοῖς ἀπήγγειλαν. Οἱ δὲ τότε μὲν (νὺξ γὰρ ἤδη) ἦν φυλακὰς τάξαντες ἀνεπαύσαντο. Ἑξῆς δὲ οὔπω ἡμέρας καταλαβούσης ταξάμενοι ὀπισθόρμητοι ᾖεσαν, γνώμην ἔχοντες σκηνουμένοις ἔτι τοῖς ἀμφὶ Ῥαϊμοῦνδον ἐπεισπεσεῖν. Οὐ μὲν οὐδὲ Ῥαϊμοῦνδος ἠμέλει, ἀλλὰ καὶ ὃς ὀρθριαίτερον τοῖς περὶ αὐτὸν τὰ δοκοῦντα ἐπιτείλας αὐτοὺς μὲν αὐτοῦ ἔλιπεν, ὁ δὲ ἐπὶ κατασκόπησιν

3. Ejusmodi fuere Manuelis imperii primordia. Ulciscendam vero statuens illatam Joanni parenti a Raimundo Antiochiæ principe injuriam (quippe illum dignam actis pœnam rependere volentem mors prohibuerat) terrestres navalesque copias in eum misit. His Demetrius cognomento Branas, illis Joannes et Andronicus ex Contostephanorum gente, nec non Prosuchus rerum militarium usu insignis præpositi sunt. Prosuchus quidem et uterque Contostephanus, postquam in Ciliciæ fines pervenerunt, castellis, **34** quæ Romanis erepta fuerant ab Antiochenis, intra breve tempus receptis, consertis cum Raimundo manibus, ipsum verterunt in fugam, plurimosque ex ejus exercitu obtruncarunt. His igitur arcibus obsistente nemine expugnatis, ad urbem usque Antiochiam, facta Mysorum, ut aiunt, præda, et raptis quæ obvia erant, penetravere. Raimundus interim ingruentes Romanos conspicatus, intra urbis mœnia substitit. Ut vero, collecta præda, parant reditum, quod ne unus quidem in eos egrederetur: Raimundus clam a tergo recedentes est insecutus. Ac Romani quidem idoneo reperto loco, ubi pedem figere possent, in eo tabernacula collocarunt. Ipse vicissim opportune cum suis castra faciens, cum paucis ad explorandum hostem proficiscitur. Non latuit ejus adventus Romanos: nam pabulantium nonnulli, non procul a castris obviam facti, confestim ducibus id renuntiarunt: qui tum quidem (nox enim jam aderat) vigiliis dispositis sese continuere. Sed orta vixdum luce, instructo agmine retro cesserunt, quo Raimundi copias in propriis tentoriis opprimerent. Raimundus contra nihilo segnius sese habens, primo diluculo, quæ essent agenda suis præcipit, iisque ibi relictis, ipse denuo speculatum exit. Sed enim in Romanos nec opinatus incidens, continuo fugam capessit: missisque ad castra nuntiis suos hortatur, inde quam **35** celerrime excedant. At supervenientes evestigio Romani fugarunt fude-

Du Cangii notæ.

dem duorum centenariorum reditum largitus est, quæ quidem, inquit, nummorum species, δευτέρου, seu *secundi*, appellatione vulgo innotescit. Nicetas illud ipsum enarrans, γράμμα ἐρυθροσήμαντον — τῷ κλήρῳ τοῦ μεγάλου νεὼ ἐπιδίδωσι, τυποῦν αὐτοῖς ἀργύρεα ἐτήσια κέρματα, εἰς μνᾶς δὶς ἑκατὸν κορυφούμενα. Quæ verba idem sonant, cum centenarium sit centum librarum pondo, mina vero, idem quod libra, juxta Budæum, etsi quidam reclamant. At quod centenarium argenti, *secundum* dicatur, id videtur forte respectu centenarii auri, quod primum vocatum fuerit ex metalli dignitate: vel certe, quod ejusmodi nummi, non ex probato et examinato argento, quod *primum*, sed ex deteriori, quod *secundum* dicebatur, conflati essent. [P. 436] Utriusque argenti meminit auctor narrationis de Salvatoris Imagine dicta Antiphonetes, editus a Combefisio: Ὁ μὲν γὰρ κασσίτερος εὑρέθη μεταβληθεὶς εἰς ἀργύριον πρώτιστον, τὸν D καλούμενον πεντασφράγιστον· ὁ δὲ μόλυβδος εἰς ἔλαττον μὲν, δόκιμον δέ· ὅμως δέ αὐτὸς μεταπεποίηται εἰς δεύτερον ἀργύριον. Sic porro antea clerum et patriarcham sibi devinxerat Michael Rhangabe, qui, ut auctor est Theophanes, statim atque a patriarcha coronatus est, τῷ πατριάρχῃ χρυσίου λίτρας πεντήκοντα, καὶ τῷ κλήρῳ εἴκοσι πέντε concessit. Rogas etiam a pontificibus Romanis clero distributas, cum recens electi essent, non uno testatur loco Anastasius Bibliothecarius.

(57) *Ὁ δὲ Ῥαϊμοῦνδον*. Nicetas l. I. n. 2.

(58) *Προσούχ*. Fuit Prosuchus iste origine Turcus, ut scribit infra Cinnamus, et, ut opinor, Prosuchi alterius, præcipui Pargiaruchi, seu Belciarochi Turcorum sultani exercituum ducis filius, cujus meminit Anna l. VI.

(59) *Λείαν Μυσῶν*. Proverbium de iis qui misere exspoliantur. V. Diogen., Zenob. et alios parœmiographos.

Cornelii Tollii notæ.

(k) *Ἐς Ἀντιόχου ἦλθον τὴν πόλιν λείαν Μυσῶν*. Distingue ἄχρι καὶ ἐς Ἀντιόχου ἦλθον τὴν πόλιν, λείαν Μυσῶν καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐργαζόμενοι. Notum proverbium, Μυσῶν λεία, ex Suida et Zenobio.

runtque magnam partem, ad portas usque Antiochiæ fugientes persecuti. Raimundus ipse ex hostium manibus ægre dilapsus, de nocte in civitatem pervenit. Ea clade affecto Raimundo, Prosuchi milites Ciliciam repetiere. Interea Demetrius cum classe adveniens, loca maritima incursat, oramque totam depopulatur, captivos abducit complures, navesque ipsas incolarum magno numero in littore stantes incendit. Sed et publici apud illos tributi exactor in potestatem venit Romanorum. Hæc postquam ad Raimundum perlata sunt, summo animi ardore, ad classem hostilem contendit, quam ubi cognovit jam a statione avectam, rebus infectis inde regressus est. Romani autem, reflante vento, diebus decem percurrere eum tractum : cumque aquarum penuria premerentur, rursum ex insperato applicatos ad terram hostes in fugam dederunt, direptisque maritimis duobus castellis, magna vini, et fluvialis aquæ copia impletis navibus, ventum nacti secundum, ad Cyprum insulam appulere. Quæ ibi gesta sunt Raimundum coegerunt Byzantium proficisci. Advenientem vero ad colloquium admittere renuit imperator, antequam ad parentis imperatoris monumentum, venia impetrata, sibi in posterum fidem et clientelam professus esset.

A αὖθις ἐχώρει· Ῥωμαίοις δὲ ἐξ ἀπροσδοκήτου συμπεσὼν αὐτός τε νῶτα δοὺς ἔφευγε καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα πέμψας κατὰ τάχος ἐνθένδεν ἀπαίρειν προὐτρέπετο· ἀλλὰ παρὰ πόδας αὐτοῖς ὁ Ῥωμαίων στρατὸς ἐπελθὼν ἐτρέψατό τε καὶ φόνον αὐτῶν πολὺν εἰργάσατο, καὶ μέχρι τῶν Ἀντιοχείας πυλῶν ἡ δίωξις ἐγένετο. Ῥαϊμοῦνδος καὶ αὐτὸς μόλις τοὺς πολεμίους διαδρὰς νυκτὸς ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσήλασεν. Οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ τὸν Προσοὺχ ταῦτα Ῥαϊμοῦνδον εἰργασμένοι ἐπὶ τὴν Κιλίκων ἀνεχώρησαν, Δημήτριος δὲ σὺν τῷ στόλῳ ἐπελθὼν τὴν περίοικον καὶ θαλάσσῃ γείτονα ἐληΐσατο, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἀνδραποδίσατο, ναῦς τε τῶν ἐγχωρίων ὡς πλείστας παρὰ τὴν θαλάσσης ἀνειλκυσμένας ἀκτὴν πυρὶ ἔφλεξεν· ὅτε δὴ καὶ ὁ τὸ δημόσιον σφίσιν εἰσπραττόμενος νόμισμα αἰχμάλωτος [P 20] Ῥωμαίοις B ἐγένετο. Ῥαϊμοῦνδος δὲ ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσε θυμῷ μεγάλῳ ἐπιών, ὡς τὰς Ῥωμαϊκὰς ναῦς ἀποσχομένας ἤδη τῆς χέρσου κατενόει, ἄπρακτος ἐκεῖθεν ἀνεχώρει. Ῥωμαῖοι δὲ τῆς θαλάσσης οὐ συγχωρούσης αὐτοῖς ἡμέραις δέκα τὸν χῶρον ἐκεῖνον παραπλεύσαντες, ἐπειδὴ λειψυδροῦντες ἦσαν, τῇ χέρσῳ αὖθις αἰφνίδιοι προσοκείλαντες τούς τε πολεμίους ἐτρέψαντο καὶ δύο τῶν ἐπιθαλασσιδίων ἐκπορθήσαντες φρούρια οἴνου τε ὡς πλείστου καὶ ποταμίου τὰς ναῦς ἐμπλήσαντες ὕδατος πνεύματός τε ἐπιφόρου τυχόντες ἐς Κύπρον ἀνήχθησαν. Ταῦτα δὴ συμπεσόντα Ῥαϊμοῦνδον τὴν ἐς Βυζάντιον στείλασθαι ἠνάγκασαν· ἀφικομένῳ δὲ οὐ πρότερον βασιλεὺς προσχεῖν ἠξίωσε, πρὶν ἐς τὸ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς ἀπιὼν μνῆμα ἐντεῦθεν δὴ τὴν συμπάθειαν ἐκομίσατο καὶ λίξιον (60) λοιπὸν (l) αὐτὸν ἐποιήσατο.

36 4. Sub idem ferme tempus Irenem, quam privatus adhuc sibi desponderat, conjugem accepit, regio ortam genere feminam, moribusque et animi dotibus nulla suæ ætatis inferiorem. Huic paulo ante Byzantium venienti tradunt obviam effusas, cum alias natalium splendore conspicuas matronas, tum eam maxime quæ Alexio imperatori nupserat. Induta erat illa byssina veste, auro cæteroquin et purpura intertexta; sed ob colorem in byssino cæruleum, cum atrata mulier novæ nuptæ videretur, quænam illa esset monacha magnifico habitu, ex iis quæ circumstabant percontata est. Omen id parum felix visum audientibus, quod subsecutus non multo post comprobavit eventus. Manuel trajecto freto in Asia et Bithynorum finibus versabatur et ne ille terrarum tractus Persarum incursionibus pateret curabat. Nam cum prioribus sæculis Barbarorum irruptiones munitionibus subinde exstructis propul-

C δ'. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Εἰρήνην (61) τὴν αὐτῷ οὔπω βασιλεῖ μνηστευθεῖσαν βασιλεὺς ἠγάγετο, κόρην ἐς ῥῆγας μὲν ἀναφέρουσαν, ἠθῶν δὲ κοσμιότητι καὶ ψυχικαῖς ἀρεταῖς οὐδεμιᾶς ἐλάσσω τῶν τότε γεγενημένην. Λέγεται δή τι περὶ ταύτης τοιοῦτον. Ὁπηνίκα ἐς Βυζάντιον ἄρτι παρῄει, ἄλλαι τε τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ διαφερουσῶν ὑπήντων αὐτῇ καὶ ἡ Ἀλεξίῳ (62) βασιλεῖ ἥρμοστο· ἠμφίεστο δὲ ἐσθῆτα μὲν ἀπὸ βύσσου, τἄλλα δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας κεκόσμητο. Ἀλλὰ τὸ τοῦ βύσσου κυαναυγὲς (63) μελαμφόρον ταύτην ἐποίει τῇ νεήλυδι καταφαίνεσθαι. Ἀμέλει καὶ ἐπυνθάνετο τῶν παρόντων, ἥτις ποτὲ εἴη ἡ μονήρης αὕτη καὶ μεγαλοπρεπὴς λέγουσα. Τοῦτο δὴ ξύμβολον τοῖς ἀκούσασιν οὐμενοῦν ἀγαθὸν ἔδοξε, καὶ τὸ τέλος οὐκ εἰς μακρὰν ἠκολούθει. D Βασιλέα δὲ ἡ τῆς Ἀσίας εἶχε περαία καὶ τὰ Βιθυνῶν ὅρια σκεπτόμενον ὅπως ἂν μηκέτι ἐσβατὰ τῷ Περσῶν γένει τὰ τῇδε γένοιτο. Τῶν γὰρ ἐν τοῖς

Du Cangii notæ.

(60) *Καὶ λίζιον.* Occurrit vox ista infra p. 225. v. notas ad Annæ p. 406.

(61) *Εἰρήνην.* Vide stemma Comnen.

(62) *Καὶ ἡ Ἀλεξίῳ.* Alexii Comneni, Joannis imp. filii primogeniti, qui Attaliæ paulo ante decesserat, conjux. Βασιλεὺς dicitur Cinnamo Alexius, quia a patre imperatorio titulo donatus fuerat, ut auctor est Nicetas. De Alexii uxoris morte, nonnulla a nobis observata in præfato stemmate Comnenico.

(63) *Τὸ τοῦ βύσσου κυαναυγές.* Purpura ferruginei coloris. Gloss. Gr. Lat. : πορφύρα μέλαινα, *ferrugo*. Virgil.

Cornelii Tollii notæ.

(l) *Καὶ λίξιον αὐτὸν λοιπόν.* Λίξιος, qui semibarbaris Latinis ligius, vel vasallus. Manuel libro quarto, oratione ad Vladislaum : Καὶ δοῦλος οὐ βίᾳ λυγὸν ὑποδύς, ἀλλὰ δοῦλος ἐθελόδουλος· ἑρμηνεύει δέ σοι τοῦτο τὸ λίξιον.

ἄνω χρόνοις τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιτειχιζόντων A ὁρμὰς ἀμελείᾳ περιοραθέντων, εὐέφοδα Πέρσαις τὰ τῇδε ἐγένοντο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν χρόνοις ὕστερον φιλοτιμότατα πρὸς βασιλέως ἀνεπλήσθη πλείους ἀνοικισαμένου πόλεις· τότε δ' οὖν ἔγνω πολίχνην ἐν τοῖς οὕτω Μελαγγείοις (64) καλουμένοις ἀνεγεῖραι. Τοῦ μέντοι ἔργου προβαίνοντος ἠγγέλη αὐτῷ, ὡς τῇ πρεσβυτάτῃ τῶν βασιλέως Ἰωάννου θυγατέρων, ἣν ὁ Καῖσαρ ἠγάγετο Ῥογέριος (65), νόσος ἐπιγεγονυῖα ἄψυχτον ὑπογράφει τὸν κίνδυνον. Εἰς ὅσον οὖν πέρατι δοῦναι τὸ ἔργον τῷ χώρῳ ἐνδιατρίψας τῆς ἐπὶ Βυζάντιον εἴχετο. Ἀλλὰ μεταξὺ τὸ χρεὼν ἐκείνη ἀπέπλησε, γυνὴ μεγαλόφρων ἐν ταῖς μάλιστα καὶ πολὺ τὸ ἀῤῥενωπὸν ἔχουσα. Ἐγὼ δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος εἰς μνήμην ἦλθον τοῦ ἔργου τῆς [P 21] γυναικὸς ταυτησὶ καὶ εἰσέπειτα θαυμάζεσθαι B ἀξίου. Φασὶ τὸν Καίσαρα Ῥογέριον τῇ βασιλείᾳ καὶ αὐτὸν κατ' ἐκεῖνον ἐποφθαλμίσαντα τὸν χρόνον, ὁπηνίκα οὔπω μετὰ τὴν βασιλέως Ἰωάννου τελευτὴν ἡ Κωνσταντίνου τὸν νέον αὐτοκράτορα εἶχε, στασιώτας ἑαυτῷ ἄλλους τε περιστῆσαι συχνούς, καὶ δὴ καὶ τῶν τινα Ἰταλιωτῶν γένους συμπατριώτην αὐτῷ τὸ πατρόθεν ὄντα σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἑταιρίσασθαι εἰς τετρακοσίους μάλιστα ἀγειρομένους. Ἦν δὲ ὁ Ἰταλιώτης γένει μὲν περιφανὴς καὶ ἐπίδοξος, Καπύης δὲ πόλεως ἐξάρχων Ἰταλικῆς πολυανθρωποτάτης ἄγαν καὶ εὐδαίμονος. Αἰτία δὲ αὐτῷ τῆς ἐν Βυζαντίῳ διατριβῆς αὕτη ἦν· ὁ τῷ τηνικάδε Σικελίας τυραννῶν Ῥογέριος, οὗ πολὺν ἐν τοῖς ὄπισθεν ποιησόμεθα λόγον ἐπειδὰν C

sarent, neglectis iis, pervia omnia erant Persis finitimis, sed postmodum restitutæ sunt illæ imperatoris liberalitate, compluraque ab eo ibi instaurata oppida. Illo autem tempore in ea quam Melangia vocant regione oppidum condere constituit. Quod opus dum urgetur, nuntiatur Manueli filiam natu maximam Joannis imperatoris, quam Rogerius Cæsar uxorem habebat gravissimo morbo ad proximum vitæ periculum adductum. **37** Itaque isthic aliquandiu, quo absolveret quæ inceperat, erat commoratus, dum Byzantium festinat, fato fungitur femina ingentis spiritus, quæque virilem omnino animum præ se ferebat. At cum illius mihi hoc loco recurrat memoria, operæ videtur pretium unum quod eam spectat deinceps admiratione dignum commemorare. Rogerium Cæsarem ferunt, mortuo Joanne imperatore, necdum Byzantium ullo obtinente principe, imperium cogitantem, collectos plurimos ad suas partes allexisse, atque in his gentilem quemdam Italum, ipsique a teneris annis familiarem, qui numero ad summum quadringenti. Erat autem et ille gente perinde Italus, natalium splendore illustris et conspicuus, Capuæ civitatis in Italia potentissimæ clarissimæque dominus, cui Byzantii commorandi id caussæ potissimum fuit. Rogerius tunc temporis Siciliæ tyrannus, de quo multa deinceps memoranda occurrent, cum ad bella pervenerimus Italica, Capuano inhians principatui, acri bello hominem impetiit: cui cum ille resistendo non esset, Byzantium se contulit. His igitur

Du Cangii notæ.

(64) *Μελαγγείοις*. Vide notas ad Annæ p. 441.

(65) *Ῥογέριος*. Maria Comnena natu maxima filiarum Joannis imperatoris, Alexii soror gemella, Joanni Rogerio Cæsari uxor data est a patre, cui illa haud diu superstes fuit; excessit enim, ut ait hoc loco Cinnamus, sub primos imperii Manuelis annos. Fuit Rogerius, si eidem scriptori hac in re fides aliqua, Capuæ civitatis in Italia princeps, qui cum a Rogerio Siciliæ rege bonis omnibus exutus fuisset, Byzantium, seu auxilii impetrandi, seu ibidem commorandi gratia, sese contulerat. Verum in eo falli constat, quod Capuæ principis dignitatem tribuit Rogerio, cum princeps, cui Rogerius Capuam abstulit, fuerit Robertus III, qui, ut multis narrat Alexander abbas Celesinus, l. I, II et III rerum a Rogerio gestarum, in Sicilia oculis privatus, sub rege Willelmo I in tetro carcere vitam finivit, quod tradunt Falcandus p. 647 et Willelmus Tyrius, l. XVIII, c. 7 et 8. Neque potuit is esse filius ejusdem Roberti; siquidem, ut prodit idem Alexander, l. II, c. 64, cum Capua in Rogerii regis potestatem venit, anno scilicet 1134 supererat Roberto tantum filius Robertus in minoribus constitutus annis, tametsi constet Robertum principis filium Constantinopolim pariter demum concessisse, atque in aula Manuelis vitam exegisse, ex iis quæ habet card. Baronius sub A. 1166. Fuit igitur Joannes Rogerius non princeps Capuanus, sed ex eadem qua Capuani principes oriundus stirpe, quæ gente Normannica, originem trahebat ab Auschetillo de Quadrellis Aversano comite, qui una cum Ranulpho a Gaimario Salernitano principe in auxilium evocatus, cum aliis nobilibus ejusdem gentis in Italiam transiit, ut est apud Ordericum, l. III, p. 472 483, et Leonem Ost., l. II, c. 68. Proinde Joannem hunc Rogerium eum esse arbitror, qui *Rogerius de Surrento* dicitur Alexandro abbati, l. II, c. 60, qui Nuceriam principis Roberti oppidum aliquandiu tutatus, tandem reddere compulsus est Rogerio regi, pacta impunitate. [P. 437] Quod sane cognomen facit ut fratrem Roberti fuisse existimem, cum illud ipsum tribuatur Roberto ab Hugone Falcando p. 645 et Willelmo Tyrio, l. XVIII, c. 2 propter maternam originem; duxerat enim Jordanus II Roberti pater, Gaitelgrimam Sergii principis seu ducis Surrentini, cujus meminit Leo Ost. l. II, c. 30, filiam, ut auctor est Petrus Diacon. l. IV Chron. Casin. c. 98 et Camillus Peregrinus ad Falconem Benevent. primas obtinuisse Joannem Rogerium Cæsarem in aula Constantinopolitana, argumento est, quod in ea synodo, in qua Cosmas Atticus patriarcha CP. abdicatus fuit A. 1144 primus post Manuelem imperatorem assederit. D Quadriennio post fatis functo Raimundo Pictavino Antiochiæ principe, cum Constantia ejus uxor seque et principatum eidem Manueli tradidisset, missus est illico Joannes Rogerius Cæsar, ut illam sibi in secundam uxorem adjungeret. Sed Constantia Cæsarem, quod in senium vergeret, aspernata est, ipseque rebus infectis Byzantium rediit, et tonsa post morbum coma monachicam vestem induit, ut pluribus refert Cinnamus, l. III. Rogerii Cæsaris filius, ni fallor, fuit Rogerius alter, quem Manuel imperator in Dalmatiam misit, cui eum præfecit, sub titulo *ducis Sclavoniæ*, qua dignitate gaudebat ille an. 1180, ut ex variis diplomatibus colligitur a Joanne Lucio allatis, l. III Hist. Dalmat., c. 10; l. IV, c. 3. Id enim suadent et Rogerii nomen, et quo vixit Rogerius sæculum, praetereaque demandata a Manuele, cui merebat, præfectura.

a Cæsare tentatis, ut eum conjux post multas admonitiones obstinatiorem vidit, imperiumque validius affectantem, ni provideretur, nequidquam a proposito posse dimoveri, accersitis quibus tum summa rerum **38** erat, quæ agebantur, prodens, Aut mihi, inquit, virum tradite, aut vobis curæ sit imperatoris filiam fratri meo reservare. Hi modis omnibus Cæsarem adorti, in propinquum Byzantio suburbanum adduxerunt, quasi res quæpiam illic agenda instaret; tum ubi eo accessere, ibi dimisso illo, in urbem rediere.

5. Ejusmodi ingenii fuit Maria. Illius autem cognito obitu Byzantium princeps rediit. Nec multo interjecto tempore, locatis ad Rhyndacenos campos castris, ubi castellum de novo exstruxerat Joannes imperator, quod Lopadium vulgo appellant, copias cogit, et in Persidem impetum facere constituit. Persæ siquidem, posthabitis fœderibus, Pracanam expugnaverant, urbem Isauriæ, et alia insuper damna Romanis intulerant. Rebus ut par erat ad bellum compositis, castra inde movens, in ulteriora progreditur, quo incautos inopinate aggressus, puberes omnes internecione deleret. Nec aberravit omnino a proposito, etsi ad manus ventum non est. Superato enim Olympo Mysiæ monte, ad Pithecam cum pervenisset, ubi validam ipse arcem condiderat, noctu in eos secessit montes, qua confragosi, præruptique sunt, atque arbustis consiti : verum accidit ut ascendentes crebri e tesquis vapores caput ipsius adeo occuparent, ut subito concideret neque surgendi potestatem haberet, et ad mediam usque noctem omnis sensus **39** fere expers permaneret. Tum recreatus paululum, recuperataque consequente die valetudine, ipse quidem substitit; suorum vero partem dimisit, præfectis ad rem peragendam idoneis ducibus. Hi confestim hostibus obviam facti, iisque profligatis, victorem exercitum cum multiplici præda, ovantes reduxerunt. Dum hæc aguntur ab imperatore, Persæ, rebus ad bellum paratis, cum ingenti militum multitudine in Thracesiorum terram irrumpunt, et resistente nemine (nam Theodorus cognomento Contostephanus, ad id ab imperatore missus, exercitu comparato, nondum advenerat) castellum illi non longe a mari dissitum, quod Celbianum vocant, populabundi ineunt, factaque non modica præda, regrediuntur. His imperator cognitis, impos sui statim cum universis copiis citato impetu Iconium contendit, scriptis prius ad sultanum litteris, quibus consilium suum nuntiaret. Harum hæc fuit sententia : « Scire te volumus nostræ huic adversus te expeditioni molimina tua causam præ-

A τὰς Ἰταλικὰς ἀναγράφοιμεν μάχας, ἐπὶ τὴν Καισαρείαν λιχνευσάμενος ἀρχὴν πολὺς ἐνέκειτο τῷ ἀνδρὶ πολεμῶν. Ἐφ' οἷς οὗτος ἀπειρηκὼς τὴν εἰς Βυζάντιον ἐστείλατο. Καίσαρι μὲν οὖν ταῦτα ἐπράσσετο. Ἡ δὲ σύνοικος ἐπειδὴ μετὰ πολλὰς παραινέσεις ἰσχυρογνώμονα τοῦτον ἑώρα καὶ δεινῶς βασιλειῶντα καὶ οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ γένηται μεταθησόμενον τοῦ σκοποῦ, τοὺς τῶν κοινῶν ἐπιμελητὰς ὡς ἑαυτὴν μεταπεμψαμένη κοινοῦται τὸ πρᾶγμα καί, Ἢ (φησὶν) αὐτοί μοι τὸν ἄνδρα παράδοτε, ἢ γοῦν μελήσει πάντως ὑμῖν τοῦ τὴν βασιλείαν τῷ ἀδελφῷ συντηρῆσαι τώμῷ. Ἡ μὲν ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ τὸν Καίσαρα παντοδαπῶς ὑπελθόντες ἐπί τινα τῶν ἀγροῦ Βυζαντίου προαστείων ἐξῆγον χρείας δῆθέν τινος ἕνεκα. Ἐπειδή τε ἐπὶ τοῦ τόπου ἐγένετο, αὐτὸν μὲν ἐνταῦθα διατρίβειν ἀφῆκαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν ἦλθον.

B ε'. Ἡ μὲν δὴ Μαρία τοιάδε τις ἦν. Βασιλεὺς δὲ, τοῦ πάθους ἀγγελθέντος αὐτῷ, τότε μὲν ἐς Βυζάντιον ἦλθε· μετὰ δέ τινα χρόνον ἐς τὴν ἐπὶ Ῥυνδακοῦ αὐλισάμενος πεδιάδα, ἔνθα βασιλεῖ Ἰωάννῃ φρούριόν τι ἐκ καινῆς ἀνῳκοδομήθη, ὃ Λοπάδιον ὠνόμασται τοῖς πολλοῖς, ἐνταῦθα τὸν στρατὸν ἤγειρεν, ἐς τὴν Περσικὴν ἐμβαλεῖν διανοούμενος. Πέρσαι γὰρ τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων σπονδὰς παραλύσαντες Πράκανάν τε πόλιν Ἰσαυρικὴν ἐκπορθήσαντες εἷλον καὶ πλεῖστα ἄλλα Ῥωμαίους προσεζημίωσαν. Ἐπειδὴ γοῦν ἄριστα παρεσκεύαστο ἤδη, ἄρας ἐκεῖθεν σπουδῇ ἐπὶ τὰ πρόσω ἐχώρει, κατὰ νοῦν ἔχων ὡς ἂν ἀφυλάκτοις αὐτοῖς ἐξαπιναίως ἐπελθὼν ἡβηδὸν ἀπολέσειε. Πλὴν ἀλλὰ τοῦ μὲν σκοποῦ οὐ πάντῃ διήμαρτεν. Οὐ μὴν καὶ χεῖρας ἔχρησε τῇ C μάχῃ ἐκείνῃ. Ὡς γὰρ ὀξέως τὸν Μύσιον διαβὰς Ὄλυμπον ἄχρι τε ἐς τὸν Πιθηκᾶν (66) γεγονὼς, ἔνθα φρούριον αὐτὸς ἐδείματο καρτερὸν, νύκτωρ διὰ τῶν ταύτῃ ὀρῶν ἐπορεύετο, ἃ τῇδε ἀποκρέμαται ὑψηλὰ καὶ δεινῶς λάσια, ξυνέβαινεν ἐκ τῶν κατὰ τὰς λόχμας ἀναγομένων ἀτμῶν ἐμπιπλαμένης αὐτῷ τῆς κεφαλῆς ἀθρόον κατενηνέχθαι, ὡς μηκέτι μηδὲ ἀναστῆναι δύνασθαι. Μέχρι μὲν οὖν καὶ περὶ μέσας νύκτας σχεδόν τι καὶ ἀνεπαισθήτως εἶχεν αὑτοῦ, [P 22] μετὰ δὲ ὀλίγον ἀνασφήλας εἶτα ῥάων ἐς τὴν ὑστεραίαν γεγονὼς, αὐτὸς μὲν ἡσυχῇ ἔμεινε, μοῖραν δὲ τοῦ στρατεύματος ἀπολεξάμενος ἱκανὴν ἅμα στρατηγοῖς ἐπὶ τὸ ἔργον διαφῆκεν, οἳ καὶ οὐκ ἐς μακρὰν δυνάμεσι περιτετυχηκότες ἐχθρῶν, D ἐπειδὴ καθυπέρτεροι τῇ μάχῃ ἐγένοντο λαφύρων τε μέγα τι περιεβάλοντο χρῆμα καὶ σὺν τροπαίοις ἐκεῖθεν ἀνέστρεψαν. Βασιλεὺς μὲν ταῦτα ἔπρασσε. Πέρσαι δὲ ἐν τούτῳ συσκευασάμενοι στρατῷ μεγάλῳ τῇ Θρακησίων ἐμβάλλουσι γῇ, οὐδενός τε σφίσιν ἀντιστρατοῦντος (Θεόδωρος γὰρ ᾧ Κοντοστέφανος ἐπίκλησις ἦν, τούτου δὴ ἕνεκα πρὸς βασιλέως πεμφθεὶς, οὔπω ἔφθη τὸν στρατὸν ἀγείρας τῇδε καταλαβεῖν) ἄχρι καὶ ἐπί τι τῶν οὐκ ἀπὸ θαλάσσης χωρίων, ὃ Κελβιανὸν (67) ὀνομάζεται, προνομεύοντες ἦλθον, λείαν τε ὡς πλείστην ἐπαγόμενοι ἀνεχώρησαν·

Du Cangii notæ.

(66) *Πιθηκᾶν*. Conferendus plane ad hanc Manuelis expedit. Hist. Nicetas, l. I, n. 2.

(67) *Κελβιανόν*. Lydia, seu Asia Minor, sic dicta, ut auctor est Pachymeres, l. IX, c. 8. Celbiani tractus mentio est apud Nicetam in Isaacio, l. I, n. 4, Acrop. c. 15 et al. Vide notas ad Alexiadem.

A Τούτων ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, οὐκέτι κατέχειν ἑαυτὸν οἷός τε ἐγένετο. Ταχὺ γοῦν συσκευασάμενος ἄλλως ὁρμαῖς τὴν ἐς Ἰκόνιον ἐφέρετο, γράμμασι περὶ τούτου τῷ σουλτὰν μεμηνυκὼς πρότερον. Εἶχε δὲ τὰ γράμματα ὧδε. « Εἰδέναι βουλόμεθά σε πράγμασιν ἐγχειρεῖν ἃ τὴν ἡμετέραν κατὰ σοῦ διερεθίζουσιν ἔφοδον. Πράκανάν τε γὰρ οὐδέν σοι προσήκουσαν αὐτὸς ἀφελόμενος ἔχεις, καὶ πρός γε Ῥωμαίων ἔναγχος ἐπῆλθες τῇ γῇ. Σὺ δὲ καὶ Ἰαγουπασὰν ἀνδρὶ Ῥωμαίοις ὑποσπόνδῳ πλείστοις τε ἄλλοις τῶν τῇδε φυλάρχων οὐκ ἀνίεις τρόπῳ τινὶ πολεμῶν. Καίτοι ἔδει σε ἄνδρα ξυνετὸν ὄντα ἐκεῖνο κατανοεῖν ὡς οὐκ ἄν ποτε Ῥωμαῖοι τοιάδε περιφρονούμενοι καταδέξοιντο ἄν, καὶ λελείψεταί σε πολυπλασίαν ἅμα Θεῷ τὴν ποινὴν ἀποδοῦναι. Ἢ τοίνυν ἀπόσχου B τῶν παραλόγων, ἢ μὴν ἐν παρασκευῇ ἔσο ὡς αὐτίκα Ῥωμαίους ὑποστησόμενος. » Τὰ μὲν δὴ γράμματα ἐν τούτοις ἦσαν. Ὁ δὲ ταύτην αὐτῷ κομισθεῖσαν ἀναλεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν ἀμείβεται ὧδε· « Ἐδεξάμεθά σου τὰ γράμματα, μέγιστε βασιλεῦ, καὶ δὴ καὶ παρεσκευάσμεθα ὥσπερ ἐκέλευες. Σὸν δ' ἂν εἴη λοιπὸν ἐπιταχῆσαι τὴν ἄφιξιν, μηδὲ μακραῖς ἡμᾶς ἐνταῦθα διάγειν ἐπαγγελίαις. Τἄλλα δ' ὅπως ἔσται Θεῷ καὶ ἡμῖν μελήσει. Χῶρος δ' ἡμῖν εἰς ξυντυχίαν Φιλομήλιον τόδε ἔστω, οὗ δὴ ἐν τῷ παρόντι ἡμᾶς ἐστρατοπεδεῦσθαι ξυμβαίνει. » Τούτοις ὁ σουλτὰν φορτικώτατα βασιλεῖ διαμειψάμενος, ὁ μὲν αὐτοῦ που ἐν Φιλομηλίῳ, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐνστρατοπεδευσάμενος ἔτυχε, σὺν τῷ πλείονι τοῦ Περσῶν ἔμεινε C στρατοῦ, μοῖραν δέ τινα τούτων ἀποτεμόμενος ὑπαντιάζειν Ῥωμαίοις ἐπιοῦσιν ἐξέπεμπεν. Οἳ καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἀγχοῦ πόλεως Ἀκρουνοῦ περί τινα χῶρον ᾧ Καλογραίας βουνὸς ἡ κλῆσίς ἐστι βασιλεῖ γεγονότι συμμίξαντες ἡττήθησάν τε κατὰ κράτος καὶ φυγάδες ἐπὶ τὸν σουλτὰν ἦλθον. Πολλοί τε ἄλλοι καὶ Χαιρῆς παρὰ Πέρσαις ὀνομαστὸς Ῥωμαϊκῆς ἔργον ἐγένετο μαχαίρας. Ὁ δὲ τῷ συμπεσόντι καταπλαγεὶς τὴν ψυχήν, οὐδ' ὅσον ἐνσκευάσασθαί τι, οὐδ' ὅσον κομίσασθαι τῶν πρὸς τὴν χρείαν τῷ χώρῳ ἐπιμείνας ᾤχετο [P 23] φυγὰς ἐκεῖθεν ἀπιών. Ὁ πυθόμενος βασιλεὺς ἀμφοτέρων τε ἐπικερτομῆσαι αὐτὸν διανοηθείς, θράσους τε τοῦ πρότερον καὶ δειλίας τῆς εἰσέπειτα τοῦ μετρίου πέρα γεγενημένον, ἐπέστειλεν αὐτῷ τοιάδε· « Ἔδει μέν σε, ὦ γενναῖε, ἐκεῖνο καλῶς εἰδότα, ὡς ὅσον αἰσχρόν ἐστιν ἡ δειλία D τοσούτῳ μᾶλλον αἴσχιον γίνεται, ὁπηνίκα θράσος αὐτῆς προηγησάμενον τύχοι, μὴ οὕτως ἀνεπιστρόφως τῶν ἐς τὸν πόλεμον ἔχειν. Ἐπεὶ δ' ὥσπερ παντάπασιν ἐπιλελησμένος λήματός τε τοῦ προτέρου, ὧν τε ἔναγχος ἐς τὴν ἡμετέραν ἐπέστειλας βασιλείας λόγον πεποιημένος οὐδένα ἀποτρέχεις οὐκ οἶδα ὅπῃ, ἡμεῖς ἰδού σοι τούτων ἀνάμνησιν φέρομεν. Εἰ μὴ τοίνυν ἐν Φιλομηλίῳ, ὥσπερ ἤδη φθάνεις ἡμῖν ἐπηγγελμένος, τὴν ἡμετέραν ἀναμενεῖς ἄφιξιν, λείπεται πάντως ὡς τὸ γενναῖον ἐκεῖνο καὶ μεγαλόψυχον αὐτὸ σφόδρα δειλὸν καὶ ἀγεννὲς ἀντιπεριέστι σοι. » Τὰ δὴ γράμματα ἐν τούτοις ἦσαν. Βασιλεὺς δὲ ἐν Φιλομηλίῳ γενόμενος αὐτὸ μὲν κατὰ κράτος τε εἷλε καὶ ἐνέπρησεν ἅπαν. Ῥωμαίων δέ τινας μακροῦ

buisse. Neque enim tantum Pracanam haud tui juris civitatem, a te pridem expugnatam, detines, sed et in Romanos agros nuper irrupisti. Iagoupesanem quoque socium nostrum, compluresque alios ibi phylarchos **40** bello lacessere non desinis. Tibi autem viro prudenti cogitandum fuit, nequaquam id neglecturos Romanos, multiplicemque a Deo vindice istiusmodi facinoribus pœnam rependendam. Proinde vel abstine hujusmodi iniquitatibus, vel ad sustinendos extemplo Romanos te præpara. » Litterarum id fuit argumentum : quas simul ac ille traditas perlegit, in hunc modum rescripsit : « Litteras tuas accepimus, maxime imperator, paravimusque omnia quæ jussisti. Reliquum tibi est accelerare adventum. Nobis autem crebris identidem missis legationibus hic morari non convenit, cætera et Deo et mihi curæ erunt. Locus vero congressui Philomelium erit, ubi modo castra posuimus. » Arrogantissimo hoc misso ad imperatorem responso, sultanus Philomelii, ubi castra prius locaverat, cum majori Persicarum copiarum parte consistit, reliquas vero mittit, qui adventantibus Romanis occurrerent. Atque illi haud multo post cum imperatore qui prope Acrunum aderat, civitatem in ea sitam regione quæ Calogrææ collis nuncupatur, prælium conserunt, funditusque deleti ac superati, quam celerrime fugiunt ad sultanum; complures, quos inter et Chæres, magni vir apud Persas nominis, Romanorum gladiis interiere. Ille ex accepta clade animo confusus, nec instaurare curans aciem, aut rebus loco necessariis providere, fugæ et ipse se dedit. Quo cognito **41** imperator, utrumque illi exprobrare gestiens, et quod audaciæ primum et metus deinde excessisset fines, litteras ad eum in hanc fere sententiam dedit : « Non decebat te, generose princeps, qui probe noveras per se turpem metum fieri turpiorem, cum præcessit ferocia, bellum adeo segniter gerere. Quandoquidem igitur propositi prioris immemor, et iis quæ paulo ante ad majestatem nostram rescripseras, neglectis, nescio quo recedis, ecce tibi horum memoriam refricamus. Nisi itaque adventum nostrum, sicuti nobis jam antea nuntiasti, Philomelii opperiaris, reliquum erit, ut palam profiteamur magnanimitatem istam tuam degeneri timore elanguisse. » Litterarum ea fuit summa. Manuel vero Philomelium progressus, urbem vi expugnat, totamque incendit, et e Romanis aliquot, qui captivi jamdudum detinebantur, pristinæ restituit libertati. Persæ quippe freti primo viribus suis, atque alio terrarum abeunte imperatore, de transferendis iis nequidquam cogitarant. At ubi illos incessit metus, non captivos modo, verum etiam propria neglexerunt. Perlatis ad sultanum litteris, sive ex castigatione principis pudore suffusus, sive alia nescio qua de causa, retulit pedem, regionemque **42** Andrachmam a Persis nuncupatam magnis itineribus petiit, ibique castra posuit. Id postquam accepit imperator, apparato confestim exercitu, urbem Adrianopolim supergressus (istud

quippe nominis ad Lycaoniam usque excurrit), in A quadam regione, quam Gaitam vocant, fixit tabernacula. Postera die, cum levi utique intervallo utraque derimeretur acies, instructo agmine, castris excedit, signisque cum hostibus collatis, prælium init. Ac Persæ quidem primum Romanorum non sustinentes impetum, ad receptum sese comparant. Instant contra Romani a tergo, alios occidunt, alios capiunt vivos. Sultanus non ante destitit a fuga, quam perculsus metu intra Iconii mœnia sese abdidisset. Sed neque ibi adhuc in tuto positus, hæc secum animo volvit. Cum nempe vereretur, ne si intra mœnia sese pateretur includi, Romanis urbem obsidione cingentibus, nullus sibi superesset evadendi locus : ancipites præterea mente versans B bellorum eventus, incertusque quo inclinatura esset fortuna, angusto coerceri loco haud opportunum arbitrabatur. Itaque relicto ad præsidium civitatis idoneo militum numero, reliquos bifariam dividit. Partem unam a tergo urbis, loco arduo, stare jubet : aliam, cui ipse præerat, ad dexteram locat, fretus maxime positione montis, qui Iconium Caballamque castrum interjacet.

τοῦ χρόνου ἐνταῦθα ὑπὸ φρουραῖς καθειργμένους εὑρὼν ἔλυέ τε τῶν θεσμῶν τοὺς ἀθλίους καὶ φῶς ὁρᾷν παρεῖχεν ἐλεύθερον. Πέρσαι γὰρ τὸ μὲν πρῶτον δυνάμει τῇ σφῶν θαῤῥεῖν ἔχοντες ἄλλοθι γῆς βασιλέως ἐπιόντος μετοικίζειν αὐτοὺς οὐδαμῇ ἔγνωσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ δέος αὐτοὺς ἤπειγεν, οὐχ ὅπως αὐτῶν κατημέλουν, ἀλλὰ καὶ τὰ σφέτερα περὶ ἐλάσσονος ἔθεντο. Τῶν δὲ γραμμάτων ἀπενεχθέντων εἰς τὸν σουλτὰν, εἴτε τὴν ἐντεῦθεν ἐπίπληξιν αἰδεσθεὶς εἴτε καὶ ἄλλο τι ἐννοησάμενος ὀπίσω ἐχώρει. Ἐπί τινά τε χῶρον Ἀνδραχμᾶν Περσικῶς ὠνομασμένον ταχὺ γεγονὼς, ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύετο. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσε, παραυτίκα διεκόσμησε τὸ στράτευμα, πόλιν τε Ἀδριανούπολιν (68) ὑπερβὰς (διαβαίνει γὰρ καὶ ἐς αὐτὴν Λυκαονίαν τὸ ὄνομα τοῦτο [m]) ἔν τινι χώρῳ Γάϊτα ὄνομα τὴν παρεμβολὴν ἐποιήσατο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ (ἤδη γὰρ οὐ πόῤῥω ἀποσκηνοῦν ἀμφοτέροις συνέβαινε τοῖς στρατεύμασι) ταξάμενος προσώτερον ἐχώρει, ἐπειδή τε ὁμόσε τοῖς Πέρσαις ἦλθεν, ἔργου εἴχετο. Πέρσαι τοίνυν μηδὲ τὴν πρώτην Ῥωμαίους ὑποστάντες ἐς ὑπαγωγὴν ἔκλιναν. Οἱ δὲ κατὰ νώτου αὐτοῖς ἐφεπόμενοι οὓς μὲν ἀνῄρουν, οὓς δὲ ἐζώγρουν. Ὁ δὲ σουλτὰν οὐ πρότερον ἀνῆκε φεύγων πρὶν ἢ τεταραγμένος ἐς Ἰκόνιον ἐλθὼν ἐντὸς τειχέων εἰσπεσεῖν· ἐπειδή τε ἤδη ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστήκει, βουλὴν βουλεύεται τοιάνδε. Μένειν μὲν ἔνδοθι οὐ πάνυ τι ἐθάῤῥει, ὡς μὴ ἐνταῦθα κατακλείσας ἑαυτὸν ἀπρόϊτον πολιορκοῦσι Ῥωμαίοις ἐργάσηται, ἄλλως τε καὶ τὸ τοῦ πολέμου τέλος οὐκ εἰδὼς εἰς ὅ τι τύχης αὐτῷ περιστήσεται, ἐν στενῷ περισχεθῆναι ἀξύμφορον ᾤετο. Καὶ δὴ τὸ μὲν τοῦ στρατεύματος ἐπὶ φυλακῇ τῆς τοῦ στρατεύματος ἐπὶ φυλακῇ τῆς πόλεως ἔταξε, τὸ δ' ἄλλο διχῇ διελὼν τὸ μὲν κατὰ νώτου τῆς πόλεως [P 24] ἐπὶ τοῦ κατάντους ἔστησεν, ὃ δὲ αὐτὸς ἔχων ἐν δεξιᾷ παρετάξατο τῇ τοῦ ὄρους ὀχυρότητι μάλιστα πεποιθὼς, ὃ μεταξὺ πόλεως Ἰκονίου καὶ τοῦ φρουρίου Καβάλλας ὑπερτείνει.

6. Dum hæc agebantur apud Persas, pervenit C imperator ad Caballam, ibique nescio quo œstro percitus, in sultanum invadere decrevit : sed quo is **43** loco consideret, cum statim non potuisset rescire, animi impetum paulisper inhibuit. Tum militari, qua potissimum præstabat experientia, edoctus, ad dexteram civitatis præesse illum militum cuneo, signiferum freno apprehensum eo confestim trahit, rapitque. Stupuit ad ejusmodi facinus Romanus exercitus, magni instar miraculi ratus esse, quod tantas copias, et quæ suas numero longe excederent, inopinato vellet aggredi atque ita prælii aleam subire. Terrebat enim quod non appareret agmen illud hostile, eosque quos videbat, præcursores esse arbitraretur copiarum hostilium, quæ

ϛʹ. Πέρσαι μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν· βασιλεὺς δὲ ἐπειδὴ πρὸς τῇ Καβάλλᾳ ἤδη ἐγένετο, δαιμονίᾳ τινὶ κεκινημένος ὁρμῇ τὴν ἐπὶ τὸν σουλτὰν ἐσφάδαζεν ἰέναι. Οὐκ ἔχων δ' ἐκ τοῦ παραχρῆμα στοχάσασθαι ὅπῃ αὐτὸν ξυνέβαινεν εἶναι, πρὸς βραχὺ μὲν ἐπεσχέθη τῆς ὁρμῆς, στρατηγικῇ δ' ἐμπειρίᾳ τῆς ἐν δεξιᾷ τῆς πόλεως ἐξηγεῖσθαι φάλαγγος αὐτὸν διεγνωκὼς (ὀξὺς γὰρ εἴπερ τις τὰ τοιαῦτα ἐτύγχανεν ὢν), αὐτίκα τοῦ σημειοφόρου λαβόμενος (n) εἷλκε τοῦ ῥυτῆρος ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐπιστρέφων αὐτόν. Διαπορουμένου δὲ τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ καὶ ἐν θαύματι μεγάλῳ ποιουμένου τὸ πρᾶγμα, [ὅπως ἐς τηλικαύτην ἀνυπέρβλητον ἰσχὺν ἀπροοράτως οὕτως παρακινδυνεύειν ἐθέλοι (ἐξεπλήττετο γὰρ αὐτοὺς τὸ μηδαμοῦ τοῦ στρατεύματος ἐκείνου διαφαίνεσθαι,

Du Cangii notæ.

(68) *Πόλιν τε Ἀδριανούπολιν.* De hac Adrianopoli in Asia silent, opinor, geographi. Porro Adrianus, *cum titulos in operibus non amaret*, inquit Spartianus, *multas civitates Adrianopolis appellavit*. Sed an regio circumvicina nomen istud habuerit, in dubium vocat Tollius, licet id diserte D videatur dicere Cinnamus. Verum quid vetat Adrianopolim, ab urbe sic nuncupata, tractum istum vocatum existimare, cum Lyciam, ab urbe Chomate, Choma appellatam fuisse ostenderimus ad Annæ p. 92 compluraque istius usus exempla prostent apud Porphyrogennetam in libris de Thematibus?

Cornelii Tollii notæ.

(m) *Διαβαίνει γὰρ καὶ ἐς αὐτὴν Λυκαονίαν τὸ ὄνομά τοῦτο.* Capiendum hoc de nomine regionis, in quam Persæ concesserant, non autem de civitate Andrianopoli; cujus qui dici potest nomen aliquo excurrere?

(n) *Αὐτίκα τοῦ σημειοφόρου λαβόμενος.* Sic l. III, Συντονώτερον ἤλαυνε, ἐπείγων ἕπεσθαι καὶ τὸν σημειοφόρον. Idque adhuc e veteri militiæ Romanæ more. Livius l. IX, c. 13 : *Vadunt igitur in prælium urgentes signiferos.* Et l. X, c. 36 : *Tum alii alios hortari ut repeterent pugnam : centuriones ab signiferis rapta signa inferre.*

A κἀντεῦθεν ᾤοντο πρόδρομα ταῦτα τῆς σὺν τῷ σουλτὰν ἔσεσθαι παρατάξεως τῷ τοῦ ὄρους ὡς εἰκὸς ἀμφιλαφεῖ κρυπτομένης), θαυμαζόντων οὖν, αὐτὸς ἠρέμα διακεχυμένος τὸ πρόσωπον· « Ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι, μὴ δὴ τέχνη βαρβαρικὴ δεδιττέσθω τὴν ἡμετέραν ἀγχίνοιαν, μηδ' ἐπὶ τὰς σημαίας ἀπεῖναι ξυμβαίνει τοῦ κατὰ μέτωπον ἡμῖν ὁρωμένου τούτου στρατεύματος, ἀλλαχόθεν που ταύτας σὺν στρατεύματι ἄλλῳ παρεῖναι οἴεσθε. Οὔτε γὰρ ἑτέρα τις μοῖρα δυνάμεως ὑπολέλειπται, οἶμαι, Πέρσαις, καὶ τὰ σημεῖα δὲ σφίσιν αὐτοῦ που καὶ ἐπὶ τῇ λόχμῃ ἱστᾶσιν ἐν τῷ ἀφανεῖ, ἵν' ἐπιδείξει πλήθους ἐκπλήττειν ἡμᾶς ἔχοιεν. Μὴ τοίνυν τοῦ πλήθους θαμβεῖσθε τὸ βάρβαρον, περιφρονεῖτε δὲ μᾶλλον τῆς ἀσθενείας· οὐ γὰρ πέφυκεν ἀλήθεια φαντασίᾳ συγγίνεσθαι. B Ἀλλ' ἐγὼ μὲν σὺν τῶν ταγμάτων τοῖς ἐμπροσθίοις ἄπειμι παρ' αὐτὰ συμμίξων αὐτοῖς, ὑμᾶς δέ μοι ξὺν τῷ ἄλλῳ στρατεύματι ξυντεταγμένους ἐπιέναι χρεὼν, μή ποτε πολεμίων ἐνέδρας περιπεσεῖν γένοιτο. » Ταῦτ' εἰπὼν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τοὺς πολέμους ἵετο, χώραν αὐτὸς τὴν ἐν ἀριστερῷ κληρωσάμενος, ἅτε τῷ μεσαιτάτῳ ἀντιμετωποῦσαν τοῦ τῶν ἐναντίων στρατεύματος, ἔνθα πλείστους τε καὶ ἀρίστους ξυνέβαινεν εἶναι Περσῶν. Πέρσαι τοίνυν μάχαις, οἶμαι, ταῖς προλαβούσαις περιῃρημένοι τὴν τόλμαν, ἐπειδὴ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἶδον ῥομφαίαν, τὴν τάξιν ἀπολιπόντες οὐδενὶ κόσμῳ ἐφέροντο, ὅπως αὐτὸς ἕκαστος πρῶτος ἐνθένδεν ἀπαλλάσσοιτο σπουδὴν ἔχοντες. Ἔνθα καὶ τὸν σουλτὰν ἡ φήμη παρεῖναι διήγγελλε. Φευγόντων οὖν Ῥωμαῖοι C τῇ διώξει ἐγκείμενοι πολύν τινα κατέτριψαν χρόνον. Καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· τὸ δὲ ἄλλο Ῥωμαίων στράτευμα κατὰ νώτου συντεταγμένως, ὥσπερ εἴρηται, ἐπιὸν τὸ μὲν πρῶτον λόχοις τισὶν ἐξ ἀπροσδοκήτου περιτυχὸν ἐτρέψατο, εἶτα καὶ τῶν ἄλλων κατόπιν ἐπιθεμένων αὐτοῖς, ὅσοι [P 25] τε Ἰκονίου ἐντὸς φυλακὴν εἶχον (ἐπεξῄεσαν γὰρ ἤδη καὶ οὗτοι θαρσήσαντες τῷ τὸν αὐτοκράτορα μακρὰν ἄποθεν Ἰκονίου ποιεῖσθαι τὴν δίωξιν) καὶ ὅσοι ἐν τῷ κατάντει τῆς πόλεως ὀπίσω, καθάπερ εἴρηται, ἐτάξαντο, κλονεῖσθαι ἤδη ἤρξατο. Ὅπερ ἐπειδὴ τάχιστα βασιλεὺς ἤκουσε δυνάμεις τῶν σὺν αὐτῷ τὴν ταχίστην ἐξέπεμπεν ἐπ' αὐτοῖς, ὧν Πυρρογεώργιός τε ἦρχεν ἀνὴρ δραστήριος μάλιστα, ὃς καὶ τῷ τοῦ πριμικηρίου τῆς αὐλῆς ἐσύστερον τετίμηται ἀξιώματι, καὶ D ὁ Χουροὺπ ἐς τοὺς βασιλέως καὶ πρὸς τῆς ἀλουργίδος ὑπηρέτας τελῶν (69). Ἀλλὰ καὶ τούτων βεβοηθηκότων οὐδὲν ἧττον καὶ πάλιν κλονεῖσθαι συνέβαινεν ἅπαξ πεπονηκὸς τὸ στρατιωτικόν. Ἀλλὰ βασιλεὺς, ἦν γὰρ ὀξύτατος τὸ δέον εὑρεῖν καὶ καταστοχάσασθαι

forte in montium faucibus delitescerent. Ea admiratione defixis, leniter subridens : « Viri, inquit, Romani, animorum nostrorum solertiam ne perturbet Barbarorum strategema. Neque enim propterea quod ab exercitu, qui e regione conspicitur, abesse signa contingat, ea aliunde cum alio exercitu adfore existimandum est. Nullam, ut arbitror, aliam exercitus partem habent Persæ : sed intra arbusta et in obscuro habent militaria signa, ut ostentatione multitudinis terrorem nobis incutiant. Nolite numerum extimescere Barbarorum, spernite potius imbecillitatem; iis enim quæ fucum faciunt, adest raro veritas. Contendo igitur cum his qui coram sunt conserturus **44** manus. Vestrum erit cum cæteris copiis subsequi, ne alias hostium insidiis circumveniamur. » Hæc locutus imperator impetu magno in hostes fertur, locumque occupat sinistrum mediæ illorum obversum aciei, in qua plurimi stabant optimique Persarum. At hi superioribus, ut opinor, præliis attriti repressaque audacia, ubi Romanos micare gladios vident, relictis ordinibus, dissipantur passim, unoquoque militum inde evadere inter primos adnitente. In quibus ipsum etiam aiunt adfuisse sultanum. Romani dum fugientibus acrius instant non parum temporis consumpsere. Atque ita quidem sese res habuit. Aliæ interim Romanorum copiæ instructis, ut retuli, ordinibus a tergo succedentes primo quidem in insidias quasdam, necopinato delapsæ fugantur. Ingruentibus quoque a tergo aliis turbari etiam cœperunt : nam et quotquot erant Iconii præsidiarii milites excesserant, ea fiducia, quod imperatorem longius ab urbe insequendi ardor abripuisset : ut et quotquot post civitatem, uti memoratum, in declivi steterant. Id simul accepit Manuel, partem copiarum quanta potest celeritate mittit, quibus præpositus fuit Pyrrogeorgius, vir maxime industrius, qui postmodum primicerii aulæ dignitate auctus est, et Churupus, inter ministros imperatoris, qui a purpura sunt, allectus. Illis licet adjuvantibus, nihilo secius rursum **45** conturbatur acies. At imperator animo perspicacissimus et in rebus investigandis solertissimus, consilio potius quam armis rem tum egere animadvertit. Advocato igitur cuidam e militibus, nomine Bempitziotæ, qui Adrianopoli oriundus erat, jussit ut demptam capite galeam, et manibus in altum sublatam circumferret ubique, captumque esse sultanum magna per exercitum voce proclamaret. Id strategematis Romanorum extemplo sublevavit animos, vimque hostium acrius insistentium retudit. Ita sæpe numerosis co-

Du Cangii notæ.

(69) P. 44 v. 23. *Ἐς τοὺς βασιλέως καὶ πρὸς τῆς ἀλουργίδος ὑπηρέτας τελῶν.* Tollius vertit, *inter purpuratos imperatoris allectus.* Verum, aut fallor, dignitatem istam spectavit vestis regiæ cura, qua qui donatus erat, *a veste regia* dicebatur. Vetus inscriptio : TI. CLAUDIO. AUG. LIB. CORINTHO. A. VESTE. REGIA. HERMES. LIB. PATRONO SUO. B. M. FECIT. Contra, penes quem privatæ erat, *a veste privata* dicitur in alia inscript. : DIS. MANIBUS CÆLIÆ DYNATE. M. ULPIUS. AUG. LIB. VALENS. A. VESTE IMP. PRIVATA. CONJUG. KARISS. etc. Est igitur *a veste*, idem qui *vestiarius*. Papias, *vestiarius, qui vestibus præest.* VESTIARIUS AUG. in inscriptionibus aliquot. Proinde ἀλουργίδος ὑπηρέτης erit *a purpura imperatoris*, seu penes quem vestis imperatoriæ cura fuit; nisi quis malit hisce verbis designari *vestiaritam*, de qua dignitate abunde diximus ad Alexiadem.

piis utilius fuit consilium prudens, virique unius virtus clypeorum robore validior. At deficiente die, ibi pernoctatum. Inde primo mane profectus ad Iconium castra posuit, quod cum undique explorasset adituque haud facile esse vidisset, rumore ad hæc increbrescente in dies, Occidentis populos patriis excitos sedibus ingenti multitudine ad fines Romanorum contendere, ab oppugnatione quidem destitit longiore tempore et majore apparatu, quam qui aderat, opus sibi fore animadvertens; sed obviis quibusque incensis et perditis recessit. Ferunt tum militibus Romanis fœde ac contumeliose Persarum posita juxta urbem sepulcra tractantibus, nec non ex iis multa refodientibus cadavera, principem eo difficilium temporum momento, **46** magnanimitatis non oblitum suæ, inviolatus ut servaretur matris sultani cinis, præcepisse : dixisseque, vel minimum sapientibus reverendam esse nobilitatem infelicem. Scriptas itaque officiosas admodum litteras ad sultani conjugem mittit, in hanc sententiam : « Scias velim, sultanum majestatis nostræ servum vivere, et superesse adhuc, vitatis belli periculis. » Illa vero pecudum circiter duo millia, boum copiam ingentem, et cibaria alia complura, quibus exciperet imperatorem, apparaverat. Sed ubi ædificia suburbana, uti memoravimus, Romani incenderunt, haudquaquam executa est propositum. His ita constitutis, cum jam reditum moliretur imperator, iterum ad sultanum scribit litteras, eo argumento : « Multum te sæpenumero quæsivimus, necdum invenimus. Fugis enim semper, atque instar umbræ te nobis subducis. Ne itaque videamur bellum gerere cum umbra, domum denuo repetimus : proximo autem vere majori cum apparatu ad te revertemur. Providendum tibi ne et tum quoque fugam inertem quaquaversum capessas. »

A τοῦ πρακτέου δεξιώτατος, ἔγνω ἐπινοίας μᾶλλον ἢ ἰσχύος ἐνταῦθα χρῄζειν τὸ πρᾶγμα. Αὐτίκα τοίνυν τῶν τινα στρατιωτῶν καλέσας, Βεμπιτζιώτην (70) μὲν ἐπικεκλημένον, πόλεως δὲ ὡρμημένον Ἀδριανοῦ, ἐκέλευε τὸ κράνος τῆς κεφαλῆς ἀποθέμενον μετέωρόν τε αὐτὸ ἐπὶ τῆς χειρὸς πανταχόσε περιδινοῦντα τὴν τοῦ σουλτὰν δῆθεν ἐπὶ τοῦ στρατεύματος διακηρυκεύεσθαι ἅλωσιν. Οὗ γεγονότος ἀνεθάρσησέ τε παραχρῆμα τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ τοὺς ἐναντίους ἰσχυρῶς ἐγκειμένους ἀπεώσατο. Οὕτω πολλάκις ἓν βούλευμα συνετὸν ὑπὲρ μυριοπληθεῖς ὤνησε χεῖρας, καὶ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετὴ πολλῶν ἀσπίδων δυνατωτέρα γίνεται. Ἀλλὰ τότε μὲν, ἐπειδὴ τάχιστα νὺξ ἐγένετο, αὐτοῦ που ηὐλίσαντο· ὄρθρου δὲ ὥρας ἐκεῖθεν πρὸς Ἰκονίῳ ἐστρατοπεδεύσατο. Ὡς δὲ κύκλῳ περιελθὼν B οὐκ εὐέφοδον εἶναι αὐτὸ κατενόει, ἥ τε φήμη, ἣ ἔθνη τὰ πρὸς δύοντα ἥλιον ἐξ ἐθῶν ἐπαναστάντα τῶν πατρίων ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων παμπληθεὶ ἐμήνυε φέρεσθαι, ἑκάστης ηὔξανεν ἡμέρας, τοῦ μὲν πολιορκεῖν ἀπέσχετο, χρόνου τε πλείονος καὶ μείζονος ἄλλης ἢ κατ' ἐκείνην δῆθεν νομίσας παρασκευῆς, δῃώσας δὲ καὶ ἀφανισμῷ τὰ ἐν ποσὶ παραδοὺς, ἐκεῖθεν ἀπήλαυνεν. Ὅτε δὴ λέγεται ὡς τοῖς πρὸ τῆς πόλεως Περσῶν τάφοις πολλὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐνυβρίσαντος ἔκθετά τε τῶν σωμάτων ὡς πλεῖστα πεποιηκότος, ὁ δὲ οὐδ' ἐν τηλικαύταις καιρῶν ὀξύτησι καθυφεῖναι θέλων τοῦ μεγαλοπρεποῦς τῆς τὸν σουλτὰν γειναμένης παντάπασιν ἀνύβριστον τηρηθῆναι τὴν κόνιν ἐκέλευε, χρῆναι τοῖς καὶ κατὰ βραχὺ C σωφρονοῦσιν εἰπὼν αἰδεῖσθαι μᾶλλον δυστυχοῦσαν εὐγένειαν, γράμμα τε χαράξας οὐ πόρρω θρύψεως ὃν παρὰ τὴν τοῦ σουλτὰν ἔπεμπε γαμετήν. Εἶχε δὲ ὧδε τὸ γράμμα· « Εἰδέναι βουλόμεθά σε, ὡς τὸ τῆς ἡμετέρας παιδίον βασιλείας ὁ σουλτὰν ζῇ καὶ ἔτι περίεστι τὰς τοῦ πολέμου χεῖρας διαπεφευγώς. » Ἡ δὲ πρόβατα περί που τὰ δισχίλια καὶ βοῶν μέγα τι χρῆμα καὶ πλεῖστα ἄλλα τῶν ἐδωδίμων ἐν παρασκευῇ μὲν εἶχεν ἐφ' ᾧ βασιλέα τούτοις δεξιώσαιτο· ἐπεὶ δὲ πυρὶ τὰς πρὸ τῆς πόλεως οἰκοδομὰς, καθάπερ εἴρηται, τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔφλεξεν, [P 26] οὐκέτι πέρατι τὸν σκοπὸν ἔδωκε. Καὶ ταῦτα μὲν τοιάδε τινὰ ἦσαν. Βασιλεὺς δὲ, ἐπειδὴ τῆς ἀποπορείας ἤρξατο, γράμμα καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν σουλτὰν ἔπεμψεν. Ἐδήλου δὲ ἡ γραφὴ τάδε· « Πολλά σε πολλάκις ἀναζητήσαντες οὔπω ἐτύχομέν σοι. Φεύγεις γὰρ ἀεὶ καὶ καθάπερ σκιὰ διολισθαίνεις ἡμῶν. Ἵν' οὖν μὴ καὶ δοκοίημεν σκιαμαχεῖν, τῷ τέως μὲν ἄπιμεν παλινοστοῦντες· ἔαρος δὲ σὺν μείζονι τῇ παρασκευῇ ἐπὶ σὲ ἥξομεν. Μελήσει δέ σοι τοῦ μὴ καὶ τότε ἀναξίως οὕτως ἑαυτοῦ φεύγοντι οἴχεσθαι διόλου. »

7. Hæc ille; interea Persarum magna vis, quæ regiones ultra Iconium sitas incolebat, ubi imperaverat Tanisman ille, auxilium ut ferret sultanus venit, illiusque copiis adjungitur. Quibus ille elatus, non fugere, ut **47** ante, voluit : quin potius ordinato agmine cum Romanis, qui tum ad locum pervenerant, quem Tzibrelitzeman barbarico vocabulo nuncupant, prælium initurus deproperat. Est vero is, si quis alius, difficilis accessu, nec explicato duntaxat agmini, sed et paucis incedentibus, ægre pervius. Dum castra communire occupat miles, imperator, quem acrius pungebat ætatis vigor, quique paulo ante duxerat uxorem ex Latinorum

D ζ'. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν τὰ γράμματα· Περσῶν δὲ οἱ ἀνωτάτω πόλεως ᾤκοῦντο Ἰκονίου, ἔνθα Τανισμὰν ἦρχεν ἐκεῖνος, δυνάμεις ὡς πλείστας ἐπὶ ὁμαιχμίαν παρὰ τὸν σουλτὰν ἀφικόμεναι συνέμιξαν ἤδη τούτῳ, αἷς ἐπαρθεὶς οὐκέτι φεύγειν ὡς τὸ πρότερον ἤθελε, ταξάμενος δὲ Ῥωμαίοις περί τινα χῶρον Τζιβρηλιτζημανὶ βαρβαρικῶς ὠνομασμένον ἤδη γεγενημένοις ἐπιθέσθαι ἠπείγετο. Ἔστι δὲ ὁ χῶρος δυσπρόσοδός τε εἴπερ τις καὶ ἀνδράσι μὴ ὅτι γε συντεταγμένοις, ἀλλ' οὐδὲ πορευομένοις κατ' ὀλίγους ῥᾳδίως διεξίτητος. Τὸ μὲν οὖν ἄλλο Ῥωμαίων στράτευμα ἤδη ἀμφὶ τῷ χάρακι ἐπονεῖτο· βασιλεὺς δὲ τὸ μὲν τῇ ἡλικίᾳ τυραννούμενος, τὸ δέ

Du Cangii notæ.

(70) *Βεμπιτζιώτην*. Vide notas ad Annæ p. 188.

τι καὶ γυναικὶ οὐ πολλῷ ξυνοικήσας πρότερον, κατὰ A ἔθος τὸ αὐτῶν αὐτουργῆσαί τι ἐς τὴν μάχην ἤθελεν. Ἀνδρὶ γὰρ Λατίνῳ (71) ἄρτι γυναῖκα εἰσοικισαμένῳ μὴ οὐχὶ ἀριστέα φανῆναι αἰσχύνην οὐχὶ τυχοῦσαν ἐπάγεται. Ὁ μὲν οὖν λόχους παρ' ἑκάτερα ἐν φάραγξι δυσὶ καταθεὶς, ὃν μὲν ἐκ τῶν καθ' αἷμα καὶ ἐγγυτάτω αὐτῷ συνεστώτα, ἐν οἷς ἄλλοι τε ἦσαν τῶν αὐτῷ οἰκειοτάτων πολλοὶ καὶ οἱ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτοῦ ξυνοικοῦντες, ὃν δὲ καὶ ἐκ καταλόγων δύο στρατιωτικῶν, ὧν ἡγεῖτο Νικόλαος, (72) ἐπίκλησιν Ἄγγελος, ἀνὴρ τήν τε χεῖρα γενναῖος καὶ ἀνδρείας εὖ ἥκων, αὐτοὺς μὲν αὐτοῦ ἡσυχῇ μένειν ἐκέλευεν, ἕως ἐπὶ τοὺς πολεμίους αὐτὸν ἱππαζόμενον ἴδοιεν. Ὁ δὲ μόγις ἀξιοῦσιν Ἰσαακίῳ τε πεισθεὶς τῷ ἀδελφῷ καὶ Ἰωάννῃ τῷ τῶν Ἀνατολικῶν (73) καὶ Δυτικῶν B δομεστίκῳ, ἅμα αὐτοῖς ἐπί τι χωρίον ἦλθεν, οὗ δὴ χορταγωγίας ἕνεκα τῶν τινας Ῥωμαίων σποράδας ἰόντας ἑώρα, ἐνταῦθά τε τὰ ὅπλα καλυψάμενος, ὡς μὴ ἐκ τοῦ παραλλάσσοντος Πέρσαις κατάδηλος εἴη, τῶν Περσῶν τινας ὡς τὸ εἰκὸς κακουργήσοντας ἰέναι ἐξεδέχετο. Ὡς δὲ οὐδεὶς οὐδαμόθεν αὐτῷ κατεφαίνετο, τῶν τινα Ῥωμαίων μεταπεμψάμενος στρατιωτῶν, Πέρσην μὲν τὸ γένος, Πουπάκην (74) ὄνομα, ἀνδρεῖον δὲ ἄλλως καὶ πολὺ τὸ δραστήριον ἔχοντα, ἐκέλευε προσωτέρω χωρήσοντα, εἴπου Περσῶν τινας ἐπιόντας προσίδοι, ἐπιμελέστατα διασκοπεῖσθαι. [P 27] Ὁ μὲν οὖν ἀπῄει, καὶ μικρῷ ὕστερον ἐπανιὼν Περσῶν οὐ πλείονας τῶν ὀκτὼ ἰδεῖν ἰσχυρίσατο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἄλλους πρὸς ταῖς ἐνέδραις, καθάπερ εἴρηται, ἀπολιπὼν αὐτὸς σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ τῷ C δομεστίκῳ τοῦ Πουπάκη τὴν ὁδὸν σφίσιν ὑποδεικνύντος, ὡς τάχους εἶχεν ἐπ' ἐκείνους ἤλαυνε. Γαμβροῖς μέντοι τοῖς αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἀγανακτῆσαι περιοφθεῖσιν ἐγένετο, ὡς καὶ ὅρκοις φρικωδεστάτοις αὐτῶν τε ἕκαστον καὶ πάντας ὁμοῦ ξυνδῆσαι καὶ καταλαβεῖν, ἦ μὴν μηδὲ βουλομένῳ ἂν οὕτω τύχῃ ταύτην ξυνάρασθαι βασιλεῖ τὴν μάχην. Βασιλεὺς δὲ οὔπω τοῖς ὀφθεῖσιν ἀνεμίγνυτο τῶν Περσῶν, καὶ εἰς ὀκτωκαίδεκα τούτους ἠθροῖσθαι συνέβαινεν. Ἤθελε μὲν οὖν

A gente, militari aliquo facinore, secundum eorum morem, vires suas decrevit experiri. Viro quippe Latino, qui nuper conjugem sibi nuptiarum jure adjunxerit, nullum edere generositatis specimen, non modicum est dedecus. Insidias igitur in vallibus binis locat, quarum alteræ constabant ex agnatis, sibique arctissimo sanguinis nexu proximis, ac etiam sororiis: alteræ ex duabus militaribus cohortibus conflatæ erant, quibus præerat Nicolaus cognomento Angelus, vir impiger manu, et fortitudine insignis. Hos omnes isthic subsistere jubet, donec se conspiciant equo insidentem contra hostes progredi. Vix autem rogantibus Isaacio fratri et Joanni Orientalium atque Occidentalium domestico assensus, simul cum ipsis in locum quemdam B proficiscitur, ubi Romanorum turmas aliquot sparsim pabulari animadvertit, ibique absconditis armis, ne a Persis ex eorum comparatione agnosceretur, opperiebatur, dum Persæ, uti erat vero simile, in pabulatores irruerent. Ubi vero nemo 48 in conspectum venit, militem vocat ad se, Persam quidem genere, virum cæteroquin magnanimum, manuque strenuum, nomine Pupacem, huic præcipit, ut progrediatur longius, speculeturque diligentissime, num forte adventantes aliunde Persas conspiceret. Abit ille, et exiguo post tempore, haud amplius octo se vidisse renuntiat. Tum vero princeps, reliquis, ut ante dictum est, in insidiis relictis, cum fratre et domestico, præmonC strante viam Pupace, quanta potuit celeritate in eos contendit. At illius consanguinei, quod nullo loco habiti visi essent, tanta exarserunt indignatione, ut horrendis sacramentis se, et quotquot aderant omnes, constringerent, etiam si juberet, deinceps una cum imperatore non se amplius certaturos. Ille visos Persas non ante est adortus, quam coivissent numero octodecim. Cum igitur vellet, gestiretque illos statim invadere, ne cum essent expeditiores, fuga se proriperent; nec posset

Du Cangii notæ.

(71) Ἀνδρὶ γὰρ Λατίνῳ. Solemne fuisse ait Cinnamus, Latinis proceribus, sive, uti vocabantur, baronibus, ut statim post initas nuptias, fortitudinis suæ ac dexteritatis specimen aliquod ederent, in novarum nuptarum gratiam: quod potissimum fiebat in equestribus decertationibus ac torneamentis, quæ plurimo non modo cum apparatu, sed et generosorum militum concursu solebant peragi, et festivas nuptiarum cæremonias ludosque complere, in quibus nova nupta, cæterisque matronis spectantibus, novus conjux vires suas experiebatur: cujus ritus infinita prostant exempla. Interdum etiam, quo amasiarum suarum, edito præclaro aliquo bellico facinore benevolentiam sibi conciliarent, bellorum occasiones quærebant, ut in iis bellicæ virtutis laudem consequerentur, vel denique in solemni aliqua venatione contra feras ipsas dexteritatem suam ostentabant. Eo enim spectant quæ habet vetus poema vernaculum ms. de Alberico Burgundiæ duce fictitio:

Dit la reine, ains sist molt grant folaige
Qui por un porc a mis son cors en gaige,
Auberi l'oist, si respont sans outraige,
Dame, i'avoie prins si haut mariaige,
Que bien devoie monstrer mon vasselaige.

(72) Νικόλαος. Frater forte Constantini Angeli D Philadelph. de quo infra p. 224.

(73) Ἰωάννῃ τῷ τῶν Ἀνατολικῶν, etc. Joannes Axuchus, cujus meminit Nicet. in Joan. n. 11 12 in Man. l. 1, n. 1, etc.: *Erat*, inquit Tyrius, l. xv, c. 23, *inter principes* [P. 438] *vir magnificus megadomesticus Joannes nomine.* De magni domestici dignitate nihil hic congero, cum multa viri docti adnotarint; tantum addo protodomesticum, alium videri a m. domestico in hac inedita, quæ Mediolani in æde S. Vitalis exstat, inscriptione:

B. M. FL. AURELIUS PROT (*sic*) DOM.
ESTICUS. QUI. VIXIT. ANNIS.
L. M. IIII. D. IIII. AP
CUTIO. LIBERTUS EJUS.
POSUIT CONTRA VO
TUM. EJUS BENEMEREN
TI. PATRONO SUO.

(74) Πουπάκην. Solymanni Iconiensis proceris ex fratre nepotem. infra p. 114.

cum iis collato pede præliari, quod ipse adhuc distaret procul, tandem id comminiscitur. Pupacæ imperat, ut Persis accederet quam proxime, et simul ac illos cerneret advenire, fugam arriperet, nec desisteret, donec sibi adjungeretur. Mandata ille executus, Barbaris insequentibus, paulatim cessit, non tamen ita maturavit fugam, ut sui attingendi spem præriperet hostibus; cum vero ii fraudis nescii ad imperatorem **49** usque fuissent pertracti, nihil inde tamen ex animo ille consecutus est. Ipso quippe animadverso, statim fugæ se dedere. Mox adjuncti quinquaginta aliis subsequentibus, numero confisi, consilium capiunt opperiundi imperatoris. Ille, etsi comites ut plurimum facinus improbarent seque dictarent procul semotos ab exercitu, tamen laxis habenis, ne tantillum quidem moratus, insequitur. Aliquandiu quidem etiam sebastocrator ipsi aderat et una cum eo fugientes hostes equo vectus sequebatur. Ubi vero fatigato jam equo pergere ulterius non potest, despondens animum saluteque quodammodo desperata, fratrem obsecrat, uxorisque ac liberorum curam habeat hortatur. At ille succensens fratri exprobransque metum : « Frater, inquit, charissime, mene dum superstes sis existimam sub manibus te hostium relicturum? noli, quæso, tam indigne de me aut sentire, aut loqui. » Tum ille : « Mane igitur, ait, donec tecum Barbaros aggrediar. » Imperator autem : « Post initum prælium, inquit, quam cito Deus dederit ad te redibo. Nunc quidem alia animo obversantur, ac nescio quæ præclari cujuspiam edendi facinoris me tenet libido. » His fratrem allocutus irruit in hostes. Atque ille tum casus imperatori obvenit : qui vero in insidiis, uti memoravimus, positi erant, quemdam e magnatibus Cotertzem nomine confestim mittunt **50** qui sciscitaretur quem exitum habuissent ab imperatore tentata. Verum hunc imperator ad eos rursus missum, quam cito jussit celerare. Prætergressus ille adjacentem collem, incidit in agmen Persicum militum quingentorum, quod a tergo haud procul cum universa acie subsequebatur sultanus. Hos ut vidit, directa statim hasta in hostes ruit pluresque fortiter dimicando in terram prosternit. Tantum facinus admirati illi, nescio quo stupore perculsi sunt. Interea dum hæc geruntur, jam prope conspiciebantur accitæ jussu imperatoris Romanorum, quæ latuerant, ut dictum est, in insidiis, copiæ, quas postquam advertere Persæ partem exercitus imperatori in tergum immittunt eamque ut adventantes Romanos prohiberet jube..t. Jam enim intra retia conclusum illum esse arbitrabantur. Dum suas sic componunt acies, imperator defixæ in terram hastæ innixus, dat in mandatis Pupacæ, qui tum ipsi aderat, ut curaret sedulo, ne Romanos a proximo colle arcerent Persæ : ita quippe fore, ut omnis sibi intercluderetur exitus. Sed enim Pupaces consilium respuens imperatoris : « Desine, inquit, desine; nonne vides,

A καὶ ἐσφάδαξεν ἐπ' αὐτοὺς ἰέναι· ὅπως μέντοι μὴ ἅτε εὐζωνότεροι ὄντες ἀποδρᾶναι δυνηθεῖεν (οὐ γὰρ εἶχεν ἐκ τοῦ σχεδὸν αὐτῶν καθιππάσασθαι ἀπωτέρω ἔτι ἑστώς), τοιάδε τινὰ ἐνενόει. Ἐκέλευε τὸν Πουπάκην ἔγγιστα αὐτῶν γεγονότα, ἐπειδὰν προσιόντων αἴσθοιτο, φεύγειν δυνάμει τῇ πάσῃ ἕως ἤδη παρ' αὐτὸν γένοιτο. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει, ἐπεί τε διώκεσθαι πρὸς τῶν Βαρβάρων ἤρξατο ἤδη, ἔφευγε λοιπόν· οὐ μέντοι παντάπασιν κατετάχει τὸν δρόμον, ἀεὶ δὲ ἐλπίδα τοῦ καταληφθήσεσθαι σφίσιν ἐμπαρεχόμενος ἔλαθεν οὕτως ἄχρι καὶ εἰς βασιλέα τούτους παρελκυσάμενος· οὐ μὴν οὐδὲ ὡς τοῦ κατὰ σκοπὸν βασιλεὺς ἔτυχεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν εἶδον θᾶττον ἢ λόγος ἐξιππασάμενοι ᾤχοντο· ὡς δὲ πεντήκοντα ἑτέροις κατόπιν αὐτῶν ἰοῦσι συνῆλθον,
B τῷ πλήθει θαρσήσαντες ἐλογίζοντο ἤδη ὡς ἐπιόντα τοῦτον ὑποστησόμενοι. Ὁ δὲ καίτοι πολλὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν οὐκ ἐπαινούντων τὸ ἐγχείρημα (πολλῷ γὰρ ἔφασκον ἤδη ἄποθεν τοῦ στρατεύματος αὐτοὺς γεγενῆσθαι), ὅλοις ὅμως ῥυτῆρσιν ἐδίωκεν οὐδένα καιρὸν ἀνιείς. Μέχρι μὲν οὖν τινος συμπαρῆν αὐτῷ καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ καὶ συνιππάζετο· ἐπεὶ δὲ τοῦ ἵππου ἤδη αὐτοῦ κεκμηκότος οὐκέτι προσωτέρω χωρεῖν ἠδύνατο, αὐτὸς μὲν αὐτοῦ που ἐλέλειπτο, τήν τε σωτηρίαν ἤδη ἀπογνοὺς πολλὰ τὸν ἀδελφὸν παρεκάλει γυναικός τε καὶ παίδων περὶ τῶν ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ αὐτῷ μὲν ἐπετίμα καὶ τὴν ὀλιγωρίαν ὠνείδιζεν, «Εἶτα, λέγων, ὦ φίλτατε ἀδελφὲ, ζῶντά με ὑπείληφας ὑπὸ ταῖς τῶν πολεμίων σε λελοιπέναι χερσί;
C Μὴ σύ γε· μὴ οὕτως ἀναξίως ἑαυτοῦ καὶ φρόνει καὶ λέγε.» Τοῦ δ', «Ἀλλὰ κἂν μεῖνον γοῦν ὡς συνέψομαί σοι τὴν ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους ἰόντι,» προστιθέντος τοῖς λόγοις, «Μετὰ τὴν συμπλοκὴν,» ἔφη, «θᾶττον ἢν διδῷ Θεὸς, ἐπὶ σὲ ἥξω· ὡς νῦν γε πρὸς ἑτέροις τὸν νοῦν ἔχω, καί με ἡ τοῦ ἀνδραγαθίζεσθαι ἐπιθυμία δεινῶς ἐφ' ἑαυτὴν ἕλκει.» Ταῦτ' εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἤλαυνεν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν βασιλέα τῇδε ἐφέροντο· οἱ δ' ἐπὶ τῶν λόχων, καθάπερ εἴρηται, τεταγμένοι τῶν ἐπὶ δόξης τινὰ ἐπίκλησιν Κοτέρτζην ὅπη ποτὲ τύχης ἔσχε [P. 28] τὰ κατὰ τὸν βασιλέα μαθεῖν σπουδῇ ἔπεμψαν. Ἀλλ' αὐτὸν μὲν βασιλεὺς αὖθις ἐπ' ἐκείνους ἔπεμψεν ἥκειν τὴν ταχίστην κελεύσας αὐτούς. Ὁ δὲ ἄρτι βουνόν τινα παρακείμενον διελθὼν ὅλῳ Περσικῷ
D ἐντυγχάνει στρατεύματι ἐς πεντακοσίους μάλιστα ξυνισταμένῳ, οὗ κατόπιν οὐ πολλῷ ἄποθεν πανστρατὶ ὁ σουλτὰν ἐπορεύετο. Ἅμα τε οὖν εἶδε καὶ ἅμα τὸ δόρυ ἰθύνας κατ' αὐτῶν ἵετο πολλούς τε δορατίσας εἰς γῆν ἔβαλλεν. Οἱ δὲ ὥσπερ εἰς ἀφασίαν ἐμπεπτωκότες, ἑστήκεσαν ἀτρεμοῦντες. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο Ῥωμαίων δυνάμεις αἱ τὰς ἐνέδρας, καθάπερ εἴρηται, συμπληροῦσαι ἐγγὺς παρεφάνησαν, βασιλέως αὐτὰς, καθάπερ εἴρηται, μεταπεμψαμένου· ὃ συμβαλλόμενοι Πέρσαι, μέρος ἀποτεμόμενοι τῆς στρατιᾶς, κατὰ νώτου τούτῳ γεγονότας ἐκέλευον ἐμποδὼν Ῥωμαίοις ἐπιοῦσιν ἵστασθαι. Ὤοντο γὰρ ἤδη ἀρκύων ἐντὸς αὐτὸν περιποιησάμενοι ἔχειν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐποίουν· ὁ δὲ ὀρθίῳ τῷ δόρατι κατὰ γῆς ἐρεισάμενος ἵστατο, τόν τε Πουπάκην

(παρίσταται γὰρ ἤδη τούτῳ) ἐκέλευε τηρεῖν ἀκριβῶς A μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄγχιστα βουνοῦ διεῖρξαι Πέρσαις τὸ Ῥωμαϊκὸν γένοιτο, κἀντεῦθεν παντάπασιν ἀδιεξίτητα αὐτῷ ἔσται. Ἀλλ' ὁ Πουπάκης τοὐναντίον ἤπερ αὐτὸς ἐβούλετο προφερόμενος· « Μέθες τὸ λίαν, ἔλεγε, μέθες, ὦ δέσποτα. Οὐχ ὁρᾷς οἷ κακῶν γενοίμεθα; Μνῆσαι δὴ σωτηρίας τῆς ἑαυτοῦ. » Ὁ μὲν τοσαῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν, ἐπειδὴ μὴ πείθειν εἶχε, κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει. Ὁ δὲ βασιλεὺς (οὐ γὰρ ἐξῆν αὐτῷ μὴ οὐχὶ σὺν ἀτιμίᾳ τοῦ λοιποῦ διαδρᾶναι) τοῖς μὲν λεγομένοις προσέσχεν οὐδαμοῦ, τῶν δὲ πολεμίων αὖθις καθιππευσάμενος καὶ αὐτῶν ἕνα κτείνας, τοὺς λοιποὺς συνετάραξεν, ἀδείας τε οὕτω λαβόμενος ἐπί τι γήλοφον ἀνιὼν ἔστη, ἔνθα Ῥωμαῖοι ἄλλοι τε αὐτῷ B συνέστησαν καὶ πρό γε πάντων Ἰωάννης, ὃν ἅτε ἀδελφιδοῦν αὐτῷ ὄντα ἐς τὸ τῶν πρωτοσεβάστων χρόνοις ὕστερον ἀνεγράψατο ἀξίωμα. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοῦτον τὸν τρόπον περισωθεὶς ἐκεῖθεν ἀπηλλάττετο, ἱδροῦντος αὐτῷ κομιδῇ τοῦ ἵππου καὶ δεινῶς πνευστιῶντος. Ὁ δὲ δομέστικος Ἰωάννης τοῦ βασιλέως ἔτι τοῖς πολεμίοις ἐμπλεκομένου κατόπιν ἀπολειφθεὶς, δείσας μὴ τῶν πολεμίων ἄλλοτε ἄλλων ἀεὶ κατὰ συστήματα ἐκφαινομένων ἔρημος βοηθείας ὢν ὑπὸ χερσὶ γένοιτο ταῖς αὐτῶν, σκήψεις οὐχ ὑγιεῖς τινας ἐπὶ ξυμφέροντι τῷ αὐτοῦ ἀνέπλαττε, φάσκων μάλιστα ὡς ἐπίκαιρον εἶναι τὸν χῶρον οὗ δὴ αὐτὸς ἑστὼς ἔτυχε, καὶ δεῖν αὐτοὺς βασιλεῖ κατάντημα ποιουμένους ἐνταῦθα μᾶλλον ἠθροῖσθαι. Πολλοὺς οὖν τῶν ἐς βασιλέα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, C καθάπερ εἴρηται, ἰόντων τούτῳ τῷ τρόπῳ παρ' ἑαυτῷ κατασχεῖν ἴσχυσε, πρὸς αὐτῶν τε διασωθεὶς ἐπὶ βασιλέα ἦλθεν. Ὅτε δὴ αὐτὸς Ἰωάννης καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων πολλοὶ ὠνείδιζόν τε αὐτῷ τὴν τόλμαν καὶ οὐ πόῤῥω θράσους εἶναι τὰ τοιαῦτα διετείνοντο. Ἐμοὶ δὲ ταῦτα διασκοπουμένῳ θαυμάζειν ἔπεισιν, ὅπως ἐν μέσῳ τηλικούτων γεγονότι κινδύνων [P 29] οὐδὲ τετρῶσθαι γοῦν οὐδὲ βεβλῆσθαι ἐκείνης τῆς ἡμέρας συνέπεσεν αὐτῷ· εἴτε οὖν ἐκ τοῦ συχνὰ κατὰ τουτωνὶ τῶν Βαρβάρων ἀνδραγαθίσασθαι πεῖραν τῆς αὐτοῦ παρασχόμενος σφίσι γενναιότητος ἀπρόσιτος μονονουχὶ τούτοις ἐγένετο, εἴτε καὶ τῆς προνοίας αὐτὸν περιεπούσης τρόποις οἷς αὐτὴ ἐπίσταται, λέγειν μὲν οὐ πάνυ θαῤῥῶ. Τό γε D μὴν πεπραγμένον οὐκ ἐν ἐπαινετέοις αὐτὸς τίθεμαι. Οὔκουν οὐδὲ τὴν Ἀλεξάνδρου τόλμαν ἐπαινεῖν ἔχω, ὁπότε μὴ σὺν τύχῃ (o) τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα διεξετάζοιμι, εἰ μή τις διδῷ τι καὶ ἡλικίᾳ νεότητος· ἄμαχον γάρ τι χρῆμα νεότης ἐστὶν, ἰσχύϊ δὲ καὶ ῥώμῃ συνεργούμενον δυσμαχώτερον γίνεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὥς πῃ φίλον ἑκάστῳ φρονείσθω τε καὶ λεγέσθω. Βασιλεὺς δὲ πολλὰ πρὸς τῶν ἀμφ' αὐτὸν, ὥσπερ εἴρηται, κακιζόμενος, « Οὐ χρεία τοιούτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, ἔφη, βουλευτέον δ' ὡς ἔνι μάλιστα μὴ καὶ πλείους Ῥωμαίων ἀπολέσθαι συμβαίη ἐς ταυτηνὶ

domine, quanta in mala præcipites ruamus? salutis tandem memineris tuæ. » Hæc igitur aliaque multa id genus clamitans, posteaquam nihil persuasit, jussa exsequitur. Cum enim non absque probro locum se deserere posse putaret imperator, ejusmodi monitis aurem præbere noluit. Rursum **51** igitur in hostes progressus, uno ex iis occiso cæteris terrorem injecit. Auctis inde animis collem petit, quo et alii e Romanis conveniunt et ante omnes Joannes fratris filius, quem postea sebastocratoris dignitate donavit. Ita liberatus periculo princeps inde abscessit, sudante non modicum acriusque anhelante equo. Joannes vero domesticus implicito hostibus imperatore relictus post tergum, veritus ne hostibus subinde turmatim subeuntibus, cum nulla adesset præterea auxilii spes, veniret in eorum potestatem; haud sanos in his rerum angustiis suæ salutis causa prætextus meditatus, locum in quo tum erat esse dicebat maxime opportunum, ac necesse esse ut qui ad regem se conferre vellent, eo potissimum loco sese colligerent. Cum igitur plurimos ex iis qui a castris pergebant ad principem, detinuisset, eorum ope servatus ad imperatorem venit. Joannes autem Romanique alii imperatoris damnarunt audaciam, quod ad temeritatem propius accederet. Mihi sane hæc percensenti mirari subit, qua ratione in mediis versatus periculis neque vulneratus illo die neque læsus fuerit. An vero, quod crebrius rem fortiter adversus Barbaros gerendo, generositatis suæ non pauca hactenus dedisset documenta, ab iis nequaquam sit impetitus: vel quod divina illum circumsteterit Providentia, tutataque fuerit, modis ipsi soli cognitis, non ausim **52** plane definire. Ego quidem ut nequaquam id laudo facinus, ita nec Alexandri commendare ausim audaciam, si absque fortuna quæcunque ab illo gesta sunt spectentur, nihilque detur adolescentiæ. Res quippe invicta est juventus: et quæ cum viribus et animi fortitudine fulcitur, omnino nequit superari: sed de his prout libitum fuerit quisque sentiat velim ac scribat. A suis igitur, ut dictum est, objurgatus princeps: « Nihil hæc, inquit, in præsens juvant: quin potius videndum maxime, ne plures hodie pereant ex nostris, cum multi adhuc a tergo relicti veniant. » Itaque placuit ibi in valle proxima insidias ponere, quæ pone venientibus ferrent opem, dum cæteri pedetentim castra repeterent. His ita constitutis, cum paucis ex suis imperator ulterius progreditur. Nicolaus vero, cujus supra memini, mansit in insidiis cum duabus cohortibus, quibus a principe, cum primum in Persas movit, præfectus fuerat. Neque ita multum perrexerat, cum ubi ad vallem quamdam pertigit, adventantes conspicit Persas. Quare paucis ex iis qui secum erant assumptis, partem vallis occupat: cæteros collem superare, et

Cornelii Tollii notæ.

(o) *Ἀλεξάνδρου τόλμαν ἐπαινεῖν ἔχω, ὁπότε μὴ σὺν τύχῃ.* Huc facit Q. Curtii Rufi de Alexandro elogium: *Fatendum est cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ; quam solus omnium mortalium in potestatem habuit.*

in hostes recta progredi jubet. Simul atque illi conflixere cum Barbaris, qui in insidiis erant, confestim auxilio venerunt : Nicolaus autem, de quo supra retulimus, Persam quidem percussit hasta, sed non potuit de sella dejicere, **53** quod fuisset ictus ex asperitate loci remissior. Itaque ne longius illos propelleret, suos jubet ad vallem usque laxis habenis, sed non ultra, progredi. Quod ubi animadvertunt Persæ, sensim retro cedunt. Interea sagittarii, qui erant cum Cotertze, et ab imperatore, ut dictum est, submissi fuerant ad ferendam opem qui pone relicti erant Romanis, jam se imperatori adjunxerant : quibus suffultus prælium cum hostibus rursum instaurat. Quos postquam vidit conversis protinus equis fugam meditari : « Bono, inquit suis, estote animo; tota enim exercitus nostri moles ad nos venit. » Quidam vero qui dictis aurem præbere nolebant dixere : « Persæ, nullo impellente metu (neque enim viribus hactenus ipsi fuimus pares), de repente sic passim terga vertunt, abeuntque, quod liceat iis in alto constitutis, quæ hactenus nobis occulta fuerunt explorare. » Nec imperatoris conjecturam fefellit eventus. Nam qui castra servabant Romani, non modicis imperatorem implicitum angustiis edocti, citato agmine opem laturi properabant. Quo tempore tradunt Isaacium sebastocratorem imperatoris patruum, qui tum in ipsis aderat castris, ubi ea super principe, ipsumque adeo in extrema adductum pericula accepisset, in imperatorium venisse tabernaculum, ibique in confecto e supellectile oratorio eventum rei, imperii jam avidum exspectasse; illius quippe **54** invadendi jam pridem virum invaserat libido, adoleveratque, ut ita dicam, et cum ipso fuerat enutrita, unde postmodum in liberos patris instar hæreditatis transfusa est. Sed hæc a nobis deinceps commemorabuntur.

τὴν ἡμέραν· πολλοὶ γὰρ κατόπιν ἡμῶν ἀπολελειμμένοι χωροῦσιν. » Ἐδόκει τοίνυν λόγον αὐτοῦ που καὶ παρὰ τῇ ἔγγιστα καθίσαντας φάραγγι, ὡς τοῖς κατόπιν ἰοῦσιν ἐπιβοηθεῖν ἔχοιεν, τοὺς ἄλλους ἠρέμα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἰέναι. Οὕτω δὴ ταῦτα εἶχε. Καὶ βασιλεὺς μὲν σὺν ὀλίγοις τῶν περὶ αὐτὸν πρόσω ἐχώρει· Νικόλαος δὲ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, ἐνεδρεύσων ὄπισθεν ἐλείφθη φάλαγξιν ἅμα δυσὶν, ἃς καὶ τὴν πρώτην ὁπηνίκα Περσῶν κατεφέρετο ὑπ' αὐτῷ βασιλεὺς ἔταξεν. Ἀλλ' οὔπω ἐπὶ πλεῖστον βασιλεὺς προῆλθε, κἀπειδὴ περί τινα φάραγγα ἐγένετο Πέρσας ἐπιόντας ἰδὼν κατὰ τάδε ἐποίει. Ὁ μὲν ἐπὶ θάτερα τῆς φάραγγος ὀλίγοις ἅμα τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἔστη, τοὺς δ' ἄλλους ἐκέλευεν ὑπερβάντας εὐθὺ τῶν πολεμίων ἰέναι. Ἅμα τε οὖν ἐκεῖνοι ὁμόσε τοῖς Βαρβάροις ἐχώρουν καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ἐνεδρῶν αἰσθόμενοι ἐβοήθουν δρόμῳ. Νικόλαός τε, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, Πέρσην ἄνδρα τῷ δόρατι ἔβαλε μὲν, οὐ μὴν καὶ ἀποσφαιρίσαι τῆς ἕδρας ἠδυνήθη, ἅτε μηδὲ σφοδρᾶς διὰ τὸ τοῦ χώρου ἄναντες γενομένης τῆς ἀντερείσεως. Ἵν' οὖν μὴ καὶ ἐπὶ πλέον ἀπώσαιτο αὐτοὺς μηχανώμενος, ἐκέλευεν ἤδη καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ὅλῳ δῆθεν ῥυτῆρι ἄχρι καὶ ἐπὶ τὴν φάραγγα ἰέναι, μὴ μέντοι καὶ ὑπερβαίνειν. Ὁ Πέρσαι κατανοήσαντες ἀνεχώρουν ἠρέμα. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν Κοτέρτζην τοξόται, οὓς τοῖς κατόπιν, καθάπερ εἴρηται, ἀπολειφθεῖσι Ῥωμαίων ἐπιβοηθεῖν βασιλεὺς ἔπεμψε, συνέμιξαν ἤδη τῷ βασιλεῖ, καὶ λοιπὸν αὖθις ἀντεπεξῄει τοῖς πολεμίοις. Ἀλλ' ἐκεῖνοι αἰφνίδιον τὰς ἡνίας στρέψαντες φεύγειν ἤρξαντο. Ὅπερ ὁ βασιλεὺς κατιδὼν « Θαρσεῖτε, τοῖς σὺν αὐτῷ ἔφη, δύναμις γὰρ ἐς ἡμᾶς ἔρχεται στρατοπέδου. » Τῶν δὲ μὴ προσιεμένων τὸν λόγον τινὲς ἔφησαν· « Πέρσαι, δέους αὐτοὺς ἐπείγοντος οὐδενὸς (οὐδὲ γὰρ ἀξιόμαχοι αὐτοῖς τέως τυγχάνομεν ὄντες) αἰφνίδιον οὕτω [P 30] νῶτα στρέψαντες οἴχονται ἤδη πάντως, ὅτι ἔξεστι σφίσιν ἅτε ἀφ' ὑψηλοῦ σκοπουμένοις τὰ ἡμῖν τέως ὁρᾷν ἀφανῆ (p). » Καὶ ἔτυχέ γε τοῦ ἀληθοῦς εὐστοχώτατα τὸ πρᾶγμα τεκμηριωσάμενος. Ῥωμαῖοι γὰρ οἱ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἦσαν, ἐν στενῷ κομιδῇ τὸν βασιλέα περισχεθῆναι μεμαθηκότες σπουδῇ βεβοηθηκέναι ἠπείγοντο. Ὅτε δὴ λέγεται ὡς ὁ πρὸς πατρὸς τῷ βασιλεῖ θεῖος ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος τῷ στρατοπέδῳ τηνικάδε παρὼν, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐπύθετο καὶ ὡς ἐν ἐσχάτοις εἴη κινδύνοις, εἰς τὴν βασίλειον αὐλὴν παρελθὼν, εἴσω δὲ τοῦ δι' ἐπίπλων σχεδιαζομένου εὐκτηρίου γεγονὼς ἐκαραδόκει τὸ μέλλον, ἐπιθέσθαι τῇ βασιλείᾳ διανοούμενος. Ἔρως γὰρ αὐτῆς ἐκ πολλοῦ, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰσιὼν συνήκμασέ τε αὐτῷ καὶ συνανετράφη μονονουχὶ, ἤδη δὲ καὶ εἰς τοὺς παῖδας τοὺς αὐτοῦ, καθάπερ τις πατρῷος διέβη κλῆρος. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων ὁ λόγος ἑξῆς διηγήσεται προϊών.

8. Imperator, ut eo unde deflexit revertatur oratio, adjunctis uti diximus quæ e castris advenerant copiis, numero confidens rursum in hostes sese infert; editisque præclaris ibi facinoribus, compo-

η'. Βασιλεὺς δὲ (ἐπάνειμι γὰρ ὅθεν τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην), ἐπειδὴ αἱ παρὰ τῷ στρατοπέδῳ, ὥσπερ ἔφην, συνέμιξαν ἤδη τούτῳ δυνάμεις, τῷ πλήθει θαρσήσας καθιππεύσατό τε αὖθις τῶν πο-

Cornelii Tollii notæ.

(p) *Τὰ ἡμῖν τέως ὁρᾷν ἀφανῆ*. Sæpe solitum Cinnamo post aliquam ambagem inserere verba, quæ præcedere debebant. Persæ, inquit, ex alto prospicientes, vident ea, puta sequentem exercitus Romani totam molem, quæ nos adhuc, plano nimirum campo euntes, videre non possumus. Itaque Τὰ ἡμῖν τέως ὁρᾷν ἀφανῆ, pro ὁρᾷν τὰ ἡμῖν τέως ἀφανῆ, sic infra, ubi de Musalone patriarcha abrogato et suffecto ejus in locum Theodoto : Ἀνθ' οὗ Θεόδοτος, ἀνὴρ ἐπὶ πλεῖστον ἀσκητικοῖς ἐγγυμνασάμενος προχειρίζεται πόνοις. Item libro quarto : Ἐπεὶ δέ τις ἐκράτει φήμη πρότερον ὡς Βασάβλας Ῥιτζάρδῳ ἔτι περιόντι προδοῦναι Ῥωμαίους σκέπτοιτο, δεῖν ἔγνωσαν καὶ δευτέροις αὐτὸν ὅρκοις Ῥωμαίοις καταλαβεῖν. Plura sunt, in quæ unum congerere pretium operæ non esset.

λεμίων καὶ γενναίων αὐτουργὸς γεγονὼς ἀριστείων συντεταγμένως λοιπὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἧκεν. Ὄρθρου δὲ ἀναστὰς ὁδοῦ εἴχετο. Πέρσαι τοίνυν (ἐγγιστα γάρ που καὶ οὗτοι ἐνστρατοπεδευσάμενοι ἔτυχον) περί τινα δυσχωρίαν αὖθις γενομένῳ τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἐκ τοῦ παρ' ἑκάτερα ἐπιθέμενοι ἰσχυρῶς ἔθλιβον, ὅτε δὴ καὶ πολλοὺς τῶν ἐκ πεζικῶν καταλόγων πεσεῖν ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ἦν τις ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατοπέδῳ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ πολέμια ᾧ Κριτόπλης ἐπίκλησις ἔκειτο. Οὗτος δὴ ὁ ἀνὴρ πεζικῶν μὲν τῷ τότε δυνάμεων ἦρχε· τὴν τάξιν τε παρεκκλίνας Πέρσαις ἐκ τοῦ σχεδὸν ἑπομένοις εἰς χεῖρας ἦλθε, τῷ πλήθει τε βιασθεὶς εἰς φυγὴν ἀπαρακάλυπτον ἔβλεψε, τούτῳ τε τῷ τρόπῳ πολλοὺς τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀποβεβληκὼς μόγις ἐσώζετο. Ὅπερ αἰσθόμενος ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἀμφ' αὐτὸν φάλαγγα τῷ ἀδελφῷ πιστεύσας ἄλλοις τε τῶν γνησιωτάτων πολλοῖς, αὐτὸς σὺν ὀλίγοις τὸ πεπονηκὸς τοῦ στρατοῦ ἀνακτήσασθαι ἠπείγετο. Ἐς μέσους τοίνυν αὐτοὺς παρελθὼν στῆναί τε θαρσαλέως ἐνεκελεύσατο καὶ Πέρσαις ἀντεπεξῆγε. Ὅπερ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες οὐκέτι ἀπὸ χειρὸς Ῥωμαίοις ἐμάχοντο. Τῷ δὲ βασιλεῖ ἐπιμελὲς ἐγεγόνει ὅπως ἂν ἀναθαρσῆσαι τὸ Ῥωμαϊκὸν γένοιτο· ἤδη γὰρ ὡς τὸ περὶ τὰς πεζικάς, ὡς εἴρηται, τῶν δυνάμεων συμπεσὸν ὑποκλέπτειν ἠρέμα τὸ γενναῖον αὐτοῖς ἤρξατο, ἐπεὶ μηδὲν οὕτω ψυχὴν ἐστι κατασεῖσαι ἱκανὸν (q) ὡς τὸ συμφύλων αἱμάτων ἐκχύσεις ἐκ τοῦ σύνεγγυς καθορᾶσθαι. Ἀμέλει καὶ ὃν ἐπικόλπιον εἶχε τόμον ἐξενεγκών, ᾧ πρὸς ὄνομα τῶν ταγμάτων [P. 31] ἐγένετο ἕκαστα, ἐν οὕτως ὀξείᾳ πραγμάτων ῥοπῇ ἑκάστῃ τὸ ποιητέον ἐπέστελλεν. Ἤδη γὰρ τῶν ταγμάτων ὡς πλεῖστα πανημέρια τοῖς πολεμίοις ἀντιτάττεσθαι ἀπειρηκότα ἀπέλιπόν τε τὴν τάξιν καὶ ἐπὶ τὸ σκευοφορικὸν μετέθεντο τοῦ στρατοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον τῶν βασιλέως ἀφροντιστήσαντες κελευσμάτων, ὡς καίτοι πολλῶν ἐς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐς τὸ σῶμα πρὸς αὐτοῦ διὰ ταῦτα ζημιωθέντων, τοὺς ἄλλους οὐδ' ἐπαΐειν τῶν πραττομένων μονονουχί. Τὸ γὰρ λίαν φιλόψυχον παντάπασιν ἀνεπίμνηστον τῆς ἀρετῆς γίνεται. Τὸν οὖν τρόπον τοῦτον ἀεὶ τῶν κατόπιν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπιμιγνυμένων, ἅπαν λοιπὸν τὸ τοῦ πολέμου βάρος εἰς τὸν βασιλέα περιστὰν δεινῶς τοῦτον ἐπίεζεν· ἀλλὰ στρατηγικῇ ἐμπειρίᾳ τοῖς πολεμίοις ἀντεπεξιὼν ἀσινὴς οὕτω διαγενέσθαι ἴσχυσε. Τότε δὴ τοῖς μὲν ἄλλοις αὐτοῦ που σκηνοῦν ἐδόκει μηδὲ προσωτέρω χωρεῖν· τὸν βασιλέα δὲ ταῦτα οὐδαμῇ ἤρεσκεν, ὡς μὴ ἐν συγχύσει καὶ ταράχῳ φερομένοις καταπολεμήσεσθαι μᾶλλον Ῥωμαίοις γένηται ἢ αὐτίκα ἤγουν ἐς νέωτα πάντως ἐς τὴν ἀπορίαν συσκευαζομένοις ἐπεξιέναι δὲ μᾶλλον

A sito agmine revertitur in castra, indeque postridie sub auroram discedit. At Persæ, quorum haud procul aberant acies, Romanos qui rursum in difficili quodam stabant loco ab utraque parte adorti, nonnullos e peditibus cecidere, cujus quidem cladis ea narratur causa. Vir erat in Romanorum exercitu armis præ cæteris strenuus, cui nomen Critoples, copiis aliquot pedestribus præpositus. Relicto ille ordine cum Persis e propinquo subsequentibus congressus tandemque multitudine circumfusus, palam fugæ se commisit vixque multis suorum amissis sospes evasit. Quod ubi intellexit imperator, commissa fratri aliisque aliquot ex consanguineis acie, laborantibus opem laturus cum paucis ipse festinat. In medios igitur illos sese inferens, fortiter stare B jussos rursum in Persas educit. At illi re animadversa cominus rem gerere detrectant. Tum imperatorem subiit cura, quo pacto Romanorum demissos animos **55** recrearet. Jam enim illa peditum clades imminuere innatam eorum virtutem cœperat; nihil quippe tam validum ad commovendam mentem quam effusi popularium sanguinis e propinquo conspectus. Ad ultimum protrahit e sinu chartam omnium ordinum nomina continentem, inque ejusmodi rerum angustiis, quid cuique agendum esset, singulis transmittit. Magna enim jam militum pars quæ continuis cum hoste prœliis congredi nolebat, relictis ordinibus ad impedimenta se exercitus retulerat, neglectis usque adeo imperatoris mandatis, C ut etiamsi nonnulli hactenus ea propter pœnas dedissent, cæteri tamen eorum quæ flebant nullam propemodum rationem haberent. Immodicus quippe vitæ amor virtutis oblivionem omnino inducit. Dum igitur qui agmen claudebant ita continuo se adjungunt prioribus, tota etsi in imperatorem incumberet belli moles, militari tamen arte subinde hostes aggressus ab eorum manibus incolumis evasit. Illi tum locanda castra censebant quidam neque progrediendum ulterius. Sed non placuit ea principi sententia, quin potius Romanis esse bellandum censebat, dum nulla adhuc consternatio tumultusve illorum invasisset animos, quam primo quoque tempore, aut anno sequenti, cum angustiis omnino premerentur. Satius itaque sibi **56** videri hostibus D occurrendum; iis pulsis habituros tutiora castra atque in loco liberiore consessuros. His dictis, etsi non omnes sibi assentiri animadverteret, Tzicandylem, Sinopitem et Critoplem aliosque e ducibus complures castris præficit. Ipse arrepto imperatorio vexillo, toto impetu cum suis in hostem fertur, crebraque irruptione fatigatum, tandem ad fugam

Cornelii Tollii notæ.

(q) *Ἐπεὶ μηδὲ οὕτω ψυχὴν ἐστι κατασεῖσαι ἱκανόν*. Rescribe μηδέν. Possis huc adducere Livii locum, l. xxxi, c. 34: *Nihil tam incertum nec tam inæstimabile est, quam animi multitudinis. Quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem videbatur facturam, id metum pigritiamque incussit; jam qui hastis sagittisque, et rara lanceis vulnera facta vidissent, cum Græcis Illyriisque pugnare assueti, posteaquam gladio Hispaniensi detruncata corpora, brachiis abscissis, aut tota cervice desecta, divisa a corpore capita, patentiaque viscera, et fœditatem aliam vulnerum viderunt; adversus quæ tela quosque viros pugnandum esset, pavidi vulgo cernebant.*

compellit. Protracta longius insecutione, Romani a tergo instantes multos occidunt, quosdam et capiunt vivos, quos inter fuit Pharcusas, magni vir apud Persas nominis, qui discumbenti sultano poculum porrigebat. Pincernam hunc Romani vocant. Erat autem quidam in Barbarorum exercitu, qui a Romanis oriundus, apud Persas vero enutritus et educatus, forte provinciam quamdam sub hæc tempora ab ipsis regendam susceperat, nomine Gabras. Hunc posteaquam ea die occiderunt Romani, amputatum illius caput in castra secum attulere. Imperator, quoniam multa jam nox erat, fugientes non longius persecutus, cum tropæis inde revertitur: Romanisque in summa rerum perturbatione et absque ullo ordine inventis (necdum enim sarcinis jumentorum dorsa exuerant), universa confestim circumequitans castra singulis ordinibus opportunum locum assignat. Sed non pauci interim e militibus noctem in equis transegere, quod adeo compressi confertique starent, **57** ut ab iis nequirent desilire. Sic igitur nox illa transacta. At orto jam sole imperator equo in medium exercitum invectus, ut solent militarium ordinum duces, in hunc modum verba fecit: « Viri strenui, non quod timiditatem ullam in animis vestris vel quamplam aliam deprehenderim ignaviam, ad virtutem et audaciam vos excitaturus venio (absit enim ut degeneres sint Romani partamque a majoribus gloriam deturpent), sed ut consuetum ducibus servem morem et adversum futura pericula vos reddam obfirmatiores. Quod enim improviso supervenit malum vel fortissimam mentem interdum potest perturbare. Scitote igitur, commilitones, imminere nobis hodie bellum ante actis cæteris longe majus, illudque postremum et ultimum veluti esse certamen, quod quam optime apparari deceat, tum propter priora quæ hactenus gessimus bella, tum ne vilescat tot præclare factis probata virtus nostra, utque nobis ipsis ingentes paremus utilitates. Ut enim priorem infelicitatem auspicatior deinde emendat fortuna, ita priorem felicitatem subvertit subsecuta calamitas. Igitur ne hujusmodi quid nobis eveniat, viri præstantissimi, curandum in primis, ut suos quisque ordines teneat, sibique inducat in animum, si illi serventur probe nec a nobis dissolvantur omnino, si denique operam quisque suam junxerit, certam nos adepturos victoriam et quæ transmittetur **58** ad posteros gloriam consecuturos. Contra si vel minimum ordines solvi contigerit nosque ad invicem disjungi, pro certo habete nos facile in hostium venturos potestatem. Quemadmodum enim effracta obsessæ civitatis latera aditum expugnantibus facilem præbent, ita se res habet in castris et in explicato exercitu. Neque porro aliam ob causam prisci duces invenere insidias, aciei instructionem, primam vel postremam aciem, dextra aut sinistra cornua, æquales ordinum series, formamque explicandæ aciei. Est enim instar urbis exercitus: cui et portis opus et turribus et late-

A ἔλεγεν εἶναι χρεὼν, εἴ πως τοὺς πολεμίους ἀπωσάμενοι κατ' ἐξουσίαν τε τὸν χάρακα πήξονται καὶ σκηνώσουσιν οὐκ ἐν στενῷ χώρου εἱρχθέντες. Ταῦτα λέγων, ἐπειδὴ μὴ καὶ πάντας ἐνδεχομένους τὸν λόγον ἑώρα, Τζικανδύλην μὲν καὶ Σινωπίτην, πρὸς δὲ καὶ Κριτόπλην καὶ τῶν ἄλλων πολλοὺς στρατηγῶν τῷ στρατοπέδῳ ἐφίστα, ὁ δὲ αὐτὸς τὴν βασιλικὴν ἀνελόμενος σημαίαν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ὅλῳ ῥυτῆρι ἐπὶ τοὺς ἐναντίους ἤλαυνε. Καταπλήξας τε τῷ ἀθρόῳ τῆς ἐπελάσεως εἰς φυγὴν βλέψαι ἠνάγκασε. Λαμπρᾶς τοίνυν γενομένης τῆς διώξεως, κατόπιν ἐπισπόμενοι Ῥωμαῖοι πολλοὺς ἔκτειναν, τινὰς δὲ καὶ ζωγρείαν εἷλον, ἐν οἷς καὶ Φαρχουσᾶς ἦν ἀνὴρ παρὰ Πέρσαις ἐπιφανὴς, ὃς δειπνοῦντι τῷ σουλτὰν ἐνετίθει τὸ ἔκπωμα ταῖν χεροῖν· πιγκέρνην τοῦτον
B Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἦν δέ τις ἐν τῇ Βαρβάρων στρατιᾷ εἰς Ῥωμαίους μὲν ἀναφέρων τὸ γένος, ἐν δὲ Πέρσαις καὶ τραφεὶς καὶ αὐξηθεὶς τύχῃ τινὶ σατραπείαν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παρ' αὐτοῖς διεῖπε· Γαβρᾶς αὐτῷ ἐπίκλησις ἦν. Τοῦτον ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν Ῥωμαῖοι ἔκτειναν, κεφαλὴν ἄγοντες τὴν αὐτοῦ παρὰ τὸ στρατόπεδον ἦλθον. Βασιλεὺς δὲ (πόῤῥω γὰρ ἤδη ἦν τῶν νυκτῶν) καὶ ἔτι τοῦ διώκειν ἀποσχόμενος σὺν τροπαίοις ἐκεῖθεν ὑπέστρεφεν, ἐν συγχύσει τε ἔτι καὶ ἀταξίᾳ πολλῇ Ῥωμαίους εὑρὼν (οὔπω γὰρ οὐδὲ τοῦ κατὰ νώτων ἄχθους τὰ σκευοφόρα τῶν ζώων ἀπηλλάττοντο), ἅπαν τὸ στρατόπεδον σπουδῇ περιελθὼν τῶν ταγμάτων ἑκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἐνείματο χώραν. Ἀλλὰ καὶ ὡς τῶν
C στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγους ἐφίππους διανυκτερεῦσαι ξυνέπεσε τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς πυκνώσεως οὐδ' ὅσον ἀποβῆναι τῶν ἵππων ἰσχύσαντας. Τὴν μὲν οὖν νύκτα [P 32] ἐκείνην οὕτως ηὐλίσαντο. Ἡλίου δὲ ἄρτι πρὸς τὸ τῆς γῆς ἐπανάγοντος πρόσωπον, ἐς μέσην ἔφιππος παρελθὼν τὴν στρατιὰν, ὡς ἔθος ἐστὶν οἷς στρατιωτικῶν ἡγεῖσθαι ταγμάτων συμβαίνει, ἔλεξε τοιάδε· « Ἄνδρες γενναῖοι, οὐχ ὡς δειλίαν ὑμῶν καταγνοὺς ἤ τινα μαλακείαν ἄλλην ἐπὶ θάρσος ἥκω παρακελεύων ὑμᾶς· μὴ οὕτως Ῥωμαίους γένοιτο σχεῖν ἀγεννῶς, μηδ' οὕτω πάτριον αἰσχῦναι δόξαν· ἀλλὰ νόμον τε τοῦτον στρατηγικὸν ἐκπληρῶν, πρὸς τὸ μέλλον δὲ ἀσφαλεστέρους ἐνάγων ὑμᾶς. Ἀπροόρατον γὰρ ἐπερχόμενον τὸ δεινὸν καὶ γενναίαν ἔστιν ὅτε ξυνετάραξε γνώμην. Ἴστε τοίνυν,
D ὦ συστρατιῶται, πόλεμον ἡμῖν ἀπαντήσειν τὴν σήμερον τὸν μείζω τε τῶν προλαβόντων καὶ ὥσπερ ἀγώνισμα τελευταῖον δὴ τοῦτο καὶ ἔσχατον· καὶ χρὴ παρεσκευάσθαι καλῶς τῶν τε προτέρων ἡμῖν ἀγώνων ἕνεκα καὶ ὡς ἂν μὴ καὶ τὴν φθάσασαν ἤδη τῶν ἔργων ἐλέγξωμεν ἀρετὴν, καὶ αὐτοῖς δὲ ἡμῖν ὅπως μεγάλων ἄρτι αἴτιοι ἐσόμεθα συμφορῶν. Ὡς γὰρ προλαβοῦσαν δυστυχίαν τελευταῖον ἐπανορθοῦν εὐτύχημα πέφυκεν, οὕτως ἀτύχημα ὕστερον τὴν ἤδη διέφθειρεν εὐκληρίαν. Ἀλλ' ὅπως μὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τηλικοῦτόν τι, ὦ λῷστοι, γένοιτο ξυμπεσεῖν, τηρητέον ὡς ἔνι μάλιστα τὴν τάξιν ἑκάστῳ, ἐκεῖνο καλῶς εἰδόσιν ὡς εἰ μὲν τὰ τῆς τακτικῆς ἀπαράλυτα παντάπασιν ἡμῖν γένοιτο ἕκαστός τε τὸ ἑαυτοῦ τοῖς ἄλλοις ξυνεισενέγκῃ, νικᾷν τε ἡμῖν

περιλήψεται καὶ κλέος ἑαυτοῖς περισώζειν, ὃ καὶ A εἰς τοὺς εἰσέπειτα πάντως ἀνθρώπους παραμενεῖ. Εἰ δ' αὖ τοὐνάντιον ἡμῖν ἀλλήλων ἀποδιῃρῆσθαι συμβαίη, αὐτίκα ἴστε ὅτι δὴ εὐχείρωτοι τοῖς ἐχθροῖς ἐσόμεθα. Καθάπερ γὰρ πολιορκουμένης πόλεως πλευρὰ διαῤῥαγεῖσα εὐέφοδον αὐτὴν τοῖς πολεμίοις ποιεῖ, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων ἔχει. Ἀμέλει καὶ τούτου ἕνεκα λόχοι καὶ παρατάξεις, ὀπίσθιαί τε καὶ ἐμπρόσθιαι φάλαγγες, τὰ δεξιά τε καὶ εὐώνυμα τῶν κεράτων, ἰσοστοιχίαι τε καὶ σχήματα παρατάξεων (r) τοῖς πάλαι ἀνθρώποις ἐπινενόηται. Πόλις γάρ τις καὶ τὸ στρατόπεδόν ἐστι. Καὶ δεῖ μὲν αὐτῇ πυλῶν, δεῖ δὲ πλευρῶν, δεῖ δὲ τάφρων, καὶ πάσης ἄλλης πόλεσιν ἀναλογούσης ἀκολουθίας. Χρὴ τοίνυν οὕτω παρασκευάσασθαι καὶ ἡμᾶς. Ἔτι B γὰρ περὶ μέσην που τὴν πολεμίαν ἐσμὲν καὶ τῶν Ῥωμαΐδος μακρὸν ἀποπλανώμεθα ὁρίων. » Τοσαῦτα εἰπὼν συντάξας τε κατὰ κόσμον τὸ στράτευμα εὐθὺ τῆς λίμνης, ἣν πάλαι μὲν τοῦ Σκληροῦ, κατὰ δὲ τοὺς νῦν χρόνους τοῦ Πουγγούσῃ καλοῦσιν, ὁδοῦ εἴχετο. Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς πεδιάσιν ἤδη ἐγένετο καὶ τῆς προτέρας στενοχωρίας ἐν εὐρυχώρῳ καθίσταται τούτῳ [f. τόπῳ] τὸ στράτευμα, κελεύει τῶν στρατιωτῶν τινι μέγα τι καὶ ἐξάκουστον ἀνακραγόντι Περσῶν τινα καλέσαι. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει. Προσιόντι δὲ τῷ Πέρσῃ· « Ταῦτα πρὸς τὸν σουλτὰν, βασιλεὺς [P 33] ἔφη, ἀγγελεῖς. Βασιλεύς σοι μέγας ταῦτα ἐπιστέλλει δι' ἐμοῦ. Ἥκομεν ἄχρι καὶ εἰς Ἰκόνιον αὐτό· περιήλθομέν C σου τὴν χώραν μετελεύσεσθαί σε τῆς ἐς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἁμαρτάδος μάλιστα προθυμούμενοι. Σὺ δ' ἀνεχώρεις ἀεὶ κατὰ τοὺς δραπέτας, ἄλλην τε ἐξ ἄλλης ἀμείβων οὔπω μέχρι καὶ νῦν ἀντιμέτωπος στῆναι ἡμῖν ὑπέμεινας. Ὅθεν ἡμεῖς μὲν ἄπιμεν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν, σὲ δὲ χρὴ παρεσκευάσθαι καλῶς· εἰδότα ὡς ἅμα ἦρι φανέντι σὺν μείζονι αὖθις ἐπὶ σὲ ἥξομεν τῇ παρασκευῇ. » Ταῦτα τῷ Πέρσῃ ἐπισκήψας ἐπιθωρακίῳ τε τῶν ἐπὶ δόξης τινὸς δωρησάμενος, ὡς ἔκδηλος εἴη πρὸς βασιλέως πεμφθεὶς, ἀπεπέμψατο. Ὁ δὲ σουλτὰν, ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσε, πρέσβεις ὀλίγῳ ὕστερον περὶ εἰρήνης ἐπερωτήσοντας ἔπεμψεν. Ἀλλ' ἦν ὁ βασιλεὺς μεγάλων τινῶν καὶ οὐκ εὐπαροράτων τὸ πρᾶγμα σταθμώμενος· ἀμέλει καὶ ἐπὶ σκήψεις τε ἄλλοτε ἄλλας ἀνεχώρει, καὶ ἀεὶ ἐς τὴν ἐπιοῦσαν τὸ τῆς πρεσβείας ἀπετίθετο τέλος, ἕως, οἶμαι, σαφές τι περὶ τῶν ἐξ ἑσπέρας, καθάπερ εἴρηται, προσδοκωμένων μαθεῖν αὐτῷ γένοιτο.

ribus et fossis et cæteris quæ ad urbium usus necessaria occurrunt. Hæc igitur omnia a nobis apparanda sunt, qui in medio soli hostilis versamur a finibus Romanis longo intervallo disparati. » Hæc postquam est effatus, rite composita ordinataque acie, ad paludem, quam olim veteres Scleri nunc vero Pungusæ vocant, recta iter intendit. Cumque in patentes campos pervenisset, et relictis montium angustiis, in porrecta planitie collocasset exercitum, militi cuidam imperat, ut altiori contenta voce Persam aliquem advocaret. Is jussa exsequitur. Accedenti Persæ : « Hæc, inquit princeps, sultano nuntiabis. Hæc tibi per me significat magnus imperator, ad ipsum usque Iconium venimus : regionem tuam percurrimus, summo ardore tua adversus majestatem nostram peccata vindicaturi. Tu vero profugorum more alias atque **59** alias in terras demigras semper, nec nostrum exspectare conspectum audes. Quandoquidem igitur in proprias sedes abscedimus, præparari te ad bellum quam optime convenit, scireque cum primum ver advenerit nos rursum majore apparatu venturos. » His dictis, præceptisque, sago militari cujusdam e magnatibus donatum, quo missus ab imperatore dignosceretur, remisit. Quibus intellectis, sultanus non multo post legatos mittit ad imperatorem, qui eum de pace rogarent. At princeps rem utpote majoris momenti et minime aspernandam expendens, cum varia prætexeret, de die in diem legatis responsa facere differebat : donec, opinor, quid certi super iis quæ ex Occidente, ut supra dictum est, afferebantur in dies, inaudivisset.

θ'. Ἐπεὶ δὲ περί τινα χῶρον ἐγένετο οὗ δὴ Μαίανδρος (75) τὴν ἐκβολὴν ποιεῖται, ἔξω τῶν πολεμίων ἤδη γεγενῆσθαι νομίσας εὔυδρόν τε ἄλλως τὸν χῶρον ἰδὼν καὶ πολὺ τὸ χαρίεν ἀνθρώπων ὄψεσι παρεχόμενον, κυνηγεσίων ἀνέσει πόνους τοὺς ἐκ τῆς D μάχης παραμυθεῖσθαι ἤθελε. Κινήσεως οὖν τινος ἀμφὶ τῇ λόχμῃ αἰσθόμενος πόῤῥωθεν, ἐπειδὴ μὴ εἶχε διὰ τὴν λίαν ἀπόστασιν ξυνεῖναι τοῦ φαινομένου, τῶν περὶ αὐτόν τινας ἐπὶ κατασκοπήσει στείλας σκηνὰς μὲν ἐνταῦθα ἠθροῖσθαι πολλὰς ἤκουσε, τὰ δ' ἐπὶ τοῦ ἄλσους ταράσσοντα ἵππους εἶναι τῶν ἐν

9. Postquam ad eam regionem venit, ubi Mæander oritur, jam sese ab hostibus tutum ratus, conspicatusque locum aquis irriguum, qui amœnitate sua hominum oblectabat animos, pristinos ex ante actis bellis labores venationum exercitiis demulcere constituit. Cum vero circa silvam e longinquo moveri nescio quid advertisset, nequiretque accuratius rem, quod inde abesset longius, discernere : missis aliquot ex suis qui specularentur, rescivit tandem conferta ibi esse tabernacula, et motum qui conspiceretur in silva, ab equis eorum, qui in tabernaculis

Du Cangii notæ.

(75) *Μαίανδρος*. Tyrius, l. XVI, c. 24 de Mæandro : *Supra cujus ripas in pascuis grate virentibus castra metatus est*. Adde Gesta Ludov. VII c. 11.

Cornelii Tollii notæ.

(r) *Ἰσοστοιχίαι τε καὶ σχήματα παρατάξεων.* Quid sit στοιχεῖν in acie, notum. Ælianus Tacticis c. 25 : Στοιχεῖν δὲ λέγεται, ἕκαστον ἄνδρα ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόχῳ, τὸ ἐπ' εὐθείας εἶναι τῷ λοχαγῷ καὶ τῷ οὐραγῷ, φυλάσσοντας τὰ ἴσα ἀπ' ἀλλήλων διαστήματα· *Versare dicitur, cum singuli viri in sua decuria recta serie consistunt, a lochago et tergi duce æqualia inter se spatia servantes.*

erant, avido ore herbas depascentibus. Mox Persas esse qui adessent agnovit, nominataque illorum tribu 60 Raman quemdam ipsis præesse, adeoque secundum morem finitimos Romanos depopulatum venisse. Confestim itaque delectam bellatorum partem ad eos insectandos proficisci jubet: ipse vero cum paucis locum editiorem conscendit, quæ agerentur exploraturus. Contra Persæ collectis sarcinis reditum parabant. Sed ut se a Romanis jamjam comprehendi, illosque effusiore impetu conspexere in se ferri, obversa fronte restitere. At Romanis instantibus, pedem rursum referunt, quo sæpius ejusmodi repetito dolo fatigati complures e Romanis despondere animum reditumque cogitarunt. Quod ubi imperator animadvertit (ex alto enim, ut retuli, eventum rei speculabatur), citato quantum poterat cursu absque lorica ad illos contendit. Sed ubi Persæ plurimos Romanorum insecutione jam animo deficientes et a se invicem divisos conspexerunt, reliquos exiguo admodum numero rati, undique circumveniunt, jamque haud multum aberat quin eos delerent omnino, nisi inopinato superveniens periculo exemisset princeps. Tum vero fugientium Persarum insecutione plurimum temporis absumpsit: unde cum jam equum deficere animadvertit, substitit paululum donec alius e velocioribus adduceretur, quem celeritatem innuentes Agrimen vocabant. Sequentibus autem pone sigillatim et sparsim Romanis imperat ut instarent acrius, neque 61 ab ardore remitterent. Alii quidem cum post plurimam insecutionem nihil demum peragerent, et regionem, in quam pervenerant, desertam nec facile perviam esse viderent, retro cessere: princeps autem Andronico patrueli, de quo multa a nobis in superioribus dicta sunt, in hostem contendenti obviam factus equum invito extorquet, quem ille insitit, et eum exspectare ibi tantisper jubet, dum Agrimen illum jamjam adducendum nactus secum una contenderet in prælium. Interim in hostem proficiscitur. Copias Persæ bifariam diviserant. Priors pars constabat eo equitatu, qui liberius absque stramentis gregatim subsequi solet. Reliquus exercitus a tergo incedebat, subeuntes Romanos excepturus. Ubi vero nemo Romanorum conspicitur audaciores effecti, coeunt in unum omnes, equitatumque, qui liberius ut dixi, excurrit, in locum unum statuunt; simul ac autem imperatorem solum, nec lorica indutum, contra se adventare cernunt, irruunt in ipsum universi, sagittisque impetunt, sese invicem subinde ad virtutem hortati. Sed ille heroico generosoque plusquam resumpto animo, postquam ægre circumveniri se posse ab hostibus agnovit (locus

A ταῖς σκηναῖς ἀνέτῳ στόματι τῇ πόᾳ ἐγχάσκοντας. Τούς τε οὖν Πέρσας οἵτινες εἶεν αὐτίκα συνεῖδεν ἐκ τῆς σφετέρας αὐτοὺς ὀνομάσας φυλῆς, Ῥαμάν τινα γενεάρχην αὐτοῖς καταλέγων εἶναι, καὶ ὡς κατ' ἔθος τὸ αὐτῶν τοὺς ἐκ γειτόνων Ῥωμαίων ἤδη καὶ νῦν λῃστεύσαντες λαφύρων πλησάμενοι ἥκουσι. Καὶ δὴ τῶν περὶ αὐτὸν συχνοὺς ἀπολεξάμενος στρατιωτῶν σπουδῇ διαφῆκεν ἐπὶ τὴν δίωξιν. Ὁ δὲ εἴς ἀποπτόν τι χωρίον ἀναδραμὼν ἐνταῦθα σὺν ὀλίγοις ἀποσκοπῶν ἵστατο. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Πέρσαι συσκευασάμενοι ἐκεῖθεν ἀπήλαυνον. Ὡς δὲ τάχιστα πρὸς τῶν Ῥωμαίων καταλαμβάνεσθαι ἤρξαντο, σποράδην αὐτοὺς φερομένους ἰδόντες, ἀντιστραφέντες ἀντιμέτωποι ἵσταντο. Ἀλλὰ Ῥωμαίων ἐπικαταλαμβανόντων νῶτα καὶ πάλιν ἐδίδουν· τοῦτό τε πολλάκις B γεγονὸς πολλοὺς Ῥωμαίων ἀπαυδῆσαι ἐποίησεν· ὅθεν καὶ τοῦ διώκειν ἀφέμενοι παλινοδίας ἐμέμνηντο. Ὅπερ ὁ βασιλεὺς κατανοήσας (ἑστήκει γὰρ ἀνωτάτω που, ὥσπερ ἔφην, ἀποσκοπῶν) [P 54], αὐτίκα ὡς εἶχε τάχους ἀθωράκιστος ἐπ' ἐκείνους ἐχώρει. Πέρσαι δὲ, ἐπειδὴ πολλοὺς Ῥωμαίων τῇ διώξει, ὥσπερ ἔφην, ἤδη ἐκκακήσαντας χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων γεγονότας εἶδον, κομιδῇ ὀλίγους τοὺς ἄλλους κατανοήσαντες ἀμφιβόλους τε ἤδη ἐποιήσαντο καὶ ἐγγὺς ἦλθον τοῦ μέγα τι καὶ ἀνήκεστον δρᾶσαι, εἰ μὴ βασιλεὺς ἀπροσδόκητος αὐτοῖς ἐκφανεὶς τοῦ κινδύνου διεσώσατο. Φεύγουσι τοίνυν ἀεὶ ἀμφεπόμενος Πέρσαις πολύν τινα κατέτριψε χρόνον. Ὅθεν καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἵππου κεκμηκότος ἤδη ᾔσθετο, αὐτὸς μὲν αὐτοῦ C που ἔμεινε, τὸν ἐν τοῖς μάλιστα δρομικὸν ὄντα τῶν ἵππων αὐτῷ κομισθῆναι καραδοκῶν, ὃν καὶ Ἀγρίμην (76) τὸ τάχος αἰνιττόμενοι ἐκάλουν. Ῥωμαίων καὶ τοῖς ὅσοι κατόπιν αὐτοῦ καθ' ἕνα καὶ σποράδην ἰόντες ἀεὶ ἐπικατελάμβανον, ἐκέλευε διώκειν ἔτι μᾶλλον μηδ' ἀνίεσθαι τῆς προθυμίας. Ἄλλοι μὲν μετὰ πλείστην ὅσην τὴν δίωξιν ἐπειδὴ μηδὲν ἀνύττειν εἶχον τόν τε χῶρον ἔνθα ἐπιπλεῖστον ἐκπεπτωκότες ἦλθον ἔρημόν τε καὶ δεινῶς ἄβατον ἔγνων, ὀπίσω ἐχώρουν. Ὁ δὲ τῷ ἐξαδέλφῳ περιτυχὼν Ἀνδρονίκῳ, οὗ πολὺν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποιησάμεθα λόγον, τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰόντι καὶ αὐτῷ πολλὰ βιασάμενος τὸν ἵππον ἀφεῖται. Ἐπιβὰς δὲ αὐτὸν μὲν αὐτοῦ μένειν εἴασεν ἐπισχήψας ὃν εἴρηται Ἀγρίμην ὅσον οὐκ ἤδη κομισθησόμενον λαβεῖν οὕτω τε σὺν αὐτῷ D ἐπὶ τὴν μάχην ἐλθεῖν, ὁ δὲ τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐφέρετο. Πέρσαις δὲ δίχα διῄρηται τὸ στράτευμα. Καὶ τὸ μὲν πρόσθεν τὴν ἵππον ἐπαγόμενον πᾶσαν ἐχώρει, ὅση ἄνευ ἐπιστρωμάτων ἀγελαία τούτοις εἵπετο· τὸ λοιπὸν δὲ κατόπιν ἐπορεύετο Ῥωμαίους ἐπιόντας ὑποδεξόμενον. Ὡς δὲ οὐδεὶς οὐδαμῶς Ῥωμαίων ὑπεφαίνετο, θαρσήσαντες τοῦ λοιποῦ συνῄεσάν τε ἀλλήλοις καὶ τὴν ἵππον ἄνετον ᾗπερ

Du Cangii notæ.

(76) Ἀγρίμην. Portius in Diction. Græcobarbaro, ἀγρίμι, ἀγριόζουδον, θηράσιμον, θηρίον, θήρ. Equus agrestis, indomitus, *equifer*. Glossar. ms. Ecclesiæ Parisiensis, de equis: *Sunt autem hi de agresti ordine orti, quos equiferos dicimus*. Glossar. Saxonicum Ælfrici: *Equifer, wilde cynnes hors*, id est, indomitus equus. Glossar. Latinogall. *equifer, mancheval*, id est, malus equus. *Agrestis caballus*, in epist. 1 Gregorii III pp. ad Bonifacium Moguntinum episc. *equus silvaticus*, in epist. 13 Zachariæ pp. ad eumdem Bonifacium.

εἴρηται φερομένην ἐφ' ἕνα χῶρον ξυνάγειν διενοοῦντο. Ἐπειδή τε βασιλέα μόνον ἐκ πάντων Ῥωμαίων ἀθωράκιστον ἐπ' αὐτοὺς ἰόντα κατενόησαν, ἀθρόοι λοιπὸν ἐπ' αὐτὸν ἐξεχέοντο ἐντείνοντές τε τὰ τόξα καὶ ἀλλήλοις ἐγκελευόμενοι. Ὁ δὲ ἡρωϊκόν τινα καὶ ἀνδρείας πρόσω τρόπον ἀναλαβών, ἐπειδὴ κύκλωσίν τινα αὐτοῦ πρὸς τῶν πολεμίων γεγονέναι ἀδύνατα εἶναι κατενόει (χῶρος γάρ τις ἀμφιλαφὴς ἐκ θατέρου παρακείμενος μέρους ἐκ ποδῶν εἰς τοῦτο αὐτοῖς καθειστήκει), τὴν συμπλοκὴν ἀναδέχεται, πλείστους τε αὐτῶν ἐπὶ στόμα κατενεγκὼν τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν βλέψαι ἠνάγκασεν. Ὅτε καὶ τῶν τις Βαρβάρων ἐκείνων τὴν βασιλέως οὐχ ὑπομείνας ἀκμὴν ὕπτιός τε διὰ τοῦτο τῷ ἐδάφει προσερεισθεὶς, ἐπειδὴ προσωτέρω ἱππαζόμενον αὐτὸν κατενόει, βέλος ἀφεὶς ἄκρου τυγχάνει τοῦ ποδὸς ὄπισθεν, ἔνθα μετὰ τὰ σφυρὰ ἐπὶ πτέρναν ἡ φύσις ἀναχωροῦσα τὴν ἐξοχὴν ποιεῖται. Καὶ ὁ μὲν καὶ δευτέραν πέμψειν ἠπείγετο, βασιλεὺς δὲ προτερήσας τὴν ὁρμὴν τῶν τριχῶν εἷλκε ζωγρείαν, σὺν αὐτῷ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἰὼν Ἀνδρονίκῳ συναντᾷ. Ἤδη γὰρ τοῦ βασιλείου ἐνεχθέντος αὐτῷ ἵππου ὀχησάμενος κατὰ [P 35] Περσῶν καὶ αὐτὸς ἤλαυνε, πολλά τε τῆς ἐπὶ τὰ πρώσω πορείας εἴργων, ἅτε παντάπασιν ἄνοπλον ὄντα καὶ αὐτὸν, ἐπειδὴ μὴ πείθειν εἶχε (θάρσει γὰρ καὶ οὗτος ἀπείρῳ διῳκεῖτο καὶ ἔπνει τὰς μάχας, ἐπιεικῶς τὸ δόρυ χειρίσας καὶ τὴν ἀσπίδα, οἷς καὶ αὐτοῖς οὐχ ὡς ἰδίοις ἐχρῆτο ἀλλά τινος τῶν ἀπὸ δόξης ἀφελόμενος ἔτυχεν), αὐτὸν μὲν ἀφῆκε πορεύεσθαι· ὁ δὲ ὁδῷ προϊὼν καὶ τοῖς λοιποῖς ξυνέμιξε τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ. Πυθομένοις τε ὅπως αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἀπαντήσειε μόνῳ τῶν ἁπάντων ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους ἰόντι, περὶ μὲν τοῦ τῶν πολεμίων φόνου, οὓς, καθάπερ εἴρηται, ἀπεκτονὼς ἔτυχεν, ἀπήγγελλεν οὐδὲν, καυχήσεως ἀγεννοῦς ὑποψίαν παραιτούμενος. Ἔργον γὰρ οὐχ ὑπ' ὄψιν ἐλθὸν τοῖς μὴ εὐμενῶς ἀκούειν ἐθέλουσιν ῥᾴδιον εἰς ἀνατροπὴν γίνεται. Τοῦ γε μὴν τραύματος ἐπιμελεῖσθαι αὐτίκα ἐκέλευεν, ὡς μὴ φλεγμήναντος ἀνήκεστόν τι καὶ ἐπισυμβῇ· ὅτε δὴ γέγονέ τι καὶ λόγου ἄξιον· ἐπειδὴ γὰρ μὴ εἶχον ὅπως αὐτῷ χρήσηται, τῶν στρατιωτῶν τις ἐγχειρίδιον ἑλκύσας μέρος τῆς αὐτὸς αὑτοῦ σαρκὸς ἀφελέσθαι διενοήθη, ὡς ἂν ἔτι διάθερμον τῷ τραύματι περιθεὶς, οὕτω τὴν φλεγμονὴν ἀποκρούσαιτο. Ἀλλὰ βασιλεὺς τῆς εὐνοίας τὸν ἄνδρα ἀποδεξάμενος τοῦτο μὲν διεκώλυσε, τῶν δὲ τῇ ὁδοιπορίᾳ κεκμηκότων ἵππων τινὸς τεμάχιον τῆς σαρκὸς ἀφῃρῆσθαι κελεύσας εὐθύωρον προσῆγε τῷ τραύματι. | Ἐκεῖθέν τε μακρὸν κατατείνας δρόμον παρὰ μέσας που τὰς νύκτας ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀφικνεῖται πρὸς ταῖς Μαιάνδρου ἐκβολαῖς ἱδρυμένον, ἔνθα πολύ τε καὶ ἄμετρον ὕδωρ ῥεῖ μὲν ἐκ τῶν κατὰ τὴν ὑπωρείαν πετρῶν ὡς ἐκ μυρίων ἀναδιδόμενον στομάτων, τὸν δὲ παρακείμενον ἐκπελαγοῦν χῶρον ἐς λίμνην μὲν τὸ πρῶτον ξυνίσταται, ἑξῆς δὲ προϊὸν διώρυχά τε βαθεῖαν τέμνει καὶ ποταμὸν ἐντεῦθεν ποιεῖ. Ἀνδρόνικος δὲ, καθάπερ εἴρηται, ἐπίπροσθεν ἰὼν ἄλλο μὲν ἔδρασεν οὐδὲν, ἵππους δὲ συχνοὺς ὧν ἐπιβαίνοντες ἦσαν οἱ πρὸς βασιλέως ἀνῄρηνται τῶν πολεμίων, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἤλασε. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἐγένετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἵετο,

A quippe densis virgultis obsitus ab altero latere iis obversabatur), prælium aggreditur, multisque obtruncatis, cæteros **62** ad fugam compellit. Tum Barbarus quidam, non ausus imperatoris impetum experiri, supinus solo recumbens, ubi prætervectum videt longius, telo emisso extremam pedis partem a tergo attigit, ubi circa clavicułos, versus calcem, quidpiam natura exstans reliquit: cumque ille ad ictum repetendum se accingeret, præveniens imperator, comprehensum crinibus hominem vivum cepit. Inde ad castra cum illo revertens, obvius fit Andronico, qui jam adductum equum nactus, contra Persas perinde equitabat. Multis autem verbis frustra dehortatus ne ulterius inermis et ipse contenderet (incredibili enim præditus audacia totum B spirabat Martem, hastam tractare parmamque gestare promptissimus, quibus tunc non propriis, sed acceptis ab aliquo e magnatibus utebatur), proficiscentem quidem in prælium dimisit, ipse vero continuato quod instituerat itinere, ad suos tandem rediit. Sciscitantibus vero quid sibi accidisset in ea quam omnium solus in Barbaros susceperat expeditione, quæque fuisset clades hostium, quos, ut memoravi, occiderat, vanæ gloriæ suspicionem declinans, nihil quidem respondit. Sæpe enim contingit, ut quodvis egregium facinus, quod non sub oculos cadit, ab iis qui malevolo animo audiunt, in contrarium facile deflectatur. Curandum autem confestim vulnus statuit, ne si succederet inflammatio, C quidpiam periculosius accideret: quo tum tempore res digna accidit **63** quæ memoretur. Cum nihil ad manum esset, quidam miles, accepta sica, suæ carnis partem aliquam præsecare parat, ut ea calens adhuc applicata vulneri tumorem inhiberet: sed imperator laudata viri benevolentia, id abnuit quidem, jussit vero ut ab uno ex iis equis, qui nimio cursu fatigati erant, abscissum carnis frustulum vulneri continuo apponeretur. Productis inde ad medias fere noctes itineribus, exercitum repetit, qui ad Mæandri fontes considebat, ubi magna et immensa vis aquarum ex petris, radicibus montium adjacentibus, velut ex infinitis fontibus effusa, marisque instar circumjacentem hic inundans agrum, in lacus speciem primo quidem contrahitur, dein- D ceps vero paulatim diffluens, profundam fossam diffindit, indeque in fluvium efformatur. Ab Andronico interea, qui in hostem, ut diximus, processerat, nihil factum quidem aliud, nisi quod equos complures eorum, quos ceciderat imperator, in castra egit. Sic sese res habuere. Versus Byzantium reditu instituto imperator, cum in Bithyniam pervenisset, liberatis ex Philomelio, quemadmodum supra retuli, Romanis sedes ibi assignavit, possessiuncula a sacro quodam monasterio per commutationem comparata, ubi et arcem castrumque exstruxit, cui nomen indidit Portarum.

ἐν Βιθυνίᾳ τε γεγονὼς ἐνταῦθά που τοὺς ἐκ Φιλομιλίου, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀναῤῥυσθέντας ᾠκίσατο Ῥωμαίους, κτησείδιον αὐτοῖς τῶν ἱερῶν τινος ἀλλαξάμενος σεμνείων· ἔνθα φρούριόν τε ἀνῳκοδόμησε καὶ Πύλας αὐτὸ κατωνόμακεν.

10. Sub idem tempus Cosmas, qui ea tempestate res ecclesiasticas moderabatur, vir vitæ integritate et gravitate sermonis illustris, a sede **64** hanc ob causam depulsus est. Monachus quidam Niphon nomine, qui liberales disciplinas humanasque scientias ne summis quidem labris degustaverat, etsi sacris a pueritia litteris imbutus, cum Michaele viro pio virtuteque insigni ecclesiasticam dignitatem regente, haud sana circa Christianam religionem sentire visus esset, ideoque judicio synodali fuisset condemnatus, barba ad talos usque protensa, derasa, carceri mancipatur. Ut vero vita functo Michaele, sedem excepit Cosmas, Niphon liberiori statim usus licentia, publicos congressus egit in compitis, pravasque suas opiniones ubique diffudit, Hebræorum Deum palam repudians. Amabat hominem supra modum Cosmas, admittebatque in sui consortium, et superiora in eum decreta injustitiæ arguebat, quanquam tunc etiam immodice in illum et ad petulantiam usque propensus atrocissime repulsus fuerat, et propter virtutem divinis propemodum laudibus eum efferebat, addebatque jam olim illi prædictum ab eo, fore ut patriarchalem thronum conscenderet. Hæc multis non placuerunt: unde ex iis nonnulli, quibus potissimum Cosmæ salus curæ erat, tacite accedentes: « Quid, aiebant, o divine pastor, temet ipsum lupo concredis? annon vides propterea te a grege despici? recede ab exitiosa societate. **65** Cum homine enim sacris interdicto cohabitare, per se idonea satis est accusatio. » Hæc et similia illi ingerebant. Qui vero patriarcham oderant, obtestabantur palam, appellabantque Dei et imperatoris oculos. At ille neglectis iis mordicus adhærebat Niphoni; neque etiam si quid immineret damni, ab eo se divelli patiebatur: unde ex nimia simplicitate, suimet oblitus, magnas incurrit calamitates. Quippe cum hominem rursum carceri mancipari præcepisset princeps, adessentque ducturi, primo quidem haud multum abfuit quin patriarcham vox deficeret. Collecto demum spiritu, ad templi usque fores progressus, a satellitum manibus conatus est avellere; cumque reluctarent ii, una cum illo agi in carcerem volebat. Inde enatæ in Ecclesia contentiones, ipso Cosma in judicium vocato, nec ante ab ejuscemodi tumultibus liberata est, quam se Byzantium imperator recepit, quem ad hanc usque diem res bellicæ detinuerant. Tum enim ille throno excidit, eo quem mox dicturus sum modo. At primum quidem separatim præsules allocutus,

A ι'. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον Κοσμᾶς ὁ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τὸ τηνικάδε ἐφεστὼς πραγμάτων, ἀνὴρ βίῳ καὶ λόγῳ κόσμιος, τοῦ θρόνου κατεσπάσθη ἐπ' αἰτίᾳ τοιᾷδε. Ἦν τις ἀνὴρ μοναχικὴν ἐπανελόμενος [P 36] πολιτείαν, ὄνομα Νήφων, παιδείας μὲν τῆς ἐγκυκλίου καὶ μαθημάτων τῶν ἐκτὸς οὐδὲ μέχρι πείρας ἐλθών, τοῖς ἱεροῖς δὲ λογίοις ἐκ παίδων ἑαυτὸν ἐπιδούς. Οὗτος ὁ Νήφων Μιχαὴλ ἔτι ἀνδρὸς ἱεροῦ καὶ πολλοῦ τὴν ἀρετὴν τὸν ἐκκλησιαστικὸν διέποντος θρόνον δόξαν οὐχ ὑγιᾶ τὰ ἐς τὸ Χριστιανῶν δόγμα πολλοῖς περὶ ἑαυτοῦ δεδωκὼς κρίσει τε συνοδικῇ (77) διὰ τοῦτο ἀποψηφισθεὶς τόν τε πώγωνα ἐκάρη ἄχρι καὶ ἐπὶ σφυρὰ κατατείνοντα καὶ εἱρκτῇ παρεδόθη. Ἐπεὶ δὲ Μιχαὴλ μὲν ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἤδη ἦν, Κοσμᾶς δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὸν θρόνον B ἐκόσμει, αὐτίκα παῤῥησίαν αὖθις ὁ Νήφων ἀνελάμβανε μείζω καὶ πολὺς ἐν συλλόγοις καὶ ἐν ἀγοραῖς ἦν, ἄλλο τε οὐδὲν ἔπραττεν ὅτι μὴ δόγμα ἑκάστοτε ἀνεκύκλει τόν τε Ἑβραίων ἀποπροσεποιεῖτο Θεόν (78). Καὶ τά γε τοιαῦτα ἐνεργολαβεῖν ἤθελεν· ἐφίλει τε αὐτὸν ὑπερφυῶς ὁ Κοσμᾶς, καὶ ὁμιλητὴν ἐποίει τὸν ἄνθρωπον, τοῖς τε κατ' αὐτοῦ τὸ πρότερον ἐπεψηφισμένοις ἀδικίαν ἐπεκάλει, καίτοι καὶ τότε τὰ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου προπετευσάμενος μὲν πικρότατα δ' ὅμως ἀποκρουσθείς, καὶ τῆς τε ἀρετῆς αὐτὸν ἐπεθείαζε, κἀκεῖνο τοῖς λόγοις προσετίθει, ὅτι δὴ ἐτύγχανε πολλῷ πρότερον τὴν ἐς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνάβασιν ἤδη προαγγείλας αὐτῷ. Οὐκ ἤρεσκε ταῦτα τοῖς πολλοῖς· ὅθεν καὶ οἱ μὲν αὐ- C τῶν, ὅσοι δηλονότι ἐκήδοντο τοῦ Κοσμᾶ, προσιόντες ἐπὶ σχολῆς· « Τί δήποτε, ἔφασκον, ὦ θεῖε ποιμήν, λύκῳ πιστεύεις ἑαυτόν; Ἢ οὐκ οἶδας; ὡς ὑποβλέπεταί σε διὰ τοῦτο τὸ ποίμνιον; Ἀποῤῥάγηθι τῆς τοῦ λυμεῶνος ξυναυλίας. Ἀνδρὶ γὰρ ἀποβλήτῳ ξυνοικίζεσθαι αὐτάρκης κατηγορία. » Οἱ μὲν ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἔλεγον· ὅσοις δὲ δι' ἀπεχθείας ὁ ἀρχιερεὺς ἦν, ἀπεβοῶντο διαῤῥήδην ἐπεκαλοῦντό τε τοὺς Θεοῦ καὶ βασιλέως ὀφθαλμούς. Ὁ δὲ ἀλλὰ τῶν μὲν ὀλιγώρως εἶχε παντάπασι, τοῦ δὲ Νήφωνος ἀπρὶξ εἴχετο, οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο ἀποκλᾶσθαι ἤθελεν αὐτοῦ· ἀμέλει καὶ ἔλαθεν ἑαυτὸν τῇ λίαν ἁπλότητι ἐν οὐ μετρίοις ζημιωθείς. Ἐπεὶ γοῦν ποτε, βασιλέως κελεύσαντος εἱρκτῇ καὶ αὖθις δοθῆναι τὸν ἄνθρωπον, παρῆσαν οἱ τοῦτον ἀπάξοντες, τὸ μὲν D πρῶτον μικροῦ καὶ εἰς ἀφασίαν ἐξεπεπτώκει, ἀναλεξάμενος δὲ ἑαυτὸν πεζῇ τε μέχρι καὶ ἐπὶ τὴν αὔλιον τοῦ νεὼ παρελθὼν ἀποσπᾷν ἐπεχείρει τῶν ἀπαγόντων τὸν ἄνθρωπον. Τῶν δὲ οὐκ ἐνδιδόντων ξυναπάγεσθαι τούτῳ τὴν ἐπὶ τὴν εἱρκτὴν ἤθελε. Στάσις

Du Cangii notæ.

(77) *Κρίσει τε συνοδικῇ*. Exstant apud Leonem Allatium, l. II De eccl. Occid. et Orient. perp. cons., c. 12, p. 678, synodalia decreta lata mense Octobri an. 1144 et mense Febr. 1145 a Michaele patriarcha Cp. in Niphonem Bogomilicæ hæresis reum, quo lectorem amandamus. Vide præterea Novam Biblioth. Labbei, p. 190.

(78) *Τόν τε Ἑβραίων ἀποπροσεποιεῖτο Θεόν*. Inde potissimum de religione prave sentire deprehensus est Niphon, quod adstante universo synodi cœtu ἀνάθεμα τῷ Θεῷ τῶν Ἑβραίων effutierit. Synod. an. 1144. Quis autem *Hebræorum Deus* dicatur, vide Arnobium juniorem in Conflictu cum Serapione l. I initio.

ἐντεῦθεν εἶχε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐν αἰτίαις ἦν. Οὐ πρότερόν τε τῶν ταράχων τούτων ἐλύετο, πρὶν ἂν βασιλέως ἐν Βυζαντίῳ γεγονότος (ἐτύγχανε γὰρ τοῖς πολεμίοις ἔτι πονούμενος ἔργοις) ἔκπτωτος ἐγεγόνει (79) τοῦ θρόνου τρόπῳ ᾧπερ αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Τῶν γὰρ ἀρχιερέων ἰδίᾳ παραλαβὼν ἕκαστον ἐπυνθάνετο ὅπως αὐτῷ ἐς εὐσέβειαν ὁ Νήφων ἔχειν δοκεῖ. Τῶν δὲ ἑκάστου [P 37] τὸ αὐτῷ παριστάμενον σὺν ἀληθείᾳ διαγορεύοντος, τέλος καὶ ἐπὶ Κοσμᾶν τὴν πεῦσιν μετῆγε. Καὶ ὃς αὐτίκα πολὺν τοῦ Νήφωνος κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐσχεδίαζε τὸν αἰνετήριον, εὐσεβῆ τε ἀπαρακαλύπτως αὐτὸν ἀποκαλῶν καὶ ἐς ἀρετὴν ἀπαράμιλλον. Τίθεται δὲ ταῦτα ἐπὶ βήματος, καὶ ὁ βασιλεὺς αὖθις οὐκ ἔτι καθ' ἕνα τοὺς ἀρχιερέας ἐπηρώτα, ἀλλὰ κοινῇ πάντων ἀνεπυνθάνετο ὅπως ποτὲ περὶ Νήφωνος φρονοῦντες εἶεν· οἱ δὲ διαῤῥήδην ἀσεβῆ τὸν ἄνθρωπον ἀπεκάλουν. Οἱ μὲν οὖν οὕτω γνώμης εἶχον· βασιλεὺς δὲ τὸν λόγον ἐπὶ Κοσμᾶν ἤδη μεταγαγών· « Σὺ δὲ ἀλλὰ τί ποτε, ὦ δέσποτα, περὶ τοῦ ἀνθρώπου φρονῶν εἴης; » Τοῦ δὲ σὺν ἁπλότητι ταῦτα καὶ πάλιν παῤῥησίᾳ διενισταμένου, ἐπεβοᾶτο τὸ πλῆθος καὶ μένειν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἥκιστα ἠξίου. Ὁ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἐκ τοῦ μέσου λοιπὸν ἦν, ἄνθρωπος πλὴν τοῦ ἀφελοῦς, ὡς οἶμαι, τἄλλα πάντα πεπλουτηκὼς ἀγαθά (s).

A interrogansque de fide et pietate Niphonis, singulis id quod erat vere enuntiantibus, tandem et ipse super eo rogatus est Cosmas; qui in Niphonis laudes immensas, prout consueverat, ex tempore conversus, pium illum propalam profitetur, virtuteque nemini conferendum. Res tandem ad tribunal 66 deducta; jamque non singulos pontifices separatim, sed omnes simul princeps interrogat, quid de Niphone sentirent. Palam illi impium hominem proclamant. Atque eorum ejusmodi fuit sententia. Conversus inde imperator ad Cosmam: « Tu vero, domine, inquit, quid de homine sentis? » Et Cosma eadem simpliciter liberiusque affirmante, conclamavit cœtus universus, minime in throno perstare illum debere. Eapropter de medio tollitur, vir, B præterquam nimia simplicitate, uti ego quidem existimo, reliquis omnibus bonis copiosissime instructus.

ια'. Βασιλεὺς δὲ ὀλίγῳ ὕστερον ἐπὶ Πέρσας καὶ πάλιν ἐχώρει. Ῥύνδαχον δὲ καταλαβὼν ποταμὸν ἐν παρασκευῇ ἐποιεῖτο ὅπως Ἰκόνιόν τε ἐκπολιορκήσῃ καὶ τὰ πέριξ καταδραμεῖται πάντα. Ἀλλ' οὔπω ἐντεῦθεν ἐκίνει τὸ στράτευμα, καὶ πρέσβεις ἀφίκοντο πρὸς τοῦ σουλτὰν περὶ εἰρήνης ἐπερωτήσοντες. Ἦρχε δὲ ταυτησὶ τῆς πρεσβείας ἀνὴρ μεγάλα παρὰ Πέρσαις δεδυνημένος ὄνομα Σολυμᾶς, πολλῶν ἐς ἄγαν πολέμων ἔμπειρος, ἐκ πολλοῦ τῆς βασιλέως χειρὸς πειραθείς, ἐξότου, καθάπερ μοι δεδιήγηται, περὶ τὸν οὕτως Καλογραίας λεγόμενον βουνὸν τῷ Ῥωμαίων συμμίξας στρατῷ κατὰ κράτος ἡττήθη· ἦν δὲ τῆς πρεσβείας ὁ νοῦς τοιοῦτος· Πρακανάν τε πόλιν ἀπεδίδοσαν βασιλεῖ καὶ ὅσα ἄλλα Ῥωμαίους ἀφελόμενοι ἔφθασαν. Οὕτω τε εἰρηναῖα τὸ λοιπὸν Πέρσαις τε καὶ Ῥωμαίοις ἔσεσθαι ὡμολόγουν. Ἃ προσηκάμενος βασιλεὺς τὸν πόλεμον λύσας ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν.

11. Non multo interjecto tempore rursum adversus Persas proficiscitur imperator, atque ad Rhyndacum amnem cum pervenisset, parat se ad expugnandum Iconium, et proxima quæque incursionibus infestanda. Necdum inde copias abduxerat, cum legati superveniunt ab sultano, de pace acturi. Præfuit huic legationi vir apud Persas potentissimus, nomine Soliman, multa rei militaris experientia conspicuus, quique pridem expertus fuerat impera- C toris vires, ex quo, ut supra scripsimus, ad Calogrææ collem cum Romano exercitu prælio decertans omnino deletus est. Ea autem fuit legationis sententia: Pracanam civitatem ab iis restituendam, et quæcunque alia Romanis abstulerant; ita deinceps Romanos inter Persasque pacem 67 fore. Quibus acceptis conditionibus, solutoque bello, Byzantium princeps revertitur.

ιβ'. Ἐντεῦθεν τὸ ἐξ ἑσπέρας ἀρχὴν ἔσχε. Κελτοὶ (80) γὰρ καὶ Γερμανοὶ καὶ τὸ Γαλατῶν ἔθνος καὶ

12. Tum res Occidentales initium novorum motuum fecere. Celtæ enim Germanique et Galli, et

Du Cangii notæ.

(79) *Ἔκπτωτος ἐγεγόνει.* Manuel in urbem reversus, Cosmam patriarcham, quod Niphonis Bogomilicæ hæresis rei et damnati pravis opinionibus assentire compertus esset, coacta in Blachernano palatio synodo, publice damnavit, et throno dejecit, 26 die Febr. an. mundi juxta Græcos 6652 Chr. 1147 ind. 10. Synodum et illius Acta ex ms. Eruta recitat Allatius loco citato. Aliam Cosmæ depositionis causam comminiscitur Nicetas, l. II, c. 3. catalogus patriarch. Cp. Κοσμᾶς ὁ Ἀττικὸς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ (Μανουῆλος) ἀρχιερατεύσας μῆνας ι', D ἐξεβλήθη, καὶ ἦν ἐκκλησία χηρεύουσα μῆνας η'.

(80) *Κελτοί.* Per Celtas Alemannos intelligit Cinnamus, per Germanos vero Gallos, ut ex infra narrandis patet. Porro Conradi imp. expeditionem Syriacam narrant pluribus Otho Frisingensis episc. qui eidem interfuit, l. I De Gestis Freder. c. 39, 43, 44, 45 et 58; Helmodus, l. I, c. 61; Odo de Diogilo, De profect. Lud. reg. Fr. in Orient.; Will. Tyrius, l. XVI, c. 18, 19, 20; l. XVII, c. 1, 8; Gesta Ludov. VII Franc. reg., c. 4 et seq.; Matthæus Paris. an. 1146; Sanutus, l. III, part. VI, c. 19;

Cornelii Tollii notæ.

(s) *Πλὴν τοῦ ἀφελοῦς, ὡς οἶμαι, τἄλλα πάντα πεπλουτηκὼς ἀγαθά.* Cosmas, inquit, omnibus abunde bonis locupletatus erat; sed hoc unum deficiebat, quod tuta non essent et secura. Ideo Aristoteles libro primo Rhetorices, ubi de bonis agit externis, quæ beatitudinem sive felicitatem constituunt civilem, partem non minimam eorum statuit divitias, non quasvis, sed, ut ipse præcipit, Ταῦτα δὲ (χρήματα) πάντα καὶ ἀσφαλῆ, καὶ ἐλευθέρια, καὶ χρήσιμα· *Hæc vero omnia et secura, et liberalia, et utilia esse oportet.*

qui veterem circumhabitant Romam, Brittiique et A Britanni, atque adeo universæ Occidentis vires moverant. Tantæ expeditionis in speciem causa hæc ferebatur, ut ex Europa in Asiam trajicerent, dimicarentque cum obviis Persis, indeque in Palæstinam contenderent, templum Dominicum locaque sacrosancta lustraturi. Cæterum vera hujus profectionis causa fuit, ut in transitu Romanorum infestarent agros, et obvia quæque everterent. Innumerus autem illorum erat exercitus. At ubi jam proximos esse Hungarorum finibus rescivit princeps, Demetrium quemdam Macrembolitem, et Alexandrum gente Italum, Gravinæ civitatis Italicæ olim comitem, quique a Siciliæ tyranno cum compluribus aliis possessionibus suis exutus, ad imperatorem hac de causa transierat, legatos mittit: B hoc dato in mandatis, ut eorum mentem diligentius explorarent; et si in Romanorum damnum dicerent non se advenisse, id sacramentis affirmarent: legati igitur ad Barbarorum duces perducti, in hunc modum verba fecerunt: « Bellum non indictum inferre iis qui nullam injuriam fecerunt, nulli hominum aut sanctum unquam fuit, aut decorum: maxime quibus nobilitatis et potentiæ abunde est. Si enim vincere illos contingat, fortitudini non ascribetur victoria. Contra, si victi fuerint, non pro virtute periculis 68 sese objecisse indicabuntur. Res utraque infra laudem est. Vobis autem non aliter licebit calcare Romanorum terras, quam fide primum interposita, nullam vos injuriam imperatori illaturos. C Quodsi jurejurando stare decrevistis, cur non propalam bellum geritis? cum Romanis enim vel ex improviso depugnare periculosum est: sin illud etiam cum perjurio illis infertis, multo certe gravius nefas erit; cujus Deum et Romanorum arma, vindicta spectabit. At si vestra sincera est amicitia et nullo fucata dolo, sacramentis eam confirmantibus, vobis integrum erit ut amicis iter per ditiones facere magni imperatoris, hospitiisque ut par est, atque alia quavis benignitate frui. » Hæc legati dixere. Illi autem omnes, cum in tabernaculum Conradi Alemannorum regis convenissent, ut qui inter Occidentales nationes principem locum obti-

ὅσα τὴν παλαιὰν ἀμφινέμονται Ῥώμην, Βρίττιοί (81) τε καὶ Βρετανοὶ καὶ ἅπαν ἁπλῶς τὸ ἑσπέριον ἐκεκίνητο κράτος, λόγῳ μὲν τῷ προχείρῳ ὡς ἐξ Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβήσονται Πέρσαις τε μαχησόμενοι τοῖς παρὰ πόδας καὶ τὸν ἐν Παλαιστίνῃ καταληψόμενοι νεὼν τόπους τε τοὺς ἱεροὺς ἱστορήσοντες, τῇ γε μὴν ἀληθείᾳ ὡς τήν τε χώραν Ῥωμαίων ἐξ ἐφόδου καθέξοντες καὶ τὰ ἐν ποσὶ καταστρέψοντες. Ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ στρατιὰ ἀριθμοῦ κρείσσων. Βασιλεὺς δὲ ἐπειδὴ ἄγχιστα τῶν Οὐννικῶν ὁρίων γεγονέναι ἐπύθετο τούτους, πρέσβεις ἔστελλε [P 38], Δημήτριόν τέ τινα Μακρεμβολίτην καὶ Ἀλέξανδρον (82) ἄνδρα Ἰταλὸν μὲν τὰ γένος, Γραβίνης δὲ πόλεως Ἰταλικῆς κόμητα γεγονότα, πρός τε τοῦ Σικελίας τυράννου ἅμα πλείοσιν ἄλλοις τῆς τε ἀρχῆς ἀποβιβασθέντα καὶ βασιλεῖ διὰ τοῦτο αὐτόμολον γεγονότα. Ἐκέλευε δὲ τῆς τε γνώμης ἀποπειράσασθαι σφῶν, καὶ εἴγε μὴ ἐπὶ τῷ πονηρῷ Ῥωμαίων ἥκουσιν, ὅρκοις τὸ πρᾶγμα βεβαιοῦν. Οἱ καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τοὺς τῶν Βαρβάρων τούτων ἡγεμόνας ἦλθον, ἔλεξαν τάδε· « Ἀκήρυκτον πόλεμον ἄγειν ἐπὶ τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας, οὔτε ὅσιον οὔτε ἄλλως εὐπρεπὲς ἀνθρώποις ἐστὶ γένους τε περιφανείᾳ καὶ δυνάμεως περιουσίᾳ μάλιστα κεχρημένοις. Νικῶντες γάρ, ἂν οὕτω τύχοι, οὐ σὺν ἀνδρείᾳ νικήσουσι, καὶ ἡσσώμενοι οὐχ ὑπὲρ ἀρετῆς κινδυνεύσουσιν. Ἄμφω δὲ οὐκ ἐπαινετά. Ὑμῖν δὲ οὐδὲ ἄλλως ἐξέσται γῆν τὴν Ῥωμαίων πατεῖν μὴ πρότερον πίστεις περὶ τοῦ μηδὲν ἀδικήσειν δεδωκότας βασιλεῖ. Ὥστε εἰ μὴ ψευδορκεῖν μέλλοιτε, τί μὴ ἐν τῷ ἐμφανεῖ τὸν πόλεμον ἄγετε; Ῥωμαίοις γὰρ καὶ ἐκ τοῦ εὐθέος διαρυήχεσθαι, χαλεπὸν ὑμῖν ἔσται. Εἰ δὲ καὶ σὺν ἐπιορκίᾳ τὸν κατ' αὐτῶν διαφέρετε πόλεμον, πολλῷ δὴ χαλεπώτερον· Θεῷ γὰρ καὶ τῇ Ῥωμαίων ἰσχύϊ πολεμεῖν λείπεται ὑμᾶς. Εἰ δὲ καὶ ἀληθίζει τὸ φίλιον ἐν ὑμῖν, καὶ δόλος οὐδεὶς ὑποκάθηται, ὅρκοις τὸ πρᾶγμα βεβαιώσασιν ἐξέσται ὡς διὰ φιλίας τῆς βασιλέως μεγάλου ἰέναι γῆς, ὑποδοχῆς τε ἀπολαύοντας εἰς τὸ εἰκὸς καὶ φιλοφροσύνης τῆς ἄλλης. » Οἱ πρέσβεις μὲν τοσαῦτα εἶπον· οἱ δὲ συνήεσαν γὰρ ἐς ταὐτὸν παρὰ τὴν Κορράδου τοῦ Ἀλαμανῶν ῥηγὸς (83) σκηνὴν ἅτε τὰ πρεσβεῖα τῶν ἀνὰ τὴν ἑσπερίαν λῆξιν λαχόντος ἐθνῶν, ἐπὶ κακῷ μὲν τῷ

Du Cangii notæ.

Chron. Vosiense, c. 52; Robertus de Monte, an. 1147; Gotefridus Viterb., part. XVII; præterea Nicetas, in Man., l. I, c. 4 et seq.

(81) *Βρίττιοι*. Britannos et Brittios promiscue appellat Cinnamus Britanniæ insulæ incolas: Brittiam, seu Βριτίαν, insulam ipsam Procopius, l. IV De bello Gothico. Ad Britanniam, seu Britannos, [P 439] forte spectat nummus, in quo scriptum ΒΡΕΤΤΙΩΝ. Cum T supino, seu inverso, pro Ω, ut in altero ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. Apud Anton. Augustin. Dialog. 6 Antiquit. Romanarum.

(82) *Ἀλέξανδρον*. Alexander Gravinæ in Italia comes, a Rogerio Siciliæ rege possessionibus suis propter rebellionem exutus, in Dalmatiam primum, mox Constantinopolim ad imperatorem Manuelem profectus, eidem deinceps militavit, uti pluribus narrant Nicetas, in Man. l. II, n. 6; Alexander abb. Celesinus, l. I. Rer. gest. Roger. Sicil. reg. c. 19; l. II, c. 33, 36, 37 et 38; Otho Frising. l. I De D gest. Frid., c. 24; l. II, c. 11; et Willelmus Tyrius, l. 20, c. 4 et 14. Gravinæ comitatus datus post hæc a Rogerio Adæ, nobili et strenuo adolescenti, filiæ suæ marito. Alexander Celesinus l. 3 c. 20.

(83) *Τοῦ Ἀλαμανῶν ῥηγός*. Mirum quam Græculi isti scriptores principi suo adblandiuntur, dum imperatoris titulum et dignitatem huic soli asserunt, Germanicis Augustis denegant, quos regum appellatione donandos tantum censent et volunt, quasi Græcorum esset de dignitatum et titulorum honorariorum prærogativa decernere. Verum mox imperatoriam dignitatem plus satis agnoscit in Germanicis principibus, quos eo nomine supra reges fuisse innuit. Vide notas ad Annæ p. 30. Cæterum Conradus priusquam iter capesseret per Græcorum provincias, legatum miserat ad Manuelem, commeatus et transitus impetrandi gratia. De hac legatione Nicetas in Man. l. I, n. 4

A Ῥωμαίων ἥκειν οὐδαμῆ ἔφασκον, κἂν δεήσοι καὶ ὅρκοις τὸ πρᾶγμα πιστοῦσθαι, ἑτοιμότατα καὶ τοῦτο ποιήσειν διετείνοντο. Ἐπὶ δὲ Παλαιστίνην αὐτοῖς ὁρᾶν τὴν ὁρμὴν καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν ληστεύοντας Πέρσας. Δόξαν οὖν οὕτω Ῥωμαίοις καὶ εἰς ἔργον τοὺς λόγους ἐξῆγον ὅσοι τε ἐς τοὺς ῥῆγας καὶ ὅσοι ἄλλως ἐπίδοξοι τῶν ἐν αὐτοῖς ἦσαν, δουκῶν φημι καὶ κομήτων. Ἰδιάζουσαι δὲ ταῦτα ἀρχαὶ καὶ οἷόν τινες διαιρέσεις ἐκ τοῦ τῆς βασιλείας καθιέμεναι ὕψους, γενικωτάτου τινὸς καὶ ὑπερκειμένου τῶν ἄλλων πράγματος. Κόμητα μὲν γὰρ δοὺξ ὑπερανα-βέβηκε, δοῦκα δὲ αὖ ῥὴξ καὶ ῥῆγα βασιλεύς. Καὶ ὑπείκει τὸ καταδεέστερον ἀεὶ φύσει τῷ ἐπέκεινα, πόλεμόν τε συνδιαφέρει τούτῳ (84) καὶ πείθεταί τά γε τοιαῦτα. Διὸ καὶ βασιλέα μὲν ἰμπεράτορα καλεῖν B ἔθος Λατίνοις ἐστὶ τὸν ὑπὲρ ἐπέκεινα αἰνιττομένοις, ῥῆγας δὲ τοὺς ὅσοι δευτέρας εἰλήχασι τάξεως. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν [P 39] οὕτω διῃρήσθω. Τελεσθέντων δὲ τοῖς πρέσβεσιν ὧν ἕνεκα παρὰ τοὺς Βαρβάρους ἦλθον, αὐτοὶ μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεκομίσθησαν, οἱ ῥῆγες δὲ ὁδοῦ τὸ λοιπὸν εἴχοντο. Οὐ μέντοι ἀλλήλοις ἀνεμίγνυντο τὰ στρατεύματα, ἀλλ' ὁ μὲν Ἀλαμανὸς πρότερος, πολλῷ δὲ κατόπιν ὁ Γερμανὸς (85) ἐπορεύετο, οὐκ οἶδα ὅτου ἕνεκα (86) τοῦτο ἐπιτηδεύοντος, εἴτε καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος ἀξιόμαχος εἶναι φιλοτιμούμενος, εἴτε καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος ἀξιόμαχος εἶναι φιλοτιμούμενος, εἴτε καὶ τὰ ἐπιτήδεια μὴ ἐπιλιπεῖν σφᾶς προνοούμενοι. Ἦσαν δὲ ὅμως ἀνάριθμοι καὶ ὑπὲρ τὴν παρὰ θάλασσαν ψάμμον. Οὐ τόσαις ὁ Ξέρξης ἐκαλλωπίσατο μυριάσιν, C ὁπότε ναυσὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐζεύγνυ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τῷ Ἴστρῳ γεγόνασιν, ἐνταῦθα εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὴν διάβασιν ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς καθιστὰς ἐκέλευε τῶν ὑπογραμματέων τοὺς πλείστους ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἑστηκότας τὸν ἑκάστης φόρτον ἀπογεγράφθαι νεώς. Ἐς ἐννενήκοντα (87) τοίνυν ἀριθμησάμενοι μυριάδας τὸ ἐντεῦθεν οὐχ οἷοί τε ἀριθμεῖν ἐγένοντο.

ιγ'. Τὸ μὲν δὴ πλῆθος τοσοῦτον αὐτοῖς ἦν. Ἀγχοῦ δὲ πόλεως Ναϊσσοῦ γεγονόσιν, ἣ μητρόπολις τῶν κατὰ τὴν Δακικὴν τυγχάνει οὖσα, ἐνταῦθα ὁ τὴν τῆς

A neret, neutiquam se advenisse dicebant, ut damna ulla inferrent Romanis : si necesse id foret, rem sacramentis sese firmaturos, idque se libenter facturos asserebant, cum Palæstinam et incursantes Asiam Persas spectaret ab ipsis suscepta expeditio. Hæc Romanis acceptantibus, confestim quæ dederant verba, facto ipso confirmavere quotquot regia, aut alia quavis illustri dignitate præstabant, ducum dico et comitum. Gaudent autem singulari sua prærogativa ejusmodi dignitates, ab imperatorio fastigio, quod cæteris præeminet, et a quo profluunt, quodammodo secretæ. Comitem **69** enim dux præcellit, ducem vero rex, regem imperator : et cum illud quod minus est suapte natura potiori subjaceat, belli cum eo partitur onera, in ejusmodi B rebus cætera subditus. Quapropter quem Græci βασιλέα vocant, Latini imperatorem appellare solent, supremam illius potestatem innuentes : reges autem, quotquot secundum sortiti sunt ordinem. Hæc apud illos habetur distinctio. Rebus expeditis quarum causa ad Barbaros venerant, legati Byzantium redeunt. Reges vero institutum iter prosequuntur, non tamen conjunctis invicem exercitibus : prior enim incedebat Alemannus, a tergo longiore intervallo Germanus subsequebatur, quod cur ab iis factum sit, haud plane mihi compertum : nisi forte quod quisque justas se copias ducere crederent, aut quod ita providissent, ne rerum necessariarum inopia premerentur. Ibant multitudine innumera et arenam maris excedente, ita ut non tot C millibus gloriatus fuerit olim Xerxes, cum Hellespontum navibus jungeret. Ubi ad Istrum pervenerunt, suppeditatis quæ ad transmittendas copias necessaria erant, delectis scribis dat in mandatis imperator, ut in adversa fluminis ripa stantes, adnotarent cujusque onus navigii. Cumque ad nonaginta usque millia numerassent, ulterius deinde progredi computando non potuere.

13. Tanta erat illorum multitudo. Cum ad Naissum, quæ metropolis est urbium Dacicarum, accessissent, Michael cognomento Branas cui ab impe-

Du Cangii notæ.

(84) *Πόλεμόν τε συνδιαφέρει τούτῳ.* Tangit hoc loco Cinnamus veterem Latinorum morem et receptum usum, quo vasalli in expeditionibus bellicis dominos sequi vel comitari tenebantur.

(85) *Γερμανός.* Exercitus nempe Francorum, duce Ludovico VII rege, qui Alemannos proxime subsecutus est.

(86) *Οὐκ οἶδα ὅτου ἕνεκα.* *Ne populis inter se dissidentibus contentiones orirentur, et ut commodius vitæ necessaria suis procurarent legionibus, equisque et jumentis ad onera deputatis pabula non deessent.* Ita Will. Tyrius, l. XVI, c. 19, Gesta Ludov. VII, Math. Paris, et alii.

(87) *Ἐς ἐννενήκοντα.* Willelmus Tyrius : *Ut constanter asserunt qui in ea expeditione fuerunt, in solo domini imperatoris comitatu ad septuaginta millia fuerunt loricatorum, exceptis peditibus, parvulis, et mulieribus, et equitibus levis armaturæ : in exercitu vero regis Francorum, virorum fortium loricis utentium numerus ad 70 millia, excepta classe secunda, æstimabantur.* Otho Frisingensis de Con- D rado : *Tantam autem post se multitudinem traxit, ut et flumina ad navigandum, camporumque latitudo ad ambulandum vix sufficere videretur.* Chron. Reichersperg. an. 1147 : *Tamque infinitus erat exercitus, quod ex quo gentes esse cœperunt, nunquam tantam hominum equitum simul et peditum multitudinem in unum congregatam fama sit.* Odo de Diogilo, l. II de Conrado : *Valde imperialiter egressus est et navali apparatu et pedestri exercitu ; et bene, habebat enim tunc Hungaros inimicos.* Idem l. III : *Et licet ego præscripserim et verum sit de illius exercitu infinitos jam obiisse, audivimus tamen a Græcis, qui numerarunt transeuntes (brachium S. Georgii) eum cum nongentis (nonaginta) millibus et quingentis 66 transfretasse.* Denique Gotefridus Viterbiens, part. XVII :

——— numerum si noscere quæras,
millia milleni militis agmen erat.

In utroque scilicet exercitu Alemannorum et Francorum.

ratore **70** demandata erat provinciæ præfectura, quemadmodum ei imperatum erat, necessaria omnia subministravit. Posquam ad Sardicam ventum est, accessere duo ex illustrioribus viri, qui et eos humaniter, ut par erat, exciperent, et commeatum præberi curarent. Alter horum fuit Michael sebastus, ex Palæologorum gente, vir ingenio et multa rerum experientia præstans, qui nescio quod ob crimen ab imperatore Joanne in exsilium actus, a Manuele revocatus fuerat; huic deinceps, rebusque Romanis addictissimus. Alter vero dignitate chartularius operam suam utrique impenderat imperatori; sed Joannis præsertim adeo fuerat benevolentiam expertus, ut Alexio natu filiorum majore rebus humanis exempto, mandaverit ei imperator, ut post excessum suum Manueli ad sceptra vocato imperium resignaret. Hunc illi in finem Sardicam pervenere. Sed enim Barbari, quandiu fuere in locis difficilibus (multi enim ab Istro flumine ad Sardicam usque prærupti eminent, vixque non inaccessi montes) incedebant quietius, nihilque ab iis actum, quod Romanis displiceret. At postquam attigere loca plana, quæ regionum circa Dacicam difficultates excipiunt, tum demum hostilem animum prodidere. Res quippe venales exponentibus injustas injiciebant manus : et si quis rapientibus **71** obsisteret, eum continuo ense detruncabant. Hæc etsi perpetrarentur, nihilominus movebatur rex Conradus, si qui essent qui quererentur, nec præbebat aures; vel si auscultaret, petulantiæ id multitudinis ascribebat. Ea postquam ad imperatorem pervenere, Prosuchum, militari virtute præinsignem virum, cum raptim coacto agmine adversus eos mittit : qui juxta Adrianopolim Barbaros assecutus, primum quidem haud longo intervallo subsequebatur, ac subinde coercebat inordinatius evagantium excursiones. Tandem ubi eos videt supra modum feroces, palam etiam signa confert, tali ocasione. Quidam ex illustrioribus Alemannis, corpore affecto, Adrianopoli se in monasterium receperat, cum pecuniis, alioque omni apparatu. Id Romani aliquot milites ex pedestribus numeris subodorati, domicilium, ipsumque adeo ægrotum igne subdito cremant, sicque pecuniis potiuntur. Quam rem ubi accepit Fredericus, Conradi ex fratre nepos, homo incredibiliter ferox, impetu vehemens, elatoque admodum animo, Adrianopolim propere revertit, duorum itinere dierum Conradum prævertens, ac monasterium, in quo primum diverterat Alemannus, incendit, sicque belli occasionem Romanis simul ac suis præbuit. Prosuchus igitur idcirco Fredericum

A χώρας πρὸς βασιλέως ἐμπεπιστευμένος ἀρχὴν Μιχαὴλ ἐπώνυμον Βρανᾶς προὐνοεῖτο ἤδη τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς, οὕτω προστεταγμένον αὐτῷ. Μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐπὶ Σαρδικῆς ἐν τούτοις ἦσαν, ἔνθα καὶ ἄνδρε δύο τῶν ἐπὶ δόξης ἠλθέτην παρ' αὐτούς, δεξιωσομένω τε τὰ εἰκότα καὶ τὰ ἀναγκαῖα σφίσιν ἐμποριουμένω. Ἦν μὲν ὁ αὐτῶν Μιχαὴλ σεβαστὸς ἐκ Παλαιολόγων, ἀνὴρ ἱκανῶς συνετὸς καὶ πραγμάτων πολλῶν ἔμπειρος, ὃς βασιλεῖ Ἰωάννῃ οὐκ οἶδ' ὅ τι προσκεκρουκὼς πρότερον ὑπερόριός τε διὰ τοῦτο γεγονὼς πρὸς βασιλέως ἀνεκαλεῖτο Μανουὴλ εὔνους τε αὐτῷ καὶ τοῖς Ῥωμαίων μάλιστα ἐγένετο πράγμασιν. Ὁ μὲν δὴ τοιοῦτος ἦν. Ἅτερος δὲ χαρτουλάριος (88) μὲν ἀμφοτέροιν ἐχρημάτισε τοῖν βασιλέοιν. Τοσούτῳ γε μὴν Ἰωάννῃ βασιλεῖ εὐνούστατος B γέγονεν ὡς ὁπότε Ἀλεξίῳ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν υἱέων ἐξ ἀνθρώπων γεγενῆσθαι ξυνέβη, ἐνσκῆψαί οἱ τὸν βασιλέα μετὰ τελευτὴν τὴν αὐτοῦ τὸν Μανουὴλ ἐπὶ τὰ σκῆπτρα καλέσαι καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειριεῖν. Οἱ μὲν οὖν τούτων ἕνεκα ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν ἦλθον. Οἱ δὲ Βάρβαροι μέχρι μὲν ἐν δυσχωρίαις ἦσαν (πολλὰ γὰρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἴστρου ἄχρι καὶ ἐπὶ Σαρδικὴν ὄρη ἀνέχει ὑψηλὰ καὶ δεινῶς ἄβατα), σιγῇ τε ἐπορεύοντο καὶ οὐδὲν ὅτι Ῥωμαίοις οὐ κατὰ γνώμην ἐποίουν. Ἐπεὶ δὲ ταῖς πεδιάσιν ἤδη ὡμίλουν, αἳ πολλὰ τὰ δυσπρόσοδα τῶν κατὰ τὴν Δακικὴν διαδέχονται χωρίων, παραφαίνειν λοιπὸν τὸ δυσμενὲς ἤρξαντο, τοῖς τε κατ' ἐμπορίαν τὰ ὤνια σφίσιν ἀποδιδοῦσι χεῖρα ἐπέβαλον ἄδικον· [P 40] κἄν τις ἀπ- C ισχυρίσαιτο πρὸς τὴν ἁρπαγήν, τοῦτον δὲ ῥομφαίας ἔργον ἐτίθεσαν. Ὅ τε ῥὴξ Κοῤῥάδος ἀνεπιστρόφως πάντη τῶν γινομένων εἶχε καὶ τοῖς ἐπικαλοῦσιν ἢ οὐδὲ προσεῖχεν ὅλως, ἢ καὶ προσχὼν τῇ τοῦ πλήθους ἀλογιστίᾳ τὸ πᾶν ἀπεγράφετο. Τούτων βασιλεὺς ἀκηκοὼς στράτευμα ᾗ τάχους εἶχεν ἅμα Προσοὺχ ἀνδρὶ ἐμπειρομάχῳ κατ' αὐτῶν ἔπεμψεν. Ὃς καὶ ἐπειδὴ περὶ πόλιν Ἀδριανοῦ τούτοις συνέμιξε, μέχρι μέν τινος ἀπὸ διαστάσεως εἵπετο, τὰς ἀτάκτους τοῦ πλήθους ἀνασειράζων ὁρμάς. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ μᾶλλον θρασυνομένους αὐτοὺς ἑώρα, καὶ πολεμίας ἤδη ἐν τῷ ἐμφανεῖ συνέμιξε χεῖρας ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Τῶν τινα ἐπισημοτέρων Ἀλαμανῶν (ι) μαλακισθέντα τὸ σῶμα σεμνεῖόν τι εἶχε τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ σύν τε χρήμασι καὶ ἀποσκευῇ τῇ πάσῃ· ἃ φωράσαντές D τινες Ῥωμαίων τῶν ἐκ πεζικῶν καταλόγων πῦρ τε τῇ καταγωγῇ ὑφῆψαν καὶ τὸν ἄνθρωπον οὕτω προσαπολέσαντες τὰ χρήματα ἔσχον. Ὡς οὖν εἰς ἀκοὰς Φρεδερίκῳ (89) τὸ γεγονὸς ἦλθε τῷ Κοῤῥάδου ἀδελφιδῷ, ἀνδρὶ ὑπ' ἀσυμμέτρου αὐθαδείας τήν τε ὁρμὴν ἀκαθέκτῳ καὶ ἐπιεικῶς φρονηματίᾳ, σπουδῇ παλίνορσος ἐπὶ τὴν Ἀδριανοῦ ἦλθε καίτοι δυοῖν ἡμέ-

Du Cangii notæ.

(88) *Ἅτερος δὲ χαρτουλάριος*. Basilius Tziziluces, de quo Nicetas, l. 1, n. 1.

(89) *Φρεδερίκῳ*. Id ipsum refert Nicetas, l. 1, n. 5, Gotefridus Viterb.

Adfuit egregius [P. 440] *Fridericus dux Suevorum,*
Fere ... rno regit agmina Teutonicorum,
... ritur, protegit ipse forum.

Corr...

(ι) *Τῶν τινα ἐπισημοτέρων* 'Αλ... ...isse regis ipsius Conradi.

ραιν ὁδὸν Κοῤῥάδου προαπιὼν, πυρί τε τὸ σεμνεῖον A φλέξας οὗ δὴ ὁ Ἀλαμανὸς κατέλυε πρότερον, ταύτην πολέμου πρόφασιν Ῥωμαίοις τε καὶ αὐτοῖς ἐντεῦθεν ξυνεπορίσατο. Ὁ γάρ τοι Προσοὺχ εἰς χεῖρας διὰ τοῦτο Φρεδερίκῳ ἐλθὼν ἐτρέψατο αὐτὸν καὶ φόνον Βαρβάρων πολὺν εἴργαστο. Ἦν δὲ Φρεδερίκος οὗτος ὁ μετὰ Κοῤῥάδον Ἀλαμανῶν ἄρξας, ἐξ αἰτίας ἣ ἐν τοῖς εἰσέπειτα λελέξεται λόγοις. Ἐντεῦθεν τῆς προτέρας Ἀλαμανοὶ καθυφῆκαν ἀλαζονείας, ἔργῳ τὴν Ῥωμαίων διδαχθέντες ἰσχύν.

ιδ'. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Ἀνδρόνικος δὲ ὃν καὶ Ὦπον ἐκάλουν, ἐκ βασιλέως τούτων δὴ ἕνεκα πεμφθεὶς, τῶν τε ὅρκων ἀνεμίμνησκε σφᾶς καὶ ἃ περὶ τοῦ μηδὲν ἀδικήσειν Ῥωμαίους διωμολογήκασι πρότερον συχνὰ προφέρων ὠνείδιζέ τε τὴν ἀπιστίαν αὐτοῖς, καὶ εἴγε μὴ εἰς προὗπτον κακὸν ἐμπεσεῖσθαι βουλομένοις εἴη, ἐπὶ τὸν Ἀβύδου (90) ξυνεβουλεύετο πορθμὸν ἰέναι κἀκεῖθεν αὐτίκα περαιωσομένους. B Ἀλλ' Ἀνδρόνικος μὲν τοσαῦτα εἰπὼν ἐπειδὴ μὴ πείθειν εἶχεν, ἄπρακτος ἐς Βυζάντιον ἀνεχώρει. Οἱ δὲ εἰς βουλὴν συλλεγέντες περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτοιν ἐσκέπτοντο. Δόξαν δὲ τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἔχεσθαι, ἄραντες ἐκεῖθεν ὁδῷ προῄεσαν. Οὐδέν τε ἧσσον αὖθις ἐκεῖνοι καὶ μετὰ τὴν πληγὴν ἦσαν οἱ πρὶν ἀλαζόνες. Τά τε γὰρ βοσκήματα συνέκοπτον ἀφειδῶς καὶ Ῥωμαίων δὲ τῶν ἀνθισταμένων πολλοὺς ἔκτεινον· ἥ τε μάχη οὐκέτι λοιπὸν [P. 41] ἐκ τοῦ ἀφανοῦς συνίστατο. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσε, δεῖν ἔγνω παρασκευάζεσθαι καὶ αὐτός. Πόλιν μὲν οὖν τὴν Κωνσταντίνου αὐτίκα στρατόπεδα ἐφρούρει, τὰ μὲν πρὸ τῶν τειχέων αὐλιζόμενα, τὰ δὲ καὶ πυλῶν ἔνδοθι διατριβὴν ἔχοντα. Βασίλειον δὲ ὃν καὶ C Τζικανδύλην ἐπεκάλουν, πολλοῖς ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἀγῶσι καὶ μάχαις κατὰ Βαρβάρων ἐνευδοκιμηκότα τῶν τῇδε [Κωνσταντίνου], ἅμα τῷ Προσοὺχ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, Πέρσῃ μὲν τὸ γένος, τροφῆς δὲ καὶ παιδείας μεταλαχόντι Ῥωμαϊκῆς, ἐπί τινα χῶρον ᾧ Λόγγοι ὄνομα ἅμα στρατεύμασιν ἐλλοχήσοντας ἔστελλεν, ἐπισκήψας αὐτοῖς, ἐπειδὰν χειρῶν ἀδίκων καὶ πάλιν κατάρχειν πειρῶνται Ἀλαμανοὶ, ἀντεπεξιέναι σφίσι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν. Οἱ καὶ ἐπειδὴ πρὸς τῷ χώρῳ ἐγένοντο, τήν τε Ἀλαμανῶν κατενόουν πληθὺν καὶ ὅπως ποτὲ τάξεως ἢ ἀταξίας τὰ στρατόπεδα τούτοις ἔχοι ἐπιμελέστατα διεσκοποῦντο. Τά τε γοῦν σώματα αὐτοῖς μεγάλα (91) τε ὑπερφυῶς καὶ τεθωρακισμένα ἐς τὸ ἀκριβὲς κατενόουν, καὶ τὴν ἵππον δὲ ἥκιστα δρομικὴν οὖσαν, ἔτι D τε ἀταξίᾳ πολλῇ ἐς τὴν ὁδὸν κεχρημένους ἰδόντες, εὐχείρωτόν τε Ῥωμαίοις τὴν στρατιὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι ὑπειλήφασι σὺν ἐπιστήμῃ συμπλεκομένοις, καὶ

A adortus, in fugam illum conjecit, et cædem ingentem edidit Barbarorum. Fuit autem ille Fredericus, qui post Conradum imperavit Alemannis, ex ea quam in sequentibus trademus occasione. Atque inde a priore hactenus ferocia remisere Alemanni, re ipsa educti Romanorum vires.

14. Cum ea istic agerentur, Andronicus, quem et Opum appellabant, missus est ab imperatore ad res componendas. Positis ille ob oculos quæ antea jurejurando de non offendendis Romanis sanciverant pactis, perfidiam objecit hortatusque est, ni damnum incurrere manifestum vellent, ut Abydenum fretum peterent indeque copias transportarent. B Verum cum nihil persuasisset, infecto negotio Byzantium rediit. At illi coacto concilio, quo de rerum præsentium statu deliberarent, Byzantium esse contendendum decrevere, itinerique se inde committunt. Neque a pristina rursum remisere arrogantia, quam non fregerunt acceptæ antea clades. Nihilo enim secius pecora passim trucidarunt et arcentes vim Romanos complures cecidere : neque enim abhinc occulte prælia conserebantur. Quæ postquam comperit imperator, necessarium esse duxit ut et ipse copias appararet. Itaque urbem Constantinopolitanam extemplo firmat exercitu, cujus pars una excubabat pro mœnibus, altera stationem intra urbis portas habebat. Basilium autem C cognomine Tzicandylem, qui militaribus in Oriente factis initisque **73** adversus Barbaros qui istic habitant, præliis magnam nominis famam adeptus erat, una cum Prosucho, cujus modo memini, natione quidem Persa, sed qui a pueris mores Romanos induerat, ad locum quemdam, cui Longi nomen, mittit cum copiis, quas in insidiis collocarent, dato ipsis mandato ut si rursum Alemanni prædarentur, illos prout locus posceret adorirentur. Ut ad locum venere, Alemannorum advertunt multitudinem, et ordinatone an confuso agmine procederent diligenter explorant. Jam corpora quidem ipsorum supra modum procera vident et armis probe instructa. Ut vero equitatum minus velocem, nulloque ordine omnes in via vagari conspexere, facile a Romanis D debellari posse exercitum credunt, modo militari arte congrederentur : de his interim admonendum principem, illiusque explorandam sententiam. At ille cum Barbarorum consilia æquo adhuc animo

Du Cangii notæ.

(90) Ἐπὶ τὸν Ἀβύδου. Odo de Diogilo : *Illi vero (Alemanni) venientes Andronopolim invenerunt transitum Constantinopolim partim resistendo, partim consulendo prohibentes, et apud sanctum Georgium de Sisto mare strictius, et solum fertilius asserentes. Sed imperator eorum resistentes et consulentes æqua* [illegible] *dit.* Id ipsum ab Ludovico deinceps [illegible] Manuel : *Cæterum multo studio,* [illegible] *lo laborabant, ut rex* [illegible] *rgium de Sixto gres-* [illegible] *l utilius transfretaret. Rex autem noluit incipere, quod Francos audiebat nunquam fecisse.* Ad hoc tamen postmodum fretum copias suas transmisit Fredericus imp. ut ex Anonymo, qui expeditionem illius Asiaticam descripsit, discere est. Dicitur autem fretum Abydenum *sanctus Georgius de Sisto*, quod fretum illud mari sancti Georgii, seu Propontidi immineat, a Sesto urbe ita appellatum, quod non advertit vir eruditus. Vide notas ad Villhard. n. 65.

(91) *Σώματα αὐτοῖς μεγάλα.* Vide notata ad Annæ p. 24.

ratore **70** demandata erat provinciæ præfectura, quemadmodum ei imperatum erat, necessaria omnia subministravit. Posquam ad Sardicam ventum est, accessere duo ex illustrioribus viri, qui et eos humaniter, ut par erat, exciperent, et commeatum præberi curarent. Alter horum fuit Michael sebastus, ex Palæologorum gente, vir ingenio et multa rerum experientia præstans, qui nescio quod ob crimen ab imperatore Joanne in exsilium actus, a Manuele revocatus fuerat; huic deinceps, rebusque Romanis addictissimus. Alter vero dignitate chartularius operam suam utrique impenderat imperatori; sed Joannis præsertim adeo fuerat benevolentiam expertus, ut Alexio natu filiorum majore rebus humanis exempto, mandaverit ei imperator, ut post excessum suum Manueli ad sceptra vocato imperium resignaret. Hunc illi in finem Sardicam pervenere. Sed enim Barbari, quandiu fuere in locis difficilibus (multi enim ab Istro flumine ad Sardicam usque prærupti eminent, vixque non inaccessi montes) incedebant quietius, nihilque ab iis actum, quod Romanis displiceret. At postquam attigere loca plana, quæ regionum circa Dacicam difficultates excipiunt, tum demum hostilem animum prodidere. Res quippe venales exponentibus injustas injiciebant manus : et si quis rapientibus **71** obsisteret, eum continuo ense detruncabant. Hæc etsi perpetrarentur, nihilominus movebatur rex Conradus, si qui essent qui quererentur, nec præbebat aures; vel si auscultaret, petulantiæ id multitudinis ascribebat. Ea postquam ad imperatorem pervenere, Prosuchum, militari virtute præinsignem virum, cum raptim coacto agmine adversus eos mittit : qui juxta Adrianopolim Barbaros assecutus, primum quidem haud longo intervallo subsequebatur, ac subinde coercebat inordinatius evagantium excursiones. Tandem ubi eos videt supra modum feroces, palam etiam signa confert, tali ocasione. Quidam ex illustrioribus Alemannis, corpore affecto, Adrianopoli se in monasterium receperat, cum pecuniis, alioque omni apparatu. Id Romani aliquot milites ex pedestribus numeris subodorati, domicilium, ipsumque adeo ægrotum igne subdito cremant, sicque pecuniis potiuntur. Quam rem ubi accepit Fredericus, Conradi ex fratre nepos, homo incredibiliter ferox, impetu vehemens, elatoque admodum animo, Adrianopolim propere revertit, duorum itinere dierum Conradum prævertens, ac monasterium, in quo primum diverterat Alemannus, incendit, sicque belli occasionem Romanis simul ac suis præbuit. Prosuchus igitur idcirco Fredericum

A χώρας πρὸς βασιλέως ἐμπεπιστευμένος ἀρχὴν Μιχαὴλ ἐπώνυμον Βρανᾶς προὐνοεῖτο ἤδη τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς, οὕτω προστεταγμένον αὐτῷ. Μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐπὶ Σαρδικῆς ἐν τούτοις ἦσαν, ἔνθα καὶ ἄνδρε δύο τῶν ἐπὶ δόξης ἠλθέτην παρ' αὐτοὺς, δεξιωσομένω τε τὰ εἰκότα καὶ τὰ ἀναγκαῖα σφίσιν ἐμποριουμένω. Ἦν μὲν ὁ αὐτῶν Μιχαὴλ σεβαστὸς ἐκ Παλαιολόγων, ἀνὴρ ἱκανῶς συνετὸς καὶ πραγμάτων πολλῶν ἔμπειρος, ὃς βασιλεῖ Ἰωάννῃ οὐκ οἶδ' ὅ τι προσκεκρουκὼς πρότερον ὑπερόριός τε διὰ τοῦτο γεγονὼς πρὸς βασιλέως ἀνεκαλεῖτο Μανουὴλ εὔνους τε αὐτῷ καὶ τοῖς Ῥωμαίων μάλιστα ἐγένετο πράγμασιν. Ὁ μὲν δὴ τοιοῦτος ἦν. Ἅτερος δὲ χαρτουλάριος (88) μὲν ἀμφοτέροιν ἐχρημάτισε τοῖν βασιλέοιν. Τοσούτῳ γε μὴν Ἰωάννῃ βασιλεῖ εὐνούστατος
B γέγονεν ὡς ὁπότε Ἀλεξίῳ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν υἱέων ἐξ ἀνθρώπων γεγενῆσθαι ξυνέβη, ἐνσκῆψαί οἱ τὸν βασιλέα μετὰ τελευτὴν τὴν αὐτοῦ τὸν Μανουὴλ ἐπὶ τὰ σκῆπτρα καλέσαι καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειριεῖν. Οἱ μὲν οὖν τούτων ἕνεκα ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν ἦλθον. Οἱ δὲ Βάρβαροι μέχρι μὲν ἐν δυσχωρίαις ἦσαν (πολλὰ γὰρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἴστρου ἄχρι καὶ ἐπὶ Σαρδικὴν ὄρη ἀνέχει ὑψηλὰ καὶ δεινῶς ἄβατα), σιγῇ τε ἐπορεύοντο καὶ οὐδὲν ὅτι Ῥωμαίοις οὐ κατὰ γνώμην ἐποίουν. Ἐπεὶ δὲ ταῖς πεδιάσιν ἤδη ὡμίλουν, αἳ πολλὰ τὰ δυσπρόσοδα τῶν κατὰ τὴν Δακικὴν διαδέχονται χωρίων, παραφαίνειν λοιπὸν τὸ δυσμενὲς ἤρξαντο, τοῖς τε κατ' ἐμπορίαν τὰ ὤνια σφίσιν ἀποδιδοῦσι χεῖρα ἐπέβαλον ἄδικον· [P 40] κἄν τις ἀπ-
C ισχυρίσαιτο πρὸς τὴν ἁρπαγὴν, τοῦτον δὲ ῥομφαίας ἔργον ἐτίθεσαν. Ὅ τε ῥὴξ Κοῤῥάδος ἀνεπιστρόφως πάντη τῶν γινομένων εἶχε καὶ τοῖς ἐπικαλοῦσιν ἢ οὐδὲ προσεῖχεν ὅλως, ἢ καὶ προσχὼν τῇ τοῦ πλήθους ἀλογιστίᾳ τὸ πᾶν ἀπεγράφετο. Τούτων βασιλεὺς ἀκηκοὼς στράτευμα ᾗ τάχους εἶχεν ἅμα Προσοὺχ ἀνδρὶ ἐμπειρομάχῳ κατ' αὐτῶν ἔπεμψεν. Ὃς καὶ ἐπειδὴ περὶ πόλιν Ἀδριανοῦ τούτοις συνέμιξε, μέχρι μέν τινος ἀπὸ διαστάσεως εἵπετο, τὰς ἀτάκτους τοῦ πλήθους ἀνασειράζων ὁρμάς. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ μᾶλλον θρασυνομένους αὐτοὺς ἑώρα, καὶ πολεμίας ἤδη ἐν τῷ ἐμφανεῖ συνέμιξε χεῖρας ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Τῶν τινα ἐπισημοτέρων Ἀλαμανῶν (*t*) μαλακισθέντα τὸ σῶμα σεμνεῖόν τι εἶχε τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ σύν τε χρήμασι καὶ ἀποσκευῇ τῇ πάσῃ· ἃ φωράσαν-
D τές τινες Ῥωμαίων τῶν ἐκ πεζικῶν καταλόγων πῦρ τε τῇ καταγωγῇ ὑφῆψαν καὶ τὸν ἄνθρωπον οὕτω προσαπολέσαντες τὰ χρήματα ἔσχον. Ὡς οὖν εἰς ἀκοὰς Φρεδερίκῳ (89) τὸ γεγονὸς ἦλθε τῷ Κοῤῥάδου ἀδελφιδῷ, ἀνδρὶ ὑπ' ἀσυμμέτρου αὐθαδείας τήν τε ὁρμὴν ἀκαθέκτῳ καὶ ἐπιεικῶς φρονηματίᾳ, σπουδῇ παλίνορσος ἐπὶ τὴν Ἀδριανοῦ ἦλθε καίτοι δυοῖν ἡμέ-

Du Cangii notæ.

(88) *Ἅτερος δὲ χαρτουλάριος*. Basilius Tzitziluces, de quo Nicetas, l. 1, n. 1.

(89) *Φρεδερίκῳ*. Id ipsum refert Nicetas, l. 1, n. 5, Gotefridus Viterb.

Adfuit egregius [P. 440] *Fridericus dux Suevorum,*
Æqua suo patruo regit agmina Teutonicorum,
Hostibus ingeritur, protegit ipse forum.

Cornelii Tollii notæ.

(*t*) *Τῶν τινα ἐπισημοτέρων Ἀλαμανῶν*. Ait Nicetas cognatum hunc fuisse regis ipsius Conradi.

ραιν ὁδὸν Κορράδου προαπιὼν, πυρί τε τὸ σεμνεῖον A φλέξας οὗ δὴ ὁ Ἀλαμανὸς κατέλυε πρότερον, ταύτην πολέμου πρόφασιν Ῥωμαίοις τε καὶ αὐτοῖς ἐντεῦθεν ξυνεπορίσατο. Ὁ γάρ τοι Προσοὺχ εἰς χεῖρας διὰ τοῦτο Φρεδερίκῳ ἐλθὼν ἐτρέψατο αὐτὸν καὶ φόνον Βαρβάρων πολὺν εἴργαστο. Ἦν δὲ Φρεδερῖχος οὗτος ὁ μετὰ Κορράδον Ἀλαμανῶν ἄρξας, ἐξ αἰτίας ἣ ἐν τοῖς εἰσέπειτα λελέξεται λόγοις. Ἐντεῦθεν τῆς προτέρας Ἀλαμανοὶ καθυφῆκαν ἀλαζονείας, ἔργῳ τὴν Ῥωμαίων διδαχθέντες ἰσχύν.

ιδ'. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Ἀνδρόνικος δὲ ὃν καὶ Ὦπον ἐκάλουν, ἐκ βασιλέως τούτων δὴ ἕνεκα πεμφθεὶς, τῶν τε ὅρκων ἀνεμίμνησκε σφᾶς καὶ ἃ περὶ τοῦ μηδὲν ἀδικήσειν Ῥωμαίους διωμολογήκασι πρότερον συχνὰ προφέρων ὠνείδιζέ τε τὴν ἀπιστίαν αὐτοῖς, καὶ εἴγε μὴ εἰς προὖπτον κακὸν ἐμπεσεῖσθαι βουλομένοις εἴη, ἐπὶ τὸν Ἀβύδου (90) ξυνεβουλεύετο πορθμὸν ἰέναι κἀκεῖθεν αὐτίκα περαιωσομένους. B Ἀλλ' Ἀνδρόνικος μὲν τοσαῦτα εἰπὼν ἐπειδὴ μὴ πείθειν εἶχεν, ἄπρακτος ἐς Βυζάντιον ἀνεχώρει. Οἱ δὲ εἰς βουλὴν συλλεγέντες περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων ἐσκέπτοντο. Δόξαν δὲ τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἔχεσθαι, ἄραντες ἐκεῖθεν ὁδῷ προῄεσαν. Οὐδέν τε ἧσσον αὖθις ἐκεῖνοι καὶ μετὰ τὴν πληγὴν ἦσαν οἱ πρὶν ἀλαζόνες. Τά τε γὰρ βοσκήματα συνέκοπτον ἀφειδῶς καὶ Ῥωμαίων δὲ τῶν ἀνθισταμένων πολλοὺς ἔκτεινον· ἥ τε μάχη οὐκέτι λοιπὸν [P. 41] ἐκ τοῦ ἀφανοῦς συνίστατο. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσε, δεῖν ἔγνω παρασκευάζεσθαι καὶ αὐτός. Πόλιν μὲν οὖν τὴν Κωνσταντίνου αὐτίκα στρατόπεδα ἐφρούρει, τὰ μὲν πρὸ τῶν τειχέων αὐλιζόμενα, τὰ δὲ καὶ πυλῶν ἔνδοθι διατριβὴν ἔχοντα. Βασίλειον δὲ ὃν καὶ C Τζικανδύλην ἐπεκάλουν, πολλοῖς ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἀγῶσι καὶ μάχαις κατὰ Βαρβάρων ἐνευδοκιμηκότα τῶν τῇδε [Κωνσταντίνου], ἅμα τῷ Προσοὺχ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, Πέρσῃ μὲν τὸ γένος, τροφῆς δὲ καὶ παιδείας μεταλαχόντι Ῥωμαϊκῆς, ἐπί τινα χῶρον ᾧ Λόγγοι ὄνομα ἅμα στρατεύμασιν ἐλλοχήσοντας ἔστελλεν, ἐπισκήψας αὐτοῖς, ἐπειδὰν χειρῶν ἀδίκων καὶ πάλιν κατάρχειν πειρῶνται Ἀλαμανοὶ, ἀντεπεξιέναι σφίσι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν. Οἱ καὶ ἐπειδὴ πρὸς τῷ χώρῳ ἐγένοντο, τήν τε Ἀλαμανῶν κατενόουν πληθὺν καὶ ὅπως ποτὲ τάξεως ἢ ἀταξίας τὰ στρατόπεδα τούτοις ἔχοι ἐπιμελέστατα διεσκοποῦντο. Τά τε γοῦν σώματα αὐτοῖς μεγάλα (91) τε ὑπερφυῶς καὶ τεθωρακισμένα ἐς τὸ ἀκριβὲς κατενόουν, καὶ τὴν ἵππον δὲ ἥκιστα δρομικὴν οὖσαν, ἔτι D τε ἀταξίᾳ πολλῇ ἐς τὴν ὁδὸν κεχρημένους ἰδόντες, εὐχείρωτόν τε Ῥωμαίοις τὴν στρατιὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι ὑπειλήφασι σὺν ἐπιστήμῃ συμπλεκομένοις, καὶ

A adortus, in fugam illum conjecit, et cædem ingentem edidit Barbarorum. Fuit autem ille Fredericus, qui post Conradum imperavit Alemannis, ex ea quam in sequentibus trademus occasione. Atque inde a priore hactenus ferocia remisere Alemanni, re ipsa educti Romanorum vires.

14. Cum ea istic agerentur, Andronicus, quem et Opum appellabant, missus est ab imperatore ad res componendas. Positis ille ob oculos quæ antea jurejurando de non offendendis Romanis sanciverant pactis, perfidiam objecit hortatusque est, ni damnum incurrere manifestum vellent, ut Abydenum fretum peterent indeque copias transportarent. B Verum cum nihil persuasisset, infecto negotio Byzantium rediit. At illi coacto concilio, quo de rerum præsentium statu deliberarent, Byzantium esse contendendum decrevere, itinerique se inde committunt. Neque a pristina rursum remisere arrogantia, quam non fregerunt acceptæ antea clades. Nihilo enim secius pecora passim trucidarunt et arcentes vim Romanos complures cecidere: neque enim abhinc occulte prælia conserebantur. Quæ postquam comperit imperator, necessarium esse duxit ut et ipse copias appararet. Itaque urbem Constantinopolitanam extemplo firmat exercitu, cujus pars una excubabat pro mœnibus, altera stationem intra urbis portas habebat. Basilium autem C cognomine Tzicandylem, qui militaribus in Oriente factis initisque 73 adversus Barbaros qui isthic habitant, præliis magnam nominis famam adeptus erat, una cum Prosucho, cujus modo memini, natione quidem Persa, sed qui a pueris mores Romanos induerat, ad locum quemdam, cui Longi nomen, mittit cum copiis, quas in insidiis collocarent, dato ipsis mandato ut si rursum Alemanni prædarentur, illos prout locus posceret adorirentur. Ut ad locum venere, Alemannorum advertunt multitudinem, et ordinatone an confuso agmine procederent diligenter explorant. Jam corpora quidem ipsorum supra modum procera vident et armis probo instructa. Ut vero equitatum minus velocem, nulloque ordine omnes in via vagari conspexere, facile a Romanis D debellari posse exercitum credunt, modo militari arte congrederentur: de his interim admonendum principem, illiusque explorandam sententiam. At ille cum Barbarorum consilia æquo adhuc animo

Du Cangii notæ.

(90) Ἐπὶ τὸν Ἀβύδου. Odo de Diogilo: *Illi vero (Alamanni) venientes Andronopolim invenerunt transitum Constantinopolim partim resistendo, partim consulendo prohibentes, et apud sanctum Georgium de Sisto mare strictius, et solum fertilius asserentes. Sed imperator eorum resistentes et consulentes æqua lance vilipendit.* Id ipsum ab Ludovico deinceps enixius expetiit Manuel: *Cæterum multo studio,* inquit idem scriptor, *consulendo laborabant, ut rex ab Andronopoli ad sanctum Georgium de Sixto gressum diverteret, et ibi celerius et utilius transfretaret. Rex autem noluit incipere, quod Francos audiebat nunquam fecisse.* Ad hoc tamen postmodum fretum copias suas transmisit Fredericus imp. ut ex Anonymo, qui expeditionem illius Asiaticam descripsit, discere est. Dicitur autem fretum Abydenum *sanctus Georgius de Sisto*, quod fretum illud mari sancti Georgii, seu Propontidi immineat, a Sesto urbe ita appellatum, quod non advertit vir eruditus. Vide notas ad Villhard. n. 65.

(91) *Σώματα αὐτοῖς μεγάλα.* Vide notata ad Annæ p. 24.

expenderet, nempe de expeditione quam in Palæstinam susceperant, eorum aggressionem differendam esse censuit, exspectandumque dum manifestius quid molirentur. Ea fuit imperatoris mens. Progressi interea Barbari, ut ad Chœrobacchorum campos pervenere (supinatur autem illic regio, herbasque uberrime præbet ad equorum pabula), castra figunt. Dum hic considerent, **74** ingentem supra quam dici potest accidisse illis calamitatem aiunt: unde conjectari liceat iratum fuisse ipsis Deum, propter tot eorum perjuria, atque adeo in ejusdem religionis homines, et a quibus nullam injuriam accepissent, inhumanitatem. Magna quippe imbrium vi repente de cœlo demissa, qui campos illos præterfluunt fluvii, quorum alter Melas, Athyras alter ab incolis appellatur, ultra solitum in immensum excrescentes, et in agros effusi, magnam Alemannorum exercitus partem, cum equis ipsis et armis, nec non et tabernaculis in mare de terra abripuerunt. Quæ ut rescivit princeps, hominum calamitate commotus, viros dignitate illustres misit, qui et Conradum de casu consolarentur, et invitarent ad colloquium, quo de rebus majoris momenti invicem tractarent. At ille remissa nihilo minus ferocia ut Byzantium venienti sibi occurreret imperator postulavit, atque etiam aliis ejusmodi officiis congressum suum rependi voluit. Imperator igitur damnato ejusmodi immodico fastu, virum deinceps neglexit. Conradus interea cum universis copiis Byzantium versus contendit, et ad imperatorium palatium, quod mœnibus urbis obversum est, pervenit. Philopatium illud vocant, seu quod hacce appellatione gratam illius habitationem significent, ut quæ iis qui vitandi urbis tumultus causa eo secedunt, remissionem animi quamdam **75** præbeat et curarum: seu quod arboribus et virgultis consitus sit locus, herbarumque virentium ubertate passim amœnissimus. Inde ille progressus ad contemplandum urbis ambitum, visis turribus in idoneam altitudinem exsurgentibus, et lustratis quæ immensa profunditate mœnia circumdabant fossis, summa

A ἐπὶ βασιλέα πέμψαντες ταῦτά τε ἐδήλουν καὶ ἀνεπυνθάνοντο τὸ πρακτέον. Ὁ δὲ τὸ τῶν Βαρβάρων καὶ ἔτι εὐλαβούμενος πρόσχημα, φημὶ δὴ τὴν ἐπὶ Παλαιστίνην δῆθεν πορείαν, ᾤκνει διὰ τοῦτο τὴν ἐπιχείρησιν, ἐκδηλότερόν τι νεωτερίζειν αὐτοὺς προσδεχόμενος. Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτω γνώμης εἶχεν. Οἱ δὲ Βάρβαροι ὁδῷ ἰόντες, ἐπειδὴ ἐς τὰς ἐπὶ Χοιροβάκχων (92) παρῆλθον πεδιάδας (ὑπτιάζει γὰρ ἐνταῦθα ὁ χῶρος· καὶ πόαν δαψιλῆ μάλιστα ἐς τὰς ἵππων παρέχεται νομάς), ἐνταῦθα ηὐλίζοντο. Ἔνθα τε δυστύχημα λόγου κρεῖσσον αὐτοῖς ξυνενεχθῆναι λέγεται, ἐξ οὗπερ ἄν τις εἰκότως στοχάσαιτο μηνῖσαι τὸ Θεῖον αὐτοῖς, τούς τε ὅρκους ἠδικηκόσι καὶ πολλῇ τῇ ἐς τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτοῖς καὶ μηδὲν ἠδικηκότας ἀνθρώπους ἀπανθρωπίᾳ κεχρημένοις. Ὄμβρου B γὰρ ἐξαισίου (93) καταῤῥαγέντος ἀθρόον οἱ τὸν χῶρον ἐκεῖνον παραῤῥέοντες ποταμοὶ, ὧν ὁ μὲν Μέλας, ἅτερος δὲ Ἀθύρας πρὸς τῶν ἐγχωρίων ὠνόμασται, πολλῷ τοῦ συνήθους μᾶλλον ἀνοιδήσαντες μέτρου ἐπὶ πλεῖστόν τε τοῦ πεδίου προχυθέντες πολύ τι μέρος τοῦ Ἀλαμανῶν στρατεύματος αὐτοῖς ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ αὐταῖς παρέσυραν ταῖς σκηναῖς ἐπὶ θάλασσάν τε ἀπὸ τῆς ἐξέπτυσαν φέροντες. Ὁ πυθόμενος βασιλεὺς ἐλέῳ τε τῷ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ψυχὴν πεπονθὼς ἄνδρας τῶν ἐπὶ δόξης παραμυθησομένους Κοῤῥάδῳ τὴν συμφορὰν ἔστελλε, μετεπέμπετό τε αὐτὸν ὡς λόγου τε κοινωνήσῃ καὶ περὶ μεγάλων αὐτῷ συνδιασκέψαιτο. Ὁ δὲ καὶ εἰσέτι μηδαμῆ [P. 42] καθυφεῖναι θέλων τοῦ γαύρου, ὑπαντᾷν αὐτῷ ἐς Βυ- C ζάντιον προάγοντι τὸν αὐτοκράτορα ἠξίου, τοιούτων τέ τινων ἄλλων ὁμιλίαν τὴν ἑαυτοῦ σταθμώμενος ἦν. Ἐφ' οἷς ὁ βασιλεὺς ἀλαζονείαν ὅρον οὐκ ἔχουσαν αὐτοῦ καταγνοὺς τοῦ λοιποῦ περιεῖδε. Κοῤῥάδος δὲ πανστρατὶ ὡς ἐπὶ Βυζάντιον ἐφέρετο· ἐν δὲ τῷ καταντικρὺ τειχέων βασιλικῷ γεγονὼς ἐνδιαιτήματι, ὃ Φιλοπάτιον (94) ὀνομάζουσιν, οὐκ οἶδα εἴτε τὴν φίλην αἰνιττόμενοι διατριβὴν (ἄνεσιν γάρ τινα παρέχεται καὶ φροντίδων ἀπαλλαγὴν τοῖς ἐκ τῶν ἀστικῶν ταράχων ἐνθάδε ἀπαλλασσομένοις), εἴτε καὶ τὴν φύλλοις κομῶσαν πόαν τε δαψιλῆ ἀνιεῖσαν (ἀμφιλαφὴς γὰρ ὁ χῶρος καὶ ἐπίχλοον ἁπανταχῇ φέρει τὸ

Du Cangii notæ.

(92) *Χοιροβάκχων*. Ut adjacentes Chœrobacchorum oppido campi explicandæ aciei, et locandis castris idonei fuerint, dixi ad Annam, l. VIII, p. 221. Otho Frising.: *Vallem quamdam juxta oppidulum Cherevach dictum, campi viriditate lætam, amniculi cujusdam medio decursu conspicuam attigimus, cujus loci amœnitate capti omnes, illo tentoria figere, et ibi pausare constituimus.* Et mox: *Fateor, toto expeditionis tempore nunquam lætiora habuimus tabernacula, nunquam quantum ad sensus judicium majorem ambitum occupaverant tentoria.*

(93) *Ὄμβρου γὰρ ἐξαισίου.* Subitam hanc imbrium vim, quæ universum pene pessumdedit exercitum, graphice verbis hisce, præter Nicetam et Cinnamum, describit idem Otho Frisingensis: *Et ecce circa vigiliam matutinam nubecula quædam parva exorta imbrem mitem produxit. Quem subito tantus pluviarum ventorumque impetuosus turbo subsecutus est, ut concussis et solutis, seu ad terram dejectis tabernaculis, gravissime qui post matutinorum laudes lectis nos receperamus, excitaret. Clamor* D *totum vicinum replens aerem attollitur. Amniculus etiam, an ex reflexione proximi maris, imbriumve multitudine, an ex cataractis ruptis in cœlo, ex supernæ majestatis ultione tantum intumuerat, ex tumoreque præter morem inundaverat, ut totum cooperiret exercitum. Quid ageremus? Divinam id animadversionem potius, quam naturalem inundationem esse considerantes, amplius attoniti fuimus. Ad equorum tamen robur convolamus, unusquisque, prout poterat, amnem transire gestiens. Videres alios natantes, alios equis adhærentes, alios ut periculum effugerent per funes miserabiliter trahi, alios in flumen inordinate ruentes, ex eo quod aliis impræmeditate implicarentur demergi*, etc. Eamdem imbrium vim attigere etiam Odo de Diogilo, l. III; Helmodus, l. I, c. 61, et auctor Chronici Reichersbergensis.

(94) *Φιλοπάτιον*. Vide notata ad Villehard. et Bryennium l. IV, ubi plura de hocce palatio congessimus.

πρόσωπον), ἐντεῦθεν τῷ περιβόλῳ προσεῖχε τοῦ A ἄστεος. Τούς τε οὖν πύργους ἐς ὕψος ἱκανῶς ἀνατρέχοντας κατανοήσας καὶ τάφρου μέγα τι χρῆμα βαθείας κύκλῳ περιθεούσης ἰδὼν ἐν θαύματι μεγάλῳ (95) ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ γυναικῶν ὅμιλον καὶ δῆμον ἄνοπλόν τινα καὶ ἀπερίεργον ἐπὶ τῶν προπυργίων ἑστῶτα εἶδε (πάντες γὰρ ὅσοι πολεμίων εἰώθασι πόνων γεύεσθαι, οἱ μὲν πρὸς τοῖς τείχεσιν ἔνδον φρουροῦντες ἐκάθηντο, οἱ δὲ πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ἕστασαν χειρῶν ἄρχειν Ἀλαμανοὺς περιμένοντες). Ἐπειδὴ γοῦν ταῦτα κατενόει, αὐτίκα ὅπερ ἦν περιουσίᾳ δυνάμεως ἀνέκπληκτον τὴν πόλιν μεῖναι ἐννοήσας, ἐνθένδεν ἀπηλλάττετο, τήν τε γέφυραν, ἣ τὴν ὑποκειμένην ὡς ἂν εἴποι τις ποταμοθάλασσαν ζεύγνυσι, ταχὺ διαβὰς (96) ἐπί τι τῶν ἀντιπέρας Βυζαντίου (u) κατήγετο προαστεῖον, ὃ Πικριδίου ὠνόμασται. B Ἔστι δὲ τὸ τοῦ ἐνταῦθα πορθμοῦ τοιοῦτον. Ὁ Εὔξεινος πόντος ἀποῤῥοήν τινα ποιούμενος ἐπὶ τὸ δεξιὸν εἰσπλέοντι μέρος ὡς ἐπὶ δυσμὰς ἄνεισι, λιμένα ἐπιμήκη Βυζαντίοις ἐργαζόμενος (v). Ποταμὸς δέ τις ἄνωθέν ποθεν ἐκβάλλων τὸ ῥεῦμα κάτεισι μὲν διὰ τῶν τῇδε πεδιάδων, ὀλίγου δὲ Βυζαντίου ἄποθεν κατὰ κορυφὴν τῷ λιμένι ξυμβάλλων εἰς ταὐτὸν ἔρχεται, ἔνθα τὴν γέφυραν ἵστασθαι ξυμβαίνει.

admiratione percellitur : præsertim vero cum mulierum virorumque turbam inermem et otiosam in exterioribus propugnaculis stare conspexit. Eorum enim qui rei bellicæ operam dare solent, alii intra urbem mœnia servabant, alii stabant extra ambitum, observaturi, si manus Alemanni priores consererent. Hæc omnia igitur perspiciens, urbemque, quod revera erat, abundantia virium manere imperterritam, inde recessit, et ponte, qui subjacentem, ut ita dicam, e mari confectum fluvium jungit, confestim trajecto, in obversum Byzantio suburbanum, quod Picridium vocant, profectus est. Ejusmodi vero est adjacentis sinus forma : qua ad Occidentem vergit pontus Euxinus in dextram intrantibus partem effusus spatiosum Byzantinis portum facit. Fluvius autem in superioribus locis ortus, per circumjacentes campos effusus, haud procul Byzantio ad portus caput in eumdem delabitur, ipsique miscetur ubi pons exstructus est.

ιε'. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Κοῤῥάδος δὲ ἐνταῦθα γεγονὼς λόγους ἐς βασιλέα οὐ πόῤῥω θρύψεως ὄντας πολλῆς ἔπεμψεν. Εἶχε δὲ ὧδε τὰ μηνύματα. « Χρή, βασιλεῦ, ἐπὶ παντὶ τόν γε νοῦν ἔχοντα οὐ τὸ πρᾶγμα σκοπεῖν καθ' ἑαυτὸ, τὸν δὲ σκοπὸν ὅθεν γένοιτο πολυπραγμονεῖν μάλιστα. Ὁ γὰρ γνώμης ἤρτηταί τινος, οὔτε ἀγαθὸν ὂν ἐπαινεῖται πολλάκις, οὔτε φαῦλον φαινόμενον ψέγεσθαι πέφυκε. C Καί τις πρὸς ἐχθρῶν μὲν ἀγαθοῦ παρὰ γνώμην ἐνίοτε τυγχάνει, φλαύρου δ' αὖ πρὸς τῶν φίλων πειρᾶταί τινος. Μὴ [P. 43] τοίνυν τῶν τῷ πλήθει τῆς ἡμετέρας στρατιᾶς χθὲς περὶ τὴν χώραν ἡμαρτημένων τὴν σὴν τὰς αἰτίας ἐφ' ἡμᾶς ἄγε, μηδὲ διὰ ταῦτα χαλέπαινε, ἐπεὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτοί σοι τῶν τοιούτων καθέσταμεν αἴτιοι, ἡ δὲ τοῦ πλήθους φορὰ ἀλόγως ἔνθα ἔτυχε φερομένη αὐτοματίζειν οἶδε ταυτί. Στρατεύματος γὰρ ξένου

15. Atque hæc ita se habent. Cum eo in loco esset Conradus, litteras ad imperatorem misit, quæ languidum quid ac effeminatum præ se ferrent, 76 quarum erat sententia : « Decet virum prudentem, imperator, non per se res ipsas, sed quo fine fiant maxime attendere. Ille enim cujus præoccupatus est animus, neque quod bonum est laudare, nec quod videtur vitiosum vituperare, sæpenumero solet. Interdum etiam præter mentem quis beneficium ab inimicis, ab amicis vero damnum accipit. Eorum igitur, quæ nuper ab incondita exercitus multitudine in agris tuis perpetrata sunt, causam noli in nos rejicere, neque propterea hæc tuum in nos animum moveant, cum minime in culpa simus, sed inordinatæ multitudinis quaquaversum sese ferentis impetus, quidquid commissum est ultro patraverit.

Du Cangii notæ.

(95) *Ἐν θαύματι μεγάλῳ.* Simili postea stupore, seu admiratione, perculsos Francos nostros ac Venetos, scribit Villharduinus n. 66 cum primum ad urbem appulere : *Or poez savoir que mult esgarderent Constantinople cil qui onc mais ne l'avaient veuë, que il ne pooient mie cuidier que si riche ville peust estre en tot le monde. Cum ils virent ces halz murs,* D *et ces riches tours, dont ele ere close tot entor a la reonde, et ces riches palais, et ces haltes yglises, dont il i avoit tant, que nuls ne poist croire, se il ne le veist a l'oil, et le lonc et le lé de la ville, que de toutes les autres ere souveraine. Et sachiez que il n'i ot si hardi, cui le cuer ne fremist.* [P. 441] De turrium muris Constantinopolitanis adjacentium robore et altitudine idem testatur Guntherus in Hist. Cpolit. c. 15 : *Est enim civitas triangula — habens in quolibet latere magnum milliare vel amplius, ex ea parte qua terram attingit, vasto aggere, et muro firmissimo tripliciter clausa. Turres habens per circuitum sui excelsas et fortes, adeo sibi invicem propinquas, ut puer septennis de una turri ad alteram pomum valeat jaculari.* Infra, ubi de muris maritimis : *ex ea parte, quoniam agger esse non potuit, propter frequentiam portus, quem habet tutissimum ac celeberrimum, muri sunt alti admirandæ spissitudinis, et turres densæ, eductæ ad tantam celsitudinem, ut quivis in culmen ipsarum aspectum dirigere perhorrescat.* De turrim numero vide descriptionem Cpol. ex Bondelmontio.

(96) *Ταχὺ διαβάς.* Inviso et insalutato Manuele discessit et in Asiam transiit Conradus, licet per suos Alemannici Augusti colloquium et congressum expetiisset Byzantinus. *Sed alius,* inquit Odo de Diogilo, *ingredi civitatem, alius egredi timuit, aut noluit, et neuter pro altero mores suos, aut fastus consuetudinem temperavit.* Proinde hinc refellitur Tyrius, qui Constantinopoli habitum a Conrado cum Manuele familiare colloquium tradit.

Cornelii Tollii notæ.

(u) *Ἐπί τι τῶν ἀντιπέρας Βυζαντίου.* Choniates de hoc ipso : Τῇ περαίᾳ ἐναυλιζόμενος, ἥτις τοῦ Πικριδίου κατονομάζεται.

(v) *Λιμένα ἐπιμήκη Βυζαντίοις ἐργαζόμενος.* Ejusmodi æstuaria λιμνοθαλάττας in Garumna vocat Strabo, ut et Cinnamus in sequentibus.

Exercitu namque peregrino externoque, tum provincias lustrante, tum ad comparanda usui necessaria longius evagante vel excurrente, utrinque factas esse injurias, haud equidem mirandum existimo. » Hæc et similia Alemanni. At imperator hæc simulate dici existimans, in hunc modum rescripsit : « Majestatem nostram non latet, plebis impetum quidpiam semper fuisse, quod ægre gubernari possit ac retineri. Quapropter et nobis potissimum curæ fuit, ut qui advenæ estis et externi, dum per provincias nostras iter agitis, nullum damnum pateremini, præsertim cum vos ipsi neque malo animo venissetis, neque injuriam nobis facere possetis. Nec sane res aliter fieri potuit, ne violato hospitalitatis jure male apud homines audiremus. Quandoquidem vero illa vobis, utpote viris prudentissimis, et in investiganda rerum natura solertissimis, 77 videntur carere omni culpa, nos etiam gratias rependimus : neque enim curandum nobis erit in posterum, ut nostræ multitudinis impetus comprimamus, quinimo ascribemus hæc illius insolentiæ, quandoquidem id a vobis edocemur. Vestra igitur intererit, non dispersos incedere, nec ita in alieno evagari solo. Sed cum ita videatur, deturque licentia gregariæ multitudini utriusque exercitus quo velit irruere, necesse erit ut mul a ab indigenis damna patiantur advenæ. » His dictis, legatos dimisit. At cum probe sciret, quanto Romanorum exercitus numero bellatorum inferior esset barbarico, tanto scientia rei militaris et in præliis constantia præcellere, ejusmodi consilium capit. Prosucho et Tzicandylæ aliisque ducum Romanorum compluribus jubet, ut idoneum contrahant exercitum, et Alemannis a fronte opponant, instructa in hunc modum acie. Imbellis et gregaria exercitus turba longius, et a quarto circiter staret signo : tum gravis armatura et cataphracti, qui deinde velocissimis equis utuntur equites, denique Scythæ in fronte, Persæque et sagittarii Romani. Ita ordinatas copias ut conspexere Alemanni, summo animi ardore tumultuque, in illos pernici celeritate irruunt : fit atrox pugna, et cædes ingens editur Alemannorum. Quippe Romani, dum subeuntes hostes militari peritia excipiunt, eos cecidere. Conradus nihil eorum quæ acciderant edoctus, ferox adhuc, tumidusque 78 et magna spe plenus consederat in castris. At imperator, quo priorem illius superbiam retunderet sugillaretque, litteras misit eo verborum contextu : « Ut nemo nostrum ignorat, equum, qui frenum non patitur, nihil prodesse sessori suo, imo crebrius ad prærupta illum deferre; exercitum, qui imperantium mandata detrectat vel negligit, ipsos ut plurimum duces objicere periculis : ita minime

A καὶ ἐπήλυδος τὸ μὲν ἐπὶ ἱστορίᾳ τῆς χώρας, τὸ δὲ ἐπὶ πορισμῷ τῶν ἀναγκαίων πολλαχόσε πλανωμένου καὶ περιτρέχοντος, τοιαῦτα ἑκατέρωθεν ἁμαρτάνεσθαι ἀπεικὸς οἶμαι οὐδέν. » Ἀλαμανοὶ μὲν τοσαῦτα εἶπον. Βασιλεὺς δὲ εἰρωνείαν τὸ πρᾶγμα λογισάμενος ἠμείβετο ὧδε· «Οὐδὲ τὴν ἡμετέραν λέληθε βασιλείαν ἡ τοῦ πλήθους ῥοπὴ δυσάγωγόν τι οὖσα καὶ δυσήνιον ἀεὶ χρῆμα. Ἀμέλει καὶ διὰ φροντίδος ἡμῖν ἦν, πῶς ἂν διὰ τῆς ἡμετέρας ἀβλαβῶς διελθεῖν ὑμᾶς γένοιτο ξένους καὶ ἐπήλυδας ἄνδρας καὶ οὐδὲν ὅ τι ἀδικεῖν ἡμᾶς οὔτε ἐπαγγελλομένους οὔτε ἄλλως δεδυνημένους, ὡς μὴ ξενίαν ἀδικοῦντες δόξαν οὐκ ἀγαθὴν (x) παρὰ ἀνθρώποις ἀπενεγκώμεθα. Ἐπεὶ δ' ὑμῖν ἅτε ξυνετωτάτοις οὖσι καὶ τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις καλῶς ἐξετάζειν ἐπισταμένοις ἀνέγκλητα B εἶναι δήπου τὰ τοιαῦτα δοκεῖ· ἡμεῖς καὶ χάριτας ὑμῖν ὀφλομεν. Οὐ γὰρ ἔτι φροντιοῦμεν ὅπως ἂν τὴν ὀχλικὴν τῶν ἡμετέρων ἀναχαιτίσωμεν ὁρμήν, ἀλλ' ἐπιῤῥίψομεν ταῦτα τῇ τοῦ πλήθους ἀλογιστίᾳ, καθὼς ὑμεῖς εὖ ποιοῦντες ἡμᾶς ἐδιδάξατε. Συνοίσει τοίνυν ὑμῖν μηκέτι σποράδας τὴν ὁδὸν ἰέναι, μηδὲ οὕτως ἐπὶ ξένης πλανᾶσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτω δέδοκται, καὶ ἀνεῖται τοῖς πλήθεσι παρ' ἀμφοτέρων ταῖς οἰκείαις χρῆσθαι ὁρμαῖς, πολλὰ πρὸς τῶν αὐτοχθόνων πεπονθέναι τοὺς ξένους εἰκός. » Ταῦτα εἰπὼν αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο, τὸν δὲ Ῥωμαίων στρατὸν πλήθει μὲν παρὰ πολὺ τοῦ τῶν Βαρβάρων ἐλασσούμενον εἰδώς, ἐπιστήμῃ δὲ στρατιωτικῇ καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὰς μάχας τοσούτῳ δὴ μᾶλλον C πλεονεκτοῦντα, τοιάδε ἐνενόει. Τὸν Προσοὺχ καὶ τὸν Τζικανδύλην καὶ πλείστους ἄλλους τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἐκέλευε στράτευμα ἐπαγομένους ἱκανὸν ἀντιμετώπους Ἀλαμανοῖς ἵστασθαι, τάξασθαι μέντοι ὧδε. Τὸ μὲν ἀπολεμώτερον καὶ ὥσπερ ἀγελαῖον τοῦ στρατοῦ πόῤῥωθεν καὶ ὡς ἀπὸ σημείων στῆναι τεττάρων· μετὰ δὲ τοῦτο ὅσον ὁπλιτικὸν καὶ κατάφρακτον· ἑξῆς δὲ τοὺς ὅσοι ταχυπόδων ἐπέβαινον ἵππων· τελευταῖον δὲ καὶ μετὰ μέτωπον Σκύθας ἅμα Πέρσαις καὶ τὸ Ῥωμαίων τοξικόν. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐποίουν, Ἀλαμανοὶ δὲ ὡς εἶδον θυμῷ πολλῷ καὶ θορύβῳ ἐχόμενοι δρόμῳ ἐχώρουν. Συνίσταται τοίνυν μάχη καρτερά, καὶ φόνος Ἀλαμανῶν πολὺς γίνεται. Ῥωμαῖοι γὰρ σὺν ἐπιστήμῃ ἐπιόντας αὐτοὺς ὑφιστάμενοι ἔκτεινον. Κοῤῥάδος δὲ D οὔπω τι πεπυσμένος [P. 44] τῶν γεγονότων σοβαρὸς ἔτι καθῆστο καὶ ἐπὶ μακραῖς ὠχεῖτο ἐλπίσιν. Ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῆς προτέρας αὐτὸν ἐπικερτομῆσαι θέλων ὑπεροψίας ἀπέστειλε τοιάδε· « Ἔδει μὲν ἡμᾶς ἐκεῖνο καλῶς εἰδότας, ὡς οὔτε ἵππος κρείττων φερόμενος χαλινοῦ ὀνήσειεν ἂν τὸν ἐπιβάτην, εἰ μὴ καὶ κατὰ κρημνοῦ τοῦτον πολλάκις συγκατενέγκοι, καὶ στράτευμα δὲ ἐκεῖνο, ὃ μὴ τῶν στρατηγούντων ἐπαΐοι, κινδύνοις περιβάλλειν ὡς ἐπίπαν οἶδε τοὺς

Cornelii Tollii notæ.

(x) *Ὡς μὴ ξενίαν ἀδικοῦντες δόξαν οὐκ ἀγαθήν*. Sacrum quondam mortalibus et haud temere violandum erat jus illud hospitalitatis. Inde T. Q. Crispinus Badio Campano, aliquando hospiti suo Romæ, tum vero lacessentis et provocanti : *Nec sibi, nec illi, hostes deesse, in quibus virtutem ostendant : se ab eo, etiam si acie occurrat, declinaturum, ne hospitali cæde dextram violet* ; apud Livium l. xxv, c. 18.

ἄρχοντας, μὴ οὕτω στρατεύμασιν ἐφήσειν τοῖς ἑαυτῶν πρὸς τὰς οἰκείας ἑκάτερα φέρεσθαι ὁρμάς. A Ἐπεὶ δ' οὐκ οἶδ' ὅ τι παθὼν σύ τε πρότερον κατωλιγώρηκας τούτου καὶ τὸ ἡμέτερον δὲ κράτος ὅσα καὶ φίλῳ προσφερόμενον τῆς αὐτῆς γεγονέναι σοι γνώμης ἀνέπεισας, ἤδη συλλόγισαι τίνα ὑμῖν ἡ τοῦ πλήθους προὐξένησεν ἐλευθερία. Πυνθάνομαι γὰρ ὡς ὀλίγος Ῥωμαίων στρατὸς Ἀλαμανῶν πλήθει οὐκ εὐκαταφρονήτῳ περιτυχὼν κακῶς αὐτὸ διέθετο. Τὸ γὰρ αὐτόχθον καὶ ἐγχώριον ἐπικρατέστερον ὡς ἐπίπαν τῶν ἐπηλύδων καὶ ξένων φιλεῖ γίνεσθαι. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ κολάζειν ἐξέσται τοῖς πλήθεσι τὴν ἀσέβειαν. Πῶς γάρ; οἷς καθάπαξ πρὸς γνώμην ἐνέδομεν φέρεσθαι τὴν αὐτῶν. Εἰ τοίνυν καὶ αὐτό σοι δοκεῖ, ἀνθεκτέον καὶ πάλιν ἡνίας ἀμφοτέρους B τῆς ἀρχικῆς καὶ ἀνασειραστέον τοῖς στρατεύμασι τὰς ὁρμάς. Μὴ δοκοῦν δέ σοι, ταῦτα μὲν μενετέον ἐπὶ τῶν παρόντων. Τό γε μὴν πεπραγμένον σαφῶς ἡμῖν δεδηλώσθω. »

ις'. Τὰ μὲν δὴ τοῦ βασιλέως ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Κοῤῥάδος δὲ οὔπω τῶν Ἀλαμανοῖς συμπεσόντων ἐνωτισάμενος οὐδὲν τούτων μὲν οὐδ' ἐπεστράφθαι τὸ παράπαν ἐδόκει. Δρόμωνα δὲ τὸν βασίλειον καὶ τὰς συνήθεις σταλῆναί οἱ πρὸς βασιλέως ἠξίου τριήρεις, ἐφ' ᾧ πρὸς τὴν διάβασιν αὐτοῖς χρήσαιτο. Καὶ εἰ μὴ θᾶττον ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν, ἠπείλει πολλαῖς ἐς νέωτα μυριάσι τὴν πόλιν περιβαλεῖν. Πρὸς ὃ χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς οὐκέτι μέχρις εἰρωνείας τὸν ἀλαζόνα ἀμείβεσθαι ἤθελεν. Ὅθεν καὶ πικροτάτοις αὐτοῦ καθίκετο λόγοις ἐπιστείλας C οὑτωσί· « Οὐ τῷ πλήθει τὰ πράγματα κρίνειν εἰώθασιν οἷς καὶ σμικρὰ συνορᾷν ἔνεστι, ποιότητι δὲ μᾶλλον καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ὑπερβολαῖς τε καὶ ἐλλείψεσιν. Οὐκοῦν καὶ τοὺς Ἄρεος ἀθλητὰς οὐ πλήθει διαιρετέον, ἀλλ' ἀρετῇ καὶ πόνοις καὶ τῇ περὶ ταῦτα ἐπιστήμῃ. Ἂν καί σοι τοίνυν πλεῖστον ἀκολουθῇ στράτευμα, ἀλλὰ πρὸς τῷ μὴ πολλῷ τὸ ἡμεδαπὸν ὑπεραίρειν, καίτοι τοῦ πλείστου πολλαχῇ τῆς Ῥωμαίων διῃρημένου ἀρχῆς, ἀγελαῖόν ἐστι καὶ τὸ πλεῖστον ἀπειροπόλεμον· προβάτων δὲ ἀγέλαι κἂν εἰς μυριοστύας ὅλας ἀριθμοῖντο σχολῇ ἐὰν ἀνάσχοιντο λέοντος ἐπιπηδῶντος αὐταῖς. Ἢ οὐκ οἶσθα ὅτι καθαπερεὶ στρουθίον ὑπὸ ταῖς ἡμετέραις γεγένησαι ἤδη παλάμαις, κἂν θελήσωμεν, οὐκ ἂν φθάνοις αὐτίκα παραπολλύμενος; Ἐννόησον ὡς ἐκεῖνοι τὴν D χώραν κατέχουσι ταύτην, ὧν οἱ πρόγονοι πᾶσαν [P. 45] τὴν γῆν περιῆλθον τοῖς ὅπλοις, ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ λοιπῶν ἁπάντων τῶν ὑφ' ἡλίῳ ἐκυρίευσαν ἐθνῶν. Ταῦτα ὑπολογίζεσθαί σε χρεὼν καὶ προσέτι ὡς οὔτε νεώς ποτε ἐπιβήσῃ τῆς βασιλείου οὔτε τι ὧν ᾔτησας ἐπιτελὲς ἔσται σοι παρ' ἡμῶν, ἀλλά σε τὴν αὐτὴν καὶ πάλιν οἱ τῶν ἵππων οἴσουσι πόδες. Καὶ οὐ δήπου μεμπτέοι πάντως ἡμεῖς, εἰ μὴ τοῖς ἀδικεῖν βουλομένοις ῥάστους ποιοῦμεν ἑαυτούς. Οὐ γὰρ ταὐτὸν ἀδικεῖν καὶ ἀμύνεσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν γνώμην ἤρτηται φαύλης, τῷ δὲ προηγεῖται πάντως ἀσφάλεια. Ἡμᾶς δὲ καὶ προλαβὸν ἀξιοῖ τὸ ὑπήκοον, ἅπερ ὅσον οὐκ ἤδη Πέρσαις ἀποκερδανθήσεται τοῖς ἐκ γειτόνων, ταῦτα δὴ Ῥωμαίους ἀμογητὶ κτήσα-

A par erat indulgere militibus nostris, ut inter se invicem pro arbitrio collidi pateremur. At postquam aliud forte cogitans tu hæc neglexisti primum, nostramque majestatem quæ te ut amicum de iis admonuerat, induxisti, ut eadem uteremur indulgentia : nunc tandem percipe, quid utilitatis vobis contulerit ejusmodi licentia multitudinis. Accepi enim exiguam Romanorum manum, cum haud contemnendis Alemannorum copiis congressam, male eas accepisse. Fere enim semper accidit, ut indigenæ ipsoque innati solo, advenis et extraneis sint longe fortiores. Neque nobis vulgi petulantiam castigare licet. Qui enim poterimus, quibus agere pro libitu indulsimus? Verum si et tibi ita videtur, B discant copiæ nunc parere ducem imperiis, et earum coerceatur impetus. Sin alia est sententia, stemus præsentibus; saltemque vulgare liceat quod a nobis gestum est. »

16. Ejusmodi fuit epistola imperatoris. Conradus interea, nondum percepto de Alemannorum clade nuntio, de priori ferocia remisisse non videbatur. **79** Quinimo dromonem imperatorium, et consuetas triremes, quibus ad transmittendas copias uteretur ab imperatore postulabat; ac ni confestim adducerentur, proximo se anno multis cum millibus urbem ipsam obvallaturum minabatur. Indignissime id ferens imperator, non jam ludicris, sed acerbissimis arroganti respondere hunc in modum litteris decrevit : C « Non ex multitudine judicare de rebus solent ii qui et modica sæpe quid valeant, non ignorant, sed ex earum natura, et iis quæ aut abundant in illis, aut deficiunt. Neque enim Martis athletæ numero distinguendi, sed virtute, laboribus, et rei militaris peritia pensandi sunt. Quamvis igitur ingens te sequatur exercitus, nobisque vix adsint copiæ, utpote per omne Romanorum imperium militibus distributis, tua illa turba incomposita est, et majorem partem rei bellicæ ignara. Pecudum greges, et si multorum millium sint, vix leonis irruentis impetum possunt sustinere. An ignoras, te instar aviculæ in nostris fuisse manibus, continuo si voluissemus periturum? Has illos incolere regiones cogita, quorum majores orbem universum D bellis peragrarunt, vobisque ipsis, aliisque omnibus sub sole gentibus imperaverunt. Hæc te scire perinde necesse est, neque imperatoriam ad te unquam navem venturam, neque quidquam eorum quæ postulasti nos indulturos; sed qua venisti, **80** equorum pedibus fore tibi redeundum. Neque propterea erimus culpandi, si inferre injuriam volentibus nos minus faciles ac benevolos præbemus. Res enim diversissimæ sunt inferre injuriam et propellere : illud a prava voluntate pendet, alterum securitas suadet. Nos vero jamdudum orant subditi nostri, ut quæ modo ex vicinis Persis vindicavimus, ea quiete ac sine molestia possideant Romani. Quod igitur obsecrantibus nostris non indulsimus, id nunc te suadente statim experiemur. » Iis ac-

ceptis Conradus, intellectaque simul quæ paulo ante Alemannis acciderat clade, putri circa littus protracta navicula, Damalis fretum trajicit, summaque celeritate in adversam continentem properat, pavore quodam Barbarico virum ocius urgente. Barbari quippe fluentibus ex voto rebus, eriguntur in immensum, tumentque : si contra adsit aliqua calamitas, plus quam par est demittuntur animo. Sed imperator quo magis adhuc illius supercilium contraheret, talia aggreditur. Missis aliquot ex Romanis ad procedentem a tergo Alemannorum exercitum, data pecunia, militum, quorum numerus pene fuit infinitus, a Conrado abalienavit animos. Quod ut intellexit Conradus, non ea qua prius ferocia inflatus, per legatos principem rogat, ut ad se Romanum quemdam transmitteret, qui monstraret viam, et tuto copias suas deduceret. Mittitur itaque qui ad id tempus acoluthi dignitate functus fuerat, dato insuper mandato, **81** ut de belli etiam societate ineunda cum Conrado sermones conferret : quam si ille admitteret, quandoquidem multum interesset Romani an Alemanni bella gererent, auxilia quidem submitteret imperatori, ab illo vicissim recepturus majora, si arma cum imperatore adversus Persas conjungere paratus esset : porro duabus propositis, eligeret ille quam vellet viam. Hæc Conrado Stephanus nuntiavit. Ille suis in consilium coactis, commilitium penitus recusavit. Itinere vero Philomelium versus instituto, nihil illi quidpiam sinistri accidit, quousque ad Melangia et Dorylæum oppidum pervenit. Tum enim Mamplanes Persa cum exiguo exercitu in primam aciem invectus est, quo vires hostiles, et pugnandi formam exploraret. Alemanni visis primum tum Persis, nullo quidem ordine, sed cum impetu tumultuque in eos irruere. Illi, quandiu haud procul a castris erant Alemanni, terga vertunt, fugamque simulant : dein fessis insequentium equis, atque ipsis longius a cætero exercitu abstractis, converso cursu equos cum sessoribus concidunt : idque repetitum pluries immodicum Alemannis terrorem incussit. Tum demum videre erat feroces nuper et tumidos, quique ferarum instar hostes **82** suos aggrediebantur, jam trepidos et degeneres, neque agendi animum, neque consilii locum habere. At Conradus, ut erat in bellis mirabili audacia, in Persas progressus, velocissimos, quos ab imperatore acceperat, equos amisit :

A σθαι. Ὁ τοίνυν ἀξιούντων οὐκ ἠνεσχόμεθα τῶν ἡμετέρων, τοῦτο νῦν τοῦ προτρεπομένου αὐτίκα ποιεῖν κινδυνεύομεν. » Ταῦτα Κορράδος ἐνωτισάμενος καὶ ἅμα πυθόμενος ἅπερ ἔναγχος δυστυχῶς συνέπεσεν Ἀλαμανοῖς, λεμβάδιόν τε λυπρὸν αὐτοῦ που περὶ τὴν θαλάσσης ἀνειλκυσμένον ἀκτὴν ἀναβὰς, τὸν Δαμάλεώς τε πορθμὸν διέβη καὶ ἐπὶ τῆς περαίας θᾶττον ἐγένετο, ὀλιγωρίας τινὸς βαρβαρικῆς ἐπειγούσης τὸν ἄνθρωπον. Φιλεῖ γὰρ τὸ βάρβαρον εὐημεροῦν μὲν ὑπὲρ μέτρον ἐπαίρεσθαι καὶ αὐχεῖν, δυστυχοῦν δὲ καταβάλλεσθαί τε πλέον ἢ προσήκει καὶ ταπεινοῦσθαι παρὰ τὸ μέτριον. Βασιλεὺς δὲ τοῦ καὶ εἰσέτι μᾶλλον κατασπᾷν αὐτῷ τὴν ὀφρὺν προνοῶν, τοιάδε ἐποίει. Τῶν τινας Ῥωμαίων εἰς τὴν B κατόπιν ἰοῦσαν ἐκπέμψας Ἀλαμανῶν στρατιὰν ἀριθμοῦ κρείσσω ἀγγελλομένους εἶναι χρήμασι τῆς ἐς Κορράδον ἀποσχέσθαι ἀνέπειθεν εὐνοίας. Ὁ Κορράδος ἐνωτισάμενος οὐκέτι ἐκεῖνος ὁ πρώην ὑπέροφρυς ἦν. Πέμψας δὲ πρὸς βασιλέα ᾐτεῖτο σταλῆναι οἱ Ῥωμαίων τινὰ ὁδοῦ τε αὐτῷ καθηγησόμενον καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ παραπέμψοντα. Ἔσταλται τοίνυν ὁ τὸ τοῦ ἀκολούθου (97) εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν λειτούργημα ἐκπληρῶν. Ἐπιτέτραπτο δέ οἱ καὶ συμμαχίας πέρι Κορράδῳ διειλέχθαι. Ἦν ἐπειδὴ πολλῷ τῷ διαλλάσσοντι Ῥωμαίους καὶ Ἀλαμανοὺς ξυμβαίνει μάχεσθαι, τὴν μὲν βασιλεῖ δοίη, πολλῷ δὲ ἀντιλάβοι πλείονα, εἴ γε αὐτῷ βουλομένῳ ἔσται μάχης κατὰ Περσῶν βασιλεῖ κοινωνῆσαι. Ὁδῶν τε σφίσι προκειμένων δυοῖν, ὁποτέρᾳ ἂν αὐ- C τὸς βούλοιτο ἰέναι, ταύτην δὴ ἑλέσθαι. Στέφανος μὲν οὖν Κορράδῳ ταῦτα ἀπήγγελλεν. Ὁ δὲ ἐς βουλὴν ξὺν τοῖς αὐτοῦ καταστὰς πρὸς μὲν τὴν ὁμαιχμίαν ἀπεῖπεν, ὁδὸν δὲ ἣ Φιλομίλιον ἄγει αὐτὸς εἵλετο. Μέχρι μὲν οὖν Μελαγγείων καὶ Δορυλαίουπόλεως οὐδὲν ἄχαρι Ἀλαμανοῖς ὑπηντίαζεν. Ἐνταῦθα δὲ γενομένοις Μαμπλάνης (98) ὄνομα Πέρσης ἀνὴρ ἅμα στρατεύματι ὀλίγῳ τοῖς ἐμπροσθίοις αὐτῶν προσέβαλε τάγμασιν, ἀποπειρασόμενός τε τῆς ἰσχύος αὐτοῖς καὶ τὸν τῆς παρατάξεως ὅπως ποτὲ ἔχοι μαθησόμενος τρόπον. Ἀλαμανοὶ [P. 46] τοίνυν, ἐπειδὴ Πέρσαι τὸ πρῶτον αὐτοῖς παρεφάνησαν, οὐκέτι κατὰ συντάξεις ἐχώρουν· θυμῷ δὲ καὶ θορύβῳ πολλῷ ἐχόμενοι κατ' αὐτῶν ᾔεσαν. Πέρσαι δὲ ἕως μὲν οὐ D πόρρω τοῦ σφῶν αὐτῶν στρατοπέδου Ἀλαμανοὶ ἦσαν, νῶτα ἐδίδουν καὶ τὴν φυγὴν ὑπεκρίνοντο· ἐπειδὴ δὲ ἥ τε ἵππος αὐτοῖς ἐκεκμήκει καὶ τοῦ στρατοπέδου μακρὰν ἤδη ἐγεγόνεισαν, ἀποστρόφους

Du Cangii notæ.

(97) *Ἀκολούθου*. Perperam Tollius *pedisequum* vertit ; id enim vocabuli apud Græcos Byzantinos Varangorum ducem seu præfectum designat, de qua palatina dignitate multa Codinus, De Off. c. 4 et 5 et nos quædam ad Villhard. et ad Annam. Scylitzes, p. 787 : στέλλεται — Μιχαὴλ πατρίκιος ὁ ἀκόλουθος. Cinnamo, l. III πελεκυφόρων ἐξάρχων dicitur, et Annæ, p. 195, ἄρχων Βαραγγίας. Willelmus Tyrius : *Tradiderat autem Constantinopolitanus discedenti ab eo, et id ipsum petenti, domino imperatori, viæ duces, locorum peritos, provinciarum finitimarum omnem habentes prudentiam, sed fidei modicæ.* L. XVI, c. 22, Gesta Lud. VII, c. 6, 7 et 8. Ut porro Theutonici, Græcorum fraude, in vastas deducti solitudines, summam perpessi sint inopiam, multis prosequuntur Tyrius et Odo de Diogilo.

(98) *Μαμπλάνης*. Nicetæ, l. I, n. 6, Παμπλάνος, Willelmo Tyrio loco citato *Paramum* nuncupatur. *Huic tamen tanto negotio*, ait Tyrius, *Soldanus Iconiensis non interfuit, sed quidam nobilis militiæ suæ primicerius, Turcorum magnus satrapa, Paramum dictus, hanc plagam domino permittente exercuit. Accidit autem anno ab Incarn. D. 1146* (leg. 47) *mense Novembri.*

τὰς ἐπελάσεις τιθέμενοι ἵππους τε καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνον. Πολλάκις τε αὐτὸ γεγονὸς ἐς ὀῤῥωδίαν μέτρον οὐκ ἔχουσαν τούτους ἐνέβαλεν. Ἦν οὖν ἰδεῖν τοὺς χθὲς θρασεῖς καὶ ἀλαζόνας καὶ θηρῶν δίκην ἀνυποστάτων ἐπιόντας, δειλούς τε καὶ ἀγεννεῖς καὶ οὐδὲν οὔτε πρᾶξαι οὔτε μὴν βουλεύσασθαι ἱκανούς. Ὅτε δὴ καὶ Κοῤῥάδος (ἦν γὰρ θαρσαλέος τὰ πολέμια) κατὰ Περσῶν ἐλάσας τούς τε ἵππους ἀποβεβλήκει οὓς αὐτῷ ὁ βασιλεὺς δρομικοὺς μάλιστα ἔδωκε, καὶ αὐτῷ δὲ ὀλίγου καὶ ἁλῶναι πρὸς τῶν Βαρβάρων τούτων ἐδέησεν.

A ipseque, quin a Barbaris caperetur, parum abfuit.

ιζ'. Ἀλαμανοὶ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. Ὁ δὲ τῶν Γερμανῶν ῥὴξ (99) (ἠγγέλλετο γὰρ ἤδη τὸν Ἴστρον διαβὰς προσωτέρω χωρεῖν) οὐκέτι κατὰ Κοῤῥάδον ὑπὲρ τὸ δέον ἔγνω φρονηματίζεσθαι· τούς τε γὰρ ἐκ βασιλέως (1) ἐπ' αὐτὸν ἥκοντας, φημὶ Μιχαήλ τε σεβαστὸν τὸν Παλαιολόγον καὶ Μιχαὴλ ᾧ τὸ ἐπώνυμον Βρανᾶς ἔκειτο, ἄσμενός τε εἶδε καὶ χάριτας διὰ ταῦτα βασιλεῖ ὡμολόγει δῆλός τε ἦν μηδὲν εἰσέπειτα ἐς Ῥωμαίους κακουργήσων. Εἴτε δὲ ἐκ τῶν Κοῤῥάδῳ συμπεπτωκότων ἤδη σωφρονισθεὶς, εἴτε καὶ φύσει (2) τοιοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἦθος ἦν, λέγειν αὐτὸς οὐδαμῇ ἔχω. Πλείονος δ' οὖν (3) διὰ ταῦτα τῆς βασιλέως παραπολαύων διετέλει δεξιώσεως. Ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ Βυζαντίου ἤδη ἐγένετο, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας (4) φιλίαν τε ἔτι μᾶλλον ὡμολόγει καὶ ἐπὶ μεγάλοις συμπράξειν αὐτῷ συνετίθετο· εἰ δὲ συνίεσθαι ἀλλήλοις καὶ λόγου κοινωνήσειν ἐν παλατίῳ βουλητὸν αὐτῷ ἔσται, οὐδὲ τοῦτο παραλιπεῖν ἤθελε. Βασιλεὺς δὲ ἤκουσε τῶν λόγων οὐκ ἀηδῶς καὶ σὺν πεποιθήσει ἀφικέσθαι τοῦτον ἐκέλευεν. Εἰσελαύνοντι τοίνυν (5) ἄνδρες ὑπήντων αὐτῷ ὅσοι τε κατὰ γένος καὶ τύχην βασιλεῖ ἤγγιζον καὶ ὅσοι τὰς ὑπερηφάνους τῷ τηνικάδε διεῖπον ἀρχὰς, προπέμψοντές τε μεγαλοπρεπῶς αὐτὸν ἐς τὰ βασίλεια καὶ τὰ εἰκότα τιμήσοντες. Ἐπειδή τε εἴσω τῶν ἀνακτόρων ἤδη ἐγένετο ἔνθα βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ μετεώρου καθῆστο, χθαμαλή τις αὐτῷ ἐκομίζετο ἕδρα ἣν σελλίον (6)

17. Is rerum Alemannicarum fuit status. Rex autem Germaniæ, qui transisse jam Istrum, et ulterius progredi nuntiabatur, non ea qua Conradus, ultra modum ferocia se gessit : sed legatos ab imperatore ad se missos, Michaelem Palæologum sebastum, et Michaelem cognomento Branam, excepit comiter, eoque nomine gratias imperatori egit. Apparebatque nihil eum damni contra Romanos B deinceps moliturum : quod utrum iis quæ Conrado acciderant prudentior factus fecerit, an vero quod mite illi a natura fuerit ingenium, haud omnino mihi compertum. Utut sit, magnam inde sibi principis gratiam conciliavit. Cum jam Byzantio proximus esset, missis ad imperatorem legatis, amicitiam suam non tantum ultro est professus; sed et addidit, sese libenter cum eo de rebus non mediocris momenti acturum, si ille una convenire, inque palatio sermones de iis conferri pateretur. Annuit dictis haud gravate princeps, et ut accederet ille fidenter, nuntiavit. Advenienti itaque, effusi obviam quotquot erant genere vel fortuna imperatori proximi, et quicunque primas tunc temporis obtinebant dignitates, ipsum magnifice, et ut par erat, C summo cum honore in regiam deducunt. Postquam **83** palatium subiit, ubi in excelsiori sedebat loco imperator, affertur ei sedes humilior, quam sellam, qui lingua Romana utuntur, vocant. Cumque in ea consedisset, ultro citroque variis de rebus habito

Du Cangii notæ.

(99) *Ὁ δὲ τῶν Γερμανῶν ῥὴξ*. De expeditione Ludovici VII Francorum regis in terram sanctam consulendi supra laudati scriptores. Priusquam vero Ludovicus itineri in Romaniam sese accingeret, Milonem de Caprosia, seu *de Cheureuse*, militem, legatum anno superiore miserat, qui et transitum per Thraciam, et commeatum impetraret : quod ille benigne concessit, scripta ad regem perofficiosa epistola sub mensem Augustum, quæ exstat apud Radulfum de Diceto in Abbrev. Chron. A. 1146.

(1) *Τούς τε γὰρ ἐκ βασιλέως*. A Manuele legatos ad Ludovicum missos Demetrium quemdam, et alium cognomento Maurum, refert Odo de Diogilo, l. II.

(2) *Εἴτε καὶ φύσει*. Gesta Lud. VII c. 9 de eodem rege : *Erat vir naturaliter patiens et benignus.* *Odo de Diogilo*, l. III : *Rex Francorum, cui semper mos fuit regiam majestatem humilitate condire.* [P. 442] Gervasius Tilleberiensis, De otiis imperial. ms. de Ludovico VII : *Cui successit Ludovicus piissimus, amator cleri, ac verus Dei cultor, qui a multis deceptus, nullumque decipiens, in sancta simplicitate transivit ad Dominum, relicto Philippo filio, qui postponens paternam simplicitatem, materni generis astutias auxit in usum.* Ludovici epitaphium habes a Stephano abbate S. Genovefæ Parisiensis exaratum :

Quantum conjugii permisit copula, castus,
Quantum justitiæ regula, mitis erat.

(3) *Πλείονος δ' οὖν*. Fuit sane Ludovicum inter et Manuelem multa deinceps animorum consensio, cujus argumenta sunt variæ ultro citroque missæ legationes, de quibus tom. IV Hist. Franc. p. 655, 656, 687, 691, 692, 697, 698, et 719 ; præterea initæ Alexii, Manuelis filii, cum Agnete Ludovici filia nuptiæ.

(4) *Πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας*. Missi hoc temporis momento a Ludovico legati Constantinopolim Alvisus episcopus Atrebatensis, Bartholomæus D cancellarius, Archembaldus Burbonensis, et aliquot alii.

(5) *Εἰσελαύνοντι τοίνυν*. Will. Tyrius : *Interea rex Francorum pene iisdem subsecutus vestigiis, cum suo exercitu pervenerat Constantinopolim, ubi secretioribus cum imperatore usus colloquiis, et ab eo honorificentissime, et multa munerum prosecutione dimissus, principibus quoque suis plurimum honoratis* etc. Odo de Diogilo, l. III : *Processimus igitur, et nobis appropinquantibus civitati, ecce omnes illius nobiles et divites, tam cleri, quam populi catervatim regi obviam processerunt, et eum debito honore susceperunt, rogante ut ad imperatorem intraret, et de sua visione et collocutione desiderium adimpleret.*

(6) *Σελλίον*. Prosequitur Odo : *Rex autem ejus timori compatiens, et petitioni obediens, cum paucis suorum intravit, et eum in porticu palatii satis imperialiter obvium habuit. Erant fere coævi et coæquales, solis moribus et vestibus dissimiles. Tandem post*

sermone, tandem in proximum, quod urbis mœnibus observatur suburbanum, vulgoque ut retuli Philopatium nuncupatur, concessit, aliquandiu ibi moraturus. Paulo post cum imperatore adiit ea palatia, quæ in australi parte urbis sita sunt, visurus in iis quæ admirationem inducunt, lustraturusque sacrosanctas reliquias, quæ in templo ibidem exstructo religiose coluntur : ea scilicet, quæ sacratissimo Christi corpori quondam admota, ad Christianorum munimentum asservantur. His Byzantii peractis, et obstricta insuper jurejurando fide amicum se quandiu viveret, ac in bellis socium imperatori fore, in Asiam et ipse trajecit.

18. Interea dum hæc geruntur, imperator Nicolaum quemdam, cognomine Muzalonem ad patriarchalem sedem provehit, qui in ecclesiasticis primum dignitatibus versatus, ecclesiamque Cypriorum adeptus, ultro postmodum inde recesserat. Verum ut res administrare cœpit, omnium statim ora in eum commota sunt, injuste occupatum ab illo thronum clamitantium, ut qui cum ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque deposuisset. Sed is obstinatus primo, throno se deturbari haudquaquam passus : ubi autem **84** re ad imperatoris examen delata, male sibi cessurum agnovit, judicium nolens denuo experiri, abdicata ultro dignitate, ad vitam rursus privatam rediit. Theodotus ei sufficitur, vir monachicis institutis apprime instructus. Alemanni interea, ut supra scripsimus, a Persis sæpius repulsi, multisque suorum amissis, desperato jam per Philomelium transitu, inde retro cessere. Ut venerunt Nicæam, Germanis progredientibus ibi sese adjungunt, regibusque aliis, qui et ipsi non modicos secum ducebant exercitus. Horum alter Tzechorum genti imperitabat, a Con-

A ῥωμαΐζοντες ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, ἐφ' ἧς καθιζήσας τὰ εἰκότα τε εἰπὼν καὶ ἀκούσας τότε μὲν ἐς τὸ πρὸ τοῦ περιβόλου ἀπηλλάττετο προάστειον, ὃ Φιλοπάτιον, καθάπερ ἤδη ἔφην ὠνόμασται τοῖς πολλοῖς, ἐνταῦθα καταχθησόμενος· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐς τὰ πρὸς νότον τῆς πόλεως σὺν τῷ βασιλεῖ ἦλθεν ἀνάκτορα (7), [P 47] ἱστορήσων ὅσα τε ἐνταῦθα θαύματος ἄξια καὶ τοῖς ἐπὶ τὸν τῇδε νεὼν (8) ἐντευξόμενος ἱεροῖς· φημὶ δὴ ὅσα τῷ σωτηρίῳ Χριστοῦ πελάσαντα σώματι Χριστιανοῖς ἐστι φυλακτήρια. Τοσαῦτα ἐν Βυζαντίῳ τελέσας ὅρκοις τε τὰ πιστὰ δοὺς ἦ μὴν φίλος διὰ βίου καὶ σύμμαχος βασιλεῖ ἔσεσθαι, ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διέβη καὶ αὐτός.

B ιη'. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικόλαόν τινα (9) ᾧ Μουζάλων ἐπίκλησις ἦν ἐς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνάγει, ὃς εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς μὲν πρότερον καταλόγους ἐτέλει, τὸν δὲ τῆς Κυπρίων Ἐκκλησίας θρόνον λαχὼν εἶτα ἐθελοντὴς ἐκεῖθεν ἀφίσταται. Ἀλλ' ἅμα τε ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐγίνετο, καὶ ἅμα πᾶν κατ' αὐτοῦ κεκίνηται στόμα, παρανόμως αὐτὸν ἐπιπηδῆσαι λεγόντων τῷ θρόνῳ, ἅτε ξὺν τῇ λαχούσῃ τοῦτον ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ἱερωσύνην ἤδη προσαποθέμενον. Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἰσχυρογνώμων τις ἦν καὶ τοῦ θρόνου μεθίεσθαι οὐδαμῇ ἤθελεν. Ὡς δέ ποτε βασιλέως τῷ πράγματι διαιτήσαντος τὸν ἥττονα ἔγνω κληρούμενος, οὐχὶ καὶ εἰσαῦθις ἀνακριθήσεσθαι ἀνασχόμενος, ἀφίστατό τε τοῦ θρόνου καὶ καθ' ἑαυτὸν αὖθις ἐβίου· C ἀνθ' οὗ Θεόδοτος (10) ἀνὴρ ἐπὶ πλεῖστον ἀσκητικοῖς ἐγγυμνασάμενος προχειρίζεται πόνοις. Ἀλαμανοὶ δὲ, καθάπερ εἴρηται, πρὸς τῶν Περσῶν πολλάκις ἀποκρουσθέντες πολλούς τε τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες, ἐπειδὴ τὴν διὰ Φιλομήλιον ἀπέγνωσαν ἤδη διάβασιν, ὀπίσω λοιπὸν ἐφέροντο γενόμενοί τε ἐν Νικαίᾳ (11). Ἐνταῦθα Γερμανοῖς τε ὁδῷ ἰοῦσι

Du Cangii notæ.

amplexus, et oscula mutuo habita, interius processerunt, ubi positis duabus sedibus pariter subsederunt. Verum sellane Ludovico regi data fuerit humilior, quod vult Cinnamus, non attigit Odo, neque id vero videtur consentaneum, cum Ludovicus ipse in epistola ad Sugerium *Constantinopoli gaudenter et honorifice se ab imperatore susceptum fuisse* insinuet. Maxime enim dignitati regiæ et Francicæ majestati detraxisset Ludovicus, si Byzantino principi istiusmodi prærogativam in ipsomet Constantinopolitano palatio concessisset, quam quidem denegasse par est credere, cum Ludovicus qui jam Propontidis fretum cum copiis suis emensus erat, Manueli roganti, ut ad suum palatium pro rerum quarumpiam oblata de novo occasione regrederetur, id plane recusaverit, mandaveritque Manueli, *ut in ripam suam descenderet, vel in mari ex equo* (legendum æquo) *colloquium fieret*, ut refert Odo, l. iv. Cujusmodi congressus formam admisit post hæc Conradus, qui primum Manueli locum concedere ultro, id roganti, noluerat. Sed hæc pluribus prosequimur in dissertat. 27 ad Joinvillam.

(7) *Τὰ — ἀνάκτορα.* Palatium Blachernarum intelligit, quod ad urbis partem australem erat, πρὸς νότον, sic enim legendum, non πρὸς νῶτον. Ita et l. iv, n. 14, l. v, n. 71 : κατὰ νότον τῆς πόλεως idem palatium statuit.

(8) *Τὸν τῇδε νεών.* Templum Blachernarum, in quo asservabantur τὰ ἐντάφια τοῦ Χριστοῦ σπάργανα, quæ his innuit verbis Cinnamus : ὅσα τοῦ σωτηρίου Χριστοῦ πελάσαντα σώματι Χριστιανοῖς ἐστι φυλακτήρια. Sepulcrales porro Christi fascias a Pulcheria Augusta inventas hac in sede depositas auctor est Nicephorus Callist. l. iv, c. 2. Vide quæ observamus ad Annæ p. 196.

(9) *Νικόλαόν τινα.* Catalogus patriarcharum Cp. : D Νικόλαος μοναχὸς ὁ Μουζάλων, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ (Μανουῆλος) ἀρχιεπίσκοπος γενόμενος πρότερον Κύπρου, καὶ παραιτησάμενος, ὡς πολλοὶ μὲν ἔλεγον, καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτὴν, πολλοὶ δὲ μόνην τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτη σχολάσας, εἶτα ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ποιήσας χρόνους γ' μῆνας δ', εἶτα παρῃτήσατο ἀμφιβόλως, ἐκ βίας τῶν ἀποσχισθέντων ἀπ' αὐτοῦ, πολλῶν ὄντων, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἐχειροτόνησεν. Nicolai Muzalonis patriarchæ Cp. meminit Theodorus Balsamon in epist. Basil. ad Amphilochium c. 69. [P. 443] Vide Jus Græco-Romanum, tom. I, p. 224.

(10) *Θεόδοτος.* Abbas et ἡγούμενος τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως. Catal. Patr. Cp. De hoc monasterio dixi in notis ad Boudelmontii descript. Cp.

(11) *Γενόμενοί τε ἐν Νικαίᾳ.* Matthæus Paris. : *Evasit tamen imperator cum principibus suis, et cum difficultate nimia usque Nicæam pervenit, indeque Constantinopolim profectus, usque ad sequentis hi-*

συνέμιξαν καὶ ῥηξὶ τοῖς ἄλλοις μεγάλα καὶ αὐτοῖς A ἐπαγομένοις στρατεύματα· ὧν ὁ μὲν τοῦ Τζέχων (12) κατῆρχεν ἔθνους, ῥὴξ πρὸς τοῦ Κορράδου δῆθεν προχειρισθεὶς, ἅτερος δὲ τοῦ τῶν Λέχων (13), οἳ Σκυθικὸν μέν εἰσι γένος, Οὔννους δὲ προσοικοῦσι τοὺς ἑσπερίους. Ἐπειδή τε ἐς ταὐτὸ συνῄεσαν τὰ στρατεύματα, ῥημάτιόν τι ἐκ μακροῦ πρὸς Γερμανῶν Ἀλαμανοῖς ἐπιλέγεσθαι εἰωθὸς ἀναφανδὰ καὶ τότε προὐφέρετο « Πούτζη (14) Ἀλαμανὲ, » οὕτω πως ἐπὶ λέξεως ἐσχηκός. Ὅθεν δὲ τὸ τοιοῦτον ἀρχὴν ἔσχεν αὐτίκα δηλώσω. Τοῖς ἔθνεσι τούτοις ὁ περὶ τὸ μάχεσθαι τρόπος ἐστὶν οὐχ ὁ αὐτός. Γερμανοὶ μὲν γὰρ ἵππον τε εὐσταλῶς ἀναβῆναι καὶ ξὺν δόρατι (15) ἐπελάσαι δεξιοὶ μάλιστα, ᾗ τε ἵππος αὐτοῖς δρόμῳ τὴν Ἀλαμανῶν παρελαύνει. B Ἀλαμανοὶ δὲ πεζῇ τε τὴν μάχην ἐνεγκεῖν ἱκανοὶ ὑπὲρ τοὺς Γερμανοὺς καὶ ξίφει χρήσασθαι πολλῷ προφερέστεροι. Ἐπειδὴ γοῦν ποτε Γερμανοῖς ἐπεστράτευον Ἀλαμανοὶ, τὴν αὐτῶν ὑφορώμενοι ἵππον πεζῇ τὸν πόλεμον ἐνεγκεῖν ἔγνωσαν. Γερμανοὶ τοίνυν [P. 48] ἀνέτῳ τῇ αὐτῶν ἐντετυχηκότες ἵππῳ, αὐτῆς μὲν ἐκράτουν, τῶν δὲ Ἀλαμανῶν εὐχερέστερον καθιππαζόμενοι ἐτρέποντό τε αὐτοὺς ἐκ ποδὸς ἰόντας, καίτοι πλήθει παρὰ πολὺ αὐτῶν ἐλασσούμενοι, καὶ τῷ εἰρημένῳ προσεκερτόμουν αὐτοῖς, ὅτι δὴ ἐξὸν σὺν τοῖς ἵπποις μάχεσθαι, οἱ δὲ πεζῇ τὸν πόλεμον εἵλοντο. Τοῦτο δὴ καὶ τότε καθάπερ εἴρηται πρὸς τῶν Γερμανῶν Ἀλαμανοῖς ἐπιφερόμενον συνεχῶς μεγάλα τούτοις ἐλύπει. Διὰ τοῦτό τε οὖν καὶ ὅτι τὰ δεύτερα κληροῦσθαι τῶν Γερμανῶν C κίνδυνος αὐτοῖς ἐν ταῖς ὁδοῖς περιίσταται, ἄχρι μὲν

rado ad regiam evectus dignitatem : alter præerat Lechis, Scythicæ genti, quorum regio Hungaris Occidentalibus contermina est. Postquam in unum convenere exercitus, dictum illud quod in Alemannos jampridem jactari solet, palam tunc cœpit proferri : « Pousse Aleman, » sic enim ad verbum se habet illud scomma, quod unde originem habuerit, paucis expediam. Gentibus istis non eadem est dimicandi ratio. Germani quidem equum expedite conscendere, cum hasta irruere maxime periti : eorum equitatus celeritate et cursu Alemannico longe præpollet; Alemanni autem pedestri acie, ut et ensium usu præstant Germanis. Cum itaque aliquando contra Germanos præliarentur Alemanni, vererenturque eorum **85** equitatum, bellum pedites conficere instituunt. At Germani in inconditum neglectumque eorum equitatum facto impetu, illum haud ægre delent. Cæterasque inde Alemannorum copias pedestres vertunt in fugam, etsi bellatorum numero longe ab illis superarentur. Tum dicterio jam memorato perstrinxere Germani Alemannos, quod cum potuissent ex equis pugnare, pedestre prælium prætulissent. Id tum quoque, ut retuli, a Germanis continuo objectum Alemannis non parum molestum fuit. Ea igitur propter, et quod his periculum erat ne in itinere Germanis inferiores exsisterent, una quidem ad Philadelphiam usque profecti sunt : exinde vero Conradus, cum se contemni a Germanis ferre non posset, reverti statuit, deque eo consilio monuit imperatorem. Ille cum reges invicem divelli percuperet et simul hominis doleret vicem, hasce

Du Cangii notæ.

tium veris perendinavit. Adde Tyrium l. XVI, c. 28, Gesta Lud. VII, c. 10. Conradi cum Iconiensibus conflictum narrant idem Tyrius, l. XVI, c. 20, 21, 22; Gesta Lud., c. 6; Odo de Diogilo, l. v,; Nicetas, l. I, n. 6, etc.

(12) *Τζέχων*. Tzechos vocat Cinnamus, quos alii Bohemos, olim sic dictos a Tzechio, primo Bohemici principatus auctore, cujus mentio est apud Æneam Silvium, in Histor. Bohem. c. 3. Ab illo enim, lingua Slavica, seu Sclavonica, *Checos*, et *Czechios* etiamnum nominari Bohemos constat. Diversi porro a Zecchis, de quibus Procopius, l. II De bello Pers., c. 29; l. IV De bello Goth., c. 4, et Theophanes in Copronymo, p. 369. Nam isti procul a Bohemia dissiti, Ponti Euxini littus insederunt. D Cæterum Vladislaus Bohemiæ rex inter principes, qui sacræ militiæ nomen dederant, refertur ab Othone Frising., l. I De gest. Frider. c. 40, qui Ladislai nomen huic regi tribuit, ut et l. II, c. 27, Radevicus, l. III, c. 13, et Æneas Silvius in Hist. Bohem. c. XXIV. Sic etiam Guntherus l. VI Ligur. :

Hoc quoque conventu procerum dux ille Bohemus,
Fama Ladislaum quem nominat, ob sua gesta
Fortiter, et bello nuper spectata Polono,
Ex duce rex fieri meruit, gessitque potenti
Sceptra manu, cinxitque novo diademate crines.

Vladislai meminit rursum infra Cinnamus, p. 223 et 226.

(13) *Λέχων*. Boleslaus IV, rex Polonorum, quos *Lechos* etiamnum vocari auctor est Sigismundus Herbersteinius in Comment. Rer. Moscovit, a Lecho primo gentis auctore, Zechii Bohemiæ principis fratre.

(14) *Πούτζη*. Tollius *pedes Alemanne* interpretatur, i. e. Gallice : *à pied Aleman*, quia Græcis forte πούς, *pes* est : sed cum vocabulum istud πούτζη, Gallicam sapiat pronuntiationem, probabilius est eo expressisse nostrum *pousse*, hoc est, *insta, curre, propera Alemanne :* quod cum Alemanni, qui pedites pugnare solent, contra quam Franci, quorum robur in equitatu semper fuit, quod etiam scribit Anna, l. V, p. 140, vel potius quod eorum equi variis in conflictibus ab hostibus jam cæsi essent, facere haud poterant, Franci Alemannos irridebant et sugillabant tanquam segnes et ignavos. Amissos sane passim, et exstinctos in longa ista et fastidiosa peregrinatione plerosque Alemannorum equos testatur Viterbiensis :

Qui fuerant equites, pergunt moriendo pedestres.

Atque inde inter gentes prius conjunctas dissidii fomes. Willelmus Tyrius : *Hic demum imperator, seu quia cum paucioribus erat, qui multo plures prius secum habuerat, verecundiam sustinens, aut Francorum fastus non ferens, seu aliis latentibus causis, remissis quæ supererant per terram legionibus, ipse ab Epheso usus navigio, Constantinopolim reversus est*. Notat etiam Odo de Diogilo, l. II, ut *nostris erant importabiles Alemanni* eo in itinere, ita Alemannos, *Francorum superbiam* dedignatos, non semel contra illos arma sumpsisse. Alemannos certe ut *equitandi ignaros* perstringit Nicephorus Phocas apud Luithprandum in Legat. cui an omnino fides præstanda sit hac in re, dubium facit Victor Schotti, qui in Caracalla, *Alemannos, gentem populosam ex equis mirifice pugnantem* fuisse ait.

(15) [P. 444] *Καὶ ξὺν δόρατι*. Vide notas ad Annæ p. 171.

litteras misit : « Res omnes cum adest fortuna, vel qui minimum sapiunt, nunquam pensitare solent, sed ipsas per se omni casuum varietate denudatas. Non itaque cum prospere omnia tibi cederent, supra quam ex dignitate erat, te uti voluimus. Nunc vero eum adversa quodammodo te urgeat fortuna, iisdem demereri obsequiis haud nos pigebit, quibus antea et consanguineum, et tot nationum ducem honorare sollicite curavimus, et de rebus imminentibus consilia dare, cum ob jam dictas causas, tum quod uterque eamdem profiteamur religionem. At tu quidem nescio **86** quomodo posthabito quod tibi profuturum erat, per imprudentiam quod pejus est elegisti. Sed quandoquidem quæ semel facta sunt, infecta esse nequeunt, a nobis silentio prætereantur. Ad ea vero quæ nondum effugerunt, animum quam maxime advertere par est. Ejusmodi quippe est rerum natura ut sint in perpetuo fluxu, stent nunquam : si quis prior eos occupat, jam totum habet : præterlapsæ revocari perinde nequeunt. Dum itaque rebus tuis aliquis restat remedii locus, quod conducit utileque est, præripere festines. »

A καὶ ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου ἅμα ἐχώρουν, τὸ δ' ἐντεῦθεν Κορράδος οὐκ ἔτι φέρειν εἰ πρὸς Γερμανῶν περιορῷτο δεδυνημένος παλινοστεῖν ἔγνω· ἀμέλει καὶ βασιλεῖ τὸν σχοπὸν ἐπιστείλας ἐδήλου. Ὁ δὲ τὸ μὲν ἀπονοσφίζειν ἀλλήλων τοὺς ῥῆγας ἐθέλων, τὸ δὲ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συναλγῶν, ἐπέστειλε τοιάδε· « Ἀνθρώποις, οἷς καὶ κατὰ βραχὺ τοῦ φρονεῖν μέτεστιν, οὐ ξὺν ταῖς τύχαις τὰ πράγματα θεωρεῖν ἔθος, ἀλλ' αὐτὰ καθ' αὑτὰ περιπετείας ἔξω τινός. Οὔτε τοίνυν εὐθηνουμένῳ σοι ὑπὲρ τὴν ἀξίαν προσφέρεσθαι ἔγνωμεν, καὶ νῦν γε μετρίως δυσπραγήσαντα τοῖς αὐτοῖς καὶ πάλιν σε δεξιοῦσθαι οὐκουν ὀκνήσομεν, οἷς καὶ τὸ πρότερον ὅσα καὶ ξυγγενῆ καὶ τηλικούτων ἐθνῶν ἄρχοντα τιμᾶν ἡμῖν μὲν διὰ σπουδῆς ἦν, ξυμβουλεύειν τε τὰ παριστάμενα, τῶν B εἰρημένων τε ἕνεκα καὶ τοῦ ὁμοθρήσκους ἡμᾶς ἀλλήλοις εἶναι. Σὺ δ' ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως περὶ ἐλάσσονος τὸ σοὶ αὐτῷ ξυνοῖσον πεποιημένος ἔλαθες ἑαυτὸν τὸ ἧττον αἱρετισάμενος· ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἐπειδήπερ ἅπαξ γεγονότα ἀναλύειν ἐστὶν ἀδύνατον, παρείσθω τέως ἡμῖν, ἐπιμελητέον δ' ὡς ἔνι μάλιστα τῶν ἔτι παρ' ἡμῖν, τῶν οὔπω πεφευγότων. Τοιαύτην γὰρ ἔχει φύσιν τὰ πράγματα, ῥεῖ συνεχῶς, ἵσταται οὐδαμῇ· κἂν τις ἀρύσηται προλαβὼν, ἔσχεν ἤδη τὸ πᾶν, παρελθόντα δ' ἀναχαλέσασθαι ἐπίσης ἀδύνατον. Ἕως τοίνυν ἔχει τινὰ θεραπείας τὰ κατὰ σὲ τρόπον, σπεῦσον ἁρπάσαι τὸ συνοῖσον. »

19. Atque is fuit epistolæ finis. Conradus interea, damnata jam sua imprudentia, nescius quid ageret, haud libenti animo Germanis comes ibat. Ut vero ad eum perlatæ sunt imperatoris litteræ, rem pro lucro æstimans, quæ offerebantur avide accepit statimque retro cessit. Ad Hellespontum cum pervenisset, transmisso freto descendit in Thraciam, ubi ad imperatorem, qui ibi tum morabatur, accedens una inde cum illo Byzantium venit. Quo in loco eum excepere deinceps variæ animi relaxationes, imperatoria palatia, omnis generis spectacula, equorum certamina, magnifici apparatus, quibus defessum laboribus corpus subinde recreavit. Idonea demum pecuniarum copia sublevatus, cum triremibus in Palæstinam iter intendit, classis præfecto Nicephoro Dasiota ei ductore atque alia omnia necessaria subministrante. **87** Postquam aliis ibi conjunctus regibus, ad vivificum Christi sepulcrum justa exsolvisset, cæteris, prout cuique libitum erat, in patriam remissis, ipse iisdem vectus navibus inde Thessalonicam appulit, ubi et imperatorem vidit denuo, et cum eo congressus collocutusque est. Imperator vero ea de quibus primum invicem convenerant illi in memoriam reduxit, quæ erant hujusmodi : ut videlicet Italiam in dotem restitueret Irenæ, quam ille sibi cognatam imperatori despon-

ιθ'. Τὸ μὲν δὴ γράμμα ἐν τούτοις τετέλεστο. Κορράδος δὲ ἐτύγχανε μὲν καὶ πρότερον ἤδη ἀβουλίαν ἑαυτοῦ καταγνοὺς, οὐκ ἔχων δὲ ὅ τι καὶ δράσειεν οὐ σφόδρα ἐθελούσιος Γερμανοῖς εἵπετο. Τότε δ' οὖν ἐπειδὴ καὶ τὰ βασιλέως παρ' αὐτὸν γράμματα ἦλθεν, C ἕρμαιον αὐτίκα τὸ πρᾶγμα ἡγησάμενος, ἐδέξατό τε σὺν ἡδονῇ τοὺς λόγους καὶ θᾶττον ὀπίσω ἐχώρει, πρὸς Ἑλλησπόντῳ τε γεγονὼς διὰ τοῦ ἐνταῦθα πορθμοῦ ἐπὶ Θρᾴκην διέβη. Ἔνθα τῷ βασιλεῖ διατριβὴν ποιουμένῳ συγγεγονὼς εἶτα ἐπὶ Βυζάντιον (16) ἅμα αὐτῷ ἦλθεν. Ἔνθα ἀνέσεις τε αὐτὸν τοῦ λοιποῦ διεδέξαντο καὶ βασίλειοι καταγωγαὶ, θέατρά τε παντοδαπὰ [P. 49] καὶ ἅμιλλαι ἵππων καὶ δεξιώσεις λαμπραὶ, δι' ὧν κάμνον αὐτῷ τὸ σῶμα παρεμυθήσατο. Καὶ χρήματα κεκομισμένος ἱκανὰ ἅμα τριήρεσιν ἐπὶ Παλαιστίνην ἀπῄει, Νικηφόρου τοῦ Δασιώτου πλοός τε αὐτῷ ἡγουμένου καὶ θεραπείας τῆς ἄλλης προνοοῦντος. Ἔνθα καὶ ῥηξὶ τοῖς ἄλλοις ἐλθὼν ἐς ταὐτὸ καὶ τὰ εἰκότα ἐπὶ τῷ ζωοδόχῳ Χριστοῦ τελέσας τάφῳ, τῶν ἄλλων ὡς δυνατὰ ἑκάD στῳ ἐγεγόνει ἐπὶ τὴν πατρίδα στελλομένων, αὐτὸς σὺν ναυσὶ ταῖς εἰρημέναις ἐκεῖθεν ἀχθεὶς Θεσσαλονίκῃ προσέσχεν (17), ἔνθα τὸ δεύτερον βασιλέα τε εἶδε καὶ λόγων αὖ καὶ ὁμιλίας ἐκοινώνησεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν πάλαι προσωμολογηθέντων ἀνεμίμνησκεν αὐτῷ· ἦσαν δὲ ταῦτα, ὅπως Ἰταλίαν εἰς ἕδνον τῇ

Du Cangii notæ.

(16) *Εἶτα ἐπὶ Βυζάντιον.* Willelmus Tyrius : *Ipse ab Epheso usus navigio Constantinopolim reversus est, ubi a domino imperatore multo quam primo adventu susceptus honestius*, etc. Odo de Diogilo, l. vi : *Alemannus pœnitens quod Constantinopolitanum imperatorem non viderat, apud eum reversus est hiemare.*

(17) *Θεσσαλονίκῃ προσέσχεν.* Otho Frising. l. i, De Gest. Frid., c. 59 : *Conradus Romanorum imperator, naves apud Ptolemaidem ingressus, fratrem et amicum suum Manuel regiæ urbis principem in Achaiæ seu Thessaliæ finibus inveniens adiit cum eoque, tanquam ex longa via fatigatus, laboribusque fractus, et non modica infirmitate correptus, per aliquod temporis spatium ibi quievit.* Adde Will. Tyrium l. xxii, c. 28, et Gesta Ludov. c. 27.

A βασιλίδι ἀνασώσαιτο Εἰρήνῃ, ἣν καὶ αὐτὸς ξυγγενῆ οὖσαν τῷ βασιλεῖ κατηγγύησεν. Ὁρκίοις οὖν δευτέροις αὐτός τε καὶ Φρεδερίχος τὰ σφίσι δεδογμένα πιστώσαντες τῆς Ῥωμαίων ἀπαλλάττονται γῆς. Κοῤῥάδῳ μὲν οὖν ἐνταῦθα τέλος ἔσχον τὰ πράγματα. Τῷ δὲ Γερμανῶν ῥηγὶ ἐκ Παλαιστίνης ἀναγομένῳ σὺν ναυσὶν, αἳ πολλαὶ παρὰ τὰς ἐκεῖ σαλεύουσαι ἀκτὰς μισθοῦ τοῖς βουλομένοις παρέχονται τὴν περαίωσιν, τοιάδε τινὰ ξυνέπεσε. Νῆες Σικελαὶ ἐπὶ καταδρομῇ γῆς Ῥωμαίων ἐξιοῦσαι πρότερον ἐνταῦθά που τοῦ πελάγους ἐφέροντο. Ταύταις Ῥωμαίων στόλος περιτυχὼν, οὗ ὁ Χουρούπης κατῆρχεν, εἰς χεῖρα ἦλθε. Τύχῃ δέ τινι μαχομένων τῶν στόλων ἀμφοῖν συνέπλεε τούτοις καὶ ὁ ῥήξ. Ἐπικρατεστέρων δὲ τῇ μάχῃ τῶν Ῥωμαίων ἤδη γεγενημένων B παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ ἁλῶναι (18) καὶ αὐτὸς ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ἐπειδὴ ταῖς Σικελῶν καθάπερ εἴρηται ξυνέμιξε ναυσὶν, ἐκβὰς τὴν ἑαυτοῦ Σικελικὴν εἰσεπήδησε τριήρην, καὶ εἰ μὴ ταχὺ τοῦ κινδύνου συνεὶς τῶν Ῥωμαίοις συμμαχίδων τινὸς σημεῖα ἐνέθετο φθάσας αὐτῇ, τάχα ἂν ὑπὸ ταῖς Ῥωμαίων ἐγεγόνει χερσί. Νῦν δὲ πλείστους τῶν σὺν αὐτῷ ἀποβαλὼν λάφυρον τοῦ πολέμου γεγενημένους αὐτὸς μόγις ἐσώζετο. Ἀλλὰ βασιλέως ἑξῆς δεηθεὶς τούς τε αἰχμαλώτους ἔλυσε καὶ τὰ διηρπασμένα κεκόμιστο πάντα. Ἐνταῦθά τε πέρας ἡ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν εἰς τὰ Ῥωμαίων ἔσχηκεν ἐμβολή.

κ'. Κοῤῥάδος δὲ, εἰς τὴν πατρίδα παλινοστήσας, ὀλίγον ἐπιβιοὺς ἐτελεύτησεν (19), οὐδὲν οὐδέπω ὧν βασιλεῖ διωμολόγηκε πέρατι δεδωκώς. Μεθ' ὃν Φρεδερίχος τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. Ὅθεν δὲ ἐπὶ Φρεδερίχον C μετὰ Κοῤῥάδον τὸ Ἀλαμανῶν ξυνέπεσε κράτος, ὁ λόγος ἑξῆς παραστήσει μοι. Ὁ Ἀλαμανῶν ῥὴξ Ἔρριχος (20) ἔτι περιόντα τὸν πατέρα καθείρξας, τοῦ Ῥώμης τε ἀρχιερέως πολέμῳ περιγεγονὼς αὐτὸς

derat. Altero igitur sacramento firmatis iis, de quibus convenere rursum, Conradus et Fredericus e solo Romanorum excessere. Atque eum finem quæ Conradum spectant habuerunt. Germanorum autem regi ex Palæstina revertenti cum navibus, quæ magno numero in illis fluitantes littoribus, dato naulo, excedentes inde transmittere solent, talia acciderunt. Cum naves Siculæ, quæ primum ad incursandos fines Romanos exiverant, pleno tum æquore ferrentur, in eas classis incidit Romanorum, cui præerat Churupes, manusque cum hostibus conseruit. Dum committitur utrinque certamen, cum nescio quo casu et ipse cum iis vela faceret, superioribus jam factis Romanis, quin caperetur parum abfuit. Postquam enim, ut diximus, Siculis navibus adjunctus est, sua egressus, **88** triremem conscendit Siculam, et ni intellecto repente periculo, navis Romanorum sociæ signum imposuisset, venisset haud dubie in manus Romanorum. Ita vero compluribus suorum, qui capti fuerant, amissis, ipse vix sospes evasit. Sed imperator postea captivos solvit resque ablatas omnes repente jussit restitui. Atque ejusmodi fuit gentium Occidentalium in Romanorum terras irruptio.

20. Reversus autem in patriam Conradus, protracta haud multum vita, decessit, nihil eorum quæ imperatori spoponderat exsecutus. Hunc excepit Fredericus. Unde autem post Conradum ad Alemannorum imperium pervenerit, dicere deinceps aggrediar. Henricus Alemannorum rex, parente superstite in vinculis habito, debellatoque bellis Romano pontifice, subditos sævo premebat impe-

Du Cangii notæ.

(18) *Παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ ἁλῶναι*. Falsum igitur quod ait auctor Gestorum Ludovici VII, c. 27, Ludovicum regem *in portu Acconensi navigium conscendisse, marisque nullo impediente periculo, ad regnum proprium reversum esse.* Siquidem, ut narrat hoc loco Cinnamus, parum abfuit quin venerit in Græcorum potestatem, qui tum, flagrante bello Siculo, maria cum valida classe obibant, Siculis ipse admistus. Id porro Robertus de Monte, Vincentius Bellonac. part. III, l. XXVII, c. 127; Nicolaus Trivettus in Chron.; Sanutus, l. III part. VI, D c. 20, et ex iis auctor Magni Chronici Belgici, et Bonfinius dec. 2, l. VI, accidisse tradunt, cum Manuel Corcyram a Siculis expugnatam obsideret A. 1149. Vincentius Bellonac.: *Ludovicus rex Francorum a Palæstina navigans, ut in patriam rediret, Græcorum naves incurrit. Cumque ab eis imperatori Curfolium obsidenti præsentandus deduciłur, Gregorius* [Georg.] *dux navium regis Siciliæ eos aggreditur. Siquidem vastatis et spoliatis Græcorum provinciis usque ad ipsam urbem regiam Constantinopolim accedens, sagittas aureas in palatium imperatoris jecerat, et incensis suburbanis, de fructibus hortorum regis violenter tulerat. Unde rediens naves Græcorum incurrit, captum Ludovicum regem eripuit, sed captos, regis obtentu, dimisit. Interim Manuel recepto in deditionem Curfolio, Siculorum naves insequitur, et captis nonnullis navibus, rex fuga liberatur, et a rege Rogerio Siciliæ, et a papa Eugenio honoratur.* Sed de obsidione Corcyrensi agetur lib. seq. Profert Philadelphus *Mugnos*, l. IV Theatri Genealog. Nobil. Famil. Sicular. diploma regis Rogerii in gratiam Georgii de Landolina militis, cui Ludovici regis liberationem ascribit his verbis: *Maxime tu ipsemet personaliter tanquam præfectus de duabus nostris regiis triremibus nostræ classis maritimæ, cum divino auxilio cooperante, et nostrorum militum, eorumque præfectorum fortitudine, fidelitate, et prudentia, non procul Græcorum hostium, eorumque naves et triremes expulisti, et tandem a captivitate illustrissimum regem Ludovicum VII suosque proceres et Galliæ magnates manumisisti.* Verum chartæ huic, si non incertæ omnino est fidei constat mendum inesse in ascripto an. 1146. Ut sese res habeat, ex laudatis scriptoribus refellitur Thomas Fazellus, qui dec. 2, l. VII, c. 3, scripsit Ludovicum regem ab ingenti Saracenorum classe forte interceptum et captum, a Rogerio, qui tum classe occurrit, liberatum, et ab interitu vindicatum.

(19) *Ἐτελεύτησεν*. Moritur Conradus XV Kal. Mart. an. 1152. Monach. Erford. Otho Frising., l. I De Gestis Frid., c. 63: l. II, c. 1, Gotefridus Viterb., etc.

(20) *Ἔρριχος*. Fallitur hoc loco Cinnamus: neque enim Conradus et Fredericus Sueviæ dux, Frederici imperatoris parens, Henrici imp. filii fuerunt, sed Frederici de *Stauffen*, nobilis Suevi, ex Aguete Henrici imp. filia.

rio. Unde irritati Alemanni, eo exstincto, imperium A liberis illius concedere nequaquam voluere. Erant vero hi Conradus et Frederici pater. Itaque Lotharium quemdam acciverant, ætate extrema virum, eique rei Alemannicæ arbitrium permiserunt. Sed enim illi paterno se excidere imperio non ferentes, res novare turbareque statuunt. Quod ubi advertit Lotharius, ætate vir provectior et probitate singulari quique nihil nisi simpliciter ageret diceretve, in eam tandem cum illis conditionem **89** venit, ut imperium adipiscerentur, postquam vitæ finem sibi fata posuissent. Lothario non multo post exstincto, cum sors cecidisset super majorem natu, patrem nimirum Frederici, altero orbatum lumine, pro se Conradum fratrem ipse assumpsit, pollicitum juramento prius imperium ad Fredericum filium, ubi et B ipse vita concessisset, transmissurum. Quapropter moriens Conradus, uti narravimus, Frederico coronam imposuit. In hunc modum res eæ gestæ sunt: bella autem Sicula exinde initium habuere.

παρανομώτατα τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. Οὗ δὴ ἕνεκα [P. 50] ἀμυνόμενοι τοῦτον Ἀλαμανοὶ, τετελευτηκότος οὐκέτι παισὶ τοῖς αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν ξυγχωρεῖν ἔγνωσαν (ἦσαν δὲ αὐτῷ παῖδες Κοῤῥάδος τε οὗτος καὶ ὁ Φρεδερίκου πατήρ), Λουτήρην δέ τινα ἄνδρα ἐσχατογέροντα καλέσαντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, τούτῳ τὴν Ἀλαμανῶν ἐπικράτησιν ἔδοσαν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐκ ἀνασχόμενοι εἰ τῆς πατρῴας ἐκπεσοῦνται ἀρχῆς, νεωτέροις ἐγχειρεῖν ἔγνωσαν πράγμασιν. Ὁ γνοὺς ὁ Λουτήρης γέρων μὲν καὶ ἄλλως ἀκριβῶς ὢν καὶ ἡλικίας πόῤῥω ἥκων, φύσει δὲ καλοκἀγαθίᾳ συνὼν ἀεὶ καὶ οὐδὲν ὅ τι μὴ σὺν ἁπλότητι καὶ λέγειν καὶ πράττειν εἰδὼς, ὡμολόγει ἐπ' αὐτοὺς μὲν ἀρχὴν διαβιβάσαι, ἐπειδὰν τὸ χρεὼν αὐτὸν καταλήψεται. Ἐπειδὴ γοῦν ὀλίγῳ ὕστερον ἀπεβίω, τοῦ κλήρου ἐπὶ B τὸν πρεσβύτατον τῶν ἀδελφῶν πίπτοντος, λέγω δὲ τὸν Φρεδερίκου πατέρα, αὐτὸς τὸν ἕνα πεπηρωμένος τοῖν ὀφθαλμοῖν (21) Κοῤῥάδον τὸν ἀδελφὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ εἵλετο, ὅρκοις ὁμολογήσαντα πρότερον ἐς Φρεδερίκον τὸν υἱέα τὴν ἀρχὴν ἐπειδὰν θνήσκοι διαβιβάσαι. Διὸ Κοῤῥάδος τελευτῶν, ὥσπερ ἔφην, Φρεδερίκῳ τὸ στέμμα περιετίθει. Ταῦτα μὲν οὖν ὧδέ πη ἔσχε. Τὰ δὲ τῶν Σικελῶν πολέμων ἐντεῦθεν ἀρχὴν εὗρεν.

Du Cangii notæ.

(21) [P. 445] *Τὸν ἕνα πεπηρωμένος τοῖν ὀφθαλμοῖν*. De Frederico Sueviæ duce, altero orbato oculo, agunt Otho Frising. l. I De Gest. Frid., c. 12, 14, 21, 39; l. II, c. 2; Chron. Hildesheim. n. 1105, 1118, 1126 et 1135; Chronica Australis n. 1135 Guntherus, etc.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ.

LIBER III.

1. Florebat ea ætate Rogerius, dignitate primo C comes, vir cæteroquin in rebus gerendis strenuus admodum et impiger, texendis dolis perquam idoneus, quique rite ordinata permiscere in primis nosset. Is Gulielmo Longobardiæ duci cui erat subditus, in Palæstinam eunti pecunia fenori data,

α'. [P. 51] Ῥογέριος (22) ἦν τις ἀνὴρ, ἐς κόμητας μὲν τὸ πρῶτον τελῶν, δραστήριος δὲ ἄλλως καὶ ῥέκτης ἀνὴρ, δεινός τε πράγματα ῥάψαι καὶ τὰ καθεστῶτα κινῆναι δεξιός. Οὗτος Γιλιέλμῳ (23) τῷ Λογγιβαρδίας δουκὶ ὑφ' ὃν ἐτέτακτο, ἐς Παλαιστίνην (24) ἀπαίροντι χρήματα δεδανεικὼς τὴν Λογγι-

Du Cangii notæ.

(22) *Ῥογέριος*. Rogerius Siciliæ comes, Rogerii I Siciliæ comitis ex Adelaide Monferratensi filius.

(23) *Γιλιέλμῳ*. Willelmus, Rogerii Apuliæ et Calabriæ ducis filius, Roberti Wiscardi nepos, dux eorumdem ducatuum a Paschali pp. constituitur an. 1114 in synodo apud Cyperanum, cui ille postea fidei sacramentum præstitit, ut est in Chronico Casinensi, l. IV, c. 51.

(24) *Ἐς Παλαιστίνην*. Blondus, Collenutius, Ritius, et alii rerum Neapolitanarum scriptores tradunt Willelmum, dum Constantinopolim pergeret, B ut pactam sibi Alexii Comneni imperatoris filiam uxorem duceret, a patruo Rogerio ditionibus suis exutum fuisse. Cinnamus a Willelmo eas in pignus datas Rogerio auctor est, dum ille iter Hierosolymitanum aggreditur. Sed neutrum probabile esse argumento est, quod Alexander abbas Celesinus, horum temporum scriptor, l. I, c. 2 et 5, refert: *Rogerium nempe, cum Willelmum Salerni decessisse percepisset, doluisse valde quod se ignorante defunctus esset, quodque se ut sibi vivens statuerat, si filium non haberet, hæredem non fecisset. Inde præparato navali itinere, quantocius Salernum tetendisse, statimque Calabriam et Apuliam ditioni suæ subdidisse, reluctante quantumvis Honorio pontifice, a quo tandem cum vexillo ducatus investituram accepit.* Hisce consentiunt quæ habet Hugo Falcandus, dum ait Rogerium consanguinei sui Willelmi ducis Apuliæ morte cognita transiisse in Apuliam, et universis civitatibus ac principibus, qui ei resistendum putaverant, expugnatis, ad suum cuncta redegisse imperium. Eadem etiam tradunt Ordericus Vitalis, l. XII, p. 884, et Petrus Diaconus, l. IV Chron. Casin., c. 98 et 99. Denique Gualterus Taruanensis canonicus De vita et morte Caroli comitis Flandr. c. 2, scribit *Willelmum, audito unici sui germani* (Ludovici, uti appellatur a Gaufredo Malat. l. IV, c. 20, 22) *exitu, cœpisse lethaliter languere, et ut se periclitari cognovit, Salernitanum archiepiscopum et*

βαρδίας ἀρχὴν τούτου δὴ ἕνεκα ἐνεχυρασθεῖσαν αὐτῷ εἶχε, τὸν Ῥώμης τε ἀρχιερέα τρόπῳ τῷ ῥηθησομένῳ βιασάμενος ῥὴξ παρ' αὐτοῦ προκεχείριστο. Ἐπειδὴ γὰρ Λογγιβαρδίαν πρὸς Ῥογερίου ἔχεσθαι ὁ τῷ τηνικάδε τὸν Ῥώμης διέπων ἤκουσε θρόνον, ἤσχαλλεν ἐπὶ τῷ τολμήματι, Ἐκκλησίᾳ [P. 52] τῇ αὐτοῦ φάσκων προσήκειν ἀνέκαθεν αὐτήν. Ἐφ' οἷς ὁ Λουτήρης (25) δεινοπαθήσας, οὐκ ἀνασχόμενος εἰ τὸ πάπα περιφρονοῖτο ἀξίωμα, στρατῷ μεγάλῳ εἰς Λογγιβαρδίαν ἐμβάλλει· μέρος τε οὐκ ἐλάχιστον Ῥογέριον ἀφελόμενος ἐγγὺς ἤδη ἐγένετο τοῦ καὶ συμπάσης αὐτὸν ἀπελάσαι τῆς χώρας, εἰ μὴ Ῥογέριος καὶ πάλιν δολώσεις κατὰ τὸ ἔθος ἐννοήσας ἀμαχητὶ τὸν Λουτήρην ἐκεῖθεν ἀπήλασεν. Ὅπως δὲ, ὁ λόγος ἑξῆς παραστήσει. Ἦν τις τῷ Λουτήρῃ γαμβρὸς (26), ὃς τὰ μέγιστά τε παρ' αὐτῷ ἐδεδύνητο καὶ τῷ Ἀλαμανῶν ἔθνει λόγου μετὰ Λουτήρην ἠξίωτο. Τοῦτον ὁ Ῥογέριος ὑπελθὼν χρήμασί τε ὑποκλέψας ἀνέπεισε, τοῦ Λουτήρη μηδὲν ξυνειδότος, σύνθημα τῆς πολέμου τοῦδε καταλύσεως τῷ Ἀλαμανῶν δεδωκέναι στρατῷ. Ἔστι δὲ τοῦτο οὐ σάλπιγγος ἠχὴ ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον, ἀλλὰ βάρβαρός τις καὶ ἀξύνετος τρόπος. Μέλος γάρ τι (27) κατ' ἔθος ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἐκλαληθὲν οὐκέτι μένειν ἐφίησι τὸ στρατιωτικὸν, ἀλλὰ ἅμα τε ἀκούει καὶ ἅμα σκεδάννυται ἕκαστος πρὸς ἀποπορείαν συσκευαζόμενος. Τοῦτο δὴ τὸ μέλος καὶ τότε ὁ Λουτήρη γαμβρὸς τῷ Ἀλαμανῶν ἔθνει ἐπιθρυλληθῆναι ἀθρόον ἐσκαιωρηκὼς αὐτίκα ἐνθένδεν ἀναχωρεῖν ἐποίησε τὸν στρατόν. Πρὸς ὅπερ ἀγανακτήσας ὁ Λουτήρης ἐπεβάλλετο μὲν τὴν ὀχλικὴν ὁρμὴν ἐπισχεῖν ἐς πεντακοσίους ἀνασκολοπίσας ἀνδρῶν, οὐ μὴν καὶ ἐδυνήθη. Ἀλαμανοὶ γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐξέῤῥεον, καὶ ποινῶν καὶ κολάσεων καθάπαξ ἀφροντιστοῦντες. Ὅθεν ἀθυμίᾳ συσχεθεὶς ὁ Λουτήρης πυρετοῖς τε λάβροις διὰ τοῦτο ἁλοὺς, ὀλίγῳ ὕστερον ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο. Κοῤῥάδος δὲ, καθάπερ εἴρηται, τὴν ἀρχὴν διαδέχεται.

β'. Ταῦτα μὲν τῇδε ἐγένετο. Ῥογέριος δὲ (28) Λογγιβαρδίας καὶ πάλιν ἀπρὶξ εἴχετο. Ὅπερ οὐ φέρων ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς ὁμαιχμίαν ἐξ Ἀλαμανῶν ἑαυτῷ συστησάμενος, θυμῷ πολλῷ κατὰ Ῥογερίου ἐφέρετο. Ἀλλ' ὁ Ῥογέριος ἄφνω ἐνεστρατοπεδευμέ-

A Longobardiæ principatum eo nomine sibi oppigneratum retinuit. Postea autem Romanum pontificem hoc quem dicam modo coegit, ut ab illo rex renuntiaretur. Ut enim Longobardiam in Rogerii potestatem venisse qui tum Romanæ sedi præerat pontifex intellexit, id facinus ægre tulit, **90** quod ad ecclesiam suam jampridem illam pertinere contenderet. Lotharius eo non modice commotus, nec ferens Papæ auctoritatem imminui, ingentibus copiis in Longobardiam irrupit, magna agrorum parte exuit Rogerium : propeque erat ut is universa ditione pelleretur, ni, prout consueverat, ad dolos iterum conversus absque ullo certamine Lotharium inde abegisset : quo autem pacto id contigerit, a nobis deinceps dicetur. Erat Lothario affinis quidam, maximæ apud B illum auctoritatis, quemque Alemannorum gens post ipsum Lotharium potissimum suspiciebat. Hunc Rogerius convenit, pecuniisque datis sibi conciliavit : tum homini persuasit, ut signum receptui, inscio Lothario, exercitui Alemannico dari imperaret. Id porro signum non est tubæ sonitus, aut aliud quidpiam simile, sed nescio quid Barbarum et insolens, quodve percipi vix potest. Quidam enim vocum concentus pro more editus in castris, haud amplius permanere sinit exercitum : sed statim atque auditur, dilabitur quisque, et ad reditum sese comparat. Itaque ejusmodi carmen per legiones Alemannicas, Lotharii affinis dolo passim pronuntiatum, effecit ut universus continuo recederet exercitus. Quam rem graviter admodum ferens Lotharius, quo impetum C multitudinis sisteret, quingentos circiter milites palo affixit, neque tamen hac ratione quidquam confecit. Alemanni quippe nulla pœnæ ac supplicii habita cura, nihilominus **91** dilabebantur. Tum vero Lotharius mœrore confectus, in gravissimum incidit febrem, nec multo post diem clausit extremum. Principatum, ut diximus, postea Conradus adeptus est.

2. His ita confectis rebus, Longobardiam recepit rursum Rogerius. Quod cum ferre haud posset Romanus pontifex, Alemannis in auxilium accitis, summo animi ardore in Rogerium proficiscitur. At is castra metantem inopinate invadens, cæteris in

Du Cangii notæ.

Trojanum episcopum advocasse, atque quod antea dum incolumis esset fecerat, eorum quoque testimonio desiderantem confirmari, quidquid mobilium, vel immobilium in terra possidere videbatur beato apostolorum principi Petro, ejusque vicario sanctissimo papæ Honorio (*ex cujus ore sacro hoc ipsum frequenter audivi*, inquit Gualterus), *jure perpetuo possidendum delegasse, ac deinde in confessione Domini ab hac luce migrasse.* Nulla proinde apud scriptores ejusce ævi usurpata ab Rogerio, Willelmo superstite, Apuliæ mentio.

(25) *Λουτήρης*. Lotharium ab Innocentio II pp. in Italiam contra Rogerium Siciliæ regem, qui Petri Leonis partes tutabatur, evocatum, habent passim scriptores, Otho Frising. l. vii Chron. c. 18, 19, 20; Petrus Diaconus, l. iv Chron. Casin. c. 99, 107, etc.; Will. Tyrius, l. xiii, c. 19; D Conradus Usperg., Dodechinus, Viterb. et alii.

(26) *Γαμβρός*. Henricum forte Saxoniæ ducem intelligit, aut Raynaldum, cui Lotharius pulso ex Italia Rogerio, ducatum Apuliæ tuendum tradiderat. Vide Chronicon Weingartense, c. 12; Tyrium, l. xiii, c. 19; Chron. Casin. l. iv, c. 127 et Usperg.

(27) [P. 446] *Μέλος γάρ τι*. Clamorem bellicum hisce expressisse verbis Cinnamum haud ægre persuasum haberem, nisi ad receptum vix usurpatum scirem.

(28) *Ῥογέριος δέ*. Rogerius exstincto Lothario, et pulso Rainaldo, Apuliam recuperavit. Gotefr. Viterb. : *Post pauca dux Apuliæ Raino, vel Rainaldus moritur. Rogerius in Apuliam revertitur, et terram duce orbatam, nec rebellantem occupat.*

fugam conjectis, ipsum etiam vivum capit. Cum jam illum in manibus haberet, expanso ex linteis tabernaculo, in eo sedentem pontificem collocat, ipse humi prostratus, prono corpore ac manibus pedibusque incumbens ad illum adrepit, partim delicti implorans veniam, partim ut regium sibi nomen vellet impertiri precatus. Accedentem excepit pontifex (quid enim faceret?) et regem appellavit. Atque inde Longobardiæ princeps rex vocari consuevit. Rogerius igitur cum ex voto successissent omnia, legatos ad imperatorem Joannem, qui adhuc erat in vivis, misit qui ex imperatorio sanguine uxorem pro filio suo expeterent. Sed necdum expedita erat legatio, cum Joannes vita functus est. Interjecto deinde aliquo tempore, cum jam Manuel imperium esset adeptus, eadem per legatos iterum postulavit: eumque in finem Basilius, cognomento Xerus, in Siciliam trajecit, ut iis de rebus cum Rogerio sermones conferret. At Xerus
92 auro ab illo corruptus, ineptas nescio quas conventiones pepigit, quarum caput erat, æquali in posterum majestate imperatorem et Rogerium futuros. Atque inde ingentia exarsere bella. Reverso quippe Byzantium Xero, et ante quam suæ dedisset pœnas audaciæ demortuo, posthabitis neglectisque penitus iis quæ in hac legatione peregerat, Rogerium valere jussit. Ille vero totus Martem spirans, illusum se ab imperatore ratus, classem ædificat paratamque habet, occasionem captans qua illatam sibi a Romanis injuriam quavis ratione vindicaret. Nec aberravit a scopo Barbarus. Quo enim tempore in provincias Romanas fervebat Occidentalium nationum irruptio, Corinthum, Eubœam et Thebas

A νῳ τούτῳ ἐπιφανεὶς τούς τε ἀμφ' αὐτὸν ἐτρέψατο καὶ αὐτὸν ζωγρείαν εἷλεν (29). Ἐπειδή τε ἤδη ἐν χερσὶν εἶχε, σκηνήν τινα τῶν ἀπὸ λίνου πεποιημένων διαπετάσας καθίζει ἐπὶ ταύτης τὸν ἀρχιερέα, ἐς ἔδαφός τε καταβαλὼν ἑαυτὸν πρηνὴς χερσί τε καὶ ποσὶν ἐρειδόμενος, προσῄει, τὸ μὲν τὴν ἁμαρτάδα δῆθεν ἐξιλασκόμενος τὸ δὲ καὶ ῥὴξ προβεβλῆσθαι ἀξιῶν. Ὁ δὲ δέχεταί τε προσιόντα (καὶ τί γὰρ ἂν ἔδρασε); καὶ ῥῆγα λοιπὸν ὀνομάζει. Ἐξ ἐκείνου τε ῥὴξ ὁ Λογγιβαρδίας ἡγεμονεύων κεκλῆσθαι εἴωθε. Ῥογέριος δὲ ἐπειδὴ τοῦ κατὰ σκοπὸν ἔτυχε, πρέσβεις ἐς βασιλέα Ἰωάννην [p. 53], ἔτι περιόντα πέμψας ᾐτεῖτο κήδους τοῦ ἐκ βασιλείων αἱμάτων ἐπὶ παιδὶ (30) τεύξεσθαι τῷ αὐτοῦ. Ἀλλ' οὔπω τέλος ἔσχε τὰ τῆς πρεσβείας, καὶ Ἰωάννης τὸν βίον κατ- B έλυε. Μετὰ δέ τινα χρόνον Μανουὴλ ἤδη τὴν αὐτοκρατορίαν διέποντος ταὐτὰ καὶ πάλιν πέμψας ἠξίου. Ὅθεν καὶ Βασίλειός τις ἐπώνυμον Ξηρὸς (31) εἰς Σικελίαν ἀφῖκτο, Ῥογερίῳ περὶ τούτου διαλεξόμενος. Ἀλλ' ἐκεῖνος χρυσίῳ κλαπεὶς παρ' αὐτοῦ ἀλλόκοτά τινα ὡμολόγει, ὧν δὲ κεφάλαιον ἦν τὸ ἐν ἴσῳ μεγαλείου βασιλέα τε τοῦ λοιποῦ καὶ Ῥογέριον ἔσεσθαι. Ὅθεν δὴ τὰς μεγάλας ἀναῤῥαγῆναι ξυμβέβηκε μάχας. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ξηρὸς ἐς Βυζάντιον ἐπανιὼν τὸν βίον κατέστρεψε, δίκην οὔπω τῶν τετολμημένων δοὺς, βασιλεὺς ὅσα καὶ ἀθύρμασι ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις προσεσχηκὼς Ῥογέριον αὐτὸν χαίρειν εἴα· θυμομαχήσας δὲ ἐκεῖνος ἐξαπάτην τέ τινα τὸ πρᾶγμα εἶναι οἰηθεὶς, στόλον ναυπηγησάμενος ἐν παρασκευῇ εἶχε, καιροφυλακῶν τρόπῳ ὅτῳ C δὴ Ῥωμαίους ἀμύνεσθαι. Καὶ ἔτυχέ γε τοῦ κατὰ σκοπὸν ὁ βάρβαρος. Ἐν ἀκμῇ γὰρ τῆς τῶν δυσμικῶν ἐθνῶν ἐς τὰ Ῥωμαίων ἐμβολῆς Κόρινθόν (32)

Du Cangii notæ.

(29) *Ζωγρείαν εἷλεν*. Ut Innocentius pontifex in Rogerii potestatem venerit, et Rogerio regium concesserit titulum, pluribus narrant abbas Usperg. et Albericus in Chron. A, 1139. Otho Frising., l. vii Chron., c. 24; Falco Benevent., Nicolaus Trivettus A. 1142 et ex iis Baronius, an. 1139, ubi profert diploma investituram regni Siciliæ Rogerio concessam, seu potius tituli regii, quem jam antea usurpaverat, confirmationem, continens. Quippe Rogerius subactis Apulia et Calabria, devictisque Sergio duce Neapolitano, et Roberto Capuano principe, optimatum suorum, atque adeo Henrici comitis avunculi sui consilio, in majori D ecclesia Panormitana solemniter fuerat in regem coronatus et inunctus idibus Maii A. Chr. 1129, ut ex veteris Chronici fragmento discimus, quod exstat apud. Franc. de Manfredis, l. iv De majest. Panormit. et ex diplomate ipsius Rogerii apud Ferd. Ughellum in episc. Aquil. n. 5, tom. I Italiæ Sacræ. Nec multo post a comite cardinale Anacleti pseudopontificis, cujus partes tuendas susceperat Rogerius, legato, die Natalis Domini an. 1130 in eadem æde in regem est acclamatus, et corona donatus, ut habent Joannes de Ceccano, Falco Beneventanus, Alexander Celes. l. ii, Ordericus Vitalis, l. xiii p. 895; auctor Chronici Casaur. et Baronius hoc anno. Sed nec illud involvendum silentio, Rogerium non Siciliæ duntaxat, sed et Italiæ regem acclamatum, quod testantur in ære campano inscripti characteres, quod *Guza* communi vocabulo vocant Panormitani: *Anno ab incarnatione* 1136 *ind.* 14 *fusa Panormi, Rogerius Siciliæ Italiæque rex magni comitis Rogerii filius me dextra Bionis fundi ac D. Mariæ dicari jussit.* Exstant diplomata ejusdem Rogerii ann. 1133 et 1137 apud eumdem Ughellum in archiepiscopis Salernitanis, Brundusinis, et Beneventanis, quorum initium sic concipitur: *Ego Rogerio D. G. Siciliæ et Italiæ rex, Christianorum adjutor et clypeus, Rogerii primi comitis filius.* Ita pariter Guillelmus II apud eumdem Ughellum in alio diplomate an. 1170 *Siciliæ et Italiæ rex* inscribitur. Vide tom. VII, p. 565, 581, 982, Chronicon monast. S. Sophiæ Benevent. p. 779; Ptolemæum de Luca, an. 1126, et Allatium in Diatriba de Simeonibus.

(30) *Ἐπὶ παιδί*. Rogerius forte, qui a patre dux Apuliæ dictus est. Certe fuit ille Rogerii filiorum primogenitus, ut auctor est Alexander abbas Celes., l. iii, c. 26. Obiit an. 1149. Romuald. Salernit. in Chron., Hugo Falcand. et alii.

(31) *Ξηρός*. Xerum nescio quem urbis Constantinopolitanæ præfectum memorat Anna, l. xii, a quo forte prodiit Xerus iste. Belli Siculi causam solus, quod sciam, profert Cinnamus.

(32) *Κόρινθόν τε*. Otho Frising., l. i De gest. Frid. c. 33: *Circa idem tempus Rogerius Siculus, aptatis in Apulia, Calabria et Sicilia triremibus, quas modo galeas seu sagittas vulgo dicere solent, aliisque navibus bellicis onerariis classem in Græciam destinat, præfectis eis ducibus strenuis, et in navali prælio gnaris. Armatis itaque navibus Græ-*

A τε καὶ Εὔβοιαν καὶ Θήβας ἐληΐσατο τὰς Βοιωτικάς. Ἅτε γὰρ τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ ἐπὶ τοῖς ἀνὰ χεῖρας κατ' ἐκεῖνον ἠσχολημένου τὸν χρόνον, κατὰ πᾶσαν ἄδειαν ταῖς εἰρημέναις οἱ βάρβαροι ἐγκαθίσαντες πόλεσι λαφύρων τὰς ναῦς ἐπλήσαντο. Ἐκεῖθέν τε ἐπὶ Κέρκυραν διαβάντες, κατὰ κράτος αὐτὴν εἷλον καὶ ὡς ἤδη οἰκείας μετεποιοῦντο παντὶ κρατυνάμενοι τρόπῳ. Ὁ μαθὼν βασιλεὺς ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ ἦν. Ἀμέλει καὶ ἐσκέπτετο πῶς ἂν τὸν Ῥογέριον ἀμύνηται καὶ δίκην τῶν τετολμημένων ἐπιθήσει τὴ δέουσαν. Στόλον οὖν νεῶν τριήρεων μὲν πενταχοσίων, ἱππαγωγῶν δὲ καὶ φορταγωγῶν ἐς χιλιοστὺν ὅλην ἑτοιμασάμενος, αὐτὸς μὲν ᾔει διὰ τῆς ἠπείρου, ὁ δὲ στόλος διαπόντιος ἐφέρετο ἐξαίσιος οἷος.

B γ'. Ἄρτι δὲ περὶ τὴν πόλιν Φιλίππου γεγονότι τῷ αὐτοκράτορι φήμη περιέπτη ὅτι δὴ στρατεύματα Σκυθικὰ (33) Ἴστρον περαιωσάμενα κείρουσί τε τὰ ἐν ποσὶ καὶ ληΐζονται πάντα, καὶ εἷλόν γε καὶ πόλιν λόγου ἀξίαν, τῶν Ἴστρου καὶ αὐτὴν πίνουσαν νομάτων. Τὰ μὲν δὴ τῆς φήμης ἐν τούτοις ἦν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖθεν ἀποκλίνας τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο, ναῦς ἐκ Βυζαντίου δι' Ἀγχιάλου πόλεως ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἀναχθῆναι κελεύσας. Οὔπω δ' ἐκείνων ἀφικομένων, ἐν τούτῳ τὰς ταύτῃ περιῄει θηρευόμενος πεδιάδας. Συμβαίνει γὰρ αὐταῖς ἅτε ἐρήμοις παντάπασι καὶ ἀοικήτοις ἐκ παλαιοῦ προκειμέναις ἀγεληδὸν ἀγρίων τι χρῆμα ζώων ἐντρέφεσθαι. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν, ἠγγέλη αὐτῷ ὅτι δὴ Σκύθαι λείαν ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἐπαγόμενοι τὸν [P. 54] Ἴστρον ἄρτι που διέβησαν, οὐ μακράν τε C ἄποθεν ἐσκηνωκότες αὐλίζονται. Ἅπερ ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὡς εἶχε τάχους αὐτίκα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐφέρετο. Ἔνθα λεμβαδίῳ περιτετυχηκώς, ὁποῖα πρὸς ταῖς τῇδε ὄχθαις ἑστάναι εἴθισται ξύλου πεποιημένα ἑνὸς (34), ἐκέλευεν ἄγεσθαι τοῦτο πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἦν ἰσχυρογνώμων ὁ πορθμεὺς καὶ βα-

A Bœoticas deprædatus est. Iis quippe temporibus, dum rebus præsentibus detineretur Romanorum exercitus, oppida illa, obsistente nemine, oppugnantes Barbari, naves præda impleverunt. Inde Corcyram digressi, totis viribus expugnatam, ut propriam deinceps munivere. His auditis, consternatus imperator, multa secundum animo volvebat, quo pacto Rogerium ulcisceretur, et dignas delictis pœnas rependeret. Instructa itaque quingentarum triremium classe, hippagogarum vero et onerariarum mille, ipse quidem per continentem iter instituit, interea dum immensa et formidanda classis per maria fertur.

B **93** 3. Ad Philippopolim cum pervenisset imperator, fama percrebuit Scythicas copias Istrum trajecisse, et obvia quæque rapere ac depopulari ; sed et haud ignobile oppidum flumini adjacens expugnasse. Ejusmodi accepto nuntio, abscedens inde princeps ad Istrum contendit navesque Byzantio per Anchialum urbem versus Istrum flectere jussit, interimque dum advenirent, circumjacentes campos venando perlustravit. Quippe cum deserti essent omnino, et jam pridem inculti, atque adeo longius protenderentur, ingentem ferarum copiam gregatim hic innutriri contigerat. Cum hisce daret operam, nuntiatur Scythas, facta ingenti in Romanorum agris præda, nuper transivisse Istrum, nec procul inde, fixis tabernaculis, consedisse. Quibus C auditis quanta potuit celeritate ad fluvium contendit. Navicula ibi reperta, cujusmodi illic ad eas ripas stare solent ex unico fabricatæ ligno, eam ad se mandat impelli. At pervicax portitor, ubi se ab imperatore accersiri videt, « Si rerum nostrarum, inquit, curam habuisset imperator, neque capta foret Demnitzicus (sic enim appellabatur quod a

Du Cangii notæ.

cia fines ingrediuntur, [P. 447] *ac Mutino* (leg. *Mothone*) *sine impedimento gravique negotio capto, ad Curfol usque fortissimum Græciæ castrum procedunt. Quod cum nulla vi capere prævalerent, ad dolos et ingenia se vertunt. Igitur præmissis quibusdam, ut dicitur, qui se quempiam mortuum humandi gratia deferre simulaverat (est enim in prædicta arce castri, sicut Græcis mos est congregatio clericorum seu monachorum), idem castrum irruunt, arcem occupant, Græcis ejectis, præsidiisque suis ibidem locatis. Inde ad interiora Græciæ progressi, Corinthum, Thebas, Athenas, antiqua nobilitate celebres expugnant, ac maxima ibidem præda direpta, opifices etiam qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam imperatoris captivos deducunt.* De istis opificibus agunt Nicetas, l. II, n. 8 et Falcandus in præfat. p. 639. Imperabat Siculæ classi Georgius, maximus amiratus, ut auctor est Vincentius Bellovac., *vir quidem regi fidissimus, atque in negotiis sæcularibus exercitatissimus,* inquit Alexander Celesinus, l. II, c. 8, ubi meminit etiam Joannis amirati, viri perinde in re bellica admodum strenui. Corcyræ, Euboeæ, cæterumque Græciæ urbium expugnationis historiam fusius prosequitur Nicetas, l. II, n. 1, 2, 3, 4 et 5. Eamdem præterea attigerunt Robertus de Monte ann. 1148 et 1149 ; Annales Pisanorum editi ab Ughello, tom. III Ital. Sacræ, an. 1158 ; et Sabellicus decad. 1 iter. Venet., l VII.

(33) *Στρατεύματα Σκυθικά.* Tangit hanc Scytharum irruptionem locis citatis Nicetas.

(34) *Ξύλου πεποιημένα ἑνός.* Μονόξυλα vocant Græci recentiores : *scaphas* scilicet, seu amnicas naviculas, *de singulis trabibus excavatas,* inquit Vegetius. Unde a Latinis *trabariæ* dictæ, *quæ ex singulis trabibus cavantur,* ut est apud Isidorum, l. XIX. Orig., c. 1 ; Gloss. Gr. Lat. : Μονόξυλον, D *lintris.* Hæ propriæ erant Scytharum, Bulgarorum, Russorum, et cæterorum ad Septentrionem populorum, quibus Istrum et majora flumina trajiciebant. Claudianus in 4 Consul. Honorii :

Ausi Danubium quondam transnare Gothunni,
In lintres fregere nemus, cum mille ruebant
Per fluvium plenæ cuneis immanibus alni.

Cinnamus infra : Λεμβάδιόν τι ἀναβάς, ὁποῖα πρὸς ταῖς ἀκταῖς ἐνταῦθα διασαλεύει αὐτόξυλα, ἐπὶ τὴν περαίαν ἐφέρετο. Theophanes A. 17 Heraclii : γλυπτὰ σκάφη vocat ejusmodi ad Istrum trajiciendum naviculas. Nicephorus Cp. in Breviar. de Bulgaris : Ἦγον ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀκάτια, μονόξυλα δὲ αὐτοὶ προσαγορεύουσι. Ejusmodi navigia ἄδρυα vocabant Cyprii, ut auctor est Hesychius. Vide Const. Porph., De adm. imp., c. 9 ; Zonaram p. 202, Scylitzem, p. 758, et alios a Meursio et Fabroto citatos scriptores.

Scythis captum fuisse castrum diximus), neque res nostræ hic a Barbaris direptæ pro libitu et ablatæ fuissent. » Ad hæc aiunt indignatum respondisse principem : « Non sim ego ille, cui divinitus a Deo collatum est Romanorum imperium, nisi confestim audaciæ **94** pœnas dederint Scythæ. » Quapropter reliquum exercitus eo loci, et ad ripas castra metatum reliquit. Ipse quia nondum, uti dictum est, advenerant naves, aptatis connexisque inter se lembis, cum quingentis, ex iis qui sibi aderant, Istrum superavit : cumque ultra vellet procedere, in duos alios navigabiles fluvios incidit. Ut vero nullum ibi apparuit navigium, quo ad trajectionem uteretur, suis imperavit, ut actuarias quæ in Istro erant equis alligarent, atque ita ad fluvios transveherent. Quo facto, nullo labore trajecerunt. Loco deinde spatioso transmisso, ad montem usque (τένου ὄρμον), qui Tauroscythicæ finibus adjacet, pervenere. Ibi cum vacua prorsus ac deserta invenissent Scytharum castra (nam illi paulo ante se inde receperant) ulterius progrediuntur. Medio autem die cum ex hostibus nemo appareret, Scythas, qui Romanis militabant, seligit imperator, et Giphardo duce, viro rei militaris peritissimo, mittit, ut a tergo insisterent hostibus, et si daretur occasio, manus consererent, dum ipse lento interea gradu subsequeretur. Nondum plurimum consumpserat itineris Giphardus, cum in hostes incidit. Sed prælium committere non ausus, quod longe numerosior Barbarorum sibi videretur acies, imperatorem per nuntios, ut confestim **95** accederet, sollicitavit. His acceptis, arma continuo induit princeps, armatur perinde et totus exercitus. Mox a tergo Scythas simul adorti, cum iis manus conserunt. Primo quidem stetere Scythæ, velut subeuntes excepturi : ac in phalangem ordinati, voluere ut auxilia, tum pro se, tum pro præda quam fecerant, primos impetus sustinerent. Validum utrimque fit prælium. Complures Romani præclare factis ibi inclaruere, atque in primis imperator. Hostibus enim cominus acriter urgentibus, ipse invectus hasta dissolvit confertos pugnantium ordines ; neque singulatim duntaxat, sed et binos simul interdum, multis eorum cæsis. Ita invicto principis impetu proturbatis hostibus, Romani viribus integris ingruentes, totam aciem perrupere. Plurimi tum cecidere Barbarorum, centum circiter capti, atque in iis Lazarus, animi robore præstans, et inter Scythicos phylarchos conspicuus. Reliquos equorum virtus et densa montium, qui complures ibi sunt, servavere ; Romani autem, postquam cuncta pabulationibus absumpserant, retro deinde cesserunt. Quo tum tempore Sotas ille, quem genere et divitiis præpollentem, ut diximus, ceperant Scythæ, arrepta occasione, fuga in castra pervenit.

A σιλέα μεταπέμπεσθαι τοῦτον ἀκούων, « Εἰ βασιλεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔμελεν, εἶπεν, οὐκ ἂν ὅ τε Δεμνίτζικος ἑάλω (οὕτω γὰρ τὸ τοῖς Σκύθαις, ὥσπερ εἴρηται, αἱρεθὲν ὠνομάζετο φρούριον), καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τῶν Βαρβάρων κατ' ἐξουσίαν ἤγετό τε καὶ ἐφέρετο. » Λέγεται τοίνυν πρὸς ταῦτα διηγανακτηκότα τὸν βασιλέα « Ναὶ δή, φάναι, μὴ ἂν αὐτὸς εἴην, ᾧ τὰ Ῥωμαίων θεόθεν ἐπιτέτραπται πράγματα, εἰ μὴ αὐτίκα τῶν τετολμημένων Σκύθαι δώσουσι δίκας. » Διὸ δὴ τὸ μὲν λοιπὸν τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ που καὶ ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ἐνστρατοπεδευσόμενον ἔλιπεν, αὐτὸς δὲ τῶν νεῶν οὔπω, καθάπερ εἴρηται ἀφικομένων τοὺς λέμβους ἀλλήλοις ξυνδήσας καὶ ἁρμοσάμενος σὺν πεντακοσίοις τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὸν Ἴστρον διέβη · μέλλων τε ἐπίπροσθεν ἰέναι B δυσὶν ἄλλοις ἐντυγχάνει ποταμοῖς ναυσιπόροις. Ὡς οὖν οὐδαμῇ λεμβάδιον ἐνταῦθα διεφαίνετο, ᾧ χρήσαιτο ἄν τις ἐς τὴν περαίωσιν, ἐκέλευε τοῖς περὶ αὐτὸν τοῖς τῶν ἵππων οὐραίοις τὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ ἀκάτια ξυνδήσαντας εἰς τοὺς εἰρημένους μετάγειν τῶν ποταμῶν. Οὗ γεγονότος ἀμογητὶ διέβαινον, χῶρόν τέ τινα δολιχὸν διαμείψαντες ἄχρι καὶ ἐπὶ ὄρος τένου ὅρμον ἦλθον, ὅπερ ἀγχοῦ τῶν Ταυροσκυθικῆς ὁρίων ἀνέχει. Ἔνθα τὸ τῶν Σκυθῶν στρατόπεδον ἀνδρῶν παντάπασιν ἔρημον εὑρηκότες (ᾤχοντο γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον ἀπιόντες) προσωτέρω ἐχώρουν. Ἐπεὶ δὲ ἀμφὶ μέσην ἡμέραν ἤδη ἦν καὶ οὐδεὶς οὐδαμῇ πολεμίων διεφαίνετο, Σκύθας τοὺς ὅσοι Ῥωμαίοις ξυνεστράτευον ἀπολεξάμενος βασιλεὺς ὑποC στρατηγοῦντι Γιφάρδῳ, ἀνδρὶ πολέμων ἐμπείρῳ πολλῶν, αὐτοὺς μὲν ὀπίσω τῶν πολεμίων ἰέναι ἔπεμψεν, ἰχνοσκοπήσοντάς τε καὶ ὅπῃ δυνατὰ ἔσται μαχησομένους, αὐτὸς δὲ κατόπιν ἐπορεύετο σχολαιότερον. Οὐκ εἰς μακρὰν οὖν ὁ Γιφάρδος τοῖς πολεμίοις ἐντετυχηκώς, ἐπειδὴ μὴ ἐθάρρει τῇ συμβολῇ (τὸ γὰρ Βαρβάρων πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖσσον αὐτῷ κατεφάνη), πέμψας ἐπὶ τὸν βασιλέα ἥκειν αὐτὸν τὴν ταχίστην ἐδεῖτο. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, αὐτός τε πρὸς τοῖς ὅπλοις αὐτίκα ἐγένετο καὶ τὸ στράτευμα ἐξώπλιστο ἅπαν. Ὀπίσω τε Σκυθῶν διώξαντες εἰς χεῖρας ἤδη ἦλθον αὐτοῖς. Σκύθαι τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἔστησάν τε ὡς ὑποδεξόμενοι σφᾶς καὶ ἐς φάλαγγα ταξάμενοι βοήθειαν σφῶν τε αὐτῶν καὶ ὧν ἐπήγοντο λαφύρων προποD νεῖσθαι ἤθελον, ἥ τε ξυμβολὴ ἑκατέρωθεν σὺν ὠθισμῷ καὶ βίᾳ ἐγίνετο. Ὅτε δὴ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι Ῥωμαίων ἄνδρες ἐγένοντο ἀγαθοί, βασιλεὺς δὲ πάντων μάλιστα. [P. 55] Τῶν γὰρ πολεμίων ἔγγιστα ἐγκειμένων ἰσχυρῶς, αὐτὸς σὺν τῷ δόρατι ἐπελαύνων τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς ἔλυεν, οὐ καθ' ἕνα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ σύνδυο πολλοὺς ἐκείνων ἀποκτινύς. Ὅθεν καὶ τῷ ἀνυποστάτῳ τῆς βασιλέως παρακεκινημένων ὁρμῆς, Ῥωμαῖοι ὁλοσχερέστερον κατ' αὐτῶν ἐπιβρίσαντες λαμπρὰν ἤδη τὴν ἐπαγωγὴν ἐποίουν. Πολλοὶ μὲν οὖν Βαρβάρων ἔπεσον, ἑάλωσαν δὲ καὶ εἰς ἑκατὸν μάλιστα, ἐν οἷς καὶ Λάζαρος ἦν, ἀνὴρ ἐπὶ πλεῖστον μὲν ἀνδρείας ἥκων, ἐπὶ τοῖς ἐν σφίσι φυλάρχοις ἀπόβλεπτος ὤν · τοὺς δ' ἄλλους ἵππων τε ἀρετὴ καὶ τὸ τῶν ὀρῶν διεσώσατο λάσιον, ἃ τῇδε πολλὰ παρατέταται. Ῥωμαῖοι δὲ τὰ ἐκ προνομῆς ἀνελόμενοι πάντα ὀπίσω λοιπὸν ἀνεχώρουν, ὅτε δὴ καὶ Σότας ἐκεῖνος, ὃν πλούτῳ τε καὶ γένει, καθάπερ εἴρηται, διενεγκόντα ἀνδραποδισθῆναι Σκύθαις ξυνέβη, ἀδείας λαβόμενος φυγὰς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθε.

ϛ'. Τοῦτο τὸ τρόπαιον ἐξ ὑπογυίου κατωρθωκὼς ὁ A αὐτοκράτωρ ἐκεῖθεν ἀπήλαυνε πρὸς τὸν κατὰ Σικελίας ἤδη συσκευαζόμενος πόλεμον. Τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ τὸ περὶ τοὺς πολεμικοὺς καμάτους ἄτρυτον ἦν, ὅσον οὐδέπω οὐδενὶ, οἶμαι, ὑπῆρξε καὶ τῶν τῆς κοινῆς καὶ στρατιωτικῆς γεγονότων μοίρας, μὴ ὅτι γε βασιλεῦσιν ἢ στρατηγοῖς. Ἤει τοίνυν Σικελίαν τε περινοῶν καὶ Ἰταλίαν πᾶσαν· ἀλλ', ὡς ἔοικε, τύχη καὶ δόξαν ἀληθῆ παραιτεῖται καὶ τὴν σὺν ἐπιστήμῃ στρατηγίαν πόνῳ οὐδενὶ ἐς τοὐναντίον ἅπαν ἀποκρίνειν ἐπίσταται. Ὁ μὲν γὰρ καίτοι τῶν Σκυθικῶν μεταξὺ περιεσπακότων ὅμως ἔφθη ἐπικαιρότατα τῷ χώρῳ ἐπιστὰς, ὅθεν καὶ τὴν ἀπόπλοιαν ποιεῖσθαι ἐχρῆν· τὸν δὲ στόλον ξυνέβαινεν, εἴτε πνεύμασιν ἐναντίοις τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνακοπέντα, εἴτε καὶ τῇ τοῦ δουκὸς περὶ ταῦτα ἀμαθίᾳ, ὀψὲ καὶ B κατόπιν ἐλθεῖν τοῦ καιροῦ. Ἔαρος γὰρ τῶν Βυζαντίων ἀναχθεὶς λιμένων, φθινούσης ἤδη τῆς ὥρας ἐς βασιλέα κατῆρεν ἐντεῦθέν τε τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πράγματα. Ἀνέβη μὲν γὰρ καὶ τὴν διήρη ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ναυτικὸν ἅπαν πρὸς ταῖς κώπαις ἐκάθητο ὡς αὐτίκα ἀποπλευσόμενον, ἀλλὰ χειμὼν ἄγριος καὶ πνευμάτων βίαι αἰφνίδιον καταῤῥαγεῖσαι ἀπεῖρξαν αὐτὸν τοῦ ἐγχειρήματος. Πελάγη τε γὰρ ἐνταῦθα δεινῶς ἀχανῆ τέταται, καὶ ἔστιν ἐπιεικῶς κινδυνώδης ὁ πλοῦς καὶ μάλιστα χειμῶνος. Ὅθεν καὶ αὐτὸς μὲν ἐπί τινα χῶρον ἀγχοῦ τῆς Βεῤῥοίας ἀναζεύξας, ἐνταῦθα διεχείμαζε· τὸν δὲ γαμβρὸν Στέφανον, ὃν Κοντοστέφανον (35) σμικρολογούμενοι, οἶμαι, ἐκάλουν (βραχὺς γὰρ τὴν ἡλικίαν ἦν), ἐπ Κέρκυραν ὑπὸ Σικελῶν τῷ τηνικάδε, καθάπερ εἴρηται, ἐχομένην σὺν παντὶ τῷ ναυτικῷ ἔστελλε, C Ῥωμαίοις ταύτην ἀνασωσόμενον. Ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς τῇ πόλει γενόμενος πεῖράν τε παντοδαπῆ τῷ περιβόλῳ προσαγαγὼν, ἐνταῦθα τὸν βίον κατέλυσεν ἔτι τῶν πραγμάτων ἠωρημένων, [P. 56] τρόπῳ ᾧπερ αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Κλίμακα λίαν ἐπιμήκη σχεδιάσας πολλῷ τε τειχέων ὑπερανισταμένην τῶν ἐκτὸς, διὰ ταύτην ἐπὶ τὴν πόλιν ἀνῆγε τὸ στράτευμα. Λίθου τοίνυν μέγα τι χρῆμα τῆς ἀκροπόλεως ἐκ μηχανῆς τινος ἀφεθὲν τῇ κλίμακι προσαράσσει, ὑπὸ σφοδρότητός τε κατεαγὸς τεμάχια πολλαχοῦ διαφῆκεν, ὧν ἓν ἐπὶ τὸν δοῦκα μετενεχθὲν καιρίαν αὐτὸν ἔπληξεν. Ὁ δὲ καίτοι θνήσκοντος ὅσον οὐκ ἤδη αἰσθόμενος αὐτοῦ, ὅμως πολλὴν ἐποιεῖτο πρό- D νοιαν ὅπως ἂν μὴ συναισθήσεως ἀμφοτέροις γεγενημένης, Ῥωμαίοις μὲν δειλία ὡς τὸ εἰκὸς, θάρσος δὲ Σικελοῖς ἤδη ἐνδιδοῦσι γένοιτο. Διὸ καὶ αὐτὸν μὲν ἡσυχῇ ἐπὶ τῶν τῆς νεὼς ἐκέλευεν ἐνθεμένους καταστρωμάτων ἔργου καὶ πάλιν ἔχεσθαι, Ἀνδρόνικον δὲ, ὃς ὕστατος αὐτῷ τῶν παίδων ἐγένετο, καὶ τῶν πελεκυφόρων προσκαλεσάμενος τὸν ἐξάρχοντα, παραινέσεις προσῆγε μηδαμῇ τοῦ θάρσους ἐνδοῦναι

96 4. Hac subitanea parta victoria, inde recessit imperator ad bellum contra Siciliam sese comparans. Tantum enim in illo erat patientiæ ad bellicos labores, quantum, ut arbitror, ne ulli quidem adfuit vel vulgarium in exercitu militum, nedum imperatorum vel ducum. Ibat igitur non Siciliam modo, sed et universam Italiam animo complexus : at veram, ut videtur, aversatur gloriam fortuna, imperandique artem militari scientiæ conjunctam labore nullo vertere in contrarium probe novit. Ille quidem etsi a rebus Scythicis interea vocaretur, nihilominus tamen opportune in eum locum venerat, ex quo navigationem institui oportebat. Tum quoque accidit ut classis, sive reflantibus detenta ventis, sive ducis imperitia, serius nec opportune advenerit. Quippe circa vernum tempus Byzantino egressa portu, exacta demum æstate ad imperatorem delata res Romanas haud mediocriter afflixit. Biremem enim conscenderat imperator, totaque classis, velut statim discessura, remos expediverat, cum tempestas valida, visque repente suboriens ventorum, illius præpedivere consilia. Vasta quippe hic porriguntur maria, eoque periculis magis est obnoxia navigatio, maxime hieme : unde in locum haud procul Berrhoæ concessit princeps, ibique hiemavit. Sororium vero 97 Stephanum, quem diminuendi ergo Contostephanum vocabant (erat namque statura exigua), ad Corcyram, quæ tum temporis, ut scripsimus, parebat Siculis, cum omni navium apparatu dimisit, quo hanc Romano rursum imperio assereret. Verum ille ut ad civitatem appulit, oppugnatis et tentatis undequaque mœnibus, vitam istic finivit, rebus adhuc infectis ac dubiis, eo, quem nunc dicturus sum, modo. Exstructa perquam altissima scala, murisque exterioribus longe excelsiore, per eam transmittere militem in urbem statuit. Lapis autem ingentis magnitudinis ex machina quadam emissus, et ad scalam alisus, præ vehementi quo impulsus est impetu, in varia frustula dissectus est, quorum unum ad ducem perlatum lethali cum vulnere percussit. Ille vero etsi mortem sibi videret imminere, maxime tamen in id incubuit, ne utrinque cognito quod acciderat, metus, ut erat vero simile, Romanis, animus autem Siculis, jamjam deficientibus, adderetur. Quapropter, ut se in navigii tabulatis clam deposito, cœptis denuo insisterent, præcepit. Andronicum vero, qui filiorum erat ultimus, et bipenniferorum præfectum, advocatos multis est cohortatus, ut id efficerent, ne a prisca audacia remitterent Romani, sed operi potissimum instarent, cum capiendæ mox urbis spes adesset. Verum fuerunt hæc virilis, ut arbitror, et martii,

Du Cangii notæ.

(35) Ὃν Κοντοστέφανον. Contostephanorum agnominis non a Stephano, Manuelis imp. sororio, primam originem arcescendam constat, cum ea familia apud scriptores Byzantinos ante hæc tempora occurrat. Tametsi Stephanum, qui appellationi primus initium dedit, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ita nuncupatum, æque ac Cinnamus, scribant Zonaras et Scylitzes. Contostephanorum, stemma damus in stemmate Comnenico, in Familiis Orient.

Scythis captum fuisse castrum diximus), neque res nostræ hic a Barbaris direptæ pro libitu et ablatæ fuissent. » Ad hæc aiunt indignatum respondisse principem : « Non sim ego ille, cui divinitus a Deo collatum est Romanorum imperium, nisi confestim audaciæ **94** pœnas dederint Scythæ. » Quapropter reliquum exercitus eo loci, et ad ripas castra metatum reliquit. Ipse quia nondum, uti dictum est, advenerant naves, aptatis connexisque inter se lembis, cum quingentis, ex iis qui sibi aderant, Istrum superavit : cumque ultra vellet procedere, in duos alios navigabiles fluvios incidit. Ut vero nullum ibi apparuit navigium, quo ad trajectionem uteretur, suis imperavit, ut actuarias quæ in Istro erant equis alligarent, atque ita ad fluvios transveherent. Quo facto, nullo labore trajecerunt. Loco deinde spatioso transmisso, ad montem usque (τένου ὄρμον), qui Tauroscythicæ finibus adjacet, pervenere. Ibi cum vacua prorsus ac deserta invenissent Scytharum castra (nam illi paulo ante se inde receperant) ulterius progrediuntur. Medio autem die cum ex hostibus nemo appareret, Scythas, qui Romanis militabant, seligit imperator, et Giphardo duce, viro rei militaris peritissimo, mittit, ut a tergo insisterent hostibus, et si daretur occasio, manus consererent, dum ipse lento interea gradu subsequeretur. Nondum plurimum consumpserat itineris Giphardus, cum in hostes incidit. Sed prælium committere non ausus, quod longe numerosior Barbarorum sibi videretur acies, imperatorem per nuntios, ut confestim **95** accederet, sollicitavit. His acceptis, arma continuo induit princeps, armatur perinde et totus exercitus. Mox a tergo Scythas simul adorti, cum iis manus conserunt. Primo quidem stetere Scythæ, velut subeuntes excepturi : ac in phalangem ordinati, voluere ut auxilia, tum pro se, tum pro præda quam fecerant, primos impetus sustinerent. Validum utrimque fit prælium. Complures Romani præclare factis ibi inclaruere, atque in primis imperator. Hostibus enim cominus acriter urgentibus, ipse invectus hasta dissolvit confertos pugnantium ordines ; neque singulatim duntaxat, sed et binos simul interdum, multis eorum cæsis. Ita invicto principis impetu proturbatis hostibus, Romani viribus integris ingruentes, totam aciem perrupere. Plurimi tum cecidere Barbarorum, centum circiter capti, atque in iis Lazarus, animi robore præstans, et inter Scythicos phylarchos conspicuus. Reliquos equorum virtus et densa montium, qui complures ibi sunt, servavere ; Romani autem, postquam cuncta pabulationibus absumpserant, retro deinde cesserunt. Quo tum tempore Sotas ille, quem genere et divitiis præpollentem, ut diximus, ceperant Scythæ, arrepta occasione, fuga in castra pervenit.

A σιλέα μεταπέμπεσθαι τοῦτον ἀκούων, « Εἰ βασιλεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔμελεν, εἶπεν, οὐκ ἂν ὅ τε Δεμνίτζικος ἑάλω (οὕτω γὰρ τὸ τοῖς Σκύθαις, ὥσπερ εἴρηται, αἱρεθὲν ὠνομάζετο φρούριον), καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τῶν Βαρβάρων κατ' ἐξουσίαν ἤγετό τε καὶ ἐφέρετο. » Λέγεται τοίνυν πρὸς ταῦτα διηγανακτηκότα τὸν βασιλέα « Ναὶ δή, φάναι, μὴ ἂν αὐτὸς εἴην, ᾧ τὰ Ῥωμαίων θεόθεν ἐπιτέτραπται πράγματα, εἰ μὴ αὐτίκα τῶν τετολμημένων Σκύθαι δώσουσι δίκας. » Διὸ δὴ τὸ μὲν λοιπὸν τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ που καὶ ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ἐνστρατοπεδευσόμενον ἔλιπεν, αὐτὸς δὲ τῶν νεῶν οὔπω, καθάπερ εἴρηται ἀφικομένων τοὺς λέμβους ἀλλήλοις ξυνδήσας καὶ ἁρμοσάμενος σὺν πεντακοσίοις τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὸν Ἴστρον διέβη· μέλλων τε ἐπίπροσθεν ἰέναι B δυσὶν ἄλλοις ἐντυγχάνει ποταμοῖς ναυσιπόροις. Ὡς οὖν οὐδαμῆ λεμβάδιον ἐνταῦθα διεφαίνετο, ᾧ χρήσαιτο ἄν τις ἐς τὴν περαίωσιν, ἐκέλευε τοῖς περὶ αὐτὸν τοῖς τῶν ἵππων οὐραίοις τὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ ἀκάτια ξυνδήσαντας εἰς τοὺς εἰρημένους μετάγειν τῶν ποταμῶν. Οὗ γεγονότος ἀμογητὶ διέβαινον, χῶρόν τέ τινα δολιχὸν διαμείψαντες ἄχρι καὶ ἐπὶ ὄρος τένου ὄρμον ἦλθον, ὅπερ ἀγχοῦ τῶν Ταυροσκυθικῆς ὁρίων ἀνέχει. Ἔνθα τὸ τῶν Σκυθῶν στρατόπεδον ἀνδρῶν παντάπασιν ἔρημον εὑρηκότες (ᾤχοντο γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον ἀπιόντες) προσωτέρω ἐχώρουν. Ἐπεὶ δὲ ἀμφὶ μέσην ἡμέραν ἤδη ἦν καὶ οὐδεὶς οὐδαμῆ πολεμίων διεφαίνετο, Σκύθας τοὺς ὅσοι Ῥωμαίοις ξυνεστράτευον ἀπολεξάμενος βασιλεὺς ὑποC στρατηγοῦντι Γιφάρδῳ, ἀνδρὶ πολέμων ἐμπείρῳ πολλῶν, αὐτοὺς μὲν ὀπίσω τῶν πολεμίων ἰέναι ἔπεμψεν, ἰχνοσκοπήσοντάς τε καὶ ὅπη δυνατὰ ἔσται μαχησομένους, αὐτὸς δὲ κατόπιν ἐπορεύετο σχολαιότερον. Οὐκ εἰς μακρὰν οὖν ὁ Γιφάρδος τοῖς πολεμίοις ἐντετυχηκώς, ἐπειδὴ μὴ ἐθάῤῥει τῇ συμβολῇ (τὸ γὰρ Βαρβάρων πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖσσον αὐτῷ κατεφάνη), πέμψας ἐπὶ τὸν βασιλέα ἥκειν αὐτὸν τὴν ταχίστην ἐδεῖτο. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, αὐτός τε πρὸς τοῖς ὅπλοις αὐτίκα ἐγένετο καὶ τὸ στράτευμα ἐξώπλιστο ἅπαν. Ὀπίσω τε Σκυθῶν διώξαντες εἰς χεῖρας ἤδη ἦλθον αὐτοῖς. Σκύθαι τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἔστησάν τε ὡς ὑποδεξόμενοι σφᾶς καὶ ἐς φάλαγγα ταξάμενοι βοήθειαν σφῶν τε αὐτῶν καὶ ὧν ἐπήγοντο λαφύρων προποD νεῖσθαι ἤθελον, ἥ τε ξυμβολὴ ἑκατέρωθεν σὺν ὠθισμῷ καὶ βίᾳ ἐγίνετο. Ὅτε δὴ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι Ῥωμαίων ἄνδρες ἐγένοντο ἀγαθοί, βασιλεὺς δὲ πάντων μάλιστα. [P. 55] Τῶν γὰρ πολεμίων ἔγγιστα ἐγκειμένων ἰσχυρῶς, αὐτὸς σὺν τῷ δόρατι ἐπελαύνων τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς ἔλυεν, οὐ καθ' ἕνα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ σύνδυο πολλοὺς ἐκείνων ἀποκτινύς. Ὅθεν καὶ τῷ ἀνυποστάτῳ τῆς βασιλέως παρακεκινημένων ὁρμῆς, Ῥωμαῖοι ὁλοσχερέστερον κατ' αὐτῶν ἐπιβρίσαντες λαμπρὰν ἤδη τὴν ἐπαγωγὴν ἐποίουν. Πολλοὶ μὲν οὖν Βαρβάρων ἔπεσον, ἑάλωσαν δὲ καὶ εἰς ἑκατὸν μάλιστα, ἐν οἷς καὶ Λάζαρος ἦν, ἀνὴρ ἐπὶ πλεῖστον μὲν ἀνδρείας ἥκων, ἐπὶ τοῖς ἐν σφίσι φυλάρχοις ἀπόβλεπτος ὤν· τοὺς δ' ἄλλους ἵππων τε ἀρετὴ καὶ τὸ τῶν ὀρῶν διεσώσατο λάσιον, ἃ τῇδε πολλὰ παρατέταται. Ῥωμαῖοι δὲ τὰ ἐκ προνομῆς ἀνελόμενοι πάντα ὀπίσω λοιπὸν ἀνεχώρουν, ὅτε δὴ καὶ Σότας ἐκεῖνος, ὃν πλούτῳ τε καὶ γένει, καθάπερ εἴρηται, διενεγκόντα ἀνδραποδισθῆναι Σκύθαις ξυνέβη, ἀδείας λαβόμενος φυγὰς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθε.

ς'. Τοῦτο τὸ τρόπαιον ἐξ ὑπογυίου κατωρθωκὼς ὁ A αὐτοκράτωρ ἐκεῖθεν ἀπήλαυνε πρὸς τὸν κατὰ Σικελίας ἤδη συσκευαζόμενος πόλεμον. Τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ τὸ περὶ τοὺς πολεμικοὺς καμάτους ἄτρυτον ἦν, ὅσον οὐδέπω οὐδενὶ, οἶμαι, ὑπῆρξε καὶ τῶν τῆς κοινῆς καὶ στρατιωτικῆς γεγονότων μοίρας, μὴ ὅτι γε βασιλεῦσιν ἢ στρατηγοῖς. Ἤει τοίνυν Σικελίαν τε περινοῶν καὶ Ἰταλίαν πᾶσαν· ἀλλ', ὡς ἔοικε, τύχη καὶ δόξαν ἀληθῆ παραιτεῖται καὶ τὴν σὺν ἐπιστήμῃ στρατηγίαν πόνῳ οὐδενὶ ἐς τοὐναντίον ἅπαν ἀποκρίνειν ἐπίσταται. Ὁ μὲν γὰρ καίτοι τῶν Σκυθικῶν μεταξὺ περιεσπακότων ὅμως ἔφθη ἐπικαιρότατα τῷ χώρῳ ἐπιστὰς, ὅθεν καὶ τὴν ἀπόπλοιαν ποιεῖσθαι ἐχρῆν· τὸν δὲ στόλον ξυνέβαινεν, εἴτε πνεύμασιν ἐναντίοις τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνακοπέντα, B εἴτε καὶ τῇ τοῦ δουκὸς περὶ ταῦτα ἀμαθίᾳ, ὀψὲ καὶ κατόπιν ἐλθεῖν τοῦ καιροῦ. Ἔαρος γὰρ τῶν Βυζαντίων ἀναχθεὶς λιμένων, φθινούσης ἤδη τῆς ὥρας ἐς βασιλέα κατῆρεν ἐντεῦθέν τε τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πράγματα. Ἀνέβη μὲν γὰρ καὶ τὴν διήρη ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ναυτικὸν ἅπαν πρὸς ταῖς κώπαις ἐκάθητο ὡς αὐτίκα ἀποπλευσόμενον, ἀλλὰ χειμὼν ἄγριος καὶ πνευμάτων βίαι αἰφνίδιον καταῤῥαγεῖσαι ἀπεῖρξαν αὐτὸν τοῦ ἐγχειρήματος. Πελάγη τε γὰρ ἐνταῦθα δεινῶς ἀχανῆ τέταται, καὶ ἔστιν ἐπιεικῶς κινδυνώδης ὁ πλοῦς καὶ μάλιστα χειμῶνος. Ὅθεν καὶ αὐτὸς μὲν ἐπί τινα χῶρον ἀγχοῦ τῆς Βεῤῥοίας ἀναζεύξας, ἐνταῦθα διεχείμαζε· τὸν δὲ γαμβρὸν Στέφανον, ὃν Κοντοστέφανον (35) σμικρολογούμενοι, οἶμαι, ἐκάλουν (βραχὺς γὰρ τὴν ἡλικίαν C ἦν), ἐπὶ Κέρκυραν ὑπὸ Σικελῶν τῷ τηνικάδε, καθάπερ εἴρηται, ἐχομένην σὺν παντὶ τῷ ναυτικῷ ἔστελλε, Ῥωμαίοις ταύτην ἀνασωσόμενον. Ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς τῇ πόλει γενόμενος πεῖράν τε παντοδαπῆ τῷ περιβόλῳ προσαγαγὼν, ἐνταῦθα τὸν βίον κατέλυσεν ἔτι τῶν πραγμάτων ᾐωρημένων, [P. 56] τρόπῳ ᾧπερ αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Κλίμακα λίαν ἐπιμήκη σχεδιάσας πολλῷ τε τειχέων ὑπερανισταμένην τῶν ἐκτὸς, διὰ ταύτην ἐπὶ τὴν πόλιν ἀνῆγε τὸ στράτευμα. Λίθου τοίνυν μέγα τι χρῆμα τῆς ἀκροπόλεως ἐκ μηχανῆς τινος ἀφεθὲν τῇ κλίμακι προσαράσσει, ὑπὸ σφοδρότητός τε κατεαγὸς τεμάχια πολλαχοῦ διαφῆκεν, ὧν ἓν ἐπὶ τὸν δοῦκα μετενεχθὲν καιρίαν αὐτὸν ἔπληξεν. Ὁ δὲ καίτοι θνήσκοντος ὅσον οὐκ ἤδη αἰσθόμενος αὐτοῦ, ὅμως πολλὴν ἐποιεῖτο πρό- D νοιαν ὅπως ἂν μὴ συναισθήσεως ἀμφοτέροις γεγενημένης, Ῥωμαίοις μὲν δειλία ὡς τὸ εἰκὸς, θάρσος δὲ Σικελοῖς ἤδη ἐνδιδοῦσι γένοιτο. Διὸ καὶ αὐτὸν μὲν ἡσυχῇ ἐπὶ τῶν τῆς νεὼς ἐκέλευεν ἐνθεμένους καταστρωμάτων ἔργου καὶ πάλιν ἔχεσθαι, Ἀνδρόνικον δὲ, ὃς ὕστατος αὐτῷ τῶν παίδων ἐγένετο, καὶ τῶν πελεκυφόρων προσκαλεσάμενος τὸν ἐξάρχοντα, παραινέσεις προσῆγε μηδαμῆ τοῦ θάρσους ἐνδοῦναι

96 4. Hac subitanea parta victoria, inde recessit imperator ad bellum contra Siciliam sese comparans. Tantum enim in illo erat patientiæ ad bellicos labores, quantum, ut arbitror, ne ulli quidem adfuit vel vulgarium in exercitu militum, nedum imperatorum vel ducum. Ibat igitur non Siciliam modo, sed et universam Italiam animo complexus: at veram, ut videtur, aversatur gloriam fortuna, imperandique artem militari scientiæ conjunctam labore nullo vertere in contrarium probe novit. Ille quidem etsi a rebus Scythicis interea vocaretur, nihilominus tamen opportune in eum locum venerat, ex quo navigationem institui oportebat. Tum quoque accidit ut classis, sive reflantibus detenta ventis, sive ducis imperitia, serius nec opportune B advenerit. Quippe circa vernum tempus Byzantino egressa portu, exacta demum æstate ad imperatorem delata res Romanas haud mediocriter afflixit. Biremem enim conscenderat imperator, totaque classis, velut statim discessura, remos expediverat, cum tempestas valida, visque repente suboriens ventorum, illius præpedivere consilia. Vasta quippe hic porriguntur maria, eoque periculis magis est obnoxia navigatio, maxime hieme: unde in locum haud procul Berrhoæ concessit princeps, ibique hiemavit. Sororium vero 97 Stephanum, quem diminuendi ergo Contostephanum vocabant (erat namque statura exigua), ad Corcyram, quæ tum temporis, ut scripsimus, parebat Siculis, cum omni C navium apparatu dimisit, quo hanc Romano rursum imperio assereret. Verum ille ut ad civitatem appulit, oppugnatis et tentatis undequaque mœnibus, vitam istic finivit, rebus adhuc infectis ac dubiis, eo, quem nunc dicturus sum, modo. Exstructa perquam altissima scala, murisque exterioribus longe excelsiore, per eam transmittere militem in urbem statuit. Lapis autem ingentis magnitudinis ex machina quadam emissus, et ad scalam alisus, præ vehementi quo impulsus est impetu, in varia frustula dissectus est, quorum unum ad ducem perlatum lethali cum vulnere percussit. Ille vero etsi mortem sibi videret imminere, maxime tamen in id incubuit, ne utrinque cognito quod acciderat, metus, ut erat vero simile, D Romanis, animus autem Siculis, jamjam deficientibus, adderetur. Quapropter, ut se in navigii tabulatis clam deposito, cœptis denuo insisterent, præcepit. Andronicum vero, qui filiorum erat ultimus, et bipenniferorum præfectum, advocatos, multis est cohortatus, ut id efficerent, ne a prioti audacia remitterent Romani, sed operi potissimum instarent, cum capiendæ mox urbis spes adesset. Verum fuerunt hæc virilis, ut arbitror, et martii,

Du Cangii notæ.

(35) *Ὃν Κοντοστέφανον*. Contostephanorum agnominis non a Stephano, Manuelis imp. sororio, primam originem arcessendam constat, cum ea familia apud scriptores Byzantinos ante hæc tempora occurrat. Tametsi Stephanum, qui appellationi primus initium dedit, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ita nuncupatum, æque ac Cinnamus, scribant Zonaras et Scylitzes. Contostephanorum stemma damus in stemmate Comnenico, in Familiis Orient.

98 patriæque amantis animi argumenta. Quippe A statim atque in vulgus res cœpit disseminari, omnia in contrarium cessere. Nam et Romanos qui mœnia jam ascenderant, Siculi exegerunt, tumultuque et consternatione omnia repleta sunt.

Ῥωμαίους, ἀλλὰ νῦν ἔτι μάλιστα πρὸς ἔργοις γίνεσθαι, ὅτε οὐ μακρὰν ἐλπίδων ἑστήκασι τοῦ τὴν πόλιν ἑλεῖν. Ἀλλ' ἦσαν ταῦτα ψυχῆς μὲν, οἶμαι, γνωρίσματα ἀνδρικῆς καὶ τὸ ὅλον ἀρεϊκῆς τε καὶ φιλοπάτριδος. Τὸ δὲ πρᾶγμα ἅμα τε ἐπέπρακτο καὶ ἅμα τοῖς πλήθεσιν ἔκπυστον γεγονὸς εἰς τοὐναντίον περιήνεγκε πάντα. Ῥωμαίους τε γὰρ καίτοι τειχέων ὕπερθεν ἤδη γεγενημένους ἀπεώσαντο Σικελοὶ, καὶ σύγχυσις εἶχε πάντα καὶ θροῦς.

5. Atque is tum fuit rei Romanæ status. His cognitis, non modice, ut par erat, commotus imperator, classis præfecto, qui in defuncti locum designatus fuerat, præcepit, ut urbem absque ulla remissione oppugnaret. Sed et ab illo nulla memorabili re gesta (quippe Romanos inter et Venetos, qui tum iis merebant, exorta præter opinionem contentio, Romano exercitui felicitatem ademerat), coactus tandem est ipsemet princeps eo se conferre et oppugnationem aggredi. Diremptis itaque Romani B Venetique exercitus simultatibus et utrinque iis qui causam præbuerant multatis, magno impetu mœnia impugnavit. His rebus occupato principe, Rogerius Siciliæ tyrannus ut ad Corcyram imperatorem agere intellexit, classem mittit in fines Romanorum, eo animo ut hac belli translatione solvendæ obsidionis necessitatem imponeret. At imperator divisa classe, partem alteram misit duce Churupo, quæ Siculis Romanas terras incursantibus continuo occurreret, resisteretque: ille autem in oppugnanda pertinacissime Corcyra magis institit. Per scalas namque magnitudinis immensæ e navigiis non sine difficultate 99 ad mœnia applicatas, milites eduxit: quarum una conscendentium pon- C dere effracta, in mare complures dejecit, ubi miserandum in modum effusa anima egregiam virtutis suæ memoriam Romanis reliquerunt. Verum Siculi, etiam si intra mœnia jam Romanos conspicerent, non ideo tamen urbem imperatori tradere voluerunt; sed in arcem quanta potuerunt celeritate contendentes, inde se tuiti sunt lapidibus telisque ac rebus aliis quæ ad manus occurrebant, imbris de cœlo fusi instar, in oppugnantes projectis. Tantam enim in altitudinem assurgit acropolis ut ne oculis quidem illius structura comprehendi facile possit. Aiunt eo tum tempore propter reluctantem fortunam graviter succensum imperatorem, rectum in biremi qua vehebatur constitisse ac mandasse remigibus, ut appellerent navem ad mœnia, quo D ipse ascenderet. Verum ducum aliqui, præsertim consanguinei, totis hoc viribus prohibuere, ut equidem opinor ipso nequaquam volente. Nam præterquam quod animi generositate præstabat, erat etiam imperterritus. Nonnullos audivi qui et temeritatis illi crimen affingerent, siquidem divinum prope et humano majorem animum semper

ε'. Καὶ τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἐν τούτοις ἦσαν. Βασιλεὺς δὲ τούτων ἀκούσας ἠνιάθη μὲν ὡς τὸ εἰκὸς, στολάρχην (36) δὲ ἀντ' αὐτοῦ προκεχειρισμένος ἀνενδότως τῆς πολιορκίας ἐκέλευεν ἔχεσθαι. Τοῦ δὲ καὶ αὐτοῦ οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον ἐνδειξαμένου (στάσις μὲν γὰρ Ῥωμαίων μεταξὺ καὶ Οὐεννέτων, οἳ τῇδε σὺν αὐτοῖς ἐστράτευον ἐξαπιναίως ἀναφθεῖσα τὸ κατορθωτικὸν τοῦ Ῥωμαίων παρείλετο στρατοῦ) τέλος ἠνάγκαστο αὐτὸς βασιλεὺς ἐνταῦθα γεγονὼς τῆς πολιορκίας ἅψασθαι. Οὐεννέτοις γοῦν καὶ τῷ Ῥωμαίων στρατῷ τὰ διάφορα λύσας δίκας τε τοῖς ἐξ ἀμφοτέρων αἰτίοις πραξάμενος τὰς προσηκούσας κραταιότατα τῷ περιβόλῳ ἐπέθετο. Καὶ ὁ μὲν πρὸς τούτοις ἦν. Ῥογέριος δὲ ὁ Σικελῶν τύραννος πρὸς τῇ Κερκύρᾳ διατρίβειν βασιλέα πυθόμενος στόλον ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἔπεμπεν, ἐκεῖνο κατὰ νοῦν ἔχων ὅπως δηλαδὴ τῇ πρὸς ἐκεῖνα μεταφορᾷ τῆς πολιορκίας ἀποσχέσθαι καταναγκάσειε. Βασιλεὺς δὲ μοῖράν τινα τῶν σὺν αὐτῷ ἀποθέμενος νεῶν αὐτὰς μὲν ὑπὸ στρατηγοῦντι τῷ Χουρούπῃ Σικελοῖς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων, ὥσπερ ἔφην, ἰοῦσιν ἀντιταξομένας σπουδῇ ἔπεμπεν, αὐτὸς δὲ ἔτι μᾶλλον ἐνέκειτο πικρότατα Σικελοὺς πολιορκῶν. Κλίμακας γὰρ ὑπερμεγέθεις διὰ τῶν νεῶν τοῖς τείχεσι προσερείσας, μόγις μὲν καὶ ξὺν βίᾳ ἀνῆγε δ' οὖν ὅμως τὸ στράτευμα. Ὅτε ξυνέβη μίαν τῶν κλιμάκων τῷ τῶν ἀνιόντων ἄχθει κατασπασθεῖσαν [P. 57] ἐς θάλασσαν πολλοὺς ἐνεγκεῖν, οὗ δὴ τλήμονες τὰς ψυχὰς ἐκφυσήσαντες πολύν τινα τῆς αὐτῶν ἀρετῆς Ῥωμαίοις ἀπολελοίπασι λόγον. Ἀλλὰ Σικελοὶ καίτοι ἔνδον ἤδη τειχέων Ῥωμαίους γεγονότας ἰδόντες ἐνδιδόναι βασιλεῖ τὴν πόλιν οὐδαμῇ ἤθελον. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ὡς εἶχον τάχους ἀναδραμόντες ἐντεῦθεν ἠμύνοντο λίθους καὶ βέλη καὶ ἅπαν τὸ παρατυχὸν ὡς ἐξ οὐρανοῦ τινος ὀμβρηδὸν ἐπ' ἐκείνους ἀφιέντες. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ὕψος (37) ἀνέρπει τὸ φρούριον ὡς μηδ' ὀφθαλμῷ ῥᾳδίως ἐξεῖναι τὴν οἰκοδομίαν ἀναταθέντι περιαθρεῖν. Ὅτε δὴ λέγεται θυμῷ τὸν βασιλέα περιζέσαντα πρὸς τὸ ἐκ τῆς τύχης ἐκεῖνο δυσκλήρημα ὀρθιόν τε ἐφ' ἧς ἐφέρετο στῆναι διήρους καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς εἰρεσίας κελεύειν προσάγειν αὐτίκα τοῖς τείχεσι τὴν ναῦν, ὡς αὐτὸς, οἶμαι, ἀνόδου πειράσαιτο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῶν στρατηγῶν τινες καὶ πρὸς αἷμα ἐγγιζόντων αὐτῷ παντὶ σθένει διεκώλυσαν, δοκῶ μὴ οὐδὲ αὐτῷ σφόδρα ἐθέλοντι. Πρὸς γὰρ τῷ γενναίῳ καὶ ἀσφαλὴς ἦν τὰ

Du Cangii notæ.

(36) *Στολάρχην*. Exstincto et cæso Contostephano, Joannes Axuchus magnus domesticus classi præficitur a Manuele, absque tamen magni ducis titulo.

(37) *Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ὕψος*. Nicetas de arce Corcyrensi: Ἔστι δὲ ἡ Κερκυραίων ἄκρα αἰγίλιψ πᾶσα καὶ ἀγχινεφὴς, ἑλικοειδὴς τὴν θέσιν, καὶ ὑψικόρυμβος, προσνενευκυῖα ἐς τὸ βάθιστον τῆς θαλάσσης etc. De Corcyræ nomine et situ quædam a nobis observata ad Alexiadem.

πολλά. Ἤδη δὲ τινων ἔγωγε καὶ θράσους αἰτίαν A προστριβόντων ἤκουσα αὐτῷ· δαιμόνιον γάρ ἀεὶ καὶ ἀνδρείας πρόσω ἔτρεφε λῆμα. Ἀμέλει καὶ ἑκκαίδεκα ἐνιαυτῶν πολλάκις πολλοὺς ἑνὸς χερσὶν οἰκείαις ζωγρείας παρέσχετο βαρβάρους. Δι' ἃ ποτε καὶ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν αὐτῷ ξυνοικήσασα ἐπὶ μέσης ἐξελάλησε τῆς συγκλήτου βουλῆς, μεγάλου μὲν καὶ αὐτὴ καὶ πολεμικωτάτου ὡρμῆσθαι γένους εἰποῦσα, μηδέπω δὲ μηδένα τῶν ἁπάντων ἀκοῦσαι τοσούτοις εἰς ἐνιαυτὸν ἐγκαλλωπισάμενον ἀριστεύμασιν. Ὅτε γε μὴν πρὸς τῷ Κερκυραίων τείχει ἐγένετο ναῦς τῶν ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου, οὐ τῶν κουφοτέρων οὐδ' ὁποῖαι αἱ χθαμαλαὶ τυγχάνουσιν αὗται καὶ ἐπιμήκεις, ἀλλὰ ὕψους μὲν καὶ εὔρους ἱκανῶς ἔχουσα, ἵππων δὲ πλήρης καὶ ὅπλων μεστὴ παντάπασιν οὖσα, B βίᾳ πνεύματος ἐπί τι τοῦ περιβόλου παρενεχθεῖσα μέρος, ἔνθα πετρῶν προβολαὶ ῥαχίων ἱκανῶς ἐπιστοιβαζόμεναι (y) δυσπρόσοδον πάνυ τὸν χῶρον ποιοῦσι, δεινῶς ἐκλονεῖτο. Λίθοι γὰρ ἁμαξοπληθεῖς καὶ βέλη καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν ὁμοῦ ἐπ' αὐτὴν ἐφέρετο πάντα, ὡς τοὺς ἐν αὐτῇ ἀπαγορεύσαντας ἤδη τοῖς ξυμπεσοῦσι περιδείλους τε καὶ κατεπτηχότας τὰ τῆς νεὼς ὑπελθεῖν καταστρώματα. Ὁ κατανοήσας βασιλεὺς θατέρᾳ μὲν χειρὶ ἀσπίδα εἵλετο, οὐ τῶν συνήθων δὴ τούτων οὐδὲ ἐξ ὧν σῶμα φράγνυται ἕν, εὐρεῖαν δὲ μάλιστα καὶ ἣν οὐδὲ κουφίσαι ἀνδρὶ ῥᾴδιον γίνεται, θατέρᾳ δὲ τὸ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς συνήθως τεταμένον διήρους χειρισάμενος ἐπίπλον εὖτε ξυναγαγών, ὡς δι' αὐτοῦ ἅτε μὴ ἀντιτυποῦντος τὰς ἐκ τοῦ τείχους βολὰς ἀποκρούοιτο, C ἐπὶ τὴν ναῦν ἐφέρετο, καλωδίοις τε οὕτω ξυνδήσας ἑλκύσαι τε ἐκεῖθεν αὐτὴν ἴσχυσε [P. 58] καὶ τοῦ κινδύνου διασώσασθαι. Ὅτε δὴ λέγεται ὡς ὁ τὴν Κερκύρας πρὸς τοῦ Ῥογερίου ἐπιτετραμμένος (38) φρουρὰν, λίθους τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ βασιλέα συχνοὺς ἐπαφιέντων, « Μὴ δῆτα πρὸς τῆς ὑμῶν, ἔφησε, σωτηρίας, μὴ δῆτα, ὦ συστρατιῶται, βέλος παρ' ὑμῶν, σώματι τηλικούτῳ ἐπαφείσθω μηδέν. Κἂν λόγους ὑπὲρ τούτου δεδωκέναι χρεὼν, αὐτὸς ὑποίσω τὴν ἀγανάκτησιν. » Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐφέρετο· ὁ δὲ Σικελὸς στόλος εἰς χεῖρας τοῖς ἀμφὶ τὸν Χουροὺπ ἐλθὼν ὁ μὲν πλεῖστος κατηγώνιστο, τετταράκοντα δὲ νῆες ἐξ αὐτῶν τὸν κίνδυνον διαφυγοῦσαι ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθον (39). Ἔνθα καταχθέντες οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον ἔδρασαν· ταῖς D

præ se tulit; adeo ut cum annum ageret decimum sextum, sua unius manu captos sæpe barbaros adduxerit. Unde uxor, quæ ex Alemannia ortum ducebat, in medio aliquando senatu **100** in hæc verba prorupit: præclaro quidem et bellicosissimo genere se esse oriundam, at neminem unquam auditum a se fuisse, qui tot egregiis facinoribus anno uno editis claruerit. Cum forte ad Corcyræorum muros e classe Romana navis, non ex levium genere aut earum quæ planæ sunt et oblongæ, sed altitudine idonea perinde ac latitudine plena equis armisque refertissima, vi ventorum ad murorum partem quamdam esset adacta, ubi rupes subinde prominentes locum aditu plane difficilem efficiunt, graviter affligebatur. Quippe ingentes lapides et tela et quidquid occurrebat simul in eam conjiciebantur, adeo ut ex tali casu desponderent animum qui in ea erant, trepidique ac pavidi subirent tabulata. Quod ubi rescivit imperator, altera quidem manu scutum arripuit, non ex iis quæ gestari consueta sunt aut ex quibus unicum tegitur corpus, sed amplum et quod erigere haud facile homini esset, altera vero prehendit armamenta, quæ in imperatoria biremi intendi solent, et apte convolvit, ut iis non resistentibus telorum e muro ictus propelleret, ac deinde ad navem fertur. Mox funibus colligatam detrahere inde et periculo eximere summa ope adnixus est. Tum vero eum cui demandatum a Rogerio fuerat Corcyræ præsidium, oppidanis crebros in **101** imperatorem lapides conjicientibus dixisse ferunt: « Ne per vestram salutem, ne, quæso, commilitones, ullum a vobis adversus tale corpus vibretur telum. Quod si hæc improbari contingat, ipse solus indignationem sustinebo. » Ea tum quidem istic agebantur. Classis autem Siculorum congressa cum iis qui sub Churupo erant, majorem partem devicta est. Quadraginta autem naves eorum vitato periculo versus Byzantium pervenere, ac re nulla alia memorabili gesta ædificiis quæ in continenti circa Damalim adjacent, ignem injicere conati turpiter inde recesserunt, multis suorum amissis. Neque tamen quotquot discrimen evaserant incolumes omnino rediere. Quippe incidentes in naves quæ publicum e Creta apportabant vectigal, maximam partem prælio devicti

Du Cangii notæ.

(38) *Τὴν Κερκύρας ἐπιτετραμμένος*. Theodorus Capellanus, uti appellatur a Nicet., l. II, n. 5.

(39) [P. 448] *Ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθον*. Falluntur qui ad hanc Siculorum expeditionem referri putant, quod Vincentius Bellovac. et Sanatus tradunt, Siculos post expugnatam Corcyram, et vastatas ac spoliatas Græcorum provincias, *ad urbem usque regiam Constantinopolim accedentes, sagittas aureas in palatium imperatoris jecisse*. Nam hæc post Rogerii excessum facta testatur Nicetas, l. II, n. 8. Vide Bonfin. dec. 2, l. VI, p. 263.

Cornelii Tollii notæ.

(y) *Ἔνθα πετρῶν προσβολαὶ ῥαχίων ἱκανῶς ἐπιστοιβαζόμεναι*. Puto me recte emendare locum scribendo: Ἔνθα πετρῶν προβολαὶ καὶ ῥαχίων ἱκανῶς ἐπιστοιβαζομένων· *Ubi est objectus petrarum et rupum satis coarctatarum difficilis aditu locus*. Et bis munita est ab ea parte Corcyra. Προβολαὶ pro προσβολαί. Quam vocem non semel apud Xenophontem legimus. Unum afferam exemplum e tertio Memorabilium: Καὶ τὰ προκείμενα τῆς χώρας ὄρη κατέχοντας, βλαβεροὺς μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι, μεγάλην δὲ προβολὴν τοῖς πολίταις τῆς χώρας κατεσκευάσθαι. *Ac montes ante regionem suam sitos præsidio teneant, hostibus quidem detrimento, ipsius autem agri civibus propugnaculi instar esse constitutos*. Sic et objectus montis, molis paludis frequenter apud Tacitum.

capti sunt. Imperator interea fame et oppugnatione Corcyram adeptus inde abscessit, in Siciliam et Italiam expeditionem animo volvens, quo utramque provinciam Romano rursum imperio assereret.

A δὲ περὶ τὴν Δαμάλεως περαίαν πῦρ ἐπαφεῖναι πειρασάμενοι καταγωγαῖς αἰσχρῶς ἐκεῖθεν ἀπηλλάγησαν πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες. Οὐ μὴν οὐδ' ὅσοι τὸν κίνδυνον ἔφυγον ἐρρύσθησαν ἐς τὸ παντελές. Ναυσὶ γὰρ περιτυχόντες, αἳ τὸ δημόσιον Κρήτηθεν ἐκόμιζον νόμισμα, τῆς μάχης οἱ πλείους γεγόνασι λάφυρον. Βασιλεὺς δὲ λιμῷ καὶ πολιορκίᾳ τὴν πόλιν παραστησάμενος ἐκεῖθεν ἀνέζευξε. Καὶ τοῦ λοιποῦ περί τε Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλῶν ἐσκέπτετο γῆς ὡς καὶ ταύτας Ῥωμαίοις ἀνασώσαιτο.

6. Ut autem accepit Alemannos et Dalmatas et Pannones adversus Siciliam bellum apparari edoctos de impugnandis ex Occidente Romanis pacta inter se fecisse; Iagupasanem præterea Persarum phylarchum una cum sultano decrevisse Asiam incursionibus infestare: ipse in Dalmatas proficiscitur, ut Archizupanum, qui iis imperitabat, primusque bellum inceperat, confestim **102** ulcisceretur. Classe vero universa Joanni Orientalium et Occidentalium thematum domestico commissa, jussit ut Anconam tenderet (est autem Ancona Italiæ emporium) atque inde tanquam e sede belli Italiam impeteret. At Joannes ad fluvium Boosem cum pervenisset, omnem ulterius pergendi curam abjecit; seu domesticus rei nauticæ imperitia hac parte peccaverit, sive suasionibus inductus Venetorum, ne scilicet Italia potiti Romani et vicinæ eorum regionis possessores facti ipsos ut par erat contemnerent, et rarius ab iis auxilia accerserent: sive igitur hanc sive illam ob causam nihil eorum quæ ab imperatore jussus erat exsecutus domesticus tempus inutiliter consumpsit. Sed et turbine validius ingruente (imminebat quippe jam æquinoctium autumnale) pleræque naves laceratæ sunt negligentia ducis; qui, cum adactæ in flumen utrinque potuissent subduci, eas ad littus maris in alto tenuit. Imperator vero facta in Dalmatiam irruptione, Rasum castellum evertit, et obvia quæque depopulatus est; multitudine deinde innumera, quam in servitutem redegerat, Constantino sebastohypertato, cognomine Angelo, commissa, eoque ibi cum copiis relicto, ulterius perrexit. Nicabam regionem ingressus, quæ Archizupano et ipsa parebat, quotquot erant ibi præsidia nullo labore expugnavit. Mox Galitzam assecutus, cum videret **103** barbaros hominum multitudine locique difficultatibus fretos, nolle sibi arcem dedere, castris positis, suis imperavit ut tela et lapides e fundis, sine ulla intermissione in eos qui exteriora munimenta defendebant, jacerent. Ita tertio die locum vi expugnavit. Ibi cum barbarorum multitudinem cum armatam tum gregariam reperisset, eam inde abduxit. Deinde, postquam reditu instituto, venit ad Rasum, illos ut Sardicam et alias Romanorum regiones incolerent, dimisit. Ab Angelo certior

ς'. Πυθόμενος δὲ ὅτι δὴ Ἀλαμανοὶ καὶ Δαλμάται καὶ Παίονες ἐπὶ τὸν κατὰ Σικελίας (40) συσκευάζεσθαι πόλεμον μεμαθηκότες αὐτὸν αὐτοὶ μὲν ἐξ ἑσπέρας Ῥωμαίοις ἐπιτεθήσεσθαι εἰς ὁμολογίαν ἀλλήλοις ξυνῆλθον, Ἰαγουπασὰν δὲ ὁ Περσῶν φύλαρχος τῷ σουλτὰν ἅμα Ἀσίαν ληΐζεσθαι ἔγνωσαν, αὐτὸς μὲν ἐπὶ Δαλμάτας ἐφέρετο τὸν ἐν σφίσιν ἀρχιζουπάνον B (41) ἤδη καὶ χειρῶν ἄρξαντα τῷ τέως ἀμυνεῖσθαι διὰ σπουδῆς ἔχων, τὸ δὲ ναυτικὸν ἅπαν Ἰωάννῃ τῷ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἑσπερίων δομεστίκῳ πιστεύσας ἐκέλευε τῷ Ἀγκῶνι προσεσχηκέναι (ἐμπόριον δὲ Ἰταλίας ἐστὶν ὁ Ἀγκὼν) ἐντεῦθέν τε ὡς ἐξ ὁρμητηρίου κατὰ τῆς Ἰταλίας ἰέναι. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης μέχρι ποταμοῦ Βοόσης ἐλθὼν περαιτέρω ἰέναι οὐδαμῆ ἐφρόντισεν. Εἴτε δὲ ἀπειρίᾳ τῇ περὶ τὰ ναυμαχικὰ τοῦτο τῷ δομεστίκῳ διημάρτητο, εἴτε καὶ ταῖς Οὐεννέτων ἠγμένῳ ξυμβουλαῖς ὡς μὴ Ἰταλίας ἐγκρατεῖς Ῥωμαῖοι γεγονότες χώρᾳ τε ἐν γειτόνων ἤδη καταστάντες τῇ αὐτῶν περιφρονεῖν αὐτοὺς ὡς τὸ εἰκὸς ἔχοιεν καὶ ξυμμαχίας ὀλίγα τῆς ἐξ αὐτῶν χρῄζοιεν· εἴτε οὖν οὕτως εἴτ' ἐκείνως, οὐδὲν ὅμως C ὁ δομέστικος ὧν πρὸς βασιλέως ἐντέταλτο πέρατι διδοὺς εἰκῆ τὸν καιρὸν ἔτριβεν. Ὅθεν καὶ λαίλαπος ἀθρόον ἐπιγεγονότος πολλοῦ (ἤδη γὰρ ἀμφὶ τροπὰς ἦν μετοπωρινὰς) συνέβη τῶν νεῶν ὡς πλείστας θραυσθῆναι περιορασθείσας ὀλιγωρίᾳ τοῦ στρατηγοῦ. Ἐξὸν [P. 59] γὰρ ἐς τὸν ποταμὸν ἀναχθείσας παρ' ἑκάτερα πάσας ἀνελκυσθῆναι, ὁ δὲ ἐν τῇ τῆς θαλάσσης ἀκτῇ μετεώρους αὐτὰς εἴασεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐς Δαλματίαν ἐμβαλὼν τό Ῥᾶσόν τε κατεστρέψατο φρούριον καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐληΐσατο πάντα· πλῆθός τε ἀνάριθμον ἐν δορυαλώτων μοίρᾳ πεποιηκὼς Κωνσταντίνῳ (42) μὲν σεβαστοϋπερτάτῳ, ὃν Ἄγγελον ἐπεκάλουν, αὐτοῦ σὺν δυνάμεσιν ἔλιπεν, ὁ δὲ προσωτέρω ἐχώρει Νικαβάν τε καταλαβὼν χώραν ὑπὸ τῷ Ἀρχιζουπάνῳ τελοῦσαν D καὶ αὐτὴν φρούρια μὲν τὰ ὅλα ὅσα τῇδε ἵδρυται πόνῳ οὐδενὶ παρεστήσατο· ἐν δὲ Γαλίτζῃ γεγονώς, ἐπειδὴ τοὺς ἐνταῦθα βαρβάρους πλήθει τε καὶ τῇ ἐκ τοῦ τόπου δυσχερείᾳ πεποιθότας οὐκ ἐνδιδόντας αὐτῷ τὸ κρησφύγετον εὗρε, χάρακα πηξάμενος βέλεσι καὶ λίθοις τοῖς ἀπὸ σφενδόνης τοὺς ἐπὶ τῶν προπυργίων βάλλειν ἐκέλευε μηδένα καιρὸν ἀνιέντας, οὕτω τε τρίτῃ ὕστερον ἡμέρᾳ καὶ κατὰ κράτος εἷλεν αὐτό. Ἔνθα πλήθει βαρβάρων περι-

Du Cangii notæ.

(40) *Κατὰ Σικελίας*. Nicetas, l. II, n. 6.

(41) *Ἀρχιζουπάνον*. Qui *Bacchinus* infra, et Nicetas appellatur, et idem videtur cum Serviæ principe, quem *Draghinam* vocat Diocleates in Historia Dalmatica.

(42) *Κωνσταντίνῳ*. Constantino Angelo, qui itidem dignitate sebastohypertatus, et Manuelis imp. ἐξάδελφος, patruelis, dicitur in sententia depositionis Cosmæ patr. Cpolit., an. 1144 apud Allatium; proinde filius fuit Constantini Angeli ex Theodora Comnena Alexii imp. nata.

τετυχηκώς, μοίρᾳ τε τῆς ὁπλιτικῆς, καὶ ἄλλως ἀγε- A λαίων τυγχάνοντι, ἐκεῖθεν ἀνάστατον ἦγεν αὐτό. Καὶ αὐτὸ μὲν, ἐπειδὴ παλινοστήσας ἐπὶ τὸ Ῥάσον ἦλθεν, ἔν τε Σαρδικῇ καὶ τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίων χωρίοις ἐγκατοικισθησόμενον ἔπεμψεν, ὁ δὲ πρὸς τοῦ Ἀγγέλου πεπυσμένος ὅτι δὴ καιροφυλακήσας ὁ ζουπάνος μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐνθένδε ἀναχώρησιν ἐπικαταβαίνειν τε Ῥωμαίοις ἤρξατο καὶ τὴν μάχην ἀπὸ χειρὸς ἤδη κρατεῖν, τὴν ταχίστην ἐκεῖθεν ἀπήλαυνε καταλήψεσθαι τοῦτον προθυμηθείς. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐπιόντας Ῥωμαίους ἀκηκοὼς ἐς τὰς τῶν ὀρῶν ἀνατρέχων ὑπερβολὰς τὸν παρὰ πόδας ἀπεδιδράσκε κίνδυνον· βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν χώραν ἐτράπετο, ἀλλ' αὐτὴν μὲν κατ' ἐρημίαν τοῦ κωλύσοντος ἐληΐσατο πᾶσαν καὶ τοὺς ἐνταῦθα τῷ ἀρχιζουπάνῳ εἰς ἀρχεῖον ἀποτεταγμένους δόμους πυρὶ φλέξας παρῆλθεν.

ζ'. Ἐπεὶ δὲ χειμὼν ἤδη κατέσχε δεινὸς, ὡς τοῦ φύσει θερμοῦ περὶ τὴν καρδίαν ἀντιπεριισταμένου B τῷ γένει τῷ ζωϊκῷ πολλοῖς ἤδη λώβην περὶ τοῖς ἄκροις ἐμπεπτωκέναι, τότε μὲν τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἐμέμνητο. Ἐς δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος φθινούσης ἤδη τῆς ὥρας, ἡνίκα καὶ μάλιστα εὐέφοδα πολεμίοις τὰ κατὰ τὴν Σερβικὴν γίνεται, ἅτε τοῦ ἀμφιλαφοῦς ἐκλιπόντος ἤδη τοῖς δένδροις, ἐπὶ Ναϊσὸν τὸ στράτευμα ἤγειρεν. Ἔνθα δυνάμεις ἐκ Παιονίας ἐπὶ συμμαχίᾳ Δαλμάταις στέλλεσθαι μαθὼν, σπουδὴν ἐποιεῖτο διὰ τοῦ Λογγομηροῦ λεγομένου χώρου διαβιβάζειν τὸ στράτευμα, ὡς τοῖς Παίοσιν ἐν δεξιᾷ πορευομένοις συμμῖξαι γένοιτο τῷ Ῥωμαίων στρατῷ. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς Σάου ἐγένετο, ἐφ' ἕτερον ἐκεῖθεν μετῆλθε ποταμὸν Δρυνᾶν ὄνομα, ὃς ἄνωθέν ποθεν τὴν ἐκβολὴν ποιούμενος Βόσθναν (43) τῆς ἄλλης Σερβικῆς διαιρεῖ. Ἔστι δὲ ἡ Βόσθνα οὐ τῷ Σερβίων ἀρχιζου- C πάνῳ καὶ αὐτὴ εἴκουσα, ἀλλ' ἔθνος ἰδίᾳ παρὰ ταύτῃ καὶ ζῶν καὶ ἀρχόμενον. Ὅθεν γε μὴν [P. 60] Οὔννους Ῥωμαίοις συγκεκρουκέναι ξυνέβη αὐτίκα δηλώσω. Ἦν τις ἐν τῷ Δαλματῶν ἔθνει, ὄνομα μὲν οὐκ οἶδα ὅπερ αὐτῷ ἔκειτο, ἀδελφὸς δὲ αὐτῷ Βέλοσις ἦν, ἄμφω λογίμω παρὰ Δαλμάταις ὄντε. Οὗτος τοῦ ἀρχιζουπάνου μὲν ἀδελφῇ ξυνοικῶν ἦν, τὼ ὀφθαλμὼ δὲ πηρωθῆναι τυχὼν τρόπῳ ᾧπερ αὐτὸς οὐδαμῇ ἐρεῖν ἔχω, ἐς Παιονίαν ἀνεχώρησεν. Ἐνταῦθά τε πολύν τινα διατρίψας χρόνον Γειτζᾷ (44) τῷ ῥηγὶ αἰδεσιμώτατος μάλιστα κατέστη, ἅτε τῆς ἐκ παίδων αὐτῷ τροφῆς μεταδοὺς καὶ παιδεύσεως. Διὰ δὴ ταῦτα χάριτας ὀφλῶν Γειτζᾷ Δαλματίαν ὑπόσπονδον αὐτῷ καθιστᾶν ἐπεχείρει, ξυμβουλεύων τε ἑκάστοτε περὶ τούτου τῇ ἀειλογίᾳ πείθειν ἔσχε D τὸν ἄνθρωπον. Ὅθεν ἐπειδὴ τὴν ἐπὶ Δαλματίας Ῥωμαίων ὁ Γειτζᾶς ἤκουσεν ὁρμὴν, δυνάμεις ἐπὶ συμμαχίᾳ Δαλμάταις ἔπεμψεν. Αἰτία μὲν Ῥωμαίοις τῆς ἐς τοὺς Οὔννους δυσμενείας αὕτη ἦν. Τοῦ δὲ Ῥωμαίων στρατοῦ προσωτέρω χωροῦντος οἱ ἐπὶ χορταγωγίαν ἐξιόντες τοῖς Οὔννοις ὁδῷ πορευομένοις ἐντετυχηκότες εἰς χεῖρας ἦλθον. Βασιλεὺς δὲ συναισθήσεως αὐτῷ γενομένης Ἰωάννην ἅμα στρατεύματι τὸν πρωτοσέβαστον ἐπι-

A factus Zupanum captata post suum inde recessum occasione cœpisse Romanos adoriri prœliumque jam exarsisse, motis castris ut eum opprimeret summa celeritate contendit. At ille ubi intellexit adventare Romanos, secessit in montium juga, eaque ratione præsens vitavit periculum. Imperator igitur in eam regionem effusus, totam utpote orbam defensore populatus est, consumptisque incendio ædificiis, quæ palatiorum vice Archizupano erant, abscessit.

7. Cum vero adeo valida tunc esset hiems, ut B naturali calore animantium circa cor collecto, extremæ membrorum partes laborarent, de reditu Byzantium cogitavit. Sequenti vero anno sub æstatis exitum, cum maxime **104** pervia sunt hostibus in Serviam itinera, et arboribus comæ decidunt, castra ad Naisum transtulit. Sed ut ex Pannonia Dalmatis mitti auxiliares copias percepit, summo studio annixus est, ut traductis per religionem, Longomerem dictam, copiis, cum Pannonibus a dextra incedentibus Romani manus consererent. Cum ad Savum proxime pervenisset, ad aliud inde flumen deflexit, Drynam nomine, quod in superiori sese loco effundens Bossenam a reliqua Servia disterminat. Bossena autem haud subest Archizupani imperio, sed vicina Serviis gens est quæ et suos mo- C res et suum agnoscit principem. Unde vero cum Romanis ibi conflixerint Hungari, mox commemorabo. Erat apud Dalmatas quidam, cujus nomen quale fuerit ignoro, fratrem autem habebat Belosim : ambo clari erant apud suos : hic uxorem duxerat sororem Archizupani. Cum vero utroque oculo privatus esset (quo casu mihi plane incompertum), in Pannoniam sese recepit. Longo hic tempore commoratus apud Geizam regem maximo in honore fuit, ut qui a pueris cum illo enutritus fuerat et educatus. Eapropter quo Geizæ gratias rependeret, Dalmatiam illi beneficii jure obnoxiam facere est annixus : idque continuis consiliis et adhortationibus homini tandem persuasit. Simul atque igitur accepit Geiza in Dalmatiam irrupisse Roma- D nos, copias auxilio Dalmatis submisit. Ea quidem simultatum adversus Hungaros causa Romanis fuit. Ulterius itaque procedente **105** Romanorum exercitu, qui pabulatum exierant cum Hungaris, qui et ipsi iter agebant, obviam factis manus conserunt. Quo cognito imperator in auxilium cum copiis Joannem protosebastum mittit. Commisso prælio Hungari a Romanis superati fuga se ad Strymonem fluvium receperunt, indeque aliquot ex suis amissis abscesserunt, a tergo instantibus semper Romanis.

Du Cangii notæ.

(43) *Βόσθναν*. Bossena, quæ Constantino, de adm. imp., c. 32, Βόσωνα nuncupatur, principes suos habuit, quorum seriem damus in Familiis Dalmaticis.

(44) *Γειτζᾷ*. Geiza II, Hungariæ rex, Belæ cogn. cæci, regis filius.

Ut ad flumen Taran pervenere, cum nullum adverterent hostem a quo impeterentur, rediere ad suos. Imperator autem medio itinere quod Setzenitzam ducit, positis castris, cum rescire haud posset quo ageret loco Archizupanus, eo usque quidem animi dubius hæsit. Intellecto dein ex captivis Dalmatis exspectare illum auxiliares copias ex Hungaria jamjam adventuras, exercitum ulterius traduxit. Sed usque ad fluvium Taran nulli adhuc visi fuere hostes. Eo vero ut ventum est, Dalmatarum vis innumera armis instructa ante solis occasum apparuit. Qua conspecta angore et metu perculsi Romani id confestim nuntiatum veniunt. At imperator felici assecutus conjectura, copias quæ conspiciebantur eas esse quas ab Hungaris in auxilium exspectabant Dalmatæ, id firmante prætorea Churupo quo speculatore usus erat : « Nunc igitur, inquit, Romanos invadere decreverunt Dalmatæ. » **106** Neque haud ita procul castra ii posuerant. Sed quia nox instabat, ejusmodi capit consilium. Moris est euntibus in bellum Romanis, sicubi morari necesse est exercitum, præcipiti jam die tuba canere : idque pro signo est multitudini etiam posterum diem eo in loco transigendum. Quo igitur consuetudinis hujus Romanæ haud ignari hostes fallerentur, canere tubas continuo imperat : singulis autem ducibus mentem suam quam potest occultissime aperit : oportere nimirum orto statim sole quemque cum delectis ex sua phalange cataphractis immotum stare suumque exspectare mandatum : sed ne manifesti forent, præcepit ut vilissimis tegumentis armaturam circumducerent.

A βοηθήσοντα ἔπεμψε. Καὶ δὴ συμβολῆς γενομένης Οὖννοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἡττηθέντες φεύγοντες ἐς τὸ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος* ῥεῦμα καθῆκαν ἑαυτούς. Ἔνθα μετρίους ἀποβαλόντες ᾤχοντο ἀμεταστρεπτί, Ῥωμαῖοι δὲ φεύγουσι κατὰ νώτου ἀεὶ εἵποντο, ἐπὶ Τάραν τε ποταμὸν ἐλθόντες, ἐπειδήπερ οὐδένα σφίσιν ἀντεπεξιόντα ἔβλεπον, παλινοδίας ἐμέμνηντο. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ μέσης τῆς εἰς Σετζενίτζαν φερούσης τὸν χάρακα πηξάμενος οὐκ ἔχων τε μαθεῖν ἔνθα τὸν ἀρχιζουπάνον εἶναι ξυνέβαινεν, ἐν τῷ τέως μὲν ἐν ἀπόρῳ ἐγένετο, ἐπεὶ δὲ πρὸς τῶν ἁλισκομένων Δαλματῶν δυνάμεις περιμένειν αὐτοὺς ἤκουσεν Οὐννικὰς ἐπὶ συμμαχίᾳ ὅσον οὐκ ἤδη ἀφιξομένας, ἐπὶ τὰ πρόσω λοιπὸν μετῆγε τὸ στράτευμα. Μέχρι μὲν ποταμοῦ Τάρα γεγονόσιν οὐδὲν οὐδαμόθεν Ῥωμαίοις διεφάνη πολέμιον· ἐπεὶ B δὲ ἐνταῦθα ἦλθον, Δαλματῶν ἀνάριθμος ὅμιλος οὔπω ἡλίου τὸν δυτικὸν ὁρίζοντα παραμείψαντος ὅπλοις κατάφρακτος ἐξεφάνη. Ὅπερ οἱ θεασάμενοι ἀγωνίᾳ καὶ δέει ἐχόμενοι Ῥωμαῖοι ἦλθον ἀγγέλλοντες. Βασιλεὺς δὲ τὴν ἐκ Παιόνων ἀφιχέσθαι προσδοκωμένην Δαλμάταις ἰσχὺν ταύτην εἶναι τὴν ὁρωμένην εὐστοχώτατα τεκμηριωσάμενος, ἅμα δὲ καὶ σκοπῷ τῷ Χουρούπῃ πρὸς τοῦτο χρησάμενος, « Νῦν, ἔφη, αἰφνίδιον Δαλμάται Ῥωμαίοις ἐπεισπεσεῖσθαι διανοοῦνται. » Ἦσαν γὰρ οὐ μακρὰν ἄποθεν ἤδη ποιούμενοι τὴν παρεμβολήν. Ἐπειδὴ γοῦν τάχιστα νὺξ ἤδη ἐγένετο, τοιάδε τινὰ ἐνενόει. Ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐπὶ πόλεμον ἰοῦσιν, εἴ που διατριβὴν ποιεῖσθαι χρεὼν τὸν στρατὸν, σάλπιγγα τῆς ἡμέρας ἀλαλάζειν ὀψὲ, καὶ C σύνθημα τοῦτο τοῖς πλήθεσι γίνεται τοῦ καὶ τὴν ἑξῆς πρὸς [P. 61] ἐκείνῳ διακαρτερήσειν τῷ χώρῳ. Ὅπως οὖν ἐνταῦθα ἀπατηθῆναι γένοιτο τοῦτο δὴ τὸ Ῥωμαίων ἔθος εἰδόσι καὶ αὐτοῖς, σαλπίζειν μὲν ἐν τῷ παραυτίκα παρεκελεύσατο, λαθραιότατα δὲ καθ' ἕνα τοῖς στρατηγοῖς ἐμήνυε τὰ βουλευθέντα, καὶ ὡς χρὴ τούτους ἅμα ἡλίῳ ἀνίσχοντι τῆς περὶ αὐτὸν ἕκαστον φάλαγγος ὁπόσον ὅπλοις τε φράττοιτο καὶ ἐν ἐπιλέκτοις ἐστὶν εὐπρεπὲς ἔχοντα ἡσυχῇ ἵστασθαι καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ προσδέχεσθαι κέλευσιν. Ὅπως γε μὴν οὐκ ἐπίδηλοι γένοιντο, ἐκέλευσε περιχλαινίσμασι τῶν εὐτελεστέρων περιαμπίσχειν τὴν ὅπλισιν.

8. Illi prout imperatum erat faciunt. Postquam autem illuxit dies, cum illis velut pabulatum iturus excedit e castris : eoque inermes aliquot præcedere jubet cum ligonibus et dolabris, quibus subterranea investigare solent granaria qui commeatum et res necessarias exercitui provident : simul autem invadentes hostes cernerent, fugere imperat, donec subsequentibus a tergo Romanis adjuncti in tutum reciperentur. Ut enim quæ gerebantur confestim duci essent cognita, primum duos, inde parvo intervallo quatuor, tum sex, **107** postea decem, denique complures jubet præire : aliamque ad hæc phalangem pharetratam cum ordinasset, aliunde in hostes ire præcipit cum mandatis, ut si prælium inirent Dalmatæ, terga verterent velut numero inferiores : sin vero nemo occurreret, quieti ante vallum consisterent. Non alio hæc instituit consilio, quam ut si, ipso cum cæteris copiis ingruente, fugere inciperent Dalmatæ, ab expeditioribus iis comprehensi cæderentur. Haud igitur longe processerant, cum quidam speculatores celeri cursu reversi ad imperatorem vacillante lingua metuque

η'. Οἱ μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐποίουν· ἐπεὶ δὲ ἤδη ἡμέρα διαφανῶς ἦν, ἐξῄει σὺν αὐτοῖς τοῦ στρατοπέδου ὡς ἐπὶ χορταγωγίαν δῆθεν ἰών. Ὅθεν καί τινας ἀνόπλους τὸ παράπαν σκαπάναις ἅμα καὶ πτύοις, οἷς ἔθος ἐστὶ τοὺς ὑπογαίους ἀνερευνᾶσθαι σιτῶνας τοῖς τὰ ἐπιτήδεια τῷ στρατῷ ἐσκομιζομένοις, ἔμπροσθεν ἐκέλευεν ἰέναι. Ἐπειδὰν μέντοι πολεμίους D κατ' αὐτῶν ἰόντας ἴδοιεν, φεύγειν ἐπήγγελεν ἕως τοῖς κατόπιν ἰοῦσι Ῥωμαίων συμμίξαντες ἤδη ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γένωνται. Ὡς γὰρ ἐν ἀκαρεῖ τῶν γινομένων αἴσθησις γίνοιτο τῷ στρατηγῷ, ἐκέλευε δύο μὲν τὸ πρῶτον, ἑξῆς δὲ καὶ οὐ πολλῷ ἄποθεν τέτταρας, εἶτα ἓξ καὶ αὖ δέκα καὶ ἑξῆς πλείους χωρεῖν, ἄλλην τε φαρετροφόρον καταστησάμενος φάλαγγα ἑτέρωθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰέναι προὐτρέπετο· κἂν μὲν Δαλμάται χειρῶν ἄρχοιεν φεύγειν ἐλασσουμένους τῷ πλήθει, ἑστάναι δὲ ἡσυχῇ πρὸ τῆς παρεμβολῆς εἰ μηδεὶς σφίσιν ἀντεπεξίοι. Ἔπραττε δὲ ταῦτα ὡς ἂν εἴ γε αὐτοῦ σὺν τῷ ἄλλῳ ἐπιστάντος στρατεύματι φεύγειν ἐπιβάλλωνται τὸ Δαλματικὸν, ὑπὸ τῶν κουφοτέρων τούτων κτείνοιντο καταλαμβανόμενοι. Οὔπω τοίνυν μακρὰν ἐγένοντο πορευόμενοι, καὶ τῶν ἐπὶ

* Δρυμόνος legendum monet Frid. Tafel in *Thessalonica*, p. 248. Strymon est fluvius Asiæ. Edit.

κατασκοπῇ τινες δρομαῖοι ἐς τὸν βασιλέα ἦλθον, συγκεκομμένοι τε τὴν φωνὴν καὶ δεινῶς ὠχριῶντες ἀριθμοῦ κρείσσω ἔλεγον στρατιὰν ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ φάλαγγος ἵστασθαι, οὐχ ὅσον μόνον ἐγχώριον, ἀλλὰ καὶ μόριόν τι φῦλον συμμαχικὸν ἔκ τε Οὔννων ἱππέων καὶ δὴ καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἑτεροδοξούντων Χαλισίων. Οὔννων γὰρ τὰ Χριστιανῶν πρεσβευόντων, οὗτοι Μωσαϊκοῖς καὶ τούτοις οὐ πάντη ἀκραιφνέσιν εἰσέτι καὶ νῦν διεξάγονται νόμοις. Τούτους τε οὖν Δαλμάταις συστρατεύειν ἔλεγον καὶ δὴ καὶ Πετζινάκους. Ταῦτα ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, ἐννοησάμενος μή τι καὶ βιασθεῖεν ὀλίγοι πρὸς πολλῶν κυκλωθέντες Ῥωμαῖοι οἱ ἐπίπροσθεν ἐπορεύοντο, συντονώτερον ἤλαυνεν ἐπείγων ἕπεσθαι καὶ τὸν σημειοφόρον· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος κεκμηκότος αὐτῷ τοῦ ἵππου σχολῇ τὴν ὁδὸν ἐποιεῖτο, αὐτὸς βασιλεὺς τὴν σημαίαν ἀναλαβὼν κατετάχει τὸν δρόμον, ἐπί τινός τε περιωπῆς γεγονὼς ἑαυτόν τε ὅστις εἴη καὶ τὸ σημεῖον ἐδίδου γνωρίζειν τοὺς ἀντιπάλους. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ τοξοφόροι τὸν ποταμὸν κατειληφότες ἀντιμέτωποι Δαλμάταις ἵσταντο. Ἐπὶ πλεῖστον δὲ οὐδέτεροι [P. 62] μάχης ἀρχόμενοι ἡσυχῇ ἔμενον. Ἐπεὶ δὲ ἤδη ἡ βασιλέως αὐτοῖς διεφάνη σημαία, τῆς τε γεφύρας ἀπέσχοντο Δαλμάται καὶ ἄδειαν Ῥωμαίοις ἐδίδοσαν ἀκροβολισμοῦ. Ὁ γνοὺς βασιλεὺς (ἑστήκει γὰρ ἄνωθέν ποθεν, ὥσπερ εἴρηται, τὰ πρασσόμενα κατανοῶν) ἤλαυνε καὶ αὐτὸς ὡς σὺν αὐτοῖς τὸν ποταμὸν διαβησόμενος. Ἦν γάρ, ὥς μοι πολλάκις ἐῤῥέθη, δαιμόνιόν τινα καὶ ἀνδρείας πρόσω τρόπον τὰ ἐς τὰς μάχας κεκινημένος ἀεί. Δαλμάται δὲ καίτοι ὑπὸ εὐαριθμήτων διωκόμενοι στρατιωτῶν ἔφευγον ὅμως ἕως ἐν δυσχωρίαις ἐγένοντο. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἐπιστραφέντες ὁμόσε τούτοις ἐχώρουν, ξυμβολῆς τε γενομένης ὀλίγοι ἐξ ἀμφοῖν ἔπεσον. Δαλμάται γὰρ τῆς βασιλέως αἰσθόμενοι παρουσίας διελύοντο αὖθις, Ῥωμαῖοί τε φεύγουσιν ἀεὶ ἐφεπόμενοι πολλοὺς Παιόνων τε καὶ αὐτῶν ἔκτειναν. Ὅτε δὴ Γουρδέσης τε καὶ Βουλτζῖνος, ἄνδρε ὀνομαστοτάτω ἐπὶ Δαλμάταις, ὑπὸ τὰς Ῥωμαίων ἐγενέσθην χεῖρας. Βασιλεὺς δὲ περὶ πλείονος τοῦ λοιποῦ ἐποιεῖτο, ὅπως ἂν αὐτῷ πανοπλίαν ὑποδῦναι τὴν αὐτοῦ γένοιτο. Χρόνου δέ τινος διὰ τοῦτο τριβέντος αὐτῷ (οὐ γὰρ ἐκ τοῦ σχεδὸν αὐτῷ, παρῆσαν οἱ ταύτην ἐκόμιζον) συνέβη τῶν παρὰ Ῥωμαίοις στρατηγούντων τινάς, ἐν οἷς Γιφάρδος τε ἦν καὶ Μιχαὴλ ᾧ ἐπώνυμον Βρανᾶς, καὶ πλεῖστοι ἕτεροι ἄνδρες αὐτουργῆσαι ἱκανοὶ καὶ στρατηγῆσαι δεξιοί, ἐπί τινος δυσπορεύτου καὶ ἀνάντους ἐν τῷ διώκειν γεγονότας λοχμῆς ἀγωνιᾶν ἅτε εἰς προὖπτον κίνδυνον ἐληλακότας. Δαλμάται γὰρ πόῤῥω τῶν ἄλλων Ῥωμαίων γεγονότας αὐτοὺς κατανοήσαντες ἐπεστράφησάν τε καὶ ἀντιμέτωποι ἔστησαν.

A pallidi nuntiarunt, innumerum in adversa ripa fluminis instructa acie stare exercitum; neque illum tantum ex indigenis, sed immensum etiam aliqum ex auxiliaribus copiis conflatum præsertim Hungaricis equitibus, et qui apud illos diversæ sunt religionis Chalisiis. Hungaris quippe Christianam amplexis, isti Mosaicis legibus iisque non omnino genuinis etiamnum vivunt. Hos igitur ut et Petzinacas Dalmatis adjunctos esse referebant. Ea ut audivit imperator, veritus ne pauci qui præcedebant Romani a pluribus circumclusi perfringerentur, confestim citatiore cursu pergebat et signiferum ut subsequeretur urgebat. Qui cum defesso equo lentius incederet, ipse arrepto signo princeps maturavit cursum, ac loco editiore consistens, et se qualis B esset et vexillum hostibus **108** conspiciendum præbuit. Delati interea ad flumen sagittarii Dalmatis stabant obversi, sed neutris pugnam concitantibus, quievere. Simul autem ac imperatoris conspectum est vexillum, a ponte abscessere Dalmatæ, Romanisque sagittas mittendi potestatem dederunt. Id ubi princeps videt (stabat enim in loco eminentiori, ut dictum est, et quæ gerebantur advertebat), velut cum cæteris flumen trajecturus advolat. Namque, ut non semel innui, supra fortitudinis humanæ modum pugnas semper et certamina affectabat. Dalmatæ vero, licet haud magno numero milites insequerentur, fugere nihilominus, donec ad loca difficilia pervenerunt. Mox inde conversi, occurre- C runt hostibus: verum facto congressu cecidere utrinque pauci. Quippe Dalmatæ ubi imperatorem adesse percipiebant, dissolvebantur iterum. At Romani fugientibus semper instantes, eorum multos ut et Pannonum ceciderunt. Quo tum casu in manus venere Romanas celeberrimi inter Dalmatas viri, Gurdeses et Bultzinus. Imperator interea suis indui armis vehementer exoptabat. Ejus rei gratia cum aliquantum insumpsisset temporis (neque enim prope aderant qui ea ferebant), accidit ut quidam e Romanorum ducibus, in quibus fuere Gipbardus et Michael cognomento Branas, compluresque alii manu perinde ac regendis copiis strenui, dum effusius hostes insequuntur, **109** in ardua et avia loca delati manifesto periculo involverentur. Dalmatæ D quippe Romanos longe a suis sejunctos conspicati, reverterant stabantque obversi.

θ'. Οἱ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. Βασιλεὺς δὲ ἤδη τὴν ὅπλισιν περιθέμενος ἀνέτῳ ῥυτῆρι διώκων ἐπ' αὐτοὺς ἦλθεν, ἐν χρῷ τε ἀλλήλοις ἐφ' ἕνα χῶρον συνιόντας εὑρὼν ἐκατηγόρει τε ἀναφανδὰ καὶ πικρότατα ἐλοιδορεῖτο, δειλίαν αὐτοῖς προσονειδίζων καὶ πολεμικῶν ἀμαθίαν ἔργων. Τῶν δὲ τοῦ χώρου τὴν φύσιν καὶ τὸ τῆς χιόνος προφερόντων ἄμετρον, αὐτὸς τῆς ὁδοῦ κατάρχων ἕπεσθαι σφίσιν ἐκέλευεν. Ἤδη γὰρ καὶ ἄλλο αὐτοῖς Ῥωμαίων συνίστατο πλῆθος. Ἐν ᾧ δὲ τὴν πορείαν ἐτίθεντο, ἐνέδρα

9. Ea cum se ita haberent, jam armis indutus imperator totis habenis in illos fertur: quos cum uno in loco arctissime in se coeuntes advertisset, palam reprehendit increpatque acerbissime, et metum et militiæ imperitiam exprobrat. At iis loci situm et immensam nivium vim causantibus, præcedit ipse ac reliquis ut sequerentur imperavit: jam enim et aliæ advenerant Romanorum copiæ. Dum itaque iter faciunt, hostium aliqui ex insidiis repente coorti Romanos, qui ad sinistram erant,

adoriuntur. Sed imperator videns eos numero pauciores contemptis illis, continuo hostes insequebatur pertinaciter, quo aut Archizupanum ipsum caperet, aut qui tum Pannonicis præerat copiis fortissimum ducem. Qui igitur ex insidiis prodierant, nullo edito facinore rursum dissipati sunt. Aliquanto spatio hostes insecutus princeps, ubi suos delassatos advertit, relictis iis ac duobus assumptis cognatis, quorum alter fuit Joannes Ducas, alter qui uxorem duxerat Andronici sebastocratoris filiam, nomine Joannes, cognomento vero Cantacuzenus, cum iis in hostes perrexit. Sed illo ab iis agnito ex armis quæ multo obducta erant **110** auro, cum præterea corporis statura excelsiore satis proderetur (vere enim heroem referebat, quippe qui equitandi ratione non vulgari et in armis tractandis dexteritate longe præcelleret), terga nullo pudore dederunt. Fugientibus incumbentem aiunt uno hastæ ictu quindecim ex hostibus in terram prostravisse: in tumultu quippe et confusione ita collidebantur, ut se invicem impellerent. Ipsis autem quadraginta prostratis, reliquos fudit, fusos insecutus gladio et hasta in terga fugientium irruit: quo tempore id quoque accidit. Quidam ex iis qui hasta prius ab imperatore fuerant cæsi, cum surrexisset ex lapsu (neque enim lethaliter fuerat vulneratus), fugam inde pedibus miser paravit. Ubi autem in propinquo imperatorem conspicit, stricto gladio in eum velut percussurus fertur. At ille pede in pectus impacto, protrusum humi atque insigni circa oculum vulnere notatum relinquit. Equum vero etiamsi aggravatum sentiret armorum pondere, non ideo tamen sistere impetum voluit. Cantacuzeno autem (unicus quippe adequitabat ex imperatoriis cognatis) ut progrederetur et cum barbaris manus conferret imperavit, ut nimirum dum circa illum sic occuparentur, ipse vicissim eos assequeretur. Nec aberravit a consilio. Postquam enim quam citissime sese in hostes intulit Joannes, Bacchini Archizupani tergum percussit, totumque hasta transverberasset hominem, ni præpedivissent arma. Is autem conversus, **111** videt se a duobus impeti: namque imperatori jam etiam alter aderat Joannes, cujus modo mentio facta est. Septem igitur suorum ascitis cum Cantacuzeno congreditur, fitque collato pede prælium. Sed dum subinde advenere undecunque barbari, in extremum periculum adductus est Cantacuzenus, et ab iis fuisset obtruncatus, nisi imperator ex propinquo subveniens discrimini eum exemisset. At neque ipse expers fuit discriminis. Quippe cum animo reputaret, si occurreret iis qui numero adhuc septem Joannem circumsteterant, integrum fore aliis jam numero trecentis utrumque adoriri, primo oportere censuit cum multitudine decernere. Illis enim cedentibus, recessuros pariter qui Joannem

A πολεμίων ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐκπηδήσασα τοῖς ἐν ἀριστερᾷ Ῥωμαίοις ἐπετίθετο. Ἀλλὰ ταύτην μὲν ἐπειδήπερ ὀλιγανδροῦσαν βασιλεὺς ἔγνω, οὐδὲ ὅσον ἐπεστράφθαι ἠξίωσεν· ἀεὶ γὰρ ἀνεπιστρόφως ἐδίωκεν, εἴ πως ἢ αὐτὸν χειρώσασθαί οἱ γένοιτο τὸν ἀρχιζουπάνον ἢ τὸν παρὰ τοῖς Παίοσιν εἰς ἐκείνην στρατηγοῦντα τὴν ἡμέραν ἀνδρείας εὖ ἥκοντα. Οἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐνέδρας μηδὲν ἄξιον λόγου πεπραχότες διελύοντο αὖθις. Βασιλεὺς δὲ μικρὰ διώξας, ἐπειδὴ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἔγνω ἐκκακήσαντας ἤδη, αὐτοὺς μὲν παρῆλθε, δύο δὲ ξυγγενῶν παρειληφὼς τῶν αὐτοῦ, ὧν ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Δούκας (45) ἦν, [P. 63] ἅτερος δὲ ὃς τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος ἔγημε παῖδα, ὄνομα Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐπίκλησιν Κανταχουζηνὸς, σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐχώ-
B ρει. Οἱ δὲ ἐκ τῆς ὁπλίσεως αὐτὸν κατανοήσαντες (χρυσῷ γὰρ καταχόρως ἀλήλιπτο πᾶσα) καὶ τῆς τοῦ σώματος δὲ ἀναδρομῆς τε καὶ εὐφυΐας τεκμηριωσάμενοι μάλιστα (ἥρωσι γὰρ ἀτεχνῶς ἐῴκει, ἅτε τῷ ξένῳ τῆς ἱππασίας καὶ τῆς ἀμφιδεξίου περὶ τὰ ὅπλα κινήσεως πολλῷ διενεγκὼν) νῶτα διδόναι οὐδαμῇ ᾐσχύνοντο. Ὁ δὲ φεύγουσιν ἐπιθέμενος λέγεται ὅτι μιᾷ δόρατος προσβολῇ πεντεκαίδεκα τῶν πολεμίων εἰς γῆν ἔβαλλεν. Ἐν γὰρ ταράχῳ καὶ συγχύσει φερομένους συγκρούειν ἀλλήλοις οὐδενὶ κόσμῳ συνέβαινεν αὐτούς· τετταράκοντα δὲ τοὺς πάντας ἐπὶ στόμα κατενεγκὼν τοὺς ἄλλους ἐτρέψατο, φεύγουσί τε ἐφεπόμενος συνέκοπτεν ἀεὶ κατὰ νώτου καὶ ξίφει καὶ δόρατι χρώμενος. Ὅτε συνέπεσέ τι καὶ
C τοιοῦτον· τῶν τις προκαταδορατισθέντων αὐτῷ τοῦ πτώματος ἀνενεγκὼν (οὐ γὰρ καιρίαν ἐτύγχανε πεπληγμένος ἔφευγεν ἐκ ποδὸς τὴν πορείαν ὁ τάλας ποιούμενος. Ἐπειδή τε ἀγχοῦ βασιλέα γεγονότα εἶδε σπασάμενος τὸ ξίφος πατάξων ἐφέρετο τοῦτον. Ὁ δὲ λὰξ τῷ στήθει ἐπιβὰς αὐτὸν μὲν εἰς γῆν ἤνεγκε, σημειωσάμενος δὲ ἔκ τινος ἐπισήμου περὶ τὸν ὀφθαλμὸν πάθους παρῆλθε. Κάμνοντος δὲ τοῦ ἵππου αἰσθόμενος ἤδη τῷ βάρει τῶν ὅπλων παλινδρομεῖν μὲν οὐδὲ ὡς ἤθελε, τῷ δὲ Κανταχουζηνῷ (ἐτύγχανε γὰρ ἤδη τῶν βασιλέως ἐποχούμενος) ἐκέλευε πρόσω χωρήσαντι συμμίγνυσθαι τοῖς βαρβάροις, ὡς ἂν οὕτω τῇ πρὸς αὐτὸν ἀσχολίᾳ ἐπικαταλαβεῖν σφᾶς καὶ αὐτὸν γένοιτο. Καὶ ἔτυχέ γε τοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα τῶν πολεμίων ὁ Ἰωάννης ἐγγύθεν ἐγένετο, Βαχῖ-
D νον τὸν ἀρχιζουπάνον παίει μὲν κατὰ τοῦ μεταφρένου, διελάσαι τὸ δόρυ προθυμηθείς· οὐ μέντοι γε καὶ ἐδυνήθη τῆς ὁπλίσεως ἀντισχούσης. Ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς ἔγνω πρὸς ἀνδρῶν διωκόμενος δυοῖν. Συμπαρῆν γὰρ βασιλεῖ καὶ θάτερος Ἰωάννης, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην. Ἑπτὰ γοῦν τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐπαγόμενος ξυμπλέκεται τῷ Κανταχουζηνῷ, καὶ ἡ μάχη ἀπὸ χειρὸς ἤδη ἐγίνετο. Ἐν τούτῳ δὲ τῶν βαρβάρων ἄλλων ἀλλαχόθεν συῤῥεόντος ἀεὶ ἐν ἐσχάτοις ὁ Κανταχουζηνὸς ἦν, καὶ εἰ μὴ βασιλεὺς ἐγγύθεν ἤδη παραφανεὶς ἐξεῖλεν αὐτὸν τοῦ κινδύνου, ἐδέησεν, οἶμαι, οὐδὲν βαρβαρικῆς ἔργον μαχαίρας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον

Du Cangii notæ.

(45) *Ἰωάννης ὁ Δούκας.* Vide Dissertationem 26 ad Joinvillam.

Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς ἔξω κινδύνου ἐγένετο. A Λογισάμενος γὰρ ὡς εἰ τοῖς τὸν Ἰωάννην κυκλοῦσιν ἑπτὰ τέως οὖσιν αὐτὸς ἀντιτάξοιτο, ἐξέσται τοῖς ἄλλοις εἰς τριακοσίους ἤδη ἀριθμουμένοις κατ' ἀμφοτέρων ἰέναι, δεῖν ἔγνω τῷ πλήθει ξυμπλακήσεσθαι πρότερον· ἐκείνων γὰρ ὑποχωρούντων ξυναποστῆναι καὶ τοὺς τὸν Ἰωάννην περιστοιχίζοντας εἰκὸς ἦν· καὶ δὴ τὸν ἵππον μυωπίσας περὶ μέσους εἰσήλασεν. Ἀλλά τινα τούτων παῖσαι τῷ δόρατι προθυμηθεὶς [P. 64] τούτου μὲν διήμαρτεν. Ἰσχιάσαντι γὰρ τῷ βαρβάρῳ ξυνέβαινε κενὴν τῆς πλευρᾶς διεκπεσεῖν τὴν αἰχμήν. Ἀπὸ χειρὸς δὲ λοιπὸν αὐτῷ συνεπλέκετο. Ὅπερ ὁ Βαχχῖνός τε αὐτὸς καὶ οἱ περὶ ἐκεῖνον ἰδόντες Ἰωάννην μὲν αὐτοῦ ἔλιπον, ἐπὶ δὲ βασιλέα δρόμῳ ἦλθον. Καὶ τὸ πρᾶγμα φρίκης μεστὸν ἦν. Ἀλλὰ βασιλεὺς τὸ μὲν δόρυ μεθίει, ὃ δὲ B παρήρτητο ξίφος ἑλκύσας πυκνὰ παρ' αὐτοῖς ἐστρέφετο παίων ἀεὶ καὶ παιόμενος, ἕως τῶν ἄλλων σκεδασθέντων εἰς αὐτόν τε καὶ Βαχχῖνον τὰ τῆς μάχης ἀπεκρίνατο πάσης, ἀνδρείᾳ τε διαφέροντα καὶ σώματι μεγάλῳ ἐς ἄγαν κεχρημένον. Μετὰ πολλὴν γοῦν τινα συμπλοκὴν Βαχχῖνος μὲν τῷ βασιλεῖ τῆς σιαγόνος τὸ ξίφος κατενεγκὼν ἔπληξεν, οὐ μὴν καὶ διελάσαι τὸ ἐκ τοῦ κράνους ἐπὶ τὰς ὄψεις ἠρτημένον ἠδυνήθη παραπέτασμα. Οὕτω μέντοι ἰσχυρὰ ἡ πληγὴ γέγονεν, ὡς τοὺς κρίκους ἱκανῶς τῇ σαρκὶ ἐνιζήσαντας ἐπὶ πλεῖστον ἐκτυπωθῆναι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς χειρὸς τὸν βάρβαρον ἀφελόμενος τῷ ξίφει τῷ ἐξαδέλφῳ παρεδίδου φέρων, ὁ δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐσφάδαζεν ἰέναι· ἀλλ' ἀμφοτέρω τε τὼ C Ἰωάννα καὶ Βαχχῖνος ὁ βάρβαρος ἐπισχεῖν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἴσχυσαν. Ἤδη γὰρ τὸ εὔνουν ἐκεῖνος δεδουλωμένος ἐσχηματίζετο. Τὰς οὖν τῆς κεφαλῆς αὐτῷ τρίχας ὑποδεικνὺς ἐντεῦθέν πως τὸ ὑπαντιάσον αὐτῷ πλῆθος ὑπεσημαίνετο. Ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ δυοῖν ὁ Καντακουζηνὸς δακτύλοιν θατέρας ἐστέρητο χειρός. Βασιλεὺς δὲ ἀμφὶ τετταράκοντα πολεμίων ὑπαγόμενος δορυαλώτους ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθεν. Ὅτε δὴ κἀκείνου εἰς μνήμην ἐλθών, ὃν ἤδη καταβαλὼν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπισήμου παρῆλθε τεκμηριωσάμενος, ἀνεζήτει τοῦτον ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τὸ σημεῖον εἰπών· ἐγένετο τοίνυν κἀκεῖνος καὶ ἀνεγνώριζε τὸν νενικηκότα καὶ ἀνεγνωρίζετο. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρέσβεις παρὰ τοῦ ἀρχιζουπάνου D ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἵκοντο ἀμνηστίαν αὐτῷ κακῶν ἐξαιτούμενοι. Καὶ δὴ βασιλέως κελεύσαντος ἧκε μετὰ μικρὸν ὁ ἀνὴρ ἱκέτην ἐλεεινὸν ἑαυτὸν παρεχόμενος. Καὶ βασιλεὺς μὲν ἱκετεύοντα προσηκάμενος, ἀφῆκε τούτῳ τὴν ἁμαρτάδα. Ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους μικρὸν ἀνανεύσας, ἔνθα πρὸ τῶν βασιλέως ποδῶν ἰχνῶν ἔκειτο καταβαλὼν ἑαυτὸν, ὅρκοις τὰ δεδογμένα ἐπίστου, δοῦλος ἐς τὸν πάντα ἔσεσθαι Ῥωμαίοις αἰῶνα βεβαιῶν· κἂν μὲν ἐπὶ τὴν ἑσπέραν στρατεύοις, σὺν δισχιλίοις ἕπεσθαι ὡμολόγει, πολεμοῦσί γε μὴν ἐπὶ τῆς Ἀσίας πρὸς οἷς τὸ πρότερον εἰώθει τριακοσίοις καὶ διακοσίους ἤδη προσεπιπέμπειν. Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου παλινδρομεῖ. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ στόλος τῶν ἀμφὶ τῇ Ἰταλίᾳ διαπεπραγμένος οὐδὲν ἐς Βυζάντιον ἦλθε. Δαλμάται μέντοι οὕτω δὴ τὸ ἐς Ῥωμαίους ἐτήρησαν

circumstabant. Concitato inde equo in medios invehitur. Sed cum ex iis quemdam hasta vellet percutere, aberravit ictus hac atque illac inclinante barbaro, atque innoxius a latere hastæ mucro decidit. Deinceps vero certamen conseritur. Quod cum Bacchinus ipse et qui cum illo erant conspexere, omisso Joanne, ad imperatorem cursu contenderunt. Atque inde horribile quid videre erat. Verum abjecta protinus hasta imperator ensem quo accinctus erat stringens crebrius in eos versat, ferit vicissim et feritur; donec dissipatis aliis, in illum et Bacchinum, fortitudine præcellentem et procero admodum corpore virum, tota prælii vis **112** incubuit. Post longum ergo certamen Bacchinus maxillam imperatoris gladio percussit: nec tamen dissecare potuit dependens ex galea super oculos velamen. Adeo autem vehemens ictus fuit ut galeæ circuli non modice carni inhærerent notasque imprimerent: at princeps arreptum e barbari manibus ensem patrueli suo tradidit. Inde iterum in hostem contendere vehementius gestiebat, sed impetum inhibuere uterque Joannes et Bacchinus. Quippe captus barbarus benevolentiam simulabat: capillis igitur capitis sui ostensis ingentem innuebat illi occursuram multitudinem. Eo in prælio duobus in una manu digitis privatus est Cantacuzenus. Tandem quadraginta circiter captivis hostibus adductis in castra reversus est imperator. Ibi eum subiit illius memoria, quem paulo ante prostratum et signo circa oculos notatum reliquerat. Hunc ergo indicato signo quæsivit in castris: qui inventus agnovit victorem et vicissim ab illo agnitus est. Nec ita multo post legati ab Archizupano in castra venerunt, qui præteritorum oblivionem deprecarentur: statimque jubente principe venit ipse miserandi hominis ac supplicis habitu: atque ab imperatore benevole exceptus veniam delicti obtinuit. Tum paulisper **113** ab humo exsurgens, ubi ad imperatoris pedes prostratus jacebat, jurejurando pacta confirmavit fidemque dedit servum se Romanorum omni tempore futurum, et si in Occidentem arma princeps circumferret, cum duobus se millibus secuturum illum professus est: si vero in Asia bellum gereretur, trecentis quos prius mittere consueverat ducentos additurum. His rebus feliciter gestis Constantinopolim imperator rursum rediit. Eodem tempore classis relata est Byzantium, nullo in Italia confecto negotio. Ita quidem Romanorum imperium agnovere Dalmatæ, ut et longo post tempore, cum Uresin principatu deturbassent, atque inscio imperatore illum alteri ejus fratri tradidissent; veriti, ut par erat, ne is ipsis succenseret, Dese et Uresi adductis, ad eum venerunt, dictitantes ei cui suffragaturus ille foret, sese parituros. Pronuntiato igitur judicio, Uresis præmii vice principatum ab imperatore obtinuit. Sed de his postea.

δούλιον, ὥστε [P 65] χρόνοις πολλοῖς ὕστερον Οὔρεσιν (46) τῆς ἀρχῆς παραλύσαντες, ἐπειδὴ βασιλέως μηδὲν συνειδότος θατέρῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτὴν ἐνεχείρισαν, ἔδεισάν τε ὡς τὸ εἰκὸς μή τι αὐτοῖς χαλεπήνῃ, καὶ Δέσε καὶ Οὔρεσιν ἄγοντες παρ' αὐτὸν ἦλθον, ὅτῳ αὐτὸς ἐπιψηφιεῖται ἀναγκαίως ὑπακούσεσθαι λέγοντες. Δίκης τοίνυν αὐτοῖς ἀνοιγείσης βραβεῖόν τι ἐκ βασιλέως Οὔρεσις αὖθις τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

10. Inde in Hungariam perrexit princeps, belli causam obtendens submissa, ut dictum est, Dalmatis auxilia. Neque tamen indicto bello aggressus est Hungaros, sed iis quæ in se deliquissent per litteras primo expositis, proximum Romanorum adventum illis indicavit. Ubi itaque ad Istri ripam pervenit, cum nullæ adessent naves ex iis quas Byzantii apparaverat, **114** ne temporis occasionem negligeret, quæ in iis rebus, ut cuncta prospere cedant, maximi momenti esse solet, lintrem, cujusmodi ibi multæ ad littus reperiuntur uno ex ligno cavatæ, conscendens atque una equum freno attrahens in adversam ripam trajecit. Exinde eodem pariter modo in Hungarorum fines irrupit Romanorum exercitus: atque interiora petens obvia quævis effuse depopulatus est. Erat in altera situm fluminis ripa castrum Zeugminum nomine, murorum cæterarumque munitionum robore satis validum. Atque illud cum primo impetu expugnare haud posset, Theodorum Batatzem sororium suum reliquit cum exercitu: ipse regionis illius vicos circumiens plurimos in potestatem recepit. Hungarorum interea processit exercitus Romanos excepturus. At cum viribus longe se vidit imparem, dedidit sese pariter imperatori, qui deinceps rapuit sustulitque pro libitu omnia. Videre itaque erat omnis ætatis multitudinem bello captam agi, gentemque totam aliam in sedem transferri: quamque Savus et Ister, fluvii ex Alpibus profluentes, in Hungariæ finibus efficiunt insulam (superius enim diffissi a se invicem, post

A ι'. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἐχώρει, τὴν εἰς Δαλμάτας πρότερον καθάπερ εἴρηται συμμαχίαν ὑπόθεσιν πολέμου πεποιημένος αὐτοῖς. Οὐ μὴν ἀκηρυκτὶ ἐπ' αὐτοὺς ἦλθεν, ἀλλὰ γράμμασι πρότερον τά τε ἐς αὐτὸν ἡμαρτημένα σφίσιν ἐδήλου καὶ τὴν Ῥωμαίων αὐτίκα ἐμήνυεν ἔφοδον. Ἐπειδὴ γοῦν πρὸς ταῖς Ἴστρου ὄχθαις ἐγένετο, νεῶν οὐδαμῇ παρουσῶν ἃς ἐξ Βυζαντίου ἑτοιμασάμενος εἶχεν, ὡς μὴ τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ καταπροήσεται, ὃ καὶ μάλιστα κατορθωτικὸν ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, λεμβάδιόν τι ἀναβάς, ὁποῖα πρὸς ταῖς ἀκταῖς ἐνταῦθα διασαλεύει αὐτόξυλα, ἐπὶ τὴν περαίαν ἐφέρετο ἀπὸ ῥυτῆρος ἑλκόμενον τὸν ἵππον αὐτὸς ἔχων. Ἑξῆς δὲ καὶ Ῥωμαίων στρατὸς τρόπῳ B τῷ αὐτῷ περαιωσάμενοι τὴν Οὐννικὴν ἐπάτουν, ἐνδοτέρω τε προχωροῦντες ἀφειδῶς ἀεὶ τὰ ἐν ποσὶν ἔχειρον. Ἦν δέ τι χρησφύγετον ἐνταῦθα ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ ἱδρυμένον Ζεύγμινον ὄνομα, τειχέων τε καρτερότητι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀσφαλείᾳ ἱκανῶς ἔχον. Τοῦτο ἐπειδὴ μὴ ἐξ ἐπιδρομῆς ἑλεῖν εἶχεν, αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν Βατάτζην σὺν στρατεύματι ἔλιπε γαμβρὸν αὐτῷ ἐπ' ἀδελφῇ γεγονότα· ὁ δὲ τὰς τῇδε κώμας περιιὼν ἄρδην ἠνδραποδίζετο. Ὅτε καὶ Οὔννων στρατὸς ἐχώρει μὲν ὡς Ῥωμαίοις ἀντιταξόμενος· ἐπεὶ δὲ ἔγνω ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν μέλλων, προσεχώρει καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸ λοιπὸν κατ' ἐξουσίαν ἤγετό τε καὶ ἐφέρετο πάντα. Ἦν οὖν ἰδεῖν ἡλικίαν πᾶσαν δορύκτητον ἐλαυνομένην καὶ ἔθνη ὅλα κινούμενά τε καὶ ἀναστατούμενα, καὶ C ἣν Ἴστρος καὶ Σάος ποταμοὶ ἐξ Ἄλπεων (47) ῥέον-

Du Cangii notæ.

(46) *Οὔρεσιν*. Urosci illius, Dessæ fratris, nulla quod sciam mentio fit in Historia Dalmatica, nisi idem sit cum Bela, de quo ad p. 221, qui ante Dessam in Servia principatum tenuit.

(47) *Ἐξ Ἄλπεων*. Vel ex hoc loco patet *Alpes* dici quosvis montes altos, nec eos duntaxat qui Galliam ab Germania et Italia disterminant. Servius ad illud Virgilii *aerios montes*, ait a Gallis aerios montes *Alpes* appellari; voce nimirum Gallica. Papias: *Alpes, proprie aerii montes Galliæ. Nam Gallorum lingua alti montes sic vocantur*. Gloss. Græco-Lat.: *Alpes* ὄρη ὑψηλά. His consentit Isidorus, l. XIV Orig., c. 8. Hinc igitur passim quosvis montes Alpes vocant scriptores. Sidonius de Atho monte carm. 2: *Silvosam currebant vela per Alpem*. Carm. 9 de eodem: *Juxta frondiferæ cacumen Alpis*. Pyrenæos montes Alpium nomine donat etiam Ausonius, epist. 23:

Nunc tibi trans Alpes et marmoream Pyrenem
Cæsareæ Augustæ domus est.

Alpes montis Zebrai, Alpes Roscidæ vallis in iisdem Pyrenæis, dixit Lucas Tudensis, in Chronico, p. 86 90. Unde et Hispanos *Alpinos* vocavit ex Catone Gellius. Adam Bremensis c. 229: *Normannia, quæ suis Alpibus circumdat Sueoniam*. Occurrit iterum apud eumdem, c. 239. Sed de vocis primigenia notione dissentit prorsus a Servio et aliis Procopius, l. I De bello Goth., qui id nominis veteribus Gallis angustias montium seu collium significasse scribit: Ἄλπεις δὲ καλεῖν τὴν ἐν στενοχωρίᾳ δίοδον οἱ ταύτῃ νενομήκασι ἄνθρωποι. Id ipsum tradit Eustathius in Dionysii Periegesim: Φασὶ δὲ τὴν λέξιν ταύτην κατὰ τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν μετάληψιν, ταὐτὸν δύνασθαι τῇ κλεισούρᾳ. Atque ea ipsa notione vocem hanc usurpasse videtur Philostorgius, l. III, c. 24: Ἄλπεις, αἵ τε Σούκεις καλούμεναι, καὶ αἱ Ἰουλίαι, δίοδοί εἰσι στεναὶ μεγίστων ὀρῶν ἑκατέρωθεν, καὶ ὑφ' ἓν χωρίον ἐγγὺς τοῦ συμπτύσεσθαι συγκλειομένων. Ἐοίκασι δὲ αἱ δίοδοι αὗται τοῖς ἐν Θερμοπύλαις στενοῖς. Certe quidquid fuerit primis D sæculis de vocabuli significatu, id constat inferioribus Alpes appellari convalles, et quæ in iis sunt pascua, quo æstate pecora aguntur. Ita usurpatur passim in donationibus factis ecclesiæ Salisburgensi, c. 1 et 7; apud Canisium, tom. VI Antiquar. Lect.; in charta Ludovici Pii anno 838 pro monasterio Anianæ: in chartis Alemannicis Goldasti n. 27 et 86; [P. 449] apud Conradum de Fabaria de Casibus S. Galli, c. 20; Bertholdum Zulfaltens. abbatem, De origine sui monasterii; Augustinum *de la Chiesa*, in Hist. Pedem. c. 26; Marcam in Hist. Beneharn., l. V, c. 29, etc. Hinc *Alpagium*, jus pascendi pecora in Alpibus, in charta b. comitissæ Sabaudiæ an. 1218 in tabulario ecclesiæ Tarentasiensis.

τις ἐπὶ Οὐννικῆς αὐτοματίζουσι νῆσον ἄνωθεν ἐφ' ἑκάτερα σχιζόμενοι καὶ μετὰ πλείστην ὅσην ἐς ταυτὸ πάλιν ἰόντες περίοδον, κενουμένην πᾶσαν καὶ κατοίκων σπανίζουσαν. Ὅτε καὶ αὐτὴν τὴν ῥηγικὴν Ῥωμαῖοι κατεστρέψαντο οἰκίαν, πρᾶγμα ἐν τοῖς Ῥωμαίων μεγίστοις εὐτυχήμασιν ἀναγεγράφθαι ἄξιον. Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ Ζεύγμινον ἦλθεν, ἔνθα ὁ Βατάτζης, καθάπερ εἴρηται, λειφθεὶς τὴν προσεδρείαν ἐποιεῖτο. Ἀλλ' οἱ τὸ φυλακτήριον ἔχοντες, ἕως μὲν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιβεβοηθηκέναι σφίσι τὸν ῥῆγα ἠλπίζετο, ἰσχυρῶς αὐτοῦ μετεποιοῦντο· ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν ἠγγέλλετο παρὼν οὐδαμοῦ, Ῥωμαῖοι δὲ πρὸς τὸ τειχομαχεῖν ἤδη ἐγίνοντο, [P. 66] πρὸς τὸν ἐπηρτημένον κατοῤῥωδήσαντες κίνδυνον ἔχρῃζον βασιλέως, ὡς ἐπ' ἀθῴοις ἐντεῦθεν ἀπαλλαγησόμενοι σώμασιν ἐνδῶσι τὸ φρούριον αὐτῷ. Τοῦ δὲ πρὸς τοῦτο ἀνανεύοντος, σχοίνους τε τῶν τραχήλων ἐξῆψαν καὶ τὰ καλύμματα τῶν κεφαλῶν ἀποθέμενοι ξὺν ἀτιμίᾳ τῷ βασιλεῖ παρεῖχον ἑαυτούς. Ὁ δὲ ἀπεῖπε Ῥωμαίοις τούτων μὲν ἀποκτιννύναι μηδένα, τὸ φρούριον δὲ μεγάλων μεστὸν ὂν ληΐζεσθαι ἀγαθῶν.

A multum circuitum in unum denuo coeunt) vacuam omnino nulloque cultam habitatore. Quo tum casu everterunt Romani etiam domum regiam : res sane quæ inter maximos Romanorum fortunæ successus referri meretur. His ita prospere gestis ad Zeugminum rediit imperator, ubi Batatzes, qui relictus ibi fuerat, obsidionem urgebat. Sed qui loci præsidium **115** tenebant, quamdiu spes erat brevi cum auxilio regem adfuturum, defendebant sese acriter. Verum ut intellexere nequaquam illum adesse, ac jamjam mœnia acrius impugnantibus Romanis, periculo imminente conterriti, rogavere principem ut tradita arce salvis inde corporibus liceret iis excedere. Quam rem cum abnueret, funibus collo appensis B abjectisque capitum operculis, per summum dedecus sese ipsos imperatori dedidere. Tum ille, ne eorum quisquam a Romanis interficeretur, prohibuit ; arcem vero gravi refertam præda iis diripiendam concessit.

ια'. Ταῦτα Ῥωμαῖοι καταπραξάμενοι, ὡς ἐπὶ Σάον περαιωσόμενοι ἐφέροντο, πολλῷ στρατοπέδου τοῦ αὐτῶν πλείω τὴν ἀνδραποδισθεῖσαν τῶν Οὔννων ἄγοντες ἡλικίαν. Ἀλλ' οὔπω ἐπεραιώσαντο, καὶ διήγγελεν ἡ φήμη τὸν Παιόνων ῥῆγα χεῖρα ἐπαγόμενον βαρεῖαν θυμῷ πολλῷ κατὰ Ῥωμαίων ἥκειν, ἤδη τὸν κατὰ Γαλίτζης χώρας (48) Ταυροσκυθικῆς πόλεμον εὐτυχῶς διενεγκόντα. Οὗ δὴ ἕνεκα μάλιστα βασιλεὺς αὐτὸν ἠμύνατο, ἅτε παρὰ γνώμην τὴν αὐτοῦ Βλαδιμηρῷ ἐπιφυέντα (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ Γαλίτζης ἄρχοντι ἔκειτο) ἀνδρὶ ὑποσπόνδῳ Ῥωμαίοις ὄντι. Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα καὶ ὅσον ἐν σκευοφόροις ἦν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ζωγρηθέντων πλήθει ἀριθμοῦ κρείσσω τυγχάνοντα ἐκέλευε διαπορθμευσαμένους ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας μεῖναι ὄχθης· ὁ δὲ τὸ ἀπόλεκτον τοῦ στρατοπέδου ἀναλαβών, καίτοι πολλὰ τῶν στρατηγῶν οὐκ ἐπιψηφισαμένων τοῖς δόξασιν, ἐπείγετο τὴν ταχίστην συμπλακησόμενος αὐτῷ, λύκων οὐ λεόντων εἶναι φάμενος ἔργον τοῦ μὲν τῶν προβάτων κατεπείγεσθαι πλήθους, ποιμένων δέ ποθεν ἢ κυνῶν ἐκφανέντων φεύγειν μηδὲν αἰσχυνομένους, μόνῳ τῷ αὐτοὺς καὶ τὰ θηραθέντα περισώζειν μόγις καὶ ἀγαπητῶς ἀρκουμένους. Ὅτε λέγεταί τι καὶ τοιοῦτον, ὁποῖον εἰ μὲν καὶ ἄντικρυς προελομένῳ ἔδοξεν αὐτῷ, οὐκ ἔχω ἐπαινεῖν, εἰ δὲ καὶ προμηθείας τινός, ὅπερ οἶμαι,

11. His confectis Romani versus Savum velut trajecturi pergunt, numero majorem captivorum adducentes multitudinem quam esset exercitus : sed necdum flumen transierant, cum nuntiatur Pannoniorum regem cum ingentibus istic adesse copiis summo animi ardore cum Romanis pugnaré gestientem, rebus jam in Galitza, regione Thauroscythicæ, præclare feliciterque peractis. Hujus quippe rei potissimum causa imperator bellum C istud aggressus erat, quod se invito Bladimerum (id nomen erat Galitzæ principi), virum Romanis fœderatum, invasisset. Quo cognito imperator reliquam aciem, impedimenta, ingentemque et innumeram captivorum multitudinem in adversam transferri ripam jubet ibique considere : ipse cum delectis militibus, etsi consilium haud probarent ducum plerique, summa celeritate **116** in hostem contendit, luporum esse, non leonum dictitans pecorum greges incessere : cæterum pastoribus aut canibus conspectis sine pudore ullo fugere, eo solo si sese et captam prædam retineant ægre licet ac vix contentos. Illud etiam de eo fertur, quod quidem, si id egit ex animi consilio, laudare vix possim : sin autem quia tum quidpiam præviderit, quod reor, D aut tutari ac defendere voluerit qui circa se erant Romanos, militaris prorsus providentiæ facinus

Du Cangii notæ.

(48) *Γαλίτζης χώρας*. Galitia pars dicitur Russiæ Minoris, *μέρος τῆς μικρᾶς Ῥωσίας*, in notitia Andronici : Nicetæ vero in Man. l. 4 n. 2 : *Μία τῶν παρὰ τοῖς Ῥῶς τοπαρχιῶν, οὓς καὶ Σκύθας ὑπερβορέους φασίν. Galitzs* hodie vocatur, estque ducatus, magno Moscoviæ duci obnoxius, qui ex Moscovia in orientem per Castronowgorod euntibus occurrit. Huic imperabat eo ævo Vladimerus seu Lodomerus, ut habent Annales Hungarici, qui Chunorum fretus auxilio Minoslaum Russorum regem seu principem regno proturbare, tyrannidemque sibi asserere ausus, a Geiza tandem Hungariæ rege, qui Minoslai filiam uxorem duxerat, inito prælio fusus ac deletus est, ut pluribus narrant Thwroczius in Geiza, c. 66 ; et Bonfinius decad. 2, l. vi. Nec alium vel diversum Vladimerum hunc censuerim ab Vladimero Wszeuolodi filio, Iaroslai Russiæ principis nepote, qui Kioviæ ad Borysthenem urbe avita consedit, et post varias cum agnatis concertationes, cum omnes eorum expugnasset provincias, μονομάχος dictus est. Utcunque sit, Vladimeri successorem Iaroslaum infra nominat Cinnamus ; de Vladimeri vero parentibus agit Ditmarus, l. vii.

memoratu dignum esse arbitror. Cum enim ab Savo statueret discedere, quo Hungaris occurreret, vasaque jam collegisset, imperavit navium præfecto ut in alteram fluvii ripam trajiceret ibique consisteret cum navibus, ac si quis ex Romanis fugam meditatus se trajici postularet, quasi non videret hominem nihil moraretur. « Vel si ipse, aiebat, imperator adero, aliaque ac modo videntur in animum induxero, quæ jussero negligas necesse est, sin secus feceris, continuo palo affixus supplicium non effugies. » Ea quidem ille sic tum ordinavit, ut ad audaciam et magnanimitatem aditum, quemadmodum diximus, militibus quodammodo faceret. Ubi enim nullum ex metu compendium adest, tum ab audacia necessario petendum est auxilium. Abitum itaque inde paranti quidam a Romanis captivis, qui ab Hungaris evaserat, jamjam adventurum regem indicat. Hoc accepto **117** nuntio imperator vix sese continere potuit, veritus, ne eum prior adveniret, fugientes Romanos aggredi videretur Hungarorum exercitus. Ordinata igitur acie retro cessit. Ut vero constitit non ipsum adesse regem, sed Belosim, qui primas apud eum obtinebat (Banum vocant ejusmodi dignitatem Hungari) appropinquare cum exercitu, in eum citato impetu fertur. Verum cum nox ingrueret, equo desiliens, totus armatus, super inverso et supino clypeo somnum cepit, idemque ut milites facerent imperavit. Postero autem die Belosis adventare principem certior factus, cum universo exercitu recessit, nescio quos haud sanæ mentis simulans prætextus. Quo enim fugæ captaret occasionem, mandatum sibi aiebat a rege, ut ab hac regione abscederet, iterque intenderet ad Branizobam, ut inde facilius Romanos adoriretur. At imperator, cum necdum fugientes insequi cessaret, superato fluvio, Branizobam pervenit ibique castra posuit. Paulo post in aliam Hungariæ partem, ubi mons est, Temises ab incolis dictus, quo vastaret adjacentes agros, mittit cum exercitu Borizem. Ex eadem ille qua Geiza familia dicebatur esse: propter autem nescio quam simultatem ad Joannem imperatorem profugerat, a quo et magnis fuerat auctus honoribus, unamque e consanguineis obtinuerat uxorem. Eum in locum postquam venit Borizes, majores vicos, incolarum frequentia late extensos omnibusque refertos bonis circumeundo **118** depopulatur. Ad hæc cum tribus Hungaricis phalangibus consertis manibus, hostes plane fudit,

A ἕνεκα καὶ τοῦ εὐψυχότατα Ῥωμαίους ἀμφ' αὐτῷ ἀγωνιεῖσθαι, στρατηγικῆς ἥγημαι ἐπινοίας ἄξιον εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν Σάου ναμάτων ἀπαίρειν ὡς ὑπαντιάσων τοῖς Παίοσι συνεσκεύαστο ἤδη, παρηγγύα τῷ τὴν στολαρχίαν ἐμπεπιστευμένῳ θατέρᾳ τοῦ ποταμοῦ ὄχθῃ προσεσχηκότα αὐτοῦ σὺν ταῖς ναυσὶν ἵστασθαι, ἢν δέ ποτε Ῥωμαίων τις φυγῆς ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἰὼν διαπορθμεύεσθαι ἀξιοίη, τὸν δὲ ἀλλὰ μηδὲ ὁρᾷν προσποιεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. « Κἂν αὐτὸς, ἔλεγε, παρέσομαι βασιλεὺς ἕτερα τῶν παρόντων ἑλόμενος, ἀποπροσποιεῖσθαί σε τοὺς λόγους χρεὼν, ἢ μὴν μὴ οὕτω ποιῶν τὸν αὐτίκα οὐκ ἐκφεύξῃ ἀνασκολοπισμόν. » Ταῦτα μὲν ὧδε διετάξατο, θάρσους οἶμαι θύραν τοῖς στρατιώταις, ὅπερ ἤδη ἔφην, ἐντεῦθεν ὑπανοιγνύς. Τῆς γὰρ B ἐκ δειλίας ὀνήσεως οὐδαμῇ παρούσης ἀνάγκη ἐς τὴν ἐπὶ τοῦ θάρσους μετασκευάζεσθαι [P. 67] ἀρωγήν. Μέλλοντι δὲ ἄρτι που ἐκεῖθεν ἀπελαύνειν ἧκέ τις δορυαλώτων Ῥωμαίων φυγὰς ἐκ Παιόνων τὴν τοῦ ῥηγὸς ὅσον οὐκ ἤδη μηνύων ἔφοδον. Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς οὐκέτι κατέχειν ἑαυτὸν οἷός τε ἐγένετο, ὡς μὴ πρότερον ἀφικόμενον τὸ Οὐννικὸν φεύγουσιν ἐπιθέσθαι δόξειε Ῥωμαίοις. Ταξάμενος τοίνυν ἐχώρει παλίμπους. Ὡς δὲ ὁ ῥὴξ μὲν οὐ παρῆν, Βέλοσις δὲ ὁ τὰ πρῶτα παρ' ἐκείνῳ φέρων (Μπάνον (49) ταύτην καλοῦσιν Οὖννοι τὴν ἀρχὴν) οὐ μακρὰν εἶναι ἠγγέλλετο, σπουδῇ ἐπ' ἐκεῖνον ἐφέρετο. Ἐπειδή τε συνεσκόταζεν ἤδη, τοῦ ἵππου ἀποβὰς αὐτός τε ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ὑπτίου πρὸς τοῖς C ὅπλοις ὕπνωσε τοῖς αὑτοῦ, καὶ τὸ στράτευμα ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ξυνδιήγαγεν ἅπαν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ Βέλοσις μὲν ἐπιόντα βασιλέα πυθόμενος ᾤχετο πανστρατὶ σκήψεις τινὰς οὐχ ὑγιεῖς ἀναπλάσας· πρόφασιν γὰρ τοῦ φεύγειν ἐκποριζόμενος μεμηνῦσθαι αὐτῷ πρὸς τοῦ ῥηγὸς ἔφασκε τῆς προκειμένης ἀποκλίνοντι ὡς ἐπὶ Βρανιτζόβαν πόλιν ἰέναι, ὅπως ἐντεῦθεν μᾶλλον Ῥωμαίοις ἰέναι ἐλθεῖν αὐτὸν γένοιτο. Βασιλεὺς δὲ τοῦ καὶ εἰσέτι διώκειν ἀποσχόμενος ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐλθὼν ἐπεραιοῦτο, ἐν Βρανιτζόβῃ τε γεγονὼς ἐνταῦθα ηὐλίζετο. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ κατ' ἄλλο που τῆς Οὐννικῆς μέρος, οὗ δὴ τὸ ὄρος ἐστὶν ὃ Τεμίσης πρὸς τῶν ἐγχωρίων ὠνόμασται, προνομεῦσαι διανοηθεὶς Βορίσην ἅμα στρατεύματι ἔπεμπεν, ὃς καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν αὐτῶν ἐλέγετο τῷ Ἰατζᾷ φῦναι σπερμάD των, κατὰ διένεξιν δέ τινα ἐς βασιλέα Ἰωάννην φυγὰς ἔτυχε πολλῷ πρότερον ἐλθών. Ὁ δὲ τιμῆς τε μετέδωκεν ἱκανῶς καὶ κῆδος ξυγγενοῦς τινος ξυνῆψε κόρης αὐτῷ. Οὗτος δὲ ὁ Βορίσης (50) πρὸς τῷ χώρῳ

Du Cangii notæ.

(49) *Μπάνον.* Hoc est, *banum.* Solent quippe Græci *b* Latinum per μπ afferre, ut ex exemplis quæ profert Meursius in Gloss. plus satis patet. De banorum dignitate apud Hungaros et Servios dixi ad Annam. Hac tum fungebatur in Hungaria Belus, qui Cinnamo Βέλοσις hoc loco dicitur, Geizæ regis avunculus, quo imperante rerum summam obtinuit, Uri Serviæ comitis, cujus filiam Helenam Belus, cognomento Cæcus, rex duxerat, frater. Joannes Thwroczius, c. 65: *Tunc avunculus domini regis Bela Ban nominatus, gloriosus in millibus suis irruens super agmina Teutonicorum, percussit eos ex adverso graviter, et magnam stragem fecit in illis.* Belæ bani, quo ductore Henricum Bavariæ ducem fudit Geiza, meminere præterea Otho Frising. l. I De gest. Frid., c. 22, et Radevicus, l. III, c. 12; Guntherus, l. VI Ligurini, de Bela:

Hic placido cultu puerum nutriverat, ut qui
Vir bonus et prudens, et avunculus esset utrique.

Vide notata ad p. 221.

(50) *Οὗτος ὁ Βορίσης.* Fuit is Boritius Calamani regis Hungariæ ex regis Russiæ filia (quam in adulterio deprehensam Calamanus repudiaverat) filius,

γενόμενος περιῄει τὰς τῇδε κωμοπόλεις ἀναστατῶν, A πλήθεσί τε κατοίκων μονονουχὶ στενοχωρουμένας καὶ παντοίοις περιβριθεῖς οὔσας καλοῖς. Ὅτε δὴ καὶ φάλαγξι τρισὶν Οὐννικαῖς εἰς χεῖρας ἐλθὼν ἐτρέψατό τε κατὰ κράτος αὐτὸν βασιλέα παρεῖναι οἰηθείσας, καὶ βαρὺς ταῖς ὠφελείαις ἐκεῖθεν ἀναστρέψας εἰς τὸ Ῥωμαίων ἦλθε στρατόπεδον. Ὁ δὲ ῥὴξ γνοὺς ὡς Βορίσης ταῦτα οὐ βασιλεὺς Ῥωμαίων εἰργασμένος ἔτυχε Παιονίαν τὰ δεινὰ, θυμομαχήσας ὀπίσω ἐδίωκεν. Οὐ μὴν καὶ ἐδυνήθη Βορίσῃ συμμίξαι ἤδη νυκτὸς ὑπὸ λαμπάσι περαιωσαμένῳ, ἃς πολλὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου βασιλεὺς ὑπανῆψεν αὐτῷ. Ὅτε καὶ δύο τῶν ἐκ τοῦ πεζῶν καταλόγου ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας ἔτι λειφθέντες ὄχθης τῶν Οὔννων ἀφικομένων τὰς τῇδε ὑπελθόντες λόχμας λαθεῖν ἴσχυσαν. Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς πόλεις τε τὰς Παριστρίους ὡς ἐνῆν κρατυνάμενος B ἐνταῦθα διατριβὴν ἐποιεῖτο, σκεπτόμενος τὸν Ἴστρον τε αὖθις διαβῆναι καὶ τῷ ῥηγὶ συμπλακήσεσθαι περὶ θατέραν τοῦ Ἴστρου ὄχθην ἐνστρατοπεδευομένῳ καὶ αὐτῷ. Ὅπερ ἐκεῖνος μαθὼν, [P. 68] πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς τύχης ἀποδειλιάσας ἔκβασιν, μὴ καὶ ἐν τούτῳ δυστυχήσαντος πανωλεθρίᾳ λοιπὸν τὸ Οὐννικὸν ἐκτριβῇ, ἐς βασιλέα πέμψας εἰρηναῖα διελέξατο, τοῦ λοιποῦ τε βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον ἦλθεν ὑπὸ θριάμβῳ τε πομπεύσας λαμπρὰ Θεῷ τὰ χαριστήρια ἔθυσεν. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ θυγάτριον αὐτῷ πρώτως ἄρτι ἐκ τῆς Αὐγούστης ἐτέχθη Εἰρήνης κάλλει διενεγκὸν Μαρία (51) τε ὠνομάσθη καὶ βασιλὶς ἀνεβοήθη.

A qui adesse principem putaverant, rediitque in castra præda gravis. Rex autem ubi intellexit Borizem, non Romanorum imperatorem, hæc intulisse Hungariæ damna, totus prælium spirans a tergo insequitur. Sed enim non potuit assequi Borizem, qui sub noctem excesserat prælucentibus facibus, quas crebras princeps accensas submiserat e castris. Quo tempore etiam accidit ut in adversa ripa relicti adhuc duo e pedestribus numeris, cum virgulta istic subiissent, advenientes Hungaros laterent. His feliciter gestis imperator, expugnatisque quantum licuit Transistrianis oppidis, ibi aliquandiu moratus, Istrum superare rursum et cum rege qui in altera fluvii ripa castra habebat, prælium conserere statuit. Quod postquam ille advertit, veritus B fortunæ exitum et si male res cederent, ne Hungari internecione delerentur, legatos ad petendam pacem ad imperatorem misit, qui tandem Byzantium redux, acto triumpho, præclaras Deo gratias retulit. Sub idem tempus prima illi ex Irene Augusta nascitur, insigni pulchritudine filia, et Mariæ nomen sortita imperatrix renuntiata est.

ιβ'. Ῥωμαῖοι μὲν ἐν τούτοις ἦσαν. Ῥογερίου δὲ (52) τοῦ Σικελῶν τυράννου τὸ ζῆν καταστρέψαντος, Γιλίελμος ὁ ἐκείνου παῖς τὴν ἡγεμονίαν παραλαβὼν πολλά τε ξυνειδὼς ἐς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῷ πατρὶ ἡμαρτημένα, δεῖν ἔγνω πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψαι οὕτω τε τὰ διάφορα λῦσαι. Ἧκον οὖν ἄνδρες ἐπίσκοπον ἕκαστος περικείμενος ἀρχήν. Ἦν δὲ ὁ τῆς πρεσβείας νοῦς τοιοῦτος· χρήματα μὲν καὶ σώματα ὁπόσα Ῥογέριος Εὐβοίας τε καὶ Θηβῶν τῶν ἐν Ἑλ-

12. Hæc apud Romanos gesta. Mortuo autem Rogerio Siciliæ tyranno Gulielmus filius regnum excepit. Multa ille in imperium Romanum a 119 parente delicta esse conscius, necessum putavit ad C dirimendas simultates legatos ad principem mittere. Venerunt ergo viri episcopali dignitate insignes, eratque ea fere legationis sententia : res omnes, captivos, quæque Rogerius ex Eubœa et Thebis Helladicis, urbeque Corintho, sicut ante narra-

Du Cangii notæ.

ob idque pro spurio habitus. Exstincto Stephano rege fratre, cum frustra paternum regnum repetiisset, Constantinopolim profectus, consanguineam Joannis imp. duxit in uxorem. Græcorum exinde et Polonorum fultus auxilio, et ab aliquot evocatus proceribus, Hungariam cum valido exercitu ingressus, a Bela Cæco rege, et Alberto Leopoldi marchionis Austriæ filio, Belæ sororio, fusus ac fugatus est, ut pluribus narrant Otho Frising. l. vii Chron., c. 21 ; Thwroczius et Bonfinius. Hac accepta clade Boritius rursum Græcos in sui auxilium, et Labeslai Bohemiæ ducis interventu, regem Fredericum induxit an. 1146 ; mox percepto Ludovici Franciæ regis per Hungariam transitu, in illius castra concessit, quorumdam Hungarorum consiliis accitus, qui facile fore ut multi in Hungaria non ignobiles a Geiza rege ad eum deficerent, polliciti fuerant. Quod cum ad Geizam perlatum fuisset, statim a Ludovico per legatos Boritium vinctum sibi tradi postulavit, [P. 450] cui responsum piissimo ac christianissimo principe dignum dedit Ludovicus : *Domum regis esse quasi ecclesiam, pedes ejus* * — *quasi altare, ideoque non posse se reddere vinctum eum, qui ad domum regalem, quasi ad ecclesiam, et ad pedes regis, quasi ad altare se prostravit.* Ita Thwroczius et Bonfinius, dec. 2, l. vi. Odo vero de Diogilo, l. ii extremo, ait, re in consilium adducta : *Episcopos et optimates discussa ratione judicasse, ut rex regi pacem servaret, et viro nobili, licet capto, vitam servaret, quia scelus esset utrumque, et morti hominem reddere, et amici sine ratione fœdera rumpere.* Vox sane piissimo digna principe, qualis etiam illius fuit ad regem Angliæ, cui, quod S. Thomæ Cantuariensi archiepiscopo *in sui fidelis ignominiam et ruborem* D præsidium præstaret, queritanti, respondit, *se hoc jus hæreditarium ab antecessoribus contraxisse, et semper fuisse consuetudinis regni* [*Francorum*], *ut omnes pro justitia exsulantes benigne recipiat, et eis debita humanitatis solatia impendat.* Tandem Boritius a Manuele cum validis copiis adversus Hungaros missus, deleto ab hostibus exercitu, ipse a quodam Cumano domestico sagitta transfixus occubuit C. an. 1156, ut habent Otho Frising. l. vii Chron. c. 34, l. i De Gest. Frider. c. 30, l. ii, c. 31. Ex Boritio natus Calamanus Ciliciæ præfectus, de quo infra Cinnamus.

(51) *Μαρία*. Vide stemma Comnenicum.

(52) *Ῥογερίου δέ*. Moritur Rogerius Siciliæ rex an. 1152 indict. 1, ita Romualdus in Chron. et Otho Frising. l. ii De gest. Frid. c. 11 ; at Robertus de Monte Rogerii mortem in 29 April. an. 1153 rejicit ; alii in an. 1154. Vide Familias nostras Normannicas.

* Leo et Anthem. Nov. de Mulier. quæ se servis propriis, etc. : *Julia quædam preces nostris fundit altaribus astruens*, etc. Adde l. vii C. Th. de locat. fundor. ; l. vi C. Th. de relationib. ; S. Thomæ Epist. et Acta Alexandri III pp. apud Baron. ann. 1168, 1169.

vimus, erepta navibus avexerat, redditurum, quæque vellet imperatori libentissime suppeditaturum se pollicebatur. At princeps, rejectis legatis, classe apparata idoneoque in eam immisso exercitu, Constantinum cognomento Angelum, avunculum suum, ducem ei præficit, datque in mandatis ut circa Laconicam appelleret ibique reliquam classem jamjam adventuram opperiretur. Ille igitur Byzantio relicto, vento usus secundo, ad Laconicæ promontorium defertur, quod vulgo ob situm Monembasiam vocant. Ut vero accepit imperator Geizam Hungariæ regem præteritis irritatum calamitatibus Transistriana oppida ex improviso aggredi velle, prævertere hominis conatus occupat. Itaque ad Istri ripam quanta potuit celeritate reversus, Hungaricis copiis in altera fluvii ripa considentibus se objecit. Aliquandiu pars utraque a prælio cessavit, quod neutra vellet incipere: ac Romanorum præsertim, quorum naves nondum advenerant. Sed ubi aliquot post **120** diebus, confectas ex ea quæ occurrebat materia, naviculas complures deduxere in flumen, tum quæ gererentur edoctus Hungariæ rex, veritusque, ut dixi, ne rursum belli fortuna inclinante, principatum ipsum discrimini exponeret, iterum se ad pacis conditiones contulit. Missis igitur legatis petiit ut decem non amplius millibus Hungarorum multatis, reliquam captivorum multitudinem reciperet: his conditionibus amicum se quandiu viveret Romanorum et fœderatum semper fore pollicitus. His ergo conditionibus sancita pace, Romanæ copiæ redierunt.

A λάδι πόλεώς τε Κορίνθου, καθάπερ μοι δεδιήγηται, ναυσὶ περιαρπασάμενος ἔτυχε, ταῦτα δὲ πάντα ἀποδοῦναι ἀπηγγέλλετο, βασιλεῖ δὲ πάντα ὅσα βουλομένῳ ἔσται ὑπηρετήσειν ἄσμενος ὡμολόγει. Ἀλλὰ βασιλεὺς τοὺς πρέσβεις μὲν ἀπεπέμψατο (53), στόλον δὲ νεῶν ἀγείρας (54) στρατόν τε ἐμβιβάσας αὐτῷ, στρατηγοῦντι Κωνσταντίνῳ ὃν Ἄγγελον ἐπεκάλουν θεῖον αὐτῷ γεγονότα, ἐκέλευε περί που τὴν Λακωνικὴν προσεσχηκότα ἐνταῦθα καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ στόλου ὅσον οὐδέπω ἀφιξόμενον περιμεῖναι μέρος. Ὁ μὲν οὖν ἄρας ἐκ Βυζαντίου πνεύματός τε ἐπιφόρου τυχὼν ἀκρωτηρίῳ τῆς Λακωνικῆς προσέσχεν, ὃ Μονεμβασία ἐκ τῆς τοῦ τόπου θέσεως πρὸς τῶν πολλῶν ὀνομάζεται. Βασιλεὺς δὲ Ἰατζᾶν τῶν Παιόνων ῥῆγα τοῖς φθάσασιν ὠδίνοντα ἐξαπιναίως ταῖς Παριστρίοις B ἐπιτεθήσεσθαι πόλεσι διανοεῖσθαι μαθὼν, προφθάνειν ἠπείγετο τὴν ἐγχείρησιν. Καὶ δὴ πρὸς ταῖς τοῦ Ἴστρου καὶ πάλιν ὄχθαις ᾗ τάχους εἶχε γενόμενος ἀντεκάθητο τῷ Οὐννικῷ ἐπὶ θάτερα ἐνεστρατοπεδευμένῳ καὶ αὐτῷ. Μέχρι μὲν οὖν τινος οὐδέτεροι χειρῶν ἄρχειν ἤθελον, ἄλλως τε καὶ νεῶν οὔπω Ῥωμαίοις ἐν τῷ τέως παρουσῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡμέραις τισὶν ὕστερον Ῥωμαῖοι ἐκ τῶν παρόντων ναυπηγησάμενοι ἀκάτια ὅτι πλεῖστα καθείλκυσαν εἰς τὸν ποταμὸν, γνοὺς τὰ πρασσόμενα τῶν Παιόνων ὁ ῥὴξ δείσας τε, ὅπερ ἔφην, μὴ καὶ δεύτερον ἠτυχηκὼς περὶ αὐτοῦ κινδυνεύσῃ τῇ ἀρχῇ, ἐπὶ συμβάσεις καὶ πάλιν ἐχώρει. Πρέσβεις τε πέμψας ᾐτεῖτο χιλιάσιν οὐ πλέον δέκα ζημιωθὲν τὸ Οὐννικὸν, τὴν ἄλλην τῶν αἰχμαλώτων πληθὺν ἀπολαμβάνειν αὖθις. Οὕτω γὰρ C φίλα διὰ βίου Ῥωμαίοις φρονήσειν ἔλεγε καὶ ἐν ὑποσπόνδοις τετάξεσθαι αἰῶνα τὸν πάντα. Ἐπὶ τούτοις οὖν τῆς εἰρήνης τελεσθείσης ἐκεῖθεν ὁ Ῥωμαίων ἀνεζεύγνυ στρατός.

13. Sic in continenti se res habuere: at maritimæ ducis improbitate non eumdem sortitæ sunt exitum. Quippe Angelus, ubi agnovit Gulielmi classem ex Ægypto et Nilo flumine prædis opibusque quales Ægyptus præbet onustam adnavigare, magnum facinus edere statim in animum inducit. Hinc non exspectata Byzantio altera classis parte, avidus pugnæ, vela in hostem quam celerrime contrahit, licet vetante id principe litterisque monente, ne cum tam exigua manu cum multo majoribus copiis congrederetur. Dictitabat enim nihil impedimento fore, quominus a barbaris caperetur Angelus, ac ne nuntius quidem, ut proverbio dicitur, inde reverteretur. At ille isthæc non curans, cum obvia Siculorum classe manus conserit. Siculi **121** primum inhibuere retro naves et ordinate cessere. Ubi vero ferri incomposite Romanos conspexerunt, tum demum quam exigua eorum esset classis apparuit. Itaque repente conversi eam invadunt, vento,

ιγ'. [P. 69] Ἐν τοιούτοις μὲν τὰ κατὰ τὴν ἤπειρον εἶχε. Τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν κακότητι στρατηγοῦ εἰς τοὐναντίον ἐτελεύτα. Ὁ γὰρ Ἄγγελος ἐκ τῆς κατ' Αἴγυπτον γῆς καὶ ποταμοῦ Νείλου τὸν Γιλιέλμου στόλον ἀνάγεσθαι μαθὼν λαφύρου πλησάμενον ὄλβου τε τοῦ ἐνταῦθα, μέγα τι δρᾶσαι ᾠήθη. Ὅθεν καὶ τὸν ἐκ Βυζαντίου λοιπὸν οὐκ ἀναμείνας στόλον ὡς εἶχε τάχους ἀνήγετο, ὑπαντιάσειν αὐτῷ προθυμούμενος, καίτοι πολλὰ πρὸς τοῦτο βασιλέως ἀπολέγοντος γράμμασί τε παρεγγυωμένου μὴ ἂν οὕτως ὀλιγανδρούσῃ δυνάμει πρὸς πολλῷ πλέονα διαγωνίσασθαι ἰσχύν. Κωλῦσαι γὰρ ἐμαρτύρετο οὐδὲν αὐτὸν πρὸς τῶν βαρβάρων ἁλῶναι τὸν Ἄγγελον καὶ οὐδὲ ἄγγελον γοῦν ἐκεῖθεν ἐπανήξειν, ὃ δὴ λέγεται. Ἀλλ' ἐκεῖνος περὶ D ἐλάσσονος ταῦτα πεποιημένος τῷ Σικελικῷ ἤδη παραφανέντι ξυνέμιξε στόλῳ. Σικελοὶ τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον πρύμναν ἐκρούσαντο παλίντροποί τε συντεταγμένως ἐχώρουν· ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίους ἀταξίᾳ πολλῇ ἔχεσθαι ἔγνωσαν τό τε εὐαρίθμητον αὐτοῖς τῶν νεῶν

Du Cangii notæ.

(53) *Τοὺς πρέσβεις ἀπεπέμψατο.* Animos Manuelis mire auxerat novissime initum post Rogerii excessum cum Frederico adversus Willelmum Siculum fœdus, cujus meminit Otho Frising. l. II De gest. Frid., c. 11.

(54) *Στόλον δὲ νεῶν ἀγείρας.* Prælium istud navale, in quo captus Constantinus Angelus Byzantinæ classis dux attigit etiam Nicetas, l. II, n. 7. Siculæ præerat Maio Barensis, ut idem refert, qui in diplomate Willelmi regis apud Baronium, an. 1156, *magnus admiratus admiratorum* dicitur, vir cæteroquin humili sorte genitus, quem cæde crudelissima interiisse auctor est Hugo Falcandus, qui illius historiam fuse prosequitur.

ἤδη καταφανὲς ἦν, αἴφνης ἐπιστραφέντες ἐφέροντο A κατ' αὐτοῦ, τοῦ κατὰ πρύμναν Ῥωμαίοις ἱσταμένου πνεύματος τύχῃ τινὶ ἐπὶ τὴν πρῷραν μεταθεμένου. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι Ῥωμαίων νῆες τοῦ Ἀγγέλου κατάρξαντος, ὃς τῷ πρωτοστρατήγῳ ἀδελφὸς ἦν (ὀλίγων δὲ νεῶν καὶ αὐτὸς ἦρχε), φυγῇ ἀκόσμῳ ἐχρῶντο. Κωνσταντῖνος δ' ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἀπολειφθεὶς ὑπὸ ταῖς αὐτῶν ἐγεγόνει χερσὶ, τοῦτο τῆς ἀβουλίας ὀνάμενος τῆς αὐτοῦ. Τοιαῦτα καινοτομῆσαν ἐξῆκεν ἤδη τὸ ἔτος ἐκεῖνο.

ιδ'. Βασιλεὺς δὲ νεωτερίζειν καὶ πάλιν τὸν Παιονάρχην ἀκούσας (οὐ γὰρ ἠνείχετο τηλικαῦτα περιυβρισμένος), ἤδη τῆς ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ πάλιν φερούσης ἥπτετο. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἐπέλευσιν ἐκπλαγέντος περὶ εἰρήνης τε καὶ αὖθις διαπρεσβευσαμένου, B τότε μὲν ἐλύετο σφίσιν ὁ πόλεμος καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἐγέλα καλὰ, ὀλίγῳ δ' ὕστερον Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐξαδέλφου τὰς αἰτίας ἐνδόντος κατὰ Ῥωμαίων καὶ αὖθις ἐπολεμώθη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Τότε δὲ βασιλεὺς τοῦτον δὴ τὸν Ἀνδρόνικον ἐπὶ τὴν Κιλίκων καὶ Ἰσαύρων ἔπεμπε γῆν, στρατηγὸν αὐτοκράτορα τοῦ πολέμου τοῦδε καταστησάμενος. Τερόζης (55) γὰρ ἀνὴρ τύχης ἐπιφανοῦς Ἀρμένιος γένος πρὸς βασιλέως Ἰωάννου δορυάλωτος ἐκ μακροῦ γεγονὼς, ὁπότε πρὸς τοῖς Ἰσαύρων ἐκεῖνος ἐστράτευεν ὅροις, φυγὰς ἐκ Βυζαντίου ἐπὶ Κιλικίαν ἦλθε καὶ ἀποστασίαν ὠδινήσας τῆς Ῥωμαίων χειρὸς ἀφιστᾷν ἐπεχείρει πόλεις τὰς τῇδε. Ἀνδρόνικον μὲν δὴ τούτου ἕνεκα βασιλεὺς ἔπεμψε, Καίσαρα δὲ (56) ἐφ' ᾧ Κωνστάντζᾳ τῇ Ῥαϊμούνδου τοῦ πρίγ- C κιπος ἐς γάμον συνελθεῖν γυναικὶ ἐξ ἀνθρώπων (57) ἤδη γεγενημένου τρόπῳ ὃν αὐτὸς ἄρτι δηλώσω. Φρούριόν (58) τι ἀγχοῦ Βερροιαίων ἱδρυμένον Ἀντιοχεῦσιν ἐς φόρου τυγχάνον [P. 70] ἀπαγωγὴν οἱ τῇδε περικαθίσαντες βάρβαροι, ἐπειδὴ τῶν ἀναγκαίων ὑποσπανίζειν αὐτὸ ἔγνωσαν, πολιορκίᾳ παραστήσασθαι ἐπεχείρουν. Ῥαϊμοῦνδος τοίνυν ἑτοιμότατος εἴπερ τις εἰς τὰ πολέμια γεγονὼς πράγματα τούτων ἀκούσας σπουδῇ πολλῇ σὺν τῷ ἀμφ' αὐτὸν στρατεύματι ἐπὶ τὸ φρούριον ἦλθεν, οὐχ ὑπομεινάντων τε τῶν πολεμίων τὰ ἐπιτήδεια τῷ φρουρίῳ ἐσκομίσας ἐκεῖθεν ἀνεζεύγνυ. Ἐπειδή τε ἀμφὶ δείλην ὀψίαν ἤδη ἦν, τῷ μὲν προσωτέρω ἔτι ἀπιέναι ἐδόκει, ἅτε χώρου τέως μηδαμῇ παρόντος, ἐφ' ᾧ καταλύειν αὐτοὺς ἀσφαλὲς ἦν. Τοῖς μέντοι περὶ D αὐτὸν καμάτῳ τῷ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας πεπονηκόσιν ἤδη αὐτοῦ που σκηνοῦν ἤρεσκεν, χῶρόν τέ οἱ ὑπεδείκνυσαν μέρει μὲν τῷ πλείστῳ τέλμασι περιειλημμένον, τῷ δ' ἄλλῳ βουνοῖς εἰργασμένῳ καὶ ἀκρολοφίαις αἳ τῇδε ἀνεῖχον. Ἀλλ' ὁ μὲν αὖθις ἰσχυρογνώμων ἦν καὶ δεδιέναι ἔλεγε μὴ ἐντεῦθεν, τὸν λόφον δεικνὺς, νύκτωρ τῶν πολεμίων ἐπιθεμένων ἀδιεξί-

A quem primum a puppe habuerant Romani, nescio qua fortuna mutato et in proram spirante. Quare aliæ Romanorum naves, præeunte Angelo classis præfecti fratre, qui paucis navibus et ipse præerat, turpi fuga abscedunt. Constantinus in medio hostium relictus, in eorum venit potestatem, hocce temeritatis suæ relato præmio. Hæc eo anno gesta sunt.

14. Imperator autem ut accepit rursum novare Hungarorum regem, cum eam ferre injuriam nequaquam posset, iter denuo versus Istrum capessit. Sed ille audito principis adventu, de pace rursum per legatos agit: solutoque tandem bello pacis B apparuit serenitas. Nec vero multo post, causam præbente Andronico principis patruele, bellum iterum adversus Romanos concitum est. Sed de eo postea. Tum vero eumdem Andronicum in Ciliciam Isauriamque misit imperator reique militari summo cum imperio præfecit. Torosus quippe vir felicitatis eximiæ, gente Armenius, a Joanne imperatore, cum bellum in Isauriæ finibus gereret, captus quondam, Byzantio relicto in Ciliciam venerat, et defectionem animo agitans istius provinciæ oppida a fide Romanorum avocare conabatur. Hac igitur de causa misit eo **122** Andronicum imperator: Cæsarem vero, ut sibi matrimonio adjungeret Constantiam, uxorem quondam Raimundi principis, C qui eo quem referam modo vitam finierat. Haud procul Berrhœa adjacet castrum, quo ad convehenda tributa utebantur Antiocheni. Postquam qui istic circumhabitant barbari rerum illud necessariarum inopia laborare intellexerunt, obsidione cinxere. Quibus intellectis Raimundus, vir si quisquam alius in rebus militaribus impiger, summa celeritate cum iis, quæ tum aderant, copiis in castrum venit et recedentibus hostibus, convecto in arcem commeatu, inde digreditur. Cum vero jam advesperasceret, ulterius procedendum censebat, quod idoneus locus non adesset, in quo considere tuto posset. At itineris laboribus sui jam fatigati ponenda ibi castra contendebant, monstrabantque locum maxima ex parte paludibus obductum, cæ- D teris in colles et tumulos, qui crebri istic eminent, assurgentibus. At ille rursum factus obstinatior: « Vereor, » inquit, collem ostendens, « ne inde invadentibus noctu hostibus exitus nobis intercludatur, atque instar ovium stabulo inclusarum pereamus, nulla ad defensionem via. » At eorum quidam qui aderant acerbius virum allocutus, metus hæc esse ait, non prudentiæ. Ad quæ Raimundus:

Du Cangii notæ.

(55) *Τερόζης*. Toros seu Theodorus, Armeniæ princeps, qui Livoni fratri successerat. De hac Andronici expeditione quædam habet Nicetas, l. III, n. 1.

(56) *Καίσαρα δέ*. Vide stemma Comnenicum.

(57) *Ἐξ ἀνθρώπων*. De Raimundi Antiocheni principis nece consulendi Willelm. Tyrius, l. XVII, c. 9; Willelm. Neubrigensis, l. I, c. 21; Matth. Paris.; Robert. de Monte, an. 1146, et Nicol. Trivetius an. 1150. Vide stemma principum Antioch.

(58) *Φρούριον*. Nepa dicitur Tyrio.

« Novi, inquit, optime, si digrediamur inde, nunquam te id nobis objicere cessaturum. **123** Hic igitur, quandoquidem sic placet tibi, castra locabimus. Tu vero vide ne tum istius generositatis specimen factis ipsis edere non valeas, quam modo cum necessitas adest nulla tantopere ostentas, quando ab iis quos indicavi locis, hostium exercitus irrumpens nos graviter afficiet. » His dictis Raimundus locum subit, ubi perpetuo concludi eum fata decreverant. Persæ autem multa jam nocte, unde dictum est ipsos aggressi, equos hominesque cecidere, cum neque tueri se neque alio quovis modo evadere possent. Joannes autem Cæsar eum in finem, quemadmodum retuli, Antiochiam profectus, cum jam ætate provectior Constantiæ haud placuisset, rebus quarum causa venerat infectis, Byzantium rediit; ægraque usus valetudine, tonsa post morbum coma, monachicum habitum induit.

A τητα ἡμῖν ἔσται, καὶ τὸ λοιπὸν ἅτε ἄρνες ἔνδον ἐνσηκασθέντες θνήσκοιμεν οὐδὲν ἀμύνεσθαι ἱκανοί. Ἀλλὰ τῶν σὺν αὐτῷ τις ἰταμοὺς ἐς τὸν ἄνδρα ἀπεῤῥίπτει λόγους καὶ δειλίας ταῦτα, οὐμενοῦν προμηθείας ἔλεγεν εἶναι. Πρὸς ταῦτα θυμῷ Ῥαϊμοῦνδος ὑποβληθεὶς « Οἶδα, εἶπεν, ὦ βέλτιστε, ὡς εἴ γε ἐντεῦθεν παρέλθοιμεν, οὐ μήποτε ταῦτα ἐπεγκαλῶν ἡμῖν παύσαιο· ταύτῃ καὶ ἡμεῖς μέν, ἐπεί σοι δοκεῖ, ἐνταῦθα σκηνώσομεν, σὺ δὲ ὅρα μὴ οὐκ ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύναι ἣν ἄρτι οὐδὲν δέον ἐπηγγείλω γενναιότητα ἱκανὸς ἡμῖν ἔσῃ, πηνίκα πολεμίων στρατὸς ὅθεν αὐτὸς ἔφην ἡμῖν εἰσπεσὼν δεινὰ ἐργάζεται. » Ῥαϊμοῦνδος μὲν τοσαῦτα εἰπὼν εἴσω τοῦ χώρου ἐγένετο, ἔνθα καθείρξεσθαι διηνεκὲς αὐτῷ ἔκειτο· Πέρσαι δὲ ἐπειδὴ πόῤῥω τῶν νυκτῶν ἦν B ἤδη, ὅθεν εἴρηται αὐτοῖς ἐπιθέμενοι ἵππους τε καὶ αὐτοὺς ἔκτειναν, οὐδὲν οὔτε ἀμύνεσθαι οὔτε ἄλλως σώζεσθαι δεδυνημένους. Ἀλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, Ἰωάννης μὲν Καῖσαρ ἐπὶ τοιούτοις εἰς Ἀντιόχειαν ἧκε, ὧν δὲ ἕνεκα ἦλθε δράσας οὐδὲν (ἅτε γὰρ ἔξωρον ὄντα οὐ σὺν ἡδονῇ Κωνστάντζα εἶδεν) ἐπὶ Βυζάντιον ἀνεχώρει, νόσου τε ἐνσκηψάσης αὐτῷ, ἐκείρατό τε τὴν κόμην καὶ μέλαιναν ἠμφιέσατο.

15. Cum in Ciliciam pervenisset Andronicus, Toroso Mopsuestiæ agente, totis viribus urbem oppugnare aggreditur. Et forte egisset aliquid viro dignum defectoremque cepisset nullo negotio, nisi inertiæ se et ludicris scenicis totum dedisset, atque inde res Romanas labefactasset. Torosus enim, ubi Andronici agnovit mollitiem, eumque luxui, cum minime oporteret, indulgere advertit, noctem observans illunem, qua immensa vis imbrium decidebat, compluribus Mopsuestiæ aditibus reseratis, atque omni **124** secum educta multitudine, Romanos inopinatos adoritur, fundit fugatque. Hæc postquam serius Andronico comperta sunt (quippe, ut diximus, luxui et ignaviæ tum operam dabat), insilit in equum, arreptaque hasta in ordines invectus admiranda manu facinora edidit. Ut enim non semel innuimus, animi generositate nemini inferior fuit. At cum exsequi nihil posset, vix evitato discrimine Antiochiam venit. Eo in prælio et Theodorus Contostephanus, qui ad sebastorum dignitatem provectus fuerat, equo sagitta transfixo, ab aliquo eorum qui stipendia Romanis merebant, et quocum simultas ei intercedebat, capite truncatur. Fertur enim diu ante Theodorus miserum illum ex palatio ejecisse, quod in ipsius perniciem postmodum cessit.

ιε'. Ἀνδρόνικος δὲ ἐπειδὴ τῆς Κιλίκων εἴσω ἐγένετο γῆς, Τερόζου ἐπὶ Μοψουεστίας διατριβὴν ποιουμένου, πανστρατὶ εἰς πολιορκίαν καθίστατο. Καὶ τάχα ἂν ἐξέδρασέ τι καὶ γενναῖον καὶ τὸν ἀποστάτην ἐν χερσὶ κατὰ πολλὴν ἐποιήσατο τὴν εὐπέτειαν, εἰ μὴ ῥᾳστώναις καὶ παιδιαῖς ἑαυτὸν ταῖς ἐπὶ σκηνῆς ἐδεδώκει οὕτω τε τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πράγματα. Τερόζης γὰρ ἐπειδὴ τὴν Ἀνδρονίκου ἔγνω μαλακίαν καὶ τῆς οὐδὲν δέον ἐπικαθεζούσης C αὐτῷ ξυνῆκεν ἀσελγείας, νύκτα τηρήσας ἀσέληνον, καθ' ἣν ὑετίζειν ἔτυχεν [P. 71] ἄσχετα, πολλὰ τοῦ Μοψουεστίας τείχους διαλύσας μέρη ἀθρόον τε τὸ σὺν αὐτῷ ἅπαν ἐξαγαγὼν πλῆθος, προσέβαλέ τε Ῥωμαίοις μηδὲν προειδόσι καὶ κατὰ κράτος ἐτρέψατο. Ἀνδρόνικος δὲ ὀψὲ τοῦ καιροῦ συναισθόμενος (ἐτύγχανε γάρ, καθάπερ ἔφην, ὀλιγωρίᾳ πολλῇ τινι κεχρημένος) ἵππον τε ἀνέβη καὶ σὺν τῷ δόρατι ἀπελαύνων ἔργα μὲν χειρὸς ἐπεδείξατο θαυμαστὰ (ὡς γὰρ πολλάκις ἔφην, τῶν τῆς γενναιότητος λόγων οὐδενὶ τῶν μεγάλων ὑπεχώρει), δρᾶσαι ὅμως δεδυνημένος οὐδὲν μόγις διαφυγὼν εἰς Ἀντιόχειαν ἦλθεν (59). Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ καὶ Θεόδωρος ὁ Κοντοστέφανος ἐς τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἥκων τὸν ἵππον τοξεύματι ἀποβαλὼν ὑπό του τῶν Ῥωμαίοις D μισθαρνούντων τὴν κεφαλὴν ἀπηράχθη κατὰ ἔχθος τὸ πρὸς αὐτόν. Λέγεται γὰρ ὡς ἐτύγχανε πολλῷ πρότερον ὁ Θεόδωρος τὸν κακοδαίμονα τοῦτον τῆς βασιλείου ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτοῦ διωσάμενος αὐλῆς.

16. Quæ in Cilicia gesta sunt, ejusmodi finem habuere. Andronicus Byzantium Antiochia reversus, nihilo minore loco et honore habitus, pristinæ præter opinionem consuetudinis libertate potitus est. Sed imperatorem aiunt clam assumptum acerbissime perstrinxisse, negligentiam in rebus bellicis et intempestivas objecisse illi relaxationes. Propalam

ιϛ'. Ἃ μὲν ἐπὶ Κιλικίας κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐγένετο, τοιάδε τινὰ ἦσαν. Ἀνδρόνικος δὲ ἐξ Ἀντιόχου πόλεως ἐπὶ Βυζάντιον ἰὼν ἐν βασιλείοις καὶ πάλιν οὐδὲν ἧττον ἀπόβλεπτος ἦν παῤῥησίας τε παρὰ δόξαν ἀπέλαυε τῆς προτέρας. Ἐλέγετο δὲ ὅτι λάθρα τοῦτον παραλαβὼν βασιλεὺς πικρότατα ἐλοιδορήσατο, ὀλιγωρίαν τε περὶ τὰ στρατιωτικὰ τῷ ἀν-

Du Cangii notæ.

(59) *Εἰς Ἀντιόχειαν ἦλθεν.* Vide Willelmum Tyr. l. xx, c. 2.

θρώπῳ ἐπικαλῶν καὶ τὰς παρακαιρίους αὐτῷ προσονειδίζων ἀνέσεις· ἐν γε μὴν τῷ ἐμφανεῖ λαμπρῶς αὐτὸν ἐδωρεῖτο καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐτίμα. Ἀμέλει καὶ τότε Ναΐσσοῦ τε καὶ Βρανιτζόβης (60) προκεχείριστο δοῦκα, προσέτι καὶ Καστορίαν αὐτῷ δέδωκεν. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἰ μὲν καὶ ἀρχῆθεν ἀποστασίαν ὤδινε καὶ ταύτην παρ' ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν εἶχεν, οὐκ ἔχω ἰσχυρίσασθαι· ἐξ ὅτου γε μὴν τὸ δυσμενὲς αὐτῷ κατεφάνη, ἐντεῦθεν ἑλὼν διηγήσομαι. Βασιλεῖ Μανουὴλ ἄρτι τὴν βασιλείαν παραλαβόντι ἐπιμελὲς ἐγένετο μάλιστα ὅπως ἂν Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸ βέλτιον τοῦ λοιποῦ τὴν ὅπλισιν μεταβάλοιεν. Ὅθεν καὶ ἀσπίσι κυκλοτερέσι φράγνυσθαι εἰθισμένον αὐτοῖς πρότερον φαρετροφορεῖν τε τὰ πλεῖστα καὶ τόξοις τὰς μάχας διαφέρειν, ὁ δὲ ταύτας μὲν ποδήρεις προβεβλῆσθαι αὐτοὺς ἐδιδάξατο, δόρατα δὲ κραδαίνειν μακρὰ καὶ ἱπποσύνῃ δεξιώτατα χρῆσθαι ἠσκήσατο. Τὰς γὰρ ἐκ τῶν πολέμων ἀνέσεις πολέμων αὐτὸς ποιεῖσθαι θέλων παρασκευάς, ἱππεύεσθαι εἰώθει τὰ πολλὰ, σχῆμά τε πολέμου (61) πεποιημένος παρατάξεις τινὰς ἀντιμετώπους ἀλλήλαις ἵστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες αὐτοξύλοις κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις. Τοίνυν καὶ ἐν βραχεῖ Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ὑπερῆρεν αἰχμήν. Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγώνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ἐτάττετο, δόρυ κραδαίνων μήκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ ξυμβλητόν. [P. 72] Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὑπερφυές τι χρῆμα ἐξῆπτο σημαίας, ἣν ἅτε μέρεσι διῃρημένην ὀκτὼ ὀκτώποδα καλεῖν ἔθος ἐστίν. Ὁ δὴ (62) καὶ Ῥαϊμοῦνδόν φασιν ἐκεῖνον θαυμάσαντα ἄνδρα κατὰ τοὺς θρυλλουμένους Ἡρακλεῖς (63), ὁπηνίκα ἐς Βυζάντιον ἦλθε, τέχνην τέ τινα τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίσαι καὶ προσιόντα βασιλεῖ αὐτό τε δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα αἰτῆσαι, λαβόντα τε ἐπειδὴ τἀληθὲς ἔγνω, σὺν ἐκπλήξει τὸν σκοπὸν ἀνειπεῖν.

ιζ'. Τοῦτον δὴ τὸν ἀγῶνα πρὸς Ἡρακλείᾳ ποτὲ τῇ Μυσῶν γυμναζομένου βασιλέως, τετύχηκε τὸν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος παῖδα Ἰωάννην, περικαλλῆ τινα νεανίαν καὶ ἀγαλματίαν, ἄντικρυς Ἰταλικοῦ τινος δόρατος προσβολῇ θάτερον πηρωθῆναι τοῖν ὀφθαλμοῖν. Ὅθεν καὶ παραμυθεῖσθαι αὐτῷ τὸ δυστύχημα θέλων πρωτοβεστιαρχόν τε προὐβέβλητο καὶ ἐς τὸ τῶν πρωτοσεβάστων ἀνεβίβασεν ἀξίωμα. Τοῦτο, φασί, μεγάλα τῆς Ἀνδρονίκου καθίκετο ψυχῆς. Ὠδίνων τοίνυν ἐξ ἐκείνου καὶ δολώσεις ἀεὶ ἐπινοῶν (64), ὁπότε μὲν προσεχῶς ἐπὶ τῆς Κιλι-

A autem eum splendidis donabat muneribus ac præ cæteris honorabat. Denique et Naisi et Branizobæ ducem constituit, ac Castoriam insuper concessit. Sed an primitus ille defectionem mente conceperit continueritque intra se ejusmodi consilium, **125** non ausim plane affirmare. Ex quo autem prava illius apparuerit voluntas, facto inde initio expediam. Manueli statim atque imperium accepit, curæ cum maxime fuit, ut quam optime ornateque deinceps Romani armarentur. Atque cum insuevissent primum clypeis muniri rotundis, pharetras ut plurimum deferre, sagittisque prælia conficere: ille scuta oblonga protendere eos docuit et longas vibrare hastas: præsertim vero in equitandi dexteritate arteque eos exercuit. Quippe cum cessationes a bellis bellorum fieri vellet prælúdia, in equo
B sedere sæpius solebat, inque belli aut prælii speciem acies quasdam sibi invicem obversas locabat. Ita dum hastis instructi ligneis equitabant, assuescebant moveri in armis. Sic brevi spatio Germanorum Italorumque aciem longe superavit miles Romanus. Neque ipse ab ejusmodi certaminibus abstinebat imperator, sed aderat inter primos, hastam vibrans longitudine ac magnitudine nulli comparandam. Ad hæc appendebatur vexillum, res prorsus admiratione digna, quod quia in octo distinctum erat partes, octopes solet appellari. Id ipsum aiunt Raimundum, virum Herculi comparandum, cum Byzantium venisset, magnopere admira-
C tum esse, cumque rem non sine fuco aliquo in vulgus spargi persuasum haberet, accessisse ad imperatorem hastamque poposcisse et clypeum: iis vero acceptis agnitoque eo quod revera erat, tum demum causam, quæ ad id expetendum impulisset cum stupore esse confessum.

126 17. Id itaque certaminis ad Heracleam Mysorum edente principe, forte accidit, ut Joannes Andronici sebastocratoris filius, elegans admodum et formosus adolescens, ictu adverso hastæ cujusdam Italicæ alterum oculum amiserit. Quem casum ut solatio levaret imperator, ad protovestiarii primum, mox ad protosebasti dignitatem illum evexit. Eam rem ferunt graviter affecisse Andronicum. Ex
D eo igitur tempore nescio quid clam fovens animo dolosque semper agitans, cum in Cilicia bellum proxime gereret, Palæstinæ regem et Persarum

Du Cangii notæ.

(60) *Βρανιτζόβης*. Ducem Branizobæ dictum a Manuele Andronicum testatur etiam Nicetas, l. III, n. 1.

(61) *Σχῆμά τε πολέμου*. *Torneamentorum* seu decursionum equestrium usum primum in Græciam invectum sub Manuele hinc patet, quem Nicephorus Gregoras, l. X, a Latinis seu Francis ad Græcos transiisse refert. Vide Nicetam, l. III, n. 3, et dissertationem nostram 6 ad Joinvillam.

(62) *Ὁ δέ*. Videtur legendum ὃ δὴ, *quod quidem*; ita ut Cinnamus dicat id in Manuele miratum fuisse Raimundum illum, quem Herculi parem facit.

(63) *Ἡρακλεῖς*. Idem elogium Raimundo tribuit infra p. 216, cujus virtutes [P. 451] et dotes præcipuamque in re militari peritiam et animi fortitudinem mire prædicat præter Tyrium l. XIV, c. 21, Willelmus Neubrig. l. I, c. 21: *Quippe*, inquit, *hic fuerat Christiani nominis in Oriente fortissimus propugnator, atque insignium gestorum titulis veteris in se Machabæi transferebat gloriam*, etc.

(64) *Δολώσεις ἀεὶ ἐπινοῶν*. Andronici non in dolum modo et fallacem illius animum graphice expressit Leo imper. in oraculo 1, sed et nequiter ab eo gesta totamque Comnenianam familiam

sultanum in suas traxit partes: ducatumque adeptus Naisi et Branizobæ, ut modo dictum est, per litteras Hungarorum regi pollicitus est, si ad invadendam tyrannidem sibi adesse vellet, simul atque imperium esset adeptus, Branizobam et Naisum continuo se ei cessurum. Sed veritus ne, si hæc vulgarentur, rem se proderet, alio deflexit. Igitur significavit principi sibi quosdam e magnatibus Hungaricis conciliasse, istiusmodi circumventos dolo, in sua potestate haud difficulter sese habiturum. Sed enim jam antea fraudem perceperat imperator ex litteris ad se delatis Andronici, quibus supra dicta cum rege Hungarico depactus fuerat. Cum autem convincere eum vellet manifestius, ut ea quæ cœperat conficeret, illius prorsus permisit arbitrio. Ille itaque omnem suspicionis occasionem **127** sublatam ratus, confidenter ad Hungaros et ad Alemannorum regem missa legatione, ut auxilium in tempore ferrent, sollicitavit. His perfide et nequiter actis, Byzantium venit Andronicus, fœdere uti apparebat Romanos inter et Hungaros jam sancito. Imperator verò, nescio an ex quadam in eum propensione, cum mirum in modum hominem diligeret, utpote æqualem secumque a puero enutritum ac institutum, inque cursu et luctationibus et reliquo certaminum genere socium, an quidpiam cogitaret aliud, etiam tunc facinorosum toleravit. Cum aliquando Heracleæ in Mysia versaretur, quam nescio quo idiomate Pelagoniam nunc Romani vocant, noctu imperator venatum exiit, hanc, uti solebat plerumque, ibi traducturus. Ea quippe erat corporis præstantia et animi indole, ut et ursos insectaretur invehereturque in apros et pedibus ut

A χων ἐστράτευε γῆς, ῥῆγά τε τὸν Παλαιστίνης καὶ τῶν Περσῶν ὑπεποιεῖτο σουλτάν· τὴν Ναΐσοῦ δὲ καὶ Βρανιτζόβης, ὥσπερ εἴρηται, ἀρχὴν πιστευθεὶς, γράμμασι τῷ Παιόνων ὑπισχνεῖτο ῥηγὶ, εἴ γε βουλομένῳ ἐπιθέσθαι τυραννίδι συλλήψοιτο τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῷ, ἐπειδὰν δὲ τοῦ ἐφετοῦ τύχῃ Βρανιτζόβης τε αὐτῷ καὶ Ναΐσοῦ ὑπεκστήσεσθαι πόλεως. Ὅπως μέντοι μὴ ἔκπυστα ταῦτα γεγονότα ὑπαίτιον αὐτὸν τοῦ λοιποῦ καταστήσωνται, ἔγνω ἑτέραν τραπέσθαι. Ἐδήλου τοίνυν βασιλεῖ βούλεσθαι τῶν κατὰ Παιονίαν τινὰς δυναστῶν φιλίως αὐτῷ προσφέρεσθαι ἀρξαμένους δόλῳ ὑπελθὼν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ῥᾳδίως θεῖναι παλάμην. Βασιλεὺς δὲ ξυνίει μὲν τοῦ δόλου· ἔφθη γὰρ ἤδη καὶ εἰς χεῖρας αὐτῷ τὰ γράμματα ἐλθεῖν· δι' ὧν Ἀνδρόνικος τῷ Παιονάρχῃ τὰ προειρημένα ἐτύγχανε διωμολογηκώς. B Ἐξελέγχειν δὲ θέλων αὐτὸν ἐφίησι ποιεῖν κατὰ ταῦτα μηδὲν ὑποστελλομένῳ. Ὁ δὲ πάντα αὐτῷ τοῦ λοιποῦ περιῃρῆσθαι τρόπον ὑποψίας οἰηθεὶς ἀδεῶς ἐς τε Οὔννους καὶ τὸν Ἀλαμανῶν διεπρεσβεύετο ῥῆγα, πρὸς ἐπικουρίαν ἐν καιρῷ καὶ αὐτὸν ἐπισπώμενος. Ταῦτα Ἀνδρόνικος ἐσκευωρηκὼς ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε, τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Οὔννων σπονδὰς ἤδη τῷ φαινομένῳ τετελεκώς. Βασιλεὺς δὲ οὐκ οἶδα εἴτε κηδόμενος τοῦ ἀνθρώπου (ὑπερφυῶς γὰρ ἐφίλει τοῦτον ἅτε καὶ ἡλικιώτην αὐτῷ γεγονότα τροφῆς τε αὐτῷ μεταλαχόντα καὶ παιδείας τῆς αὐτῆς, ἀμέλει καὶ δρόμοις τε αὐτῷ καὶ πάλαις καὶ ἀγῶσιν ἄλλοις συγγυμνασάμενον πολλοῖς), εἴτε καὶ ἄλλο τι ἐννοούμενος, [P. 73] τότε μὲν καὶ ἔτι ἠνείχετο κακουργοῦντος. C Ἐπεὶ δέ ποτε καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ Μυσῶν, ἣν Πελαγονίαν τινὶ γλώττῃ κατακολουθοῦντες Ῥωμαῖοι νῦν ὀνομάζουσιν, ἐξῆλθε μὲν πρὸς θή-

Du Cangii notæ.

nefando ausu absumptam demumque perditi viri exitum præclare omnino prævidit, adeo ut in nullum alium ex Constantinopolitanis Augustis cadere possit illud oraculum, quod hisce versibus concipitur:

Αἷμα.

Τὴν ἐχθροποιὸν ἔνδοθεν κρύπτει πλάνην,
Ὡς εὐμενὴς δὲ κύνας ἐκτρέφει νέους,
Ἣν γλυκὺς κλύδωνος ἐχχεῖ εἰς μέσον.
Ἀλλ' ἀπελέγξει τὸν λογισμὸν ὁ χρόνος.
Ὄφις δὲ πάντας καταναλώσει τάχος.
Σὺ μεγαλαυχεῖς καὶ γέγηθας, ἄθλιε,
Καὶ χεῖρας ἁπλοῖς καὶ πόδας διαστρέφεις,
Ὡς πραγμάτων ἔξωθεν αὐτὸν ἐξάγων.
Ἀλλ' ὁ Κύριος τὴν ὑπόκρισιν φανεῖ.
Τί γὰρ καλὸν δράσειας, ὦ σὺ κυνόπα;
Ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος
Πῶς σὺ κομίσεις ἀγαθόν τι τῷ βίῳ;
Ὁς τὸ στόμα κέχηνα εἰς ὑποπτέρους
Πῶς ἀπερεύξει ῥῆμα χρηστὸν τῇ πόλει;

Constat ex Niceta in Manuele, l. v, n. 8 vocis αἷμα characteres, primos imperatorum ex Comneniana familia apices designare, Alexii nempe, Joannis, Manuelis et Alexii Manuelis filii, quem Andronicus, ut et reliquos fere Comnenos, per scelus assumpsit, adeo ut in eum, a quo incepit, desierit, alpha nempe, quod in altero proxime sequenti oraculo innuitur:

Ἀρχὴν ἔχων τε τὴν μονάδα καὶ τέλος.

Andronicus igitur *dolos nectens et recondens animo, velut benevolus parens,* Manuelis liberos, tanquam *novellos catellos educat, quibus mox parat et struit insidias, sed quod mente occultat, tempus prodet: statim enim velut serpens illos absumet. Dissultat in sinu lætaturque infelix Andronicus securus et ab omni cura liber. Manus interim explicat pedesque distorquet, tanquam rei gestæ seu Alexii necis innocuus. Sed hypocrisim et dolos prodet tandem Deus. Quid enim viro dignum faceret vilis canis? ille qui famil.iæ extraneæ,* hoc est, Agneti Francorum regis filiæ, quam junior duxerat Alexius, per nefastum connubium *se commiscuerat. Qui fieri* D *potest, ut is vivat prospere, qui os aperuit in pullos, qui adhuc sub alis parentum excubabant? Non est igitur cur Constantinopolitanum imperium a tam scelesto imperatore quidquam boni exspectet.* Hæc est genuina, ni fallor, oraculi istius παράφρασις, quam interpres Rutgersius haud minus recte reddidit, præsertim eo versu, ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος. Huic enim imposuit perperam exscripta vox δήγματι pro δείγματι: est quippe δεῖγμα insigne armorum, quod in clypeo effingitur, ut auctor est Vegetius, l. II, c. 18, unde pro familia et gente hic sumitur, uti vox *clypeus*, non semel apud scriptores Latinos sequioris ætatis. Matthæus Westmonaster. an. 1245 de Pembrochiensi familia Anglica exstincta: *Sic nobilis clypeus ille marescallorum tot et tantis hostibus* [P. 452] *Angliæ formidabilis evanuit.* Et Matthæus Paris. eod. an. *Clypei in Anglia jam, heu, prostrati,* etc. V. Specul. Saxon. l. III, art. 72.

ραν ὁ βασιλεὺς ἔννυχος, ὥσπερ εἰώθει τὰ πολλά, A κοιτασάμενος. Ἡ γὰρ τοῦ σώματος αὐτῷ γενναιότης καὶ πρὸς ἄρκτους ἐξῆγε καὶ πρὸς τοὺς ἀγρίους ἀνθώπλιζε τῶν συῶν πεζῇ τὰ πλεῖστα σὺν ἀκοντίῳ ξυμπλεκόμενον. Ἐλέγετο δὲ ὡς καὶ τεθωράκιστο τὰ πρῶτα καὶ σχεδόν τι ἑκάστοτε πρὸς τοῖς ὅπλοις ἦν, τὰς, ὡς ἐφέρετο, τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ τοῦ μεγάλου στρατάρχου φυλαττόμενος ἐπιβουλάς, κἂν οὗτος οὐδὲν ἄλλο αὐτὸν μέχρι τέλους ἔδρασεν ἄχρι ὅτι μὴ τὰς βασιλείους ἀφείλετο σφραγῖδας, δι' ὧν ὑποσημαίνεσθαι τὰς δωρεὰς βασιλεὺς εἴωθεν. Οὐ μὴν ἀπροφασίστως καὶ ταύτας, ἀλλ' ἀπ' αἰτίας ἧς αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Διατρίβοντι ἐν Μελαγγείοις τῷ βασιλεῖ περί τινα χῶρον ᾧ Μεταβολὴ ὄνομα, λόγοι προὐφέροντο ἐπὶ ἀρίστου. Ἔνθα τῶν ἄλλων καθάπαξ ἁπάντων τὰ βασιλέως ἐξαιρόντων ἔργα, ὁ B Ἰωάννης τὰ τοῦ πατρὸς μᾶλλον ὑπερῇρε καὶ ὑπερετίθει πολλῷ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔστεργε τοῖς λεγομένοις καὶ ἠγάπα τοῦ πατρὸς ἐλασσούμενος. Ὡς δ' ἐπαχθὴς τοῖς ἄλλοις Ἰωάννης εἶναι ἐδόκει, ὁ δὲ οὐ μέχρι τούτου τὸν λόγον ἵστησιν. Ἔδοξε γὰρ ἂν ἐπιδείξει πίστεως τῆς πρὸς τὸν οἰχόμενον αὐτοκράτορα ταῦτα προφέρειν, ὅπερ, οἶμαι, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν ἴσασιν· αἱ γὰρ πρὸς τοὺς μηκέτι ὄντας εὔνοαι ἐχέγγυοι τοῖς περιοῦσιν εὐγνωμοσύνης τῆς εἰς αὐτοὺς γίνονται. Ὁ μὲν οὖν πρὸς τούτοις καὶ δριμύτερον ἥπτετο καὶ ἠγνωμόνει τῷ υἱῷ. Ὅτε δὴ στάσεως ἀναφθείσης Ἀνδρόνικος μὲν οὗτος θυμοδακῇ τινα ἐς τὸν σεβαστοκράτορα ἐπιρρίψας παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ ξίφει πρὸς αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν C ἀφῃρῆσθαι, εἰ μὴ βασιλεύς τε αὐτοῦ τὴν χεῖρα ὑπερέσχε καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ὃς καὶ αὐτὸς ἐξάδελφος τῷ βασιλεῖ ἦν, τὴν μάστιγα ᾗ τοὺς ἵππους ἐπείγειν εἴθισται τῷ ξίφει καταφερομένῳ ὑποθεὶς ἀμβλεῖαν ἐπὶ τὴν Ἀνδρονίκου γνάθον ἐνεχθῆναι ἐποίησε τὴν φοράν. Ὁ μὲν οὖν τοῦτον ἐρρύσθη τὸν τρόπον· βασιλεὺς δὲ τὴν χεῖρα, καθάπερ ἔφην, τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπερσχὼν ἐπλήγη, οὐ μέντοι καιρίαν ἀλλ' ὅσον ὀλίγον τὴν σάρκα διαστῆναι, ἧς τὴν οὐλὴν διὰ βίου ἐπὶ καρποῦ ἔφερεν. Ἡ μὲν οὖν τούτου φιλονεικία ἐπὶ τοσοῦτον προελθοῦσα κατεσιγάσθη. Βασιλεὺς δὲ Ἰσαάκιον μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο ἡμερῶν τινων ἄχρι, Ἰωάννην δὲ κρίσει παραδοὺς δίκην αὐτῷ τὴν εἰρημένην ἐπετίθει πολλῷ τῆς ἐκ τῶν νόμων ἐλάσσω. Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρότερα.

plurimum cum iisdem jaculo concurreret. Induisse autem loricam tum primum aiunt ac fere semper in armis fuisse, quo Isaacii sebastocratoris et summi exercituum ducis vitaret insidias : etsi nihil ad extremum in eum quidquam aliud statuerit gravius, quam quod sigilla, quibus largitiones obsignare imperatores solent, abstulerit. Neque id tamen egit nulla ratione, sed ob causam quam nunc commemorare aggredior. Cum princeps in Melangiis moraretur, ad locum cui Metabolo nomen, varii super cœnam habebantur sermones; ubi omnibus res a principe gestas uno ore **128** prædicantibus, Joannes præclara a Manuelis parente peracta facinora longe extulit prætulitque. Haud ægre quæ dicebantur accepit imperator, nec sibi patrem præferri moleste tulit. Etsi vero aliis Joannes jam videretur importunus, noluit tamen loquentem interpellare, cum ea (quod plerique facere solent) velut fidei suæ in demortuum imperatorem argumentum protulisse visus esset. Benevolentia siquidem qua defunctos prosequimur, pignus est iis qui superstites sunt nostræ in ipsos gratitudinis. Sed cum in Manuelem acerbius ille et ingrate satis magis ac magis commoveretur, orta inde contentione, Andronicus iste in sebastocratorem infesto animo invectus, gladio caput illius fere obtruncasset, nisi imperator interposuisset manum : et Joannes Ducas, qui et ipse patruelis erat principis, flagellum, quo concitari solent equi, imminenti supponens gladio ictum debilem fractumque avertisset in maxillam Andronici. Ita quidem periculum vitavit ille : at imperator, qui manum supra Andronicum protenderat, vulnus accepit, non lethale quidem, sed quo paululum dissecta fuerit caro, cujus quandiu vixit cicatricem in carpo tulit. Ita acrior ista contentio conquievit. Princeps vero aliquandiu Isaacium a conspectu removit : Joannem vero eo ipso incusatum supra dicta multavit pœna, sed longe quam decernunt leges mitiore. Verum ad superiora redeamus.

ιη'. Ἐπειδήπερ ὁ Ἀνδρόνικος νυκτερίῳ κυνηγεσίῳ βασιλέα [p. 74] διατρίβοντα ἔγνω, ἱκανοὺς Ἰσαύρων τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλισάμενος, οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες, ἵππον τε αὐτοῦ τὸν δρομικώτατον ἐπαγόμενος σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τὸν τόπον ἦλθεν. Ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἀποτέρω ἐπὶ λόχμης τὸν ἵππον καθέξοντας ἔστησεν, ὁ δὲ ξὺν ἡμιόνῳ ἐγγὺς τῆς βασιλέως ἦλθε σκηνῆς, ἀποβάς τε ἡσυχῇ ἐπορεύετο βάδην ἐγχειρίδιον ἐπισείων τῇ δεξιᾷ. Ὅπως γε μὴν μηδενὶ φωραθείη, Ἰταλὴν ἀντὶ τῆς ἐξ ἔθους ὑπέδυ στολὴν (65). Ὡς δὲ ἔγνω καταφανὴς γεγονὼς (ἤδη γὰρ καὶ ξίφη παρεγύμνουν οἱ τὸν βασιλέα ὑπνοῦντα

D **129** 18. Postquam Andronicus nocturnæ venationi operam dare principem intellexit, ex Isauris, qui adversus quemlibet cum ipso se militaturos fidem dederant, delectos armat, assumptoque equo pernicissimo ad locum cum iis venit. Illis autem longius in silva locatis traditoque iis equo, ipse mulo insidens ad tabernaculum succedit imperatoris. Ibi tum tacite desilit et pugionem dextra vibrans lento progreditur gradu : neve deprehenderetur ab aliquo, Italicum pro consueto sagum induerat. Mox vero ut se agnitum vidit (quippe jam gladios strinxerant qui dormientem principem circumstabant, atque in his Joannes ipsius ex

Du Cangii notæ.

(65) *Ἰταλὴν στολήν.* Sagum militare, nostris *cotte d'armes.* V. not. ad Alexiad. p. 401.

fratre nepos, qui primus, ut aiunt, Andronicum adverterat), ut igitur id vidit Andronicus, continuo in genua flexus exonerare se alvum simulavit, indeque sensim retro cedens abiit. Ita conatus illi consiliaque Andronici evanuere. Brevi interjecto tempore cum majore Isaurorum manu ad imperatorem proficiscitur. Quod ubi nuntiatum est Augustæ ab Alexio imperatorii stabuli præfecto (protostratorem id muneris vocant Romani), quidam extemplo in primis expeditus eas insidias principi indicaturus mittitur: moxque Isach, qui a barbaris ducebat genus, cæteroquin fidus cum maxime imperatori, cum trecentis armatis ad eum pariter proficiscitur. Sed priusquam ad locum Isach perveniret, re percepta imperator, **130** trementibus aliis et metu consternatis (forte enim sic casus tulerat ut mulis plerique veherentur), ipse a via recta quæ ad castra et imperatorium tabernaculum tendebat, deflectendum censuit; insolita autem et minus trita illa, quam ostendebat manu, neque lato agmine, sed singulatim spatio intermisso incedendum. « Ita enim pabulatores, inquit, videbimur, qui ad ea tendunt quæ conspiciuntur tentoria. » Sic intrepide ad tabernaculum perrexit princeps. Et Joannem, cujus supra mentionem feci, cum obvius aper dentibus laceraret, ut id rescivit, continuo ad eum conversus revertitur, peractisque iis quæ necessaria erant tandem excedit. Tanta autem animi magnitudine rem istam accepit, ut ne vultu quidem quidquam Andronico fuerit testatus. At ille quasi nihil eorum quæ acciderant, sibi conscius, equum, de quo jam egimus, sedulo curat, multa interim propalam adversus Joannem proferens ac mente volvens. Unde rogante aliquando principe, quid hæc sibi vellet equi affectata cura? « Ut, inquit ille, omnium mihi infensissimi hostis truncato capite statim aufugiam, » iis videlicet verbis protosebastum innuens. Ubi igitur ægrum amentia vidit hominem, a consortio suo remotum, in palatio includendum curavit.

A περιεστῶτες, ἐν οἷς καὶ Ἰωάννης ἦν ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς, πρῶτος, φασὶ, τὸν Ἀνδρόνικον ἐπιόντα εἰδώς), ὡς οὖν ἔγνω ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος, ἐπὶ γόνυ κλιθεὶς τὸν τῆς γαστρὸς δῆθεν ἀποκρίνειν προσεποιεῖτο σκυβαλισμὸν, οὕτω τε κατὰ βραχὺ ὑποποδίσας ᾤχετο ἀπιών. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης ἐνταῦθα ἐλύετο. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον σὺν πλείοσιν Ἰσαύρων ἐξῄει νύκτωρ ἐπὶ βασιλέα στελλόμενος· οὗπερ ἀγγελθέντος τῇ βασιλίδι πρὸς Ἀλεξίου, ὃς τοῖς βασιλικοῖς τηνίκα ἱπποκομίαν ἐφεστὼς ἦν (πρωτοστράτορα (66) τοῦτο καλοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ λειτούργημα), ἐν μὲν τῷ παραυτίκα τῶν τις εὐζωνοτέρων ἐστέλλετο μηνύσων βασιλεῖ τὴν ἐπιβουλήν. Εἶτα καὶ Ἰσὰχ ἀνὴρ βαρβαρογενὴς, εὔνους δὲ βασιλεῖ μάλιστα σὺν ὁπλοφοροῦσι τριακοB σίοις ἐπέμπετο. Ἀλλ' οὔπω τοῦ Ἰσὰχ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθόντος, πυθόμενος ἤδη τὸ πρᾶγμα βασιλεὺς, τῶν ἄλλων ἀγωνιώντων καὶ συνταραττομένων ἐφ' ἑαυτοὺς (ἐτύγχανον γὰρ οἱ πλείους ἡμιονίοις οὕτω τυχὸν ἐφεζόμενοι), αὐτὸς χρῆναι ἔλεγε τῆς εὐθείας ἀποσχομένους, ἣ ἐπί τε τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν βασίλειον σκηνὴν ἄγει, τὴν ἀσυνήθη ἐκείνην, ὑποδείξας τῇ χειρὶ, καὶ ἄστειπτον ἰέναι, μὴ μέντοι κατὰ πλάτος, ἀλλ' ἕνα καθ' ἕνα ἐν διαστάσει τὴν πορείαν τιθεμένους. « Οὕτω γὰρ, ἔφη, τῶν ἐκ τῆς χορταγωγίας ἐπανιόντων δόξαιμεν εἶναί τινες ἐπὶ σκηνάς τε τὰς τῇδε φαινομένας χωρεῖν. » Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτως ἀτρέστως ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἐπορεύετο. Ἰωάννην δὲ οὗπερ ἄρτι ἐμνήσθην σῦς ὑπαντιάσας τοῖς ὀδοῦσι διεσπάραξεν. Ὃ τάχιστα πυθόμενος C βασιλεὺς ὀπισθόρμητος ἐπ' ἐκεῖνον ἦλθεν ἐπιμελησάμενός τε τὰ εἰκότα ἀπηλλάγη. Οὕτω μέντοι μεγαλοψύχως τῷ πράγματι προσηνέχθη, ὡς μηδὲ ἄχρι καὶ βλέμματος Ἀνδρονίκῳ προσενεχθῆναι κακῶς. Ὁ δὲ ὥσπερ τῶν πεπραγμένων οὐδὲν ἑαυτῷ ξυνειδὼς τοῦ τε ἵππου ὃν ἤδη ἔφην ἐς ἄγαν ἐπιμεμέληται καὶ πολὺς ἦν τῷ φαινομένῳ κατὰ Ἰωάννου καὶ λέγων ἀεὶ καὶ φρονῶν. Ὅθεν καὶ πυνθανομένου ποτὲ τοῦ βασιλέως τί [P. 75] βούλεται τούτῳ τὰ τῆς τοῦ ἵππου τοῦδε ἐπιμελήσεως; « Ὡς ἂν, ἔφη ἐκεῖνος, τὸν πάντων ἐμοὶ δυσμενέστατον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος οἰχήσομαι ἀπιών, » διὰ τούτων δῆθεν τὸν πρωτοσέβαστον αἰνιττόμενος. Ὡς οὖν ἔγνω ἀπόνοιαν νοσοῦντα τὸν ἄνθρωπον, κοινωνίας ἐκτεμὼν τῆς αὐτοῦ ἔμφρουρον (67) ἐν παλατίῳ καθίστησιν.

19. Sic ille in ordinem actus est. Rex autem Hungariæ nihildum edoctus eorum quæ Andronico evenerant, contracto ex Tzechis et Saxonibus et **131** aliis gentibus compluribus exercitu, Branizobam urbem oppugnare contendit, pactis forte confidens, quæ cum Andronico pepigerat. Ejus rei nuntio obstupefactus princeps miratus est perfidiam Hungarorum, quod quæ sacramentis haud pridem sanciverant nulla de causa posthaberent. Celeritate igitur egere rem opinatus, versus Istrum continuo iter intendit. At cum sciret suos nequaquam esse Hungaris pares (quippe Romanorum vires, nemine

D ιθ'. Ὁ μὲν οὖν ἐκ ποδῶν ἐγένετο. Ὁ δὲ Παιονίας ῥὴξ μήπω τι πεπυσμένος τῶν Ἀνδρονίκῳ συμπεπτωκότων δυνάμεις ἔκ τε Τζέχων καὶ Σαξόνων ἄλλων τε πλείστων ἑαυτῷ συστησάμενος ἐθνῶν εἰς τὴν Βρανιτζόβης πολιορκίαν καθίστατο, ἐπαρθεὶς, οἶμαι, οἷς Ἀνδρόνικος αὐτῷ διομολογησάμενος ἔτυχε. Τούτων βασιλεὺς ἀκούσας καταπέπληκτο μὲν πρὸς τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν Οὔννων ἐθαύμαζεν ἀπιστίαν, εἰ τῶν ἔναγχος σφίσιν ὀμωμοσμένων ἐξ οὐδεμιᾶς ἀλογήσειαν αἰτίας· ὀξύτητος δ' ὅμως δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα βουλευσάμενος, αὐτίκα τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο. Εἰδὼς δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ οὐκ ἀξιομάχους

Du Cangii notæ.

(66) *Πρωτοστράτορα*. De hac dignitate vide notata ad p. 127.
(67) *Ἔμφρουρον*. V. Nicet. l. III, c. 2.

ὄντας τῇ Οὔννων στρατιᾷ (αἱ γὰρ Ῥωμαίων δυνάμεις μηδενὸς ὅθεν δήποτε τῷ τέως ἀντιστατοῦντος ἐπὶ χώρας ἑκάστη ἔμενον), ἐνενόει τοιάδε. Ἔστι τις χῶρος ἐρυμνότητος ἱκανῶς ἔχων Σμήλης ὄνομα. Τοῦτον ἔγνω καταλαβὼν ὁρμητήριον τῆς ἐπὶ τοὺς Οὔννους θέσθαι ἐκδρομῆς. Ὅπως μέντοι Βρανιτζοβῖται τὴν πόλιν τῷ τέως αὐτῷ τηρήσωσι, γράμμα χαράξας ὅσον οὐκ ἤδη ἀφίξεσθαι τοῦτον μηνῦον τῶν στρατιωτῶν τινι ἐνεχείρισε, κελεύσας ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὸ διαφεῖναι βέλει ξυνδήσαντα. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει. Τὸ δὲ βέλος πορρωτέρω ἢ ἐχρῆν ἀφεθὲν Οὔννοις εἰς χεῖρας ἦλθεν. Εὐθὺς οὖν ταραγμὸς εἰσῆλθεν αὐτούς, καὶ δὴ τάς τε ἑλεπόλεις καὶ ὅσα πρὸς τειχομαχίαν αὐτοῖς παρεσκεύαστο πυρὶ φλέξαντες ἐπὶ τὸν Ἴστρου πορθμὸν ᾔεσαν. Πλήθοντι δὲ αὐτῷ ἐντετυχηκότες (χειμὼν γὰρ ἐκ τῶν ἄνωθεν ἤπειγεν), ὡς ἐπὶ Βελέγραδα πόλιν ἐφέροντο. Οὗπερ αἰσθόμενος βασιλεύς, πυθόμενος δὲ καὶ ὡς Βορίτζης ὁ Βόσθνης χώρας ἐξάρχων (68) Δαλματικῆς εἰς συμμάχους τῷ Παιονάρχῃ τελέσας ἀναστρέφει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ, τὸ ἀλκιμώτατον τῆς σὺν αὐτῷ ἀπολεξάμενος στρατιᾶς Βορίτζῃ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔστελλεν, ἦρχε δὲ ταύτης τῆς στρατιᾶς Βασίλειος, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, οἰκίας μὲν ἀφανοῦς γεγονώς, χαρτουλάριος (69)

A tum obsistente, in provinciis dispersæ considebant), talia excogitat: Locus est satis munitus comine Smeles. Hunc occupare instituit, ut esset sedes unde excurreret in Hungaros. Ut vero civitatem sibi conservarent Branizobitæ, litteras, quibus se jamjam adventurum illis significat, militi cuidam tradit, imperatque ut telo alligatas in urbem conjiceret. Quod ille, uti jussum erat, fecit. Sed enim litteræ longius quam oportebat projectæ in manus venere Hungarorum. Continuo igitur invasit illos metus, machinisque et rebus aliis, quæ ad urbis oppugnationem apparatæ fuerant, incensis ad Istrum transituri contenderunt. Sed exundantem invenientes fluvium (quippe venti imbresque cœlo effusi ruebant) versus Belegradam iter vertere. His
B cognitis imperator, acceptoque Borizem Bossinæ regionis Dalmatiæ principem, **132** qui auxilio venerat Hungariæ regi, in suum redire principatum; fortissimos militum delectos, qui manus cum Borize consererent, dimittit. Copiis istis præfuit Basilius, cujus supra memini, obscura quidem natus familia, cæteroquin chartularius principis. Ipse imperator a tergo cum reliquo Romanorum exercitu lento sequebatur gradu. Verum Basilius oblitus, opinor, cujus gratia et quo cum hoste pugnaturum se emi-

Du Cangii notæ.

(68) *Βορίτζης ὁ Βόσθνης χώρας ἐξάρχων*. Qui Orbino *Barich* appellatur, Bossenæ banus seu princeps, sub an. 1154. Boritium excepit *Culinus*, cujus non semel mentio occurrit apud Innoc. III pp. in Epistolis.

(69) *Χαρτουλάριος*. Chartularii dicuntur *qui chartis inserviunt*, ut est in l. 10 Cod., ubi causæ fisc. seu *publicarum chartarum tractatibus*; in l. 1 Cod. de præposit. agent. in reb., unde et *tractatores* appellantur, ut observavit Cujacius: alias commentarienses, ab actis, qui chartas et codices expensionum tractant, *qui largitionales titulos retractant*. in l. III Cod. de Canone largit. tit. l. 10; l. 12; Cod. de numerar. Actuar. et Chartular. l. 12; Gloss. Gr. Lat.: Χαρτογράφος, *chartularius*; χαρτοφύλαξ, *chartularius*; Glossæ Basil.: Κομμενταρίσιος, χαρτουλλάριος; κομμενταρίσιος, ὁ ὑπομνηματογράφος, σκρινιάριοι, σκρινιοφόροι, ἤγουν χαρτουλάριοι. Erant autem tot chartularii quot scrinia. Ejusmodi sunt, quorum meminit Cledonius, De arte grammatica: *Absurdum igitur erit dicere, a præterito proconsule venio, vel Carrucu est proconsule: sectantes chartulariorum aliquantorum imperitiam, deserunt doctissimorum veterum in arte tractatus. Quippe cum inter chartularios eloquentissimos reperias quosdam vel paucos indoctos, melius est sequi eos, inter quos nullus reperiatur imperitus, quàm hos inter quos videantur esse pauci.* Dicuntur autem scriniarii apud Suidam in Etymologico, οἱ χαρτοφύλακες τῶν βασιλέων· et καταγραφὴν τῶν ἐξετάσεων ἐν τοῖς σκρινίοις διαφυλάττοντες. Senator, l. XI, epist. 38: *Moderatrix rerum omnium diligenter desideravit antiquitas, ut quoniam erat plurimis per nostra scrinia consulendum, copia non deesset procurata chartarum.* Infra: *Pulchrum plane Memphis ingeniosa concepit, ut universa scrinia vestiret, quod unius loci labor elegans texuisset.* Hinc legimus *chartularios sacri cubiculi*, in Nov. 8 et 25 Justiniani, qui scilicet impensarum cubiculi et cellarii sacri rationem describebant et in acta referebant; *chartularios numerorum militarium*, in Nov. 117 c. 11, qui in acta referebant nomina militantium; seu qui circa τοῦ
C στρατοῦ καταγραφὴν καὶ ἀναζήτησιν occupabantur, ut est in Tacticis Leonis imp. c. 4, § 31; *chartularios velocis cursus* ὀξέος δρόμου, de quibus Constantinus Porphyrog. De Adm. imp. c. 43, et lex 3 Cod. de canone largit. titul.; chartularios τῆς λεγομένης ἐξαρτήσεως, cujus muneris meminit Joannes Damascenus in Epist. Synod. ad Theophilum imp.: ἐξαρτήσεως autem Scylitzes p. 746. Cum igitur plures essent chartularii, confecta inde *chartulariorum schola*, de qua agit lex 1 Cod. de offic. præf. præt. Præsertim vero *chartularii* dicuntur, qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant. Auctor Historiæ Miscellæ, l. XXII: *Cum chartularius esset et publica tributa facta ratione conferret.* Quo loco Theophanes, χαρτουλάριόν τε τελοῦντα τῶν δημοσίων φόρων. Qui his præerat *magnus chartularius* dicitur Ducæ, c. 30: Οὗτος γὰρ ἦν πρῶτον τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἡγεμονίας μέγας χαρτουλάριος. Verum longe aliam functionem habuit chartularii
D dignitas, cujus hic occurrit mentio, et l. VI, c. 7. Nam imperatoriis equis præfectus erat chartularius, ut docemur ex Zonara in Leone Isauro, p. 83, et Niceta, in Isaacio Angelo, l. III, n. 2. Magnum chartularium eo nomine post protostratorem in aula meruisse [P 453] scribit Codinus, De offic. aulæ Cp. c. 5, n. 6, illiusque potissimum fuisse munus tradit, ut equum, peregre aut quovis e palatio profecturo imperatori, ad palatii ipsius portam adduceret. Cum igitur hæc dignitas præcipuos aulæ Constantinopolitanæ proceres spectarit, non modo probabile videtur ea donatos Michaelem Branam et Andronicum Lampardam Manuele imperante apud Cinnamum, sed et Narsem Italiæ præfectum, qui a Marcellino comite et Warnefrido, l. II De gest. Langob. c. 1 et 3, *chartularius et cubicularius* Justiniani imp. dicitur: ut et Gratiosum, qui antequam ducis dignitatem esset adeptus, chartularius fuerat, apud Anastasium Bi-

sisset princeps, maturato itinere ad Hungaros quam A proxime successit. Cumque in præcursores quosdam incidisset, fugatis iis, in mediam deinde irruit hostium phalangem, egregium se facinus editurum credens, si eo conterritos metu aggressus ordines perturbasset. Neque illa eum omnino spes frustrata est. Namque Hungari primo quidem ipsum copiis istis præesse imperatorem rati, nullo ordine fugam arripiunt : eorumque multi dum in scaphas conferti incidunt, flumine absorbentur. At ubi cognovere subsequi principem, aciem vero istam regere Basilium; sustulere animos et converso agmine Romanos excepere : qui etsi bellatorum numero hostibus longe inferiores, sustinuere tamen eos. Magna utrimque facta est cædes, donec Hungari qui cum Stephano Geizæ filio Romanis militabant, B primi fugam cepere. Mutata demum atque ab altera parte facta insecutione, Hungari qui cum Stephano erant fere omnes, ex Romanis vero multi cecidere : alii fuga evasere incolumes atque in iis dux **133** ipse Basilius. Hæc imperatori nuntiata, cum etiam Belegradenses a Romanis deficere velle allatum esset, valde ejus animum consternarunt. Joannem igitur Cantacuzenum mittit, tum ut urbem in defectionis, ut dixi, proposito fluctuantem firmaret, tum ut humo mandaret Romanorum cadavera et fugientes quocumque laterent loco revocaret. Eo casu maxime irritatus Hungaros a tergo insequi prorsus gestiebat : nequaquam vero id consilii probantibus Romanis, « At plane, inquit, viri, mihi videtur C inglorium, nullo accepto vulnere discedere, dum pro fortuna decerto Romanorum. » Ubi autem longius jam progressos Hungaros accepit, impetum remisit. Interea Cantacuzenus confectis, ob quas missus erat, rebus, rediit vinctosque adduxit ex Belegradensibus eos qui defectionem fuerant moliti. Igitur motis inde castris haud procul Berrhœa civitate hiemavit. Primo autem vere contracto undique exercitu iterum in Hungariam profectus est, quo in medios usque fines penetraret. Jamque positis ad Istri ripam castris cum universo considebat exercitu, aderantque plurimæ quæ Byzantio venerant naves, ut copias transmitteret. At ubi undique se angustiis premi vidit, Pannoniæ rex, D de mittendis tandem legatis cogitavit. Missis igitur ad imperatorem viris illustribus, **134** captivos Romanos continuo se redditurum, insuper etiam quæcunque imperaret, suppeditaturum pollicitus est. At princeps etsi primo renuenti similis verba

A δὲ βασιλεῖ χρηματίσας. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατόπιν σὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ σχολαιότερον ἔχων. Ἀλλὰ Βασίλειος, ὥσπερ οἶμαι, λαθόμενος ὅτου δὴ χάριν καὶ τίνι πολεμησείοντα βασιλεὺς αὐτὸν ἔπεμψε, τὸν δρόμον καταταχήσας ἔγγιστα τοῦ Οὔννων ἐγένετο στρατοῦ, προδρόμοις τέ τισιν ἐντυχών, ἐπειδήπερ ἐτρέψατο τούτους, εἶτα καὶ ἐς μέσην τὴν Οὔννων φάλαγγα ἐμπίπτει, μέγα τι κατορθώσειν οἰόμενος [P. 76], ἂν οὕτω πεφοβημένοις αὐτοῖς προσβαλὼν συνταράξῃ. Καὶ τάχα οὐ παντάπασιν ἀπὸ λογισμοῦ ταῦτα ἐποίει. Οὖννοι γὰρ τὸ μὲν πρῶτον αὐτὸν βασιλέα τοῦ πολέμου τοῦδε στρατηγεῖν οἰηθέντες ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ, πολλοί τε αὐτῶν ἅτε ἀθρόον τοῖς σκάφεσι συμπιπτόντων τῷ ποταμῷ κατεδύοντο. Ὡς δ' ἔγνωσαν B βασιλέα μὲν κατόπιν χωρεῖν, Βασίλειον δὲ τοῦ στρατεύματος ἐξηγεῖσθαι, ἀνεθάρσησάν τε καὶ ὀπισθόρμητοι γεγονότες Ῥωμαίοις ἀντικαθίσταντο. Ῥωμαῖοι δὲ καίτοι παρὰ πολὺ πλήθει τῶν πολεμίων ἐλασσούμενοι, ὅμως ὑφίσταντο τούτους. Φόνος τε ἀμφοτέρων πολὺς ἦν, ἕως οἱ περὶ Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ παῖδα (70) Οὖννοι Ῥωμαίοις συστρατεύοντες πρότερον φυγῆς ἦρξαν. Παλιντρόπου γὰρ τὸ λοιπὸν γενομένης τῆς διώξεως, Οὔννων μὲν τῶν σὺν τῷ Στεφάνῳ σχεδόν τι ἅπαντες, Ῥωμαίων δὲ πολλοὶ ἔπεσον· οἱ δ' ἄλλοι φυγῇ ἐκεῖθεν ἐσώζοντο, ἐν οἷς καὶ Βασίλειος ὁ στρατηγὸς ἦν. Ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἀγγελθέντα, πρὸς δὲ καὶ ὅτι Βελέγραδα πόλιν Ῥωμαίων ἀφιστᾷν οἱ C κάτοικοι διανοοῦνται, πολλὴν ἐνεποίησαν ἀθυμίαν. Καὶ δὴ Ἰωάννην μὲν τὸν Κανταχουζηνὸν τὸ μὲν στηρίξοντα τὴν πόλιν ἔστειλε λογισμοῖς ἀποστασίας, καθάπερ ἔφην ἤδη, σαλευομένην, τὸ δὲ καὶ ταφῇ τοὺς Ῥωμαίων δώσοντα νεκροὺς ἀνακαλεσόμενόν τε τοὺς ἐκ φυγῆς, ὅπου δήποτε γῆς τῆς ἐκεῖ κρυπτόμενοι ἦσαν. Ὁ δὲ θυμαίνων ἄγαν ἐπὶ τοῖς συμπεσοῦσιν ἐσφάδαζε μὲν καὶ ἤθελεν ὀπίσω Οὔννων διῶξαι, Ῥωμαίων δὲ οὐκ ἐπαινούντων « Ἀλλ' αἰσχύνη μοι, ἔλεγεν, ὦ ἄνδρες, πρὸ τραυμάτων οἴχεσθαι ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἀγωνιζόμενον εὐκληρίας. » Ἐπεὶ δὲ πόῤῥω γεγονέναι τὸ Οὐννικὸν ἤκουσε, τῆς ὁρμῆς ἀνεκόπη. Ἤδη δὲ καὶ ὁ Κανταχουζηνὸς τὰ ἐφ' οἷς ἔσταλτο πέρατι δοὺς ἐπανῆκε δεσμώτας ἔχων καὶ τούς, ὡς εἴρηται, ἀποστασίαν ὠδίνοντας Βελεγραδι- D τῶν. Τότε μὲν οὖν ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἀγχοῦ τῆς Βεῤῥοιαίων διεχειμέριζε πόλεως. Ἔαρος δὲ τὰς δυνάμεις ἁπανταχόθεν ἀγείρας ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν αὖθις ἐχώρει, ὁρμὴν ἔχων ἐς αὐτά που τὰ τῆς χώρας διαβῆναι μέσα. Ὁ μὲν οὖν ἄρτι πρὸς ταῖς

Du Cangii notæ.

bliot. in Stephano IV pp., et Maurentium, qui vir magnificus appellatur apud S. Gregorium M. l. I, epist. 4. V. Pachym. l. I, c. 9. De chartulariis ecclesiasticis erit alius dicendi locus.

(70) *Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ παῖδα.* Perperam hoc loco Cinnamus Stephanum, qui tum Græcis et Manueli militabat, Geizæ filium fuisse scribit, cum illius frater fuerit, ut ipsemet agnoscit l. IV; et testantur disertè Radevicus, l. III, c. 12; et Guntherus, l. VI Ligur. : ex quibus docemur, Stephanum, cum a fratre, ex affectati regni suspicione, ad Fredericum imp. profectus esset, ab eo per Venetias in Græciam transmissum, cum litem inter fratres dirimere non potuisset. Guntherus :

At rex huic finem nequiens imponere liti,
Cum majora premant privatæ pondera curæ.
Distulit et juvenem Veneti per stagna profundi
Providus Argolicam servandum misit ad urbem.

His consentit Nicetas, l. IV, n. 1. Sed de Stephano agetur rursum infra.

Ἴστρου πανστρατὶ αὐλισάμενος ἔμενεν ὄχθαις, καὶ αἱ νῆες ἐκ Βυζαντίου ἀναχθεῖσαι ἑστήκεσαν ἀθρόαι ἀναβαίνειν μένουσαι τὸ ὁπλιτικόν. Ὁ δὲ Παιόνων ῥὴξ ἐπειδήπερ ἐν στενῷ κομιδῆ τὰ κατ' αὐτὸν ἔγνω, ἐπὶ τὴν πρεσβείαν λοιπὸν ἔβλεψεν. Ἄνδρας τοίνυν τῶν παρ' αὐτῷ ἐπισήμων ἐς βασιλέα πέμψας, τούς τε δορυκτήτους Ῥωμαίων ἀποδώσειν αὐτίκα ἐπήγγελλε, καὶ εἰσέπειτα δὲ πάντα αὐτῷ ὑπηρετήσειν, ὅπαπερ ἂν βουλομένῳ ἔσται. Βασιλεὺς δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἀνανεύοντι ἰσχυρῶς ἐῴκει καὶ τοὺς περὶ εἰρήνης ἀποπροσποιουμένῳ λόγους, ἔπειτα προσήκατό τε δεομένους καὶ τὴν πρεσβείαν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπέρανεν. Ἤχθησαν οὖν ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατοπέδῳ οἵ τε δορυάλωτοι μάχῃ τῇ προηγησαμένῃ, καθάπερ [P. 77.] εἴρηται, γεγενημένοι, καὶ ὅπλα καὶ ἵπποι, καὶ εἴ τί που ἄλλο πολέμου λάφυρον ἦν. Ἵππων μέντοι καὶ ὑποζυγίων τῶν πεσόντων ζῴους ἐκ τῶν τοῖς Οὔννοις ἀντεκομίσαντο αὐτοχθόνων. Οὕτω τε τὸν πόλεμον λύσαντες ἐπ' οἶκον ἀνεκομίσθησαν. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ἰταλικῶν πολέμων ἀρχήν, ἥν ἤδη ἔφην, ἐσχηκότα λαμπρότερον ἄρτι κινεῖσθαι ἤρξατο. Λέγωμεν δὲ ἀναλαβόντες μικρόν.

A sermonesque de pace rejecisset, admisit tandem supplices et cum legatis in supra dictas conditiones concessit. Adducti igitur sunt in castra Romana qui superiore, ut memoravimus, prælio capti fuerant, et arma et equi et cætera belli præda. Ad hæc pro jumentis equisque qui perierant vivi et in ipsa Hungaria geniti equi sunt restituti. Ita soluto bello domum rediere. Italicum inde bellum inchoatum jam ante majoribus animis geri cœpit. Id autem nos paululum repetitis rebus memorare aggrediamur.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ'.

LIBER IV.

α'. [P. 78] Φρεδερίκος ὁ Κορράδου τοῦ Ἀλεμανῶν B ἄρξαντος ἀδελφιδοῦς, οὗπερ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεμνήσθημεν λόγοις, Κορράδου τὰ χρεὼν ἀναπλήσαντος αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. Οὗτος ἐπειδή ποτε λόγον εὐγενείας πέρι ποιούμενος (ἦν γὰρ αὐτῷ περὶ πλείστου γυναικὶ ξυνοικήσοντι τὴν εὐγενῆ μάλιστα ἐκ πασῶν ἑλέσθαι) Μαρίαν (71) τὴν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος θυγατέρα γένει τε καὶ περιουσίᾳ κάλλους διάφορον οὖσαν ἐν Βυζαντίῳ τρέφεσθαι ἤκουσεν· ἥλω αὐτίκα τῆς κόρης καὶ πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας ᾐτεῖτο πρὸς γάμον αὐτῷ κατεγγυηθῆναι ταύτην, πάντα ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος ὁπόσα Κορράδος τε ὁ θεῖος καὶ αὐτός, ὁπηνίκα [P. 79] Παλαιστίνης ἀνέστρεφον, ἐπὶ τῇ Ἰταλίας κατακτήσει Ῥωμαίοις ὑπηρετήσειν ὑπέσχοντο. Ἡ μὲν Φρεδερίκου πρεσβεία ἐν τούτοις ἦν· βασιλεὺς δὲ τοὺς C λόγους ἀποδεξάμενος πρέσβεις καὶ αὐτὸς ἐπὶ Φρεδερίκον ἔπεμψεν ἐμπεδοῦν τὰ δεδογμένα κελεύσας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ἐπειδήπερ εἰς λόγους ἦλθον αὐτῷ, μηδὲν ὑγιὲς βεβουλεῦσθαι τὸν ἄνδρα διαγνόντες ἄπρακτοι ἐκεῖθεν ἀπηλλάττοντο, δευτέρᾳ πρεσβείᾳ

1. Fredericus Conradi Alemannorum principis ex fratre nepos, cujus in superioribus libris abunde meminimus, mortuo Conrado principatum obtinuit. Hic cum aliquando sermonem faceret de nobilitate (quippe cum de uxore ducenda cogitaret, omnium nobilissimam deligere constituerat) audiretque 135
Mariam Isaacii sebastocratoris filiam genere ac pulchritudine eximia præcellentem Byzantii educari: continuo captus amore virginis, missis ad imperatorem legatis eam sibi in matrimonium dari depoposcit, omnia se facturum spondens, quæ et patruus Conradus et ipse, cum ex Palæstina redirent, de restituenda Romanis Italia polliciti erant. Cum eum in finem venissent legati a Frederico missi, quæ ab eo proposita sunt avide accepit imperator; qui et vicissim legatos misit ad Fredericum, ea de quibus invicem convenirent confirmaturos. At ubi cum illo in colloquium venere, cum nihil sani advertissent ab homine in medium afferri, rebus inde infectis regressi sunt, postquam regi ut alteram ad imperatorem legationem mitteret per-

Du Cangii notæ.

(71) *Μαρίαν*. Fredericus imp. repudiata et remissa propter consanguinitatem Adela uxore, Diepoldi Hocburgensis marchionis filia an. 1152, ut habet Conradus Usperg., aut sequenti, ut Chronicon Weingartense, ad alias nuptias animum adjecit, ob idque ad Mannelem obtinendæ Mariæ, Isaacii sebastocratoris filiæ, causa legatos misit. Otho Frising. l. II De gest. Frid.: *Rex quia non multo ante hæc, per apostolicæ sedis legatos, ab uxore sua ob vinculum consanguinitatis separatus fuerat, pro ducenda alia pertractans, ad Mannelem Græcorum imp. tum super hoc negotio, quam pro Guillelmo Siculo, qui patri suo Rogerio noviter defuncto successerat, utriusque imperii invasore debellando, in Græciam legatos destinandos ordinat. Sicque primatum suorum consilio, Anshelmus Hamelburgensis, et Alexander Apuliæ quondam comes, sed a Rogerio cum cæteris ejusdem provinciæ nobilibus ob suspicionem dominandi propulsus, eamdem legationem suscipiunt.* De legatorum reditu agit idem Otho c. 20. Manuel post hæc ad firmandum petitum connubium legatos ad Fredericum misit: sed is aliam sibi matrimonio junxerat conjugem, cum ad illius præsentiam sunt admissi. Idem, c. 31.

suaserunt. Quam cum et ipsam imperator infecta A re dimisisset, viri duo mittuntur ex primariis, Michael Palæologus et Joannes Ducas, ambo sebasti dignitate insignes, et cum his Alexander, qui Gravinæ civitatis Italicæ olim dominus a Rogerio expulsus ad principem confugerat. Multa autem commendata iis ab imperatore pecunia, id potissimum in mandatis datur, ut si intra Alpes Fredericum agere perciperent, una omnes ad illum accederent: sin vero abesset procul, Michael quidem cum pecunia in Italiam proficisceretur, cæteri pergerent ad Fredericum: quod si ille pactis stare negligeret, 136 tum vero suam ipsi ad Italiam recuperandam operam conferrent: quod et factum est, hac quæ sese ultro obtulit occasione.

2. Bassavilla Rogerii Siciliæ tyranni ex sorore B nepos, avunculo superstite, rerum summam in Italia

A πρὸς βασιλέα χρῆσθαι αὐτὸν ἀναπείσαντες. Ἧς καὶ αὐτῆς τῷ βασιλεῖ ἀποψηφισθείσης, ἄνδρες τῶν ἐπὶ δόξης ἐσαῦθις ἐστέλλοντο. Μιχαὴλ τε ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ἄμφω εἰς τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἥκοντε· ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀλέξανδρος, Γραβίνης μὲν πόλεως ἄρξας Ἰταλικῆς, Ῥογερίου δὲ αὐτὸν ἀπελάσαντος βασιλεῖ πρότερον ἤδη προσπεφευγώς. Ἐντέταλτο δὲ αὐτοῖς χρήματα μεγάλα πρὸς βασιλέα κεκομισμένοις, εἰ μὲν ἐντὸς Ἄλπεων διατριβὴν ποιεῖσθαι τὸν Φρεδερίκον ἀκούσαιεν, ὁμοῦ πάντας ἐντυγχάνειν αὐτῷ· ἀποτέρω δὲ γεγονότος, τὸν Μιχαὴλ μὲν σὺν τοῖς χρήμασιν ἐπὶ Ἰταλίαν ἰέναι (72), τοὺς δὲ τὴν ἐπὶ Φρεδερίκον στέλλεσθαι, κἂν ἐκεῖνος τῶν δεδογμένων ἀμελήσῃ, αὐτοὺς λοιπὸν καὶ καθ' ἑαυτοὺς Ἰταλίας μεταποιεῖσθαι. Ὅπερ δῆτα καὶ γέγονε.

B β'. Ῥογερίῳ γὰρ τῷ Σικελῶν τυράννῳ ἀδελφιδοῦς ἦν ὄνομα Βασαβίλας (73). Οὗτος Ῥογερίου μὲν ἔτι

Du Cangii notæ.

(72) Ἐπὶ Ἰταλίαν ἰέναι. Fredericum in Anconensi pago assecuti sunt Manuelis legati. Otho Frising. l. II. c. 23: *Ibi in confiniis Anconæ imperator castra ponens, Palæologum, quod nos veterem sermonem dicere possumus, nobilissimum Græcorum, regalisque sanguinis procerem, et Maradocum egregium virum, ex parte principis sui Constantinopolitani venientes, muneraque non parva deferentes, obvios habuit. Quibus auditis, causaque viæ cognita, per aliquot dies secum detinuit. Dehinc accepto principum, qui cum ipso erant, consilio, Guibaldum Corbeiensem simul et Stabulensem abbatem regalem* [P. 454] *virum prudentem ac in curia magnum, in Græciam legatione ipsius ad regiæ urbis principem functurum destinavit.* Eadem habet Guntherus Ligurini, l. v. Fredericus ipse in Epist. ad Othonem Frising.: *Inde euntes versus Anconam, Palæologum nobilissimum principem Græcorum, et Maradocum socium ejus, cum cæteris nuntiis Constantinopolitanis obvios habuimus, qui ut in Apuliam iremus et hostem utriusque imperii Guillelmum potentia virtutis nostræ conterere vellemus, infinitam pecuniam nobis dare spoponderant. Quia vero militia nostra propter multos labores et bella nimis attrita fuit, placuit magis principibus redire, quam in Apuliam descendere.* Adde Radevicum, l. III, c. 20 et Willel. Tyrium, l. XVIII, c. 7.

(73) Βασαβίλας. Fuit is Robertus de Bassavilla, qui Falcando, Petro Blesensi Epist. 10, Bonfilio Constantio, Fazello et aliis comes Loritelli vulgo indigitatur, Willelmi regis amitæ filius, quam Gillam vocat Philadelphus *Mugnos* in Geneal. Sicil. nobil. Nupserat illa, ut idem scriptor ait, Roberto cognomento *Zamparroni*, nobili Normanno comiti Conversani, cui Rogerius rex castellum *di Sacca* concessit. Ex his nuptiis natus Robertus de Bassavilla, qui ut auctor est idem *Mugnos* coronationi Willelmi Panormi interfuit, vir cæteroquin in regno potentissimus, qui ascitis Roberto de Surrento Capuano principe, Andrea comite Rupiscaninæ, cæterisque nobilibus, quos Rogerius rex, ipseque Willelmus in exsilium egerant, *utrumque imperatorem,* ait Tyrius, l. XVIII, c. 2, *Romanorum videlicet et Constantinopolitanorum, alterum ore ad os, et manifeste, qui adhuc erat in Italia; alterum vero per litteras, sed occulte, ad occupandum Siculi regnum sollicitabat.* Joannes Berardi, l. IV Chron. Casauriensis: *Mortuo rege Rogerio, Willelmus filius successit in regnum, vir miræ sapientiæ et magnæ virtutis, qui volens consanguineis suis bona facere, Robertum de Bassavilla comitem Loritelli fecit, eique totum comitatum illum et vicinas terras supposuit, et ex bono collato devotiorem existimavit* Et infra: *Nec multo post Robertus, cui dominus rex Willelmus tot et tanta bona contulerat, seditiose agens contra dominum suum, maximam partem de regno ejus pervasit, comites suæ nequitiæ et complices multos sibi associavit et ultra quam credi potest sublimia de se cogitans, in modico perturbavit.* Bassavillæ exilii causam refert Hugo Falcandus, quod videlicet *ad regni subreptionem plurimum aspiraret, ipsumque regnum ad se jure diceret pertinere, eo quod Rogerius rex avunculus ejus in quodam testamento suo præcepisse diceretur, ut siquidem Guillelmus ejus filius inutilis aut parum idoneus videretur, Robertus comes, cujus virtus haud dubia erat, regno præficeretur.* Exstincto postmodum Willelmo, C Margaretæ reginæ, Willelmi cogn. Boni Siciliæ regis matris opera ab exsilio revocatus est. Adde Alexandrum Mon. l. V; Chron. monasterii S. Barthol. de Carpineto; Rob. de Monte et Nicol. Trivettum ann. 1155, 1156 et 1163; Acta Alexandri III pp. apud Baron. ann. 1169; Othonem Frising. l. II De gest. Freder. c. 29, et Guntherum l. v Ligur., apud quos Robertus *Cavillensis comes* dicitur, perperam opinor, pro *Bassavillensis.* Neque felicius, ni fallor, Chronicon S. Bartholomæi de Carpineto *de Tuttavilla* cognomen ei indidit, etsi in Normannia exstiterit illustris familia hacce appellatione: *Hic autem* (Rogerius rex) *reliquit sibi successorem in regnum filium suum nomine Guillelmum, mandans ei ut Robertum de Tuttavilla filium sororis suæ faceret comitem Loritelli.* Familiæ vero Bassavillensis in Normannia meminit Ordericus Vitalis, l. III, p. 479. At cui in hac dignitate successerit Robertus, non tradunt scriptores. Nam ante illum comitatum Loritelli possedere proceres Normanni, qui a Gaufredo D Capitanatæ comite, Guiscardi fratre, genus ducebant: nempe Robertus I Gaufredi filius, [P. 455] Robertus II Roberti I filius, et Guillelmus Roberti II filius. Guillelmi meminere aliquot tabulæ an. 1137, quibus varia dona contulit ecclesiis Scyllacensi et Teatinæ, in quibus *Loretelli comitem comitum* sese inscribit, meminitque Roberti parentis et Roberti avi sui. Vide Petr. Diac. l. IV Chr. Casin. c. 48, 117; Guillelmi igitur bona, fortassis ob rebellionem aut jure caduci, Rogerio regi cessere, atque in primis Loretellensis comitatus, quem Roberto de Bassavilla ex patris præcepto Guillelmus I Siciliæ rex concessit: ex quo ille *Dei et regia gratia palatinum comitem Loretelli et Cupersani, filium et hæredem domini Roberti Cupersanensis comitis, et dominum civitatis Birini* sese inscripsit, ut colligitur ex diplomate an. 1179, quod descripsit Ughellus, tom. VIII *Italiæ Sacræ*, p. 359. Genus porro ducebat Robertus de Bassavilla a comitibus Conversani,

περιόντος τὴν Ἰταλίας διεῖπεν ἀρχὴν, ἐκείνου δὲ τετελευτηκότος ἐπὶ τὸν υἱόν τε Γιλιέλμον τῆς ἀρχῆς μετελθούσης, ἠνάγκαστο λοιπὸν ἐν ὑποστρατήγου λόγῳ διατελεῖν, ἑτέρου τὴν Ἰταλίαν διέποντος. Καὶ δὴ τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκὼν εἰς ἀποστασίαν εἶδε. Τοίνυν καὶ ἐπὶ Φρεδερίκον πέμψας Ἰταλίαν τε πᾶσαν καὶ Σικελίαν αὐτὴν ἐγχειριεῖν ἐπήγγελλε τούτῳ. Φρεδερίκου δὲ πρὸς τὸ δυσχερὲς ὀκνήσει ἐχομένου, συνέβαινεν ἀπράκτους τοὺς Βασαβίλα πρέσβεις ἐπανιόντας Ἀλεξάνδρῳ συνηντηκέναι. Ἤδη γὰρ καὶ οὗτος οὐδὲν ὧν ἕνεκα παρὰ Φρεδερίκον ἦλθε πέρατι δοὺς, σὺν τῷ Δούκᾳ ἐκεῖθεν ἀπηλλάττετο. Ὡς οὖν εἰς λόγους ἀλλήλοις ἦλθον Ἀλέξανδρός τε καὶ οἱ Βασαβίλα πρέσβεις, μαθὼν Ἀλέξανδρος ὅτου ἕνεκα παρὰ Φρεδερίκον ἦλθον, « ἐγγὺς, » ἔφη B πρὸς αὐτοὺς, ἄνδρες φίλοι, ὃς πέρατι αὐτίκα τὴν πρεσβείαν ὑμῖν δώσει. » Τῶν δὲ μαθεῖν βουλομένων, « Βασιλεὺς Ῥωμαίων » ὑπολαβὼν εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ ἑξῆς πάντα κατέλεγε προστιθεὶς ὅτι δὴ καὶ Παλαιολόγος ἀνὴρ βουλῆς μὲν τῆς Ῥωμαίων ὢν εἷς δὲ τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα [ἀναχθεὶς] σὺν χρήμασι μεγάλοις ἐνταῦθά που παρὰ πόδας ἐστὶ, τούτου ἕνεκα ἐνταῦθα παραγεγονὼς ὅπως ἂν Ἰταλίαν βασιλεῖ καταστήσαιτο. Ταῦτα οἱ Βασαβίλα πρέσβεις ἀκούσαντες γράμμασιν αὐτῷ τὰ παρόντα ἐδήλουν. [P. 80] Ὁ δὲ εἰς τὴν πόλιν Πεσχάραν (74) Ῥωμαίοις λόγου κοινωνήσειν ἤθελεν. Ὁ μαθὼν ὁ Παλαιολόγος (75) ναυσὶ δέκα μηδὲν ὑπερθέμενος εἰς Πεσχάραν ἔπλει, πόλιν Βεστίαν (76) βασιλεῖ προσχωρήσασαν μεταξὺ κρατησάμενος. Ἀλλὰ δόξαν αὖθις C Βασαβίλᾳ ἐπὶ Βεστίαν αὐτῷ ἐντετυχηκέναι ὀπίσω ἔπλει, ἐνταῦθά τε ἐντετυχηκὼς αὐτῷ, πίστεις τε περὶ τῶν προκειμένων λαβὼν καὶ δεξάμενος ἔργου λοιπὸν εἴχετο. Ὁ δὲ Δούκας στράτευμα ἤδη ἀθροίσας φρούριόν τι ἐρυμνὸν, οὗ Προῦντζος ἦρχεν ἀνὴρ Ἰταλὸς, πολιορκεῖν ἐπεβάλετο. Ἔνθα προσβολῆς γενομένης Ῥωμαῖοι τοὺς πολεμίους τρεψάμενοι ἐντὸς

A obtinuerat. Sed mortuo illo translataque ad Gulielmum regia dignitate, cum alter Italiæ administrationem obtinuisset, ipse secundum ab eo locum obtinere coactus est. Hanc ille non passus injuriam ad defectionem sese comparavit, missisque ad imperatorem legatis, Italiam universam Siciliamque ipsam in manus sese traditurum pollicitus est. Sed enim Bassavillæ legati, qui Frederico in re ardua ac difficili adhuc cessante, re infecta redibant, in Alexandrum inciderunt, qui nihil pariter eorum quorum causa venerat ad Fredericum exsecutus una cum Duca revertebatur. Ubi igitur in colloquium venere Alexander et Bassavillæ legati, Alexander, qui quorsum ad Fredericum venissent probe noverat : « Prope est, inquit, amici, qui legationi vestræ extremam manum imponet. » Quis ille esset, rogantibus iis : « Imperator Romanorum, » subdit Alexander : moxque rerum enarrato statu, addidit Palæologum, virum quidem ex curiæ Romanæ magnatibus, sed sebasti insignitum dignitate, cum immensa pecuniarum **137** vi prope adesse, ut Italiam imperatori denuo assereret. Quibus intellectis, legati per litteras quæ audiverant Bassavillæ significarunt. Ille vero ut sibi liceret cum Romanis in civitate Peschara colloqui per eosdem expetiit. Quod ubi accepit Palæologus, nihil cunctatus navibus decem Pescharam adnavigavit, Voscia interea urbe, quæ ad principem defecerat, communita. Sed cum rursum Bassavilla ad Vosciam cum illo sese collocuturum nuntiasset, eo se contulit; congressuque habito ac de rebus præsentibus data acceptaque vicissim fide, operi sese accinxit. Contracto deinde exercitu, castrum validum, cui Bruntzus Italus præerat, oppugnare aggressus est Ducas. Commisso ibi certamine, hostes fuderunt Romani, qui fugientes insecuti una cum iis mœnia subiere. At illi in arcem sese primum recepere. Verum ut

Du Cangii notæ.

Normanicæ gentis, proindeque a Gaufredo comite Conversani, Roberti Guiscardi ex sorore nepote, de quo Malaterra l. I, c. 10, 39; l. II, c. 39, 40; l. IV, c. 4; Ordericus Vital. l. VII, p. 645; liv. X, p. 780; et Will. Gemetic. l. VIII, c. 14; sed de comitibus Conversani quædam attigimus in notis ad Alexiadis p. 388, agemusque pluribus in Familiis Normannicis. Cæterum id observatione dignum videtur, comites Loretelli, non modo *comites palatinos*, sed et *comites comitum* sese inscripsisse : ex quibus conficitur illustri hac dignitate donatos fuisse a principibus Normannicis, ut essent qui in his provinciis et ditionibus, quas bello acquisierant, uti in Francorum regno et Alemannico imperio ea tempestate observatum adnotavimus in dissert. 14 ad Joinvillam, cum suprema auctoritate in eorum palatiis jus dicerent. Proindeque cum cæteros comites ex istius dignitatis prærogativa præcellerent, *comites comitum* appellabantur, ut apud Gallos nostros comites Campaniæ, sese *Francorum comites* inscribebant. Hac vero dignitate gaudebant primi Loretelli comites. Nam Robertus I in charta an. 1095 apud Ughellum in Episc. Teatinis n. 16 *comes comitum*; Robertus II in alia an. 1115; quæ habetur in Chronico monasterii S. Sophiæ Benevent. *comes comitum de Lauratello*, et *palatinus comes* in charta an. 1125 apud Ughellum, tom. VIII, p. 357; denique Guillelmus, *Loretelli comes comitum*, apud eumdem Ughellum, in episc. Teatin. n. 21, inscribuntur.

(74) *Πεσχάραν*. *Piscaria*, *Pescara* hodie, arx munitissima in Samnitibus, inter Atriam et Ortonam, in ostio fluminis cognominis in mare Adriati-D cum influentis, veteris oppidi Aterni fundamentis inædificata, quod Aternum fuisse aiunt. Hujus meminit Paulus Diac. l. II Rerum Langob. c. 20.

(75) *Ὁ μαθὼν ὁ Παλαιολόγος*. Expeditionem Græcorum Italicam, quam obiter attigit Nicetas, l. II, c. 8, fusius prosecuti sunt Falcandus, Otho Frising. l. II, c. 29; Will. Tyrius, l. XVIII, c. 2, 7 et 8; Rob. de Monte, an. 1155, 1156; Chronicon Ceccanense et Chronicon Pisanum, ann. 1157; Radulfus de Diceto in Imag. Hist. an. 1156. Addit Stero cæsa in ea 40 millia Græcorum.

(76) *Βεστίαν*. *Vescia*, non *Voscia*, ut præfert editio, urbs in confinibus Campanorum et Hirpinorum, inter Abellam et Vesuvium. *Besti urbs* apud Leon. Ost. l. III, c. 13. Vide Cluverium, l. III Italia Antiquæ, et Ughellum tom. VII *Italiæ Sacræ*, p. 1178.

ædificia sua igne consumi vastarique et auferri omnia a Romanis conspiciunt, tum vero descendunt, dominumque suum magnum imperatorem proclamant: atque hoc modo castro illi potiuntur. Cum inde ad civitatem, cui a divo quodam, qui in ea colitur, Flavianæ nomen inditum est, pergerent, populares omnes obviam effusi pro agris suis illos rogant, ac ne quid in se gravius insolescat miles, obtestantur, servos se futuros deinceps imperatoris, et quæcunque vellent Romani se facturos polliciti. Dux ejusmodi benevolentiæ illorum gratiam rependens, per eorum agros amice ac pacate iter fecit. **138** Cum inde excederet, Gulielmus Bassavillæ frater, qui et ipse in Romanorum amicitiam concesserat, cum fratris litteris venit, quibus ut confidenter dux accederet hortabatur, utpote circumjacente regione jam Romanis parente.

3. Palæologus autem Voscia, ut dictum est, per conditiones potitus, ad Tranim venit: cujus incolæ simul ac Romanum exercitum conspexere, cum nequaquam urbem dedere vellent, missis ad ducem legatis, ut finibus suis abscederet rogavere: neque enim prius quam Barim cepisset, Tranim posse ab illo expugnari. Quare collectis decem non amplius navibus, discessit inde et ad urbem Barim venit, non tam militum secutus consilium (quippe solers erat admodum et rei militaris experientia nemine inferior), sed quod Tranim expugnari revera non posse sciret, proindeque tempus ibi terere parum consultum arbitraretur. Sed et ad ipsam Barim copias admovere haud tam facile videbatur: cum præterquam quod validis cingeretur muris, idoneo barbarorum præsidio esset munita: quorum alii in turribus armati stabant, alii ante portas infinito prope numero effusi pedites equitesque perinde cum armis consistebant. Ad hæc æstu insolito fervens et intumescens mare jamjam navibus interitum minitabatur. Cum igitur ardua omnia undique ac difficilia prorsus viderentur, non ideo tamen spem ille omnem abjecerat. Sedata igitur postridie tempestate, rem aggredi constituit. At cum nihil fere **139** ex animi sententia succederet (hostium enim alii lapides et ligna et quodcunque occurrebat ad manum nivium instar e turribus emittebant: alii, qui infra stabant, frequentibus telis obscurabant aerem), intermittendam in præsenti oppugnationem ratus extra teli jactum recessit et pacisci cum hostibus cœpit, multa iis bona pollicitus, quæ sese partim daturum confestim spondebat, si urbem citra prælium magno dederent imperatori, partim subinde speranda ingerebat. Oppidani simul atque id accepere, alii equites excedunt, alii scaphas ingrediuntur, eumque invitant ut in urbem, cujus reclusas ostendebant portas, veniret. At ille ne dolus subesset veritus, primo animos illorum tentare statuit. Jussit itaque navem

A τειχέων συνέπεσον φεύγουσιν, οἱ δὲ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀνεχώρουν, ὡς δὲ Ῥωμαῖοι πῦρ ταῖς οἰκοδομαῖς ἤδη ἐνῆκαν τά τε οἴκοι διήρπαζον, ἐπικαταβαίνειν τε ἤρξαντο καὶ κύριον σφίσι βασιλέα μέγαν ἀναβοῆν. Τούτου μὲν δὴ οὕτως ἐγκρατεῖς ἐγένοντο. Ἐπὶ δέ τινα πόλιν ἐλθόντων ἣ ἐπώνυμος τῷ ἐνταῦθα τιμωμένῳ ἁγίῳ Φλαβιανῇ (77) κέκληται, ἐξεχεῖτο ἅπας ὁ δῆμος ὑπὲρ τῶν ἀγρῶν δεόμενοι καὶ τοῦ μηδὲν αὐτοῖς ἄχαρι πρὸς τῶν Ῥωμαίων πείσεσθαι στρατιωτῶν, δοῦλοί τε βασιλεῖ ὡμολόγουν καὶ τἄλλα ἔπραττον, ὅσα Ῥωμαίοις βουλομένοις ἦν. Οὗς τῆς εὐνοίας ἀμειβόμενος ὁ στρατηγὸς ὡς διὰ φιλίας ἐπορεύετο τῆς χώρας. Ἄρτι δὲ ἐκεῖθεν ἀπαίροντι Γιλιέλμος ὁ Βασαβίλα μὲν ἀδελφός, B εὔνους δὲ καὶ αὐτὸς Ῥωμαίοις ἤδη γεγονὼς γράμματα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ κομίζων ἦλθεν αὐτῷ θαῤῥεῖν τοῦ λοιποῦ προτρεπόμενα, ὡς τὸ ἑξῆς χώρας κατηκόου προκειμένης αὐτῷ.

γʹ. Ὁ δὲ Παλαιολόγος ἐπειδὴ Βεστίαν, καθάπερ εἴρηται, ὁμολογίᾳ παρεστήσατο, ἐπὶ Τρᾶνιν ἦλθε. Τρανῖται τοίνυν ὡς τὸν Ῥωμαίων εἶδον στρατόν, ἐπειδὴ παραδιδόναι σφίσι τὴν πόλιν οὐδαμῇ ἤθελον, πρέσβεις παρὰ τὸν στρατηγὸν πέμψαντες ἠξίουν ἐνθένδε τοῦτον ἀπαίρειν. Μὴ γὰρ πρότερον Βᾶριν παραστησαμένῳ ἀδύνατα αὐτῷ ἔσεσθαι Τρᾶνιν ἑλεῖν. Ὁ δὲ ναῦς αὐτίκα οὐ πλέον ἢ δέκα ἐπαγόμενος ἐκεῖθέν τε μετέβη καὶ ἐπὶ Βᾶριν ἦλθεν, οὐχ ὅσον τοῖς στρατιωτῶν λόγοις ἀναπεισθεὶς (ἀγχίνους γὰρ ἦν καὶ τῇ περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίᾳ οὐδενὸς ἥσσων), C ἀλλὰ Τρᾶνιν οὐκ ἐπίμαχον εἰδὼς τρίβειν εἰκῇ τὸν καιρὸν ἀσύμφορον ᾤετο. Ἐδόκει μὲν οὖν ἡ Βᾶρις ἀπρόσοδος αὐτῷ πάντῃ· τείχη τε γὰρ αὐτὴν περιεζώννυ καρτερά, καὶ βαρβάρων στρατιὰ οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ὁπλενδυτοῦντες ἐνέστησαν, οἱ δὲ ἀνάριθμός τις ὅμιλος πυλῶν προχυθέντες πεζοί τε καὶ ἱππεῖς ξὺν τοῖς ὅπλοις ἐπεφέροντο αὐτῷ. [P. 81] Ἡ θάλασσα δὲ σφοδρῶς ἐπεγειρομένη καταδύειν ἠπείλει τὰς ναῦς. Ὁ δὲ καίτοι πανταχόθεν αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀπόρων ὄντων, οὐκ ἔξω πάντῃ ἐλπίδων ἐγένετο. Τῇ ἐπιούσῃ γοῦν τῶν κυμάτων τέως ἀπηλλαγμένος ἔργου ἔχεσθαι ἤθελεν. Ὡς δὲ μηδὲν αὐτῷ προὐχώρει (τῶν γὰρ πολεμίων οἱ μὲν λίθους καὶ ξύλα καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν νιφάδων δίκην ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἐπ᾽ αὐτὸν ἔπεμπον, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ γῆς βέλεσι τὸν ἀέρα D ἐσκίαζον), ἐντροπήν τινα ἐν τῷ παραυτίκα πεποιημένος ἔξω βελῶν ἐγίνετο, λόγοις τε ἐς αὐτοὺς ἐχρῆτο ἀγαθὰ ἃ μὲν αὐτίκα ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος εἰ βασιλεῖ μεγάλῳ τὴν πόλιν ἀμαχητὶ παραθήσουσιν, ὧν δὲ καὶ ἐλπίδα ὑποτείνων ἑξῆς· τούτων ἐπειδήπερ οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως ἤκουσαν, ἱππέων ἐκδραμόντες τινές, οἱ δὲ καὶ λεμβαδίοις ἐμβάντες, παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πόλιν ἰέναι ἀνακεκλιμένας τὰς πύλας ὑποδεικνύντες. Ὁ δὲ δείσας ὅπερ ἦν μὴ ἐξαπάτη τις εἴη τὸ πρᾶγμα, ἐς πεῖραν ἐχώρει πρότερον. Ἐκέλευε τοίνυν τῶν σὺν αὐτῷ μίαν νεῶν ἐπὶ τὴν ἀκτὴν ἰέναι δῆθεν ὁρμισομένην· ἀλλ᾽ ἅμα τε προσιοῦσαν εἶδον αὐτὴν οἱ πολέμιοι

Du Cangii notæ.

(77) *Φλαβιανῇ*. Flavianum forte oppidum in Samnitibus circa littus haud procul Turdino.

καὶ ἀμφὶ τοὺς πεντακοσίους ἐς τὰς ἐπάλξεις ἀνέβαινον. Ὁ κατιδὼν Ἀλέξανδρος μήπω πρὸς τοῖς ὅπλοις ἐκείνων γεγενημένων χρυσίον κεχυμένον ἐπὶ τοῦ κόλπου λαβὼν ἀπέβαινέ τε τοῖς νεὼς θᾶσσον καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως δεικνὺς, « Ὅς ἂν πλούτου καὶ ἐλευθερίας ἐραστὴς εἴη δεῦρο παρίτω, ἀνέκραγεν, ὡς αὐτίκα τούτων ἀπολαυσόμενος. » Ὁ μὲν ταῦτα εἶπε, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως πλῆθος ἐκδραμόντες πολὺ παραυτὰ βασιλεῖ προσεχώρουν, οὓς ὅρκοις καταλαβὼν ὁ στρατηγὸς σπεύσας ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσῆγε τὸ στράτευμα. Οὕτω χρυσίνου δελέατος οὐδὲν ἀνθρώποις ἀπατηλότερον γίνεται. Ταῦτα γνόντες πολῖται οἱ ἄλλοι, οὓς οὐκ ἤρεσκε δηλονότι τὰ πραττόμενα, δρόμῳ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐχώρουν, ἐντός τε ἤδη τειχέων γεγονότες περὶ τῶν ὅλων ἐμάχοντο. Ἦν τε πρᾶγμα πολλοῦ γε ὄντως θαύματος ἄξιον ὁρᾷν, τοὺς ἔναγχος καὶ φύσει καὶ γνώμαις συμβαίνοντας σήμερον ὥσπερ ἐπιτειχίσματι τῷ χρυσῷ διειργμένους, ἐχθρὰ φρονοῦντας ἀλλήλοις καὶ διεστηκότας ἤδη τοῖς ἔργοις. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐφέρετο. Ἦν δέ τι φρούριον ἀνὰ τὴν πόλιν ἕτερον, ἐφ' οὗ Νικολάου τοῦ ἐν ἁγίοις ἵδρυτο νεὼς, ὃ καὶ αὐτὸ ἐξελεῖν ὁ στρατηγὸς διανοηθεὶς τοιάδε τινὰ ἐποίει. Ἄνδρας τεθωρακισμένους μέλασι περιστείλας ἀμφίοις ἐκέλευεν ὀρθρίσαντας ἐπὶ τὸν νεὼν ἐλθεῖν, ἐπειδὰν δὲ καὶ ἔνδοθεν γένοιντο τὰ ξίφη σπασαμένους ἔργου ἔχεσθαι. [P. 83.] Οἱ μὲν οὖν ἔξωθεν τῷ φρουρίῳ προσιόντες τὴν πύλην ἔκοπτον· οἱ δ' ἔνδον μονήρεις τινὰς εἶναι τούτους ὑπειληφότες, τὰς πύλας αὐτοῖς διαζυγώσαντες εἰσεδέχοντο. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω δὴ καὶ τοῦτο Ῥωμαίοις ᾑρέθη. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἑαλωκότος οἱ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἰσχυρογνώμονες ἔτι ἦσαν. Μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐς ἑβδόμην ἡμέραν οὕτω διετέλεσαν ἀντικαθήμενοι ἀλλήλοις, ἐπεὶ δὲ καὶ Βασαβίλας ἐνταῦθα ἦλθε δύναμιν ὡς πλείστην ἐπαγόμενος, τότε δὴ καὶ ταύτην Ῥωμαίοις παρέδοσαν. Κατὰ ἔχθος γε μὴν τὸ πρὸς Ῥογέριον ἅτε ἀπανθρώπως αὐτοῖς ὁποῖα τοῖς τυραννοῦσιν εἴθισται προσφερόμενον, ἐς ἔδαφος (78) αὐτὴν καθελόντες ἀφῆκαν, καίτοι πολλὰ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τοῦτο διενισταμένου καὶ χρημάτων ὠνεῖσθαι ταύτην μεγάλων ἀξιοῦντος.

δ'. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Βᾶριν τῇδε ἐχώρησεν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος ἐπειδὴ ταύτην ἔσχεν, ἐπὶ Τρᾶνιν (79) ἀπέπλει· ὁμολογίᾳ τε καὶ ταύτην παραστησάμενος, εἶτα καὶ Γιβενάτζιον (80), πόλιν λόγου ἀξίαν, ὑπόσπονδον ἐποιήσατο. Ἦν δέ τις Ῥιτζάρδος (81)

ex suis unam ad littus agi, quasi eo appulsuram: quam ubi hostes vident accedere, numero circiter quingenti turres conscendunt. Id conspicatus Alexander, cum necdum ii arma induissent, aurum, quod præ sinu effusum gestabat, accipiens statim nave egreditur: ostensoque eo oppidanis qui supra muros stabant, hæc verba exclamat: « Qui divitiarum et libertatis desiderio tangitur, huc accedat, iis extemplo fruiturus. » His dictis ingens e civitate advolat multitudo et imperatori continuo adjungitur: moxque dux fide ab iis accepta, cum multa celeritate exercitum in civitatem introducit. Adeo nihil est ad inescandos illiciendosque mortalium animos auro validius. Hæc postquam cognovere cives alii, quibus videlicet 140 quæ facta fuerant haud placebant, in arcem confestim sese proripiunt: atque intra mœnia jam recepti de summa rerum decertant. Hic porro rem admiratione dignam erat intueri, eos nempe qui et natura et voluntate invicem nuper cohærebant, nunc auro velut muro disjunctos hostiliter inter se agere, diversaque prorsus moliri et sentire. Atque is fuit in urbe rerum status. Erat præterea in superiori civitatis parte arx altera, in qua exstructum erat divo Nicolao dicatum templum, quam cum occupare statueret Palæologus, talia comminiscitur. Armatos aliquot, nigris superindutos palliis, summo mane ad templum ire jubet, datque iis in mandatis, ut simul atque ingressi illud essent, tum demum strictis gladiis rem aggrederentur. Illi ergo sub auroram accedentes ad arcem, portam pulsant. Qui intus erant, monachos quosdam esse arbitrati, apertis januis illos intromisere: atque ita deinceps a Romanis captum est castellum. Verum id etsi expugnatum, nihilominus qui acropolim tenebant obstinatiori sese tuebantur animo, adeo ut per septem continuos dies certamen perduraret. At postquam eo accessit cum ingentibus copiis Bassavilla, tum et illam Romanis dediderunt: atque odio quo in Rogerium flagrabant, quod nimirum inhumane crudeliterque (ut solent tyranni) in eos sævisset, arce diruta soloque æquata, discessere, licet dux obsisteret eamque magno vellet emere.

141 4. Hæc tum ad Barim contigere, qua capta Palæologus versus Tranim navigat. Ea civitate similiter certis conditionibus in deditionem accepta, Juvenatium non contemnendam urbem fœdere sibi adjungit. Erat iis in locis Richardus quidam homo

Du Cangii notæ.

(78) *Ἐς ἔδαφος*. Atque id postmodum causæ fuit, cur Willelmus recepta Bari, castelli sui, quod a Barensibus dirutum fuerat, ruinas intuitus, [P. 456] Barenses sic allocutus sit: *Justo*, inquit, *vobiscum agam judicio: et quia domui meæ parcere noluistis, certe nec ego vestris sum domibus parciturus.* Quod et factum est: muris enim primum æquatis solo, totius insecutum est excidium civitatis. Barim porro Græcis ademerat jam olim Guiscardus, ut est in Chronico Casin. l. III, c. 44.

(79) *Τρᾶνιν*. Urbs nota in ea ora *Trani* hodie fere diruta.

(80) *Γιβενάτζιον*. Juvenatium in Apuliæ Peucetiæ ora maritima, 12 m. a Bari, hodie *Giovenazzo*.

(81) *Ῥιτζάρδος*. Fuit hic Ricardus Andriæ comes, Willelmi regis partibus addictus. Proinde vix simile videatur vero illum esse qui a Roberto de Monte, an. 1155, *Richardus de Linges comes Andriæ* nuncupatur, cum Robertum Bassavillam is secutus sit. Deinde Richardus cujus meminit Robertus, non Andriæ, sed Andri insulæ comes fuit, si qua fides eidem hæc an. 1145 scribenti: *Rex Rogerius Siciliæ Tripolitanam provinciam in Africa super paganos cepit. In hac expeditione fuit et multum profuit Richardus de Linghenc, miles optimus, qui nuper de Bajocensi comitatu illuc perrexerat; et a rege Rogerio

vindictæ sumendæ mire cupidus. Quippe hominem, a quo vel levissime esset offensus, quasi victimam cædere, manibus pedibusque truncare, visceraque illius avellere, levissima ei videbatur animadversio. Antro hic castello præerat: qui ubi Juvenatium in Romanorum potestatem jamjam venturum accepit, ut ab incepto desisterent Romanis comminatus est. Sed spretis ejusmodi minis Juvenatioque in fidem recepto, cum quid deinceps agendum esset deliberarent Romani ulteriusque pergerent, ille comitibus aliis adjunctus atque adeo ipsi Guilielmi cancellario, quem logothetam Græci vocant, cum iis versus Tranim tendit, urbem primo impetu expugnaturus. Hos subsequebatur exercitus equitum duorum millium, peditum vero aliorumque armatorum infinitæ multitudinis. Qui in civitate cum exiguis admodum copiis relicti fuerant Romani, tum sibi tum civitati metuentes celeriter Ducam advocant et fortunam illi præsentem per litteras exponunt. Quas ubi ille accepit, motis eodem die castris ad Tranim ire pergit. Cum ad locum quemdam, cui nomen Buno, venisset, egressi obviam incolæ ut civitatem citra certamen reciperet Romanus exercitus cohortabantur. Sed **142** Ducas longius ibi immorari haud e re sua fore arbitratus, ne Richardo belli pro arbitrio gerendi occasionem præberet, id in præsens quidem omisit, tum etiam quod eo in posterum opportuniori tempore potiri se posse non diffideret. In Richardum igitur toto impetu contendit, qui in maritimo quodam oppido tum agebat, cui Barleti nomen, ubi etiam aderat cancellarius. Cum proxime ad urbem accessisset Ducas, de exercitu Richardi trecenti equites cum peditum phalange, irruptione facta, obviam improviso venerunt. Verum re inopinata haudquaquam perculsus Ducas, in densam se aciem collegit totisque viribus in hostes irruit, qui vix sustinentes impetum versi sunt in fugam. Eo in certamine ut cæteri sese gesserint Romani et unusquisque eorum præclarum ediderit facinus, haud equidem dicere possim. Id fama constat, Ducam hasta invectum triginta prostrasse, donec multis suorum amissis intra portas sese receperunt. Fugientes insecuti Romani, appetente jam nocte, in castra reversi sunt, nullo alio præterquam uno ex conductitiis equitibus interempto. Nocte illa ibi castrametati sunt: sed ubi illuxit dies, itineri sese accinxere. His acceptis Richardus, veritus ne, si undique circumveniretur a Romanis, damnum haud facile sarciendum incurreret, inde **143** ocius pedem retulit et in Antro sese continuit. Ducas autem

A ὄνομα ἀνὴρ κολαστικός. Ἄνθρωπον γὰρ καὶ ἐπὶ μικροῖς αὐτῷ προσκεκρουκότα ὡς ἱερεῖον καταθῦσαι, ἢ σπλάγχνα ἀνατεμεῖν καὶ χειρῶν ἢ ποδῶν ἀποστερῆσαι κόλασις αὐτῷ ἡ προχειροτάτη ἦν. Οὗτος Ἄντρου μὲν ἦρχε φρουρίου, Γιβενατζίου δὲ μεταποιεῖσθαι Ῥωμαίους ἀκηκοὼς ἠπείλει μὲν καὶ τὸ πρότερον ἀποσχέσθαι τῆς ἐγχειρήσεως, ὡς δὲ τῶν ἀπειλῶν ἀφροντιστήσαντες Γιβενάτζιόν τε αὐτὸ ὁμολογίᾳ ἔσχον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν προϊόντες ἐσκέπτοντο, κόμησί τε ἄλλοις καὶ δὴ καὶ τῷ Γιλιέλμου καντζιλερίῳ (82) συγγεγονώς, ὃν λογοθέτην εἴποι ἄν τις ἑλληνίζων ἀνήρ, ἐπὶ Τρᾶνιν σὺν αὐτοῖς ἦλθεν ὡς αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἀνασπασόμενος. Ἠκολούθει δὲ αὐτοῖς στράτευμα, ἱππεῖς μὲν δισχίλιοι, πεζῶν δὲ καὶ ὁπλιτῶν μύριος ἄγαν ὅμιλος. Ῥωμαῖοι
B τοίνυν σὺν βραχείᾳ τινὶ καὶ ὀλιγανδρούσῃ δυνάμει ἔνδον ἀπολειφθέντες περί τε τῇ πόλει αὐτῇ καὶ τοῖς ὅλοις ἔδεισαν πράγμασιν. Ὅθεν καὶ ταχὺ τὸν Δούκαν μετεπέμποντο γράμμασι τύχην αὐτῷ τὴν ἐνεστῶσαν παραδηλοῦντες. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τὰ γράμματα ἐδέξατο, συσκευασάμενος αὐθημερὸν τὴν ἐπὶ Τρᾶνιν ἠπείγετο. Γενομένῳ γοῦν περί τινα χῶρον ᾧ Βουνὸς (83) ἡ κλῆσίς ἐστιν, ἐξῄεσαν οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι παραλήψεσθαι σφίσι τὴν πόλιν ἀμαχητὶ τὸν Ῥωμαίων προτρεπόμενοι στρατόν. Ἀλλ' ὁ Δούκας διατριβήν τινα ἐνταῦθα ποιεῖσθαι ἀσύμφορον οἰηθείς, ὡς μὴ Ῥιτζάρδῳ κατ' ἐξουσίαν τὴν τοῦ πολέμου διοικεῖσθαι δώσει ῥοπήν, ταῦτα μὲν ἐν τῷ τέως παρῆλθε, δυνατὸν ὂν καὶ εἰσέπειτα κατὰ καιρὸν ἀνθέξεσθαι
C τούτων, ἐπὶ δὲ τὸν Ῥιτζάρδον ὅλαις ἐφέρετο ὁρμαῖς. Ἔστι δέ τι ἐπιθαλάττιον πόλισμα Βαρλὲτ (84) ὄνομα, ἔνθα τὸν καντζιλέριον συνέβαινεν εἶναι. Τούτου δὴ ἄγχιστα γενομένῳ τῷ [P. 83] Δούκᾳ ἱππεῖς ἐκ τῆς ἐκείνου στρατιᾶς τριακόσιοι μάλιστα ἐκδρομὴν ποιησάμενοι ἅμα πεζῶν φάλαγγι αἰφνίδιον ὑπηντίαζον. Ὁ δὲ τῷ ἀπροόπτῳ μηδὲν καταπλαγεὶς ἐς φάλαγγά τε ἐπυκνοῦτο ταχὺ καὶ σὺν ῥύμῃ σφοδρᾷ κατ' αὐτῶν ἵετο, πρὸς βραχύ τε ὑποστάντες ἐτρέψαντο. Ἔνθα Ῥωμαίοις μὲν τοῖς ἄλλοις οὐκ ἔχω λέγειν ὅπως ἑκάστῳ ἀνδραγαθίσασθαι ἐξεγένετο, ὅ γε μὴν Δούκας ἐς τριάκοντα, φασὶν ἐπὶ στόμα κατήνεγκε ξὺν τῷ δόρατι ἐπελαύνων, ἕως πυλῶν ἔνδον πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες ἐγένοντο. Ῥωμαῖοι δὲ ὀπίσω διώξαντες, ἐπειδὴ συνεσκότταζεν
D ἤδη, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρουν, οὐδενὶ ἑτέρῳ ὅ τι μὴ τῶν μισθοφορούντων ζημιωθέντες ἱππέων τινί. Τὴν μὲν οὖν νύκτα ἐκείνην ἐνταῦθά που ηὐλίσαντο, ἅμα δὲ ἡμέρᾳ ὁδοῦ εἴχοντο. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ῥιτζάρδος, ὡς μὴ κυκλώσωσίν τινα αὐτοῦ Ῥωμαῖοι ποιησάμενοι ἀνήκεστα δράσωσι, τὴν ταχίστην ἐκεῖθεν ἐφέρετο, ἐν Ἄντρῳ τε γεγονὼς ἐνταῦθα

Du Cangii notæ.

comitatum Andri insulæ, quam nuper idem rex super imperatorem Constantinopolitanum ceperat, dono acceperat. At Richardus a Cinnamo memoratus *Antro* seu Andriæ oppido in Salentinis imperavit, quod *Roca* et *arx Antri* videtur appellari in Chronico Casinensi, l. II, c. 78. Vide notas ad Alexiadem, p. 117.

(82) *Καντζιλερίῳ.* Ansquetino, Willelmi regis cancellario, qui Beneventum ab Adriano pp. occupatum obsedit, uti narrant Tyrius et Chronicon Ceccanense seu Fossæ novæ, an. 1155 Anscotinum vocat Hugo Falcandus.

(83) *Βουνός. Buno* hodie.

(84) *Βαρλέτ.* Barolum, *Barletta* hodie, prope Tranim, de qua Ughellus tom. VII *Ital. Sacr.* p. 1195.

ἔμενεν. Ὁ δὲ Δούκας τὸ σὺν τῷ Παλαιολόγῳ ῥυσάμενος στράτευμα ἐπὶ Ῥιτζάρδον μετέβαινε, καίτοι τῆς περὶ αὐτὸν δυνάμεως πολλῷ τὴν Ῥωμαίων πλήθει ὑπερβαλλούσης· τοὺς μὲν γὰρ ἑξακοσίους, οὐ πλείονας συνέβαινεν εἶναι, πεζῶν ἄνευ, οἳ καὶ αὐτοὶ τοῦ σὺν τῷ Ῥιτζάρδῳ πεζικοῦ πλεῖστον ἀποδέοντες ἦσαν. Ῥιτζάρδῳ δὲ ἱππεῖς μὲν ὀκτακόσιοι καὶ χίλιοι, πεζῶν δὲ οὐκ εὐαρίθμητος εἵπετο στρατιά. Ἐπιόντας τοίνυν Ῥωμαίους ὁ Ῥιτζαρδος ἀναμαθὼν ἀντεξῆγε τὸ στράτευμα καὶ αὐτός. Ἐπειδή τε ἐγγὺς ἤδη ἐγένοντο, Ῥωμαῖοι μὲν τριχῇ διαιρεθέντες ἐτάξαντο ὧδε. Σκύθαι δὲ καὶ ὅσοι ἐπὶ τόξοις ἦσαν πεζῇ φαλαγγηδὸν ἐπὶ μέτωπον ἔστησαν. Ἱππέων δὲ ἐς ἥμισυ μάλιστα καὶ μοῖραν Σκυθῶν ὁ Δούκας ἔχων αὐτὸς μὲν τὴν ὀπισθίαν, Βασαβίλας δὲ σὺν τῶν ἄλλων κομήτων τισὶ τὸ λοιπὸν ἔχων ἱππικὸν τὴν μέσην ἐπλήρουν χώραν. Ῥιτζάρδος δὲ, πολλῷ ἐχόμενος θυμῷ, οὐδὲ ὅσον τακτικῆς τι μεταποιήσασθαι ἀνασχόμενος ἀπήλαυνε σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῦσιν, ἕως ἐς αὐτὸ τὸ μεσαίτατον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταντήσας στρατεύματος σταδίην ἤδη τὴν μάχην ἐποιεῖτο, τοῦ κατὰ μέτωπον τοξικοῦ οὐδὲ κατὰ βραχὺ ἀντισχόντος αὐτῷ. Εἶτα δὴ καὶ Βασαβίλαν βιασάμενος ἐτρέψατό τε κατὰ κράτος καὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν Δούκαν ἤδη ἐπέθετο. Ἐνταῦθα μάχη συνίσταται καρτερὰ, καὶ πίπτουσι μὲν τῶν περὶ τὸν Ῥιτζάρδον πολλοί· ἅτε δὲ ἐν πολλῷ τῷ πλήθει πιπτόντων, συναίσθησις οὐδεμία τῷ στρατεύματι ἐγίνετο. Ὠθισμός τε γοῦν πολὺς ἦν καὶ δοράτων πρὸς ταῖς ἀσπίσιν ἀποκαυλιζομένων δοῦπος ἠγείρετο· συχνά τε βέλη ἐπεπέτετο καὶ πανταχόθεν ἐστήρικτο τὸ δεινὸν, ἕως Ῥιτζάρδος σὺν ῥύμῃ ἐπιβρίσας νῶτα ἤδη δεδωκέναι καὶ τούτους ἠνάγκασεν. Ὅτε καὶ [P. 84] αὐτὸς ὁ Δούκας παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ καὶ ἀλῶναι καταδορατισθείς. Ἀλλὰ γὰρ ἡ πρόνοια πάντα ἐς ὅπερ ἂν αὕτη θέλει ἄγει καὶ στρέφει τὰ ἀνθρώπεια. Καίτοι εἰς τοῦτο τύχης Ῥωμαίοις ἐλθοῦσι νικῆν ὅμως ἐπὶ τέλους ἐγένετο. Ἔφθη μὲν γὰρ ὁ Δούκας ἐπί τι τῶν ἐκ λίθου πεποιημένων τειχέων πεφευγὼς, ἃ πρὸ τῶν πυλῶν εἴθισται τιτάνου ἄνευ ἢ τινος ἄλλης ἐπιχρίσεως τοὺς λειμῶνας περιζωννύειν, ἐνταῦθα περισεσῶσθαι. Ἤδη δὲ καὶ τὸ Ῥωμαίων πεζικὸν ἐν ἐπιτηδείῳ γεγονὸς λίθους κατὰ τῶν περὶ Ῥιτζάρδον ἠφίεσαν, ὡς ἐντεῦθεν ἐπισυνίστασθαι ἤδη τῶν πεφευγότων πολλούς. Ὅπερ ὁ Ῥιτζάρδος ἰδὼν ἱππεῦσιν ἓξ ἅμα καὶ τριάκοντα κατ' αὐτῶν αὖθις ἐφέρετο. Ἀλλά τις τῶν ἐκ Τράνεως εἰς τοὺς ἱερέας τελῶν μέγα τι χρῆμα λίθου ἐξ ὑπερδεξίων ἀφεὶς κνήμης τε θατέρας τυχήσας αὐτῷ, εἰς γῆν ἀναχθῆναι ἐποίησε. Καὶ ὁ μὲν ἔκειτο σπαράττων ὑπὸ ὀδύνης ἑαυτὸν, ὁ δὲ καὶ δευτέραν κατῆρε τοῦ τραχήλου βολήν. Ἐπειδή τε ἤδη κατηγώνιστο, καίτοι τοῦτον πολλὰ ἱκετεύοντα ὕπτιον ἀνακλίνας ἐγχειρίδιον μὲν τῆς γαστρὸς διελαύνει, ἔγκατα δὲ πάντα ἐκχέας οἷόν τινα ἐδωδὴν ἐπὶ τοῦ στόματος παρέθετο ὑπόδειγμα καθ' ἑαυτοῦ τοῦτον δὴ τὸν τῆς ἀπανθρωπίας τρόπον παρεσχηκότι τῷ κακοδαίμονι. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν Ἄντρον τε καὶ τὸ περὶ αὐτὸν στράτευμα Ῥωμαίοις ὁμολογίᾳ προσ-

A acceptis Palæologi copiis, in Richardum processit, licet illius exercitus bellatorum numero Romanum longe superaret. Neque enim amplius erant quam sexcenti in Ducæ acie, præter pedites, qui et ipsi pedestribus Richardi copiis multo erant inferiores. Is autem mille octingentorum equitum, peditum vero innumeræ multitudinis habebat exercitum. Ut igitur adventare Romanos rescivit Richardus, ipse perinde suas eduxit copias: cumque jam prope essent, trifariam Romani exercitum divisere, acie in hunc modum instructa. Scythæ et quotquot erant sagittarii pedites turmatim in fronte stabant: Ducas cum dimidia equitum parte et aliquot Scythis postremum, Bassavilla vero cum comitum nonnullis aliis et cætero equitatu medium obtinuere
B locum. At Richardus cum summo pugnandi ardore flagraret, nec curaret ordinare aciem, cum equitibus suis in hostes fortiter invehitur, usque dum mediis eorum copiis obviam factus, collato pede prælium conserit, ei ne leviter quidem obsistentibus in fronte locatis sagittariis. Mox et Bassavilla fuso fugatoque in eos, qui cum Duca erant, impetum facit. Tum vero acre ibi instituitur certamen, caduntque ex Richardi militibus quamplures: et quod in magna evenire solet multitudine, vix tanta cædes ab exercitu percipiebatur. Fit igitur crebra utrinque propulsio, et hastarum in clypeos impulsarum fragor **144** exauditur: spissa volant tela, et validus ubique fit conflictus: donec vehe-
C mentiori cum impetu sese inferens Richardus hos quoque terga vertere coegit: quo tum tempore quin hasta vulneratus et ipse Ducas caperetur haud multum abfuit. Sed enim divina quocunque demum vult res humanas agit vertitque providentia. Licet itaque ad eam redacti fuissent fortunam Romani, nihilominus tandem evasere victores. Quippe Ducas intra quosdam ex lapidibus compactos muros e periculo se exemerat, cujusmodi absque calce aut materia simili prata, quæ urbium portis obversantur, circumvallari solent. Nacti interea etiam pedites Romani locum idoneum, lapides conjiciebant in Richardi militem, adeo ut plurimi qui fugæ se dederant, inde se rursum conglomerarent hostemque impeterent. Ubi id vidit Richardus, cum
D equitibus sex et triginta eos rursum adoritur. Sed Tranita quidam sacerdos majoris molis lapidem e loco superiore dejiciens, tibiam illius alteram assecutus, ad terram hominem prostravit, qui præ dolore sese subinde dilacerabat ac vellicabat. At iterato ictu collum illius cum attigisset sacerdos, victum tandem et nequidquam supplicem supinat, adactoque in ventrem pugione, intestina eximit omnia, eaque jacentis ori veluti cibum aliquem admovet, ut qui in alios ejusmodi crudelitatem exercuerat, in se tandem illius experiretur exemplum. Tum et Antrum et quæ Richardo adhæserant copiæ Romanis sese **145** adjunxere: et qui se neutiquam evasuros periculum crediderant, cum tropæis Barim venerunt: ubi inventis alle-

tim rebus necessariis fessa militaribus laboribus corpora refecere.

5. Paucis itaque diebus intermissis, copias bifariam partiri visum operæ pretium, quarum pars alia istic cum duce uno maneret, alio cum altero ad circumjacentia castella diripienda exiret. Atque hujus postremæ curæ in Ducam sors recidit. Cum ergo prope adesset oppidum, cui Castrus vir illustris præerat, illud obsidione cingit fortiterque oppugnat. At cum tentatis crebro mœnibus frustra se insumere operam advertit (nam etsi bellicis machinis sæpius pulsasset muros, vix unum inde lapidem abstulerat), motis sub vesperum castris ad Monopolim tendit, ut urbem necopinantem opprimeret. Sed circa idem tempus copias aliquot emiserant Monopolitani, tum ut Romanos explorarent, tum etiam, si ad id daretur occasio, cum iis dimicarent. Hi forte fortuna in primam Romanorum incidentes aciem, manus cum iis conserunt. Quod simul atque advertere qui in postremo stabant ordine, universi ferme eorum equites terga vertunt, cursuque effuso, cæteris civibus jamjam adfuturum Romanorum exercitum annuntiant. Peditum autem plerique capti sunt. Eo nuntio conterrita civitas, utcunque in præsenti periculo **146** fieri poterat resistendum hosti censuit. Equites itaque ducenti et supra mille pedites, et præter hos ingens funditorum multitudo sese pro portis oblocarunt. Orto jam die Ducas cum dimidia exercitus parte succedit, reliqua ad incursandos circumjacentes agros dimissa. Venit igitur divisis bifariam copiis, neque tamen Monopolitanos continuo est aggressus, verum tanquam mœnia speculaturus lento primum incedebat gressu, et velut oppidum per partes exploraturus. Deinde eorum quæ in mente erant nihil prodens, assumptis ex suis triginta in medios hostes invehitur. Illi re subita perturbati fugam ineunt: nec persequi ante destitit Ducas, donec ad urbis usque portas fugientibus progressus, unum ex hostibus hasta transfixum ad terram dejecit. Inde collectis captivis abscessit. Jamque etiam altera pars exercitus in circumjacentes agros facta excursione, cum non modicis inde avectis prædis, una cum Duca, Barim rediit. Interea legati a Romano pontifice, quem papam appellare solent Latini, ad Romanorum duces missi pervenere. Mens legationis erat, ut vel uterque, vel eorum alter Romam veniret, quo de rebus majoris momenti invicem agerent. Aiebant quippe ingentibus coactis copiis, ad

A ἐχώρησεν· οἱ δὲ οὐδὲ τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν προσδοκήσαντες σὺν τροπαίοις ἐπὶ Βᾶριν ἦλθον. Ἔνθεν ἀφθόνοις περιτετυχηκότες τοῖς ἐπιτηδείοις τοὺς πολεμίους ἀνέψυχον ἤδη καμάτους.

ε'. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διαγεγονότος ἐδόκει διχῇ διελοῦσι τὸ στράτευμα τὸ μὲν αὐτοῦ σὺν τῷ ἑτέρῳ τῶν στρατηγῶν μεῖναι, τὸ δ' ἄλλο θάτερον ἐπαγόμενον ἐπὶ καταδρομῇ φρουρίων τῶν περιοίκων ἐξελθεῖν. Ἔπιπτε δὲ ἐπὶ τὸν Δούκαν ὁ τοῦ προπονεῖσθαι κλῆρος. Τοίνυν καὶ ἦν γάρ τις πόλις ἧς Κόστρος ἡγεῖτο ἀνὴρ ἐπιφανής, ταύτην περικαθίσας ἀσφαλῶς ἐπολιόρκει. Ὡς δὲ πολλάκις τῷ περιβόλῳ προσραγεὶς ἔγνω ἀνηνύτοις ἐπιχειρῶν (οὐ γὰρ οὖν οὐδὲ λίθον αὐτῷ ἐκεῖθεν ἀποσπᾷν ἐξεγένετο καίτοι συχνὰ μαστίξαντι τοῖς τειχομαχικοῖς), ἄρας ἐκεῖθεν περὶ
B λύχνων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν (85) ἐφέρετο (z), ἐξαπιναίως ἐπιθήσεσθαι ταύτῃ διανοούμενος. Ἐτύγχανον δὲ τηνικαῦτα Μονοπολῖται στράτευμα ἐπὶ Ῥωμαίους ἐκπέμψαντες, τὸ μὲν ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν γινομένων, τὸ δὲ καὶ ὅπῃ δυνατὰ ἔσται ἀντικαταστησόμενον αὐτοῖς. Τύχῃ γοῦν τινι Μονοπολῖται τοῖς ἐμπροσθίοις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ συμμίξαντες στρατοῦ εἰς χεῖρας ἦλθον. Ἀλλὰ συναισθήσεως καὶ τοῖς κατόπιν γεγενημένης ἱππεῖς μὲν αὐτῶν σχεδόν τι ἅπαντες ᾤχοντο πεφευγότες, δρόμῳ τε ἔτι καὶ ἄσθματι πολλῷ ἐχόμενοι πολίταις τοῖς ἄλλοις τὸν Ῥωμαίων στρατὸν ὅσον οὐκ ἤδη παρέσεσθαι διήγγελον. Πεζῶν δὲ πλεῖστοι ἑάλωσαν. [P. 85] Τούτοις ἐκταραχθέντες ἡ πόλις ἐκ τῶν παρόντων τοῖς πολεμίοις ἀντιτάξεσθαι ἔγνωσαν.
C Ἱππεῖς τοίνυν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἐκδραμόντες ἅμα πεζοῖς πλείοσιν ἢ χιλίοις, πλήθους σφενδονητῶν ἀναρίθμου κατόπιν αὐτοῖς ἑπομένου, πρὸ τῆς πόλεως ἔστησαν. Ἐπειδή τε ἡμέρα ἤδη ἦν ἐπιστὰς ὁ Δούκας ὑπὲρ ἥμισυ μὲν τῶν στρατιωτῶν αὐτὸς ἔσχε, τὸ δ' ἄλλο εἰς προνομὴν τῶν πέριξ ἐξέστειλεν. Ἤει τοίνυν διχῇ διελὼν τὸ στράτευμα· οὐ μὴν καὶ συνέμιξεν ἐν τῷ παραυτίκα Μονοπολίταις, ἀλλὰ σχῆμα τῆς τῶν τειχέων δῆθεν ποιούμενος κατασκοπῆς, βάδην μὲν ἐχώρει τὸ πρῶτον ἐπὶ μέρους τὴν πόλιν δῆθεν περισκοπῶν. Ἔπειτα οὐδενὶ προρρηθὲν τριάκοντα τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἕπεσθαι τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐγκελευσάμενος κατὰ μέσων αὐτῶν ἵεται. Οἱ δὲ τῷ ἀθρόῳ καταπλαγέντες εἰς φυγὴν ἔκλιναν· ὁ δὲ οὐ πρότερον ἀνῆκε διώκων πρὶν ἢ ταῖς
D τῆς πόλεως πύλαις φεύγουσι συνεισέπεσε καὶ αὐτὸς ἕνα τε δορατίσας ἐντὸς πυλῶν εἰς γῆν ἔβαλε. Τοῦ λοιποῦ δὲ τοὺς ἑαλωκότας ἀνειληφὼς ἐκεῖθεν ἀνεζεύγνυ. Ἤδη δὲ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἱκανῶς τῶν κύκλῳ καταδραμὸν σὺν ὠφελείαις ἀνέστρεφεν, ὃ καὶ αὐτὸ σὺν τῷ Δούκᾳ ἐς Βᾶριν ἦλθεν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο, πρέσβεις πρὸς τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως (86)

Du Cangii notæ.

(85) *Μονόπολιν.*] Urbs in Apulia Peucetia, veteribus incognita, pulchritudine, splendore, civilitate ac ædificiorum magnificentia nobilis, licet non magna, inquit Leander Albertus.

Cornelii Tollii notæ.

(z) *Ἄρας ἐκεῖθεν περὶ λίθων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν ἐφέρετο.* Idem mendum, de quo supra diximus in lucerna illa, quam moriens Joannes imperator dedicavit, et postea monachus viderat translatam. Itaque correximus: Ἄρας ἐκεῖθεν περὶ λύχνων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν ἐφέρετο. Sic Herodotus Polymnia: Ὁρμέατο δὲ περὶ λύχνων ἀφὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. *Ille circa lucernarum ascensionem, id est, sub crepusculum, e castris profectus est.*

(86) *Ῥώμης ἀρχιερέως.* Adriani II.

ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἦλθον στρατηγούς, ὃν πάπαν Λατίνοις ὀνομάζειν ἔθος ἐστίν. Ἐβούλετο δὲ αὐτοῖς ἡ πρεσβεία ἢ ἄμφω ἢ τὸν ἕνα αὐτῶν ἐπὶ Ῥώμην ἐλθεῖν, περὶ μεγάλων τῷ ἀρχιερεῖ κοινωνησόμενον. Ἤδη γὰρ (ἔφασαν) δυνάμεις ὡς πλείστας αὐτὸς ἠθροικὼς Ῥωμαίοις συμμαχήσειν ἐν παρασκευῇ γέγονεν. Οἱ δὲ Ῥωμαίων στρατηγοὶ πρὸς μὲν τοῦτο γράμμασιν ἀπείπαντο, Βασιλάκιον δέ τινα ἐς τοὺς βασιλέως τελέσαντα ὑπογραμματεῖς, τότε δὲ σφίσιν ἑπόμενον καὶ αὐτὸν, σὺν χρυσίῳ ἐφ' ᾧ ἱππέας ἐκεῖθεν μισθοῦ ἀγαγεῖν ἔστελλον. Οἱ δὲ ἐπὶ τὸν κατὰ Μονοπόλεως συνεσκευάζοντο πόλεμον. Μονοπολῖται τοίνυν Ῥωμαίοις ἀπεναντίας ἰέναι οὐκ ἀποθαρσοῦντες ῥητόν τινα χρόνον ἐνδοθῆναι αὐτοῖς ἠξίουν, οὗ ἔνδον εἰ μὴ ἐπικουρία τις ὅθεν δήποτε αὐτοῖς γένηται, τὴν πόλιν ἀμαχητὶ ἐγχειρισεῖν. Ἐγίνετο δὴ ταῦτα, καὶ σελήνης ἡμέραι ἐκεχειρία Μονοπολίταις ἐδίδοτο.

A sociandæ cum Romanis arma esse jam paratum. Id quidem scriptis 147 ad pontificem litteris recusarunt duces : Basilacium vero quemdam ex imperatoris scribis qui tum ipsis aderat, eo cum pecuniis ad conducendos mercede equites misere. Ipsi interim se ad oppugnandam Monopolim comparant. At oppidani neutiquam Romanis obsistere ausi, aliquot dierum inducias sibi dari petunt, quibus elapsis si nullum alicunde submitteretur auxilium, urbem citra certamen dedituros se pollicentur. Quod et factum est, mensisque unius conceduntur induciæ.

ϛ'. Καὶ οἱ μὲν πρὸς τούτοις ἦσαν. Βασαβίλας δὲ, στρατευμάτων ἤδη Σικελικῶν ἐπιθεμένων αὐτῷ, γράμμασι τοὺς Ῥωμαίων μετέπεμπε στρατηγοὺς θᾶττον ἐπικουρήσειν αὐτῷ. Τῶν δὲ μὴ προσχόντων οἷς ᾐτεῖτο, αὖθις ἐκεῖνος πέμψας ἠξίου περὶ τῶν αὐτῶν. Ῥωμαῖοι τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἀπέλεγον, οὐκ ἐφ' ᾧ Βασαβίλᾳ συμμαχήσειν ἐκ βασιλέως ἐνταῦθα ἥκειν εἰπόντες (οὐδὲ μὴν ταῦτα τὰς μεταξὺ Βασαβίλα καὶ αὐτῶν βούλεσθαι ὁμολογίας), ἀλλ' ὡς ἂν δηλονότι βασιλεῖ Ἰταλίαν ταύτην πρὸς αὐτοῦ συμμαχούμενοι κατακτήσαιντο. [P. 86] Οἱ μὲν οὕτω Βασαβίλᾳ ἠμείψαντο. Ὁ δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἄνδρας ἤπειγεν ἐσχάτοις λέγων περιειλῆφθαι κακοῖς. Σκεψάμενοι τοίνυν ἐκ Βάρεως εἰς πόλιν βουτούταν (87) ἦλθον, ἡμέρας ὁδὸν ἀνδρὶ ὁπλοφοροῦντι διέχουσαν. Ἐπεὶ δὲ φήμη τις ἐκράτει πρότερον, ὡς Βασαβίλας Ῥιτζάρδῳ ἔτι περιόντι προδοῦναι Ῥωμαίους σκέπτοιτο, δεῖν ἔγνωσαν καὶ δευτέροις αὐτὸν ὅρκοις Ῥωμαῖοι καταλαβεῖν, οὗ γεγονότος οὐκέτι λοιπὸν ὑποψίᾳ ἐς αὐτὸν ἐχρῶντο οὐδεμιᾷ. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ βασιλεὺς στόλον, Μασαγετῶν τε καὶ Γερμανῶν ἱππέων καὶ δὴ καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν ἐμπλησάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἔπεμψεν. Ἦρχε δὲ Μασαγετῶν μὲν Ἰωαννάκιος ὃν Κριτόπλην ἐπεκάλουν, Γερμανῶν δὲ Ἀλέξανδρος, Λογγιβάρδος μὲν τὸ γένος, λίαν δὲ εὐνοϊκῶς ἔχων ἔς τε Ῥωμαίους καὶ τὰ βασιλέως πράγματα. Πᾶσι μέντοι Ἰωάννης ἐφεστήκει ἐπίκλησιν Ἄγγελος. Ταῦτα μαθὼν ὁ Γιλιέλμου στράταρχος καὶ ὡς ὁ Ῥωμαίων στρατὸς ἔπειτα κατ' αὐτοῦ Ἄντρον τε πολιορκοῦντες καὶ χωρία τὰ τῇδε προνομεύοντες, ἐκεῖθεν ἐπὶ πόλιν Μαλφέτον (88) ἀσφαλείας ἱκανῶς ἔχουσαν παντὶ τῷ στρατῷ ἦλθε. Ῥωμαῖοι δὲ Βόσκον φρούριον Ῥιτζάρδῳ μὲν ἐκείνῳ κατήκοον, ὀχυρὸν δὲ εἴπερ τι καὶ ἄλλως δυσπρόσοδον ὂν καταστρέψαι διενοήθησαν. Ἔνθα ἐκεῖνος ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλοτιμίας καὶ ζώων γένη παντοδαπὰ ἔτρεφεν ἰδιαζούσαις ἐν διατριβαῖς, ἄπονόν τινα θήραν ὁπότε βούλοιτο αὐτῷ παρεχόμενα. Ὀλίγους τοίνυν τῶν περὶ αὐτὸν ἐπαγόμενος ὁ Δούκας ἦλθε περισκοπήσων αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς ἐγένετο, θαρσήσαντες οἱ

B 6. Dum hæc ibi geruntur, cum Siculorum instare copias adverteret Bassavilla, Romanos duces ad ferendam sibi quantocius opem per litteras sollicitat. Cumque cunctarentur ii nec postulata curarent, missis rursum legatis eadem ab iis efflagitat. At primo quidem id prorsus abnuerunt Romani, non se ab imperatore dicentes huc missos esse ut Bassavillæ auxiliarentur (neque enim illum inter et Romanos pactum fœdus ejusmodi præferre conditiones), sed ut conjunctis viribus Italiam principi rursum asserere conniterentur. Hæc etsi ad Bassavillam responsa misissent, nihilominus instabat ille, seseque in extrema adductum pericula ducibus significabat. Habita ergo deliberatione, Bari Bututam urbem, quantum vir armatus die una conficere potest itinere distantem, venere. C At cum nescio quis jam percrebuisset rumor, Richardo adhuc superstite in Romanos proditionem molitum esse Bassavillam, necessarium putarunt ii secundo hominem jurejurando obstringere 148 ; quod ubi factum est, omnem deinceps ab illo suspicionem amovere. Inter hæc classem ex Massagetis Germanisque equitibus, nec non etiam Romanis conflatam in Italiam misit imperator. Massagetis præerat Joannacius cognomento Critoples, Germanis Alexander, gente quidem Longobardus, cæteroquin fidissimus Romanis principisque rebus addictissimus. Omnibus autem imperabat Joannes Angelus. Hæc ubi rescivit is qui Gulielmi copiis præfectus erat, et ut obsesso Antro, direptisque agris adjacentibus, in D se Romanus contenderet exercitus, inde versus Malphetum, oppidum satis validum, cum universa acie proficiscitur. Romani autem Boscum, quod Richardo illi paruerat, castellum firmum ac summe munitum et accessu difficile, expugnare constituunt. Hic ille ostentandæ magnificentiæ causa omne genus animalium alebat in distinctis vivariis, quibus illi, cum libebat, parata erat sine labore venatio. Ducas igitur, suorum aliquot assumptis, ad contemplandum castrum accedit : cumque eo se admovisset propius,

Du Cangii notæ.

(87) *Βουτούταν*. *Bitonto*, urbs episcopalis inter Rubos et Barium, Antonino *Budruntus* vel *Butuntus*.

(88) *Μαλφέτον*. 3 m. ab Juvenatio, in ora maritima, vulgo *Malfetta* et *Melfatta*.

confestim irruptione facta, qui intus erant hostes summo animi ardore in medios irruunt Romanos; ex iis cædunt quatuor, cum vicissim ex suis duos amisissent. Prælio itaque recrudescente, jamjam cominus pugnabatur: sed Romani tandem propria freti virtute verterunt hostes in fugam. Eo in discrimine operam præclare navarunt tum plures alii, tum duo in primis ex Massagetis. Ita solutum est prælium. Ducas autem, postquam alter accessit exercitus, **149** positis castris primum consedit, postero autem mane processit ordinata per turmas acie. Facta igitur oppugnatione, Romani telis et jactibus machinarum infestant obsessos: atque hi vicissim fortiter se ex propugnaculis tuentur. Quo tum tempore res miranda accidit. Cum enim duo Ducæ satellites, quassatis lapidum emissione muris nequaquam ad deditionem inclinare cernerent castrum, clypeo operientes caput, altera manu faces ferentes, ad portas, ut iis ignem admoverent, contendunt. Sed flammam non concipiente ligno, re infecta rediere, vitatis præter opinionem, quæ grandinis instar de mœnibus emittebantur, telis. Tum vero Romani, postquam protracto ad solis usque occasum certamine nihil profecere, in castra reversi sunt. Quæ cum Gulielmi ducibus comperta essent, coacto concilio, an cum Romanis manus consererent, deliberant. Cum omnium in id convenirent sententiæ, assumptis copiis, versus Romanorum castra iter intendunt. Romani contra his auditis ad resistendum sese comparant. Italis quidem novem præfuere duces, quibus omnibus præpositus est cancellarius. Omnis autem exercitus armis, generosis præterea equis, longisque hastis quam optime instructus erat. Ex quibus non modicus Romanos incessit pavor, animi dubios an cum tanto et tam bene armato exercitu exiguis admodum copiis decertarent. Ordinata nihilominus acie et per turmas distributa, dux multa oratione ad magnanimitatem milites cohortatur. Manibus aliquandiu ab **150** utraque parte temperatum. At postquam classicum utrimque insonuit, et signum pugnæ datum est, omnibus prælium ineunt universi. Nec solem dixisses nec diem conspici, adeo omnes caligo invaserat pulvisque creber in cœlum ferebatur. Strepitus et clamor horribilis exaudiebatur. Usque ad medium diem æquo pugnatum Marte. Sed numerosis se copiis inferentes Itali, Ducæ aciem tandem inclinarunt. Quod ubi is animadvertit, phalangem suam in medios immittit hostes, cæsisque ac prostratis subinde aliis, ut se sequeretur invitat. Rursum igitur committuntur utrinque acies, acriusque recrudescit prælium, usque dum propria animati virtute Romani hostes fundunt fugantque. Cecidere inter fugiendum equites fere trecenti, peditum autem innumera multitudo: alii fuga dilapsi sunt. His prospere gestis rediere ad castellum Romani: eoque non multo interjecto tempore potiti, commeatus cæterarumque rerum necessariarum copia ibi inventa, Barim se receperunt.

A ἔνδον τε ἐξῆψαν, τοῖς μέσοις τε ἐμπεπτωκότες τέσσαρσι μὲν αὐτῶν ἐζημίωσαν, ἔπεσον δὲ καὶ αὐτῶν δύο. Καὶ ἡ συμβολὴ ἀπὸ χειρὸς ἤδη μᾶλλον ἐγίνετο. Ἀλλ' ἐπικρατήσαντες Ῥωμαῖοι τῇ σφετέρᾳ ἀρετῇ τοὺς πολεμίους ἀπεώσαντο. Ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ ἄλλοι τε πλεῖστοι Ῥωμαίων ἄνδρες γεγόνασιν ἀγαθοὶ καὶ δύο Μασσαγετῶν. Ἡ μὲν δὴ ξυμβολὴ ἐνταῦθα ἐλύετο. Ὁ δὲ Δούκας, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἦλθε, τότε μὲν χάρακα πηξάμενος ηὐλίζετο, ὄρθρου δὲ ταξάμενος ἐχώρει κατὰ φάλαγγας. Προσβολῆς τοίνυν γενομένης Ῥωμαῖοι μὲν βέλεσι καὶ βολαῖς ταῖς ἐκ τῶν πετροβόλων τοὺς ἔνδον ἐβιάζοντο· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἠμύνοντο καρτερώτατα. Ἐνταῦθα γίνεταί τι θαυμάσιον οἷον. Δύο γάρ τινες τῶν τοῦ Δούκα δορυφόρων, ἐπεὶ λίθοις αἰκιζόμενον ἀνένδοτον εἶναι B τὸ φρούριον κατενόουν, ἀσπίσι τὰς κεφαλὰς καλυψάμενοι δᾷδάς τε χερσὶ ταῖς ἑτέραις ἔχοντες ἐπὶ τὰς πύλας ἐχώρουν ὡς [P. 87] ἐμπρήσοντες αὐτάς. Ἀλλὰ τῆς ὕλης οὐκ εὐπρήστου παρούσης ἄπρακτοι ἐκεῖθεν ἀνεχώρησαν, παραδόξως τὰς ἐκ τοῦ τείχους χαλαζηδὸν ἐπ' αὐτοὺς πεμπομένας ἐκπεφευγότες βολάς. Τότε μὲν οὖν Ῥωμαῖοι τῆς μάχης ἄχρι καὶ ἐς δύοντα κατατεινάσης ἥλιον, ἐπειδὴ μηδὲν ἤνυον, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθον. Οἱ δὲ Γιλιέλμου στρατάρχαι, τούτων ἀκούσαντες, εἰς βουλὴν συλλεγέντες εἰ χρὴ Ῥωμαίοις πολεμεῖν ἐσκέπτοντο. Δόξαν δ' οὖν οὕτω, τὰς δυνάμεις ἀναλαβόντες ὡς ἐπὶ τὸ Ῥωμαίων ἐχώρουν στρατόπεδον· ὃ πυθόμενοι καὶ Ῥωμαῖοι ὡς πρὸς ἀντίταξιν ἡτοιμάζοντο. Ἐννέα μὲν οὖν Ἰταλοῖς ἐφειστήκεισαν ἡγεμόνες· ἐπί γε μὴν C ἅπασιν ὁ καντζιλέριος ἐστρατήγει· τὸ στράτευμα δὲ αὐτοῖς ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐξόπλιστον πᾶν, ἵππους τε γαύρους ἀναβεβηκὸς καὶ δόρατα κραδαῖνον μακρά. Ἐφ' οἷς ἔκπληξις τὸν Ῥωμαίων εἶχε στρατὸν καὶ θάμβος, εἰ πρὸς οὕτως εὔοπλον καὶ οὕτως ἀνάριθμον ὀλίγῃ μαχοῦνται στρατιᾷ. Ταξάμενοι δ' ὅμως ἵσταντο κατὰ λόχους καὶ αὐτοί, πολλὰ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς εὐψυχίαν ὁρμῶντα σφίσιν ὑποτεινομένου. Μέχρι μὲν οὖν τινος οὐδέτεροι χειρῶν ἦρχον. Ἐπεὶ δὲ αἵ τε σάλπιγγες ἤδη ἑκατέρωθεν ἤχουν καὶ τὸ σύνθημα ἐδίδοτο, ἐμάχοντο συμπεσόντες ἀπὸ χειρὸς ἕκαστος. Οὐκ ἂν εἶπες ἥλιον οὐδ' ἂν ἡμέραν ὁρᾶν· ἀχλὺς γὰρ πάντας ἐπεῖχε καὶ κόνις εἰς οὐρανὸν ἵστατο, πάταγός τε ἠκούετο καὶ ἄγριος ἠγείρετο θροῦς. Μέχρι D μὲν οὖν γε ἀμφὶ μέσην ἡμέραν ἰσοπαλὴς ἡ μάχη ἐγίνετο. Τὸ δ' ἐντεῦθεν τῷ πλήθει βιασάμενοι Ἰταλοὶ τοὺς περὶ τὸν Δούκαν ἐπίεζον. Ὁ δὲ ταχὺ τὸ πρᾶγμα κατανοήσας, παρὰ μέσην εἰσελαύνει τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα· ἄλλους τε ἄλλοτε παίων ἀεὶ ἕπεσθαι αὐτῷ σὺν βοῇ παρώρμα τὸ Ῥωμαϊκόν. Αὖθις οὖν συνέπιπτον ἀλλήλοις τὰ στρατεύματα, καὶ ἡ μάχη ἐμαίνετο, ἕως τῇ σφετέρᾳ ἀρετῇ Ῥωμαῖοι τοὺς πολεμίους ἐτρέψαντο. Καὶ αὐτῶν ἐν τῷ φεύγειν ἱππεῖς μὲν ἐς τριακοσίους ἔπεσον, πεζῶν δὲ ἀμύθητόν τι πλῆθος, οἱ λοιποὶ δὲ ᾤχοντο φεύγοντες. Ταῦτα κατωρθωκότες Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸ φρούριον ἀνέστρεφον. Οὐκ εἰς μακρὰν τοίνυν ἐξελόντες αὐτὸ τοῖς τε ἐπιτηδείοις ἀφθόνοις περιτετυχήκεσαν ἐν αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων πλησθέντες ἀγαθῶν ἐπὶ Βάριν ἦλθον.

ζ'. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Μοντοπολοῦς (89) πόλεως A ὀνομαστῆς γεγόνασιν ἐγκρατεῖς, Γραβίναν (90) τε εἷλον ἧς Ἀλέξανδρος ἡγεμόνευε πρότερον, ἄλλων τε πόλεων καὶ φυλακτηρίων· πρὸς δὲ καὶ κωμοπόλεις ὑπὲρ πεντήκοντα ἔσχον· καὶ ἐπὶ μέγα ἑκάστοτε τὰ βασιλέως ἐφέρετο πράγματα· ὑπέῤῥει δὲ Γιλιέλμῳ τὰ τῆς δυνάμεως ἀεὶ καὶ εἰς στενὸν κομιδῇ ἐχώρει. Ἡ φήμη τοίνυν εἰς πᾶσαν ἐκδραμοῦσα τὴν Ἰταλίαν τὸ Ῥωμαίων ἁπανταχῇ διεκήρυττεν ἄμαχον. Καὶ εἶδον [P. 86] τότε Ἰταλοὶ Ῥωμαίους, ὧν ἀπείρου ἤδη τοῦ χρόνου πολεμούντων σφίσιν οὐκ ἐπειράθησαν, πάντα καθάπαξ τὰ αὐτῶν ἄγοντάς τε καὶ φέροντας. Μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο Ῥωμαίοις τὰ πράγματα, τὸ δ' ἐντεῦθεν ὑποβασκαίνειν ἡ τύχη τοῖς εὐκληρήμασιν ἤρξατο. Νόσος γὰρ τῷ Παλαιολόγῳ (91) ἐνσκήψασα λάβροις τὸν ἄνθρωπον B πυρετοῖς ἐκαμίνευεν, οὐ πρότερόν τε ἔληξεν ἰκμάδα ἐπινεμομένη τούτῳ τὴν φυσικὴν πρὶν ἂν τὸ μὲν πρῶτον ἀποθρίξασθαι (92) ἠνάγκασεν, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐξ ἀνθρώπων αὐτὸν ἐποιήσατο. Ἄρτι μὲν γὰρ τὰ τρίχινα ἠμφίεστο, καὶ ῥᾴων εἶναι δόξας τὸν Δούκαν ἐπὶ τὰς ἄλλας ἰέναι προὐτρέπετο πόλεις, ἃς δὴ ἀχειρώτους ἔτι Ῥωμαίοις συνέβαινεν εἶναι. Καὶ τρίτῃ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ αὖθις ἐν κακοῖς ἦν, ὃ πυθόμενος ὁ Δούκας ἐπὶ τὴν Βᾶριν ἀνεχώρει. Τεθνηκότι δὲ ἤδη τούτῳ περιτετυχηκὼς τὸ μὲν σῶμα σορῷ παραδέδωκε, πάντα τελέσας ὅσα νόμοις Χριστιανοῖς ἐπὶ τῇ ὁσίᾳ ποιεῖν δίδωσι. Τὰ δὲ ἐπὶ Βάρεως εὖ διαθέμενος μόνος τὸ λοιπὸν τὸ τῶν πραγμάτων ἀναδέχεται κράτος.

7. Neque ita multo post Montempelosum, urbem celebrem, in deditionem accepere: et Gravinam, cui primum Alexander præfuerat, et oppida alia, arcesque, insuper etiam vicos majores ultra quinquaginta expugnavere. Ita res augebantur imperatoris, aliis atque aliis in dies partis victoriis; Gulielmi vero sensim dilabebantur vires et in arctum redigebantur, adeo ut **151** vulgata per totam Italiam fama invictam passim virtutem Romanam prædicaret. Videreque tum Itali a Romanis, quorum a multis retro sæculis arma non fuerant experti, sua omnia ubique diripi et auferri. Huc usque secundo vento cuncta Romanis cessere: sed mox invidit tot prosperis successibus fortuna. Morbus namque Palæologum corripiens, valida hominem febre decoxit, nec prius destitit humores naturales consumere, quam primo quidem comam deponere eum coegisset, ac paulo post rebus humanis exemisset. Cilicinam enim vestem jam induerat, ac cum melius habere sibi videretur, Ducam ut ad cæteras iret civitates, quas nondum ceperant Romani, hortatus erat. Sed enim tertio post die rursum recruduit morbus. Id ubi accepit Ducas, Barim reversus est, atque illo jam defuncto, corpus sepulcro mandavit, aliaque omnia procuravit, quæ ex Christianorum lege sacris exsequiis debentur. His rebus Bari peractis, summam rerum solus obtinuit.

η'. Ὁ μὲν δὴ Παλαιολόγος οὕτω δὴ τὸν βίον μετ- C ήλλαξεν, ἀνὴρ ἀγχίνους τε καὶ ἄλλως ὢν καὶ πολεμίοις ὁμιλῆσαι πράγμασι δεινότατος ὢν μάλιστα. Ὁ δὲ Δούκας τὸ στράτευμα ἀναλαβὼν εὐθὺ Βρεντεσίου ἐχώρει. Ὅτε δὴ καὶ Βασαβίλαν ἑαυτῷ συστήσασθαι διὰ σπουδῆς ἔθετο ἀποταξάμενον ἤδη ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Οὗτος εἴτε κέρδους οἶμαι προφάσεις

8. Hunc exitum habuit Palæologus, acri vir ingenio, et rei militaris peritissimus. Ducas vero accepto exercitu versus Brundusium proficiscitur, quo Bassavillam sibi confestim conciliaret, qui hac de causa defecerat. Ille, seu **152** quod lucri captaret occasionem, vel quod revera pecuniis indigeret, aureorum millia decem fœnori sibi dari a

Du Cangii notæ.

(89) ***Μοντοπολοῦς.*** ***Monspelosus***, civitas quam Bradanus fluvius alluit, hodie ***Montepeloso***.

(90) ***Γραβίναν.*** ***Gravina*** civitas Apuliæ Peucetiæ, haud procul à Matera, ducatus titulo hodie insignis.

(91) ***Τῷ Παλαιολόγῳ.*** De morte Palæologi Otho Frising.: ***Mortuus fuit ibi Palæologus et ad terram suam deportatus.***

(92) ***Ἀποθρίξασθαι.*** Locus satis intricatus, quem D sic concipiendum putavi, ut Palæologus morti jam proximus, cæterorum Græcorum more, coma detonsa, angelicum et monachicum habitum induerit, seu τὰ τρίχινα, id est, τὰς ἐκ τριχῶν κατεσκευασμένας ἐσθῆτας, uti vocem hanc interpretatur Basilius Cæsar.; quæ τρίχινα ἐπικαλύμματα et ἄμφια dicuntur auctori Vitæ S. Theophanis Confess. n. 12 et 14, χιτώνια τρίχινα auctori Vitæ S. Eupraxiæ virg. n. 6, τρίχινα simpliciter in Actis S. Abrahamii n. 4 et 24, ῥάκια ἀσθενῆ καὶ τρίχινα Maximo Tyrio serm. 41, et Gregorio in Vita S. Basilii Junioris. S. Athanasius in Vita S. Antonii: Τὸ ἔνδυμα εἶχεν, ἔνδον μὲν τρίχινον, ἐπάνω δὲ δερμάτινον. Idem S. Antonii extrema verba enarrans: Σεραπίωνι ἐπισκόπῳ δότε τὴν ἑτέραν μηλωτήν, καὶ ὑμεῖς ἔχετε τὸ τρίχινον ἔνδυμα. Ubi quidam codices habent τρίχινον, id est τὸ τετρυμμένον ἱμάτιον, [P. 457] vestem attritam, quales sunt vestes monachorum, τρύχινα ῥάκη, quæ διέφθορα καὶ ῥακώδη ἱμάτια Ignatio Diacono in Vita S. Nicephori Patr. Cp. c. 13, aliis ῥάκη nude dicuntur, ut Pachymeri, l. IV, c. 7 et 10 et cæteris passim. Sunt enim ῥάκη Hesychio ἀποσκοραρίσματα καὶ ἀποσπάσματα. Vetus interpres Moschionis: ῥάκη, *lænæ*. Inde *Rachanas* confecere Latini scriptores ævi inferioris. Glossar. Ælfrici: *Ragana* (leg. *Racana*) *under Hwitel*, id est, interior læna. Occurrit porro hæc vox apud Ennodium l. IX, ep. 17; D. Gregor. l. IX, ep. 75; l. XII, ep. 16; Anastas. Biblioth. in Vita S. Joan. Eleemosyn. c. 9, n. 52. *Rachinæ* dicuntur in Regula Magistri, c. 81; et S. Audœno, l. II Vitæ S. Eligii, c. 37; Baudoniviæ, in Vita S. Radegundis, c. 4, etc. Porro *trichinam vestem* tribuit S. Joanni Bapt. Cyprianus seu auctor libri De Cœna Domini: quam alii ili Cinam vocant. Avitus, l. IV Poemat. ut cæteros omittam:

Mollibus abjectis cilicum dant tegmina setæ.

Hac passim usos monachos constat, etsi ab ordinario monachorum habitu cilicium rejiciat Cassianus, l. I Instit., c. 1 dicens: *Sapere superbiam, et nullum corpori conferre emolumentum, impedire item laborantem, neque suo tempore in usu fuisse, nisi apud paucos.* Vide Hæsfenum, l. V Disquis. monast. tract. 3, disq. 8.

Palæologo adhuc superstite poposcerat. Quatnor A hic promiserat se statim daturum, non quidem in fœnus, sed ut principis largitionem; de reliquis prorsus abnuerat se quidquam posse præstare. Cum ægre tulisset repulsam Bassavilla, castris continuo Romanis excesserat. Defuncto autem Palæologo et translata ad Ducam potestate, ad eum venit, acceptisque quas petiverat pecuniis arma iterum cum Romanis conjunxit; tum una illum adducens Ducas cum omnibus copiis ad Masafram pergit. Ibi civitas quædam adjacet Polymilium dicta, in qua unus de Gulielmi ducibus erat, nomine Flamingus. Sed ubi is Romanum adventare exercitum accepit, discessit inde et Tarentum concessit. Romani Polymilio capto et circumjacentibus agris direptis, rebus necessariis castra instruunt. Inde ad D Molissam contendunt, oppidum in editiore quidem, sed æquali ac plano situm loco, validum cæteroquin ac turribus ab utraque parte instructum, cujus alterum latus cingunt confragosæ et inaccessæ valles; alterum navigabiles fluvii ambiunt. Sed nihil videtur obstare vento secundo navigantibus. Molissa enim quantumvis munita, a Romanis tamen nec multum laborantibus eo quem exponam modo expugnata est. Ii quippe prioribus fortunæ **153** elati successibus, cum oppidanos ingenio loci confisos stare extra portas viderent, qua parte oppugnari facilius poterat urbs, cursu per ardua feruntur; tanta eorum audacia perculsi hostes fuga se intra portas recipiunt. Quibus adhuc reseratis, Romanorum una incidit exercitus et urbe per vim potitur. C His rebus confectis excessere inde Romani. Sed vix multum erant emensi iter, cum obviam fit cum numerosis copiis Flamingus. Tum vero Romani aliquot ex ordinibus prosilientes cum hoste confligunt, mirandaque eo in certamine edunt facinora. Sed cum hostes numero prævalerent, retro cessere. Inter hæc Ducas cum universo exercitu Flamingum adoritur, eoque in fugam compulso, Masafram venit. Qua primo impetu expugnata, incredibilem commeatus et necessariarum rerum reconditam in arce copiam invenit, et arma insuper multa, equosque non minus ducentos. Id ubi viderunt Tarentini, vicatim tributimque maledictis propalam Flamingum insectantur, incusantque, quod illius timiditas D et ignavia audaciæ materiam præbuisset Romanis. Quam ille contumeliam non ferens, assumptis iterum copiis, Romanorum exspectat exercitum. Sed vix in illius conspectum venit, cum prioris fortitudinis immemor pavore subito corripitur. Fugientes itaque nonnullos **154** pauci e Romanis insecuti prostravere. Ut vero proxime ad Tarentum accesserunt, expugnari urbem haud posse rati, ab illa quidem digressi sunt: sed cum ad Monopolim copias admovere cogitarent nullæque sibi eo tum

A ἑαυτῷ πορίζόμενος εἴτε καὶ σπάνει χρημάτων ἀληθῶς ἐχόμενος, χρυσίου χιλιάδας δέκα τὸν Παλαιολόγον ἔτι περιόντα δεδανεικέναι οἱ ἠξίου. Ὁ δὲ τέτταρας μὲν αὐτίκα παρέχειν αὐτῷ κατετίθετο, δωρεὰν ἐκ βασιλέως, ἀλλ' οὐ δάνειον, πρὸς δὲ τὰς λοιπὰς ἰσχυρῶς ἀπέλεγεν. Οἷς ὁ Βασαβίλας δυσαρεστῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἀπεσχήνητο στρατοπέδου. Ὡς δ' ἀποβιῴη μὲν ὁ Παλαιολόγος, κατασταίη δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁ Δούκας, ἧκε παρ' αὐτὸν καὶ τῶν χρημάτων ὥσπερ ᾐτεῖτο τετυχηκὼς πολεμίων αὖθις Ῥωμαίοις ἐκοινώνει καμάτων. Καὶ δὴ καὶ αὐτὸν ἐπαγόμενος ὁ Δούκας ἐπὶ Μασαύραν (93) παντὶ τῷ στρατῷ ἦλθεν. Ἦν δέ τις ἐνταῦθα πόλις Πολυμίλιον κεκλημένη, ἔνθα τῶν περὶ τὸν Γιλίελμον συνέβαινεν εἶναί τινα Φλαμίγγον ὄνομα. Ἀλλ' ὁ μὲν προσιέναι τὸν Ῥω- D μαίων ἀκούσας στρατὸν ἐκεῖθεν ἄρας ἐπὶ Τάραντα ἦλθε, Ῥωμαῖοι δὲ Πολυμίλιον ἑλόντες τὰ πέριξ τε σκυλαγωγήσαντες ὠφελειῶν ἐπεπλήσαντο τὸ στρατόπεδον. Ἐκεῖθέν τε ἐπὶ Μόλισσαν μετέβησαν πόλιν, ἣ κάθηται μὲν ἀνωτάτω ἐπ' ἀγχωμάλου ἰσχυρὰ καὶ εὔπυργος, ἐκ δὲ μερῶν ἀμφοτέρων θατέρου μὲν φάραγγές τινες τραχεῖαι καὶ δεινῶς ἄβατοι κατατείνουσι, θατέρου δὲ ποταμοῖς ζώννυται ναυσιπόροις. Ἀλλ' ἔοικε τοῖς ἐξ οὐρίας [P. 89] πλέουσιν ἀντιπράττειν οὐδέν. Μόλισσα γὰρ καίτοι ἀσφαλείας οὕτω πανταχόθεν ἔχουσα, ὅμως Ῥωμαίοις οὐδὲ μακρὰ καμοῦσιν ἁλώσιμος τρόπῳ τῷ ῥηθησομένῳ ἐγένετο. Ἅτε γὰρ εὐτυχήμασιν ἐπαρθέντες τοῖς προλαβοῦσιν, ἐπειδὴ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως τῇ τοῦ χώρου φύσει τεθαρσηκότας ἔξω πυλῶν ἑστῶτας εἶδον, ἔνθα ἐπιμα- C χωτέραν εἶναι συνέβαινε ταύτην, δρομαῖοι διὰ τοῦ ἀνάντους ἐχώρουν. Ὧν τῇ τόλμῃ καταπλαγέντες ἐκεῖνοι ἐπὶ τὰς πύλας εἰσέπιπτον φεύγοντες. Οὔπω δὲ ἐπιζυγωθεισῶν καὶ ὁ Ῥωμαίων συνέπιπτε στρατὸς, καὶ λοιπὸν κατὰ κράτος ἡ πόλις ἡλίσκετο. Ταῦτα Ῥωμαῖοι καταπραξάμενοι ἐκεῖθεν ἀπεχώρουν. Ἐπ' ὀλίγον δὲ προελθοῦσι σὺν στρατεύματι μεγάλῳ ὁ Φλαμίγγος ἀπήντα. Ῥωμαίων οὖν τινες τῶν ταγμάτων προπηδήσαντες ὁμόσε τοῖς πολεμίοις ἐχώρουν ἔργα θαυμαστὰ ἐς αὐτοὺς ἐνδεικνύμενοι, πλήθει δ' ὅμως τῶν ἐναντίων παρὰ πολὺ ἐλασσούμενοι ἀνεχώρουν ὀπίσω. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Δούκας πανστρατὶ τῷ Φλαμίγγῳ ἐπιτίθεται, τρεψάμενός τε αὐτὸν Μασαύρᾳ προσέβαλεν. Ἐξ ἐφόδου δὲ καὶ ταύτης περι- D γεγονὼς ἀμύθητόν τι χρῆμα ἐπιτηδείων ἐπ' ἀκροπόλεως ἀπόθετον εὗρεν, ὅπλα τε πολλὰ καὶ ἵππους τῶν διακοσίων οὐκ ἀποδέοντας ἔσχεν. Ἃ Ταραντῖνοι βλέποντες κατὰ συστήματα καὶ δήμους συνερχόμενοι ἀναφανδὰ τὸν Φλαμίγγον ἐκακηγόρουν, ἔγκλημα αὐτῷ ἐπιφέροντες, ὅτι δὴ δειλίαν τὴν αὐτοῦ Ῥωμαίοις παρρησίας πεποίηται ὕλην. Ἃ μηκέτι φέρειν δεδυνημένος ἐκεῖνος τὸ στράτευμα αὖθις ἀναλαβὼν τὴν Ῥωμαίων ἐξεδέχετο στρατιάν. Ἀλλ' ἄρτι τε εἰς ὄψιν ἦλθεν αὐτῷ καὶ αὐτίκα δειλίᾳ βληθεὶς οὐκέτι ἀλκῆς ἐμέμνητο. Φεύγουσι τοίνυν αὐτοῖς Ῥω-

Du Cangii notæ.

(93) *Μασαύραν*, *Masafra* 3 m. a Tarento, juxta flexum ad aquilonem Tarentini sinus, in Apennino exiguum, sed munitissimum situ naturaque loci castellum.

μαίων ὀλίγοι ἐπιθέμενοί τινας ἔκτειναν. Ἐπεὶ δὲ A ἐγγὺς Τάραντος ἤδη ἐγένοντο, ἀνάλωτον εἶναι τὴν πόλιν κατανοήσαντες αὐτῆς μὲν ἀπῆραν, Μονοπόλει δὲ πελάσαι διανοηθέντες, ἐπειδὴ ἀπορεῖν αὐτοῖς συνέβαινε τειχομαχικῶν, γράμμασι τὸν ἐν Βάρει μετεπέμποντο στόλον, ἐφ' ᾧ τοιούτων ἐκεῖθεν εὐπορήσειν ἥκειν ὅτι τάχιστα. Ἐν δὲ τούτῳ τετύχηκε Ῥωμαίοις διὰ χώρας πορευομένοις εὐδαίμονος καὶ ἀφθόνοις περιβριθούσης ἀγαθοῖς μυρίων ὅσων πεπλῆσθαι καλῶν. Λέγεται γὰρ δέκα μὲν τηνικάδε βοῦς ἀγελαίας χρυσοῦ τὸν στρατιώτην ἀποδόσθαι στατῆρος, πρόβατα δὲ τριακοντα καὶ ἑκατόν. Ὅτε δὴ καὶ Ῥωμαίων τινὰς εἱρκταῖς ἐκ πολλοῦ προστετηκότας εὑρόντες τῶν κλοιῶν τοὺς ἀθλίους ἀνῆκαν.

tempore adessent bellicæ machinæ, classem, quæ Bari stabat, ut omnia ista celerrime adveheret per litteras arcessiverunt. Interim Romani, dum iter faciunt per regionem opulentam admodum et immensa bonorum copia affluentem, multiplicite, ditantur. Aiunt enim tum militem uno auri statere boves decem armentales vendidisse, alia autem pecora centum et triginta. Multos ad hæc Romanos diuturnis carceribus maceratos compedibus exuerunt.

θ'. Ἐπεὶ δὲ πεμπταῖοι εἰς Μονόπολιν ἀφίκοντο, ἐπεξῄει μὲν αὐτοῖς οὐδὲ εἷς (ἔφθη γὰρ ἡ φήμη προκαταπλήξασα τούτους ἔνδον ἐλάσαι τειχῶν), ὑπὲρ δὲ B τῶν πύργων πάνοπλοι ἑστήκεσαν, εἴ τις ἐπιβολὴ τῷ περιβόλῳ ἐπέλθοι ἀμυνούμενοι. Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ που ἐν ἐπικαίρῳ τῆς πόλεως οὐ πολλῷ ἄποθεν τὸν χάρακα πηξάμενοι ἔμενον. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὃν ἐκ Βαρέως μετεπέμψαντο ἤδη [P. 90] στόλον, Μονοπόλει προσχὼν τὰ ἐς πολιορκίαν αὐτάρκη ἐκόμισε, τότε δὴ πανστρατὶ τῷ περιβόλῳ ἐπέθεντο. Ἀλλὰ Μονοπολῖται ἅτε ἀφ' ὑψηλοῦ ἐς τοὺς πολεμίους βάλλοντες ἀπεκρούοντό τε τοὺς προσιόντας Ῥωμαίων καί τινας ἔκτεινον. Ἥ τε μάχη πρωῒ ἀρξαμένη ἐς νύκτα ἐτελεύτα. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν, ἐπειδὴ συνεσκότασεν ἤδη, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρησαν. Μονοπολῖται δὲ φυλακὰς ἐπὶ τῶν πύργων εἶχον ἐκ περιτροπῆς καθιστάντες ἀεί, ὡς μὴ λάθοιεν κακουργήσαντές τι νύκτωρ ἐπὶ τὴν πόλιν Ῥωμαῖοι. Πυρά τε ἑκατέρω- C θεν ἐκαίοντο πολλά, καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες ἤχουν. Ἄρτι δὲ τὸν ἑῷον ὁρίζοντα παραμείψας ἥλιος ἐς τὸ τῆς γῆς παρέκυπτε πρόσωπον, καὶ Ῥωμαῖοι μὲν τῶν χαρακωμάτων ἐξιόντες ἐπὶ τῶν ἔργων καὶ πάλιν ἐγίνοντο, Μονοπολῖται δὲ δρόμῳ καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπάλξεις ἐχώρουν καὶ πρὸς τοῖς ὅπλοις ἦσαν. Καὶ ἀγὼν αὖθις ἠπλοῦτο ἐξαίσιος οἷος Ῥωμαίοις μὲν τὴν ἐς τὸ τεῖχος βιαζομένοις ἄνοδον, Μονοπολίταις δὲ προσιόντας ἀπωθεῖσθαι τοὺς πολεμίους. Μέχρι μὲν οὖν τινος ἐπὶ τοιούτοις ἐπονοῦντο· τὸ δ' ἐντεῦθεν πῦρ ἔνθα τὰ σκάφη Μονοπολίταις ὑφώρμει τὸ Ῥωμαίων ἐμβαλὸν στράτευμα φλόγα μεγίστην ἀρθῆναι ἐποίησεν. Ὅτε καὶ τῶν τις Ῥωμαίων στρατιωτῶν Ἰκανάτος ἐπίκλησιν λόγου καὶ ἀκοῆς εἰργαστο ἄξια. Μονόπολιν γὰρ διπλᾶ μὲν ζώννυσι τείχη, D ἀλλὰ τὸ μὲν ἔνδον ἐπὶ πλεῖστόν τε ἐπαίρεται καὶ πολεμίου δορὸς λόγον οὐδένα τὸ παράπαν πεποίηται, τὸ δ' ἄλλο ἐς τριτημόριον μάλιστα τοῦ προτέρου αἰρόμενον τὰς κρηπῖδας αὐτῷ περιθέει. Ἐς τοῦτο δὴ τὸ περίτειχος δύο τινὲς Μονοπολιτῶν ἀναβάντες αὐτοί τε ἐς τοὺς πολεμίους ἔβαλλον καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τοῦτο παρώρμων. Ὅπερ ἰδὼν ὁ Ἰκανάτος σὺν τῷ δόρατι ἐπελάσας θατέρου τῶν εἰρημένων κατευστοχεῖ. Ὁ δὲ ὕπτιος παραυτὰ ἐξεκυλίσθη, βοή τε πρὸς τοῦ Ῥωμαίων ἤρθη στρατοῦ καὶ κρότος ἐξαίσιός τε καὶ ἀκοῆς κρείσσων ἐγένετο. Πρὸς ὃ καταπλαγέντες οἱ ἐπὶ τῶν πύργων νομίσαντές τε ἤδη τὴν πόλιν ἁλῶναι, τοὺς πύργους λιπόντες ἀνὰ μέσην τὴν πόλιν ἐχώρουν. Καὶ εἰ μὴ ταχὺ τὸ πρᾶγμα αἰ-

9. Posteaquam quinto inde die ad Monopolim venerunt, nemo iis occurrit hostium. Ipsa enim jam ante fama consternati intra mœnia se continebant. In turribus autem armati constitere, ut si quis in vallum fieret impetus, contra ii obsisterent. Romani itaque positis idoneo loco haud procul inde castris, consedere. Sed ubi, quam Bari acciverant, classis, quæ ad oppugnationem necessaria erant advexit, cum omnibus copiis mœnia adoriuntur. At Monopolitani emissis ex alto in hostes telis subeuntes repellunt Romanos, nonnullosque cædunt. Incepto mane prælio in noctem usque protracto, Romani, cum jam advesperasceret, in castra revertuntur. Monopolitani **155** vero in turribus custodias locant, easque per vices semper mutant, ne si quid Romani de nocte attentarent, eos lateret. Utrinque præterea accendebantur ignes, tibiæque ac tubæ perstrepebant. Jamque exortam prætervectus auroram suum terris jubar sol inferebat, cum egressi e vallo Romani oppugnationem denuo aggrediuntur. Monopolitani contra cursu se in propugnacula proripientes, vicissim capessunt arma. Rursum igitur ingens instauratur certamen, Romanis nimirum vi ascendere muros annitentibus, subeuntes vero repellentibus Monopolitanis. Sic aliquandiu in iis laboratum. Exercitus deinde Romanus igni injecto, ubi navigia subduxerant Monopolitani, ingentem flammam excitarunt : quo tum tempore Romanus quidam miles, Hicanatus nomine, rem dictu audituque dignam gessit. Monopolim quippe murus circumcingit duplex, sed interior altius eductus, hostilem nequaquam hastam veretur : alter autem tertia parte minor illius fundamenta circumambit. In hunc igitur exteriorem murum ascenderunt Monopolitani duo, qui telis inde hostes lacessebant, cæterosque ut idem agerent hortabantur. Quod ubi conspicit Hicanatus, arrepta hasta eo perveniens, alterum ex iis ferit, prosternitque. Mox ingens tollitur a Romano exercitu **156** clamor, tantusque plausus, ut nihil quidquam exaudiri posset. Unde conterriti qui in turribus stabant oppidani, captam jam urbem rati, relictis turribus ipsis in mediam urbem confugiunt : et ni continuo re cognita in propugnacula rursum sese recepissent, urbs a Romanis illicò fuisset capta. Sic tum altera in Monopolim desiit oppugnatio. Oppidani vero ubi se angustiis undique pre-

mi vident, per litteras Flamingum enixius rogant, ut quantocius cum auxilio accederet. Ille brevi se adfuturum cum magno exercitu Romanosque inde depulsurum renuntiat. Sed enim rursum invasit animum illius metus pavorque immensus, cum subiret cogitatio, quibuscum certaturus esset, ac contra quos sibi bellum foret. Ubi vero septimus inde effluxit dies, et nusquam conspectus est Flamingus, desperato hactenus auxilio, in castra Romana misere legatos Monopolitani, ut et civitatem et seipsos magno dederent imperatori. Ducas autem negavit aliter se fidem eorum deditioni habiturum, nisi præsidium imperatoris nomine sibi imponi sinerent. His ad ea annuentibus, pactioni faciendæ dies est præfinitus. Verum e popularibus Monopolitanis nonnulli, quibus quæ agebantur haud placebant, insciis cæteris rem omnem Flamingo significant. Quo ille nuntio consternatus, delectos e suis centum cataphractos equites continuo ad eos mittit, seque paulo post **157** secuturum et majores copias adducturum pollicetur. Igitur ii quibus ea incumbebat cura, noctem observantes, qua magna imbrium vis de cœlo cadebat, equites illos per minorem portam in urbem admisere. Quod ubi comperit Ducas, imposuisse sibi Monopolitanorum legatos ratus, confestim e vallo milites educit. Sed cum haud sibi satis esse centum illos equites viderent oppidani, Romanis præsertim acriori quam ante animo decertaturis; missis rursum legatis, ducem in civitatem evocant, translata in alios culpa, qui citra commune consilium ea perpetrare ausi fuerant. Id primum admittere renuit Ducas, et legatos utcunque aspernatus, rem armis dirimere velle se dixit. Sed tandem acrius illis instantibus et ut hoc sibi delictum remitteretur obsecrantibus, tandem placatus exercitum in urbem introduxit. Vix urbe potiti sunt Romani, cum viginti ab ea stadiis adesse Flamingum nuntiatur. Id ubi accepit Ducas, delectos expertæ generositatis equites, qui Flamingo occurrerent, emittit: dum ipse in urbe manet, ut res ibi componeret. At Flamingus ubi a longinquo imperatoria in turribus erecta conspexit signa, priusquam cum equitibus Romanis jam proximis manus consereret, retro cessit. Romani a tergo insequentes multos ex eis cecidere, **158** et centum cataphractos equites vivos cepere. Flamingum vero, qui et ipse fere captus est, equi pernicitas periculo exemit. His prospere gestis rebus, Romani Monopolim redeunt.

A σθόμενοι ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὖθις ἀνέβησαν, ἥλω ἂν αὐτίκα Ῥωμαίοις ἡ πόλις. Ἐν τούτοις καὶ ἡ δευτέρα κατὰ Μονοπόλεως ἔληξε προσβολή. Μονοπολῖται δὲ ὡς ἔγνωσαν ἐν στενῷ περιειλημμένοι, γράμματα ἐπὶ Φλαμίγγον πέμψαντες ἥκειν αὐτὸν τὴν ταχίστην ἠξίουν· ὁ δὲ ἐπήγγελε μὲν παρέσεσθαι τούτοις μετὰ μικρὸν στρατεύματι μεγάλῳ Ῥωμαίους ἐνθένδεν ἀπαναστήσων· δέος δὲ αὐτὸν ἔνδον ἐπεῖχε, καὶ εἰς δειλίαν ὅρον οὐκ ἔχουσαν ἔπιπτε λογιζόμενος τίσι μαχεῖται καὶ πρὸς τίνας αὐτῷ ὁ πόλεμος ἔσται. Ἐπεὶ δὲ ἑβδόμη ἐξ ἐκείνου παρῆλθεν ἡμέρα καὶ Φλαμίγγος οὐδαμοῦ διεφαίνετο, τότε δὴ Μονοπολῖται τὴν ὅθεν δήποτε ἀπεγνωκότες [P. 91] ἐπικουρίαν πρέσβεις ἐς τὸ Ῥωμαίων ἔστειλαν στράτευμα ἐφ' ᾧ τὴν πόλιν τε καὶ σφᾶς αὐτοὺς βασιλεῖ παραδοῦναι B μεγάλῳ. Ὁ Δούκας δὲ ἀπεῖπεν αὐτοῖς μὴ ἂν ἄλλως ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ τὸ πιστὸν αὐτῶν ἐσχηκέναι, εἰ μὴ καὶ φρουρὰν ἑαυτοῖς ἐκ βασιλέως ἐπιστήσεσθαι καταδέξαιντο. Τῶν δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ἐπινευσάντων, χρόνος ἐδίδοτο τῇ ὁμολογίᾳ τακτός. Ἀλλά τινες τοῦ Μονοπολιτῶν δήμου (ἦσαν γὰρ οὓς οὐκ ἤρεσκε τὰ μελετώμενα) λαθόντες τοὺς ἄλλους Φλαμίγγῳ δῆλα ταῦτα καθίστων. Καὶ ὃς πρὸς τὴν ἀκοὴν ἐκταραχθεὶς καταφράκτους ἱππέας τῶν περὶ αὐτὸν ἀπολεξάμενος τῶν ἑκατὸν οὐκ ἀποδέοντας αὐτοὺς μὲν ἐν τῷ παραυτίκα ἔστελλεν, ὁ δὲ κατόπιν ὀλίγῳ ὕστερον ἥξειν ἔλεγε χεῖρα βαρεῖαν ἐπαγόμενος. Τούτους δὴ τοὺς ἱππέας νύκτα τηρήσαντες οἷς τὸ ἔργον τοῦτο συνέκειτο, καθ' ἣν ὑετὸς οὐρανόθεν ἐπέκλυζεν ἄσχετος διά πυλίδος τινὸς ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσεδέχοντο, καὶ τὸ C ἐντεῦθεν εἰς ὅπλα χωρεῖν καὶ πάλιν ἐσκέπτοντο. Ὅπερ ὡς εἰς γνῶσιν ἦλθε τῷ Δούκᾳ, ἐξαπάτην τινὰ πρὸς τῶν Μονοπολιτῶν τὴν πρεσβείαν γενέσθαι οἰηθεὶς αὐτίκα ἐξῆγε τοῦ χάρακος τὸν στρατόν. Οἱ δὲ ὀλίγα αὐτοῖς ἀρκέσαι τοὺς ἑκατὸν λογισάμενοι ἱππέων, ἄλλως τε καὶ σὺν θυμῷ μᾶλλον ἢ πρώην μαχησομένου τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ, πέμψαντες ἐπὶ τὴν πόλιν αὖθις ἐκάλουν τὸν στρατηγὸν ἐφ' ἑτέρους τὴν αἰτίαν μεταφέροντες, οἳ κοινῆς ἄνευ γνώμης ἐτόλμησαν τὰ παρόντα. Ὁ δὲ Δούκας τὰ μὲν πρῶτα ἀνανευομένῳ ἐῴκει, θρύψει τε καὶ ὑπεροψίᾳ πολλῇ ἐχόμενος μάχῃ τὸ πρᾶγμα ἤδη κριθῆναι ἰσχυρίζετο. Ἐγκειμένων δὲ ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο τῶν πολιτῶν καὶ ἐπιχωρεῖν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτάδα ἱκετευόντων, ὀψὲ παρακληθεὶς D ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσῆγε τὸ στράτευμα. Ἀλλ' ἄρτι τὴν πόλιν Ῥωμαῖοι ἔσχον, καὶ ὁ Φλαμίγγος ἀπὸ σταδίων εἴκοσιν ἠγγέλλετο παρών. Τοῦτο γνοὺς ὁ Δούκας ἄνδρας ἱππέας τῶν σὺν αὐτῷ ἀριστίνδην ἀπολεξάμενος, αὐτοὺς μὲν τῷ Φλαμίγγῳ ὑπαντιάσοντας ἔστελλεν, ὁ δὲ τὰ κατὰ τὴν πόλιν διοικησόμενος αὐτοῦ ἔμεινεν. Ἀλλ' ὁ Φλαμίγγος ἐπειδὴ πόῤῥωθεν τὰς βασιλέως ἀνέγνω σημαίας ἐπὶ τῶν πύργων ἤδη προφαινομένας, πρὸ τοῦ τοῖς Ῥωμαίων ἱππεῦσιν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔγγιστα ἤδη γεγονόσιν ὀπίσω ἐχώρει. Ὅτε δὴ κατὰ νώτου Ῥωμαῖοι διώξαντες πολλοὺς αὐτῶν ἔκτειναν, εἷλον δὲ καὶ ζωγρείας πανόπλους ἱππέας ἑκατὸν μάλιστα. Φλαμίγγον δὲ ἐγγὺς ἁλῶναι ἤδη γεγενημένον ἡ τοῦ ἵππου ταχύτης τοῦ κινδύνου διεσώσατο. Ταῦτα κατωρθωκότες Ῥωμαῖοι ἐπὶ Μονόπολιν ἀνεχώρησαν.

10. Ducas autem etsi quotidie arridere sibi adverteret fortunam, nequaquam tamen totum se illi committendum censuit, instabilitatem illius non sine causa veritus, ne quemadmodum improbi et

ι′. Ὁ δὲ Δούκας ὁσημέραι τὴν τύχην Ῥωμαίοις προσμειδῶσαν ὁρῶν οὐ πάνυ τι πιστεύειν εἶχεν αὐτῇ, τὴν ἀποστροφὴν ὡς εἰκὸς εὐλαβούμενος, μήποτε κατὰ τοὺς μοχθηροὺς (φασὶ) τῶν συνοδοιπόρων ἐκ

μίσης λιποῦσα τούτους ἀναχάμψῃ τῆς ὁδοῦ. Ὅθεν καὶ γράμματα χαράξας τῷ βασιλεῖ ἔπεμψεν. Εἶχε δὲ ὧδε· « [P. 92] Εἰ μὲν μηδεὶς ἔτι ἐπὶ τῆς Ἰταλίας πόλεμος ἡμῖν ἐλείπετο, κράτιστε βασιλεῦ, οὔτε στρατιᾶς ἄλλης ἐδέησεν ἂν οὔτε τῶν ἄλλων οὐδενός. Πάντα γὰρ ἐς τήνδε τὴν ἡμέραν κατὰ νοῦν κεχωρηκέναι ἡμῖν ἴσθι, πόλεις τε σχεδὸν ἁπάσας, ὁπόσαι ἐν Ἰταλίᾳ τυγχάνουσιν οὖσαι καὶ κόλπῳ τῷ Ἰονίῳ, παραστησαμένοις ἤδη καὶ πρός γε πολέμους κεκρατηκόσι μεγάλους βασιλείας τε τῆς σῆς καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἐπαξίως γένους. Ἐπεὶ δὲ ἀγὼν ἡμῖν ὁ μείζων ἐπίπροσθεν ἔτι κεῖται (Γιλίελμος γὰρ ὁ Σικελίαν ληστεύων, ἀσχάλλων ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ τῶν οἰκείων ἀπωλείᾳ, δυνάμεις ἁπανταχόθεν ἀγείρει καὶ στόλον νεῶν ὡς πλείστων ἐπὶ θάλασσαν ἤδη κατεσπακὼς ἔχει, ὡς ἐκ γῆς ἡμῖν καὶ θαλάσσης ἐπιθήσοιτο κατὰ νοῦν ποιούμενος), οὐ χρὴ περὶ ἐλάσσονος ταύτην ἡμᾶς ποιεῖσθαι τὴν τοῦ νησιώτου παρασκευὴν οὐδὲ παρέργως πόλεμον τόνδε διαφέρειν, μήποτε κλέος ἡμῖν τὸ παρὸν ἐς ὄνειδος μᾶλλον ἀποκριθήσεσθαι γένοιτο. Τὸ γὰρ σὺν μικροῖς τὰ μεγάλα μετιέναι κατορθούμενον μὲν πλείω τοῦ σὺν μεγίστοις χαρίζεται δόξαν, ἁμαρτανόμενον δὲ πολλαπλάσιον ἐπάγεται τὸ αἶσχος, ἅτε πρὸς τῇ ἥττῃ καὶ ἀμαθίαν στρατηγικῶν ἐπιτρίβον τοῖς πταίσασιν, ὥς γε πολλάκις ἡμᾶς κράτος ἐδίδαξε τὸ σόν. Ὡς τοίνυν μηδέποτε μηδὲν ἐκ τούτων ἡμῖν ἀπαντήσῃ, δεῖ δὴ πλείονος ἡμῖν ἐνταῦθα ναυτικοῦ τε καὶ ἠπειρώτου στρατοῦ. » Τὰ μὲν δὴ γράμματα ἐν τούτοις ἦσαν· ὁ δὲ ἐπειδὴ τὰ ἐν Μονοπόλει καλῶς ἤδη εἶχεν αὐτῷ, παντὶ τῷ στρατῷ ἐκεῖθεν ἀπήλαυνεν, Ὀστούνιόν (94) τε πόλιν ὀχυρωτάτην ἐν ταῖς μάλιστα ὁμολογίᾳ παραστησάμενος ἐπὶ Βρεντέσιον ἠπείγετο πόλιν ἑτέραν, ἣ δὴ Τεμέση (95) τὸ παλαιὸν ὠνομάζετο· ἀλλὰ πολὺς μετ' ἐκεῖνα ἀναστρεψαμένοις ἐπιγενόμενος αἰὼν ἐνεόχμωσε τὰ πλεῖστα τῶν ὀνομάτων, ἐφ' ἕτερα ἢ παντάπασιν ἀνόμοια ἢ ὀλίγῳ διαφέροντα μεταθείς. Ταύτην ἐπειδὴ Ῥωμαῖοι κατέλαβον, ἡσυχῇ ἔμενον (Πάσχα γὰρ τῇ ἑξῆς Χριστιανοῖς ἦν)· ὅπερ οἱ τῆς πόλεως δειλίαν εἶναι νομίσαντες πολλάκις ἐπεξιόντες ἄχρι καὶ αὐτῶν χαρακωμάτων ἐγίνοντο, ἕως Ῥωμαῖοι οὗτοι ἐθελούσιοι τούτοις ἐπιπηδήσαντες, ἐπειδήπερ ἀπεώσαντο, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρησαν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ῥωμαίων ἐπὶ τοῖς προτέροις καὶ πάλιν ἦσαν σέβας τῷ καιρῷ παρεχόμενοι· Θωμᾶς δέ τις, γένος μὲν Ἀντιοχεὺς βασιλεῖ δὲ αὐτόμολος ἐκ μακροῦ γεγενημένος, ὅπλα ὑπερθέμενος ἐξῄει τοῦ χάρακος ἱππευόμενος ἐν τῷ πεδίῳ. Ἐπεὶ δὲ ἤδη ἀγχοῦ τῆς πόλεως ἐγένετο, προυκαλεῖτο τὸν ἄριστον ἐς μονομαχίαν αὐτῷ καταβῆναι. Ἦν δέ τις ἐνταῦθα ἀνδρείᾳ ἐπὶ πλεῖστον ἥκων ὄνομα Ἐγχέλυς. Οὗτος ἐπειδὴ Θωμᾶν μονομαχεῖν ἀξιοῦντα

A infidi comites solent, ipsos in media via relictos desereret. Mittit itaque litteras ad imperatorem, quarum hoc fuit argumentum : « Si nullum aliud in Italia nobis superesset bellum, maxime imperator, neque exercitu alio neque cæterarum subsidio rerum opus foret. Omnia enim in hunc usque diem ex voto nobis successisse scias, urbes ferme omnes, quotquot sunt in Italia et ad sinum usque Ionium, in ditionem nos accepisse, magnaque bella ad majestatis tuæ Romanorumque gloriam nos confecisse. Sed cum longe gravius nobis immineat certamen (Gulielmus quippe Siciliæ prædo ob suorum jacturam haud dubie indignatus, contractis undique copiis classeque valida in mare immissa, et mari et terra nos aggredi meditatur), non contemnendus
B est nobis iste insulani apparatus, neque bellum hoc segnius gerendum, ne parta a nobis in præsens gloria vertatur in ignominiam. Ut enim ille qui cum parvis viribus res magnas **159** aggreditur, si rem prospere confecerit, majorem quam si cum maximis, gloriam comparat : ita contra, si perperam res cesserit, multiplex inde contrahit dedecus, cum præter ipsam cladem rei militaris inscitia victos affligere soleat, uti sæpenumero tua nos docuit majestas. Horum igitur ne quid unquam nobis usuveniat, majoribus nobis et maritimis et terrestribus copiis opus est. » Hæc ille. Rebus Monopoli ordinatis, cum omnibus inde copiis excessit ; et Ostunio, valido in primis oppido, per con-
C ditiones potitus, versus Brundusium iter intendit. Temessam civitatem illam vocarunt veteres. Longum quippe succedens ævum pleraque apud posteros novat nomina, atque in alia, aut dissimilia omnino, aut parum discrepantia immutat. Ut ad hanc urbem pervenere Romani, otiosi permansere : Pascha enim Christianorum postridie futurum erat. Ejusmodi otium ignaviæ et timiditati ascribentes oppidani, plurima facta eruptione ad ipsum usque vallum excurrunt, donec Romani aliquot inviti pene erumpunt, qui iis tandem propulsatis in castra revertuntur. Cæteri quidem Romani, ut antea, diebus festis debitum impendebant cultum. Thomas autem gente Antiochenus, qui jamdudum ad imperatorem transfugerat, sumptis armis, vallo excedit, cam-
D pumque perequitat. Ubi accessit ad urbem, fortissimum quemque ad singulare **160** provocat certamen. Erat autem ibi præcellentis fortitudinis quidam, nomine Enchelys. Is ut Thomam ciere pugnam audivit, sumpto thorace descendit in campum, lentoque obviam gradu Thomæ procedit. Pavor inde defixit utrinque spectatores, dum cataphractos generosos istos eo se in loco tanquam

Du Cangii notæ.

(94) **Ὀστούνιον.** Urbs Apuliæ Peucetiæ parvo in colle sita inter Molam et Conversanum ex oriente, *Ostuni* hodie.

(95) ***Ἣ δὴ Τεμέση.*** Temesæ, Temessæ, et Tempsæ vetustissimæ in Bruttiis urbis et apud scriptores celeberrimæ appellationem et situm quærunt hodierni geographi : solus, quod sciam, Cinnamus vetus esse Brundusii nomen contendit : sed an probabilis videatur sententia, quivis colliget ex iis quæ de Temesa habent Leander Albertus in *Descr. Ital.*, Cluverius, l. IV *Italiæ Antiquæ*, c. 15, et Ortelius in *Thesauro Geogr.*

in stadio ad certamen accingere conspiciunt. Simul igitur ac proximi fuere, admissis equis, hastis concurrunt. Et hastam quidem Thomas per hostis clypeum et thoracem ad cutem usque adigit. Enchelys vero impulsa in clypeum hasta, qua parte capiti elatus ab adversario, ut quæ circum erant tegeret, prætendebatur, ipsius galeam perforavit carnemque attigit. Ita digressi, alter in castra Romana, alter in urbem concessere. Romani exacta jam festivitate ordinata acie in urbem contendunt. Sed cum crebris machinarum bellicarum ictibus murum tentassent, nequidquam se laborare advertentes (quippe veteres ut in cæteris quidem operibus multam impendere curam, majorem tamen in exstruendis urbibus, nec injuria, diligentiam adhibuere) ab incepto desistunt. Longius vero, et ita ut ultra muros evolarent lapides, qui intra urbem reciderent, dirigebant. Vixque primus emissus est lapis, cum in urbe iter faciens muliercula eo sic percutitur in vertice, ut diffinderetur **161** caput, omniumque ossa membrorum dissolverentur. Inde orta ejulatio, et veluti urbs esset capta, consternati oppidani, ne ad conspectum quidem infelicis istius mulieris in publicum ingredi audebant. Ut autem jactus alter, moxque crebri alii a Romanis iterantur, confestim turbatur plebs, ac supra caput imminere lapidem sibi quisque credit, aliter plane ac de Tantalo loquuntur fabulæ. Inde cum de recipiendis in urbem Romanis deliberarent oppidani, ut rem advertere præsidiarii milites et quotquot tuebantur turres, celeriter in acropolim confugere, moxque plebs apertis portis Romanas copias introduxit. Hac itaque potius etiam urbe Ducas, exercitu bifariam diviso, partem aliam quæ arcem oppugnaret in urbe continuit, aliam emisit ad depopulandos agros. Dum hæc ibi geruntur, regio quædam fertilis incolisque copiosa, quam Halitzium vocant, cum ea quæ Brundusio evenerant revolveret, ad imperatorem defecit. Hostium ibi exiguæ copiæ (Celtæ autem erant) saltibus abditæ, et iis qui Romanorum equos pascebant insidiantes, somno sopitis illis, equitatum omnem inde abduxere. Illud simul atque percepere Romani, ex iis qui a pabulatione revertebantur, hostes quam citissime insecuti, et equos recipiunt, et hostium plerosque vivos capiunt, atque in his illustrem maxime inter Italos virum, nomine Sycherem. **162** Sed is priusquam quis esset agnosceretur, numerata illi a quo captus fuerat pecunia sese redemit.

A ἔγνω, θωρακισάμενος καὶ αὐτὸς ἐξῆλθε παρὰ τὸ πεδίον βάδην ἀντιμέτωπος τῷ Θωμᾷ πορευόμενος. Ὅτε δὴ θάμβος εἶχεν ἀμφοτέρωθεν ὁρῶντας ἄνδρας οὕτω μὲν πανόπλους, οὕτω δὲ γενναίους, ὥστ' ἐπὶ στάδιον τὸν χῶρον ἐκεῖνον ἀποδυομένους. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀγχοῦ ἤδη ἐγένοντο, τοὺς [P. 93] ἵππους ἐπελάσαντες συνέπεσον ταῖς αἰχμαῖς. Θωμᾶ μὲν οὖν ἡ αἰχμὴ δι' ἀσπίδος ἐλθοῦσα καὶ θώρακος αὐτοῦ ἄχρι καὶ ἐπὶ τὸ δέρμα διεξέπεσεν, ὁ δ' Ἐγχέλυς δι' ἀσπίδος καὶ αὐτὸς τὸ δόρυ ἐλάσας, ἔνθα τῆς κεφαλῆς ὑπερανίστασθαι ταύτην συνέβαινεν, ὑπανασχόντος ἤδη τοῦ στρατιώτου ὡς τὰ περὶ αὐτὴν φράξαιτο, κράνος τε αὐτὸ διετόρησε καὶ σαρκὸς ἔψαυσεν. Οὕτω τε ἀλλήλων ἀπαλλαγέντες ὁ μὲν ἐπὶ τὸ Ῥωμαίων ἐχώρησε στρατόπεδον, ἅτερος δ' B ἐπὶ τὴν πόλιν ἦλθε. Ῥωμαῖοι δὲ ἐπειδὴ τέλος ἤδη τὰ τῶν [f. τῆς] ἐν σφίσιν ἔσχεν ἑορτῆς, ταξάμενοι ἐπὶ τὴν πόλιν ἐχώρουν. Ὡς δὲ πολλὰ τοῖς πετροβόλοις τὰ τείχη μαστίξαντες ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν ἔγνωσαν (οἱ γὰρ πάλαι (96) ἄνθρωποι πολλὴν ἐπὶ τῶν ἔργων ποιούμενοι τὴν ἐπιμέλειαν πολὺ μᾶλλον ἐς τὰς τῶν πόλεων, ὡς τὸ εἰκός, πεφιλοτίμηνται οἰκοδομάς), τούτου μὲν ἀπέσχοντο, προσωτέρω δὲ καὶ ὅσῳ τειχῶν ὑπερίπτασθαι τοὺς λίθους ἀποδισκεύοντες τῆς πόλεως ἐντὸς πίπτειν ἐποίουν. Ἀλλ' ἅμα τε πρώτην ἀφῆκαν, καὶ γύναιόν τι ἀνὰ τὴν πόλιν σοβοῦν κατὰ κορυφὴν δεξάμενον τὴν βολὴν τήν τε κεφαλὴν διεσπαράχθη καὶ πᾶσαν μελῶν παρελύθη τὴν ὀστωσιν. Ὀλοφυρμὸς οὖν ἐγένετο, καὶ σχῆμα C πόλεως ἁλούσης ἐπεῖχε τότε τοὺς ἔνδον οὐδὲ ὅσον ἐπὶ θέαν τῆς δυστήνου ἐκείνης ἀνθρώπου ἐξιέναι θαρσοῦντας. Ὡς δὲ καὶ δευτέραν ἐπέρριψαν καὶ ἤδη συχνὰς ἐποιοῦντο Ῥωμαῖοι τὰς βολάς, ἐκπλαγέντες ὁ δῆμος λίθον ὑπὲρ κεφαλῆς ἐφαντάζετο ἕκαστος, ἄλλον τρόπον καὶ οὐχ ὅνπερ οἱ μῦθοι περὶ Ταντάλου φασίν. Ὅθεν καὶ τῶν πολιτῶν βουλευομένων ἤδη Ῥωμαίοις εἰσόδου παραχωρεῖν αἰσθόμενον τὸ στρατιωτικὸν καὶ ὅσον ἐπὶ τῶν πύργων φυλακὴν εἶχε, δρόμῳ πολλῷ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀνεχώρουν. Αἵ τε πύλαι πρὸς τοῦ δήμου ἀνακλιθεῖσαι τὸν Ῥωμαίων εἰσωδίαζον στρατόν. Ἐπειδὴ γοῦν καὶ ταύτην ὁ Δούκας ἔσχε, διχῇ τὸ στράτευμα διελών, ὃ μὲν αὐτοῦ που παρὰ τὴν πόλιν κατεῖχε τοῖς ἐκ' ἀκροπόλεως μαχούμενον, τὸ δ' ἄλλο ἐς προνομὰς ἔπεμψε. D Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο· χώρα δέ τις πολυανθρωποτάτη καὶ εὔγεως, ἣν καλοῦσιν Ἀλίτζιον (97), τὰ ἐπὶ Βρεντεσίῳ συμπεπτωκότα λογισαμένη τῷ βασιλεῖ προσεχώρησε. Πολεμίων δὲ ὀλίγος στρατὸς ἐπὶ λόχμης τινὸς τοῖς τὴν Ῥωμαίων νέμουσιν ἐλλοχήσαντες ἵππον (Κελτοὶ δὲ ἦσαν), ἐπειδήπερ εἰς ὕπνον αὐτοὺς ἐνεχθέντας εἶδον, τὴν ἵππον ἐκεῖθεν ἤλασαν· ὅπερ ἀκούσαντες Ῥωμαῖοι πρὸς τῶν ἐκ τῆς χορταγωγίας ἐπανιόντων αὐτοῖς ἀγγελθέν, ταχὺ διώξαντες τήν τε ἵππον ἀνείλοντο πᾶσαν καὶ τῶν πολεμίων τοὺς πλείστους ζωγρήσαντες εἷλον. Ὅτε δὴ καὶ ἄνδρα τῶν μάλιστα ἐν Ἰταλιώταις δόκιμον Συχέρην ὄνομα ἁλῶναι τετύχηκεν. Ἀλλ' οὔπω καταφανὴς ὅστις εἴη γεγονὼς χρυσίου δόσει τὸν κατασχόντα ὑπελθὼν ἑαυτὸν ἔλυσε.

Du Cangii notæ.

(96) *Οἱ γὰρ πάλαι.* Vetus auctor anonymus, De re militari: *Rectores superioris vitæ non aliosis operibus, sed condendis potius mœnibus lætabantur, in quorum decorem universam auri argentique materiam conferebant.*

(97) *Ἀλίτζιον.* Elysium forte, etsi in iis oris nullus mihi hujusce appellationis occurrit locus.

[P. 94] Ῥωμαίους δὲ φήμη τις περιέπτη ὡς Γιλίελμος ἔπεισιν ὀλίγῳ ὕστερον δυνάμεις ἐπαγόμενος βαρείας ἠπειρώτιδάς τε καὶ ναυτικάς. Ὅθεν καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων συσκευασάμενοι ἡσυχῇ ἔμενον. Οὔπω δὲ πέμπτη μετ' ἐκείνην ἡμέρα ἐφειστήκει, καί τις ἐκ τοῦ τῶν πολεμίων αὐτομολήσας στρατοῦ Γιλίελμον ἐγγὺς παρεῖναι ἐμήνυε Ῥωμαίους ὡς ἐν ἄρκυσι συλληψόμενον. Ταῦτα οἱ Ῥωμαίων ἀκούσαντες στρατηγοὶ τὸν πόλεμον ἤδη διέγραφον. Ἐδόκει τοίνυν Βασαβίλαν μὲν καὶ Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον τὸ μισθοφορικὸν ἅπαν ἔχοντας καὶ τοὺς ὅσοι ἐξ Ἰταλίας τῷ βασιλεῖ προσεχώρησαν, τὸν ἐκ τῆς ἠπείρου ἀναδέξασθαι πόνον, τόν γε μὴν Δούκαν τοῖς ἐκ θαλάσσης διαγωνιεῖσθαι. Οὕτω γὰρ ἔφασκον ἀλλήλοις ἀμύνειν ἱκανοὶ ἔσεσθαι. Ἕωθεν οὖν ὁ μὲν Δούκας σὺν τοῖς καταφράκτοις τῶν περὶ αὐτὸν ἱππέων βάδην ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἐπορεύετο, ἐπὶ θάτερα παραπλεούσας τὰς ναῦς ἔχων, οἱ δ' ἄλλοι πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἠπείρου ἑτοιμασάμενοι μάχην κατὰ τάξεις ἐχώρουν. Αἱ δὲ τῶν Σικελικῶν νῆες, ἐπειδήπερ ἀγχοῦ τῆς πόλεως ἤδη ἐγένοντο, οὐκ ἔχουσαι ἀθρόαι τῷ λιμένι εἰσπεσεῖν (ἱκανῶς γὰρ ἔνδοθι εὐρυνόμενος εἶτα εἰς στενὸν ἠρέμα τελευτᾷ) κατὰ δεκάδας διαιρεθεῖσαι εἰσῄεσαν ἐκ διαδοχῆς. Ὅτε δὴ λέγεται ὡς ὁ Δούκας πρὸς τὸ πλῆθος ἀποδειλιάσαν τὸ Ῥωμαίων ὁρῶν ναυτικὸν ἅτε κομιδῇ ὀλίγον ὂν (τέσσαρες γὰρ πρὸς ταῖς δέκα αἱ πᾶσαι νῆες ἦσαν αὐτῷ) τοιάδε τινὰ ἐνενόει· γράμμα ὡς ἐκ βασιλέως δῆθεν ἄρτι πεμφθὲν ἐχείριζε τούτοις ἐξενεγκών. Ἐδήλου δὲ τὸ γράμμα δυνάμεις ἐκ γῆς καὶ θαλάττης ἀμφὶ μέσην ἡμέραν αὐτοῖς ἥξειν. Τῶν δὲ ἐπαρθέντων ἤδη πρὸς τὴν ἐλπίδα « Ἀλλ' ηὐχόμην, ἔφη, ὦ συστρατιῶται, φθάσαντας ἁρπάσαι τὴν νίκην ἡμᾶς, ὡς μὴ αὐτοὶ τῶν εἰς δεῦρο καμάτων τὸ βάρος βαστάσαντες εἶτα τῶν ἐκ τῆς νίκης ἀγαθῶν καὶ τοῖς ὀψὲ πρὸς τὸν ἀγῶνα διαπαντῶσιν ἐπικοινωνεῖν ἕξομεν. » Ταῦτ' εἰπὼν ὁ στρατηγὸς ἐπειδὴ τὰς τῶν πολεμίων ναῦς ἔνδον ἤδη τοῦ λιμένος γεγενημένας εἶδεν, ἔργου λοιπὸν ἐκέλευεν ἅπτεσθαι. Καὶ δὴ ναυμαχίας γενομένης Σικελοὶ πρὸς τὰς ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐνεγκόντες βολάς, ἀμφοτέρωθεν ἐπιτοξαζομένων αὐτῶν, πρύμναν ἐκρούσαντο. Ῥωμαῖοι δὲ ὀπίσω διώξαντες πολλοὺς αὐτῶν ἔκτειναν, τέτταρας δὲ καὶ αὐτάνδρους εἷλον τῇ χέρσῳ ἐνσχεθείσας. Ἔτυχον γὰρ προπετέστερον ἢ ἐχρῆν τῆς εἰρεσίας γενομένης ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἵζησαι, στρατῷ ἠπειρώτῃ θήραμα ἑτοιμότατον. Ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ πλέον ἢ δισχίλιοι τῶν πολεμίων ἔπεσον, Ῥωμαίων δὲ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ἀριστεῦσαι ἐγένετο, μάλιστα δὲ πάντων ἀνὴρ ἐγένετο ἀγαθὸς τῶν τις σὺν τῷ Δούκᾳ ταττομένων ἐπίκλησιν Σκαραμαγκᾶς. Τῶν γὰρ πολεμίων φεύγειν ἤδη ἐπιβαλλομένων, αὐτὸς ἐπελάσας τὸν ἵππον πρυμνόθεν [P. 95] ἐλάβετο μιᾶς θέλουσάν τε ἀπαίρειν ἐπεῖχε σὺν βίᾳ, ἔργον ἐκείνου Κυνεγείρου τὸ πολυλάλητον ὁ γεννάδας πληρῶν. Ἀλλὰ πληγῆς ἐγκοπείσης αὐτῷ πρὸς τῶν ἔνδον, ἀπέσχετο μὲν ὑπ' ἀνάγκης, τὸν δὲ τῆς φυγῆς ὅμως ὑποτεμόμενος χρόνον πρὸς τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐπιδραμόντων ἤδη ἁλῶναι ταύτην ἐποίησε. Ταῦτα κατωρθωκότες Ῥωμαῖοι

A 11. Non multo interjecto tempore ad Romanos fama pertulit Gulielmum cum ingentibus terra marique copiis adventare. Quamobrem cunctis ad bellum paratis quieti stetere. Vix quintus inde effluxerat dies, cum ab hostili exercitu adveniens transfuga prope esse Gulielmum nuntiavit, Romanos omnes veluti inter retia conclusurum. His auditis Romanorum duces ita ordinavere aciem, ut Bassavilla et Joannes Angelus cum stipendiariis copiis, atque iis quæ ex Italia sese adjunxerant imperatori, terra belli molem sustinerent: Ducas vero maritimis hostium copiis sese opponeret. Sic enim aiebant fore ut sibi vicissim auxiliarentur. Itaque prima luce Ducas cum cataphractis equitibus lento ad littus gradu proficiscitur, ab altera parte adnavigante classe:
B cæteri vero ad terrestre prælium parati, ordinata acie procebant. At Siculæ naves, postquam urbi appropinquarunt, cum portum subire confertim non possent (nam in medio amplus satis sensim in exitum angustiorem desinit) decem simul per vices divisis ordinibus ingrediuntur. Tum vero Ducam aiunt, cum navium hostilium multitudine exterritam classem Romanam videret, utpote exiguam admodum (vix enim quatuor illi supra **163** decem naves erant) talia excogitasse. Litteras velut ab imperatore missas militibus ostendit, quibus ille terra marique circa medium diem adfuturas copias nuntiabat. Qua spe erectis iis: « Sed nos, inquit, potius, commilitones, victoriam nobis ipsis expetamus, ne cum totam laborum molem in præ-
C sentia sustinuerimus, qui serius ad prælium venient victoriæ gloriam fructumque nobiscum partiantur.» His dictis Ducas, ubi jam portum subiisse hostium classem vidit, suos occipere opus jubet. Prælio itaque navali inito, Siculi cum terra marique missa ab utraque parte a Romanis tela ferre non possent, retro cessere. Cæduntur interea a Romanis qui a tergo insistebant complures, captæque quatuor cum viris ipsis naves, quæ ad vadum offenderant. Quippe acrius quam par erat remis impulsæ littorique allisæ facile in terrestris exercitus potestatem venerunt. Eo in certamine duo hostium millia desiderata sunt: Romani vero non pauci præclara edidere facinora. Maxime tamen in iis emicuit unius
D ex Ducæ acie virtus, cui nomen Scaramancas. Fugere enim jam incipientibus hostibus, ipse adacto equo puppim altera prehendit manu et evadere volentem vi tenuit: vir generosus factum repetens illius Cynegiri multis scriptorum laudibus celebratum. Sed illata a vectoribus **164** plaga, navem quidem necessitate compulsus dimisit, occasione tamen aufugiendi intercisa, ut ab accurrentibus aliis Romanis caperetur effecit. His prospere gestis Romani Brundusium redierunt. Dein machinam, quam vulgo testudinem vocant, arci admovent. Quod ubi viderunt qui in mœnibus stabant, effusum in risum se dedere, quod murum hoc modo convelli posse Romani putarent, licet id nequaquam fieri posset. Ita enim lapides invicem cohærent, ut murus

ipse totus unicus videatur lapis. Ubi vero mœnibus machinam admoverunt Romani, eam nocte subeuntes murum in ipsis fundamentis suffodiunt egestaque inde rudera in alteram transferunt partem, donec superatis ultimis fundamentorum lapidibus ad imam devenere humum, qua eruta locum quemdam confecere vacuum cumque suppositis lignis replevere, quibus ea quæ hac parte eminebant mœnia sustentarent. Ad extremum ut obstinato adhuc animo perstare oppidanos vident, ignem loco injiciunt, qui absumptis celeriter lignis, murum disjecit funditus, unaque ex iis complures qui in ipsis stabant propugnaculis præcipites dedit : cæteris interim qui in interiorem murum refugerant, nihilominus obsistentibus.

A ἐπὶ Βρεντέσιον ἀνεχώρησαν, μηχανήν τέ τινα τεχτηνάμενοι, ἣν χελώνην καλεῖν ἔθος ἐστὶ, τῇ ἀκροπόλει προσῆγον. Τοῦτο οἱ ἐπὶ τῶν τειχέων θεώμενοι πλατὺ ἐγέλων, οἰόμενοι ὅτι δὴ σπαράξειν οὕτω τὴν τειχοδομίαν διανοοῦνται, πρᾶγμα κομιδῇ ἀδύνατον ὄν. Οὕτω γὰρ μεμύκασι πρὸς ἀλλήλους οἱ λίθοι, ὡς λίθον ἕνα τὸ ἅπαν ἐοικέναι τεῖχος. Ῥωμαῖοι δὲ ἐπειδὴ τοῖς τείχεσιν ἐπήλασαν τὸ μηχάνημα, νύκτωρ αὐτὸ ὑπερχόμενοι ὑπέσκαπτον τῶν κρηπιδωμάτων ἐγγὺς τόν τεχοῦν ἐκφοροῦντες ἐπὶ θάτερα ἐξῆγον, ἕως τοὺς ἐσχάτους παρελθόντες τῶν θεμελίων λίθους ἐπὶ τὸν ἔνερθεν κατηντήκασι χοῦν. Τὸ δ' ἐντεῦθεν διελόντες αὐτὸν κενήν τινα χώραν ἐποίουν, ξυλώματά τε ὑποβαλόντες τινὰ τήν τε κοιλότητα ἐπλήρουν καὶ τὸ τῇδε τοῦ περιβόλου αἰωρεῖσθαι συμβαῖνον ὑπανεῖχον δι' αὐτῶν, ἕως τοὺς ἔνδον ἰσχυρογνωμονοῦντας ἔτι ὁρῶντες ὑπανῆκαν τῷ χώρῳ πῦρ. Τὸ δὲ ταχὺ τὴν ὕλην διανεμησάμενον πρόῤῥιζον εἰς τὴν γῆν τὸ τεῖχος κατέσπακε· συγκατήνεγκε δὲ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πολλούς. Ἀλλ' οἱ Βάρβαροι ἐπὶ τὸ ἐνδοτέρω ἀναχωρήσαντες τεῖχος οὐδὲν ἧττον ἀντείχοντο.

12. Dum in eo essent statu res Romanorum, imperator comparatam classem terrestresque copias in Italiam misit : utrique exercitui præposito **165** Alexio, imperatoris Alexii ex filia nepote, qui tum magni ducis fungebatur dignitate : hoc ei dato in mandatis, ut alium præterea contraheret exercitum sicque Italiam invaderet. Sed nihil horum ille exsecutus Brundusium venit, tum quod plurimi ipsam tam gravem pertimescerent navigationem, tum quod alii pericula ab hoste imminentia vererentur. Atque inde manifestius cœpit fortuna deinceps Romanis invidere. Robertus enim, qui hactenus arma cum illis conjunxerat, ut Gulielmum cum validis copiis adventare percepit, viditque necdum Brundusii arce potitos Romanos, a commilitio recessit; eam obtendens causam, quasi excederet inde, ut copias quæ in laboris partem venirent, contraheret. Equites præterea ex Marca civitate duplicari sibi stipendium postulantes, re non obtenta recessere. His compertis Gulielmus, assumpto exercitu, recta contra Romanos progreditur. Illis vero deliberantibus quemadmodum bellum id ordinari oporteret, quidam Barim redeundum censuerunt, valloque urbem muniendam : aliis ejusmodi consilium non arrisit, metum fore manifestum dicentibus, si omissis iis quæ in manibus erant retro cederent. Itaque quibus ea placuit sententia, tempus interea nequidquam teri haud passi, iterum aggrediuntur mœnia, magnamque partem machinis subruunt. Neque tamen Barbaros ex iis depellere potuere : contra audaciores illi effecti invadunt Romanos, sed mox rursum iis irruentibus, **166** intra mœnia sese recipiunt : quo tum tempore, nisi Romanis nescio quæ obstitisset

B ιβ'. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν, ὁ δὲ βασιλεὺς στόλον νεῶν ἀγείρας ἅμα ἠπειρώτῃ στρατῷ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔπεμψεν, ὧν Ἀλέξιος (98) ἀμφοτέρων ἦρχεν ὁ βασιλέως Ἀλεξίου θυγατριδοῦς, μέγας τῷ τηνικάδε δοὺξ χρηματίζων. Ἐπέσταλτο δὲ αὐτῷ πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ ἑτέραν ἀθροίσαντι δύναμιν οὕτω δὴ Ἰταλίᾳ προσεσχηκέναι· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν τούτων διαπεπραγμένος ἐπὶ Βρεντέσιον ἦλθε, τὸ μὲν πρὸς τὸν ἀπόπλουν οὕτω δεινὸν ὄντα πεφοβημένων τῶν πολλῶν, τὸ δὲ καὶ ὑποψίᾳ κινδύνων, οἳ πρὸς τῶν πολεμίων ἐπήρτηντο σφίσι. Τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀριδηλότερον ἤδη βασκαίνειν ἡ τύχη Ῥωμαίοις ἤρξατο. Ῥομπέρτος (99) τε γὰρ, ὃς αὐτοῖς ἄχρι καὶ τότε συνεμάχει, Γιλίελμον ἀκούσας δυνάμεσιν ἅμα βαρείαις ἥκειν, ὁρῶν δὲ καὶ Ῥωμαίους οὔπω ἔτι τὴν C Βρεντεσίου παραστησαμένους ἀκρόπολιν, τοῦ συμμαχεῖν ἀπέσχετο, σκηψάμενος ὡς δυνάμεις ἀθροίσων ἄπεισι τοῦ ἐνταῦθα πόνου συλληψομένας αὐτῷ· καὶ οἱ ἐκ Μάρκας πόλεως (1) ἱππεῖς διπλασίους κομίζεσθαι τοῦ λοιποῦ τὰς συντάξεις αἰτήσαντες, ἐπειδὴ μὴ ἐτύγχανον τοῦ σκοποῦ, ᾤχοντο ἀπιόντες. Τοιαῦτα Γιλίελμος μαθὼν τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν [P. 95] εὐθὺ Ῥωμαίων ἐχώρει. Τῶν δὲ βουλευομένων ὅπη τὸν πόλεμον τόνδε διοικεῖσθαι χρεὼν, τοῖς μὲν ἐπὶ Βᾶριν ἰέναι ταφρείᾳ τε τὴν πόλιν ἀσφαλίζεσθαι ἐδόκει, τοὺς δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἤρεσκε δειλίαν εἶναι φάσκοντας ἀντικρὺς, εἴ γε τῶν ἐν χερσὶ μεθέμενοι ὀπίσω χωρήσουσιν. Ὡς οὖν οὕτω ταῦτ' ἐδόκει, τὸν μεταξὺ χρόνον ἐπὶ κενῆς τρέχειν οὐκ ἀνεχόμενοι τῷ περιβόλῳ αὖθις προσέβαλον μέρος τε αὐτοῦ πολὺ D καθῄρουν τοῖς πετροβόλοις. Οὐ μὴν οὐδὲ ὡς τοὺς Βαρβάρους ἀπώσασθαι εἶχον· ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον θαρσήσαντες ἐπεξῄεσαν σφίσιν, ἔπειτα Ῥωμαίων

Du Cangii notæ.

(98) *Ἀλέξιος*. Alexius Bryennius seu Comnenus, Annæ Cæsarissæ ex Nicephoro Bryennio filius. V. Stemma Comnen.

(99) *Ῥομπέρτος*. Robertus de Bassavilla. Tyrius de Willelmo lege : *Ubi statim circa Brundusium, fugiente comite Roberto, primo marte Græcorum fudit copias, et, attrito penitus eorum exercitu, duces eorum captos vinculis mancipavit.*

(1) *Ἐκ Μάρκας πόλεως*. Equites intelligit ex Marca Anconitana seu Ancona ipsa Manueli submissos. Quippe Anconitani, ut infra innuit Cinnamus, Græcorum fœderati erant.

ἐπιβρισάντων αὖθις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἔθεον, καὶ εἰ μὴ A τύχη τις ἐπιγενομένη Ῥωμαίους διεκώλυσε, τάχα ἂν ἥλω κατὰ κράτος τότε Βρεντέσιον. Ἀνέβησαν μὲν γὰρ ἤδη τὸν περίβολον καὶ ἀπὸ τῶν πύργων τοῖς ἔνδον ἐμάχοντο, ἀλλὰ πολύ τι μέρος αὐτῶν πεπονηκὸς ἤδη ταῖς συχναῖς προσβολαῖς εἰς γῆν ἠνέχθη πεσὸν συγκατέσπασέ τε πολλοὺς αὐτῶν, οὕτω τε ἄπρακτοι ἀνεχώρησαν. Σικελοὶ δὲ, ἐπειδὴ μηδέπω Γιλίελμος παρῆν, βουλὴν ἐποιοῦντο ὅπως ὁμολογίᾳ Ῥωμαίοις τὸ φρούριον ἐνδώσουσιν· ἀλλ' ἡ τύχη ὥσπερ τακτόν τινα Ῥωμαίοις ἕψεσθαι ἐπαγγειλαμένη χρόνον, εἶτα ἐκμετρηθέντος αἰσθομένη ἀπὸ μέσης αὐτοὺς τῆς πόλεως λιποῦσα ᾤχετο· Ἐν ᾧ γὰρ ταῦτα Σικελοὶ διενοοῦντο, ἠγγέλη αὐτοῖς ἐγγὺς ἤδη Γιλίελμον στρατῷ μεγάλῳ ἐπιέναι. Ὅπερ ἐκεῖνοι B ἀκούσαντες ἀπέσχοντο μὲν τῶν βεβουλευμένων, ἐπὶ δὲ τὰ τείχη ἀναβάντες ἐκροτάλιζον θαμὰ καὶ ὥσπερ ἤδη Ῥωμαίους ἐξελάσαντες ἡμέραν ἦγον ἑόρτιον.

ιγ'. Ταῦτα μὲν δὴ τῇδε ἐπράσσετο· Γιλίελμος δὲ ἄρας ἐκ Μυζίας παντὶ τῷ στρατῷ ὡς ἐπὶ Βρεντέσιον ἐπορεύετο, ὅ τε στόλος αὐτῷ ἐπὶ τῆς ἀντιπόρθμου τῷ Βρεντεσίῳ νησῖδος ὀλίγων ἀπὸ σταδίων ὁρμισάμενος ἵστατο. Κατὰ ταὐτὸν γὰρ ἀμφοτέρωθεν Ῥωμαίοις τὴν προσβολὴν ποιεῖσθαι διενοεῖτο. Ἀλλὰ Ῥωμαίους τὸ μὲν αὐτίκα διαναυμαχῆσαι πρὶν ἢ καὶ Γιλίελμον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, δυσβουλία τις καὶ τὸ χρῆναι οἶμαι κακῶς αὐτοὺς πεπονθέναι παρείλετο· πρὸς δὲ ἀμφοτέρους τὴν μάχην διενεγκόντες τὰ βασιλέως διέφθειρον πράγματα. Στρατὸν γὰρ ἥκειν ἐκ Βυζαντίου καραδοκοῦντες ἤδη, ἐς τὴν ἐκείνου C τάχα παρουσίαν τὴν προσβολὴν ἀπετίθεντο. Ὡς δὲ ἤδη ἐγγὺς εἶναι ἠγγέλλετο Γιλίελμος, τότε δὴ τὴν ἀμφοτέρων ἄκοντες ἀνεδέχοντο μάχην. Ἄνδρε τοίνυν δύο δοκίμω τὰ εἰς τὰς μάχας ἐπιλεξάμενοι, Ἰωαννάκιόν τέ τινα Κριτόπλην καὶ Παιράμην Πέρσην γένος, ἅμα Ἴβηρσι καὶ Μασσαγέταις ἐφ' ᾧ ἀκροβολίσασθαι [P. 97] ἔπεμψαν· οἳ καὶ ἐπειδὴ τάχιστα τοῖς πολεμίοις συνέμιξαν πρὸ πέντε που καὶ τεσσαράκοντα σταδίων τὸν χάρακα πηξαμένοις, ἐν τῇ ἐγγύθεν ἀποπορείᾳ κατὰ νώτου αὐτοῖς ἐπιθέμενοι πολλούς τε τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἔκτειναν καὶ ἵππους τῶν σκευοφόρων συχνοὺς ἤλασαν, σημεῖόν τε σφᾶς ἀφελόμενοι ἐπὶ Βρεντέσιον ἦλθον. Ἀλλὰ Σικελοὶ τούτου μὲν ἧττον ἐφρόντισαν (ἅτε γὰρ ἐν D πλήθει μεγάλῳ αἴσθησις οὐδεμία τούτοις ἐγένετο), ὀλίγῳ δὲ Ῥωμαίων ἀπεστρατοπεδευμένοι, ὅσῳ ἀμφοτέροις τοὺς χορταγωγοὺς ἐπιμίγνυσθαι, τὸν πόλεμον διέγραφον. Ἤδη δὲ καὶ τὸ ναυτικὸν ὀλίγον λοιπὸν τοῦ λιμένος ἀποσαλεῦον ἵστατο τούτοις. Καὶ Σικελοὶ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· Ῥωμαῖοι δὲ καὶ πρότερον μὲν πολλῷ τῷ διαλλάσσοντι τοῦ τῶν πολεμίων ἠλαττονοῦντο στρατοῦ, τότε δὲ ἔτι μᾶλλον ὑπέρρει τὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῖς. Ἄλλοι τε γὰρ ὡς πλεῖστοι συμμάχων ἀπετάξαντο τούτοις, καὶ δὴ καὶ μοῖρά τις Κελτῶν οὐκ ἀγεννὴς μισθοῦ Ῥωμαίοις δουλεύουσα Γιλιέλμῳ λαθραιότατα προσεχώρησε. Ταῦτα ὁ Γιλίελμος ὁρῶν δεῖν ἔγνω τὴν τοῦ καιροῦ προαρπάζειν ὀξύτητα, μή ποτε τοῦ χρόνου διαγενομένου ἢ Ῥομπέρτον αὐτοῖς ἐπιβοηθῆσαι γένοιτο (ἠγγέλλετο γὰρ

A fortuna, venisset haud dubie Brundusium in eorum potestatem, vique expugnatum fuisset; jam enim vallum superaverant, atque e turribus cum iis qui intra urbem erant, dimicabant; sed major earum pars, crebris oppugnationibus quassata, in terram decidit, et ex iis quamplurimos secum traxit, sicque re infecta rediere. Siculi autem, cum necdum adesset Gulielmus, iniere consilium arcis per conditiones Romanis dedendæ. Verum fortuna, certo quasi temporis quodam spatio se Romanos secuturam esset pacta, idque jam elapsum sensisset, illis in media civitate relictis, recessit. Dum enim hæc Siculi deliberant, nuntiatur oppidanis Gulielmum magno cum exercitu prope adesse. Quibus auditis, B consilium id intermisere et in muros progressi frequenti plausu quasi depulsis jam inde Romanis festum egerunt diem.

13. Hæc tum ibi gerebantur. Movens vero Myzia Gulielmus cum universo exercitu versus Brundusium contendit, dum classis Sicula ad parvulam insulam Brundusio paucis abhinc stadiis obversam appellit: ab utraque enim parte Romanos adoriri statuerat. Sed illos, quominus extemplo navale committerent prælium priusquam a Gulielmo impeterentur, nescio quod pravum consilium, et quod iis fatale quoddam impendebat damnum, avertit. Dum enim contra utrumque certamen ineunt, res imperatoris pessumdedere. Novum **167** quippe Byzantio C exercitum exspectantes quousque adesset ille (quod brevi futurum arbitrabantur), hostes aggredi distulerunt. Ubi vero Gulielmum prope adesse affertur, tum vero etiam inviti utrumque ineunt prælium. Duos itaque spectatæ in bello virtutis delectos viros, Joannicium quemdam Critoplem et Pæramem natione Persam, cum Iberis et Massagetis ad velitandum cum hostibus præmittunt. Ubi se iis statim immiscuere, utpote ad quintum et quadragesimum stadium castra habentibus; fugientes, quorum brevis ad suos erat reditus, a tergo invadunt, multos de extrema cædunt acie, plurimosque sarcinarios capiunt equos, tandemque erepto ad hæc militari signo Brundusium revertuntur. Verum a Siculis ea D clades in levi habita, cum in tanta multitudine vix perciperetur. Simul atque vero jam proxime Romanos castra ii admovere, ita ut partis utriusque pabulatores miscerentur, ordinaverunt acies: jam nec procul a portu aberat illorum classis. Talis erat rerum apud Siculos status. Tum vero maxime a Romanis, qui jam antea militum numero longe inferiores hostili erant exercitu, defluxit robur et audacia. Nam et aliorum sociorum quam plures ab iis sunt dilapsi, et Celtarum non ignobilis turma, quæ sub Romanis stipendia merebat, ad Gulielmum occultissime transivit. Eo ubi is vidit, utendum occasione temporis putavit **168** ne interea Robertus, quem contractis copiis adventare rumor erat, auxilia iis ferret, aut terrestres maritimæve copiæ ab imperatore missæ subvenirent. Instructa itaque

per turmas acie processit. Romani autem, vel non repugnante, vel forte tergiversante Roberto, copiis pariter instructis, et ordinata prout potuere acie, adversa fronte constitere. Horrendum quid tum erat, exiguam Romanorum vim cum universis Siculorum copiis depugnaturam intueri. Aliquandiu a congressu utraque pars abstinuit. Sed mox quidam eques stipendiarius, e Romanorum phalange procurrens in medium, hostem, qui singulari certamine secum vellet congredi, evocat. Sicque invicem concurrentes, prælium ineunt : quod mane cœptum ancipiti aliquandiu marte protractum est, Romanis fortissime dimicantibus : verum Siculis deinceps multitudine sua eos circumfundentibus, tandem illi fugantur. Fugientium multi cecidere, multi vivi capti sunt, alii crebra impulsione summoque impetu in urbem sese recepere, atque in his dux ipse Alexius. Ducas vero extra mœnia relictus, non prius et ferire et feriri abstitit, quam circumclusus ab hostibus post longam et pertinacem pugnam captus est. Postquam illum cepere Siculi, alios qui in urbe erant sine labore velut reti conclusos habuerunt. Sic partam antea a Comneno et Duca gloriam exstinxit eorum imprudentia. Ita igitur eorum qui nunc vivunt alii cum in rebus militaribus operam studiumque non contulerint, publicam rem evertunt : alii autem **169** qui hanc forte quidem imperatoriæ artis partem attigerunt, in pluribus peccant. Ars enim etiam quædam est exercitus præfectura : et qui ad eam accedit, varia ac multiplici scientia sit instructus necesse est et ad quoslibet ejusdem usus, cum id tempus postulaverit, accommodatus. Nam et fugere interdum nullo cum pudore, si res jusserit, et rursum pertinaciter insequi hostem necesse est, utrumque prout rerum status tulerit. Ubi vero consilio magis quam manu videtur res gerenda, ad extrema descendere rerumque summam experiri detrectandum. Multis etenim iisque diversis rebus ad unum victoriæ finem tendentibus, nil refert quibus quis usus ad eum pervenerit. Si Romani itaque, cum careret iis copiis Alexius, quas adducendas jusserat imperator, Siculis sese viribus impares cernentes, exercitum in naves transduxissent, cumque illorum classe conflixissent primum, procul dubio tum debellassent hostes et recessum e continenti partis mari resarcivissent victoriis : et sic postmodum, cum id postulasset occasio, in continentem iterum egressi, cum majoribus in Italia viribus bellum confecissent. Sed enim illi non sine dedecore recedi posse rati, amissi totius perditique exercitus ignominiam incurrerunt.

A ἤδη δυνάμεις ἀθροίσας ἐπανιέναι) ἢ γοῦν στρατιά τις ἠπειρῶτις ἢ ναυτικὴ ἐκ βασιλέως ἀφίκοιτο παρ' αὐτούς. Καὶ δὴ ἐκτάξας τὸ στράτευμα κατὰ φάλαγγας ἐχώρει. Ῥωμαῖοι δὲ Ῥομπέρτου εἴτε ἑκόντος εἴτε τύχῃ τινὶ ὑστεροῦντος ἐτάττοντο καὶ αὐτοὶ κἀκ τῶν ἐνόντων κοσμηθέντες ἀντιμέτωποι ἵσταντο. Ὅτε δὴ καὶ θάμβος ἦν ὁρᾷν Ῥωμαίων εὐπερίγραπτόν τινα ἰσχὺν ὅλαις δυνάμεσιν μαχουμένην Σικελικαῖς. Μέχρι μὲν οὖν τινος οὐδέτεροι χειρῶν ἦρχον, μετὰ δὲ ταῦτα τῶν μισθοφορούντων τις ἱππέων τῆς Ῥωμαίων φάλαγγος προπηδήσας ἐν μεταιχμίῳ ἔστη τὸν βουλόμενον μονομαχεῖν προκαλούμενος. Τούτῳ τε τῷ τρόπῳ συμπεσόντες ἀλλήλοις ἐμάχοντο. Καὶ ἡ μάχη ἕωθεν ἀρξαμένη B μέχρι μὲν οὖν πολλοῦ ἀγχώμαλος ἦν Ῥωμαίων εὐψυχότατα διαγωνιζομένων, ἔπειτα Σικελοὶ τῷ πλήθει (2) βιασάμενοι ἐτρέψαντο τούτους. Φευγόντων οὖν πολλοὶ ἔπεσον καὶ ζωγρίαι ᾑρέθησαν, οἱ δ' ἄλλοι σὺν ὠθισμῷ πολλῷ καὶ βίᾳ εἰς τὴν πόλιν εἰσέπιπτον, ἐν οἷς καὶ Ἀλέξιος ὁ στρατηγὸς ἦν. Ὁ Δούκας δὲ τειχέων ἔξω λειφθεὶς οὐ πρότερον ἀνῆκε παίων καὶ παιόμενος, πρὶν ὑπὸ τῶν πολεμίων κυκλωθεὶς αἰχμάλωτος μετὰ πλείστους ὅσους ἐγένετο ἀγῶνας. Σικελοὶ δὲ ἐπειδὴ τοῦτον εἷλον, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως λοιπὸν ἀμογητὶ ὡς ἐν πανάγρῳ σαγηνεύσαντες ἔσχον. Ἐς τοῦτο δὴ τέλους τῷ Κομνηνῷ καὶ τῷ Δούκᾳ ἡ ἀβουλία τὸ πρὶν περιήνεγκε κλέος. Οὕτως οἱ νῦν ἄνθρωποι οἱ μὲν παντάπασι [P. 98] στρατηγικῶν ἄμοιροι διατελοῦντες τὰ πρά- C γματα σφάλλουσιν, οἱ δὲ τοῦτο μὲν τυχὸν ἴσασι στρατηγικῆς μέρος, τῷ πλείονι διαμαρτάνουσι. Τέχνη γάρ τίς ἐστι καὶ ἡ στρατηγία, καὶ χρὴ τὸν ταύτην μετιόντα πολυειδῆ τινα καὶ ποικίλον εἶναι καὶ πρὸς ἕκαστον ἐπικαιροτάτως τῶν ταύτης μετατάττεσθαι εἰδῶν. Φεύγειν τε γάρ ἐστιν ὅτε χρὴ μηδὲν αἰσχυνόμενον εἰ τοῦτο διδοίη καιρὸς, καὶ αὖ ἀνυπόστατα διώκειν, πρὸς τὴν χρείαν ἑκάτερον· ἔνθα τε ἐπινοίᾳ μᾶλλον ἢ χειρὶ κατορθοῦν φαίνοιτο, παραιτεῖσθαι τὸ τοῖς ὅλοις διακινδυνεύειν. Πολλῶν γάρ τινων καὶ διαφόρων πραγμάτων ἐς ἕν τι τέλος τὴν νίκην ἀγόντων, ἀδιάφορόν ἐστιν ὁποτέρῳ τις χρησάμενος ἐπ' ἐκεῖνο ἥξει. Καὶ τοίνυν Ῥωμαῖοι, τοῦ Ἀλεξίου δυνάμεων ὑποσπανίζοντος ἃς ὁ βασιλεὺς αὐτῷ ἄγειν ἐκέλευεν, εἴ γε Σικελοῖς οὐκ ἀξιο- D μάχους ἑαυτοὺς εἰδότες ἐπὶ τὰς ναῦς τε τὸ στράτευμα ἀνεβίβασαν καὶ στόλῳ τῷ αὐτῶν συνεπλάκησαν πρότερον, αὐτοῦ τε κατὰ κράτος περιεγένοντο ἂν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἠπείρου ὑποχώρησιν τοῖς ἐκ τῆς ὑγρᾶς παρεμυθήσαντο τροπαίοις, οὕτω τε καιροῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ξηρὰν αὖθις ἐκβάντες σὺν δυνάμεσι πλείοσι τὰς ἐν Ἰταλίᾳ διηγωνίσαντο μάχας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι τὴν ἐκ τοῦ ὑποχωρεῖν ὑφορώμενοι ἀδοξίαν εἰς τὴν τοῦ πανστρατὶ διεφθάρθαι περιπεπτώκασιν ἀτιμίαν.

Du Cangii notæ.

(2) *Ἔπειτα Σικελοὶ τῷ πλήθει*, etc. Falcandus coævus de Siculorum victoria sic scribit : *Multiplicato dehinc exercitu* (rex Willelmus) *Brundusium venit, ubi cum Græcis conflicturus, ad pugnam jubet milites expediri. Græci vero ubi comitis Roberti, cujus præstolabantur adventum, vident se defraudatos auxilio, quod unicum restabat consilium, fortunam eligunt experiri. Anceps in principio pugna fuit ; inde Græci non valentes amplius hostiles impetus sustinere, fusi cæsique sunt, magna pars eorum cum ducibus suis Panormum transvecti.*

ιδʹ. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐγένετο· ὁ δὲ βασιλεὺς τούτων ἀκούσας ἐδυσχέρανε μὲν ὡς τὸ εἰκὸς καὶ μάλιστα ὅτι μετὰ τοσαύτας προηγησαμένας ταῦτα ξυνέπεσεν εὐτυχίας. Ἀτύχημα γὰρ μετὰ δόξαν ἐπιγεγονὸς παραιτεῖται μὲν τὴν δύσκλειαν, ἀνίαν δὲ μάλιστα προξενεῖν εἴωθεν, ὅτι μικροῦ τοῦ τὸ πᾶν δεῆσαν κατορθοῦν, εἶτα ἀπώλοντο ἅπαντα. Ἤλγησε μὲν οὖν διὰ ταῦτα, οὐ μὴν καὶ ἡττήθη τοῦ πάθους. Ἀλέξιον τοίνυν, ὃς τὸ τοῦ πρωτοστράτορος ἀνεζώννυτο τότε λειτούργημα, ἐπὶ Ἀγκῶνα Ἰταλίας αὖθις ὡς ἐξ ὁρμητηρίου τινὸς ἐντεῦθεν μεταποιησόμενον ἔπεμψεν. Οἱ γὰρ τῇδε ἄνθρωποι ὅρκους βασιλεῖ φθάσαντες ἔδοσαν, ῥηγὶ μὲν τῷ Ἀλαμανῶν οὔποτε ἑκόντες πολεμήσειν, χρήματα δὲ τοῦ βασιλέως καὶ Ῥωμαίων οὓς ἂν αὐτὸς πέμψειε, τούτους δὴ τηρήσειν ὅσα καὶ ἑαυτούς. Ὅθεν δὲ εἰς τοῦτο βασιλεὺς προήχθη αὐτίκα δηλώσω. Ὁπότε ἤδη ἐπὶ Κερκύρας ἐστράτευε, δύσνουν καὶ δύστροπον τὸ Οὐεννέτων κατανοήσας ἔθνος, περὶ πλείονος ἔθετο ὅπως ἂν Ἀγκῶνος λοιπὸν μεταποιηθεὶς ὀφρύος τε τῆς Οὐεννέτων τὸ πολὺ καταπαύσειε καὶ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους ἐντεῦθεν ῥᾷστα διαγωνίζοιτο. Διὰ ταῦτα [P. 99] μὲν Ἀλέξιος σὺν χρήμασι πολλοῖς ἐπὶ Ἀγκῶνα ἦλθεν. Ὅθεν Κωνσταντῖνόν τε τὸν Ὄττον καὶ Ἀνδρέαν (3) κόμητα πόλεως Ἰταλικῆς τήν τε χεῖρα γενναῖον καὶ ἀνδρείας εὖ ἥκοντα ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐκπέμψας χεῖρά τε σύμμαχον ἤθροιζε, πολλὴν καὶ πόλεις ὡς πλείστας Ῥωμαίοις ἐδουλοῦτο· ὅτε δὴ γέγονέ τι καὶ τοιοῦτο. Ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς (4) Γιλιέλμῳ φιλίαν ἤδη ὁμολογήσας, ἐπειδὴ τὼ ἄνδρε τούτω διὰ τῶν Ῥώμης ἰόντε ἔγνω χωρίων, ἰσχυρότατα διεκώλυεν. Ἀλλὰ τῶν ἐπὶ δόξης τινὲς, οἳ Ῥωμαίοις εὔνοιαν φθάσαντες ὡμολόγησαν (ἔθος γὰρ ἀεὶ βασιλεῖ Μανουὴλ ἦν τῶν τῇδε πολλοὺς ἑταιρίζεσθαι), ἐπαναστήσαντες τὸν δῆμον αὐτῷ, τὸ βασίλειόν τε σημεῖον ἐντιμότατα τῇ δεήσει εἰσεδέξαντο καὶ τῷ Κοντοστεφάνῳ κατ' ἐξουσίαν οὓς ἂν βούλοιτο μισθοῦσθαι ἐφῆκαν. Ἐφ' οἷς χαλεπήνας ὁ ἀρχιερεὺς, ὃ μόνον εἶχεν, ἐπιτιμίῳ τὸν δῆμον καθυποβάλλει (5),

A 14. Ita tum ibi res gerebantur, quæ postquam principi compertæ sunt, graviter ut par erat est indignatus, eo maxime quod post tot prosperos fortunæ **170** successus acciderant. Interveniente quippe post partam gloriam calamitate, etsi infamia sit minor, eo tamen major suboriri solet tristitia, quod cum prope abfueris a summa re conficienda, totam perdideris. Verum etsi eapropter doluerit imperator, nequaquam tamen fregit illius animum conceptus ex hac clade mœror. Alexium itaque, qui tum protostratoris dignitate auctus fuerat, Anconam misit, ut inde quasi ex belli sede de Italiæ possessione decertaret. Fidem enim principi dederant oppidani, non se quidem ultro adversus Alemannorum regem arma sumpturos, sed pecunias B et quos imperator misisset eo Romanos, ut se ipsos servaturos. Quæ vero ad id principem causa impulerit, nunc dicam. Cum bellum ad Corcyram gereret, Venetorumque populos sibi infensos morososque adverteret, id maxime curavit, ut vindicata sibi Ancona Venetorum fastum retunderet et superbiam, bellaque inde Italica facilius exsequeretur. Ea igitur propter magna cum pecuniarum vi Anconam venit Alexius: atque inde dimissis in Italiam Constantino Otto et Andrea comite civitatis Italicæ, viro manu impigro et fortitudine insigni, auxiliares aliquot contraxit copias, urbesque quam plures Romanis asseruit: Interea pontifex Romanus, inito cum Gulielmo fœdere, ubi viros illos per C Romanum agrum transire audivit, id quidem maxime prohibuit. Sed **171** ex illustrioribus nonnulli, qui benevolentiam principi suam spoponderant (Manueli quippe imperatori solemne semper fuit plurimos ex iis qui ibi degunt sibi conciliare), concitata adversus pontificem multitudine, vexillum imperatorium summo cum honore nec non et veneratione suscepere, et Contostephano pro libitu quos vellet conducendi milites potestatem fecere. Ob ea indignatus summus pontifex, quod unum po-

Du Cangii notæ.

(3) [P. 458] *Ἀνδρέαν*. Andream comitem Rupiscaninæ, qui tandem concessit Constantinopolim, possessionibus suis exutus. V. Tyrium et Chronicon Ceccan an. 1161. De Andrea agunt præterea Falcandus, p. 650 et Otho Frising. l. II De Gest. Frid. c. 23 et 29.

(4) *Ὁ Ῥώμης ἀρχιερεύς*. De inita Adrianum inter et Willelmum pace fuse Baronius ex Actis Adriani.

(5) *Ἐπιτιμίῳ τὸν δῆμον καθυποβάλλει. Castigat populum*, ita vertit Tollius: sed aliud est ἐπιτιμίῳ ὑποβάλλειν. Est enim ἐπιτίμιον in conciliis passim, seu ἐπιτιμία, ubi vox hæc effertur in concilio Antiocheno non semel, pœna ecclesiastica, quæ delinquenti ab episcopo aut sacerdote imponitur: *Pœnitentias* ejusmodi pœnas vocamus: *Fit etiam*, inquit Alcuinus, lib. De divinis offic., *propter peccata emendanda, ecclesiasticus rigor, correptio, excommunicatio, de ecclesia exclusio, leges pœnitentiæ, anathematizatio.* Anastasius Bibliothecarius ad Act. 1 octavæ synodi: *Epitimia multi quidem increpationes interpretantur, sed ista, et multis in locis pro pœnis ponunt, quas Ecclesia unicuique pro qualitate culparum præcipit observandas, ut puta jejunia, fletum, abstinentiam ciborum, genuflexiones et his similia.* Ad Act. 10: *Epitimium, increpationem vel inductam pœnam pro culpis*, quæ omnia D firmantur verbis actionis 2 ejusdem concilii: Τὰ ὁρισθέντα ἐπιτίμια πᾶσι τοῖς περιπεπτωκόσιν ἀναγνωσθήτωσαν. Καὶ λαβὼν Στέφανος νοτάριος ἀνέγνω. Ἔστω τὸ ἐπιτίμιον τῶν μὲν κρεωφαγούντων ἀποχὴ κρέατος, τυροῦ καὶ ὠοῦ· τῶν δὲ μὴ κρεωφαγούντων, τυροῦ καὶ ὠοῦ καὶ ἰχθύος, etc. Differebat igitur ἐπιτίμιον ab excommunicatione, etsi interdum generatim pro quavis pœna ecclesiastica etiam pro ipsa excommunicatione sumatur. Joan. Diaconus, l. II Vitæ sancti Gregorii, c. 45: *Tristatus est, quia antequam exiret de hac vita, non solvit eum ab excommunicationis epitimio.* Certe hoc Cinnami loco excommunicationem innui puto, ut hoc Pachymeris, l. III, c. 25, ubi de patriarcha Constantinopolit. a quo sacris interdictus fuerat Michael Palæologus imperat.: Καὶ ἐγγὺς ἦλθε τοῦ κινδυνεύειν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτιμίαν, ὡς τοῖς πραχθεῖσι μεσολαβήσας ἐκεῖνος, et l. IX, c. 2: οὐκ ἄξιον λεγόντων οὕτως ἐπὶ τοσούτων τῷ ἐπιτιμίῳ συνίσχεσθαι. Ita apud Theodorum

terat, populum anathemate ferit, nihil attinere inquiens Romam novam ad veterem, quæ jam olim scissæ essent: quin potius Siciliæ domino opem ferendam esse, qui cum illorum membrum esset, ipsam pietatem poscere dicebat, ut, qui a multo fortiori opprimatur, auxilio sustenletur. Ejusmodi excommunicationem veritus quidam ex iis, qui imperatoris partes sequebantur, abscessit, et ad summum pontificem mutata sententia venit. Sed qui tum ibi Romanis favebant, magna cum inde vi expulere, utque omnibus innotesceret hominis perfidia, modo quodam barbarico et invenusto illius arma et equum in altum quoddam lignum extollunt, moxque laxatis funibus ad terram ferri sinunt. Ita palam insurgentes in pontificem, ut anathematum vinculis homines solveret persuasere. Atque inde major rursum Romanis crevit audacia. Itaque et civitatem quæ a divo Germano nomen sortita est, expugnarunt, et alias circiter trecentas in imperatoris potestatem redegerunt, quarum qui volet cognoscere nomina, in eo quod in veteribus palatiis, quæ ad meridiem vergunt, ab imperatore **172** exstructum est, triclinio poterit perlegere. Ubi quidem etsi plures his describantur, in iis tamen adulatio quædam immensior; et eorum qui gesta altius evehere conantur, quales multi esse solent, illiberale studium deprehenditur. Et sane ipsum etiam ex iis indignantem principem non semel audivi. An vero hæc inde modo ablata sint, non ausim asseverare.

15. Ita denuo haud multum abfuit quin omnis Italorum regio subderetur Romanis. Sed Alexius Comnenus et Ducas cæterique Romanorum duces, qui a Siciliæ principe capti fuerant, res iterum pessumdedere. Quippe multa illi, quæ adhuc recusarat

A μηδὲν μετὸν εἶναι (6) λέγων Ῥώμῃ τῇ νεωτέρᾳ πρὸς τὴν πρεσβυτέραν, πάλαι ἀποῤῥαγεισῶν. « Χρὴ δὲ μᾶλλον τῷ Σικελῶν ἀμύνειν δυνάστῃ· μέλει γὰρ αὐτῶν ὄντι, εἶτα κακῶς πεπονθότι τῇ πρὸς πολλῷ αὐτοῦ κρείττονα διαγωνίσει μὴ βεβοηθηκέναι ἀνόσιον. » Τοῦτο δὴ τὸ ἐπιτίμιον εὐλαβηθείς ἤδη τις ἀφίσταται μὲν τῶν τὰ βασιλέως περιεπόντων, εἰς δὲ τὸν ἀρχιερέα παλιμβόλῳ μετετίθετο γνώμῃ. Ἀλλ' οἱ τὰ Ῥωμαίων πρεσβεύοντες τοῦτον μὲν βίᾳ πολλῇ ἐκεῖθεν ἀπέσπασαν· ὡς δὲ τὴν ἀπιστίαν αὐτῷ στηλιτεύσαιεν, βάρβαρόν τινα τρόπον καὶ ἀπειροκαλίας οὐ πόῤῥω τινὸς τὴν πανπευχίαν καὶ τὸν ἵππον ἐπὶ ξύλου τινὸς (7) ἠρτημένα ἀπὸ καλωδίων ἀφῆκαν φέρεσθαι· ἐπί τε τὸν ἀρχιερέα ἐμφανῶς ἤδη συστάντες ἄκοντα τῶν ἐπιτιμίων ἀνεῖναι τοὺς ἀνθρώ- B πους ἀνέπεισαν. Ὅθεν τὰ Ῥωμαίων αὖθις πολλῇ τὸ ἐντεῦθεν ἐχρῆτο τῇ παῤῥησίᾳ. Πόλιν τε οὖν ἣ ἀπὸ Γερμανοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις τὴν προσηγορίαν ἔχει, πολέμῳ παρεστήσαντο, καὶ ἄλλας ἀμφὶ τὰς τριακοσίας ὑπὸ βασιλεῖ ἔθεντο, ὧν ὅπως ἑκάστη κλήσεως ἔσχεν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἐκ τοῦ κατὰ νότον τῆς πόλεως ἐπὶ τοῖς παλαιοτέροις ἀρχείοις (8) τῷ βασιλεῖ τούτῳ ἐγηγερμένου ἀναλέγεσθαι δόμου. Εἰ γὰρ καὶ πλείους τούτων ἐνταῦθα γεγράφαται, ἀλλὰ θωπεία τις τὸ ἐπέκεινα καὶ τρόπος ἀνελεύθερος τῶν τὰ ἔργα μετιόντων ἐστὶν, ὁποίους εἶναι τοὺς πολλοὺς ἀεὶ συμβαίνει, δι' ἃ ποτε καὶ βασιλέως αὐτοῦ δυσχεράναντος ἤκουσα. Εἰ μέντοι καὶ περιῄρηνται, οὐκ ἔχω ἰσχυρίσασθαι.

C ιε. Οὕτω καὶ πάλιν ὀλίγου δεῖν ἡ χώρα Ἰταλῶν ἅπασα ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο ἄν. Ἀλλὰ Ἀλέξιός τε ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ Δούκας καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι Ῥωμαίοις στρατηγοῦντες δορυάλωτοι τῷ Σικελῶν [P. 100] ἐγένοντο δυνάστῃ τὰ πράγματα διέφθει-

Du Cangii notæ.

Sinditam in Catech. Ἐν ἐπιτιμίοις ὑποπεπτωκότες dicuntur excommunicati, ubi perperam Livineius *suppliciis mulctatos* interpretatus est.

(6) *Μηδὲν μέσον εἶναι.* Ita reposuerunt operæ, cum editio Tolliana μηδὲ μετὴν εἶναι præferret et versionem suo marte interpolarunt. Sed mallem pro μετὴν legere μὲν, eaque verba sic interpretari: *Nullum jus esse, inquiens; novæ Romæ in veterem, cum eæ jam olim ab invicem divulsæ sint.* [recte cod. μετόν. Mke.]

D (7) *Ἐπὶ ξύλου τινός.* Videtur id militaris supplicii innuere hoc loco Cinnamus, quod vulgo *estrapade* vocant nostri, Itali *strappata*, quo, qui deliquit, miles in excelsiorem stipitem trochlea attollitur, moxque laxato fune cum impetu aliquo demittitur. Vocis Gallicæ etymon ab *estreper* videtur posse deduci, qua utuntur Stabilimenta S. Lud. l. i, c. 26 et 23, *vignes estreper*, id est vineas exstirpare, seu quod reus a terra veluti exstirpetur et extrahatur et in altum tollatur, seu quod dejectionis impetus membra laxet suisque sedibus ossa eximat avellatque. Willelmus Thorn. an. 1264: *Nec licebit cuiquam — domum vel arborem — strepare vel eradicare.* Non insulse etiam ab Anglico *strep* etymon duci potest, quæ vox *corrigiam* sonat, unde *strepa*, scandula equestris, nomen apud Latinos ævi medii sumpsit: quod corrigia circa pectus circumducta reus in altum educatur. Utut sit de vocis origine, constat non re ipsa, sed in speciem, seu ut vulgo dicimus, *en effigie*, id supplicii passum nobilem istum qui sese ad summum pontificem p. 459 contulerat, confecta in eum finem cataphracti equitis effigie, quam una cum equo ipso, in altum fune elatam, postmodum eo laxato, ad terram demisere. Neque id inusitato nostris injuriæ genere in absentem, ut ipsis videbatur, reum sævierunt Romani, dum eodem damnavere supplicio rei imaginem, quod reus ipse, si adfuisset, reapse fuisset subiturus. Cujus quidem injuriæ exemplum haud facile reperire est in tota historia Græca et Latina (licet hodie in reis absentibus judicatis passim observetur) præterquam apud Trebellium Pollionem in 30 Tyrannis, ubi ait Siccenses *novo injuriæ genere imaginem Celsi tyranni in crucem sustulisse, persultante vulgo, quasi patibulo ipse Celsus videretur affixus.* Sane videtur pene idem fuisse *strapatæ* cum trochlearum supplicio, quo in Christianos martyres sæviebant imperatores gentiles, de quo Gregorius Turon. L. v. Hist., c. 19, et Passio SS. Bonosi et Maximiani apud Francisc. Bivarium in Addit. ad Pseudochron. Marci Maximi. De eo etiam pluribus agit Gallonius, L. i De torment.

(8) *Παλαιοτέροις ἀρχείοις.* In Blacherniano palatio, in quo Manuel bella a se gesta summo cum artificio depingi curaverat, uti narrant Nicet. L. vii, n. 3, et Benjaminus Tudel. in Itiner. p. 26, edit. Const. *L'Empereur.*

ραν αὖθις. Πολλὰ γὰρ τῶν ἀθελήτων τέως βασιλεῖ φθάσαντες ἤδη ὀμωμοκέναι Σικελοῖς μεγίστων καὶ καλῶν ἔργων Ῥωμαίους ἐστέρησαν. Καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις ὁμολογῆσαι εἶχεν, ὁπότε κλοιά τε αὐτὸν εἶχον καὶ κευθμῶνες ἐφρούρουν κατάγειοι; Ἐποίουν δὲ ταῦτα Σικελοί, ὡς ἂν οἱ τῇδε ἄνθρωποι Γιλιέλμῳ σπείσεσθαι τὸν βασιλέα προσδοκήσαντες, φθάνωσιν, ὡς τὸ εἰκὸς, Ῥωμαίων καὶ πρὸ καιροῦ ἀφιστῶντες τὰς πόλεις. Ὅπερ ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, συνῆκέ τε τῶν πραττομένων καὶ γράμματα ἐπὶ Σικελίαν ἐκπέμψας τοῖς μὲν ἐν εἱρκτῇ Ῥωμαίων τάδε ἔγραφε. « Θαυμάζειν ἔπεισί μοι, ὅπως ἀεὶ μικρονοίᾳ τινὶ περὶ τὰ πράγματα κεχρῆσθαι ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ξυμβαίνει. Πρώην τε γὰρ αὐτοὶ τὰς καλλίστας ἐκείνας οὕτω διεφθείρατε νίκας, τύχην τε ὑμῖν αὐτοῖς ἐφ' ἧς νῦν ἐστε προὐξενήσατε, καὶ νῦν δὲ, ἄλλων τὰ ὑμῖν κακῶς ἤδη πραχθέντα σὺν Θεῷ ἀναμαχεῖσθαι προθυμουμένων, ἐμποδὼν ἵστασθε. Ἢ οὐκ ἐκεῖνο ἐπὶ νοῦν ὑμῖν ἦλθεν, ὡς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ἡμῶν ἀναστελοῦντες ὁρμὴν ταῦτα ἐπινενοήκασι Σικελοί; Τίς γὰρ ἐκεῖνος ἔσται Ἰταλῶν, ὃς τὴν χώραν αὖθις, ἣν ἤδη ἡμεῖς ἔχοντες, Γιλιέλμῳ ὑφ' ἡμῶν ἐνδοθησομένην ἀκούων, οὐκ αὐτίκα μὲν ἡμῖν ἀπιστήσει, ἐς δὲ Γιλίελμον ὀκνήσει οὐδεμιᾷ μεταθήσεται; Οὐκ ἔσται πάντως οὐδεὶς, εἰ μή τις βλὰξ εἴη καὶ ἀνόητος ἄνθρωπος, ὁποῖοι πολλοὶ τυγχάνουσιν ὄντες. Πυνθάνομαι ὑμῶν, εἴπατε πρὸς Θεοῦ, κάλλιον πότε ὑμᾶς ἂν εἶδε τὰ πάτρια; Ὁπότε Ἰταλίας ἤδη ἁπάσης καὶ νήσου τῶν Σικελῶν ὑφ' ἡμᾶς γεγενημένων, λαμπροὶ λαμπρῶς αὐτόθεν ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἀναῤῥυσθέντες ἀθληταὶ Ῥωμαίων εὐγενεῖς ἐπὶ Βυζάντιον ἥκετε, ἡδὺ θέαμα τοῖς ὁμοτίμοις ὑμῖν προσορώμενοι, ἢ ὁπότε οὐδὲν οὔτε δόντες οὔτε λαβόντες, ὥσπερ ὑμῖν τὰ ὅρκια βούλονται, ἐνταῦθα ὑμᾶς ἀνακαλεσόμεθα; » Ῥωμαίοις μὲν ταῦτα ἔγραφε, Γιλιέλμῳ δὲ ἐπέστειλεν ὧδε· « Μὴ οἴου λήσειν ἡμᾶς, ὦ γενναῖε, ὅτου δὴ ἕνεκα ταῦτα μεμηχάνηται παρ' ὑμῶν, ὥσπερ οὐδὲ ὅτι τοῖς βίᾳ γεγονόσι συγγνώμων ἡ ἀνάγκη γίνεται. Οὐκοῦν οὐδὲ στέρξει σοι πάντως, ἃ πρὸς δεσμωτῶν ὀμώμοται καὶ ἐμφρούρων τούτων ἀνδρῶν. Ῥωμαῖοι γὰρ οὐ πρότερον Ἰταλίᾳ πολεμοῦντες ἀφέξονται, πρὶν ἂν αὐτήν τε καὶ τὴν νῆσον πᾶσαν ὑπὸ παλάμῃ τῇ ἡμῶν ὥσπερ καὶ πρότερον ἤδη ποιήσωνται. » Ταῦτα οἱ περὶ Γιλίελμον δεξάμενοι τὰ γράμματα ἀμείβονται ὧδε· « Εἰ μὲν τῶν ἤδη πρότερον ἐς τὸ κράτος ἡμαρτημένων τὸ σὸν δίκας ἡμῖν ἐπιτιθέναι βούλει, κράτιστε βασιλεῦ, ἔχεις ἤδη καὶ ὑπὲρ ὃ ἐχρῆν Ἰταλίαν μετελθών. Πόλεις τε γὰρ τριακοσίων οὐκ ἐλάττους ἐπὶ μέσης αὐτῆς παρεστήσω, πρᾶγμα παλαιὸς ἐξ οὗ χρόνος τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐπιλελοιπὸς, καὶ κλέος ἀνεδήσω, ὃ μετὰ Ἰουστινιανὸν ἀρχαῖον Ῥωμαίων αὐτοκράτορα οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὑπῆρξεν, ὅτι [P. 101] μὴ τῷ κράτει τῷ σῷ. Ἀξιοῦμεν γὰρ ἀντίθες ἀγνόημα τὸ ἡμῶν (λέγω δὴ ὁπηνίκα Κόρινθόν τε καὶ Εὔβοιαν κατετρέχομεν τὴν σὴν) καὶ τὰς Ῥωμαίων ἐν Ἰταλίᾳ νίκας, οἳ δὴ τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἄγουσί τε καὶ φέρουσι τὰ ἐνταῦθα, αἱμάτων τρὶς τοσούτων μᾶλλον δὲ πλεονάκις τοσούτων τὴν τῇδε πληρώσαντες γῆν, καὶ πόλεις οὐ διασκυ-

A imperator, Siculis sacramento interposito polliciti, pulcherrimos victoriarum fructus Romanis abstulerunt. Quibus enim pactis ac conditionibus non subscribet ille, qui compedibus vinctus, antrisque inclusus subterraneis detinetur? Hæc autem fecere Siculi, ut qui hic tum detinebantur, interea dum pacisceretur cum Gulielmo imperator, ab eo deficerent, urbesque ante hoc tempus sibi traderent. Quod ut accepit imperator, quæque agebantur rescivit, missis in Siciliam litteris, Romanis captivis in hunc modum rescripsit : « Mirari subit qua ratione factum sit, ut in rebus gerendis vobis semper defuerit animi fortitudo. Præclaras quippe jam ante partas victorias deflorastis, et quam nunc ipsum toleratis vobismet ipsi comparastis fortunam. B Nunc autem ea quæ a vobis jam perperam gesta sunt instaurare, **173** Deo volente satagentibus obsistitis. Nonne advertitis hæc excogitasse Siculos, ut nostros in futurum successus retardarent? Quis enim Italorum erit, qui ubi regionem quam jam possidemus, Gulielmo a nobis rursum tradendam esse perceperit, non continuo a nobis deficiat et Gulielmi partes nulla mora interposita amplectatur? Erit utique nemo, nisi stolidus ille sit et plane demens, cujusmodi esse multi solent. Rogo vos, dicite per Deum, quando tandem vos jucundius patria conspiciet, utrum cum universa jam Italia et Sicilia in nostram redactis potestatem, præclari præclare inde a conterraneis liberati illustres Romani nominis vindices, gratissimum æqualibus vestris spectaculum C exhibituri, Byzantium veneritis? An vero si nihil aut dantes aut accipientes, ut a vobis jurejurando sancita volunt, vos revocaverimus? » Hæc quidem scripsit Romanis; Gulielmo autem in hæc verba. « Ne latere nos putes, o generose vir, quorsum hæc a vobis struantur, et ut iis quæ per vim fiunt indulgere soleat necessitas. Proinde nequaquam tibi profutura sunt, quæ a captivis illis viris sacramento firmata sunt. Neque enim ab incessenda Italia prius desistent Romani, quam et illam et insulam universam, ut prius, potestati nostræ subjecerint. » His acceptis litteris, in hanc ferme sententiam rescripsit Gulielmus. « Si tibi in animo est, maxime imperator, pœnas irrogare nobis ob ea quæ adversus ma- D jestatem tuam antehac **174** commisimus, jam certe etiam supra quam oportuit Italiam ultus es. Civitates enim in media illa non minus trecentas expugnasti, quod prioribus imperii Romani temporibus nunquam hactenus factum : tibique comparasti gloriam, qualis post veterem illum Justinianum Romanorum imperatorem nulli alii, præterquam majestati tuæ, contigit. Confer igitur, obsecro te, delictum nostrum, cum nimirum Corinthum Eubœamque tuam incursavimus, et partas in Italia victorias a Romanis, qui longo illic jam tempore commorantur, omniaque inde auferunt rapiuntque, et sanguine, tertia plus parte, imo amplius, terram istam implerunt ; qui urbes denique non spoliarunt modo, sed et easdem fecere sibi obnoxias. Utrum tibi vi-

detur majus? quodsi hæc a nobis, utpote qui majestate tua longe inferiores sumus, non pateris comparari, saltem ad priores recurre principes, et retro acta Romanorum præclara revolve facinora, et an non etiam tum aliquis Romanum aggressus est imperium. Multæ utique gentes, et Persæ et Hungari, et si non indignetur majestas tua, Robertus ille, qui Epidamnum ex Italia trajiciens, magna ibi certamina cum avo tuo instituit; sed vix ægreque ex finibus Romanis illum dimovit. Tu vero regionem nostram fere omnem occupasti. Si itaque nostri ulciscendi causa ea aggressus es, satis tibi victoriarum; plus satis **175** nos ultus es. Dum nostras calcas terras, pacem amplecti, non modo non ignobile, quin potius maxime gloriosum. Viros autem illustres Romanos, quos, sic volente fortuna, captivos fecimus, sine mora recipies, ita ut eapropter amplius nobis non irascaris. Neque enim succensendum homini qui bello impetitur, si hostibus suis resistat. Ita plane liquidum sit, te ob id unum, quod in Eubœa deliquimus, bellum juste gerere: cujus quidem delicti, ultra quam par est pœnas, ut diximus, exegisti. Si igitur pro iis quæ in tuas commisisse terras deprehendimur, multam irrogare statuisti, ea ipsa apud majestatem tuam excusavimus. Si vero semper tibi adversus genus nostrum bellum gerendi causa superest, id in primis attendere te oportet, ne præter jus gentium id fiat. Bella quippe prætextibus metiri, hominis est; ulterius vero tendere, erit qui ferarum esse proprium dixerit, nobis autem id tacendum. Te igitur obsecramus, ut hocce bellum sancto fœdere dirimatur.» His sæpius perlectis litteris, tandem dictis annuit imperator, receptisque Romanis captivis aliaque belli præda restituta, fide ad hæc data a Gulielmo, se sociali cum exercitu versus Occidentem secuturum, bellum solvit. Nec multo interjecto tempore regem renuntiavit Gulielmum, cum antea hac dignitate non gauderet. Tanta vero erga illum usus est benevolentia, ut, eo mortuo, accedentem fratrem, opemque ad invadendum Siculorum principatum implorantem, haudquaquam admiserit.

A λευσάμενοι μόνον τοσαύτας, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑποχειρίους θέμενοι. Πότερά σοι δοκεῖ μεγαλειότερα: Κἂν μὴ πρὸς ἡμᾶς ἀντιμετρεῖσθαι ταῦτα βούλει πολλῷ καταδεεστέρους τοῦ σοῦ κράτους ὄντας, ἀλλὰ σύ γε ἐπὶ τοὺς πρώην ἀνάδραμε βασιλέας καὶ τὰ κατέπιν τῷ χρόνῳ ἐπίβλεπέ μοι Ῥωμαίων ἀνδραγαθήματα· ἢ οὐ καὶ τηνικάδε συγκέκρουκέ τις Ῥωμαίων τῇ ἀρχῇ; Πολλὰ δήπου πάντως ἐθνῶν καὶ Περσῶν καὶ Οὔννων καὶ εἴ τι μὴ δυσφοροίη κράτος τὸ σὸν, καὶ Ῥομπέρτος ἐκεῖνος ὁ Ἰταλίαθεν ἐς Ἐπίδαμνον διαβὰς μεγάλας τῇδε πάππῳ τῷ σῷ συνδιηγώνιστο μάχας. Ἀλλὰ μόγις καὶ ἀγαπητῶς ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἐκεῖνος Ῥομπέρτον διώσατο, σὺ δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας σχεδόν τι περιγέγονας ἁπάσης. Εἴ τι οὖν σοι τοῦ ἀνταμύνασθαι ἡμᾶς ἕνεκα ταῦτα ἐπικεχείρηται, ἅλις σοι τῶν τροπαίων· ἱκανῶς ἔχεις ἡμᾶς μετελ- B θών. Τὴν ἡμετέραν πατοῦντί σοι τὰ τῆς εἰρήνης ἀσπάσασθαι οὔκουν ἐστὶν ἀγεννὲς, εἰ μὴ καὶ σφόδρα ἐπίδοξον. Σὺ δὲ καὶ Ῥωμαίους, οὓς τῆς τύχης ἡμῖν δούσης ἄνδρας οὕτω περιφανεῖς δορυαλώτους ἐποιησάμεθα, αὐτίκα λήψῃ, ἐφ' οἷς οὐδὲ ὀργίζεσθαί σε δίκαιον ἐφ' ἡμᾶς. Ἀνδρὶ γὰρ πολεμουμένῳ οὐδεμία νέμεσις ἀντιπράττειν ἐχθροῖς. Ὥστε λείπεται ἑνὸς ἐκείνου ἕνεκα τοῦ περὶ Εὔβοιαν ἡμῖν ἡμαρτημένου δίκαιον εἶναί σε πολεμεῖν οὗπερ ἤδη καὶ ὑπερέβης τὰς τίσεις, ὥσπερ ἐλέγομεν. Εἰ μὲν οὖν δίκας ἡμῖν ἐπιθεῖναι προεθυμήθης, ὧν ἐς τὴν χώραν ἐνδειξάμεθα τὴν σὴν, τοσαῦτα ἀπολελογήμεθα τῷ κράτει τῷ σῷ. Εἰ δὲ ἀεί σοι πολεμητέα γένει τῷ ἡμῶν, ὥρα σοι ἐννοεῖσθαι μή ποτε πέρα νομίμων εἴη τῶν ἀν- C θρωπίνων ἡ ἐγχείρησις. Τὸ μὲν γὰρ ταῖς προφάσεσι καὶ τοὺς πολέμους συμμετρεῖν ἀνθρώπινον, περαιτέρω δὲ χωρεῖν ἄλλος μέν τις εἴποι ἂν ὅτι θηριῶδες, ἡμῖν δὲ τοῦτο μὲν οὐ λεκτέον, αἰτούμεθα δέ σε σπεισάμενον ἤδη πόλεμον τόνδε καταλύειν.» Ταύτην ὁ βασιλεὺς πολλάκις ἀπολεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν ἐπένευσε τοῖς εἰρημένοις, τούς τε Ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἀπολαβὼν καὶ εἴ τί που λάφυρον πολέμου ἐγένετο κομισάμενος, πρὸς δὲ καὶ τὰ πιστὰ (9) πρὸς Γιλιέλμου λαβὼν σύμμαχον ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἑσπέραν ἕξειν αὐτὸν, τὸν πόλεμον ἔλυσεν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ῥῆγα (10) τετίμηκεν οὐ πρότερον ὄντα, τοσοῦτόν τε ἐπ' αὐτῷ τετήρηκε τὸ εὐμενὲς, ὡς Γιλιέλμου τὸν βίον συμμετρησαμένου προσιόντα αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν (11) αἰτούμενόν τε συλλήψεσθαι αὐτὸν ἐφ' ᾧ Σικελῶν ἄρξει προσδέξασθαι οὐδαμῶς.

Du Cangii notæ.

(9) *Καὶ τὰ πιστά.* Falcandus horum temporum scriptor: *Per idem tempus cum imperatore Græcorum fœdus initum est, paxque firmata: Græci Constantinopolim dimissi, qui post Brundusinum bellum in vinculis tenebantur.* Nec diu stetit pax illa, ut auctor est Nicetas, l. II, n. 8.

(10) *Καὶ ῥῆγα.* Regem Willelmum non creavit, sed agnovit Manuel: cum ante hoc fœdus pro tyranno et provinciarum imperii usurpatore haberetur.

(11) *Τὸν ἀδελφόν.* Errant qui putant hoc loco Tancredum intelligi a Cinnamo, qui exstincto Willelmo Siciliæ regno inhiaverit, hoc fulti fundamento, quod Willelmus Brito. L. IV Philippid. Willelmi II avunculum seu potius patruum Tancredum facit, Hieronymus Blanca et aliquot alii regis Rogerii D filium. Verum cum certo certius constet Tancredum Rogeri quidem filium fuisse non regis, sed Apuliæ ducis, ipsius Rogeri regis filii primogeniti, ut ipsemet in variis diplomatibus quæ exstant apud Ughellum tom. IX *Italiæ Sacræ*, p. 66, 100, 103, etc., in quibus *Tancredus domini ducis Rogerii bonæ memoriæ filius Dei et regia gratia comes Licii* inscribitur, quod etiam habent Falcandus, Richardus de S. Germano, Hovedenus, Bromptonus, Uspergensis et alii, et exstinctos præterea patre superstite Rogeri liberos legitimos præter Willelmum tradant scriptores, multo probabilius videtur, Simonem Rogerii regis filium nothum innuere Cinnamum, qui, quod Tarentinus principatus sibi a parente testamento concessus, ablatus fuisset a Willelmo fratre, in eum conjuravit cum Matthæo Bonello,

ις'. Τὰ μὲν δὴ τῶν Ἰταλικῶν πολέμων ἐνταῦθα A Ῥωμαίοις πέρας [P. 102] ἔσχε. Βασιλεὺς δὲ καὶ πρότερον μὲν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἤδη κεκινημένων πραγμάτων, ὁπηνίκα ἔτι τὰς ἐν Ἰταλίᾳ διέφερε μάχας, φροντίδα τῶν τῇδε εἶχε πολλὴν, τότε δὲ ὁλοσχερέστερον λοιπὸν ἀντεποιήθη. Ὁ μὲν γὰρ Περσῶν σουλτὰν Πούνουράν τε καὶ Σίβυλαν Ῥωμαίοις κατηκόους παρεστήσατο πόλεις, Τερόζης δὲ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, τῶν ἐν Κιλικίᾳ πλείστας ἀφήρπασεν, Ἰαγουπασὰν δὲ, ὃς καὶ αὐτὸς Περσῶν φύλαρχος ἦν, ἄρχων γῆς τῆς Καππαδοκῶν, Οἴναιόν τε κατέθεε καὶ Παυράην, πόλεις ἄμφω Ποντικάς. Ἀλέξιον τοίνυν τὸν Γιφάρδον ἐπὶ τὸν σουλτὰν πέμψας τὰς εἰρημένας ἀνέλαβε πόλεις, Ἰαγουπασὰν (12) δὲ τῆς ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ἀποσχόμενον ἐκδρομῆς ἑαυτῷ προσανέχειν ἠνάγκασεν· ἐπὶ μέντοι τῆς Κιλίκων αὐτὸς B ἐκστρατεύειν διενοεῖτο. Ἐν δὲ τούτῳ ἐν Βυζαντίῳ τάδε συνέπεσεν. Ἦν τις Λευϊτῶν (13) οὓς διακόνους καλοῦμεν· ὄνομα τούτῳ Βασίλειος. Οὗτος ἀναπτύσσειν τοῖς πολλοῖς τὰς θείας ἐν ταῖς ὅπου δήποτε τελεταῖς πεπιστευμένος φωνὰς ἄλλους τε τῶν καὶ κατὰ βραχὺ προσκεκρουκότων αὐτῷ ἐν ταύταις δὴ ταῖς ὁμιλίαις σχήματι καὶ ἐπικρύψει κακηγορεῖν ἤθελε, καὶ δὴ καὶ Μιχαὴλ (14) καὶ Νικηφόρον ἐπίκλησιν Βασιλάκιον, ὧν ὁ μὲν ῥητορικῆς ἐς τόδε καιροῦ καθηγητὴς (15) ἐτύγχανεν ὢν ὁ Μιχαὴλ, τὰ ἱερά τε

176 16. Hunc finem habuere bella Romanorum Italica. Dum iis adhuc distineretur imperator, Asiaticorum motuum cura sollicitum tenebat : quibus demum peractis, totum se rebus istis applicuit. Persarum quippe sultanus Punuram et Sibylam, Romanorum civitates, expugnaverat : et Torosus, cujus supra meminimus, plurimas etiam abstulerat in Cilicia. Ad hoc Iagupasan, qui et ipse phylarchus erat Persarum et Cappadociæ princeps, Œnæum et Pauraen, Ponticas urbes, incursabat. Misso itaque ad sultanum Alexio Giphardo, ea oppida recepit : Iagupasanem vero incursionibus in fines Romanos abstinere, sibique deinceps adhærere coegit. In Ciliciam autem ipse expeditionem instituere decrevit. Interea hæc Byzantii accidere. Erat quidam ex levitarum ordine, quos nos diaconos vocamus, nomine Basilius. Hic ad explicandum in exclesiasticis cœtibus verbum divinum constitutus, alios qui vel minimum ab ejus sententiis dissidebant in hisce concionibus tecte et occultim redarguit : atque in his Michaelem et Nicephorum, cognomento Basilacium ; quorum alter rhetorum ea tempestate magister, sacra Evangeliorum verba explanabat in Sophiano templo : alter vero celebris inter eruditos in orationibus elucubrandis maxime præstabat, multaque in rhetoricam 177 docte erat sciteque

Du Cangii notæ.

sedatisque illis post hæc tumultibus dataque Bonello impunitate, cæteris quos inter fuit Simon, galeis seu triremibus, quæ sufficerent ad id assignatis, extra regni fines salvi et incolumes perducti sunt, uti narrat idem Falcandus : qua tempestate Simon, ut est simile vero, Cpolim concessit.

(12) *Ἰαγουπασάν*. Masuti Iconiensis sultani gener, Amasiæ, Ancyræ et Cappadociæ dominus. Nicetas, L. III, n. 5.

(13) *Ἦν τις Λευϊτῶν*. Totam banc controversiam de rebus theologicis habent Nicetas in Man. L. VII, n. 5, et lib. V et XXII Thesauri orthod. Fidei, ut et Leo Allatius in Excerptis variis et L. II de Eccl. Occid. et Orient. perp. consens. c. 12, n. 5.

(14) [P. 460] *Μιχαήλ*. Erat Michael Thessalonicensis magister rhetorum, διδάσκαλος τῶν εὐαγγελίων et protecdicus Magnæ Ecclesiæ : Nicephorus vero Basilaces διδάσκαλος τῶν ἐπιστολῶν quæ erant dignitates in ecclesia Cp., Soterichus denique Panteugenus ὑποψήφιος τοῦ πατριάρχου, id est patriarchæ Antiocheni suffraganeus, quod de Græco, titulo tenus, patriarcha intelligendum. Quandiu enim Antiochia in potestate Latinorum fuit, habuerunt Græci suos patriarchas Antiochenos solo, ut dixi, nomine, cum in ipsa Antiochia Latini patriarchæ sederent, qui Græcos patriarchas in ea pedem figere non sinebant, ut auctor est Balsamon ad can. 16 synodi Antioch. v. Cinnamum, p. 211 ; Nicet. in Isaac. L. I, n. 4, et Baron. an. 1178 ex Georgii Corcyr. epistola.

(15) *Ῥητορικῆς καθηγητής*. Michael magister rhetorices fuit seu, ut tum eam dignitatem vocabant, μαΐστωρ τῶν ῥητόρων, qua donatus legitur Eustathius, postmodum Thessalonicensis episcopus, in epistola præfixa scholiis in Dionysii περιήγησιν ab eodem editis. Ita enim idem Michael etiam indigitatur in illius confessione, quam habet Allatius loco citato in hæc verba : Μιχαὴλ τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ μαΐστορος τῶν ῥητόρων, διδασκάλου τῶν Εὐαγγελίων, καὶ πρωτεκδίκου τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἡ περὶ τὴν τελευτὴν ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐφ' οἷς προσέπεσε, etc., quas quidem Michaelis dignitates his expressit verbis Nicetas : Μιχαὴλ τὸν ῥητορικὸν θρόνον κοσμῶν
C καὶ τὸν εὐαγγελικὸν ἀναβαίνων ὀκρίβαντα. Proinde idem qui ῥήτωρ τῆς ἐκκλησίας dicitur Pachymeri. l. V, c. 14 : l. X, c. 12 ; magistri vero rhetorum munus erat sacras interpretari Scripturas, siquidem eadem fuit ῥήτορος dignitas. Codinus, De offic c. 1, n. 22 : Ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς Γραφάς. Diversus porro fuit magister rhetorum a catechista, qui κατηχητής dicitur in Catalogis officiorum Ecclesiæ Cp. a Goaro et Medonio editis, cujus munus fuit κατηχίζειν τὸν λαὸν καὶ πάντας ἐρχομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ad hæc etiam baptizatorum curam habere. Cum vero essent plures qui rhetoricum seu concionatorium munus obibant, qui iis præerat *magister rhetorum* dicebatur seu, ut vocatur a Cinnamo, ῥητορικῆς καθηγητής, quod idem sonat. Nam καθηγητής idem est ac *præceptor* in veteri Gloss. cap. de ludo litterario. Papias, *catigeta*, *doctor*, *rhetor*. S. Anthelmus in Monost. :

D *Vita aliena tuæ tibi sit cathegeta vitæ.*

id est magistra. Acta S. Artemæ Mart. n. 3 : *Dum cathigeta ipsius secundum artem magisterii —ad sæcularium litterarum dogmata illum introduceret*, ubi Bollandus perperam nomen proprium esse censuit. Neque felicius *cartigeris* restituit pro *cathigetis* apud Bonitum subdiaconum in Vita S. Theodori ducis, uti ms. præferebat : *Verumtamen ceu a solertissimis cathigetis talium figmenta fuerunt deprehensa.* Gotselinus Bertinianus monach. in Vita S. Augustini episc. Cantuar. : *Dat etiam liberalissimus catigeta in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus — dilectionis suæ.* Martyrium S. Niconis, § 15 : Ἔχοντες καθηγητὴν τὸν Νίκωνα, etc. Alias καθηγηταί dicuntur rectores Ecclesiarum seu episcopi in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, c. 53, quod toti suæ plebi præsint.

jam commentatus. Eapropter dolebant ii, quod tot sapientiæ instructi dotibus a tali homine traducerentur : unde sibi compluribusque aliis maximorum malorum causa fuere. Basilio enim in eo apostoli D. Joannis theologi templo, quod ad urbem est, consuetum aliquando ministerium faciente, venerunt ii ut eum audirent, sed insidiosis malevolisque auribus. Cum enim ille quemdam Evangelii locum enarraret, unum et eumdem esse Dei Filium et victimam, et cum Patre sacrificium excipere : arreptum subito sermonem ludibrio habentes reversi sunt, duas inde Basilium dicentes inducere personas, si ille quidem immolatus fuerit, ille vero sacrificium excipiat. Huic sententiæ tum alii suffragati sunt litteris clari, tum et Sotericbus, cognomine Panteugenus, vir ea ætate doctrina et sermonum gravitate cæteros præcellens, quique Ecclesiæ Antiochenæ episcopus electus, nondum manus impositionem acceperat. Is igitur Soterichus non lingua solum et ore eorum accessit opinioni, sed et magnifica oratione composita, singularique quadam similitudine Platonicos exprimente dialogos, multa in illa absurda congessit. Propter quæ et ipse sede sua deturbatur, et qui illi favebant, omnes pelluntur. Basilius dignitatem recuperavit : hac enim

ἐπὶ τοῦ τῆς Σοφίας ἱεροῦ διεξηγεῖτο τῶν Εὐαγγελίων ῥητὰ (16), ἅτερος δὲ εὐδόκιμος ἄλλα τε τῶν ἐν λόγοις ἦν καὶ δὴ καὶ λόγων ἀγαθὸς δημιουργός · ἀμέλει γοῦν καὶ πολλὰ τῶν κατὰ ῥητορικὴν μεμελέτητο αὐτῷ ἄγαν δεξιῶς. Ἐπὶ τούτοις ὠδινόν τε τὼ ἄνδρε τούτω καὶ ἐν δεινῷ ἐποιοῦντο, εἰ τηλικούτω τὰ ἐς σοφίαν ὄντε πρὸς τοιούτου διαμυκτηρίζοιντο ἀνδρὸς, ὅθεν ἑαυτοῖς τε καὶ πλείστοις ἑτέροις ἀνηκέστων αἴτιοι ἐγενέσθην κακῶν. Τοῦ Βασιλείου γάρ ποτε ἐς τὸν πρὸ τοῦ ἄστεος τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου νεὼν (17) τὴν συνήθη τελοῦντος αὐτῷ λειτουργίαν, ᾔεσαν ἀκουσόμενοι καὶ οὗτοι, ἀκοαῖς γε μὴν ἐπιβούλοις καὶ πλήρεσι δυσμενείας. Ὡς γὰρ εὐαγγελικήν που οἶμαι περικοπὴν ἐκεῖνος διεξιὼν τὸν αὐτὸν ἔφη καὶ ἕνα τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ θῦμα γενέσθαι καὶ σὺν τῷ Πατρὶ τὴν θυσίαν προσδέχεσθαι, ἥρπασάν τε τὸν λόγον εὐθὺς καὶ ἄνω καὶ κάτω διεχλεύαζον ἰόντες, διττὰς ἐντεῦθεν τὸν Βασίλειον λέγοντες εἰσάγειν ὑποστάσεις, εἰ τὸ μὲν ἐτύθη, τὸ δὲ τὴν θυσίαν ἐδέξατο. Ἄλλοι τε οὖν ταύτῃ τῇ δόξῃ συνέθεντο τῶν ἐπὶ λόγοις τε δοκίμων καὶ δὴ καὶ Σωτήριχος ᾧ Παντεύγενος ἡ ἐπίκλησις ἦν, ἀνὴρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον σοφίᾳ καὶ λόγων δεινότητι τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλων, ὃς καὶ τῆς Ἀντιόχου τὸν θρόνον λαχὼν οὔπω ἔτι κεχειροτόνητο (18). Ὁ τοίνυν Σωτήριχος οὐκ ἀπὸ γλώσσης

Du Cangii notæ.

(16) *Τῶν Εὐαγγελίων ῥητά.* Utraque dignitate ecclesiastica et magistri rhetorum et διδασκάλου τῶν Εὐαγγελίων insignis fuit Michael Thessalonicensis, ut ex ipsius confessione et Niceta colligitur. Hujus postremæ dignitatis munus erat ἑρμηνεύειν τὸ Εὐαγγέλιον, ut est apud Codinum, c. 1 n. 19, seu διεξηγεῖσθαι τὰ ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων ῥητά, ut habet Cinnamus. Cum vero plures essent διδάσκαλοι in Ecclesia Constantinopolitana, nempe διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου, διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου [P. 461] et διδάσκαλος τοῦ ψαλτηρίου, διδάσκαλος simpliciter et κατ' ἐξοχὴν dicebatur is qui Evangelia interpretabatur. Catalogus Goari et Medonii : Ὁ διδάσκαλος ἑρμηνεύει τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον εἰ δυνατός ἐστι, καὶ τὸ Ψαλτήριον, κρατῶν καὶ τὰ σχολεῖα τῆς ἐπισκοπῆς, unde colligitur *doctorem Evangelii* interpretatum esse interdum etiam psalterium præfuisseque scholis patriarchalibus. Basilacius vero διδασκάλου τῶν ἐπιστολῶν dignitatem habuit, ut auctor est anonymus Allatianus, qui διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου dicitur Codino : et cujus officium describitur a Niceta hisce verborum ambagibus : ὁ Βασιλάκιος Νικηφόρος τὰς τοῦ Παύλου ἀναπτύσσων ἐπ' Ἐκκλησίᾳ ἐπιστολάς, καὶ διαλευκαίνων τῷ τῆς καλλιῤῥημοσύνης φωτὶ, ὅσαι τῶν ἀποστολικῶν ῥήσεων τῇ ἀσαφείᾳ ὑπομελαίνονται, καὶ τῷ βάθει τοῦ πνεύματος ἐπιφρίσσουσι. Ejusmodi doctorum in Ecclesia munus perantiquum fuisse colligitur ex S. Cypriano epist. 24, ubi *doctoris audientium* seu catechumenorum meminit. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis : *Vidimus ante fores Optatum episcopum ad dexteram et Aspasium presbyterum doctorem ad sinistram.* De doctoribus catechumenorum agit etiam Amalarius Fortunatus, l. I. De offic. Eccl. c. 19. Vide Balsamonem περὶ διδασκάλων in Jure Græco-Romano, l. II, p. 143.

(17) *Ἰωάννου τοῦ θεολόγου νεών.* Intelligit, ut reor, templum istud quod ad Hebdomum exstructum erat, D. Joanni evangelistæ sacrum, de quo Anna, l. III; Constantinus in Basil. c. 63, Scylitzes et Glycas in Bulgaroctono, aut illud fortasse, quod ad Castrum Rotundum statuit Guillelmus, Biblioth. in Adriano II.

(18) *Οὔπω ἔτι ἐκεχειροτόνητο.* Auctor anonymus apud Allatium loco citato de eodem Soterico : Σωτηρίχος ὁ Παντεύγενος ὑποψήφιος τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας. Ejusmodi electos ὑποψηφίους vocabant Græci nuperi. Ita Bethleemitanum electum, qui Balduini Flandrensis electioni in imperatorem Constantinopolitanum interfuit, vocat Georgius Corcyreusis, in tract. de Communione et Theodosium Villharduinum in patriarcham Antiochenum electum Pachymeres, l. VI, c. 5, cujus vocis vim expressit eodem loco idem scriptor, ubi de Theodosio : Ἤδη εἰς ψῆφον ὢν πατριαρχείου · ὁ γὰρ Εὐθύμιος ἐτεθνήκει τῆς Θεουπόλεως, id est, qui electorum suffragiis ad eam dignitatem vocatus fuerat post Euthymii decessum : Ὑπὸ τόμῳ κοινῷ ἀνακηρυχθείς, ut ait l. IV, c. 13, id est, *per decretum* factus episcopus, sed nondum χειροτονηθεὶς et consecratus. Per decretum enim, quod τόμον vocat Pachymeres, fieri aut ordinari dicitur episcopus, qui postquam a clero et plebe legitime est electus, a metropolitano et episcoporum consessu publice decernitur episcopus, facto postmodum electionis decreto, quod ab omnibus rite subscribitur. Ita in Ep. Symmachi, pp. 5 et 6, ad Cæsarium Arelat. in Conc. Arvern. can. 2, Aurelian. IV, can. 5, Aurelian. V, can. 11, apud Liberatum Diac c. 20, etc. Ejusmodi vero decreti formula exstat in Ordine Romano. Alii porro sunt apud nos *suffraganei*, etsi nomen idem sonet ac ὑποψήφιος. Interdum enim dicuntur titulares illi episcopi, quos Germani ab initiando et consecrando vocant *Weihbischof*, qui sunt episcoporum adjutores et in episcopalibus functionibus cooperatores et vicarii, qui episcopis aut infirmis aut absentibus *suffragium et ecclesiæ iis commissæ custodiam debitam et canonicam exhibent*, donec convalescant aut redeant, ut est in Capitulis Caroli C. tit. 10, p. 94; atque inde passim vicarii in quovis exsequendo munere, *suffraganei* dicuntur apud Udalricum in Consuetud. Cluniac. p. 75, 139, 171, 174, 205. Præsertim vero ita vulgo appellantur episcopi, qui metropolitano

μόνον καὶ στόματος δόξῃ τῇ ἐκείνων [P. 103] παρ-ίστατο, ἀλλὰ δὴ καὶ καλόν τι χρῆμα λόγου συντάξας, οἷος ἐκεῖνος, ἐξαισίαν τινὰ πρὸς Πλάτωνα ἐν διαλόγοις ὁμοιότητα ἴσχων, πολλὰ ἐν τούτῳ δὴ τῷ λόγῳ συνεφόρησεν ἄτοπα, δι' ἅπερ αὐτός τε τὴν τοῦ θρόνου καθαίρεσιν ὑπέστη, βασιλέως τοῖς ἀμφιβαλλομένοις διαιτήσεως, καὶ ὅσοι ἤδη συνίσταντο τούτῳ. Βασίλειος δὲ τὴν ἐπιτιμίαν αὖθις ἔσχεν· ἐτύγχανε γὰρ ἤδη ταύτην ἀποβαλὼν, εἰ καὶ χρόνῳ ὕστερον αὖθις ἀπώλεσε ταύτην, οὐκ ὀρθὸς, ὡς ἐλέγετο, τὰ δογματικὰ φωραθείς.

A **178** jam exciderat : sed postea eam iterum perdidit, cum haud sana sentire, ut aiunt, deprehensus esset.

ιζ'. Τὰ μὲν δὴ τῆς δογματικῆς ἐκείνης ἀμφισβητήσεως τοιοῦτον εὑρήκει πέρας. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ Τερόζην (19) ἐστέλλετο. Αὐτοῦ γὰρ τοῖς περὶ τὴν ἑσπέραν ὥσπερ εἴρηται διησχολημένου, καιροφυλακήσας ὁ βάρβαρος σχεδόν τι ἁπάσας τῶν ἐν Κιλικίᾳ παρεστήσατο πόλεων. Δεινὸς γὰρ εἴπερ τις ἐγένετο ὀξύτητά τε καιροῦ προαρπάσαι καὶ πράγματα ῥάψαι ἱκανός. Τούτου τε δὴ ἕνεκα βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐχώρει καὶ ὧν αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Ῥαϊμούνδου τοῦ Ἀντιοχείας πρίγκιπος ἐκ τῶν τῇδε μεταχωρήσαντος, ἐν μὲν τῷ παραυτίκα Κωνστάντζα ἡ αὐτοῦ γαμετὴ ἑαυτήν τε βασιλεῖ καὶ τὰ Ἀντιοχέων ἐνεχείριζε πράγματα, βασιλέως δ' ἔπειτα Ῥογέριον τὸν Καίσαρα, ὥσπερ ἤδη ἐμνήσθην, ἐφ' ᾧ ξυνοικῆσαι αὐτῇ στείλαντος, μεταβαλοῦσα ἐκείνη κοινῇ τῶν Ἀντιοχέων βουλῇ Ῥενάλδῳ (20) τινὶ γάμου κοινωνεῖ, ἐννοησάντων μή ποτε Ῥογερίῳ γεγαμημένης τῆς γυναικὸς Ῥωμαίοις ἐς φόρου ἀπαγωγὴν αὐτοὶ πέσωσιν. Οὗτος δὲ ὁ Ῥενάλδος, ἐπειδὴ δεόμενον αὐτὸν βασιλεὺς οὐ προσίετο, ἀπειλὰς δὲ μᾶλλον ἐπισείων ἐξεδειμάτου πολλὰς, δεῖν ἑαυτὸν χρημάτων ὑπολαβὼν τοιάδε τινὰ ἐποίει. Ναῦς τεκτηνάμενος ἐπὶ τὴν Κυπρίων (21) ἐπλωΐζετο, πειρατικῶς τε τοῖς ἐνταῦθα προσφερόμενος περιουσίαν ἐνταῦθα δυνάμεως ἐξεπορίζετο. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδοῦς τὴν χώραν τότε διέπων, καὶ Μιχαὴλ ὁ Βρανᾶς καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ἐπὶ φυλακῇ ταύτης ἐτάττοντο, ἀπώσαντό τε αὐτὸν καὶ κακῶς διέθεντο· ἔπειτα προπετεστέρως ἢ ἐχρῆν ἐπὶ Λευκουσίαν τοῦ Βρανᾶ ποιησαμένου τὴν δίωξιν, ξυνεπέσπει τούτῳ καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅθεν συνέβη ἀμφοτέρους ἁλῶναι πρὸς τοῦ Ῥενάλδου. Τούτων δὴ ἕνεκα βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Κιλίκων ἐχώρει. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῇ μικρᾷ Φρυγίᾳ ἐγένετο, Πέρσαις ἐνταῦθα ὑπαντιάσας ἥττησέ τε πολέμῳ αὐτοὺς καὶ φόνον πολὺν εἴργαστο, τὴν παρακειμένην τε Περσῶν δῃώσας χώραν ὡς ἐπὶ τὴν Κιλίκων ἐφέρετο, σχηματιζόμενος ἐπὶ Πέρσας δῆθεν τὸν πόλεμον ἄγειν· τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ μηδὲν ὑφορώμενον τὸν Τερόζην καταλαβεῖν ᾤετο. Ὅπως γε μὴν ἔτι μᾶλλον ἀπροσδόκητος αὐτῷ παραγένηται, κατὰ τάδε ἐποίει.

17. Hunc finem habuere illæ de rebus theologicis quæstiones. Imperator igitur adversus Torosum proficiscitur. Cum enim, ut supra dictum est, rebus Occidentalibus detineretur, opportunitatem adeptus Barbarus iste omnes ferme Ciliciæ civitates expugnaverat. Callidus enim erat, si quis alius, et in captandis occasionibus rebusque conficiendis maxime industrius. His itaque de causis, aliisque, quas dicturus sum, in Asiam venit imperator. Raimundo B Antiochiæ principe exstincto, Constantia illius uxor seque ipsam extemplo et Antiochenum principatum imperatori tradidit. Cum eo deinde Rogerium Cæsarem, cujus supra meminimus, misisset princeps, ut illam sibi uxorem adjungeret, mutata sententia, communi Antiochenorum consilio, Renaldo cuidam illa nubit. Verebantur quippe ii, ne si Rogerio juncta esset, Romanorum fierent vectigales. Hic autem Renaldus, cum supplex etiam non admitteretur ab imperatore, sed potius intentatis minis terreretur, opus esse sibi pecuniis ratus, hæc aggreditur. Fabricatis navibus Cyprum adnavigat, ibique piraticam exercens, magnam inde opum vim parat. Sed Joannes imperatoris ex fratre nepos, qui tum regioni C isti præerat, et Michael Branas cæterique ad custodiam insulæ præpositi, primo illum expulerant maleque **179** habuerant. Sed mox cum Branas unaque et Joannes imprudentius, quam par erat, ad Leucosiam usque Renaldum fugientem essent insecuti, uterque ab illo capti sunt. Atque id potissimum causæ fuit, cur in Ciliciam pergeret imperator. Ubi ille in minorem Phrygiam pervenit, Persis obviam factus, signis collatis prælio eos superavit magnamque cædem edidit. Adjacentibus deinde Persarum agris devastatis, in Ciliciam iter instituit, quasi in Persas bellum translaturus esset : qua ratione nec opinantem Torosum sese oppressurum credebat. Atque adeo ut magis illi improvisus accederet, talia instituit. Alexio Casiano, qui tunc Se- D leuciæ regebat præfecturam, conflare ex indigenis exercitum paratumque habere imperavit : ipse interim expeditioribus militum delectis Seleuciam

Du Cangii notæ.

alicui subsunt, tum quod a metropolitano ad synodum vocati suffragii jus in ea habent, tum quia nonnisi metropolitani suffragio consecrari [P. 462] poterant, inquit Gretserus ad Philippum Eystetensem, p. 250. Vide v. c. Steph. Baluzium ad epist. 81 Lupi Ferrar.

(19) Ἐπὶ Τερόζην. Willelmus Tyrius, l. XVIII : *In partibus Ciliciæ circa Tarsum erat quidam nobilis et potentissimus Armenus nomine Toros, qui domini imperatoris gratiam, ejus efficiente inconstantia, frequentius demerebatur et incurrebat offensam. Confisus enim de eo quod ab imperio remotus erat plurimum et quod in montibus arduis habebat domicilia, per plana Ciliciæ prædam agebat et manubias, non veritus terram domini sui modis quibus poterat damnificare*, etc.

(20) Ῥενάλδῳ. De Renaldi principis Antiocheni familia, nuptiis, liberis et gestis abunde dicimus in Famil. Hierosol.

(21) Τὴν Κυπρίων. Quæ causa Raynaldum impulerit Cyprum insulam invadendi, recitat eodem loco Tyrius : non solutas scilicet a Manuele belli, quod contra Torosum, ipsius Augusti præcepto, susceperat, pactas impensas et mercedes.

A versus iter intendit, cæterasque Romanorum copias Attaliæ manere jussit, equorumque curam ibi habere. Morbo quippe, cui ut plurimum equi obnoxii sunt, et qui pedum plantis accidere solet, graviter dolebant. Ut vero in Seleucianos pervenit campos et exercitum, sicuti imperaverat, paratum haud invenit (id enim neglexerat Alexius), mentem alio convertit, Torosum cum omnibus viribus cupiens invadere. Alexium igitur præmisit, ut Torosum aggrediendo ibi distineret : ipse vero a tergo secutus est, haud plures quingentis secum ducens armatos. Captusque **180** continuo et in Romanorum potestatem venisset tyrannus, nisi ipsum fortuna quædam inopinato servasset. Quidam enim mendicus, quales multi ex Latinis nationibus euntes in B Palæstinam montes et silvas vagabundi percurrunt, ac nihil non tritum relinquunt, obvius imperatori factus, auri statere ab illo accepto, quanta potuit celeritate ad Torosum contendit et imperatoris adventum nuntiavit. Quo ille audito, nec injuria, perculsus, iis nemini, præterquam Thomæ et Corcæ sibi fidis, quæ acceperat indicatis, hinc illuc errans et palabundus vagatur. Imperator postridie Ciliciam invadit : eo nusquam invento, castellum in Lamo maxime arduum nullo labore expugnat. Deinde Cistramum capit et Anazarbum urbem celeberrimam, progressusque Longiniadem cum adjacentibus agris imperio subjicit. Inde ad Tarsum Cilicum metropolim profectus, urbem primo intercipit impetu : et Tili castrum validissimum, missis eo C nonnullis, Romanorum juri asserit. Qua vero ratione Tarsum, quæ ne a multis quidem millibus expugnari vix potest, ipse eodem quo accessit die ceperit, narrabo. Ubi enim urbem ægre expugnari posse advertit, frustra ibi tempus terere inconsultum putans, deflexit ad alia oppida : Theodorum vero sororium, cognomento Batatzem, ad eam circumsidendam **181** misit. Sed nondum ad urbem advenerat Theodorus, cum milites, qui in propugnaculis stabant, adventare imperatorem rati, ingenti perculsi metu, de turribus sese dedere præcipites, mortemque sic miseri acerbam oppetiere.

A Ἀλεξίῳ μὲν τῷ Κασιανῷ ὃς Σελευκείων τὴν τότε διεῖπεν ἀρχὴν, τὸν αὐτόχθονα ἐκέλευεν ἀθροίσαντι σορατὸν ἐν παρασκευῇ ἔχειν· ὁ δὲ τὸ εὐζωνότερον ἀπολεξάμενος [P. 104] τῆς στρατιᾶς τὴν ἐπὶ Σελευκείας ἠπείγετο. Τῷ δ' ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατεύματι ἐνταῦθά που ἐπὶ τῆς Ἀττάλου μένοντι ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἵππων ἐκέλευεν. Πάθος γάρ τι τοῖς αὐτῶν πέλμασιν ἐπιγεγονὸς, ὃ δὴ τῷ ἵππείῳ ἐπισκήπτειν εἴωθε γένει, ἰσχυρῶς αὐτοὺς ἐπίεζεν. Ὡς δὲ αὐτὸς μὲν τὰ ἐπὶ Σελευκείας ἐξῆλθε πεδία, τὸ δὲ στράτευμα οὐ παρῆν ὥσπερ ἐκέλευε (παρημέλητο γὰρ τοῦτο πρὸς τοῦ Ἀλεξίου), ἐφ' ἕτερόν τι ἐτράπετο, σθένει παντὶ τὸν Τερόζην καταλήψεσθαι προθυμούμενος. Ἀλέξιον μὲν (22) πρόσθεν ἔπεμψεν, εἴ πως Τερόζην αὐτῷ συμπλακέντα B ἐνταῦθα ἐπισχεῖν δυνηθῇ· ὁ δὲ κατὰ νώτου τούτῳ ἐχώρει οὐ πλείους πεντακοσίων ἐπαγόμενος ἀνδρῶν ὁπλιτῶν, καὶ τάχα ἂν ἡλωτό τε (23) ὁ τύραννος καὶ ὑπὸ χερσὶν ἐγένετο Ῥωμαϊκαῖς, εἰ μὴ τύχη τις αὐτὸν ἐξ ἀπροσδοκήτου διεσώσατο. Τῶν γάρ τις προσαιτούντων, οἳ πολλοὶ τῶν Λατίνων γένους ἐπὶ Παλαιστίνην ἰόντες ὄρη τε καὶ δρυμὰ περιτρέχουσιν ἀλῆται, καὶ οὐδὲν ὅ τι τῷ πλήθει λείπουσιν ἄστειπτον, τῷ βασιλεῖ περιτυχὼν στατῆρά τε ἐξ αὐτοῦ κεκομισμένος χρυσοῦ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸν Τερόζην ἦλθε καὶ αὐτῷ τὴν βασιλέως ὅσον οὐκ ἤδη ἐπήγγελλεν ἄφιξιν. Ταῦτα ἐκεῖνος ἀκούσας καταπέπληκτο μὲν, ὡς τὸ εἰκὸς, τὸν μέντοι λόγον πρὸς οὐδένα τῶν ἁπάντων ἐξενεγκὼν ὅτι μὴ Θωμᾶν (24) τε καὶ Κόρχην, ἄνδρας εὔνους αὐτῷ, φυγάς ἄλλοτε ἄλλῃ φερόμενος ἐξέτρεχε πανταχοῦ. C Βασιλεὺς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἐς τὴν Κιλίκων εἰσελάσας αὐτὸν μὲν εὗρεν οὐδαμοῦ, τὸ ἐν Λάμῳ δὲ φρούριον ἀμοχητὶ παρεστήσατο ἐρυμνὸν μάλιστα ὄν. Εἶτα Κίστραμον καὶ Ἀνάζαρβον πόλιν εἷλε περιφανῆ. Προϊὼν δὲ καὶ Λογγινιάδα σὺν πάσῃ τῇ περιοικίδι καταδραμὼν ἐδουλώσατο. Ὅθεν ἐπὶ Ταρσὸν μεταβὰς ἣ μητρόπολις τῷ ἔθνει τούτῳ τυγχάνει οὖσα, αὐτὴν μὲν εἷλεν αὐτοβοεὶ, Τίλι δὲ χρησφύγετον μάλα ἐχυρὸν πέμψας ὑπὸ Ῥωμαίους ἐποιήσατο. Ὅπως δὲ Ταρσὸν οὐδ' ἂν ὑπὸ μυριάδων ἁλώσεσθαι πολλῶν εὐχερῆ οὖσαν αὐθημερὸν αὐτὸς παρεστήσατο, δηλώσω ἔγωγε. Ἐπειδήπερ δυσάλωτον οὖσαν αὐτὴν ἔγνω, τρίβειν ἐνταῦθα τὸν καιρὸν οὐδαμῇ ἤθελεν, ὅθεν καὶ αὐτὸς μὲν ἐφ' ἑτέρας ἐτράπετο πόλεις, Θεόδωρον δὲ γαμβρὸν αὐτῷ ἐπ' ἀδελφῇ γεγονότα Βατάτζην ἐπώνυμον ἐπ' ἐκείνην ἔπεμψε πολιορκήσοντα. Ἀλλ' οὔπω Θεόδωρος εἰς τὴν πόλιν ἀφίκετο, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων βασιλέα προσιέναι νομίσαντες ἐξαίσιόν τέ τινα πεφοβημένοι φόβον ἐῤῥίπτουν ἀπὸ τῶν πύργων ἑαυτοὺς δυσθανατοῦντες οἱ ταλαίπωροι, ἥ τε πόλις αὐθύωρον τοῦτον ᾑρέθη τὸν τρόπον.

D 18. Ita quidem capta est Tarsus. Cum hæc adverterent Torosus et Renaldus princeps, ad imperatorem legatos mittere non ausi, utpote multorum a se perpetratorum malorum conscii, illius agnatos quosdam misere, qui pro iis eumdem de-

ιη'. Ταρσὸς μὲν δὴ οὕτως ἑάλω· Τερόζης δὲ καὶ Ῥενάλδος ὁ πρίγκιψ, ταῦτα ὁρῶντες, βασιλεῖ μὲν οὐδαμῇ διαπρεσβεύεσθαι ἐτόλμων ἅτε μεγάλα ξυνειδότες ἑαυτοῖς κακὰ, παρὰ δὲ τῶν γνησιωτάτων αὐτῷ τινας πέμποντες ἱκέτευον ἱλάσασθαι σφίσι τὸν

Du Cangii notæ.

(22) Ἀλέξιον μέν. Expeditionem hanc Manuelis adversus Armeniæ et Antiochiæ principes pluribus prosecuti sunt Nicetas in Man. l. III, n. 1 et 3; et Will. Tyrius, l. XVIII, c. 23 et 24. Hanc etiam attigit Phocas, qui eidem interfuit et Manueli meruit, in Descript. T. S. c. 24.

(23) Ἡλωτό τε. Tyrius : *Tam subitus autem fuit imperialium exercituum adventus, ut prædictus Toros, qui Tarsi tunc morabatur, vix liberas ferias habuerit ut ad montes vicinos gratia salutis se conferret.*

(24) Θωμᾶν. Thomam forte, Torosi ex sorore nepotem, qui eidem in principatum successit.

βασιλέα. [P. 105] Ὡς δ' ἀπετύγχανον τοῦ σκοποῦ, A Ῥενάλδος πανταχόθεν ἐξαπορούμενος τὴν Ἀντιοχείας ἀκρόπολιν ἐγχειριεῖν βασιλεῖ διωμολόγει, εἰ κακῶν ἀμνηστήσειεν αὐτῷ. Συνίει γὰρ καὶ τοῦ Ἀντιοχείας ἀρχιερέως (25), ὃν αὐτοὶ ὁμογενῆ σφίσιν ἐφιστᾶσι πατριάρχην δῆθεν αὐτὸν κλεΐζοντες, δυσμένειάν τινα καὶ κότον ἐπ' αὐτῷ τρέφοντος ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ῥενάλδος, ὅπερ ἤδη ἐλέγομεν, ἐσχάτην ἑαυτῷ πενίαν ξυνειδὼς Κύπρον τε καταδραμεῖν διενοήθη καὶ τὸν ἀρχιερέα τοῦτον ἰδίᾳ παραλαβὼν χρήματα αὐτῷ δοῦναι ἠξίου· ἐν εὐπορίᾳ γὰρ εἶναι πολλῇ τοῦτον ἐγίνωσκεν. Ὡς δ' οὐκ ἔπειθε, τῶν ἀμφίων ἀφελόμενος τὸν ἄνθρωπον πολλὰς μὲν αὐτῷ κατὰ τοῦ σώματος ἔξαινε πρότερον, θέρους δὲ ἀκμάζοντος μέλιτι τὰ τραύματα ἐπιχρίσας (26) ἡλίῳ θέρεσθαι B ἀφῆκε. Σφῆκές τε οὖν καὶ μέλιτται καὶ μυῖαι καὶ τἄλλα τῶν αἱμοβόρων ζωυφίων καθ' ὅλου γυμνητεύοντος ἐγκαθίζοντα τοῦ σώματος συνεμύζων αὐτῷ τῶν αἱμάτων. Ὑφ' ὧν ἀπαγορεύσας ὁ ἄνθρωπος πάντα τὸν πλοῦτον Ῥενάλδῳ παρεῖχεν ἐξενεγκών· ὁ δὲ ἐξευμενιζόμενος δῆθεν αὐτὸν κοσμήσας συνήθως ἔφιππον διὰ μέσης ἦγε τῆς πόλεως, αὐτὸς ἐκ ποδός τε βαδίζων καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐφεστρίδος ἠρτημένον ἐν χειρὶ κατέχων ἱμάντα (27). Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ταῦτα ἐποίει, ὁ δὲ οὐδὲν ἧττον ἐμεμηνίει [*f.* ἐμεμηνίκει *vel* ἐμεμήνει] κατὰ Ῥενάλδου καὶ ἐζήτει καιρὸν ὅπως ἂν ἀμύναιτο τοῦτον. Καὶ δὴ συχνὰ παρὰ βασιλέα πέμπων προδιδόναι οἱ κατεπηγγέλλετο τὸν ἄνθρωπον. Βασιλέως δὲ πρὸς τοῦτο ἀνανεύοντος (πολέμῳ γὰρ μᾶλλον ἢ δόλῳ περιγενέσθαι ἤθελε), C τῆς ὁρμῆς ἀνεκόπτετο. Ῥενάλδος μὲν ταῦτα ἐννοῶν τὰ προειρημένα βασιλεῖ ὑπισχνεῖτο· τοῦ δὲ μὴ προσιεμένου τὴν ἱκεσίαν τοιάδε τινὰ ἐποίει. Ἀφαιρεῖται μὲν (28) τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς, γυ-

A precarentur. Id ubi recusatum est, Renaldus animo undique anxius quidque ageret incertus, arcem Antiochenam imperatori se traditurum spondet, si delictorum suorum concederetur oblivio. Noverat enim Antiochenum pontificem, quem ex sua gente sibi illi præficiunt ac patriarchæ nomine donant, inimicum sibi infensumque esse ea ex causa. Renaldus, ut ante diximus, cum se in extrema rerum penuria constitutum videret, non modo Cyprum deprædari constituit, sed et pontificem hunc in secretum abductum aggressus, pecunias sibi ab illo dari postulavit, non ignarus multis illum abundare opibus. Id cum renuisset, vestibus homini detractis, corpus multis primum verberibus cæsum, ardente B tum æstate, vulneribus melle illitis, urendum soli exposuit. Ibi tum vespæ et apes et muscæ, et cætera sanguinem ebibentia animalcula, nudato prorsus corpori **182** insidentia sanguinem ejus sugebant. Quibus adactus tormentis, prolatas opes omnes Renaldo tradidit. Tum vero pacatus ille, consuetis virum induit vestimentis, equoque insidentem per mediam ductum civitatem ipse pedes, lorum quod a sella dependebat manu tenens, est subsecutus. Verum id etsi egisset Renaldus, non minori tamen eum odio prosequebatur pontifex, occasionemque captabat, qua illatam sibi injuriam ulcisceretur. Ideoque crebris ad imperatorem missis legatis, hominem in illius manus sese traditurum pollicebatur. Sed id recusante imperatore, quod C bello potius quam dolo victoriam vellet consequi, ab incepto destitit. Ea quidem animo reputans Renaldus supra dicta cum imperatore pacisci parat; verum illo preces aspernante, talia instituit. Abjecto capitis tegumento, manibus usque ad cubitum de-

Du Cangii notæ.

(25) *Ἀντιοχείας ἀρχιερέως*. Ut pessime et contra dignitatis decus habitus sit ab Raynaldo Aimericus patriarcha Antiochenus, quave ex causa fuse narrat idem Tyrius, l. XVIII, c. 1.

(26) *Μέλιτι ἐπιχρίσας*. Tyrius: *Quodque satis videtur abominabile, sacerdotem longævum, Petri apostolorum principis successorem, virum ægrotativum et pene perpetuo infirmantem, nudo capite et melle delibuto, per æstivum diem in sole ferventissimo compulit sedere, nemine contra solis importunitatem* D *præbente remedium vel gratia pietatis muscas abigente*. De ejusmodi supplicio vide Baronium ad 28 Julii.

(27) *Ἐφεστρίδος ἱμάντα*. Perperam *vestis cingula*, ut et infra p. 187 vertit Tollius: his quippe verbis stapedum seu scandularum, quibus in equum quis tollitur, lora innuit Cinnamus. Cum enim eques in equum insilit, teneri solent a stratore ejusmodi appensa sellæ equestri lora, ne dum validius scandulæ seu *stapiæ* insistit, ipsa circumagatur sella; sic enim observo scandulas istas appellari in veteri inscriptione: *Dum virgunculæ placere cuperem, pes hæsit stapiæ et tractus perii*. At infimi ævi scriptores Latini *strepæ* vocabulo usi non semel leguntur, pro *scandula*, non quod *strepa* scandula fuerit, sed ipsum quo illa innectitur lorum, a voce Saxonica *strep*, id est, corrigia. Proinde *strepam tenere* apud eosdem scriptores, quos infra laudabimus, proprie est *tenere lorum stapedis*. Interdum etiam *stregam* aut *streguam tenere* dixerunt, ut Acta Adriani IV et Alexandri III pp. apud Baronium, quæ vox idem sonat ac *strepa*, a voce perinde Saxonica *streng*, id est, chorda, funis, vinculum, ligula, lorum, etc., uti observatum a Sомnero: unde forte Italis *stregua* dicitur *equus sagmarius*, quod sarcinæ equis istis impositæ circumactis undique loris stringantur. Utuntur denique scriptores *staphæ* et *staffæ* vocabulo eadem notione seu pro ipsa scandula, Radulphus de Diceto, an. 1170: *Cum autem rex et archiepiscopus secessissent in partem bisque descendissent, bis stapham rex tenuit archiepiscopo*. Anonymus Salernitanus, parte IV. *Sellam super quam equitabat staffamque solitam ponebat*. *Stapham* quasi *stapiam* dictam vult Vossius, l. I De vitiis serm. p. 35. Aliam originem vocabulo isti accersit Goropius Bekanus, l. II Gallicorum, p. 49. Sed quidquid sit de etymo, constat inde *staffieros* ab Italis appellatos stratores, quod ad *staffum* stent, cum eques equum conscendit aut ipse incedit. Nec mirum barbaris hisce vocibus usos esse passim scriptores recentiores, cum stapedum seu scandularum nullus fuerit apud veteres usus, uti pridem monuere Joannes Tortellius, Galeottus Martius, idem Vossius, Salmasius, Sant-Amantius et alii. Græci nuperi staphas σκάλας vocavere, ut Leo imp. in Tact. c. 6 n. 10, c. 12 n. 53, Mauritius in Strateg., Suidas, Eustathius, Codin. De offic. c. 3, n. 9, etc., κλίμακας Pachymeres l. V, c. 27.

(28) *Ἀφαιρεῖται μέν*. Idem Tyrius: *Ad urbem*

tectis pedibusque nudis cum plurimis monachis non monachis per mediam incedens civitatem ad imperatorem pergit. Appensus erat collo funiculus, et gladius ab eo altera ferebatur manu. Erat autem illic erectum insigne tribunal. Stabat vero procul ab imperatorio tabernaculo Renaldus, tanquam si ad illum accedere non auderet. Monachorum turba non monachorum absque sandaliis capitumque tegumentis imperatorem adibat, et in genua procumbentes omnes lacrymas profundebant ex oculis, manusque protendebant. **183** At imperator renuenti primo similis, tandem exoratus adesse principem jussit. Ingredienti igitur, eo quo diximus modo, flexus imperator delictum remisit: tum et alia multa quæ ipse voluit imperator, sacramentis firmanti, tum etiam illud, ut Byzantio, prout antea fieri consueverat, Antiochiam pontifex mitteretur. Mira res prorsus visa qui hic forte aderant Asiaticarum gentium legatis, Chorasminorum, Susiorum, Ecbatanorum, Mediæque universæ ac Babylonis, quorum principem magnum vocant sultanum: præterea Nuradini Berrhœæ satrapæ, Jagupasanis Cappadociæ phylarchi, et Abasgorum et Iberorum, nec non et Palæstinorum et Armeniorum, qui ultra Isauros habitant.

19. Hæc tum quidem ibi gesta. Interea Balduinus Palæstinæ rex per legatos colloquium imperatoris expetiit, de rebus aliquot majoris momenti cum illo acturus. Verum hæc in speciem gerebantur. Cum enim Antiochæ principatui terris suis vicino inhiaret, neque eum facile posset sibi comparare, priusquam ea quæ de Renaldo evenerant edoceretur, id imperatori consilii dederat, ut nullo hominem modo demitteret: illo enim de medio sublato fore ut vel Antiocheni, qui ab eo fuissent servati, sibi in posterum obnoxii servirent: vel si utriusque detrectarent imperium, nihilo secius ipsis **184** dominaretur. Ejusmodi dato consilio Antiochiam venit, habitoque cum oppidanis sermone in memoriam iis revocavit, quomodo propter eorum commoda ex Palæstina huc advenisset, et quantum sibi ob id ipsum deberent. Iis annuentibus, rursum imperatorem de mutuo congressu sollicitat. At ille perspecta hominis mente id primum renuit: neque enim convenienti cultu et officiis exceptum iri affirmabat, siquidem interim dum inter medios hostes res bellicas tractat, is illi congrederetur ac cum

A μνώσας δὲ τὼ χεῖρε ἄχρι καὶ ἐς ἀγκῶνας αὐτούς, ἀνυπόδετος σὺν τῶν μοναχῶν πολλοῖς διὰ μέσης τῆς πόλεως πορευόμενος ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται· ἐξῆπτο δὲ αὐτῷ τοῦ μὲν τραχήλου καλώδιον, χειρὶ δὲ τῇ ἑτέρᾳ ξίφος ἐφέρετο. Ἦρτ' οὖν τηνικαῦτα βῆμα λαμπρόν· καὶ Ῥενάλδος μὲν ἄποθέν που τῆς βασιλείου σκηνῆς ἵστατο ὡς ἂν μὴ θαρρῶν τὴν εἰσφοίτησιν, ὁ δὲ τῶν ἀμονάχων μοναχῶν ὅμιλος ἀσάνδαλοί τε καὶ ἀκαλυφεῖς κεφαλὰς εἰσῄεσαν ἐπὶ βασιλέα, ἐπὶ γόνυ τε ὀκλάσαντες ἅπαντες δάκρυά τε τῶν ὀφθαλμῶν ἔπεμπον καὶ τὰς χεῖρας ἀνέτεινον. Βασιλεὺς δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀνένευε, παρακληθεὶς δ' ὕστερον παρελθεῖν τὸν πρίγκιπα ἐκέλευσεν. Εἰσελθόντι δὲ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ἐπικαμφθεὶς ἀφῆκεν αὐτῷ τὸ ἐμπαροίνημα, ὅρκοις [P. 106] ἄλλα τε πολλὰ
B πιστωσαμένῳ, ὅσα δηλονότι βασιλεῖ βουλομένῳ ἐτύγχανε καὶ δὴ καὶ ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ ἔθος πέμπεσθαι τὸ παλαιόν. Ὅτε δὴ καὶ θαῦμα κατεῖχε τοὺς ὅσοι τηνικάδε ἐτύγχανον πρέσβεις ἐνταῦθα παρατυχόντες τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐθνῶν, Χωρασμίων τε καὶ Σουσίων καὶ Ἐκβατάνων, Μηδικῆς τε τῆς ἁπάσης καὶ Βαβυλῶνος, ὧν δὴ τὸν ἄρχοντα μέγαν ἐκεῖνοι κλεΐζουσι σουλτάν, Νουραδὶν τε τοῦ Βερροιαίου σατράπου καὶ Ἰαγουπασὰν τοῦ Περσῶν φυλάρχου, καὶ Ἀβασγῶν καὶ Ἰβήρων, ἔτι δὲ καὶ Παλαιστινῶν καὶ Ἀρμενίων τῶν ἐπέκεινα Ἰσαύρων.

ιθ'. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Βαλδουῖνος (29) δὲ ὁ Παλαιστίνης ῥὴξ ἐπὶ βασιλέα πέμψας ᾐτεῖτο συγγενέσθαι αὐτῷ περὶ μεγάλων τινῶν ὥσπερ
C ἔλεγε κοινωνήσων. Ἦν δὲ σκῆψις τὸ πρᾶγμα. Τῇ γὰρ Ἀντιοχείας ἐποφθαλμίζων ἀρχῇ ἐν γειτόνων αὐτῷ καθεστώσῃ, οὐκ ἔχων ὅπως ἂν αὐτῆς τεύξοιτο, ἐπειδὴ μηκέτι τὰ κατὰ Ῥενάλδον ἔμαθε, ξυνεβούλευε βασιλεῖ μηδόλως τούτου μεθίεσθαι, ὡς ἢ ἐκ ποδῶν ἐκείνου γεγενημένου Ἀντιοχεῦσιν ἅτε δι' αὐτὸν σεσωσμένοις ὅσα καὶ δούλοις αὐτὸς χρήσαιτο, ἢ καὶ περὶ ἀμφοῖν βασιλείαν παραιτησαμένοις οὐδὲν ἧττον αὐτοῖς ἐπιτάττειν. Ταῦτα βουλευσάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ παραγίνεται, εἰς λόγους τε Ἀντιοχεῦσι καταστὰς ὑπεμίμνησκέ τε ἐπίτηδες αὐτούς, ὅπως ἐπὶ τῷ αὐτοῖς ξυνοίσοντι ἐνταῦθα Παλαιστίνης ἀφίκοιτο καὶ ὡς χαρίτων αὐτῷ μεγάλων ὀφειλέται τυγχάνουσιν ὄντες. Τῶν δὲ ὁμολογούντων,
D ἐδεῖτο καὶ πάλιν βασιλέως ὅπως ἂν αὐτῷ συγγένοιτο. Ὁ δὲ συνεὶς τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας τὸ μὲν πρῶτον ἀπένευσε, μὴ ἂν τῆς δεούσης τυχεῖν αὐτὸν ἰσχυριζόμενος φιλοφροσύνης τε καὶ δεξιώσεως, εἴγε ἐπὶ μέσων πολεμίων ἔργων διατρίβοντι ὁμιλήσειεν

Du Cangii notæ.

Mamistram pervenit, ubi post multos circuitus cum summa ignominia et populi nostri confusione imperiali reconciliatus est excellentiæ. Nudis enim, ut dicitur, pedibus, indutus laneis, manicis usque ad cubitum decurtatis, fune circa collum religato, gladium habens in manu nudum, quem mucrone tenens, cujus capulum domino imperatori porrigeret, coram universis legionibus domino imperatori præsentatus est: ibique ante pedes ejus ad terram prostratus, tradito domino imperatori gladio tandiu tacuit, quousque cunctis verteretur in nauseam et latinitatis gloriam verteret in opprobrium et in delinquendo et satisfaciendo vehementissimus. Mirum sane quomodo vir fortissimus quique tot egregie factis inclaruerat tantæ se ignominiæ et infamiæ subjecerit.

(29) *Βαλδουῖνος*. Ut ad imperatorem accesserit Balduinus III, Hierosol. rex, et principem Reynaldum eidem reconciliaverit narrat idem Tyrius, l. XVIII, c. 24.

A αὐτῷ· ἐγκείμενον δ' ἔτι μᾶλλον ὁρῶν αὐτὸν καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὁσημέραι ἱκετεύοντα ἐπένευέ τε τῇ αἰτήσει καὶ ἥκειν ἐκέλευε. Λέγεται οὖν ὅτι ἐξιόντα τῆς πόλεως περιστάντες αὐτὸν οἱ Ἀντιοχεῖς ἐδέοντο, ὅπως ἂν αὐτῷ δυνατὰ ἔσται βασιλέα σφίσι διαλλάξαι. Ἐν τούτῳ δὲ τοιάδε τινὰ ἐς τὴν βασιλέως συνέπεσεν αὐλήν. Ἦν τις ὑπογραμματέων αὐτῷ Θεόδωρος ὄνομα, ἐπίκλησιν Στυπειώτης (30). Οὗτος ὁ Θεόδωρος τά τε ἄλλα βασιλεῖ οἰκειότατος ἦν, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ κανικλείου πεπίστευτο λειτουργίαν, ἀλλὰ σκαιός τις καὶ δύσνους περὶ αὐτὸν φωραθείς τε καὶ ἐξελεγχθεὶς ὄψεών τε αὐτῶν, καὶ γλώσσης ὁ κακοδαίμων ἐστέρητο. Τόν τε γὰρ τῆς ζωῆς αἰῶνα ἐκμεμετρῆσθαι βασιλεῖ ἤδη ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀπεφοίβαζε τοῖς πολλοῖς, καὶ χρῆναι ἔλεγε τὴν Ῥωμαίων βουλὴν μηκέτι νεανίᾳ μηδὲ σφριγῶντι τὴν ἀρχὴν παραδοῦναι, B ἀλλ' ἀνδρὶ γεγηρακότι τε ἀκριβῶς καὶ ἐξώρῳ τῆς ἡλικίας, ὅπως ἐκείνου τῷ λόγῳ ἄρχοντος ὡς ἐν δημοκρατίᾳ τὰ τῆς πολιτείας μᾶλλον [P. 107] διοικοῖτο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Θεόδωρον τῇδε συνέπεσε· τότε δὲ καὶ Γεώργιος ὁ τῶν βασιλικῶν ἐξάρχων σαλπιστῶν, ὃν δὴ πριμικήριον τῆς αὐλῆς (31) ἔθος ὀνομάζειν ἐστὶν, ἐπίκλησιν Πυῤῥογεώργιος, οὐκ ἐπὶ μικροῖς καὶ αὐτὸς βασιλεῖ προσκεκρουκὼς ἵλεώ τε αὖθις τετύχηκεν αὐτοῦ καὶ ἄχαρι ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐπεπόνθει, τὴν δὲ ἀρχὴν ἀποβεβλήκει ταύτην.

κ'. Βασιλεὺς δὲ προσιέναι τὸν ῥῆγα μαθὼν ἄλλοτε ἄλλους τῶν ἐπὶ δόξης προσυπαντᾷν αὐτῷ ἔπεμπε καὶ ἀεὶ τοὺς ἐπιδοξοτέρους κατόπιν ἄχρι καὶ τῶν ἐπ' ἀδελφιδαῖς αὐτῷ γαμβρῶν (32), προσεροῦντας C αὐτὸν καὶ τὰ εἰκότα τιμήσοντας, ἕως παρ' αὐτὸν βασιλέα ἦλθεν. Ὁ μὲν οὖν οὕτως ἀξίως τοῦ Δαβὶδ θρόνου καὶ ἐτίμα καὶ ἐδεξιοῦτο τὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ εἴτε τούτοις κατεπαρθεὶς εἴτε καὶ ξύμφυτόν τινα τρέφων ἀλαζονείαν, ἐπειδήπερ εἰς τὴν βασίλειον παρῆλθεν αὐλὴν, ὑπό τε τῶν βασιλείων ῥαβδούχων καὶ Ῥωμαίων τῶν ἐπὶ δόξης παραπεμπόμενος ἐνταῦθα τοῦ ἵππου ἀπέβη, ἔνθα καὶ βασιλεὺς (33) αὐτὸ

eo colloquium haberet. Ut vero magis instare eum vidit et eadem in dies rogare, annuit tandem precibus et venire jussit. Aiunt urbe exeuntem circumstetisse Antiochenos, rogasseque enixius ut imperatorem sibi reconciliare adniteretur. Interea et hæc in imperatoris accidere palatio. Quidam ex illius scribis nomine Theodorus, cognomento vero Stypiota, tum alias ipsi familiarissimus, tum etiam canicleo ea ætate præpositus, cum principi cæteroquin infidus infestusque deprehensus ac convictus esset, oculis miser et lingua privatus est. Exactum jam quippe esse imperatoris vitæ terminum, velut ex tripode apud multos vaticinabatur, aiebatque non adolescenti et vegeto committendum deinceps Romanum imperium, sed ætatis provectæ viro et senio jam confecto, ut in speciem eo imperante publicæ res veluti populari regimine administrarentur. **185** Hæc tum quidem acciderunt Theodoro. Eodem tempore Georgius tibicinum imperatoris præfectus, qui primicerius aulæ vulgo vocari solet, cognomento Pyrrhogeorgius, commisso et ipse non levi in eum delicto, clementem expertus principem, nihil aliud mali passus est, nisi quod eo munere exciderit.

20. Imperator vero ut adventare regem rescivit, variis in locis viros dignitatibus conspicuos ipsi jussit occurrere, ita ut honoratiores postremo semper essent, usque ad ipsos ex fratribus neptium viros, qui cum eo sermonem haberent, variisque illum prosequerentur honoribus, donec ad ipsum perveniret imperatorem. Ita ille ex Davidici throni majestate tum coluit hominem, tum officiose excepit. Quibus is elatus, sive quod insitam ab ipsis natalibus aleret nescio quam ostentationem, postquam imperatorium ingressus est palatium, imperatoria custodia illustribusque aulicis eum dedu-

Du Cangii notæ.

(30) *Στυπειώτης*. Rem paulo secus refert Nicetas, l. III, n. 4, et a logotheta dromi, viro nefario, per invidiam et confictis calumniis, tanquam clandestina cum Willelmo Siculorum rege agitaret consilia, circumventum Theodorum Stypiotam tradit. Ad Cinnamum accedit propius Radevicus, l. III *De gest. Frid.* c. 47, etsi aliter perinde historiam hanc describat: *Circa idem tempus Manuele Cpolitano imp. circa partes Antiochiæ contra Turcos cum exercitu morante, unus de servis palatii, caniclinus videlicet, quem nos cancellarium dicere possumus, principi suo fraudem molitus est. Tres siquidem audacissimæ temeritatis juvenes infinita corruptos pecunia ad occidendum imperatorem pellexerat, ipseque statuta die quando id facinus patrari debuerat, ad occupandum apud urbem simul cum imperiali palatio imperium, magnis instructus copiis præstolabatur. Tantum regis periculum cum imperatrici per occultum indicem revelatum fuisset, illa, magnitudine sceleris perterrita, quam velocissime marito proditionem significat: sicque detecto dolo, comprehensis sicariis, prævento criminis auctore et capto, de omnibus condigne sumuntur supplicia. Caniclinus etenim primo effossis oculis linguaque perforata gutturi transmissa sine miseratione miserabili morte vitam finivit.* De Theodoro Stypiota caniclino V Cujac. ad leg. 2 Cod. de Petit. bonor. l. X.

D (31) *Πριμικήριον τῆς αὐλῆς*. Pyrrhogeorgii istius, ut et dignitatis primicerii aulæ qua insignitus fuit, meminit idem Cinnamus, l. II. At quale fuerit istiusmodi officii palatini munus certe ab illo unico scriptore docemur, præfuisse nempe tubicinibus imperatoriis, de quibus agit Codinus, c. V, n. 15, et c. VI, n. 20. Nam etsi non semel de hac dignitate sermonem ingerat idem scriptor, de functione ista silet. Occurrit præterea primicerius aulæ apud Cantacuzenum l. III, c. 32.

(32) [P. 464] *Τῶν ἐπ' ἀδελφιδαῖς αὐτῷ γαμβρῶν*. Tyrius. *Statim in occursum ei ab eo diriguntur duo nepotes ejus, fratres uterini, Joannes videlicet protosebasto et Alexius protostrator, qui inter illustres sacri palatii primum obtinebant locum, cum maximo nobilium comitatu.* Qui quidem Alexius protostrator filius fuit Joannis Axuchi m. domestici et maritus filiæ Alexii Comneni Joannis imp. filii primogeniti. V. stemma Comnen.

(33) *Ἔνθα καὶ βασιλεύς*. Nemini quippe equo insidenti in palatium licebat ingredi præterquam

eentibus, eo loci equo desiliit, ubi id ipsum facere consuevit imperator. Ex quo facto insolentiam fastumque illius advertens princeps, multa ad majorem honorem pertinentia deinceps intermisit. Nihilo minus eum vidit alloeutusque est, et sede humiliori considere jussit. Sæpius etiam cum illo est congressus, eumque convivio excepit crebrius. Cum vero ea quæ Renaldus cum imperatore pepigerat Antiochenis non placerent, cum propter copias quibus adjuvare imperatorem tenebantur, civitate nimirum prioribus viribus longe imminuta, **186** tum propter patriarcham, qui in posterum Byzantio Antiochiam mittendus erat, venissentque iis de rebus imperatorem supplicaturi, Balduinus quoque eadem rogabat principem, et non difficilem exoratu videns, concidere ad illius genua legatos jussit. Is vero, animo revolvens utra res majori esset honori Romanis, ut minorem manum ad militiam conferrent, statim annuit: crebro enim quod supra vires exigitur, vix impletur: cum quantæcunque præterea adductæ copiæ ad servitutis argumentum plus satis sufficiant. Pontificem autem aliunde quam Byzantio assumi, negavit se permissurum. Id illi libenter accipientes, in civitatem redierunt.

21. Eum finem habuere res cum Renaldo gestæ. Interea imperator in Torosum pergere instituit: sed ille primo loca deserta, et montes Tauricos pervagatus; tandem Balduino etiam pro eo apud imperatorem intercedente, venit et ipse in Romanorum castra, supplicis miserandique viri habitu. Admisso itaque Toroso ab imperatore et inter Romani imperii clientes ascripto, bellum solutum est. Sed enim Antiocheni, ubi imperatorem in civitatem suam adventare perceperunt, veriti, ut par erat, ne si intromitterentur Romanorum copiæ, ab iis expellerentur; anxii vero qua ratione imperatorem averterent a proposito, hosce minime sanos commenti prætextus ad illum detulere; quosdam videlicet esse ex suis audaculos, qui imperatorem, cum in **187** urbem inermis omnino veniret (neque enim id futurum aliter putabant) factis insidiis opprimerent. Sed ille dolum advertens, nequaquam locum habituram fraudem dixit: mox, converso ad circumstantes sermone, ea fieri non posse respondit, tum propter alia, tum id maxime quod rex quidem procul ab imperatoris corpore inermis incederet, Renaldus autem et alii circa equi phaleras et ephippii lora occupati, pedibus irent sine ullis armis: imperatorem denique magna, uti moris est Barbarorum bipenniferorum turba circumstaret. Ita hosce sermones respuit. Urbem autem ingressurus

A ποιεῖν εἴθιστο. Ἐφ' οἷς ἀγερωχίαν αὐτοῦ καταγνοὺς βασιλεὺς πολλὰ τῶν ἔτι μᾶλλον εἰς τιμὴν ὁρώντων ἐνέλιπεν αὐτῷ. Εἶδε δὲ ὅμως αὐτὸν καὶ προσεῖπεν ἕδραν τέ τινα χθαμαλὴν (34) καθιζῆσαι παρέθετο, συνωμίλησέ τε πολλάκις αὐτῷ καὶ ἐν συσσιτίῳ παρέλαβεν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤρεσκεν Ἀντιοχεῖς τῶν Ῥενάλδῳ ὡμολογημένων ἥ τε δύναμις μεθ' ἧς βασιλεῖ συμμαχεῖν ἔμελλον, ἅτε ἀπεῤῥυηκυίας τῇ πόλει τῆς πάλαι ἰσχύος, καὶ τὸ ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου ἐπὶ Ἀντιοχείᾳ στέλλεσθαι, καὶ ἦλθον τούτων ἕνεκα βασιλέως δεησόμενοι, Βαλδουῖνος καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν βασιλέα παρῃτεῖτο. Οὐ σφόδρα δὲ ἀναινόμενον γνοὺς καὶ πρὸ τῶν ἰχνῶν αὐτοῦ τοὺς πρέσβεις ἐῤῥίπτει. Ὁ δὲ ὁπότερον τοῖν δυεῖν μᾶλλον Ῥωμαίοις τιμὴν φέρει διεννοησάμενος τὸ μὲν B σὺν ἐλάσσονι στρατεύειν δυνάμει αὐτίκα ἔδωκε (τό τε γὰρ ὑπὲρ ἰσχὺν ἀπαιτούμενον ἐφεπομένην ὡς τὰ πολλὰ τὴν παράβασιν ἔχει, καὶ ἄλλως ἀρκεῖ πρὸς δουλείας ἔνδειξιν καὶ τὸ πολλοστὸν ἐστιν οὗ προσαγόμενον)· ἀρχιερέα δὲ ἄλλοθέν ποθεν ὅτι μὴ ἐκ Βυζαντίου εἶναι οὐκ ἔφησε καταδέξασθαι. Ὅπερ ἄσμενοι ἐκεῖνοι δεξάμενοι ἐς τὴν πόλιν ἀπηλλάττοντο.

κα'. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὸν Ῥενάλδον ἐνταῦθα τὸ πέρας ἔσχε· βασιλεὺς δὲ ἐπὶ Τερόζην (35) ἰέναι λοιπὸν διενοεῖτο. Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ χώρους τε ἐρήμους τε ὄρη ἐξέτρεχε τὰ Ταυρικὰ, εἶτα Βαλδουΐνου καὶ περὶ αὐτοῦ τὸν βασιλέα ἱκετεύσαντος C ἦλθε κἀκεῖνος [P. 108] ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατοπέδῳ ἱκέτης ἐλεεινός. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν προσηκάμενος δούλοις τε τῶν Ῥωμαίων ἐνέγραψε καὶ τὸν πόλεμον λοιπὸν ἔλυσεν. Ἀντιοχεῖς τοίνυν, ἐπειδὴ τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν ἤδη βασιλεὺς ἔμελλεν, ἔδεισαν μὲν ὡς τὸ εἰκὸς, μή ποτε Ῥωμαίων δυνάμεις ἔνδον εἰσφρήσασαι ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἐξελαύνειν πειράσονται, οὐκ ἔχοντες δ' ὅπως τὴν βασιλέως ἀποτρέψωσιν ὁρμὴν, σκήψεις οὐχ ὑγιεῖς τινας ἀναπλάσαντες προσῆγον αὐτῷ. Αἱ δὲ ἦσαν, ὡς ἄρα τῶν τινες παρ' αὐτοῖς τολμητίαι σύνθοιντο, ἐπειδὰν βασιλεὺς ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσέλθῃ ἄνοπλος δὴ πάντως (οὐ γὰρ ἐπεόικεν ἄλλως), ἐπιβουλῇ τινι κατ' αὐτοῦ χρήσασθαι. Ἀλλὰ βασιλεὺς τὸν δόλον ξυνιδὼν οὐκ ἔφη χώραν ἕξειν τὸ πλαστευόμενον, καὶ κατέλεγεν ὑπολαβὼν τοῖς ἀμφ' D αὐτὸν ὅπως ἀδύνατά ἐστι ταῦτα, διά τε ἄλλα καὶ οὐχ ἥκιστα τῷ τὸν μὲν ῥῆγα πολλῷ ἄποθεν τοῦ βασιλείου ἀνόπλιστον μέλλειν πορεύεσθαι σώματος, Ῥενάλδον δὲ καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τὰ φάλαρα τοῦ ἵππου καὶ τοὺς τῆς ἐφεστρίδος πονεῖσθαι ἱμάντας, πεζῇ τε χωροῦντας καὶ ὅπλου ἄνευ παντός. Αὐτόν γε μὴν τὸν βασιλέα πολύν τινα πελεκυφόρων Βαρβάρων

Du Cangii notæ.

ipsi soli imperatori. Vide quæ notamus ad Villehard. n. 111.

(34) Ἕδραν δέ τινα χθαμαλήν. Prosequitur Tyrius: *Deinde ipsis eum ducentibus usque ad ostium tentorii, ubi dominus imperator cum suis illustribus residebat, cum multa gloria introductus, humanissime ab eo salutatus et ad osculum pacis erectus, secus eum in sede honesta, humiliore tamen, locatus est*. Ita cum Amalricus Hierosol. rex Constantinopolim ad Manuelem venit, *juxta eum dominus rex throno sedit honesto, humiliore tamen*, ait idem Tyrius, l. xx, c. 24. V. Cinnamum, p. 206.

(35) Ἐπὶ Τερόζην. Reconciliatus est pariter Manueli Toros Armeniæ regulus. Rem narrat Tyrius loco citato.

ὅμιλον περιέπειν, ὥσπερ ἔθος ἐστί. Τοὺς μὲν δὴ λόγους τούτους οὕτως ἀπεδοκίμαζεν, εἰς δὲ τὴν πόλιν (36) εἰσελαύνειν μέλλων διττοὺς περιέθετο θώρακας, ἀκαμάτῳ σώματος ἰσχύϊ πρὸς τοῦτο ἐναγόμενος. Ὁ δὲ καὶ κάνδυν πρὸς τούτοις κατάλιθόν τινα περιέκειτο, ἄχθος τῶν ἔνδον οὐκ ἔλαττον, καὶ στέφος καὶ τἆλλα τῷ βασιλεῖ ἐξ ἔθους. Ὃ δὲ θαυμάζειν ἔχω, τοῦ θριάμβου τρόπον ὃν ἐν Βυζαντίῳ τελεῖσθαι εἴωθε τελεσθέντος ἤδη, ἐς τὸν Πέτρου τοῦ ἀποστόλου καταντήσας νεὼν κοῦφά τε ἀπέβη τοῦ ἵππου καὶ αὖθις ἐπιβαίνειν μέλλων σὺν ἅλματι ἀνέθορεν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ψιλῶν τις καὶ ἀνόπλων. Ὅτε δὴ ὁ τῆς πόλεως ἀρχιερεὺς ὑπήντα τούτῳ τὴν ἱερατικὴν ἀμπεχόμενος στολὴν σὺν τῶν ἱεροπόλων τῷ τέλει παντί. Ἐχειρίζοντο δὲ τύπους σταυρικοὺς, καὶ τὰ ἱερὰ προὔφερον λόγια, ὡς ἐκπεπλῆχθαι τὸ ξένον ἅπαν καὶ ἔπηλυ, ὁρῶν πρὸς τούτοις Ῥενάλδον μὲν καὶ τοὺς ἐπὶ δόξης Ἀντιοχέων ποσὶν ἀμφὶ τὸν βασίλειον παραθέοντας ἵππον (37), Βαλδουῖνον δὲ ἄνδρα στεφηφοροῦντα μακρὰν ἄποθεν ἔφιππον μὲν παντάπασι δὲ ἀσήμαντον πορευόμενον. Ὁ μὲν δὴ θρίαμβος ἐπὶ τούτοις τετέλεστο, βασιλεὺς δὲ ἐπὶ ὀκτὼ τῇ πόλει παραμείνας ἡλίους ἐκεῖθεν ἀπήλαυνε. Τοσαύτην γε μὴν δουλοπρέπειαν Ἀντιοχεῖς εἰς αὐτὸν ἐπεδείξαντο, ὥστε αὐτοῦ τοῖς Ῥενάλδου ἐνδιατρίβοντος δόμοις οὐδεὶς οὐδεμίαν τῶν ἀμφιβαλλόντων παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἐδικάσατο δίκην (38) ὅτι μὴ παρὰ Ῥωμαίοις.

κβ'. [P. 109] Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ Νουραδῖν (39) ἰέναι συνεσκευάζετο. Ἀλλ' ἐκεῖνος

A duplicem induit loricam, indefesso corporis robore ad hoc commotus. Vestem præterea quamdam lapillis distinctam superinduit, interioribus pondere haud cedentem. Diademate denique, aliisque imperatoriis ornamentis pro more, redimitus est. Quod vero mirari subit, peracto istic eodem modo, quo Byzantii solebat, triumpho, cum ac ad Petri apostoli pervenisset templum, alacriter equo desiliit, rursumque illum inscensurus saltu resiliit in eumdem, quod vel leviter armatorum ant inermium vix aliquis potuisset. Tum illi occurrit civitatis pontifex stolam sacerdotalem indutus cum omni clericorum ordine. Tenebant ii præ manibus cruces, præferebantque sacra Evangelia: ita ut stupore quodam percellerentur peregrini et advenæ, cum ad hæc

B Renaldum, nobilesque Antiochenos, pedibus equum imperatorium circumstantes **188** viderent: Balduinum autem virum coronatum, equo quidem insidentem, cæterum nullis conspicuum regiis insignibus. In hunc modum transactus est triumphus. Imperator octiduum in urbe intermoratus, inde abscessit. Tanta autem veneratione eum prosecuti sunt Antiocheni, ut quandiu in ipsis Renaldi ædibus mansit, nemo eorum qui controversias exercerent, coram suæ gentis judicibus causam dixerit, sed de iis Romani cognoverint.

22. His rebus rite confectis in Nuradinum expe-

C ditionem paravit imperator. Verum ut illius perce-

Du Cangii notæ.

(36) *Εἰς δὲ τὴν πόλιν*. Manuelis in urbem Antiochenam summo cum apparatu ingressum describit etiam Nicetas. Sed in primis audiendus hac de re Tyrius: *Peracta igitur in Cilicia Dominicæ Paschæ solemnitate, transcursis diebus celebribus, versus Antiochiam exercitus dirigit et legionibus usque ad urbem applicatis pro foribus ejus astitit in infinita multitudine formidabili: ubi dominus patriarcha cum universo clero et populo cum textibus Evangeliorum et omnimodo ecclesiarum ornatu obvius adfuit. Rex quoque cum principe ejusdem loci et Ascalonitano comite cum universis tam regni quam Antiocheni principatus proceribus ei obviam exiens, cum summa gloria imperiali diademate laureatum et augustalibus decoratum insignibus cum tubarum stridore et tympanorum strepitu cum hymnis et canticis in urbem introducunt et usque ad cathedralem ecclesiam, ad basilicam videlicet apostolorum Principis, deinde ad palatium cum eadem patrum et plebis prosecutione deducunt.*

(37) *Βασίλειον παραθέοντας ἵππον*. Id ipsum præstiterat jam ante Raimundus princeps, cum Joannes imp. Antiochiam primum ingressus est. Tyrius, l. XV, c. 4: *Perveniens igitur Antiochiam dominus imperator, cum filiis suis et familiaribus et militia non modica ad urbem ingressus, domino principe dominoque comite stratoris officium exsequentibus*, etc.

(38) *Ἐδικάσατο δίκην*. Quandiu Manuel in urbe Antiochena moram egit, cessavit omnis principis Antiocheni jurisdictio, quæ penes imperatorem esse de jure debuit tanquam superiorem dominum. Speculum Saxonicum, l. III, art. 60: *In quamcunque civitatem imperii rex devenerit, ibi teloneα vacabunt sibi et monetæ. Quamcunque etiam provinciam seu territorium intraverit, judicium illius sibi vacabit et ei licebit judicare omnes causas, quæ coram judice non fuerant inceptæ aut finitæ.* Eadem habet Wichbild Magdeburgense, art. 8. Erat porro hæc potissimum feudorum, quæ *reddibilia* et *jurabilia* appellabant, de quibus fuse ad Joinvillam egimus dissert. 30, conditio, ut quotiescunque superior dominus a vassallo castrum sibi reddi *ad magnam aut parvam vim, irato aut pacato*, postularet, vassallus eo excederet et dominus superior seu, ut vocabant, capitalis, supremi in eo omnem dominatus jurisdictionem exerceret, eoque nomine vexillum suum in celsiori castri turre erigeret, ibique familiæ suæ symbolum per præconem proclamari curaret, uti sat probavimus in ea dissertatione. Conditioni vero isti obnoxium Joanni imperat. [P. 465] Antiochiam

D agnoverat ex pacto Renaldus princeps, *præstito corporaliter sacramento, quod domino imperatori Antiochiam ingredi volenti, vel ejus præsidium, sive irato sive pacato, liberum et tranquillum non denegaret introitum.* Quo completo fœdere *vexillum imperiale super principalem præsidii turrem* collocatum est, quod Tyrius narrat, l. XIV, c. ult. Ita vidimus hac ipsa qua scribimus ætate regem nostrum Christianissimum Avenionem, ex summi pontificis patrimonio provinciæ comitatus urbem ingressum 20 Mart. an. 1660 a consulibus et civibus ut dominum et provinciæ comitem consalutatum et agnitum quandiu in urbe moram egit cessasse pontificiam jurisdictionem, regiam solam locum habuisse, regem præterea carceri mancipatos donasse libertate et noxarum gratiam reis fecisse.

(39) *Ἐπὶ Νουραδῖν*. Eadem habet Tyrius, c. 25.

pit adventum, Sanctægidiani comitis filium, Italicæ gentis virum, eumque qui Palæstinis præerat equitibus, quem magistrum templi Latini vocant, ambos homines claros, carceribus exemit vinculisque solvit : insuper etiam alios nobiles complures; gregariæ vero et passim collectæ multitudinis ad sex millia, quos maxime de Alemannorum et Germanorum exercitu ceperat, cum bellum in Asia illi gererent. His peractis, secuturum se præterea ad bella Asiatica principem pollicitus est Nuradinus : quibus admissis conditionibus imperator a proposito destitit. Sed non multo interjecto tempore pacta ista convellere aggressus est, etsi quæ statuerat haud confecit, uti deinceps commemorabitur. Saracenorum enim agmen, inscio Nuradino, in Romanorum aliquot qui pabulatum exierant, structis insidiis irruerunt. Quod ubi imperator cognovit, loco et ipse maxime **189** idoneo insidias locat, ac prima luce nec opinantes adoritur. His in fugam actis venandi tactus desiderio, in superiora Syriæ loca venatum abiit : rem ausus quæ hac ætate etiam audientibus horrorem incutiat. Præcedebant igitur haud plus quam sex viri, qui ferarum cubilia investigarent. Nec longe adeo erant progressi, cum quatuor et viginti ex hostibus armati prodiere et in eorum conspectum venere, ut quosdam Romanos dolo ad positum a tergo in insidiis exercitum pertraherent. Simul atque id adverterunt illi ferarum indagatores, continuo in profluentem, qui coram aderat, amnem sese demisere, nandoque illum emensi contendere ad imperatorem, et quæ sibi accidissent retulere. Verum ille nihil utique ejusmodi perturbatus nuntio : « Eamus, inquit, quo loco esse hostem dicitis. » Cum vero cunctarentur ii, ipse admissis habenis equo in hostes fertur. Sed mox innumerus Saracenorum exercitus super locis illis derepente apparuit. Nec cunctatus tamen magno impetu in medios irruit bellatores, iisque numero licet præpollentibus in fugam versis, insequi hostes non prius abstitit, quam in adjacentia præsidia sese recepissent; isque, ubi prælium contigit, campus cæsorum corporibus opertus est. Ob hæc igitur ad exercitum reversus, quæ sanciverat pacta solvere, ut dixi, voluit : sed allati ex Occidente rumores quidam, res **190** ibi novari nuntiantes, ab incepto eum prohibuere. Eodem etiam tempore Balduinus manu læsus est ejusmodi ab causa. Venanti iis in locis principi, aderat et ipse in ea exercitatione socius. Nam qui in cæteris rebus imperatorem admirabatur, num et in ea præstaret, cognoscere

A τὴν ἔφοδον γνοὺς τὸν Σαγγέλη ἔλυσεν υἱέα (40) ἄνδρα Ἰταλὸν καὶ τὸν τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ ἐφεστῶτα ἱππεῦσιν, ὃν Τέμπλου Μαΐστορα (41) Λατῖνοι ὀνομάζουσιν, ἐπισημοτάτους ἄμφω, πρὸς δὲ καὶ τῶν εὖ γεγονότων πολλούς. Τοῦ γε μὴν ἀγελαίου καὶ σύγκλυδος ὄχλου εἰς ἑξακισχιλίους μάλιστα, οἳ ἐκ τῆς Ἀλαμανῶν καὶ Γερμανῶν ἐτύγχανον ἐζωγρημένοι τούτῳ στρατιᾶς, ὁπηνίκα ἐκεῖνοι ἐπὶ Ἀσίαν ἐστράτευον. Ταῦτα Νουραδὶν ἐποίει, πρὸς δὲ καὶ συνδιαφέρειν βασιλεῖ τὰς ἐν Ἀσίᾳ διωμολόγηκε μάχας ἐφ' οἷς προσδεξάμενος αὐτὸν ἀπέσχετο τοῦ σκοποῦ. Ἀλλ' ὀλίγῳ ὕστερον καταλύειν ὡρμήθη τὰ δεδογμένα· οὐ μὴν καὶ πέρατι τὸν σκοπὸν ἔδωκεν, ὡς δῆλον ἑξῆς γενήσεται. Σαρακηνῶν γὰρ ὅμιλος, τοῦ Νουραδὶν μηδὲν συνειδότος, προσλοχήσαντες Ῥω- B μαίων τῶν ἐπὶ χορταγωγίαν ἰόντων ἐκάκουν τινάς. Ὁ γνοὺς βασιλεὺς ἐνέδρας καὶ αὐτὸς ἐν ἐπιτηδείῳ που τοῦ χώρου ἐκείνου στησάμενος ἅμα ἡμέρᾳ καὶ αὐτὸς συνεπιτίθεται τούτοις μηδὲν προϊδοῦσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐτρέψατο, κυνηγεσίων ἐπιθυμήσας ἐξῄει παρὰ τοῖς ἀνωτάτω πεδίοις Συρίας θηρεύσων, πρᾶγμα κατὰ τοὺς νῦν χρόνους καὶ ἀκουσθῆναι φοβερόν. Προῄεσαν τοίνυν αὐτοῦ ἄνδρες, οἷς ἔργον κοίτας θηρῶν ἀνιχνεύειν, οὐ πλείους τῶν ἕξ· ἀλλ' οὔπω ἐπὶ πλεῖστον προῆλθον, καὶ τέσσαρες, καὶ εἴκοσι πολεμίων ὁπλοφόροι παρεφάνησαν τούτοις, ἔργον ποιούμενοι, ὅπως Ῥωμαίων τινὰς δόλῳ ἐπὶ τὴν κατὰ νώτου ἐλλοχῶσαν παρεξελκύσωσι στρατιάν. Ἅμα τε οὖν εἶδον οἱ θηροσκόποι ἐκεῖνοι, καὶ ἅμα C ἐς τὸ τοῦ παρὰ πόδας αὐτοῖς ποταμοῦ ῥεῦμα καθῆκαν ἑαυτοὺς διανηξάμενοί τε ἐπὶ βασιλέα ἦλθον τὰ συμπεπτωκότα σφίσι μηνύοντες. Ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν οὐ διαταραχθεὶς « Ἄγωμεν, ἔφη, ἔνθα τοὺς πολεμίους εἶναι φατέ. » Τῶν δὲ ὀκνήσει πολλῇ ἐχομένων, αὐτὸς ὅλα τῷ ἵππῳ ἐπιτρέψας χαλινὰ τὴν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐφέρετο. Ἐξάπινα τοίνυν Σαρακηνῶν στρατιὰ τῶν τῇδε ὑπερκύψασα χωρῶν μυριοπληθὴς ἐξεφάνη. Ὁ δὲ μηδὲν ὑποστειλάμενος σὺν ῥύμῃ πολλῇ παρὰ μέσους εἰσπίπτει ἄνδρας ὁπλίτας οὕτω πολλούς, καὶ δὴ τρεψάμενος αὐτοὺς οὐ πρότερον διώκων ἐπαύσατο, πρὶν ἐντὸς φρουρίων ἅπερ ἐνταῦθα ἵδρυται εἰσέπεσον φεύγοντες οἱ πολέμιοι, νεκρῶν τε ἐπλήσθη τὸ πεδίον ἐκεῖνο. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀναχωρήσας τὰ δεδογμένα, D ὥσπερ εἴρηται, παρακινεῖν ἤθελεν. Ἀλλὰ φῆμαί τινες ἐς ἑσπέρας ἐπισπῶσαι, αἳ δὴ νεοχμωθῆναι τὰ τῇδε διήγγελον, διεκώλυσαν τοῦτον τῆς ἐγχειρήσεως. [P. 110] Τότε καὶ Βαλδουίνῳ (42) κατεάγηκεν ἡ χεὶρ ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Θηρευομένῳ ἐνταῦθα τῷ βασιλεῖ παρῆν καὶ αὐτὸς τοῦ γυμνασίου κοινωνός. Τοῖς γὰρ

Du Cangii notæ.

(40) *Τὸν Σαγγέλη υἱέα.* Tyrius : *Inde missis nuntiis ad Noradinum, qui forte Halapiæ tunc erat, obtinet per legatos quemdam Bertrandum comitis Sancti Ægidii naturalem filium cum quibusdam aliis concaptivis sibi dari. Ipse vero postmodum non multo interjecto temporis intervallo revocantibus eum curis domesticis, ad propria reversus est*. Fuit Bertrandus Alphonsi Sanctægidiani seu S. Ægidii vel Tolosæ comitis filius nothus, qui exstincto parente apud Cæsaream Palæstinæ an. 1148, dum castrum quoddam comitis Tripolitani patruelis sui ingrederetur, dolo ejusdem cum sorore a Turcis captus est, uti narrat Robertus de Monte.

(41) *Τέμπλου μαΐστορα.* Bernardus *de Tremelay* seu *de Tremblay*, cujus meminit Tyrius, l. XVII, c. 21, erat hac tempestate magister Templi.

(42) *Τότε καὶ Βαλδουίνῳ.* Id ipsum etiam de Balduino scribit Tyrius, l. XVIII, c. 15, et quantum Manuel ipse in curando regis vulnere studium adhibuerit accurate enarrat:

ἄλλοις πᾶσιν ἐκπεπληγμένος τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοῦτο τὸ μέρος εἴ γε εὐδοκιμοίη γνῶναι ἔθελε. Ταῖς τοίνυν τοῦ βασιλέως συνεπεκτείνεσθαι καὶ αὐτὸς φιλοτιμούμενος ὁρμαῖς δαιμόνιόν τινα περὶ ταῦτα στρεφομένου τρόπον ἔλαθε σὺν τῷ ἵππῳ κατολισθήσας τήν τε χεῖρα, ὥσπερ εἴρηται, κακῶς ἔπαθεν, ἣν ἐν τῷ παραυτίκα καταδήσας βασιλεὺς τά εἰκότα τε ἐπιμελησάμενος ὀλίγαις ὕστερον ἀπήλλαξεν ἡμερῶν. Ἦν γὰρ καὶ τά γε τοιαῦτα πολλοὺς τῶν διὰ βίου περὶ τὴν ἰατρῶν ἀναστραφέντων παρελαύνων τέχνην (*aa*). Ἀμέλει καὶ φλέβας εἶδον αὐτὸν ἔγωγε τέμνοντα καὶ φάρμακα νοσοῦσι τεχνιτῶν ἀπορίᾳ παρεχόμενον, ἤδη δὲ καὶ πολλὰ τῶν Ἀσκληπιαδῶν συνεισενεγκάμενον ἐπιστήμῃ, ἅπερ ἄγνωστα ταύτῃ τοῦ παντὸς ἔμεινεν αἰῶνος, τῶν ὅσα ἐπιχρίεσθαι πέφυκε καὶ ὅσα ποτά, ἃ καὶ ἔξεστι τῷ γε βουλομένῳ ἐκ τῶν κοινῶν ἀναλέγεσθαι νοσοκομείων, ἃ ξενῶνας καλεῖσθαι ἔθος ἐστίν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς ἐπὶ Βυζάντιον λοιπὸν ἐμέμνητο. Ὡς δὲ τὴν ἐπιτομωτέραν ὁδεύσειε, Παμφυλίας ἀφέμενος διὰ Λυκαονίας μέσης τὸν στρατὸν ἦγε, καίτοι πολλὰ πρὸς τοῦτο τοῦ σουλτὰν ἀπολέγοντος. Ἐπειδὴ γοῦν (43) Ἀράνδης ἀγχοῦ πόλεως ἐγένετο, καταπλαγέντες οἱ Πέρσαι ᾤχοντο φεύγοντες, οἰόμενοι αὐτίκα Ῥωμαίους Ἰκονίῳ προσβαλεῖν. Ὡς δὲ οὐδὲν αὐτοῖς πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἄχαρι ἐγένετο, ἀνεθάρσησάν τε καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐκφέροντες ἄφθονα τούτοις παρεῖχον. Ἀλλ' οὐκ ἦν μέχρι παντὸς Πέρσαις τὸν ἐντρεφόμενον σφίσι χόλον κατασχεῖν. Ἀμέλει καὶ ἐν Κοτυαείῳ γεγονότων ἤδη Ῥωμαίων, τισὶν αὐτῶν τοῦ λοιποῦ στρατεύματος ἀποῤῥαγεῖσιν ἐπιθέμενοι ἔκτεινάν τε καὶ ζωοὺς εἷλον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τότε μὲν ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε, θρίαμβόν τε καταγαγὼν μέγιστον καὶ Θεῷ τὰ ἐπινίκια θύσας ἐν παλατίῳ κατήχθη.

gestiebat. Itaque agilitatem et pernicitatem principis, mire in his exerciti, imitari contendens, imprudens cum equo concidit, et, ut dixi, manum graviter læsit: quam in præsentia alligans imperator, idoneis adhibitis remediis, paucis post diebus sanavit. In his enim illorum superabat artem, qui se per omnem vitam in medicina exercuerant. Inde et venas egomet secantem vidi, et pharmaca ægrotis, medicorum penuria, præbentem. Ad hæc multa Asclepiadarum scientiæ addidit, quæ illi a tot sæculis fuerant incognita, tum in fomentis, tum in ipsis potionibus; quæ omnia colligere facile quivis poterit ex communibus nosocomiis, quæ xenones vocari vulgo solent. Inde Byzantium reverti statuit imperator: ut vero breviori itinere eo perveniret, relicta Pamphylia, per mediam Lycaoniam exercitum egit, licet multum obnitente sultano. Ubi autem ad Arandem civitatem pervenit, consternati Persæ fugam capessivere, Romanos statim ad Iconium castra posituros rati. Verum ut adverterunt ab iis hostile nihil perpetrari, resumpta fiducia, commeatum **191** abunde illis suppeditarunt. Non potuere tamen omnino Persæ conceptam pridem animo indignationem continere: adeo ut cum jam ad Cotyæum essent Romani, nonnullos ex iis qui a cætero exercitu longius evagati fuerant, agressi, partim cæderent, partim vivos caperent. Imperator igitur Byzantium rediit, peractoque triumpho, ac Deo ob partas victorias actis gratiis, palatium ingressus est.

[P. 111] κγ'. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον Πέρσας ἀμύνασθαι τῆς ἐς αὐτὸν παροινίας διανοηθεὶς ἐς τὰς Κυψέλλων πεδιάδας τὸν στρατὸν ἤγειρεν. Ἐν τούτῳ δὲ ἐπὶ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἀρχάς τινας διέποντας Ῥωμαίων πέμψας ἐκέλευε κατὰ τακτόν τινα χρόνον ἄλλοθεν ἄλλον ἐμβαλεῖν εἰς τὸ Περσικόν. Ἐποίει δὲ ταῦτα ὅπως ἕκαστοι Περσῶν ἐπιβοηθεῖν ἀλλήλοις ἀδυνάτως

2. Non multo interjecto tempore, imperator, cum ob illatas sibi injurias ulcisci Persas decrevisset, ad Cypsellorum campos exercitum collegit: interimque misit ad Romanos, qui in Asia præfecturas obtinebant, et, ut certo quodam tempore eorum quisque in Persicos agros irrueret, imperavit. Hæc autem ideo fecit, ne possent Persæ sibi invicem opem

Du Cangii notæ.

(43) *Ἐπειδὴ γοῦν*. Rem attigit Nicetas, l. III, n. 3.

Cornelii Tollii notæ.

(*aa*) *Ἦν γὰρ καὶ τά γε τοιαῦτα πολλοὺς τῶν διὰ βίου περὶ τὴν ἰατρῶν ἀναστραφέντων παρελαύνων τέχνην.* Posset mirari quis, describi nobis a Cinnamo Manuelem, modo contra maxima hostium agmina solum pugnantem et vincentem; modo medicum factum, et solertissimum, sanantem vulnera, pharmaca ægrotis dantem, et novorum tum fomentorum, tum potionum inventorem; modo nescio quid non agentem rarum et insolens imperatoribus. De Alexandro Magno identidem scripsere veteres non citra, ut opinor, hyperbolen. De Mithridate illo Ponti rege ex Laneo Cn. Pompei liberto refert Aulus Gellius, eum medicinæ et remediorum id genus solertem fuisse, solitumque eorum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valent. Noster an hæc exemplo habuerit, an quædam affinxerit, nihil ad me. Ipsum, si libet, audi se tuentem in iis quæ proxime sequuntur, et falsis suspicionibus eximentem. *Hæc mihi cum nuntiata sunt, minus vera videbantur. Supra fidem namque credebam, unum hominem aliquot millia superare, unaque hasta infinitam armatorum multitudinem profligare. Quapropter cum ad aulam interdum principis accedens, nonnullos audirem in cœlum efferentes tanta opera, imperatori palpantia, cœtum illorum relinquebam. Mores enim mihi sunt ad adulandum a natura inhabiles; neque ultro aut sciens verbum minimum nisi cum veritate et ore libero proferam. Illa vero hujuscemodi eos, qui in domo augusta officiis præerant, quive in magistratibus erant, depingere et exornare sinebam, donec his oculis rem comperi, quippe et ipse quandoque mediis hostibus implicitus, cum vidi imperatorem hunc totis Persarum phalangibus resistentem.* Hæc ipse satis honeste, satis ingenue. Et certe si prisci etiam homines conquesti, nihil esse quod non mendax Græcia auderet in historia; nos utique de recentiorum scriptorum fide nolimus diligentius aut morosius inquirere. Sed nunc ad reliqua pergamus.

ferre. Quod quidem non modice rem Persicam afflixit. At princeps, hibernio jam imminente solstitio, per fretum Hellespontiacum in Asiam trajiciens, ad Dorylæum usque pervenit, circa duos fluvios, quorum alter ab incolis Bathys, alter Tybris vocatur; ac circumjacente regione devastata, infinitam inde hominum pecorumque abduxit multitudinem. Persæ vero, cum jam ultimum sibi imminere cernerent discrimen, per turmas et globos coeuntes conspici cœpere. Interea imperator, aliis Romanorum copiis ad obvia quæque depopulanda missis, cum paucis e suis in loca editiora profectus occinere tubas **192** imperatorias jubet, ut ac ratione perterret hostes, dum principem hostis præesse copiis persuasum haberent. Multa enim in Barbaros istos suapte manu exsequebatur, et si quando iis ex improviso appareret, quasi fulmen quoddam iis videbatur, ita ut nullo pudore fugam capesserent milleni interdum, et si ita sors daret, decies milleni armis undique et ferro instructi milites. Hæc sane cum mihi narrabantur, minus vera esse visa sunt, haud secus ac præclara illa Phocæ et Tzimiscæ, qui non ita pridem imperarunt, facinora; aut si qui præterea alii propter eximiam fortitudinem nomen famamque sibi compararunt. Quippe supra fidem esse credebam unicum hominem millenos totos superasse, unaque profligasse hasta infinitam armatorum multitudinem. Quapropter cum in aula principis interdum versarer et tam egregia facta a nonnullis imperatori adblandientibus audirem in cœlum efferri, animo dubius a colloquio statim recedebam. Adeo enim procul mihi ab adulatione ipso naturæ ductu insita est animi indoles, ut ne verbum quidem ullum ultro aut sciens, nisi vere perinde ac libere proferre haud possim. Eos vero qui in palatio officia semper obeunt aut dignitatibus conspicui sunt, talia depingere et exornare sinebam, donec res ipsas usurpare oculis contigit, cum ego mediis forte hostibus implicitus imperatorem hunc vidi totis Persarum phalangibus obsistentem. Sed hæc suo tempore historia commemorabit: **193** nunc autem institutam narrationem persequamur. Cum igitur ageret imperator in editioribus istis locis: Romanorum copiæ, quæ ad interiora processerant, in Persicum exercitum inopinate inciderunt. Facto itaque cominus prælio, ut vidit princeps inclinare Romanam aciem, citato impetu, nec loricam nec alia arma indutus, sed solo munitus clypeo ad illam contendit. Ubi in medios sese hostes intulit, miranda manu edidit opera, obviis quibusque cæsis. Interdum etiam terga dantibus, accepta tum hasta, semper insistens, nullam fortiter agendi occasionem omittebat. Ita diu sine intermissione fugerunt hostes, ut ne illis quidem in mentem venerit, tam numerosum exercitum ab unico homine incessi. Qui enim totos invaserat pavor, densam oculis offuderat caliginem.

A ἔχοιεν, ὅπερ εἰς ἔργον ἐκβὰν μεγάλα τὴν Περσῶν ἐλύπησε. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἀμφὶ τροπὰς ἤδη χειμερινὰς ὁ ἥλιος ἐγένετο, διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου πορθμοῦ ἐπὶ Ἀσίαν διαβὰς ἄχρι Δορυλαίου ἦλθε περὶ ἄμφω τὼ ποταμὼ, ὧν ὁ μὲν Βαθὺς πρὸς τῶν ἐγχωρίων, Θύβρις δὲ ἅτερος [P. 112] ὀνομάζεται, τήν περιοικίδα τε πᾶσαν καταδραμὼν μυρίαν ἐκεῖθεν ἀνδρῶν καὶ ζώων ἄλλων ἤλασε πληθύν. Πέρσαι δὲ τῆς τῶν σφετέρων αἰσθόμενοι ἀπωλείας κατὰ συστήματα καὶ λόχους ἤδη προφαίνεσθαι ἤρξαντο. Βασιλεὺς δὲ τὸν μὲν ἄλλον Ῥωμαίων στρατὸν ληϊσόμενον τὰ ἐν ποσὶν ἔπεμψεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὰ ἄποπτα τῶν τῇδε χωρίων ἀναδραμὼν σὺν ὀλίγοις τῶν περὶ αὐτὸν ἀνατείνειν τὰς βασιλείους ἐκέλευσε φόρμιγγας (44), δέος ἐντεῦθεν ἐμποιεῖν τοῖς πολεμίοις B μηχανώμενος βασιλέα τοῦ πολέμου τοῦδε στρατηγεῖν οἰηθεῖσι. Πολλὰ γὰρ πολλάκις αὐτοχειρίᾳ κατὰ τῶν Βαρβάρων τούτων χρησάμενος, εἴ ποτε λοιπὸν ἀπροσδόκητος αὐτοῖς ἐξεφάνη, σκηπτὸς μόνον οὐ τούτοις ἐδόκει, καὶ ὑπεχώρουν μηδὲν αἰδεσθέντες, χιλιάδες, φασὶν, ἂν οὕτω τύχῃ, καὶ μυριάδες, ὁπλοφοροῦντες, ἄνδρες καὶ σιδηρόφρακτοι. Ταῦτα ἐμοί γε εἰς ἀκοὴν πίπτοντα ἧττον ἀληθῆ ἐδόκει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ Φωκᾶ καὶ Τζιμισκῆ ἔργα τῶν οὐ λίαν ἀρχαίων τούτων αὐτοκρατόρων, ἢ εἴ τινες ἄλλοι παρ' αὐτοὺς ἐπ' ἀνδρείᾳ ὄνομα ἔσχον. Εἶναι γὰρ πέρα πίστεως, ἀνδρὸς ἑνὸς ὅλας ἡττῆσθαι χιλιάδας καὶ δόρατι ἑνὶ μυριοπληθεῖς καταγωνίζεσθαι πανοπλίας. Ὅθεν εἰ καί ποτε τοῖς βασιλείοις ἐπιχωC ριάζων αὐλαῖς τὰ τηλίκα τῶν ἔργων ἀποθειαζόντων ἀκήκοα τῷ βασιλεῖ, ἰλιγγιῶν τοῦ συλλόγου ἀπεπήδων. Φύσει γὰρ πρὸς κολακείαν ἄξεστον ἐμπέφυκέ μοι τὸ ἦθος, καὶ οὐκ ἂν οὐδὲ ῥῆμα σμικρὸν ἑκὼν ἱέναι προσείμην ὅτι μὴ σὺν ἀληθείᾳ καὶ στόματι ἐλευθέρῳ. Τὰ δὲ τοιαῦτα τοῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀεὶ πρὸς τοῦ δόμου καὶ τοῖς ἐν τέλεσι καταχαρακτηρίζεσθαι εἴων, ἕως εἰς ὄψιν ἦλθέ μοι τὰ τοῦ πράγματος ἐν μέσοις καὶ αὐτῷ πολεμίοις οὕτω τυχὸν περιειλημμένῳ κἀκ τοῦ σχεδὸν ὁρῶντι τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον φάλαγξιν ὅλαις ἀντικαθιστάμενον Περσικαῖς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ καιρὸν ἡ ἱστορία διηγήσεται, τὸ δὲ νῦν τῶν προτεθέντων ἐχώμεθα. Εἶχε μὲν τὸν βασιλέα τὰ τῶν χώρων ἐκείνων ὑψηλὰ, ὁ δὲ Ῥωμαίων στρατὸς ἐνδοτέρω ἤδη χωρήσας D ἔλαθε στρατεύμασι Περσικοῖς ἐξ ἀπροσδοκήτου περιτυχών. Ἀγχεμάχου τοίνυν γενομένης τῆς προσβολῆς, ἐπειδὴ πονεῖσθαι τὸ Ῥωμαϊκὸν ἤρξατο, αἰσθόμενος ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ῥυτῆρος ἐπ' αὐτοὺς ἤλαυνε, μήτε θώρακα ἐνδὺς μήτε τῳ τῶν ἄλλων ὅτι μὴ ἀσπίδι τὸ σῶμα φραξάμενος. Ταχὺ γοῦν εἰς μέσους εἰσωθήσας τοὺς πολεμίους ἑαυτὸν ἔργα χειρὸς ἐπεδείκνυ θαυμαστὰ τῷ ξίφει παίων ἀεὶ τὸν παρατυγχάνοντα· ὅτε καὶ νῶτα δεδωκότων ἤδη αὐτὸς κατόπιν, δόρατος αὐτῷ κομισθέντος, ἐδίωκεν οὐδένα καιρὸν ἀνιείς. Μέχρι μὲν οὖν πολλοῦ ἔφευγον ἀμεταστρεπτὶ, μηδὲ ἐκεῖνο κατανοεῖν ἔχοντες εἰ

Du Cangii notæ.

(44) *Βασιλείους φόρμιγγας.* De tubis imperatoriis vide Codinum de Off. c. 5. n. 15.

A πολυανθρωποτάτου [P. 113] οὕτω στράτευμα πρὸς ἀνδρὸς διώκοιτο ἑνός. Τὸ γὰρ δέος κατάκρας αὐτῶν περιγεγονὸς ἐπεσκότει ταῖς ὄψεσι δεινῶς. Ἐπεὶ δέ ποτε διέγνωστο σφίσι τὸ πρᾶγμα, πολλὰ τῆς ἀνανδρίας ἀλλήλους ἐπιτωθάσαντες ἀθρόον ἐπεστράφησάν τε καὶ ἀντιμέτωποι αὐτῷ ἔστησαν. Οὐ μὴν ἤδη ἀκρατῶς ἐξεχέοντο καθάπαξ τῷ δέει τὰς ὁρμὰς ἀνασειραζόμενοι· φαρέτρας δὲ ὅλας ἐκένουν, ὁ δὲ τῇ ἀσπίδι παρ' ἑκάτερα στρεφόμενος τὰς βολὰς ἀπωθούμενος ἔξω βελῶν τὸ σῶμα διετήρει. Ἦν δέ τις ἐν Πέρσαις ἀνὴρ θυμοειδὴς καὶ δραστήριος. Οὗτος ἐπειδὴ μηδένα ἐξ ἁπάντων βασιλεῖ πρὸς μάχην ἀντικαθιστάμενον ἑώρα, ὑπερζέσας τῷ θυμῷ τῶν συμφύλων αὐτῷ τινος τὸ ξίφος τῶν χειρῶν ἀποσπάσας ὡς πατάξων ἐφέρετο τοῦτον. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ B τῶν τριχῶν λαβόμενος ἄλλοις εἷλκεν ἅμα τρισὶ γενναίοις καὶ τούτοις· ἐφ' οἷς ἀντιπράττειν οὐκ ἔχοντες οἱ ἄλλοι, ᾤχοντο ἀπιόντες. Βασιλεὺς δὲ σὺν τοῖς εἰρημένοις ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐπανῆκεν, ἐπειδή τε τὴν χειμερίαν ὥραν σφοδροτέραν ἐγκειμένην ἑώρα, ἐπὶ Βυζάντιον ἐχώρει.

κγ'. Ἀλλ' ἄρτι μὲν ἡ κατὰ Βιθυνίαν εἶχε τοῦτον πολίχνη, ἔνθα τοὺς ἐκ Φιλομιλίου δεσμώτας Ῥωμαίων ἐνοικισάμενος ἔφθη (Πύλαι ταύτῃ τὸ ὄνομα), καὶ πρέσβεσιν ἐκ τοῦ σουλτὰν ἀφικομένοις ἐνταῦθά που χρηματίσας, ἐπειδὴ μηδὲν ὑγιὲς αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο ἀπειλησάμενος, ὅτι γε μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ ποιούντων οὐκ εἰς μακρὰν ἡ Ῥωμαίων τῆς σφετέρας καταδραμεῖται ἵππος καὶ λῃσσονται πάντα πολλῷ μᾶλλον C ἢ νῦν. Ὁ δὲ ἐπ' ὀλίγον τῇ Αὐγούστῃ συνδιατρίψας χρόνον, εἶτα ἐκεῖθεν μεταβὰς (εἶχε γὰρ αὐτὸν χωρίον τηνικάδε ἐς τὴν περαίαν διαβάντα Ῥιτζίον πρὸς τῶν ἐγχωρίων κεκλημένον), ἐπὶ τὴν ἀντίπορθμον ἦλθεν, ἐκεῖθέν τε ὁδῷ προϊὼν διὰ τῶν ἀγχιάλων πόλεων ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει, ὅθεν συσκευασάμενος ἐμβάλλει τῇ Περσικῇ. Οἱ μέντοι πρέσβεις διὰ τῶν Δορυλαίου πεδιάδων ἰόντες, ἀγνῶτές τε διὰ τοῦτο τὸ παράπαν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν αὐτῶν ἦσαν ὁρμήν, καὶ τοῖς Βυζαντίου προαστείοις διατριβὴν αὐτὸν ποιεῖσθαι ἰσχυρίζοντο. Ὅθεν καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐφόδου πανταχόθεν διαγγελλομένης, Πέρσαι τὰ πρῶτα κομιδῇ ἄπιστον εἶναι τὸ πρᾶγμα ἡγοῦντο, ἐπεὶ δὲ αὐτοπτησάντων ἤδη πολλῶν ἤκουσαν, τότε δὴ πανστρατὶ κινηθέντες D ὑπαντιάσειν ἠπείγοντο. Ἐπ' οὐδενὶ γὰρ οὕτω παθαίνεται βάρβαρος ὡς ἐπὶ χρημάτων ἢ κτημάτων ἀποβολῇ. Βασιλεὺς δὲ ἔτι μηδέπω γνῶναι Πέρσας τὰ πρασσόμενα οἰηθείς, τὸ μὲν ἄλλο Ῥωμαίων στράτευμα πρόσω ἐπὶ διαρπαγῇ ἔπεμψεν, ὁ δὲ κατόπιν σὺν ὀλίγοις ἐχώρει. Ὅθεν καὶ Πέρσας κεκινῆσθαι ἤδη παμπληθεὶ [P. 114] ἀκούσαντες Ῥωμαῖοι, συνεταράχθησαν μὲν ὡς τὸ εἰκός, ἄλλως τε καὶ βασιλέως μὴ συμπαρόντος αὐτοῖς, ὡς δὲ ἤδη ἀνεμίγνυτο τούτοις καὶ αὐτός· ἔγνω γὰρ τὴν Περσῶν ἔφοδον, ἀναθαρσήσαντες λοιπὸν συντονώτερον ἐπορεύοντο. Ἐπεὶ δὲ ὀψὲ τῆς ἡμέρας ἦν, τῶν ἵππων ἀποβάντες τοῖς τε ἵπποις φορβὴν κατὰ τὸ ἔθος ἐδίδουν καὶ πρὸς βραχὺ διαναπαυσάμενοι, νυκτὸς ἤδη ἐπιλαβο–

Verum ut tandem quid rei esset animadverterunt, mutuam sibi invicem objicientes ignaviam, derepente se convertunt principique sese opponunt. Neque tamen alacres ivere in pugnam, impetum retundente adhuc metu : cumque pharetras suas exhaurirent, nihilo minus ille, repulsis clypeo undique vibratis telis, corpus inviolatum servavit. Erat vero apud Persas vir animo præcellens manuque impiger, qui ubi neminem ex omnibus cum imperatore ad certamen descendere perspexit, ira effervescens, arrepto de popularis cujusdam manibus gladio, ad eum percutiendum irruit. Sed princeps crinibus prehensum hominem trahit, atque una **194** cum tribus aliis, viris et ipsis magnanimis, abduxit. Id ubi viderunt cæteri, nec se esse resistendo pares, fugam confestim iniere. Ille autem cum dictis captivis in castra reversus est; cumque hiemem acerrimam videret jamjam imminere, Byzantium rediit.

23. Sed mox in oppidum illud Bithyniæ pervenit, quod deductis Philomelio Romanis captivis inhabitandum concesserat, cui Pylæ nomen. Ibi convenere missi ab sultano legati, quos, ut nihil sani ab iis afferri vidit, domum remisit, additis minis, nisi facerent ea quæ ipse vellet, brevi equitatum Romanum incursaturum illorum agros, et multo hostilius quam nunc omnia depopulaturum. Tum aliquandiu apud Augustam moratus (transgressum enim fretum substiterat in loco, quem Ritzium vocant indigenæ), inde in adversam ripam trajecit. Hinc facto per maritimas civitates itinere, pervenit Philadelphiam, ex qua rebus omnibus rite comparatis Persidem invasit. Interea proficiscentes per Dorylæi campos legati, imperatorem in agros suos irruptionem fecisse prorsus ignari, illum in vicinis Byzantio prædiis versari affirmabant. Unde cum Romanorum undique nuntiaretur irruptio, rem primo incredibilem esse omnino credebant Persæ. Sed ubi a plurimis conspectos esse intellexerunt, tum vero festinarunt cum universis copiis occurrere. **195** Nulla enim re alia æque commovetur Barbarus ac suarum rerum et possessionum amissione. Imperator autem haudquaquam adhuc scire Persas quæ agebantur ratus, aliquot Romanorum copias ad prædam faciendam præmittit, ipseque a tergo cum paucis subsequitur. Verum ut audivere Romani adventare Persas cum numeroso exercitu, continuo illos invasit pavor, eo magis quod ab iis abesset princeps. Sed postquam ille, intellecto Persarum adventu, ad eos accessit, collectis animis majori cum contentione deinceps progrediebantur. Cum jam advesperasceret, ex equis desilientes pabulumque iis de more præbentes paulisper quievere : deinde ut nox ipsa advenit, præeuntibus laternis, iter fecerunt. In hunc autem modum confectæ sunt ejusmodi laternæ. Quadrilaterum quid in cubi formam ferro elaborant, quod circumambiunt distinctæ per intervalla rectæ

virgulæ, in inferiori sui parte latiores et sensim desinentes in acutum. A medio cubo exsurgentem aliam virgulam ferream statuunt, non quidem cæteris similem, sed primo spissiorem ac crassiorem, in acutum perinde paulatim desinentem. Virgulas deinde quæ cubum ambiunt circulis revincientes lychnuchum veluti conficiunt, quem hastarum cuspidibus appendunt. Tum linea quædam texta in longitudinem discissa suillo sevo inuncta ac diligenter contorta unicuique eminentium et in acumen desinentium ferrearum virgarum affigunt, quibus accensis magnum **196** adeo lumen inde diffunditur, ut arte quasi confecta dies exercitibus videatur. De laternis quidem hæc sufficiant. Cæterum cum Romanorum copiæ, gravi delapsa nive, et contectis ubique itineribus, longe ea qua insistendum erat via aberrassent, in periculosa et incommoda incidissent loca, nisi errore statim cognito imperator, arreptaque laterna hac illac circumiens invenisset viam, et in proximam regionem exercitum feliciter perduxisset. Postquam inde ad locum, Sarapata Mylonis ab incolis appellatum, accessit, ex eo cœpit excursiones facere; cujus rei vulgata ubique fama, cum ad terræ istius principem, nomine Solymanum, pervenisset, adduci vix ille potuit, ut dictis fidem præstaret. Unde Pupacem cognatum, qui tum sibi aderat, et in imperatoris conspectum sæpius venerat, misit, ut proxime accedens ad Romanos, num ipse adesset imperator, quantum fieri posset disquireret. Pupaces igitur, illo statim agnito, ex equo desiliit, et humillime eum allocutus est. Qui ubi didicit quis esset, et quorsum esset missus: « Hæc inquit, Solymano nuntiabis: cum quisnam ille sit qui Persidem depopulatur percontaris, perinde facis ac si conflagrante domo tua, quomodo ignem exstinguas **197** nihil sollicitus, quis in ædes immiserit curiosius inquireres. Noli igitur in posterum ignorantia malum pavorem quasi velo contegere. Ignorantiæ enim simulatio, quando cum ratione non est conjuncta, nequaquam illum, qui ea utitur, a probro solet liberare. Id potissimum principis et imperatoris munus est, pro patria discrimen subire et momenta rerum agendarum ponderare: quæ si non ille apprehenderit, jam perdidit omnia. Sed et alias in te locum non habet simulatio. En agnoscis et satis conjectas, quis sit qui Persas castigat: quodsi adhuc libet decernere acie, nihil impedio. » His dictis Pupacem dimisit: ac deinde obviis quibusque vastatis et consumptis retro cessit, rem aggressus, priusquam illa perageretur, prorsus incredibilem. Aiunt enim haud amplius sexaginta bellatoribus aciem istam fuisse conflatam. Tum vero summum in discrimen adductæ Romanorum res præter opinionem servatæ sunt. Persæ siquidem ingenti multitudine ex eo tempore congregati, loca idonea

A μένης, ἄραντες ὑπὸ λαμπτῆρσι τὸν δρόμον ἐποιοῦντο. Ἔστι δὲ τὸ τῶν λαμπτήρων χρῆμα τοιοῦτον. Κύβον τινὰ σιδήρου πεποιημένον ὀρθὰς τούτῳ ἐναρμόζουσι κατὰ διέχειάν τινας ἐκ πλατέος ἠρέμα πρὸς ὀξὺ ληγούσας ἀεί· κατὰ μέσον μέντοι τὸν κύβον ἑτέραν ἱστᾶσι σιδηρᾶν καὶ ταύτην, οὐ μέντοι κατὰ τὰς ἄλλας, ἀλλὰ παχεῖαν μὲν τὸ πρῶτον ὀξεῖαν δέ πως κατὰ βραχὺ γινομένην· ζωστῆρσί τέ τισι τὰς κύκλῳ περιλαβόντες οἷόν τινα λυχνοῦχον ἀποτελοῦσιν ἐπί τε δορατίων ἐντιθέασιν ἄκρων· εἶτα λίνεά τινα ὕφη κατὰ μῆκος διελόντες ὑατείῳ περιδεύουσι στέατι, ἑλίξαντές τε ἐπιμελῶς ἑκάστῳ τῶν ὀξὺ ληγόντων περιπείρουσιν αὐτὰ σιδηρίων, πυρί τε καιομένων μυρίον τι σέλας ἐκεῖθεν ἐκπίπτειν ποιοῦσιν, ὡς χειροποίητόν τινα ἡμέραν ἐντεῦθεν B σχεδιάζεσθαι τοῖς στρατεύμασι. Περὶ μὲν τῶν λαμπτήρων τοσαῦτα εἰρήσθω· ὁ δὲ Ῥωμαίων στρατὸς, χιόνος κατενεχθείσης σφοδρᾶς τῶν ὁδῶν τε πανταπασιν ἠφανισμένων, ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἐφ' ἣν ἐφέρετο ἀποπλανηθεὶς μικροῦ καὶ εἰς ὀλεθρίους ἂν καὶ κινδυνώδεις διεξέπεσε χώρους, εἰ μὴ ταχὺ τῆς πλάνης αἰσθόμενος βασιλεὺς λαμπτῆρά τε εἵλετο, καὶ ἔνθα καὶ ἔνθα περιελθὼν ἀνέγνω τε τὴν πορείαν καὶ ἐπὶ τὴν προκειμένην τὸ στράτευμα εὐώδωσεν. Ἐπὶ χῶρόν τέ τινα Σαράπατα Μύλωνος πρὸς τῶν ἐγχωρίων ὠνομασμένον ἐλθὼν ἐκεῖθεν λοιπὸν προνομεύειν ἤρξατο. Τῆς οὖν φήμης ἀπανταχῆ διαδραμούσης πυθόμενος ὁ τὴν τῆς γῆς ἐκείνης σατραπίαν διέπων (ὄνομα αὐτῷ Σολυμᾶς (45)), ὤκνει καὶ C εἰσέτι πιστεύειν τοῖς λεγομένοις. Ὅθεν καὶ Πουπάκην (46) ἀδελφιδοῦν αὐτῷ τυγχάνοντα βασιλεῖ δὲ πολλάκις εἰς ὄψιν ἐλθόντα, πέμψας ἐκέλευεν ἔγγιστα τοῦ Ῥωμαίων γεγονότα στρατοῦ ὅπῃ δυνατὸν τὸν βασιλέα περισκοπεῖν. Ὁ τοίνυν Πουπάκης τὴν πρώτην τὸν βασιλέα διαγνοὺς ἀπέβαινέ τε τοῦ ἵππου καὶ δουλικῶς αὐτῷ προσελάλει. Ὁ δὲ ὅστις τε εἴη καὶ παρ' ὅτου πεμφθείη μαθὼν « Τάδε τῷ Σολυμᾷ, ἔφη, ἀγγελεῖς. Ὅμοιόν τι ποιεῖς τίς ποτέ ἐστιν ὁ τὰ Περσῶν ληϊζόμενος μαθεῖν ἐπιζητῶν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ πυρὸς ἐπὶ τὴν σὴν ἀναφλεγέντος οἰκίαν, τοῦ μὲν ὅπως ἂν αὐτοῦ περιγένοιο λόγον ἐποιήσω οὐδένα, τὸ δὲ ὅθεν τε τὴν ἀρχὴν ἔσχε καὶ παρ' ὅτου ἀναφθείη ἐπιμελῶς ἀνηρεύνας. Μὴ τοίνυν ὡς ὑπὸ παραπετάσματι [P. 115] τῇ δῆθεν ἀγνοίᾳ τὸ D τῆς δειλίας περικαλύπτειν θέλε κακόν. Ἀγνοίας γὰρ προσποίησις, ὁπότε μὴ κατὰ λόγον γένοιτο, οὐδαμῶς ἐξαιρεῖσθαι μέμψεως τὸν χρώμενον πέφυκεν. Ἐν ἀρίστον ὁ τῆς στρατηγίας οἶδε λόγος προκινδυνεῦον πατρίδος ῥοπῇ τὰ πράγματα ταλαντεύειν. Κἂν τις οὐκ ἐπιδράξοιτο ταύτης, ἀπολώλεκεν ἤδη τὸ πᾶν. Σοὶ δὲ καὶ ἄλλως οὐκ ἔτι χώραν ἡ σκῆψις ἔχει. Ἔγνως, ἰδοὺ, συνεβάλου τὸν Πέρσας μαστίζοντα· κἂν ἀντιτάξασθαι θελήσῃς, λόγος οὐδείς. » Ταῦτ' εἰπὼν αὐτὸν μὲν ἀπεπέμψατο, τὰ ἐν ποσὶ δὲ δῃώσας καὶ ἀφανισμῷ παραδοὺς παλινοδίας ἥπτετο, πρᾶγμα

Du Cangii notæ.

(45) *Σολυμᾶς*. Inter Iconiensis sultani proceres primatum obtinens, ὁ τῶν παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὰ μέγιστα δυναμένων κορυφαιότατος. Nicetas, l. III, n. 6.

(46) *Πουπάκην*. Qui alias in castris Manuelis meruerat. Cinnamus p. 48 et 50.

πρὶν γενέσθαι ἀπιστούμενον. Λέγεται γὰρ οὐ πλείους A τῶν ἑξήκοντα τὴν στρατιὰν ἐκείνην εἶναι ἀνδρῶν μαχητῶν, ὅτε δὴ τὰ Ῥωμαίων ἐπὶ μεγάλῳ γεγονότα κινδύνῳ παραδόξως ἐῤῥύσθη. Πέρσαι γὰρ εἰς μυριάδας τὸ ἀπὸ τοῦδε συλλεγέντες τοὺς ἐπικαίρους τῶν τόπων κατέσχον, ἔνθα γεγονότων Ῥωμαίων μάχη ῥήγνυται ἰσχυρά· καὶ Πέρσαι μὲν ἐξ ὑπερδεξίων βάλλοντες Ῥωμαίους ἔθλιβον, οἱ δὲ ὑπ' ἀνάγκης ἐν χρῷ ἀλλήλοις ἀεὶ συνιόντες ἀνεπίμνηστοι παντάπασιν ἀρετῆς ἦσαν, τῆς τοῦ χώρου φύσεως οὐδὲ ὅσον τὰ εἰς τὴν πορείαν ἱκανῆς αὐτοῖς οὔσης. Ἤδη δὲ καὶ περὶ αὐτὸν βασιλέα τὸ δεινὸν ἐφειστήκει. Τῶν γὰρ παρασπιζόντων αὐτῷ τινες ἀποῤῥέειν ἤρξαντο. Ὁ δὲ καίτοι ἐν τῷδε κακοῦ γεγονὼς τοῦ συνήθους ὅμως οὐ καθυφίει λήματος, ἀλλὰ καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτῷ προσιόντα Ἰωάννην, οὗ πολλάκις ἐμνήσθην, τὴν ἀσπίδα B τε προβάλλειν αὐτῷ προτεθυμημένον (ἔτυχε γὰρ ὁπλοφορίας ἄνευ τὸ τηνικαῦτα ὤν) ἀπεπέμψατο, ἀμήχανον εἶναι εἰπὼν ἀσπίδα μίαν δυεῖν καλῶς προασπίζειν σωμάτοιν. Ἐν τηλικαύτῃ δυσχερείᾳ τὸν χῶρον ἐκεῖνον διελθόντες Ῥωμαῖοι, ἐπειδήπερ ἐν εὐρυτέροις ἤδη ἐγένοντο, ἵππων τε ἀρετὴν καὶ ῥώμην ἀνδρῶν ἐλέγξαι δυναμένοις, τὴν ἐνυάλιον ἠχὴν ἀλαλάξαντες κατὰ τῶν πολεμίων τὰς αἰχμὰς ἴθυναν, τρεψάμενοί τε πολλοὺς ἔκτειναν καὶ πᾶσαν ἣν ἐπήγοντο λείαν ἀνειληφότες ἀνεχώρησαν. Ὅτε δὴ πολλῶν ἀνδραγαθησαμένων πάντας βασιλεὺς ὑπερῆρεν. Οὔτε γὰρ οὐδεὶς πρότερος αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς ξυνεπλάκη, καὶ τηλικούτων οὐδεὶς αὐτόχειρ γέγονεν ἀριστειῶν. Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε.

insederant : quo cum advenissent Romani, validum inter illos concitatum est certamen. Sed missis ex editiori loco telis gravius affecti Romani, in unum semper ac velut testudine coibant, cum ad id necessitas cogeret, pristinæ autem audaciæ prorsus immemores, cum ulterius progrediendi facultatem loci natura minus idonea iis denegaret. Jam tota prælii moles in imperatorem incubuit : plerique enim ex comitibus recesserant. Verum ille tanto discrimini objectus, nentiquam a pristina fortitudine **198** deflexit. Sed et accedentem affinem Joannem, cujus non semel meminimus, clypeum illi obtendere volentem (nam et tum inermis erat) remisit, fieri non posse inquiens, ut bina corpora unicus bene protegeret clypeus. In ejusmodi angustiis, locum istum emensi Romani, postquam ad patentiores campos pervenere, in quibus et equorum virtus et bellatorum robur cognosci possent, sublato tum demum bellico clamore, directisque in hostes hastarum cuspidibus, plurimos fugant ac cædunt, ac recepta omni quam abstulerant præda revertuntur. Quo quidem in certamine etsi haud pauci præclare se gesserunt, præ cæteris tamen emicuit imperatoris magnanimitas. Nemo enim illo prior invasit hostes, totque egregia manu facinora edidit. His prospere tandem confectis Byzantium revertitur.

αθ'. Πέρσαι δὲ ὤδινον τοῖς συμπεσοῦσι καὶ ἀντιλυπήσειν Ῥωμαίους διενοοῦντο, καιροῦ τε λαβόμενοι, C Φιλητάν τε πόλιν ἑῴαν διήρπασαν καὶ τὴν πρὸς τῇ μικρᾷ Φρυγίᾳ Λαοδίκειαν ἀδόκητοι [P. 116] ἐπελθόντες κακῶς διέθεντο, πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων στόματι μαχαίρας ἡβηδὸν παραπέμψαντες, οὓς δὲ καὶ ἀνδραποδισάμενοι, πολύ τι καὶ οὐκ εὐαρίθμητον πλῆθος. Ταῦτα πυθόμενος βασιλεὺς ἤσχαλλε μὲν καὶ ἐδυσφόρει, καὶ εἴ γε δυνατὸν ἦν εὐθυωρὸν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβῆναι ἤθελε, πρὸς Ἰκονίῳ ἐνστρατοπεδευθησόμενος· ἐπεὶ δὲ τοῦτο καιροῦ τε χρῄζειν ἔγνω τηλικούτου, ἐπιβάλλοντος ἔργοις καὶ μείζονος ἢ πρότερον πολέμου παρασκευῆς, τοῦτο μὲν ὑπερέθετο, δυνάμεις δὲ πανταχόθεν ἀθροίζειν διανοηθεὶς Ἰωάννην μὲν τὸν Κοντοστέφανον ἐπὶ Παλαιστίνης ἔπεμψε, Βαλδουΐνῳ τε τῷ ῥηγὶ ἐντευξόμενον καὶ δυνάμεις ἃς D αὐτὸς βασιλεῖ δεήσαν διδόναι ἐπὶ συμμαχίᾳ διωμολόγηκε, ταύτας δή, πρὸς δὲ καὶ μισθοφορικὴν ἐκεῖθεν ἄξοντα χεῖρα· Ῥενάλδῳ δὲ τῷ Ἀντιοχείας πρίγκιπι σὺν δυνάμεσι ταῖς περὶ αὐτὸν τὴν ταχίστην ἐκέλευεν ἰέναι, πρὸς δὲ καὶ τοὺς Ἀρμενίων τότε ἡγεμονεύοντας, Τορόσην καὶ Τιγράνην, Χρυσάφιόν τε ἄνδρα Κίλικα καὶ οὓς κοκκοβασιλείους ἐκάλουν, στρατιωτικῶν μὲν καὶ τούτους ἐξάρχοντας δυνάμεων, ἐθελοδούλους δὲ ἐκ μακροῦ βασιλεῖ προσκεχωρηκότας. Ἐκ μὲν δὴ ἑῴας τηλικαύτην ἤθροιζε χεῖρα, ἐξ ἑσπέρας δὲ Λιγούρους τε ἦγεν ἱππέας καὶ τὸν Δαλματίας μετεπέμπετο ἀρχιζουπάνον δυνάμεσιν ἅμα ταῖς ὑπ' αὐτόν, Σκύθας τε καὶ τῶν ἀμφὶ τῷ Ταύρῳ ἱδρυμένων ἐθνῶν ἐμισθοῦτο πολλά. Οὐ μὴν ἄχρι καὶ

24. At cum Persæ non modice ex iis quæ acciderant dolerent, vicissim Romanos ulcisci statuerunt. Captata itaque occasione Philetam, urbem in Oriente, diripiunt. Hinc Laodiceam in Phrygia minore ex improviso aggressi tractant acerbius, plurimis incolis gladio per omnem detruncatis pubem, innumeraque multitudine in captivitatem abducta. Ea ut rescivit imperator, indignatus est remque ægre tulit : adeo ut, si id potuisset fieri, trajecisset illico in Asiam et ad Iconium castra posuisset. Verum ubi opportunitate **199** sibi opus esse vidit tantis rebus favente et longe majore quam antea belli apparatu, id omisit. Cum vero copias undique colligere decrevisset, Joannem Contostephanum in Palæstinam misit, eique præcepit ut Balduinum regem conveniret et copias, quas ille si necesse foret submissurum se imperatori in auxilium pollicitus fuerat, insuper etiam stipendiarias alias adduceret. Renaldum vero principem Antiochenum cum iis, quas tum habebat, copiis advenire confestim jussit. Denique Torosum et Tigranem ac Chrysaphium virum Cilicenum, et quos Coccobasilios vocant, qui militaribus copiis et ipsi præerant, ac sese jam pridem clientelari jure imperatoris imperio ultro submiserant. Ex Oriente quidem hasce contraxit copias. At ex Occidente Ligures equites evocavit, et Dalmatiæ Archizupanum accersivit, cum iis quas habebat viribus : Scythasque et ex gentibus quæ Tauro vicinas regiones incolunt, plurimas conduxit. Neque in ejuscemodi bellico apparatu

substitit: sed cum Latinos in Palæstinam proficiscentes ad Rhodum insulam ut plurimum convenire sciret, stipendiarios equitum copias inde adduxit. Ad pabulum vero et rerum aliarum usum, incredibilem boum multitudinem cum ipsis plaustris ex Thracicis regionibus jussit adduci. Ea omnia sic quidem apparabantur. Sed ut sultanum per ipsos contribules simul ac **200** consanguineos debellaret, ad Sanisanem ejus fratrem misit, Gangræ et Ancyræ in Galatia ea ætate principem, et ad Jagupasanem generum, qui utrique Cæsareæ et Amasiæ, præclaris civitatibus, et cæteris quæ circa Cappadociam sitæ sunt, imperitabat: quos ut sultano suspectos reddidit, jam ad bellum suscipiendum se comparat. Hæc ut audivit sultanus, cum adversus alterum utrum ex iis quos in se concitaverat imperator, bellum sustinere vix posset, iis qui vicinam sibi regionem incolebant tum alia multa, tum etiam oppida quæ magno prius labore acquisierat, concessit. Missis autem ad imperatorem legatis veniam deprecatus est. Qua impetrata, captivos Romanos redditurum se promisit, quocunque demum laterent loco: eos enim diligentissime sese investigaturum. Interea dum hæc comprobarentur, Joannes ex Palæstina cum equitibus rediens in Persicum exercitum incidit duorum et viginti millium fortium bellatorum. Inopinata re ille conterritus, primo quidem collem, qui prope aderat, cum suis confestim conscendit. Deinde universam aciem suam adhortatus in hostes irrupit; Romanisque acrius in illos sese cum impetu inferentibus, pulsi sunt Persæ, fugientiumque ceciderc complures, alii a Romanis militibus cæsi, alii denique equorum pedibus obtriti sunt. Multi tum egregia et digna memoratu opera ediderunt, **201** atque in primis Joannes dux fortitudinem suam illo in certamine prodidit. His confectis Joannes ad principem victor pervenit. Postquam ea accepit sultanus, pœnitentiæ vulneratus stimulis, propter intempestivam audaciam sese miserum vocabat, non tam quæ acciderant consternatus, sed quod ex eo imperatorem in se expeditionem suscepturum arbitrabatur atque adeo futura veluti præsentia animo effingebat. Quamobrem iis quæ antea obtulerat, multa et majora addidit, copias sociales quotannis, cum id necesse esset, Romanis se suppeditaturum pollicitus, et neminem Persarum ipso volente fines unquam Romanos ingressurum: et si alio ex imperio eorum aliquis agros infestaret, bellum se continuo adversus illum sumpturum, omnibusque modis depulsurum undecunque vim ingruentem; cuncta ad hæc quæ princeps imperaret exsecuturum sine ulla mora; et si aliqua ex civitatibus Romanæ ditionis in potestatem venisset Persarum, illam se restituturum Romanis. His imperator persuasus pollicitationibus, ipsum gravissimis sacramentis obstrinxit: tum solutis simultatibus,

A τούτων ἔστη τὰ πρὸς πόλεμον ἐξαρτύων, ἀλλ' εἰδὼς ὡς τοῖς ἐπὶ Παλαιστίνην ἀπιοῦσι Λατινικοῖς γένεσιν ἐπὶ τὴν νῆσον Ῥόδον ἀεὶ τὸ κατάντημα γίνεται, μισθοφορικὴν ἐκεῖθεν ἱππέων ἦγεν ἰσχύν. Χορταγωγίας μέντοι καὶ τῆς ἄλλης ὑπηρεσίας ἕνεκεν ἀμύθητόν τι πλῆθος βοῶν σὺν αὐταῖς ἁμάξαις ἐκ τῶν κατὰ Θρᾴκην ἐκέλευεν ἐλαύνειν χωρίων. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω παρεσκεύασται· ὡς δὲ ὁμοφύλοις ἅμα καὶ συγγενέσι τὸν σουλτὰν ἐκπολεμώσειεν, ἐπὶ Σανισάν τε τὸν ἀδελφὸν ἔπεμψε, Γάγγρας τὸ τηνικάδε καὶ Ἀγκύρας στρατεύοντα τῆς Γαλατῶν, καὶ Ἰαγουπασὰν (47) τὸν κηδεστὴν, ὃς Καισαρείας τε ἀμφοτέρας ἦρχε καὶ Ἀμασείας ἡγεμόνευε πόλεων περιφανῶν ἄλλων τε ὁπόσαι περὶ τῇ Καππαδοκῶν ἵδρυνται γῇ. Καὶ δὴ ὑπόπτους καὶ αὐτοὺς τῷ σουλτὰν καταστησάμενος
B ἐν βραχεῖ ἐπὶ τὸν πόλεμον ἤδη καθίσταται. Τούτων αἰσθόμενος ὁ σουλτὰν, ἐπειδὴ μὴ εἶχε πρὸς ὁποτερονοῦν τῶν ἐκ βασιλέως ἐπικλωμένων αὐτῷ ἀντιτάξασθαι, τοῖς μὲν χώραν προσοικοῦσι τὴν αὐτοῦ πολλῶν τε ἄλλων καὶ δὴ καὶ πόλεων ἀφίστατο πόνῳ πολλῷ κατακτηθεισῶν αὐτῷ πρότερον, ἐπὶ δὲ βασιλέα πέμψας συγγνώμην ᾐτεῖτο. Τούτου δὲ τυχὼν καὶ τοὺς δορυαλώτους ἀποδώσειν Ῥωμαίων ἐπήγγελλε, κἂν ὅπου δήποτε γῆς κρυπτόμεναι εἶεν· μελήσειν γὰρ αὐτῷ τῆς ἀναζητήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐδοκιμάζετο, συνέπεσέ τι τοιοῦτον. Ἰωάννης σὺν τοῖς ἱππεῦσιν ἐκ Παλαιστίνης στρατεύματι ἀναζευγνὺς περιτυγχάνει [P. 117] Περσικῷ ἐς δισμυρίους τε καὶ δισχιλίους ἀριθμουμένῳ ἄνδρας μαχίμους. Τῷ αἰφνιδίῳ τοίνυν
C καταπλαγεὶς τὸ μὲν πρῶτον ἐπί τινα λόφον ἐγγύθεν παρόντα σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν σπουδῇ ἀνιὼν ἔστη, μετὰ δὲ ταῦτα παντὶ τῷ στρατῷ ἐγκελευσάμενος κατ' αὐτῶν ἵεται, σὺν ὠθισμῷ τε πολλῷ τῶν Ῥωμαίων τοῖς πολεμίοις ἐμπλεκομένων, ὑπαγωγὴ Περσῶν γίνεται, καὶ αὐτῶν φευγόντων πολλοὶ μὲν ἔπεσον, πλεῖστοι δὲ πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἠρέθησαν στρατιωτῶν, ἥ τε ἵππος αὐτοῖς ξυνεπάτει τοὺς πλείστους. Ὅτε ἄλλοι τε πολλοὶ λόγου καὶ ἀρετῆς εἰργάσαντο ἄξια, καὶ Ἰωάννῃ δὲ τῷ στρατηγῷ ἀρετῆς δήλωσις κατ' ἐκεῖνον ἐπιγέγονε τὸν ἀγῶνα. Ταῦτα καταπραξάμενος Ἰωάννης σὺν τοῖς τροπαίοις ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται. Ὁ δὲ σουλτὰν ἐπειδὴ τούτων ἤκουσε, κέντροις μεταμελείας νυττόμενος τῆς ἀκαίρου τόλμης ἑαυτὸν ἐταλάνιζεν, οὐχ ὅσον τοῖς ξυμπεσοῦσιν ἐκταραχθεὶς, τὴν δὲ βα-
D σιλέως ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ ἀρραβωνιζόμενος ἔλευσιν κἀντεῦθεν ὡς ἐνεστῶσι τοῖς οὐ παροῦσι τέως προσφερόμενος. Ὅθεν καὶ μείζοσιν ἄλλαις τὰς προτέρας φθάνων ἐπικατελάμβανε πρεσβείας. Χεῖρά τε σύμμαχον ἀνὰ πᾶν ἔτος Ῥωμαίοις δεῆσαν διδόναι ἐπαγγελλόμενος, καὶ τῆς αὐτῶν δὲ γῆς οὔποτε Πέρσην ἑκόντος αὐτοῦ ἐπιβήσεσθαι ὡμολόγει· κἂν ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ἐνοχλοίη τις Ῥωμαίων τῇ γῇ, τοῦτον δὲ στρατεύειν εὐθὺς κατ' αὐτοῦ καὶ πᾶσι τρόποις τὴν ὁθενδήποτε φυομένην ἀπείργειν ἐπιβουλὴν, πᾶν τε ὃ πρὸς βασιλέως ἐπιτάττοιτο ὀκνήσει οὐδεμιᾷ ἐπιτελὲς αὐτίκα ποιεῖν, κἂν τις τῶν βασιλεῖ

Du Cangii notæ.

(47) Ἰαγουπασάν. Istius expeditionis historiam habet etiam Nicetas, l. III, n. 5 et 6.

κατηκόων πόλεων ὑπὸ τὴν Περσικὴν φθάσασα πέπτωκε παλάμην, καὶ ταύτην Ῥωμαίοις ἀνασώζεσθαι συνετίθετο. Τούτοις ἀναπεισθεὶς βασιλεὺς ὅρκοις τε δεινοτάτοις αὐτὸν κατειλήφει καὶ τὴν ἔχθραν λύσας ἐπ' οἴκου ἀνεκομίζετο. Πυθόμενος δὲ Σκύθας τὸν Ἴστρον διαβῆναι ἐφ' ᾧ Ῥωμαίων καταδραμεῖσθαι, τῆς ἐπὶ Βυζάντιον φερούσης ἀφέμενος ἐπὶ τὸν ἀγχοῦ πόλεως Ἀβύδου ἐχώρει πορθμόν, ἔνθα ἐπιθαλασσίδιόν τι ἐπὶ Θρᾴκης πόλισμα κεῖται, ἀπὸ Καλλίου τοῦ Ἀθηναίων οἶμαι στρατηγοῦ τὴν προσηγορίαν ἐσχηκός. Ἐνταῦθα περαιωσάμενος ἐπὶ Σκύθας ἐφέρετο· ἀλλ' οὔπω ἔφθη τὸν Ἴστρον καταλαβεῖν, κἀκεῖνοι τὴν Ῥωμαίων ἀκούσαντες ἔφοδον ταχὺ συσκευασάμενοι ἀνεχώρησαν.

A domum reversus est. Sed ut intellexit Scythas Istrum trajecisse, quo Romanorum fines incursarent, omisso Byzantino itinere, ad fretum, quod Abydo urbi adjacet, contendit, ubi in Thracia situm est oppidum, quod a Callia Atheniensium, ut opinor, prætore nomen accepit, ibique transgressus contra Scythas profectus est. Sed nondum ad **202** Istrum pervenerat, cum illi percepto Romanorum adventu, convasatis celeriter rebus, retro cessere.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ε'.

—

LIBER V.

—

α'. Ταῦτα μὲν τῇδε συνηνέχθη γενέσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπειδὴ μηδὲν ὁθενδήποτε ἀντιστατοῦν τῇ Ῥωμαίων ὑπεφαίνετο ἀρχῇ, ψυχαγωγίας ἕνεκα ἐπί τι τῶν ἐγγὺς Βυζαντίῳ χωρίων ἐξῆλθε· Λόγγοι ὄνομα τούτῳ. Ἐνταῦθα διατριβὴν ποιουμένου, ἡ τέλειος ἡμέρα τοῦ βίου τῇ βασιλίδι ἐπεγένετο Εἰρήνῃ (48), γυναικὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ, ὥσπερ εἴρηταί μοι καὶ πρότερον, καὶ κοσμιότητι καὶ οἴκτῳ τῷ πρὸς τοὺς δεομένους πολλῷ τὰς κατ' ἐκεῖνον ὑπερβαλλούσῃ τὸν χρόνον. [P. 118] Αὕτη δυεῖν μὲν ἐγένετο θυγατρίων μήτηρ, ὧν ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἐπεβίω τε καὶ τῷ πατρὶ ξυνδιήγαγεν, ἁτέρα δὲ ὀλίγῳ ὕστερον τὸν βίον ξυνεμετρήσατο τέταρτον ἡλικίας ἀνύουσα χρόνον. Ἀλλ' ἔτι περιῆν ἡ παῖς τῇ νόσῳ παλαίουσα, καὶ ὁ βασιλεύς, τῶν ἑσπερίων τὸ τότε καλούντων πραγμάτων, τῶν κατὰ τὴν ἑστίαν ἀφέμενος ἐπ' C ἐκεῖνα ἐχώρει. Φήμη γάρ τις ἐκράτει τὸ τηνικαῦτα ὡς ὁ τῶν Ἀλαμανῶν ῥὴξ Φρεδερίκος τὸ σύμπαν ἔθνος ἀνακινήσας πανστρατὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων φέρεται γῆν. Διά ταῦτά τε οὖν καὶ ὡς ὁ τῶν Οὔννων ῥὴξ Ἰατζᾶς τὸν βίον ἀπολίποι ἐπὶ Σαρδικὴν ἦλθεν. Ἔνθα ἐφ' ἱκανὸν διατρίψας περὶ πλείστου τὴν τῆς Οὐννικῆς ἐπικράτησιν ἐποιεῖτο. Ἤδη γὰρ τὰ ἀμφὶ τοῖς Ἀλαμανοῖς θρυλληθέντα οὐκέτι ἐκράτουν. Ὅθεν δὲ τῆς Οὐννικῆς μεταποιεῖσθαι ὁ βασιλεὺς ἤθελεν, ἤδη λέγωμεν. Ἰατζᾷ δὴ (49) τούτῳ ἤστην μὲν

B 1. Hæc quidem eo loci tum contigerunt. Imperator autem cum Romano imperio obstare nihil videretur, animi recreandi causa, in proximum Byzantio prædium, cui Longi nomen est, secessit. Hic dum commoraretur, extremum vitæ diem clausit Irene imperatrix, femina, quæ, uti supra a nobis dictum est, modestia, morum probitate, et in egenos misericordia, cæteras suæ ætatis longe præcellebat. Duarum illa filiarum mater fuit, quarum natu major superstes cum patre vixit, altera vero paulo post et ipsa obiit, quartum ætatis annum agens. Verum adhuc supererat cum morbo colluctans puellula, cum imperator, evocantibus illum rebus Occidentalibus, posthabitis domesticis, eo se contulit. Fama namque tunc temporis percrebrescebat regem Alemannorum Fredericum, universis accitis nationibus, totis viribus in Romanorum agros irrumpere. Ea igitur propter, et quod Geiza Hungarorum rex vita concessisset, Sardicam venit: ubi aliquandiu moratus **203**, quo pacto Hungariæ regnum sibi assereret animo volvebat. Nam quæ de Alemannis ferebantur, haud plane constabant. Quo vero jure Hungariam sibi comparare decreverit imperator, jam commemorabimus. Geizæ huic fratres erant Vladislaus et Stephanus. at quibus ex offensis uterque illi odio fuerit, plane ignoro. Ita-

Du Cangii notæ.

(48) *Εἰρήνῃ*. Vide stemma Comnenicum.

(49) *Ἰατζᾷ δή*. Geizæ II Hungariæ regi, Belæ cognomento Cæci, regis filio, duo fratres fuere, Vladislaus et Stephanus, totidemque filii, Stephanus et Bela. Mortuo Geiza Stephanus filius, qui supremo parentis elogio rex dictus fuerat, omnium etiam calculis, plenis comitiis, approbatus est an. 1161. Vladislaus, Geizæ frater, usurpata interim regia potestate, per 6 menses ea potitur; quo exstincto Kal. Febr. 1172, Stephanus Vladislai frater regnum invadit: sed a Stephano nepote victus et fusus statim postea in castello Zemlen Id. April. diem obiit; cujus funus subsecuta mox D est Stephani nepotis mors sub 4 Non. Mart. an. 1173. Duxerat Stephanus Geizæ frater in uxorem Mariam Comnenam: Vladislaus oblatum sibi simile connubium abnuerat, ne aditum sibi ad regnum, cui inhiabat, præcluderet. [P. 466] Stephanus denique senior propinato ab Hungaris veneno interiit, ut auctor est Nicetas. Junior pariter veneno vitam finivit, quod a fratre quem de terra ejecerat datum scribit Arnoldus Lubec. l. II, c. 3. Consulendi præterea ad hanc historiam Thwroczius et Bonfinius, Nicetas, l. IV, n. 1; Radevicus, l. III, c. 12; Guntherus, l. VI; Stero an. 1160 et auctor Chronicæ Austral. A. 1165.

que post multam huc illuc fugam, tandem principem adiere, illiusque sese subdidere potestati. Et Stephanus quidem ex fratre neptem duxit Mariam, Isaacii sebastocratoris filiam, virginem ut et ante diximus formosissimam: alter vero cælebs permansit. Itaque cum mortuo Geiza alterum fratrem ad regnum juris ratio evocaret (lex enim est apud Hungaros, ut semper ad fratres superstites diadema transmittatur), in patriam eos reducere pro viribus nitebatur imperator. Quippe Geiza, posthabita patria consuetudine, regnum filio suo tradiderat. Quapropter Hungari, cum ejusmodi legem colerent, et imperatoris vererentur adventum, Stephanum Geizæ filium abdicantes imperio, alteri fratrum Vladislao illud traderunt: Stephano vero (seniorem dicm dico) Wrumi dignitatem concesserunt, quo nomine ita apud Hungaros regni successo indicatur.

A ἀδελφὼ Βλαδίσθλαβός τε καὶ Στέφανος· οὐκ οἶδα δὴ ὅ τι προσκεκρουκότε ὑπερφυῶς ἐμισηθήτην αὐτῷ. Ἀμέλει καὶ μετὰ πολὺν τὸν ἄλλοτε ἀλλαχόθεν δρασμὸν τέλος βασιλεῖ προσελθόντε χειρὸς ἐγενέσθην τῆς αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν βασιλέως ἔγημεν ἀδελφιδῆν ὁ Στέφανος, Μαρίαν τὴν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος παῖδα περικαλλῆ καθάπερ εἴρηται οὖσαν, ἅτερος δὲ ἄζυξ διετέλει. Τότε τοίνυν ἐπειδὴ τοῦ Ἰατζᾶ τετελευτηκότος θάτερον τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὁ τοῦ δικαίου ἐκάλει θεσμὸς (νόμος γὰρ (50) οὗτος παρὰ τοῖς Οὔννοις ἐστὶν ἐπὶ τοὺς περιόντας ἀεὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ στέφος διαβαίνειν), κατάγειν τούτους εἰς γῆν τὴν πατρῴαν βασιλεὺς σπουδῆς εἶχεν. Ἰατζᾶς γὰρ τὸν πάτριον παριδὼν νόμον ἐπὶ τὸν υἱὸν τὴν ἀρχὴν διεβίβασεν. Οὖννοι B τοίνυν τὸ μέν τι τοῦτον αἰδεσάμενοι τὸν νόμον, τὸ δὲ καὶ τὴν βασιλέως εὐλαβηθέντες ἔφοδον, Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ τῆς ἀρχῆς παραλύσαντες θατέρῳ τῶν ἀδελφῶν τῷ Βλαδισθλάβῳ ταύτην ἀπέδοσαν. Τῷ γε μὴν Στεφάνῳ, φημὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, τὴν Οὐροὺμ ἀπεκλήρωσαν τύχην. Βούλεται δὲ τοῦτο παρὰ Οὔννοις τὸν τὴν ἀρχὴν διαδεξόμενον ἑρμηνεύειν τὸ ὄνομα.

2. Eum finem habuit fratrum istorum de regni successione controversia. Princeps autem Philippos urbem Macedonicam ad res Servicas constituendas venit. **204** Primislaus enim, qui regioni isti præerat, et antehac, ut memoravimus, defectionem fuerat molitus, suo jure, nullique obnoxius imperitabat: quam ob causam cum ab imperatore principatu propemodum fuisset exutus, postea consecutus veniam, pristinam dignitatem retinuit. Tum vero nulla propter in illum animadvertit imperator, eique ademit principatum, cui Belusem fratrem præfecit. Miseratus tamen fortunam Primislai, submovit eum inde quidem, ne denuo res turbare posset, sed pingui agro donavit, et pascendis pecoribus idoneo. Verum Beluses non diu multum principatu potitus, illius insignia deposuit, patrioque solo relicto venit in Hungariam, ubi cum multos exegisset annos mortem tandem obiit. Imperator autem accitum minimum natu fratrem, cui Dese nomen erat, Dendræ, quæ Naiso adjacet, opulentæ regionis et incolarum frequentia celebris, fide accepta, fore ut

β'. Τὰ μὲν οὖν ἐπὶ τοῖν αὐταδέλφοιν τούτοιν ἐνταῦθα πέρας ἔσχε. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν ἐχώρει πόλιν Φιλίππου τὰ πρὸς τῇ Σερβικῇ καταστησόμενος πράγματα. Ὁ γάρ τοι Πριμίσθλαβος (51), ὃς τῆς χώρας τότε ἦρχε, καὶ ἄλλοτε μὲν ὥσπερ μοι δεδιήγηται πρότερον, ἀποστασίαν ὠδίνησε καὶ αὐτονόμῳ ἐχρῆτο τῇ γνώμῃ, ἐγγύς τε διὰ τοῦτο ἐλθὼν τοῦ τῆς ἀρχῆς πρὸς βασιλέως ἀποβιβασθῆναι, ἵλεώ τε αὖθις τετύχηκεν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινε. Τότε οὖν οὔτε λόγων οὔτε ὅρκων λόγον θέμενος οὐδένα νεωτέροις καὶ πάλιν ἐπεβάλλετο πράγμασι. Δι' ἅπερ βασιλεὺς τοῦ ἀνδρὸς καταγνοὺς C μεθίστησι μὲν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, Βελούσην (52) δὲ τὸν ἀδελφὸν ἐπ' αὐτῆς καθιστᾷ. Πριμίσθλαβον μέντοι [P. 119] τῆς τύχης κατοικτισάμενος ἐκεῖθεν μὲν ἀπανίστησιν, ὡς μὴ καὶ πάλιν κακουργεῖν δύναιτο, χώρᾳ δὲ πιοτάτῃ δωρεῖται καὶ τὰ ἐς νομὰς ζώων ἀγαθῇ. Ἀλλὰ Βελούσης μὲν ἐπ' ὀλίγον ἐμπρέψας τῇ ἀρχῇ τό τε τῆς ἡγεμονίας κατέθετο σχῆμα καὶ τῆς πατρίου μεταχωρήσας ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἦλθεν· ἔνθα πολύν τινα ἐπιβιοὺς χρόνον ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο

Du Cangii notæ.

(50) *Νόμος γάρ.* Imo ea lex in designando rege apud Hungaros vigebat, ut non filius patri succederet, sed qui e regia familia ad regnum ab universo nobilium cœtu in comitiis evocaretur. Ita Bonfinius, an. 1165.

(51) *Πριμίσθλαβος.* Idem videtur qui Rodoslaus dicitur Diocleati presbytero historiæ Dalmaticæ scriptori. Is, mortuo Draghihna patre, regnum Serviæ rexit, solo comitis titulo contentus, a Manuele imp. princeps dictus: *Morto che fu adunque il re Draghihna, il conte Rodoslavo suo figliuolo maggiore, porto gran doni all' imperadore di Cpoli Emanuelo, dal qual fu humanamente accolto, e gli diede nel possesso tutte le terre che mai avesse tenuto il suo padre, e tornando Rodoslavo da Cpoli, commincio signoreggiare nelle terre sue insieme co' suoi fratelli Ivanisc e Valadimiro.* Certe Servios ea tempestate Manuelem ut superiorem dominum agnovisse testatur præterea Arnoldus Lubec, l. II, c. 4.

D (52) *Βελούσην.* Quin ille sit cujus supra meminit Cinnamus, p. 117 *Bela Ban*, nullus dubito. Sed quod addit Belam hunc et Desem fratres fuisse Rodoslai seu Primislai, Diocleati scriptori coævo, ut videtur, repugnat. Is enim Dessam Urosci comitis, qui *Urus* Thwroczio dicitur, filium facit. Quanquam Belam Dessæ fratrem fuisse probabile est, cum utriusque parens Urus seu Uroscus fuerit. Sic autem prædictam narrationem prosequitur Diocleates: *Ma con successo di tempo si levarono alcuni maligni huomini, a loro inimici antichi, i quali ribellando da loro, condussero Dessa figlivolo d' Urosc, e gli diedero zenta, e Trebine, a Radislao et suoi fratelli resii il paese maritimo, con la città di Cattaro, insin' a Scutari. Laonde non cessava Radoslao co' fratelli ogni di combatere contra esso Dessa, et a .ri loro inimici, per ricuperare le provincie, che si gli erano ribellate, e conservare il restante del regno.*

Βασιλεὺς δὲ τὸν ὕστατον ἀδελφῶν μετάπεμπτον θέμενος, ὃς Δεσὲ μὲν ἐκαλεῖτο, Δένδρας δὲ χώρας ἦρχεν, ἢ Ναϊσῷ ἐν γειτόνων ἐστὶν εὐδαίμων καὶ πολυάνθρωπος, τά πιστά τε παρ' αὐτοῦ λαβὼν ὅπως ἀνόθευτον αὐτῷ τὸ τῆς δουλείας σχῆμα ἐς τὸν πάντα τῆς ζωῆς φυλάξῃ αἰῶνα, πρὸς δὲ καὶ ὡς παντάπασι Δένδρας Ῥωμαίοις ὑπεκστήσεται, ἣν, καθάπερ ἔφην, καρπιζόμενος ἦν, ἀρχιζουπάνον ἀνεῖπεν.

A sincerum deinceps obsequium illi ad mortem usque præstaret, atque insuper totam Dendram, quam, uti diximus, possidebat, traditurum Romanis, archizupanum renuntiat.

γ'. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Κλιτζιεσθλὰν (53) ὁ σουλτὰν ἐς Βυζάντιον αὐτόμολος ἦλθε περὶ τῶν αὐτῷ συμφόρων βασιλέως δεησόμενος, πρᾶγμα ὑψηλόν τε καὶ δαιμονίως ὑπέρογκον καὶ ὅσα ἐμὲ εἰδέναι οὔποτε ἄλλοτε Ῥωμαίοις εὐτυχηθὲν πρότερον. Τίνος γὰρ καὶ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων οὐχ ὑπέρκειται ἄνδρα τηλικαύτης ἡγεμονεύοντα γῆς καὶ τοσούτων κυριεύοντα ἐθνῶν βασιλεῖ Ῥωμαίων ἐν οἰκέτου παρεστάναι σχήματι; Καὶ ὥς γε τοῖς φιληκόοις τὰ τελεσθέντα τότε διηγησαίμην, ἦρτο μὲν B βῆμα λαμπρὸν, καὶ δίφρος ἐπὶ πλεῖστον γῆθεν αἰρόμενος ἔκειτο, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον. Εἴργαστο μὲν ἅπας χρυσοῦ, λίθων δὲ ἀνθράκων καὶ ὑακίνθων ἄχθονόν τι ἁπανταχόθεν τούτου διεστοίβαστο χρῆμα. Μαργάρους δὲ οὐδ' ἂν ἀριθμεῖν ἴσχε. Καθ' ἕνα γὰρ τῶν ἠρέμα κατὰ διέχειαν πεπηγότων λίθων περιέθεον ἱκανοί. Ἐσφαίρωντο μὲν ἐς τὸ ἀκριβὲς, λελεύκαντο δὲ ὑπὲρ χιόνα. Τηλίκων ὁ δίφρος πεπλήρωτο φώτων. Τό γε μὴν ἀνώτατον καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπερτεῖνον αὐτοῦ μέρος τοσούτῳ τῶν ἄλλων ἐκράτει λαμπρότητι ὅσῳ καὶ ἡ ἐν γειτόνων αὐτῷ τῶν λοιπῶν μελῶν προὔφερε κεφαλή. Ἐφ' οὗ καθῆστο βασιλεὺς μεγέθει σώματος ἀναλογωτάτου τὸν πάντα πληρῶν. Ἐσθὴς δὲ αὐτὸν περιέθεεν ἁλουργὶς, ἐξαίσιόν τι χρῆμα. Ἄνωθεν ἄχρι καὶ ἐς τὰς βάσεις αὐ- C τὰς ἐπυρσοῦτο μὲν ἄνθραξιν, ηὐγίζετο δὲ μαργάροις, οὐκ ἀπεριέργως μέντοι, ἀλλὰ θαυμασία τις αὐτοὺς ἐποίκιλλε γραφικὴ, ἀκήρατον δήπου λειμῶνα σχεδιαζούσης τῷ πέπλῳ τῆς τέχνης. Ἀπὸ μέντοι τραχήλου ἄχρι καὶ ἐπὶ στέρνα ὑπερφυὴς μεγέθει καὶ χροιᾷ λίθος ἀπὸ χρυσίων καθεῖτο ἁμμάτων, πυρσίζων μὲν ἅτε ῥόδον, σχήματι δὲ μήλῳ παρεμφερὴς μάλιστα. Περὶ γάρ τοι τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς κόσμου περιττὸν καὶ φράζειν ἡγοῦμαι. Ἐφ' ἑκάτερα δὲ τοῦ δίφρου ἡ τάξις ἑστήκει κατὰ τὸ εἰωθὸς, γένους ἑκάστῳ καὶ τύχης πρυτανευόντων τὴν χώραν τῆς στάσεως. Τὰ μὲν δὴ τοῦ βασιλέως ἐν τούτοις ἦσαν. Κλιτζιεσθλὰν [P. 120] δὲ ἐπειδήπερ εἰς μέσους παρῆλθε, θάμβους ὅλος ἦν. Καὶ τοῦ βασιλέως καθιζῆσαι τοῦτον προτρεπομένου, ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον D ἰσχυρότατα ἀπέλεγεν, ὡς δὲ ἔτι μᾶλλον ἐγκείμενον ἑώρα τὸν βασιλέα, καθῆστο λοιπὸν ἐπὶ χαμαιζήλου τινὸς καὶ ἥκιστα ἐπὶ μετεώρου καθέδρας, τὰ εἰκότα τε εἰπὼν καὶ ἀκούσας ἐς τὴν ἀποτεταγμένην αὐτῷ ἐν παλατίῳ ἀπηλλάττετο καταγωγήν. Ὁ βασιλεὺς δὲ τῷ τῶν εὐτυχημάτων ὄγκῳ φιλοτιμούμενος θριάμβου ἐξ αὐτῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τὸν περιάλητον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναὸν ἐποιήσατο μὲν ἐμπαρασκευὴν ἐφ' ᾧ σὺν ἐκείνῳ πομπεῦσαι· οὐ μὴν καὶ εἰς τέλος ἤγαγε τὸ βουλευθέν. Λουκᾶς (54) γὰρ ὁ

3. Sub idem tempus Clitziesthlan sultanus Byzantium ultro venit, de iis quæ utilia sibi forent, principem rogaturus, res magna profecto et plena **205** gloriæ, qualis nunquam antea, quantum memoria assequi possum, Romanis contigit. Quod enim vel præclarissimorum facinorum non istud superat, virum tantæ regionis principem totque imperantem nationibus imperatori se Romano servili stitisse habitu? Atque ut rerum talium studiosis ea quæ tum acta ibi fuerant, referam, splendidum quidem exstructum erat tribunal, et sella a terra longe exsurgens posita erat, spectaculum sane memoratu dignum. Tota ex auro erat conflata, carbunculis et hyacinthis infinito ubique numero distincta. Margaritas haud facile quis numerasset; nam singulos lapillos, qui sparsim per intervalla compacti erant, ambiebant complures, accuratissime orbiculatæ, niveque candidiores. Hujusmodi ea sella luminibus replebatur. Pars autem ejus suprema, quæ nimirum supra caput extenditur, tantum cæterorum ornamentorum superabat splendorem, quanto reliquis membris excellentius est caput. Hac sede imperator considebat, amplitudine corporis convenienti totam implens. Vestis eum circumdabat purpurea, res miranda prorsus. A superiori enim usque ad imam partem tota carbunculis collucebat, fulgebatque margaritis, non quidem promiscue positis, sed admirabili pictura sic variatis, tanquam si verum aliquot pratum ars in peplo **206** expressisset. A collo usque ad pectus eximius et magnitudine et colore lapis aureis catenulis dependebat, rosæ instar rubicundus, forma autem malo perquam similis. Cæterum de capitis ornamentis supervacuum arbitror dicere. Ab utraque vero sellæ parte stabat senatus, uti moris est, unoquoque pro generis et dignitatis ratione locum obtinente. Ejusmodi quidem apparatus erat imperatoris. Clitziesthla, vero cum ad medios ordines usque pervenisset, totus est in stuporem versus. Principe illum ut sederet rogante, primo quidem pertinacius renuit. Inde ubi magis instare vidit imperatorem, sedit tandem humili et minimum elevata sede. Sermone deinde ultro citroque habito, ad paratum sibi in palatio hospitium concessit. Imperator rerum prosperarum magnitudine elatus, triumphum ab ipsa acropoli usque ad celeberrimum divinæ Sapientiæ templum apparaverat, quo una cum sultano procederet. Sed quod intenderat non confecit. Lucas, qui tunc temporis rebus ecclesiasticis præerat, huic consilio obstitit, non decere inquiens inter divinam

Du Cangii notæ.

(53) *Κλιτζιεσθλάν*. Rem etiam narrat Nicetas, l. III, n. 5 et 6, ubi et terræ motus meminit.

(54) *Λουκᾶς*. Quando Lucas Chrysoberges patriarchalem dignitatem adeptus sit, incertum. Id

supellectilem et sacra ornamenta impium hominem transire. Alius præterea casus rem impedlit. Quippe profunda jam nocte validior quædam agitatio totam repente terram concussit. Unde Byzantini, Lucæ monita vera esse rati, Deo haud placere ejusmodi consilium aiebant. Solent enim homines ut plurimum attendere præsentia ulteriusque nihil inquirere. **207** Quid autem illud portenderit, perspicue ostendit rei exitus. Quippe Clitziesthlan multo post tempore, ruptis quæ cum principe sancita fuerant pactis, Romanos cum omnibus viribus in Persas convertit. Ubi cum forte in loca difficilia eorum exercitus incidisset, plurimos dignitate illustres viros amisit, et in majus venisset discrimen, nisi imperator humanæ illic audaciæ modum excessisse visus esset. Sed hæc, uti jam diximus, deinceps a nobis commemorabuntur. Princeps vero, in ea palatia, quæ ad australem urbis partem sunt, concedens, magnificis illum epulis, et omni benevolentiæ genere excepit: inde et equestribus certaminibus oblectavit, scaphasque et acatia ex more liquido igne incendit, ludorum denique circensium spectaculis, ex quibus maxime civitatum amplitudo et magnificentia deprehendi solet, ad satietatem recreavit. Is igitur, cum diu satis Byzantii egisset, et priora pacta altero etiam firmasset jurejurando, domum reversus est. Eæ porro fuere fœderis conditiones: eorum qui imperatoris hostes essent, quandiu viveret, hostem futurum, amicum contra eorum, qui illius amici forent: urbium, quas ipse caperet, majores ac præcipuas imperatori tradíturum; fœdus cum quolibet hoste, principe inconsulto, non facturum: ad Romanos, cum id necessitas postularet, cum omnibus accessurum viribus, seu in Oriente **208** seu in Occidente bellum foret. Neque etiam Turcomannos, quos vocant, rapto vivere assuetos, quotquot sub illius essent potestate, impunitos relicturum, in quacunque demum imperii parte deliquissent. Hæc ille pactus est, et qui cum comitabantur magnates, si ab ejusmodi conditionibus recederet, pro viribus illius se conatus impedituros sunt polliciti. His Byzantii transactis, ubi earum rerum fama ex Europa in Asiam pervenit, phylarchi, qui hasce regiones incolunt, haud sibi bene cessurum rati, si in suas partes sultanum

A τῷ τηνικάδε τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐφεστὼς πράγμασιν ἀντίξους τῇ πράξει ἐγένετο, μὴ δεῖν εἶναι εἰπὼν δι' ἐπίπλων θείων καὶ κόσμων ἱερῶν ἄνδρας διελθεῖν ἀσεβεῖς· τότε δὲ καὶ ἄλλο τι παρεμπεσεῖν προσέστη τῷ πράγματι. Ἐπειδὴ γὰρ πόῤῥω τῶν νυκτῶν ἦν, ἐξαίσιός τις βρασμὸς ἀθρόον ἐκλόνησε τὴν γῆν. Βυζάντιοι μὲν οὖν ἐνταῦθα τὰς Λουκᾶ παραινέσεις ἐκβῆναι οἰόμενοι ἀπὸ γνώμης εἶναι Θεῷ τὴν ἐγχείρησιν ἔφασκον. Πεφύκασι γὰρ ἄνθρωποι τοῖς παροῦσιν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον προσέχοντες πολυπραγμονεῖν περαιτέρω μηδέν. Τὸ δὲ τοῦ πράγματος τέλος τὴν τοῦ συνενεχθέντος ἐναργῶς παρεστήσατο δήλωσιν. Καὶ Κλιτζιεσθλὰν γὰρ μετὰ πολλοὺς ἐπιγενόμενος χρόνους τῶν εἰς βασιλέα συνθηκῶν ἀλογήσας πανστρατὶ Ῥωμαίους κατὰ Περσῶν ἐλθεῖν παρεσκεύασε. Τύχῃ
B τέ τινι δυσχωρίαις ἐμπεσὸν τὸ στρατιωτικὸν τῶν ἐπὶ δόξης τε ἀποβεβλήκει πολλοὺς καὶ μεγάλου ἐγγὺς ἦλθε κακοῦ, εἰ μὴ βασιλεὺς ἐνταῦθα ἀνθρωπίνης ὅρον ἀρετῆς τὰ πολέμια παρελθὼν ὤφθη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὥσπερ καὶ ἤδη ἔφην, εἰσέπειτά μοι λελέξεται. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐς τὰ κατὰ νότον τῆς πόλεως ἀνάκτορα καταχθεὶς μεγαλοπρεπέσι τε ἐδεξιοῦτο δείπνοις αὐτὸν καὶ διὰ φιλοφροσύνης ἦγεν ἁπάσης. Εἶτα καὶ ἵππων αὐτὸν ἔθελξεν ἁμίλλαις, ὑγρῷ τε πυρὶ (55) κατὰ τὸ ἔθος λέμβους τινὰς ἐνεπίμπρα καὶ ἀκάτους, καὶ ὅλως τῶν τῆς ἱπποδρομίας ἐγέμιζε τὸν ἄνδρα θεαμάτων, ἐξ ὧν μάλιστα μεγέθη πόλεων φιλεῖ δείκνυσθαι. Ὁ δὲ ἐφ' ἱκανὸν ἐν Βυζαντίῳ διατρίψας τά προλαβόντα τε δευτέροις ὅρκοις πιστωσάμενος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἦλθεν. Εἶχε δὲ τὰ τῆς
C ὁμολογίας αὐτοῦ ὧδε· ἐχθρὰ μὲν διὰ βίου φρονήσειν οἷς τὸ πρὸς βασιλέα τρέφοιτο ἔχθος, φίλια δ' αὖ τοῖς τοὐναντίον εὔνοις αὐτῷ καθεστῶσι. Πόλεών τε ὧν ἂν αὐτὸς περιγένοιτο τὰς μείζους καὶ ἀξιολογωτέρας βασιλεῖ διδόναι. Ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ οὐδαμῇ τῶν ἐχθρῶν τινι σπείσασθαι ὅτι μὴ βασιλέως κελεύοντος. Δεῆσάν τε Ῥωμαίοις συμμαχήσειν, πανστρατὶ ἀπαντᾷν κἂν Ἑῷος κἂν Ἑσπέριος ὁ πόλεμος εἴη. Οὐ μὴν οὐδὲ [P.121] τοὺς ὅσοι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μὲν κεῖνται παλάμην, κλέμμασι δὲ διαζῆν ἐπίστανται, οὓς δὴ Τουρκομάνους (56) ἔθος καλεῖν ἐστιν, ἀτιμωρήτους ἐᾷν ὁποιονοῦν τι ἐς Ῥωμαίων ἡμαρτηκότας τὴν γῆν. Ταῦτά τε αὐτὸς ὡμολόγηκε καὶ μεγιστάνων ὅσοι αὐτῷ εἵποντο, κἂν ἐκεῖνος αὐτῶν ἀμελοίη,
D τοὺς δὲ σθένει παντὶ κωλύειν τὴν ἐγχείρησιν. Ταῦτα

Du Cangii notæ.

tantum constat ex serie patriarcharum Constantino Chliareno successisse. Hanc certe obtinebat an. 1166 ind. 4, ut ex Balsamone colligitur ad Nomoc. Phot. tit. 13, c. 1.

(55) Ὑγρῷ τε πυρί. Igne Græco, qui πῦρ θαλάσσιον et πῦρ ὑγρόν dicitur etiam Theophani p. 295 352; *ignis pennatius* in Gestis Triumphal. Pisanorum, an. 1114, quod instar pennatorum animalium volet. Vide notas nostras ad Joinvillam p. 71.

(56) *Τουρκομάνους*. Turcorum Turcomannorum eadem fuit origo, qui cum relictis Septentrionalibus regionibus in Orientem transmigrassent, rege sibi creato, universas pene Asiæ provincias armata manu occuparunt. Extunc gens illa, rudis prius et inculta nec certas habens mansiones oppida cœpit incolere legesque condere et agriculturæ operam dare. Fuere tamen ex his, qui in sua ruditate constantes, priorem haud deserentes vivendi modum, ex rapto vivere assueti id vitæ tenuerunt genus. Hi Turcomanni prisca appellatione dicti sunt vocabulo ex Turcis et Comanis, a quibus prima eorum origo fuit composita. Hæc ferme Tyrius, l. I, c. 7; et ex eo Jacobus de Vitriaco, l. I, c. 11, Monachus [P.467] Altisiod. an. 1187: *Per hos dies latrunculorum Syriæ et eorum qui solitudinem inhabitant, quos Turcomagnos vocant, innumera multitudo Laodiceam urbem impetunt et devastant.* A Tyrio dissentit Albericus an. 1059: *Turcorum sive Turcomanorum gens non ab eodem trahunt originem et dicuntur militares Turci, Turcomani vero vulgares.*

μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ ἐτελεῖτο, ἡ δὲ φήμη φθάνει ἐξ A Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβᾶσα. Τοίνυν καὶ οὐ πρὸς καλὸν αὐτοῖς ἔσεσθαι οἱ τῇδε νομίσαντες φύλαρχοι εἰ βασιλεὺς τὸν σουλτὰν εἰσπεποίηται, πρέσβεις πέμψαντες ἐδέοντο ὡς καὶ αὐτοὺς τῷ σουλτὰν διαλλάξαι· ὁ δὲ ἤκουσε μὲν αὐτῶν οὐκ ἀηδῶς, ἐς δὲ τὴν τοῦ σουλτὰν δῆθεν τὸ πᾶν ἀνατιθεὶς αἵρεσιν ἐπ' ἐκεῖνον αὐτοὺς ἔπεμπεν ἐν παλατίῳ, καθάπερ εἴρηται, διατριβὴν ἔχοντα. Οἳ καὶ ἐπειδὴ τάχιστα πρὸς λόγους ἐκείνῳ κατέστησαν, διαλύσασθαί τε σφίσι τὴν ἔχθραν ἴσχυσαν καὶ ἱκέτην ὑπὲρ αὐτῶν βασιλεῖ γενέσθαι ἀνέπεισαν. Ὁ δὲ ἱκετεύοντα προσηκάμενος ἐν φίλων μοίρᾳ καὶ αὐτοὺς ἐποιήσατο, εἰρήνη τε τοῦ λοιποῦ σταθηρὰ τὴν Ῥωμαίων εἶχεν ἀρχήν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη τὸν βίον ἤδη μετήλλασσε, βασιλεὺς δὲ οὔπω ἄῤῥενος τότε πατὴρ παι- B δὸς ἐτύγχανεν ὤν, ἐπὶ δευτέρους λοιπὸν ἔβλεψε γάμους. Καὶ ἦν γάρ τις κόρη τῶν κατὰ τὴν ἐν Φοινίκῃ Τρίπολιν, Λατῖνα μὲν γένος (57), περικαλλὴς δὲ ἐν ταῖς μάλιστα. Ταύτην ἐκεῖθεν ἄξοντας Ἰωάννην τε σεβαστὸν τὸν Κοντοστέφανον ἔπεμψε καὶ Θεοφύλακτον ἄνδρα Ἰταλὸν, ὃν Ἐξούβιτον (58) ἐπεκάλουν. Εἶδόν τε οὖν τὴν κόρην οἱ ἄνδρες καὶ ἀγασάμενοι τοῦ κάλλους, ἐπειδὴ μηδὲν ὁθενδήποτε ὑπεφαίνετο τέως ἐμποδὼν, μηδὲν ὑπερθέμενοι ἐς τὴν τριήρη ἐμβιβάζουσιν. Ἄρτι δὲ ἐκεῖθεν ἀφήσειν μελλόντων, νόσοι βαρεῖαι τῇ κόρῃ ἐνέσκηπτον, καὶ ἦν ἐν κακοῖς. Ὅθεν καὶ ἀεὶ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἀναβαλλόμενοι τὸν ἀπόπλουν εἰκῆ τὸν καιρὸν διῆγον. Κἂν γὰρ ἐπ' ὀλίγον ἀνεθείη τῶν ὀδυνῶν προσδοκήσιμός τε ἀποπλεῖν γένοιτο, ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ προνοίας τινὸς ὀπισθόρμη- C τον τὸ δεινὸν ἐπ' αὐτὴν ἤρχετο, καὶ κατακλιθεῖσα ἔφριττε τὸ σῶμα καὶ ἐκλονεῖτο ἐξαίσια, πυρετοί τε αὐτὴν μετεδέχοντο, καὶ ὑπωπιασμὸς ἤδη καὶ τηκεδὼν ἐπηκολούθει. Καὶ τὸ τῆς ὄψεως ἄνθος χαρίεν τι μαρμαῖρον τὰ πρότερα ἠλλοιοῦτο κατὰ βραχὺ καὶ ἐστυγνοῦτο. Ἰδὼν ἄν τις δακρύων ἐπλήσθη τηλικούτου λειμῶνος ἔξωρα φθίνοντος. Οὕτω μὲν ἡ κόρη κακῶς εἶχεν ἐπ' οἴκου διατρίβουσα· εἰ δέ ποτε καὶ τὴν ναῦν ἀναβαίη καὶ ὀλίγῳ Τριπόλεως ἀναθείη, ἐνταῦθα διπλοῦς ἐπωρύετο κλύδων. Καὶ τὸ μὲν σκάφος εἶχεν ἡ Τρίπολις αὖθις, τὰς δὲ νόσους ἐκείνη οὐ πολλῷ ταύτης [P. 122] ἀπολειφθεῖσας ἐδέχετο μείζους. Τοῦτο πολλάκις ἐπιγεγονὸς εἰς ἀπεράντους τὸν Κοντοστέφανον ἦγεν ἐννοίας. Τοίνυν καὶ ἀσχάλλων ὡς τὸ εἰκὸς ἄλλοτε ἄλλους ἀναπολῶν λογισμοὺς D τέλος ἐπί τινα τῶν ἐνταῦθα νεῶν παρελθὼν ἐπυνθάνετο εἰ βασιλεῖ τὴν παῖδα κατεγγυηθῆναι χρεών. Ἀνεῖλε δέ οἱ τὸ ἱερὸν πυθεῖον (59)· « Ὁ μὲν γάμος

A adduxisset imperator, per legatos illum rogavere, ut et sultanum perinde sibi reconciliaret. Horum ille legationem haud illibenter audivit: sed velut rem omnem sultani relinquens arbitrio, ipsos ad eum misit, in palatio, quemadmodum dictum est, tunc agentem. Illi autem simul atque cum eo sunt congressi, tandem ut quæ inter ipsos intercedebant simultates deponeret, et apud principem pro se intercederet, persuaserunt: cujus ille admissis precibus, et ipsos in numerum amicorum ascivit. Atque inde in posterum firmam pacem Romanum imperium adeptum est.

4. Posquam imperatrix Irene vita excessit, B princeps, cui nulli adhuc erant masculi liberi, de secundis nuptiis cœpit cogitare. Erat autem puella Tripoli in Phœnicia, gente quidem Latina, forma cæteroquin eximia et eleganti. Eo qui inde illam abducerent misit Joannem Contostephanum sebastum et Theophylactum virum Italum, quem Exubitum appellabant. Ut igitur **209** virginem conspexere legati, statim iis forma arrisit: cumque obstare nihil videretur, nulla mora eam in triremem immisere. Verum cum inde essent excessuri, gravioribus morbis correpta virgo male habuit. Unde dilata in dies abitione, frustra ibi consumebant tempus. Quippe si paululum a doloribus vacaret, atque adeo ad iter capessendum videretur idonea, statim, nescio quo fato, illam rursum invadebat C morbus, ita ut lecto decumbens toto corpore fremeret, graviterque convelleretur. Ad hæc sequebatur febris, et livor et tabes: vultusque nitor, qui antea gratiis coruscabat, immutabatur sensim et obscurabatur. Eam intuenti oboriebantur lacrymæ, tam præclaro pulchritudinis flore intempestive pereunte. His puella malis domi afficiebatur. Si vero aliquando navem ingrederetur, paululumque abduceretur a Tripoli, tum vero duplo major infremebat morbi fluctus, navemque iterum in urbem redire necesse erat, ac illa morbi ad breve tempus intermissi acriore impetu corripiebatur. Id cum crebrius eveniret, Contostephanum in ambiguas incertasque cogitationes conjecit. Ea igitur propter animo incertus dubiusque quo demum inclinaret, D tandem in quoddam ibi templum accedens, sciscitatus est, an ducturus esset virginem hanc princeps, idque fatis decretum esset: hoc vero ei retulit sacrum oraculum: « Nuptiæ quidem paratæ, **210**

Du Cangii notæ.

(57) *Λατῖνα μὲν γένος*. Melissendis, Raimundi II comitis Tripolitani ex Hodierna filia, Raimundi III soror. Ita Tyrius, qui rem paulo secus refert.

(58) *Ἐξούβιτον*. Trisillus maximus palatinorum interpretum nuncupatur ille a Tyrio, l. XVIII, c. 30.

(59) *Ἱερὸν πυθεῖον*. Ea erat divinationis species, qua potissimum Christiani utebantur, quæ fiebat per inspectionem et apertionem Evangelii aut sacrorum librorum, cujus exempla prostant apud Gregor. Turon. l. IV *Hist.* c. 16; l. V, c. 14; auctorem Vitæ sancti Leodegarii, c. 17; Nicetam, in Man. l. VII, n. 5; auctorem Orat. Histor. in festum Restitutionis imaginum editum a Combefisio, p. 736, et apud Baron. an. 842, n. 59; Petrum Blesens. epist. 30; S. Bonaventuram, in Vita S. Francisci, c. 13, et alios quos laudat Delrius, l. IV Disquisit. Magic., c. 2, quæst. 7, sect. 3, § 3, quod quidem fiebat in templo, ut hic innuitur, orationibus quibusdam ad id conceptis præviis, depositoque supra altare Evangeliorum

invitati vero non sunt digni intrare. » Quibus auditis, intellectoque oraculo, cum ad hæc nescio quis rumor percrebuisset, virginem haud legitimis esse prognatam nuptiis, rem maxime pudendam arbitratus, destitit ab incepto, indeque Byzantium reversus est. Erant autem Raimundo Antiochiæ principi filiæ tunc temporis forma præcellentes. Illas ut spectaret, Basilium quemdam, cognomento Camaterum, qui tum acoluthi dignitate fungebatur, misit imperator. Ille ut confestim Antiochiam venit, ambas quidem pulchritudine eximia præstantes vidit: potior tamen visa est illi Maria, quo quidem in delectu haud a vero aberrabat legatus ille. « Nullam quippe, aiebant Byzantini, tam insignis formæ mulierem nostra vidit ætas. » Sed de his postea. Cum igitur quæ inspector ille retulerat accepisset princeps, viros dignitate illustres Antiochiam misit, qui virginem sibi desponsarent, Alexium nempe imperatoris Alexii ex Anna filia nepotem, qui tum magnus dux erat, et Nicephorum ex Bryenniorum familia, qui ex fratre vel sorore Manuelis neptim uxorem duxerat, sebasti dignitate tum insignitum. Cum iis etiam erat Andronicus Camaterus, qui præfecti urbis ea tempestate munus obibat, vir sebasti perinde dignitate auctus et imperatoris consanguineus. Illi et eam viderunt et

A ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι εἰσελθεῖν.» Τούτων ἐκεῖνος ἀκούσας συνείς τε τοῦ χρησμοῦ, ἐπειδὴ καὶ φήμη τις ἤδη περιέθραυσε τούτους ὡς εἴη γάμων οὐκ ἐκ νομίμων (60) ἡ κόρη φυεῖσα, πρᾶγμα εἰς αἰσχύνην διαρκὲς μάλιστα, ἀπέσχετο ἤδη τῆς ἐγχειρήσεως ἄρας τε ἐγγύθεν ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν. Ἦσαν δὲ Ῥαϊμούνδῳ τῷ Ἀντιοχείας πρίγκιπι θυγατέρες κάλλει κατ' ἐκεῖνον διενεγκοῦσαι τὸν χρόνον. Ταύτας ὀψόμενον Βασίλειόν τινα ἐπίκλησιν Καματηρὸν (61) ἀκόλουθον ὄντα τῷ τηνικάδε βασιλεὺς ἔπεμψεν. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τάχιστα πρὸς Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, καλὰς μὲν εἶδε καὶ ἄμφω, καλλίων δέ οἱ ἡ Μαρία εἶναι κατεφάνη. Καὶ ἔτυχέ γε τῆς ἀκριβείας ἡ τοῦ πρεσβευτοῦ ἐκείνου βάσανος. Τηλίκον γὰρ κάλλος οὔπω, Βυζάντιοι ἔλεγον, ὁ καθ' B ἡμᾶς ἐγνώρισεν αἰών. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· τότε δὲ ἐπειδήπερ ἐπὶ τὴν Μαρίαν ὁ γνώμων εἶδε, πυθόμενος βασιλεὺς ἄνδρας τῶν ἐπὶ δόξης ἐπ' Ἀντιοχείας ἔπεμψε τὴν κόρην αὐτῷ κατεγγυήσοντας, Ἀλέξιον δὴ τὸν βασιλέως Ἀλεξίου θυγατριδοῦν, ὃς καὶ μέγας τῷ τότε δοὺξ ἐτύγχανεν ὤν, καὶ Νικηφόρον τὸν ἐν Βρυεννίων (62), γαμβρὸν μὲν ἐπ' ἀδελφιδῇ βασιλεῖ γεγονότα, σεβαστὸν δὲ ἤδη γεγενημένον. Ἐν οἷς καὶ Ἀνδρόνικος ἦν ὁ Καματηρὸς (63) ὃς τὴν ἔπαρχον τότε διεῖπεν ἀρχὴν, ἀνὴρ σεβαστότητι μὲν ἀξιωθεὶς, ξυγγενὴς δὲ βασιλεῖ καὶ αὐτὸς ὤν. Οἱ δὲ καὶ εἶδον καὶ θαυ-

Du Cangii notæ.

libro. Vita S. Consortiæ virginis, c. 9: *Si vultis, pergamus ad ecclesiam, agatur missa, ponatur Evan-* C *gelium super altare et communi oratione præmissa inspiciamus Domini voluntatem ex illo capitulo, quod primum occurrerit.* Adeo autem invaluerat hæc divinandi apud Christianos ratio, ut Rainerus, c. 5, Valdenses reprehendat, quod *laicos qui sorte sanctos eligebant in altari deriderent.* Verum non semel interdicta legitur, præsertim in concilio Venetico, can. 16, quem laudat Hincmarus Remensis de Divort. Lotharii: *Sunt et sortilegi, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum sortes vocant divinationis scientiam profitentur aut quarumcunque Scripturarum inspectione futura promittunt.* Eadem verba habent concilium Agathense, can. 42; Aurelianense I, can. 30; Autissiodor., can. 4, sed de sortibus sanctorum et apostolorum erit alius dicendi locus.

(60) *Γάμων οὐκ ἐκ νομίμων.* Secus etiam scribit Tyrius, l. XVII, c. 19.

(61) *Καματηρόν.* An Basilius cujus meminit Nicetas in Alexio Man. F n. 4 17, an vero Basilius D ille Camaterus, qui post Theodosium patriarcha Cp. exstitit, incertum. De nuptiis Manuelis cum Maria Antiochena agimus fusius in Stemmate Comnenorum.

(62) *Νικηφόρον τὸν ἐκ Βρυεννίων.* Nicephori istius sebasti meminit Balsamon in epistola Basilii ad Amphiloch. c. 41.

(63) *Ἀνδρόνικος ἦν ὁ Καματηρός.* Ille idem videtur Andronicus Camaterus, drungarius vigiliæ, qui Manuele imperante receptam a Græcis de Spiritus sancti ex solo Patre processione sententiam eleganti et pererudito opusculo propugnavit: in quo personam imperatoris induens variaque de eo argumento disputans omnes in universum divinæ Scripturæ et Patrum auctoritates de processione Spiritus sancti agentes in unum collectas summa animi contentione, additis suis animadversionibus, quas ipse vocat ἐπιστασίας, Spiritum ex solo Patre procedere, constabilire conatur. In hunc Andronici librum alium scripsit Joannes Veccus patr. Cp. sub Michaele Palæologo, quem inscripsit: Ἀντιρρητικὰ τῶν ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γραφικαῖς χρήσεσιν ἐπιστασιῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ, ex quo Andronici elogium libet ascribere: Καὶ ἡ ὁδὸς τὴν βίβλον μετὰ χεῖρας λαβεῖν, ἣν ἐν ταῖς αὐτοκρατορίας ἡμέραις [P. 468] Μανουὴλ τοῦ ἀοιδίμου ἐν βασιλεῦσι καὶ αὐτοκράτορσιν, ὡς ἐκ προσώπου ἐκείνου Ἀνδρόνικος ὁ τὴν τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλας ἀνεζωσμένος τότε ἀρχὴν, Καματηρὸς τοὐπίκλην, ἀνὴρ τὴν σοφίαν οὐκ ἀγενὴς συνεγράψατο. Meminit etiam Andronici Josephus Methonensis in epist. Marci Ephesii nec diversus est ab Andronico Camatero sebasto et magno drungario, Joannis Ducæ a supplicibus libellis, cui suos in Dionysii περιήγησιν commentarios dicavit Eustathius magister rhetorum ac postmodum Thessalonicensis archiepiscopus, parente. Floruit enim Eustathius sub Manuele et Andronico Comnenis, ut diserte habent Nicetas in Man. l. VII, n. 6, et in Andron., l. I, n. 9; et Demetrius Chomatenus in Responsionibus ad Cabasilam. Illius vero quam Joanni inscripsit Eustathius epistolæ titulus sic concipitur: Πρὸς τὸν πανσέβαστον Δοῦκα κύριον Ἰωάννην, τὸν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν δεήσεων, τὸν υἱὸν τοῦ πανσεβάστου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ Καμάτορος, ubi pro Καμάτορος restituendum censeo Καματηροῦ. Nam quin ille idemque sit Andronicus, de quo Cinnamus, clare evincit proxima qua imperatorem Joannes attigit cognationis necessitudo, quam in Andronico observat hoc loco Cinnamus: Ἀνδρὶ δὲ πάντα καλῷ, καὶ ὡς ὄντως ὀλβίῳ, βασιλικῷ τὴν τοῦ γένους φυὴν, μεγαλοφυεῖ τὴν ψυχὴν, λογίῳ τὴν ἐπιτήδευσιν, etc. At unde cum imperatoria et Comnenica familia Camaterorum affinitas et necessitudo processerit docet Nicetas in Joanne, n. 3. Alterius Camateri meminit Joan. Tzetzes Chil. 11, c. 269. V. not. ad Alexiad. p. 261.

μάσαντες ἐνέθεσάν τε τῇ τριήρει καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐς Βυζάντιον ἐκόμισαν. Πέμπτην τοίνυν καὶ εἰκοστὴν μηνὸς ἄγοντος Ἀπελλαίου, ὃν Δεκέμβριον (64) ῥωμαΐζοντες ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, εἰς τὸν περιώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας οἶκον λαμπρῶς καταχθεῖς, ἐνταῦθα ταύτην ἁρμόζεται, Λουκᾶ τοῦ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίαν τηνικαῦτα λαχόντος, Σωφρονίου Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Θεουπόλεως Ἀθανασίου, ᾗ Χριστιανοῖς ἔθος ἐστὶ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθέντων (65). Αὐγούσταν τε αὐτὴν ἀνειπὼν ἐς τὰ βασίλεια παλινδρομεῖ· μεγαλοπρεπέσι τε δείπνοις τοὺς ἐν τέλει εἱστία καὶ δημοθοινίας ἁπανταχῇ τῶν τῆς πόλεως ἐκάθιζε στενωπῶν· τῇ ἑξῆς δὲ συνδειπνήσοντας αὐτῷ τοὺς πατριάρχας ἦγεν, ἀφθόνῳ τε χρυσίῳ δεξιωσάμενος [P.123] ἕκαστον ἀπέλυε. Πρὸ B πάντων γε μὴν χρυσίου κεντεναρίῳ τὴν Ἐκκλησίαν ἐδωρήσατο. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ἁμίλλαις ἵππων διῆγε τὸν δῆμον καὶ τῶν εἰς εὐφροσύνην ἀγώνων οὐδενὸς καταμελεῖν ἤθελεν.

ε'. Ἐν Βυζαντίῳ μὲν ταῦτα ἐπράσσετο. Στέφανος δὲ (66) τοῦ Βλαδισθλάβου τετελευτηκότος τῆς ἀρχῆς ἤδη ἐγκρατὴς γεγονὼς βαρὺς ἐδόκει τοῖς ἀρχομένοις καὶ λίαν ἐπαχθὴς ἦν. Ὅθεν καὶ ἐλοιδοροῦντο αὐτῷ Οὖννοι τὰ πολλὰ καὶ ἔνδηλοι ἦσαν ὡς αὐτίκα τῆς ἡγεμονίας αὐτὸν κατασπάσοντες. Ἐφ' οἷς ὁ Στέφανος ἐκταραχθεὶς βασιλέως καὶ πάλιν ἐδεῖτο. Ἄρας τοίνυν ἰσημερούσης ἤδη τῆς ὥρας ἐπὶ τὴν πόλιν ἐφέρετο Φιλίππου, καὶ αὐτὸς μὲν ἐνταῦθα σὺν τῷ πλείονι τοῦ Ῥωμαίων ἔμεινε στρατοῦ, μοῖραν δέ τινα τοῦ στρατεύματος τῷ ἀδελφιδῷ πιστεύσας Ἀ- C λεξίῳ τῷ Κοντοστεφάνου παιδὶ ἐπὶ Οὐννικὴν ἔπεμψεν. Ἐν τούτῳ δὲ Στέφανος Οὔννοις ἤδη διαλλαγῆναι νομίσας οὐκέτι τούτου ἐχρῆζεν, ὅθεν καὶ οἴκοι λοιπὸν ὁ Ῥωμαίων ἀνεζεύγνυ στρατός. Ἀλλὰ μεταξὺ Οὖννοι αὖθις Στεφάνῳ ἐπισυστάντες ἄλλα τε πολλὰ εἰς αὐτὸν ἀπερρίπτουν καὶ δὴ καὶ ὑπ' αὐτῷ τὰ Οὔννων ἀνατετράφθαι ἰσχυρίζοντο πράγματα. Διὰ ταῦτα βασιλεὺς μὲν στράτευμα καὶ πάλιν ἤθροιζε, Στέφανος δὲ τὸν κίνδυνον διευλαβηθεὶς τὸ μὲν πρῶτον φυγὰς ἐπί τινα τῶν ἐγγυτάτω Ἴστρου πόλεων ἦλθεν, αἳ βασιλέως ἀνέκαθεν κατήκοοι τυγχάνουσιν οὖσαι, ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Σαρδικὴν μεταβὰς ἐνταῦθα βασιλεῖ συνεγένετο. Ὁ δὲ σφόδρα περιαλγήσας τοῖς ξυμπεσοῦσι τῆς τύχης τε τὸν ἄνθρωπον οἰκτισάμενος D χρήμασί τε ἐδωρήσατο καὶ δυνάμεσιν ἀποχρώσαις ἐπὶ τὴν πατρῴαν αὖθις κατῆγεν ἀρχήν. Ἦρχε δὲ τῶν δυνάμεων τούτων Ἀλέξιος οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, ὁ Κοντοστέφανος, βασιλεὺς δὲ κατόπιν ὀλίγῳ ἐχώρει. Ἐπειδή τε ἐν Ναϊσσῷ πόλει ἐγένετο, ἔννοιά τις αὐτῷ

A admirati sunt, ac triremi impositam magnifico apparatu Byzantium adduxerunt. Quinto igitur et vicesimo mensis Apellæi, quem Decembrem 211 qui Latine loquuntur vocant, in celeberrimum divinæ Sapientiæ templum splendide deductus imperator, illam sibi matrimonio jungit, Luca Constantinopolitanæ, Sophronio Alexandrinæ, et Athanasio Theopolitanæ Ecclesiæ patriarchis, ut Christianis mos est, manus ipsis imponentibus. Cumque eam Augustam ibi renuntiasset, in palatia rursum revertitur, magnificisque conviviis proceres excipit, et ubique per singulos urbis angiportus epulas populo præbet. Postridie demum epulaturos secum adduxit patriarchas, et unumquemque multo donatum auro dimisit. Præsertim vero auri centenarium Ecclesiæ concessit. Nec multo post equestribus certaminibus populum oblectavit, nihilque, quod ad delectationem conferret, voluit prætermittere.

5. Hæc quidem Byzantii acta. Stephanus autem, defuncto Vladislao principatum jam adeptus, gravis molestusque adeo subjectis esse cœpit, ut passim illum probris insectarentur Hungari et regno viderentur statim depulsuri: quibus Stephanus conterritus opem rursum principis imploravit. Motis igitur circa æquinoctium castris, Philippopolim venit imperator, ibique cum majori exercitus Romani parte manens Alexium Contostephani filium ex sorore nepotem cum cæteris copiis in Hungariam misit. Sed enim Stephanus, 212 interea reconciliatum se jam cum Hungaris ratus, ejus operam non adhibuit: quapropter domum rediit Romanus exercitus. Verum mox in Stephanum rursum insurgentes Hungari, tum alia ei multa, tum et sub illo perditas esse Hungarorum res exprobrarunt. Stephanus autem, discrimen veritus, fugit primum, et in quamdam e vicinis Istro civitatibus, quæ jampridem imperatori obnoxiæ fuerant, venit: inde in Sardicam transiens, ibi cum imperatore congressus est. Ille eo casu admodum perculsus et hominis vicem miseratus, pecuniis eum et idoneis viribus donat ad recuperandum paternum regnum. Iis præfuit copiis Alexius Contostephanus, cujus modo meminimus: imperator autem a tergo paululum subsequebatur. Ubi ad Naisum urbem pervenit, animum subiit cogitatio, interim dum illic castra haberet, res etiam Servicas expediendi. In utramque enim regionem Pannoniam et Serviam ducit locus iste, indeque cum oportuerit, utramque

Du Cangii notæ.

(64) *Δεκέμβριον*. Nuptias mense Decembri peractas ex Tyrio par est credere. V. Nicetas l. III, n. 5.

(65) *Τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθέντων*. Manus impositio hoc loco accipi videtur pro sponsorum coronatione in nuptiis. Quippe a sacerdotibus coronabantur sponsi eorumque capitibus corollæ imponebantur, de quo more consulendus Goarus ad Euchol. Græc. p. 397, vel certe χειροτονία idem sonat ac εὐλογία. Pachymeres, l. IV, c. 29: Καὶ περιφανεῖς τοὺς γάμους τελεῖ αὐτῇ τε καὶ τῷ υἱῷ ἐπὶ τοῦ θείου καὶ μεγάλου τεμένους τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ εὐλογήσαντος.

(66) *Στέφανος δέ*. V. Nicetam, l. IV, n. 1, cadit autem hæc Manuelis expeditio in an. 1173; nam et hoc anno rex dictus fuit Stephanus et interiit, si Hungaricos scriptores audimus.

ingredi licet ac incessere. Dese enim, qui imperatoris beneficio Serviæ tum imperitabat, postquam principatum obtinuit, posthabitis pactis, Dendram regionem denuo occupaverat, spretoque Romanorum imperio legationem miserat ad Alemannos, ut inde sibi uxorem accerseret, et quidquid Romanis displiceret, omnino faciebat. Etiam tum cum a principe evocaretur, ut adversus Hungaros bellum gerenti sibi adesset, difficilis ac pervicax videbatur, magnarum **213** rerum spem animo volvens et in diem prolato adventu. Quamobrem imperator, ut ad Naisum accessit, ubi duarum viarum altera in Serviam ducit, altera ad Istrum et Hungariæ fines, in medio castra posuit. Dese vero, imminens sibi periculum advertens, acceptis quos tum habebat copiis, in Romanorum castra venit. Eum imperator benevole exceptum quo decebat honore prosecutus est. Sed proterva lingua nullum esse turpius malum videtur. Siquidem Dese, ubi nihil sibi obvenisse incommodi ob priorem imprudentiam ac temeritatem agnovit, sustulit animos ac majora quam antea damna Romanis inferre decrevit. Consilium tamen ejusmodi silentio pressit. Ita plerumque benevolentiæ argumentum pessimis hominibus majorum injuriarum materia esse solet. Venere quippe paulo post ex Hungarorum gente ad imperatorem legati, quibus ille forte fortuna obvius factus, rogatus est ab iis, uti moris est, quemadmodum res suæ sese haberent: illis haud dissimulanter respondit, optime, et prout regis eorum erga se benevolentia mereretur: dominum illum palam nominans. His igitur cognitis imperator, nequaquam cunctandum ratus, ipsum in jus vocat convictumque, accusatoribus et delictorum consciis in medium productis ac perfidiam ipsi coram objicientibus, in custodia, sine dedecore tamen, eum habuit. Vallo enim tabernaculum illius **214** cingens, secundum eam quæ in castris viget legem observari jussit. Ita ut ab illo deinceps Dese vallum locus iste fuerit nuncupatus. Sic enim fossam vulgus ut plurimum vocat. Eum autem paucos post dies Byzantium misit, et in palatio includi præcepit. Hæc quidem ibi acta. Et princeps, auditis Hungarorum qui advenerant legatis, ubi nihil eos sani afferre cognovit, castris excedere Romanis, et recta domum abire jussit. Iis abeuntibus, ipse ad Belegrada urbem venit, ibique castra posuit. Hanc, uti supra commemoravimus, diruto Zeugmino, Romanus exstruxerat exercitus, compluribus Hungaris in laboris partem adscitis. Jocus hic est illius, quæ in rebus humanis semper ludit, fortunæ; ac fortasse rideat quispiam si dudum mortuos urbium conditores denuo urbes condere videat. Ex iis τύχης seu fortunæ vocabulum ut plurimum apud homines defluxisse arbitror. Cum enim rerum quæ a divina Providentia proficiscuntur, rationem percipere non

A ἐπῆλθεν ἐνταῦθα στρατοπεδευσαμένῳ καὶ τῶν ἀμφὶ τῇ Σερβικῇ ἐν παρέργῳ ἐπιμεληθῆναι πραγμάτων. Ἄγει γάρ πως ἐφ' ἑκατέρας Παιονικήν τε καὶ Σερβικήν, ὁ χῶρος οὗτος, καὶ ἔστιν ἀμφοτέραις ἐντεῦθεν δέον ἐνιέναι. Δεσὲ γὰρ ὃς βασιλέως δόντος τῆς Σερβικῆς ἦρχε τῷ τότε, ἐπειδὴ τῆς χώρας ἐγκρατὴς ἤδη ἐγένετο, τῶν συνθηκῶν ἀλογήσας Δένδρας τε χώρας εἰσαῦθις μετεποιεῖτο καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀφηνιάζων ἀρχῆς ἔς τε Ἀλαμανοὺς ἔπεμψε, κῆδος ἐντεῦθεν ἑαυτῷ συνάψαι διανοηθεὶς, καὶ πᾶν ὃ μὴ κατὰ γνώμην Ῥωμαίοις ἦν τρόπῳ παντὶ ἔπρασσε· τότε δὴ καὶ βασιλέως αὐτὸν μεταστελλομένου ἐφ' ᾧ κατὰ Παιόνων αὐτῷ συστρατεύσει, ὁ δὲ δύστροπός τις καὶ ἰσχυρογνώμων ἐφαίνετο ἐπὶ μακροτέραις τε ταῖς ἐλπίσιν ὠχεῖτο καὶ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τὴν
B ἄφιξιν ὑπισχνεῖτο. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ πρὸς τῇ Ναϊσῷ ἐγένετο, ἔνθα ταῖν ὁδοῖν ἀμφοτέραιν ἡ μὲν ἐπὶ τὴν Σερβικὴν ἄγει, θατέρα δὲ ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ γῆν τὴν Παιονικὴν, ἐν μεταιχμίῳ τὴν στρατοπεδίαν ἐπήξατο· [P. 124] Δεσὲ δὲ τὸν ἐπικρεμάμενον ἤδη κίνδυνον αὐτῷ συνιδὼν τὸ περὶ αὐτὸν ἀναλαβὼν στράτευμα ἐς τὸ Ῥωμαίων ἀφικνεῖται στρατόπεδον. Βασιλεὺς δὲ εὐμενῶς τε αὐτῷ προσηνέχθη καὶ τὰ εἰκότα τετίμηκεν. Ἀλλ' ἔοικεν ἀκολάστου γλώσσης μηδὲν αἴσχιον εἶναι κακόν. Δεσὲ γὰρ, ἐπειδὴ μηδὲν ἐξ ἀβουλίας αὐτῷ τῆς προτέρας ξυνενεχθὲν ἔγνω κακὸν, ἐπῆρτό τε τὴν διάνοιαν καὶ μείζω κακουργήσειν ἢ πρότερον ἐς Ῥωμαίους διενοεῖτο· εἶχε δὲ ὅμως ἐν ἀπορρήτῳ τὸ σκέμμα. Οὕτω φιλανθρωπίας ὑπόθεσις τοῖς τῶν ἀνθρώπων πονηροτάτοις
C ὕλη μειζόνων ἀδικημάτων ὡς τὰ πολλὰ γίνεσθαι εἴωθεν. Ἧκον μὲν γὰρ ὀλίγῳ ὕστερον πρέσβεις ἐς βασιλέα παρὰ τοῦ Παιόνων ἔθνους· ὁ δὲ κατά τινα τύχην αὐτοῖς συναντώμενος ὅπῃ τε τὰ κατ' αὐτὸν ἔχοι πρὸς αὐτῶν ἠρωτημένος, ὥσπερ ἔθος ἐστὶν, ἀπαρακαλύπτως ἔφησεν ὡς καλῶς καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαξίως τοῦ σφῶν ῥηγὸς εὐμενείας, κύριον αὐτὸν διαφανῶς ὀνομάσας. Ταῦτα πυθόμενος βασιλεὺς οὐκέτι μέλλειν ἔγνω, καὶ τοίνυν ἐπὶ δίκην καλέσας αὐτὸν, ἐπειδήπερ ἐκράτει, τῶν κατηγόρων αὐτῷ καὶ συνειδότων κατὰ πρόσωπον ἱσταμένων ἤδη καὶ θεατριζόντων τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀπιστίαν, τότε μὲν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ (67) οὐ σὺν ἀτιμίᾳ τοῦτον ἔσχε· ταφρείᾳ γὰρ τὴν σκηνὴν αὐτῷ περισχὼν κατὰ
D τὸν ἐν τοῖς χαρακώμασι νόμον ἐτήρει, ὡς ἀπ' ἐκείνου λοιπὸν Δεσὲ χάρακα τὸν τόπον ὀνομασθῆναι (οὕτω γὰρ τὴν ταφρείαν ἰδιωτίζοντες ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί)· ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἐς Βυζάντιον πέμψας ἔμφρουρον ἐν παλατίῳ κατεστήσατο. Ταῦτα μὲν τῇδε ἐγένετο, βασιλεὺς δὲ τοῖς ἐκ τῶν Παιόνων ἀφικομένοις χρηματίσας πρέσβεσιν, ἐπειδὴ μηδὲν ὑγιὲς αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, ἐκέλευεν εὐθυωρὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἀπαλλαγέντας στρατοπέδου τὴν αὐτὴν αὖθις πορεύεσθαι. Οἱ μὲν οὖν ἀπῄεσαν, ὁ δὲ ἐπὶ Βελέγραδα πόλιν ἐλθὼν ἐνταῦθα ηὐλίσατο, ἥν, καθάπερ εἴρηται, Ζεύγμινον καθελὼν ὁ Ῥωμαίων ἐδεί-

Du Cangii notæ.

(67) Ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. Bellum hoc Servicum prosequitur etiam Nicetas, l. IV, n. 4.

ματο στρατὸς, συναιρομένους τῶν πόνων καὶ Οὔννων πολλοὺς ἔχοντες. Παίγνιον δὴ τοῦτο τύχης τὰ ἀνθρώπεια διαχλευαζούσης ἀεὶ πράγματα· κἂν γὰρ ἐπεγγελάσῃ τις τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας δομήτορας αὖθις οἰκιστὰς καθορῶν. Ἐκ τούτων οἶμαι τὸ τύχης ὄνομα πολὺ παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐῤῥύη. Τῶν γὰρ τῆς Προνοίας ἔργων τοῖς λόγοις ἐφιστάνειν οὐκ ἔχοντες, ἐκ τοῦ σφίσιν εἶναι δοκοῦντος, τῇ τύχῃ τὰς τῶν πραγμάτων διδοῦσιν ἐκβάσεις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὥς πῃ φίλον ἑκάστῳ νομιζέσθω τε καὶ λεγέσθω, ὁ δὲ λόγος ἐχέσθω τῶν προτεθέντων. Ἐπειδήπερ ὁ βασιλεὺς ἐνταῦθα ἐγένετο, γνοὺς ἀμήχανα εἶναι λοιπὸν Στέφανον γῆς ἄρξειν τῆς Οὔννων (ἤδη γὰρ Στέφανον αὖθις [P. 125] τὸν Ἰατζᾶ κατεστήσαντο φέροντες), ἑτέραν ἐτράπετο. Οὐννικῆς γὰρ δυνάμει τῇ πάσῃ, καθάπερ εἴρηται, μεταποιεῖσθαι ἤθελεν ἐν μεταιχμίῳ τῶν Ἑσπερίων κειμένης ἐθνῶν. Βελᾶν τοίνυν ὃς μετὰ Στέφανον τῷ Ἰατζᾷ παῖς ἦν, Μαρίᾳ τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ συνάψαι πρὸς γάμον διενοήθη. Γεώργιον μὲν οὖν ὃς ἑταιρείας τῷ τότε ἡγεῖτο τῆς βασιλικῆς, Παλαιολόγον μὲν γένος, ἐς δὲ τὸν τῶν σεβαστῶν ἀναβεβηκότα ὄγκον, ἐπὶ Οὐννικὴν πέμψας δοκιμάζειν ἐκέλευε περὶ τοῦ κήδους· ὁ δὲ τὴν ἐς Βυζάντιον αὖθις ἐστείλατο. Οὖννοι δὲ τῷ Παλαιολόγῳ κοινολογησάμενοι Βελᾶν τε φέροντες ἔδοσαν αὐτῷ καὶ χώραν, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῷ περιὼν ἀπεδάσατο, ἄσμενοι ἐκληροῦντο. Ὁ τοίνυν Παλαιολόγος παραλαβὼν αὐτὸν σὺν ὁμολογίαις αἷς εἴρηται ἐν Βυζαντίῳ παρεγένετο. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν τῶν ἐπὶ τῷ κήδει βασιλεὺς ἐφρόντιζεν, ὅ τε παῖς Ἀλέξιος ἤδη μετωνομάσθη καὶ δεσπότης (68) ἀνεβοήθη.

ς'. Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ Βυζάντιον ἄφιξις τῷ Βελᾶν ταύτην ἔσχεν ἀρχὴν, βασιλεὺς δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἑσπέραν ἤδη καλῶς ἔχειν ὑπολαβὼν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν λοιπὸν ἔβλεψε, καὶ πρότερον μὲν τοῖς συμπεσοῦσιν εἰς τοῦτο κεκινημένος, πρὸς δὲ τῶν ἑσπερίων ἐκεῖθεν ἑλκόμενος πραγμάτων. Νουραδὶν γὰρ ὃς τῆς κατὰ Συρίαν ἦρχε Βεῤῥοίας καὶ Δαμασκοῦ, πόλεων ἄμφω περιφανῶν, τῆς τύχης εὐμενὲς ἐμβλεψάσης αὐτῷ, καὶ ἄλλων τε πόλεων ἦρξε πολλῶν αἳ τῶν Εὐφράτου πίνουσι ναμάτων, καὶ χωρῶν οὔτι εὐκαταφρονήτων περιγέγονε συχνῶν, πολλοῖς τε τῶν τῇδε σατραπῶν εἰς χεῖρας ἐλθὼν οὓς μὲν δοριαλώτους ἔσχεν, ἐν οἷς καὶ Ἰατζουλῖνος (69), ὁ Ἐδέσσης ἡγεμονεύων, οὓς δὲ καὶ πολέμῳ ἀπεκτονὼς ἔτυχε, Ῥαϊμοῦνδον δὴ τὸν ἐκ Πετούη, οὗπερ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεμνήσθημεν λόγοις, ἄνδρα ἰσχύϊ καὶ ῥώμῃ κατὰ τοὺς θρυλλουμένους ἐκείνους Ἡρα-

possunt, dum præter opinionem videntur accidere, earum exitus fortunæ adscribunt. Sed de his prout cuique libitum fuerit censeat, scribatve : nos autem ad institutum redeamus. Cum igitur eo pervenisset imperator, fierique haud posse agnovisset, ut Stephanus Hungariæ regnum adipisceretur (Stephanum quippe Geizæ filium iterum restituerant Hungari), alio se convertit. Hungariam enim, uti dictum est, in medio Occidentalium nationum positum sibi comparare totis viribus satagebat. Quapropter Belam, **215** qui post Stephanum Geizæ filius erat, Mariæ filiæ suæ matrimonio jungere constituit. Georgium igitur, cohortis imperatoriæ tunc temporis præfectum, gente Palæologum atque sebasti auctum dignitate, in Hungariam misit, quo de hac ineunda affinitate sermones ingereret : ipse vero Byzantium rursum rediit. Hungari, colloquio cum Palæologo habito, et Belam ipsi tradiderunt et regionem, quam superstes adhuc pater illi assignaverat, libentes in hæredii sortem concesserunt. Eo itaque accepto Palæologus quibus dictum est conditionibus Byzantium reversus est. Deinceps autem quæ ad affinitatem istam conficiendam necessaria erant curavit imperator, atque puero in primis, mutato nomine, Alexii nomen indidit, eumque despotæ dignitate donavit.

6. Tale quidem Belæ in urbem adventus initium habuit. Rebus in Occidente rite compositis, ad Asiaticas animum admovit imperator, iis quæ prius acciderant ad id permotus, sed ob res Occidentales inde avocatus. Nuradinus quippe, qui in Syria Berrhoeæ et Damasco, præclaris utrisque civitatibus, aliisque urbibus quam plurimis, quæ circa Euphratem sitæ sunt, ita illi arridente fortuna, imperabat, loca varia haud contemnenda expugnaverat, multosque ibi satrapas bello aggressus, alios quidem captivos tenebat, in quibus erat Josselinus Edessæ princeps : alios vero in præliis obtruncaverat, **216** quos inter fuit Raimundus Pictavinus, cujus in prioribus libris abunde meminimus, vir animo et fortitudine prisco illi Herculi par, et Balduinus Marasiæ dominus. Progressus autem manus etiam conseruit cum Constantino Ciliciæ duce, quem Calamanum juvenem voca-

Du Cangii notæ.

(68) *Δεσπότης*. Despotarum appellatio, quæ solius imperatoris Byzantini primum fuit, ut apud Latinos seu Romanos Augustos domini, quam tamen Augustum et Tiberium respuisse testatur Suetonius, in peculiarem palatii dignitatem postea transiit. Hanc primus, ni fallor, induxit Michael Calaphates, qui, ut scribit Zonaras, avunculum δεσπότην renuntiavit. Cæteri deinceps qui subsecuti sunt imperatores non tam præcipuos aulæ suæ proceres quam affines et consanguineos et proxima necessitudine conjunctos eadem donarunt, quibus imperatorii apicis culmen et dignitatem hac ratione iis quodammodo communicabant, cum imperatores ipsi hac sola despotarum appellatione in suis quos cudebant nummis vellent insigniri, ut ex Alexii et Manuelis nummis aureis quos in notis ad Alexiadem descripsimus colligitur. Sic Manuel Belam Hungarum et Alexius Angelus Theodorum Lascarim et Alexium Palæologum [P. 409] filiarum suarum maritos despotica appellatione ornarunt, qua sub Palæologis passim legere est insignitos imperatorum filios aut fratres. Quæ vero fuerint ejusce dignitatis insignia docet præter Codinum Pachymeres, l. IV, c. ult. et l. V, c. 1.

(69) *Ἰατζουλῖνος*. De Josselini comitis Edessani captivitate et morte consulendi Tyrius, l. XVI, c. 14 et seq., Sanutus, auctor M. Chron. Belgici, etc.

bant, egregiæ formæ viro, et in re militari admodum strenuo. Verum ille cum ab adolescente primum omnino fuisset superatus, in gravissimas calamitates incidit. Deinde sorte aliqua Renaldum Antiochiæ principem, necnon et Tripolitanum in Phœnicia comitem cepit. Sed enim Constantinus, hac adepta victoria, continere se non potuit, et inconsiderata quadam abreptus audacia victosque temere insecutus, et ipse captus est resque Romanas perdidit. Nuradinus vero ut Torosum perinde superavit, Antiochiæ mox invadendæ spem animo volvebat. Ea igitur propter imperator iis casibus indignatus in Asiam statuit transire, captataque ad id occasione totus in id consilii incubuit. Sed obstitere allati rursum ex Occidente rumores: novus quippe Hungariæ rex hæreditarias Belæ possessiones iterum invasit, fœderibus aperte violatis. Quin et Stephanus, quem paulo ante regno ejecerant Hungari, per Anchialum civitatem Hungariam ingressus, illud recuperare meditabatur. Verum temeritate potius quam prudentia rem aggressus, a proposito aberravit. Statim enim atque eum nonnullos Hungaros in suas partes adduxisse accepit **217** Stephanus, cum universis copiis in illum profectus est. Quamobrem imperator in Ciliciam ad oppidorum præsidia idoneo misso exercitu, ipse versus Istrum denuo contendit: Savoque transmisso castra posuit ad Titelium, tum ut Belæ paternam hæreditatem reciperet, tum ut Stephanum præsenti eriperet discrimini. Quippe jam illius imminutæ erant vires, summisque premebatur angustiis, Hungaris, qui cum eo erant, ad regem undique deficientibus. Itaque Andronico Contostephani filio, qui magni ducis dignitatem brevi post obtinuit, cum copiis misso, Stephanum quidem periculo exemit: ipse vero, motis ab Titelio castris, cum universo exercitu ulterius perrexit. Regni enim invasor Stephanus, cum viribus longe impar cum imperatore congredi non auderet, primum quidem cum iis quæ aderant copiis in ultimos

A κλεῖς, καὶ Βαλδουῖνον (70) τὸν Μαρασίου τότε κρατοῦντα. Προϊὼν δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ (71) τῷ τῆς Κιλικίας δουκὶ εἰς μάχην κατέστη, ὃν Καλαμάνον ἐπεκάλουν νεανίαν, τήν τε ὄψιν ἀγαθῷ καὶ δραστηρίῳ τὰ ἐς μάχας. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἥττητό τε κατὰ κράτος τοῦ νεανίου καὶ ἀνηκέστοις περιπέπτωκε συμφοραῖς, εἶτα τύχῃ τινὶ αὐτόν τε καὶ Ῥενάλδον (72) τὸν Ἀντιοχείας πρίγκιπα εἷλεν, ἐν οἷς καὶ ὁ τῆς ἐν Φοινίκῃ Τριπόλεως (73) ἡγεμονεύων ἦν. Κωνσταντῖνος γὰρ, ἐπειδὴ τοῦ πολέμου ἐκράτει, οὐκέτι καθεκτὸς ἦν, ἀλλ' ἀλογίστῳ τινὶ τόλμῃ καθυπαχθεὶς ἔς τε τὴν δίωξιν οὐ σὺν ἐπιστήμῃ πεσὼν αὐτός τε ἥλω καὶ τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πράγματα. Ὁ Νουραδὶν δὲ καὶ Τερόζην (74) μάχῃ νικήσας ἐλπίσιν ὠχεῖτο [P. 126] ὡς αὐτίκα καὶ τῆς Ἀντιο-
B χείας ἐπιβησόμενος. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ πρότερον ὤδινεν ἐπὶ τοῖς ξυμπεσοῦσι καὶ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβαίνειν διενοεῖτο, τότε δ' οὖν καιροῦ λαβόμενος πασίρροπος ἐς τοῦτο ἐφέρετο. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὰ ἐκ τῆς Ἑσπέρας ἐμποδὼν αὐτῷ ἔστησαν. Ὅ τε γὰρ νέος Παιόνων ῥὴξ (75) τοῦ Βελᾶ καὶ πάλιν ἐπεβάτευε κλήρου καὶ παρεσπόνδει καὶ τότε περιφανέστατα, καὶ Στέφανος, ὃν ἤδη τῆς ἀρχῆς ἀπεώσαντο Οὖννοι, δι' Ἀγχιάλου πόλεως ἐπὶ τὴν Οὐννίκην ποθὲν παρεισδὺς ἀνακαλεῖσθαι τὴν ἀρχὴν διενοεῖτο. Ἔλαθε δὲ προπετέστερον μᾶλλον ἢ προμηθέστερον τῷ πράγματι ἐπικεχωρηκώς. Ὡς γὰρ περιιὼν τῶν Οὔννων ὑπεποιεῖτό τινας, γνοὺς ὁ Στέφανος πανστρατὶ ἐπ' αὐτὸν ἐφέρετο. Διὰ τοῦτο
C βασιλεὺς ἐπὶ Κιλικίαν μὲν στράτευμα τὰ ἐνταῦθα φρουρῆσον ἱκανὸν ἔπεμψεν, ὁ δὲ ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ πάλιν ἤλαυνε Σάόν τε περαιωσάμενος ἀντικρὺ Τιτελίου (76) τὸ στράτευμα ἔστησε, κατὰ νοῦν ἔχων ὡς Βελᾷ μὲν τὸν κλῆρον ἀνασώσαιτο τὸν πατρῷον, Στέφανον δὲ τῶν παρὰ πόδας ῥύσαιτο δυσχερῶν. Ἤδη γὰρ καὶ ὑπέρρει τὰ τῆς δυνάμεως αὐτῷ, καὶ ἦν ἐν στενῷ κομιδῇ, τῶν σὺν αὐτῷ Οὔννων ἐπὶ τὸν ῥῆγα μετατιθεμένων ἑκάστοτε. Καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικον τὸν τοῦ Κοντοστεφάνου υἱέα, ὃς

Du Cangii notæ.

(70) *Βαλδουῖνον.* Non Balduinus modo, cujus supra meminit Cinnamus, a Noradino cæsus fuit, in Edessena videlicet obsidione, sed et Renaldus Balduini filius biennio post vitam amisit eo in prælio contra eumdem Noradinum, in quo Raimundus Antiochenus princeps peremptus est 27 Jun. an. 1148, ut est apud Tyrium, l. XVII, c. 19. Balduini cædem refert idem scriptor l. XIV, c. 16.

(71) *Κωνσταντίνῳ.* Redacto in ordinem a Manuele Toroso Armeniæ regulo captisque Tarso, Mamistra, Longiniade cæterisque Ciliciæ oppidis, ab imperatore iis præfectus est Calamanus, qui Borichii, de quo egimus ad pag. 118, filius diserte dicitur a Thwroczio, l. II, c. 61. Hinc *Mamistrensis dux* appellatur in epistolis Ludovici Franc. reg. et Gaufredi Fulgerii Hierosolymitanæ domus præceptoris in Gest. Dei per Franc. p. 1179 et 1182 et *Ciliciæ præses, domini imperatoris consanguineus et imperialium in illa provincia procurator negotiorum*, apud Willelmum Tyrium, l. XIX, c. 9, quibus in locis refertur prælium Noradinum inter et nostros initum 4 Id. Aug. A. 1165, in quo cæsus et deletus Christianorum exercitus ipseque captus Calamanus, quod et hic narratur a Cinnamo.

(72) *Ῥενάλδον.* De accepta a Renaldo Antiocheno principe clade et ut captus fuerit a Megedino Halapiæ sultano, an. 1160 agunt Tyrius, l. XVIII, c. 28: Robertus de Monte, an. 1162; Sanutus, l. III, part. VI, c. 20. Præterea consulendæ epistolæ principum in Gest. Dei, p. 1176, 1178, 1179, et tom. IV Histor. Franc. p. 689, 692, et 694.

(73) *Τριπόλεως.* Tyrius, l. XIX, c. 9, l. XX, c. 30.

(74) *Τερόζην.* Nam et pugnavit in hoc prælio Toros, quod cum dissuadere esset adorsus, aliorum obtinuit sententia: mox videns hostium prævalere cuneos, nostrorum vero e converso acies corruisse, fuga saluti consulens bellicis se exemit tumultibus. Verba sunt Tyrii.

(75) *Παιόνων ῥήξ.* Vide Nicetam, l. IV, ex quo, ut et Cinnamo, historiam suam, sub ea tempora incertam et mancam resarcire possunt Hungari.

(76) *Τιτελίου.* Hodie *Titul* prope confluentes Tissæ et Danubii.

καὶ μέγας ὀλίγῳ ὕστερον ἐχρημάτισε δοὺξ, ἅμα A στρατεύματι στείλας Στέφανον μὲν ἀνήρπασε τοῦ κινδύνου, ὁ δὲ ἄρας ἐκ Τιτελίου παντὶ τῷ στρατῷ προσωτέρω ἐχώρει. Ὁ γάρ τοι τῆς ἀρχῆς ἐπιβατεύων Στέφανος, ἐπειδὴ μὴ ἐξ ἀντιπάλου δυνάμεως τῷ βασιλεῖ συμπλακήσεσθαι εἶχε, τὸ μὲν πρῶτον σὺν ταῖς περὶ αὐτὸν δυνάμεσι περί που τὰ τῆς Οὐννικῆς ἔσχατα ἐχώρει· ἔπειτα συμμάχους ἐκεῖθεν ἐπαγόμενος Ῥωμαίοις ἀντιτάξεσθαι ἠπείγετο. Βασιλεὺς δὲ, ἐπί τινα χῶρον Πετρίκον (77) καλούμενον καταλαβὼν, ἐνταῦθα ἐσκήνου. Ἔστι δὲ ὁ χῶρος οὗτος τῆς εἰς τὴν ἐνδοτέρω Παιονίαν παρελεύσεως ὅρος ὁ πρῶτος. Ἔνθα γεγονὼς Στεφάνῳ ἔγραψεν ὧδε· « Ἥκομεν, ὦ ἐμὲ παῖ, οὐ πόλεμον Οὔννοις ἄγοντες, ἀλλὰ Βελᾷ τε ἀδελφῷ τῷ σῷ τὴν χώραν ἀνασωσόμενοι, ἣν οὐ δυναστείᾳ τῇ ἡμῶν παραστήσαντες εἴχομεν, ἀλλὰ σύ τε ἔδως καὶ πατὴρ ὁ ὑμῶν πολλῷ ἤδη πρότερον. Καὶ Στέφανον δὲ τὸν σὸν τοῦ κινδύνου ἐξαιρησόμενοι θεῖον, γαμβρὸν ἤδη καὶ αὐτὸν κράτει γεγονότα τῷ ἡμῶν. Εἰ βουλομένῳ σοι τοίνυν ἐστὶ γαμβρὸν ἡμῖν καὶ Βελᾶν ἔσεσθαι, ὅπερ ἤδη καὶ διωμολόγηταί σοι, τί μὴ τὴν χώραν ἀποδοὺς τῆς ἡμετέρας θᾶττον ἀπαλάσσῃ ξενίας; Εἰ δὲ τὸ κῆδος ἀποπροσποιῇ, καί σοι ἕτερα περὶ τούτου δοκεῖ, ἴσθι ὡς τοῦ βιάσασθαί σε πολλῷ ἡμεῖς ἀπεχόμεθα μᾶλλον. »

Hungariæ fines concessit, atque ibi novis coactis auxiliis acie cum Romanis decertare statuit. Imperator vero ut ad locum quemdam pervenit quem Petricum vocant, castra ibi posuit. Est vero locus iste aditus in interiorem Hungariam primus terminus, quo cum pervenisset, hunc in modum Stephano rescripsit : « Non ad inferendum Hungaris bellum, fili mi, venimus, sed ut Belæ fratri tuo possessionem restituamus, quam a dominatione tua minime abstulimus, sed quam tu ipse paterque vester jam pridem concessistis : atque adeo etiam ut patruum tuum Stephanum majestatis nostræ affinem periculo 218 eximamus. Si igitur, te etiam volente, Belam generum nostrum esse contigit, quod et tu pactis ipsis firmasti, cur non reddita ei sua possessione, B nostra potius frueris societate et benevolentia? Si vero necessitudinem et affinitatem respuis, aliaque modo de iis tibi mens est; scias longe nos amplius ab eo abesse, ut vim nobis inferri patiamur. »

ζ'. Βασιλεὺς μὲν ταῦτα ἔγραφεν. Ὁ δὲ ἄλλην τε, καθάπερ εἴρηται, [P. 127] σύμμαχον χεῖρα ἔκ τε Ἀλαμανῶν καὶ τῶν πρὸς τῷ Ταύρῳ ἱδρυμένων ἐπηγάγετο Σκυθῶν, καὶ δὴ καὶ τὸ Τζέχων ἑαυτῷ συνεστήσατο ἔθνος, τοῦ ἐν σφίσιν ἄρχοντος πανστρατὶ ἐπ' αὐτὸν ἀφικομένου. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Κορράδῳ πάλαι τῷ Ἀλαμανῶν συστρατεύσας ῥηγὶ, ὁπηνίκα, ὥσπερ μοι δεδιήγηται, ἐπὶ Ἀσίαν ἐκεῖνος C ἐστέλλετο, ῥὴξ τε διὰ ταῦτα ὑπ' ἐκείνου γενόμενος. Καίτοι ἐψεύσαντο ἄμφω, ὁ μὲν τὴν κλῆσιν, ἅτερος δὲ τὴν χάριν ὁ διδούς. Μακρὸς γὰρ (78) ἐξ οὗ χρόνος τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα ἐν Ῥώμῃ ἀπώλετο, ἐξ ὅτου μετὰ Αὔγουστον, ὃν καὶ Αὐγουστοῦλον ἐκάλουν τὸ τῆς ἡλικίας αἰνιττόμενοι νέον καθ' ἣν ἐπελάβετο τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ Ὀδόακρον καὶ Θευδέριχον ἑξῆς τὸν Γότθων ἡγεμόνα τυράννους ἄμφω μετέβη τὰ τῆς ἡγεμονίας. Ῥὴξ γὰρ Θευδέριχος καὶ οὐ βασιλεὺς διεβίω καλούμενος, καθάπερ Προκόπιος ἱστορεῖ. Ῥώμη μέντοι ἀπὸ Θευδερίχου καὶ ὀλίγῳ πρότερον ἄχρι καὶ νῦν στασιαζομένη διαγέγονε, πολλάκις μὲν πρὸς Βελισαρίου καὶ Ναρσοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ Ῥωμαίοις ἀνασωθεῖσα D χρόνων, αὖθις δὲ οὐδὲν ἧττον τυράννοις βαρβάροις δουλεύουσα, οἳ καὶ ῥῆγες κατὰ Θευδερίχου τοῦ πρώτου καὶ ῥηγὸς ἅμα καὶ τυράννου κέκληνται ζῆλον. Οἷς δὲ μὴ τοῦ τῆς βασιλείας μέτεστιν ὕψους, πόθεν οὗτοι τηλίκας προβεβλήσονται ἀρχὰς, αἳ, καθάπερ ἤδη ἔφην, οἷόν τινες διαιρέσεις ἐκ τοῦ τῆς βασιλείας καθίενται κράτους; Τοῖς δὲ οὐκ ἀπόχρη μόνον, εἰ

7. Istius epistolæ sententia hæc fuit. Imperator autem, uti dictum est, alias auxiliares copias ex Alemannis et Taurum accolentibus Scythis conflatas adduxit : Tzechorum præterea sibi adjunxit nationem, quorum princeps ad eum venit cum universo exercitu. Erat autem is, qui Conrado Alemannorum regi pridem militaverat, cum in Asiam, C quemadmodum commemoravimus, ille trajecit, eamque ob causam rex ab eo est renuntiatus. Sed uterque vicissim falsus est, et qui appellationem regiam recepit, et alter qui munus impertiit. Jamdudum enim imperatorium nomen Romæ exstinctum erat, ex quo ab Augusto (quem et Augustulum vocabant, ætatem ejus teneram, in qua occupavit imperium, significantes) in Odoacrum et Theodoricum deinceps Gothorum principem, tyrannum utrumque, translatus est principatus. Regis enim nomine, non imperatoris, quoad vixit, insignitus fuit Theodoricus, ut scribit Procopius. Ipsa quidem Roma a Theodorici temporibus et paulo ante in hunc usque diem a cætero imperio divulsa mansit. Licetque a Belisario et Narse, ducibus Romanis, sub Justiniano recuperata 219 fuerit, Romanoque asserta imperio : rursum tamen in tyrannorum Barbarorum servitutem decidit, qui Theodorici primi regis perinde ac tyranni exemplo reges appellantur. Qui igitur fieri potest, ut qui imperatorii culminis non sunt participes, tantas dignitates conferre possint, quæ ut jam diximus, ab imper-

Du Cangii notæ.

(77) *Πετρίκον*. Forte *Petrowar* seu *Pietre-Valadin*, oppidum. Sclavoniæ Savienæ validum ad Istrum fluvium : sic enim dictum volunt, quasi castrum ex petris seu lapidibus confectum.

(78) *Μακρὸς γάρ*. Sic Græculi scriptores imperatoriæ Alamannorum et summorum pontificum primariæ in Ecclesia dignitati solent oblatrare, quos semper auxit ab iis translatum a Græcis in Francos, ab Oriente in Occidentem, imperatoriæ majestatis culmen. Locum Procopii habes, l. 1 Goth. Vide dissert. 27, ad Johavillam p. 316.

toria majestate velut quædam particulæ, profluxerunt. Iis vero non sufficit modo, si imperatoriam celsitudinem nullo jure ad se pertinentem imperiique majestatem invadant (id enim vocabuli supremam potestatem denotat). Sed jam eo venere audaciæ, ut Byzantinum imperium a Romano diversum esse contendant : quæ mihi perpendenti sæpe obortæ sunt lacrymæ. Qualis enim quantaque res Romæ principatus a barbaris fœdisque mancipiis divendita est? Atque inde neque habuit illa pontificem, multoque minus principem. Iste enim qui imperatoriam usurpat majestatem, equitantem pon-

A τοῦ τῆς βασιλείας οὐδὲν προσῆκον ἐπιβατεύουσιν ὕψους, ἰμπέριον (79) ἑαυτοῖς περιτιθέντες κράτος. Βούλεται δὲ τοῦτο τὸ ἄκρατον ἑρμηνεύειν. Ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν ἐν Βυζαντίῳ βασιλείαν ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ (80) ἀποφαίνειν τολμῶσιν· Ἅπερ ἐμοὶ διασκοπουμένῳ πολλάκις ἤδη καὶ δακρῦσαι ἐπῆλθεν. Οἵου γὰρ, οἷον ἡ Ῥώμης ἀρχὴ βαρβάροις καὶ δεινῶς ἀνδραποδώδεσιν ἀνθρώποις διεκαπηλεύθη (81) χρῆμα· κἀντεῦθεν οὔτε ἀρχιερέως αὐτῇ μέτεστιν, οὔτε πολλῷ δήπουθεν ἄρχοντος. Ὁ μὲν γὰρ τῷ τῆς βασιλείας ἐπεμβαίνων μεγαλείῳ, ἀναξίως ἑαυτοῦ ἱππευομένῳ (82) πεζῇ τῷ ἀρχιερεῖ παραθέει καὶ ὅσα καὶ ἱππο-

Du Cangii notæ.

(79) *Ἰμπέριον*. Imperium. Vocem Latinam exprimere voluit Cinnamus. Ita ἔμπετος pro *impetus* dixit Urbicius p. 70.

(80) *Παρὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ*. Radevicus, l. IV, c. ult. de Frederico : *Imperatorem Constantinopolitanum Manuel ultro amicitiam et societatem ejus expetentem flexit, ut se non Romæ sed Neoromæ vel imperatorem.*

(81) [P. 470] *Διεκαπηλεύθη*. Vide Frontonem Ducæum ad Palladii Hist. Lausiacam, ubi multa de voce καπηλεύειν.

(82) *Ἱππευομένῳ*. Nimias sane nugas agit Cinnamus, dum principi suo ridicule adblanditur et velut Ecclesiæ Græcanicæ caput non Constantinopolitano duntaxat patriarchæ, sed et summo orbis Christiani pontifici Byzantinum imperatorem præponere audet. Atque inde præclarum scilicet supra Germanicos Augustos prærogativæ elicit argumentum, quod illi obequitanti papæ pedites adsint, frenumque equi prehendant, quod innata Græcanicis ingeniis fastus insolentia nusquam passa esset in suis Augustis, qui cum vix concederent Deo ipsi, nedum illius in terris vicario primas unquam partes tribuissent. Longe certe pietate ac religione superiores exstitere imperatores Occidentis, qui apostolicæ sedi et summo pontifici in honorem Jesu Christi et B. Petri, quorum vices gerit, primas semper detulerunt et Constantini Magni exemplo, quod dedignati sunt posteriores Græci imperatores, hominum omnium vanissimi, obequitanti stratoris officium non semel exhibuerunt. Audiat igitur Cinnamus Constantinum ipsum scribentem ad Silvestrum pp. : Κρατοῦντες τὸν χάλινον τοῦ ἵππου αὐτοῦ διὰ τὴν προσκύνησιν καὶ φόβον τοῦ ἁγίου Πέτρου στράτορος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν. Quod si de fide prædictæ epistolæ subdubitat et in ea adulterinum quidpiam subodoratur, patiatur saltem eumdem ab Augustis nostris honorem summis Pontificibus deferri, quem olim Joanni PP. Constantinopolim venienti præstitit Justinus Augustus, D qui, ut auctor est Anastasius Bibliothecarius, *dans honorem Deo humiliavit se pronus et adoravit beatissimum papam*; aut Agapeto pp. Justinianus, qui, ut ait idem scriptor, *gaudio repletus humiliavit se sanctæ sedi apostolicæ, et adoravit beatissimum papam Agapetum* Constantinopolim venientem : aut certe Constantino pp. Justinianus Rhinotmetus, qui Constantinum Constantinopolim evocatum *honorifice suscepit ac remisit, ita ut prostratus in terram pro suis peccatis eum intercedere rogaret*, ut est in Chronico Reicherspergensi seu ut loquitur Anastasius : *Cum regno in capite sese prostravit pedes osculans pontificis*; vel denique Ludovicum II Germanicum imperatorem audiat et quod ille apud eumdem Anastasium Ravennati objecit archiepiscopo, id ipsum principi suo dictum putet : *Vadat et fastu elationis deposito tanto se humiliet pontifici, cui et nos et omnis Ecclesiæ generalitas inclinatur et obedientiæ ac subjectionis colla submittit.* Hæc igitur fuit priscorum Augu- B storum Orientalium et Occidentalium pietas et religio in sacrosanctam Romanam Ecclesiam : hæc summis pontificibus præstitere obsequia Occidentales, ut venientibus pedites occurrerent et stratorum munia implerent. Idem Anastasius de Pipino Francorum rege imperatorum Occidentalium parente et primo stipite scribens, in Stephano II pp. : *Ipse in palatio suo, in loco, qui vocatur Ponticone ad fere trium millium spatium descendens ex equo suo, cum magna humilitate, terræ prostratus, una cum sua conjuge filiis et optimatibus, eumdem sanctissimum papam suscepit, cui et vice stratoris, usque in aliquantum locum juxta ejus sellarem properavit.* Neque minori observantia Leonem pp. excepit Carolus M. Pipini filius, cum Romam venit pontifici opem laturus, qui, *ut sacratissimas cruces ac signa sibi obviam advenisse conspexit, descendens de eo quo sedebat equo, ita cum suis judicibus ad B. Petrum pedestris properare studuit* : C moxque ut ad basilicam sancti Petri pervenit :

Extemplo properans Carolus veneranter adorat
Pontificem amplectens magnum.

Caroli parentis, et Pipini avi exemplo in Romanam sedem, et d. Petri successores, [P. 471] eadem pietatis et reverentiæ obsequia impendit Ludovicus, non immerito Pius. Theganus, c. 16, ut Stephanum pontificem in Galliam venientem exceperit idem imperator, enarrans : *Pervenit*, inquit, *post missos dominus Ludovicus obviam supra dicto pontifici, obvians ei in campo magno Remensium : descendit uterque de equo suo, et princeps se prosternens omni corpore in terram tribus vicibus ante pedes tanti pontificis, et tertia vice erectus salutavit pontificem, dicens : Benedictus qui venit in nomine Domini.* Præsertim vero Ludovicus II imperator, Pii ex Lothario nepos, eadem quæ Pipinus, Nicolao summo pontifici exhibuit officia. Nam cum Nicolaus D in Ludovici, quæ haud procul Roma posita erant, castra descenderet, *excellentissimus quem cum vidisset Augustus, suis manibus apprehendens, pedestri more, quantum sagittæ tractus extenditur, traxit.* Verba sunt Anastasii, qui id rursum ab Ludovico præstitum refert post exceptum convivio pontificem : *Ad quemdam quidem cum pervenissent spatiosissimum itineris locum, imperator equo descendit equumque pontificis iterum ut meminimus supra traxit, dulcissimisque osculis ad invicem perorantes luciflue gratulati sunt.* Non mirum igitur si Germanicæ stirpis Augusti Francicos, quibus successerant, imitati iisdem prosecuti sunt honoribus Romanos pontifices et equitantibus iis stratorum munia obierunt. Primus ex iis occurrit Henricus V, qui an. 1111 Romam veniens, statim ut Paschalem II conspexit, *ad ejus vestigia corruit, exsurgensque, in nomine Trinitatis, in ore, fronte, oculis, eis pacis osculum dedit, stratorisque implevit officium*, ut

χόμες αὐτῷ γίνεται, ὁ δὲ ἰμπεράτορα τοῦτον εἰς ταὐτὸν ἄγων βασιλεῖ ὀνομάζει. Πῶς, ὦ βέλτιστε,

A tificem præter dignitatem pedes præcedit, et equisonis implet munus. Hic vero imperatorem istum

Du Cangii notæ.

scribit Petrus Diac. l. IV Chr. Casin. c. 39. Testatur præterea Sugerius in Ludovic. VI Lotharium imperatorem, Henrici successorem, in civitate Leodiensi Innocentio II pp. occurrentem, *in platea ante episcopalem ecclesiam humillime se ipsum stratorem obtulisse et peditem per medium sanctæ processionis ad eum festinasse, alia manu virgam ad defendendum, alia frenum albi equi accipientem, tanquam dominum deduxisse.* Ubi obiter observandum, imperatori virgam ad dirimendas occurrentes turbas tribui, quod erat præcipuum stratorum munus, adeo ut Hugo *Plagon*, vetus Willelmi Tyrii antistitis interpres Gallicus ms. hæc verba ex l. XV, c. 3: *Domino principe dominoque comite stratoris officium exsequentibus* his vernaculis reddiderit: *Ils tenoient verge et défaisoient la presse devant eux.* Quo etiam spectant quæ de Frederico I imperat., de quo mox, habet Romualdus Salernitanus archiepiscopus, ad an. 1177: *Imperator autem, ut humilitatem quam corde conceperat opere demonstraret, sumpto stratoris officio, pallium deposuit, manu virgam accepit, laicos de choro expulit,* etc., neque multo post, anno scilicet 1120 honore simili Callistum papam prosecutus est Willelmus dux Apuliæ. Tradit quippe idem Romualdus ducem percepta pontificis ad urbem Trojam profectione, *obviam ei festinanter extra civitatem advenisse cum principibus suis: et ei vice stratoris ipsum juxta sellam obambulantem usque ad ecclesiam episcopatus ejusdem civitatis ingenti cum honore deduxisse.* Verum ejusmodi Augustorum in Romanos pontifices observantia, quæ ex mera eorum pietate et in apostolicam sedem reverentia videbatur profluxisse, abiit deinceps in necessarium munus: adeo ut Adrianus IV pp. Fredericum I, quod sibi ad urbem Nepesinam occurrenti stratoris officium de more non exhibuisset, ad osculum recipere abnuerit, imperatore ad illud se teneri pernegante. Re tandem in disceptationem collata (*) *veteribusque excussis monumentis et prisca consuetudine diligenter investigata judicio principum decretum est, et communi favore totius regalis curiæ roboratum, quod idem rex pro apostolorum Petri et Pauli reverentia prædicto pp. Adriano exhiberet stratoris officium, et ejus strepam* (**) *teneret ad conscendendum equum.* Quod postridie executus est Fredericus: [P. 472] *Appropinquante enim domino papa tentorio regis per aliam viam transiens descendit, et occurrens ei quantum est jactus lapidis, in conspectu exercitus officium stratoris cum jucunditate implevit et strepam* (***) *fortiter tenuit.* Helmodus, l. I, c. 81, totam hanc controversiam pluribus etiam exsequitur: *Rex autem accersivit d. Adrianum papam in castra — Veniente ergo eo in castra rex festinus ei occurrit, et descendenti de equo tenuit strepam duxitque eum in tentorium.* Mox Adrianum inducens alloquentem Bambergensem episcopum: *Verba sunt, frater, quod loqueris. Dicis principem tuum condignam beato Petro exhibuisse reverentiam: sed beatus Petrus magis videtur inhonoratus: denique cum dexteram deberet tenere strepam, tenuit sinistram. Hæc cum per interpretem regi nuntiata fuissent, humiliter ait: Dicite ei quia defectus hic non fuit devotionis, sed scientiæ, non enim tenendis strepis magnopere studium dedi. Enimvero ipse, ut memini, primus est cui tale obsequium impendi. Cui dominus papa: Si quod facillimum fuit, propter ignorantiam neglexit, qualiter putatis expediet maxima. Tunc rex aliquantisper motus ait: Vellem melius instrui, unde mos iste inoleverit, ex benevolentia, an ex debito? si ex benevolentia, nihil causari habet dominus papa, si vacillaverit obsequium, quod de arbitrio non de jure subsistit. Quod si dicitis, quia ex debito primæ institutionis hæc reverentia debetur principi apostolorum, quid interest inter dexteram strepam et sinistram, dummodo servetur humilitas et curvetur princeps ad pedes summi pontificis? Diu itaque acriterque disputatum est. Postremo discesserunt ab invicem sine osculo pacis. Timentes ergo ii qui columnæ regni esse videbantur, ne forte rebus inactis frustra laborassent, multa persuasione vicerunt cor regis, ut dominum papam revocaret in castra: quem redeuntem suscepit rex integrato officio.* Ab Helmodo B hausit quæ in hanc rem habet Historia archiepiscoporum Bremensium. Id ipsum statim postea præstitit Fredericus ipse Victori antipapæ, an. 1160. Radevicus l. II, c. 70 et ex eo Chronicon Reichersperg.: *Imperator omnes episcopos convocans in hunc eos consensum deduxit, ut omnes Victorem papam susciperent, et statim sequenti die 5 Kal. Febr. ab ipso imperatore et episcopis suscipitur et inthronizatur in monasterio Sancti Cyri, imperatore frenum equi et stivam sellæ illius tenente, et eum de equo suscipiente, et ad altare una cum patriarcha Aquilegiensi Pelegrino inter manus eum deducente.* Denique Ecclesiæ Romanæ reconciliatus Fredericus Alexandro III summo pontifici, in urbe Veneta, an. 1177 obequitanti comes astitit staphamque tenuit: *Peractis missarum solemniis,* inquit idem pontifex apud Radulphum de Diceto et Hovedenum, *nos usque ad ipsius ecclesiæ,* Sancti Marci, *portam dextravit, et cum ascenderemus palefridum nostrum ibi paratum, staphom tenuit et omnem honorem et* C *reverentiam nobis exhibuit, quam prædecessores ejus nostris consueverant antecessoribus exhibere.* Acta Alexandri: *Decantata itaque missa idem,* Fredericus, *dexteram pontificis apprehendit, et extra ecclesiam usque ad album caballum conduxit ipsum, et streguam fortiter tenuit. Cum autem frenum acciperet, et stratoris officium vellet adimplere, pontifex, quia iter ad mare minus videbatur prolixum, pro facto habuit, quod affectuose voluit adimplere.* Eadem prorsus observantia paulo ante eumdem pontificem Tociaci supra Ligerim exceperant Ludovicus VII Franciæ, et Henricus Angliæ reges, *usi officio stratoris pedites dextra lævaque frenum equi ipsius tenentes,* ut auctor est Robertus de Monte an. 1162. Ex his igitur evidenter colligitur Cinnamum hoc loco Fredericum, tacito licet nomine, carpere et sugillare, ut qui pronuper suaque et Manuelis tempestate Romano pontifici istiusmodi præstiterat obsequium. Nec mirum ægre tulisse D Græcos schismaticos, tantam Romanis [P. 473] antistitibus exhiberi reverentiam, a quibus desciverant; quod in iis expostulant non semel nostræ ætatis hæretici, atque imprimis Simon Schardius, lib. De fide et observantia Romanorum Pontificum in imperatores, ubi de Frederici in Adrianum obsequiis: *An Christo,* inquit, *Hierosolyma in die Palmarum ingredienti Herodes atque Pilatus sic etiam ministravere? an Petrum Romam venientem ita Nero suus excepit?* Sed canes lunam oblatrent, et invidiæ ac malevolentiæ suæ aculeos in Romanam et apostolicam sedem contorqueant hæretici, dummodo ei suus stet honos, et quæ debetur a Christianis principibus reverentia et veneratio deinceps, ut olim, præbeatur:

— Sed frustra agitur vox irrita ventis,
Et peragit cursus surda Diana suos.

Hanc certe præstitit post Fredericum Otho IV im-

(*) Acta Adriani pp.
(**) Edit. *streguam.*
(***) Edit. *streguam.*

appellat et pari cum principibus nostris honore vult censeri. Quomodo, o bone, et unde tibi in mentem

A καὶ πόθεν σοι τοῖς 'Ρωμαίων βασιλεῦσιν εἰς ἱπποκόμους κεχρῆσθαι ἐπῆλθεν; 'Αλλ' οὔτε ποθὲν

Du Cangii notæ.

perator, ut auctor est Arnoldus Lubecensis, l. VII, c. 21, ubi describens ejusdem Augusti coronationem: *Finito*, inquit, *officio dominus papa imperatorem devote vocat ad convivium; quem dominus imperator precibus instantissime obtinet venire secum. Cum igitur ventum fuisset ad equos, imperator non immemor apostolicæ reverentiæ, quæ exhibenda est ipsorum vicario fideli et reverendo papæ Innocentio III strepam ipsius devote apprehendit, sicque ad locum convivii venitur.* Denique ea præstitisse officia Carolum IV imperatorem Urbano IV papæ testatur auctor Vitæ ejusdem Urbani. Nam cum pontificem versus Romam præcessisset Carolus, *ipsum post sequentem exspectavit in introitu urbis, ibi scilicet in porta quæ est juxta castrum Sancti Angeli, de suo equo descendens stratoris vicem gessit, ac usque ad basilicam B. Petri pedester equi papæ frenum tenens ipsum destravit, ac demum usque ad altare deduxit.* Denique scriptor anonymus Vitæ Manfredi regis Siciliæ ab Ughello editus tradit eumdem Manfredum, qui tum princeps Tarentinus, necdum rex erat, cum Innocentius IV papa regnum Neapolitanum ex pacto ingressus esset, *ad majorem sui devotionem ad sacrosanctam ecclesiam ostendendam summo pontifici obviam processisse usque ad Ceperanum, et papa regnum intrante stratoris ei officium exhibentem frenum tenuisse, quousque ad pontem Gerigliani transiret.* Cum hæc igitur Augustorum Occidentalium atque adeo cæterorum principum Christianorum in Christi vicarios obsequia in minime controversum abierint deinceps morem, ea tanquam usu prorsus recepta et debita in jus Saxonicum et Cæremoniale Romanum relata sunt. Speculum Saxon. l. I, art. 1: *Duorum gladiorum potestatem, spiritualem scilicet et sæcularem, ad defendendum suum populum Christus in sua approbavit Ecclesia; ex quibus apostolicum spiritualem et Romanum imperatcrem sæcularem habere nemo ambigit. Ob quorum figurationem, apostolico super equum candidum equitare constitutum est, et in ascensu ejus a principe sella, ne decidat, tenebitur. In quo significatur, ut qui inobedientes apostolico exsisterent, a principe ad obediendum, et e contra, cum necessitas hoc exegerit, dummodo exercitus fuerit, compellantur.* Cæremoniale Romanum, l. I, sect. 5, ubi de processione pontificis et Cæsaris per urbem: *Cum ad finem gradnum pervenerit, imperator, traditis sceptro et pomo uni ex suis, prævenit ad equum pontificis, et in honorem Salvatoris Jesu Christi, cujus vices pontifex in terris gerit, tenet staphum, quoad pontifex equum ascenderit, et deinde arrepto equi freno per aliquot passus ducit equum pontificis.* Neque hæc duntaxat a principibus Christianis obsequia summis pontificibus, sed et ipsis episcopis et archiepiscopis leguntur delata. Tradit quippe noster Cinnamus Renaldum principem Antiochenum ejusdem urbis patriarcham quem pessime et contra sacerdotii dignitatem habuerat, postmodum eidem reconciliatum, equo vectum per mediam civitatem [P. 474] duxisse ipsumque peditem comitatum esse, sellæ lorum manu tenentem. Apud Radulfum de Diceto, an. 1170, cum Henricus Anglorum rex, et sanctus Thomas Cantuariensis archiepiscopus apud Fractam Vallem de pace acturi convenissent *bisque descendissent et bis ascendissent, bis staphum rex tenuit archiepiscopo.* Sed et Michael Palæologus, postmodum imperator, apud Pachymerem, l. I, c. 26, cum imperii administrationem accepisset, ut adventare patriarcham cum electis ex clero percepit: Πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ὑπαντᾷ μακρόθεν, τιμὴν τὴν μεγίστην ἀφοσιώμενος τῷ πατριάρχῃ, καὶ παντὶ τῷ ἱερῷ πληρώματι, πεζῇ τε βαδίζων καὶ τὰς τῆς ἡμιόνου τοῦ ἱερέως χαλινοὺς κατέχων, ἕως καὶ αὐτῶν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων προηγούμενος καθιστᾷ. Hoc itaque facto imperatores cæterique principes Ecclesiæ et Christi vicariorum sese profitebantur clientes ac vassallos. *Strepam* enim *tenere* fuisse olim peculiare vassallorum munus docet Jus Feudale Saxonum, c. 32, § 2: *Qua die vassallus domino strepam tenuerit in ascensu vel in descensu equi. — in ipsa die non tenetur coram domino juri adstare feudali.* Atque inde colligere est cur cum Joannes Comnenus imperator Antiochiam ingressus est, *dominus princeps* Raimundus Antiochenus *dominusque comes* Tripolitanus *stratoris officium*

B *exsecuti sint*, ut est apud Willelmum Tyrium, l. XV, c. 3, cum paulo ante idem princeps *fidelitatem suam domino imperatori manualiter exhibuisset*, uti tradit idem scriptor, l. XV, c. ult. Fuit igitur stratorum officium *strepam tenere*, cum domini equum inscenderet; priusquam vero streparum aut stapedum invaluisset usus, equum inscensuros manu erigere et allevare, ut Spartianus in Caracalla satis indicat. Inde stratores ἀναβολεῖς dicuntur veteri scriptori apud Suidam, quam vocem postea ipsis stapedibus ascripserunt, uti pridem observatum a viris doctis. *Scansores* vocat Glossarium Latino-Gr.: *scansor*, καταστρωτής. Nam et eorum erat equos sternere, unde *stratores* appellati: Glossarium Græco-Lat. στρωτής, *strator*; et *compositores sellæ regiæ* apud Papiam: Ὑπηρέται τῶν βασιλικῶν κεκοσμημένων ἵππων, οὓς δὴ στράτορας καλεῖν ἡ τάξις εἴθισται, ut ait auctor Vitæ S. Theophanis confess. n. 9, qui etsi stratorum ἀξίωμα βασιλικόν,

C non tamen τῶν ἐν τέλει fuisse scribit: stramenta vero ipsa *straturæ* apud Fredegarium Scholasticum, c. 38 vocantur, *stratoria* in Vita S. Benedicti abbatis Anianæ, c. 6, n. 28. Eorum præterea munus erat equos imperatorii stabuli curare et eos inspicere et probare qui imperatori offerebantur, ut auctor est Ammianus, l. XXIX, et colligitur ex leg. 7 cod. de stratoribus: eoque ipso erant sub dispositione tribuni stabuli, ut scribit idem Ammianus, l. XXX, qui quidem tribunus idem qui postmodum comes stabuli dictus est. Denique si domini aut principes equitarent, iis semper aderant stratores pedites, ne eorum opera illi indigerent. Ordo Romanus de summo Pontifice equitante: *Stratores autem laici a dextris et sinistris equi ambulant, ne alicubi titubet.* Stratoribus præerat *domesticus stratorum*, de qua dignitate Theophanes, p. 325, qui postmodum πρωτοστράτωρ appellatus: Scylitzes in Theophilo de Basilio: Ἱπποκόμων ὁ πρῶτος γενόμενος, πρωτοστράτορα τοῦτόν φασι, Constan-

D tinus Porph. in eodem Basilio c. 7: Πρωτοστράτορα αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Θεόφιλος. Ita Paulo Diacono, l. XXII Histor. Miscellæ Theophylactus dicitur *primus imperialium stratorum*. qui Theophani p. 369 βασιλικὸς πρωτοστράτωρ. Illius muneri equorum stabuli imperatorii cura incumbebat, ut habet Cinnamus, l. III: Ὃς τοῖς βασιλικοῖς τηνίκα ἱπποκομίαν ἐφεστὼς ἦν, πρωτοστράτορα τοῦτο καλοῦσι 'Ρωμαῖοι τὸ λειτούργημα. Zonaras p. 152: Τοῖς οἰκείοις ἱπποκόμοις ἐπέστησε, πρωτοστράτορα τοῦτον οἶδεν ὀνομάζειν ἡ διάλεκτος ἡ κοινή. Hinc *stratorium stabulum jumentorum* interpretatur Joannes de Janua, quod stabulis præessent stratores. Itaque si quando imperator peregre profecturus erat, [P. 475] equum a comite equorum adductum freno prehendens ducebat ad quartam vel quintam palatii partem, ut est apud Codinum, De off., c. 5, n. 5 et Nicetam in Alexio, l. I, n. 2, præterea absente magno domestico gestabat imperatoris ensem, ut

ἔσχες (83), καὶ σὺ μὲν ψεύδῃ τὸν ἀρχιερέα, ὁ δὲ τὸν βασιλέα διακιβδηλεύει. Μὴ γὰρ τὸν ἐν Βυζαντίῳ τῆς

A venit Romanorum uti imperatoribus equisonum et stratorum vice? At eum neutiquam illud aliunde

Du Cangii no æ.

auctor est eodem loco Codinus, quo munere potissimum fungitur apud nos magnus scutifer, *le grand escuyer de France*, penes quem stabuli et equorum regis cura est : huic enim ensis regius commendatur, si forte *comes stabuli* absit, penes quem esse de jure debet ut qui militari rei præest, quemadmodum apud Græcos magnus domesticus. Vide Ignatium Diaconum in Vita S. Nicephori patriarch. C.P. n. 61. Sed et protostratoris munus militare fuit : nam ut auctor est idem Codinus eodem c. n. 17, erat δεφένσωρ τῶν χουρσευόντων, id est, præerat iis qui excursiones faciebant eosque defendebat et tuebatur. Sed errat quod protostratorem dictum putet διὰ τὸ προηγεῖσθαι παντὸς αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. Protostrator enim appellatur, quod stratoribus militaribus præfectus esset : unde Nicetas in Balduino marescalli apud nos dignitatem, qua Gothofredum Villharduinum donatum fuisse ait, protostratoricæ apud Græcos æquiparat : dicebantur enim stratores in exercitibus qui castra præibant, ut loca accommodatiora ad exercitum traducendum facerent et posticum prætorii in castris imperatoris seu prætoris tuebantur, ut docent Hyginus in Gromatico non uno loco et veteres inscriptiones apud Gruterum. Marescallorum etiam idem munus fuit, ut est in Fleta l. II, c. 4, ubi de officio marescalli : *Exercitu evigilato cum foratoribus vexillo explicato singulis diebus ibit in protectionem :* id est, defensor est τῶν χουρσευόντων. Certe constat stratores id muneris in militia obiisse, quod domini circa præfectos prætorio, proconsules, præsides aliosve magistratus, quorum opera ii in mandatis perferendis aut peragendis utebantur. Horum numerus adeo magnus fuit, ut scholas conficerent, de quibus agitur in l. I Cod. de offic. præfect. prætor. Afric. et in Chronico Cas. l. IV, c. 39. Neque vero ii diversi fuere nominis etymo a cæteris *stratoribus* seu *scansoribus*, quidquid dicat Jacobus Gothofredus ad l. unic. *Cod. Th. de strator.*, qui censet stratores militares et eos qui in officio magistratuum erant sic appellatos, quod viam sternerent imperatoribus, magistratibus domi militiæque seu foras procedentibus. Nam cum stratores seu ἀναβολεῖς in curandis dominorum equis, in iis adducendis et in allevandis dominis in equos operam suam locarent iisque equitantibus perpetuo adessent, factum postea ut qui perinde magistratibus, tum civilibus tum militaribus aderant, quo eorum jussa peragerent, *stratores* etiam appellarentur. Unde non desunt, qui eosdem esse cum mandatoribus putant, qui jussa officiorum exsequebantur eorumque mandata expedite deferebant. Ita Phocas, qui strator Prisci patricii fuisse dicitur ab Adrevaldo, l. I De mirac. S. Bened. c. 10; Aimoino, l. IV, c. 3 et aliis, ἐντολικαρίου munus obiisse narratur a Theophane, id est, *mandatoris*. Nam μανδάτορες dicuntur in Gloss. Basil. et in Lexico Cyrilli : Οἱ τὰ μανδάτα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς στρατιώτας ὀξέως διακομίζοντες, quæ totidem verbis habentur apud Leonem in Tactic. c. 4, § 16 Gloss. Græco-Lat. : Ἐντελλόμενος, *mandator*. Ipsa vero mandata ἐντολικά dicta apud Luithprandum in Legat.; sic enim legendum pro ἐντόλια, quod non advertit Meursius; *entelmæ* vocabulo mixolatinogræco in veteri charta Longobardica apud Ughellum in archiepisc. Benevent. n. 44, tom. VIII Ital. sacræ; et in Regesto Petri Diaconi Casin. apud Angelum a Nuce, *entilmata* apud Leon. Ostiens. l. I, c. 51. Idem denique munus obibant [P. 476] quod *statores*, sic dicti, quod starent ad jussa parati, παραμένοντες στρατιῶται in Gloss. Basil. Unde Cujacius stratores cum statoribus confundit, quod improbat Salmasius ad Wlcatium Gallicanum. Statorum etiam meminit monachus Sangallensis, l. II, c. 15; stratorum vero militarium Otho Frisingensis, l. II De gest. Frider. c. 18 : *Nec prætereundum erit de cujusdam præruptæ audaciæ stratoris virtute, qui dum tædio longæ obsidionis affectus cæteris assiliendi arcem exemplum dare vellet, gladio tantum et clypeo parvaque, ut id genus hominum solet, securi, qua sellæ ab eis alligatæ portantur, aggerem — aggreditur.* Ab illo hausit Guntherus l. II *Ligurini :*

Strator erat de plebe quidem, neque nomine multum
Vulgato, modica in castris mercede merebat.

B atque adeo *de plebe*, ut eum Fridericus ob præclare gesta militari cingulo cohonestandum decrevisset, ille se *plebeium esse dixerit in eodemque ordine velle remanere*. Stratorum militarium mentio est in Synopsi Basil. l. VI, eccl. 32 et apud Leonem in Tact. c. 14, § 81. Qui igitur stratoribus militaribus præerat, dictus est *protostrator*, nostris *marescallus*. Nam marescallorum est exercitui locum idoneum et castris providere. Ita *stratorem* qui aliis est *marescallus*, appellat Ordericus Vitalis, l. XI, p. 823 : *Robertum autem de Monteforti honorifice suscepit et — quia strator Normannici exercitus hæreditario jure fuerat, inter præcipuos sublimavit :* qua voce marescalli hæreditarii Normanniæ dignitatem innuit. Recensentur porro *stratores* inter Francorum nostrorum officia seu officiales, uti vulgo vocantur in lege Salica, tit. 11, § 6. Habebant etiam reges Longobardi suos stratores, ut auctor est Erchembertus in Histor. Langob. c. 15 et Paul. C Warnefridus, l. II, c. 9, 27, l. VI, c. 6. Reges item Anglici, ut est apud Simeonem Dunelm. et Bromptonum, an. 1052, sed de stratoribus copiose egerunt Salmasius et Jacobus Gothofredus locis laudatis.

(83) Ἀλλ' οὔτε ποθὲν ἔσχες. Non Græcorum duntaxat de arrepta a summis pontificibus in imperatores Occidentis auctoritate fuit querela ; nam passim illius ævi scriptores Germanici, qui suis favebant Augustis, hanc instituunt : præsertim vero Gervasius Tilleberiensis marescallus regni Arelatensis in eo opere quod inscripsit : *Otia imperialia*, et Othoni IV imperatori dicavit. Sic autem ille in Præfat. ad eumdem Othonem : *Constantini gesta si memoramus, collata legitur potestas in partes Occidentales tantum Silvestro, Orientalis regio facta est caput imperii : licetque a vicario Christi Petro imperator ejusque successoribus jus regis in Occidente constituisset, diademate cesso, non tamen* D *imperii nomen vel imperium ipsum transire voluit imperator in Silvestrum, quod sibi ac successoribus suis conservavit intactum sola sede mutata non dignitate. Unde primus Carolus Magnus a Græcorum ditione legitur recessisse monitu Gregorii Junioris papæ, ut infra cap. de imperio. Quis ergo major in terrenis, qui dat, aut qui accipit? Profecto qui dat auctor est honoris quem dat, non qui accipit. Deus auctor imperii et imperator auctor papalis triumphi : pontifex animarum caput est post Christum, imperator corporum dominus post Deum ; quin imo per Deum, a quo jus regis est institutum*, etc. Idem decisione seu parte illius libri secunda : *Anno igitur Domini 801, cum apud Græcos nomen imperatoris vacaret et feminis cessisset imperandi dominatio, Carolus Romæ moram faciens accepit a Leone pp. et universo populo Romano decretum, ut Carolus nomen imperatoris indueret et Augusti, et quod imperatores in Romana urbe sedem pridem*

acceperis, et tu pontificem mentiris, ille vero imperatoriam adulterat majestatem. At tu qui Byzantinam imperii sedem eamdem esse cum Romana imperii sede diffiteris, unde papæ dignitatem consecutus es? Unicus **220** est Constantinus, primus imperator Christianus, qui hæc decrevit. Cur igitur id quidem libens excipis, sedem, inquam, pontificiam illiusque supremum fastigium, istud vero respuis, utrumque amplectere, aut abstine ab altero. Verum, inquit, imperatores mihi præficere licet: sane, ut manus imponas et consecres; ea enim spiritualia sunt; imperium vero aliis tribuere aut similia innovare licet minime. Nam si vestrum erat transferre imperia, cur illud quod Romæ erat non transtulistis? sed alterius id facientis decretis acquievit invitus, qui tum vestræ præerat Ecclesiæ: tu vero propriis ipse commodis obluctaris, nescius te facere prorsus contraria. Quos enim non multo ante, imperatori gratificatus, supplicantes non ad-

A βασιλείας θρόνον Ῥώμης θρόνον εἶναι διομολογοῦντί σοι πόθεν αὐτῷ σοι τὸ Πάπα κεκλήρωται ἀξίωμα [P. 128]; Εἷς εστιν ᾧ ταῦτα ἔδοξε Κωνσταντῖνος, ὁ πρῶτος ἐν βασιλεῦσι Χριστιανός. Πῶς οὖν τὸ μὲν αὐτοῦ ἄσμενος δέχῃ, τὸν θρόνον φημὶ καὶ τὸ τῆς ἀξίας ὑπερβάλλον, τὸ δὲ ἀπρυσποιῇ; Ἢ ἀμφότερα στέρξον, ἢ καὶ θατέρου ἀπόστηθι. Ἀλλ' ἐμοί, φησί, βασιλέας προβεβλῆσθαι ἔξεστι. Ναί, ὅσον ἐπιθεῖναι χεῖρας, ὅσον ἁγιάσαι, ταῦτα δὴ τὰ πνευματικά. Οὐχὶ δὲ καὶ βασιλείας ἤδη καταχαρίζεσθαι καὶ τά γε τοιαῦτα καινοτομεῖν. Ἐπεὶ εἴ γε ὑμέτερον ἦν βασιλείας μετατιθέναι, τί μὴ τὴν ἐν Ῥώμῃ αὐτοὶ μετετάξατε; Ἀλλ' ἑτέρου πράξαντος ἄκων ἠγάπα τοῖς δεδογμένοις ὁ τηνικαῦτα τὴν καθ' ὑμᾶς Ἐκκλησίαν λαχών. Σὺ δὲ καὶ περιπίπτεις τοῖς σεαυτοῦ καὶ λανB θάνεις πως τἀναντία ποιῶν. Οὓς γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον εἰς βασιλέα μὲν καλῶς ποιῶν οὔκουν ἐδέξω παρακαλοῦντας, ὅτι μηδὲ ἐξῆν, εἰς δὲ ἱπποκόμους κατέλεξας, νῦν οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς βασιλέας παρα-

Du Cangii notæ.

habuissent, qui et Augusti vocabantur. In propria Christi nativitatis solemnitate Carolus cum consecratione nomen Augusti imperiumque a papa Leone suscepit. Ex hoc igitur tempore Græcorum imperio apud Occidentem evanescente nomen [P. 477] *rediit imperatoris ad quasdam partes Occidentis, ex quo quædam Romani imperii facta est confusio, dum duobus nomen unum tenentibus divisio minuit potestatem; et sicut a solo Deo Græcorum pendet imperium, ita a sede Romana Occidentis asserit pendere imperium. Ecce tamen nova et inusitata commutatione facit, ut papa solus insignia ferat imperialia et imperator Romanus nomen imperiale teneat sub vulgaribus aliorum regum insignibus. Papa dominum urbis ac imperialis sedis se monstrat, et imperator sub nomine dominationis papæ minister dicitur et in temporalibus apostolorum executor: hic ille vicarius Christi et apostolorum successor vocatur. Ecce quam infelix urbis permutatio, quæ sub unitate, ut dicit papa, dominii duobus servire dicitur, uni ex corona, alteri ex potentia. Verum in hoc antiquæ nobilitatis recordatur efferitatem, quod utriusque domini Roma utrumque dominum nominat, cum pro suæ voluntatis arbitrio ipsa utrique dominetur, utrique molesta, utrique cervicosa, neutrum fugit et utrumque parvi pendit. Apud principes Alemanniæ imperatoris est electio, apud papam electi confirmatio et consecratio, et nova discretione imperator nominatur ut dominus, consecratur ut non dominus: nempe imperialia non accipit insignia, quæ sibi soli papa collata conservat et ad altare modicum in dextro latere basilicæ Sancti Petri consecratur a solo papa, cum e diverso papa imperatoris insignia teneat et ad altare tantum Sancti Petri inunctionem suscipiat. Sane Constantinopolitanus imperator, sede mutata, non dignitate, suo jure, non papali beneficio imperialia gestat insignia et velut profusæ largitionis donator donatarium suum summum pontificem non evocat in adjutorium domi habens suæ dignitatis plenitudinem. Verum de hoc querelam facere potest adversus beneficiatum, quod cum ex Constantini beneficio immensam receperit cum singulari honore donationem principi soli debitum non debuit usurpare, ut alii conferret Augusti appellationem. Et nisi os viderer in cælum ponere, constanter dicerem, aut imperium Romam non posse cujusvis imperatoris largitione exuere, aut si potuit vis imperii in pontificem mutare, non potuit in donatoris præjudicium donatarius Augusti nomen, quod ipse non habuit alii conferre. Porro quiescente con-*

C *tentione tute videtur Deus, o princeps sacratissime, veteris imperialis dignitatis plenitudinem conflasse, dum ex genere oriundus imperiali duplicis electionis et papalis confirmationis stolam meruisti, dignoque Dei judicio restitutus in regnum sub ejus acquisitione pugnando diu vacillaveras et hostem, sine tuo concilio, ex alieno dolo prostratum vidisti et ad antiquæ celsitudinis redintegrationem monarchiam Constantinopolitani vindicabis, vita comite, imperii, quod ex propinquitate tuæ debetur Augustæ. Precor itaque, Christianissime imperator, ut cum tuo consecratore nullam habeas controversiam, sed velut boni patris prudens filius, converte gladium ad gentes, quæ te non noverunt, et sicut ex sanctissimi Innocentii pp. III duplici gratia ultimum imperatoris nomen obtinuisti, sic per bonam innocentiam tuam et ejus gratiam imperium novum et a Deo sub Constantino firmatum obtineas et gaudium tuum impleatur, dum nihil erit, quod tibi deesse possit ad gloriam imperialem, hinc nomine tibi Augustali dato, illinc insignibus imperialibus, quæ non habes, obventuris et utrobique donationis augmento crescente.* Huc etiam spectant, quæ habet idem Tilleberiensis alio loco: *Carolus autem pro re publica pugnans nomen in ultimis suæ vitæ terminis assumpsit imperii, ut qui Romani defensor erat imperii, quin imo cælestis regni patronus pro tantis meritis et inter homines Augusti nomen acciperet et inter cælestes aulicos miles Christi fortissimus prædicaretur. Extunc ergo apud Latinos est terminata Græcorum* D *potentia, Romaque accepit nomen amissum non dominium. Modico tamen contenta termino non caput orbis, ut assolet, sed umbra vetusti capitis dici potest, quæ sic ab omni potentia evacuatur, quod quæ frena totius orbis tenuerat, nunc sua muralia* [P. 478] *cohibere non sufficit nullique plus infesta quam suo imperatori, dum duos habere dominos contendit, inter pontificium posita et imperium, alterum excludit, alterum contemnit. Quid plura? hoc efficacissimum excidii Romani fuit argumentum, quod de imperio mutatur in pontificium. Sic enim regnum Judæorum a Deo firmatum sub regibus lapsus sui vaticinium habuit statim ut transivit ad pontifices, sic Roma, cum exuit principem, cineres suos respuere jussa est: dum enim non habet justitiam vastitas et instantia indicatur morientis.* Hæc licet prolixiora, quia hic egregius scriptor, qui asservatur in bibliotheca Thuana, necdum est editus, hoc loco inserere operæ pretium visum est.

λαμβάνεις, καὶ κρίνεις τὸν ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ καθ' A οὗ σοὶ τοῦ θρόνου μέτεστιν οὐδὲ ταὐτὸν τῷ βαρβάρῳ ἴσως, τῷ τυράννῳ, τῷ δούλῳ. Ἀλλὰ τυραννοῦμαι, φησὶν, ἀλλὰ βιάζομαι. Οὐκ ἔχει σοι χώραν ἡ σκῆψις· χθὲς γὰρ καὶ οὐ πολλῷ πρότερον βασιλεῖ Μανουὴλ ταῦτα διωμολόγεις. Κἂν αὐτὸς ἀρνηθείης, ἀλλ' αἱ βίβλοι (84) κηρύττουσιν αἳ τὰ γράμματά σου τῷ ἐδαφίῳ (85) μετεδέξαντο. Ἀλλ' ὄντως βωμολοχία τίς ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ τρόπος μικροπρεπὴς καὶ ἀνελεύθερος, καὶ κοθόρνου δίκην (86) ἀεὶ μεθαρμόζῃ ταῖς τύχαις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πλέον ἢ χρονικαῖς προσῆκε διεξήλθομεν ὑποθέσεσιν, ὁ δὲ λόγος ἀναγέσθω καὶ πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα.

η'. Στέφανος μὲν οὕτω συσκευασάμενο κατὰ Ῥω- B μαίων ἐφέρετο. Βασιλέα δὲ ἐν τῇ τῶν Οὔννων γεγονότα ἐξῄεσαν οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι πανδημεὶ ὑποδεξόμενοι, ὅσοι τε ἐς τοὺς ἱερέας κατελέγοντο ἐριουργεῖς ἀναβεβλημένοι στολὰς καὶ τὰ ἱερὰ χερσὶν ἔχοντες λόγια, καὶ ὅσοι ὀχλικὸν καὶ δημῶδες ἦν, ᾠδήν τινα ἐμμελῶς συντεθειμένην ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἁρμοδιώτατα προσφωνοῦντες. Εἶχε δὲ ὧδε·

Ὦ συμμαχήσας, Κύριε, τῷ πρᾳοτάτῳ Δαβίδ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ τὰ τῇδε χωρία ὑπερβὰς Ἴστρον διαβῆναι ἠπείγετο, τὴν ἐνταῦθά τε νῆσον παρελθὼν ἐπὶ τὰ ἐνδότερα χωρεῖν ἤθελεν. Ὅτε δὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ περαιουμένου λέγεται μίαν τῶν νεῶν φόρτου πλέαν ὅπλων τε καὶ ἀνθρώπων ὡς πλείστων οὐ μακρὰν ὄχθης γεγενημένην ἐπὶ θατέραν νεῦσαι πλευρὰν, C ὡ, ἤδη καὶ εἰσρεῖν τὸ ὕδωρ ἐπ' αὐτήν. Ὁ μὲν οὖν ἄλλος Ῥωμαίων στρατὸς, ὅσοι τε ναυσὶν ἐμβάντες τοῖς ποταμίοις ἐφέροντο νώτοις καὶ ὅσοι ἐπὶ τῆς ἠπείρου ἵσταντο ἔτι, οἱ μὲν ὑποψίᾳ κινδύνου, οἱ δὲ ὀλιγωρίᾳ ἐχόμενοι περιώρων τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ ναῦς ὀλίγου δεῖν αὐτανδρος τῷ βυθῷ κατεδύσατο, εἰ μὴ βασιλεὺς ἐπὶ ὕδωρ ἁλόμενος ἐπὶ [P. 429] πλεῖστόν τε πεζῇ προελθὼν, καίτοι τοῦ ῥεύματος σὺν ῥύμῃ σφοδρᾷ καταφερομένου καὶ τέλμα τι ἐνταῦθα δυσδιεξόδευτον ἐργαζομένου, τῷ ὤμῳ τε ὑπέσχε τῇ νηῒ καὶ τὸν τοῦ κινδύνου ὑποτεμόμενος χρόνον ἄδειαν τοῖς λοιποῖς ἐπιβοηθεῖν δέδωκεν, οἳ τὴν αὐτοῦ αἰδεσάμενοι προθυμίαν παρέστησάν τε τοῖς κινδυνεύουσι καὶ τοῦ κινδύνου ἐξείλοντο. Ἐξ ἐκείνου τοίνυν μέγα ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ βασιλεὺς ὄνομα ἔσχε. Τότε δ' οὖν D Ἴστρον ἄνωθέν που διαβὰς ἐπί τινα πόλιν ὄνομα Παγάτζιον (87) ἐφέρετο· ἡ δὲ πόλις μητρόπολις τῶν ἐν Σιρμίῳ τυγχάνει οὖσα· ἐνταῦθά τε διατριβὴν ὁ τοῦ ἔθνους ποιεῖται ἀρχιερεύς· ἔνθα πλῆθος κατοίκων λόγου κρεῖσσον ἐξῄει δορυφορῆσον αὐτόν. Τότε μὲν οὖν ἐνταῦθά που ηὐλίσατο, ἑξῆς δὲ πυθόμενος

misisti, quod neque licebat : quos stratoribus accensueras, eos nunc nescio quo pacto in imperatores promoves, illumque ex quo et per quem et sub quo thronum es consecutus, nec barbaro forsan et tyranno et mancipio æqualem facis. Sed ais : Tyrannide opprimor, vi cogor. Non habet locum prætextus : heri enim et non multo ante imperatori Manueli ista pactus es. Etsi inficias ieris, hæc prædicant epistolæ, quæ characteres tuos proprio exaratos calamo exceperunt. Sed id mera est scurrilitas, ratioque agendi indecens atque illiberalis, ac cothurni instar semper te ad fortunam componis. Verum cum hæc a nobis pluribus, quam annalium materiæ conveniat, enarrata sint, ad priora rursum redeat oratio.

221 8. Stephanus itaque, rebus omnibus apparatis, in Romanos profectus est. Ubi vero in Hungariam pervenit imperator, ad eum excipiendum universi confluxere incolæ, atque in iis sacerdotali ordine conspicui, laneis induti vestibus et divina manibus ferentes Evangelia, una cum promiscua plebe, ejusmodi canticum, a scriptoribus nostris concinnatum, suavissime præeuntes : *Qui auxilium, Domine, tulisti mansuetissimo David*, et quæ sequuntur. Ille autem, loca ista prætergressus, Istrum transmittere properat, et, superata quæ hic adjacet insula, in interiora pergere constituit. Atque Romanis copiis eo loco trajicientibus, unam ex navibus, sarcinis armisque et militibus cum maxime refertam, cum haud procul abesset a littore, in alterum inclinasse latus, ita ut in eam aqua influeret. Ibi reliquus Romanorum exercitus, tum qui naves ingressi flumine vehebantur, tum qui adhuc in continente stabant, periculi metu vel ignavia de re haud erant solliciti : jamque navis propemodum una cum ipsis hominibus aquis absorbenda erat, nisi imperator in aquam desiliens, longiusque pedes progressus, magna licet vi impellente fluctu, et limum hoc loco ægre pervium faciente, humeris navem sustinuisset, et inhibito tantisper periculo facultatem cæteris auxiliandi præbuisset, **222** qui ejus alacritatem suspicientes periclitantibus succurrerunt eosque a discrimine omnino liberarunt; qua ex re magnam sibi humanitatis famam comparavit imperator. Itaque superiori e parte Istro trajecto ad civitatem nomine Pagatzium pervenit. Est vero illa Sirmiensis agri metropolis. Hic habitat gentis istius antistes, et ex ea incolarum multitudo innumera egressa est, quo illius comitatui sese adjungeret. Hic igitur castris positis consedit; postquam autem accepit Stephanum jam prope esse, ad bellum se

Du Cangii notæ.

(84) *Βίβλοι*. V. not. ad *Alexiad*. p. 288.

(85) Ibid. *τῷ ἐδαφίῳ·* Quid si *γραφίῳ*? Græcis et Latinis scriptoribus *graphium* et *γραφεῖον* dicitur stylus ferreus ab una parte acutus, qua exarabantur in cera litteræ : ab altera parte planus, qua inducebatur quod perperam erat exaratum, et rursus complanabatur. Symphosius in ænigmate, cujus lemma est *graphius* : *de summo planus, sed non ego planus in imo.*

(86) *Κοθόρνου δίκην*. Vide Diogen. centur. 4, n. 72; et Mich. Apostol. cent. 9, n. 29.

(87) *Παγάτζιον*. Forte urbs, quæ *Posega* dicitur, episcopatu insignis in Sclavonia Saviana.

confestim comparat. Gnarum vero Tzechorum linguæ Romanum quemdam ad se vocat eique imperat ut, mutatis vestibus, castra hostium subiret, atque ubi ad regis Tzechorum venisset conspectum, eum hisce verbis alloqueretur: « Quo tandem proficisceris? quod iter cum tuis capessis copiis? an nescis te in magnum imperatorem manum intentare velle? cum quo vel justis de causis bellum gerere periculosum est, nedum cum eo, quem Hungari isti despicatui habent, qui eam, quam Belæ in hæreditatis partem concesserant, possessionem abstulerunt, sacramentis pro ludo jocoque habitis. Sed neque qui cum privato homine paciscitur, innocens ex lege judicatur, si cum in mentem venit negligere pacta velit. An vero qui tantum imperatorem violatis fœderibus offenderunt Hungari, manebunt impuniti? Nequaquam; nonne **223** justum gerit bellum imperator? et ad justitiam semper belli fortuna inclinat. Tu vero illud perpende: Servus domino bellum illaturus venis, non tamen servus, cui per vim imposita est servitus (sic enim profecto res aliquam rationem haberet, siquidem qui invitam servitutem serviunt naturaliter a dominis abhorrent), sed servus voluntarius, seu ut vos dicitis lizius: nisi forte tuam effugerunt memoriam quæ quondam Byzantii pactus es, cum in Asiam una cum Conrado expeditionem suscepisti. Dum igitur ab optione tua pendet rei exitus, elige quod et tibi et Tzechis omnibus expediat: quæ enim non opportuna fit pœnitentia, eam facienti prodesse haudquaquam solet. » Ita quidem ille locutus est. Vladislaus autem (sic enim appellabatur) in hunc modum respondit: « Non illaturi bellum magno imperatori huc venimus, o bone; neque enim eorum quæ cum illo pacti sumus memoria nos fugit; sed Stephano injuste a patruo impetito opem laturi. Illum quippe paterna primum terra et hæreditate exuit: deinde jure suo restitutum rursum bello lacessit et regnum, quod male imperando amisit, per vim recuperare iterum contendit. Eapropter imperatorem supplicaturus venio, ut pupillum potius puerum protegat ac tueatur. Si quid autem Stephanus hic junior in tuam peccavit majestatem (audio enim Belæ terram nihil ad se pertinentem occupasse) **224** continuo nobis arbitris et regiones restituet et omni modo delictum expiabit. » His dictis hominem dimisit. Ille vero Romanorum castra reversus imperatori quæ ab eo audiverat retulit: quæ quidem accepit haud illibenter, etsi fidem iis omnino non præstaret. Neque enim hæc a Vladislao ex animi sententia dicta esse opinabatur, verebaturque ne quis subesset dolus. Quapropter quosdam ex suis ad illum denuo misit, ut pacta jurejurando firmarent; quod ille nihil moratus confecit. Neque ea solum, verum quæ olim etiam uti diximus pepigerat, secundo juramento sancivit. Paulo post et Stephanus, missis ad imperatorem legatis, regionem restituit simulque deprecatus est, ne unquam Stephanum patruum bello Hungariam infestare permitteret. His acceptis conditionibus,

A Στέφανον ἐγγὺς ἤδη γεγονέναι εἰς μὲν τὸν πόλεμον αὐτίκα καθίσταται. Ῥωμαίων δέ τινα τῆς Τζέχων συνιέντα γλώττης προσκαλεσάμενος ἐκέλευε μεταμφιεσάμενον ἐπὶ τὸ τῶν πολεμίων καθυποδῦναι στρατόπεδον εἰς ὄψιν τε τῷ τῶν Τζέχων ἐλθόντα ῥηγὶ τάδε ἀνειπεῖν αὐτῷ· « Ποῖ δήποτε πορεύῃ; τίνα ταύτην πορείαν σὺν τῷ ὑπὸ σὲ φέρῃ στρατεύματι; ἢ οὐκ οἶδας ὡς βασιλεῖ μεγάλῳ χεῖρας ἀνταίρειν τολμᾷς; ᾧ καὶ τὸ ὑπ' αἰτίαις λόγον ἐχούσαις διὰ μάχης ἰέναι σφαλερὸν, μὴ ὅτι γε πρὸς τῶν Οὔννων τουτωνὶ περιφρονεῖσθαι κινδυνεύοντι, οἳ Βελᾷ κλῆρον δόντες εἶτα ἀφείλαντο, ὅσα καὶ παιγνίοις ὅρκοις χρησάμενοι τοῖς αὐτῶν. Καί τις μὲν ἰδιώτῃ ξυναλλάττων ἀνδρὶ οὐκουν ἀθῷος τῷ νόμῳ διαγίνεται τῶν δεδογμένων, ἂν οὕτω τύχῃ, καταφρονῶν· βασιλεῖ δὲ B τηλικούτῳ ταῖς ὁμολογίαις ἤδη προσκεκρουκότες ἀτιμώρητοι διαμενοῦσιν Οὖννοι; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἆρα δίκαια βασιλεὺς πολεμεῖ; πρὸς δὲ τὸ δίκαιον καὶ ἀεὶ ἡ τοῦ πολέμου ῥοπὴ γίνεται. Σὺ δὲ κἀκεῖνο ἀναλόγισαι. Δοῦλος ἐπὶ δεσπότην ἥκεις πολεμήσων, καὶ δοῦλος οὐ βίᾳ τὸν ζυγὸν ὑποδὺς (ἢ γὰρ ἂν εἶχε λόγον τινὰ, φύσει γὰρ δι' ἀπεχθείας τὸ τοιοῦτον τοῖς κεκτημένοις ἐστὶν), ἀλλὰ δοῦλος ἐθελόδουλος (ἑρμηνεύει δέ σοι τοῦτο τὸ λίζιον), εἴ γε μὴ διέφυγέ σου τὴν μνήμην ὅσα ἐν Βυζαντίῳ πάλαι τετέλεκας, ὁπηνίκα σὺν τῷ Κορράδῳ ἐπὶ Ἀσίαν ἐστέλλου. Ἕως τοίνυν αἱρέσεως τῆς σῆς ἡ τοῦ πράγματος ἤρτηται ἀπόβασις, ἑλοῦ τὸ Τζέχοις τε πᾶσι καὶ σοὶ συνοῖσον αὐτῷ. Μεταμέλεια γὰρ οὐκ ἐν καιρῷ γενομένη C ἥκιστα τῷ χρωμένῳ συντελεῖν εἴωθεν. » Ὁ μὲν ταῦτα εἶπε· Βλαδίσθλαβος δὲ (τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὄνομα ἔκειτο) ἀμείβεται ὧδε· « Οὐ πόλεμον ἄγοντες ἐπὶ βασιλέα μέγαν ἐνταῦθα πάριμεν, ὦ λῷστε (μὴ οὕτω τῶν εἰς αὐτὸν ἀμνηστήσαιμεν συνθηκῶν), ἀλλὰ Στεφάνῳ τούτῳ ἀμυνοῦντες οὐ δίκαια πρὸς πατραδέλφου πεπονθότι, ὅς γε τὸ μὲν πρῶτον τῆς πατρῴας αὐτὸν ἤλασε γῆς καὶ τοῦ κλήρου, εἶτα τῆς δίκης [P. 150] ἀντεισαγούσης ὅδε αὖθις ἐπιστρατεύει τούτῳ καὶ ἣν ἐν τῷ κακῶς ἄρχειν ἀποβέβληκει ἀρχὴν δυναστείᾳ καὶ πάλιν κτᾶσθαι διανοεῖται. Ὑπὲρ ὧν καὶ δεησόμενος ἥκω βασιλέως καὶ ὀρφανοῦ παιδὸς χεῖρα μᾶλλον ὑπερσχεῖν λιτασόμενος. Εἰ δέ τι καὶ πρὸς Στεφάνου τουτουῒ τοῦ νεωτέρου ἐπὶ τὴν αὐτὴν διημάρτηται βασιλείαν (πυνθάνομαι γὰρ ὡς τῆς Βελᾶ D μηδὲν αὐτῷ προσῆκον καὶ πάλιν ἐπελάβετο χώρας) αὐτίκα ἐφ' ἡμῖν διαλλακταῖς τήν τε χώραν ἀποδοίη καὶ τρόπῳ παντὶ τὴν ἁμαρτάδα ἐξιλάσεται. » Ταῦτ' εἰπὼν ἀπεπέμψατο τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ ἐπὶ τὸ Ῥωμαίων ἀναστρέψας στρατόπεδον βασιλεῖ τοὺς λόγους ἐκόμισεν. Ὁ δὲ ἤκουσε μὲν τῶν λόγων οὐκ ἀηδῶς, οὐ μέντοι παντάπασι πιστεύειν εἶχεν· ἔννοια γάρ τις αὐτῷ γέγονε μὴ Βλαδισθλάβῳ οὐκ ἀπὸ γνώμης εἴρηται ταῦτα, ἀλλ' ὑποκάθηταί τις καὶ δόλος αὐτοῖς. Ἀμέλει καὶ τῶν περὶ αὐτόν τινας αὖθις ἐς αὐτὸν πέμψας ὅρκοις τὰ δεδογμένα πιστοῦσθαι ἐκέλευε, καὶ ὃς αὐτίκα μηδὲν μελλήσας ἐπιτελῆ ταῦτα ἔθετο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσα πάλαι, καθάπερ ἔφην, ὑπέσχετο δευτέροις ἐπικατελάμβανεν ὅρκοις. Ὀλίγῳ δὲ κατόπιν καὶ Στέφανος πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας τὴν

τε χώραν ἀπεδίδου καὶ παράκλησιν προσῆγε μηκέτι A Στεφάνῳ κατὰ τῆς Οὐννικῆς ἐφιέναι στρατεύειν τῷ θείῳ. Ἅπερ ὁ βασιλεὺς προσδεξάμενος, τὸν πόλεμον λύσας ὡς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων μετέβαινε, Στεφάνῳ τε παρῄνει ἀπαλλάσσεσθαι ἤδη τῆς Οὐννικῆς καὶ αὐτὸν ἅτε πείρᾳ μαθόντα τὸ περὶ αὐτὸν δύσνουν τῶν ὁμοφύλων. Πείθειν δ' οὐκ ἔχων τὸν ἄνθρωπον « Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἄπειμι ἤδη· ἀνασωσαμένῳ γάρ μοι τὴν χώραν τῷ Βελᾷ μάχης ὅτι μὴ ἀδίκου λόγος ὑπολέλειπται οὐδείς· σὺ δὲ οὐκ εἰς μακρὰν ἴσθι προδοθησόμενος τοῖς ἐχθροῖς. Εἰ βούλει δὲ, καὶ εἰς ὄψιν ἄρτι τὸ πρᾶγμά σοι παραστήσω Ἔστι σοι ἀδελφιδοῦς Στέφανος (88) τοσούτῳ τὰ εἰς μορφὴν ἐμφερὴς, ὅσῳ τοῖς ἀπεριέργως ἐς ὑμᾶς ὁρῶσι πράγματα εἶναι θατέρου διαιρεῖσθαι τὸν ἕτερον. Τοῦτον δὴ ὅπλοις τοῖς σαυτοῦ κοσμήσας κέλευσον τὸ ὑπό σε B ἀναλαβόμενον στράτευμα ἐπὶ τοὺς πολεμίους χωρεῖν. Σὺ δὲ ἐνταῦθά που κατακρυψάμενος ἑαυτὸν τήρει, καὶ γνώσῃ αὐτίκα ὅπως ποτέ σοι προσφέρονται Οὖννοι. » Ὁ μὲν οὖν σκαφίδιον ἐμβὰς περί που τὰς τοῦ Ἴστρου λανθάνων ἐσάλευεν ὄχθας, ὁ δὲ ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ Στέφανος ἅμα τοῖς περὶ αὐτὸν Οὔννοις Στεφάνῳ τῷ ῥηγὶ συμπλακήσεσθαι ἠπείγετο. Ἀλλ' οὔπω ἐς ταυτὸν ἀλλήλοις ἐγένοντο τὰ στρατεύματα, καὶ οἱ σὺν τῷ Στεφάνῳ Οὖννοι χεῖρας ἐπιβαλόντες αὐτῷ ὡς αὐτὸν τὸν πρεσβύτερον Στέφανον τῷ ῥηγὶ παρετίθεσαν φέροντες. Τοῖς μὲν Οὔννοις ἡ πλάνη ἐν τῷδε ἐτελεύτα· βασιλεὺς δὲ πυθόμενος ταῦτα παραίνεσιν Στεφάνῳ προσῆγεν, « Ἀπόχρη, λέγων, ὦ ἄνθρωπε. Ὡς γὰρ τῷ [P. 131] μὴ ἐνδέοντι ἀναπίπτειν C ἐπισφαλὲς, οὕτω δὴ τὸ παρακαίρια τολμᾷν ἀμαθές. Ἰδοὺ δὶς ἔχεις μαθὼν ὁπόσα σοι τὸ καθ' ἕκαστον προὐξένησεν ἤδη κακά. Μὴ καὶ τρίτην ἀναμείνῃς, ὦ βέλτιστε, πεῖραν. Τάχα γὰρ οὐδὲ διορθοῦσθαί σοι βουλομένῳ ἐνέσται.» Βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα ἔλεγεν· ὁ δὲ, « Νῦν μᾶλλον, εἶπεν, αἰδέσονταί με Οὖννοι, ὁπότε κακουργοῦντες ἤδη πεφώρανται.» Οὕτω ψυχὴ καθάπαξ ἐπιθυμίαις ἁλοῦσα πάντα λόγον εἰς αὐτὰς μεταφέρει καὶ βιάζεται. Ἐφ' οἷς ἀπειρηκὼς βασιλεὺς Νικηφόρον μὲν τὸν Χαλούφην αὐτοῦ ἔλιπεν ἅμα στρατεύματι, συμπαρεσόμενόν τε τῷ Στεφάνῳ καὶ τὰ παραπίπτοντα συνδιοικησόμενον. Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἦλθεν. Οὐ πολὺ τὸ μεταξὺ, καὶ πυθόμενος ὁ τῶν Οὔννων ῥὴξ ἐπὶ Οὐννικῆς Στέφανον εἰσέτι διατριβὴν ποιεῖσθαι, δυνάμεις ἔτι μᾶλλον ἀγείρας D πολέμῳ τὸ πᾶν διακρῖναι ἠπείγετο. Ἐν δὲ τούτῳ πολλοὶ τῶν σὺν Στεφάνῳ ἐπὶ τὸν ῥῆγα μετατιθέμενοι ἑκάστοτε ψιλοῦσθαι τοῦτον ἐποίουν. Ὁ γνοὺς ὁ Χαλούφης βουλὴν προσῆγεν αὐτῷ τῆς Οὐννικῆς ἀποσχομένῳ ἐπὶ Σίρμιον ἀφικέσθαι. Τῆς γὰρ ἐνταῦθα χώρας ὑπὸ βασιλεῖ κειμένης ἐξεῖναι αὐτῷ ἔλεγε κατ' ἐξουσίαν οἷς ἂν βούλοιτο ἐγχειρεῖν. Ὡς δ' ἰσχυρῶς ἐκεῖνος ἀνένευεν, ὁ δὲ τοιάδε ἐνενόει. Σκηψάμενος γράμ-

princeps bello dirempto in Romanos prope rediit fines. Stephanum autem hortatus est imperator, ut et ipse ab Hungaria excederet, ut qui revera odium erga se indignationemque contribulium esset expertus. Sed cum id homini persuadere haud potuisset : Ego quidem, inquit, nunc recedo; Bela quippe in integrum restituto, nulla mihi amplius belli nisi injusti ratio relinquitur. Tu vero pro certo scias te brevi inimicis tuis prodendum esse; et si videtur, quomodo id futurum sit ostendam. Et tibi ex fratre nepos Stephanus, adeo vultu et **225** lineamentis tibi similis, ut nisi attente admodum vos intuentibus haud facile sit alterum ab altero discernere. Hunc tuis indutum armis jube tuo cum exercitu in hostem ire : tu vero interea te in occulto tene, et nosces continuo qualis sit erga te Hungarorum affectus. » Ille igitur scapham ingressus, clam circa Istri ripas obnavigat : interea dum illius ex fratre nepos Stephanus cum Hungaricis quas habebat copiis cum rege Stephano prælium initurus deproperat. Sed nondum coiverat uterque exercitus, cum qui Stephanum comitabantur Hungari, manus in illum injiciunt, et tanquam esset Stephanus ille senior, coram rege eum sistunt. In iis quidem Hungarorum error desiit. Postquam ea princeps intellexit, iterum admonuit Stephanum : « Nunc tandem, inquiens, sufficit, mi homo. Ut enim rebus se intricare non necessariis periculosum, ita intempestiva aggredi stultum est. Ecce jam bis didicisti, quanta tibi unumquodque ex iis paraverit mala : ne et tertio, bone vir, facere periculum velis : fortassis enim emendandæ culpæ facultas non daretur. » Hæc quidem imperator; ille vero : « At nunc multo magis, inquit, me reverebuntur Hungari, quia perperam egisse deprehensi sunt. » Ita victus semel cupiditatibus animus omnes eo transfert rapitque cogitationes. Imperator igitur hominem persuadendi spem omnem abjiciens Nicephorum Chaluphem **226** ibi cum exercitu relinquit, ut Stephano adesset, et prout res postularent negotia una cum eo expediret. Ipse interim in fines Romanorum venit. Non multo post, ubi accepit Hungarorum rex Stephanum adhuc in Hungaria morari, majoribus contractis copiis, rem totam bello decernere statuit. Interea multis ubique de Stephani exercitu ad regem deficientibus, minuebantur illius vires; quo cognito, Chaluphes consilium ei dedit, ut relicta Hungaria in Sirmiensem agrum concederet : in ista enim regione imperatori subdita, posse illum aiebat pro arbitrio quæ vellet moliri. Sed illo pertinacius renuente, tale quid comminiscitur. Litteras imperatoris fingens sibi esse allatas, versus Istrum profectus est, ut eos qui illas attulerant ibique præ

Du Cangii notæ.

(88) *Ἀδελφιδοῦς Στέφανος*. An Vladislai regis filius? certe de Vladislai Stephani fratris connubio silent scriptores. Sed nec simile videtur vero, filium Vladislai, cujus nuptias, si quas iniit, post Stephani fratris cum Maria Comnena connubium factas constat, ipsum Stephanum vultu et ore adeo expressisse, qui ætate multo inferior erat. Malim igitur per ἀδελφιδοῦν *Μιχαὴλ* quempiam alium e stirpe regia Stephani senioris consanguineum intellexisse Cinnamum, quisquis ille fuit

Hungarorum metu substiterant, conveniret. Postquam eo pervenit, in Sirmiensem regionem trajecit. Nec multo post Stephanus cum prope fuisset captus ab hostibus, fugiens ad illum accessit. Ubi hæc rescivit princeps, idoneum exercitum Sirmium mittit, tum ut conservaret sibi regionem istam (verebatur enim maxime ne Hungari iterum res innovarent) tum ut subditorum securitati et Stephani saluti consuleret. Præerat istis copiis Michael cognomento Gabras, qui et ipse ex fratre Manuelis neptim uxorem duxerat, et sebasti honore cum Chaluphe fuerat donatus. Princeps vero Procopii **227** martyris manum, quam ex Sirmio forte abstulerat, in Naisi templum allatam, reliquo reddidit corpori, cum ea, quam dicturus sum, de causa ab eo olim fuisset B avulsa. Hungarorum gens sæpe Romanorum fines incursavit, et paulo ante quam imperaret Alexius Comnenus, Sirmium cepit multisque Transistrianis urbibus expugnatis Naisum usque pervenit. Ibi in sanctum illius martyris incidentes feretrum, totum quidem inde corpus auferre inhumanum, ut arbitror, existimantes, sola manu ablata recessere : et Sirmium reversi, eam deposuere in templo Demetrii martyris, quod pridem exstruxerat is qui Illyricum præfectus regebat. Eam igitur illic inventam sustulit inde imperator et reliquo, ut diximus, reddidit corpori.

A ματα ἐκ βασιλέως ἥκειν αὐτῷ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐχώρει τοῖς ταῦτα κομίζουσιν ἐντευξόμενος ἐνταῦθά που παρὰ τὸν Ἴστρον δέει τῷ ἐκ τῶν Οὔννων διατριβὴν ποιουμένοις. Ἐπειδή τε ἐνταῦθα ἐγένετο, περαιωσάμενος ἐπὶ Σίρμιον ἦλθεν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ Στέφανος ἐγγὺς ἁλῶναι τοῖς πολεμίοις ἐλθὼν φυγὰς ἐς αὐτὸν παραγίνεται. Τούτων ἀκούσας βασιλεὺς στράτευμα λόγου ἄξιον ἐπὶ Σίρμιον ἔπεμψε, τὸ μέν τι τὴν χώραν αὐτῷ τηρῆσον (ὑποψίᾳ γὰρ ἐς τοὺς Οὔννους ἐχρῆτο πολλῇ μή τι καὶ πάλιν νεωτερίσαιεν), τὸ δὲ καὶ τῷ εὐπροσώπῳ τῆς τῶν οἰκείων ἀσφαλείας καὶ Στεφάνῳ τὴν σωτηρίαν πραγματευσόμενον. Ἦρχε δὲ ταυτησὶ τῆς στρατιᾶς Μιχαὴλ ἐπίκλησιν Γαβρᾶς (89), ὃς καὶ αὐτὸς βασιλέως γήμας ἀδελφιδῆν σεβαστὸς σὺν τῷ Χαλούφῃ τετίμηται. Βασιλεὺς B δὲ ἣν ἐκ τοῦ Σιρμίου Προκοπίου τοῦ μάρτυρος (90) ἀνελόμενος ἔτυχε χεῖρα ἐπὶ τὸν ἐν Ναϊσῷ νεὼν ἄγων τῷ λοιπῷ ταύτην ἀπέδωκε σώματι, παλαιοῦ τοῦ χρόνου ἀπ' αἰτίας ἀποῤῥαγεῖσαν τοιᾶσδε. Τὸ τῶν Οὔννων ἔθνος πολλὰ μὲν πολλάκις τὴν Ῥωμαίων κατέδραμε γῆν, ὀλίγῳ δὲ ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλείας Σίρμιόν τε εἷλε καὶ πολλὰς τῶν Παριστρίων ἀνδραποδισάμενος πόλεων ἄχρι καὶ ἐπὶ Ναϊσὸν ἦλθεν. Ἔνθα τῇ τοῦ μάρτυρος τοῦδε ἱερᾷ περιτετυχηκότες σορῷ ὅλον μὲν ἀφαιρεῖσθαι τὸ σῶμα κεκρίκασιν, οἶμαι, ἀπάνθρωπον, τήν γε μὴν χεῖρα διελόμενοι ἀπεχώρησαν· ἐν Σιρμίῳ δὲ γεγονότες ἐπὶ τὸν τῇδε τοῦ μάρτυρος Δημητρίου κατέθεντο νεὼν (91), ὃν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ὁ τὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ διέπων ἐδομήσατο ἀρχήν. (P. 132) Ἔνθα ταύτην εὑρὼν βασιλεὺς ἀνέλαβέ τε ἐκεῖθεν καὶ τῷ λοιπῷ, καθάπερ εἴρηται, φέρων ἀπέδωκε σώματι.

9. Atque hæc fere sunt, quæ eo anno contra C Hungaros gessit princeps. Alexium deinde domestici filium, qui protonotarii, ut sæpius a me narratum est, munere fungebatur, magno instructum apparatu in Ciliciam misit et summum ejus belli ducem constituit. Quippe Nuradinus Berrhœæ sultanus prioribus elatus victoriis potiundæ quam primum civitatis Antiochenæ spem conceperat, et Torosus, qui tum Armeniis imperabat, plurimas Isauriæ urbes principi obnoxias dolo eeperat, Andronico Eupherbeno principis **228** cognato, Ciliciæ tum præfecto, infensus. Nam plurimis aliis eum criminibus insectabatur, ac cæsi maxime fratris in eum culpam referebat. Hæc tum ibi gesta sunt. Frederico autem

C Καὶ τὰ μὲν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἔτος κατὰ Οὔννων τῷ βασιλεῖ πεπραγμένα τοιάδε τινὰ ἦσαν. Ὁ δὲ Ἀλέξιον τὸν τοῦ δομεστίκου υἱέα, ὃς τὴν πρωτονοταρίου, ὥσπερ μοι πολλάκις ἐῤῥέθη, διεῖπεν ἀρχήν, σὺν ἀξίᾳ λόγου παρασκευῇ ἐπὶ τὴν Κιλίκων ἐξαπέστειλε γῆν, στρατηγὸν αὐτοκράτορα τοῦ πολέμου τοῦδε καταστησάμενος. Νουραδίν τε γὰρ ὁ Βεῤῥοιαῖος σατράπης νίκαις ταῖς προλαβούσαις ἐπαρθεὶς ἐλπίσιν ᾠχεῖτο πόλεως οὐκ εἰς μακρὰν περιγεγονέναι Ἀντιοχείας, καὶ Τερόζης ὃς Ἀρμενίων ἐδυνάστευε τότε πολλὰς τῶν βασιλεῖ κατηκόων πόλεις Ἰσαυρικὰς δόλῳ ἥρπασε, τῷ Φερβηνῷ δυσμεναίνων Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλέως ἐξαδέλφῳ καὶ Κιλίκων στρατηγοῦντι τῷ τότε. Ἄλλα τε γὰρ πλεῖστα ἐπεκάλει τούτῳ καὶ δὴ καὶ τῆς

Du Cangii notæ.

(89) *Μιχαὴλ Γαβρᾶς*. Nicetas, l. v, n. 3. V. stemma Comnen.

(90) *Προκοπίου τοῦ μάρτυρος*. An Procopii martyris, cujus festum agunt Græci ac Latini 8 Id. Julii? At cum is sub Diocletiano Cæsareæ in Palæstina martyrium pertulerit, quando illius corpus Naisum translatum inde fuerit, nemo, opinor, tradidit. Ædis divo isti dicatæ in Peloponneso, ut videtur, meminit auctor Vitæ S. Lucæ Junioris, c. 5, n. 37. Exstitit alia præterea ædes d. Procopii Constantinopoli, quam renovavit Zeno Isaurus, ut est in Chronico Alexandrino, ac deinde Antonina Belisarii uxor apud scriptorem Chronici Cpol. Agit etiam de hocce templo Suidas.

(91) *Τοῦ μάρτυρος Δημητρίου νεών*. Quod hic habetur templum D. Demetrii, videtur illud esse, a quo oppidum D. Demetrii ad Savum amnem situm D nomen accepit, hodie *S. Demeter* dictum, haud procul ab antiquo Sirmio. Quod vero templum illud in Sirmio exstare ait Cinnamus, id accipiendum puto pro Sirmiensi agro : nam Σίρμιον non semel is dicitur eidem scriptori. Oppidi vero S. Demetrii meminit Bonfinius dec. 5, l. iv, extremo.

(92) *Ἀδελφοῦ Στεφάνου*. Jam modo percipimus quis fuerit Stephanus, cujus filius fuisse dicitur Livo seu Leo, primus Armeniæ rex, in Bulla aurea seu Diplomate an. 1210, quod Manosci in provincia apud Hierosolymitanos equites asservatur, in quo *Leo filius domini Stephani bonæ memoriæ Dei et imperii Romani gratia rex Armeniæ* dicitur. Hinc etiam patet Leonis ipsius Milonem, qui Toroso fratri in Armeniæ principatum successit, avunculum recte appellari ab Innocentio III pp., l. ii, Epist. p. 536. Proindeque a scriptorum plerisque, Vin-

τοῦ ἀδελφοῦ Στεφάνου (92) ᾐτιᾶτο σφαγῆς. Ταῦτα A μὲν οὖν τῇδε ἐπράσσετο. Φρεδερίκῳ δὲ τῷ ῥηγὶ Ἀλαμανῶν ἐπὶ μέγα ἑκάστοτε τὰ τῆς δυνάμεως ἐχώρει καὶ ηὔξανεν. Ἄλλων τε γὰρ ὡς πλείστων ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ κράτους ἐφρόντισε καὶ δὴ καὶ χρημάτων μεταπεποίηται μάλιστα, οὐκ εἰθισμένον τοῦτό γε αὐτῷ πρότερον. Τοίνυν Μεδιόλανόν τε εἷλε πόλιν περιφανῆ, καὶ τὸ Λιγούρων εἴτ' οὖν Λαμπάρδων ἐτροπώσατο ἔθνος, ὁδῷ τε προϊὼν καὶ ἐπὶ τὰ ἐνδότερα τῶν ἑσπερίων ἐχώρει. Καὶ ὁ μηδὲ τῶν ἔγγιστα πολέμῳ δεδυνημένος περιγενέσθαι τὸ πρότερον, τότε καὶ τῶν ἀπωτάτω ἐκράτει. Ἤδη δὲ καὶ Ῥώμῃ αὐτῇ πρὸς μάχην κατέστη. Ὅθεν καὶ δι' ἐπιμελείας βασιλεῖ Μανουὴλ ἐγένετο, ὅπως ἂν τῆς ὁρμῆς αὐτὸν σχήσῃ, ὡς μὴ τὸ παραλόγως εὐημερεῖν καὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων αὐτὸν τρέψειε, πολὺς ἐξ οὗ B χρόνος λίχνον ἐπιῤῥίψαντα ταύτῃ ὀφθαλμόν. Ὅθεν καὶ ἐπὶ μὲν ἔθνη τὰ τῇδε καὶ ὅσα κόλπου ἐντὸς ἵδρυται τοῦ Ἰονίου τῶν ἀσημοτέρων τινὰς ἀφανῶς ἐκπέμπων τῆς Φρεδερίκου τε αὐτὰ ὑπομιμνήσκειν ἐκέλευεν ἀπληστίας καὶ πρὸς ἀντίστασιν ἠγείρεν. Εἰς δὲ τὸ Οὐεννέτων ἔθνος Νικηφόρον σὺν χρήμασι τὸν Χαλούφην ἔπεμπε, πειρασόμενόν τε τῆς εἰς αὐτὸν τοῦ ἔθνους εὐνοίας καὶ ἐπὶ τῷ Ῥωμαίοις συμφέροντι τὰ τῇδε διοικησόμενον. Φρεδερίκος δὲ Ῥώμης ἤδη περιγεγονὼς ἄλλα τε πολλὰ ἐνεωτέρισε καὶ δὴ καὶ Ἀλέξανδρον τὸν τῇδε ἀρχιερέα τοῦ θρόνου κατασπάσας Ὀκταβιανὸν ἀντεισῆξεν, ἐντεῦθεν οἶμαι τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος (93) προσαρμόσειν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα οἰηθείς· οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ ὅτι μὴ βασιλεῖ (94) Ῥωμαίων ἀρχιερέα προβεβλῆσθαι τῇ Ῥώμῃ C ἐφεῖται. Τοίνυν καὶ ἐξότου ὀλιγωρίᾳ τῶν ἐν Βυζαντίῳ βασιλέων τὸ τοιοῦτον ἀπεσβήκει ἔθος, οὐδεὶς

A Alemannorum regi in dies augebatur in immensum potestas. Cumque aliis multis imperium sibi corroborare sollicitus esset, ad id quoque pecunias quam plurimas avara votorum cupiditate congessit, quod alias facere non consueverat. Igitur Mediolanum cepit, civitatem celebrem, et Ligurum sive Lombardorum gentem devicit : longiusque progressus in ipsa Occidentis viscera transiit. Ita qui primum vicinos sibi hostes bello superare non potuerat, remotissimos etiam debellavit, ita ut Romæ ipsi jam bellum intentaret. Unde id præsertim principi curæ fuit, quo pacto illius impetum reprimeret, ne tot immensi successus in Romanorum fines, quo jamdudum avidos oculos intenderat, illius arma converterent. Eapropter ad gentes ibi sitas, et quæ Io- B nium intra sinum adjacent, ignobilioribus quibusdam clam submissis, Frederici insatiabilem animum ob oculos ponens ad resistendum incitavit. Ad Venetos autem Nicephorum Chaluphem cum pecuniis misit, qui istius nationis exploraret affectum et cætera quæ Romanis conducerent ibi ageret. Fredericus interea Roma jam potitus tum alia multa innovavit, tum et Alexandum, qui ea tempestate summus **229** pontifex erat, throno dejecit et Octavianum substituit : inde, ut opinor, arrogare sibi Romanorum imperatoris volens potestatem. Nulli enim alii præterquam Romanorum imperatori summum Romæ pontificem licet præficere. Ex quo enim propter Byzantinorum imperatorum neglectum is mos abolitus est, nemo quemquam Romæ consti- C tuit pontificem, sed is per episcoporum et Romani cleri antistitum concilium creabatur. Fredericus autem imperatoriæ jam olim inhians dignitati, hoc sibi

Du Cangii notæ.

centio Bellovacensi, Sanuto, Hovedeno, Bromptono atque adeo accurato alias Familiarum [p. 479] Ultramarinarum scriptore, Rupini fratrem fuisse Leonem perperam referri. Nec obstat quod Leo Rupinum, Rupini ex filia nepotem passim nepotem simpliciter vocat. Quippe vocem hanc pro consanguinei filio crebrius usurpari apud auctores constat, qua etiamnum Armorici nostri eadem notione passim utuntur. De Andronico Euphorbeno consulendum stemma Comnenicum.

(93) *Τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος*. Vetus est et decantata illa quæstio et controversia, Romanorumne imperatorum fuerit summos pontifices Romæ D creare, vel certe an ii absque imperatorum eligerentur consensu, de qua multa viri docti hactenus atque in primis Jacobus Pamelius ad epist. 52, S. Cypriani, Angelus a Nuce ad Leon. Ost. l. III, c. 21, 50 ; Bellarminus, Baronius et alii erudite et copiose disseruerunt.

(94) *Ὅτι μὴ βασιλεῖ*. Et sane stante gravissimo illo quod Ecclesiam divexavit diu schismate Manuel magnum inde sibi volens comparare emolumentum, Alexandrum II pp. variis officiis sibi conciliare studuit, quo sibi soli imperatorium titulum assereret, promisso etiam non modico auxilio et duarum ecclesiarum proposita unione : quod olim avus Manuelis Alexius a Paschali II pp. obtinere etiam annixus fuerat, cum ab Henrico V imperatore pressius ille urgeretur, ut auctor est Petrus Diacon. l. IV, Chron. Cas. c. 46. Acta Alexandri an. 1166 : *Per idem tempus Emmanuel magnus et excelsus Cpoleos imperator, sciens molestias et gravamina quæ prædictus Fredericus venerando episcopo Alexandro contra Deum et omnem justitiam minabatur inferre, misit ad urbem Romam Jordanum imperii sui sebastum filiumque Roberti Capuani principis ad subventionem et servitium ejusdem pontificis. Veniens autem idem sebastus humiliter se inclinavit eidem pontifici et oblatis ad pedes ejus magnis et pretiosis muneribus, omnia quæ habebat in mandatis diligenter exposuit. Et inter cætera unum continebatur*, etc. *Asseruit enim quod idem imperator ecclesiam suam unire volebat*, etc. *Nihilo minus petebat, ut quia occasio justa et tempus opportunum et acceptabile se obtulerat, Romani corona imperii a sede apostolica redderetur, quoniam non ad Frederici Alemanni, sed ad jus suum asserere pertinere. Ad quod opus faciendum tantas auri argentique opes et fortium virorum potentiam se largiturum firmiter spondebat, quod non solum Romam, sed etiam totam Italiam ad ecclesiæ servitium et restituendam sibi ecclesiæ coronam absque dubio sufficere poterat. Quod verbum licet nimis difficile videretur ei et multa deliberatione opus habere, utile tamen visum est, ut paulisper habito cum fratribus suis consilio episcopum Ostiensem et cardinalem SS. Joannis et Pauli pro causa ipsa tractanda e latere suo cum prædicto sebasto ad ejusdem imperatoris præsentiam destinaret.* Id etiam postea tentavit Manuel, an. 1170, ut ex Actis ejusdem pontificis colligitur apud Baronium. V. infra p. 262 sq.

A si arrogasset, præcipuum illius argumentum habere sibi videbatur. Verum ille conciliatis compluribus episcopis, quodcunque novi peregerat per synodum confirmari curavit. Id regibus cæteris haud placuit. Nemo tamen ad resistendum Frederico, qui ad id potestatis et virium pervenerat, idoneus fuit nisi imperator, qui pecuniis artibusque aliis et in hoc quoque illi obstitit, et Alexandrum rursus in thronum imposuit. Sed de iis postea. Chaluphes vero cum Epidamnum accessisset, relicta ibi sicuti imperatum erat majori pecuniarum parte, ventum secundum nactus ad Venetos navigio pervenit: et in colloquium veniens cum regionis duce aliisque in ista gente viris illustribus, hujusmodi orationem habuit: B « Nemo vestrum existimet, viri, me, quia metuimus ne vestra fluctuet erga Romanum imperium benevolentia, ideo huc missum esse ab imperatore, ut labantes vestros animos erigam ac confirmem. Neque enim futurum arbitror, **230** ut aut vos ipsi tam degeneres et vestra indignos gente præstetis, aut ab ea quam de vobis pridem concepit opinione recedat imperator. Quandoquidem vero inter omnes qui sub illius potestate sunt populos, in vestra benevolentia potissimam habet fiduciam, eapropter et suam sollicitudinem vobis primum indicare atque ostendere statuit. Turpe enim est subditis quidem uti felicibus, infelicium vero posthabere salutem. Ne igitur vobis, ut et cæteris qui imperatoris amicitia non fruuntur, vis aliqua a Frederico inferatur, C viro imperandi percupido et quæ tempore et longa sæculorum consuetudine stabilita sunt convellere nullo labore satagente, me, uti videtis, ad vos misit, præbiturum omnia, quæ ab ipso poposceritis. Nostis enim, ut aliquando ad Mediolanum, adjuvante principe, prælio cum Frederico isto commisso victores evaseritis: unde et imperatorem exosum habet, stolidæque confisus socordiæ, Romanorum sese imperatorem, nullo licet jure, vocari vult: nesciens extraordinarios fortunæ successus, cum soliditate nulla fulciantur, cito solere diffluere et evanescere. Atque ea sunt quorum gratia ad vos veni: vestrum autem erit illa conficere, quæ nuper per legatos cum imperatore pepigistis. Dicebatis namque adjungendas fore vicinas Ligurum civitates, D si modo aliquis Byzantio, qui vobiscum rem capesseret, adventaret: quod et factum est, uti videtis. » Hæc quidem dixit Nicephorus. **231** Veneti autem excepta illius oratione, omnia se executuros polliciti sunt. Sed et Cremona et Patavium, compluresque aliæ in Liguria celeberrimæ civitates principis partes sunt amplexæ. Hæc in Italia ab imperatore acta sunt, non aperte quidem: nam conceptum adversus Fredericum odium tegere adhuc cupiebat.

οὐδένα ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερέα καθίστη, ἀλλ' ἐπισκοπικῶν συνόδων καὶ τοῦ κατὰ [P. 133.] τὴν Ῥώμην ἀρχιερατικοῦ ταῦτα ἐτελεῖτο. Ἀλλὰ Φρεδερίκος τῇ αὐτοκράτορος πάλαι ἐποφθαλμίζων ἀρχῇ, καὶ τοῦτο δὴ μέγιστον αὐτῆς γνώρισμα ὑφαρπασάμενος ἔδοξεν ἔχειν. Ὁ δὲ καὶ τῶν ἐπισκόπων ὑποποιησάμενος πολλοὺς ὑπὸ συνόδῳ δῆθεν ἐκύρωσε τὰ τοῦ νεωτερισμοῦ. Τοῦτο ῥηξὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοξε μὲν οὐκ ἐπαινετόν, ἐδυνήθη δὲ οὐδεὶς Φρεδερίκῳ ἀντιπρᾶξαι δυνάμεως ἐπὶ πλεῖστον ἥκοντι, ὅτι μὴ βασιλεὺς χρήμασί τε καὶ μηχαναῖς ἑτέραις ἐμποδὼν αὐτῷ κἀν τούτῳ ἐγένετο, Ἀλέξανδρον ἐπὶ τοῦ θρόνου εἰσαῦθις καταστησάμενος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Ὁ δὲ Χαλούφης, ἐπειδὴ πρὸς Ἐπιδάμνῳ ἐγένετο, ἐνταῦθα προστεταγμένον αὐτῷ τὰ πλείω τῶν χρημάτων λιπὼν αὐτὸς ἐπὶ Οὐεννέτους ναυσὶν ἦλθε πνεύματος ἐπιφόρου τυχών, τῷ τῆς χώρας τε δουκὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐν τῷ ἔθνει τούτῳ λογίμων εἰς λόγους ἐλθὼν ἔλεξε τάδε· « Μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, ὑπολαβέτω δέει τοῦ μὴ τὸ ἐς τὴν Ῥωμαίων εὔνουν βασιλείαν προήσεσθαί ποτε τὴν ὑμετέραν ἀγχίνοιαν πρὸς βασιλέως ἐνταῦθά με ἀφῖχθαι στηρίξοντα τὸ ὑμῶν ἴσως ὀκλάζον τῆς γνώμης. Μὴ γὰρ οὕτως αὐτοί τε ἀγεννῶς καὶ ἀναξίως τοῦ ὑμῶν αὐτῶν σχοίητε γένους, καὶ βασιλεὺς τῆς περὶ ὑμᾶς πάλαι διαμάρτοι δόξης. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἄλλων, ὅσοι ὑπὸ τὴν παλάμην τελοῦσι τὴν αὐτοῦ, ὑμῖν μάλιστα εἰς εὐγνωμοσύνην τεθαῤῥηκὼς εἴη, πρώτην διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ὑμῖν ἐπιδείξασθαι ἔγνω. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ χρῆσθαι τοῖς ὑπηκόοις εὐημεροῦσι, δυσπραγούντων δὲ ἀ[πο]προσποιεῖσθαι τὴν σωτηρίαν. Ἵνα τοίνυν μὴ καὶ ὑμῖν σὺν ἄλλοις, ὅσοις οὐ τῆς βασιλέως μέτεστιν εὐμενείας, βεβιάσθαι παρὰ Φρεδερίκου συμβαίη, ἀνδρὸς ὑπὸ φιλαρχίᾳ καὶ τὰ χρόνῳ καὶ ἔθει κεκρατηκότα μακρῷ διαλύειν πόνῳ οὐδενὶ φιλονεικοῦντος, ἐμὲ παρ' ὑμᾶς ὡς ὁρᾶτε ἔπεμψε πάντα παρεξόμενον ὅσων ἂν τυχεῖν παρ' αὐτοῦ δέησθε. Καὶ τὴν ἐν Μεδιολάνοις γάρ ποτε βασιλέως συμπράξαντος πρὸς Φρεδερίκον τόνδε διαράμενοι μάχην ἴστε ὅπως αὐτοῦ ἐκρατήσατε. Δι' ἃ καὶ δι' ἀπεχθείας αὐτὸς βασιλεῖ φέρεται, ἀλογίστῳ τε πιστεύων εὐπραγίᾳ καὶ Ῥωμαίων οὐδὲν προσῆκον αὐτοκράτωρ κεκλῆσθαι ἀξιοῖ, οὐκ εἰδὼς ὡς τὰ τῆς τύχης παράλογα ἅτε οὐκ ἐπ' ἀσφαλοῦς βεβηκότα τῆς ἕδρας ταχὺ καταῤῥεῖν εἴωθε. Δι' ἃ μὲν οὖν αὐτὸς ἐφ' ὑμᾶς ἦλθον, ταῦτα εἰσι. Μελήσει δ' ὑμῖν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐξάγειν, ὅσα παρὰ βασιλέα πέμψαντες ἔναγχος διωμολογεῖτε. Ἔφατε τοίνυν τὰς ἀγχιγείτονας ἡμῖν παραστήσασθαι πόλεις Λιγούρων, εἰ καί τις ἐκ Βυζαντίου ἔργου συλληψόμενος ὑμῖν ἔλθοι. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν, ὥσπερ ὁρᾶτε. » Νικηφόρος μὲν τοσαῦτα εἶπεν, Οὐέννετοι δὲ τοὺς λόγους εἰσδεξάμενοι ἐπιτελῆ πάντα ποιήσειν ὑπέσχοντο. Καὶ δὴ Κρεμών τε καὶ Παταβία καὶ πλεῖσται ἄλλαι τῶν [P. 134] ἐν Λιγούροις περιφανεστάτων πόλεων βασιλεῖ προσεχώρησαν. Ἐν μὲν δὴ Ἰταλίᾳ ταῦτα βασιλεὺς ἔπρασσεν, οὔπω μέντοι ἐπιδήλως· τὸ γὰρ ἐς Φρεδερίκον ἔχθος ἐγκρυφιάζειν ἔτι ἤθελεν.

10. Dum hæc geruntur, Hungarorum rex Sirmium iterum Romanis abstulerat ipsique imminebat Zeugmino. Quod ubi accepit princeps, scriptas in

ι'. Ὁ δὲ τῶν Παιόνων ῥὴξ Σίρμιόν τε αὖθις Ῥωμαίοις ἀφελόμενος ἔσχε καὶ Ζευγμίνου αὐτοῦ ἤδη μεταποιεῖτο. Ταῦτα πυθόμενος βασιλεὺς ἐπιστείλας

αὐτῷ τοιάδε· « Οὐ δίκαια ποιεῖς, ὦ εὐγενέστατε, ὅρκους ἀτιμάζων, οὓς ἔναγχος κράτει τῷ ἡμετέρῳ Σιρμίου τε ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων ὀμωμοκὼς ἔφθης. Ἴσθι τοίνυν (τὸ γὰρ μακρολογεῖν ὑποτέμνει τῶν σοι πεπραγμένων ἡ ἐπίδειξις) ὡς εἰ μὴ θᾶττον ὧν οὐδέν σοι προσήκει ἀπαλλαγῇς, οὐ τόσα δράσεις Σίρμιον ἀφελὼν, ὅσαπερ ἂν αὐτίκα πείσῃ, ὁπότε Ῥωμαῖοι πᾶσαν καὶ πάλιν τοῖς ὅπλοις ἐπιτρέχοιεν τὴν σήν. Ἢ λέληθέ σε ὁπόσων Οὐννικὴ μυριάδων ἐψίλωτο πρότερον πρὸς πατρὸς τοῦ σοῦ τῇ Ῥωμαίων προσκεκρουκότος ἀρχῇ; Ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἡ τῶν πεπραγμένων μετάνοια σώτειρα γέγονε φθάσασα. σοὶ δὲ ὅρα μή ποτε οὐχὶ καὶ μεταμέλῳ γεγονότι ὄνησις ἔσται οὐδεμία. Τὸ γὰρ τῆς δίκης ξίφος διὰ πολλῶν ἤδη τεθηγμένον (bb) διὰ τοσούτων δὴ καὶ πρὸς ἀμβλύτητα στρέφεσθαι πέφυκε. Καὶ οὐκ ἄν τις οἶμαι πρότερον ἁπάντων τὴν τομὴν ἐκφεύξοιτο. » Τὰ μὲν δὴ τοῦ βασιλέως ἐν τούτοις ἦσαν· Στέφανος δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ τοὺς λόγους ποιούμενος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ πάλιν ἦν. Διὸ δὴ καὶ πᾶσι τρόποις ἐπὶ τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον ὁ βασιλεὺς ἔβλεψεν, Στέφανόν τε τὸν πατράδελφον, οὐ πρότερον τοῦτο βεβουλημένος, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις καθιστᾷν ἤθελε. Καὶ δὴ Μανουὴλ μὲν, ὃς ἐς Κομνηνοὺς τὸ γένος ἀνέφερεν, εἰς τὸ τῶν Ταυροσκυθῶν ἀφίκετο ἔθνος, ὁμολογιῶν τὸν ἄρχοντα σφῶν ἀναμνήσων ἃς διωμότους ἤδη τῷ βασιλεῖ ἔθετο, πρὸς δὲ καὶ τὴν πρὸς Ἱερόσθλαβον (95) τὸν Γαλίτζης ἡγεμονεύοντα φιλίαν αὐτῷ διονειδίσων. Ἱερόσθλαβος γὰρ τά τε ἄλλα ἐς Ῥωμαίους παρασπονδήσας ἔτυχε, καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικον, οὗ πολὺν ἤδη ἐποιησάμεθα λόγον, τῆς ἐν παλατίῳ φρουρᾶς ἀποδράντα, ἔνθα ἐνναέτης οἶμαι καθεῖρκτο, προσιόντα αὐτῷ ἐδέξατο καὶ φιλοφροσύνης ἠξίωσεν. Ὅπως δὲ Ἀνδρονίκῳ τὰ τοῦ δρασμοῦ γέγονεν ἄρτι δηλώσω.

ια'. Οὗτος καὶ ἄλλοτε μὲν ἤδη λαθὼν δαιμονίῳ τινὶ τρόπῳ τὴν εἱρκτὴν ὑπερεξέδυ, ἀλλὰ τὸ χρῆναι οἶμαι καὶ εἰσέτι τὰς τῶν πεπραγμένων ὑπέχειν εὐθύνας εἰς χεῖρας αὖθις τοῖς ζητοῦσι πόνῳ οὐδενὶ τὸν κακοδαίμονα ἐτίθει. Καί ποτέ φασι Σαγγαρέως ἄχρι ποταμοῦ γεγονὼς, τῆς ἐκ τοῦ ψύχους ἀνάγκης ἐπειγούσης, δωμάτιόν τι ὑπῆλθε λυπρὸν καὶ ἅμα ἔκδηλος τοῖς τῇδε ἀνθρώποις ἐκ τοῦ σχήματος ἐγένετο. Σεσόβητο γὰρ ἀεὶ φύσει καὶ [P. 135] γοργόν τι καὶ ἐντρεχὲς ἔβλεπεν, ὡς ἂν οἶμαι τῶν ψυχικῶν αὐτῷ κινημάτων ἐκδυομένων ἤδη καὐτοῖς ἐκτός. Περιστάντες τοίνυν αὐτὸν οἱ ἀγροιῶται πολλὰ ἀναινόμενον ὡς οὐκ Ἀνδρόνικός τε εἴη ἰσχυριζόμενον ἔδησάν τε καὶ ἐς Βυζάντιον ἄγοντες ἦλθον, αὖθίς τε τὰ κλοιὰ καὶ τὸ δωμάτιον αὐτὸν εἶχεν. Ἀλλὰ τε-

hanc sententiam litteras ad illum misit. « Non juste agis, vir nobilissime, dum sacramenta quæ nuper de Sirmio aliisque locis majestati nostræ dedisti infringis. Scias igitur (longiori enim te detinere oratione prohibent quæ a te acta sunt) quod nisi primo quoque tempore ab iis quæ tui non sunt juris, decedas, non tanta te effecturum Sirmium eripiendo, quanta confestim passurus es, cum tuos vicissim fines ferro et incursionibus vastabunt Romani. An te fugit quot olim millium jacturam primum fecerit Hungaria, cum pater tuus Romanum imperium offendisset? sed enim horum delictorum pœnitentia salutaris ipsi fuit. Tu vero vide, ne et pœnitere perinde tibi inutile sit et infructuosum. Justitiæ quippe gladius quamvis jamdudum exacutus, hoc uno maxime modo quandoque ad hebetudinem solet redire. Secus haud scio an quisquam omnium ejus aciem effugerit. » Talis erant argumenti principis litteræ : quibus neglectis Stephanus prioribus rursum insistebat consiliis. **232** Quapropter ad bellum illi inferendum totus incubuit imperator et, quod prius noluerat, Stephanum patruum iterum in regnum restituere decrevit. Sed et Manuel quidem, qui a Comnenis genus referebat, ad Tauroscytharum gentem perrexit, ut pactorum quæ sacramentis cum imperatore sanciverat memoriam illi princeps revocaret : insuper etiam erga Hieroslaum Galitzæ principem amicitiam ipsi exprobraturus. Hieroslaus enim, cum et alia multa in Romanos præter fœderis leges fecisset, tum et Andronicum, de quo jam plurima commemoravimus, e carcere palatii, in quo jam novem, ut credo, detentus annos fuerat, profugum et ad se venientem comiter exceperat. Qua vero ratione effugerit Andronicus, nunc expediam.

11. Ille non semel miro quodam modo e carcere jam evaserat. Sed quod oportebat eum, ut opinor, deinceps sustinere facinorum pœnas, in persequentium manus miser nullo negotio rursum venit. Cum aliquando, ut aiunt, ad Sangarium usque fluvium pervenisset, vi frigoris adactus agreste quoddam subiit tugurium et continuo ab incolis ex corporis forma fuit agnitus. Natura enim concitatior erat, visuque acri ac volubili, animi quippe affectionibus extrinsecus etiam apparentibus. Qui ergo circumstabant rustici multum renitentem seque Andronicum esse pernegantem vinctum denuo Byzantium **233** reduxere, ubi iterum compedibus et carcere multatus est. Ad ultimum vero expressas in cera claves ad conjugem filiumque mittit, qui et aliis ad

Du Cangii notæ.

(95) *Ἱερόσθλαβον*. Hieroslaum Vladimeri in Galitzæ principatu successorem. v. supra p. 115. Excepit ille Andronicum Comnenum e carcere Manuelis profugum. Eadem fere quæ Cinnamus habet de Andronici fuga Nicetas, l. IV, n. 1.

Cornelii Tollii notæ.

(bb) *Τὸ γὰρ τῆς δίκης ξίφος διὰ πολλῶν ἤδη τεθηγμένον*. Sententia est : Justitiæ sive vindictæ gladius jamdudum exacutus, hoc uno maxime modo, tempestiva nimirum reorum pœnitentia, quam pater tuus ostendit, postquam imperium Romanum offendisset, quandoque et hebescere iterum solet. Obstinatorum autem omnium et rebellium haud scio an quisquam mucronem ejus effugerit.

hoc ipsum assumptis consciis, ex ferro confectas ad eum remittunt. Iis acceptis statim post solis, ut aiunt, occasum, quod tempus ad id peragendum præfinitum fuerat, observata custodum absentia, e carcere evasit. Est vero quoddam domicilium muro adjunctum, in quo custodiebatur : ubi, utpote rarius conculcata terra, herbæ aliquæ sponte altius succreverant, in quas cum elapsus se recepisset, contracto quam maxime corpore leporis instar delituit. Cum ergo nox jam adesset, tempusque quo qui vigilias ex more obeunt, custodias lustrare solent, procedens is, cui demandata ab imperatore illius custodiendi cura fuerat, vigilibus positis, serisque concussis, quod singulis diebus priusquam dormitum concederet facere solebat, exploravit an etiam aliquid ille mali esset machinatus. Sed ut ea omnino procul ab omni dolo esse advertit, inde egressus somno se daturus abiit. Andronicus enim veritus ne si portam offendisset apertam Cladon (id enim homini nomen erat) continuo insequeretur et se perquireret, illa iterum clausa et obserata abscesserat. Mox intempesta jam nocte ad extrema domicilii istius **234** venit, qua parte muro insistit non quidem excelso omnino, nec tamen tantum a mari remoto, quin illud ventis australibus agitatum sæpe eum undis fluctibusque suis pulset. Hoc ille in loco appenso fune eoque apprehenso in littus sese demisit. Ibi torvo vultu illum excipiens paulisper fortuna, arridere demum et quasi manifestius colludere visa est. Quidam enim de palatii excubitoribus, qui semper permutatis ex more vicibus stationes in turribus tenent, certum aliquod sibi invicem inclamantes verbum, sic vigilias suas obeunt, ut illum vidit, accedens quis esset percunctatus est. Ille unum se ex vinctis esse dixit, qui in palatio ob æs alienum a Papia detinebantur et : « Si me sinis abire, inquit, hæc tibi a me gratia referetur; » continuoque quod pectori appensum gestabat phylacterium eductum ostendit. Is vero (erat enim homo agrestis et qui cum paupertate perpetuo colluctabatur), simul atque illius oculos aurum perstrinxit, eo accepto, Andronicum abire passus est. Scapha interim, quæ haud procul aberat, illum exceptura accessit, qua conscensa domum relatus est. Ibi

A λευταῖον κηρῷ τὰς κλεῖδας μεταλαβὼν ἔς τε τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἔπεμψεν. Οἱ δὲ συνειδόσι πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλοις χρησάμενοι σιδήρου ταύτας εἰργασμένοι ἔπεμψαν αὖθις αὐτῷ. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ταύτας ἔλαβεν, ἄρτι δεδυκότος, φασὶν, ἡλίου, καθ' ὃν ξυνέκειτο ταῦτα καιρὸν, ἐρημίαν τῶν φυλάκων τηρήσας ἐξῄει. Ἔστι δέ τις αὔλιος ἐχόμενος τοῦ τειχίου, ἐν ᾧ δὴ καθεῖρκτο. Ἔνθα ἅτε ὀλίγα πατουμένου τοῦ χώρου βοτάναι τινὲς αὐτόματοι φυόμεναι ἐπὶ πλεῖστον ἀνέτρεχον μῆκος. Ἐνταῦθα ἐκδραμὼν ἅτε λαγὼς ἐκρύψατο τὸ σῶμα συστείλας ἐπὶ βραχύ. Ἐπεὶ δὲ νὺξ ἤδη ἦν καὶ ἔδει τοὺς ἐξέθους αὐτῷ νυκτοφυλακήσοντας περιστήσεσθαι τὴν φρουρὰν, προσιὼν ὁ τὴν τήρησιν πρὸς βασιλέως ἐπιτετραμμένος τὴν αὐτοῦ τάς τε φυλακὰς ἔταττε καὶ τὰ κλεῖθρα ἀνασείων, ὅπερ B ἑκάστης αὐτῷ ἐπὶ ὕπνῳ χωροῦντι εἴθιστο ἡμέρας, ἐπειρᾶτο εἰ μή τι κακουργηθείη γνῶναι. Ὡς δὲ παντάπασιν ἀνεπιβούλευτα ταῦτα ἔγνω, ἀπιὼν τὸ λοιπὸν ἐς ὕπνον κατέδαρθεν. Ἀνδρόνικος γὰρ δείσας μὴ ἀνακεκλιμένῃ τῇ πύλῃ περιτυχὼν ὁ Κλάδων (τοῦτο γὰρ ἐπίκλησις ἔκειτο τῷ ἀνδρὶ) ταχὺ ἐς τὴν ζήτησιν τὴν αὐτοῦ καταστaίη, αὖθις αὐτὴν ἐπιθεὶς ἀσφαλισάμενός τε ἀνεχώρησεν, ἐπειδή τε ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἤδη ἐγένετο ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς αὐλίου ἐλθὼν, οὗ δὴ τελευτῶσαν αὐτὴν τειχίον ὑπερείδει, μετέωρον μὲν οὐ πάνυ τι ὂν τοσούτῳ δὲ τῆς ὑγρᾶς ἀφεστὼς, ὅσῳ πνεύματι θυμομαχοῦσαν νοτεραῖς αὐτὸ πολλάκις ἐπιῤῥαπίζειν παλάμαις. Ἐντεῦθεν καλώδιόν τι ἐξῆπτε λαβόμενός τε αὐτοῦ καθεῖτο C εἰς τὴν ἀκτήν. Ἔνθα καὶ πάλιν βλοσυροῖς τοῖς προσώποις δεδεξαμένη τοῦτον ἡ τύχη βραχὺ εἶτα προσεμειδία καὶ ἀνεῖτο πρὸς χάριν, θρυπτομένη πως καὶ διαφανῶς παίζουσα. Τῶν γάρ τις ἐν παλατίῳ φυλάκων, οἵπερ ἐξ ἔθους ἀεὶ διεσκηνημένοι κάθηνται ὑπὲρ τῶν πύργων ἐκ περιτροπῆς τινος ἐπιθωΰσσοντές τε ἀλλήλοις καὶ τακτὸν ὅ τι δὴ ἐπιφωνοῦντες ῥημάτιον οὕτω τε ἐγρηγόρασι μάλιστα, ἐπειδὴ τοῦτον εἶδε, προσιὼν ὅστις ποτὲ εἴη διεπυνθάνετο ἀνειπεῖν. Ὁ δὲ δεσμώτης εἶναι ἔφασκε τῶν ἐν παλατίῳ πρὸς τοῦ Παπίου (96) ἐπ' αἰτίαις ἐχομένων χρηματικαῖς, καὶ « Εἴ γε ἀφήσεις με, ἔφη, ἀπιέναι, αὕτη δή σοι παρ' ἐμοῦ χάρις ἔσται. » Καὶ ἅμα λέγων τὸ ἐπικόλπιον αὐτῷ ἐξαγαγὼν ἐδείκνυ φυλακτήριον. Ὁ δὲ (τῶν γὰρ ἀγροικικῶν τις ἦν καὶ τοῖς

Du Cangii notæ.

(96) *Πρὸς τοῦ Παπίου.* Pappiæ seu papiæ officium erat palatii custodia, sub curopalata scilicet, cujus præcipua erat illius cura; ut ex Constantino Manasse discere est :

Πρὸς τὸν οἴκων φύλακα τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις.
Παπίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλῶτταν.

unde apud Cedrenum παπίας τοῦ παλατίου in Leone Copronymi F. et Leonem grammaticum in Leone Armenio et Michaele Theophili [P. 480] F. p. 447 469, *custos palatii, papias et ostiarius*, in 8 Sinodo act. 5, nuncupatur. Proindeque non modo habitabat in ipso palatio, uti observare est ex Scylitze in Michaele Rhangabe p. 492 et 495, sed et penes papiam reorum, qui in palatii carceribus detinebantur, cura præsertim erat, quod hoc loco plus satis innuit Cinnamus, ut et Zonaras in Mi- D chaele Balbo. Fuit sane simile *gavarretorum* officium in aula regum Siciliæ sub Normannis, penes quos non cura duntaxat et custodia palatii sub castellano incumbebat, sed et eos qui per diversos palatii carceres tenebantur inclusi, frequenter inspicere eorumque statum mitius asperiusve, prout ei visum erat, commutare et prout vellet custodes singulis designare carceribus, ut auctor est Hugo Falcandus. Gavarretorum meminit etiam Richardus de S. Germano. an. 1232. de magni papiæ officio plura habet Meursius, cujus dignitatis, quam simili, quæ fuit olim in regum nostrorum palatio, comparare est, quamque etiamnum *concierge du palais* vocant, mentio est præterea apud Pachymerem, l. v, c. 5, Cantacuzenum, l. i, c. 26, 52 ; l. ii, c. 22, 27 ; et Nicephorum Gregoram, l. viii.

κενίας ἔργοις ἐμάχετο διηνεκῶς), ἐπειδὴ τὰς ὄψεις [P. 136.] αὐτῷ κατέστραψεν ὁ χρυσὸς, λαβὼν τὸ χρῆμα Ἀνδρόνικον ἀφῆκε φέρεσθαι. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸ ληψόμενον τοῦτον ἀκάτιον οὐ μακρὰν ἀποσαλεῦον προσῄει· καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐπ' οἴκου ἐκόμισαν, ἔνθα τὰς πέδας ἀποσεισάμενος, αἳ τὼ πόδε εἶργον αὐτῷ, ἀνέβη τε εἰσαῦθις τὴν ναῦν καὶ διαπλωϊσάμενος ἔξω τειχέων ἐγένετο. Ἔνθα ἵππους εὑρὼν οἳ ἐν παρασκευῇ ἐτύγχανον αὐτῷ ὄντες, ἐπέβη τε καὶ ἀπιὼν ᾤχετο. Ἀνδρόνικος μὲν δὴ οὕτω τῆς εἱρκτῆς ἀποδρὰς ἐπὶ Ταυροσκύθας ἦλθεν. Ἡμῖν δ' ἀνακτέον τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρότερα.

A exutis compedibus quæ pedes constrinxerant, rursum ingressus est navem, eaque vectus extra muros trajecit. Illic paratos ad hoc ipsum inveniens equos conscendit et abscessit : sic quidem evadens e carcere Andronicus ad Tauroscythas pervenit. Nunc autem ad ea quæ supra retulimus, reducatur oratio.

ιβ'. Τῶν εἰρημένων τε ἕνεκα ὁ Μανουὴλ παρὰ Πριμίσθλαβον (97) ἦλθέ καὶ ὅπως χεῖρα ἐκεῖθεν σύμμαχον ἐπὶ Ῥωμαίους ἄξῃ. Ἐπέσταλτο γὰρ αὐτῷ καὶ Ῥωσισθλάβῳ τῷ καὶ αὐτῷ ἐπὶ Ταυροσκυθικῆς ἄρχοντι περὶ συμμαχίας διειλέχθαι. Καὶ μέντοι καὶ τετύχηκε τοῦ κατὰ σκοπόν. Ὑπερφυῶς γὰρ ἠσθέντες ὅτι δὴ τηλικούτῳ ἐς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἐχρήσατο πρεσβευτῇ, ὑπέσχοντο ἐπιτελῆ πάντα ποιήσειν ὅσα τῷ βασιλεῖ βουλομένῳ ἦσαν. Οὐ μὴν οὐδὲ Ἱερόσθλαβον διὰ ταῦτα βασιλεὺς περιεῖδε· μηχαναῖς δὲ καὶ τοῦτον ἑτέραις κατὰ Στεφάνου ἐξεπολέμωσεν, ἐπιστείλας αὐτῷ οὑτωσί· « Οὐ μιμησόμεθά σου τὴν ἀστοργίαν, ἣν οὐδὲν δέον εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξω, λόγων τε καὶ συνθηκῶν τῶν πρώην ἤδη ὀμωμοσμένων σοι κατωλιγωρηκώς. Ἀλλά σοι τὰ ἔσχατα διυβρίσθαι κινδυνεύοντι ὑπ' ὄψιν τὰ τῆς ὕβρεως τίθεμαι. Ἴσθι τοίνυν ἀνδρὶ παῖδα συνοικίζων τὴν σὴν τῷ ῥηγὶ Παιόνων κακοήθει τε καὶ δεινῶς ἀβεβαίῳ τὴν γνώμην ὄντι· δίκης γάρ ποτε ἢ ἀληθείας ἐντροπὴν πεποίηται οὐδεμίαν. Ἀνθρώπῳ δὲ ἀπολύτῳ φύσεώς τε καὶ νόμων ὡς ἐπίπαν φερομένῳ πάντα ποιεῖν οἶμαι ῥᾴδιον. Οὐκοῦν οὐδὲ ξυνοικήσει σοι Στέφανος τῇ θυγατρὶ, οὐδέ τι ἄλλο τῶν κατὰ νόμον ἐπὶ ταύτῃ διαπράξεται. Εἰ δὲ καὶ ξυνοικήσει, ἀλλ' ὅσα καὶ τριοδίτιδι ταύτῃ προσενεχθήσεται. Ὁ γὰρ ἐς τὸ ἡμέτερον οὕτω κράτος ἁμαρτὼν ὅρκους τε ὡς ἐν παιδιᾶς λόγῳ τοὺς ἔναγχος ὀμωμοσμένους αὐτῷ λογίζεσθαι ἀπαναισχυντῶν, συλλόγισαι τί οὐκ ἂν ἐπὶ σὲ ποιήσειν ἀπανθρωπεύσεται. » Τούτων ὁ Πριμίσθλαβος σὺν βαρβάρῳ τινὶ ἀφελείᾳ τῶν λόγων ἀκούσας ἑάλω τε αὐτίκα καὶ ὡς πολέμιον τὸν γαμβρὸν ὑπεβλέπετο, κατ' αὐτοῦ τε Ῥωμαίοις στρατεύουσι παντὶ τρόπῳ συναίρεσθαι ὡμολόγει. Ἔστι δέ τις ἐν Ταυροσκυθικῇ πόλις ὄνομα Κίαμα (98), ἣ πόλεών τε ὑπερκάθηται τῶν ἄλλων ὅσαι τῇδε ἵδρυνται, καὶ ὅσα καὶ μητρόπολις τῷ ἔθνει τούτῳ τυγχάνει οὖσα. Ἀρχιερεύς τε γὰρ ἐκ Βυζαντίου παρ' αὐτὴν ἥκει, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἐς πρεσβεῖον φέρουσι κατεξαί-

235 12. Propter hæc igitur quæ diximus Manuel ad Primislaum venit, et ut auxiliares copias ibi pro Romanis contraheret. Sed et missus est ad Rosi-
B slaum, qui et ipse Tauroscythicæ imperitabat, de ineunda armorum societate cum eo acturus. Resque illi ex voto successit. Maxime enim gavisi quod tam illustri eos dignatus esset legato, omnia quæ vellet princeps se facturos ultra polliciti sunt. Neque ideo tamen Hieroslaum despexit imperator, sed arte alia adversus Stephanum concitavit, missis hujuscemodi ad ipsum litteris : « Non imitabimur tuam ingratitudinem, quam nulla ad id impellente necessitate erga nos exhibuisti, neglectis promissis pactisque iis, quæ nuper sanciveras : sed tibi, ultima nos injuria afficere paranti, ob oculos eam proponimus. Scias igitur, dum filiam tuam Hungariæ regi uxorem tradis, illam te jungere viro maligno, animoque valde instabili. Justitiæ enim seu veritatis
C nullum unquam respectum habuit. Hominem autem qui nec naturam nec leges reveretur, suoque prorsus fertur arbitrio, omnia exsequi posse haud ægre existimo. Proinde neque filiam tuam ducet Stephanus, neque aliud quidpiam legibus consentaneum, quantum ad illam spectat, exsequetur. Quod si eam ducat, vulgaris cujusdam et velut e trivio adductæ feminæ loco habebit. Qui enim majestatem nostram tantopere offendit et sacramenta nuper data pro ludo habere non erubuit, cogita quam in te inhumanitatem non sit commissurus. » His cum barbara quadam simplicitate **236** auditis sermonibus, captus est continuo Primislaus, et generum velut hostem aversatus bellum ei inferentibus Romanis omni se adfuturum auxilio professus est. Est vero in Tauro-
D scythica regione civitas nomine Kiovia, quæ omnes alias illic sitas præcellens metropolis est totius gentis. Episcopus Byzantio missus illi præfici solet, gaudetque cæteris omnibus, quæ ad excellentiorem conferunt prærogativam. Hujus itaque regionis prin-

Du Cangii notæ.

(97) *Παρὰ Πριμίσθλαβον*. Varios Russiæ seu Moscoviæ, quam Tauroscytharum regionem vocat, principes recenset Cinnamus, atque in his Vladimerum et Jaroslaum Galitzæ, quæ provincia est Russiæ Minoris, toparchas : præterea Primislaum, Rosilaum, Jeroslaum, Georgium Basilicæ filium et Vladislaum qui cum uxore et liberis ad Manuelem transiit, a quo regione ad Istrum sita donatus est. Atque hi quidem omnes Jaroslai, qui solus Russiæ principatum obtinuit, filii videntur fuisse aut ex filiis nepotes, qui ditionibus suis non contenti, dum alii alios invadunt, mutuis sese confecere vulneribus.

(98) *Κίαμα*. Forte Κιοβία aut Κιόβα, Kiowia, Russiæ olim metropolis ad Borysthenem, Κιοάβα dicta Constantino de Adm. imp. c. 9, cujus amplitudo describitur et prædicatur a Ditmaro, l. VII, extremo, Adamo Bremensi, c. 66, Mathia Michoviensi, l. II, c. 18; Alex. Gagnino et al. perperam *Chios* pro *Chiof* dici in vita S. Mariani abbat. Ratispon. c. 4 observat Bollandus 9 Febr.

ceps bellum et ipse contra Stephanum suscepturum se pollicitus, pacta jurejurando firmavit. Dum hæc geruntur, Fredericus mAleannorum rex, ubi in Occidente streuue se gerere imperatorem rescivit, diremptis simultatibus et pace cum Romanis inita, se quoque belli adversus Stephanum socium fore principi paciscitur. Neque abfuturus ab hoc bello erat Henricus, qui, ut sæpius a me narratum est, Theodoram imperatoris ex fratre neptim uxorem duxerat : ad hæc Scytharum innumerabilis exercitus et Serviorum Romanis obnoxiorum; ipseque sultanus secundum initorum pactorum leges copias auxiliares submissurus erat : et aliæ undecunque validæ copiæ cogebantur. Sub idem tempus Vladislaus etiam, unus e principibus Tauroscytharum, cum liberis et uxore et omnibus viribus ultro ad Romanos venit. Regio illi versus Istrum concessa est, quam antea Basilicæ Georgii filio, qui cæteros Tauroscythicæ phylarchos **237** præcellebat, ad se transeunti dederat. Tum quoque Veneti centum triremium classem ad maritimos labores auxilio se missuros Romanis, prioribus renovatis fœderibus, promisere. Sed et Frederico Alemannorum regi cæterisque Occidentis gentibus hostes se futuros, quandiu vita superstes foret, fidem dedere, si Romanis ab iis bellum inferretur.

A ρετον αὐτῇ μέτεστιν. Ὁ δὴ καὶ ταύτης ἡγεμονεύων τῆς χώρας Στεφάνῳ καὶ αὐτὸς πολεμήσειν συνθέμενος ὅρκοις τὰ δεδογμένα ἐπέῤῥωσεν. Ἐν ᾧ [P. 137] δὲ ταῦτα ἐγίνετο, Φρεδερίκος ὁ Ἀλαμανῶν ῥὴξ ἰσχυρῶς ἀντιπράττοντος ἐς τὰ πρὸς δύοντα ἥλιον τοῦ βασιλέως ἤδη αἰσθόμενος, τὰ διάφορα λύσας Ῥωμαίοις ἐσπείσατο, πόλεμόν τε κατὰ Στεφάνου διενεγκεῖν καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ διωμολόγηκεν. Οὐ μὴν οὐδὲ Ἐῤῥίκος (99) ταύτης ἀπεῖναι ἤμελλε τῆς μάχης, ὃς Θεοδώρᾳ τῇ βασιλέως ξυνῴκει ἀδελφιδῇ, ὥσπερ ἤδη πολλάκις ἐῤῥήθη, ἀλλὰ Σκυθῶν ἀπειροπληθὴς στρατιὰ καὶ Σερβίων τῶν Ῥωμαίοις κατηκόων ὅτε σουλτὰν κατὰ τὰ ξυγκείμενα δυνάμεις αὐτῷ τὰς ξυμμαχίδας ἔστελλε, καὶ βαρεῖά τις ἁπανταχόθεν ἤθροιστο χείρ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ B Βλαδίσθλαβος, εἷς ὢν τῶν ἐν Ταυροσκυθικῇ δυναστῶν, σὺν παισί τε καὶ γυναικὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει τε τῇ πάσῃ αὐτόμολος ἐς Ῥωμαίους ἦλθε, χώρα τε αὐτῷ παρὰ τὸν Ἴστρον δεδώρηται, ἣν δὴ καὶ Βασιλίκῳ πρότερον τῷ Γεωργίου παιδὶ, ὃς τὰ πρεσβεῖα τῶν ἐν Ταυροσκυθικῇ φυλάρχων εἶχε, προσελθόντι βασιλεὺς ἔδωκε. Τηνικαῦτα καὶ Οὐένετοι στόλῳ τριήρεων ἑκατὸν Ῥωμαίοις ἐς τοὺς κατὰ θάλασσαν συναίρεσθαι ὡμολόγησαν πόνους, τὰς πρότερον τὸ δεύτερον ἀνανεωσάμενοι ξυνθήκας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Φρεδερίκῳ τῷ Ἀλαμανῶν ῥηγὶ πᾶσί τε ἄλλοις τοῖς ἀνὰ τὴν ἑσπερίαν λῆξιν ἀπεναντίας διὰ βίου ἰέναι ἢν ἐπὶ Ῥωμαίους στρατεύοιεν, πίστεις ἔδοσαν.

13. Hæc eo tempore in Occidente acta. Balduinus autem Palestinæ rex imperatoris ex fratre nepti matrimonio junctus, diem obiit: cumque nullos reliquisset liberos, in illius fratrem regionis principatus transivit. Hunc ubi ille suscepit, ad imperatorem legatos misit, tum ut affinitatem et ipse ex Romanis deposceret, tum etiam ut illius de Antiochia animi sensum exploraret. Antiocheni enim, utpote ingenio perfidi, Balduinum in Palæstina convenientes urbis suæ principatum ultro illi tradiderant. At is haud ignarus civitatem istam imperatori esse obnoxiam, ejus primum, uti dictum est, sciscitandam esse voluntatem existimavit. Hic vero in hanc fermo sententiam respondit : « Quod quidem de ineunda affinitate requiris, quando tibi est animus nostram comparare benevolentiam, ratum id brevi erit. Civitatis autem Antiochenæ, Romanis jamdudum vectigalis nostræque majestati obnoxiæ, neque tu, quandiu vixerimus, neque ullus alius principatum capessere potest. At Antiocheni suæ erga Romanos perfidiæ a majestate nostra **238** pœnam referentes, tum primum sentient quem ausi fuerint offendere. » ejusmodi fuere litteræ principis.

ιγʹ. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν ἑσπέραν τῇδε ἐφέρετο. C Βαλδουῖνος (1) δὲ ὁ Παλαιστίνης ῥὴξ, ἀδελφιδῇ τοῦ βασιλέως ξυνοικῶν ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο. Ἅτε δὲ αὐτοῦ ἄπαιδος τὸν βίον ξυμμετρησαμένου, ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἡ τῆς χώρας μετῆλθεν ἐπικράτησις, ὃς ἄρτι ταύτην ἀναλαβὼν, πέμψας ἐς βασιλέα ᾐτεῖτο κήδους καὶ αὐτὸς τοῦ ἐκ Ῥωμαίων τυχεῖν, ἅμα τε καὶ γνώμης πειρᾶσθαι ἤθελε τῆς αὐτοῦ ὅπως ποτὲ περὶ Ἀντιοχείας (2) ἔχει. Ἀντιοχεῖς γὰρ ἅτε φύσει ψεύδορκοι ὄντες ἐπὶ Παλαιστίνην τῷ Βαλδουίνῳ συγγεγονότες, αὐθαίρετοι τὴν τῆς πόλεως καὶ σφῶν αὐτῶν ἐγχείριζον προστασίαν. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἰδὼς ὡς βασιλεῖ κατήκοος ἡ πόλις αὕτη τυγχάνει οὖσα, δεῖν ἔκρινε πυθέσθαι τούτου πρότερον, ὥσπερ εἴρηται. Ὁ δὲ τοιούτοις αὐτὸν ἀμείβεται· « Ὁ μὲν περὶ κήδους λόγος, ἐπειδή σοι βουλομένῳ ἐστὶν εὔνοιαν D ἐπισπᾶσθαι τὴν ἡμετέραν, οὐχ εἰς μακρὰν ἐπιτελὴς ἔσται, πόλεως δὲ Ἀντιοχείας πάλαι τε Ῥωμαίοις ὑποφόρου καὶ νῦν δὲ κράτει δεδουλωμένης τῷ ἡμετέρῳ οὔτε σοὶ περιόντων ἡμῶν κατακυριεύσειν δυνατὰ ἔσται οὔτε τῶν ἄλλων οὐδενί. Ἀντιοχεῖς μέντοι τῆς ἐς Ῥωμαίους ἀπιστίας αὐτίκα πρὸς τοῦ ἡμετέρου κράτους τὰ ἐπίχειρα κληρωσάμενοι εἴσον-

Du Cangii notæ.

(99) *Ἐῤῥίκος*. Henricus Austriæ dux. Vide infra ad p. 261.

(1) *Βαλδουῖνος*. Exstincto Balduino III regi Hierosolymitano successit ejus frater Amalricus comes Joppensis : qui diremptis apostolicæ sedis auctoritate cum Agnete, Joscelini Edessani comitis filia, nuptiis, Mariam Comnenam, Joannis Comneni protosebasti filiam, Andronici sebastocratoris, Manuelis fratris, neptem duxit circa an. 1167, uti narrant Tyrius, l. xx, c. 1 et 24, Robertus de Monte hoc A.

(2) *Περὶ Ἀντιοχείας*. Boemundo III adhuc impubere et Renaldo principe a Saracenis capto, Antiocheni Balduinum III in urbis et principatus defensorem assumpserant contra invalescentes Saracenos, viribus nostrorum tot cladibus accisis.

ται: τίνι ξυγχρούειν αὐτοὶ τετολμήκασιν. » Ἐν τούτοις μὲν τὰ τοῦ γράμματος ἦσαν. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείᾳ ἠλπισμένων ἀπετύγχανεν ἤδη, ἐνέκειτο περὶ κήδους λοιπὸν τὸν βασιλέα [P. 138] παραιτούμενος. Μίαν τοίνυν τῶν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἁρμοσάμενος θυγατέρων ὁμώμοκε λοιπὸν καὶ αὐτὸς, ὅσα καὶ Βαλδουῖνος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρότερον. Βασιλεὺς δὲ, ἐπειδὴ μηδέπω τὰ πρὸς τὴν παρὰ πόδας ἐξαρτυσάμενος ἔτυχε μάχην· δείσας περὶ τῇ πόλει Ζεύγμῃ (3) ἐπὶ πλεῖστον ἤδη πρὸς τοῦ Στεφάνου πυργηρουμένῃ, πρὸ τοῦ τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐκρῆξαι πόλεμον, στράτευμα λόγου ἄξιον βοηθήσον αὐτῇ ἔστελλεν ὑπὸ στρατηγοῖς Μιχαὴλ τε τῷ Γαβρᾷ καὶ τῷ Βρυεννίῳ Ἰωσήφ, ὑφ' οὓς ἐτέλουν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ῥωμαίοις ἐπιφανεστέρων, καὶ Ἰωάννης ὃν ἄγγελον ἐπεκάλουν, ἀνὴρ ἐμπειροπόλεμος, καὶ Ἰωάννης ὁ Ἰσῆς, Πέρσης μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαίτης μεταλαχὼν Ῥωμαϊκῆς. Ἐπὶ πλέον γε μὴν τῇ πόλει ἐπαρκέσαι βουληθεὶς ναῦς ὡσεὶ πλείστας στρατιωτῶν τε καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλησάμενος ἐκέλευε τὸν Ἴστρον παραπλεούσας τοῖς ἔνδοθι παρέχειν τῶν ἀναγκαίων, ἕως αὐτὸς πανστρατὶ ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν ἀφίκηται. Οὖννοι δὲ, ἐπειδὴ πολύν τινα χρόνον ἀμφὶ τῷ περιβόλῳ ἐνδιατρίψαντες πολλάκις τε αὐτοῦ ἀποπειρασάμενοι ἔγνωσαν ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν (αἱ γὰρ Ῥωμαϊκαὶ νῆες ἐπὶ τὴν ἐχομένην ποταμοῦ Ἴστρου πλευρὰν ὁρμιζόμεναι μεγάλα τοῖς ἔνδον Ῥωμαίοις συνεβάλλοντο, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματίας γεγενημένους ἀπολαμβάνουσαι ἑτέρους ἀκραιφνεῖς τοῖς σώμασιν ἀντιπαρεῖχον αὐτοῖς), νῆας καὶ αὐτοὶ συλλεξάμενοι, μήπω τοῦ σὺν τῷ Γαβρᾷ καὶ τῷ Βρυεννίῳ στρατεύματος ἀφικομένου ἐπὶ Οὐννικὴν, διὰ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐφέροντο ὡς καταδύσοντές τε αὐτὰς καὶ μάχῃ οὐ σὺν πόνῳ περιγενησόμενοι, εἰ καὶ ταύτης τῆς πείρας ἠλέγχοντο δεύτεροι. Αἱ γὰρ αὐτῶν νῆες, ἅτε ἥκιστα τοῦ ναυπηγεῖσθαι δεξιῶς ἐς ἀσύμμετρόν τι διατεινόμεναι εὖρος, τὰ δευτερεῖα ἐπὶ ταχύτητι κομίζονται τῶν Ῥωμαϊκῶν. Ἦεσαν μὲν γὰρ διὰ τοῦ ποταμοῦ, Ῥωμαῖοι δὲ παρατάξεως σχῆμα ποιησάμενοι κατὰ μέσον ἀπολαμβάνουσιν αὐτοὺς συχνά τε τοῖς τοξεύμασιν ἔβαλλον, ἐφ' οἷς ἀπειρηκότες ἐκεῖνοι πρύμναν ἐκρούσαντο. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι νῆες αὐτῶν θατέρᾳ τοῦ ποταμοῦ πελάσασαι ὄχθῃ τὸν κίνδυνον ἔφυγον, μία δὲ αὐτῶν ἀνδρῶν πλέα τῶν παρ' αὐτοῖς στρατηγούντων ὑποχείριος Ῥωμαίοις ἐγένετο σκευαστῷ πυρὶ (4) καταπλήξασι ταύτην. Οὖννοι τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ ταύτης ἀπετύγχανον τῆς πείρας, ἐφ' ἑτέρας ἐτράποντο. Τῶν γὰρ τῷ Στεφάνῳ διυπηρετουμένων Οὔννων χρήμασί τινας ὑποκλέψαντες, δηλητήριον (5) τῷ ἀνθρώπῳ κεράσαι ἀνέπεισαν. Κἀντεῦθεν ἥ τε πόλις ἑάλω καὶ Σίρμιον ἅπαν ὑπὸ Οὔννους αὖθις ἐγένετο. Οἱ μέντοι ἔνδον Ῥωμαῖοί τε καὶ Οὖννοι, ὅσοι σὺν τῷ Στεφάνῳ

A Is autem ubi nihil de Antiochia sibi sperandum vidit, perstitit de affinitate imperatorem rogare: et accepta in matrimonium una filiarum protosebasti, eadem quæ antea ejus frater Balduinus, pactus est. Imperator rebus omnibus nondum satis ad præsens bellum apparatis, metuens Zeugmæ urbi, quam Stephanus arctissima obsidione premebat, priusquam de summa rerum bellum arriperet, idoneas aliquot copias in auxilium eo misit, ducibus Michaele Gabra et Josepho Bryennio, sub quibus militabant tum alii inter Romanos illustriores, tum Joannes cognomento Angelus, vir militiæ peritissimus, et Joannes Ises, natione quidem Persa, cæterum inter Romanos nutritus et educatus. Cumque plurimum urbi auxilium ferre vellet, naves
B complures militibus rebusque aliis necessariis oneratas superare Istrum et obsessis commeatum præbere jussit, donec ipse cum universo exercitu in Hungariam descenderet. Hungari vero, cum diu circa urbis mœnia morati ea sæpius nequidquam tentassent, rem supra vires aggredi statuerunt. Classis enim Romana in alterum fluvii latus advecta, tum et magna Romanis, qui in urbe erant, commoda præstabat, tum etiam iis qui inter pugnandum vulnera exceperant receptis, alios corporibus integros **239** in eorum locum substituebat. Navigiis igitur et ipsi collectis, priusquam Gabræ et Bryennii in Hungariam advenissent copiæ per flumen in Romanas naves delati sunt, ut eas submer-
C gerent nec multo cum labore hostes prælio devincerent: etsi hic conatus minus prospere iis cessit. Eorum quippe naves minus apte fabricatæ et in immodicam extensæ latitudinem velocitate Romanorum superabantur. Et jam in flumen deductæ erant, cum Romani navibus suis in aciem ordinatis illas excipiunt crebrisque jaculationibus infestant: quibus illi fatigati naves inhibuere. Earum pars alteri appulsa littori discrimen evasit, una vero ducum militarium plena in Romanorum potestatem venit, arteque confecto igne absumpta est. Hungari itaque, postquam et hic irritus conatus fuit, aliud sunt moliti. Nonnullos enim ex sua gente, qui Stephano famulabantur, pecuniis corrumpunt, iisque persuadent ut propinato veneno hominem
D necarent. Ita et urbs capta est et totum Sirmium in jus venit Hungarorum. At qui in civitate pro Stephano stabant, Romani perinde ac Hungari, incolumes et illæsi mansere, utpote qui his conditionibus urbem tradiderant. Stephani vero cadaveri illudentes Hungari primum quidem illud nullis sacris prosecuti sunt honoribus, neque aliis quæ mortuis **240** debentur, officiis: sed expositum projectumque ante urbis portas inhumatum reliquerunt, donec ipsis naturæ affectibus permoti illud

Du Cangii notæ.

(3) *Ζεύγμῃ*. V. Nicet. l. IV, n. 3.

(4) *Σκευαστῷ πυρί*. Igni Græco, qui nostris *feu d'artifice* dicitur. Ἐσκευασμένον πῦρ Leoni in Tact. c. 19 n. 6.

(5) *Δηλητήριον*. Veneno interiisse Stephanum seniorem scribit etiam Nicetas. Thwroczius in oppido Zemlen obiisse tradit A. Dom. 1173 id. April. fer. 5 et Albæ sepultum.

tandem in Stephani protomartyris intulere templum, ibique humo mandavere.

A ἐτάττοντο, ἀσινεῖς διεγένοντο, ἅτε ὁμολογίᾳ τοιαύτῃ τὴν πόλιν ἐνδόντες αὐτοῖς. Οὖννοι δὲ τῷ τοῦ Στεφάνου ἐνυβρίζοντες νεκρῷ τὸ μὲν πρῶτον οὔτε ὁσίας μετέδωκαν οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἐπὶ τεθνεῶτι [P. 139] νομίμων ἠξίωσαν, πρὸ δὲ τῶν τῆς πόλεως ἔκθετον ποιησάμενοι πυλῶν, ἄταφον μένειν ἐδικαίουν. Ὀψὲ δ' οὖν ὑπὸ τῆς φύσεως παρακληθέντες ἐς τὸν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἄγουσι νεὼν, ἔνθα τῷ χώματι τοῦτον ἔδωκαν.

14. Postquam hæc accepit princeps, Augusta licet graviori morbo iis diebus conflictaretur, ipse divino quodam, uti solebat, accensus ardore, totus in bellum incubuit. Sardicam ergo cum pervenisset Illyriorum metropolim, copias ibi contrahit. Inde Junio mense exacto motis castris ad Istrum contendit: cumque illum trajecturus esset, id potissimum comminiscitur: quoquot erant in exercitu potiori armatura aut robore conspicui, e regione Chrami Hungariæ oppidi collocavit, eo loci extemplo transmissurum se Istrum simulans: cum autem videret adversa consistentes ripa Hungarorum copias, ad Belegrada progressus, ubi illuxit, confestim inde excessit. Ita hostium illic vires distrahi ac divelli contigit, dum utrique obsistere parti conniluntur. Neque tamen minor ad trajiciendum Romanorum animos occupavit pavor. Quod simul atque advertit imperator, ipse ante alios, qualia sæpe ausus est, scapham ingressus in adversam ripam transiit: atque inde reliquus Romanorum exercitus imperatoris ardorem reveritus naves conscendit. Hungari vero postquam imperatorem transmisisse viderunt, ruptis statim ordinibus retro cessere. Quo tum tempore accidit, ut dum imperator ad terram hostilem appellens longius quam par erat prosiliret (obstabat quippe limus, **241** quominus propius ad littus posset navis applicari) pes alter gravius offenderit, atque inde male haberet. Neque tamen ideo a priori remisit ardore: sed dum fluminis cursum divertere conatur, totoque die huic operi interest, tumescere pars læsa pedis cœpit. Plurimi vero ex Barbaris qui Zeugmen tuebantur extra mœnia procurrentes opponere se Romanis parant. Verum simul atque imperatorem vident, dum sese invicem prævertere nituntur, ingenti tumultu et trepidatione in urbem irruunt, nec ea amplius audent egredi. Romani post hæc, omnibus quæ ad oppugnationem necessaria erant apparatis, tertio post die rem aggrediuntur. Barbari autem e turribus propugnantes, clamoribusque et vociferationibus implentes aerem, tela continuo jaciebant telisque vicissim impetebantur. Atque in eo certaminis genere dies iste et sequens consumptus est. Romanis perinde ac Hungaris nihil proficientibus. Tum et alia demirari subit in ea obsidione facta, præsertim vero imperatoris audaciam: quam, nisi tunc temporis adfuissem præsens, et eorum quæ hic gesta sunt testis ipse exstitissem, aliis narrantibus vix ac ne vix quidem crederem. Romani enim lignea exstructa turri transcendere in urbem et comminus cum Barbaris mœnia defensantibus manus conserere statuerunt. Ipse autem primus omnium conscendere voluit: « Istud præ cæteris, in-

ιδʹ. Τούτων ἀκούσας βασιλεὺς, καίτοι τῆς βασιλίδος νόσῳ βαρείᾳ τὸ τηνικάδε πιεζομένης, αὐτὸς δαιμονίᾳ τινὶ ὥσπερ εἰώθει κεκινημένος ὁρμῇ καθίστατο πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐν Σαρδικῇ τοίνυν τῇ Ἰλλυριῶν γενόμενος μητροπόλει ἐνταῦθα τὸν στρατὸν ἤθροιζεν. Ἰουνίου δὲ φθίνοντος ἐκεῖθεν ἄρας ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἦλθε. Μέλλων δὲ ἤδη περαιοῦσθαι κατὰ τάδε ἐποίει. Ὁπόσον ἐν τῷ στρατεύματι ὁπλίσει τε διαφέρον καὶ μαχιμώτερον ἦν, ἀντικρὺ B Χράμου πόλεως ἔστησεν Οὐννικῆς, δόκησιν παρέχων ὡς αὐτίκα ἐκεῖθεν περαιωσόμενος. Ὅθεν καὶ ἐπειδὴ ἀντίπορθμον ἐνταῦθα τὸ Οὐννικὸν ἑστὼς εἶδεν, ἐπὶ Βελέγραδα μεταβὰς ὄρθρου ἐκεῖθεν ἀπέπλει. Ἐντεῦθέν τε διῃρῆσθαι συνέβαινε τοὺς πολεμίους ἑκατέροις ἀντιτάξασθαι διανοουμένους μέρεσι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὀκνήσει πολλῇ ἐς τὴν διάβασιν εἴχοντο, ὃ γνοὺς βασιλεὺς αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων, ὁποῖα πολλάκις ἤδη τολμήσας ἔτυχε, λεμβαδίῳ ἐπιβὰς ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἐφέρετο ὄχθην, ἑξῆς δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων στρατὸς τὴν βασιλέως ὁρμὴν αἰδεσθέντες ἐπὶ τὰς ναῦς ἐχώρουν. Οὖννοι δὲ ἐπειδὴ βασιλέα περαιωσάμενον εἶδον, ἔλυόν τε παρ' αὐτὰ τὸν συνασπισμὸν καὶ ἀνεχώρουν ὀπίσω. Ὅτε συνέβη τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ πρὸς τὴν πολεμίαν ἀποβάσει C πλέον ἢ ἐχρῆν ἁλομένῳ (οὐδὲ γὰρ συνεχώρει τὸ τεναγῶδες τῇ χέρσῳ διοχεῖλαι τὴν ναῦν) θάτερον παρασφήλαντα τοῖν ποδοῖν πονήρως αὐτῷ διατεθῆναι. Ὁ δὲ οὐδὲ ὣς τῆς ἄγαν ἤθελε λήγειν προθυμίας, ἀλλά τινα τοῦ ποταμοῦ γὰρ οὖν ἐπειγόμενος ἐκτροπὴν, ἐν τούτῳ τε διημερεύσας τῷ πόνῳ εἰς ὄγκον ἐπῆρε τὸ πεπονηκὸς αὐτῷ τοῦ ποδὸς μέρος. Τῶν δὲ τὴν Ζεύγμην φρουρούντων Βαρβάρων ὡς πλεῖστοι τειχέων ἐκδραμόντες ὡς ἀντιταξόμενοι ἔστησαν· Ἀλλ' ἅμα τε βασιλέα εἶδον καὶ ἄλλος ἄλλον προφθάνειν ἐπειγόμενοι ταραγμῷ καὶ θορύβῳ ἐς τὴν πόλιν εἰσέπιπτον ἐπεξιέναι τε οὐκέτι ἐτόλμων. Καὶ λοιπὸν Ῥωμαῖοι τὰ πρὸς τειχομαχίαν ἐξηρτύοντο. Τρίτῃ δὲ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ καὶ ἔργου εἴχοντο. Οἱ D δὲ Βάρβαροι ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἀμυνόμενοι κεχραγμῶν τινων καὶ ἀσήμων ἀλαλαγῶν τὸν ἀέρα ἐπλήρουν ἔβαλλόν τε διηνεκὲς καὶ ἐβάλλοντο. Ἀλλ' ἐπὶ τοιούτοις μὲν ἥ τε αὐτίκα καὶ ἡ μετ' ἐκείνην ἠνάλωτο, καὶ οὐδὲν οὔτε Ῥωμαίοις οὔτε [P. 140] Οὔννοις προὐχώρει. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλα μὲν τῶν εἰς ἐκείνην τετελεσμένων θαυμάζειν ἔχω τὴν πολιορκίαν, τήν γε μὴν τοῦ βασιλέως τόλμαν, εἰ μὴ παρὼν ἐτύγχανον τῇδε τῶν πραττομένων αὐτόπτης γινόμενος, σχολῇ ἂν ἀφηγουμένοις ἐπίστευσα. Ῥωμαῖοι γὰρ ξύλινον τεκτηνάμενοι πύργον ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν διενοοῦντο, ὡς ἀπὸ χειρὸς τοῖς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀντικαταστησόμενοι Βαρβάροις. Ὁ δὲ πρῶτος τῶν ἄλλων ἀναβαίνειν ἠξίου « Ταύτην δέ μοι, λέγων, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μείζω τῶν ἄλλων χαριεῖσθε τὴν

εὔνοιαν, εἴ γε ἀναβαίνοντα κωλύσετε μηδέν.» Οὐ μέντοι καὶ ἐξέπραξε τὸ ἐπιθύμημα. Οἱ γὰρ προύχοντες τῶν στρατηγῶν περιστάντες αὐτῷ ἰσχυρότατα διεκώλυσαν. Ὁ δὲ κύκλῳ τὸ τεῖχος περιιὼν αὐτό τε ὅθεν ἐπίμαχον μάλιστα ἦν διεσκοπεῖτο καὶ τὰς τάφρους, αἳ τὴν πόλιν ἐζώννυον, βάθους τε καὶ εὔρους ἰχνῶς ἔχουσαι, φακέλλων τινῶν καὶ φρυγάνων ἀπορίᾳ λίθων ἐκέλευε πληροῦν οὕτω τε διαβιβάζειν τὰ μηχανήματα· ἤνυστο δὲ ὅμως ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως ἁλώσει οὔπω οὐδέν. Οὖννοι γάρ, καίτοι μεγάλα πρὸς Ῥωμαίων βιαζόμενοι στρατιωτῶν, ἐπαιάνιζόν τε μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ ἐλπίσιν ὠχοῦντο παρὰ πόδας αὐτοῖς τὸν ἄλλον ἰέναι τῶν Οὔννων στρατόν.

ιε'. Ἐπὶ τοιούτοις τῶν πραγμάτων ἠρτημένων, προσιόντες οἱ Ῥωμαίων σκοποὶ μεγάλου ἔφοδον ἐμήνυον στρατεύματος αὐτοῖς· κόνιν γὰρ ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ἀέρος ὀρθιάζουσαν ἰδέσθαι. Ἀλλὰ καὶ τῶν τις Οὔννων τύχης ἐπιφανοῦς Βασάκης ὄνομα Ῥωμαίοις προσχωρήσας οὐ μακρὰν ἄποθεν εἶναι τὸν Παιόνων ἰσχυρίζεται ῥῆγα, ἄλλους τε ἀριθμοῦ κρείσσους καὶ δὴ καὶ Σκύθην ὁμοῦ καὶ Ταυροσκύθην ἄγοντα στρατόν, πρὸς οἷς καὶ τὸν Τζέχων ἔλεγε δυνάστην πανστρατὶ καὶ πάλιν σὺν αὐτῷ ἥκειν. Τούτων ἐπειδήπερ ὁ βασιλεὺς ἤκουσε, βουλὴν σὺν τοῖς μεγιστᾶσι καθίζει, ὅπως δήποτε χρὴ τὰ παρόντα διοικεῖσθαι ζητῶν. «Ἄνδρες ἀμέλει, ἔφη, Ῥωμαῖοι οὐ τοῦτο μόνον ἡ τῶν πραγμάτων οἶδε φύσις, ἵνα τις μόνον τολμᾷ, ἀλλ' ὡς ἂν τῇ τόλμῃ μὴ ἀξύμβατα καὶ τὰ ἔργα ἐπιτιθῇ, μάλιστα ἔγωγε τῷ καὶ κατὰ βραχὺ σωφρονοῦντι περὶ πλείστων εἶναι οἰόμενος. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τοῦτο ἐκ παραλόγου τινὸς ἄνωθεν τύχης εὐημερῆσαν δυσαντίβλεπτον τῇ Ῥωμαίων κατέστη ἀρχῇ, διὰ ταῦτα ἀποχρῆν ἡμῖν οἰηθῶμεν, εἰ μόνον ἐπὶ γῆς στρατεύοιμεν τῆς αὐτῶν. Ἀλλ' ἀπονεμητέον ἑκάστῳ καιρῷ τὸ προσῆκον καὶ ἀποδοτέον καταστάσει τῇ παρούσῃ πρᾶξιν [P. 141] τὴν δέουσαν. Οὐ γὰρ ταῦτα εὐημεροῦσιν οἶμαι καὶ δυσπραγοῦσιν ἁρμόσαιεν ἂν πράγματα· καὶ τῇ Ῥωμαίων τοίνυν ἀρχῇ, εἰ καὶ τῆς παλαιᾶς οὔπω τετύχηκεν εὐκληρίας, ἀλλὰ (σὺν Θεῷ φάναι) πολλῷ βελτίονι ὑφ' ἡμῖν ἀναφανείσῃ προασπισταῖς, εἰς εὐδοξίαν περιστήσεται πάντως ἐκ ποδῶν τῷ Οὔννων γενέσθαι ῥηγί, σὺν πολλῷ μὲν ὥς φασι καὶ τῷ αὐτόχθονι ἐπιόντι στρατῷ, πλείονι δὲ καὶ τῷ ἀπὸ συμμαχίδος συγκροτουμένῳ χειρός. Ὅπως οὖν ἀμφότερα ταύτῃ περισωθείη, δόξα τε ἣν εἰς τὸ βέλτιον ἤδη μεταβαλοῦσαν ἔσχε, καὶ δύναμις ἡ αὐτῆς ἀκραιφνὴς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγείη, βουλευτέον ὡς ἔνι μάλιστα.» Βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα εἶπε. Ῥωμαίων δὲ τῶν ἐκ βουλῆς τοῖς μὲν μεταστρατοπεδεύσασθαι ἐντεῦθεν ἐπὶ Σάόν τε τὸν χάρακα πήγνυσθαι ἐδόκει, ὅπως ἐντεῦθεν σὺν τῷ ἀσφαλεῖ τοῖς πολεμίοις ἀντιφέρεσθαι δύναιντο, τοὺς δὲ τοῦτο μὲν οὐδαμῇ ἤρεσκε, τῆς πολιορκίας δ' ἀφεμένους ἐδόκει δυνάμει τῇ πάσῃ ἐπιὸν ὑποστήσεσθαι τὸ πολέμιον. Ἀλλὰ βασιλεὺς ἀμφότερα οὐκ ἐπῄνει· τὸ μὲν γὰρ δειλίαν, τὸ δὲ καὶ ἀβουλίαν ἀπεψήφιστο ἄντικρυς. «Ἐξέσται

A quiens, viri Romani, erit mihi benevolentiæ vestræ argumentum, si me ascendere non prohibueritis.» Neque tamen quod animo volverat perfecit, quia ducum **242** præcipui qui eum circumstabant, pertinacius obnixi sunt. Ille itaque urbis mœnia obequitans et qua parte expugnatu facillima viderentur explorans, fossas urbem ambientes, profundas satis et latas, fascium et virgultorum penuria, lapidibus compleri sicque transportari machinas imperavit. Sed neque ea res quidquam momenti ad capiendam urbem attulit. Hungari quippe, quamvis a Romanis militibus gravia essent passi, majores quam antea clamores edebant, speque alebantur proxime venturi in eorum auxilium alterius Hungarorum exercitus.

B 15. Dum in eo essent rerum statu, Romanorum speculatores magnum hostibus auxilio exercitum advenire nuntiant: pulverem enim se in aerem altius elatum advertisse aiebant. Sed et Hungarus quidam ex illustrioribus, nomine Basakes qui Romanorum partes amplexus erat, non longe abesse Hungarorum regem affirmabat, et præter infinitum bellatorum numerum et Scytharum simul et Tauroscytharum aciem, insuper etiam Tzechorum principem cum universis viribus rursum cum ipso venire. Postquam hæc principi comperta sunt, magnatum concilium cogit deque modo rerum agendarum sententias eorum rogat: «Non illud solum, viri Romani, inquiens, rerum exigit natura, C ut quis modo audaciam præ se ferat, sed ut audaciæ minus consentanea non arripiat aggrediaturve opera, maxime equidem vel leviter **243** prudenti, attendendum arbitror. Ne igitur, quia gens ista sic nempe divina ordinante Providentia, rebus elata prosperis in Romanum imperium terribiliter ingruit, propterea satis nobis esse arbitremur, si in eorum tantummodo solo bellum geramus. Verum quid temporibus quibusque conveniat inspiciendum est, et facienda quæ præsens hic status postulaverit. Neque enim eadem, ut arbitror, et prospere habentibus et adversa utentibus fortuna apta sunt. Romanorum itaque imperio, etsi pristinam nondum felicitatem consecuto, sed (quod præfiscine dixerim) in meliorem tamen statum nobis defensoribus ad- D ducto, nequaquam dedecori erit, si universi Hungarorum regi cedant, qui cum ingenti, ut aiunt, indigenarum exercitu accedit, et majoribus adhuc sociorum copiis auctus est ac instructus. Quapropter maxime prospicere quisque debet qua ratione utraque illi conserventur, et gloria, quæ jam in melius ire cœpit, et potentia, quæ inde tota ab ipso recederet.» In hunc modum disseruit imperator. Quidam autem ex Romanis, qui concilio illi intererant, transferenda inde ad Savum castra censebant, ut tutius ex eo loco hostibus posset obsisti. Aliis id minime placuit: sed relicta obsidione cum omnibus viribus imminentem hostem sustineri debere existimabant. At princeps utrumque respuens consilium, illud metus, hoc contra temeritatis **244**

damnavit : « Nobis enim aiebat, obsidionem omittentibus, integrum erit Hungaris, qui præsidio urbi sunt, majores copias cogere et commeatui largius providere. Censuit igitur ipse ut imbellis exercitus pars lixæque ac calones armarentur, et ibi circa urbem sub aliquot ducibus haud admodum nobilibus manerent; reliquus autem exercitus secum in reliquos Hungaros pugnaturus exiret. Hæc ubi sententia stetit, ad iter se in proximum diem præparant. Cum vero nihil certi ipsis esset nuntiatum, sumptis prima luce armis tertium in urbem impetum faciunt. Pugna itaque rursum conseritur, ac Hungari quidem, qui mœnia defensabant, lapidibus sagittisque rebusque aliis quibuscunque obviis subeuntes arcebant Romanos. Hi vero longe quam antea vehementius fundamenta suffodiebant, machinisque petrariis admotis murorum loricas diffringebant. Crebræ utrimque adhortationes et incitamenta, vocesque et ululatus, dissonusque ac incertus clamor exaudiebantur. Simul atque igitur Hungari a Romanis fundamenta viderunt commoveri, id statim moliuntur. Saxum erat intra mœnia ingentis magnitudinis : id trabibus suppositis alligatisque funibus in ligneum educunt propugnaculum, quod ipsi fabricaverant, muris ipsis longe excelsius, ut inde in Romanos illud devolverent. Sublato igitur in turrim lapide, cum tantum pondus sustinere illa non posset (erat enim immensæ molis) repente cum ipsis Hungaris, quorum **245** nemo discrimen evasit, delapsa in terram corruit. Inde iterum clamor oriri cœpit, et pugna multo acrior facta. Tum etiam imperatorem aiunt, cum Romanum quemdam certo ictu ab hostibus percutiendum et haud dubie periturum vidisset accurrisse et protenso clypeo a vibratis telis hominem servasse.

16. Hungari vero ut angustiis se undique premi adverterunt, missis legatis principem rogavere, ut dedentes civitatem salvi et incolumes possent excedere. At ille non se prius id facturum respondit, quam Gregorius et qui cum iis erant zupani astricto funibus collo, pedibus capitibusque nudis venissent. Quibus cum hoc responso remissis, Romani longe acrius urbem adorti eam per vim expugnant. Qua capta, Gregorius et cæteri Hungarorum duces cum ignominia, ad eum quem diximus modum miserabili habitu nec sine ejulatu ad principem accessere. Verum ille aliquandiu ne aspectu quidem eos dignatus est : sed tandem Bela intercedente, mortem condonavit, eosque in custodiam extemplo conjici jussit. Romani autem summo animi ardore urbem ingressi homines ibi velut agnos trucidarunt. Unde mihi oboriuntur lacrymæ, cum vitam humanam intueor, et quantis ultro se malis miserum hoc hominum genus involvat. Auferebantur thesauri et vestes et vasa argentea, omniaque adeo eorum bona diripiebantur. Quin et inventa est inclix **246** muliercula, cui pars qua sedemus telo transfixa erat. Id ei quomodo acciderit commemorabo. Hæc nondum adhuc capta civitate supra

A γάρ, ἔλεγε, τῆς πολιορκίας ἀποσχομένων ἡμῶν δύναμίν τε πολλὴν τῆς νῦν μείζω καὶ τὰ ἐπιτήδεια διαρκῶς ἐσκομίσασθαι Οὔννους, οἳ ἀμφὶ τῇ πόλει φρουρὰν ποιοῦνται. » Ἐδόκει δὲ αὐτῷ τὸ μὲν ἀχρειότερον τοῦ στρατοῦ καὶ ὅσον οἰκετικὸν ἦν ὅπλα περιθέμενον αὐτοῦ πρὸς τῇ πόλει μεῖναι ὑπὸ στρατηγοῖς τισι τῶν οὐ λίαν ἐπισήμων, τὸ δ' ἄλλο ἅπαν ἅμα αὐτῷ ἐπὶ Οὔννους τοὺς ἄλλους ἰέναι μαχησόμενον. Ὡς οὖν ἐκράτει ταῦτα, παρεσκευάζοντο μὲν τῆς ἐπιούσης ἐκεῖθεν ἀναστησόμενοι, ἐπεὶ δὲ οὐδὲν οὐδέπω σαφὲς αὐτοῖς ἀπηγγέλη, ἐξοπλισάμενοι ἕωθεν καὶ τρίτην ἤδη πεῖραν προσῆγον τῇ πόλει. Μάχη τοίνυν αὖθις συνίστατο· καὶ Οὔννοι μὲν οἱ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων λίθοις καὶ βέλεσι καὶ παντὶ τῷ παρατυχόντι τὸν Ῥωμαίων ἠμύνοντο στρατόν, οἱ δὲ
B μᾶλλον ἢ πρότερον ὑπώρυσσόν τε τὰ κρηπιδώματα καὶ τοῖς πετροβόλοις τὰς τῶν λίθων διεσπάραττον ἐμβολάς, παρακελευσμοί τε συχνοὶ καὶ παραινέσεις ἑκατέρων ἠκούοντο, καὶ βοὴ καὶ ἀλαλαγμὸς ἦν, καὶ θροῦς ἠγείρετο ἄσημος. Οὔννοι τοίνυν τοὺς ἐπὶ τῶν θεμελίων ὑπομοχλεύοντας θεώμενοι Ῥωμαίων τοιάδε ἐποίουν. Λίθος μέγα τε χρῆμα ἐντὸς τειχέων κείμενος ἦν· τοῦτον ὑπὸ ξυλώμασιν ἐνθέμενοι σχοίνους τε ἀνάψαντες σφῶν ἐπὶ τὸ ξύλινον ἀνεῖλκον προπύργιον ὅπερ αὐτοῖς κατεσκεύαστο τειχέων ὑπεριστάμενον, ὡς ἐκεῖθεν ἐπὶ Ῥωμαίους ἀφήσουσιν. Ἀλλ' ἄρτι ὁ λίθος ὡμίλει τῷ πυργίῳ· τὸ δὲ οὐκ ἐνεγκὸν τὴν ὁλκὴν (μέγας γὰρ ὑπερφυῶς ἦν) ἐξαπιναίως ῥαγὲν εἰς γῆν ἠνέχθη σὺν τῶν Οὔννων
C πολλοῖς, καὶ αὐτῶν οὐδεὶς τὸν κίνδυνον ἔφυγε. Θροῦς τοίνυν καὶ πάλιν [P. 142] ἠγέρθη καὶ ἡ μάχη ἔτι μᾶλλον ἐμαίνετο. Ὅτε λέγεται, ὡς Ῥωμαίων τινὰ εὐστοχώτατα ἐπιτοξαζόμενον βασιλεὺς κατανοήσας ἐπέδραμέ τε καὶ τὴν ἀσπίδα προτείνας ἀπαθῆ βελῶν συνετήρει τὸν ἄνθρωπον.

ιϛʹ. Οὔννοι δέ, ἐπειδήπερ ἐν στενῷ κομιδῆ περιστῆναι σφίσι τὰ πράγματα ἔγνωσαν, πέμψαντες ἔχρηζον βασιλέως, ὡς ἐνδόντες τὴν πόλιν αὐτῷ ἀθῷοι ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπαλλάξωσιν. Ὁ δὲ οὐ πρότερον ἔφη τοῦτο ποιήσειν πρὶν ἂν καλῴδια τῶν τραχήλων Γρηγόριός τε καὶ τῶν ἐν σφίσι ζουπανῶν οἱ ἄλλοι ἀναψάμενοι γυμνωθεῖσι ποσὶ καὶ ἀκαλύφεσι ταῖς κεφαλαῖς ταῖς αὐτῶν ἔλθοιεν. Ὁ μὲν δὴ ἐπὶ τοιούτοις αὐτοὺς ἀπεπέμψατο· Ῥωμαῖοι δὲ σφοδρό-
D τερον ἐπιβρίσαντες τὴν πόλιν εἷλον, ἧς ἤδη ἁλισκομένης, Γρηγόριός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ στρατηγοὶ τῶν Οὔννων σὺν ἀτιμίᾳ τρόπον τὸν εἰρημένον ἐλεεινοὶ τῶν σχημάτων βασιλεῖ προσιόντες ἔκλαον. Ὁ δὲ μέχρι μέν τινος οὐδὲ προσβλέπειν ἠξίου, ὀψὲ δὲ πολλὰ τοῦ Βελᾶ παραιτησαμένου, τὸν μὲν φόνον ἀφῆκεν, ἐς δὲ φρουρὰν αὐτίκα ἔπεμψε. Ῥωμαῖοι δὲ θυμῷ μεγάλῳ εἰς τὴν πόλιν εἰσιόντες ἅτε ἄρνας τοὺς τῇδε κατέθυον ἀνθρώπους. Ὅτε μοι καὶ δακρῦσαι ἐπῆλθε βίον ἐννοουμένῳ τὸν ἀνθρώπειον ὅσοις τε τὸ δείλαιον τοῦτο γένος ἑκουσίοις ἑαυτὸ ξυνέδησε κακοῖς. Ἤγοντο κειμήλια καὶ ἱματισμοὶ καὶ ἀργυρώματα, καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ἐληΐζετο ἀγαθά. Ὅπλοις τοῖς ἐχθρῶν ἠμπίσχετο ἕκαστος καὶ τῶν ψιλῶν τούτων καὶ ἀνόπλων μαχητῶν, ὅτε δὴ καὶ γύναιόν τι

εὕρετο δύστηνον διεληλαμένην ἀκίδα τῆς ἕδρας ἔχον. A Πόθεν δὲ αὐτῷ τοῦτο συνέβη, αὐτίκα δηλώσω. Αὕτη, ὁπηνίκα ἔτι ἀνάλωτος ἦν ἡ πόλις, ὑπὲρ τῶν τειχέων ἑστῶσα σποδόν τε κατέσειε (6) καὶ τὰ ἱμάτια κόσμῳ οὐδενὶ ἀνασύρασα τὴν ἕδραν παλιντρόπῳ τῷ προσώπῳ ἐς τὸν Ῥωμαίων ἐδείκνυε στρατὸν, ἀπέραντόν τέ τινα βαττολογίαν ὑποψάλλουσα (7) δαιμονιώδει τινὶ μαγγανείᾳ Ῥωμαίους ξυνδεῖν ᾤετο. Ἀλλά τις στρατιωτῶν βέλος ἐπ' αὐτὴν ἀφεὶς κατατυχεῖ τῆς ταλαιπώρου, ἔνθα τὸν τοῦ σκυβαλισμοῦ παραπομπὸν ἡ φύσις αὐλῶνα ἵδρυσεν. Εὕρετο δὲ καί τις Ῥωμαίων δεσμώτης ὁ τλήμων ἐπὶ σκολιώδους τινὸς καὶ ἀνηλίου καθειργμένος δωματίου ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Τοῦτον Οὖννοι αἰχμάλωτον ἤδη πεποιημένοι, ἅτε τοξείας εὖ εἰδότι Ῥωμαίοις ἐκ τοῦ περιβόλου ἐπιτοξάζεσθαι ἀνάγκην προσῆγον. B Ὁ δὲ οὐ σὺν γνώμῃ μὲν ἠφίει δ' ὅμως πυκνὰ, πάντα δὲ ἁμαρτεῖν ἐποίει. Ὅπερ Οὖννοι κατανοήσαντες ξαίνουσί τε τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ νώτου πολλὰς καὶ σὺν ἀσφαλείᾳ καθείρξαντες εἶχον. Οὕτω μὲν δὴ Ζεύγμη καὶ πάλιν ἑάλω· ὅτε πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι λόγου καὶ ἀρετῆς εἰργάσαντο ἄξια, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Δούκας. Ἐπειδὴ γὰρ Ῥωμαίους διὰ κλίμακος ἀναρριχωμένους ἐπὶ τὸ τεῖχος εἶδεν [P. 143], Ἀνδρονίκῳ (8) τῷ βασιλέως ἐξαδέλφῳ προσιὼν, ὑφ' ὃν τελεῖν ἔλαχεν ἤδη ἐκ Ταυροσκυθῶν ἀφικόμενον ἵλεώ τε τοῦ βασιλέως τυχόντα, ἠξίου ἐνδοθῆναι αὐτῷ τῆς ἀνόδου πειρᾶσθαι, τοῦ δὲ ἐπιτρέψαντος σπουδῇ πολλῇ ἐς τοῦτο ἐχώρει. Ἐπειδὴ δέ τινες Λατίνων κατόπιν ἰόντες παρελθεῖν ἐφιλονείκουν C αὐτὸν, ὁ δὲ ἀντέπραττε σφίσι πολλὰ καὶ οὐδαμῇ τοῦ κλέους συγχωρεῖν ἤθελεν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο, ἡ κλίμαξ αἰφνίδιον εἰς γῆν ἠνέχθη κατασπασθεῖσα. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος τοῦ συνήθους καὶ πάλιν ἀντέχειτο θράσους. Ἐπειδὴ γὰρ ἑτέρας ἐνεχθείσης ἀναβαίνοντάς τινας αὖθις εἶδε, δραμὼν ἐπέβαινε καὶ αὐτός. Ταῦτα μὲν τῇδε ἐχώρησε. Στέφανος δὲ ὁ ῥὴξ τῇ τῆς πόλεως πεποιθὼς ἀσφαλείᾳ (πρὸς γὰρ

A muros stans cinerem excutiebat, et sublatis nullo pudore vestibus, faciem avertens, nates inspiciendas præbebat Romano exercitui, multa intercinens et murmurans, quibus arte quadam dæmoniaca Romanos fascinare ac præstigiis irretire arbitrabatur. Sed miles quidam immisse in illam telo miseram eo percutit loco, quem ejiciendis natura excrementis fecit. Repertus est et Romanus aliquis in sordidum ac tenebrosum carcerem miser conjectus ex hacce causa. Cum eum captivum fecissent Hungari scirentque jaculandi peritissimum esse, ut Romanos e muro sagittis impeteret cogebant. Ille vero crebra quidem vibrabat tela, sed ita ut omnia prætervolarent. Quod ubi advertere Hungari, virgis cæsum hominem arctisque constrictum compedibus B in custodiam condunt. Ita rursum capta est Zeugme. Quo quidem tempore multi præclara et prædicanda fortitudinis edidere facinora, atque in iis Andronicus Ducas. Cum enim Romanos, admotis scalis, mœnia subire ac scandere cerneret, accedens ad Andronicum imperatoris agnatum, sub quo a Tauroscythis jam reduce et veniam delictorum ab imperatore consecuto militabat, eum rogavit **247** ut sibi quoque ascendendi potestatem faceret : eoque permittente, summo animi ardore in id incubuit. Latinis vero quibusdam pone ipsum sequentibus ac priorem locum occupare annitentibus, ipse contra obstitit maxime neque quidquam de gloria concedere voluit. Interea autem dum hæc fierent, scala in terram C repente delapsa fracta est. Sed Andronicus consuetam audaciam resumpsit : et simul atque alia erecta scala, vidit nonnullos iterum ascendentes, et ipse etiam accurrit, ascenditque. Hæc quidem ibi prospere cessere. Stephanus autem rex fisus ingenio et fortitudini civitatis (præter cætera enim rivus ex Istri deductus undis eam rigabat : qui primo quidem aperte et sub dio positus, deinde imperatore Stephano bellum inferente, per sub-

Du Cangii notæ.

(6) *Σποδόν τε κατέσειε.* Pulverem dispergere forte pertinuit ad τεφραμαντείαν seu σποδομαντείαν, de qua Delrius l. IV Disquis. Magicar. quæst. 7, sect. 1. Nam mulier illa magicis incantationibus obsidentes irretire conabatur. Nec scio an etiam eo spectet c. 27 additionis 2 ad Capit. Caroli M. l. IV : *De homicidiis factis anno præsenti inter vulgares homines quasi propter pulverem mortalem.* Ubi *propter* idem valet ac *per*, ita ut *homicidia facta per pulverem mortalem* seu per τεφραμαντείαν intelligantur. Sed cujusmodi eæ fuerint incantationes ea ætate per pulverem, haud constat : nam quæ scribit Delrius, huic loco minime conveniunt. Quid si mulier ista pulverem pedibus in hostes excutiebat in eorum contemptum ? Pulveris enim excussio, contemptus seu potius abdicationis et excommunicationis argumentum fuit ex iis quæ habentur Matth. X et Marc. VI Guillelmus abbas S. Theodor. in Vita S. Bern. l. II, c. 8 : *Hic* (Eugenius IV pp.) *seditione orta in populo pulverem pedum in litigantes excussit, et relictis eis in Franciam venit.* Ita Humbertus episcopus Silvæ Candidæ cardinalis et alii Ecclesiæ Romanæ archiepiscopi, cum imperante Constantino Monomacho Cpoli in ecclesia S. Sophiæ sententiam excommunicationis in Michaelem patriarcham et ejus sequaces super altari posuissent præsente clero et populo, *inde mox egressi etiam pulverem pedum suorum excussere in testimonium illis dictum Evangelii proclamantes : videat Deus et judicet.* V. Pachym. l. II, c. 17.

D (7) *Ὑποψάλλουσα.* Vox magicis incantationibus propria. *Venefici, qui magicis susurris seu carminibus homines occidunt*, § 3 Inst. de public. judic. Julianus Antecessor Const. 107, § 5 : *Si venenis aut susurris magicis vitæ eorum insidiarentur. Zoroastri susurri* apud Prudentium adversus Judæos : *Magicum susurramen* apud Apuleium Metam. l. I. Lex 5, C. Theod. de indulg. crimin. : *Qui noxiis quæsita graminibus et diris immurmurata secretis mentis et corporis venena composuit.* Acta S. Thyrsi c. 5 n. 29 : *Aliis circa membra eorum carmina incantamentaque murmurantibus.* Porro quid simile narratur a Raimundo de Agiles in Hist. Hieros. p. 178 : *Dum duæ mulieres petrariam unam de nostris fascinare vellent, lapis viriliter excussus mulieres carminantes cum tribus pueris allisit.*

(8) *Ἀνδρονίκῳ.* Euphorbeno, cujus supra meminit p. 228.

terraneum canalem in urbem procurrebat) sibi id persuadere minime poterat, ita facile a Romanis posse expugnari. Inde itaque digressus princeps aliud castellum exstruxit, quod Hungaris plurimis quos Sirmio transtulerat, habitandum concessit. Chalisii vulgo ab ipsis appellantur, suntque diversæ, ut supra memoratum est, religionis, et easdem ac Persæ opiniones habent. Tum vero certo edoctus Stephanus quæ Zeugmæ urbi accidissent, legatos ad imperatorem misit, viros dignitate conspicuos, quos inter exstitit is qui episcopali munere ibi fungebatur, Sirmiumque se Romanis, insuper etiam totam Dalmatiam restituturum pollicitus est. Ut venere in conspectum imperatoris, **248** mandata exposuere rogavereque, ut iram remitteret. Id ille primo negavit « rem certe magnam, inquiens, confecturus ille esset, legati, si quæ jam ablata sunt, ea rursum donare vellet. Habemus Sirmium, cepimus Zeugmen, Dalmatas tenemus, eorumque omnino domini facti sumus, quæ vobis erepta etiam concedere nunc vultis. Estne ergo alterum apud vos Sirmium, et altera Zeugme, Dalmatiaque alia, quæ nobis tradituri sitis? Si habetis, ea nobis ostendite, ut hæc apertis continuo manibus excipiamus: quæ quidem etsi haud tuto nos possessuros scimus (quippe contra jus fasque agere nulla vobis est cura) iisdem tamen nostris viribus, Deo juvante, ut et ista tuebimur. Si ergo hæc nostra sunt, nihilque vobis amplius in iis juris est, quæ vos daturos dicitis, quibus conditionibus pacta fient? aut quid illud erit, quod vos nobis reconciliet? » Iis quidem sermonibus legatos primum est allocutus: inde commutata oratione: « sed ut sciatis, ait, quam libenter vobiscum, qui Christiani estis velimus pacisci, agedum, sacramenta fiant. » Hactenus imperator. Illi vero omnia jurejurando firmantes recessere: ipse autem princeps Byzantium est reversus.

17. Cum Joannes Ducas Dalmatiam Romanorum

A τοῖς ἄλλοις καὶ ὀχετὸς αὐτὴν ἐκ τῶν Ἴστρου ἐπότιζε ναμάτων, ὃς τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ ἐμφανὲς ἔκειτο ὕπαιθρος ἐπὶ τὴν πόλιν ἀνατείνων, εἶτα βασιλέως Στεφάνῳ ἐκείνῳ συναραμένου ὑπόνομος ἤδη κατέστη) πιστεύειν οὐκ εἶχεν εὐπετῶς οὕτω Ῥωμαίοις ἁλώσεσθαι ταύτην. Ὡς δὲ βασιλεὺς ἐκεῖθεν μεταβὰς ἕτερόν τι φρούριον ἐνεούργει, ἐν ᾧ πολλοὺς τῶν ἐν Σιρμίῳ φέρων ᾠκίσατο Οὔννων, οὓς παρ' αὐτοῖς Χαλισίους ἔθος καλεῖν ἐστι (καί εἰσιν ἑτερόδοξοι, καθάπερ ἤδη ἔφην, Πέρσαις ταυτοφρονοῦντες), τότε δὴ τὰ ἀμφὶ τῇ πόλει Ζεύγμῃ ξυμπεπτωκότα μαθὼν ἀκριβῶς πρέσβεις ἐς τὸν βασιλέα πέμπει ἄνδρας τε τῶν περιφανῶν καὶ δὴ καὶ τὸν τὴν ἐπίσκοπον τῇδε λαχόντα ἀρχὴν, Σίρμιόν τε ἀποδιδόναι Ῥωμαίοις ἐσαῦθις διομολογῶν, πρὸς δὲ καὶ Δαλματίαν πᾶσαν. B Οἳ καὶ ἐπειδὴ βασιλεῖ εἰς ὄψιν ἦλθον, ἐπεῖπόν τε ὅσα αὐτοῖς ἐπέσταλτο καὶ δὴ ἱκέτευον ἀνεῖναι λοιπὸν βασιλέα τοῦ χόλου. Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέλεγε· « Πολλοῦ μεντἂν ἄξιον εἴη, λέγων, ἄνδρες πρεσβευταὶ, εἴ τις ἅπερ ἀφῄρηται (9) ἤδη ταῦτα διδόναι ἀξιοίη. Ἔχομεν Σίρμιον, ἐξείλομεν Ζεύγμην, Δαλμάτας ἤδη κρατοῦμεν, πάντων καθάπαξ γεγόναμεν κύριοι ὧν αὐτοὶ διδόντες εἶτα ἀφείλεσθε. Ἆρα τοίνυν ἔστι παρ' ὑμῖν Σίρμιόν ἕτερον; ἔστι που Ζεύγμη καὶ Δαλματία ἄλλη, ἃ διδόντες νῦν ἡμῖν ἥκετε; Εἰ μὲν ἔστι, δείξατε δὴ, ὡς ἡμεῖς γε ὑπτίαις αὐτίκα ὑποδεξόμεθα ταῦτα χερσὶν, εἰδότες μὲν ὡς οὐδὲ ταῦτα ὅσον τὸ ἐφ' ὑμῖν καθέξομεν ἀσφαλῶς (μέλησις γὰρ ὑμῖν οὐδεμία πάντα παρανομεῖν), αὐτῇ δ' ὅμως ἰσχύϊ σὺν Θεῷ φάναι τῇ ἡμῶν ὥσπερ C καὶ τούτων κρατήσοντες. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν παρ' ἡμῖν ἄρτι κεῖται, ὑμῖν δ' οὐδὲν ὑπολέλειπται ὧν ἄρτι δώσειν φατὲ, ἐπὶ τίσιν ἡ σύμβασις; ἢ τί τὸ διαλλάξον ἡμᾶς ἔσται; » [P. 144] Τὸ μὲν δὴ πρῶτον οὕτως αὐτοὺς ἠμείψατο, μεταβαλὼν δ' ἔπειτα· « Ἀλλ' ἵνα, ἔφη, γνῶτε ὡς προῖκα ὑμῖν σπείσασθαι θέλομεν Χριστιανοῖς οὖσιν, ἄγε γινέσθω τὰ ὅρκια. » Ὁ βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα εἶπεν· οἱ δὲ διώμοτα πάντα θέμενοι ἀπηλλάγησαν; καὶ ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν.

ιζ'. Ἤδη δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας Δαλματίαν (10)

Du Cangii notæ.

(9) *Εἴ τις ἅπερ ἀφῄρηται.* Ita Lachanas occupato regni Bulgarici diademate Mariæ Constantini regis viduæ et se in conjugem et regnum in dotem offerenti, respondit, ridicule offerri, quod majori ex parte jam teneret: Διαθρυπτόμενος οἷον εἰ ἀρχὴν ὅσον οὔπω κτησομένην αὐτῷ σπάθῃ καὶ δυνάμει κρείττονι, ἐκείνη φθάνοι χαρίζεσθαι. Pachym. l. VI, c. 7.

(10) *Δαλματίαν.* Dalmatia maritima, quam et Croatiam Albam vocarunt, reges suos seu toparchas agnovit, longe diversos a Servianis principibus, quorum regia fuit Salona, Diocletiani Augusti natalibus illustris. Atque ut omittam cæteros qui hisce provinciis imperitarunt, in præsens, quod ad rem nostram spectat, arbitror adnotandum, Zolomirum seu Zuilimirum, cujus meminit Gregorius VII papa, uti a nobis ad Alexiadem observatum, Croatiæ et Dalmatiæ regem sese inscripsisse, qui ducta in uxorem Belæ I Hungariæ regis filia, Geizæ II et Vladislai regum sorore, cum nulla ex ea superesset proles, moriens regnum conjugi reliquit. Illa provincias, quas Vla- D dislai fratris auxiliis contra hostes tutata erat, eidem hæreditatis jure testamento assignavit. Atque inde Ungarici reges Dalmatiæ et Croatiæ dominos identidem sese appellarunt et easdem possederunt provincias, non tamen absque controversia. Quippe Veneti jam ante Zuilimirum jus in plerasque Dalmatiæ maritimæ urbes sibi vindicabant, quas sub Petro Urseolo duce Servianis abstulerant principibus. Neque dubium est quin Manuel, qui eo ævo cum Venetis simultates, etsi occultas, [P. 482] exercebat, Belæ seu Alexii, cui filiam Mariam desponderat, jura, ut qui esset Hungaricæ stirpis princeps, ad bellum inferendum prætenderit. Nisi quod vult Cinnamus, Belæ ipsi in hæreditatis sortem seu a patre, vel, ut probabilius est, a fratre, assignata fuerit Dalmatia, quam idem princeps Hungariæ post hæc rex factus Amalrico filio primogenito perinde concessit. Agunt etiam de hoc Manuelis in Dalmatia cum Venetis bello Thomas Archidiaconus in Hist. Salonitana

παραστησάμενος Νικηφόρῳ τῷ Χαλούφῃ ταύτην παρέθετο, οὕτω πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένον αὐτῷ. Ἔφθη γὰρ αὐτὸν δυνάμεσιν ἅμα ἐνταῦθα στεῖλαι ἐφ' ᾧ ἢ βίᾳ ἢ ὁμολογίᾳ ταύτην ἑλεῖν, τῶν Οὔννων τῷ λόγῳ δῆθεν Βελᾷ πρὸς κλῆρον καὶ ταύτην ἀφοριζόντων. Ὁ δὲ, τὴν Σερβίων παραμείψας χώραν, ἐπειδὴ εἰς ταύτην εἰσέβαλεν πᾶσα ἐν βραχεῖ δυναστείᾳ τὸ πλέον ὑπὸ τῷ βασιλεῖ ἔθετο. Ὅτε δὴ Τραγούριόν τε ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο καὶ Σεβένικος, πρὸς δὲ καὶ Σπάλαθος καὶ τὸ Κατζικίων ἔθνος (11) Διόκλειά τε πόλις περιφανὴς (12), ἣν Διοκλητιανὸς (13) ὁ Ῥωμαίων ἐδείματο αὐτοκράτωρ, Κάρδων [P. 146] τε καὶ Ὀστρουμπίτζα (14) καὶ Σάλων, καὶ ὅσαι ἐπὶ Δαλματικῇ ἵδρυνται ἄλλαι, ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα ἅπασαι. Τὰ μὲν κατὰ Δαλματίαν τῇδε ἐχώρησαν. Βασιλεὺς δὲ, ὥσπερ ἐλέγομεν, ἐς Βυζάντιον ἐπανιὼν θρίαμβον ἐξ ἀκροπόλεως ἄχρι καὶ ἐς τὸ τῆς Σοφίας μέγα κατήνεγκεν ἱερόν. Ἐνταῦθά τε τὰ χαριστήρια θύσας καὶ χρυσίῳ τοὺς ἱεροπόλους δωρησάμενος, ὃ ἐκ Σιρμίου φορολογηθὲν Ῥωμαίοις ἔτυχεν, ἐν παλατίῳ ἡσύχαζεν. Ἀλλ' ὅ με μικροῦ παρῆλθεν, ἐν ἐκείνῳ δὴ τῷ θριάμβῳ καὶ ἅρμα χρυσίου εἴργαστο ἀκηράτου, ἐφ' ᾧ τὸν βασιλέα ἐπιβήσεσθαι. Οὐ μὴν καὶ ἐπέβη, τὸ μὲν πρὸς τὸν ὄγκον εὐλαβηθεὶς, τὸ δέ τι καὶ πρωτοζύγων τῶν ἵππων ὄντων, οἳ τὸν δίφρον εἷλκον, θαμά τε τοῦτον ἐκταραττόντων, ὡς μικροῦ καὶ ἀνατετράφθαι κινδυνεύειν. Οὔπω δὲ συχνὸς ἐξῆκε χρόνος, καὶ αὖθις Σερβίους τε ὠδίνειν καὶ Παννόνων τὸ ἔθνος μεμαθηκὼς προφθάνειν ἠπείγετο τὴν ὁρμήν. Ἀλλ' ἄρτι προσιόντα τοῦτον ἤκουσαν, καὶ τῆς ὁρμῆς ἀνακοπέντες ἀπαράλυτα τὰ δεδογμένα ἐτήρησαν.

A imperio asseruisset, Nicephoro Chaluphæ, quemadmodum ei a principe mandatum fuerat, istius administrandæ curam imposuit. Eo enim fuerat cum copiis missus, ut sive per vim sive per conditiones illam in potestatem redigeret: quod hanc scilicet **249** provinciam Belæ in hæreditatis sortem assignarent Hungari. Is itaque Serviorum fines prætergressus, postquam totus in Dalmatiam exercitus traductus erat, brevi pleraque imperatoris ditioni subjecit. Tum enim in Romanorum jus concessere Tragurium et Sebenicus, ad hæc Spalathus et Catziciorum gens; Dioclea urbs percelebris, quam Diocletianus imperator condidit, Scardona, Ostrubitza, Salona, omnesque aliæ civitates quæ in Dalmatia sitæ sunt, numero in universum septem B et quinquaginta. Hæc in Dalmatia feliciter gesta sunt. Imperator autem Byzantium, uti diximus, reversus ab acropoli usque ad ædem S. Sophiæ triumphum egit; ubi Deo gratiis persolutis et sacerdotibus auro donatis, quod ex tributis Sirmii contraxerant Romani, in palatio quioti se dedit. Sed me fere prætericrat, currum quo imperator veheretur, isto in triumpho ex auro solido confectum fuisse; non conscendisse illum tamen, tum quod vereretur ne arrogantiæ incusaretur et fastus, tum etiam quod currui adjuncti equi tunc primum domiti et jugo pressi sic crebro succussissent jactassentque, ut haud multum abfuerit quin totus subverteretur. Nec longum intercessit tempus, cum Servios et Pannones nova iterum moliri edoctus, eorum conatus prævertere C statuit. Sed statim atque illum accedere perceperunt, omisso incepto, pacta servavere.

Du Cangii notæ.

c. 20, 22, Sabellicus et Bonfinius. Consule Familias nostras Dalmaticas.

(11) *Τὸ Κατζικίων ἔθνος*. *Catziti* forte, de quibus Thomas Archid. c. 22, qui *Cacicli* in veteri diplomate dicuntur apud Jo. Lucium, l. III Hist. Dalmatic. c. 10, p. 132. Fuerunt autem Cazetti sive Casicli una e 12 tribubus Croatorum. V. eumdem Lucium, l. IV, c. 46.

(12) *Ἣν Διοκλητιανὸς* etc. V. Constant. Porph. et eumdem Thom. Archid. in Hist. Salon. c. 4.

(13) *Κάρδων*. Vulgo *Scardona*.

(14) *Ὀστρουμπίτζα*. Quæ hodie *Ostrovitza*.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ϛʹ.

LIBER VI.

αʹ. Ὁ βασιλεὺς δὲ Ἀνδρόνικον (15) ἀπὸ Ταυροσκυθῶν ἤδη, καθάπερ εἴρηται, ἐπανιόντα φιλοφροσύνης τε τῆς ἄλλης ἠξίωσε καὶ ἀφθόνῳ χρυσίῳ τὸν ἄνθρωπον δωρησάμενος ἐπὶ Κιλικίας τὰ τῇδε καταστησόμενον ἔπεμψεν· ὡς γε μὴν ἀφθόνοις ἔχοι χρῆσθαι τοῖς ἀναλώμασι καὶ Κύπρον αὐτῷ φορολογεῖσθαι ἔδωκεν. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὀλίγον ἐν τοῖς καθεστῶσιν ἐπι-

250 1. Cæterum imperator reversum, sicuti memoravimus, ex Tauroscythis Andronicum benevolentia singulari prosecutus, ingenti auri pondere donatum in Ciliciam ad res ibi componendas misit: et ut largiores ei sumptus suppeterent, vectigalia insuper Cypri attribuit. Sed ille haud diu ibi locorum moratus, primo quidem Philippam Augustæ

Du Cangii notæ.

15) *Βασιλεὺς δὲ Ἀνδρόνικον*. Nicetas, l. IV, n. 4 et V, Will. Tyrius, l. XX, c. 2. V. Stemma Comnen.

sororem, legibus id nostris minime concedentibus, sibi despondet : deinde nulla ratione relicta illa in Palæstinam transiit, ingentes secum deferens imperatoris pecunias, quas ex Ciliciæ et Cypri tributis coegerat. Illic forte incidit in Isaacii sebastocratoris filiam, quæ Balduino regi, uti dictum est, nupserat et functo marito fratreque illius regnum jam consecuto, vidua in urbe Ace morabatur. Crebrius illam ut consanguineam convenit, et secretas etiam consuetudines cum ea habuit. Tandem impuro atque illicito illius amore flagrans ac concubitu potitus in Saracenorum fines una cum illa trajecit et liberos ex ea postea sustulit. **251** Inde plurimas regiones exteras circumiens Orientalem Iberorum plagam adiit. Neque ita multo post ad Persas iterum cum muliere reversus est : unde crebris in Romanorum fines factis excursionibus plurimos captivos fecit, quos ut belli prædam scelestus iste Persis concessit : ob quæ facinora ab Ecclesia anathemate perculsus est.

A μείνας χρόνον, πρῶτα μὲν Φιλίππαν τὴν Αὐγούστης κασιγνήτην γυναῖκα ἐγγυητὴν ἐποιήσατο, τοῦ παρ' ἡμῖν νομίμου (16) ἥκιστα ξυγχωροῦντος αὐτῷ· εἶτα λόγῳ οὐδενὶ ταύτης ἀπεσχημένος ἐπὶ Παλαιστίνης μετέβη, χρήματα τῶν βασιλέως πλεῖστα συνεπαγόμενος, ἃ Κιλικίας τε αὐτῆς καὶ τῆς Κυπρίων ἐκπεφορολόγηκε γῆς. Ἐνταῦθά τε τῇ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου ἐντετυχηκὼς θυγατρί, ἣ Βαλδουΐνῳ, καθάπερ εἴρηται, τῷ ῥηγὶ ξυνοικήσασα, ἐπειδήπερ ἐκεῖνος ἀποθάνοι καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν μεταπέσοι τὸν αὐτοῦ, ἐνταῦθα ἐπὶ Ἄχης καθῆστο πόλεως χηρεύουσα· θαμά τε ἐφοίτα παρ' αὐτὴν ἅτε ξυγγενῆ καὶ ὁμιλίας τινὰς ἰδιαζούσας ἐποιεῖτο τῇ ἀνθρώπῳ. Προβαίνων δὲ καὶ ἐκτόπως ἠράσθη ταύτης ἀθεσμόν τινα καὶ ἀνόσιον ἔρωτα, ἕως ἤδη πλησιάσας B αὐτῇ ἀνέλαβέ τε ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Σαρακηνῶν σὺν αὐτῇ χώραν ἦλθεν, ἐξ ἧς καὶ παῖδας ἐτέκνωσεν ὕστερον. Τότε δὲ πολλήν τινα γῆν ὀθνείαν περιελθών, εἶτα καὶ εἰς τὴν ἑῴαν Ἰβήρων ἐμβάλλει χώραν. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον αὖθις ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἦλθε σὺν τῇ γυναικί, ὅθεν συχνὰς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ποιούμενος ἐμβολὰς πολλούς τε ἀνθρώπων ἀνδραποδιζόμενος ὁ κακοδαίμων ἁρπάγματα τοῦ πολέμου Πέρσαις παρεῖχε, δι' ἃ καὶ ἀναθέματι πρὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑποβέβληται.

2. Per idem tempus orta est Byzantii de gloria Christi controversia hac occasione. Quidam Demetrius, genere quidem Romanus sed Lampe vico Asiæ oriundus, in disciplinis externis ac sæcularibus parum, opinor, versatus, institutis autem divinis assiduo deditus absurdissima quæque de iis crebrius proferebat. Hic sæpius in Occidentem gentesque Italicas legatus missus et stolido fastu plenus inde reversus tum alia quædam effudit portentosa, tum et Dei naturam curiosius investigare non destitit : rem alii nulli permissam præterquam doctoribus et iis qui in sacerdotum albo præcipui fulgeant, atque adeo ipsis jam imperatoribus, propter dignitatis forte excellentiam. Cum e finibus Alemannorum rediret, gentes eas propalam contendebat a vera aberrare opinione, inque colloquium imperatoris aliquando admissus eadem effutiit. Quænam autem ista essent illo percontante, sermonem arripiens, statim rem omnem, cujus hæc est summa, explicuit : « Dicere, inquit, audent minorem eumdem esse et æqualem Deo a quo genitus est. » At imperator **252** subjiciens : « Numquid, ait, eumdem esse et Deum et hominem dici-

β'. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον ζήτησίς τις ἐν Βυζαντίῳ ἀμφὶ τῇ [P. 147] Χριστοῦ συνέπεσε δόξῃ ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Ἦν τις Δημήτριος (17), Ῥωμαῖος μὲν γένος Λάμπης δὲ κώμης ὡρμημένος Ἀσιανῆς, παιδεύσεως τῆς ἐγκυκλίου καὶ μαθημάτων τῶν ἐκτὸς ὀλίγον, οἶμαι, μετεσχηκώς, δόγμασι δὲ ὡς ἐπίπαν τοῖς θείοις ἐνευκαιρῶν καὶ ἀπέραντόν τινα περὶ ταῦτα κατατείνων ἀδολεσχίαν ἀεί. Οὗτος πολλάκις C περὶ τὴν ἑσπέραν καὶ ἔθνη πρεσβεύσας τὰ Ἰταλικὰ κορύζης μεστὸς ἐκεῖθεν ἐπανήει καὶ ἐτερατεύετο ἄλλα τε πολλὰ καὶ δὴ καὶ τὴν Θεοῦ φύσιν οὐδέποτε ἀνίει πολυπραγμονῶν, πρᾶγμα οὐδενὶ ἄλλῳ ὅτι μὴ διδασκάλοις καὶ τῶν ἱερέων ἐφειμένον τοῖς προύχουσιν, ἤδη δὲ καὶ βασιλεῦσι διὰ τὸ ἀξίωμα ἴσως. Τότε δὲ ἐκ τῆς χώρας ἀναζεύξας Ἀλαμανῶν διαφανῶς ἑτεροφρονεῖν τὰ τῇδε διετείνετο ἔθνη, καί ποτε τῷ βασιλεῖ διομιλούμενος τοιάδε τινὰ συνεῖρε. Πυνθανομένου δὲ τοῦ βασιλέως τίνα ταῦτα εἶεν, ὑπολαβὼν ἐκεῖνος αὐτίκα τὸν πάντα διεξῄει λόγον. Εἶχε δὲ οὕτως· « Ἐλάσσω τὸν αὐτὸν καὶ ἴσον τῷ φύσαντι Θεῷ λέγειν τολμῶσι. » Βασιλέως δέ, « Τί δέ, οὐχὶ καὶ Θεὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπόν φαμεν; » εἰπόντος, ὁ δὲ « Ναί, » εἶπεν· « Οὐκοῦν, βασιλεὺς ἔφη (18), ἐν

Du Cangii notæ.

(16) *Τοῦ παρ' ἡμῖν νομίμου*. Matthæus Monachus in Quæst. matrimonial. l. VIII Juris Græco-Rom. p. 482 ad quintum usque gradum prohibitas fuisse apud Græcos ob affinitatem nuptias scribit : Μέχρις τοῦ πέμπτου βαθμοῦ πάντη τὸ ἐξ ἀγχιστείας κεκώλυται. V. Pachym. l. VI, c. 6.

(17) *Ἦν τις Δημήτριος*. Id etiam habet Nicetas, l. VII, c. 5. V. Præterea Leonem Allat. de Eccl. Occid. et Orient. perp. cons. l. II, c. 12, n. 4.

(18) *Οὐκοῦν βασιλεὺς ἔφη*. Gaudentius Brixiensis episcopus in Responsione ad Paulum Diac. de eo quod Dominus Jesus dixit apostolis : *Quia Pater major me est : duplex est in Christo substantia, una propria, alia nostra, jam sua : id est, una* D *Dei, alia hominis. Filius enim Dei, ex quo eum illibata Virgo peperit de Spiritu sancto conceptum, atque hoc genere nascendi Verbum caro factum est et habitavit in nobis, idem cœpit esse Filius hominis, qui in principio erat apud Patrem Filius Dei, utique Deus Verbum*, etc. Ferrandus Carthagin. Diac. Epistol. ad Anatolium : *Si quis iterum requirat, Pater major me est, utrum vox ista secundum divinitatem prolata sit, an secundum humanitatem, fiducialiter respondeo secundum humanitatem, non secundum divinitatem.* Idacius Clarus adversus Varimadum : *Filius minor est Patre in assumpti hominis formâ, æqualis vero Patri est in Deitatis naturæ substantia.* Ita passim sancti

τῷ ἄνθρωπος μὲν τὸ ἧττον, ἐν δὲ τῷ Θεὸς τὸ ἴσον ὁμολογοῦμεν. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Σωτῆρος ἀκούσμεν λέγοντος. Φησὶ γάρ που· *Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστί*. Καὶ εἰ μὴ θατέρᾳ τοῦτο προσαρμοστέον φύσει (ἀτοπώτατον γάρ), ἀνάγκη λοιπὸν τῇ ἑτέρᾳ τὸν λόγον προσάπτειν. Τὸ γὰρ μηδεμιᾷ λέγειν ἀνόητον. Ἆρα καλῶς τοῖς ἀνθρώποις ὁ λόγος ἔχει, ὅσα γε τέως κράτος εἰδέναι τὸ ἡμέτερον. » Ὁ δὲ καὶ πάλιν, « Ἀλλὰ περιφανῶς ἀσεβοῦσιν, » ἔλεγε. Τότε μὲν οὖν ἐν τούτοις τὸν διάλογον ἔλυον· ὀλίγῳ δ' ὕστερον καὶ βιβλίῳ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ Δημήτριος ἐνθέμενος τῷ βασιλεῖ ἐκόμισεν. Ὁ δὲ « Εἴ γε, ἔφη, ὑπὸ γῆν αὐτὸ κατακρύψαι δυνατά ἐστιν, αὐτίκα τοῦτο κατάχωσον, ὡς μὴ ἐντεῦθεν ὀλέθρου πολλοῖς πρόξενος ἔσῃ. Ἐμοὶ γὰρ ἀραρότως ἔχειν συμβαίνει τὰ ἐς τὴν θεωρίαν ταυτηνί, καὶ οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως οἶμαι αὐτῆς με ἕξει παρακινεῖν. » Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔτι μᾶλλον θρασὺς ἦν ἰδίᾳ τε καὶ ἐν συλλόγοις αὐτὸ προὔφερεν. Ἤδη δὲ καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐκοινοῦτο πολλοῖς καὶ τοῖς ἐκ τῆς τῶν Λευϊτῶν μερίδος, οὓς διακόνους καλοῦμεν. Ἐπεί τε συμφωνοῦντας αὐτῷ πολλοὺς εὕρισκεν, ἔτι μᾶλλον ἀναφανδὰ κατὰ τῶν τὸ ἔλαττόν πως πεφρονηκότων ἔπνει καὶ ἐφέρετο· προϊόν τε ἐπὶ μέγα ἤρθη τὸ νεῖκος, καὶ οὐκ ἦν οὐδαμοῦ ὅστις τῷ τότε καὶ ἐλάλει καὶ ἐζήτει, κἂν ὁποιασοῦν ἐτύγχανε μερίδος ὤν. Ὡς οὖν ταῦτα βασιλεὺς ἔγνω, τὸ μὲν ἐπὶ κοινῆς τεθεικέναι ζητήσεως ὤκνει [P. 148] καὶ ἀνεδύετο, σὺν εὐλαβείᾳ τῷ πράγματι προσφερόμενος. Ὁρῶν δὲ σχεδόν τι μοι ἅπαντας ἐς γνώμην τὴν Δημητρίου νεύοντας, ἕνα καθ' ἕνα, ἤδη δὲ καὶ ξύνδυο καὶ κατὰ πλείους παραλαμβάνων ἐδοκίμαζε τὰ λεγόμενα, οὕτω τε πολλοὺς αὐτῶν ἐπὶ θατέραν μετήνεγκε δόξαν οὐκ ἔχοντας ἀντιλέγειν οὐδέν. Κἂν γὰρ καὶ παιδείας ἄγευστος λογικῆς ἦν, ἀλλὰ φύσεως ὀξύτητι καὶ μεγαλείῳ νοήσεως πάντων καθάπαξ ἐκράτει τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γεγενημένων ἀνθρώπων. Καὶ οὐκ ἦν ὅστις ἠρνεῖτο ταῦτα, μὴ ὅτι τῶν ἐν βασιλέως ἀναστρεφομένων τὰ πολλὰ (ἦ γὰρ ἂν θωπείας ὑπώπτευσέ τις ἐνταῦθα), ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἄλλων ἀγνώστων αὐτῷ· κἂν τι διερμηνεῦσαι (19) προθυμηθείη, σὺν ἐξαισίᾳ τινὶ προμηθείᾳ καὶ σαφηνείᾳ καὶ φράσεως ἁπλότητι τοῦτο διεξῄει· κἂν ὁποίου δή τινος τῶν φιλοσοφίας ἤρτητο τὸ ζητούμενον εἰδῶν, φυσικῶν ἢ θεολογικῶν καὶ καθάπαξ τῶν ἄλλων. Ἠσχόλει γὰρ ἑαυτὸν τοῖς τε θείοις καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀκροάμασι, πολύν τε ἀμφοτέρων Ἄρεός τε καὶ Ἑρμοῦ λόγον ἐποιεῖτο, καίτοι σχεδὸν πολεμίων ἔργων οὐδένα και-

[1] Joan. XIV, 28.

A mus? » Ille vero: « Sic se res habet. » Tum imperator: « Annon igitur, quatenus homo est, minorem, quatenus autem Deus, æqualem confitemur? hoc ipsum scilicet Servatorem nostrum audivimus dicentem; alicubi enim ait: *Pater meus major me est*[1]. Quod si divinæ istud naturæ non est ascribendum (id enim dicere prorsus absurdum esset), necesse est ut alteri, nempe humanæ, sermo iste conveniat. Dicere enim id neutri competere stultum esset. Recte igitur homines isti sentiunt et loquuntur, quantum hactenus majestati nostræ conjectari licuit. » Ille vero rursum: « Manifeste, inquit, errant in fide. » Atque in his diremptum est colloquium. At paulo post sententiam suam libello exaratam imperatori porrexit Demetrius; is vero: « Si, ait, condi sub terram potest B libellus iste, defode illum protinus, ne multis causa perditionis fiat. Mihi quidem immota super ea quæstione stat sententia, neque facile quis ab illa me dimoveat. » Cæterum] insolentior etiam factus, libellum privatim ac publice in cœtibus proferebat: atque cum ipsis etiam episcopis, Levitarumque ordine conspicuis, quos diaconos vocamus, de illo disserebat. Cum vero jam plurimos in suam pertraxisset sententiam, manifestius contra eos qui minoris opinione tenerentur insurrexit, adeo ut maxima deinceps excitaretur contentio, cum occurreret nemo, cujuscunque esset dignitatis, qui obloqui et ab eo inquirere quidpiam auderet. Quæ ut

253 imperatori comperta fuerunt, publico quidem examini hanc ille committere controversiam præ C religione quadam in dies differebat. Ubi vero omnes propemodum in Demetrii opinionem inclinare vidit, singulos primo, inde binos et plures ad se vocans, agitata et discussa quæstione, plurimos ex iis, cum quid opponerent non suppeteret, in alteram perduxit sententiam; licet enim logicam et dialecticam non attigisset, præstantia tamen ingenii et acumine mentisque et animi magnitudine cæteros omnino, qui nostra ætate vixerunt, homines præcellebat. Et nemo hæc inficiebatur, non eorum modo qui cum principe sæpius versabantur, quorumque suspecta haberi posset adulatio, sed et aliorum, qui ei prorsus ignoti sunt. Si quid enim interpretari vellet, id singulari accuratione et D perspicuitate, necnon et nativa simplicitate referebat, ex quacunque demum philosophiæ parte deducta esset quæstio, sive ex physica sive ex

Du Cangii notæ.

Patres. Vide Sedulium, l. I Paschal. operis, cap. 22. Hac responsione Arrium et illius sequaces, qui eo argumento adversus Catholicos uti solebant, ut testatur Socrates, l. I, c. 6, semper jugularunt sancti Patres. S. Augustinus in Enchiridio, c. 35: *In quantum Deus est, ipse et Pater unum sunt; in quantum autem homo, Pater major est illo.* Arnobius Junior in conflictu cum Serapione, l. II: *In ea forma, in qua Filius Patris est sine matre, ipse et Pater unum sunt: in ea vero forma, in qua Filius Matris est sine patre, Patre minor est. Naturam enim servilem assumpsit, in qua non solum Deo Patre minor esset, sed et Matre tantum minor esset, quantum Matris virginis annositas exstitisset.* Vigilius episcop. Tridentinus: *Si ergo secundum professionis tuæ* (Arrii) *sententiam aliquanta divinitati, nonnulla vero humanitati ascribenda sunt, cur non hoc quod ait: « Pater major me est, » humanitati et quod ait: « Ego et Pater unum sumus, » divinitati reputamus?*

(19) *Κἄν τι διερμηνεῦσαι.* Perspicax Manuelis et acutum ingenium, eloquentiam et in rebus theologicis eruditionem commendat pariter Nicetas.

theologica cæterisque. Exercebat enim sese in divinis perinde ac humanioribus disciplinis, et magno utrumque habebat loco, Martem et Mercurium, etsi nullo propemodum tempore illi a bellicis curis vacaret. Ille itaque, uti diximus, complures ex iis quibuscum congressus est, ad suam perduxit sententiam. Primum enim nemo erat, qui non partis esset sibi adversæ, præterquam Lucas rebus ecclesiasticis tum præpositus, qui et ipse nec aperire libere mentem suam audebat, cum sex non amplius diaconis **254**. Cæteri autem omnes, ut plerosque post familiare cum imperatore colloquium a suis partibus abscedere viderunt, in secretis istis congressibus, ingenii solertia ac linguæ lenocinio ad illius esse pertractos sententiam rati: apud se statuere, ut nemo e suis deinceps solus aut secreto cum principe colloqueretur. Quippe, etsi non in hac vita quidem, tandem tamen post mortem anathemati omnino esse subdendum aiebant. Ad hæc mutuo in ædibus suis et principum aliquot virorum conventus instituerunt, quorum omnium ignarus imperator, Euthymium Novarum Patrarum episcopum secreto de hac controversia percontatur, hancque cum illo agitare se velle quæstionem ait. At is labia occludens silebat. Exquirente autem imperatore causam silentii, tum respondens ille rem omnem explicuit. Ex quibus non modice commotus princeps iraque succensus, quod alias solitus non erat, utpote qui cum animi constantia et præter iracundiam quælibet ageret, comminatur eum de excelsiori loco præcipitem se daturum, si qui sanam de Deo doctrinam perverterent, sibi eam crimini ducerent. « Sed ut intelligatis, inquit, mutata primum voce, quales vos et quomodo de Deo sentientes probra mihi ingeritis (ego autem injuriam transmitto, ne rigidiore facinore veræ rectæque doctrinæ officere videar: bonorum enim operum cum pravis similitudo ad animos etiam, unde utraque proveniunt, pari labe aspergendos **255** sufficit), agite, arma induite, ut mecum tandem solo contra vos venturo, non manuum vi, sed rationum et argumentorum pondere, depugnare possitis. Nolo enim victus vincere; et testis mihi est hæc actio. Manifesta quippe affectus injuria, ut vides, ab ultione abstineo. Minime autem oportuerat vos ea in angulis proferre. Quis enim vos ad id coegit? aut quis libertatem abstulit? quando ego sedens pro tribunali dicendi facultatem denegavi? quid inde ego lucri referam, si ineptam ac insulsam opinionem defendero? igitur ut non pudeat, quod non satis eruditæ linguæ animique exsistam, quod jam multis vestrum accidit (licet

A ῥὸν ἀνιεῖς. Ὁ μὲν οὖν οὕτως δεξιότητι φύσεως, ὅπερ ἐλέγομεν, πολλοὺς τῶν ἐντυγχανόντων ἐς γνώμην μετετίθει τὴν ἑαυτοῦ. Τὸ γὰρ πρότερον οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐχὶ τῆς ἀντικειμένης αὐτῷ μοίρας ἦν, ὅτι μὴ Λουκᾶς ὁ τηνικάδε τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐφεστὼς ὃς καὶ αὐτὸς οὐδαμῇ παῤῥησιάζεσθαι ἔτι ἐτόλμα, καὶ διακόνων οὐ πλείους τῶν ἕξ. Οἱ δὲ δὴ ἄλλοι ἅπαντες, ὡς ἐκ τῆς ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ κοινωνίας πολλοὺς τοῦ κατ' αὐτοὺς ἀποῤῥέοντας ἑώρων χοροῦ, οἰηθέντες τῷ διαφόρῳ τῆς νοήσεως καὶ τῷ τῆς γλώττης εὐστρόφῳ ἐν ταῖς ἰδιαζούσαις τοὺς πολλοὺς αὐτῶν εἰς ἑαυτὸν ἐφέλκεσθαι συνουσίαις, ἔστησαν παρ' ἑαυτοῖς, μηκέτι μηδένα κατὰ μόνας καὶ ἐν παραβύστῳ τῷ βασιλεῖ ἐντεύξεσθαι αὐτῶν. « Κἂν γὰρ μὴ νῦν, ἀλλ' ὀψὲ καὶ μετὰ ἀποβίωσιν ἀναθέματι πάντως B ὑποβληθήσεται, » ἔλεγον, συνελεύσεις ἔς τε ἀλλήλων καὶ δὴ καὶ ὑπερεχόντων τινῶν ποιούμενοι οἰκίας. Ὧν οὐδὲν ἔτι συνιδὼν ὁ βασιλεὺς Εὐθύμιόν (20) πο ε τῶν Νέων Πατρῶν ἀρχιερέα ἰδίᾳ καλέσας, ἀνεπυνθάνετο τῶν εἰρημένων γυμνάζειν τε σὺν αὐτῷ τὴν δόξαν ἤθελεν. Ὁ δὲ μεμυκὼς τὰ χείλη σιγῇ ἵστατο. Τοῦ βασιλέως δὲ τὴν αἰτίαν ἐρομένου τῆς σιωπῆς, τὸν πάντα λόγον ὑπολαβὼν ἐκεῖνος διεξῄει. Θυμήνας οὖν ἐπὶ τούτοις, καίτοι οὐ πρότερον εἰθισμένον αὐτῷ τοῦτο (ὅ τι γὰρ ἂν πράττοι σὺν εὐσταθείᾳ καὶ ἀκροχολίας [P. 149] ἔπραττεν ἔξω), ἠπείλησε κατὰ κρημνοῦ τοῦτον ὠθήσειν, εἴ γε αὐτοὶ τὴν ὑγιᾶ περὶ Θεοῦ διαστρέφοντες δόξαν αὐτῷ ταῦτα ἐπικαλοῦσιν. « Ἀλλ' ἵνα, ἔφη μεταβαλὼν, γνώσεσθε πρῶτον οἵ-C τινες ὄντες καὶ ὅπως ποτὲ περὶ Θεοῦ φρονοῦντες σκώμματά τε ἐπιῤῥιπτεῖτε κἀμοί (ἀνέχομαι δὲ ὑβριζόμενος, ὡς μὴ δόξαν ὀρθὴν αὐθεκάστῳ (21) διαβάλλοιμι πράξει. Αἱ γὰρ πρὸς τὰ φαῦλα τῶν ἀγαθῶν ἔργων ὁμοιότητες ἱκαναὶ καὶ τὰς γνώμας ταυτίζειν, ἐξ ὧν ἑκάτερα προέρχονται), ἀνθοπλίσασθε τοίνυν ὅπως μοι μόνῳ τῶν ἁπάντων ἀπεναντίας ὑμῖν ἥξοντι συμπλακήσεσθαι λοιπὸν δυνηθῆτε, οὐ βίᾳ χειρῶν, ἀλλ' ἐνεργείᾳ λόγων. Μισεῖται γάρ μοι νικᾷν ἡττωμένῳ, καὶ μάρτυς ἡ πρᾶξις ἥδε. Σαφέστατα γὰρ περιυβρισμένος, ὥσπερ ὁρᾷς, ἐπέχω τὴν ἄμυναν· καίτοι ἔδει μὴ ἐν γωνίαις ὑμᾶς ταῦτα διασύρειν. Τίς γὰρ ὑμᾶς καὶ ἐβιάσατο; ἢ τίς τὴν παῤῥησίαν ἀφεῖλε; πότε μοι πρὸ τοῦ βήματος ἀπεώσθητε λέγοντες; τί κερδανῶ αὐτὸς, δόξῃ παρίσταμαι ἀλλο-D κότῳ; Ἆρα ὡς μὴ τὴν περὶ λόγους μοι δόξαν αἰσχυνῶ, ὅπερ ἤδη πολλοὶ τῶν καθ' ὑμᾶς ἔπαθον (καὶ μὴν οὐδέποτε τηλικαῦτα ἐπήγγελμαι) λείπεται πάντως, ἵνα μὴ περὶ Θείου δόξαν καταπροδῶ. Εἰ δέ τις μεταδιδάξαι με σχοίη τὴν γνώμην, συμφώνως Γραφαῖς λαλῶν ταῖς ἱεραῖς, οὐδεμία μοι πάντως αἰσχύνη ἐπ' ἐκεῖνα μεταθέσθαι· ἓν δὲ μόνον τοῦτο τετηρήσθω, ἀνύβριστος Θεός. Ὑπὲρ τούτου γὰρ μυριάκις

Du Cangii notæ.

(20) [P. 483] *Εὐθύμιον*. Interfuit Euthymius iste Novarum Patrarum episcopus synodo, quæ an. Ch. 1166 celebrata fuit contra Demetrium Lampenum. Vide eumdem Allatium.

(21) Αὐθεκάστῳ. Editio Tolliana præfert αὐθεκαίνῳ. An legendum ἀντικαίνῳ? est enim ἀντίκαινον Hesychio ἰσόκαινον, an vero αὐθεκάστῳ, quam vocem idem Hesychius ἀκριβῆ, αὐστηρὸν τῷ λόγῳ, ἐλευθέριον, ἀξιόπιστον, etc. interpretatur? sic hic notio ista non omnino quadrat. Mallem igitur ἀντικαίνῳ reponere, hancque periodum sic interpretari: *Ego autem injuria affici haud ægre pa ior, ne actione simili veræ rectæque doctrinæ efficere videar.*

αὐτὸς ὑβριζόμενος ὑπενέγκω. » Ταῦτα μὲν τῇδε A ἐχώρησαν, ἡμερῶν δὲ ὀλίγων ὕστερον βίβλους τε, ὅσαι τε περὶ τούτων τρανοῦσιν, ἐκόμιζε συχνὰς κἀπὶ κοινοτέρας τὸ πρᾶγμα προὐτίθει ζητήσεως. Ὑπέρρεον οὖν ἑκάστοτε συχνοὶ τῆς ἀντιθέτου μοίρας, ἕως ἅπαντες ἅμα πατριάρχαις τοῖς ἄλλοις ὡμοφρόνησάν τε καὶ τὸν βασιλέα τῆς τῶν Γραφῶν μᾶλλον ξυνιέναι ὡμολόγουν διανοίας. Τῷ γε μὴν Λουκᾷ ἐχαλέπαινόν τε περιφανῶς καὶ σκώμματα προσῆγον, δι' ἃ τοῦ θρόνου κατασπᾷν ἐπεβοῶντο τὸν ἄνθρωπον, πάνυ ἀμαθῶς τοῖς πράγμασιν ἐφιστάνειν εἰδότες. Τῆς Λουκᾶ γὰρ ἡττῆσθαι ὁμολογήσαντες γνώμης, ὅτι καὶ τῆς βασιλέως πολλῷ πρότερον, ἁλώσιμοί τε αὐτοῖς ἐς τὴν θρησκείαν γεγονότες, οἱ δὲ ἐγκλημάτων ἑτέρων ἐγράφοντο τοῦτον. Ἐφ' οἷς οἶμαι καὶ βασιλεὺς αὐτῶν καταγνοὺς σὺν ἐπιπαθεῖ τινι λογισμῷ B τῷ Λουκᾷ ἐπιφυομένων. « Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, τέως ἀποκείσθω· ὁπηνίκα δὲ τέλος ἕξει τὸ τῶν παρόντων, βασανισθήσεται καὶ ταῦτα, καὶ τέλος αὐτοῖς ἐπιθήσομεν τὸ προσῆκον· » ἐφ' οἷς ἀποκρουσθέντες ἐκύρουν ἤδη τὰ δεδογμένα. Βασιλεὺς δὲ ὑπεσημήνατο τούτοις· καὶ τὸ λοιπὸν λίθοις ἐγκολαψάμενοι τὴν γραφὴν ἐπὶ τοῦ Σοφίας ἱεροῦ ἀριστερᾷ [P. 150] εἰσιόντι φέροντες ἔστησαν. Καὶ τέλος ἤδη εὕρατο τὰ τῆς ζητήσεως. Ἐγὼ δ' ἐκεῖνο περὶ τῶν τοιούτων ἀεὶ φρονῶν διατετέλεκα, ὅτι δὴ φύσιν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν ἀνθρώπῳ γε ὄντι οὐκ οὖν ἀνέγκλητον. Ὅ γε μὴν θαυμάζειν ἔχω τῷ αὐτοκράτορι τούτῳ αὐτίκα μοι λελέξεται. Συζητοῦντί ποτε περὶ τούτων αὐτῷ (ἐπὶ ἓξ καὶ γὰρ ἐνιαυτῶν παρετέτατο κύκλους C τὰ τῆς ἀμφισβητήσεως) τῶν τις περὶ τὴν βασιλικὴν ἀμφιπονουμένων ἐγένετο ἑστίαν, ἀγγέλλων οὖν αὐτῷ ἡσυχῇ, ἠμβλωκέναι τὴν βασιλίδα, εἶτα καὶ ὅτι ἄρρεν. Ὁ δὲ οὐδ' ὅσον ἐν σχήματι τὸ πάθος ἐπιδειξάμενος καθῆστο προσανέχων τοῖς λεγομένοις. Ἐπεὶ δὲ τέλος ἤδη εἶχε τὰ τῆς τηνικάδε ζητήσεως, ὄρθιος ἀναστὰς ῥιπτεῖ παρὰ τοὺς τῶν ἱερέων πόδας ἑαυτὸν, καὶ « Ἄρτι μοι, ἔφη, πατέρες ἱεροὶ, λόγος ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος ἦλθεν, ἐκτετρῶσθαι παῖδά μοι λέγων ἄρρενα, μεγίστην ἐλπίδα ἔμοιγε. Ἀλλ' αἰτοῦμαι δὴ τὴν ὑμετέραν ἁγιότητα, πέμψατέ τινα πρὸς Θεὸν ἱκετηρίαν, πέμψατε, ἀντιβολῶ. Κἂν μὲν οὐκ ὀρθῶς ἔγωγε περὶ τοῦτον δὴ τὸν ἱερὸν ἐκονισάμην ἀγῶνα, μηκέτι μηδ' εἰσέπειτά μοι τελεσφορηθείη σπέρμα γένους ἑκατέρου μηδὲν, μηδ' ὀναίμην ἐλπίδων τῶν D ἐμαυτοῦ· εἰ δ' ἀρεστὰ Θεῷ τὰ τῆς ἐμῆς γνώμης ἐστὶν, οὐκ εἰς μακρὰν μοι τὴν ἐλπίδα παρέξοιτο ταύτην. » Ὁ μὲν τοσαῦτα εἰπὼν ἀνίστατο γῆθεν, οἱ δὲ ἐς γόνυ κλιθεὶς ἕκαστος σὺν δάκρυσι Θεὸν ἐπεκάλουν. Τότε μὲν οὖν ἐπὶ τοιούτοις ἀπηλλάγησαν. Οὔπω δὲ χρόνος ἐξῆκε συχνὸς, καὶ τεκνοῖ παῖδα (22) βασιλεὺς, γλύμμα Χαρίτων, φύσεως ἄνθος. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὁποῖός τις ἐστιν ἰδεῖν ὁ λόγος ἐν δέοντι διαγράψει μοι, τὰ δὲ τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Λουκᾶς δὲ, ἐπειδὴ μηδὲν ὅτι καὶ λό-

A ejusmodi nunquam professus sim), superest omnino, ut quam de Deo habeo opinionem, non prodam aut deseram. Si vero aliquis nova quæpiam docere me velit, quæ Scripturis sacris consentanea sint, in illius sententiam transire haud verebor. Unum hoc interea observetur, ut non irrideatur Deus: pro illo enim millies ipse contumeliam patiar. » Hæc tum ibi gesta. Paucis vero deinceps elapsis diebus, libros complures, quotquot prædictam controversiam videbantur explanare, produxit communique concilio rem decidendam statuit. Descivere igitur undique plures ab adversa parte, ita ut universi cum cæteris patriarchis eamdem amplexati sententiam imperatorem sacrarum Scripturarum scientia cæteros anteire confiterentur. Lucæ B autem indignabantur propalam dicteriisque eum incessebant, atque adeo hominem throno depellendum inclamabant, viri **256** rerum gerendarum prorsus imperiti: ut qui cum Lucæ et imperatoris multo ante sententia victos se profiterentur deprehensique iis essent a vera fide alieni, nova tamen crimina in eum conjicerent. Unde factum opinor, ut et princeps eos damnaret, quod animo affectibus præoccupato in Lucam ferrentur. « Sed hæc, inquit, differantur tantisper: ista etiam, ubi res præsentes absolverimus, examinabimus, et finem iis decentem imponemus. » His itaque repulsi decreta confirmarunt, quibus ipse etiam subscripsit imperator. Eadem vero postea lapidibus inscripta C in templo Sanctæ Sophiæ collocavere ad ingredientium partem sinistram. Atque ita finita est illa controversia. Illud equidem semper bujusmodi in rebus sensi ac credidi, Dei naturam curiosius inquirere homini nefas esse. Cæterum quod in principe isto admiratione dignum mihi visum est, nunc exponam. Disceptanti aliquando super hoc ipso (sex enim totos annos agitata est ea quæstio) accurrens quidam e domesticis ministris Augustam fecisse abortum, ac deinde prolis masculæ, in aurem insusurravit. Sed ille nec vultu affectum prodens, ad ea quæ tum disceptabantur intento semper animo sedit. Qua tum finita disputatione, ante sacerdotum pedes procumbens: « Modo, inquit, Patres sancti, affertur mihi ex gynæceo filium, spem mihi maximam, abortu periisse. Sed sanctitatem **257** vestram D obsecro, preces ad Deum fundite orateque, ut si in eo sacro certamine non recte sanaque fide desudavi, nulla mihi deinceps utriusque sexus proles ad maturam ætatem perveniat, nec votis unquam potiar meis: sin autem grata Deo nostra fuit sententia, hanc spem meam non in longum tempus protrahat. » Quibus dictis humo se tollit. Illi autem in genua flexi cum lacrymis Deum invocant, iisque peractis precibus digrediuntur. Neque multum effluxit temporis, cum puerum genuit im-

Du Cangii notæ.

(22) *Καὶ τεκνοῖ παῖδα*. Natus est Alexius Manuelis F. an. 1167, si Alberico fides, vel potius 10 die Sept. an. 1170, ut est apud Codinum de Orig. Cp. Vide stemma Comnen.

perator, Gratiarum imaginem, florem naturæ. Sed quali fuerit is forma congruenti loco pluribus exsequemur. Et in his finem habuere ejuscemodi quæstiones. Lucas autem, cum nihil gravioris momenti ei ab adversariis objiceretur, in sede rursum permansit. At Joannes, Corcyræorum episcopus, et monachus alius, cognomento Irenicus, in priori sententia persistentes, excommunicationi subditi sunt, aliique insuper ex ecclesiasticis catalogis deleti.

A γου ἄξιον πρὸς τῶν κατηγορούντων αὐτῷ προσετρίβετο, ἐπὶ τοῦ θρόνου ἔμεινεν αὖθις. Ἰωάννης δὲ ὁ τὴν Κερκυραίων λαχὼν καὶ μοναχῶν τις ὃν ἐκαλοῦν Εἰρηνικὸν, τῇ προτέρᾳ ἐπιμείναντες δόξῃ ἀναθέματι ὑποβέβληντο, ἄλλοι τε ἐξῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξωστρακίσθησαν καταλόγων.

3. Interea Hungarorum rex, ruptis rursum fœderibus, Dionysium quemdam ex aulæ primatibus, virum qui multis jam in bellis inclaruerat, cum ingenti exercitu ad Sirmium iterum occupandum mittit. Quod simul atque percepere Romani duces, quid in eo rerum statu esset agendum deliberant. Sed non in Romanorum commodum processit ejusmodi consilium, utpote in id intentis consiliariis, ut alius alium deciperet: utroque in primis Michaele, **258** Gabra nimirum, qui dux erat regionis, et Brana, qui et ipse exercitui præerat, utroque belli cupidissimo: verum prævaluit Branas. Cum igitur Dionysium noctu adoriri vellent, quandoquidem ita inter se decreverant, motis inde castris cum omnibus viribus ulterius sunt progressi. Ubi ad eum pervenere locum, in quo sua Dionysius castra posuerat, nullumque omnino in iis invenere exercitum, tum eos occupavit pavor. Si quid enim aliud, locus desertus et incognitus in hostium solo ad commovendos militum animos plurimum valet. Nihilo minus iter agebant, eorum subinde observantes vestigia: et forte confecissent quidpiam, si maturius adorti fuissent Hungaros. Tum enim clara jam luce, ut id illi advertere, equis qui in pascuis erant in castra abactis, et cæteris qui ante tentoria stare de more solent conscensis, in turmas ordinantur: mox ut Romanos negligenter et incomposite ferri vident (plurimi enim ex iis, dum Hungaros, qui equos in castra agebant, adoriuntur, sese huc illuc effuderant), illos invadunt, fusisque iis cæteros, qui Romanam phalangem a tergo sequebantur, propulere etiam. Quibus perculsi Romani receptum primo cogitarunt, ac deinde longe majorem viso instare exercitum rati in fugam sese conjecere. Veritatem enim aut cognoscere, aut dijudicare iis in momentis pauci admodum mortales sciunt. Protinus **259** itaque omnibus discedentibus, aliquandiu cum signis, et paucis ex suis, restitere dux uterque, aliquot adhuc secum permansuros Romanos rati. Sed ubi nemo usquam cum iis stetit, terga et ipsi tandem dederunt. Branas quidem conversus unum de hostibus hasta percussit; alter autem fuga evasit. Tum sane quod in consilio prius inter eos dissidium intercesserat innotuit; postquam enim fugientem Gabram iterum assecutus est Branas, irridens ac illudens: « Num, inquit, vidisti, o Sebaste, ut iterum restiterim

γ'. Ὁ δὲ τῶν Οὔννων ῥὴξ τὰ καθεστῶτα πάλιν κινήσας Διονύσιόν τινα (23) τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιφανῶν, ἄνδρα πολέμων πολλῶν ἔμπειρον, στρατεύματι μεγάλῳ Σιρμίου καὶ πάλιν ἀντιποιηθῆναι ἔπεμψεν. Ὃ πυθόμενοι οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ βουλευτέα σφίσι περὶ τούτου ἐποίουν [f. ἐνόουν]. Προὔβαινε μὲν τὰ τῆς βουλῆς, οὐκ ἐπὶ τὸ Ῥωμαίοις ξυνοῖσον, ὁρώντων τῶν βουλευτῶν, ἀλλ' ὡς ἄν τις παραλογίσαιτο τὸν ἕτερον, B μάλιστα μέντοι ἄμφω τὼ Μιχαὴλ, ὅς τε Γαβρᾶς ἐπεκέκλητο δοὺξ τῆς τῇδε χώρας τελῶν, καὶ ὁ Βρανᾶς στρατεύματος ἰδίᾳ κατάρχων καὶ αὐτὸς, ἀμφοτέρω μὲν πολεμικωτάτω, ἀλλ' ὁ Βρανᾶς ἐκράτει μᾶλλον. Βουλευομένοις τοίνυν ἐπειδήπερ ἐδόκει νύκτωρ ἐπιθέσθαι Διονυσίῳ [P. 151], ἄραντες πανστρατεὶ πρόσω ἐχώρουν. Γεγονότες δ' ἔνθα Διονύσιον στρατοπεδεύεσθαι συνέβαινεν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀνδρῶν ἔρημον τὸ στρατόπεδον εὗρον, ὑποδειλιᾶν ἤρξαντο. Ἱκανὴν γὰρ εἴπερ τι χῶρος ἔρημος καὶ ἀήθης διατριβὴ ψυχὴν ἐπὶ πολεμίας καταπλῆξαι στρατιωτικήν. Ἰχνοσκοποῦντες δ' ὅμως ἐπορεύοντο, καὶ τάχα ἄν τι καὶ ἔπραξαν, εἴ γε πρωϊαίτερον τοῖς Οὔννοις ἐπέθεντο. Τότε δὲ ἐπεὶ ἡμέρα ἤδη διαφανῶς ἦν, αἰσθόμενοι Οὔννοι τούς τε C ἵππους εἰσελαύνειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἤρξαντο (ἐτύγχανον γὰρ ἐπὶ νομὴν ἀναθέντες) καὶ τοῖς πρὸ τῶν σκηνῶν ἐξ ἔθους ἀεὶ ἑστῶσιν ἐπιβαίνοντες φαλαγγηδὸν ἐτάττοντο, Ῥωμαίους τε σὺν ἀκοσμίᾳ πολλῇ φερομένους ἰδόντες (τοῖς γὰρ τὴν ἵππον ἐλαύνουσιν ἐπιθέμενοι Οὔννοις οἱ πλείους ἐσκεδάσθησαν) ἐπήλασάν τε αὐτοῖς καὶ τρεψάμενοι εἰς τοὺς κατόπιν ἰόντας τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος συνελάσαι ἴσχυσαν. Ἐφ' οἷς συνταραχθέντες ἐκεῖνοι ἐς ὑπαγωγὴν ἔκλιναν. Καὶ τὸ λοιπὸν ἀνὰ κράτος Ῥωμαῖοι ἔφευγον, οἰηθέντες πολλῷ πλείονα τῆς ὁρωμένης ἐπιθέσθαι σφίσι στρατιᾶς. Τὴν γὰρ τοῦ ἀληθοῦς γνῶσίν τε καὶ διάκρισιν κομιδῇ ὀλίγοις ἀνθρώπων ἐν τοῖς τοιούτοις ἔστιν εὑρεῖν. Ὅθεν καὶ ταχὺ πάντων D ἀπαγορευσάντων μέχρι μέν τινος ἵστατον ἀμφοτέρω τὼ στρατηγὼ σὺν τοῖς σημείοις καὶ ὀλίγοις τῶν ἀμφ' αὐτοὺς οἰομένω ἐπισυστήσασθαι αὖ Ῥωμαίων τινάς· ὡς δὲ οὐδεὶς οὐδαμόθεν συνίστατο τούτοις, νῶτα λοιπὸν ἔδοσαν καὶ αὐτοί. Ἀλλ' ὁ μὲν Βρανᾶς μεταξὺ ἐπιστραφεὶς τῶν τινα πολεμίων δόρατι ἔπαισεν, ἅτερος δὲ ἀπῄει. Ὅτε δὴ καταφανῶς ἔγνωστο τὰ τῆς ἐν βουλῇ πρότερον αὐτοῖς διαφορᾶς. Ὁ γάρ τοι Βρανᾶς (24) ἐπειδὴ φεύγοντι αὖθις συνέμιξε τῷ Γαβρᾷ, ἐπιτωθάζων μάλα καὶ

Du Cangii notæ.

(23) *Διονύσιόν τινα.* Dionysii meminit Nicetas non semel, dum bella Hungarica exsequitur. Sed de illo silent Hungarici scriptores.

(24) *Ὁ γάρ τοι Βρανᾶς.* vide Nicetam, l. iv, n. 3.

ἐνδιάθρυπτος « Ἆρα, ἔφη, συνεδάλου με, ὦ σεβαστὲ, ὅπως ἐσαῦθις τοῖς πολεμίοις ἀντικατέστην, ἀπὸ δόρατός τε αὐτοῖς προσηνέχθην; » Τοῦ δὲ καταφήσαντος, « Ἀλλ' ἔγωγε, εἶπεν, οὐ μὰ τὴν βασιλέως εἶδόν σε κεφαλὴν (25) ὅτι μὴ ἀπιόντα. » Οὕτως οἱ νῦν Ῥωμαῖοι οὐχ ἐπὶ τῷ κοινῇ συμφέροντι οὐδὲν κατπραγμάτευται ἕκαστος, ἀλλ' ὡς ἄν τις αὐτὸς καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι δόξῃ, πάντα ἀναδέχεται πόνον. Οὖννοι δὲ κατὰ νώτου διώξαντες οὐ σφόδρα πολλοὺς Ῥωμαίων ἔκτειναν, εἷλον δὲ καὶ οὐ συχνούς. Δειλίᾳ γὰρ ἔτι πολλῇ εἴχοντο. Τεκμηριώσαιτο δ' ἄν τις ἐντεῦθεν. Τῶν γάρ τις ἐκ πεζικῶν καταλόγων φυγῆς ἄχρι καὶ ἐπὶ Ζεύγμην ἦλθε, πρὸς οὐδενὸς Ῥωμαίων καταληφθείς. Οὕτω σχολῇ τὴν ὁδὸν ἐποιοῦντο. Ὅτε δὴ πρὸς ὄγκον ἐπᾶραι τὸ πραχθὲν ἐννοησάμενος B Διονύσιος ὀλίγα τῶν πεπτωκότων συναγαγὼν σώματα χοῦν ἐπ' αὐτὰ ὅτι πλεῖστον ἤγειρε τῷ τοῦ χώματος μεγέθει καὶ τὰ νεκρώματα συμμετρεῖσθαι διανοηθείς. [P. 152] Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω συνηνέχθη γενέσθαι, βασιλεὺς δὲ ἐσφάδαζε μὲν διὰ ταῦτα καὶ ἤθελεν αὐτὸς καὶ πάλιν ἐπὶ Οὐννικῆς ἰέναι, ἐπίδειξιν δὲ μᾶλλον τῆς Ῥωμαίων ἰσχύος ποιεῖσθαι θέλων αὐτοῖς, τοιάδε τινὰ ἐνενόει. Ἀλέξιον μὲν, ᾧ τὴν θυγατέρα ἠγγύα, στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς, ὧν Ἀλέξιος ἦρχεν ὃς πρωτοστράτωρ ἐτύγχανεν ὤν, ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἔπεμπε δόκησιν ἐμποιήσοντα Οὔννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται χωρίων. Λέοντα δέ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε συχνὸν καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας (26) C ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικὴν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις. Ἀλέξιος μὲν οὖν καὶ τὸ ἄλλο Ῥω-

A hostibus, eosque hasta invaserim? » Illo annuente: « Enimvero, ait, per caput imperatoris nusquam vidi te nisi fugientem. » Sic igitur nunc ætatis Romanorum quisque, si de communi agatur commodo ac publica utilitate, egregium nihil conficit: contra vero, ut manu strenuus fortisque omnibus appareat, nulli labori parcit. At Hungari, qui a tergo fugientibus instabant, paucos e Romanis cecidere, nec plures admodum cepere, cum essent et ipsi pavore haud minimo conturbati: quod inde colligere quivis potest. Quidam enim ex pedestribus numeris ad Zeugmen usque fuga delatus, in nullum Romanorum incidit, adeo oscitanter illi iter faciebant. Tum quidem Dionysius in immensum attollere rem gestam cogitans, paucis in unum collectis interemptorum cadaveribus, humum iis injecit, aggeremque altius eduxit, futurum ratus, ut cæsorum inde numerus deprehenderetur. In hunc modum res ibi peractæ **260** sunt. At imperator ex iis non modice indignatus, ipse iterum in Hungariam movere instituit: atque ut Romanæ fortitudinis hostibus daret argumentum, id potissimum comminiscitur: Alexium quidem, cui desponderat filiam, cum multis copiis, quibus Alexius protostrator præfuerat, versus Istrum misit, quo Hungaris fucum faceret quasi ex consuetis rursum locis in eos impetum esset facturus. Leonem autem Batatzem nomine aliunde cum exercitu perinde magno, maxime vero Valachorum ingenti multitudine, qui Italorum coloni quondam fuisse perhibentur, ex locis Ponto Euxino vicinis irruptionem in Hungariam facere jubet, qua ex parte nemo adhuc a primis sæculis eos invaserat. Alexius itaque et reliquus Romanorum exercitus cum ad Istrum perve-

Du Cangii notæ.

(25) *Μὰ τὴν βασιλέως κεφαλήν.* Auctor est Xiphilinus Romanum senatum post Seiani cædem decrevisse, ut nulla fierent deinceps juramenta, nisi ea imperatoris nomine conciperentur: Μήτε τοὺς ὅρκους ἐπ' ἄλλου τινὸς, πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος ποιεῖσθαι. Hinc crebræ illæ sacramentorum formulæ. *per fortunam, per genium, per salutem principis.* Elegium S. Panteleemonis:

Μὰ τῶν θεῶν, βέλτιστε, τὴν σωτηρίαν.

quæ sic vertit Fredericus Morellus:

Vir optime, almam per salutem principum.

Gregorius in Vita S. Basilii Junioris, n. 4: Νὴ τὴν ὑγείαν τῶν βασιλέων. *Per imperatoris caput* etiam jurabant Christiani. Sinod. Chalcedon. can. 30: Τὸ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως, ἢ εἰς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν ὀμόσαι τινά. Palladius, in Hist. Lausiaca, c. 2 de S. Pontamiana: Ἡ δὲ ἀφίησι φωνὴν, εἰποῦσα, τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως σου ὃν σὺ φοβῇ, etc. Vegetius, l. III, c. 5 De tironibus: *Jurant autem per Deum — et per majestatem imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est et colenda.* Sed de ejusmodi formulis consulendi Seldenus ad Marmora Arundel. p. 147, et Hansen. De jurejur. vet. c. 23.

(26) *Οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας.* Vetus ea fuit et fere constans opinio, Blachos seu Vlachos a Romanis genus duxisse, et a nescio quo ejusdem gentis Flacco sumpsisse originem et appellationem. Pius II pp. de Valachis: *Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt, et colonia Romanorum, quæ duces coerceret, eo deducta duce quodam Flacco, a quo Flaccia nuncupata. Exin longo temporis tractu corrupto, ut fit, vocabulo Valachia dicta, et pro Flacciis Valachi appellati.* Sed licet hanc de Valachorum origine sententiam, ut fabulis innixam respuat damnetque Leunclavius, illud tamen in confesso esse debet, non extremis duntaxat natam sæculis, sed jam Manuele ipso imperante invaluisse. Quod præter Cinnamum docet satis superque Innocentius III papa l. II Epist., dum Joannicio Bul- D garorum et Vlachorum regi de stirpis origine quodammodo adblanditur: *Nos autem*, inquit, *audito quod de nobili urbis Romæ prosapia progenitores tui originem traxerint, et tu ab eis et sanguinis generositatem contraxeris, et sinceræ devotionis affectum, quem ad apostolicam sedem geris, quasi hæreditario jure, jampridem te proposuimus litteris et nuntiis visitare.* Quæ quidem pontificis verba non ad solius duntaxat Joannicii, verum ad totius Vlachorum gentis originem referenda alibi docuimus. Sed et Georgius a Reychersdorff Transylvanus in Chorographia Moldaviæ adnotat adstipulari huic opinioni Romanum sermonem, qui adhuc in ea gente perdurat [P. 484], licet adeo ex omni parte corruptum, ut vix ab homine Romano intelligatur. Sed de Vlachis seu Vlahis copiose et erudite egit Joannes Lucius libro VI De regno Dalmat. et Croatiæ, c. 5.

nissent metum Hungaris fecere quasi continuo inde trajecturi. Batatzes autem ab iis quæ diximus locis irrumpens, omnia depopulatus obvia quæque prosternit, hominum ingentem cædem edit, nec pauciores captivos ducit. Ad hæc pecorum equorumque et aliorum inde animalium greges agens ad imperatorem revertitur. Sed ille alteram quoque iis inferre plagam volens novas in eos rursus copias misit: jussitque ut superiora adirent loca et Hungaros qui Tauroscythicam accolunt aggrederentur. Iis copiis præerant Andronicus Lampardas et Nicephorus Petralipha aliique non pauci. Summa autem rerum penes Joannem Ducam, cujus non semel meminimus, **261** fuit. Nec diu cunctati loca longa atque inaccessa terrasque hominibus prorsus vacuas emensi Hungariam invadunt, et in vicos incidentes frequentissimos complures ingenti præda potiuntur, homines multos cædunt, plurimos captivos faciunt: cumque inde essent excessuri confectam ex ære crucem isthic loci statuunt cum hujusmodi inscriptione:

Pannonicæ quondam numerosa hic germina stirpis
Mars et dura manus sustulit Ausonium:
Imperium Manuel Romæ cum divus habebat,
Comnenum Augustæ gloria prima domus.

4. Interea dum hæc geruntur, Austriæ dux Henricus cum uxore Theodora imperatoris adgnata Sardicam venit, tum ut Fredericum Alemannorum regem imperatori reconciliaret, tum etiam ut belli inducias pro Hungaris expeteret. Fredericus enim, ut supra commemoravimus, obnitente ei Manuele, non multum abfuit quin Romano privaretur principatu, Romano pontifice ut ad normam id antiquam rediret consentiente. Alia item multa minime jucunda perpessus erat, infensis ei populis, quos in illum concitaverat imperator. Quapropter paulo ante cum in discrimine adhuc res ejus essent, placare volens imperatorem per legatos amicitiam ipsius expetiit seque **262** belli contra Hungaros socium fore pollicitus est. Verum cum ea quæ de imperio Romano a papa sancita fuerant convulsa essent penitus et in irritum cecidissent: principe nimirum ut Byzantii rursum maneret imperii Romani sedes contendente, idque non admittente

A μαίων στράτευμα ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γεγονότες, δέος ἐκεῖνον Οὔννοις ὡς ἐκεῖθεν αὐτίκα περαιωσόμενοι, ὁ Βατάτζης δὲ ὅθεν εἴρηται προσβαλὼν ἔκειρέ τε ἀφειδῶς πάντα καὶ ξυνεπάτει τὰ παραπίπτοντα. Ἀνθρώπων τε οὖν πολὺν εἴργαστο φόνον καὶ ἀνδραποδισμὸν οὐκ ἐλάσσω πεποίητο. Πρὸς δὲ καὶ ζώων ἀγέλας ἵππων τε καὶ ἄλλων παντοδαπῶν ἐκεῖθεν ἐλάσας ἐπὶ βασιλέα ἦλθεν. Ὁ δὲ καὶ δευτέραν ἐπιθεῖναι σφίσι θέλων πληγὴν στράτευμα καὶ πάλιν ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψεν ἐπιστείλας ἄνωθέν ποθεν ἐς τοὺς προσοικοῦντας τὴν Ταυροσκυθικὴν ἐμβαλεῖν Οὔννους. Ἡγοῦντό τε τοῦ στρατεύματος τούτου Ἀνδρόνικός τε ὁ Λαμπαρδᾶς καὶ Νικηφόρος ὁ Πετραλείφας ἄλλοι τε ἱκανοί. Πᾶσι μέντοι ἐφίστατο Ἰωάννης, οὗ πολλάκις ἤδη ἐμνήσθην, ὁ Δούκας· οἳ καὶ οὐκ εἰς μακρὰν δολιχούς B τινας καὶ δυσεμβόλους διαμείψαντες χώρους ἀνθρώπων τε παντάπασιν ἔρημον διελθόντες γῆν ἐμβάλλουσι τῇ Οὐννικῇ, κώμαις τε πολυανθρωποτάταις ἄγαν ἐντετυχηκότες πολλαῖς μέγα τέ τι λαφύρων περιεβάλλοντο χρῆμα καὶ ἀνθρώπων πολλοὺς ἔκτειναν, πλείστους δὲ καὶ ἠνδραποδίσαντο. Μέλλοντές τε ἤδη ἐκεῖθεν ἀπαίρειν σταυρὸν χαλκοῦ πεποιημένον ἐνταῦθα ἀναστήσαντες τοιάδε τινὰ ἔγραψαν·

Ἐνθάδε Παννονίης ποτὲ ἄκριτα φῦλα γενέθλης
Δεινὸς Ἄρης καὶ χεὶρ ἔκτανεν Αὐσονίων.
Ῥώμης ὁππότε κλεινῆς δῖος ἄνασσε Μανουήλ,
Κομνηνῶν κρατόρων εὖχος ἀριστονόων.

δ'. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο, Ἐῤῥίκος (27) Ὀστριχίων δοὺξ σὺν τῇ γυναικὶ Θεοδώρᾳ τῇ βασιλέως C ἀδελφιδῇ ἐπὶ Σαρδικὴν ἦλθε, Φρεδερίκον τε τὸν Ἀλαμανῶν ῥῆγα τῷ βασιλεῖ διαλλάξων καὶ πολέμων ἐκεχειρίαν Οὔννοις ἐξαιτησόμενος. Φρεδερίκος γὰρ, ὡς ἐν τοῖς ἔξωθέν μοι δεδιήγηται λόγοις, βασιλέως ἀντιπράττοντος αὐτῷ, τήν τε Ῥώμης ἀρχὴν παρὰ μικρὸν ἀφῃρῆσθαι ἦλθεν, ἐς τὸ πάλαι ἔθος ἀναχωρηκέναι τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερέως συνομολογήσαντος, [P. 153] καὶ ἄλλα τῶν οὐ κατὰ γνώμην ὑπέστη πολλὰ, τῶν τῇδε ἐθνῶν ἐκπεπολεμωμένων αὐτῷ ταῖς ἐκ βασιλέως συνωθήσεσι. Δι' ἃ καὶ ὀλίγῳ μὲν πρότερον, ὁπηνίκα ἔτι ἐν κακοῖς ἦν, ὑποποιεῖσθαι τὸν βασιλέα θέλων, πέμψας φιλίαν διελέξατο κατὰ Οὔννων τε, ὥσπερ εἴρηται, συνάρασθαι αὐτῷ ὡμολόγει. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἀμφὶ τῇ Ῥώμης ἀρχῇ τῷ D πάπᾳ διωμολογημένα ἀνατετράφθαι ξυνέβη, ἅτε δὴ βασιλέως μὲν ἐπὶ Βυζάντιον τὴν Ῥώμης καὶ αὖθις μεῖναι ἰσχυριζομένου (28) βασιλείαν, τοῦ δὲ πάπα

Du Cangii notæ.

(27) *Ἐῤῥίκος*. Henricus cognomento *Jasomirgott* primus Austriæ dux Leopoldi marchionis filius, Leopoldi marchionis frater et successor, primis nuptiis uxorem duxerat Gertrudem Lotharii imp. filiam an. 1142, ut est in Chronica Australi, qua exstincta alteram sibi adscivit conjugem Theodoram Comnenam, Isaacii Cyprii tyranni sororem, uti fusius a nobis in stemmate Comnenico indicatum, an. 1156, quo Fredericus imperator Austriacum marchionatum erexit in ducatum, quod ex Sterone discimus, qui Theodoræ mortem in an. 1185 conjicit. De Henrici legatione silent, ni fallor, scriptores Germanici, quæ præcessisse videtur aliam ab Henrico Leone Saxoniæ duce obitam, quam mox Cinnamus commemorat, si non annis, saltem aliquot mensibus. Ab ea enim reducem Austriacum colligimus ex Arnoldo Lubecensi, l. II, c. 3, cum Saxonicus suam iniit. Nec enim una ambos duces simul Cpolim profectos probabile est, etsi scriptor idem Orientalis ducem Austriæ instaurata classe prosecutum ducem Saxoniæ usque in ipsam Hungariam tradat. De Henrico consulendi præterea auctor Vitæ B. Mariani abbatis Ratisp. c. 6 n. 27, Cuspinianus Brunnerus l. XII, Annal. Boicor etc.; at de Bladigratzo nihil succurrit.

(28) *Ἰσχυριζομένου*. Certe de transferendo in Græcos imperatorio titulo pacta inita fuisse colligitur ex iis quæ habet Gotefridus monachus S.

τοῦτο μὲν οὐ καταδεχομένου, ἐν Ῥώμῃ δὲ βασιλεύειν αὐτὸν ἀξιοῦντος, διὰ ταῦτα ἀναθαρσήσας Φρεδερίκος αὖθις τὴν δυσμένειαν ἐξεδείκνυ, εἰς γῆν τε τὴν Ῥωμαίων εἰσβαλεῖν διανοούμενος βαρβαρικῇ τινι ἀπονοίᾳ ἤδη καὶ διαμερίζειν αὐτὴν τοῖς περὶ αὐτὸν ἤρξατο. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως ἀντιπραττομένου ἐπινοίαις ἑτέραις ἄπρακτος ἦν, ἐπὶ τὴν δι' Ἐῤῥίκου τούτου καὶ Βλαδιγράτζου ἐπεῖδε πρεσβείαν, μηχανώμενος ὅπως ἂν ἐν φιλίας προσχήματι ἀποσχέσθαι τῶν κατ' αὐτοῦ ἐγχειρουμένων ἀναπείσας τὸν βασιλέα αὐτὸς οὕτω ἐς τὸν κατὰ Ῥωμαίων εὐχερῶς ἀποδύσηται πόλεμον. Ἀλλὰ βασιλεὺς ταῦτα ἐννοησάμενος Ἐῤῥίκον μὲν σὺν εὐμενείᾳ εἶδεν ἄνεσίν τε πολέμου Οὔννοις αἰτησαμένῳ ἐπένευσε, τῶν δὲ ἀμφὶ τῷ Φρεδερίκῳ πέρατι δέδωκεν οὐδέν. Ἀλλὰ B Ἐῤῥίκος ἐπὶ οἴκου ἀναχωρῶν, ἐπειδήπερ ἐν Παιονίᾳ ἐγένετο, Στέφανον ἀναπείθει τὴν Ταυροσκυθίδα (29) διωσάμενον κόρην θυγατέρα τὴν αὐτοῦ ἀγαγέσθαι. Γέγονε δὴ ταῦτα· καὶ Οὔννοι οὐ πολλῷ ὕστερον Δαλματίαν αὖθις ἀφελέσθαι διενοήθησαν. Ἄλλα τε οὖν στρατεύματα παρ' αὐτὴν ἦλθον καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τὴν ζουπάνου ἔχων ἀρχὴν (βούλεται δὲ τοῦτο τὸν μετὰ τὸν ῥῆγα παρὰ τῷ ἔθνει δεδυνημένον) ἀλλὰ πολέμῳ μὲν τῶν τῇδε περιγενέσθαι οὐδαμῇ ἴσχυσαν, τὸν Χαλούφην δὲ ὑπὸ χερσὶ θέμενοι ἀνεχώρησαν. Ὅπως γε μὴν Νικηφόρῳ τοῦτο συνέβη, αὐτίκα μοι λελέξεται. Οὗτος στράτευμα Οὐννικὸν ἐπὶ χώρας γενέσθαι πυθόμενος, ὀλίγους τῆς περὶ αὐτὸν ἐπιθέμενος στρατιᾶς ἐξῄει τοῦ Σπαλαθᾶ. Ἐν ᾧ δὲ τὴν πορείαν ἐτίθετο, οἱ πλείους τῶν αὐτῷ C ἑπομένων κατ' ὀλίγους ἀποῤῥέοντες ἀεὶ εὐχείρωτον τοῖς πολεμίοις τὸν ἄνθρωπον ἔθεντο. Περιστάντες οὖν αὐτὸν ἔργα χειρὸς ἐργασάμενον ἀδρᾶς αἰχμάλωτον ἔσχον.

A papa, sed ut Romæ imperaret postulante : his rebus elatus Fredericus rursum quo adversus principem flagrabat odium palam fecit, atque in terras Romanorum irrumpere statuens barbarica quadam amentia ac stoliditate eas jam suis partiri cœperat. Ubi ergo principe obviam eunte conficere nihil potuit, ad alia versus consilia, legationem hujus Henrici et Bladigratzi instituit : ut hac arte sub amicitiæ et benevolentiæ prætextu a conatibus avocato imperatore facilius ad bellum Romanis inferendum sese deinceps accingeret. Sed ubi id imperatori compertum est, Henricum quidem multa comitate excepit induciasque pro Hungaris expetenti indulsit : eorum vero quæ ad Fredericum spectabant nihil est executus. Henricus autem B domum rediens cum in Hungariam pervenisset, Stephano persuasit ut remissa ac pulsa Tauroscythica puella filiam suam in matrimonium duceret. Quo facto Hungari non multo post occupare iterum Dalmatiam statuerunt, aliæque eo missæ copiæ, et ipse etiam qui zupani dignitate inter illos fungebatur, quod nomen proximam a rege in ea gente **263** potestatem significat. Sed cum bello isto nihil essent consecuti, solo capto Chaluphe redierunt. Quomodo vero id Nicephoro acciderit, commemorabimus. Cum ille accepisset venisse in regionem istam Hungarorum exercitum, paucis militum suorum assumptis, Spalatha egreditur : dumque iter facit, plerisque ex iis qui subsequebantur C sensim semper diffluentibus ac recedentibus, haud ægre ab hostibus captus est. Circumstantes igitur illum fortia manu edentem facinora, captivum tandem abducunt.

ε'. Ὁ βασιλεὺς δὲ τούτων ἀκούσας ἐς Βυζάντιον ἦλθεν, ἔαρος σὺν μείζονι ἄλλῃ παρασκευῇ κατ' αὐτῶν ἀφικέσθαι διανοούμενος. Οὐ μέντοι καὶ ἠδυνήθη περὶ τὴν στρατεύσιμην ἐνταῦθα παραγενέσθαι ὥραν, τύχης ἐμποδὼν αὐτῷ χωρησάσης τινὸς, [P. 154] ἥτις ὁποία ποτὲ ἦν ὁ λόγος δηλώσει. Ἐξῆκε μὲν ὁ χειμὼν, ἀνακεκαθαρμένου δὲ τοῦ ἀχλυώδους ἐπί τι σωφρονικὸν καθίει γυμνάσιον (30) ἑαυ-

5. Postquam ea rescivit, princeps Byzantium venit, vere primo majori cum apparatu ipsos statuens invadere. Neque tamen opportuno militiæ tempore adesse ibi potuit, interveniente tum casu, qui qualis fuerit commemorabo. Circumacta jam hieme discussaque cœli caligine, honesto se dedit exercitio, quod ab antiquo imperatoribus eorumque liberis proprium ac solemne fuit. Est vero id ejus-

Du Cangii notæ.

Pantaleon. an. 1172 ; imperatorem nempe Fredericum in curia seu conventu Wormatiensi *conquestum de illis qui partibus favebant Rolandi, quod coronam Romani imperii Græco imponere vellet*. Vide Joann. Palæonidorum in Vita S. Cyrilli Carmelitæ, n. 1.

(29) *Τὴν Ταυροσκυθίδα*. Adeo confusa est Græcorum scriptorum in concinnandis historiis suis ratio, dum res gestas præpostero ordine, nec observata temporum et annorum regula, quæ unica fax est historiæ, enarrant, ut vix quidquam perciperemus in iis, nisi aliunde, a scriptoribus videlicet Latinis, lux affulgeret, quorum ope plerumque licet emendare Græcorum anachronismos. Scribit hoc loco Cinnamus Henricum Austriæ ducem a Frederico missum esse Cpolim, dum in Hungaria inter utrumque Stephanum bellum exardesceret, hoc est, an. 1172 vel proxime sequenti, si Thwroczio et Bonfinio fides : ex ea legatione D redeuntem Henricum iter per Hungariam cepisse et suasisse Stephano juniori, ut repudiata Primislai, de quo supra egit Cinnamus, filia suam ipsius duceret, quod et peractum ait. Quod si ita se res habet, perperam auctor Chronicæ Australis Stephani Hungariæ regis nuptias cum Agnete filia Henrici ducis Austriæ conjicit in an. 1165 ; sed neque scriptori huic et Cinnamo consentit Arnoldus Lubecensis, qui Stephani uxorem, Henrici sororem, non filiam, fuisse scribit, eamque, cum obiit maritus, prægnantem exstitisse : *Nec minus*, inquit ille, *alter* (Henricus Austriæ dux) *affligebatur de tam subito regis interitu, eo quod intestatus obiisset, et sororem suam viduam, prægnantem tamen et gravidam, quasi exsortem regni sine hærede reliquisset.*

(30) *Γυμνάσιον*. Tzycanisterii ludum describit, de quo abunde ad Joinvillam diximus dissert. 8.

modi. Adolescentes aliquot æquo divisi inter se numero factam ex corio pilam magnitudine malo similem in locum quemdam ad id prius prout visum fuerit dimensum emittunt. Tum vero ad illam veluti præmium aliquod in medio positam plenis invicem habenis contendunt, singuli in dextris virgam habentes, quæ longitudine mediocri in orbiculatam quamdam latitudinem subito desinit, cujus medium chordis aliquot desiccatis **264** retisque in modum inter se connexis intercipitur. Dat vero operam utraque pars ut ultra alteram antea definitam metam prior quisque pilam transmittat. Cum enim in alterutram metam reticulatis virgis pila transmittitur, id parti alteri pro victoria est. Hujusmodi quidem est ludus iste, lapsui obnoxius plane ac periculosus. Necesse quippe est ut qui in eo se exercet sese supinet continuo inque latus utrumque flectatur, ut in orbem equum circumagat et varios subinde instituat cursus totidemque motus, quot pilam facere contigerit: atque hoc se modo habet exercitium istud. Dum igitur princeps miro quodam modo in eo sese circumageret, accidit ut quo vehebatur equus in terram totus corrueret. Cumque ille subter effusus magno labore, ut se erigeret a casu isto, anniteretur, nec equum toto, uti diximus, incumbentem corpore removere posset, femur manumque, dum sub sella equestri intercipiuntur, graviter læsit: tantaque id malum constantia pertulit, ut quantumvis lethales pateretur dolores, et confestim surrexerit, multis eum jam circumstantibus, et conscenderit rursus equum cursusque aliquot citra laborem fecerit: donec augescere dolores percipiens ad lectum tandem sese contulit. Deinceps vero ita crevit malum, ut ex animi deliquio nihil postridie eorum quæ dixerat, aut fecerat, recordaretur. Id quidem hujusmodi fuit. **265** Biduo autem post, cum convaluisset, Apameam proficiscitur: at ex itinere, nec mirum, orta nervorum distensione, tumor iterum rediit, crebrique eum dolores punxere. Quapropter in urbe Selybria diebus Paschalibus transactis, ut melius se habere sensit, Philippopolim contendit: ubi cum Pannonum legatis congressus, cum nihil eos sani afferre cognovisset, sed belli tantum inducias omni modo sollicitare, rebus infectis dimisit: hisque adjunxit Romanum quemdam, qui et Chaluphen repeteret, et nisi mox imperata facerent, imperatorem rursum Romanorumque exercitum præsto fore minaretur. Ipse autem Sardicam progressus, copias contrahit: ubi dum moratur hæc accidere.

A τὸν εἰθισμένον ὂν βασιλεῦσι καὶ παισὶ βασιλέων ἀνέκαθεν. Ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον. Νεανίαι τινὲς εἰς ἴσα διαιρεθέντες ἀλλήλοις σφαῖραν σκύτους μὲν πεποιημένην μήλῳ δὲ παρεμφερῆ τὸ μέγεθος εἰς χῶρόν τινα ὕπτιον ἀφιᾶσιν, ὃς ἂν δηλαδὴ συμμετρησαμένοις αὐτοῖς δόξῃ. ἐπ' αὐτήν τε οἷόν τι ἆθλον ἐν μεταιχμίῳ κειμένην ἀπὸ ῥυτῆρος ἀντιθέουσιν ἀλλήλοις, ῥάβδον ἐνδέξια χειριζόμενος ἕκαστος συμμέτρως μὲν ἐπιμήκη, εἰς δὲ καμπήν τινα πλατεῖαν ἄφνω τελευτῶσαν, ἧς τὸ μέσον χορδαῖς τισι χρόνῳ μὲν αὐανθείσαις, ἀλλήλαις δὲ δικτυωτόν τινα ξυμπεπλεγμέναις διαλαμβάνεται τρόπον. Σπουδὴν μέντοι ἑκάτερον πεποίηται μέρος ὅπως ἂν ἐπὶ θάτερον προτερήσαντες μεταγάγωσι πέρας, ὃ δηλονότι ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἀποδέδασται. B Ἐπειδὰν γὰρ ταῖς ῥάβδοις εἰς ὁποτερονοῦν ἐπειγόμενος ὁ σφαῖρος ἀφίκηται πέρας, τοῦτο ἡ νίκη ἐκείνῳ τῷ μέρει γίνεται. Ἡ μὲν παιδιὰ τοιάδε τίς ἐστιν, ὀλισθηρὰ πάντη καὶ κινδυνώδης. Ὑπτιάζειν τε γὰρ ἀεὶ καὶ ἰσχιάζειν ἀνάγκη τὸν ταύτην μετιόντα, ἐν κύκλῳ τε τὸν ἵππον περιελίσσειν καὶ παντοδαποὺς ποιεῖσθαι τοὺς δρόμους τοσούτοις τε κινήσεων ὑπενηνέχθαι εἴδεσιν, ὅσοις δήπου καὶ τὴν σφαῖραν ξυμβαίνει. Ἡ μὲν δὴ παιδιὰ τοιάδε τίς ἐστι. Τῷ δὲ βασιλεῖ δαιμονίως περὶ ταύτην στρεφομένῳ πάνσωμον εἰς γῆν ἐνεχθῆναι συνέβη τὸν ἵππον. Ὁ δὲ νέρθεν ὑπενεχθεὶς ἔκαμνε μὲν καὶ πολλὰ ἐβιάζετο τοῦ πτώματος ἀνανεῦσαι, οὐκ ἔχων δ' ὅπως τὸν ἵππον διωθήσαιτο ὁλόσωμον, ὥσπερ ἔφην, αὐτοῦ κατενC ηνεγμένον, μηρόν τε καὶ χεῖρα τῇ ἐκ τῆς ἐφεστρίδος ἐπιλήψει διετέθη κακῶς. Οὕτω μέντοι μεγαλοψύχως ἤνεγκεν, ὡς καίτοι καιριώτατα πεπονθὼς ἀναστῆναί τε ταχέως, πολλῶν ἤδη περιστάντων αὐτὸν, καὶ τὸν ἵππον αὖθις ἀναθορεῖν διαύλους τέ τινας σχολῇ ποιεῖσθαι ἐφ' ἱκανὸν, ἕως ἤδη σφοδροτέρων αἰσθόμενος τῶν ὀδυνῶν ἐπὶ τὴν κλίνην ἦλθε. Τὸ δ' ἐντεῦθεν οὕτω δὴ τοῦ πάθους ἥττητο, ὡς ἐκ τῆς περιχυθείσης αὐτὸν τότε ἀθυμίας τῇ ὑστεραίᾳ μηδεμίαν τῶν τότε λελαλημένων ἢ πεπραγμένων μνήμην ἴσχειν τινά. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἐγένετο, ὁ δὲ δυεῖν ὕστερον ἡμέραιν ῥᾴων γεγονὼς ἐπὶ Ἀπάμειαν ἐφέρετο. Οἷα δὲ εἰκὸς συντάσεως ἐκ τῆς ὁδοιπορίας γεγενημένης τινὸς ὄγκος αὖθις ἀνέβη καὶ ὀδύναι τοῦτον ἐκέντουν συχναί. Καὶ δὴ ἀμφὶ πόλει D Σηλυβρίᾳ τὰς πασχαλίους διαγαγὼν, ἐπειδήπερ ᾔσθετο ἐν καλλίονι γεγονὼς, ἐπὶ τὴν Φιλίππου ἐφέρετο. Ἔνθα δὴ πρέσβεσι χρηματίσας ἐκ Παιόνων ἀφικομένοις, ἐπειδὴ μηδὲν ὑγιὲς αὐτοὺς ἀπαγγέλλειν ἔγνω, ἐκεχειρίαν δὲ μόνον καὶ ἀνοχήν τινα τοῦ πολέμου ἐκ παντὸς τρόπου πειρῶντας λαβεῖν, αὐτοὺς μὲν ἀπράκτους ἀπεπέμψατο, συνεκπέμψας αὐτοῖς καὶ Ῥωμαίων τινὰ, ἐφ' ᾧ τόν τε Χαλούφην αἰτήσαιτο καὶ, εἰ μὴ τοῖς δεδογμένοις ἀγαπῷεν, αὐτίκα καὶ πάλιν ἀπειλῆσαι βασιλέα καὶ τὸν Ῥωμαίων στρατὸν ὄψεσθαι. Ὁ δὲ ἐπὶ Σαρδικῆς γεγονὼς ἐνταῦθα τὰς δυνάμεις ἤθροισεν.

6. Alexius qui protostratoris tunc dignitate fungebatur, uti sæpius a me narratum est, jamdudum

ϛʹ. Ἔνθα διατριβὴν ποιουμένου συνέπεσέ τι τοιοῦτον. Ἀλέξιος (31) ὃς τὴν πρωτοστράτορος τότε,

Du Cangii notæ.

(31) Ἀλέξιος. Alexium Axuchum protostratorem invidorum calumniis oppressum scribit Nicetas, l.

ὡς πολλάκις μοι ἐῤῥήθη, διεῖπεν ἀρχήν, ἐκ πολλοῦ A μὲν ἀποστασίαν ὤδινε, τότε δὲ καταφανὴς γεγονὼς τὴν τρίχα ἐκάρη καὶ ἐς τοὺς μοναχοὺς μεταθέμενος ἐπί τι τῶν ὀρεστέρων ἀπήχθη σεμνείων, ἅπερ ἐπὶ Στρυμόνος ἐν ὄρει Παπικίῳ ἵδρυνται πλεῖστα. Ἔνθα ἐφ' ἱκανὸν διαγαγὼν ἀπεβίω. Ἀλλ' ὅθεν τε καὶ ἀπ' αἰτίας τίνος ἐς τοῦτο τύχης ὁ ἄνθρωπος ἦλθεν, ἤδη λέγωμεν. Οὗτος ὁπηνίκα τὴν ἐπὶ Κιλικίας ἐστέλλετο πρότερον, αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου ἐκείνου πρὸς βασιλέως ἀναδειχθείς, ἐπίτηδες ἐς Ἰκόνιον συγγεγονὼς τῷ σουλτὰν εἴς τε φιλίαν αὐτὸν ὑπηγάγετο καὶ τῶν εἰς τυραννίδα τεινόντων διελέξατο τούτῳ πολλά, γράμματά τε τὰ μὲν λαβὼν παρ' αὐτοῦ, τὰ δ' ἀντιδοὺς ἐν οἷς τὰ δεδογμένα σφίσιν ἐγέγραπτο, τότε μὲν ἐπὶ Κιλικίαν ἦλθε, χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐς Βυζάντιον ἐπανιών, ἐπειδή ποτε γραφαῖς ἐπαγλαΐσαι τῶν προαστείων αὐτῷ δωματίων ἠβουλήθη τινά, B οὔτε τινὰς Ἑλληνίους παλαιοτέρας ἐνέθετο πράξεις αὐτοῖς, οὔτε μὴν τὰ βασιλέως, ὁποῖα καὶ μᾶλλον τοῖς ἐν ἀρχαῖς εἴθισται, διεξῆλθεν ἔργα, ὅσα ἔν τε πολέμοις καὶ θηροκτονίαις αὐτὸς εἴργαστο. Τοσούτοις γὰρ αὐτὸν ξυμπλακῆναι συνέβη καὶ τοιοῖσδε φύσιν ἀντικαταστῆναι θηρίοις, ὅσοις οὐδένα τῶν πώποτε γεγονότων ἠκούσαμεν. Καὶ εἴ τι μὴ νόμων ἀπο φέρομαι ἱστορικῶν, ὁποιονοῦν τι ἄρτι ἐκ τούτων ἐξέλθω. Ἦν μὲν περὶ τροπὰς ἤδη χειμερινάς, καὶ χιὼν κατὰ γῆς τοσαύτη ἐπεστοίβαστο, ὡς φάραγγας μὲν καὶ τὰς ἐν ὄρεσι σήραγγας πάσας ὑποκεχρύφθαι μονονουχί, ὑπερβολῇ δὲ τῇ ἐκ τοῦ ψύχους μικροῦ καὶ πεπῆχθαι τὰ σώματα· ἀμέλει καὶ θηρία C μὲν πάντα οὐκ ἔχοντα ὅπη κρύψαιντο, τὰς λόχμας ἐξαναδύντα ἀθρόα ὑπὲρ τῆς χιόνος ἐφέροντο, πτηνῶν δὲ ἀγέλαι οὐκέτι τοῖς πτίλοις κεχρῆσθαι δεδυνημέναι (συνεῖχε γὰρ ταῦτα ὁ κρύσταλλος καὶ οἷόν τις δεσμὸς ἐπεκάθιζεν, ὡς ἐπὶ τῶν ἰξευτῶν ἔστιν ἰδεῖν) πεζαὶ λοιπὸν ἀντὶ πτηνῶν ἦσαν θηρσὶ καὶ ἀνθρώποις ἑτοιμότατον θήραμα κείμεναι. Βασιλεὺς δὲ θηρευσόμενος ἐπί τι τῶν ἑῴων ἐξῄει χώρων, ᾧ Δαματρὺς ἡ κλῆσίς ἐστιν. Ἐπὶ τοῦ ἔργου τοίνυν γεγονότι μέγα τι χρῆμα θηρὸς ὑπαντᾷ, οὔπω μὲν λέοντος, οὐ γὰρ ξυνεχώρει λέγειν ἡ παρδαλῆ, τοῦτο δὲ αὖ ἀφῃρεῖτο τὸ μέγεθος καὶ ἡ πρὸς λέοντα [P 156] ὁμοιότης· ἦν οὖν διπλῆ τις καὶ ἐπαμφοτερίζουσα φύσις, πάρδαλις ἐν λέοντι καὶ λέων ἐν παρδάλει, τεράστιόν τι μίγμα ποιοτήτων, ἐν τῷ D γενναίῳ τὸ γοργόν, τὸ θυμικὸν ἐν τῷ βλοσυρῷ, καὶ καθάπαξ πάντα δι' ἀλλήλων ἥκοντα τὰ ἀμφοῖν ἴδια. Ὁ μὲν δὴ θὴρ τοιοῦτος ἦν, τῶν δὲ βασιλεῖ ἑπομένων, ἐπειδὴ τοῦτον εἶδον, ἀπεῤῥύησαν οἱ πλείους. Ἦν γὰρ οὐδὲ ἰδεῖν τοῖς πολλοῖς ἀνεκτός. Ὡς δὲ καὶ ἀγχοῦ ἤδη ἐγένετο, οὐδεὶς ἦν τὸ λοιπὸν ὃς τούτῳ ξυνίστατο. Ἀλλὰ βασιλεὺς φευγόντων ὃ παρῄρτητο ξίφος ἑλκύσας τὸν θῆρα πατάξων ἐφέρετο, πληγήν τε αὐτῷ τοῦ μετώπου κατενεγκὼν ἄχρι καὶ ἐπὶ στέρνα διήλασεν. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς τοιόσδε τις ἐπὶ θηροκτονίαις ἐγένετο. Ἀλέξιος δὲ (ἐπάνειμι

A quidem defectionem molitus, tum vero illius convictus resectis crinibus monachus factus est, et in monticolarum quoddam monasterium ex iis quæ ad Strymonem in monte Papicio plurima sita sunt amandatus. Quo in loco cum annos aliquot exegisset, vita tandem concessit. Sed unde et qua de causa ad eam fortunam redactus ille fuerit, commemorabimus. Is cum in Ciliciam primum summo cum imperio bello isti ab imperatore præpositus missus esset, ad sultanum dedita opera Iconium venit, et **266** benevolentia illius conciliata de arripienda tyrannide cum eo consilia agitavit, scriptisque vicissim datis et acceptis, quæ pacta ab iis facta continebant, in Ciliciam rediit. Interjecto deinde tempore reversus Byzantium cum suburbanam quamdam ex suis domum variis picturis B exornare statuisset, non Græcanicas quidem veteres historias in ea depingi curavit aut præclara imperatoris facinora, uti solent maxime qui in dignitatibus sunt constituti, vel quæ in bellis vel in ferarum cædibus ille ediderat. Cum tot enim conflixit feris, quot neminem eorum qui unquam vixere audivimus : et si fas est leges transgredi historicas, unum ex his exemplum producam. Sub hiemis tempus cum densa adeo in terram nix decidisset, ut ea omnes prope montium obducerentur convalles, et immenso frigore corpora propemodum constringerentur, cunctisque animalibus ubi sese occultarent nulla superessent latibula, passim magnoque numero super nivem ferebantur. Ad hæc C avium greges, alis inutilibus, quas tanquam vinculum adstrinxerat glacies, ut videre est in aucupiis, alarum loco pedibus ibant, feris hominibusque paratissima præda. Exiit autem venatum princeps in regionem quamdam Orienti obversam, cui Damatrys nomen est. Cumque in hac exercitatione occuparetur, obviam **267** venit ingentis magnitudinis fera, non leo quidem; neque enim id dici sinebat pantheræ maculosa cutis : quam ipsam rursus appellationem molis granditas et similitudo leonis auferebat. Duplex erat igitur, et utrique conveniens natura, panthera in leone, et leo in panthera, portentosa quædam qualitatum commistio. Generositati aderat ferocitas, iracundia crudelitati, D omniaque adeo, quæ diversa licet inter se, utrique propria sunt animanti. Ejusmodi igitur erat fera ista : quam simul ac viderunt qui imperatorem subsequebantur, diffugerunt plerique. Nemo quippe fermo erat, qui in eam oculos inferre, aut cum prope jam adfuit, cum illa congredi auderet. Sed imperator iis fugientibus, stricto quo succinctus erat, gladio, ad percutiendam feram accurrit, ictumque capiti illatum ad pectus usque adegit. Talem se quidem princeps in ferarum cædibus ac venationibus gerebat. Cæterum Alexius (redeo enim unde eram digressus), his omissis, res a sultano

Du Cangii notæ.

IV. n. 6, cujus virtutes animique et corporis præclaras dotes mire extollit. Vide stemma Comnen.

præclare gestas, quasque adeo oportuisset silentio premi, stolide iis in ædibus exarata ac depicta omnium oculis exponebat. Id ubi rescivit imperator, in secreta eum colloquia assumptum sæpius admonuit, uti ab incepto desisteret. At ille non modo obstinatius prioribus institit consiliis, sed et virum gente Latinum, præstigiatorem, inque magicis artibus mire versatum, crebro ad se vocans, cum eo familiariter conversatus est, et de secretis suis consiliis communicavit : quorum illud erat præcipuum, ut imperator in perpetuum liberis careret, atque in eum finem multa ab scelerato homine accepit **268** pharmaca, neque hisce rebus operam dare destitit miser : propter quæ increpavit illum denuo imperator, et amentiam ejus redarguit. Verum cum primo pœnitere visus esset, rursum tamen ad priorem mentem rediit. Parvo enim interlapso tempore, magum istum convenit iterum, et de iisdem rebus consuluit. Aliquando vero cum Constantino Duca congressus, qui et ipse imperatoris ex sorore neptim uxorem duxerat : « Vir optime, inquit, si tibi est animus eadem nobiscum sentire, neminem nos superaturum scito. » Sed istud quidem necdum propalam, alterum vero longe manifestius dictum illi est. Alexium Casianus cum præter decorum segniter remisseque admodum bello incumbentem Hungarico adverteret, quo tempore cum Bela in Hungaria militabat, illum conveniens adhortationibus incitare ad id animum ejus voluit. At is in secretum hominem abducens : « Quæris, ait, quamobrem a præliis ut plurimum abstineam? quia me generis nimirum humani cummaxime miseret. » Altero deinde nescio quid ad hunc sermonem reponente, hæc subjecit ille : « Quoniam delere Romanos volens princeps, imprudenter, quidquid inde accidat, eos me in atrocissima educere prælia imperat. Tu vero, si hæc tacueris, amicus nobis eris. » Ita quidem is locutus. Sed Casianus omnia hæc imperatori retulit. Et id quidem primum; istud vero quod novissime factum est, ejusmodi fuit. Plurimi e Scythis, qui auxilio Romanis venerant, cum primo de stipendiis ac præstatione multum prius **269** contendissent, tandem acquievere. At protostrator hos occulte pecuniis inducit, ut se in patriam redire fingerent: nocte autem concubia, tabernaculum imperatoris frequentes adorirentur, impugnarentque. Hæc sic proposita sunt et deliberata. Cæterum famulus quidam ex iis qui in tentorio illi ministrabant, statim atque ejusmodi consilia intellexit, confestim ad Thomam eunuchum, principi hacce ætate fidissimum, properat, indicatque quod agitabatur. Is vero omnem eum sermonem principi refert, et mox ipsum quoque ei famulum sistit. Necdum etiam fidem dictis præstare voluit imperator, donec mane Scythæ nulla de causa diffluere ac recedere cœperunt; quos tamen pollicitationibus aggressus, in fide tandem retinuit. Ad Alexium vero misit, qui cum comprehenderent, statimque in vincula

A γὰρ ὅθεν τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην) τούτων ἀφέμενος τὰς τοῦ σουλτὰν ἀνεστήλου στρατηγίας, νήπιος ἅπερ ἐν σκότῳ φυλάσσειν ἐχρῆν ταῦτα ἐπὶ δωμάτων αὐτὸς δημοσιεύων κατὰ τὴν γραφήν. Ὧν αἰσθόμενος βασιλεὺς ἐν ἰδιαζούσαις πολλάκις παραλαμβάνων αὐτὸν διατριβαῖς παραινέσεις προσῆγεν, ὅπως ἂν ἀπάγῃ τῶν μελετωμένων αὐτὸν προθυμούμενος. Ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ καὶ πάλιν ἀπρὶξ εἴχετο, καὶ δὴ ἄνδρα Λατῖνον μὲν γένος γόητα δὲ καὶ πολὺν τὰ δαιμόνια πράγματα θαμὰ συγκαλῶν ὡς ἑαυτὸν διωμιλεῖτό τε αὐτῷ γνησιώτατα καὶ ἀποῤῥήτων ἐκοινώνει σκεμμάτων. Τὰ δὲ ἦν ὅπως ἂν βασιλεὺς ἀπαιδίαν ἐς ἀεὶ δυστυχοίη· φάρμακά τε πρὸς τοῦ κακοδαίμονος ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐλάμβανε πολλὰ καὶ οὐκ ἔληγε τὰ τοιαῦτα ἐνεργο-
B λαβῶν ὁ ταλαίπωρος. Δι' ἃ καὶ πάλιν ὠνείδιζέ τε αὐτὸν βασιλεὺς καὶ τὴν παράνοιαν ἤλεγχεν. Ὁ δὲ μεταμελος γεγονέναι δόξας ὁ αὐτὸς καὶ πάλιν ἦν. Ὀλίγον γὰρ διαλιπὼν χρόνον προσελάμβανεν αὖθις τὸν δαιμονιώδη ἐκεῖνον καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνει. Κωνσταντίνῳ δήποτε τῷ Δούκᾳ συγγεγονώς, ὃς καὶ αὐτὸς βασιλέως ἔγημεν ἀδελφιδῆν, « Ὦ βέλτιστε, ἔφη, εἴ σοι βουλητὸν ἔσται γνώμης ἡμᾶς κοινωνήσειν μιᾶς, οὐκ ἄν τις (ἔφη), ἴσθι, περιγενέσθαι ἡμῶν σχοίη. » Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὔπω σφόδρα καταφανὲς εἴρηται, ἕτερον δὲ πολλῷ τούτου ἐναργέστερον. Ἀλέξιόν ποτε ὁ Κασιανὸς, ἐπειδὴ πέρι τοῦ προσήκοντος ἀναπίπτοντα τοῦτον ἐς τὸν κατὰ Οὔννων πόλεμον ἑώρα ὁπηνίκα ξὺν τῷ Βελᾷ ἐπὶ
C Οὐννικῆς ἐστράτευε, προσελθὼν παρορμᾶν αὐτὸν ἐς τοῦτο ἐπεχείρει. Ὁ δὲ παραλαβὼν ἰδίᾳ τὸν ἄνθρωπον, « Πυνθάνῃ, ἔφη, οὗ ἕνεκα πολέμων αὐτὸς ἀπέχομαι τὰ πολλά; ὅτι φειδὼ τοῦ ἀνθρωπείου πολλὴν ἴσχω γένους παρ' ἐμαυτῷ. » Τοῦ δὲ καί τι πρὸς τὸν [P 157] λόγον τοῦτον ἐπενεγκόντος, ἔφη ἐκεῖνος « Ὅτι βασιλεὺς ἐκτρίψαι θέλων τὸ Ῥωμαϊκὸν ἀπροοράτως ὅπερ ἂν τύχῃ ἐπὶ μάχας αὐτὸ εἰσωθεῖν ἐκέλευέ μοι ἰσχυρῶς. Σὺ δὲ, εἴ μοι τὸν λόγον τοῦτον τηρήσῃς, φίλος ἡμῖν ἔσῃ. » Ὁ μὲν τοσαῦτα εἶπεν, ὁ δὲ Κασιανὸς βασιλεῖ ταῦτα ἐμήνυσεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον· ὃ δὲ τελευταῖον εἴργαστο, τοιόνδε τι ἐγένετο. Σκυθῶν ὅμιλος ἐπὶ συμμαχίᾳ Ῥωμαίοις ἀφικόμενοι περὶ τῶν συντάξεων πολλὰ πολυπραγμονήσαντες πρότερον, εἶτα δὴ κατέθεντο.
D Ἀλλ' ὁ πρωτοστράτωρ ἰδίᾳ τούτοις ἐντετυχηκὼς χρήμασιν ἀναπείθει προσποιήσασθαι μὲν εἰς ἤθη τὰ πάτρια παλινοστεῖν, ἐπειδὰν δὲ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἤδη γένηται, ἀθρόους τῇ βασιλέως ἐπιθέσθαι σκηνῇ ἔργου τε ἔχεσθαι. Τέθειτο δὴ ταῦτα καὶ βεβούλευτο. Ἀλλὰ παιδάριόν τι τῶν ἐπὶ σκηνῆς αὐτῷ ὑπηρετουμένων, ἐπειδήπερ ἔγνω τὴν ἐπιβουλὴν, σπουδῇ ἐς τὸν ἐκτομίαν Θωμᾶν παρελθὸν, ὃς εὐνούστατος βασιλεῖ τηνικάδε ἐτύγχανεν ὢν, ἐμήνυσεν αὐτῷ τὸ σκέμμα. Ὁ δὲ εἰς βασιλέα τὸν πάντα λόγον ἀναγαγὼν εἶτα παρεστήσατο αὐτῷ καὶ τὸ παιδάριον. Οὐ μὴν ἔτι τοῖς λεγομένοις βασιλεὺς πιστεύειν ἤθελεν, ἕως ἕωθεν οἱ Σκύθαι ἀπ' αἰτίας οὐδεμιᾶς ἀποχωρεῖν ἤρξαντο. Αὐτοὺς μὲν οὖν ὑποσχέσεσιν ὑπελθὼν ἐπισχεῖν ἠδυνήθη· ἐπὶ δὲ Ἀλέξιον τοὺς αὐ-

A τὸν ἤδη συλληψομένους ἔστελλε, καὶ ταχὺ δεσμώτης ἦν ὁ ταλαίπωρος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ βασιλέως κελεύσαντος ἄνδρες τῶν ἐπὶ δόξης παρ' αὐτὸν ἦλθον, Ἰωάννης τε ὁ Δούκας καὶ Μιχαὴλ, ὃς λογοθέτης (32) ἐκείνου τοῦ χρόνου ἦν, πρὸς δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ ἐκτομίας Νικηφόρος τε τῶν ἐκ τοῦ Βήλου κριτῶν (33) εἷς ὢν καὶ αὐτὸς, ἐπώνυμον Κάσπαξ. Ἐκόμιζον δὲ αὐτῷ ἐγκλήματα τρία, ὧν ὁποτέρῳ ἐπαγωνίσαθαι δύναιτο ἐκέλευον ἀνειπεῖν. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τούτων ἤκουσεν, ἅπασιν ἑαυτὸν ὑπεδίκαζε, παρεκάλει τε ἀποθριξαμένῳ πρότερον τῶν θείων τε μεταλαβόντι μυστηρίων χρῆσθαι λοιπὸν αὐτῷ ὅ τι ἂν τῇ δίκῃ δοκῇ, ἐφ' οἷς οἰκτισάμενος αὐτὸν βασιλεὺς μοναχὸν ἔκειρε.

B ζ'. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὸν Ἀλέξιον ἐνταῦθα τύχης ἐτελεύτησε. Βασιλεὺς δὲ (34) Οὐννικῶν στρατευμάτων ἐπὶ Σίρμιον διαβάντων δυνάμεις ἐνταῦθα ἔπεμψεν, ὧν ἦρχον ἄλλοι τε τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικος ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς ᾧ Κοντοστέφανος ἐπώνυμον ἔκειτο, αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου τοῦδε πρὸς βασιλέως καταστάς. Ἀπέσταλτο δὲ (35) αὐτῷ ὅπως τε τάξασθαι χρεὼν καὶ ὅπῃ τὸν πόλεμον τόνδε διαθέσθαι, καθάπερ ἐν πίνακι ἀνεζωγράφηται. Ἀνδρόνικος οὖν ἐπὶ Σάον διαβὰς, ἐπειδὴ ἄγχιστα τοῦ Οὔννων ἐγένετο στρατοπέδου, τοιάδε τινὰ ἐποίει. Κατοπτῆρας μὲν καὶ σκοποὺς, ὁποῖα εἴθισται, εἰς τὸ τῶν πολεμίων καθιέναι στράτευμα [P 158] ἥκιστα σύμφορον ἔγνω. Τῶν δέ τινας Ῥωμαίων ἐκέλευε πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐλθόντας C πειρᾶσθαι ὅπως ζωγρείαν τινὰ πολεμίων ἑλόντες ἀγάγοιεν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐν χερσὶ πολέμιον ἔχοντες ἐπανῆλθον. Ὁ δὲ ἀνεπυνθάνετο τοῦτον ὅπως τε δυνάμεως ἔχοντες ἐπὶ Σίρμιον ἀφίκονται Οὖννοι, καὶ τί ποτε βουλομένοις αὐτοῖς ἐστι. Πάντα τοίνυν ἐς τὸ ἀληθὲς ἐκεῖνος διεξῄει. « Ἄρχουσι μὲν, ἔφη, τῆσδε τῆς στρατιᾶς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα τῶν παρ' ἡμῖν στρατηγούντων ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἐφ' ἅπασι κράτος Διονύσιος ἔχει. Ἥ γε μὲν στρατιὰ ἐς πεντεκαίδεκα τὰς πάσας ἤθροισται χιλιάδας ἀνδρῶν καταφράκτων ἱππέων τοξοτῶν τε καὶ πελταστῶν. Οὕτω δὲ θάρσους περίεστιν αὐτοῖς, ὡς μηδὲ τὴν πρώτην Ῥωμαίους ὑποστήσεσθαι κατὰ νοῦν ἔχειν. » Τούτων Ἀνδρόνικος ἀκούσας αὐτὸν μὲν ἀφῆκε πορεύεσθαι Διονυσίῳ D ἀγγελοῦντα ὡς βασιλεὺς, οὐκέτι φέρειν δεδυνημένος ὅσα εἰς Ῥωμαίους σφίσι διημάρτηται, ἐγγὺς ἰδοὺ πάρεστι δίκην ἐπιθήσων τὴν δέουσαν. Τὸν δὲ Ῥω-

miser conjectus est. Non multo post venere ad eum viri dignitatibus illustres, Joannes Ducas, et Michael qui hac ætate logotheta erat, ad hæc Thomas eunuchus, et Nicephorus et ipse unus ex Veli judicibus, cognomine Caspax. Proposuere autem tria illi crimina, et an utri horum posset respondere, ab illo petierunt. Sed ubi ista audivit, omnium se reum confessus est: rogavitque uti sibi integrum esset, positis capillis, divinisque perceptis mysteriis, id potissimum agere, quod judicio decerneretur. Ex quibus misericordia commotus princeps, monachum tonderi jussit.

270 7. Hunc fortunæ exitum res Alexii habuerunt. Imperator autem, Hungarico exercitu ad Sirmium transeunte, copias eo misit, quibus præfuere tum alii Romani duces tum Andronicus sororis suæ filius, cognomento Contostephanus, bello isti summo cum imperio præfectus. Huic potissimum quomodo acies instruenda foret præscripsit et qua ratione bellum istud conficiendum tanquam in tabella delineavit. Andronicus ergo cum trajecisset Savum castrisque Hungarorum appropinquasset, talia facere instituit. Cum speculatores quidem et exploratores, uti vulgo solet fieri, in hostium mittere exercitum haud consultum putaret, Romanorum aliquot præmisit, qui ante castra procederent, iisque imperavit ut captivum aliquem hostium incursione abducerent. Illi igitur, uti jussum fuerat, capto hoste rediere. Tum vero ab eo sciscitatur, cum quantis copiis ad Sirmium accessissent Hungari et quid demum ii facere constituissent. Omnia itaque nude vereque ille enarrans: « Præsunt, inquit, huic exercitui septem et triginta militiæ apud nos duces: sed omnibus supremo jure imperat Dionysius. Totus vero exercitus quindecim ad summum bellatorum millibus constat, partim equitum cataphractorum, partim sagittariorum et peltastarum. Tanta vero iis inest audacia, ut ne primum quidem illorum impetum sustinere posse Romanos sibi persuadeant. » His 271 auditis dimittitur ab Andronico nuntiaturus Dionysio imperatorem, cum ferre amplius non possit illius in Romanos delicta, præsto esse, quo pœnam ab ipso congruam reposceret. Inde milites arma capere jussos castris educit aciemque hac

Du Cangii notæ.

(32) [P 485] *Μιχαὴλ, ὃς λογοθέτης*. Michael Hagiotheodoritus, cujus meminit Balsamon in synod. Cpol. can. 4.

(33) *Ἐκ τοῦ Βήλου κριτῶν*. In Catalogo officiorum Palatii Cp. tom. I Juris Græco-Rom. p. 285 quinquagesimum quartum inscribitur: Ὁ κριτὴς τοῦ Βήλου. Plures simul hac functos dignitate colligere est ex Niceta in Alexio Man. F. n. 17 18, in Andron. l. II, n. 9; in Isaacio, l. II, n. 6; in Alex. l. I, n. 2; sed et ipse Nicetas in Epigraphe Historiæ ab eo conscriptæ dicitur obiisse munus ἐφόρου καὶ κριτοῦ τοῦ Βήλου.

(34) *Βασιλεὺς δέ*. Expeditionem hanc Hungaricam pluribus exsequitur Nicetas, l. V, n. 1, 2 et 3.

(35) *Ἀπέσταλτο δέ*. Ita Michael Palæologus imperat. apud Pachymerem, l. III, c. 18, ducibus suis in bellum proficiscentibus præcipiebat: Καὶ ὅπου προκαθίσαιντ' ἂν, καὶ ὅπως ξυμβάλοιεν, καὶ ὅθεν ὁρμήσαιντ' ἂν, ἢ ἐκ λόχων, ἢ φανεροὶ, ἡμέρας ἢ καὶ νυκτὸς, τάττων ἐντεῦθεν τὰ πάντα, εἰ δ' οὐκ εἶδε τὸν τόπον, κελεύων διαγράφειν τοὺς εἰδότας, αὐτὸς καθίστα προστάττων.

ratione instruit. Scythas et maximam Persarum partem cum paucis equitibus, qui hastis decertant, præcedere jubet. Inde a lateribus Romanorum sequebantur phalanges, quibus præerant Coccobasilius et Philocales, prætereaque Taticius et quem Aspietem vocabant. Horum a tergo ibant gravioris armaturæ milites sagittariis intermisti et Persarum turma gravis armaturæ. Post istos utroque a latere Josephus Bryennius et Georgius Branas incedebant, item Demetrius ejus frater et Constantinus Aspietes, vir sebasti dignitate auctus: inde Andronicus principis chartularius, cognomento Lampardas, cum delectis simul Romanis et Alemannis nec non et Persis. In postrema denique acie erat Andronicus supremus dux, cum aliis multis inclyti nominis viris (quales imperatori in bellum eunti adesse semper moris est) et Italis stipendiariis, itemque Serviis, qui pone sequebantur, hastis armati, et longioribus clypeis instructi. Hunc in modum ordinato exercitu Romani iter instituunt. Ubi vero ad locum venere, in quo Dionysius occisorum militum tumulum erexerat, equis desilientes graviter ingemuere. **272** fidemque sibi invicem obstrinxere pro contribulibus ac consanguineis se quemque moriturum. Dionysius vero ubi adventare Romanos audivit, fiducia quadam prætumidus, cum multa irrisione vinum bibere Hungaros jussit, et ut pocula ad Romanorum sanitatem et incolumitatem propinarent. Illi surgentes confestim ea hausere, sumptisque armis, consuetum ordinem resumpsere. Mos enim semper apud eos obtinet ut præcipui optimique in prima phalange locentur. Quod jam pridem edoctus imperator contrario aciem modo instituere Andronico præceperat. Postquam igitur sibi invicem proximi fuere exercitus, iis qui in fronte stabant præcepit Andronicus ut Hungaros telis impeterent, et simul atque in se illos irruere cernerent, terga darent, non recta quidem ad Romanorum exercitum, sed oblique magis in latera ut sic utramque in partem distracti Hungari medium phalangis locum vacuum relinquerent. Sed illi facta ab hostibus irruptione statim effuse fugiunt usque dum ad Savum pervenere. Perstitere vero Romanorum integræ duæ in sinistra acie cohortes quas Coccobasilius et Taticius regebant: cæteræ omnes jam inclinatæ. At Demetrius Branas suis dissipatis cum octoginta relictus hostibus sese intulit, et fortissime dimicans accepto in capite lethali vulnere concidit captusque ab Hungaris in eorum castra relatus est. Frater autem illius Georgius hostium multitudine conterritus prælium conserere non ausus est. **273** Sic quidem sinistra Romanorum acies in fugam inclinavit: dextra vero sinistram Hungarorum invadens omnino hanc fudit. At Dionysius ubi hæc advertit, eos qui Andronicum ducem circumstabant adoriri statuit. Sed ex suis complures conterriti ad se equitatum continuo evocarunt. Quæ ut rescivit Dionysius, timiditatem ipsis exprobrat simulque

A μαίων στρατὸν ὅπλα περιθέμενον ἐξῆγε τοῦ χάρακος. Ἐτάξατο δὲ ὧδε. Σκύθας μὲν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Περσικοῦ ἡγεῖσθαι ἐκέλευεν ἱππεῦσιν ἅμα ὀλίγοις οἳ σὺν τοῖς δόρασι μάχονται, ἑξῆς δὲ ἑκατέρωθεν Ῥωμαίων εἵποντο φάλαγγες ὧν Κοκκοβασίλειός τε ἦρχε καὶ Φιλοκάλης. πρὸς δὲ καὶ Τατίκιος καὶ ὃν Ἀσπιέτην ἐκάλουν. Κατὰ νώτου δὲ αὐτοῖς ὁπλῖται ἐπορεύοντο ἀναμὶξ τοξόταις καὶ Περσῶν φάλαγξ ὁπλοφοροῦσα· μετὰ δὲ τούτους ἀμφοτέρωθεν Ἰωσὴφ τε ὁ Βρυέννιος ἐπορεύετο καὶ Γεώργιος ὁ Βρανᾶς Δημήτριός τε ὁ τούτου ἀδελφὸς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσπιέτης ἀνὴρ σεβαστός· ἑξῆς δὲ Ἀνδρόνικος ὃς χαρτουλάριός τε βασιλεῖ ἦν, ἐπίκλησιν Λαμπαρδᾶς, καὶ ἐπιλέκτοις ἅμα Ῥωμαίοις καὶ Ἀλαμανοῖς, ἔτι δὲ καὶ Πέρσαις. Κατόπιν δὲ Ἀνδρόνικος ὁ στρατη- B γὸς ἐπορεύετο σὺν ἄλλοις τε πολλοῖς ὀνόματος ἀξιουμένοις ἀνδράσιν, οἷς ἔθος ἀεὶ ὑπὸ βασιλεῖ πολεμοῦντι τάττεσθαι ἦν, καὶ Ἰταλοῖς τοῖς ἐκ τοῦ μισθοφορικοῦ καὶ δὴ καὶ Σερβίοις, οἳ κατὰ νώτου αὐτῷ εἵποντο δόρατά τε προβεβλημένοι καὶ ἐπιμήκεις ἀσπίδας. Οὕτω ταξάμενοι Ῥωμαῖοι ὁδῷ ἐχώρουν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν χῶρον ἦλθον, ἔνθα Διονύσιος τὸν τύμβον ἐγείρας ἔτυχε, τῶν ἵππων ἀποβάντες ἀνῴμωξάν τε θερμῶς καὶ πίστεις ἀλλήλοις ἔδοσαν ὑπὲρ τοῦ ὁμοφύλου τεθνάναι καὶ συγγενοῦς ἕκαστον. Διονύσιος δὲ ἐπειδὴ προσιέναι Ῥωμαίους ἐπύθετο, θάρσους ὑποπλησθεὶς σὺν εἰρωνείᾳ πολλῇ ἀκρατίζεσθαι Οὔννους ἐκέλευεν εἰς ὑγίειαν τὴν Ῥωμαίων προσιεμένους τὸ ἔκπωμα. Οἱ δὲ ἀναστάν- C τες ἔπινόν τε σπουδῇ [P. 159] καὶ ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἐγίνοντο τρόπῳ τε τῷ συνήθει ἐτάττοντο. Ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἀεὶ τοὺς ἐν σφίσι λογάδας τὴν ἐμπροσθίαν πληροῦν φάλαγγα· ὃ πάλαι βασιλεὺς εἰδὼς ἀνάπαλιν Ἀνδρονίκῳ τὴν παράταξιν ποιεῖσθαι ἐκέλευσεν. Ἐπειδὴ γοῦν ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο τὰ στρατεύματα, ἐκέλευεν Ἀνδρόνικος τοῖς ἐμπροσθίοις τῶν ταγμάτων ἐπιτοξάζεσθαι Οὔννοις. Ἐπειδὰν δὲ κατ' αὐτῶν ὁρμηθέντας ἴδοιεν, φεύγειν λοιπὸν, οὐ μέντοι κατ' εὐθὺ τοῦ Ῥωμαίων στρατεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὰ πλάγια μᾶλλον, ὡς ἂν οὕτως ἐπὶ θάτερα σχισθέντες Οὖννοι κενὴν τὴν μέσην τῆς φάλαγγος ἀπολίποιεν χώραν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἅμα τῇ προσβολῇ νῶτα δόντες ἔφευγον ἀνὰ κράτος ἕως ἐπὶ Σάον ἦλθον. Ὑπηνέχθη δὲ Ῥωμαίοις τέ- D λεον μὲν δύο τῶν ἐν ἀριστερᾷ ταγμάτων, ὧν Κοκκοβασίλειος καὶ Τατίκιος ἦρχον, τὰ λοιπὰ δὲ παρακεκίνηντο ἤδη. Καὶ Δημήτριος μὲν ὁ Βρανᾶς τῶν σὺν αὐτῷ ἐσκεδασμένων σὺν ὀγδοήκοντα ἀπολειφθεὶς τοῖς πολεμίοις ξυνέμιξεν, ἡρωϊκῶς τε ἀγωνισάμενος αὐτοῦ ἔπεσε καιρίαν κατὰ τοῦ προσώπου πληγεὶς, αἰχμάλωτός τε γεγονὼς εἰς τὸ Οὔννων ἀπηνέχθη στρατόπεδον. Ὁ δέ γε ἀδελφὸς αὐτοῦ Γεώργιος πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πλήθους διευλαβηθεὶς οὐκ ἐθάῤῥησε τὴν συμπλοκήν. Τὰ μὲν δὴ εὐώνυμα τῶν κεράτων οὕτω Ῥωμαίοις πρὸς ὑπαγωγὴν ἔκλινε, τὰ δὲ τῶν δεξιῶν τοῖς ἐν ἀριστερᾷ ἐπιθέμενα Οὔννοις ἐτρέψαντο τούτους περιφανῶς. Διονύσιος οὖν ἐπειδὴ ταῦτα εἶδε τοῖς περὶ τὸν στρατηγὸν Ἀνδρόνικον ἐπιθέσθαι διενοήθη. Ἀλλὰ τῶν σὺν

A αὐτῷ πολλοὶ ἀποδειλιᾷν ἤρξαντο, ὅθεν καὶ ἀνασειράζον σφίσι τὴν ἵππον. Γνοὺς δὲ Διονύσιος ὠνείδιζε μὲν τὴν ἀνανδρίαν αὐτοῖς, παρεκάλει δ' ὅμως αὐτοῦ ἵστασθαι, ὡς μὴ καταφανῆ τὴν δειλίαν Ῥωμαίοις ποιήσωσιν. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ Λαμπαρδᾶς τὰ πρασσόμενα κατιδὼν δείσας τε μὴ τὸ σὺν τῷ Διονυσίῳ πλῆθος, αὐτοῦ ἐφ' ἕτερα χωρήσαντος, Ἀνδρονίκῳ λοιπὸν ἐμπεσεῖται τῷ στρατηγῷ, δεῖν ἔγνω Διονυσίῳ πρότερον αὐτῷ συμπλακῆναι. Ἐμπεσόντων δὲ ἀλλήλοις θροῦς ἠγέρθη καὶ πάταγος ἐπεῖχε πάντα καὶ τὰ δόρατα πρὸς ταῖς ἀσπίσιν ἀποκαυλιζόμενα χαμαὶ ἔπιπτον. Ῥωμαῖοι δὲ καίτοι τῶν ὑπὸ θατέρῳ Βρανᾷ τῷ Γεωργίῳ ταττομένων συνελθόντων αὐτοῖς ἔκαμνον ὅμως. Ἀνδρόνικος τοίνυν ὁ στρατηγὸς ἐπειδὴ τοῦτο συνεῖδεν, ὡς μὴ κατὰ κράτος καὶ τῶν B σὺν τῷ Λαμπαρδᾷ ἡττημένων ἐπ' αὐτῷ ἡ ἀγώνισις στήσεται πᾶσα, συρρήγνυται τοῖς πολεμίοις, καὶ γίνεται καρτερὰ προσβολή, ὡς παρὰ τὴν πρώτην Ῥωμαίων μὲν ὀγδοήκοντα πεσεῖν, Βαρβάρων δὲ πολλῷ τούτων πλείους. Ἀλλὰ Ῥωμαῖοι σὺν ἀφάτῳ τινὶ καρτερίᾳ τὸν [P. 160] ἀγῶνα ὑφιστάμενοι τέλος ἐτρέψαντο τούτους ἀρετῇ τῇ σφετέρᾳ. Τοσοῦτος μέντοι Βαρβάρων φόνος ἐγένετο, ὡς τὰς ἐνταῦθα πεδιάδας μικροῦ περιστρωθῆναι τοῖς θνησιμαίοις. Τῶν γὰρ δοράτων σφίσι κλασθέντων καὶ θρυβέντων ἤδη τῶν ξιφῶν, ταῖς κορύναις ἠλόων τοῖς κακοδαίμοσι τὰς κεφαλάς. Ὅτε δὴ τό τε σημεῖον (36) ᾑρέθη, ὃ πάμμεγα τοῖς Βαρβάροις τούτοις ἐπὶ ἁμάξης ἐφέρετο, καὶ ὁ Διονυσίου ἵππος σὺν τῇ πανοπλίᾳ, μόλις ἐκείνου καὶ τρόπῳ ᾧπερ αὐτὸς ἐρεῖν οὐκ ἔχω C τὸν κίνδυνον πεφευγότος. Ὅσοι μέντοι Βαρβάρων διαδρᾶναι τέως ἴσχυσαν, παρὰ τὸν ποταμὸν ἰόντες ἡλίσκοντο πρὸς τοῦ Ῥωμαίων ναυτικοῦ. Ἑάλωσαν τοίνυν ζωγρίαι στρατηγῶν μὲν, οὓς αὐτοὶ ζουπάνους καλοῦσι, πέντε, στρατιωτῶν δὲ ἀμφὶ τοὺς ὀκτακοσίους. Πολλοὶ δὲ ἦσαν καὶ ἐν αὐτοῖς τῶν εὖ τε γεγονότων καὶ ἄλλως διαφανῶν. Ἔπεσον δὲ καὶ πλεῖσται χιλιάδες ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ. Οὐκ ἦν οὐδεὶς Ῥωμαίων, ὃς οὐ πολλῶν αὐτόχειρ ἐγένετο ἀριστείων. Πάντων γε μὴν μάλιστα Ἰωάννης τε ὁ Κοντοστέφανος καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Λαμπαρδᾶς. Ταῦτα κατωρθωκὼς ὁ Ῥωμαίων στρατὸς, ἐπειδήπερ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἦν, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνε-

obtestatur ut ibi consistant, ne pavorem suum Romanis proderent. Andronicus autem Lampardas quæ parabantur videns, veritus ne si alio abiret Dionysii copiæ Andronicum ducem opprimerent, necessarium duxit cum ipso primum Dionysio manus conserere. Cumque invicem concurrerent, sublatus continuo est clamor tumultusque passim factus : impactæque jam in clypeos hastæ frustratim discissæ decidebant in terram. Romani autem, etsi qui sub altero Brana Georgio erant jam accessissent, fatiscebant tamen. Ut id percepit dux Andronicus, ne iis qui cum Lamparda dimicabant omnino fusis ac devictis, tota in se belli moles incumberet, cum hostibus pugnare instituit : adeoque atrox concitatur prælium, ut primo conflictu Romanorum quidem octoginta, Barbarorum autem multo plures ceciderint. Sed enim Romani incredibili constantia sustinentes certamen, tandem eos propria virtute in fugam verterunt. Tanta vero Barbarorum exstitit cædes, ut contecta prope occisorum cadaveribus camporum planities fuerit. Hastis namque suis in frusta conscissis, fractisque
274 gladiis, miserorum capita clavis contundebant. Tum etiam captum in eo prælio vexillum, quod propter sui magnitudinem curru a Barbaris vehebatur, ut et Dionysii equus cum omni armatura, cum ipse vix, ac nescio qua ratione, periculum effugisset. Quotquot etiam Barbarorum fugam inire potuerunt, ubi ad flumen pervenere, a classe Romana capti sunt. Vivi ergo in manus venerunt, ex ducibus quidem, quos ipsi zupanos vocant, quinque : milites octingenti, atque in iis complures nobili loco nati, aliique illustres viri : aliquot autem millia in hoc prælio cecidere. Nemo fuit Romanorum, qui non fortia suapte manu ediderit facinora, præ cæteris tamen Joannes Contostephanus et Andronicus Lampardas. His strenue confectis rebus, quoniam adulta nox erat, in castra concessit Romanus exercitus, adductis eo captivis Hungaris, allatisque secum loricis ad duo millia. Galeas autem et clypeos et enses, haud facile quis numerasset. Eam quidem noctem post hæc ibi transegere. At ubi illuxit, arma iterum induti, in

Du Cangii notæ.

(36) *Σημεῖον*. Carrocium Hungaricum, quod describitur a Niceta. l. v, n. 3 : Ἦν δὲ καὶ ἡ σημαία ἐκείνου μετέωρος, ἐπί τινος ἠνεμωμένη παχέως, καὶ ὑψιτενὴς τετράσιν ὑπὸ τρόχοις ἑλκομένου βοῶν ζεύγμασιν. Carrociorum formam, quorum usus frequens fuit in Italia, pluribus descripsit Angelus Portenarius l. v, *della Felicità di Padua*, c. 6, sic autem ille : *Era il caroccio un carro grande con quatro ruote, sopra il quale nella parte dietro era un tribunale coperto di scarlato, o veluto rosso, perchè al caroccio, quasi a tribunale, si riduceva il capitano insieme con li consiglieri di guerra, quando si havevano da consultare le cose ad essa guerra pertinenti. Nel mezzo del caroccio, era piantato un alto albero, nella sommità del quale era la bandiera, o standardo della città, e era tirato da quatro al meno paia di buoi gagliardi, coperti di ricco* D *drappo del colore della bandiera. Manaavasi questo carro alla guerra con l'esercito, alla cui guardia erano deputati mille e cinquecento soldati, scelti, armati di lorica e di gambiere di ferro, con alabarde egregiamente lavorate, et alquante compagnie di cavalli, la qual militia mai del caroccio si allontanava, perchè il perderlo era riputato grandissima vergogna et infamia.* Describitur carrocium Florentinum a Joanne Villaneo, l. vi, c. 77, Othonis imperat. a Willelmo Britone l. ii, Philipp. Paduanum a Rolandino l. ix, c. 11 et Portenario, Mediolanense ab Alberico an. 1213, Parmense ab eodem Alberico an. 1229, Veronense ab Hieronymo *d'alla Corte* l. v et vi Histor. Veron., sed de carrocio plura qui volet, consulat velim Laurentium Pignorium in not. ad Histor. August. Mussati et scriptores ab illo laudatos.

hostium castra ire pergunt. Verum cum ea hominibus vacua invenissent, direptis iis, reversi sunt. Ita quidem bellum adversus Hungaros confectum est.

8. Cæterum imperator murorum Constantinopoleos variis in locis vetustate collapsorum curam habuit, et aquarum inopia laborante civitate aquæductus **275** omnes diligentissime purgavit. Cumque videret vetustissimos fornices, per quos olim aqua Byzantium transmittebatur, diffractos instaurare difficile esse omnino multumque ad eam rem tempus necessarium fore, loco haud procul Byzantio, quem Petram vocant, delecto subterraneum quoddam receptaculum exstruxit, quod in media quadam cavitate collibus utrimque cincta oblongius jacet et multis in sese aquam ostiis recipit, quæ velut e millenis canalibus per quasdam rimas ac fissuras in illud defluit; et postmodum per consuetos canales in civitatem defertur. Idem hic imperator absurdissimum morem, et qui jam prope in legem deflexerat, a Romanorum republica sustulit. Ejusmodi autem ille fuit. Victus quærendi dura necessitas, tum alia, quæ ad vitam pertinent, immutavit, tum etiam pretio libertatem vendere multos adegit. Operas itaque suas locant iis qui in supremis constituti sunt honoribus etiam illustri loco nati, si fors ita ferat, viles profecto homines et proletarii. Quantum igitur malum humana avaritia est! miseris etenim istis, qui servitutem sibi comparaverant, emerantque, tanquam pretio emptis et mancipiis utebantur: eratque triobolum forte statutum liberorum hominum pretium, pactumque istud nefandum. Ad ultimum si qui onere servitutis pressi eo se eximere vellent, tanquam fugitivos comprehendentes **276** eorum audaciam pœnis coercebant: erantque secundum Æsopicam fabulam, in qua ad leonem in spelunca ægrotantem accedunt animalia, ingenuorum hominum ingredientium vestigia multa admodum, exeuntium vero nullum. Hanc pravam consuetudinem igitur radicitus a media civitate

A χώρησαν, ἄγοντες τούς τε τῶν Οὔννων αἰχμαλώτους καὶ θώρακας ἐς δισχιλίους, κράνη γε μὴν καὶ ἀσπίδας καὶ ξίφη οὐδ' ἂν ἀριθμεῖν ἠδυνήθη τις. Τὴν μὲν οὖν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοιούτοις ηὐλίσαντο, αὐγαζούσης δὲ ἤδη τῆς ἡμέρας τοῖς ὅπλοις ἐνδεδυκότες εἰς τὸ τῶν Οὔννων ἀφίκοντο χαράκωμα. Ἐπεὶ δὲ ἀνδρῶν ἔρημον εὗρον αὐτὸ, σκυλαγωγήσαντες ἀνέστρεφον. Ὁ μὲν δὴ κατὰ Οὔννων πόλεμος ἐνταῦθα τέλος ἔσχεν.

η'. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν τε τειχέων τῆς Κωνσταντίνου ἐπιμεμέλητο μέρεσι πολλοῖς ὑπὸ χρόνου καμνόντων, καὶ ὑδάτων ἐνδείας κατεχούσης αὐτὴν ἀνεκάθηρέ τε σὺν ἐπιμελείᾳ τοὺς ὀχετοὺς καὶ ἐπειδὴ τὰς παλαιτάτας στοὰς, αἳ τὸ ὕδωρ ἐπὶ Βυζάντιον ἦγον, πάλαι πεπτωκυίας ἀνεγείρειν δύσεργόν τε καὶ χρόνου πολλοῦ δεόμενον ἔγνω, σκεψάμενος περί τινα χῶρον οὐ πολλῷ Βυζαντίου διέχοντα, ὃς Πέτρα (37) κατωνόμασται, δεξαμενήν τινα ὑπόνομον B ἐδομήσατο, ἥπερ βουνῶν ἑκατέρων ἐν κοιλότητι κατὰ μέσον ἱδρυμένη ἐπιμήκης στόμασι πολλοῖς ἐφ' ἑαυτὴν καὶ ὕδωρ ἐπιχάσκουσα δέχεται ὡς ἐκ μυρίων ὀχετῶν διὰ τῶν σχισμῶν [καὶ] στραγγῶν ἐπ' αὐτὴν καταβαῖνον, ἡ δὲ διὰ τῶν ἐξ ἔθους αὖθις ὑπονόμων ἐπὶ τὴν πόλιν τοῦτο προΐησιν. Οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ (38) καὶ ἔθος τι τῶν ἀτοπωτάτων μικροῦ καὶ εἰς νόμον τελέσαι δεῆσαν ἐκ μέσου [μέσης] τῆς Ῥωμαίων ἐποιήσατο πολιτείας. Ὁποῖον δὲ τοῦτο ἦν ἤδη λέγωμεν. Ἡ τοῦ ζῆν ἀπαραίτητος τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκη πολλά τε κατὰ τὸν βίον ἐκαινοτόμησεν ἄλλα καὶ δὴ καὶ μισθοῦ τὴν ἐλευθερίαν ἀποδόσθαι πολλοὺς ἀναγκάζει. Θητεύουσι τοίνυν τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς τε καὶ [P. 161] ἀξιώμασι καὶ τῶν εὖ γεγονότων, ἂν οὕτω τύχῃ, μὴ ὅτι ἀγελαῖοί C τινες καὶ ὀχλικοί. Ὁποῖον τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη κακὸν πλεονεξία; Παραλαμβάνοντες τοὺς ἀθλίους οἱ τὴν σφῶν ἐωνημένοι δουλείαν ὅσα καὶ ἀργυρωνήτοις αὐτοῖς προσεφέροντο, καὶ ἦν τὸ τριώβολον ἴσως καταβαλλόμενον μίσθωμα ἐλευθέρων ἀνθρώπων ὠνὴ καὶ συμβόλαιον οὕτω κακοτυχές. Ἀμέλει καὶ εἴ ποτε τῇ ἐκ τῆς θητείας ἀχθόμενοι ἐργασίᾳ ἀπωθεῖσθαι βουληθεῖεν αὐτὴν, οἱ δὲ καθάπερ δραπέτας (39) συσχόντες αὐτοὺς καὶ δίκας ἐπετίθουν τῆς τόλμης. Καὶ ἦν τότε κατὰ τὸ Αἰσώπου μυθάριον, ἐν ᾧ λέων ἐπὶ τοῦ σπηλαίου νοσεῖ καὶ ζῶα παρ' αὐτὸν εἴσεισιν, ἐλευθέρων μὲν εἰσιόντων ἀνθρώπων

Du Cangii notæ.

(37) *Ὃς Πέτρα.* Meminit istius cisternæ Christophorus Bondelmontius in Descript. Cpoleos.

(38) *Οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ.* Hauserant indubie Græci pravum hunc inducendæ servitutis morem ab Occidentalibus seu Septentrionalibus potius populis, penes quos *servi* erant *alii natura, alii facto, et alii emptione, alii redemptione, alii sua vel alterius datione*, ut est in Legibus Henrici I regis Angliæ, c. 76. De postremis agit Cinnamus, de liberis scilicet hominibus, qui ad pretium participandum aut angustia rei familiaris alterius sese mancipabant dominio, operasque suas locabant, de qua servitutis specie exstat formula apud Marculfum, l. II, c. 28 et in Formulis veteribus, c. 10. Constitutiones Catalaniæ mss. inter dominos et vasallos c. 34 ex bibliotheca Thuana, fol. 62: *Licet de jure Romano homo liber non possit se facere servum alicujus per aliquam simplicem pactionem, nec etiam per confessionem factam in jure, potest tamen per con-* D *fessionem aliquis suam gravare conditionem, quia* [P 486] *per pactionem interveniente scripto potest aliquis homo liber se constituere adscriptitium.* Quemadmodum autem accepto pretio liberi fiebant servi, ita pretio reddito et soluto rursum in libertatem asserebantur, ut ex Palladio colligitur in Histor. Lausiaca, c. 83. Vide Gregorium Turonensem, l. VII, c. 45, synodum incerti loci post concilium Parisiense IV, can. 14, et concilium Vermeriense an. 752 can. 6.

(39) *Καθάπερ δραπέτας.* Ea erat servorum conditio, ut si a dominorum sese subduxissent ædibus, ab iis a quibus recipiebantur, repeti possent continuo tanquam fugitivi, et in servitutem denuo retraherentur. Unde in manumissionum formulis, velut præcipuum libertatis argumentum id insertum legimus, *Ut ubique, quam voluerit partem pergat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus.*

ἴχνη καὶ μάλα πολλὰ, ἐξιόντων γε μὴν ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἥκιστα οὐδενός. Τὸ μὲν δὴ ἔθος οὕτω δεινὸν ἦν· βασιλεὺς δὲ πρόῤῥιζον ἀπὸ μέσης ἐξεσπακέναι τῆς πολιτείας αὐτὸ βουληθεὶς γράμμασι τὴν ἐλευθερίαν οἷς φύσει τὸ ἐλεύθερον ἐπεψήφιστο. Ἐλευθέρων γὰρ ἄρχειν Ῥωμαίων, οὐ μενοῦν ἀνδραπόδων αὐτὸς ἤθελεν. Ὁ αὐτὸς ἔτει τῆς βασιλείας (40) αὐτοῦ ἐψήφιστο τοῖς ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἱεροῖς σεμνείοις πολυπραγμοσύνην ἐπάγεσθαι οὐδ' ἡντινοῦν ἐφ' εἷς ὅπου δήποτε κτήσεσιν ἔσχον. Τὴν μέντοι δωρεὰν καὶ τόμῳ ἐστήριξεν, ὃν ἅτε χρυσῷ ἐνσεσημασμένον χρυσόβουλλον (41) ἔθος καλεῖν ἐστιν (cc). Ὅθεν οὐδένα μοναχῶν θυροκοποῦντα νῦν ἔστι δικαστήριον ἰδεῖν, ἅτε μηδὲ παρόντος ἐφ' ᾧ τις δημοσίου σφίσι δικάσαιτο. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Νόμου δὲ πασῶν (42) τὰς πλείστας ἀκυροῦντος τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς δηλονότι ἢ τῶν δεσποτικῶν τι Χριστιανοῖς τελοῖτο μυστηρίων ἢ γοῦν τῶν μεγάλων τινὸς ἄγοιτο μνήμη ἀνδρῶν, συνέβαινε τὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ δίκας εἰς ἀπέραντον ἐξικνουμένας τυγχάνειν οὐδέποτε τελευτῆς. Ἐντεῦθεν ἀνθρώπους εἶδον ἐγὼ δίκαις καταγηράσαντας, καὶ μέντοι καὶ ἐπαποθανόντας αὐταῖς. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ κακὸν θεσπίσματι νεαρῷ τῆς Ῥωμαίων ἀπελήλαται πολιτείας. Λέγει γὰρ τὸ βασιλέως διάταγμα μήτε τὰς ἑορτάδας παντάπασι κοινοῦσθαι τῶν ἡμερῶν, μήτ' αὐταῖς ἑκάστοτε ἀναβολαῖς δίκας ἐᾷν παρασύρεσθαι, ἀλλ' εἶναι μὲν ἐς τὸ παντελὲς ἀπειρολογίας ἀδέκτους δικανικῆς ἡμέρας ἐκείνας, καθ' ἃς τι Θεὸς εὔρηται τοῖς ἀνθρωπίνοις εὐηργετηκὼς, τῶν δ' ἄλλων τὰς μὲν παντάπασι δικασίμους ἐκκεῖσθαι, τὰς δὲ πρωῒ μὲν ἀποκεκλεῖσθαι τοῖς δικολάβοις, δείλην δὲ ἅπασαν ἀνεῷχθαι καὶ ξυγχωρεῖν εἰσιέναι τοὺς θέλοντας. Οὗτος καὶ τὸν ἐν Ἐφέσῳ παλαιοῦ τοῦ χρόνου κείμενον λίθον ἱερὸν (43) μεγαλοπρεπῶς

A exstirpare volens imperator promulgatis edictis libertatem, quibus illa a natura concessa erat, omnibus donavit. Liberis enim Romanis, non mancipiis imperitare cupiebat. Idem præterea anno imperii sui decimo quinto decrevit ut nemo deinceps sacris apud Byzantium monasteriis negotium facesseret de iis prædiis quæ quocunque in loco illa possiderent. Hancque donationem confirmavit libello, qui quod aureo sigillo munitur aurea bulla vocari vulgo solet. Unde nullum hodie monachum judicum fores pulsantem videre est, utpote cum nihil adsit de quo lis intentari iis queat. Et hæc quidem sic se habet constitutio. Cum vero omnino plerique dierum lege exciperentur, quibus nimirum vel Dominica a Christianis mysteria peragebantur vel B magni alicujus viri agebatur memoria, flebat ut judicia in republica in immensum prolatata nunquam ad exitum perducerentur. Exinde vidi ego homines in litibus senescentes, imo et immorientes iisdem. Sed pessima lex ista novo decreto in republica abolita est. Quippe imperatoris edictum neque dies festos omnino **277** ut profestos haberi statuit, neque tamen dilationibus ejusmodi trahi in infinitum judicia: sed religiosos et rerum forensium immunes illos esse decrevit, in quibus aliquando Deus singulare in homines beneficium contulisset: cæterum alios totos festos esse, alios intercisos, ita ut nimirum horis matutinis lege agere non liceret, postmeridianæ autem integræ partibus admittendis C vacarent. Idem hic imperator sacrum lapidem qui jampridem Ephesi fuerat, Byzantium magnifice translatum cum cæteris sacris, quæ ibi sunt monumentis deposuit. Qualis autem hic fuerit lapis et quomodo in Ephesiorum terram pervenerit deinceps commemorabo. Peracto jam in cruce a Salvatore

Du Cangii notæ.

(40) *Ὁ αὐτὸς ἔτει τῆς βασιλείας.* Supplendum *anno* 15. Incidit autem annus Manuelis quintus decimus in an. mundi juxta Græcos 6666, Christi 1158, indict. 6, quo emissa ejusdem Augusti novella, qua ecclesiis et monasteriis, quæ erant in urbe Cpolitana et vicinis urbis locis, immobilium firmam et inviolatam possessionem sancivit: quod duabus aliis præterea constitutionibus edixerat. Vide Balsamon. in synod. 7, can. 4 et 12.

(41) *Χρυσόβουλλον.* Aurea bulla. Joan. Cantacuzenus l. III, c. 53: Τῷ Ἀγγέλῳ πρὸς τὴν Θετταλίας ἀρχὴν χρυσόβουλλον ποιῶν, etc. Epistola Joannicii Bulgariæ regis in Gestis Innocentii III pp.: *Subsignat autem imperium meum ad securitatem chyrosobolum suum.* Ita bis editur, sed legendum *chrysobolum.* Sic porro diplomata omnia aureis bullis seu sigillis munita appellabant, præsertim tamen constitutiones imperatorias. Harmenopulus, l. I, tit. 1, §. 12: Καὶ μετὰ τοῦτον πολλοὶ τῶν βασιλέων καθολικοὺς μὲν ἐξέθεντο νόμους· νεαρὰς δὲ καὶ προστάξεις ἀλλοίας καὶ χρυσοβόλους λόγους, εἰς ἃ δέον ἡγήσαντο, πεποιήκασιν. De aureis bullis glossographi passim et nos quædam ad Villharduinum.

(42) *Νόμου δὲ πασῶν.* Hanc Manuelis de Feriis novellam edidit Balsamon in Nomoc. tit. VII, et ex eo D Bonefidius, Leunclavius et Baronius, quam ex mss. restituit Carolus Labbeus in Observat. ad Synopsim Basilic.; emissa autem est an. mundi 6674, indict. 14, Christi nimirum 1164.

(43) *Λίθον ἱερόν.* Vide Nicetam in Man. l. VII, c. ult.

Cornelii Tollii notæ.

(cc) *Καὶ τόμῳ ἐστήριξεν, ὃν ἅτε χρυσῷ ἐνσεσημασμένον χρυσόβουλλον ἔθος καλεῖν ἐστιν.* Dixi περὶ τοῦ τόμου in præcedentibus; alias enim λόγον aut γράμμα dicere solent ejus ævi scriptores. Anna Comnena, libro octavo: Καὶ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος χρυσόβουλλον λόγον ἐνσεσημασμένον διὰ κινναβάρεως, ὡς ἔθος, διὰ βασιλικῆς δεξιᾶς λαβών· *Bullæ aureæ scriptum ab imperatore signatum cinnabari, ut moris est, regia manu cum accepisset.* Synonyma sunt: Γραφαὶ ἐρυθραὶ, ἐρυθρὰ γράμματα τῆς βασιλικῆς χειρὸς, γράμμα ἐρυθρόγραφον, ἐρυθροβάνῳ ἐνσημανθὲν γραμμάτιον. Ut apud Nicetam libro quarto imperii Manuelis: Ὅθεν ἐρυθροβάνῳ ἐνσημανθὲν ἀφῆκε γραμμάτιον, ἐνάγων τοὺς κατὰ κοίλην Συρίαν ἰσχύοντας συσχεῖν ὡς ἀντίφρονα, καὶ περὶ τὸ γένος ἀκολασταίνοντα, καὶ τοῦ φάους στερῆσαι τῶν ὀφθαλμῶν· *Missaque ad Cœlesyriæ toparchas aurea bulla, mandat ut Andronicum, hominem seditiosum atque incestum, capiant et visu privent.*

mysterio, suscepit eum Mater, utque fieri assolet in lapide isto supinum deposuit : in eumdem ipsa etiam procumbens, ut vero simile est, non mediocriter ploravit. Flentis autem lacrymæ, quæ in lapidem deciderunt, in hanc usque diem permansere indelebiles, res admiratione prorsus digna. Hoc igitur lapide accepto Mariam Magdalenam aiunt Romam recta abiisse, ut coram Tiberio Cæsare Pilatum et Judæos velut injustos Jesu interfectores accusaret : sed forte quadam in portum Ephesinum delatam istic eum loci reliquisse, indeque excedentem Romam pervenisse. Ex illo tempore usque in hodiernum diem lapis ibi perstitit. Cum vero in littus Damalis esset expositus, ingenti pompa inde Byzantium translatus est. Huic enim interfuere Romanus senatus **278** et quotquot erant ex sacerdotali ordine et monachico, Luca qui tunc temporis Ecclesiam regebat et imperatore utrique choro præeuntibus. Ipse etiam lapidi humerum subdidit imperator : in talibus namque etiam ultra quam necesse erat pietatem ac reverentiam exhibebat singularem et cum summa animi demissione ejusmodi munia obibat.

A ἐς Βυζάντιον [P. 162] ἀγαγὼν τοῖς τῇδε λοιποῖς ἀπέδωκεν ἁγίοις. Ὅστις δὲ ὁ λίθος οὗτος καὶ ὅθεν εἰς Ἐφεσίων (*dd*) ἦλθε τὴν γῆν, ὁ λόγος ἑξῆς διηγήσεται. Τέλος ἤδη τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν εἶχε τῷ Σωτῆρι μυστήριον, καὶ παραλαβοῦσα τοῦτον ἡ Μήτηρ ἀνέκλινέ τε ὕπτιον, ὡς νόμος, ἐπὶ τοῦ λίθου τοῦδε καὶ ἐπιπεσοῦσα βύθιον ἀνῴμωξεν ὁποῖα εἰκὸς, μυρομένης δὲ τὰ δάκρυα τῷ λίθῳ πελάζοντα ἔτι καὶ νῦν ἀναπόνιπτα μένουσι, πρᾶγμα τεράστιον οἷον. Τοῦτον δὴ τὸν λίθον ἡ ἐκ Μαγδαλᾶ, φασὶν, ἀναλαβοῦσα Μαρία ἔπλει Ῥώμης εὐθὺ ἐφ' ᾧ Καίσαρι ἐς ὄψιν ἐλθοῦσα Τιβερίῳ Πιλάτου καὶ Ἰουδαίων τῶν ἀδίκων Ἰησοῦ κατερεῖ φονευτῶν. Ἀλλὰ τύχῃ τινὶ ἐς τὸν Ἐφεσίων λιμένα κατάρασα αὐτὸν μὲν ἐνταῦθα ἔλιπεν, ἡ δὲ ἐκεῖθεν ἀφεῖσα ἐπὶ Ῥώμην ἀνήγετο. Ἐξ B ἐκείνου δ' ἄχρι καὶ νῦν ὁ λίθος ἐνταῦθα διετέλεσεν ὤν. Ἀχθέντα τοίνυν ἐς τὴν Δαμάλεως περαίαν πομπῇ τοῦτον ἐκ Βυζαντίου διαδέχεται λαμπρά. Ἐπλήρου δὲ ταύτην τό Ῥωμαίων τε γερούσιον ἅπαν καὶ ὅσον ἐν ἱεροπόλοις καὶ ἐν μονασταῖς ἦν, Λουκᾶ τοῦ τηνικάδε τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνοντος καὶ βασιλέως τέλους ἑκατέρου προαρχόντων. Βασιλεὺς μέντοι καὶ τὸν ὦμον ὑπέσχε (44) τῷ λίθῳ, ἐπεὶ τά γε τοσαῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν χρὴ ἐμετριοφρόνει καὶ ἠγάπα δουλοπρεπέστερον αὐτοῖς προσαγόμενος.

9. Sub idem tempus Ægyptus, cum propemodum in Romanorum venisset potestatem, eo quem referam modo nobis elapsa est. Hæc non ita pridem Romanorum parebat imperio et grave quotannis tributum dependebat. Sed cum Asia gravius affligeretur gentisque Ismaeliticæ in dies augerentur vires, capta et ipsa in Persarum jus concessit. Verum Manuel imperator, cum multa in Oriente Romanis rursum asseruisset, hanc quoque recuperare summo studio contendit. Itaque missis ad eas gentes legatis, ut et veterem consuetudinem et opulenta illa vectigalia, quæ nobis persolvere consueverant, in memoriam revocarent, iis præcepit : quod si ea abnuerent, tum demum nuntiarent proxime bello esse impetendos. Hæc erat mens legationis. Sed enim pertinacius renuentibus Ægyptiis, classem fabricat hippaginum et bellicarum navium magno numero,

θ'. Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους (45) Αἴγυπτος ὑπὸ Ῥωμαίων ἁλῶναι κινδυνεύσασα τρόπῳ τῷ ῥηθησομένῳ διαγεγονέναι ἴσχυσεν. Αὕτη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μὲν οὔπω πάνυ πρώην ἐτέλει ἀρχὴν, μέγα δέ τι χρῆμα δασμοῦ ταύτῃ παρεῖχεν ἐτήσιον· ἐπεὶ C δὲ Ἀσία κακῶς ἤδη πεπόνθει καὶ τὸ Ἰσμαηλιτικὸν ἑκάστοτε κατίσχυε φῦλον, ἥλω καὶ αὕτη καὶ Πέρσαις ὑπέπεσεν. Ἀλλὰ βασιλεὺς Μανουὴλ πολλὰ τῶν κατὰ τὴν Ἑῴαν Ῥωμαίοις ἤδη ἀνασωσάμενος ἀντιποιηθῆναι καὶ ταύτης σπουδῇ πολλῇ ἤθελε. Τοίνυν καὶ πρέσβεις (46) ἐνταῦθα στείλας ἐκέλευεν ἔθους τε τοῦ προτέρου καὶ φόρων ἀναμιμνήσκειν τὴν χώραν οἱ πολυτάλαντοι ἐφ' ἡμᾶς ἀφικνοῦντο τὸ πρότερον, ἀνανομένης δὲ παρεγγυᾷν ὅτι δὴ οὐκ ἐς μακρὰν πολεμητέα σφίσιν ἐσεῖται. Τὰ μὲν δὴ τῆς πρεσβείας ἐν τούτοις ἦσαν· τῶν Αἰγυπτίων δὲ ἰσχυρῶς πρὸς τοῦτο ἀπειπαμένων, στόλον νεῶν (47) ὁ βασιλεὺς

Du Cangii notæ.

(44) *Τὸν ὦμον ὑπέσχε*. Vide tractatum nostrum de Capite S. Joannis Baptistæ, c. 2, n. 6.

(45) *Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους*. Græcorum in Ægyptum cum Hierosolymitano rege Amalrico, cæterisque regni baronibus et proceribus expeditionem pluribus refert Willelmus Tyrius, l. xx, c. 4, 14, 15, 16, 17, qui eam in annum 1169 conjicit sub finem Septemb. ut et Nicetas l. v, n. 4, 5, 6 et 7.

D (46) *Πρέσβεις*. Erant ii, ni fallor, Alexander Gravinæ comes et Michael Hydruntinus, quantum ex Tyrio colligi datur cap. 4.

(47) *Στόλον νεῶν*. *Erant sane*, inquit Tyrius, *in præfato exercitu naves longæ rostratæ, geminis remorum instructæ ordinibus, bellicis usibus habiliores, quæ vulgo galeæ dicuntur, centum quinquaginta. Item in his majores ad deportandos equos deputatæ, ostia habentes in puppibus ad inducendos educendos-*

Cornelii Tollii notæ.

(*dd*) *Ὅστις δὲ ὁ λίθος οὗτος καὶ ὅθεν εἰς Ἐφεσίων*. Idem fere Nicetas, ubi de Manuele nostro mortuo et jam sepulcro mandato : *Lapis eum tegit nigricans et mæstum aliquid præ se ferens, qui in septem vertices assurgit. Non procul inde basi impositus adoratur lapis purpureus, viri magnitudine, qui ante fuit Ephesi; et is esse dicitur, in quo Christus de cruce sublatus, et fasciis involutus, conditus fuerit. Eum lapidem imperator inde adrectum humeris suis, quippe qui divinum corpus ipsumque Christum gestasset, a portu Bucoleontis usque ad ædem, quæ in turri palatii est, pertulit. Sed non multo post imperatoris obitum saxum illud e palatio ad sepulcrum illius est translatum, ut clara voce defuncti res gestas et certamina proclamet.* Ita vertit Hieronymus Wolfius.

τεκτηνάμενος ἱππαγωγῶν τε καὶ πολεμιστηρίων ἐς A ἄγαν πολλῶν στρατόν τε ἐμβιβάσας αὐταῖς ἐπ' Αἰγύπτου ἔπεμψεν. Ἡγεῖτο δὲ τούτου Ἀνδρόνικος οὗ πολλάκις ἐμνήσθην, ὁ Κοντοστέφανος. Ἐτύγχανε [P 183] γὰρ μέγας, ὥσπερ εἴρηται, δοὺξ (48) γεγονὼς πρότερον. Ὃς, ἐπειδὴ ταχυπλοήσας Αἰγύπτῳ προσέσχε, πέμψας ἐς Παλαιστίνην τὸν τῆδε μετεπέμπετο ῥῆγα, ἐφ' ᾧ κατὰ τὰ ξυγκείμενα τοῦ πόνου Ῥωμαίοις συλλήψοιτο καὶ αὐτός. Ἐν ᾧ δὲ διαμέλλων ὁ ῥὴξ ἦν, Ἀνδρόνικος, ὡς μὴ ἐπὶ κενῆς ὁ χρόνος ἐνταῦθα αὐτῷ τρίβοιτο, δεῖν ἔγνω ἐπὶ τὴν χώραν διαβῆναι τὸ στράτευμα. Καὶ τοίνυν Τενέσιόν τε πόλιν αὐτοβοεὶ εἷλον καὶ συχνὰ τὴν χώραν κατέθεον ἐξιόντες. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ῥὴξ ἠγγέλλετο ἤδη προσιὼν, ἐπὶ Ταμίαθι (49) μετῆγον τὸν πόλεμον, πόλιν κατοίκων τε πλήθουσαν καὶ πλουτοῦσαν ὑπερφυῶς. Ἔνθα πολλαὶ B μὲν καὶ φρικώδεις Ῥωμαίοις διεπολεμήθησαν μάχαι, ἤνυστο δὲ ὅμως οὐδὲν ἀπ' αἰτίας ἧς ἐρῶν ἔρχομαι. Συνέκειτο βασιλεῖ καὶ Παλαιστίνοις ἐς τὸν ἐπ' Αἰγύπτου συμπνεύσασι πόλεμον μοῖραν μὲν τὴν ἡμίσειαν Ῥωμαίους ἁλούσης ἤδη τῆς χώρας λαβεῖν, θατέραν δὲ αὐτοὺς ἕξειν. Ὁ τοίνυν ῥὴξ, ἐπειδὴ Ῥωμαῖοι προτερήσαντες ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἦλθον, ἐπιβούλως ἄγαν τὸ μὲν πρῶτον ὑστερεῖν τοῦ πολέμου διενοεῖτο, ὅπως Ῥωμαίων διακινδυνευσάντων τὴν χώραν αὐτὸς ἀκονιτὶ διακληρώσαιτο· ὡς δὲ παρῆν ὀψὲ καὶ αὐτὸς, τήν τε μάχην ἀεὶ ὑπερετίθετο καὶ Ῥωμαίοις δὲ ταυτὰ ξυμβουλεύων ἦν, κἂν ἐκεῖνοι ὀλίγα τοῖς λεγομένοις προσέχοντες ἡρωϊκοὺς εἰς ἑκάστην ἡμέραν ἀνεδέχοντο ἀγῶνας. Εἴτε οὖν, ὅπερ ἔφην, Ῥω- C μαίους τοῖς κινδύνοις παραβαλεῖν ἐθέλοντες ταῦτα ἐποίουν, ὡς ἂν ἀπόνου τῆς νίκης τυγχάνωσιν αὐτοὶ, εἴτε καὶ καθάπαξ τῆς κατ' Αἴγυπτον δεσποτείας τῷ βασιλεῖ φθονήσαντες ἦσαν, λέγειν οὔ μοι παρίσταται· ἐλέγετο δ' ὡς χρήμασιν (50) οἱ ἔνδον τὸν ῥῆγα ὑποφθείραντες εἰς τοῦτο ἤγαγον. Ῥωμαῖοι τοίνυν, ἐπειδήπερ οὐκ ἀξιοχρέους ἑαυτοὺς τῷ πολέμῳ τῷδε ἔγνωσαν εἶναι, πρύμναν κρουσάμενοι ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἀνήγοντο· χειμῶνος (51) δὲ κατασχόντος πλεῖστας τῶν νεῶν ἀπολωλέναι συνέβη. Ἡ μὲν δὴ ἐπ' Αἰγύπτου Ῥωμαίοις ἐκστρατεία τοιοῦτον ἔσχε τέλος. Αἰγυπτίων δὲ ὁ δῆμος, ὡς μὴ καὶ δευτέρα Ῥωμαίων ἔφοδος ἐπ' αὐτοὺς γένηται, πρέσβεις ἐς βασιλέα στείλαντες τακτόν τι χρυσίον ἀνὰ πᾶν ἐκεῖθεν κομίσεσθαι ἔτος Ῥωμαίοις ὡμολόγουν. Ὁ δὲ τὴν πρε-

immissoque in eam exercitu in Ægyptum misit. Huic præfuit Andronicus Contostephanus, cujus non semel memini, magni quippe ducis dignitate, ut supra dictum est, jam antea gaudebat. Is ut in Ægyptum celeriter appulit, missis in Palæstinam legatis regem inde 279 accersiit, ut secundum ea quæ invicem sanciverant pacta auxilio sibi esset. Interea dum rex exspectabatur Andronicus, ne frustra hic tempus tereret, educere in terram exercitum operæ pretium censuit. Itaque Tenesium oppidum primo impetu ceperunt Romani crebrisque regionem istam incursionibus vastarunt. Sed ubi adventare regem nuntiatum est, ad Damiatam bellum transtulere, urbem et incolarum frequentia celebrem opibusque affluentem. Multa hic et horrenda Romanis peracta sunt prælia : nihil tamen iis confectum est ob hanc quam commemorabo causam. Convenerat inter imperatorem et Palæstinos in bellum Ægyptiacum conspirantes, ut devictæ provinciæ partem dimidiam Romani, dimidiam ipsi alteram obtinerent. Itaque rex, cum priores in Ægyptum venissent Romani, de industria primo expeditionem bellicam differre statuit, ut postquam ii discrimina exhausissent, regione ista citra laborem potiretur. Ubi vero et ipse tandem accessit, pugnam semper protrahebat eademque ut facerent persuadebat Romanis : etiamsi ii, ejusmodi consiliis posthabitis, fortia in dies prælia susciperent. Verum haud plane possim asseverare, utrum id egerint iti, dum periculis objicere Romanos volunt, victoriæ fructu sine labore fruerentur, an vero quod omnino Ægypto potiri imperatorem præ invidia non ferrent. Cæterum rumor erat regem ab obsessis submissa pecunia ad id fuisse inductum. Itaque Romani 280 cum se bello isti haud pares esse viderent retro Byzantium navigarunt : orta vero tempestate plurimæ eorum naves periere. Hunc finem illa habuit in Ægyptum expeditio. Ægyptii, ne altera Romanis irruptio rursum in eos fieret, missis ad imperatorem legatis certum se quotannis auri pondus soluturos pacti sunt. Ille vero legationem aspernatus, rebus infectis domum eos remisit : cum totam hanc iterum devastare regionem in animo haberet.

Du Cangii notæ.

que eos patentia, pontibus etiam, quibus ad ingressum et exitum tam hominum quam equorum procurabatur commoditas, communitæ sexaginta. Item harum maximæ, quæ dromones dicuntur, alimentis varii generis armisque multiplicibus, machinis quoque et tormentis bellicis usque ad summum refertæ decem aut duodecim. Locum hunc Tyrii integrum ideo describendum duxi, ut non modo navium numerus, quibus conflata erat Manuelis classis, inde constaret, sed præsertim ut quod περὶ ἱππαγωγῶν seu de *usseriis* ad Villharduinum a me pridem observatum, hoc qui tum non occurrerat loco firmarem.

(48) *Μέγας δοὺξ*. Tyrius : *Misit autem cum classe de suis principibus megalducas consanguineum suum quem universis præfecit, et quemdam alium Mauresium nomine, sibi valde familiarem* etc. At qui Ty- D rio Mauresius, Nicetæ appellatur Theodorus Mauroznmes.

(49) *Ταμιάθι*. Vulgo *Damieta*, urbs Ægypti nota, quæ describitur a Tyrio, l. xx, c. 16. In concilio Ephesino part. II, art. 1, fit mentio episcopi Ταμιάθιδος.

(50) *Ἠγγέλλετο δὲ ὡς χρήμασιν*. Tyrius : *Ibi profecto patuit nostros aut minus experientiæ habuisse, aut a solida defecisse prudentia, aut exercitus moderatores malitiose versatos.* Sed nec culpa lata vacasse Græcos asserit idem scriptor c. 18, ut et Matthæus Paris. an. 1219. *Hæc civitas*, ait ille, *primo a Græcis obsessa legitur, qui in ejus captione defecerunt.*

(51) *Χειμῶνος*. Id ipsum de tempestate observant Tyrius et Nicetas.

σδεῖαν ἀποσεισάμενος ἀπράκτους αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, πᾶσαν ἐν νῷ ἔχων εἰσαῦθις καταδραμεῖσθαι τὴν χώραν.

10. Inter hæc Byzantium venit Palæstinæ rex cum principe de negotiis suis acturus: impetratisque iis quæ poposcerat, præter alia multa imperatori fidem et clientelam professus est. Sub idem etiam tempus et Venetos, quotquot Byzantii et in quibuscunque Romanorum provinciis habitabant, in publicos carceres conjecit, illorumque bona publicavit et fisco addixit, ob eam quam dicturus sum causam. Venetorum regio in extremis partibus Ionii sinus sita est: mari vero circumflua longius a littore paludes protendit, in quas mare sæpius per diem influens, certo quodam tempore navigabiles eas facit: at cum rursum recedit, inaccessas prorsus reddit navibus perinde ac hominibus. Est autem gens ista moribus depravatis, impia et sacrilega si quæ alia et illiberalis, utpote nauticis ineptiis plena. Hi cum Alexio imperatori **281** aliquando auxilio venissent, quo tempore Robertus ille ex Italia Dyrrhachium transmissus totam invaserat provinciam, mercedis loco cum alia multa accepere tum præsertim Byzantii angiportum, quem Embolum vulgo appellant: solique omnium eapropter ex illo tempore decimas ex mercatura Romanis non solverunt. Inde in immensum ditati statim in superbiam prorupere: adeo ut cives perinde ac mancipia tractarent, neque eos duntaxat qui de infima plebe essent, verum et qui sebastorum aut alia quavis apud Romanos majore dignitate fulgerent: quibus indignatus Joannes imperator omnes a Romano imperio expulerat. Atque inde a Romanis vindictam repetere summo cum studio enitebantur. Classe itaque comparata factaque in eorum terras irruptione Chium capiunt, et Rhodum atque Lesbum, celeberrimas insulas, depopulantur. Inde ad Palæstinos delati cum eis Tyrum expugnant: ad hæc in mari piraticam exercentes nulli hominum scelerati isti pepercere. Quamobrem ut ab imperatore in priorem statum sunt restituti, major eos statim incessit superbia et insolentia. Arrogantia enim recte factorum opinione inflata quandoque in ultimam improbitatem deflectere solet. Unde factum est, ut multis nobilibus viris et principi affinitate junctis plagas intulerint aliisque

A ι'. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Παλαιστίνης ῥὴξ ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε περὶ ὧν ἔχρηζε βασιλέως δεησόμενος. Τυχὼν δὲ ὧν ἐδεῖτο, ἄλλα τε πολλὰ καὶ δουλείαν (52) ἐπὶ τούτοις βασιλεῖ διωμολόγηκεν. Ὑπὸ τοῦτον (53) τὸν χρόνον καὶ Οὐεννέτους, ὅσοι ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ ταῖς ὅπου δήποτε Ῥωμαίων ᾤκηνται χώραις, δημοσίαις φρουραῖς παραπέμψας τὰς οὐσίας ἀναγράπτους εἰς τὸ δημόσιον ἐποιήσατο [P. 164] ἀπ' αἰτίας ἧς αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Οὐεννέτων ἡ χώρα κεῖται μὲν ἐς τοῦ Ἰονίου κόλπου τὰ ἔσχατα, θαλάσσῃ δὲ ἀμφίῤῥυτος οὖσα τέναγός (54) τι προβάλλεται τῆς ἀκτῆς μακρὸν ὅσον. Ἔνθα τῆς ἡμέρας ἡ θάλασσα πολλάκις προσιοῦσα καιρὸν μέν τινα πλώϊμον αὐτὸ ποιεῖται, τὸν πορθμὸν δ' αὖθις ἀναλύουσα ἀπόρευτον παντάπασι ναυσί τε καὶ ἀνθρώποις ἐργάζεται. Ἔστι B δὲ τὸ ἔθνος ἤθει μὲν διεφθορὸς, βωμολόχον (55) εἴπερ τι καὶ ἀνελεύθερον, ἅτε καὶ ἀπειροκαλίας μεστὸν ναυτικῆς. Οὗτοι, Ἀλεξίῳ (56) ποτὲ βασιλεῖ χεῖρα παρασχόμενοι σύμμαχον, ὁπηνίκα Ῥομπέρτος ἐκεῖνος ἐξ Ἰταλίας ἐπὶ Δυῤῥάχιον διαβὰς ἐπολιόρκει τὴν χώραν, ἀμοιβῆς τυγχάνουσι τῆς τε ἄλλης καὶ δὴ καὶ στενωπὸς αὐτοῖς ἐν Βυζαντίῳ ἀποτέτακτο, ὃν Ἔμβολον ὀνομάζουσιν οἱ πολλοὶ, μόνοι τε τῶν ἁπάντων διὰ τοῦτο τὰς κατ' ἐμπορίαν δεκάτας (57) οὐδενὶ Ῥωμαίων ἐξ ἐκείνου παρέσχοντο. Τοίνυν καὶ τὸ ἀσυμμέτρως ἐντεῦθεν πλουτεῖν ταχὺ ἐς ἀλαζονείαν αὐτοὺς ἦρεν. Ἀνδρὶ μέντοι πολίτῃ ὅσα καὶ ἀνδραπόδῳ προσεῖχον, ἀλλ' οὐχ ὅπως τῶν πολλῶν τινι καὶ δημοτικῶν, ἀλλὰ κἄν τις ἐπὶ σεβαστότητι ἐφρόνει C κἂν ἐπὶ μεῖζόν τι προῆκε τῶν παρὰ Ῥωμαίοις σεμνῶν. Ἐφ' οἷς χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐκποδὼν τῆς Ῥωμαίων αὐτοὺς ἐποιήσατο πολιτείας. Ἐντεῦθεν ἀμύνασθαι Ῥωμαίους διὰ σπουδῆς αὐτοῖς ἦν. Στόλον οὖν τεκτηνάμενοι νεῶν τούτων ἐπῆλθον τῇ γῇ· ὅτε δὴ Χίον τε εἷλον καὶ Ῥόδου καὶ Λέσβου νήσων κατέδραμον ὀνομαστῶν. Ἐπὶ Παλαιστινῶν τε καταχθέντες τὴν γῆν Τύρον ἅμα αὐτοῖς ἐκπολιορκήσαντες εἷλον, τὴν ἐν θαλάσσῃ τε μετιόντες λῃστείαν οὐδεμίαν οἱ κακοδαίμονες ἀνθρώπων ἐλάμβανον φειδώ. Δι' ἃ βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτοὺς προσηκάμενος ἐπὶ μᾶλλον ἐξῆρεν ἀλαζονείας καὶ τύφου. Αὐθάδεια γὰρ κατορθοῦν δόξασα εἰς ἀπόνοιαν D πανούργους τὸ φρόνημα.

Du Cangii notæ.

(52) *Καὶ δουλείαν*. Vide inscriptionem quam retulimus in dissertatione 27 ad Joinvillam p. 319.

(53) *Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον*. Ut Veneti mercatores cæterique reipublicæ Venetæ subditi, quotquot intra Byzantini imperii fines reperti, carceri mancipati fuerint eorumque bona publicata, pluribus refert Nicetas, l. V, n. 9, ut et Sabellicus, decad. 1, l. VII. Ita idem Manuel similibus, ut par est credere, de causis Pisanos qui Cpoli frequentes ob mercimonia aderant, urbe et imperii ditionibus postmodum expulit, eosque rursum revocavit an. 1172, ut est in Annalibus rerum Pisan. Ughellianis.

(54) *Τέναγός τι*. Constantinus de Adm. imper. c. 38: Ἡ Βενετία τὸ μὲν παλαιὸν ἦν τόπος ἔρημός τε, ἀοίκητος καὶ βαλτώδης.

(55) *Βωμολόχον*. Nicetas de Venetis: Ἄνδρας θαλάττης τροφίμους, κατὰ Φοίνικας ἀγύρτας,

(56) *Οὗτοι Ἀλεξίῳ*. Privilegia varia, immunitates et prædia concessa Venetis ab Alexio ob præstitum sibi contra Wiscardum auxilium testatur Anna, l. VI Alex. p. 161, 162.

(57) *Δεκάτας*. Decimæ mercium. Gloss. Basilic.: Δεκατευτήριον, τελώνιον. Hesychius: Δεκατεύειν, τελωνεῖν, δεκάτην εἰσπράττεσθαι. Δεκατευταὶ, τελῶναι, οἱ τὴν δεκάδα ἢ δεκάτην ἐκλέγοντες. Charta Rogerii regis Siciliæ An. 1137 apud Ughellium in archiepisc. Salernitan.: *Præterea decatias et alia jura mercatorum, quæ Salernitani in Alexandria prius persolvere soliti erant, ad modum Siciliæ negotiatorum, reduci faciemus.* Decimum in diplomate Caroli Magni apud Doublet. in Histor. San-Dionys. p. 708, 709. Vide Agathiam, l. V, p. 151, 1 edit.

A ἐκφέρεσθαι οἶδεν. Ὅθεν καὶ πολλοῖς τῶν εὖ γεγονότων βασιλεῖ τε καθ' αἷμα προσηκόντων πληγάς τε ἐπέθεντο καὶ ἄλλως πικρότατα ἐπ' αὐτοὺς ὕβρισαν. Διῆγον μέντοι ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς οὐχ ἥκιστα καὶ ἐπὶ τῶν Μανουὴλ βασιλέως χρόνων, γυναιξί τε Ῥωμαίαις ἑαυτοὺς συνοικίζοντες καὶ οἰκίαις ταῖς αὐτῶν, ὥσπερ οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἔξω τῆς ἐκ βασιλέως δεδομένης αὐτοῖς ἀναστρεφόμενοι διατριβῆς. Ἃ μηκέτι φέρειν ἔχων αὐτὸς δίκας ἐπιτιθέναι τῶν ἁμαρτανομένων σφίσιν ἀπήρξατο. Τοὺς μέντοι ἐν Βυζαντίῳ ᾠκημένους αὐτῶν τῶν κατ' ἐμπορίαν παραβαλόντων Οὐεννέτων ἀποδιελὼν Βουργεσίους (58) τῇ Λατίνων ἐκάλεσε φωνῇ, πίστεις αὐτῷ δεδωκότας (59) σὺν εὐγνωμοσύνῃ Ῥωμαίοις

eos gravissimis affecerint injuriis. Iisdem tamen nihilo secius usi fortunis Manuelis quoque imperatoris temporibus, Romanasque mulieres 282 conjugio sibi adsciscentes in earum ædibus, cæterorum Romanorum instar extra limites ab imperatore iis præscriptos domicilia habebant. Quæ cum ferre amplius non posset princeps pœnis compescere eorum delicta statuit. Venetos ergo, qui Byzantii habitant, ab iis ejusdem nationis qui negotiandi causa accedebant secernens, Burgenses illos Latinorum lingua appellavit, cum fide data polliciti essent, se quoad viverent Romanis fore obnoxios. Ea enim apud illos istius vis est vocabuli. Interea Veneti ipsi simultatem cum Lombardis exercuere palam, quod

Du Cangii notæ.

(58) *Βουργεσίους*. Latinis ævi medii *burgenses*, Gallis *bourgeois*, hoc est, jus civitatis Venetis urbem incolentibus dedit. Diploma Rogerii Siciliæ comitis Græcobarbarum, editum tom. I Italiæ Sacræ : Ἡμέτεροι ὑπήκοοι τοῦ ἡμετέρου κράτους βαρούνιοι βουργέσιοι, καὶ στρατιῶται..

(59) *Πίστεις δεδωκότος*. Ea erat burgensium conditio, ut clientelam domino civitatis, villæ aut burgi profiteri tenerentur. LL. Burgor. Scoticor. c. 2 : *Quicumque factus fuerit de novo burgensis domini regis, primo jurare debet fidelitatem domino regi, et bailivis suis et communitati illius burgi, in quo factus est novus burgensis.* Prostat statutum parlamenti Parisiensis editum in Parl. Pentecost. an 1287 *Contra abusus burgesiarum*, quo adipiscendi civitatis juris ratio præscribitur hocce verborum contextu : [P 498] *C'est l'ordonnance faite par la cour nostre seigneur le roy, et de son commandement seur la maniere de faire et tenir les bourgeoisies de son royaume, pour oster les fraudes et les malfoes qui se faisoient pour achoison d'icelles bourgeoisies, dont si sugiet estoient durement grevé, et durement plaignant.* Hujus constit. art. 1 ita concipitur : *Premierement il est ordonné que si aucun veut entrer en aucune bourgoisie, il doit aller au lué, dont il requiert estre bourgois, il doit venir au prevost dou lué ou a son luétenant ou al maieur des lués qui reçoivent bourgoisies sans prevost, et dire en telle maniere : sire, je vos requiers la bourgoisie de celle ville, et suis appareilliez de faire ce que j'en doi faire. adonc li prevost ou li maire, si come dessus est divisé, ou leur luétenans en la présence de deus ou trois bourgois de la ville receura seurté de l'entrée de la bourgoisie, et qu'il fera, ou achetera, par raison de la bourgoisie, maison dedans an et jour de la value de 60 sol. Par. au mains. et ce fait et registré, li prevost ou li maires li doit bailler un seriant pour aler od li au seriant (*) de-* D *sous qui il s'est parti, ou a son luétenant, pour faire li assavoir qu'il est entrez en la bourgoisie de tel vile et tel jour, si come il est convenu en la lettre de bourgoisie, en laquelle sont contenus li nom des bourgois, qui furent present quand il entra en la bourgoisie dessusdite. et est ordené que il ne sera tenus et defendus come bourgois devant ce que les choses susdites soient faites*, etc. In cæteris ejusdem statuti articulis id potissimum cavetur, ut *burgesiorum* uxores teneant *burgesias* suas in eo loco, in quo *burgesiam* consecuti sunt, a vigilia festi omnium SS. ad vigiliam festi sancti Joannis, ita ut reliquum tempus insumere possint *burgesii* in metendis agris, fœno colligendo et in vindemiis peragendis : quod si *burgesii* uxores non habeant, teneantur habere in domibus suis famulos vel ancillas (*vallet ou vaisselle*), qui eamdem *resseandisiæ* conditionem observent, quibus adimpletis liberum

B sit *burgesiis* per totum annum ire quo lubebit, suisque vacare expediendis negotiis : ita tamen ut *talliam*, quæ ipsis indicta fuerat eo loco, unde secesserant, antequam jus civitatis essent adepti, persolvant. Quæ quidem omnia sancita sunt absque præjudicio dominorum, quibus ratione prædiorum obnoxii erant *burgenses* : data præterea facultate, *de poursuivre et retraire de bourgoisie leurs hommes de cors, ou d'autre condition, en la maniere que l'en a accoustumé.* Eadem fere præscripta leguntur pro iis, quos *burgenses regis* appellabant, in edicto Philippi IV *pro utilitate regni*, an. 1302 quod habetur in registro signato *crux*, in camera comput. Paris. *Burgenses* præterea censum annuum urbi et communitati pro ipsis, quas habitabant mansionibus ac domiciliis, indictum persolvebant domino : quæ quidem pensitatio nostris *burgesia*, Anglis-Normannis *burgagium* vocitabatur : *burgum*

C enim vulgo appellabant ea domicilia, quæ infra castrum aut castellum domini exstructa incolebant coloni, cujuscunque essent conditionis sive liberi sive servi. Charta an. 1247 in Tabulario Campaniæ ex Biblioth. Reg. fol. 343 : *Chascun borjois paiera deus sols de ceus de borgisie, et sis den. de cens pour sa meson a paier lo jour de S. Remi, et borgisie et cens.* Alia Joannis de Castilione comitis Blesensis an. 1271 : *Ay doné en perpetuel aumosne a l'abbaye de Nonains de nostre dame de Soissons, a prendre — sur mes bourgesies de Guyse, par le main de cely qui pour tens recepura lesdites bourgesies.* LL. Burgor. Scot. c. 1 : *Quilibet burgensis debet domino regi de burgagio quod defendit pro particata terræ 5 denarios annuatim.* Vide præterea, c. 53 et Monast. Anglic. tom. II, p. 332. Hinc *tenere in burgagium* apud Ic. Anglos. Littleton sect. 162 : *Tenure en burgage est l'ou antienement burgh est, de que li roy est seignior, et ceus qui ont tenement dejus le bourg, teignent del roy lour tenemens*

D *que chascun* [P 489] *tenant par son tenement doit payer al roy un certain rent par an.* Denique Charta an. 1272 in Reg. Chartar. urbis Ambian. fol. 209 : *Promisit coram nobis — quod ipsa hereditarie tenebit ad usus et consuetudine burgagii civitatis Ambian. quoddam tenementum.* Nec tantum ejusmodi præstationibus ratione domiciliorum, sed et *talliæ* obnoxii erant *burgenses*, ita ut si domino aliqua incumberet necessitas, liceret extraordinarias quasdam iis imponere pensitationes, quas *tallias* vocabant, a quibus qui immunes erant, dicebantur *tenere in liberum burgagium*, de quo mentio fit in Monastico Angl. tom. II, p. 361. Charta Conradi marchionis Montisferrati, filii domini Tyri an. 1187 apud Ughellum in archiepisc. Pisanis, qua Pisanis varias in urbe Tyro habitantibus immunitates concedit : *De nulla autem alia re Pisanus judicetur in regali curia in Tyro, et ejus*

(*) fort. *seigneur*.

a suis descivissent partibus, ipsosque invasere ac fundituis eversis eorum ædibus gravissima iis damna intulere. Quapropter illis in jus vocatis, imperator Lombardorum ædes de novo instaurari et quæ iis abstulissent restitui prolato judicio jussit. At Veneti nihil eorum quæ imperata fuerant exsequi voluere, minati insuper Romanis deinceps sese gravissima illaturos damna, ea reducentes subinde in memoriam, quæ fecerant superstite adhuc Joanne. Quæ cum videret imperator, cunctari amplius noluit: itaque quasi indagine eos uno die circumvenire statuens, litteras per imperium Romanum quoquo versum misit, quibus locorum et oppidorum præfectis tempus designabat, quo in Venetos manus injicere deberent. Quo quidem tempore et qui Byzantii erant, et qui in ultimis imperii habitant angulis, capti sunt et in carceres ac sacra monasteria conjecti. Elapso deinde aliquanto tempore, cum tantæ multitudini
283 vix sufficerent carceres (nihil quippe hominibus ad desperationem adactis inexpugnabilius esse solet), hæc aggrediuntur. Eorum unusquisque pro socio illius sistendi vadem se erga imperatorem constituit: quo facto carceribus se eximunt. Erat autem inter eos quidam natalibus illustris opibusque præpollens, qui ingentis molis navem, cujusmodi nunquam Byzantium appulerat, multa pecunia reipublicæ vendidit. Cujus propterea cum demandata ei a principe cura esset, Venetis consilium dedit ut ingressi navem de nocte excederent et in patriam navigarent. Quo illi arrepto consilio, ventum nacti secundum in illam insiliunt indeque confestim aufu-

A διὰ βίου τηρήσειν τὸ δούλιον. Τοῦτο γὰρ ἑρμηνεύειν αὐτοῖς τὸ ὄνομα βούλεται. [P.165] Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ Οὐέννετοι Λαμπάρδοις μηνίσαντες ἅτε γνώμης ἀποῤῥαγεῖσι τῆς αὐτῶν ἐπανέστησάν τε αὐτοῖς καὶ τὰς οἰκίας εἰς ἔδαφος καθελόντες ἐπὶ μεγίστοις αὐτοὺς ἐζημίωσαν. Ὅθεν καὶ ἐπὶ δίκην αὐτοὺς καλέσας ὁ βασιλεὺς τὰς οἰκίας εἰσαῦθις Λαμπάρδοις ἐγεῖραι ἐδικαίου ὅσα τε σφίσι διήρπαστο αὐτίκα ἀποδιδόναι. Ἀλλὰ Οὐέννετοι οὔτε πράττειν οὐδὲν αὐτῶν ἤθελον καὶ ἠπείλουν γε Ῥωμαίοις ἀνήκεστα δράσειν, ἀναμιμνήσκοντες ὧν ἔτι βασιλέως Ἰωάννου περιόντος ἐργάσαιντο. Ταῦτα συνιδὼν ὁ βασιλεὺς μηκέτι διαμέλλειν ἔγνω. Τοίνυν καὶ ὡς ἐν πανάγρῳ τούτους ἐπὶ τῆς αὐτῆς συλλαβεῖν διανοηθεὶς γράμματα ἁπανταχῆ τῆς Ῥωμαίων ἐξέπεμπε γῆς, δι' ὧν
B τοῖς τὰς ἀρχὰς διέπουσι δῆλον τὸν χρόνον ἐποίει, καθ' ὃν αὐτοὺς χεῖρας Οὐεννέτοις ἐπιβαλεῖν ἔδει. Καὶ λοιπὸν κατὰ ταὐτὸν οἱ ἐν Βυζαντίῳ τοῖς ἀνὰ τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ῥωμαίων ἡλίσκοντο γῆς, φρουραί τε καὶ ἱερὰ τούτους ἐδέχοντο φροντιστήρια. Καιροῦ τοίνυν διαγενομένου, ἐπειδήπερ ἐν οὕτω μεγάλῳ τῷ πλήθει στενοχωρεῖσθαι συνέβαινε τὰς φρουράς, Οὐέννετοι (ἔοικε γὰρ ἀνθρώπων ἀπεγνωκότων δυσμαχώτερον εἶναι μηδὲν) τοιάδε τινὰ ἐτόλμησαν. Αὐτὸς ἕκαστος ὑπὲρ ἑκάστου φερέγγυον ἑαυτὸν βασιλεῖ παρασχόντες ἀνεθῆναι τῶν φρουρῶν ἴσχυσαν. Ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς γένει τε διαφανὴς καὶ πλούτῳ διαφέρων· οὗτος μέγα τι νεὼς χρῆμα καὶ οἷον οὐδέπω ἐν Βυζαντίῳ κατῆρε χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἀπημπόληκε
C πολλῶν. Ὅθεν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπιμέλειαν πρὸς βασιλέως ἐπιτετραμμένος συνεβούλευσεν Οὐεννέτοις,

Du Cangii notæ.

partibus, nec etiam in toto regno: de domibus autem burgensium Pisanorum extra honorem Pisani communis positis, rex taliam possit percipere, si pro communi civitatis taliam receperit. Erant tamen burgenses potioris longe conditionis quam servi: cum enim duplex esset ignobilium ordo, quorum alii liberæ erant conditionis, alii servilis seu servituti obnoxiæ, ut est in art. 2 Consuetudinis municipalis Trecensis, soli ignobiles liberi *burgenses* fieri poterant, non autem servi: sed et neque viri nobiles, qui eo ipso a *burgensibus* passim distinguuntur, ut apud Ordericum Vitalem, l. XII, p. 872 et in Constit. Sicul. l. I, tit. 9, unde si quando milites *burgesia* aliqua donabantur, id juri communi adversabatur, fiebatque auctoritate regia et suprema. Ita in Registro Homagiorum Aquitaniæ, quod asservatur in camera comput. Paris. fol. ult. legimus, Edwardum Aquitaniæ principem, regis Angliæ primogenitum, concessisse Petro de Sancto Saphorino, dicto *de Landirans*, militi, ut *burgensis* civitatis Burdegalensis fieret, et *burgesiu* ejusdem urbis gauderet, quantumvis esset miles. diplomate 8 Jon. an. 1372, et sane nobiles opponebantur burgensibus etiamsi liberis, ut qui ex natalium prærogativa ab vili omni onere immunes erant. Poterant tamen *burgagia* possidere, id est, domos in burgis, aut prædia, quæ *burgensatica* appellant Constitutiones Neapolitanæ, l. I, tit. 66, § 2, et Chartæ aliquot Italicæ apud Wadding. in Reg. tom. III, p. 99, 100, 307, et alios, eoque ipso tenebantur solvere pensitationes consuetas seu *burgesias*. Exstat in hujus rei argumentum Charta Joannis Vicedomini Ambian. D. Pinconii an. 1269 qua domum a se emptam profitetur *Estre du bourgage d'Amiens, et que il et ses hoirs les tenront uns et aus coustumes du bourgage de la cité d'Amiens.* Quippe *ei qui liber est, villenagium vel servitium nihil detrahit libertatis*, inquit Bracton, l. I *De rerum divis.* c. 6. § 1, et Fleta, l. I, c. 1. Varias de *burgagiis* leges proponunt LL. Burgorum Scoticor. c. 13, 17, 44; Charta libertatum Angl. Regiam Majestat. l. II, c. 44, § 4: Consuetudo municip. Norman. c. 26, 28, 100, 101; Butilerius in Summa rur. et Vetus Consuet. Norman. mss., ex qua sequentia depromere visum est operæ pretium. I part. sect. 3, c. 14: *En borgages les suers auront egaus parties comme les freres.* C. 15: *Par borgages sont tenus les alues et les masures des bourjois qui sont fetes et establies es bourgs.* C. 18: *Tenures par borgages pueent estre vendues et
D achetées, autre si comme autres biens muebles, sans le consentement de leurs seignors, et les coustumes en doivent estre rendues selon les coustumes des bourgs.* Et infra: *Adcertes en borgage riens n'i est tenu par homage, se ce n'est par establissement de bourjois.* His adjungere lubet, quæ habent Bracton, l. II, c. 37, § 2; et ex eo Fleta l. I, c. 2, § 7, de *plena ætate* seu, ut loquuntur nostri, *majoritate* hæredum burgensium: *hæres burgensis quam citius discretionem habeat denarios numerandi, pannos ulnandi et hujusmodi, plenam ætatem dicitur obtinere et tunc primo finitur tutela.* Hanc de *burgesiis* nostratibus seu de jure civitatis apud Francos, haud omnino contemnendam commentatiunculam, cui materiam præbuit Cinnamus, non aspernabitur fortassis eruditus lector, barbaris licet passim vocabulis aspersam, a quibus deflectere pæne piaculum fuisset, cum ejusmodi antiquitates pertractari aliter vix possint, nedum intelligi.

A ἐμβάντας αὐτῷ πλωΐζεσθαι νυκτὸς ἐπὶ τὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ τὸν λόγον ἁρπάσαντες, ἐπιφόρου τοῦ πνεύματος γεγονότος, εἰσεπήδησαν ἐπ' αὐτὸ καὶ λοιπὸν ᾤχοντο ἀπιόντες. Ῥωμαῖοι δὲ αἰσθόμενοι κατόπιν αὐτῶν ἐδίωξαν, ἐγγίσαντές τε αὐτοῖς, περί που τὸν Ἀβύδου γεγονότες πορθμὸν Μηδικῷ πυρὶ (60) φλέξειν διενοοῦντο (ee). Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ἅτε τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐθάδες ἐπιτηδευμάτων, πίλους τινὰς (61) ὄξει περιδεύσαντες (ff) τούτοις τε πᾶσαν περιειληφότες τὴν ναῦν ἐστέλλοντο θαρσαλέοι. Ῥωμαῖοι τοίνυν, ἐπειδὴ μηδὲν ἀνύσειν εἶχον (τὸ γὰρ πῦρ πορρωτάτω ἢ ἐχρῆν ἐπὶ τὴν βάριν ἀκοντιζόμενον, ἢ οὐδὲ ἔψαυεν, ἢ καὶ πελάσαν τοῖς πίλοις ἀποστρεφόμενον, καθ' ὑδάτων ἐσβέννυτο πεσόν), ἄπρακτοι ἀνεχώρησαν. Οὐέννετοι δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν τῇ σφετέρᾳ B προσχόντες, στόλον τεκτηνάμενοι κατὰ Ῥωμαίων ἐπῆλθον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Εὐρίπῳ προσέβαλον· ἐκεῖ δ' ἀπεκρούσθησαν, βασιλέως στρατιωτῶν φρουρὰς ἀποχρώσας ταῖς τῇδε πόλεσιν ἐπιστήσαντος, ἐπὶ τὴν νῆσον [P. 166] ἐφέροντο Χίον, ἐνταῦθά τε τὰς ναῦς ἀνελκύσαντες ἐπὶ καταδρομῆς τῆς χώρας ἐξῄεσαν. Ἀλλὰ δυνάμεσι κἀνταῦθα περιτυχόντες προμηθείᾳ βασιλέως ἐπὶ τὴν νῆσον διαβάσαις, ἐπειδήπερ εἰς χεῖρας ἦλθον, πολλούς τε τῶν σφετέρων ἀπέβαλον πολεμοῦντες καὶ ὀπισθόρμητοι ἐπὶ τὰς ναῦς ἐχώρησαν. Βασιλεὺς δὲ καὶ κατὰ κράτος ἁλῶναι τούτους διανοούμενος ἠπειρώτην τε καὶ ναυτικὸν στρατὸν πέμπειν ἐπ' αὐτοὺς διενοεῖτο. Ἀλλ' ἦν γάρ τις τὸ τοῦ ἀκολούθου τηνικαῦτα λειτούργημα περικείμενος, Ἀαρὼν ὄνομα, ἀνὴρ φρονηματίας C καὶ δεινῶς ἀλαζών. Οὗτος δύσνους τοῖς βασιλέως ἀεὶ πράγμασιν ὢν παραπρεσβείας τε πλειστάκις ἑάλω (gg) καὶ δαιμονίοις προστετηκὼς ἐξελήλεγκτο ἔργοις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον, ὁπότε καὶ ἡ δίκη εὖ ποιοῦσα μετῆλθε τὸν ἀλιτήριον. Τότε δ' οὖν Οὐεννέτων τῷ ἔθνει ἔκπυστον τὸ βούλευμα ποιησάμενος ἔσφηλε βασιλεῖ τὴν ἐγχείρησιν. Ἔπλει μὲν γὰρ τὸ Ῥωμαίων ναυτικὸν ἐφ' ᾧ εἰς τὸν Μαλέαν γεγονὸς (ἀκρωτήριον δέ ἐστιν οὗτος ἡμερῶν ὡς πλείστων τῆς νήσου Χίου ὁδὸν διέχον), ἐνταῦθα ἐλλοχήσειν Οὐεννέτους· ἤδη γὰρ ἐπίδοξοι ἦσαν πρὸς τοῦ Ῥωμαίων ἐξελαθήσεσθαι πεζικοῦ, ὃ, καθάπερ εἴρηται, τῇ νήσῳ ἐνεδρεῦον ἐξ ὑπερδεξίων αὐτοῖς συν- D

giunt. At Romani ut id advertere, a tergo eos consectati et ad fretum Abydenum assecuti Medico igne injecto navem comburere conati sunt. Sed enim illi Romanorum moribus assueti, nave coactilibus aceto madefactis contecta et præcincta secure eam vigarunt. Itaque Romani cum nihil conficere potuissent (ignis quippe e longinquo nimium projectus aut non pertigit ad navem, aut in coactilia incidens retro agebatur, cadensque in aquam exstinguebatur) rebus infectis redierunt. Non multo post in terram suam appulsi Veneti fabricata classe in Romanos expeditionem suscepere. Ac primo quidem Euripum invadunt: cumque inde expulsi essent (idonea quippe civitatibus quæ ibi exstant præsidia imposuerat imperator) trajiciunt ad insulam Chium. Ibi navibus **284** subductis, ad depopulandam regionem exeunt. Sed in copias, quæ imperatoris providentia in insulam transmissæ fuerant, incidentes, conserto invicem prælio, cæsisque pluribus ex suis, retro ad naves confugere. Imperator autem penitus eos comprehendere, et terrestrem navalemque exercitum in illos mittere constituerat: sed erat quidam ea tempestate, qui acoluthi dignitate fungebatur, Aaron nomine, vir elato et arroganti admodum animo. Is imperatoris rebus adversabatur semper, praveque legationes obiisse deprehensus fuerat, atque artium insuper magicarum insimulabatur. Sed de iis postea, cum digno scelestum hunc supplicio justitia affecit. Tum autem Venetæ genti prodito principis consilio conatus illius impediit. Jam enim vela fecerat classis Romana, ut postquam ad Maleam pervenisset (promontorium id est multorum dierum itinere a Chio insula dissitum) insidias ibi Venetis faceret. Certa etiam pervaserat opinio, eos a pedite Romano repulsum iri, qui, ut modo diximus, structis in insula insidiis, superiori Marte cum iis dimicaverat. Verum illi, tum quod a Romanis qui in insula erant magna suorum parte multati essent, tum quod classem etiam eorum adventare perciperent, inclinato jam die solutis ancoris ab insula recessere. Postero autem mane classis Romana Lesbum appulit, ac ubi quæ gesta erant accepit, pone insecuta est. Cæterum stataria pugna rei summam dirimere **285**

Du Cangii notæ.

(60) *Μηδικῷ πυρί.* Vide Lambecium in Codini excepta, n. 12, et quæ ad Villhard. n. 113 et Joinvillam, p. 71, de igne Græco a nobis sunt observata.

(61) *Πίλους τινάς.* Navium latera siccis boum coriis muniebantur, ut ab igne injecto tuta essent. Pachymeres, l. V, c. 30: Ἀλλὰ καὶ τὰ πλευρὰ τῆς νηὸς βοείαις αὔαις ἐξῆρτυον καὶ ὅπλοις κατεκοσμοῦντο, ὡς ἀποχρώντως ἀνθεξούσης μὲν πρὸς πῦρ καὶ πᾶν τὸ βαλλόμενον τῆς νεώς.

Cornelii Tollii notæ.

(ee) *Μηδικῷ πυρὶ φλέξειν διενοοῦντο.* Igne Medico vel naphtha conjecta. Ignis vel oleum Medicum quod in regione Medorum conficiatur. Idem est et Persicum. Ammianus Marcellinus, l. XXIII: *In hac regione* (Perside) *oleum conficitur Medicum, quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu; nam ictu exstinguitur rapido, hæserit uspiam, tenaciter cremat; et si aqua voluerit obruere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum.* Ita emendat locum, et pluribus de oleo Medico agit illustris Salmasius in exercitationibus Plinianis ad Solinum. Refert etiam Ctesias, Persarum reges oleo hoc, sine ullo igni, urbes hostium incendio absumere consuevisse.

(ff) *Πίλους τινὰς ὄξει περιδεύσαντες.* Latini *udones* vel *cudones* vocant, quod ex lana coactili vel ex pilis in modum lanæ pressis et coactis quasi subcusi sunt. Vide Salmasii notas in Ælium Lampridium.

(gg) *Παραπρεσβείας τε πολλάκις ἑάλω.* Aaron iste in aula erat legationum exterarum interpres; ne quis ipsum legationes circa alias gentes obisse putet.

non potuit, effusius semper fugientibus hostibus. Cum pluribus autem eorum triremibus congressi Romani, eas et ceperunt et cum ipsis vectoribus submerserunt; reliquæ fuga in patriam dilapsæ sunt, sed viris adeo destitutæ periculum effugerunt, ut ipsarum etiam ex Epidamno navium, quæ iis occurrerant, vi capere nullam possent. Hunc quidem arrogantiæ suæ fructum Veneti retulere. Sed cum iis audaciam exprobrare vellet imperator, hujuscemodi ad ipsos litteras misit: « Magnam in rebus gerendis inscitiam vecordiamque jampridem vestra gens adhibuit. Vos quippe errones olim et mendici, postquam in Romanorum irrepsistis imperium, non solum summo fastu erga illos estis usi, sed infensissimis etiam hostibus eos prodere, magna apud vos fuit laudis existimatio: quæ scientibus referre nunc supervacaneum est. Ex quo autem horum convicti criminum ex eorum terris jure exacti estis, eadem illa arrogantia prælio cum iis etiam confligere decrevistis: gens quidem nullius quondam nominis, utcunque vero nunc cognita per Romanos, licet viribus cum iis minime conferenda. Nam cum ea vos tenet opinio, multum omnibus risum movetis. Qui enim fieri id potest? adversum quos ne præstantissimi quidem ubicunque terrarum populi innoxie bellum susceperint. » In hanc sententiam scripsit imperator. Ii vero magna cum classe **286** aggredi Romanos non sunt ausi: sed ex eo tempore in portibus et stationibus subsidentes piraticam exercebant donec secundam plagam acceperunt.

A ἐπλέκετο. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, τὸ μὲν πρὸς τῶν ἐν τῇ νήσῳ καταπολεμηθέντες Ῥωμαίων ὡς τῷ πλείονι τοῦ αὐτῶν ἐξημιῶσθαι στρατοῦ, τὸ δὲ καὶ τὸν στόλον ἰέναι πυθόμενοι, λύσαντες τῆς ἡμέρας ὀψὲ τὴν νῆσον ἀπέλιπον. Ὄρθρου δὲ ὁ Ῥωμαίων στόλος ἐπὶ Λέσβον ἦλθεν, ἐπειδή τε τὸ γεγονὸς ἤκουσεν, ὀπίσω ἐδίωκεν. Ἀλλὰ σταδαίᾳ μὲν μάχῃ τὸ πᾶν διακρῖναι οὔπω ἐδυνήθη, φευγόντων ἀεὶ προτροπάδην τῶν πολεμίων· τριήρεσι δὲ πολλαῖς αὐτῶν συμβαλόντες καὶ εἷλόν γε καὶ αὐτάνδρους κατέδυσαν, αἱ δ' ἄλλαι φυγῇ ἐπὶ τὴν αὐτῶν ἦλθον. Οὕτω μέντοι ὀλιγανδροῦσαι τὸν κίνδυνον ἔφυγον, ὡς αὐτῶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐξ Ἐπιδάμνου εἰς χεῖρας ἐλθούσας ἁλῶναι κατὰ κράτος ὑπ' αὐτῆς. Οὐεννέτοις μὲν οὖν τοιοῦτον τὸ τῆς ἀλαζονείας εὕρατο κέρδος· βασιλεὺς δὲ ἐπιχειρ-B τομῆσαι τὴν τόλμαν αὐτοῖς βουληθεὶς ἀπέστειλε τοιάδε· « Ἀμαθίᾳ πολλῇ περὶ τὰ πρακτέα τὸ ὑμῶν ἄνωθεν κέχρηται ἔθνος. Πάλαι μὲν γὰρ ἀλῆται καὶ πενίᾳ δεινῶς κάτοχοι εἰς τὴν Ῥωμαίων εἰσεῤῥυηκότες πολιτείαν ὑπεροψίᾳ τῇ πολλῇ ἐς αὐτοὺς ἐχρῆσθε καὶ τοῖς πολεμιωτάτοις αὐτοὺς προδιδόναι μεγίστη φιλοτιμία παρ' ὑμῖν ἦν· ἅπερ ἐν εἰδόσιν ἀριθμεῖσθαι τὰ νῦν ἐστι περιττόν. Ἐξ οὗ δὲ καταφανεῖς γεγονότες ἐνδίκως τῆς αὐτῶν ἐξωστράκισθε γῆς, ὑπὸ ἀλαζονείας καὶ εἰς ἀντίπαλον αὐτοῖς καταστῆναι [P 168] ἐγνώκατε μάχην, ἔθνος πάλαι μὲν οὐδὲ ὀνόματος ἄξιον, διὰ Ῥωμαίους δὲ νῦν τέως ἐμφανές, οὐχ ὅσον μέντοι καὶ τὰ πρὸς δύναμιν συμβλητόν, ὅπερ αὐτοὶ νομίσαντες πολὺν C ἁπανταχῇ διωφλήσατε γέλωτα. Πῶς γάρ; οἷς οὐδὲ τὰ ἐξαιρετώτατα τῶν ὅπου δήποτε ἂν ἀθώως ἀντιπολεμήσαιντο ἐθνῶν. » Βασιλεὺς μὲν τοσαῦτα ἔγραψεν· οἱ δὲ στόλῳ μὲν μεγάλῳ Ῥωμαίοις πολεμεῖν οὐκ ἔτι ἐδύναντο, ναυλοχοῦντες δὲ ἐπειράτευον ἐξ ἐκείνου, ἕως καὶ δευτέραν ἠνέγκαντο πληγήν.

41. His ita transactis in Cilicia laborare res cœperunt. Toroso enim vita functo, frater ejus Melias principatus adeptus Romanis nihilominus infestus esse cœpit. Itaque belli adversus Cilices primum Michael Branas dux constitutus est: deinde Andronicus cognomento Euphorbenus, qui uti jam dictum est, patruelis erat imperatoris. Sed cum iste etiam nihil memoria dignum ibi peregisset, inclinare res Isauricæ cœperunt: multisque postmodum copiarum præfecturam excipientibus, quos et inter Constantinus fuit quem Calamanum vocabant, nihil confectum est. Siquidem Calamanus, etsi magnis Armeniam affecisset damnis, ipse tamen graviora retulit. Per eadem tempora Saxonum dux (gens ea est frequentissima et opulentissima) Byzantium, ut regem Alemannorum cum imperatore

ια'. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἐγένοντο· τὰ Κιλίκων δὲ νοσεῖν ἤρξαντο πράγματα. Τερόζου γὰρ συμμετρησαμένου τὸ ζῆν, Μελίας (62), ὃς ἀδελφὸς ἦν αὐτῷ, τὴν χώραν παραλαβὼν οὐδέν τι ἧσσον Ῥωμαίοις κακῶς προσφέρεσθαι ἤρξατο. Ἡρέθη τοίνυν Κιλίκων στρατηγὸς Μιχαὴλ μὲν τὸ πρῶτον ὁ Βρανᾶς, ἑξῆς δὲ Ἀνδρόνικος ἐπίκλησιν Φορβηνός, ὃς ἐξάδελφος, καθάπερ ἤδη εἴρηται, βασιλεῖ ἐτύγχανεν ὤν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λόγου ἄξιον οὐδὲν ἐνταῦθα εἰργασμένου ἐπὶ γόνυ τὰ Ἰσαύρων ἔκλινε, πολλῶν τε ἑξῆς τὴν στρατηγίαν ἀμειψάντων, ἐν οἷς καὶ D Κωνσταντῖνος ἐγνωρίζετο ὃν Καλαμάνον ἐπεκάλουν, ἤνυστο οὔπω οὐδέν. Ὁ μέντοι Καλαμάνος, ἐπὶ πολλοῖς τὸν Ἀρμένιον λελυπηκώς, ἐπὶ μείζοσιν ἐζημίωτο. Ὑπὸ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Σαξόνων ὁ δοὺξ (63), ἔθνους πολυανθρωποτάτου καὶ εὐδαίμονος

Du Cangii notæ.

(62) *Μελίας*. Qui Armenis *Melich* et *Melier*, Latinis *Milo* dictus. Vide Tyrium, l. xx, c. 27 et 28.

(63) *Σαξόνων ὁ δούξ*. Non legati munus obibat Henricus Leo Saxoniæ dux, cum Cpolim venit: sed cum per Thraciam iter ei capessendum esset, quo tutiori via Hierosolymam perveniret, ad Manuelem direxit sub legationis specie, cujus præcipua demandata erat cura Wormatiensi episcopo. Arnoldus Lubec. ii, c. 3: *Nec prætereundum quod dominus Wormatiensis huic itineri se sociavit, non peregrinationis gratia, sed legatione functus imperatoris ad regem Græcorum Manuelem, pro filia ipsius filio suo in matrimonio socianda, verius tamen ob commodum ducis factum creditur, ut tam familiari legatione accepta benigne ducem rex Græcorum susciperet, et benignius per terram suam ducatum ei præberet.* Arnoldo consentit Gotefridus Mon. an. 1173: *Ipso anno Henricus dux Saxonum Hierosolymam cum 500 fere militibus tetendit, felici prorsus usus et honesta per terram profectione et reditu. Nam in eundo nullus Turcorum passus*

A σὺν μεγίστῃ παρασκευῇ ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθεν ἐφ' ᾧ τὸν ῥῆγα Ἀλαμανῶν διαλλάξειεν (ὑποψίᾳ γὰρ πολλῇ ἐς ἀλλήλους ἐχρῶντο), πάντα τε ὧν ἕνεκα ἦλθε διαπεπραγμένος ἀπηλλάσσετο. Ἐν τούτῳ δὲ Σέρβιοι, Οὐενετῶν αὐτοὺς πρὸς τοῦτο παρορμησάντων, εἰς ἀποστασίαν εἶδον. Στεφάνου δὲ, ὃς τῆς Οὐννικῆς ἦρχε, τὸν βίον ἀπολιπόντος, ταράχου πλέα τὰ τῇδε κατέστησαν. Ὑφ' ὧν κινηθεὶς βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν ἀφικνεῖται. Ἔνθα διατριβὴν ποιουμένου, πέμψαντες Οὖννοι Βελᾶν ἠτοῦντο σφίσι ῥῆγα πεμφθῆναι. Ἐπ' αὐτὸν γὰρ, Στεφάνου τετελευτηκότος, ὁ τοῦ δικαίου θεσμὸς ἔβλεπεν. Ἐτύγχανε δὲ ὁ Βελᾶς (64) εἰς γαμβρὸν τῷ βασιλεῖ ἀφορισθεὶς πρότερον, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι ἐῤῥήθη. Νόμου δὲ ξυγγενείας ἐμποδὼν αὐτῷ γεγονότος, τὴν Αὐγούστης ἔγημεν ἀδελφήν (65). Καῖσαρ δὲ διὰ τοῦτο ἀναῤῥηθεὶς ἀξιώματι B τῶν ἐν Βυζαντίῳ τηνικάδε ἐκρατίστευε μεγιστάνων. Ῥῆγα τοίνυν αὐτὸν ἀνειπὼν ἐπὶ Οὐννικῆς σὺν τῇ γυναικὶ ἔπεμψεν ὅρκοις τηρήσειν ἐπαγγειλάμενον ὅσα βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις συνοίσειν τοῦ παντὸς ἔμελλον αἰῶνος. Εἵποντο δὲ αὐτῷ ἐκ βασιλέως οἱ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατάξοντες Ἰωάννης τε ὁ πρωτοσέβαστος καὶ τῶν ἐπὶ δόξης ἄλλοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπειδὴ Βελᾶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς κατεστήσατο, ἐπὶ τὸ [P. 168] Σερβίων ἐτράπετο ἔθνος (66), ἀμυνεῖσθαι τῆς τόλμης αὐτοὺς προθυμούμενος. Ἀλλ' ὅπερ θαυμάζειν ἀεὶ ἔχω, οὔπω τὸ στράτευμα ἤθροιστο πᾶν, καὶ βασιλεὺς χιλιάσιν ὀλίγαις διά τινων ἐρυμνῶν καὶ ἀποκρήμνων χωρίων εἰσελάσας ἐπὶ τὴν χώραν τῷ ἀρχιζουπάνῳ συμμίξειν ἠπείγετο. Ὁ δὲ, καίτοι μυρίαν C πανταχόθεν ἑαυτῷ χεῖρα συστησάμενος σύμμαχον, ἔφευγε μὲν τὸ πρῶτον, ὡς δὲ τὸ δέος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπολιόρκει, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας κακῶν ἀμνηστίας ἐδεῖτο τυχεῖν. Πείθειν δ' οὐκ ἔχων, ἀλλὰ τῆς ἐς αὐτὸν ᾐτεῖτο παρόδου τέως ἀκινδύνου τυχεῖν. Ἧκε τοίνυν βασιλέως ἐπινεύσαντος, καὶ εἰσῄει παρὰ τὸ βῆμα, ἀκαλυφής τε κεφαλὴν καὶ χεῖρας εἰς ἀγ-

A reconciliaret, magno cum apparatu venit (magna enim inter eos simultas erat et æmulatio), rebusque quarum causa accesserat peractis abiit. Interea Servii, exstimulantibus ad id Venetis, defectionem moliti sunt. Stephano autem, qui Hungariæ imperaverat, exstincto, cuncta ibi perturbata ac confusa sunt. Quibus permotus imperator versus Sardicam proficiscitur. Illic morantem convenere Hungarorum legati, Belam sibi mitti in regem postulantes. Stephano quippe **287** defuncto, ad eum regni jus spectabat. Cæterum Bela iste in generum imperatoris primo delectus, quemadmodum in superioribus a me narratum est, postea cognationis lege obstante sororem Augustæ duxerat, ideoque Cæsar fuerat renuntiatus, istius dignitatis prærogativa B cæteris prælatus in urbe Byzantina proceribus. Regem igitur illum renuntians cum uxore in Hungariam misit, cum jurejurando prius eum obstrinxisset, quæ imperatori et Romanis profutura essent, per omnem se vitam servaturum. Illum vero comitabantur, a quibus in regnum deduceretur, Joannes protosebastus aliique illustres viri. Imperator itaque, Bela in principatu constituto, in Serviorum gentem iter instituit, quo eorum ulcisceretur audaciam. Sed, quod semper mirari soleo, nondum universus convenerat exercitus, cum princeps paucis assumptis millibus per loca quædam prærupta et confragosa in regionem eorum irrumpens cum Archizupano prælium conserere properavit. Sed ille infinitas C licet sociorum copias comparasset, primo quidem fugit: deinde ut animum illius occupavit pavor, missis ad imperatorem legatis delictorum veniam sibi dari poposcit. Ubi nihil obtinuit, certe ut sibi salvo et incolumi ad principem accedere liceret petiit. Venit igitur annuente imperatore ad illius tribunal capite aperto, nudatis usque ad cubitum manibus, pedibusque nudis: dependebat porro a

Du Cangii notæ.

est injurias, et a rege Cpolitano honorifice susceptus, et magnifice dimissus est. Vide Epist. 35 ex iis, quas Tengnagelius edidit cum Domnizone.

(64) *Ἐτύγχανε δὲ ὁ Βελᾶς*. Nicetas, l. v, n. 10.

(65) *Τὴν Αὐγούστης ἀδελφήν*. Agnetem, Renaldi et Constantiæ principum Antiochiæ filiam, Mariæ seu Xenæ Augustæ sororem uterinam. Consule Fa- D milias nostras Hierosol.

(66) *Ἐπὶ τὸ Σερβίων ἐτράπετο ἔθνος*. Bellum, ni fallor, intelligit Cinnamus, quod sub ea tempora contra Stephanum Neemanem Serviorum toparcham suscepisse Manuelem scribit Nicetas, l. v, n. 4, quod ille nempe Croatiam infestaret, et Catarorum dominatum sibi asserere conaretur. Aliam belli istius originem et causam pluribus exsequitur Jacobus Petrus Luccarus libro I Annal. Ragusin., quem præstat audire: *Ricercò Nemagna che li Vescovi di Servia, suffraganei della chiesa di Rausa fossero sottoposti al metropoli di San Pietro di Rassia. Questa chiesa, hoggidì rovinata da' barbari, si vede nel territorio di Noviposar, che fabricò Ese Macedonè alle rive del fiume Rasca. La signoria di Rausa temendo dello stato proprio, infesto dalle scorrarie de' barbari, fu costretta a ricercare con preghi, e con nuove obligationi utili da ciascuno: onde non volle risolver la cosa, ne mandarla cosi a Roma: ma diede tempo in mezzo, affin che questi portasse seco qualche buona occasione per trovar il remedio. Ma Nemagna instando superbamente per la resolutione, i Rausei gli risposero che questa cognitione spettava al papa: onde mosse la guerra. Ma soccorrendo la parte nostra, come quella ch'era piu giusta, Teodoro Padiate, e poi in persona l'imperatore Emanuelo, Nemagna con Miroslau fu rotto, e se nè* [P. 491] *fuggirono i monti. Havuta poi la fede, scese dalle balze, e si gitto alli pedi dell' imperatore, il quale perdono il loro errore, obligando li a far la pace con i Rousei.* Neque de alio, opinor, bello locutus videtur Tyrius, l. xx, c. 4, sub an. 1167 aut sequentem: *Detinebatur porro eo temporis articulo imperator in Servia, quæ regio montosa et nemoribus obsita, difficiles habens aditus, inter Dalmatiam et Hungariam et Illyricum media jacet, rebellantibus Serviis et confidentibus de introituum ad se angustiis et de impervia eorum regione.* Et paulo post: *Ob hæc ergo intolerabilia vicinis eorum maleficia ingressus erat ad eos in virtute multa et innumera dominus imperator, quibus subactis et præcipuo eorum principe mancipato redeunti domino imperatori occurrimus.* Vide Sanutum, l. III, part. VI, c. 22.

cervice funis, manuque gladium ferebat dedens **288** se principi, ut quod vellet de illo statueret. Quibus ille commotus errati veniam concessit. His prospere confectis imperator ex Servia subsequentem Archizupanum habens excessit. Quo etiam tempore Aaron, cujus paulo ante meminimus, ob ea quæ diximus oculis multatus est.

12. Ita compositis in Occidente rebus Asia rursum novi aliquid molita est. Nuradinus quippe Berrhœæ satrapa, Lycaoniæ sultanus, Melias Armeniorum dominus, et Ancyranorum aliorumque Galatiæ oppidorum princeps, facta invicem conspiratione, bellum in Romanos aggressi sunt. Eapropter igitur ex Occidente imperator tum movit, castrisque ad Philadelphiam positis, rebus istis animum adjunxit. Alemanni interea et Veneti, hi mari illi terrestribus copiis ad oppugnandam Anconam venerunt: præeratque Alemannis quidam episcopali apud illos fungens dignitate. Multo itaque in urbis obsidione insumpto tempore, annonæ rerumque cæterarum penuria laborantibus Anconitanis jam prope erat ut urbs caperetur. Sed enim mulier quædam, natione quidem Itala, ingentis animi, si quæ alia, et virilis audaciæ, quæ marito orbata castam deinceps vitam servaverat, ubi quæ Anconæ gerebantur, et ut in ultimum devenisset discrimen, rescivit, ardore summo inflammata (erat enim partibus Romanorum addicta) privatis sumptibus urbi subvenire instituit. Sed cum ii omnino in belli usus non sufficerent, **289** liberos etiam suos oppigneravit, atque ita majorem pecuniarum copiam adepta, missis in urbem nuntiis, ut bono deinceps essent animo neve se hostibus dederent hortata est. Quibus acceptis resumpsere animos Anconitæ et in hostes irrumpere statuere. Sed hoc eo cognito retro castra confestim illi moverunt. Inter hæc imperatrix ista ante urbem consistens Anconitas suis immiscuit copiis: initoque certamine Alemanni, cum impetum sustinere non possent, a feminino exercitu fugantur, cæsis eorum quam plurimis: atque ipse prope in hostium manus venisset dux episcopus, ni fuga sibi salutem conciliasset. Tum vero in Venetos, qui e mari, ut supra diximus, urbi imminebant,

A κῶνα γυμνούμενος, ἀνυπόδετος μὲν πόδας, σχοῖνος δέ οἱ τοῦ τραχήλου ἐξῆπτο, καὶ ξίφος κεχείριστο, ὅπῃ βούλοιτο χρῆσθαι βασιλεῖ ἑαυτὸν παρεχόμενος. Ἐφ' οἷς οἰκτείρας αὐτὸν ἀφῆκε τὸ ἔγκλημα. Ταῦτα κατωρθωκὼς βασιλεὺς ἐξῄει τῆς Σερβικῆς, ἑπόμενον αὐτῷ καὶ τὸν ἀρχιζουπάνον ἔχων. Ὅτε δὴ καὶ Ἀαρὼν, οὗ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθην, ἐφ' οἷς εἴρηται ἀλοὺς ἐξεκόπη τὰς ὄψεις.

ιβ'. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν ἑσπέραν οὕτως ἐφέροντο· Ἀσία δὲ ὤδινεν αὖθις. Νουραδῖν γὰρ τοῦ Βερβοιαίου σατράπου, καὶ τοῦ Λυκαονίας ἡγεμονεύοντος σουλτὰν, Μελίου τε τοῦ Ἀρμενίων δυνάστου, καὶ τοῦ Ἀγκυρανῶν ἄρχοντος (67) τῆς τε ἄλλης Γαλατικῆς ἐς ταὐτὸ πνευσάντων, ἐφ' ᾧ κατὰ Ῥωμαίων στρατεύσειαν. Δι' ἃ βασιλεὺς ἐνταῦθα
B σπουδῇ ἐκ τῆς ἑσπέρας διέβη· καὶ ὁ μὲν περί που τὴν Φιλαδέλφου αὐλισάμενος πρὸς τούτοις ἠσχόλητο, Ἀλαμανοὶ δὲ καὶ Οὐένετοι ἐπὶ Ἀγκῶνα οἱ μὲν ἀπὸ θαλάσσης οἱ δὲ ἠπειρώτῃ στρατῷ πολιορκήσοντες ἦλθον. Ἐστρατήγει δὲ Ἀλαμανῶν τῶν τις παρ' αὐτοῖς ἱερατικὸν θρόνον κοσμούντων ἀνδρῶν. Χρόνου τοίνυν τῇ προσεδρίᾳ τριβέντος, τά τε ἀναγκαῖα Ἀγκωνίταις ἐπιλελοίπει, καὶ ἡ πόλις ὅσον οὐκ ἤδη ἁλῶναι προσδοκήσιμος ἦν. Ἦν δέ τις γυνὴ (68), Ἰταλὴ μὲν τὸ γένος, μεγαλόφρων δὲ εἴπερ τις καὶ ἀῤῥενωπὸς μάλιστα, ἐπειδή τε ἀνδρὸς πάλαι χηρωθείη, σωφρονικὸν ἐξ ἐκείνου τὸν βίον ἐτήρει. Αὕτη, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν Ἀγκῶνα (69) ἐπύθετο καὶ ὡς ἐν ἐσχάτοις εἴη τοῖς κακοῖς, ζήλῳ διαθερμανθεῖσα
C (ἐτύγχανε γὰρ Ῥωμαίοις τηροῦσα τὸ φίλιον) ἡπείγετο ταῖς οἴκοθεν δαπάναις τῇ πόλει ἐπαρκέσαι· μὴ παντάπασι δὲ ταῖς τοῦ πολέμου χρείαις ἱκανοῦσα ἤδε καὶ τοὺς παῖδας ἐνεχυράζει, χρυσίον τε οὕτω κεκομισμένη ἀδρὸν, πέμψασα παρὰ τὴν πόλιν ἐδήλου θαρεῖν τοῦ λοιποῦ μηδὲ τοῖς πολεμίοις [P 169] ἑαυτοὺς καταπροδιδόναι. Ἀγκωνῖται τοίνυν, ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, ἀνεθάρσησάν τε καὶ τοῖς πολεμίοις ἐπεξιέναι διενοοῦντο. Ἀλλ' ἐκεῖνοι γνόντες μετεστρατοπεδεύσαντο αὐτίκα. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡ στρατηγὸς ἐκείνη ἐπιστᾶσα τῇ πόλει Ἀγκωνίτας τῷ ἑαυτῆς ἀνεμίγνυ στρατῷ, προσβολῆς τε γενομένης Ἀλαμανοὶ τὴν ὁρμὴν οὐχ ὑπενεγκόντες ἔφευγον ἀπὸ γυναικείου στρατεύματος πολλούς τε αὐτῶν ἀπεβάλοντο. Ἥλω δ' ἂν μικροῦ καὶ ὁ στρατηγὸς ἱερεὺς,

Du Cangii notæ.

(67) Ἀγκυρανῶν ἄρχοντος. Sanisanis, Clitziesthlanis Iconiensis Sultani fratris. Vide Nicetam.

(68) Ἦν δέ τις γυνή. An comitissa illa, cujus mentio in Chronico Ceccanensi, an. 1162, cui cum Willelmo rege bellum erat? comitissa forte Calacensis, quæ ad Robertum comitem Loritelli defecerat, ut est apud Falcandum, p. 667.

(69) Κατὰ τὸν Ἀγκῶνα. Obsessam a Frederico Anconam solutamque obsidionem sub an. 1166 ex Actis Alexandri pp. refert Baronius. At Gotefridus monachus id in an. 1171 rejicit, in quo magis ad Cinnamum accedit: Annales vero Rerum Pisanarum Ughelliani in an. 1177, denique Chronicon aliud Pisanum in an. 1174. Sed in eo videtur peccare Gotefridus, quod Anconam Frederico restitutam scribit. Præerat autem Alemannicis copiis
D Christianus episcopus Moguntinus Frederici cancellarius: *Imperator Christianum Moguntinum archiepiscopum in Italiam misit, qui per quinque fere ibi degens annos multa strenue operatus est. Nam Anconam civitatem maritimam, expulsis Græcis, imperatori restituit.* Porro anno 1165 in Italiam venit Christianus, eo missus cum comite Gothelmo a Frederico, ut provincias, quæ Willelmo Siciliæ regi et summo pontifici parebant, expugnaret et Germanico assereret imperio: præfuitque copiis Alemannicis in Italia usque in annum 1183, ut docemur ex Chronico Ceccanensi seu Fossæ Novæ. Moguntinensis istius episcopi meminerunt præterea Nicetas in Isaacio, l. I, n. 7; auctor Histor. episc. Bremens., an. 1171, Chronicon Reicherspergense, an. 1166, 1183, et Rogerus Hovedenus, an. 1197. Vide Serrarium, l. v *Rerum Moguntinarum*.

εἰ μὴ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐξέκλεψεν. Ἡ δὲ ἐπὶ A Οὐεννέτους ἐτράπετο ἀπὸ θαλάσσης, καθάπερ εἴρηται, τῇ πόλει ἐγκαθημένους, μάχῃ τε καὶ αὐτῶν περιγενομένη ἐπανήει ἐπὶ τὴν πόλιν, εὐφήμοις φωναῖς βασιλέα μέγαν ἀναβοῶσα. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τῇ Φιλαδέλφου, καθάπερ ἔφην, ἐνστρατοπεδευσάμενος ἐσκέπτετο πῶς ἂν εὐμηχάνως ἀφιστῷν ἀλλήλων τοὺς εἰρημένους τῶν Βαρβάρων αὐτῷ γένοιτο. Καὶ δὴ παρὰ τὸν Λυκαονίας πέμψας σουλτὰν ὠνείδιζέ τε τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας καὶ τὴν αἰτίαν ἀνεπυνθάνετο, δι' ἣν οὕτω Ῥωμαίοις ἀθρόον ἐκπολεμωθείη. Ὁ δὲ ἄλλα τε προΐσχετο πολλὰ καὶ χολᾷν αὐτῷ τὸν ἐν σφίσιν ἔλεγε Χαλιφὰν (70) εἴτ' οὖν μέγαν παρ' αὐτοῖς ἀρχιερέα ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη Ῥωμαίοις συγκειμένῳ κατὰ τὸ φίλιον. Ταῦτα λέγων τοὺς πρέσβεις ἀπράκτους ἀπέπεμψεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς B τούτων ἀκούσας καὶ δευτέρᾳ πρεσβείᾳ τοῦτον ἀμείβεται, ἐπιστείλας αὐτῷ οὑτωσί· « Εἴ σοι δέδοκται τοῖς ἄλλοις τῶν ὁμοφύλων ἐπισυστάντι ἄνωθέν ποθεν κατὰ Ῥωμαίων ἐκδραμεῖν, θαρσῶν γε ἄπιθι· φύλακα γὰρ τῇ σεαυτοῦ τὸν Ῥωμαίων ἐπιστήσεις στρατὸν ἡμερῶν οὐ πεντεκαίδεκα ἐπ' αὐτὴν ἀφιξόμενον. » Ταύτην ὁ σουλτὰν δεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν ἐξεδειματώθη τε τὴν ψυχὴν καὶ τῶν μελετωμένων ἀποσχόμενος εἰρηναῖα τοῦ λοιποῦ διελέξατο. Καὶ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς οὕτω τέλεον κρατυνθέντα διελύετο αὖθις, ἅτε μεγίστου μέρους ἐν σφίσι τοῦ σουλτὰν ἐπὶ βασιλέα μεταθεμένου. Τοίνυν καὶ βασιλεὺς μὲν ἀναιμάκτῳ τροπαίῳ σεμνυνάμενος ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ἀναζευγνύει. Ὁ δὲ Παλαιστίνης ῥὴξ (71) ἅμα τῷ Ἀντιοχείας πρίγκηπι ταῦτα πυθόμενοι θάρσους C ὑποπλησθέντες κατὰ τῶν Βερροιαίων κινηθέντες τε Βαρβάρων πολλὰ αὐτοὺς ἐζημίωσαν.

ιγʹ. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὸν σιλέντιον (72)

A sese convertit, iisque prælio debellatis in civitatem reversa est, lætis magnum imperatorem acclamationibus prosecuta. Princeps autem locatis, uti narratum est, ad Philadelphiam castris, id mente potissimum agitabat, qua demum arte Barbaros ab se invicem divelleret. Ac primo missis ad Lycaoniæ sultanum legatis, perfidiam illi objecit, et cur sic repente Romanis in hostem versus esset, percunctatus est. Ille autem tum alia multa protendit, tum iratum suum sibi esse chalipham sive summum apud eos pontificem, quod tandiu amicitiarum fœdere Romanis jungeretur. His dictis legatos rebus infectis remisit. Tum vero imperator, ut hæc accepit, **290** alteram legationem ad illum instituit cum hujusmodi litteris. « Quandoquidem tibi est in B animo cum cæteris contribulibus tuis conspiranti Romanorum procul terras devastare, securus abi; scias enim necdum quinto decimo exacto die invadentem Romanum exercitum, ipso te auctore, præsidiarii quasi jure ditionis tuæ summam arrepturum. » Hac perlecta epistola commotus animo sultanus a priori instituto destitit et amicitiam in posterum pacto cum Romanis fœdere sancivit. Ita consilia ista, priusquam effectum consequerentur, rursum evanuere utpote sultano, qui in eis maxima pars ac momentum erat, ad Romanos transeunte. Itaque triumphum nactus incruentum imperator Byzantium revertitur. Palæstinæ autem rex et princeps Antiochenus, cum hæc accepissent, sumpta inde fiducia, contra Berrhœenses suscepere expeditionem, magnisque eos cladibus affe- C cere.

3. Hac ferme tempestate silentium seu disser-

Du Cangii notæ.

(70) *Χαλιφάν*. Ita appellabant Saraceni supremos gentis suæ principes vocabulo Arabico, quod *successorem vel hæredem* significat, inquit Willelmus Tyrius, l. XIX, c. 19 et ex eo Jacobus de Vitriaco, l. I, c. 7: *Eo quod summi eorum prophetæ vicem et successionem jure tenerent hæreditario*. At Vaterius in præfat. ad El-Macinum censet, hac voce *vicarios* seu *locum tenentes* sese appellitasse, Dei nempe: unde eo nomine in tanto honore et reverentia a suis habebantur, ut quasi pro numine colerentur, *nec nisi mandato et auctoritate illius quantumcunque potens aut nobilis appellaretur Soldanus, et omnes ejus subditi, tum reges quam alii, pedes ejus ad terram prostrati reverenter osa- D cularentur*. Verba sunt Jacobi de Vitriaco. Ita Conradus Usperg. de sultanis: *Uni tantum Persico imperatori pæne divini cultus more subjecti*. Adeo tamen invaluit postmodum Sultanorum potentia in rebus politicis et militaribus, ut fere cum inani et specioso dignitatis titulo sola religionis seu potius superstitionis Mahumetanæ potestas penes Chaliphas remaneret. Unde Baldrico Dolensi l. III; Tudebodo, IV; Vincentio Belvac. l. XXXI, c. 93; l. XXXII, c. 54; Roderico Toletano l. VII, c. 10, et aliis, *papæ et apostolici suæ gentis* vulgo appellantur. Primus autem Chaliphæ nomen et dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus. Vide notas ad p. 328 Alexiad.

(71) *Παλαιστίνης ῥήξ*. Willelmus Tyr. l. XX, c. 20, 21, 22.

(72) *Σιλέντιον*. Κατηχητήριον λόγον interpretatur hoc loco vocem σιλέντιον Nicetas in Man. l. VII, n. 5. Pro dissertatione seu collatione (Galli *conférence* dicunt) sumi apud plerosque scriptorum constat, et hac notione usurpant passim Theophanes p. 342, 358; Leo Grammaticus in Michaele. p. 448; Scylitzes, p. 399; Zonaras, p. 146; Nicetas Paphlago in Vita sancti Ignatii patriarch. Cp. p. 712 edit. 1618; Landulphus Sagax, pag. edit. Canisii 688, 720, 750, 768; Julianus Antecessor const. 86, § 199: *Hæc constitutio jubet provocationes in consultationibus non tantum in amplissimis magistratibus, sed etiam omnibus senatoribus indici, ut totus senatus causas appellationum audiat: quamvis silentium tantum sine conventu senatoribus denuntiatum fuerit: silentio enim conventum esse videri*. Agitabantur vero *silentia* in *silentiario*, uti vocatur a Landulpho Sagace l. XVI et Anastasio in Histor. Eccl. p. 66, seu ut habet Theophanes, p. 201, εἰς τὸ σιλεντιαρίκιν, quam vocem vir doctus *silentiariorum stationem* perperam vertit. *Silentium* dicitur idem locus apud eumdem Anastasium in Vita Stephani III pp. p. 303 in var. lect.: *Multa dona ibi largitus est tam universo quam monasterio quæ necessaria sunt monachis, quamque foris immobilia loca, qui in silentio b. Petri apostoli — usque in hodiernum diem constituit*. Ubi *silentium* videtur esse, quod alias *secretarium ecclesiæ* dicitur: in secretariis enim conventus ecclesiasticos et synodos egisse pontifices palam est. Neque, opinor, aliunde *silentiarii* dicti seu ii fuerint qui silentium

tationem ipse composuit imperator, non ut vulgo moris est, quam videlicet imperatoris nomine pronuntiavit illius secretarius. Inerat orationi profunda quædam et ex generoso prorsus animo profecta sensuum vis: crebrisque sententiis et variis argumentis cumulata erat. Dictio ipsa pura, facilis ac simplex character: atque verbo dicam, nullis implicata figuris, naturali tamen efflorescebat elegantia, et quæ auctorem manifeste proderet. Nam, ut sæpius a me dictum est, nulli mortalium naturæ dotibus comparandus erat. Equidem sæpe numero 291 controversias illi ex Aristotele proponens, pleraque eorum quæ in disceptationem venerant, promptissime soluta ab eo cognovi, rem a nemine omnium hactenus, ut opinor, prioribus retro sæculis factam. Idem multa in Scripturis, etiam quæ ad id temporis inexplicata remanserant, aut minus recte exposita, mira quadam perspicuitate explanavit: quæ hic inserere, alienum ab historiæ scribendæ legibus existimo.

A ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ξυνετάξατο λόγον (hh), οὐχ ὥσπερ εἴθιστο τοῦ ἀσηκρῆτις (73) αὐτὸν ἐκ βασιλέως δῆθεν ὑπαγορεύσαντος. Ἦν δὲ ἡ μὲν ἔννοια τῷ λόγῳ βαθεῖά τις καὶ ἐκ πάνυ γενναίας προϊοῦσα ψυχῆς· νοημάτων τε γὰρ διαρκῶς εἶχε καὶ ἐπιχειρήμασιν ἐστοιβάζετο συχνοῖς. Ἥ γε μὴν λέξις καθαρὰ μᾶλλον καὶ ἀφελὴς ὁ χαρακτὴρ, καὶ [P. 170] τὸ ὅλον εἰπεῖν ἀσχημάτιστος, αὐτοφυὴς δὲ ὅμως καὶ τὸν γεννήτορα ἐναργῶς ἐμφανίζων. Καθάπερ γάρ μοι πολλάκις ἐρρήθη, φυσικοῖς πλεονεκτήμασιν οὐδενὶ ἀνθρώπων ξυμβλητὸς ἦν. Ἔγωγέ τοι πολλάκις αὐτῷ τῶν Ἀριστοτέλους διαλεξάμενος πολλὰ τῶν πολυζητήτων αὐτοφυῶς ἐπιλυόμενα ἔγνων, πρᾶγμα οὐδενὶ τῶν ἁπάντων, οἶμαι, γεγονὸς τοῦ παντὸς αἰῶνος. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ πολλὰ τῶν ἐν Γραφαῖς ἀδιεξηγήτων εἰς B δεῦρο μεινάντων, ἢ γοῦν οὐκ εὔστοχα διηρμηνευμένων σὺν θαυμασίᾳ τινὶ διεσάφησεν ἁπλότητι· ἅπερ ἐμοὶ ἐνθάδε γεγράψεσθαι νόμων ἄπο ἔδοξεν εἶναι ἱστορικῶν.

Du Cangii notæ.

imponebant, quod opinantur plerique, seu quod in iis *silentiis* vel collationibus sederent et dissertarent, quod alio loco discutiendum reservamus. Certe silentiariorum dignitas adeo illustris fuit, ut in concilio Chalcedonensi act. 1 θαυμασιωτάτων epitheton iis tribuatur et Damasus pp. in Epist. ad Acholium, in synodo Rom. sub Bonifac. II pp. hæc scripserit: *Ad meritum filii mei Rusticii addi aliquid amplius non potest, — cum habeat prærogativam officii sui, quod silentiarius sit filii nostri Gratiani Augusti.* Ὑπαγορεύειν vero σιλέντιον idem est ac *dictare* apud Spartianum: *Defuncto quidem Sura, Trajani ei familiaritas crevit, causa præcipue orationum, quas pro imperatore dictaverat.* Id enim numeris fuit illius qui *ab epistolis* erat. Ita in concilio Nicæno II Nicephorus a secretis, postmodum patriarcha Cp. imperatoris nomine peroravit, τὸ κατὰ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἐγχειρισθεὶς βασιλικὸν ἐπιφώνημα, ut est apud Ignatium Diaconum in Vita ejusdem Nicephori n. 10.

(73) *Τοῦ ἀσηκρῆτις*. Secretarius a secretis. Sexta synod. act. 2, 4 et 12: Παῦλος ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἀσηκρῆτις σεκρετάριος βασιλικός. Βασιλικὸς ἀσηκρῆτις in 7 synod. act. 3. Procopius in Histor. Arcana: Τοῖς δὲ ἀσηκρῆτις καλουμένοις οὐκ ἀπεκέκριτο τὸ ἀξίωμα, ἐς τὸ τὰ βασιλέως ἀπόῤῥητα γράφειν, ἐφ' ὧνπερ τὸ ἀνέκαθεν ἐτέτακτο. Idem, lib. II De Bello Pers.: Τῶν ἀποῤῥήτων γραμματεύς. Nicephorus Cp. in Breviario: Ἀναγορεύουσιν εἰς βασιλέα Ἀρτέμιον Φιλιππικοῦ γραμματέα, ὃν τῇ Ἰταλῶν φωνῇ καλοῦσιν ἀσηκρῆτις. Ignatius Diaconus in Vita ejusdem sancti Nicephori, n. 7: Καὶ τὴν διὰ χειρὸς καὶ μέλανος τέχνην πλουτούμενος· ᾑρέθη γὰρ ὑπογραφεὺς τοῖς τῶν κρατούντων μυστηρίοις ὑπηρετούμενος· οὕτω γὰρ παρὰ

C τῇ Αὐσονίδι διαλέκτῳ τὸ ἀσηκρῆτις ὄνομα· ὃ ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεθερμηνεύεσθαι βούλεται. Munus ipsum μυστικὴ τῶν κρατούντων ὑπηρεσία dicitur eidem n. 9. Occurrit passim apud scriptores Byzantinos, Theophylact. Simocatt. l. VIII, c. 10; Constantin. De admin. imperio c. 46; Manass. p. 159, edit. Maursii, Menand. Protect. etc. [P. 493] Ita etiam unico vocabulo *asecretis* et *asecreta* usurpant interdum scriptores Latini. Glossar. Ælfrici: *Asecretis vel principis consiliarius, geruna.* Saxonibus *geryne* est mysterium. Carolus Magnus, l. IV De cultu Imag. c. 9: *Mox ut Leontius asecreta conspexit*, etc. Anonymus, De Mirac. sancti Hugonis abbatis Cluniacensis: *Redit ergo peregrinus ille spem gerens veniæ, si Hugonem posset invenire S. Petri asecretem.* Paulus Diaconus, l. IV Chr. Cas. c. 68: *Postquam asecretis efficitur, logothetam illum — imperii statuit.* Adde Anastasium in Vit. pp. p. 53, 214; Hincmar. Remens., epist. 3, c. 16; Vitam sancti Georgii Amastreni, c. 5. n. 18; Baron. an. 811, n. 32. Habebant etiam reges nostri suos *asecretis*, ut constat ex Epist. Joannis VIII. pp. 87, et diplomate Roberti regis an. 1029, in Probat. Histor. Montmorentiacæ, p. 16. Qui vero inter palatinos secretarios primus erat, πρωτασηκρῆτις dicitur Nicetæ Paphlagoni in Vita sancti Ignatii patriarch. Cp., Choniatæ in Andr. l. II, n. 7; et Pachymeri, l. II, c. 13; l. V, c. 19; πρώτιστος τῶν βασιλικῶν γραμματέων Nicephoro in Breviario D p. 172 I edit.; πρῶτος τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων Ignatio Diacono in Vita sancti Nicephori patriarch. Cp. n. 59; *protosecretarius* Anastasio in Collectan. p. 254; denique Corippus, l. I *asecretam* sic describit:

Hinc secreta sacræ tractans Demetrius aulæ.

Cornelii Tollii notæ.

(hh) *Τὸν σιλέντιον ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ξυνετάξατο λόγον.* Tangit eamdem rem Nicetas l. VII: Καὶ ὁ βασιλεὺς τοιγαροῦν οὗτος εὐγλωττίαν εὐτυχηκὼς, καὶ λόγου ἔμφυτον χάριν πεπλουτηκὼς, οὐ λαμυρῶς ἐπέστελλε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηχητηρίους ὤδινε λόγους, οὓς φασι σιλέντια, καὶ εἰς κοινὴν ἀνέπτυσσεν ἀκοήν· *Hic quidem imperator natura facundus et suavis et sermonis affluentia ornatus, non eleganter tantum epistolas scribebat, sed et religionis institutiones parturiebat, ac publice declamabat.* Agunt de voce σιλεντίου Curopalates et Meursius in Glossario. Alii interpretantur *sermonem de jejunio*, ut hoc Zonaræ loco in Leone philosopho: Ὡς μὴ δυνηθῆναι διαλεχθῆναι τῇ συγκλήτῳ περὶ νηστείας τὴν συνήθη διάλεξιν, ἣ καλεῖται σιλέντιον· *Ut non potuerit solemnem dissertatiunculam in senatu de jejunio habere, quæ dicitur silentium.*

ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ.

—

LIBER VII.

—

α'. Ἃ μὲν οὖν ἄχρι καὶ δεῦρο εἰς ἤπειρον ἑκατέ- A ραν βασιλεῖ Μανουὴλ εἴργαστο, τοιάδε τινὰ ἐγένετο. Ἑξῆς δέ μοι γεγράψεται ὅσα ἐπὶ Ἀσίας (74) στρατευσαμένῳ τούτῳ ξυνέπεσε. Κλιτζιεσθλὰν γάρ, οὗ πολὺν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποιησάμεθα λόγον, χρήματα, ὥσπερ ἔφην, μεγάλα πρὸς βασιλέως κεκομισμένος δυνάμεώς τε ἐπὶ πλεῖστον ἧκε καὶ τῶν τῇδε δυναστῶν ἄλλους τε τὰς ἀρχὰς ἀφελόμενος αὐτὸς ἔσχε καὶ δὴ καὶ Σανισᾶν, ὃς ἀδελφὸς μὲν αὐτῷ ἦν καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἔφυ σπερμάτων, Γάγγρας δὲ καὶ Ἀγκύρας πόλεων ἀμφοῖν ἦρχε Γαλατικῶν, βιασάμενος τὰς μὲν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, τῷ δέ, ἐπειδὴ μὴ κατακτεῖναι ἐδυνήθη, ἀνάγκην ἐπῆγε ξένῳ καὶ ἐπηλύτῃ ἔθνη ἀνθρώπων περιιέναι πάντα. Ταύτῃ καὶ βασιλεῖ μὲν οὐδέ τινα πόλεων ἀπεδίδου, ὧν ἂν περιγεγονὼς τύχοι· οὐδέ τι τῶν ἄλλων, ἅπερ αὐτῷ B διομολογησάμενος ἔφθη, ἐπιτελὲς ποιεῖν ἤθελε. Μεγαλοφροσύνῃ δὲ ἐς πάντας ἐχρῆτο ἀνθρώπους καὶ τὴν ὁρμὴν οὐδαμῇ καθεκτὸς ἦν. Ἃ βασιλεὺς ἐννοῶν ἐχαλέπαινε μὲν καὶ τὰ πρότερα καὶ ἐν δεινῷ τὸ πρᾶγμα ἐποιεῖτο, πρὸς δὲ τῶν ἑσπερίων ἀνθελκόμενος πραγμάτων πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐξ Ἀσίας ἀνακινεῖν ἥκιστα ἤθελεν. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς οὐδαμόθεν ἐξ ἑσπέρας αὐτῷ πόλεμος ἀνεφαίνετο τοῦ λοιποῦ ἅτε πάντας ἤδη κατωρθωκότι, στράτευμα ἀγείρας ἱκανὸν τῇδε διαβαίνειν διενοεῖτο. Κλιτζιεσθλὰν δέ, ἐπειδὴ τούτων ἤκουσε, πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας ἄλλα τέ οἱ τῶν κατὰ γνώμην ἐπιτελῆ ποιεῖν ὡμολόγει καὶ Ῥωμαίων δυνάμεις ἐπὶ κατασχέσει πόλεων ὧν ἂν βασιλεὺς αἱροῖτο αὐτίκα ἐπὶ Ἀσίαν σταλῆναι ἠξίου· C πόνου γὰρ τοῦ ἐπὶ τούτῳ συλλήψεσθαι σφίσι καὶ αὐτόν. Ταῦτα βασιλεὺς ἀποδεξάμενος Ἀλέξιον τὸν Πετραλοίφαν στρατεύματι ἅμα ἐς ἑξακισχιλίους ἀριθμουμένῳ ἔπεμψε, χρήματά οἱ προσεπιδούς, ἅπερ αὐτῷ εἰς πόλεμον τόνδε ἀποχρήσειν ᾤετο. Ἀλέξιος μὲν οὖν ἐπὶ τοιούτοις εἰς τὴν Ἀσίαν ἐστέλλετο· Κλιτζιεσθλὰν δέ, ἐπειδὴ τὸν Ῥωμαίων στρατὸν [P. 171] προσιέναι ἤκουσεν, εἰς πόλεις ἐκπέμπων, ἃς ἔτι ἀχειρώτους αὐτῷ ξυνέβαινεν εἶναι, δέος τὸ ἐκ τῆς βασιλέως ὑπέτεινε σφίσι στρατιᾶς. Αἱ δὲ πρὸς ἀμφοτέρας οὐχ οἷαί τε οὖσαι δυνάμεις ἀντισχεῖν οὔτι ἑκούσιαι αὐτῷ προσεχώρουν. Ὁ δὲ ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν ἐγκρατὴς γένοιτο, οὐδεμιᾶς λοιπὸν Ῥωμαίοις ἐπιχωρεῖν ἤθελεν. Ἐφ' οἷς ἠγανάκτει μὲν D

1. Ea fere sunt quæ hactenus utraque in continente Manuel imperator gessit : deinceps ea expediam, quæ in Asia bellum gerenti evenere. Clitziesthlan, de quo multa in superioribus memoravimus, magnis ut dixi ab imperatore acceptis pecuniis ditior potentiorque factus, vicinos dynastas principatibus suis exuit eorumque terras occupavit : sed et Gangra Ancyraque, Galatiæ oppido utroque, Sanisane fratre consanguineo, qui iis imperitabat, per vim expulso, potitus est : eique cum necem inferre non potuisset, peregrini et advenæ instar terras omnes exteras circumeundi necessitatem imposuit. Itaque nullam earum quas ceperat civitatum imperatori reddidit : **292** neque quidquam præstitit rerum quas ipse jurejurando erat pollicitus. Arrogantia præterea ac ferocitate quadam in quosque hominum utebatur, nec ullo modo poterat animi impetus continere. Quæ ubi principi comperta sunt, tum priora illius facinora, tum insolentiam ægre tulit : sed Occidentalibus negotiis impeditus commovere insuper Asiam verebatur. At postquam nullum in Occidente amplius sibi superesse bellum vidit, rebus utpote ibi feliciter confectis, conscripto idoneo exercitu transire in Asiam constituit. Quibus intellectis Clitziesthlan per legatos quæcunque imperaret omnia facturum se principi respondit. Ad hæc copias Romanas, ut quas vellet civitates occuparet, in Asiam mitti postulavit : se laboris istius participem sociumque fore pollicitus. His acceptis conditionibus Alexium Petralœpham cum sex millium exercitu imperator eo mittit, datis pecuniis quas ad bellum istud conficiendum sufficere existimabat. Hoc quidem apparatu in Asiam venit Alexius. Clitziesthlan autem, ut adventare Romanorum exercitum percepit, missis ad civitates, quas nondum ipse occupaverat, nuntiis, pavorem iis ex imperatoris exercitu incutere intendit. Sed cum eæ ad utramque vim sustinendam minus essent idoneæ, illius imperio invitæ se subdidere. Oppidis igitur istis potitus nullum horum amplius tradere Romanis **293** voluit. Unde ira accensus imperator extemplo apparare bellum statuit. Sed cum, variis distentus negotiis, id peragere non posset (quippe jam ver prætererat bellis gerendis maxime ido-

Du Cangii notæ.

(74) Ἐπὶ Ἀσίας. Bellum Iconiense commemorare aggreditur Cinnamus, in quo cruentam adeo passus est cladem Manuel accisis totius imperii viribus, ut nusquam deinceps solitam mentis hilaritatem, qua singulariter præeminebat, exhibuerit, nec corporis sospitate, qua plurimum pollebat, usque in supremum vitæ diem fruitus sit. Illud multis narrant Nicetas, l. vi, n. 1 et sequenti ; et Tyrius, sub an. 1171, quo et commissum prælium testatur l. xxi, c. 12. Attigerunt etiam Robertus de Monte et Nicolaus Trivettus, an. 1179 ; Vincentius Belvac. l. xxxi Spec. Hist. c. 150 : Chronicon Reichersperg. p. 213 ; et Ægidius de Roya, an. 1176.

A neum, quo tempore tum alia Romanis commoda procurare tum etiam urbes ubicunque vellet instaurare poterat : præterea etiam Amasia, Orientis urbs, ad eum accessit, quæ bello necdum palam flagrante ultro se dedere Romanis parata videbatur), eas igitur ob causas talia instituit. Michaelem Gabram, virum ut sæpius a me dictum est sebasti dignitate auctum reique militaris peritissimum, in Paphlagoniam mittit et cum præsentibus aliisque istis in regionibus contrahendis copiis, tum etiam cum iis, quæ ex Trapezunte et Œnæo, civitatibus Ponticis, accersendæ erant, ad Amasiam iter intendere jubet. Interea et hæc accidere. Joanni Contacuzeno, cujus crebra a me facta in superioribus libris mentio, filius erat Manuel, forma conspicuus et robore corporis nulli æqualium secundus. Hunc rebus ut aiunt, nefandis ut plurimum intentum monuit primo imperator ab iisque illius avertere animum studuit. Sed cum obstinatius cœptis insisteret, ultra hæc non passus princeps, in carcerem eum conjecit. At dum in custodiam abducitur, quod ab iis qui magistratu funguntur haud raro fieri videmus (facere enim ea plurimum solent per quæ gratiam principis se consecuturos putant) invito imperatore oculis adolescentem privant. **294** Quod ubi ille audivit, indignatus quidem obtestatusque est inscio se id factum esse. Dolorem tamen ex eo conceptum casu tulit, cum suppeteret nihil, unde facinoris auctores plecteret.

βασιλεὺς καὶ αὐτίκα ἐπὶ μάχην καθίστασθαι διενοεῖτο· τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῷ μηδαμῇ συγχωρούντων (ὅ τε γὰρ τοῦ ἦρος ἐξῆκεν ἤδη καιρὸς πολεμίοις μάλιστα προσήκων ὢν πράγμασι, καθ' ὃν ἄλλα τε τῶν συμφόρων Ῥωμαίοις διοικήσασθαι αὐτὸς ᾤετο καὶ δὴ καὶ πόλεις ὅτι δήποτε αὐτῷ βουλομένῳ ἦν ἀνεγεῖραι· πρὸς δὲ καὶ Ἀμάσεια, πόλις ἑῴα, τότε δὴ αὐτῷ προσεχώρει, ἣν οὔπω μάχης εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐκραγείσης σὺν εὐπετείᾳ μάλιστα Ῥωμαίους λήψεσθαι εἰκὸς ἦν), τούτων δὴ ἕνεκα κατὰ τάδε ἐποίει. Μιχαὴλ μὲν ᾧ ἐπίκλησις Γαβρᾶς ἦν, ἄνδρα, ὥς μοι πολλάκις ἐῤῥήθη, ἔς τε τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἥκοντα καὶ πολεμίων ἱκανῶς ἔμπειρον ἔργων, ἐπὶ τὴν Παφλαγόνων ἐξέστειλε, στράτευμα ὃ μὲν αὐτίκα ἐπαγόμενον, ὃ δὲ καὶ ἐκ τῶν B τῇδε χωρίων ἀθροίσοντα, ὅσοι τε ἀμφὶ Τραπεζοῦντι καὶ Οἰναίῳ πόλεσιν ᾤκηνται Ποντικαῖς, καὶ τούτους δὲ μεταπεμψάμενον, ἐκέλευεν οὕτω ἐς Ἀμάσειαν παρελθεῖν. Ἐν δὲ τούτῳ τοιάδε τινὰ ξυνέπεσεν. Ἰωάννῃ τῷ Κανταχουζηνῷ, οὗ πολλάκις ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεμνήσθημεν λόγοις, παῖς ἦν Μανουήλ, ἰδεῖν τε ἀγαθὸς καὶ ῥώμῃ σώματος οὐδενὸς τῶν ἡλικιωτῶν ἥσσων γενόμενος. Τούτῳ δὴ βασιλεὺς ἔργοις, ὡς ἐλέγετο, ἀπειρημένοις ὡς ἐπίπαν ἐγχειροῦντι τὰ μὲν πρῶτα παραινέσεις προσῆγε, τῶν τηλίκων δὴ ἀποστῆναι πειρώμενος. Ἐπεὶ δὲ ἀπρὶξ ἐκεῖνος τοῦ τολμήματος εἴχετο, οὐκ ἀνασχόμενος βασιλεὺς τότε δὴ καὶ εἰς φρουρὰν αὐτὸν ἔδωκεν. Ὅπερ δὲ τοῖς ἐν ἀρχαῖς εἴθισται (πράττουσι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ δι' ὧν εὔνοιαν αὐτοῖς ἐπισπᾶσθαι τὴν βασιλέως γένοιτο), ἐς τὴν εἱρκτὴν παρελθόντα βασιλέως οὔτι ἑκουσίου τὰς ὄψεις ἀφαιροῦνται τὸν μείρακα. Ὧν ἐπειδὴ βασιλεὺς ἤκουσεν, ἐδυσχέρανε μὲν καὶ ὤμνυτό γε μὴ ἂν αὐτοῦ ξυνειδότος τὸ τοιόνδε πρὸς ἐκεῖνον εἰργάσθαι, ἤνεγκε δὲ ὅμως τὸ ἄλγημα· οὐ γὰρ εἶχεν ὅπως σὺν τῷ δικαίῳ τοὺς δράσαντας ἀμυνεῖται.

C **2.** Michael igitur, uti dictum est, Amasiam missus, trajecto Damalis freto ad Melangia, recta itinere contendit. Inde ex Bithynia et Rhyndaco vicinis regionibus idoneo contracto exercitu ad campos Dorylæi ire pergit, ut ibi constituta Romanorum præsidia et castella per pacis adhuc inducias necessario commeatu muniret et sultani inimicis adderet animos, ac postremo Dorylæum instauraret. Dorylæum istud, una quondam ex maximis et celeberrimis Asiæ urbibus fuit. Mollis enim tractum istum aura perflat, campique circumjacent plani admodum et incredibilem quamdam pulchritudinem præferentes : tam pingues autem et fecundi, ut herbas pastui optimas uberemque segetem producant. Ad hæc fluvius regionem perfluit D et aspectu jucundus et suavis gustu. Tanta vero innatat in eo piscium multitudo, ut quantumvis magna copia ab incolis capiantur, largissime tamen suppetant. Hic olim a Melisseno isto, qui Cæsaris dignitate insignis fuit, exstructæ fuere domus splendidæ, vicique erant hominum frequentia celebres : ut et thermæ nativæ, et porticus et lava-

β'. Ἀλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, Μιχαὴλ μὲν ἐπὶ Ἀμάσειαν ἔπεμψεν· ὁ δὲ, τὸν Δαμάλεως πορθμὸν διαβὰς, εὐθὺ Μελαγγείων ἐχώρει. Ἔνθα ἔκ τε Βιθυνίας καὶ τοῦ Ῥυνδακοῦ χωρίων στράτευμα ἀγείρας ἱκανὸν ἐξῄει ἐπὶ τὰ Δορυλαίου πεδία, τὰ ἐκεῖσε Ῥωμαίων φρούρια εἰρήνης κατεχούσης ἔτι τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλησόμενος καὶ τοῖς τῷ σουλτὰν δυσμεναίνουσι θάρσος ἔτι μᾶλλον ἐμποιήσων, πρὸς δὲ καὶ Δορύλαιον ἀνοικοδομήσων. Τὸ δὲ Δορύλαιον τοῦτο ἦν μὲν ὅτε πόλις ἦν μεγάλη τε εἴπερ τις τῶν ἐν Ἀσίᾳ [P. 172] καὶ λόγου ἀξία πολλοῦ. Αὖρα τε γὰρ τὸν χῶρον ἁπαλὴ καταπνεῖ, καὶ πεδία παρ' αὐτὴν τέταται λειότητός τε ἐπὶ πλεῖστον ἥκοντα καὶ ἀμήχανόν τι προφαίνοντα κάλλος, οὕτω μέντοι λιπαρὰ καὶ οὕτως εὔγεω, ὡς τήν τε πόαν δαψιλῆ μάλιστα ἐκδιδόναι καὶ ἀδρὸν παρέχεσθαι ἄσταχυν. Ποταμὸς δὲ διὰ τοῦ τῇδε τὸ νᾶμα πέμπει καὶ ἰδέσθαι καλὸς καὶ γεύσασθαι ἡδύς. Πλῆθος ἰχθύων τοσοῦτον δὲ ἐννήχεται τούτῳ, ὅσον εἰς δαψίλειαν τοῖς τῇδε ἁλιευόμενον ἐλλιπὲς οὐδαμῇ γίνεσθαι. Ἐνταῦθα Μελισσηνῷ ποτε Καίσαρι (75) οἰκίαι τε ἐξῳκοδόμηνται λαμπραὶ καὶ κῶμαι πολυάνθρωποι ἦσαν θερμά τε αὐτόματα καὶ

Du Cangii notæ.

(75) *Μελισσηνῷ ποτε Καίσαρι.* Nicephorum Melissenum Cæsarem intelligit, qui ab exercitu circa Damalim eodem ferme tempore quo in urbe Alexius Comnenus imperator dictus est. Vide stemma Comnen.

στοαὶ καὶ πλυνοὶ, καὶ ὅσα ἀνθρώποις ἡδονὴν φέρει, A ταῦτα δὴ ὁ χῶρος ἄφθονα παρεῖχεν. Ἀλλὰ Πέρσαι, ὁπηνίκα ἡ κατὰ Ῥωμαίων ἤκμαζεν ἐκδρομὴ, τήν τε πόλιν εἰς ἔδαφος βεβλημένην ἀνθρώπων ἔρημον παντάπασιν ἐπεποίηντο καὶ τὰ τῇδε πάντα μέχρι καὶ ἐπὶ λεπτὸν τῆς πάλαι σεμνότητος ἠφάνισαν ἴχνος. Ἡ μὲν δὴ πόλις τοιάδε τις ἦν. Τότε δὲ Πέρσαι ἀμφὶ δισχιλίους περὶ ταύτην νομάδες ὡς ἔθος ἐσκήνουν· οὓς δὴ ἐκεῖθεν ἀπαναστήσας βασιλεὺς χάρακά τε τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ἄποθεν περιβαλὼν τὰ πρὸς τειχοδομίαν ἐξηρτύετο. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τάχος ἠγείρετο, σχήματος μὲν πολλῷ τοῦ πρότερον ἔνδον ὑποκεχωρηκυῖα, τοῦ δὲ εἰς ἄκραν αὐτῇ ἀνεστηκότος τὰ πρότερον γηλόφου ὀλίγῳ δὴ ἀποτέρω καὶ ἀπὸ ταὐτοῦ πάντοθεν τοῦ διαστήματος τὸν περίβολον στρέφουσα. B Βασιλεὺς δὲ ξὺν ὀλίγοις ἑκάστης ἡμέρας ἐξιὼν λόχοις τε ἐξ ἀφανοῦς καὶ κατὰ πρόσωπον συμβολαῖς πολλοὺς Περσῶν ἔκτεινε καὶ τῶν παρὰ σφίσιν ἐπιφανῶν. Οὐ γὰρ ἐνέλιπον συχνοὶ ἐκ τῶν ἀνωτάτω συῤῥέοντες ἐφ᾽ ᾧ τὴν οἰκοδομίαν οὕτω κωλύειν. Τότε δὴ καὶ Σανισάν, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, χρόνοις τισὶ πρότερον βασιλεὺς αὐτῷ προσπεφευγότα ἐπὶ τὰς ἀνωτάτω Ἰκονίου χρήμασιν ἐφοδιάσας ἔπεμψε χώρας. Εἵπετο δέ οἱ καὶ στράτευμα ὁδοῦ τῆς ἐπὶ Παφλαγονίαν ἡγησομένῳ. Ἀλλ᾽ οὔπω ἐπὶ πλεῖστον προῆλθε, καὶ Περσῶν δυνάμεις ἐλλοχήσασαι Ῥωμαίων τε τῶν σὺν αὐτῷ πολλοὺς ἔκτειναν καὶ λαφύρων ἐπλήσαντο ἱκανῶν. Σανισὰν δὲ μόγις ἐκεῖθεν διαδρὰς πεφοβημένος ἐπὶ βασιλέα ἦλθεν. Οὕτως ἐς τὸ κακοτυχὲς ἀεὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πράγ- C ματα ἀπεκρίνετο. Τὰ μὲν δὴ ἐπὶ Δορυλαίου τῇδε ἐφέρετο. Μιχαὴλ δὲ ὁ Γαβρᾶς σὺν τῷ στρατεύματι ἐς Ἀμάσειαν ἦλθε, παρακαλούμενός τε πρὸς τῶν τὴν πόλιν ἐχόντων αὐτίκα δὴ ἐπὶ ταύτην παριέναι, ἐπειδὴ καὶ δύναμις παρὰ Κλιτζιεσθλὰν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀφιγμένη οὐ μακρὰν ἄποθεν τῆς πόλεως ἐσκήνου, οὐδαμῇ ἐθάῤῥει τὴν εἴσοδον. Ὑποψία γὰρ πολλὴ εἰς τοὺς ἔνδον ἐχρῆτο [P. 123] μὴ προδοσίαν δήπου κατ᾽ αὐτοῦ μεμελετηκότες εἴησαν. Οἱ δὲ καὶ ὁμήρους τούτου δὴ ἕνεκα παρ᾽ αὐτὸν ἔπεμψαν τήν τε ἀκρόπολιν Ῥωμαίοις κατ᾽ ἐξουσίαν ἔδοσαν. Ἀλλὰ ὀῤῥωδία τις καθάπαξ παραλαβοῦσα τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ σκήψεις ἄλλοτε ἄλλας ἀναχωρεῖν ἐποίει, ἕως οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως, ἐννοησάμενοι μὴ ταῖς μακραῖς Ῥω- D μαίων ἀναβολαῖς παρὰ Κλιτζιεσθλὰν τῆς πόλεως ἁλούσης ἐς ἀπέχθειαν αἰῶνα τὸν πάντα δεσπότῃ ἐσομένῳ καθίσταιντο, τοῦ παρὰ σφίσιν ἄρχοντος οὐδὲν ξυνειδότος τοῖς εἰρημένοις ταύτην παρέδοσαν. Ἤδη δὲ καὶ Μιχαὴλ ἄρας ἐκεῖθεν ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἦλθεν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὥς μοι ἐῤῥήθη, Ῥωμαίων, οὔτε του τῶν ἄλλων λόγον πεποιημένος οὐδένα. Καὶ τὰ μὲν Ἀμασείας πέλεως ἐν τῷδε ἐτελεύτα· βασιλεὺς δὲ ἀμφὶ Δορυλαίῳ ἔτι πονούμενος, ἐπειδὴ ταῦτα ἐπύθετο, Θωμᾶν τὸν ἐκτομίαν παρὰ Κλιτζιεσθλὰν πέμψας Ἀμάσειαν ἐνέκειτο ἀπαιτῶν ὅρκων τέ οἱ παρόρασιν ἐπεκάλει καὶ εἴ γε μὴ τοῦ ἐς Ῥωμαίους τοιάδε ὑβρίζειν ἀπόσχοιτο, οὐκ εἰς μακρὰν τάχα τῆς δίκης ἐκδίκου πειράσασθαι ἠπείλει. Ὅστις μέντοι Θωμᾶς οὗτος ἦν αὐτίκα δηλώσω.

cra : quæque alia hominibus voluptati **295** esse solent, regio hæc affatim suppeditat. Sed enim Persæ quo tempore Romanorum fines maxime incursabant, urbem solo æquatam incolis nudarunt prorsus, et circumjecta omnia ita vastarunt, ut nullum ferme pristini splendoris vestigium reliquerint. In eo igitur statu erat tunc hæece civitas. Persæ autem hac ipsa tempestate ad duo millia cum pascuis, uti solent, tabernacula habebant: quibus hinc expulsis imperator valloque non procul ab urbe circumdncto se ad murorum ædificationem comparat. Condi igitur summa celeritate civitas cœpit, forma ab ea quæ prius fuerat multum intus absimili, a colle vero, quem olim pro arce habuerat, B paululum remotius et pari undique intervallo circumductis mœnibus. Princeps autem cum paucis exibat singulis diebus, et partim clandestinis insidiis partim aperto marte multos Persarum illustriores cecidit. Neque enim desinebant a superioribus continue locis irrumpere, quo structuram urbis impedirent. Tum quoque Sanisanem, cujus supra memini, qui aliquot ante annis ad imperatorem profugerat, in eas regiones, quæ supra Iconium adjacent, datis pecuniis misit. Comes erat exercitus in Paphlagoniam iturus, cui ille ductor foret. Sed haud multum confecerat itineris, cum Persarum copiæ ex insidiis coortæ multos Romanorum interficiunt, et præda multiplici potiuntur. Ipse Sanisan vix vitato periculo ad imperatorem trepidus venit: adeo adversantem sibi C **296** fortunam habuit, quoties rem aggrederetur. Dum hæc ad Dorylæum peraguntur, Michael Gabras cum exercitu Amasiam venit, invitatusque ab oppidanis, ut statim civitatem ingrederetur, nequaquam id ausus est, quod et copiæ a Clitziesthlane eam ipsam in rem missæ haud procul ab urbe castra locassent: maxime enim verebatur ne oppidani proditionem molirentur. Sed illi et obsides ea propter ad ipsum misere et arcem insuper Romanorum potestati tradidere. At is nescio quo pavore correptus ad varios subinde recurrebat prætextus, donec oppidani veriti ne, dum Romani in dies differunt, urbe a Clitziesthlane capta, futuri domini offensam in æternum incurrerent, inscio D præfecto suo, eam tradiderunt. Jam etiam Michael motis inde castris in fines Romanos redierat, nulla neque Romanorum qui in arce erant, neque alius cujusquam ratione habita. Interea dum ista ad Amasiam geruntur, imperator adhuc circa Dorylæum occupatus, ut hæc rescivit, Thoma eunucho ad Clitziesthlanem misso, ut Amasia sibi restitueretur institit et perfidiam ipsi exprobravit, additis minis, ni ejusmodi Romanos injuriis afficere absisteret, brevi justitiam vindicem experturum. Quis autem fuerit Thomas iste, commemorabo. Lesbo quidem insula oriundus erat, **297** familia prorsus obscura: cumque nullo laudabili vitæ instituto instructus esset, Byzantium profectus secandæ venæ artem exercuit, atque inde facere quæstum cœpit. Sed nihil est in rerum natura, quod obs cundanti

fortunæ non possit inservire. Thomas enim quamvis ad ultimum et sordidissimum illiberalis artificii genus descendisset, ex ea tamen arte magnus, si quis alius, in palatio fuit, ingentibusque brevi comparatis pecuniis aliquot post annis cum iis in Palæstinam se recepit. Sed cum nihil ipsi ex voto ibi succederet, iterum ad imperatorem rediit: veniamque primo consecutus, illius offensam rursum incurrit, eoque ipso in carcerem palatii, qui Elephantinus vocari solet, conjectus vitam in eo exegit. Sed de his postea. Tum vero ad sultanum uti diximus missus, cum nihil rerum quarum causa venerat conficere iste voluisset, rebus infectis ad imperatorem reversus, parum abfuit quin a Persis itinera insidentibus interficeretur.

A Λέσβου μὲν ὥρμητο νήσου, οἰκίας δὲ ἀφανοῦς γεγονώς, ἐπειδὴ μηδὲν ὅ τι τῶν λόγου ἀξίων ἐπιτήδευμα αὐτῷ ἦν, ἐς Βυζάντιον ἰόντι ἔργον ἐπιμελὲς ἐγεγόνει φλέβας ἀνθρώπων τέμνοντι ἐντεῦθεν ἑαυτῷ τὸ ζῆν περιποιεῖσθαι. Ἀλλ' ἔοικα τῶν ἁπάντων εἶναι μηδὲν ὃ βουλομένη τῇ τύχῃ ὑπηρετεῖν ἥκιστα δύναιτο. Θωμᾶς γάρ, καίτοι ἐς τοὔσχατον βαναυσίας ἥκων, ἐκ τούτου δὴ τοῦ τεχνίου μέγας ἐν βασιλείοις εἴπερ τις ἀνθρώπων ἐγένετο, χρήματά τε μεγάλα ἐν βραχεῖ περιβεβλημένος χρόνοις τισὶν ὕστερον ἐς Παλαιστίνην ξὺν αὐτοῖς ἀπιὼν ᾤχετο. Μὴ κατὰ γνώμην δὲ αὐτῷ τῶν τῇδε ξυμπιπτόντων αὖθις ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται, ἵλεώ τε αὐτοῦ τετυχηκὼς δύσνους εἰσαῦθις ἠλέγχετο, ἔς τὴν ἐν παλατίῳ τε φρουρὰν ἀχθείς, ἣν Ἐλεφαντίνην (76) ἔθος καλεῖν ἐστιν, ἐνταῦθα τὸν βίον ξυνεμετρήσατο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Τότε δὲ ἐπὶ τὸν σουλτάν, ὥσπερ ἐλέγομεν παραγεγονώς, ἐπεὶ μηδὲν ὧν ἕνεκα ἦλθεν ἐπιτελὲς ἐκεῖνος ποιεῖν ἤθελεν, ἄπρακτος ἐς βασιλέα παλινοστεῖ, ὅτε δὴ μικροῦ καὶ ἀπεκτονέναι τοῦτον ἐδέησαν Πέρσαι οἳ ἀνὰ τὴν ὁδὸν ἐνεδρεύοντες ἦσαν.

3. Cæterum imperator intra quadragesimum diem urbe instaurata, cum eam fossa cinxisset multisque ibi ad habitandum Romanis sedes dedisset, valido insuper relicto præsidio, inde profectus castra ad Rhyndacum locat, atque paulisper ibi moratus discessit. Cumque paucos admodum sequi signa videret (plerique enim ordines inscio ipso domum redierant, etsi non semel, **298** ut aiunt, vetuisset, ne quis castris excederet), Michaelem quemdam natione Barbarum, antea Isach vocatum, inter domesticos ministros primas tenentem, ad sumendum de iis qui ordines deseruerant supplicium, misit: ipse cum paucis per Lampes campos iter faciens, oppidum quoddam ad Mæandri fontes exstructum, cui Sublæum nomen est, vetustate collapsum instaurat. Ibi imperator alio prorsus quam quo solebat modo, cum hostibus prælium inire cœpit. Ignis enim aut aquæ effusæ instar, nullo sibi resistente, accendebatur et ferebatur. Dum hæc a principe agebantur, Michael, cujus modo memini, ut qui Romanis jampridem infensus erat, capta irati imperatoris occasione, obvios quosque, nulla habita prius quæstione, supinos ad terram prosternit ferroque oculis immerito excæcatos miseros sicut erant relinquit, quorsum hæc paterentur ignaros prorsus: licet etiam rei militari non dedissent operam, sed rustici essent aut mercatores aliudque id genus hominum. Atque ita in alios etiam grassabatur, quos pariter membris fœde mutilabat. Sed imperator, qui jam oppido communito reversus erat Byzantium cognitis istis eum revocavit, nec multum abfuit quin iisdem propemodum, quibus alios affecisse diximus, eum multaverit pœnis. Verum ea lege, ut talia deinceps in Romanos non auderet, crimen quidem illi remisit: sed **299** justitia divina haud multo post ulta tot scelera eum vita exemit, liberosque illius variis subjecit calamitatibus. Eodem quoque tempore Gabram etiam in judicium vocavit princeps, lataque

B γ'. Βασιλεὺς δέ, ἡμερῶν οὔπω τετταράκοντα τὴν πόλιν ἀνεγείρας, ἐπειδὴ τάφρον τε αὐτῇ περιήλασε καὶ Ῥωμαίων ὡς πλείστους ἐνταῦθα ᾤκίσατο, φρουρὰν ἀποχρῶσαν τῇδε καταλιπὼν ὀπίσω ἐχώρει, τοῖς ἀμφὶ τῷ Ῥυνδακῷ αὐλισάμενος χωρίοις· ἐπ' ὀλίγον τε διαναπαύσας τὸ στράτευμα ἐκεῖθεν ἀπῆρε. Κομιδῇ δὲ ὀλίγους αὐτῷ συνεπομένους ὁρῶν (τὰ γὰρ πλείω τῶν ταγμάτων ἀπῄεσαν οἴκοι, μηδὲν ἐς γνῶσιν ἥκον αὐτῷ, καίτοι, ὥσπερ ἐλέγετο, πολλὰ περὶ τοῦ μηδένα τέως τοῦ στρατοπέδου ἀποχωρεῖν παρεγγυησαμένῳ [P. 174] πρότερον), Μιχαὴλ μέν τινα Βάρβαρον γένος (ἀμέλει καὶ Ἰσὰχ ὄνομα αὐτῷ πρότερον ἦν) τῶν ἐπὶ ἑστίας δὲ αὐτῷ διυπηρετουμένων τὰ πρῶτα, ἐφ' ᾧ τινας στρατιωτῶν τῶν ἐκ τῆς λειποταξίας ἐς τὸ σῶμα ζημιῶσαι ἔπεμψεν. Ὁ C δὲ ξὺν ὀλίγοις τὰς ἐπὶ Λάμπης διελθὼν πεδιάδας, φρούριόν τι περὶ πρώτας που τοῦ Μαιάνδρου ἱδρυμένον ἐκβολὰς (Σούβλαιον ὄνομα αὐτῷ) χρόνῳ πεπτωκὸς ἀνεγείρει. Ἐντεῦθεν οὐκέτι δὴ τρόπον ὅνπερ εἰώθει πολεμίοις ξυμπλέκεσθαι βασιλεὺς ἤρξατο, ἀλλὰ πῦρ οἷον ἢ ὕδωρ ἀνυποστάτως ὥργα καὶ ἐφέρετο. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦν· Μιχαὴλ δέ, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, ὡσεὶ ἐκ πλείονος ἤδη κατὰ Ῥωμαίων ἐτύγχανε μεμηνώς, ἕρμαιον τὴν βασιλέως τότε δὴ πεποιημένος ὀργήν, τῶν παρατυγχανόντων αὐτῷ ἕκαστον, οὐδὲν πολυπραγμονήσας πρότερον, ὕπτιόν τε κατὰ γῆν ἔτεινε καὶ κατ' ὀφθαλμοῖν τὸν σίδηρον βάπτων αὐτὸν μὲν αὐτοῦ εἴα δείλαιον, οὐδὲ ὅτου ἕνεκα πάσχει συνιέντα, οὐδὲ στρα- D τείας ἔστιν οὗ μεταλαχόντα, ἀλλὰ ἀγροῖκον ἢ ἐμπορίαις ξυμβάλλοντα ἤ τινα ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ δὲ ἐπ' ἄλλους ἐχώρει καὶ σώμασιν ἀνθρώπων ἐλωβᾶτο πολλοῖς, ἕως τῶν πραττομένων αἰσθόμενος βασιλεὺς (ἤδη γὰρ τὰ ἀμφὶ τῷ φρουρίῳ διαθέμενος εὖ ἐπὶ Βυζάντιον ἀνεκομίζετο) τῆς ὁρμῆς αὐτὸν ἔπαυσε· παρ' ὀλίγον μέντοι ἐγένετο ταῖς τοιαῖσδε καὶ αὐτὸς ἐκδεδόσθαι ποιναῖς, ὥσπερ ἐλέγετο. Ἀλλὰ βασιλεὺς μὲν μὴ ταὐτὰ καὶ πάλιν Ῥωμαίοις τολμηθῇ δια-

Du Cangii notæ.

(76) Ἐλεφαντίνην. De hoc carcere diximus ad Alexiadem.

νοηθεὶς ἀφῆκε τούτῳ τὸ ἔγκλημα, ἡ δίκη δὲ οὐκ εἰς μακρὰν τοῦτον μετῄει ἐξ ἀνθρώπων πεποιημένη δυστυχήμασί τε τοὺς ἐξ ἐκείνου περιέβαλε. Τότε δὲ καὶ Γαβρᾶν βασιλεὺς ἐπὶ δίκην καλέσας, ἐπειδήπερ ἐκράτει (ἐψήφιστο γὰρ οἷα δὴ ποιναῖς ταῖς κατὰ γνώμην αὐτῷ χρήσαιτο) σιδήροις τὼ πόδε περισφίγξας ἐπί τινα τῶν ἐν παλατίῳ φρουρῶν ἄχρι τινὸς ἔθετο, μετὰ δὲ ἀνεκαλέσατό τε καὶ τῆς προτέρας αὖθις ἐτίμα. Κλιτζιεσθλὰν δὲ, ἐπειδὴ τὴν βασιλέως ὁρμὴν ἔγνω (τὰ γὰρ ἀμφὶ Δορυλαίῳ ξυμπεπτωκότα μεγάλα τῆς αὐτοῦ καθίκετο ψυχῆς) τῶν τινα σφόδρα παρ' αὐτοῦ δεδυνημένων Γαβρᾶν ἐπίκλησιν ἐς Βυζάντιον ἐκπέμψας ἐδεῖτο βασιλέως φρούρια τῶν αὐτοῦ ἀντιλαβόντα ἅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ παύσασθαι δὴ τοῦ πρὸς αὐτὸν χόλου. Ἀλλὰ βασιλεὺς τοὺς λόγους οὐκ ἀποδεξάμενος αὐτὸν μὲν ἀπεπέμψατο, δυνάμεις δὲ ἔκ τε Σερβίων καὶ Οὔννων μετεπέμπετο πολλὰς καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιμελέστερον ἐξηρτύετο. Ὥστε μὴν ἵπποις τε καὶ ἀνθρώποις οὐδαμῇ τὰ ἐς τὸ ζῆν ἐπιλείψοι, καὶ βοῶν ἀμύθητόν τι πλῆθος ἐκ τῶν κατὰ Θρᾴκην ἠλαύνετο χωρίων ἅμαξαί τε ὑπὲρ τὰς τρισχιλίους. Ὁ μὲν οὖν ἦρι φανέντι ἐπὶ Ἀσίαν διέβη καὶ τὰς δυνάμεις ἐπὶ Ῥυνδακοῦ κατὰ τὸ ἔθος ἤθροιζεν. [P. 175] Οὖννοι δὲ ξύμμαχοι καὶ Σέρβιοι, οἳ Ῥωμαίοις κατήκοοι τυγχάνουσιν ὄντες, οὐκ ἐν δέοντι ἀφικόμενοι θέρους ὥρᾳ στρατεύειν ἐποίησαν, ὑφ' οὗ δὴ μάλιστα τὰ πράγματα ἔφθαρτο. Σκοπιμώτατον γὰρ εἴπερ τι ἔργοις πολεμίοιν ὁ χρόνος ἐστίν. Οὕτω δὴ βασιλεὺς διὰ Λαοδικείας τε καὶ τῶν Μαιάνδρῳ προσοίκων τὴν πορείαν ἔθετο, γνώμην ἔχων ἐς τὴν Ἰκονίου πανστρατὶ καταστήσεσθαι πολιορκίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ νέα αὐτῷ προσεχώρει Καισάρεια, Ἀνδρόνικον ἀδελφιδοῦν αὐτῷ τὸν Βατατζὴν ἅμα στρατεύματι διὰ τῶν Παφλαγονίας χωρίων ἐπ' αὐτὴν ἰέναι ἔπεμψεν. Οὔπω μέντοι Βυζαντίου ἐξιὼν καὶ στόλον νεῶν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπὶ Αἰγύπτου (77) ἔστειλεν, ἅτε δὴ πανστρατὶ ἐπὶ τὸν Κλιτζιεσθλὰν πόλεμον ἰών. Ἐντεῦθέν τε στρατευμάτων ὑποσπανίζων τῇ κατ' Αἴγυπτον ἀποχρησόντων....

A sententia (decretum enim fuerat ut poenas quas ille vellet pateretur) vinctum compedibus in quodam ex palatii carceribus aliquandiu tenuit: postea eum exemit inde et dignitati pristinæ restituit. Clitziesthlanes interea, ubi adventum imperatoris rescivit (quæ enim apud Dory'æum acciderant graviter ejus pungebant animum), unum ex suis maxime illustribus Gabram cognomine misit Byzantium, precatusque est principem, uti receptis quæcunque vellet oppidis conceptam adversus se indignationem deponeret. Sed imperator repudiata legatione ipsum dimisit, accitisque e Servia et Hungaria ingentibus copiis bellum majori cura apparavit: et ne quid B aut equis aut hominibus ad victum deesset, boum ex Thracia innumerabilem multitudinem et plaustra plus quam ter mille adduci jussit. Hoc apparatu vere primo trajecit in Asiam et, ut solebat, copias ad Rhyndacum collegit. Sed auxiliares Hungari, Serviique Romanis obnoxii, haud tempestive advenientes, extraxere in æstatem bellum: ex quo res maxime labefactari contigit. Si quid enim aliud, tempus certe in bellis attendendum est. Itaque imperator per Laodiceam et terras Mæandro adjacentes **300** iter fecit eo animo, ut totis viribus Iconii obsidionem aggrederetur. Cum vero ad eum defecisset Neocæsarea, Andronicum Batatzem ex sorore nepotem cum exercitu per Paphlagoniam proficisci eo jussit. At priusquam Byzantio excederet, navium centum et quinquaginta classem misit in Ægyptum, C utpote qui cum universis copiis Clitziesthlan aggredi statuisset. Hinc, cum non tantæ copiæ essent quæ ad Ægypti expeditionem sufficerent.....

Du Cangii notæ.

(77) Ἐπὶ Αἰγύπτου. Consulendus Tyrius, l. XXI, c. 26 et sequent.

INDICES ALIQUOT

GENEALOGICI

AD HISTORIÆ COMNENICÆ PLENIOREM NOTITIAM.

Stemmata ipsa fusiora damus in Familiis Orientalibus.

STEMMA DUCARUM.

N. DUCAS, Pantherius forte, cujus meminit Zonaras.

Andronicus Ducas floruit sub Michaele Theophili F. C. A. 841.

Andronicus Ducas missus a Leone Philosopho imp. contra Arabes. — N. Ducas.

Constantinus Ducas tyrannidem affectans cæsus est in hippodromo, Constantino Porph. imperante. Uxor N. Gregoræ Iberitzæ magistri F. — Michael Ducas cæsus cum Constantino patruele.

Gregoras Ducas cæsus cum patre. — Stephanus Ducas post patris cædem eunuchus factus. — Nicolaus Ducas periit in conflictu contra Bulgaros, Porphyrogenito imperante.

Andronicus Ducas Patricius, cognomento Lydius, Bardæ rebellionem amplexus C. A. 976 paulo post moritur. De Andronici parente non omnino constat.

Constantinus Ducas imperium adeptus A. 1059 25 Nov. obiit mense Maio A. 1067. Uxor, Eudocia Constantini Dalasseni F. — Christophorus Ducas. — Bardas Ducas cogn. Mongus, magnus bello dux sub Basilio imp. — Joannes Ducas, Constantini imp. frater, a quo Cæsar dictus est. Uxor, Maria, nobilis Bulgara.

Michael Ducas cogn. Parapinacius imperator. Uxor, Maria Iberorum regis F. — Andronicus Ducas. — Constantinus Ducas. Porphyrogenitus. — Anna Ducæna. Theodora Ducæna. — Zoe Ducæna Adriani Comneni uxor. — Andronicus Ducas proedrus Diogenem Romanum imp. dolo cepit et excæcavit. Ux. Samuelis Bulgariæ regis ex Trojanbo F. neptis. — Constantinus Ducas proedrus et protostrator.

Constantinus Ducas Porphyrogenneta, cui pacta primum in uxorem Helena Roberti Guiscardi F., deinde Anna Comnena Alexii imp. F. — Michael Ducas protostrator. — Joannes Ducas magnus dux. — Irene Ducæna Alexii imp. uxor. — Anna Ducæna Georgii Palæologi uxor. — Theodora Ducæna monacha.

STEMMATIS COMNENICI INDEX PRIMUS.

N. COMNENUS e Paphlagonia oriundus.

Manuel Comnenus cogn. Eroticus, M. domesticus Orientis sub Basilio.

Nicephorus Comnenus protospatharius, Aspracaniæ præfectus a Basilio

Isaacius Comnenus imperator factus 1 Sept. A. 1057. Uxor, Ecatherina Samuelis Bulgariæ regis F.

- Manuel Comnenus.
- Maria Comnena.

Joannes Comnenus europalata, deinde M. domesticus ab Isaacio fratre dictus. Uxor, Anna Alexii Charonis Italiæ præfecti filia, ex Dalassenis.

N. Comnena Michaelis Doceani protospatharii uxor.

- Theodorus Doceanus.

Manuel Comnenus protostrator et europalata.

- N. Comnena nupta Botaniatæ affini.

Isaacius Comnenus sebastocrator. Ux. Irene Alaniæ principis F.

- Joannes Comnenus dux Dyrrhachii.
- Alexius Comnenus dux itidem Dyrrhachii.
- Constantinus dux Berrhœæ.
- N. Comnena pacta Gregorio Gabræ.

Alexius Comnenus imperator. Ux. Irene Ducæna.

- Joannes Comnenus imperator. ob. anno 1143. ux. Irene Ladislai Hungariæ reg. F.
- Andronicus Comnenus sebastocrator.
- Isaacius Comnenus V, indie. 2.
- Anna Comnena nupta Niceph. Bryennio Cæsari.
- Maria nupta Nicephoro Catacaloni.
- Eudocia uxor Constantini Iasitæ.
- Theodora nupta Constantino Angelo.

Adrianus Comnenus protosebastus et M. domesticus. Ux. Zoe Ducæna.

Nicephorus Comnenus sebastus et M. drungarius.

- N. Comnena uxor Gregorii Pacuriani.

Maria Comnena ux. Michaelis Taronitæ

Eudocia uxor Nicephori Melisseni Cæsaris.

Theodora nupta Leoni Diogeni.

Children of Joannes Comnenus imperator:

Alexius Comnenus imp. a patre dictus eo superstite ob.

- N. Comnena Alexio Axucho nupta.

Andronicus Comnenus sebastocrator. ux. Irene.

- Joannes Comnenus protosebastus.
  - Alexius Comnenus. ux. Irene, M. domestici filia.
  - Maria Comnena nupta Amalarico r. Hierosol.
  - N. N. aliæ filiæ.
- Alexius Comnenus protosebastus et protovestiarus.
  - Stephanus Comnenus M. drungarius. ux. Eudocia, M. domestici filia.
- Maria nupsit 1 Theodoro Dasiotæ. 2 Joanni Cantacuzeno.
- Theodora. Eudocia bis nupta.

Isaacius Comnenus sebastocrator.

- Theodora uxor Balduini III, reg. Hieros. Maria ux. Stephani Hungari. N. ux. Constantini Macroducæ. N. mater Isaacii Comneni Cypri imp. Eudocia nupta Willelmo Montispessulani domino.

Manuel Comnenus imperator. 1 uxor, Irene Alemanna. 2 uxor, Maria Antiochena.

- 1 Maria Comnena uxor Rainerii Monferratensis.
- N. filia infans exstincta.
- 2 Alexius Comnenus imperator. uxor, Agnes de Francia.
- Alexius Comnenus sebastocrator, nothus.

Maria Comnena nupsit Joanni Rogerio Cæsari.

N. Comnena uxor Stephani Contostephani.

N. Comnena nupta Theodoro Vatatzæ.

STEMMATIS COMNENICI INDEX ALTER.

ALEXIUS COMNENUS imperator.

Joannes Comnenus imperator. | Isaacius Comnenus Cæsar et sebastocrator.

Joannes Comnenus uxorem duxit Cameronem Masuthi Iconiensis Sultani F. | Andronicus Comnenus imperator. 1 ux. N..... 2 ux. Philippa Antiochena. 3 ux. Agnes de Francia. | N. Comnenus.

Isaacius Comnenus qui Isaacio Angelo imperante tyrannidem affectavit.

Ertrucules, Joannis filius, ut quibusdam placet. | 1 Manuel Comnenus sebastocrator. | 1 Joannes Comnenus natus C. An. 1156 ob. A. 1186. | 1 Maria Comnena. | Alexius Comnenus nothus. | Irene Comnena notha, Alexio Comneno Manuelis imp. notho nupta.

Othman, a quo cæteri Turcorum Sultani. | Alexius Comnenus cogn. Magnus Colchidis et Trapezuntis princeps. | David Comnenus Paphlagoniæ princeps.

N. Comnenus Trapezuntinus princeps.

N. Comnenus Trapezuntinus princeps.

Joannes Comnenus primus imperatorium titulum usurpavit, Michaele Comneno imperante. ob. circa A. 1295. ux. Eudocia ejusdem Michaelis F.

Alexius Comnenus imperator Trapezuntinus, natus A. 1282, bellum gessit cum Genuensibus A. 1303. uxorem duxit nobilem Iberam. | N. Comnenus post patris excessum cum matre Constantinopolim profectus.

Basilius Comnenus imperator Trapezuntinus 1320 et 1329. ux. Eudocia Andronici Palæologi junioris imp. F. notha.

Basilius Comnenus, cognomento Junior, imperator Trapezunt. ob A. 1339. uxor, Irene ejusdem Andronici ex Anna Sabauda F.

N. Comnenus imperator Trapezuntinus. | N. Comnenus. | N. N. Basilii ex Irene concubina filii nothi.

Georgius Comnenus protovestiarius.

Alexius Comnenus imperator Trapezuntinus a Joanne filio neci datus. | Eudocia Comnena nupsit 1 Zetini Turco satrapæ. 2 Joanni Palæologo imp. Constantinopolitano.

Joannes Comnenus imperator Trapezuntinus. | Alexander Comnenus imp. Trapezunt. | David Comnenus imp. Trapezuntinus. uxor. Helena Cantacuzena. | Maria Comnena nupta Joanni Palæologo imp. | N. Comnena Carailuco Persoturcarum principi nupta. N. Georgii Serviæ despotæ uxor.

N. Comnenus.

Alexius Comnenus. | Ecatherina nupta Usumchassani. | Septem filii occisi a Mahumeto. | Georgius Comnenus. | Anna Zagano nupta.

FAMILIÆ BRYENNIANÆ INDEX GENEALOGICUS.

NICEPHORUS BRYENNIUS nobilis Adrianopolitanus, ethnarcha, Cappadociæ præfectus, An. 1057. imperator acclamatus a militibus.

N. Bryennius europalata. Scythas pluries debellavit. uxorem duxit Annam, europalatissam vulgo nuncupatam.

Nicephorus Bryennius Bulgariæ et Dyrrhachii dux, magister et proedrus, dum imperium ambit, capitur et oculis privatur An. 1078. — Joannes Bryennius magister, europalata et magnus domesticus a fratre dictus, a Varangis occisus.

Nicephorus Bryennius Patricius, captus in eodem quo parens prælio, oculis perinde privatur. — N. Bryennius, cui uxor datur a patre N. Tarchaniotæ soror.

Nicephorus Bryennius Cæsar et panhypersebastus ab Alexio renuntiatus, ejusdem Alexii filiam Annam uxorem duxit. — N. Bryennia nupsit Mariano Maurocatacaloni.

Alexius, Comnenus propter maternam originem dictus, magnus dux, seu classis præfectus An. 1154. uxor, N. Abasgiæ principis F.

Andronicus Comnenus Thessalonicæ præfectus, dum imperium ambit, excæcatur ab Isaacio Angelo imp. C. An. 1189.

N. Comnenus perinde ac pater luminibus orbatur.

De ceteris Bryenniis fusius agimus in stemmate Comnenico, in Annæ Cæsarissæ, Alexii imp. F. Elogio.

STEMMATIS COMNENICI INDEX ALTER.

ALEXIUS COMNENUS imperator.

Joannes Comnenus imperator. — Isaacius Comnenus Cæsar et sebastocrator.

Joannes Comnenus uxorem duxit Cameronem Masuthi Iconiensis Sultani F. — Andronicus Comnenus imperator. 1 ux. N.... 2 ux. Philippa Antiochena. 3 ux. Agnes de Francia. — N. Comnenus.

Isaacius Comnenus qui Isaacio Angelo imperante tyrannidem affectavit.

Ertrucules, Joannis filius, ut quibusdam placet. — 1 Manuel Comnenus sebastocrator. — 1 Joannes Comnenus natus C. An. 1156 ob. A. 1186. — 1 Maria Comnena. — Alexius Comnenus nothus. — Irene Comnena notha, Alexio Comneno Manuelis imp. notho nupta.

Othman, a quo cæteri Turcorum Sultani. — Alexius Comnenus cogn. Magnus Colchidis et Trapezuntis princeps. — David Comnenus Paphlagoniæ princeps.

N. Comnenus Trapezuntinus princeps.

N. Comnenus Trapezuntinus princeps.

Joannes Comnenus primus imperatorium titulum usurpavit, Michaele Comneno imperante, ob. circa A. 1295. ux. Eudocia ejusdem Michaelis F.

Alexius Comnenus imperator Trapezuntinus, natus A. 1282, bellum gessit cum Genuensibus A. 1303. uxorem duxit nobilem Iberam. — N. Comnenus post patris excessum cum matre Constantinopolim profectus.

Basilius Comnenus imperator Trapezuntinus 1320 et 1329. ux. Eudocia Andronici Palæologi junioris imp. F. notha.

Basilius Comnenus, cognomento Junior, imperator Trapezunt. ob A. 1339. uxor, Irene ejusdem Andronici ex Anna Sabauda F.

N. Comnenus imperator Trapezuntinus. — N. Comnenus. — N. N. Basilii ex Irene concubina filii nothi.

Georgius Comnenus protovestiarius.

Alexius Comnenus imperator Trapezuntinus a Joanne filio neci datus. — Eudocia Comnena nupsit 1 Zetini Turco satrapæ. 2 Joanni Palæologo imp. Constantinopolitano.

Joannes Comnenus imperator Trapezuntinus. — Alexander Comnenus imp. Trapezunt. — David Comnenus imp. Trapezuntinus. uxor. Helena Cantacuzena. — Maria Comnena nupta Joanni Palæologo imp. — N. Comnena Carailuco Persoturcarum principi nupta. N. Georgii Serviæ despotæ uxor.

N. Comnenus.

Alexius Comnenus. — Ecatherina nupta Usumchassani. — Septem filii occisi a Mahumeto. — Georgius Comnenus. — Anna Zagano nupta.

FAMILIÆ BRYENNIANÆ INDEX GENEALOGICUS.

NICEPHORUS BRYENNIUS nobilis Adrianopolitanus, ethnarcha, Cappadociæ præfectus, An. 1057. imperator acclamatus a militibus.

N. Bryennius curopalata. Scythas pluries debellavit. uxorem duxit Annam, curopalatissam vulgo nuncupatam.

Nicephorus Bryennius Bulgariæ et Dyrrhachii dux!, magister et proedrus, dum imperium ambit, capitur et oculis privatur An. 1078.

Joannes Bryennius magister, curopalata et magnus domesticus a fratre dictus, a Varangis occisus.

Nicephorus Bryennius Patricius, captus in eodem quo parens prælio, oculis perinde privatur.

N. Bryennius, cui uxor datur a patre N. Tarchaniotæ soror.

Nicephorus Bryennius Cæsar et panhypersebastus ab Alexio renuntiatus, ejusdem Alexii filiam Annam uxorem duxit.

N. Bryennia nupsit Mariano Maurocatacaloni.

Alexius, Comnenus propter maternam originem dictus, magnus dux, seu classis præfectus An. 1154. uxor, N. Abasgiæ principis F.

Andronicus Comnenus Thessalonicæ præfectus, dum imperium ambit, excæcatur ab Isaacio Angelo imp. C. An. 1189.

N. Comnenus perinde ac pater luminibus orbatur.

De ceteris Bryenniis fusius agimus in stemmate Comnenico, in Annæ Cæsarissæ, Alexii imp. F. Elogio.

STEMMA DUCUM APULIAE

ET REGUM SICILIÆ EX FAMILIA NORMANNICA.

TANCREDUS de Altavilla nobilis Normannus vixit sub Ricardo II Normanniæ duce. 1 uxor, N. 2 Ermesendis.

- 1 Willelmus, cogn. ferrea brachia, comes Apuliæ obiit Anno 1045.
- 1 Drogo comes Apuliæ post fratrem, obiit A. 1050.
  - Ricardus senescallus Apuliæ. ux. Albenda, al. Altruda.
    - Robertus. vide notas ad Alexiad. pag. 399.
  - Gertrudis uxor Arduini nobilis Mediolanensis, cujus meminit Scylitzes.
- 1 Humfridus comes Lavelli, deinde Apuliæ post fratrem.
  - Rocca.
    - Alexander.
  - Abagelardus. Humfredus. Valdela ux. Joan. Grifei. Humfredus Abagelardi frater uterinus.
- 1 Gaufredus comes Capitanatæ.
  - Robertus comes Loritelli. Vide notas ad Cinnamum.
  - Gaufridus de Altavilla.
    - Willelmus de Altavilla 1098.
      - Robertus comes Aversæ.
        - Gaufridus de Altavilla 1129.
          - Henricus.
- 1 Serlo in Normannia mansit.
  - Serlo cæsus in Scilia A. 1070.
    - Radulfus de Altavilla Magnus connestabulus sub Rogerio rege.
- 2 Robertus Guiscardus dux Apul. ob. A. 1085. 1 ux. Alberada. 2 Sigelgaita. v. notas ad Annam.
  - 1 Boemundus princeps Antiochiæ. ob. A. 1111. ux. Constantia Philippi reg. Franc. F.
    - Joannes obiit infans.
    - Boemundus princeps Antiochenus obiit An. 1148 ux. Aleidis Bald. II, reg. Hieros. F.
      - Constantia principissa Antiochena nupsit 1 Raymundo F. Willelmi IX, ducis Aquitaniæ. 2. Raynaldo de Castellione.
        - 1 Boemundus princeps Antiochenus.
        - 1 Balduinus ob. An. 1174.
        - 1 Philippa nupsit 1 Andronico Comneno imp. 2 Humfredo de Toron.
        - 1 Maria uxor Manuelis Comneni imp.
        - 2 Agnes nupsit Belæ Hungariæ regi.
        - 2 Alix nupta marchioni Estensi.
  - 2 Rogerus dux Apuliæ obiit 27 April. An. 1111. uxor, Adela Roberti Frisii comitis Flandriæ F.
    - Willelmus dux Ap. ob. A. 1126.
    - Ludovicus ob. A. 1125.
    - Willelmus nothus, auctor familiæ Gesualdæ, ut quibusdam placet.
  - 2 Robertus. 2 Guido ob. A. 1107.
  - 2 Helena desponsata Constantino Ducæ Porphyrogenito.
  - 2 Mathildis nupsit 1 Raymundo-Berengarii comiti Barcinonensi. 2 Aimerico vicecomiti Narbonensi.
  - 2 Sibylla uxor Ebali comitis Ruciaci.
  - 2 N. nupta Hugoni comiti Cenomanensi.
  - 2 Mabilia nupta Willelmo de Grentemesnil.
    - Willelmus de Grentemesnil.
    - Robertus de Grentemesnil.
- 2 Willelmus comes principatus A. 1066. v. notas ad Annæ pag. 388.
  - Robertus comes principatus.
    - Willelmus principatus v. notas p. 394.
  - Ricardus de principatu A. 1096.
    - Rogerius princeps Antiochenus. uxor N. soror Balduini II, regis Hieros.
  - Ranulfus.
  - Tancredus.
- 2 Maugerus comes Capitanatæ. Alberedus. Hermannus. Humbertus. Rogerius comes Siciliæ v. ind. 2.
- N. uxor comitis Conversani.
  - Gaufridus comes Conversani 1067. 1100.
    - Willelmus comes Conversani.
- N. uxor Ricardi princip. Capuæ. N. mater Roberti Crispini.
  - Tancredus princeps Antioch.
  - Willelmus.
  - N. uxor Ricardi de principatu, mater Rogerii princip. Antioch.
  - Sibylla uxor Willelmi ducis Normanniæ.
  - Stephania abbatissa S. Mariæ majoris Hieros.
- N. uxor comitis Boni-Marchisi.

STEMMATIS SICULI

PARS ALTERA.

TANCREDUS de Altavilla. 1 ux. N. 2 ux. Fredesendis.

1 Willelmus cogn. ferrea brachia. | 1 Drogo, etc. | 2 Robertus Guiscardus. | 2 Rogerius ultimus filiorum Tancredi ex secunda uxore, comes Siciliæ, obiit An. 1101. 1 ux. Judith, quæ et Delicia. 2 Eremburgis. Adelais de Monteferrato.

Children of Rogerius:

1 Gaufridus obiit ex lepra. | 1 Mathildis nupsit Raimundo comiti S. Ægidii. | 1 Emma nupta Roberto III, C. Arverniæ. 1 Busilla uxor Calamani regis Hungariæ. | 1 Constantia, aliis Iola, uxor Conradi regis Italiæ. 1 N. uxor Hugonis de Gersay. | 2 Simon ob. infans. | 2 Rogerius rex Siciliæ obiit An. 1154. 1 uxor, N. filia Petri Leonis. 2 Airolda filia comitis Marsorum. 3 Alberia filia Alfonsi regis Castiliæ 4 Sibylla filia Hugonis duc. Burgundiæ. 5 Beatrix Guiteri comitis Regitestensis. | 2 N. uxor Roberti Burgundi. | 2 Mathildis nupsit Ranulfo comiti Avelini. | 2 N. uxor Roberti de Bassavilla. | 2 Jordanus nothus ob. A. 1092 ux. N. soror Adelaidis comitissæ.

Children of Mathildis and Ranulfus: Robertus comes Avelini. | Adelais uxor Gaufridi de Aquila comitis Fondani.

Child of N. and Robertus de Bassavilla: Robertus de Bassavilla comes Loritelli.

Children of Robertus comes Avelini: Rainaldus C. Avelini. ux. Fredesendis. | Robertus. Drogo.

Child of Adelais: Rogerius comes Avelini, pater alterius Rogerii comitis, cujus meminit Falcandus.

Children of Rogerius rex Siciliæ:

3 Rogerius dux Apuliæ obiit A. 1149. Uxor, seu ut alii volunt, concubina, comitissa Licii. | 3 Alfonsus princeps Capuæ ob. patre superstite ἄπαις. | 3 Tancredus princeps Barensis obiit absque liberis. 3 Henricus. | 3 Willelmus rex Siciliæ obiit m. Majo, An 1166. uxor, Margareta filia Garciæ regis Navarræ. | 3 N. uxor Adami comitis Graviæ. | 3 Constantia nupta Henrico imperatori. | Simon princeps Tarenti nothus. | Clementia notha nupsit 1 Hugoni Molino comiti Molesini. 2 Matthæo Bonello. | H. notha nupta Henrico, seu Roderico comiti Montiscaveosi Margaretæ reginæ Siciliæ fratri.

Child of Constantia: Fredericus II, imperator, rex Siciliæ.

Children of Rogerius dux Apuliæ: Tancredus rex Siciliæ ob. An. 1195. Uxor, Sibylla soror comitis Cirnensis. | Willelmus obiit An. Aetat. 20.

Children of Willelmus rex Siciliæ: Rogerius dux Apuliæ. Uxor, Elisabeth filia Theobaldi comitis Campaniæ. | Willelmus II, rex Siciliæ obiit An. 1189, uxor, Joanna F. Henrici II, regis Angliæ. | Henricus princeps Capuæ ἄπαις | Robertus ἄπαις.

Children of Tancredus rex Siciliæ: Rogerius rex Siciliæ a patre coronatus obiit illo superstite. ux. Irene filia Isaacii imp. CP. | Willelmus rex Siciliæ a matre coronatus, captus ab Henrico imp. et in carcerem conjectus moritur absque liberis. | Alberia nupsit 1 Galtero comiti Briennensi. 2 Jacobo comiti Tricarici. 3 Tigrino comiti Palatino. | Constantia nupta Petro Zano duci Venetiæ. | Madonia.

Children of Alberia: 1 Galterus comes Briennensis et Joppensis. 2 Simon comes Tricarici. 2 Adeletta.

STEMMA

TURCICORUM SULTANORUM.

DEGACUS nobilis Turcus, vir animo praecellens.

Salgeucus, Aithono Sadoc, Tyrio Seluc, a Turcorum rege deficit. Moritur annos natus 107.

Michael cum Muchamudo Sultano militare abnuisset, ab illo in carcerem conjectus est. Inde ceteri Turci rebellandi captata occasione complura in Chorosana oppida expugnant.

N. frater Michaelis.

Cutlumus, a quo Sultani Iconienses orti. v. ind. seq.

Abutalib Mahomet, cogn. Tegralbec, græcis scriptoribus Tangrolipex, Aithono Dogrissa dictus, deleto Masgudo Sultano, M. Sultanus acclamatur An. Chr. 1037. Moritur 1063.

David.

Siruses, idem forte qui Aspam Scylitzæ, pag. 473, ubi Tangrolipecis frater dicitur.

Ibrahim cum in fratrem rebellasset, ab eo superatus, neci datus est A. 1058. v. not. ad Bryenn.

Chediga Caimbemrillæ Bagdatensis Caliphæ uxor.

Guedadoldulus Alba Arselanus, Tyrio Bellet et Belsetof, Aithono Aspasalem, Græcis Asan et Axan, Turcorum Sultanus, Romanum Diogenem imp. delet capitque. Interficitur A. 1071.

Marubilus dum Sultaniciam dignitatem post fratris necem occupare nititur, a Malcosa nepote deletur et capitur An. 1075.

Asan ἀδελφόπαις Tangrolipecis Scylitzæ, pag. 770, 771, 774. Periit in prælio.

Darsianus, aliis Cassianus et Asan, Antiochiæ Sultanus, Tyrio nepos Belsetof dictus.

Sansedonias. Buldagis. N. filia.

Gelaloldulus Mascosas, seu Melecsihai, Aithono Melecta seu Molecsa, M. Turcorum Sultanus moritur An. 1097, Ætat. 37. Tapares Annæ dicitur. v. notas.

Nisus in fratrem arma movet An. 1084.

Tageoldulus Nisus Damascum exacto Isaco invadit, dumque Sultaniciam ambit dignitatem post fratris excessum, a Belciaroco nepote interficitur An. 1097. Totuses dicitur Annæ. v. notas.

Muhamed seu Mechemud annos natus 5 Sultanus inauguratur, rerum potiente Berchana matre. **A fratre Belciaroco pellitur.**

Belciarocus, Annæ Purgiaruch, pulso Mechemud fratre, Sultanatum invadit. Moritur **An. 1104, ætat. 34.**

Mahometus Gulatoldinus Belciarocum delet et Sultanus proclamatur. Moritur An. 1117.

Sanger seu Sangiar, **Muhamedi** frater.

Redouan, cogn. Pharcherolmelic, Aleppi Sultanus, moritur An. 1113. Ginaholdes dicitur Fulcherio l. **2 c. 1** patris **nomine.**

Sansolmalueus Degacus Damascum fratri eripit An. 1095. Emesam capit An. 1102. moritur **An. 1103. v. not. ad Ann. p. 329.**

N. filia nupta nobili Arabi. Anna pag. **178. v. not.**

Gelalodulus ann. 14 natus, patre exstincto, Sultanus acclamatur: nec multo post a Mahumeto in ordinem redigitur.

Ismael. Anna **p. 324.**

Mechamud patri in Sultanatu sufficitur.

Tageoldulus Aleppi Sultanus, cogn. Acharsis seu Aharasis, **interficitur. An. 1114.**

Sultan-Sa Aleppi post fratrem Sultanus, **An. 1114.**

N. filia nupta Balado Aleppi Sultano. v. Orderic. Vital. pag. 825, **826, 827.**

STEMMA

SULTANORUM ICONIENSIUM.

SALGEUCUS, de quo in stemmate Sultanorum Turcicorum.

Michael. — N. Michaelis frater.

Tegraibecus Turcorum Sultanus. — Cutlumus, El Macino Ptolomæus. v. not. ad Bryenn. p. 106.

Solyman Nicææ Sultanus, Antiochiam intercipit. A Tageoldulo Damasci Sultano interficitur. An. 1085. — Masour. — N. N. N. filii tres.

Cliziesthlan Solymanni filius primogenitus, Nicææ primum, deinde Lycaoniæ, Cappadociæ seu Iconii Sultanus. — Solymannus junior Nicææ Sultanus, quo regnante Nicæam Galli expugnant. ux. N. filia Tzachæ. — Dalimannus Solymanni frater Orderico p. 797. — N. filia nupta Tzachæ Smyrnæ, etc toparchæ. Anna p. 251.

Melas uxor Rogerii principis Antiocheni. — Tzacha Smyrnæ dom. Ann. p. 321.

Cliziesthlan II, Sultanus Iconiensis, cogn. Saisan, a fratre Masuto interficitur. v. Annam. — Masutus cæso fratre Sultanus factus Joanni et Manueli imp. bellum infert. — Marciban duello a Boemundo superatur. Orderic. — N. alter filius.

Cliziesthlan III, Sultanus Iconiensis, fratrum toparchiis, cæsis illis, potitur. Manuelem imp. delet A. 1176. Moritur 70 major. huic uxor Christiana. — Sanisan Gangræ et Ancyræ dominus. — N. filia nupta Jagupazani Amasiæ, Ancyræ, et Cappadociæ toparchæ. — N. filia nupta Daduni domino Cæsareæ et Sebasteæ. — Camero nupta Joanni Comneno Andronici imp. filio. v. stemma Comnen.

Caichosroes, Acropolitæ Jathatines, Lycaoniæ et Pamphyliæ Sultanus Fredericum I imp. delet A. 1190. Iconio pulsus a Rucratino fratre CP. venit, post hæc restitutus a Theodoro Lascari imp. in prælio occiditur C. A. 1210. — Masut Sultanus Amaseæ, Dorylæi et regionum Ponti. — Coppatinus Sultanus Melitenes, quo exstincto, Rucratinus frater Melitenem occupat. — Rucratinus Sultanus Aminsi, Caichosroe fratre in ordinem redacto, Iconiensem principatum invadit. C. A. 1200. Moritur C. A. 1204.

Melec. Cutepez. incertum uter horum, nisi unus idemque sit, quod reor, patri successerit. Mortuum Sultanum Iconiensem A. 1219 tradunt Jacobus de Vitriaco et Vincentius Belvac. Saladini filiam in uxorem habuisse testantur alii.

N. N. filii duo ex Caliphæ sorore nati. — Gaiazadinus, Pachymeri Japhatinus, Acropolitæ Jathatinus, a patre moriente Iconiensi donatur principatu. Tartari illo imperante Asiam invadunt, Sultanum ipsum delent, fugantque A. 1142, 1145. Moritur Attaliæ A. 1245.

Raconadius patri succedit, cum Tartaris fœdus init. — Azadinus, Gregoræ Azatines, cum ad Græcos profugisset, ab iis detentus, Turcorum ope elabitur, moxque moritur. — Aladinus ex regiua Georgiæ natus.

Melecus una cum parente e Thracia elapsus, eoque exstincto, Iconium adeptus a rebellantibus Turcis occiditur, post illius cædem enatæ complures in Asia tyrannides, quarum altera Othomanniceæ initium et originem dedit.

DESCRIPTIO
URBIS CONSTANTINOPOLEOS

Ex Christophori de Bondelmontibus, Florentini, opere ms., quod de insulis Archipelagi inscripsit, et ad cardinalem Jordanum de civitate Rhodi Romam misit, anno Christi 1422, proinde ante expugnatam a Turcis urbem. Exstat illud in bibliotheca regis Christianissimi, cod. 1214 (*).

—

Devenio ad læsam Constantinopolim urbem, et quamvis insula non sit, postquam huc pervenimus, de ea pauca pertractabimus, ut ad indicium lugentium (1) perveniatur. Est igitur a Constantino dicta (2), quæ juncta cum Byzantio eam maxime ampliavit. Post autem sæculis labentibus imperatores ecclesiis (3) eam ornavere, et præsertim Justinianus, qui leges condidit et *Sanctam Sophiam* ædificavit cum *palatio* et *prodromo* (4). Remanet ergo triangulata (5), et 18 est in circuitu milliarium. Primo igitur de *Angulo S. Demetrii* (6) usque ad angulum *Vlacherne* 6 milliaria, quo in spatio centum et decem eriguntur turres. Abhinc igitur usque ad *Criseam portam* (8), quinque milliaria cum muro et antemurali (9) munitissimo, et vallo aquarum surgentium (10), et turres in muro altiori 96. Dehinc usque iterum *Sanctum Demetrium* milliaria 7 et turres 188, in quibus mœnibus est campus ab extra, et olim portus *Ulanga* (11), ubi Græci (12) 50000, ut dicitur, Francorum pane calcine frumentato dolose ex invidia vel timore occiderunt, quorum ossa innumerabilia usque in hodiernum diem perhibent testimonium. Et propinqua huic *Condoscali* (13), vel *Arsena* (14) restat. Et ultra fuit

Du Cangii notæ.

(*) Titulus libri sic concipitur: *Incipit liber insularum Archipelagi editus per presbyterum Christophorum de Bondelmontibus de Florentia, quem misit de civitate Rhodi Romam domino Jordano cardinali, anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo secundo.* Ex hoc libro pleraque hausit quæ habet de insulis Archipelagi Thomas Porcacchus Aretinus, etsi auctoris nomen ignotum sibi fuisse scribat, ut testatur in operis, quod De insulis orbis inscripsit, prœmio.

(1) *Indicium lugentium.* Sic in ms.: forte, *judicium legentium.*

(2) *A Constantino dicta.* Senator: *Pacatiano et Hilariano coss. civitas quæ prius Byzantium dicta est, nunc mutato nomine a Constantino Constantinopolis dicta.* Paulus Orosius, l. VII, cap. 28. *De Constantino: Urbem nomine suo Romanorum regum, vel primus, vel solus instituit.* Eutropius, l. X: *Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret.* Vide Alypium Antioch. in Geogr. c. 32, et scriptores Byzantinos.

(3) *Ecclesiis.* Vide Fulcher. Carnot. l. I, Hist. Hier. c. 4; Guillel. Tyr. l. XX, c. 26, Benjaminum, Alberieum, et alios a nobis laudatos in not. ad Villhard. n. 66.

(4) *Prodromo.* An *hippodromo*, vel templo aliquo, quod in D. Joanni τοῦ Προδρόμου nomen erexerit Justinianus, aut de novo instauraverit, cujusmodi fuit illud quod in hebdomo exstitit, de quo Procopius. l. I de Ædif. c. 28.

(5) *Triangulata.* Willel. Tyr. l. II, c. 7 de Cpoli: *Formam habens trianguli trium inæqualium laterum*, etc. Vide Geogr. Nubiens. p. 235. Monstreletum vol. 3, p. 59. Itinerar. D. *de Breves*, Thenetum, etc.

(6) *Angulo S. Demetrii.* Vide notas ad Alexiadem, p. 361.

(7) *Angulus Vlacherne.* De Blachernarum ædisque Deiparæ ejusdem appellationis situ passim scriptores Byzantini, præsertim Gyllius l. I, c. 16, et l. IV, c. 5. Nos etiam quædam ad Villhard. n. 85.

(8) *Criseam portam.* Quæ Χρυσῆ πόρτη scriptoribus Byzantinis, de qua multa diximus ad eumdem Villhard. n. 129.

(9) *Antemurali.* Vide notata ad Villhard. n. 89 et ad Alexiadem, p. 54.

(10) *Aquarum surgentium.* Scaturientium. Porcacchus: *E questa parte ha un muro doppio, cioè muro e antemurale, et col fosso pien d'acqua, che risorge, e rende il luogo fortissimo.*

(11) *Ulanga.* Locus ubi olim exstitit domus Andronici tyranni. Nicetas in Man. l. IV, n. 2: Καὶ παρὰ δόξαν Ἀνδρόνικος εἰς τὸν οἰκεῖον οἶκον παρελθὼν ὃς τοῦ Βλάγγα ἐπικέκληται. Meminit vero portus ad Blancam Pachymeres, l. V, c. 10: Τὸ περὶ τὸν Βλάγγα κοντόσκαλον ἀνοικοδομεῖν ἤθελεν. Adde Ducam. c. 39, p. 159.

(12) *Ubi Græci.* Eadem habet Porcacchus. Rem vero narrat Nicetas in Man. l. I, n. 5. Adde Petr. Cluniac. l. VI. Epist. 16.

(13) *Condoscali.* Contoscalium; nihil aliud est quam parva scala; κοντόν enim Græcis *parvum* sonat. Contoscalium igitur νεώριον fuit supra mare Propontidis, cujus situm discimus ex porta quæ etiamnum hodie a Neorio, cui adhæret, nomen sumpsit, et porta Contoscalii dicitur. Etenim ipsa porta, ut ait Leunclavius in Pand. n. 200, velut intra sinum quemdam abscedit versus urbem, et ab altera parte proximum sibi portum habet pro triremibus in mare se porrigentem, et muro circumdatum. Contoscalii meminit Pachymeres. l. V, c. 10; Cantacuzenus, l. IV, c. 11; Phranzes, l. III, c. 11, et Codinus in Orig. p. 54 editionis regiæ.

(14) *Arsena.* Sanutus, l. II, part. IV, c. 12, ait *Arsenam vulgariter vocari locum ubi conservatur navigium.* Sansovinus in Venetia, l. VIII, dictam vult quasi *arcem senatus.* Sed an vere, alii judicent. *Arsenalem* Cpolitanum exstruxit Theophilus imp. Michaelis filius, uti docet inscriptio, quam habet Thevetus. l. XIX Cosmogr., c. 5, et ex eo Gruterus, p. 169, 3.

supra mœnia amplissimum *Justiniani palatium* (15), A cum ecclesia *Enea* (16) dicta, nobilissima, mosaicorumque ædificiorum, atque cum pavimento miri ingenii contexto. Ibique in alto et supra mare erat *Speculum* (17) immensurabilis magnitudinis, circumspectum a longe nimis, et omnia ejus ædificia marmorea in mare videntur prosternata, prope *portulam imperatoris* (18) dicti. Etiam *de immenso palatio* (19) usque ad *Sanctam Sophiam*, erat per milliare via columnarum (20) binarum, per quam dominus accedebat, ubi octingentorum clericorum (21) per circuitum domus erant; et de totius insulæ Trinacriæ, ut dicitur, fructum capiebant. Nunc autem sola testudo (22) ecclesiæ remanet in ea, quia omnia disrupta sunt et ad nihilum devenerunt, a qua usque ad pavimentum 144 brachiorum (23), et a pavimento usque planum fundamenti, quia toto una *cisterna* optimæ aquæ ampliatur brachiorum 17. Insuper per ecclesiam sunt de angulo ad angulum 120 brachia, quia desuper rotunda, et in plano quadrangulata recedit. Quisne poterit enumerare ornamenta marmorum atque porphyrorum, cum mosaicis liniamentis, quia et a quo latere incipere vellem evanesco. Extra igitur ecclesiam ad meridiem in platea *columna* (24) septingentorum cubitorum alta videtur, cujus in capite Justinianus æreus equester habetur, et pomum cum læva aureum tenens, ad occidentem cum dextera minatur. Et juxta hanc sex *columnæ marmoreæ* erectæ magnæ videntur seriatim. Ultra vero has ad meridiem *hippodromus* (25) descenditur, quod Latine equi cursus appellatur. In hoc autem spatio nobiles coram justrabant (26) populo, et duella atque torniamenta parabantur, 690 etiam magnitudine brach. et 154 ampliatur. Et supra columnas ædificatum est, in B quibus *cisterna* (27) amplissima optimæ aquæ totum supra dictum continet spatium. In capite vero *hippodromi* 24 erant altissimæ columnæ (28), ubi imperator (29) cum principibus residebat. Ab una autem parte et altera *hippodromi* sedilia gradatim in lon-

Du Cangii notæ.

(15) *Justiniani palatium.* De quo nos fuse ad Villhard. n. 85.

(16) *Ecclesia Enea.* Ædes τῶν ἐννέα ταγμάτων, *novem ordinum angelorum*, de qua Scylitzes, p. 808; Zonaras, p. 214; Cantacuzen, l. III, c. 88. Ab hac æde porta urbis vicina Ἀσωμάτων dicta eidem Cantacuzeno, l. I, c. 53.

(17) *Speculum.* Turris forte *ad speculandum hostes de longe* confecta seu porticus, πενταπύργιον palatium, antea *Magnaura* appellatum, ut auctor est Scylitzes p. 513, de quo passim scriptores Byzantini. Exstitit porro *Pentapyrgium* haud procul a Justiniani palatio, ad caput freti Syceni. Vix enim putem Bondelmontium hocce vocabulo indicasse publicum balneum, cui Κάτοπτρον nomen fuit, a Constantino ædificatum, de quo Codinus, in Orig.

(18) *Portula imperatoris* Eadem forte, quæ vicina fuit ædi Deiparæ Ὁδηγητρίας, et inde μικρὰ πύλη τῆς Ὁδηγητρίας dicitur Ducæ, c. 11, et 39, qui eam diserte statuit inter acropolim et magnum palatium. Aut potius ea porta, quæ βασιλικὴ nuncupatur ab eodem Duca c. 38, p. 155 et 166, et Pachymere, l. XII, c. 15; l. XIII, c. 8; maritima nempe, per quam imperator ex palatio ad mare navem ingressurus descendebat. Describitur illa a Tyrio l. XX, c. 25. Adde Annam, p. 443.

(19) *Immenso palatio. Magnum palatium* intelligit, quod *Constantinianum* appellat Tyrius. Vide notas ad Villhard. 123 et ad Annam, p. 66.

(20) *Via mille columnarum.* Forum intelligitur D quod *Augustæum* vocabant, et columnis cingebatur. Procopius, l. I de Ædif. Just.: Ἔστι δὲ ἡ ἀγορὰ πρὸ τῶν βασιλείων περίστυλος, Αὐγουσταῖον καλοῦσι τὴν ἀγορὰν οἱ Βυζάντιοι. Alibi e regione senatus Augustæum statuit in 4 regione, vetus orbis Descriptio. Denique vicinum fuisse Magnæ ecclesiæ colligitur ex incendio, quo conflagravit in seditione Victoriatorum, apud Chronicum Alexandr. p. 778, et Cedrenum, p. 369. Sed et Nicetas in Alex. Man. F. n. 6 et Codinus De offic. Aulæ CP. c. XVII, n. 10, tradunt vestibula Magnæ ecclesiæ in Augustæo exstitisse: unde προαύλιον τοῦ μεγάλου ναοῦ dicitur Zonaræ p. 52, dum Justinianeam statuam describit, quam in vestibulo Magnæ ecclesiæ exstitisse constat, atque adeo in ipso Augustæo, unde Cedrenus, p. 347, Augustæonis nomen ipsi statuæ tribuit. Porro Augustæum a Constantino M. exstructum scribunt Hesychius Milesius et Chronicon Alexandrinum. Portis vero forum ipsum clausum fuisse, Nicetas loco citato, et Codinus in Orig. CP. commemorant. Scripsit Georgius Pachymeres ἔκφρασιν τοῦ Αὐγουσταιῶνος, quæ exstat in bibliotheca Regia. V. Gyll. in CP. l. II, c. 17.

(21) 800 *clericorum.* Vide leg. 3 c. De sacros. Eccl. novell. III, c. 1, § 1; et nov. XVI, ubi de numero clericorum Majoris ecclesiæ sub Justiniano.

(22) *Nunc autem sola testudo.* Angerius Busbequius in Itin. Cp. de æde Sophiana: *Est ea sane moles* C *magnifica et digna quæ spectetur, maximo cum fornice sive hemisphærio in medio, quod a solo impluvio lumen habet. Sunt qui fuisse multo majus, multisque appendicibus late se extendisse, easque jampridem recisas omnes, et adyta sola, quodque fuit in templo medium remansisse asserant.* Similia habet ex Græculorum relatione D. *de Breves* in Itin.; sed hæc mera esse eorum figmenta norunt, qui Byzantinam historiam vel leviter attigere.

(23) *Usque ad pavimentum.* Vide Evagrium l. IV, c. 29, et Gyllium in CP. l. II, c. 3 et 4.

(24) *Columna.* Describitur Justinianea ista columna et statua a Procopio, l. I De Ædif. Justin.; Nicephoro Gregora l. VII, p. 193, 194; Zonara p. 62; Cedreno, p. 734; Suida in Justiniano; Codino in Orig. CP., Manuele Chrysolora p. 121; Gulielmo de Baldenzeel in Hodœpor, ad terram sanctam p. 103, etc.; illius etiam meminit Nicephorus Callist. in Proœmio p. 16. Tzetzes, etc.; ut vero a Turcis, non modo statua, sed et columna eversa fuerit, narrat Gyllius in CP. l. II, c. 17.

(25) *Hippodromus.* Hippodromum Cpolitanum a Severo inchoatum absolvit Constantinus M. uti scribunt Zosimus l. I, Hesychius Milesius, Cedrenus p. 252, Glycas, Codinus in Orig. et alii passim. Describitur a Gyllio, l. II, c. 11; et a Theueto, l. XIX Cosmogr., c. 3.

(26) *Justrabant.* Ex Italico *giostrare*, Gallis *jouter*.

(27) *Cisterna optimæ aquæ.* Nam cum area hippodromi inæqualis esset, et versus Sphendonem declivis, Constantinus M., ut locum planum redderet, in loco declivi cisternam ædificavit, columnis variis sustentatam. Ita Codinus in Orig. CP.

(28) 24 *erant altissimæ columnæ.* Quæ describuntur a Gyllio, l. II, c. 13.

(29) *Ubi imperator.* Quoties ludos Circenses spectabat imperator, in tribunali sedebat, quod Chronico Alexandr. p. 60, 762 et 787, κάθισμα τοῦ

gitudine ipsius erant marmorea, ubi populus se ludo omnem ludum comprehendebat. Per medium denique dicti cursus in longitudine humilis est murus. Et primo versus *Sophiam* est ecclesia (30), cum muro magnifico et innumerabilium fenestrarum ornatu, ubi dominæ et juvenculæ cum matronis suos prospiciebant dilectos, ubi in principio dicti muri summus *balneus* (31) erigebatur, in quo vulnerati ponebantur. Deinde *Agulia* (32) ex uno lapide in quatuor æneis taxillis in altum erecta cernitur cubitorum 24 et in pede ejus versus sic sonat :

Difficilis quondam dominis parere serenis,
Jussus et exstinctis palmam portare tyrannis,
Omnia Theodosio cedunt sobolique perenni,
Ter denis sic victus ego domitusque diebus
Judice sub Proclo superas elatus ad auras.

Ultra hunc lapidem *tres æneos serpentes* (33) in unum videmus oribus apertis, a quibus, ut dicitur, aqua, vinum et lac ab eis exibat diebus justrantium (34). Ultra in altero ex multis lapidibus *Agulia* (35) confecta 58 cubitorum erigitur. Ultra denique

A in fine humilis muri hujus (36) quatuor humiles columnæ marmoreæ videntur erectæ, in quibus imperatrix præeminebat ad festum. Fecit Theodosius (37) omnia ista, et alia multa per urbem laudanda. Reperiuntur insuper hodie infinitæ columnæ, quarum quidem quinque videntur marmoreæ, et 60 cubitorum pro qualibet elevatur in altum, et primo *columna Justiniani* (38) dicta ; secunda *crucis* (39), quo in loco quatuor erectæ porphyriæ videntur. In quibus quidem equi quatuor ænei aurati (40) positi erant, et Veneti illos Venetiis apud Sanctum detulere Marcum, columnis remanentibus. Tertiaque (41) quarta columnarum quasi in medio *polis* (42) sunt positæ, in quibus circumcirca acta imperatorum sculpta cognoscuntur. In *ecclesia* vero

B *Sanctorum Apostolorum* (43) quinta cum *angelo* æneo (44) et *Constantino* genu flexo columna est, et ecclesia jam derupta, et amplissima omnia sepulcra imperatorum (45) porphyrea videntur magnifica, una cum *Constantini* immenso (46), et ibi

Du Cangii notæ.

ἱππικοῦ, et κάθισμα βασιλικόν et δεσποτικόν appellatur. Procopius, l. I De bello Pers., κάθηται δὲ εἰς τὸν βασίλειον θρόνον, ὅθεν ὁ βασιλεὺς εἰώθει τόν τε ἱππικὸν καὶ γυμνικὸν θεᾶσθαι ἀγῶνα. Mox tribunal istud porticui Venetorum proximum fuisse innuit : Ἐπειδὴ περὶ τὴν Βενέτειον ἐγεγόνει στοάν, ἡ τοῦ βασιλέως θρόνου ἐν δεξιᾷ ἐστιν. Illud de novo instauravit Justinianus A. 1. Marcellinus comes : *Anno regiæ urbis conditæ* 198, *regium vestibulum, priscumque in eo solium, ob aspicienda probandaque in circo certamina*

C *structum, victor Justinianus princeps eminentius clariusque quam antea fuerat, et utramque senatorum ex more spectantium porticum solita magnanimitate redintegravit.* Sic autem istud Justiniani solium describitur a Corippo l. II, *De laudib. Justin.* :

Utque salutato tetigit subsellia vulgo,
Auratum scandens solium, sedemque paternam,
Constructam plumis, pulchrisque tapetibus altam,
Aspexit lætus populos, etc.

ad illud aditus patebat per portam, quam Chronicon Alexandr. p. 784 Μονόπορτον vocat. Vide Lambecium ad Codinum, p. 147.

(30) *Ecclesia.* Quæ ista fuerit, haud constat. Tres porro S. Sophiæ adjunctas ædes sacras memorant scriptores, Deiparæ a Verina Augusta exstructæ, Theodori a Sphoratio, et Irenes, de qua nos infra. V. Justinianum Nov. III, c. 3 ; porro Sophiani templi muris proximum fuisse ait hippodromum Benjaminus Tudelensis, ut et cæteri scripto-

D res Byzantini.

(31) *Summus balneus.* Zeuxippus, balneum publicum, quod adjunctum hippodromo fuisse scribit Suidas in Severo ; palatio, Sozomenus, l. III, c. 8, de Zeuxippo passim scriptores.

(32) *Agulia.* Ex Italico *Aguglia*, Obeliscus CP. de quo fuse egimus ad p. 493 Alexiad.

(33) *Tres æneos serpentes.* Vide Thevetum loco citato et Busbequium in Itin. CP. p. 41 edit. Plantin.

(34) *Diebus justrantium*, I. e. in quibus fiebant equestres ludi.

(35) *Ex multis lapidibus Agulia.* Colossus structilis obelisco excelsior, in medio hippodromo, ex lapidibus quadratis factus, qui describitur a Gyllio l. II, c. 12.

(36) *Quatuor humiles columnæ.* Locus inde, ubi illæ erant, Τετρακίων dictus Theophani A. 5 Phocæ, Chr. 607. *Quatuor columnæ*, Anastasio in Hist. Eccl. p. 87, et Diacono, l. XVII Hist. Misc. p. 527.

(37) *Theodosius.* Atqui neuter Theodosius in hippodromo quidquam exstruxisse aut confecisse legitur, si bene memini.

(38) *Columna Justiniani.* Quæ exstitit in Augustæo.

(39) *Secunda crucis.* An ea quæ exstitit juxta ædem 40 Martyrum, a Phoca A. 7 erecta, cui Heraclius imp. crucem imposuit? *Columnæ crucis* meminit Ducas, c. 39, p. 162, 163. Hodie *columna*

C *cremata* appellatur, quod incendiis tota deformata sit, inquit Bulialdus. Codinus in Orig. Cp. p. 25, 27, 36, aliquot columnas enumerat, quibus cruces superimpositæ erant. V. not. ad p. 52 Alexiad.

(40) *Equi quatuor ænei aurati.* Gyllius l. II, c. 13 : *Antequam Galli et Veneti cepissent Cpolim, exstabant in hippodromo cum alii permulti equi lapidei et ærei, tum quatuor inaurati mira arte elaborati, quales hodie exstant supra vestibulum ædis Marcianæ Veneticæ, quos deportatos aiunt ex Cpoli.*

(41) *Tertiaque.* Vide Iter CP. Augerii Busbequii p. 41, edit. Plantini, et notas ad Villhard. 163.

(42) *In medio polis.* Πόλεως, *urbis.* Ita enim CP. vocabant Græci istius ævi : unde hodierna urbis appellatio *Stambol* pro στὰν πόλιν, seu εἰς τὴν πόλιν, quod qui in urbem proficiscebantur, cum rogarentur quo irent, responderent στὰν πόλιν, *in urbem.*

(43) *Ecclesia SS. Apostolorum.* De hac æde egimus ad Villhard. n. 138. De ea etiam multis Gyl-

D lius, l. IV, c. 2.

(44) *Quinta cum angelo æneo.* Vide Codinum in Orig. p. 16.

(45) *Sepulcra imperatorum.* Vide notas ad Villhard. p. 138.

(46) *Constantini immenso.* Auctor est Eusebius, l. IV De vita Constantini, ipsum Constantinum in æde Apostolorum sepulcrum sibi exstruxisse medium inter duodecim apostolorum monumenta, ὡς ἂν καὶ μετὰ τελευτὴν ἀξιῷτο τῶν ἐνταυθοῖ μελλουσῶν ἐπὶ τιμῇ τῶν Ἀποστόλων συντελεῖσθαι εὐχῶν. Id ipsum tradunt Socrates, l. I c. ult. ; Sozomenus l. II, c. ult. ; Procop., Chronic. Alexand. ; Theophanes ; Alexand. Monach. De Inventione S. Crucis, Zonaras et alii qui in templo sepultum a Constantio filio narrant. Addunt Euseb. Socrates, Alexander Monach. et auctor Vitæ Constantini M. et Helenæ matris apud Gretser. t. II De cruce, p. 1721, depositum Constantini corpus ἐν λάρνακι χρυσῇ, seu locello aureo, Nicomedia, ubi

columna ubi Christus (47) ligatus et flagellatus est. In monasterio *Pantocratoris* (48) est lapis ubi Joseph (49) revolvit Christum in syndone. In monasterio *S. Joannis de Petra* (50) sunt vestimenta Christi (51), et arundo (52) cum spongia (53) et lancea (54) in unum conservata. Sunt denique per urbem innumerabiles ecclesiæ atque cisternæ miræ magnitudinis et industriæ fabricatæ et in ruina po-

A sitæ. Vinea pro qualibet in ea trium vel quatuor vegetum (55) vini crescit. *Cisterna S. Joannis de Petra* (56), *cisterna Pantepopti* (57), *cisterna Pantocratora, cisterna* (58) *Apostolorum, cisterna Mahumeti* (59), in qua ita subtili artificio sunt ordinatæ columnæ, quod est incredibile ad narrandum, et aliæ multæ sicut *Sancta Sophia* (60), quæ est principalior aliis, et Justinus [Justinianus] in 15

Du Cangii notæ.

exstinctus est, CP. detulisse milites, posteaque a Constantio in ædem SS. Apostolorum illatum, et in monumento porphyretico depositum una cum matris Helenæ corpore. Cedrenus : Καὶ ἀπετέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ, ἤτοι Ῥωμαίῳ, αὐτός τε καὶ ἡ μήτηρ Ἑλένη. Ita etiam Nicephorus Callist. l. VIII, c. 55 et auctor Hist. Miscellæ l. XI. Scribit B Gyllius in CPoli l. IV, c. 2 sua ætate, secundum viam latam, quæ tendit per dorsum promontorii ab æde Sophiæ ad portam Adrianopolitanam, prope locum ubi fuit templum Apostolorum, exstitisse solium ex porphyretico marmore factum, sed vacuum, et carens operculo, longum 10 pedes, altum 5 pedes et semissem, quod Græci et Turci dicebant esse magni Constantini. At Zonaras non in ipso Apostolorum templo exstitisse illud sepulcrum narrat, sed ἐν ἰδιαζούσῃ μέν ποι στοᾷ, ἣν ἐπὶ τῇ ταφῇ τοῦ πατρὸς αὐτὸς (Constantius) ᾠκοδόμησεν. Inde in ædem Acacii Constantini corpus transtulerat Macedonius patriarcha, qui eo facto Constantii indignationem incurrens, dignitate privatus est. Sed non multo post in pristinum locum relatum est, uti narrat idem Zonaras. Verum cujusvis materiæ fuerit istud Constantini sepulcrum, id constat fuisse variis ornamentis aureis circumpositis insigne, quæ a furibus ablata esse Alexio Angelo imperante narrat Nicetas in Vita Alexii l. I, n. 8. C Ad illud procedere solitum imperatorem die D. Constantino festo, qui est 21 Maii, scribit Codinus, De offic. aulæ Cp. c. 15. Meminit etiam Constantinianei monumenti Manuel Chrysoloras, in Epist. ad Joann. imp. p. 121.

(47) *Columna ubi Christus.* Tradit Martinus Crusius, in Notis ad Malaxum, exstitisse sua ætate in ecclesia patriarchali, quam τοῦ παμμακαρίστου fuisse ait, columnam ad quam Christus flagellatus dicitur; ædis vero τῆς παμμακαρίστου mentio est apud Cantacuzenum, l. III, c. 80; Pachymer. l. X, c. 9, Ducas c. 22, Malaxam, Histor. Politicam, etc. De hacce columna agunt pluribus Gretserus, tom. I De Cruce, l. I, c. 96; et Ferrandus, l. I Disquisit. reliq. c. 2, p. 76 et seq.

(48) *Pantocratoris.* De hac æde vide Notas ad Cinnami l. I.

(49) *Lapis ubi Joseph.* Ut in ædem Pantocratoris D Epheso translatus sit, narrant Nicetas in Man. l. VII, n. 7; et Cinnamus, l. VI.

(50) *S. Joannis de Petra.* V. Notas ad Alexiadem, p. 54.

(51) *Vestimenta Christi.* V. Ferrandum, Disquisit. Reliq. l. I, c. 2.

(52) *Arundo.* V. Tyrium, l. XX, c. 25; et Ducam, c. 41, p. 172.

(53) *Spongia.* Illata in urbem anno 4 Heraclii, 14 Sept, Ind. 3. Chron. Alexandr. p. 880. Vide Will. Tyrium, l. XX, c. 25; Ducam, c. 41, p. 172, 40, 3; Histor. Franc. p. 343.

(54) *Lancea.* Qua latus Domini aperuit Longinus, Hierosolymis allata in urbem, et in Magna ecclesia reposita 28 Octob. A. 4 Heraclii. Chron. Alexandr. p. 882. V. Not. ad Alexiadis p. 242 et 336.

(55) *Vegetum.* Italis *veggia*, est modius vini.

(56) *Cisterna S. Joannis de Petra.* A Manuele imperatore exstructa, ut auctor est Cinnamus, l. VI.

(57) *Cisterna Pantepopti.* De hac cisterna silent scriptores, ædis vero τοῦ παντεπόπτου mentio non semel occurrit. Ab Anna Ducæna, Alexii imperatoris matre, exstructum hocce monasterium scribunt Zonaras et Glycas, et cum a rerum administratione sese abdicasset, in illud secessisse, ibique reliquum B vitæ exegisse. Neque tantum virorum fuit, sed et feminarum : in illud relegatos Theodosium patriarcham CP. Alexio Manuelis filio imperante, et Lapardam quemdam, qui sub Andronico tyrannidem invaserat, scribit Nicetas in Alexio n. 8 et in Andron. l. I, n. 1, qui illud procul a Sophiana æde dissitum fuisse ait. Idem in Murtzuphlo n. 2 in colle ædificatum tradit. Meminit monasterii τοῦ Σωτῆρος παντεπόπτου CPoli Pachymeres, l. IV, c. 28; et Bessarion in opuscul. De process. Spirit. sancti ad Alexium Lascarim Philanthrop.

(58) *Cisterna Apostolorum.* Scribit Gyllius, l. IV, c. 2 ædis Apostolorum nulla restare hodie vestigia, ac ne fundamentorum quidem, *nisi fundamenta quædam cisternæ, quæ aquam suppeditabat ædi apostolicæ, in cujus quidem cisternæ solo sunt officinæ et tabernæ ephippiorum circiter ducentæ.* Eamdem forte cum *Arcadiana* quam in 11 regione statuit vetus urbis Descriptio, ubi etiam exstitit C ædes Apostolorum.

(59) *Cisterna Mahumeti.* Quis iste Mahumetes fuerit, haud facile est divinare, ut et qua in urbis regione cisterna ista exstiterit : etsi probabile est alia fortasse appellatione donatam. Nam quam plurimas in urbe cisternas recensent scriptores Byzantini, Arcadianam, Asparis, Basilicam, Boni, Frigidam, Basilicæ Illi, Magnauræ, Maximam, Mocesiam, Modestiacam, Philoxenon, Phocæ, Pulcheriæ seu Aetii, Theodosiacam, Palatii, et aliquot alias.

(60) *Sancta Sophia.* Præstat hoc loco perstringere quæ Græci aliquot et Latini scriptores de Sophianæ ædis elegantia passim habent. Procopius l. I, De ædif. Justin. c. 1 : Θέαμα τοίνυν ἐκκλησία κεκαλλιστευμένον γεγένηται, τοῖς μὲν ὁρῶσιν ὑπερφυὲς, τοῖς δὲ ἀκούουσι παντελῶς ἄπιστον. Ἐπῆρται μὲν γὰρ εἰς ὕψος οὐράνιον ὅσον, καὶ ὥσπερ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων ἀποσαλεύουσα ἐπινένευκεν, ἐπικειD μένη τῇ ἄλλῃ πόλει, κοσμοῦσα μὲν αὐτὴν, ὅτι αὐτῆς ἐστιν, ὡραϊζομένη δὲ, ὅτι αὐτῆς οὖσα καὶ ἐπεμβαίνουσα τοσοῦτον ἀνέχει, ὥστε δὴ ἐνθένδε ἡ πόλις ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται. Alibi : Ὁπηνίκα δέ τις εὐξόμενος ἐς αὐτὸ ἴοι, ξυνίησι μὲν εὐθὺς ὡς οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει ἢ τέχνῃ, ἀλλὰ Θεοῦ ῥοπῇ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόρνευται. Ὁ νοῦς δέ οἱ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακράν που ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖν μάλιστα οἷς αὐτὸς εἵλετο. Καὶ τοῦτο οὐ τὴν πρώτην μόνον ἰδόντι ξυμβαίνει, ἀλλὰ διηνεκὲς ἑκάστῳ ταὐτὸ τοῦτο δοκεῖ, ὥσπερ ἐνταῦθα τῆς ὄψεως ἀεὶ ἀρχομένης. Τούτου κόρον οὐδείς τοῦ θεάματος ἔλαβε πώποτε, ἀλλὰ παρόντες μὲν τῷ ἱερῷ ἄνθρωποι τοῖς ὁρωμένοις γεγήθασιν, ἀπιόντες δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσεμνύνονται. Michael Psellus in Monodia : Τὸν περικαλλῆ ναὸν, τὸν ἀσύγκριτον οἶκον, ὃν ᾠκοδόμησεν ἡ Σοφία ἐπὶ τῷ ἑαυτῆς ὀνόματι, καὶ οὗ ὑπήρεισε τοὺς ἑπτὰ στύλους ἐκείνους. Nicephorus Call. in Pro-

annis (61) illud explicavit opus. *Sanctus Georgius de Mangana* (62), *Sancta Herini* (63), *Sanctus Lazarus* (64), *Chiramas* (65), *Enea* (66), *Petrus et Paulus* (67), *Sancti 40 Martyrum* (68), et sua ci-

Du Cangii notæ.

œmio : Τὸ ἀπερινόητον καὶ ἀμήχανον ἔργον, τὸ ἄῤῥητον κάλλος, τὴν εἰκόνα τῆς ἀϊδίου αὐλῆς, τὸ κοινὸν ἀνθρώπων, εἴπω δ' ὅτι καὶ ἀγγέλων, ἐντρύφημα καὶ ὡραῖσμα, τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου Σοφίας θεῖον ὄντως λέγω ἀνάκτορον. Cantacuzenus, l. IV, c. 4 : Ὁ γάρ τοι τῆς Σοφίας, κάλλει τε καὶ μεγέθει τοὺς ἁπανταχοῦ νικῶν, καὶ ὥσπερ τι κοινὸν ἄγαλμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὤν, καὶ δεῖγμα τῆς μεγαλουργίας καὶ τῆς περὶ τὰ καλὰ φιλοτιμίας, etc. Ducas, c. XX : Ὁ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἀνοικοδομηθεὶς ναὸς, καὶ τέμενος τῆς ἁγίας Τριάδος ὀνομαζόμενος, καὶ Μεγάλη ἐκκλησία, καὶ νέα Σιὼν, σημερὸν βωμὸς βαρβάρων. καὶ οἶκος τοῦ Μωαμὲθ ἐπεκλήθη καὶ γέγονεν. Manuel Chrysoloras, p. 122: Ἀλλὰ ναὸς ἐκεῖνος, ᾧ καλῶς ποιῶν ἐκεῖνος τοὔνομα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπεφήμισε (ἔστι γὰρ ὄντως οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας ἔργον). τίνα ἰδόντα ἐάσει ἕτερα τοῦ λοιποῦ λέγειν. ἢ θαυμάζειν, ἢ ἑτέρων τοῦ λοιποῦ μεμνῆσθαι, etc Historia Pulitica, p. 12 : Πῶς κατεδέξατο ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Λόγου κτισθεῖσα ἁγία Σοφία, ὁ ἐπίγειος οὐρανὸς, ἡ νέα Σιὼν, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, τὸ καύχημα πάσης τῆς οἰκουμένης, τὸ ἄγαλμα τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ὑπερέχουσα πάντων τῶν τῆς γῆς κτισμάτων. Hæc Græci scriptores ; at ex Latinis, Corippus, l. II De laudibus Justini :

Ilicet angelici pergens in limina templi
Imposuit pia thura focis.

Idem, l. IV, De templo Sophiano a Sophia Justini conjuge instaurato :

Jam Salomoniaci sileat descriptio templi,
Cedant cunctorum miracula nota locorum,
Inclyta præclarum duo sunt imitantia cœlum
Consilio fundata Dei, venerabile templum,
Et Sophianarum splendentia tecta novarum.
Principis est hæc aula Dei, etc.

Regino A. 459 de Justiniano : *Exstruxit quoque CP. templum, quod Græco vocabulo* Ἁγίαν Σοφίαν *nominavit : cujus opus adeo cuncta ædificia excellit, ut in totis terrarum spatiis huic simile non possit inveniri*. Similia habet Uspergensis. Gulielmus et Baldenzeel in Hodœpor. : *Credo quod sub cœlo, postquam mundus creatus est, non fuit tale ædificium completum, quod huic poterit in nobilitate et magnitudine cæteris paribus comparari.*

(61) *In 15 annis*. In eodem errore versantur Codinus in Orig. CP. et Michael Glycas, et ex iis D. *De Breves* in Itin. Orient., qui scribunt templum Sophianum annis 17 confectum fuisse. Sed hæc mera sunt figmenta Græculorum sequioris ævi ; quippe intra annos 5 et menses 11 absolutum a Justiniano constat. Cum enim conflagrasset Magna ecclesia, seu ædes S. Sophiæ a Constantino M. seu, ut aliis placet, Constantio filio, ædificata, et a Theodosio juniore instaurata, in seditione Victoriatorum, quæ accidit an. Justiniani 5, Chr. 532. ind. 10 post cons. Lampadii et Orestis, 15 mensis Januarii, hanc idem imperator composita civitate, et punitis seditionis auctoribus, cœpit eodem anno de novo instaurare. Ita Chronicon Alexandr. p. 726 et Marcellinus comes. Cedrenus, p. 371 diem cœpti operis 23 Februarii adnotat. Sed error est in anno mundi, quem 6008 fuisse ait, seu potius librarii, qui ἐν τῷ ,ϛη', pro ,ϛμ', facili lapsu scripsit. Proinde annus mundi juxta Græcos fuit 6040, ut recte Zonaras tradit. Sed in indictione, quam 15 cucurrisse hoc anno uterque volunt, perinde mendum est manifestum, cum certum sit decimam reponi debuisse. Id evidenter patet ex verbis ejusdem Cedreni, tradentis a die quo conflagraverat M. ecclesia, ad Encæniorum diem ecclesiæ Justinianeæ, elapsos annos 5 menses 11 dies 10. Atqui conflagravit M. ecclesia 15 Januarii a. Chr. 532, hoc est, primo seditionis die, quæ in quintum usque protracta est, a quo ad dedicationem quæ facta est 26 Decembris a. Chr. 537 post consulatum Belisarii secundum, indict. 15, a. Justiniani 11, intersunt tot anni et menses, quot a Cedreno computantur. Encænia enim S. Sophiæ hoc die celebrata fuisse tradit Marcellinus comes : *Ecclesia major CP. ab imperatore Justiniano singulariter in mundo constructa dedicatur die VI Kal. Januarias*. At cum a. Justiniani 32 trullæ seu hemisphærii pars occidentalis terræ motu decidisset, unaque et sacram mensam et ciborium et ambonem contrivisset ; Justinianus, iis reædificatis, ecclesiam rursum dedicari jussit hoc anno, uti pluribus tradunt Chronicon Alexandrin., Theophanes, Cedrenus, Hermannus Contractus, et alii ; a quo ad annum cœptæ totius ecclesiæ exædificationis intersunt anni 22, ex quibus colligitur Græcorum, si ad secunda Encænia respexerint, ne sic quidem constare calculum.

(62) *S. Georgius de Mangana*. De hac æde diximus ad Villhard. n. 178 et in Tract. Hist. de capite S. Joan. Bapt. c. 8, n. 11. Adde Alexiadem, p. 80.

(63) *Sancta Herini*. Tria potissimum CP. Irenes nomine fuisse templa comperio. Primum quod Constantinus M. juxta ædem Sophianam exstruxit, de quo Socrates, l. I, c. 16 ; l. II, c. 6 ; Cedrenus pag. 282 ; Paul. Diac. l. XI ; Niceph. Call. l. IX, c. 4, etc. Hanc ædem Codinus *Irenem antiquam* appellatam fuisse ait, ut et vetus urbis Descriptio. Nominis rationem tradit auctor vitæ Pauli patriar. CP. apud Photium : Χειροτονεῖται ὁ Παῦλος ἐπίσκοπος ἐν τῇ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἐκκλησίᾳ, ἣν ὁ χρόνος ἀντιδιαστέλλων τῆς νέας δέδωκε καλεῖσθαι παλαιάν. Cum conflagrasset in seditione Victoriatorum, ut est in Chronico Alex. et apud Zonaram, Cedrenum, etc., multo ampliorem exstruxit Justinianus Nov. III, c. 3. Hodie intra septum regium includit et parvam Sophiam appellari auctor est Gyllius in CP. l. III, c. 2. Altera ædes D. Irenæ in 7 regione exstitit, ut est in veteri urbis Descript. Hanc Marcianus imp. condiderat, uti discere est ex Niceta in Manuele, l. III, n. 7, seu, ut volunt Synaxaria, ad 8 Januarii, S. Xenophon, qui eodem Marciano imperante vixit. Tertia denique ædes D. Irenæ sacra ea est, quam Justinianus ad ostium sinus Ceratini ædificasse auctor est Procopius l. I De ædif. Just., quam Theophanes dedicatam fuisse ait a. 25 Justin. Exstitit præterea in Sycis ædes D. Irenæ, de qua Niceph. Call. l. VIII, c_6 Porro priorem ædem hic innui existimo.

(64) *S. Lazarus*. Monasterium S. Lazari condidit Leo Philosophus, monachis eunuchis in eo institutis ; ubi corpora etiam S. Lazari et S. Mariæ Magdalenæ ex Cypro et Bithynia allata deposuit, ut auctor est Leo Grammaticus, p. 480 et 481, et ex eo Codinus, in Origin. p. 63. Haud procul a palatio Constantinianco illud statuit idem Codinus, p. 40 et 41 ; Pachymeres vero ms. l. IX, c. 16 juxta urbis muros : Μιᾶς δὲ τῆς κατὰ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Λαζάρου πυλίδος ἀνοιχθείσης.

(65) *Chimaras*. Nihil succurrit de hacce æde.

(66) *Enea*. De qua diximus supra.

(67) *Petrus et Paulus*. Vide notata ad p. 4S2 Alexiad.

(68) *40 Martyrum*. De hac æde fuse egimus ad p. 52 Alexiad.

sterna amplissima optimæ aquæ, in qua, ut dicitur, nullum invenire finem, *Anastasis* (69), *Periuleptos* (70), *Sanctus Joannes de Studio* (71), *Sanctus* A *Andreas* (72), *Vlacherna*, etc., in qua tanta copia ubique ædificata remanent ipsarum ecclesiarum, et una pulchrior altera, quod longum esset enarrare.

Du Cangii notæ.

(69) *Anastasis*. Habuere Novatiani hæretici 7 ecclesias CP. quarum præcipua fuit in ea urbis parte, quæ *Pelargi* dicebatur, quam episcopi Constantinopolitani jussu Ariani funditus diruerunt. Novatiani vero ejus rudera Sycas transferentes, aliam ibi exstruxerunt, et mortuo postmodum Constantio, a Juliano facultatem impetrarunt reædificandi ecclesiam in eodem loco, ubi steterat, eique Anastasiæ nomen imposuerunt. Ita Socrates l. II, c. 30; Sozomenus, l. IV, c. 19; et Nicephorus, l. IX, c. 42; l. X, c5. Unde idem Socrates, l. VII, c. 39; et Paulus Diac. l. XIV Hist. Misc. ecclesiam istam ad Pelargum, *Novatianorum* vocant. Alia vero hic innuitur Anastasis, seu Anastasiæ nomine B donata ædes, illa nempe quæ ex parvulo oratorio in magnum postea templum ab imperatoribus Byzantinis erecta est. Ejus condendæ occasionem narrant Socrates, l. V, c. 7; Sozomenus, l. VII, c. 5; et Nicephorus, l. XII, c. 7. Quippe aiunt occupatis CP. ecclesiis ab Arianis, quibus tunc præerat Demophilus patriarcha, Arianæ itidem factionis, Gregorium Nazianzenum CP. Catholicorum conventum in domo quadam privata egisse, quam ea tempestate Catholici in oratorium mutarunt, cui Anastasiæ, seu Sanctæ Anastasiæ nomen inditum. Marcellinus comes: *Gregorius Nazianzenus, facundissimus Christi sacerdos, et Hieronymi nostri præceptor, ecclesia nostra apud Byzantium capta ab Arianis, plebem catholicam in beatæ Anastasiæ oratorio catholica allocutione quotidie continuit.* Eadem habent Theophanes, p. 56, et Cedrenus, p. 315; ipseque Gregorius orat. de somnio Anastasiæ, et alia habita in concilio CP. sub finem. Nominis C rationem varie ab auctoribus tradi comperio. Sozomenus et Nicephorus locis citatis Anastasiam dictam scribunt, quod in ea quodammodo Gregorii concionibus catholica fides, Arianorum perfidia intermortua et collapsa, revixerit, ἐνθάδε ἀνέστη καὶ ἐγέθω διὰ Γρηγορίου λόγων. Aliam præterea attexunt appellationis istius causam iidem scriptores, congregata nimirum ad concionem plebe, gravidam mulierem e sublimi porticu delapsam eo in loco exspirasse, moxque fusis ab astantibus ad Deum precibus revixisse: Ὡς ἐπὶ παραδόξῳ τε θεόθεν συμβάντι, ταύτην ἔλαχε τὴν προσηγορίαν ἐξ ἐκείνου ὁ τόπος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τόπου τοιοῦτος εἰσέτι νῦν φέρεται λόγος; verba sunt Sozomeni. Utramque nominis rationem attigit etiam Cedrenus: Διττῶς λέγεται ἡ ἐπωνυμία τοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ναοῦ· Ἀνάστασις μὲν διὰ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας λόγον ἐν ταύτῃ ἀναστῆναι, Ἀναστασίαν δὲ, διὰ τὸ συμβὰν εἰς αὐτὴν θαυματούργημα, etc.; ex quibus patet D non Anastasiam duntaxat dictam hanc ædem, sed et *Anastasim*, ut appellatur a Bondelmontio. Permansit eo statu oratorium Anastasiæ, ædes nempe parvula, ad tempora Leonis Magni, quo imperante S. Marcianus presbyter et œconomus eam in augustiorem formam propriis sumptibus exstruxit. Cedrenus: Μικροῦ δὲ ὄντος τοῦ εὐκτηρίου, ὕστερον ἐπὶ τοῦ ὁσίου Μαρκιανοῦ ἀνοικοδομηθῆναι, καθὼς ὁρᾶται. Synaxaria ad 8 Januarii, de S. Marciano: Ἐδείματο δὲ καὶ τὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τὸν ἐν τοῖς δομνίνου ἐμβόλοις, ὃν καὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου διέσωσεν ἐμπρησμοῦ, etc. Iis consentit Codinus, in Origin. p. 46 edit. reg. Ut vero ædem Anastasiæ ab incendio servaverit S. Marcianus, narrant Theodorus Lector Ecl. I, p. 182, et Theophanes p. 97. At Socrates, l. V, c. 7, non a Marciano, sed ab imperatoribus ipsis exstructam refert: Ὅντινα ὕστερον οἱ βασιλεῖς μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσανάψαντες Ἀναστασίαν ὠνόμασαν. Sed et Sozomenus, l. VII, c. 5, amplitudine et elegantia, necnon et crebris miraculis perinsignem fuisse testatur: Μετὰ δὲ ταῦτα περιφανεὶς τῶν ἐν τῇ πόλει νεὼς γέγονεν, καί ἐστιν οὐ μόνον οἰκοδομημάτων κάλλει τε καὶ μεγέθει, ἀλλὰ καὶ ἐνεργῶν θεοφανειῶν ὀφελείαις. Quin etiam tradit Photius codice 59 in pseudosynodo in suburbio Chalcedonis contra S. Joannem Chrysost. coacta, objectum fuisse eidem Joanni, ὅτι τὰ μάρμαρα τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἃ ὁ Νεκτάριος εἰς μαρμάρωσιν τῆς ἐκκλησίας ἐναπέθετο, οὗτος διέπρασε. Ex quibus colligitur jam ante Leonis tempora structuræ elegantia conspicuam exstitisse. Utcunque sit, tum demum eo imperante Sirmio Cpolim translatas divæ Anastasiæ reliquias, et in ædem eidem sacram, quæ exstabat in domnini porticibus illatas tradunt Theodorus Lector. Ecl. II, p. 191, Theoph. p. 93, Cedrenus p. 347, et Nicephor. l. XIV, c. 10: Ἐπὶ Γενναδίου πατριάρχου, ἠνέχθη ἀπὸ τοῦ Σιρμίου τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, καὶ κατετέθη ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῆς, τῷ ὄντι ἐν τοῖς δομνίνου ἐμβόλοις. Verum an divæ Anastasiæ martyri primum sacra fuerit, antequam illius eo inferrentur reliquiæ, addubitari potest, etsi Sanctæ Anastasiæ ædem ante ea tempora appellent Marcellinus Comes, Theophanes, et Cedrenus in Valentiniano: nam *Sanctæ* appellatio indita videtur, quod in sacrum templum immutata fuerit, aut quod ὀρθοδοξίαν a S. Gregorio inductam et resuscitatam ita indigitare voluerint Byzantini. Cum igitur primum Ἀνάστασις et Ἀναστασία simpliciter diceretur, addito etiam interdum ἁγίας epitheto, factum postea ut in resurrectionis Christi honorem dicatam primitus crederent, qua appellatione indigitabatur Hierosolymitanum templum. Id colligo ex Constantino Porphyrogenneta in Basilio, c. 54, scribente imperatorem hunc, ἐν τοῖς δομνίνου λεγομένοις ἐμβόλοις τὸν εἰς ὄνομα τῆς θείας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως, καὶ Ἀναστασίας τῆς μάρτυρος περικαλλῆ ναὸν exornasse, illiusque testudinem ex lignea lapideam fecisse. Eadem verba habet Scylitzes. Ex prædictis conficitur Anastasianam ædem in ea urbis regione exstitisse, ubi erant porticus Domnini, e regione publici balnei Dagistæi nuncupati, ut ait Cedrenus, p. 592 in regione septima, ut est in veteri urbis Descriptione. Porro ædes illa divæ Anastasiæ martyri, quam Φαρμακολύτριαν vocant, quæque martyrium passa est Valeriano imperante, sacra fuit. Illius corpus etiamnum Constantinopoli asservari in ecclesia patriarchali Græcorum auctor est R. P. Pacificus in Itinerario CP. p. 38. Hujus festum aiunt Græci 29, Latini 28 Octobris. Vide Menolog. Sirleti 12 Octob. et Baron. ad 25 Decemb.

(70) *Periuleptos*. Vide notas ad Alexiadis p. 70.

(71) *S. Joannes de Studio*. Vide tractat. De capite S. Joannis Bapt. c. 7, n. 9; et Gyll. l. IV, c. 9.

(72) *S. Andreas*. Hanc ædem exstruxit Arcadia, Theodosii junioris soror, a qua Arcadiæ dicta, ut est in Chronico Alexandr. p. 714. Exstitit illa juxta templum Sancti Mocii, cumque fere collapsa esset, hanc refecit Basilius Macedo, uti tradunt Constantinus in Basilio c. 54 et Scylitzes p. 587. Renovavit iterum Theodora Michaelis Palæologi imp. e sorore Eulogia neptis, ut est apud Gregoram, l. V et VI, p. 119 et 128, qui monasterium feminarum fuisse ait.

Sunt enim per civitatem pauci habitatores et inimici Latinorum, qui nunquam secretam pacem cum iis obtinebunt, et si promittant, non observabunt. Fuit enim hæc urbs pulcherrima valde, et aula sapientiæ et honestatis, nunc vero ad ignorantiam, et duritiam vetustæ opinionis perventi peccato gulæ adhæserunt, et in tantum delati [*f.* delicati] propter copiam piscium (73) et carnium, quod pars quarta ipsius ad morbum inciderunt lepræ, et doctrinam Joannis Chrysostomi, Damasceni, et aliorum sanctorum Patrum dimisere. Ad trionem [septemtrionem], per unum milliare, *Pera* (74), Januensium pulcherrima civitas est, et per sinum ab urbe separatur. Sunt etenim ab isto loco usque ad mare Pontum, seu Euxinum, 18 milliaria, ad trionem ore tenuissimus, cum periculo intrantium hodie navium, cum quibus postquam de urbe narravimus, ad Ægeum mare ad insulam *Stalimini* revertemur.

Du Cangii notæ.

(73) *Propter copiam piscium.* Busbequius: *E media CP. jucundissimus est in mare, albentemque perpetuis nivibus Olympum Asiæ prospectus. Mare piscibus omni ex parte refertissimum, modo demittentibus se ex Mæotide Pontoque per Bosporum et Propontidem in mare Ægeum Mediterraneumque, modo ex illo subeuntibus in ipsum Pontum, sicuti natura fert piscium, tantis agminibus, tamque densis, ut interdum etiam manibus capiantur. Itaque frequentissima est scombrorum, pelamydum, capitonum, siyoodontum, xiphiarum iis locis piscatio, in qua se præcipue exercent Græci, magis quam Turcæ: tametsi nec isti positos in mensa pisces aspernantur,* etc.

(74) *Pera.* De Pera copiose egimus in Historia Gallo-Byzantina, lib. v, n. 32; et in not. ad Villhard. n. 83.

ANNO DOMINI MCLXXX.

MANUELIS COMNENI

IMPERATORIS

NOVELLÆ CONSTITUTIONES.

—

1.

AUREA BULLA DE IMMUNITATE CLERICORUM (1).

Balsamon, seu ejus scholiasta, ad synodum Nicænam secundam, capite quarto: Ὁ ἀείμνηστος ἐν βασιλεῦσι κύριος Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διὰ χρυσοβούλλου, ἀπολυθέντος κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα τῆς ζ' ἰνδ. τοῦ ϛχ' (2) ἔτους, ἐφιλοτιμήσατο πᾶσι τοῖς ὁπουδήποτε τῶν χωρῶν τῆς Ῥωμανίας προσκαθημένοις ἱερεῦσι καὶ δημοσιακοῖς τελεσταῖς οὖσι μὴ μόνον ἐξκουσσείαν πάσης δημοσιακῆς ἐπηρείας, ἀλλὰ καὶ ἀτέλειαν τοῦ ζευγολογίου. Μετὰ δέ τινα καιρὸν ἀπεχαρίσατο τούτοις μετὰ δοχῆς ἀτέλειαν. Τὴν δὲ τοιαύτην φιλοτιμίαν τῆς ἐξκουσσείας τῶν δημοσιακῶν ἐπηρειῶν ἀπεχαρίσατο καὶ τοῖς ἐν πᾶσι προσωπικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ μοναστηριακοῖς κτήμασι προσκαθημένοις ἱερεῦσι· πλὴν τῶν μὲν δημοσιακῶν ἱερέων τὴν ποσότητα δι' ἀπογραφῆς ἐστενοχώρησε διὰ τὴν δοχὴν τῶν συμπαθηθέντων τελεσμάτων αὐτῶν ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς μὴ αὐξάνεσθαι ταῦτα, τοὺς δὲ λοιποὺς προσωπικοὺς ἱερεῖς οὐκ ηὐδόκησεν ἀπογραφῆναι πάντως διὰ τὸ μηδὲ ὀφείλειν γίνεσθαι χάριν τούτων δοχὴν οἱανδήτινα. Adduntur hæc: Ἐπεὶ δὲ μετά τινας χρόνους, ἱερέων τινῶν δημοσιακῶν ὑπερβαινόντων τὴν ποσότητα τῶν, ὡς εἴρηται, γεγονυιῶν ἀπογραφῶν ἑλκομένων εἰς ἀπόδοσιν πλωΐμων καὶ λοιπῶν δημοσιακῶν ἐπηρειῶν, ὑπεμνήσθη ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ, καὶ συνεζητήθη κατὰ πρόσταξιν βασιλικὴν, εἰ βοηθοῦνται καὶ οἱ τοιοῦτοι δημοσιακοὶ ἱερεῖς ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος χρυσοβούλλου εἰς τὸ ἐξκουσσεύεσθαι τέως ἀπὸ τῶν δημοσιακῶν ἐπηρειῶν. Διεγνώσθη συνοδικῶς, ἔχειν τοὺς τοιούτους ἱερεῖς τέως τὴν ἐξκουσσείαν ἀπὸ τῶν ἐπηρειῶν. Εἶπε γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος, ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ προοιμίου, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπὸ τοῦ ἐξκουσσεύεσθαι πάντας τοὺς προσωπικοὺς ἱερεῖς μηδὲ ἀπογραφομένους, παρίσταται ἐναργῶς τὴν βασιλικὴν εὐεργεσίαν πρὸς πάντας ὑφαπλωθῆναι τοὺς ἱερεῖς. Ἄδικον δ' ἔφασαν καὶ τῆς βασιλικῆς εὐεργεσίας ἀλλότριον, τούτους μὲν τῷ δημοσίῳ μηδὲν συνεισφέροντας ἐξκουσσεύεσθαι διὰ τὴν τιμὴν τῆς ἱερωσύνης, ἐκείνους δὲ τελεστὰς ὄντας τοῦ δημοσίου ἐπηρεάζεσθαι καὶ τὴν ἐκ τῆς ἱερωσύνης μὴ ἔχειν περίθαλψιν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς λαϊκοὺς εὐθύνεσθαι. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς α' ἰνδ. τοῦ ϛχ' [οϛ'] ἔτους γεγονὸς χάριν τούτου συνοδικὸν σημείωμα.

(1) Anno 1144.
(2) Lege ϛχνβ'. Vide Zachariam a Lingenthal, pag. 432.

II.

AUREA BULLA DE INSTRUMENTIS MONASTERIORUM (3).

Balsamon ad synod. Nicænam II, c. 12: [Χρυσόβουλλον] τὸ..... κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς θ' ἰνδ. τοῦ ‚ςχνδ' ἔτους γεγονὸς, καὶ διοριζόμενον, μὴ βλάπτεσθαι τὰ μοναστήρια ἐκ τοῦ ἴσως χωλεύειν κατά τι τὰ προσόντα τούτοις δικαιώματα.

III.

AUREA BULLA VENETIS CONCESSA (4).

Et aliquis firmioribus quidem urbium munimen volens apponere, secundas turres excogitavit, et custodibus custodes et muris muros apposuit, et adversariorum assultibus opposuit fortitudinem; verum etiam auri cumulum gravem propter hoc deponere non renuit, et firmitatem [1] perfectioni tempus terere longius, aliaque plura ad urbis augmentum firmitatemque atque circumtuitionem [2-3]. Nos vero, et Imperialem cum Deo circumcincti principatum, et potestatem et virtutem habentes pecuniarumque thesauros, ubi videtur et opus evocat, largius nonne donabimus amicis et servis et fidelibus et gratis, sermoneque sermonem affirmabimus, et manum dabimus ministrare stylo ad hujus firmitatem, et vallum vallo superponemus, ut olim possessum eis munimen supermuniamus atque firmemus? Et ubi hoc Imperialis mentis et voluntatis, non igitur eis ostia obserabimus, nec auditus occludemus, sed illariusque hos respiciemus et peticionem explebimus. Quid michi sermonis vult prolixitas? Veneticis [4] factus est quidem et ab Imperatoribus [5], memorabili avo Imperii mei, chrisobylus sermo, donans eis diversa dona; subsecutus vero fuerat rursus hunc et alter ab Imperatoribus, ter beato dilectissimo domino et patre Imperii michi, eadem donans et apponens, quod tunc petiverunt in redificationem amboque [6] certe ad Imperium eorum servitutis atque fidelitatis et ad Romaniam convente ab eis servare pure dilectionis et affectus. Necessarium ergo, ambosque eis ut habebant ipsis dictionibus presente Imperii nostri sermone nunc renovare, que velut urbem intersitam summitatibus presentis videlicet chrisobuli sermone omnino colligemus et circummuniamus. Habet vero chrysobylus sermo memorabilis Imperatoris domini, domini et patris Imperi michi [9], sic:

Solet multociens antiquior fides atque benivolentia posteriorem malivolentiam contegere ac delere, victis dominis et amicis memoria prioris subjectorum et amicorum bonitatis; velut nunc quoque in Venetias contigit. Reminiscens enim Imperium meum antique eorum benivolentie et fidei, quam erga semper me- A *morabilem Imperatorem et dilectissimum patrem ejus* [10] *ostenderunt, obicientes se periculis toto animo pro Romania, et cum strenuitate indubitanter certantes contra inimicos qui tunc exercitum eduxerant contra eam, que paulo ante ab eis male gesta sunt, non reputavit, et conversionem eorum accepit, et nutum eis ostendit ilarem, et accedentes in ulnas suas suscepit, et consequenter quidem indulgentia* [11] *hos dignos habuit, ut nequaquam jam lesioni cujusvis subicerentur quantumlibet super quibus Imperium meum et Romaniam offenderunt (ex demoniaca sicut videtur violentia), sed perpetuo indulgentiam haberent Imperii mei, que per presens chrysobullion donata est sicut promittentibus rursusque toto animo pro Romania pugnare et omni sub Imperio meo Chri-* B *stianico ordine, simul autem et propria quedam servitia per scriptum et jusjurandum convenientes* [12] *servire Imperio meo et Romanie, velut facta ab apocrisiariis eorum symphonia latius de his tractat. Quoniam vero quesiverunt ante factum sibi chrysobullion beati domini et patris Imperii mei recorrigi rursus et dari sibi, velut qui jam exciderint ex ipso propter culpas que contingerant, exaudivit omnes Imperium meum, et inmutate jussit hoc tamen scribi ponique hic, habens sic:*

« Et quid unquam sit eorum, que sunt commutatio [13] *pure amicitie ac fidei? Quid vero amicis et ministris, periculis se obicere pro amicis et dominis elligentibus, reddet quis equi* [14] *ponderis, et maxime quando spontanee pro his in contamina* [15] *in his* C *que contra hostes sunt preliis hi venerint? Nostre quidem studium voluntatis magnam hanc rem ponens, nichil ad dignam invenit remunerationem. Red it vero, quanta dat temporis* [16], *et que amicis et ministris sunt placentia. Sunt autem, que retribuuntur fidei et pure servitutis premia, nostra quidem studiosa voluntate et spontaneo animo minora ac pauciora, non ignobilia vero quedam, nec amicis et servis indigna. Sed quid michi præmium vult? Ea, que fidelium Veneticorum sunt, nullus omnium ignoravit; et quo* [17] *modo venerunt constructis multiferis navibus ad Epidamnum, quod Dyrrachium vocamus nos;*

Variæ lectiones.

[1] Lege: *firmitatis*. [2-3] Adde: *largiri*. [4] Lib. albus: *Venetia*. [5] Hic et paulo inferius *Imperatore* legerim. [6] Lege: *amborum*. [7] Junge cum verbo *dilectionis*. [8] Lib. albus: *Ut*. [9] i. e. Joannis Comneni. [10] Scil. imperii mei. Intelligitur Alexius Comnenus. [11] Lib. albus: *indulgentiam*. [12] Scribendum erat: *convenientibus*. [13] Hoc verbum transponendum est, sic: Et quid unquam sit commutatio (ἀμοιβή) eorum, quæ, etc. [14] Lib. albus: *equis*. [15] An: *certamina* vel *conamina*? [16] An: *tempus*? [17] Lib. albus: *que*

(3) Anno 1148.

(4) Hanc Latine ex Libro albo et Libris pactorum integram ediderunt Tafel et Thomas Urk. z. ält. Handels- u. Staatsgesch. d. Rep. Venedig. To. I (Wien 1856), p. 113.—124.

et quomodo viros navi pugnantes innumeros in auxilium nobis presentaverunt; quomodoque [18] proprio stollo scelesti stolum [19] vi superarunt [20], perdentes cum ipsis viris; et quod nunc quoque nobis auxiliantes perseverant; et alia, que a thalattocopis i. e. in mari laborantibus viris acta sunt, et que correcta nouerunt omnes, etsi nos non dicamus? Unde et in remuneratione hujusmodi ipsorum servitiorum bene voluit Imperium meum per presens chrisobullion sermonem accipere eos annue in tempore roge sollempnium librar. [21] XX, et ut distribuantur hec in proprias ecclesias secundum ipsorum velle. Honoravit autem et nobilem Ducem eorum venerabilissima protosebasti dignitate cum roga etiam sua plenissima. Non in persona vero ipsius determinavit honorem; sed indesinentem esse atque perpetuum et per successiones usque [22] secundum diem [23] fuerint Ducibus transmitti definitivis in urbe. Honoravit et Patriarcham eorum hypertimon, i. e. superhonorabilem, cum roga librarum viginti. Et hunc vero honorem per successionem in eos, qui deinceps fuerint, Patriarchas transmisit, ut hic quoque sit indesinens atque perpetuus, et non tantum persona [24] ejus Constituit vero Imperium meum et sanctissimam ecclesiam sancti apostoli et evangeliste Marci, qui est in Venetia, ab uno quoque in magna civitate et omni Romania tenentium ergasteria Amalphynorum [25] omnium, qui sunt sub potestate ejus quidem patricatus [26], accipere per unum quemque annum numismata tria. Ad hoc donat eis et ergasteria que sunt in embolo Peramatis cum solariis suis, que habent introitum et exitum in totum [27], quod procedit ab Ebraica usque ad Viglon, queque habitantur et que non habitantur, et in quibus Venetici permanent et Greci sicut ergasteriis; et maritimas III scalas, que in predicto spacio terminantur. Donat autem et sancto Akindino mankipium i. e. pistrinum [28], quod est in ipsius ecclesie latere, quod pertinet ad domum Petrii, et habet pensionem Byzzantinorum XX. Similiter dat et ecclesiam sancti apostoli Andree, que est in Dyrrachio cum ibidem existentibus Imperialibus pensionalibus preter in is repositam aphesin, que debet dari ad chelandia [29]. Concessit autem eis et negociari in omnes partes Romanie species universas, videlicet circa magnam Laodiciam [30], Antiochiam et Manmistam, Adatiam, Tarson, Attalian, Strovilom, Chion, Theologon, Phocian, Dyrrachion, Aulonem, Coryphus, Bondicam, Methonem, Coronem, Nauplion, Corinthion, Tebas, Athenas, Eurippon, Demetrida, Thessalonicam, Chyrisopolin, Peritheorion, Abydon, Redeston, Adrianopolin, Apron, Erracliam, Selibriam, et per ipsam Megalopolin, et simpliciter in omnes partes sub potestate nostre pie mansuetudinis, non prebentibus omnino pro qualibet propria negotiacione quidlibet commercii gratia vel cujusvis alius conditionis, que demosio infertur, pacti quasi xilocalami, limenatici, porteatici, caniskii, exifelleos [31], archontichii et aliorum tributorum causa eorum, que debent negociari. In omnibus enim negociationis locis data est licentia eis ab Imperio meo, superiores esse debere et ipsa requisitione. Excident vero et ab ipso eparcho parathalassite [32], eleoparocho dominico [33], commerkiariis, chartalariis, hipologis et omnibus, qui hujusmodi sunt, nullo eorum, qui per loca sunt principium vel aliorum servitium communis tractantium, contempnere quid eorum que hic diffinita sunt presumente. Omnium enim, quas quis dicat, specierum ac rerum concessa est hiis negociatio, et omnium emptionem in potestate habebunt facere, superiores existentes universa datione. Hec ita cum dis; ensaverit Imperii michi pietas sancta, atque diffinit, nullum resistere eis sicut rectis et veris dulis ejus et contra inimicos adjutoribus et usque ad finem seculi tales se esse promittentibus, nec quemquam omnino contraria sentire hiis talibus, nec actiones aliquis adversus omnes exercere propter tradicta eis ergasteria et scalas istic. Qualiscumque enim [34] juris hec existunt, sive ecclesiastici sive privati sive publici, sive sancte domus sint, hec nullatenus contingat, que nunc sunt fidelium duli [35] Imperii michi Veneticorum et in posterum futurorum; quum multam benivolentiam et rectum animum erga Romaniam et erga Imperium meum ostenderunt, et toto animo hec servare promittunt in perpetuum, et pugnere pro Romeorum statu et Christianis pro parte [36] volunt et protestantur. Et contra tales viros quis contradicet, vel contra eos juditium movebit aliquando? Unde nec secretum Petrii vel Mireleu, nec etiam privatus quisque, sed nec monasterium vel templum sanctum, quibus videlicet donata ergasteria pertinent atque scale, contra hos movebunt. Erunt autem silentes et in dispensatione ac donatione Imperii micki manentes vere. Nam si voluntaria non donamus dignis accipere, ceu qui viriliter egerunt et viriliter agere student atque studebunt, quibus aliis donabimus aliquando? Ergo et donabuntur donatorum sibi immobilium sine ablatione et sine turbatione in deinceps omnia et perpetua tempora secundum continentiam debiti exponi sibi practici traditionis eorum a protoanthypato Georgio et notario Imperii mei tu Machitariu, quod et firmum erit et stabile ac inviolabile in omnibus, que continebuntur in eo; debens et hoc in illis suba-

Variæ lectiones.

[18] Liber albus : *quodque*. [19] Idem : *stolii*. [20] Idem : *superare*. [21] Malim : *libras*. [22] Sic Lib. albus. Lib. pactor. *ut qui sec.* Editores *iis qui*. Recte. [23] Editores *deinceps* emendant. Non opus. Græce : κατὰ τὴν ἡμέραν. [24] Lege : *personae*. [25] Editores notant : i. e. Amalphitanorum. [26] Iidem notant : i. e. patriciatus. [27] Legerim : *embolum*. [28] Lib. albus : *pristinum*. [29] Navium species. [30] De his nominibus curiosi conferant doctissimas Tafelii adnotationes l. l., p. 118 sq. [31] Lege : exafoleos, τοῦ ἐξαφόλλεως. [32] De παραθαλασσίτῃ cf. Πεῖρα LI, 29. [33] Editores *tu geniku* (τοῦ γενικοῦ) scribendum censent. Vide infra Nov. LXXXVII. [34] Lib. albus : *qualicumque eram*. [35] Lege *dulorum*. [36] Ex Nov. III Isaaci Angeli (*tom. CXXXV*) legendum erit : *prompte*.

stipulari secretis, in quibus et presens subastipulatum est Chrysobylion Imperii nostri, in noticiam eorum, que donata sunt rectis dulis Imperii mei Veneticis, et ad dcortacionem temperatorum [37] *hos molestare eorum causa. Erunt igitur, que hic diffinita sunt, semota firmaque incorrupta et a nullo contempta. Si vero quis contempserit forsitan quid eorum, que in hoc chrysobollio disposita sunt, inremissibiliter exigetur a secreto ton oichiacon aurum libras X., et quantitatem ejus, quod ablatum fuerit ex eis, persolvet in quadruplum, quia firmo ac securo existente presente pio chrysobollio, facto circa Maium mensem, quinte Indictionis, in anno sex millesimo ducentesimo* [38], *in quo et nostrum pium et a Deo promotum subsignavit Imperium.* »

Hujusmodi ergo chrysobollion confirmans Imperium meum, bene vult et item habere effectum, sicut expositum est a principio quando eis donatum est, ita ut et solempnorum phalatimia [39] *proveniat et deinceps imminute, et honores dignitatum habeant nobilissimus Dux et sacerrimus Patriarcha eorum, accipiant tantum* [40] *et rogas, verum etiam possessionem et fruitionem donatorum et traditorum sibi ergasteriorum et scalarum habeant sine ablatione. Similiter et habeant ipsi sine prohibitione et negociari sine commercio et datione qualicumque altera in omnibus dinumeratis in prefacto chrysobollio civitatibus et regionibus, que sub potestate Imperii nostri sunt. Verum etiam ut ab ergasteriis Amalphitorum, que per chrysobollion constituta sunt sanctissime ecclesie apostoli et evangeliste Marci, qui est in Venetia, dentur ad eam sine minutione. Quum vero ante annos non paucos contigit eos, qui vendebant Veneticis in Romaicis regionibus negociationes aliquas, commercium de ipsis exigi, et optinuit hic mos annis multis ut* [41] *dictum est, rogaverunt autem et de hoc Imperium meum fieri* [42] *dilectissimi duli et amici ejus Venetici, quatenus corrigeretur hujusmodi quoque capitulum, et donaretur sibi et ab his potestas et libertas, complevit et hanc peticionem Imperium meum, et definit per presens chrysobollion, nullum eorum qui sub potestate Imperii nostri, Grecis negociantibus cum Veneticis in omnibus regionibus Romanie, vel quando vendit ad eos vel quando emit ab aliquo* [43] *eorum, dare* [44] *pro commercio quidlibet, vel pro altera quamvis exactione; sed ut excusentur et ipsi, sicut et hii, qui cum commerciis negociantur. Verum tamen debent et Venetici ea, que per factam scripto conventionem a legatis eorum promissa sunt jurejurando Imperio meo, firma servare incorrupta. In quo erunt eorum, que per presens chrysobollion donata sunt ipsis jura, donantes sine ablatione in eum omne, ut firmum et securum inesse presens chrysobollion, factum per Augustum mensem quarte Indictionis sexmillesimi DCXXXIIII* [45] *anni, in quo et nostrum pium et a Deo promotum subsignavit Imperium.*

Et hec quidem, que a laudabili Imperatore et avo Imperii mei et a ter beato Imperatore domino et patre Imperii mei donata fidelissimis Imperio nostro Veneticis per chrysobollion illorum; quod utique chrysobollion nostrum quoque pium Imperium firmat per presentem chrysobollion sermonem, diffinitque efficatiam auferre, sicut habebant hoc et usque ad migrationem ad dominum in [46] Imperatoribus laudabilis et ter beati domini et patris Imperii mei, velut etiam Veneticis consueta sibi sacramenta sacra habentibus, servare ad Imperium meum et Romaniam fidem et servitium ipsis opibus puram, veram, rectam.

Quia vero, sicut relatum est Imperio meo a presentibus in Megalopoli missis Veneticorum, consecuti quidem sunt Venetici preceptum Imperatoris laudabilis domini et patris Imperii mei, — licenciam his donans improhibite etiam per insulas Cyprou et Creten negociari et sine consortio eos ubi terrarum [47] Imperii mei pro hiis, que ad hujusmodi insulas negociande sunt ab eis, omnimodis speciebus, — non contigit autem, que in hujusmodi precepto conprehenduntur, effectum recipere, ac propter hoc usque nunc per hujusmodi preceptum donata sibi filotimia, i. e. donatione privantur vel carent Venetici : petiverunt vero Imperium meum filotimiam quidem hanc, que in predicto precepto fertur laudabilis Imperatoris domini et patris Imperii mei, in opus vero Veneticis non provenit, ab Imperio meo precipi efficatiam ab hoc nunc auferre ; Imperium mei propter eam, quam ad ipsum et Romaniam monstrant, verum etiam dehinc monstrare promittunt, fidem atque servitium, hujusmodi ipsorum peticione suscepta vult ac definit, eos et per insulas, Cyprum videlicet Cretenque, negociari, nec ab aliquo quidlibet exigi horum causa, sed a komerkieutiis eos conservari ubique terrarum Imperii mei secundum superius tractatas distinctiones. Et ut habeant hii securitatem in his, que per presentem chrysobollion sermonem difinita sunt, presens expositus est chrysobullius sermo, factus per mensem Octubrem, Indictionis undecime, anni sexies millesimi sexcentesimi quinquagesimi sexti, in quo et nostrum pium et a Deo promotum subsignavit Imperium.

Variæ lectiones.

[37] Editores *templatorum* vel *temptantium* legi volunt. [38] Editores notant : « Annus ex prave intellectis numeris Græcis corruptus est : uti indictionis quintæ docet additamentum, est annus mundi 6590 — 1082 p. Chr. isque prorsus convenit. » Meo judicio ex Nov. Isaaci Angeli pro iisdem Venetis legendum est : *quinte decime Indictionis — sexcentesimo*, ut ad annum p. Chr. 1092 referatur. Z. A L. [39] Lege : *philotimia*. [40] Malim : *autem*. [41] Ita pro *et* reposui. [42] Lege *fidelissimi* pro *fieri dil.* [43] Codd. *aliqua*. [44] Lib. albus : *dein*, Lib. pactorum : *dentur*. [45] Codd. 234, sed sexcentesimum numerum habet Nov. III Isaaci Angeli (*vide tom.* CXXXV) [46] Lib. albus *in* non habet. Editores *Imperatoris* emendant : male. Cf. enim dictam novellam Isaaci. [47] Lege : *sine commercio ubique terrarum*.

IV.

DE JURAMENTO JUDÆORUM.

A *Suggestio cujusdam, facti ex Judæo Christiani; continens, quale sit Judæorum jusjurandum.*

Indignus ego et humillimus potentissimæ ac sacræ tuæ majestatis servus, confidenter preces tibi, sacratissime princeps, offero. Ex Judæis natus sum servus tuus, de castro tibi subjecto Attalia. Dei vero benignitate, qui non venit vocatum justos, sed peccatores ad pœnitentiam, ad delictorum meorum agnitionem perveni, sanctumque baptisma per animi conversionem suscepi. Deinde propter felicitatem divini imperii tui, tres quoque fraterculos meos baptizavi. Et oblatis precibus suggestum a nobis est beatissimæ sanctæque memoriæ domino et imperatori nostro, patri divinitus coronatæ sa- B cræque majestatis tuæ, ut nobis donaret Judaicas parentum nostrorum ædes, ac reconditas in iis non magni pretii res, quæ a Judæis detinerentur. Ac per favorem sacræ majestatis ipsius, suggestio nostra est exaudita. Quippe consecuti sumus honorandum et adorandum rescriptum ad quæstorem, ut ædes ejusmodi nobis traderentur. Itaque secundum mandatum hoc, res successit. Ac ope sacræ majestatis tuæ conversa domus istæc est a nobis servis tuis in sacrosanctum templum, quod Sanctæ Resurrectionis appellatur. Ordinavimus et monachos quosdam in eo, qui pro sacro imperio tuo, proque Christianis universis, preces fundant. Rerum quoque nostrarum nomine quæstorem appellavimus, ut eæ nobis restituerentur. Verum eas inficiati sunt C Judæi. Quamobrem nobis injunxit quæstor, ut causa nostra per juramentum de calumnia, perque plenum definiretur. Et ego quidem, ceu Christianus juramentum de calumnia præstarem; illi vero, plenum.. Non tamen ut ipsi vellent, sed quale juramentum eis ego in scriptis darem. Quod quidem tale est. In primis, ut rubo cingatur, et insideat culleo, ac mare ingrediens, ter circumcisionem suam conspuat, his verbis utens: Ita me juvet Barase, Baræa, Adonai, Eloi, qui transduxit Israelem per mare Rubrum siccis pedibus et aquam eis e saxo potabilem præbuit, mannaque comedendum dedit eis, cum coturnicibus, licet ipsi facti fuerint ingrati, repudiatis porci carnibus. Per eam legem, quam Adonai promulgavit; perque sputi rejectionem D hanc in corpus circumcisionis, et per rubum, quo cincti sunt lumbi mei, non mentiendi causa nomen Domini Sabaoth in hoc jurejurando assumo. Sin id mendacii causa facio subjecti sint exsecrationi prodeuntes ex ventre meo liberi. More cæci parietem palpando quæram, et instar ejus, qui oculis caret, labar. Præter hæc omnia, tellus aperiat os suum, meque absorbeat, ut Dathanem et Abironum. Atque hoc jusjurandum ipsi non gravate susceperunt. Deinde cum ego juramentum de calumnia præstitissem, illi plenum hoc præstare recusarunt,

A *Ὑπόμνησίς τινος ἀπὸ Ἰουδαίων Χριστιανοῦ γενομένου, περιέχουσα ὁποῖός ἐστιν ὁ ὅρκος τῶν Ἰουδαίων.*

Τολμῶν ὁ ἀνάξιος καὶ πανευτελὴς δοῦλος τῆς κρατίστης καὶ ἁγίας σου βασιλείας δέομαι, δέσποτά μου ἅγιε. Ἐξ Ἰουδαίων ἐγενόμην ὁ δοῦλός σου ἀπὸ τοῦ δουλικοῦ σου κάστρου Ἀτταλείας. Φιλανθρωπίᾳ δὲ Θεοῦ, τοῦ μὴ ἐλθόντος καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, εἰς ἐπίγνωσιν ἦλθον τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ βάπτισμα ἅγιον διὰ μετανοίας ἐδεξάμην. Εἶτα δι' εὐτυχίαν τοῦ ἐνθέου κράτους σου ἐβάπτισα καὶ ἕτερα τρία ἀδέλφιά μου· καὶ ὑπεμνήσθη παρ' ἡμῶν ὁ τρισμακάριστος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς, ὁ πατὴρ τῆς θεοστεφοῦς καὶ ἁγίας βασιλείας σου, ὡς ἂν B δωρήσηται ἡμῖν τὸ Ἰουδαϊκὸν ἐκεῖνο τῶν ἡμετέρων γονέων οἴκημα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα ὀλιγοστὰ πράγματα, κατασχεθέντα παρὰ τῶν Ἰουδαίων· καὶ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ εἰσηκούσθη ἡ ὑπόμνησις ἡμῶν, καὶ ἐγένετο ἡμῖν τιμία καὶ προσκυνητὴ λύσις πρὸς τὸν πράκτορα, παραδοθῆναι ἡμῖν τὸ τοιοῦτον οἴκημα. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν πρόσταξιν γέγονεν οὕτως· καὶ τῇ ἀντιλήψει τῆς ἁγίας βασιλείας σου γέγονε τὸ τοιοῦτον οἴκημα παρ' ἡμῶν τῶν δούλων ναὸς ἅγιος οὕτω καλούμενος ἡ Ἁγία Ἀνάστασις, καὶ μοναχούς τινας ἐν αὐτῷ κατετάξαμεν ἐπὶ τῷ ὑπερεύχεσθαι τῆς ἁγίας σου βασιλείας καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν. Ἐξεκαλέσαμεν δὲ τὸν πράκτορα καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων C πραγμάτων, ὡς ἂν ἀποδοθῶσιν ἡμῖν· καὶ ἔξαρνοι ἐγένοντο οἱ Ἰουδαῖοι. Προσέταξεν οὖν ὁ πράκτωρ ἡμῖν λυθῆναι τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν διὰ συκοφαντικοῦ καὶ τελείου· καὶ ἐγὼ μὲν ὡς Χριστιανὸς ἵνα πληρώσω τὸν συκοφαντικὸν, αὐτοὶ δὲ τὸν τέλειον, πλὴν οὐχ ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐγὼ δώσω αὐτοῖς ἐγγράφως. Ἔστι δὲ οὕτως· ἐν πρώτοις, ἵνα ζώσηται τὴν βάτον, καὶ καβαλλικεύσῃ τὸν ἀσκὸν, καὶ ἐμβῇ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ πτύσῃ τὴν περιτομὴν αὐτοῦ τρίτον, λέγων οὕτως· « Μὰ τὸν Βαρασῆ, Βαρδᾶ, Ἀδωναῒ, Ἐλωῒ, τὸν διαπεράσαντα τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν τὸν Ἰσραὴλ ἀβρόχως, καὶ ποτίσαντα αὐτοὺς ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ δόντα αὐτοῖς μάννα φαγεῖν καὶ ὀρτυγομετρίαν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἀχάριστοι ἐγένοντο οὐ παραιτησάμενοι τὰ τοῦ χοίρου κρέα. Μὰ D τὸν νόμον, ὃν δέδωκεν Ἀδωναῒ, καὶ τὸν ἐμπτυσμὸν τοῦ σώματος τῆς περιτομῆς, καὶ τὴν βάτον, ἣν τῇ ἐμαυτοῦ ὀσφύϊ περιζώννυμαι· οὐκ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω τὸ ὄνομα Κυρίου Σαβαώθ· εἰ δὲ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας μου, ψηλαφήσω ὡς ὁ τυφλὸς τοῖχον, καὶ ὡς μὴ ὑπάρχων ἔχων ὀφθαλμοὺς πεσοῦμαι σὺν τούτοις πᾶσιν, ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταπιέτω με, ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. » Καὶ οὗτοι τὸν ὅρκον τοῦτον ἀσμένως ἐδέξαντο. Εἶτα μετὰ τὸ ὀμόσαι ἐμὲ τὸν συκοφαντικὸν, οὐκ ἠθέλησαν πληρῶσαι τὸν τέλειον· ἀλλὰ δώροις τὸν πράκτορα μετελθόντες ἐξέφυγον

τὸν ὅρκον. Διὰ γοῦν τοῦτο δέομαι καὶ παρακαλῶ τὸ ἔνθεον κράτος σου γενέσθαι μοι τιμίαν καὶ προσκυνητὴν λύσιν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν πράκτορα, διοριζομένην, ἢ τὸν τοιοῦτον ὅρκον ὀμόσαι καὶ μὴ βουλομένους τοὺς Ἰουδαίους, ἢ ἀναμφιβόλως ἀποδοῦναι ἡμῖν τὰ εὐλόγως παρ' ἡμῶν ἐπιζητούμενα πράγματα. Καὶ εἰ τοῦτο γένοιτο, δέσποτά μου ἅγιε, οὐ παύσομαι παρ' ὅλην μου τὴν ζωὴν τῆς ἁγίας σου βασιλείας ὑπερεύχεσθαι· ἧς ὡς δοῦλος ἀνάξιος τολμήσας ἐδεήθην.

A sed quæstore muneribus occupato, evaserunt. Hanc igitur ob causam supplico et oro divam majestatem tuam, ut honorandum et adorandum rescriptum ad quæstorem hujus temporis impetrem; quo statuatur, vel ut ejusmodi juramentum etiam inviti Judæi præstent, vel haud dubie nobis restituant eas res, quas jure poscimus. Id si fiat, sacratissime princeps, non desinam toto vitæ meæ tempore pro sacro imperio tuo vota facere, cujus indignum ego mancipium, preces has confidenter obtuli.

Ἀντιγραφὴ βασιλική.

Ὑπόδειξον τὴν παροῦσαν λύσιν τῆς βασιλείας μου τῷ μεγαλεπιφανεστάτῳ δουκὶ τῶν Κιβυρραιωτῶν, καὶ οὗτος ἵνα μετακαλέσηται καὶ τοὺς παρὰ σοῦ διεγκαλουμένους Ἰουδαίους. Καὶ ἐάν σου τὸν συκοφαντικὸν ἐπομοσαμένου, ὡς ὑπέμνησας, οὗτοι ἀναποδίζωσι πρὸς τὸν ἐν τῇ ὑπομνήσει σου δηλούμενον τέλειον, παραπείσῃ αὐτοὺς ἢ τὸν τοιοῦτον ἀποδοῦναι τέλειον, καθὼς ἐντὸς ἀνατάττεται, ἢ ἃ λέγεις πράγματα ἀντιστρέψαι πρὸς σέ. Τῷ μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐπινεμήσεως ια' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.

Rescriptum imperatoris.

Ostende præsens hoc majestatis meæ rescriptum illustrissimo Cibyrrhæotarum duci, qui Judæos etiam, abs te accusatos, arcessat. Ac siquidem B ubi tu juramentum de calumnia præstiteris, quemadmodum te facturum suggessisti, Judæi jusjurandum illud absolutum, quod in suggessione tua exponis, recusaverint: suadebit eis, ut aut jusjurandum ejusmodi absolutum præstent, sicut insertum est; aut tuæ tibi res, quas commemoras, restituantur. Dat. mense Novembri, indictione undecima, rubris litteris imperatoriæ sacræque manus.

Παρεκβολὴ γενομένη περὶ Ἰουδαίων

Παρεξεβλήθη ἀπὸ τοῦ Ἐπαρχικοῦ βιβλίου ὁ ὅρκος, ὃν ὀμνύουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ καὶ περιέχων οὕτως· Ἐν πρώτοις ἵνα ζώσηται τὴν βάτον, καὶ κρατήσῃ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον, καὶ εἴπῃ οὕτως· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διαγαγὼν ἡμᾶς διὰ ξηρᾶς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὅτι οὐ ψεύδομαι. Εἰ δὲ καὶ διαψευδόμενος εὑρεθῶ, δῴη μοι Κύριος ὁ Θεὸς τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τοῦ Ἀμμᾶ, Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως τὴν καταδίκην, καὶ ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταπιέτω με ζῶντα, ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. »

Extractum de Judæis.

Hoc jusjurandum, quod Judæi præstant, excerptum est ex libro Præfectorio, verbaque ejusmodi continet: Imprimis rubo cingatur, manibusque suis augustam rem teneat, et his verbis utatur: « Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui C cœlum et terram condidit, perque siccum nos trans Rubrum mare duxit, quoniam non mentior. Quod si mentiri deprehensus fuero, det mihi Dominus, qui Deus est, lepram Giezæ, et Ammæ ac Eli sacerdotis supplicium: et os suum tellus aperiat, meque vivum absorbeat, instar Dathanis et Abironi. »

Ἡ ὑπογραφή.

Ὁ κριτὴς τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ Ἱπποδρόμου, Βασίλειος ὁ Πεκούλης, τὰ παρόντα ῥήματα τοῦ ὅρκου ἀπὸ τοῦ Ἐπαρχικοῦ βιβλίου παρεκβαλὼν καὶ ἰσάζοντα εὑρὼν ὑπέγραψα καὶ ἐσφράγισα.

Subscriptio.

Ego Basilius Pecules judex Veli, et Hippodromi præfectus, cum hæc præsentis jurisjurandi verba de libro Præfectorio excerpsissem, eaque deprehendissem originі respondere, subscripsi et subsignavi.

Εἶχε καὶ βοῦλλαν κάτωθεν ἀπῃωρημένην, ἔχουσαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γράμματα, οὕτως ἔχοντα·

D *Habebat et bullam inferius appensam, quæ ab utraque parte litteras continebat, in hanc sententiam:*

Ἐκ τῆς σφραγῖδος ἴσθι τὸν γεγραφότα.
Κριτὴν Πεκούλην ὃς θέλει γνωριζέτω.

Ex signo eum qui scripsit hæc agnoscito.
Quisquis volet Peculem agnoscat judicem.

V.

AUREA BULLA DE INSTRUMENTIS ECCLESIARUM (5).

Περὶ δικαιωμάτων τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῶν ἀκινήτων.

De instrumentis omnium, quæ ubique sunt, ecclesiarum, ob possessionem immobilium.

Ὁ Βαλσαμών.

Ἀπελύθη χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοῦ κραταιοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, ἐπινεμήσεως ια' τοῦ ,ςχνς' ἔτους, ὁ

Balsamon.

Emissa est aurea bulla imperatoris nostri, domini Manuelis Comneni, mense Februario, indictione undecima, anno 6656, quæ et medicatrix dicitur, ut-

(5) Anno 1148.

IV.

DE JURAMENTO JUDÆORUM.

Suggestio cujusdam, facti ex Judæo Christiani; continens, quale sit Judæorum jusjurandum.

Indignus ego et humillimus potentissimæ ac sacræ tuæ majestatis servus, confidenter preces tibi, sacratissime princeps, offero. Ex Judæis natus sum servus tuus, de castro tibi subjecto Attalia. Dei vero benignitate, qui non venit vocatum justos, sed peccatores ad pœnitentiam, ad delictorum meorum agnitionem perveni, sanctumque baptisma per animi conversionem suscepi. Deinde propter felicitatem divini imperii tui, tres quoque fraterculos meos baptizavi. Et oblatis precibus suggestum a nobis est beatissimæ sanctæque memoriæ domino et imperatori nostro, patri divinitus coronatæ sacræque majestatis tuæ, ut nobis donaret Judaicas parentum nostrorum ædes, ac reconditas in iis non magni pretii res, quæ a Judæis detinerentur. Ac per favorem sacræ majestatis ipsius, suggestio nostra est exaudita. Quippe consecuti sumus honorandum et adorandum rescriptum ad quæstorem, ut ædes ejusmodi nobis traderentur. Itaque secundum mandatum hoc, res successit. Ac ope sacræ majestatis tuæ conversa domus istæc est a nobis servis tuis in sacrosanctum templum, quod Sanctæ Resurrectionis appellatur. Ordinavimus et monachos quosdam in eo, qui pro sacro imperio tuo, proque Christianis universis, preces fundant. Rerum quoque nostrarum nomine quæstorem appellavimus, ut eæ nobis restituerentur. Verum eas inficiati sunt Judæi. Quamobrem nobis injunxit quæstor, ut causa nostra per juramentum de calumnia, perque plenum definiretur. Et ego quidem, ceu Christianus juramentum de calumnia præstarem; illi vero, plenum.. Non tamen ut ipsi vellent, sed quale juramentum eis ego in scriptis darem. Quod quidem tale est. In primis, ut rubo cingatur, et insideat culleo, ac mare ingrediens, ter circumcisionem suam conspuat, his verbis utens: Ita me juvet Barase, Baræa, Adonai, Eloi, qui transduxit Israelem per mare Rubrum siccis pedibus et aquam eis e saxo potabilem præbuit, mannaque comedendum dedit eis, cum coturnicibus, licet ipsi facti fuerint ingrati, repudiatis porci carnibus. Per eam legem, quam Adonai promulgavit; perque sputi rejectionem hanc in corpus circumcisionis, et per rubum, quo cincti sunt lumbi mei, non mentiendi causa nomen Domini Sabaoth in hoc jurejurando assumo. Sin id mendacii causa facio subjecti sint exsecrationi prodeuntes ex ventre meo liberi. More cæci parietem palpando quæram, et instar ejus, qui oculis caret, labar. Præter hæc omnia, tellus aperiat os suum, meque absorbeat, ut Dathanem et Abiromum. Atque hoc jusjurandum ipsi non gravate susceperunt. Deinde cum ego juramentum de calumnia præstitissem, illi plenum hoc præstare recusarunt,

A *Ὑπόμνησίς τινος ἀπὸ Ἰουδαίων Χριστιανοῦ γενομένου, περιέχουσα ὁποῖός ἐστιν ὁ ὅρκος τῶν Ἰουδαίων.*

Τολμῶν ὁ ἀνάξιος καὶ πανευτελὴς δοῦλος τῆς κραταιστάτης καὶ ἁγίας σου βασιλείας δέομαι, δέσποτά μου ἅγιε. Ἐξ Ἰουδαίων ἐγενόμην ὁ δοῦλός σου ἀπὸ τοῦ δουλικοῦ σου κάστρου Ἀτταλείας. Φιλανθρωπίᾳ δὲ Θεοῦ, τοῦ μὴ ἐλθόντος καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, εἰς ἐπίγνωσιν ἦλθον τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ βάπτισμα ἅγιον διὰ μετανοίας ἐδεξάμην. Εἶτα δι' εὐτυχίαν τοῦ ἐνθέου κράτους σου ἐβάπτισα καὶ ἕτερα τρία ἀδέλφιά μου· καὶ ὑπεμνήσθη παρ' ἡμῶν ὁ τρισμακάριστος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεύς, ὁ πατὴρ B τῆς θεοστεφοῦς καὶ ἁγίας βασιλείας σου, ὡς ἂν δωρήσηται ἡμῖν τὸ Ἰουδαϊκὸν ἐκεῖνο τῶν ἡμετέρων γονέων οἴκημα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα ὀλιγοστὰ πράγματα, κατασχεθέντα παρὰ τῶν Ἰουδαίων· καὶ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ εἰσηκούσθη ἡ ὑπόμνησις ἡμῶν, καὶ ἐγένετο ἡμῖν τιμία καὶ προσκυνητὴ λύσις πρὸς τὸν πράκτορα, παραδοθῆναι ἡμῖν τὸ τοιοῦτον οἴκημα. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν πρόσταξιν γέγονεν οὕτως· καὶ τῇ ἀντιλήψει τῆς ἁγίας βασιλείας σου γέγονε τὸ τοιοῦτον οἴκημα παρ' ἡμῶν τῶν δούλων ναὸς ἅγιος οὕτω καλούμενος ἡ Ἁγία Ἀνάστασις, καὶ μοναχούς τινας ἐν αὐτῷ κατετάξαμεν ἐπὶ τῷ ὑπερεύχεσθαι τῆς ἁγίας σου βασιλείας καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν. Ἐξεκαλέσαμεν δὲ τὸν πράκτορα καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων C πραγμάτων, ὡς ἂν ἀποδοθῶσιν ἡμῖν· καὶ ἔξαρνοι ἐγένοντο οἱ Ἰουδαῖοι. Προσέταξεν οὖν ὁ πράκτωρ ἡμῖν λυθῆναι τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν διὰ συκοφαντικοῦ καὶ τελείου· καὶ ἐγὼ μὲν ὡς Χριστιανὸς ἵνα πληρώσω τὸν συκοφαντικόν, αὐτοὶ δὲ τὸν τέλειον, πλὴν οὐχ ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐγὼ δώσω αὐτοῖς ἐγγράφως. Ἔστι δὲ οὕτως· ἐν πρώτοις, ἵνα ζώσηται τὴν βάτον, καὶ καβαλλικεύσῃ τὸν ἀσκόν, καὶ ἐμβῇ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ πτύσῃ τὴν περιτομὴν αὐτοῦ τρίτον, λέγων οὕτως· « Μὰ τὸν Βαρασῆ, Βαραᾶ, Ἀδωναΐ, Ἐλωΐ, τὸν διαπεράσαντα τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν τὸν Ἰσραὴλ ἀβρόχως, καὶ ποτίσαντα αὐτοὺς ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ δόντα αὐτοῖς μάννα φαγεῖν καὶ ὀρτυγομετρίαν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἀχάριστοι ἐγένοντο οὐ παραιτησάμενοι τὰ τοῦ χοίρου κρέα. Μὰ D τὸν νόμον, ὃν δέδωκεν Ἀδωναΐ, καὶ τὸν ἐμπτυσμὸν τοῦ σώματος τῆς περιτομῆς, καὶ τὴν βάτον, ἣν τῇ ἐμαυτοῦ ὀσφύϊ περιζώννυμαι· οὐκ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω τὸ ὄνομα Κυρίου Σαβαώθ· εἰ δὲ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας μου, ψηλαφήσω ὡς ὁ τυφλὸς τοῖχον, καὶ ὡς μὴ ὑπάρχων ἔχων ὀφθαλμοὺς πεσοῦμαι σὺν τούτοις πᾶσιν, ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταπιέτω με, ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. » Καὶ οὗτοι τὸν ὅρκον τοῦτον ἀσμένως ἐδέξαντο. Εἶτα μετὰ τὸ ὀμόσαι ἐμὲ τὸν συκοφαντικόν, οὐκ ἠθέλησαν πληρῶσαι τὸν τέλειον· ἀλλὰ δώροις τὸν πράκτορα μετελθόντες ἐξέφυγον

τὸν ὅρκον. Διὰ γοῦν τοῦτο δέομαι καὶ παρακαλῶ τὸ ἔνθεον κράτος σου γενέσθαι μοι τιμίαν καὶ προσκυνητὴν λύσιν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν πράκτορα, διοριζομένην, ἢ τὸν τοιοῦτον ὅρκον ὀμόσαι καὶ μὴ βουλομένους τοὺς Ἰουδαίους, ἢ ἀναμφιβόλως ἀποδοῦναι ἡμῖν τὰ εὐλόγως παρ' ἡμῶν ἐπιζητούμενα πράγματα. Καὶ εἰ τοῦτο γένοιτο, δέσποτά μου ἅγιε, οὐ παύσομαι παρ' ὅλην μου τὴν ζωὴν τῆς ἁγίας σου βασιλείας ὑπερεύχεσθαι· ἧς ὡς δοῦλος ἀνάξιος τολμήσας ἐδεήθην.

A sed quæstore muneribus occupato, evaserunt. Hanc igitur ob causam supplico et oro divam majestatem tuam, ut honorandum et adorandum rescriptum ad quæstorem hujus temporis impetrem; quo statuatur, vel ut ejusmodi juramentum etiam inviti Judæi præstent, vel haud dubie nobis restituant eas res, quas jure poscimus. Id si fiat, sacratissime princeps, non desinam toto vitæ meæ tempore pro sacro imperio tuo vota facere, cujus indignum ego mancipium, preces has confidenter obtuli.

Ἀντιγραφὴ βασιλική.

Ὑπόδειξον τὴν παροῦσαν λύσιν τῆς βασιλείας μου τῷ μεγαλεπιφανεστάτῳ δουκὶ τῶν Κιβυρραιωτῶν, καὶ οὗτος ἵνα μετακαλέσηται καὶ τοὺς παρὰ σοῦ διεγκαλουμένους Ἰουδαίους. Καὶ ἐὰν σου τὸν συκοφαντικὸν ἀπομοσαμένου, ὡς ὑπέμνησας, οὗτοι ἀναποδίζωσι πρὸς τὸν ἐν τῇ ὑπομνήσει σου δηλούμενον τέλειον, παραπείσῃ αὐτοὺς ἢ τὸν τοιοῦτον ἀποδοῦναι τέλειον, καθὼς ἐντὸς ἀνατάττεται, ἢ ἃ λέγεις πράγματα ἀντιστρέψαι πρὸς σέ. Τῷ μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐπινεμήσεως ια' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.

Rescriptum imperatoris.

Ostende præsens hoc majestatis meæ rescriptum illustrissimo Cibyrrhæotarum duci, qui Judæos etiam, abs te accusatos, arcessat. Ac siquidem B ubi tu juramentum de calumnia præstiteris, quemadmodum te facturum suggessisti, Judæi jusjurandum illud absolutum, quod in suggestione tua exponis, recusaverint: suadebit eis, ut aut jusjurandum ejusmodi absolutum præstent, sicut insertum est; aut tuæ tibi res, quas commemoras, restituantur. Dat. mense Novembri, indictione undecima, rubris litteris imperatoriæ sacræque manus.

Παρεκβολὴ γενομένη περὶ Ἰουδαίων

Παρεξεβλήθη ἀπὸ τοῦ Ἐπαρχικοῦ βιβλίου ὁ ὅρκος, ὃν ὀμνύουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ καὶ περιέχων οὕτως· Ἐν πρώτοις ἵνα ζώσηται τὴν βάτον, καὶ κρατήσῃ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον, καὶ εἴπῃ οὕτως· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διαγαγὼν ἡμᾶς διὰ ξηρᾶς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὅτι οὐ ψεύδομαι. Εἰ δὲ καὶ διαψευδόμενος εὑρεθῶ, δώῃ μοι Κύριος ὁ Θεὸς τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τοῦ Ἀμμᾶ, Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως τὴν καταδίκην, καὶ ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταπιέτω με ζῶντα, ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. »

Extractum de Judæis.

Hoc jusjurandum, quod Judæi præstant, excerptum est ex libro Præfectorio, verbaque ejusmodi continet: Imprimis rubo cingatur, manibusque suis augustam rem teneat, et his verbis utatur: « Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui C cœlum et terram condidit, perque siccum nos trans Rubrum mare duxit, quoniam non mentior. Quod si mentiri deprehensus fuero, det mihi Dominus, qui Deus est, lepram Giezæ, et Ammæ ac Eli sacerdotis supplicium: et os suum tellus aperiat, meque vivum absorbeat, instar Dathanis et Abironi. »

Ἡ ὑπογραφή.

Ὁ κριτὴς τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ Ἱπποδρόμου, Βασίλειος ὁ Πεκούλης, τὰ παρόντα ῥήματα τοῦ ὅρκου ἀπὸ τοῦ Ἐπαρχικοῦ βιβλίου παρεκβαλὼν καὶ ἰσάζοντα εὑρὼν ὑπέγραψα καὶ ἐσφράγισα.

Subscriptio.

Ego Basilius Pecules judex Veli, et Hippodromi præfectus, cum hæc præsentis jurisjurandi verba de libro Præfectorio excerpsissem, eaque deprehendissem originali respondere, subscripsi et subsignavi.

Εἶχε καὶ βοῦλλαν κάτωθεν ἀπῃωρημένην, ἔχουσαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γράμματα, οὕτως ἔχοντα·

Ἐκ τῆς σφραγῖδος ἴσθι τὸν γεγραφότα.
Κριτὴν Πεκούλην ὃς θέλει γνωριζέτω.

Habebat et bullam inferius appensam, quæ ab utraque parte litteras continebat, in hanc sententiam: D

Ex signo eum qui scripsit hæc agnoscito.
Quisquis volet Peculem agnoscat judicem.

V.

AUREA BULLA DE INSTRUMENTIS ECCLESIARUM (5).

Περὶ δικαιωμάτων τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῶν ἀκινήτων.

Ὁ Βαλσαμών.

Ἀπελύθη χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοῦ κραταιοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, ἐπινεμήσεως ια' τοῦ ,ςχνς' ἔτους, ὁ

De instrumentis omnium, quæ ubique sunt, ecclesiarum, ob possessionem immobilium.

Balsamon.

Emissa est aurea bulla imperatoris nostri, domini Manuelis Comneni, mense Februario, indictione undecima, anno 6656, *quæ et medicatrix dicitur, ut-*

(5) Anno 1148.

pote quæ fortasse medeatur titulis et juribus omnium ecclesiarum, quæ claudicant, episcopatuum scilicet, et metropolium, et ipsius Magnæ Ecclesiæ. Quæ etiam ad verbum sic habet :

Qui post Mosem fuit electi illius populi imperator Jesus, Jerichuntis festinans munimenta ac propugnacula diruere, sacerdotibus jussit in circuitu tuba canere, et sic murorum propugnacula mirabiliter dejecit. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo præest post illum principem populi servatorem et ducem, alium Mosem, inclytum dico imperii mei dominum et genitorem, veluti quædam Jerichuntina mœnia, diruere properanti communis Christianorum inimici propugnacula, occidentalis dico draconis (6), qui in Sicilia tyrannidem exercet, et illinc adversus Romanum imperium latenter prorepit, veluti spiritalibus quibusdam tubis, vestris antistitum Deum nobis quotidie placantium precibus ; ad illum diruendum adjuvantibus opus est. Sed et ipse divinus Moses, quando cum Amalec prælium commisit, sacerdotibus utrimque innixus, sic eum fugavit et vicit. Sicut ille ergo, meum quoque imperium antistitum sustentaculo indigens, ad aciem adversus novum hunc Amalec propositam, et veluti quamdam lucis columnam novum hunc Israel præcedentem, et ejus gressus dirigentem, preces eorum habere volens; hanc præsentem Auream Bullam omnium ecclesiarum matri, novæ Sion, Dei sapientiæ habitaculo, et iis qui sunt in omnibus insulis, et in Oriente, et Occidente antistitibus donavit, eorum pro imperio meo preces magis confirmans. Recte enim scit meum imperium, regem non servari per multam potentiam, et gigantem non servatum iri in multitudine roboris sui : mendax autem equus ad salutem, ut dicam cum Propheta, et Psalmographo, et Dei patre.

Volens enim, ut firmitas et stabilitas Ecclesiæ, quæ omnibus præest, servetur; et omnibus dictis antistitibus sanctarum, quæ ubicunque sunt, ecclesiarum; et securitatem titulorum ac jurium, quæ illis adsunt, in ipsorum immobilium possessione, firmius constituens, et præterea corrigens, si quid in eorum juribus claudicet, et mero jure sit destitutum : et non solum hoc, sed et si quod jus consequi debeat ad ejusmodi immobilium dominium, detentionem, et proprietatem, id fortasse prius factum non est; hanc imperii mei Bullam Auream ejus, quod deest, medicatricem illis tradidit, quæ veluti perfectum, et integrum, et omnino inconcussum jus in eis probat. Per quam confirmat quidem, et tutius facit, quodcunque jus adest sanctis ecclesiis, eique, quæ illis præsidet, in ipsarum immobilibus, cujusmodicunque fuerint, et

A *καὶ ἰατὴρ λεγόμενος ὡς ἰώμενος τὰ χωλεύοντα ἴσως δικαιώματα τῶν ἁπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπισκοπῶν δηλονότι καὶ μητροπόλεων καὶ αὐτῆς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ὃς καὶ κατὰ ῥῆμα οὑτωσὶ διαλαμβάνει·*

Ὁ μὲν μετὰ Μωσέα τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ ἐκεῖνος στρατηγὸς Ἰησοῦς τὰ Ἱεριχούντεια καθελεῖν ἐπειγόμενος ὀχυρώματα τοῖς ἱερεῦσι κύκλῳ σαλπίζειν ἐκέλευε, καὶ οὕτω παραδόξως τὰς τῶν τειχῶν ἐπάλξεις κατέῤῥιπτε· τῇ δὲ τοῦ νέου τῷ Θεῷ ἐκλεκτοῦ καθηγουμένῃ τούτου λαοῦ βασιλείᾳ μου μετὰ τὸν ἐν βασιλεῦσιν ἐκεῖνον ἄλλον Μωσέα, τοῦ λαοῦ σωτῆρα καὶ ὁδηγὸν, τὸν ἀοίδιμον λέγω αὐθέντην τῆς βασιλείας μου καὶ γεννήτορα, ὥσπερ τινὰ τείχη καθελεῖν ἐπειγομένῃ Ἱεριχούντεια τὰς B τοῦ κοινοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐχθροῦ ὀχυρώσεις, τοῦ δυτικοῦ λέγω δράκοντος, τοῦ τῆς Σικελικῆς κατατυραννοῦντος γῆς, κἀκεῖθεν κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας λάθρα ἑρπύσαντος, ἀναλόγως οἷα πνευματικάς τινας σάλπιγγας τὰς τῶν τὸν Θεὸν ἐξιλεουμένων καθ' ἑκάστην ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερέων εὐχὰς πρὸς ἐκείνου καθαίρεσιν συνεργούσας ἔχειν δεήσει. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεόπτης Μωσῆς, ὁπηνίκα τῷ Ἀμαλὴκ συνεκρότει τὴν μάχην, ἱερεῦσιν ἑκατέρωθεν στηριζόμενος οὕτω τοῦτον κατετροποῦτο καὶ ὑπερίσχυε· κατ' ἐκεῖνον οὖν καὶ ἡ βασιλεία μου τοῦ ἀρχιερατικοῦ δεομένη ὑποστηρίγματος εἰς τὴν κατὰ τοῦ νέου τούτου Ἀμαλὴκ προκειμένην ἀντιπαράταξιν, καὶ ὥσπερ τινὰ στύλον φωτὸς τοῦ νέου Ἰσραὴλ προηγούμενον καὶ τὰ τούτου κατευθύνοντα C διαβήματα, τὰς τούτων ἔχειν εὐχὰς ἐθέλουσα τὸν παρόντα Χρυσόβουλλον Λόγον τῇ μητρὶ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τῇ νέᾳ Σιὼν, τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐνδιαιτήματι, καὶ τοῖς κατὰ τὰς νήσους πάσας καὶ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ἀρχιερεῦσιν ἐβράβευσε, τὰς ὑπὲρ τῆς βασιλείας μου τούτων εὐχὰς ἐπὶ πλέον ἀναῤῥωννύουσα. Ἀκριβῶς γὰρ οἶδεν ἡ βασιλεία μου, ὡς οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ ὡς γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ· ψευδὴς δὲ ἵππος εἰς σωτηρίαν, κατὰ τὸν θεῖον φάναι Προφήτην καὶ Ψαλμογράφον καὶ Θεοπάτορα.

Τοιγάρτοι καὶ τὸ ἀπερικλόνητον πάντῃ φυλάττεσθαι θέλουσα, τῇ τε πασῶν προκαθημένῃ Ἐκκλησιῶν καὶ τοῖς μνημονευθεῖσι πᾶσιν ἀρχιερεῦσι τῶν ὁπουδήποτε ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῶν προσόντων ταύταις δικαιωμάτων ἐπὶ τῇ κατοχῇ D τῶν ἀκινήτων αὐτῶν βεβαιότερον καθιστῶσα, προσεπανορθοῦσα δὲ καὶ εἴ τί που χωλεῦον ἴσως ἐστὶν ἐν τοῖς αὐτῶν δικαιώμασι καὶ τῆς ἀκριβείας λειπόμενον· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἴ τί που ὀφεῖλον ἐπακολουθῆσαι δικαίωμα πρὸς τὴν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ἀκινήτων δεσποτείαν, κατοχήν τε καὶ κυριότητα γενέσθαι ἴσως οὐκ ἔφθασεν· αὐτὸν δὴ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ἰατῆρα ἡ βασιλεία μου τούτου δὴ τοῦ ἐλλείποντος αὐτοῖς ἐπιδέδωκεν, οἷον ἄρτιον καὶ ὁλομελὲς δεικνύντα τὸ ἐπὶ τούτοις δίκαιον καὶ εἰς τὸ παντελὲς ἀδιάσειστον. Δι' οὗ καὶ βεβαιοῖ μὲν καὶ ἀσφαλέστερον τίθησι πᾶν προσὸν

(6) Rogerium Siciliæ regem intelligit.

ταῖς κατ' αὐτοὺς ἁγιωτάταις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις καὶ αὐτῇ τῇ τούτων προκαθημένῃ δικαίωμα ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἀκινήτοις, ὁποῖον ἂν καθέστηκε κἂν ὁπουδήποτε ταῦτα διάκεινται, καὶ τὸ καλὸν κάλλιον τίθησι τῇ ἐπικρίσει τε καὶ ψήφῳ τῆς βασιλείας μου. Πᾶν δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν ὁποίοις εἴποι τις θεωρούμενον, εἴτε ἐν χρυσοβούλλοις λόγοις διαφόρων βασιλέων εἴτε ἐν σιγιλλίοις εἴτε ἐν ἁπλαῖς προστάξεσιν εἴτε ἐν λύσεσιν εἴτε ἐν πρακτικοῖς ὑποσκάζον, καὶ κατά τι τοῦ ἀκριβοῦς καὶ τῆς ὀφειλομένης ἀκολουθίας λειπόμενον, ἀπό τε βασιλικῶν προσταγμάτων καὶ νόμων ἐπανορθοῖ· καὶ διορίζεται μὴ κατά τι πρόκριμα ἐκ τούτων εἶναι ταῖς δηλωθείσαις πάσαις ἁγιωτάταις Ἐκκλησίαις εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἀλλὰ τὸ ὑπόσαθρον ἐκείνων καὶ ἀσθενὲς εὐτονώτατον εἶναι καὶ ἀνάλωτον πάσῃ δικαιολογίᾳ τοῦ βουλομένου λέγειν τι ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου ῥωννύμενον καὶ σφόδρα ἐνδυναμούμενον. Καὶ ἵνα ἀπὸ τῶν πολλῶν, ὧν ἄν τις ἐννοήσειεν, ὀλίγων τινῶν ἡ βασιλεία μου ἐπιμνησθείη, ἐὰν τυχὸν δωρεὰ αὐτοῖς παροίκων ἄποσος εἴη ἢ μέτρων γῆς, αὐτουργιά τινα ἐκαίνισαν ἐν τοῖς τοιούτοις κτήμασι τυχὸν μὴ δεδωρημένα αὐτοῖς· ἢ ἐδωρήθησαν μὲν, οὐκ ἀνετράπησαν δὲ αἱ περὶ τούτων προστάξεις· ἢ ἐπὶ προαφωρισμένοις δεδωρημένοις αὐτοῖς αἱ περὶ προαφωρισμένων προστάξεις οὐκ ἀνετράπησαν· ἢ τινα τῶν πορισθέντων αὐτοῖς βασιλικῶν προσταγμάτων οὐδόλως κατεστρώθησαν· ἢ κατεστρώθησαν μὲν εἴς τινα τῶν σεκρέτων, οὐ μήν γε καὶ ἐπὶ τοῖς προσφόροις σεκρέτοις· ἢ καταστρωθέντα ἀπώλοντο, ἴσα δὲ τούτων πεπιστωμένα εὑρίσκονται· ἢ πρακτικὰ ὀφείλοντα προβῆναι οὐ προέβησαν, ἢ προβάντα οὐ κατεστρώθησαν, ἢ ὁρισθέντα γενέσθαι λογίσιμα οὐκ ἐγένοντο· ἢ κατά τινα ἴσως ἄλλην ὁποίαν ἄν τις εἴπῃ αἰτίαν εἴτε κατὰ μέρος εἴτε καὶ καθ' ὁλόκληρον τὰ προσόντα ταῖς πολλάκις διαληφθείσαις ἁγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις καὶ τῇ μητρὶ πασῶν χωλεύουσι δικαιώματα κἀντεῦθεν οὐκ ἔχουσι τὸ ἀπερικλόνητον, κἂν μὴ ῥητῶς ἐνταῦθα πᾶσα ὁποιαδή τις αἰτία ὑποσκάζειν ποιοῦσα τὰ δικαιώματα ἐκπεφώνηται· ἢ ὤφειλον τυχὸν καὶ ἕτερα δικαιώματα προσεπορεχθῆναι αὐταῖς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀκινήτοις, ὥς τινων πάντως προβάντων ἐν αὐταῖς (εἰ γὰρ μηδόλως τι δικαίωμα ἐπί τινι τῶν προσόντων αὐταῖς ἀκινήτων κέκτηνται, οὐδέν τι ἀπὸ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ὠφεληθήσονται)· κατὰ μηδέν τι ταῦτα πάντα, καὶ ὅσα ἄν τις ἄλλα εἰς νοῦν λάβῃ ποτὲ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἀγωνιζόμενος, καταβλάψαι ποτὲ τὰς τοῦ Θεοῦ ἁγιωτάτας Ἐκκλησίας, τόν τε τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας οἶκον καὶ τὰς λοιπὰς μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς, δυνήσεται ἐπὶ τοῖς, ὡς εἴρηται, διαφέρουσιν αὐταῖς ἀκινήτοις ἀφ' οἱωνδήποτε δικαιωμάτων. Εἰ γὰρ μηδέν τι μηδαμῶς δικαίωμα ἐκτήσαντο ἐπί τισιν ἴσως τῶν προσόντων αὐταῖς ἀκινήτων, οὐδεμίαν ἀπὸ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ὠφέλειαν ἕξουσιν, ὥσπερ οὐδὲ ἐφ' οἷς ἔσχε τὴν κατοχὴν ὁ δημόσιος ἀφ' οἱασδήτινος εὐλόγου αἰτίας μέχρι τῆς σήμερον· ἐπὶ τούτοις γὰρ πᾶσι τὸ ἀκριβὲς παραφυλαχθήσεται.

ubicunque ea sita sint; et quod bonum est, melius facit, imperii mei sententia et calculo. Quidquid autem est in eis, in quibuscunque quis spectatum id dixerit, sive in aureis bullis diversorum imperatorum, sive in sigillis, sive in simplicibus mandatis, sive in rescriptis, sive in actis claudicans, et aliquatenus ab eo, quod est exactum, et a debita consequentia deficiens regalium jussionum et legum, corrigit; et decernit, dictis sanctissimis ecclesiis nullum ex ea re præjudicium in æternum afferri: sed quod in eis est infirmum et imbecillum, esse firmissimum, et nulla juris allegatione oppugnandum ab eo, qui velit aliquid pro fisco (seu publico) dicere, ut quod præsenti imperii mei Bulla Aurea confirmetur et valde corroboretur. Et ut ex multis eorum, quæ cuipiam in mentem venire possint, pauca quædam imperium meum memoria repetat: si forte donatio ipsius colonorum sit sine certa quantitate, aut mensura terræ, vel loca quædam fertilia innovarint in hujusmodi possessionibus, forte quæ ipsis donata non fuerunt; aut donata quidem fuerunt, jussiones autem de his factæ non sunt revocatæ: vel in alio deputatis donatis ipsis jussiones de prius definitis non sunt revocatæ: aut jussionum principalium, quæ ipsis tributæ sunt, aliquæ nullo modo insinuatæ fuerunt; aut fuerunt quidem insinuatæ in aliquo secreto, non tamen competente: aut insinuatæ perierunt, exempla autem earum fide digna reperiuntur: aut acta, quæ procedere debebant, non processerunt: vel actus, qui requirebantur, non intervenerunt: aut quæ fieri debuerunt rationum computationes, factæ non sunt: aut forte quamlibet aliam ob causam, sive ex parte, sive in totum jura sæpe dictis sanctis Dei ecclesiis, et matri omnium claudicant, et inde firmitatem suam non habent: etsi non, quæ id faciat causa, nominatim expressa sit: aut forte alia ipsis concedi debuerunt instrumenta de hujusmodi immobilibus, cum aliqua saltem impetraverunt: (nam si documentum de quopiam ex possessis a se immobilibus nequaquam acquisierint, nihil a præsenti Aureæ Bullæ oratione juvabuntur) nulla in re hæc omnia, et quæcunque alia cuipiam pro fisco certanti in mentem quandoque venerint, lædere unquam sanctissimas ecclesias, et sapientiæ Dei templum, reliquasque metropoles, archiepiscopas, episcopas poterunt in iis immobilibus, quæ, ut dictum est, ad ipsas pertinent, ex qualibuscunque documentis. Nam si nullum acquisiverunt unquam jus in aliquibus forte immobilibus, quæ habent, nullam ex præsenti Aureæ Bullæ oratione sentient utilitatem: sicut nec in quibus fiscus ad hodiernum usque diem possessionem habuit ex justa quapiam causa. In his enim omnibus juris observabitur exacta disciplina.

Εἴ τις οὖν θελήσει διὰ φιλοχρηματίαν ἢ δι' ἑτέ-

Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quam-

piam aliam causam, ea contemnere quæ hac Aureæ Bullæ mei imperii oratione definita sunt; primum quidem sanctæ Trinitatis splendorem, cum ad tremendum sistemus tribunal, non conspiciat: excidat autem et Christianorum parte, ut Judas duodenario. Et præter hæc exsecrationem sibi conciliet primogenitorum sanctorum, justorum et deiferorum Patrum, qui ab ævo præmortui fuerunt.

A ραν αἰτίαν τινὰ καταφρονῆσαι τῶν ἐν τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου διωρισμένων, πρῶτα μὲν τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος φέγγος, ὅτε παριστάμεθα τῷ φοβερῷ βήματι, μὴ θεάσαιτο· ἐκπέσοι δὲ καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν μερίδος, ὡς ὁ Ἰούδας τῆς δωδεκάδος· προσεπιτούτοις καὶ τὴν ἀρὰν ἐπισπάσαιτο τῶν ἀπ' αἰῶνος προκεκοιμημένων πρωτοτόκων ἁγίων δικαίων καὶ θεοφόρων Πατέρων.

VI.

AUREA BULLA DE LOCIS A VENETIS CONSTANTINOPOLI POSSIDENDIS (7).

VII.

AUREA BULLA DE POSSESSIONIBUS MAGNÆ ECCLESIÆ (8).

De immobilibus Magnæ Ecclesiæ.

Et ibi quidem antiquo et celebri Solomonis sapientiæ templo pro viribus offerebant omnes: et huic quoque sacro et maximo templo, quod est sub nomine Dei sapientiæ, qui et ex Solomone et Davide secundum humanitatem derivatur magnifice et regaliter exstructo, cujus erat illud Solomonis præfiguratio, novæ, inquam, Sioni, arcæ sanctificationis, Servatoris nostri Ecclesiæ (quam super apostolicorum mandatorum petram revera stabilem et immobilem Spiritus sanctus ædificavit) multi diversa munera obtulerunt, quæ in immobilibus possessionibus spectantur, ad orientem et occidentem sitis, et aliquibus in insulis. Quædam et peremptionem ab eo sunt acquisita. Horum multa (ne dicam plurima) diversis ex causis ad fiscum pertinere censebantur ab iis qui ubique sunt, publici census descriptoribus, et in ejusmodi rebus exercitatis.

Περὶ τῶν ἀκινήτων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Καὶ τῷ παλαιῷ μὲν ἐκείνῳ καὶ περιπύστῳ τῆς τοῦ Σολομῶντος σοφίας ναῷ τὸ κατὰ δύναμιν προσέφερον ξύμπαντες· καὶ τῷ ἱερῷ δὲ τούτῳ καὶ B παμμεγίστῳ τεμένει, τῷ ἐπ' ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, τοῦ καὶ ἐκ Σολομῶντος κατηγμένου καὶ ἐκ Δαβὶδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, φιλοτίμως ὄντως ἐνιδρυμένῳ καὶ τῷ ὄντι βασιλικῶς, οὗ κἀκεῖνος ἦν ὁ Σολομώντειος προεκτύπωμα, τῇ νέᾳ λέγω Σιών, τῇ τοῦ ἁγιάσματος κιβωτῷ, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ, ἣν τῇ πέτρᾳ ἐπῳκοδόμησε τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως ἀῤῥαγῆ καὶ ἀκλόνητον, διάφορα πολλοὶ προσήγαγον ἀναθήματα, ἐν ἀκινήτοις θεωρούμενα κτήσεσι κατά τε τὴν ἕω διακειμέναις καὶ πρὸς δυσμάς, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τῶν νήσων τινάς· εἰσὶ δ' ἃ περιῆλθον τούτῳ καὶ κατ' ἐξώνησιν. Τούτων πολλὰ (ἵνα μὴ λέγω τὰ πλείω) ἐκ διαφόρων αἰτιαμάτων τῷ δημοσίῳ C προσαρμόττειν διεγινώσκοντο παρά τε τῶν ἑκασταχοῦ ἀναγραφέων καὶ τῶν ἄλλως περὶ ταῦτα δεινῶν.

1. Quoniam autem hoc ad mei imperii aures [frequenter] delatum est, relatione eorum, qui hoc magnum et divinum templum dispensant; statim nostra potentia nihil cunctata, hanc præsentem Bullam huic venerabili domicilio elargita est, per quam ei pure donat et concedit nostra pietas omnia, quæ ad fiscum [seu publicum] quomodocunque pertinent ex iis quæ in Oriente et Occidente, et in omnibus insulis ab ea possidentur, immobilium possessionibus, tanquam ejus donum aliquod et sacram oblationem, sive sint coloni, sive terra, verbi gratia, arabilis, vel pratensis, vel consita vitibus, vel hortensis, vel cujusmodicunque prædia, sive in eorum domibus agant famuli negotiatores, vel artifices, etsi castra in aliquibus eorum exstructa sint, vel aliquid aliud, quod ad fiscum utique pertinet, inventum fuerit.

α'. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ταῖς ἀκοαῖς ἐνηχήθη τῆς βασιλείας μου ἐξ ἀναφορᾶς τῶν τὰ κατὰ τὸν μέγιστον τοῦτον καὶ θεῖον οἰκονομούντων ναόν, αὐτίκα μηδὲν μελλῆσαν τὸ ἡμέτερον κράτος τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον τῷ πανσέπτῳ τούτῳ σηκῷ ἐπεβράβευσε, δι' οὗ καθαρῶς αὐτῷ δωρεῖταί τε καὶ ἀποχαρίζεται ἡ ἡμετέρα εὐσέβεια ἅπαντα τὰ τῷ δημοσίῳ ὁπωσδήποτε διαφέροντα, ἀπό τε τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει καὶ ταῖς ὅλαις νήσοις κατεχομένων παρ' αὐτῆς παντοίων ἀκινήτων ἐπικτήσεων, ὡς δῶρον ταύτης καὶ ἱερόν τι ἀνάθημα, κἂν πάροικοι ὦσι, κἂν γῆ ἀρόσιμος τυχὸν ἢ λιβαδιαία ἢ D ὑπάμπελος ἢ κηπευσίμος, κἂν αὐτούργια οἱαδή τινα, κἂν ἔνοικοι πραγματευταὶ ἢ ἐργαστηριακοί, κἂν κάστρα ἔν τισι τούτων ᾠκοδομήθησαν, κἂν ἕτερόν τι ὁποιονδηποτοῦν τῷ δημοσίῳ διαφέρον ἐν τούτοις ἐξεύρηται.

2. Corrigit autem meum imperium per præsentem piam Auream Bullam, quæcunque claudicare inveniuntur in iis quæ dictæ Magnæ Dei Ecclesiæ adsunt, juribus ac titulis, in omnibus ejusmodi immobilibus, quæcunque ea fuerint. Et omnia, quæ

β'. Ἐπανορθοῖ δὲ ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου λόγου καὶ ὅσα που χωλεύοντα εὑρίσκονται ἐπὶ τοῖς προσοῦσι τῇ διαληφθείσῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ δικαιώμασιν, ἐν πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἀκινήτοις, ὁποῖα ἂν καὶ ὦσι.

(7) Anno 1148. — Hoc privilegium verbotenus insertum est Nov. Isaaci Comneni pro iisdem Venetis ad an. 1187. quod vide.

(8) Anno 1153.

Καὶ πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ κατά τε Δύσιν καὶ A Ἀνατολὴν καὶ τὰς ὅλας νήσους ὡς νῦν παρὰ τῆς βασιλείας μου δωρούμενα καὶ παραδιδόμενα ταύτῃ λογίζεσθαι διὰ τῆς παρούσης εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου γραφῆς ἡ γαληνότης ἡμῶν θεσπίζει καὶ διορίζεται.

γ'. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ περιορισμοὺς προβῆναι λεπτομερεῖς, παντοίων ἀκινήτων δηλωτικούς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς προσκαθημένων παροίκων τε καὶ ἐνοίκων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν τούτοις εὑρισκομένων παντοίων αὐτουργίων, παρὰ τῶν κατὰ τόπους ἀναγραφέων, καὶ ταῖς ἐκείνων πιστωθῆναι ὑπογραφαῖς καὶ τῷ μέρει τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπιδοθῆναι εἰς ἀσφάλειαν αἰωνίζουσαν τὸ κράτος ἡμῶν ἐγκελεύεται, ὡς ἂν ὦσι δῆλα καὶ ἀναμφίλεκτα ξύμπαντα, καὶ μηδέποτε τῶν καιρῶν ὑπ' ἀνάκρισιν ἄγοιντο παρ' οὑτινοσοῦν τῶν κατὰ καιροὺς ἀναγραφέων ἢ ἐποπτῶν ἢ ἐξισωτῶν καὶ τῶν ἄλλως B ἀνερευνώντων τὰ δημοσιακά· τῶν δηλωθέντων περιορισμῶν ἐγκαταστρωθῆναι ὀφειλόντων τοῖς προσφόροις σεκρέτοις δι' εἴδησιν.

δ'. Οὐδὲ γὰρ ἐξέσται τινὶ τούτων ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ καθ' οἱονδήτινα τρόπον ἐν τοῖς τοιούτοις πᾶσιν ἀκινήτοις εἰσέρχεσθαι ὁπωσδήποτε, ἢ ταῦθ' ὑπὸ ζήτησιν ἄγειν καὶ ἐξέτασιν οἱανδήτινα. Ἀλλ' οὐδὲ δικαιώματα ἐπὶ τούτοις ἐπιζητεῖν, οὐ καπνικὸν ἀναλαμβάνεσθαι, οὐ μετρητίκιον, οὐχ ἕτερόν τι οἱονδηποτοῦν φορολόγημα εἰς κέρδος τοῖς ἀναγραφεῦσιν ἐπινοούμενον, ἀποτρεπομένοις τῇ ἐμφανείᾳ καὶ μόνῃ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου καὶ τῶν προδηθησομένων περιορισμῶν, ὡς διείληπται. C

ε'. Πᾶσα δὲ πρόσταξις γεγονυῖα, εἴτε περὶ τῶν προαφωρισμένων, εἴτε περὶ κλασμάτων, εἴτε περὶ συμπαθειῶν, εἴτε περὶ τῶν ἀπὸ ταπεινῶν στίχων, εἴτε περὶ τῶν ὑποκειμένων ταῖς χαραγαῖς, εἴτε περὶ στρατειῶν συμπεπαθημένων, κἂν μὴ ἀντισήκωσις τούτων ἐγένετο, εἴτε περὶ τοῦ τὰς ἀπόσους μὴ στέργειν δωρεάς, εἴτε περὶ οἱουδήτινος ἑτέρου κεφαλαίου ἐξεφωνήθη καὶ κατά τι ἐναντιοῦται τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου, ὅσον ἐπ' αὐτῷ ἀποίσεται τὸ ἀνίσχυρον, κἂν τὸ μὴ ἀνατρέπεσθαι ἔχῃ ἐγκείμενον ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ ῥητῶς ἐκφωνηθῇ· ἐν εἰδήσει γὰρ πασῶν τῶν γεγενημένων προστάξεων ἡ ἡμετέρα τυγχάνουσα θεοσέβεια τὸ κατὰ μέρος ταύτας ἀπαριθμήσασθαι παρέλκον ἡγήσατο, καὶ ὡς ἰδιαιτάτως ἀριθμηθείσας καὶ ἀνατραπείσας ὅσον ἐπὶ τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ λογίζεσθαι ταύτας θεσπίζει ἡ βασιλεία μου. Ἀλλ' οὐδὲ γενησομένη οἱαδήτις ἑτέρα πρόσταξις τῆς παρούσης εὐσεβοῦς κατισχύσει χρυσοβούλλου γραφῆς, ἀλλὰ κἀκείνη ἐφ' οἷς ἐναντιοῦται τῷ παρόντι τῆς βασιλείας μου ὁρισμῷ, ὅσον ἐπ' αὐτῷ τὸ ἀνίσχυρον ἀποίσεται καὶ ἀβέβαιον, κἂν τὸ μὴ (9) ἀνατρέπεσθαι ἔχῃ ἐγκείμενον ἐν αὐτῇ (εἰ μὴ ῥητῶς ἐκφωνηθῇ) κἂν ἑτέραν διάστιξιν οἱανδήτινα.

illi adsunt in Oriente, et Occidente, et in omnibus insulis, ut nunc a meo imperio data, et ei concessa reputentur, per præsentem Bullam Auream nostræ serenitatis.

3. Ob eam enim causam et exactas procedere descriptiones, quæ declarent cujusque generis immobilia, et qui eis præsunt, colonos et conductores; hoc amplius, inventa in iis omnis generis loca fertilia; a locorum descriptoribus, eorumque subscriptionibus confirmari; et in perpetuam securitatem parti sanctissimæ Magnæ Ecclesiæ tradi jubet nostra majestas: ut omnia manifesta, et extra controversiam posita, nec ullo tempore in disquisitionem revocentur a descriptorum quoquam, vel inspectorum, vel peræquatorum, et eorum, qui aliter fiscalia perscrutantur declaratarum descriptionum, competentibus secretis in futuram rei memoriam insinuandarum.

4. Neque enim unquam eorum quis poterit ullo modo ingredi hujusmodi immobilia, aut ea in controversiam deducere, et disquisitionem. Sed nec instrumenta in iis requirere, non fumarium, vel metreticion exigere, aut aliud ullum vectigal excogitatum in descriptorum lucrum: qui prohibentur insinuatione ipsa et sola præsentis Aureæ Bullæ mei imperii, et descriptionum, quæ, ut supra comprehensum est, valituræ sunt.

5. Omnis autem facta jussio, sive de prius allo deputatis, sive de fragmentis, sive de commiserationibus, sive de iis quæ ab humilibus ordinibus, sive de iis quæ incisionibus subjecta, sive de militiis affectatis, licet compensatio facta non sit, sive de non acquiescendo factis sine quantitate donationibus, sive de quacunque re edita fuerit jussio, et ulla in re repugnet præsenti imperii mei Bullæ Aureæ, irrita erit, et invalida: etsi ne rescindatur, in ea expressum sit: nisi nominatim pronuntiatum sit. Omnium enim jussionum quæ factæ sunt, notitiam habet mea pietas: quas sigillatim enumerare, supervacuum existimavit, et ut D expressim enumeratas et eversas, quod ad hanc Aureæ Bullæ orationem attinet, censeri constituit majestas mea. Sed nec alia ulla, quæ in posterum fiet jussio, huic piæ scripturæ prævalebit: quinimo et illa, quatenus præsenti meæ majestatis definitioni adversatur, irrita fiet, nullarumque virium: licet, ne subvertatur, apposita sit clausula (nisi nominatim pronuntiatum sit), aut quævis alia distinctio.

(9) Hæc minus apte dicuntur de chrysobullis in posterum edendis. Hoc enim vult imperator, sive per futura chrysobulla huic nostro derogetur, non autem hoc, ut futuris chrysobullis derogari non possit. Itaque negationem delendam esse crediderim. Z. a L.

6. Ut autem sint manifesta, quæ adsunt sanctissimæ Dei Magnæ Ecclesiæ immobilia, omnia in præsenti Bulla Aurea aperte inscripta sunt. Quæ habent hoc modo. In Thracia et Macedonia, *illa et alia.* Et deinceps enumerat omnia immobilia. Et post horum enumerationem, dicit : *Judæi Strobiliotæ, ubicunque inventi : et excusatio vel immunitas navium capacitatis triginta millium.*

7. Sancit imperialis mea potestas, sanctissimam Magnam Ecclesiam, et omnem ejus partem, habere jus suum inviolatum omnino et inconcussum: cum exactiores fieri debebunt terminorum definitiones, a locorum descriptoribus, ut sæpe dictum est. Verum eo prætextu non licebit prædictis descriptoribus fumarium exigere, vel metreticon, aut necessariorum dationem, ullamve exactionem facere a quibuscunque immobilibus ejus : sed absque ulla collatione et petitione prædictas finium descriptiones conficient. Quod si quis ausus fuerit violare quidquam eorum quæ præsenti Aureæ Bullæ oratione majestatis meæ definiuntur, præter imperialem indignationem, in periculum veniet subeundi pœnam aurearum triginta librarum, quæ sine commiseratione a rerum privatarum secreto, ex conventione sanctissimæ Magnæ Ecclesiæ exigentur : quippe cum firma sit ac munita præsens Aureæ Bullæ oratio, facta mense Augusto, prima indictione, anno 6661, cui nostrum pietate præcellens subscripsit imperium.

A ς'. Ἵν' οὖν εἴη δῆλα τὰ προσόντα τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀκίνητα ἅπαντα, ἐν τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ ῥητῶς ἐνεγράφησαν. Ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτω πρὸς ὄνομα. Ἐν τῷ θέματι Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας *τὸ δεῖνα καὶ δεῖνα.* Καὶ ἐφεξῆς καταλέγει τὰ ἀκίνητα πάντα. Καὶ μετὰ τὴν τούτων ἀπαρίθμησίν φησιν· *Οἱ πανταχοῦ εὑρισκόμενοι στροβιλιῶται Ἰουδαῖοι, καὶ ἐξκουσσεία πλοίων χωρήσεως χιλιάδων τριάκοντα.*

ζ'. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι τὸ ἀπεριχλόνητον ἔχειν πάντη καὶ ἀδιάσειστον τὴν ἁγιωτάτην Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ τὸ μέρος ἅπαν αὐτῆς θεσπίζει τὸ κράτος ἡμῶν· περιορισμῶν ὀφειλόντων προβῆναι λεπτομερῶν παρὰ τῶν κατὰ τόπους ἀναγραφέων, ὡς πολλάκις διείληπται. Πλὴν τῇ τοιαύτῃ προφάσει B οὐκ ἐξέσται τοῖς δηλωθεῖσιν ἀπογραφεῦσιν ἢ καπνικὸν ἀπαιτῆσαι ἢ μετρητικὸν ἢ χρειῶν δόσιν ἢ ἑτέραν ὁποιανδή τινα εἴσπραξιν ἀπὸ τῶν ὁπουδήποτε ἀκινήτων αὐτῆς, ἀλλ' ἄνευ τῆς οἱασοῦν συνεισφορᾶς τε καὶ ἀπαιτήσεως τοὺς δηλωθέντας περιορισμοὺς συντελέσουσι· τοῦ κατατολμήσοντος ἀθετῆσαί τι τῶν διωρισμένων τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου πρὸς τῷ τὴν βασιλικὴν ὑποστήσεσθαι ἀγανάκτησιν ὑποστῆναι ὑφορωμένου καὶ δόσιν προστίμου λιτρῶν ὑπερπύρων τριάκοντα, ἀπαιτηθησομένων ἀσυμπαθῶς ἐξ αὐτοῦ παρὰ τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν ἐκ προσελεύσεως τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς βεβαίου καὶ ἀσφαλοῦς τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τυγχάνοντος, C γεγενημένου κατὰ τὸν Αὔγουστον μῆνα τῆς α' ἐπινεμήσεως τοῦ ,ςχξα' ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

VII.

AUREA BULLA PISANIS CONCESSA (10).

VIII.

AUREA BULLA PRO FIRMANDA CONVENTIONE CUM GENUENSIBUS FACTA (11).

IX.

AUREA BULLA DE POSSESSIONIBUS MONASTERIORUM (12).

Ut ecclesiarum et monasteriorum, quæ sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci.

1. Imperialis mea sublimitas aliquot abhinc annis Auream Bullam emittere dispensareque prævenit, iisque quæ in hac urbium regina sita sunt, monasteriis et iis quæ sunt in occidentali parte Steni, quantum est in littore, et longius; similiter et iis quæ sunt in sinu Nicomediæ, et usque ad ipsam Nicomediam, et iis quæ sunt in insulis, Oxea, Prota, Chalce, Platea, Sancta Glyceria, Principo, Antigonio, Tragonesio, Terebintho, S. Andrea, S. Try-

Περὶ τοῦ ἀνέπαφα εἶναι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημοσίου τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν μοναστηρίων ἀκίνητα.

α'. Ἔφθασε μὲν οὖν πρὸ χρόνων τινῶν χρυσόβουλ- D λον λόγον ἐπιβραβεῦσαι ἡ βασιλεία μου τοῖς τε κατ' αὐτὴν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων διακειμένοις εὐαγεστάτοις μοναστηρίοις, καὶ τοῖς κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ στενοῦ, ὅσον τε κατ' αἰγιαλὸν καὶ ὅσον πόῤῥωθεν· ὡσαύτως καὶ τοῖς περὶ τὸν κόλπον τῆς Νικομηδείας καὶ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Νικομηδείας καὶ τοῖς ἐν ταῖς νήσοις (13), τῇ Ὀξείᾳ, τῇ Πρώτῃ, τῇ Χάλκῃ, τῇ Πλατείᾳ, τῇ ἁγίᾳ Γλυκερίᾳ, τῇ Πριγ-

(10) Anno 1155 — Ad verbum inserta reperitur instrumento ab Isaacio Angelo anno 1192 iisdem Pisanis concesso, quod vide (tom. CXXXV).

(11) L. Sauli *Della colonia dei Genovesi in Galata* tom. II, p. 181 præstat conventionem a Demetrio Macropolita, imperatoris nuntio, Genuæ 13 Octobr. ind. 3, a. 1155 cum Genuensibus factam, in cujus fine hæc leguntur : « De his omnibus faciet vobis ipse Dominus meus sanctissimus et excellentissimus imperator *cirographum suo sigillo impressum* etc. » Quod chrysobullum, ni fallor verbotenus relatum est infra Nov. XVII. Z. A L.

(12) Anno 1158. Liber electoralis bibliothecæ Palatinæ apud Leunclavium hanc Alexio Comneno tribuit.

(13) Sic κατ' ἐξοχὴν Propontidis insulas vel hodie Græci appellant. Z. A L.

A κίτῳ. τῇ τοῦ Ἀντιγόνου, τῷ Τραγονησίῳ, τῇ Τερεβίνθῳ, τῷ Ἁγίῳ Ἀνδρέᾳ, τῷ Ἁγίῳ Τρύφωνι, τῷ Ἁγίῳ Ἐλευθερίῳ τῷ Κώδωνι, τῷ Πελαγίῳ, τῇ Θεοτόκῳ, τῷ Μεσονησίῳ, τῇ Ἰάτρῳ καὶ τῷ Ἁγίῳ Δημητρίῳ, καὶ τοῖς ἐν ταῖς κτήσεσι τῶν πορτῶν, καὶ ἄχρι τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀθύρα, καὶ ἁπλῶς τοῖς πέριξ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἀσκουμένοις μοναχοῖς, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξί· πολλὰ τούτοις φιλοτιμησαμένη δίκαια, καὶ τὸ ἀδιάσειστον αὐτοῖς δωρησαμένη ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ δεσποτείᾳ τῶν ἀκινήτων τῶν ἀπό τινων δικαιωμάτων διαφερόντων τούτοις, καθὼς ὁ τοιοῦτος χρυσόβουλλος λόγος πλατύτερον ταῦτα διέξεισιν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς θηρολέκτας οὐκ ἦν ἠρεμεῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ δημοσίου προσχήματι βαρεῖαν τούτοις ἐπῆγον οὗτοι τὴν κάκωσιν, ἡ βασιλεία μου ἅμα μὲν τὸ B θεῖον ἐξευμενίσαι θελήσασα καὶ ἐξιλεώσασθαι ἐφ' οἷς ὡς ἄνθρωπος τούτῳ προσκέκρουκεν, ἅμα δὲ βουλομένη καὶ τοὺς στρατιώτας τοῦ μεγάλου βασιλέως, Χριστοῦ δηλονότι, τοὺς δι' αὐτὸν τὸν μονήρη βίον προελομένους καὶ τὴν πανοπλίαν ἐνδυσαμένους τοῦ πνεύματος, συμμάχους ἔχειν καὶ συνασπιστὰς ἰσχυροὺς κατὰ τῶν ὁρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν· τῷ ἀγαθῷ ἐκείνῳ θεμελίῳ καὶ ὄροφον ἐπιθεῖναι ἀνάλογον ᾑρετίσατο, καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ἀπολέλυκεν εὐλόγως, δι' οὗ θεσπίζει καὶ διορίζεται, πάντα τὰ σήμερον νεμόμενα ἀκίνητα παρὰ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων μοναστηρίων ἢ καὶ ἡσυχαστηρίων ἢ καὶ ἀναχωρητικῶν κελλίων ἢ λαυρῶν καὶ ἁπλῶς κατοικητηρίων μοναχικῶν, κἂν οἵῳ ἂν καλοῖντο ὀνόματι, τούς τε παροίκους, τὰ αὐτούργια, τὰς πανηγύ- C ρεις, τοὺς φόρους, τοὺς πόρους, τὰς λίμνας, τοὺς ποταμοὺς, τὰ θαλάσσια δίκαια, καὶ καθολικῷ λόγῳ οἱονδηποτοῦν δίκαιον ἐν ἀκινήτοις κτήμασι θεωρούμενον καὶ ἐν οἱῳδήτινι τόπῳ διακείμενον παρ' αὐτῶν κατεχόμενον νῦν, ἐφ' ᾧ δηλονότι μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐδόθη τούτοις διάγνωσις παρὰ τῶν κατὰ χώραν ἀναγραφέων τὸ τοῦ δημοσίου μέρος ἐπὶ τούτῳ προσδικαιοῦσα, ἔχειν τὰς ῥηθείσας μονὰς κατὰ διηνεκῆ δεσποτείαν ὡς δῶρον καὶ φιλοτίμημα τῆς βασιλείας μου, καὶ δεσπόζειν αὐτῶν εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, κἂν εὐλόγως κἂν παραλόγως τούτων τινὰ ἢ τὰ ὅλα ἴσως ἕως τοῦ νῦν κατεῖχον, κἂν δίχα τινὸς δικαιώματος, ἢ ἀπὸ δικαιωμάτων μὲν, κακῶς δὲ ἐχόντων ἢ ψευδῶς συντεθέντων. Πάντα γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν κατεχόμενα ἐν οἱῳδήτινι θέματι D κατά τε Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν, κἂν ἐξ αὐτῶν εἰς ἐνδιαίτημα τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν βασιλέων, κἂν ἀπὸ κλασμάτων ὦσι, κἂν ἀπὸ συμπαθειῶν, ἢ ἀποκεκινημένων, ἢ ὁλοπτώτων, ἢ ἀπὸ ταπεινῶν τελουμένων διαρίων, ἢ ἀπὸ ταπεινῶν κλασματισθέντων, ἢ καὶ δυνατοῖς διαπραθέντων ἢ τοὐναντίον, ἢ ἐξ ὀρθώσεως κακῶς γεγονυιῶν διαπράσεων, κἂν ἐν ἄλλοις τόποις ὁρισθέντα δωρηθῆναι ἐν ἄλλοις παρεδόθησαν, ἢ δωρηθέντα οὐ παρεδόθησαν, ἢ παραδοθέντα οὐκ ἐδωρήθησαν, ἢ καθ' ἕτερόν τινα λόγον κακῶς παρ' αὐτῶν κατέχονται, ἀδιασείστως καὶ ἀπολυπραγμονήτως κατέχεσθαι παρὰ τῶν ῥηθεισῶν πασῶν μονῶν ἡ βασιλεία μου βούλεται εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὡς δῶρον τῆς βασιλείας μου καὶ καθαρὸν φιλοτίμημα.

A phone, S. Eleutherio, Codone, Pelago, Deipara, Mesonesio Iatro, Medicæ, et Sancto Demetrio; et iis quæ sunt in suburbanis portarum, et usque ad complexum Athyræ; et (ut semel dicam) iis qui circumcirca reginam civitatum exercentur, monachis, viris, et mulieribus: multa iis jura largita est, et in immobilium possessione ac dominio, quæ quibusdam juribus ad eos pertinent, firmam et inconcussam possessionem concessit; quemadmodum Aurea Bulla hæc fusius persequitur. Sed quoniam cavillatores quiescere non potuerunt, sed fisci [seu publici] prætextu eis gravem afflictionem intulerunt: imperialis mea majestas Deum placare et propitium efficere volens, ob ea quæ in ipsum ut homo offendit; simul etiam volens magni imperatoris, Christi scilicet, milites, qui vitam monasticam B propter ipsum elegerunt, et Spiritus armaturam induerunt, socios habere, et strenuos commilitones adversus hostes tam qui videntur, quam qui non videntur, bono illi fundamento tectum quoque, proportione conveniens, imponere voluit, et præsentem Auream Bullam ea ex causa edidit; per quam statuit et definit, omnia immobilia, quæ hodie ab enumeratis monasteriis possidentur, vel etiam a scholis, et anachoreticis cellulis, vel lauris, et omnino a monasticis habitaculis, quocunque nomine vocentur, parœcias, colones, prædia, mercatus, tributa, vectigalia, lacus, flumina, jura maritima, et (ut semel dicam) quodcunque jus in possessione C immobili consideratur, et in quocunque loco situm sit, in quo scilicet huc usque non data est eis denotatio seu designatio ab iis, qui sunt in ea regione, census descriptoribus, quæ fiscum in iis jus habere comprobet, habere dictas mansiones perpetuo dominio, ut imperii mei donum et liberale munus, et eis deinceps semper in perpetuum dominari, etiamsi probabili vel non probabili de causa eorum aliqua, vel etiam fortasse omnia huc usque detinuerunt; vel etiam sine ullo titulo, vel ex titulo quidem, sed qui male se habet, vel est fortasse falso conflictus. Omnia enim, quæ ab ipsis in quacunque regione possidentur, in Oriente et Occidente, sive ex iis qui eo tempore administrabant, imperatoribus, sive sint ex fragmentis, sive ex commiserationibus, sive D e loco motis, vel caducis, vel ex vilibus quæ penduntur diariis, vel ex viribus calamitate vexatis, vel iis quæ a potentibus vendita sunt, vel contra, vel ex correctione male factarum venditionum; et, si aliis in locis jussa dari, in aliis tradita sunt, vel donata, non tradita sunt; vel tradita, donata non sunt; vel quovis alio modo male ab ipsis detinentur; inconcusse et nullo negotio eis exhibito, a dictis monasteriis vult meum imperium ea in æternum possideri, ut [meum] mei imperii donum, a mera liberalitate et munificentia profectum. Cum enim sola nunc apud ipsos immobilium inveniatur detentio, quæ pro omni titulo debet eis sufficere, est supervacaneum de ullis aliis curiose investigare. In omnibus enim, quæ hodie possident, præterquam

in iis, in quibus a publici census in ea regione descriptoribus documenta data sunt, quæ jus fisci [seu publici], ut dictum est, probant, debet præsens Aurea imperii mei Bulla sufficere, et pro donatione, et actu, et quovis alio titulo satis esse: etiamsi quodcunque aliud secretum in eis jus habeat. Nec cogentur monasteria, ob ea quæ nunc possident, immobilia, antiqua alia, quæ eis adsunt, jura proferre. Sed hac præsenti Aureæ Bullæ scriptura pro omni jure utentis, ea contenti esse debent; utque eis, ut prius scriptum est, sufficere debeat, et pro donatione, et pro traditione, et quovis alio jure. Sin autem invitantem fortasse tempore voluerit ullum monasterium iis etiam quæ habet juribus et titulis uti, ea pro se adferens, a nullo penitus prohibebitur. Hoc enim non faciet adhibita coactione. Si autem hoc propria voluntate elegerit, nemo impediturus admittetur. Non solum autem ad probandum jus terreni, quod habent, monasteriis sufficiet præsens Bulla Aurea: sed etiam in colonis, qui nunc ab eis detinentur, et prædiis, vectigalibus, conventibus, trajectionis solutionibus, stagnis, fluviis, juribus maritimis, et quocunque alio jure, quod ab eis possidetur, præterquam in iis, in quibus documenta pro fisco (ut sæpe superius dictum est) assumpta sunt. Sin autem recenseri jussa sunt, vel amputari quædam tributa, vel pacta, vel militiæ, vel publica, vel libellica, vel aliquid aliud, quod ad publicum pertinet; et non factum est, quod recensendum erat; vel habet aliquod aliud jus, quod reprehendi possit monasteria ex eo nihil lædentur. Quid autem opus est multa dicere, et enumerare, et exempli gratia afferre? Verborum multitudinem imperii mei majestas prætercurrens, ne quis in ejusmodi rebus callidus et vafer, nonnullis quidem dictis, ex iis causis quæ immobilia concutiunt, aliis vero silentio præteritis, verba arripiat; et more Judaico litteræ insistat, et conetur in iis quæ dicta non sunt, monasteria agitare et vexare: universali et generali oratione imperium meum vult et decernit, ut quod in iis quæ hodie a monasteriis possidentur, vel in ipsis sunt monasteriorum cathedris, pro publico cogitatum fuerit ab aliquo, vel nunc, vel quandocunque, monasterio datum esse reputetur. Et simul ac hoc cogitarit quispiam, vel dixerit: id quoque statim apprehendet monasterium, ut hodie a mea imperatoria sublimitate donatum. Quod enim ad ea attinet, quæ nunc possident immobilia, de quibus pro publico documenta non acceperunt monasteria; imperium meum vult unumquodque eorum pro re fiscali haberi, in hoc solummodo, quod attentari nequeat, nec a quoquam in controversiam vocari. Et quemadmodum publico nulla a se molestia negotiumve exhibetur, sic nec [sacra] silentiaria, nec monasteria, nec reliqua ab ullo publici curatore litibus agitabuntur, sive quis probabilem, sive non probabilem causam afferat, sive cujusmodicunque sit, quod loquetur. Quisquis enim hoc facere aggressus fuerit, invalida et revera in-

A Μόνης γὰρ τῆς παρ' αὐτοῖς εὑρισκομένης νῦν κατοχῆς τῶν ἀκινήτων ὀφειλούσης ἀρκεῖν αὐτοῖς ἀντὶ παντὸς δικαιώματος, περιττόν ἐστι τὸ πολυπραγμονεῖν περὶ ἑτέρου. Ἐπὶ πᾶσι γὰρ οἷς κατέχουσι σήμερον (ἄνευ μέντοι τῶν ἐφ' οἷς ἐδόθησαν αὐτοῖς διαγνώσεις παρὰ τῶν κατὰ χώραν ἀναγραφέων τὸν δημόσιον δικαιοῦσαι, ὡς εἴρηται), ὀφείλει ἀρκεῖν ἡ παροῦσα χρυσόβουλλος γραφὴ τῆς βασιλείας μου καὶ ἀντὶ δωρεᾶς καὶ ἀντὶ πρακτικοῦ καὶ ἀντὶ παντὸς ἑτέρου δικαιώματος, κἂν οἱονδηποτοῦν σεκρέτον ἐπ' αὐτῷ δικαιοῖτο· οὐδὲ ἀναγκασθήσονται αἱ μοναὶ ἐφ' οἷς κατέχουσι νῦν ἀκινήτοις προκομίζειν ἕτερα παλαιογενῆ προσόντα αὐταῖς δικαιώματα, ἀλλὰ τῇ παρούσῃ χρυσοβούλλῳ γραφῇ τῆς βασιλείας μου ἀντὶ παντὸς δικαιώματος χρώμεναι ἀρκεσθήσονται ταύτῃ καὶ B μόνῃ, ὀφειλούσῃ ἀρκεῖν αὐταῖς, ὡς προεγράφη, καὶ ἀντὶ δωρεᾶς καὶ ἀντὶ παραδόσεως καὶ ἀντὶ παντὸς ἑτέρου δικαιώματος. Εἰ δ' ἴσως καιροῦ καλοῦντος θελήσει οἱονδηποτοῦν μοναστήριον χρήσασθαι καὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ δικαιώμασιν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ ταῦτα προκομίζον, παρ' οἱουδήτινος πρὸς τοῦτο οὐ κωλυθήσεται· ἀναγκαστικῶς γὰρ τοῦτο οὐ ποιήσει· εἰ δὲ οἰκείῳ θελήματι αὐτὸ αἱρετίσεται, οὐδεὶς ὁ ἐμποδίζων ἐσεῖται. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῇ δικαιώσει τῆς γῆς συμβαλεῖται τοῖς μοναστηρίοις ἡ παροῦσα χρυσόβουλλος γραφή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παροίκοις τοῖς νῦν παρ' αὐτῶν κατεχομένοις, καὶ τοῖς αὐτουργίοις, φόροις, πανηγύρεσι, διαβατοῖς, λίμναις, ποταμοῖς, θαλασσίοις δικαίοις καὶ ἑτέρῳ οἱῳδήτινι δικαίῳ C παρ' αὐτῶν κατεχομένῳ, ἄνευ μέντοι τῶν ἐφ' οἷς ἔλαβον διαγνώσεις ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, ὡς πολλάκις ἀνωτέρω διείληπται. Εἰ δὲ καὶ προσετάχθησαν λογισθῆναι ἢ ἐκκοπῆναί τινα τελέσματα ἢ πρακτικὰ ἢ στρατεῖαι ἢ δημόσια ἢ λίβελλοι ἢ ἕτερόν τι τῷ δημοσίῳ ἀνῆκον, καὶ οὐ γέγονε τὸ λελογισμένον, ἢ ἕτερόν τι ἔχει ἐπιλήψιμον τὸ δικαίωμα, οὐδέν τι ἐκ τούτου βλαβήσεται τὰ μοναστήρια. Τί δὲ χρὴ τὰ πολλὰ καταλέγειν καὶ ἀπαριθμεῖσθαι, καὶ χάριν παραδείγματος ἀπογράφεσθαι; Τὴν πολυλογίαν ἡ βασιλεία μου παρατρέχουσα, ἵνα μή τις τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, τινῶν μὲν ἐκφωνηθέντων ἐκ τῶν τὰ ἀκίνητα κατασειόντων αἰτίων, τινῶν δὲ παρασιωπηθέντων, ἐπιδράττοιτο τῶν ῥημάτων καὶ κατὰ Ἰουδαίους τῷ γράμματι ἐπικάθηται, καὶ ἐπιχειρῇ ἐπὶ τοῖς μὴ ἐκ-D φωνηθεῖσι διασείειν καὶ παρενοχλεῖν ταῖς μοναῖς, καθολικῷ λόγῳ καὶ περιεκτικῷ τοῦτο ἡ βασιλεία μου βούλεταί τε καὶ διορίζεται, ὡς ἂν πᾶν, ὅπερ ἐπὶ τοῖς σήμερον παρὰ τῶν μοναστηρίων κατεχομένοις ἢ ἐπ' αὐταῖς ταῖς καθέδραις τῶν μοναστηρίων νοηθῇ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου παρά τινος, ἢ νῦν ἢ ὁτεδήποτε, αὐτὸ τοῦτο δεδωρημένον λογίζεσθαι τῇ μονῇ· καὶ ἅμα τις τοῦτο διανοήσεταί τε καὶ φθέγξεται, καὶ εὐθὺς ἀντιλήψεται αὐτοῦ ἡ μονή, ὡς σήμερον δεδωρημένου ταύτῃ παρὰ τῆς βασιλείας μου. Ὅσον γὰρ ἐφ' οἷς κατέχουσι νῦν ἀκινήτοις, περὶ ὧν διαγνώσεις ὑπὲρ τοῦ δημοσίου οὐκ ἔλαβον τὰ προγραφέντα μοναστήρια, δημόσιον βούλεται ἡ βασιλεία μου λογίζεσθαι ἓν ἕκαστον τούτων κατὰ μόνον τὸ ἔχειν τὸ ἀδιάσειστον καὶ μὴ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεσθαι. Καὶ ὃν τρόπον ὁ

δημόσιος οὐ πολυπραγμονεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ, οὕτως A οὐδὲ τὰ ἱερὰ σεμνεῖα ἢ ἡσυχαστήρια, μοναστήριά τε καὶ λοιπὰ, ὑπό τινος τῶν τοῦ δημοσίου φροντιστῶν ἀνακριθήσεται· κἄν τι εὔλογον δικαιολογῆταί τις, κἂν παράλογον, κἂν ὁποῖον ἂν εἴη τὸ λαληθησόμενον. Πᾶς γὰρ ὁ τοιοῦτόν τι ἐπιχειρήσων ποιῆσαι, ἀν-ίσχυρα δόξει λέγων καὶ τῷ ὄντι ἀβέβαια, καὶ ἀσυμπαθῶς ἡ τούτου περιουσία τῷ δημοσίῳ καθοσιωθήσεται, καὶ αὐτὸς ἄτιμος ἔσεῖται παντάπασιν, ὡς ἀντιπίπτων βασιλεῖ εὐσεβῶς τε καὶ φιλοθέως τὸ ἀνενόχλητον ταῖς μοναῖς ἀποχαριζομένῳ ἐπὶ τοῖς δεδωρημένοις αὐταῖς διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου, καὶ δι' αὐτοῦ βραχύ τι δῶρον προσάγοντι τῷ Θεῷ, ἀνθ' ὧν μυρίων εὐεργεσιῶν παρὰ τῆς πλουσιοπαρόχου δεξιᾶς αὐτοῦ παραπέλαυσεν.

firma dicere videbitur: et citra ullam misericordiam ejus facultates fisco consecrabuntur, et ipse omnino infamis [semper] erit; utpote qui imperatori adversetur, qui pie ac religiose omnem molestiam vexationem a monasteriis in iis quæ ipsis data sunt, per præsentem auream bullam amoveat, et per ipsam exiguum aliquod donum offerat pro innumerabilibus beneficiis, quæ a munifica ejus dextra accepit.

β'. Οὐκ ἐξέσται οὖν οὔτε ἀναγραφεῖ ἢ προκαθημένῳ οἱουδήτινος σεκρέτου ἢ ἐξισωτῇ ἢ ἐνεργοῦντι ἢ ἑτέρῳ τινὶ προσώπῳ τοῦ δημοσίου τὰ τῶν μοναστηρίων ἀκί- B νητα ἀναγράφεσθαι ἢ καπνολογεῖν, ἢ ἀναζητεῖν μέτρα γῆς ἢ παροίκων ποσότητα, ἢ γῆς τὸ ὑπέρπλεον ἢ ὑπέρτιμον ἢ τὸ ἀδίκως κατεχόμενον ἐξετάζειν· ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ προστάξεως τῆς βασιλείας μου μέλλουσι γενέσθαι πρακτικὰ τῶν σήμερον κατεχομένων παρὰ τῶν μονῶν ἀκινήτων καὶ παροίκων, τότε μόνον ὀχληθήσεται ἡ μονὴ καὶ τὸ ἀδίκως κατεχόμενον ἀφαιρεθήσεται, ὅτε ὁ ἀναγραφεὺς δεικνύει, ὡς ἐπέκεινα τοῦ περιορισμοῦ κατέχει ἡ μονὴ τόπια ἢ παροίκους ἢ ἕτερον δίκαιον. Οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἀδείας ἕξουσιν αἱ μοναὶ τὰ σήμερον παρ' αὐτῶν κατεχόμενα, εἴτε πάροικοι εἶεν εἴτε τόποι εἴτε αὐτούργια, ἐπαύξειν καὶ εἰς πληθυσμὸν ἄγειν πλείονα. Πλὴν τῇ τοιαύτῃ προφάσει οὐκ ἐξέσται πράκτορι ἢ ἀναγραφεῖ οἱῳδήτινι ἢ C καπνικὸν ἢ μετρητίκιον ἢ ἕτερόν τι ἀναγραφικὸν ἢ πρακτορικὸν φορολόγημα ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ταῖς δηλωθείσαις μοναῖς ἀκινήτων ἀναλαμβάνεσθαι. Εἰδέναι γὰρ ὀφείλει ὁ τοῦτο τολμήσων, ὡς οὐ μόνον ἐπὶ τὸ πολλαπλοῦν ἀντιστρέψει ὅπερ ἂν ἀναλάβηται, ἀλλὰ καὶ τελείᾳ δημεύσει ὑποβληθήσεται, καὶ ἄτιμος ἔσται καὶ ἀπολίτευτος. Οὕτω γὰρ θέλει ἡ βασιλεία μου τὰ τῶν δηλωθεισῶν μονῶν ἀκίνητα πάντα λογίζεσθαι ὑφ' ἑκάστου τῶν πρακτόρων, ὡς μὴ ὄντα ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν τε καὶ ἐξουσίαν. Καὶ ὃν τρόπον οἱ πράκτορες ἐπὶ τοῖς μὴ ὑποκειμένοις αὐτοῖς θέμασιν οὐδέν τι δίκαιον ἔχουσιν ἐνεργεῖν ἢ ὅλως ποιεῖν τι ἐπ' αὐτοῖς, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τοῖς τῶν μοναστηρίων ἀκινήτοις οἱ πράκτορες τῶν θεμάτων, ὑφ' οἷς τελοῦσι τὰ τοιαῦτα ἀκίνητα, πράκτορες λογισθήσονται. Τὰ μέντοι γενησόμενα πρακτικὰ (14) D καὶ οἱ περιορισμοὶ παρ' ὧν ἂν ὁρίσῃ ἡ βασιλεία μου εἰς παράστασιν τῶν σήμερον παρὰ τῶν μοναστηρίων νεμομένων, τοῖς προσφόροις σεκρέτοις δι' εἴδησιν ἐγκαταστρωθήσονται. Ὀφείλουσι δὲ εἰδέναι πάντα τὰ μοναστήρια, ὡς οἷον ἂν ἐξ αὐτῶν εὑρεθῇ ῥᾳδιουργίαν τινὰ ποιησάμενον ἐπὶ τοῖς σήμερον παρ' αὐτῶν κατεχομένοις ἀκινήτοις, ἢ συμπαιγνίαν ἢ δόλον πλημμελῆσάν τινα οὐ μόνον ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου ὠφελείας οὐκ εὐμοιρήσει τὸ σύνολον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προφιλοτιμηθέντος αὐτῷ ἐκπεσεῖται δικαίου διὰ τοῦ προγεγονότος πάσαις ταῖς δηλωθείσαις μοναῖς ἑτέρου χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου (15).

2. Non licebit ergo nec publici census descriptori nec ullius secreti præfecto, vel peræquatori, vel in B rebus agenti, vel alii personæ fisci, quæ publicum tractet, monasteriorum immobilia describere, vel focos censere, et terræ mensuras investigare, vel colonorum numerum, vel quod terræ amplius possidetur, vel non justo pretio emptum est, vel injuste detinetur, examinare, sed quoniam imperii mei mandato acta facienda sunt, eorum nomine, quæ a monasteriis hodie detinentur, immobilium et paræcorum; tunc demum juste monasterium molestia afficietur, et quod injuste detinet, ab eo auferetur, quando publici census descriptor ostenderit, monasterium extra terminum occupare loca, vel paræcos, vel jus aliud. Nec enim licentiam habebunt monasteria, augendi et amplificandi ea quæ ab ipsis hodie possidentur, sive paræci sint, sive loci, sive C autturgia. Verumtamen per hujusmodi occasionem non licebit exactori aut descriptori ulli, fumarium, vel mensorium, aut aliud quodpiam vectigal, quod ad ipsius officium pertineat, recipere ab immobilibus, quæ supra scriptis subjacent monasteriis. Qui enim contra ausus fuerit sciat se non tantum id, quod exegit, multiplicatum restituturum, sed et omnium bonorum publicationi cum infamia et civilium munium incapacitate subjectum iri. Sic enim vult mea majestas jam manifestatorum monasteriorum immobilia omnia haberi ab unoquoque exactore, quasi non subsint ipsius officio, vel potestati. Et quemadmodum exactores in non subjectis sibi regionibus nihil juris habent, ut in iis agant administrentve quidquam: sic nec in immobilibus mo- D nasteriorum exactores provinciarum, quibus ea subsunt, censebuntur exactores. Quæ igitur fient acta, et descriptiones [finium scil.], ab iis, quas imperium meum destinaverit ad exhibitionem eorum, quæ a monasteriis possidentur; competentibus secretis propter notitiam insinuabuntur. Scire namque debent omnia monasteria; si quod ex iis deprehensum fuerit fraudem aliquam, vel collusionem, vel dolum fecisse in immobilibus, quæ hodie ab ipsis possidentur, non solum nihil utilitatis ex hac meæ majestatis aurea bulla consecuturum; sed etiam casurum jure prædictis monasteriis per aliam prius factam, imperii mei Auream Bullam concesso.

(14) Leunel. conj. πρακτορικά.

(15) Reliquam partem hujus chrysobulli Balsamon

X.

AUREA BULLA DE IMMOBILIBUS MONASTERIORUM (16).

[Χρυσόβουλλον] τὸ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα τῆς ζ' ἰνδ. τοῦ ,ςχξζ' ἔτους ἀπολυθὲν, καὶ παρακελευόμενον ἔχειν τὰ μοναστήρια κατὰ τὸ ἀναπόσπαστον τὰ ἀκίνητα τούτων, κἂν διαγνώσεις ἐδόθησαν αὐτοῖς παρὰ τῶν ἀναγραφέων δικαιοῦσαι τὸν δημόσιον (17).

XI.

NE MORIENTIUM EPISCOPORUM BONA AB EXACTORIBUS DIRIPIANTUR (18).

Ne morientium episcoporum bona diripiantur ab exactoribus. Emissa mense Septembri, indictione quarta.

Res, quæ in Dei contemptum, et ad legum naturæ infirmationem, ab iis, qui (ut aiunt) neque Dei vocem, neque hominum vindictam formidant, ut est verisimile, patratur, non ferenda omnino meo imperio visa est, cum ad ejus aures pervenisset. Quamobrem eam, ut omnino Christiana professione indignam, meum corrigit imperium. Ei enim relatum est, in excessu e vita eorum qui ubivis pontificatum gerunt in sanctissimis Dei Ecclesiis, partim quidem antequam funus efferatur, partim vero postquam elatum fuerit, eos, qui in ea regione fisci procurationem exercent, ipsorum mortis prætextu, eorum cellas inhumane invadere, et immobilia, quæ sunt sub Ecclesiis, quæ eis obtigerant : et omnes quidem facultates, quæ in illis inventæ fuerint, auferre : universam autem ejusmodi immobilium exactionem facere, et ea alioquin omnino conterere.

Imperium ergo meum, ne vel auditu quidem ferendam eorum esse audaciam existimans, ne cum damnum et calamitas ex antistitum morte ad eorum Ecclesias pervaserit, hi multo majorem calamitatem invehant; et ea sint, quam jam habent, molestia longe molestiores : statuit per hanc præsentem Constitutionem, ne ab iis qui ducales magistratus gerunt, vel qui descriptiones, vel aliqua alia jure fisci exercent, tale quid in sanctissimas Ecclesias, vel eorum immobilia, vel antistitum cellas, in eorum morte deinceps amplius innovetur; sed si testati quidem moriantur antistites, eorum voluntate et ordinatione omnia fiant, quod ad ea attinet, quæ in eorum cellis inveniuntur. Quod si forte etiam intestati decesserint, omnia quoque fiant, ut sacris canonibus et legibus videtur. Atqui in viduarum Ecclesiarum immobilia ne pedem quidem

A *Περὶ τοῦ μὴ ἁρπάζεσθαι τὰ τοῖς τελευτῶσιν ἐπισκόποις ἀνήκοντα παρὰ τῶν πρακτόρων. Ἀπολυθὲν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τῆς δ' ἐπινεμήσεως.*

Πρᾶγμα καὶ εἰς Θεοῦ τολμώμενον περιφρόνησιν καὶ εἰς ἀθέτησιν θεσμῶν φυσικῶν παρὰ τῶν (ὅ φασι) μήτε Θεοῦ ὄπιν μήτ' ἀνθρώπων νέμεσιν ὑφορωμένων, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀνεκτὸν ὅλως ἐλογίσθη τῇ βασιλείᾳ μου εἰς ἀκοὰς αὐτῇ πεπτωκός. Ἔνθεν τοι καὶ ὡς πάντη τοῦ τῶν χριστωνύμων ἀνάξιον ἐπαγγέλματος διορθοῦται τοῦτο ἡ βασιλεία μου. Ἀνηνέχθη γὰρ αὐτῇ, ὡς ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ ζῆν ἐκδημίαις τῶν ὁπουδήποτε ἀρχιερατευόντων ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἁγιωτάταις Ἐκκλησίαις, πῇ μὲν καὶ πρὸ τῆς αὐτῶν ἐκφορᾶς πῇ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐκφορὰν, οἱ κατὰ χώ- B ραν ἐνεργοῦντες προφάσει τῆς αὐτῶν τελευτῆς τῶν τε κελλίων αὐτῶν ἀπανθρώπως κατεπεμβαίνουσι καὶ τῶν ὑπὸ τὰς λαχούσας αὐτοὺς Ἐκκλησίας ἀκινήτων· καὶ ἀφαιροῦνται μὲν ἅπαντα τὰ ἐν τούτοις παρευρεθέντα τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καθολικὴν δὲ ποιοῦνται τῶν τοιούτων ἀκινήτων ἀπαίτησιν, καὶ παντοίως ἑτέρως ταῦτα συντρίβουσιν.

Ἡ γοῦν βασιλεία μου μηδὲ μέχρι καὶ εἰς ἄκουσμα μόνον ἀνασχετὴν ἡγησαμένη τὴν τοιαύτην τόλμαν αὐτῶν, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς θανάτοις τῶν ἀρχιερέων ἐπιούσης ταῖς κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησίαις ζημίας καὶ συμφορᾶς οὗτοι βαρυσυμφορώτεροι γίνοιντο καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνίας ἀνιαρώτεροι, διορίζεται διὰ τῆς παρούσης προστάξεως, μηκέτι παρὰ τῶν κατὰ χώραν τὰς δουκικὰς ἀρχὰς διεπόντων ἢ ἀναγραφὰς ἢ C ἕτερ' ἄττα δικαίῳ τοῦ δημοσίου ἐνεργούντων τοιοῦτόν τι κατὰ τῶν ἁγιωτάτων Ἐκκλησιῶν ἢ τῶν ὑπ' αὐτὰς ἀκινήτων ἢ τῶν κελλίων τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς αὐτῶν τελευταῖς τοῦ λοιποῦ νεωτερισθῆναι. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐνδιαθήκως οἱ ἀρχιερεῖς τελευτῷεν, κατὰ τὰς αὐτῶν βουλάς τε καὶ διατάξεις ἅπαντα γίνεσθαι, ὅσον ἐπὶ τοῖς παρευρισκομένοις ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν· εἰ δ' ἴσως καὶ ἀδιάθετοι ἀπαλλάττοιντο, πάντα καὶ οὕτω συντελεῖσθαι κατὰ τὸ τοῖς ἱεροῖς

non expressit ; notavit autem : Ἐφεξῆς δὲ ἀνεῖλε τὸ τοιοῦτον χρυσόβουλλον καὶ πᾶσαν πρόσταξιν ἐναντιουμένην τούτῳ γεγονυῖαν δηλονότι ἢ γενησομένην, καὶ διωρίσατο χρῆσθαι τὰς μονὰς καὶ τοῖς παλαιγενέσιν αὐτῶν δικαιώμασιν. Similia circa finem et istud chrysobullum continet, quod Magnæ Ecclesiæ concessum tanquam Nov. VI modo edidimus.

(16) Anno 1159. — Laudatur a Bals. ad syn. Nic. II, c. 12, unde edidit Bonefidius p. 96.

(17) Balsamon, ad hoc et ad illud χρυσόβουλλον, de quo supra Nov. II, respiciens, addit : ἅτινα οὐ κατεστρώθησαν ἐνταῦθα, διὰ τὸ αἰωνίζουσαν ὠφέλειαν ἐκ τούτων μὴ ἐπιχορηγεῖσθαι ταῖς μοναῖς, ἀλλὰ καιρικήν.

(18) Anno 1151 vel 1166.

κανόσι καὶ τοῖς νόμοις δοκοῦν. Τοῖς ἀκινήτοις μέντοι τῶν χηρευουσῶν Ἐκκλησιῶν οὐδὲ πόδα ὅλως ἐπιβαλεῖ τις τῶν κατὰ χώραν δουκῶν ἢ τινῶν ἑτέρων, ὡς εἴρηται, οὐδὲ τὸ οἱονοῦν ἐκεῖθεν ὁπωσοῦν ἀναλάβηται· ἀλλὰ πάντα παρὰ τῶν μερῶν τῶν τοιούτων Ἐκκλησιῶν ἐν αὐτοῖς οἰκονομηθήσεται, καθὼς ἄρα καὶ περὶ τούτου νομίμως καὶ κανονικῶς διηγόρευται, μέχρις ἂν δηλαδὴ οἱ μετὰ τοὺς τεθνηκότας ἀρχιερεῖς εἰς Ἐκκλησίας ἐπικηρυττόμενοι κατὰ χώραν γεγονότες αὐτοὶ τῆς τούτων οἰκονομίας ἀνθέξονται. Εἰδέναι ὀφείλοντος τοῦ εἰς ἀθέτησιν τινος τῶν ἐν τῇ παρούσῃ προστάξει τῆς βασιλείας μου διωρισμένων χωρήσοντος, ὡς εἰ καὶ Θεὸς ἐπὶ τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ τολμήματι πρός γε τὸ παρὸν παρασιωπήσεται, πάντως εἰς τὸ μέλλον αὐτῷ τὴν ἀξίαν δίκην ταμιευόμενος, ἀλλ' ἡ βασιλεία μου καὶ εἰς τὸ παρὸν πικρότερον αὐτὸν μετελεύσεται, σωματικαῖς ποιναῖς αὐτὸν καθυποβαλοῦσα, μελῶν τε οἰκείων ἀκρωτηριασμοῖς καὶ τῶν ὑπαρχόντων δημεύσει καὶ ὑπερορίᾳ μακρᾷ. Οὐ μόνον γὰρ εἰς τὸ ἁπλοῦν ἀπεντεῦθεν ἀποδώσει ὁ τοιοῦτος τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἐξ αὐτῆς τοιουτοτρόπως παρ' αὐτοῦ ἀφαιρεθησόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦ δημοσίου εἰς τὸ διπλοῦν ἀσυμπαθῶς ἀπαιτηθήσεται τὴν τοιαύτην ποσότητα· εἰδήσεως ἀκριβεστάτης διδομένης περὶ τούτου παρὰ τοῦ τηνικαῦτα ἀρχιερέως τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν μυστικῷ, ὃς καὶ ὀφείλει καὶ ἄμφω οἰκονομεῖν, πρόφασιν δὲ πάντως οὐχ ἕξει περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ. Ἦλθε γὰρ ἡ βασιλεία μου εὐαγγελικῶς καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς διὰ τῆς παρούσης προστάξεως, ἥτις καταστρωθήσεται καὶ τῷ ἱερῷ χαρτοφυλακείῳ ἐναποτεθήσεται, ἀρκέσουσα ταῖς ἁγιωτάταις Ἐκκλησίαις, κἂν ἰσότυπα καὶ μόνα ταύτης πεπιστωμένα παρὰ τῶν μερῶν αὐτῶν ἐμφανίζηται. Ἕξουσι γὰρ πρωτοτύπων ἰσχὺν ταῦτα, καὶ τοῖς πορισαμένοις προσέσονται εἰς ἀσφάλειαν αἰωνίζουσαν.

omnino immittet aliquis ex ducibus, vel aliquibus aliis, ut dictum est : sed nec quælibet illinc para quomodocunque apprehendetur, sed omnia a partibus ejusmodi Ecclesiarum in ipsis administrabuntur, quemadmodum de hoc legitime et canonice edictum est : donec scilicet, qui post mortuos antistites in Ecclesias renuntiati sunt, in regione fuerint et eorum administrationem apprehenderint : debente scire eo, qui ad infirmationem alicujus eorum, quæ a præsente imperii mei Constitutione decreta sunt, processerit; quod etiamsi Deus in tali ejus, tamque audaci incepto, in præsentia siluerit, omnino in futurum dignum ejus supplicium reservans : imperium tamen meum eum acerbius in præsentia aggredietur, pœnis eum corporalibus subjiciens, et suorum membrorum truncationibus bonorumque publicationi, et diuturno exsilio. Non solum enim ex eo simplum reddet Ecclesiæ, quod ei illo modo ab ipso auferetur, sed etiam a fisco talis quantitas in duplum absque ulla commiseratione exigetur; perfectissima de ea re cognitione ab antistite illius temporis data mystico, qui debet etiam utraque administrare : de suo autem peccato omnino excusationem non habebit. Venit enim meum imperium, et eis per præsentem Constitutionem evangelice locutum est, quæ in sacro scrinio chartophylacio [seu tabulario] reponetur, sanctissimis Ecclesiis opem latura, etiamsi ejus exemplaria sola competenti fide munita, ab ipsis partibus insinuentur. Ea enim archetypi vim habebunt, et exhibentibus aderunt ad æternam securitatem.

XII.

NOVELLA DE DIVERSIS CAUSIS (19).

Περὶ διαφόρων ὑποθέσεων, δηλονότι περὶ δικαστῶν, καὶ συνηγόρων, καὶ ἐπιφωνημάτων, καὶ ἐκκλήτων, καὶ τῶν θεματικῶν, καὶ περὶ τῆς ἀντιχρήσεως, καὶ τῶν ἐπιτρόπων ἤγουν διοικητῶν, καὶ τῶν προστίμων ἀπαιτήσεως, καὶ ἐπιμερισμοῦ τῶν δικαστῶν καὶ συνηγόρων.

Manuelis Comneni novella, de diversis causis, videlicet de judicibus, et advocatis, et attestationibus, et appellationibus, et de provincialibus, et antichresis, et curatoribus seu executoribus, et de pœnarum exactione, ac judicum et advocatorum distributione.

Ἔννομον ἐπιστασίαν οἱ πάλαι σοφοὶ τὴν βασιλείαν ὡρίσαντο, χρῆμα γοῦν ἀτεχνῶς θεσπέσιον· διὰ τοῦτο καὶ πρόνοιαν Θεοῦ μεγαλομερῆ ταύτην εἶναι καὶ πεπιστεύκασι καὶ διδάσκουσιν. Εἰ γὰρ δίκαιος ὁ Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε, προσήκει δή που καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου λαχόντα βασιλεύειν τῶν ἐπὶ γῆς αὐτόν τε δίκαιον εἶναι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένων εἰς τὸ δικάζειν τὰς εὐθυδικίας περισπούδαστον ἔργον ποιεῖσθαι καὶ ἀποδέχεσθαι. Ἢ τί γὰρ ἂν εἴη βασιλέως ἔργον τιμιώτερον ἕτερον καὶ τοῖς βασιλευομένοις λυσιτελέστερον; Ταῦτα τοίνυν οὐδὲ ἡ βασιλεία μου ἀγνοήσασα, μάλιστα μὲν ἠβούλετο καὶ ηὔχετο

Regnum prisci sapientes legitimam quamdam administrationem definierunt, rem quidem certe dubio procul divinam. Ideoque hoc multiplicem Dei providentiam esse, sicuti crediderunt, ita etiam tradunt. Quippe si justus est Dominus, et justitias dilexit [1], par est, ut et is qui ab ipso consecutus est regnum in eos qui sunt in terris, justus ipse sit, atque illorum, quos juridicundo præficit, recta judicia dignum opus studio suo ducat, et exigat. Nam quod aliud obsecro regis opus honestius et præstabilius fuerit, ac imperio subjectis utilius? Hæc cum majestas mea non ignoret, maxime quidem

[1] Psal. x, 8.

(19) Anno 1166.

cuperet ac optaret, neminem esse sub ejus imperio, cui fiat injuria; vel si hoc confieri nequeat, saltem ne li segniores negligentioresque forent nefaria committentibus, in exsequenda læsorum vindicta, qui ad eam sumendam, ab imperatoria majestate sunt constituti. Sed cum jam videat complures ab avara injustaque manu vulnerari, dum ademptiones agrorum et villarum perpetiuntur, aliisque rebus spoliantur; ac deinde perpetuo judiciorum ostia pulsant, citraque fructum ullum tempus terunt, et præterquam quod ab eis nihil opis et auxilii ferant, etiam pejus atque acerbius plagis et verberibus multantur, et injustitiæ fæces inde hauriunt, unde vindictam consequi sperabant. (Etenim, ut Solomonis verbis utar, vidi iniquitatem sub sole, hominem scilicet mortalem, in litem immortalem lapsum, eamque velut hæreditatem quamdam patritam, ad tertiam sæpenumero, quartamque generationem, nepotibus suis successione quadam transmittentem.) Hic ergo, ceu dictum est, cum mea majestas animadverteret, doluit illa quidem, ceu par erat, ob ea quæ fierent, et magnam animo molestiam percepit, uti quæ judiciorum negligentiam culparet, ac misericordia tangeretur ob desperationem eorum qui læduntur. Ideoque pro viribus circumspiciens de mali hujus correctione, pessimaque sustinentibus, quantum sane potest, subveniens, tandem ad dispositionem deinceps aperiendam respexit.

1. *Judices ter qualibet septimana debere jus dicere.* Nam ab hodierno die vult eos qui singulis in judiciis assessorum officio fungi debent, et cum judicii præside causas cognoscere ordinatos ac destinatos esse, alios quidem ad hoc, alios vero ad illud tribunal: ne omnibus pariter ad unum convenientibus, reliqua cessare contingat, propter absentiam eorum, qui juri dicundo præsunt. Atque hoc modo mos etiam ille tolletur, qui nunc obtinet, ut per intervalla jus dicant. Quippe nobis placet, ut citra ullam excusationem ter in qualibet septimana jus dicant singuli judiciorum præsides, convenientibus ad eos illis judicibus, qui sub eis sunt: et reis incumbat, ut in judiciis sub necessaria præstatione doli mali compareant, nec tantisper absint, donec causa finita fuerit, si quidem interim et actores perpetuo urgeant, ut competens ipsis actio decidatur. Non tamen reis opus erit, plures adhibere citationes, et quæ data opera fatigent actores; sed post oblationem libelli, cum cognitum fuerit, quænam in eo contineatur actio, si qui fortasse non obtemperant, ii per edicta tria, quæ proponantur ad triginta dies, citentur; et siquidem intra hæc spatia se non stiterint, condemnentur secundum ea quæ constituta sunt a clarissimo majestatis meæ avo, et felicis memoriæ principe, domino Leone Sapiente. Atque hoc modo cum quovis agi debere statuimus.

2. *De advocatis.* Præterea majestas mea infinita garrulitate advocatorum, ac longa eorumdem in-

A μηδένα μὲν εἶναι τὸν ἀδικούμενον ὑπὸ τὴν αὐ
ἐπικράτειαν· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ ῥαθυμοτέρους εἰ
τῶν τὰ παράνομα δρώντων περὶ τὴν τῶν ἀδικου
νων ἐκδίκησιν τοὺς εἰς αὐτὴν τεταγμένους παρὰ τ
βασιλείας μου. Νυνὶ δὲ πολλοὺς ὁρῶσα πλεονεκτι
χειρὸς καὶ ἀδίκου τραυματίας γινομένους, κ
ἀγρῶν ἀφαιρέσεις καὶ οἰκημάτων ὑπομένοντας κ
πραγμάτων ἄλλων ἀποστερουμένους, ἔπειτα θυρ
κοποῦντας διηνεκῶς τὰ δικαστήρια καὶ χρονοτρ
βοῦντας ἀνήνυτα, καὶ πρὸς τὸ μηδεμιᾶς ἐκεῖθ
θεραπείας ἐπιτυγχάνειν εἰς τὸ χεῖρόν τε καὶ ὀδυν
ρότερον ταῖς πληγαῖς ἐπιξαινομένους, καὶ τ
τρυγίαν ἐντεῦθεν τῆς ἀδικίας ἀποῤῥοφῶντας, ἐκ
τυχεῖν τῆς ἐκδικήσεως ἤλπιζον· καὶ γὰρ ἵν' ἐρῶ
τοῦ Σολομῶντος, Εἶδον ἀνομίαν ὑπὸ τὸν ἥλι
B ἄνθρωπον θνητὸν ἀθανάτῳ δίκῃ περιπεσόντα, κ
ταύτην ὥσπερ τινὰ κλῆρον πατρῷον εἰς τρί
πολλάκις καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἐγγόνοις αὐ
κατὰ διαδοχὴν παραπέμψαντα· ταῦτα τοίνυν,
εἴρηται, κατανοοῦσα ἡ βασιλεία μου, ἤλγησε μ
ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ τὴν ψυχὴν ἠνιά
αἰτιασαμένη μὲν τὴν τῶν δικαστῶν ῥαθυμία
οἰκτειρήσασα δὲ καὶ τοὺς ἀδικουμένους τῆς ἀπογν
σεως. Διὸ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν τοῦ κακ
τούτου περισκοποῦσα διόρθωσιν, καὶ τοῖς τὰ χ
ριστα πάσχουσι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐπαμύνουσ
πρὸς τὴν ἐφεξῆς ῥηθησομένην οἰκονομίαν ἀ
έβλεψε.

αʹ. *Ὅτι τρισσάκις ἑκάστης ἑβδομάδος ὀφεί-
C λουσι δικάζειν.* Βούλεται γὰρ ἀπὸ τῆς σήμερ
τοὺς ἐφ' ἑκάστῳ δικαστηρίῳ συνεδριάζειν ὀφείλοντ
καὶ συνδιαγνωμονεῖν τῷ τούτου προϊσταμένῳ τ
ταγμένους εἶναι καὶ ἀφωρισμένους, τοὺς μὲν εἰ
τοῦτο, τοὺς δὲ εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, ἵνα μ
πάντων εἰς ἓν κατὰ ταὐτὸν συνερχομένων ἀργεῖ
ἐπισυμβαίνει τὰ λοιπὰ δι' ἐρημίαν τῶν δικαζόντω
οὕτω δὲ καὶ τὸ νῦν ἐπικρατοῦν ἔθος περιαιρήσετα
τὸ ἐκ διαλειμμάτων δικάζειν αὐτούς. Εὐδοκοῦμε
γὰρ τρισσάκις ἀπροφασίστως μιᾶς ἑκάστης ἑβδο-
μάδος δικάζειν ἕκαστον τῶν προκαθημένων τῶν δι-
καστηρίων, συνερχομένων παρ' αὐτοῖς τῶν ὑπ' αὐ-
τοῖς δικαστῶν. Ἐπικεῖσθαι δὲ καὶ τοῖς ἐναγομένοι
ἀνάγκην διόλου παραβάλλειν ἐν τοῖς δικαστηρίοι
καὶ μὴ ἀπολιμπάνεσθαι, μέχρις ἂν ἐκπερατωθῇ τὰ
D τῆς ὑποθέσεως, εἴγε τέως καὶ οἱ ἐνάγοντες διηνεκῶς
ἐπισπεύδουσι τιμηθῆναι τὴν προσαρμόσασαν αὐτοῖς
ἀγωγήν. Δεῖσθαι μέντοι τοὺς ἐναγομένους καὶ δια-
μηνυμάτων οὐχὶ συχνῶν καὶ κατατριβόντων ἐπίτηδες
τοὺς ἐνάγοντας, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ λιβέλλου δόσιν
καὶ τὴν εἴδησιν τῆς κατ' αὐτὸν φερομένης ἀγωγῆς,
εἴ τινες ἴσως ἀπειθοῦσι, τρισὶν αὐτοὺς τριακονθ-
ημέροις καλεῖσθαι προγράμμασι· καὶ εἰ μὴ ἐντὸς
αὐτῶν ἀπαντήσουσι, καταδικάζεσθαι ἀκολούθως τοῖς
νομοθετηθεῖσι παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πάππου τῆς βα-
σιλείας μου, καὶ τοῦ μακαρίτου βασιλέως κυρίου
Λέοντος τοῦ σοφοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γίνεσθαι
διατεττόμεθα.

βʹ. *Περὶ συνηγόρων.* Ἐπεὶ δὲ καὶ τῇ τῶν συν-
ηγόρων ἀπεραντολογίᾳ καὶ τῇ πολλῇ τούτων ἐν-

στάσει προσωχθήκει ἡ βασιλεία μου (σπούδασμα A γὰρ αὐτοῖς κατεφώρασε πολλάκις ὥρας ὑποσυλᾶν καὶ σεσοφισμένως φυγοδικεῖν, οἷς τὰς αὐτὰς πολλάκις δικαιολογίας ἀνακυκλοῦσι, καὶ τῶν προτέρων δυσαποσπάστως ἐξερχόμενοι προκόπτειν οὐκ ἐῶσι τὸ δικαστήριον), διορίζεται μετὰ συστολῆς ἱσταμένους τοὺς συνηγόρους ὡς τὸ πρὶν δικάζεσθαι, καὶ μὴ συγκαθῆσθαι τοῖς δικασταῖς ἐν τῷ δικάζεσθαι, καὶ μὴ κατὰ ταὐτὸν τοῖς λόγοις χωρεῖν (ἀφ' ὧν συγχεῖται μὲν ἡ ἀκρόασις, ἐκκρούεται δὲ καὶ τῶν δικαστῶν ἡ ἀκριβὴς καὶ συντετηρημένη διάγνωσις)· ἀλλὰ θατέρου μέρους ἐφησυχάζοντος μετ' εὐταξίας καὶ καταστάσεως τὰ οἰκεῖα δίκαια προτείνειν τὸν προλογίζοντα, εἶτα τὸν μὲν ἠρεμεῖν, ἀντιδικαιολογεῖσθαι δὲ μετὰ τῆς ἴσης ἀδείας τὸν ἕτερον· καὶ οὕτω λέγειν τοὺς δικαστὰς ἃ διαγινώσκουσι. Κἂν B εἰ μιᾶς γνώμης ἅπαντες γένοιντο, ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν τοὺς δικαζομένους· εἰ δὲ διαφωνήσουσι πρὸς ἀλλήλους, τοὺς μὲν συνηγοροῦντας καὶ πάλιν ἐν ἠρεμίᾳ μένειν, τοὺς δὲ δικαστὰς καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖν τὸ ἀμφήριστον καὶ δίχα τῆς οἱασοῦν προσπαθείας εἰς ἓν συνέρχεσθαι πάντας καὶ ἀποφαίνεσθαι τὸ παρ' αὐτῶν διαγινωσκόμενον. Εἰ δέ γε μὴ ὁμογνωμονήσουσι πάντες, ἀλλά τινες διαφωνοῦσι τοῖς πλείοσιν ἢ ἐξισοῦνται οἱ διαφωνοῦντες, ἐκείνων τῶν ψήφων προκρίνεσθαι, οἷς καὶ ὁ τοῦ δικαστηρίου προεστὼς συμφωνεῖ. Οἱ δὲ μὴ στοιχοῦντες τοῖς παρ' ἡμῶν διατεταγμένοις περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ δικαιολογούμενοι, καὶ μὴ παραδεκτέοι μὲν ὄντες τοῖς δικασταῖς, ὅμως δὲ τοῖς αὐτοῖς ἀνερυθριάστως ἐπιμένοντες, κἀκεῖνα λέγοντες, ἃ καὶ C προδικαιολογησάμενοι ἀπεπέμφθησαν (ἔστι μὲν ὅτε καὶ αὐτολεξεί, ὅτε δὲ καὶ τὰς λέξεις πρὸς τὸ λαθεῖν ὑπαλλάσσοντες, ὁποῖα καὶ τῆς βασιλείας μου δικαζούσης γεγόνασι), καὶ τὸν ἡμέτερον διορισμὸν παραβαίνοντες τοῦ συνηγορεῖν κωλυθήσονται· πάντως γὰρ ἀδικεῖσθαι οἰόμενοι ἐπὶ τὴν ἐκ νόμων ἀποτεταμιευμένην τούτοις τῆς ἐκκλήτου βοήθειαν καταφυγεῖν ὤφελον. Μελήσει δὲ πάντως καὶ τοῖς δικάζουσιν ἐμμερίμνως τὰς διαγνώσεις ποιεῖσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις, εἰδόσιν ὅτι μεγάλαι ζημίαι, πολλάκις δὲ καὶ σωμάτων ἀκρωτηριασμοὶ ταῖς αὐτῶν ἀποφάσεσιν ἐπακολουθοῦσιν. Ἵνα οὖν μὴ τοῦ λοιποῦ ἀπέραντα εἴη τὰ δικαστήρια, τὸν ἐν διαφόροις βιβλίοις τῶν Βασιλικῶν ἐγκατεστρωμένον D ἀναζωπυροῦμεν νόμον, καὶ νενεκρωμένον οἷον εἰπεῖν καὶ ἀγρίαν παντελῆ κατεψηφισμένον ἀνιστῶμεν, διοριζόμενοι κατ' ἐκεῖνον τὰ μὲν ἐγκληματικὰ τῶν δικαστηρίων ἐντὸς διετίας περατοῦσθαι, τοῖς δὲ χρηματικοῖς τὸν τῆς τριετίας χρόνον ἐξαπλοῦμεν· αὐτάρκες γὰρ αὐτοῖς τὸ τοσοῦτον διάστημα τοῦ καιροῦ, κἂν εἰ καὶ ἴσως τινὲς ὑποθέσεις πολὺ τὸ γρυφὸν ἔχουσαι καὶ τὸ δυσχερὲς εὑρίσκοιντο καὶ τὴν λύσιν οὐκ εὐμαρῶς παραδεχόμεναι. Εἰ δὲ παρ' αἰτίαν τοῦ ἐνάγοντος ἡ προθεσμία ἐκμετρηθήσεται μὴ λελυμένης τῆς ὑποθέσεως, ἀπεντεῦθεν ἔσται καταδεδικασμένος, προσκαταβάλλων τῷ ἐναγομένῳ καὶ τὰ δαπανήματα. Εἰ δὲ τοῦ ἐνάγοντος ἐπαγρυπνοῦντος καὶ ἐπισπεύδοντος ἡ δυστροπία τοῦ ἐναγομένου

stantia multum offensa est. Quippe deprehendit sæpius illis hoc esse studio, ut horas quasi deprædentur, et fucate tergiversentur, dum easdem allegationes multoties repetunt. Et quoniam certus eorum numerus esse debet in judicio quolibet ejus, qui jus ipsis dicit, ad eum necessario convenient. At si fortassis ob aliquam causam id judicium vacet, apud alia judicia civilia munus suum citra cujusquam impedimentum implebunt. Hinc enim auditioni favor additur; causæ vero cognitio accurate observatur. Ubi autem altera pars cum decore consentit, præopinantis privilegia extenduntur; dein uno tacente, alter litem persequitur non minus intrepide; postremo judicum sententia pronuntiabitur. Ubi omnes unius sunt sententiæ, partes litigantes longius procedunt; si autem in diversas abeunt sententias, advocati et ipsi silebunt, dum judices res controversas examinant, donec idem sentientes in eamdem sententiam abierint. Quod si non omnes consentiunt, sed pars minor majori opponitur, aut numerus diversa opinantium æqualis exsistit, ea sententia victrix erit, cui præses concionis astipulatur. Qui autem non assentiuntur iis quæ de ipsis decrevimus, sed priori defensione utuntur, quæ judicibus displicuerit, et eadem semper, idque nullo pudore, in medium proferunt atque ea repetunt quæ jam antea probare nequiverant (namque voces exacte pronuntiatas negligunt, ut ipse expertus sum), quia autem definitiones nostras parvi pendunt, causam juste defendendi facultate privantur. Huc accedit quod se plane offensos arbitrantes ad auxilium quod tribunal offert confugere satius duxerunt. Cordi erit omnibus qui jus dicunt, ut decreta et sententiæ ad unguem reddantur, probe scientes quod pœnæ acerbæ, imo corporis mutilationes ipsas sententias subsequuntur. Ne igitur in posterum actus juridici infiniti sint, legem in Basilicorum codicibus scriptam refocillamus, et quasi e mortuis resuscitamus, et secundum ipsam crimina atque accusationes, quæ intra biennium absolvi possunt, definimus; causas vero, quæ circa pecuniam sunt, intra triennium relegamus; hoc enim temporis spatium sufficit, etiamsi quædam hypotheses ac problemata propter obscuritatem peculiarem minus facilia solutu sint. Si autem contra spem accusantis dies præstitutus præterit, quin lis dirimatur, tum accusatus damnabitur ad sumptus solvendos. Si autem accusatoris pertinacia nimias reo vexationes non sine magna temporis jactura infligit, inde condemnatio et res repetundæ locum habebunt, ac reus, nullius auxilii particeps, nulla gratia dignus existimabitur. Si e contra judices cunctando magnam temporis jacturam provocarunt, muneribus suis rite fungentes illam sanabunt. Quomodo enim, qui ad jus insontibus dicendum destinati sunt, munere attributo perperam fungentes, aut alios judices conniventes adhibendo, ad illorum perniciem rem gerere satagent? Sed cum quodvis tribunal peculiares habeat

cuperet ac optaret, neminem esse sub ejus imperio, cui fiat injuria; vel si hoc confieri nequeat, saltem ne li segniores negligentioresque forent nefaria committentibus, in exsequenda læsorum vindicta, qui ad eam sumendam, ab imperatoria majestate sunt constituti. Sed cum jam videat complures ab avara injustaque manu vulnerari, dum ademptiones agrorum et villarum perpetiuntur, aliisque rebus spoliantur; ac deinde perpetuo judiciorum ostia pulsant, citraque fructum ullum tempus terunt, et præterquam quod ab eis nihil opis et auxilii ferant, etiam pejus atque acerbius plagis et verberibus multantur, et injustitiæ fæces inde hauriunt, unde vindictam consequi sperabant. (Etenim, ut Solomonis verbis utar, vidi iniquitatem sub sole, hominem scilicet mortalem, in litem immortalem lapsum, eamque velut hæreditatem quamdam patritam, ad tertiam sæpenumero, quartamque generationem, nepotibus suis successione quadam transmittentem.) Hic ergo, ceu dictum est, cum mea majestas animadverteret, doluit illa quidem, ceu par erat, ob ea quæ fierent, et magnam animo molestiam percepit, uti quæ judiciorum negligentiam culparet, ac misericordia tangeretur ob desperationem eorum qui læduntur. Ideoque pro viribus circumspiciens de mali hujus correctione, pessimaque sustinentibus, quantum sane potest, subveniens, tandem ad dispositionem deinceps aperiendam respexit.

1. *Judices ter qualibet septimana debere jus dicere.* Nam ab hodierno die vult eos qui singulis in judiciis assessorum officio fungi debent, et cum judicii præside causas cognoscere ordinatos ac destinatos esse, alios quidem ad hoc, alios vero ad illud tribunal: ne omnibus pariter ad unum convenientibus, reliqua cessare contingat, propter absentiam eorum, qui juri dicundo præsunt. Atque hoc modo mos etiam ille tolletur, qui nunc obtinet, ut per intervalla jus dicant. Quippe nobis placet, ut citra ullam excusationem ter in qualibet septimana jus dicant singuli judiciorum præsides, convenientibus ad eos illis judicibus, qui sub eis sunt: et reis incumbat, ut in judiciis sub necessaria præstatione doli mali compareant, nec tantisper absint, donec causa finita fuerit, si quidem interim et actores perpetuo urgeant, ut competens ipsis actio decidatur. Non tamen reis opus erit, plures adhibere citationes, et quæ data opera fatigent actores; sed post oblationem libelli, cum cognitum fuerit, quænam in eo contineatur actio, si qui fortasse non obtemperant, ii per edicta tria, quæ proponantur ad triginta dies, citentur; et siquidem intra hæc spatia se non stiterint, condemnentur secundum ea quæ constituta sunt a clarissimo majestatis meæ avo, et felicis memoriæ principe, domino Leone Sapiente. Atque hoc modo cum quovis agi debere statuimus.

2. *De advocatis.* Præterea majestas mea infinita garrulitate advocatorum, ac longa eorumdem in-

A μηδένα μὲν εἶναι τὸν ἀδικούμενον ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐπικράτειαν· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ ῥαθυμοτέρους εἶναι τῶν τὰ παράνομα δρώντων περὶ τὴν τῶν ἀδικουμένων ἐκδίκησιν τοὺς εἰς αὐτὴν τεταγμένους παρὰ τῆς βασιλείας μου. Νυνὶ δὲ πολλοὺς ὁρῶσα πλεονεκτικῆς χειρὸς καὶ ἀδίκου τραυματίας γινομένους, καὶ ἀγρῶν ἀφαιρέσεις καὶ οἰκημάτων ὑπομένοντας καὶ πραγμάτων ἄλλων ἀποστερουμένους, ἔπειτα θυροκοποῦντας διηνεκῶς τὰ δικαστήρια καὶ χρονοτριβοῦντας ἀνήνυτα, καὶ πρὸς τὸ μηδεμιᾶς ἐκεῖθεν θεραπείας ἐπιτυγχάνειν εἰς τὸ χεῖρόν τε καὶ ὀδυνηρότερον ταῖς πληγαῖς ἐπιξαινομένους, καὶ τὸν τρυγίαν ἐντεῦθεν τῆς ἀδικίας ἀποῤῥοφῶντας, ἔνθα τυχεῖν τῆς ἐκδικήσεως ἤλπιζον· καὶ γὰρ ἵν' ἐρῶ τὸ τοῦ Σολομῶντος, Εἶδον ἀνομίαν ὑπὸ τὸν ἥλιον, B ἄνθρωπον θνητὸν ἀθανάτῳ δίκῃ περιπεσόντα, καὶ ταύτην ὥσπερ τινὰ κλῆρον πατρῷον εἰς τρίτην πολλάκις καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν παραπέμψαντα· ταῦτα τοίνυν, ὡς εἴρηται, κατανοοῦσα ἡ βασιλεία μου, ἤλγησε μὲν, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ τὴν ψυχὴν ἠνιάθη, αἰτιασαμένη μὲν τὴν τῶν δικαστῶν ῥαθυμίαν, οἰκτειρήσασα δὲ καὶ τοὺς ἀδικουμένους τῆς ἀπογνώσεως. Διὸ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν τοῦ κακοῦ τούτου περισκοποῦσα διόρθωσιν, καὶ τοῖς τὰ χείριστα πάσχουσι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐπαμύνουσα, πρὸς τὴν ἐφεξῆς ῥηθησομένην οἰκονομίαν ἀπέβλεψε.

α'. *Ὅτι τρισσάκις ἑκάστης ἑβδομάδος ὀφείλουσι δικάζειν.* C Βούλεται γὰρ ἀπὸ τῆς σήμερον τοὺς ἐφ' ἑκάστῳ δικαστηρίῳ συνεδριάζειν ὀφείλοντας καὶ συνδιαγνωμονεῖν τῷ τούτου προϊσταμένῳ τεταγμένους εἶναι καὶ ἀφωρισμένους, τοὺς μὲν εἰς τοῦτο, τοὺς δὲ εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, ἵνα μὴ πάντων εἰς ἓν κατὰ ταὐτὸν συνερχομένων ἀργεῖν ἐπισυμβαίνει τὰ λοιπὰ δι' ἐρημίαν τῶν δικαζόντων· οὕτω δὲ καὶ τὸ νῦν ἐπικρατοῦν ἔθος περιαιρήσεται, τὸ ἐκ διαλειμμάτων δικάζειν αὐτούς. Εὐδοκοῦμεν γὰρ τρισσάκις ἀπροφασίστως μιᾶς ἑκάστης ἑβδομάδος δικάζειν ἕκαστον τῶν προκαθημένων τῶν δικαστηρίων, συνερχομένων παρ' αὐτοῖς τῶν ὑπ' αὐτοῖς δικαστῶν. Ἐπικεῖσθαι δὲ καὶ τοῖς ἐναγομένοις ἀνάγκην διόλου παραβάλλειν ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ μὴ ἀπολιμπάνεσθαι, μέχρις ἂν ἐκπερατωθῇ τὰ D τῆς ὑποθέσεως, εἴγε τέως καὶ οἱ ἐνάγοντες διηνεκῶς ἐπισπεύδουσι τιμηθῆναι τὴν προσαρμόσασαν αὐτοῖς ἀγωγήν. Δεῖσθαι μέντοι τοὺς ἐναγομένους καὶ διχμηνυμάτων οὐχὶ συχνῶν καὶ κατατριβόντων ἐπίτηδες τοὺς ἐνάγοντας, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ λιβέλλου δόσιν καὶ τὴν εἴδησιν τῆς κατ' αὐτὸν φερομένης ἀγωγῆς, εἴ τινες ἴσως ἀπειθοῦσι, τρισὶν αὐτοὺς τριακονθημέροις καλεῖσθαι προγράμμασι· καὶ εἰ μὴ ἐντὸς αὐτῶν ἀπαντήσουσι, καταδικάζεσθαι ἀκολούθως τοῖς νομοθετηθεῖσι παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πάππου τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ μακαρίτου βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ σοφοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γίνεσθαι διατάττομεθα.

β'. *Περὶ συνηγόρων.* Ἐπεὶ δὲ καὶ τῇ των συνηγόρων ἀπεραντολογίᾳ καὶ τῇ πολλῇ τούτων ἐν-

στάσει προσωχθήκει ἡ βασιλεία μου (σπούδασμα γὰρ αὐτοῖς κατεφώρασε πολλάκις ὥρας ὑποσυλᾷν καὶ σεσοφισμένως φυγοδικεῖν, οἷς τὰς αὐτὰς πολλάκις δικαιολογίας ἀνακυκλοῦσι, καὶ τῶν προτέρων δυσαποσπάστως ἐξερχόμενοι προκόπτειν οὐκ ἐῶσι τὸ δικαστήριον), διορίζεται μετὰ συστολῆς ἱσταμένους τοὺς συνηγόρους ὡς τὸ πρὶν δικάζεσθαι, καὶ μὴ συγκαθῆσθαι τοῖς δικασταῖς ἐν τῷ δικάζεσθαι, καὶ μὴ κατὰ ταὐτὸν τοῖς λόγοις χωρεῖν (ἀφ' ὧν συγχεῖται μὲν ἡ ἀκρόασις, ἐκκρούεται δὲ καὶ τῶν δικαστῶν ἡ ἀκριβὴς καὶ συντετηρημένη διάγνωσις)· ἀλλὰ θατέρου μέρους ἐφησυχάζοντος μετ' εὐταξίας καὶ καταστάσεως τὰ οἰκεῖα δίκαια προτείνειν τὸν προλογίζοντα, εἶτα τὸν μὲν ἠρεμεῖν, ἀντιδικαιολογεῖσθαι δὲ μετὰ τῆς ἴσης ἀδείας τὸν ἕτερον· καὶ οὕτω λέγειν τοὺς δικαστὰς ἃ διαγινώσκουσι. Κἂν εἰ μιᾶς γνώμης ἅπαντες γένοιντο, ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν τοὺς δικαζομένους· εἰ δὲ διαφωνήσουσι πρὸς ἀλλήλους, τοὺς μὲν συνηγοροῦντας καὶ πάλιν ἐν ἠρεμίᾳ μένειν, τοὺς δὲ δικαστὰς καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖν τὸ ἀμφήριστον καὶ δίχα τῆς οἱασοῦν προσπαθείας εἰς ἓν συνέρχεσθαι πάντας καὶ ἀποφαίνεσθαι τὸ παρ' αὐτῶν διαγινωσκόμενον. Εἰ δέ γε μὴ ὁμογνωμονήσουσι πάντες, ἀλλά τινες διαφωνοῦσι τοῖς πλείοσιν ἢ ἐξισοῦνται οἱ διαφωνοῦντες, ἐκείνων τῶν ψήφων προκρίνεσθαι, οἷς καὶ ὁ τοῦ δικαστηρίου προεστὼς συμφωνεῖ. Οἱ δὲ μὴ στοιχοῦντες τοῖς παρ' ἡμῶν διατεταγμένοις περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ δικαιολογούμενοι, καὶ μὴ παραδεκτέοι μὲν ὄντες τοῖς δικασταῖς, ὅμως δὲ τοῖς αὐτοῖς ἀνερυθριάστως ἐπιμένοντες, κἀκεῖνα λέγοντες, ἃ καὶ προδικαιολογησάμενοι ἀπεπέμφθησαν (ἔστι μὲν ὅτε καὶ αὐτολεξεί, ὅτε δὲ καὶ τὰς λέξεις πρὸς τὸ λαθεῖν ὑπαλλάσσοντες, ὁποῖα καὶ τῆς βασιλείας μου δικαζούσης γεγόνασι), καὶ τὸν ἡμέτερον διορισμὸν παραβαίνοντες τοῦ συνηγορεῖν κωλυθήσονται· πάντως γὰρ ἀδικεῖσθαι οἰόμενοι ἐπὶ τὴν ἐκ νόμων ἀποτεταμιευμένην τούτοις τῆς ἐκκλήτου βοήθειαν καταφυγεῖν ὤφελον. Μελήσει δὲ πάντως καὶ τοῖς δικάζουσιν ἐμμερίμνως τὰς διαγνώσεις ποιεῖσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις, εἰδόσιν ὅτι μεγάλαι ζημίαι, πολλάκις δὲ καὶ σωμάτων ἀκρωτηριασμοὶ ταῖς αὐτῶν ἀποφάσεσιν ἐπακολουθοῦσιν. Ἵνα οὖν μὴ τοῦ λοιποῦ ἀπέραντα εἴη τὰ δικαστήρια, τὸν ἐν διαφόροις βιβλίοις τῶν Βασιλικῶν ἐγκατεστρωμένον ἀναζωπυροῦμεν νόμον, καὶ νενεκρωμένον οἷον εἰπεῖν καὶ ἀργίαν παντελῆ κατεψηφισμένον ἀνιστῶμεν, διοριζόμενοι κατ' ἐκεῖνον τὰ μὲν ἐγκληματικὰ τῶν δικαστηρίων ἐντὸς διετίας περατοῦσθαι, τοῖς δὲ χρηματικοῖς τὸν τῆς τριετίας χρόνον ἐξαπλοῦμεν· αὔταρκες γὰρ αὐτοῖς τὸ τοσοῦτον διάστημα τοῦ καιροῦ, κἂν εἰ καὶ ἴσως τινὲς ὑποθέσεις πολὺ τὸ γρυφὸν ἔχουσαι καὶ τὸ δυσχερὲς εὑρίσκοιντο καὶ τὴν λύσιν οὐκ εὐμαρῶς παραδεχόμεναι. Εἰ δὲ παρ' αἰτίαν τοῦ ἐνάγοντος ἡ προθεσμία ἐκμετρηθήσεται μὴ λελυμένης τῆς ὑποθέσεως, ἀπεντεῦθεν ἔσται καταδεδικασμένος, προσκαταβάλλων τῷ ἐναγομένῳ καὶ τὰ δαπανήματα. Εἰ δὲ τοῦ ἐνάγοντος ἐπαγρυπνοῦντος καὶ ἐπισπεύδοντος ἡ δυστροπία τοῦ ἐναγομένου

A stantia multum offensa est. Quippe deprehendit sæpius illis hoc esse studio, ut horas quasi deprædentur, et fucate tergiversentur, dum easdem allegationes multoties repetunt. Et quoniam certus eorum numerus esse debet in judicio quolibet ejus, qui jus ipsis dicit, ad eum necessario convenient. At si fortassis ob aliquam causam id judicium vacet, apud alia judicia civilia munus suum citra cujusquam impedimentum implebunt. Hinc enim auditioni favor additur; causæ vero cognitio accurate observatur. Ubi autem altera pars cum decore consentit, præopinantis privilegia extenduntur; dein uno tacente, alter litem persequitur non minus intrepide; postremo judicum sententia pronuntiabitur. Ubi omnes unius sunt B sententiæ, partes litigantes longius procedunt; si autem in diversas abeunt sententias, advocati et ipsi silebunt, dum judices res controversas examinant, donec idem sentientes in eamdem sententiam abierint. Quod si non omnes consentiunt, sed pars minor majori opponitur, aut numerus diversa opinantium æqualis exsistit, ea sententia victrix erit, cui præses concionis astipulatur. Qui autem non assentiuntur iis quæ de ipsis decrevimus, sed priori defensione utuntur, quæ judicibus displicuerit, et eadem semper, idque nullo pudore, in medium proferunt atque ea repetunt quæ jam antea probare nequiverant (namque voces exacte pronuntiatas negligunt, ut ipse expertus sum), quia autem defi- C nitiones nostras parvi pendunt, causam juste defendendi facultate privantur. Huc accedit quod se plane offensos arbitrantes ad auxilium quod tribunal offert confugere satius duxerunt. Cordi erit omnibus qui jus dicunt, ut decreta et sententiæ ad unguem reddantur, probe scientes quod pœnæ acerbæ, imo corporis mutilationes ipsas sententias subsequuntur. Ne igitur in posterum actus juridici infiniti sint, legem in Basilicorum codicibus scriptam refocillamus, et quasi e mortuis resuscitamus, et secundum ipsam crimina atque accusationes, quæ intra biennium absolvi possunt, definimus; causas vero, quæ circa pecuniam sunt, intra triennium relegamus; hoc enim temporis spatium sufficit, etiamsi quædam hypotheses ac problemata propter D obscuritatem peculiarem minus facilia solutu sint. Si autem contra spem accusantis dies præstitutus præterit, quin lis dirimatur, tum accusatus damnabitur ad sumptus solvendos. Si autem accusatoris pertinacia nimias reo vexationes non sine magna temporis jactura infligit, inde condemnatio et res repetundæ locum habebunt, ac reus, nullius auxilii particeps, nulla gratia dignus existimabitur. Si e contra judices cunctando magnam temporis jacturam provocarunt, muneribus suis rite fungentes illam sanabunt. Quomodo enim, qui ad jus insontibus dicendum destinati sunt, munere attributo perperam fungentes, aut alios judices conniventes adhibendo, ad illorum perniciem rem gerere satagent? Sed cum quodvis tribunal peculiares habeat

judices, ad eum, quem par est, causam suam reus deferet. Quod si hic ob qualemcunque causam officio suo fungi non poterit, aliud aliquod tribunal ad jus consequendum adibit.

A τὸν τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ κενοῖς ποιήσει παραδραμεῖν, ἐκ τούτου καὶ μόνου καταδικασθήσεται ἀπαιτούμενος καὶ τὰ δαπανήματα, καὶ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἀξιωθήσεται βοηθείας ἢ δικαιώσεως. Εἰ δὲ τῶν καιρῶν σχολαζόντων αἴτιοι τῆς ἀπράκτου παραδρομῆς τοῦ καιροῦ οἱ δικάζοντες γένοιντο, τῶν προσόντων αὐτοῖς δικαστικῶν ὀφφικίων μετακινηθήσονται· ποῦ γὰρ ἂν εἴη δίκαιον τοὺς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν κακῶς πεπονθότων τὸ δικάζειν λαχόντας, εἶτα πρὸς συντριβὴν αὐτῶν κεχρημένους τῷ λειτουργήματι, καὶ ἔτι δικαστικῶν ὀφφικίων προΐστασθαι, ἢ συνδικάζειν τοῖς τούτων προϊσταμένοις; Ἐπεὶ δὲ τεταγμένοι ὀφείλουσιν εἶναι ἐφ' ἑκάστῳ τῶν δικαστηρίων δικασταὶ, τοῦ μὲν δικαστηρίου τοῦ κατ' αὐτοὺς δικάζοντος ἐξ ἀνάγκης παρ' αὐτῷ συνελεύσονται· τούτου δὲ ἴσως διά τινα αἰτίαν μὴ ἐνεργοῦντος, παρὰ τοῖς ἑτέροις πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀκωλύτως ἀποπληρώσουσι τὸ οἰκεῖον λειτούργημα.

3. *De attestationibus.* Cæterum majestas mea nullum non funem movens, quod dici solet, ut quæ oriri solent in judicio lites, tollat, hæc quoque statuit, nimirum edicta tria non amplius triginta dierum esse debere, cum sententia fertur, et cognitio fit, quæ controversias per juramenta decidit: sed citationes ad exigenda peragendaque juramenta tres quidem esse debere, verum quæ dies quindecim duntaxat habeant. Intra quos nisi juramenta præstentur et absolvantur, pro condemnato et judicii desertore habeatur is, qui per edicta interposita vocatus fuit, et juramenta non exegit, aut non implevit.

4. *De appellationibus.* Appellationes etiam, quæ in judicio fiunt tam urbis hujusce principis, quam aliarum circumjacentium, anno concludantur: et condemnatus ab aliquo, qui provocavit, intra spatium anni cogatur appellationem exercere ac implere. Quod sane ni faciat, tenebitur ad præstandum ea, quæ condemnatione debentur. Quod si quis in alia provincia condemnatus fuerit, et ad majestatis meæ tribunal provocaverit, vel ad aliud civile judicium, una cum anno suprascripto, legitimum quoque spatium large concessum impetret, quoad urbem magnam profectus, necesse habeat intra declaratum et judicatum annum appellationem tum exercere, tum finire. Vel saltem cogatur esse priori sententia contentus, exigendis ab eo rebus iis, quæ debentur.

5. *De provincialibus.* Præter hæc et illud adjiciatur. Quidam provinciales tam ad urbem imperatoriam, quam ad alia loca, quibus in locis majestas mea degit, appellentes; litis alicujus causa judicia constituunt, vel exactiones iniquas, vel alias injurias quasdam ab exactoribus, aut a provincialibus (*scilicet militibus*), aut aliis quibusdam perpessi. Quamobrem statuimus, ut offerendi talibus in judiciis libelli, octo dierum spatium habeant, eo prorsus obligato, qui jus in ejusmodi causis dicit, ut eas via compendiaria festinet absolvere: ne scilicet cogantur homines illi provinciales propter dilationem moramque temporis, et penuriam sumptuum, judiciorum fugam et evitationem pluris facere, quam eorumdem persecutionem.

6. *De antichresi.* Præterea sanciatur et illud. Compluribus nequitia sua, vel vafricies potius, subjicit, ut novella, quæ de jure prælationis statuit, sub antichreseos prætextu fraudem faciant. Eoque

γ'. *Περὶ ἐπιφωνημάτων.* Πάντα δὲ κάλων (ὅ φασι) κινοῦσα ἡ βασιλεία μου ἐπὶ τῷ περιαιρεῖν τὰς ἐν δικαστηρίῳ γινομένας ὑπερθέσεις, καὶ ταῦτα θεσμοθετεῖ, μηκέτι τριακονθήμερα τὰ τρία ἐπιφωνή-
B ματα γίνεσθαι, ὅτε ἀπόφασις καὶ διάγνωσις γίνεται δι' ὅρκων τέμνουσα τὰ ἀμφίβολα· ἀλλὰ τὰ προκλητικὰ τῆς τε τῶν ὅρκων ὑποδοχῆς καὶ τελεσιουργίας τρία μὲν γίνεσθαι, πλὴν πεντεκαιδεκαήμερα· καὶ εἰ μὴ ἐντὸς αὐτῶν τὰ τῶν ὅρκων συντελεσθείη, καταδεδικασμένον εἶναι καὶ ὡς ἀναποδίσαντα λογίσασθαι τὸν ἐπιφωνηθέντα καὶ τοὺς ὅρκους μὴ ὑποδεξάμενον ἢ μὴ πληρώσαντα.

δ'. *Περὶ ἐκκλήτων.* Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκκλήτους τὰς ἐν δικαστηρίῳ γινομένας ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων καὶ ταῖς πέριξ αὐτῆς ἐνιαυτῷ κλείεσθαι· καὶ τὸν καταδικασθέντα παρά τινος καὶ ἐκκαλεσάμενον ἐντὸς χρόνου ἀναγκάζεσθαι τὴν ἔκκλητον
C γυμνάζειν καὶ συμπληροῦν, ἢ μὴν μὴ οὕτω ποιοῦντα ὑπεύθυνον γίνεσθαι καὶ τὰ ἀπὸ καταδίκης διδόναι. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἑτέρᾳ τινὶ ἐπαρχίᾳ καταδικασθῇ, καὶ εἰ εἰς τὸ βῆμα τῆς βασιλείας μου ἐκκαλέσηται ἢ εἰς ἕτερον πολιτικὸν δικαστήριον, σὺν τῷ προγραφέντι ἐνιαυτῷ ἔχειν πεφιλοτιμημένον καὶ τὸ νόμιμον διάστημα, ὥστε διὰ τούτου καταλαβόντα τὴν μεγαλόπολιν πρὸς ἀνάγκης ἔχειν καὶ αὐτὸν ἐντὸς τοῦ δηλωθέντος ἐνιαυτοῦ καὶ γυμνάζειν καὶ περατοῦν τὴν ἔκκλητον, ἢ μὴν ἀναγκάζεσθαι στέργειν τῇ προτέρᾳ ἀποφάσει καὶ ἀπαιτεῖσθαι τὰ ὀφειλόμενα.

ε'. *Περὶ τῶν θεματικῶν.* Ἔτι καὶ τοῦτο προσκείσθω. Τινὲς θεματικοὶ ἔν τε τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων καὶ ἀλλαχοῦ, ἔνθα διάγει ἡ βασιλεία μου, παραβάλλοντες ἐνιστῶσι κατά τινων δικαστήρια ἢ
D παρεισπράξεις ἢ ἄλλας ἀδικίας τινὰς ὑποστάντες ἢ παρὰ πρακτόρων ἢ θεματικῶν ἢ ἑτέρων τινῶν. Διοριζόμεθα γοῦν τοὺς μέλλοντας δίδοσθαι λιβέλλους ἐν τοῖς τοιούτοις δικαστηρίοις ὀκταημέρους εἶναι, παντοίως ὀφείλοντος τοῦ δικάζοντος τὰς τοιαύτας τῶν ὑποθέσεων ἐπισπεύδειν συντόμως αὐτὰς λύειν, ὥστε μὴ ἀναγκάζεσθαι τοὺς θεματικοὺς διὰ τὸ παρατεταμένον τοῦ καιροῦ καὶ τὴν τῶν δαπανημάτων ἔνδειαν τὴν τῶν δικαστηρίων ἀποφυγὴν τιμιωτέραν τῆς τούτων γυμνασίας λογίζεσθαι.

ς'. *Περὶ ἀντιχρήσεως.* Ἔτι καὶ τοῦτο νομοθετείσθω. Πολλοῖς τὸ οἰκεῖον περίεργον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πανοῦργον, ὑποτίθησι τὴν νεαρὰν τὴν νομοθετήσασαν τὸ περὶ τῆς προτιμήσεως δίκαιον περι-

γράφειν προσχήματι ἀντιχρήσεως· κἀντεῦθεν τὰ ἀκίνητα, ἐφ' οἷς ἕτερος προτιμᾶται, κατὰ ἀντίχρησιν λαμβάνειν τινὲς μηχανῶνται, καὶ ἐκ τούτου τὸν προτιμώμενον ἀποκλείειν ἐπιχειροῦσιν, ὡς τάχα τοῦ ἀκινήτου, ἐφ' οὗ ἡ προτίμησις, μέλλοντος πρὸς τὸν δεσπότην ἐπανελθεῖν μετὰ τοῦ ἀντιμετρηθῆναι τὸ δάνειον. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν προτιμώμενον περιγράφονται, καὶ τὰ τῆς νεαρᾶς ἀναποτέλεστα μένουσι, τοῦ ἀκινήτου ἀπομένοντος παρὰ τῷ κατὰ ἀντίχρησιν τάχα τοῦτο λαμβάνοντι. Πολλάκις δὲ καὶ ἕτερόν τι ποιοῦσι περίεργον· πεφύκασι γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἱ δύστροποι καὶ ἐν τοῖς προδήλοις πράγμασι μηχανὰς ἐπινοεῖσθαι καὶ δόλους συῤῥάπτειν, καὶ πᾶν ὃ ἂν εἴπῃ τις ἐφευρίσκειν εἰς τὴν τοῦ ἀληθοῦς καὶ δικαίου ἐπήρειαν ἢ καὶ τελείαν ἀναίρεσιν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτε μέλλει ἐκποιηθῆναι ἀκίνητον, ἐφ' ᾧ τις ἔχει πλησιασμὸν ἢ ἀνακοίνωσιν, τὸ μέρος τοῦ πωλουμένου ἀκινήτου τὸ πλησιάζον τῷ ἔχοντι τὴν προτίμησιν γείτονι παρακρατοῦντες οἱ κτήτορες τὸ λοιπὸν πωλοῦσι πρὸς ὃν βούλονται, καὶ ἐκ τούτου τὸ τῆς προτιμήσεως ἀπόλλυται δίκαιον, ἅτε τοῦ πλησιάζοντος μὴ πραθέντος. Καὶ συμβαίνει τὰ τῆς νεαρᾶς νομοθεσίας περιγράφεσθαι, ὡς τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου παραβαινομένης, τῶν δὲ ῥημάτων τάχα φυλαττομένων. Περιγράφει γάρ, φησὶν ὁ νομικὸς (20), ὁ ποιῶν ὅπερ ὁ νόμος οὐκ ἐκώλυσεν, οὐ μὴν αὐτὸ βούλεται γίνεσθαι. Τὰς τοιαύτας τοίνυν κακοτροπίας παραθροῦσα ἡ βασιλεία μου, καὶ τὰς τῶν ἐν κακίᾳ σοφῶν μηχανὰς διακόπτουσα, διορίζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιχρήσεως τὸ τῆς προτιμήσεως εἰσάγεσθαι δίκαιον, καὶ ἐπὶ τῇ ἀντιχρήσει ἐκεῖνα κρατεῖν, ἃ ἐπὶ τῶν δωρεῶν ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ νεαρᾷ διωρίσθησαν. Ὡσαύτως τὸ τοῦ πλησιασμοῦ δίκαιον δοθήσεται, κἂν τις μέρος μὲν ἀκινήτου πωλήσῃ, ἐφ' ᾧ ἕτερος προτιμᾶται, μέρος δέ τι ἐλάχιστον καταλείψῃ ἀδιάπρατον, τὸ πλησιάζον τυχὸν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γείτονος ἢ τῷ ἀγρῷ, ἐν οἷς ὁ πλησιασμὸς θεωρεῖται· καὶ μὴ τὰς τοιαύτας περιεργίας νικᾷν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἄπρακτον μένειν τὸ τὰ περὶ τούτου νομοθετῆσαν διάταγμα τῇ περιεργίᾳ νικώμενον καὶ περιγραφόμενον.

ζ'. Περὶ ἐπιτρόπων, ἤγουν διοικητῶν. Σὺν τούτοις καὶ τοῦτο θεσπίζοντες τοῖς προγραφεῖσι συντάττομεν. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιτελευτίοις αὐτῶν διατάγμασιν ἐπιτρόπους, ἤγουν διοικητάς, τῶν παρ' αὐτῶν διορισθέντων καταλιμπάνουσι, καὶ τούτοις ἀνατιθέασι τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν, τὸν Χριστὸν κληρονόμον γράφοντες, τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ κοσμοσωτήριον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Τοῦτο δὲ δοκοῦσι ποιεῖν δι' ὧν τοῖς πένησι τὰς περιουσίας αὐτῶν καταμερισθῆναι προστάττουσι· τοῦ γὰρ αἰτοῦντος λαμβάνοντος, ἵσταται ὁ Χριστὸς συγκοιλαίνων τούτῳ τὴν χεῖρα. *Ἐφ' ὅσον γάρ*, φησίν, *ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε*. Παρακελευό-

modo res soli, quibus in rebus prælationis jus alius habet, per antichresin quidam accipere conantur, et hac ratione nituntur eum excludere, qui præferendus erat: quasi scilicet res soli, qua in re jus prælationis locum habet, ad dominum reditura sit, postquam mutuum redditum solutumque fuerit. Atque hoc pacto jus prælationis habentem fraudant, et novellæ statuta citra effectum manent; re soli apud eum remanente, qui forte per antichresin eam accipit. Sæpius et aliud quiddam imposturæ plenum faciunt. Sic enim a natura comparati sunt homines improbi, ut etiam manifestis in rebus machinas struant, ac dolos consuant, et quidquid dici potest, ad veri juris injuriam, vel etiam ad integram ejus eversionem, excogitent. At qualenam illud est? Quoties res soli est alienanda, quam ad rem quis proximus est, aut in qua consortium habet; partem illam immobilis rei distrahendæ, quæ proxima est habenti prælationem in ea re soli, possessores retinentes; reliquum, cui volunt, vendunt. Quo fit, ut jus prælationis alteri pereat, parte scilicet proxima non distracta: adeoque contingit, ut statutis illius novellæ legis fraus fiat, dum mens nimirum legis violatur, et verba fortasse servantur. Quippe fraudem facit, inquit jurisconsultus, qui facit quod lex quidem non vetuit, non tamen fieri vult. Tales igitur imposturas cum majestas mea deprehenderit, molitiones sapientum in malitia præcidens statuit; ut etiam in antichresi jus prælationis locum habeat, et ea valeant, quæ de donationibus in ea novella, cujus antea mentionem fecimus, sancita sunt. Consimiliter et viciniæ sive proximitatis jus concedetur, etiamsi quis partem quidem in re soli vendiderit, in qua jus prælationis alius habet; partem vero perpusillam non distractam reliquerit, quæ forte proxima sit villæ vicini, vel agro, in quibus ea proximitas consistit. Nec tales imposturæ veritate sint potiores, aut vigoris expers maneat ea constitutio, quæ ad has res pertinentia statuit, hominum nequitia victa et circumscripta.

7. *De curatoribus seu executoribus.* Præter hæc et illud iis quæ ante scripta sunt, sanciendo conjungimus. Multi homines in extremis suis elogiis curatores seu executores ab se dispositorum relinquunt, eisque rerum suarum dispensationem et administrationem injungunt, scripto hærede Christo, illa dulci ac mundo salutari tum re, tum nomine. Hoc autem facere videntur, cum facultates suas in pauperes distribui debere præcipiunt. Nam ubi quid accipit is qui mendicat, astat ipse Christus, et una cum illo cavam manum porrigit. Quippe quantum, ait, *uni horum minimorum fratrum fecistis, mihi fecistis* [a]. Jubemus igitur, ut quoties procuratoriæ tales administrationes incidunt, itidemque distri-

[a] Matth. xxv, 45.

(20) L. 30 D. de legibus.

bationes ad causas pias, ad consolatrices animorum dispensationes, et ad pupillorum, impuberum, ac pauperum educationes et alimenta tendunt : nullum in eis locum judiciariæ dilationes, et provenientes inde temporis extractiones habeant. Nam hinc contigit, ut defunctorum animis fraus fiat, utque leges ad bonum et utilitatem adeo pulbicam latæ, contrariam in partem flectantur. Non enim æquum majestas mea censet, ut quæ series et ordo reliquis in judiciis obtinet, in his etiam usurpetur : verum ut ejusmodi causarum controversiæ statim dirimantur, non offerendo libellum sed ad tres, aut summum quatuor dies, insinuatione rei porrigenda. Quippe si nulla judiciaria dilatio admittatur, jurium cuique competentium examen instituetur, et ambæ partes citra ullam procrastinationem citabuntur, atque ab iisdem exigetur, ut quæ pro se facere putent, in medium proponant. Sic perexiguo tempore, puta mensem ad unum, vel alterum, se porrigente, prout judici visum fuerit, res in controversiam deducta convenienti ratione dirimetur : legibus scilicet iis locum stabilitatemque suam retinentibus, quæcunque non statim post defuncti mortem, successores ejus in jus trahi debere statuunt, sed post dierum aliquot decursum ; quemadmodum ea quæ huc pertinent, latius in Basilicis (21) sancita sunt. Quod si procurator ad dilationes se convertere visus fuerit, et deprehensus sit in hujusmodi rebus agere perperam, ad procrastinationes sese conferens, nec id agens, quod testator jussit, a procuratione rerum defuncti, et ab administratione removebitur ; quæ quidem injungetur iis quibus imperator statuerit : aut imperatore fortassis absente, præfectus urbis una cum sanctissimæ ecclesiæ œconomo rem illam dispensabunt et administrabunt : daturi notitiam eorum quæ in hujusmodi causis gesserint, tam imperatori, quam ejus temporis sanctissimo patriarchæ, si peregre principem abesse contingat, nec secundum ipsus mandatum defuncti voluntas impleta fuerit.

μεθα γοῦν, ὅταν ἐπιτροπικαὶ τοιαῦται διοικήσεις πρόκεινται, καὶ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας διανομαὶ, καὶ πρὸς ψυχικὰς οἰκονομίας καὶ ὀρφανῶν, ἀφηλίκων τε καὶ πενήτων ἀναγωγὰς καὶ διατροφὰς τείνουσαι, μὴ χώραν ἔχειν ἐν ταύταις τοὺς τῶν δικαστηρίων ὑπερβιβασμοὺς καὶ τὰς ἐντεῦθεν χρονοτριβήσεις. Συμβαίνει γὰρ ἐντεῦθεν τὰς τῶν τελευτώντων ζημιοῦσθαι ψυχὰς, καὶ τοὺς ἐπ' ἀγαθῷ καὶ κοινῇ λυσιτελείᾳ τοῦ παντὸς τεθέντας νόμους εἰς τοὐναντίον περιίστασθαι. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον κρίνει ἡ βασιλεία μου τὴν ἐπὶ τοῖς λοιποῖς δικαστηρίοις κρατοῦσαν ἀκολουθίαν καὶ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ τὰς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσιν ἀμφιβολίας ἀπεντεῦθεν λύεσθαι, μὴ λιβέλλου διδομένου, εἰδήσεως δὲ τριημέρου, ἢ καὶ ἐς τετάρτην παρεκτεινομένης. Μή τινος γὰρ δικαστικῆς ὑπερθέσεως ἐπαγομένης, ἡ τῶν προσόντων ἑκάστῳ δικαίων γενήσεται κατεξέτασις, καὶ μετακληθήσεται καὶ ἄμφω τὰ μέρη δίχα τινὸς ὑπερημερίας, καὶ ἀπαιτηθήσεται ἑκάτερα τὰ μέρη τὰ δοκοῦντα συντείνειν αὐτοῖς προβάλλεσθαι, καὶ οὕτω δι' ὀλίγου καιροῦ, μηνιαίου τυχὸν ἢ καὶ εἰς δεύτερον παρεκτεινομένου, κατὰ τὸ δόξαν τῷ δικαστῇ προσήκουσαν δέξοιτο λύσιν τὸ ἀνακύψαν ἀμφίβολον· τηρουμένων δηλονότι τῶν νόμων ἐπὶ τῆς οἰκείας ἕδρας καὶ παγιότητος, ὅσοι μὴ μετὰ τὸν τοῦ τελευτήσαντος θάνατον εὐθὺς τοὺς ἐκείνου διαδόχους εἰς δικαστήριον ἕλκεσθαι διορίζονται, ἀλλὰ μετὰ παραδρομὴν ἡμερῶν τινων, καθὼς τὰ περὶ τούτων πλατύτερον τοῖς βασιλικοῖς διηγόρευται. Εἰ δέ γε ὁ ἐπίτροπος εἰς ὑπερθέσεις φανείη χωρῶν καὶ τοιαῦτα σκαιωρῶν φωραθείη, καὶ πρὸς ὑπερβιβασμοὺς χωρήσει μὴ ποιῶν καθὼς ὁ διαθέμενος διετάξατο, τῆς ἐπιτροπῆς καὶ οἰκονομίας τῶν τοῦ τελευτήσαντος πραγμάτων μετακινηθήσεται· ἀνατεθήσεται δὲ αὕτη οἷς ἂν ὁ βασιλεὺς διορίσηται, ἢ τούτου ἴσως ἀποδημοῦντος ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος ἅμα τῷ τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας οἰκονόμῳ τὴν τούτου ποιήσονται οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν, ὀφείλοντος εἴδησιν διδόναι τῶν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσιν οἰκονομουμένων τῷ βασιλεῖ, ἢ τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, εἰ τύχῃ τὸν βασιλέα ἀπόδημον εἶναι, καὶ μὴ κατὰ πρόσταξιν αὐτοῦ τὰ τοῦ τελευτήσαντος πληρωθῆναι θελήματα.

8. *De pœnarii exactione.* Cæterum quia pœnæ quoque scripturis insertæ de consensu contrahentium, cautionis causa, et observationis pactorum conventorum, inscribuntur ; ita ut is qui contractum irritum reddit, eis teneatur ; jamque hoc ipsum prorsus in desuetudinem abiit, judicibus ubi non oportebat, humanitatem declarare studentibus, et alienis in calamitatibus se molliter ac remisse gerentibus : propter æmulationem ejus, quod bonum est, et ad vindictam affectorum injuriis, statuimus ut et ipsæ imperatorii edicti auctoritate, juxta vim legum, exigantur : adeoque præter has, etiam fructus, et omne quod interest, et quid quid est aliud ejusmodi, legum constitutionibus consentaneum. Quin et vi, vel metu, vel per rapinam, vel ab aliter delinquen-

η'. *Περὶ προστίμων ἀπαιτήσεως.* Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ πρόστιμα τὰ τοῖς ἐγγράφοις ἐντιθέμενα ἐξ ὁμολογίας τῶν συναλλαττόντων δι' ἀσφάλειαν καὶ παραφυλακὴν τῶν συμπεφωνημένων ἐγγράφονται, ὥστε τὸν ἀθετοῦντα τούτοις ὑποπεσεῖν, νῦν δὲ καὶ τοῦτο εἰς παντελῆ ἀχρηστίαν ἦλθεν, ἅτε τῶν δικαστῶν ἐφ' οἷς οὐ δεῖ φιλανθρωπευομένων, καὶ ἐν ἀλλοτρίαις συμφοραῖς μαλακιζομένων καὶ χαυνουμένων· ἐπὶ τῷ τοῦ καλοῦ ζήλῳ καὶ τῇ τῶν ἀδικουμένων ἐκδικήσει διοριζόμεθα καὶ ταῦτα ἀπαιτεῖσθαι ἐκ παραβάσεως κατὰ τὴν τῶν νόμων δύναμιν, καὶ μέντοι καὶ καρποὺς καὶ πᾶν διαφέρον, καὶ πᾶν ἄλλο τοιοῦτον ἀκολούθως ταῖς νομικαῖς διατάξεσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ βίαν ἢ φόβον ἢ ἁρπαγὴν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἄλλως ἁμαρτανόντων μεθ' ὅπλων ἢ καὶ

(21) Lib. XXIII, tit. 2, quem invenies in titulo ecloges Basilicorum, De debiti petitione.

χωρὶς τούτων ἀφαιρούμενα μετὰ τῆς νομίμου ποινῆς ἀντιστρέφεσθαι, ὡς ἂν τῇ τούτων ἁπάντων ἀπαιτήσει ἀναστολὴ γένηται τῶν βουλομένων πλεονεκτεῖν, καὶ μὴ πρόχειροι εἰς κακίαν οἱ πολλοὶ γένοιντο, βλέποντες ἀκόλαστον τὸ κακὸν καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τούτοις γενομένην τὴν ἐπεξέλευσιν. Πάντα μὲν γὰρ, εἰ δυνατὸν, ἠβούλετο ἡ βασιλεία μου πρὸς τὸ βέλτιον μεταῤῥυθμίσαι· ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο ἐργῶδες, ἢ, τό γε ἀληθέστερον, καὶ ἀδύνατον, καθ' ὅσον ἐστὶν ἐφικτὸν διὰ θεσπισμάτων νεαρῶν καὶ τῆς ἀπὸ τούτων ἀνάγκης διορθωτέον τὰ κακῶς γινόμενα καὶ πραττόμενα.

A tibus, armata manu, vel absque armis adempta, cum legitima pœna restituantur, ut per horum omnium exactionem avaritiæ dediti coerceantur, nec ad malitiam vulgus hominum proclive fiat, dum impunitum scelus esse, nec ullam in his exsecutionem fieri videat. Nam omnia, si fieri posset, in melius concinnando reducere majestas mea cuperet. Sed quoniam hoc operosum est, aut (verius ut loquar) impossibile : quantum sane fieri potest, per novellas sanctiones, et provenientem ex iis coactionem, emendanda nobis erunt ea quæ male fiunt et perpetrantur.

θ'. *Περὶ ἐπιμερισμοῦ τῶν δικαστῶν καὶ συνηγόρων.* Ἐπεὶ δὲ ἀνωτέρω διωρίσατο ἡ βασιλεία μου μερισθῆναι τοὺς πολιτικοὺς δικαστὰς καὶ ἀφορισθῆναι ἑκάστῳ δικαστηρίῳ τοὺς παρ' ἐκείνῳ συνέρχεσθαι μέλλοντας, ἐν ταυτῷ δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ τοὺς συνηγόρους ὁμοίως ἐπιμερισθῆναι· φροντίσουσιν ὅ τε πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ μέγας δρουγγάριος, καὶ οἱ μεγαλοεπιφανέστατοι ὅ τε πρωτασηκρῆτις καὶ ὁ δικαιοδότης ἑνωθέντες ποιῆσαι τὸν τούτων ἐπιμερισμὸν ἐξ ἴσου ἐφ' ἑκάστου τῶν τεσσάρων δικαστηρίων, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου, τοῦ προκαθημένου τῶν δημοσιακῶν δικαστηρίων, τοῦ πρωτασηκρήτου καὶ τοῦ δικαιοδότου· ὡς ἂν οὕτως ἕκαστον τῶν τοιούτων δικαστηρίων ἀνεμπόδιστον τὴν οἰκείαν ἔχῃ ἐνέργειαν, καθὼς ἡ βασιλεία μου ὑπετύπωσεν.

9. *De distributione judicum et advocatorum.* Et quia superius majestas mea statuit, ut urbani judices distribuantur, et ad singula tribunalia destinentur ii qui ad eos conventuri sunt, atque
B hic necessarium est, advocatos quoque similiter distribui : curabunt tum venerabilis (22) Augustus magnusque Drungarius, tum longe illustrissimi viri, primus a secretis, et Juridicus, ut conjuncti, distributionem hanc ex æquos faciant in quolibet horum quatuor judiciorum, videlicet magni Drungarii, publicorum judiciorum præsidis, primia secretis, et Juridici : ut hoc modo quotlibet horum judiciorum absque impedimento jurisdictionem suam exerceat, veluti majestas mea sancivit.

Εἶχε τό· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ιδ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς, καὶ τὴν συνήθη δίπτυχον προσκυνητὴν βούλλην· καὶ τό· Διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου τοῦ ἁγιοθεοδωρίτου Μιχαήλ· καὶ ἔξωθεν τό· Ἀπελύθη μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος ιδ' ἔτους ϛχοδ'. Ἦν δὲ τὸ τοιοῦτον βασιλικὸν προσκυνητὸν πρόσταγμα καὶ ἐν διαφόροις κατεστρωμένον πολιτικοῖς τε καὶ ἐκκλησιαστικοῖς σηκρήτοις.

Mense Martio, indictionis decimæ quartæ, per
C rubras litteras imperatoriæ manus. Item aderat sigillum cereum. Et illud quoque adjectum erat : Per logothetam sive discussorem cursus, Michaelem Hagiotheodoritum. 6674.

XIII.

NOVELLA DE DIEBUS FERIATIS (22*).

Τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ περὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, ποῖαι μὲν τούτων ἄπρακτοι, ποῖαι δὲ ἐν μέρει μὲν ἄπρακτοι, ἐν μέρει δὲ ἔμπρακτοι.

Σκοπὸς μὲν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ ἑορτάζειν ἡ τοῦ Θεοῦ θεραπεία προηγουμένως ἐστίν· οὐκ ἄλλῳ δέ τινι τῶν ἁπάντων ἴσμεν Θεὸν τοσοῦτον θεραπευόμενον, ὁπόσον ἐλέῳ καὶ οἴκτῳ τῷ περὶ τοὺς μεταλαχόντας τῆς αὐτῆς ἡμῶν ζύμης παρὰ τοῦ κεραμέως τῆς διαρτίας ἡμῶν καὶ πλάστου τῆς φύσεως. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ αὐτὸς, Ἔλεον θέλειν καὶ μὴ θυσίαν διὰ τοῦ προφήτου φθεγγόμενος. Δῆλον οὖν ἐντεῦθεν καὶ ἀναμφίλεκτον ὅτι καὶ τὸ ἐλεεῖν ἄμεινον πάντως ἂν εἴη τοῦ ἑορτάζειν, καὶ Θεῷ μᾶλλον θυμήρες καὶ πάσης εὐαρεστότερον ἀπαρχῆς καὶ σπονδῆς καὶ θύματος καὶ ὁλοκαυτώματος. Ἔλεος δὲ ἄλλοις μὲν ἄλλος ἁρμόττει, καὶ τὸ ἐντεῦθεν φάρμα-

Imperatoris domini Manuelis Comneni de diebus totius anni, quæ ex illis feriatæ, que in parte tantum feriatæ vel non feriatæ.

In festis celebrandis in principio id sibi proposuere mortales ut Deum colerent; nulla autem re
D alia, quantum scimus, Deus æque colitur ac misericordia ac benevolentia erga eos qui ejusdem nobiscum panis fermentati participes fiunt a creatore corporis naturæque plasmatore oblati. Quod porro misericordiam vult, nec vero sacrificium, per os Prophetæ ipse pronuntiavit; unde facile intelligimus et citra controversiam est, optimam festi alicujus partem in misericordia positam esse, eamque Deo ipsi longe acceptiorem esse quam quodcunque genus primitiarum, libationum, victimarum, sacrificiorum. Sed alia aliis misericordia expedit; unde

(22) Dignitatis nomen, ab hoc imp. primum inventum.
(22*) Anno 1166.

fit quod in medicamentis quoque morborum naturæ accommodatis accidere solet. Sic iis qui contra fas vulnerati sunt, et quibus manus dura plagas inflixit, optimum est medicamen, ut injuria mali immerito inflicti reparetur. Quomodo autem justitia ejusque socia lex contra injustitiam atque iniquitatem in arenam cum spe victoriæ descendent, ubi tribunal fere semper ipsis occlusum ab aditu prohibet, quasi ita dies festi sanctius colerentur? Aut enim ægrotantium vulnera exulcerat, frigus ac dolores augens, aut iis qui injustitiam amplectuntur favet, dierumque feriatarum otium explet. Etenim Davidis regis et proavi cantico misericordiam ac judicium conjungentis audito, videmus Deum minus gaudere hymnis, carminibus ipsoque cultu divino, qualis diebus festis palam celebratur. Hoc, et illud væ in Evangelio respiciamus quod Salvator mundi contra Pharisæos hypocritas nosque ipsos pronuntiat, qui sub specie festorum rite agendorum malignitatem internam abscondimus, judicium ac misericordiam perperam juxta ponentes. Huc accedit quod Ambacumi prophetiam, religiose venerans dies festos, quales vos quidem celebratis, tergiversando, et conciones vestras abhorrendo partes gerendas ego mutavi. Si enim Salvator armentum Sabbati die in puteum delapsum inde extrahendum, neque vero secundum legis rigorem morti tradendum esse præcipit: quanto magis hominem, qui bestiæ longe superior est, qui ratione præditus, qui Dei imaginem præ se fert, vel ipsis festis diebus quacunque ratione ex abysso in lucem protrahere fas erit, in quem scelus et crimen eum præcipitarunt! Et si ipse Christus legis umbrosæ racemum aperiens, et corticem, et spicam, et frumentum veritatis patefaciendo in Sabbato miracula est operatus, ægrotos sanans, morbis vexatos curans, omnibus salutem reddens: quidni nos ipsi quoque injuriis abstineamus? cur non insontes ulciscamur, sontes vero a malefaciendo arceamus? Cum autem ego quidem injustitiæ avaritiæque radices profundas cognitas habeam, virosque noverim multos qui morum perversitatem in lucem ingenuo edunt, nec jam malitiam suam dissimulant, imo sine metu scelera nefanda committunt, sic eosdem fuco rebus honestissimis induendo, virtutem speciosam præ se ferentes offendi. Eo enim simulationis venerunt, ut sceleribus criminibusque virtutis speciem dare, vitiaque deceptionibus ac falsa eloquentia commendare non erubescerent. Quotusquisque ejusmodi criminosorum hominum justitiam, veritatis amorem et investigationem coluerit? quomodo dein justitiam ac Deum colere poterit qui, post miracula a Deo ipso perpetrata, alia miracula a servis Deo subjectis patranda exspectat? quomodo Deus nos in abysso miraculorum suorum irrigari voluerit, si omnes anni dies quomodocunque miraculis pleni sunt, dum nos per ignaviam nostram tribunalis portas occludimus, et, malarum causarum advocati, hoc agentes festa celebrare autumamus? Absit!

A κον ἕτερον ἑτέροις κατάλληλον πρὸς τὰς τῶν καμνόντων διαθέσεις μεταπλαττόμενον· τοῖς γε μὴν τραυματίαις ἐξ ἀδικίας καὶ ὧν ἡ πλεονέκτις κατεκαυχήσατο χεὶρ καὶ πυκνὰς αὐτοῖς ἐπέθηκε πληγάς τε καὶ μώλωπας, οὐχ ἕτερον πάντως ἴαμα προσφυέστατον ἢ τὸ παρὰ τῆς εὐθυδικίας καλῶς διορθοῦσθαι, ἃ κακῶς εἰς αὐτοὺς πεπαρῴνηται. Πῶς δ' ἂν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ πάρεδρος αὐτῇ θέμις κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐταῖς, τῆς ἀνομίας φημὶ καὶ τῆς ἀδικίας, πρὸς συμπλοκὴν καὶ ἅμιλλαν καταβήσονται καὶ τὸ στέφος κατ' αὐτῶν ἀναδήσονται, τοῦ τῶν δικαστηρίων σταδίου τὰ πολλὰ κεκλεισμένου μηδ' ἀναπεπταμένην καὶ ἄφετον τὴν εἴσοδον ἔχοντος, προφάσει δῆθεν τῆς περὶ τὰς ἑορτασίμους τῶν ἡμερῶν εὐλαβείας καὶ τῆς ἐν αὐταῖς θεραπείας τοῦ
B κρείττονος; Ἢ δὴ λέληθεν οὐ μᾶλλον αὐτὸ θεραπεύουσα ἢ τοῖς μὲν ἀδικουμένοις τοὺς μώλωπας ἐπιξαίνουσα καὶ τὸ ἄλγος ἀνακαινίζουσα καὶ τὴν ὀδύνην ἐπαύξουσα, τοῖς δὲ ἀδικεῖν ἑλομένοις τὴν ἐφ' ἣν ἠδίκησαν ἀπόλαυσιν πολυπλασιάζουσα, καὶ τῇ τῶν ἀνεσίμων ἡμερῶν ἀφθονίᾳ καὶ τῷ πλατυσμῷ τῆς τῶν δικαστηρίων σχολῆς ἐπὶ μακρὸν αὐτοῖς ἀποπληροῦσα τὴν ἔφεσιν. Τοιγαροῦν καὶ ἡ βασιλεία μου, — τοῦτο μὲν καὶ τοῦ θεοπάτορος καὶ βασιλέως Δαβὶδ εἰς ᾆσμα Κυρίου τῷ ἐλέῳ τὴν κρίσιν παραζευγνύντος ἀκούουσα, κἀντεῦθεν μὴ τοσοῦτον ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς καὶ λογικαῖς λατρείαις χαίρειν Θεὸν ἐν ταῖς ἑορτίοις τῶν ἡμερῶν συλλογιζομένη, ὁπόσον ἄρα τῷ ἐκ τοῦ ἐλέου καὶ τῆς κρί-
C σεως ᾄσματι, — τοῦτο δὲ καὶ τὸ ἐν Εὐαγγελίοις οὐαὶ καὶ τὸν ταλανισμὸν ἐκεῖνον ὑφορωμένη, ὃν εἰς τοὺς ὑποκριτὰς Φαρισαίους ὁ Σωτὴρ ἀπετείνατο, ὅτι προσωπείῳ τῆς τῶν ἑορτάδων ἡμερῶν φυλακῆς μεγίστην ἔνδον ἀνομίαν περικαλύπτομεν, τὴν κρίσιν παρὰ φαῦλον τιθέμενοι καὶ τὸν ἔλεον, — πρὸς τούτοις κἀκεῖνο τῆς Ἀββακοὺμ, προφητείας εὐλαβουμένη ἡ βασιλεία μου, μεμίσηκα ἀπῶσμαι ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῖν, — εἰς τὴν παροῦσαν οἰκονομίαν ἐλήλυθα. Εἰ γὰρ τὸ ἐν Σαββάτῳ κατολισθῆσαν κτῆνος εἰς βόθυνον ἀνέλκεσθαι ὁ Σωτὴρ ἐκεῖθεν διεκελεύσατο, καὶ μηδαμῶς τὴν τῆς νομικῆς ἀργίας παράλυσιν ὑποστέλλεσθαι· πόσῳ μάλιστα χρὴ τὸν τοῦ ἀλόγου κτήνους ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενον ἄνθρωπον, τὸν λόγῳ
D τετιμημένον, τὸν Θεοῦ εἰκόνα σεμνολογούμενον, καὶ ἐν ἑορτίοις ἡμέραις, ἐφ' αἷς ἔργου παντὸς σχολὴν ἄγομεν, τοῦ βόθρου πειρᾶσθαι πᾶσι τρόποις ἀνέλκειν, εἰς ὃν αὐτὸν ἡ παλαμναία καὶ μαινὰς ἀδικία ἐπὶ κεφαλῆς ὠθήσασα κατεκρήμνισε; Καὶ εἰ Χριστὸς αὐτὸς τοῦ σκιώδους νόμου τὴν ἐπιφυλλίδα ξέων καὶ τὸ λέμμα καὶ τὴν ἀνθέρικα καὶ τὸν σῖτον τῆς ἀληθείας παραγυμνῶν ἐν τοῖς Σάββασιν ἐτερατούργει, νοσοῦντας θεραπεύων, συντετριμμένους ἰώμενος, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀνέκαθεν νενομισμένην ἐκεχειρίαν καὶ ἀπραξίαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν κακῶς ἐχόντων καινοτομῶν· πῶς ἡμῖν οὐ τὰς πολλὰς περιαιρετέον τῶν δικαστηρίων ἀδικίας ὑπέρ τε τῆς τῶν πασχόντων ἄδικα ἐκδικήσεως καὶ τῆς τῶν τοιαῦτα δρώντων ἀναχαιτίσεως; καὶ

ταῦτα νῦν, ὁπότε ἡ βασιλεία μου τὰς τῆς ἀδικίας τε καὶ πλεονεξίας ῥίζας ἀτεχνῶς ἀποδενδρωθείσας ἠκρίδωσε, καὶ πολλοὺς ἐπέγνω τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὐμφανὲς νῦν ἐκρήξαντας ἣν ἐκ μακροῦ ὤδινον πονηρίαν καὶ τρόπων σκαιότητα, ὡς ἀδεῶς τοῖς παρανόμοις ἐπιτολμᾷν καὶ ἀνυποστόλως τὰ πάντων ἐκθεσμότατα δρᾷν, εἶτα καὶ σοφοὺς γενομένους τοῦ κακοποιῆσαι περιστέλλειν αὐτὰ μορφαῖς τισι λόγων καὶ τὸ εἰδεχθὲς τῆς κακίας ἔξωθεν ἐπιχρώζειν πιθανῶν ῥημάτων κομμωτικαῖς ἐπιθέσεσιν· ὅτε καὶ μάλιστα δεῖ πλειόνων δικαστηρίων ἐφ' οὕτω κακομηχάνοις ἀνθρώποις πρὸς τὴν τοῦ δικαίου καὶ ζήτησιν καὶ ἀνερεύνησιν. Καὶ ἄλλως δὲ πῶς ποτε καὶ τῷ δικαίῳ συνᾴδει καὶ τῷ Θεῷ ἐστιν εὐαπόδεκτον παντελῆ τοῖς δικαστηρίοις ἐπιψηφισθῆναι σχολὴν διὰ τὰ καὶ πάλιν τερατουργηθέντα ὑπὸ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων παράδοξα καὶ αὖθις τερατουργηθήσεσθαι προσδοκώμενα; Ἆρα γὰρ ἐν ταῖς ἀβύσσοις τῶν ἑαυτοῦ θαυμάτων ἡμᾶς περικλῦσαι νεύσαντος τοῦ Θεοῦ, εἰ πᾶσαι ὁμοῦ αἱ τοῦ ἐνιαυσιαίου κύκλου ἡμέραι ἄλλοτε ἄλλα διαλάχωσι θαύματα, ἡμεῖς ἁπάσαις αὐταῖς ἀπραξίαν ἐπικηρύξομεν, καὶ πάντῃ μὲν τοῖς δικαστηρίοις τὰς θύρας ἐπιζυγώσομεν, πᾶσαν δὲ παῤῥησίαν τῇ ἀδικίᾳ ἀνοίξομεν, ὡς ταῖς ἡμῶν ἑορταῖς ταύτην μᾶλλον ἐνεορτάζειν καὶ παιανίζειν κατὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ νικητήρια; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

Ταῦτα δὲ οὕτως ἡ βασιλεία μου προεμηθεύσατο A διὰ τὸ καὶ μύρια τὰ ἄτοπα τίκτεσθαι καθ' ἑκάστην ἐκ τῆς τῶν δικαστηρίων σχολῆς, πλεονεξίας, ἁρπαγάς, μνησικακίας, καὶ τἄλλ' ὁπόσα ταύταις ἑπόμενα· δι' ἃ καὶ τὴν τῶν δώρων προσαγωγὴν Θεὸς οὐ προσίεται, μηδ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν περιβόλων ψαύειν συγχωρῶν τῷ προσάγοντι, εἰ μὴ πολὺ πρότερον τῷ διενεχθέντι καταλλαγεὶς καὶ τῷ προσκεκρουκότι σπεισάμενος, εἶτα προσενέγκοι τὸ καρποφόρημα. Πότε τοίνυν αὐτοῖς λυθείη τὰ τῆς διαφορᾶς, καὶ πηνίκα τὸ τῆς εἰρήνης φῶς τὴν ἐν ταῖς καρδίαις σφῶν βαθεῖαν ἀχλὺν τῆς ἔχθρας διασκεδάσειε, τῶν δικαστηρίων μακροὺς ἑλιττόντων κύκλους διὰ τὴν τῶν ἑορτίων ἡμερῶν παρολκήν, καὶ τῶν ὑποθέσεων ἀλύτων ἐς μακροὺς ἡλίους καταγηρασκουσῶν; τοῦ νόμου καὶ ταῦτα πᾶσαν δίκην, ὁποία τέως μὴ ἐγ- B κληματική, ἐντὸς τριετίας διαγορεύοντος τέμνεσθαι. Ἐκ δὲ ταύτης αὖθις τῆς ῥίζης δύο τινὲς ἀνίσχουσι παραφυάδες κακῶν· οἱ γὰρ δυσμενῶς ἔχοντες πρός τινα, ἢ τὸ τῶν ἀχράντων μυστηρίων πῦρ φρίττουσιν, ὡς ἐκεῖθεν ἀτεχνῶς καταφλεγόμενοι, καὶ τὴν μετάληψιν οὐ θαῤῥοῦσι τῷ συνειδότι βαλλόμενοι, καὶ οὕτω τοῦ ἁγιασμοῦ ἄμφω καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα στερίσκουσι, καὶ ζημιοῦνται τὸν ἀτίμητόν τε καὶ ἄφθαρτον μαργαρίτην διὰ πρᾶγμα φαυλότατόν τε καὶ φθαρτὸν καὶ τοῦ μηδενὸς πολλάκις τιμώμενον· ἢ καὶ κατὰ τοὺς λυττῶντας ἀναιδεῖς τῶν κυνῶν τῆς μυστικῆς τραπέζης ἀδιαφόρως καθάλλονται, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον εἰς κρίμα ἑαυτοῖς καὶ τοῦ ποτηρίου σπῶσι καὶ τοῦ ἄρτου ἐσθίουσιν. Ὁρᾷς ὅποι C κακοῦ τοὺς τῶν ἀνθρώπων διαδικαζομένους ἐκκυλίει τὸ τῶν ἀπράκτων ἡμερῶν δαψιλές, καὶ ἡλίκος αὐτοῖς ὁ κίνδυνος ἐπικρέμαται; Ἡ γοῦν βασιλεία μου καὶ τὸν Θεὸν εἰδυῖα τῇ κρίσει θεραπευόμενον, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καταδρομῇ τῆς Φαρισαϊκῆς ὑποκρίσεως τοῦ ἐλέου τὴν κρίσιν εὑρίσκουσα προτιθέμενον, καὶ προσέτι τοῖς σπλάγχνοις ζήλου πῦρ ὑποσμύχουσα καὶ ἄντικρυς ὑβριοπαθοῦσα, εἰ τὰ μὲν βάρβαρα τῶν ἐθνῶν, παρ' οἷς μὴ ἔγγραφος κεῖται νόμος, φύσει μόνῃ τὸ ἐκεῖθεν ἑαυτοῖς ἀποπληροῦσι ὑστέρημα καὶ τὰς δίκας ἐς μήκιστον οὐ φέρουσι παρατείνεσθαι, ἡμεῖς δὲ τοῦτο τὸ μέρος πλεῖστον αὐτῶν ἀποδέομεν (δέον μᾶλλον ἐκείνοις μὲν ἡμᾶς εἰς ἀγαθὸν προκεῖσθαι ἀρχέτυπον, αὐτοὺς δὲ τῶν ἡμετέρων χαρακτήρων ἀπομάττεσθαι τοῦ καλοῦ τὰ ἰνδάλματα).

His omnibus cura mea regia prospexit; nec sine causa; nam innumera absurda quotidie de otio nascuntur, avaritia, rapinæ, vindictæ aliaque his similia. Hanc ob causam etiam Deus dona oblata recusat, et offerenti ne attingere quidem mœnia sacra permittit, donec, reconciliatus cum inimico et cum proximo fores pulsante, donum suum offerat. Quando igitur dissidiis suis finem imponent? quando lux pacis profundam in corde caliginem inimicitiæ delebit? quando errores ac problemata insolubilia recedent? quando leges clara luce resplendebunt? Ex hac radice duo iterum malorum stipites enascuntur. Qui enim malevolentia aliquem prosequuntur, aut impollutorum mysteriorum ignem pertimescunt, ne plane comburantur, eorumque participes se reddere non audent ob malam conscientiam; unde fit ut et anima et corpus sanctificationis expertes maneant, atque ita margarita pretiosa priventur ob rem futilem nulliusque pretii; aut canum more petulantium tabulam mysticam indecenter invadunt, et, secundum magnum Apostolum, judicium sibi bibunt et manducant. Videsne in quantam miseriam homines condemnati ob tempus male adhibitum protruduntur? viden' periculum quod eorum capitibus imminet? Auctoritas igitur mea regia probe scit Deum per judicium serviri, et in Pharisaica hypocrisi misericordiam simulante judicium videt propositum; eadem zeli ignem intestinis communicat, etsi insolenter lacessita. Dum enim gentes barbaræ, quæ legem scriptam non habent, solius naturæ ope hunc defectum resarciunt ac litibus moram non dant, nos contrarium facientes, illos qui nobis tanquam typi exemplo esse deberent, in utilitatem nostram non convertimus.

Ταῦτα τοίνυν οὐκ ἐν φορητοῖς τιθεμένη ἡ βασιλεία μου, πλεῖστά τε περὶ τὸ πρᾶγμα γνωσιμαχεῖ, καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ κοινοῦται

Quæ omnia regia nostra auctoritas ægre ferens et alioquin aliter de his rebus sentiens, sanctissimo domino ac patriarchæ œcumenico et sacro et divinitus instituto concilio hisce de rebus solemnem

deliberationem demandavit. Porro cum vidi illos mecum idem sentire, et comperto, quod diebus feriatis sancti minus honorantur quam fas est, justitiæ amore moti sancimus ut sacris concionibus honor pristinus tribuatur, ut injuriæ quoquomodo illatæ expientur, ne, ut dicit Apostolus, mors sequatur ex perverso Dei in diebus festis cultu, aut ignaviæ venia res honestæ dehonestentur aut injustitia in favore ponatur.

A τὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ σκέμματος. Καὶ δὴ καὶ τὴν αὐτῶν τιμιότητα συνῳδὰ φρονοῦσαν αὐτῇ εὑροῦσα ἡ βασιλεία μου, συνεῖσα δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀνεσίμοις ἡμέραις τιμωμένους ἁγίους ἀτιμίαν μᾶλλον ἢ τιμὴν οἰομένους ἐξ ἧς οἰχήσεσθαι τέλεον παρακινδυνεύει τὸ δίκαιον, ταῦτα θεσπίζει, ταῖς τε τῶν σεπτῶν πανηγύρεων τελεταῖς τὸ εἰκὸς τῆς αὐτῶν τιμῆς ἀπονέμουσα, καὶ τῇ τῶν ἀδικουμένων ἐκδικήσει τὸ πρέπον ἀπομερίζουσα· ἵνα μὴ, ὅ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ κατεργάζοιτο θάνατος, ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἑορταῖς δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ θεραπείας ἡ τῶν ἀδικουμένων πλείων συντριβὴ καὶ ἀπώλεια, μηδ' ἡ σεμνωνυμία τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀπραξίας τὸ εὔφημον ἐνεργόν τε ἅμα ποιοῖτο τὴν ἀδικίαν καὶ ἔμπρακτον.

Sancimus, igitur ut illi dies feriati sint, quos in præsenti constitutione nominatim enumerabimus: et ut alii quidem eorum ferias in universum habeant, ut nequaquam toto ipsorum durante spatio constitui judicium possit, nisi fortassis imperator per dispensationis modum, vel ob necessitatem (ut multa sæpenumero subita quædam rerum varietas licentius novare solet), in iis quoque judicium constituere voluerit; alii vero ex parte a judiciis vacent, ut ea videlicet exerceantur a matutino tempore usque ad tempus sacri cultus, quo judicibus tam precationi, quam celebrationi divini Numinis intentis esse liceat, ac peracto sacro justitiæ curam gerant, et injurias perpessis juxta vigorem legum succurrant. Sed tamen ii quibus in hunc modum post cultum sacrum jus dicere permissum est, in conficiendis ab se notationibus ac instrumentis mentionem temporis facient, quo confecta sint. Ac primo quidem de omnino feriatis agendum erit.

αʹ. Θεσπίζομεν οὖν ἐκείνας εἶναι τῶν ἡμερῶν ἀπράκτους, ἃς ἐν τῇ παρούσῃ διατάξει ῥητῶς ἀπαριθμησόμεθα. B Καί τινας μὲν αὐτῶν τὸ πάντη ἄπρακτον ἔχειν, ὡς μηδαμῶς δι' ὅλου τοῦ αὐτῶν διαστήματος συνίστασθαι δικαστήριον, εἰ μὴ βασιλεία ἴσως οἰκονομίας τρόπῳ ἢ ἀνάγκῃ (ὁποῖα πολὺ τὸ περιπετὲς τῶν πραγμάτων νεανιεύεται) θελήσει καθίσαι καὶ ἐν αὐταῖς δικαστήριον· τινὰς δὲ ἀπὸ μέρους ἄγειν τῶν δικαστηρίων σχολὴν, ὡς οἷον ἕωθεν μέχρι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς λειτουργίας καιρὸν, ἵνα τοῖς δικασταῖς ἐξείη προσανέχειν εὐχῇ καὶ τῇ περὶ τὸ θεῖον δοξολογίᾳ, καὶ μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῖς ἄδικα πεπονθόσιν ἐπαρήγειν κατὰ τὴν τῶν νόμων ἰσχύν. Οἱ μέντοι οὕτω μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπιτετραμμένοι δικάζειν ἐν τοῖς γινομένοις παρ' αὐτῶν σημειώμασι μεμνήσονται τοῦ καιροῦ, καθ' C ὃν τὰ σημειώματα πράττονται. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τῶν τελείως ἀπράκτων διαληπτέον.

Itaque dies Natalis inviolatæ Dominæ Deique Genitricis, qui celebratur a. d. VI Id. Septembr. feriatus est. Consimiliter et 14 dies, vivificæ Crucis Exaltationi dicatus. Item 26, propter apostoli et evangelistæ Joannis Theologi migrationem.

Ἡ τοίνυν κατὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς γενέθλιος ἡμέρα τῆς παναχράντου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος ἄπρακτος ἔσται. Ὡσαύτως καὶ ἡ ιδʹ, τῇ Ὑψώσει τετιμημένη τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ· καὶ ἡ κςʹ, διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μετάστασιν.

Octobris dies 6, quod in eo sancti apostoli Thomæ memoria celebretur. Item 9, propter Jacobum Alphæi F. apostolorum, et X, propter Lucam apostolum et evangelistam.

Ἡ ςʹ τοῦ Ὀκτωβρίου, διὰ τὸ τὴν μνήμην ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ. Ἡ θʹ, διὰ τὸν τοῦ Ἀλφαίου Ἰάκωβον τὸν ἀπόστολον· καὶ ἡ ιʹ, διὰ τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν.

Novembris dies 13, quod in eo memoria Chrysostomi celebretur; et 14, quod Philippo apostolo festus sit; et 16 in evangelistæ et apostoli Matthæi honorem; et 21, quod tum Dei Genitricis introitus in templum celebretur; et 30 propterea, quod Andreæ apostolo sit festus.

Ἡ ιγʹ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ μνήμη D τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται. Ἡ ιδʹ, ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ ἀπόστολος Φίλιππος ἑορτάζεται. Ἡ ιςʹ, ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ ἀπόστολος Ματθαῖος τιμᾶται. Ἡ καʹ, ὅτι τὰ εἰς τὸν ναὸν εἰσόδια τῆς Θεομήτορος ἐν ταύτῃ πανηγυρίζεται· καὶ ἡ λʹ, ὅτι ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐν αὐτῇ ἑορτάζεται.

Decembris dies 9 in quo scilicet Conceptio sanctissimæ Matris Dei nostri celebratur; et 20 dies usque ad 6 Januarii, quod in eis dies Natalis, itemque Baptismi Domini Deique ac Servatoris nostri Jesu Christi, festa celebritate colantur.

Ἡ θʹ τοῦ Δεκεμβρίου, ὡς τῆς Συλλήψεως ἐν αὐτῇ τελουμένης τῆς ὑπεραγίας Μητρὸς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἡ κʹ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ςʹ τοῦ Ἰανουαρίου, ὡς ἐν αὐταῖς ἑορταζομένων τῶν Γενεθλίων καὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Januarii dies 18, propter divinos Patres ac doctores, Athanasium et Cyrillum. 25 ejusdem

Ἡ ιηʹ τοῦ Ἰανουαρίου, διὰ τοὺς θείους Πατέρας καὶ διδασκάλους, Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον. Ἡ κεʹ

τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, διὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Πατρὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ἡ β' τοῦ Φεβρουαρίου, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπαπαντήν· καὶ ἡ γ', διὰ τὴν τῆς μνήμης τοῦ Θεοδόχου Συμεὼν τελετήν.

Ἡ κε' τοῦ Μαρτίου, διὰ τὸν τῆς Θεομήτορος εὐαγγελισμόν. Αἱ πασχαλίαι τῶν ἡμερῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Λαζάρου ἐγέρσεως μέχρι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ὀγδόην.

Ἡ κε' τοῦ Ἀπριλίου, διὰ τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Μάρκον· καὶ ἡ λ', διὰ τὸν ἀπόστολον Ἰάκωβον, τὸν τοῦ θεολόγου καὶ εὐαγγελιστοῦ ἀδελφόν.

Ἡ η' τοῦ Μαΐου, διὰ τὴν μνήμην τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἡ ι', διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Σίμωνος τοῦ Ζηλωτοῦ. Ἡ κα', διὰ τὴν μνήμην τῶν ἁγίων καὶ ἰσαποστόλων μεγάλων βασιλέων, Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ἡ κς', διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Ἀλφαίου τοῦ Ἰούδα.

Ἡ ια' τοῦ Ἰουνίου, διὰ τὸν ἀπόστολον Βαρθολομαῖον. Ἡ ιθ', διὰ τὸν ἀπόστολον Ἰούδαν τὸν καὶ Θαδδαῖον, καὶ Λεββαῖον, καὶ Ἰάκωβον. Ἡ κδ', διὰ τὸ τοῦ Προδρόμου Γενέθλιον. Ἡ κθ', διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου πανήγυριν· καὶ ἡ λ', διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς δώδεκα.

Ἡ κε' τοῦ Ἰουλίου, διὰ τὴν τῆς ἁγίας Ἄννης τῆς μητρὸς τῆς Θεομήτορος κοίμησιν.

Ἡ ς' τοῦ Αὐγούστου, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν. Ἡ θ', διὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ματθίου. Ἡ ιε', διὰ τὴν ὑπερένδοξον τῆς ἁγίας Θεοτόκου μετάστασιν. Καὶ ἡ κ', διὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θαδδαίου. Καὶ ἡ κδ' διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Βαρθολομαίου. Καὶ ἡ κθ', διὰ τὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου ἀποτομήν.

Ταύταις ὡς τέλεον ἀπράκτοις συνεξετασθήσονται καὶ αἱ μεσότητες τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος Ἀνάληψις, καὶ πᾶσαι τῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἡμερῶν κυριώνυμοι· ὡς ἐν αὐταῖς ἀποκεκλεῖσθαι πᾶσαν πάροδον εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ μηδέν τι μηδένα τῶν δικάζειν λαχόντων δικαστικὸν διαπράττεσθαι.

β'. Αἵ γε μὴν τὸ δικαστήριον ἀπὸ μέρους σχολάζουσαι, καὶ μὴ καθ' ὁλόκληρον (ὡς προδιειλήφαμεν) ἀπρακτήσουσαι, εἶεν ἂν αὗται.

Ἡ ς' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, ὅτι ἐν αὐτῇ τὸ ἐν χώναις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ θαῦμα τετερατούργηται.

Ἡ κγ' τοῦ Ὀκτωβρίου, ὅτι τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου τελοῦμεν. Ἡ κς', ὅτι τὸν μέγαν μάρτυρα καὶ μυροβλύτην Δημήτριον ἑορτάζομεν.

Ἡ α' τοῦ Νοεμβρίου, διὰ τὸ τοὺς θαυματουργοὺς ἀναργύρους Κοσμᾶν καὶ Δαμιανὸν ἑορτάζεσθαι. Ἡ η', διὰ τὸ τὴν σύναξιν τῶν ἀσωμάτων τελεῖσθαι. Καὶ ἡ κη', διὰ τὸ τὸν ὁσιομάρτυρα Στέφανον τὸν νέον πανηγυρίζεσθαι.

Ἡ δ' τοῦ Δεκεμβρίου, διὰ τὴν καλλιμάρτυρα

A mensis, propter memoriam magni Patris, Gregorii Theologi.

Februarii dies 2, propterea quod obviam Servatori sit itum; et 3, propter celebrationem memoriæ Symeonis, qui Christum excepit.

Martii dies 25, propter allatum Deiparæ lætum illum nuntium. Item dies Paschales, ab ipsa resuscitatione Lazari, usque ad diem post sanctum Pascha octavum.

Aprilis dies 25, propter apostolum et evangelistam Marcum; et 30, propter apostolum Jacobum, illius theologi et evangelistæ fratrem.

Maii dies 8, propter memoriam evangelistæ Joannis theologi; et 10, propter Simonis Zelotæ B apostoli memoriam; et 21, propter memoriam sanctorum et apostolis parium, magnorum principum, Constantini et Helenæ; et 26, propter memoriam Judæ Alphæi apostoli.

Junii dies 11, propter Bartholomæum apostolum; et 23, propter Judam apostolum, cognomento Thaddæum, et Lebæum, et Jacobum; item 24, propter Natalem præcursoris, et 29, propter apostolorum principum, Petri et Pauli solemnitatem, et 30, propter memoriam apostolorum 12.

Julii dies 25, propter Obdormitionem S. Annæ, Matris Deiparæ.

Augusti dies 6, propter Servatoris nostri Jesu Christi transformationem; et 9, propter memoriam C sancti apostoli Matthiæ; et 15, propter gloriosissimam sanctæ Deiparæ migrationem; et 20, propter memoriam sancti apostoli Thaddæi; et 24, propter Bartholomæi apostoli memoriam; et 29, propter venerandi Præcursoris decollationem.

Inter hos omnino feriatos dies computabuntur et medietates jejunii quadraginta dierum, et Pentecostes, et Servatoris assumptio, et omnes in anno dies a Domino nuncupati: ita ut hisce diebus omnis ad tribunal aditus præclusus sit, nec ullus eorum, qui jus dicunt, quidquam ad juris dictionem pertinens, peragat.

Cæterum a quibus ex parte vacationem tribunal habet, quique non in solidum (veluti jam antea D diximus) feriati sunt, hi sane fuerint.

Dies 6 mensis Septembris, quod tunc Michaelis summi copiarum ducis factum Chonis miraculum prodigiose commemoretur.

Octobris 23, quod Jacobi, Christi fratris, memoriam recolamus; et 26, quod is magno et unguentis scaturienti Demetrio festus agatur.

Novembris 1, ob edentium prodigia, et gratis olim medicinam facientium, Cosmæ ac Damiani festum; et 8, quod corporis expertium conventus celebretur; et 28, propter sancti martyris Stephani junioris solemnitatem.

Decembris 4, propter egregiam martyrem Barba-

rum, et 6, propter celebrem miraculis et unguentis scaturientem Nicolaum.

Januarii 10, propter Nyssæ pontificem, divum Gregorium; et 16, propter venerationem pretiosæ principis apostolorum Petri catenæ; et 19, propter reportationem pretiosi cadaveris Gregorii theologi; et 27, propter reportationem venerabilium reliquiarum Chrysostomi.

Februarii 7, propter insignem martyrem, magistrum militum Theodorum; et 17, propter victorem certaminum Theodorum Tironem.

Martii 9, quod sanctorum Christi XL martyrum memoria tunc recolatur.

Aprilis 23, in honorem magni martyris Georgii destinatus.

Maii 2, propter magnum illum Athanasium.

Junii 8, propter magnum martyrem Theodorum magistrum militum; et 9, propter sanctum Patrem nostrum Cyrillum, pontificem Alexandrinum; et 27, propter sanctum et edentem prodigia Samsonem.

Julii 1, quod tunc sanctorum, et miracula designantium, et argento carentium memoriam celebremus; et 2, quod depositionem pretiosæ vestis Deiparæ mentionem faciamus; et 8, ob magni martyris Procopii festum; et 11, quod egregiam martyrem Euphemiam concelebremus; et 20, ad Eliæ vatis honorem; et 27, quod victori certaminum et miraculorum auctori Joanni misericordi festus sit.

Augusti 31, propter depositionem pretiosi cinguli labis expertis Deiparæ.

Atque hi sunt dies illi partim feriati, partim juridici (23). Quibus vero diebus propter Natalem, vel Renuntiationem principis cessatur, eos dies inter juridicos majestas mea refert; a sese præsentem sanctionem inchoans, et per ea, quæ ipsamet facit, alios instituens. Quippe non perinde præsentis constitutionis oratio quantumvis in illam attentos impellet, ut ipsum majestatis meæ factum. Nam illos ipsos dies majestas mea, quibus diebus tum in hanc lucem est edita, tum in imperatorem per Dei providentiam renuntiata, juridicos esse sancit, nec in eis ullas judiciis inducias esse. Omnes quidem certe, præter descriptos superius anni dies, juridici erunt, et in eisdem tum judicia, tum consentaneæ judiciariis sententiis exsecutiones fient et exercebuntur. Persuasum autem habeo, præsentem hanc majestatis meæ constitutionem Deo quoque gratam esse. Nam ubi Pharisæos Jesus exsecratur, ipsi etiam misericordiæ judicium anteposuit.

Datum mense Martio, indict. XIV, litteris rubris ab imperatoris manu exaratis. Bulla cerea diptycha per logothetam dromi sancti Michaelis. In parte

A Βαρβάραν. Καὶ ἡ ϛ', διὰ τὸν ἐν θαύμασι περιώνυμον καὶ μυροβλύτην Νικόλαον.

Ἡ ι' τοῦ Ἰανουαρίου, διὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον. Ἡ ιϛ', διὰ τὴν προσκύνησιν τῆς τιμίας τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἁλύσεως. Ἡ ιθ', διὰ τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου νεκροῦ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου. Καὶ ἡ κζ', διὰ τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ σεβασμίου λειψάνου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ ζ' τοῦ Φεβρουαρίου, διὰ τὸν μεγαλομάρτυρα στρατηλάτην Θεόδωρον. Ἡ ιζ', διὰ τὸν ἀθλοφόρον Θεόδωρον τὸν Τήρωνα.

Ἡ θ' τοῦ Μαρτίου, ὡς τῆς μνήμης τελουμένης τῶν ἁγίων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ μ'.

Ἡ κγ' τοῦ Ἀπριλίου, ὡς τοῦ μεγαλομάρτυρος
B Γεωργίου τιμωμένου.

Ἡ β' τοῦ Μαΐου, διὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον.

Ἡ η' τοῦ Ἰουνίου, διὰ τὸν μεγαλομάρτυρα Θεόδωρον τὸν στρατηλάτην. Ἡ θ', διὰ τὸν ὅσιον Πατέρα ἡμῶν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας. Καὶ ἡ κζ', διὰ τὸν ὅσιον καὶ θαυματουργὸν Σαμψών.

Ἡ α' τοῦ Ἰουλίου, ὅτι ἐν αὐτῇ τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν ἀναργύρων τὴν μνήμην τελοῦμεν. Ἡ β', ὅτι τῆς καταθέσεως τῆς Θεομήτορος μνημονεύομεν. Ἡ η', ὅτι τὸν μεγαλομάρτυρα Προκόπιον ἑορτάζομεν. Ἡ ια', ὅτι τὴν καλλιμάρτυρα Εὐφημίαν πανηγυρίζομεν. Ἡ κ', ὅτι τὸν προφήτην Ἠλίαν τιμῶμεν. Ἡ κ' ὅτι τὸν ἀθλοφόρον, καὶ θαυματουργὸν
C Παντελεήμονα ἑορτάζομεν.

Καὶ ἡ λα' τοῦ Αὐγούστου, δια την τῆς τιμίας ζώνης τῆς ἀχράντου Θεοτόκου κατάθεσιν.

Αὗται δὴ αἱ πῶς μὲν ἄπρακτοι, πῶς δὲ ἔμπρακτοι. Τὰς μέντοι διὰ γέννησιν βασιλικὴν ἢ ἀναγόρευσιν σχολαζούσας τῶν ἡμερῶν καὶ ταύτας ταῖς ἐμπράκτοις ἐγκρίνει ἡ βασιλεία μου, ἀφ' ἑαυτῆς ἀρχομένη τοῦ παρόντος θεσμοθετήματος καὶ ἐν οἷς αὐτὴ διαπράξαιτο διδάσκουσα τοὺς λοιπούς· οὐχ οὕτω γὰρ ὁ τῆς παρούσης διατάξεως πείσει λόγος τοὺς αὐτῷ προσανέχοντας, ὡς ἡ παρὰ τῆς βασιλείας μου πρᾶξις. Αὐτὰς γὰρ τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς ἡ βασιλεία μου καὶ εἰς τὸν τῇδε βίον προῆκται καὶ εἰς βασιλέα Θεοῦ προνοίᾳ ἀνηγόρευται, ἐμπράκτους εἶναι
D θεσπίζει, καὶ μηδεμίαν ἐκεχειρίαν ἐν ταύταις ἄγειν τὰ δικαστήρια. Πᾶσαι μέντοι αἱ παρὰ τὰς ἄνω καταγραφείσας ἡμέρας τοῦ χρόνου καὶ ἔμπρακτοι ἔσονται, καὶ δικαστήρια ἐν αὐταῖς γενήσονται καὶ ἐκβιβασμοὶ ἀκολούθως ταῖς δικαστικαῖς ἀποφάσεσι. Πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ Θεῷ φίλον ἔσται τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου θεσμοθέτημα· ταλανίζων γὰρ τοὺς Φαρισαίους ὁ Ἰησοῦς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλέους τὴν κρίσιν προέταξε.

Εἶχε τό· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδικτιῶνος ιδ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς χειρός· τό· Διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου τοῦ ἁγιοθεοδωρίτου Μι-

(23) Abrogatio ejus, quod l. 7, § penult. C. de feriis, edicitur.

χαήλ. Κηρίνη βούλλη διπτύχου. Καὶ ἔξωθεν τό· Ἀπελύθη μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος ιδ' ἔτους ͵ςχοδ'.

A externa: Datum mense Junio, indict. XIV, anno 6674.

XIV.

NOVELLA CONSTITUTIO DE HOMICIDIS (24).

Νεαρὰ τοῦ πανευσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ περὶ τῶν ἑκουσίως φονευόντων.

Τοῖς ἀρχηγέταις τοῦ γένους ὁ τῆς κακίας γεννήτωρ ἀπὸ φθόνου καὶ φόνου τὰς ἀρχὰς τῆς πονηρίας ἐπήξατο, συλλαβὼν μὲν τὸν φθόνον καὶ ὠδινήσας, ἀποτεκὼν δὲ τὸν φόνον, ἅτε ζωῆς πολέμιος ὢν καὶ τῷ δημιουργῷ καὶ πλάστῃ τῶν ἀνθρώπων ἀντίπαλος· εἰ ἐκεῖνος μὲν παράγειν καὶ συνέχειν τὸ πλάσμα ηὐδόκησεν, αὐτὸς δὲ ἀναιρεῖν καὶ ἀπολλύειν ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι παντὸς μεμελέτηκε. Διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἀδελφοῖς τὰ πρῶτα φθόνος τὸ πονηρὸν τοῦτο καὶ ὀλέθριον παραβλαστάνει ζιζάνιον, καὶ φόνον καρποφορεῖ, καὶ ἀντιπράττει δι' αὐτοῦ τῷ ποιήσαντι. Ἀλλ' ὅρα καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ διαμέλλουσαν, παρὰ πόδας δὲ μᾶλλον καὶ ἀπαραιτήτως ὑπὸ Θεοῦ τῷ τοῦ μύσους ἐργάτῃ προσαγομένην καὶ εἰς τὸ ἑπταπλάσιον ἀντιμετρουμένην. Καὶ δῆλον ἐκεῖθεν· « Πᾶς γὰρ ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτά, φησί, τὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, » ἐν οἷς καὶ τὸ τρέμειν αὐτὸ συγκατηρίθμηται, ἵνα δηλονότι μηκέτι δεύτερον ἰσχύσῃ φόνον ἐργάσασθαι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Κάϊν. Ἐν δὲ τῷ Λάμεχ ἠκηκόειμεν οὐχ ἑπτάκις μόνον, ἀλλ' ἑβδομηκοντάκις τὰ τῆς ἐκδικήσεως ὡς φονευτῇ καὶ αὐτῷ γεγονότι ἀντιμεμέτρηται. Καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀχαὰβ ὡς τὸν κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ μελετήσαντες ἄδικον φόνον καὶ τολμήσαντες ἀποτόμως ἤκουσαν· « Ἐφόνευσας, ἐκληρονόμησας, » καί· « Ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἔλειξαν οἱ κύνες τὸ αἷμα Ναβουθαί, ἐκεῖ ἐκλείξουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου, » καί· « Τὴν Ἰεζάβελ κύνες καταφάγονται ἐν τῷ προτειχίσματι τοῦ Ἰσραήλ. » Καὶ τὰ μὲν τῆς Παλαιᾶς, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα φάναι, τοιαῦτα. Ἐπὶ δὲ τῇ τῆς νέας χάριτος ἱλαρότητι, ὅτε πρὸς φόνον ὥρμων τοῦ εὐεργέτου οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀγνώμονες ὄντες καὶ σκληροκάρδιοι, ἀκούομεν τοῦ Σωτῆρος τῷ λαβόντι μάχαιραν τὸν ἐκ τῆς μαχαίρας ἐπαπειλοῦντος θάνατον. Ἀλλὰ καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ παλαιότερος νόμος τῶν ἱερῶν ἀπείργει περιβόλων τὸν φονευτὴν καὶ τὸν τοῦ ἐλέου καὶ τῆς φιλανθρωπίας ναὸν παντάπασι τούτοις ἀπέκλεισεν, ἄδικον εἶναι λογισάμενος, τὸν τὰς χεῖρας πεπλησμένας αἵματος φέροντα τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ἐκηρτημένης αὐτῷ ἐξελέσθαι κατακρίσεως καὶ κολάσεως. Ταῦτα δὲ πάντως διορίσματα τῷ Μωσαϊκῷ κατακολουθήσει νόμῳ, τῷ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν φονέα λαμβάνειν θεσπίζοντι. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ τοῦ φόνου πλημμέλεια ἐναγὴς τῷ ὄντι

Novella piissimi et Christi amantis, potentissimi et sanctissimi imperatoris nostri in porphyra nati domini Manuelis Comneni, de voluntariis homicidis.

(25) Apud generis humani protoparentes pater malignitatis per invidiam et cædem malitiæ fundamenta jecit. B Cum enim vitæ inimicus sit, cædem peperit et Demiurgo et hominum Creatori se adversarium exhibuit. Deus enim creaturam conservare et ad perfectionem ducere satagit; diabolus autem perdere nunquam non studet. Ideo etiam invidia inter primos fratres hoc zizanium perniciosum ac pessimum procreavit et, cæde commissa, Creatori se opposuit. Sed ecce vindictam proxime insequentem, missam a Deo ultore, et quæ septemplicem sceleris pœnam exigit, ut patet ex verbis: « Omnis qui occiderit, Cain, septuplum punietur; » sic enim minando Deus providit ne quis postea cædem patraret. Et hæc quidem quoad Cain. De Lamech autem qui et ipse homicida exstitit, non septemplicem tantum, pœnam exegit ultor, sed septuagies septies ipsum C ultus est. Porro Achab amicis, postquam cædem injustam meditati ac exsequi ausi essent, hoc dictum est: « Occidisti, hæres factus es; » et: « In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum, et canes comedent Jezabel in agro Israel. » Sed pauca e Veteri Testamento desumpta sufficiant. Quando autem a nova gratia animati Israelitæ ingrati et duri cordis ad cædem ruerunt, Salvatorem audimus ei qui ensem sumpserit, mortem per gladium minantem. Sed etiam lex antiqua eademque politica homicidam a mœnibus arcet, et misericordiæ ac humanitatis templum ei continenter clausit, fas haud esse arbitrans ut qui manus sanguine contaminatas habet, a judicio et pœna exemptum iri legitima. Hæc præ- D cepta secundum legem Mosaicam constituentur, quæ homicidam ante altare comprehendi vitat. Quod autem homicidii crimen nefandum abominandumque sit, legibus divinis ac humanis satis demonstratum est. Dominus autem et Porphyrogenitus Constantinus, quicunque hujus criminis rei ad ecclesiam Dei Magnam refugiunt, ubi sponte aliquem occiderunt, perpetuo exsilio puniri edixit redituque omnino prohiberi in terram quæ sanguinem insontis bibit. Ii porro qui præmeditando fratricidii rei sunt, præter exsilium perpetuum, tonsi monachis accensendi erant, cum quibus totam vitam

(24) Anno 1166.
(25) Procemium nuper primus edidit Witte in calce 'Ανεκδ. ed. Heimb. II p. 287.

transgere debebant, nulla habita ratione aliarum pœnarum quæ ipsis dandæ erant (de quibus Novellæ huc spectantes fusius tractant). De iis autem qui ad Magnam ecclesiam confugiunt nihil determinavit; leges enim politicas stricte his de rebus observari, atque homicidas puniri jussit. Hoc novum edictum prætextus fuit sceleratis atque abominandis hominibus homicidia sine pudore patrandi, ac dein piaculi ergo in ecclesiam aliquam confugiendi, unde, absoluti crimine, domum revertebantur. Hinc factum est ut plerique plurima scelera committere non erubescerent, indulgentiam sperantes, quam male commiserationem dixeris. Misericordia enim ad eos qui calamitatibus vexantur, non vero ad scelestos, sed, ut dictum est, ad infortunatos spectare solet. Inde etiam factum est ut exsilium perpetuum inefficax et inutile evaserit. Jam enim ejusmodi exsilii nulla ratio habetur, siquidem homicidæ omnes sine verecundia loca ipsa circumeunt, in quibus peccaverant. Præteritis namque temporibus, quando viri in provincias delegabantur civili potestate, aut etiam militari investiti, homicidio alicubi patrato omnes certatim occisorem comprehendere studebant ut judici traderetur. Nunc vero qui provincias gubernant, ut ego quidem audio, quidquid pulchrum est plane negligentes, hominumque salutis studiosi, nummos ac lucrum in primo loco ponunt, ubi in regione quam incolunt homicidium est commissum, parum curant ut malefactores investigent, imo, quod pejus, si quos comprehenderunt, abscondunt et clam in Magnam ecclesiam introducunt. Quid deinde de iisdem in sanctissimam Dei ecclesiam illapsis fiat, ignoro; sed nihil boni subodoror; video enim in imperio Romano magnum homicidiorum numerum patrari. Quando igitur pro dignitate mea regia reputo quam raro ejusmodi crimina apud gentes qui non lege divina, non metu pœnæ coercentur, committantur, quæ nostrates quotidie patrant, magno mœrore et desolatione afficior, homines videns nullo virtutis studio et honoris instinctu ductos. His omnibus mente ponderatis et Novellæ regiæ, quæ canonicas quasdam dispositiones spectat, ratione habita, homicidiorum incitamenta et causas, quantum in me est, abolere, et Novellæ memoratæ vigorem addere in animo statui.

A καὶ θεοστυγὲς, ἔκ τε τῶν θείων νόμων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀρχούντως δεδήλωται. Περὶ δὲ τῶν τοιούτῳ περιπιπτόντων ἐγκλήματι καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ καὶ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσφευγόντων τὰ δόξαντά οἱ νομοθετήσας ὁ πορφυρογέννητος κυρὸς Κωνσταντῖνος διωρίσατο ἀειφυγίᾳ μὲν τοὺς ἑκουσίους φονεῖς ἅπαντας ἀπαραιτήτως καθυποβάλλεσθαι, καὶ μὴ συγχωρεῖσθαι περινοστεῖν αὐτοὺς καὶ φαίνεσθαι ἐν τῇ γῇ, ἣ τὸ τοῦ πλησίον αἷμα χανοῦσα κακῶς ὑπεδέξατο· τούς γε μὴν ἐκ μελέτης καὶ βεβουλευμένως καὶ μετὰ σκέψεως τὸν ἀδελφικὸν κατεργασαμένους θάνατον σὺν τῇ ἀειφυγίᾳ καὶ ἀποκείρεσθαι πάντως διετάξατο, καὶ τοῖς μοναχοῖς ἐγκαταλεγέντας παρ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν τῷ μοναστηρίῳ προσμένειν, μετὰ τὸ καὶ ἄλλας ποινὰς ὑφίστασθαι (περὶ ὧν πλατύ- B τερον τὰ περὶ τούτων ἀπολυθέντα νεαρὰ θεσπίσματα διορίζεται), μηδὲν περὶ τῶν μὴ προσφευγόντων τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διορισάμενος, ὡς τοὺς πολιτικοὺς νόμους ἀπαρακινήτως ἐπὶ τούτων τηρεῖσθαι βουλόμενος καὶ τὴν τιμωρίαν τοῖς φονεῦσιν ἐπάγεσθαι, καθὼς ἡ τούτων νομοθεσία παρακελεύεται. Πρόφασις οὖν ἡ τοιαύτη νεαρὰ νομοθεσία τοῖς παλαμναιοτάτοις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπαράτοις γέγονε τοῦ μετὰ πολλῆς ἀδείας ἐπὶ τὰς μιαιφονίας ἐκτρέχειν, καὶ τῆς τυχούσης λαβομένους προφάσεως τηλικοῦτον μύσος ἐργάζεσθαι καὶ προσφεύγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ γράμμα συμπαθείας πορισαμένους ἀναστρέφειν οἴκαδε. Κἀντεῦθεν οἱ πλείους καὶ δευτέροις καὶ τρίτοις καὶ πλείοσιν ἐπιτολμῆσαι οὐκ C ὤκνησαν διὰ τὸ χαῦνον καὶ καταπεφρονημένον, — οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι συμπαθὲς — τῆς προτέρας κολάσεως· συμπάθεια γὰρ ἐπὶ τοῖς πεπονθόσι κακῶς, οὐκ ἐπὶ τοῖς δράσασι, καὶ γίνεται δικαίως καὶ λέγεται· ἐπὶ δὲ τοῖς κακῶς πράττουσιν οὐκ ἀδιακρίτως χρὴ ταύτην γίνεσθαι. Ταύτης δὲ τῆς νομοθεσίας κἀκεῖνο δὴ συνέβη τὸ μέρος, λέγω δὴ τὴν ἀειφυγίαν, εἰς παντελῆ ἀχρηστίαν ἐλάσαι. Λόγος γὰρ νῦν ἀειφυγίας οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες οἱ φονευταὶ ἀδεῶς καὶ πάλιν ἐκεῖσε περινοστοῦσιν ἔνθα τὸ μύσος εἰργάσαντο. Πρώην μὲν γὰρ οἱ ἐν τοῖς θέμασιν ἀποστελλόμενοι, εἴτε πολιτικὴν περιεζωσμένοι ἀρχὴν ἢ καὶ στρατιωτικὴν ἐνδεδυμένοι ἀξίαν, φόνου τολμηθέντος, ἔσπευδεν ἕκαστος καὶ τοῦ ἑτέρου προέτρεχε, τὸν φονέα συλλαβεῖν προθυμούμενοι καὶ τὴν ἐπ' D αὐτῷ ἐπεξέλευσιν κατὰ νομικὴν ἀκολουθίαν ποιήσασθαι, καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ κολάσεως ἀναστεῖλαι τοὺς ὁμοιόφρονας· νῦν δὲ οἱ τοῖς θέμασιν ἄρχοντες, ὡς μανθάνει ἡ βασιλεία μου, τοῦ καλοῦ μὲν τελείως ἠλογηκότες καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν συντείνοντος, ἓν δὲ καὶ μόνον συμπέρασμα τῆς ὅλης αὐτῶν ἐνεργείας ποιούμενοι τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν κακὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ τὸ κέρμα περιχάσκοντες, οὐ μόνον οὐκ ἀναψηλαφῶσιν, ὅτε φόνος τις ἐν ᾗ διέπουσι χώρᾳ γένηται, τοὺς τὸ τοιοῦτον δεινὸν πλημμελήσαντας, ἀλλ', ὃ τούτου χείριστον, τινὲς τῶν τοιούτων καὶ τοὺς ἤδη φωραθέντας ὑπ' αὐτῶν καὶ κρατηθέντας περικρύπτουσι, καὶ λαθραίως εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν προπέμπουσι. Περὶ δὲ τῶν γινομένων ἐπ' αὐτοῖς μετὰ τὸ προσδραμεῖν τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἡ μὲν βασιλεία μου ἀκριβῶς οὐκ οἶδεν· ἀκούει δὲ ὅμως οὐκ ἀγαθὰ, καὶ ἁπλῶς τοῦτο ἐξ ἁπάντων ἀποτελεῖται, τὸ ἐν παντὶ τόπῳ τῷ ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν φόνους ἀδεῶς καθημέραν τολμᾶσθαι. Ὅταν οὖν ἡ βασιλεία μου ἀναλογίσηται ὅπερ παρ' ἔθνεσιν, ἃ μήτε νόμος θεῖος ἀπεῖρξε μήτε μελλούσης καὶ φρικτῆς κολάσεως ἀπειλὴ τοῦ κακῶς εἰς ἀλλήλους ποιεῖν ἀνεχαίτισε, τὰ τοιαῦτα τῶν ἁμαρτημάτων σπάνια καὶ διὰ χρόνου τολμῶνται, ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ σχεδὸν καθ' ἑκάστην πλημμελοῦνται, πόσης ἀνίας ἐμπίπλαται; Ἡλίκης δὲ ἀθυμίας καὶ τοῦτο αἴτιον μετὰ τῶν ἄλλων τῇ βασιλείᾳ μου γίνεται, τῶν νῦν

ἀνθρώπων κατανοούσῃ τὸ περὶ τὴν δικαιοπραγίαν ὀλίγωρον, καὶ τὸ μηδένα ζῆλον ἔχειν αὐτοὺς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς; Ταῦτα πάντα κατανοήσασα ἡ βασιλεία μου, προσλογισαμένη δὲ καὶ τὸ τοῦ ῥηθέντος νεαροῦ βασιλικοῦ διατάγματος ἐπί τισι κανονικαῖς διατάξεσιν ἐναντίον καὶ ἄλλως ἀδόκιμον, ἐφρόντισε κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καὶ τὸ τοῦ φόνου μύσος ἀναστεῖλαι, καὶ τὰ τῆς νεαρᾶς διορθώσασθαι.

α'. Παρακελεύεται οὖν ἅπασι τοῖς ἐν θέμασι δικασταῖς, καὶ ταῖς ἐν αὐτοῖς οὔσαις στρατιωτικαῖς δυνάμεσι καὶ τοῖς τούτων στρατηγοῖς, ἔνθαπερ ἂν ἑκούσιος φόνος γένηται καὶ τολμηθῇ τοιοῦτόν τι παρά τινος, αὐτίκα πάντας διεγείρεσθαι εἰς τὴν τοῦ φονέως κατάσχεσιν, καὶ δέσμιον αὐτὸν ἀποστέλλειν πρὸς τὴν βασίλειον περιωπήν, ἢ ταύτης ἀποδημούσης πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς θεοφυλάκτου μεγαλοπόλεως, ὥστε εἰς δημοσίαν φυλακὴν εἰσάγεσθαι, καὶ τὰς σωματικὰς καὶ οὐσιακὰς κατά τε νόμους καὶ τὴν τῶν νεαρῶν θεσπισμάτων δύναμιν καὶ ἑτέρας ἀποστῆναι κολάσεις · εἰδότων τούτων ἁπάντων ὡς εἴ τις φωραθείη δυνάμενος κατασχεῖν τὸν φονέα καὶ μὴ τοῦτο ποιήσας, οὕτω μέλλειν κατακριθῆναι, ὡς, κατὰ βασιλέως βουλευσάμενος. Εἰ δ' ἴσως διαλάθῃ τις καὶ προσφύγῃ τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ τὸ προβῆναι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπ' αὐτῷ ἐπιτίμια, κατὰ τὴν νομικὴν παρατήρησιν ἐνδημοῦντος μὲν τοῦ κρατοῦντος τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, παρ' αὐτοῦ ἀποσταλήσεται εἰς τὸ θέμα ὁποῖον ἂν ἐπικρίνῃ, ὥστε τὸν χρόνον τῆς ὅλης αὐτοῦ ζωῆς ἐκεῖσε διαβιβάζειν, καὶ μὴ ἐκεῖθεν ἀποδιδράσκειν, ὥστε ἐπανατρέχειν ἔνθα τὸ τοῦ φόνου μύσος εἰργάσατο · ἀποδημοῦντος δ' ἴσως τοῦ βασιλέως, παρὰ τοῦ ἐπάρχου (ὡς εἴρηται) εἴς τινα τῶν πορρωτέρω χωρῶν ἐξορισθήσεται καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἐκεῖσε διανύσει.

β'. Ἂν δέ γε μὴ μόνον ἑκουσίως, ἀλλὰ καὶ ἐκ μελέτης τὸν φόνον ἐργάσοιτο, οὐκ ἀναγκασθήσεται κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν βασιλικὴν διάταξιν ἀποκαρῆναι. Εἰ γὰρ τὸν ἑκουσίως τῇ ἀποκάρσει προστρέχοντα οὐκ ἀπεντεῦθεν ἡ κανονικὴ ἀκρίβεια εἰς αὐτὴν παραδέχεται, ἀλλὰ καιρὸν αὐτῷ τὸν ἀρκοῦντα ἐπιμετρήσασα, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ τῆς γνώμης ἐκείνου βέβαιον εἴτε καὶ ἀπαγὲς βασανίσασα, εἴπερ εὑρήσει τὸν ἄνθρωπον τῇ ἐξ ἀρχῆς προθέσει στοιχοῦντα καὶ τῷ μοναχικῷ πολιτεύματι καὶ τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος ἀόκνως ἑαυτὸν παρασκευάζοντα, ἔκτοτε καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου αὐτῷ προσεπιφέρει συμπλήρωσιν εἰς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν τε παραδεξαμένη καὶ κατάστασιν · πῶς οὐκ ἂν εἴη ἄλογον καὶ τοῖς πνευματικοῖς νόμοις ἀπᾷδον ἀναγκαστικῶς ἀποκείρεσθαί τινα, καὶ ταῦτα φονέα ὃν μέχρι τοσούτου ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπεν, ὥστε καὶ ἀδελφικῷ χρανθῆναι τὰς χεῖρας αἵματι; Δέος γὰρ μήπως ἀκουσίῳ προαιρέσει τὸν ἀγγελικὸν βίον ὑπελθὼν καὶ βίᾳ τοῦτον καταδεξάμενος εἰς ἐμπαιγμὸν τῷ φρικώδει χρήσηται σχήματι · πεφύκασι γὰρ οἱ τῶν ἀνθρώπων κουφότεροι εἰς ἀπόνοιαν ἐμπεσόντες καὶ ταῖς χειρίσταις καὶ παραβολωτέραις ἐπιτολμᾷν πράξεσιν.

A 1. Omnibus majestas mea provinciarum judicibus, et militaribus copiis, quæ in eis sunt, illarumque ducibus præcipit (26), ut ubicunque voluntaria cædes facta fuerit, aliquo tale quiddam auso confestim omnes ad præhendendum homicidam excitentur, eumque vinctum imperatoriæ circumspectioni mittant, aut si ea peregre absit, ad magnæ divinitusque custoditæ urbis præfectum, ut publicam in custodiam deducatur, et tam corporales quam bonorum, aliasque præterea pœnas, juxta leges et novellarum sanctionum vigorem ferat: scientibus his universis, futurum, ut si compertum fuerit, aliquem potuisse homicidam apprehendere, nec id fecisse; non secus is condemnetur, atque si majestatis crimen admisisset. Quod si quis forte B clam evaserit, et ad sanctissimam Dei majorem Ecclesiam confugerit, postquam ecclesiasticæ pœnæ adversus eum processerint, secundum juris observationem, si quidem princeps ad urbem imperatricem sit, ab eo in illam provinciam ablegabitur, quam princeps decreverit, ut omne totius vitæ suæ tempus istic exigat, nec illinc aufugiat, eum ad locum recurrens, quo in loco piaculum cædis admisit. Sin forte peregre princeps absit, a præfecto (veluti dictum est) in remotiorem quamdam regionem deportabitur, et ibi vitæ suæ spatium peraget.

2. Quod si non voluntarie tantum, verum etiam consulto cædem perpetraverit: non cogendus erit, C ut secundum indicatam prius (27) imperatoriam constitutionem tondeatur. Nam si sponte sua currentem ad tonsuram, non ideo statim ad eam canonica subtilitas admittit, sed ubi tempus ei sufficiens concessit, eoque durante mentem hominis exploravit, firma sit, an inconstans; si quidem compererit eum primo proposito insistentem, ac monastica conversatione et mortificatione corporis impigre se præparantem; tum demum præclari operis ei complementum et perfectionem offert ad vitam conditionemque monasticam admisso: quo pacto non alienum a ratione fuerit, et a legibus spiritualibus abhorrens, aliquem per coactionem tonderi, et quidem homicidam, quem usque adeo deseruerit Deus, ut etiam fraterno sanguine manus D polluerit. Metuendum enim, ne vitam hanc angelicam adversante animo ingressus, eaque per vim suscepta, reverendo habitu ad ludibrium utatur. Sic enim comparati sunt homines leviores, ut ubi semel dementati fuerint, pessima et maxime temeraria facinora peraudacter aggrediantur. Quamobrem ton-

(26) Corrigit sextam novellam Constantini in porphyra nati.
(27) Constantini scilicet, in porphyra nati.

suræ loco majestas mea statuit, ut qui cædem sponte A sua præmeditatus admisit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat, ex ea nunquam educendus, ne jussu quidem imperatorio, per oblivionem forte principis elicito. De facultatibus autem ipsorum fiat, quemadmodum prædictus imperator statuit.

3. Quia vero plerique homicidarum, qui meditato et consulto cædes perpetrant, ad sanctissimam Dei Majorem Ecclesiam delati, non uti cædes ab ipsis facta est, sed ex commodo suo de ea confitentur, veritatem occultantes, majestas mea præcipit, ut a sanctissimo pro tempore patriarcha litteræ pœnam continentes ad loci pontificem, eique subjectum clerum, atque etiam ad ipsum regionis illius judicem perscribantur; et prout ex illorum rescripto cædem admissam cognoverit, exsecutionem instituat; nec qui consulto quem interfecit, ob falsam confessionem suam easdem cum illo pœnas atque castigationes sustineat, qui casu et improviso in tale crimen incidit.

4. Quod si quis homicidarum, qui ad sanctissimam Majorem Ecclesiam confugerat, et exsilio perpetuo condemnatus erat, vel ut in vinculis esset, ac per omnem vitam suam custodia clauderetur, inventus fuerit eo loco libere vagari, quo cædem perpetravit: vinctus a quæstore loci ad majestatem meam mittetur, et quæcunque tunc ipsius bona reperta fuerint, in lucrum tam quæstori cedent, quam et qui homicidam indicaverit, ex æquo inter ipsos dividenda. Omnino autem curæ erit hujusmodi causarum judicibus in sanctissima Ecclesia Majore, ut convenienti severitate canonicæ cædes puniant, nec temere tempora deminuant, nec plus, quam par sit, lenes sese præbeant, ubi hoc fieri non oportet. Cæterum hujus majestatis meæ constitutionis exempla, a tribunalium præfectis subscripta, missaque provinciarum ecclesiis, ibidem reponentur; ut omnes eorum quæ constituta sunt, notitiam habeant, et agant, ut in eis continetur.

5. Quod si consulto factæ cædis auctor, sponte sua tonsuram expetat: non temere monachorum in ordinem admittentur, sed magna cum accuratione et exploratione temporis sufficientis secundum sanctiones canonicas examinatus. Et quidem in monasterio vel invitus per universum vitæ suæ tempus manere cogetur, nec indulgentiam inde rursus exeundi unquam impetrabit. Ipsum vero monasterium prorsus erit in alia provincia, non in eo solo, quod interfecti sanguinem male quasi diducto rictu oris excepit.

Dat. mense Aprili, indictione XIV, manu regia,

Ἀντὶ τοίνυν τῆς ἀποκάρσεως νομοθετεῖ ἡ βασιλεία μου τὸν πεπλημμεληκότα φόνον μεμελετημένον ἑκούσιον ἐν φυλακῇ παρ' ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον διάγειν, καὶ μηδέποτ' ἐκεῖθεν ἐξάγεσθαι, μηδ' ἀπὸ βασιλικῆς ἴσως προστάξεως κατὰ λήθην πορίζομένης· ἐπὶ δὲ ταῖς περιουσίαις αὐτῶν γίνεσθαι, καθὼς ὁ προμνημονευθεὶς βασιλεὺς διετάξατο.

γ'. Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείους τῶν φονέων ἐκ μελέτης καὶ διασκέψεως τοὺς φόνους κατεργαζόμενοι, ἔπειτα τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ προσελθόντες, οὐχ ὡς γέγονε παρ' αὐτῶν ὁ φόνος, ἀλλὰ πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ποιοῦνται τὴν ἐξομολόγησιν τὴν ἀλήθειαν παρακρύπτοντες· παρακελεύεται ἡ βασι- B λεία μου γραφὴν γίνεσθαι τοῦ κατὰ καιροὺς ἁγιωτάτου πατριάρχου μετ' ἐπιτιμίου πρὸς τὸν κατὰ χώραν ἀρχιερέα καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν κλῆρον, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν τοῦ θέματος διαιτητήν· καὶ καθὼς μάθῃ γενέσθαι τὸν φόνον ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀντιγραφῆς, οὕτω ποιεῖν καὶ τὴν ἐπεξέλευσιν· καὶ μὴ τὸν ἐκ μελέτης φονεύοντα διὰ τὴν ψευδῆ αὐτοῦ ἐξαγορείαν τὰς τοῦ κατὰ τύχην καὶ ἀπροόπτως τῷ τοιούτῳ περιπεσόντος ἐγκλήματι δέχεσθαι ποινὰς καὶ τὰ ἐπιτίμια.

δ'. Εἴ τις μέντοι τῶν φονέων, τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ προσφυγὼν Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ ἀειφυγίᾳ κατακριθεὶς ἢ δέσμιος εἶναι καὶ ἐν φυλακῇ ἐγκεκλεῖσθαι παρ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωήν, εὑρεθῇ ἄνετος ἐμπερι- C πατῶν ἔνθα τὸν φόνον εἰργάσατο, δέσμιος παρὰ τοῦ κατὰ χώραν πράκτορος ἀποσταλήσεται εἰς τὴν βασιλείαν μου· καὶ ὅσα δὲ τότε παρευρεθῶσιν αὐτῷ πράγματα, εἰς κέρδος ἔσται τῷ πράκτορι καὶ τῷ τὸν φονέα καταμηνύσαντι ἐπίσης παρ' αὐτῶν μεριζόμενα. Μελήσει δὲ πάντως καὶ τοῖς ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῶν τοιούτων διαιτηταῖς μετὰ τῆς προσηκούσης κανονικῆς αὐστηρίας τὰ φονικὰ κολάζειν ἐγκλήματα, καὶ μὴ τοὺς χρόνους ὡς ἔτυχε συντέμνειν, καὶ μηδὲ ἐφ' οἷς οὐ χρὴ πλέον τοῦ εἰκότος φιλανθρωπεύεσθαι. Ἴσα μέντοι τοῦ παρόντος διατάγματος τῆς βασιλείας μου, ὑπογραφέντα παρὰ τῶν προϊσταμένων τῶν δικαστηρίων, ἀποσταλέντα ταῖς κατὰ χώραν Ἐκκλησίαις ἀποτεθήσεται· ὥστε πάντας εἴδησιν ἔχειν τῶν διωρι- D σμένων, ὡς ἂν ποιῶσι κατὰ τὴν τούτων περίληψιν.

ε'. Εἴπερ μέντοι ὁ τὸν μεμελετημένον φόνον ἐργασάμενος ἑκουσίως ἕλοιτο τὴν ἀπόκαρσιν, οὐχ ἀδοκιμάστως τοῖς μονάχοις ἐγκαταλεγήσεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως, τὸν ἀρκοῦντα χρόνον κατὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις βασανιζόμενος. Τῷ μέντοι μοναστηρίῳ καὶ ἄκων προσμένειν ἀναγκασθήσεται παρ' ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον, μηδέποτε τούτου ἐξέρχεσθαι συγχωρούμενος. Πάντως δὲ τὸ μοναστήριον ἐν ἑτέρᾳ ἔσται ἐπαρχίᾳ, καὶ οὐκ ἐν ἐκείνῃ τῇ γῇ, ἣ τὸ τοῦ θανόντος αἷμα χανοῦσα κακῶς ὑπεδέξατο.

Τό· Μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδ. ιδ' τῆς βασιλικῆς ἁγίας

χειρός· ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγίς· καὶ τὸ διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου τοῦ ἁγιοθεοδωρίτου Μιχαήλ. Εἶχε καὶ ἔξωθεν ἐν τῇ προπτύξει τῶν κολλῶν ταῦτα· Ἀπελύθη μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιδʹ ἔτει ͵ςχοδʹ. Τὸ κατ' ἔτος μόνον τοῦ σεκρέτου τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου, καὶ τὸ κατεστρώθη ἐν τοῖς δυσὶ μεγάλοις λογαριαστικοῖς σεκρέτοις κατὰ μῆνα Αὔγουστον ἰνδ. ιδʹ.

A appositis domni logothetæ et sancti Michaelis sigillis. Extrinsecus super ligatura legebatur : Datum mense Julio, ind. IV, anno 6674, in ædibus annuarii secretarii, magni drungarii, et in archivis secretis, mense Augusti, ind. XIV.

XV.

DE MATRIMONIO SEPTIMO COGNATIONIS GRADU CONTRACTO (28).

VII. *Πρόσταγμα βασιλικόν, διαλῦον καὶ ἀνατρέπον τὸ προβὰν ἑβδόμου ἐξ αἵματος βαθμοῦ συνοικέσιον, κωλῦον δὲ γενέσθαι μὴ γεγονός.*

Τῆς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ νῦν φροντίζοντες συντηρήσεως ὅ τε ἁγιώτατός μου δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἡ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρχιερέων ὁμήγυρις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ταῖς συνοδικαῖς περὶ κοινῶν ὑποθέσεων πράξεσι διατηροῦντες συνήθειαν, ἀνενεγκεῖν καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν εὐσεβῆ βασιλείαν τὰ παρ' αὐτῶν διαγνωσθέντα καὶ ὁροθετηθέντα καλῶς ἐβουλεύσαντο, ἐφ' οἷς συνοδικὴ προὐτέθη συζήτησις, εἰ χρὴ τοὺς ἐκ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος, τὴν τῆς συγγενείας μὲν εἰδότας ἐγγύτητα, περιέργως δὲ ὅμως μὴ πρὸς ἐρώτησιν τῆς Ἐκκλησίας τὸ γενησόμενον ἄγοντας, καὶ οὕτω γαμικὸν συνεστῶντας συνάλλαγμα, μένειν μὲν ἀδιασπάστους, ἐπιτιμίοις δὲ καθυπάγεσθαι· εἴτε μὴν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς οὕτω καινουργοῦντας διΐστασθαι. Καὶ γοῦν τὸν ἐκτεθέντα περὶ τούτου τόμον τῷ ἡμετέρῳ κράτει προσκεκομίκασι, τὸ ἐπιστημοναρχικὸν τῆς ἡμῶν βασιλείας παραφυλαττόμενοι δίκαιον, καὶ πυθέσθαι καὶ ταύτης προῃρετίσαντο, εἰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτῆς τὰ κυρωθέντα συμβαίνει. Τῶν γὰρ ἀναγκαιοτάτων εἶναι τοῦτο διενοήσαντο κάλλιστά τε καὶ εὐλογώτατα. Οὗτοι μὲν γὰρ τὴν ἐκ τοῦ τοιούτου βαθμοῦ ἐν γάμῳ συζυγίαν πάντη διεκώλυσαν, καὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν προβαίνειν ἐθεσμοθέτησαν, οὐ μόνον κἂν πρὸς ἐρώτησιν ἔλθῃ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰς ἔργον ἀποβᾶσαν αὖθις διαιρεῖσθαι καὶ διατέμνεσθαι ἅτε καὶ φύσει καὶ θείῳ νόμῳ D προσπταίουσαν· δίχα μέντοι τῶν μέχρι τότε φθασάντων ἐκτελεσθῆναι γάμων ἐκ τοῦ τοιούτου βαθμοῦ. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοὺς τολμήσαντας παρὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην κύρωσιν διαπράξασθαι μετὰ τῆς διασπάσεως καὶ ἀφορισμῷ καθυπάγεσθαι, καὶ τοὺς ἐκείνοις δὲ συναινέσαντας τῆς κανονικῆς πειρᾶσθαι δριμύτητος· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερολογήσαντας καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ πολλάκις προβαίνουσι συναλλάγματα μετὰ τῶν ἐκ βασιλέων γένους καὶ τῶν ἄλλων εὐγενεστάτων καὶ περιδόξων ἐν ἀξιώμασι, καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῶν

B *Edictum imperatorium, quod dissolvit ac rescindit contractum septimi ex cognatione gradus matrimonium, et si factum non sit, fieri prohibet.*

Tam sanctissimus dominus meus et universalis patriarcha, quam Christi pontificum conventus, etiam modo de divinorum sacrorumque canonum observatione solliciti, receptamque usu in actibus synodicis de communibus causis consuetudinem retinentes, ad religiosam quoque majestatem nostram referre decreverunt, quæ essent ab se statuta, recteque definita de iis quæ in disceptationem synodicam vocata fuerant; an scilicet ii qui septimo se gradu sanguinis contingunt, propinquitatem cognationis haud ignorantes, et curiose tamen Ecclesiam de futuro contractu non consulentes, atque ita in matrimonium coeuntes, indirempti quidem C manere, sed pœnis subjici debeant : an potius talis facinoris reos, divelli ab se invicem oporteat. Et quidem expositum de hac quæstione scriptum potestati nostræ obtulerunt, jus majestati nostræ debitum, seu principi gubernationis gnaro, integrum servantes; et ipsam quoque censuerunt interrogandam, an ejus etiam judicio, quæ decreta essent, probarentur. Hoc enim imprimis esse necessarium persuaserunt, idque rectissime, ac justa sane de causa. Prorsus autem ipsi matrimonialem ex hoc gradu conjunctionem prohibuerunt, ac plane non permittendam sanciverunt. Neque solum si res ad Ecclesiæ consultationem referatur, sed etiam ante hanc interrogationem in opus deductam copulationem dirimendam ac rescindendam; veluti quæ et in naturam, et legem divinam impingat. Exceptis tamen iis nuptiis, quæ ante id tempus ex hoc gradu contractæ fuissent. Nec in modo, verum etiam si qui præter hanc sanctionem synodicam agere ausi fuerint, cum divortio segregationis quoque pœna mulctandos. Itidem et eos qui eis assensi fuerint, severitatem canonicam experiri debere. Præterea sacerdotes ab officio removendos, qui nuptias precibus sacris initiaverint. Et quoniam multa sæpe numero matrimonia contrahuntur cum personis imperatorii generis, aliisque nobilissimis

(28) Anno 1166.

et dignitate conspicuis, itidemque cum personis A exterarum regionum, quibus reges et principes præsunt, in hanc reginam urbium venientibus, quæ sine potestatis nostræ jussu omnino perfici non solent: æquissimum erat, majestatem quoque nostram certiorem reddi de iis, quæ de hac necessaria quæstione sancita per synodum essent, ne fortasse per oblivionem illicitus aliquis hujusmodi contractus sacrisque canonibus et legum edictis haud respondens, accidat idque hac ipsa in urbe, quæ et cæteris omnibus ob imperii mitram ac diadema præsidet, et legibus in universum regitur, quasique commune quoddam exemplum rectæ legum observationis universis est proposita.

Enimvero nostra quoque majestas synodicum hoc B de re quæsita responsum, vel verius loquendo determinationem, veluti sacris canonibus sane quam convenienter, et apostolicis expositam legibus, suo decreto comprobat, et in posterum vigere, ratamque manere citra mutationem aliquam in perpetuum statuit; eamdem in quæstionis propositæ solutione sententiam cum sanctissimo domino meo et universali patriarcha cumque sacra et divina synodo amplectens. Quippe si matrimonia quædam ob affinitatem legibus prohibentur, decori scilicet causa, et ne nomina confundantur: multo magis hic istuc libere faciendum, ubi fœditas ipsa cum nominum conturbatione concurrit, atque etiam cognati sanguinis absurdissima commistio et confusio. Cur iis, C obsecro, qui cæteroquin e propinquo ac sanguinis ratione juncti sibi sunt, alia sit opus commistione et copulatione? Nimirum illis concilianda est colligatio, nuptiarumque conjunctio, quibus originarius sanguinis ortus multipliciter scissus ac divisus, jam longius esse remotus agnoscitur, ad octavum deductus gradum, ideoque distantiam suam magis adaugens. Sic ergo pia majestas nostra synodali de dicta quæstione decreto assentiens, præsentem hanc sanctionem æquissimam promulgavit, quæ et in sacro scrinio majoris illius Ecclesiæ Dei recondi collocarique debet, et omnibus archivis publicis innotescere, ac robur inviolabile ad omnem temporis infinitatem retinere. D

Dat. mense Aprili, indictione 14, rubris litteris sacri imperatoris nostri. Item aderat usitatum sigillum cereum. Et illud, per logothetam dromi, Michaelem Hagiotheodoritum. Item illud, Depositum in duobus magnis illis secretis, mense Maio.

A χωρῶν, ὧν ῥῆγες καὶ πρίγκιπες ἄρχουσι, μεταγομένων προσώπων ἐπὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἅπερ οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ ἡμετέρου κράτους κελεύσεως συντελεῖσθαι πάντως πεφύκασιν, ἐν εἰδήσει γενέσθαι καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν τῶν συνοδικῶς κυρωθέντων περὶ τοῦ τοιούτου ἀναγκαίου ζητήματος ἦν δικαιότατον, ἵνα μὴ κατὰ λήθην ἴσως ἄθεσμόν τι τοιοῦτον συμβαίη συνάλλαγμα, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι καὶ τοῖς νομικοῖς ἀνακόλουθον διατάγμασιν, ἐν πόλει καὶ ταῦτα ταύτῃ, πασῶν μὲν προκαθημένῃ τῷ τῆς αὐτῆς αὐτοκρατορίας στέμματί τε καὶ διαδήματι, νόμοις δὲ κατὰ πᾶν διεξαγομένῃ καὶ εἰς κοινὸν προκειμένῃ τῆς εὐνομίας πᾶσιν ὑπόδειγμα.

B Τοιγάρτοι καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν τὴν συνοδικὴν ταύτην ἐπὶ τῷ ζητηθέντι ἀπόκρισιν, εἴτ' ἀληθὲς εἰπεῖν ὁροθέτησιν, ὡς ἑπομένως τοῖς θείοις κανόσι καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐκτεθεῖσαν νόμοις, ἐπέκρινε, καὶ κρατεῖν εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀμετατρέπτως ἔχειν εἰς τὸ διηνεκὲς διορίζεται, τῆς αὐτῆς κοινωνοῦσα γνώμης ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ προκειμένου ζητήματος τῷ τε ἁγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας συναλλαγμάτων ἐστὶν, ἃ τοῖς νόμοις κωλύονται τῆς εὐπρεπείας χάριν καὶ τοῦ μὴ συγχέεσθαι τὰ ὀνόματα, πολλῷ μᾶλλον τοῦτ' ἂν ἐνταῦθα παῤῥησιάσαιτο, ἔνθα καὶ τὸ ἀπρεπὲς μετὰ τῆς τῶν ὀνομάτων συγχύσεως, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ τοῦ συγγενοῦς αἵματος ἀλογωτάτη σύγκρασις καὶ ἀνάχυσις. C Ἵνα τί καὶ δεήσει τοῖς ἐγγυτέρω καὶ καθ' αἷμα συνηνωμένοις ἐπιμιξίας ἑτέρας καὶ συνενώσεως; Ἐκείνοις γὰρ πάντως χρῆναι τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν τῶν γάμων συνάφειαν πραγματεύεσθαι, οἷς καὶ ἡ πηγαία τοῦ αἵματος πρόοδος πολλαχῶς μερισθεῖσα καὶ διαιρεθεῖσα ποῤῥωτέρα διεστηκυῖα γνωρίζεται, εἰς ὄγδοον βαθμὸν περιστᾶσα, κἀκεῖθεν μᾶλλον αὖθις τὴν αὐτῆς ἀπόστασιν προσεπαύξουσα. Οὕτω δὴ προστιθεμένη τῇ συνοδικῇ περὶ τοῦ ῥηθέντος ζητήματος ἐπικρίσει ἡ εὐσεβὴς ἡμῶν βασιλεία, τὸ παρὸν ἐννομώτατον ἀπολέλυκε θέσπισμα, ὀφεῖλον τῷ τε ἱερῷ χαρτοφυλακείῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐναποτεθῆναι, καὶ πᾶσι τοῖς δημοσιακοῖς ἀρχείοις ἐπιγνωσθῆναι, καὶ ἔχειν εἰς τὸ ἀπέραντον D τὸ ἰσχυρόν τε καὶ ἀναλλοίωτον.

Τό· Μηνὶ Ἀπριλίῳ ἐπινεμήσεως ιδ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου. Καὶ ἡ διὰ κηροῦ συνήθης σφραγίς. Τό· Διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου τοῦ ἁγιοθεοδωρίτου Μιχαήλ· καὶ τό· Κατετέθη ἐν τοῖς δυσὶ μεγάλοις σεκρέτοις κατὰ μῆνα Μάϊον.

XVI.

EDICTUM DE CONTROVERSIA, QUATENUS PATER MAJOR CHRISTO SIT (29).

A Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ Πορφυρογέννητος, Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ εὐσεβέστατος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος, Ἰσαυρικὸς, Κιλικικὸς, (Ἀρμενικὸς], Δαλματικὸς, Οὐγγρικὸς, Βοσνιτικὸς, Χροβατικὸς, Λαζικὸς, Ἰβηρικὸς, Βουλγαρικὸς, Σερβικὸς, Ζηχχικὸς, Ἀζαρικὸς, Γοτθικὸς, θεοκυβέρνητος κληρονόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ψυχῇ νεμόμενος πάντα τὰ τούτου δίκαια ὥς τινων ἀποστατησάντων τοῦ κράτους ἡμῶν, τοῖς τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν παντὸς λαοῦ, τῆς τε θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλίδος πόλεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ὑπὸ τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐξουσίαν χωρῶν, ἠπειρωτικῶν τε καὶ θαλασσίων, οἰκήτορσιν.

Εἰ μακαρίζει Πέτρον Χριστὸς τὸν ἐν ἀποστόλοις κορυφαιότατον, ἐπεὶ προφθάνει πάντας τῷ διαπύρῳ B τῆς ἀγαπήσεως, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν διατείνεται τὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντος Υἱὸν, ἅτε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποκαλυφθεὶς τὸ κατ' ἐκεῖνον μυστήριον, τί δήποτ' ἂν ἕτερον εἴη μακαριστότερον καὶ τῷ Κυρίῳ εὐαρεστότερον τοῦ τῆς εὐσεβείας ὀρθοδοξαστικῶς τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἀντέχεσθαι καὶ μὴ παρὰ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν κατισχύσασθαι; ἅστινας δὴ τὰς πύλας ταύτας ὑποληπτέον τοὺς μὴ παρὰ τὴν ταύτης πύλην εἰσιόντας δι' αὐτοῦ Χριστοῦ τῆς ἀσφραγίστου θύρας, ἐπεὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἐρχομένοις ἄνετος πρόκειται. Ἐπὶ ταύτην τὴν πρὸς Θεὸν εἰλικρινεστάτην εὐσέβειαν ὡς ἐπὶ πέτραν ἀρραγεστάτην ἡ θεόθεν ἡμῶν βασιλεία τὸν ἑαυτῆς θεμέλιον προσεδράζουσα καὶ ταύτῃ προσεποικοδομεῖσθαι C τὸ ὑπήκοον ἅπαν σπουδάζουσα, μυρίαν ὅτι τὴν περὶ τούτου φροντίδα διηνεκῶς ἐπιδείκνυται. Οἴδαμεν γὰρ ἀκριβῶς ὡς, εἰ καὶ βασιλεύειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς Θεὸς ἑκάστων ἐπηυδόκησεν, ἀλλ' οὖν ἐκεῖθεν βασιλευόμεθα· καὶ ὥσπερ παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαμβάνειν πίστιν ἀνεπιμώμητον τῶν ἐξ ἀνάγκης εἶναι τιθέμεθα, οὕτω καὶ προεισφέρειν Θεῷ τῷ βασιλεύειν ἡμᾶς προορίσαντι τὴν ἀπαράκλιτον πίστιν παρὰ τοῦ δικαίου προσαπαιτούμεθα, καὶ δεῖν εἶναι Σολομῶντι πείθεσθαι λογιζόμεθα τῶν πραγμάτων [ἑκάστῳ] τὸν πρόσφορον καιρὸν ἀφορίζοντι. Ἐντεῦθεν καὶ ποτὲ μὲν τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ πλὴν ἀλλ' ἐπικαιρότατα λέγοντος, « Οὐκ ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν εἰρήνην βαλεῖν, ἀλλὰ μάχαιραν, » οὐδὲ ἡ γαληνότης ἡμῶν εἰρηνεύειν ἀνείχετο οὐδ' ἐν D ἀταράχῳ μένειν, ὁπότε παρεμβολὴ διαφωνούντων τοῖς περὶ Θεοῦ θεσμοῖς ἀναφαίνεται, ἀλλὰ καὶ τὴν μάχαιραν αἴρειν τοῦ πνεύματος, τὴν διαιροῦσαν τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τὰ θεῖα προβεβλημένη νοήματα, καὶ δι' αὐτῶν διχοτομοῦσα πᾶν ὅσον τῆς

Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, Romanorum imperator, piissimus, semper Sebastus, Augustus, Isauricus, Cilicicus, Armeniacus, Dalmaticus, Ungaricus, Bosthnicus, Chrovaticus, Lazicus, Ibericus, Bulgaricus, Servicus, Zecchicus, Chazaricus, Gothicus, a Deo directus, hæres coronæ magni Constantini, animo gestans cuncta hujus jura quanquam nonnulli a nostro imperio defecerunt; universo nostro philochristo populo regiæ nostræ a Deo custoditæ urbis, cunctisque imperio nostro subjectis terrestrium maritimarumque regionum incolis.

Si beatum prædicat Petrum Christus apostolorum summum apicem, propterea quod et omnes præcessit fervore amoris, et ipsum testatus fuit esse Christum, Dei viventis Filium: utpote a Deo Patre mysterium de illo edoctus: quidnam aliud beatius erit Dominoque gratius, quam orthodoxam religionem ab apostolica Ecclesia retineri, atque ab inferorum portis non vinci: quas quidem portas reputare licet illos homines, qui non ingrediuntur in ejus aulam per Christum, qui est janua nunquam clausa, imo cunctis adeuntibus semper patens. Super ac adversus Deum purissima religione, veluti immobili petra, dominatio nostra divinitus nobis concessa fundamentum suum statuens, ibidemque constituere subditos nostros universos studens, plurimam hujus rei curam perpetuo præ se fert. Probe enim novimus, quod etiamsi terrarum imperium Deus nobis annuit, attamen ipse nostri regnator est: et quemadmodum necessarium putamus fidem sinceram a subditis nostris impetrare; sic exhibere Deo, qui nobis regnum largitus est, inconcussam fidem jure cogimur: credendumque Salomoni putamus, qui unicuique rei tempus idoneum assignat. Hinc etiam pacificus Christus aliquando opportunissime dixit: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* [1]. Neque nostra tranquillitas pacem potest retinere et quiescere, cum exercitum adversantium Dei legibus cernimus; sed spiritus gladium corripimus, qui vitium a rectitudine separat: divinaque verba præ nobis gerimus, quibus omne ab Ecclesia spurium dogma secernimus. Aliquando autem cum eodem Christo idoneo vicissim tempore pacem suam donat, pacemque omnes conservare jubet, et pacificos dicit esse beatos, convertimus in vaginam gladium rationalem, qui jam contradicentium corda transverberavit, et

[1] Matth. x, 34.

(29) Anno 1166.

insanas raciocinationes palam revelavit, inimicitiæ A maceriam destruxit, et contradictionis medium parietem removit : et cum canticorum sponsa dicimus ; ordinate amorem inter eos qui hactenus rixati sunt.

Ἐκκλησίας ἔκφυλον νόημα· ποτὲ δὲ μετὰ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατὰ καιρὸν αὖθις τὴν οἰκείαν εἰρήνην βραβεύοντος καὶ εἰρηνεύειν ἐν ἑαυτοῖς καὶ πᾶσι κελεύοντος καὶ τὰ τῶν εἰρηνοποιῶν μακαρίζοντος, ἀποστρέφει μὲν τὴν λογικὴν ῥομφαίαν εἰς τὰ ὀπίσω, ἤδη τὰς τῶν ἀντιλεγόντων διελθοῦσαν καρδίας, καὶ τοὺς οὐκ ἀνεπισφαλεῖς λογισμοὺς εἰς μέσον ἀνακαλύψασαν, τὸν δὲ τῆς ἔχθρας φραγμὸν καθαιρεῖ καὶ τὸ τῆς ἀντιλογίας καταστρέφει μεσότοιχον, καὶ μετὰ τῆς ᾀσματιζούσης τάξατε, φησὶν, ἀγάπην ἐπὶ τοῖς μέχρι νῦν ἀντερίζουσιν.

1. Id etiam in his quæ nuper acciderunt, pia majestas mea factitavit. Controversia enim nata est de scripta in sacro Evangelio locutione veri Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, quam apud discipulos effatus est in Passionis nocte dicens, ad Patrem se vadere, tanquam ea re discipuli lætari deberent, cum diceret : *Ad Patrem vado, quia Pater meus major me est* [1]. Quæstio autem in eo versabatur, B quomodo quove sensu major loquente Christo Pater credendus sit. Jamvero Mosaicæ illius virgæ instar, dubitatio hæc parum abfuit quin Ecclesiæ Dei mare bifariam divideret, in quod piscatores hominum rete sermonis demittentes, partem quisque gentium comprehenderunt : ita ut dextra lævaque stare murus videretur altercantium inter se de dictionis hujus interpretatione.

α'. Οὕτω δὴ καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς παρεμπεσοῦσιν ἡ εὐσεβὴς ἡμῶν βασιλεία προσιδεῖν ἤρξατο. Ἐζητεῖτο μὲν γὰρ περὶ τῆς ἐν τῷ ἱερογράφῳ Εὐαγγελίῳ φωνῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν τοῖς μαθηταῖς προσεφθέγξατο κατὰ τὴν τοῦ Πάθους νύκτα λέγων πρὸς τὸν Πατέρα πορεύεσθαι, ὡς ὀφείλειν διὰ τοῦτο χαίρειν μᾶλλον αὐτούς, ὅτι, φησί, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν*· ἡ δὲ ζήτησις, ὅπως ἢ κατὰ τίνα τὴν διασάφησιν μείζων τοῦ λέγοντος Χριστοῦ ὁ Πατὴρ ἐκλαμβάνεται. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν ἐκείνην ῥάβδον τοῦτο τὸ πρόβλημα μικροῦ δεῖν διχῇ διατέμνειν ἔμελλε Θεοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὴν θάλασσαν, πρὸς ἣν οἱ ζωγρηταὶ τῶν ἀνθρώπων ἁλιεῖς τὰ δίκτυα τοῦ λόγου χαλάσαντες τὴν ἐθνικὴν μερίδα συμπαρελέξαντο· ὡς καὶ ἐδόκει ἵστασθαι τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύμων, ὡς ἀλλήλοις πάντων ἀντιλεγόντων περὶ τῆς τοῦ ῥητοῦ ἐξηγήσεως.

2. Nonnulli enim quibusdam Scripturæ locis abutentes, in eo tantummodo quod Pater auctor est sempiternæ et cœlestis generationis unigeniti Filii Dei, interpretationem hujus dictionis circum- C scribebant : neque hanc dictionem de Christo quatenus incarnatus est, sinebant intelligi : tanquam si nova quædam conjunctio naturarum Christi præter ecclesiasticam traditionem procuderetur ; idemque existimaretur, personæ unitatem spectare, atque inconfusam crasim unitarum in Christo inconvertibiliter naturarum : atque hinc nos periclitari, ne Monophysitarum blasphemias renovaremus. Nonnulli vero existimabant, secundum solam exinanitionis demissionisque rationem dictum esse majorem filio patrem, ita ut Unigeniti personæ, secundum ejus divinam naturam prorsus congrueret id effatum. Is enim se ipsum, qui absque carne erat, exinanivit, castumque uterum Deiparæ subiit ; quin tamen paternum sinum desereret : D totus indivisus a Genitore. Alii in persona communis hominum naturæ id dictum a Domino statuebant : ita ut prope phantasticum Christi cum carne in terra incolatum efficerent. Alii ad carnem quoque locutionem hanc Domini referebant ; sed per mentalem præcisionem, qua carnem cogitabant extraneam veluti assumenti ipsam divinitati ; ceu fere hypostasis carnis nostrum uniuscujusque, cum qua nulla est divinitatis conjunctio ; carni enim servitus et ignorantia ascribitur, cum mentis simplici phantasia rem visibilem a cogitata distinguimus, ut ait sapiens Damascenus. Nam certe

β'. Οἱ μὲν γάρ τισι τῶν γραφικῶν ἀποχρώμενοι χρήσεων μόνῳ τῷ αἰτίῳ τῆς ἀχρόνου καὶ ἀνωτάτω γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξήγησιν ταύτησὶ τῆς φωνῆς περιέγραφον, καὶ συγχωρεῖν οὐκ ἤθελον καὶ ὡς σαρκοφόρου τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν κάτω γέννησιν χρηματίσαντος τὴν ῥῆσιν ταύτην λογίζεσθαι· ὡς ἐντεῦθεν καινήν τινα τὴν ἕνωσιν τῶν τοῦ Χριστοῦ φύσεων καὶ μὴ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀναφαίνεσθαι, καὶ ταὐτὸν εἶναι νομίζεσθαι ὑποστάσεώς τε τὸ ἑνιαῖον περιαθρεῖν καὶ τὴν ἀσύγχυτον κρᾶσιν τῶν ἐν Χριστῷ ἡνωμένων ἀτρέπτως φύσεων, καὶ διὰ ταῦτα κινδυνεύειν τὰς τῶν Μονοφυσιτῶν δυσφημίας οἷον ἀνακαινίζεσθαι. Ἦσαν δὲ οἳ κατὰ μόνον τὸν τῆς κενώσεως εἴτουν συγκαταβάσεως τρόπον εἰρῆσθαι μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα διενοοῦντο, ὡς τῇ τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσει κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν πάντως προσάπτεσθαι τὸ λεγόμενον· οὗτος γὰρ ἑαυτὸν κεκένωκεν ἄσαρκος ὤν, καὶ τὴν ἁγνὴν ὑπέδυ μήτραν τῆς Θεομήτορος, τῶν μέντοι πατρικῶν οὐκ ἀπέστη κόλπων, ὅλος ὢν ἀχώριστος τοῦ Γεννήτορος. Οἱ δὲ προσώπῳ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τοῦτο ῥηθῆναι παρὰ τοῦ Κυρίου ἐτίθεντο, ὥστε μονονουχὶ φαντασιώδη τὴν οἰκονομίαν τῆς μετὰ σαρκὸς ἀναστροφῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εἰκονίζεσθαι. Ἔνιοι δὲ καὶ τῆς σαρκὸς μὲν τοῦ Κυρίου τὴν τοιαύτην φωνὴν περιέγραφον, πλὴν ἀλλ' ὁπότε κατὰ ψιλὴν ἀποδιαίρεσιν σὰρξ αὕτη νοεῖται, ξένη τῆς προσλαβομένης ταύτην θεότητος, ὥσπερ τυχὸν ἡ τῆς ἡμῶν ἑκάστου σαρκὸς ὑπόστασις, πρὸς ἣν οὐδαμῶς οὐδεμία τῆς Θεότητος ἕνωσις· ὃν δὴ τρό-

[1] Joan. xiv, 28.

των [καὶ] ἡ δουλεία καὶ ἡ ἄγνοια ταύτῃ προσάπτεται, ἡνίκα ψιλαῖς τοῦ νοῦ φαντασίαις τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου διέλωμεν κατὰ τὸν Δαμασκόθεν σοφόν· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν οὔτε δούλη οὔτε ἀγνοοῦσα λεχθήσεται· καὶ οὕτω καὶ πρὸς αὐτοὺς διαφωνοῦντες οὗτοι ἐδείκνυντο.

A secundum personæ unitatem inseparabilemque conjunctionem, neque servitutem memorare licet neque inscitiam. Atque ita hi inter se dissidebant.

γ'. Οἱ δὲ ἑτέρωθεν αὐτοῖς ἀντικαθιστάμενοι ᾔδεσαν μὲν καί τινας τῶν πνευματοφόρων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ διδασκάλων τὴν τοῦ Κυρίου ταύτην φωνὴν ἑρμηνεύσαντας καὶ κατὰ τὸ αἴτιον τῆς ἀκαταλήπτου πρώτης γεννήσεως· ἀλλ' οὖν ὁπότε κατὰ τῶν ἐρεσχελούντων κατ' οὐσίαν διαφέρειν τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα τὰς ἀντιῤῥήσεις πεποίηντο τῇ τοῦ μείζονος φωνῇ κατὰ πάντα χρωμένων καὶ ὑπόβασιν ἐν ἀμφοτέροις κατὰ τὴν φύσιν εἰσαγόντων καὶ ἑτερότητα, οὐ μὴν δὲ κατὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐκλαμβάνεσθαι τὴν τοιαύτην φωνὴν προσεπάγοντας. Ἡνίκα γὰρ οὐ πρὸς τοιούτους ἦσαν αἱ ἀντιθέσεις καὶ τὰ παλαίσματα, περὶ δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων καὶ διαφορῶν ἐδογμάτιζον, ἑκάστῃ τῶν φύσεων τὰς προσφόρους ῥήσεις ἀπένεμον, τὰς μὲν ὑψηλοτάτας καὶ ὑπερκειμένας τῇ τοῦ Χριστοῦ θεότητι ὡς καὶ Θεοῦ τελείου ὄντος προσαφορίζοντες, τὰς δὲ ταπεινοτέρας καὶ ὑποβεβηκυίας τῇ ἐν τῷ αὐτῷ Χριστῷ ἀνθρωπότητι ὡς καὶ ἀνθρώπῳ γεγονότι τελείῳ προσεφαρμόζοντες· οἷς καὶ τὸ ἡμέτερον ὁμοφρόνει κράτος, ταῖς τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας φωστήρων διδασκαλίαις ἑπόμενον.

3. Contrarii autem his, noverant quidem a nonnullis inspiratis Ecclesiæ Dei Patribus dictum id Domini explicatum fuisse quatenus Pater auctor est incomprehensibilis primæ nativitatis: verumtamen ita aiebant cum respondendum esset iis qui nugabantur differre a Filio Patrem substantialiter, ac vocabulo *major* quaquaversus abutebantur, et minorem in utroque statu gradum naturæ confingebant ac diversitatem. Nec hujus locutionis sen- B sum tantummodo ad dictam rationem trahebant. Si quando enim contra ejusmodi adversarios non dissererent ac depugnarent, sed de incarnati Verbi statu, et naturalibus proprietatibus differentiisque doctrinam traderent: tunc suas cuique naturæ locutiones attribuebant; sublimiores quidem et eminentes ad Christi divinitatem, utpote Dei perfecti, convertebant; humiliores autem et submissas Christi humanitati, utpote hominis item perfecti, accommodabant. Atque ad horum sententiam nostra quoque majestas accedebat, sanctorum Ecclesiæ luminarium doctrinam consectans.

δ'. Οὕτω δὴ μετὰ τοιούτων ἀντιθέσεσιν ἀμφιγνωμονοῦντες ἀλλήλοις καὶ ἀντιλέγοντες ἀνεφαίνοντο. Ἀλλ' ἡ παρὰ τῆς ἄνωθεν δεξιᾶς καὶ δεδομένη καὶ διεξαγομένη βασιλεία ἡμῶν οὐχ ὑπερεῖδεν οὕτω τὸν νέον τοῦ Θεοῦ καὶ περιούσιον Ἰσραὴλ τῷ τῆς Αἰγυπτιακῆς κακίας ἄρχοντι πολεμούμενον, οὐδὲ τὴν ἐξ ἐθνῶν μετηρμένην εὐκληματοῦσαν ἄμπελον ταῖς τῶν ἀπᾳδόντων λόγων παρεισφθοραῖς χαλαζουμένην οἷον καὶ συντριβήσεσθαι μέλλουσαν, ὡς καὶ τῷ φυτουργῷ θρηνηθῆναι διὰ τὸ ἀκαλλές τε καὶ ἄκαρπον. Κἂν καὶ μυρίαις ὅσαις ταῖς ἀνθολκαῖς τῶν κοσμικῶν φροντίδων διεμεμέριστο, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καλάμου θηρίοις, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς πελαγίοις κήτεσιν ἀντιμαχεῖν ἠναγκάζετο ἐκ θαλάσσης ἅμα καὶ γῆς προσεγχανοῦσι κατὰ ταὐτὸν, ἐφ' ᾧ τὸ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς περικαλλέστατον σῶμα διασπαράξασθαι· ὅμως τὰ μὲν ἐν δευτέρῳ τίθεται, τῆς δὲ τῶν διεστώτων τῆς Ἐκκλησίας μερῶν οὐκ ὀλίγη γίνεται φροντὶς προσενώσεως, καὶ τοῦ τὴν ὀρθόδοξον περὶ τοῦ ζητουμένου ἔννοιαν ἀνακαλυφθῆναι μεγίστην ὅτι δείκνυσι τὴν προμήθειαν· εἶναι γὰρ τὴν ἐπὶ τούτοις εἰρήνην ἀπαρχὴν καὶ τῆς τοῦ ἡμετέρου κράτους εἰρηναίας [ἐν] ἅπασι καταστάσεως μετ' εὐελπίστου γνώμης πεπίστευκε.

C 4. Hic erat ergo contradicentium invicem dissidentiumque status. Sed a Deo data directaque majestas nostra novum Dei pretiosum Israelem haud neglexit ab Ægyptiacæ malitiæ principe sic divexatum; neque vitem ex ethnicis translatam et jam frondentem, ab absurdarum doctrinarum corruptelis, veluti grandine, verberari perfringique sivit, ita ut vinitori deformitas ejus atque sterilitas deflenda foret. Et quanquam nos innumeris mundanarum curarum fluctibus ferisque palustribus premimur, itemque marinis monstris resistere cogimur, quæ mari simul terraque inhiant ut pulcherrimum Romani imperii corpus dilacerent; attamen, his posthabitis, ad dissidentium Ecclesiæ membrorum revocandam concordiam toti incumbi- D mus: et de orthodoxo controversi dicti patefaciendo sensu maximam gerimus sollicitudinem. Quippe harum rerum concordiam valde confidimus principium fore etiam pacifici dominationis nostræ status.

ε'. Τοιγάρτοι καὶ τὸν ἁγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην, μετὰ τῶν ἑτέρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τοῦ τε τῆς Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ τοῦ τῆς ἁγίας Σιὼν τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ, συγκαλεσαμένη, καὶ τὴν ἐνδημοῦσαν τηνικαῦτα τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων θείαν καὶ ἱερὰν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρχιερέων σύνοδον, συναθροίσασά τε τὰς χρήσεις τῶν τὴν τοιαύτην ἐξηγησαμένων φωνὴν θεοφό-

5. Convocatis igitur sanctissimo atque œcumenico patriarcha, aliisque sanctissimis patriarchis, nempe urbis Dei magnæ Antiochiæ, et sanctæ Sionis urbis Jerusalem; nec non ex incolentibus per id tempus regiam metropolim episcopis, divina et sacra Christi episcoporum synodo congregata; auctoritates deiferorum Patrum, qui dictum illud interpretati fuerant, in medium proferri curavimus, diligentique

scrutinio perpendi. Atque hæ quidem rationis igne exploratæ, instar auri obrizi deprehensæ sunt, nihilque subæratum habentes, secus ac nonnullis antea videbatur. Contradicentium autem argumenta dissidentiaque dicta refutata sunt; unicoque omnium capiti Christo corpus Ecclesiæ schismati jam obnoxium apte connexum est et accommodatum; et qui ex eodem regenerationis adoptionisve fonte prodierant, fraterna concordia sententiaque coaluerunt. Hinc definitum fuit, quemadmodum hoc Domini dictum, secundum veterum sacrarum synodorum religiosissima placita, intelligendum sit. Decretum quippe fuit, ut dictum hoc et secundum diversas alias intelligeretur ac prædicaretur a sanctis Patribus editas interpretationes; et simul secundum etiam humanam Christi, creatam, circumscriptam passibilemque naturam, in qua idem Christus passus est, et secundum reliquas hujus naturæ proprietates; ita ut hinc et vera Domini humanitas, id est incarnatio, salva sit, et naturarum in unica persona distinctio cum impermistis proprietatibus retineatur. In isto autem religiosissimo tomo nostra quoque majestas manu propria purpureis litteris scripsit ad verbum sic :

A ρων Πατέρων, εἰς μέσον προτεθῆναι ᾠκονομήσατο καὶ μετ' ἀκριβοῦς βασανισθῆναι κατεξετάσεως. Καὶ γοῦν αἱ μὲν δοκιμασθεῖσαι τῷ τοῦ λόγου πυρὶ ὡς ὄβρυζον χρυσίον εὑρέθησαν, μηδὲν ὑπόχαλκον ἐφελκόμεναι [ὃ] πρότερόν τισιν ἐνομίζετο· αἱ δὲ τῶν μέχρι τότε ἀντιλεγόντων ἐνστάσεις καὶ ἀσύμφωνοι φωναὶ διαλύονται, τῇ δὲ μιᾷ κεφαλῇ τῶν πάντων Χριστῷ τὸ διασπασθῆναι κινδυνεῦον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται, καὶ οἱ ἐκ τῆς αὐτῆς κολυμβήθρας υἱοθετηθέντες ἀδελφοὶ ὁμοφωνοῦντες καὶ ὁμογνώμονες γίνονται. Ἐντεῦθεν καὶ ὁρογραφεῖται τὰ περὶ τῆς τοιαύτης τοῦ Κυρίου φωνῆς, ὅπως ἀκολούθως [τοῖς] ἀνέκαθεν τῶν ἱερῶν συνόδων εὐσεβάστοις δόγμασιν ὀφείλει παραλαμβάνεσθαι. Κεκύρωται γὰρ κατὰ τὰς διαφό- B ρους μὲν ἑτέρας, παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δὲ καὶ δοθείσας ἐξηγήσεις, νοεῖσθαι ταύτην καὶ λέγεσθαι· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπίνην κτιστὴν καὶ περιγραπτὴν φύσιν, καθ' ἣν ὁ αὐτὸς Χριστὸς πάσχειν τότε πεφυκυῖαν καὶ πέπονθε, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς τοιαύτης φύσεως ἰδιότητας· ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἀληθῆ τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν εἴτουν σάρκωσιν σώζεσθαι, καὶ τὸ τῶν φύσεων ἄφυρτον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μιᾷ ὑποστάσει συντηρεῖσθαι ἀσυγχύτους τὰς ἰδιότητας. Ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ εὐσεβογράφῳ τόμῳ καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν οἰκειογράφοις ἐρυθροῖς ὑπεσημήνατο γράμμασιν, οὕτω πρὸς ἔπος διαλαμβάνουσα·

6. « Sequor sententias sanctissimorum patriarcharum sacræque et divinæ synodi, aioque ipsam Domini carnem, vi conjunctionis exaltatam supraque omnem honorem collocatam (ita ut hoc eximio nexu deificata sit) immutabiliter, invariabiliter, inconfuse, inconvertibiliter, hypostaticæ conjunctionis gratia, inseparabilem indivisibilemque manentem, simul cum assumente ipsam Deo Verbo, pari honore coli et adorari, unica adoratione, regioque et divino in solio ad Patris dexteram residere; utpote quæ gloriosas divinitatis dotes adepta est, salvis naturarum proprietatibus.» Atque ita Dominus Jesus Christus, etiam post incarnationem, de indivisibili Trinitate unus, cum sua autem indivisibili una persona duplex, et ex inconfusis naturis compositus, Ecclesiam discordia dividi et contradictione mergi periclitantem, ad unitatem duxit seu reduxit; et tanquam Dei hominumque mediator, cunctos in se ipso reconciliavit.

ς'. « Στοιχῶ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγίων πατριαρχῶν καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ λέγω ὅτι σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ὑπερυψωθεῖσα καὶ ἀνωτάτω πάσης τιμῆς ὑπερκειμένη, ὡς C ἐξ ἄκρας ἑνώσεως [ὁμόθεος] γενομένη, ἀναλλοιώτως, ἀμεταβλήτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιάσπαστος μένουσα τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν θείῳ λόγῳ, ἰσοκλεῶς αὐτῷ τιμᾶται καὶ προσκυνεῖται μιᾷ προσκυνήσει, καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ θείοις ἐγκαθίδρυται θώκοις ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ὡς τὰ τῆς θεότητος αὐχήματα καταπλουτήσασα, σωζομένων τῶν ἰδιοτήτων τῶν φύσεων. « Καὶ [οὕτως] ὁ τῆς ἀδιαιρέτου Τριάδος καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ αὐτοῦ μιᾷ ὑποστάσει διπλοῦς τε καὶ σύνθετος ἐν ἀσυγχύτοις ταῖς φύσεσι, τὴν ἐξ ἀσυμφωνίας διαιρεθῆναι καὶ τῷ τῆς ἀντιλογίας ὕδατι καταβυθισθῆναι κινδυνεύουσαν Ἐκκλησίαν εἰς ἓν συνήγαγε καὶ ἀνήγαγε· καὶ ὡς Θεοῦ D καὶ ἀνθρώπων μεσίτης καὶ νῦν ἐν ἑαυτῷ τοὺς πάντας κατήλλαξεν.

7. Quoniam vero malitiæ pater in clandestinis insidiis residens, atque a tentando hominum genere nunquam desistens, consueta impudentia sua nunc etiam impetum fecit, et juxta vias scandala posuit; denuo is qui Ecclesiæ terram stabili fundamento constituerat, ad hanc e cœlo respexit : et synodica quæstio de supradictis dogmatibus instaurata est : novumque scriptum ab iis qui suspecti erant, editum fuit; propterea quod juberentur de sua conscientia Ecclesiam certiorem facere : cui scripto singuli manu propria subscripserunt, anathemati subjicientes eos qui contraria sentirent propositis jam a majestate nostra sententiis, nec non a san-

ζ'. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς κακίας πατὴρ ἐν ἀποκρύφῳ τῆς ἐνέδρας καθήμενος, καὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων τῷ γένει ἐπιβουλεύειν οὐκ ἀπεχόμενος, μετὰ τῆς συνήθους καὶ αὖθις ἀναιδείας προσέβαλε καὶ ἐχόμενα τρίβων ἔθετο σκάνδαλα, πάλιν ὁ θεμελιῶν τὴν τῆς Ἐκκλησίας γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ἐξ οὐρανοῦ πρὸς ταύτην ἐπέβλεψε· καὶ συνοδικὴ πάλιν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις γίνεται κατεξέτασις, καὶ γράμματα πάλιν ἐκτίθεται παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ [μὲν] γεγονότων, πληροφορῆσαι δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαιτηθέντων περὶ τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως· ἐν ᾧ καὶ ἕκαστος [τούτων] οἰκειοχείρως ὑπέγραψεν, ἀναθέματι καθυποβάλλων τοὺς ἐναντία φρονήσαντας ταῖς

προεκτεθείσαις τῆς ἡμῶν βασιλείας γνώμαις καὶ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, ἀφ' οὗ τὸ κῦρος ἐδέξαντο, καὶ οὕτω διὰ βίου φρονήσοντας. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοὺς τῇ κενώσει μόνῃ τὴν τοιαύτην φωνὴν προσαρμόζοντας ἢ τῇ κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσει, ὁπότε [ἡ] τοῦ Κυρίου σὰρξ ὡς μηδὲ τῇ θεότητι ἑνωθεῖσα καθ' ἑαυτὴν νοεῖται καὶ κρίνεται (καθ' ὃν τρόπον καὶ δούλη καὶ ἀγνοοῦσα λέγεται), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς [λέγοντας] τὴν τοιαύτην φωνὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ῥηθῆναι τὸ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων ὑποδυομένου πρόσωπον, ὥσπερ καὶ ἐγκαταλειφθῆναι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενος ἀνακέκραγεν· ὅπερ οἱ θεῖοι Πατέρες προσώπῳ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως λεχθὲν ἐκλαμβάνονται (ἐκείνης γὰρ πάντως ἡ ἐγκατάλειψις, ἣ ταῖς ἁμαρτίαις ὑπόδικος γέγονεν· οὐ [γὰρ δὴ] Χριστοῦ αὐτοῦ, ὃς [ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ] εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ), καὶ τοὺς τοιούτους οὖν [ἅπαντας] ὑποδίκους ἔθεντο τῇ καταδίκῃ τοῦ ἀναθέματος. Ἐπὶ δὲ τῷ τοιούτῳ γράμματι καὶ συνοδικὸν γράμμα προέθη, τὰ συναχθέντα διαγράφον ἀριδηλότατα.

8. Καὶ νῦν ἰδοὺ κατὰ τὴν ἐν Ἄσματι νύμφην ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προφαίνουσα τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀγαλλίασιν, *Ὁ χειμών*, φησὶ, *παρῆλθε* δι' οὗ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν ἀπεψύγετο, *ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν*, αἱ ῥαγδαιότεραι τῶν ἀντιθέων ἐπιφοραὶ διελύθησαν, *τὰ ἄνθη* τῆς ἀληθείας ὤφθη *ἐν τῇ γῇ*. Τὴν γὰρ τοῦ Νυμφίου φωνὴν ἠκουτίσθη, ὅτι ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἡδεῖα· ἡ γὰρ τοῦ Κυρίου φωνή, περὶ ἧς ἡ ζήτησις ἦν, τοῖς ὀρθοῖς τῶν τῆς ἀληθείας κηρύκων κρατυνθεῖσα λόγοις ἀπεδόθη τοῖς αὐτῆς τροφίμοις μετὰ τῆς εὐσεβείας κηρύττεσθαι· καὶ ἰδοὺ νῦν αἱ νεφέλαι παρῆλθον ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας λύσαντος καὶ σκεδάσαντος· καὶ τὸ τοῦ σκανδάλου αἴτιον διελύθη καὶ τῶν ἡμετέρων τρίβων μετήρθη, καὶ οἱ πόδες ἡμῶν ἐν εὐρυχώρῳ τῆς ἀληθείας ἑστήκασιν, καὶ ὁ τὴν πτέρναν τηρῶν τῆς καρδίας ὄφις καταπεπάτηται· καὶ μία γέγονεν Ἐκκλησία κοινῶς δοξολογοῦσα τὸν Κύριον.

9. Διὸ δὴ καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν καὶ νῦν ἐπικυροῦσα τὰ παρὰ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς συνειλεγμένης θείας καὶ ἱερᾶς ταύτης συνόδου ὁροθετηθέντα, καὶ βεβαιότατα διαμένειν ἐθέλουσα, τὸ παρὸν εὐσεβὲς ἐκτίθεται ἔδικτον, δι' οὗ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν ταύτης ἔχεσθαι τῆς ὀρθοδόξου γνώμης παρακελεύεται. Εἰ δέ τις ἐναντιοφρονῶν αὐτοῖς φωραθήσεται καὶ τὴν παροῦσαν ἡμῶν [εὐσεβῆ] γραφὴν παραλογιζόμενος, εἰ μὲν ἐπίσκοπός ἐστιν ἢ κληρικὸς ἢ μοναχὸς, τὸν τοιοῦτον θεσπίζομεν τῷ τῆς καθαιρέσεως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι· εἰ δὲ τῶν ἐν ἀξιώμασι καὶ τῶν ἐντελεστέρων τελεῖ, δημεύσει τε ὑποκεῖσθαι, καὶ τῇ ἀφαιρέσει τοῦ ἀξιώματος· εἰ δὲ τῆς τῶν ἰδιωτῶν μερίδος καθέστηκεν, ὑπερορίαν τῆσδε τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ πάσης ἁπλῶς καταχρίνεσθαι πόλεως, καὶ ἐπὶ πᾶσι [τούτοις] τῇ αὐστηρότητι τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων ὑπάγεσθαι.

Μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδικτιῶνος ιδ' τοῦ, ςχοδ' ἔτους.

[a] Cant. II, 11.

A ctissimis patriarchis, sacraque et divina synodo, ex quo sanctionem hæ accepissent; seque ita in posterum credituros confirmarunt. Præterea illos qui ad unam exinanitionem hoc dictum referunt, vel ad simplicem intellectualem præcisionem, qua Domini caro, tanquam ne unita quidem divinitati, ipsa per se cogitatur et reputatur; secundum quam rationem serva quoque et inscia dicitur: insuper et eos qui dicunt hanc locutionem a Domino fuisse prolatam quatenus communis naturæ hominum personam gerebat; ita ut etiam se derelinqui a Patre in cruce fixus exclamaverit; quam exclamationem divi Patres in persona communis hominum naturæ factam intelligunt: hæc enim reapse derelicta fuit, quæ peccatis se obnoxiam fecerat; B non autem Christus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: hos quoque, inquam, omnes sententia anathematis perculerunt. Super hujusmodi autem scripto conditum est synodicum decretum, quod omnia constituta perspicuo ordine continet.

8. Et nunc ecce, instar sponsæ Canticorum, Christi Ecclesia spiritalem suam præ se ferens pulchritudinem, *Hiems*, inquit, *transiit*, qua charitas multorum refrixerat; *imber abiit*, violenti scilicet controversiarum impetus; *flores* veritatis *in terra apparuerunt* [a]. Vocem quippe Sponsi inaudiit, quæ sane dulcis est. Etenim Domini vox, de qua lis fuerat, rectis veritatis præconibus roborata, tradita C est alumnis suis ut cum sana pietate prædicetur. Et ecce jam nubes transierunt ob veri luminis splendorem, quo ignorantiæ tenebræ solvuntur ac dissipantur. Scandalorum lapides e viis nostris ejecti sunt; pedes nostri in latitudine veritatis consistunt; et qui cordis calcaneum observat serpens calcatus fuit; unaque facta est collaudantium Dominum Ecclesia.

9. Quamobrem nostra quoque majestas et nunc sanciens ea quæ a sanctissimis patriarchis congregataque dia et sacratissima synodo definita fuerunt, eademque firmissima manere volens, hoc D pium proposuit edictum. Unde et cunctis qui Romano parent imperio, ut hanc retineant sacram fidem mandamus. Si quis autem contrarium sentire deinceps deprehendetur et hanc nostram piam scripturam violare, si quidem episcopus fuerit, aut clericus, aut consecratus monachus, hunc mandamus depositionis judicio esse subjiciendum. Sin autem e majoribus dignitatibus quispiam, honorem ei bonaque erepta volumus. Sin denique privatus homo fuerit, exsilio ex urbe non solum regia, verum omni prorsus mulctetur: et præterea severitatem sacrorum divinorumque canonum experiatur.

Mense Aprili, indictione 14, anno 6674.

XVII.

AUREA BULLA CONFIRMANS CONVENTIONEM CUM GENUENSIBUS (30).

Quandoquidem venerabilissimus Archiepiscopus civitatis Janue et sapientissimi Consules et universum Commune ejusdem civitatis mittentes ad Imperium meum sapientem nuncium eorum Amicum de Murta dederunt ei potestatem tractare et conventare cum Imperio meo de quibus voluerint : ille autem ad Imperium meum perveniens et de his negociis sufficienter tractans hanc convencionem hic ostensam fecit, et sacramento eam confirmavit, que et sicut habentur de verbo in verbum :

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti amen. Ego Amicus de Murta, civis Janue, legatus ab Archiepiscopo civitatis Janue et a Consulibus et ab omni Communi civitatis Janue, accipiens potestatem et injunctum ab eis ut, quicquid juravero et convenero vice Janue cum sanctissimo et excellentissimo Imperatore Romeon Porfirogenito Domino Hemanuele Comino, firmum et ratum erit hoc ab eis : hanc presentem convencionem facio et juro ex voluntate Archiepiscopi et Consulum et tocius Communis civitatis Janue ad sanctissimum Dominum Imperatorem Porfirogenitum Dominum Hemanuelem Cominom et ad omnes heredes et successores Imperii ejus et Romaniam sicut significabitur.

Quum (31) *ab hodie et in antea usque in sempiternum donec mundus steterit non erunt Januenses contra Imperium ejus vel contra ejus heredes et successores vel contra Romaniam vel contra aliquam terram ipsius Imperii, quam nunc habet vel quam in antea Domino adjuvante acquisierit, neque per consilium neque per pecuniam neque per stolum idem* (32) *per navalem exercitum neque ullo aliquo modo, neque Januenses hoc facient neque aliqua conjungentur justa vel injusta occasione alicui homini coronato vel non coronato, qui sit vel qui erit, christiano vel pagano, viro vel mulieris* (33), *qui mori vel vivere possit : sicut de capitulo coronati tractatum est in curia Domini Imperatoris, et intellectum et interpretatum est mihi et a me confirmatum ad honorem et proficuum ejus Imperii et Romaniae, sicut et ego debeo hoc interpretari Januensibus ut et in antea sic istud capitulum intelligatur et observetur.*

Et nunquam facient Januenses dampnum alicujus terre Imperatoris et persone ejus vel heredum et successorum ejus. Neque facient diminucionem imperii sui vel honori (34) *ejus neque inquirent hanc per se vel aliter, sed maxime si aliquid tale intellexerint in terra Janue, debeant hoc disturbare. Et si ab aliquibus fuerit assultus factus vel obsessio contra aliquam terram Imperatoris, Januenses qui in terris illis fuerint inventi, bona fide sine dolo et fraude*

A *debent illas deffendere et custodire ad honorem domini Imperatoris et heredum ipsius. Si vero aliquis alicujus inimici ex parte aliqua aliquando pervenerit Christiani vel Saraceni sive pagani versus aliquas partes Imperatoris usque ad numerum centum galearum vel plus, universi Januenses qui tunc inventi fuerint in terris Romanie, debent intrare in galeris domini Imperatoris cum consuetis soldis curie domini Imperatoris quos consuevit dare Latinis, et ire contra supradictum stolum cum galeris Grecorum, et non revertentur, donec illud servicium compleatur et Grecorum galere revertantur vel in Constantinopolim vel in aliam terram domini Imperatoris. Veruntamen quando predicti Januenses debent moveri, habebunt licentiam relinquendi in custo-* B *dia navium et rerum suarum homines XX quos maluerint vel elegerint. In propriis vero galeris ibunt Januenses quot armare poterint. Si vero Januenses in aliqua terra domini Imperatoris neque unam galeram armare poterint, omnes in eam intrabunt et complebitur numerus galere ex alia gente sufficienter.*

Quandocunque vero dominus Imperator voluerit Januam mittere pecuniam vel res vel homines ejus, galeras sive naves, contra quemcumque miserit ea Christianum sive paganum coronatum vel non coronatum, ut ex debito debeant Januenses honorifice eam (35) *recipere, et deffendere in terra sua et custodire secundum voluntatem hominum domini* C *Imperatoris, qui cum eis erunt, omnem pecuniam et res missas, homines, galeras et naves, quanta et qualia erunt, ab omni homine coronato et non coronato : debentes et hic intelligere capitulum de coronato sicut superius interpretatum est, ad servicium et honorem domini Imperatoris et Romanie.*

Et non impedient umquam Januenses dominum Imperatorem et heredes vel successores ejus ad conquirendas terras aliquas, preter jus quod habent in terra Surie sive ex bello sive ex emptione seu aliquo alio modo. Si vero et in his ex parte domini Imperatoris custodietur Januensibus justitia eorum, neque in his debent impedire dominum Imperatorem facere in his quincquid voluerit.

De offensionibus vero quas fortasse Januenses D *fecerint in terris domini Imperatoris Grecis vel aliis gentibus que non sint Januenses, debent judicari in curia domini Imperatoris, sicut Venetici et cetere Latine gentes. Si vero contigerit Januenses aliquos depredari aliquando vel aliter ledere aliquam terram domini Imperatoris vel homines ejus, dabitur super hoc noticiam* (36) *Janue civitati ab Imperatore sive per litteras sive per nuncium, et dabunt operam sine*

(30) Anno 1170. — Edidit ex archivo Genuensi Sauli della colonia dei Genov. in Galata II p. 188.
(31) Malim : *Quod.*
(32) Imo legendum : *id est.*
(33) Legerim : *mulieri.*
(34) Lege : *honoris.*
(35) Malim : *ea.*
(36) Lege : *noticia.*

dolo et fraude invenire eos et facere ex eis justiciam et vindictam ad honorem domini Imperatoris spectantem. Si forte isti malefactores inventi non fuerint, similiter fiat vindicta in bonis eorum.

Hanc conventionem et que in ea scripta sunt capitula omnia debent habitatores tocius civitatis Janue a majore usque ad minorem observare domino Imperatori Romeon Porfirogenito domino Hemanueli Comnino et omnibus heredibus et successoribus ejus et Romanie, donec mundus steterit. Et omnes futuri Consules Janue aliter fieri non debent consules, nisi prius juraverint cum consilio et consensu archiepiscopi et nobilium et communis tocius Janue sacramentum factum in hac conventione, quatenus observetur ista conventio rata et inconcussa. Neque unquam Januenses dimittent hanc conventionem vel facient contra eam, neque pro ecclesiastica excommunicatione neque pro precepto alicujus hominis coronati vel non coronati, quemadmodum dominus Imperator et heredes ejus et successores Imperii sui debent observare semper, que ab Imperio suo per presens crisobolum [logon] promissa sunt civitati Janue, que sic habentur.

« Propter (37) enim gratiam et bonam voluntatem quam habet dominus sanctissimus Imperator Romeon ad habitatores civitatis Janue, et propter servicium et fidem quam manifestant complere ad Imperium ejus et Romaniam in sempiternum et semper, promittit Imperium dare civitati Janue embolum et scalam et ecclesiam ultra Constantinopolim in loco qui dicitur Orcu in loco bono et placabili. Et dare civitati Janue et communi propter solempnias singulis annis perperos D et pallia duo, et archiepiscopo Janue perperos LX et pallium unum. Et dabuntur modo simul civitati et communi Janue solemptias (38) annorum XXVI propter expensas que eis imminent. Et ut debeant commercium dare sic: videlicet in Constantinopolim de centum quatuor, in aliis vero terris Romanie sicut ceteri Latini dant commercium. Custodientur vero Januenses et res eorum integre in omnibus terris domini Imperatoris. Si vero lesio aliqua eis ab aliquo illata vel facta fuerit, invenient justiciam ab Imperio ejus secundum quod decens est. Sed et statim quod reclamationem fecerint contra aliquem Grecum vel aliam gentem coram Imperatore, invenient justiciam in curia Imperii sui. Habebunt vero potestatem naves Januensium negociari in omnibus terris ubicumque voluerint, preter in Rusiam et in Matica, nisi forte ab ejus Imperio specialiter hoc fuerit eis concessum. Si autem Januenses res suas in Constantinopolim introduxerint, easque vendere non voluerint, fiet de rebus eorum sicut consuetudo est fieri in aliis Latinis qui dant commercium. Et si aliqua navis Januensium, a quacumque parte venerit, naufragium passa fuerit in Romaniam et contigerit de rebus ejus auferri eis ab aliquo, fiat preceptum Imperii ejus vindicandi et recuperandi res amissas. Adhuc et istud preceptum est quum si contigerit Januenses offendere aliquem modo aliquo, non debent judicari ab aliqua alia gente nisi a curia domini Imperatoris presidente, judicante videlicet aliquo de consanguineis Grecis Imperatoris vel de hominibus ipsius. Neque tenebitur in captione faciens injuriam ante judicium si dederit fidejussorem : si vero fidejussorem non dederit, tenebitur quidem in custodia, extraetur tamen et judicabitur donec judicium manifestum et finis judicii fuerit in ipso. Preterea expletis quinque annis mittetur camerarius domini Imperatoris ad vindictam faciendam Januensibus, si ipsi per damnacionem domino Imperatori fecerint. »

Ista omnia in presenti carta significata conventio ego prenominatus nuncius civitatis Janue Amicus de Murta et juro sine fraude et malo ingenio, ex precepto et voluntate archiepiscopi, consulum et tocius civitatis communis civitatis Janue communis (39) confirmari et observari ab eis et jurari et firma et stabilia custodire in sempiternum et semper.

Quandoquidem presentem sinphoniam et conventionem prenominatus nuncius fecit et sacramento hanc confirmavit, ecce et Imperium meum per presens crisobolum [logon] ejus, quum, si universitas Januensium, videlicet archiepiscopus consules et multitudo tocius communis, hanc convençionem recipientes secundum consuetudinem eam complebunt et per scriptum fecerint et juraverint quod secundum prescriptas ejus distinctiones et capitula observabunt eam incorruptam et immobilem usque in sempiternum et semper ad honorem Imperii nostri et Romanie, firma observabuntur ab Imperio nostro que ab eo promissa sunt Januensibus, que superius sunt significata, donec videlicet firmiter et indissolubiliter observabuntur que ab eis conventata sunt Imperio meo et Romanie. Presente grisoboliologo Imperii mei firmiter et stabiliter perseverare debente, facto mense octubris presentis terciae indictionis anno [VI] M[DC]LXXVIII (40), in quo et nostrum clementissimum et a deo concessum signavit imperium vel potestas.

Subscriptio proprie manus Imperatoris : Manuel in Christo deo fideliter Imperator Porfirogenitus et aftocrator Romeon o Cominos.

(37) Sequitur tenor chrysobulli anterioris, videlicet ejus quod a. 1155 datum est. Cf. supra Nov. VIII.

(38) Forte *solempnias*.

(39) Hic corruptelam inesse patet.

(40) Apud Sauli l. l. est : M. . . . . . LXXVIII. Silvestre de Sacy in *Mém. de l'Instit. Cl. d'Hist.* III p. 103 legisse videtur VIMDCXCVIII, eumque numerum in 6688 mutandum esse putat. Sed datum fuit hoc chrysobullum indictione 3, quæ quidem incidit inter a. 1155 (cf. not. 37) et legationem Grimaldi a. 1174 susceptam (cf. Sauli l. c. p. 188), ut annus a. o. c. 6688 indicari debuerit. Z. a L.

XVIII.

DE EPISCOPIS CONSTANTINOPOLI VERSANTIBUS (41).

Ut autem episcopi illi qui citra rationabilem causam ultra annum secundum novellam 123, aut ultra semestre tempus secundum canonem 160 concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum coacti, Constantinopoli hærent, deponantur: [id vero] abbrogatum est per jussionem celeberrimi imperatoris domni Manuelis Comneni, quæ edita est mense Septembri, indictione VII, et hæc constituit in hæc verba:

Ubi igitur imperatoria mea majestas hæc expendit, ad præsentem dispositionem etiam invita descendere coacta est: ac sancit per præsentem hanc jussionem, ne sacerrimi episcopi citra inevitabile aliquod impedimentum et evidenter rationabilem causam, longiore tempore, quam a piis legibus divinisque canonibus præfinitum est, in magna urbe commorentur: aut alioqui vel inviti ab illa ejicientur. Verum ipsorum in magnam urbem introitus secundum veterem ex canonibus et legibus ortam fieri debet consuetudinem.

A *Τὸ δὲ καθαιρεῖσθαι τοὺς ἐπέκεινα χρόνου κατὰ τὴν τοιαύτην ρκγ' νεαρὰν, (42) ἢ ἐπέκεινα ἑξαμήνου κατὰ τὸν ις' κανόνα τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συστάσης α' καὶ β' συνόδου διατρίβοντας ἐπισκόπους εἰς Κωνσταντινούπολιν χωρὶς εὐλόγου αἰτίας, ἀνῃρέθη διὰ προστάξεως τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπολυθείσης κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἰνδ. ζ', καὶ διοριζομένης ταῦτα ῥητῶς.*

Ταῦτα τοίνυν ἀναλογισαμένη ἡ βασιλεία μου πρὸς τὴν παροῦσαν ἐλθεῖν οἰκονομίαν ἠναγκάσθη καὶ ἄκουσα καὶ θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς προστάγματος μὴ πλείονα τοῦ παρά τε τῶν φιλευσεβῶν νόμων καὶ τῶν θείων κανόνων ὑφαπλωθέντος καιροῦ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ἐνδιατρίβειν δίχα τινὸς ἀπαραιτήτου ἐμποδισμοῦ ἐν τῇ μεγαλοπόλει καὶ προφανοῦς B εὐλόγου προφάσεως, ἢ μὴν καὶ ἄκοντες τῆς μεγαλοπόλεως ἐκβληθήσονται. Ἡ (43) μέντοιγε ἐν τῇ μεγαλοπόλει εἰσέλευσις αὐτῶν ὀφείλει γίνεσθαι κατὰ τὴν ἔκπαλαι κανονικῶς καὶ νομίμως κρατήσασαν συνήθειαν.

XIX.

DE TOMO SISINNII PATRIARCHÆ (44).

De tomo Sisinnii, qui est de nuptiis duorum fratrum cum duabus consobrinis: publicata mense Junio, indictione VIII.

Ut utraque recte serventur et colantur, imperialium et pontificiarum jussionum majestas, legumque et canonum subtilitas; nec scriptum illud omnino est abrogandum, nec rursus permittendum ut ratum sit. Sed media quadam, et regia, ut aiunt, via est incedendum: et utrumque est conservandum, nempe et reverentia, quæ debetur antistiti, qui illum tomum conscripsit; et imperatoribus, qui illius decisionis meminerunt, et videndum, ne quid, quod a legibus canonibusque discrepet, suadeatur; quod hæc induxit decisio. Oportet enim contractum ea decisione introductum, jam quidem etiam ante interrogationem perfectum non dissolvi, sed eos, qui sic matrimonio conjuncti sunt, pœnis impositis gravari, judicio et examinatione illius loci antistitis, et conservari conjugium. Quod si prius sciscitatum accesserint, non concedere sine convenientibus pœnis et mandatis, propter eam, quæ superius dicta est, reverentiam. Nec libere, ac secure, nullaque [ad eos retardandos] allata causa sciscitantibus permittere, sed cum mandato; vel ipsos potius ab Ecclesia, dictæ decisionis, et eorum

Περὶ τόμου τοῦ Σισιννίου, τοῦ περὶ γάμου δυοῖν ἀδελφοῖν μετὰ δυοῖν ἐξαδέλφαιν, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐπινεμήσεως η'.

Ὡς ἂν οὖν καὶ ἀμφότερα καλῶς περιφυλαχθῶσι καὶ σεβασθῶσιν, ἥ τε μεγαλειότης τῶν βασιλικῶν τε καὶ ἀρχιερατικῶν διαταγμάτων καὶ ἡ τῶν νόμων καὶ ἡ τῶν κανόνων ἀκρίβεια, μήτε παντελῶς δοτέον τῷ τόμῳ τούτῳ τὴν λύσιν, μήτε πάντη ἐπιτρεπτέον αὐτῷ καὶ αὖθις τὸ ἐνεργόν· ἀλλὰ τὴν μέσον βαδιστέον C (ὥ φασι) καὶ βασιλικὴν, καὶ ἄμφω συντηρητέον, τό τε περὶ τὸν τομογράφον ἐκεῖνον ἀρχιερέα σέβας καὶ τοὺς ἐπιμνησθέντας τοῦ τόμου αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ τὸ μηδένα τοῖς νόμοις ἀπᾷδον καὶ τοῖς κανόσι προτρέψασθαι, ὅπερ ὁ τοιοῦτος τόμος εἰσήνεγκε. Χρὴ γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦ τοιούτου τόμου εἰσενηνεγμένον συνάλλαγμα, ἤδη μὴν συντελεσθὲν καὶ πρὸ ἐρωτήσεως, μὴ διασπᾶσθαι, ἐπιτιμίοις δὲ τοὺς οὕτως εἰς γάμον ἁρμοσθέντας βαρύνεσθαι, κατὰ τὴν κρίσιν καὶ δοκιμασίαν τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, καὶ συντηρεῖσθαι τούτοις τὸ συνοικέσιον· φθάσαν δὲ πεσεῖν εἰς ἐρώτησιν, μὴ ἐνδίδοσθαι χωρὶς τῶν ἀνηκόντων ἐπιτιμίων καὶ ἐντολῶν, δι' ὃ σέβας ἄνωθεν εἴρηται, μηδὲ ἀδεῶς καὶ ἀνυποστόλως καὶ ἀναιτίως τοῖς ἐρωτήσασιν ἐπιτρέπεσθαι, ἀλλὰ μετὰ ἐντολῆς, μᾶλλον D δὲ καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ῥηθέντος τόμου παρὰ τῆς

(41) Anno 1174. — Hujus Novellæ pars, quam infra damus, servata est in Bals. comm. ad Phot. VIII, 2. Qui locus cum commentario ad Photii Nomocanonem sive ab ipso Balsamone sive a recentiori scholiasta post mortem Manuelis (τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως) adjectus sit, virisimile est, hocce πρόσταγμα imperatoris tum, cum commentarium ipsum conscriberet Balsamon, nondum promulgatum fuisse, et proinde ind. VII, qua editum esse dicitur, in finem imperii Manuelis incidere, id est an. 1174 convenire videtur. Z. A L.

(42) Scil. Nov. Justiniani 123, c. 9.

(43) Hæc verba ἡ μέντοιγε, κτλ. Balsamonis scholiastæve sint, an Novellæ nostræ partem faciant, dubitare est. Z. A L.

(44) Tomus P. Sisinnii de impedimento matrimonii ob affinitatem sexti gradus a. 997 promulgatus, ad quem imperator respicit, editus est in tomo CXIX *Patrologiæ* nostræ, col. 727.

Ἐκκλησίας λαμβάνειν αὐτοὺς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διατατ- A τομένων. Καὶ εἰ μὲν τὸ θέσπισμα τιμᾷν προαιρούμενοι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διειλημμένα φυλάττειν ἀπαρασάλευτα βούλοιντο, ἐπαινετέοι πάντως εἰσίν· εἰ δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ κεκωλυμένον διαπράττεσθαι προαιροῖντο, ἐγχωρηθήσονται μὲν τοῦτο ποιεῖν, πλὴν ὅμως τοῖς προσήκουσιν ἐπιτιμίοις καθυπαγόμενοι.

quæ in illa decernuntur, commemorationem accipere. Et si decretum quidem honorare volentes, quæque in eo comprehensa sunt velint inconcussa servare, sunt omnino laudandi; sin autem quod ab eo vetitum est velint agere, hoc eis facere permittetur, convenientibus tamen eis prius pœnis impositis.

XX.

NOVELLA DE POSSESSIONIBUS MONASTERIORUM (45).

Laudatur a Bals. ad c. 12 syn. Nic. II his verbis: Ἀπελύθη κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα τῆς θ' ἰνδ. τοῦ ,ςχπδ' ἔτους πρόσταγμα βασιλικὸν, ἀνατρέπον σχεδὸν τὸ τοιοῦτον εὐσεβέστατον καὶ εὐεργετικώτατον χρυσόβουλλον (46), καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὰ μοναστηριακὰ ἀκίνητα ὑπὸ τῶν ἀναγραφέων ἡρπάζοντο.

(46) Spectant hæc ad Nov. II supra.

ANNO DOMINI MCLXXXIII.

ALEXII COMNENI II

IMPERATORIS

NOVELLA CONSTITUTIO.

NE MONASTERIORUM IMMOBILIA DESCRIBANTUR.

Ἡ βασιλεία μου, τῆς ἐκ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν B συνάρσεως χρήζουσα καὶ ἐν πᾶσι κατ' ἴχνος βαίνειν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει βασιλέως αὐθέντου καὶ πατρὸς αὐτῆς θέλουσα, καὶ τὸ περὶ τοὺς ἀνατεθειμένους ὑμᾶς τῷ Θεῷ εὐεργετικὸν ἐκείνου μιμεῖσθαι προῄρεται· ταύτῃ τοι καὶ διὰ μιᾶς ταύτης τῆς ἐφ' ὑμῖν ἀγαθοποιΐας καὶ τῷ βασιλεύσαντι ταύτην Θεῷ χαρίζεται, καὶ τῇ τοῦ αὐθέντου καὶ πατρὸς τῆς βασιλείας μου ἁγίᾳ ψυχῇ, καὶ τῷ ἡμετέρῳ δὲ κράτει τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν προκοπῆς ὑποβάθρα καὶ θεμέλιος τίθεται.

Imperium meum ex vestris precibus auxilio indigens, et vestigiis domini et patris sui bonæ memoriæ volens insistere, illius quoque in eos qui sunt Deo dedicati, beneficentiam imitari constituit. Ideo per hanc unam in vos beneficentiam et Deo, qui ipsum imperatorem fecit, gratificatur et imperatoris ac patris nostri sanctæ animæ: et nostræ potentiæ profectus in bonum basim ac fundamentum ponit.

α'. Καὶ ἐπικλινὴς τῇ ὑμῶν γενομένῃ αἰτήσει, τὸ ἐνεργὸν ἔχειν καὶ ἀπαρασάλευτον καὶ ἀμετακίνητον τοὺς ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν καθ' ὑμᾶς μονῶν ἀπολυθέντας τρεῖς χρυσοβούλλους λόγους παρὰ τῆς ἁγίας ἐκείνου βασιλείας διορίζεται, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμετακινήτως μένειν δυνάμεως ἐφ' ἧς κατὰ τὴν ἀρχὴν C ἐξετέθησαν· καὶ τὰ ἀκολούθως δὲ τούτοις προβάντα τῆς παραδόσεως πρακτικὰ τὸ ἀσφαλὲς ἐπιφέρεσθαι, κἂν μετὰ διετίαν γεγόνασι, κἂν ἴσως τινὰ τούτων τοῖς προσφόροις σεκρέτοις καταστρωθῆναι οὐκ ἔφθασαν· τῶν εἰς ἑρμηνείαν ἢ ἀνατροπὴν τῆς τῶν χρυσοβούλλων δυνάμεως· μερικὴν ἢ καθόλου ἀπολυθέντων παντοίων προσταγμάτων τῶν καὶ ἐν τῇ ὑπομνήσει ὑμῶν δηλουμένων, κἂν ὅπως ἄρα καὶ ἀπελύθη-

1. Et vestræ petitioni se inclinans, ut vim suam habeant, sintque stabiles, firmæ ac immobiles, quæ de vestris monasteriorum beneficiis, aureæ tres bullæ emissæ sunt a sancta illius majestate, decernit: et ut in eodem robore immobiliter permaneant, in quo a principio expositæ sunt, et quæ iis consequenter processerunt traditionis acta, securitatem referant, etiamsi post biennium facta fuerint: licet fortasse quædam eorum in convenientibus secretis prius positæ non fuere: iis, quæ ad interpretationem vel subversionem virium bullarum aurearum particularem vel generalem editæ sunt; jussionibus, quæ in vestra suggestione declarantur, quomodocunque emissæ fuerint, per hoc responsum

(1) Anno 1181.

inutilibus invalidisque redditis, et perinde ac si ne essent quidem omnino, reputatis. A

σαν, τὸ ἄπρακτον καὶ ἀνίσχυρον ἀποφερομένων διὰ τῆς παρούσης λύσεως, καὶ ὥσπερ εἰ μηδὲ ὅλως γεγόνασι λογιζομένων.

2. Cessabit autem et quæ huc usque vestris monasteriorum immobilibus in Thracia et Macedonia sitis, insultavit practorici et catepanici usus exactio, stuppæque et axungiæ redemptio et exactio: tanquam per hanc præsentem resolutionem excisæ et radicitus exstirpatæ, et eo redactæ, ut nec sint, nec nominentur: prætoribus, et exactoribus, et catepanis, et iis, qui stuppæ et axungiæ redemptionem vel exactionem exercent; iisque qui illis ministrant, sic ejusmodi immobilia prætercurrere debentibus, perinde ac si ne in suis quidem omnino regionibus sita essent: utpote quæ non sint a fisco omnino requirenda in omnibus, quæ hoc modo decreta sunt ipsi, ab initio hodierni diei repetiti diurni, et deinceps in omne ac perpetuum tempus, suscepta sine contradictione; nec habeantur pro descriptis in publicis actis. Licet autem non descripta sint in actis, sed alio quo modo agnita, et sic recepta. B

β'. Ἀργήσει δὲ καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν ἐπεισκωμάσασα τοῖς ὑπὸ τὰς καθ' ὑμᾶς μονὰς ἀκινήτοις, τοῖς κατὰ τὸ θέμα Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας διακειμένοις, ἀπαίτησις τῆς τε πρακτορικῆς καὶ κατεπανικῆς γύρας καὶ χρείας, καὶ ἡ στυπίου καὶ ἀξουγγίου ἐξώνησις ἢ ἀπαίτησις, ὡς διὰ τῆς παρούσης λύσεως ἐκκοπτόμεναι καὶ ῥιζοτομούμεναι καὶ εἰς τὸ ἀνύπαρκτον καὶ ἀνονόμαστον ἀποκαθιστάμεναι· τῶν πραιτόρων καὶ πρακτόρων καὶ κατεπάνων, καὶ τῶν τὴν ἐξώνησιν ἢ ἀπαίτησιν τοῦ στυπίου καὶ τοῦ ἀξουγγίου κατὰ καιροὺς ποιουμένων, καὶ τῶν ἐξυπηρετούντων αὐτοῖς οὕτω παρατρέχειν τὰ τοιαῦτα ἀκίνητα ὀφειλόντων, ὡς εἰ μηδὲ ὅλως ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοὺς θέμασι ταῦτα διέκειντο, ἅτε καὶ αὐτῶν ἀκαταζητήτων μελλόντων διατηρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ δημοσίου ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιουτοτρόπως ἐπιγνωσθεῖσιν αὐτῷ ἀπ' ἀρχῆς τῆς σήμερον ἀπαιτουμένης ἐγχρονίας καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους δεχομένοις ἀναντιῤῥήτως, καὶ ὡς μηδὲ ἐν δημοσιακοῖς πρακτικοῖς καταγραφῆναι λογιζομένοις· κἂν μὴ κατεγράφησαν δὲ ἐν πρακτικοῖς, ἄλλως δέ πως ἐπεγνώσθησαν, δεχομένοις καὶ οὕτω.

3. Si quis autem præterea, quæ constituta sunt his aureis bullis, et præsenti solutione mei imperii, fuerit ausus aliquid exsequi in quibusvis possessionibus immobilibus vestrorum monasterorium, præterquam quod læsæ majestatis tenebitur reus (sicut his aureis bullis definitum est), ab eminentissimo quoque temporis illius mystico illatum cuipiam vestrarum possessionum damnum sarcire compelletur. C Monasteriis quoque omnibus vicissim curæ erit, tam iis quæ sunt intra urbem, quam quæ extra, sub terminis iis aureis bullis comprehensis imperatoris bonæ memoriæ inclyti domini et patris imperii mei, ea peragere, quæ in vestra suggestione declarata sunt: nisi velint tali excusatione privari, eo quod semel ea neglexerint.

γ'. Τοῦ κατατολμήσαντος ἕτερόν τι παρὰ τὰ διωρισμένα τοῖς τοιαύτοις χρυσοβούλλοις καὶ τῇ παρούσῃ λύσει τῆς βασιλείας μου ἐπὶ ταῖς ὑπὸ τὰς καθ' ὑμᾶς μονὰς παντοίαις ἀκινήτοις κτήσεσι διαπράξασθαι, σὺν τῷ καὶ καθοσιώσει ὑποπίπτειν (καθὼς διὰ τῶν τοιούτων χρυσοβούλλων διωρίσθη) καὶ παρὰ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν μεγαλεπιφανεστάτου μυστικοῦ καταναγκαζομένου εἰς τὸ τὴν ἐπενεχθεῖσάν τινι τῶν ὑφ' ὑμᾶς κτήσεων βλάβην ἀποθεραπεύειν αὐτῇ. Μελήσει μέντοι καὶ τῷ μέρει τῶν μονῶν πασῶν, τῶν τε ἐντὸς τῆς μεγαλοπόλεως καὶ ἐκτὸς, ὑπὸ τοὺς ἐμπεριειλημμένους μέντοι ὅρους τοῖς τοιούτοις χρυσοβούλλοις διακειμένων, τοῦ ἐν τοῖς μνημοσύνοις τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀοιδίμου αὐθέντου καὶ πατρὸς τῆς βασιλείας μου ἐκτελεῖν ὅσα ἐν τῇ ὑπομνήσει ὑμῶν δεδήλωται, εἰ μὴ βούλονται τῆς τοιαύτης ἐξκουσσείας διαπεσεῖν ἐκ τοῦ ἅπαξ τούτων καταμελῆσαι.

ANNO DOMINI MCLXXXIII.

ANDRONICUS COMNENUS.

NOTITIA.

Andronicus Comnenus imperatoris Alexii Comneni primi sive Senioris nepos fuit, filius autem Isaacii Comneni Sebastocratoris. Claruit anno 1180, vel circiter. De cujus eximia eruditione, singulari eloquentia atque exquisita sacræ Scripturæ notitia, testimonium perhibet eximium Nicetas Choniates, cujusmodi illud est, quod pag. 149 editionis Græco-Latinæ Parisiensis, his exstat verbis: Καὶ ταῦτα λέγων καὶ γράφων Ἀνδρόνικος μεθ' οἵας οὐκ εἴποι τις ἂν πειθανάγκης καὶ λαμπρότητος; (ἦν γὰρ εἰ καί τις ἄλλος, γραμμάτων ἔμπειρος, καὶ ἀνὰ στόμα φέρων ἀεὶ τοῦ πνευματορήτορος

Παύλου τὰ ἐπιστόλια) εἶχε πάντας τῇ αὐτοῦ γνώμῃ προστιθεμένους. Hoc est, *Hæc Andronicus incredibili persuadendi studio et artificio orationis loquens ac scribens (erat enim litterarum, ut quilibet alius, peritus, et Spiritu sancto afflati oratoris Pauli Epistolas semper in ore habebat), omnes in suam sententiam pertraxit.* Hucusque Nicetas Choniates. Scripsit autem *Dialogum contra Judæos*, qui ms. exstat in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, Codice ms. theologico Græco 255, ut habet Petrus Lambecius libro v Commentariorum hujus Bibliothecæ, pag. 169, his verbis : « Codex 255 manuscriptus theologicus Græcus est chartaceus antiquus, et optimæ notæ in folio, constans foliis 138, qui olim ad Joannom Sambucum pertinuit. Illo continetur *Imperatoris Andronici Comneni*, qui imp. Alexium Comnenum II sive Juniorem, anno 1183, nefarie occidit, et anno 1185 a seditiosa plebe Constantinopolitana vicissim occisus est, *Dialogus contra Judæos*, cujus titulus et principium :

Ἡ δογματικὴ τῶνδε τῶν λόγων χάρις,
Τὴν Ἑβραϊκὴν ἐξελέγχουσα πλάνην,
Τὰς εὐσεβεῖς δείκνυσι τοῖς πιστοῖς τρίβους.
Ἔγραψα δὲ αὐτὴν Ἀνδρόνικος ἐκ πόθου,
Ἀδελφόπαις ἄνακτος, Αὐσόνων γένους
Κομνηνοφυοῦς, ἐκ σεβαστοκράτορος
Εἰς γῆν προαχθεὶς, καὶ γλυκὺ βλέψας φάος.

Docilis venustaque libelli gratia,
Verpûm retundit efficax insaniam.
Piasque rite credulis monstrat vias.
Huic Andronicus auctor est, sacer studii
Frater potentis Ausonum late soli
Proimperator, quem satu Comnenides
Eduxit orbi, et solis almo lumini.

Ἐπειδήπερ πολλοὶ τὴν τῶν παρανόμων Ἰουδαίων ἐπεχείρησαν παραστῆσαι δυσσέβειαν, καὶ ὅπως μὲν ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης καὶ κηδεμὼν, οὐ διὰ σημείων μόνον, ἢ Προφητῶν, ἀλλὰ δι' ἀμφοτέρων ἅμα πολυμερῶς, καὶ πολυτροπῶς τὴν σωτηρίαν τούτων πραγματευόμενος, etc. Ubi notandum est codicem hunc tractatus istius, secundum Joannis Sambuci opinionem, esse idiographum, sive propria ipsius Andronici manu exaratum qui jam a Petro Stevartio Leodiensi, sed Latine tantum interprete Joanne Livineio, editus est in tomo singulari *Lectionibus Antiquis* Henrici Canisii addito, Ingolstadii typis Ederianis anno 1616, in-4. Cui Livineio cardinalis Sirletus, vir doctissimus, ms. suum codicem Græcum commodaverat. Hinc autem manifeste liquet, quantum fallatur supra memoratus Joannes Livinejus, qui in Præfatione suæ versionis Latinæ *Dialogi Andronici contra Judæos*, illum anno Christi 1327 esse compositum asserit. » Quem secutus fueram in *Supplemento* meo *Bellarmini*, ad annum 1320, p. 593. Sed hunc Dialogum Andronico Comneno imperatori II seu Juniori adscribens, qui anno 1327 imperium assecutus est. Minime quoque audiendus est, cardinalis Sirletus, qui ut Joannes Livinejus ibidem refert, perperam credidit auctorem illum *Dialogi*, non esse ipsum *Andronicum Comnenum*, sed eo tantum jubente opus istud ab Euthymio Zigabeno fuisse compositum. Quod enim ipse Andronicus *Dialogum* istum proprio marte composuerit, luculenter apparet ex carminibus supra exhibitis, qui ei tituli loco præfixi sunt : sicut et ex Nicetæ Choniatæ testimonio allato, de Andronici ejusdem eximia eruditione, singulari eloquentia, et exquisita sacræ Scripturæ notitia. Exstat quoque Græce ms. in Bibliotheca Serenissimi Bavariæ Ducis, codice 128, ut patet ex ejus catalogo, ad calcem tomi II *Apparatus sacri* Antonii Possevini. Andronicum Camaterum auctorem habere videntur : *Dialogus adversus Latinos de processione Spiritus sancti*, et *Disputatio imperatoris cum doctore Armeniorum Petro, De duabus in Christo naturis, et aliis capitibus.* Sed non *Opusculum contra Joannem Veccum patriarcham Constantinopolitanum*, quæ mss. asservantur in eadem Bavarica Bibliotheca, codice 120, teste eodem Possevino, in Catalogo istius Bibliothecæ, pag. 62. Denique notandum est in supra memorata *Dialogi* editione Latina Livineii et Stevartii, *Dialogum* illum esse divisum in 64 capita, nullum autem in codice hoc manuscripto Cæsareo, istius divisionis exstare vestigium. Hæc de eo Lambecius libro v Commentariorum Bibliothecæ Cæsaræe Vindobonensis, p. 169 et 170, et in Catalogo scriptorum hujus tomi, pag. 303 et 365. Henricus Wharton in Supplemento *Historiæ litterariæ* Guillelmi Cavi, ubi pag. 24, hunc Andronicum Constantinopolitanum refert ad annum 1327 cum Livineio. Omnia autem hæc Opuscula ascribit Andronico Camatero Constantinopolitanæ urbis præfecto Guillelmus Cavus in *Historia rei litterariæ*, parte I, ad annum 1156, pag. 676 ; et parte II *Historiæ litterariæ* ad annum 1183, pag. 397, 398, quæ vix conciliari possunt cum iis quæ scribit ejus continuator Warthon ad annum 1327, pag. 24.

ANDRONICI COMNENI

IMPERATORIS

DIALOGUS CONTRA JUDÆOS.

CAPITA DISPUTATIONIS CONTRA JUDÆOS.

ANDRONICI COMNENI

IMPERATORIS

DIALOGUS CONTRA JUDÆOS

CHRISTIANI ET JUDÆI.

—

(1) Quoniam multi scelestorum Judæorum impietatem ostendere sunt aggressi, quemadmodum clemens Dominus ac curator non per ostensa sola, atque prophetas, sed per utraque simul « multifariam multisque modis [1] » salutem iis molitus, ex acerba servitute Pharaonia ereptos, prodigiose per mare Rubrum trajecerit, et Pharaonem per invia ire audentem obruerit [2]; promissæque terræ insultantium satrapas dejecerit; afflictos autem, et in Ægypto luto, lateribus atque paleis enectos erexerit, per deserta traduxerit, vestesque ille, qui nubibus cœlum operit, intactas conservarit; angelicum panem, et avium carnes panis ille cœlestis depluerit; rupem in aquæ fontem, is qui aquis terram firmavit, miraculose commutarit [3] : tum autem, quod B primum atque maximum est, non erubuerit eorum se Deum, ille humanæ naturæ opifex et architectus, vocare. Et ne Dei mei exsequendis singulis miraculis satietatem convivis creem, mensa e quotidianis Ecclesiæ ferculis instructa : agendus mihi quoque ad metam equus est (2), et novi tanquam cibi atque missus, jucundiores quidem certe apponendi. Nam A velut cibus corporalis, quem assidue in os ingeras, demum insuavis gulæ traditur, quamlibet vel lectissimum dicas; ad eumdem modum, et qui animo intelligentia prædito, atque immateriato ex divinis oraculis paratur, is nimirum aliis longe gratior cognoscitur, qui arduarum rerum quam expeditissimam comprehensionem præstat. Atque equidem hinc jam ordior.

Ego vero, o fidelis ac sacer Christi grex (sic etenim vos, populum peculiarem, gentem sanctam, filios simul et cœlestis vitæ promissique regni hæredes [4], vos sic appello, majorum voces et prophetica oracula imitatus), scriptionem detrectabam (nam verum fatebor) partim qui scriptores amplecterer et magni facerem; partim qui inscitiæ meæ conscius mihi timerem, ne, cujus ingenium a bonis litteris esset in dies abjunctius, nihil quod ad gloriam proficeret, præstarem. Nequit enim omnino exsucca terra et inarata frequentes spicas educare. Verum non in hac illustri modo ac regia urbe (3), sed etiam (4) Orestiade, et in Thessalia sum nactus sciolos quosdam legisconsultos, qui Judaicam reli-

[1] Hebr. I, 5. [2] Exod. XIV, 21 et seqq.; XV, 1 et seqq. [3] Exod. XVI, 4 et seqq.; XVII, 5, 6; Hebr. XI, 16.
[4] Exod. XIX, 6 I Petr. II, 9.

(1) In codice Cæsareo, quem Lambecius indicavit, hæc leguntur Græca quæ conveniunt cum Latinis : Ἐπειδήπερ πολλοὶ τὴν τῶν παρανόμων Ἰουδαίων ἐπεχείρησαν παραστῆσαι δυσσέβειαν καὶ ὅπως μὲν ὁ φιλάνθρωπος δεσπότης καὶ κηδεμὼν οὐ διὰ σημείων μόνον ἢ προφητῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρων ἅμα πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τὴν σωτηρίαν τούτων πραγματευόμενος, ἀπήλλαξε μὲν αὐτοὺς πικρᾶς δουλείας Φαραωνίτιδος · καὶ δι' Ἐρυθρᾶς παραδόξως διεπεραίωσε · τὸν δὲ Φαραὼ κατατολμήσαντα C τῆς ἀβάτου καταπεπόντικε · καὶ καθεῖλε μὲν δυνάστας τῶν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας κατορχουμένων· ἀνύψωσε δὲ ταπεινοὺς οὓς ὁ πηλὸς καὶ ἡ πλινθεία καὶ τὸ ἄχυρον ἐν Αἰγύπτῳ κατεδαπάνησε · διήγαγέ τε αὐτοὺς ἐν ἐρήμῳ · καὶ συμπλατύνεσθαι τὰς ἐσθῆτας ὁ νεφέλαις περιβάλλων τὸ στερέωμα κατεσκέδασεν · ἄρτον δ' ἀγγέλων καὶ σάρκας ὀρνίθων ὁ οὐράνιος ἄρτος ὀμβρῆσαι πεποίηκε · πέτραν δὲ πηγὴν ὕδατος, ὁ τὴν γῆν τοῖς ὕδασι θεμελιώσας τετερατούργηκε · τὸ πρῶτον δὲ καὶ μεῖζον αὐτοῦ ἀνεπαισχύντως ὁ τῆς ἀνθρωπίνης Δημιουργὸς ὠνόμασε φύσεως · καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον τῶν τεραστίων τοῦ Θεοῦ μου διεξερχόμενος κόρον ἐμποιήσω τοῖς δαιτυμόσιν ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας καθημέραν προτιθεμένων ἑτοιμάζων τὴν τράπεζαν· ἄγε δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν νύσσαν τὸν πῶλον ἀγάγωμεν· καὶ καινοτέρας τροφῆς · ἡδυτέρας δὲ μᾶλλον παραθῶμεν ἐδέσματα, κ. τ. λ. Et paulo post : ὡς δ' ἐνέτυχον οὐ μόνον ἐν ταυτηῒ τῇ περιφήμῳ καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ ἐν Ὀρεστιάδι καὶ Θετταλίᾳ σοφισταῖς καὶ νομοθέσι (sic) τοῖς τῶν Ἰουδαίων αὐτοποιουμένοις θρησκείας, κ. τ. λ. Post procœmium vero sic incipit dialogus :

Πρὸς Ἰουδαίους.

Τίνος ἕνεκεν οἱ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ζῆλον, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ἔχοντες πρός με τὴν σήμερον C ἐληλύθατε;

Οἱ Ἰουδαῖοι.

Ζηλωτὴν ὄντα σε μαθόντες τῶν τοῦ Χριστοῦ, τῶν δὲ Μωσέως κατολιγωροῦντα, αὐτήκοοι γεγονέναι τῶν λεγομένων παραγενώμεθα.

Postrema verba sunt p. 66 a tergo : ἀλλ' εἰς παραλόγους καὶ ἀλλοκότους ἐπιθυμίας ἐξεκλίνην. Sed utrum opus perfectum sit, an vero post hæc verba desiderentur aliqua, ignoro. Habuerat et Sirletus Cod. Græcum, ut supra fuit indicatum. Basn.

(2) Imitatio est proverbii apud Nazianz. in Basilium Magnum et in Natalem, et in sanctum Pascha : Κεντεῖ τὸν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν.

(3) Quæ Constantinopolis, et nova Roma in Oriente dicta, antea Byzantium. Can.

(4) Ab Oreste sic appellata, atque ab Adriano instaurata. Adrianopolis Macedoniæ ingens oppidum, Zonaræ, Nicetæ et Constantino Manasse. Can.

gionem propugnarent, non illi quidem vera divini A Spiritus luce et instinctu; sed qui pingue, ut sic dixerim, et obumbratum sacrarum Litterarum studium agitarent, nec suspicere, proni inque terram defixi, possent. Eos, inquam, cum offendissem, qui audirent quidem quæ oportet, sed effutirent quæ non oportet, non ita docente eos lege (apage), sed qui legem capere nequirent; (scilicet quasi luminum princeps sol,) cum hic progreditur, et aliis prælucet, tum cæcutientibus æque radios non immittit; itidem sane et legis difficultas iis, qui ingenio sunt purgato, evidens ac perspicua est; torpidis nubila atque turbida. Nam legis, uti Moses appellat, velamen [8], non in scriptione, sed hominum mente, hodieque manet. Eam cum imperitiam advertissem, ut egregius quidam senex, oblitus senectutis, ad luctam cum adolescentibus ineundam prosilit; ita equidem, timiditatis quoque amolitus notam, dedi operam ut utrorumque interrogationes ac responsiones monumentis mandarem : potest enim animus magnus, Dei studium profitens, etiam quæ supra vires sunt tentare. Itaque nuda in primis interrogationum ac responsionum verba proponantur.

Christianus. Quid est, quod vos, qui Mosaicæ legis zelum habetis, sed non secundum scientiam, ad me hodie convenistis?

Judæi. Nos enimvero, intellecto, Christianarum te æmulum rerum, Mosaica contemnere, coram, quæ dicerentur, audituri venimus.

Christ. Dei quidem præcepta, ejusque pro nobis mortalibus salutarem incarnationem tueri et professus sum, et profiteor, et ad extremum usque spiritum profitebor. Cæterum Mosaicam legem, quæ est velut umbra et figura nostræ salutis atque instaurationis, adeo non contemno, ut etiam colam et amplectar.

Jud. At si Mosaicam legem amplecteris, neque ea tibi sententia labiis modo expressa ac formata falso excidit, quamobrem nos, qui eam propugnamus, violatores legis ducitis?

Christ. Si quidem frugis gratia quæstiones movetis, ac satagitis, qui iniquiores partes æquioribus submittatis, expediet, opinor, principis rerum sapientiæ in commune rationes inquirere, spem certissimam in justitiæ atque ipsius veritatis stabili trutina collocantes. Sin contendendi causa dicendique ostentatione colloquium urgetis, sic habete, Ecclesia nostrate censi, haud se consuetudine ea venditant [6]. Siquidem nostræ professionis ait quispiam (5) : qui in disputatione stabilire sententiam suam pugnat, quamlibet vera dicat, diaboli morbo laborat.

Jud. Hoc tibi etiam atque etiam confirmamus, ita nos Deus Israel gloriosus amet; nos nequaquam rixæ ac contendendi studio huc venisse, sed qui veritatem illustrem, ejusque demonstrationem instar viæ regiæ tritam cuperemus, per quam deducti ad lucem cœlestis vitæ hæredes fieremus.

Christ. Meus amor Jesus in Evangelio ait : « Ego sum lux, et veritas, et vita [7]. » Hæc si animus est vere bona adipisci, accumbite et aurem præbete.

Duorum, Judæi, a nobis Christianis criminum postulati, utrum jubetis vobis ad judicium proponi? Legisne violationem cum nece prophetarum atque insectatione? an lucis repudium, ac non solum non receptum eum qui prædicabatur, sed injuste a vobis interemptum quoque? etsi majores vestri eo mactando B negabant sibi « licere interficere quemquam. »

Jud. Quoniam alterum est caput Legis et Prophetarum, propera veritatem hanc ob oculos constituere. Nam si hoc demonstrabis, in utroque reos nos dedemus; tantum hæc probatio non petatur ex vestris, sed ex nostris prophetis.

Christ. Quod si ex propheticis prædictionibus fidem faciam, ecquid vos errasse fatebimini?

Jud. Maxime. Prius tamen scrupulum unum ex animis nostris (rogamus) exime : Qui a vobis Christianis tres dii honorentur et noscantur? cum id lex Mosaica non permittat; quin et liquido clamet : « Ego sum qui sum [8]. » Ac rursum : « Non adorabis Deum alienum; ego enim sum Dominus Deus tuus, zelotes [9]? »

CAPUT I.

De Deo uno et trino.

C Christ. Hac doctrina, o Judæi (6), totum theologiæ arcanum absolvitur. Sed enimvero Ecclesiæ nostræ doctores, tum lingua, tum mente horrere nos docent, si quando de Deo aliquid effari audeamus. Nam etsi cunctorum, quæ sub cœlo creata, augustissimum homo est; at nimium quam impar est divinæ luci contemplandæ. Scilicet terrena caro, in humumque devexa, quæ pro materiæ studio, mundi se negotiis miscet, et assidue iis quæ deorsum sunt, consuescit ac delectatur, ægre in sublimium curam incumbit : atque ut inter Hebræos et Ægyptios nubes tanquam murus intercedebat, ita nimirum corporea hæc caligo inter Deum ac nos media interstat. Eam ob rem, opinor, etiam David, unus e majoribus Christi, homini præcinuit : « Po- D suit tenebras latibulum suum [10]. » Stuporem hinc nostrum declarans, ob quem pauci vix, vel parum superiora suspiciunt. Et quinam illi? Quibus non corpora maceratione tantum jejunioque purgata, sed ipsæ adeo mentes sic comparatæ sunt, ut cum divina semper voluntate conjunctæ sint. Ita enim censeo, divina eos luce affici vicissim, qui id quod in ipsis est divinum (rationem dico atque mentem) Dei studio permiscent, effigie ad primigenium exemplar se levante.

[8] II Cor. III, 13; Exod. XXXIV, 33. [6] I Cor. XI, 16. [7] Joan. XIV, 6. [8] Exod. III, 14. [9] Exod. XX, 5. [10] Psal. XVII, 12.

(5) Nazianz. orat. 2 De theolog.

(6) Pessima tamen hæc methodus, quæ a Trinitate incipit; quippe cum Trinitas difficilius probari possit, et in Messiá versatur totus controversiarum cardo, hunc venisse, Judæis ante omnia probandum. Inde ad cætera Christianæ religionis dogmata facilius progredimur. Basn.

Nam quod Deum noverit quisquam, aut nosse, a quoquam testimonium tulerit, hactenus novit, ut alio non a que illustrato lucidior appareret, quippe alteri præstare perfectum quiddam creditum est, non reipsa, sed alienarum comparatione virium. Enimvero Enos « Primus (7) cœpit invocare nomen Domini [11]; » quod ejus studium æquales « Dei notitiam » dixere. Et merito. Qui enim possis, quem ignoras in vota tua vocare? Enoch, qui translatus fuerat, incertum an Deum præscierit. Noe, acceptissimus Deo, sospitæ peritia arcæ donatur [12]. Abraham ille magnus ex fide justificatus, peregrinam jugulat hostiam, in typum Dei propter nos interficiendi [13]. At non Deum ut Deum conspexit, sed tanquam hominem epulis accepit, laudatusque fuit quod eum quantum perceperat coluisset. Jacob scalam et ascendentes per eam et descendentes angelos tuetur, lapidem erectum in titulum oleo perfudit mystice, fortasse qui nostra causa unctum lapidem notaret; et loco cuipiam a *Visione Dei* nomen indit, ad honorem ipsius Visi, cum Deo velut cum homine colluctatur [14] (quæcunque tandem Dei cum hominibus lucta est. An humanæ forsitan virtutis cum divina contentio?) luctæ in corpore monumenta fert, quæ genitalem victam naturam designarent, nominis commutationem pietatis præmium capit, pro Jacobo Israel nuncupatus [15], augusta sane et illustri nomenclatura. Cæterum Dei naturam, aut conspectum cepisse, nec ipse ille, nec supra eum quisquam hodieque ausus est jactare.

Eliam aura quædam lenis, et ignea quadriga in cœlum subducit, majorem homine justum significans [16]. Manue, qui apparentis obtutum Dei non ferret: « Dixit ad uxorem suam : Morte moriemur, quia vidimus Dominum [17]. » Neque enim divinam solum naturam capere humanitas non potest, sed nec splendorem ipsum. Isaias [18] et Ezechiel [19] magnarum rerum spectatores : Ille enim Sabaoth in majestatis divinæ solio videt, stipantibus eum, et collaudantibus ac tegentibus Seraphinis, qui senas alas haberent; ubi et ipse pruna lustratus, ad prophetandum mittitur. Hic vero et Dei vehiculum Cherubinos describit, et superstans ei solium, hocque superiorem æthram, et qui in ipsa repræsentaretur, tum et voces quasdam, et impetus, ac functiones. Atque ista omnia, seu fuerint apparitio quædam diurna, aspectabilis sanctis, seu visum nocturnum minime fallax, seu effigiatio in animo, quæ futura ceu præsentia repræsentat, seu aliud arcanum prophetiæ genus, quod solus prophetarum Deus novit. Salomon (verba Scripturæ), cui dedit Deus « sapientiam et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore A maris : Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus [20]; » quo altius profunda penetrat, eo hæsitat magis, finemque sapientiæ statuit, conari invenire, quantum effugerit.

David, « vir secundum cor Dei [21], » interdum judicia Dei « abyssum multam [22] » nominat. Alibi ait, « Mirabilis facta est scientia tua ex seipsa [23] (8). » Moses, vatum ille vertex, qui et Deo charus, præque omnibus sua tempestate celebris, post quadraginta dierum piacula ac lustrationem, caliginem, tonitrua, atque tubas, vix posteriora intueri Dei potuit : sive ea molitiones et opificia Dei censeas, seu incarnationem Verbi atque Filii ejus dicas, ob mortalium salutem postremis temporibus ineffabili modo B procurandam. Cæterum neque hi, neque his par quisquam, Dei substantiam et essentiam apprehendit, ut scriptum est [24], neque Dei naturam perspexit aut exposuit; sed omnes exinde usque huc, « ex parte cognoscunt, et ex parte prophetant [25]. » Omnes vero, inquam, illis spiritu pares. Ac quid Deum ab aliquo hominum visum dicam? qui nec de rebus quidem conditis explorate queant disserere. Scilicet magni Davidis hæc sententia est : « Quoniam tunc videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum [26]. » Tunc : quando? Cum ex hoc tabernaculo excessero, atque a crassa vitiositate expeditus, liquidissima luce illustratus fuero. Vides ingenuum vatem? Atque hæc inibi. Alio loco : « Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi [27]. » Nam C profecto Dei opificium esse cœlos, cum perspecte nunc cognitum vati; tum vero exactius tenebit, cum et eorum vim ac naturam, sed et causam, ob quam ab opifice Deo instituti, accurate perspiciet. Tum enim non pellis instar extensos [28], sed veram naturæ ejus notitiam consequetur. Quod si tanti viri de rebus creatis tantillum quiddam in hoc tabernaculo agitantes sunt assecuti, quid jam mei instar quispiam, plenus scelerum maculis, cogitare aut effari ausit?

Dicam tamen vobis, quæ certo et absque controversia prophetarum esse credimus. Expeditam porro faciat orationem a prophetis prædicata Trinitas, verus atque unius naturæ Deus. Credo in Patrem, ac Filium, et Spiritum sanctum, unius D naturæ, et indivisam Trinitatem; non ut tres deos, sed unam deitatem in tribus personis agnoscendam : sine principio, sine fine, æternum Patrem, naturæ omnis aspectabilis, atque intelligentis architectum. Genitum ex Patre Filium, quasi lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero. Genitum non factum, immortalem, consubstantialem, semper cum Patre degentem, throni et operum consortem, com-

[11] Gen. IV, 26. [12] Gen. VI-IX. [13] Gen. XXII, 13. [14] Gen. XXVIII, 12, 18. [15] Gen. XXXII, 28. [16] IV Reg. II, 11. [17] Judic. XIII, 22. [18] Isa. VI, 1, 2, 6. [19] Ezech. X, 1 et seqq. [20] III Reg. IV, 29-31. [21] Act. XIII, 21. [22] Psal. XXXV, 7. [23] Psal. XXXVIII, 6. [24] Exod. XXXIII, 23. [25] I Cor. XIII, 9. [26] Psal. VIII, 4. [27] Psal. L, 8. [28] Psal. CIII, 3.

(7) Scilicet posterorum Adami, cum Caini ab unius Dei Opt. Max. religione descivissent.

(8) Ex Nazianz. orat. altera de theol. pag. 753 Biblii.

perennem et infinitum. Credo Spiritum sanctum, non genitum sed procedentem ex Patre, consubstantialem, coæternum, et immensum; cum Patre et Filio una adorandum et collaudandum.

Ac de principii experte Deo, et Patre (9), non solum vos, atque omne hominum genus in sententiam ibit, sed ipsa etiam natura, ac naturæ magistra lex. Quo enim modo aut exstitisset hæc rerum universitas, aut constaret, nisi omnia Deus et produxisset, et tueretur? Neque enim qui citharam pulcherrime instructam, et undiquaque aptissimam cernit aut citharœdum audit, aliud cogitatione versabit, quam citharæ auctorem, ac citharœdum; ad eumque, etsi nondum oculis conspectum, mente avolabit.

CAPUT II.

Animantia agnoscunt etiam Deum.

Sed quid autem mortales, et universum hoc omne recenseo? quando ipsæ etiam terrestres feræ opificem agnoscunt, et ejus perpetuo indigent adminiculo, ita enim et de hoc scribit David: « Catuli leonum rugientes, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi [29]. » Et idem alibi: « Qui dat jumentis escam ipsorum; et pullis corvorum invocantibus eum [30]. » Quid igitur de Deo et Patre hæc sufficiunt? An ingenio estis etiam bardis bestiis bardiore?

CAPUT III.

Deus Pater genuit.

Jud. Nihil hic ambigimus, sed genueritne Deus, dubitamus.

Christ. Utinam, Judæi, hujus vestri scrupuli causa, hodie in vivis esset Moyses. Vix enim, opinor, vel ille vobis silentium imponeret.

Jud. Ubi vero ejus constat Mosen meminisse?

Christ. Circumcidite modo, inquam, cor, id est, immodicum hoc supercilium ex animis vestris deponite; nec Mosen solum invenietis, sed alios etiam multos prophetas, non tantum meminisse, sed palam adeo clamare. Nam, in Dei opificio, ait Moses: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram [31]. » Et post pauca: « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est [32]. » Et in linguarum dissidio, ait Deus: « Venite, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum [33]. » Quærendum igitur est, quocum a se creato consilium conferebat.

Jud. Cum angelis opinamur.

Christ. Amens ea et plane absurda est opinatio. Quis enim figulus cum fictili vase sermonem confert? Quis faber, ne longum faciam, cum ferro de eo procudendo et apparando colloquitur? et sunt tamen magis conjuncta, et naturæ nostræ affinia, quæ nos fabricamur, utpote ex eodem luto, iisdemque elementis constituta. Cœlestia autem cuncta, et A quæ supra cœlos sunt, quamvis natura nobis præstent, propiusque a Deo absint; longius tamen adhuc etiam ipsa distant a Deo, ejusque perfecta comprehensione, quam corpus hoc nostrum compositum, humile, atque humi dejectum a cœlestibus illis superetur. Quare dubium non est, quin cum socio opifici, Filio nempe suo, hunc (ut ita dicam) architectonicum de creatione sermonem contulerit Deus Pater.

Jud. Deum quidem verum creaturarum quas condidit ope ac consilio non indigere, damus et confitemur, seu intelligentem, seu sensilem naturam dicas. Deo esse Filium, generationemve illi convenire, Moses ad nos haud prodidit; sed: « Ego sum Dominus Deus tuus [34]. » Et: « Videte quod ego B sim solus, et non sit alius Deus, præter me [35]. » Et, « Noli adorare Deum alienum [36]. »

Christ. Dixi vobis, Judæi, ægre vel Mosen vobis, si vivus esset, silentium impositurum. Nam cum exsecrabilis sit, qui alium, quam Mosis Deum prædicat; tum demum id, quod sermocinamini, locum haberet, si dissimilis naturæ Filium promulgarem. Nunc cum ejusdem naturæ cum Deo et Patre Filium dicam, quæ dissensio? Ipsum enim Mosis Deum confitemur, Patrem geniti Filii; et rursum ejusdem naturæ Filium cum Patre genitore. Nam, etsi Moses dicit: « Dominus Deus noster, Deus unus est [37], » non hypostases, sed naturam iis verbis significavit; unam etenim Patris et Filii naturam consentimus.

C Jud. Belle Patris de fabrica consultatio comprobat nobis Filii cum eo naturæ consensionem. Sed expedi, oramus, quamobrem a Mose luculentius de eo non accepimus.

Christ. Nemo scientiarum perfectus magister pueros docere aggressus, summa quæque disciplinarum primis rudimentis atque studiis proponit; sed facto ab elementorum doctrina initio, paulatim eos ad perfectionem subducit. Atque id non præceptoris vitio, sed discipulorum imperitia fit, qui cum adeo sint rudes, ad majora capienda gradum facere non possunt.

CAPUT IV.

Moyses agnoscit Trinitatem.

D Ad eumdem modum par est, et sapientissimum Mosen habuisse perspectam SS. Trinitatem atque Unitatem; sed vobis, quos tum ob deorum frequentiam, tum propter idolothyta, et carnes, habebat prorsus rebelles, perfectam religionem non aperuit; neque vero prorsus reticuit, sed tum quomodocunque ad Dei notitiam erigere est conatus. Majores quippe vestros in pietate infantes videns divinus Moses, velut nutrix optima, iis tanquam lac quoddam Dei notitiæ propinavit; solidam omnem do-

[29] Psal. CIII, 21. [30] Psal. CXLVI, 7. [31] Gen. I, 26. [32] Gen. III, 22. [33] Gen. XI, 7. [34] Exod. XX, 2. [35] Deut. XXXII 37. [36] Exod. XXXIV, 14. [37] Deut. VI, 4.

(9) Ex Nazianz. orat. altera, de theolog.

trinam post se vatibus reliquit. Atque id non in consultatione tantum, sed etiam in imagine, aliisque fecit. Nam Deum ad imaginem suam hominem finxisse indicavit [38]; at quæ ea foret imago, auditoribus quærendum reliquit. Quod enim (10) studio paraveris, id tenaci ac perpetuo monimento in animo circumfers; quod leviter, id facile, ut quæsitum erat, effluit. Itaque Moses quæstionem ad vos, dissolutionem ad vates rejecit [39]. Nam si cognito etiam Deo, ab eoque infinitis acceptis beneficiis, et Mose ad Deum aliquantisper a vobis digresso, ut Dei voluntatem in divinitus exaratis scriptis exhiberet, alteri deo gratiam retulistis, et immortalis Dei « gloriam mutastis in similitudinem vituli comedentis fenum [40]; » in quantum deorum multiplicatorum præcipitium majores vestri non irruissent, si a Mose Deum trium hypostaseon didicissent?

JUD. Non jam ad majorum nostrorum offensas intelligendas adsumus. Sed ecquid, ut dicebas, Deus in tribus personis comprehenditur? Itaque hic nobis veritatem commonstra, et qualis propheta Deum genitum significet.

CHRIST. Constabilitum vobis est, Judæi, neminem unquam sanctorum vatum, Dei hypostasin aut essentiam imaginatione comprehendisse. Igitur certo sic habete, non solum vim ac naturam, sed nec nomen proferre (tantos vates) posse, Dei essentiam, non actionem tantum significans: uti etiam illud, « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me [41]; » David usurpavit, non quasi manus haberet Deus (est enim Numen incorporeum et sine figura), sed Dei opificium notans. Et rursus: « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala [42]; » illis beneficentiam, his vindicem Dei potestatem innuens. Ita sane et in nominibus (Dei) non divinam naturam, sed functionem, occultamque operandi efficaciam ex ipsis nominibus exprimere sancti conantur. Nam illa *Dominus Adonai*, et *Sabaoth*, *omnipotens* et *Salvator*, actionem, non naturam significant.

CAPUT V.

Dei significatio.

Jam vero quid sanctorum voces consector, cum ipse etiam Deus eadem dicens inveniatur? Parenti namque vestro Abrahamo in Mesopotamia conspectus inquit: « Ego sum Deus tuus (10*): ambula coram me, et esto perfectus [43]. » Vocabulum autem Θεός, id est Deus, non naturam, sed ejus functionem denotare, palam est omnibus: deducitur quippe a θέω, hoc est, *curro*, aut a θῶ, quod est, *molior* et *architector*: est enim omnium architectus et molitionis universi auctor. Architectari autem functionem, non naturam designare, nulli dubium est.

Rursum Moses, qui ad negotium quoddam populi erat legatus, cum quæreret, si ex se peterent quis se misisset, quid responderet, hoc a Deo audit: « Qui est [44]! » Quæ vox non naturam repræsentat, sed statum ac permansionem. Quare etiam vates, non puras putas SS. Trinitatis apparitiones, sed pro suo quisque captu conscripserunt. Necesse est igitur (11) Dei notitiæ studiosos in sacram omnem Scripturam, velut speculum inspicere, et aliam ex alio notionem ad unum aliquod veritatis tanquam simulacrum corrogare. Id enim nos Deus et per Mosen docuit, ei primo ascensu tabulas a se exaratas tradens [45], altero non item. Sed quid ei jubet? « Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti [46]. » Itidem et Israelitas ex Ægypto educens, Deus ipsemet eos multiplicitur crassis prodigiis ductabat. Quid enim crassius, quam noctu igni, interdiu nube viam præire? Quid item crassius, quam mare dirimere, et rupem velut fontem ubertim aqua scaturientem monstrare? Sed cum adhuc cæcutirent majores vestri, et auribus obsurdescerent, tum vero involucris per vates placita sua denuntiare Deus; ut intelligentes qua vos dignitate dejeceritis, laboriosiori quadam via, recuperare antiquam nobilitatem studeretis. Atque idem et in primigenio parente animadvertendum venit. Hic namque priusquam jussum violasset, non omnium modo terrestrium naturarum a Deo datus est rex, sed etiam vates, cunctis et volucribus et bestiis nomina imponens. At post lapsum, posteri non solum regno exciderunt, sed etiam vulgo res creatas deos arbitrati sunt, ut ait Salomon: « Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei; et de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est; neque operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt. Quorum si specie delectati deos putaverunt, sciant, quanto his dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis: a magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri [47]. » Videte, ut post peccatum Deus non coram cum hominibus, ut cum Adamo, collocutus sit, sed eos ex operum pulchritudine ad sui notitiam erigi permiserit. Quod si eos merito *vanos* Salomon appellavit, quanto magis vaniores vos appellaret, si hodie superesset. Nam illi fortasse habent, quo venia digni sint. Quid ita? quod Dei notitiam vesti-

[38] Gen. I, 27. [39] Exod. XXXII, 6. [40] Psal. CV, 29. [41] Psal. CXVIII, 73. [42] Psal. XXXIII, 16, 17. [43] Gen. XVII, 1. [44] Exod. III, 14. [45] Exod. XXXI, 18. [46] Exod. XXXIV, 1. [47] Sap. XIII, 1 seqq.

(10) Nazianz. *De moderatione*, et orat. altera de theol.

(10*) Ita habent LXX, pro. *Dominus omnipotens.*

(11) Nazianz. in Natalem 227, 26.

gantes, ad ignorationem compulsi sunt. Vos, in tanta vatum corona et scriptorum multitudine, adeo non vestigatis, ut etiam quæ scripta sunt adulteretis.

Jud. Per Mosen! qui mare Rubrum dextra divisit, vera omnia narras. Quamobrem dum hic apud te adsumus, Scripturam evolvamus. Tu, quod ante dicebamus, nobis commonstra, quis nostrorum vatum generationem Dei, genitumve Deum usurpet. Id enim magis animos nostros in stuporem atque dubitationem rapit.

CAPUT VI.

Ex prophetis ostenditur Christum a Patre genitum.

Christ. Audite porro Salomonis verba. Quod si quid melius scitis, docete sane. Neque enim verecundor propter Deum hominem Jesum meum discipuli personam induere: « Dominus possedit (12) me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes gravi mole constiterant; ante omnes colles ego parturiebar [48]. » Hic « *Creavit* » (quod ponitur a LXX) non moliendi, sed gignendi vim habere, intelligendum est. Solemne est enim sacræ Scripturæ, vicina pro vicinis usurpare, ut cum de Mose ait: « Adultum puerum tradidit filiæ Pharaonis, quem illa fecit sibi filium [49]. » Atqui non fecit, sed nuncupavit sibi filium. Item David: « Facti sumus in opprobrium vicinis nostris [50], » pro, Fuimus. Jam vero ante cœlum et terram, Moses nullam aliam rem creatam exstitisse, revelavit: « Principio, inquiens, creavit Deus cœlum et terram [51]. » Quod si quid antiquius exstitisset, id dubio procul prius tractaturus fuisset. Etsi sunt, qui intelligentes substantias prius conditas existiment, veluti altera quædam lumina, et Deo magis conjunctas. At terret me Dei ad Job sermo, dicens: « Cum astra conderentur, laudabant me magna voce omnes angeli mei [52]. » Astra enim omnino die quarto constituta sunt. Igitur si de astrorum creatione eum angeli collaudabant, multo magis de cœlo, terra, aqua et luce. Sed hanc insanam multorum existimationem perspicue frangens Salomon, paulo post addit: « Ante omnes colles gignit me [53], ac paulatim quæ scriberet illustrans subjicit: « Quando æthera firmabat sursum et librabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens [54]. » Videte, ut sensim socium Patri opificem Filium declaret. Quid enim aliud est, « Cum eo eram cuncta componens, » quam una architectans, atque ordine componens, et molienti Patri molitionis consors?

Jud. Cur autem si de Filio nos docturus erat, non dixit, Aptator, sed « Aptatrix? » Ita ex LXX versione dicendum pro illo: « Cum eo eram cuncta componens. »

Christ. Jam dixi. Vates de Deo, non quantum est, dixerunt, sed quantum cogitando assequerentur, scripserunt. Quo enim modo comprehendatur, quod comprehendi non potest? Nam cum arenas maris, et stillas pluviæ, stellarumque multitudinem nequeat quis numerare, scilicet Deum principii atque finis expertem comprehendet? Itaque alius Dei sapientiam Filium vocavit; alius mentem, alius lucis simulacrum; alius expressam quamdam formam; alius vires; alius Filium; omnes unum et eumdem. Sin autem secus prophetarum voces accipitis, vereor ne splendidam SS. Trinitatis lucem refugientes, in profundum plurium deorum vos præcipitetis.

Igitur denuo audite Salomonem palam vociferantem: « Omnibus mobilibus mobilior est sapientia; attingit autem ubique propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera: et ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius [55]. » Sed omissis, quæ apud Sapientem sunt, imaginem solam persequar. Sunt, putatis, in cœlo pictores ac colores?

Jud. Minime.

Christ. Et quæ est porro hæc Dei bonitatis imago? nec solum imago simpliciter, sed per omnia similis? Aut ergo imaginem concedite, aut mecum unius naturæ et substantiæ cum Patre Filium fatemini.

Jud. Fatemur; sed, amabo, idem nobis ex alio propheta edissere.

Christ. Isaiæ verba sunt: « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius [56]. » Videtis Patris consiliarium? Videtis magni consilii Angelum? Est enim Filius ἄγγελος, ut qui a Patre arcani ab omni æternitate occulti abdita ad homines pertulerit ac promulgarit. Consiliarius est, qui a Patre audierit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram [57]. » Et rursum: « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est. Nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum [58], » eum paradiso exigamus. Et iterum: « Venite, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum [59]. »

[48] Prov. VIII, 22 et seqq. [49] Exod. II, 9, 10. [50] Psal. LXXVIII, 4. [51] Gen. I, 1. [52] Job XXXVIII, 7 sec. LXX. [53] Prov. VIII, 25 sec. LXX. [54] ibid. XXVIII, 30. [55] Sap. VII, 24 seqq. [56] Isa. IX, 6. [57] Gen. I, 26. [58] Gen. III, 22. [59] Gen. XI, 7.

(12) LXX, ἔκτισε, *creavit*, pro ἐκτήσατο. Vide S. Hier. hic, et in c. XVI Isa., etc., et notas ad LXX.

Cæterum, Deum esse eum Consiliarium (13), non Angelum, ipse dubium dissolvit: non enim dixit: Erit ei nomen Angelus, sed « vocabitur, » id est, qui Deus est, is, quod jam olim consilium cepit, Angelus vocabitur. Quin ne quis id de vi quadam incorporea dictum fingeret, Deum nominat, paulatimque quod obscurum erat in lucem proferens, ait: « Fortis, Potens, Princeps pacis, Pater futuri sæculi [60]. »

CAPUT VII.

Ex Psalmis idem ostenditur.

Davidis quoque hæc sententia est: « Ante solem permanet nomen ejus [61]. »

Jud. Iniquum nobis videtur eam sententiam referri ad Christum. Dicimus quippe septuagesimum primum psalmum de suo filio Davidem cecinisse. Quare omitte hoc testimonio abuti et ad alium transi prophetam.

Christ. Deum immortalem! Verum Vatis atque Regis Deum, testor; absit, ut me ad aliam disputationem conferam, nisi psalmo omni pervoluto, sententiæ ejus confirmationem certissimam dabo! Nobis quidem dubium non est, quin hæc: « Deus, judicium tuum Regi da, et justitiam tuam filio Regis: judicare populum tuum in justitia et pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam. Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem [62]; » hæc, inquam, omnia ad Christum quin spectent, nobis dubium non est; quæ vos detorquetis et pervertitis, rati de Salomone dici; nec, dum veritatem læditis, vos lædere arbitramini; est enim, quisquis læditur, ad defensionem promptus. Atque ego vobis nihil super his respondebo, sed ipse psalmi auctor David, cujus semini promissus Christus, lyra Spiritus sancti, vobis os obturans, sic porro psalmum pertexens scribit: « Et permanebit cum Sole [63]. » Num Salomon igitur tandiu duravit, quandiu Sol? et quomodo? qui nec patrem annis regni superavit. Et Davidis alio psalmo hæc sunt verba: « Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni; si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor [64]. » Quare potest etiam plures annos vivi. Videtis, ut David filium ab hoc nostro psalmo removeat? Nam si Salomonis vita ad octoginta annos non pervenit (14), qui tandem, et quandiu sol, et præ luna durabit? Neque vero id obiter dixit, sed addidit: « In generationem et generationem; » Salomon autem mediis temporibus ab orbe condito natus est: « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram [65]. » Ille non solum ex adulterio, sed etiam per cædem susceptus est. Quod Deus flagitium per Nathan arguit, ac palam fecit. Neque equidem hæc animo insultandi Dei-hominis majoribus, sed reprimendæ contumaciæ vestræ causa, a me proferuntur. « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna [66]. » Ille non modo, ut hominem par est, dilapsus est; sed eo regnante cædes non paucæ, et captivitates, quales nunquam ante, consecutæ sunt. « Et dominabitur a mari usque ad mare; et a flumine Euphrate usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes [67]. » Ille solius paterni regni sceptra moderatus est; id quod sciunt omnes, qui Judaici imperii meminerunt. « Et inimici ejus terram lingent [68]. » Illius hostes adeo pulverem non linxerunt, ut etiam Jeroboam, ejus servus, regnum ab eo avertens, illud sibi usurparit et occuparit. « Reges Tharsis et insulæ munera offerent: reges Arabum et Saba dona adducent [69]. » Aut reges, si placet, qui sint, edite, et dona profertote (quanquam etiam diu multumque agendo, actum agetis); aut quod sequitur: « Et adorabunt eum omnes reges terræ [70], » commentum amens arguet: « Omnes gentes servient ei [71]. » Illi adeo non servierunt, ut postquam vetita legibus in Deum admisit, ac diis fana excitavit, Adad Idumæus, et Rakon Damasci regulus ab eo defecerint: tantumque abest ut eum gentes coluerint, ut de paterno suo regno adhuc superstes a Deo audierit, ruptum revulsumque ejus regnum, servo, non filio donandum [72]. De quo igitur psalmodus psalmum edidit? quæ enim diximus Salomonem plane repellunt.

Jud. Quod in Salomonem scripta non sint, probe jam et explorate tenemus; in quem alium, nescimus.

Christ. Utrique, si videtur, Davidem percontemur.

Jud. Davidem, tot annos jam mortuum hodie respondere?

Christ. Respondebit sane, mihi credite, si studiose quæramus. Cedo David, quis hic est, de quo dixisti: « Et permanebit cum sole et ante lunam [73]. » Et illud: « Ante solem permanet nomen ejus [74], » cæteraque quæ eo psalmo cecinisti? Quis Dominus Israelitarum Deus prædicandus? « Benedictus enim Dominus Deus Israel: et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, et replebitur majestate ejus omnis terra, fiat, fiat [75]. »

Quid igitur? Hæc sufficiunt, an et plura addemus? Audite dicentem Isaiam: « Quis ex vobis

[60] Isa. IX, 6. [61] Psal. LXXI, 17. [62] Psal. LXXI, 1 seqq. [63] ibid. 5. [64] Psal. LXXXIX, 10. [65] Psal. LXXI 6. [66] ibid. 7, 8. [67] ibid. 8. [68] ibid. 9. [69] ibid. 10 [70] ibid. 11. [71] ibid. [72] II R g. II, 1. seqq. [73] Psal. LXXI, 5. [74] ibid. 17. [75] ibid. 18.

(13) Nazianz. in Natalem et S. Pascha.
(14) Imo Josephus non octogenarium, sed nonagenarium mortuum Salomonem ostendit l. VIII *Antiq.* c. 3.

timens Dominum, audiet vocem servi sui [76]? » Et Sapientia : « Cum meum Filium non audierint, ego quoque eos non exaudiam, dicit Dominus omnipotens [77]. » Et Osee, ex persona Dei : « Ex Ægypto vocavi filium meum [78]. » Et David, « Dixit Dominus Domino meo [79]. » De hoc igitur quid censetis? Quis alius Dominus Domino dixit? aut cui alteri Domino, quam Dominus Deus Pater, Domino, id est, ejusdem naturæ Deo et Filio? Nemo enim alius Deo et Patri dexter assidet, quam ejusdem naturæ Deus et Filius. Quod verissimum esse, accipite ex Davide, sic paulo post scribente : « Ex utero ante Luciferum genui te [80]. » Cur enim non « ex utero » solum, aut « ante Luciferum » dixit? Ut unius naturæ cum Patre Filium ostenderet. Nam quod « ex utero » ait, nihil aliud, quam natura viribusque parem, atque cognatum palam innuit. Qui namque possit aliud ex utero gigni, quam gignenti cognatum et consentiens? Quod « ante Luciferum, » comperennem, expertem æque principii, et ævi auctorem Filium designat.

Jud. Deum immortalem! ita nos obruisti, ut quæ dixisti, facile satis sint, nec vel minimum sit, quod contra dicamus. Sed religio est nobis, vel cogitare Deum genitum. Gignere enim perpessionem notat; Deum vero omnes uno ore vates impatibilem et incorruptum prædicant.

Christ. Jam vos Scripturas jussi scrutari; nec quod in littera est crassum atque pingue, intueri; sed dubia vatum et obscura dicta tanquam manu capere, omniaque ad Deum referre. Itaque legite, ut intelligatis : quod si intelligere non vultis, ne legite quidem; ne, quæ legitis absurde intelligentes, damnemini. De hoc enim propheta prædixit; neque enim id ego dico, aliquem unquam sanctorum vatum ad divinæ naturæ comprehensionem penetrasse. Et quisnam igitur Dei æternam generationem affari, dicendoque consequi ausit, aut possit? Nam ubi nec tempus, nec ævum intervenit, non spectator adfuit, non præsto est interpres, qui potest veritas in aspectum lucemque proferri?

CAPUT VIII.

Generatio divina mente comprehendi nequit, et quomodo fiat.

Sin illi Salomonis parebitis monito : « A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri [81]; » facile et hanc summam difficultatem ex rebus conditis, et probe assequemini. Nam si in hac condita et sensili natura ortum citra perpessionem damus, multo magis conditor Filius absque fluxu ac perpessione a Patre genitus est; quemadmodum a mente sermo, aut a sole lumen. Hominum amator Deus et Dominus, quæ terrenis nostris atque infirmis ingeniis comprehendi posse præsciit, singula detexit : quæ non possent, ea subjectis sub sensum exemplis quibusdam ostendit. Atque huic nostræ sententiæ testimonium dicit Salomon : « Quod si virtutem et opera creaturarum mirati sunt, ut deos putaverint, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis [82]. » Itaque si et vos ex iis quæ creata sunt, atque his sub sensum subjectis rebus manuducti, Dei generationem absque perpessione admittitis, planeque confitemini; quam bella hæc vestra est confessio? Sin adhuc antiquum obtinetis, phy! fœdam vestram arrogantiam, qua ex aliis in alias quæstiones ac defensiones revolvemur! Unde putatis, lux gignitur, quæ omnem cis cœlum orbem pervadit?

Jud. Ex sole.

Christ. Et aliquane inter solem atque lucem perpessio interest, cum a sole lux emanat?

Jud. Minime.

Christ. Quid vero radius, unde creditis, oritur?

Jud. E sole itidem per lucem.

Christ. Radii porro ab sole effluentiam citra perpessionem fieri confitemini?

Jud. Sane ita rem habere confitemur.

Christ. Quoniam sic habere confitemini, addatur et alterum exemplum hoc. Mens cogitationem gignit, qua genita per articulatam vocem sensa palam facit. Est autem impatibilis et mens, et cogitatio, et vox; quantumvis actus aer vox efficitur : vox animi scita in lucem profert. Atque id verissimum esse, explorate judicium facite ex muto; hic namque et mentem et cogitationem, et vocem habet; sed cum per articulatam non possit (neque enim habet audiendi sensum impatibilem), industrie imitatione quadam atque gestu scita prodit.

Jud. Grates Deo Opt. Max. nihil jam ambigimus, neque de Deo, et Patre, neque de ejusdem naturæ Filio, hæc enim belle planeque demonstrasti. Itaque et de Spiritu sancto dissere, sodes, et quis propheta eum increatum, atque ejusdem naturæ indicet.

CAPUT IX.

De Spiritu sancto ejusdem cum Patre naturæ.

Christ. Etsi ante omnes id et perspexit et scivit Moses; hic tamen ad confirmationem ultimo loco servetur; ut quemadmodum vatum princeps est, ita disputationem claudat. Isaiæ, in persona Christi hæc sunt verba : « Spiritus Domini super me : ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem [84]. » Et Job dicit : « Spiritus Domini fecit me, et spiraculum omnipotentis vivificavit me [85]. » Ecquid autem vobis de hoc Spiritu videtur? Cujusnam Spiritus vis inopibus læta nuntiat, mente fractis medetur, a diabolo mancipatos

[76] Isa. L, 10. [77] Prov. I. 28. Aliter habetur in Vulg. etc. [78] Osee XI, 1. [79] Psal. CIX, 1. [80] ibid. 3. [81] Sap. XIII, 5. [82] ibid. 4. [84] Psal. LXI, 1. [85] Job XXXIII, 4.

in antiquam felicitatem restituit; *cæcis*, id est, A quibus mens caligat, animi oculos illustrans, Deum quoad ejus fieri potest, spectandum præbet? Quæ vis spiritualis omnes cœlorum copias constabilivit, ut ait David : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum [86]? » Quis ille est Spiritus, qui Dei notitiam docet homines, atque ad perfectionem adminiculatur? Agite, dicite.

Jud. Ne nos, obtestamur, vaticiniorum vocum interpretationem posce; sed tute potius ad nos explica. Nam si a nostris vatum dicta certo exponerentur, quæstiones plane nec ingressi quidem essemus.

Christ. Joel scriptum reliquit : « Et erit post hæc : effundam Spiritum meum super omnem B carnem : et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ : senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri, visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi : sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifestus. Et erit; omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit [87]. » Et Isaias : « Ipsi ad iracundiam provocaverunt, et afflixerunt Spiritum sanctum, et conversus est eis in inimicum [88]. » Et Zacharias ex persona Christi : Increpet Dominus in te, Satan : sed in spiritu meo [89], » etc. Idemque C rursus : : « Effundam super domum David, et super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ et precum [90]. » Et David : « Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabit faciem terræ [91]. » Et iterum : « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam [92]. » Et in Numeris : « Irruente in se Spiritu Dei, ait Balaam [93]. »

CAPUT X.

Similitudines sanctam Trinitatem exhibentes.

Atque sic porro pariter, si placet, vatum voces attexam, unius naturæ Trinitatis vim designantes. Sane et Israelitarum ex Ægypto exitus [94], qui tridui iter progressi, Deo operari poterent, ea, inquam, res Trinitatem innuere mihi videtur. Et tres virgæ, quas patriarcha Jacob [95], detracta parte corticis in aquam conjiciebat, ovibus Laban adaquandis : quemadmodum et nunc Salvator noster Jesus, oves ratione præditas, id est, homines sacro baptismate illustratos, servavit, ut per Ezechielem Deus ait : « Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas; et scient quia ego Dominus Deus eorum [96]. » Quin et Ninivitæ trium dierum atque noctium jejunio salutem consecuti sunt [97]. Quæ res non frustra erat, sed effigies quædam rerum futurarum. Nam adoranda SS. Trinitate omni hominum generi salus quæritur. Elias aqua tertium in struem effusa, ignem cœlo devocavit, et hostiam consumpsit [98]. Daniel ter quotidie domus suæ foribus apertis comprecatus, postulata accepit [99]. Atque hæc vero, nequaquam temere erant, sed quæ gesta sanctæ Trinitatis arcanum notarent.

Nihilominus si crassiora vaticinia, utpote crassiores, requiritis, agite sane, et crassiora tractemus. Itaque Jobi hæc sunt verba : « Vivit Deus, qui abstulit judicium meum; et Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam : quia donec superest habitus in me, et Spiritus Dei [1], » qui fecit me. Abraham parens vester tres angelos epulis accepit, quibus Domini ,ex æquo nomen unum tribuit, dicens : « Domine, si inveni gratiam coram te, » et quæ sequuntur [2]. Deum vero quod Abrahamus exceperit, et non angelos, evidens est non solum ex risus Saræ præsensione; sed ipse adeo Deus ei post epulas confirmat, se ejus esse Deum : « Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara uxor tua [3]. » Et eductum foras sic est allocutus : « Suspice cœlum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei : Sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Dixitque ad eum : Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldæorum [4]. » En vobis SS. Trinitatem. Primum, inquit, « Ego sum Deus tuus : » et ex Sara dabo tibi filium, cui benedicturus sum. « Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara uxor tua. »

Deinde eo foras educto, et cum stellarum numerum consequi non posset, numerosa posteritate ei condicta, addit : « Credidit Abraham Deo [5]. » Ac tertio : « Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldæorum [6], » ut per triadem hanc, triplicem in divinitate personam doceremini. Videte rursum tres personas in una natura, velut unam, disserentes. Etenim Abrahamus, cum sanctam Trinitatem comitaretur, id ab ea dictum accepit : « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint; an non est ita, ut sciam [7]. » Jam D et Mosi imperantis Dei hæc sententia est : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob [8]. » Nec dixit : Ego sum Deus Abraham, Isaac, Jacob : sed addit « et » copulam, ne et Filius, et Spiritus sanctus indesignati essent; sed velut copula Abrahamum, Isaacum, Jacobum, tres homines ostendit, ita et Deitatis triplex usurpatio tres personas declarat. « Ego sum Deus Abraham, » hoc est, Pater, « et Deus Isaac, » id est, Filius ex eo genitus, « et Deus Jacob » scilicet ter sanctus

[86] Psal. xxxii, 6. [87] Joel. i, 28 seqq. [88] Isa. lxiii, 10. [89] Zach. ii, 2; iv, 6. [90] Zach. xii, 10. [91] Psal. ciii, 30. [92] Psal. cxlii, 10. [93] Num. xxiv, 2. [94] Exod. iii, 18. [95] Gen. xxx. 37. [96] Ezech. xxxiv, 11 et 30. [97] Jona iii, 5. [98] III Reg. xviii, 34 et 38. [99] Dan. vi, 10. [1] Job. xxvii, 2, 3; xxxiii, 4. [2] Gen. xviii, 3. [3] ibid. 10. [4] Gen. xv, 5. [5] ibid. 6. [6] ibid. 7. [7] Gen. xviii, 20, 21. [8] Exod. iii, 6.

vivificus Spiritus, ex Patre manans (14), et in Filio A conquiescens. Cœlestes autem copiæ Cherubinorum Seraphinorumque irremissa voce, prodente Isaia, clamant : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, » ter ingeminando « Sanctus, » tres personas ; semel « Dominus exercituum, » unam Deitatem notantes. Est enim vere unus Dominus, et una Deitas Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Jud. Per Deum rerum omnium architectum, veræ hæ vatum voces sunt, eoque fine ab iis proditæ ; patres vero nostri, frustra in nuda occupati littera errarunt.

Christ. Ades vero Moses, refer de Spiritu sancto, quid in Numeris tecum locutus sit Deus : « Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu B nosti, quod senes populi sint ac magistri : et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam et loquar tibi ; et auferam de Spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Et congregavit Moses septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de Spiritu qui erat in Mose, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, super quos requievit Spiritus ; nam et ipsi descripti fuerant, et C non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer et nuntiavit Mosi, dicens : Eldad et Medad prophetant in castris. Statim Josue filius Nun, minister Mosi, et electus e pluribus, ait : Domine mi, Moses, prohibe eos. At ille : Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat, ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum [10] ? » Pudeat eos, qui Spiritum hunc alterius naturæ, quam Dominum censent. Nam si id in hominibus, ne dicam de singulis animalibus, impossibile est, multo magis in Deo. Quid agimus? creditis? Utinam oculorum mentis vestræ lippitudinem elueretis aqua veritatis, unigenamque Dei Filium videretis salutis humanæ causa cœlo degressum, de Spiritu sancto ex Maria Virgine incarnatum, et hominem factum, ac pro nobis sub Pontio D Pilato crucifixum, passum, et sepultum, tertiaque die, secundum Scripturas, suscitatum, in cœlum reversum, Patri dextrum assidentem, et magnifice olim judicandis vivis atque mortuis rediturum, imperio nunquam finiendo.

Jud. At si Mosis Deum in terra incarnatum, et hominem factum de Davidis progenie, atque Virgine prædicatis, quo pacto nos, Judæos, seu Synagogam rejecit, quam per Mosen atque legem sibi vindicavit ; maxime quorum e stirpe hominem factum corpus suum assumpsisse perhibetis? Nam si servando hominum generi homo factus est, multo magis nos, quam alios admitti oportebat, quorum ab gente Dei notitia per parentem nostrum Abrahamum prodierit ; ac tum fortasse exteros quoque, si volebat, pro humanitate sua asciscere. Hoc enim nos vel in primis inducit, ne hunc esse illum Mosis Deum fateamur.

Christ. Sciendum vero est, Dei dona esse immutabilia ; nam cum simplex sit, simplicia quoque sua beneficia locare solet. Atque id verum esse, ex insensibilibus rebus conjecturam facere, et perspicere est. Nam et cœlo perennem mobilitatem, et soli splendorem, ac lunæ, ne singula persequar, et sole lumen haud sane obnoxius, largitus est ; eaque tot jam ætates immota durant. Primigenio autem parenti ejusque posteris munus, arbitrii libertatem dedit. Hujus gratia Abelis donis propitius, Cain despexit, pro utriusque ingenio [11]. Atque ex eo hactenus, ne satietatem dicendo afferam (satietas enim orationis inimica est auribus), e malos male, et bonos benigne accipit, ut cujusque actiones et facta merentur. Id quod per virum Dei, qui Heli filiorum scelera exprobrabat, his verbis testatur : « Quicunque glorificaverit me, glorificabo eum : qui autem contemnunt me, erunt ignobiles [12]. »

CAPUT XI.

De divina Providentia.

Quid igitur? commune hoc humanitatis donum propter vos Judæos tollendum erat, nec bonis præmia tribuenda, nec malis supplicia irroganda?

Jud. Minime.

Christ. Quod si id adeo absurdum censetis, vel sane judicatis, quæ alia opifici Deo adhibenda erat, nec adhibita est procuratio? An non apud Abrahamum epulari, qui nullius egeret, sustinuit? Annon deinceps per Isaac, et Jacob, ac duodecim patriarchas, unigeniti Filii incarnationem varie detexit ; uti tum in Genesi et Exodo, tanquam in ænigmate, clamat Moses? Tum autem qui vos crassiores sciret, crassiores etiam solutiones per vates adhibuit. Quid enim his Jeremiæ verbis clarius? « Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est [13]. » Aut illis Isaiæ quid aptius? « Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel [14] ; » quasi dicas : Nobiscum Deus, et quæ reliqua sunt clariora vatum præconia. Demum ipse quoque ortus Servator : « Non sum missus, inquit, nisi ad perditas oves domus Israel [15]. » Proditus vero, et se-

[9] Isa. vi, 3. [10] Num. xi, 6-29. [11] Gen. iv, 4. [12] I Reg. viii, 30. [13] Baruch iii, 37, 38. [14] Isa. vii, 14. [15] Matth. xv, 24.

(14) De processione Spiritus sancti loquitur auctor iste, ut Græcus.

pultus, atque suscitatus, tum discipulis gentium quoque eruditionem mandavit, dicens: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti [16]. » Id quod et Salomonis sapientia prædixit: « Quia vocavi, et renuistis: despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis; ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit [17]. » Itaque varie Deus saluti vestræ procurandæ studuit; eoque nomine, quod renueritis, gentes vos damnabunt; quod ipsæ, Judæorum adjumentis, quæ Deus olim per Mosen, qua in Genesi, qua in Exodo, ut diximus, obscure proposuit, ac post etiam dilucidioribus vatum oraculis acceptis, justitiæ lumen admiserunt: vos, quorum causa hæc omnia conscripta sunt, quibusque vates suum sanguinem fuderunt, vos, inquam, rejecto sole, tenebras pro perenni luce elegistis; quibus tamen illuminandis ipse quoque demum unigenitus Dei Filius et lux æternæ lucis, suum quoque sanguinem fudit.

JUD. Si vere nobis ostendes, Mosen, tum in Genesi, tum in Exodo de his locutum, et tecum sentiemus, et credemus.

CHRIST. Si crassiores prophetarum prædictiones, aperte Dei Filium prædicantes, vestri majores non audierunt; scilicet, Mosaica vobis scripta, quæ non palam, sed obscure omnia produnt, vobis facient fidem.

CAPUT XII.

Cur Deus arcana fidei homines initio celaverit.

JUD. Et cur autem non planius aperuit?

CHRIST. Erat tum intempestivum, ut dicebam, id prodere. Nam si de Cherubinis atque Seraphinis, atque omni cœlesti satellitio propheta nihil prodidit, quas res apud se explorate cognitas haberet, sed ex aspectabilibus, sub sensumque subjectis erigere nos primum ad Dei notitiam voluit; quanto magis de perenni, et temporis experte Trinitate, aut Filii incarnatione? quæ et tot vatum indiciis patefacta, et porro exhibita ac perfecta, hactenus a vobis negatur. Sed nimirum quæcunque, ut aiebam, obscurius dixit, duabus his de causis fecit: tum ut divina se notitia plenum ostenderet; tum ut qui post se eodem spiritu essent affecti, ex ænigmatis ad divinum splendorem erigerentur. Itaque infructuosum sit ea vos docere.

JUD. Imo vero rogamus, dissere nobis ea, quæ sunt ex Mose desumpta. Nam et principem a Deo vatem Mosen accepimus, et is ex Ægypto eductos in Dei notitiam induxit.

CHRIST. Igitur a primo Dei amante homine, id est, Abrahamo, ordiamur. Ei duo erant nati, unus ex ancilla, alter ex libera. Nam cæteri sine nomine

A sunt, atque a felicitate alieni. Horum Isaac duplicem gessit figuram: unam ordine nascendi; electum ex gentibus populum, Christo adhæsurum referebat; modo autem nascendi, et immolatione, Christi Domini nativitatem et mortem figurabat: Ismael contra typum expressit Judaicæ gentis: atque id verum esse, audi Deum Osee mandantem: « Sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur universitas Judæorum a Domino [18], quamobrem non uxor mea, et ego non vir ejus [19]. » Quibus verbis sacerdotium quoque abrogandum innuebat. Cum enim meretricata esset (Synagoga), multata est regno et sacerdotio post Christi adventum, qui princeps verus est atque rector.

B

CAPUT XIII.

Judaicæ gentis a Deo defectio.

Igitur si non est iis sacerdotium, ut certe non est, evidens est eos meretricari. Nam quorum illegitimæ sunt nuptiæ, ii adulterium committunt. Quod si jam omnes fornicantur, atque ex adulterio nascuntur, omnes spurii sunt. « De scorto autem natus, ait Mosis lex, non ingredietur Ecclesiam Domini [20]. »

Operæ pretium est autem quærere, cur a Deo fœdus circumcisionis pactum sit in Ismaele, et non in Isaac? Ego affirmo causam fuisse, quod circumcisio erat desitura: atque id verum esse, ex his Dei ad Abrahamum verbis apparet: « Tu ergo custodies pactum meum et semen tuum post te in C generationibus suis [21]. » Et iterum: « Omne masculinum in generationibus vestris circumcidetur [22]. » De Isaac autem non ita Deus paciscitur; sed: « Constituam pactum meum illi in fœdus sempiternum [23]. » Observate, ut Ismaeli, qui Synagogam referre putatur, quippe primigenius, firmaturum se fœdus duratura ejus posteritate repromittat; cum Isaac vero, qui novum populum repræsentat, sempiternum init fœdus. « Ancilla concepisse se videns, despexit dominam suam [24]; » Synagoga scilicet, accepta lege, ac bysso purpuraque, regno, inquam, ac simul pontificatu ornata, heram contempsit suam, manum contra Dei omnipotentis majestatem et dextram sustulit; ejusque vultum D omnino effugere conabatur, dum « occidere prophetas, et lapidare ad se missos moliebatur [25]. »

CAPUT XIV.

Comparatio Synagogæ et gentium.

Præpotens autem Deus exsiliis (ut quæ prima sponte fugisset) Synagogam male multans, tandem velut ancillam durius habitam, propitius per prophetas jussit ad heram suam, id est, Hierosolymam reverti [26], et ejus se manui submittere; adorare videlicet in Bethleem natum, et Servatorem Deum Christum confiteri. Cumque reversa Synagoga non modo non confiteretur, sed etiam Isaac, seu recens

[16] Matth. XXVIII, 19. [17] Prov. I, 24, 25. [18] Osee I, 2. [19] Osee II, 2. [20] Deut. XXIII, 2. [21] Gen. XVII, 9. [22] ibid. 12. [23] ibid. 19. [24] Gen. XVI, 4, 4. [25] Matth. XXIII, 37. [26] Gen. XVI, 9.

natum Christum illuderet, cum post chlamyde amiciret, et contextam e spinis coronam capiti imponeret; tum vero audivit Christum ad Patrem suum clamantem: « Ejice ancillam, id est Synagogam, de domo mea, ne mihi thus adeleat; neque enim ancillæ filius erit hæres cum filio liberæ [27]; » nam æque Judæi atque gentes paratum regnum possidebunt; quorum illi Christum, ceu facinorosum in crucem egerunt; gentes vero cum facinorosis crucifixum conspicatæ, Deum confessæ sunt.

CAPUT XV.

Filii et res Abrahami cum Deo collatæ.

Atque ea quidem in typo Synagogæ, id est, Ismaele sunt peracta [28]; hæc autem in Isaac, novi populi figura, primum quia ex sterili effeta, et grandæva natus. Nam quia ex Virgine nasci homini non est concessum] (quod Deus privilegium sibi ut ingens quiddam, et arcanorum atque admirabilium maxime admirabile et arcanum consecravit), oportebat aliquem typum atque umbram hujus veritatis ex effeta nasci Abrahamo. Quin et verba etiam similia sunt, quæ de Christi nativitate dicebantur, et quæ de Isaac præcedebant. Igitur illic Deus: « Quare risit Sara? nunquid Deo quidquam est difficile [29]? » Hic Gabriel Virgini: « Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum [30]. » Illic: « Revertens veniam ad te tempore isto; et habebit filium Sara, uxor tua [31]. » Hic: « Spiritus sanctus superveniet in te; et virtus Altissimi obumbrabit tibi [32]. » Notate sane, ut post digressum, sanctæque Trinitatis hospitium, Isaaci conceptus sit consecutus. Quo edito, non jam Abraham a Deo audivit, quod de Ismaele firmandum secum fœdus duratura ejus posteritate; sed patrem se multarum gentium effectum iri, ingenti sobolis incremento auctum, fœdus autem cum Isaaco æternum paciscendum [33]. » Videtis Synagogæ abrogationem, ac novi populi perpetuitatem. Sed jam ad Abrahami quoque immolationem oculos referamus, et Isaacum videamus Dominici supplicii exemplum gerentem. Nam ut Abrahamus Dei studio natum condonavit, ita et Deus pro summa sua humanitate atque benevolentia pro nobis charissimum Filium ad necem obtulit. Illic Abrahamo jubet Deus: « Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis (15), Isaac [34]. » Neque enim temere illum amabas: sed qui amore dignus erat, abs te quoque amabatur. Hic opificem meum Christum, ipse assumpti Deus, atque idem secundum divinitatem ejus Pater, contestatur charissimum suum esse Filium: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui [35]. » Non delector, inquit, Filii nece, sed quantumvis comperennem, ac natu æqualem, mihique charissimum, corpore propter hominum salutem mactari volens patior. Illud vero dignum quæstione est, cur Abrahamo sæpe hostiis operato, locum ei Deus non ostendit; in Isaaci immolatione præcepit: « Vade in terram visionis, super unum montium, quem monstravero tibi [36]. » Illum ipsum, opinor, locum ei Dominus ostendit, in quo meus Dominus crucifigendus erat. Nam Palæstinum solum prope Hierosolymorum fines adjacet.

CAPUT XVI.

Cur in monte sacrificare Abraham filium jubetur.

Mane surgens Abrahamus, asinum sternit. Asinum quidem Abrahamus, Judas autem Judæorum collegium concivit: adhibitisque duobus pueris, duobus seu populis, seu regibus, Pilato et Herode (pueros enim sacræ Litteræ imperitos vocare solent) et Isaaco filio, profectus, tertio post die ad locum, quem ei dixerat Deus, pervenit. Nam quia non erat moriturus Isaac itinere faciendo, post triduum resurrectionem significavit. Sublatis oculis, Abraham locum procul animadvertens; et meus Jesus supplicium suum ab omni æternitate dedicavit; famulis jubet, ut ibi cum asino præstolentur, dum ipse et puer illo eant. Itidem et suis discipulis meus Salvator atque Deus ait: « Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria; et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est [37]. » Sed tanquam propheta, illic Abraham: « Postquam adoraverimus, revertemur ad vos [38]. » Hic animorum perspector: « Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam [39]. » Atque ita quidem Servator. Abraham vero sacrificalibus lignis Isaac filio suo impositis; erat enim dulcis Jesus suam crucem portaturus; ipse ignem ferebat manu; conjuncta enim humanitati divinitas ibat; gladium vero portabat: « Quia unus militum lancea latus ejus aperuit [40]. » Et pergebant duo simul; ambæ naturæ in una Christi persona; manebatque divinitas corporis effectrix, immota penitus, et sine affectu; quemadmodum et Abraham, Isaaci parens; Isaac vero parenti suggerebat: « Ecce ignis et ligna: ubi est victima holocausti [41]? » Servator, itidem passionis tempore: « Pater mi, inquit, si possibile est, transeat a me calix iste; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma [42]. »

CAPUT XVII.

Isaac immolandus Christi crucifixi typus est.

Progressi autem ambo; id est, Deus homo Jesus, in locum pervenerunt, scilicet Golgotha. Atque ibi

[27] Gen. XXI, 20. [28] Gen. XVIII, 11. [29] Gen. XVIII, 13. [30] Luc. I, 37. [31] Gen. XVIII, 10. [32] Luc. I, 35. [33] Gen. XVII, 5 seqq. [34] Gen. XXII, 8. [35] Matth. III, 17. [36] Gen. XXII, 2. [37] Joan. XVI, 32. [38] Gen. XXII, 5. [39] Matth. XXVI, 32; Marc. XIV, 28. [40] Joan. XIX, 34. [41] Gen. XXII, 7. [42] Matth. XXVI, 39.

(15) LXX ἠγάπησας, ad quod forsan alludit in seqq.

Abraham exstruxit aram; uti et hic *lithostrotos*, tribunalis locus lapide præstructus fuerat; impositisque lignis; sic enim et in Calvaria crux est defixa; Isaac filium suum constringens, id est, Christus ad tegendam divinitatem corpore amictus; lignis in ara superponit; eo quod in ligno, o miraculum! suspenditur ille, qui Adamum lapsum per lignum erat restituturus, et qui in arca lignea Noe tutatus fuerat. Deinde ferro manum admovet, ad filium suum immolandum: nam his omnibus patrandis Abraham inaspectabilis Patris de unigenito Filio decretum atque voluntatem ostendit: « Et ecce angelus Domini de cœlo clamavit dicens; Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum [43]. » Hic angelus e cœlo cum Abraham sermocinatur; in Dominico supplicio, magni consilii Angelus, Deum et Patrem inclamavit: « Eli, Eli, lamma sabactani? hoc est; Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me [44]? » Et Angelus ad Abraham: « Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam; nunc cognovi, quod times Deum [45]. » Ait vero: « Nunc cognovi, » pro illo, demonstrasti jam mihi: non enim ignarus erat Dominus: « Et non pepercisti unigenito filio tuo propter me. » Igitur Abraham mactando filio suam erga Deum observantiam ostendit: ille vero Antiquus dierum [46] Deus erga homines amorem suum probavit immolando unigenito Filio.

CAPUT XVIII.

Aries cum cornibus inter vepres quid significet.

Tum Abrahamus erectis oculis pone conspexit arietem. Aries hic verbi assumptum intelligatur. Nam de eo sic prodit Isaias: « Sicut ovis ad occisionem ducetur [47]. » Hærentem cornibus, id est, cruci affixum, in frutice Sabec, quod est remissio: apud Hebræos enim Sabec *remissionem* notat: aggressusque Abraham, id est, unigenitus Dei Filius, comprehensum arietem, id est, assumptum corpus in holocaustum obtulit; supplicio, puta, objecit, pro filio, Adamo scilicet lapso. Atque ista vera esse, audite cum Abrahamo colloquentem Deum: « Per memetipsum juravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me: benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum [48]. » Et post pauca: « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ [49]. » Quorum verborum hæc est sententia: Ex tui filii posteritate, scilicet Isaac, qui mei Filii est typus, meus natura mihi conjunctus Filius prodibit, per quem omnes orbis terrarum gentes sospitabuntur. Abrahamum vero œconomiæ arcanum habuisse A perspectum, quemadmodum ex sua olim stirpe per Isaac et Jacob Dei Filius incarnandus esset, evidens est ex eo quod sui generis uxores asciverint. Nam ipse accepta sua consanguinea [50], Isaacum quoque accipere permisit [51], parique modo Isaacus Jacobum [52]; sed Rebeccam misso servo conjugem petiit [53]; ita enim et Deus per Mosen Synagogam instauravit. Jacobum, qui Christi exemplum ferebat, ad suos gentiles Isaac privatim dimisit, duas inde uxores duriter et laboriose ut sibi duceret. Itidem et Pater ab omni æternitate unigenam suum Filium ad creaturam suam, id est homines, dimisit, ut inde carnem assumens, per supplicium, et Dominica miracula duas Ecclesias velut nuptum acciperet.

B

CAPUT XIX.

Comparatio Jacobi et Esau.

Quod ita se habere, audite Dei ad Rebeccam responsum: « Duæ gentes sunt in utero tuo et duo populi ex ventre tuo dividentur, » scilicet Judæorum unus, alter exterorum; « populusque populum superabit, et major serviet minori [54]. » Qui se natu majorem jactat, alteri post nato serviet; id est, Judaica gens Ecclesiæ ex gentibus collectæ serviet. Atque id et Dei angelus (16) his ad Heli pontificem verbis confirmat: Te tuamque patriam domum sic exscindam: « Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciet. » Sane qui omnia ex ingenio animoque Dei facit, is C ex Deo est, et iterum Angelus: « Et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus, » id est, usque ad consummationem, atque itidem: « Futurum est autem, ut quicunque remanserit in domo tua, » internecionem, aut captivitatem effugiendo; « veniat ut oretur pro eo, et offerat nummum argenteum, dicatque: Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis [55]. » Quod angeli ad sacerdotem ænigma ejusmodi est: Inopem, Judææ solo multatum, venturum ad Ecclesiam ex gentibus constitutam, nummum argenteum petitum; et viro illustris ac pontificii generis dicet: Non ambio mihi sacerdotium, neque regnum desidero, sed ut in aliquod sacerdotium rejiciar, et non ut ministrem, velut prius, sed ut panem minimum D lucrer. Idemque David præsagiens ait: « Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum [56]. » Dei domum vates Ecclesiam ex gentibus notat; impiorum tabernacula Judæorum fana. Vere enim Judæum nomen in extera Ecclesia abjectum et infame, nudum, exsul, regno omni et sacerdotio exutum. Atque hæc sic habere, ex iis quæ post dicentur, constabit.

[43] Gen. xxii, 11. [44] Matth. xxvii, 46. [45] Gen. xxii, 12. [46] Dan. vii, 9. [47] Isa. liii, 7. [48] Gen. xxii, 16. [49] ibid. 18. [50] Gen. xxiv, 4. [51] Gen. xxv, 20. [52] Gen. xxviii, 2. [53] Gen. xxix, 21 sqq. [54] Gen. xxv, 23. [55] I Reg. ii, 35, 36. [56] Psal. lxxxiii, 11.

(16) In Hebræo, ut et in Græco, ad verbum est, *vir Dei*, id est divinus vates, quomodo vertit et Chaldæus.

natum Christum illuderet, eum post chlamyde amiciret, et contextam e spinis coronam capiti imponeret; tum vero audivit Christum ad Patrem suum clamantem: « Ejice ancillam, id est Synagogam, de domo mea, ne mihi thus adoleat; neque enim ancillæ filius erit hæres cum filio liberæ [27]; » nam æque Judæi atque gentes paratum regnum possidebunt; quorum illi Christum, ceu facinorosum in crucem egerunt; gentes vero cum facinorosis crucifixum conspicatæ, Deum confessæ sunt.

CAPUT XV.

Filii et res Abrahami cum Deo collatæ.

Atque ea quidem in typo Synagogæ, id est, Ismaele sunt peracta [28]; hæc autem in Isaac, novi populi figura, primum quia ex sterili effeta, et grandæva natus. Nam quia ex Virgine nasci homini non est concessum (quod Deus privilegium sibi ut ingens quiddam, et arcanorum atque admirabilium maxime admirabile et arcanum consecravit), oportebat aliquem typum atque umbram hujus veritatis ex effeta nasci Abrahamo. Quin et verba etiam similia sunt, quæ de Christi nativitate dicebantur, et quæ de Isaac præcedebant. Igitur illic Deus: « Quare risit Sara? nunquid Deo quidquam est difficile [29]? » Hic Gabriel Virgini: « Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum [30]. » Illic: « Revertens veniam ad te tempore isto; et habebit filium Sara, uxor tua [31]. » Hic: « Spiritus sanctus superveniet in te; et virtus Altissimi obumbrabit tibi [32]. » Notate sane, ut post digressum, sanctæque Trinitatis hospitium, Isaaci conceptus sit consecutus. Quo edito, non jam Abraham a Deo audivit, quod de Ismaele firmandum secum fœdus duratura ejus posteritate; sed patrem se multarum gentium effectum iri, ingenti sobolis incremento auctum, fœdus autem cum Isaaco æternum paciscendum [33]. » Videtis Synagogæ abrogationem, ac novi populi perpetuitatem. Sed jam ad Abrahami quoque immolationem oculos referamus, et Isaacum videamus Dominici supplicii exemplum gerentem. Nam ut Abrahamus Dei studio natum condonavit, ita et Deus pro summa sua humanitate atque benevolentia pro nobis charissimum Filium ad necem obtulit. Illic Abrahamo jubet Deus: « Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis (15), Isaac [34]. » Neque enim temere illum amabas: sed qui amore dignus erat, abs te quoque amabatur. Hic opificem meum Christum, ipse assumpti Deus, atque idem secundum divinitatem ejus Pater, contestatur charissimum suum esse Filium: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui [35]. » Non delector, inquit, Filii nece, sed quantumvis

A comperennem, ac natu æqualem, mihique charissimum, corpore propter hominum salutem mactari volens patior. Illud vero dignum quæstione est, cur Abrahamo sæpe hostiis operato, locum ei Deus non ostendit; in Isaaci immolatione præcepit: « Vade in terram visionis, super unum montium, quem monstravero tibi [36]. » Illum ipsum, opinor, locum ei Dominus ostendit, in quo meus Dominus crucifigendus erat. Nam Palæstinum solum prope Hierosolymorum fines adjacet.

CAPUT XVI.

Cur in monte sacrificare Abraham filium jubetur.

Mane surgens Abrahamus, asinum stravit. Asi-
B num quidem Abrahamus, Judas autem Judæorum collegium concivit: adhibitisque duobus pueris, duobus seu populis, seu regibus, Pilato et Herode (pueros enim sacræ Litteræ imperitos vocare solent) et Isaaco filio, profectus, tertio post die ad locum, quem ei dixerat Deus, pervenit. Nam quia non erat moriturus Isaac itinere faciendo, post triduum resurrectionem significavit. Sublatis oculis, Abraham locum procul animadvertens; et meus Jesus supplicium suum ab omni æternitate dedicavit; famulis jubet, ut ibi cum asino præstolentur, dum ipse et puer illo eant. Itidem et suis discipulis meus Salvator atque Deus ait: « Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria; et me solum relinquatis: et
C non sum solus, quia Pater mecum est [37]. » Sed tanquam propheta, illic Abraham: « Postquam adoraverimus, revertemur ad vos [38]. » Hic animorum perspector: « Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam [39]. » Atque ita quidem Servator. Abraham vero sacrificalibus lignis Isaac filio suo impositis; erat enim dulcis Jesus suam crucem portaturus; ipse ignem ferebat manu; conjuncta enim humanitati divinitas ibat; gladium vero portabat: « Quia unus militum lancea latus ejus aperuit [40]. » Et pergebant duo simul; ambæ naturæ in una Christi persona; manebatque divinitas corporis effectrix, immota penitus, et sine affectu; quemadmodum et Abraham, Isaaci parens;
D Isaac vero parenti suggerebat: « Ecce ignis et ligna: ubi est victima holocausti [41]? » Servator, itidem passionis tempore: « Pater mi, inquit, si possibile est, transeat a me calix iste; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma [42]. »

CAPUT XVII.

Isaac immolandus Christi crucifixi typus est.

Progressi autem ambo; id est, Deus homo Jesus, in locum pervenerunt, scilicet Golgotha. Atque ibi

[27] Gen. xxi, 20. [28] Gen. xviii, 11. [29] Gen. xviii, 13. [30] Luc. i, 37. [31] Gen. xviii, 10. [32] Luc. i, 35. [33] Gen. xvii, 5 seqq. [34] Gen. xxii, 8. [35] Matth. iii, 17. [36] Gen. xxii, 2. [37] Joan. xvi, 32. [38] Gen. xxii, 5. [39] Matth. xxvi, 32; Marc. xiv, 28. [40] Joan. xix, 34. [41] Gen. xxii, 7. [42] Matth. xxvi, 39.

(15) LXX ἠγάπησας, ad quod forsan alludit in seqq.

Abraham exstruxit aram; uti et hic *lithostrotòs*, A tribunalis locus lapide præstructus fuerat; impositisque lignis; sic enim et in Calvaria crux est defixa; Isaac filium suum constringens, id est, Christus ad tegendam divinitatem corpore amictus; lignis in ara superponit; eo quod in ligno, o miraculum! suspenditur ille, qui Adamum lapsum per lignum erat restituturus, et qui in arca lignea Noe tutatus fuerat. Deinde ferro manum admovet, ad filium suum immolandum: nam his omnibus patrandis Abraham inaspectabilis Patris de unigenito Filio decretum atque voluntatem ostendit: « Et ecce angelus Domini de cœlo clamavit dicens; Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum [43]. » Hic angelus e cœlo cum Abraham sermocinatur; B in Dominico supplicio, magni consilii Angelus, Deum et Patrem inclamavit: « Eli, Eli, lamma sabactani? hoc est; Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me [44]? » Et Angelus ad Abraham: « Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam; nunc cognovi, quod times Deum [45]. » Ait vero: « Nunc cognovi, » pro illo, demonstrasti jam mihi: non enim ignarus erat Dominus: « Et non pepercisti unigenito filio tuo propter me. » Igitur Abraham mactando filio suam erga Deum observantiam ostendit: ille vero Antiquus dierum [46] Deus erga homines amorem suum probavit immolando unigenito Filio.

CAPUT XVIII.

Aries cum cornibus inter vepres quid significet.

Tum Abrahamus erectis oculis pone conspexit arietem. Aries hic verbi assumptum intelligatur. Nam de eo sic prodit Isaias: « Sicut ovis ad occisionem ducetur [47]. » Hærentem cornibus, id est, cruci affixum, in frutice Sabec, quod est remissio: apud Hebræos enim Sabec *remissionem* notat: aggressusque Abraham, id est, unigenitus Dei Filius, comprehensum arietem, id est, assumptum corpus in holocaustum obtulit; supplicio, puta, objecit, pro filio, Adamo scilicet lapso. Atque ista vera esse, audite cum Abrahamo colloquentem Deum: « Per memetipsum juravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me: benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum [48]. » Et post pauca: « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ [49]. » Quorum verborum hæc est sententia: Ex tui filii posteritate, scilicet Isaac, qui mei Filii est typus, meus natura mihi conjunctus Filius prodibit, per quem omnes orbis terrarum gentes sospitabuntur. Abrahamum vero œconomiæ arcanum habuisse perspectum, quemadmodum ex sua olim stirpe per Isaac et Jacob Dei Filius incarnandus esset, evidens est ex eo quod sui generis uxores asciverint. Nam ipse accepta sua consanguinea [50], Isaacum quoque accipere permisit [51], parique modo Isaacus Jacobum [52]; sed Rebeccam misso servo conjugem petiit [53]; ita enim et Deus per Mosen Synagogam instauravit. Jacobum, qui Christi exemplum ferebat, ad suos gentiles Isaac privatim dimisit, duas inde uxores duriter et laboriose ut sibi duceret. Itidem et Pater ab omni æternitate unigenam suum Filium ad creaturam suam, id est homines, dimisit, ut inde carnem assumens, per supplicium, et Dominica miracula duas Ecclesias velut nuptum acciperet.

CAPUT XIX.

Comparatio Jacobi et Esau.

Quod ita se habere, audite Dei ad Rebeccam responsum: « Duæ gentes sunt in utero tuo et duo populi ex ventre tuo dividentur, » scilicet Judæorum unus, alter exterorum; « populusque populum superabit, et major serviet minori [54]. » Qui se natu majorem jactat, alteri post nato serviet; id est, Judaica gens Ecclesiæ ex gentibus collectæ serviet. Atque id et Dei angelus (16) his ad Heli pontificem verbis confirmat: Te tuamque patriam domum sic exscindam: « Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciet. » Sane qui omnia ex ingenio animoque Dei facit, is C ex Deo est, et iterum Angelus: « Et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus, » id est, usque ad consummationem, atque itidem: « Futurum est autem, ut quicunque remanserit in domo tua, » internecionem, aut captivitatem effugiendo; « veniat ut oretur pro eo, et offerat nummum argenteum, dicatque: Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis [55]. » Quod angeli ad sacerdotem ænigma ejusmodi est: Inopem, Judææ solo multatum, venturum ad Ecclesiam ex gentibus constitutam, nummum argenteum petitum; et viro illustris ac pontificii generis dicet: Non ambio mihi sacerdotium, neque regnum desidero, sed ut in aliquod sacerdotium rejiciar, et non ut ministrem, velut prius, sed ut panem minimum D lucrer. Idemque David præsagiens ait: « Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum [56]. » Dei domum vates Ecclesiam ex gentibus notat; impiorum tabernacula Judæorum fana. Vere enim Judæum nomen in extera Ecclesia abjectum et infame, nudum, exsul, regno omni et sacerdotio exutum. Atque hæc sic habere, ex iis quæ post dicentur, constabit.

[43] Gen. xxii, 11. [44] Matth. xxvii, 46. [45] Gen. xxii, 12. [46] Dan. vii, 9. [47] Isa. liii, 7. [48] Gen. xxii, 16. [49] ibid. 18. [50] Gen. xxiv, 4. [51] Gen. xxv, 20. [52] Gen. xxviii, 2. [53] Gen. xxix, 21 sqq. [54] Gen. xxv, 23. [55] 1 Reg. ii, 35, 36. [56] Psal. lxxxiii, 11.

(16) In Hebræo, ut et in Græco, ad verbum est, *vir Dei*, id est divinus vates, quomodo vertit et Chaldæus.

Ac prioris quidem populi figura est Esau; posterioris Jacob. Neque enimvero propter exemplum ad naturæ quoque excidium fas est grassari: « Postquam tempus pariendi advenerat (nam superiora iterum tractemus) qui prior egressus est, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus: vocatumque est nomen ejus Esau [57]. » Irarum et immanitatis plenus Esau vultus est: tales enim et Israelitæ sunt: itaque et sui generis vates interfecerunt, et demum in ipsum etiam Christum admiserunt. « Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, et idcirco appellavit eum Jacob [58], » ea re significans, et se eo potiturum, et servum ac ministrum habiturum; nam calces laboris præcipuum sunt, et ministerii judices. Erat autem Jacob lævis: quod humanæ mansuetudinis signum est; talisque est fide recens instructus populus, mitis, ac sine ira. Venustas enim] corporis argumentum habet pulchritudinis internæ, et quæ mente teneatur. Eratque Esau venandi peritus: nam Israelitæ cruore et bruticidiis gaudent; Jacob quietus ædium habitator [59]: tales sunt etiam in fide novi, comes, expertes iræ, et solam pietatem docti amare. Sed Isaac diligebat quidem Esau, non ut virum bonum, et voluntatis Dei conscium, sed venandi studiosum. Idque ita esse ut intelligeretur, causam quoque sacræ Litteræ adjiciunt, « eo quod de venationibus illius vesceretur: et Rebecca diligebat Jacob [60]. » Ubi est enim non mendax promissum, et verus amor consequitur. Esau vero non ut virum bonum a patre amatum, nulli dubium est; qui panis pauxillo, et confecto ex lente edulio, ætatis prærogativam addixerit. Atque ita sane et Synagoga propter exilem regnandi voluptatem adoptione excidit; Jacobo matris opera, ingenii facilitate, patris felicitatem adepto. Ac quemadmodum Rebecca Jacobum, ita et mei Christi incruenta victima novum populum Deo et Patri conciliavit et placavit. Sed quoniam rejectus a Deo est Esau, et nos adeo hactenus de eo sermocinati, deinceps quæ ad Jacob solum spectant prosequamur. Etsi illud prius operæ pretium est dispicere, cur Esau paterni boni ominis causa, ingenti obito labore, difficilem se præbens pater graviter ejulantem benedixerit. Hoc facto, opinor, Isaac scelestissimam Synagogam docet, nisi ad Deum hominem Jesum, quem in crucem egit, reversa, eum regenerationis lavacro, perinde ac Esau patrem lacrymis, propitiet, cœleste [regnum consequi non posse. Sed rursum ad vaticinium sermonem referamus. « Igitur egressus Jacob de Bersabee pergebat Haran. Cumque venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum [61]. » Jacobo solis, qui mente teneatur, signis divinitus erudiendo, sensilem condi solem oportebat, ut quam subiturus quoque erat in dominico supplicio caliginem præsagiret.

CAPUT XX.

Jacobi res cum Christo collatæ.

« Tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo [62]. » Lapidem Jacob sumpsit, quoniam exterarum gentium populus per augustum illum et « angularem lapidem, » id est, Christum, ad Deum confluxurus erat. Igitur hic quoque auguste lapidem ad caput adhibuit « Dormivit in eodem loco [63]. » Nam etsi corpore dormiebat Jacob; at Israelis mens sollicitabatur: « Viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum [64]. »

CAPUT XX.

Scala Jacob typus B. Virginis, et reliqua Jacobi gesta.

Scalam hic mihi Virginem intellige, per quam in cœlum e terra surrigimur. « Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ [65]. » Primum ad eam descendit Gabriel, Dominum nuntiaturus eodem faustissimo nuntio conceptum iri, ex eaque jamjam Deum hominem proditurum. Deinde et ministri, ac salutis nostræ custodes. Servator enim meus in Evangelio confirmat: « Videbitis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis [66]. » Ascendentes ad eum, qui Deus cum esset, homo etiam factus, inaspectabili Patri dexter assidens: descendentes ad homines, procurandæ eorum salutis causa. Id enim et Paulus, mei Christi os, testatus est, cujus de angelis hæc sunt verba: « Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis [67]? » Sed ad vaticinium revertamur.

Atque ille eum sic est allocutus: « Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac [68]. » Ego. Quis? Scalæ imminens. Ne metue, scilicet ab Esau fratre tuo. Itidem et Servator suos discipulos monebat: « Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere [69]. » Quod eo pertinebat, ut terrorem iis eximeret, qui in se spem haberent; quomodo et beatus David felicem clamat [70], qui in eo spem ponit. « Terram, in qua dormis tibi dabo, et semini tuo. » Ejus stirpem, non solum ex eo prognatos, sed exteros quoque Deus appellat. Nam ut Esau, qui filius Isaac erat, in Synagogæ felicitate numerum nullum tenuit, quod virtutis et Dei notitiæ iter non insisteret; ita qui per Dei notitiam et virtutem, etiamsi ex gentibus sint, Christo se adjungunt, filii Israelis erunt. Siquidem Israelis notatio est, « meus Deum videns. » Itaque qui mentem habent purgatam, ad divinum splendorem suscipiendum, merito Israelis filii et sunt, et nominantur. Atque hanc nostram sententiam reliqua sacræ Scripturæ facile confirmabunt:

[57] Gen. xxv, 25. [58] Gen. v, 26. [59] ibid. 27. [60] Gen. xxv, 28. [61] Gen. xxviii, 10, 11. [62] ibid. [63] Gen. xxviii. 11. [64] ibid. 12. [65] ibid. 13. [66] Joan. i, 51. [67] Hebr. ii, 14. [68] Gen. xxviii, 13. [69] Matth. x, 28. [70] Psal. xxx, 9.

« Eritque semen tuum quasi pulvis terræ; dilataberis ad Occidentem et Orientem, et Septentrionem, et Meridiem [71]. » Videte ut quaternas mundi partes sacræ Litteræ complectantur? cum Judæa quotum aliquod, et minimum terræ segmentum sit. Itaque id magis illustrans vates, addit : « Benedicentur in te, et in semine tuo, cunctæ tribus terræ [72]. » Id est, ab exorto Jesu Christo Deo. Sin id evertere conamini, nulla inter vos et gentes felicitas et communio erit, sed discidium atque dissensio. Nam hactenus apud omnes gentes contempti, et invisi estis. « Et ero custos tuus, quocunque perrexeris. » Quare certus hanc ab æterno œconomiam in tua stirpe complendam, iter omne tuum securus decurre. « Et reducam te in terram hanc, » id est, in antiquam Adami nobilitatem restituam. « Nec dimittam nisi complevero universa, quæ dixi [73]. » Non deficiet, inquit, tuam stirpem felicitas, quin ex ea, id est, ex Virgine, corporis quasi miscellam assumpsero.

Quod si quis id pressius intelligere vult, Jacob ipsum percontetur. Cedo, beate Israel, quænam ea sunt, quæ benignus Sabaoth Dominus facturum se promittit? « Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium [74]. » Audivistis prophetæ vocem nostris verbis consentanea loquentem? Illud enim quod constitutum est, conceptum ante sæcula arcanum significat. « Cumque evigilasset Jacob de somno, » id est, scientiam omnem eorum, quæ Deus dixisset, memoria complexus : « Ait : Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam [75]. » Et intelligentiam subobscure innuit, et comprehendendi impotentiam fatetur; pavensque : « Quam terribilis est, inquit, locus iste [76]! » Vere tu quidem, beatissime Israel. Valde enim terribilis est Dei ad mortales descensus. « Non est hic aliud, » scilicet e scala, id est, ex Virgine Maria, corporatum, « nisi domus Dei, » quæ est, inseparabilis unio, « et hæc porta cœli [77]. » Hæc, scala, Virgo simul et Deipara, cœli porta est. Nam per eam descendet ceu in vellus pluvia, unigenitus Dei Filius. Hæc qui viderat, atque explorate tenebat, nostis quemadmodum mane surgens Jacob, et lapidem ei, quem conspexerat, inunxerit, et votum nuncuparit : si hoc suum iter Dominus scalæ innixus fortunasset, eum sibi Deum fore; et hoc saxum, quod figuram contineret impolluti ejus corporis, Dei domum. Quin et decimas ei daturum : qua re Synagogam instruebat, quæ omnium domi natorum decimas penderet; et spiritualem ac novum populum significabat, qui totius ætatis suæ atque vitæ decimas consecraret. Itaque a Deo itineris compos, atque ad Laban incolumis perductus. « Vidit (nam Mosis iterum verba tractemus) puteum in agro, » id est, in corpore fontem immortalis vitæ. « Duos quoque greges ovium accubantes juxta eum [78], » Judæorum et

A exterarum gentium populum. Ita enim eos meus Christus appellat : « Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem; et animam meam pono pro ovibus meis [79]. » Notate diligenter. Nam ex eo puteo adaquabantur, quemadmodum Christus in Evangelio ait : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat [80]. » Oves illic brutæ, hic rationales. « Et os ejus grandi lapide claudebatur. » Is lapis monumenti Servatoris Christi saxum designat. Eodem omnes greges cogebant, scilicet prophetæ et apostoli; avolutoque saxo oves adaquabant, id est, explicandis sacris Litteris populum cœlesti musto rigabant. Rursumque saxum ad os putei advolvebant. Saxum hoc putei, quod saxum est monumenti
B immortalis vitæ, congregati duo pontifices Annas et Caiphas cum custodia, ad os monumenti advolverunt. Et Jacob duos pastores allocutus. Illic sane Jacob duos pastores, hic Salvator noster atque Deus, velut alter Jacob, duos pontifices. En, inquit, diei multum adhuc est; longum pœnitendi spatium; nec tempus est cogendi pecoris, tempus illud secundi mei adventus, quo oves ab hædis separem. Adaquate oves, Dei notitiam per actus pœnitentiæ docete, et pastum ite; hoc est, in æterna tabernacula concedite. Ad quem illi, Non possumus, inquiunt. Idem responsum et pontifices ovium pastori dederunt. Non possumus, qui Deum interfecimus, ad frugem et pœnitentiam redire; nisi coactis omnibus gregibus, gentium scilicet, amoveatur saxum
C ab ore putei, sacræ Scripturæ tanquam tegumentum a lege amolitum sit; et ita adaquemus greges. Nam, auctore Isaia : « Cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvabitur [81]. »

Adhuc eo cum illis colloquente, id est, Judæorum Synagogam commodum castigante : « Et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui [82]; » scilicet gentium Ecclesia. Hic conspicatus Jacob, Christus, gentium Ecclesiam, Laban suæ matris germani filiam, id est, ex Synagogæ germano ascitam. Nam in novam Ecclesiam cooptantur partim ex genere Esau, alii ex Ismael, partim nati ex Nachor, partim ex Lot, itemque ex filiis Ceturæ; qui Synagogæ germani sunt, quippe omnes Abraham stirpe editi. Et egressus Jacob, id est, Dominus noster Jesus
D Christus ex mortuis excitatus, avoluto saxo ab ore putei, id est, a foribus monumenti, ac quod est in lege pingue, et intricatum amolitus, suæ matris, Synagogæ, ut jam diximus, germani oves adaquavit, immortalitatis vitæque fluento; ut in Evangelio ait : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum : sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam [83]. » Atque hæc quidem meus amor Jesus. Jacob vero Rachelem deosculatus est; itidem et novam Ecclesiam Dei Unigenitus complexus est.

[71] Gen. XXVIII, 14. [72] ibid. [73] ibid. 15. [74] Gen. XLIX, 10. [75] Gen. XXVIII, 16. [76] ibid 17. [77] ibid. [78] Gen. XXIX, 2. [79] Joan. X, 14, 15. [80] Joan. VII, 37. [81] Isa. LIX, 20; Rom. XI, 25. [82] Gen. IX, 9. [83] Joan. IV, 14.

CAPUT XXII.

Duæ Jacobi uxores, quid significent.

Sed ne recensendis singulis prolixus videar, et rem ad exitum perducam : Jacob bis septem annorum servitio duas conjuges duxit, priorem Liam, alteram Rachelem; quarum illa Synagogam, hæc Christi Ecclesiam repræsentabat. Sciendum est autem, priorem studio et amore posterioris a Jacob acceptam fuisse. Nam Rachel cum formosa esset, a Jacob amabatur, ut a Christo gentium Ecclesia. Idque verum esse, ipsæ sacræ Litteræ testimonium dicunt : « Lia vero lippis erat oculis, » æque ac Synagoga impotens ad spectandum divinum splendorem : « Rachel decora facie, et venusto aspectu [84]. » Ut gentium Ecclesia, Dei agnitione et virtute locupletata. Et rursum : « Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis, et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine [85]. » Et paulo post : « Amorem sequentis priori prætulit [86]. » Ita et Christus gentium Ecclesiam plus quam Synagogam amavit. Nam et hanc sibi desponderat, sed per sequestrum Mosen, quemadmodum et Jacob Liam amore Rachelis; cum gentium Ecclesia Christus, ut Jacob cum Rachele, os junxit : quemadmodum per vatem Deus in hanc sententiam aperuit : « Et non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum dicens : Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum [87]. » Atque hæc in præsentia de Jacob sufficiant : nam de eo et in descensu in Ægyptum, et in Pharaone adorando mentionem faciemus.

Igitur in primis observandum est, Israelem, gignendis duodecim Patriarchis, instituisse Synagogam ex Liæ natis : per concubinas vero, extraneas mulieres significasse, quas generi suo accenseri passus sit; per Rachele satos, Christi et proditoris Judæ exempla notasse; in Josepho Christi, in Benjamin Judæ proditoris.

CAPUT XXIII.

De Josepho allegoria Christo tributa.

Quare hoc quidem loco, omissis decem, de Joseph et Benjamin verba faciamus. Sed neque hoc prætermittendum est nobis, cur a parente aufugiens Rachel, ejus idola surripuerit [88] Certe non ut clam haberet, sed ut aboleret. An scilicet quæ Christi Ecclesiæ exemplum contineret, paterno quoque simulacrorum cultu dimisso, simulacra exitio se daturam innuit? Nam ut a Jacob vestigata haud tenuit Rachel; ita et altero Jacob, Salvatore meo Christo exorto, gentium Ecclesia, paternam suam impietatem ignominiæ et excidio dedit. Ac quemadmodum illos ex gentibus Christus non admittit cum simulacris, ita nec Synagogam cum Judaicis victimis, ac circumcisione. Atque hæc quidem sic habent.

A Cæterum Joseph apud fratres invidia laborabat [89]. ut et apud Judæos post Christus : sic enim scribit in Evangelio dilectus ille Joannes : « In propria venit, et sui eum non receperunt [90]. » Illi propter factam ei a patre versicolorem tunicam, et somnia, oderant fratrem; Judæi Christum propter quamdam mentalem quasi purpuram, quæ ei cœlestis Patris benignitate jam ex virgineo ventre, tinctura velut discolori contexta fuerat, ac demum propter luculenta etiam miracula, persequebantur. Illi fratri invidentes quærere : « Nunquid rex noster eris? aut subjiciemur ditioni tuæ [91]? » Judæi vero in porticu Salomonis circumdederunt Emmanuelem, et dicebant ei : « Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam [92]. » Illi missum
B ad se ab parente fratrem conspicati, inter se jactare : « Ecce somniator venit; venite occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem [93]. » Judæi opificem suum ab inaspectabili Patre missum cernentes, dicere : « Hic est hæres, venite occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus [94]. » Illi apud patrem defensionem, hi apud Pilatum meditari : illi ab immani fera devoratum confirmare; hi : « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse [95]. » Illic Ruben hortari : « Non interficiatis animam ejus, nec effundatis sanguinem, sed projicite eum in cisternam hanc [96]; » scilicet ut eum manibus eorum eriperet. Hic Pilatus, ut Christum e Judæorum manibus eriperet, negare : « Nul-
C lam causam mortis invenio in eo : corripiam ergo illum et dimittam [97]. » Illic Rubeni fratres obtemperare; hic Judæi, ut omnium cruentissimi, Pilati verba refutare. Sed illic Ruben propter orationem, fraternæ proditionis haud sane insons est; neque hic Pilatus a Dominicæ cædis crimine liber.

Verum ne dicendi brevitate minus perspicue Josephi argumentum proponam, ipsamet prophetica verba in medium producta inaudite : « Confestim igitur, ut pervenit ad fratres suos, nudaverunt eum tunica [98]. » Illi dereptam tunicam patri servant; hi detractas Christo vestes partiuntur. Et accipientes, « Miserunt in cisternam [99]; » illi arreptum in specum deturbant, hi exanimatum in monumentum
D deponunt. Et cisterna erat vacua, quæ non habebat aquam. Quemadmodum illic specus aquam non habebat, ita neque hic monumentum mortis vim. « Et sedentes ut comederent panem [1]; » illi, eo in specum detruso, sedent ad cibum capiendum; Judæi post Dominicam cædem Pascha faciunt. Sic enim habet Evangelista : « Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha [2]. » Notate diligenter Scripturæ mentem. Sublatis oculis animadvertunt. Nam post sumptum a Juda Dominicum panem intravit in eum

[84] Gen. xxix, 17. [85] ibid. 20. [86] ibid. 30. [87] Jerem. xxxi, 34. [88] ibid. 32. [89] Gen. xxxvii, 4. [90] Joan. i, 11. [91] Gen. xxxvii, 8. [92] Joan. x, 24. [93] Gen. xxxvii, 19, 20. [94] Matth. xxi, 38. [95] Luc. c. xxiii, 2. [96] Gen. xxxvii, 22. [97] Luc. xxiii, 22. [98] Gen. xxxvii. 23. [99] ibid. 24. [1] ibid. 25. [2] Joan. xviii, 28.

Satanas, ut in Evangelio Joannes docet [3]. Et ecce A Ismaelitæ victores venerunt de Galaad. Josephi enim, ut et Christi, emptores ex circumsione esse oportebat.

CAPUT XXIV.

Camelus in Scriptura odium significat.

Et cameli eorum aromate, et resina, atque stacte onusti erant. Camelos nominans, Annæ et Caiphæ corpora, pontificali stola amicta, notat. Est autem camelorum genus injuriarum retinentissimum. Itaque figura quoque odium adversus veritatem designabat. Qui ea in Ægyptum importatum ibant, perinde ac illi circumcisi operam dabant, ut Deum hominem Jesum ad inferos demitterent. « Dixit B ergo Judas fratribus suis : Quid nobis prodest, si occiderimus fratrem nostrum, et celaverimus sanguinem ipsius? Melius est, ut venumdetur Ismaelitis, et manus nostræ non polluantur : frater enim et caro nostra est [4]. » Oportebat tum quoque venditionem per Judam fieri, quoniam et nunc Servatoris venditio per Judam proditorem facta est. Sed ille fratrem liberare volens, venditionem eis suasit : duobus enim malis comparandis, minus elegit; Iscariotes, qui doctoris cædem spiraret, nec perficere posset, pontificibus eum venumdat. Idque etiam Salvator meus Pilato demonstrans ait : « Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet [5]. » Proh proditoris audaciam, et doctoris humanitatem!

Igitur ejus fratres extractum eductumque ex C cisterna Josephum, Ismaelitis vendunt in Ægyptum abducendum. Illi quidem sic. Judæi Jesum Pilato traditum, in crucemque sublatum, morti demiserunt. Acceptis ab iis aureis viginti. Illi aureos viginti; proditor argenteos triginta accipit. « Reversus Ruben ad cisternam, non invenit puerum [6]. » Hoc Servatoris a mortuis resurrectionem notat. Nam ut illic Ruben Josephum non invenit, ita nec Petrus Christum in monumento [7]. « Tulerunt autem tunicam Joseph, et in sanguine hædi, quem occiderant, tinxerunt [8]. » Illi accepto capro tunicam cruore imbuunt : hic caper atque tunica Verbi assumptum intelligendum est : quo interficiendo, Judæi corpus ejus cruentarunt. Jeremiæ enim ex D Christi persona hæc sunt verba : « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia [9]. » Videte ut ovis ubique ipsius assumpti figuram designet [10]. Missamque versicolorem tunicam patri repræsentant. Nam unigenæ tunicam Deus et Pater cruentam accepit. Et ei significant : « Hanc invenimus : vide utrum tunica filii tui sit, annon [11]. » Itidem et Judæi de Christo dicebant : « Confidit in Deo : liberet nunc, si vult eum [12]. »

CAPUT XXV.

Invidia, fera crudelis.

Observate figuras : « Cum cognovisset pater ait : Tunica filii mei est, fera pessima comedit eum [13]. » Etenim vere immanissima fera est invidia, ac multo etiam plus. Nam feræ hominum tantum corpora mandunt; hæc cum corporibus animos etiam prodit. Nec solum Jacobi filios, hæc invidia fratris venditores, sed Judæos quoque Dei percussores effecit. « Scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore [14]. » Et hic videre est non mediocri dolore cœlestem Deum et Patrem, ex hac Christi injuria atque cæde affectum. « Congregatis autem cunctis liberis ejus, ut lenirent dolorem patris [15]. » Ex omni memoria, Deo charos simul et charas Scriptura significat. « Noluit consolationem accipere [16]; » tam graviter enim Judæi offenderunt, ut deprecationem respuat, quantumvis animum inducat quis precari pro iis. Id quod per vatem Deus testatur in hæc verba : « Si steterit Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum [17], » nec exaudiam eos, exposcentes pro iis pacem, ut ante. Ita ut quæ in medio sunt dimittam, Josephum in Ægyptum abduxerunt [18].

CAPUT XXVI.

Joseph in Ægypto ad summos honores evectus.

Ibi, scitis omnes legisperiti, Pharaonis magistro equitum venisse, eumque hominem dextrum deprehensum, omni suæ familiæ, cunctisque domesticis a Putiphare præfectum fuisse; heram vero, ut formosum esse conspicata fuit, eum amasse; sed negantem secum nequitias facere, arrepta veste, quo proba videretur, marito prodidisse. Ita sane et Synagoga Christum prius dilexit, inter homines longe formosissimum [19]; cum eum et pontificem ad rationem Melchisedechi cooptavit [20], et sine matre in cœlo, sine patre in terra confirmavit [21]. Sed nec quæ Synagogæ placerent, facere volentem, et assidue incessentem et castigantem, ut ait Salomonis Sapientia : « Tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris, tanquam ab immunditiis [22]; » tum vero vestimentis exuendum Pilato tradidit, sacrificium se Deo facere credens. Illic Putiphari Ægyptia : « Adduxisti servum Hebræum, ut illuderet mihi [23]. » Hic Synagoga Pilato : « Improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ [24]. » Illic Putiphar correptum Josephum in carcerem compegit, quo in loco vincti regis tenebantur [25] : hic Pilatus Domini mei captivi animam ad inferos demisit; ubi in tenebris jam olim sanctorum manes tenebantur. Illic custodiæ magister Josepho carcerem in manus commisit, nec de iis quæ inibi fierent, post eum cogno-

[3] Joan. XIII, 27. [4] Gen. XXXVII, 26, 27. [5] Joan. XIX, 11. [6] Gen. XXXVII, 29. [7] Joan. XX, 6, 7. [8] Gen. XXXVII, 31. [9] Jerem. II, 19. [10] Isa. LIII, 7. [11] Gen. XXXVII, 32. [12] Matth. XXVII, 43. [13] Gen. XXXVII, 33. [14] ibid. 34. [15] ibid. 35. [16] ibid. [17] Jerem. XV, 1. [18] Gen. XXXIX, 7 seqq. [19] Psal. XLIV, 3. [20] Psal. CIX, 4. [21] Hebr. VII, 17. [22] Sap. II, 16. [23] Gen. XXXIX, 17. [24] Sap. II, 12. [25] Gen. XXXIX, 20, 22.

scebat; hic meus Salvator atque Deus, abruptis inferorum vinculis, calcatoque custode diabolo, sanctorum animas liberavit.

« Ilis ita gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, et pistor, domino suo [26], » id est, exterarum gentium et Judæorum populus. Nam prior erat gentium, qui, ut idololatra factus, a Deo defecit, tunc Judaicum populum per Abraham sacrificium instituit. « Videruntque ambo somnium nocte una [27], » id est, Dei mortem recogitarunt. Sed illic a Josepho dissolutio est, hic a Deo. Quare merito Josephus: « Nunquid non Dei est interpretatio [28]? » Verum præstat ea somnia, quæ quidem exempla habent rerum futurarum, verbo tenus recensere. Tum Josepho « somnium suum narravit prior præpositus pincernarum, » scilicet gentium figuram ferens: « Videbam coram me vitem [29]. » Vitem hic intellige dulcem Jesum; sic enim ait in Evangelio: « Ego sum vitis, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat [30]. » Contra me, id est, contraria, et in Christum impie affectæ erant gentes. « Et in vite erant tres propagines [31], » eaque germinans; nam post triduum Christi resurrectio emicuit. Florem eliciebat, apostolos et martyres, unde uvarum racemi maturescebant, martyrum sanguine rubebant. « Calicemque Pharaonis in manu mea: tuli ergo uvas, et expressi in calicem quem tenebam, et tradidi poculum Pharaoni [32]. Hoc incruentum novæ Ecclesiæ sacrificium notat. « Respondit Joseph: Hæc est interpretatio somnii: Tres propagines, tres adhuc dies sunt: post quos recordabitur Pharao ministerii tui, et restituet te in gradum pristinum: dabisque ei calicem juxta officium tuum, sicut ante facere consueveras [33]. » Ac Josephi quidem ad pincernam hæc sunt verba. Meus autem Servator atque Deus gentibus recipit, sese hinc ad triduum a resurrectione discipulis suis et apostolis mandaturum, qui acceptas tingant in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti: seque daturum regnum atque sacerdotium iisdem, cujus œconomiæ mysterium obituræ essent in pane et vino, quod Melchisedech, qui e gentibus esset, per figuram Abrahamo repræsentavit; eaque ideo se facturum populo ex gentibus converso spopondit, quod is Christum sontibus adnumeratum conspicatus, Deum tamen confessus fuisset. « Tantum memento mei, cum tibi bene fuerit. » Hoc a me accepto beneficio, sepulturæ atque resurrectionis memoriam indelebilem habeto. « Et facias mecum misericordiam; » mea ope in fratres benignitate utitor, id est, sanationum prodigia patrato. « Ut suggeras Pharaoni [34]. » Notate diligenter Scripturæ mentem. Illa (17) ad dignitatem; hæc ad martyrii tolerantiam pertinent. Nam quod ait, ejusmodi est. Deductus ad principes et reges, meorum dictorum recordator: « Ponite in cordibus vestris non præmeditari, quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri [35]. » Hactenus Servator. « Ut educat me de isto carcere [36]. »

CAPUT XXVII.

Calumniæ vis quanta.

Illic Josephus a prægustatorum magistro contendit, ut se ex carcere educat: hic clemens Jesus a populo e gentibus asserto, ut se a Judæorum calumniis vindicet: vere enim grande sceleris præsidium (18) calumnia. Nam si vel ad Christum meum grassari est ausa, quis vero eam facile contemnat? Atque id verum esse, sequentia audite: « Quia furto sublatus sum de terra Hebræorum [37]. » Hoc est, Pilato a Judæis calumnia proditus. Ea quæ sit, explicat evangelista: « Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud [38]. » Itaque calumniæ impudentiam videntes, eorum sceleris excellentiam miramini. Neque hic quidquam feci, mali scilicet, quamobrem me in hanc specum detruderent: illic Josephum in specum; hic Jesum in monumentum.

Sed jam tempus est, et pistorum magistri somnium, qui Judæorum populi exemplum habetur, recensere. Igitur pistorum magister: « Et ego vidi somnium: Quod tria canistra farinæ. » Tria canistra, tres quali sunt, quæ tria gravia Israelitarum flagitia censentur; idolorum cultus, vatum cædes, et Christi occisio. « Haberem super caput meum, » id est, gererem eorum facinora. « Et in uno canistro, quod erat excelsius, » scilicet supremo flagitio, « portare me omnes cibos, qui fiunt arte pistoria. » Hæc cœtum in eos ex varii generis hominibus cogendum (19), ceu ad opus regalis potentiæ, designant. « Avesque comedere ex eo [39]. » Excisa enim est propter crimen interfecti Christi et Judæorum graves offensas Hierosolyma. « Respondit Joseph: Hæc est interpretatio somnii. » En somnium, ejusque interpretationem: « Tria canistra tres adhuc dies sunt. » Abhinc tres dies, scilicet a Jesu resurrectione; « post quos auferet Pharao caput tuum. » Illic Pharao pistorum magistrum; hic capite Judæos truncat Christus, qui princeps atque rector est;

[26] Gen. XL, 1. [27] Gen. XL, 5. [28] ibid. 8. [29] ibid. 9, 10. [30] Joan. XV, 1, 2. [31] Gen. XL, 10. [32] ibid. [33] ibid. 11, 12. [34] ibid. 14. [35] Luc. XXI, 14, 15. [36] Gen. XL, 14. [37] Gen. XL, 15. [38] Matth. XXVI, 61. [39] Gen. XL, 16, 17.

(17) Petebat enim Josephus, ut se apud Pharaonem in gratia poneret, a quo deinde ad dignitatem eveheretur.

(18) Ὀχύρωμα, quod nomen usurpatur et pro carcere, in quem conjectus est Josephus, unde hæc allusio petita.

(19) Manum et exercitum a Vespasiano Hierosolymis admoveudum.

« ac suspendet te in cruce, » proh! stirpitus delebit, « et lacerabunt volucres carnes tuas [40]. » In Israelitarum captivitate, ut ante diximus. Eaque vera esse, audite Christum inter ipsos cruciatus mulieribus Hierosolymitanis loquentem : « Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros : quoniam ecce venient dies, in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt : quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet [41]? » Si insontem me, inquit, Romani neci dederunt, quid non facient per omne genus flagitii volutatis? « Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat : qui faciens grande convivium pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarum, et pistorum principis. Restituitque alterum in locum suum, ut porrigeret ei poculum : alterum suspendit in patibulo [42]. » Atque hæc quidem rex Pharao natali sibi die inter suos designavit. At Rex regum ex mortuis redux, inter sanctos una suscitatos, prægustorum magistri, id est, novi populi, mentionem fecit; scilicet ex quali impietatis præcipitio ad quale Dei notitiæ fastigium pervasisset; rursumque Judaici, ex quali adoptionis fastigio in quale se Christi cædis barathrum deturbasset. Quibus rebus et novum populum, ut jam dixi, ornavit atque servavit, et Judaicum ignominiæ et excidio dari permisit. Sin dicat quispiam, utrumque simul et pariter non contigisse : esto; at ex eo die utrumque scitum sanctumque est.

CAPUT XXVIII.

Mosis historia mystice explicata.

Sed hæc de Josepho sufficiant, et jam porro prophetarum centrum, deiscium, atque a Deo scitum et cognitum Mosen aggrediamur. Quanquam illud quoque ignorandum non est, Josephi in Ægyptum adventum secundam præsentiam notare. Nam ut ille fratribus se prodidit, ita et Judæi tandem aliquando Christum agnoscent; ut fert hoc Zachariæ prophetæ effatum : « Et aspicient ad me, quem confixerunt [43]. » Et quemadmodum illos pœnitentia ductos, ex Chananæa ad se advenientes, Josephus cum omni familia aluit; sic quotquot toto hoc orbe Judaici nominis sunt, si pœnitentes Christum vere Dei Filium confiteantur, eos cœlesti et immortali pane alet, ut in Evangelio testatur : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, » et in judicium non veniet (20), sed « ego resuscitabo eum in novissimo die [44]. » Suscitationem hic non illam mortuorum, qua omnes suscitandi sunt, sed decessoris Adami, significans.

Sed tempus jam est, captis Mosaicæ interpretationis frenis, atque ad ejus metam sacrarum Litterarum tanquam curriculo reducto, pro virili aurigari. Igitur circum Mosen ac Ægyptum, et Pharaonem, ejusque duces currum ducturi, age in primis cujusque significationem edamus. Enimvero sic habendum est, Mosen mei Christi ac Servatoris Dei figuram exemplumque ferre, Ægyptum Orci, Pharaonem diaboli, qui mente informatus quasi quidam Pharao est, non equidem secundum regiam dignitatem, sed elationis frustrationem, duces ejus angelos et operas. Jam figuras videte. Nam ut Moses a Pharaone profugit [45], sic Christus ex Ægypto in Judæam concessit, Osee vatis dicto comprobando : « Ex Ægypto vocavi filium meum [46]. » Ille ad Madianitas ingressus, secundum puteum consedit [47] : Jesus ex itinere fatigatus secundum fontem [48]. Illic pontifex Madianita septem filias habebat, quæ ejus oves pascerent [49]; hic septenis Spiritus donis, Deo et Patri gentium Ecclesia, ex varii generis atque linguæ mortalibus coacta, pascitur, demissa hæreditaria impietate. Illic Raguelis filiæ in Mosen incidunt; hic in Christum ex gentibus natæ, quarum prima adfuit e Samaria. Illic venientes pastores eas pellebant; hic Synagogæ pontifices, et pastores exteras persequebantur. Illic surgens Moses, profligatis pastoribus, et aquam eis hausit, et pecus adaquavit [50]. Hic Christus ex mortuis resurgens, scelestos et falsos pastores fugavit, sibique fidem habentes, aqua viva, id est, divino suo cœlestique præconio rigavit; addens : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat [51]. » Illæ Raguelis filiæ ad patrem suum regressæ, Mosis studium commendant [52]; Samaritana ad Natalem reversa, mei Servatoris amplitudinem prædicat. Raguel quærit ex filiabus, ubi sit? accerserent hominem, quo cibum caperet. Hic cœlestis panis : « Ego cibum, inquit, habeo, manducare, quem vos nescitis [53]. Moses ibi apud hominem degit, eique ille Sephoram filiam elocat [54] : meus Servator in Samaria considens, et eam collustrans, bellam gentium Ecclesiam desponsat : nam Sephora Judæis bellam, seu collustrationem notat. Jam vero duos Mosis filios observate, qui ad duo fœdera trahuntur, quorum lex Gersami nomine censeatur, qui quidem peregrinus fuerat; nondum enim in promissam terram Israelitæ invaserant; Gersam autem Judæis idem est, quod *peregrinus*. Porro Eliezer novi fœderis Christi Domini figura est; quippe hoc fœdere ineundo Deus terris opitulatus, eas a fraude (21) vindicavit. Nam Eliezer Judæis perinde est ac si dicas *opitulator*.

Sed præstat Exodi quoque vaticinium verbo tenus recensere. « Post multum vero temporis. » Quod temporis longi spatium propheta significat? Dulciti

[40] Exod. II, 15. [41] Luc. XXIII, 28, 29. [42] Gen. XL, 20. [43] Zach. XII, 10. [44] Joan. VI, 51, 54. [45] Gen. XL, 18. [46] Osee XI, 1. [47] Exod. II, 15. [48] Joan. IV, 6. [49] Exod. II, 16, 18. [50] ibid. 19 seqq. [51] Joan. VII, 37. [52] Exod. II, 19. [53] Joan. IV, 32. [54] Exod. II, 21.

(20) Hæc non sunt in Vulgata.
(21) Scilicet diaboli, quomodo etiam suspicor legendum.

mortalis. « Ingemiscentes filii Israel, » id est, sanctorum manes, apud inferos captivi, « propter opera vociferati sunt; ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus [55]. » Alio dicente: « Educ de custodia animam meam [56]; » alio: « Deus, ostende faciem tuam, et salvi erimus [57]; » alio: « De profundis clamavi ad te, Domine, Domine, exaudi vocem meam [58]; alio: « Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ [59]. » Horum omnium querimoniæ ad Deum pervenerunt. « Ac recordatus est fœderis, quod pepigit cum Abraham, Isaac, et Jacob [60]. » Illic cum Abrahamo, hic cum primigenio Adamo. « Et respexit Dominus filios Israel, et cognovit eos [61]; » id est, nostra tanquam miscella induenda homo factus est, simile simili expurgaturus. « Moses autem pascebat oves Jethro soceri sui sacerdotis Madian; » illic Moses brutas soceri sui sacerdotis, hic Christus, alter Moses, rationales æterni Patris oves pascebat. « Cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb [62]; » nam rationalis pecoris pastor ac Deus, ex impietatis solitudine oves abductas, ad montem, qui est Dei notitia, et ad cœlestem ac perpetuam Hierosolymam compulit. « Apparuitque ei angelus Domini in flamma ignis de medio rubi: et videbat quod rubus arderet, et non combureretur [63]; hoc indivisam atque impermutatam Verbi divini cum humana natura unionem ex charitate susceptam designat. Nam velut rubum ignis amplexus est; ita et Deus Verbum subjectæ sub peccatum Adami delicto naturæ societatem iniit, expers peccati, quo nos quoque peccato invictos compararet alter Adamus, et recreationis nostræ princeps, æque ac prior creationis. « Dixit ergo Moses: Vadam et videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus [64]. » Recte obstupuit Moses, qui id tantum ostentum esse figuram eventuri arcani prospiceret, liquido demonstrans, divinam Verbi naturam cum humanitatis modo, si quidem vellet, copulandam: nam ei quidem cuncta faciendi est potentia,

« Cernens autem Dominus, quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait. » Illic Dominus angeli specie visus Mosen inclamavit; hic Gabriele Virginem allocuto, in eam Deus immigravit. « Moses, Moses [65]; » nomen ingeminat, ut attentius, quæ dicerentur, audiret. Quid est? inquit ille. « Ne appropies, inquit Dominus, huc: solve calceamentum de pedibus tuis. » Nemo impuris pedibus ad decurrendum pacis Evangelium contendat, aut calceis indutus, exsanguibus, inquam, pellibus; per quas concitatæ, atque vitiosæ, et fœdæ, mortis auctores, cogitationes notantur, Virginis arcanum investiget. « Locus enim in quo stas, terra sancta est [66]. » Nam præsacratum meum regium palatium apparavi. « Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. » Quod dicit ejusmodi est: Ego Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, olim in Virginis utero, benignitate æterni mei Patris, et ter sancti Spiritus ope degam. « Abscondit Moses faciem suam: non enim audebat aspicere contra Deum [67]. » Divini Verbi ad homines degressum et incarnationem stupebat, et admirabatur. « Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et clamorem ejus audivi propter duritiam eorum qui præsunt operibus [68]. » Vidi, inquit, vexatos apud inferos sanctorum manes, ab infestis, nec quidquam ad mala opera urgentibus improbis dæmonibus (quos et operis exactores eo nomine appellat); etenim revera, cum a Deo per ignorantiam abimus, tunc in peccati luto versamur, exactoribusque obnoxii sumus. At Dei notitiam libertatis gratia consequitur. « Et descendi ut liberem eum de manibus Ægyptiorum. » Conscius vani hominum studii erga immolata idolis, descendi a Patre nequaquam separatus, ad eripiendum dæmonibus orbem terrarum. « Et educam de terra illa; » contumaciæ et mortalitatis, « in terram bonam, » scilicet immortalitatis, et Dei notitiæ, « quæ fluit lacte et melle [69]. » Ex ea terra lac et mel: ex Dominico corpore aqua et sanguis scaturiunt. Id enim et ignis cum rubo copula designat; per ardorem patibile et mortale corpus, per incolumitatem ex ardore, Deitatem, quæ invicta, iis haud longum vincenda esset.

« Clamor ergo filiorum Israel venit ad me [70]. » Illic accepta Israelitarum imploratione, hic omnium ex Adamo natorum, perspectaque violentia, qua ab Ægyptiis urgentur; non solum post, sed etiam ante implorationem (animos enim scrutor) dæmonum violentiam novi. « Sed veni, et mittam te ad Pharaonem. » Hoc Patris benignitatem monstrat. « Ut educas populum meum, filios Israel [71]. » Illic Israelitas; hic omnem hominum cœtum ex Orci vinculis. Nam Orcus insonte ac vivifico corpore gustato, etiam quos juste captivos habebat, dimisit. « Dixitque Moses ad Deum: Quis sum ego, ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Ægypto [72]? » Hoc velut ex persona corporis ad divinitatem cum eo copulatam propheta dixit. Et ille: « At tecum ego descendam, rursumque ascendam [73]. » Hoc vicissim dictum a Deo ad corpus cum divinitate copulatum accipite. Nam et ad inferos Deus cum anima descendit, et quod Deus assumpserat, cum eo non solum ex Orco in terram, sed ex terra quoque in cœlum, omnibus cœlestibus copiis stipatum ascendit. Ac ne disputationis suavitatem verborum assiduitate ingratam comparemus, age, historiam omnem Mosis compendio, et tanquam digito notemus.

Igitur Moses in Ægyptum degressus est; dulcis

[55] Exod. II, 23. [56] Psal. CXLI, 8. [57] Psal. LXXIX, 4. [58] Psal. VIII, 20. [59] Psal. CXX, 1. [60] Exod. II, 24. [61] ibid. [62] Exod. III, 1. [63] ibid. 2. [64] ibid. 3. [65] ibid. 4. [66] ibid. 5. [67] ibid. 6. [68] ibid. 7. [69] ibid. 8. [70] ibid. 9. [71] ibid. 10. [72] ibid. 11. [73] ibid. 12.

Jesus ad inferos. Ille in Pharaonem insurrexit; A divinum Servatoris mei corpus inferos diripuit. Cæterum quod Moses cum Aarone suo fratre ad Pharaonem abiit, hæreticorum impietatem evertit, affirmantium (22), in Christi mei corpore, animæ vicem sufficere divinitatem; atque ita male docentium, non fuisse perfectum hominem. Nam ut illic per Mosen et Aaronem cum Pharaone locutus est Deus; ita et Servator meus atque Deus, anima intelligente, velut sequestra, inter deitatem et corporis crassitiem interposita, Dei et hominum sequester factus est. Illic Moses et Aaron Pharaoni sese a Domino Hebræorum Deo missos dicentes, illud ab eo audiunt: « Quis est Dominus, ut audiam voces ejus [74]? » Itidem et in Orco, cœlestibus copiis B clamantibus: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ; » intelligibilis Pharao respondet: « Quis est iste rex gloriæ [75]? » Atque hic (in Christo et diabolo) quiddam amplius, quam in Mose atque Pharaone cogitandum est. Illic enim Moses semel patratis decem miraculis, semel sensibilem Pharaonem aquis obruit; at meus Servator atque Deus non ipse solum de intelligibili Pharaone triumphum egit; sed etiam in se credentibus contra eum quotidie vires largitur, id quod notandum diligenter est. Nam ut illic Mose et Aarone Pharaoni instantibus, dimitteret populum tridui iter, colendo ab iis Domino, eorum Deo; ille neque eos dimisit, et paleas quoque subtraxit [76]. Sic cum homo, qui est C constitutum quoddam ex animo et corpore temperamentum, intelligibili Pharaoni instabat, sineret se concordi studio citra offensam et putidas cogitationes SS. Deitatem venerari; scelestissimus ille adeo non est passus hominem ad perfectionem evadere, ut vel exigua etiam virtute affectum, tanquam palea, despoliaret. Itaque Christi studioso cuique a Deo data est vis decem clades inferendi huic Pharaoni intelligibili.

Quas observate porro, et utrinque numerum inite. Quemadmodum illic obfirmato Pharaone Moses aquam in sanguinem conversam [77], Ægyptiis minime utilem reddidit; ita hic Christi mandatorum studiosus aqua divinæ piscinæ totus lustratus, D inferni, et intelligibilis Pharaonis duces atque stipatores impotentes reddit, ne voluptatis vitia ex innato corpori sanguine ad se derivent. Cumque illic sensibilis in impietate, hic intelligibilis Pharao in malitia persisteret, uti tum per Mosen, Ægypti solum ranas protulit [78]; ita nunc Christi studiosus concitatas et noxias cogitationes ex animo amolitus, earum fœtore intelligibilem Pharaonem suffocare nititur. Quippe in quorum hominum animis hæ cogitationes inhærent, in iis etiam earum fœtor permanet, auctore Davide: « Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ [79]. » Sin ad divinam gratiam mens eadem pravas cogitationes ab se repellat, ad intelligibilem Pharaonem fœtor pestifer redundat, teste rursum eodem Deiparente: « In matutino interficiebam omnes peccatores terræ [80]. » Ubi *matutinum* dicit, solis splendorem, qui mentem illustret; peccatores autem terræ, dæmones, eorumque antesignanum Pharaonem. Sed mendacii satore magis etiam ad hanc cladem irritato, Christianus in eum tertium adhibet tormentum; nam ut illic a Mose vapulat pediculis, ita hic a pio vapulat precibus scelestus ille et exsecrandus Pharao, et quemadmodum illic terra et aer pediculis referta, magnam Ægypti ducibus cladem attulerunt [81]; ita cum omnia piorum hominum precibus repleantur, ab his ter sceleratus ille cum inferorum ducibus, medius cingitur et torquetur. Siquidem cum sint hæ preces agiles, quibusdam quasi alis omnia pererrant.

Ac ne his quidem mollito, in eum plus tanquam cynomyiam armat Dei charitatem. Verum præstat sensibilem prius cladem exsequi, ut ex imagine veritatem explicatam statuamus [82]. Ut cynomyia alitum minima est, sed quæ cani intolerabile pondus afferat; nam illapsa plane inquietum animal reddit, nec volentem currere cogit, ac serio mandenda sua ipsius cauda se inflectere, interdum vero etiam in terram deciduum gramini assidue affricare, muscæ cœtum ac commercium nullo modo ferentem: itidem et plus adversus intelligibilem Pharaonem charitatis arma expedit. Quod si animal reptile muscæ commercium detrectat; quanto magis charitatis vim odii architectus diabolus? Neque enim ferre omnino potest, qui est ipsa quasi natura invida, hominumque osor, nos inferiores supra tenere, ipse e sublimi lapsus, et tenebræ pro luce effectus. Sed iis malis multatus adeo pudefactus non quievit, ut asperior etiam redditus sit. Itaque illic quadrupedum strages facta [83]; hic jejunio belluina atque bruta animi vitia prostrata. Sunt enim vitia, quæ ratione et fiant, et curentur, rursumque a ratione aliena et incurabilia, quemadmodum Salomonis sapientia declarat in hæc verba: « Fit enim ut deprehensus fur furatus sit, ut esurientem impleat animam: qui autem adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam [84]. » Atque illic ut post cynomyiæ cladem, quadrupedum omnium internecio est secuta; ita post jejunium hic, belluinorum atque brutorum vitiorum interitus; quæ quidem nullo præsentiori remedio, quam jejunio ex animo exterminantur.

[74] Exod. v, 2. [75] Psal. xxiii, 9, 10. [76] Exod. v, 7. [77] Exod. vii, 17. [78] Exod. viii, 5. [79] Psal. xxxvii, 6. [80] Psal. c, 8. [81] Exod. viii, 24. [82] ibid. 17. [83] Exod. ix, 6. [84] Prov. vi, 30-32.

(22) Vide Nazianz. *ad Cledonium.*

Verum neque hoc facto scelestus Pharao resipuit. Quare illic quidem pustulæ ferventes (maleficos torquebant), hic impium intestinus ignis; et flammam omnem superans zelus, in Pharaonem intelligibilem insurgit[85]; secundum philosophum dicentem (23): Iram in solum serpentem exerce. Jam vero, ut illic sensibili Pharaone, promissa quæ dedisset, fallente, grando cum igni exstitit; ita hic quoque intelligibili, qui a pio dejectus esset, furente, divini ignis perennes in animo scintillæ, et jugis imber lacrymarum ex oculis fluens ac scaturiens exstitit. Nam quemadmodum sensibiles oculorum pupillæ caligant, fumi acrimoniam non ferentes, atque ideo lacrymantur; ita intelligibiles mentis oculi, peccati acrimonia morsi, internam sollicitudinem atque emendationem lacrymarum defluxu testantur.

Sed iis rebus utroque obfirmato manente, opus erat porro ad frugem aliis præterea cladibus, ut, qui beneficiis affecti non se gratos præstitissent, plus castigarentur; et castigati, ex iis quæ paterentur, divinam vim agnoscerent. Igitur cum nec afflicti agnoscerent, addita locustæ calamitas est, quæ quidquid tota Ægypto viride esset, consumeret. Ac Moses quidem locustam excivit[86]; at pius ineunda omni vitæ duritate omnem corporis venustatem frangit. Nam ut illic viriditas locustis pabulum est, ita hic corporis venustas brutis affectibus. Atque interim obstinato rursum Pharaone, in Ægyptum aliis quoque cladibus sævitum est, subductaque luce tenebræ tractabiles inductæ[87]. At hic pius, qui exteriores tenebras reformidat, scelerumque lippitudinem ex animo, Dei notitiæ aqua diluit; principis sempiternæque lucis radios puros accipit. Sed ad utrumque, cum tergiversarentur, cladibus terrendum, illa tandem ordine quidem extrema, sed quæ dolore ac vehementia facile prima esset, id est, primogenitorum mors succedit[88]. Atque ut illic plaga hæc postrema Pharaonem populo missionem facere coegit, ad colendum Deum procul, ac seorsim a *deastrorum* sacris, et cadaveribus; ita hic quoque postrema intelligibilem Pharaonem compulit, extemplo pium sinere SS. Trinitatem venerari, longe a concitatis noxiis cogitationibus remotum. Et quemadmodum illum ad omnes clades obstinatum, primogenitorum interitus emolliit et inflexit; ita hunc frangit ac debilitat animi submissio; omni ejus primogenio vitio, id est, arrogantia atque fastu exstincto. Cæterum mutata sententia, cum dimissum a se populum persequeretur, Deus, Mose sequestro, noctu igne, interdiu nube Israelitas deduxit[89]. Ad eumdem modum, scelesto dæmone, profugum a se pium, nequidquam subdole rursum insequente, Servator noster atque Deus per divinitatem suam atque

A corpus omnem terrarum orbem ab ignorantiæ tenebris ad Dei notitiæ lumen erudit. Atque illuc populus trajecto mari Rubro, Ægypto, ejusque principi Pharaoni elapsus, fastum agitans, promissam porro terram pro viris invadere sategit; hic mundus per Dominicum sanguinem et aquam diro ac sequace peccato, et Pharaone, acerbo atque invisibili tyranno, cum acerbis exactoribus, liberatus, itinere tanquam postliminio ad cœlestem mundum adornando, Domino Deo nostro (24) liberalia agit, non tamen improbitatis malitiæque fermento, sed sinceritate ac puritate, quasi quibusdam panibus infermentatis, nihil Ægyptiacæ atque impiæ massæ exportans. Tum Pharao insequi ausus, cum omni exercitu deletus est: itidem et intelligibili Pharaone in Servatorem meum insurgere auso, intelligibilium draconum capita per sacram tinctionem confracta sunt[90]. B Id enim et magnus ille Paulus in hanc sententiam prædicat: « Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Mose baptizati sunt in nube et in mari[91]. » Nam ut Moses populum in promissam terram inducere est prohibitus, propter leve quoddam murmur (num, putatis, inquit, « de petra hac vobis aquam poterimus elicere[92]? »), sed eam per vicarios explorare et cognoscere voluit[93]; sic Adamus Dei præcepto non subnixus, amplectendo serpentis consilio, immortalem vitam perdidit. Igitur illic Jesus, Nave filius, Israelitas in terram C promissam induxit salvos; hic æterni et exsortis principii Patris Filius, meus ámor Jesus, assumpto Adami temperamento, sibi credentes in cœlestem ac perennem Hierosolymam perduxit. Vidistis olim figuras, nunc rem veram cernite.

CAPUT XXIX.

Cur Dei Filius homo factus sit.

Jud. Belle et consentanee Dei vatis oracula sublimi sensu aperuisti, vereque antiquas futurorum umbras et figuras docuisti. Sed quæ est autem necessitas, quave gratia Dei Filium hominem factum dicitis?

Christ. Quod si omnino, quamobrem Deus cœlestes copias, et Adamum creaverit, vos exponetis, facile et Unigeniti incarnationem explorate cognoveritis. D

Jud. Per bonitatem, et solam, universi creationem Deum fecisse, ex sapientibus nostris didicimus; nam in Davidis Psalmis hæc sunt verba: « Secundum misericordiam tuam memento mei tu[94]. » Et rursus: « Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via[95]. »

Christ. Quod si ex bonitate, ut certe ex bonitate, Deus hominem fabricatus est; quanto magis sartam tectam tueri fabricam decebat, nec committere ut

[85] Exod. IX, 10. [86] Exod. X, 4-15. [87] ibid. 22. [88] Exod. XI, 5. [89] Exod. XIII, 22; XIV, 8. [90] Exod. XIV, 27-31. [91] I Cor. X, 1. [92] Num. XX, 12. [93] ibid. 10. [94] Psal. XXIV, 7. [95] ibid. 8.

(23) Citat et hoc philosophi nescio cujus, etiam Gregorius Theologus orat. *In novam Dominicam.*
(24) Nazianz. orat. *In tarditatem.*

corruptela obrueretur? De eoque etiam Salvator de A ovibus ad vos disserens, ait : « Pater meus, quod dedit mihi, majus omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei [24]. » Tueri enim fabricam longe majus est atque illustrius, quam fabricari. Nec sane perinde est Deum hominem fabricari, ac hominem denique Deum fieri. Idque sic habere de principibus nostris intelleximus; dicit enim quidam primatum nostrorum Deum tunc præstantius contulisse (25), nunc deterius asciscere, hoc priori divinius, et, si recte judicetur, sublimius esse. Nam postquam terrestris diaboli invidia, et uxoris fraude cœlestem se vocari non observans, pro vita mortem, non sibi modo, sed toti adeo generi conscivit; oportebat porro cœlestem et immortalem Deum, Gabrielis opera ex incontaminata et impolluta femina nasci; quemadmodum de viro sine muliere effecta mulier est, sic e muliere sine viro Deum hominem virum prodire, ut peccati repertor insuperabilem se arbitratus, nobis spe Numinis inescatis, assumpto vicissim corpore inescaretur, quo Deum, ceu Adamum, adortus, occumberet (26). Itaque exinanitum Numen eum assumpto corpore copulatum est, et insolito temperamento Deus et homo ex utroque unum, et per unum utrumque factus, Deo cum corpore permisto atque devincto, ut quæ dissiderent, cujusdam tanquam medii commercio in unum componeret.

CAPUT XXX.

Cur Christus homo simul et Deus.

Igitur unus ex utroque pro uno decessore, seu, ut verius dicam, pro omnibus factus, in terram venit, animo præditus propter animum præcepti contemptorem, corpus gestans propter corpus delicti administrum, simulque damnatum, peccato altior se sublimior; luteus, propter Adamum sub peccatum subjectum, vetere cum novo, id est, humanitate cum divinitate conferenda, et qui passus esset, eo per passionem revocando, ac pro nostrorum unoquoque singulis vicissim ejus, qui pro nobis objiceretur, præstandis, atque hac benigna lapsi propter contumaciam procuratione, novo quodam arcano exhibendo. Hinc ortus atque Virgo, hinc præsepe et Bethleem, ortus pro creatione, seu potius recreatione, Virgo pro muliere, salve pro dolore, Bethleem pro Edem, præsepe pro pomario, Gabriel pro serpente, arbor pro arbore, in crucem extensæ manus pro male exporrecta manu, fel pro dulci sapore, corona pro dejectione, lateris lancea pro ense paradisi, unguenta pro lacrymis, sindon pro ficulneis foliis, nuditas pro scorteis vestibus, clavi propter ruinam et lamenta, erectio pro lapsu, arundo ad frangendam maligni potentiam, mors pro morte, tenebræ pro luce, sepultura pro in terram reditione, ac demum resurrectio pro lapsi resurrectione. Atque hæc omnia Deus nobis curandis, ad nostræque imbecillitatis medelam comparavit, quo veterem Adamum, unde exciderat, reduceret, ac vitali arbori admoveret (27), quem notitiæ arbor inepte, nec suo tempore percepta, paradiso exegerat.

JUD. Quod si ad diabolum suum dejiciendum Deus homo factus est, næ id potius in fraudem Numinis sit. Nam si homo factus malignum dæmonem vicit, multo magis ut Deus et vincere poterat et exitio dare : nemo est enim Deo fortior. Itaque clamat Isaias : « Deus fortis (præpotens), Pater futuri sæculi, Princeps futuri sæculi [24*]. »

B CHRIST. Recte Isaiæ verba in medium protulistis. Sed non tam Dei potentiæ gloriosum est, adversarium vicisse, nec dæmoni pudendum, a Deo victum esse, quam insigne Dei potentiæ, et maligno summum dedecus est, per carnem victum esse, ac luteum, cœlestem factum; et quem divinitatis spe supplantaverat, eo per humanitatem deificato vicissim cernendo supplantari. Nam ut sanguinarii et improbi homines mundanum hoc regnum perfide refugientes, atque in montibus et rupibus inediam tolerantes, haud sane regem latuerunt; quin ille misso, quem habebat unigenitum, cum jurejurando, et liberalibus promissis, ad frugem redituros revocat (28); quibus non solum verba regii filii non re-C veritis, sed eum quoque cruentis manibus trucidare aggressis, rex factus certior, et ira incensus, eos excusationem nullam habere cogitans, missis suis copiis delevit. Itidem sane et Deus et Pater Servatoris mei Christi, volens Judæis vaticidium omne ac delictum clementer condonare, unigenam suum Filium, sui atque illorum sequestrum demisit. Quo beneficentiæ suæ studio non solum repudiato, sed illo quoque impie in crucem acto, missis cœlestibus copiis, velut omni defensione carentes, æterno igne, diabolo, ejusque angelis parato, severe damnavit.

Quare vos accipite, obsecro, frugi consilium : nam resipiscere potestis adhuc superstites, atque in mundo degentes, fugite erroris tenebras, et ad D veritatis lucem convenite, operamque date, ut a deteriori statu ac læva hædorum manu ad Servatoris mei dextram cum ovibus astituri transeatis.

JUD. Enimvero et nos prophetam magnum, efficacem, a Deo unctum exspectare, id verum est; Dei Filium nec cœlitus degressum, a prophetis audiimus, nec in cœlum rursum ascendisse.

[24] Joan. x, 29. [24*] Isa. ix, 6.

(25) Nazianz. *In Natalem*, p. 231, 20, *et S. Pascha*, p. 254, 35.
(26) Nazianz. imitatur *Apologet*. 18, 14, et aliquot sequentibus.
(27) Nazianz. *in Epiphaniam*.
(28) Alludit ad parabolam Matth. xxi, 33.

CHRIST. Itaque porro, ut videtur, prophetas dicitis, non de Deo prophetias edidisse, sed de homine mero?

JUD. Ita est.

CHRIST. O stupiditatem! Et quis vero ex omni memoria, regum servis conservos præmittit, ac non potius filii adventus prævios, et præcones? Sed tamen prophetas nunc quoque evolvamus, atque iterum vos veritas docebit.

CAPUT XXXI.

Cur Christus ex Virgine nasci voluerit.

JUD. Quandoquidem nobis ortum sine tempore, seu verius supra tempus, erudite comprobasti; age, amabimus te, et Dei cœlitus ad Virginem descensum explana, et qui prophetæ de eo apertissime disserant.

CHRIST. Audite Jeremiam, dicentem: « Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est [97]. » — « Hic Deus noster. » Quis? qui ab omni æternitate est et in omnem æternitatem perdurat. « Et non æstimabitur alius adversus eum. » Quis alius non æstimabitur? qui scilicet ab Hebræis pro Dei Filio exspectatur. « Hic adinvenit omnem viam disciplinæ. » Non profecto fullonicam ac fabrilem artem, aut quæ reliquæ sunt ejus generis futiles; sed rerum notitiam, e terra in cœlum iter et ascensum, supracœlestem pulchritudinem, ac Dei comprehensionem, denique et illustrationem, in quantum se quisque ad id comparasset, seu potius Opifex largitus esset. Igitur hic ille Opifex est, qui hæc « tradidit Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. » Macte verbis et prophetia esto, Jeremia. Non enim ait, Postremis temporibus comparebit in terris, et apud homines versabitur, sed qui futura explorata in se contineret, futura tanquam præsentia præsagivit. Et Sapientiæ hæc est: « Cum meum Filium non audierint, ego quoque eos non exaudiam, inquit Dominus omnipotens. »

JUD. Insolens nobis non videtur, unctum a prophetis, Puerum et Filium Dei vocari. Nam et de nobis Isaias effatur (29): « Ephraim primogenitus meus est. »

CHRIST. Dixin' vobis, legis tegumentum non e litteris, sed vestigatorum et quæsitorum intelligentia censeri? Ut enim tum non omnes sane vultus Mosis splendorem irretorte intuebantur, sed soli divinitus electi; ita hic quoque mentis oculis capti, ad sacræ Scripturæ lucem cæcutiunt, ut et vos in præsentia. Neque enim Salomonis vaticinium mentis vestræ oculorum lippitudinem ad cernendam veritatem abstersit, manifeste unigenitum Dei Filium incommutatum hominem denique factum demonstrans; sed quod Sapientia Salomonis declarat, dicens: « Cum meum filium non audierint, vos Dei Filii honorem intrepide ad vos trahere conamini. » Quanquam non ut Sapientia filium appellat Dei Filium, itidem et vos Isaias (30) appellat natos, cum ait: « Primogenitus meus Israelita; » sed illum naturalem, vos adoptivos. Nam nos primigenius sumus secundi Israelis (Christi).

CAPUT XXXII.

Gens duplex, gentilis et Hebræa.

In quam sententiam est notum illud Dei ad Rebeccam effatum: « Duæ gentes sunt in utero tuo; et major serviet minori [97*]. » Et de Phare atque Zara obstetrix ait: « Quare divisa est propter te maceria [98]? » Sed ne quid interim hic veridici videamini, Isaiæ de vobis prophetiam in medium proferamus. Nam etsi per prophetam Deus confirmat: « Primogenitus meus natus Israelita [99]; » at audite quæ paulo ante ac post consequuntur: « Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt, fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas [1]; » et rursum: « Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me [2]. » Omnis quippe natura filius, ut deficiat a patre, naturam certe non amittit. Adoptivus autem, qui in naturam quasi vi invaserit, donec patri obsequitur, filius nominatur: sin eum, cui additus sit, respuat, ejus nec filius quidem vocatur. Ad eumdem modum, et parentes vestri, qui Deum reliquerint ac respuerint, ut Isaias ait, dæmonibus additi, vere Satanæ filii sunt.

Cæterum Jeremias post id dictum: « Hic est Deus noster et in terris visus est, et cum hominibus conversatus est [3]; » subdit: « Hic liber mandatorum Dei [4]. » Quis? Quem jam dixit: « Et lex quæ est in æternum: omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortem [5]. » En vobis naturalem Filium; neque enim contentus est propheta dixisse: « Hic est Deus noster, et in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, » sed Dei præceptorum etiam librum appellavit, scilicet Dei, et Patris, et in perpetuum duraturam legem, id est, perennem, sine successione, impatientem finis. Addit: « Qui tenent eam, pervenient ad vitam, » æternam procul dubio. Nam qui æterno servient, æternum una etiam regnabunt. « Qui autem dereliquerunt eam, in mortem; » in mortem sane non hanc se inducent corporalem (nemo est enim hominum mortis expers), sed animi; quæ et in exstincto igne semper ardeat, et nunquam consumatur. Quod si ex Isaiæ quoque vaticinio intelli-

[97] Baruch. III, 36-38. [97*] Gen. XXV, 23. [98] Gen. XXXVIII, 29. [99] Exod. IV, 22. [1] Jerem. II, 13. [2] Isa. I, 2. [3] Baruch. III, 38. [4] Baruch. IV, 1. [5] ibid.

(29) Imo Jeremias XXXI, 9.
(30) Imo Exod. VI, 22. Sic a S. Paulo secundus Adam et futurus dicitur.

gere vultis quid de Unigenito censeat, audite palam vociferantem : « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus [6]. » Quorum verborum hæc sententia est : Opifex ille futuri ac perennis ævi, Deus, potens, princeps pacis atque custos, Unigenitus æterni, et sine principio Patris, postremis temporibus sine mutatione corpore indutus, Puer nobis natus, Filius nobis datus est : datus quod erat, Deus; natus quod non erat, homo. « Et factus est principatus super humerum ejus; » crux scilicet, victoriæ et principatus signum.

Jam Michææ hæc sunt verba : « Et tu Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus B æternitatis [7]. » Quod si ab æternis temporibus ejus origo est, igitur qui natus est, Deus est, nullius enim meri hominis in omni memoria est ab æternis temporibus origo audita, sed Dei, hominis facti.

CAPUT XXXIII.

Isaiæ vaticinium egregie explicatum.

Rursum scribit Isaias : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini : Spiritus sapientiæ, et intellectus, Spiritus consilii, et fortitudinis, Spiritus scientiæ, et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini : non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ : et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum interficiet impium. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno : et pardus cum hædo accubabit : vitulus et leo, et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur : simul requiescent catuli eorum : et leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis : et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo : quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum [8]. » Quæ est hæc radix Jesse? ex effeto utero prognata Virgo. Quis vero flos? ex Virgine incarnatus sine mutatione Deus. Cur autem non ait : Egredietur (fructus) de radice; sed Flos de radice ejus ascendet? » Propter summam Virginis integritatem, quæ virum nullum experta esset. Nam sterilitates dissolvere plerumque Dei potentiam repræsentat : cæterum Virginem parere cum viro non congressam, A naturæ lege desperatum est. « Requiescet super eum Spiritus Domini. » Super quem? super radicis scilicet florem, et Virginis natum. Nam simile simili coalescit. Septem vero Spiritus septem dona Spiritus intellige.

Addit porro : « Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet; » homines enim non ex æquo, et explorata veritate, sed ex apparenti æquo et veritate judicant. Quod perspiciens David, orat : « Judica me, Domine, secundum justitiam meam [9], » non ex ineffabili et immenso justitiæ tuæ pelago. Atque id verum esse declarant quæ sequuntur, prophetæ verba : « Sed judicabit in justitia pauperes, » id est animo humiles pro justitia sua explorata coronabit; quemadmodum de hoc quoque David profitetur : « Et humiles spiritu salvabit, et terrarum illustres ex æquo corriget [10]; » terrarum illustres hic dæmones cogitandi sunt, et eorum administri : merito enim, qui mundi principes sunt, terræ quoque illustres sunt, de iisque et David ait : « Arguam te, et statuam contra faciem tuam [11]. » Quod addit : « Percutiet terram virga oris sui, » dæmonum perniciem notat. Nam ut de cœli molitione scribit David : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum [12]; » ita et Isaias et dæmonum perniciem atque interitum vaticinans, terram sui oris effatis verberaturum prædicit. « Verbum oris, » unigenitum Filium vocans. « Et spiritu labiorum suorum interficiet im- C pium; » hic rursum dæmones, et eorum administri accipiendi sunt, quos paulo ante « illustres » nominavit. Atque ei nostræ orationi fidem faciunt, Christi mei in furiosos miracula luculenta. « Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus; » lumbos et latera dicens, omnem corporis coagmentationem innuit, et meum Christum ipsissimam esse justitiam et fidem; quod præsagiens et David ait : « Justitia tua justitia in æternum, et lex tua veritas [13]. »

Quod subdit : « Habitabit lupus cum agno et pardus cum hædo accubabit : vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur : vitulus et ursus pascentur. Simul requiescent catuli eorum. » Ex omni D memoria in pietate consensum et conspirationem notat. Ac quemadmodum Daniel decem regna per decem cornua designat, ita et Isaias per hæc animalia, exterorum varietatem et diversitatem. « Et puer parvulus minabit eos, » exteros scilicet, natus ille nobis et condonatus puer Christus, quorum primos ad sui adorationem adduxit Magos. « Et leo quasi bos comedet paleas, » propter unionem divinitatis cum humanitate in una eademque hypostasi factam. Nec vero incongrue Romano id applicaveris imperio, propter leoninum quiddam ac regale, quod primum levi ac divino jugo, id est,

[6] Isa. IX, 6. [7] Mich. V, 2; Matth. II, 6. [8] Isa. XI, 1-10. [9] Psal. VII, 4. [10] Psal. XXXIII, 19. [11] Psal. XLIX, 21. [12] Psal. XXXII, 6. [13] Psal. CXVIII, 142.

evangelico præconio cervicem subjecerat, reliquis populis palearum instar devoratis. « Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis. » Infans atque lactens Christus; aspides, et aspidum soboles Pharisæi ac Scribæ sunt intelligendi; caverna et cubile Judæorum est Synagoga, quam præsidens in templo, et manum agitans dulcis Jesus docebat. « Non nocebunt, et non occident, in universo monte sancto meo. » Rursum Synagogæ inscitiam notat : non solum enim unigenitum Dei Filium in crucem actum non peremerunt, sed etiam quos illi prius morti dimiserant, hic ex mortuis postliminio restituit. « Quoniam repleta est terra scientia Domini. » Nam postquam ad inferos missus est Deus homo Jesus, tum vero evangelicum præconium magis propagatum est. « Sicut aquæ mare operientes. » Quodnam mare aquis operitur? Et simulacrorum cultus æquor, et inhærens in lege umbratile quiddam atque imperfectum. « In illa die radix Jesse, qui stat in signum populorum, in ipsum gentes sperabunt. » Sententia hæc est : Qui ex mortuis resurget die a Sabbatis altero, ex Jessæa stirpe erit, in eoque spem habebunt, non qui e Synagoga, sed ex gentibus. « Et erit sepulcrum ejus gloriosum, » seu : « Ejus requies erit honor. » Ecce aperte Dei regnum; neque enim in quo acquiescat Rex noster, equites, arma, cataphracti et satellites erunt, sed honor divinus. Quo pertinet, quod majoribus vestris Servator dixit : « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem [14]; » et : « Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis [15]. »

CAPUT XXXIV.

Aliorum prophetarum oracula de Christo.

Sed jam probe, opinor, Isaiæ verbis expositis, aliorum quoque vatum sententias edamus. Itaque de Hierosolyma confirmat David : « Homo, et homo natus est in ea : et ipse fundavit eam Altissimus [16]. » Est autem sensus hujusmodi : Supremus is qui hanc Hierosolymam condidit, in ea denique homo natus est. Et Isaias : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel [17]. » Porro Emmanuel Hebræum, Latine *Nobiscum Deus*, redditur. Idem rursum : « Accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere : festina prædari [18]. » Et Moses in Numerorum libro : « Orietur homo ex semine Israel, et imperabit multis gentibus, et exaltabitur regnum ejus. Devorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, et perforabunt sagittis [19], » illius inimicum. Hostis vero hic diabolus est intelligendus, missilia Christi stigmata et notæ, idemque rursum ibidem : « Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel, et percutiet duces Moab [20], » et quæ sequuntur.

Cæterum verum Deum esse Christum, Isaias comprobat his verbis : « Non angelorum, non hominum quisquam, sed ipse nos Dominus servavit [21]; » atque idem rursum : « Ecce servus meus, suscipiam eum : electus meus ; dedi Spiritum meum super eum : judicium gentibus proferet : non contendet, non clamabit. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, et in nomine ejus gentes sperabunt [22]. » Idem de Joanne Baptista : « Regem cum gloria videbitis [23]; » et : « Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini. Rectas facite semitas Dei vestri. Omnis vallis implebitur ; et omnis mons et collis humiliabitur [24]. » Montem atque collem hic dæmonum copias existimo, quæ cœlo ob superbiam deturbatæ, ad terræ ima depressæ sunt; vallem, hominum naturam quæ ob superbiam depressa, rursum Dei gloria repleta, atque in cœlos e terra sublata est : id enim significat, quod addit : « Erunt prava in directa, et aspera in vias planas, et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro salutare Dei [25]. » Et Amos propheta ait : « In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit : et reædificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant, instaurabo : et reædificabo illud sicut in diebus antiquis, » ut exquirant reliqui homines Dominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum. « Et dicit Dominus faciens hæc [26]. » Quem vero Deum reliqui homines requisiverunt, cujusve Dei nomine et censæ sunt et censeantur gentes, nisi plane unigeniti Dei Filii, Dei hominis Jesu Christi? quemadmodum clamat Jeremias : « Homo est, et quis cognoscet eum [27]? » quia et Deus est. Et David ex persona Christi : « Confitebor tibi, Domine Deus meus, et glorificabo nomen tuum; » id est, magnificabo et prædicabo; « Quia misericordia tua magna est super me [28] : » non secundum æqualitatem meæ divinitatis, sed secundum mei corporis gloriam. Meus enim Jesus perfectus Deus, etiam perfectus homo factus est, unus ex duabus naturis, quarum illa quæ incarnata est, deificavit, quæ vero carnea erat, deificata est (31).

« Et eruisti animam meam ex eo inferno inferiori [29]. » Nam usque ad Christi descensum ad inferos, nullius hominis anima ab inferis est liberata. Quod si Jonas exclamavit : « Educ de corruptione animam meam [30], » at ejus anima iterum post egressum, ad inferos descendit : « Deus! iniqui insurrexerunt

[14] Joan. v, 23. [15] Joan. xiv, 7. [16] Psal. LXXXVI, 5. [17] Isa. VII, 14. [18] Isa. VIII, 3. [19] Num. XXIV, 8; sec. LXX. [20] Num. XXIV, 17, sec. LXX. [21] Isa, LXIII, 9, sec. LXX. [22] Isa. XLII, 1-4, sec. LXX. [23] Isa. XXXIII, 17. [24] Isa. XL, 3, 4. [25] ibid., 5. [26] Amos IX, 11, 12. [27] Jerem. XVII, 9. [28] Psal. LXXXV, 12, 13. [29] ibid. [30] Jonæ II, 7.

(31) Imitatur Nazianz. *In Epiphan.*

super me: » pontifices et sacerdotes; « et Synagoga potentium quæsierunt animam meam : » Herodes simul et Pilatus, qui per id tempus potestate improbe fungebantur; « et non proposuerunt te in conspectu suo. [31] » Te enim, Pater, tuisque præceptis oblivionis profundo traditis, vere te contempserunt. » Et tu, Domine Deus meus; » Domine ac conditor omnis creaturæ invisibilis. «Et Deus meus respice in me, et miserere mei; » respice in me secundum humanitatem, qui divinitate abes nunquam. « Da imperium tuum puero tuo [32], » id est, meam tui ex te ante Luciferum geniti potentiam demonstra : quale est et illud Domini, tempore passionis [33] : « Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te : sicut dedisti ei potestatem omnis carnis (31*). » — « Et salvum fac Filium ancillæ tuæ : » irreprehensæ Virginis. « Fac mecum signum in bonum; » id est, assumptum a me corpus ex morte suscita. « Ut videant qui oderunt me, et confundantur; » vere enim ingens pudor erit scelestissimæ Synagogæ, mea post triduum resurrectio. « Quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me [34], » id est, quod tu, Pater, jam olim de me consilium ceperis.

CAPUT XXXV.

Prophetarum de Christo Deo et homine vaticinia.

Porro autem perfectum et Deum et hominem esse Christum, luculenter vates demonstrabunt. Isaiæ quidem hæc sunt verba : « Deus magnus et fortis non esuriet [35]. » Davidis vero hæc sententia est : « Audi, populus meus, et loquar : Israel, et testificabor tibi : Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te : holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos : neque de gregibus tuis hircos. Cognovi omnia volatilia cœli : et pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis terræ et plenitudo ejus. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo [36]? » Quare nec taurina carne Deus vescitur, nec hircinum bibit sanguinem? quomodo igitur vatum dicta conciliemus? cum dicat Isaias : « Deus magnus et præpotens non esuriet [37]; » David vero : « Si esuriero, non dicam tibi. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? » Enimvero sic habendum est : Isaiam, qui ad divinam, et perennem, atque sempiternam Christi naturam respiceret, quasique cum diabolo dissereret, qui Christum tentans jubebat, ediceret lapidibus, ut panes fierent, velut respondentem dicere, scilicet Deum magnum ac præpotentem esurire? Quod a Servatore quoque responsum malignus accepit : « Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei [38]; » Davidem vero, qui in Christi olim incarnationem prospiceret, ac quemadmodum cum eo Judæi, tanquam mero homine, ac non etiam Deo consuescerent, et convicio jactarent : « Ecce homo vorax et potator vini [39]; » multo ante obturantem impudens eorum os, ex Christi persona confirmare : Quid me hominem solum cogitatis, ac non etiam Deum? Ego ille ex Virgine natus, sine mutatione Deus, esuriens atque comedens, vestro, o Judæi, adminiculo non indigeo, meus cum sit orbis, et quidquid eo continetur. Neque vero tuas fœditates, id est, scelesta tua sacrificia, desidero, scelestissima Synagoga. Quod si vis omnino ad vitam ingredi, legis umbram, auditis meis consiliis atque mandatis, desere, atque ad Deum accedens : « Immola sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me [40]. » Et Jeremias : « Ecce dies venient, dicit Dominus, et non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum : omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum [41]. » Itidem de gentium fide Isaias : « Faciet Dominus exercituum omnibus populis : in monte isto induent lætitiam, perfundentur unguento, bibent vinum [42]; » ubi gaudium ad baptisma refertur; et quo baptizatus ungitur, ad sacrum unguentum; vinum ad incontaminatum ac Dominicum sanguinem. Idem rursum : « Decretum hoc est super omnes gentes : et dicent in illa die : Ecce Deus noster, in quem speravimus, exsultemus in salutari nostro, et salvabit nos ipse Dominus [43]. » Est autem hæc sententia : Ecce Deus ille noster, in quo spem habemus, nobiscum est, hoc est, secundum corpus, iisdem quibus nos obnoxius. Itaque exsultemus in salute nostra, Dei nostri gloria; nam Domini gloria, scilicet crux, nostra salus est. Et salvabit nos ipse Dominus, peccatis omnibus cruci affixis. Atque id ita esse, angeli ad Deiparam verba ostendunt. « Et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus [44]. » Jam Davidis quoque de Christo, ex Dei et Patris persona hoc effatum est : « Ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus [45]. »

JUD. Nullam de Christo prophetiam hic psalmus continet : de se enim vates eum cecinit.

CHRIST. An de se David psalmum cecinerit, accuratius ex his quæ sequuntur, intelligetis. « Ipse invocabit me : Pater meus es tu; » atqui in nullo psalmorum suum Patrem Deum appellabat David : « Deus meus, et susceptor salutis meæ [46] »

[31] Psal. LXXXV, 13. [32] ibid. 15. [33] Joan. XVII, 1, 2. [34] Psal. LXXXV, 16. [35] Isa. XL, 28. [36] Psal. XLIX, 7-13. [37] Psal. XL, 28. [38] Matth. IV, 4. [39] Matth. XI, 19. [40] Psal. XLIX, 14, 15. [41] Jerem. XXXI, 34, 35. [42] Isa. XXV, 6. [43] Isa. XXV, 9. [44] Matth. I, 23. [45] Psal. LXXXVIII, 26. [46] ibid. 27.

(31*) Ms., γῆς.

Observate sane : Patrem secundum naturam, Deum A secundum assumptam humanam naturam. « Et ego primogenitum ponam illum [47]; » animadvertitis, ut de unigenito Dei Filio loquatur? Nam David nec Dei filius erat, nec Jesse sui genitoris primogenitus, id quod de se ipse testatur in hæc verba : « Minimus eram in fratribus meis, et junior in domo patris mei [48]. » Et alioqui si Davidis hæc prophetia de seipso fuisset, dixisset utique : « Primogenitum » posui illum : non, « ponam illum. » « Excelsum præ regibus terræ [49]. At David Judæam solum tenuit, nec mari manus ipsius, nec fluminibus dextra ejus imposita est. « In æternum servabo illi misericordiam meam : et testamentum meum fidele ipsi [50]. » At Davidi fœdus hactenus fidum B mansit, ut ægre ejus filius Salomon Judææ sceptra retinuerit, Roboam vero Salomonis regno exciderit. « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus; et thronum ejus sicut dies cœli [51]. » Videtis Filium? Nam sensus hujusmodi est : Complacet unigenitum meum Filium ex semper Virgine Maria, quæ ex Davidis semine est, carnem assumere; et perfectus natura Deus, sine mutatione, homo etiam perfectus nascetur : cujus demum solium ad cœli ætatem conservabo, in omnem sæculorum perpetuitatem. Atque id ita esse, ex sequentibus erit apertius; addit enim : « Si autem dereliquerint filii ejus legem meam : et in judiciis meis non ambulaverint; si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint : visitabo in virga iniquitates eo- C rum, et in verberibus peccata eorum [52]. » Non ignorans, qui animos atque renes scrutatur, particulam *si*, hic apposuit, sed judicii sui æquitatem demonstrans, cum additamento pœnam comminatus est : « Misericordiam autem meam non dispergam ab eo : neque nocebo in veritate mea. Neque profanabo testamentum meum : et quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita [53]. » Significant autem hæc : Quantumvis Davidis semen in regali solio considere, atque in vos regnare haud videtis; ego tamen ex ejus semine Regem suscitabo omni terra altiorem.

« Semel in sancto meo, » in meo scilicet naturali Filio. « Si David mentior, » juravi, inquam, Davidi non mentiturus : « Semen ejus in æternum manebit. D Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis [54]. » Videte, quemadmodum de Deo homine Jesu vates omnia prædicat. Quo pacto enim merus citra divinitatem homo perennis duret, ejusque solium, ut sol apud Deum, utque luna constet in perpetuum? Sed profecto hic ille est, de quo ex Dei persona prædicat : « Ex utero ante Luciferum genui te [55]. » Et rursum : « Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis [56]. » Nam hic vere est in æthere testis indeletus. Jam vero scribit Isaias : « Ecce dies venient, dicit Dominus : et suscitabo David germen justum : et regnabit Rex, et sapiens erit : et faciet judicium et justitiam in terra. Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Ἰωσεδὲκ, Dominus justus noster [57]. » Et Habacuc : « Operuit cœlos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra [58]. » Cujus ergo meri hominis majestas cœlos obtegat, cujus laude terra repleatur? nimirum Dei hominis Jesu. Et in Paralipomenis, de suo Filio Deus confirmat : « Stabiliam regnum ejus : ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in Filium, et misericordiam meam non auferam ab eo [59]. » Et rursum : « Ipse erit mihi in Filium, et ego ero illi in Patrem firmaboque solium ejus in Israel in æternum [60]. »

JUD. Et cur autem non dixit, Stabiliam thronum Filii mei, quia Pater illius sum : sed, « erit mihi in Filium, et ego ero ei in Patrem? »

CHRIST. Non de perenni natura, atque regno sui Filii hoc locutus Pater est; sed de temporali regno et assumpto. Neque enim concidit perenne ejus regnum, neque inconcussum ejus solium stabiliri opus habebat. Quare de nostrate regno atque solio David disserit, et domum construendam novam Ecclesiam significat; nam superna domus, ac perenne regnum ex omni æternitate, atque in omnem perpetuitatem constat, nunquam labefactandum. Isaias quoque, ex persona Christi ait : « Ego Dominus loquens justitiam, annuntians recta. Congregamini, et venite, et accedite simul qui salvati estis ex gentibus. Ego Deus, et non est alius Deus justus et Salvator non est præter me. Convertimini ad me, et salvi eritis [61]. » Et Moses, ex ejusdem persona : « Exspectetur ut pluvia doctrina mea : fluat ut ros eloquium meum [62]. » Jam Dei et Patris per Isaiam ad Filium hæc sunt verba : « In tempore placito exaudivi te, et in tempore salutis auxiliatus sum tibi, et dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram [63]. » Et per eumdem rursum : « Dedi eum ducem, ac præceptorem gentibus. Ecce gentes quæ te non cognoverunt, et populi qui nescierunt te, invocabunt te [64]. » Rursum ait Isaias : « Ecce venit Dominus » Quomodo? « Qui ambulat in justitiis, et loquitur veritatem, et odio habet iniquitatem et injustitiam, et excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem [65]. » Videte ut incarnationem propheta demonstret. Neque enim ex his Davidis verbis : « Oculi Domini super justos,

[47] Psal. LXXXVIII. 28. [48] Psal. LXVIII, 9. [49] Psal. LXXXVIII, 28. [50] Ibid. 29. [51] ibid. 30. [52] ibid. 31, 32. [53] ibid. 34, 35. [54] ibid. 36-38. [55] Psal. CIX, 3. [56] ibid. 1. [57] Imo Jerem. XXIII, 5, 6. [58] Habac. III, 3. [59] I Paral. XVII, 12, 13. [60] I Paral. XXII, 10. [61] Isa. XLV, 10, 20, 22. [62] Deut. XXXII, 2. [63] Isa. XLIX, 8. [64] Isa. LV, 4, 5. [65] Isa. XXXIII, 15.

et aures ejus in preces eorum; vultus autem Do- A mini super facientes mala [66], » et hæc Isaiæ sunt interpretanda; nam ille partim benignitatem, partim vindicem Dei potestatem describit; hic dum dicit manum, ne dona capiat, arcet, auresque ne injustam capitis inquisitionem inaudiant, obturat, incarnationem ejus proponit [67].

Atque id verum esse, ex iis quæ post disseruntur, intelligetis. Addit enim: « Claudit oculos suos, ne videant malum [68]; » iis verbis Domini necem et Judæorum obstinationem notans. « Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus [69]. » Accipite incarnationem: nam nisi de ea dictum hoc est, ubinam alioqui comprehendatur, qui ubique præsens cuncta complet? « Panis ei datus est, » id est, pane ad incarnationis fidem vesciturus, « et aquæ ejus fideles sunt [69]; » B scilicet sacrum baptisma, seu salutaris doctrina. Quemadmodum et Christus ipse ad Samaritanam disserit: » Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam [70], » ut non sitires in æternum. Et rursum: « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ [71], » divinæ ac salutaris doctrinæ sermones. « Regem cum gloria videbitis [72], » id est, hominem cum divina gloria. Et Oseas: « Posthæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum [73]; » quæ de Deo homine Jesu C disputat propheta, partim Dominum Deum propter ejus divinitatem vocans, partim Davidem propter humanitatem, ceu ex Davidis stirpe natum. Ubi est enim Davidis demum benignitas, postremis illis temporibus, nec benignitas modo, sed quæ homines quoque in stuporem adducat? Et Jeremias, de pueris propter eum interfectis: « Hæc dicit Dominus: Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis: quia est merces operi tuo [74]. » Quod idem et de quovis pœnitente dicit. Idem rursum: « Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israel [75]. » Igitur si non venit Christus, mendax est propheta. Excidistis enim, Judæi, primum quidem gratia Dei et procuratione, deinde et Hierosolymitana sede. Absit D vero, Deus immortalis! ut mendacem Dei prophetam appellem. Sed cum ad Christum usque regnaretis, regnumque et sacerdotium teneretis, veniens Christus, qui humanitus ab Davide genus duceret, consubstantialis et coæternus Patri Filius, Israelitarum atque universi orbis imperium accipit. Id quod et David confirmat, in hæc verba: « Domine, in virtute tua lætabitur Rex, et super salutare tuum exsultabit vehementer. Desiderium cordis ejus tribuisti ei; et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum [76]. » Videtis ut de Christo loquatur? nam si Ezechiæ fortasse tribuetis, ad Christum tamen vere refertur. Quis enim rex propter animi optata, et orationis postulata Numen propitium habuit? Atque id verum esse, idem Propheta rursum alio psalmo demonstrat: « Benedic, anima mea, Domino: qui replet in bonis desiderium tuum [77]. » Quod si Davidi præstitum non est, ecquis alius rex de eo se jactabit? Enimvero postquam dixisset: « Domine, in virtute tua lætabitur rex, » cæteraque quæ eo carmine præeuntiat, indicans apertius, de quo rege vaticinium edidisset, ait: « Vitam petiit a te: et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, et in sæculum sæculi [78]. » Atque nullus plane præter Christum rex perennis vivit, atque regnat. Atque hæc quidem prophetarum sunt. Quin nos quoque hactenus Dei Filii atque Verbi incarnationem edidimus; neque enim fas est amplius. Nam ut mare cyatho metiri non possis, quod multis atque ingentibus fluviis rigetur (etsi ne sic quidem exactam veritatem consequatur exemplum), ita sane, et illam pro dignitate, edisserere ac vel mediocriter perscrutari, humanæ menti inconcessum est.

CAPUT XXXVI.

Alter Isaiæ de Messia locus expositus.

Sed quoniam nobis ter sancti ac vivifici Spiritus processionem Moses præ cæteris vatibus obsignavit, accedat vero et Isaias, qui Unigeniti incarnationem obsignet. Igitur prophetarum illustrissimus profitetor, quid Deus locutus sit ad Achaz: « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit Isaias: Audite ergo, domus David: Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel comedet. Qui antequam sciat aut præferat malum, eliget bonum [79]. Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum novum grandem, et scribe in eo stylo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare [80]. » Adest enim: « Et adhibuit mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ: et accessi ad prophetissam, et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere: Festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, accipiet fortitudinem Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum Nobiscum Deus [81]. »—« Scitote gentes, et vincimini, et audite universæ procul terræ: quia nobiscum Deus.

[66] Psal. XXXIII, 16, 17. [67] Isa. XXXIII, 15. [68] ibid. 16. [69] ibid. [70] Joan. IV, 10. [71] Joan. VII, 38. [72] Isa. XXXIII, 17. [73] Osee III, 5. [74] Jerem. XXXI, 16. [75] Jerem. XXXIII, 17. [76] Psal. XX, 1, 2. [77] Psal. CII, 1, 5. [78] Psal. XX, 5. [79] Isa. VII, 10-16. [80] Isa. VIII, 1. [81] ibid. 2-4.

Confortamini et vincimini : si enim denuo confortabimini ; denuo vincemini ; inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet : quia nobiscum Deus [82]. »

Cæterum in primis dignum quæstione est, quamobrem dicat propheta : « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens. » De Deo ejusque adventu propheta dicturus, ne quispiam suspicaretur, alium esse, qui a prophetis se prioribus fuisset prædicatus, et alium, qui a seipso tum prædicaretur, voculas, « Et adjecit, » prophetiæ voluit præfigere, quasi diceret : Inter alias vaticinas præsagitiones, quas Spiritus sanctus de unigenito Dei Filio, per prophetarum linguas promulgavit, insuper adhuc « Adjecit Dominus loqui ad Achaz : Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. » Nec vero jubet Deus Achaz ceu diffidentem petere signum. Apage. Quomodo enim jubeat signum petere, qui etiam jussus abnuat? sed nimirum, ut præscius, Synagogæ incredulitatem prævidens Deus, Achaz mandat, signum peteret. Quemadmodum aliquando et Thomæ obstinatio cæteros ad exploratam Christi resurrectionis fidem pertraxit, atque onfirmavit ; ita sane et Achaz signum petere, omnes ad veri credulitatem adduxit et constabilivit. Et si vero Achaz abnuerit, ac responderit : « Non petam, et non tentabo Dominum [83], » Isaias tamen pro eo exclamat : « Audite ergo domus David. » Ecce ad quos promissum pertinet, eos « domum Davidis » appellat, quasi in memoriam revocans Davidis verba atque fidem, quam juratam Davidi Deus non sit revocaturus. Nam, « juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam. » Quæritis, quæ sit ea veritas, intelligere ? « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos, et filii eorum usque in sæculum, sedebunt super sedem tuam. Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi eam. Viduam ejus benedicens benedicam, et pauperes ejus saturabo panibus. Sacerdotes ejus induam salutari : et sancti ejus exsultatione exsultabunt. Illuc producam cornu David ; paravi lucernam Christo meo. Inimicos ejus induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea [84]. » Hujus ergo promissi finem notans Isaias, domus Davidicæ meminit.

Quod addit : « Numquid parum vobis est, quia molesti estis hominibus ? quia molesti estis et Deo meo ? » Fidem hujus Achaz collaudans propheta ait : « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Ei dicto, « Dabit Dominus ipse vobis signum, » subjecit : « Ecce Virgo, »

A etc. Nam ex omni memoria fando inauditum est, virginem filium genuisse. Itaque non signum modo, sed miraculorum omnium mirificissimum est hoc, et arcanorum ac prodigiorum longe arcanissimum ac prodigiosissimum. « Butyrum et mel comedet. » A miraculo ad miraculum digreditur, etenim præfatus : « Deus magnus ac præpotens non esuriet, » nunc Unigeniti incarnationem comprehendens ait : Quem pro supratemporali natura haud esiturum præcecini, nunc ex virgine hominem natum, citra peccatum, butyro ac melle vesciturum præsagio. Butyro autem atque melle nominando, iterum nobis Davidis vaticinia in mentem revocat : unum hujusmodi : « Impinguasti in oleo caput meum [85] ; » alterum : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua,

B super mel ori meo [86] ! » Cæterum audiens : « Qui antequam sciat, aut præferat malum, elegit bonum [87], » ne peccati expertem, sciturum, aut malum admissurum unquam finge : sed priusquam id fiat, ex Virgine natum eligendo bono sacrum futurum ; nam « Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur [88]. » Igitur qui ex utero consecratus sit, qui tandem sciat, aut malum admittat ? Quare dubium non est, quin perfectum hominem fore, qui nasceretur, sed a peccato alienum designarit ; nam de eo idem rursum confirmat : « Iniquitatem non fecit, neque dolus fuit in ore ejus : et cum sceleratis reputatus est [89], » innocens tamen cum esset. Quare si a malo mala sunt, Deus autem

C bonus est, et boni hominibus largitor, merito ille boni omnibus auctor, humanitatem suam Divinitatis bono impertiit.

« Et dixit Dominus ad me, » id est demonstravit : « Sume tibi librum novum, grandem [90]. » Volumen hic Virginis alvus intelligatur. Nam ut in tabulas Mosi traditas exaratis divinitus litteris, Decalogum Deus inscripsit, ita et in virgineo quasi volumine, perennis ac sine principio Patris, et ter sancti ac vivifici ope Spiritus, Unigena ac Dei Verbum descriptus est habitator. Quod autem subdit, « Novum, grandem, » veram umbræ legis imaginem notat. « Et scribe in eo stylo hominis. » Videte quemadmodum paulatim propheta arcanum Patris consilium prodat. « Sume, inquit, novum

D grandem librum. » Quibus verbis beneficam Patris de Filio voluntatem significat. « Et scribe in eo stylo hominis. » Quasi diceret : Etsi Dei natura Filius, et mutationis expers Deus, inconfuse, citraque peccatum p rfectus homo etiam nascerer : quippe humanam speciem per humanum stylum innuit. Quid ita ? « Velociter spolia detrahe, cito prædare. » Eo dicto Davidis iterum verba ad memoriam revocat : « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem [91]. » Enimvero, « Altum, » crucem intelligit ; captivos abductos, Orci demolitionem, et jam olim captivorum redemptionem. Ostensurus autem

[82] Psal. xx, 9, 10. [83] Isa. vii, 12. [84] Psal. cxxxi, 11-18. [85] Psal. xx, 5. [86] Psal. cxviii, 103. [87] Isai. vii, 15. [88] Exod. xiii, 2; Luc. ii, 23. [89] Isa. liii, 9, 12. [90] Isa. viii, 1. [91] Psal. lxvii, 19.

propheta decretum irrevocabile, addit: « Adest enim. » in hanc sententiam: Ne, quoniam futurum est, de re diffisum ito; nam mihi quidem Deus hoc ita declaravit, tanquam quod adest, id est, factum est. « Testes adhibe mihi viros fideles. » Testes hic, non qui rem adeo testarentur, sed qui testificati sanguinem effunderent, existima. « Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ. » Zacharias, in præsentia, non Elisabethæ maritus est credendus, sed alius Ezechiæ tempestate. Exstitit enim ante Ezechiam rex impius, Davidis stirpem propter inita cum eo divinitus promissa, delere studens: quo tempore Urias et Zacharias nacti unum Davidicæ stirpis, quod semen Davidis superstes vellent, clam eum habuerunt. Quo post comperto, ille eos martyrum choro laureatos addidit. Historiam ex Regum libro accuratius cognosce [92]. « Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. » Quam appellat vero prophetissam? Virginem ac Deiparam, quæ cecinit: « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: quia fecit mihi magna, qui potens, et sanctum nomen ejus [93]. » Ecce autem certissimum vatem! Supra inquit: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, » paulo post ait: « et concepit, et peperit filium; » Quomodo? illic omnino ut futurum, hic ut certum. « Accessi ad prophetissam. » Hoc velut ab archangelo Gabriele ad Virginem dictum intellige; nam extemplo ad ejus nuntium explorate virgineus conceptus fuerat secutus.

« Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus; » aut Christum, quod Judæis unctum notat; aut Emmanuel, quod perinde est, ac si dicas, *Nobiscum Deus*, aut Jesum, quod *Salus* redditur. Hæc enim nomina utramque Christi naturam repræsentant. Sed quæ sequuntur scrutemur: « Accelera spolia detrahere: Festina prædare. » Hoc pernicem Salvatoris vim declarat. Atque id verum esse, ipse adeo vates nodum dissolvens, ait: « Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, accipiet fortitudinem Damasci. » Videte prophetæ super puero accuratam diligentiam: siquidem non dixit, Priusquam sciret Christus, aut Jesus, aut Emmanuel, quæ utrumque notant; sed, « Puer; » nam secundum expertem temporis naturam, est Deus fortis, præpotens, Princeps pacis, Pater ævi futuri: secundum temporalem, natus ex Virgine Puer, Damasci opes, Samariæque spolia recipiet ab Assyriæ rege. Quod comprobans vates, addit « Nobiscum Deus: » Scilicet supratemporalis, et omnipotens Deus; cum semper Virgine Maria, ac per eam nobiscum. « Quamobrem scitote gentes, et vincimini. » Gentes appellat, non quæ Christum adorant, atque venerantur, et Deum confitentur ac concelebrant, quæ ex gentibus Ecclesia est, sed quæ in idolorum cultus scelere permanent. Nam eæ demum profligandæ gentes

A sunt, quæ Christi nomine non gloriantur. « Audite, universæ procul terræ. » Iis Verbi Dei ad inferos descensum, et evangelici præconii significat propagationem; ita enim et Servator meus in Evangelio loquitur: « Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio [94]. » — « Confortamini et vincimini. » Dæmones, inquit, qui in nos homines potestatem exercetis ob peccatum, profligabimini ejus viribus, qui pro nobis incarnatus est. Quod iterum victi confligatis, ut estis impudentissimi; at iterum denique profligabimini, per Christi resurrectionem prostrati. Nam Christo in vitam restituto, non jam deinceps mors dominatur, et prostratæ dæmonum copiæ sunt. Potest autem

B id quoque de sensibilibus gentibus sic accipi, quin et ad Christum referri, quem sæpe, ut hominem petitum diabolus tandem Deum nactus, concidit.

Inite consilium quantumvis contra Christum: quantumvis enim avarum Judam aggressi, cum arrogantibus ac superbis scribis et legeconsultis, quantumvis cum Anna et Caipha, scelestis pontificibus ac denique cum Herode et Pilato, efferis atque inhumanis principibus conspiretis, consilium vestrum Dominus Deus dissolvet, id est, frustrabitur, et impotentes ac invalidos vos ostendet. « Consilium dissipabitur: loquimini verbum, et non fiet. » Id quale sit, scire aventes, Matthæus publicanus docebit, cujus e sacro Evangelio hæc sunt verba:

C « Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum, et Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertiam, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error pejor priore [95]. » Hoc igitur consilium et decretum Deus dissolvet. Siquidem « Nobiscum Deus. » Nobiscum Deus est ab Abrahamo per prophetas, usque ad Cæsaris Augusti censum; nobiscum est in assumpta carne conversans, usque ad descensum ac regressum ex inferis: nobiscum usque ad sæculorum finem, atque in omnem perpetuitatem. Hoc enim significat ter a

D propheta usurpatum: « Nobiscum. » Scitote gentes, quod nobiscum Deus est: « Audite, universæ procul terræ, quia nobiscum Deus est; loquimini verbum, et non fiet, quia Nobiscum Deus. »

Quid agimus? hæccine disputata hactenus de Dei Filii incarnatione satis sunt, an plura quoque vultis disseram? Enimvero neque ego plura addere possim, nec vos accipere. Quia adderem plura, si disputationi addictos cernerem. Sed quoniam orationis satietas inimica est, non dicentibus, sed auditoribus, sufficere, opinor, quæ diximus: « Ne ultra Gades, » quod aiunt, trajicere conemur. Igitur ad alia est transeundum.

[92] II Par. xxiv; et IV Reg. xi. [93] Luc. i, 48, 49. [94] Matth. xxiv, 24. [95] Matth. xxvii, 26, 63.

CAPUT XXXVII.

Deum hominem fieri voluisse, et de stirpe Davidis.

Jud. Descenderit sane cœlitus Dei Filius, et incarnari sustinuerit; unde autem constat, ex Abrahami et Davidis semine hominem fieri voluisse?

Christ. Ex Josephi genealogia.

Jud. Et quamobrem Virgo recensita non est, sed Josephus? Nam si secundum humanam naturam ex Virgine Christus est, ex Josepho autem nullo modo (qui quidem sponsus, non maritus fuerit), cur illius potius descriptum genus est? Igitur si ex Davidica tribu Virginem nobis demonstras, hunc ipsum verum esse Christum admittimus, et Virginem Deiparam fatemur. Davidis enim ex Dei persona de ea hæc sunt verba: « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus [86]. » Et post pauca: « Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus offerentur tibi [87]. » Sin ex Josephi duntaxat genealogia, tum Davide ortum non admittimus.

Christ. Aiunt sapientes, « simplicem esse veritatis orationem. » Itaque si avetis vos quoque certum cognoscere, simplicem veritatem admittite. Nam vitilitigatori studium est per omnem vitam dissidere, inimicitias amplecti. At veri studiosus, tanquam lancem, conscientiam suam iis quæ dicuntur, adhibens æquam (32), non omnia improbe gestit vincere [88], sed est ubi et vinci facile patiatur. Igitur erat apud vos, quod perspicue scitis, lex, suæ quemque tribus atque generis sponsam capere, qua re ex archivis vestris usque ad præsentem Christum genealogia suppeditat. Nam ni id sit, qui poterant evangelistæ, Matthæus quidem ab Abrahamo per quadragesimum alterum genus, ad Christum devenire [88]; Lucas autem a Christo, qui alter est Adamus, ad primum evadens, septimum et septuagesimum sine fraude exsequi [89]? Quare et Josephum, Davidicæ tribus, quod ipsi testemini, sui generis atque tribus uxorem cepisse, est necesse. Sed ecquid, si fortasse Virginis genus minus accurate habeam cognitum, ex eo veritatem cavillemini, contraque Deiparam sententiam dicatis? Enimvero ut perspectum non haberem, omnino haberet, cui cuncta novit, neque ob meam ignorationem Virginis *deiperium* (ut ita dicatur) frustra esset. Nihil prorsus. Nec enim propter cæcutientes Sol non oritur, aut propter cæcos visu præditi lumine destituentur.

CAPUT XXXVIII.

Mariam ortam e stirpe Davidis, probatur ex genealogia Judæorum.

Quin editam Davidis genere atque stirpe Virginem dabo, neque id vero ex nostratibus scriptis ac decretis, sed Judaico quodam libro, in quem Orestiade incidi apud Judæum Eliam, legisperitum A cognomine. Is in Virginem debacchatus, sic habebat: « Quid tantopere Mariam extollunt Christiani, Cherubinis augustiorem, Seraphinis sine comparatione digniorem, cœlis sublimiorem, solaribus radiis puriorem appellantes? Siquidem femina est Davidicæ gentis, Anna matre, Joachimo parente nata, qui Pantheri fuit filius. Panther et Melchi fratres, filii Levi stirpis Matthan, cui David pater ex tribu Juda. » Igitur defuncto Matthan Jacobi patre, Melchi Matthanis uxore, Jacobi matre vidua ducta, ex ea Elim sustulit, ita erant Jacob et Eli uterini, non germani fratres. Eli anno quinto et quadragesimo sine liberis exstincto, Jacob uxorem Eli (jam defuncti) lege duxit, semen fratri excitaturus, qui ex ea filium Josephum genuit, prolem B natura sibi quæsitam, lege Eli. Fuere igitur Panther et Melchi fratres, Levi filii (ut ostensum est auctoribus Hebræis) affines Joachimi: ut Maria Joachimi fuerit filia, Josepho collocata secundum duas stirpes, Matthanis atque Salomonis, paterno genere Davidis, materno Jacobi consobrini, patris Joachim affinis.

Habebat idem liber et Josephi genealogiam, et geminam, quæ in sacro Matthæi Evangelio descripta est. Cæterum aiebat, habuisse Josephum filios quatuor ex uxore Salome, Jacobum, Simonem, Judam et Josen; filias tres, Esther, Thamar et Salome, quæ Zebedæo conjux, Jacobum et evangelistam Joannem edidit. Erat autem Josephi uxor Aggæi filia, fratris Zachariæ sacerdotis, patris C Joannis Baptistæ. Zacharias et Aggæus Barachiæ filii, Abia sacerdote nati. Porro erat id temporis Joseph viduus: ut fuerint Salome et Joannes Baptista fratrum filii, et huic Aggæus, illi Zacharias patruus. Salomen dico non obstetricem Virginis Mariæ, sed Josephi fabri uxorem. Nam obstetrix illa consobrina erat Elisabethæ atque Virginis, ut ostendit sacrum Lucæ Evangelium. Erant enim tres sorores Bethleemenses ex Cleopatræ et Sosipatri regno, ante Herodis Antipatri regnum. Primæ nomen Maria, alteri Sobe, tertiæ Anna. Earum prima in Bethleem nupta Salomen obstetricem peperit. Altera et ipsa in Bethleem, Elisabetham; tertia in Galilæa genuit Virginem Mariam, quam D et Deiparam Christiani vocant: ut sint Salome, et Elisabetha, et Virgo, trium sororum filiæ. Ita is liber genealogiam Virginis explicatam continebat, qui et aliorum quorumdam Judæorum genus declarabat, qui, nihil interest, ut nunc dicantur.

Jud. Sane venturum Christum et nos speramus; venisse haud dum credimus; siquidem nondum adventus Israelitarum Christi regis tempus est.

Christ. Non recte vos Scripturas animadvertere et sæpe dixi, et nihil mirum, quando et Isaias de vobis est locutus in hanc sententiam: « Au-

[86] Psal. XLIV, 14. [87] ibid. 15. [88] Matth. I, 1. [89] Luc. III, 23..

(32) Nazianz. in *Julianum* 42, 47.

divi vocem Domini dicentis : Vade, et dices populo hoic : Audite audientes, et nolite intelligere : et videte visionem, et nolite cognoscere. Incrassatum est cor populi hujus, et auribus suis graviter audiunt, et oculos claudunt, ne forte videant oculis, et auribus suis audiant, et corde suo intelligant, et convertantur et sanem eos [1]. »

Cæterum prophetas de venturo Christo, non eo quem vos exspectatis errone, non Deo, sed Antichristo, aperte prædixisse, audite in hæc verba loquentes. Venit Christus, in quem qui credit, regnabit cum eo; qui non credit, Hierosolyma profligabitur; non illa infera, sed supera ac cœlesti.

CAPUT XXXIX.

Danielis prophetia de Christi adventu.

Sed placet, ut hanc vestram exspectationem falsam vincamus, rursum vaticina scripta evolvere. Igitur audite in primis Danielis, quæ sic habent. Danielem, cum obitis etiam jejuniis, pro populo supplicaret Deo, angelus Gabriel allocutus est : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum [2]. » Qui Christus est, perennis justitia, hominibus noxas omnes condonans, et visa atque vaticinia obsignans, id est, concludens. Nam post ejus adventum non jam porro est usus prophetæ. Vates enim cuncti usque ad Joannem Baptistam vaticinati sunt. Jam parens quoque vester Israel ait : « Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femore ejus, donec venerit, quod constitutum est; et ipse erit exspectatio gentium [3]. » Et sane postquam Christus ille gentibus exspectatus prodiit, deseruit vos et regnum et pontificium; quæ (duo munia quodammodo ipsa) sunt princeps et dux. Quod si, ut confirmatis, nondum advenit Christus, mendax sit Moses ille, qui et mundi exædificationem conscripsit, et futura prædixit : mendax parens vester Israel, et Daniel propheta, ac præ iis Gabriel archangelus. O temporum atque cæcitatem! mihi vero religio sit, eorum quemdam mentitum dicere: qui enim possint ipsissimæ sapientiæ atque veritatis, Christi, præcones aut falsum aliquid dicere, aut omnino verbum futile profundere?

Sed vultis et tempus cognoscere? Ergo audite archangelum Gabrielem, cujus ad Danielem (33) hoc responsum est : « Scito ergo et animadverte : ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt; » qui compositi, annos reddunt quadringentos tres et octoginta : Et revertetur : « Et rursum ædificabitur platea et muri in angustia temporis. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus [4]; » jure et æquo destitutus, urbemque et sacrum una cum principe delebit.

Est autem sententia talis : Anno a condito Salomonis templo et urbe, quadringentesimo octogesimo tertio, Salvator mundi Christus nascetur ad salvandum genus hominum, diabolique fraudes profligandas. Atque id verum esse, vos adeo, si velitis, testemini. Nam, regnante Aristobulo, Judæorum principe, Romani et sacram urbem corrupere, et Israelitarum gentem una cum principe Aristobulo et liberis, mancipio cepere. Ex quo tempore vaticinium omne, et regnum, atque pontificium pessum iit, Herode extraneo Israelitis ab Romanis rege imposito, et augusta veste amicto.

CAPUT XL.

Judæorum calamitates ob perfidiam irrogatæ.

Quin Jeremias quoque multis ante sæculis, tanquam succenturiatus testimonium dicet : non urbem modo, et templum atque sacerdotes, sed omnes omnino oppidanos, mulieres et infantes hac nænia lamentatus : « Quomodo sedet sola civitas plena populo [5]? » Recogitans Jeremias promissum Abrahamo editum, Solymorumque vastitatem prospiciens, angoribus oppletus et imminens excidium deplorans, ait : « Quomodo sedet sola civitas plena populo? facta est quasi vidua domina gentium [6]! » Ubi propheta angustiarum plenus futuræ captivitatis causam post exponit, Dei ad Oseam sententiæ recordatus : « Vade, sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum : quia fornicans fornicabitur » Judæorum Synagoga; itaque « ipsa non uxor mea : et ego non vir ejus ero [7]. » — « Princeps provinciarum facta est sub tributo [8]. » Pontificio pridem et regno ancta, nunc passim tributaria est omnium nationum dominis. « Plorans ploravit in nocte; » nam quæ rejecto intelligibili justitiæ Sole, ab ea luce præceps, in ignorantiæ tenebris sedet, cur ni ploratum edat per noctem? « Et lacrymæ ejus in maxillis ejus. » His verbis Unigeniti baptismum propheta significat; quia enim erat Christi genas ictura, merito manant ei quoque per genas lacrymæ. « Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus [9]. » Non est, inquit, qui pro ea deprecetur : non Moses, qui a Deo stipulatus sit : « Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti [10]. » Non David clamans : « Ego sum qui peccavi; isti qui oves sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, et contra domum patris mei [11]. » Sed eveniunt illa

[1] Isa. VI, 9, 10. [2] Dan. IX, 24. [3] Gen. XLIX, 10. [4] Dan. IX, 25, 26. [5] Thren. I, 1. [6] ibid. [7] Osee I, 2; II, 2. [8] Thren. I, 1. [9] ibid. II. [10] Exod. XXXII, 32. [11] II Reg. XXIV, 17.

(33) De Danielis hebdomadibus Benedictus Pererius et Genebrardus in Chronologia.

Jeremiæ, ex Dei persona confirmantis : « Si steterit Moses et Samuel coram me [12], » ut ante deprecatores, non exaudiam eos. « Viæ Sion lugent eo quod non sint, qui veniant ad solemnitatem [13]. » Macti verbis esto David atque Jeremia; nam ille exsilii Babylonici providus, ex captivorum præcinit persona : « Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum. Et qui abduxerunt nos : Hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena [14]? » respondebant, qui fortasse reditum sperarent. At Jeremias regni interitum, et pontificii abrogationem sentiens, Judæorum reditu Sionem desperato, et tanquam claudicante, mœstus : « Lugere, ait, vias Hierosolymæ. » Cur? quod essent nulli, qui itineribus ad solemnia convenirent. « Omnes portæ ejus destructæ [15]. » Quia enim Synagoga ducentes ad pietatem portas, quæ intelligentia informantur, sibi præclusit, ut inquit Isaias, oculos suos excæcavit, et cor suum dementavit : « Ne forte videat oculis, et auribus audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, et sanem eam [16]. » Propterea non clausæ adeo sunt portæ, sed vastitati cesserunt.

« Sacerdotes ejus gementes; » merito qui unigenitum Dei Filium contristarint, ut in Evangelio confirmat : « Tristis est anima mea usque ad mortem [17], » et hinc gemunt, et æternum gement. « Virgines ejus squalidæ, et ipsa oppressa amaritudine. » Quamobrem, propheta? quamobrem? quia vere Virginem ac Reginam non sunt assectatæ. « Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus locupletati sunt [18]. » Nam quandiu a Deo amabatur, regno atque imperio aucta, populos sibi subjicere ac diris obligare. Itaque scribit Dei parens David : « Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana : omnes principes eorum qui dicunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei [19]. » At ubi odium cepit, atque ab insigni vafritie ad impietatem porro, quasi quadam tempestate est extrusa, tum vero sacrarium profanari, urbs diripi, templum a fundamentis everti, aut potius pro derelicto haberi. Hæc qui patrarunt, iis cum bene est, tum ad majores fortunas ac regnum extolluntur. Quod explanans Propheta, ait : « Quia Dominus humiliavit eam propter multitudinem impietatum ejus [20]. » Nam cum Synagoga Deum veneraretur, Mosen quoque alloquebatur Deus : « Et scient Ægyptii, quia ego sum Dominus, et non est alius præter me [21]. » Cædes vero prophetarum aliaque scelera Deus complexus memoria, eam afflixit, ut « parvuli ejus ducti sint in captivitatem ante faciem tribulantis. » Quia enim in Christum debacchata, infantes Bethleemiticos contrucidarat, erunt hi quoque captivi.

« Et egressus est a filia Sion omnis decor ejus, » quæ veram majestatem, et præ hominum natis forma insignem aversata, exsulem in Ægyptum amandarit. « Facti sunt principes ejus velut arietes non invenientes pascua; » nam cum nollent Christi ovibus et pecoribus accensi a vero pastore ad perennes herbas educi, et cœlesti mulso tanquam aqua irrigui, in æternis domiciliis stabulari, « Ideo principes ejus velut arietes non invenientes pascua abierunt : et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis [22]. » Dei ad Judæos edicti memor vates, triste illud accinebat : « Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis, » quippe ait in Levitico Deus : « Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, si spreveritis leges meas, et judicia mea contempseritis, ut non faciatis ea quæ a me constituta sunt, et ad irritum perducatis pactum meum : ego quoque hæc faciam vobis : Visitabo vos velociter in egestate. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus devorabitur. Ponam faciem meam contra vos et corruetis coram hostibus vestris, et subjiciemini his qui oderunt vos. Fugietis nemine persequente : et conteram superbiam duritiæ vestræ. Daboque vobis cœlum desuper sicut ferrum; et terram æneam. Consumetur incassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt. Immittamque in vos bestias agri, quæ consumant vos et pecora vestra, et ad paucitatem cuncta redigant; evaginabo post vos gladium, eritque terra deserta, et civitates vestræ dirutæ. Quia vos ambulastis contra me : et ego incedam adversus vos in furore contrario. Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est [23]. »

CAPUT XLI.

Christo mors illata, peccatorum maximum.

Supra jam dixerat, eam divinitus propter tot scelera afflictam, nunc addit : « Peccatum peccavit [24]. » Illic quippe Israelitarum ex intervallo idololatrias et vaticidia, hic Christi necem significat, quare subjungit : « O vos omnes qui transitis per viam, » scilicet virtutis, « attendite, et videte, si est dolor, sicut dolor meus : quoniam vindemavit me, ut locutus est Dominus in me (34) [25]. » Ut condolentes se intueri jubet, quasi seipsam accusans, velut in extremum scelus prolapsam. Quæ est enim patratorum ante scelerum ad Christi necem comparatio? omnino nulla. Hoc malorum teterrimum, hoc supremum vulnus est. Quare humiliavit me « Dominus in die iræ furoris sui de excelso »

[12] Jerem. xv, 1. [13] Thren. i, 4. [14] Psal. cxxxvi, 1, 2. [15] Thren. i, 4. [16] Isa. vi, 10; Matth. xiii, 14, 15. [17] Matth. xxvi, 28. [18] Thren. i, 5. [19] Psal. lxxxii, 12, 13. [20] Thren. i, 5. [21] Exod. vii, 5; Deut. xxxii, 39. [22] Thren. i, 6. [23] Levit. xxvi, 14-33. [24] Thren. i, 8. [25] ibid. 12.

(34) Id est, qui et olim sua voce, et post per divinos Vates Judæos allocutus sit, uti existimo.

suo. Videte ut Christi occisio malorum omnium A maximum sit. Equidem et alias, inquit, sæpe in Deum commisi, sed malorum colophon hoc est, quo meo facinore irritatus, et incandescens Deus, me e sublimi proculcavit. « Misit ignem in ossibus meis, et induxit illum super me. » Non solum finitima, ut sæpe, sed me adeo totam ambussit. « Expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum. » Rete hoc Titi copias designat, qui verriculi instar omnes irretierit. Nam etsi ignis flammam nonnulli evaserunt, at militum mucrone oppetiere. « Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam [26]. » Totos dies ævum omne hic intellige. « Desolatam, » seu ad nihilum redactam, ob imperium; « mœrore confectam, » ob servitutem. B « Vigilavit super iniquitates meas, in manibus suis comprehendit me. » Ipsum admonui, inquit, meorum ante facinorum, ideo circumquaque copiis cincta fui. « Aggravavit jugum suum super collum meum, » id est, servitutis jugo domuit me. « Infirmata est virtus mea, dedit Dominus in manibus meis dolores, quos non potero perferre [27]. » Traditos in manum dolores, servitutis ærumnas vocat. « Oculus meus deduxit aquas. » Lacrymosum est enim quidquid servitum ducitur. « Quia longe factus est a me consolator [28]. » Nam mellitissimum meum solamen a me rejeci atque amandavi. « Sacerdotes mei et senes in urbe consumpti sunt. » Quamobrem, vates. « Quia quæsierunt cibum sibi, ut refocillarent animam suam [29], » et C non invenerunt. Delicatus, ac luxu perditus Israelites, solemnem cibum vestigat. « Conturbatus est venter meus, subversum est cor meum in memetipso [30]. » Turbant, inquit, intestina optato cibo defraudata, et animus mutans in priore statu manet. Quæ rerum calamitas istam vocem exprimit. « Omnes mihi in inimicitiam facti sunt. » Non enim inimici modo, sed amici quoque infensi me oppugnant. Exacerbans exacerbavi spiritum Dei: « Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti. » Excidii mei lapso tempore, ii qui moliebantur me evertere, triumphant (35), audientes a tuo numine repulsam me et dejectam imperio. « Adduxisti diem, et vocasti tempus. » Adducta, inquit, Synagoga Deo, hilari die, Unigeniti tui D adventu; postquam eam volentes rejecimus, diem vindicem, citasti. « Et factæ sunt domus in me [31]. » Me quasi domo quadam comparata, adeo ac perinde miseriæ sunt me amplexæ, ut continens domus ea, quæ continentur. Ac fortasse et tale aliquid sit intelligendum. Quoniam Deus in Synagogam diem vindicem citavit: « Sepulcra eorum domus illorum in æternum erunt [32], ut ait David, et: « Repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum [33]. » — « Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion? » Incendio exstincta est, est enim quasi caligare, incendio exstingui. « Projecit de cœlo in terram inclytam Israel; [34] » e divinis manibus amissa, ac pro nihilo habita est gloria Judæorum. « Oblivioni tradidit Dominus in Sion festivitatem et Sabbatum. » Nam quia medenti Sabbatis Opifici Synagoga succensuit, abrogata sunt festa omnia atque Sabbata. « Et in opprobrium et indignationem furoris sui regem et sacerdotem [35]. » Quos hic memorat? nempe Herodem et Caipham, qui quidem gloriosum Deum exacerbarunt: qua re offensus regnum atque sacerdotium repudiavit. Nam qui ei repudio bilem movissent, destituti ipsi quoque in plura vitia præcipites iere; passi quiddam instar Pharaonis: « Induravitque Dominus cor Pharaonis, » ait Scriptura [36]; etenim cum minime flecteretur, merito obfirmatus est.

« Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ [37]. » Ne triumphatote, Judæi, ait vates, ob sacerdotii dignitatem: propter vos enim suum sibi altare ac sacrarium amolitus projecit, quorum oblata pro diris haberet: « Luxit antemurale, et murus pariter dissipatus est. Defixæ sunt in terra portæ ejus: perdidit et contrivit vectes ejus: regem ejus et principes ejus in gentibus: non est lex, et prophetæ ejus non invenerunt visionem a Domino. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion: consperserunt cinere capita sua, accincti sunt ciliciis, abjecerunt in terram [38], » primarias virgines in Jerusalem. Prioris suæ servitutis (scilicet in Ægypto) ac miseriæ, Deique opitulantis oblita gens Judæa, nunc pontificii regno ac celebritate se jactabat; nunc propugnaculis, et urbis munimentis, nunc principum potentia, legis præsidio, prophetarum visionibus, sacerdotum cælibatu; interdum superbiebat quoque et pontificio amictu: eorum, quam mox propheta interitum prospiciens, omnia complexus, condolentissime sane ac mœstissime calamitatem exsequitur et amplificat; « Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra decus meum. » Quorsum hæc vates, quorsum? « Super contritione filiæ populi mei, cum deficeret parvulus et lactens in plateis oppidi... Virgines meæ, et juvenes mei abierunt in captivitatem, ceciderunt in gladio; interfecisti in die furoris tui: percussisti, nec misertus es. Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrerent me de circuitu [39]. » Nihil parcens, inquit propheta ex Synagogæ persona ad Deum, me coci instar divisisti, evocata ad me undique accolarum turba, luctuoso meis die tanquam solemni. « Et non fuit in die furoris Domini qui effugeret, et relinqueretur [40]. » Usque eo divinæ iræ exinanita fæx est, ut

[26] Thren. I, 13. [27] ibid. 14. [28] ibid. 15. [29] ibid. 19. [30] ibid. 20. [31] ibid. 21. [32] Psal. XLVIII, 12. [33] Psal. LXXIII, 20. [34] Thren. II, 1. [35] ibid. 6. [36] Exod. IX, passim. [37] Thren. II, 7. [38] ibid. 8-10. [39] ibid. 11, 21, 22. [40] ibid. 22.

(35) Romani Hierosolymam obsidentes, ut arbitror.

eo incandescente salvus et superstes esset nemo, sed internecioni omnes darentur. « Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam [41]. » Dei arcum, vindicem Numinis potentiam appellat, qua adeo multata est Synagoga, ut quasi scopum, id est, signum, jaculari et petere volentibus statuerit. « Misit in renibus meis filias pharetræ suæ [42]. » Davidis quidem ad Deum hæc sententia est : « Ure renes meos, et cor meum : quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua [43]. » Accende mea erga te studia, quæ per renes innuit, ut idem alibi sese explicat : « Domine, ante te omne desiderium meum [44]; » et rursum : « Lumbi mei impleti sunt illusionibus [45], » per hæc contraria desideria notans; misericordiam et veritatem vocans Dei Filium. At Synagoga cum se tali incendio uri non quæsierit, sed in monstrosas et absurdas cupiditates deflexerit, merito postea in renes pharetræ tela excepit, Dei veritate non delectata.

« Factus sum in derisum omni populo meo : canticum eorum tota die [46]. » Gloria, inquit, pridem florens, nunc ludibrio sum, et cantilenis ac carminibus Deo decantatis, hominibus perennem cantilenam atque sannam præbeo. « Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio [47]. » Quid ita, o Synagoga, o scelus, o flagitium? Quod unigenitum Dei Filium felle et aceto potasti, per quem « suxisti mel de petra, oleumque de saxo durissimo [48]. » — « Et fregit ad numerum dentes meos [49]. » Jure : siquidem impie lignum in panem ejus misisti [50]. « Cibavit me cinere : et repulsa est a pace anima mea [51]. » Non injuria, quando fastidiebas illum, qui te paverat manna, et eum, qui vera est pax, lethaliter oderas. « Oblitus sum bonorum : et dixi : Periit victoria mea, et spes mea a Domino [52]. » Scilicet fructum capis dignum factis : tam enim removisti longe Dei misericordiam, ut non solum, quod fateris, oblita retro sis bonorum; sed nec spem quidem deinceps ullam teneas. « Oculi mei defecerunt cum vita mea super filias gentis meæ [53]. » Filias gentis, hic vicinas urbes et finitimas propheta nominat. « Posuisti nos in medio populorum : aperuerunt super nos os suum omnes inimici [54]. » Nam qui Dei Filium concilio stitissent, ii velut in corona quadam populosa dicteriis et capitis motationi per gentes atque populos prostituti sunt [55]. Ac quemadmodum Christum maledictis conciderunt, ita in eos quoque hostium omnium os apertum est. « Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis [56]. » Cur? quia irretire atque capere unigenitum Dei, cum Herodianis et Pharisæis moliebantur. « Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me [57]. » Gemina his sunt illa Davidis, Synagoga, inquit : « Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit [58]. » Sane Christo in imum barathrum condito, impositoque sepulcro grandi saxo, eamdem conditionem subiere; nisi quod illi hæc in Deum perpetrarunt, adhibitaque custodia saxum sigillo munierunt; hinc etiam quæ in eos decreta essent, Deus exsecutus, velut obsignavit. « Filii Sion inclyti, et amicti auro primo · quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli [59]? » Dei figmentum ut excellens et augustum, suspiciens propheta, miratur a Judæis corruptum, ex aureo in testaceum commigrasse. Sed profecto omnes adeo terrestri natura constituti mortales, donec in nobis divinam gratiam informamus et insculpimus, longe supra aurum gemmasque pretiosas, ut cum Davide loquar [60], tum sumus, tum habemur. Cæterum ubi ab eo statu per peccatum deturbamur, non urceoli testacei, opus manuum figuli, sed quovis nihilo magis nihili, apparemus. « Adhæsit lingua lactentis ad palatum ejus in siti : parvuli petierunt panem, et non erat, qui frangeret eis [61]. » Tantum est, inquit, Judææ crimen, ut legis coercitionem superet. Nam in ea per Mosen ait Deus : « Unusquisque pro peccato suo morietur [62]; » hic internecione damnat, ut jam lactentes quoque et infantes emoriantur. « Et major effecta est iniquitas filiæ populi mei, peccato Sodomorum, quæ subversa est [63] » subversione æterna. Illic enim quamvis ingens et horrendum scelus vertitur, at non accusantem quoque justum Lot Sodomitani peremere. Synagoga vero Unigenitum Dei, qui divini regni tanquam dux, ad cœlestem Hierosolymam se subduceret, scelerate in crucem egit, ac contrucidavit. Quare et majus est ejus, quam Sodomæ delictum, et supplicium triste ac perenne.

« Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame. » Facinus primum exsecutus propheta, supplicii diversitatem post adjunxit, pejus actum fame quam ferro enectis ostendens. « Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos [64]. » Quas hic misericordes indicat? Quæ sceleris sensu accepto, Christi crucem flentes consequebantur : quas allocutus ait : « Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt [65]. » Horum verborum Christi misericordis memores illæ feminæ, similes, quantum potest, ipsi, suos coxere natos, et « facti sunt cibus earum [66]. » Supplicium consolatione majus, nec deprecandæ minæ (ad se inquiebant) : verax est promissor, adest tempus, ecce finis. « Complevit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ : et succendit ignem in Sion, et devoravit

[41] Thren. III, 12. [42] ibid. 13. [43] Psal. XXV, 2, 3. [44] Psal. XXXVII, 10. [45] ibid. 8. [46] Thren. III, 14. [47] ibid. 15. [48] Deut. XXXII, 13. [49] Thren. III, 16. [50] Jerem. XI, 19. [51] Thren. III, 17. [52] ibid. 18. [53] ibid. 51. [54] ibid. 45, 46. [55] Psal. XLIII, 15. [56] Thren. III, 52. [57] ibid. 53. [58] Psal. VII, 16. [59] Thren. IV, 2. [60] Psal. XVIII, 11. [61] Thren. IV, 4. [62] Deut. XXIV, 16; Ezech. XVIII, 17. [63] Thren. IV, 6. [64] Thren. IV, 9, 10. [65] Luc. XXIII, 28, 29. [66] Thren. IV, 10.

fundamenta ejus[67]. » Complevit, id est, omnia in eos vaticinia complevit, inanita ira tanquam fæce, incandescens; ignem incendit, qui Sionem a stirpe funditus absumpsit. « Reptaverunt adolescentes in plateis, polluti sunt in sanguine cum non possent[68]. » Non erat, qui eos terra conderet, tumulus plateæ factæ, itaque cum vestimentis putruere. « Defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum, cum vana respectaremus[69]. » Intermortua apud nos est prophetæ David vox illa : nullus qui cum fiducia dicat : « Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina[70]. » — « Respeximus ad gentem quæ salvare non poterat[71]. » Quia enim Dei numen et auxilium rejecimus, ideo in non defensuram gentem intuebamur. « Facies sacerdotum non erubuerunt. » Dei, inquit, misericordiam sceleribus nostris exclusimus, quare nec sacerdotum vultus reveriti sunt hostes. « Neque senum miserti sunt, venati sunt parvulos nostros, ne irent in plateis nostris[72]. » Disparuerunt vestigia nostra, ergo defecit iniquitas tua, filia Sion, id est, deleta, amplius culpam non admittes. « Non addet Dominus ultra, ut transmigret. » Non revertere, inquit, neque amplius relegabere. Atque id verum esse, probant sequentia : « Visitavit iniquitatem tuam, filia Edom; » non virga sane, ut ante persecutus, cum te castigans resanaret, sed occidioni mandans. « Discooperuit peccata tua[73], » id est, explevit omnem iram justam, tectis tuis sceleribus, ut aquæ vi et copia mare operitur.

Sed ne hoc argumentum, ad doctrinam et institutionem susceptum, materiam luctus et lamentationis reddamus, ad inclytam et divinam gratiæ (36) disciplinam orationi gubernacula flectamus. Igitur accidit Hierosolymæ vastitas anno ab orbe condito quinquies millesimo, quingentesimo tertio et sexagesimo : usque ad præsentem vero, sexies millesimum octingentesimum octavum et decimum : Judæi totis mille ducentis quinque et quinquaginta sine regno exsulant. Jam mundi status et incolumitas, ut de vatibus accepimus, ab Opifice septem ætatibus descripta est. Quod et Salomon ait : « Da partem septem, necnon et octo[74], » octavam notans futuram illam et immortalem. Quibus decursis, exsistet fœda hominis lues, illex, et impostor, quem vos Christum atque regem perhibetis. Veniet autem, non ut meus Servator atque Deus, redemptor, ac salutis vindex humanæ; sed teter, et infaustus, calamitates, angorem, mala omnia, et miserias trahens. Nam adeo simulacrorum cultum non compescet, aut ad Dei notitiam gentes adducet, ut contra et errorem publicare, et aptos Dei notitiæ omnes nactus, ab ea demovere sit conaturus, quemadmodum in Evangelio meus Salvator Jesus confirmat : « Prædicabitur hoc Evangelium in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus : et tunc veniet consummatio[75]. » Quin in vos quoque, qui ut beneficium, sed revera meram pestem, exspectatis, multa atrocia edet, cum vix tandem resipiscentes, nostratem Deum, verum Christum, supplices adoratum venietis, et per regenerationis lavacrum filiorum Dei adoptionem recipietis, ut et Isaias testatur : « Cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvabitur[76]. » Qua de causa veterator præ cæteris se crudelem vobis præbebit, qui non solum aliis omnibus odio sit, sed etiam vobis. Qui ut regem et beneficium venturum præstolati, damnata flagitiosa inhumanitate, illico resilietis, ad verum Christum, cui gloriam tribuatis, confluxuri. Neque vero alia gratia dirum hominis monstrum est venturum, nisi ob hominum delicta, quo eos vexet, et omne vitiorum genus invehat; cæterum annos duos cum dimidio ubi rerum potietur, exterminabitur. Ea quoque prophetarum doctrina est.

CAPUT XLII.

De Antichristi adventu.

Danielis quidem de eo hæc sunt verba : Veniet impostor et calumniator, « Et sanctos Altissimi conteret : et putabit quod possit mutare tempora et leges, et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora et dimidium temporis[77]. » De vafritie autem illius loquitur Jeremias : « Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit : faciens divitias suas non cum judicio : in dimidio dierum ejus relinquent eum, et in novissimis suis erit insipiens[78]. » Idem rursum : « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Erit enim quasi myricæ in deserto, et non videbit cum venerit bonum; sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis, et inhabitabili[79]. » Et rursum : « In illo tempore dicetur populo huic et Jerusalem : Spiritus erroris in deserto; via filiæ populi mei, non ad purum, neque ad sanctum. Spiritus repletionis veniet mihi ab his. Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus, velociores aquilis equi ejus : vox enim annuntiantis e Dan veniet[80]. » Et alio loco : « A Dan auditus est fremitus equorum ejus, a voce hinnituum pugnatorum ejus commota est omnis terra : et venerunt et devoraverunt terram, et plenitudinem ejus : urbem et habitatores ejus[81]. » Quærendum verum est, cur hic propheta hujus Dan, non semel, sed bis meminit. Cur? Ex tribu Dan, et Judam, et Antichristum prodituros. Itaque de Juda hæc sunt Israelis verba : « Erit Dan serpens[82]. »

[67] Thren. IV, 11. [68] ibid. 14. [69] ibid. 17. [70] Psal. LXIX, 1. [71] Thren. IV, 17. [72] ibid. 16, 18. [73] ibid. 22. [74] Eccle. XI, 2. [75] Matth. XXIV, 14. [76] Isa. LIX, 20; Rom. XI, 25. [77] Dan. VII, 25. [78] Jerem. XVII, 11. [79] ibid. 5, 6. [80] Jerem. IV, 11, 12. [81] Jerem. VIII, 16. [82] Gen. XLIX, 17.

(36) Id est, evangelicæ doctrinæ; omne autem id tempus quod a Christo, qui Mosaicis ritibus successit, manat et decurrit, gratiæ tempus, ecclesiastici scriptores vocare solent.

De Antichristo scribit Jeremias : « Vox annuntiantis e Dan veniet[83]. »

Jam de administris quoque Isaiæ est sententia : « Qui paratis dæmoni mensam, et impletis fortunæ potionem, omnes in mactatione cadent[84]. » Et rursum : « Exacerbaverunt Spiritum sanctum; et conversus est eis in inimicitiam[85]. » De interitu autem hujus perduellis, idem memoriæ prodidit : « In die illa inducet Dominus gladium sanctum et magnum : et extendens manum contra draconem, serpentem tortuosum, occidet Dominus cetum qui est in mari[86]. » Et David de vero Christo : « Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ : et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium[87]. » Videte ut nullum regnum usque ad exspectatum a vobis rabulæ adventum relinquetur, quin Christum verum Deum veneretur : « Quia Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ[88]. » Pingues hic piorum mentes appellat; quæ et volucres sunt (37), secundum legem, virtutibus : quæ Christo supplices, ejus et sacrum corpus epulatæ sunt, et sanguinem biberunt. « In conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram[89]; animos in terram descendentes vocat, studio rerum, quæ materia continentur, defixos, qui ante adventum quoque Christi, ac præsentiam, suo quasi quodam præjudicio damnati multabuntur. « Et anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi[90]. » Cuinam? Genito ex utero ante luciferum Dei Filio; qui ad extremum incarnatus est ex Virgine : non, inquam, serviet anima mea illi diris devoto impostori, quem medio ejus tempore prudentes relinquent, egregii facinoris præmium coronas in cœlo accepturi.

CAPUT XLIII.

De imaginum cultu.

His et similibus de causis, non idololatria, quod existimatis, obeunda, sed pie imaginibus cultum præstamus; est enim, inquit David, « Mirabilis Deus in sanctis suis[91]. » Et : « Qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam[92]. » Nam ut Deo charos amplecti et colere par est, ita infestos aversari et odisse. Ait quippe idem Propheta : « Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus[93]. »

CAPUT XLIV.

Exempla duo perfidiæ Judæorum in imaginem Christi.

Beryti (ea urbs est non procul ab illustri Antiochia) tale quoddam insolens miraculum contigit, voluptatis terrorisque plenum, et quod referri mereatur.

A Vir quidam Christianus, parentibus et atavis ab stirpe religiosis, proxime Judæorum Synagogam habitabat, præcipuo tanquam patrimonio affectus, descripta in tabula Dominica effigie Dei et Servatoris in vivificam crucem suffixi, quæ sub ædium tecto sublimis pendebat. Inde cum aliquando migrare opus haberet, exportata reliqua omni supellectile, unicum illum divinum thesaurum effigiem Servatoris, nescio unde, et quo modo, divina quidem certe procuratione, oblitus reliquerat. Ita emigrante pio, extemplo immigrans Judæus, aliquot post diebus mensa instructa opipara, congregem Judæum ad convivium vocat. Quo præsente, simul ambo læti epulari : cumque epulantes per toros discumberent, vocatus, ut mos est, familiaribus B oculis in lectum sublatus, amici domum curiosius circumspectare; et acie in imaginem conjecta, eum esse, quem majores in crucem egissent perspecto, quanquam efferus jam, et in tetricum mutatus, sectis pene ac ruptis ilibus, tamen ne amico palam fieret, iterum lætitiam mentiri et fingere. Tandem impotens sui, et ira victus, quod hactenus continebat, aperire arcanum : vocare hominem, et divina effigie digito ostensa, rogare cujus simulacrum esset, an non Nazareni, an non Galilæi, an non a majoribus cruci affixi? Itane vero? inquit, versipellis, qui hoc loco sis, Christianam quoque religionem colas? Ille inops consilii, ea quidem sic habere fateri, cæterum Christianismi crimen sibi conscire C nullum; jam inde a proavis, ut ipse nosset, Judæum, et Mosaicæ legi vel in lanienam addictum. Postquam vero oratione non persuadet, ad preces denique conversus obtestari, ne Synagogæ patefaceret, sed sibi soli haberet. Pollicitus ergo, sed dolo et perjurio, abit inde, recta ad Synagogam properat, quæ et cujusmodi qua viderit, qua dixerit, recenset. Illi iis auditis, furibundi ad ædes e vestigio convolant. Ubi quæ intellexerant, vera vident, homini, ut Christiano scilicet, illudunt, et subsannatum cœtu exigunt, ac proscribunt. Porro autem, quæ in sacram ac divinam effigiem moliuntur, quis sine lacrymis narret? Dereptam in primis humi affigunt; tum quibus exemplis majores vestri meum Jesum, iisdemque ejus simulacrum accipiunt : insputant, D pugnos et alapas ingerunt, scurrantur, fel et acetum propinant. Aderat spongia, nec deerat arundo. Clavis manus pedesque affigunt (neque enim a clavis abstinetur), spinis coronant, hasta e latere (heu profligatam in extremis audaciam!) sanguinem et aquam prolicit, quæ res Christo cultum ac celebritatem paravit. Nam conspecto grandi et horrendo miraculo, postquam scaturiginis periculo facto, exploratæ fidem res fecere, morbo omni atque ægritudine curanda, et dæmonum turma procul arcenda, in fugamque vertenda, toto animo, tota mente ad

[83] Jerem. IV, 15. [84] Isa. LXV, 11. [85] Isa. LXIII, 10. [86] Isa. XXVII, 1. [87] Psal. XXI, 28. [88] ibid. 29, 30. [89] ibid. [90] ibid. 31. [91] Psal. LXVII, 36. [92] Psal. XXXVIII, 21. [93] ibid. 17.

(37) Alludit, opinor, ad Isai. LX, 8. Vide Nyssenum, *De virginitate*, cap. 18.

Christum mutati, quasique reformati, sacro baptismo sunt affecti.

Talia sunt Domini Jesu Christi hominum amantissimi, Unigeniti, Patris Verbi, majora cogitatione atque verbis arcana: tantopere de figmento suo sollicitus, neminem vult perire, sed omnes ad veri cognitionem venire. Atque hæc quidem Beryti.

Nefas vero sit alterum Constantinopoli, urbium reginæ, miraculum silentio præterire, cum superiori narratu nihilo sit deterius. In augusto et fama celebri Dei Sapientiæ templo (si templum est nominandum, ac non potius alterum in terra cœlum) puteus est, qui aliud nihil, quam quod est, puteus dicitur: epistomidem ferens ejus, ad quem sapientiæ profundum, immortalitatis fons, providentiæ infinitum pelagus, Samaritidem allocutus, aquam consulto petebat, qui eam vellet ad Dei notitiæ vivam ac scaturientem aquam traducere, et quasi derivare. Eo piorum multitudo confluebat, insitam in eo sacram vim percepturi; et simul qui supra orientalem portam descriptum in tabula, et velut dedicatum pictoris manu Dominicum simulacrum venerari contenderent, quo nomine magis etiam confluebant. Judæus vero quidam, nescio quomodo, Deo certe id agente, et ipse templum ingressus, venerabundo omni cœtu conspecto, invidia tactus, et quibus natus, et qua opinione foret prodere stimulatur. Quin adeo prodit quoque. Nam cæteris a puteo discedentibus, solus occultum transitum rimatus, postquam a scopo non aberravit, securitatem nactus, irruit, et sanguinariis oculis, animo, mente igneum intuens, ignem spirans, sustento in tuam, æterne Rex, imaginem cultro ferit. Unde insolenti miraculo sanguinis rivo depluente, et percussor et divinum solum cruentantur. Ille factum, ut oportebat, non recogitans, sed contra magis perfurens, detractam imaginem, infixo adhuc cultro, in puteum demergit, ipse qua pedes ferebant, inde aufugit, latere properans, ut putabat. Verum qui sapientes sua ipsorum calliditate capit, hujus quoque conatum palam fecit. Nam cum sanguine ex imagine ruberet, planeque sanguinarius quidem ac vafer fugeret neminem, egressus ab ingredientibus religiosis comprehensus, homicidii postulatur. Negat homicidium, Christicidam serio se profitetur. Ejus rei fama urbem omnem celeri ala permensa, vulgo ad puteum concurritur, ubi convenere, subducta e puteo, adhuc sanguine manante, sacra imagine, hymnos et carmina modulati, cum precibus et lacrymis eodem quo ante, loco suspendunt. Judæus, facti pœnitens, pietatem perdoctus, ad Christumque receptus, cum omni familia, sacro regenerationis lavacro afficitur.

Quid dicitis? hæccine satis sunt, an et pluribus argumentis egetis?

Jud. Pie imaginibus cultum præstari confitemur. A Vere enim, qui animo ad primogenium exemplar, non ad tincturas ac colores intuentur, verum ante sæcula et inaspectabilem Deum venerantur. Itaque majores nostri cherubinis ex auro nobili materie conformatis, haud equidem aurum coluerunt, sed cherubinos, quos ut sanctius sacrarium cingerent, finxerunt. Ac de imaginibus quidem præclare.

Quamobrem vero circumcisione repudiata, baptizatos cum Deo societatem contrahere perhibetis?

Christ. De circumcisione multa locuti, et quomodo eam repudiemus demonstrato, non est quod de eo rursum referamus. De baptismó vero agite prolixius disseramus.

CAPUT XLV.

B *De baptismo Christianorum et ejus cum circumcisione comparatio.*

Ostendi, quod vos quoque a me atque a veritate suffragium tulistis, res Mosaicas, mei Servatoris Christi figuras quasdam fuisse. Nam quemadmodum præstans pictor, in primis inumbrat, tum crassiore quadam tinctura ac coloribus expressam veri effigiem repræsentat; ad eum modum et naturæ rerum omnis architectus Deus, per Mosem et legem velut deformatis quæ sub gratiam caderent, per Jesum Christum porro non tinctura ac coloribus, sed evangelicis præceptis, spirans quoddam ac vivum veri simulacrum dedicavit. Cæterum ut in Sina nubes et voces atque tubæ Dei ad nos descensum liquido designabant[94]; ita et alia olim plurima Servatoris mei procurationem notabant. C Ergo typos et exempla cernite, unde ad veritatem ducamini. In lege circumcisio[95], in gratia ablutio. Illic pelliculæ segmentum, hic peccati depositio; illic circumcisionis culter, religiosum et irreligiosum palam faciens, hic disciplinæ acies rectum a pravo dissecans. Illic sine vitio agnus mactatus, hic cæsus sine peccato Christus. Illic agni cruore postes unguntur[96], hic sacrificati Christi augusto sanguine actiones et disciplina obsignantur, id est, quæ in actione, et quæ in contemplatione posita virtus est, quibus quasi quædam commissuræ posti, Christianæ disciplinæ velut obligamur et componimur. Illic durus Pharao Israelitas oppugnat; hic Christianos Satanas, D ille hominum osor atque zizaniorum sator. Illic veterem Israelitam nubes ad terrestrem Hierosolymam ductat, hic Servatoris caro novitium Israelitam ad cœlestem Sionem transmittit. Illic ignea columna, hic divina ignea natura, sacer Spiritus. Illic Israelites mare Rubrum permensus, Pharaoni tumulisternium aquam comparavit, ipse interitum salvus effugit; hic Christi nomine censa universitas per baptismum cum Christo sepulta, immortalem vitam eo redivivo consecuta est. Illic aqua Mosis precibus, flante austro vehementissimo, dextra ac sinistra in murum concrevit; hic Spiritus

[94] Exod. XIX, 17, 18. [95] Gen. XVII, 12. [96] Exod. XII, 5, 22.

per aquam, vitiorum quasi quoddam mare Rubrum in siccum redegit, rupto peccatorum nostrorum chirographo. Illic virga refluas undas coegit, hic in Calvaria defixa crux Adamum totum in priorem nobilitatem restituit : Israelites, nisi mari Rubro trajecto, angelorum pane vesci non poterat; nec vero Christi populus, sanguine et aqua viva potest frui, nisi peccatorum rubro tanquam æstu defunctus [97].

Jud. Cur ut nos circumcisionem uno semper nomine, æque et vos baptismum non vocatis, sed multis ac diversis?

Christ. Expedita solutio : illa per unum Mosen prodita est, hæc a Patre, Filio et Spiritu sancto. Præterea multis ac diversis ejus in nos officiis, multas quoque ac diversas nomenclaturas atque beneficia facimus.

CAPUT XLVI.

Quibus olim nominibus baptisma designatum.

Itaque (38) donum, lumen, baptisma, unguentum, regenerationis lavacrum, immortalitatis amictum, signum, breviter quidquid augustum est, nominamus, vocibus e prophetarum oraculis desumptis. Donum in primis, ut Isaias clamat : « Omnes sitientes, venite ad aquas : et qui non habetis argentum, properate, emite absque argento et pretio [98]. » Lumen, ut de eo David prædicat : « Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo [99]? » Et rursum : « Dominus illuminat faciem prudentis [1]. » Prudentem omnino appellans, qui vim sacri baptismatis calleat. Baptisma vero dicitur, ut in quo peccata tumulentur, quemadmodum mari Rubro Pharaonem illuxit atque obruit Moses. Lavacrum ex hac Isaiæ sententia : « Lavamini, mundi estote [2]. » Unguentum quod cœlestis Hierosolymæ, divinique regni hæredes hoc inuncti agnoscantur. Ita enim et Elisæo (39) vati ait Deus : « Unges Elisæum prophetam pro te [3]. » Immortalitatis amictum vocamus ex eo Psaltis regii edicto : « Dominus regnavit, decorem indutus est [4]. » Tum autem ut ostendat æque amictos et Christi hæredes, addit : « Etenim firmavit orbem terræ, scilicet hoc regio amictu, qui non commovebitur [5]. » Signum, ut dominii notam, quemadmodum de eo David profitetur : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo [6]. » Quibus verbis sacræ tinctionis vim declarat : Non enim, inquit, solum tuo nomine nos signasti et illustrasti, sed enim animum meum voluptate affecisti : id est, omnem signatum noxæ venia dignatus es. Idem alio Psalmo : « Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei [7]. » Hoc dicens : Quod si quis vel post baptismum delinquat, ne desperet, siquidem ignoscetur ei animi scelus, vitiosum, inquam, cogitatum, et consceleratio, per confessionem.

Sed audiamus quid Isaias dicat : « Faciet Dominus Sabaoth omnibus gentibus super montem istum, induent lætitiam, ungentur unguento, bibent vinum [8]; » gaudii amictum baptisma innuens; unguentum, illud sacrum quo baptizati inunguntur; vinum, Dominicum sanguinem. Et rursum : « Abluet Dominus sordem filiorum et filiarum [9]. » Et iterum : « Erit inaquosa in paludes, et in sitiente terra erit fons aquæ [10]; » inaquosa et siticulosa, gentium populum appellat; fontem vero, sacrum baptisma, ut apparet ex sequentibus : « Et erit ibi via munda, et via sancta vocabitur [11]. » Quæ hæc est via? Evangelica disciplina. Jam per eum ait Deus : « Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, et non recordabor. Tu vero memento, et judicemur simul [12]. » Et iterum : « Dabo aquam in siti iis qui ambulant in inaquosa : et imponam Spiritum meum super semen tuum, et benedictiones meas super filios tuos [13]. » Et iterum : « Miserator illorum miserebitur illorum, et per fontes aquarum ducet illos [14]. » Quod si Judæorum quidam de Mara et fontibus in Elim [15], hæc prophetam dicere existimant, falli se sciant : neque enim ea tempestate, sed multo post Isaias fuit : nec qui de præteritis dicit, propheta habendus est, sed qui de futuris, quare de baptismo quod præsagierit, ostendit, quod ait : « Ducet, » non autem, duxit.

Ad eumdem modum et Michæas : « Quis, Deus, similis tui, qui aufers iniquitatem, et transis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Revertetur et miserebitur nostri : deponet iniquitates et projiciet in profundum maris [16]. » Joelis vero de baptismo hæc sunt verba : « In illa die stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte : et per omnes rivos Juda ibunt aqua : et fons de domo Domini egredietur [17]. » Quis hic est fons e Dei templo prodiens? Omnino in Ecclesia sacra piscina, qua tinctus omnis Christianus cœtus in adoptionem recreatur, cœlestis gloriæ regnique Christi hæredes designati. Et de eodem baptismate scribit David : « Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas [18]. » Et rursum : « Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me [19]. » Et paulo post : « Asperges me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor [20]. » Quin per Ezechielem quoque Deus confirmat : » Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris [21]. »

[97] Exod. I-XVI. [98] Isa. LV, 1. [99] Psal. XXVI, 1. [1] Psal. CXLV, 8. [2] Isa. I, 16. [3] III Reg. XIX, 16. [4] Psal. XCII, 1. [5] ibid. [6] Psal. XXXI, 5. [7] Psal. IV. 7. [8] Isa. XXV, 6. [9] Isa. IV, 4. [10] Isa. XXXV, 7. [11] Ibid. 8. [12] Isa. XLIII, 25. [13] Isa. XLIV, 3. [14] Isa. XL. 10. [15] Exod. XV, 25, 21. [16] Mich. VII, 18, 19. [17] Joel. III, 18. [18] Psal. XXVIII, 3. [19] Psal. L, 4. [20] Ibid. 9. [21] Ezech. XXXVI, 25.

(38) Nazianz. vide in S. Baptisma.

(39) Imo Eliæ.

Jam vero in Mara [22] aqua amara, peccatum amarum notabat, regenerationis lavacro ac pœnitentia in dulcedinem vertendum. Porro autem duodecim fontes in Elim [23], duodecim apostolorum doctrinæ aquam designabant, itidemque reliquorum septuaginta palmæ. Cæterum arcæ per Jordanem trajectio a Judæis facta, sacri baptismi vim ostendit: nam per sacerdotes aqua et spiritu recreati, æque et nos peccatum, ut Jesus filius Nave Jerichuntem, evertimus ac despoliamus, id enim significat, quod ait propheta: « Quæ autem descendebat, descendit in mare Araba, mare salis, donec in finem defecit [23*]; » id est, violatæ olim legis peccatum ad immensum Dei humanitatis pelagus dilapsum, demanavit, donec tandem extinctum est. Sacerdotes vero in Jordane resistentes, pedibus extrema aqua tinctis, significant, opinor, a peccato abesse neminem. Quod autem Jordanem Elias melote semel, Elisæus bis trajecit [24], trinæ in sacra ablutione demersionis in nomen SS. Trinitatis vires et efficaciam prænotabat. qua mortale ac caducum incorruptam immortalitatem induit. Neque vero aliud velle mihi videtur Naaman, septies in Jordane ablui jussus [25], quam conandum, ut in hac tanquam septimana vita, peccatis omnibus abstersis, per septem Spiritus dona SS. Trinitati, et tres animæ potentias, et elementorum corporis quaternionem offeras integra, oblitterata priore velut lepra. Quin Jacob, parens vester, baculo Jordanem non ipse tantum, omnisque ejus familia transiit; sed oves quoque, ac boves, ut ostenderet, non solum a Deo electos, sed etiam qui bruta et amentia scelera patrarent, purgatos, Christi cohæredes effectum iri. Hierichuntinæ quoque steriles aquæ, sale ab Elisæo fecundatæ [26], priorem Ecclesiæ sterilitatem monstrabant, quæ habenda deinde Christo fide centuplo plures liberos, quam synagogæ marito est post enixa (40). Verum ut apertius de his statuamus, vaticinii verba ex libris Regum persequamur. Sic enim habent.

CAPUT XLVII

Eliæ cum Christo comparatio.

« Dixit Elias ad populum: Accedite ad me. Et accessit omnis populus ad eum [27]. » Sane Elias hac obita functione, coorto quasi quodam terræmotu, ignea quadriga in cœlum subvectus est; at contra ac mirabilius opifex ille cœli, inclinatis benigne cœlis degressus, et vehiculi cujusdam instar, natura suscepta, studiose omnes ad se attrahere gestit. Itaque: « Venite, inquit, ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis; et ego reficiam vos [28]. » — « Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob. » Elias duodecim saxa, uni-

A genitus Dei Filius duodecim apostolos: « Ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum [29]. » Ille quidem audivit se mentem fore, quæ Deum esset visura: hic Deus est, quem cœlestes omnes mentes adorent et collaudent. Et: « Ædificavit lapides, et curavit altare dirutum. » Ille dirutum Dei altare instaurat; hic figmentum suum lacerum per doctrinam apostolorum componit. « Fecitque aquæ ductum quasi per duas aratiunculas. » Illic scrobs una, quæ duo sata seminis caperet, hic in una persona duæ naturæ, divina et humana simul exstiterunt: « In circuitu altaris [30]; » aram hic Calvariæ locum, in quo augusta crux defixa est, intellige. « Et composuit ligna super altare quod fecit [31]. » Ligna, seu assulas e ligno scisso vocat
B hominum noxas, quas Dominus noster cruci affixus in se recepit, et qui ignis quidam esset divinus, exussit, ut ait propheta: « Languores nostros ipse tulit [32]. » — « Divisitque per membra bovem, et posuit super ligna. » Id est, vitalem in cruce mortem sustinet. « Et ait: Implete quatuor hydrias aqua, et fundite super holocaustum, et super ligna [33]. » Duas amphoras gratiam, quæ per aquam et Spiritum præstetur, significat, quemadmodum meus Salvator atque Deus confirmat [34], qui ex aqua et Spiritu natus non sit, non posse ad divinum regnum intrare. « Rursumque dixit: Etiam secundo facite. Qui cum fecissent secundo, ait: Etiam tertio id ipsum facite. Feceruntque tertio [35]. » Hoc
C divinitatis tergeminam majestatem ostendit, uti rursum meus Jesus discipulis præcepit, irent doctum omnes gentes, eosque baptizarent in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti [36]. » Et currebant aquæ circum altare; et fossa aquæ ductus repleta est [37]. » Nam repletus est orbis terrarum Dei regno atque gloria. Et exclamavit Elias in cœlum, et dixit: « Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, exaudi me, Domine [38]. » Hæc Elias. At Unigenitus Dei oculis in cœlum sublatis, clamavit: « Pater, quod dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi ante constitutionem mundi: ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui
D credituri sunt per verbum eorum in me [39]. »

« Exaudi me hodie in igne, et discat populus iste omnis, quia tu solus Dominus Deus Israel [40]. » Elias, qui homo erat, exhibendo igne exauditus, Deum, qui ignis quidam est, hominem fieri precatur: ille vero qui et Deus et ignis, homo fieri assumpta mea carne voluit, ut ab æterno igne liberaret: « Et ego servus tuus [40]. » Vere de se Elias: quod ad sublimem sensum si trahatur, nimirum

[22] Exod. xv, 23. [23] Ibid. 27. [23*] Josue iii, 16. [24] IV Reg. ii, 8, 14. [25] IV Reg. v, 10. [26] IV Reg. ii, 21. [27] III Reg. xviii, 30. [28] Matth. xi, 28. [29] III Reg. xviii, 31 seqq. [30] Ibid. 32. [31] III Reg. xviii, 34. [32] Isa. liii, 4. [33] III Reg. xviii, 34. [34] Joan. iii, 5. [35] III Reg. xviii, 34. [36] Matth. xxviii, 18-20. [37] III Reg. xviii, 35. [38] Ibid. 36. [39] Joan. xvii, 21-26. [40] III Reg. xviii, 36.

(40) Vide Isaiæ liv, 1.

audax sit. Nam etsi quidam non dubitarunt, atque ausi adeo sunt confirmare ex Christi persona dictum, scilicet: « Quia ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ [41]: in mente illud habentes: « Pater major me est [42], » at multo plus interest discriminis inter dominium et servitutem, quam causam et causatum. Quare silendum potius, ac considerandum est, quam curiosius, nec citra periculum agitandum. « Et propter te hæc omnia feci [43]. » Propter te, inquit, in crucem sum suffixus: « Ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. » Et rursum: « Opus consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam [44]. » — « Et tu convertisti cor populi hujus post te [45]. » Judæorum cæcitatem et pervicaciam notat, quemadmodum et in cruce ait Dominus: « Pater, dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt [46]. — « Et cecidit ignis a Domino de cœlo [47]. » Videtis humanitatis Christi absolutionem? Cœlitus delapsus ignis divinitatis descensum monstrat, uti quidam inter nostros magni nominis inquit: « Deus noster ignis est; et quidem ignis consumens [48] » flagitia. « Et devoravit holocausta, et ligna, et aquam affusam, et aquam in mari: et lapides, et terram linxit ignis. » Hoc peccatorum internecionem atque oblitterationem designat. « Et cecidit omnis populus in faciem suam, et dixit: Vere Dominus Deus ipse est Deus [49]. » Nam obita vitali morte, centurio et ei astantes, Dominum nostrum Jesum Christum vere Dei Filium dixerunt. Nec illi solum, sed apostoli quoque post supplicium facti confirmatiores. Siquidem ait dilectus: « Neque enim fratres ejus credebant in eum [50]. » Quin orbis adeo terrarum multo magis Unigeniti præconium cum lætitia suscepit, ut de eo prolixe testatur Isaias: « Ambulabunt in ea (scilicet Hierosolyma) redempti a Domino (pretioso sanguine), et convertentur et venient in Sion [51]. » Id est, ab erronea superstitione, læti atque ovantes ad Christum venient, per ejus resurrectionem constabiliti. « Et lætitia sempiterna super caput eorum. » Gaudebunt, inquit, super agnitione sui capitis, qui Christus est. « Gaudium et lætitiam obtinebunt: » id est, læti atque exultabundi assertorem suum prædicabunt. « Et fugiet dolor et gemitus [52]. » Dolorem nullum atque gemitum in iis reliquum fore confirmat, quorum super capite gaudium perenne sit. Nec vero otiose dixit: « super caput, » sed ut gaudium omnium gaudiorum eminentissimum declararet. Quod addit: « Lætitia sempiterna, » id eo pertinet, ne id gaudium, baptismi, inquam, gratiam caducam ac temporariam crederes, sed perenne ac sempiternum. Nam ut prior Adamus violanda lege temporalem nobis mortem conciliavit; ita et Christus, qui alter est Adamus, sine vitio corporatus, perennem atque incorruptam immortalitatem contulit. Ac velut se-

A cundum corpus nascentes terrestris imaginem talimus; sic per baptismum recreati, cœlestis imaginem induimus: « Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis [53]. »

Atque hæc satis esse de baptismo existimo. Quod si enim ex his veritatem non percepistis, nec si plura addamus quidem, percipietis. Id adeo Dominus significans, de vobis confirmat: « Si Mosen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent [54]. » Itaque et nos disputationem de baptismo terminemus.

Jud. Ecquid vero prohibet Christo fidem habere, cumque verum Deum, et Dei Filium, ejusdem cum Patre naturæ, confiteri, atque interim Mosaicam B quoque legem tueri ac retinere; ut in omnibus utrumque servem et amplectar, futurus duorum bonorum consors? Omnino nullam ea res nobis reprehensionem inuret, neque dicturus est quisquam, quod bonum est, id bonum non esse.

Christ. Sane enim perbene est, si non duorum modo, sed etiam plurium bonorum consortem te præstes. Sed nec utriusque notitiam capere potestis, nec sanctorum quisquam id permittit, aut ipse in primis Christus, cujus hæc sententia est: « Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum sustinebit, et alterum contemnet [55]. » Præterea bonum hactenus bonum est, si alteri bono non sit fraudi, atque ad C potioris dissolutionem comparatum. Sin contra faciat, poterit id quidem fortasse nonnullis bonum videri, functio certe nequaquam bona est. Nam et philosophus quidam bonum censet non esse bonum, si eo bene non fungare. Jam vero ut non omnis dissensio pessima, sed interdum adeo optima est: ita non omnis concordia optima, quin et plerumque nocentissima est. Sed ut ejus sententiæ vim apertius ostendam, tentabo rem exemplis declarare.

CAPUT XLVIII.

Legis Christi cum Mose comparatio.

Tres leges SS. Trinitatis majestas prodidit: naturalem, scriptam et spiritalem. Earum naturalis D instar est domestici ignis. Nam cum prius in posteriorum duarum ignoratione homines degerent, naturali lege, quasi quodam domestico igne, aliquantisper collustrabantur. Deinde edita scripta est, quæ umbra quædam atque exemplum esset spiritalis, lunæ comparata lumini. Cœlestis autem illa et spiritalis, atque a vero justitiæ Sole profecta, super solem effulsit, et hominum mentes quadam tanquam luce atque jubare perfudit, ad viamque veritatis deduxit. Igitur bonus est et domesticus in tenebris apparens ignis, sed melior lunæ; solis vero

[41] Psal. cxv, 16. [42] Joan. xiv, 28. [43] III Reg. xviii, 36. [44] Joan. xvii, 3, 4. [45] III Reg. xviii, 37. [46] Luc. xxiii, 34. [47] III Reg. xviii, 38. [48] Deut. iv, 24. [49] III Reg. xviii, 38, 39. [50] Joan. vii, 5. [51] Isa. xxxv, 9. [52] Ibid. 10. [53] Galat. iii, 27. [54] Luc. xvi, 31. [55] Matth. vi, 24.

multis partibus clarior, quippe utrumque obfuscans; cæterum ille justitiæ Solis vel ipsum solem exstinguit. Nec injuria, siquidem opus omne cedit opifici. Ac quemadmodum (41) meridie constanti, splendide collucente sole, domestici ignis usus non est; sic posteaquam justitiæ Sol illuxit, et gratiæ veritas est detecta, tum naturalis, tum scripta lex abrogatæ. Ad eumdem modum legale Pascha, ut theologus quidam nostras ait, exempli exemplum erat obscurius. Jam Paulus, mei Christi os, Benjaminensi tribu ortus, aliquatenus nos videre, et aliquatenus vaticinari docet [86-87]; at cum successerit perfectum, tum aliquatenus hoc deletum iri. Quare ut perfectæ illius nostræ restaurationis umbra ac effigies est, quidquid in medio positum est, ita sane invecta in orbem terrarum spiritali lege, nulla alia porro opus habemus. Neque vero vel tantillum spiritalis a scripta discrepat, quin potius confirmat ac restituit; id quod testatur et meus Jesus, in hæc verba: « Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere [88]. » Atque ut explicatius videatis, ipsis verbis veritatem statuamus. Ergo et habet lex: « Audi Israel: Dominus Deus tuus, Dominus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua et ex tota mente tua [89]. » Et rursum: « Diliges proximum tuum sicut teipsum [90]. » Eadem (42) sane Dominus et in sancti Lucæ Evangelio. Neque hæc solum, sed addit: « In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ [91]. » Illa antiqua dicit: Non occides; Christiana etiam genas volentibus ferire porrigit. Illa: « Non mœchaberis; » hæc: « Ne concupisces *quidem*. » Illa: « Non furaberis [92]; » hæc litigare, et tunicam auferre volenti, etiam togam permittit. Illa: Non concupisces aliena; hæc: Etiam juste parta dimittes; illa: Non pejerabis; spiritualis: Nec parvum nec magnum jurabis; ceu juramento perjurium creante.

His ac similibus de causis ait Salvator: « Non veni solvere legem, aut prophetas, sed adimplere [93]. » Id est, tueri, constabilire, firmare. Atque hæc quo exploratius ac disertius tradamus, prophetarum sententias in medium proferamus.

CAPUT XLIX.

Prophetiæ de Judaicæ legis abrogatione, seu correctione.

Moses Deuteronomio: « Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Sed prophetam suscitabit tibi Dominus sicut me, ipsum audies in omnibus [94]. » Jeremias: « Ecce A dies venient, dicit Dominus: et feriam domui Juda fœdus novum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti: pactum quod irritum fecerunt. Et ego neglexi eos, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel: Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius [95]. » Et per Ezechielem B Deus: « Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ: et suscitabo tibi pactum sempiternum [96]. » Et rursum: « Non jactabitur deinceps hoc proverbium: Me scelera parentum in filios et abnepotes persequi, sed qui uvam ederint acerbam, eorum dentes stupebunt [97]. » Et Isaias: « Vetera fluxerunt; nova quoque ego annuntio: antequam oriantur, audita vobis faciam [98]. » Hæc elocutus propheta subjicit: « Cantate Domino canticum novum [99]. » Quoniam enim vetera fluxerunt; et quæ obscure olim figurata sunt, nunc liquido sunt perfecta. « Cantate Domino canticum novum. » Idem porro: « Principatus ejus glorificatur supra, nomenque ejus glorificant a summitate terræ: qui descendunt in mare, et navigant C illud, et insulæ multæ [70]. » Sane Christi nova lex et sursum in cœlis, et in terra prædicatur. Nam in Servatoris ortu angeli cum pastoribus laudantes canebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis [71]. » Isaias vero iterum: « Veniet de Sion liberator, et revertetur ab impietate Jacob. Et hoc erit eis a me testamentum, cum eorum noxas sustulero [72]. » Jeremias ei sententiæ: « Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ [73], » et quæ sequuntur; addit: « Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum. Omnes, qui tenent eam, pervenient ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, D in mortem [74]. »

Jud. Quod si scripta lex, quemadmodum perhibetis, bona non est, quamobrem dixit Moses? « Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis [74*]. »

Christ. Imo vero bona est et naturalis, et scripta lex, ut prædiximus; sed justitiæ Sole exorto, hæ exstinctæ caligaverunt. Ob id enim non dixit Moses: Custodite legem vos hanc perennem, sed

[86-87] I Cor XIII, 9, 10. [88] Matth. V, 17. [89] Deut. VI, 4. [90] Levit. XIX, 18. [91] Matth. XXII, 39, 40. [92] Exod. XX, 14-16; Matth. V, 27, 28. [93] Matth. V, 17. [94] Deut. XVIII, 9, 15. [95] Jerem. XXXI, 31, seqq. [96] Ezech. XVIII, 3, 20. [97] Ezech. XVI, 60. [98] Isa. XLII, 9. [99] Ibid. 10. [70] Ibid. 11, 12. [71] Luc. II, 14. [72] Isa. LIX, 20. [73] Baruch. III, 36, 37. [74] Baruch. IV, 1. [74*] Levit. I, 5.

(41) Nazianz. *in S. Pascha*.

(42) Nazianz. ibid. 257.

temporariam scilicet conservatote, et per eam vivetis. Cæterum temporariam conservandam fuisse, docent quæ sequuntur: « Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum similem tui: et ponam verba in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi, qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exsistam [75]. » Quibus verbis etsi e vestris plerique Jesum filium Nave intelligi credunt, frustra opinantur. Neque enim aliam legem filius Nave edidit. Sed nimirum legis abrogationem, Christique condonationem Moses edixit, cum ait: « Prophetam suscitabit Dominus, sicut me, » id est, alium legislatorem, Dei et hominum sequestrum: « Ipsum audies [76] » in omnibus.

CAPUT L.

De evangelica lege vaticinia.

Videtis quemadmodum Moses quoque legis abrogationem detexit? nam ni abroganda erat lex, neque opus erat alius legislator, et dixisset Moses: Hæc immota in æternum lex futura est, quemadmodum de spiritali, id est, evangelica Jeremias prædixit: « Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum. » Idemque de eadem: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et suscitabo David germen justum: et regnabit Rex justus in æternum [77]. » Malachias: « Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ [78]. » Isaias: « Ecce Deus noster judicium retribuet [79]. » Et rursum: « Auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra. »

Igitur orto justitiæ Sole, non jam porro legis præceptis indigemus. Quare et bona est sacra lex, atque prophetæ, et instar luminis sunt, ut jam diximus. Nam Dei Verbum, et Spiritus sanctus per prophetas loquebatur. Sed his præsidiis homines justitiæ viam reperire nequiverunt. Ut enim stellæ atque luna nec splendorem habent luciferi, nec tota nocte lucent, sed nunc apparent, nunc teguntur; cæterum sole exorto in tenebris manet nemo, nisi qui caliget ac cæcutiat, ita et cœtus, qui Christi nomine censetur, divinam nactus lucem, cum justitiæ Sole assidue consuescit, nec quisquam in Dei ignorationis tenebris versatur, qui non voluntarie se abjungat.

CAPUT LI.

Caput primum Isaiæ eleganter in Judæos retorquetur et explanatur.

Jam abrogari quoque legem divino Numini visum Isaias declarat, dicens: « Visio Isaiæ, filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem in diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Juda [80]. » Piorum regum propheta meminit, ostendens non ob legalem aliquam noxam, sed Christi cædem divinitus pœnam irrogandam: nam si propter scelera, A impiis regnantibus editum vaticinium oportebat. Id adeo verum esse ex sequentibus apparet.

« Audite, cœli, et auribus percipe, terra. » Fabricam Deus testatus invocat, si quidem erat ingens et inauditum crimen Judæis objecturus: « Quoniam Dominus locutus est: Filios enutrivi et exaltavi; ipsi autem spreverunt me [81], » his edictis, et defectionem subjungit: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit [82], » sed brutis bestiis stupidiores sunt atque tardiores. « Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis, » dignum impietate et insolentia probrum vates adhibuit. « Dereliquistis Dominum, scilicet Patrem, et ad B iracundiam concitastis sanctum Israel [83]; » Unigenitum ejus Filium irritastis: irritatione vero significat incontaminati corporis supplicium. Quid amplius addatis? non habent, quod in Christum gravius designent.

« Omne caput languidum, et omne cor mœrens [84]. » Hoc David olim propheta est interpretatus in hanc sententiam: « Convertetur dolor eorum in caput eorum, et in verticem ipsorum iniquitas eorum descendet [85]; » quasi diceret: Quidquid moliamini, in vestri capitis perniciem cedet, vestraque injustitia in vestrum ipsorum verticem revolvetur. « Non est in eis neque vulnus, neque livor. Non est malagma imponere, neque oleum, neque ligaturas [86]. » C Totum corpus, inquit, plaga est, ac proinde incurabile. Quamobrem, o propheta? Quod Filium meum, quem delegi animo meo charissimum, peremerunt. Itaque videte et divinum supplicium e vestigio consequens: « Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni: regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur. Et nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus [87]. » At quamvis Deus Israelitis semen reliquum fecit, tamen quin ab Sodomæis ac Gomorrhæis damnentur, non effugient. Atque ei sententiæ consonum est D illud mei Servatoris, ad Bethsaidam: « Remissius erit Sodomis et Gomorrhis, quam tibi [88]. » Idque verum esse e vaticiniis oraculis fiet manifestum; addit enim: « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Sanguinem taurorum et hircorum nolo; neque veniatis, ut appareatis mihi [89]. » Videtis, Judæam omnem Sodomæ ac Gomorrhæ nominibus infelicitat. Ubi enim Sodomæ ac Gomorrhæ Deo hostiis ac libaminibus fiebat? « Quis quæsivit hæc de manibus vestris [90]? » Quasi dicat:

[75] Deut. xviii, 18. [76] Deut. xviii, 15. [77] Jerem. xxiii, 5. [78] Malach. iv, 2; Isa. liii, 4. [79] Isa. xxv, 8. [80] Isa. i, 1. [81] ibid. 2. [82] ibid. 3. [83] ibid. 4. [84] ibid. 5. [85] Psal. vii, 17. [86] Isa. i, 6. [87] ibid. 7-9. [88] Matth. xi, 24. [89] Isa. i, 10, 11. [90] ibid. 12.

Nemo est qui sacrificium vel ad hanc abrogationem concitet, vel me instiget. « Calcare atrium meum non apponetis : quoniam scelerate id inscenditis. Si offeratis similam, vanum, incensum abominatio est mihi [91]. » Ecce qui legem nuper sanxerat Deus, idem nunc ejus abrogationem præfinit. Nam incensum, quod ad jucundum odorem admovebatur, non solum inanis suffitus Deo deputatur, sed etiam tale, a quo abhorreat : « Neomeniam, et Sabbatum, et festivitates alias non feram. » Quandoquidem in meum pari natura Filium bacchabimini, eam ob rem horum interitum denuntio, ea abhinc porro non probaturus. « Jejunium, et otium, et ferias vestras odit anima mea [92]. » Quid ita vates? quod unigenæ Dei Filii ingressum in Hierosolymam super pullo sedentis exsecrati oderunt, in quo potius festo gaudere divinitus sunt edocti : propheta enim inquit: « Exsulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem. Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ [93]. »

« Facti estis mihi in satietatem [94]. » Ut enim superfluus in corpore cibus, ubi satietas cepit, per vomitum e stomacho in terram ejicitur; ita equidem vos, quandoquidem in satietatem mihi facti estis, de meis manibus projiciemini. « Nequaquam ultra dimittam peccata vestra. Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ sanguine plenæ sunt [95]. » Frustra posthac jejunia, et Sabbata, atque Pascha obitis, non solum propter vatum, sed audacissimam quoque amantissimi charissimique Filii necem. Itaque salutis via superest nulla, neque in lege quidquam præsidii; sed si illius olim felicitatis hæredes fieri vultis : « Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis [96]. » Nec legislatorem me, legis tegumento colere in animum inducite. « Discite bene facere, » qui jam inde a Mose hactenus bene fecistis nunquam. « Quærite judicium [97]. » Ne, ut ingeniis estis sanguinariis, quæ in prophetas, ea in charissimum animo meo Filium designatote, sed Israelis, vestri parentis, verborum mementote : « Simon et Levi fratres, consummaverunt iniquitatem : in consilium eorum non veniat anima mea : et in congregatione eorum non contendant viscera mea, quia in furore suo interfecerunt homines » (scilicet prophetas) : « et in cupiditate sua subnervaverunt taurum [98] » (Deum et hominem Jesum). Idemque convocatis suis filiis Jacob ait : « Congregamini; » non quo de sceleribus vos coarguam, sed, « ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis [99]. » Ac recensitis, quæ in Christum ausi sunt Judæi, addit : « Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum [1], » id est, corpus per necem in patibulo, atque per sanguinem. Igitur perfectum est ad extremum Israelis vaticinium. Per quos? Per pontifices atque sacerdotes, quorum illi a Simeonía, hi ab Levitica tribu originem trahebant. Qui demum et prophetas, homines scilicet, interfecerunt, et Christum velut taurum enervarunt; id est, corpus assumptum illi quidem morti demiserunt. Verum « Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino [2]; » cujus regnum, secundum Jeremiam, nulla memoria labefactabitur.

Jud. Qui vero non ait : « Consummabunt iniquitatem, » sed : « Consummaverunt? »

Christ. Dixin' vobis, crasse in litteris semper defixos, nunquam in mentem penetrare? Scilicet cum prophetæ, quæ eventura essent, non ut futura, sed velut præsentia cernerent, de futuris perinde ac si gererentur, prænuntiabant. Ita etiam de Juda dixit : « Catulus leonis Juda : ex germine, fili mi, ascendisti [3]; et : « Non ascendes [4], » futura tanquam præsentia prævidens.

Sed jucundissimum Israelis vaticinium nescio quo modo ad hanc disputationem nos abstraxit; quare Isaiam repetamus : « Subvenite oppresso [5]; » qui a discipulo proditus, nec scelus admisit, nec in ejus ore inventus est dolus. Atque id Moses quoque vos prædocuit, siquidem clamat : « Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis [6]. » — « Judicate pupillo, » qui in terra patrem non habuit. « Defendite viduam [7]. » Uxorem creditam Josephi sponsi. « Et venite, disputemus, dicit Dominus. » Atqui in secundo adventu Christi disputatio non est. Quid igitur est, disputemus? Sua quemque conscientia prodat, et qui præclare currit, antrorsum contendat; qui peccavit, emendationem pœnitudine ostendat. His enim perfectis : « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur : et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt [8]. » Perinde ac diceret : Quod si (43) punicei estis peccato, minusque sanguinolenti, ut nix albescite; sin ostro similes, et sanguine pleni, vel lanæ candorem prævertite. Item de novo fœdere. « Hæc dicit Dominus : Servientibus mihi vocabitur nomen novum, cui benedicetur super terram [9]; » benedicent enim Deum verum, et qui jurant super terram, jurabunt Deum verum; obliviscentur enim tribulationis prioris (nimirum idolorum venerationis). Et quis porro Supremo obganniat? De gentibus vero hæc ejusdem est sententia : « Aperite portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem [10], » apprehendens justitiam, amans pacem, quoniam speravit in te, Domine.

Cæterum odisse Deum post Christi adventum,

[91] Isa. I, 13. [92] ibid. 14. [93] Zach. IX, 9; Matth. XXI, 5. [94] Isa. I, 14. [95] ibid. 15. [96] ibid. 16. [97] ibid. 17. [98] Gen. XLIX, 5, 6. [99] ibid. 1. [1] ibid. 11. [2] Psal. LXXVII, 65. [3] Gen. XLIX, 9. [4] ibid. 4. [5] Isa. I, 17. [6] Deut. XX, 25. [7] Isa. I, 17. [8] ibid. 18. [9] Isa. LXV, 15, 16. [10] Isa. XXVI, 2.

(43) Nazian. *in Epiphan.*

Sabbatis ac Judaicis ritibus addictos, ipse testatur per Malachiam: « Non est mihi voluntas in vobis, (filiis Israel) dicit Dominus exercituum: et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus [11]. » Vivo ego, dicit Dominus omnipotens.

CAPUT LII.

De gentium conversione et Judæorum pervicacia, prophetiæ.

Quare cum Domino Deo omnipotenti exsecrabiles sint Judaicæ libationes atque sacrificia, apud quas gentes ab ortu solis ad occasum Deus celebratur, a quibusque huic nomini suffitus affertur? Nimirum a nobis Christianis. De refractariis vero et incircumcisis Judæis, volentibus etiam post Christi adventum ritus atque Sabbata tueri, audite quid idem Isaias scribat: « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum. Qui dicitis: Festinet, et cito veniat opus ejus, ut videamus: et appropiet, et veniat consilium sancti Israel, et sciemus illud. Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum: ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum [12]. » Idem rursum: « Captivus populus meus factus est: eo quod ipsi non cognoverunt Dominum [13]. » Non dixit, quod « me » non agnoverit; sed quod « Dominum » non agnoverit, id est, Unigenitum Dei. Et iterum: « Radix eorum quasi lanugo erit: et germen eorum quasi pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercituum, et eloquium sancti Israel blasphemaverunt [13*]. »

Videtis ut partim Patris, partim Filii iram propheta describat? Nam Dominum exercituum Patrem appellat, quin causam addit iræ, siquidem traditam a Mose legem exsequi noluerunt. Cæterum Dominum Israelitarum Deum, Filium significat, dicens: « Sed eloquium Domini irritaverunt [14]. » Doctrinam enim et sacrum Christi Evangelium exsecrati sunt: « Ideo iratus est furor Domini in populum suum. » Incensus Pater est non honorato Filio, ac sic ne ipse quidem honoratus; nam qui Filium non honorat, eum nec Patrem honorare est necesse. « Et extendit manum suam super eum, et percussit eum [15]. » Idem de Judæis a fide alienis: « Audite audientes, et nolite intelligere: et videte visionem, et nolite cognoscere. Incrassatum est enim cor populi hujus: auribus suis graviter audierunt: et oculos compresserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertant se, et sanem eos [16]. » Moses ait: « Populus stultus et insipiens [17]. » Jeremias: « Popule stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos, et non videtis: et aures, et non auditis [18]. » Tum addit ex persona Dei: « Quod si me non timebitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit [19], » hæc et hæc patienda vobis erunt. Et per Isaiam itidem Deus: « Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me; cor autem ejus longe est a me. (Frustra autem colunt me docentes hominum præcepta atque doctrinam) et timuerunt me mandato hominum et doctrinis. Propterea ecce adjiciam ut transferam populum istum, et transferam eos: et perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium abscondam [20]. Quia populus inobediens est, filii mendaces, qui nolunt audire legem Dei: qui dicunt prophetis: Nolite annuntiare nobis quæ recta sunt: sed loquimini nobis placentia, videte nobis errores [21]. » Iisdem per Oseam minatur Deus: « Expandam super eos rete meum: quasi volucrem cœli detraham eos, cædam eos, corripiam eos in auditu tribulationis eorum. Væ eis quoniam recesserunt a me, meticulosi sunt, quoniam impie egerunt in me: et ego redemi eos: et ipsi locuti sunt contra me mendacia: et non clamaverunt ad me corda eorum [22]. » Rursumque per Jeremiam: « Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas [23]. » Et Isaiæ de lege hæc sunt verba: « In die illo erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septuplum in die, quando sanaverit Dominus contritionem populi sui, et dolorem plagæ ejus curabit. Ecce nomen Domini venit post tempus: et Spiritus ejus sicut aqua in valle trahens [24]. »

Sane quidem et lex bona est; sed Christi disciplina sine comparatione melior. Neque vero audientes septuplicem futuram solis lucem, Christi disciplinam legi septuplo antestare cum animo putate. Sed profecto Isaias, qui legalis esset, et legem servare vellet (est autem apud legales augustus septenarius), ea sententia septuplicem futuram solis lucem, septenarium cohonestavit. Certe post Christi adventum minime duraturam legem, ipse auctor est in hæc dicta: « Ecce confundentur et erubescent omnes, qui pugnant adversum te [25], » abibunt cum ignominia: scilicet qui Christi Evangelio non adhærent, sed Mosaicæ legi, quæ umbra quædam veræ gratiæ erat. Neque alienum esse, quod dicimus, Isaias, ut ante ostendimus, declarat: « Quis est in vobis, qui timeat Dominum? exaudiat vocem pueri ejus [26]. » Igitur cum Dei voluntas sit, omnes sui Filii vocem audire, merito qui eum non audiunt, ac repellunt, ibunt ignominiosi.

CAPUT LIII.

Vaticinia de Christi Nativitate.

Rursum per eumdem ait Deus. « Audite me, populus meus: et reges, ad me auribus attendite:

[11] Malach. I, 10, 11. [12] Isa. V, 18-20. [13] ibid. 13, sec. LXX. [13*] ibid. 24. [14] ibid. [15] ibid. 25. [16] Isa. VI, 9-11. [17] Deut. XXXII, 6. [18] Jerem. V, 21. [19] ibid. 22. [20] Isa. XXIX, 13, 14. [21] Isa. XXX, 9, 10. [22] Osee VII, 12-14. [23] Jerem. II, 13. [24] Isa. XXX, 26, 27. [25] Isa. XLI, 11. [26] Isa. L, 10.

quia lex a me egredietur, et judicium meum in lucem gentium. Appropinquat cito justitia mea : et egredietur sicut lux, salutare meum : et in brachio meo gentes sperabunt [27]. » Michæas de novo fœdere, Evangelio, inquam, Christi, ait : « Et erit : in novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, et sublimis super colles : et fluent ad eum populi et properabunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob [28]. » Ubi « montem Domini » vocat Deiparam : « Domum Dei Jacob » et Davidis dicit Bethleem. Id enim et Lucas evangelista docet in hæc verba : « Ascendit autem et Joseph Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethleem : eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore [28*]. »

Sed vaticina scripta retractemus ; « Ascendamus, inquam, ad domum Dei Jacob, et docebit nos de viis suis, et ibimus in semitis ejus ; » viæ atque semitæ sacrum Evangelium est. « Quia de Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem [29]. » Ecce aliam legem non ab Sina, ut Mosaica, sed ab Hierosolyma profectam ; siquidem illa vetus, et Michæa antiquior : hæc recens et Michæa posterior, de qua lege ac legislatore Moses liquido clamat : « Prophetam suscitabit tibi Dominus sicut me ; » alium scilicet legislatorem. « Et quæcunque dixerit, ipsum audietis [30]. » Et Jeremias : « Omnes cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum : ideo non docebit ultra vir proximum suum, dicens : Cognosce Dominum [31]. » Cui Isaias probe consonat : « Erunt omnes docibiles Dei [32]. » Et David : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra : sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto ; ubi tentaverunt me patres vestri [33]. » Et iterum : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo [34]. » Et alio loco : « Eloquia Domini, eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum [35], » id est, ejusmodi, quæ Mosaicæ legi præcellant, quemadmodum Moses ipsemet ex Dei persona confirmat : « Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit ; ego ultor exsistam [36]. » Et per Isaiam Deus : « Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, et dices ad eum : Quid tibi est hic ? quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi? Ecce Dominus Sabaoth ejiciet et conteret virum ; et auferet stolam tuam, et infulam tuam, et coronam tuam gloriosam : et projiciet te in regionem magnam et immensam ; et ibi morieris : et projiciet currum tuum optimum in ignominiam, et domum principis tui in conculcationem : et tolleris de dispensatione tua et de gradu tuo [37]. » Nam Sobnas tantumdem est ! ac si dicas : « Foras abscede. »

At de novo Christi fœdere scribit porro Isaias : « Et erit in die illa : Vocabo servum meum Eliacim, filium Helciæ, et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus : et erit quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda. Et dabo ei gloriam David, et principabitur, et non erit qui contradicat. Et statuam eum principem in loco fideli : et erit in solium gloriæ domus patris ejus ; et erunt pendentes ab eo in die illa [38]. » Neque aliter de nova Ecclesia idem a Deo denuntiat : « Dilatabo locum tentorii tui, et palos tuos consolidabo, ad dexteram et ad sinistram extendam et semen tuum hæreditabit gentes [39]. »

Et de nova Hierosolyma : « Illuminare, illuminare, Jerusalem ; quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide congregatos filios tuos ; venerunt omnes filii tui de longe, et filiæ tuæ super humeros portabuntur [40]. » Et David de Christi Ecclesia : « Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam : et obliviscere populum tuum, » id est, impios majores tuos, « et domum patris tui, » id est, nidores et altaria obliviscere : nam si hæc feceris, « Concupiscet rex decorem tuum : quoniam ipse est Dominus Deus tuus ; » et adorabis eum. Atque ut explicatius ostenderet loqui se de gentium Ecclesia, addit : « Et filiæ Tyri in muneribus [41] ; » Tyrus quippe gentium sedes est. Idem rursum : « Laudate Dominum, omnes gentes : laudate eum, omnes populi, » id est, simul omnes, Judæi, Græcus, sed omnes omnino gentes : siquidem non jam porro circumcisio aut præputium, non servitus aut libertas est. « Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus ; » nam omnia Christi, et in omnibus Christus ; « et veritas Domini manet in æternum [42] : » Dei veritatem Christum appellat, ceu Deum verum e Deo vero, quemadmodum Christus ipse de se confirmat : « Ego sum via, veritas et vita [43], » de eoque rursum ad novam Sion ait Isaias : « Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum : et qui crediderit in eum non confundetur [44] » in æternum. Idem ad eamdem : « Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, et fundamenta tua sapphirum : et ponam propugnacula tua jaspin : et portas tuas lapides chrystalli : et ambitum murum tuum lapides electos, et omnes filios

[27] Isa. LI, 4. [28] Mich. IV, 1. [28*] Luc. II, 4, 5. [29] Mich. IV, 2. [30] Deut. XVIII, 15. [31] Jerem. XXXI, 4. [32] Isa. LIV, 13 ; Joan. VI, 45. [33] Psal. XCIV, 8, 9. [34] Psal. CXVIII, 103. [35] Psal. XI, 7. [36] Deut. XVIII, 19. [37] Isa. XXII, 15 16. [38] ibid. 20-24. [39] Isa. LIV, 2. [40] Isa. LX, 1, 2. [41] Psal. XLIV, 11, 13. [42] Psal. CXVI, 1, 2. [43] Joan. XIV, 6. [44] Isa. XXVIII, 16 ; I Petr. II, 6.

tuos discipulos Dei : et in multa pace filii tui, et in justitia ædificaberis, recede ab iniquo [45]. »

Videtis ut gentium Ecclesiam propheta significet? nam cum Hierosolymam monet, abstineat a sceleribus, Judæorum calamitates et internecionem, quæ eos manebat, a sceleribus non abstinentes, innuit : « Et terror non appropinquabit tibi [46], » id est, sceleribus abstinens expers terroris agitabis. « Ecce proselyti accedent ad te per me; » per me, inquit Christus, gentes et diversis linguis loquentes ad te commeabunt. « Et coloni erunt tui, et ad te confugient [47]. » Nam in Dominico supplicio cunctæ gentes Hierosolymam profectæ, ac comprecatæ, hodieque revertuntur. Sed erit hic lapis gentibus ad resurrectionem, Judæis ad ruinam : etenim ex prophetæ mente unus idemque lapis erit offensionis, et petra scandali [48].

Quid igitur dicent ærumnosi, cum illustrem e cœlis adventantem Christum videbunt, audientque in summa majestate affantem illos, qui se velut angustum et angularem lapidem sunt amplexati? « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum [49]. » Sinistris vero, qui in saxum illud impegerunt et offenderunt, dicentem? « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus [50]. » Quomodo tum facti pœnitentes præ animi angustia gement, et iterum atque iterum repetent : « Hic est, quem aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii. Nos insensati viam illius æstimabamus insaniam, et finem illius sine honore. Ecce quomodo computatus est inter filios Dei, et inter sanctos sors illius est? Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis. Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis : viam autem Domini ignoravimus [51]. » Sed tum eis inutilis erit fletus. Nam sponso in thalamum ingresso, omnibusque convivis cum eo gaudentibus, thalami fores clausæ erunt porro, ut olim paradisi flammeo ense custoditæ [52]. Ah quoties miseri cum lacrymis inclamabunt : « Domine, Domine, aperi nobis; » siquidem et caro es de carne nostra, et os de ossibus nostris, qui quidem ex majoribus nostris ortus fueras. Sed eos Rex, idemque Deus alloquetur : « Amen dico vobis, nescio vos [53]. » — « Discedite a me qui operamini iniquitatem [54]. » Etenim vos ante testatus sum : « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est [55]. » Atque hæc quidem sic habent.

Cæterum Regnorum primus ait : « Venit vir Dei ad Heli sacerdotem, et ait ad eum : Hæc dicit Dominus : Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui? et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret ephod coram me? Et dedi domui patris tui omnia, quæ sunt ignis

A filiorum Israel in escam. Et ut quid respexisti in incensum meum, et in sacrificium meum impudenti oculo? Et glorificasti filios tuos super me, benedicere de primordio omnis sacrificii Israel in conspectu meo? Propter hoc hæc dicit Dominus Deus Israel : Dixi, domus tua, et domus Patris tui transibunt coram me usque in sempiternum. Et nunc dicit Dominus : Nequaquam : quoniam tantum glorificantes me glorificabo, et qui spernit me, honore privabitur. Ecce dies veniunt, et exterminabo semen tuum, et semen domus patris tui, et non erit tibi senex in domo mea omnibus diebus. Et viros exterminabo ab altari meo, ut deficiant oculi eorum, et defluat anima eorum. Et omnis qui supererit ex domo tua, cadent in romphæa virorum. Et hoc tibi B signum, quod veniet super duos filios tuos, Ophni et Phinees : una die morientur ambo [56]. »

Jud. Non in quemvis Israelitici generis sacerdotem, sed in Heli solum, hoc edictum expetit.

Christ. Minime gentium. Male sacras Litteras intelligitis. Nam si in Heli solum expetebat; dictum oportuit : « Exterminabo semen tuum. » Nunc vero addit : « Et semen domus patris tui : » Levi procul dubio notans patrem domus Heli. Ideo prædixerat vir Dei : « Elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem. » Quare pro delectu editum quoque est edictum ; siquidem addit : « Exterminabo semen domus patris, et non eris propheta in domo mea omnibus diebus. » Qua sen- C tentia omnimodam sacerdotum abrogationem significat; eamque præsentiens et David ait : « In Ecclesiis benedicite Deo Domino [57]. » Nam in Mosaica lege non sacerdos erat extra templum Hierosolymis, non pontifex, non immolatio, non suffitus, non libamentum, quin et Babylone exsulantes, in aliena terra Deo carmina offerre religioni habebant [58]. At nunc ab ortu et occasu, ab aquilone atque mari coacta et constabilita est Ecclesia. Ubique enim templa, patriarchæ, pontifices, sacerdotes ac Levitæ frequentes : in omnibus quæ vicis, qua urbibus assidue incruentam hostiam immolari cernas, totoque orbe terrarum Dei nomen laudari atque celebrari.

D

CAPUT LIV.

Prophetiæ de abjecta plebe Judaica, et gentium vocatione.

Quippe ait per Jeremiam Deus : « Dabo vobis pastores juxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina [59]. » Et per Isaiam : « Dabo principes tuos in pace, et episcopos tuos in justitia [60]. » Rursumque de credentibus Judæis : « Vivet in bonis anima vestra, et constituam vobis testamentum æternum, sancta David fidelia [61]. » Idem iterum : « Quærite Dominum, et in inveniendo invocate eum; quis multum dimittet peccata vestra. Neque enim sunt

[45] Isa. LIV, 11-13. [46] ibid. 14. [47] ibid. 15. [48] Isa. VIII, 14; Rom. X, 33. [49] Matth. XXV, 34. [50] ibid. 41. [51] Sap. V, 3-7. [52] Gen. III, 24. [53] Matth. XXV, 11, 12. [54] Matth. VII, 23. [55] Luc. XII, 9. [56] I Reg. II, 27-34. [57] Psal. LXVII, 27. [58] Psal. CXXXVI, 4; CVI, 6. [59] Jerem. III, 15. [60] Isa. LX, 17. [61] Isa. LV, 3.

cogitationes meæ, sicut cogitationes vestræ; neque viæ vestræ, viæ meæ, dicit Dominus. Sed sicut distat cœlum a terra, sic distat via mea a viis vestris, et cogitationes meæ a cordibus vestris [62]. » Et rursum : « Hæc dicit Dominus : Custodite judicium, et facite justitiam, quia juxta est salus mea. Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis [63]. »

De legis vero abrogatione Oseam prophetam monuit Deus, in hanc sententiam : « Vade, sume tibi uxorem fornicationum; et fac tibi filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur (Synagoga). Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim : et concepit, et peperit ei filium : et dixit Dominus ad eum : Voca nomen ejus Jezrahel : quoniam adhuc modicum, et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda : et erit in die illa, quiescere faciam regnum domus Israel : et conteram arcum Israel in valle Jezrael [64]. » Jezrael autem *ultor* redditur. « Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit ei : Voca nomen ejus Absque misericordia : quia non addam ultra misereri domui Israel, sed adversans adversabor ei. Et ablactavit eam, quæ erat Absque misericordia; et concepit adhuc et peperit filium. Et dixit Deus : Voca nomen ejus Non populus meus; quia vos non populus meus, et ego non ero vester [65] (Deus). » Idem de Synagoga : « Judicate matrem vestram, judicate : quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus [66]. » Aliaque non pauca sub Dei persona iracunda, propheta denuntiat, quale hoc est : « Vir non eruit eam de manu mea : et cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, Sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus : et visitabo super eam dies Baalim [67]. »

Et de incredulis Judæis Christus : « Mittam super eos rete meum : ut volatilia cœli, detraham illos : corripiam eos in auditu tribulationis eorum. Væ eis, quoniam resilierunt a me. Meticulosi sunt, quoniam impie egerunt in me. Ego vero redemi eos : ipsi vero locuti sunt contra me mendacia : et non clamaverunt ad me corda eorum ; sed mala contra me cogitaverunt : idcirco tradentur in gentibus [68]. » Amos hæc minatur : « Ecce mandabo ego, et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro : et non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei [69]. » Davidis quoque hæc sententia est : « Sacerdotes tui induentur justitiam, et sancti tui exsultabunt [70]. » Id quod de gentium Ecclesia dixit, ut futurum. Nam si de Synagoga : « Induti sunt, et exsultant, » dictum oportebat.

Jam vero, ubi nunc Judæorum res divina, ac libatio? Siquidem Deuteronomio, Mosi Deus præcepit : « Non facies altare in omni loco, neque offeretis sacrificia; sed in loco quem elegerit Dominus :

A eo portabitis primitias et sacrificia vestra [71], » Salomonis templum prorsus innuens. At ubi nunc hodie templum illud? ubi pontifices? sacerdotes ubi? ubi qui sacerdotes ungant et inaugurent? ubi cornu olei? Quæ lex Mosaica profanos permisit in sacerdotes consecrari, illegitime extra templum Hierosolymitanum in communibus ædibus collectos? Habetis ecce projecti sacerdotii argumenta. Quare si sacerdos non est, omnes igitur Judæi adulterantur, atque ex adulterio nascuntur, ergo spurii omnes, at spurius ex lege Mosis ad sacerdotium non asciscitur. Et alioqui sacerdos plane dicitur a sacris faciundis, id est, mactandis. Sin hostia et sacra non sint, nec sacerdos quidem est, nisi qui falso sacerdos dici postulet. Itaque si Oziæ, quamB vis regie inuncto, thuribulum tractanti Deus non pepercit [72], tantum quod sacerdotalis non esset, sed et lepram immisit, et prophetias eo superstite continuit; quæ quantaque mala eos non maneant, qui sacrorum exsortes, in sacra invadant, et Pascha atque festa agitare extra Hierosolymitanum templum incepient, legem custodire (si superis placet) interim se jactantes?

Jud. Ereptum nobis pontificium juxta ac regnum confitemur, jam inde ab eo tempore, quo tantis urgemur malis a Tito Romanorum principe subacti; et omnino fortasse est, ut nos legis custodes decipiant, ne prærogativa honoris deturbentur. Sed oramus, et Christi supplicia nobis edissere, et qui C de his, deque ejus resurrectione vaticinentur prophetæ.

CAPUT LV.

Prophetiæ de Christi morte atque resurrectione.

Christ. Sciendum in primis est, quod sæpe jam diximus, naturam divinam oppressum tyrannide a diabolo videre suum figmentum non potuisse, igitur visum est Patri, ut suus sibi Unigenitus animam atque corpus ex semper Virgine Maria susciperet, impermutatus atque inconfusus, citraque peccatum perfectus homo fieret, non amisso quod erat (videlicet immutabilis), sed assumpto quod non erat (utpote humanus), quo per naturam nostram mori posset, et per ineffabilem et incomprehensam diviD nitatem, omnes vivificaret, atque a diaboli nexibus absolveret. Nam et vivi per ejus ex Virgine ortum, non peccati solum chirographo liberati, sed adoptione etiam sunt affecti, et mortuorum animæ, quæ apud inferos tenebantur, per ejus resurrectionem, e diaboli manibus elapsæ, regnum cœleste obtinuerunt. Ut enim duo sunt ortus, sic duorum salus, vivorum, inquam, ac mortuorum, procurata est. Hæc passionis necessitas fuit; nam nisi passio fuisset, mors secuta non esset, quæ si haud evenisset, humanitas omnis ex diaboli potestate eripi non poterat. Siquidem ut peccatum veteri Adamo juste

[62] Isa. LV, 7, 8. [63] Isa. LVI, 1, 7. [64] Ose. I, 1-5. [65] ibid. 6-9. [66] Osee II, 10. [67] ibid. 11, 13. [68] Osee VII, 12, 14. [69] Amos IX, 9. [70] Psal. CXXXI, 9. [71] Deut. XII, 27. [72] II Paral. XXVI, 16 seqq.

mortem concivit: ita et novo Adamo, insonti ac sine vitio, irrogata mors juste admissi chirographum dissolvit. Itaque benignus ille Deus, de hominum salute semper sollicitus, non æternam modo unigeniti Filii ex utero ante Luciferum generationem, per prophetas prædici ac divulgari indulsit, sed etiam quemadmodum corpore ex semper Virgine Maria assumpto, duas naturas unierit, miracula, ingressum illustrem et adventum Hierosolymam super asinæ pullo, proditionem, supplicium, crucem, sepulturam, resurrectionem, inferorum direptionem, mortis interitum, in cœlos ascensum, denique a dextris consessum; ut in quo hæc omnia perfecta videretis, eum unigenitum esse Dei Filium sciretis, qui et jam venerit, et rursum gloriose rediturus sit, Dei nomine, Patris scilicet, vivis atque mortuis judex, idem Dominus et præpotens, et Rex, et Deus, divinitate atque regno finem nesciente.

Igitur testes eorum, quæ diximus, prophetas in medium conferamus. De immensis Christi miraculis velut in transcursu clamat Isaias: « Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum[73]. » — « Tum, » ait, quando? Cum, ut Davidis verba ferunt: « Veritas de terra orta fuerit, et justitia de cœlis prospexerit[74]; » scilicet, Deus homo Jesus, ut alio loco idem prædicat: « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis[75]. » Ergo, cum ex Davidis sententia, Dei justitia, unigenitus ejus Filius, e cœlis exsistet, tum et Veritas e terra orietur, id est, divinitati unita per eamdem hypostasim caro, ut universa vatum præsagia in lucem proferantur, certo atque explorate completa ac perfecta. Nam ut visibili hoc lucifero exorto, omnia in tenebris occulta deteguntur, sic justitiæ Sole cœlitus degresso, cuncta illa vatum involuta dicta fuere illustrata, et tanquam suum statum prædictæ veritatis accepere (44).

Id adeo David in hæc verba: « Etenim Dominus dabit benignitatem. » Porro Domini benignitas omnino unigenitus æterni Patris Filius est: « et terra nostra dabit fructum suum[76]. » Assumptum a Filio ex lutea ac terrestri natura corpus fructum edet, luculenta miracula: « Justitia ante eum ambulabit, » id est, immensa, et opinione major humanitas, « et ponet in via gressus ejus[77]. » Videtis unam in duabus naturis personam? Per « veritatem et justitiam » Propheta naturam humanam simul ac divinam significans, non dixit: « Ponet in via, » scilicet miraculorum, « gressus earum, » sed in una persona « gressus ejus. »

Idem rursum: « Misit Verbum suum, et sanavit eos: et eripuit eos de interitionibus eorum[78]. » Isaias vero clamat: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me. Evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum[79]. » Idem de apostolis: « In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, et apprehendent fimbriam viri Judæi, dicentes: Ibimus vobiscum; audivimus enim quoniam Deus vobiscum est[80]. » Et quis est autem vir Judæus, nisi Deus homo Jesus? decem vero homines, divini apostoli sunt ac discipuli.

Jud. Et cur autem non dixit: Decem homine ex tribubus Israel? sed: « ex omnibus linguis gentium? » Apostoli enim omnes ex tribubus Judæorum erant.

Christ. Scilicet præscius vates, futurum, ut neglecta Judæorum Synagoga, præcones cunctis gentibus fierent, hoc tantum opus prætulit tribui. Nam quemadmodum qui fratri semen suscitat, prolem haudquaquam suam deputat: neque enim sibi, sed ante se fratri stirpem instaurat, etsi ex eo proles suscepta non sit: ita et in apostolis propheta, illam ab Judæis stirpitus originem pro nihilo ducens, eorum potius erga gentes, ut sic dixerim, paternitatem tanquam illustrem est amplexus. Sane Corinthiis scribens, clamat Paulus: « Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote[81]. »

Deinde non ignorabat propheta, fore, ut Paracleti Spiritus sancti adventu et inspiratione omnes omnium gentium linguas atque disciplinam apostoli repente edocti, suis linguis omnes erudirent gentes.

Jud. At cur non duodecim dixit, sed: « decem? » Siquidem Christi apostolos duodecim esse pro numero patriarcharum didicimus.

Christ. Recte, et ut par est, dubitastis. Sed explorate vobis tenendum est: Isaiam (45) ex tribu Benjamin et Dan oriundos apostolos hoc suo vaticinio non prodidisse. Ac tribum quidem Benjamin reticuit, quod meus Salvator in corpore apud nos degens, pro se loquens os, magnum illum Paulum non conspexit. Dan vero tribum silentio transiit, ob nasciturum ex ea Judam proditorem, uti mens Deum videns olim divinavit in hanc sententiam: « Fiet Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi; » corporalem, eo typo, necem nobis innuens: « Ut cadat ascensor ejus retro[82], » divinitate affectum corpus in recens Josephi monumentum salutem exspectans Domini; nimirum triduanam resurrectionem.

Quod vero omnes Christo obitas functiones prophetæ nuntiarint, ostendit mei Servatoris Hierosolymam adventus, de quo omnium princeps Israel ait: « Alligans ad vitem asinam suam, et ad helicem pullum asinæ suæ[83]. »

Videtis, ut abrogata lege propagationem gentium propheta significet? Nam cum dicit, « asinam viti »

[73] Isa. xxxv, 5. [74] Psal. lxxxiv, 12. [75] Psal. lxxi, 7. [76] Psal. lxxxiv, 13. [77] ibid. 14. [78] Psal. cvi, 20. [79] Isa. lxi, 1. [80] Zachar. viii, 23. [81] I Cor. iv, 15, 16. [82] Gen. xlix, 17. [83] ibid. 11.

(44) Ἀποκατάστασιν ἔλαβον.

(45) Zachariam.

(alligatam) temporariam, ac pene nullam Synagogæ stabilitatem notat; neque enim legis disciplina orbis terrarum administratur, sed Judæa solum, exiguum ejus segmentum. At cum ait : « asinæ pullum ad helicem vitis, » seu ad brachia vitium, æternum, ac sublime, et toto orbe pervagatum præconium designat, siquidem helici seu vitium brachiis similis est illa orbis conversio. Ac de his Servator quoque ad Synagogam respiciens, quam asinæ comparavit, per similitudinem testatur : « Homo plantavit vineam, » et quæ sequuntur [84]

A

Ad pullum vero loquens, qui est novus populus, ait : « Ego sum vitis, vos palmites : Pater meus agricola est [85]. » Id adeo verum esse, majorum vestrorum responsum demonstrat. Nam a Deo interrogati : « Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi : Malos male perdet; et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis [86]. » Sophoniæ quoque hæc sunt verba : « Gaude, filia Sion, prædica, filia Jerusalem, exsulta, et delectare de toto corde tuo, filia Jerusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum tuorum, regnabit Dominus in medio tui [87]. »

B

Zacharias addit : « Gaude vehementer, filia Sion, prædica, filia Jerusalem : ecce Rex tuus venit tibi justus, et salvans, ipse mansuetus, et ascendens super subjugalem et pullum novum [88]. » Atque hæc quidem Zacharias ad Jerusalem, ad Filium vero David : « Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi : virga directionis, virga regni tui [89]. » Et ad pueros : « Laudate, pueri, Dominum [90]. » At pueri : « Hosanna Filio David : benedictus qui venit in nomine Domini [91]. » Inde ad Dominum iterum Psaltes regius : « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem tuam [92]. » Dominus ad populum : « Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire [93]. » Siquidem Elisabethæ vocem sunt secuti; nam illa ait : « Benedictus fructus ventris tui [94]. » Hi ex ea nato acclamant : « Benedictus qui venit in nomine Domini. » O parentum ingratitudinem! o filiorum gratitudinem! filii vestes suas substernebant : parentes ejus vestes partiebantur. Illi « Hosanna » canebant; hi « Crucifigatur » clamabant. Sapit infans ætas; et qui stultos esse pueros perhibuerunt, stultescebant. Eratque tum insolens, et a natura abhorrens spectaculum videre, lactentes, matrum ulnis vectos infantes, hinc mamillam tractare, illinc nato e Virgine Deo palmæ ramos protendere; et qui lac maternum traherent, Dominicum præceptum tenello ore effundere; priusquam verba effari possent, Deo verbo explicate acclamantes : « Hosanna in excelsis [95]; » quasi dicerent, Salva nos, qui in altis habitas, et humilia respicis [96].

C

D

CAPUT LVI.

Psalmus secundus exponitur.

Sed quoniam super asinæ pullo sedentem, et Dei Filium esse, et Deum verum, et omnis universi regem, vaticiniis usi sententiis, ostendimus, age, supplicia quoque Christi contemplemur, et flagitiosa in eum consilia æque e vatum scriptis comprobemus, a Davide exorsi. Igitur futurum tanquam præsens prospiciens, ait Propheta : « Quare fremuerunt gentes; et populi (gentes Romanos vocans, populos, Judæorum tribus) meditati sunt inania? » Omnino sane, inquit, adversum Christum frustra tumultuantur atque cogitant. « Astiterunt reges terræ (Pilatus scilicet atque Herodes), et principes convenerunt in unum; » pontifices ac sacerdotes, pariter, simul, eadem mente et consilio « adversus Dominum et adversus Christum ejus, » ut eum interficiant. « Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum [97] : » consentanea Mosaicis dictis David loquitur; nam ut ille de opificio disserens, unam voluntatem SS. Trinitatis significans inquit : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram [98]; » ita et hic gentium ac populorum cogitata et tumultus, astantes reges, optimatum pariter conventum, hæc, inquam, omnia docens consentire, ait : « Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Quin ut clarius esset, atque apertius quod dicit, addit : « Qui habitat in cœlis, » Pater videlicet, « irridebit eos : et Dominus subsannabit ; » scilicet Filius, qui inter eos, ceu damnatus, astitit, minime interim paterno sinu extorris. « Tunc loquetur ad eos in ira sua : et in furore suo conturbabit eos. » Tunc; quando? Cum Judex advenerit, omnibus cœlestibus copiis stipatus, vivis ac mortuis jus dicturus. « Ego autem constitutus sum Rex ab eo [99]; » oratio est digna Deo, et regia, et Christi etiam hominis perenne innuens regnum; dicit enim : « Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus, Sion. Super Sion montem sanctum ejus [1]. » Sanctum montem hic Virginem ac Deiparam intellige. Ut enim Deus in Sina descendens conspectus est a Mose, sic ille incarnatus ex Virgine, conversatus est cum homine; ille inaspectabilis factus fuit aspectabilis : « Prædicans præceptum Domini, » id est, interpres, ut Patris beneficio prophetæ olim prædixerunt : « Dominus dixit ad me; » qui mihi Pater est, secundum divinam naturam, idemque Deus secundum carnem assumptam : « Filius meus es tu, » charissimus ante sæcula citra fluxum mihi es Filius.

« Ego hodie genui te. » Quem ex utero ante Luciferum genui, hodierno die corporatum ex Virgine prodire volui; neque enim alius fuerat ille atque alius tu, sed idem, unus ex duabus naturis :

[84] Luc. xx, 9; Matth. xxi, 33. [85] Joan. xv, 1. [86] Matth. xxi, 40, 41. [87] Sophon. iii, 14, 15. [88] Zachar. ix, 9. [89] Psal. xliv, 7. [90] Psal. cxii, 1. [91] Matth. xxi, 9. [92] Psal. viii, 3. [93] Matth. xix, 14. [94] Luc. i, 42. [95] Marc. xi, 9, 10. [96] Psal. cxii, 5, 6. [97] Psal. ii, 1-3. [98] Gen. i, 26. [99] Psal. ii, 4-6. [1] Psal. cxlv, 10.

« Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. » Solet David quæ sunt Unigeniti, ad Dei ac Patris voluntatem atque potestatem revocare, ne ab imperitis Deo contrarius crederetur : « Et possessionem tuam terminos terræ; » qui sacrum nomen ferentes tuum, per te jurent. « Reges eos in virga ferrea[3]; » sceptrum seu virga ferrea divinitatis potentiam significat. Nam paternum hoc per Davidem dictum confirmans meus Servator ait : « Ego sum pastor bonus, et ego agnosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem : et animam meam pono pro ovibus meis[4]. » — « Tanquam vas figuli confringes eos. » His verbis tum hominum declarat opificium, quod magnus ille figulus Deus effinxit ac molitus est; tum vero Judæorum internecionem et interitum. Tam facile, B inquit, collides, qui te ut opificem ac Deum non venerantur, sed merum hominem ducunt, salutari morte te multantes, quam figulus fabricatum a se ac conformatum fictile. Ut enim pecudes, quæ pastoris vocem atque sibilum sequuntur, et viridibus pascuntur herbis, et liquidissimos potant latices; quæ vero a pastore resiliunt, feris prædæ sunt; ita tractus omnes cunctis terrarum finibus quicunque mei Filii vocem audient, in cœlestibus æternisque sedibus degent ac pascent, et ad securas amnes nutrientur. At qui ejus vocem negligent, attriti ac deleti, infami lupo, diabolo, relinquentur.

« Et nunc, reges, intelligite[5]. » Christi potestatem, resurrectionem, atque regnum ante accurate C exsecutus Propheta, intelligere ea quoque terrarum reges jubet ac hortatur. « Erudimini qui judicatis terram : » quandoquidem judicum Judicem, deorum Deum, vestrum ac totius mundi Regem Dominumque exspectatis, discite omnes, qui de terrenis, et terrena judicatis, judicare, ac jus et æquum facere : « in quo enim judicaveritis, judicabimini : et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis[6]. » — « Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore; » quod si timide ac trepide Deum coletis, postmodum cum eo æternum exsultabitis; nunc lacrymosi serentes : at tum lauti vestrorum fructuum millenarias aristas messuri, comportandas in horrea cœlestia. « Apprehendite disciplinam[6], » id est, ad frugem suscipite divinam doctrinam; ait enim : D « Et disciplina tua correxit me in finem : et disciplina tua me docebit[7]. » Et rursum LXX : « Disciplina Domini aperit aures meas[8]; » atque iterum : « Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me[9]. » — « Ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa[10]. » Iram appellat remunerationis diem ; perire de via justa, excidere est ac frustrari dextra judicis assistentia, qua sancti omnes ac justi fruentur. « Cum exarserit in brevi ira ejus[11]. » Repentinam vindictam ac furorem vocat horrendam illam sententiam : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus[12]; » quam et ante judicium unusquisque recogitans, ac sua ipsius conscientia victus, horret : « Beati omnes qui confidunt in eo[13]. » Propheta humanam naturam in duas partitus vias, damnat pervicaces; at pios morigerosque pietati, incorrupta ac perenni beatitudine afficit.

Consentanea Patri et Salomon Judæorum scelera publicans, ait : « Dixerunt cogitantes apud se non recte : Opprimamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et Filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus. Tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris, tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur Patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi. Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, et probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum : erit enim respectus ex sermonibus illius. Hæc cogitaverunt, et erraverunt : excæcavit enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta Dei, neque judicaverunt, quia tu es Deus solus, qui vitæ et mortis habes potestatem : et salvas in tempore tribulationis, et liberas ab omni malo : quoniam pius et misericors, et das gratiam sanctis tuis, et in brachio tuo resistis superbis[14]. »

Et per Jeremiam Christus prædicit : « Ego autem sicut agnus innocens, ductus ad immolandum, non cognoscebam : quia cogitaverunt super me cogitationem malam, dicentes : Venite, et mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius[15]. » — « Lignum » Propheta appellat vitalem crucem; « panem, » Christum, uti de se Christus confirmat : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi[16]. »

David quoque de insanis, et pessimo consilio instructis ait : « Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiis hominum : quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire : quoniam pones eos dorsum; in reliquiis tuis præparabis vultum eorum[17], » id est, in perennes atque interminos cruciatus abeuntium. Job etiam : « Deus impios non salvat, » LXX : « eo quod noluerunt scire Dominum[18]. » Isaias : « Vanum est consilium patrum vestrorum[19]. » Idem rursum : « Væ filii desertores, dicit Dominus

[3] Psal. II, 7, 8. [4] Joan. X, 14, 15. [5] Psal. II, 10. [6] Matth. VII, 1. [6] Psal. II, 12. [7] Psal. XVII, 36. [8] Isa. L, 5. [9] Psal. CXVII 8. [10] Psal. II, 12. [11] ibid. 13. [12] Matth. XXV, 42. [13] Psal. II, 12. [14] Sap. II, 12-22; Eccli. II, 13, 14. [15] Jerem. XI, 19, 20. [16] Joan. VI, 41. [17] Psal. XX, 11, 12. [18] Job XXXVI, 6. [19] Isa. XLVII, 13.

ut faceretis consilium, et non ex me : et ordiremini A telam, et non per Spiritum meum [20]. » Zacharias : « Hæc dicit Dominus : Ego non parcam ultra super habitantes terram : ecce ego tradam homines, unumquemque in manu proximi sui, et in manu regis sui : et concident eos, et non eruam de manu eorum : et pascam oves occisionis in Chanaanitide. Et assumam mihi duas virgas : unam vocavi Decorem : et alteram vocavi Funiculum. Et pascam oves. Et auferam tres pastores in mense uno; et ingravescet anima mea super eos : siquidem et animæ eorum rugiebant super me [21]. »

CAPUT LVII.

Psalmus XXI *de Christi persona eleganter explicatur.*

David : « Circumdederunt me vituli multi, tauri B pingues obsederunt me [22]. » Et rursum : « Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus : corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis : omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum [23]. » Et iterum : « Inimici mei animam meam circumdederunt : adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Projicientes me nunc circumdederunt me; oculos suos statuerunt declinare in terram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in abditis [24]. » Et paulo post : « Saturati sunt filiis, et dimiserunt reliquias suas parvulis suis [25]. » Atque alibi : « Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens [26]. » Idem ex Pilati persona : « Odivi C Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo. Lavabo inter nocentes manus meas [27]. » Et de pontificibus : « In quorum manibus iniquitates sunt, dextra eorum repleta est muneribus [28]. » Iterum tanquam voce carnis : « Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui [29]. » Et de Pharisæis Christum capere conantibus : « Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Da illis, Domine, secundum opera eorum; et secundum nequitiam adinventionum ipsorum : secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis : quoniam non intellexerunt opera Domini, et in operibus manuum ejus [30]. » Dei facta et opera manuum, vocat ineffabilem ad nos descen- D sum, et orbis terrarum salutem ex immensa bonitate collatam. Idem rursum : « Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis valde, et timor notis meis [31]. » Quid ita, o Propheta? « Quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu : in eo dum convenirent simul, accipere animam meam consiliati sunt [32]. »

Jam injustam Christi necem, et ei frustra comparatam fraudem prospiciens, scribit in hæc verba : « Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem [33]. » Rursum velut a corpore ad divinitatem : « Exsultatio mea, erue me a circumdantibus me [34]. » Et invectus in Synagogam Christi nece infamem : « Confundantur et revertantur simul qui quærunt animam meam : convertantur retrorsum et revereantur qui volunt mihi mala [35]. » In falsos quoque testes hæc pronuntiat : « Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me; retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ [36]. » Et iterum : « Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuunt oculis : quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant [37]. »

Jam illud quo referes? « Considerat peccator justum, et quærit mortificare eum : Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus : nec damnabit eum, cum judicabitur illi [38]. » Cæterum hæc de Christo : « Benedicentes ei hæreditabunt terram : maledicentes autem ei disperibunt [39]. » Dictis Isaac consentanea locutus est David. Ille enim prospiciens, quod ex stirpe Jacob exspectatio gentium Christus oriturus esset, sic præscius aiebat : « Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus : et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur [40]. » At David noster : « Benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt [41]. » Quorum verborum hæc sententia est : Quemadmodum tum soli ex Jacob nati, non vero etiam ex Esau, promissam terram occupabant : ita nunc quoque soli, qui Christo bene volunt, absque iis qui male volunt, cœlestem ac perennem Hierosolymam possidebunt.

Rursum David : « Multiplicati sunt qui oderunt me inique, qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem [42]; » quæ ex Unigeniti Dei Filii persona dicit. Ibidem : « Vim faciebant, qui quærebant animam meam ; et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum : et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones [43]. » Ac talia quidem de silentio Christi patientis David prodidit. Nunc evangelistam videamus : « Et Jesus cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit; ut miraretur præses vehementer. Tunc dicit illi Pilatus : Mihi non loqueris? Jesus autem tacebat [44]. » Consonat Davidi et Isaias in hanc sententiam : « Ipse propter afflictionem non aperit os suum. Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente mutus, sic non aperit os [45]. » Idem rursum ex persona Patris de

[20] Isa. XXX, 1. [21] Zachar. XI, 6-8. [22] Psal. XIII, 1. [23] ibid. II, 13. [24] Psal. XVI, 9-12. [25] ibid. 14. [26] Psal. XXI, 14. [27] Psal. XXV, 5, 6. [28] ibid. 10. [29] Psal. II, 6, 11. [30] Psal. XXVII, 2, 4. [31] Psal. XXX, 12. [32] ibid. 14. [33] Psal. XXX, 19. [34] Psal. XXXI, 1. [35] Psal. XXXIV, 5. [36] ibid. 11. [37] ibid. 19, 20. [38] Psal. XXXVI, 32, 33. [39] ibid. 22. [40] Gen. XXVII, 29. [41] Psal. XXXVI, 22. [42] Psal. XXXVII, 21, 22. [43] ibid. 13, 14. [44] Matth. XXVII, 12, 14; Marc. XV, 1. [45] Isa. LIII. 7.

immaculata passione ejus: « Ecce intelliget puer meus, et exaltabitur, et glorificabitur valde. Sicut stupebunt super te multi; sic ingloria erit ab hominibus species tua, et gloria tua a filiis hominum. Sic mirabuntur gentes multæ super eo, et continebunt reges os suum: quia quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent[46]. » Et alio loco: « Dominus dat mihi linguam disciplinæ, ut sciam quando oporteat loqui verbum: addidit mihi aurem ad audiendum, et disciplina Domini aperit aures meas: ego autem non renuo, neque contradico. Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas: et faciem meam non averti a confusione sputorum[47]. » David vero: « Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis; et in pulverem mortis deduxisti me[48]. » Idem velut a corpore ad divinitatem copulatam: « Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam[49]. » Et Isaias: « Homo in plaga positus, et sciens infirmitatem: quia aversa est facies ejus, despecta, et non reputata. Iste peccata nostra portat, et pro nobis dolet: et nos reputavimus eum esse in labore, et in plaga a Deo, et in afflictione. Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, et infirmatus est propter iniquitates nostras. Livore ejus nos sanati sumus[50]. » Amos propheta dicit: « Pro argento vendiderunt justum[51]. » Zacharias ex persona Christi: « Appenderunt mercedem meam triginta argenteos[52]. » Et Jeremias (referente sancto Matthæo): « Acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel: et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus[53]. » David de proditore: « Qui edebat panes, magnificavit super me supplantationem[54]. » Et Isaias: « Væ iniquo: mala secundum opera manuum ejus accident ei[55]. » Et David iterum: « Dixit injustus ut delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos ejus[56]. » Quamobrem Vates: « Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium[57]. » Sane dolos versavit, contra tam sanctam institutionem et doctrinam, et odium exercuit in virtutes et miracula. Invenit iniquitatem; scilicet ingenium avarum et sanguinarium. Quare merito imprecatur ei Propheta: « Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus: » quandoquidem astare Servatori ad dextram odit. « Cum judicatur, exeat condemnatus, » quandoquidem in ferendo judicio consessum exosus est, eam ob rem judicatus abeat damnatus. « Et oratio ejus fiat in peccatum[58], » preces appellat intempestivam proditoris pœnitudinem, ut est apud evangelistam Matthæum: « Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset; pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum: et abiens laqueo se suspendit[59]. » Quæ omnia Propheta longe ante præsagiens addit: « Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter[60]. » Cur? « Quia persecutus est hominem inopem, et mendicum, et compunctum corde mortificare[61]. » Vere enim inops est Dominus noster Jesus Christus: nam nisi temperiem nostram (seu corpus nostrum) mendicasset, nunquam nos ejus divinitate ditati essemus. Quare cum proditor divinitate augeri contempserit, jure in eum infert Propheta: « Et dilexit maledictionem, et veniet ei: et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo[62]. » Ita suo munere abdicatus est, eoque abdicato, suffectus Matthias, apostolorum cœtum explevit[63]. Salomonis quoque hæc de eo est sententia: « Vir insipiens (46) et iniquus ambulat vias non bonas: innuit oculis, significat autem pede, docet nutibus digitorum. Perversum cor fabricatur mala. Per vitiosas vias, proditoris notat ingenium; per oculorum nutum, ad pontifices defectionem et conspirationem; per pedem, proditoris celeritatem; per digiti micationem, occultam ejus vafritiem. Neque vero his contentus veterator, etiam fraudulento osculo herum prodidit, testatus Judæis, cui suavium daret, eum esse, prehenderent hominem[64]. » His vero Sapiens hæc subjicit: « In omni tempore, qui talis est, turbationes affert civitati. » Vere enim insignem tumultum ac perniciem Hierosolymis Judæ proditio dedit. « Propter hoc extemplo venit perditio ipsius, intercisio, et contritio insanabilis[65]. »

Quin et Isaias ait: « Ego suscitabo eum cum justitia regem: et omnes viæ illius rectæ. Ipse ædificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei convertet, non cum pretio, neque cum muneribus. » Et iterum: « Dixit Dominus Sabaoth: Laboravit Ægyptus, et negotiatio Æthiopum, et Sabbaei viri excelsi ad te transibunt, et tui erunt servi, et post te sequentur vincti manicis, et transibunt ad te, et adorabunt te; quoniam in te Deus est, et non est Deus absque te[66]. » Quæ commemorat vates, ut verum Deum esse Christum credatis.

CAPUT LVIII.

De Sabbato Judæorum, et Dominica Christianorum.

JUD. Quamobrem vos honorem et gratiam Dominicæ tribuistis, quam apud nos Sabbatum habuit?

CHRIST. Certe multo æquius esse sanctam hanc Dominicam præ vestro Sabbato honorari, abunde est unde statuamus, non ex nostris solum sacris voluminibus, sed ex ipso adeo divino opificio. Nam si requietem colimus, quanto magis operum exor-

[46] Isa. LII, 13-15. [47] Isa. L, 4-6. [48] Psal. XXI, 16. [49] ibid. 21. [50] Isa. LIII, 3-5. [51] Amos II, 6. [52] Zachar. XI, 12. [53] Matth. XXVII, 9. [54] Psal. XL, 10. [55] Isa. III, 11. [56] Psal. XXXV, 1. [57] ibid. 2. [58] Psal. CVIII, 6, 7. [59] Matth. XXVII, 3-5. [60] Psal. CVIII, 8. [61] ibid. 17. [62] ibid. 16. [63] Act. I, 26. [64] Prov. VI, 12, 13. [65] ibid. 14, 15. [66] Isa. XLV, 13, 14.

(46) Nazianz. imitatur *in magnum Basilium* 12, 36, et alibi.

dium! Neque enim propterea honorandus est Adamus, quod violando præcepto mortem incurrit (nam id quidem est extremum), sed quod primum Dei manibus factus est, atque formatus. Nam ecce hæc quidem est conformatio divina; altera vero transgressio humana.

Jam quanto hominibus sine comparatione præstant divina, quantoque est principium fine honoratius (siquidem illud molitionis causa est, hic rerum molitarum dissolutio), tanto est quoque Sabbato illustrior et augustior Dominica. Præterea constituto principio cogit necessitas finem consequi: at finem esse principio non exstante, insolens est et inauditum. Præstat igitur Sabbato Dominica, idque ex iis quæ dicimus erit apertius.

Vicesima quinta mensis Nisan (ut vos Hebræi vocatis, nobis vero Martius est), Deus opificium cœpit; tricesima universum hoc omne perfecit, tricesima prima, quæ a cœpto opificio numeratur septima, requievit. Ac videte sane exitum veritatis. In hac Israelitarum ex Ægypto fuga, et in Chananæam transitus contigit; in hac promissæ terræ sortitio et ingressus fuit. In hac Gabriel archangelus Virgini ac Deiparæ læti nuntii verba attulit, quæ extemplo et Christi pro nobis sine semine conceptus et arcana Incarnatio est secuta; in hac ejus ex mortuis resurrectio; ac verisimile est, in hac et communem omnium nostrum resurrectionem futuram, cum in vitam restitutis Christum iterum se tremendum præbebit, et incorruptum judicium exercebit, simulque grandis arcani inspectores ac præcones, divini apostoli, in duodecim sedibus judicandis duodecim Israeliticis tribubus sedebunt. Cæterum desiturum quandoque Sabbatum, Deus Abrahamo vestro parenti aperuit in hæc verba: « Tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum, in generationes suas [67]; » et iterum: « Circumcidetur ex vobis omne masculinum in generationibus vestris [68]; » ibidem: « Infans octo dierum circumcidetur: eritque pactum meum inter me et inter vos, in generationibus vestris [69]. » Videtis cum ortu fœderis etiam interitum? Non enim dixit: Hoc erit signum inter me et inter vos in pactum sempiternum (47). Neque id semel dixit, sed ter quaterque. Unde constat judicium hoc neque in alteram ætatem, neque ad extrema usque statuendum; sed, Quandiu animo meo collubebit, posteritatem vestram rectores atque reges habere. Ob id præsagit Israel: « Non deficiet dux ex Juda, et princeps de femore ejus, donec veniant, quæ reposita sunt; et ipse erit exspectatio gentium [70]. » At ubi venit Christus, non jam amplius huic generationi circumcisionis statutum fœdus durat, non vaticinium, non regnum, non pontificium, non Sabbatum, non jejunium, non

A libamentum, non Pascha, non festum. Merito igitur octavo die instituta circumcisio est, ceu sancto atque mundo; nam in Levitico octavus, sanctus atque mundus vocatur, alteram novi fœderis a Christo patrandi legem designans: « Septem dies tibi et bos, et jumentum, et mancipium servient, octavo libera erunt [70*]. » En octavum diem libertatis, quæ sanctam Dominicam prænotat, qua Deus noster Christus orbem terrarum a diaboli fraudibus liberavit.

Jam vero universum hoc septem ævis durare jussum est, auctore Salomone: « Da partem septem, nec non et octo [71]. » Id quod et magnus ille apostolus Paulus, Christi os, qui in tertium usque cœlum conscendit, testatur in hæc verba: « Cum

B tradiderit regnum Deo et Patri Filius [72], tum et ipsa creatura liberabitur a servitute [73]. » Igitur nondum cognito die octavo, jure septimus colebatur, ut feriatus; nam et instante illa, at nondum præsente ætate octava, septem duntaxat hominibus ætates putantur.

Quemadmodum autem ævo illo octavo (quod futurum est, et nunquam finietur) non jam porro septem præcedentium memoria ulla agetur; sic Dominica, qui octavus libertatis dies est, præsente, Sabbati actione opus est nulla. Siquidem cum servituti subjaceret genus humanum, necessario et Sabbato opus erat, fessis exiguam requietem ferente. At ubi jam dies octavus libertate omnia donavit, ecquis deinceps usus sit septimi? Ac si libet, con-

C siderate diligenter quemadmodum cum parentes vestri manna in deserto vescebantur, ut ait David: « Panem angelorum manducavit homo [74]; » cæteris diebus frugi et utilis erat mannæ collectio, non in crastinum pro Judaica ingluvie manens, sed quæ satis esset diurno alimento: quod si Sabbato quis collegerat, inutilem prorsus sentiebat operam. Cæterum ex quo cœlestis ille panis, quem ut carbonem Isaias perspexit, et a cherubino (47*), qui forcipe eum ex ara sumpserat, contactus, abs Domino Deo exercituum audivit: « Ecce tetigi hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur [75]; » ex quo, inquam, cœlestis ille panis benignitate æterni Patris, et sancti Spiritus ope in

D terram descendit, uti de se ipse clamat: « Ego sum panis, qui de cœlo descendi [76]; » ex eo nec Sabbatum fit, nec quies, nec tenuis et exigua vita, nec moderata partitio, sed omni hora Christus æternam ac perennem vitam suis famulis largitur.

CAPUT LIX.

Panis propositionis, typus corporis Christi.

Quin et panis et vinum, quæ proferebat Melchisedech [77], et panis propositionis, quos soli sacerdotes edebant [78], corporis ac sanguinis Christi

[67] Gen. XVII, 9. [68] ibid. 10. [69] ibid. 12. [70] Gen. XLIX, 10. [70*] Levit. XXIII, 36. [71] Eccle. XI, 2. [72] I Cor. XX, 24. [73] Rom. VIII, 21. [74] Psal. LXXVII, 25. [75] Isa. VI, 7. [76] Joan. VI, 41, 51. [77] Gen. XV, 18. [78] Exod. XXV, 30.

(47) Et tamen ibid. dicitur bis: v. 7 et 13.

(47*) Seraphim.

sacrificium præsignabant. Nam etsi majores vestri A panem illum, qui umbra quædam et exemplar esset comederunt, at nihilominus eorum membra acciderunt, in solitudine [79]; qui vero hoc pane vescitur, quid a se accepturus sit, ipsemet Servator docet in hanc sententiam : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam [80]. » Quamobrem clamat Isaias : « Et erit in die illa, radix Jesse, et qui consurgit, ut princeps sit gentium ; in ipso gentes sperabunt : et erit requies ejus honor [81]. » Et quæ alia autem ei requies erit, atque honor, quam ad arcana illa divina et munda cum timore et horrore accessus, et perceptio (eorum)? Idem alibi : « Periit princeps, qui conculcabat terram [82], » scilicet qui nos supplantat malignus, de quo et meus Dominus ait : « Venit princeps mundi hujus, et in me non habet B quidquam [83]. » — « Dirigetur cum misericordia thronus ejus [84], » honor videlicet lapsi Adami. Est enim thronus honoris signum. At quo pacto dirigetur? « Per viscera misericordiæ Dei nostri [85]. » Et sedebit super illum cum veritate in tabernaculo David, id est, consors tribus ac gloriæ perennis sedebit ; « judicans et exquirens judicium, et faciens misericordiam [86]. » Zacharias : « Venient populi multi, et gentes plurimæ, ut quærant faciem Domini [87]. » — « In die illa, dicit Dominus, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria [88]. » Et Isaias : « Die illa fidens erit homo in eo qui fecit eum : oculi autem ejus in C sanctum Israel intuebuntur [89]. »

Atque hæc sancta œconomiæ Christi arcana notabant, quibus percipiendis ipsum Servatoris Christi sacrum corpus pretiosumque sanguinem percipimus, ut ab eo edocti sumus : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo [90]. » Rursum ad discipulos : « Accipite et comedite : hoc est corpus meum. Hoc facite in meam commemorationem [91]. » Similiter et de calice dicit : « Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum [92]. » Sed hæc satis sunt de principe ac regina dierum ; nunc orationis axem ad resurrectionis disputationem convertamus, ac rursum D præ cæteris omnibus Davidem contemplemur.

CAPUT LX.

De Christi a mortuis resurrectione.

« Tu exsurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. » Et ibidem : « Ædificabit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua : respexit in orationem humilium. » Quorum? Qui ob flagitia mancipati, divina misericordia opus habent. « Et non sprevit precem eorum [93]. » Neque enim ullum scelus est Dei benignitatem superans. Et post pauca : « Et populus qui creabitur, » scilicet per evangelicam doctrinam, « laudabit Dominum [94]. » Idem rursum : « Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me [95], » id est, cum assumpto meo temperamento, et in corpore mortem sustinens, meam quoque animam ab inferis, ut cæterorum, vindicabit, pro quo et Isaias facit : « Resurgent mortui, et expergiscentur, qui in monumentis, et lætabuntur qui sunt in terra [96]. » Prænuntians publicam resurrectionem princeps Christus Dominus, ex mortuis factus est primogenitus.

« Lætabuntur, inquam, qui sunt in terra : » ros enim, qui a te, sanatio est. Et quis alius autem ros medicina est nobis, quam sacri baptismi aqua, unde expiamur, et illustramur? « Terra autem impiorum cadet. » Impiorum terra, rebus terrenis delenita vis et natura est, quæ spretis divinis jussis a Deo separata, cum inferorum principe habitare est damnata : quæ et Deum hominem coram præsentem neque agnovit, neque adoravit. Nam Christus in terris, et apud nos homines agens, non omnes omnino servavit, sed eos qui se Deum agnoscerent ac profiterentur. Ita et apud inferos, se agnoscentes, atque ut Deum veneratos, sospitavit, in vitamque restituit : qui id minime fecissent, eos cum Orcinis spiritibus reliquit. Itaque et David sic effatur : « Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliviscuntur Deum [97]. » Et per Ezechielem mortuis ait Deus : « Ecce ego aperio memorias vestras : et reducam vos de sepulcris vestris, popule mi, et introducam vos in terram Israel ; et cognoscetis quoniam ego sum Dominus vester, cum aperuero sepulcra vestra, ut educam de sepulcris populum meum ; et dabo spiritum meum in vobis et rivetis [98]. » Quin et Orci direptionem, et vastitatem prævidens clamat David : « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confringet Dominus [99]. » Et Job : « Tibi, Domine, aperiuntur metu portæ mortis, et janitores inferni videntes te timuerunt [1]. » Isaias : « Domine Deus, glorificabo te, laudabo nomen tuum, quoniam fecisti admirabilia, consilium antiquum verum : quia posuisti civitates in tumultum, civitates munitas, ut caderent fundamenta earum, civitates impiorum in æternum vastabuntur : propterea benedicet tibi populus pauper, et civitates hominum injuriam sustinentium, te timentium. Fuisti enim omni civitati humili auxiliator [2]. » Impios, opinor, dæmones vocat, oppida munita, Orci regiam et mortis domicilia ; a quibus inopes, et non plenissimi moribus cum virtute conjunctis detinebantur ac possidebantur. Inopes enim sunt omnes qui virtutis

[79] Hebr. III, 17. [80] Joan. VI, 56. [81] Isa. XI, 17. [82] Isa. XVI, 4. [83] Joan. XIV, 30. [84] Isa. XVI, 5. [85] Luc. I, 78. [86] Isa. XVI, 6. [87] Zachar. VIII, 22. [88] ibid. XIII, 2. [89] Isa. XVII, 7. [90] Joan. VI, 56. [91] Matth. XXVI, 26. [92] ibid. XXVII, 28. [93] Psal. CI, 14-18. [94] ibid. 19. [95] Psal. LXXXIV, 16. [96] Isa. XXVI, 19. [97] Psal. IX, 18. [98] Ezech. XXXVII, 12, 13. [99] Psal. LVIII, 7. [1] Job XXXVII, 7. [2] Isa. XXV, 1 seqq.

opes non obtinent. Itaque vates gratulabundus, non Orco solum a Christo direpto, sed etiam munimentis ejus funditus eversis, ait: « Fuisti auxiliator omni civitati humili, » id est, animæ contritæ, quod et David profitetur: « Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies [3]. » Nam Christo ad inferos descendente, non sanctorum animæ tantum liberatæ sunt inde, sed omnes adeo prius in diaboli errore, et simulacrorum cultu servitutem servientes, aucti agnitione Dei, salutem sunt consecuti: quare et gratias agebant, Deum laudantes. Jam et Dei Patris per Isaiam, hæc sunt ad Filium verba: « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui; et dedi te in testamentum gentium, ut constitueres terram, et possideres hæreditates desertas [4], » per desertas hæreditates inferos significans, quos omnino desertos atque vastos habuit Christus. Quin ut orationem exploratam redderet, subjungit: « Dicens his qui in vinculis sunt, Exite; et his qui in tenebris, ut revelentur [5]. » Oseas addit, tanquam se hortarentur et impellerent invicem dicentes: « Eamus et revertamur ad Dominum Deum nostrum, quia ipse fecit nos et sanctificabit nos post dies duos [6]. » Sentitis prophetam? Primum divinam naturam innuens ait: « Ipse fecit nos: » tum autem corporalem Christi mortem præsagiens: « Post duos dies, inquit, sanctificabit nos, » illud omnino ut præteritum, hoc ut futurum; denique ut utrumque ostenderet, audacter addit: « In die tertio resurgemus et vivemus cum eo. » Ezechiel etiam declarans Dei magnitudinem, ac quemadmodum sua sibi paranda resurrectione polleat, non de Christo modo, sed de omnibus quoque cum eo simul redivivis est vaticinatus. Cæterum qui multos suscitare potest, quanto magis seipsum poterit? Igitur diserte clamat: « Facta est super me manus Domini: et eduxit me in spiritu Domini et posuit me in medio campi: et hic erat plenus ossium hominum: et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu: et ecce multa nimis super faciem campi, arida vehementer. Et dixit ad me: Fili hominis, si vivent ossa hæc? Et dixi: Domine, Domine, tu nosti hæc. Et dixit ad me: Fili hominis, propheta super ossa ista; et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus ossibus istis: Ecce ego affero super vos spiritum vitæ, et dabo super vos nervos, et inducam super vos carnem, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum in vobis: et vivetis: et cognoscetis quoniam ego sum Dominus. Et prophetavi, sicut præcepit mihi. Et facta est vox, cum ego prophetarem; et ecce commotio: et accedebant ossa invicem ad juncturam suam. Et vidi: et ecce super ea nervi et carnes oriebantur; et ascendebant super ea pelles desuper: et spiritus non erat in eis. Et dixit ad me: Propheta super spiritum, propheta, fili hominis, et dic spiritui: Hæc dicit Dominus: A quatuor spiritibus (48) veni, et insuffla in mortuos istos, et vivant. Et prophetavi, sicut præceperat mihi. Et ingressus in eos est spiritus; et vixerunt, et steterunt in pedibus suis, congregatio multa nimis. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa hæc omnis domus Israel est: et ipsi dicunt: Arida facta sunt ossa nostra, periit spes nostra, dissonuimus. Propterea vaticinare, et dic: Hæc dicit Dominus: Ecce ego aperio memorias vestras: et reducam vos de sepulcris vestris, popule mi, et introducam vos in terram Israel [7]. » Hoc Ezechielis vaticinium complevisse meum Jesum, docet evangelista in hæc verba: « Et ecce terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis [8]. » Isaias quoque ostendens Hierosolymam post excidium rursum illustrem futuram, sacram, auctam thesauro, Dei hominis Jesu sepulcro, clamat: « Aperientur portæ tuæ semper: die ac nocte non claudentur, ut introducant ad te fortitudinem gentium, et reges earum, qui adducendi sunt. Gentes enim et reges, qui non servient tibi, peribunt, et gentes solitudine desolabuntur [9]. » Videtis ut de Christo vaticinium sit? Quæ enim gens, aut qui rex Hierosolymæ servivit, aut supplex accidit? Addit: « Et gloria Libani ad te veniet in cyparisso, et pino, et cedro simul, ut glorificetur locus sanctus meus: et locum pedum meorum glorificabo [10]. » Explicato, quod Hierosolyma maneret, beneficio, aperit et auctorem; quasi diceret: Cum in pino et cedro, ac cupresso, ex quibus fabricata erat crux, Deum hominem Jesum videritis, tum ab eo hæc omnia fient. Ac videte superiorum ex iis quæ sequuntur, sententiam: « Et ibunt ad te timentes filii eorum, qui te humiliaverunt [11]. » Intelligitis accuratam prophetæ diligentiam? Nam quod dicit, hujusmodi est: Romanorum, qui te pridem afflixerunt, posteri, formidolosi ac trementes modo ad te confluent. « Et adorabunt vestigia pedum tuorum, qui detrahebant (49) tibi (et irritabant te [12]). » Nam tum quidem ob Christi necandi scelus incolæ tui imploratum Romanorum prætorem ad insaniam magis instigarunt; at nunc posteaquam vitæ fontem in pectore scaturientem tenes: « Adorabunt vestigia pedum tuorum qui irritabant te. Et vocaberis civitas Domini, Sion sancti Israel: pro eo, quod fuisti derelicta et odio habita [13]. » Observate propheticam mentem. Cum ob interfectum Christum captiva ac deserta fueris,

[3] Psal. L, 19. [4] Isa. XLIX, 8. [5] ibid. 9. [6] Ose. VI, 1-3. [7] Ezech. XXXVII, 1-12. [8] Matth. XXVII, 51, 52. [9] Isa. LX, 11, 12. [10] ibid. 13. [11] ibid. 14. [12] ibid. [13] ibid.

(48) Ms. περάτων.

(49) παροξύναντες.

tum merito magis Dei urbs vocabere, quod vitalem mortem in te Deus homo Jesus dormierit : « Et non A erat qui auxiliaretur tibi [14], » præter me scilicet, qui in te sum exanimatus. « Et ponam te exsultationem æternam, gaudium generationum generationibus [15]. » Idem et Deiparens David ostendens, ait : « Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam [16]. » — « Et suges lac gentium ; » collaudationen ac fidem gentilium vates innuit, « et divitias regum comedes. » Opus regum, aut ab aliis allata munera, aut confractionem et simulacrorum ejectionem propheta significat : « Et scies, quia ego Dominus, qui salvo te, et qui eruo te Deus Israel [17]. » — « Quandoquidem me, inquit per Jeremiam, beneficiis affecti non cognoverunt, captivi et servitute multati cognoscent [18]. » Jacob B vero ita loquitur : « Recumbens dormisti, ut leo, et quasi catulus leonis : quis suscitabit eum [19] ? » Et de confectis mœrore animis scribit David : « Clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eripuit eos, sedentes in tenebris et umbra mortis, vinctos in mendicitate et ferro [20], » inopia Dei notitiæ, ferro simulacrorum, cultus duritie. Et ibidem : « Portas æreas contrivit, et vectes ferreos confregit [21]. » Et Isaias velut a Divinitate ad copulatum cum ea corpus : « Sic dicit Dominus Deus Christo meo : Apprehendam dexteram ejus, et exaudiam eum : ante faciem ejus gentes et fortitudinem regum disrumpam : aperiam ante eum januas, et civitates non claudentur. Ego ante te ibo, et montes complanabo, portas æreas C conteram, et vectes ferreos confringam [22]. » Et de animarum ex inferis liberatione ita Nahum : « Portæ civitatum apertæ sunt : et regalia conciderunt, et substantia revelata est (scilicet Dei hominis Christi) et ancillæ ejus ducebantur [23], » sicut columbæ (animæ sanctorum Dei hominis Jesu divinitate affectæ); quibus addit Isaias : « Qui habitatis in regione et umbra mortis, lumen lucebit super vos [24], » lucem appellans Filium, ut ex evangelista didicimus, ex persona Christi dicente : « Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ [25]. » Quin Christus ipse per Davidem velut a corpore ad Deum et Patrem clamat : « Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum D videre corruptionem [26]. » Agite vero, quid de hoc sancto censetis ? ecquid enim sanctus omnis corruptelam non sensit ? Apage sis. Unus duntaxat vere sanctus et a Deo electus, et qui corruptionem non viderit, Chistus est.

CAP. LXI-LXII.

Christus mortuus corruptionem effugit.

Jud. Nos quidem neminem hominem mortalem, corruptionem aut interitionem (49*) effugisse remur ; sin vos tenetis, doceri petimus.

Christ. In hæc tria humanam naturam partita est Dei providentia : in semen, augmentationem seu nutritionem, et in statum consistentiæ. Quam ob causam tria quoque ex nata consequuntur contraria : mors, corruptio, interitio. Quæ res evidens est ex funeralibus, quas obimus, feriis. Nam in morte sepulturam, in corruptela tertias quas vocamus ferias, in tertia quadragenarias obimus. Novendiales enim animarum instaurationi excogitatæ sunt. Igitur quidam ante legem, et in lege, et post legem, ob præstantem in Deum amorem supra naturam luctati, corruptionem non senserunt, mortem passi.

Cæterum meus Salvator atque Deus mortem passus est propter corpus, quod ex puro virginali sanguine, testandæ omnino humanæ suæ naturæ, contraxit. Nam si ob peccatum in orbem terrarum mors invasit, expers autem peccati Christus est, non habuisset in eo locum mors, nisi jussa paruisset ; corruptionem vero aut perniciem nequaquam sensit Dominicum corpus, cum nec satus quidem et corporea voluptas præcesserit ; neque in vitiis conceptus, neque in peccatis enixus, ut ait David ; siquidem ubi hæc sunt, necessario et corruptio et pernicies consequuntur. Servator autem mundi volens benigne humanum genus servare, ultro subiit interitum, id quod de se ipse testatur : « Potestatem habeo ponendi animam, et potestatem habeo iterum sumendi eam [27], » atque id factum est post, ut omnibus omnino Adami posteris, quantum in eo esset, libertatem quæreret soluta corporis damnatione, in ipso corpore exstincta morte.

CAPUT LXIII.

Christum post resurrectionem edisse, et in cœlos ascendisse.

Jud. Quamobrem vero, quove pacto Christum redivivum, et incorruptum, neque jam caducis egentem cibis, rursum comedisse, ac in cœlos assumptum dicitis ? Itane homines quoque post (50) resurrectionem publicam epulati in cœlos denique conscendent ?

Christ. De his sane meus Servator certam sententiam dixit. Nam majoribus vestris quærentibus eum de quibusdam septem fratribus, qui omnes unam uxorem duxerant, ut fratri semen excitarent secundum legem, cujus ex septem esset, in resurrectione ? « Erratis, inquit, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei : in resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo [28]. » Cæterum quod dubii scire quæritis, quo pacto post resurrectionem comederit, facile atque

[14] Isa. LX, 15. [15] ibid. [16] Psal. CXXVI, 1. [17] Isa. LX, 16. [18] Jerem. XXXI, 34. [19] Gen. XLIX, 9. [20] Psal. CVI, 10.13. [21] Psal. CVI, 16. [22] Isa. XLV, 1-3. [23] Nahum II, 6. 7. [24] Isa. IX, 2. [25] Joan. VIII, 12. [26] Psal. XV, 10. [27] Joan. X, 18. [28] Matth. XXII, 29.

(49*) Διαφθορὰν καταφθοράν.

(50) Nazianz. in Epiphan. 235, 52.

exploratc ex iis quæ tenetis, et questionem expediam, et scrupulum dissolvam. Nimirum ut epulata est sancta Trinitas, invitata ab Abrahamo patriarcha, ut ejus facultates absumpsit ignis, cum quidem solidas hostias dissecuit medias, et in frusta redegit; aves non dissecuit, sed cœlitus ignis delapsus consumpsit [29]; quemadmodum et Eliæ memoria cum incendiarias victimas, et ligna, et aquam in scrobe et humum lambit ignis [30]. Jam vero ut in cœlos ascenderit, et immortali Patri dexter sedeat, rursumque in carne judicandis vivis ac mortuis venturus sit, prophetæ hic quoque, non ego, vobis prodent veritatem. Igitur Isaias Christi, cum corpore ascensum videns, et rei magnitudinem stupens ac demirans, clamat: « Quis est iste, qui venit de Edom, rubor vestium de Bosor? sic formosus in stola [31]? » Intelligitis vatem? Cum in Christi humanitatem intueretur, ruborem vestium ejus, et de Bosor, dixit, quod erat carnis. At ubi in divinam naturam perspicaces mentis oculos rejecit, ait: « Sic formosus in stola? » Tum autem ut apertiorem orationem redderet, velut a Deo homine, addit: « Ego qui loquor justitiam, et judi-dicium salutaris. » Justitiam (loquor) ut qui ad hominum salutem homo factus sim, qui a simulacris absistentes, et iis præstitam religionem atque honorem ad verum Deum transtulerunt. Judicium salutaris, ut qui Deus existens, omnibus venturus judex, sim unumquemque pro suis factis remuneratus. Cui sententiæ consonant illa Davidis: « Speciosus forma præ filiis hominum [32-36]. » Et iterum: « Deus judex, justus, fortis, et patiens [37]. » Sed Isaias volens insuper apertissime ostendere, nequaquam alium esse, qui de cœlo descendens, passus et sepultus inferos spoliasset, et alium qui e terra in cœlos eveheretur, interrogationem facit ad Servatorem: « Quare rubra sunt vestimenta tua, et indumenta tua sicut de calcato torculari, pleni percalcatæ? Quare ergo est rubrum indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari [38]? » Atque ille quidem rogat in hunc modum, imitatusque Christum Dominum, qui sibi ipsi et sacrificus, et sacrificium fuit, rogans respondet, orationem fingens, quasi ille responderet. Ergo ait: « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum [39]. » Nam ut ei tempore passionis non opus erat duodecim legionibus angelorum (poterat enim vel solus se propugnare, et mortem effugere, si voluisset, quantumvis humanum quiddam loqueretur: « Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu [40] »: ita hic quoque torcular calcavit solus, nullius e gentibus opus habens. At in ascensu, quod idem Isaias rursum testatur, « Decies centena millia, et millies centena millia serviliter ei ministrabant [41]. »

A Deinde Christi præpotentiam; rerumque gestorum magnitudinem miratus infert: « Non legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit eos [42]. » Zacharias: « Hæc dicit Dominus: Ecce dies venit: et stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarum [43]. » Pedes vero Dei nominans, non actuosam, quæ a pedibus manat, Dei facultatem intelligit, quemadmodum David eam quæ a manibus proficiscitur, manus appellavit his verbis: « Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me [44], » sed corporeos pedes significavit; nam eam ob rem, et diem et Oliveti montem commemoravit, ut humanam, et velut circumscriptam Christi naturam indicaret. David quoque Christi a mortuis resurrectionem, ac post eam in cœlos ascensum, et ejus quasi restitu-

B tionem in integrum volens quam liquidissime ostendere, inter se dubitantes copias cœlestes inducit; carmenque per interrogationem simul ac responsionem detexens sic effatur: « Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ [45]. » Igitur hi ascendentem cum corpore gloriosum Deum conspicati, et insolenti spectaculo perculsi, rogare: « Quis est iste rex gloriæ? » Illi contra respondere: « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio [46], » contra mortem, inferos, et diabolum; calcata enim morte, direptis inferis, fracto diabolo, ut Deus fortis nunc ascendit; ergo « attollite portas principes vestras, » Angelicarum potestatum Domino, gloriosoque rege intraturo, id est, cum corpore Deo et Patri a dex-

C tris assessuro. Idem rursum de eodem ascendente: « Exaltare super cœlos, Deus, et in omnem terram gloria tua [47], quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua; et usque ad nubes veritas tua [48], » quasi diceret: Nunc jam omnes vatum præsagitiones sunt completæ. Ante enim tuus in terram adventus, e virginali sanguine corporis assumptio, miracula, Judæorum ludibria, crux, supplicium, mors, sepultura, Orci direptio, mortis internecio, post triduum ex mortuis resurrectio, nunc te gloriose redivivo, misericordia tua usque ad cœlos magnificata est, et usque ad nubes veritas tua. Unde et lætus gratum carmen Domino Propheta decantans ab humana natura (erat enim illa misere

D paradiso exturbata, nunc egregia Christi benignitate revocanda, et ad majestatis dextram æterni Patris collocanda): « Quis loquetur, inquit, potentias Domini, et auditas faciet omnes laudes ejus [49]? » Et iterum: « Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ [50]. » Alibi: « In sole posuit tabernaculum suum, » cum corpore assumptionem significans; et paulo post: « A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus [51]. » Quibus verbis duplicem descensum e cœlis in terram, et sub terram, rursumque ex iis in cœlos ascen-

[29] Gen. xviii, 3, 4. [30] III Reg. xviii, 38. [31] Isa. lxiii, 1. [32-36] Psal. xliv, 3. [37] Psal. vii, 12. [38] Isa. lxiii, 2. [39] ibid. 3. [40] Matth. xxvi, 39. [41] Dan. vii, 11. [42] Isa. lxiii, 9. [43] Zachar. xiv, 4. [44] Psal. cxviii, 73. [45] Psal. xxiii, 7. 9. [46] ibid. 8, 10. [47] Psal. lvi, 12. [48] Psal. cvii, 6. [49] Psal. cv, 2. [50] Psal xlv, 6 [51] Psal. xviii, 6, 7.

sum, et gloriæ potestatisque traditionem notat : ita enim et dilectus ille evangelista ait : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo [52]. Et de sanctarum animarum ex inferis liberatione, atque Unigeniti ascensu, et sessione ad dexteram Patris vaticinans, et ob curam honoremque humano generi præstitum ab Opifice et totius universi procuratore vehementer exsultans ac gavisus, inquit : « Dominus regnavit, decorem indutus est [53], » excellentiam corporis ex interitu et post interitum ejus immortalitatem ita vocans.

Atque id ita esse ex sequentibus verbis planiorem habebitis dictorum sensum, ait enim : « Induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se virtute [54]. » Ac videte, ut hæc de inseparabili assumpto dicat, neque nunc aut pridem viribus induta est Divinitas B neque in posterum induetur ; sed ante sæcula, et nunc, et cunctis insuper futuris sæculis induta est. Neque ipsa solum per se valida est, sed omnibus aliis quoque eadem ut valeant, largitur. Qua de re Danielis sententia hæc est : « Et ecce quasi visio filii hominis : et erexit me super genua mea, et super vestigia pedum meorum ; et dixit ad me : Viriliter age, et confortare : et dum loqueretur mecum, confortatus sum [55]. » Hæc ille. Nos psalmorum carmina repetamus. « Parata est sedes tua ex tunc [56], » quando? ex quo moliendæ atque fabricandæ omnis creaturæ Patri consors factus es. Siquidem œconomiæ tuæ arcana, ab omni æternitate præstituta, extremis temporibus sunt perfecta. Addit, ut orationem illustret : « A sæculo tu es [57]. » C Et paulo post : « Testimonia tua credibilia facta sunt nimis [58], » id est, fixa et irrevocabilia tua præcepta, quale est, quod Deuteronomio Mosi ait Deus : « Descende et contestare populum [59], » ut accurate observent mysteriorum seu præceptorum rationem : « Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum [60]. » Domum Dei intellige divinitate affectum Christum assumptum : sanctitudo et longitudo dierum, est perennis æternaque duarum naturarum unio, quæ discidium sit passura. Idem rursum : « Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus [61]. » Et adorantibus Filium angelis, ait : « Adorate eum, omnes angeli ejus [62]. » At Filio, qui adoretur : « Sedes tua, D Deus, in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis [63], » et tu, qui nunc carne vestitus ad cœlum regrederis, « Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli : ipsi peribunt tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium

A mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient [64]. »

Prophetæ Amos hæc sunt verba : « Qui ædificat in cœlo ascensionem suam, et securitatem suam super terram fundat : qui vocat aquam maris et effundit eam super faciem terræ, Dominus omnipotens nomen ei [65]. » Est autem quod dicit ejusmodi : Deus ille omnipotens, universitatis architectus, qui reductas totius terræ aquas in conceptacula quædam coegit, degentibus in terra (51), ipse in carne degens, securitatem suam, quæ vera est religio, molitus fuit : solium vero suum in cœlo fixit, notans assumptionem (qua assumptus in cœlum sedet ad Dei Patris dextram).

CAPUT LXIV.

De Christi secundo adventu.

Consentanea sunt illa : « Et ascendit super Cherubim, et volavit super pennas ventorum [66]. » Atque alibi : « Exaltare, Domine, in virtute tua, cantabimus et psallemus virtutes tuas [67]. » Porro autem de secundo Christi adventu per Michæam Filio ait Deus : « Surge et tritura : quia cornua tua ponam ferrea, et ungulas tuas ponam æreas et comminues populos multos [68] ; » et iterum : « Surge judicare apud montes : et audiant colles vocem tuam. Audite, montes, judicium Domini, et valles, et fundamenta terræ ; quia judicium Domino adversus populum suum ; et cum Israel judicabitur [69]. » Per Isaiam vero Deus sic : « Justitia mea non elongabitur : et salutem, quæ a me est, tardare non faciam [70]. » Sophonias : « Timete a facie Domini Dei, quia prope est dies Domini [71]. » Zacharias : « Hæc dicit Dominus omnipotens : Ecce Vir, Oriens nomen ejus ; et ab inferioribus ipse orietur, et sedebit super throno suo [72]. » Isaias vero iterum : « Indutus est justitiam quasi loricam, et posuit galeam in capite : et circumdatus est vestimento vindictæ, et pallio zeli, quasi retributurus retributionem opprobrium adversariis suis, et vindictam hostibus suis : insulis vicem reddet. Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, et qui ab ortu solis nomen ejus inclytum. Veniet enim quasi fluvius violentus ira ejus ; veniet cum furore. Et veniet ex Sion qui liberat, et avertet impietates a Jacob, dixit Dominus omnipotens [73]. » Et David : « Exsurge, Domine, in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum tuorum : et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te : et propter hanc in altum regredere : Dominus judicat populos [74]. » Vide ut apta et composita sit sententia. Explicata primum

[52] Joan. III, 13. [53] Psal. XCII, 1. [54] ibid. [55] Dan. X, 16, 18, 19. [56] Psal. XCII, 2. [57] ibid. [58] ibid. 5. [59] Exod. XIX, 21. [60] Psal. XCII, 5. [61] Psal. XCVI, 6. [62] ibid. 8. [63] Psal. XLIV, 7, 8. [64] Psal. CI, 26. [65] Amos IX, 6. [66] Psal. XVII, 11. [67] Psal. XX, 14. [68] Matth. IV, 13. [69] Mich. VI, 1. [70] Isa. XLVI, 13. [71] Soph. I, 7. [72] Zach. VI, 12. [73] Isa. LIX, 17, 18, seqq. [74] Psal. VII, 7-9.

(51) Imperfectus et obscurus sensus.

his verbis ex inferis resurrectione : « Exsurge, Domine in ira tua, » id est furore gloriæ tuæ ad Judæ internecionem : subjungit : « Exaltare in finibus inimicorum tuorum ; » in cœlo una cum angelis super nubes conscendens : « Et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti, » quando ? cum in terra corporatus visus es, et inter homines versatus. Gemina sunt autem et illa evangelistæ verba : « Tunc sedebit Filius hominis super sedem majestatis suæ : et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis [75], » quod idem est cum illo prophetico : « Et synagoga populorum circumdabit te. » Cæterum ut æternum ac perenne tempus significet, addit : « Et propter hanc (causam, ob verum nempe judicium) in altum regredere, » ostendens alium justum judicem esse nullum, nisi te solum, qui prius ad hominum salutem, post ad judicium e cœlo descendisti, rursumque in cœlos ascendisti. Ideoque charus ille discipulus tonat : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo [76]. » Jeremiæ quoque hæc sunt verba : « In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini : et congregabuntur omnes gentes ad eam [77]. » Quin et Salomon ait : « Repelle iram a corde tuo, et aufer malitiam a carne tua : usquequo non obtenebrescet sol, et luna et stellæ non dabunt lumen suum [78]. » Iis verbis secundum Christi adventum innuens, cum universum hoc omne mutabitur, et quasi refingetur. Et David : « Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum : ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos : ibi dolores, ut parturientis [79]. » Et Michæas : « Ecce dies Domini venit ardens ut clibanus : et comburet : erunt omnes impii et peccatores, sicut stipula ; et succendet eos dies veniens : et non relinquetur ex eis ramus, neque radix [80]. Aggæus : « Adhuc semel ego commovebo omnes gentes [81]. » Isaias : « Induam cœlum tenebris, et quasi cilicium ponam operimentum ejus [82]. » David : « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris ejus : Deus manifeste veniet [83]. » Non, ut ante, mansuetus, quasi mitis agnus, quasi gutta leniter in vellus defluens, quasi ovis ad cædem pertracta, et quasi agnus innocens ducendus ad victimam ; sed gloriose veniet, id est, regie, atque ut Deum decet, augustis stipatus angelis, cunctisque copiis cœlestibus comitatus, ab omni æternitate, in omnemque æternitatem, et insuper regnans. Igitur « veniet Deus noster, et non silebit : ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida. Advocabit cœlum

A desursum, et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia [84]. » Et alibi : » Semel locutus est Deus ; duo hæc audivi ; » quænam illa ? in terra Deus, in cœlis homo. Addit orationem confirmans : « Quia potestas Dei est : et tua, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua [85]. » Eumque secutus Paulus vociferatur : « In eo enim, in quo passus est ipse, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari [86]. » Et per Sophoniam Deus Pater confirmat : « Et tribulabo homines et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccarunt [87]. » Videtis ? non dixit : Quia mihi peccarunt, sed, « Domino ; » charissimo enim Filio pœnas irrogarunt, secundum assumptum. Ideo

B « effundam sanguinem eorum sicut pulverem, et carnes eorum sicut stercora boum : et argentum eorum, et aurum eorum ventilabo tanquam pulverem ; et non poterit eruere eos in die iræ Domini : quoniam in igne zeli ejus consumetur omnis terra [88]. »

Observate sane, non ait : In die iræ meæ, sed : « In igne zeli ejus, » Unigenito judicii potestatem tribuens. Itaque et meus Servator ait : « Neque Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio [89]. » Et de Filio David : « Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus [90]. » En ut Deus iterum veniet corporatus ; nam quas alias inimicitias Christo potuerunt homines objicere, secundum divinam ejus et immortalem

C naturam, nisi humana supplicia, quæ a Judæis sustinuit ? Quapropter væ illius inimicis ea die. Idem rursum : « Annuntiabunt cœli justitiam ejus : quoniam Deus judex est [91]. » Ezechiel vero sic habet : « Consurgant, ascendant omnes gentes in vallem Josaphat ; quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu. Emittite falces, quoniam maturavit messis ; introite, calcate, quia plenum est torcular ; redundant torcularia, quia repleta sunt mala eorum. Sonitus exauditi sunt in valle justitiæ : sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ occidere facient splendorem suum : Dominus autem de Sion clamabit, et de Jerusalem dabit vocem suam : et movebitur cœlum et terra. Dominus autem parcet

D populo suo [92]. » Et Moses : « Judicabit Dominus populum suum : et in servis suis consolabitur [93]. » *Servos* appellans *sanctos*, qui et meditantur justitias ejus, et faciunt mandata ejus. *Populum* vocat impios et nocentes peccatores : unde hos judicabit, in illis consolabitur [94]. Isaias hæc ita prosequitur : « Ecce Dominus sicut ignis veniet, et sicut procella currus ejus, reddere in furore ultionem suam, et increpationem suam in flamma ignis ; in igne enim Domini judicabitur omnis terra [95]. » David : « Læ-

[75] Matth. XXV, 31. [76] Joan. III, 13. [77] Jerem. III, 17. [78] Eccl. XI, 10 ; XII, 2. [79] Psal. XLVII, 5, 6. [80] Malach. V, 1. [81] Agg. II. 23. [82] Isa. L, 3. [83] Psal. XLIX, 1. [84] ibid. 3, 4. [85] Psal. LXI, 12, 13. [86] Hebr. 2, 18. [87] Soph. I, 17. [88] ibid. 18, 19. [89] Joan. V, 22. [90] Psal. LXIX, 3. [91] Psal. XLIX, 6. [92] Imo Joel III, 12-16. [93] Deut. XXXII, 36. [94] II Mach. VII, 6 ; Psal. CXXXIV, 14. [95] Isa. LXVI, 15.

tentur cœli, et exsultet terra : commoveatur mare A et plenitudo ejus : gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit : quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua [96]. » Itane, vates? cum mortales omnes horrere atque ad Dei aspectum tremere alii prophetæ prædicant, tu cœlum, terram, saltus, atque colles gaudere ac ovare canis? Sane, inquit: Nam veniens Deus iis qui se ut Deum agnoverint, et præcepta servaverint, immortalitatem, perennem vitam, atque regnum largietur; dicet enim : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi [97]. » Quod si omnes campi, cunctæque arbores silvestres gaudebunt et ovabunt, at in priore adventu, tunc enim gaudium, B et ovationem omnia nacta sunt : cæterum in secundo justi duntaxat iis potientur. Siquidem exsecrabiles, atque in exteriorem ignem abeuntes, ingentem, intolerabilem, acerrimam ustulationem sentient. Quare cum dicit, « Quia venit, » priorem adventum significat; cum repetit, « Quoniam venit judicare terram, » alterum repræsentat, quo non libertas atque salus, sed damnatio ac supplicium agetur. Nam Creator et Dominus cum inclinans cœlos descendit, ac benignitatem suam probavit; tum de humanitate, tum de judicio testatus est : de illa cum ait : « Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet : et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum [98]. » Tandem alibi declarat C benignitatem : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam [99]. » De judicio agens ita loquitur : « Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo [1]; » et rursum : « Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est [2]. » Atque id verum esse ostendit Vates : « Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis [3]. » Idemque de perdite sceleratis : « Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi : et confundantur et pereant [4]. »

Docent autem pœnarum finem fore, et piaculari igne peccata consumptum iri existimant, ac sic denique ad perennem vitam atque voluptatem transire exspectant, interpretatione illius Pauli sententiæ: « Quia in igne revelabitur; et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit : si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem [5]. » Sed (52) enim neutiquam suppliciorum finem hæc astruunt, sed contra potius eorum augmentum; (et id quidem semper fore, et peccatorem in æternum) comburendum servatum (53) iri [6]. » Et id quidem integrum mansurum, et peccatorem in æternum comburendum reservatum iri. Licet ipsi illud quod non consumat (54), et semper in flamma retineat, argumentum salutis et remissionis arbitrentur. Si vero dictis sancti Pauli sic adversantur, et, ut non oportebat, contradicant, tamen a sancto Davide redarguuntur. Sic enim ipse docuit aperte, confusionem, et conturbationem, et in infernum conversionem sempiternam fore, mendax est illorum exspectatio alicujus vel levissimæ cessationis. Et alio psalmo quidem dicit : « Quoniam probasti nos, Deus : igne nos examinasti sicut examinatur argentum : induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro; imposuisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium [7]. » Sed hic tantum. Non enim nisi solam præsentis vitæ inæqualitatem, et humanarum rerum conversionem, ac vicissitudinem iis verbis declaravit. Hic eorum perniciem exploratius demonstrans, subdit : « Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : tu solus Altissimus in omni terra [8]. » Tu solus supremus es, qui solus e supremis descendisti, solusque citra peccatum homo factus, ab omni æternitate Dominus et totius universi rex atque Deus es. Consonat Davidi de æterno supplicio et Isaias : « Veniet omnis caro, ut adoret in conspectu meo in Jerusalem, dicit Dominus. Et egredientur, et videbunt cadavera hominum, qui prævaricati sunt in me. Vermis enim eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt in visionem omni carni [9]. » Daniel quoque in eumdem modum de æternitate suppliciorum : « Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, et alii in opprobrium et confusionem æternam. Et intelligentes fulgebunt quasi splendor firmamenti : et de justis plurimi, quasi stellæ in sæcula, et ultra [10]. » Quod si hæc vaticinia dicta insane ardebunt evertere, Domini certe exploratis verbis continebuntur, negantis majorem esse hero servum, aut præstare discipulum magistro. Ille enim proprie et vere magister est, qui Dei et Patris voluntatem, cui est D potestate, et honore, atque natura par, non tantum auditu edoctus discipulis prodidit. Quæ est autem liquida Servatoris sententia? « Et ibunt hi in supplicium æternum (de sontibus loquens) : justi autem in vitam æternam [11]. » Et Michæas : « Ecce venit, dicit Dominus omnipotens : et quis sustinebit diem adventus ejus, aut quis ferre poterit ut aspiciat eum? quia ipse ingreditur, quasi ignis conflatoris, et quasi herba lavantium. Sedebit conflans, et

[96] Psal. xcv, 11, 12. [97] Matth. xxv, 34. [98] Joan. xi, 25, 26. [99] Matth. ix, 13. [1] Joan. xv, 22. [2] Matth. x, 33. [3] Psal. xcvi, 7. [4] Psal. LXXXII, 17. [5] I Cor. III, 13, 14. [6] ibid. 15. [7] Psal. LXV, 11, 12. [8] Psal. LXXXII, 19. [9] Isa. LXVI, 23. [10] Dan. XII, 2, 3. [11] Matth. xxv, 46.

(52) Interpres omisit 12 lineas.
(53) Τὸ σῶον.

(54) Vel forte consumat.

emundam sicut argentum, et sicut aurum [12]. » Quod illi Davidis geminum est : « Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus [13]. » Salomon ita rem proponit : « Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis [14]. »

Cæterum David non judicium modo, sed locum adeo judicii prodidit, in hæc verba : « Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus : Stantes erunt pedes nostri in atriis tuis Jerusalem : Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum; illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini : quia illic sederunt in judicio, sedes super domum David [15]. » Et Isaias : « Tunc stabit in judicio Dominus, et statuet ad judicium populum suum. Ipse Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi, et cum principibus ejus [16]. » Et rursum : « Hæc dicit Dominus. Die illa illucescet Deus in consilio cum gloria super terram, ut exaltet et glorificet residuum Israel. Et erit, quod reliquum fuerit in Sion, et quod remanserit in Jerusalem, sancti vocabuntur omnes scripti ad vitam in Jerusalem. Abluet enim Dominus sordem filiorum et filiarum Sion, et emundabit sanguinem de medio eorum in spiritu judicii, et spiritu combustionis [17]. » Ubi per duo judicia requietem atque pœnam significat. « Et veniet Dominus, et erit omnis locus montis Sion, et omnia quæ in circuitu ejus sunt, obumbrabit nubes per diem, et tanquam fumo, et luce ignis ardente per noctem, et omni gloria protegetur. Et erit in umbram ab æstu per diem, et in protectionem, et in absconsionem ab asperitate et pluvia [18]. » « Et humiliabitur homo, et dehonorabitur vir, et oculi sublimes humiliabuntur; et exaltabitur Dominus Sabaoth in judicio, et Deus sanctus glorificabitur in justitia [19]. » Et alibi : « Prope est dies Domini, et contritio a Deo veniet. Propter hoc omnis manus dissolvetur, et omnis anima hominis formidabit. Turbabuntur legati, et dolores eos tenebunt, quasi mulieris parturientis : et condolebunt alter ad alterum, et stupebunt, et faciem suam quasi flamma, mutabunt. Ecce enim dies Domini venit insanabilis, furoris et iræ, ad ponendum orbem terræ desertum, et peccatores perdendos ex eo. Stellæ enim cœli et Orion, et omnis ornatus cœli, non dabunt lumen; et obtenebrabuntur oriente sole; et luna non dabit lumen suum. Et mandabo universæ terræ mala, et impiis peccata eorum : et perdam superbiam iniquorum, et contumeliam superborum humiliabo. Et erunt qui derelicti fuerint, honorati magis quam aurum incoctum : et homo magis honoratus erit, quam lapis de Suphir. Cœlum enim indignabitur, et terra concutietur a fundamentis suis, propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die illa, quæ supervenerit furor ejus [20]. » Alio loco sic idem isthæc prosequitur : « Consurget Dominus Sabaoth in valle Gabaon : cum furore faciet opera sua, amaritudinis opera : furor ejus alieno utetur, et amaritudo aliena et vos nolite lætari, neque confortentur vincula vestra : quia consummatas et abbreviatas res audivi a Domino Sabaoth, quas facturus est super omnem terram [21]. » Et capite sequenti hæc habet : « Cum viderint opera mea, sanctificabunt nomen meum, et sanctificabunt sanctum ipsius Jacob et Deum Israel timebunt [22]. » Amos hæc reliquit : « Qui ædificat in cœlo ascensionem suam, et securitatem suam super terram fundat : qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ [23]. »

Notate diligenter conceptam inverso ordine sententiam. Nam quod dicit, hujusmodi est : Omnipotens ille, et universi molitor Deus, qui maris aquas in totius terræ solum effundit, ad extremum in terram suam stabilitatem defigens, id est, citra peccatum homo factus (nam stabilitas sit Filii corpus) incarnatus, et contracto corpore inter nos servos versatus, suos in cœlo gradus ædificavit. Joel : « Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit : Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit [24]. » Et per Sophoniam Deus : « Tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt [25]. » Equidem non dixit Deus; quia mihi peccaverunt, sed Domino, scilicet charissimo Filio. Itaque et Dominus meus majores vestros alloquens ait : « In judicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant [26]. » Jeremias : « Aspexi super terram : et ecce nihil : et in cœlum; et non erant lumina ejus, et vidi montes; et ecce erant trementes, et omnes colles turbatos a facie Domini [27]. » Et David : « Vidit, et commota est terra : montes et omnes colles sicut cera fluxerunt : quia venit Dominus, quoniam venit judicare terram [28]. » — « Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua [29]. » Veritas autem est ipsius Unigenitus, ut in Evangelio ipse confirmat : « Ego sum via, veritas et vita [30]. » Et Isaias iterum : « Exaltabitur Dominus solus in die illa; et arguet populum multum [31]. » Quorum verborum hic est sensus. Veniet Christus in sublimi, inque sua divina majestate, qui condemnabit non omnes, sed refractarios, et eum non reveritos. Et per Ezechielem Deus : « Unumquemque in viis suis judi-

[12] Imo Malach. III, 2. [13] Psal. XCVI, 3. [14] Sap. V, 1. [15] Psal. CXXI, 1-5. [16] Isa. III, 13. [17] Isa. IV, 1-4. [18] Ibid. 5, 6. [19] Isa. V, 15, 16. [20] Isa. XIII, 6-13. [21] Psal. XXVIII, 21. [22] Isa. XX, 23. [23] Amos IX, 6. [24] Joel II, 31. [25] Soph. I, 17. [26] Joan. XI, 39. [27] Jerem. IV, 23. [28] Psal. XCVI, 4, 5. [29] Psal. XCV, 13. [30] Joan. XIV, 6. [31] Isa. II, 11, 4.

cabo vos domus Israel [32]. » Vivo ego, dicit Dominus. Quid ait vates? Itane ut vitæ auctorem vivere profiteare, qui spiritum et vitam cunctis viventibus inspiraverit. Sane, inquit, non secundum divinam naturam Deum vivere confirmo, nihil minus (jam ea immortalis est ac perennis) sed secundum humanam. Factus enim est propter nos homo ille hominum amantissimus, et corruptelæ permissum corpus ad extremum immortale et incorruptum reddidit, ac perpetuo victurum produxit. Et quis vero est, qui eum peremit? Israelis genus, qui Pilatum sic aggressi sunt: « Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum, usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum nocte, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error pejor priore [33]. » Quapropter velut ex ejus persona clamat Ezechiel: Equidem non sum, quod falso remiui Judæi, mortuus, sed ita vivo, ut pro suis quemque moribus sim judicaturus. Vere enim gloriosum videbitis, ut cum divino Zacharia loquar [34], quem confixistis. Salomonis quoque hæc sunt verba: « Dominus corda omnium noscit: et qui figuravit spiritum omnibus, ipse novit omnia, qui reddit unicuique juxta opera ejus [35]. » Unde et Dominus meus Salomonis sententiam confirmans in Evangelio ait: « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio [36]. »

Cæterum, ut firmiorem eorum quæ diximus, veritatem statuamus, veniat ad partes et Daniel ille admirabilis, vir gratiosus, et quæ corporatus adhuc obiens in terra, ingentia, supraque humanum captum posita, conspexit, edat. « Aspiciebam, inquit, in visione noctis: et ecce cum nubibus cœli, quasi Filius hominis veniens; et usque ad Antiquum dierum pervenit; et obtulit se in conspectum ipsius: et datus est illi principatus, et honor, et regnum. Et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi servient. Potestas ejus, potestas sempiterna, quæ non per- **A** transibit: et regnum ejus, quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, in habitu meo, et sensus meus, et cor meum turbatum fuit. Et accessi ad unum assistentium, et veritatem quærebam ab eo discere de omnibus his. Et dixit mihi veritatem, et interpretationem sermonum notam mihi fecit [37]. » — « Et, in tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui. Et erit tempus tribulationis tribulatio qualis non fuit, ex quo factus est homo super terram, usque ad tempus illud. Et in tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui scriptus fuerit in libro: et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium et confusionem æternam. Et intelligentes fulgebunt quasi stellæ in sæ- **B** cula, et ultra. Et tu Daniel claude sermones, et signa librum usque ad tempus consummationis, donec doceantur multi, et multiplicetur scientia [38]. »

Atque in hunc modum nos quoque contra Ecclesiæ lupos, velut ejus alumni decertavimus. In quo si pro dignitate diximus; habendæ Deo grates, sin minus, etiam sic habendæ grates inenarrabili, et incomprehensæ ac præstanti ejus divinitatis gloriæ, quam non humana solum ac terrestris natura, ut meretur laudare nequit, sed ipsæ adeo cœlestes virtutes id assequi non possunt. Si enim vel angeli ægre ad tantam dignitatem assurgant, inquit, Gregorius ille theologia excellens (55); quin addit; siquidem illis etiam ad summas et extremas laudes fas sit contingere. Nos quidem certe (illius clementia **C** perspecta) veritatis studium, quasi vidua illa duos teruncios, sanctum et sacrum esse jussimus. Nam ex sacra Scriptura id Deo gratum esse didicimus, quod pro virili elaboratum est. Igitur Regi sine principio, et immortali sæculorum Auctori, soli sapienti Deo, gloria, potestas, honor atque cultus cum Unigenito, et ejusdem naturæ, ac compereuni Filio, et ter sancto, bono ac vivifico Spiritu, nunc et semper, atque in omnem perpetuitatem. Amen.

[32] Ezech. xxxvii, 11. [33] Matth. xxvii, 63, 64. [34] Zachar. xii, 10. [35] Prov. xxiv, 12. [36] Joan. v, 22. [37] Dan. vii, 15 16. [38] Dan. xii, 1-2.

(55) S. Greg. Nazianz. in S. *Pascha*.

SÆCULI DUODECIMI

DE TERRA SANCTA SCRIPTORES QUINQUE.

LEONIS ALLATII PRÆFATIO

In *Symmictis* Coloniæ Agrippinæ 1653, in-12.

Dum Chii varia manuscripta, Nihusi præstantissime, locis e variis conquisita, evolvo sedulus, venit in manus meas Joannis Phocæ locorum Palæstinæ et Syriæ compendiaria descriptio, charactere mi-

nutissimo, in charta bombycina, non multum eleganter exarata. Novitate argumenti atque auctori pellectus, animum figo, et perlego. Auctor elegans et accuratus, prout illa ferebant tempora, visus est: quare copiam illius mihi destinaveram; sed, aliis interceptus negotiis, neglexi. Post multos annos, cum manuscriptos, quos ipse videram, codices Romæ in memoriam revocarem, interque familiaria colloquia sermo de locis sanctis incidisset, Phocas in animum rediit, ingensque subsecutum est desiderium, illud mihi, utcunque possem, comparandi. Scripsi, rescripsi amicis, illi etiam qui mihi utendum dederat; rogans, rerogans, obsecrans, promissis etiam rem egi. Sed verba feci mortuis: ad reliqua omnia, præterquam ad hoc unum, semper in promptu responsum fuit. Quare quievi tandem animo. Verumtamen anno elapso, cum in spe rerum aliarum versarer, litteræ mihi ab amico, qui Chio tunc veniebat, reddi. Dum nomina recognosco, en, cœlo missus Phocas apparuit, non aliena manu descriptus, sed ipsum autographum, quod Chii conspexeram, a reliquo volumine, cui erat annexum, avulsum. Quanta perfusus fuerim lætitia frustra conarer dicere. Non reportassem bonum tantum, si thesaurum invenissem. Illius itaque versioni me accinxi, et aliquot dies in eo expoliendo insumpsi. Joannes, Creta oriundus, patrem habuit Matthæum, qui postea monachum induens in Patmo insula se exercens, diem obiit: ipse, ætate grandior, sub Emmanuele Comneno munera militiæ tulit. Meminit ipse cap. 24, de sene Ibero: Πάλαι ἐπὶ χρόνοις συχνοῖς ἐν τῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῆς Ἀτταλίας πεπηγότι λίθῳ, τοὺς ἀσκητικοὺς διανύσας πόνους, ὅτε καὶ ἡμεῖς τῷ ἀνδρὶ ἐνετύχομεν, τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ καὶ Πορφυρογεννήτῳ τῷ Κομνηνῷ συστρατευόμενος. *Qui pridem per plures annos in saxo, ad mare Attaliæ fundato, laboribus continuis sudoribusque sese exercuerat; ibique nos eum allocuti fuimus, dum una cum celeberrimo imperatore et Porphyrogenneta Comneno militaremus.* Ejusdem Emmanuelis meminit alibi sæpius hoc eodem libello. Ducta uxore, ex ea filium habuit. Ejus nomen a compaginatoribus libri, dum cultro foliorum extremitates æquarunt, abscissum est. Postea monachus factus, invisit loca sancta anno 1185. Et hæc omnia habeo ex notula, quæ rubeis litteris in margine additur: Συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου ἱερέως τοῦ εὐσεβεστάτου Φωκᾶ, υἱοῦ Ματθαίου μοναχοῦ τοῦ ἐνασκοῦντος ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ, ὅσπερ εἶδε τοὺς ἁγίους τόπους εἰς χιλίους ρπε'. *Scripta a Joanne sacerdote piissimo Phoca, filio Matthæi monachi, qui se exercet in Patmo insula; qui vidit sancta loca anno* 1185. In fronte vero libri scriptum erat: Υἱὸς ἱερέως τοῦ Φωκᾶ ἐκ τῆς Κρήτης γράφω νῦν, τοὔνομα.... *Filius sacerdotis Phocæ Cretensis scribo nunc, nomine....*

Sed ne Phocas noster pateret solus, socios ei dedimus binos, alias a Morello, qui eos e bibliotheca Vaticana per Sirmundum habuerat, misere et infeliciter editos, Epiphanium monachum Hagiopolitam prosa oratione, et alium carmine politico, hæc eadem loca persequentes. Omnia, inquam, ibi sic scatent erroribus, ut multis in locis vix intelligi possint. Quare, ut cultiore habitu compareant, Epiphanium ad manuscriptum Vaticanum, unde transsumptus erat, restitui; ex quo ferme omnia, quæ scrupulum injicere poterant, corriguntur. Interpretationem etiam Latinam ad verba Græca interpolavi: ut non tantum Græce, sed etiam Latine, concinnior exiret. Carmina Græca ex manuscripto meo supplevi; quæ an Maximi Planudæ sint, in dubium verti poterit, cum in meo nullum auctoris nomen præferant, quemadmodum et in Vaticano; quamvis in hoc, ante et post dicta carmina, nonnulla sunt, quæ Planudæ nomine notantur, non alieno ac ista carmina charactere exarata. In codice manuscripto Viennensi, quem vidit doctissimus et eruditissimus Lucas Holstenius, hæc Carmina tribuebantur Perdiccæ, protonotario Ephesino. Περδίκκου Πρωτονοταρίου τῆς Ἐφέσου Ἔκφρασις διὰ στίχων περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κυριακῶν θεαμάτων. *Perdiccæ protonotarii Ephesini Expositio, carmine, spectaculorum Dominicorum et memorabilium, quæ Hierosolymis videntur.* Titulus non unus in omnibus est; alii enim legunt, περὶ θεαμάτων, *De spectaculis;* alii, περὶ Θεμάτων, *De thematibus;* alii, περὶ θαυμάτων, *De miraculis.* Θεαμάτων tamen aliis proposuerim.

Additur Anonymus de iisdem locis, communi Græcorum lingua quidem, diligenter tamen, conscriptus, et in rebus narrandis accuratus; a quo tantummodo repetere valeas Christianæ pietatis ac religionis, erga loca sacrosancta, præclarissima vestigia; ob molis exiguitatem vix visus traducendus in linguam Latinam, traductus tamen.

Eugesippum, de distantiis locorum Terræ Sanctæ, humanissimi Caroli Moroni beneficentia habui. Non videbatur tanti non nemini: verum, cum rarus admodum sit et antiquus, ne quis, hujuscemodi nomine majora sibi fingens, illius privatione indoleat, hortatu amicorum cum aliis de Terra Sancta scriptoribus publicandum censuimus. Aliorum dignitate, gloriam, si quæ fuerit, in se transvehet.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΦΩΚΑ

ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΕΝ ΣΥΝΟΨΕΙ

ΤΩΝ ΑΠ' ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΣΤΡΩΝ, ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ, ΣΥΡΙΑΣ, ΦΟΙΝΙΚΗΣ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΝ ΑΓΙΩΝ ΤΟΠΩΝ

—

JOANNIS PHOCÆ

COMPENDIARIA DESCRIPTIO

CASTRORUM ET URBIUM, AB URBE ANTIOCHIA USQUE HIEROSOLYMAM; NEC NON SYRIÆ, AC PHŒNICIÆ, ET IN PALÆSTINA SACRORUM LOCORUM.

—

1. An vero nos ipsi, qui sacrosanctis spectaculis A animum explevimus, locaque oculis usurpavimus, in quibus Deus olim versatus est, et fugientem populum per Moysen ex Ægypto in signis et prodigiis deduxit; manu valida populis, eorumque dynastis, Seon rege Amorrhæorum, et Og rege Basan, et universis regnis Chanaan debellatis, atque excelso brachio, in eorum loco, peregrino populo collocato; quem in tantum auxit atque ampliavit, quantum nobis divinæ Litteræ ingerunt, quæque postremis deinde temporibus per Unigeniti sui divinam incarnationem sanctificavit, admirando nostræ renovationis opere absoluto: An nos, inquam qui hæc perspeximus, soli participes erimus, helluones et gurgites in cibis devorandis æmulati? B Ast ubinam gentium naturalis societas et mutuus amor, per quæ dilectio ostenditur, et humanæ conditio naturæ, veluti lineamentis quibusdam, exprimitur? Res itaque pro viribus aggredienda est, ut veluti in tabula, locorum situm, æque ac imagines, verbis depingamus, et, quæ nos ipsi aspectavimus, media scriptura, rerum hujuscemodi studiosis enarremus. At vero illis qui ea loca perviderunt, frustra nos operam sumere videbimur, etenim si sermoni ea mens est, ut aspectum imitetur; et omnis imitatio exacta discussione inferior est, sequitur, me etiam minorem illis lætitiam comparaturum, ea voluptate, quæ ipsis per oculos insedit. Quid porro sermo? eos expressius instruet, qui oculis sacra illa loca non perlustrarunt, sæpe C etiam et eos, qui ea narrantibus occurrunt, quam illi, qui sine ullo examine enuntiant, imo et iis qui intuiti sunt, voluptatem aliquam conciliabit, si quæ conspicere dulce, ea etiam suave est audire.

α'. Τί δὲ οἱ τῶν ἱερῶν κατατρυφήσαντες θεαμάτων ἡμεῖς, καὶ τόπους ἰδόντες, ἐφ' οἷς Θεὸς πάλαι μὲν ἐχρημάτισε, λαὸν φυγάδα διὰ Μωσέως ἐξ Αἰγύπτου ἐν τέρασι καὶ σημείοις μεταγαγὼν χειρὶ κραταιᾷ, πατάξας ἔθνη καὶ δυνάστας αὐτῶν, τὸν Σηὼν βασιλέα τῶν Ἀμωῤῥαίων, καὶ τὸν Ὢγ βασιλέα τῆς Βασὰν, καὶ πάσας τὰς βασιλείας Χαναὰν καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ἐγκαθιδρύσας ἐκεῖ λαὸν ἔπηλυν, καὶ τοσοῦτον αὐξήσας ὅσον αἱ θεῖαι παριστῶσι Γραφαὶ, ἐπ' ἐσχάτων δὲ διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ θείας ἐνανθρωπήσεως καθαγιάσας αὐτοὺς, καὶ τὸ θαυμαστὸν ἔργον τῆς ἡμῶν ἐκτελέσας ἀναπλάσεως, μόνοι τοῦ ἀγαθοῦ τοῦδε μετάσχωμεν, τοὺς λίχνους περὶ τὰς βρώσεις μιμούμενοι; Καὶ ποῦ τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλάλληλον φανεῖται, δι' ὧν τὸ τῆς ἀγάπης ἐμφαίνεται χρῆμα, καὶ τὸ τῆς ἡμῶν φύσεως ἴδιον οἶδε χαρακτηρίζεσθαι; Ἐγχειρητέον οὖν ὡσεὶ δύναμις, ἵν' ὡς ἐν πίνακι τὸ διάγραμμα διὰ τοῦ λόγου εἰκονουργήσωμεν, καὶ ἅπερ ἀμέσως εἴδομεν, διὰ μέσου τοῦ γράμματος τοῖς φιλοθέοις καθιστορήσωμεν. Τοῖς μὲν οὖν τοὺς τόπους θεασαμένοις, περίεργόν τι δόξω ποιεῖν. Εἰ γὰρ τῷ λόγῳ σκοπὸς μιμεῖσθαι τὴν θέαν, πᾶσα δὲ μίμησις ἧττόν πως φαίνεται τῆς ἀκριβείας, δῆλον ὡς ἧττον εὐφρανῶ τῆς διὰ τῶν ὀμμάτων ἐνιδρυθείσης αὐτῆς [ἴσ. αὐτοῖς] ἡδονῆς. Τί οὖν ὁ λόγος; τοὺς ὄψει μὴ παρειληφότας τοὺς ἀρίστους τόπους ἐνίοτε δέ που τοῖς λεγομένοις ἐντευξομένους, ἐναργέστερον, οἶμαι, διδάξει τῶν ἀβασανίστως ἐπαγγελλόντων. Μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς θεασαμένοις εἰσάξει τινὰ τέρψιν, εἴπερ ἃ βλέπειν ἡδὺ, τούτων ἀκροᾶσθαι τερπνόν.

2. Exstabat, tum cum erat ad Orontem Antiochi Theopolis, theatrorum magnitudine, stoarum splendoribus, templorum structuris, copia item civium, et divitiarum magnificentia, superba ac tumens: lateque cæteras fere orientales urbes exsuperabat:

β'. Ἦν ὅτε ἄρα καὶ ἦν ἡ περὶ τὸν Ὀρόντην Θεούπολις Ἀντιόχου μεγέθει θεάτρων, στοῶν καλλοναῖς, καὶ ναῶν ἀφιδρύμασι, πλήθει τε πολιτῶν, καὶ πολυολβίᾳ χρημάτων βρενθύουσα, καὶ λαύρως ὑπερκειμένη τῶν τῆς ἀνατολῆς σχεδὸν πασῶν πόλεων.

Ἀλλὰ χρόνος καὶ βάρβαρος χεὶρ ταύτης τὸν ὄλβον A ἠφάνισε, κἂν ἔτι περιαστράπτῃ πυργώμασιν, ἐπάλξεών τε ἰσχύϊ, εὐανθίᾳ περισχιζομένων ὑδάτων κελαρισμοῖς, ἠρέμα πως διαχεομένου τῇ πόλει τοῦ ποταμοῦ καὶ περιζωννύοντος, καὶ ὑγραῖς ἐπαφαῖς περιπλεκομένου των πυργωμάτων αὐτῆς. Ἔτι δὲ τοῖς ἐκ τῆς Κασταλίας πηγῆς διαφερόντως ἀρδευομένη νάμασι, κρουνηδὸν περιῤῥεομένου καὶ ταύτης τοῦ ῥεῖθρου καὶ συχναῖς ἀμαρῶν χοαῖς τὸ ἅπαν περιχέοντος ἄστυ, καὶ τοῦτο τοῖς χεύμασι κατακλύνοντος, δαψιλείᾳ χειρὸς καὶ μεγαλοψύχου τοῦ τῆς πόλεως οἰκιστοῦ, ἐκ τῶν αὐτῆς πηγῶν μετοχετευθέντος τοῦ νάματος, διὰ τῶν ὀρέων μέχρι τῆς πόλεως. Ἐντεῦθεν τὸ περιβόητον τῆς Δάφνης προάστειον παντοίων φυτῶν περιστεφανοῦται ἀντδρομῇ, B καὶ τὸ θαυμαστόν ἐστιν ὄρος, οὗ πολιστὴς ὁ θαυμαστὸς Συμεών. Τούτοις ὁμορεῖ τὸ Μαῦρον ὄρος καὶ ὁ Σκόπελος, ἐν οἷς πάλαι μὲν πολλοὶ Θεοφιλεῖς ἄνθρωποι τὸν Θεὸν ἐκζητήσαντες εὗρον, καὶ νῦν τῶν σωζομένων εἰσὶ, καὶ τὰς λόχμας τῶν αὐτῶν οἰκοῦσιν ὀρέων, ἐκείνου τῆς καλλονῆς ἐφιέμενοι. Ἡ δὲ Κασταλία πηγὴ μέσον δύο βουνῶν ἀποθρώσκουσα ἐκ τῶν προπόδων τοῦ πρὸς θάλασσαν ἑνὸς ἀπονεύοντος, ἐξαίσιόν τι νᾶμα χανδὸν ἀπερρεύγεται, ἐν ᾗ καὶ στοὰ παμμεγέθης ὁρᾶται, περιοροφοῦσα τὰ τῆς πηγῆς νάματα, ἀφ' ἧς τὸ ὕδωρ πλησμίως ἀποπτυόμενον δυσὶ περισχίζεται χεύμασι. Καὶ τὸ μὲν διαμαρευόμενον ἐν ὑψιβάμοσιν ὀχετοῖς, καὶ ἐναέριος γενόμενον ποταμὸς ἐξ ὑπερδεξίων τῇ πόλει περιφοιτᾷ· τὸ δὲ ταῖς ἐπ' ἀριστερᾷ τῇ πηγῇ πεδιάσι C πελαγίζον ἐπιλιμνάζει τοῖς ἕλεσι καὶ ὅλον τὸν τῆς Δάφνης ἐπάρδει λειμῶνα, καὶ ταῖς τοῦ Ὀρόντου ἐξ εὐωνύμων ῥοαῖς ἐπιμίγνυται. Τὸ δὲ θαυμαστὸν ὄρος μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς θαλάσσης λοφούμενον ἐξαίσιόν τι χρῆμα καὶ ὀφθαλμῶν ἀγλαΐα τοῖς ἐντυγχάνουσι βλέπεται, μεθοριάζον γὰρ τήν τε πόλιν, καὶ τὴν ῥωσῶ ἐξ ἑκατέρων αὐτοῦ τῶν μερῶν τὸ ὄρος ἔχει τὸν Σκόπελον, καὶ τὸν λεγόμενον Καύκασον. Ὁ δὲ ποταμὸς Ὀρόντης εἰλιγμῶν ἀπείρων περιδινήσεσι περὶ τοὺς πρόποδας ῥέει τοῦ ὄρους, καὶ τῇ θαλάσσῃ τὸ ῥεῖθρον ἐκπτύει. Τούτου τοῦ ὄρους τῇ κορυφῇ ὁ μέγας ἐφησυχάσας ἀνὴρ ἐκεῖνος, καὶ ἀναβάσεις θέμενος ἐν καρδίᾳ, μετάρσιος ἐν σώματι γίνεται, καὶ φιλονεικεῖ μετὰ σώματος γενέσθαι αἰθέριος, καὶ μέσον εἶναι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ D ὅπως εἴργασται τουτὶ τὸ παράδοξον τῷ θεοφιλεῖ ἐκείνῳ ἀνδρὶ, ἐγὼ δηλώσω. Χερσὶ λαξευτῶν εἰς βάθος κοιλάνας τὴν τοῦ θαυμαστοῦ κορυφὴν ὄρους μονόλιθον, ᾗ μονοφυῆ μονὴν ἀπειργάσατο, ἧς μέσον αὐτοφυῆ λαξεύσας κίονα, ἐν αὐτῷ τὰς βάσεις ἔθετο, ἐπὶ πέτρας κατὰ τὸ λόγιον τοὺς πόδας ἐρείσας, περὶ δὲ ἀνίσχοντα ἥλιον ναὸν ἤγειρε περικαλλῆ τῷ Θεῷ, ἐν αὐτῷ συνεκάλει τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· καὶ ὄντος μὲν ἐν ὑπαίθρῳ, οὗτοι δὲ ἔνδοθεν τοῦ ναοῦ ὁλονύκτως ἱστάμενοι, τοῖς ἁγίοις πρέπουσαν λατρείαν Θεῷ προσέφερον.

γ'. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὴν Ἀντιόχειάν ἐστιν ἡ Λαοδίκεια, πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, κἂν ὁ χρόνος καὶ ταύτης τὸ μεγαλεῖον ἐλώβησε, καὶ

A sed tempus, ac vis barbara, beatitatem illius exhausit; licet conspicua adhuc sit, et turrium altitudine, et propugnaculorum validitate, et pratorum ac florum omnigena fecunditate, et in plures partes sese dividentium aquarum sibilis; cum placide fluvius circumfluat urbem et cingat, et molli tactu ejus turres circumplectatur. Insuper e Castalii fontis fluentis egregie irrigatur; cujus aquæ torrentium instar pelluntur, et frequentibus sulcorum rivis urbem universam perfundunt, eamque fluxibus aspergunt; operarum copia, et conditoris magnificentia, ex illius fontibus per montes ad ipsam civitatem laticibus corrivatis. Hic fama per orbem vulgatum Daphnes suburbium, proceris omne genus B arboribus exornatum, et mons est maxime nobilis quem admirandus Simeon in habitationem adaptavit. Hisce finitimus est mons Maurus, et Scopulus, in quibus antiquitus multi Deo addictissimi viri, Deum conquirentes, invenerunt, et ad hæc tempora perdurant, et, laudatorum montium pulchritudine pellecti, silvas inhabitant. Castalius fons inter duos colles exsiliens, ex ejus qui in mare procurrit, ima parte, eximia quædam aquarum irrigua évomit; in quo prægrandis assurgit porticus, cursum fontis concamerans: hinc aquæ affluenter prosilientes, in duos rivos dividuntur: earum una pars per altissimos ductus, veluti sulcos, corrivata, æque ac aereus fluvius ex parte dextra superiorique in Urbem influit, altera, sinistris fonti C locis campestribus exundans, in paludibus superstagnat, universaque Daphnes prata irrorat; demum lævis Orontis fluentis immiscetur. Mons vero admirandus inter urbem et mare elatus, res egregia ac spectabilis, et advenientium oculis delicium, conspicitur. Namque urbi Rosoque conterminus, utrisque e partibus, monte, scopulo, Caucasoque constringitur. Orontes fluvius innumeris inflexionum vorticibus ad pedes montis profluit, et in mare aquas immittit. In montis hujusce vertice magnus ille vir, tranquille vitam agens, et in corde ascensiones disponens, corpore sublimis extollitur, et cum ipso corpore æthereus fieri, interque Deum et homines medius esse, contendit. At qua ratione Deo dedito viro ista res admiratione digna evenerit, ipse dicam. D Lapicidarum opera summitate montis admirandi alte excavata, monasterium ex uno conflatum compaginatumque lapide exstruxit: in media monasterii inter excisos lapides sua sponte nata columna gradus appinxit, super petram, ut sacro Eloquio traditur, pedibus firmatis, versus exorientem solem templum pulcherrimum Deo erexit, in quod discipulos convocabat; atque ita sub dio ipse commorans, illi tota nocte in templo stantes, ut decebat sanctos, debitum Deo cultum offerebant.

3. Post hæc et Antiochiam, Laodicea sequitur, civitas ingens, copia hominum frequens; licet tempus illius quoque splendorem imminuerit. Illam

excipiunt Gabala, sive Zebel. Post Gabala, castrum sequitur, Antarada dictum, sive Tortosa. Et sic littori, Tripolin usque, varia castra adjacent. In mediterraneis jugum magnum porrigitur, quod Chasysii accolant, gens Saracena, neque Christum amplectens, neque cum Machumeto sentiens, sed propriæ sectæ tenax, Deum confitetur; et, inter eos primas occupantem, legatum Dei nuncupant; cujus imperio ad magnarum urbium principes dimissi, eos ensibus obtruncant; nam præter exspectationem in eos irruunt; et, facinore in ipso, mortem oppetunt, a multis pauci illi post patratum scelus circumventi; idque martyrium esse, et immortalitatis perceptionem, existimant.

4. Jugo inhæret pulcherrimus et sacrarum Scripturarum laude digne decoratus Libanus, mons prægrandis, a vertice ad imos pedes nivis tractus veluti cincinnos induens, pino, cedro, cupressoque consitus, et aliis frugiferis iisque variis satque abundantibus plantis refertus. Partes, in mare nutantes, colunt Christiani: Damascum respicientes et Arabiam, Saraceni possident: ex rimis ac vallibus fluvii ad mare pulchri gelidissimique decurrunt; cum recens nix dissoluta, fluxus currentium aquarum crystalli instar efficiat. Ad montis pedes Tripolis jacet; quam conditor in peninsula posuit: namque ex Libano tenue dorsum sensim descendens, linguæque instar in mare sese insinuans, ad orientaliorem partem incurvatur, in cujus vertice, qui urbem exædificavit, fundamenta illius jecit: circuitu ambituque suo admodum parva est, verum murorum altitudine, et pulchritudine ædificiorum, spectabilis.

5. Eam sequitur Zebelet; mox Berytus objicitur, urbs ingens, et multitudine hominum affluens, pratorum undique copia septa, et portus pulchritudine percelebris. Portum etenim non natura dedit, sed is artis industria fabrefactus, in sinum urbis ad lunæ modum ingeritur; et in extremis, quæ quasi cornua egeruntur, duæ magnæ turres exstructæ sunt, quarum ex una in alteram protonsa catena naves in portu stantes obserat. Hæc et Syriæ Phœniciæque terminus est.

6. Dehinc Sidon, et in ea portus, Didymi nomine cluens. Illius situs descriptionem, qui Leucippes res gestas scripto tradidit, optime expressit; namque si ad locum appuleris, portum, et sinum ante portum, ut scripto delineatur, revera ita esse intueberis. Extra urbem, ad trium sagittarum jactum, templum visitur, porticu prælonga concameratum; et templi mytulo quadratus lapis inhæret, in quo, ut multorum et traditio, Salvator mundi Christus stans, turbas instituebat.

7. Post Sidonem Sarephta castrum in alluvione ipsa maris fundatur, et templum prophetæ Eliæ in

μετ' ἐκείνην τὰ Γάβαλα ἤτοι τὸ Ζέβελ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ κάστρον ἡ Ἀντάραδα, ἤτοι ἡ Τουρτοῦσα. Καὶ οὕτως περὶ μὲν τὸν αἰγιαλὸν καστέλλα διάφορα ἕως Τριπόλεως, περὶ δὲ τὸ μεσόγειον διέρχεται ζυγὸς μέγας, εἰς ὃν οἰκοῦσιν οἱ λεγόμενοι Χασύσιοι, ἔθνος Σαρακηνικὸν, μήτε Χριστιανίζον, μήτε τὰ τοῦ Μουχουμέτη φρονῶν, ἀλλ' ἰδίαν ἔχον αἵρεσιν τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ἐν τούτοις πρωτεύοντα πρέσβυν ὀνομάζειν Θεοῦ, οὗ τῇ κελεύσει πρὸς μεγάλων χωρῶν ἐκπεμπόμενοι ἄρχοντας, κατακαίνουσι τούτους μαχαίραις, ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτως ἐκείνοις ἐπιπηδᾷν, καὶ συναποθνήσκουσι τῷ τολμήματι, ὑπὸ τῶν πολλῶν μετὰ τὴν τοῦ δράματος ἐγχείρησιν οἱ ὀλίγοι κτεννύμενοι· τοῦτο μαρτύριον ἥγηνται καὶ ἀθανασίας περιβολήν.

δ'. Μετὰ δὲ τὸν τοιοῦτον ζυγὸν ἔστιν ὁ πάγκαλος καὶ ἀξίως περιβόητος ἐν ταῖς Γραφαῖς Λίβανος, ζυγὸς πάμμεγας, κορυφόθεν μέχρι προπόδων συρμάδας χιόνος ὡς βοστρύχους περιβαλλόμενος, πεύκῃ καὶ κέδρῳ καὶ κυπαρίττῳ καταδενδρούμενος, καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων φυτῶν διαφόρων πλήθεσιν ὡραϊζόμενος. Τούτου τὰ πρὸς θάλασσαν οἰκοῦσι Χριστιανοὶ, τὰ δὲ πρὸς τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Ἀραβίαν Σαρακηνοὶ νέμονται, ἐκ τῶν αὐτοῦ ῥωχμῶν καὶ κοιλάδων ἀπορρέουσι ποταμοὶ μέχρι θαλάσσης, ὡραῖοι καὶ πάμψυχροι, τῆς χιόνος ἄρτι λυομένης, καὶ κατακρυσταλλούσης τὰς τῶν ναμάτων ἐπιῤῥοάς. Τούτου περὶ τοὺς πρόποδας ἐστὶν ἡ Τρίπολις, ἣν ὁ δειμάμενος ἐπὶ χερσοννήσου ἐπήξατο. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ Λιβάνου λεπτὸν ῥαχίον κατερχόμενον, γλωσσοειδῶς τῇ θαλάσσῃ ἐμφύεται, κυρτούμενον περὶ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος, ἐφ' οὗ τὸ ἄκρον ὁ τὴν πόλιν δειμάμενος τὰς βάσεις ταύτης ἐπήξατο. Ἔστι δ' αὕτη σμικροτάτη ἄγαν ἐν τῇ περιβόλου περιγραφῇ. ὕψει δὲ τειχέων καὶ καλλονῇ κτισμάτων καθωραΐζεται.

ε'. Μετ' αὐτὴν ἐστι τὸ λεγόμενον Ζεβελέτ. Καὶ οὕτως ἡ Βηρυτὸς πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, λειμώνων περιστοιχειουμένη πλήθεσι, καὶ κάλλει λιμένος λαμπρυνομένη. Οὐ γὰρ φυσικός ἐστιν ὁ λιμὴν, ἀλλὰ τεχνικῶς γενόμενος, μηνοειδῶς ἐγκολποῦται τῇ πόλει, καὶ περὶ τὰ τοῦ μονοειδοῦς [*Ισ.* μηνοειδοῦς] σχήματα, κέρατα δύο μεγάλοι πύργοι ἐφίδρυνται, ὧν ἐκ τοῦ θατέρου πρὸς τὸν ἕτερον ἅλυσις ἐκταθεῖσα τὰς ναῦς ἔσωθεν τοῦ λιμένος ἐναποκλείει. Αὕτη μεθοριάζει Συρίαν τε καὶ Φοινίκην.

ϛ'. Ἐντεῦθεν ἡ Σιδὼν καὶ ὁ ἐν αὐτῇ λιμὴν ᾀδόμενος Δίδυμος, οὗ τῆς θέσεως τὴν διαγραφὴν ὁ τὴν Λευκίππην συγγράψας ἀρίστως ἐξέφρασεν. Ἴδῃς γὰρ ἂν ἐπιδημήσας τῷ τόπῳ τόν τε λιμένα, καὶ τὸ προκόλπιον κατὰ τὴν τῆς γραφῆς διαζωγράφησιν τῇ ἀληθείᾳ φαινόμενα. Τῆς δὲ πόλεως ἔξωθεν ὡσεὶ τριῶν τόξων βολῆς ἄποθέν ἐστι ναὸς στοᾷ περιοροφούμενος ἐπιμήκει, καὶ περὶ τὸ μυάκιον τοῦ ναοῦ τετράγωνος ἐπίκειται λίθος, εἰς ὃν, ὡς τῶν πολλῶν ἔχει λόγος, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστὸς ἑστὼς τοὺς ὄχλους ἐδίδασκεν.

ζ'. Μετὰ τὴν Σιδόνα τὸ Σαραφθὰ κάστρον περὶ τὸ κλύσμα τῆς θαλάσσης τεθεμελίωται, καὶ ναὸς

τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ τῆς ξενισάσης αὐτὸν χήρας, μέσον τοῦ πολίσματος ἵδρυται.

η'. Ἐκεῖθεν ἡ Τύρος ἐστὶ πόλις, σχεδὸν πασῶν τῶν τῆς Φοινίκης ἐξοχωτέρα ἐν καλλονῇ· καὶ γὰρ αὕτη τῷ σχήματι τῆς Τριπόλεως ἐν ὁμοίᾳ χεῤῥονήσῳ τεθεμελίωται. Ἀλλὰ ταύτῃ μεγέθει πολλῷ πλέον ἐκείνης εὐρύνεται, καὶ καλλονῇ κτισμάτων καὶ ὡραιότητι. Τὸ δὲ ταύτης προκόλπιόν ἐστι παρεμφερὲς τῷ λιμένι τῆς Βηρυτοῦ, κἂν ἐκεῖνο πολλῷ πλέον ἐκείνης εὐρύνηται μεγέθει καὶ κάλλει, καὶ τῷ τῶν πύργων ὕψει ὑπέρκειται. Τῆς δὲ πόλεως ἔξωθεν ὡσεὶ δύο τόξων βολῆς ἄποθεν λίθος ἐστὶ πάμμεγας, ἐν ᾧ προσαναπαυσάμενος ὁ Χριστὸς, Πέτρον καὶ Ἰωάννην τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, ὡς ὁ λόγος ἔχει, πρὸς τὴν πόλιν ἐξέπεμψε, χάριν ἄρτων εὑρέσεως, οἵ δ' ἀπελθόντες, καὶ ἀγαγόντες αὐτοὺς ἅμα τῷ Σωτῆρι εἰς τὴν πρόσεγγυς ὡσεὶ μίλιον ἓν κρήνην ἀπέλθοσαν ἐν ᾗ ὁ Σωτὴρ καθίσας, καὶ σὺν τοῖς ἀποστόλοις ἑστιασθεὶς, καὶ πιὼν ἐκ τοῦ ὕδατος, ηὐλόγησε τὴν πηγὴν, καί ἐστιν ἐπ' ἀληθείᾳ ἕως τοῦ νῦν ἡ τοιαύτη πηγὴ δυσέκφραστον ὁρωμένη θέαμα· μέσον γὰρ ἀναδιδομένη τῶν ἐκεῖ λειμώνων, θαυμαστόν τι χρῆμα, καὶ τερψόθυμον τοῖς ὁδίταις ἐνδείκνυται. Λέγεται δὲ εἶναι ταύτην καὶ ἄβαθρον. Τὸ δὲ περὶ ταύτην κτίσμα καὶ σχῆμά ἐστι τοιοῦτον. Πύργῳ περιθριγκώσαντες ὀκταγώνῳ οἱ πρώτως φιλοπονησάμενοι τὴν πηγὴν, εἰς οὐ μέτριον ὕψος τὸν πύργον ἀνήγαγον, καὶ τὰ ταὐτου φιαλώσαντες ἄκρα ἀνὰ τὰς γωνίας ἐπὶ τὰ κάτισα τούτων τοῦ λειμῶνος μήκη ἐπὶ καμαρῶν ὕψη, ἀμάρας ὑποκοιλάναντες, κρουνηδὸν ἐκχεῖσθαι τὸ ἀναθλιβόμενον ὕδωρ εἰργάσαντο, ὅπερ κελαρισμοῖς ἐπηχοῦν, τοὺς περὶ τὴν κρήνην λειμῶνας συχνοῖς ἐπάρδει τοῖς νάμασι. Καὶ ἔστιν ὡς ἐξ ἀπόπτου τοῦ πύργου τις ἐφιστάμενος τὸ συνκρεφὲς τῶν φυτῶν πετάλων σαλευομένων, καὶ ἐν σταθηρᾷ μεσημβρίᾳ καταψεκαζόμενον τὸ τοῦ λειμῶνος ὅλον στεφάνωμα.

θ'. Ἐκεῖθέν ἐστιν ἡ Πτολεμαῒς ἤτοι τὸ Ἄκκε· ἡ δὲ πόλις αὕτη ἐστὶ μεγάλη, καὶ πολυάνθρωπος πασῶν τῶν ἄλλων ὑπερκειμένη, ἡ πάσας τὰς ἀγωγίμους ὑποδέχεται ναῦς ἐν ᾗ πᾶς ὁ διὰ Χριστὸν ξενιτεύων λαὸς διά τε γῆς καὶ θαλάττης ἐπιφοιτᾷ. Κἀντεῦθεν τοῦ ἀέρος φθειρομένου ὑπὸ τῆς τῶν ἐπηλύδων πολυπληθοῦς παρουσίας, ἀλληπάλληλοι νόσοι συμβαίνουσι, καὶ τούτοις ἐπάγονται θάνατοι, ἐξ ὧν δυσωδίαι, κἀντεῦθεν ὁ ἀὴρ ἐπιφέρεται [ἴσ. ἐπιφθείρετος], καὶ ἔστι τὸ κακὸν ἄμαχον ταύτης τῆς πόλεως. Δεξιᾷ μέν ἐστιν ἡ Κάρμηλος καὶ ἡ παράλιος πασῶν τῆς Παλαιστίνης. Τὰ δὲ εὐώνυμα ταύτης τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν ἔχουσι.

ι'. Πρώτως οὖν κατὰ τὴν Πτολεμαΐδα ἐστὶν ἡ Σεμφωρὶ, πόλις τῆς Γαλιλαίας πάντη ἄοικος σχεδὸν, μηδὲ λείψανον τῆς πρώην αὐτῆς εὐδαιμονίας ἐμφαίνουσα. Μετὰ δὲ ταύτην ἐστὶν ἡ Κανὰ, καστέλλιον πάντη μικρὸν, τὸ τέως νῦν ὁρώμενον. Ἔνθα τὸ ὕδωρ ὁ Σωτὴρ εἰς οἶνον μετεποίησε. Καὶ οὕτως μέσον διαφόρων βουνῶν ἐπὶ τῷ βάθει τῆς ἐξ αὐτῶν φάραγγος ἡ Ναζαρὲτ πόλις τεθεμελίωται, ἐφ' ᾗ τὸ μέγα μυστήριον διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ τῇ

A æde viduæ, quæ eum hospitio exceperat, media in urbe assurgit.

8. Inde est Tyrus urbs, cæteris fere Phœniciæ urbibus pulchritudine præstans. Etenim ipsa, æque ac Tripolis, in simili peninsula sita est; verumtamen hæc magnitudine multo illa magis, et ædificiorum majestate ac pulchritudine, dilatatur. Sinus maris, qui ante ipsam conspicitur, portui Beryteno haud dissimilis est: quamvis ille et decore et magnitudine, et celsitudine turrium amplior et spectabilior sit. Extra urbem ad geminum sagittæ jactum conspicitur, in quo, ut fert traditio, Christus Dominus quiescens Petrum et Joannem, sacrosanctos apostolos, in civitatem misit, ad panes comparandos; illi abeuntes, et afferentes, una

B cum Salvatore ad vicinum fontem, mille non amplius passibus distantem, profecti sunt: cum Christus sedisset, convivatus cum apostolis, ex aqua bibit, fontique benedixit; et ad hæc tempora fons ille, si verum fateri volumus, miraculum est videntibus, quod verbis exprimi non potest, namque in mediis, qui ibidem latius effunduntur, pratis saliens, peregrinis in admiratione est, et summo delectamento, diciturque esse profunditatis expers. Structura vero illius figuraque hæc est. Turri octangula circumsepientes, qui primi fontem in eum prospectum redegerunt, in non mediocrem altitudinem illam excitarunt, ejusdemque angulorum extremitatibus, ad modum phialæ accommodatis, ad

C æquales pratorum altitudines, in summitatibus fornicum sulcis excavatis, depressam aquam in salientis speciem effundi procurarunt; quæ cursu resonans, prata, fontem ambientia, frequentibus irrigat fluentis: et quandoque quispiam in turri tanquam in specula stans videre poterit densam plantarum congeriem, et, dum folia commoventur et meridies fervet, prati universam coronam irrigatam.

9. Inde Ptolemais, sive Acce, sita est; urbs ingens, et copia hominum dives, aliis omnibus excelsior. Ea naves omnes onerarias excipit; et in eam pro Christo peregrinatores terra marique sese recipiunt. Hinc advenarum immensæ multitudinis accessu, dum aer corrumpitur, morborum frequentium genera exitiali desæviunt clade; tum odores

D pessimi, ex aere putrescente funestum hominibus excidium afferunt: et tanta noxa non ita facilis expugnatu est; nec remedium malo inveneris urbis dexteræ partes Carmelum et maritimam Palæstinæ oram, sinistræ Galilæam et Samariam habent.

10. Prima itaque post Ptolemaidem urbs Galilææ Semphori sita est, prorsus inculta, atque inhabitabilis, nullumque fere pristinæ beatitatis præ se fert vestigium. Eam excipit Cana, castellum parvum, ut nunc videnti objicitur. Ibi aquam Salvator in vinum convertit. Tum inter varios colles media, ad ima ab eisdem efformatæ vallis, urbs Nazareth locum habet; in qua ingens per Gabrielem archangelum mysterium Deiparæ Virgini an-

nuntiatum est; propter magnam et affluentem illius misericordiam, qui ob nostram salutem hominem assumpsit Christus Deus noster. Statim atque primam hujusce ingentis oppidi portam ingressus fueris, archangeli Gabrielis templum offendes; et in pusilla, circa lævam partem altaris quod in templo est, spelunca, fons prælucidas aquas effundens erumpit, in quem immaculatissima Deiparens, a sacerdotibus justo Josepho concredita, dum ab eo servatur, quotidie adveniens, aquam hauriebat; sed a concepto Præcursore mense sexto, cum pro more aquatum venisset, primam a Gabriele salutationem accepit, turbataque, tota timens, in ædes Joseph regreditur; ubi, *Ave gratia plena*, ab angelo audivit, et, *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, illi respondit, et hinc Dei Verbum in ventre suo purissimo accepit. Domus Joseph postmodum in pulcherrimum templum immutata est; in cujus læva parte prope altare spelunca, non in terræ visceribus patens, sed superficie tenus hians. Os candido marmore exornatur super pictoris industria, angelus alis insistens, descendens ad matrem sine marito, læto nuntio salutat, gravi graviter lanificio deditæ occurrens; et figuratur quidem, ac si cum ea colloqueretur: Virgini vero, insperato aspectu deterritæ, statimque terrore illo faciem alio avertenti, tantum non e manu purpura excidit; quæ tremens, forasque sese cubili proripiens, affini mulieri amicæque obvia fit, eamque ex intimi animi affectu amplexibus fovet. Per os in speluncam ingressus, paucos admodum gradus descendis; tum antiquam illam Josephi ædem oculis lustras, in qua, regressæ a fonte Virgini, archangelus, ut jam dixi, fausta annuntiavit. Est præterea eo in loco, in quo Annuntiatio facta est, ex nigro lapide crux, candido marmore incisa, et super eam altare; et a dextera altaris, pusilla ædicula, in qua semper virgo Deipara se continebat. In dextra vero parte Annuntiationis alia conspicitur ædicula, luminis expers, quam Dominus noster Christus, regressus ex Ægypto, usque ad Præcursorem decollatum incoluisse fertur. Tunc enim, ut divina oracula tradunt, *audiens Jesus, quod Joannes esset* [1], deserens Nazareth, ad habitandum Capharnaum se contulit. Sequitur jugum, a diversis collibus effictum, et in eo supercilium, a quo deturbaturi erant Judæi Dominum *et transiit per medium eorum, et abiit Capharnaum* [2].

A Παρθένῳ Θεοτόκῳ εὐηγγελίσθη, διὰ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος, τοῦ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν σαρκωθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐν γοῦν τῷ εἰσιέναι τὴν πρώτην πύλην τῆς τοιαύτης Κωμοπόλεως ὑπάρχει ναὸς τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ. Καὶ περὶ τὰ εὐώνυμα μέρη τοῦ ἐν τῷ ναῷ θυσιαστηρίου ὁρᾶται μικρὸν σπήλαιον, ἐν ᾧ πηγὴ ἀναβλυστάνει, διειδὲς ῥεῖθρον ἐκπτύουσα, ἐν ᾗ ἡ πανάχραντος Θεοτόκος ὁπηνίκα ὑπὸ τῶν ἱερέων παραδοθεῖσα τῷ δικαίῳ Ἰωσὴφ, ἣν παρ' αὐτοῦ φυλαττομένη καθ' ἑκάστην ἀπερχομένη, τὸ ὕδωρ ἀπήντλει, ἐν δὲ ἕκτῳ μηνὶ τῆς τοῦ Προδρόμου συλλήψεως, μέλλουσα τὸ ὕδωρ συνήθως ἀρύσασθαι, τὸν πρῶτον ἀσπασμὸν ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ ἐδέξατο, καὶ διαταραχθεῖσα σύντρομος εἰς οἰκίαν τοῦ Ἰωσὴφ ἀπῆλθεν, ἐν ᾗ τὸ, Χαῖρε κεχαριτωμένη, B παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἐπήκουσε, καὶ τὸ, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου, πρὸς αὐτὸν ἀντέφησε, κἀντεῦθεν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἐν τῇ παναμώμῳ ταύτης ἐδέξατο νηδύϊ. Αὕτη ἡ τοῦ Ἰωσὴφ οἰκία μετὰ ταῦτα εἰς ναὸν μετεσκευάσθη περικαλλῆ, οὗπερ τὸ εὐώνυμον μέρος ἐγγύς που περὶ τὸ θυσιαστήριον ὑπάρχει σπήλαιον, οὐ κατὰ τὸ βάθος τῆς γῆς ἠνεῳγμένον, ἀλλ' ἐπιπολαίως φαινόμενον, οὗ τὸ στόμιον λευκοῖς μαρμάροις περικαλλύνεται. Καὶ τούτου ὕπερ διὰ τῆς τοῦ ζωγράφου χειρὸς ὑπόπτερος ἄγγελος κατελθὼν, παρὰ τὴν ἄνευ συνοίκου μητέρα μήπω γενομένην εὐαγγελίοις ἀσπάζεται, σεμνῇ σεμνῶς ταλασιουργούσῃ περιτυχὼν, καὶ σχηματίζεται μὲν οἷά τις πρὸς ταύτην διαλεγόμενος, ἐκπλαγείσης δὲ πρὸς τὴν ἀνέλπιστον θέαν, C ἀθρόως τε τῷ θορύβῳ μεταστραφείσης, μικροῦ τῆς χειρὸς ἐξέπεσεν ἡ πορφύρα, ἣ καὶ τοῦ θαλάμου ἐξιοῦσα σὺν φόβῳ, γυναικὶ συγγενεῖ καὶ φίλῃ προσυπαντᾷ καὶ ἀσπασμοῖς δεξιοῦται ταύτην φιλίοις. Εἰσελθὼν οὖν τοῦ στόματος ἔσωθεν τοῦ σπηλαίου, κατέρχῃ βαθμίδας ὀλίγας, καὶ οὕτως ὁρᾷς τὴν πάλαι ταύτην ἐκείνην οἰκείαν τοῦ Ἰωσὴφ, ἐφ' ᾗ μετὰ τὸ ὑποστραφῆναι ἀπὸ τῆς πηγῆς τῇ Παρθένῳ ὁ ἀρχάγγελος, καθὼς ἔφην, ταύτην εὐηγγελίσατο. Ἔστιν οὖν κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὁ εὐαγγελισμὸς γέγονε, Σταυρὸς ἐκ λίθου μέλανος ἐγκεκολλαμμένος ἐπὶ λευκῷ μαρμάρῳ, καὶ ὕπερθεν τούτου θυσιαστήριον, καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ αὐτοῦ θυσιαστηρίου μικρὸς οἰκίσκος ἐμφαίνεται, ἐν ᾧ ἡ ἀειπάρθενος Θεοτόκος ἐθαλαμεύετο. D Ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἕτερος θεωρεῖται οἰκίσκος ἀφώτιστος. Ἐν ᾧ ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον οἰκῆσαι λέγεται, μέχρι τῆς τοῦ Προδρόμου ἀποτομῆς. Τότε γὰρ, καθὼς φασι τὰ ἱερὰ λόγια, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ, ᾤκησε τὴν Καπερναούμ. Εἶτά ἐστι ζυγὸς ὑπὸ διαφόρων βουνῶν συμπληρούμενος, ἐν ᾧ καὶ ἡ ὀφρὺς, ἀφ' ἧς ἔμελλον οἱ Ἰουδαῖοι καταχρημνίσαι τὸν Κύριον, καὶ διῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθη εἰς Καπερναούμ.

11. Jugo subest planities magna, in qua conterminas rupi partes occupat mons Thaborius, terrestre cœlum oblectamentum animi, et recte sentientium hominum oculorum deliciæ; namque divina gratia montem inumbrat, qui spiritale gaudium

ια'. Μετὰ τὸν ζυγὸν ἐκεῖνόν ἐστι μεγάλη πεδιὰς, ἐφ' ᾗ πεδιάδι πρὸς τὰ πρόσεγγυς τοῦ ζυγοῦ τὸ Θαβώριον ὄρος ἐστὶν, ὁ ἐπίγειος οὐρανὸς, τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαλλίαμα, καὶ ὀφθαλμῶν ὀρθοδόξων ἀνθρώπων ἐντρύφημα. Καὶ γὰρ θεῖά τις χάρις ἐπισκιάζουσα

[1] Matth. IV, 12. [2] Luc. IV, 30, 31.

τῷ ὄρει πρόσεστιν, ὃ καὶ χαρὰν ἀποπνέει πνευματικήν. Ἔστιν οὖν ὁ βουνὸς στρογγύλος καὶ μετρίως ὑψούμενος. Εἰσὶ δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ κορυφὴν μοναὶ δύο, ἐφ' ἃς ἐν ἀλλογλώσσῳ ὕμνῳ Χριστιανοὶ ὁμότροποι τὸ θεῖον ἐξευμενίζουσι, καὶ καθ' ἣν μὲν ἡ Σωτήριος γέγονε Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ, Λατίνων μοναχῶν ὑπάρχει πληθύς. Ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ οἱ καθ' ἡμᾶς Ναζηραῖοι τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χῶρον ἁγιαζόμενοι ἁγιάζουσι. Ἡ δὲ Σωτήριος τοῦ Χριστοῦ Μεταμόρφωσις ἐν τῇ κορυφῇ γέγονε τοῦ βουνοῦ, καθ' ἣν καὶ τῶν Λατίνων ἐστὶ μονή, ἧς ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ [ἴσ. ναοῦ] θυσιαστηρίῳ ἐστὶν ὁ τόπος, ἐφ' ᾧ ὁ Κύριος μετεμορφώθη ἀνὰ μέσον Ἠλιοῦ καὶ Μωϋσέως, καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ προκρίτων μαθητῶν, Πέτρου τε καὶ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου. Ὑπάρχει δὲ ὁ χῶρος ἐκεῖνος ὑπὸ χαλκείων κιγκλίδων περιθριγγούμενος. Ἐφ' ὃν δὲ τόπον ἔστησαν οἱ τοῦ Κυρίου πόδες, ὁρᾶται ὀμφάλιον πάνυ λευκόν, ἐν ᾧ μέσον ἐκτύπωσις θείου Σταυροῦ, ἐξ ἧς ἄῤῥητος εὐωδία ἐκπνέουσα, τῶν προσιόντων κατευφραίνει τὴν ὄσφρησιν. Ἔξωθεν δὲ τῆς μονῆς, ὡσεὶ λίθου βολῆς, ἔστι μικρὸν σπήλαιον, ἐν ᾧ μετὰ τὴν φρικτὴν Μεταμόρφωσιν, εἰσελθὼν ὁ Χριστός, τοὺς μαθητὰς ἐνετείλατο, μηδενὶ εἰπεῖν αὐτοὺς τὸ ὅραμα, μέχρις ἂν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. Περὶ δὲ τὸ ἀρκτῷον μέρος τοῦ ὄρους ὑπάρχει τὸ τοῦ Μελχισεδὲκ σπήλαιον, ὅπερ ἐστὶν ἀξιοθέατον· τέτρωται γὰρ εἰς διαφόρους ὀπάς, καὶ εἰσὶν ἐν αὐτῷ ὑπερῷα, καὶ ὑπόγαια, καὶ διάφορα οἰκήματα καὶ κελλία εἰς ἀσκητῶν καταμονὰς χρηματίζοντα, εἰς ἃ καὶ πολλοὶ τῶν μεγάλων ἁγίων τὸν ἀσκητικὸν δρόμον διήνυσαν. Ἐγγὺς τοῦ σπηλαίου τούτου ἐστὶ ναός, κατ' αὐτὸν δὴ τὸν τόπον, εἰς ὃν ἀπὸ τῆς κοπῆς τὸν Ἀβραὰμ ἀποστρέφοντα ὁ Μελχισεδὲκ συναντήσας, καὶ εὐλογήσας ἐξένισεν. Ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἁγίου βουνοῦ πρὸς τὴν πρώτην ἀνατολὴν ἀτενίσας, τὰ ἕλη καὶ τὴν φάραγγα ὄψει τοῦ ἐν ποταμοῖς ἁγιωτάτου Ἰορδάνου. Ἐπὶ πλέον δὲ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκτείνας τὰ τοῦ Λιβάνου πρὸς ἀνίσχοντα βλέποντα ἥλιον μέρη θεάσῃ, καὶ δύο μεγάλους βουνοὺς ὧν μέσον ἡ Δαμασκὸς ἵδρυται. Παρεκκλίνας δὲ μικρὸν πρὸς τὸ εὐωνυμώτατον μέρος τοῦ Ἰορδάνου τὸν ὀφθαλμόν, ὁρᾷς τὴν Τιβεριάδα θάλασσαν πάνυ καθαρῶς καὶ ἀνενοχλήτως, ἧς ἐν τῷ ἀντιπέραθεν μέρει μικρόν τι ὕψωμα ἐμφαίνεται χώματος, ἐν ᾧ τοὺς ἄρτους ὁ Σωτὴρ ηὐλόγησε, καὶ τοὺς πεντακισχιλίους ἐψώμισε, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τοῖς μαθηταῖς συνηρίστησεν, ἐν τῇ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα τριῶν ἰχθύων ἄγρᾳ. Κατὰ δὲ τὸ ἀρκτῷον μέρος τοῦ αὐτοῦ βουνοῦ, ἕτερος τὴν πεδιάδα ἐκείνην περιζωννύει ζυγός, ὡσεὶ δώδεκα σταδίων διάστημα ἢ καὶ πλεῖον αὐτοῦ διαιρούμενον. Ὑπάρχει δὲ ἐν τοῖς αὐτοῦ καταχύμασιν ἡ πόλις Ναεὶμ, εἰς ἣν ὁ Κύριος τὸν τῆς χήρας υἱὸν ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν. Ἐν δὲ τῷ ἀνατολικωτέρῳ μέρει τῆς αὐτῆς πόλεως ὁρᾶται τὸ χωρίον Ἀενδώρ, μέσον δὲ τοῦ Θαβὼρ τῆς Ναεὶμ τε καὶ τοῦ Ἀενδὼρ περιῤῥέει ὁ χείμαῤῥος Κίσσων, περὶ οὗ φησιν ὁ Δαβίδ· *Ποίησον αὐτοὺς ὡς τὴν Μαδιὰμ καὶ τῷ Σισάρᾳ, ὡς τὸ Ἰαβεὶμ ἐν τῷ χειμάῤῥῳ Κισσών· ἐξωλοθρεύθησαν ἐν Ἀενδώρ.*

A spirat. Collis est rotundus et moderate sese erigens. In vertice duo exstructa sunt monasteria; in his extraneæ linguæ laudibus Christiani, solitariam vitam amplexati, Numen propitium reddunt. Monasterium, in quo salutaris Christi Transfiguratio accidit, Latinorum monachorum multitudo tenet; lævum, qui nostra consuetudine monachum induerunt Nazareni sacrosanctum illum locum sanctificati sanctificant. Salutaris Christi Transfiguratio in vertice collis evenit, ubi Latinorum monasterium visitur; in cujus divino altari Dominus inter Eliam et Moysen, ac tres præcipuos discipulos, Petrum, Joannem, et Jacobum, transfiguratus est. Locus æreis cancellis circumsepitur. Ubi vero steterunt Domini pedes, præcandidus umbo spectatur, et in B illius medio figura divinæ crucis, ex qua haud facilis enarratu odor emanans, advenientium nares delectat. Extra monasterium, ad jactum lapidis, pusilla aperitur spelunca, in quam post admirabilem Transfigurationem Dominus ingressus, discipulis præcepit, ne cuipiam dicerent visionem, donec ipse a mortuis resurgeret. Ad borealem partem montis, Melchisedeci spelunca conspicitur, digna quæ ab omnibus videatur, diversis undique foraminibus patens: in eaque loca superiora, et subterranea, et variæ habitationes, et cellæ in Ascetarum ministeria exercitiaque dispertiuntur; et multi ingentium sanctorum, exercitationis suæ cursum in illis absolverunt. Speluncam prope est templum, C eodem illo in loco, in quo Abrahæ occurrens Melchisedec, revertenti a cæde, benedixit, hospitioque eumdem excepit. Ex hoc colle, ad primos solis ortus aciem oculorum intendens, paludes, vallemque, sanctissimi Jordanis inter fluvios, et, si ulterius aciem direxeris, partes Libani, ad orientem solem vertentes, intueberis; simulque et duos ingentes montes, in quorum medio Damascus collocatur. Declinans vero paululum ad sinistram Jordanis oculos, Tiberiadis mare perquam clare ac sine ullo impedimento spectabis. Cujus in adversa parte parvus agger attollitur, in eoque Salvator panibus benedixit, et quinque millia hominum exsaturavit, et post resurrectionem una cum discipulis, post centum quinquaginta trium piscium ca- D pturam, pransus est. Ejusdem montis ad septentrionalem partem, aliud jugum planitiem cingit, duodecim stadiorum ferme intervallo et amplius etiam subdivisum. In illius excursu jacet urbs Naim, in qua Dominus filium viduæ ex mortuis in vitam revocavit. In orientalis civitatis parte, oppidum visitur Aendor. Inter Thaborium, Naim, et Aendor, torrens Cisson perfluit, de quo ait David: *Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson: disperierunt in Aendor* [a].

[a] Psal. LXXXII, 10.

12. Unius diei spatio urbs Sebaste distat, ab A Herode Tetrarcha in honorem Cæsaris restituta. In ea venerandum caput majoris inter natos mulierum, Joannis Baptistæ, minor Herodes, inter convivandum, abscidit. In media civitate carcer est; in quem, dum Herodiadem ille reprehenderet, conjectus, capiteque imminutus. Carcer subterraneus est, et viginti gradibus in eum descenditur: in cujus medio altare erigitur, ubi a spiculatore capite obtruncatus est. A dextera altaris, urnula visitur, in qua sancti Zachariæ, Præcursoris patris, corpus servatum fuerat; a læva, altera urnula, in qua corpus sanctæ Elisabetæ, ejusdem matris, jacet: quemadmodum et in utrisque carceris lateribus, variorum sanctorum reliquiæ, et discipulorum Præcursoris, quiescunt. Supra carcerem templum as- B surgit, et in eo urnæ duæ, ex candido marmore excisæ; quarum dextera combusti corporis venerandi Præcursoris cineres, altera Elisæi prophetæ corpus continet: supraque in aureo vase, sinistra Præcursoris manus, quaquaversum et ipsa auro obducta. In mediæ et superioris partis civitatis colle, antiquitus erat Herodis regia; ubi et convivium apparatum fuit, et exsecranda illa puella saltavit, et saltationis præmium, sacrosanctum Baptistæ caput retulit: nunc vero locus ille Græcorum monasterium est. Templum monasterii trullatum; et in læva altaris parte cellula, et in ejus medio ex marmore umbo in longe altissima fossa conspicitur, in quo prima venerandi et angelis reverendi capitis Præ- C cursoris inventio fuit, quod eo loci ab Herodiade defossum latebat.

ιβ'. Καὶ μεθ' ἡμέρας μιᾶς διάστημά ἐστιν ἡ Σεβαστὴ πόλις, ἣν Ἡρώδης ὁ Τετράρχης εἰς τιμὴν τοῦ Καίσαρος ἀνεκαίνισεν. Ἐν ᾗ καὶ τὴν τιμίαν κεφαλὴν τοῦ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζονος Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐν τῷ αὐτοῦ συμποσίῳ ὁ μικρὸς Ἡρώδης ἀπέτεμεν. Ἔστιν οὖν μέσον τῆς τοιαύτης πόλεως ἡ φυλακή, εἰς ἣν ἐνεβλήθη τῶν τῆς Ἡρωδιάδος ἕνεκα ἐλεγμῶν, ἐφ' ᾗ καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. Ἡ δὲ τοιαύτη φυλακή ἐστιν ὑπὸ τὴν γῆν, ἔχουσα βαθμίδας ἐκ τῶν ἄνωθεν ἕως αὐτῆς εἴκοσι, ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑπάρχει θυσιαστήριον περὶ τὸν τόπον, καθ' ὃν ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τοῦ σπεκουλάτορος. Δεξιᾷ δὲ τοῦ τοιούτου θυσιαστηρίου ἔστι λαρνάκιον, εἰς ὃ ἐτεθησαύριστο τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου. Ἐν δὲ τῷ B εὐωνύμῳ ἕτερον λαρνάκιον, ἐν ᾧ ἐστι κείμενον τὸ σῶμα τῆς ἁγίας Ἐλισάβετ τῆς μητέρος αὐτοῦ. Ἐν δ' ἀμφοτέραις ταῖς τῆς φυλακῆς πλευραῖς ἐναπόκεινται διαφόρων ἁγίων λείψανα καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Προδρόμου. Ὕπερθεν δὲ τῆς φυλακῆς ὑπάρχει ναὸς, εἰς ὃν ἔγκεινται λάρνακες δύο, ἀπὸ λευκοῦ λατομηθέντες μαρμάρου, ὧν τὸ δεξιώτερον ἔχει κόνιν τοῦ ἀποτεφρωθέντος σώματος τοῦ τιμίου Προδρόμου, τὸ δὲ ἕτερον τὸ σῶμα τοῦ προφήτου Ἐλισαίου. Πρόκειται δ' ὕπερθεν τούτου ἐντὸς χρυσέου σκεύους ἡ εὐώνυμος τοῦ Προδρόμου χεὶρ, χρυσῷ πάντοθεν καὶ αὐτὴ περικεκαλυμμένη. Ἐν δὲ τῷ ὑψηλοτέρῳ μέρει τῆς πόλεως ἔστι κατὰ τὴν μέσην αὐτῆς γήλοφος, ἐν ᾧ πάλαι μὲν ἦν τὸ τοῦ Ἡρώδου παλάτιον, ἔνθα καὶ τὸ C συμπόσιον γέγονε, καὶ ἡ μιαρὰ κόρη ἐκείνη ὠρχήσατο, καὶ ἆθλον τῆς ὀρχήσεως τὴν ἱερὰν κεφαλὴν τοῦ Βαπτιστοῦ εἴληφε. Νῦν δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος γέγονε Ῥωμαϊκὸν μοναστήριον· ὑπάρχει οὖν ὁ ναὸς τῆς τοιαύτης μονῆς τρουλλωτός. Ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ μέρει τοῦ θυσιαστηρίου ἐστὶ κελλίον μικρὸν, οὗ μέσον ὁρᾶται ἐκ μαρμάρου ὀμφάλιον, ἐπὶ βαθυτάτῳ σφόδρα ὀρύγματι κείμενον, ἐν ᾧ ἡ πρώτη εὕρεσις τῆς τιμίας κεφαλῆς, καὶ ἀγγέλοις αἰδεσίμου τοῦ Προδρόμου γέγονεν, ἣ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐχώσθη ὑπὸ τῆς Ἡρωδιάδος.

13. Excurrenti deinceps stadia ferme quindecim, Samaritanorum metropolis Sichar obvia fit, cui postmodum Neapoli nomen fuit, inter duos montes sita, quorum pedibus, fundamentis ipsa suis, qua se longius extendit, inhæret. In dexteriore montium (Samaritanorum ea traditio est) Deus Abrahamo responsum dedit, et Isaacum in sacrificium petiit; et patriarcha, ut iidem existimant, licet ipsi quid dicant nesciant, in eo hostiam immolavit; mons D etenim ille divinus, Golgothæ Lithostrotum est, in quo salutarem passionem Salvator mundi pertulit. Ad pedes montis conspicitur ager, a Jacobo, Josepho filio exhibitus: in agro Jacobi, puteus ubi Dominus labore delassatus quievit, et Samaritanæ, quæ sacrum prosequitur Evangelium, elocutus est. De hoc eodem monte mulier Domino dixerat: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt* [4]. Et Dominus, quanam ratione iis qui in spiritu et veritate adorant, Deus præcolendus sit, colloquio illo omnes edocuit.

ιγ'. Εἶτα μετὰ παραδρομὴν σταδίων ὡσεὶ δέκα καὶ πέντε ἐστὶν ἡ τῶν Σαμαρέων μητρόπολις Σιχὰρ, ἡ μετὰ ταῦτα κληθεῖσα Νεάπολις, κειμένη μέσον δύο βουνῶν, ἀμφοτέρων περιαπτομένη τῷ θεμελίῳ ἐπὶ μήκει τοὺς πρόποδας. Ὧν τὸ δεξιώτερον ὑπάρχει τὸ ὄρος ἐν ᾧ οἱ Σαμαρεῖς λέγουσι χρηματίσαι τῷ Ἀβραὰμ τὸν Θεὸν, καὶ τὴν θυσίαν ζητῆσαι τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ ἐν αὐτῷ ταύτην τελέσαι, ὅσον τὸ κατ' D αὐτοὺς, τὸν Πατριάρχην, κἂν οὐκ οἴδασι τί λέγουσι. Τὸ γὰρ ὄρος ἐκεῖνο τὸ θεῖόν ἐστι λιθόστρωτον τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τὸ σωτήριον πάθος ὁ τοῦ κόσμου Σωτὴρ ὑπέμεινεν. Ἐν δὲ τοῖς τοῦ βουνοῦ προπόδοις ἐστὶ τὸ χωρίον, ὃ δέδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐστι καὶ τὸ τοῦ αὐτοῦ Ἰακὼβ φρέαρ, ἔνθα ὁ Κύριος κεκοπιακὼς ἐκάθισε, καὶ τῇ Σαμαρείτιδι διελέχθη, ἃ τὸ ἱερὸν ἐξεῖπεν Εὐαγγέλιον. Περὶ τοῦ τοιούτου βουνοῦ ἔφησεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Κύριον· *Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν.* Καὶ ὁ Κύριος πῶς δεῖ προσκυνεῖν τοὺς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντας, διὰ τῆς πρὸς ἐκείνην ὁμιλίας πᾶσιν ἐδίδαξεν.

[4] Joan. IV, 20.

ιδ'. Ἀπὸ τῆς Σαμαρείας ἕως τῆς ἁγίας πόλεώς A εἰσι στάδια ὀγδοήκοντα τέσσαρα, ὧν ἡ διόδος πᾶσα λιθόστρωτος, καὶ ταῦτα κατάξηρος οὖσα ἡ πᾶσα τοιαύτη χώρα, κἂν αὐχμηρά ἐστι καὶ κατάμπελος καὶ ὑπόδενδρος, ἡ δὲ ἁγία πόλις κεῖται μέσον διαφόρων φαράγγων, καὶ βουνῶν, καὶ ἐστὶ τὸ ἐν αὐτῇ θεωρούμενον θαυμαστόν. Ἐν ταύτῃ γὰρ ὑπερανεστηκυῖα ὁρᾶται ἡ πόλις καὶ χθαμαλή, πρὸς γὰρ τὴν τῆς Ἰουδαίας χώραν ἐστὶν ὑπερκειμένη, πρὸς δὲ τὰ ἐχόμενα ταύτης γηλόφα χθαμαλίζεται. Εἰς γὰρ δύο μέρη ὁ θεῖος οὗτος διαιρεῖται χῶρος, καὶ πρὸς μὲν τὸ τοῦ δεξιοῦ βουνοῦ χθαμαλώτερον μέρος ἡ ἁγία πόλις ἐφίδρυται, ἧς ὁ περίβολος μέχρι τῆς φάραγγος καταντᾷ, τὸ δ' ὕπερθεν ταύτης ἐστὶν ὅλον ὑπάμπελον, ἐν ᾧ καὶ ὁ λιθασμὸς τοῦ πρωτομάρτυρος ἁγίου Στεφάνου ἐγένετο. Τὸ δὲ τούτου εὐώνυμον, B καὶ τῆς φάραγγος πέραθεν τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος ὑπάρχει, ἔνθα ὁ Κύριος πολλάκις ἐμφιλοχωρήσας, τὸν ὅλον ἐκεῖνον καθηγίασε τόπον τῇ προσευχῇ, τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ τέλος τῇ θείᾳ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναλήψει αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἁγία Σιὼν ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας πόλεώς ἐστι, κειμένη περὶ τὰ δεξιὰ μέρη αὐτῆς. Ἔχει οὖν ἡ ταύτης περιγραφὴ οὕτως. Ἔστι καστέλλιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ ἁγία Σιών, ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν· ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστι πάμμεγας, κυλινδρωτὸν ἔχων τὴν ὀροφήν. Οὗ εἰσελθόντος τὰς ὡραίας πύλας, ἔστι κατὰ τὸ εὐώνυμον μέρος οἰκία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐν ᾗ ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατέμενεν· ἔνθα καὶ ἐκοιμήθη. Καὶ ἔστιν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κελλίον διὰ σιδηρέων κιγκλίδων περιθριγγούμενον, καὶ ἐν τῷ C τόπῳ, ἐν ᾧ τὴν παναγίαν αὐτῆς ψυχὴν παρέθετο τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ, ὀμφάλια δύο. Δεξιᾷ δὲ τοῦ τοιούτου ναοῦ ἐστι πρὸς τὸ δεξιώτερον μέρος τοῦ θυσιαστηρίου τὸ ὑπερῷον, ἔχων τὴν ἄνοδον διὰ βαθμίδων ξα'. Ὑπάρχει οὖν ὁ τοιοῦτος ναὸς τετρακάμαρος τρουλλωτός. Ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ μέρει τοῦ ὑπερῴου ὁρᾶται ὁ τόπος, ἔνθα γέγονεν ὁ δεσποτικὸς δεῖπνος. Καὶ ἐν τῷ μύακι τοῦ βήματος ἡ πρὸς τοὺς ἀποστόλους κάθοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὑποκάτωθεν δὲ τοῦ τοιούτου ναοῦ γέγονεν ὁ νιπτήρ· καὶ ἀκτικρὺ τούτου ἐστὶ ναός, ἔνθα τὸ οἴκημα ἦν, ἐν ᾧ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν πρὸς τοὺς ἀποστόλους. Ἔνθα μετὰ τὸ λιθασθῆναι ὁ πρωτομάρτυρ Στέφανος τέθαπται, καὶ παρὰ τοῦ Γαμαλιὴλ D μετετέθη εἰς ἕτερον τόπον. Ὁ δὲ λεγόμενος τοῦ Δαβὶδ πύργος κεῖται περὶ τὸ ἀρκτῷον μέρος τῆς πόλεως, καὶ ἔστιν ὁ πύργος παμμεγεθέστατος, καὶ κἂν τοῦ Δαβὶδ παρὰ πάντων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὡμολόγηται, ἀλλ' ἔμοιγε, ὡς οἶμαι, δι' εὐλόγους ἀμφιβάλλεται αἰτίας. Καὶ γὰρ διὰ ξεστοῦ λίθου λευκοῦ ὁ Ἰώσηπος τὸν τοιοῦτον πύργον ἱστορεῖ γενέσθαι, τόν τε ναόν, καὶ τοὺς ἑτέρους ἐς ὕστερον δύο πύργους παρὰ τοῦ Ἡρώδου εἰς ὄνομα Φασαΐλου, καὶ Μαριάμης κτισθέντας. Ὁ δὲ ἐκ κοινοῦ λίθου ἀνεγηγερμένος ὁρᾶται. Καὶ ἴσως ὁ νῦν ὁρώμενος ἐπὶ τοῦ παλαιτάτου θεμέλιος πύργου ἀνῳκοδόμηται. Ἐχόμενα τούτου ὑπάρχει ἡ πρὸς τὴν πόλιν φέρουσα πύλη, ἣν εἰσελθὼν πορεύσῃ πλατεῖαν ὁδόν, ἧς δεξιᾷ πλησίον

14. A Samaria ad sacram civitatem stadia numerantur quatuor et octoginta. Via est omnis lapidibus strata, et, licet tota ea regio siccitate arescat et squaleat, ubique tamen viribus et arboribus constipatur. Sancta civitas variis vallibus et montibus circumsepitur, nec admiratione caret, quod in ea spectatur; eodem enim temporis momento, et supereminens et depressa apparet: namque si Judææ oram inspexeris, supereminet; si colles illi adhærentes, complanatur. Divinus quippe locus in partes duas dividitur, et ad montis dexteri partem decliviorem sancta civitas fundatur; cujus ambitus ad vallem usque diffunditur; pars illius superior tota vitibus consita est, ubi sanctus protomartyr Stephanus lapidibus obrutus, lævam illius partem trans vallem mons Olivarum occupat; quem Dominus frequenter invisens, et in eo immorans, universum sanctitate replevit, oratione, prædicatione, et demum sacrosancta sua ad Patrem ascensione. Sancta vero Sion ante sanctam urbem sedem sibi habet, ad partem illius dexteram jacens. Cujus descriptio hæc fuerit: Castellum est, in quo sancta Sion, Ecclesiarum mater, collocatur; prægrandi magnitudine ecclesia conspicua est; tectum in proceritatem æqualiter orbiculatam effingitur; cujus speciosas portas ingresso tibi, ad partem lævam objicitur sancti Joannis Theologi domus, in qua sanctissima Deipara post resurrectionem commorabatur, ubi et mortem obiit; visiturque ibidem cellula ferreis cancellis circummunita, et in loco, ubi sanctissimam animam Deo Filioque reddidit, umbones bini. Dextera templi, ad dexteriorem partem altaris, cœnaculum, in quod gradibus uno et sexaginta ascenditur. Templum quatuor fornices et trullam habet. In sinistra parte cœnaculi, locus, in quo facta est Dominica cœna; in Bematis mytulo, sancti Spiritus in Apostolos descensus. In templi inferiore parte Christus pedes apostolorum lavit, cujus loco adverso templum erigitur; in eo domus, in quam Christus januis clausis ad apostolos introivit; ubi post lapidationem protomartyr Stephanus sepultus est, tum alio a Gamaliele avectus. Davidis turris in septentrionali urbis parte sita est, immani magnitudine superbiens; et licet ab Hierosolymitanis accolis asseratur esse Davidis, a me non improbabili, ut reor, ratione in dubium vertitur: namque turrim Davidis ex rasili albo lapide exstructam fuisse, templum et alias duas turres postea ab Herode in honorem Phasæli et Mariamnæ exædificatas Josephus fert; at, quæ modo visitur, ex communi lapide constructa est. Et forte, quam nunc intuemur, super vetustissimæ turris fundamenta assurgit. Prope turrim, quæ ad urbem ducit, porta, quam ingresso, lata platea iter aperit, in cujus læva parte regiis palatiis sancti Patris nostri Sabbæ Metochium adhæret. Viam, ad sagittæ jactum, emensus, celebre Dominici Sepulcri templum reperies; cujus non alia figura fuerit, quam quæ a variis scripto mandatur. Spelunca in Dominici cor-

poris sepulcrum conversa, duas in partes sejungitur; quarum in una lapis revolutus repositus, candidis marmoribus custoditur; in altera ad borealem partem, lapis pro pavimenti mensura expolitus, cubito uno supereminet; in quo mortuus, nudusque vitæ largitor positus est; auro puro, ex desiderio et fide domini mei imperatoris Manuelis Porphyrogennetæ Comneni circumornatus. Prope eum est Golgotha, in quo Calvariæ locus, et excisa cruci basis, et dirupti saxi, tempore passionis, hiatus; sub quo, in cavitate lapidis, Adami calvaria, scatebræque Dominici sanguinis, super eam effusæ. Templum super Golgotha quatuor tectis et tholo assurgit: proxime inhæret subterraneum templum ingens, in quo pretiosa et vivifica Christi Domini crux inventa est. Ad orientaliorem partem civitatis, templum visitur, Sancta sanctorum nomine: omnium pulcherrimum tectum in trullæ formam desinit, in vetusto pavimento celeberrimi illius templi Salomonis, intus exteriusque variis marmoribus et tessellato opere condecoratum: ad lævam partem templi, fornices binæ, quarum in altera occursus Christi Domini, quod ibi justus Simeon Christum Dominum ulnis exceperit; in altera, quam Jacobus scalam admirandam, ad cœlum usque pertingentem, et angelos Dei in ea ascendentes et descendentes, conspexerat, depicta sunt. Et lapis sub depictæ scalæ imagine, ille ipse est, qui sub Jacobi capite fuerat. Per partis dextræ hiatum ad speluncam infra templum descenditur, in qua repositus fuerat Zacharias propheta, interemptus, ut Evangelium tradit, a Judæis inter templum et altare. Extra templum, lapidibus stratum impluvium magnum extenditur; antiquum, ut opinor, magni templi pavimentum. Et in porta, quæ in sanctam Getsemane ducit, templum sanctorum Joacimi et Annæ conspicitur; in quo immaculatissima Deipara in vitam venit. Proxime, Probaticæ piscinæ fluenta scaturiunt.

A τῶν Ῥηγικῶν ἀνακτόρων πέπηγε τὸ μετόχιον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Τὴν δὲ ὁδὸν ὡσεὶ βέλους βολὴν διελθὼν εὑρήσεις τὸν περιφανῆ ναὸν τοῦ Κυριακοῦ τάφου οὗ τὸ σχῆμα ἔχει, καθὼς παρὰ διαφόρων ἱστόρηται. Τὸ δὲ εἰς τάφον χρηματίσαν σπήλαιον τοῦ Δεσποτικοῦ σώματός ἐστι διπλοῦν, καὶ ἐν μὲν τῷ ἑνὶ ἐπίκειται ὁ ἀποκυλισθεὶς λίθος, λευκοῖς μαρμάροις περιφρουρούμενος, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει τὸ περὶ τὸ ἀρκτῷον ὁ λίθος λελάξευται τοῦ ἰσοπέδου πάτου ὑπερανέχων ὡσεὶ πῆχυν ἕνα, ἐν ᾧ νεκρὸς καὶ γυμνὸς ὁ τῆς ζωῆς ἀνετέθη δοτὴρ, ὃς ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ ἐνδεδυμένος ὁρᾶται ἐκ πόθου καὶ πίστεως τοῦ ἐμοῦ δεσπότου καὶ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Κομνηνοῦ. Καὶ πλησίον αὐτοῦ ἐστιν ὁ τοῦ Γολγοθᾶ τόπος, ἐν ᾧ τόπος ὁ τοῦ B Κρανίου καὶ ἡ λαξευθεῖσα τῷ Σταυρῷ βάσις, καὶ τὸ ῥῆγμα τῆς διαῤῥαγείσης πέτρας ἐν τῷ τοῦ Σταυροῦ πάθει· καὶ τοῦ ῥήγματος κάτωθεν ὑπόκοιλος ἐν τῇ πέτρᾳ τόπος, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Ἀδὰμ κρανίον, καὶ οἱ ῥυέντες ἐπ' αὐτῷ τοῦ Δεσποτικοῦ κρουνοὶ αἵματος. Ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐπάνω τοῦ Γολγοθᾶ ἐστι τετρακάμαρος, θολωτός. Καὶ πλησίον τοῦ τοιούτου ναοῦ ἐστιν ὑπόγαιος ναὸς μέγας, ἐν ᾧ εὕρηται ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Περὶ δὲ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς πόλεως ὑπάρχει ὁ ναὸς, τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστι πάνυ περικαλλέστατος, τρουλλωτὸν ἔχων τὴν ὀροφὴν, ἐν τῷ ἀρχαίῳ δαπέδῳ τοῦ περιωνύμου ναοῦ ἐκείνου τοῦ Σολομῶντος θεωρούμενος, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, ποικίλοις μαρμάροις καὶ ψηφῖσιν ἐγκαλλυ- C νόμενος. Εἰσὶν οὖν περὶ τὰ εὐώνυμα μέρη τοῦ ναοῦ καμάραι δύο, ἐφ' αἷς ἱστόρηνται, ἐν μὲν τῇ μιᾷ ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὁ δίκαιος Συμεὼν τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἠγκαλίσατο. Ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, ἣν ὁ Ἰακὼβ εἶδε θαυμαστὴν κλίμακα, ἐστηριγμένην μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπ' αὐτῇ, καὶ ὁ λίθος ὑποκάτω τῆς ἱστορηθείσης κλίμακος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁρᾶται, ὁ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τεθεὶς τοῦ Ἰακώβ. Ἐν δὲ τῷ δεξιῷ μέρει ὀπὴ εὑρίσκεται καταβαίνουσα μέχρι σπηλαίου τινὸς ὑποκάτω τοῦ ναοῦ. Ἐφ' ᾧ τέθειται ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὃν ἔσφαξαν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον οἱ Ἰουδαῖοι μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἔξωθεν δὲ τοῦ ναοῦ ἐστι περιαύλιον μέγα λιθόστρωτον τὸ παλαιὸν, ὡς οἶμαι, τοῦ μεγάλου ναοῦ δάπεδον. Καὶ περὶ τὴν πύλην τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὴν ἁγίαν Γεθσιμανῆ ἐστι ναὸς τῶν Ἁγίων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης, εἰς ὃν ἡ τῆς παναχράντου Θεοτόκου γέγονε γέννησις, καὶ τούτου πλησίον τὰ τῆς Προβατικῆς κολυμβήθρας ἀναπηγάζουσι νάματα.

15. Hinc extra civitatem, ad orientaliorem illius plagam, in medio magnæ præruptæque voraginis, montem Olivarum a sancta civitate sejungentis, Getsemane oppidum collocatur, in quo sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ sepulcrum, et hortus, ubi sæpius Salvator noster una cum discipulis suis immoratus est. Sunt in eo templa tria: in sinisteriore, et concavitate subterranea, divinum Deiparæ sepulcrum spectatur: templum in tholum desinit, prælongum, æqualiter orbiculatum. In templi medio, instar ambonis, sepulcrum Virginis ex saxo excisum est, ad modum ædificii, quatuor fornicibus structi: ad orientale latus in capsula ex eodem lapide expolita, et candidis marmoribus cooperta,

D ιε'. Ἐντεῦθεν τῆς πόλεως ἔξωθεν, περὶ τὸ ἀνατολικώτερον ταύτης μέρος, μέσον τοῦ μεγάλου χαραδρώδους χάσματος, τοῦ διαχωρίζοντος τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, παράκειται τὸ χωρίον ἡ Γεθσιμανὴ, ἐν ᾧ ὁ τάφος τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ὁ κῆπος, εἰς ὃν πολλάκις ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ηὐλίσθη. Ἐφ' ᾧ καὶ ναοὶ τρεῖς, ὁ μὲν εὐωνυμοτέρως καὶ περὶ τὸ κοίλωμα κάτω τῆς γῆς ἐστιν, εἰς ὃν ὁ θεῖος τάφος τῆς Θεοτόκου· ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστιν ὁ πᾶς θολωτὸς, ἐπιμήκης, κυλινδρωτός. Καὶ μέσον αὐτοῦ δίκην ἄμβωνος ἵσταται ὁ τάφος αὐτῆς, λελατομημένος ἐκ πέτρας ἐν σχήματι τετρακαμάρῳ. Καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ τούτου πλευρᾷ ἐστιν ἐκ τῆς αὐτῆς

πέτρας ὡσεὶ σκίμπους λελαξευμένος, διὰ λευχῶν A μαρμάρων σκεπόμενος, ἐν ᾧ τὸ ἄχραντον σῶμα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μετενεχθὲν ἐκ τῆς Σιὼν ἐτέθη. Ὁ δ' ἄνωθεν ἕτερος ναός ἐστι σπήλαιον, ἐν ᾧ ἡ Δεσποτικὴ προσευχὴ γέγονε, καὶ οἱ ἀπόστολοι τῷ ὕπνῳ βαρυνθέντες ἐκάθευδον. Περὶ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὡσεὶ λίθου βολῆς ἄπωθεν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ τρίτος ὑπάρχει ναὸς, ἐν ᾧ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ὠνειδίσαι τὸν Κύριον τῆς ῥᾳθυμίας τούτων ἕνεκα, ἀπελθὼν πάλιν προσηύξατο, ὅτε καὶ ἱδρῶτες αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος κατέῤῥεον. Ἐν αὐτῷ τῷ κήπῳ καὶ ἡ προδοσία γέγονε, καὶ ὁ Ἰούδας δολίως τὸν Δεσπότην ἠσπάσατο, καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων ὅμιλος κατέσχεν αὐτόν. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ κήπου, περὶ τὸ ἄνωθεν μέρος τὸ πρὸς τὴν Σιὼν, ἔστι ναὸς B καὶ σπήλαιον αὐτοῦ κάτωθεν, ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἄρνησιν ὁ Πέτρος εἰσελθὼν, καὶ καθίσας ἔκλαυσε πικρῶς, εἰς ὃν καὶ πενθῶν ἱστόρηται ὁ Ἀπόστολος. Ὕπερθεν δὲ τῆς Γεθσιμανῆς καὶ τοῦ ναοῦ τῆς προσευχῆς ὁρᾶται τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν διαιρούμενον, καθὼς ἔφη, ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, ὑπὸ τῆς τοῦ Ἰωσαφὰτ κοιλάδος καὶ τοῦ χειμάῤῥου τῆς τοῦ κλαυθμοῦ κοιλάδος. Ἔστιν οὖν ὁ τόπος σμικρόν τι τῆς πόλεως ὑπερανεστηκὼς βουνός. Διὸ καὶ οὐ πάνυ μέγας, ὅσον ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως φαίνεται μέρους, ἀπὸ δὲ τοῦ πρὸς Ἰορδάνην μέρους αὐτοῦ καὶ τὴν Βηθανίαν, καὶ πάνυ ἐστὶν ὑψηλότατος, χθαμαλίζεται γὰρ τὸ τούτου κατάχυμα μέχρι καὶ τῆς ἐρήμου. Ὑπάρχει οὖν ἐν τῇ ὄρους κορυφῇ ὁ τόπος εἰς ὃν C προσομιλήσας πολλάκις μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ, ὕστερον καὶ τὸ τῆς Ἀναλήψεως φρικωδέστατον μυστήριον ἀπειργάσατο. Πρόσεγγυς δὲ αὐτοῦ κάτωθέν ἐστι σπήλαιον, ἐν ᾧ τοὺς ἀσκητικοὺς ἄθλους ἡ ἁγία διήνυσε Πελαγία, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς σῶμα ἐν λάρνακι λιθίνῳ κατάκειται. Καὶ τούτου πλησίον ἄλλος ὑπάρχει ναὸς, ἔνθα ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς τὴν τοῦ, *Πάτερ ἡμῶν*, προσευχὴν παραδέδωκεν. Ἐν δὲ τῷ εὐωνυμωτέρῳ μέρει τῆς πόλεώς ἐστι μοναστήριον Ῥωμαϊκὸν ἐπικτισθὲν, ὡς ὁ λόγος ἔχει, ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς παλαιᾶς μονῆς τῆς παρὰ τῆς ἀοιδίμου Μελάνης ἀνεγερθείσης. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ τοιούτου ὄρους τῆς πόλεως, ὄπισθεν καθὼς ἀπὸ Σαμαρείας ἔχει, ἔστι μοναστήριον, ἐν ᾧ μετὰ τὸ λιθασθῆναι τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον, καὶ τεθῆναι ἔνθα προέφημεν, ὑπὸ τοῦ Γαμαλιὴλ μετετέθη τὸ ἱερὸν ἐκείνου καὶ ἅγιον σῶμα. Ὁ δὲ χείμαῤῥος ἀπὸ τῆς Γεθσιμανῆς ἐρχόμενος, διέρχεται μέχρι τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, καὶ τῆς τοῦ Ῥουβὰ ἐρήμου, ἥτις περὶ τὴν Νεκρὰν ἐστι θάλασσαν τῶν Σοδόμων.

A immaculatum sanctissimæ Deiparæ corpus, a sanctis apostolis Sione delatum, repositum fuit. Superius aliud templum, spelunca est, in qua Dominica oratio effusa est, et apostoli somno gravati obdormierant. Ad pedes montis Olivarum, ad jactum lapidis, tertium templum occurrit, in quod, postquam, ut Evangelium commemorat, apostolos Dominus ob segnitiem reprehenderat, reversus, orationi se suæ restituit, tum, cum sudores illius, quasi guttæ sanguinis, defluebant. In eodem horto Christus proditus, et Judas Dominum dolose exosculatus est, et Judæorum turba eum apprehendit. Parte horti adversa, ad superiorem oram, Sionem respicientem, est templum, et sub eo spelunca, quam, postquam abnegavit, Petrus introiens, et sedens, B flevit amare. In eodem templo mœrens ipse ac illacrymans apostolus depictus conspicitur. Super Gethsemane et orationis templo, mons Olivarum, ut dictum est, omnium oculis patet, a sancta civitate, Josaphati et torrentis lacrymarum vallibus dividitur. Locus ille pusillum urbem supereminens collis est, quare neque prægrandis, si ab ipsa urbe conspiciatur; si vero ab Jordane et Bethania oculos conjeceris, quam maxime præcelsus objicitur; collis enim a deserto leni acclivitate nascitur. In capite montis, locus est, in quo post resurrectionem frequenter Salvator discipulos est allocutus, postremoque Ascensionis admirandum mysterium perfecit. Prope eum spelunca infra spectatur, in qua sancta C Pelagia certamina, quibus se exercebat, absolvit, et sanctum illius corpus in urna saxea quiescit. Non longe abest templum aliud, in quo Dominus discipulis, Orationis Dominicæ verba tradidit. In sinistra urbis parte, Latinorum est monasterium, exstructum super fundamentis veteris monasterii, a fama celebri Melania, ut fert traditio, ædificati. Ante hunc montem post civitatem, ut Samariam respicit, monasterium assurgit, in quod, post sanctum protomartyrem Stephanum lapidatum, et loco jam dicto repositum, sacrosanctum illius corpus a Gamaliele portatum est. Torrens Gethsemane exiens, ad sancti Sabæ lauram pervenit, et loca Rubæ deserta, quæ circa Mortuum Sodomorum mare effunduntur.

ιϛ'. Εὐθὺς οὖν ἀπὸ τῆς Γεθσιμανῆς ὡσεὶ τόξου D βολὴν ἄπωθεν ἵσταται ὁ λεγόμενος Κούχουμος, κτίσμα ἐπὶ πέτρᾳ μὲν σχήματι κτισθὲν τετραγώνῳ, ἐν ὕψει, ὡς οἶμαι, δοράτων δύο ὑπερανιστάμενον, καὶ εἰς σχῆμα πυραμίδος ἐκ τῶν κάτω μέχρι καὶ ἄνωθεν ὀξυνόμενον, ἐν ᾧ καὶ μοναχὸς Ἴβηρ ἑαυτὸν ἐγκλείσας, τῆς οἰκείας σωτηρίας ἐπιμελεῖται. Μετὰ ταῦτα ἐστὶ μέγας ὄχθος, εἰς ὃν τεχνητὰ διάφορα γεγόνασι σπήλαια, ἃ τῶν Παρθένων προσαγορεύονται, εἰς ἃ κατοικοῦσιν ὀλίγοι μὲν ὀρθόδοξοι, πλείονες δὲ Ἀρμένιοι καὶ Ἰακωβῖται μοναχοί. Εἶτα τὸ χάσμα

D 16. Statim itaque a Gethsemane, jactu sagittæ non longius, qui Cucumus dicitur, sustollitur ædificium super saxo, quadrata structum, ut videtur, figura; hastarum duarum, ut ipse existimo, altitudine, et ab imis partibus ad acumen ipsum in pyramidis formam tenuatur: in quo monachus Iberus sponte inclusus, in salutis suæ curam incumbit. Sequitur deinde prægrandis rupes, in qua diversæ speluncæ, Virginum nomine nuncupatæ, industrio artificio excavatæ sunt: eas habitant ex orthodoxis pauci, sed majore copia Armenii mo-

nachi et Jacobitæ. Postmodum hiatus, ubi lacrymarum vallis refunditur, dilatatur; ultraque ipsam ager figuli, qui pretio Dominico ad sepeliendos peregrinos conductus est. Agrum excipit Siloami piscina, enatis abs se aquis totam illam siccitate horridam regionem irrorans. Inde et prata aliquot pauca et modica, in vallis latitudine, arboribus consitæ, conspiciuntur. Fons fornicibus et spissis columnis obvallatur, et venustatem obtinet; et hoc modo vallis ad sancti Sabæ lauram, ut diximus, undecim passuum millibus excurrit: ubi vero laura et templum et sepulcrum sancti spectantur, in ampliores horridioresque voragines vastis faucibus prolatatur. Ante lauram, in utrisque prærupti montis ripis, speluncæ et pusillæ turres visuntur; eas, qui mundum illiusque luxum abhorrent, ob cœli regnum inhabitant, et impatibilem æstus ardorem sustinent, flamma, quæ exstinguitur, flammam, quæ exstingui nequit, exstinguentes. Ubi templum, et Deiferi sancti Patris Sabæ sepulcrum est, in tres partes divisa convallis, in magnam voraginem et profundam altitudinem immergitur. Hujus extrema ingentibus turribus sanctus suffulciens, in medio templum erexit, et recentissima illa Asceteria in ambitu exstruxit, ut conscripta de admiranda illius vita historia tradit. Templum itaque delectationem undique conciliat, prægrande, prælongum, luminis plenum: pavimentum marmoribus, vilibus illis sane et ex eremo advectis, varie tamen affabreque elaboratis, condecoratur. Ante templum, atrium est, lapidibus stratum; et in illius medio magni Patris nostri Sabæ sepulcrum, e terra, palmari altitudine, eminens, candidissima marmorea tabella opertum: prope illud circumque, nec non sub terra, sanctorum Patrum, qui, solitariam vitam agentes, illustres habiti sunt, unaque cum iis sanctorum Cosmæ et Joannis, antiquorum poetarum, sepulcra spectantur. In illis locis ferme ad quadraginta deiferos viros, et ante alios spectabiles, inspexi; interque eos potissimum sex, qui pro se ipsi Deum alloquuntur. Eorum nomina sunt, Stephanus, Theodorus, et Paulus; quartus ex magna urbe ortum habet; quintus erat Iberus; sextus, qui in omnium ore, quod occulta perspiciat, versatur, Joannes Stylita.

17. Regrediens itaque ad sacram civitatem, non per vallem, sed montis dorsum, sex millibus passuum, antequam ipsam appellas, sancti Patris nostri Theodosii Cœnobiarchæ monasterium offendes. Illud variis turribus circummunitur: anteque ipsum, ad sagittæ jactum fornix occurrit, in qua, ut auctor Vitæ illius refert, supra ejusdem manum exstincti carbones succensi sunt. In medio monasterii, in loco eminentiori, templum erigitur, tecto rotundo, et sub eo spelunca, in qua est sancti sepulcrum; penesque illud duo fornices, in quibus magnorum sanctorum reliquiæ conduntur. Speluncæ scalas descendens, ulterius a latere speluncæ foramen in-

A ἐκεῖνο εὐρύνεται, καθ' ὃν τόπον ἡ Κοιλὰς τοῦ Κλαυθμῶνός ἐστι. Καὶ πέραθεν ταύτης ὁ ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως, ὁ εἰς ταφὴν τῶν ξένων ἐξωνηθεὶς διὰ τοῦ Κυριακοῦ τιμήματος. Μετὰ ταῦτα ἡ τοῦ Σιλωὰμ κολυμβήθρα, τοῖς ἐξ αὐτῆς νάμασι τὸν κατάξηρον ἐκεῖνον κατάρδει χῶρον. Κἀντεῦθεν καὶ λειμῶνες μέτριοι περὶ τὸ πλάτος τῆς κοιλάδος ὁρῶνται κατάδενδροι. Ἡ μέντοι πηγὴ ὑπὸ καμαρῶν καὶ κιόνων συχνῶν περιθριγγοῦται, καὶ ὡραΐζεται. Καὶ οὕτως ἀπέρχεται ἡ Κοιλὰς αὕτη μέχρι τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, ὡς ἔφημεν, ἐπὶ μίλια ια'. Ἐκεῖ οὖν εὐρύνεται ἡ Κοιλὰς ἐν χάσματι μεγάλῳ καὶ αὐχμηρῷ. Ἔνθα καὶ ἡ λαύρα, καὶ ὁ ναὸς, καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ὁρᾶται. Πρὸ δὲ τῆς λαύρας εἰς τὰς ἀμφοτέρας τοῦ χαραδρώματος ὄχθας εἰσὶ σπήλαια, B καὶ πυργώματα μικρὰ, εἰς ἃ κατοικοῦντες, οἱ τὸν κόσμον καὶ τὴν αὐτοῦ τρυφὴν βδελυξάμενοι διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὴν ἀνύποιστον ἐκείνην τοῦ καύματος ὑπομένουσι φλόγωσιν, φλογὶ κατασβεννύοντες φλόγα, διὰ τῆς σβεννυμένης τὴν ἄσβεστον. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἐστιν ὁ ναὸς, καὶ ὁ τοῦ θεοφόρου ἁγίου Πατρὸς Σάβα τάφος, τριχῆ διαιρεθεῖσα ἡ φάραγξ, ἐπὶ μεγάλῳ βαθύνεται χάσματι. Τούτου τὰ ἄκρα πυργώσας ὁ ἅγιος ἐν πύργοις μεγάλοις μέσον τὸν ναὸν ἐπήξατο, καὶ τὰ καινότατα ἐκεῖνα ἀσκητήρια κυκλόθεν εἰργάσατο, καθὼς ἡ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ βίου διαλαμβάνει γραφή. Ἔστιν οὖν ὁ ναὸς πάσης ἀνάπλεως τερπνότητος, πάμμεγας, ἐπιμήκης, πλήρης φωτός. Τὸ δὲ δάπεδον τούτου μαρμάC ροις ἐγκαλλυνόμενον, εὐτελέσι μὲν, καὶ ἐκ τῆς ἐρήμου, ἀλλ' ὅμως ποικίλως ἐξειργασμένοις. Ἔμπροσθεν δὲ τοῦ ναοῦ περιαύλιον ὑπάρχει λιθόστρωτον, καὶ μέσον αὐτοῦ ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ὡσεὶ σπιθαμιαίῳ μέτρῳ ὑπερανέχων τῆς γῆς, λευκοτάτῃ σκεπόμενος μαρμαρίνῳ πλακί. Πρόσεγγυς δὲ τούτου, καὶ γύρωθεν ἔτι τε καὶ ὑπὸ τὴν γῆν τῶν ἐν ἐρήμῳ λαμψάντων ἁγίων Πατέρων ὁρῶνται τὰ μνήματα. Μεθ' ὧν καὶ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου ὁρῶνται τὰ μνήματα, τῶν πάλαι ποιητῶν. Ἐγγύς που τῶν τεσσαράκοντα θεοφόρους ἄνδρας τῶν ἄλλων ἐκλελεγμένους, ἓξ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀμέσως ὁμιλοῦντας Θεῷ, ὧν αἱ κλήσεις, Στέφανος, Θεόδωρος, καὶ Παῦλος, ὁ δὲ τέταρτος ὥρμηται ἐκ τῆς μεγάλης πόλεως, καὶ ὁ πέμπτος Ἴβηρ ἦν, ὁ D δὲ ἕκτος ὁ πᾶσιν ἐν τῷ διορᾷν περιβόητος, ὁ στηλίτης Ἰωάννης.

ιζ'. Ὑποστρεφόμενος οὖν πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν, οὐ διὰ τῆς κοιλάδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ταύτης ζυγοῦ, εὑρήσεις πρὸ ἓξ μιλίων αὐτῆς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου. Ἡ γοῦν τοιαύτη μονὴ ὑπὸ διαφόρων περιτειχίζεται πύργων, πρὸ δὲ ταύτης, ὡσεὶ τόξου βολῆς, πόῤῥωθέν ἐστι καμάρα, ἐν ᾗ, ὡς ὁ Βίος τοῦ ἁγίου δηλοῖ, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐσβεσμένα ἀνήφθησαν κάρβωνα, μέσον δὲ τῆς μονῆς ἵσταται ὁ ναὸς ἐν ὕψει κυκλοειδῆ ἔχων τὴν ὀροφὴν, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ σπήλαιον, ἐν ᾧ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ἐστὶ, καὶ πλησίον αὐτοῦ καμάραι διάφοροι, ἐν αἷς ἁγίων μεγάλων ἔγκειται λείψανα. Τὰς δὲ βαθμίδας τοῦ σπηλαίου κατερχόμενος εὑρή-

σεις πλαγίαν ὀπὴν ἑτέρου σπηλαίου, εἰς ἣν εἰσελθὼν ὁ μαθητὴς τοῦ ἁγίου Βασίλειος τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἀνεκαίνισε, τοῦ ἁγίου κελεύσαντος, καθὼς τὸ Πατερικὸν παριστᾷ, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνάξεως ἑώρατο συμψάλλων τῷ ἁγίῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς.

ιη'. Ἀντικρὺ δὲ τῆς τοιαύτης μονῆς δεξιώτερον περὶ τὸ βάθος τῆς ἐρήμου τοῦ Ἰορδάνου, ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, καὶ αὐτὴ περιτετειχισμένη ὑπό τε πύργων, καὶ μεγάλων ἐπάλξεων. Μέσον δὲ ταύτης ἵσταται ὁ ναὸς, κυλινδρωτὴν καὶ οὗτος ἔχων τὴν ὀροφὴν, ὑποκάτωθεν δὲ τούτου ἐστὶ σπήλαιον, καὶ μέσον αὐτοῦ τάφος τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου, παρεμφερὴς τῷ μνήματι τοῦ θεοφόρου Σάβα, διὰ λευκοῦ μαρμάρου καὶ οὗτος σκεπόμενος, ἐν ᾧ καὶ συναπετέθησαν τῷ ἁγίῳ, καὶ τὰ τῶν ἁγίων Πατέρων λείψανα Πασαρίωνος καὶ Δομετιανοῦ.

ιθ'. Καὶ μετὰ τὴν μονὴν ταύτην, ἔστι διάστημα ὡσεὶ μιλίων ιβ'. Καὶ οὕτως εὑρίσκεται φάραγξ μεγάλη, καὶ μέσον ταύτης διέρχεται χείμαῤῥος, ἧς περὶ τὸ ἀντικρὺ μέρος ἐστὶν ἡ μονὴ τοῦ Χοζιβᾶ, πρᾶγμα τῇ μὲν ἀφηγήσει μὴ πιστευόμενον, τῇ θεωρίᾳ δὲ θαυμαζόμενον. Καὶ γὰρ σπηλαίων ὀπαί εἰσι τὰ τῶν μοναχῶν κελλία. Καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς, καὶ τὸ κοιμητήριον ἐν τῷ ῥήγματι τῆς πέτρας τεθεμελίωνται, ἐς τοσοῦτον ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου φλογώσεως κατακαιόμενα, ὡς πυρὸς γλωττίσματα ἐνορᾶσθαι ἀπὸ τῶν πετρῶν ἐν εἴδει πυραμίδων ἀναπεμπόμενα. Τὸ δέ γε παρὰ τῶν μοναχῶν πινόμενον ὕδωρ τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον ἀπὸ λίμνης ἑστώσης ὁπότε ἥλιος ἐν μεσαιτάτῳ θέρει ταῖς λίμναις ἐπιφοιτᾷ, καὶ βολαῖς ἐμπύροις ὑποθερμαίνει ταύτην τῷ βράσματι. Ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ διαφόρους μὲν εἴδομεν ἡγιασμένους ἄνδρας, ἕνα δὲ τούτων σημειοφόρον ἄνθρωπον, καὶ ἀμέσως προσομιλοῦντα Θεῷ, Λουκᾶς ἐστιν ἡ κλῆσις τῷ γέροντι. Ἐν ᾗ μονῇ ἐπικινδύνως ἀνήλθομεν, διά τε τὸ κρημνῶδες τοῦ τόπου, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ ἡλίου φοράν.

κ'. Μετὰ ταῦτα ὑπάρχει στενοεπιμήκης καὶ τραχυτάτη ὁδὸς πρὸς τὸ κατόπιν ἀπιοῦσα τῆς ἐρήμου, μέχρις ἧς ἐν τῷ μεταξὺ ῥαχία καθορῶνται δύο, ὧν μέσον ἡ ὁδὸς ἀπιοῦσα μέχρι τῆς Ἱεριχὼ καταντᾷ· ἐπὶ δὲ ταύτῃ οὐδὲ λίθος θεμελίου εὑρίσκεται, ἀλλ' ὅμως ἡ πᾶσα ταύτης διαγραφὴ ἀμυδρῶς πως ἐμφαίνεται· νῦν οὖν ἐπείπερ ἐστὶν ἡ πᾶσα περίχωρος κάθυγρος, εἰς κήπευσιν χρηματίζουσα τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἱδρυμένων μονῶν. Διατμηθεῖσα γὰρ ἡ γῆ, καὶ διαμερισθεῖσα ταῖς ἁγίαις ἐκείναις μοναῖς, κατεδενδρώθη ἡ πᾶσα, καὶ ὑπάμπελος γέγονε, διὸ καὶ πύργους ἐπὶ τὰ τῶν μοναχῶν λάχη οἱ μοναχοὶ πήξαντες πολυφόρως τοὺς καρποὺς ἐκείνων πορίζονται. Ἔχει γοῦν σχήματος ἡ πᾶσα ἔρημος, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἅμα τῇ Νεκρᾷ τῶν Σοδόμων θαλάσσῃ κατὰ τὸν ἡμέτερον στοχασμὸν τῆς τοῦ θεάματος θέσεως Ἀχρίδος, ἐν τούτῳ τὴν ἐναλλαγὴν μόνην φαινομένην, ἐν τῷ ἀπὸ μὲν τῆς λίμνης Ἀχρίδος ἐξέρχεσθαι ὕδωρ εἰς διαφόρους τῆς γῆς περιλιμναζόμενον φάραγγας, ἃς στρούγας οἱ τῆς ἐκεῖσε γῆς οἰκήτορες

A venies, in quam sancti discipulus Basilius introiens, sepulcrum proprium, ita sancto jubente, ut Vitæ Patrum asserunt, designavit, in eoque mortuus jacuit, et postea per quadraginta continuos dies, Synaxis tempore, una cum sancto ac fratribus concinens videbatur.

18. Dicto monasterio adversum, dexterius in profundum eremi Jordanis, sancti Euthymii magni monasterium est; turribus magnisque fulcris circumvallatur, et in medio templum assurgit, tecto in modum cylindri directo: subtus spelunca patet, ibique medium sancti Euthymii sepulcrum, deiferi Sabæ sepulcro haud dissimile, candido marmore æque ac illud opertum; et cum sancto, sanctorum simul Patrum Passarionis et Dometiani reliquiæ B reconduntur.

19. Post hoc monasterium, duodecim millium passuum intervallum excurrit: tumque obvia fit ingens vorago, quam torrens mediam secat. Illius in adversa parte monasterium Chozibæ jacet; res equidem, quæ dum narratur, non creditur, et speculatione etiam ipsa in admiratione est; namque speluncarum ipsa foramina monachorum sunt cellæ. Et templum ipsum et cœmeterium in petræ scissura excavantur, adeo solis calore deusta, ut ex saxis illis, ad modum pyramidum, ignis linguulæ exsilire conspiciantur, aquaque monachorum potui C congesta talis sit, qualem e stagno hauries, cum sol, æstate media lacubus insistens, eas ignitis radiis æstuque ferventissimo incendit. In hoc monasterio diversos sanctitate conspicuos visos invisimus; inter eos unum signiferum, coram cum Deo colloquentem, cui Lucæ seni nomen est. Sed enim in monasterium, non sine discrimine, tum ob prærupta rupis loca, tum ob vehementissimum solis ardorem, et descendimus et ascendimus.

20. Deinceps subsequitur angusta, protensa, et asperrima via, ad eremi terga conducens. Antequam ad ipsam perveneris, in ejus medio dorsa montium duo conspiciuntur, per quæ via media adaperta, ad urbem Jericho iter est: in ea nullus D fundamentorum lapis conspicitur; universa nihilominus illius delineatio obscure deprehenditur: at nunc, cum tota ea circumjacens regio aquis abundet, monasteriorum, quæ in eremo sunt, pro cultura hortorum, usui deservit. Namque regio illa, in partes scissa, sanctisque illis monasteriis divisa, universa et arboribus obumbratur et vineis abundat. Quapropter et turribus in singulorum monasteriorum hortis, a monachis exædificatis, fructus omnis generis abunde suppeditantur. Universæ itaque eremo, et Jordani, unaque mortuo Sodomorum mari, nostra conjectura, non alia figura fuerit, quam quæ Achridis situs esse videtur: at in eo solummodo differunt, quod e palude Achridis aqua mergens, in diversis terræ convallibus stagnat,

quas Strugas illius terræ accolæ vocant; hic vero Jordanes paludem secernit: eremi quoque latitudo, Achridica planitie innumeris modis amplior est.

21. A dextera parte dorsi duplicis, quod diximus, maris Mortui obliqua videntur, et trans illud Segor. Ibique ultra hanc eremum, et duo monasteria Sancti Euthymii lauræque emensa, magna Rubæ eremus objicitur; et collis e sinistra dorsi ac viæ, in quo post dierum quadraginta jejunium, Salvatorem duabus tentationibus tentator aggressus est; licet devictus ruboreque suffusus recesserit. Collis hujusce in parte adversa, ut ipse existimo, ad sex passuum millia alter apparet, et in colle templum, in quo militiarum dux Michael cum Jesu Nave confabulatus est.

22. Ad Jordanem tria monasteria structa sunt, Præcursor nempe, et Chrysostomus: ac Præcursoris quidem monasterium, terræ motu a fundamentis solo æquatum, nunc a munifica, a Deo coronati imperatoris nostri Porphyrogennetæ Manuelis Comneni, liberalitate, de novo, illius rectore restitutionem procurante, exædificatum est. Ab hoc non longe duarum sagittarum jactu, inter fluvios sanctissimus fluit Jordanes; in quo ingens meæ renovationis arcanum, Jesus meus, paupertatem amplexus, baptismate perfecit. Et circa oram non longe lapidis jactu, ædificium est, quatuor lateribus constans, et tholo assurgens; in quo, antequam retro incederet, circumfluens Jordanis nudum eum excepit, qui operit cœlum nubibus; tumensque Præcursoris dextera verticem capitis ejus tetigit, et Spiritus, columbæ forma, compari Verbo supervenit, ac Patris vox Redemptorem, proprium Filium esse confessa est.

23. Inter Præcursoris monasterium et Jordanem quam maxime exiguus Ermoniim mons jacet, in quo Salvatorem stantem Joannes digito populis commonstrans, eum esse inclamabat, *qui tolleret peccatum mundi.* Inter monasteria Præcursoris et Calamonis a Jordanis aquis a fundamentis sancti Gerasimi monasterium disjectum est; cujus nihil usquam, nisi parvæ templi reliquiæ, apparet; et speluncæ duæ, et columna enclesteria, in qua magnus senex Iberus, gratiosus valde admirandusque, includitur; quicum versati, maximum ex illius consuetudine lucrum nacti sumus: namque divina quædam gratia seni inerat. Verum necessarium duximus, quod ante paucos dies, quam ad ipsum venissemus, patratum ab eo est miraculum, ut ad hilaritatem impellamus orationem, iis qui divinis avide delectantur, commemorare. In tortis ac turbineis Jordanis vorticibus ut fieri amat, nonnullæ terræ partes, contiguæ fluvio, secernuntur, in quibus magna arundinum vis innascitur, easque leonum diversa genera inhabitare solent. Ex his duo, singulis hebdomadibus ad senis claustra venien-

A ὀνομάζουσιν, ἐνταῦθα καὶ ὁ Ἰορδάνης ἐπιχωρίζει τὴν λίμνην· ἔστι δὲ καὶ τὸ τῆς ἐρήμου πλάτος εἰς ἀπειροπλάσιον εὐρυνόμενον τῆς Ἀχριδικῆς πεδιάδος.

κα'. Δεξιᾷ μὲν οὖν, οὗπερ ἔφην, ῥαχίου διπλοῦ, ἔστι τὸ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης πλάγιον, καὶ ταύτης πέραθεν ἡ Σηγὼρ, ἔνθα δὲ μετὰ τὴν ἔρημον ταύτην, ἡ μεγάλη ἔρημος τοῦ Ῥουβᾶ μετὰ τὴν δίοδον τῶν δύο μονῶν, τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου δηλονότι, καὶ τῆς λαύρας ὁρᾶται. Ἐξ εὐωνύμου δὲ τῶν ῥαχίων καὶ τῆς ὁδοῦ ὁ βουνὸς ὁρᾶται, εἰς ὃν μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον τοῦ Σωτῆρος νηστείαν, τοὺς δύο πειρασμοὺς ὁ πειράζων τοῦτο προσέφερε, κἂν νικηθεὶς ἀπῆλθεν αἰσχυνόμενος. Καὶ τοῦ τοιούτου βουνοῦ ἀντικρὺ, ὥς μοι δοκεῖ, ἐγγὺς μιλίων ἕξ, ὑπάρχει B βουνὸς, καὶ ἐν τῷ βουνῷ ναὸς· ἐφ' ᾧ τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ ὁ ἀρχιστράτηγος προσωμίλησε Μιχαήλ.

κβ'. Περὶ δὲ τὸν Ἰορδάνην πεπήγασι μοναὶ τρεῖς, ὁ Πρόδρομος δηλονότι, καὶ ὁ Χρυσόστομος [forte deest καὶ ἡ τοῦ Καλαμῶνος], καὶ ἡ μὲν τοῦ Προδρόμου μονὴ ἐκ βάθρων ὑπὸ σεισμοῦ ἀναστραφεῖσα, νῦν ὑπὸ τῆς πλουτοδότιδος δεξιᾶς τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν αὐτοκράτορος τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Κομνηνοῦ Μανουὴλ ἐκ καινῆς ἀνῳκοδομήθη, τοῦ ταύτης καθηγητοῦ τῇ ἀνεγέρσει τούτου παῤῥησιάσαντος. Ταύτης ἄποθεν ὡσεὶ τόξων δύο βολῆς, ὁ ἐν ποταμοῖς ἁγιώτατος ἐπιῤῥεῖ Ἰορδάνης, ἐφ' ᾧ τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἐμῆς ἀναπλάσεως ὁ Ἰησοῦς μου πτωχεύσας τῷ βαπτίσματι ἀπειργάσατο, καὶ C περὶ τὸ χεῖλος, ὡσεὶ λίθου βολῆς ἄποθεν, ἔστι τετράπλευρον θολωτὸν, ἐν ᾧ πρὸς τῆς εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστροφῆς, ἐπιῤῥέων ὁ Ἰορδάνης, γυμνὸν ἐδέξατο, τὸν ἐν νεφέλαις τὸν οὐρανὸν περιβάλλοντα, καὶ Προδρόμου χεὶρ δεξιὰ κλονουμένη τῆς κορυφῆς ἐκείνου προσήψατο, καὶ τὸ Πνεῦμα περιστερᾶς ἐν εἴδει τῷ συγγενεῖ λόγῳ ἐπεχώρισε, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς φωνὴ, τὴν υἱότητα ἐπεμαρτύρει τῷ Λυτρωτῇ.

κγ'. Μέσον δὲ τῆς τοῦ Προδρόμου μονῆς καὶ τοῦ Ἰορδάνου ἐστὶ τὸ πάνυ σμικρότατον τοῦ Ἑρμονιεὶμ ὄρος, ἐν ᾧ τὸν Σωτῆρα ἱστάμενον ὁ Ἰωάννης δακτυλοδεικτῶν ἐπεφώνει τοῖς ὄχλοις, τοῦτον εἶναι τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῶν μονῶν τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Καλαμῶνος ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰορδάνου ῥοῆς ὑπάρχει κεχαλασμένη ἐκ βά- D θρων ἡ τοῦ ἁγίου Γερασίμου μονὴ, ἐφ' ᾗ οὐδὲν ὅλως ὁρᾶται, ἢ μικρά τινα τοῦ ναοῦ λείψανα, καὶ σπήλαια δύο, καὶ ἐγκλειστήριος στύλος ἐν ᾧ μέγας γέρων Ἴβηρ ἐγκέκλειται, χαρίεις πάνυ, καὶ θαυμαστὸς, ᾧ ἐντυχόντες, μεγάλως ἐκ τῆς αὐτοῦ ἐντεύξεως ὠφελήθημεν, καὶ γὰρ θεία τις ἐπιπολεῖ χάρις τῷ γέροντι. Ἀλλ' ἀναγκαῖον ᾠήθημεν τὸ πρὸ τίνων ἡμερῶν γεγονὸς τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἡμετέρας ἀφίξεως, ἐν χαριεντισμοῦ λόγῳ θαῦμα τοῖς περὶ τὰ θεῖα λίχνως ἐντρυφῶσιν ἐξηγήσασθαι. Ἐν ταῖς τοῦ Ἰορδάνου ἑλκοειδέσι, καὶ ἀγκυλοστρόφοις ῥοαῖς, ὡς τὸ εἰκὸς, τῆς ἐχόμενα τοῦ ποταμοῦ γῆς μέρη τινὰ περιγράφονται, ἐν οἷς μέγα τι καλάμων χρῆμα ἐκφύεσθαι πέφυκεν. Ἐν τούτοις λεόντων φῦλα εἰώθασι κατοικεῖν. Τούτων δύο τῷ γέροντος ἐγκλειστηρίῳ τῆς

ἑβδομάδος εἰσπαρεγένοντο, καὶ τῷ στύλῳ τὰς κεφαλὰς προσερείδοντες τῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπινεύσει τροφὴν ᾔτουν, ἧς ἐπιτυγχάνοντες, εὐμαρῶς πρὸς τὰς συνήθεις δίνας τοῦ ποταμοῦ ἀπίασι χαίροντες. Ἡ δὲ ἦν ὄσπρια βραχέντα ἐν ὕδατι, καὶ ὀλυρίτης ἴσως, ἢ κριθίνου κλάσματος ἄρτος. Τούτων ποτὲ παραγενομένων, καὶ τὴν συνήθη ἀπαιτούντων διὰ τῆς ἐπινεύσεως τῶν ὀμμάτων τροφὴν, ὁ γέρων μὴ εὐπορῶν, ὅτῳ θεραπεῦσαι τρόπῳ τὴν τῶν θηρίων ἔφεσιν· ἔτυχε γὰρ ἐπὶ ἡμερῶν διάστημα εἴκοσι, μήτι τῶν ἐδωδίμων τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον εὐπορεῖν ἄνδρα· φησὶ πρὸς αὐτοὺς, Ἐπείπερ, ὦ θηρία, μήτε τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀσθενὲς διά τινος τῶν ἐδωδίμων παρακαλέσαι ἔχομεν, ἐπεὶ ἡμέρας εἴκοσι ἤδη μήθ' ἡμῖν ἐπαρκέσαι τὰ δέοντα κατὰ τὸ σύνηθες, τοῦ Θεοῦ λόγοις, οἷς εὐμηχάνως οἶδε, καταρτίζειν ἡμᾶς τοῦτο οἰκονομήσαντος, δέον ἐστὶ πορευθῆναι ἡμᾶς πρὸς τὰς τοῦ Ἰορδάνου ῥοὰς, καὶ μικρόν τι ξυλάριον πρὸς ἡμᾶς ἀγαγεῖν. Ἀφ' οὗ σταυρία κατασκευάσαντες ἡμῶν, τοῖς ἐπευχίταις χάριν εὐλογίας ταῦτα παρέξομεν. Ἀφ' ὧν ἀντιδεξιωθέντες, κατὰ τὴν ἑκάστου προαίρεσιν, μικρά τινα κερμάτια τὰ πρὸς τροφὴν ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσωμεν. Εἶπε, καὶ οἱ θῆρες ἤκουσαν, ὡς ἐν λογικῷ κινήματι, καὶ βαδίσματι πρὸς τὰς τοῦ Ἰορδάνου χωροῦσι ῥοάς. Καὶ μετὰ μικρὸν, ὢ τοῦ θαύματος! ὑπαύχενα φέρουσι δύο ξυλάρια, καὶ τῇ βάσει τοῦ στύλου θέντες αὐτὰ, τὰ πρὸς Ἰορδάνου ἕλη προθύμως ἐχώρησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅλις. Ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν τόπων ἱστορίας ἐχόμεθα.

κδ'. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Καλαμῶνος μονὴ, καὶ αὕτη ὑπὸ πύργων καὶ χορτίνων, ἀπὸ τετραγώνου λαξευτοῦ λίθου ἀνῳκοδόμηται, καὶ ὁ ναὸς μέσον αὐτῆς ἐγχόρηγος τρουλλωτὸς ἵδρυται ἐν κυλινδρωτοῖς θόλοις ἐπικαθήμενος. Τούτου συνέζευκται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ναὸς ἕτερος θολωτὸς πάνυ σμικρώτατος, ἐν τοῖς χρόνοις, ὡς λέγεται, τῶν Ἀποστόλων ἀνεγερθεὶς, οὗ ἐν τῷ μύακι εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἱστόρηται, ἐν ἀγκάλαις φερούσης τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, τὸ σχῆμα, καὶ τὸ χρῶμα, καὶ τὸ μῆκος ἐμφαίνουσα τῆς ἐν τῇ Βασιλευούσῃ Ὁδηγητρίας ὑπεραγίας εἰκόνος. Λέγεται δὲ ἐκ παλαιῶν παραδόσεων, ὡς ἱστόρηται αὕτη χειρὶ τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ. Καὶ πιστεύεσθαι τὴν φήμην πείθουσι τά τε συχνὰ θαύματα, καὶ ἡ φρικωδεστάτη ἐκ τῆς εἰκόνος ἐξερχομένη εὐωδία. Καὶ μετ' αὐτὴν, ὡσεὶ σταδίων ε', ἵδρυται ἡ τοῦ Χρυσοστόμου μονή. Ἧς ἄποθεν ὡσεὶ τόξου βολῆς ἐγκλειστήριος ἵσταται στύλος, εἰς ὃν ὁ μέγας ἐφησύχαζεν ἀνὴρ, Ἰβηριώτης τὸ γένος, τὸν τρόπον ἁπλοῦς, τὸν λόγον αἰδέσιμος, πάλαι ἐπὶ χρόνοις συχνοῖς ἐν τῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῆς Ἀτταλείας πεπηγότι λίθῳ, τοὺς ἀσκητικοὺς διανύσας πόνους. Ὅτε καὶ ἡμεῖς τῷ ἀνδρὶ ἐνετύχομεν, τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ καὶ πορφυρογεννήτῳ τῷ Κομνηνῷ συστρατευόμενοι.

κε'. Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου ἀντικρὺ τῆς Βαπτίσεως εἰσὶ θάμνοι διάφοροι, καὶ μέσον τούτων ὡσεὶ σταδίου ἑνὸς ἄποθεν, ἔστι τὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου σπήλαιον μικρὸν πάνυ καὶ μὴ δυνάμενον δέξα-

A tes, et columnæ capita applicantes, oculorum nutibus, cibum sibi subministrari poscebant: cujus cum facile participes facti essent, ad consuetos fluminis vortices læti reveniebant. Cibus erant legumina, aqua madefacta, aut forte olyrites, vel panis hordeacei frusta. Hi cum aliquando advenissent, et, pro more, oculorum nutibus alimenta sibi postularent, dum seni non suppetit, quanam ratione ferarum desideriis occurrat; namque dierum viginti intervallo nihil eo temporis, vir ille sacer, esculentorum sibi paraverat; illis hæc infit: Quando, o belluæ, neque vestram debilitatem alimento aliquo recreare possimus, cum per hos viginti jam elapsos dies nec quidem nobis, ut moris erat, quæ necessaria erant, suffecerimus, ita B Deo, qua nostra curat providentia, sapienter disponente, opus est, ut vos a Jordanis fluenta progrediamini, indeque lignum pusillum ad nos afferatis, ex quo cruces confectas, voti reis, benedictionis causa dabimus, a quibus, pro singulorum arbitrio gratuita stipe remunerati, parvam pecuniam colligemus, quæ vobis mihique cibum parabit. Dixit ille. Feræ audierunt, et, tamquam rationis compotes, alacri motu gressuque ad Jordanem procedunt: nec multo post (o rem miram), duo ligna in collo gestant, et columnæ basi apponunt: tum demum ad Jordanis paludes prompte avolant. Et hæc sint satis: nunc locorum historiam prosequamur.

C 24. Sed et Calamonis monasterium turribus cortinisque ex quadrato politoque lapide exstructum est: et in ejus medio templum capax, trullatum, assurgit, tholis, cylindri instar fabrefactis, insiliens. Huic in dextera parte templum aliud adnectitur, tholo æque constans, pusillum admodum, ætate apostolorum, ut traditio est, ædificatum: in cujus mytulo Deiparæ imago depicta est, in ulnis Christum Salvatorem gestantis; figuram, colorem, ac longitudinem sanctissimæ imaginis Hodegetriæ, quæ in regia urbe spectatur, præ se ferens. Et antiqua item traditione asseveratur, eam esse apostoli et Evangelistæ Lucæ manu depictam: famamque ac rumorem de ea stabiliunt frequentia miracula, D et ex imagine suavissimus odor, non sine omnium admiratione, emanans. Subsequitur, stadiis fere quinque distans, Chrysostomi monasterium: longeque ab eo ad teli jactum columna est inclisteria, in qua vir, Iberus genere, moribus simplex, sermone reverendus, qui tranquillam vitam agit, pridem per plures annos in saxo, ad mare Attaliæ fundato, laboribus continuis sudoribusque sese exercuerat; ibique nos eum allocuti fuimus, dum una cum celeberrimo imperatore et Porphyrogenneta Comneno militaremus.

25. In adversa Jordanis parte, contra Baptismi templum, diversa dumeta assurgunt, interque ea, stadii unius longitudine, Baptistæ Joannis spelunca patet, pusilla nimis, neque virum proceræ staturæ,

rectus qui steterit, capiens : ejusdemque in faciem, in eremi profundo, altera spelunca hiat, in qua Elias propheta vitam degens, ab igneo curru abreptus est. Ultra dictas speluncas, ad ipsos Jordanis cursus, fama est, eremum extendi, in qua venerandus Zosimas angelis parem Ægyptiam intueri dignus effectus est. Trans montes via ad montem Sinam, Rhaithum, mareque Rubrum conducens, locum sibi vendicat. Sed hic de eremo oratio finem habeat.

26. Ad dexteriorem partem sanctæ civitatis Jerusalem, et a turre Davidis prophetæ, jugum est, vitibus universim consitum, illiusque ad partes depressiores Iberorum monasterium, intra cujus ambitum venerandæ crucis lignum in partes divisum fuisse traditur. Hinc regionis montanæ initia sunt, non absurde ita nuncupatæ, quod omnium montium oræ magis clivosæ per multa stadia in longitudinem excurrant. Itaque a sancta civitate stadiis fere quatuordecim, Zachariæ prophetæ domus inspicitur, in quam, post Annuntiationem, immaculatissima Deipara sollicite contendens, Elisabetham salutavit; cujus et infans gaudio in utero subsultavit, exsultantia, ut par est, Dominum excipiens; Virgoque admirandum et propheticum illud Canticum enuntiavit. In loco itaque illo castellum, et templum super spelunca situm est : in speluncæ ultimis recessibus Præcursoris nativitas accidit. Prope eam bino teli jactu, ad sublimiorem partem montis, petra est, quæ divisa fugientem Baptistæ matrem, infantem amplexatam, cum Herodes cæde immanissima sæviret, sinu suo avexit.

27. Ab Jerusalem, inter duas vias, unam quæ ad montana, alteram quæ ad cœnobiarchæ monasterium et Lauram abducit, dorsum procurrit; et in eo iter aperitur, a sancta Sione Bethleem ferens. Urbs vero Bethleem a sancta civitate sex fere mille passibus distat. In ejus et sanctæ civitatis meditullio monasterium sancti prophetæ Eliæ exsistit, a vetustissimis piis hominibus exædificatum, sed, terræ motibus, funditus æquatum solo : verumtamen et hoc, de orbe universo bene merens, dominus meus atque imperator per suum præsidem, Syrum hominem, a fundamentis reparavit : adeoque inter monasterium et Bethleem, itemque Rachelis sepulcrum, structura quatuor fornicibus, tholi instar in fastigiatum cacumen desinentibus, opertum ; locus ille trianguli formam efficit. Ad sinisteriorem sanctæ Bethleem partem inter eam et cœnobiarchæ monasterium, ager est, et in agro spelunca, in qua beati commorantes in agris pastores angelicas laudes auribus acceperunt : *Gloria in excelsis*, illis inclamantibus, *et in terra pax, et in mundo salus*, ob Deum meum ex virgine Deipara genitum. Sancta Bethleem in dorso, lapidibus strato, fundata est : in ea conspicitur et sacra spelunca, et præsepe, et puteus, ex quo David bibere concupivit, et tem-

A σθαι ὀρθιον ἄνδρα εὐμήκη. Καὶ τούτου κατίσον περὶ τὸ βάθος τῆς ἐρήμου ἕτερόν ἐστι σπήλαιον, ἐν ᾧ ὁ προφήτης Ἡλίας διαιτώμενος, ὑπὸ τοῦ πυρίνου ἡρπάγη ἅρματος. Τούτων δὲ σπηλαίων ἐκεῖθεν περὶ τὴν τοῦ Ἰορδάνου φορὰν, λέγεται εἶναι τὴν ἔρημον, ἐφ' ἣν ὁ θαυμαστὸς Ζωσιμᾶς τὴν ἰσάγγελον Αἰγυπτίαν ἰδεῖν ἠξιώθη. Τῶν δὲ βουνῶν ἐκεῖθεν, ἡ ἀπάγουσα ἐν τῷ Σινᾷ καὶ τῷ Ῥαϊθῷ καὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ πέφυκεν ἔρημος. Ἐνταῦθά μοι ὁ περὶ τῆς ἐρήμου λόγος τὸ τέρμα δεξάσθω.

κϛ'. Δεξιώτερον δὲ τοῦ μέρους τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ πύργου τοῦ προφήτου Δαβὶδ, ἔστι ζυγὸς ὅλος ὑπάμπελος, καὶ τούτου περὶ τὰ χθαμαλώτερα μέρη, τῶν Ἰβήρων μονὴ πέφυκεν, ἧς τῆς περιγραφῆς ἐντὸς, τοῦ τιμίου B σταυροῦ τμηθῆναι λέγεται ξύλον. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς ὀρεινῆς λαμβάνεται περίχωρος, εὐλόγως οὕτω κληθεῖσα· ἐπὶ μήκει γὰρ πολλῶν σταδίων ἐστὶ τὸ πάντων βουνῶν ὀρεινότερον. Ἀπὸ γοῦν τῆς ἁγίας πόλεως ὡσεὶ στάδια ιδ' ἔστιν ἡ οἰκία Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, ἐν ᾗ μετὰ τὸν χαιρετισμὸν, ἀναστᾶσα ἡ πανάχραντος Θεοτόκος ἐπορεύθη μετὰ σπουδῆς, καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ, καὶ τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ ταύτης ἐσκίρτησε, τοῖς σκιρτήμασι ὡσεὶ [Ισ. ὡς εἰκὸς] τὸν Δεσπότην δεξιούμενον, καὶ ἡ Παρθένος τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην προφητικὴν ᾠδὴν ἀπεφθέγξατο. Ἔστι γοῦν ἐν τῷ τόπῳ καστέλλιον, καὶ ναὸς ὕπερθεν σπηλαίου ἐφίδρυται, καὶ ἐν τοῖς τοῦ σπηλαίου μυχοῖς ἡ γέννησις τοῦ Προδρόμου C γέγονε, καὶ τούτου πρόσεγγυς, ὡσεὶ δύο τόξων βολῆς, περὶ τοῦ ὄρους ὑψηλότερον, ὑπάρχει ἡ σχισθεῖσα πέτρα, καὶ ὑποδεξαμένη φεύγουσαν τὴν μητέρα τοῦ Βαπτιστοῦ, βρέφος ἠγκαλισμένην αὐτὸν, ἐπὶ τῇ βρεφοκτονίᾳ τοῦ Ἡρώδου.

κζ'. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέσον τῶν δύο ὁδῶν, τῆς τε πρὸς τὴν ὀρεινὴν ἀπαγούσης, καὶ τῆς πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Κοινοβιάρχου καὶ τῆς λαύρας, ἔστι ῥαχίον, καὶ ὁδὸς ἐν αὐτῷ μέχρι τῆς Βηθλεὲμ ἀπὸ τῆς ἁγίας Σιὼν ἀπάγουσα. Ἡ δὲ Βηθλεὲμ πόλις ἀπέχει τῆς ἁγίας πόλεως ὡσεὶ μιλία ἕξ. Ἧς μέσον δὲ τῆς ἁγίας πόλεως ὑπάρχει μονὴ τοῦ ἁγίου προφήτου Ἡλιοῦ, ὑπὸ τῶν παλαιτάτων μὲν ἀνεγερθεῖσα ἀνδρῶν θεοφιλῶν, ἐκ δὲ τοῦ σεισμοῦ ῥιζόθεν καταπεσοῦσα· ἀλλὰ καὶ ταύτην ὁ κοσμικὸς εὐεργέτης, ὁ D ἐμὸς δεσπότης καὶ βασιλεὺς ἐκ βάθρων ἀνήγειρε διὰ τοῦ ταύτην ἐπιστατοῦντος Σύρου ἀνδρὸς, καὶ οὕτως μέσον τῆς μονῆς καὶ τῆς Βηθλεὲμ τριγωνίζει τὸν χῶρον ὁ τῆς Ῥαχὴλ τάφος, ὑπὸ τετρακαμάρου θολωτοῦ σκεπόμενος κτίσματος. Περὶ δὲ τὸ εὐωνυμώτερον μέρος τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ, μέσον αὐτῆς καὶ τῆς τοῦ Κοινοβιάρχου μονῆς, ὁρᾶται ἀγρὸς, καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ σπήλαιον, ἐν ᾧ οἱ μακάριοι ἀγραυλοῦντες ποιμένες τῶν ἀγγελικῶν ἤκουσαν ὕμνων, τὸ, *Δόξα ἐν ὑψίστοις*, ἐπιφωνούντων, *Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν τῷ κόσμῳ σωτηρία*, ἐκ τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου τοῦ Θεοῦ μου ἀποκυήσεως. Ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ τεθεμελίωται ἐπὶ λιθοστρώτου ῥαχίου, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἱερὸν σπήλαιον καὶ ἡ φάτνη, καὶ τὸ φρέαρ, ἐξ οὗ Δαβὶδ πιεῖν ἐπεθύμησε, καὶ ναὸς ἐπὶ

τοῖς τοῦ σπηλαίου νώτοις ἐπικαθήμενος βλέπεται ἐπιμήκης, καὶ πάμμεγας, σταυροειδῶς ἐξ ἀσήπτων ξύλων σκεπόμενος· ἡ δὲ περὶ τὸ θυσιαστήριον ὀροφὴ ἐστι διὰ θόλου ἀνεγηγερμένη λιθίνου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν περικαλλέστατον ναὸν καὶ πάμμεγαν ἡ τοῦ κοσμιωτάτου μου βασιλέως ἀνήγειρε φιλότιμος χεὶρ, καὶ ψηφῖσι κεχρυσωμένοις ὅλον τὸν ναὸν κατεκόσμησεν, ἐφ' ὃν ὁ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ παρένθετος Λατίνων ποιμὴν, τὸν αὐτοκράτορα τάχα τῆς μεγαλοψυχίας ἀμειβόμενος, ἐν διαφόροις τόποις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ ἁγίου ὕπερθεν σπηλαίου τὴν ὡραίαν ἐκείνου μορφὴν ἀνεστήλωσε. Τὸ δὲ τοῦ σπηλαίου σχῆμα, τῆς φάτνης, καὶ τοῦ φρέατος ὑπάρχει τοιοῦτον. Περὶ τὸ εὐώνυμον μέρος τοῦ βήματός ἐστι τοῦ ἁγίου σπηλαίου στόμιον, οὗ πρόσεγγυς ἐκεῖνο τὸ φρέαρ ἐστὶν, ἐξ οὗ αἰσθητῶς καὶ νοητῶς ὁ προπάτωρ Δαβὶδ πιεῖν ἐπεθύμησεν, οὗ ὕδατος οἱ παραδυναστεύοντες ἐκείνῳ ἄνδρες δύο, τὰς τῶν ἀλλοφύλων διατεμόντες παρεμβολὰς, καὶ διὰ τοῦ καδδίου ἀρυσάμενοι, φλεγομένῳ τῷ δίψει ἐκείνῳ προσέφερον, ὃς ἐν τῷ σπεῖσαι αὐτὸ τῷ Θεῷ, τὸ μέχρι τοῦ νῦν διαβόητον ἔργον πεποιηκὼς ἀνακηρύττεται. Ἐκ δὲ τῆς τοῦ σπηλαίου εἰσόδου μέχρι τοῦ πυθμένος αὐτοῦ, ἔστιν ἡ κάθοδος διὰ βαθμίδων ἓξ καὶ δέκα. Καὶ περὶ τὸ ἀρκτῷον μέρος ὑπάρχει τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο κατάλυμα, ἐν ᾧ ἡ Παρθένος τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἀπεκύησε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα κατεῖδε Θεὸν ἐν σαρκὶ, καὶ κόσμος ὅλος ἀνεκαινίσθη, καὶ ὁ θνητὸς ἐγὼ πλουτίζομαι τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ καὶ Κτίστου μου τὴν ἐμὴν πτωχείαν πτωχεύσαντος. Εἶτα μιᾶς κάτωθεν βαθμίδος ἡ τῶν ἀλόγων ὁρᾶται φάτνη, ἰσομήκει τετραγωνιζομένη τῷ σχήματι, ἣν λευκοῖς οἱ πάλαι ἄνθρωποι μαρμάροις περικαλύψαντες, μέσον αὐτῆς, ἐκκοπὴν ὀμφαλοειδῆ πεποιήκασι, καθ' ἣν μέρος αὐτῆς ἀναφαίνεται, φάτνης ἐκείνης, τῆς τὸν ἀχώρητον χωρησάσης, τῆς οὐρανοῦ πλατυτέρας, τῆς γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ὑποχθονίων εὐρυχωροτέρας ἐπὶ πολύ· ὃν γὰρ ἐκεῖνοι χωρῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, αὕτη βρεφωθέντα εὐρυχώρως ἐχώρησεν. Ἐνάλλομαι τῇ γραφῇ, καὶ ὅλως τῷ νοῒ ἐντὸς γίνομαι τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σπηλαίου, καὶ κατὰ τὸ κάλυμμα τοῦ Δεσποτικοῦ βλέπω τόκου, καὶ τὴν ἐν τῇ φάτνῃ τοῦ βρεφωθέντος ἀνάκλισιν, καὶ φρικτὴν τὴν περὶ ἐμὲ τοῦ Σωτῆρος ἀγάπησιν, καὶ τὴν ἄκραν ταύτης πτωχείαν, δι' ἧς ἐμὲ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἠξίωσεν· ἀλλὰ καὶ παλάτιον τὸ σπήλαιον ἐννοῶ, καὶ ὡς ἐν θρόνῳ τοῖς παρθενικοῖς κόλποις τὸν βασιλέα καθήμενον, καὶ χοροὺς ἀγγέλων περικυκλοῦντας βλέπω τὸ σπήλαιον, καὶ τὰ δῶρα τοὺς Μάγους δωροφοροῦντας τῷ Βασιλεῖ, καὶ πάσης θυμηδίας ἐμπίπλαμαι, καὶ οἵας ἠξίωμαι χάριτος, κατανοῶν γέγηθα. Ἔγραψεν ὁ τεχνίτης τῇ ζωγράφῳ χειρὶ ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ τὰ ἐν αὐτῷ τελεσθέντα μυστήρια. Γέγραπτο γὰρ περὶ τὴν ἁψῖδα, ἐν ᾧ τὸ μέγα τοῦ κόσμου μυστήριον κόρη πρὸς εὐνὴν ἀναπίπτουσα, τὴν μὲν λαιὰν ὑποθεῖσα τῷ τῆς ἑτέρας ἀγκῶνι, τῇ δεξιᾷ δὲ τὴν παρειὰν ἐπικλίνουσα, καὶ πρὸς βρέφος ὁρῶσα, καὶ τὴν ἐντὸς σωφροσύνην ἐν τῷ τοῦ σχήματος μειδιά-

A plum, speluncæ humeris insidens, prælongum prægrandeque, ad formam crucis, ex non putrescentibus lignis contectum: circa altare tectum tholo saxeo sese sustollit. Hoc quoque longe pulcherrimum et maximum templum, munifica servatoris orbis et imperatoris mei liberalitas exstruxit, totumque lapillis aureis exornavit: in quo civitatis illius Latinorum Pastor interpositus, variis in locis, atque ipso in sanctuario supra speluncam, imperatorem ob tantam forte magnanimitatem remunerans, decoram illius imaginem appinxit. Speluncæ, præsepis, et putei forma hæc est. Ad partem sinistram sanctuarii, sanctæ speluncæ os patet; penes illud puteus est, ex quo non sensu solummodo, sed mente etiam, progenitor David bibere per-
B optavit: aquam ex eo, qui apud eum maxime prævalebant, viri duo, castris Allophylorum expugnatis, cado haustam, Davidi, siti exæstuanti, adducunt: quam cum Deo libasset, ad hæc usque tempora fama præcelebre continentiæ facinus illius per ora omnium volat. Ab ingressu speluncæ ad ima sex et decem, quibus descenditur, gradus numerantur. Ad borealem plagam sacrosanctum illud diversorium jacet in quo Virgo Christum Salvatorem enixa est, et creatura universa Deum in carne vidit, et mundus totus renovatus est; et mortalis ego Deitate ditesco, cum Deus et Creator meus paupertatem meam atque inopiam induerit. Tum post unius gradus descensum, ratione carentium
C animalium præsepe conspicitur, æqua figura, quatuor angulis commensurata, quod candidis vetusti illi homines marmoribus contexerunt: in medio apertura ad modum umbilici relicta, ex qua pars præsepis apparet, præsepis illius, quod eum qui nullo loco capi poterat, cepit; cœlo amplioris, terra marique et subterraneis multo capacioris; quem enim illa complecti suo ambitu non poterant, illud laxioribus spatiis Infantem factum accepit. Pictura exsulto, totusque intellectu in sacrosanctam illam speluncam penetro, et Dominici partus diversorium oculis lustro, atque in præsepi facti infantis accubationem, et mei Salvatoris erga me amorem, tremens timensque revereor, extremamque illius inopiam, qua me cœli regno dignum effecit; sed regiam
D esse speluncam apprehendo, ac veluti in throno virgineis sinubus Regem insidentem, angelorumque choros speluncam circumversantes intueor, et Magos, munera Regi afferentes, eximia lætitia animum oppleo, et gratiæ, qua dignus efficior, voluptate perfundor. Perita manu pinxit artifex in spelunca mysteria quæ in ea patrata sunt: namque in abside effigiata erat Puella, in lecto recubans, læva dexteræ cubito supposita, ad dexteram ipsam genis reclinatis, Puerulum intuens, et innatam gravitatem, subridentis specie, et eleganti faciei colore, indicans: neque enim vultu, tanquam illa quæ recens et primum peperit, pallida horridaque immutatur: æquum quippe erat, quæ digna effecta est ut supra naturam gigneret, dolorum per natu-

ram illatorum esse immunem : asellus deinde, et A bos, et præsepe, et pastorum cœtus, quorum auribus de cœlo clamor intonans, a gregibus avocavit : quare, armentis relictis, quæ inter herbas et fontem cibum potumque sibi quærunt, et cani, gregum custodi, eorum custodia demandata, cervicem in aerem tollunt, ad strepitus sonum aures dirigunt, alius alio modo stantes, prout sibi quisque faciliorem et leviorem stationem ducebat : et his quidem pedum nulli usui est, illis facies in cœlum figitur; namque dexteras ad vocem) retrahentes, turbatas auras promovent : non tamen illis secundo audire opus fuit; majorem enim, quam aures, oculi fidem faciunt : namque angelus, ipsis occurrens, pueruli accubationem in præsepi ostendit. Pecudes, B factis minime intentæ, fatuo gressu ducuntur, quarum pars ad herbam nutant, pars ad fontem advertunt. Canis vero, quod animal iram in promptu gerit, visionem insuetam meditari videtur. Magi, descendentes ex equis, munera manibus accipientes, genuaque flectentes, reverenter dona Virgini offerunt.

ματι, καὶ τῇ τῶν παρειῶν εὐχροίᾳ ἐμφαίνουσα· οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται τὸ πρόσωπον, ὡς ὠχριῶσά τις ἄρτι τεκοῦσα, καὶ πρῶτον τεκοῦσα· τὴν γὰρ τῆς φύσεως κρεῖττον ἀξιωθεῖσαν τεκεῖν, ἔδει καὶ τῶν κατὰ φύσιν ὀδυνῶν ἀπηλλάχθαι. Ὄνος ἐντεῦθεν καὶ βοῦς, καὶ φάτνη, καὶ βρέφος, καὶ ποιμένων ἐσμὸς ὧν βοή τις ἐξ οὐρανοῦ διαθρυλλοῦσα τὰ ὦτα τῶν θρεμμάτων ἀπεδουχόλησε, καὶ τὰς δῖς ἀμέλει καταλιπόντες περὶ τὴν πόαν καὶ τὴν πηγὴν νεμομένας καὶ τῷ κυνὶ τῆς ἀγέλης τὴν φυλακὴν ἐπιτρέψαντες, τοὺς αὐχένας αἴρουσιν εἰς αἰθέρα, ἀκοὴν ἰθύνοντες πρὸς τὴν τοῦ κτύπου φοράν, ἄλλος ἄλλως ἑστηκότες, ὡς ἂν ἕκαστος ἀτονώτερον ᾤετο, καὶ ῥᾷον ἑστάναι, καὶ τοῖς μὲν αἱ καλαύροπες ἀχρεῖοι φαίνονται, τοῖς δὲ τὸ ὄμμα ἤρτηται πρὸς οὐρανόν· τὰς δεξιὰς ἀνασπῶντες πρὸς τὴν βολήν, τεταραγμένως τὴν ἀκοὴν ἀποτείνουσιν· οὐ μὴν ἐδέησε δευτέρας αὐτοῖς ἀκοῆς, ὀφθαλμοὶ γὰρ ὤτων πιστότεροι. Ἄγγελος γὰρ συναντήσας αὐτοῖς, τὴν τοῦ βρέφους ἀνάκλισιν ἐπὶ τὴν φάτνην αὐτοῖς ὑποφαίνει. Καὶ τὰ θρέμματα μὲν οὐδαμῶς ἐπιστρεφόμενα πρὸς τὴν θέαν ἐξ εὐηθείας ἐφοίτων, τὰ μὲν νένευκε, πρὸς τὴν πόαν, τὰ δὲ πρὸς τὴν εἰρημένην ἀποτρέχει πηγήν. Ἡ δὲ κύων, θυμοειδὲς γὰρ πρὸς ἀλλοτρίους τὸ ζῶον, διασκοπεῖν φαίνεται τὸ τῆς ὄψεως ἄηθες, οἱ δὲ Μάγοι, τῶν ἵππων ἀποθρώξαντες, καὶ τὰ δῶρα λαβόμενοι ἐγχεροῖν, τὸ γόνυ τε κλίναντες, ἐν τρόμῳ ταῦτα τῇ Παρθένῳ προσφέρουσι.

28. Extra sanctam Bethleem, fere ad milliaria duo, in cœnobiarchæ monasterio spelunca est, in qua oraculo accepto Magi, ne ad Herodem reverterentur, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. C Trans lauram, duodecim fere passuum millibus, prope Rubæ eremum, sancti Charisonis monasterium jacet. Et eo ulterius longo intervallo sejunctum duplex, quod Chebrone est, Abrahami sepulcrum, et quercus Mambre, sub qua sanctissimam Triadem hospitio patriarcha exceperat. Et hæc quidem ita se habent a Ptolemaide per Galilæam ad sanctam urbem Jerusalem, Jordanem, et sanctam eremum. Maritima vero ita.

κη'. Τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ ἔξωθεν ὡσεὶ μίλια δύο, ἐντὸς τῆς τοῦ Κοινοβιάρχου μονῆς ἐστι τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ χρηματισθέντες οἱ Μάγοι, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Καὶ τῆς λαύρας ἐκεῖθεν ὡσεὶ μίλια ιβ', τῆς τοῦ Ῥουβᾶ ἐρήμου πλησίον ἐστὶν ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος. Καὶ ταύτης ἐκεῖθεν ἐν πολλῷ διαστήματι τὸ ἐν Χεβρῶν διπλοῦν μνῆμα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἡ δρῦς ἡ Μαυρή, ἐν ᾗ τὴν παναγίαν Τριάδα ὁ πατριάρχης ἐξένισεν Ἀβραάμ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἱστόρηνται ἀπὸ τῆς Πτολεμαΐδος διὰ τῆς Γαλιλαίας μέχρι τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς ἁγίας ἐρήμου. Τὰ δὲ τῆς παραλίας ἔχουσιν οὕτως.

29. A sancta civitate Jerusalem, ad sex milliaria, Armathem urbs conspicitur, in qua Samuel, magnus ille propheta, ortum habuit. Inde post alia septem et amplius milliaria, Emmaus, urbs magna, in media valle supereminenti dorso jacet. Sic, ad passuum D fere viginti millia, Rampleæ regio effunditur : et templum ingens in eadem sancti magni martyris Georgii visitur. Illis in locis sancto fuit natalis dies, et pro pietate ingentia certamina subiit, et sepulturæ demandatus fuit. Templum dromicum est, et in sanctuarii mytulo sub sanctæ tabulæ pavimento, sepulcri os patet, candido marmore circumseptum. Verum operæ pretium fuerit, quæ a templi clericis ante paucos annos in sancti sepulcro sunt patrata, narratione nostra indicare. Dicebant namque, interjectum, qui nunc præest, Latinorum episcopum, sepulcri os reserare conatum, et, tabula marmorea, qua illud obtegebatur, sublata, ingentem speluncam sese ostendisse, et in ejus interiore parte, sancti sepulcrum : cum demum et

κθ'. Ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὡσεὶ μίλια ς', ἔστιν ἡ Ἀρμαθὲμ πόλις, ἐν ᾗ Σαμουὴλ ὁ μέγας ἐκεῖνος προφήτης γεγέννηται. Καὶ μετ' ἐκεῖνον ὡσεὶ μεθ' ἑτέρων μιλίων ἑπτά, ἢ καὶ πλεῖον διάστημα, ἔστιν ἡ Ἐμμαοὺς πόλις μεγάλη, κοιλάδος μέσον κειμένη, ἐν ὑπερανεστηκότι ῥαχίῳ, οὕτως ὡσεὶ μίλια εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἡ τοῦ Ῥαμπλέα χώρα ὑφήπλωται, καὶ ναὸς πάμμεγας ἐν ταύτῃ ὁρᾶται τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν οἷς καὶ γεγέννηται τόποις, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας ἤθλησε μεγίστους ἀγῶνας, ἔνθα καὶ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ. Ὁ δὲ ναός ἐστι δρομικός, καὶ ἐν τῷ τοῦ βήματος μύακι, ὑπὸ τὴν τῆς ἁγίας τραπέζης χθόνα, τὸ τοῦ τάφου ὁρᾶται στομίδιον, λευκῷ μαρμάρῳ περιφραττόμενον. Ἀλλ' ἀναγκαῖον εἰπεῖν ὅσα παρὰ τῶν τοῦ ναοῦ κληρικῶν ἀκηκόαμεν πρό τινων ἐνιαυτῶν ἐπὶ τῷ τοῦ ἁγίου τάφῳ γινόμενα. Ἔφησαν γὰρ ὅτι ὁ νῦν παρεμβόλιμος Λατίνων ἐπίσκοπος τὸ τοῦ τάφου ἐπειράθη ὑπανοῖξαι στόμιον, καὶ τῆς πλακὸς ἀρθείσης τῆς τοῦτο περιφραττούσης,

εὑρέθη σπήλαιον μέγα, οὗ περὶ τὸ ἐνδότερον μέρος ὁ τοῦ ἁγίου εὕρηται τάφος. Καὶ δῆτα ἐγχειρισάμενος καὶ αὐτὸν μὲν ὑπανοῖξαι, πῦρ ἐξαλλόμενον ἑωράθη τοῦ τάφου, καὶ τὸν μὲν ἕνα τούτων ἡμίφλεκτον γενέσθαι πεποίηκε, τὸν δ' ἕτερον θανάτου εὐθὺς παρανάλωμα.

λ'. Μετὰ δὲ τὴν χώραν ταυτην ἐστὶν ἡ Φιλίππου Καισάρεια, πόλις μεγάλη, πολύανδρος, ἥτις περὶ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἵδρυται, ἐν ᾗ καὶ λιμὴν ὑπάρχει πάνυ θαυμάσιος, τέχνῃ γεγονὼς ἀνθρωπίνῃ, δαψιλίᾳ χρημάτων ἣ τοῦ Ἡρώδου ἐπαρκέσασα χεὶρ τῇ τούτου κατασκευῇ. Ἐν ταύτῃ Χριστὸς τοὺς ἀποστόλους ἠρώτα, *Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;* καὶ ὁ Πέτρος, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ*, πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο, τὸ τῆς ἀγάπης ἐντεῦθεν διάπυρον ἐνδεικνύμενος.

λα'. Μετὰ ταῦτά ἐστι τὸ Καρμήλιον ὄρος, περὶ οὗ πολὺς λόγος παρά τε τῇ παλαιᾷ Γραφῇ καὶ τῇ Καινῇ ὑπηγόρευται. Ἔστι δὲ τὸ ὄρος ζυγὸς, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θαλαττίου κόλπου, τοῦ περὶ τὴν Πτολεμαΐδα, καὶ τοῦ Καϊφᾶ κοιλαινομένου ἀρχόμενος, καὶ μέχρι τῶν τῆς Γαλιλαίας διήκει [Ἴσ. διήκων] ὁρίων. Περὶ δὲ τὸ ἀκροτελεύτιον τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ ζυγοῦ, ἔστι τὸ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ σπήλαιον, ἐν ᾧ τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος διατελέσας ἀνὴρ, μετάρσιος γέγονεν. Ἦν μὲν ἐν τῷ τοιούτῳ χώρῳ πάλαι μεγάλη μονὴ, ὡς τὰ νῦν φαινόμενα τῶν κτισμάτων διδάσκουσι λείψανα, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ χρόνου, τοῦ τὰ πάντα γηράσκοντος, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀλλεπαλλήλου ἐπιδρομῆς, ἠφάνισται τέλεον. Πρὸ δέ τινων χρόνων ἀνὴρ μοναχὸς, ἱερεὺς τὴν ἀξίαν, πολιὸς τὴν τρίχα, Καλαυρηθόθεν ὁρμώμενος, ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ προφήτου τῷ τόπῳ ἐπιδημήσας, ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἢ ὡς ἐν τοῖς τῆς μονῆς καταλύμασι θριγγίον πήξας μικρὸν, καὶ πύργον οἰκοδομήσας, καὶ ναὸν ἀνεγείρας μικρὸν, καὶ ἀδελφοὺς ὡσεὶ δέκα συνάξας, νῦν τὸν ἅγιον χῶρον ἐκεῖνον οἰκεῖ.

λβ'. Ἐνταῦθα πεπαύσθω τὸ τῆς ἐκφράσεως σύγγραμμα, ἔνθα μοι καὶ ὁ τῶν ἱερῶν τόπων δίαυλος τετερμάτισται. Εἰ μέντοι δόξει τοῖς ἐντυγχάνουσι τουτὶ τὸ πόνημα χρήσιμον, αὐτό μοι τὸ πονηθὲν ἀντάμειψις, καὶ ἄθλον ἔμμισθον λογισθήσεται· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πρὸς ἐμὲ τὸν τεκόντα τὸ γεννηθὲν ἐπαναστραφείτω, καὶ τοῖς αὐτοῦ ψελλισμοῖς ὑπομνηζέτω τῶν θείων τόπων ἐκείνων, ἵν' ἐν φαντασίᾳ διὰ τῆς ἀναμνήσεως ἐκείνων γενόμενοι, ἡδέως ἐπευφραινώμεθα.

A illud quoque reserare conarentur, ignis e sepulcro exsiliens, unum ex iis qui id aggredi conabantur, semiustum reliquit, alterum subita morte delevit.

30. Regionem illam excipit Cæsarea Philippi, civitas magna, et populo frequens, ad maris ripas fundata; portu celeberrimo, manu hominum facto, immanem pecuniarum sumptum in loci structuram Herode erogante, cincta. In ea Christus interrogavit apostolos: *Quem me dicunt homines esse Filium hominis?* et Petrus, *Tu es Christus Filius Dei* [a], respondit, verbis his æstum suæ charitatis ostendens. B

31. Subsequitur mons Carmelus, de quo in Veteri Recentiorique Scriptura plurimus sermo est. Jugatur mons, ab ipso maris sinu, qui circa Ptolemaidem et Caipham incurvatur, initium ducens, et ad Galilææ fines perveniens. In extrema parte jugi, qua mare respicit, prophetæ Eliæ spelunca spectatur, in qua angelicam vitæ rationem cum exegisset mirificus ille vir, in aera sublatus est. Erat eo loci antiquitus monasterium magnum, ut structurarum vestigia ad hæc usque tempora commonstrant; sed illud, tempore, quod omnia in senium impellit, et gentium variis excursionibus,
C penitus abolitum. Verum ante aliquot annos, quidam monachus, dignitate sacerdos, capillitio albus, e Calabria oriundus, ex prophetæ revelatione in montem appellens, ea loca, monasterii nempe reliquias, vallo perparvo cinxit, et turri exædificato, temploque non ingenti exstructo, fratribusque ferme ad decem collectis, etiamnum sanctum illum ambitum colit.

32. Et hic descriptionis hujusce exitus esto, ubi sacrorum locorum circuitio finem habet. Quod si legentibus labor iste emolumentum afferre visus fuerit, opus ipsum ac labor compensatio mihi ampla et lucrificabile præmium reputabitur: sin minus,
D ad parentem redeat, a quo ortum ducit, balbutiendoque sacrorum locorum memoriam refricet, ut nos eorum recordatione in vivam eorum imaginem remeantes, suavi solatio in gaudia restituamur.

[a] Matth. xvi, 13-16.

EPIPHANII MONACHI

HAGIOPOLITÆ

SYRIA ET URBS SANCTA.

Exstat cum aliis Epiphanii scriptis Patrologiæ tom. CXX.

ΠΕΡΔΙΚΟΥ

ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ

ΕΚΦΡΑΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ.

PERDICÆ PROTONOTARII EPHESII

EXPOSITIO

THEMATUM DOMINICORUM ET MEMORABILIUM QUÆ HIEROSOLYMIS SUNT.

Quando volupe est plerisque, opinor, omnibus
Narratio de civitate Sion, iis
Qui non eam videre, ego ut vidi eloquar.
Hoc oppidum est situ spectabile;
Quippe est ab auroraque et occasu imminens
Convallibus geminis, amœnis et cavis.
Septentrionis pars polita, solum et ferax;
Serenitate decorum, et aspectu loci:
Ubi vineæ uberes, et horti, itemque agri.
Australis at devexa pars, situ optimo,
Bona tempora et feracitatem continens;
Forma quadrata jactitans arcem undique
Late patentem, quæ haud eget custodibus
Jam olim: frequentans quo, ab Aquilonari plaga
Celsas domus videbis, atque regiam,
Ædesque amœnas Joachimi ac Annæ anus;
Ubi est sepulcrum ambo sacrum parentum.
Diffusa opacis arbor hic stat frondibus,
Quæ luce natali integerrimæ Dei
Matris vigens fructum exhibet sterilibus, his
Communionem quæ arboris fructus habent,
Porticibus in quinis, ibi natatoria
Probatica quondam, remedium paralytici
Infra solum, vectis grabato commoda,
Ut eluantur, unda dum exundans tremit.
Supra hanc situm templum stupendo decore erat,
Ejus, medelam qui omnibus dat obviis.
Post hæc Pilati domus et Annæ et Caiphæ,
Prætoriumque abominandum, seu locus

A Ἐπείπερ πολυέραστον, οἶδα, τυγχάνει πᾶσι,
Τὴν τῆς Σιὼν διήγησιν τοῖς μὴ θεασαμένοις,
Ὡς αὐτοψὶ τεθέακα, οὕτως αὐτὸς ἐκφράσω.
Ἡ πόλις τὴν διάθεσιν περίβλεπτος τυγχάνει,
Ὡς ἐξ ἑῴας καὶ δυσμῶν δύο κοιλάδων μέσον
Ὑπερκειμένη καθαρῶν πάντων καὶ βαθυτάτων.
Μέρος τὸ βορειότερον λεῖον εὐκάρπου γαίας,
Καὶ ἐμφανείᾳ, καὶ τερπνῇ κοσμούμενον τῇ θέᾳ,
Διὰ ἀμπέλων ἱκανῶν καὶ κήπων καὶ χωρίων.
Τὸ δέ γε νότιον εὐθὲς κατώτερον τὴν θέσιν,
Εὐαερίαν ἔχον τε καὶ πᾶσαν εὐκαρπίαν,
Ἐν τετραγώνῳ σχήματι τὸ φρούριον αὐχοῦσα
Κεχαλασμένον πάντοθεν, ἀφύλακτον πρὸ χρόνων,
Οὗπερ ἐν μέρει πεφοιτηκὼς, ἐν μέρει τῷ ἀρκτῴῳ
Εὑρήσεις δόμους ὑψηλοὺς, βασιλικὴν ἑστίαν
B Καὶ θεῖον οἶκον πάντερπνον Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης.
Ἐφ' οὗπέρ ἐστιν ἡ σορὸς ἄμφω θεοπατόρων.
Καὶ δένδρον εὐσκιόφυλλον ἑστὼς ἐν τῷ προναίῳ,
Ὅπερ εἰς τὸ γενέθλιον τῆς παναχράντου κόρης
Ἀναφυὲν πορίζεται καρπὸς ταῖς στειρευούσαις,
Ποιούσαις τὴν μετάληψιν ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου.
Πρὸς τούτους ἐστὶν ἐν στοαῖς πέντε καὶ κολυμβήθρα
Προβατικὴ τὸ πρότερον ἴασις παραλύτου,
Ὑπόγεως ἐν κλίμακι πάντων κατερχομένων,
Ἀπολουθῆναι τρομερῶς ὡς ἀμετροβυθούσης.
Ὕπερθε ταύτης δὲ ναός ἐστιν ὡραϊσμένος,
Τοῦ πᾶσι τοῖς προβαίνουσιν ἴασιν χορηγοῦντος.
Εἶτα Πιλάτου οἴκησις, Ἄννα καὶ Καϊάφα,
Τὸ βδελυκτὸν πραιτώριον καὶ τόπος καταδίκης,

Ὅπου τοῦ Πέτρου ἄρνησις, καὶ φυλακὴ Κυρίου,	A Damnationis, et Petri negatio, et
Ἐξ ἧς σταυρὸν ἐπώμισαν τὸν Κτίστην καὶ Δεσπότην,	Custodis, Domino ubi oneraverunt crucem :
Μετὰ μικρὸν βαστάσαντος Σίμωνος Κυρηναίου,	Quam bajulavit mox Cyrenæus Simon,
Εἰς Γολγοθᾶν δὲ μεταβὰς, καὶ τόπον τοῦ κρανίου	Ad Golgotham profectus, et Calvariæ
Ὅπου σταυρῷ προσήλωσε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων	Montem ; scelesta Hebræa gens ibi Judicem
Τὸν ἀκατάκριτον κριτὴν μετὰ λῃστῶν κακούργων.	Fixit cruci insontem, latrones et duos.
Ἔστι καὶ μέχρι τοῦδε νῦν τῷ μακαριωτάτῳ λίθῳ,	Sunt porro ad hanc usque diem, in augustissimo
Ἐφ' οὗπερ ἔπηξαν σταυρὸν, ὀπὴ τετορημένη,	Saxo, crucem in quo fixerant foramine,
Καὶ φλέβες ἐρυθάζουσαι προδήλως παριστῶσαι	Venæ rubentes, quæ indicant dilucide
Τοῦ παναχράντου αἵματος δεσποτικοῦ τὴν χύσιν.	Effusionem sanguinis Domini sacri.
Πρὸς δὲ καὶ ὁ κυριακὸς τάφος ὁ θεοδέχος	Est præter hoc, Christi sepulcrum cernere
Διὰ μαρμάρων λαμπρυνθεὶς κιόνων στιλπνοτάτων,	E marmoris nitidi columnis splendidum,
Καὶ πρὸ τῆς θύρας κυλισθεὶς ὁ παρ' ἀγγέλου λίθος,	Et pro foribus ab angelo trusus lapis,
Ἐξ ὧν πηγάζει θαύματα πᾶσι πιστοῖς ἀφθόνως.	Unde omnibus piis patet miraculum ;
Καὶ τὸ δὴ μεῖζον προφανῶς πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις,	B Quod majus est palam infidelibus ac piis ;
Ἡ κατὰ τὴν παγκόσμιον ἀνάστασιν Κυρίου,	In qua resurrexit die Dominus, micat
Φωτοχυσία πρόδηλος φωτὸς τοῦ παναγίου	Cum accensio ingens luminis sanctissimi,
Μεταδιδοῦσα τοῖς πιστοῖς ἁγιασμὸν καὶ φῶτα.	Communicantis sanctitatem omni probo.
Ἔστι καὶ ὁ τόπος ὑψηλὸς κλιμακωτὸς εἰς βάθος,	Est et locus, scalæ in modum, altusque admodum,
Ἐν ᾧπερ κέκρυπτο σταυρὸς ζωοποιὸς Κυρίου.	In quo abdita fuit crux Jesu, vitam habens,
Καὶ τόπος βόμβον ἐξηχῶν, ὡς λόγος, γῆς τὸ μέσον,	Et personans locus, ut ferunt, medium soli.
Ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν κολάσεως τὸν χῶρον,	Alii autumant, hunc esse supplicii locum
Καὶ τὸ τῆς γῆς μεσαίτατον τοῦ βήματος ἐν μέσῳ.	Terræ umbilicum, tumuli in ipsoque medio,
Συνέχονται δ' ἀμφότερα μόνῳ λαῷ καλλίστῳ.	Utrumque continetur in populo optimo ;
Μέρος τὸ περίεχον δὲ τὸν ζωοδόχον τάφον,	Sed continens pars vita tumulum quo patet,
Ἰσόπλατον, ἰσόμηκες ἐν σχήματι στρογγύλῳ,	Datumque longumque æque in orbis schemate,
Οὐκ ἐν στοαῖς τὴν ὀροφὴν ἔχοντι κεκλεισμένην,	Non apicem habente clausum ut in porticibus, at
Ἀλλ' ἴσην καὶ τὴν ἄνωθεν τοῦ κτίσματος στεφάνην,	Æqualem ab alto rei corollam conditæ,
Ἐκεῖθεν δ' ἀνιστάμενα ξύλα μετὰ μολύβδου,	Et inde ligna erecta cum plumbo simul,
Συνεχομένων ἄνωθεν σφαιροειδῶς τῶν ἄκρων,	C Extrema superius, globi instar, ut hæreant,
Δι' οὐρανοῦ τὸν οὐρανοῦ Κτίστην ἐστεγασμένον,	Structura cœli per polum ut contecta sit,
Καὶ μηδαμῶς μηδέποτε βροχῆς εἰσερχομένης,	Ac neutiquam stillante pluvia perpluat ;
Εἰ τοῦ ναοῦ τὰ γύρωθεν πάντα κατακλεισθῶσιν.	Sic cuncta templi in ambitum conclusa sunt.
Ἐν τῷ προνάῳ δὲ σηκὸς ἀδελφοθέου πέλει.	In Pronao autem memoria est fratris Dei.
Τούτου δὲ πρόσθεν πέλουσι τῆς Μάρθας καὶ Μαρίας,	Sunt ante Marthæ atque Mariæ domunculæ :
Αἱ κατοικίαι σέκρετον τῶν ἀσεβῶν γεγῶσαι,	Ædesque secreti impiorum sunt modo,
Καὶ παλαιὰ κατοίκησις πατριαρχῶν τῶν θείων,	Antiquaque domus patriarcharum pium.
Εἰς οἶκον, εἰς συναγωγὴν τελοῦσα τοῖς ἀπίστοις.	Fuit domicilii loco infidelibus.
Ἐν τῷ θατέρῳ μέρει δὲ ναὸς τῆς παναχράντου,	Dein parte in altera beatæ Virginis
Ὅθεν ἑστῶσα τέτρωτο τὰ σπλάγχνα, θρηνωδοῦσα	Ecclesia est, ubi sauciata viscera
Τὸν Ποιητήν τε καὶ Υἱὸν σταυρούμενον ὁρῶσα.	Sunt, Filium auctoremque lugentis cruci
Ἐν μέρει δὲ τῆς δύσεως, καὶ πλησίον τοῦ τείχους,	Fixum. Sed occasum ad ipsum et mœnia,
Οἶκοι πεφύκασι Δαβὶδ λείψανα τοῖς προτέροις.	Palatii David reliquiæ his adjacent,
Παρ' ἀσεβῶν νεμόμενα πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ ταῦτα.	Ab impiisque possidentur, ut alia.
Πρὸς δέ γε τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἄστεος τὸ μέρος,	D Ad hæc, ab orientali item parte oppidi,
Πύλην ἀρχαίαν θαυμαστὴν ἔκτοτε κεκλεισμένην,	Mirabilem portam, ævo ab omnique obditam,
Εἰς τύπον ἀδιόδευτον οὖσαν τῆς παναχράντου,	Impervium ad locum integræ Matris Dei,
Ἥνπερ ἀνοῖξαι πρότερόν τινων τετολμηκότων,	Quam olim quibusdam aperire confidentibus,
Τὴν πόλιν πᾶσαν σείεσθαι λέγεται καὶ κλονεῖσθαι,	Urbem ferunt motam atque quassatam illico,
Καὶ τὸν λαὸν τῆς πόλεως ἀθρόως ἀποθνήσκειν.	Perisse simul et civitatis incolas,
Ὅθεν θεόθεν ἔπαυσαν οἱ ἄφρονες τῆς τόλμης.	Stultos Dei ope ab audacia coercitos.
Μικρὸν δὲ ταύτης γεγονὼς ἐνδότερον τοῦ τείχους,	Si paulum ab hac recesseris sub mœnibus,
Οἴκους κατίδῃς ἀσεβῶν τῶν καταποντισθέντων	Cernes domos nefariorum, qui necem
Ἰωσεδὲκ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εἰδωλολατρούντων,	Subiere Josedæ, idololatrarum quoque,
Τοῦ ἐξ ὀσφύος πρὸς Θεὸν Μελχισεδὲκ δεήσει.	Precibus sacra Melchisedec stirpe editi.
Εἶτα καὶ τόπον πεδεινὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος,	Campestris hinc Salomonis ædis est locus,
Μηδ' ἐπὶ λίθον μείναντος, ὡς ἐκελεύσθη, λίθου.	Ibi haud stetit saxum super saxum ex Dei
Ἐφ' ᾧπερ ἦν τὰ Ἅγια ὄντως τὰ τῶν ἁγίων.	Dicto ; ast in hoc fuere sancta numinis,
Ναὸς περικαλλέστατος, ὡς οὐρανοῦ λαμπρότης,	Pulcherrimo in templo, pari jubari poli :

Intus decore radiante et extra splendido
Aptissima structura, opere Mosaico;
At modo Agarenorum casa est fœdissima.
Statio prius cum esset sacratorum pedum,
Pedum profanorum pavimentum modo est.
Verumtamen non cessat ambitus decens

Horum, ut decus mirum exstruant studentium,
Ut aream sternant lapillis marmoris
Ab opificibus et a peritis latomis,
Multa ministrorum peritorum manu,
Queis menstruum statutum erat stipendium
Æquum numorum argenteorum quatuor:
Videtur hoc mira inter almæ Virginis.
Pone hujus ædis est aliud item sacrum,
Ad quod Dominus ut venit indutus hominem,
Sedens docebat populum ad aram supplicem.
Ibi puteus miserationis est aquæ.
Inferius his illustre templum est hospitis
Dei; coruscans undique e plumbo est apex.
Hæc detinentur etiam ab impiis loca.
Intra oppidum miranda sunt hæc scilicet.
Atqui necesse est persequi, quæ extra, quoque:
Et ab Oriente ducere initium decet.
Mons est pusillus quem abs Oliveto vocant,
Non recta ad auroram, sed oblique situs:
Dimensio exigua est, petrosum ac solum.
Est quippe longitudine duum millium.
Huic rectilineus est apex, nec acutus est.
In parte cujus ad aquilonem est Galilæa,
Qua transeuntes viderunt Christum pii.
Ac dirutum templum est ab externis viris,
Sed arbores et palmites fructus ferunt;
Ad intimam mediamque particulam jugi,
Fœcundum olivetum supra naturæ opus;
Saxum et, docuit in quo sedens mystas suos
Christus; silexque alter prope, unde assumptus est.
Ibi structa sacra ædes, retenta barbaris;
Decorata præclaris columnis et stylis.
Ad hancque Synagoga est coacta, (pro dolor!)
Ab area illa, sub dio stat porticus
Tecta prope, ubi est sanctæ feretrum Pelagiæ.
Hæc virgo, ad omnem qui advenit miracula
Magna edit: etenim stans ad æquor mœnium
Erecta per marmora, procul dissita solo,
Spatium est perexiguum, mare inter mœniaque:
Est ergo mos eo loci expetentibus
Transire, purum criminum omnium edere
Narratum, at id, si abdens sua errata, faciat,
Se saxa copulant propinqua mœnibus,
Confessionem donec extulerit piam.
Unde est vocata sanctior confessio.
Paulo ulterius est Bethphage, notus locus;
A quo recedens usque ad amotam plagam,
Bethaniam est videre, patriam Lazari,
Et mare, quod obruit solum Sodomiticum,
Undamque amaram, infructuosamque, et pice
Spumantem, ab alto mox sacer Jordan fluit.
Est collis e regione ad austri flamina;

A Ἐντὸς ὡραϊζόμενος, ἐκτὸς λελαμπρυσμένος,
Ἐν ἀναγκαίοις κτίσμασι, ψηφίσι καὶ μαρμάροις,
Τὰ νῦν δὲ τῶν Σαρακηνῶν συναγωγὴ τυγχάνων,
Ὅπου τὸ πρὶν διαγωγὴ ποδῶν τῶν παναχράντων,
Ἄρτι ποδῶν τῶν βδελυρῶν, ποδῶν μεμιασμένων.
Πλὴν καὶ πρὸς τούτων ἄπαυστον εὐπρέπειαν εὑ-[ρίσκων,
Εἰς κάλλος ἄγειν θαυμαστὸν πᾶσαν σπουδὴν ἐχόντων,
Ὡς ἅπαν τὸ περίαυλον στρωννύειν ἐν μαρμάροις
Δι' ὑπουργῶν καὶ λαξευτῶν πολλῶν ἐπιστημόνων,
Ἐχόντων εἰς ἀπόταγμα καθ' ἕκαστον τὸν μῆνα
Ἑκατοστίας τέτταρας ἀργύρου νομισμάτων,
Τῶν δὲ θαυμάτων φαίνεσθαι καὶ τοῦτο τῆς Πανάγνου,
Ὄπισθεν τοῦδε τοῦ ναοῦ καὶ ἱερὸν τυγχάνει,
Ἐφ' ᾧ παραγενόμενος βροτοπρεπῶς Δεσπότης
B Καθήμενος ἐδίδασκε τοὺς ἐρχομένους ὄχλους,
Ἐν οἷς καὶ φρέαρ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ πεφύκει.
Κάτωθεν τούτων πανλαμπρὸς ναὸς τοῦ θεοδόχου
Πάντοθεν λαμπρυνόμενος, κἀκ μολιβδίνης στέγης,
Καὶ οὗτος κατεχόμενος παρ' ἀσεβῶν, ὡς πάντα.
Καὶ ταῦτα μὲν τὰ θαυμαστὰ τῆς πόλεως τὰ ἔνδον.
Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ ἔξωθεν ἀνάγκη διηγεῖσθαι,
Ἐκ τῆς ἑῴας ἔναρξιν ποιήσασθαι προσῆκον.
Ὄρος μικρὸν ἀνεστηκὼς ἐστι τοῦ ἐλαιῶνος,
Ἐγκάρσιον οὐχ ὄρθιον κείμενον πρὸς τὴν ἕω,
Ὀλίγον τὴν διάμετρον, γεῶδες καὶ πετρῶδες,
Τὸ μῆκος οὐ μακρότερον, ἀλλὰ μιλίων δύο,
Εὐθύγραμμον τὴν κορυφὴν ἔχον, ἀλλ' οὐκ ὀξεῖαν.
Οὗπερ ἐν μέρει πρὸς βοῤῥᾶν ἐστιν ἡ Γαλιλαία,
C Ἐν ᾗ δραμόντες ἔβλεψαν οἱ μαθηταὶ τὸν Κτίστην.
Ὁ δὲ ναὸς καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων,
Τὰ δένδρα δὲ καὶ κλήματα ὡς θαυμαστὸν καρπεύει,
Πρὸς δέ γε τὸ μεσαίτατον μέρος τοῦ ὄρους τούτου,
Ὁ ἐλαιὼν κατάκαρπος ὑπὲρ τὴν φύσιν ὄντως·
Καὶ λίθος ᾧπερ καθεσθεὶς ἐδίδασκε τοὺς μύστας,
Καὶ τούτου θάτερος ἐγγὺς, ἀφ' οὗπερ ἀνελήφθη·
Ἔνθα ναὸς ἀφίδρυται κρατούμενος ὑπ' ἔθνους.
Διὰ λαμπρῶν ὡραϊσθεὶς κτισμάτων καὶ κιόνων,
Καὶ πρὸς αὐτὸν συναγωγὴ τυγχάνων. Φεῦ τοῦ πάθους!
Τὸ δ' ἀπ' ἐκείνου ὕπαιθρος καὶ ἄβροχος τηρεῖται.
Ἔγγιστα τούτου καὶ σορὸς ὁσίας Πελαγίας,
Πρὸς πάντα προσερχόμενον θαῦμα ποιοῦσα μέγα,
Καὶ γὰρ περὶ τὸ πλάγιον τοῦ τείχους ἱσταμένη,
Διὰ μαρμάρων ὡς πολλὰ τῆς γῆς ἀνεστηκυῖα
D Ὀλίγον τὸ διάχωρον ὑπὸ τοῦ τείχους ἔχει.
Ἔθος γοῦν ἐστιν ἐν αὐτῷ τοὺς διελθεῖν ὁρμῶντας,
Πρῶτον ποιεῖσθαι καθαρὰν πάντων ἐξαγορίαν.
Εἰ δέ γε παρ' ὑποκρυφὴν τῶν ἐπταισμένων δράσει,
Συνέχουσι τὰ μάρμαρα τῷ τοίχῳ γειτνιῶντα
Ἕς τ' ἂν ἐξομολόγησιν εἰλικρινῆ ποιήσῃ.
Ὅθεν ἐξομολόγησις ἁγία ὠνομάσθη,
Τούτου μικρὸν δὲ παρεκτὸς καὶ Βεθφαγῆς ὁ τόπος,
Ἀφ' οὗπερ ὁ ἱστάμενος, ὡς ἐξ ἀπόπτου τόπου
Τὴν Βηθανίαν καθορᾷν πατρίδα τοῦ Λαζάρου,
Καὶ τὴν καταποντίσασαν θάλασσαν γῆν Σοδόμων,
Ὕδωρ μικρὸν καὶ ἄκαρπον, καὶ πίσσαν ἐπαφρίζον.
Ἄνωθεν δὲ κατέρχεται ὁ θεῖος Ἰορδάνης.
Τούτου τοῦ ὄρους ἀντικρὺ πρὸς νότιον τὸ μέρος.
Καὶ ἡ τὴν ὄνον ἄξασα καὶ πῶλον σμικρὰ κώμη.

Βραχὺ δὲ ταύτης ἔξωθεν ἡ λαύρα θείου Σάβα.
Περὶ δὲ τὴν ὑπώρειαν Γετθσιμανῆ χωρίον,
Ἐφ' ᾧπέρ ἐστι καὶ ναὸς καὶ σπήλαιον, καὶ τάφος
Τῆς μεταστάσεως ἀληθῶς Παρθένου Θεοτόκου,
Σὺν ἄλλοις κατεχόμενος παρ' ἀσεβῶν, ὢ δίκη,
Λυχνοκαΐδα πάντοτε καὶ φωταψίαν ἔχων,
Καὶ πᾶσαν ἄλλην παρ' αὐτοῦ εὐπρέπειαν εὑρίσκων,
Καὶ ἔλαιον ἐτήσιον ὑπὲρ λυχνοκαΐας.
Σουλτανικὸν ἀπόταγμα λίτρας διακοσίας.
Καὶ τούτῳ θαυματοποιεῖν δόξαν τῇ παντανάσσῃ.
Τούτου δ' ἐγγὺς καὶ σπήλαιον εἰς ὃ κατονειδίσας
Τοὺς μαθητὰς ὑπνώττοντας καιρῷ τῆς προδοσίας,
Ὁ παντεπόπτης τῶν αὐτοῦ δακτύλων τύπους λείπει.
Τῷ λίθῳ προσεγγίσαντας, ὡς πᾶσι καθορῶντα
Ἀφ' οὗ καὶ παρεδίδοτο ζητοῦσι τοῖς ἀνόμοις.
Καὶ τόπος τῆς προσευχῆς τούτου τῆς Παναγίας·
Πέραθεν τούτων ἀντικρὺ τῆς Γαλιλαίας ἐστί.
Καὶ τόπος ἔνθα Στέφανος ὁ πρῶτος τῶν μαρτύρων,
Μικρὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως λιθόλευστος γεγόνει,
Καὶ τόπος ὁ δεξάμενος τὸν ἀδελφὸν Κυρίου.
Μετὰ δὲ ταῦτα πάρεστι κοιλὰς ἡ τοῦ κλαυθμῶνος,
Ἡ διαιροῦσα τὴν Σιὼν ἀπὸ τοῦ Ἐλαιῶνος,
Ἐν ᾗ δραμεῖν τὸν πύρινον τὸν ποταμὸν, ὡς λόγος.
Καὶ δέκα φροντιστήρια παρθένων ἰσαρίθμων.
Κάτωθεν δὲ καὶ Σιλωὰμ τυγχάνει κολυμβήθρα,
Ἐξ ἧς τυφλὸς νιψάμενος ἀνέβλεψεν αὐτίκα,
Τὸ ὕδωρ ἐξικνούμενον ἐξ ὑπογαίου πέτρας,
Τετορημένης εἰς ἑνὸς διάστημα μιλίου,
Καὶ καταρδεύων τὸν ἐγγὺς τόπον καὶ καλλωπίζων,
Ἐν διαφόροις δένδρεσιν εὐκάρποις καὶ λαχάνοις.
Ἄνωθεν δέ γε μεταβὰς πρὸς Νότιον τὸ μέρος,
Τοῦ κεραμέως τὸν ἀγρὸν ἴδῃς τὸν ὠνηθέντα,
Ἐκ τοῦ τιμίου αἵματος, ὡς πρὸς ταφὴν τοῖς ξένοις.
Τοῦ ἐν ἁγίοις θαυμαστοῦ σπήλαιον Ὀνουφρίου.
Πρὸς τούτου δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καθορᾶται
Ἡ θαυμασία καὶ λαμπρὰ λαύρα Θεοδοσίου.
Πλησίον δὲ τοῦ ἄστεος εὐκτήριον τοῦ Πέτρου,
Ὑπόβαθρον καὶ σπήλαιον ἔχον διὰ βαθμίδων,
Ὅπερ ἐμβὰς ἐθρήνησε πικρῶς ἐν μεταμέλῳ,
Ὅτε παθὼν ἀνθρώπινον ἠρνήσατο τὸ τρίτον.
Τούτου δὲ ὑπεράνωθεν ἐκκλησιῶν ἡ μήτηρ,
Ὁ παλαιὸς καὶ θαυμαστὸς ναὸς Σιὼν ἁγίας,
Λείψανα φέρων ἀκραιφνῆ τοῦ κάλλους καὶ μεγέθους.
Ἅπερ ἀρχῆθεν ἔφερε πρὸ τοῦ καταβληθῆναι.
Ἐν τούτῳ δὲ τετέλεστο ναῷ τῷ θαυμασίῳ
Ἡ τῶν ποδῶν ἀπόνιψις τῶν θείων ἀποστόλων.
Καὶ ὁ πρὸς τούτους καινισμὸς ἐπιφοιτήσει θείᾳ
Τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ γλωσσῶν πυρίνων.
Ἐν τούτῳ καὶ κελλίδριον τῆς πανανώμου Κόρης,
Ἀφ' οὗπερ ἄγγελος αὐτὴν εἰς οὐρανὸν ἐκάλει,
Καὶ τῶν παρθένων συνδραμὼν ὅμιλος τῶν ἁγίων
Ἐθρήνησαν, ἐκόψαντο ταύτην τὴν ἐκδημίαν.
Καὶ τόπος μέσον τοῦ ναοῦ εἰς ὅνπερ ἐπὶ κλίνης
Ἀνακλιθείσης ἔφθασε χορὸς τῶν ἀποστόλων,
Ἀπὸ περάτων ἁρπαγεὶς διὰ νεφῶν ἀθρόως,
Ὅθεν σὺν ὕμνοις ἄραντες σῶμα τῆς Παναγίας,
Κομίσαντες ἐκήδευσαν Γεθσιμανῇ τῷ τόπῳ.
Τὸ δ' ὑποκάτω σπήλαιον ναοῦ τοῦ Σιωνίτου,
Ἐστιν ἐν ᾧ τῶν μαθητῶν, τῷ φόβῳ τῶν Ἑβραίων,

A Vicus pusillus, unde asella et pullus est
Abductus; extra paululum cella est pii
Sabbæ; ad latus clivumque Gethsimane est ager,
In quo situm est templum, sepulcrumque, et specus,
Ubi virgo Deipara obierat vere diem;
Qui locus, ut alii, ab impiis detentus est:
Et semper ibi lucerna habet tædas facesque,
Omnique cultu ornatur, ut jus postulat:
Et annuum est paratum olivum ad lampadas,
Renuntiante sultano multis libris.
Miraculoque in hoc decus Reginæ inest.
Prope abest spelunca, in qua probro objecto suis
Domesticis, quod dormitarent, prodere
Cum hostes pararent se, omnium inspector typos
Digitum suorum liquit, omnes cernerent
B Ut improbis datus ibi erat petentibus;
Precationisque is locus sanctissimæ.
Hic maxime est Galilæa conspicuo in situ.
Regio est ibidem Stephanus ubi, dux martyrum,
Non urbe procul est obrutus lapidum ictibus
Est et platea, quæ hospes fuit fratris Dei.
Post vallis occurrit gravis molestiæ,
Quæ dividit Sionem Oliveti ab apice.
In quam igneum delabier flumen ferunt:
Et dena virginum monasteria decem.
Siloe natatoria sita est agro in infimo
Ablutus in qua cæcus aspexit statim.
Hac unda manans caute tusa sub solo
Per unius spatium integrum milliarii,
C Usque irrigat vicinum agrum irriguum bene,
Inter feraces arbores et oluscula.
Progressus altiorem ad australem plagam,
Tum figuli agellum inspexeris, partum nece,
Et sanguinis pretio sacri, ad tumulum hospitum;
Mirabilisque specum beati Onuphrii.
Ad hujus apicem montis inspici potest
Miranda præclaraque platea Theodosi.
Juxta oppidum vero Petri oratorium est,
Fundamen et speluncam habens, nec non gradus
Quæ cum subisset, luxit acer pœnitens,
Cum humanitus lapsus negasset tertio.
Superius est ecclesiarum pia Parens;
Mirandum et antiquum Sionis templum id est,
Indicia pulchræ molis et magnæ exhibens,
D Qua olim, priusquam dirutum esset claruit.
In hac peracta est æde spectanda admodum
Apostolorum sacra pedum lavatio:
Super his quoque innovatio, adventus sacer,
Linguas per ignis, Spiritus sanctissimi.
Est Virginis quoque ibi beatæ cellula,
E qua angelus vocavit ipsam ad sidera:
Quo virginum cœtus pudicarum astitit,
Quæ absentiam tum planctibus luxere heræ.
In æde media est locus, ubi arcam conditam
Chorus antevertit apostolorum raptus in
Nube, ac eodem tempore, ante dissitus,
Cum canticis, dein corpore elato illius
Solemnia peregere Gethsemane in loco.
Spelunca vero infra Sionium sacrum

Illa est, ubi discipuli, Hebræorum metu,
Una manebant clausi, Jesusque astitit
In medio, et bis pacem, et fidem Thomæ dedit.
Hic est item regis prophetæ urna Lyrici,
Salomonis et valde cati vatis-ducis.
Trans occidentalemque regionem patent
Priscæ leprosorum imbecillorum domus,
Et postea ædes martyris Procopi sacra,
Qui quoddam avitum domicilium ibi paraverat.
Tum visitur vinea Nabuthe pullulans.
Tum æquabilis locus in patenti et plano agro,
In quo ferunt a fidicine occisum Goliath.
Qua publica itur ad Bethleem oppidum
Cisterna comparet, cruentatus locus,
In qua Abraham manens, relictis servulis,
Cucurrit, ut mactaret adamatum Isaac.
Nec longe abest domus Heliæ vatis sacra.
Inde profecti ad civitatem Bethleem,
Templumque ad augustum ambulantes Virginis,
Nobis videbamur jam ad astra ascendere.
Vidimus item specum, polum velut alterum,
Quem cum pudica contigit virguncula,
Peperit modo Dominum ineffabili
Decoris. Thronum alium inspeximus præsepii;
Miracula unde scaturiunt fidelibus
Cunctis. Lapillum hinc si quis aut pulvisculum
Capiat, medelam calamitatum invenerit.
Ad hæc puteum ineffossum ibidem aspeximus,
Et suapte fusum sponte, cum vivens aqua
Est mystice evacuata fonte haud cognito,
E quo bibere percupiit ipse Hymnographus.
In quo Magorum stella dux viæ, haud sine
Miraculo, ad natalem Jesu præmicat.
Sanctum locum vidi, cruoris et capax
Marmor, ministri cum truces Herodis in
Partes specus membra amputata infantium
Jecere, ceu piacula; at alio in specu
Atro puella sola Dominum quo ferens
Occuluerat; lactis sacri dum ros fluit,
Ut caseus candens locus sit, ut ferunt.
Hinc fœminæ, prorsus carentes lacte, si
Pulvisculum sumant, rigant lac vi nova.
Aio, omne templum atque regionem proximam
(Nisi prava gens incoleret ob culpam meam)
Potuisse dare miraculorum flumina.
Natura nam videtur inanima sub jugo
Ut more servili capita sint subdita,
Nimirum olivarum ex agro Bethlemico,
Plantæ ut novellæ ament Dei cultum pium.
Ad ilicem cum venerint boni hospitis,
Putealis atque frigidæ dulcisque aquæ
Abrahami prisci Patris justissimi,
Ejus sepulcro liberumque, et visis casis,
Occursum ad almæ Trinitatis obvii,
Solatium dictorum ibi invenerimus.

A Συγκεκλεισμένων ἔστηκεν ὁ Ἰησοῦς ἐν μέσῳ,
Καὶ τὴν εἰρήνην ἔδωκε Θωμᾷ πληροφορήσας.
Πρὸς δὲ καὶ προφητάνοντος σορὸς τοῦ ψαλμογράφου,
Καὶ Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ προφήτου βασιλέως,
Πέραθεν δὲ τυγχάνουσιν τῆς πρὸς δυσμὰς πλατείας
Λελεπρωμένων ἀσθενῶν ἀρχαῖαι κατοικίαι,
Καὶ μετὰ ταύτας μάρτυρος ναὸς τοῦ Προκοπίου.
Καὶ γονικόθεν οἴκησιν ἐκεῖσε κεκτημένου.
Καὶ μετὰ τοῦτον ἀμπελὼν τοῦ Ναβουθὲ καρπεύων.
Εἶτα καὶ τόπος ὁμαλὸς εὐρύχωρον πεδίον,
Ἐν ᾧ καταλαβεῖν φασι τὸν Γολιὰθ χοράρχην.
Τῆς λεωφόρου μέσον δὲ πρὸς Βηθλεὲμ ἀγούσης,
Δεξαμένη καθέστηκεν ἡγιασμένος τόπος,
Ἐν ᾧ καθίσας Ἀβραὰμ καταλιπὼν τοὺς δούλους,
Τὸν ποθεινὸν ἀνέδραμεν υἱὸν τοῦ θυσιάσαι.
B Μετὰ μικρὸν καὶ Ἡλιοῦ προφήτου θεῖος δόμος.
Εἶτα παραγενόμενοι πρὸς Βηθλεὲμ τὴν πόλιν,
Καὶ τὸν ναὸν πατήσαντες τὸν θεῖον τῆς Παρθένου,
Εἰς οὐρανὸν ἐδόξαμεν ἄντικρυς ἀνιέναι.
Εἴδομεν γὰρ τὸ σπήλαιον τὸν οὐρανὸν τὸν ἄλλον,
Ἐφ' ᾧπερ ἡ πανάμωμος καταφυγοῦσα Κόρη,
Ἀνερμηνεύτως τέτοκε τὸν Κύριον τῆς δόξης.
Ἕτερον θρόνον εἴδομεν τὴν φάτνην τὴν ἁγίαν.
Τὰ θαύματα πηγάζοντα πᾶσι πιστοῖς ἀφθόνως.
Ἐξ ὧν εἰ λίθον λάβῃ τις ἢ κόνιν τὴν τυχοῦσαν,
Ἀπαλλαγὴν εὑρήσηται πάντων τῶν ἐναντίων.
Σὺν τούτοις δὲ κατείδομεν ἀνόρυκτον τὸ φρέαρ,
Ἀναδοθὲν αὐτόματον, ἡνίκα ζῶν τὸ ὕδωρ
Ἐξεκενώθη μυστικῶς πηγῆς ἀδιανοίκτου,
Ἀφ' οὗπερ ἐπεθύμησε πιεῖν ὁ Ψαλμογράφος.
C Ἐν ᾧ καὶ Μάγων ὁδηγὸς ἀστὴρ ὁ παρὰ φύσιν,
Ἐν τῷ καιρῷ καὶ μάλιστα τῶν γενεθλίων λάμπει.
Εἴδομεν τόπον ἅγιον καὶ λίθον αἱμοδόχον,
Ἐν οἷς Ἡρώδου τύραννοι, καρατομοῦντες βρέφη,
Ἐν τοῖς σπηλαίου μέρεσι παρέῤῥιπτον ὡς ἄγη.
Ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ σποτεινῷ σπηλαίῳ κόρη μόνη,
Τὸν Κύριον βαστάζουσα καὶ παρυποκρυβοῦσα,
Καὶ τοῦ τιμίου γάλακτος σταλάξαντος, ὡς λόγος,
Κατάλευκος ὡσεὶ τυρὸς ὁ τόπος ἐγεγόνει,
Ἐξ οὗ γυναῖκες γάλακτος πάμπαν ἐστερημέναι,
Χοὸς μεταλαμβάνουσαι βλύζουσιν ὑπὲρ φύσιν.
Λέγω δὲ πάντα τὸν ναὸν καὶ τόπον τὸν ἐκεῖσε,
Εἰ μὴ τὸ ἔθνος ἦν οἰκοῦν, ἐμὰς δι' ἁμαρτίας,
Ἐξαίσια τὰ θαύματα ποταμηδὸν ἐκχέειν.
D Φαίνεται γὰρ καὶ ἄψυχος φύσις ὑποταγεῖσα,
Ὡς δουλικῶς τὰς κορυφὰς ἔχειν ὑποκλινούσας,
Τὰς ἐν τῷ τόπῳ Βεθλεὲμ ἐλαίας ἐξ ἐκείνου,
Στέργειν δὲ καὶ νεόφυτα τὸ πρὸς τὸν Κτίστην σέβας·
Ἀλλ' ἐν δρυῒ γενόμενοι τῇ τῆς φιλοξενίας,
Καὶ φρεατίου ὕδατος ψυχροῦ τε καὶ ποτίμου
Πιόντες τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ τοῦ δικαίου,
Καὶ τὰς αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ σοροὺς καὶ κατοικίας
Ἰδόντες, καὶ προαπαντὴν Τριάδος τῆς ἁγίας
Δευτέραν τὴν ἀναψυχὴν εὕρωμεν τῶν λεχθέντων.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.

ANONYMUS

DE LOCIS HIEROSOLYMITANIS.

α'. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀγαθήν σου προαίρεσιν, A καὶ ζήτησιν περὶ τῶν ἁγίων τόπων, ἣν ἐπεριεπάτει ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Θεοτόκος, καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, νὰ μάθετε περὶ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, ἐξαιρέτως δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τὸ Γεθσημανὴ, τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ἀρξώμεθα δὲ ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ ζωοδόχου τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ μὲν ναὸς τοῦ Ἁγίου Τάφου ὑπάρχει στρογγυλοειδὴς, ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔχει τρούλλας δύο. Ἔχει καὶ καμπανάριον ὡραιότατον κεκολλημένον μετὰ τὸν ἅγιον ναὸν, καὶ φαίνονται ἀπὸ μακρόθεν εἰς τύπον τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἡ δὲ μία τρούλλα ὁποῦ εἶναι ἐπάνω τοῦ ἁγίου τάφου ἔναι ἀνασκέπαστη, ὅτι ἀπεκεῖ κατέβαινε τὸ ἅγιον φῶς· ἡ δὲ ἄλλη B τρούλλα ἐνεσκεπασμένη μετὰ μολύβδου, καὶ ἔσωθεν ἐνδυμένη μετασκευὴν ξυλίνην ἕως τὰ ζωνάρια τοῦ τοίχου. Καὶ ἀπὸ τὴν ζώνην καὶ κάτω εἶναι στορισμένη μετὰ μωσίου χρυσοῦ ὅλοι οἱ προφῆται, καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἡ ἁγία Ἑλένη. Καὶ ἀπὸ κάτω τῶν προφητῶν εἶναι μάρμαρα πορφυρᾶ κεκολλημένα εἰς τὸν τοῖχον τῆς ἱστορίας, καὶ γύρωθεν εἶναι τὰ κατηχούμενα τοῦ ἁγίου τάφου. Ὑπάρχουν καὶ κολόναις μαρμαρεῖναις ὀκτὼ, καὶ ποδάρια ὀκτὼ ἐξ ἀπὸ τὰ στάολα, καὶ κάτω ἔδαφος ἔναι κολόναις ιϛ', καὶ κιονίον χοντρό. Καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς τρούλλας εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἔναι κουβούκλιον πέτρινον ὡραιότατον, καὶ μέσον τοῦ κουβουκλίου ἔναι ὁ ἅγιος τάφος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη- C σοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐμπένοντας τὸ πορτὴ τοῦ ἁγίου τάφου κεῖται ὁ λίθος ὁ ἀποκυλισθεὶς ἐκ τοῦ μνήματος, ὥσπερ ἁγία τράπεζα, λευκὴ ὡραιότατος. Καὶ ὁ ἅγιος τάφος ἔναι μαρμαρεῖνος ὡραιότατος· καὶ ἄνωθεν τοῦ ἁγίου τάφου κρεμοῦνται κανδήλαις λϛ', καὶ δύο καὶ φωταγωγοῦν νύκτα καὶ ἡμέραν. Εἶναι καὶ ἱστορημένη ἡ Λαζάρωσις τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ Ἀνάστασις, καὶ ἡ Ἀνάληψις. Καὶ εἰς τὸν γύρον τοῦ τάφου ὑπάρχουν μάρμαρα κεκολλημένα εἰς τὸν τοῖχον. Καὶ εἰς τὸ ἔδαφος παρ' αὐτοῦ ὀλίγον ὅσον β' βήματα ποδῶν ἔναι ὁ λίθος ὁποῦ ἐκάθισεν ὁ ἄγγε-

1. Pro bona animi tui sententia petis a me narrationem de locis sanctis, per quæ Christus, et Deipara, et sancti apostoli, et prophetæ, et reliqui sancti, obambularunt. Morem geram. Fratres charissimi, audite, quæ dicturus sum de sancta urbe Jerusalem, et potissimum de Sanctis sanctorum, Gethsemani, et monte Olivarum. Sit vero nostræ narrationis initium a vivifico sepulcro Domini nostri Jesu Christi. Templum sancti sepulcri est forma rotunda, in media sancta civitate Jerusalem situm, duabus trullis conspicuum. Habet sibi annexum campanile pulcherrimum. Quæ longe dissitis typum sanctissimæ Triadis repræsentant. Trulla, super sanctum sepulcrum eminens, nullo tegitur tecto; quod inde descenderet sanctum lumen: alia plumbo contegitur, et intus structura lignea ad cingulum muri circumvestitur. A cingulo, et infra, musivo aureo omnes prophetæ, et magnus Constantinus, et sancta Helena, depicti sunt. Sub prophetis purpurea marmora muro infiguntur: circum sanctum sepulcrum catechumenorum ædes amplectuntur. Sunt et columnæ marmoreæ octo, extra stationes: et in pavimento columnæ sexdecim, et cionium crassum. In trulla media et ipso pavimento cernitur cubiculo sacrum sepulcrum Domini nostri Jesu Christi. Cum portam ingrederis, vides ibi jacentem lapidem qui revolutus fuerat e monumento, veluti sanctam mensam, candidam, et pulcherrimam. Supra sanctum sepulcrum pendent triginta sex lampades, quarum duæ noctu diuque continue ardent. Depictus est Christus, mortuorum indumentis amictus; tum ipsius Resurrectio, et Ascensio. Circum sepulcrum ambiunt marmora parieti fixa; et in pavimento penes ipsum est alius lapis, in quo sedit angelus, et dixit mulieribus: *Quid quæritis Jesum Nazarenum? resurrexit; non est hic* [1]. Super lapidem pendent lampades quatuor. Supra sanctum sepulcrum est parvum cubile, plumbo contectum; et a duodecim columnis purpureis et aureis capitulis sustinetur, musivoque aureo undique varias imagines refert. Inde

[1] Matth. XXVIII, 5, 6.

descendit sanctum lumen sancto et magno Sabbato hora vespertina, et ad sanctum Christi sepulcrum sese applicat, statimque lampades, ibidem pendentes, accenduntur. Prope templum sacella possidentur ab hæreticis, Armenis, Jacobitis, Indis, Nestorianis. Nos universum ecclesiæ corpus tenemus. Inter duas trullas fornix lata extenditur, in qua musivo depicta visitur ascensio Domini nostri Jesu Christi, et annuntiatio sanctissimæ Virginis; pendetque una lampas. Sub trulla in pavimento est umbilicus terræ, orbis terrarum medium; pendetque polycandelum. Sunt et cionia maxima quatuor. Sub eadem trulla est Bema templi, in quo orthodoxi missas celebrant. Musivo depictum est, quo item depictus Christus affixus conspicitur; incisaque sunt litteris verba : *Nobiscum Deus; agnoscite, gentes, et cedite.* Ambitum Bematis occupant columnæ duodecim : supraque pendent lampades quatuor. Ibi est sedes patriarchalis. Ardent ante sanctam mensam lampades triginta, quæ tenta varia depicta obtegitur. Post Bema est carcer Christi, pedes quindecim a sacro Bemate disjunctus.

λος, καὶ εἶπε ταῖς γυναιξὶ, *Τί ζητεῖτε Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνόν; ἠγέρθη, οὐκ εἶν' ὧδε.* Καὶ ἄνωθεν τοῦ λίθου κρεμοῦνται κανδῆλια δ'. Καὶ ἀπάνω τοῦ ἁγίου τάφου εἶναι κουβούκλιν μικρὸν μολιβδοσκέπαστον, βασταζόμενον ὑπὸ δώδεκα στόλων πορφυρὸν χρυσοκέφαλον, εἶναι καὶ ἱστορισμένον μετὰ τοῦ μουσίου χρυσοῦ. Ἐκεῖθεν καταβαίνει τὸ ἅγιον φῶς τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ Σαββάτῳ ὥρᾳ ἑσπερινοῦ, καὶ προσεγγίζει τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐθὺς ἅπτουσιν αἱ κανδήλαις τοῦ ἁγίου τάφου. Εἶναι Παραχλήσια τῶν αἱρετικῶν, Ἀρμενίων, Ἰακωβιτῶν, Ἰνδιανῶν, Νεστοριανῶν τε. Οἱ δὲ ἡμεῖς ἔχομεν τὸ καθολικὸν τοῦ ναοῦ. Καὶ ἀναμέσον τῶν δύο τρούλλων ἔχει καμάρα μηγάλη, καὶ ἔναι στορισμένη μετὰ μουσίου ἡ ἀνάληψις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ κρέμεται μία κανδῆλα. Καὶ ἀπὸ κάτω τῆς τρούλλας εἰς τὸ ἔδαφος ἔναι ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς, ἡ μέση τοῦ κόσμου, καὶ κρέμεται πολυκάνδηλον. Ὑπάρχουν καὶ κιόνια μεγίστα δ'. Εἰς αὐτὴν τὴν τρούλλαν εἶναι τὸ βῆμα τοῦ ναοῦ, ὅπου λειτουργοῦν οἱ ὀρθόδοξοι. Εἶναι καὶ ἱστορισμένον μετὰ μουσίου, καὶ ὁ Χριστὸς ἐσταυρωμένος μετὰ μουσίου. Ἔναι καὶ γράμματα γεγραμμένα, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· γνῶτε, ἔθνη, καὶ ἡττᾶσθε.* Καὶ γύρωθεν τοῦ Βήματος ἔχει κολόναις ιβ', καὶ ἀποπάνω κανδήλαις δ'. Ἐκεῖν εἶναι ὁ θρόνος τοῦ πατριάρχου. Φέγγουν καὶ ὀμπρὸς εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν κανδήλαις λ', καὶ ἡ ἁγία τράπεζα ἔναι σκεπασμένη μὲ τέντα πλουμιστῆ. Ὄπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος εἶναι ἡ φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ ἀπέχει ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα πόδια ιε'.

2. Distat a sancto sepulcro, meridiem versus, domus David stadiis quatuor; est turris quam maxima, in qua concinnavit psalterium. Dicit auctor : *In domo David metus ingens*, et alibi : *Terribilia fini traduntur*, et quæ sequuntur. In ea Christus sessurus est, et mundum judicaturus, et igneus fluvius pœnarum effluxurus : ideoque vallis Lacrymarum nuncupatur : justos enim, quos de rebus actis pœnituit, vocabit in regnum cœlorum; in peccatores ignis effundetur e domo David, et eos amburet. Non multum ab ea distat monasterium sancti Jacobi Adelphothei. Tenetur ab Armenis. Indeque non multo intervallo sequuntur ædes Joannis Theologi : nec multo post templum, exædificatum a Salomone, sancta Sion, mater Ecclesiarum.

β'. Εἰς στάδια δ' ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον μεσημβρινὰ εἶναι ὁ οἶκος τοῦ Δαβίδ· ἔστι δὲ παμμέγεθος πύργος τοῦ Δαυΐδ· καὶ ἐκεῖ ἥρμοσε τὸ ψαλτήριον· λέγει καὶ ὁ ποιητής, *Ἐπὶ οἶκον Δαυΐδ φόβος μέγας*, καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *Τὰ φοβερὰ τελεσιουργεῖται*, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ μέλλει καθίσαι ὁ Χριστὸς, καὶ κρίναι τὸν κόσμον. Καὶ ἀπὸ τοὺς πόδας του νὰ ζυχήσει ὁ πύρινος ποταμὸς τῆς κολάσεως καὶ κοντὰ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δαυΐδ εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ Κλαυθμῶνος. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται οὕτως, ὅτι τοὺς μὲν δικαίους καλέσει εἰς μετάνοιαν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εἰς ἁμαρτωλοὺς δὲ πῦρ ἐκχυθήσεται ἀπὸ τὸν οἶκον Δαυΐδ, ἵνα κατακαύσει αὐτούς· καὶ παρακάτω ὀλίγον εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Καὶ ἔχουν το οἱ Ἀρμένιοι. Καὶ παρεκεῖ ὀλίγον εἶναι τὰ σπίτια τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Καὶ παρεκεῖ ὀλίγον εἶναι ὁ ναὸς ὅπου ἔκτισεν ὁ Σολωμὼν, ἡ ἁγία Σιὼν, ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν.

3. In dicta Sione visitur Deiparæ et sancti Joannis Theologi domus. Ibi Joannes recepit Deiparam in sua. In domo Virginis facta est cœna mystica, et lavacrum, et descendit Spiritus sanctus linguis igneis in sanctos apostolos. Ibi Deipara obdormivit, et convenerunt apostoli, super nubes devecti, et Gethsemani funus curarunt. Ibidem exstat et alius Christi carcer. Ibidem paralyticus est, qui colaphum Christo impegit. Tum sepulcrum prophetarum, Davidis et Salomonis, et senioris Simeonis, et protomartyris Stephani. Visiturque ibidem lapis, quem angelus e monte Sina devexit. Lapis est nigricans, versicolor, tantaque magnitudine, quantam homo ulnis expansis amplecti valeat. Distat

γ'. Αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Σιὼν εἶναι ὁ οἶκος τῆς Θεοτόκου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Αὐτοῦ ἐπαρέλαβεν τὴν Θεοτόκον ὁ Ἰωάννης εἰς τὰ ἴδια. Καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· *Γύναι, ἴδε ὁ υἱός σου*· ὁμοίως καὶ τὸν μαθητήν· *Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου.* Καὶ ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια. Εἰς τὴν ἁγίαν Σιὼν, εἰς τὸν οἶκον τῆς Θεοτόκου ἐγίνη ὁ δεῖπνος ὁ μυστικὸς καὶ ὁ νιπτῆρας. Αὐτοῦ ἐκατέβη τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἐν πυρίναις γλώσσαις. Αὐτοῦ ἐκοιμήθη ἡ Θεοτόκος, καὶ ἐσυνάχθησαν οἱ ἀπόστολοι ὑπὸ νεφελῶν, καὶ ἐκήδευσαν τὸ αὐτῆς σῶμα εἰς Γεθσημανῆ τὸ χωρίον. Αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Σιὼν ἔναι ἑτέρα φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτοῦ ἔναι ὁ Παράλυτος ῥάπισμα τοῦ

A Χριστου· αὐτοῦ ἕναι ὁ ταφος τῶν προφητῶν Δαυὶδ καὶ Σολομὼν, καὶ τοῦ πρεσβύτου Συμεὼν, καὶ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου. Αὐτοῦ ἕναι λίθος ὁποῦ τὸν ἔφερεν ὁ ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ὄρους, καὶ ἡ ὄχρα τῆς πέτρας εἶναι κυνωπῆ πλουμιστῆ· καὶ εἶναι μεγάλη ὥστε νὰ τὴν ἀναμανίσει ἄνθρωπος. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον ἡ ἁγία Σιὼν μίλιον α'. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτωθεν στάδια δ', ἕναι ὁ ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις· καὶ ἐκεῖ θάπτουσι τοὺς καλογέρους μέχρι σήμερον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχονται. Ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ἁγίου τάφου μίλιον α'. Παρακάτω εἶναι τὸ πηγάδη τοῦ δικαίου Ἰώβ· παραπάνω αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἕναι τοῦ Σιλωὰμ ἡ κολυμβήθρα, ὅπου ἀπέστειλεν ὁ Χριστὸς τὸν τυφλὸν, καὶ εἶπεν, *Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωὰμ*, καὶ νιψάμενος ἀπέβλεψεν. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον μίλιον α'. Παραπάνω στάδια δ' ἕναι τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, καθὼς τὸν ἔρριψαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν.

Sion a sacro sepulcro mille passus. Infra stadiis quatuor est ager Figuli, qui sepeliendis peregrinis deservit : in eoque ad hunc diem monachos sepeliunt, et in judicium non veniunt. Distat a sancto sepulcro mille passus. Infra est justi Jobi puteus, pauloque supra, versus Jerusalem, jacet Siloami piscina, ad quam cæcum lavatum misit Christus, cum dixit : *Abi, et lavare in Siloam* [a]; et, eum se lavisset, vidit. Distat a sacro sepulcro mille passus. Et supra, stadiis quatuor, visitur Jacobi Adelphothei monumentum, quem Judæi, e pinnaculo templi projectum, occiderunt.

δ'. Ἡ δὲ κατὰ ἀνατολὰς τοῦ ἁγίου τάφου ἔξω τῆς B πολέως εἶναι τὸ Γεθσημανῆ, ὁποῦ ἕναι ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου. Καὶ ὁ ναὸς ἕναι μὲ τὸ δόμα, καὶ ἡ ὡραία πύλη ἔχει κολόναις μαρμαρεῖναις η', καὶ κατεβαίνης κάτω σκαλόνια μη', καὶ εὑρίσκης τὸν ναὸν, καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ εἶναι κουβούκλιον πέτρινον, καὶ μέσον τοῦ κουβουκλίου εἶναι ὁ ἅγιος τάφος τῆς Θεοτόκου μαρμαρέϊνος λευκὸς, ὡραιώτατος. Καὶ κρέμουνται κανδήλαις ιη'. Αὐτοῦ ἔχει μίαν πόρταν κεκλεισμένη. Καὶ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου μέλλει νὰ ῥυγῇ ὁ πύρινος ποταμὸς διὰ τοὺς αἱρετικοὺς, καὶ ἁμαρτωλοὺς, ὅπως τὴν βλασφημοῦν. Αὐτοῦ συμπλίον ἕναι τὸ Σπήλαιον ὅπου ἦτον ὁ Χριστὸς μὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους κεκρυμμένος, καὶ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐπῆγεν εἰς τὸν κῆπον, καὶ ὁ C Ἰούδας ὁ προδότης ἔφερε τὴν σπεῖραν τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπίασαν τὸν Κύριον, καὶ φιλήσας αὐτὸν, εἶπεν, *Χαῖρε, Ῥαββὴ, ὃ λέγεται, Διδάσκαλε*· καὶ ἁπλώσαντες οἱ Ἰουδαῖοι τὰς χεῖρας συνέλαβαν τὸν Κύριον, καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν. Ἔκοψεν ὁ Πέτρος τὸ ὠτίον Μάλχου. Παρεκεῖ ὀλίγον τόπον εἶναι ὁ τόπος, ὁποῦ ἐπροσεύχετον ὁ Χριστός. Παρεκεῖ ὀλίγον εἶναι ὁ λίθος ὁποῦ ἐκάθισεν καὶ ἔβλεπε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἶπεν· *Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνασα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους, ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου;* καὶ πάλιν εἶπεν· *Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, καὶ οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον*. Ἀπέχει ἡ Γεθσημανὴ ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον μιλίον α'.

4. Extra urbem, versus orientem sancti sepulcri, est Gethsemane, in quo est sepulcrum Deiparæ, habens ædes annexas. Porta speciosa habet columnas marmoreas octo, et, cum descenderis gradus quadraginta octo, templum reperis, et in medio templo cubiculum lapideum, et in medio cubiculo sanctum sepulcrum Deiparæ, marmoreum, candidum, pulcherrimum : pendentque in eo lampades octodecim. Ibidem adjacet janua clausa, ex qua, secundo Christi adventu, foras emersurus est igneus fluvius adversus hæreticos et peccatores, qui eam conviciis et maledictis lacerant. Ibi prope est spelunca, in quam se Christus cum sanctis apostolis abdidit, et nocte illa secessit in hortum, et Judas proditor attulit cohortem Judæorum ad capiendum Dominum ; et osculatus eum dixit : *Ave, Rabbi ; quod notat, Magister* [b]. Et extensis manibus, Judæi comprehenderunt Dominum, ligatisque manibus adduxerunt eum ad principes sacerdotum · ibi Petrus auriculam Malchi abscidit. Nec multum distat locus, in quo Christus oravit : paululumque post sequitur lapis, super quo sedit, vidensque Jerusalem, dixit : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas missos : quoties volui congregare filios tuos* [c] ! et item dixit : *Ecce, relinquetur domus vestra deserta, et non remanebit lapis super lapidem* [d]. Distat Gethsemani a sacro sepulcro mille passus.

D

ε'. Καὶ ἀπάνω τῆς Γεθσημανῆς ἕναι τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὁποῦ ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ ἔχει ναὸν παμμεγέθη. Καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ εἶναι κουβούκλιον πέτρινον ὡραιώτατον, καὶ ἔχει κολόναις μαρμαρεῖναις ιε', καὶ εἰς τὴν μέσην τοῦ κουβουκλίου ἕναι τὸ πάτημα τοῦ Χριστοῦ, βουλλωμένον εἰς τὴν πέτραν, ὁποῦ ἐπάτησεν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κρεμοῦνται κανδήλαις δ' ἀκοιμήταις· καταβαίνοντας κάτω σκαλία λ', ἕναι ὁ τάφος τῆς ἁγίας Πελαγίας. Κὰι λείπει ὁ τάφος ἀπὸ τὸν τοῖχον ἥμισυν χοάριον ἀνθρώπου. Ἀπὸ

5. Super Gethsemani est mons Olivarum, ex quo Christus in cœlum assumptus est, maximo templo conspicuus. In medio templo est cubiculum lapideum pulcherrimum cum columnis marmoreis quindecim, et in medio cubiculo est plantæ Christi vestigium, lapidi infixum, quem ille calcaverat, cum assumeretur in cœlum : et pendent quatuor lampades inexstinctæ. Infra gradus triginta cernitur sanctæ Pelagiæ sepulcrum, a muro media planta humani pedis sejunctum ; si quis in spatium illud inter murum et sepulcrum ingreditur, statim com-

[a] Joan. IX, 7. [b] Matth. XXVI, 49. [c] Luc. XIII, 34. [d] Matth. XXIII, 38.

prehensus detinetur; et, ni prius delicta omnia sua confessionario fassus fuerit, nunquam excedet. Ibi est cellula, in qua per septem annos immorata est; pendent lampades tres. Prope stadiis duobus extenditur Galilæa, et Cana, in qua nuptiæ factæ sunt, et Christus convertit aquam in vinum. Templum, hoc tempore, solo æquatum est.

6. In monte Olivarum Melchisedechus immoratus est annos decem; misitque Deus Abraam, et ungues illius capillosque præcidit, deditque illi panem, et manducavit, et benedictionem ab eo accepit. Distat mons Olivarum a sancto sepulcro mille passus. Orientem versus montis Olivarum, in inferiori plaga, jacet Bethania. Est in ea sepulcrum sancti Lazari, marmoreum, pulcherrimum, propeque illud, lapis in quo sedit Christus, confecto itinere. Adversum sepulcro intra speluncam est sepulcrum Marthæ et Magdalenæ, sororum Lazari. Distat Bethania a sancto sepulcro milliaria duo. Ex hac, ad orientem solem, in urbem Jericho cursus dirigitur. Ibi claba, in qua pedes Jesu Christi immiserunt, marmorea visitur, et mensa in qua sacrosanctum missæ sacrificium peragitur. Accendunt quatuor lampades. Et spatio decem passuum, columna, in qua Christum Judæi flagellarunt. Accendunt lampades quatuor. Propeque ante eam locus, in quo clavos confecerunt, quibus cruci Dominum affixerunt. Pauloque ante, in sacello Italorum, in pavimento, est marmor candidum, rotundum, et in medio foramen, ad quod cum aures applicant homines audiunt in incude æris strepitum, ex quo clavi confecti sunt: detineturque ibi artifex, veluti in carcere, usque ad diem judicii. Retro in sancto bemate, dispertiti sunt vestimenta Christi, ut Propheta ait: *Diviserunt sibi vestimenta mea* [6], et cætera.

7. Pars sinistra bematis sancti sepulcri ascendit gradus quindecim, sicque ingreditur Golgotham, in quo Dominus cruci affixus est. Ibi sol obtenebratus est, et velum templi a parte sui suprema usque ad infimam scissum. Ibi dixit latro: *Memento mei, Domine, in regno tuo* [7]. Eo loci est et petra, quæ scissa est, et in quam pretiosus sanguis Christi defluxit: nec non et Christi crucifixio depicta. Habet lampades quindecim. Et est Golgothæi templi tholus ad modum crucis efformatus, et cum musivo prophetarum imagines delineatæ; et Abraam, sacrificium offerens, filium suum. Et ibi est locus, in quo sacrificium fecit. Golgothæ pavimentum, musivo interstinctum, maximam intuentibus voluptatem indit. A tergo Golgothæ, ubi gradus triginta descenderis, objicitur templum Sanctæ Helenæ. Habet columnas marmoreas quatuor, quæ perpetuo illius reliquias sustinent: estque prætcr-

A τὸν τοῖχον ἐμπένοντας ὁ ἄνθρωπος διεκεῖ ποιάνεται καὶ χωρὶς νὰ ξομολογηθῇ ὅλαις του ταῖς ἁμαρτίαις, οὐδὲν ἐμπορῇ νὰ εὔγῃ ἀποκεῖ. Ἐκεῖ ἔναι τὸ κελλὴν ὁποῦ ἐκάθετον χρόνους ζ'. Κρεμοῦνται κανδήλαις γ'. Καὶ σιμὰ ἐκεῖθεν στάδια β', ἔναι ἡ Γαλιλαία, ὁ ἐν Κανᾶ γάμος, ὁποῦ ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τὸ ὕδωρ οἶνον. Αὐτοῦ ἦτον καὶ ναὸς, καὶ ἐχάλασεν.

ϛ'. Εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἐκάθετον ὁ Μελχισεδὲκ χρόνους ζ'· καὶ ἔπεμψεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ, καὶ ἐνυχοκόπησέν τον, καὶ ἐτριχοκόπησέν τον, καὶ ἔδωκεν τὸν ἄρτον, καὶ ἔφαγεν, καὶ εὐλογήθη Ἀβραὰμ ἀπὸ τοῦ Μελχισεδέκ. Ἀπέχει τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον μιλίον α'. Καὶ κατὰ ἀνατολὰς τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν κάτωθεν εἶναι ἡ Βηθανία. B Ἐκεῖ εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Λαζάρου· καὶ εἶναι μαρμάρεϊνος ὡραιότατος. Καὶ κοντὰ εἰς τὸν τάφον εἶναι ὁ λίθος ὁποῦ ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας· καὶ ἄντικρυς τοῦ τάφου μέσα εἰς τὸ σπήλαιον εἶναι ὁ τάφος τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαγδαλινῆς, ἀδελφῶν τοῦ Λαζάρου. Ἀπέχει ἡ Βηθανία ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον μίλια β'. Ἀπ' αὐτοῦ παγένει ὁ δρόμος εἰς τὴν Ἱεριχὼ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Αὐτοῦ ἔναι καὶ ἡ Κλάπα ὁποῦ ἔβαλαν τοὺς πόδας Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ μαρμαρέϊνον· ἔχει καὶ τράπεζαν ὁποῦ λειτουργοῦν, ἅπτουν καὶ κανδήλας δ'· καὶ εἰς βήματα ι' εἶναι ἡ κολόνα, ὁποῦ ἔδειραν τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι· ἅπτουν κανδήλας δ'. Ἔμπροσθεν εἶναι ὁ τόπος ὁποῦ ἐποίησαν τοὺς ἥλους, καὶ ἐπροσήλωσαν C τὸν Κύριον ἐν τῷ σταυρῷ. Αὐτοῦ ἐμπρὸς εἰς τὸ παρακλήσιον τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸ ἔδαφος ἔχει μαρμάρον λευκὸν στρογγύλον, καὶ εἰς τὸ μέσον ἔχει τρύπαν, καὶ βάνουσι ταύτῃ τοῦς οἱ ἄνθρωποι, καὶ γρυκοῦσι τὸν χαλκὸν ὁποῦ ἔκαμεν τοὺς ἥλους, καὶ κτυπᾷ εἰς τὸ ἀμόνην, καὶ εἶναι ἐκεῖ φυλακισμένος ἕως τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Καὶ ὄπισθεν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἶναι ὁ τόπος ὁποῦ διεμερίσθησαν τὰ ἱμάτια τοῦ Κυρίου, καθὼς φησιν ὁ Προφήτης· *Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου*, καὶ τὰ ἑξῆς.

ζ'. Ἡ δὲ ἀριστερὰ τοῦ βήματος τοῦ ἁγίου τάφου ἀναβαίνει σκαλόνια ιε', καὶ σεβαίνει εἰς τὸν Γολγοθᾶ, ὁποῦ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος. Αὐτοῦ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτωθεν. Αὐτοῦ εἶπεν ὁ λῃστής, *Μνήσθητί* D *μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*. Αὐτοῦ ἔναι καὶ ἡ πέτρα ὁποῦ ἐσχίσθη, καὶ ἔδραμεν τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἔναι καὶ ἡ σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ ζωγραφισμένη. Ἔχει κανδήλαις ιε'. Καὶ ὁ Γολγοθᾶς σταυροθολοκτισμένος, καὶ ἱστορημένοι, μετὰ μουσίου οἱ προφῆται, καὶ Ἀβραὰμ θυσιάζει τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Αὐτοῦ ἐστιν ὁ τόπος, ὁποῦ ἐποίησεν τὴν θυσίαν. Καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ Γολγοθᾶ εἶναι ἱστορισμένον μετὰ μουσίου παντέρπου. Ἡ δὲ ὀπίσω τοῦ Γολγοθᾶ καταβαίνει σκαλία λ', καὶ κάτω εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Ἑλένης, καὶ ἔχει κολόναις μαρμαρεῖναις δ', καὶ βαστάζουν τὸν νεκρὸν ἀενάως. Ἔναι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου ὁ

[6] Psal. XXI, 19. [7] Luc. XXIII, 42.

θρόνος. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτου ἄλλα σκαλία ιβ', εἶναι τὸ σπήλαιον, ὁποῦ εὑρέθη ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου καθὼς τὸν εὗρεν ἡ ἁγία Ἑλένη χωσμένον. Ἔχει καὶ τράπεζαν, ὁποῦ λειτουργοῦν, ἔχει κανδήλια δ'. Ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου τάφου ἄντικρυς τῆς ἁγίας τραπέζης ἔναι ὁ τόπος ὁποῦ ἐλαζάρωσαν τὸν Χριστὸν, καὶ ἐκήδευσαν ὁ Νικόδημος, καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐν σινδόνι καθαρᾷ. Καὶ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι πλουμιστὸς μὲ μάρμαρα πλουμιστὰ πορφυρὰ καὶ μαῦρα. Καὶ ἄνωθεν κρέμουνται κανδήλαις η', καὶ καίουν ἡμέραν καὶ νύκτα· καὶ αὐτοῦ ἔχει κολόναις μαρμαρεῖναις δ'. Καὶ σταυρόθολος εἶναι, καὶ καμάραις εἰς τὸν ναὸν λ'. Ἔχει καὶ πόρτας ὁ ναὸς γ'· ἡ μία εἶναι δυσικά. Ἀπ' αὐτοῦ ἦλθεν ἡ ὁσία Μαρία νὰ προσκυνήσῃ, καὶ ἐκολήθη ὑπ' ἀγγέλου, μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν. Καὶ ἄνω τῆς πύλης εἶναι ἱστορισμένη ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος, ἡ ἀντιφωνηθεῖσα αὐτὴν, καὶ εἰποῦσα· *Ἐὰν τὸν Ἰορδάνην περάσῃς, εὑρεῖν θέλῃς ἀνάπαυσιν*. Ἡ δὲ ἄλλαις δύο πόρταις τοῦ ναοῦ εἶναι πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ἔχουν κολόναις ς', καὶ πορφυραῖς γ', καὶ εἶναι καὶ τὰ ἀνόφλια γλυπτά. Αὐτοῦ ἔχεις καὶ ἕναν κουβούκλην πέτρινον, ὡραιώτατον, καὶ ἱστορημένον μετὰ μουσίου. Καὶ αὐτοῦ ἐκάθισεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἔκρινεν. Καὶ ἡ ἁγίᾳ αὐλὴ τοῦ ἁγίου τάφου ἔναι ὅλη μαρμαρωπλακωμένη. Ἔναι καὶ κιόνια δ', καὶ ἀπάνω αὐτοῦ ἔβαλαν τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸν νεκρὸν, καὶ ἀνέστη. Εἶναι αὐτοῦ ἡ τρεῖς ἐκκλησίαις τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, καὶ τῶν Μυροφόρων. Αὐτοῦ εἶδεν ἡ Μαγδαλινὴ τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἔγερσιν, καὶ δοκοῦσα ὅτι ὁ κηπουρὸς ἦν, καὶ εἶπεν· *Κύριε, ποῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μου τέθηκας;* καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὴν εἶπεν· *Μαρία, μή μου ἅπτου, οὐ γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν.* Ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἄνωθεν ἔναι τὸ Πατριαρχικόν· καὶ παράνω ἔναι ἡ ὁδηγήτρια, καὶ κάθουνται καλογρίαις. Ἀπ' αὐτοῦ ἔστεκεν ἡ Θεοτόκος, καὶ ἔβλεπε τὸν Υἱόν της εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ ἐθρήνη. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον στάδιον α'.

η'. Ἔχει εἰς αὐτὰ τὰ μέρη μοναστήρια δεκατρία δυτικὰ τοῦ ἁγίου τάφου. Πρῶτον ὁ Πρόδρομος, καὶ ὁ μέγας Γεώργιος, καὶ ὁ μέγας Δημήτριος, καὶ ὁ μέγας Νικόλαος, καὶ ἡ ἁγία Θέκλη, καὶ ἡ ἁγία Ἄννα, καὶ ὁ ἅγιος Εὐθύμιος, καὶ ἡ ἁγία Αἰκατερίνα, καὶ ὁ Ταξιάρχης Μιχαὴλ, καὶ ἕτερος ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος. Ταῦτα τὰ μοναστήρια ὁποῦ εὑρίσκονται μετὰ καμάρων. Ἔχει καὶ δύο πόρτας προύτζινες, καὶ εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ βήματος ἀναβαίνει σκαλιὰ ιε', καὶ σεβαίνει εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ δὲ ὄπισθεν τοῦ βήματος εἰς στάδια δύο εἶναι ὁ τόπος τῶν ποιμενῶν. Ἀπέχει ἡ ἁγία Βηθλεὲμ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλιον α'· ἀπ' αὐτοῦ ἔναι ὁ Ἀπεζάλας ὁ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶν, καὶ ὀπίσω τοῦ Ἀπεζάλα ἔναι ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Γεωργίου, ἔναι καὶ ἡ ἁλύση ὁποῦ εἶχεν εἰς τὸν σφόνδυλόν του. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μιλία η', ἡ

A ea sancti Jacobi Adelphothei thronus. Ab eo post alios gradus duodecim, spelunca hiat, in qua crux Domini abscondita a sancta Helena reperta fuit. Est et mensa, in qua Missas celebrant. Habet lampades quatuor. Ante sacrum sepulcrum, exadversus sacram mensam, locus est, in quo corpus Christi demortuum curaverunt Nicodemus et Josephus, et sepeliverunt in sindone munda. Locus est varie depictus marmoribus purpureis et nigris; et supra pendent lampades octo, diu noctuque ardentes; habetque columnas marmoreas quatuor, tholosque ad formam crucis; et sunt fornices in templo triginta. Templum tribus foribus patet: una occidentem respicit; per eam beata Maria Ægyptia cum ad adorandum ingredi conaretur, arcebatur ab B angelo. Et super eam visitur imago sanctissimæ Deiparæ, quæ illam allocuta dixit: *Si Jordanem pertransieris, invenies requiem*. Reliquæ duæ in meridiem vergunt, et habent columnas sex, et purpureas tres; et superliminaria exsculpta sunt. Ibidem et lapideum cubiculum cernes pulcherrimum, musivo depictum, in quo sedebat rex et judicabat. Et sacri sepulcri sacrum atrium est undique marmoribus stratum. Sunt et cionia quatuor: ibidemque, cruce mortuo apposita, mortuus in vitam restitutus est. Sunt præterea tres ecclesiæ, sanctæ Christi resurrectionis, et sanctorum quadraginta martyrum, et sancti Jacobi Adelphothei, et mulierum quæ aromata detulerunt. Eo in loco vidit Christum C Magdalena post resurrectionem, existimansque hortulanum esse, dixit: *Domine, ubi corpus Jesu mei posuisti* [a]? et Dominus ad eam: *Maria, noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum et Deum vestrum* [b]. Paulo infra Patriarchium est; et supra hodegetria, et habitant moniales. Ex eo, cum staret Deipara, intuebatur Filium in cruce, et deplangebat. Abest a sacro sepulcro stadium unum.

8. His in partibus et plaga occidentali sancti sepulcri, sunt tredecim monasteria. Primas occupat præcursor; tum sequuntur, magnus Georgius, magnus Demetrius, magnus Nicolaus, sancta Thecla, sancta Anna, sanctus Euthymius, sancta Ca-D tharina, Michael Taxiarcha, et aliud sancti Georgii, sanctus Joannes Theologus, sanctus Basilius. Monasteria fornicibus clarent. Habet et duas portas æneas; et a parte dextra bematis ascendens gradus quindecim, ingreditur templum sancti Georgii. A tergo bematis fere stadiorum duorum spatio, est pastorum locus. Distat sancta Bethleem a civitate Jerusalem milliare unum. Ex qua ad Apezalam Ephratæ do..um intercedunt mille passus. Post Apezalam cernitur templum magni Georgii; et in eo asservatur catena, quam ille circa vertebras gestabat. Distat ab urbe Jerusalem milliaria octo. Locus Abrahæ terra nigra occidua est. Ibidem

[a] Joan. xx, 15. [b] ibid. 17.

Abraham hospitalitatem exercuit : et in medis domo est sepulcrum illius. Distat ab urbe Jerusalem milliaria tria. Indeque progredienti millia passuum triginta tria sese offert sancti Charitonis monasterium.

9. Sina mons in intimo deserti insinuatur, distatque ab urbe Jerusalem diebus quindecim. Ibi sanctum rubum ardentem Moyses aspexit. Templum structuræ ligneæ plumbo contegitur; sustinentque illud columnæ duodecim. Bema musivo interstinctum est, repræsentatque transfigurationem Domini. Situm est ibi in capsa marmorea reliquum sanctæ Catharinæ; pendentque desuper lampades tres. A tergo bematis sub sacra mensa ardent lampades tres. Sacella penes templum sunt, sanctorum abbatum, reliquiæque in iis repositæ, qui in Sina monte et Raythi civitate obtruncati fuerunt. Propeque ædem catholicam visuntur alia sacella sex. Sunt et alia sacella in monasterio, in quibus quatuordecim sacerdotes missas celebrant. Puteus quoque est, ex quo Moyses potum præbebat ovibus. Mons Sina monasterio superjacet, ascenditurque ad illum gradibus sexcentis et sex millibus. Ascendens, in medio monte templum Deiparæ sacrum reperit, cui nomen Engytriæ : namque videtur spopondisse pro monasterio. Supra est sacra Eliæ prophetæ ædes, et spelunca in qua jejunavit quadraginta dies. Et in sancto montis vertice templum sanctissimi prophetæ Moysis, in quo quadraginta dies jejunavit; postmodum illi Deus apparuit, et dictavit illi legem, et a Deo incisas litteras exhibuit. Ibidem est et qui eum operuit lapis. In montis articulis sunt sedilia septem; ibique prope adjacet saxum in quo Joannes Climacus per annos quadraginta sedit, et scripsit Scalam. Distat a monasterio sex millia passuum. Saxum vero, quod baculo Moyses tundebat, et ex quo aquæ exsiliverunt, in medio itinere, quo ad sanctorum Quadraginta martyrum monasterium proceditur, jacet; et ibi supra mons Sanctæ Catharinæ conspicitur, in quo per annos trecentos sexaginta quinque requievit, ab angelis custodita. A Sina monte ad Raythum urbem, duorum dierum iter interjacet. Prope est mare Rubrum, quod pertransivit Moyses; Rhaytum sunt etiam septuaginta trunci palmarum. Nec longe est Præcursoris monasterium; quo in loco monachi a Blemmydibus contrucidati obiere.

10. Distat Ægyptus ab urbe Jerusalem duorum dierum iter. Eo accessit Deipara cum Christo, Herodis iram vitans; impletumque est prophetæ dictum : *Ex Ægypto vocavi filium meum* [10]. Et est locus, qui Mataria dicitur. Fluitque ibidem fons, qui et speciocissimus est, et malorum omnium sanitatem præstat. In eo Deipara fascias Filii lavit. Et in quo eas extendit agro Balsamelæum scaturiit.

[10] Osee XI, 2.

A δὲ ὁ τόπος τοῦ Ἀβραὰμ ἡ γῆ ἡ Μαυρῆ εἶναι δυσεκά. Αὐτοῦ ἔναι ὁ τόπος ὁποῦ ἔκαμεν Ἀβραὰμ τὴν φιλοξενίαν· καὶ μέσον τοῦ οἴκου του ἔναι ὁ τάφος του. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μιλ. γ'. Ἐκεῖ ἴδεν τὴν ἁγίαν Τριάδα. Παρεκεῖ μίλια τριάντα τρία ἔναι ἡ ἁγία μονὴ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος.

θ'. Ἔναι τὸ Σινᾶ ὄρος εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔρημον. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ δρόμον ἡμερῶν ιε'. Ἐκεῖ εἶδεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ἁγίαν βάτον, ὁποῦ ἐκέετο· καὶ ἔναι ὁ ναὸς μετὰ σκευῆς ξυλίνης μολιβοσκέπαστη, καὶ βαστάστηνε κολόναις ιβ'· καὶ τὸ βῆμα εἶναι ἱστορισμένον μετὰ μωσίου, καὶ ἡ μεταμόρφωσις. Ἔναι τὸ λείψανο τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης εἰς λάρνακα μαρμαρένον· καὶ ἄνωθεν κρέμουνται κανδήλαις τρεῖς, καὶ ὀπίσω τοῦ βήματος, καὶ
B ἀποκάτω τῆς ἁγίας τραπέζας ἀπτοῦν κανδήλαις γ'. Ἔχει Παρακλήσια τῶν ἁγίων Ἀββάδων· καὶ κεῖνται τὰ λείψανα τῶν ἐν Σινᾷ καὶ Ῥαϊθοῦ ἀναιρεθέντων. Αὐτοῦ ἔχει ἕτερα παρακλήσια εἰς τὸ καθολικὸν ϛ'. Ἔναι καὶ ἕτερα παρακλήσια εἰς τὸ μοναστήρη μὲ ιδ', ὁποῦ λειτουργοῦν. Ἔναι καὶ τὸ πηγάδη, ὁποῦ ἐπότιζεν ὁ Μωϋσῆς τὰ πρόβατα. Ἡ δὲ τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ εἶναι ἄνωθεν τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἀναβαίνει σκαλία ἓξ χιλιάδες καὶ ἑξακόσια, καὶ ἀναβαίνει ἕως τὴν μέσην τοῦ ὄρους, καὶ εὑρίσκει τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐγγύτριας τοῦ μοναστηρίου· καὶ παραπάνω εἶναι ὁ ναὸς τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ· ἔναι τὸ Σπήλαιον ὁποῦ ἐνήστευσεν ἡμέραις μ'. Καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ἁγίαν κορυφὴν τοῦ ὄρους εἶναι ὁ ναὸς τοῦ
C ἁγίου προφήτου Μωσέως, ὁποῦ ἐνήστευσεν ἡμέρας μ', καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεὸς, καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ τὸν νόμον, καὶ τὰ θεοχάρακτα γράμματα· ἔναι καὶ ἡ πέτρα ἡ σκεπάσασα αὐτόν. Αὐτοῦ εἰς τὰ ὄρη μέσα εἶναι καθίσματα ξ'. Αὐτοῦ κοντὰ ἔναι ἡ πέτρα ὁποῦ ἐκάθετον Ἰωάννης τῆς Κλίμακος χρόνους μ'· ἐκεῖ ἔγραψεν τὴν Κλίμακα. Ἀπέχει ἀπὸ τὸ μοναστήριον μίλια ϛ'. Ἡ δὲ πέτρα ὁποῦ ἔδωκεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ῥάβδον, καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα, ἔναι μέσα εἰς τὸν δρόμον, ὁποῦ ὑπάγει εἰς τὸ μοναστήριον τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων· καὶ αὐτοῦ ἄνωθεν ἔναι τὸ ὄρος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, ὁποῦ ἐκάθετον χρόνους τριακοσίους ἑξήκοντα πέντε, καὶ ἐβλέπαν την οἱ ἄγγελοι. Ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ἕως τῆς Ῥαϊθοῦ ἔναι ὁ δρόμος, ὅσον περιπατεῖ ἡμέρας β', καὶ
D κοντὰ τῆς Ῥαϊθοῦ ἔναι ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, ἔνθα ἐπέρασεν ὁ Μωϋσῆς εἰς γλυκύτητα. Αὐτοῦ ἔναι καὶ οἱ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων. Αὐτοῦ εἰς τὴν Ῥαϊθοῦ σιμᾶ ἔχει μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ὁποῦ ἀναιρέθησαν οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῶν Βλεμμύων.

ι'. Ἡ δὲ Αἴγυπτος ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ δρόμον ἡμερῶν β'. Αὐτοῦ ἦλθεν ἡ Θεοτόκος φεύγοντας μετὰ τὸν Χριστὸν ὑπὸ Ἡρώδου. Αὐτοῦ ἐπληρώθη τὸ ῥητὸν τοῦ Προφήτου, *Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου*. Αὐτοῦ ἔχει τόπον, καὶ ὀνομάζουν τὸν Ματάρεια. Ἔχει καὶ πηγὴν παντερπῆ καὶ ἰαματικήν. Αὐτοῦ ἦλθεν ἡ Θεοτόκος, καὶ ἔπλυνε τοῦ υἱοῦ τῆς τὰ σπάργανα. Καὶ ἐκεῖ ὁποῦ τὰ ἥπλωσεν, ἀνέ-

θρυσεν τὸ βαλσαμέλαιον. Αὐτοῦ εἰς τὸ Κάερος σιμὰ ἐκ δύο μερῶν στράταν ἔναι τὸ μοναστήριον τοῦ μεγάλου Ἀρσενίου. Αὐτοῦ ἔρχεται ὁ Νεῖλος ποταμὸς ἀπὸ τὸν Παράδεισον, καὶ ποτίζει ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Αὐτοῦ ἔξω τοῦ Καέρος ἔναι τὸ Χανέκει· καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἔρχεσαι εἰς τὸ Γάζη, καὶ ἔχει ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὡραιώτατον. Ἀπέχει τὸ Γάζην ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡμέρας β'. Αὐτοῦ ἐβάπτισεν ὁ ἅγιος Φίλιππος τὸν εὐνοῦχον. Τὸ δὲ Καϊάφα, ὁποῦ ἁλίευεν ὁ Πέτρος, ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλιον α'. Ἡ δὲ Τιβεριάδος θάλασσα, ὁποῦ ἁλίευσαν οἱ ἀπόστολοι ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡμέρας γ'. Αὐτοῦ τοὺς ηὗρεν ὁ Χριστὸς καὶ τοὺς εἶπεν· *Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων*· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

ια'. Εἰς αὐτὰ τὰ μέρη εἶναι ὀρηνὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Αὐτοῦ ἦλθεν ἡ Θεοτόκος, καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ, καὶ εἰς στάδια β' ἔναι τὸ ὕδωρ τῆς Ἐλέγξεως, καὶ ἐπάνου μέρου ἔναι ἡ Πέτρα ὁποῦ ἐσχίσθη, καὶ ἐφύλαξε τὸν Πρόδρομον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. Ἔναι καὶ ναὸς αὐτοῦ, ὁποῦ ἐγεννήθη ὁ Πρόδρομος. Ἐρχομένου σου εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς μιλία β', εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ ἀποκάτω εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἔναι ὁ τόπος ὁποῦ ἐφύτευσεν τοὺς τρεῖς δαυλοὺς ὁ Λώτ, καὶ ἐγινήσαν δένδρη. Αὐτὸ τὸ δένδρον ἔκοψαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐποίησαν τὸν σταυρὸν, καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης. Ἔναι καὶ ναὸς ὡραιότατος μὲ τρούλλη, καὶ κτισμένη γύρωθεν ὡσὰν κάστρον· ἔχει καὶ πόρταν σιδερήν· καὶ ἄνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης κρεμοῦνται κανδήλαις δ'. Ἐρχομένου εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς στάδια ε', εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Βαβύλα. Αὐτοῦ ἔκοψαν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· καὶ ἀπάνου μέρου εἰς τὸν δρόμον ἔναι ἡ πέτρα ὁποῦ ἐκάθισεν ἡ Θεοτόκος. Καὶ παρεκεῖ εἶναι ἄλλη πέτρα ὁποῦ ἐστάθη ἡ Θεοτόκος, καὶ ἐπροσκύνησε τὸ ἅγιον ξύλον καὶ τίμιον, καὶ τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ. Καὶ κοντὰ εἰς τὸ Τοιχόκαστρον εἰς στάδια ϛ', ἔναι ὁ ἀγρὸς τοῦ Ἀγρίππα, ὁποῦ ἔστειλεν ὁ Ἱερεμίας τὸν Ἀβιμέλεχ διὰ σῦκα, καὶ ὕπνωσε χρόνους ἑβδομήκοντα δύο. Ἄνωθεν αὐτοῦ ἔναι κάστρον ἐπάνω εἰς ὄρος, καὶ αὐτοῦ ἐπριόνησαν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐν πριονίῳ ξυλίνῳ. Γυρίζει τὸ κάστρον τῆς ἁγίας Ἱερουσαλὴμ μίλια ε'. Ταῦτα ἐχάραξά σοι, ἀγαπητὲ, ἵνα ἔχῃς εἰς ψυχῆς ὠφέλειαν καὶ ἀνακαινισμὸν σωτηρίας, καὶ τῆ τῶν οὐρανῶν βασιλείας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ιβ'. Μέσα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ῥωμαίων ἦσαν μοναστήρια, καὶ ἐκκλήσιαις τξε'. Καὶ τὴν σήμερον κρατοῦνται οἱ ἀσεβεῖς. Κατὰ δὲ τὰς ἀνατολὰς τοῦ ἁγίου τάφου μέσα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, εἰς στάδια δ', εἶναι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ τὸ ἱερὸν ὁποῦ ἐδίδασκεν ὁ Κύριος. Αὐτοῦ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἐσφάγη ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὁ πατὴρ τοῦ Προδρόμου. Καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἐδέξατο καὶ ὁ προφήτης Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις τὸν

[11] Matth. IV, 19

A Prope Cayrum, duorum dierum iter, visitur magni Arsenii monasterium. Ibidemque Nilus e paradiso effluit, et universam Ægyptum inundat. Extra Cayrum sese offert Chaneci; ex quo ad Gazam progrederis. Habet templum Deiparæ pulcherrimum. Distat Gaza ab urbe Jerusalem duorum dierum iter. Ibi sanctus Philippus eunuchum sacro lavacro abluit. Caiapha, ubi piscabatur Petrus, distat ab urbe Jerusalem mille passus. Mare Tiberiadis, in quo piscabantur apostoli, distat ab urbe Jerusalem dies tres. Ibidem cum reperisset eos Christus, dixit: *Venite post me, faciam vos piscatores hominum* [11]; et secuti sunt eum.

B 11. In his quoque partibus sunt montana Joannis Præcursoris, ad quæ accedens Deipara, Elizabetham salutavit. Indeque digressus duo stadia, offendes aquam Redargutionis; et in parte superiori, petram, quæ divisa Præcursorem et matrem ejus conservavit. Ubi natus est Præcursor, templum erectum est. Jerusalem versus ad duo milliaria, est monasterium venerandæ Crucis. Sub sancta mensa est locus in quo tres titiones Lot plantavit, qui in arbores excrevere. Ex horum lignis Judæi crucem fabricarunt, illique gloriæ Dominum suffixerunt. Templum est pulcherrimum, trulla conspicuum, et circum veluti arx, muris vallatum; janua ferrea est; super sacra mensa pendent lampades quatuor. C Cum Jerusalem petis, stadia quinque emensus invenies sancti Babilæ monasterium. Ibi amputatum est caput sancti Georgii. Parte superiori viæ saxum cernitur, in quo Deipara sedit: nec multo post aliud saxum, super quo stans Deipara, sanctum et pretiosum lignum sanctamque Jerusalem adoravit. Prope muros arcis, stadiis sex, est ager Agrippæ, quo Jeremias Abimelecum miserat, ad tollendos ficos, obdormivitque annos septuaginta duos. Supra agrum, in summitate montis, est arx, in qua, serra lignea, Isaiam prophetam dissecuerunt. Ambitus urbis sanctæ Jerusalem continet milliaria quinque. Hæc tibi descripsi, o amice, in utilitatem animæ et salutis et regni cœlestis renovationem, gratia et humanitate Domini nostri D Jesu Christi; cui gloria et robur in sæcula sæculorum. Amen.

12. In ipsa Jerusalem sub imperatoribus Græcis erant monasteria et ædes sacræ, numero 365; quæ omnia nunc in potestatem impiorum cessere. Ad locum orientalem sancti sepulcri intus Jerusalem, prope stadiorum quatuor intervallo, conspiciuntur Sancta sanctorum, et templum in quo docebat Dominus. Intus Sancta sanctorum occisus est Zacharias, pater Præcursoris, eodemque in templo propheta Simeon in ulnis gestavit Dominum.... marmo-

reis, et catenis pendent. Et, cum Christianus ingre- A ditur, commovetur, licet nunc, ob Agarenos, nemini aditus pateat. Ibidem etiam est mensa, a Deo appensa. Templum est ingens et rotundum, cum trulla plumbo contecta, intus forisque musivo depicta. Habet et atrium, in cujus parte orientali est porta, quatuor januis constans, per quam transivit Christus cum palmis et ramis; et ad hunc diem clausa est. Propeque etiam est atrium Pilati, et Caiphæ prætorium, pauloque infra Probatica piscina, ab Hebræis Bethesda dicta, quinque porticus habens; propeque eam templum; distatque a sacro sepulcro stadia tria. Proxime est ædes Joachimi et Annæ matris Deiparæ : a quo non longe est cœnum, in quod Hebræi projecerunt Jeremiam. Distat a sacro sepulcro stadia quatuor. Et hæc quidem B monasteria, et extra et intra Jerusalem, et in Jordane ipso, numerantur.

A Χριστὸν... μαρμαρεῖναις, καὶ κρεμοῦνται μὲ ἅλυσον· καὶ ὅταν σέβει Χριστιανὸς, ταράσσεται. Ὅμως διὰ τοὺς Ἀγαρηνοὺς οὐδὲν ἐμπορεῖ εἶναι νὰ σέβῃ ἔσω. Καὶ μέσα αὐτοῦ ἔναι καὶ μία τράπεζα θεοκρέμαστη. Ἔναι καὶ ὁ ναὸς μέγας στρογγυλοειδής. Καὶ μὲ τρούλλα μολιβοσκέπαστη ἱστορισμένην ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν μετὰ μωσίου. Ἔχει καὶ αὐλὴν μίαν, καὶ εἰς τὴν μίαν μερίαν τῆς αὐλῆς κατὰ ἀνατολὰς ἔναι ἡ τετράπορτος πύλη, ὁποῦ ἐπέρασεν ὁ Χριστὸς μετὰ βαΐων καὶ κλάδων. Καὶ ἔναι κεκλεισμένη ἕως τῆς σήμερον. Αὐτοῦ κοντὰ ἔναι τοῦ Πιλάτου ἡ αὐλὴ, καὶ τοῦ Καϊάφα τὸ πραιτώριον. Παρακάτω ἀπ' αὐτοῦ ἔναι ἡ Προβατικὴ κολυμβήθρα, ἡ κατὰ Ἰουδαίους Βηθεσδὰ, πέντε στοὰς ἔχουσα. Ἔχει καὶ ναὸν αὐτοῦ κοντά. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον στάδια γ'. B Αὐτοῦ πλησίον ἔναι ὁ οἶκος τοῦ Ἰωακεὶμ, καὶ τῆς Ἄννης τῆς μητρὸς τῆς Θεοτόκου. Αὐτοῦ πλησίον ἔναι ὁ βόρβορος, ὁποῦ ἔρηξαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Ἱερεμίαν. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον τάφον στάδια δ'. Ταῦτα τὰ μοναστήρια εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἔ δὲ ἔξω τῆς ἁγίας πόλεως, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην.

13. Medio in itinere fons Apostolorum manat. A quo parum abest sancti Euthymii monasterium, in summitate montis situm. Distat ab urbe Jerusalem millia quindecim. Et infra conspicitur monasterium Deiparæ. Ibidem loci Josue filius Nave, angelum intuitus, dixit : *Noster es?* et respondit angelus : *Princeps sum exercitus Domini, et nunc venio ad te.* Et Josue adoravit eum; et angelus dixit : *Solve calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, sanctus est? nunc accipe arcam fœderis, et* C *progredere adversus Jericho, ut muri funditus corruant civitatis* [11]. Apud Jericho sunt aquæ salsæ maris, quas in dulces mutavit Moyses. Estque prope Sycomorus, quam ascendit Zacchæus, ut Christum prospiceret. Supereminetque mons, in quo Christus jejunavit dies quadraginta; tum esuriit; et accedens dæmon, dixit : *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Et Dominus respondit : *Vade retro, Satana* [12], et quæ sequuntur, et illico disparuit. Distat ab urbe Jerusalem viginti milliaria. Ab eo loci versus solitudinem visitur monasterium sancti Joannis Præcursoris. Monasterium præterlabitur Jordanes fluvius, in quo Joannes Do- D minum nostrum Jesum Christum baptizavit. Ibidem, in margine fluvii, Joannes aspexit divinam Triadem. Et trans Jordanem spelunca est, in qua ille quiescebat. Inde etiam Elias in curru igneo raptus est. Distat Jordanes fluvius ab urbe Jerusalem milliaria triginta. Trans Jordanem quoque sunt montes excelsi, super quibus ascendens Moyses, versus Jerusalem orabat; eodemque loci sepultus est. In interiore solitudine, beatæ Mariæ Ægyptiæ sepulcrum cernitur, quam invisit abbas Zosimas, et tumulavit. Regionem illam beata inhabitaverat annos quadraginta septem. Distat ab urbe Jerusalem iter dierum octo.

ιγ'. Καὶ μέσα εἰς τὸν δρόμον ἔναι ἡ βρύσις τῶν Ἀποστόλων. Καὶ εἰς ὀλίγον τόπον ἔναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, καὶ ἔναι ἐπάνω εἰς ὄρος. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια ιε'. Καὶ παρακάτω ἔναι τὸ μοναστήριον τῆς Θεοτόκου. Αὐτοῦ εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τὸν ἄγγελον, καὶ εἶπεν· *Ἡμέτερος εἶ;* καὶ ὁ ἄγγελος εἶπεν· *Ἐγὼ ἀρχιστράτηγος Κυρίου παραγέγονα πρὸς σέ.* Καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ· καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος· *Λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ ποδῶν σου, ὁ γὰρ τόπος ἅγιός ἐστι· νῦν* C *λάβε τὴν κιβωτὸν, καὶ τὰς διαθήκας, καὶ ἐλθὲ ἀπέναντι Ἱεριχὼ, ἵνα χαλασθῶσι τὰ τείχη αὐτῆς.* Αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱεριχὼ ἔναι τὰ ἁλμυρὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης, ἔνθα μετέβαλεν εἰς γλυκύτητα ὁ Μωϋσῆς. Αὐτοῦ ἔναι ἡ Συκομωρέα, ὁποῦ ἀνέβη ὁ Ζακχαῖος, ἵνα ἴδῃ τὸν Χριστόν. Αὐτοῦ ἄνωθεν ἔναι τὸ ὄρος, ὁποῦ ἐνήστευσεν ὁ Χριστὸς ἡμέρας μ', ὕστερον ἐπείνασεν, καὶ ἐλθὼν ὁ δαίμων· *Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται.* Καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν· *Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ,* καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ εὐθέως ἄφαντος ἐγένετο. Ἀπέχει ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μιλ. κ'. Ἀπ' αὐτοῦ κατὰ πρὸς τὴν ἔρημον τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ D Προδρόμου. Αὐτοῦ εἶναι καὶ ὁ Ἰορδάνης ὁ ποταμὸς, ὁποῦ ἐβάπτισεν ὁ Ἰωάννης τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Αὐτοῦ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ Ἰορδάνου εἶδεν ὁ Ἰωάννης τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ἔναι καὶ τὸ σπήλαιον πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὁποῦ ἐσύχαζεν. Αὐτοῦ ἡρπάγη καὶ ὁ Ἠλίας ἐν ἅρματι πυρός. Ἀπέχει ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια λ'. Ἡ δὲ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔναι ὄρη τὰ ὑψηλά. Καὶ ἀπάνω εἰς τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ ἦλθεν ὁ Μωϋσῆς, καὶ ἐπροσεύχετο εἰς Ἱερουσαλήμ· καὶ αὐτοῦ ἔναι ὁ τάφος του. Εἰ δὲ μέσα εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔρημον ἔναι ὁ τάφος τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ὁποῦ τὴν ηὗρεν ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς, καὶ ἔθαψέ την, καὶ ἡ ὁσία ἐποίησε χρόνους μζ'. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡμερῶν δρόμον η'.

[11] Josue v, 14 seqq. [12] Matth. iv, 3, 4.

ιδ'. Ἡ δὲ δεξιὰ τοῦ Ἰορδάνου εἶναι τὰ Σόδομα, καὶ τὰ Γόμοῤῥα, καὶ ἡ Νεκρὰ θάλασσα, καὶ ὁ τόπος τοῦ Λὼτ, καὶ αὐτοῦ μέσα εἶναι ἡ κόλασις. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλ. λ'. Αὐτοῦ ἔναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γερασίμου, ὁποῦ ἐδούλευε τῶν ἁγίων. Καὶ ἄνωθεν πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ μέσα εἰς τὰ ὄρη ἔναι ἡ λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα. Αὐτοῦ ἔναι καὶ ὁ τάφος του. Καὶ τὸ μοναστήριον ἔναι εἰς τόπον χειμάῤῥων. Καὶ ἀποκάτω τοῦ μοναστηρίου ἔναι ἡ πηγὴ ὁποῦ τὴν εὔγαλεν ὁ ἅγιος διὰ προσευχῆν. Καὶ ὁ ναὸς ἔναι μὲ τρούλλην, ἔναι καὶ ζωγραφισμένη με τὸ λαζούρη. Αὐτοῦ ἔναι καὶ τὸ κελλὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Αὐτοῦ ἔγραψεν τὸ, *Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς*, ὁμοίως καὶ τὴν Ὀκτώηχον. Εἶχε καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἁγίου Σάβα καλογήρους χιλίους δέκα τεσσάρους. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλ. ιβ'. Ἀναβαίνοντας εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπάνω εἰς ὄρος ἔναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Θεωδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μιλία η'. Καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ἔναι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου προφήτου Ἠλιοῦ, καὶ εἶναι μέσα εἰς τὴν ὁδὸν ὁποῦ παγένει εἰς τὴν Βηθλεέμ. Καὶ ἔναι ὁ ναὸς μὲ τρούλλαν. Καὶ αὐτοῦ ἐκοιμήθη, καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος· *Ἀνάστα, φάγε, ὅτι μακρὰ ἡ ὁδός σου.* Καὶ αὐτοῦ εἰς τὸν χείμαῤῥον ἔφερεν ὁ Ἰωσὴφ τὴν Θεοτόκον, ἵνα λάθρα ἀπολύσῃ αὐτήν. Καὶ ἦλθεν ὁ ἄγγελος, καὶ εἶπεν· *Ἰωσὴφ, υἱὸς Δαυῒδ, μὴ φοβηθεὶς, παράλαβε γυναῖκα τὴν Μαρίαν σου, τὸ γὰρ ἐξ αὐτῆς γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστίν.*

A 14. Dextrum Jordanis latus occupant Sodoma, Gomorrha, mare mortuum, et Loti regio inter quæ infernus latet. Distat ab urbe Jerusalem milliaria triginta. Ibidem est monasterium sancti Gerasimi, qui sanctis ministrabat. Supraque, versus Jerusalem, inter colles, est monasterium sancti Sabæ, et illius sepulcrum. Monasterium exædificatum est propter torrentem. Sub monasterio fons scaturit, quem ille precibus a Deo impetraverat. Templum trulla erigitur, eaque colore cæruleo imbuta. Prope est cella sancti Joannis Damasceni, in qua composuit Troparium, *Dignum est vere*, et Octoechum. Ætate sancti Sabæ habitabatur a monachis mille et duodecim. Distat ab urbe Jerusalem milliaria quatuordecim. Versus Jerusalem, super montem, B monasterium sancti Theodosii cœnobiarchæ exstructum est. Distat ab urbe Jerusalem milliaria octo; supraque illud, monasterium sancti Eliæ prophetæ; adjacetque media in via, qua Bethleem itur. Templum trullatum est, ibique somnum cepit, cui dixit angelus: *Surge, manduca; longa enim est via* [14]. Inibi in torrentem tulit secum Deiparam Josephus, ut clam dimitteret; cui accedens angelus dixit: *Joseph, fili David, ne timeas; accipe tibi uxorem Mariam; quod enim ex ea nascetur, ex Spiritu sancto est* [15].

ιε'. Ἀπ' αὐτοῦ ἐρχομένου εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Βεθλεὲμ, μέσα εἰς τὴν ὁδὸν, ἔναι τὸ μνημεῖον τῆς Ῥαχὴλ μὲ κουβούκλην πέτρινον. Καὶ αὐτοῦ σιμὰ ἔναι ἡ ἁγία Βηθλεὲμ, ὁποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἔναι ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ μακρὺς μετὰ σκευῆς ξυλίνης, καὶ σκεπασμένη μετὰ μολύβδου, καὶ ἔναι ἱστορισμένη μετὰ μωσίου χρυσοῦ. Καὶ μέσα εἰς τὸν ναὸν ἔχει κολόναις ν'. Καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ μαρμαρένον. Καὶ εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ναοῦ ἔχει βαπτιστῆραν πορφυρὴν ὡραιότατον. Καὶ ἀριστερὰ τοῦ βήματος καταβαίνει σκαλία ιδ'. Καὶ εὑρίσκεις σπήλαιον ὁποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἡ Γέννησις ἔναι ἀνατολικὰ καὶ εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σπηλαίου ἔναι ὁ τόπος ὁποῦ ἔχωσεν ἡ Σαλώμη τὸ νερὸν ὁποῦ ἔλουσε τὸν Χριστόν· καὶ ἐγίνη μύρον ἀλάβαστρον. Ἐτοῦτο τὸ μύρον ἔναι ὁποῦ ἤλειψεν ἡ πόρνη τὸν Κύριον τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετράδι. Ἔχει κανδήλαις ι'· καὶ ὅλον τὸ σπήλαιον ἔναι ἐνδυμένον. Ἀμήν.

15. Inde procedenti in sanctam Bethleem, in via sese offert monumentum Rachelis, cum saxeo cubiculo. Propeque est sancta Bethleem, in qua natus est Christus. C Templum est prælongum, structura lignea, plumbo tecta, et musivo aureo colorata. In templo sunt columnæ quinquaginta; pavimentum ex marmore. In parte dextra templi conspicitur baptisterium porphyreum pulcherrimum. A sinistra bematis descenditur per gradus quatuordecim in speluncam, in qua natus est Christus. Nativitas orientem respicit: et in dextra parte speluncæ locus est, in quo Salome aquam, qua laverat Christum, abscondit; quæ facta est unguentum, in alabastris reponi solitum. Id unguenti est, quo meretrix, sancta magna feria quarta, unxit Dominum. Pendent lampades decem; et spelunca quaquaversum circumvestita est. Amen.

[14] III Reg. xxi, 7. [15] Matth. i, 20.

INCIPIT TRACTATUS

DE

DISTANTIIS LOCORUM TERRÆ SANCTÆ,

QUEM COMPILAVIT

EUGESIPPUS.*

Vertamus eia stylum nostrum, sumentes initium a Chebron, quæ et Hebron. Hebron olim Metropolis Philistinorum, et habitaculum gigantum, in tribu Juda civitas sacerdotalis, et fugitivorum. Hebron sita fuit in agro illo, in quo summus dispositor patrem nostrum plasmavit Adam, et inspiravit. Hebron, Cariatharbe dicitur; quod Saracenice sonat, Civitas quatuor; eo quod quatuor ibi reverendi Patres in spelunca duplici consepulti fuere, summus scilicet Adam, Abraham, Isaac, et Jacob; et eorum uxores quatuor, scilicet, Eva, mater nostra, Sara, Rebecca, Lia. Est autem Hebron juxta Vallem lacrymarum sita. Vallis lacrymarum est dicta, eo quod centum annis in ea luxit Adam filium suum Abel: in qua et monitus postea ab Angelo, cognovit suam uxorem; ex qua genuit filium suum Seth; de cujus tribu erat Christus oriundus. Duo milliaria ab Hebron, sepultura Loth, nepotis Abrahæ. In Hebron habetur quidam ager cujus gleba rubea est: quæ ab incolis effoditur, et per Ægyptum venalis asportatur, et, quasi pro specie, carissime emitur. Prædictus ager, in quantum late et profunde effossus fuerit, in tantum divina dispositione in anno futuro redintegratus reperitur. Juxta Hebron mons Mambre ad radicem cujus Terebinthus illa, quæ diu vocatur, id est, Ilex, aut quercus. Secus quam per multum temporis spatium mansit Abraham: sub qua quidem tres angelos vidit, et unum adoravit; hospitioque susceptos, dignus, prout potuit, fovit et pavit: unde primus comedendi via dictus est. Ilex prædicta ex tunc usque ad tempus Theodosii Imperatoris, testante Hieronymo, suum esse dilatavit. et ex illa hæc fuisse perhibetur, quæ in præsenti ab illic præsentibus videtur, et caro tenetur. Quæ licet arida, medicabilis tamen esse probatur in hoc, quod, si de ea quis equitans aliquid secum detulerit, animal suum non infendit. In Hebron primo applicuerunt se, causa terræ explorandæ, Caleph et Josue, eorumque socii decem. In Hebron David regnavit septem annis et dimidio. Decem milliaria ab Hebron, est lacus Asphaltices contra orientem, qui et mare Mortuum dicitur; et A vere mortuum, quia nihil vivum recipit: et mare diaboli dicitur, eo quod, instinctu ejus, quatuor illæ civitates miserrimæ, Sodoma, Gomorrha, Seboin, Adama, perseverantes in turpitudine sua, igne sulphureo concrematæ, in lacum illum submersæ sunt. Supra lacum in accubitum Judææ, Segor, quæ et Bala, quinta de civitatibus illis, precibus Lot de subversione et incendio reservata; quæ usque nunc ostenditur. In exitu Segor, uxor Lot, salis in effigiem mutata fuit: cujus adhuc apparent vestigia supra ripam prædicti maris. Multum est aluminis, multumque cataranni, quod ab incolis reperitur et legitur; et ex mari bitumen reperitur et extrahitur, quod Judaice appellatur in multis necessarium. Segor autem modo, a compa-B triotis, oppidum palmæ vocatur. Supra lacum Asphaltiten in descensu Arabiæ, Carnaum in spelunca, in monte Moabitarum; in quem Balach, filius Beor, divinum adduxit Balaam ad maledicendum filiis Israel: qui propter vehemens præreptum excisus vocatur. Lacus Asphaltites Judæam dividit et Arabiam. Arabia, tempore filiorum Israel, solitudo erat, et desertum, terra invia et inaquosa. In ea quidem detinuit eos Dominus quadraginta annis, manna pluens ad manducandum, aqua de rupe ducta. In Arabia, Helim, castrum filiorum Israel, locus in deserto, in quo duodecim fontes, et septuaginta palmas, de mari Rubro exeuntes repererunt. In Arabia, Vallis Moysi; in qua percutiens bis si-C licem virga, duos aquæ populo Dei reddentem rivulos; de quibus modo tota illa regio irrigatur. In Arabia mons Sinai, in quo Moyses XL diebus, totidemque noctibus, totius cibi expers, moratus fuit; in quo et Dominus Moysi dedit legem, proprio digito scriptam in tabulis lapideis. In Arabia, præcessit filios Israel columna ignis per noctem nubes vero vallavit eos diebus singulis. In Arabia, XL mansiones filiorum Israel. In Arabia, mons Hor, in quo sepultus quiescit Aaron. In Arabia, mons Abarim; in quo Dominus Moysen sepelivit, cujus tamen nusquam apparuit tumulus. In Arabia, mons regalis, quem Baldeuimus, primus rex Francorum in Jerusalem, ad terram illam Christicolis subjugan-

(*) Additur apud Allatium, *Anno Domini MXL.* Cum autem in narrationis decursu Balduini regis mentio (col. 992 C) occurrat, sequitur auctorem nostrum duodecimo sæculo per terram sanctam iter fecisse. EDIT. PATR.

dam et tuendum regnum David, in castrum firmum reddidit. Arabia jungitur Idumææ in confinibus Bostron. Idumæa, terra Damasci. Idumæa tamen sub Syria. Caput Syriæ quidem Damascus. Idumæam et Phœniciam dividit Libanus. Phœnicia, in qua Sor, id est, Tyrus, Phœnices nobilissima metropolis, quæ Christum, perambulantem maritima, ut Syri asserunt, noluit accipere; quæ et, divina testante pagina, tot martyres Deo reddidit, quorum ejus solius scientia minus colligit. Tyrus originem celat tumulatum. Ante Tyrum lapis ille marmoreus, haud modicus, super quem sedit Jesus: manens illæsus, a tempore Christi usque ad expulsionem gentium ab urbe; sed postea defraudatus a Francis et a Venetis. Supra vero residuum illius lapidis, in honorem Salvatoris, ecclesia quædam fundata est. Octo milliaria a Tyro contra orientem, supra mare, Sarphen, quæ est Sarepta Sidoniorum. In qua quondam habitavit Helias propheta, in qua et resuscitavit filium viduæ, Jonam scilicet: quem prius ipsa hospitio receperat, et charitative foverat ac paverat. Sex milliaria a Sarphen, Sidon, civitas egregia; ex qua Dido, quæ Carthaginem construxit in Africa. Sexdecim milliaria a Sidone, Berytus opulentissima civitas. In Beryto quædam Salvatoris nostri icon, non multum post passionem ejus ad ignominiam ejus a quibusdam Judæis ridiculose crucifixa, sanguinem produxit et aquam; unde et multi in vero Crucifixo crediderunt, baptizati: quicunque etiam ex stilla iconis peruncti, a quacunque gravarentur infirmitate, sani reddebantur. Arphat, urbs Damasci. Damascus in Syria; de qua historia. Damascus caput Syriæ tenenda metropolis. In ea Damascum construxit Eliezer, servus Abrahæ, in agro illo, in quo Cain fratrem suum Abel occidit. Damasci habitavit Esau, qui et Seir, et Edom Seir pilosus; Edom ruffus et rubeus. Ab Edom tota illa terra vocatur Idumæa. De qua in psalmo: *In Idumæam extendam calceamentum meum* [1]. Est autem Edom vocata: unde propheta: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bozra* [2]? Est autem quædam pars terræ illius, terra Hus, ex qua beatus Job; quæ et Sueta; a qua Baldad Subites; in qua et Theman metropolis. Ex Themans. Eliphat Themanites, in qua et Naamath oppidum; a quo Sophar Naamathites. Hi tres consolatores Job. In Idumææ finibus, duo milliaria a Jordane, fluvius Jaboc; quo transvadato Jacob, cum a Mesopotamia rediret, luctatus estcum angelo; qui de Jacob ei nomen mutavit in Israel. In Idumæa mons Seir; sub quo Damascus. Duo milliaria a Damasco, locus, in quo Saulo Christus apparuit, dicens: *Saule, Saule, quid me persequeris* [3]? in quo et Saulum claritas de cœlo non modica circumfulsit. In Damasco baptizavit Saulum Ananias, nomen ei Pauli imponens. In Damasco de muris missus fuit Paulus in sporta,

A persecutoris veritus rabiem. Libanus interpretatur Candidatio. De quo in Canticis: *Veni de Libano, sponsa mea, columba mea* [4]. Ad radicem Libani, Pharphar et Abana, fluvii Damasci. Montes Libani et planitiem archados transfluit Abana, mari magno se copulans, finibus illis, quibus sanctus Eustachius, ab uxore sua privatus, et filiis desolatus, recessit. Pharphar per Syriam tendit Reblatam, id est, Antiochiam; labensque secus muros ejus, decem milliaria ab Antiochia in portu Solim ortu scilicet sancti Simeonis, mediterraneo mari se commendat. In Antiochia sedit beatus Petrus septem annis, pontificali decoratus infula. Ad radicem Libani, civitas Paneas sita est, id est, Helymas, quæ et Cæsarea Philippi. Ad radicem Libani, Dan

B et Jor oriuntur, fontes illi duo, de quibus, sub montibus Gelboe, Jordanis conficitur. In quo Christus a Joanne, præcursore ejus, tertio lapide a Jericho, baptizari voluit; in quo etiam loco vox Patris ejus intonuit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus* [5]; et super Jesum descendit ibi Spiritus sanctus in specie columbæ. A montibus Gelboe usque ad lacum Asphaltiten, vallis, per quam Jordanis labitur, Sortus appellatur. Suphon (quod Hebræum est vocabulum) appellatur etiam vallis illa; quæ grandis atque campestris ex utraque parte vallatur montibus continuis a Libano usque ad desertum Pharan. Dividit autem Jordanis Galilæam et Idumæam, et terram Bosræ, quæ et Idumææ secunda metropolis.

C Jordanis descensus interpretatur. Dan fere ab ortu suo subterraneum ducit gurgitem usque ad Meldam, planitiem illam in qua satis patentem suum foras emittit alveum. Planities illa Melda vocatur, eo quod in illa Meldis est. Saracenice quidem sonat plateam. Platea Melda, Latine autem platea, forum; Melda vero vocatur, eo quod intrante æstate innumerabilis ibi populus, secum deferens omnia venalia, convenit ingensque Parthorum et Arabum militia, ad tuendum populum et greges suos in pascuis illis uberrimis per totam æstatem. Meldan componitur ex Mel, et Dan. Mel Saracenice aqua. Dan fluvius, ex planitie Dan prædicta se reddens in fluvium. Suetam peragrat, in qua pyramis beati Job superstes, a Græcis et gentilibus solemnis habetur.

D Dan, contra Galilæam gentium se obliquans ab urbe Cedar cæcis medicabilia balnea spineti plana profluens, Jor copulatur. Jor haud longe a Paneas lacum illius reddit ex se, postea mare Galilææ, sumens initium inter Bethsaida et Capharnaum. A Bethsaida Petrus et Joannes, Andreas et Jacobus Alphæi. Quatuor milliaria a Bethsaida, Corozain, in qua nutrietur Antichristus, seductor orbis. De Corozain et Bethsaida ait Christus Jesus: *Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsaida* [6]. Quinque milliaria a Corozain, Cedar, excellentissima civitas illa, de qua in Psalmo, *cum habitantibus Cedar* [7]. Cedar interpretatur, in tenebris. Capharnaum in

[1] Psal. LIX 10. [2] Isa. LXIII, 1. [3] Act. IX, 4. [4] Cant. IV, 8. [5] Matth. III, 17. [6] Matth. XI, 21. [7] Psal. CXIX, 5.

dextera parte maris sita est, civitas Centurionis, cujus filium in ea sanavit Jesus; de quo ait: *Non inveni tantam fidem in Israel* [8]. In Capharnaum multa alia fecit Jesus, docens in Synagoga. Capharnaum, villa pulcherrima interpretatur, vel villa pulchritudinis: quæ nobis sanctam figurat Ecclesiam. Ad quam tum qui de Libano descendunt, id est, de candore virtutum, ab ea et in ea lucidiores redduntur. Secundo milliario a Capharnaum, descensus illius montis est, in quo sermocinatus est ad turbas, et instruxit apostolos suos; in quo et leprosum curavit. Milliario a descensu illo, locus, in quo pavit quinque millia hominum ex quinque panibus et duobus piscibus. Unde locus ille mensa vocatur; quasi locus refectionis. Cui locus subjacet ille, in quo Christus post resurrectionem suam discipulis apparuit, comedens cum eis partem piscis assi supra mare; in quo et Dominus sicco pede ambulavit, cum circa quartam noctis vigiliam Petro et Andreæ piscantibus apparuit; ubi et Petro, supra ad eum ire volenti, et merso, ait Jesus: *Modicæ fidei* [9]. Ubi etiam alia vice discipulis suis, in navi periclitari metuentibus, mare quietum reddidit. In sinistro maris capite, montis in concavo, Genezaret; locus generans aurum, quod adhuc ab illis præsentibus sumitur. Milliario secundo a Genezaret, Magdalum oppidum, a quo Maria Magdalena. Hæc autem regio Galilææ gentium est; in tribu tamen Zabulon et Nephthalim. In superioribus ejus Galilææ, viginti fuerunt civitates illæ, quæ rex Salomon Hiram regi Tyri, amico suo, dono dedit. Secundo milliario a Magdalo, Cenereth, quæ et Tiberias a Tiberio Cæsare cognominata; quam in juventute sua frequentare solebat. Quarto milliario a Tiberiade, Bethulia civitas; ex qua Judith, quæ, pro gente salvanda, nimis astute peremit Holofernem in obsidione urbis. Milliario quarto a Tiberiade contra meridiem, Dothaim, in quo fratres suos gregem pascentes reperit Joseph; quem et Ismaelitis, eum odio habentes, vendiderunt. Duodecimo milliario a Tiberiade, Nazareth, civitas Galilææ, patria Salvatoris, eo quod in ea nutritus fuit. Nazareth interpretatur flos, vel virgultum; nec sine causa, cum in ea ortus sit flos, ex cujus fructu sæculum repletum est. Flos iste virgo Maria ex qua Gabriel archangelus in eadem Nazareth Filium Altissimi nasciturum nuntiavit, inquiens: *Ave, Maria* [10]. De Nazareth dictum fuit: *A Nazareth potest boni aliquid esse?* Milliario quinto a Nazareth, Sephoris civitas, via, quæ ducit Achon. Ex Sephori mater beatæ Mariæ, Anna, et Hermana, sorores. De Hermana nata est Elizabeth, mater Joannis Baptistæ. Porro Joachim duxit Annam uxorem, qui genuit ex ea Mariam, Matrem Domini. Mortuo Joachim, Cleophas duxit Annam in uxorem, et genuit ex ea alteram Mariam, quæ fuit mater Jacobi minoris Alphæi, qui appellatur frater Do-

A mini. Defuncto igitur Cleopha, Salome duxit iterum Annam uxorem; de qua genuit tertiam Mariam. Zebedæus duxit eam uxorem, videlicet tertiam Mariam; quæ genuit ei duos magnos viros, Jacobum Minorem et Joannem Evangelistam. Et isti nihilominus cognati Domini fuerunt. Primam Mariam duxit in uxorem Joseph, qui vocabatur Justus, secundam Mariam duxit Alphæus. Secundo milliario a Sephori, Cana Galilææ, contra Orientem; a qua Philippus et Nathanael. In qua et puer Jesus, cum matre discumbens in nuptiis, aquam convertit in vinum. In Nazareth labitur fons exiguus; in quo in pueritia sua habitare solebat, et inde ministrare matri suæ et sibi. Milliario a Nazareth, contra meridiem, mons, qui Præcipitatus dicitur; ex

B quo juvenem Jesum præcipitare voluerunt, æmulantes prudentiam ejus; sed ab eis in momento disparuit. Quarto milliario a Nazareth, contra orientem, mons Thabor; in quo transfiguravit se Jesus, apostolis suis videntibus, Petro, Joanne et Jacobo, Moyse et Elia; quibus etiam vox Patris audita est, dicens: *Hic est Filius meus dilectus* [11]. Secundo milliario a Thabor, contra orientem mons Hermon. In descensu montis Thabor, obviavit Abrahæ, redeunti a cæde Amalec, Melchisedech, qui et Sem, filius Noe, sacerdos, et rex Salem, præsentans ei panem et vinum; quod significet oblationem altaris Christi sub gratia. Secundo milliario a Thabor, Naim civitas; ad cujus portam Christus restituit vitæ filium viduæ. Supra Naim

C mons Endor: ad radicem cujus, supra torrentem Raduinum, qui est torrens Cison, ubi cum filio Deboræ prophetissæ, Barach filius Abinoem devicit Idumæos, Sisara videlicet occiso a Jahel, uxore Heber Cinæi, Zeb autem, et Zebee et Salmana trans Jordanem persequens, gladio peremit; Barach, duce eorum in Endor, et sub Endor exercitu cæso. Inde in psalmo, *Thabor et Hermon* [12], etc. Quinto milliario a Naim, Jezrahel civitas, quæ et Zaram; ex qua Jezabel, impiissima regina, fuit, quæ abstulit vineam Naboth: quæ et, pro importunitate sua, de summo palatii sui præcipitata interiit: cujus adhuc pyramis superstes videtur. Juxta Jezrahel, campus Mageddo; in quo Josias rex a rege Samariæ

D subactus occubuit, deinde translatus in Sion et sepultus: pro cujus morte fecit Jeremias Lamentationes. Milliario a Jezrahel, montes Gelboe; in quibus dimicantes Saul et Jonathas, subacti siluerunt. Unde David: *Montes Gelboe* [13], etc. Secundo milliario a Gelboe, contra Orientem, Scythopolis civitas, Galilææ metropolis, quæ et Bethsan, id est, domus solis, vel civitas, supra cujus muros suspenderunt caput Saul. Quinto milliario a Jezrahel, geminum oppidum illud, a quo incipit Samaria. Decimo milliario a Samaria, quæ et Sebaste, id est, Augusta, ab Augusto Cæsare dicta: in qua sepultus fuit paranymphus ille

[8] Matth. VIII, 12. [9] ibid. 26. [10] Luc. I, 28. [11] Matth. XVII, 5. [12] Psal. LXXXVIII, 13. [13] II Reg. I, 21.

et præcursor Domini, Joannes Baptista, ab Herode A decollatus trans Jordanem juxta lacum Asphaltiten in Castello Macherus, et a discipulis suis inde translatus Sebasten, ibique sepultus inter Eliseum et Abdiam : postea exinde assumptum corpus a Juliano Apostata, ejus jussu crematum fuisse perhibetur, datis vento cineribus ; sed absque capite, quod Alexandriam antea translatum fuerat, postea Constantinopolim, ad ultimum in Galliæ pagum Pictaviensem, et absque judice, quod venientem Jesum ad baptisma indicavit, dicens : *Ecce Agnus Dei* [14]. Judicem Justum sancta Virgo martyr Alpes tulit Thecla, ubi sub maxima veneratione tenetur in ecclesia Morinensi. Samaria nomen urbis et patriæ. Quarto milliario a Sebaste, Neapolis, quæ B et Sichem, a Sichem patre Hemor, qui Dinam filiam rapuit, finibus illis deambulantem. In Sichem vero relata fuerunt ossa Joseph ex Ægypto. In Sichem juxta fontem fabricavit Jeroboam vitulos aureos duos, quos adorari fecit a decem tribubus, quas a Jerusalem abduxerat et seduxerat. Unde unum ex eis posuit in Dan, alium in Bethel. Sichem urbem illam deleverunt filii Jacob, Hemorque peremerunt, dolentes de adulterio Dinæ sororis suæ. Sichem iis diebus Neapolis dicitur, id est, Nova civitas, Sichar ante ; juxta Sichem prædium, quod dedit Jacob filio suo Joseph. In quo fons Jacob, qui et puteus ; supra quem evangelizatur, fessum itinere Jesum, sermonem habuisse cum Samaritana ; ubi nunc et ecclesia construitur. Juxta Sichem, C terebinthus illa, sub qua Jacob abscondit idola. In Bethel, milliario a Sichem, Luza civitas, in qua per multum temporis spatium habitavit Abraham : ubi et Jacob, dormiens, scalam vidit ad caput ejus, cœlum tangentem, angelosque per eam ascendentes et descendentes ; et statim evigilans, ait : *Hic locus vere sanctus est, et porta cœli* [15], erigensque lapidem in titulum, oleumque fundens desuper, appellavit nomen loci illius Bethel, qui primitus Luza appellabatur. In Bethel, angeli præcepto, voluit Abraham immolare Domino filium suum Isaac. Est autem Bethel collateralis mons Garisim, respiciens montem Hebal, orientem juxta Dan super Sichem. Vicesimo milliario a Sichem quartoque a Jerusalem, via quæ ducit Diospolim, mons Silo, et D civitas, quæ et Rama ; ubi arca Domini et tabernaculum ab adventu filiorum Israel manserunt usque ad tempora Samuelis prophetæ et David regis.

Vigesimo quarto milliario a Sichem, decimo octavo a Diospoli, decimo sexto ab Hebron, decimo tertio a Jericho, quarto a Bethleem, decimo octavo a Bersabee, vigesimo quarto ab Ascalone, totidemque a Joppe, quinto a Ramatha ; Jerusalem, sanctissima civitas, Judææ metropolis, quæ et Sion ; de qua dictum est : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* [16]. Quæ Ælia, ab Ælio Adriano, qui eam construxit. Bethleem, civitas Judæ, quæ et Ephrata. Bethleem interpretatur Domus panis ; nec sine causa, quia de flore Nazareno processit in ea fructus vitæ, de Virgine Maria Filius Dei vivi, videlicet Christus Jesus, qui panis est angelorum, totiusque mundi vita. In Bethleem, juxta locum Nativitatis, præsepe, in quo et ipse latitavit infans Jesus. Unde et propheta : *Cognovit bos possessorem suum* [17]. Ex quo fœnum illud, in quo latitaverat, Romam delatum fuerat ab Helena, et honeste reconditum in ecclesia sanctæ Mariæ majoris. Milliario a Bethleem, refulsit lux pastoribus, Domino nato, ejus apparente angelo et dicente : *Gloria in excelsis Deo* [18]. In Bethleem nova stella duce, venerunt tres reges ab Oriente, venerati natum Jesum, et, ut Regem angelorum adorarent, præsentantes mystica munera, aurum, thus, et myrrham. In Bethleem ejusque finibus, decollari jussit Innocentes Herodes : quorum pars maxima, contra meridiem, secundo milliario a Bethleem, secundo a Thecua, sepulta quiescit. Quarto milliario a Bethleem, contra meridiem, est ecclesia beati Paretolis ; ubi et, ipso transeunte de hoc mundo, monachi ejus, quibus ipse pastor præfuerat, cum eo pariter agonizaverunt ; quod adeo devote præstiterunt, eo quod pater eorum pius extiterat ; nec post eum in mundo vivere volebant, ita ejus amore fervebant ; quorum singulorum compagines in ecclesia videri possent, modo illo quo se habuerunt in desolatione patris eorum agonizantis, translati postea in Jerusalem. In Bethleem, in basilica haud longe a præsepio, requiescit corpus beati Hieronymi, nunc quidem Romæ, ubi etiam in ecclesia sancti Nicolai requiescunt corpora sanctorum Pauli et Eustachii ; quibus ipse Hieronymus scribit. Milliario a Bethleem, via, quæ ducit Jerusalem, Hablata, locus, in quo, cum peperisset Benjaminum, Rachel occubuit ; ibique cum Jacob, viro suo, tumulata quiescit : cujus in tumulo supposuit Jacob duodecim lapides non modicos, in testamento duodecim filiorum suorum, cujus adhuc pyramis a transeuntibus videtur. Jerusalem, gloriosa Judææ metropolis, juxta philosophos in medio mundi sita est. Regnavit autem David in ea triginta duobus annis cum dimidio. Est quidem in Jerusalem mons Moria super quem David, videns angelum percutientem evaginato gladio, qui populum Dei graviter cædebat, timens, ne in se et in urbem ulcisceretur, quod in populo numerando deliquerat, primus in terram corruit, vere pœnitens, graviterque se affligens, et a Domino exauditus, veniam meruit ; de quo ait Dominus : *Inveni virum juxta cor meum* [19]. In monte Moria, regnante David, florebat area Ornan Jebusæi, a quo et ipse David eam emere voluit ad constituendam ibi domum Domini, eo quod misericordiam loco illo consecutus est, et eo quod angelus Domini, ei parcens, urbi restiterat, sunt qui dem, sed vetitum fuit a Domino, ne intromitteret

[14] Joan. I, 29. [15] Gen. XXVIII, 17. [16] Psal. LXXXVI, 3. [17] Isa. I, 3. [18] Luc. II, 14. [19] I Reg. XIII, 14.

se inde, quia vir sanguinis erat. Ergo quas ad hoc præparaverat expensas, Salomoni filio suo, cui a Domino concedebatur, tradidit, quatenus inde domum Domino construeret. Ædificavit rex Salomon Domino templum, id est, Bethel, et altare: quæ et dedicavit incomparabili sumptu: petens a Domino, quod, quicunque de quocunque Dominum consuleret, in eo exaudiri mereretur, quod concessum fuit a Domino. Ergo domus Domini, domus consilii. Illud autem, pro incontinentia principum et populi, exspoliavit Nabuchodonosor per Nabuzardan, principem coquorum suorum, tempore Sedechiæ regis, ipsumque privavit urbe, totumque quod pretiosum fulgebat in æde et in urbe, tulit, sibique præsentari jussit in Babylonem, et populum. Paulo post quidem Pharao Nechao templum B delevit et urbem. Modo vero, ne relatori videatur absurdum, auditori tædiosum, sub quibus et a quibus restitutiones et destructiones primi et secundi et tertii templi commissæ, hoc de præsenti Bethel, prout verius queam, elucidare conabor. Revera de hoc Bethel, sub quo et a quo principe restitutum sit, fere ignoratur. Quidam enim, sub Constantino imperatore, ab Helena matre sua reædificatum fuisse perhibent, pro reverentia sanctæ crucis per eam repertæ; alii ab Heraclio imperatore, pro reverentia ligni Domini, quod de Perside triumphans attulerat; alii a Justiniano Augusto; alii a quodam admirando Memphis Ægypti, pro reverentia Allahibyi, id est, summi Dei, etiam ad primum colendum. C Ab omni lingua reverende veneratur præsens hoc templum, quantum prædicatur. Cujus in penultimo, octavo die natalis sui, puer circumcisus est; præputium cujus, Jerusalem in templo de cœlis, ab angelo, Carolo Magno regi præsentatum fuit, et ab eo delatum in Galliam Aquisgranum: postea quidem a Carolo Calvo translatum in pagum Pictaviensem, apud Carnosiam, in ecclesia, quam ibi in honorem Salvatoris construxit, et regiis bonis amplissimis sub monachali religione locupletavit, quod ex tunc usque modo ibi solemniter veneratur ipsa præsenti suo Jesus a matre sua præsentatus est, et receptus a beato Simone, dicente: *Nunc dimittis servum tuum, Domine* [20]. De templo ipso liberavit adulteram ab accusantibus eam, dicens: *Qui sine peccato est* [21], D etc. Ista adultera fuit de tribu Nephtalim, filia Segor. In templo isto laudavit munus pauperculæ, quod in gazophylacio posuerat; quæ totum, quod habebat, attulerat. In templo isto, dum moraretur Jerusalem, docebat Judæos, licet eum æmulantes. Supra pinnaculum templi statuit Jesum diabolus, tentans eum, et dicens: *Si Filius Dei es* [22], etc. De templo præcipitatus fuit divus Jacobus, primus sub gratia pontifex in Jerusalem. In templo isto nuntiatum fuit, ab angelo, Zachariæ, natale filii sui Joannis Baptistæ, feria sexta, hora secunda. Inter templum et altare Zacharias, filius Barachiæ, martyr occubuit. Supra templum hoc in veteri Testamento sanctificare solebant turtures et columbas: quod a Saracenis postea immutatum est in horologium, et adhuc videri potest. Per Speciosam portam templi transiens Petrus cum Joanne, respondit petenti ab eis: *Quod autem habeo, hoc tibi do* [23]. In Jerusalem Probatica piscina; quam, tempore Jesu, certis temporibus movere angelus Domini solebat; quicunque infirmus autem post motionem intrabat, sanus fiebat, a quacunque detinebatur infirmitate. Probaton Græce, pecus Latine, eo quod in sacrificiis solebant inde ablui exta pecudum. Erat quippe rubea ex hostiis, quæ ibi immolabantur. In Probatica ista languentem sanitati restituit Jesus, dicens ei: *Tolle grabatum tuum* [24], etc. In medio Jerusalem, excitavit a morte puellam Jesus, sub Salomonis regia, in accubitu Sion. In Josaphat, natatoria Siloe: ad quam Christus cæcum, ab eo illuminatum, misit, ut ex ea lavaret oculos suos, qui abiens, lavit, et vidit. Siloe, missus interpretatur. Siloe, secundum traditionem majorum, ex Silo manare dicitur. Unde Isaias: Siloe cum silentio gurgitem suum ducit; quia subterraneum. Juxta Siloe exstitit quercus Regel; sub qua beatus Isaias sepultus quiescit. In valle Josaphat, sub acuta pyramide, rex idem Josaphat sepultus quiescit. In valle Josaphat sepultus est beatus Jacobus, indeque translatus Constantinopolin. Secundo milliario a Jerusalem, via, quæ ducit Sichem, mons Sabauth in tribu Benjamin. Milliario a Jerusalem, in accubitu montis Oliveti, contra Asphaltiten, Bethania: quæ collateralis est monti Oliveti. Mons Oliveti, mons offensionis, et continuus. Dividit autem eos via, quæ de Josaphat per Betphage ducit. Dictus est autem mons offensionis, eo quod rex Salomon in eo idolum Moloch adoravit. Bethania est oppidum illud, in quo Simon leprosus sæpe Jesum recepit in hospitem; cui devote ministrabant Maria et Martha. Bethaniæ Maria cum lacrymis rigans pedes Jesu, suisque crinibus extergens, et ungens unguento, suorum veniam meruit peccatorum. Bethaniæ Christus Martham laudavit, et Mariam, Martham, in ministrando sollicitam; Mariam, in verbis ejus sollicitam: quarum precibus et lacrymis commotus, fratrem earum Lazarum in monumento jam quatriduanum, vitæ restituit. Bethania, *domus obedientiæ* interpretatur. Betphage, quæ et *vitulus sacerdotum, domus buccæ* vel *maxillarum* interpretatur. Mons Oliveti, mons tribuaris, vel sanctificationis. Vallis Josaphat, vallis judicii. Jerusalem, visio pacis. Sion, speculum, vel speculatio. Per hunc tramitem ascendit Jesus Hierosolymam, sedens super asinam, die, qua celebratur ramus palmarum. Sic et quisque catholicus angeli summi consilii debet incedere, et adire præsentiam sacerdotum, qui Dei verbum ruminant; ut ab eis corrigatur, et instruatur, eoque consilio et doctrina sa-

[20] Luc. II, 29. [21] Joan. VIII, 7. [22] Matth. IV, 3. [23] Act. III, 6. [24] Marc. II, 9.

bire vallem judicii, id est, contritionem sanæ compunctionis, in conspectu, * videlicet qui se affligit, per portam Orientalem digne introiturus sanctam Jerusalem, cœlestem Sion, stola jucunditatis decorandus. Monte Sion lavit Jesus pedes discipulorum suorum, dicens eis: *Sic facite in meam commemorationem* [25]. Monte Sion cœnavit Jesus cum discipulis suis, dans eis in pane corpus suum ad manducandum, et in vino sanguinem suum ad bibendum: quod est viaticum nostræ redemptionis. Monte Sion, in cœna supra pectus Domini beatus Joannes recubuit, de fonte sapientiæ potans. Monte Sion, Judæ, proditori suo, in cœna Christus buccellam panis intulit. Monte Sion ait Jesus: *Mecum est in mensa, mecum intingit manum in paropside, qui me traditurus est* [26]. Cui Judas: *Numquid ego sum, Rabbi?* Jesus respondet ei: *Tu dicis* [27]. Ad sinistram montis Sion, super agrum peregrinorum, qui et Hakeldama, id est, ager sanguinis, secus viam, quæ ducit Ephrata. * Mons Sion, in quo rex Salomon unctus, regni diadema recepit. In Jerusalem vendidit Jesum Judas hora vesperarum. In accubitu montis Oliveti contra orientem trans Cedron, jactu lapidis a Gethsemani, oravit Christus ad Patrem suum, dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* [28]; ubi ex timore carnis, sudorem fudit quasi sanguinem; ubi et ait Petro: *Non potuistis una hora vigilare mecum* [29]? Deinde Gethsemani regressus est. Judas autem traditor, accepto jam pretio, ad id quod de Jesu Judæis spopondit, signum dederat cohorti: *Quemcunque osculatus fuero* [30], etc. Quem, cognitum fraudis osculo, vinctum ducunt in Sion, ad Pilati prætorium. Ubi et Petrus ter eum negavit: unde et, galli cantu pie reminiscens verbi Jesu, vere pœnituit, flevitque amare; et fugiens in cavernam, quæ modo Galli cantus appellatur, vulgariterque Galilææ via, quæ descendit Josaphat, sub porta montis Sion. Monte Sion Jesum opprobriis afflictum, verberibus cæsum, catenis tentum, ac derisum, crucis suæ bajulum, Pilati jussu, Judæorum impulsu, in Golgotha, quod est Calvariæ locus, tunica exutum, felle et aceto potatum, crucis patibulo suspensum neci dederunt. Locus, inquam, Calvariæ dictus, eo quod in eo calvari, id est, damnari rei solebant. Calvariæ dum in cruce pateretur Jesus, Matrem suam amico suo commendavit ut virginem virgini Matri, dicens: *Ecce filius tuus* [31], etc. Calvariæ dum in cruce pateretur hostia mundi, latroni pendenti ad dexteram, ab eo petenti veniam, stolam immortalitatis promisit: crucis in patibulo, perforatus lancea, sanguinem emisit et aquam, ex quorum stilla aperti sunt oculi Longini, qui eum percusserat. Sub loco Calvariæ ad dexteram, in introitu Ecclesiæ, locus, in quo Joseph impetravit a Pilato corpus Jesu, sublatum de cruce lavit reverenter caris liquoribus, et aromatibus condivit, involutumque in sindone munda, haud longe sepelivit in horto, in monumento, quod novum sibi de rupe sculpserat. Inde descendit ad inferos ad redimendum hominem: inde resurrexit, verus leo de tribu Juda, morte subacta ibi: et angelus Domini sanctis mulieribus apparuit, jam ab ostio monumenti lapide revoluto, et, Jesum vere resurrexisse nuntians, ai: *Ite, et dicite discipulis ejus, et Petro, quod præcedet vos in Galilæam* [32]. Sub loco Calvariæ, in capite Ecclesiæ, ab Helena crux Domini reperta est. Secundo milliario a Jerusalem, contra Jerusalem crevit arbor illa dignissima, in qua verus ille leo pependit, qui morte sua mortem delevit, vitam mundo reparans. Unde propheta: *O mors, ero mors tua* [33], etc. De carcere vero, et medio mundi, fabulatorie prædicatur; cum utriusque loci dignitas satis reverenda sit. Locus, inquam, qui modo Carcer Christi dicitur, in passione Jesu campestris erat; sed in ea moram habuit, quandiu machinabantur ei crucis suspendium. Illo quidem loco, secundo manifestavit se Jesus Mariæ Magdalenæ, cum rediret ab inferis. Eadem die jam declinante ad vesperam, sub peregrini specie latitans, apparuit duobus discipulis in via, sub conquestu de morte illius tendentibus Nicopolin, id est, Emmaus oppidum, septimo milliario a Jerusalem: quem et ibi receptum in hospitem recognoverunt in fractione panis; et statim disparuit ab eis. Monte Sion apparuit apostolis omnibus, absque Thoma, januis clausis, dicens eis: *Pax vobis* [34]. Monte Sion, octava die, Thomæ cum illis, januis clausis omnibus, vulnera sua palpanda obtulit. Cui ait Thomas: *Dominus meus, et Deus meus* [35]. In Galilæa secus mare, et in mari discipulis suis ter se manifestavit. Quadragesimo die, in monte Oliveti, susceptus a nube, manibus erectis, cœlos ascendit. Quadragesimo die, qui nobis jubileum annum, id est, æternam libertatem figurat, apostolorum corda suorum inflammantem, sanctum remisit Spiritum Paracletum. Monte Sion Virgo, Jesu Mater, transiit de mundo, et in Josaphat ab apostolis sepulta fuit; inde a Filio suo supra choros angelorum exaltata. Monte Sion David rex, et Salomon, aliique reges Hierosolymitani, sepulti quiescunt. Ante portam Jerusalem, quæ respicit occasum * urbs sancta Israel, saxis obrutus beatus Stephanus protomartyr obiit, inde translatus in Sion, et sepultus inter Nicodemum et Habilon, et Gamalielem; postea Constantinopolin: Romæ ad ultimum beato Laurentio contumulatus. Unde et in tumulo scribitur: *Quæ Sion occidit nobis bis* * *austra misit*. Ante portam Jerusalem, juxta locum qui respicit meridiem cavea illa, in qua leo quidam, jussu Dei omnipotentis, martyrum fere duodecim millia sub Cosrhoe perempta, una nocte detulit: unde et caverna leonis dicitur. Sexto

[25] Luc. XXII, 19. [26] Matth. XXVI, 23. [27] Ibid. 25. [28] Ibid. 39. [29] Ibid. 40. [30] Ibid. 48. [31] Joan. XIX, 26. [32] Matth. XXVIII, 7. [33] Osee XIII, 14. [34] Luc. XXIV, 36. [35] Joan. XX, 28.

se inde, quia vir sanguinis erat. Ergo quas ad hoc præparaverat expensas, Salomoni filio suo, cui a Domino concedebatur, tradidit, quatenus inde domum Domino construeret. Ædificavit rex Salomon Domino templum, id est, Bethel, et altare : quæ et dedicavit incomparabili sumptu : petens a Domino, quod, quicunque de quocunque Dominum consuleret, in eo exaudiri mereretur, quod concessum fuit a Domino. Ergo domus Domini, domus consilii. Illud autem, pro incontinentia principum et populi, exspoliavit Nabuchodonosor per Nabuzardan, principem coquorum suorum, tempore Sedechiæ regis, ipsumque privavit urbe, totumque quod pretiosum fulgebat in æde et in urbe, tulit, sibique præsentari jussit in Babylonem, et populum. Paulo post quidem Pharao Nechao templum delevit et urbem. Modo vero, ne relatori videatur absurdum, auditori tædiosum, sub quibus et a quibus restitutiones et destructiones primi et secundi et tertii templi commissæ, hoc de præsenti Bethel, prout verius queam, elucidare conabor. Revera de hoc Bethel, sub quo et a quo principe restitutum sit, fere ignoratur. Quidam enim, sub Constantino imperatore, ab Helena matre sua reædificatum fuisse perhibent, pro reverentia sanctæ crucis per eam repertæ; alii ab Heraclio imperatore, pro reverentia ligni Domini, quod de Perside triumphans attulerat; alii a Justiniano Augusto; alii a quodam admirando Memphis Ægypti, pro reverentia Allahlbyi, id est, summi Dei, etiam ad primum colendum. Ab omni lingua reverende veneratur præsens hoc templum, quantum prædicatur. Cujus in penultimo, octavo die natalis sui, puer circumcisus est; præputium cujus, Jerusalem in templo de cœlis, ab angelo, Carolo Magno regi præsentatum fuit, et ab eo delatum in Galliam Aquisgranum : postea quidem a Carolo Calvo translatum in pagum Pictaviensem, apud Carnosiam, in ecclesia, quam ibi in honorem Salvatoris construxit, et regiis bonis amplissimis sub monachali religione locupletavit, quod ex tunc usque modo ibi solemniter veneratur ipsa præsenti suo Jesus a matre sua præsentatus est, et receptus a beato Simone, dicente : *Nunc dimittis servum tuum, Domine*[20]. De templo ipso liberavit adulteram ab accusantibus eam, dicens : *Qui sine peccato est*[21], etc. Ista adultera fuit de tribu Nephtalim, filia Segor. In templo isto laudavit munus pauperculæ, quod in gazophylacio posuerat; quæ totum, quod habebat, attulerat. In templo isto, dum moraretur Jerusalem, docebat Judæos, licet eum æmulantes. Supra pinnaculum templi statuit Jesum diabolus, tentans eum, et dicens : *Si Filius Dei es*[22], etc. De templo præcipitatus fuit divus Jacobus, primus sub gratia pontifex in Jerusalem. In templo isto nuntiatum fuit, ab angelo, Zachariæ, natale filii sui Joannis Baptistæ, feria sexta, hora secunda. Inter templum et altare Zacharias, filius Barachiæ, martyr occubuit. Supra templum hoc in veteri Testamento sanctificare solebant turtures et columbas : quod a Saracenis postea immutatum est in horologium, et adhuc videri potest. Per Speciosam portam templi transiens Petrus cum Joanne, respondit petenti ab eis : *Quod autem habeo, hoc tibi do*[23]. In Jerusalem Probatica piscina; quam, tempore Jesu, certis temporibus movere angelus Domini solebat; quicunque infirmus autem post motionem intrabat, sanus fiebat, a quacunque detinebatur infirmitate. Probaton Græce, pecus Latine, eo quod in sacrificiis solebant inde ablui exta pecudum. Erat quippe rubea ex hostiis, quæ ibi immolabantur. In Probatica ista languentem sanitati restituit Jesus, dicens ei : *Tolle grabatum tuum*[24], etc. In medio Jerusalem, excitavit a morte puellam Jesus, sub Salomonis regia, in accubitu Sion. In Josaphat, natatoria Siloe : ad quam Christus cæcum, ab eo illuminatum, misit, ut ex ea lavaret oculos suos, qui abiens, lavit, et vidit. Siloe, missus interpretatur. Siloe, secundum traditionem majorum, ex Silo manare dicitur. Unde Isaias : Siloe cum silentio gurgitem suum ducit; quia subterraneum. Juxta Siloe exstitit quercus Regel; sub qua beatus Isaias sepultus quiescit. In valle Josaphat, sub acuta pyramide, rex idem Josaphat sepultus quiescit. In valle Josaphat sepultus est beatus Jacobus, indeque translatus Constantinopolin. Secundo milliario a Jerusalem, via, quæ ducit Sichem, mons Sabauth in tribu Benjamin. Milliario a Jerusalem, in accubitu montis Oliveti, contra Asphaltiten, Bethania : quæ collateralis est monti Oliveti. Mons Oliveti, mons offensionis, et continuus. Dividit autem eos via, quæ de Josaphat per Betphage ducit. Dictus est autem mons offensionis, eo quod rex Salomon in eo idolum Moloch adoravit. Bethania est oppidum illud, in quo Simon leprosus sæpe Jesum recepit in hospitem; cui devote ministrabant Maria et Martha. Bethaniæ Maria cum lacrymis rigans pedes Jesu, suisque crinibus extergens, et ungens unguento, suorum veniam meruit peccatorum. Bethaniæ Christus Martham laudavit, et Mariam, Martham, in ministrando sollicitam; Mariam, in verbis ejus sollicitam : quarum precibus et lacrymis commotus, fratrem earum Lazarum in monumento jam quatriduanum, vitæ restituit. Bethania, *domus obedientiæ* interpretatur. Betphage, quæ et *vitulus sacerdotum*, *domus buccæ* vel *maxillarum* interpretatur. Mons Oliveti, mons tribuaris, vel sanctificationis. Vallis Josaphat, vallis judicii. Jerusalem, visio pacis. Sion, speculum, vel speculatio. Per hunc tramitem ascendit Jesus Hierosolymam, sedens super asinam, die, qua celebratur ramus palmarum. Sic et quisque catholicus angeli summi consilii debet incedere, et adire præsentiam sacerdotum, qui Dei verbum ruminant; ut ab eis corrigatur, et instruatur, eoque consilio et doctrina su-

[20] Luc. II, 29. [21] Joan. VIII, 7. [22] Matth. IV, 3. [23] Act. III, 6. [24] Marc. II, 9.

bire vallem judicii, id est, contritionem sanæ compunctionis, in conspectu, * videlicet qui se affligit, per portam Orientalem digne introiturus sanctam Jerusalem, cœlestem Sion, stola jucunditatis decorandus. Monte Sion lavit Jesus pedes discipulorum suorum, dicens eis: *Sic facite in meam commemorationem* [25]. Monte Sion cœnavit Jesus cum discipulis suis, dans eis in pane corpus suum ad manducandum, et in vino sanguinem suum ad bibendum: quod est viaticum nostræ redemptionis. Monte Sion, in cœna supra pectus Domini beatus Joannes recubuit, de fonte sapientiæ potans. Monte Sion, Judæ, proditori suo, in cœna Christus buccellam panis intulit. Monte Sion ait Jesus: *Mecum est in mensa, mecum intingit manum in paropside, qui me traditurus est* [26]. Cui Judas: *Numquid ego sum, Rabbi?* Jesus respondet ei: *Tu dicis* [27]. Ad sinistram montis Sion, super agrum peregrinorum, qui et Hakeldama, id est, ager sanguinis, secus viam, quæ ducit Ephrata. * Mons Sion, in quo rex Salomon unctus, regni diadema recepit. In Jerusalem vendidit Jesum Judas hora vesperarum. In accubitu montis Oliveti contra orientem trans Cedron, jactu lapidis a Gethsemani, oravit Christus ad Patrem suum, dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* [28]; ubi ex timore carnis, sudorem fudit quasi sanguinem; ubi et ait Petro: *Non potuistis una hora vigilare mecum* [29]? Deinde Gethsemani regressus est. Judas autem traditor, accepto jam pretio, ad id quod de Jesu Judæis spoponderat, signum dederat cohorti: *Quemcunque osculatus fuero* [30], etc. Quem, cognitum fraudis osculo, vinctum ducunt in Sion, ad Pilati prætorium. Ubi et Petrus ter eum negavit: unde et, galli cantu pie reminiscens verbi Jesu, vere pœnituit, flevitque amare; et fugiens in cavernam, quæ modo Galli cantus appellatur, vulgariterque Galilææ via, quæ descendit Josaphat, sub porta montis Sion. Monte Sion Jesum opprobriis afflictum, verberibus cæsum, catenis tentum, ac derisum, crucis suæ bajulum, Pilati jussu, Judæorum impulsu, in Golgotha, quod est Calvariæ locus, tunica exutum, felle et aceto potatum, crucis patibulo suspensum neci dederunt. Locus, inquam, Calvariæ dictus, eo quod in eo calvari, id est, damnari rei solebant. Calvariæ dum in cruce pateretur Jesus, Matrem suam amico suo commendavit ut virginem virgini Matri, dicens: *Ecce filius tuus* [31], etc. Calvariæ dum in cruce pateretur hostia mundi, latroni pendenti ad dexteram, ab eo petenti veniam, stolam immortalitatis promisit: crucis in patibulo, perforatus lancea, sanguinem emisit et aquam, ex quorum stilla aperti sunt oculi Longini, qui eum percusserat. Sub loco Calvariæ ad dexteram, in introitu Ecclesiæ, locus, in quo Joseph impetravit a Pilato corpus Jesu, sublatum de cruce lavit reverenter caris

A liquoribus, et aromatibus condivit, involutumque in sindone munda, haud longe sepelivit in horto, in monumento, quod novum sibi de rupe sculpserat. Inde descendit ad inferos ad redimendum hominem: inde resurrexit, verus leo de tribu Juda, morte subacta ibi: et angelus Domini sanctis mulieribus apparuit, jam ab ostio monumenti lapide revoluto, et, Jesum vere resurrexisse nuntians, ait: *Ite, et dicite discipulis ejus, et Petro, quod præcedet vos in Galilæam* [32]. Sub loco Calvariæ, in capite Ecclesiæ, ab Helena crux Domini reperta est. Secundo milliario a Jerusalem, contra Jerusalem crevit arbor illa dignissima, in qua verus ille leo pependit, qui morte sua mortem delevit, vitam mundo reparans. Unde propheta: *O mors, ero mors tua* [33],
B etc. De carcere vero, et medio mundi, fabulatorie prædicatur; cum utriusque loci dignitas satis reverenda sit. Locus, inquam, qui modo Carcer Christi dicitur, in passione Jesu campestris erat; sed in ea moram habuit, quandiu machinabantur ei crucis suspendium. Illo quidem loco, secundo manifestavit se Jesus Mariæ Magdalenæ, cum rediret ab inferis. Eadem die jam declinante ad vesperam, sub peregrini specie latitans, apparuit duobus discipulis in via, sub conquestu de morte illius tendentibus Nicopolin, id est, Emmaus oppidum, septimo milliario a Jerusalem: quem et ibi receptum in hospitem recognoverunt in fractione panis; et statim disparuit ab eis. Monte Sion apparuit apostolis omnibus, absque Thoma, januis clausis,
C dicens eis: *Pax vobis* [34]. Monte Sion, octava die, Thomæ cum illis, januis clausis omnibus, vulnera sua palpanda obtulit. Cui ait Thomas: *Dominus meus, et Deus meus* [35]. In Galilæa secus mare, et in mari discipulis suis ter se manifestavit. Quadragesimo die, in monte Oliveti, susceptus a nube, manibus erectis, cœlos ascendit. Quadragesimo die, qui nobis jubileum annum, id est, æternam libertatem figurat, apostolorum corda suorum inflammantem, sanctum remisit Spiritum Paracletum. Monte Sion Virgo, Jesu Mater, transiit de mundo, et in Josaphat ab apostolis sepulta fuit; inde a Filio suo supra choros angelorum exaltata. Monte Sion David rex, et Salomon, aliique reges Hierosolymitani,
D sepulti quiescunt. Ante portam Jerusalem, quæ respicit occasum * urbs sancta Israel, saxis obrutus beatus Stephanus protomartyr obiit, inde translatus in Sion, et sepultus inter Nicodemum et Habilon, et Gamalielem; postea Constantinopolin: Romæ ad ultimum beato Laurentio contumulatus. Unde et in tumulo scribitur: *Quæ Sion occidit nobis bis* * *austra misit.* Ante portam Jerusalem, juxta locum qui respicit meridiem cavea illa, in qua leo quidam, jussu Dei omnipotentis, martyrum fere duodecim millia sub Cosrhoe perempta, una nocte detulit: unde et caverna leonis dicitur. Sexto

[25] Luc. XXII, 19. [26] Matth. XXVI, 23. [27] Ibid. 25. [28] Ibid. 39. [29] Ibid. 40. [30] Ibid. 48. [31] Joan. XIX, 26. [32] Matth. XXVIII, 7. [33] Osee XIII, 14. [34] Luc. XXIV, 36. [35] Joan. XX, 28.

milliario a Jerusalem, via, quæ ducit Ramatha, mons Modin; ex quo Mathathias, pater Machabæorum; in quo sepulti quiescunt, eorum adhuc apparentibus tumulis. Octavo milliario a Modin, via quæ ducit Joppen, Lidda, quæ et Diospolis: in qua corpus beati Georgii sepultum fuisse manifestatur. Milliario a Ramatha, tertio milliario a Bethleem, Thecue oppidum, ex quo Amos propheta: qui et ibi sepultus quiescit. Quarto milliario a Jerusalem ad austrum, oppidum illud, in quo morabatur Zacharias tunc temporis, cum Mater Jesu Maria, festinans, jam habens in utero Filium Dei, venit ad salutandam Elisabeth, cognatam suam, quæ erat gravida Joanne Baptista; quem ibi et natum fuisse perhibent. Decimo tertio milliario a Jerusalem contra boream, Jericho, ex qua Rahab meretrix, quæ hospitio suscepit et pavit celavitque quatuor exploratores terræ promissionis. Ex qua Zachæus statura pusillus, audiens Jesum, partes illas perambulantem, sycomorum arborem ascendit, et, ut Dominum videret, et cum eo loqueretur, se indicavit, petens veniam; ex qua et pueri, qui beatum Elisæum, Hierosolymam ascendentem, deriserunt exclamantes: *Ascende calve, ascende calve* [36]. Secundo lapide a Jericho ad austrum, est desertum, quod Quarantena vocatur, in quo Jesus quadraginta diebus totidemque noctibus jejunavit, eumque ibi esurientem tentans diabolus, ait: *Dic, ut lapides isti panes fiant* [37]. Secundo milliario a Quarantena contra Galilæam, mons excelsus ille, in quo iterum diabolus tentavit Jesum, ostendens ei omnia regna mundi, et inquiens: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me* [38]: Sub Quarantena, fontis illius rivulus, quem beatus Elisæus, ejus sanata sterilitate, de amaro potabilem reddidit. Ante Jericho, secus viam, cæcus mendicus, audiens quod Jesus transiret, clamans: *Jesu, fili David, miserere mei* [39], ab eo illuminari meruit, tam interius quam exterius. Tertio milliario a Jericho, secundo milliario a Bethagla, quod interpretatur *locus gyri*, eo quod ibi more plangentium circuissent funera Jacob, filii ejus et gens sua, referentes eum de Ægypto in Hebron. Engaddi in tribu Juda, ubi abscondit se David in solitudine, quæ est in aulone * Jericho, hoc est, in regione illa campestri, de qua supra diximus. Vocatur vicus ille pergrandis Judæorum. In Gadda juxta mare Mortuum, balsamum afferri solebat et oriri. Unde et vineæ Engaddi nuncupantur. Octavo milliario a Nazareth contra Carmelum Cham mons; ad radicem cujus, juxta fontem, Lamech, pater Noe, sagitta sua peremit Cain, arcuque suo ducem suum. Unde furore repletus, et iratus, ait; *Occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum* [40]. Tertio milliario a Cain monte, mons Carmeli, de quo in Canticis: *Collum tuum, ut Carmelus* [41]; in quo et per multum temporis spatium conversari voluit beatus Elias, ejusque discipulus cum eo, beatus Elisæus. Septimo milliario a Nazareth contra Genimum, Gaver, locus in quo Jehu rex Israel percussit Ochoziam regem Judææ. Decimo sexto milliario a Nazareth contra orientem supra mare Galilææ, Gergesa, viculus ille, in quo Salvator eos qui a dæmonibus vexabantur, sanitati restituit; ex quo et in mari porci præcipitati obiere. Decimo sexto milliario monte Carmeli contra meridiem, Cæsarea, Palæstinæ metropolis, ex qua Cornelius centurio, quem in ea baptizavit beatus Petrus, et creavit in episcopum: in qua et turris Stratonis, quam Herodes contra adventum Augusti Cæsaris construxit de albo marmore; et turrim, quæ supereminet Hierosolymis, ipse Herodes, quæ et turris David dicitur, Josepho attestante, fabricavit eamque Antoniam vocavit.

[36] IV Reg. II, 23. [37] Matth. IV, 3. [38] Ibid. 9. [39] Matth. IX, 27. [40] Gen. IV, 23. [41] Cant. VII, 5.

POST MEDIUM SÆCULUM XII

THEODORUS PRODROMUS

NOTITIA

(Ex Leone Allatio *De Theodoris* num. CXVI, ap. Maium in *Bibl. Nov. Patr.* tom. VI.)

Theodorus Prodromus, sive Ptochoprodromus, ita enim sæpissime in manuscriptis exprimitur, Christianis parentibus ortus, bonis piisque disciplinis instruitur. Ipse enim de se dicit:

Ὅς πατέρων μὲν ἐξέφυν θεοφρόνων,
Καὶ πίστιν ἔκ τε πραγμάτων πιστουμένων
Καὶ κλήσεσι μάλιστα χριστωνυμίας·

Πάππου γὰρ εὐμοίρηκα Προδρομωνύμου,
Καὶ θεῖον ἔσχον Χριστὸν ὠνομασμένον
Γῆς ῥωσικῆς πρόεδρον, ἁβρὸν ἐν λόγοις,
Ὑφ' οἷς ἀναχθεὶς εὐσεβῶς ἀνετράφην.

Quibusdam non placet illud εὐσεβῶς, quod errori Græcorum de Spiritu sancto videatur addictissimus. Ipse ad Baream :

Ὁ μὲν Λόγος, νοῦ γέννα τοῦ παναιτίου,
Πανάγιος παῖς Πατρὸς ἐκ παναγίου,
Τὸ Πνεῦμα δ' ἐκπόρευμα, καὶ πρόβλημα νοῦ.

Alibique dicit de eodem, Πατρὸς ἐκ μόνου. Quinimo singulari opusculo hoc idem contra Latinos defendit, ut infra videbimus. Præpositum nomini Theodoro adjunctum τοῦ κυροῦ, qui ejus epigrammata ediderunt, *Cyri Theodori Prodromi*, interpretati sunt, nomen esse proprium arbitrati. Quos optime refellit Gilbertus Gaulminus in Adnot. ad eumdem Prodromum, cap. 1. Est enim κυρὸς nuperis Græciæ scriptoribus loco κύριος, ut Latinis eodem sæculo *domnus* pro dominus : quod etiam potius κῦρ, vel κύρις, corruptius extulerunt, probatque eamdem vocem sic perperam acceptam in omnibus linguis. Fuit variæ eruditionis vir, scripsitque varia in omni genere scientiarum. Illius edita sunt epigrammata Græca cum aliis quibusdam, quæ sunt : *Argumenta, seu capita utriusque Testamenti tetrastichis iambicis senariis, et heroicis, quæ ubique iambicis ejusdem sententiæ subnectuntur, non quidem in omnes libros, sed in Pentateuchum, Josue, Judices, et Reges. Item in quatuor Evangelia, et Acta apostolorum. Tetrasticha item iambica, et heroica, in tres sanctos hierarchas Gregorium, Chrysostomum, et Basilium. Elegi, quibus alloquitur Paulum apostolum. Pares ad Gregorium theologum, alii in magnum Basilium, alii in Gregorium Nyssenum, alii in sanctum Nicolaum. Exsilium amicitiæ senariis scriptum. In Providentiam. Versus expostulatorii in Baream, a quo temere nominatus fuerat hæreticus. In imaginem vitæ.* Basileæ apud Bebelium anno 1536. Hæc eadem omnia in manuscriptis Italicis habentur et correctiora, et ampliora, quibus non nemo suffultus novam editionem non inglorie moliri posset. Habentur quoque manuscripta in Bibliotheca regia Scoriaci. Illius epigrammata Græca, Joannes Ribissus in Latinam linguam transtulit, et Genevæ excudit Crispinus. Dialogus *De amicitia* iambicis trimetris scriptus, Græce et Latine interprete Conrado Gesnero editus est Basileæ post Joannis Stobæi *sententias* in fol. In his tamen quemadmodum et in reliquis aliis accuratior quantitatis syllabarum ratio desideratur.

Ejusdem dissertatio, qua veteris poetæ versiculum, quo paupertati sapientiam attribuebat, exagitat : nempe ἀνατροπὴ τοῦ, σοφίην πενίη ἔλαχεν. *Refutatio argumenti : Paupeties sophiam nacta est*, ex regia bibliotheca deprompta, edita est Græce et Latine cum notis per Fredericum Morellium Lutetiæ in-8. An auctor hujusce dissertatiunculæ idem sit cum κυρῷ Prodromo ἐποποιῷ, cujus piorum carminum ἐκλογαὶ de oraculis utriusque Testamenti exstant, incertum sibi esse nec satis compertum fatetur idem Morellius. Et eumdem esse, fortasse aliquem collecturum, quod in exordio fateatur, se a pueris poetas amore ac reverentia prosecutum, exemplo Platonis. At cur pius poeta oratorem agens sola profanorum scriptorum auctoritate crebro usus, sanctorum auctorum, quos digitis callebat et aure, ne γρῦ quidem nominasset, hoc illi rem vertit in dubium. At sciat auctori contra profanos scriptores agenti, eosque exagitanti inopportunum visum fuisse ex sacris, quibus illi animum non advertunt, refellere, et præcipue nulla eum compellente necessitate. Scripsit ut libuit. Attamen epopœum et oratorem eumdem esse probant plane, quæ infra recensebimus illius opera ; necnon omnes manuscripti codices, qui hanc dissertatiunculam inter alia ejusdem monumenta accensent.

Ejusdem *Rhodanthes et Dosiclis amorum libri IX* Græce et Latine, Gilberto Gaulmino interprete editi sunt Parisiis apud Fussanum de Bray 1625, in-8. Ita tamen interpretatur Gaulminus, ut non ea quæ Prodromi sunt, sed sua et suo modo digesta comptaque reddat, addiditque in eumdem adnotationum librum. Adnexuit ejusdem dialogum *amarantum*, sive *senilem amorem*, soluta oratione scriptum Græce, et sua interpretatione Latinum. Græca amorum habuit ex bibliotheca Palatina descripta manu Salmasii ; quæ deerant, curante senatore Peirescio, ex Vaticano codice : septemque diebus, ut ipse tradit, Latina fecit. Amarantum ex Vaticana bibliotheca descriptum communicavit idem Peirescius. Et hæc quidem edita sunt. Multo plura inedita sunt, quæ suo ordine ut possumus, digeremus potissimum ex bibliothecis Italicis. Et primum quidem soluta oratione complura scripsit. Quæ ipse videre potui sunt. Ἐρωτήματα γραμματικὰ πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν. *Erotemata grammatica ad sebastocratorissam.* P. Καθάπερ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, φιλολογωτάτη μοι βασιλίδων, ἀπὸ διαφόρων μερῶν. Hinc expiungitur error in indice manuscripto bibliothecæ regiæ Scoriaci, ubi scribitur : Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξήγησις εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Μοσχοπούλου. *Theodori Prodromi explicatio in grammaticam Moschopuli.* Moschopulus enim multo recentior est. Nisi alius nobis recentior Theodorus Prodromus enascatur, vel Moschopolus Moschopulo Manuele antiquior. . Παροιμίαι διάφοροι κατὰ ἀλφάβητον μετὰ τῆς ἑρμηνείας. *Proverbia varia alphabeti ordine digesta cum expositione.* P. Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα τὸ ἀη-

δίς. Ἐπιστολαί, *epistolæ* I. Τῷ Ἐφόρῳ, *Ephoro*. P. Ἡμεῖς μὲν, ὀλβία μοι καὶ σοφωτάτη. II. Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλδῃ (1). *Logothetæ domno Stephano Meldæ*. P. Εἶτα σύ μοι λέγε τὸν Ὑμηττόν. III. Τῷ ὀρφανοτρόφῳ καὶ νομοφύλακι εἰς τὴν κατασχοῦσαν λοίμωξιν. *Orphanotropho, et nomophylaci de vexante eum canina fame*. P. Ἐκ κοιλίας ᾅδου τοῦτο δὴ τὸ προφητευόμενον. IV. *Eidem*. P. Πότε ἥξω, θαυμάσιε δέσποτα. V. *Eidem*. P. Τὴν χθὲς, θεοειδέστατε δέσποτα. VI. Τῷ μητροπολίτῃ Τραπεζοῦντος. *Trapezuntis metropolitæ*. P. Τίς εἰμὶ καὶ τίνων, ἱερέ μου καὶ θειότατε. VII. Θεοδώρῳ. *Theodoro*. P. Ὤφελον, ἀδελφικὴ μου καὶ φίλη ψυχή. VIII. *Eidem*. P. Τοῦτ' ἐκεῖνο, φίλε Θεόδωρε, κἀπὶ σοὶ περιῆλθε. IX. *Lizici*. P. Οὐκ ἀγαθόν σε παῖδα. X. *Eidem*. P. Ὑπέρφευ, Λίζιξ, ἐξ ὅσης ἡμᾶς. XI. *Mylæ*. P. Φασὶν οἱ πεπειραμένοι, καὶ ἐγὼ πείθομαι. XII. *Eidem*. P. Τοῦτ' ἐκεῖνο γλῶσσα πνέουσα μένος Ἀθηναίου πυρός. XIII. *Eidem*. P. Σὺ μὲν ἡμῖν τὰς παρυπάτας καὶ τὰς ὑπάτας (2).

Πρὸς Γρηγόριον μοναχὸν καὶ καθηγούμενον τῆς ἐπὶ Ὀξείᾳ νήσῳ σεβασμίας μονῆς τῶν Βουλγάρων ὅτε ἦλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀῤῥωστήσας, καὶ παραιτησάμενος. *Ad Gregorium monachum et abbatem venerandi monasterii Bulgarorum, in Oxia insula siti, cum ad insulam venisset sanctissimus dominus noster ex patriarchio post morbum et abdicationem*. P. Οἴμοι θεσπέσιε καὶ σοφέ μου πάτερ.

Orationes et alii tractatus. I. Εἰσιτήριος τῷ ὀρφανοτρόφῳ, καὶ νομοφύλακι, καὶ (3) τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνοντι. *In orphanotrophi et nomophylacis ingressu oratio, cum nomophylacis dignitatem acciperet*. P. Πότερος ποτέρῳ σοι, θειότατε δέσποτα, τὸν εἰσιτήριον ᾄσομαι. II. Εἰς τὸν Καίσαρα ἢ ὑπὲρ πρασίνου. *Ad Cæsarem pro prasini coloris factione*. P. Χρωμάτων πέρι καὶ φύσεως αὐτῶν, καὶ γενέσεως. III. Πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν Πρόνοιαν. *Ad eos qui propter paupertatem adversus Providentiam blasphemant*. P. Τιμολέων, ὁ Τιμοδήμου, Κορινθίων πολίτης. IV. Ἀμαθὴς, ἢ παρ' ἑαυτῷ γραμματικός. *Imperitus, aut apud se ipsum grammaticus*. P. Μαρσύαν δὲ εἴ τις ἤρετο τὸν αὐλητήν. V. Φιλοπλάτων, ἢ σκυτοδέψης. *Amicus Platonis, sive Coriarius*. P. Εἶεν, ὦ παῖ Ἀρίστωνος, καλὸς μὲν εἶ. VI. Δήμιος, ἢ ἰατρός. *Carnifex sive medicus*. P. Εἰ ἐν ἦν ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἤλγεεν. VII. Βίων πράσις πολιτικῶν καὶ ποιητικῶν. *Venditio vitarum hominum politicorum et poetarum*. P. Τὸν μὲν τόπον, ὦ Ἑρμῆ, καὶ τὰ βάθεια. VIII. Εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην. *In patriarcham Constantinopolitanum Joannem*. P. Πῶς πότε ὑπονοίας ἔχειν περὶ ἐμέ. IX. Λόγος εἰς τὸν Πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. *In Porphyrogennetam domnum Isaacium Comnenum*. P. Οὐ φθάνω σοι τοῦ ἐγκωμίου καρποφορῶν τὸ προοίμιον. X. Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς. *Epithalamium felicissimi Cæsaris filiis*. P. Ἐδέησε καὶ τριχῶν αἰγείων τῇ πάλαι σκηνοπηγίᾳ. IX. Εὐχαριστήριος τῷ νομοφύλακι, πρωτεκδίκῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ κυρίῳ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ. *Gratiarum actio nomophylaci protecdico, et orphanotropho domino Alexio Aristeno*. P. Εἶτα τραγῳδοὶ μὲν καὶ διθυραμβοποιοί. XII. Ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ νομοφύλακος Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ. *De lingua orphanotrophi et nomophylacis Alexii Aristeni*. P. Ὑπὲρ τῆς τοῦ νομοφύλακος γλώσσης ὁ λόγος. XIII. Μονῳδία εἰς τὸν Πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν. *Monodia in Porphyrogennetam et sebastocratorem Andronicum Comnenum*. P. Σκηναὶ καὶ γραφαὶ πενθήρεις. XIV. Μονῳδία εἰς σεβαστὸν καὶ λογοθέτην Γρηγόριον τὸν Καματηρόν. *Monodia in sebastum et logothetam Gregorium Camaterum*. P. Τίνι, ὦ παρόντες, ἐργασαίμην προτέρῳ τὴν μονῳδίαν. XV. Μονῳδία εἰς τὸν ἁγιοθεοδωρίτην Κωνσταντῖνον. *Monodia in sanctum a Deo datum Constantinum*. P. Εἰ τοὺς ἀγαθοὺς ἐφεῖται θρηνεῖν ἀπολιπόντας. XVI. Μονῳδία εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κυρὸν Στέφανον τὸν Σκυλίτζην. *Monodia in sanctissimum metropolitam Trapezuntis domnum Stephanum Scylitzam*. P. Ἄρτι πρώτως ᾐσθόμην φίλον ἀποβαλών.

Ἀπορίας ἀπὸ τῶν πέντε φωνῶν. Ξενόδημος ἢ φωναί. *Dubia ex quinque vocibus. Xenodemus sive voces*. P. Εἶεν, ὦ παῖ Ἀριστάνδρου, Θεοκλέος δέ τινος φήμην.

Περὶ τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ τοῦ πολλοῦ, καὶ τοῦ ὀλίγου, ὅτι οὐ τῶν πρός τί εἰσιν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ. *Magnum et parvum, multum et paucum non pertinere ad relationem, sed ad quantitatem*. P. Τίνι δὲ ἄλλῳ ἢ λόγῳ τὰ λογιζόμενα.

Παράφρασις εἰς τὰ ὕστερα τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Paraphrasis in posteriora Analytica Aristotelis*. P. Οὔτε τῆς Ἀριστοτέλους μεγαλονοίας, οὔτε τῆς ἡμετέρας οὐθενείας. In bibliothecis regia Scoriaci, et imperatoria Vindobonæ. In eadem regia habetur ejusdem *Expositio in Psalmos*.

Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων. *De processione Spiritus sancti adversus Latinos*. P. Φανερόν ἐστι, ὅτι ὥσπερ ὁ Υἱὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἴεται ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἔχειν.

Εἰς τὸ, Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. *In illud: Et ille præcedet ante eum in spiritu et virtute Eliæ*. P. Τὴν ἀπορίαν ἀρχὴν, ὦ φιλότης εὐπορίας.

(1) Laz. Μέλητι.

(2) Petrus Lazzarus S. J. edidit has nonnullasque alias Prodromi epistolas in Miscellaneis ex bibl. Coll. Rom. t. I, p. 18-81, et t. II, p. 563 568. Idem in Præf. docte disseruit de eodem Prodromo, et alia ejus scripta multa recensuit, quæ cum his apud Allatium conspirant, quanquam Allatius longe plura enumerat. A. M.

(3) Laz. δίς pro καί.

Ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων καὶ σοφῶν ποιητῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Προοίμιον εἰς τὸν Ὀρφανοτρόφον. *Expositio in canones sanctorum et sapientium poetarum Cosmæ et Joannis Damasceni (quos illi composuerunt in sacras Domini nostri solemnitates.) Proœmium ad Orphanotrophum.* P. Ἔοικας, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν τῶν ἐν ταῖς Δεσποτικαῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορταῖς. Possevinus in paucissimis verbis variis erroribus lectorem imbuit : *Theodorus pauper explicuit interpretationem libri Joannis Damasceni qui octoechus dicitur.* Theodorus iste pauper non alius fuit a Prodromo. Nam iste pauperis etiam sibi veluti cognomen adnexuit : indeque factum πτωχοπρόδρομος, nempe *pauper Prodromus.* Et erat vere conditione miser ac pauper. Somnium merum est, *Interpretatio libri Damasceni.* Nullum enim ille titulo *Octoechi* scripsit. Octoechus, quem Prodromus explicaverit, quid monstrum sit, explicet Possevinus. Et octoechum Joannis opus, octoechi nomine, quod nuspiam est, misere fœdavit. Quare sententia ita corrigenda est : *Theodorus Ptochoprodromus interpretatus est Joannis Damasceni librum, qui octoechus dicitur.* Sed id quoque falsum erit. Quamvis enim iste Prodromus scripserit interpretationem in canones Cosmæ et Damasceni (4), quos illi in Domini nostri solemnes dies festos concinnarunt, nunquam tamen legi eumdem Damasceni *Octoechum* interpretatum, quem fusissimo commentario Joannes Zonaras explicavit. Cum reliqua peregerit Prodromus, potuit et hanc quoque interpretationem perficere ; sed eam ad hunc usque diem nulla in bibliotheca signatam vidi. Utinam et hæc quoque exstaret! Hujus expositionis meminit Thessalonicensis in Proœmio suæ Expositionis canonis Joannis Damasceni in Pentecosten (5). Et καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐν σοφοῖς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος αἰτιολογεῖ σεμνῶς αὐτὸ, κανόνας ἱεροὺς ἐξηγησάμενος. *Etsi inter sapientes clarissimi nominis Theodorus Prodromus hujusce gravem causam reddat, qui sacros canones exposuit.* In eam quoque respexit Nicephorus Blemmida oratione ad Jacobum Bulgariæ archiepiscopum. Ἐν τούτοις ὁ ἐξηγούμενος, ὁ πολλοῖς θαυμαζόμενος, ὁ καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστὴς, τὸ ἐκλάμψαντα, φησὶ, τὴν ἄνω γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἀπαθῆ παρίστησιν. *Ad hæc interpres, qui multis in admiratione est, et qui sacros canones primus exposuit :* ELUXIT, *inquit, supernam Filii absque passione generationem denotat.* Habetur hæc Expositio manuscripta Scoriaci in Bibliotheca regia, Romæ in Vaticana, Barberina, Altempsiana.

Carmine etiam tum politico, tum iambico, tum heroico præter jam edita plurima lusit. Nos quæ hic adnotamus legimus, et sunt :

Εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυππιώτην. *In grammaticum Theodorum Styppiotam.* P. Ὦ βέλτιστε γραμματικῶν.

Εἰς τὸν μοναχὸν κυρὸν Ἰωαννίκιον. *In monachum, domnum Joannicium.* P. Οὐ μὰ σὲ χάρα φίλον· σὲ γάρ.

Ἐπιτύμβιος εἰς τὸν κῦριν Κωνσταντῖνον τὸν Καμυτζῆν. *Sepulcralis in dominum Constantinum Camytzem.* P. Τί τοὺς τύπους ἔστηκας ἱστορῶν ξένε.

Κατὰ μακρογενείου, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ. *Contra longibarbum, proptereaque sapientis speciem habentem.* P. Ἰατταταιὰξ τῆς ἁδρᾶς γενειάδος.

Σχετλιαστικοὶ πρὸς τὴν Πρόνοιαν. *Indignabundi in Providentiam.* P. Οὐκ ἀγνοοῦμεν, δημιουργέ μου Λόγε.

Κατὰ φθονούντων. *Adversus invidos.* P. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἰνδὸς ἴχνος ἐν βίῳ.

Σχετλιαστικοὶ ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ. *Indignabundi propter ignominiam.* P. Ἔῤῥετ' ἐμοῦ βιότοιο.

Κατὰ νόσου ἡρῷοι. *Contra morbum heroici.* P. Ἦν σε μέγα κρατεῖ.

Εἰς εἰκονισμένον βίον. *In vitam effigiatam.* P. Ἐμὲ τὸν βίον, ἄνθρωπε, δέξαι σου παραινέτην.

Αἴνιγμα εἰς τὴν νεφέλην. *Ænigma in nebulam.* P. Υἱέος ἡμετέρου με φιτύσσατο δῖα θυγάτηρ.

Ὑποθετικοὶ ἐπί τινι ἐκβρασθέντι τῆς θαλάσσης ἄχειρι νεκρῷ. *Monitorii de quodam a mari ejecto sine manibus mortuo.* P. Ξεῖνε, τί νῦν με δέδορκας;

Συντακτήριοι τοῖς Βυζαντίοις. *Valedicentes Byzantinis.* P. Χαῖρε, πόλις μεγάπυργε.

De horto. P. Ὁρᾷς θεατὰ τοῦ φυτῶνος τὴν χάριν.

Aliud. P. Ὁρῶν σε, κῆπε.

Aliud. P. Ἄνθρωπε δεῦρο καὶ τρύγησον.

Aliud. P. Βαβαὶ πόσαις ὁ κῆπος.

Aliud. P. Τὴν καλλονὴν, ἄνθρωπε, τοῦ ῥόδου.

Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ, κυρῷ Ἀλεξίῳ. *In nuptias filii domni Nicephori Phorbeni, domno Alexio.* P. Ὡς εὐτυχὴς καὶ εὐκλεὴς ἡ σὴ νυμφαγωγία.

In easdem. P. Κατάθου σου τὸν θώρακα.

In easdem. P. Τίς εἶδε κῆπον ἀρετῶν.

In easdem P. Τρισευτυχὴς, τρισεύδαιμον.

(4) Hujus interpretationis specimen habes in nostro Spicilegio Rom., t. V, p. 390 seqq. A. M.

(5) Hanc Eustachii egregiam Expositionem in Damasceni hymnum pentecostalem edidimus Græce nos in Spicil. Rom. t. V, p. 161-383. Locus autem ab Allatio citatus legitur apud nos, p. 174. A. M.

In easdem. P. Γάμοι, καὶ γάμων τελεταί.

Ὑποθετικοὶ εἰς Παυσανίαν ἀπολιθωθέντα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου. *Monitorii in Pausaniam lapidem factum propter obitum filii sui Petri.* P. Πέτρος ἔω πέτρον,

De eodem argumento. P. Ὃς Νιόβην πολύδακρυν.

De eodem argumento. P. Παυσανίην ἡ λύπη.

Εἰς τάφον Ἀθανασίου ἡσυχαστοῦ ἐπιτιμητικοὶ τυμβωρύχοις. *In sepulturam Athanasii hesychastæ, objurgatorii adversus sepulcrorum effossores.* P. Ὁ τυμβορύχτης, ὁ σπαράκτης τῶν τάφων,

Τῷ ὀρφανοτρόφῳ. *Orphanotropho.* P. Τί φῂς, ὁ λαμπρότατος ὀρφανοτρόφος,

Τῷ αὐτῷ ἡρῷοι. *Eidem heroici versus.* P. Μαρτύρεται ἠέλιοιο φύσις.

Ἐλεγεῖοι. *Elegiaci.* P. Εἴπερ ἐνὶ χθονίοις γένετο θεμιστοπόλος.

Ἀνακρεόντειοι. *Anacreontici.* P. Ἄγε μοι νοὸς γενάρχα.

Ἐπὶ τῷ υἱῷ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ, κυρῷ Ἀλεξίῳ. *De filio panypersebasti domni Nicephori Phorbeni, domno Alexio.* P. Τίς οἶδε κῆπον ἀρετῶν; ἐλθέτω, νῦν ἰδέτω.

Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου, ὡς ἀπόντος τοῦ βασιλέως. *In filios Porphyrogennetæ et sebastocratoris Isaacii, tanquam si abesset imperator.* P. Ὦ ζεῦγος υἱῶν φιλτάτων.

Πρόγραμμα εἰς κοντάκιον ἔχον σχέδη τοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου. *Programma in contacium habens schedas domni Joannicii.* P. Ἥρως Ἰωαννίκιε, Ἰωαννίκιε ἥρως.

Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλδῃ, ἀπολογητικοὶ ἐπὶ τῇ ὑπερημερίᾳ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως. *Ad logothetam domnum Stephanum Meldem, responsorii ob dilationem ultra præstitutum diem ad ipsum adventus.* P. Σῶτερ ἐμὲ στεφάνωμα.

Εἰς τὴν σοφωτάτην Πορφυρογέννητον καισάρισσαν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν περὶ τῶν ἑαυτῆς. *In sapientissimam porphyrogennetam Cæsarissam domnam Annam Ducænam de rebus suis.* P. Κλῦθι, Τριὰς μέγ' ἄνασσα.

Εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς. Ἡρῷοι. *In imperatricem domnam Irenem Ducænam in morte sebastocratoris filii. Heroici.* P. Ὡς ὄφελον βασίλεια.

Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσσῃ Ῥωμαίων Εἰρήνῃ, ὡς ἀποκειμένης. *Sepulcrales in bonæ memoriæ imperatricem Romanorum Irenem. Defuncta loquitur.* P. Εἴ τις νόμος δίδωσι καὶ νεκροῖς λέγειν.

Εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (6). *In coronationem Alexii Comneni.* P. Ἥλιε Ῥώμης.

Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει. *Hymnus imperatori domno Joanni Comneno in die natali Christi.* P. Πάλιν γενέθλιον Χριστοῦ, καὶ νίκη βασιλέως.

Aliud. P. Εὐχαριστῶ μου τῷ Θεῷ.

Aliud. P. Ἀφ' οὗ Θεός σοι, βασιλεῦ.

Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ. *Hymnus imperatori domno Joanni Comneno in die baptismi Christi.* P. Ἰδοὺ διπλῆ πανήγυρις.

Aliud. P. Ἐβάπτισάς με, βασιλεῦ, τὴν νέαν δούλην Ῥώμην.

Aliud. P. Φωτίζου, πόλις Ῥωμαΐς.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα κυρὸν Ἰωάννην στρατεύοντα καὶ πάλιν κατὰ Περσῶν (7) εὐκταίως ληφθέντες ἀπὸ τῶν προφητῶν δεκάστιχοι. *In imperatorem domnum Joannem rursus in Persas expeditionem parantem, ex prophetis sumpta decasticha, quibus bona precatur.* P. Ὁρῶν παραταττόμενον κατὰ Περσῶν καὶ πάλιν.

Δωδεκάστιχα πολιτικὰ εἰς τὸν αὐτοκράτορα κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν, ἔτι ὄντα ἐν τῇ Κασταμόνι. *Dodecasticha politica in imperatorem domnum Joannem Comnenum adhuc Castamone commorantem.* P. Καλά σου τὰ προοίμια τοῦ κράτους μονοκράτωρ.

Ἔκφρασις διὰ στίχων ἡρωϊκῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. *Ecphrasis carminibus heroicis de processu domni Joannis Comneni post debellatam Castamonem.* P. Θυμὲ, μάχας μὲν ἔα.

Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικὰ τοῖς δήμοις. *In progressu domni Joannis Comneni post debellatam Castamonem decasticha politica populis.* P. Ἀπὸ προδρόμου πρόδρομος, οἰκέτης ἀπ' οἰκέτου.

Ὡς ἀπὸ πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι ἐπὶ τῷ καθίσαι ἐφ' ἅρματος. *Veluti ab urbe decasticha exhortatoria ad imperatorem, ut ascenderet currum.* P. Ἕκαστον ἔτος, βασιλεῦ.

Aliud. P. Εἰ κατ' ἔτος, βασιλεῦ, τοῦ κράτους σου,

Τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος. *Imperatori domno Joanni Comneno ob debellatam Castamonem.* P. Ἦν ὅτ' ἄναξ μεγάθυμε.

(6) Ephræmius chronographus a nobis editus v. 3491. de Alexio : ὃς καὶ τετανίωτο παρ' ἀρχιθύτου, A. M.

(7) Hujus imperatoris egregia facinora ac bella copiose enumerat supradictus Ephræmius chronographus. A. M.

Κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἁλώσει (8), καὶ Γάγγρας. *Domno Joanni Comneno post secundam expugnationem Castamonis et Cangræ.* P Καὶ τάδε σου, μεγάλαθλε.

Τῷ αὐτοκράτορι τῷ ἐκ Περσῶν νικητικῶς ἐπανήκοντι. *Imperatori cum ex Persis victor rediret.* P. Πάλιν ἀγὼν τοῖς ῥήτορσιν.

Εἰς γάμον βασιλικὸν παιᾶνες τοῦ δήμου. *In nuptias imperatoris pæanes populi.* P. Σκίρτα καὶ πάλιν, Βοζαντίς.

Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικὸν παιᾶνες τοῖς δήμοις. *In alias nuptias imperatoris pæanes populi.* P. Καὶ πάλιν μὲν ἐπιδημιῶν ἡμῖν ἀπὸ τῆς μάχης.

Τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ. *Imperatori Joanni Comneno.* P. Πολλοὶ τῶν λατρευόντων.

Τῷ αὐτοκράτορι ἐξερχομένῳ κατὰ Περσῶν τὸ δέκατον. *Imperatori decima vice bellum Persis inferenti.* P. Βάρβαροι, σκυθρωπήσατε.

Alii. P. Ὦ βασιλεῦ ἀήττητε.

Εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ Πορφυρογεννήτῳ κυρῷ Μανουὴλ καὶ σεβαστοκράτορι (9). *In ingressu sponsæ ex Alamannorum gente ad Porphyrogennetam domnum Manuelem et sebastocratorem.* P. Οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γέγονεν ἄλλος αὐτοκρατόρων.

Ἱλαστήριοι εἰς τὸν Χριστὸν ὡς ἀπὸ βασιλέως. *Propitiatorii ad Christum. Imperator loquitur.* P. Κοίρανε παμμεδέων.

Aliud. P. Ὡς εὖγε τῶν σῶν δωρεῶν παντοκράτορ.

Ἐπιτάφιοι τῷ Πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου. *Sepulcrales in Porphyrogennetam et imperatorem domnum Joannem Comnenum. Defunctus loquitur.* P. Ὀφρὺς βροτῶν, καὶ τύφος ἀρχικοῦ κράτους.

Πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν τάφον, ἡρωϊκόν. *Programma in idem sepulcrum, heroicum.* P. Τίπτε με ἀμφάφαας.

Iambicum. P. Ζητεῖς με τὸν κρυβέντα χοῦν ὧδε ξένε.

Εἰς τὸν τάφον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. *In sepulcrum imperatoris Joannis Comneni.* P. Ὁρᾷς, θεατά, τὴν προκειμένην πλάκα.

Νουθετικοί. *Admonitorii.* P. Ἔχε πρὸ πάντων τοῦ Θεοῦ φόβον ξένε.

Προσφωνητήριοι εἰς τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον. *Allocutorii in magnum apostolum Paulum.* P. Παῦλον ἀειδώμεσθα Θεοῦ στόμα.

Pares in Gregorium Theologum. P. Θεολογίης μέγα κράτος ἀείσομαι.

Pares in sanctum Basilium. P. Καππαδοκῶν Βασίλειον ἀείσομαι.

Pares in sanctum Joannem Chrysostomum. P. Χρυσολόγον μετὰ τοῖσι λιγαίνομαι.

Pares in Gregorium Nyssenum. P. Γρηγόριον μετέπειτα κασίγνητον.

Pares in sanctum Nicolaum. P. Οἶκτον ἀτὰρ μετέπειτα λιγαίνομαι.

Εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον. *De sancto Petro cruci affixo.* P. Τῷ Δεσπότῃ μὲν ἦσαν οἱ πόδες κάτω.

Εἰς τὴν κοινωνίαν. *In communionem.* P. Σὺ τῇ τραπέζῃ τῶν Θεοῦ μυστηρίων.

Εἰς τὴν σταύρωσιν, ἡρῷοι. *In crucifixionem heroici.* P. Μή σύ γε, ἀγριόθυμε.

Μονόστιχα εἰς τὰ τέλη τῶν ἑκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὅλῳ τῷ ἔτει ἁγίων συνεκφωνουμένου καὶ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ποιητοῦ τοῖς ἐν ἑκάστῳ μηνὶ ἀρκτικοῖς τῶν πρώτων στίχων στοιχείοις. *Monosticha in sanctos, qui singulis diebus per totum annum commemorantur, expresso nomine et cognomine auctoris in cujuslibet mensis primorum versuum initialibus litteris.* P. Τὸν Συμεώνην ἐκ στύλου πόλος φέρει. Leguntur tandem Theodori Ptochoprodromi carmina politica ad Emmanuelem Comnenum Porphyrogennetam in mores monachorum sui temporis non sine sale et acumine. P. Τολμήσας ἀναφέρω σοι τὸ κράτος δέσποτά μου, in quibus se professione monachum fuisse fatetur.

> Ὅμως ἐκεῖνοι γράφουσι σοφῶς καὶ κατὰ λόγον,
> Ὥσπερ σοφοὶ καὶ ῥήτορες· ἐγὼ δ' οὐχ οὕτως γράφω.
> Καὶ γὰρ ἀγράμματός εἰμι καὶ νέος ῥακενδύτης,
> Καὶ μοναχὸς τῶν εὐτελῶν τῶν μηδὲν κεκτημένων.

Ni quis hunc diversum esse a superiore autumaverit. Et hæc quidem cum nonnullis aliis poematibus minoris momenti videre contigit. Exstant etiam in Bavarica Monachii cod. 66, *Theodori Prodromi versus aliquot.* Et in regia sancti Laurentii, *Theodori Prodromi explanatio grammatices Moschopuli,* de qua nos supra. *In canones Cosmæ et Joannis. In libros posteriorum Aristotelis. In Psalmos. Versus aliqui* (10) *in*

(8) Ephræmius v. 3887 et 3912. A. M.

(9) Ephræmius in Manuele Comneno v. 4121 :

Ὃς καὶ συνήφθη πρὸς γάμον κοινωνίαν.
Ἐξ Ἀλαμανῶν εὐγενεστάτῃ κόρῃ
Ταῖς ἀρετῶν χάρισιν ὡραϊσμένῃ
Οὐχ ἧττον ἢ σώματος ὥρᾳ καὶ κλάσει. A. M.

(10) In Vaticana quidem bibliotheca non aliqui sed plurimi mihi occurrebant Prodromi versus de Novo ac Vetere Testamento. A. M.

Novum et Vetus Testamentum. In sacram missam, et in Electram Euripidis. De postremis duobus, qui legent, verum judicabunt. Joannes Meursius, in Notis ad Constantinum Porphyrogennetum de administrando imperio, cap. 51, laudat Theodori Prodromi *Lexicon;* et librum *De accentibus*, in Glossario voc. λίγνον. Sed ut verum fatear, heroica illius inficetissima sunt, οὐδ' ἔθυσαν χάρισιν. Multa etiam non sine stomacho leges. Et fere syllabarum ratio nulla est. Adeo invita Minerva illa scripsit! Iambica et politica non infeliciter producuntur: et si pauca excipias, inter poetarum non infimi nominis carmina accenseri possent. Habent enim acumen, et orationem ingrate non ferres. Idque ut plane dijudices apponam hic nonnulla illius adhuc inedita:

Εἰς ταῦλαν.

Ἐκ παιδιᾶς, ἄριστε, τῆς ἐκ τῶν κύβων
Προσθεὶς ἐναργὲς εἰκόνισμα καὶ τύπον
Τοῦ πανστρόφου τε καὶ πολυστρόφου βίου,
Ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ζωγραφήσας τὸν βίον
Ἄντικρυς ὄντα παιδιᾶς μηδὲν πλέον (11).

(11) Exin Allatius ponit ex Prodromo disticha aliquot εἰς δάκτυλον ἔχοντα σφραγίδα ἐρῶντας δύο etc. Item longum carmen κατὰ φιλοπόρνου γραὸς, ycambeo odio plenum, quæ nos omittenda censuimus. Nam gravioris utiliorisque argumenti carmina Prodromi postea proferemus. A. M.

OPERUM THEODORI PRODROMI

RECENSIO

JUXTA CODICEM VATICANUM CCCV A F. J. G. LA PORTE DU THEIL VERNACULO SERMONE EDITA.

(*Notices et Extraits des mss. de la bibliothèque du roi*, tom. VI, p. 496-560; tom. VII, parte II, p. 244 sqq.; tom. VIII, p. 82-219.)

INDEX GRÆCUS

(Cod. f° 470.)

ΠΙΝΑΞ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΠΥΞΙΔΟΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.

(1) Le vrai titre est: Τετράστιχα ἰαμβεῖα καὶ ἡρῷα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῇ Γραφῇ. *Argumenta sive capita librorum sacrorum.*

(2) On verra que ce personnage ne peut-être le même que *Gerasimus protecdicus*, dont parle Nic. Comnène, *Observat. ad sept. Concilia*, pag. 398, et *Ecthes. canon.*, pag. 192. (Fabricius, Bibl. Gr. *lib. V, cap.* 45, *t. X, pag.* 514.)

(3) Luc. I, 17.

κα'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἀμάραντος, ἢ γέροντος ἔρωτες.

κβ'. Τοῦ αὐτοῦ. Βίων πρᾶσις ποιητικῶν καὶ πολιτικῶν.

κγ'. Τοῦ αὐτοῦ. Λόγος εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κύριον Ἰωάννην.

κδ'. Τοῦ αὐτοῦ. Μονῳδία εἰς τὸν Πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα, κύριον Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν.

κε'. Τοῦ αὐτοῦ. Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην, κύριον Γρηγόριον τὸν Καματηρόν.

κς'. Τοῦ αὐτοῦ. Μονῳδία εἰς τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην κύριον Κωσταντῖνον.

κζ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς.

κη'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπιστολὴ Θεοδώρῳ.

κθ'. Τοῦ αὐτοῦ. Τῷ αὐτῷ.

λ'. Τῷ Αἴξικι.

λα'. Τῷ αὐτῷ.

λβ'. Τοῦ αὐτοῦ. Τῷ Μυτζῇ.

λγ'. Τῷ αὐτῷ.

λδ'. Τῷ αὐτῷ.

λε'. Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ Πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ, κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου.

λς'. Πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτοῦ τάφον ἡρωϊκόν.

λζ'. Ἕτερον πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν τάφον

λη'. Ἱλαστήριοι εἰς τὸν Χριστὸν, ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως· ἡρῷοι.

λθ'. Εἰς τὸ αὐτό. Ἰάμβειοι.

μ'. Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσσῃ Ῥωμαίων Εἰρήνῃ, ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης.

μα'. Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστόκρατορος κυρίου Ἰσαακίου, ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως.

μβ'. Τῷ λογοθέτῃ κυρίῳ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι ἀπολογητικοὶ ἐπὶ τῇ ὑπερημερίᾳ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως.

μγ'. Εἰς τάφον τοῦ αὐτοκράτορος κυρίου Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.

μδ'. Τοῦ αὐτοῦ. Στίχοι ἡρῷοι, εἰς τὴν βασίλισσαν κυρίαν Εἰρήνην, τὴν Δούκαιναν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς.

με'. Τοῦ αὐτοῦ. Τῷ Πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος.

μς'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὴν σοφωτάτην Πορφυρογέννητον καὶ Καισσάρισσαν κύριαν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ.

μζ'. Τοῦ αὐτοῦ. Πρόγραμμα εἰς κοντάκιον ἔχον σχέδη τοῦ κυρίου Ἰωαννικίου.

μη'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τάφον Ἀθανασίου ἡσυχαστοῦ, στίχοι ἐπιτιμητικοὶ τυμβωρύχοις.

μθ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ ἀποδήμῳ τῇ Φιλίᾳ.

ν'. Τοῦ αὐτοῦ. Σχετλιαστικοὶ εἰς τὴν Πρόνοιαν.

να'. Τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ φιλοπόρνου γραός.

νβ'. Τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ μακρογενείου, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ.

νγ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἔκφρασις διὰ στίχων ἡρωϊκῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως A τοῦ αὐτοκράτορος κυρίου Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.

νδ'. Τοῦ αὐτοῦ. Στίχοι ὑποθετικοὶ εἰς Παυσανίαν ἀπολιθωθέντα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου.

νε'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ αὐτό.

νς'. Εἰς τὸ αὐτό.

νζ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ὑποθετικοὶ ἐπί τινι ἐκβρασθέντι τῆς θαλάσσης ἀχειρὶ νεκρῷ.

νη'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸν μοναχὸν κύριον Ἰωαννίκιον.

νθ'. Τοῦ αὐτοῦ. Αἴνιγμα εἰς τὴν νεφέλην.

ξ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυρίου Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυρίου Ἀλεξίου· ἐν τμήμασι πέντε.

ξα'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυρίου B Ἰωάννου Κομνηνοῦ, δεκάστιχα πολιτικὰ, τοῖς δήμοις, ἐν τμήμασι τριάκοντα.

ξβ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι περὶ τὸ καθίσαι ἐφ' ἅρματος τοῖς δήμοις, ἐν τμήμασι δέκα.

ξγ'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς εἰκονισμένον τὸν βίον.

ξδ'. Τοῦ αὐτοῦ. Μονόστιχα Ἰαμβεῖα εἰς τὰ τέλη τῶν ἑκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὅλῳ τῷ ἔτει ἁγίων, συνεμφαινομένου καὶ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ποιητοῦ τοῖς ἐν ἑκάστῳ μηνὶ ἀρχτικοῖς τῶν πρώτων στοίχων στοιχείοις. Μὴν Σεπτέμβριος ἔχει ἡμέρας λ'.

ξε'. Τοῦ αὐτοῦ. Στίχοι Ἰαμβεῖοι εἰς τὰς ιβ' ἑορτὰς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

C ξς'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸν Ἀβραὰμ ξενίζοντα τὴν ἁγίαν Τριάδα.

ξζ'. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸν δακτύλιον ἔχοντα σφραγῖδα, ἐρῶντας β', καὶ ἀπὸ τῶν στέρνων αὐτῶν δύο δένδρα ἐκπεφυκότα, καὶ εἰς ἕνα συγκορυφούμενα κόρυμβον.

ξη'. Τοῦ αὐτοῦ. Σχετλιαστικοὶ ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου.

ξθ'. Εἰς τὸν Βαρέα τὸν καταφλυαρήσαντα αὐτοῦ τὸ τοῦ αἱρετικοῦ ὄνομα.

ο'. Κατὰ φθονούντων.

οα'. Νουθετικοί.

οβ'. Ἐπὶ κήπῳ.

ογ'. Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει τοῖς δήμοις.

D οδ'. Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ τοῖς δήμοι

οε'. Κατὰ τῆς νόσου ἡρῷοι.

ος'. Τοῦ αὐτοῦ. Τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἁλώσει, καὶ Γάγγρας.

οζ'. Προσφωνητήριοι εἰς μέγαν ἀπόστολον Παῦλον.

οη'. Ὅμοιοι εἰς τὸν Θεολόγον Γρηγόριον.

οθ'. Ὅμοιοι εἰς μέγαν βασίλειον.

π'. Ὅμοιοι εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

πα'. Ὅμοιοι εἰς τὸν Νυσσαέα Γρηγόριον.

πβ'. Ὅμοιοι εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον.

πγ'. Τοῦ αὐτοῦ. Συνταχτήριοι Βυζαντίοις.

πδ'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπορίαι ἀπὸ τῶν πέντε φωνῶν. Ξενίδημος, Μουσαῖος, ἡ φωναί.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον (1).

πε'. Τοῦ αὐτοῦ. Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον κύριον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην.

πς'. Τοῦ αὐτοῦ ἀπορίαι ἀπὸ τῶν πέντε φωνῶν. Ξενέδημος· ἡ φωναί. Μουσαῖος.

πζ'. Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ· καὶ τοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὀλίγου· ὅτι οὐ τῶν πρός τί εἰσιν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ.

πη'. Διδασκαλία τρίτη τοῦ σοφωτάτου τοῦ διδασκάλου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ, διδάσκοντος ἔτι ἐν τῷ περιωνύμῳ ναῷ τῶν ἁγίων μεγάλων Ἀποστόλων ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ. Ἔστι δὲ τῶν πάνυ ἐξαιρέτων.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ.

πθ'. Θηριακὰ Νικάνδρου.

Νίκανδρον τὸν ἀοιδὸν ἔχει πατήονα βίβλος.

Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον, τῶν Θηριακῶν τοῦ Νικάνδρου, κατὰ τὴν κγ' τοῦ Ἀπριλλίου τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος, γραφὲν διὰ χειρὸς Θεοφυλάκτου τοῦ Σαπωνοπούλου. Καί, οἱ ἀναγινώσκοντες οὖν αὐτὸ, δέησιν ποιεῖτε, διὰ τὸν Κύριον, πρὸς Θεὸν, ἵνα ἄφεσιν δῴη μοι ὧν ἐπλημμέλησα ἀμέτρων ἁμαρτημάτων.

ϙ'. Πορφυρίου φιλοσόφου Ὁμηρικῶν ζητημάτων βιβλίον πρῶτον.

Desinit circa medium *fol.* 184, v.

ϙα'. Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσείᾳ τῶν Νυμφῶν ἄντρου.

ϙβ'. Ἡρακλείτου ἀνασκευὴ μύθων, ἡ θεραπεία τῶν παρὰ φύσιν παραδεδομένων.

ϙγ'. Λιβανίου σοφιστοῦ διηγήματα.

ϙδ'. Ἡροδότου περὶ Ὁμήρου γενέσεως.

ϙε'. Μενάνδρου παραινέσεις, κατὰ στοιχεῖα.

D'après cet Index, on voit que le volume contient un très-grand nombre d'opuscules de Theodore Prodrome, demeurés, jusqu'à cette heure, non-seulement anecdotes, mais même totalement inconnus.

Je vais en rendre un compte exact. Je ne me bornerai point à donner simplement une notice de chacun de ces opuscules, selon l'ordre dans lequel le manuscrit les présente; il y en aura plusieurs dont je transcrirai le texte en entier.

Je ne manquerai point non plus de marquer les articles qui ont été déjà publiés.

Comme un assez grand nombre de ces opuscules, ou se rapportent à des faits historiques, ou sont adressés à des personnages qui ont joué de grands rôles sous le règne des Comnènes, je me persuade que cette Notice, et les remarques dont elle sera souvent accompagnée, ne laisseront pas d'intéresser les lecteurs.

ARTICLE XIV*.

[Morceaux contenus dans le manuscrit, *fol.* 6 (numéroté 1), *recto, lin. penult.* n. Ier de l'Index grec].

Quatrain en vers iambiques et héroïques, composés par Théodore Prodrome.

Au sixième feuillet (numéroté 1 dans le manuscrit), commence une suite de 592 quatrains, composés par Théodore Prodrome, moitié en vers iambiques, moitié en vers héroiques. Ce sont les mêmes qui ont été publiés pour la première fois à Bâle, en 1536.

ARTICLE XV.

[Morceau contenu au *fol.* 27, *verso, lin.* 3, n. II de l'Index grec.]

Lettre de Theodore Prodrome à Ephore.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπιστολὴ τῷ Ἐφόρῳ

Cette lettre est insérée dans un recueil que le P. Pierre Lazeri, jésuite, a publié sous le titre général de *Miscellaneorum ex mss. libris bibliothecæ collegii Romani Societatis Jesu, in-8°, tomus primus*, Romæ, 1754 (2). On la trouve au *tom. I, pag.* 18, *n.* 1. Je serai dans le cas, par la suite, de parler plus au long de ce recueil.

Quant à la lettre dont il s'agit ici, je ne sais quel était le personnage du nom d'Ephore à qui elle s'adresse. Le P. Lazeri l'a accompagnée de deux versions, l'une en latin, l'autre en italien; mais il n'y a joint aucun éclaircissement. D'après ce que Théodore dit dans le cours de sa lettre, on peut conjecturer qu'Ephore était quelque écrivain (soit en prose, soit plutôt en vers), dont il attendait avec impatience une nouvelle composition. Toutefois il est possible d'interpréter le tout de l'attente d'une simple lettre de la part d'Éphore.

(1) A cet article 84, le ms. porte ces deux titres; le second seul est bon.

(2) Indépendamment de ce titre général, le premier volume porte celui-ci: « *Clarorum virorum Theodori Prodromi, Dantis Alighieri, Franc. Petrarchæ, Galeacii vicecomitis, Ant. de Tartona, Colucii Salutati, Leonardi Aretini, Caroli Aretini, Porcelli, Jo. Manzini de Motta, et Jacobi Sadoleti, epistolæ ex codd. mss. bibliothecæ collegii Romani S. J. nunc primum vulgatæ*; Romæ, 1754. Ex typographia Palladis, sumptibus Nicolai et Marci Palearini. » Je suis certain qu'il a été publié au moins deux volumes de ce recueil; mais je n'ai pu encore me procurer la connaissance que du premier, qui, seul, se trouve à la bibliothèque Nationale. Du reste, j'ignore si le P. Lazeri en a donné davantage.

Ce que je dirai dans les articles qui vont suivre, suffira pour mettre les lecteurs à portée d'apprécier le travail du P. Lazeri, relativement à ce qu'il a fait imprimer des opuscules de Théodore Prodrome.

* Præcedentes articuli tredecim de scriptiunculis quibusdam anonymis agunt quæ ad Theodorum nostrum non spectant. Hic Prodromi opusculorum analysin tantum cum titulis exhibemus, eadem opuscula in unum fasciculum collecta infra edituri, iis tamen exceptis quæ in mss. adhuc latent, vel quæ propter argumentum profanum omittere debuimus. EDIT. PATR.

ARTICLE XVI.

[Morceau contenu au *fol.* 27, *verso*, *lin.* 19, n. III de l'index grec.]

Remerciements de Théodore Prodrome, à Alexis Aristène, nomophylax, protecdice et orphanotrophe.

Τοῦ αὐτοῦ· Εὐχαριστήριος τῷ νομοφύλακι, πρωτεκδίκῳ, καὶ ὀρφανοτρόφῳ, κυρῷ Ἀλεξίῳ Ἀριστηνῷ.

Le P. Lazeri a marqué (1) cette pièce parmi celles que contient un manuscrit du collége Romain, mais il ne l'a point publiée.

Dans cet écrit, Théodore témoigne à Alexis Aristène combien il est reconnaissant des louanges que ce magistrat lui avait données dans une pièce que celui-ci avait composée.

La lettre de Théodore, ou plutôt cette espèce de panégyrique, car la lettre en est un, peut servir à fixer enfin le temps où Alexis Aristène florissait. Nous avons de cet auteur des scolies sur le Corps des canons, lesquelles ont été imprimées plus d'une fois. De très savants hommes ont fait grande attention à ces scolies, et s'en sont servis avec avantage pour constater bien des points essentiels et intéressants du droit canonique. Mais ni Antoine Augustin, ni Leo Allatius, qui les ont souvent citées, ni Guillaume Voëlle, qui, conjointement avec Christophe Justell, en a donné la première édition vers l'année 1661, ni Béverége, qui en 1672, les reproduisit dans le *Pandectæ canonum*, n'ont su déterminer le temps précis où l'auteur les avait rédigées. Cave l'a rapporté à l'année 1166. Pour juger de l'utilité dont la pièce de Théodore peut être à cet égard, il suffit de jeter les yeux sur les différents passages dans lesquels Leo Allatius a parlé des écrits d'Alexis Aristène, et de comparer ensuite les différents articles de la *Bibliotheca Græca* de Fabricius, où il est question de ces mêmes écrits.

Cet Alexis Aristène, sous le règne d'Alexis Comnène, et sous celui de Jean Comnène, eut le triple emploi de *nomophylax*, de *protecdice*, *d'orphanotrophe*. Ces emplois étaient considérables.

On trouve souvent le nomophylax [ou gardien des lois] cité parmi les officiers de l'église de Constantinople. Vraisemblablement son emploi avait beaucoup de rapport avec celui des officiers qui, chez les Athéniens, portaient le même titre, et qui, au rapport de Cicéron (2), comme aussi de Columelle (3), observaient la conduite des citoyens, les rappelaient à l'exécution des lois, et en tout veillaient à ce que les lois fussent observées. Il faut que cet office en titre ait existé dans l'Eglise de Constantinople de très-bonne heure, et peut-être dès les premiers temps de la translation du siége de l'Empire dans cette ville ; car des auteurs assez anciens en parlent fréquemment. D'après ce qu'ils en disent, on pourrait croire que cet office était tout à la fois civil et ecclésiastique.

Quant au protecdice, on sait que dans l'administration civile de l'empire d'Orient, il y avait des magistrats nommés Ἔκδικοι τῶν πόλεων, chargés de défendre les intérêts de chaque cité, de chaque commune, et de leur servir d'avocats. Mais indépendamment de cette magistrature civile, il y avait des emplois semblables dans l'administration ecclésiastique. On trouve des *ecdices* dans la plupart des Eglises de l'Orient, surtout dans l'église de Sainte Sophie de Constantinople, où il y en avait un assez grand nombre, que l'empereur Héraclius réduisit à dix. C'était le chef de cette espèce de collége qui portait le titre de protecdice. Du Cange a rapporté plusieurs passages de différents ouvrages grecs, soit publiés, soit anecdotes, où les fonctions de protecdice sont déterminées. L'historien George Pachymères (4) nous apprend lui-même qu'il avait été revêtu de la dignité de protecdice. Elle n'avait été d'abord qu'une des dignités secondaires : mais le patriarche Xiphilin (Jean VIII, qui siégea depuis le 12 janvier 1064 jusqu'au 11 août 1075) la mit au rang des premières, et de celles qui étaient désignées par l'épithète de ἐξωκατωκοίλων. Ce changement eut lieu sous le règne de Michel Ducas (surnommé *Parapinace*, qui régna de 1071 à 1078); mais la chose ne laissa point de souffrir quelque difficulté. Cet officier était le protecteur né de tous ceux qui avaient recours à l'asile de l'église, et il connaissait de leurs crimes, ainsi que de leur droit à l'immunité. Il tenait son tribunal dans la partie que l'on appelait le *proscenium* de l'église, et ce tribunal s'appelait le *protecdicæon* ; quelquefois on disait simplement l'*ecdicæon*.

Le titre seul de l'Orphanotrophe apprend que l'officier qui le portait, était chargé de veiller à l'entretien des orphelins. La charge d'orphanotrophe fut une des grandes charges de la cour. Codin en parle, et en décrit le costume, bien que, de son temps, l'office d'orphanotrophe en titre n'existât plus. On peut voir chez Du Cange et le P. Banduri, les différentes modifications que cette charge reçut en divers temps ; et pour avoir une idée juste de l'importance dont elle était sous le règne d'Alexis Comnène, il suffit de lire ce que M. Le Beau rapporte sous l'année 1117. Mais comme l'auteur de l'inestimable *Histoire du Bas-Empire*, vu la nature de son ouvrage, n'a dû ni pu parler de

(1) « Codex bibliothecæ nostræ, qui epistolas (quas hic prelo subjicimus) continet, est chartaceus, non ita antiquæ scripturæ, imo recentioris, sed probæ plerumque ; et præter epistolas, alia quædam continet ejusdem, quæ hic commemorabimus, omissis iis quæ vel jam sunt edita, vel Fabricius recenset. Εὐχαριστήριος τῷ νομοφύλακι, πρωτεκδίκῳ, καὶ ὀρφανοτρόφῳ, κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ. *Gratiarum actio nomophylaci, protecdico et orphanotropho, domino Alexio Aristeno.* Prima verba sunt : Εἶτα τραγῳδοί. . . . . » (*Conf.* P. Lazer. loc. cit. p. 4, Prolegomenor. in Epistolas Theodori Prodromi.)

(2) De leg. lib. III, c. 20, § 46.

(3) Lib. XI.

(4) Lib. I, cap. 1.

cet objet qu'en général, nous donnerons ailleurs d'autres détails.

En lisant cette pièce on voit qu'Alexis Aristène, déjà pourvu du triple emploi de nomophylax, de protecdice et d'orphanotrophe, avait eu quelque occasion de faire publiquement et en chaire, l'éloge de notre auteur. Théodore, singulièrement flatté d'avoir été loué par un homme de cette importance, lui en témoigne sa reconnaissance avec la plus grande effusion de cœur. On ne saurait nier que la pièce soit écrite élégamment. On ne peut même faire un crime à l'écrivain d'avoir vanté presque à l'excès le mérite et les qualités de son héros. Ce en quoi il nous semble inexcusable, est d'avoir cru que pour le relever davantage, il devait parler de soi, non pas seulement avec trop d'humilité, mais avec une sorte de bassesse. Presque au commencement de son discours, il suppose possible qu'on le traite habituellement mal, et même indignement.

On remarquera, au premier paragraphe, un trait relatif à Timon le Jeune et à Speusippe : je ne me rappelle pas l'avoir lu ailleurs. Ce que je crois certain, c'est que ce trait ne se rencontre point chez Diogène de Laërte (1). Je crois aussi que Ménage, Stanley et Brucker n'en font aucune mention.

ARTICLE XVII.

[Morceau contenu au *fol.* 29, *verso*, *lin.* 19, n. IV de l'index grec.]

Lettre de Théodore Prodrome à Etienne Mélès, logothète.

Ἐπιστολὴ τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι.

Le personnage auquel s'adresse cette lettre, paraît avoir porté le nom d'*Etienne*, et avoir rempli le poste de grand-logothète. Théodore ici rend grâces à Etienne de la lettre que celui-ci lui avait écrite : il en loue beaucoup le style, la forme et le fond ; il tâche d'engager le grand-logothète à en écrire souvent de semblables. A en juger par quelques expressions de Théodore, la lettre d'Etienne roulait sur quelque sujet de morale, ou de conduite, non simplement sur des affaires particulières.

Cette pièce est imprimée dans le *Miscellaneorum ex mss. libris bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu*, Romæ, 1754, *tom. I*, *pag.* 22, *n.* 11. Le P. Lazeri y a joint, comme à toutes les autres lettres de Théodore qu'il publiait, une version latine et une version italienne. Il a également ajouté un petit nombre de notes fort courtes et de peu d'importance, tant sur les variantes qui se rencontraient dans ses manuscrits, que, parfois, sur quelques difficultés qui lui semblaient résulter de l'énoncé de Théodore. Ici, par exemple, il a observé

A que Théodore paraît avoir fait de Phidias un peintre : Οὐχ οὕτω Μύρων ἐχαλκοτύπει · οὐχ οὕτω Φειδίας ἔγραφεν κ. τ. λ. Sur quoi le P. Lazeri dit : « Mirum est nostrum Phidiam pictorem facere, cum πλάστης vocetur a Plutarcho in *Pericle*, et opera quæ Pausanias aliique Phidiæ memorant, statuæ sint. *De Phidia, Abb. Gedoyn*, *tom. XIII*, Mém. de litt. de l'Acad. des inscr. »

J'aurai occasion de parler plus au long d'Etienne Mélès, logothète, lorsque je rendrai compte d'un autre morceau plus considérable que Théodore lui avait pareillement adressé.

ARTICLE XVIII.

[Morceaux contenus au *fol.* 30, *recto*, *lin.* 9, n. V de l'index grec.]

B *Vers héroïques* : *Sur le crucifiement de Jésus-Christ.*

Ces deux pièces ne se trouvent point dans le Recueil imprimé soit à Bâle en 1536, soit à Angers en 1632.

ARTICLE XIX.

[Morceau contenu au *fol.* 30, *recto*, *lin.* 14, n. VI de l'index grec.]

Lettre de Théodore Prodrome à l'Orphanotrophe et nomophylax (2).

Cette lettre, ainsi que les deux suivantes, sont imprimées dans le recueil publié par le P. Lazeri (3); mais plusieurs considérations m'ont fait penser que je ferais bien de les reproduire ici.

1° Le texte, dans l'édition du P. Lazeri, est souvent fautif : le manuscrit du Vatican m'a mis à
C portée de restituer, en beaucoup d'endroits, la véritable leçon. Indépendamment de cet avantage, spécialement relatif aux trois pièces dont il s'agit ici, il est important de constater le degré de confiance que notre manuscrit peut mériter.

2° Le sujet de ces trois lettres me paraît curieux. Théodore y parle d'une maladie extraordinaire qu'il venait d'éprouver, et dont les effets avaient été terribles. Lui-même ne savait point la définir exactement. Les médecins de Constantinople n'en avaient connu ni l'espèce, ni même le genre. Il la nomme λοιμώξιν. Le P. Lazeri, soit dans sa version latine, soit dans sa version italienne, a cru devoir interpréter ce mot comme s'il signifiait *une faim dévorante, une faim canine* (4). Cette idée de
D sa part m'étonne au dernier point (*a*) ; je crois qu'il s'est trompé. Il me semble évident qu'il s'agit ici d'une maladie inflammatoire, laquelle avait produit l'éruption violente d'un grand nombre de boutons ou de pustules virulentes, dont l'ouverture ne s'était point faite sans répandre une odeur, non-seulement fétide, mais contagieuse. Ces pustules, en se desséchant, étaient devenues farineuses, et

(1) *In Zenon.* lib. VII, § 22, p. 378.
(2) *Voyez* ci-dessus l'article XVI.
(3) Vid. *Miscellaneorum ex mss. libris bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu*, *t. I*, edit. ann. 1754, *pag.* 58, *n.* 11.
(4) Voici le titre de la version italienne du P. Lazeri : *Del medesimo, all' orfanotrofo e nomofilace, sopra la malattia da cui è travagliato di rabbiosa fame.*

Le titre de la version latine est : *Ejusdem, de vexante eum canina fame, orphanotropho et nomophylaci.*

(*a*) Allatius etiam in notitia supra, col. 1007, lin. 4, *Canina fame*. Edit.

le malade avait absolument perdu ses cheveux (1). Autres observations : d'après le récit de Théodore la maladie ne s'était trouvée dans sa force qu'après de fréquents vomissements ; durant la suppuration il éprouvait le plus grand malaise, ne sachant quelle posture prendre, ni de quel côté se coucher. D'après de pareils symptômes, peut-être penchera-t-on à croire, comme je le crois moi-même, que cette maladie était précisément la petite vérole. Théodore se plaint de l'ignorance des médecins de Constantinople, qui n'avaient vu dans une maladie comme celle-là qu'une fièvre double tierce. Cette ignorance ne présente rien qui doive faire rejeter ma conjecture. A parler exactement, les médecins grecs n'ont jamais connu la petite vérole. Du moins, il est certain que jamais ils n'ont eu de théorie marquée, ni sur les causes, ni sur les effets, ni sur la cure de cette maladie ; et tant que, relativement à une telle maladie, l'art reste dans un pareil vague, on peut bien dire qu'il ne la connaît en aucune manière. Sans doute, Rhazès, cet habile médecin arabe qui florissait vers le commencement du xe siècle, a dit positivement (2) que Galien, dans plusieurs de ses ouvrages, même de ceux qui sont parvenus jusqu'à nous, avait parlé de la petite vérole et des remèdes propres à la guérir. Mais, d'abord, d'après la manière dont Rhazès s'exprime (ou est fondé à le croire ainsi),

A lui-même ne connaissait les ouvrages de Galien que par les versions arabes. Ensuite, les passages qu'il allègue, ne prouvent point démonstrativement que Galien ait, en effet, prétendu parler d'une petite vérole proprement dite. De plus, Rhazès lui-même est le premier à convenir que Galien n'avait point donné de règle particulière et sûre pour la cure de cette maladie, et n'en avait point expliqué la cause : « Peut-être (ajoute Rhazès) l'avait-il fait dans quelques-uns de ses ouvrages qui, n'ayant point encore été traduits en arabe, ne me sont point connus. Mais, à cet égard, j'ai interrogé curieusement tous les médecins qui entendent le syriaque et le grec, et il n'en est aucun qui ait trouvé chez Galien quelque chose de plus. Au contraire, la plupart d'entre eux n'avaient point même remarqué les passages qui me prouvent que Galien avait connu la petite vérole. Ainsi, de mon côté, je reste surpris de ce que ce grand homme a négligé à ce point de parler d'une maladie si fréquente, si difficile à traiter, lui qui a été si soigneux dans la recherche de la cause des maladies, et du moyen de les guérir. » A ce qu'il me semble, l'histoire de la médecine ne nous apprend point que, depuis l'époque où florissait Rhazès, aucun médecin grec, ni au xie siècle, ni au xiie ou au xiiie, ni même encore plus tard, ait traité de la petite vérole dans ses ouvrages (3). Nous avons, il est vrai, une ver-

(1) On trouvera tous ces détails dans la troisième lettre, relative à ce sujet, laquelle forme l'article XXI.

(2) *Voyez* Rhazès, *de variolis et morbillis, Arabice et Latine, cum aliis nonnullis ejusdem argumenti ; cura et impensis Joannis Channing*, Londini, 1766, *cap.* 1, *pag.* 11. « Ille profecto ex medicis qui dixerit, præstantissimum Galenum nec variolas memorasse, nec novisse omnino, ex iis est qui scripta Galeni nunquam legerunt, vel folia tantum volutando per illa transiverunt. Galenus etenim præscriptum exhibet in tractatu primo, Κατὰ γένη (*vid.* Galen. Περὶ συνθέσεως φαρμάκων, τῶν κατὰ γένη, edit. Aldi, *tom. II*, *fol.* 6, *lin.* 5, ubi legitur : Ἔστι δὲ καὶ τοῖς ἰόνθοις τὸ φάρμακον χρήσιμον), et dicit : Juvat quidem hoc et illo modo, et contra variolas.

« Dicit etiam, in initio tractatus decimi quarti de pulsibus (*vid.* Galen. Περὶ προγνώσεως διὰ σφυγμῶν, lib. II, edit. Aldi, *tom. III*, *fol.* 67, *b*, *a linea* 37 *ad* 43), prope primum folium ejus : Sanguis aliquando putrescit putrescentia vehementi valde, et eo perventum est ab excessu inflammationis ejus, ut uratur cutis, et eveniant in illa variolæ et anthrax excorians, adeo ut ab illis erodatur. Et dicit, in nono usu partium : Partes redundantes alimentorum, quotquot in sanguinem non convertuntur, sed remanent in membris, putrescunt et in molem crescunt in progressu temporis ; adeo ut tandem generetur anthrax et variolæ, et inflammationes proserpentes. (*Conf.* Galen. Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων, lib. IX, edit. Aldi, tom. I, fol. 52, lin. 35 : Τὰ δέ που καὶ σήπεται τῷ χρόνῳ ταυτὶ τὰ συνεστῶτα περιττώματα, καὶ οὕτω δριμύτερά τε καὶ θερμότερα, φλεγμονὰς καὶ ἐρυσιπέλατα, καὶ ἕρπητας, καὶ ἄνθρακας καὶ πυρετοὺς, καὶ μυρίων ἄλλων ὄχλον ἀποτίκτει νοσημάτων.

« Et dicit, in quarto ad Timæum : Antiqui porro nomen φλεγμονὴ dederunt omni rei in qua *calor* C inflammatur ; ut, e. g. anthraci et variolis : et hi morbi secundum illos a bile geniti sunt.

« Atqui ille qui dixerit illum (Galenum) non memorasse earum curam particularem neque sufficientem, nec causam solidam, profecto verum loquetur. Ille etenim nihil de hoc morbo tradidit præter hæcce quæ memoravimus. Per Deum ! sed fieri potest, hæc etiam illum memorasse in libris suis qui nondum Arabice prodierunt. Me quod attinet, ipse inquisivi jamdudum, accuratissima inquisitione, interrogans (*Arab.* familiam linguæ Syriacæ et Græcæ) lingua Syriaca et Græca utentes *medicos* de hac re : at inter illos ne unus quidem fuit, qui mihi aliquid addidit his quæ ex illo memoravi ; imo plerique eorum non noverunt, quid per ista voluit, quæ distincte memoravi. Ipse profecto de hoc miratus sum, et quomodo Galenus præteriverit hunc morbum, tam frequenter oborientem, tamque cura egentem, ille qui in causis et cura morborum investigandis ita fuerit assiduus. D Recentiores quod attinet, etiamsi de curatione variolarum (*Arab.* etiamsi de cura variolarum res quasdam memoraverint sine accuratione et sine distinctione) aliqualis ab eis facta sit mentio, nec accurata neque distincta, nihilominus ex iis ne unus quidem est qui memoravit causam ejus morbi efficientem, et quare eveniat, ut illum vix effugiat vel unus mortalium : nec tradidit species curationis ejus in locis suis. »

(3) Voici tout ce que dit sur ce point l'auteur anglais d'un ouvrage historique sur la médecine, qui ne m'est connu que d'après la traduction donnée tout nouvellement.

« Nous devons aux Arabes la première description de trois nouvelles maladies, qui sont la *petite vérole*, la *rougeole*, et la *spina-ventosa* ou *caris des os*. Les deux premières, plus funestes à l'Europe que ne l'avaient été les guerres les plus sanglantes dont les annales du monde nous eussent conservé la mémoire, n'étaient connues, avant cette époque,

sion grecque du Traité de Rhazès, regardée par quelques savants comme un ouvrage du XIe siècle. Elle a été publiée par l'habile médecin Jacques Goupil, sous le titre suivant, *PAZH TOY ΘΑΥΜΑΣΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ λόγος περὶ λοιμικῆς, ἐξελληνισθεὶς ἀπὸ τῆς Σύρων διαλέκτου πρὸς τὴν ἡμετέραν* : et elle se trouve à la suite des *Thérapeutiques* d'Alexandre de Tralles, dans la superbe édition de cet auteur, sortie des presses de Robert Etienne, en 1548, in-fol. Environ seize ans plus tard, Sébastien Colin, médecin, de Fontenay (ville du Poitou), traduisit cette même version grecque en français (1) : son travail, achevé le 20 juillet 1564, fut dédié dans le cours de l'année 1565, à Jacques de Billy, abbé de Saint-Michel-en-l'Herm (2), et ne parut imprimé qu'en 1566. Sébastien Colin croyait que la version grecque du traité de Rhazès était d'Alexandre de Tralles. Son erreur est palpable. Alexandre de Tralles florissait sous le règne de Justinien (*du 1er août 528 au 14 novembre 566*); et Rhazès a composé son traité (conf. Casir. *Bibl. Ar. Hisp. Esc. tom. I, p.* 175, *Gol. not. in Al-Ferg. pag.* 213,) pour al-Mansor, neveu fraternel du kalife Moctafi (*de l'an 902 à 908 de J. C.*), et gouverneur de la ville de Rei. Peut-être Sébastien Colin a-t-il cru que Jacques Goupil, ayant publié cette version grecque à la suite des *Thérapeutiques* d'Alexandre de Tralles, devait être censé la lui avoir attribuée. Mais, à moins que Jacques Goupil n'ait (ce que j'ignore) manifesté ailleurs cette opinion, on ne doit point la lui supposer; car, dans

A son édition des *Thérapeutiques* d'Alexandre de Tralles, et de la *version grecque* du traité de Rhazès, non plus que dans les notes qu'il y a jointes, il ne dit absolument rien de semblable. Dans le cours de la version grecque, aucun passage ne peut servir à faire connaître quel en était l'auteur, ni à quelle époque elle avait été faite ; seulement le traducteur annonce qu'il avait travaillé par les ordres de l'empereur sous le règne duquel il écrivait: Ἀλλ' οὖν πείθομαι τῷ προστάγματί σου, θεόσεπτε καὶ ἀεισέβαστε αὐτόκρατορ, τὴν παρὰ τοῦ σοφοῦ τούτου ΡΑΖΗ καλλίστην καὶ τελειοτάτην περὶ τῆς λοιμικῆς νόσου πραγματείαν Σαρακηνικαῖς λέξεσιν ἐκτεθειμένην εἰς τὴν Ἑλληνίδα μεταμειψάμενοι φωνὴν ἠνέγκαμεν τῷ κράτει σου κ. τ. λ. (conf. *edit.*

B *Jac. Goup. p.* 243). D'après ce passage, Fabricius (conf. Fabric. *Bibl. gr. lib. VI, c. VII*, § 15, *t. XII, pag.* 692) a pensé que l'empereur dont il y était question devait être Constantin X Ducas (qui régna du 25 décembre 1059, au mois de mai 1067). Je ne vois aucun motif d'adopter ce sentiment, si ce n'est qu'on veuille se persuader que la version grecque a dû suivre de près la composition arabe du traité. Mais (je ne le dissimule point), loin que ce motif me paraisse avoir aucune force, je pencherais plutôt à croire que, au contraire, il a dû s'écouler un temps considérable avant qu'un écrit composé en arabe par Rhazès pût être fort répandu, et inspirer, à Constantinople, le désir de le voir traduit en grec. Toutefois je sens moi même

C que, avant d'embrasser fortement cette dernière

dans aucune partie du globe fréquentée par les Européens : du moins on n'en trouve des traces dans aucun médecin, poëte, historien grec ou romain. Ces deux poisons nous furent apportés, dit-on, des déserts de l'Arabie, par les sectateurs de *Mahomet*. C'est en Egypte, et sous le règne d'*Omar* successeur de *Mahomet*, que je trouve les plus anciens vestiges de la petite vérole : car c'est à peu près à cette époque qu'Aaron écrivait sur cette maladie au rapport de Rhazès. Les mahométans répandirent bientôt le venin variolique dans la Syrie, l'Egypte, la Perse, l'Espagne, et partout où ils portèrent leurs armes victorieuses. Plusieurs siècles après, les croisades achevèrent d'en infecter toute l'Europe, où depuis ce temps ces deux maladies ont fait des ravages incroyables. »

Voyez l'Esquisse d'une histoire de la médecine et de la chirurgie, depuis leur commencement jusqu'à nos jours, ainsi que leurs principaux auteurs, progrès, imperfections et erreurs. Traduite de l'anglais de M. W. Black, M. D., *par* Coray, *chap. V, pag.* 169.

(1) Voici le titre de cet ouvrage : *Traité de la peste, et de sa guérison*, premièrement écrit en langue syriaque, par Rhazès, médecin admirable, interprété en grec par Alexandre Trallian, et nouvellement traduit de grec en français par M. Sébastien Colin, médecin à Fontenay. — Plus, un épito e contenant les causes, remèdes et préservatifs de la peste, composé par ledit Colin. — Aussi une briève exposition de certains mots rencontrés en traduisant cet auteur, laquelle a semblé être nécessaire pour avoir plus facile intelligence de cette traduction — Avec un traité contenant le régime et façon de vivre, utile aux amateurs de leur santé, composé par ledit Colin. . . . A Poitiers, par Engilbert de Marnef, 1566, in-8°, *Bibliot. nat.* 2370 *T.* » A la fin du traité de Rhazès, on lit : « Fin d'un traité de la peste ; premièrement en langue syriaque, par Rhazès : secondement en grec, par Alexandre Trallian, traduit en français, par Sébastien Colin, médecin, le vingtième juillet mil cinq cent soixante-quatre. »

L'auteur de la traduction moderne du traité de Rhazès, non-seulement n'a pas connu la version de S. Colin, mais est tombé en d'étranges erreurs, lorsqu'il a parlé de la version grecque, et de Rhazès lui-même (conf. *Hist de la petite vérole par M. J. J. Paulet, t. II, part. II*, 1768).

(2) « XXV. Jacobus de Billy, inter Musas educatus, et Græce maxime doctus, Gregorium Na-
D zianzenum, Joannem Damascenum, etc., est interpretatus. Favit autem ejus studiis Joannes frater natu major, qui in ipsius gratiam abbatias quibus potiebatur abdicavit.

« Abbas erat S. Michaelis in Eremo et B. Mariæ de Castellariis in Rhea insula, anno 1566, quo, die 5 Maii, innovavit statuta Bertrandi de Moussy abbatis. (Nous voyons, par l'Epître dédicatoire de Sébastien Colin, que Jacques de Billy avait déjà remplacé son frère dans le régime abbatial, au plus tard dès l'année 1565.)

« Vixit usque ad annum 1581, quo Parisiis e vivis excessit, die 25 Decembris ; sepultusque est ad S. Severini fanum, in choro, ubi visitur ejus sepulcrum cum epitaphio. Ejus elogium habemus *lib. III*, Elog. Scævolæ Sammarthani.

« Ipso regente destructum est monasterium a Petro Villates, domino de Champagne. » *Gall. Christ. nov.* tom. II, col. 1421. *C. E.*

idée, il conviendrait de se livrer à un mûr examen ; car je n'ignore point que, précisément dans les XIe et XIIe siècles, à plusieurs reprises, l'histoire nous montre la cour de Constantinople très-empressée d'attirer à son service des médecins arabes, tant alors ils avaient de réputation au-dessus des médecins grecs. Quoi qu'il en soit, on peut toujours dire que rien ne paraît fonder bien solidement l'opinion de Fabricius, concernant l'époque, assez précise, à laquelle ce savant homme voulait rapporter la version grecque du traité de Rhazès. La Bibliothèque Nationale offre quatre exemplaires manuscrits (2200, 2201, 2202, 2208, *in fol.*) de cette version, mais tous assez modernes ; aucun des quatre (au moins je le crois ainsi) ne saurait être regardé comme *pouvant* remonter plus haut que la dernière moitié du XVe siècle, ni même, peut-être, comme *étant décidément* antérieur à 1450. Dans trois de ces manuscrits (2200, 2201, 2202), la version reste partout anonyme. Dans le quatrième (2228), elle est attribuée à *Actuarius :* Περὶ λοιμικῆς τοῦ Ῥαζῆ ἑρμηνεία Ἀκτυαρίου. Il faut l'observer, ce titre n'est point du même caractère que la pièce elle-même : évidemment il est d'une main beaucoup plus moderne. Toutefois, c'est peut-être uniquement sur cet énoncé que s'appuie l'opinion de ceux qui attribuent la version grecque du traité de Rhazès au célèbre médecin Jean l'Actuaire [*Actuarius*]. Mais cette opinion, fût-elle inébranlablement fondée, ne contredirait en aucune manière ce que j'ai dit ici touchant l'ignorance dans laquelle les médecins grecs me paraissent être restés jusque dans le XIIIe siècle, et peut-être encore plus tard, sur tout ce qui tient à l'essence, aux signes caractéristiques et à la cure de la petite vérole. Jean l'Actuaire florissait sous le règne d'Andronic II Palæologue (c'est-à-dire *du 11 décembre* 1282 *au* 24 *mai* 1328). Mal à propos on a voulu quelquefois le faire vivre dès la fin du XIe siècle; j'aurai ailleurs l'occasion de fixer irrévocablement ce point de chronologie, demeuré jusqu'à cette heure dans le vague, et qui ne laisse pas d'être important pour l'histoire de la médecine. Ici, je me contente d'ajouter qu'il est peut-être permis de douter, et très-fort, si en effet la version grecque du traité de Rhazès a été l'ouvrage de Jean l'Actuaire. Je dis plus ; fallût-il en convenir, je ne sais si je ne me permettrais pas encore d'affirmer que Jean l'Actuaire, tout en traduisant Rhazès, n'a nullement reconnu l'espèce de maladie que nous nommons *la petite vérole*. Quant aux autres écrits de ce médecin grec, j'ai été dans le cas de les examiner tous, tant ceux qui sont absolument iné-

A dits, que ceux qui, publiés en latin, sont restés jusqu'à présent anecdotes pour le texte grec. J'ai même transcrit une bonne partie de ceux qui sont dans le dernier cas, et je ne tarderai pas à en donner une notice ; mais je ne me rappelle point y avoir rien vu qui eût rapport à la petite vérole.

Au surplus, la lettre de Théodore, entre plusieurs passages dignes de quelque attention, en présente un qui paraîtra peut-être fort remarquable : c'est celui où Théodore semble dire que la maladie dont il avait été frappé, et qui me paraît (*a*) avoir été celle que nous appelons spécialement *la petite vérole*, é ait communément appelée *eulogie;* et on verra combien le P. Lazeri a été loin de rien comprendre à

B ce passage. Sans doute, le terme grec εὐλογία, pris dans la signification *d'une maladie pestilentielle*, est connu. Il est vrai que les Lexiques les plus importants, tels que ceux qui portent les noms d'Hésychius, de Suidas, de Photius, ne le présentent point ; mais il ne faut point s'en étonner, puisque le terme εὐλογία, dans une pareille acception, appartient aux bas siècles. La version grecque du Traité de Rhazès nous fournit, à cet égard, un témoignage précis (conf. *edit. Jac. Goup. c. II, p.* 246) ; Τὰ δὲ ἰσχνὰ σώματα, τὰ χολώδη καὶ ξηρὰ καὶ θερμὰ, ἐπιτήδειά εἰσι πρὸς τὴν ΕΥΛΟΓΙΑΝ· ΕΥΛΟΓΙΑΝ δ' ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ τὸ ἓν εἶδος, τὸ μοχθηρότερον τῶν δύο, καθὰ καὶ παρὰ πολλῶν οὕτως ὀνομάζεσθαι ταύτην

C ἀκούω. Ἐν γὰρ ταῖς Ἑλληνικαῖς διαλέξεσι κλῆσις ταύτης οὐχ εὕρηται. Ὁ δὲ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ΧΑΣΠΕ ὠνόμασε· δηλοῖ δὲ ἡ λέξις τὸ κατ' αὐτό. Οἶμαι δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ΛΟΙΜΙΚΗΝ ὁ λόγος βούλεται. Εἰ δὲ καὶ διαφέρουσι ἀλλήλων ἐν ταῖς διαθέσεσιν, ἀλλ' οὖν καὶ κοινότητα ἔχουσι, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ce que Sébastien Collin a rendu de la manière suivante (*chap. II : Des corps sujets à la peste*) : « Les corps grêles et atténués, colériques, secs et chauds, sont sujets à une pestilence atroce et sévère, laquelle les anciens ont nommée *eulogie*, pour ce qu'entre les deux espèces de pestilence elle est la plus dangereuse, et est nommée *eulogia*, comme si tu disais : *Digne d'être observée*, ainsi que j'ai entendu de plusieurs qu'elle est ainsi nommée : car

D tel nom ne se trouve point entre les dictions grecques. Mais ce sage personnage (Rhazès) la nomme en sa langue *chaspe*. Pour ce j'estime qu'en telle pestilence soit besoin d'une grande considération et raison. » Naturellement Meursius eût dû connaître cette acception donnée par les Grecs du Bas-Empire au terme εὐλογία. Toutefois il ne l'a point recueillie. Simon Portius y avait fait attention (conf. *Simonis Portii Dictionar. Græco-vulgare*,

(*a*) Theilii conjecturam confirmat Villoisonus in epistola ad ipsum Theilium data : « Vous avez bien raison de dire qu'εὐλογία, et au pluriel ἡ εὐλογίαις (en grec moderne), veut dire *la petite vérole*. Les Grecs, aujourd'hui, n'ont pas d'autre terme pour exprimer cette maladie. Les Turcs l'appellent de même *moubarak*, ce qui, en arabe, veut dire littéralement *bénite*. En grec moderne, la forme du pluriel des noms en ια, est ιαις, ἡ εὐλογίαις. Ainsi Simon Portius a raison. Si vous en aviez besoin, je vous chercherais et m'engagerais à vous trouver un passage de la Byzantine, où il est parlé d'une princesse grecque du Bas-Empire défigurée par la petite vérole. Le P. Lazeri s'est trompé, et vous avez parfaitement raison. Théodore Prodrome fait allusion à ce nom d'εὐλογία, lorsqu'il dit : Ἦν διὰ τὸ ἐπάρατον πάντως ΕΥΛΟΓωνυμεῖν εἰώθεσαν ἄνθρωποι. » Vide *Notices des mss.* tom. VII, partie II, pag. 236.

Græco-litterale, et Latinum, edit. Paris, 1625, *in*-4° p. 72); mais le lexicographe semble avoir trouvé en ce sens le terme εὐλογίαις, non le terme Εὐλογία, puisqu'il dit seulement :

ΕΥΛΟΓΙΑ. [εὐχή.] Εὐλογία, Εὐηγορία. *Benedictio.*
Η ΕΥΛΟΓΙΑΙΣ. Αἱ ἄχναι, Ἐφήνιδες, Ἴονθος. *Vari.*

Le livre fourmillant de fautes typographiques, on ne peut rien conclure de cette leçon. Simon Portius, comme on voit, ne cite point ses autorités. Du Cange (*Gloss. med. et inf. Græc. col.* 448) n'en allègue point d'autre que celle de Portius lui-même, et celle de la version grecque de Rhazès, dont il rapporte le passage cité ci-dessus ; de là, peut-être, nous devons inférer qu'il n'avait rencontré ce terme nulle part ailleurs. Conséquemment, on pourrait croire que la lettre de Théodore Prodrome devient pour nous l'exemple le plus ancien du mot εὐλογία, pris dans l'acception dont il est ici question.

ARTICLE XX.

[Morceau contenu au *folio* 31, *verso, lin.* 17, n. VII de l'index grec.]

Seconde lettre de Théodore Prodrome à l'orphanotrophe et nomophylax, sur la maladie aiguë dont il était à peine délivré (1).

ARTICLE XXI.

[Morceau contenu au *fol.* 31, *verso, lin.* 10, n. VIII de l'index grec.]

Lettre de Théodore Prodrome au prélat métropolitain de Trébizonde (2). *Il remercie le prélat des présents qu'il en avait reçus, et lui rend compte des effets de la maladie aiguë dont il était à peine délivré.*

ARTICLE XXII.

[Morceau contenu au *fol.* 33, *recto, lin.* 7, n. IX de l'index grec.]

Eloge de l'éloquence, ou (pour mieux exprimer le sens du terme grec), de l'élocution de l'orphanotrophe et nomophylax Alexis Aristène; par Théodore Prodrome.

Le P. Lazeri a connu cette pièce, et l'a indiquée (3) comme existante dans le manuscrit du collége romain ; mais il ne l'a point publiée. Je la crois intéressante à plusieurs égards. Théodore y a répandu beaucoup d'érudition ; il y montre une grande connaissance des auteurs anciens, et de ce que, dans son siècle, dans sa religion et son état, on appelait la littérature profane ; de plus, c'est avec grâce qu'il y fait un fréquent emploi des Lettres saintes. On le voit ici rappeler une foule de traits historiques : peut-être n'y en a-t-il aucun qui soit totalement inconnu au littérateur profondément versé dans l'étude de la langue grecque, et dont la mémoire ne laisse rien échapper de ce qu'il a lu une fois ; mais plusieurs paraîtront neufs à un assez grand nombre de lecteurs, même des plus instruits. Ce ne sera peut-être point sans quelque peine, du moins sans quelques recherches, qu'ils retrouveront la source où Théodore doit avoir puisé, d'abord un distique relatif à un certain Démophile qui, dépourvu de toute espèce de talent, s'était mis à faire l'éloge des chants d'Orphée, et ensuite tout ce qu'il dit sur l'origine de diverses sciences ou connaissances. On aimera également à voir quelle tradition il suivait relativement à la succession des opinions philosophiques.

Pour exemple des orateurs ou rhéteurs que de son temps les princes de la race des Comnènes, sous l'empire desquels il a vécu et fleuri, parurent estimer et favoriser le plus, il cite Lizix de Bysance, dont l'élocution, pleine d'ailleurs des grâces attiques, était un peu défigurée par un défaut de prononciation que les Grecs appelaient ψέλλισμα, et que nous n'avons peut-être pas encore pu nous définir bien nettement. Ce personnage, à ce qu'il me semble, nous a été jusqu'à cette heure totalement inconnu. Deux lettres que Théodore lui adresse et que le P. Lazeri a déjà publiées, mais non sans incorrection, peuvent donner une idée peu avantageuse de Lizix, quant aux qualités du cœur, et surtout quant à la sincérité et à la constance de son amour pour les lettres ; mais quant à la culture de l'esprit et à la réputation d'éloquence, d'après ce

(1) Conf. *Miscellaneorum* ex mss. libris bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu, *t. I, ed.* 1754, *p.* 64, n. *XII*.

(2) V. ibid., *p.* 46, *n. X*.

On trouve peu de chose sur les prélats qui purent occuper le siége métropolitain de Trébizonde à l'époque où Théodore Prodrome florissait.

« VII. CONSTANTINUS. Duabus synodis Alexii patriarchæ, quæ habitæ sunt anno *mundi* 6586, mense Novembri et Januario, ind. XII (*seu* Christi 1023 et 1024), aderat *Constantinus Trapezuntis metropolita*, Κωνσταντίνου Τραπεζοῦντος. *Jur. Græco-Rom.* l. IV, pag. 250.

« VIII. LEO. Illi infaustæ synodo a qua Michaele patriarcha præside (1043-1059), Leonis PP. IX legatis anathema dictum est, aderat cum paucis aliis Leo Trapezuntis, Λέοντος Τραπεζοῦντος. *Allat. Dissert. II de libr. Eccles. Græc.*

« IX. Anno Christi 1157, habita Constantinopoli synodus est, propter Sotericbum Panteugenum, Antiochiæ patriarcham electum, qui Christum sibi uti Deo sacrificium obtulisse negaret. Aderat cum metropolitis aliis Michael Trapezuntius, ut discitur ex Thesauro Nicetæ Choniatæ Græco, qui manu exaratus amplo volumine exstat in bibliotheca regia (*hodie* 1234), olim vero fuit Cl. Stephani Baluzii.

« Hunc oscitantius Leo Allatius omisit, in Vindiciis synodi Ephesinæ, *pag.* 584 et 585, ubi aliorum qui convenerant singula nomina recitat.

« X. MICHAEL. Anno Christi 1166, habita synodus est, Luca Chrysoberge patriarcha præside, propter Alamannos qui Constantinopoli agebant ; quos Joannes quidam Corcyrensis, aliique nonnulli erroris insimulabant, quod Christum humanitate Patre minorem dicerent. Damnatus Joannes fuit, assidente cum metropolitis aliis Michaele Trapezuntio. » *Or. Christ.* tom. I, col. 511 et 512.

(3) Conf. *Miscellaneorum* ex mss. libris bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu. *Tom. I*, in epistol. Theodor. Prodr. *p.* 4.

qui est dit ici, nous devons croire que Lizix fut un homme distingué.

En un autre passage, Théodore semblerait avoir voulu vanter l'éloquence d'un patriarche de Constantinople, qui siégea en effet de son temps : je parle de Jean IX, surnommé *Hieromnémon*, qui ayant remplacé Nicolas III, dit le *Grammairien*, mort en 1111, tint le siége patriarcal de Constantinople jusqu'en 1134 (1). Jean IX, Chalcédonien de naissance, avait, avant son exaltation, été diacre de l'Eglise de Constantinople, et honoré de la dignité de hiéromnémon, dignité qui était la douzième dans la hiérarchie de l'Église Constantinopolitaine. Nous savons, mais vaguement, qu'il avait beaucoup de mérite littéraire. Fabricius ne paraît pas avoir cru que l'on ait conservé aucune production de ce prélat, car il ne l'a cité nulle part dans la *Bibliotheca Græca*. On voit ici que Théodore attribue à un hiéromnémon une élocution qui réunissait toutes les qualités sans aucun des défauts de celle dont on avait fait tant d'honneur, soit jadis à Démosthène, à Aristote, à Dion Chrysostome; soit en dernier lieu à Lizix. Mais l'hiéromnémon à qui il donne tant d'éloges, il ne le désigne par aucune autre dénomination que celle-là, qui peut avoir été commune à plusieurs personnages. Alexis Aristène lui-même, avant d'être élevé aux dignités de *nomophylax*, de *protecdice*, d'*orphanotrophe*, pourrait avoir passé par le grade de *hiéromnémon* (2). Que dis-je? Théodore ne nous permet pas d'en douter. On rencontre un autre passage dans lequel on voit évidemment que l'hiéromnémon dont alors il parle, est Alexis Aristène lui-même.

C'est encore un endroit remarquable que celui où Théodore parle des différents peuples et des divers personnages qui, selon lui, inventèrent la σάλπιγξ, l'αὐλός, le δίχορον, l'harmonie Lydienne, la φόρμιγξ, la cythare, l'hymne, la χορεία, l'ὑπόρχησις; et ce qu'il en dit pourrait donner matière à plusieurs observations intéressantes, ainsi que la citation d'un passage de Proclus le Lycien.

Plus le lecteur sera familiarisé avec les auteurs anciens, plus il reconnaîtra ici, ou d'allusions à leurs maximes, ou de parodies heureuses de leurs expressions, ou d'emplois textuels de leurs propres termes. Je ne dissimule point qu'il y en a peut-être beaucoup qui m'auront échappé. Telle sera, par exemple, l'expression, λαχησταῖς ἐν πέτρῃσιν εὑρέσθαι μόθον, qui me semble devoir être relative à quelques vers d'un des poëtes tragiques.

Je me borne à indiquer une partie de ce qui peut mériter attention dans cette pièce. Je ne joindrai au texte qu'un très-petit nombre de notes fort succinctes : ce ne serait ni sans beaucoup de peine, ni sans bien du loisir, que je pourrais l'accompagner d'une traduction et d'un commentaire capables de satisfaire complétement le lecteur.

ARTICLE XXIII.

[Morceau contenu au *fol.* 56 *recto*, lin. 22, n. X de l'Index grec.]

Discours oratoire ou félicitations à l'orphanotrophe-protecdice-nomophylax Alexis Aristène, sur sa rentrée dans le poste d'orphanotrophe; par Théodore Prodrome.

Cette pièce, de même que la précédente, a été simplement indiquée par le P. Lazeri (3), comme existante dans le Collége romain, et ne fait point partie de celles qu'il a données. Elle nous apprend diverses particularités concernant la vie et l'état de Théodore Prodrome, dont le personnel, d'ailleurs, nous est peu connu. D'après ce qu'il dit ici, on voit que sans doute il avait quelque emploi dans ce qui constituait l'établissement de l'*orphanotropheion*. Vraisemblablement, cet emploi était ce que nous appellerions *une chaire de professeur*. D'une part, on ne saurait douter qu'il n'y eût une école et des classes fondées dans cet hospice; et, de l'autre part, de ce que Théodore dit dans l'une de ses lettres à Lizix, dont nous avons déjà parlé, on peut inférer qu'il avait rempli quelque chaire d'enseignement.

Certainement, le P. Lazeri a raison de dire que ces espèces de chaires ont été souvent désignées par le terme βῆμα. Il a pu dire, avec une égale justesse, que, indépendamment de sa signification la plus usitée, savoir, celle de *la chaire élevée dans le sanctuaire* des églises, le terme βῆμα s'appliquait pareillement à tout siége élevé d'où on parlait, soit

(1) Jean IX est un des patriarches de Constantinople sur lesquels l'histoire nous a transmis le moins de détails. Zonaras, en parlant du successeur de Nicolas III, ne peut avoir eu vue que le personnage dont il est ici question, mais il ne le nomme point : Ὁ πατριάρχης Νικόλαος ἐπὶ εἴκοσι πρὸς ἑπτὰ ἐνιαυτοὺς τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνας, καὶ ἐς γῆρας ἐλάσας βαθὺ, νοσήσας ἀπεβίω· οὗ τὴν ἐκφορὰν μεγαλοπρεπῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐτίμησεν. Εἶτα ἕτερον εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἐγκαθίδρυσεν, ἕνα μὲν τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας, τοῦ τῶν διακόνων δέ γε βαθμοῦ, καὶ τοῖς πατριαρχικοῖς συναπτόμενον ἄρχουσιν, ἀδελφιδοῦν δὲ τῆς ἐν Χαλκηδόνι τότε προεδρεύοντος ἐκκλησίας, λόγοις ἐντεθραμμένον τοῖς τε θύραθεν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπιδεδημηκὼς, καὶ αὐτὸν ἐν ταύτῃ προχειρισάμενος. Lib. XVIII, § XXV, pag. 203 D.

Il y a lieu de croire que cet évêque de Chalcédoine, oncle maternel de Jean IX, dont Zonaras parle ici, était Michael, celui-là même à qui s'adresse la 27e lettre du prélat métropolitain des Bulgares, Théophylacte. C'est sans doute à cause de cette parenté que Nicéphore Calixte, supposant notre patriarche né à Chalcédoine, le nomme le *Chalcédonien*.

Deux monuments chronologiques lui donnent vingt-trois années de patriarcat, ce qui reporte sa mort à l'année 1134.

(2) *Voy.* Du Cange, *Glossar. med. et inf. Græc.* V° Ἱερομνήμων, *col.* 510.

It. P. J. Goar. *not. et observ.* in Codinum, *lib.* I, *cap.* 1, *p.* 5, *C*, *pag.* 7, *B*, *pag.* 13, *not.* 24.

It. Jacob Gretser. *observ. et emend.* in Codinum, *lib.* I, *cap.* 7, § 2.

(3) Voy. *Miscellaneorum*, ex mss. libris Bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu, *tom. I*, *in epist. Theod. Prodr.*, pag. 4.

dans les assemblées publiques, soit au barreau. Il n'avance non plus rien que de vrai, lorsqu'il énonce que Théodore emploie ici le mot βῆμα pour désigner et *le trône impérial* et *le trône patriarcal*, moins peut-être dans le sens physique, comme siéges éminents, que dans le sens métaphorique, comme attributs de la puissance temporelle et de la puissance spirituelle. Toutes ces interprétations se trouvent, en effet, appuyées sur des témoignages irrécusables; mais elles ne suffisent point pour nous faire entendre clairement ce qui pouvait autoriser Théodore à dire qu'Alexis Aristène, en raison des emplois qui lui étaient confiés, se trouvait, ce qu'on ne pouvait dire de personne, occuper tout à la fois et l'une et l'autre chaire, c'est-à-dire, *la spirituelle* et *la temporelle*. Le passage où Théodore parle en ce sens, appellera l'attention des lecteurs érudits, et pourra leur donner matière à quelque recherche. Par la suite, on reconnaîtra que souvent aussi, chez notre auteur, le terme βῆμα signifie *le clergé* en général. Du moins Théodore paraît-il avoir donné à ce mot une latitude bien plus grande que celle qui résulte des citations rassemblées par du Cange dans son lexique; d'après cette observation, je crois devoir rapporter en note ce qu'il a dit sur ce terme (1).

ARTICLE XXIV.

[Morceau contenu au fol. 39 *recto*, lin. 1, n. XI de l'Index grec].

Lettre a l'orphanotrophe protecdice nomophylax, Alexis Aristène.

Cette lettre est du nombre des quatorze que le P. Lazeri a publiées (2); on la trouve dans son Recueil, sous le n. 13, p. 72 : mais le texte y est si fréquemment altéré, et la version, soit en italien, soit en latin, est si fautive, qu'il ne peut être superflu de reproduire cette pièce en entier, et de la présenter correctement.

On a vu, par le discours oratoire qui forme l'article XXIII, qu'Alexis Aristène, personnage distingué sous le règne d'Alexis I Comnène, avait été, à deux reprises différentes, chargé de l'emploi d'*orphanotrophe*, c'est-à-dire, d'*administrateur de l'hospice des orphelins*. Vraisemblablement, à l'occasion de la rentrée de ce magistrat dans un poste si important, il avait été célébré une fête solennelle. L'archevêque de Nicomédie n'avait point manqué d'y assister; mais la foule l'avait empêché d'approcher de l'Orphanotrophe. Ne voulant point qu'un magistrat si éminent pût le soupçonner d'avoir, en cette occasion, négligé de lui marquer son attachement, l'archevêque chargea le personnage qui écrit cette lettre, de faire savoir à l'Orphanotrophe qu'il s'était rendu à la fête, mais que, malgré ses efforts, il n'avait pu réussir à être aperçu de lui

J'ai déjà fait connaître Alexis Aristène (3), et j'ai parlé du triple emploi dont nous apprenons par les lettres et les discours de Théodore Prodrome (4), que ce magistrat fut honoré. Mais quel était le prélat qui, à l'époque où la lettre que je reproduis ici fut écrite, occupait le siége métropolitain de Nicomédie? c'est ce que je ne saurais déterminer.

Il paraît qu'un peu avant le règne d'Alexis I

(1) BHMA. *Sacrarium*. Ἄδυτον, locus in templo ubi consistunt sacerdotes, et quem nulli laico ingredi fas erat, præterquam imperatori, cui licuit προσάξαι δῶρα τῷ πλάσαντι, in ipso bemate, seu ἔνδον ἱεροῦ θυσιαστηρίου· idque κατά τινα ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, ut est in synodo Trullana, *Can*. 69.

Lexicon ms. Cyrilli : Ἄδυτον· τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ, ἤτοι βῆμα, ἐν ᾧ οὐ θεμιτὸν πᾶσιν ἐπιβαίνειν.

Germanus, patriarcha Constantinopolitanus, in Mystagog. : Βῆμα, ἐστιν ὑπόβαθρος τόπος, καὶ θρόνος ἐν ᾧπερ ὁ παμβασιλεὺς Χριστὸς προκάθηται κατὰ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, etc.

Concilium Laodicenum, can. 55 : Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβυτέρους πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἐπισκόπου εἰσιέναι καὶ καθίζεσθαι ἐν τῷ βήματι. Adde Can. 19.

Gregorius Nazianzenus, Carm. 11 : Βῆμα τὸ δ' ἀγγελίῃσι χοροστασίῃσι τεθηλός.

Palladius, in Vita Chrysostomi, *pag*. 18 : Καὶ ὅπλοις τὸ βῆμα περιετοιχίζετο, etc.

Vita S. Nili junioris, *pag*. 22 : Ὅπου ἵστανται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ τὸ ἅγιον βῆμα τοῦ θυσιαστηρίου. Adde, *pag*. 59.

Anonymus de locis Hierosol., *cap*. 1 : Εἰς αὐτὴν τὴν τροῦλλαν εἶναι τὸ βῆμα τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐλειτούργουν οἱ ὀρθόδοξοι.

Vetus inscriptio, apud Gruterum, 71, 1 : ΑΥΤΑΙΣ ΤΑΙΣ ΗΜΕΡΑΙΣ ΓΑΙΩ ΤΙΝΙ ΤΥΦΛΩ ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΕΝ ΕΛΘΕΙΝ ΕΠΙ ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΟΝ ΒΗΜΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΑΙ ΕΙΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΟΥ ΕΛΘΕΙΝ ΕΠΙ ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΘΕΙΝΑΙ ΤΟΥΣ ΠΕΝΤΕ ΔΑΚΤΥΛΟΥΣ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ, etc.

Alia apud eruditum Sponium, *tom. III* Itinerarii : ΙΕΡΟΦΑΝΤΗΣ ΙΕΡΟΚΗΡΥΞ... ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΒΗΜΑ, etc.

Alia vide in nostra Constantinopoli Christiana, *lib. III*, et apud Goarum in Euchologio, *pag*. 13 14. Οἱ τοῦ βήματος, qui in synthrono, seu intra bematis cancellos sedent, in Euchologio, *pag*. 251, 253, 302. Dignitates ecclesiasticæ. Ut contra, οἱ ἔξω τοῦ βήματος, quibus in bemate sedere non licet, apud Sguropulum in historia Concilii Florentini, *sect. XII*, *cap*. 7, et in eodem Euchologio, *pag*. 302.

Eustathius, in Vita S. Eutychii Patr. Constantinopolitani, num. 99 : Ὅσοι βήματος, καὶ ὅσοι τῶν κάτω.

Οἱ τοῦ ἱερατικοῦ βήματος, apud Nicephor. Gregor., *lib. III*, *pag*. 33, *édition* 1.

Pachymères, *lib. IX*, *cap*. 1 : Εἶτα καὶ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν τελοῦντες, ἅμα μὲν αὐτὸς πατριάρχης, ἅμα δ' ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ τοῦ βήματος πάντες, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τελουμένων, καὶ τῷ υἱῷ κατὰ τὸ εἰκὸς συναφοσιοῦν τὰ πρέποντα τῷ πατρὶ τε καὶ βασιλεῖ.

Symeon Thessalonicensis, *De sacris ordinationibus*, cap. CXL : Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ ἱεροῦ βήματος τάξιν ἔχουσι τῶν ἀγγέλων.

(2) *Miscellaneorum ex Mss. libris*, etc., Romæ, 1754, in-8°, tom. I, p. 1-81.

(3) Ci-dessus, art. XVI.

(4) *Ibid*. Indépendamment de ce que j'ai déjà dit sur cet auteur, je donnerai une notice détaillée de sa vie et un index de tous ses ouvrages, à la suite des articles qui lui appartiennent dans notre manuscrit.

Comnène (1), c'est-à-dire, antérieurement à l'année 1081, le siége métropolitain de Nicomédie avait été occupé par un prélat du nom de *Basile*. En effet, la première Novelle d'Alexis I Comnène nous apprend que, sous le règne de ce prince, il existait une nièce de feu *Basile*, *métropolitain de Nicomédie*, nommée *Anne*, laquelle avait, relativement à la succession de son oncle, un procès commencé en première instance contre feu *Etienne*, *évêque de Césarée*, mais ensuite continué contre le protospathaire et tagmatophylax *Michel*, héritier *ab intestat* de cet évêque : Πολλὰ μὲν δικαστήρια ἀνὰ μέσον Ἄννης τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ ἀποβεβιωκότος μητροπολίτου Νικομηδείας Βασιλείου καὶ Στεφάνου πρότερον περιόντος ἐπισκόπου Καισαρείας, ὕστερον δὲ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Μιχαὴλ καὶ ταγματοφύλακος. Le fait n'avait point échappé au P. le Quien ; il en parle à deux reprises différentes. Mais la manière dont le savant auteur de l'*Oriens Christianus* (*t. I, col.* 386 *A*, *et col.* 594 *E*) cite la Novelle d'où cette particularité se tire, est bien fautive. 1° Le P. le Quien a cru mal à propos que non-seulement la première, mais aussi la seconde Novelle d'Alexis I Comnène, roulait sur l'affaire dont il est ici question. Toutefois, il n'y a que la première Novelle qui soit relative à cette affaire ; la seconde Novelle y est totalement étrangère. Ce qui a trompé le P. le Quien, est que, à la suite de la première Novelle, on trouve un autre acte qui en est comme l'appendix nécessaire, puisqu'il concerne aussi le procès sur lequel elle roule, mais qui néanmoins ne saurait être regardé comme une Novelle proprement dite et différente de la première. 2° Le Père le Quien a pensé que le prélat *Etienne*, dont la Novelle d'Alexis I Comnène fait mention, devait être compté parmi ceux qui ont occupé le siége de *Césarée* en *Cappadoce*. Mais ce siége (*ibid.*, *col.* 594 *E*) était un siége *métropolitain*. *Etienne*, ici, n'a d'autre titre que celui d'*évêque* de *Césarée*. Il paraît donc évident qu'il s'agit d'un *évêque* de *Césarée* en *Bithynie*, ville dont le siége *épiscopal* ressortissait au siége *métropolitain* de Nicomédie. D'après cette observation, il conviendra peut-être d'effacer le nom d'*Etienne* dans le catalogue des prélats qui ont occupé le siége métropolitain de Nicomédie, et de l'insérer dans la liste des évêques de Césarée en Bithynie (*Or. Chr. ib.*, *col.* 628, *B.*).

Au surplus, il n'est peut-être pas aisé de fixer l'année dans laquelle la Novelle dont nous nous occupons en ce moment doit être émanée d'Alexis I Comnène. Dans le *Jus Græco-Romanum*, cette Novelle ne porte aucune date ; défaut qui se trouve également dans plusieurs des autres Novelles attribuées à cet empereur. Pour nous aider à placer A chronologiquement toutes celles qui sont dans ce cas, le rang que le *Jus Græco-Romanum* leur assigne ne saurait nous servir de guide ; car le rédacteur n'a point gardé l'ordre chronologique, même pour celles qui portent une date précise : la plus ancienne de toutes celles qui sont datées avec précision, et qui est déterminément de l'année 1082, au mois d'août, γεγενημένον κατὰ τὸν Αὔγουστον μῆνα, τῆς ἰνδικτιῶνος ε', ἐν ἔτει τῷ ,ς φϞ, ne se trouve placée qu'après une autre qui, vu le synchronisme de l'indiction IX, ne saurait avoir été donnée avant le mois de septembre 1086, et qui pourrait être renvoyée à l'année 1100, sinon même à l'année 1115 : κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς θ' ἐπινεμήσεως (2).

B Quoi qu'il en soit, si on peut absolument supposer que le métropolitain de Nicomédie, Basile, avait vu Alexis I Comnène monter sur le trône, nous devons croire que du moins il avait survécu de peu à cet événement. Malgré l'omission de la date, on peut croire que la Novelle dont il est ici question, fut l'une des premières qui émanèrent de ce prince ; et tout ce qui y est dit de l'ancienneté du procès, donne lieu de penser que le prélat dont alors l'héritage était encore en litige, avait cessé de vivre depuis plusieurs années.

Plus tard, sous le règne d'Alexis I Comnène, nous trouvons le siége de Nicomédie occupé par un prélat du nom de Constantin II. Ce fut Constantin II qui, C en qualité de métropolitain de Nicomédie, fut membre de cette assemblée solennelle, convoquée et présidée par l'empereur, dans le nouveau *Triclinium* du palais des Blachernes, et en présence de laquelle l'archevêque de Chalcédoine, Léon, ayant déclaré authentiquement qu'il se soumettait de bonne foi aux décisions du synode concernant le culte des images, fut réconcilié avec le patriarche d'Euchaites nommé *Basile*. Dans les différents endroits où le P. le Quien parle de cette assemblée, il paraît persuadé et il affirme qu'elle eut lieu en 1082, c'est-à-dire dans la seconde année du règne d'Alexis I Comnène. Il me semble qu'encore ici le P. le Quien s'est trompé (Conf. *Or. Christ.*, *t. I*, *col.* 265, *C. D*, *col.* 595 *A*, *col.* 607, *B*, *C*). L'acte émané de cette D assemblée, et qu'il indique comme publié par le P. Montfaucon dans la *Bibliotheca Coisliniana* (*cod. XXXVI*, *ol. CCCV*, *apud Montf.*, *p.* 103) présente un synchronisme qui nous force de descendre à une époque postérieure. Il y est dit que l'assemblée se tint à Constantinople, sous le patriarcat de Nicolas III (surnommé *le Grammairien*) ; ainsi, elle n'a pu avoir lieu avant l'année 1084 (3). Il est dit également que le patriarche de Jérusalem, Syméon II, y était présent. Nous ignorons en quelle année com-

(1) Le règne d'Alexis I Comnène date du mois de mars 1081, au 15 d'août 1118.

(2) Voyez *Jus Græco-Romanum*, tom. I, lib. II, p. 123. Περὶ τοῦ κανονικοῦ, καὶ τῶν διδομένων συνηθειῶν ὑπὲρ χειροτονίας, καὶ ἱερολογίας γάμου, καὶ περὶ τοῦ ἀερικοῦ καὶ πάντων τῶν ψυχικῶν, χρυσόβουλλον τυπικόν.

(3) Le patriarcat de Nicolas III (dit *le Grammairien*) peut dater du mois d'août 1084, jusque dans l'année 1111.

mença le patriarcat de Syméon II : mais comme ce prélat se trouvait à Jérusalem en 1094 (1), et qu'il ne paraît pas être venu à Constantinople depuis cette époque, on est fondé à croire que l'assemblée dont il s'agit ici ne fut point tenue postérieurement à l'année 1094.

Plus tard encore, et seulement sous le règne de Jean Comnène (2), nous voyons siéger à Nicomédie un prélat nommé *Nicétas*. Ce fut avec Nicétas que l'évêque d'Havelberg, Anselme (3), député par l'empereur Lothaire II (4), et venu à Constantinople, tint des conférences au sujet des articles qui causaient le schisme entre les Grecs et les Latins. Pour marquer déterminément l'année dans laquelle ces conférences se tinrent, il faudrait peut-être entrer dans une longue discussion. Nous avons, il est vrai, un écrit (5) qu'Anselme lui-même, longtemps après son retour, rédigea, par complaisance pour le pape Eugène III (6), et dans lequel il rend compte des arguments qui lui avaient servi à combattre les opinions erronées des Grecs; mais on n'y trouve rien qui indique l'époque précise de son voyage à Constantinople. Ainsi, tout ce qu'on peut affirmer, avant de se livrer à un plus mûr examen, est que les conférences d'Anselme avec le métropolitain de Nicomédie, *Nicétas*, ne sauraient avoir eu lieu ni avant le mois de mai 1125, ni après le mois de décembre 1136. Du reste, Nicétas nous est représenté par l'évêque d'Havelberg, comme un prélat du plus grand mérite, et jouissant de la plus haute considération dans le clergé de Constantinople (7).

Nous ignorons en quelle année Nicétas cessa de vivre. Nous savons seulement que le métropolitain de Nicomédie fut présent à trois assemblées qui se tinrent au *Thomæte* (8), la première, le vendredi 20 août 1143, pour le jugement et la déposition de Clément, évêque de Stasimes (9), et de Léonce, évêque de Balbisse (10), tous deux intrus (V. *Leo.*

A *Allat. de Eccl. Oc. et Or. perp. consens., col.* 678) et attachés à la secte des Bogomiles; la seconde, le vendredi premier octobre de la même année, pour la réclusion du moine Niphon (*Id. ib d. col.* 678); la troisième, le mardi 22 février 1144, pour la condamnation de ce même moine comme hérétique. Le P. le Quien énonce que pour lors ce n'était plus Nicétas qui remplissait le siége de Nicomédie. Mais on ne voit pas sur quelle autorité cette assertion peut être fondée. Dans les actes de ces trois assemblées, le nom du métropolitain de Nicomédie n'est pas exprimé (*Leo. Allat. loc. sup. cit. col.* 681)

En 1147, le mercredi 26 de février, il fut tenu au palais des Blachernes, une autre assemblée, dans laquelle le patriarche de Constantino-
B ple (*Id. ib. col.* 683), Cosmas, dit l'*Attique*, fut déposé comme atteint et convaincu d'hérésie (11). Le métropolitain de Nicomédie, qui fut l'un des assistants, se nommait *Jean IV*. A ce sujet le P. le Quien s'est trompé deux fois (*Or. Christ. t. I. col.* 267 *E*, 268 *A*): 1° il fait concourir le mercredi 26 de février 1147 avec l'indiction IX, tandis que c'était l'indiction X qui courait depuis le mois de septembre 1146; 2° il a cru (*Ibid.*) que, dans le texte de l'assemblée publié par Léon Allatius, la date était fautive, et que, suivant la leçon présentée par l'éditeur, l'assemblée aurait été tenue *le mercredi 26 février 1144. indiction* X : ce qui ne pouvait pas être. Le P. le Quien ne s'était point
C aperçu que, dans l'acte publié par Léon Allatius, il est question de deux dates. L'une de ces deux dates se rapporte à la condamnation du moine Niphon, avec qui le patriarche Cosmas II était accusé d'avoir connivé; et c'est l'acte de cette condamnation qui est rapporté deux fois avec justesse au mardi 22 février 1144, comme on a vu ci-dessus. L'autre date est celle de l'acte même par lequel le patriarche fut déposé; et elle est également

(1) C'était Syméon II qui occupait le siége patriarcal de Jérusalem, et qui se trouva dans cette ville, lorsque Pierre l'Ermite y vint en 1094; et même, d'après le récit de Guillaume de Tyr (*lib.* I, *c.* II)), on peut conjecturer que Syméon siégeait et résidait dans cette ville depuis assez longtemps.

(2) Le règne de Jean Comnène (dit *Calo Jean*) date du 15 août 1118 au 8 avril 1143.

(3) Cet évêque d'Havelberg (ville de la Marche de Brandebourg et siége ressortissant au métropolitain de Magdebourg) est le même qui, vers la fin de l'année 1154, fut élevé sur le siége archiépiscopal de Ravenne. *Ughell. Ital. sacr.*, t. II, col. 367, B C.

(4) Le regne de l'empereur Lothaire II date du 30 avril 1125 au 4 décembre 1137.

(5) L'ouvrage dont il s'agit ici est intitulé Ἀντικειμένων *contrapositorum sub dialogo conscriptum*. Voyez *Dacher. Spicil.* édit. in-fol., tom. I, p. 161.

(6) Le pontificat d'Eugène III date du 27 février 1145 au 7 juillet 1153.

(7) « Conservavi autem, quantum memoria subministrabat, tenorem Dialogi quem cum venerabili ac doctissimo archiepiscopo Nicomediæ Nechite (*il faut lire* Nicete), in publico conventu apud urbem Constantinopolitanam, habui, addens quædam non minus fidei necessaria quam huic operi congrua. Fuit autem idem archiepiscopus Nechites (*l.* Nicetes) præcipuus *inter duodecim* DIDASCALOS, *qui*, juxta morem sapientum Græcorum, *et liberalium artium et divinarum Scripturarum studia regunt*, et cæteris sapientibus, tanquam omnibus præeminentes in do-
D ctrina præsunt, et ad quos omnes quæstiones difficillimæ referuntur, et ab eis solutæ deinceps sine retractatione, et pro confirmata sententia tenentur et scribuntur. » *Anselm. Prolog.*, loc. cit., p. 162.

(8) Dénomination particulière d'une de ces salles du palais patriarcal qui, en général, étaient appelées *triclinia* : celle-ci avait vue sur la place dite l'*Augustœon*.

(9) *Stasimes* ou *Sasimes*, petite ville de la Cappadoce, située entre Cæsarée et Thyanes. Elle est restée celèbre par les écrits de S. Grégoire de Nazianze, qui en fut évêque.

(10) *Balbisse* ou *Balbalisse*, n'est peut-être connue que par le fait dont il est ici question. Il paraît qu'elle devait appartenir à la seconde Cappadoce.

(11) Cosmas II, monté sur le siége patriarcal de Constantinople dans le cours de l'année 1146, fut déposé, comme il est dit ici, le mercredi 26 février 1147.

exprimée avec justesse, *le 26 du mois de février, quatrième férie, indiction* x (c'est-à-dire, *de l'année* 1147) : Φευρουαρίῳ κς', ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ἰνδικτιῶνος δεκάτης. Ainsi le texte de Léon Allatius est correct, et c'est celui de l'*Oriens Christianus* (*col.* 595, *E*) qu'il faut lire avec défiance, d'autant plus que dans l'article des métropolitains de Nicomédie, le P. le Quien place encore la déposition de Cosmas II en 1146.

En 1156, le prélat qui occupait le siége métropolitain de Nicomédie, se nommait *Théophylacte II*; c'est lui qui assista au synode tenu en cette année, le jeudi 26 de janvier, et dans lequel, à la troisième session qui eut lieu le lundi 13 de mai, Sotérique Panteugène, désigné patriarche d'Antioche, fut destitué pour cause d'hérésie (Conf. *Leo Allat. Vindic. synodi Ephesin. p.* 584); mais, par inattention, le P. le Quien, dans l'article de ce patriarche (*Or. Christ. t. II, col.* 758, *D*) place le synode sous l'année 1155.

Par une nouvelle inadvertance le P. le Quien a pensé (*Or. Christ. loc. cit.*) que ce pouvait être Théophylacte II, sinon même son prédécesseur Jean IV, qui avait assisté à une assemblée synodale tenue le lundi 11 avril 1166 par le patriarche de Constantinople, Luc surnommé *Chrysoberge*; assemblée de laquelle il émana un décret pour prohiber les mariages dans le septième degré. Après avoir parlé de ce décret d'une manière assez juste, dans son article des patriarches de Constantinople, le P. le Quien, à l'article des métropolitains de Nicomédie (*Or. Christ. t. I, col.* 269 *E*, 270 *A. et* 593 *E*), rappelle le même acte (où le nom du métropolitain de Nicomédie n'est point exprimé), et il le rappelle comme si le *Jus Græco-Romanum* en fixait la date à l'année 1151, indiction IV; puis il s'autorise de cette date pour fonder son opinion relativement au métropolitain de Nicomédie, qui pouvait y avoir assisté. Mais il serait difficile d'accumuler plus d'erreurs en aussi peu de mots.

1° Le patriarcat de Luc Chrysoberge date, au plus tôt, de l'an 1155 (1).

2° L'indiction IV courut seulement du mois de septembre de cette même année 1155.

3° Dans le texte que présente le *Jus Græco-Romanum* (*tom. I, p.* 227), le décret dont il s'agit est daté positivement du 11 avril de l'indiction XIV : Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ια', ἐπινεμήσεως ιδ', ce qui nous mène au lundi 11 avril 1166.

Ce ne dut donc pas être *Théophylacte II*, mais son successeur *Michel*, qui assista au synode dont il vient d'être parlé. En effet, nous savons que ce fut Michel qui signa les actes d'un autre synode tenu pareillement en 1066 à Constantinople (Conf. *Leo*

A *Allat. de Eccl. Or. et Occ. perp. cons.*, *col.* 689 *et* 690), et par lequel des Allemands, établis pour lors en cette ville, et accusés d'hérésie concernant le dogme de la divinité de Jésus-Christ, furent absous.

Voilà les seules notions que j'ai pu recueillir sur la succession des prélats métropolitains, durant tout le temps où Théodore Prodrome a pu vivre. Je dis, le temps où Théodore Prodrome a pu vivre, parce que la lettre dont il est question doit presque évidemment être attribuée à cet écrivain. Ce n'est pas que, strictement parlant, elle ne soit anonyme dans notre manuscrit, et, d'après le texte représenté par le P. Lazeri, elle doit l'être également dans le manuscrit
B dont il s'est servi; mais, selon toute apparence, cette lettre ne se trouverait point à la place qu'elle occupe dans notre exemplaire, si elle n'était point du même écrivain que les discours et lettres qui la précèdent, et qui portent le nom de Théodore Prodrome.

ARTICLES XXV, XXVI, XXVII, XXVIII.

[Morceaux qui commencent au fol. 39, *recto*, lin. 21, n. XII et XIII de l'Index grec.)

Pièces en vers iambiques, héroïques, élégiaques et anacréontiques, en l'honneur de l'orphanotrophe protecdice nomophylax, Alexis Aristène.

Je réunis ces quatre articles, d'abord parce qu'ils sont tous quatre du même genre; ensuite, parce que l'auteur lui-même les avait en quelque sorte
C réunis. D'après ce qu'il dit au vers 47 de sa pièce en vers iambiques, laquelle constitue ici le premier article, les trois autres pièces durent être composées, sinon dans le même temps que celle-là, du moins peu après, et peut-être toutes les quatre furent-elles envoyées ensemble à l'Orphanotrophe.

Ce n'est pas qu'à l'endroit même qui vient d'être cité il ne se trouve une assez grande difficulté. En effet, là, notre auteur semble nous donner à entendre que cette première pièce doit être uniquement regardée comme l'annonce ou, si l'on peut parler ainsi, la lettre d'envoi de la pièce qui va suivre immédiatement, laquelle sera en vers *héroïques*, mais que parmi celles qui viendront après, il
D y en aura une en vers *iambiques*, et une autre en vers *anacréontiques* (2). Toutefois, après la pièce en vers *héroïques*, il ne s'en trouve qu'une en vers *élégiaques* ou *pentamètres*, et une en vers *anacréontiques* : celle qui sert d'annonce est seule en vers *iambiques*.

Des quatre pièces, il n'y en a aucune dont le titre, dans le manuscrit, porte le nom de l'auteur. Mais, indépendamment de ce que la même raison, qui m'a fait attribuer à Théodore Prodrome la lettre représentée dans l'article précédent, m'auto-

(1) Le patriarcat de Luc, dit *Chrysoberge*, doit dater du mois d'août 1155, époque de la mort du patriarche Constantin IV, dit *Chliarène*. On peut croire que Luc Chrysoberge ne mourut pas avant le mois de juin 1169.

(2) *Voyez* ci-dessous, ce qui est dit aux vers 50, 52, 53, 55 et 61.

rise à croire que les morceaux qui suivent appartiennent également à cet écrivain, son nom est clairement indiqué dans le vers.

(*Post allatos Prodromi versus, qui exstant infra, Teilius subdit:*)

Au vers 4, l'auteur dit qu'il a déjà célébré l'Orphanotrophe par *un discours en prose.*

Ὑμνησάμην σε πρῶτα ΠΕΖΩ͂ ΤΩ͂ ΛΟΓΩ͂.

Vraisemblablement il veut rappeler l'un de ces trois morceaux que l'on a déjà vus, et qui sont : 1° article XVI, *Remerciements de* Théodore Prodrome *à Alexis Aristène, pour l'éloge que ce magistrat avait fait de lui ;* 2° article XVII, l'*Eloge de l'éloquence d'Alexis Aristène ;* 3° article XXII, les *Félicitations à Alexis Aristène sur sa rentrée dans le poste d'orphanotrophe.* Je penche à croire que le dernier morceau est celui dont il s'agit ici.

Aux vers 9 et 10, l'auteur rappelle une seconde pièce, δεύτερον, qu'il avait composée, comme la première, en l'honneur de l'orphanotrophe Alexis Aristène. La manière dont il désigne cette seconde pièce est remarquable :

Ἐμελψάμην σε δεύτερον σχεδουργίᾳ,
Τῷ γραμματικῷ λαβυρινθώδει νόμῳ.

Que doit-on entendre ici, 1° par le terme σχεδουργία, 2° par l'expression γραμματικῷ λαβυρινθώδει νόμῳ ?

Le terme σχεδουργία peut se prendre en diverses acceptions. En effet, ce terme peut signifier une pièce composée sans préparation, et ce que nous appellerions un *impromptu*, ou, si on peut parler ainsi, un *discours improvisé.* La force primordiale des deux mots radicaux σχέδη et ἔργον dont σχεδουργία se compose, prête à ce sens. Σχέδη, comme on sait, signifie, le plus communément, *ce qui s'écrit d'après une première pensée* et sans *réflexion.* Mais ce que l'auteur ajoute immédiatement après, savoir, que cette même pièce avait été écrite τῷ γραμματικῷ λαβυρινθώδει νόμῳ, exclut totalement l'idée qu'elle eût pu être composée sans préparation. Il faut donc expliquer autrement le terme σχεδουργία.

Chez les auteurs de la basse-grécité, le terme σχέδος, devenu technique pour les grammairiens, a signifié ce que les Latins appelèrent *partes*, c'est-à-dire, ces sortes de thèmes élémentaires, par lesquels on accoutume les enfants à examiner et à décomposer l'oraison ou le discours [*orationem*] et les verbes [*verba*], par parties [*partes*] ; et il paraît bien que cette méthode est précisément celle dont Anne Comnène condamnait l'abus dans un passage de son *Alexiade* (*l. XV, p.* 485, *D*), où elle parle assez au long des *schèdes* et des *schédographes*, mais qui n'est pas facile à bien expliquer. Τοῦ δὲ σχέδους ἡ τέχνη εὕρημα τῶν νεωτέρων ἐστὶ, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῶν γενεᾶς..... (*pag.* 486 *A.*) Ταῦτα δὲ λέγω ἀχθομένη διὰ τὴν παντελῆ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως ἀμέλειαν. Τοῦτο γάρ μου τὴν ψυχὴν ἀναφλέγει, ὅτι πολὺ περὶ ταυτὰ ἐνδιατέτριφα. Κἂν ἐπειδὰν ἀπήλλαγμαι τῆς παιδαριώδους τούτων σχολῆς, καὶ εἰς ῥητορικὴν παρήγγειλα, καὶ φιλοσοφίας ἡψάμην, καὶ μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς ποιητάς τε καὶ ξυγγραφέας ἦξα, καὶ τῆς γλώττης τοὺς ὄχθους ἐκεῖθεν ἐξωμαλισάμην, εἶτα, ῥητορικῆς ἐπαρηγούσης ἐμοὶ, κατέγνων τῆς τοῦ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΥ τῆς ΣΧΕΔΟΓΡΑΦΙΑΣ ΠΛΟΚΗΣ : « L'art du *schède* est une invention des modernes, et il est né de notre temps.... Ce qui me fait parler de la sorte, c'est que cette méthode des *schèdes* fait négliger entièrement l'étude des belles-lettres, que nous appelons *encyclopédie.* Mon âme s'irrite, quand je considère combien j'ai donné de temps à ces bagatelles. Dès que je fus délivrée de cette étude puérile, et que je m'appliquai à la rhétorique, à la philosophie, à la poésie et à l'histoire, j'aplanis aisément toutes les difficultés que l'on trouve dans notre langue ; ensuite, avec le secours de la rhétorique, je condamnai tous les plis et replis de la schédographie. » Tout ce qu'on voit ici clairement, est que la savante princesse avait l'intention de blâmer la conduite des grammairiens de son temps qui n'expliquaient à leurs élèves que leurs *schèdes*, au lieu de leur faire lire et étudier les meilleurs auteurs de l'antiquité. Et, en effet, l'étude de la grammaire n'est bonne qu'à ceux qui s'en servent uniquement comme d'un degré pour passer à des sciences plus relevées : *Non nocent hæ disciplinæ per eas euntibus, sed circa eas hærentibus* (*Quintil. Instit. orat. lib.* I *cap.* 4). Mais, en quel sens et avec quelle justesse l'illustre fille d'Alexis I pouvait-elle dire que cette méthode était une invention des modernes, qu'elle-même en avait vu commencer l'usage (ce qui placerait l'introduction de cette méthode vers l'époque à laquelle Théodore Prodrome florissait) ? et comment faut-il entendre ce qu'elle ajoute un peu plus bas, savoir, que ceux qui en abusaient le plus, étaient certains *Stylites*, appelés aussi *Lombards*. Παρίημι δὲ Στυλιανούς τινας καὶ τοὺς λεγομένους Λογγιβάρδους (1). Ce sont deux questions que j'aurai peut-être ailleurs l'occasion et le loisir d'examiner, mais dont la solution m'entraînera dans de longues discussions. Je dois donc ici me borner à observer que la *composition en forme de schède*, σχεδουργία, dans laquelle Théodore Prodrome, selon ce que lui-même nous dit, avait célébré les louanges de l'orphanotrophe Alexis Aristène, ne saurait avoir eu rien de

(1) Conf. *Alexiad.* l. c. p. 485, D. Ce passage, qui n'a point encore pu être bien éclairci, deviendrait peut-être plus intelligible par l'examen d'un écrit qui doit se trouver parmi les mss. du Vatican, et qui a pour titre, Λογγιβάρδου τοῦ σοφοῦ παρεκβόλαιον σχεδογράφοις, *Extraits du savant Lombard, en faveur des schédographes.* Jusqu'à présent, je l'ai vainement cherché dans les manuscrits qui ont été transportés du Vatican à la bibliothèque Nationale, et j'ai lieu de croire qu'en effet ce traité ne fait partie d'aucun des volumes qui sont venus à Paris.

commun avec les *schèdes* dont nous venons de A parler.

Il me paraît plus vraisemblable que cette composition devait être une de ces espèces de griphes, de logogriphes, tels qu'Eustathe nous les définit en plusieurs endroits (1), mais surtout dans le passage suivant, qui, en appuyant mon opinion, semble donner aussi la clef des expressions employées par notre auteur, τῷ γραμματικῷ λαβυρινθώδει νόμῳ. Ce passage tombe sur un vers de l'Iliade :

Αὐτὰρ ὁ βῆ ῥ' Ἶσόν τε καὶ Ἄντιφον ἐξεναρίξων.

Là Eustathe (*ad Homer. Iliad.* Λ, *lib. XI*, *v.* 101, *f°* 833, *lin.* 61) s'exprime en ces termes : Ὅρα δ' ἐν τοῖς ῥηθεῖσι, καὶ ὅτι τό·

B

Αὐτὰρ ὁ βῆ Ῥ' ἸΣΟΝ τε καὶ Ἄντιφον ἐξεναρίξων (2),

ΣΧΕΔΙΚΗΣ ΤΕΡΘΡΕΙΑΣ καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΥ κεῖται λεληθότως ἀφορμὴ τοῖ ὕστερον· ὁποῖα καὶ ἄλλα παρὰ τῷ Ποιητῇ τιθέντα μὲν ἀπραγματεύτως κατὰ συνθήκην συνήθη, παρελκυσθέντα δὲ τοῖς γραμματικοῖς εἰς μίμησιν. Προβέβληται μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ἐν τῷ, Βῆ Ῥ' ἸΣΟΝ, ῬΗΣΟΥ δηθέν τινος ἀπήχησις, ὁποῖος ὁ προϊστορηθεὶς Θρᾷξ ἥρως. « Remarquez ici que ce vers :

Αὐτὰρ ὁ βῆ Ῥ' ἸΣΟΝ τε καὶ Ἄντιφον ἐξεναρίξων,
Il s'en alla pour tuer Ise et Antiphe :

a insensiblement fourni aux modernes une matière de *logogriphes*, qui surprend l'auditeur et le C jette dans une espèce de *labyrinthe*. Il y a dans Homère plusieurs autres vers semblables, dont la composition n'a rien d'extraordinaire ni d'affecté ; les grammairiens néanmoins en ont fait des modèles de *logogriphes*. En effet, quand on lit ces mots, βῆ ῥ' ἸΣΟΝ, on entend résonner le nom de quelque Rhesus [en Grec ῬΗΣΟΝ], tel qu'était le héros de Thrace, dont nous avons parlé plus haut (*ad Iliad.* K. lib. x, v. 435, fol. 817, lin. 6). »

Cette observation d'Eustathe suppose que ῬΙΣΟΝ et ῬΗΣΟΝ se prononçaient de la même manière, c'est-à-dire que le son de la lettre H restait semblable à celui de la lettre I. Convient-il, pour cela, de statuer définitivement que telle a été dans l'origine la prononciation des Grecs ? c'est encore un point que j'examinerai peut-être ailleurs ; mais ici ce n'est pas celui dont il s'agit. Ce que le passage d'Eustathe fournit de relatif à notre objet, le voici : Cet auteur appelle ΣΧΕΔΙΚΗΝ ΤΕΡΘΡΕΙΑΝ [littéralement, *pointe schédique* ou *impromptu*], ce que nous dirions des *logogriphes*, des *rébus* ou *discours énigmatiques*. Et, en effet, on donnait à ces sortes de discours le nom de *schèdes*. Eustathe nous l'assure lui-même ailleurs, à propos du jeu de mots qui trompe le Cyclope, lorsque Ulysse lui dit qu'il s'appelle *Nul* ou *Personne*, Οὔτις. « Ce sont, ajoute Eustathe, les jeux de mots dont Homère a su quelquefois se servir avec habileté, qui ont fourni à d'autres poëtes assez anciens, quoique postérieurs à lui, des exemples de badinages. Epicharme appelait cette sorte d'énigme, *matière à penser*, νόημα, et aussi, *discours caché dans le discours*, λόγον ἐν λόγῳ. De là ceux qui s'expriment en *schèdes* ont appelé aussi leurs *griphes* ou énigmes, *matières à penser*, νοήματα. Evidemment c'est aussi le *discours caché dans le discours*, λόγος ἐπὶ λόγῳ, que les *schédiques* modernes ont prétendu imiter, et que l'on reconnaît dans leur *labyrinthe*. » Après quoi Eustathe rapporte plusieurs exemples de ces *labyrinthes*, exemples tirés presque tous d'Athénée.

Je crois donc presque certain que la pièce dont il s'agit ici était une espèce d'énigme ou de logogriphe. Mais était-elle écrite en prose ou en vers ? il n'est pas facile de le décider. D'un côté, le terme ἐμελψάμην, dont l'auteur se sert pour la désigner, porte à croire qu'elle devait être en vers. De plus, il paraît opposer cette même pièce à la première, qu'il dit positivement avoir été écrite en prose :

Ὑμνησάμην σε πρῶτα ΠΕΖΩ ΤΩ ΛΟΓΩ.

. . . .

Ἐμελψάμην σε δεύτερον ΣΧΕΔΟΥΡΓΙᾼ,

Aussi un critique non moins ingénieux que savant, M. Corai, a-t-il pensé que peut-être la véritable le-

(1) *Voy.* Eustathe, 1° *ad. Homer. Iliad.* Λ, l. xi, v. 101, f.° 833, l. 6 ; 2° *ad Iliad.* N, lib. xiii, v. 810, f° 961, l. 20 ; 3° *ad Iliad.* Π, l. xvi, v. 319, f.° 1062, l. 32 ; 4° *ad Odyss.* I, l. ix, v. 366, f° 1634, l. 4.

(2) Il faut observer que Zénodore lisait seulement : Αὐτὰρ ὁ βῆ Ἶσον, sans le ῥ' avant Ἶσον.

De plus, les Scholies de Venise nous citent un témoignage d'Aristarque, d'après lequel on pourrait penser que de bonne heure les critiques furent partagés sur la leçon de ce vers. Aristarque disait que, de son temps, ce vers ne se trouvait point dans le Recueil des épigrammes de Posidippe. Il est vraisemblable que ce Posidippe, quel que fût l'auteur ainsi nommé, dont Aristarque voulait parler (soit celui dont il nous reste des épigrammes insérées dans l'Anthologie ou *Couronne* de Méléagre, soit un autre), avait formé un Recueil de tous les vers d'Homère qui contenaient des faits ou des circonstances remarquables. « Mais (ajoutait Aristarque) on le retrouve dans ce qu'on appelle l'Amas. Ce vers étant reconnu mauvais, bien des commentateurs trouvaient raisonnable de le supprimer : » D Μὴ ἐμφέρεσθαι δέ φησιν ὁ Ἀρίσταρχος νῦν ἐν τοῖς Ποσειδίππου ἘΠΙΓΡΑΜΜΑΣΙ τὸ βῆ Ῥ' ἸΣΟΝ· ἀλλ' ἐν τῷ λεγομένῳ ΣΩΡΩ, εὑρεῖν. Εὔλογον δὲ, φασὶν, ἐλεγχόμενον αὐτὸν ἀπαλεῖψαι. « Apparemment, dit M. Heyne (*Var. Lect. et Obs. in loc.* edit. nov. t. VI, p. 141), cet Amas, ὁ ΣΩΡΟΣ, était une de ces pièces badines du genre de celles qui sont attribuées à Simmias. Appartenait-elle à Posidippe ? était-elle l'ouvrage de quelque autre poëte ? Voilà ce que j'ignore. »

Ce n'est pas tout, les *petites scholies*, représentées par Barnès, portent cette variante : Γρ. Αὐτὰρ ὁ ΒΗ ῬΗσόν τε.

Enfin, ce qui se lit immédiatement après, dans les scholies de Venise, montre qu'au siècle d'Apollonius Dyscolus on lisait quelquefois Αὐτὰρ ὁ βῆῥησόν τε ἐξενάριξεν. *Voy.* Apollonius Dyscolus, *de Syntaxi, lib.* I, § 32, *p.* 7.

ξον devait être στιχουργία, non σχεδουργίᾳ : et alors on supposerait aisément avec lui, que les vers employés pour la composition de cette pièce auraient été du genre de ceux qui s'appelaient καρκῖνοι, *rétrogrades*, comme le vers :

Νίψον ἀνομήματα, μὴ μόναν ὄψιν,

lequel, n'importe comment on le lise, soit de gauche à droite, soit de droite à gauche, donne les mêmes mots et le même sens.

D'un autre côté, notre auteur, quelques lignes plus bas (*vers.* 16), semble dire positivement qu'il n'avait point écrit de pièces *en vers* à la louange de l'Orphanotrophe ; il s'en fait même un sujet de reproche : *Renfermerai-je donc dans ces seules pièces mon éloge? Eh! que deviennent les vers, ainsi que la puissance du discours mesuré* [litter. *du mètre*] ?

Καὶ κλείσομεν τὸν ὕμνον ἐν τούτοις μόνοις ;
Ἀλλ' οἱ στίχοι ποῦ, καὶ τὸ τοῦ μέτρου κράτος ;

enfin, ce premier morceau n'est autre chose que l'annonce de différentes pièces en vers qui vont suivre.

D'après toutes ces observations, je ne rougis point de laisser la question indécise.

(*Sequebantur, sub numm. XXVI-XXVIII Prodromi versus heroici, elegiaci, et Anacreontici qui infra edentur.*)

ARTICLE XXIX.

[Morceau qui commence au fol. 40 *verso*, lin. 17, n. XIV de l'Index grec.]

Discours de Théodore Prodrome au César N., *sur le vert.*

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Καίσαρα · ἤ, Ὑπὲρ πρασίνου.

Le P. Lazzeri avait indiqué ce morceau comme existant dans le manuscrit du Collége romain, mais il ne l'avait point donné. Depuis la publication du *Miscellaneorum*, etc., la pièce a été imprimée. On la doit à M. Yriarte, qui l'a insérée dans son Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Madrid : il l'a tirée d'un volume écrit presqu'en entier de la main de Constantin Lascaris, dans le cours de l'année 1464, à Milan. Nous devons observer que Constantin Lascaris, ne connaissant point l'auteur de ce morceau, croyait pouvoir l'attribuer à *Geminus*. M. Yriarte est resté embarrassé à deviner qui pouvait être ce *Geminus*. Véritablement on ne voit pas de quel écrivain Constantin Lascaris prétendait parler. Je penche à croire que c'était de *G. Gemistus Pletho*. Mais ce dont on ne saurait douter, c'est que le morceau ne peut appartenir à cet auteur. On sait que G. Gemistus Pletho florissait dans la première moitié du XVe siècle ; et le manuscrit du Vatican, où nous trouvons le morceau dont il s'agit, est de beaucoup antérieur à cette époque. Ainsi rien ne nous empêche d'ajouter foi au titre, d'après lequel, dans le manuscrit, ainsi que nous l'avons déjà fait remarquer, ce morceau paraît attribué, comme les précédents, à *Théodore Prodrome*.

ARTICLE XXX.

[Morceau qui commence au folio 45 *recto*, lin. 16, n. XV de l'index grec.]

Discours de Théodore Prodrome, sur ceux qui mécontents d'être pauvres se plaignent de la providence.

D'après le témoignage du P. Lazzeri (1), on peut croire que, dans le manuscrit du Collége romain, où se rencontrent divers opuscules de Théodore Prodrome, le morceau dont il s'agit ici, et qui n'a jamais été publié, est attribué nominativement à cet auteur; et non-seulement la place où ce même morceau se trouve inséré dans le manuscrit du Vatican dont ici nous rendons compte, mais encore les mots, Τοῦ αὐτοῦ, qu'il y porte en tête, nous assurent également qu'en effet il appartient à Théodore Prodrome, comme les pièces précédentes.

Ce point une fois constaté, la pièce, indépendamment du sujet et du style, devient intéressante par elle-même. Elle offre plusieurs particularités relatives à la personne de l'écrivain. En effet, Théodore Prodrome nous apprend ici que, loin d'avoir été d'une basse extraction, il était au contraire d'une naissance assez relevée : que, s'il n'était pas d'une complexion robuste, il n'avait du moins aucun vice corporel, aucune imperfection physique, sinon peut-être quelque embarras dans la prononciation ; encore semble-t-il donner à entendre que ce léger défaut tenait moins au peu de souplesse et de flexibilité de sa langue, qu'à la vivacité de son imagination, et à l'abondance des idées qui, se présentant trop rapidement à son esprit, ne lui laissaient pas le temps de les exprimer. Il nous dit que son éducation avait été soignée ; qu'il avait étudié la grammaire et la rhétorique sous les meilleurs maîtres : qu'il était plein de la lecture des ouvrages de Thucydide, de Platon et d'Aristote. Il annonce qu'il avait composé un nombre presque infini de *discours* littéraires : et en même temps, il se fait honneur de n'en avoir prémédité aucun (οὐκ ἔστιν ὅς μοι προεσχεδίασται), bien qu'il prétende ne point imiter les *froids sophistes*, tels que les *Simocatus*, ou autres de pareille trempe, οἱ ψυχροὶ Σιμόκατοι, καὶ οἱ κατ' αὐτούς, κ. τ. λ. Ce nom de *Simocatus*, et le mépris que Théodore Prodrome marque pour le personnage qui le portait, donnent matière à réflexion. Parmi les écrivains Grecs du moyen âge, nous n'en connaissons, ce semble, qu'un seul qui ait été désigné par ce nom, ou pour parler plus exactement, par ce surnom de *Simocatus*, ou *Simocattus ;* et encore est-il le plus souvent appelé *Simocatta*. On voit déjà que je veux parler de *Theophylactus Simocatta*. Cet auteur, contemporain des empereurs Maurice, Phocas et Héraclius, comme aussi du patriar-

(1) *Conf. Miscellaneorum ex mss. libris bibl. coll. Rom. Societ. Jes. tom. I, p.* 5.

che Sergius, semble n'avoir point prolongé sa carrière au delà de l'année 640. Il était originaire d'Egypte (1), et sans doute sa famille n'était pas d'une condition abjecte, puisqu'au moment de la fin tragique de l'empereur Maurice, il se trouvait parent du magistrat qui pour lors commandait en Egypte (2). Il fut lui-même décoré de plusieurs dignités. Nous le voyons qualifié d'ἀπὸ ἐπάρχων (*Phot. Bibl. cod. XLV, page* 82), c'est à-dire, d'*ex-préfet*, et aussi d'ἀντιγραφεύς, terme dont la signification n'est pas bien déterminée, les uns (*Budæus in Pandect., Salmas. ad. Hist. Aug. scr. p.* 480, 481, 483) le rendant, en Latin, par *observator coactorum*, ce qui répondrait à ce que nous dirions en français *contrôleur des recettes*: les autres (*Henr. Vales. ad Socr. Hist. eccl. l. V, c.* 25, *p.* 240), par *proximus a magistris scriniorum*, ou encore par *magister scriniorum*, interprétation qui paraît le plus conforme au sens dans lequel les lexiques latins expliquent le mot *antigraphus* (3). Theophylactus, né avec un esprit aimable, était aussi doué d'un goût naturel pour les belles choses; et les écrits qui portent son nom, le prouvent. Son Histoire du règne de l'empereur Maurice (4), bien qu'elle comprenne seulement ce qui se passa depuis l'an 582 jusqu'en l'année 602, ne laisse pas d'avoir été parfois qualifiée d'Histoire universelle (*Eustath. ad Dionys. Perieget. vers.* 720: *Tzetz. Hist.* 69, *Hist. chil. III, v.* 100); et, sur le mérite de cet ouvrage, on peut consulter non-seulement l'*Avis aux lecteurs* qui se trouve en tête de la belle édition donnée par Ch. Annib. Fabroti, mais encore Ger. Jean Vossius (*de Hist. Gr. lib. II, cap.* 23, *p.* 143, *col.* 1) et J. Alb. Fabricius (*Bibl. Gr. tom. VI, p.* 280 *et seq., ed. Harles. tom. VII, p.* 582 *et seq.*) Indépendamment de ce grand morceau, généralement connu, c'est à ce même Theophylactus *Simocatta* que l'on attribue divers opuscules. Je ne prétends point parler ici du fragment qui nous reste d'un petit traité *De risu et vociferatione in festis sanctorum* : (*Ph. Labb. de Scriptor. eccl. tom. II, p.* 416 : - *It. Biblioth. Patr. Ap. Bign. ed. Paris.* 1579 *et* 1624, *t. VI,... It. ibid. ed. Col. t. IV, p.* 1036.- *it. ib. edit. Lugd. tom. V, p* 1214); ni d'un autre fragment, *De Nicephoro confessore*, indiqué vaguement par le P. Labbe; mais je veux dire, 1° le Dialogue, concernant divers problèmes physiques et leur solution, Διάλογος. Περὶ διαφορᾶς φυσικῶν ἀπορημάτων, καὶ ἐπιλύσεως αὐτῶν (5) : 2° quatre-vingt cinq lettres, roulant, vingt-neuf sur des sujets moraux; vingt-huit sur les travaux de la campagne: et vingt huit sur des intrigues amoureuses de courtisanes (6). Sans doute l'auteur de ces lettres pourrait avoir été rangé, par des hommes d'un jugement sain, dans la classe des sophistes, plus propres à corrompre qu'à former le goût dans l'étude et l'exercice de la littérature : ainsi, sous ce point de vue, on supposerait volontiers que c'est précisément lui dont Théodore Prodrome voulait parler. Mais, d'un autre côté, d'après la manière dont il s'exprime à ce sujet, on se sent porté à croire que son mépris tombait, non sur quelques sophistes déjà anciens, mais sur ceux dont, au temps où il écrivait, les leçons pernicieuses et le mauvais exemple perdaient la véritable éloquence.

(1) *Theophylact. Simocatt.* lib. VII, c. 17, p. 186, Οὐκ ἂν δὲ περιοψόμεθα ταῦτα δὴ τὰ παράδοξα διηγήματα, ἅπερ τούτου δὴ τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῖς πρὸ ὑμῶν πεφιλοσόφηται ἄριστα. Ἕλκοντες γὰρ τὸ γένος ἐντεῦθεν, εἰκότως τοῖς περὶ τοῦ Νείλου διηγήμασιν οὐκ ἀπροσφόρως φιλοχωρήσωμεν.

(2) *Theophylact. Simocatt.* lib. VIII, cap. 13, p. 215, D. Πέτρος δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Αἰγυπτιακῆς ἡγεμονίας ἡνίας διεύθυνεν, ὃς καὶ συνήπτετο πρὸς γένος ἡμῖν. »

(3) « ANTIGRAPHUS, ANTIGRAPHEUS. *Glossæ Isidori* : Antigraphus, cancellarius. — *Ugutio, et ex eo Joannes de Janua* : Antigraphus, scriptor; idem est et cancellarius, qui et archigraphus dicitur: quod rescribit litteris missis ad dominum suum. Unde antigraphia, vel archigraphia, id est, ejus dignitas, scilicet cancellaria.

« *Sunt igitur* antigraphi *generatim scriptores*.— *Glossarium Ælfridi* : Antigraphus. . . . . id est scriptor. — *Ordericus Vitalis, lib.* 1, *p.* 374 : A priscis auctoribus edita, et ab antigraphis scripta considero. *Nisi quis malit* artigraphis.

« *Proprie autem*, antigraphi *seu* antigraphei, *dicti cancellarii et magistri scriniorum. Glossæ mss.* : Antigrapheus, antiquarum rerum scriptor, a commentariis, cancellarius.

Exstat Gregorii Magni epistola 28, *l.* I, *scripta* Aristobolo, ex-præfecto et antigrapho. *Et in l.* II, *indict.* II, *epist.* 7, *Sebastianus*, gloriosus antigraphus *nuncupatur*.

« *Scholiastes Juliani Antecessoris : Quatuor scrinia sunt : primum, quod dicitur libellorum : secundum memoriæ; tertium dispositionum : quartum epistolarum : unde et quatuor antigraphei sunt.*

« *Gloss. Græco-Lat.* Ἀντιγραφεύς, dictator, *rescriptor*.

« Ἀναγραφεὺς τῆς μνήμης, *apud Petrum Patricium, in Eclog. Legat.* »

Cang. Glossar. med. et inf. Latin. t. I, col. 329.

(4) Nous avons trois éditions de cet ouvrage, données, la première par Jac. Pontanus, S. J., à Ingolstadt, 1604, *in*-4°: la seconde, par Ch. Annib. Fabroti, Paris, 1647, *in-fol.*: la troisième dans la collection des auteurs de l'Histoire byzantine, réimprimée à Venise, *tom. III*.

(5) Ce Dialogue a été imprimé plusieurs fois : 1° il a été donné par Bonav. Vulcanius, en 1596, *Lugd. Batav. in*-12 *Græce*; 2° par Janus Gruter, en 1599, *typis Commelinianis, in* 8° *Græce et Latine*; 3° par Andr. Rivinus, en 1653, *Lips. in*-4°.

(6) Ces Lettres ont été publiées en grec, par Marcus Musurus, dans la Collection d'Alde Manuce, *Romæ, in*-4°. Elles reparurent de nouveau en 1596, par les soins de Bonavent. Vulcanius, à Leyde, *in*-12, *una cum ejusdem Theophylacti* Quæstionibus physicis; *Cassii* medicis Quæstionibus; Epistolis quibusdam *Juliani imperatoris et Galli ad Julianum, Basiliique et Gregorii Nazianzeni*. Elles furent réimprimées, en 1598 et 1599, par les soins de Janus Gruter, avec une version latine de Jodoc. Kimendoncius, et accompagnées des *Excerpta legationum ex Theophylacti Mauritiana, et problematis sive quæstionibus physicis, Heidelbergæ. ap. Commelin.* 1598, *in*-8° *e Bibliotheca Andr. Schotti*. Enfin, on les trouve insérées dans la *Collection de lettres* imprimée à Genève en 1606.

ARTICLE XXXI.

[Morceau qui commence au folio 45 *verso*, lin. dernière, n. 16 de l'Index grec.]

Explication d'un Verset de l'Evangile selon saint Luc, par Théodore Prodrome.

Le verset, dont cet article offre une explication, ou plutôt un commentaire fort étendu, est le 17e du 1er chapitre de l'Evangile selon saint Luc. Il fait partie des prédictions d'un ange à Zacharie, tant sur la naissance prochaine de saint Jean-Baptiste, que sur la vie à laquelle ce précurseur de Jésus-Christ sera dévoué. Le texte grec est conçu en ces termes : Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. La version latine porte : *Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ ;* et la traduction française adoptée par le P. Calmet : *Et il marchera devant lui dans l'esprit et la vertu d'Elie.*

Ce verset est un des nombreux passages où les commentateurs du Nouveau Testament se trouvent embarrassés ; et celui-ci, dès les premiers siècles du christianisme, a fait naître bien des discussions. Comme de pareils sujets n'attachent guère qu'une certaine classe de lecteurs, j'ai longtemps balancé si je ne me bornerais point à indiquer l'existence de cet article ; mais je ne me suis point arrêté à ce parti, parce qu'indépendamment de ce qu'il ne laisse pas d'y avoir encore des personnes fortement occupées de ce qui peut éclaircir ou déterminer le sens précis des endroits obscurs des Livres divins, et qui aiment à comparer les idées plus ou moins ingenieuses, plus ou moins saines, des différents interprètes de l'Ecriture sainte, le morceau dont il s'agit ici contient des choses assez singulières, et,

A de plus, offre, comme le précédent, diverses particularités concernant l'état et la vie habituelle de l'auteur, dont le manuscrit CCCV du Vatican renferme un si grand nombre d'opuscules restés, jusqu'à cette heure, presque totalement inconnus.

Au surplus, je préviens le lecteur que, dans plusieurs endroits, le texte grec de cette pièce présente des difficultés. Je ne les ai que trop bien senties ; mais je n'ai point la capacité nécessaire pour les lever : il faudrait, à cet effet, être plus versé que je ne le suis dans la matière ; et d'ailleurs, je ne saurais présentement me livrer à des recherches étrangères aux travaux qui me sont commandés. On ne doit donc s'attendre à trouver dans les notes dont tout cet article paraîtra parsemé, que
B de simples et légers rapprochements fournis par ma mémoire. Par exemple, j'ai cru devoir, en commençant, rappeler le passage de la IVe homélie d'Origène, où se trouve une manière d'interpréter le verset sur lequel Théodore Prodrome a disserté. Ce passage est court ; mais on sait que le texte grec des Commentaires d'Origène sur l'Evangile selon saint Luc est presque entièrement perdu ; il ne nous en est parvenu que des lambeaux. Du travail d'Origène sur cette partie du Nouveau Testament, nous n'avons, à proprement parler, qu'une version latine, due à saint Jérôme, et faite peut-être simplement par extrait. On n'est donc pas certain de connaître aujourd'hui, au moyen de cette version, tout ce qu'Origène pouvait avoir écrit sur le pre-
C mier verset dont il est question (1). Je rapporterai également en note, le Commentaire du P. Calmet (2), qui indique les autres interprètes dont la sagacité s'est exercée sur ce sujet.

(1) Origen. *Homil. IV in Luc. c.* I, *v.* 15 *et* 17, Opp. *tom. III, p.* 937, *col.* 1, *A, B*, « Et præcedet coram ipso in spiritu et virtute Eliæ : *Non ait in* anima *Eliæ ; sed in* spiritu *et* virtute *Eliæ. Fuit in Elia* virtus *et* spiritus, *sicut in omnibus prophetis, et, secundum dispensationem corporis, in ipso quoque Domino Salvatore : de quo post paululum* (Luc. c. I, v. 35) *ad Mariam dicitur :* Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. *Spiritus ergo qui fuerat in Joanne* (sic, *sed legend. forsan* Elia) *et virtus quæ in illo erat in hoc quoque apparuit. Ille translatus est : hic vero præcursor Domini fuit ; et mortuus est ante eum, ut et ad inferna descendens illius prædicaret adventum.*

(2) *Commentaire littéral sur tous les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament. — Les Evang. de S. Marc et de S. Luc*, 1730, p. 276 *et* 277. Sur ces mots, *Et il marchera devant lui dans l'esprit et dans la vertu d'Elie*, le P. Calmet donne le Commentaire que voici : « Il marchera devant Dieu, comme ont fait les patriarches et les prophètes : *Ambula coram me et esto perfectus* (*Genes. cap.* XVII, *v.* I ; *conf. et ibid. cap* V. 21 ; *cap.* VI. *v.* 9), et il sera rempli, comme Elie, de l'esprit de prophétie, de lumière et de zèle, pour résister aux ennemis du Seigneur, et pour s'opposer aux désordres et aux crimes de Juda et d'Israël. On sait de quelle manière S. Jean s'opposa au roi Hérode, et avec quelle force il lui reprocha son mariage incestueux : avec quelle liberté il reprit l'hypocrisie des Pharisiens. Jamais Elie n'avait parlé avec plus de hardiesse à Achab et aux Israélites prévaricateurs. La plupart des commentateurs l'expliquent autrement (*Origen. Amb. Aug. Brug. Maldon. Grot. et alii*) : Il sera le précurseur du Messie, du Fils de Dieu : il lui préparera les voies, ainsi qu'il est marqué dans Isaïe (XL, 3) et dans Malachie (III, 1) : il l'annoncera aux peuples, il le leur montrera, il les conduira à lui, et cela *dans l'esprit et dans la vertu d'Elie ;* animé comme lui de zèle et de force pour réprimer les méchants, et pour résister aux superbes (*Beda. Theophyl. Mal. Brug. Origen. Homil. IV ; Ambr. in Lucam, lib.* I), prêchant comme lui la pénitence et le retour à Dieu, autant par ses
D exemples que par ses paroles.

« Ce sens paraît le plus naturel, et les Evangélistes (*D. Marc. cap.* I, *v.* 2, 3 ; *D. Matth. cap.* III, *v.* 1 *et seqq.*) nous y conduisent en nous représentant S. Jean-Baptiste comme le précurseur du Messie prédit par les prophètes. Jésus-Christ lui-même nous dit (*D. Matth. cap.* XI, *v.* 14 ; XVII, *v.* 11 *et* 12) qu'Elie est déjà venu en la personne de Jean, non que l'âme d'Elie soit passée dans le corps du Précurseur, comme l'ont voulu quelques hérétiques (Conf. *Aug. quæst.* 18 *in Num.*, *Tertullian. De anima, c.* 35), mais parce que S. Jean était un autre Elie par son zèle, son mérite, sa vertu, la pureté de sa vie, ses fonctions.

« Quelques Pères (*Aug. tract.* 4 *in Joan. Euthym. hic*) ont cru que Jean-Baptiste est comparé à Elie, tel qu'il sera avant le second avénement du Fils de Dieu, c'est-à-dire avant le jugement dernier. »

ARTICLE XXXII.

[Morceau qui commence au folio 48 *verso*, lin. 8, n. XVII de l'Index grec.]

Discours de Théodore Prodrome, en réfutation de cette maxime énoncée par un poëte : « LA SCIENCE EST L'APANAGE DE LA PAUVRETÉ. »

Je n'ai rien à dire de ce morceau, puisqu'il est imprimé (1). C'est celui qui a été publié en 1608, sous ce titre :

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ Ἀνατροπὴ τοῦ, *Πενίη σοφίην ἔλαχε.* — [*sive Invectiva in hunc poetæ versiculum :* PAUPERIES SOPHIAM NACTA EST]; FED. MORELLUS, *eloquentiæ professor et interpres regius, Græca ex bibliotheca regia deprompta recensuit, edidit, latine vertit, notisque illustravit. Lutetiæ, apud Morellum architypographum regium, non sine privilegio*, in-8°.

En cas que jamais quelque homme de lettres voulût reproduire cette pièce, qui mérite de n'être point oubliée, je vais indiquer les variantes (*a*) que le manuscrit CCCV du Vatican offre pour chaque page de l'édition donnée par Frédéric Morel.

ARTICLE XXXIII.

[Morceau qui commence au fol. 50 *verso*, lin. 15, n. XVIII de l'index grec.]

Diatribe de Théodore Prodrome, contre un ignorant qui se donnait pour homme de lettres.

Quoique j'aie transcrit cette *diatribe* en entier, comme tous les autres écrits attribués à Théodore Prodrome, dans le manuscrit CCCV du Vatican, je me contente ici de l'indiquer. Elle offre, à la première lecture, beaucoup de difficultés, et en même temps elle exige le rapprochement d'une foule de passages des auteurs anciens. Je ne saurais donc me permettre de la publier sans y joindre un grand nombre de notes qui me paraissent absolument nécessaires, et qui demanderaient des recherches auxquelles je ne puis me livrer. Je me borne à en présenter ici le titre, avec la première et dernière phrase.

Τοῦ αὐτοῦ Ἀμαθὴς

ἢ *Παρὰ ἑαυτῷ γραμματικός.*

Μαρσύαν δὲ εἴ τις ἤρετο τὸν αὐλητήν· Πότερα, ὦ φίλε Μαρσύα, ἄκρος φῂς εἶναι τὴν αὐλητικὴν ἐπιστήμην; . . . .

. . . .

Ἡμεῖς δέ σε παρέντες ὡς ἂν ἐθέλῃς διανοεῖσθαι περὶ σαυτοῦ, ἄλλον ἐντεῦθεν κόσμον ἀείσομεν

ARTICLE XXXIV.

[Morceau qui commence au folio 53 *verso*, lin. 7, n. XIX de l'Index grec.]

Autre diatribe de Théodore Prodrome, intitulée le PHILOPLATON *ou le* CORROYEUR.

Cette pièce est dans le même cas que la précédente; pour en faciliter l'intelligence, en faire reconnaître le mérite, et en faire sentir le sel, il faudrait continuellement rapprocher les passages de Platon auxquels l'auteur fait allusion, ou qu'il parodie. Son but est de démasquer et de livrer au ridicule un ignorant qui, se donnant pour épris des ouvrages de Platon, ne se montrait jamais sans tenir à la main quelque traité de ce philosophe. Voici le titre, le début et la fin de la pièce :

Τοῦ αὐτοῦ *Φιλοπλάτων*, ἢ *Σκυτοδέψης.*

Εἶεν, ὦ παῖ Ἀρίστωνος· καλὸς μὲν εἶ καὶ σοφὸς, καὶ πρὸς ἁπάσας Μούσας, καὶ ἅπαν εἶδος σοφίας, τῶν ὅτι μάλιστα δεινῶν καὶ περιδεξίων. . . .

. . . .

Ὃς καὶ δυσχεράνας ὅτι μάλιστα πρὸς τὸ πρᾶγμα, τό τε βιβλίον ἀποσπάσει σου τῶν χειρῶν, καὶ πολλοὺς κατὰ κόῤῥης κονδύλους ἐντρίψεται.

ARTICLE XXXV.

[Morceau qui commence au folio 56 *recto* lin. 4, n. XX de l'Index grec.]

Diatribe de Théodore Prodrome contre un médecin et un dentiste.

Notre auteur, dans cette pièce, se plaint amèrement, tant de l'ignorance d'un médecin qui, pour le guérir d'une fluxion à la tête, lui avait ordonné de se faire arracher une dent, que de la maladresse et de la cruauté du dentiste, qui, en conséquence de cet ordre, lui en avait fait sauter plusieurs, non sans lui causer de vives douleurs; dans sa colère, il intitule sa diatribe : *le Bourreau* ou *le Médecin*, et il se déchaîne avec violence contre les mauvais médecins, contre les charlatans, dont, au temps où il écrivait, la ville de Constantinople abondait. Mais en même temps on reconnaît qu'il veut ménager ceux qui pouvaient mériter leur réputation; et il en nomme deux de ce genre qu'il appelle, l'un *Calliclès-Nicolaus*, l'autre *Michaël*, de la famille *Lisix* (*Voy. ci-dessus, art. XXIII*). Ce morceau ne laisse pas de mériter quelque attention; il est même assez curieux; mais il exige des explications et des notes. Je ne puis, en ce moment, le faire connaître que comme les deux précédents, par le titre, le début et la fin.

Τοῦ αὐτοῦ, *Δήμιος* ἢ *Ἰατρός.*

Εἰ ἐν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν, ὁ Κῷός φησιν ἰατρός. Καὶ τίς ἂν τἀνθρώπῳ ἐπιμέμψεται, τὰ καιριώτατα περὶ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ διαγνόντι καὶ ἀποφηναμένῳ φύσεως; . . . .

. . . .

ὑμέτερον ἂν εἴη προνοεῖσθαί τέ μου τοῦ ἀσθενοῦς τουτουῒ σωματίου, καί μοι τοὺς ἀλίτρους τούτους συνεκτρίβειν.

ARTICLE XXXVI.

[Morceau qui commence au fol. 59 *verso*, lin, 8, n. XXI de l'Index grec.]

Dialogue intitulé : ἈΜΑΡΑΝΤΟΣ Η ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΕΡΩΤΕΣ, *par Théodore Prodrome*

Ce morceau a été traduit en latin et publié par

(1) Conf. *Jo. Alb. Fabr. Bibl. Gr. t. VI, p.* 819. *Item ed. Harles. t. VII, p.* 141.

(*a*) Eas adhibuimus in editione hujus opusculi, infra. EDIT. PATR.

Gilbert Gaulmin, à la suite du roman composé par A Théodore Prodrome, sur les *AMOURS de Rhodantè et de Dosiclès*; il se trouve, sous ce titre : ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, Ἀμάραντος, ἢ Γέροντος ἔρωτες, à la page 425 du volume intitulé : *Theodori Prodromi philosophi Rhodantes et Dosiclis amorum lib. IX, Græce et Latine, interprete Gilb. Gaulmino Molinensi; Parisiis. apud Tussanum du Bray, via Jacobæa, sub Spicis maturis, M. DC. XXV, cum privilegio regis, in-8°* (*a*).

ARTICLE XXXVII.

[Morceau contenu au folio 64 *recto*, lin. 20, n. XXII de l'Index grec.]

Vente à l'encan de différentes professions, Dialogue, par Théodore Prodrome.

B La version littérale du titre grec, qui porte βίων πράσις ποιητικῶν καὶ πολιτικῶν, serait : *Vente à l'encan des Vies* POÉTIQUES *et* POLITIQUES. Mais ce titre n'indique pas exactement tous les interlocuteurs qui parleront dans le Dialogue. Théodore y met en scène Jupiter, Mercure, Homère, Hippocrate, Aristophane, Euripide, Pomponius, Démosthène et les acheteurs. Or, la vie d'un personnage comme Hippocrate ne pourrait être appelée *politique* ou *poétique*, à moins d'interpréter les deux mots πολιτικὸς et ποιητικὸς, dans un sens bien différent de celui dans lequel on les prend d'ordinaire. Le Dialogue est une imitation et souvent une parodie du βίων πράσις de Lucien (*tom. I, p.* 540-569, C *edit. Amst.* 1743. 4). Dans un manuscrit grec du Vatican (n° 87, *fol.* 453-478), on trouve sous le titre *Timarion*, ou *De ses souffrances*, Τιμαρίων, ἢ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν παθημάτων, un autre dialogue de ce même genre, et pareillement imité de Lucien. Timarion, l'un des interlocuteurs, annonce à Cydion, son ami, sa mort subite arrivée dans un voyage de Constantinople à Salonique ; il lui rend compte de ce qu'il a vu pendant son séjour aux enfers, et de la raison assez singulière pour laquelle Æaque et Rhadamanthe l'avaient laissé retourner sur la terre. Nous parlerons ailleurs plus en détail de cet autre morceau, qui doit être ou de Théodore Prodrome, ou de quelque auteur à peu près contem- D porain : ici nous ferons observer seulement que, s'il n'annonce pas, comme celui-ci, la plus profonde connaissance de l'antiquité et des bons écrivains, les détails dont il est plein, et de fréquentes allusions aux événements du temps, le rapprochent des Satires de Lucien, et permettent de le regarder comme le pendant (si nous pouvons nous exprimer ainsi) de la pièce que nous offrons au lecteur (*b*).

—

ARTICLE XXXVIII.

[Morceau contenu au fol. 69 *verso*, lin. ultim., n. XXIII de l'Index grec.]

ECRIT adressé à JEAN, patriarche de Constantinople, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, κῦρον Ἰωάννην.

Cette pièce qui, dans notre manuscrit, est attribuée formellement à Théodore Prodrome, y occupe onze pages et demie, et en voici le début : Πῶς ποτε ὑπονοίας ἔχεις περὶ ἐμὲ, θεοειδέστατε δέσποτα; ὁποδαπὸν δέ με φαντάζῃ τὸν αὐτόμολον ῥήτορα; Καὶ τί ποτέ μοι κρίνεις τοὐγχείρημα; Ἀναίδειαν καὶ ἀναισχυντίαν εὖ μάλα πολλὴν καὶ μεγάλην; Οὐμενοῦν. Elle se termine ainsi, au folio 75 *verso* : καὶ τὴν ἱεράν σου ἀκοὴν ἀναπαύσαιμεν, ἐκεῖνό γε μόνον παρὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δανεισάμενοι Μούσης, τὸ ταῖς ἱεραῖς ἐκκλησίαις σῶον, ἔντιμον, ὑγιῆ σε φυλαχθῆναι, καὶ μακροημερεύοντα.

Le patriarche dont l'auteur faisait ici l'éloge, devait être Jean, surnommé *Hiéromnémon*, qui siégea depuis l'an 1111 jusqu'en l'année 1134. Il est peu connu dans l'histoire. Zonaras (*Ann. lib.* XVIII, § 25, *tom. II, pag.* 303, *D*), rapportant qu'il succéda au patriarche Nicolas III, ne dit point quel était son nom propre, et se contente de nous apprendre que c'était un neveu de l'évêque alors siégeant à Chalcédoine : ἀδελφιδοῦν δὲ τοῦ τῆς ἐν Χαλκηδόνι τότε προέδρου ὄντος ἐκκλησίας. Et malheureusement, vers cette époque, la liste des évêques de Chalcédoine se trouve imparfaite (*Orb. Christ. tom. I, col.* 607); de sorte qu'on ne peut décider quel est celui de ces prélats auquel Jean *Hiéromnémon* appartenait par les liens du sang. Nicéphore Calliste semble avoir cru que Jean était né à Chalcédoine (*Vid. Niceph. Callist. Catalog.*) Il était du clergé Constantinopolitain, de l'ordre des diacres, et même des premiers de cet ordre lorsqu'il fut élu patriarche. Zonaras ajoute que dès l'enfance, Jean avait été fort instruit dans les lettres divines et humaines.

ARTICLE XXXIX.

[Morceau contenu au fol. 75 *verso*, lin. 17, n. XXIV, de l'Index grec.]

Oraison funèbre du sébastocrator Andronic Comnène, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα, κῦρον Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν.

Voici encore une pièce que le manuscrit du Collége romain, d'accord avec celui du Vatican, donne à Théodore Prodrome. Elle n'est pas sans intérêt, puisqu'elle peut jeter du jour sur plusieurs points de l'Histoire des Comnènes, et rectifier quelques erreurs échappées à du Cange.

Andronic Comnène, porphyrogennète et sébasto-

(*a*) Dialogum hunc, argumenti omnino profani et ab instituto nostro alienissimi, omittimus. EDIT. PATR.
(*b*) Et hoc etiam opusculum omittimus. EDIT.

crator, était fils puîné de l'empereur Alexis Ier et de l'impératrice Irène Ducæna. Du Cange (*Famil. Byz. pag.* 176), et d'après lui le P. Lazzeri (*in Epist. Theod. Prodr. pag.* 5), ont avancé que ce prince fut tué l'année 1118, dans une bataille contre les Turcs, et du Cange, à l'appui de cette assertion, cite Zonaras, *pag.* 237, et l'*Alexiade* d'Anne Comnène (*Liv.* v, *pag.* 475). Mais, d'une part, Zonaras, soit à l'endroit indiqué par cette citation, qui peut être fautive, soit tout autre part ailleurs, ne dit en aucune manière que le Sébastocrator Andronic eût ainsi terminé ses jours par une mort violente; et l'oraison funèbre composée par Théodore Prodrome nous apprend le contraire. Or, sur un pareil fait historique, le témoignage de cet auteur contemporain, est absolument irrécusable. De l'autre part, à bien examiner le passage de l'*Alexiade*, dans lequel Anne Comnène parle de la mort de son frère Andronic, on reconnaît que cette princesse ne donne point ce triste événement comme ayant eu lieu dans la bataille contre les Turcs.

D'après ce qu'on lit dans cette oraison funèbre, nous sommes assurés que le Sébastocrator Andronic, second fils de l'empereur Alexis Ier Comnène, mourut, non sous le règne de son père (1), mais sous le règne de son frère Jean Comnène. En effet, Théodore énonce qu'Andronic avait vu son père quitter le sceptre avec la vie : Ἐγέννησέ σε πατὴρ αὐτοκράτωρ, καὶ αὐτοκρατόρων ἁπάντων ὁ μαχιμώτατος καὶ εἰρηνικώτατος, ἀλλὰ τῷ βίῳ ξυναπέθετο καὶ τὰ σκῆπτρα (2).

Avec beaucoup d'autres particularités qui paraissent avoir été ignorées, non-seulement de du Cange, mais aussi de M. le Beau (dont les témoignages au sujet d'Andronic, dans l'Histoire du Bas-Empire, peuvent paraître impliquer contradiction), nous voyons par la pièce qui fait le sujet de cet article :

1° Qu'Andronic avait été marié, mais qu'il avait eu le chagrin de perdre son épouse, et même assez promptement après son mariage : Καλὸν εὐτύχησας, καὶ καλῶν καλλίστην τὴν δάμαρτιδα, καὶ οὐδεὶς, ὃς οὐκ ἐμακάρισέ σε τῆς συζυγίας· ἀλλὰ ταχὺν κἀκείνη τὸν βίον μετήλλαξε (3).

2° Qu'Andronic avait eu de ce mariage, un fils, lequel était mort au printemps de son âge : Ἦν σοι τούτων ὑπελείπετο παραμύθιον, παῖς ὡραῖος, καὶ νέος, δῶρον χαρίτων, ἄγαλμα φύσεως. Ἀλλὰ κατὰ μέσον τὸ ἔαρ τῆς ἡλικίας τὴν ἄνθην ἀπεσυλήθη (4).

3° Enfin, qu'Andronic était resté, durant un espace de temps assez considérable, en un état pénible qui avait altéré sa santé, au point que la première maladie qui ensuite lui survint, le trouva hors d'état de résister : Ἐντεῦθεν αἱ περιοδικαὶ τῶν πυρετῶν κάμινοι, καὶ οἱ περὶ τὴν καρδίαν βρασμοὶ, καὶ οἱ κάκιστ' ἀπολούμενοι ἐκεῖνοι ἡμιτριταῖοι, καὶ τὰ ἐκ τούτων καὶ ἐπὶ τούτοις συμπτώματα..... Ἐξ ὧν τὸ σῶμα τοῦ ἐμοῦ στρατιώτου τὰ ὅπλα περιαιρεθὲν τῆς ἀλκῆς, ὡς μὴ καὶ μικρᾷ γοῦν ἀντιστῆναι δύνασθαι νοσήματος ἐμβολῇ, ὑπὸ βραχείας ἑάλω (5).

La crainte d'occuper trop de place dans ce volume, et le désir de terminer enfin la notice de tout ce que contient le manuscrit dont je m'occupe, m'empêche de donner ici le texte entier de l'oraison funèbre du Sébastocrator. Mais, pour faciliter le moyen de reconnaître cette pièce, dans les autres manuscrits où elle pourrait se rencontrer, je vais en transcrire des passages de quelque étendue, tant au début qu'à la fin.

Elle commence ainsi : Σκηναὶ, καὶ γραφαὶ πενθήρεις, καὶ δραματικὰ διηγήματα, εἰσὶ μὲν καὶ αὐτόθεν δακρύων ἐγερτικὰ καὶ, πένθους οὔτι μετρίου δημιουργὰ συμπαθεῖ ψυχῇ, καὶ τὸ ὅλως εἰπεῖν, ἀνθρωπίνῃ. Εἰ δὲ καὶ ὑπό του λαμπροτέρως διασκευάζοιντο τά τε συμπτώματα, καὶ αἱ νόσοι καὶ αἱ κατάρατοι κῆρες λεπτομερέστερον ἐξηγοῖντο, ἔτι σκυθρωπότερον πρὸς ταῦτα διατεθήσεται ἡ ψυχή. Κἂν πλεονάκις ὁ λόγος τοῦ αὐτοῦ μνημονεύσει θανάτου, τοσαυτάκις ἐκείνη καὶ τοσούτους ἀποδυρεῖται θανάτους. Τοῦτο δὲ φιλεῖ ξυμβαίνειν, ὅταν ἔξω τοῦ πάθους τύχωσιν ὄντες οἱ λέγοντες. Ἡ γε γὰρ γλῶσσα τούτοις ἄνετος καὶ ἀπαραπόδιστος, καὶ ἡ διήγησις εὔοδος.

Voici comme la pièce se termine (6) :

Φεῦ! ποῦ ἀπάγουσί σου τοὺς ἵππους ἐσκευασμένους; Τί προπομπεύουσιν οὗτοι; Ποῦ τὸ δόρυ φέρουσι; Ποῦ τὴν ἀσπίδα μετάγουσι; Πόλεμοι πάλιν, Σκύθαι πάλιν, πάλιν Πέρσαι ταράττουσι; πάλιν Βάρβαροι θορυβοῦσι; Πρὸς ἐκείνους φέρῃ, σεβαστοκράτορ;

Καὶ μὴν ὁ ἀλαλαγμὸς οὗτος οὐκ ἀλαλαγμὸς ἔοικεν εἶναι πολέμου καὶ μάχης· οὐδὲ ἀλαλαγμὸς συμπλοκῆς· ἀλλὰ πένθους καὶ θρήνων ἀλαλαγμὸς, πεσόντος τοῦ μεγάλου σεβαστοκράτορος, οὐκ ἐκ χειρὸς πολεμίου πεσόντος, οὐδὲ σιδήρῳ βληθέντος· τίς γὰρ ἀήττητον εἶχε κτεῖναι; σίδηρος δὲ ποῖος τὸν σιδηροῦν καὶ ἀδάμαντα στρατιώτην ἔκαμψεν, ἢ ἐδάμασεν; Πῶς οὖν ἀπῆλθε; νοσήματι χαλεπῷ καὶ φύσει δουλεύσας, ἵνα καὶ Ἀνδρόνικος μετὰ τῶν θνητῶν τάττοιτο, καὶ ἐλέγχοιτο μεταλαχὼν τῆς ἐπικήρου καὶ θνητῆς φύσεως· ἐπεὶ ἀπό γε τῆς γνώμης, καὶ τῆς χειρὸς, τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἔργων καὶ πόνων, ἴσα καὶ ἀθάνατος ἦν. Ἀλλ' ἰδού σοι, θάνατε, καὶ ὁ μέγας ὑπεῖξεν Ἀνδρόνικος. Τίς ἄρα ἔτι σε καρτερήσειεν;

(1) Voy. l'hist. du Bas-empire, liv. LXXXV, § 29, tom. XVII, pag. 441, et liv. LXXXVI, § 1 tom. XVIII, p. 3 et 4.
(2) Ms. fol. 76, r°, lin. 18.

(3) Ibid. lin. 22.
(4) Ibid. lin. 33, et v° lin. 1.
(5) Ibid. lin. 5.
(6) Fol. 78, v°, lin. 2.

ARTICLE XL.

[Morceau contenu au *fol.* 78 *recto*, lin. 15, n. XXV de l'Index grec.]

Oraison funèbre du sébaste et logothète Grégoire Camatère, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην, κῦρον Γρηγόριον τὸν Καματηρόν.

Grégoire Camatère nous est dépeint dans l'histoire (1), comme un homme de beaucoup d'esprit, qui, originairement, n'était ni riche, ni d'une famille noble, mais qui, ayant trouvé le moyen d'approcher l'empereur Alexis Ier Comnène et de lui plaire, avait été placé par ce prince au nombre de ses *secrétaires* ou *greffiers* : Καὶ τοῖς Ὑπογραμματευομένοις καταλεγείς. On ajoute (2) qu'en cette qualité il avait été chargé d'inspecter les provinces, pour y régler les contributions; emploi qui l'avait mis à portée de faire une grande fortune, et, par cela même, d'obtenir en mariage une parente de l'empereur. Suivant le récit d'Anne Comnène (3), il y avait peu de temps que Grégoire Camatère était *secrétaire* ou *greffier* impérial, lorsqu'il fut commis (4) pour recevoir et écrire les aveux de Nicéphore Diogène, convaincu d'avoir conspiré contre les jours d'Alexis Ier. On voit aussi, par deux lettres de Théophylactus (5), qu'après avoir été, durant quelques années, au nombre des simples secrétaires, Grégoire Camatère était devenu *premier secrétaire*, πρωτασηκρῆτις, et enfin *logothète*, λογοθέτης. Son oraison funèbre nous apprend de plus, qu'il fut aussi honoré du titre de *sébaste*; particularité qui paraît n'avoir point été connue de M. le Beau (6). Le discours débute par ces mots: Τίνι, ὦ παρόντες, ἐργασαίμην..... et se termine (7) par ceux-ci : ἀκτίσομεν· αἴ, αἴ.

ARTICLE XLI.

[Morceau commençant au fol. 81 *verso*, lin. 11, n. XXVI de l'Index grec.]

Oraison funèbre de Constantin Hagiothéodorite, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ Μονῳδία εἰς τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην κῦρον Κωνσταντῖνον.

Cette pièce ne contient point assez de particularités pour nous faire bien connaître le personnage dont Théodore Prodrome y déplore la mort. On y voit, cependant, que Constantin *Hagiothéodorite* jouissait de la réputation d'un jurisconsulte très-habile. D'après cela, nous pourrions penser qu'il s'agit de l'auteur d'un ouvrage cité par les commentateurs grecs des *Basiliques*, si le titre de A cet ouvrage : *Hagiotheodoreti monachi et jurisconsulti synopsis Novellarum* (8), n'attestait point que celui qui l'a composé avait embrassé la vie monastique; ce que le discours de Théodore Prodrome non-seulement n'annonce point, mais semble plutôt contredire.

L'orateur nous dit aussi que Constantin *Hagiothéodorite* occupait une place supérieure dans la capitale de l'Empire même. S'il faut l'en croire, la mort de Constantin affligeait une partie de l'univers, que ce magistrat avait gouverné avec justice; ce sont les termes dont Théodore se sert au début de son discours : Νῦν δὲ ἄρα οὐ δῶμα ἕν, οὐδὲ πόλις μία τῆς συμφορᾶς παραπήλαυσεν, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ὅλης τὸ εὐνομούμενον, ἅτε καὶ ὑπό B σου πρὸς εὐνομίαν χειραγωγούμενον. D'après un autre passage, il paraît que Constantin *Hagiothéodorite* avait été enlevé à ses amis par une fièvre (9) : Καὶ Κύκλωπα μὲν ἡγοῦμαι τὸν βίον, τὸν ὡς τὰ πολλὰ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας υἱόν· σὲ δὲ ὀφθαλμὸν ἕνα τοῦ Κύκλωπος τούτου τοῦ Πολυφήμου πολυφημότατον· ὃς ἐξωρύχθης, ἰού, ἰού, τῷ ἐμπύρῳ ξύλῳ τοῦ πυρετοῦ.

ARTICLE XLII.

[Morceau commençant au folio 84 *recto*, lin. 6, n. XXVII de l'Index grec.]

Epithalame des fils de César, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιθαλάμιος τοῖς εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς (a).

C L'épithalame qui fait le sujet de cet article, servira peut-être à constater plusieurs faits historiques et généalogiques dont jusqu'à cette heure on n'avait, ce me semble, qu'une notion assez confuse.

Le César, père de deux fils dont Théodore Prodrome célèbre ici le mariage, devait être Nicéphore Bryenne, l'époux de la célèbre Anne Comnène, et par conséquent le gendre de l'empereur Alexis Ier.

Suivant ce que du Cange rapporte (10), Anne et Nicéphore n'auraient eu qu'un seul fils : car il ne fait mention d'aucun enfant né de leur mariage autre qu'*Alexis*, qui, vers la fin du règne de son D aïeul maternel, Alexis Ier, fut marié (11), ou du moins destiné à être marié avec la fille du prince de l'Abasgie (12); et qui, par la suite, fut élevé par l'empereur Manuel, dont il était le cousin germain, à la dignité de Grand-duc (13). Et cependant Zona-

(1) Conf. Nicet. Choniat. Annal. in Joan. Comn. § 3, ed. Fabroti, pag. 7, B.
(2) Conf. Hieron. Wolf. not. ad Nicet. loc. cit. pag. 419.
(3) Ann. Comnen. Alexiad. lib. IX, pag. 261, A.
(4) Vers l'année 1093.
(5) Conf. Theoph. ep. VI et LXXI.
(6) Voyez Hist. du Bas-Empire, liv. LXXXVI, § 1, tom. XXI, pag. 4.
(7) Fol. 81, v° lin. 10.

(a) Edidit card. Ang. Mai (*Bibl. nova PP*. tom. VI.)

(8) Conf. Fabric. Bibl. Gr., tom. X, pag. 515.
(9) Fol. 83 r°, lin. 17.
(10) Conf. Cang. Fam. Aug. Byz. pag. 177.
(11) Conf. Nicet. In Manuel. l. II, § 7, pag. 63, B : — Zonar. Ann. lib. XVIII, § 28, pag. 308, B.
(12) Province voisine de la Colchide.
(13) Conf. Nicet. loc. citato; — Cinnam. lib. IV, § 12, pag. 95, C; et l. V, § 7, pag. 122, C; — Leo Allat. De Eccl. occid. et or. perp. cons. l. II, cap. XII, § 2, pag. 685.

ras énonce assez clairement que ce même prince devait avoir quelque frère ; puisque, dans l'endroit où il raconte les circonstances de la mort d'Alexis Ier, et parle de la manière dont Jean Comnène, au moment où son père cessait de vivre, sortit du palais des *Manganes*, il dit : Ἄρτι δ' ἐξελθόντι τὸν τῶν Μαγγάνων περίβολον προϋπαντῶσιν οἱ Ἀβασγοί· οὗτοι δ' ἦσαν ἡ (il faut, vraisemblablement, lire οἱ) τῇ ἐξ Ἀβασγίας κομισθείσῃ παιδὶ καὶ νυμφευομένῃ τῷ μείζονι τῶν υἱέων τοῦ Καίσαρος ἐκεῖθεν συναπεστάλησαν....., passage d'où il résulte, ce semble, que, au moment où l'empereur Alexis Ier expira, le mariage d'Alexis fils du César n'était pas encore célébré.

L'épithalame composé par Théodore Prodrome ne permet pas de douter qu'Anne et Nicéphore n'aient eu deux fils, qui furent mariés tous deux en même temps et, selon toute apparence, le même jour ; car on lit en un endroit (*ms. fol.* 84 r°, *lin.* 11) : Τῇ τῆς ἱερᾶς σου τῶν υἱῶν συνωρίδος γαμηλίῳ παστοπηγίᾳ... et plus loin (*Ibid.* v° *lin.* 16). Προσφωνῶ σε τοίνυν, ζεῦγος ἱερόν μοι καὶ τίμιον νυμφίων ἅμα καὶ ἀδελφῶν.....

L'orateur ne nous a transmis d'une manière expresse le nom que d'un seul de ces deux princes, de celui qui s'appelait *Alexis :* Σύ τε, ὁ δραστήριος νοῦς, Ἀλέξιε (*Fol.* 84, v° *lin.* 22). Quant au second, il se borne à le désigner comme un *rameau de la tige des Ducas, et portant le même nom que les Grâces* [*Charitonyme*]; ce sont ses expressions : Καὶ σὺ δὲ, ὁ τῆς Δουκικῆς ῥίζης ὅρπηξ, ὁ Χαριτώνυμος : mais c'est assez pour nous apprendre que le prince s'appelait *Jean*. En effet, on ne saurait douter que notre auteur ne regardât ces deux dénominations comme synonymes ; puisqu'ailleurs, il appelle également *Charitonyme*, l'empereur *Jean Comnène*. De plus, c'est ainsi que *S. Jean Chrysostome* est appelé dans la petite pièce de vers (1) qui porte ce titre : Τοῦ ῥήτορος εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ βίου τοῦ Χρυσοστόμου· *Vers du Rhéteur sur la lecture de la vie de* [*S. Jean*] *Chrysostome :*

Ἀλλ', ὦ Χαριτώνυμε, καὶ μέχρι τέλους
Τοὺς εὐσεβεῖς μὲν μυστικῆς εὐωδίας,
Θείου φάους τε, καὶ τρυφῆς νοουμένης,
Καὶ στιλπνότητος ψυχικῆς καταξίου

et certes, il est facile d'expliquer cette synonymie, attendu que le nom *Joannes*, dans la langue hébraïque, signifie *gracieux* (2).

L'épithalame débute ainsi : Ἐδέησε καὶ τριχῶν αἰγείων τῇ πάλαι σκηνοπηγίᾳ, Καῖσαρ σοφέ....., et se termine (*fol.* 86, v°, *lin.* 18) de la sorte : καὶ ἐς βαθεῖαν ἐλάσαι καὶ λιπαρὰν πολιάν. Χαίρετε.

—

(1) Voyez le Recueil imprimé à Bâle en 1536, quatern. A, f° 8 r°, vers. 12.

(2) Conf. Hederici Lex. Manual. ed. Jo. Aug. Ernest. Lips. 1788, in-8° col. 1020.

ARTICLE XLIII.

[Morceau commençant au fol. 86 *verso*, lin. 19, et se terminant au fol. 88 *verso*, lin. 24; n. XXVIII de l'Index grec.]

LETTRES DE THEODORE PRODROME.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαί.

Nous comprenons dans cet article XLIII, sept lettres que, non-seulement notre manuscrit semble annoncer comme étant de Théodore Prodrome, mais que le manuscrit du Collége romain lui attribue formellement.

De ces sept lettres, les deux premières s'adressent à un personnage du nom de *Théodore*, et qui d'après les termes dans lesquels notre auteur le salue, pourrait paraître avoir été, sinon son propre frère, au moins l'un de ses compagnons dans la vie monastique (car nous ferons voir ailleurs qu'il en fit profession durant une partie de sa carrière) : mais le contenu de la seconde lettre prouve que ces termes sont des expressions de pure amitié.

La première débute par ces termes : Ὤφελον, ἀδελφικὴ μοι καὶ φίλη ψυχὴ, ἐνώπιος ἐνώπιῳ σοί... Elle se termine ainsi : Οὐκ ἄχαρις γὰρ οὐδὲ ἄχαριν ὑποδέξῃ τὸν φίλον. Ἔρρωσο.

La seconde commence de cette manière : Τοῦτ' ἐκεῖνο, φίλε Θεόδωρε, κἀπί σοι περιῆλθέ μοι καὶ ἐννοῆσαι καὶ φθέγξασθαι... et finit par ces mots : Οὐκ ἔχεις τὸν μνήμονα, ἀλλ' οἶδας ἐκεῖνό γε τὸ Ὁμηρικόν (3).

Σύν τε δύ' ἐρχομένων [sic] καί τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν.
Ἔρρωσο.

La troisième et la quatrième sont adressées à *Lizix*, personnage dont Théodore Prodrome fait mention avec éloge dans une des pièces que nous avons données précédemment (4), et où il le vante comme un grand orateur. Ici notre écrivain lui reproche une sorte d'inconstance dans l'amour de la philosophie. Voici le début et la fin des deux lettres :

III. Οὐκ ἀγαθόν σε· παῖδα, μεγαλεπιφανέστατε Λίζιξ, ἡ φιλοσοφία, ὡς ἔοικεν, ἔτρεφεν..... Εἰ δὲ μὴ, πραγμάτων ἀντικομίζου τὰ γράμματα· χρύσεα χαλκείων (5) ἀνταλλαττόμενος. Ἔρρωσο.

IV. Ὑπέρφευ, Λίζιξ· ἐξ ὅσης ἡμᾶς συναφείας, καὶ συζωΐας, εἰς ὅσον ἡ παλαμναία τύχη διέστησε..... Ὡς γένοιτό σε καὶ ἔργῳ τὸ ἔργον παραμυθήσασθαι. Ἔρρωσο.

Les trois dernières sont adressées à *Mytas* (τοῦ αὐτοῦ, Τῷ Μύτᾳ), personnage sur lequel la seule notion que je puisse donner pour le moment est que, dans ces lettres, notre auteur paraît lui attribuer l'éloquence la plus forte et la plus persuasive.

V. Φασὶν οἱ πεπειραμένοι, καὶ ἐγὼ πείθομαι,

(3) *Iliad.* lib. x, vers. 224.

(4) Voyez ci-dessus, art. XVI.

(5) Conf. Homer. *Iliad.* lib. VI, vers. 236.

θεσπεσία μοι τῷ ὄντι ψυχή..... Χαιρήσειν οἶδα καὶ τὸν παρόντα ποιήσων τῇ περατώσει τῆς ἡμεδαπῆς ἀξιώσεως. Ἔρρωσο.

VI. Τοῦτο ἐκεῖνο γλῶσσα πνέουσα μένος..... Ἀλλὰ μὴ εἰς μακρόν γε· μή, ὦ πρὸ τῶν βίβλων. Ἔρρωσο.

VII. Σὺ μὲν ἡμῖν τὰς παρυπάτας καὶ τὰς ὑπάτας..... ἀποσώζοιεν. Ἔρρωσο.

Le P. Lazzeri a publié ces sept lettres (1), mais le texte qu'il a donné n'est point correct : sans la raison que j'ai déjà exposée (2), je me serais fait un devoir de représenter ce texte, purgé des fautes que le premier éditeur y a laissées, mais peut-être uniquement d'après les leçons vicieuses du seul exemplaire qu'il eut sous ses yeux.

ARTICLE XLIV

[Morceaux commençant au folio 88 *verso*, ligne 23, et se terminant au folio 90, *recto*, n. XXXV, XXXVI et XXXVII du texte grec.]

Trois pièces de vers, sur la mort de l'empereur Jean Comnène.

I. *Στίχοι* ἐπιτάφιοι, τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ· ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου.

II. *Πρόγραμμα* εἰς τὸν αὐτὸν τάφον, ἡρωϊκόν.

III. *Ἕτερον* πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν ἰαμβικόν.

Notre manuscrit n'attribue point formellement ces trois pièces de vers à Théodore Prodrome; mais tout me persuade intimement qu'elles appartiennent à cet auteur. L'empereur Jean Comnène étant mort le 8 avril 1143, nous avons la date de ces trois compositions. Dans la première, contenant 111 vers, qui débute par celui-ci :

Ὀφρὺς βροτῶν, καὶ τῦφος ἀρχικοῦ κράτους,

et se termine par ces deux autres :

Ἰωάννης σοι ταῦτα πορφύρας γένος
Κομνηνιάδης εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,

l'auteur semble faire énoncer par Jean Comnène qu'il avait huit enfants (quatre fils et quatre filles), nés d'un seul et même mariage (*vers* 93) :

Τὰ δ' εἰς λέχος νόμιμον, εἰς εὐτεκνίαν
Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἀντάροιτό μοι.
Ἐκ γὰρ ἀνάσσης δυσμικοῦ παντὸς γένους
Διπλῆν ἐτεκνούργησα σεμνὴν τετράδα·
Τέτταρας υἱοὺς ἀλκίμους καὶ μαχίμους,
Ἐκ τῆς πατρικῆς πορφύρας προηγμένους·
Καὶ τέτταρας δὲ κοσμίας θυγατέρας.

L'épouse que l'on voit ici (*vers* 93) qualifiée emphatiquement de *maîtresse de toutes les nations occidentales*, ἀνάσσης δυσμικοῦ παντὸς γένους, était une princesse de Hongrie, fille du roi de ce pays, Ladislas, et dont le nom propre, *Pyrisca*, paraît avoir été changé à la cour de Constantinople en celui d'*Irène*. Jean Comnène l'avait épousée dès l'année 1105 (Conf. *Ann. Alexiad. l.* XII, *pag.* 356).

Du Cange (*Fam. Aug. Byzant. p.* 179 *et* 180) nomme les quatre fils qui naquirent de ce mariage, savoir :

1. *Alexis*, né en 1106, et mort avant son père, en 1142 (3) ;
2. *Andronic*, mort pareillement vers la même époque ;
3. *Isaac*, qui fut déshérité de la couronne et se vit préférer son cadet ;
4. *Manuel*, qui remplaça Jean Comnène sur le trône, en 1143.

Mais du Cange ne paraît avoir connu, d'après les historiens originaux, que trois filles nées de ce même mariage de Jean Comnène avec *Pyrisca* [ou *Irène*], car il nomme seulement :

1. *Marie* (jumelle d'*Alexis*), qui épousa le César Jean *Roger* (4)
2. *N.* mariée à Etienne *Contostephanus* (5).
3. *N.* femme de Théodore *Vatazes*, qui fut l'un des généraux de l'empereur son beau-frère.

M. Le Beau ne fait aussi mention que de ces trois filles.

Ce témoignage, qui se trouve consigné dans la pièce dont il s'agit ici, et qui sera répété dans l'un des articles suivants, ne permet pas de douter que Jean n'eût eu une quatrième fille.

Quel que soit le peu d'estime que l'on puisse faire de cet écrit, considéré comme composition poétique, on ne saurait nier que, relativement à de pareils faits, et à de telles particularités, il ne soit d'une autorité fort grave.

Quant aux deux autres pièces, que j'indique aussi dans cet article XLIV, elles consistent, l'une en huit vers hexamètres, l'autre en neuf vers iambiques ; les voici :

Πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν τάφον, ἡρωϊκόν.

Τίπτε με ἀμφαφάας (6) πολυδαίδαλον, ὦ ξένε, [πέτρον ;
Ἐντὸς ἄνακτ', ἀπ' ἄνακτος Ἀλεξίου, Ἰωάννην

(1) *Miscellan.* tom. I, pag. 25, ad pag. 47.

(2) Voy. ci-dessus, col. 1058.

(3) Théodore Balsamon rapporte que, quelques années après la mort du prince Alexis, sa veuve, dont l'histoire ne nous a point transmis le nom, étant tombée dangereusement malade, eut recours à des magiciens qui lui promettaient la santé. Il en coûta la vie à plusieurs de ses domestiques, qui furent les victimes de ces infâmes charlatans. Mais enfin les magiciens, bien payés, disparurent, et la princesse expira dans de longues et cruelles douleurs. *Hist. du Bas-Emp.* liv. LXXXVI, § XLV, tom. XIX, pag. 93.

(4) Jean Roger était de la famille des princes de Capoue. Dépouillé de ses biens par le roi de Sicile, Roger s'était réfugié à Constantinople. Il y fut honoré du titre de *César*, et épousa la princesse dont il s'agit ici, laquelle mourut dans les premières années du règne de Manuel Comnène, c'est-à-dire, après l'année 1143. *Hist. du Bas-Emp.* liv. LXXXVI, § XLV, tom. XIX, pag. 92.

(5) Etienne *Contostephanus*, que l'empereur Manuel Comnène décora du titre de Grand-duc, fut tué au siége de Corfou en 1160. Sa veuve reçut de l'empereur le domaine de Corfou. Elle avait eu plusieurs enfants, dont il est question dans l'histoire, *Hist. du Bas-Emp.* l. LXXXVI, § XL, tom. XLIV, pag. 92.

(6) Legend. fors. ἀμφαφάεις, vel ἀμφαφᾷς.

Κομνηνὸν πτολίπορθον ἔχω νέκυν. Εἰ δὲ μεταλλᾷς
Ἔργα πολυκλήεντα τόκοιό τε καί τε τοκῆος,
Πρεσβυτέρους ἐρέεινε δαήμονας ἤσι κόρησιν.
Ἠ πύθευ ἱστορίης· πολιῶν φυλάκτορος ἔργων·
Καὶ σάφα τῶν μεγάλαθλα δαήμενος ἄθλα ἀνάκτων
Εἴσεαι· οὐ μερόπεσσι πρόπας μόγος ἔσχατα λήσει.

Ἕτερον πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν ἰαμβικόν.

Ζητεῖς με τὸν κρυβέντα χοῦν ὧδε, ξένε·
Ἰωάννης πέφυκα, γῆς ὅλης ἄναξ,
Ἀλεξίου παῖς Κομνηνοῦ βασιλέως.
Τὰ λαμπρὰ δ' ἡμῶν κατὰ βαρβάρων κράτη
Ἐκ τῶν ἰδόντων, εἰ βιώσκουσι, κλύοις·
Καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν ἱστορουμένοις μάθῃς,
Ὅσους ξενουργήσαντες ἄθλους ἐν βίῳ,
Ὁ παῖς, ὁ πατήρ, ποῦ καταντῶμεν τέλος.

ARTICLE XLV.

[Morceaux contenus dans le folio 90 *recto*, lin. 11 et seqq. n° XXXVIII et XXXIX de l'Index grec.]

Deux prières à Jésus-Christ, composées, à ce qu'il paraît, par Théodore Prodrome, sous le nom de l'empereur [Jean Comnène].

I. Ἱλαστήριοι εἰς τὸν Χριστὸν ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως.

II. Εἰς τὸ αὐτό.

Ces deux petites pièces sont peu intéressantes.

La première, composée de huit vers héroïques, débute et finit ainsi :

Κοίρανε παμμεδέων ἀπαλόχροος, ὃς ἀπὸ σαρκός.

. . . .

Ἡμετέρων μεγάοικτε λελασμένος ἀμπλακιάων.

La deuxième, qui ne contient non plus que huit vers, mais de mesure iambique, commence par celui-ci :

Ὡς εὖγε τῶν σῶν δωρεῶν, παντοκράτωρ·

et se termine par cet autre :

Δὸς καὶ θανόντι ψυχικὴν σωτηρίαν.

L'endroit où elles se trouvent placées dans notre manuscrit, le titre qu'elles portent, le style, tout annonce qu'elles sont sorties, comme les trois précédentes, de la plume de Théodore Prodrome.

ARTICLE XLVI.

[Morceau commençant au fol. 90 *recto*, lign. 20, n. XL de l'Index grec.]

Epitaphe pour l'impératrice Irène [épouse de Jean Comnène] censée parler elle-même.

Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσσῃ Ῥωμαίων Εἰρήνῃ ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης.

Dans ce petit poëme, composé de trente vers, il s'agit de la princesse Hongroise dont nous avons déjà eu occasion de parler (1), et qui, ayant été l'épouse de Jean Comnène, survécut à ce prince.

Je ne doute point que ce morceau n'appartienne à Théodore Prodrome.

L'auteur confirme ici (*vers* 17) la particularité que nous avons fait observer précédemment, savoir, que *Pyrisca*, appelée par les Grecs *Irène*, avait donné à son mari quatre, et non pas seule-

(1) Voy. ci-dessus, art. XLIV.

A ment trois filles, comme du Cange et, d'après lui, M. le Beau, paraissent l'avoir cru.

Indépendamment des autres particularités au sujet desquelles notre poëte s'accorde avec les historiens les plus connus, telles que la retraite d'*Irène* [*Pyrisca*] dans un monastère, après qu'elle fut devenue veuve, il nous apprend que ce monastère était situé en Bithynie (*vers* 24); et, d'après la manière dont il s'exprime ensuite (*vers* 25-28), on doit supposer que le corps de la princesse fut reporté de ce monastère à Constantinople :

Θνήσκω δ' ἐπ' αὐτῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας,
Ἄποικος ἐκ τῆς (2) Αὐσόνων βασιλίδος·
Κομίζομαι δὲ ναυστολουμένη πάλιν,
Καὶ τὴν ἐμὴν ἐνταῦθα πιστεύω κόνιν.

B Le premier et le dernier vers sont ainsi conçus :

Εἴ τις νόμος δίδωσι καὶ νεκροῖς λέγειν,

. . . .

Καὶ τὴν ἄνω δὸς οὐρανῶν κληρουχίαν.

ARTICLE XLVII.

[Morceau contenu dans le folio 90 *verso*, lin. 7, n°. XLI de l'Index grec.]

Vers sur la mort des enfants du sébastocrator Porphyrogennète Isaac.

[C'est l'empereur qui est censé parler.]

Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως.

Ces vers qui sont au nombre de vingt quatre, et que nous attribuons, sans balancer, à Théodore

C Prodrome, concernent de jeunes princes, dont l'histoire ne fait, ce semble, aucune mention.

Suivant ce que le poëte énonce (*vers* 8 *et seqq.*) les deux enfants dont il fait déplorer la mort par l'empereur leur aïeul (*vers.* 1), portaient, l'un le nom d'*Alexis* (*vers.* 8), l'autre celui de *Jean* (*vers.* 11) ; et tous deux étaient morts en bas âge.

Le sébastocrator porphyrogennète Isaac, leur père, doit nécessairement avoir été, ou le deuxième fils de l'empereur Alexis I Comnène [c'est-à-dire, celui de qui, selon du Cange, descendirent les Comnènes de Trébizonde] ; ou le troisième fils de Jean Comnène, successeur d'Alexis I.

D Mais les détails qui nous ont été transmis concernant la postérité du sébastocrator Isaac, deuxième fils [d'Alexis I, ne s'accordent guère avec l'idée que les princes dont il s'agit ici, eussent été deux de ses enfants. Les trois fils que les historiens lui donnent, et dont l'aîné s'appelait *Jean*, le second *Andronic*, le troisième d'un nom inconnu, vécurent tous assez longtemps.

L'histoire ne parle, il est vrai, d'aucun prince auquel l'autre sébastocrator Isaac, troisième fils de Jean Comnène, aurait donné le jour : elle ne fait mention que de ses filles, qui furent, pour le moins, au nombre de quatre, et qui, peut-être, eurent encore d'autres sœurs. Mais il est permis de supposer qu'il avait eu aussi des enfants mâles,

(2) Scriptum est fors. ἐκ γῆς.

lesquels étant morts de bonne heure, auront été, A par cette raison même, oubliés des écrivains contemporains.

Nous penchons donc à croire que c'est ce deuxième sébastocrator Isaac dont il est question dans la pièce qui fait le sujet de cet article; et l'empereur, leur aïeul, que le poëte y fait parler, doit avoir été Jean Comnène.

Elle commence par ces vers :

Ὦ ζεῦγος υἱῶν φιλτάτων τέκνου φίλου,
Ἐμαῖς προσαγκάλισμα καλὸν ἀγκάλαις,
Ἐμοῖς ὑποψέλλισμα τερπνὸν ὠτίοις,
Ὅση πλύνεις με τῇ ῥοῇ τῶν δακρύων·
Ὅση τεφροῖς με τῇ καμίνῳ τῶν πόνων.
Ὁμοῦ προφανὲν καὶ κρυβὲν, λάμψαν, δῦναν. . .

et en voici les six derniers :

B 'Αλλ', ὦ δοτὴρ μοι τοῦ κράτους παντοκράτωρ,
Ὁ μυρίαν ἄβυσσον εὐτυχημάτων
Ἐμοὶ παρασχὼν ἐκ βρέφους σπαργάνων,
Τῆς κειμένης δὶς ἐκλαθέσθαι δυάδος·
Ὡσὰν τὸ βάρος κουφιεῖς τῆς καρδίας,
Γῆν τῶν πόνων ἄκανθαν ἐξανασπάσας.

ARTICLE XLVIII.

[Morceau contenu dans le fol. 90 *verso*, lin. 20, n. XLII de l'Index grec.]

Vers apologétiques adressés au logothète Etienne Méles [par Théodore Prodrome], en excuse de ce qu'il avait tardé à le visiter.

Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι ἀπολογητικοὶ ἐπὶ τῇ ὑπερημερίᾳ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως.

C On a déjà vu (1) que Théodore Prodrome était en relation avec le logothète Etienne Méles. Nous ne balançons donc point à lui attribuer cette espèce de billet, composé de vingt-un vers hexamètres, par lequel il s'excuse envers ce personnage éminent de n'avoir pas été des premiers à le visiter, et en donne pour cause les différentes incommodités, sinon même les maux assez graves, qu'il éprouvait alors :

Σῶτερ ἐμὲ, στεφάνωμα ἐπαρσινόων ἀρετάων,
. . . .
. . . .
Ὅς σε λέλυκε τύχης βαρυπήματος, ἦδ' ἔτι λύσει.

ARTICLE XLIX.

[Morceau contenu dans le fol. 91 *recto*, lin. 6, n. XLIII de l'Index grec.]

Vers propres à être inscrits sur le tombeau de l'empereur Jean Comnène.

ARTICLE L.

[Morceau commençant au fol. 91 *recto*, lin. 13, n. XLIV de l'Index grec.]

Vers héroïques adressés à l'impératrice Irène Ducæna, sur la mort de son fils le sébastocrator, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος, υἱοῦ αὐτῆς.

Cette pièce, composée de 98 vers, contient des faits relatifs à la famille des Comnènes, et d'autant B plus dignes de quelque attention, qu'ils découvrent des erreurs involontaires dans le récit des historiens modernes.

Je crois incontestable que la princesse à laquelle le poëme s'adresse, est Irène, la veuve d'Alexis I Comnène (2). Son fils le *sébastocrator*, duquel notre auteur déplore ici la perte, ne saurait être autre que cet *Andronic* Comnène, dont nous avons ci-dessus transcrit l'oraison funèbre (*Voyez ci-dessus l'article XXXVIII*) : et, en même temps, nous avons eu occasion de faire observer que, faute d'avoir connu cette pièce, du Cange, et après lui M. le Beau, s'étaient trompés sur l'époque de la mort de ce prince. A cet égard, la pièce qui fait le C sujet du XLII° article confirme pleinement que le sébastocrator *Andronic*, fils d'Alexis I, et frère de l'empereur Jean Comnène (*vers.* 46-47), ne mourut point avant son père, ni, par conséquent, avant l'avénement de son frère au trône :

Ὦ βασιλεῦ Σκυθολοιγὲ, μεγασθενὲς, Ἰωάννη,
Ὤλετό σοι σύμβουλος ἀδελφὸς ἠδὲ μαχητής.

D'après la manière dont notre auteur s'exprime, nous sommes fondés à croire que la mort d'*Andronic* dut coïncider avec l'époque demeurée jusqu'à cette heure assez incertaine, à laquelle son plus jeune frère *Isaac*, mécontent de l'empereur, le

(1) Art. XVII.

(2) Irène Ducæne était la seconde epouse d'Alexis Comnène Ier. Ce prince, second fils de Jean Com- D nène, grand-domestique, après avoir successivement reçu la dignité de proèdre, sous l'empereur Michel Ducas, bientôt après de nobilissime, puis de grand-domestique, et enfin de sébaste, sous l'empereur Botoniate, monta sur le trône en l'année 1081, indiction IV, le 1er avril, fête du Jeudi-Saint. Il avait été marié deux fois avant son avénement au trône. Sa première épouse avait été une fille d'Argyrus, fils de Mélo, duc de Bari en Italie; la seconde fut Irène Ducæne, fille d'Andronic Ducas, et, par conséquent, nièce paternelle de Jean Ducas César, ainsi que de l'empereur Constantin Ducas, qui avait régné depuis.

Le jour qu'Alexis Comnène, son époux, fut déclaré empereur, Irène Ducæne n'avait pas encore seize ans accomplis. On peut voir les louanges que sa fille Anne Comnène lui a données dans l'*Alexiade*.

Irène fit beaucoup d'efforts pour écarter du trône son propre fils Jean Comnène; mais elle ne prit ensuite aucune part à la conjuration faite contre lui à son avénement à l'empire. Dès qu'il avait été en possession de la couronne, elle avait repris les sentiments de mère, et lorsqu'elle apprit le noir complot qui venait d'être découvert : « Les barbares, s'écria-t-elle, ils voulaient donc me plonger le fer dans les entrailles, et me causer une douleur plus cruelle que je n'en ai éprouvé en le mettant au monde. »

Cette princesse, après la mort d'Alexis, se détacha des intrigues de la cour; elle en fut redevable aux lettres, qu'elle avait toujours cultivées. La grâce acheva ce que la reflexion avait commencé, en lui inspirant le mépris des grandeurs et le goût de la retraite. Elle se retira dans un monastère qu'elle avait fondé, y prit l'habit avec le nom de Xéné, et composa elle-même la Règle des religieuses, que nous avons encore entre les mains. *Hist. du Bas-Empire*, liv. LXXXVI, § III, tom. XIX, p. 9. *Vid.* et *Typicum Irenes* [*Patrol.*, tom. CXXVII].

quitta pour se réfugier chez les Turcs. Le poëte A dit (*vers.* 22 et seqq.) que l'Asie avait causé tout ensemble, à l'impératrice, la perte de deux de ses fils, celle d'*Andronic* [qui venait de mourir] et celle d'*Isaac*, qui, errant vers les extrémités de l'Orient, n'existait plus [pour sa mère] quoique vivant :

Δοιοὺς γάρ τ' ἀπώλεσσας ἅμ' υἱέας, ἄγριε Τελχίν·
Ἀνδρονίκοιο βίην, Ἰσαακκίου δέ τε ῥώμην·
Οὐ μὲν ἐπ' ἀντολίης μακρὰ πείρατα πλαζομένοιο,
Ζωοῦ τεθνειῶτος.

Nous apprenons ici pareillement ce dont du Cange, à ce qu'il paraît, n'avait point trouvé l'indication dans les historiens, savoir :

1° Que *Nicéphore Bryenne*, le gendre d'Irène, l'époux de la célèbre *Anne* Comnène, mourut assez peu de temps après l'empereur Alexis I, et avant le sébastocrator *Andronic* (*vers.* 18 et 19). Le poëte venant de rappeler à l'impératrice la mort de son époux, dit que, de suite, elle a perdu son gendre *Nicéphore*, et vu sa fille devenir veuve :

Τῷ δ' ἔπι, γαμβρὸν ὄλεσσας ἀγακλυτὸν, ἐν δ' [ἐθείσω
Χήρην παῖδα φίλην, Νικηφόρου ἄλοχον ἐσθλήν.

2° Qu'après la mort de *Nicéphore*, l'impératrice avait vu successivement périr sa bru, épouse du sébastocrator *Andronic* (1), et le fils que celle-ci avait laissé à son mari (*vers.* 20 et 21) :

Τῷ δ' (il s'agit de *Nicéphore*) ἔπι, Ἀνδρονίκου θάνε [παῖς, πρὸ δὲ κάτθαν' ἌΚΟΙΤΙΣ.

3° Que ces deux morts avaient été suivies de C celle d'*Eudoxie Porphyrogennète*, princesse qui ne saurait avoir été autre que la troisième fille d'Alexis I (2), épouse de *Constantin* fils d'*Iasitas*, sur laquelle du Cange s'exprime ainsi : *Eudocia Comnena, Alexii imperatoris I filia tertiogenita* (3), *a patre Constantino Jasitæ filio uxor data est; a quo pessime et contra generis dignitatem habita, soluto matrimonio, in monasterium concessit :*

Τοῖς λάβε πορφυρόβλαστον ἐπ' εὐδοκίην Ἀϊδωνεύς.
(*Vers.* 21.)

Au surplus, ces particularités ne sont pas les seules que fournit le poëme de Théodore Prodrome ; il en contient d'autres encore, mais dont quelques-unes m'ont paru difficiles à concilier avec l'his- D toire : je suis forcé d'en remettre l'examen à un autre temps.

Le poëme débute par ce vers:

Ὦς ὄφελον, βασίλεια, γέρας μέγα θηλυτεράων·

et se termine par celui-ci :

Ταῦτα κλύοις Προδρόμοιο λιταζομένου, ἄνα Χριστέ.

ARTICLE LI.

[Morceau commençant au fol. 92 *recto*, lin. 9, n. XLV de l'Index grec.]

Vers adressés à l'empereur Jean Comnène, sur la prise de Castamon, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ τῷ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος.

Il s'agit ici de la première conquête que l'empereur Jean Comnène fit de la ville de Castamon.

Castamon [l'ancienne Germanicopolis], ville de Paphlagonie, proche des rives du Pont-Euxin, passait pour avoir été la patrie des anciens Comnènes.

Suivant le récit de quelques historiens, c'était dans cette ville qu'Isaac, le premier de sa maison qui ait porté le sceptre, avait reçu la naissance. Lorsqu'Alexis Comnène, avant son avénement au trône, n'étant encore que grand-domestique, revint à Constantinople, vainqueur du Gaulois [ou Franc] *Ursellus* et maître de sa personne, passant proche B de Castamon, il ne put résister au désir de visiter le berceau de sa famille. Il se détourna de sa route pour jouir de cette satisfaction ; mais ayant trouvé cette ville dépeuplée, il ne put retenir ses larmes, et les amis qui l'accompagnaient ne l'arrachèrent qu'avec peine de ces lieux désolés, qui ne lui rappelèrent que trop tristement la mémoire de ses ancêtres.

M. le Beau place le fait célébré par Théodore Prodrome, sous l'année 1125 :

« La guerre de Hongrie étant terminée l'empereur Jean Comnène reprit le dessein qu'il avait formé de recouvrer l'Asie Mineure. Les Turcs, répandus en Paphlagonie, s'étaient rendus maîtres de Castamon, une des principales villes du pays (c'était l'ancienne Germanicopolis) ; Jean s'y transporta, et la prit par escalade.

« Il repassa ensuite le Bosphore, avec un grand nombre de prisonniers, et renouvela le pieux triomphe dont Zimiscès avait donné le spectacle à Constantinople. Le jour fixé pour l'entrée du prince, les rues furent tendues des plus riches tapisseries, et bordées d'échafauds chargés de spectateurs, depuis la porte Orientale jusqu'à l'église de Sainte-Sophie. Un char enrichi d'argent et de pierreries était attelé de quatre chevaux blancs. Au lieu de l'empereur, on y voyait une statue de la sainte Vierge, à la protection de laquelle le prince attribuait tous ses succès. Le char était conduit par les premiers officiers de l'Empire, qui tenaient les rênes. L'empereur, à pied, marchait devant, une croix à la main. Ce magnifique cortége se rendit à Sainte-Sophie, d'où l'empereur, après de solennelles actions de grâces, se rendit à son palais (4). »

D'après ce que Théodore Prodrome dit ici, le char avait été offert à l'empereur par le clergé, le sénat et le peuple de Constantinople : sans doute ce fut par un mouvement de piété et de modestie que ce prince le fit servir au triomphe de la sainte Vierge ; et on en trouve la preuve dans une autre pièce qui fera le sujet de l'article LVII.

(1) Cf. *Zonar. Ann.* l. XVIII, § 22, t. II, p. 229, A.
(2) *Cang. Fam. Aug. Byzant.* p. 178. Conf. *Ann. Alexiad.* l. XV, p. 502 504.
(3) Zonar. *Ubi supra.*
(4) *Hist. du Bas-Empire*, liv. LXXXVI, § 15, t. XIX, p. 27.

Le petit poëme de Théodore Prodrome nous apprend diverses particularités dont les historiens ne parlent point dans le récit de cette campagne. Il est composé de 120 vers hexamètres, dont voici le premier et le dernier :

Ἦν ὅτ', ἄναξ μεγάθυμε, λαοσσόε, κύδεϊ γαίων.
. . . .
Καδ' δ' ἄρα γῆς ἁπάσης ἀπείρονος ἡνιοχῆσαι.

ARTICLE LII.

[Morceau commençant au fol. 93 *recto*, lin. 19, n. XLVI de l'Index grec.]

Vers adressés par Théodore Prodrome à la Césarisse Porphyrogennète Anne Ducæne, pour lui demander sa protection.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καὶ Καισάρισσαν κυρὴν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν περὶ τῶν ἑαυτοῦ.

Quant au titre de cette pièce, je pense comme le P. Lazeri (1). La princesse à laquelle Théodore Prodrome s'adresse, pour lui demander sa protection et sa recommandation auprès d'une personne encore plus puissante qu'elle, ne saurait être que la célèbre *Anne* Comnène, née du mariage d'Alexis I avec Irène Ducæne, et épouse du César *Nicéphore Brienne*. Il faut donc croire, ou que la leçon *Anne Ducæne* est fautive, et que l'on doit lire *Anne Comnène*; ou que cette dénomination de *Ducæne* tient à ce que la princesse, appartenant, du côté de sa mère, à la famille des *Ducas*, avait une double affinité avec eux, parce que, avant que d'épouser le César *Nicéphore Bryenne*, elle avait été fiancée à *Constantin* Ducas porphyrogennète, fils de l'empereur Michel Ducas.

Mais à l'égard de ce que contient le poëme, composé de cent dix-huit vers, comme j'aurai ailleurs occasion de l'analyser complétement, je me contente ici de dire que l'on y trouve beaucoup de notions concernant la naissance de l'auteur, sa fortune, et son état, qui n'était alors ni brillant ni heureux.

Voici le premier et le dernier vers :

Κλῦθι, Τριὰς μέγ' ἄνασσα, κλύτ' ἄγγελοι οὐρανίωνες...
. . . .
Σοὶ γὰρ ἐγὼ βιότοιο ἑοῦ πρυμνήσι' ἀνῆψα.

ARTICLE LIII.

[Morceaux commençant au fol. 93 *recto*, lin. 19, n. XLVI-XLVIII, de l'Index grec.]

Deux petites pièces de vers composées par Théodore Prodrome.

Le premier des deux morceaux réunis en cet article devait, à en juger par le titre, servir de frontispice à un volume-en-rouleau, contenant des écrits de *Joannicius*, que Théodore Prodrome, dans une autre petite pièce, comme on le verra plus bas, a qualifié de *moine*. Suivant toute apparence, il s'agit de ce moine *Joannicius* que la mère d'Alexis avait placé près de lui, et que ce prince, même avant d'être empereur, menait partout avec lui, jusqu'à l'armée, s'en servant comme de chambellan pour garder sa tente (2)

Le second composé de dix-sept vers ïambiques, et qui se retrouve, mais incorrect, dans le manuscrit 2831 de la Bibliothèque impériale, s'adresse aux brigands qui oseraient violer le tombeau du solitaire *Athanase Hésychaste*.

Ces deux pièces portent les titres que voici :

1. Τοῦ αὐτοῦ. Πρόγραμμα εἰς κοντάκιον, ἔχον σχέδη τοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου.

2. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τάφον Ἀθανασίου ἡσυχαστοῦ. Στίχοι ἐπιτιμητικοὶ τυμϐωρύχοις.

A la marge du troisième vers de ce dernier morceau, l'on rencontre dans notre manuscrit, une espèce de petite diatribe en seize vers, écrite d'un caractère beaucoup plus moderne que tout ce qui est contenu dans le volume, et dans laquelle l'auteur, quel qu'il soit, déclame avec virulence contre l'avarice supposée du moine dont Théodore avait fait ici l'épitaphe. A peine aurais-je pu lire une portion de ces seize vers, sans le secours de M. Hase. Aidé par sa grande connaissance de la langue grecque et des différents caractères des manuscrits bien plus que par la bonté de ses yeux, accoutumé d'ailleurs à une complaisance sans borne pour moi, ce jeune et savant littérateur a bientôt su déchiffrer ces vers complétement, à l'exception de quelques mots du dernier; c'est lui qui m'a fourni la copie que je vais représenter.

Monachi avari Epitaphium.

Ἐκλικμήσω σου καὶ τὴν κόνιν, εἰ δέοι,
Καὶ πάντα τὸν χοῦν ἐκμετρήσω καὶ βλέψω·
Ἀθροίσω τὸ πᾶν τῆς σοροῦ, τῶν ὀστέων·
Καὶ ψηλαφήσω τὴν ἁρμονίαν πᾶσαν
Τοῦ νεκροῦ, τὴν σύνθεσιν, τὴν ὅλην πλάσιν·
Ἀκριϐολογήσομαι καὶ τῶν ἐγκάτων
Τὸν φιλάργυρον καὶ γλίσχρον μοναχίτην,
Ἐπιμελῶς σε, καὶ νεκρὸν, ἐξετάζων,
Εἴ πού τι χρυσοῦ, τὸ χρυσόλατρες γένος,
Ἐν χερσὶν, ἐν στήθεσσιν, ἐν κόλποις φέρεις.
Εἰ γάρ κε πιστεύσαιμι, μὴ χρυσῆς ἂν σε
Καὶ νεκρὸν τὸν δύστηνον, καὶ σεσηπότα
(Ὅς σε χρυσὸν πνέοντα, χρυσὸν λαλοῦντα,
Χρυσὸν κατεσθίοντα πολλάκις οἶδα),
Ὡς σὺν σαυτῷ θάψειας τὸ σέϐασμά σου,
Τὸ χροΐζον μέταλλον, τὴν πλάνον ὕλην·
Ἐλεινὰ (*sic*) τὰ Δάφνιδος ἀρείμαν ἄλγη (3)

ARTICLE LIV.

[Morceau commençant au fol. 94 *recto*, lin. 13, n. XLIX de l'Index grec.]

L'amitié bannie du monde, dialogue dramatique, par Théodore Prodrome

Cette pièce, qui est assez estimée comme opuscule poétique, a été imprimée un grand nombre de fois. Indépendamment des éditions qui peuvent m'être inconnues, je sais qu'elle a été donnée :

1° En grec, par J. Honter et J. Guntius, à Bâle, 1536, *in*-8°.

2° En grec et en latin, par Conrad Gesner, à la

(1) Conf. *Lazer. Miscellan.* etc. *tom. I*, *p.* 7 *et* 8.
(2) Conf. *Ann. Comn. Alexiad.*, *lib.* I, p. 19, C.

(3) Τὰ Δάφνιδος ἄλγε' ἀροίμαν. *Theocr. Idyll. V*, *vers.* 20.

fin du Recueil de Stobée, dans le cours de l'année 1543.

3° Par Guillaume Morel, en grec, avec la version de Conrad Gesner, dans l'année 1549.

4° De même, dans l'édition de Stobée, imprimée à Bâle, chez J. Oporin, en 1549, in-fol.

5° Pareillement, dans l'édition de Stobée, imprimée à Zurich, en 1550, *in-4°*.

6° En l'année 1558, le petit ouvrage qui fait le sujet de cet article parut en français, traduit par Jean Figon, sous le titre suivant (1) : *AMITIÉ bannie du monde*, par Cyre Théodore, poète grec, et traduit en vers français par Jean Figon (2), de Montélimart en Dauphiné. A Tholose, 1558, *in-8°*. »

7° Il a été ensuite réimprimé tant en grec qu'en latin, dans une quatrième édition du Stobée de Conrad Gesner, datée de l'année 1550 (3).

8° Dans une nouvelle édition des opuscules de Théodore Prodrome, par Jérôme Erard ; à Leipsick, 1598, *in-8°*.

9° Dans une cinquième édition du Stobée, imprimée à Genève, en 1609.

10° Barthius, dans son *Adversaria*, publié en 1624, cita et corrigea certains passages de l' 'Ἀπόδημος *Φιλία*.

11° Enfin Maittaire a reproduit le Dialogue entier, dans son *Miscellanea Græcorum aliquorum scriptorum carmina*, Lond. 1722, *in-4° maj.* Il y a joint des notes dont quelques-unes deviendront superflues, si jamais un nouvel éditeur, consultant notre manuscrit, en profite pour rétablir, dans plus d'un endroit, la véritable leçon.

ARTICLE LV.

[Morceau commençant au fol. 97 *verso*, lin. 5, n. L de l'Index grec.]

Complainte en vers, sur la distribution des faveurs de la Providence, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ Σχετλιαστικοὶ εἰς τὴν Πρόνοιαν.

Ce morceau est presque aussi connu que le précédent, bien qu'il n'ait pas été imprimé autant de fois. On le trouve inséré dans l'édition de Jérôme Guntius, 1536 ; et dans celle de Jérôme Erard, 1598.

Eustathe Swartius, le reproduisant en 1616 (4), essaya d'en rectifier plusieurs passages que les éditions précédentes présentaient d'une manière incorrecte. On trouve dans notre manuscrit la véritable leçon, non-seulement de tous les endroits que Swartius avait cherché à corriger, mais encore de beaucoup d'autres sur lesquels il n'a fait aucune remarque.

Je puis dire la même chose à l'égard des observations de Barthius qui, dans son *Adversaria*, cite, traduit ou commente un assez grand nombre de vers du petit poëme de Théodore, et les compare avec les passages soit de l'Ancien, soit du Nouveau Testament, dont ils sont une imitation (5).

ARTICLE LVI.

[Deux morceaux commençant, l'un au fol. 99 *recto*, lin. 16; l'autre au fol. 100 *recto*, lin. 18, n. LI et LII de l'Index grec.]

Vers 1 : Contre une vieille libertine; 2 Contre un ignorant, qui affectait de porter une longue barbe, croyant passer ainsi pour appliqué à l'étude et fort savant. Par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ · 1. κατὰ φιλοπόρνου γραός· 2. κατὰ μακρογενείου, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ.

Ces deux satires, composées l'une de 102, l'autre de 100 vers iambiques se rencontrent dans le manuscrit de la Bibliothèque impériale 2831. Il est vrai que dans ce manuscrit la première des deux pièces est mutilée, et n'est transcrite que jusqu'au 76e vers, mais elle se retrouve tout entière dans le manuscrit de la Bibliothèque *Vaticano-Palatina* XLIII, *folio* 37 *et seqq.* Voici comment l'une et l'autre pièces débutent et se terminent :

1. Ὦ μιαρὰ γραῦς, κακὸν ἀνθρώποις μέγα.
. . . .
Ἐξασθενήσει καὶ τὸ Κερβέρου στόμα.
2. Ἰαταταιάξ, τῆς ἀδρᾶς γενειάδος...
. . . .
Ἕως παραρθρώσειας αὐτὸν εἰς τέλος.

(1) Conf. Fabr. *Bibl. Gr.* tom. VI, p. 816.

(2) Jean Figon (nous dit la Croix-du-Maine, dans sa *Bibliothèque française*, édit. de Paris, 1772, *t. I*, *p.* 495) a traduit du Latin en vers français un livre intitulé : l'*Amitié bannie du monde*, écrit en forme de dialogue, par Cyrus Theodoretus (*sic*), etc. *La Course d'Atalante*, qui est un poëme français imprimé à Tholose, 1558, chez Pierre du Puis, auquel lieu florissait ledit Figon, l'an susdit 1558. »

L'article de Jean Figon, dans la *Bibliothèque* de du Verdier, *tom. II*, *p.* 414 et 415, est un peu plus étendu que dans la *Bibliothèque* de la Croix-du-Maine, qui vient d'être citée.

« Jean Figon, de Montélimart en Dauphiné, a décrit, en vers français, la course d'Atalante, et la victoire d'Hippomène, Fable poétique, imprimée à Tholose, *in-8°*, par Jacques Colomiez, 1558 ; *Amitié bannie du monde*, œuvre fait en forme de dialogue, par Cyre Théodore, poëte grec, et traduit en vers françois par Jean Figon, imprimé à Tholose, *in-8°*, par P. du Puis, 1558 ; le Poétique trophée de Jean Figon, Dauphinois, contenant Odes, Epitres et Epigrammes, imprimé à Tholose, *in-8°*, par G. Boudeville, 1556. Il a écrit en prose la Pérégrination de l'enfant vertueux : œuvre contenant le sommaire des disciplines qui conduisent à la plus haute vertu, avec trois chants royaux parmi la prose ; imprimée à Lyon, *in-16*, par François Arnoullet, 1585. »

(3) Fabricius (*Bibl. Gr.* v, *cap.* 6, § 11, tom. VI, pag. 816) parle d'une version latine de l' 'Ἀπόδημος *Φιλία*, donnée en cette même année par Jean Laët : *Latine vertit, præter Gesnerum et Hieronymum Erardum, Jo. Laetius, Parisiis*, 1559, in 4°. Mais j'ignore où cette version se trouve.

(4) Conf. Barth., *Adversarior.* lib. XVII, cap. 16, col. 883 ; item lib. XXIX, cap. 8, col. 1369; It. lib. LIII, cap. 13, col. 2511 ; it. lib. LIV, cap. III, col. 2525.

(5) Conf. « Eusthati (*sic*) Swartii Analectorum *Lib. III*, in quibus innumera auctorum, qua Græcorum qua Latinorum, loca emendantur, dilucidantur, illustrantur, notantur. Ad virum illustrem Jacobum *van* Duck, consiliarium et legatum regium » *Lugduni Batavorum*, apud Ludovicum Elzevirium, anno CIↃ IↃ C XVI. *Lib.* I, *cap.* 11, *pag.* 43.

ARTICLE LVII.

[Morceau commençant au fol. 101, lin. 20, n. LIII de l'Index grec.]

Description en vers héroïques de l'entrée de l'empereur Jean Comnène [à Constantinople] après la prise de Castamon, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ ἔκφρασις διὰ στίχων ἡρωικῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.

Ce poëme, composé de 230 vers, est relatif à la première conquête de Castamon, qui a fait également le sujet du LIe article. Ici Théodore Prodrome nous donne les détails de la pompe, plus religieuse que triomphale, qui eut lieu au retour de Jean Comnène à Constantinople. Il décrit surtout avec beaucoup d'exactitude, et se complaît à nous dépeindre ce char d'argent massif, qui avait été B offert en présent à l'empereur, et sur lequel, malgré les instances de tous les ordres de l'Etat qui le pressaient d'y monter, ce prince voulut que l'image de la sainte Vierge fût placée.

La pièce, en elle-même, n'est point sans mérite, et contient quelques particularités peu connues, concernant la famille impériale :

Θυμὲ, μάχας μὲν ἔα, πολέμους τ' ἀνδροκτασίας τε..

. . . .

Γηθόσυνος νόστησεν ἑὸν ποτὶ χρυσοβατὴ; δῶ.

ARTICLE LVIII.

[Morceaux commençant au fol. 103 *verso*, lin. 20, n. LVII, LVIII et LIX de l'Index grec.]

Vers : 1, 2, et 3 sur un certain Pausanias, que le chagrin d'avoir perdu son fils avait, disait-on, C pétrifié ; 4 sur un cadavre tronqué des deux mains, que la mer avait rejeté sur son rivage ; 5 au moine Joannicius, pour s'excuser, sur une maladie, d'être resté plusieurs jours sans se rendre auprès de lui; 6 en énigme, sur la Nue. Par Théodore Prodrome.

ARTICLE LIX.

[Morceaux commençant au fol. 104 *recto*, lin. 18, n. LX de l'Index grec.]

Cinq petites pièces en vers politiques, sur le mariage d'Alexis, fils du panhypersébaste Nicéphore, et petit-fils de Phorbène, par Théodore Prodrome.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου, τοῦ Φορβηνοῦ, κυροῦ Ἀλεξίου.

Des cinq petites pièces indiquées dans cet article, D quatre sont composées de 24 vers chacune ; la cinquième n'en a que 22.

Il s'agit ici du mariage d'un prince nommé *Alexis*, fils du panhypersébaste Nicéphore, et petit-fils de Phorbène.

Le panhypersébaste Nicéphore, fils de Phorbène, doit avoir été ce Nicéphore [Catacalon], fils de Constantin Phorbène [ou Euphorbène] qui avait A épousé Marie Comnène, la seconde des filles de l'empereur Alexis Ier.

Marie Comnène, née en l'année 1085 (1-2), avait été d'abord unie à Grégoire *Gabras* ou *Gauras*, fils du duc de Trébizonde (3). Mais l'empereur, ayant dissous ce mariage, lui fit épouser (4) le fils de Constantin Phorbène [ou Euphorbène] nommé Nicéphore Catacalon, auquel, en considération de ce mariage, il conféra la dignité de sébastocrator (5). Et l'on voit ici que Nicéphore, à l'époque où son fils se maria, portait le titre de panhypersébaste.

D'après ce qui se lit dans la sentence (6) de déposition du patriarche Cosmas II, portée le mercredi 26 février 1147 (7), du Cange a cru pouvoir B établir que, du mariage de Marie Comnène avec Nicéphore [Catacalon], étaient nés deux fils, nommés l'un *Alexis*, l'autre *Andronic* (8), attendu que, dans cet acte, il est fait mention d'*Alexis* et d'*Andronic*, fils de Marie Porphyrogennète, sœur de la Césarisse Anne. Et de là, par une conjecture plausible, l'*Andronic*, né de ce mariage, lui paraît être cet *Andronic Euphorbène* qui gouverna la Cilicie sous le règne de Manuel Comnène. Mais comme cet *Andronic Euphorbène* est qualifié par Cinnamus (9) de *cousin-germain* de l'empereur, ἐξάδελφος, il faudrait examiner si ce témoignage n'ébranle point l'opinion de du Cange. D'ailleurs, pour ne rien dissimuler, je reste incertain si le texte de C la sentence (10) de déposition du patriarche Cosmas II porte effectivement ce que du Cange établit. Je ne connais ce texte, et du Cange comme le P. le Quien (11), semblent ne l'avoir eux-mêmes connu que d'après l'ouvrage dans lequel Léon Allatius l'a inséré. Or, dans l'édition d'Allatius, c'est seulement la version latine qui énonce qu'*Alexis* et *Andronic* étaient fils de Marie Porphyrogennète, sœur de la Césarisse Anne. Le texte grec semble distinguer totalement ces deux princes, tant des fils de Marie Porphyrogennète, que de ceux d'une de ses sœurs, non nommée en cet endroit : Παρισταμένων... τῶν ἐξαδέλφων τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ κυρίου Ἀλεξίου, τοῦ υἱοῦ τῆς Πορφυ- D ρογεννήτου καὶ Καισαρίσσης κυρίας Ἄννης· τοῦ κυρίου Ἀλεξίου καὶ τοῦ κυρίου Ἀνδρονίκου· [Καὶ] τῶν υἱῶν τῆς Πορφυρογεννήτου κυρίας Μαρίας, [καὶ] αὐταδέλφης αὐτῆς. Mais on ne saurait douter que, dans le texte grec de plusieurs des actes rapportés par Léon Allatius, il ne se soit glissé des erreurs qui peuvent être de pures fautes d'impression : notamment, dans la sentence de déposition du patriarche Cosmas, les dates sont fautives, puis-

(1-2) Ann. libb. VI, VIII, XI, XV, pag. 167, 240, 502, 504 ; — Zonar. *Annal.* l. XVIII, § 22, tom. II, pag. 299, A et B.

(3) Ann. libb. VIII, XI, XII, pag. 239 et seqq.

(4) Conf. Ann. lib. X, pag. 276 ; — Zon. loc. cit.

(5) Bryenn. lib. IV, § 1, pag. 92. — Ann. lib. X, pag. 276.

(6) Conf. Leo Allat. *De Eccl. occ. et or. perp. cons.* lib. II, cap. XII, pag. 686.

(7) Conf. Le Quien, *Or. Chr.* tom. I, col. 267 et 268.

(8) Cang. *Fam. Aug. Byz.* pag. 177 et 178.

(9) Conf. Cinn. lib. V, § 13, pag. 182, B ; et lib. VI, § 2, pag. 146, B.

(10) Ubi supra.

(11) Ubi supra.

qu'elles diffèrent de celles que j'ai marquées ci-dessus, et qui sont certaines. On peut donc croire que la véritable leçon du passage concernant les princes *Alexis* et *Andronic*, est celle dont du Cange a suivi la teneur.

Au reste, voici les seuls points historiques que confirment les différents épithalames compris en cet article :

1° Le prince dont notre poëte célébrait le mariage, rejeton de la tige des Comnènes et de celle des Ducas, se nommait *Alexis* (*Epith. I, vers.* 23; *et Epith.* v, *vers.* 19) :

Κάλλιστε κλάδε Κομνηνῶν, Ἀλέξιε νυμφίε.
Δουκῶν βλαστὲ καὶ Κομνηνῶν, Ἀλέξιε νυμφίε.

2° Son aïeule maternelle était *Irène Ducæne* (*Epith.* I, *vers.* 7 *et* 8) :

Μήτηρ μητρὸς βασίλισσα, βασιλισσῶν ἡ κρείττων·
Τίς ἀγνοεῖ τὴν Δούκαιναν, τὴν ἄνασσαν Εἰρήνην;

3° Sa mère était née dans la pourpre (*Ibid. v.* 9) :

Μήτηρ πορφυρογέννητος...

4° Son père était décoré du titre de panhypersébaste (*Ibid. v.* 10) :

Πατὴρ πανυπερσέβαστος.

5° Son épouse (que le poëte ne nomme point, et dont il serait peut-être difficile de trouver ailleurs le nom) était d'une race illustre et royale (*Epith.* II, *vers.* 8 et 9)

Καὶ νύμφη σοι νυμφεύεται περιφανὴς τῷ γένει·
Ἐκ γὰρ σειρᾶς βασιλικῆς ἐστι καταγομένη.

ARTICLE LX.

[Deux morceaux commençant, l'un au fol. 105 *verso*, lin. 1, l'autre au folio 108, *recto*, lin. 22; n. LXI et LXII de l'Index grec.]

1° *Dizains, en vers politiques, sur l'entrée triomphante de l'empereur Jean Comnène* [*à Constantinople*], *après la prise de Castamon.*

2° *Autres dizains de même sorte, adressés au même prince en cette même occasion. La ville de Constantinople est censée parler, pour l'engager à s'asseoir sur le char qu'elle lui présentait. Par Théodore Prodrome.*

1. Τοῦ αὐτοῦ (*a*) εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά.

Τοῖς Δήμοις.

2. Ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι, πρὸς τὸ καθίσαι ἐφ' ἅρματος.

Τοῖς Δήμοις.

Ces deux petits poëmes sont relatifs à la même fête, et aux mêmes particularités que ceux qui ont fait le sujet des articles LI° et LVII°.

Dans l'un, qui est composé de vingt-neuf dizains, ou de 290 vers [politiques], le poëte commence par se faire connaître et se nommer lui-même (*Décad.* I, *vers.* 1, 2 et 3) :

Ἀπὸ Προδρόμου Πρόδρομος. . . . . .
Ταῦτα καρποφορῶ σοι
Ὁ Πρόδρομος τῷ βασιλεῖ.

Ensuite, il passe en revue toutes les victoires remportées par l'empereur, sur les bords du Danube (*Décad.* VI, *vers.* 3); du Sangare (*Ibid.*); de l'Halys (*Ibid. vers.* 4; *item décad.* IX, *vers.* 8; *it. décad.* XVI, *vers.* 1; *it. décad.* XXIII, *vers.* 8; *it. décad.* XXVII, *vers.* 2); et il célèbre surtout la prise de Castamon (*Décad.* X *et seqq.*), comme celle des villes de *Balzos*, d'*Atamos*, d'*Alazos* (*Décad.* XXII, *vers.* 1 et 2 : *it. déc.* XXVII, *vers.* 6). Puis, à cette occasion, il nomme (*Décad.* XXIV, *vers.* 9 *et seqq.*) les émirs ou généraux mahométans défaits par ce prince. Vers la fin (*Déc.* XXVIII), il fait aussi mention des avantages obtenus tant en Dalmatie qu'à Laodicée, à Sozopolis, à Amorium et ailleurs.

On rencontre ce morceau dans le manuscrit de la bibliothèque Impériale, n° 2831, fol. 134 *verso*, lin. 8; mais il y est mutilé, puisqu'il ne s'y trouve composé que de 108 vers.

L'autre poëme contient seulement dix dizains [100 vers], et le sujet en est suffisamment expliqué par le titre même.

Ce titre, ainsi que celui des six autres pièces dont j'aurai bientôt à parler (1), porte ces mots : Τοῖς δήμοις [littéralement, *pour les dèmes*] : ce qui paraîtrait signifier que les pièces dont il s'agit étaient destinées à être récitées ou chantées, au nom de ces *factions des jeux du cirque*, si souvent mentionnées dans l'Histoire du Bas-Empire. En effet, du Cange paraît n'avoir rencontré les mots οἱ δῆμοι que dans des ouvrages où ils indiquent tantôt ces factions des *Verts* et des *Bleus*, etc., qui partageaient le peuple de Constantinople, relativement au concours dans les jeux du cirque; tantôt les *bancs* ou *degrés* de l'Hippodrome, sur lesquels les membres de chaque faction se réunissaient les uns auprès des autres (2) : Δῆμοι· *Factiones agitatorum... It.* Δῆμοι· *Gradus Hippodromi in quibus sedere consueverant* δῆμοι, *seu factiones*. Peut-être l'examen attentif des différentes compositions poétiques de Théodore Prodrome, dont le titre porte τοῖς δήμοις, fera-t-il naître le soupçon qu'au temps où l'auteur écrivait, ces mots ne laissaient pas de se prendre en quelque autre acception.

ARTICLE LXI.

[Morceau commençant au fol. 109 *recto*, lin. 25, n. LXIII de l'Index grec.]

Vers de Théodore Prodrome, sur une représentation [*allégorique*] *de la vie humaine.*

Cette petite pièce est imprimée dans le Recueil publié à Bâle en 1536; j'indiquerai les variantes qu'offre notre manuscrit.

ARTICLE LXII.

[Morceaux commençant au fol. 109 *verso*, lin. 8, n. LXIV, LXV et LXVI de l'Index grec.]

1. *Vers de Théodore Prodrome, en l'honneur de cha-*

(1) *Voyez ci-dessous l'article* LXVI.

(2) Conf. Cang. *Glossar. med. et inf. Græc.* tom. I, col. 287 et 288. — It. tom. II, Append. ad *Glossar.* col. 55.

(a) Edidit Ang. Mai *Bibl. nov. PP.*, VI, 408 et 410.

cun des saints dont se fait la commémoration dans chaque jour de l'année. En prenant, à chaque mois, la première lettre du premier vers, la réunion de ces douze lettres formera le surnom [Τοῦ Προδρόμου] *de l'auteur.*

Τοῦ αὐτοῦ μονόστιχα εἰς τέλη τῶν ἑκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὅλῳ τῷ ἔτει ἁγίων, συνεμφαινομένου καὶ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ποιητοῦ τοῖς ἐν ἑκάστῳ μηνὶ ἀρκτικοῖς τῶν πρώτων στοίχων (sic, *sed legend.* στίχων) στοιχείοις.

Cette espèce de calendrier poétique, dont le titre seul annonce suffisamment l'objet et le genre, commence, selon l'usage des Grecs, par le mois de septembre.

Il y a autant de vers que de jours dans l'année.

L'ouvrage débute par ce vers :

Τὸν Συμεώνην ἐκ στύλου πόλος φέρει·

et se termine par celui-ci :

Ζωστρή, κόρη, σολσὴν περισφίγγει πόλιν.

On trouverait peut-être quelque plaisir, et même quelque utilité, à comparer ce morceau avec un autre de même genre, intitulé : Συνοπτικὴ σύνοψις ἁγίων χρόνου, et qui est attribué à Nicéphore Calliste dans le Recueil publié à Bâle en 1536.

2. *Vers sur les douze fêtes de N.-S. Jésus-Christ.*

3. *Huit vers sur Abraham donnant l'hospitalité à la Sainte Trinité.*

ARTICLE LXIII.

[Morceaux contenus dans le fol. 117 *verso*, lin. 8 *et seqq.*, n. LXVII et LXVIII de l'Index grec.]

1° *Cinq distiques sur un anneau portant un cachet avec l'empreinte de deux amants de la poitrine desquels sortaient deux arbres.*

2° *Complainte en vers héroïques, sur le peu d'honneur que, dans le siècle de l'auteur, on rendait à la littérature.*

ARTICLE LXIV.

[Morceau commençant au fol. 118 *recto*, lin. 2, n. LXIX de l'Index grec.]

Vers de Théodore Prodrome, contre [*un certain*] *Barys, vain discoureur, qui* [*lui faisant un crime de sa trop grande application à l'étude des belles-lettres*] *l'avait traité calomnieusement d'hérétique* [*ou sectaire*].

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ΒΑΡΕΑ, τὸν καταφλυαρήσαντα αὐτοῦ τὸ τοῦ αἱρετικοῦ ὄνομα.

La pièce qui fait le sujet de cet article se trouve dans le Recueil imprimé à Bâle, en 1536. Elle ne manque point d'intérêt, en ce qu'elle nous apprend diverses particularités concernant la famille, l'état et la fortune de notre auteur ; mais, dans l'imprimé, elle est pleine de fautes. Gilbert Gaulmin en a noté quelques-unes, et notre manuscrit peut servir, non-seulement à confirmer les conjectures de ce savant homme, mais encore à rétablir les passages corrompus sur lesquels il n'a fait aucune remarque. J'ai donc été tenté de reproduire ici le texte de ce petit poëme purgé de toute leçon vicieuse. Mais, comme dans plus d'un endroit il exige des com-

A mentaires, et que je ne puis me livrer à un pareil travail, je me borne ici à une simple notice. Dans l'imprimé, la pièce ne contient que 300 vers ; dans notre manuscrit, elle est de 301, parce qu'immédiatement après le vers 164 :

Φύσει τε ταυτὸν, καὶ δυνάμει, καὶ κράτει

le manuscrit en offre un qui ne se trouve point dans l'imprimé :

Χωριστὸν οὐδὲν τῶν τριῶν· ἐν τὰ τρία.

ARTICLE LXV.

[Morceaux contenus dans le fol. 121 *recto*, lin. 14, n. LXX, LXXI et LXXII de l'Index grec.]

Vers de Théodore Prodrome : 1° Sur les envieux ; 2° Exhortation à la piété et à la sagesse ; 3° Sur

B *un jardin.*

Ces petits poëmes ont été publiés tous les trois dans le Recueil donné en 1536.

ARTICLE LXVI.

[Morceaux commençant au fol. 121 *verso*, lin. 27, n. LXXIII et LXXIV de l'Index grec.]

Hymnes adressés à l'empereur Jean Comnène, à l'occasion, tant de la fête de la Nativité, que de celle du baptême de Jésus-Christ.

Ὕμνοι τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει [καὶ τῇ βαπτίσει]· τοῖς Δήμοις.

Ces hymnes, de 24 vers chacun, sont au nombre de six ; trois pour la fête de la Nativité ; trois pour celle du baptême de Jésus-Christ [qui répondait au même jour que l'Epiphanie].

C J'ai déjà dit (1) que, d'après les mots, τοῖς Δήμοις, qui se lisent dans le titre de ces hymnes, comme dans celui des deux autres poëmes dont j'ai parlé ci-dessus, ils semblent avoir été destinés à être chantés au nom des *factions* des jeux du cirque ; mais en même temps je n'ai pas dissimulé que peut-être ce point prêtait à quelques difficultés, dont je ne pouvais donner, ni même chercher en ce moment la solution. J'ajoute ici, à l'égard des six pièces, objet particulier de ce LXVI° article, qu'il serait assez intéressant de déterminer en quelle année elles auraient été composées. Elles contiennent plusieurs particularités dont les unes au premier coup-d'œil, paraissent, en quelque sorte, impliquer contradiction ; et les autres, décidément,

D ne sauraient s'accorder avec ce que les historiens modernes ont cru pouvoir établir.

Par exemple, certains vers du premier des hymnes relatifs à la fête de la Nativité, conviennent à une année dans laquelle l'empereur de retour des pays orientaux, aurait fait une entrée triomphale dans Constantinople ; et, en même temps, à une époque où son fils aîné *Alexis* aurait été déjà associé à la couronne, pendant que ses trois fils puînés [*Andronic*, *Isaac*, *Manuel*] auraient simultanément porté le titre de SEBASTOCRATOR :

3. Πάλιν Θεὸς ἈΠΟ ΘΑΙΜΑΝ (2) ὠράθη σαρκοφόρος,

(1) Voyez ci-dessus l'art. LX.

(2) Conf. Habachuc cap. III, v. 3 Conf. et Calmet, ad Deuter. cap. XXXIII, v. 2.

4. Καὶ βασιλεὺς 'ΑΠΟ ΘΑΙΜΑΝ εἰσῆλθε νικηφό- [ρος. A

16. 'Αλλ' ὦ γενάρχα τοῦ παντός,..

. . . .

18. Φρούρησον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους [χρόνων
Τὸν νικητὴν, τὸν Κομνηνὸν, δεσπότην 'Ιωάννην,
Καὶ τὸν τοῦ ΣΤΕΦΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΟΝ, 'ΑΛΕΞΙΟΝ δε- [σπότην,
Καὶ τοὺς ΣΕΒΑΣΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ καὶ ΠΟΡΦΥΡΟ- [ΓΕΝΝΗΤΟΥΣ,
Τὸ τῶν ἡλίκων ἄγαλμα, τὴν θαυμαστὴν ΤΡΙΑΔΑ.

Mais, dans les deux autres hymnes relatifs à la même fête, ainsi que dans les trois hymnes composés pour la fête du Baptême (et, par conséquent, pour une solennité postérieure à celle de la Nativité), on rencontre des passages qui, tout en con- B firmant ce que nous venons de faire observer sur les quatre fils de l'empereur, pourraient nous induire à penser que Jean Comnène, depuis sa première campagne en Europe et sa guerre de Hongrie, toujours absent de Constantinople, n'y rentra point avant la fin de sa seconde expédition d'Asie, dans laquelle il reprit Castamon et fit la conquête de Gangres :

(1) Κεκόρεσταί σου τῆς μορφῆς ἀνατολὴ καὶ δύσις,
'Απήλαυσέ σου Δάνουβις, "Αλυς ἑώρακέ σε.
Εἶδέ σε γῆ Κασταμονὶς, Γάγγρα προσέβλεψέ σοι·
'ΕΓΩ δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνης φήμης, βλέπω...
. . . (2) Πολυχρόνιος 'Ρωμαίων βασιλεύοις·
Καὶ τῷ παιδὶ καὶ βασιλεῖ συγχαίροις 'Αλεξίῳ,
Καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ πορφυρογεννήτοις. C
Τὸν (3) τροπαιοῦχον δ' οὐχ ὁρῶ. . . .
Τρισευτυχὴς ἡ Κασταμὼν, τρισευκλεὴς ἡ Γάγγρα,
"Οτι τῶν σῶν ἀπήλαυσαν βασιλικῶν ἀκτίνων. .
'Αλλ' ὁ (4) τικτόμενος Χριστὸς ὑπὸ μητρὸς παρθέ- [νου.
'Ρωμαίων ἥλιε λαμπρὲ, δέσποτα τροπαιοῦχε,
Φρουρῆσαι σὲ καὶ τὸν ἐκ σοῦ, τὸν κοινωνὸν τοῦ [κράτους,
Μετὰ ΤΩΝ ΠΑΡΗΛΙΩΝ ΣΟΥ, τῶν ΣΕΒΑΣΤΟΚΡΑ- [ΤΟΡΩΝ.

. . . .

(5) 'Αλλ' ὦ τὸν ῥύπον τὸν ἐμὸν ἐν 'Ιορδάνῃ πλύνων,
Σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν, δεσπότην 'Ιωάννην,
Σὺν τῷ παιδὶ καὶ κοινωνῷ τοῦ στέφους 'Αλεξίῳ,
Καὶ τοῖς ΣΕΒΑΤΟΚΡΑΤΟΡΣΙ καὶ Πορφυρογεννή- [τοις.

. . . .

Καί μοι (6) φυλάττουσι μέχρι παντὸς αἰῶνος,
Τῷ βασιλεῖ καὶ τέκνῳ σου συγχαίρων 'Αλεξίῳ, D
καὶ τοῖς ΣΕΒΑΣΤΟΚΡΑΤΟΡΣΙ ΚΑΙ ΠΟΡΦΥΡΟ- [ΓΕΝΝΗΤΟΙΣ.
ΤΟΙΣ 'ΑΡΙΘΜΩ ΤΡΙΣΣΕΥΟΥΣΙΝ, ἀξίᾳ μονουμένοις.

. . . .

Μετὰ τοῦ (7) συμμετόχου σοι τοῦ κράτους, 'Αλε- [ξίου.
Καὶ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ τῆς σεπτῆς ΤΩΝ ΣΕΒΑΣΤΟ- [ΚΡΑΤΟΡΩΝ.

Quant à cette espèce de contradiction avec soi-même, il pourra être facile d'en disculper notre auteur : il suffira de supposer que les vers :

'ΕΓΩ (8) δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνης φήμης [βλέπω·

. . . .

Τὸν (9) τροπαιοῦχον δ' οὐχ ὁρῶ. . . .

. . . .

Τρισευτυχὴς ἡ Κασταμὼν, τρισευκλεὴς ἡ Γάγγρα,
"Οτι τῶν σῶν ἀπήλαυσαν βασιλικῶν ἀκτίνων,

doivent uniquement s'entendre de la brièveté du séjour de l'empereur à Constantinople, dans l'intervalle de ses diverses campagnes, depuis 1117 jusqu'en 1127. Mais à l'égard du titre de SEBASTOCRATOR que portèrent les trois fils puînés de l'empereur, le témoignage de notre poëte [témoignage qui, je le répète encore, est absolument irrécusable] doit nous servir à rectifier l'erreur de nos plus savants modernes. En effet, suivant du Cange, les trois fils puînés de Jean Comnène n'auraient été décorés de ce titre que successivement et à différentes époques; tout au plus, de la manière dont il cite, à ce sujet, l'historien Nicétas (*in Joanne*, § *V*), pourrait-on induire que du Cange regardait *Andronic* et *Isaac* comme ayant obtenu simultanément le titre dont nous parlons. Et M. le Beau se montre encore bien moins exactement instruit à cet égard, puisque, selon ce qu'il énonce en propres termes (10), *Isaac* n'aurait été déclaré SÉBASTOCRATOR qu'après la mort C d'*Andronic*, c'est-à-dire, au plus tôt en 1142.

ARTICLE LXVII.

[Morceau commençant au fol. 125 *recto*, lin. 20, n. LXXV de l'Index grec.]

Vers héroïques par Théodore Prodrome, sur sa maladie.

Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῆς νόσου ἡρῷοι.

Dans cette pièce, composée de 51 vers hexamètres, le poëte se plaint des douleurs que lui causait un violent catarrhe qui affectait toutes les parties de son corps.

Elle débute par ce vers :

Νοῦσε, μέγα κρατερὴ, βριθὺς πόνος, ἄλγος ἄλαστον,

et se termine par celui-ci :

D "Η μ' ἀπὸ γῆς ἀνάειρε, λελασμένος ἀμπλακιάων.

Dans le corps de cette même pièce, on trouve de nouveaux indices du peu de fortune et d'agréments dont Théodore doit avoir joui durant sa vie : il se donne comme extrêmement pauvre, et ne vivant que de son travail sur les livres :

Σῶμα (11) δ' ἐμὸν προλέλοιπε, βίβλοις πενίῃ θ' ὑποδμηθέν...

(1) Hymn. in Nativ. II, vers. 7,
(2) Hymn. eod. vers. 22.
(3) Hymn. in Nativ. III, vers. 8.
(4) Ibid. vers. 20.
(5) Hymn. in Bapt. I, vers. 24.
(6) Hymn. in Bapt. II. vers. 20.
(7) Hymn. in Bapt. III, vers. 25.
(8) Hymn. in Nativit. II, vers. 10.
(9) Hymn. in Nativ. III, vers. 8 et seqq.
(10) « Au retour de cette expédition de Hongrie en 1125], qui fut de courte durée, l'empereur s'occupa de sa famille. Il avait quatre fils; Alexis, l'aîné, fut revêtu de la pourpre impériale; et, dans la proclamation annuelle, son père l'associa au titre d'empereur. Andronic, le second, fut décoré du titre de sébastocrator. Nous verrons ces deux princes mourir avant leur père, et laisser leurs titres à leurs cadets, Isaac et Manuel. » *Hist. du Bas-Empire*, liv. LXXXVI, § 9, tom. XIX, pag. 13.
(11) Vers. 20.

Ὡς καὶ (1) ἐγὼ κακότησι κυλίνδομαι ἀτρυγέτοισι.
Κέκμηκ' ἀμφὶ λόγοισιν, ἀπείρονα δ' ἱδρώων ἀνέτλην.
Κέκμηκ' ἐν πενίῃ καὶ ἀναγκαίῃ βιότοιο.

ARTICLE LXVIII.

[Morceau commençant au fol. 123 *verso*, lin. 21, n. LXXVI de l'Index grec.]

Vers adressés à l'empereur Jean Comnène, par Théodore Prodrome, sur la reprise de Castamon et la conquête de Gangres.

Τοῦ αὐτοῦ τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ, κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἁλώσει καὶ Γάγγρας.

Cette pièce peut servir à rectifier, sur beaucoup de points, le récit de M. le Beau, dans son Histoire du Bas Empire.

Suivant la teneur de ce récit (2), Jean Comnène n'aurait pris la ville de Castamon, pour la première fois, qu'en l'année 1125, et après avoir perdu son épouse [Irène ou Pyrisca], morte, nous dit l'historien, vers la fin de 1124. Mais on voit ici, et avec la dernière évidence, que telle ne fut point la marche des evénements. Voici ce que nous apprend le témoignage irrécusable de notre poëte :

Depuis que l'empereur s'était emparé une première fois de Castamon (conquête dont notre auteur ne fixe point la date, mais qui, selon ce qu'il dit, doit nécessairement avoir eu lieu avant la mort de l'impératrice) les Turcs avaient repris cette place. Jean Comnène se préparait à passer derechef en Asie, lorsqu'il perdit son épouse ; et la douleur qu'il ressentit de cette perte fut cause qu'il retarda son départ :

Ὡς (3) δέ τευ ἄλγος ἄλαστον ἀπήμβλυνε φαιδίμαν [ὁρμὴν
Πότμος ἑῆς ἀλόχοιο, μέγ' εὐσεβέος βασιλίσσης.

Après avoir payé un juste tribut à la tendresse conjugale, il poursuivit ses projets guerriers. Arrivé dans l'Asie Mineure, il voulut d'abord se rendre maître de Gangres, ville occupée par la veuve d'un émir turc, qui s'y était renfermée avec ses fils et ses filles :

Ἀλλὰ (4) καὶ ὥς οἱ ἄνασσε δάμαρ φθιμένοιο ἀγοῖο,
Βαρβαρίδων βασίλεια, ἅμ' υἱέσσι καὶ θυγατράσιν.

Cette princesse musulmane, sommée de se rendre, A avec promesse d'une bonne composition, refusa d'y consentir. L'empereur ne jugeant point à propos de commencer la campagne par le siége en forme d'une si forte place, rabattit sur Castamon. En effet notre poëte, dans un passage où il apostrophe la sainte Vierge, lui dit (5) :

Ἀλλὰ τεὸν βασιλῆα μεθ' ἕτερον ἔτραπες ἄστυ
ΚΑΣΤΑΜΟΝΟΣ μεγάλης· τό ῥα καὶ ΠΑΡΟΣ ἔλλαβεν [ἄναξ·
Ἀλλὰ καὶ αὖ παλίνορσον ἔδη μεγακλέπτορα Πέρσην·
Τοὔνεκά μιν Γάγγρηθεν ἄγες διὰ νύκτα βαθεῖαν
ΚΑΣΤΑΜΟΝΟΣ μετὰ ἄστυ. . . . .

Castamon fut promptement emportée. Alors l'empereur ne balança pas à retourner sous les murs de Gangres, et ne tarda guère non plus à s'en rendre maître.

B Tels sont les faits à l'égard desquels notre poëte, étant contemporain, et surtout adressant son récit au prince dont il chante les exploits, a plus d'autorité que tous les historiens, même les plus judicieux.

Quant à la date précise, soit de la seconde conquête de Castamon, soit de la prise de Gangres, le petit poëme de Théodore m'a paru ne rien contenir qui empêchât d'adopter celle que M. le Beau a cru devoir indiquer.

Ce poëme dont, d'ailleurs, les détails ne sont point dépourvus d'intérêt, est de 296 vers hexamètres ; en voici les six premiers et les huit derniers :

Καὶ τάδε σου μεγάλαθλα μυθήσομαι ἔργα πολίταις
C Ῥώμης κουροτέρης, Κομνηνιάδη πτολίπορθε,
Εὖχος ἀνακτορίου· καὶ ἐν βιβλίοισι χαράξω·
Ὄφρα καὶ ὀψιγόνοισι μετέσσεται, οὐδὲ θανεῖται,
Καὶ θεὸν ὥς σε τίσωσι μετήλυδες Ἄρεος υἱοί·
Πάντα δέ τοι κατὰ μοῖραν ἐριφραδέως ἀγορεύσω ..
. . . .
Ῥώμη (6) ὀψιγένεθλε, πόλις πολίων βασίλεια,
Ῥώμη Κωνσταντινιὰς, ἁγνῆς κλῆρος ἀνάσσης,
Τίς ποτέ τοι Γάγγρην μετενείματο; Τίς ποτ' [ἀνάκτων
Τοῖσιν ἐπ' ἠελίοις καὶ Κασταμόνος πόρεν ἀρχήν;
Τίς τοι Ἑῴου ἔκαμψεν ἀκαμπέος αὐχένος ὕψος,
Δμωὰς βαρβαρίδας δὲ μεγακρατέας πόρεν ἀρχούς,
Ἄτερ Ἀλεξιάδαο Ἰάννου βασιλῆος (sic) ;
Τῷ κε μακροὺς λυκάβαντας ἀρώμεθα Αὔσονες υἱοί.

—

(1) Vers. 42.

(2) « Ce fut cette année 1124 que l'empereur perdit sa femme Irène... La guerre de Hongrie étant terminée, il reprit [en 1125] le dessein qu'il avait formé de recouvrer l'Asie-Mineure. Les Turcs, répandus en Paphlagonie, s'étaient rendus maîtres de Castamon, une des principales villes du pays ; c'était l'ancienne Germanicopolis. Jean s'y transporta, et la prit par escalade. Il repassa ensuite le Bosphore avec un grand nombre de prisonniers et renouvela le pieux triomphe dont Zimiscès avait donné le spectacle à Constantinople... Pendant qu'il se délassait de ses fatigues et qu'il s'occupait [en 1126] à faire jouir ses sujets d'un gouvernement humain et équitable, Doniman, maître de la Cappadoce, reprit Castamone, et passa la garnison au fil D de l'épée. Cette nouvelle affligea l'empereur, qu'une maladie retenait à Constantinople. Dès qu'il eut recouvré ses forces, il prit la route de Castamone. Doniman était mort, et Mahomet, son successeur, était en discorde avec Masoud, sultan d'Icone. L'empereur profita de la conjoncture pour attirer Masoud dans son parti. Il en obtint des troupes pour agir de concert contre l'ennemi commun ; et, avec ce secours, il rentra dans Castamone. » *Hist. du Bas-Empire*, liv. LXXXV, § XIV et suiv. t. XIX, pag. 25 et suiv.

(3) Vers. 11.

(4) Vers. 25.

(5) Vers. 54; Conf. et vers. 70 et seqq. It. vers. 165 et seqq.

(6) Vers. 289.

ARTICLE LXIX.

[Six morceaux commençant au fol. 126 *verso*, lin. 4, n. LXXVII-LXXXII de l'Index grec.]

Vers [élégiaques], en l'honneur :

1° *de l'apôtre S. Paul;*
2° *de S. Grégoire [surnommé]* le Théologue;
3° *de S. Basile le Grand;*
4° *de S. Jean Chrysostome;*
5° *de S. Grégoire de Nysse;*
6° *de S. Nicolas.*

Προσφωνητήριοι.

Εἰς μέγαν ἀπόστολον Παῦλον.
Ὅμοιοι εἰς τὸν Θεολόγον Γρηγόριον.
Ὅμοιοι εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον.
Ὅμοιοι εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.
Ὅμοιοι εἰς τὸν Νυσσαέα Γρηγόριον.
Ὅμοιοι εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον.

Ces six petites pièces, composées chacune de douze distiques élégiaques, se rencontrent dans le Recueil publié à Bâle en 1536. Mais le texte de l'imprimé est fautif. Notre manuscrit servirait à rétablir partout la véritable leçon. Je n'en citerai ici qu'un exemple. Dans la deuxième pièce (je veux dire celle qui se rapporte à S. Grégoire surnommé le Théologue), au quatrième distique, l'imprimé porte :

Παρθενίης, μέγα χαῖρε, ἐπιήρατε νυμφίε νύμφης·
Ἡ πρὸ μὲν ἐν Τριάδι καί τ' ἄθλοισι ΝΟΣΟΙΣ·

Dans notre manuscrit on lit distinctement, pour le vers pentamètre :

Ἡ πρὸ μὲν ἐν Τριάδι καί τ' ἄθλοισι ΝΟΟΙΣ.

ARTICLE LXX.

[Morceaux commençant au fol. 128 *recto*, lin. 1, n. LXXXIII de l'Index grec.]

Adieux [de Théodore Prodrome] aux Byzantins.

Τοῦ αὐτοῦ· συντακτήριοι τοῖς Βυζαντίοις (*a*).

Cette pièce est composée de 50 vers hexamètres. Le poëte y parle comme étant près de quitter une ville où il n'a pu trouver aucune récompense de ses travaux littéraires. Il fait d'abord l'énumération des beautés matérielles, de tous les ornements de l'art, de toutes les magnificences qui distinguent la capitale de l'Empire; mais il lui reproche de négliger le mérite qui tient à l'esprit. De là, s'adressant aux palais des empereurs, il se plaint de ce que ces princes n'ont jamais payé ses services.

Ensuite, apostrophant l'église de Sainte-Sophie, il lui fait les mêmes reproches.

Enfin, il nous apprend que le nouvel archevêque de Trébizonde, qui seul, à Constantinople, savait distinguer et protéger le mérite indigent, était tout prêt de partir pour aller prendre possession de son siége, et se proposait de l'emmener avec lui.

L'auteur, dans le cours de la pièce, ne se nomme point. Mais indépendamment du titre, Τοῦ αὐτοῦ,
A qu'elle porte dans notre manuscrit, ce que le poëte dit concernant sa fortune, et l'amitié dont l'archevêque de Trébizonde l'honorait, prouvent assez qu'elle est de Théodore Prodrome (1).

ARTICLE LXXI.

[Morceau contenu dans le fol. 128 *verso*, lin. 1, n. LXXXIV de l'Index grec.]

Epigramme [de Théodore Prodrome] sur la manière dont saint Pierre fut crucifié.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον.

Cette petite pièce, indépendamment de ce qu'elle offre assez peu d'intérêt, pourrait bien n'être pas anecdote. Mais elle n'est composée que de sept vers : ainsi donc, puisque je ne dois point me dis-
B penser d'en parler, il est plus court de la transcrire que de l'analyser (*b*).

ARTICLE LXXII.

[Deux morceaux commençant au fol. 128 *verso*, lin. 6, n. LXXXV et LXXXVI de l'Index grec.]

I. *Vers [de Théodore Prodrome] destinés à être inscrits sur le tombeau du Pansébaste-sébaste Constantin Camytzès.*

Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον, σεβαστὸν, κῦρον ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ τὸν Καμύτζην.

Le personnage, *Constantin Camytzès*, auquel cette petite pièce, composée en forme de dialogue entre *un tombeau* et *un étranger* [ou *voyageur*], sert d'épi-
C taphe, semble n'avoir été connu ni de du Cange ni de M. le Beau.

Notre poëte nous apprend ici (*carm.* I, vers. 10) que ce *Constantin Camytzès* avait épousé *Marie Comnène*, princesse *porphyrogennète* (c'est-à dire appartenant à la famille impériale), mais seulement du côté maternel :

Τῆς πορφυρανθόπαιδος, ἀλλὰ μητρόθεν.

Dans la petite pièce suivante, il nous dira que cette *Marie Comnène*, épouse de *Constantin Camytzès*, avait pour mère *Théodora Comnène*, née elle-même de parents décorés de la pourpre (*carm.* II, vers. 4 et seqq.) :

Ἡ πορφυρανθόπαιδος ἐκ Θεοδώρας
Μητρὸς Κομνηνῆς Κομνηνὴ παῖς Μαρία,
D Κωνσταντίνου δὲ σύζυγος Καμυτζίου.

Cependant je dois faire observer que du Cange (2) fait mention de *Théodora Comnène porphyrogennète*, quatrième fille de l'empereur Alexis Comnène Ier, mariée à *Constantin l'Ange*, noble philadelphien, et tige de la race des *Anges*, qui régnèrent après les Comnènes. De ce mariage, ajoute-t-il (3), naquirent, entre autres enfants, deux filles, dont l'une (qu'il ne nomme point, la désignant ainsi : *N. Comnena*) aurait, suivant l'historien Nicétas (4), été mariée dans la famille des *Camytzès*. Nicétas, il est

(1) Voyez l'article XXIV.
(2) Cang. *Fam. Aug. Byzantin.* p. 178.
(3) Id. pag. 202.

(4) Conf. Nic. in Isaac. lib. I, § 8; et lib. III, § 3. — It. in Alex. lib. I, § 6; lib. II, § 5; et lib. III, § 2, 7.

(*a*) Sex primos versus edidit card. Ang. Mai in Biblioth. nov. PP., tom. VI, p. 414.
(*b*) Exstat infra.

vrai, appelle l'époux de cette petite-fille d'Alexis Ier, *Manuel*, et non pas *Constantin Camytzès*; et, de plus, il le qualifie, non de *pansébaste-sébaste*, mais seulement de *protostrator*. Mais, malgré cette différence de dénomination, nous croyons que le personnage célébré par Théodore Prodrome est le même dont Nicétas a fait mention, et que son épouse, appelée par notre poëte *Marie Comnène, fille d'une mère porphyrogennète*, est précisément la princesse dont du Cange n'avait nulle part trouvé le nom.

II. *Vers* [*du même auteur*] *au nom de Marie Comnène, fille de Théodora Comnène, épouse de Constantin Camytzès, consacrant, sur la table de communion, son vêtement de pourpre, après son veuvage.*

ARTICLE LXXIII.

[Morceau commençant au fol. 129 *recto*, lin. 10, n. LXXXVI de l'Index grec.]

XÉNÉDÉMUS, *dialogue, composé par Théodore Prodrome. — Doutes sur* [*différents points du traité de Porphyre, intitulé*] LES CINQ VOIX.

Τοῦ αὐτοῦ Ξενέδημος, διάλογος· ἀπορίαι ἀπὸ ΤΩΝ Ε' ΦΩΝΩΝ.

A peine le petit traité de Porphyre, intitulé Εἰσαγωγὴ, ἢ, Περὶ τῶν ε' φωνῶν [dont le but est de servir d'introduction à la lecture des *Catégories* d'Aristote], eut-il été publié, qu'il devint, chez les Grecs, un ouvrage élémentaire et classique. C'est néanmoins de ce même traité que Théodore Prodrome, dans le dialogue intitulé *Xénédémus*, fait la critique.

La pièce est écrite dans le goût et même aussi dans le style des dialogues de Platon.

L'auteur n'y fait parler que deux interlocuteurs, qui sont censés converser dans Athènes, savoir : l'Athénien *Musæus*, et le Byzantin *Xénédémus*, fils d'*Aristander*. Mais *Xénédémus* se donne lui-même pour avoir été le disciple d'*Hermagoras*, et rapporte ce qu'il tenait de *Xénoclès*.

Musæus, *Xénédémus*, *Aristander*, *Hermagoras* et *Xénoclès* étaient ils autant de personnages fictifs, ou étaient-ce des personnes, sinon encore existantes, du moins connues au siècle de Théodore Prodrome? Voilà, je l'avoue sans détour, ce que j'ignore. A certains égards, il serait assez curieux, et peut-être serait-il, en même temps, assez aisé de résoudre ce doute. Mais je n'ai point le loisir d'entamer les recherches nécessaires. Je remarquerai seulement ici qu'en parlant d'un *Hermagoras*, dont

A l'interlocuteur *Xénédémus* se dit le disciple, notre auteur ne saurait avoir eu en vue le rhéteur *Hermagoras*, connu par les témoignages de Quintilien (1) comme aussi du Scholiaste d'Hermogène, et qui, par conséquent, fut de beaucoup antérieur à Porphyre. L'*Hermagoras* instituteur de *Xénédémus* était, au contraire, postérieur à Porphyre, puisqu'il avait expliqué à son disciple les écrits de ce philosophe.

Quant à *Xénoclès*, il nous est donné ici pour un littérateur philosophe, qui avait composé des ouvrages sans nombre et de tout genre, écrits partie en vers de différentes mesures, partie en prose. De ces ouvrages, les uns, s'adressant aux princes, traitaient tantôt de guerres et de conquêtes, tantôt de
B maladies et de morts; les autres étaient destinés à l'instruction des particuliers : et ce même *Xénoclès* n'était pas moins fécond en discours non préparés qu'en compositions réfléchies. Au premier coup d'œil, je ne vois mentionné dans l'Histoire littéraire du Bas-Empire, au XIIe siècle, aucun littérateur à qui un semblable portrait puisse se rapporter, ni même qui ait simplement porté le nom de *Xénoclès*.

Le dialogue, s'il est véritablement de Théodore Prodrome, comme l'annonce le titre qu'il porte, non-seulement dans notre manuscrit, mais encore, suivant le témoignage du P. Lazeri (2), dans un autre manuscrit du Vatican, n° CCXLIII, pag. 37],
C doit avoir été un des premiers fruits de son application à l'étude de la rhétorique et de la philosophie. En effet, d'un côté l'auteur semble dire lui-même qu'il était encore fort jeune lorsqu'il essayait ainsi de réfuter Aristote (3) : Οὐχ οἷός τε ἐγενόμην ἐγκρατὴς γενέσθαι τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων· ΝΕΩΝ γὰρ φρένες οὐ μόνον, κατὰ τὸν αὐτὸν (4), καὶ τοῦτο σοφὸν, ἠερέθονται, ἀλλὰ καὶ δύσκολοί εἰσι πρὸς τὰ δόξαντα καὶ πρὸς τὰς προλήψεις, ὅτι μάλιστα βιαιόταται. Et d'une autre part, nous voyons cette production dédiée à un personnage qui ne put guère paraître digne d'éloges et d'hommages, sinon dans les premières années du règne d'Alexis Ier, temps où Théodore Prodrome ne devait pas être fort avancé dans sa carrière. Je parle ici de cet *Italus*,
D sophiste et brouillon, sur qui l'habile historien du Bas-Empire (5) donne à peu près tous les renseignements que peuvent fournir les écrivains originaux (6). Dans notre manuscrit, le Mécène à qui l'auteur s'adresse, est à la vérité nommé non pas

(1) Conf. *Instit. Orat* lib. III, cap. 1, edit. Rollin. tom. I, pag. 174.

(2) *Miscell. ex mss. lib.* etc. In epistolas Theod. Prodr. pag. 11.

(3) *Ms.* CCCV, f 134, v, lin. 20 et seq.

(4) Scilicet, τὸν Ὅμηρον, Conf. *Iliad.* lib. III, v. 108.

(5) L. LXXXI, § XLIX. tom. XVII, pag. 561 et seqq.

(6) On peut aussi recourir au texte même de l'*Alexiade* d'Anne Comnène, liv. V, depuis la p. 143 jusqu'à la p. 149 inclusivement. Selon du Cange [*not. in Alexiad. loc. cit.* pag. 304], Jean *Italus* est précisément le même que Jean *Hypatus* dont Gesner [*in Bibl.*] cite quelques Traités de rhétorique et de philosophie. Cette dénomination d'*Hypatus* était, non pas un surnom, mais le titre d'une dignité que Jean *Italus* obtint, après que Psellus eut quitté Constantinople. La dignité dont nous voulons parler est marquée au nombre des emplois de la cour de Constantinople, dans l'ouvrage du moine Matthieu; mais Codin l'a omise. On en voit successivement revêtus Constans Vestarcha (*ap. Allat. De libr. ecclesias. Græcor Dissert.* II, p. 169); Mi

Italus, comme M. le Beau l'appelle, mais *Italicus* (1): Φιλοσοφίαν δὲ ἅπασαν καὶ ῥητορικὴν καὶ συνδεδεμένως ἄμφω καὶ ἀσυνδέτως, καὶ πάντα λόγον, τόν τε ἡμεδαπὸν καὶ τὸν θύραθεν, τίνι ἂν ἄλλῳ ἢ ἸΤΑΛΙΚΩ γε κριτέον; ὥσπερ ἀμέλει τὸν χρυσὸν τῇ Λυδίᾳ, καὶ τοὺς ἀετιδεῖς τῷ ἡλίῳ. . . . (2) Εἰς τὰς Δημοσθένους ὁρῶσα θυγατέρας, καὶ Πλάτωνός γε, καὶ Ἀριστείδου· προσθείην δ' ἂν καὶ ἸΤΑΛΙΚΟΥ. Mais je n'en reste pas moins porté à croire que ces louanges s'adressaient au même personnage qui, après en avoir imposé successivement à toute la cour des empereurs Michel Parapinace, Nicéphore Botoniate et Alexis I, fut enfin reconnu, vers la fin de l'année 1084, pour le plus hétérodoxe des théologiens et le plus vain des sophistes. Je regarde donc le dialogue qui fait le sujet de cet article, comme ayant été composé antérieurement à l'année 1085. Mais, sur tous ces différents points, je ne prétends donner ici que de pures conjectures, formées d'après une très-rapide lecture (3).

Au surplus, cette pièce qui, malgré l'inconsistance des raisonnements de l'auteur sur l'objet qu'il traite, ne laisse pas, comme je le montrerai peut-être ailleurs, d'être intéressante sous plusieurs points de vue, est l'avant-dernière qui, dans notre manuscrit, soit attribuée à Théodore Prodrome.

ARTICLE LXXIV.

[Morceau commençant au fol. 134, lin. 12, n. LXXXVII de l'Index grec.]

Ecrit [de Théodore Prodrome] sur les qualifications de GRAND *et de* PETIT, *de* BEAUCOUP *et de* PEU.

(L'auteur prétend établir contre Aristote qu'elles sont des qualifications, non pas *relatives*, mais *absolues*.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ καὶ τοῦ ΜΙΚΡΟΥ, καὶ τοῦ ΠΟΛΛΟΥ, καὶ τοῦ ὈΛΙΓΟΥ· ὅτι οὐ τῶν πρός τι εἰσὶν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ.

L'auteur de cet écrit polémique y cherche à détruire une partie de ce qu'Aristote établit dans le VIe chapitre de ses *Catégories* (4). Aristote dans ce chapitre énonce ceci : 18. Οὐδὲν τῷ ΠΟΣΩ ἐστιν ἐναντίον.. .. 19. Εἰ μὴ ἄρα τὸ ΠΟΛΥ τῷ ὈΛΙΓΩ φαίη τις εἶναι ἐναντίον, ἢ τὸ ΜΕΓΑ τῷ ΜΙΚΡΩ. 20. Τούτων δὲ οὐδέν ἐστιν ΠΟΣΟΝ, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ΠΡΟΣ τι. Οὐδὲν γὰρ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ΜΕΓΑ λέγεται ἢ ΜΙΚΡΟΝ, ἀλλὰ τῷ ΠΡΟΣ ΕΤΕΡΟΝ ἀναφέρεσθαι (notre manuscrit porte ἀναφαίνεσθαι.) Οἷον, ὄρος μὲν ΜΙΚΡΟΝ λέγεται, κέγχρος δὲ ΜΕΓΑΛΗ, τῷ τὴν μὲν τῶν ὁμογενῶν μείζονα εἶναι, τὸ δὲ ἔλαττον τῶν ὁμογενῶν.......... 22. Ἐάν τε τιθῇ τις ποσὰ εἶναι τὰ τοιαῦτα, ἐάν τε μὴ τιθῇ, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἐναντίον οὐδέν. Ὃ γὰρ μὴ ἔστι λαβεῖν αὐτὸ καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀναφέρεται (notre manuscrit porte ἀναφέροντα), πῶς ἂν εἴη τούτῳ τι ἐναντίον (ms. πῶς ἂν φαίη τις τούτῳ τι ἐναντίον); 23. Ἔτι δὲ, εἰ ἔστι (ms. ἔσται) τὸ ΜΕΓΑ καὶ τὸ ΜΙΚΡΟΝ ἐναντία, συμβήσεται τὸ αὐτὸ ἅμα τὰ ἐναντία ἐπιδέχεσθαι, καὶ αὐτὰ δὲ ἑαυτοῖς ἐναντία εἶναι.....

Notre auteur combat ces différentes propositions l'une après l'autre.

chel Psellus, sous le règne d'Alexis [Conf. *Scylitzem*] : Amyrneus, au temps de ce même prince [Conf. *Theophylact. Bulg. Arch. epist.* 40]; Michel d'Anchiale et Theodorus Irenicus Copas, patriarche de Constantinople [*Jur. Græco-Rom.* lib. IV, p. 303 et 304]; et d'autres encore [*ap. Balsamon. ad canon. Apost.* pag. 621, 673]. Gesner dit que plusieurs des ouvrages de Jean *Hypatus* sont dédiés à l'empereur Andronic ; mais cette observation ne prouve point qu'ils ne soient pas de Jean *Italus*; car il s'agit, non d'Andronic Comnène, mais d'Andronic le second fils de l'empereur Constantin *Ducas*, qui, comme on sait [*ex Zonar.* et *Scylitze*], avait déclaré empereurs ses trois fils, Michel, Andronic et Constantin.

Jean *Italus*, ajoute du Cange, florissait sous le règne de Michel *Ducas*, et, comme Anne Comnène l'atteste, avant le règne d'Alexis I. Ce même Jean *Italus*, poursuit-il, doit avoir été précisément le philosophe anonyme auquel Théophylactus [*Epist* 45] a adressé une lettre, pour l'exhorter à s'armer et de patience et de courage, afin de résister aux violents ennemis qui l'attaquaient.

(1) Fol. 131, r°. lin 16.

(2) Fol. 134, v° lin. 2.

(3) Le titre et la substance de ce qui nous reste d'ouvrages attribués à Jean *Italus*, semblent appuyer ma conjecture. La Bibliothèque impériale en possède deux, indiqués de cette manière dans le Catalogue imprimé :

In librum [περὶ ἑρμηνείας], *scholia Joannis* Itali, *inedita, in cod.* 1843, in-fol. *Incipiunt :* Ἡ λογικὴ πραγμάτεια [sic] τέλος ἔχει τὴν εὕρεσιν τῆς ἀποδείξεως. Part. II, p. 409.

Codex 2002, in-fol. *chartaceus, olim Mazarinæus. In eo continetur Joannis* Itali, *summi doctoris, Explicatio quæstionum sibi a nonnullis, præsertim vero ab imperatoribus Michaele, Andronico, propositarum. Illæ autem quæstiones ad logicam, physicam, ethicam, rhetoricam, grammaticam, theologiam, Aristotelem, Platonem, Homerum, Porphyrium et Hermogenem pertinent.* (*Ibid.* pag. 430.)

Au surplus, on peut consulter la *Bibliotheca græca* de Fabricius. lib. III, cap. V, § II, *edit. Harles* t. III, p. 213; — *It. ib.* § IV, pag. 215, not. *ffff*; — *It. ibid.* pag. 217; — *It.* lib. IV, cap XXXIII, § VI, tom. VI, pag. 75.

(4) Edit. *Pacii*, tom. I, pp. 52 et 53.

PETRI LAZERI S. J.

PRÆFATIO

IN EPISTOLAS THEODORI PRODROMI

(Miscellanea ex mss. libris bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu, in 8. tom. I. Romæ 1754.)

—

Theodori Prodromi epistolas Græcas cur vulgandas nunc primum censeam, facit primo ejus hominis apud viros doctos celebritas, deinde harum ipsarum raritas. Nam si nosi um codicem excipias et Vaticanum CCCV, vix alium esse constat quo illæ totidem numero contineantur. Montfauconius quidem in recensione Bibliothecæ Vindobonensis (1) ponit Theodori Prodromi epistolas. Sed Lambecius unde Montfauconius illud sumpsit (2) epistolam unam tantum nominat Prodromi ad Gregorium. Non ignoro Caveum (Caveum (3) vero auctorem habent Fabricius (4) et Oudinus (5)) docere in Bibliotheca Bodleiana exstare inter codices Baroccianos epistolas Theodori aliquot, sed eæ quæ sint aut numerum illarum non docet. Facturum ergo me operæ pretium existimavi si epistolas quæ apud nos erant nec ita facile inveniebantur aliquando vulgarem et viri celeberrimi opus hoc a tenebris vindicarem. Quantum enim nomen famamque hic Theodorus obtineat testes sunt qui eum sæpe appellant Græci scriptores ; præterea Gretserus, Possevinus aliique qui celebriores scriptores numerant, in primis vero Leo Allatius. Itaque alia ipsius quædam jamdiu fuerunt edita a Ribisso, Gesnero, Morellio, Gaulmino. Codex bibliothecæ nostræ qui has epistolas continet est chartaceus non ita antiquæ scripturæ, imo recentioris, sed probæ plerumque et præter epistolas alia quædam continet ejusdem quæ hic commemorabimus, omissis iis quæ jam sunt edita vel Fabricius recenset.

Εὐχαριστήριος τῷ Νομοφύλακι Πρωτεκδίκῳ καὶ Ὀρφανοτρόφῳ κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ : Gratiarum actio Nomophylaci, Protecdico et Orphanotropho Domino Alexio Aristeno. Prima verba sunt, Εἶτα τραγῳδοί.

Ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ Ὀρφανοτρόφου καὶ Νομοφύλακος κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ : De lingua Orphanotrophi et Nomophylacis D. Alexii Aristeni. Ὑπὲρ τῆς τοῦ Νομοφύλακος.

Εἰσιτήριος τῷ αὐτῷ Ὀρφανοτρόφῳ Πρωτεκδίκῳ καὶ Νομοφύλακι δὶς τὴν τοῦ Ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνοντι. Oratio in ingressu Orphanotrophi et Nomophylacis, cum iterum Orphanotrophi dignitatem adiret. Πότερα πρότερον.

Εἰς τὸν Καίσαρα ἢ ὑπὲρ πρασίνου : Ad Cæsarem sive pro prasini coloris factione. Χρωμάτων πέρι.

Πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν Πρόνοιαν. Ad eos qui propter paupertatem Providentiam blasphemant. Τιμολέων ὁ Τιμοδήμου.

Εἰς τό · Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. In illud : Et ipse præcedet coram illo in spiritu et veritate Eliæ. Τὴν ἀμοιρίαν ἀρχήν.

Ἀμαθὴς ἢ παρὰ ἑαυτῷ Γραμματικός. Imperitus sive apud se ipsum Grammaticus. Μαρσύαν εἴ τις.

Φιλοπλάτων ἢ Σκυτοδέψης : Amicus Platonis, sive Coriarius. Εἶεν ὦ καί.

Δήμιος ἢ Ἰατρός. Carnifex sive Medicus. Εἰ ἓν ἢ ὁ ἄνθρωπος.

Βίων πρᾶσις πολιτικῶν καὶ ποιητικῶν. Auctio vitarum hominum politicorum et poetarum. Τὸν μὲν τόπον.

Εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κύριν Ἰωάννην. In patriarcham Cpolis Dominum Joannem. Πῶς πάτε.

Μονῳδία εἰς τὸν Πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κῦριν Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν. Monodia in Porphyrogenitum et sebastocratorem Dominum Andronicum Comnenum. Σκηναὶ καὶ γραφαί.

Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κύριν Γρηγόριον τὸν Καματηρόν. Monodia in sebastum et Logothetam Dominum Gregorium Camaterum. Τίνι, ὦ παρόντες.

Μονῳδία εἰς τὸν ἁγιοθεοδωρίτην κύριν Κωνσταντῖνον. Monodia in sanctum a Deo datum Dominum Constantinum. Εἰ τοὺς ἀγαθούς.

Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς. Epithalamium felicissimi Cæsaris filiis. Ἐδέησε καὶ τριχῶν.

(1) *Bibl. biblioth.* pag. 550.
(2) Lib. v, pag. 233.
(3) Tom. II.
(4) Tom. VI *B. G.*, pag. 820.
(5) *Comm. de script. eccl.*, tom. II, p. 976.

Hactenus recensita opera, si cætera deessent omnia, tempus ostendunt quo Theodorus noster vixit; præsertim Monodia illa quibus Porphyrogenito et sebastocratori Andronico Comneno parentat. Est enim Andronicus hic Comnenus Alexii Comneni et Irenes Ducenæ filius in bello contra Barbaros mortuus, ut Prodromus ibidem postea significat, paulo ante patris excessum, id est 1118, ut recte Du Cangius docuit (6). In codice Vaticano CCCV (7) exstant heroici versus ejusdem εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς. *In imperatricem dominam Irenem Ducænam de morte sebastocratoris filii ipsius.* Idem conficitur ex eo quod scribit in patriarcham CPolis D. Joanuem. Statuere omnino debemus hunc esse Joannem IX qui CPtanam sedem adivit anno 1111 tenuitque ad 1134, ut Gullielmus Cuperus (8) et Bandurius (9). Alia sunt quæ eidem Prodromo ascribuntur in mss. Vaticanis in quibus multa ejus carmina continentur; cod. CCCV. Εἰσιτήριον ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ Πορφυρογεννήτῳ κυρίῳ Μανουὴλ καὶ σεβαστοκράτορι. *In adventum sponsæ ex Alamannorum gente et Porphyrogenitum Dominum Manuelem sebastocratorem*: præsertim vero de bellis a Joanne Comneno contra Persas gestis et oppugnata debellataque Castamone; ut εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικὰ τοῖς δήμοις: *In progressum D. Jo. Comneni post debellatam Castamonem decasticha politica, populis* (10). De his Cinnamus (11), Nicetas (12). Inveniuntur etiam versus in ipsius imperatoris sepulcrum (13), Εἰς τὸν τάφον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Sponsam illam ex Alamannorum gente, fuisse eam, quam Latini Bertham, Græci, nomine, ut moris erat, commutato, Irenem vocavere, omnino liquet. Itaque a Cinnamo (14) ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν αὐτῷ ξυνοικήσασα dicitur. Eam Robertus de Monte (15) Friderici Sueviæ ducis filiam facit, sed Wilhelmus Tyrius, Gesta Ludovici VI (16), Godefridus Viterbiensis (17), Berengarii comitis Sultzpachensis in Bavaria. Ingressus ejus Constantinopolim et nuptiæ ex eodem Cinnamo (18) contigere Manuele jam imperatore circa ann. 1143. Quamobrem ad hunc an. ab an. 1118 floruit noster Prodromus. Ætatem hanc ex ejus scriptis confirmatam videtur dubiam facere quod illius pariter nomine legitur in eodem cod. Vaticano CCCV (19): Εἰς τὴν σοφωτάτην Πορφυρογέννητον Καισάρισσαν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν περὶ τῶν ἑαυτοῦ. *In sapientissimam Porphyrogennetam Cæsarissam D. Annam Ducænam de rebus suis.* Nam eo quidem tempore quod Prodromo assignavimus vixit Anna Ducæna, nupta Georgio Palæologo, Nicephori filio, ex Anna Comnena in *Alexiade* (20) (itaque lapsum puto memoria Du Cangium (21) dum Georgii Palæologi uxorem nominat Irenem Ducænam), sed ea Porphyrogenita cum sit, Andronici Ducæ filia dici non potest nec Cæsarissa. Anna Ducæna, Constantini filia, nimis antiquior est quam ut huc transferri possit. Præterea quid illa laus sapientissimæ? Arbitror ego pro Ducæna legendum *Comnena*; atque esse Annam illam scriptis et historia sua nobilem, nisi Ducænam dictam mavis quod Constantino Ducæ Michaelis Ducæ imperatoris filio, eam adhuc puellam pater desponderat.

Est aliud Prodromi opus præcipuum in Vaticana, Barberina, Bibl. Reg. Scoriaci, etc. Ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐνταῖς ἱεραῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων καὶ σοφῶν ποιητῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. *Expositio in canones SS. et doctorum poetarum Cosmæ et Joannis Damasceni quos illi composuerunt in heriles sive præcipuos sacros et festos dies.* Hoc opus laudare putatur Eustathius Thessalonicensis (22), item Nicephorus Blemmida (23); a quo postremo Theodorus vocatur ὁ ἐξηγούμενος... τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστήν, *qui primus sacros canones exposuit.* Sunt hi sacri canones, hymni in sacris Græcorum officiis decantari soliti qui novem odis constant; graviterque lapsus est Petrus Possinus dum Theodorum dixit explicuisse Octateuchum Damasceni. Octoechum, opinor, dicere voluit, ecclesiasticum Græcorum librum qui troparia et canones continet a primis Vesperis Dominicæ ad missæ finem cani solitos et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Sed neque hunc librum qui alia aliorum continet, Metrophanis Smyrnæi, Anatolii CPni, Theodori Studitæ, interpretatus est Theodorus Prodromus, sed Joannes Zonaras. Gravius etiam imponere incautis posset quod ex Blemmida diximus; primum canonum sacrorum interpretem fuisse Theodorum Prodromum. Nam conciliorum jurisque ecclesiastici canonum primus interpres dicitur Theodorus Prodromus, quem multi Græcorum laudant. Verum necesse est hunc alium a nostro fuisse si verum est quod Nicolaus Comnenus Papadopoli (24) affirmat, primum Græcorum aggressum esse canonum interpretationem ante nongentos annos. Hinc Theodori Prodromi nomine scriptorem hunc alium præter nostrum distinguit ex laudato Papadopoli Fabricius (25). Atque antiquior ille scripsit præterea de sacris Ecclesiæ synaxibus, quem librum idem Comnenus (26) nominavit.

(6) *Famil. Byzant.*, p. 176.
(7) pag. 91.
(8) In tract. de Patr. CPis.
(9) Tom II *Imp. or.*, pag. 915.
(10) Cod Vat 305, p. 105; cod. 306, p. 50; cod. 307, p. 221.
(11) Lib. I Hist. p. 7.
(12) P. 13.
(13) Cod. 305, p. 91.
(14) Lib. III, p. 57.
(15) Ad a. 1142.
(16) Cap. 10 t. IV, *Script. Fr.* Duchesn., p. 398.
(17) P. 17.
(18) Lib. II.
(19) P. 93.
(20) P. 55.
(21) In *Famil. Byzant.*, p. 230.
(22) In proœmio suæ Exposit. Canonis Jo. Damas. in Pentec.
(23) Orat. I de Process. Spirit. S. *Græc. orthod.*, tom. I, pag. 11.
(24) In *Prænot. Mystag.*, p. 409.
(25) Vol. IX, p. 231 et vol XI, p. 45.
(26) P. 73.

An vero tertius quidam Prodromi sive Ptochoprodromi cognomine inducendus est Theodorus? Habentur cod. Vaticano DLXXIX (27) Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχοι πρὸς τὸν βασιλέα κῦριν Μανουὴλ τὸν Πορφυρογέννητον. Sunt autem Theodori hujus Ptochoprodromi carmina politica ad Emmanuelem Comnenum in mores monachorum sui temporis. Eumdem hunc ac Prodromum nostrum arbitratus est Du Cangius in indice quem Glossario mediæ et infimæ Latinitatis subjecit atque ex eo Oudinus; item Petrus Possinus qui Expositionem illam canonum sive hymnorum Prodromo pauperi, id est Ptochoprodromo, assignat. Contra alii eos distinguunt, ut Cave, qui annos etiam singulis diversos assignat. Sed vel unus vel plures fuerint, iisdem temporibus vixerunt.

Quid vero statuendum de Prodromo ejus libri auctore, qui in indice bibl. Reg. Scoriacensis ita proponitur: Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξήγησις εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Μοσχοπούλου : *Theodori Prodromi explicatio grammaticæ Moschopuli?* Hic pene tertius aut quartus enascitur Theodorus Prodromus nisi sit Moschopulus alius Moschopulo Manuele antiquior. Sed viri docti norunt, quam parum sit hujusmodi librorum titulis, sive eorum indicibus fidendum. Simile quidpiam, ut infinita taceam, factum est in Theodoro Lectore cujus historiæ exstant, Ἐκλογαὶ ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου, *Excepta ex ore Nicephori*. Miræus ita hunc titulum descripsit quasi ea ex Nicephori ore Theodorus exceperit; itaque Nicephoro Callisti recentiorem Theodorum fecit rejecitque ad sæc. XIV, atque ex eo hic error irrepsit in indicem gen. Bibl. editæ Lugduni an. 1677 et tom. XXVI. Atque ob hanc causam Sagittarius (28) collectanea hæc supposita esse judicavit.

Cæterum, ex his quæ ascribuntur Prodromo nostro operibus constat grammaticum eum fuisse, rhetorum facultate et dialecticæ mysteriis apprime eruditum. Grammaticum quidem ostendit opus quod modo descripsimus, sive ἐρωτήματα γραμματικὰ πρὸς τὴν βασίλισσαν, quæ cod. Vaticano XVI (29) habentur, atque aliis in bibliothecis, ut Montfauconius testis est (30). Joan. Meursius (31) laudat Theodori Lexicon et librum *De accentibus* (32) quæ forte idem sunt, nam exstat cod. Vat. 883 (33), Λεξικὸν περὶ πνευμάτων. De dialectica testes sunt libri (34) Παράφρασις εἰς τὰ ὕστερα τῶν ὑστέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Paraphrasis in posteriora Analytica Aristotelis*; item (35), Τοῦ αὐτοῦ καὶ Λέοντος τοῦ Μαργεντήνου ἐξήγησις εἰς τὰ ὕστερα Ἀναλυτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Denique (36), Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὀλίγου ὅτι οὐ τῶν πρός τί εἰσιν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ. *Magnum et parvum, multum et paucum non pertinere ad relationem, sed ad quantitatem*. Eloquentiam ejus demonstrant opuscula quæ prosa præsertim oratione scripsit; nam carmina plerumque invito Apolline eum scripsisse, præsertim heroica, neglecta etiam syllabarum ratione, fatentur quicunque legunt. Theologum erit qui non diffiteatur quod expositionem Psalmorum scripserit quæ habetur in Regia Scoriacenci bibliotheca. Habetur etiam quod nollem ab eo scriptum, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων. *De processione Spiritus sancti contra Latinos*; ubi primis continuo verbis errorem Græcorum schismaticorum defendendum suscepit, Φανερόν ἐστιν ὅτι ὥσπερ ὁ Υἱὸς οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα οἴεται ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἔχειν ὕπαρξιν. *Manifestum est quia ut Filius sic et Spiritus sanctus putatur ex Patre solo habere substantiam*.

Sed quis præterea qualisque Prodromus fuerit aut quod vitæ genus sectatus sit difficile est ex illius aut aliorum scriptis extundere: CPoli tamen vixisse ex his ipsis quas vulgamus epistolis colligere potes; item Orphanotrophio addictum fuisse. Hoc enim indicare videntur epistolæ ejus et opuscula orphanotropho inscripta qui tunc quidem erat Alexius Aristenus, vir apud suos nobilis, cujus exstat collectio canonum in *Bibl. Juris Græco Romani* Justelli (37) atque in *Pandectis* Beveregii (38). Quin εἰσιτήριον, sive inauguralem orationem eidem Aristeno dictam quam supra appellavimus ita exorditur Prodromus ut aperte significet se ad orphanotrophium ejusque curam pertinere: Πότερα πρώτερόν σοι, θειότατε δέσποτα, τὸν εἰσιτήριον ᾄσομαι καὶ παιανίσομαι τὸν ἐπιβατήριον ἢ ἐμαυτοῦ τὸν οὐκ ἐξιτήριον οὐδὲ ἐκβατήριον μὴ ὅτι γε κἀμοὶ καὶ τῷ οἴκῳ τούτῳ σωτήριον. Nimirum, ut Anna Comnena orphanotrophium CPtanum describit (39), inerat litterarius ludus, in quo disciplinis omnibus, omnibusque doctrinæ partibus juvenes instituebantur; alebanturque cum discipulis magistri, ut Zonaras (40) quoque significat. Quin ex his magistris unum Theodorum nostrum facimus? Scholam rexisse indicare de se ipse videtur ad Lizicum scribens (41), ubi βῆμα illud suum extollit quod nos docentis cathedram interpretari maluimus. Notum est enim præter vulgatissimam illam partis in Ecclesia excelsioris sanctiorisque significationem alia significare. *Locum dicendi in concione et locum dicendi in judicio* in antiquiorum Græcorum scriptis interpretatus est Budæus, sed ad locum quemcumque alium excelsiorem transfertur; atque ita novimus Manichæos βῆμα appellasse festum diem quo Manes occisus est; quod excelsa sede posita, ad quam per

(27) P. 366.
(28) In Introd.
(29) P. 21.
(30) Bibl. biblioth. p. 432, 344, 346 etc.
(31) In Constantinum Porphyrog, *de administr. imp.* cap. 51.
(32) In Glossario v. Λίγνον.
(33) P. 15.
(34) Cod. Vat. 246, p. 92, et cod. 304, p. 1.
(35) Cod. 1378, p. 141.
(36) Cod. Vat. 243, p. 37 et cod. 305, p. 134.
(37) Tom. II, p. 673.
(38) Tom. II, post pag. 188.
(39) *Alex.* lib. XV, p. 482.
(40) Lib. VIII, num. 24.
(41) Epist. 3.

quinque gradus ascendebatur celebraretur. Alias apud Nostrum sedes sive potestas cum *regia* tum *ecclesiastica* hoc nomine venit. Atque ita in illa inaugurali oratione, Διχῆ γὰρ, inquit, τῆς καθ' ἡμᾶς ἁπάσης διῃρημένης ἀρχῆς καὶ δυσὶ συνδιανενεμημένης τοῖς βήμασι, τῷ ἱερατικῷ, φημὶ, καὶ βασιλικῷ· et in orat. ad Alexium Aristenum eidem nomophylaci et orphanotropho tribuit τὸ συγκλητικόν τε ἅμα καὶ ἱερατικὸν βῆμα.

Plerique monachum fuisse Theodorum nostrum volunt. Et profecto, si unum eumdemque facimus ac Ptochoprodromum illum de quo diximus, non possumus aliud statuere. In iis enim versibus quos superius indicavimus id de se aperte narrat, ubi de aliorum elegantia scribendi dixit: Ἐγὼ δ' οὐχ οὕτω γράφω, καὶ γὰρ ἀγράμματός εἰμι καὶ νέος ῥακενδύτης καὶ μοναχὸς τῶν εὐτελῶν τῶν μηδὲν κεκτημένων. Congruere hæc satis videntur cum iis quæ ad Liziccm scribit (42), τὰ δ' ἡμέτερα ἀλουτοῦμεν, etc., et ep. 1 de solitudine sua. Ut enim horum temporum scriptor Nicetas (43), δέον ἐν τόποις δυσερενήτοις καὶ χωρίοις πανερήμοις τοῖς μονάζουσιν ἀποτάξαι τὸ σχήνωμα. Quod si in orphanotrophio postea vixit, fuisse ibi καὶ μοναζόντων καὶ μομαζουσῶν καταγώγια, Zonaras et Anna locis allatis narrant. Contra vero, quid esset cur monachus de capillo tantopere quereretur, quod capite fluxisset, ut ipse facit epist. 10 ?aut qui monacho idem conveniret unguento delibutus,ut habet epist. 13 ? De monachorum tonsura his temporibus testis est Cedrenus, qui de Michaele Calephate a Zoe de imperio dejecto scribit, ἐν τῷ κατὰ τὴν νῆσον Πρώτην μοναστηρίῳ τὴν κοσμικὴν ἀποθέμενος τρίχα τὸν λοιπὸν τῆς ζωῆς διήνυσε χρόνον. *In insulæ Protes monasterio mundanum deponens capillum, reliquam vitam exegit.* Verum, cum nunc quoque Græcos monachos videamus capillo aliquanto longiore uti, et cum apud Latinos, non id facere ecclesiasticam tonsuram, ut crines resecandi omnino sint : rem plane apud me constituere non possum ; etsi, ut verum fatear, in eam partem inclinat animus, quæ ponit, a Ptochoprodromo qui se etiam Hilarionem monastico nomine vocat, fuisse Prodromum nostrum diversum.

Versus quibus in Baream sive Baryn scribens, parentibus se ortum probis narrat optimisque disciplinis instructum et de avunculo episcopo loquitur, affert Fabricius. Mirum est Kœnigium Prodromum ipsum nostrum episcopum facere Cotyæi in Phrygia ; et scribere eumdem floruisse sæculo IV ; Fabricius quo auctore vel teste id ille dixerit, fatetur se ignorare. Arbitror tamen in errorem inductum a Cyri nomine quod nonnulli ei tribuerunt, quod legerunt κύρου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ; Cyrum vere illum celebrem sub Theodosio juniore olim CPolis præfectum, postea Smyrnæorum episcopum sunt qui Cotyæi episcopum fuisse volunt, ut Baronius (44) tradit. Supervacaneum vero est admonere κύρου pro κυρίου dixisse maxime ævi sequioris Græcos, adeoque titulum honoris esse illud, non nomen in Theodoro nostro, uti animadverterunt jam multi, Barthius, Gaulminus, Fabricius, etc. Cæterum ætas Theodori, præter ea quæ superius diximus, confirmatur ex his epistolis nostris ; ex postrema scilicet quæ ad Gregorium scribitur, ὅτι ἦλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀῤῥωστήσας καὶ παραιτησάμενος· *quando ad insulam venit sanctissimus dominus noster e patriarchatu post morbum et abdicationem.* Nemo hic non agnoscet Michaelem II, Oxitem dictum, qui cum an. 1143 Leoni Styppiotæ successisset, post annos duos mensesque octo quos ejus sedi Philippus Cyprius atque omnes alii patriarcharum catalogi tribuunt, se patriarchatu abdicavit, ut Nicetas (45) et Cinnamus (46) scribunt. Atque hinc confirmatur quod erat ex aliis monumentis constitutum a nobis, floruisse Prodromum usque ad an. 1143 ; addere etiam possumus an. 1146. Hæc longius fortasse de scriptore nostro, de quo sunt ferme omnia ut vides obscurissima ; nec tamen nos aliquid non illustrare cupimus. Quod epistolas spectat sunt illæ numero 14, magnam partem officiosæ, quæque ab aliis acceptas epistolas laudant aut easdem expetunt non sine aliqua intermissionis earum querela. Eloquentia tamen hominis exstat plane singularis, quæ in eodem argumento eoque vulgari habet nihilominus semper aliquid quod delectat. Morosis præsertim hominibus qui genus illud fastidient redundantis et quasi lascivientis orationis, reputandum est, non aliter scribere hoc tempore consuevisse qui apud Græcos doctissimi atque eloquentissimi habebantur, imo historicos ipsos, ut ex Niceta, Anna Comnena aliisque constat. Restat ut de interpretatione mea dicam. Et primum cur Italice vertere has Prodromi litteras maluerim ? Verum hoc ex me qui molestissimum hoc tricosissimumque interpretandi negotium aliquando susceperunt, eos quæsituros non puto. Satis enim norunt quanto commodius Græcis Italica respondeant quam Latina, Cur igitur minus hoc mihi molestiæ non caperem ? minus etiam lectoribus, quos ferme Italici sermonis non imperitos obventuros mihi sperabam, exhiberem ? Postea tamen cum essent qui Latinam interpretationem flagitarent, totum id negotii amico dedi, qui nostram cum vidisset, e Græcis tamen suam adornavit. Itaque si hæc alicubi discrepat a mea, non recuso, quominus illi potius lector hæreat quam meæ. Ego in Græcis exprimendis paulo fortasse liberius versatus sum. Nolebam enim Italica legentem non tam Italica verba et sermonem nostrum invenire quam Græcum seu barbarum. Sed ut in cæteris ita hic multo magis sua cuique ratio et consilium placet. Ut Græca darem correctiora ad Vatic. cod. CCCV, quem superius descripsi, confugi : attulit etiam opem aliquam in nonnullis quæ continebat ejusdem Vat. bibl. Cod. Othobonianus. In variantibus lectionibus exhibendis sive emendandis nostris primum indicavi littera C sive cum Cod. Vat. præcis :

(42) Epist. 4.
(43) In Man. Comn. lib. VII, num. 2.
(44) Ad an. 446.
(45) Lib. II, num. 3.
(46) Lib. II, etc.

appellavi, alterum O id est Othobonianum. Admoneo tamen nonnulla adhuc videri corrupta in Græco textu, quæ ex codicibus nostris restitui ullo modo potuerunt et ex conjectura ipse mea sum interpretatus; in aliis etiam quæ sunt integra non assecutum me scriptorem meum aliquando, credo. Sed nimirum ignoscet hoc mihi qui recentiorum Græcorum libri, novis sæpe vocibus aspersi, exemplis, jocis, allusionibus quas appellant, aliisque hujusmodi referti, quam sint obscuri non ignorant; vel etiam credent affirmanti festinanter hæc, aliisque distractum, occupationibus scilicet quæ muneris mei sunt, veluti ἐν παρόδῳ scripsisse.

CARD. ANGELO MAI

MONITUM

THEODORI POEMATIBUS AB EO EDITIS PRÆFIXUM.

(Biblioth. nov. PP. tom. VI.)

De Theodoro Prodromo ejusque scriptis plurimis tum editis tum ineditis accurate disseruit Allatius in diatriba, n. CXVI. *Cum autem multæ illius lucubrationes codice Vaticano* 305 *contineantur, isque codex superioribus annis Parisios translatus fuisset, oblata fuit occasio studiosissimis Gallis de eo ms. latius disserendi in voluminibus Excerptorum ex mss. regiæ bibliothecæ. Quin etiam a cl. Boissonado Anecd. Gr. T. IV, p.* 440, *editum Prodromi carmen video de SS. Trinitate. Item a cl. Cramero Anecd. Paris. T. IV, p.* 267, *carmen epitaphicum incipiens* ἐνταῦθα μοι στάς, *etc., quod etsi illic anonymum, attamen Prodromi esse, codices nostri docent. Et codex utique Vaticanus* 305 *postliminio Romam rediit; sed enim nos non hunc tantummodo, sed et alios in pontificia bibliotheca spectavimus Prodromi codices, præsertim vero Ottobonianum* 324, *cujus indiculum novem poematum jamdiu exposuimus in Spic. Rom. T. V, p.* 396, *quæ nunc carmina prelo tradenda censuimus, aliis aliquot additis, quæ de priore recuperato Vat. codice sumpsimus, neque minoris æstimanda sunt. Et sane Allatius in diatriba p.* 183 *iambica et politica Prodromi carmina ab acumine etiam atque elegantia commendat; heroica non item, quæ nos quoque intacta in codice* 305 *reliquimus, nempe, præter alia, f.* 91 *ad Irenem Ducænam. F.* 93, *ad Annam item Ducænam. F.* 92, 101, 123, *ad Joannem imp. Denique etiam epithalamium ad Nicephorum Phorbenum, quanquam minime heroicum, nec non minutiora alia; et denique monodias prosa oratione scriptas non magnopere inviti omisimus.*

Jam vero selectorum poematum publicandorum nobis hortatrix fuit, non tam Prodromi facultas poetica, etsi alioqui non contemnenda, quam egregia historiæ utilitas atque incrementum. Nam Comnenorum Alexii, et præsertim Joannis, illustrium imperatorum res gestæ, virtutes, et quidquid illorum vitam imperiique vices respicit, ubere vena depromuntur, perspicuaque nec insuavi eloquio scribuntur: itaque Prodromus inter Byzantinos historicos, quorum recens editio in Germania urgetur, non fortasse immerito reponendus videbitur. Ac sane voluissem, sicut Ephræmium poetam chronographum Græce simul Latineque edidi, sic etiam Prodromum Latina veste amicire, sed partim graviores occupationes, partim voluminis moles jam exaggerata, me deterruerunt. Cæteroqui Græca legentibus satis evidens erit Prodromus, nescientibus autem non deerit aliquando interpres. Atque hæc causa fuit, cur exegeticis quoque scholiis scribendis abstinuerim, quorum vice historici alii Byzantini fruentur. Et quidem Ephræmius noster, jam in seriem Byzantinorum relatus, plurimam Prodromo in utriusque imperatoris historia lucem impertietur.

ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ,

ΩΣ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΑ ΟΥΤΩ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΑ

ΕΝ ΟΙΣ

ΠΑΝΤΑ ΤΗΣ ΕΚΑΤΕΡΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΩΣ ΟΛΒΙΩΤΑΤΑ ΣΥΛΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ.

DOMNI THEODORI PRODROMI EPIGRAMMATA

UT VETUSTISSIMA ITA PIISSIMA,

IN QUIBUS

OMNIA UTRIUSQUE TESTAMENTI CAPITA FELICISSIME COMPREHENDUNTUR.

(Basileæ ap. Joannem Bebelium 1536. 8°.)

ΓΕΝΕΣΙΣ.

Εἰς τὸ ἑξαήμερον ἔργον τοῦ Θεοῦ.

Ἐν ἡμέραις ἓξ τὴν κτίσιν κτίζεις, Λόγε,
Οὐχ ὡς ῥιπῇ τὸν κόσμον ἀσθενῶν κτίσαι·
Ἀλλ' ἵνα, ταῖς ἓξ προστιθεὶς τὴν ἑβδόμην,
Τὸν σαββατισμὸν τὸν τελευταῖον μάθω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἤματι μὲν πρώτῳ γῆ καὶ πόλος, ἐν δὲ χυτὸν φῶς,
Δευτέρῳ αὖ στερέωμα, τρίτῳ δ' ἅλς, καὶ φυτὰ πάντα,
Ἀστέρες ἐν τετάρτῳ δὲ, πετεινὰ δὲ νηκτά τε πέμ-
|πτῳ,
Ἕκτῳ πεζὰ δὲ φῦλα, βροτὸς δ' ἐπὶ τοῖσι δομήθη.

Εἰς τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου.

Ὦ καινὲ τέκτων οὐρανοῦ καὶ γῆς, Λόγε,
A Πρῶτα στεγάζεις, εἶτα σαθρὰ πηγνύεις,
Καὶ δημιουργεῖς οὐρανοῦ γῆν δευτέραν,
Καὶ ταῦτα τῆς σῆς πανσόφου λεπτουργίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἴ κε θεοπροπίην Μωϋσέως οὔασι βάλου
Σοῖσιν, Ἀριστότελες, τάχ' ἂν οὐρανὸν ἀμφενόησας
Κτίσμα Θεοῦ μεγάλοιο σάφ' ἔμμεναι, οὐδέ τε πειθοῖ
Κλεψινόῳ ἀγένητον ἔφησθά μιν, ἀλλὰ γενητόν.

Εἰς τὴν τοῦ στερεώματος κτίσιν.

Εἶδες Θεὸν χθὲς οὐρανοῦ πλάστην, ξένε,
Ὅρα τὸν αὐτὸν οὐρανοῦ πλάστην πάλιν.
Ὁ χθὲς μὲν ἦν ἄναστρος, ἡ πρώτη πλάσις,
Τὸν δεύτερον δὲ λαμπρύνουσιν ἀστέρες.

GENESIS.

In Dei opus sex diebus absolutum.

Sex tantum dies mundi opificio impendis, o Verbum, non quasi in oculi momento mundum creare non posses; sed ut ego senis diebus abjecta septima, Sabbatismum supremum edocear.

In idem.

Die primo terra, et polus, sparsum prætcrea lumen; secundo vero firmamentum, tertio mare, plantæque omnes, stellæ quarto, volatilia, et natatilia quinto; sexto quadrupedum genera, post hæc omnium postremus homo conditus est.

In mundi creationem.

Stupende cœli et terræ opifex, o Verbum, primum tegis, infirma deinde stabilis, et terram a B cœlo secundam procreas; idque tuæ sapientissimæ opus est, vel in tenuissimis rebus industriæ.

In idem.

Si Mosis oraculum tuis immissum auribus exaudivisses, o Aristoteles, forte cœlum circumducto tandem animo cognovisses, idque luculenter, opus esse præpotentis Dei, neque persuasione, qua mente falsus es, illud increatum dixisses, sed creatum.

In firmamenti creationem.

Heri Deum conspicatus es, o hospes, cœli conditorem, eumdem contemplare cœlos iterato condentem, quod hesternum vidisti cœlum, erat sine astris, quæ prima fuit formatio; quod vero secundo productum est, stellis illuminatur.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μεσσηγὺς δύο πόντων οὐρανὸς ἀμφετανύσθη,
Ὃν μὲν ὕπερθε φέρων ἀπερείσιον, ὃν δ' ὑπένερθε.
Τῶν ἄρ' ἀποκριθέντων, θεσπεσίῳ τ' ἐνὶ φραγμῷ
Τὸν μὲν ἀνὴρ περᾷ, τὸν δ' ἅτερον οὔτι πω ἴδμεν.

Εἰς τό, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην καὶ ξύλα καρποφόρα.

Τῆς γῆς τὸ σῶμα γυμνὸν ἔκτισας, Λόγε,
Ἀλλ' ἐνδύεις νῦν, καὶ στολίζεις κοσμίως,
Χόρτοις, πόαις, ἅπαντι καρπίμῳ ξύλῳ,
Λόγῳ δὲ μικρῷ πάντα κηπεύεις τόπον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γῆ, φυτὰ πάντα πρόφυσον, ἔφη Θεός. Ἡ δ' ὑπάκουσε,
Καὶ πλάτανόν τε, κέδρον τε συκῆν τε φύσ', ἄλλα τε [δένδρα,
Ἐν δὲ ῥόδον τε, κρίνον τε καὶ ἀνθεμόενθ' ὑάκινθον,
Καί σφιν † ἐνεστεφάνωτο, ἑῷ δ' ἐπεγάννυτο κάλλει.

Εἰς τὴν τῶν ἀστέρων δημιουργίαν.

Τὸ χθὲς χυτὸν φῶς σήμερον συνεστάλη,
Τὸν ἡλιακὸν δίσκον εὑρὸν οἰκίαν.
Τὸ δεύτερον δὲ τῶν δύο σφαιρωμάτων,
Τὸ μέχρι νῦν ἄναστρον, ἀστέρων γέμει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γαῖά τε καὶ στερέωμα ἀκαλλέα γέντο κατ' ἀρχάς,
Ἀγλαὰ δ' ἀμφοτέροισι Θεὸς μετενείματο κάλλη·
Γῆν γὰρ χθὲς βοτάνῃσι, καὶ οὐρανὸν ἄστρασιν ἄρτι
Ῥήματι ἀμφὶ μόνῳ κατεκάλλυνεν. Ὢ μέγα ῥῆμα!

A *Εἰς τὴν τῶν νηκτῶν καὶ πτηνῶν ζώων γένεσιν.*

Ἄψυχον οὖσαν τὴν φύσιν τὴν ὑδάτων
Ψυχὰς κυΐσκειν πῇ ἐπιτρέπεις, Λόγε;
Τὰ πτηνά, φημί, καὶ τὰ νηκτὰ θηρία.
Πάντως καθ' οὓς σὺ μυστικοὺς οἶδας λόγους.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νηκτὰ μὲν ἐξ ὑδάτων ὀρθῶς ἔφυ, τοῖς ἐνεόντα·
Πτηνὰ δέ τ' ἐξ ὑδάτων πῶς ἄρ' ἔφυ ἠερόφοιτα;
Σῆς τάδε, παμμέγ' ἄνα, πολυμήχανα δήνεα τέχνης,
Ὅς ῥα καὶ ἐξ οὐκ ὄντος ἐδείμαο κόσμον ἅπαντα.

Εἰς τὴν πλάσιν τοῦ Ἀδάμ.

Γῆς υἱὸς Ἀδάμ, γῆς ἄναξ, γῆς ἐργάτης·
Τὸ μὲν πεφυκώς, ἐκ χοὸς γὰρ ἡ πλάσις,
Τὸ δ' ἀξιωθείς, ὡς Θεοῦ κατ' εἰκόνα,
Τὸ δὲ κριθείς, κόλασιν ἐνδικωτάτην.

B *Εἰς τὸ αὐτό.*

Γῆ, πόλος, ἐν δὲ φόως, καὶ τείρεα, νηκτά τε πάντα,
Πτηνά τε, πεζά τε, πάντα Θεοῦ φαμένοιο τελέσθη.
Μοῦνος Ἀδὰμ παλάμῃσιν ὑπ' ἀθανάτῃσι δομήθη,
Πνοιὴν θεσπεσίην δὲ γέρας λάχεν ἔξοχον ἄλλων.

Εἰς τὴν τῆς Εὔας πλάσιν.

Ὑπνοῖ δ' ἐκεῖνος, ἢ νενέκρωται, ξένε;
Ὃς τὴν ὅλην γοῦν πλευρὰν ἀφῃρημένος
Κεῖται τανυσθείς, οὐδ' ἐπέγνω τὸ δρᾶμα.
Σίγα, Θεὸς δρᾶται γυναικὸς τὴν πλάσιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐκ χθονὸς ἄνδρα τέτευχεν Ἀδὰμ Θεός; ἦ ῥα καὶ [Εὔαν

In idem.

Duo inter maria cœli circumquaque sunt extensi, illud quidem interminatum superne continentes, hoc inferne. Cumque divino quodam septo discriminentur a se invicem, alterum quidem tranant homines, altero nobis nondum satis explorato.

In id: « Producat terra herbam virentem, et ligna pomifera. »

Terræ nudum corpus et vacuum fabricatus es, o Verbum, sed nunc induis et decenter exornas graminibus, herbis, omnique pomifero ligno, modico verbo campos omnes in hortum serens.

In idem.

Terra omnigenas plantas effundat, dixit Deus; quæ obsecuta platanum, cedrum, ficum cæterasque produxit arbores. His adde rosam, lilium, et florentem hyacinthum, quibus coronata floribus suo lætata est ornatu.

In stellarum opificium.

Quod heri sparsum erat lumen, hodie collectum est et contractum, invento rotæ solaris habitaculo. Secundus vero duorum orbium cœlestium, hactenus sideribus expers, nunc eorum denso agmine refercitur.

In idem.

Terræ et firmamento, quæ de principio deformia erant, illustrem Deus utrisque pulchritudinem impertivit. Hesterna quippe herbarum productione terram, cœlum nunc astris exornat, idque unico verbo. Quam stupenda verbi efficacia!

C *In natatilium et volatilium animantium productionem.*

Cum inanima sit aquarum natura, quorsum ex eis gigni animata permittis, o Verbum? Volatilia, inquam, et natatilia animantia: omnino permittis per eas, quas nosti, mysticas et arcanas rationes.

In idem.

Natatilia, quæ in aquis insunt, convenienter ex aquis enata sunt, sed quæ per aera spatiantur volucres, quorsum ex aquis exortæ? Hæc tuæ sunt artis sapientissima consilia, quam maxime Rex, qui vel ex nihilo mundum universum architectatus es.

In Adami formationem.

Terræ filius Adam, terræ rex, terræ cultor fuit. Illud quidem natura, e limo enim terræ formatus est; hoc, Dei dignatione, ut ad ejus imaginem efformatus, D tertium divina damnatione, quam meritissima pœna subiit.

In idem.

Terra, polus, præterea lumen, astra, volucres omnes, pisces, et quadrupedia, loquente Deo, perfecta sunt. Solus Adam manibus immortalis Dei conditus divinum Spiritum, præcellentis instar donarii, sortitus est.

In Evæ formationem.

An ille sopitus, an vero exstinctus est, o hospes, qui integra certe costa spoliatus jacet extentus, nec quid fiat interea persentiscit? Parce percontari, Deus mulieris formationem operatur.

In idem.

Num Deus Adamum e terra compegit in hominem?

Οὐχὶ θέλων ἂν ἔτευξεν ἀπὸ χθονός; Ἢ μάλα τοῦτο·
Νῦν δέ μιν ἐξ ἀνέρος πλευρῆς πλάσεν, ὄφρα μιγέντες
Ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχωσιν.

Εἰς τὴν τοῦ ὄφεως ἀπάτην.

Δαίμων, φθόνος, γύναιον, ἡδονῆς ξύλον
Ἀπεκδύουσιν, ἐξ Ἐδὲμ πέμπουσί με.
Θεὸς, πόθος, γύναιον, ἔντιμον ξύλον
Ἐπενδύουσιν, εἰς Ἐδὲμ πέμψουσί με.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τλῆμον Ἀδὰμ, τί παθὼν γυμνὸς περὶ δένδρεϊ κεύθῃ;
Κλεπτοσύνῃ μ' ἀπάτησεν ἐῇ δάμαρ, ἣ πόρε καρπὸν
Ἔδμεναι, οὐδ' ἀπίθησα· φαγὼν δέ ἑ, γυμνὸς ἐλεί-
[φθην.
Ὤφελον οἶος ἐὼν ἐνὶ κήπῳ τῷδε πολεύειν.

Εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν γέννησιν Κάϊν.

Βλέπεις τὸν Ἀδάμ; Καὶ βλέπω, καὶ δακρύω·
Ἐκβάλλεται γὰρ τῆς τρυφῆς τοῦ † χωρίου.
Δέον δὲ μισεῖν τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν,
Ὁ δ' ἀλλ' ἐπιγνοὺς παῖδα γεννᾷ τὸν Κάϊν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐξ ἀπόνου βιότοιο πόνον τ' ἐχέμεν καὶ ὀϊζὺν,
Τλῆμον Ἀδὰμ, κέκρισαι, καὶ γηπόνον ἀντὶ Θεοῖο
Σατάν σε σχεδίασσε παραίφασις, ᾗ ῥα πιθήσας,
Πότμῳ ἔφυς ὑπόδικος, ἀναγκαίῃ τε, πόνῳ τε.

Εἰς τὴν σφαγὴν τοῦ Ἄβελ.

Ὦ μιαρὰ χεὶρ τοῦ Κάϊν καὶ καρδία,
Τί δρᾷς τὸν Ἄβελ; ἢ φόνευσας; Εἰπέ μοι,
A Ἔχεις ἀδελφὸν ἄλλον ἰδεῖν ἀντ' Ἄβελ
Ἢ πᾶς ὁ κόσμος οὐχὶ χωρεῖ τοὺς δύο;

Εἰς τὸ αὐτό.

Τέσσαρες ἀμφὶ ῥ' ἅπασαν ἔσαν χθόνα ἐνναετῆρες,
Δοιοὶ πὰρ τοκέεσσιν, ἀδελφεὼ ἄρσενε δοιώ.
Καί ῥ' ὁ τὸν ἐξενάριξε, Κάϊν Ἄβελ, αἷμα δὲ νεκροῦ
Νέρθεν ἄϋσ', ὁ δ' ἄκουσε Θεὸς, καὶ τύψε φονῆα.

Εἰς τὴν μετάθεσιν Ἐνώχ.

Οὐ φθαρτὸς Ἀδὰμ ἔν γε τῇ πρώτῃ πλάσει,
Ἀλλὰ φθαρεὶς τέθνηκεν· οἶδας τὸν τρόπον.
Ἐνὼχ δὲ πλασθεὶς εἰς φθορὰν οὐκ ἐφθάρη,
Ἀλλ' εἰς ἔτι ζῇ· μανθάνεις τὴν αἰτίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τὸν Σὴθ Ἀδὰμ ἔφυσεν, Ἐνὼς δ' ἐκυήσατο κεῖνος,
Αὐτὰρ Ἐνὼς Καϊνὰν, ὁ δὲ Μαλελεὴλ λάχεν υἷα,
B Ὃς δ' Ἰάρεδ γέννησεν, Ἐνὼχ δέ οἱ ἔπλετο παῖς,
Ὃς καὶ ἀθανασίην λάχεν ἐξ Ἀδὰμ ἕβδομος ἀνήρ.

Εἰς τὸν ἐπὶ Νῶε κατακλυσμόν.

Ἡ τοῦ Θεοῦ μὲν αὐτάγαθος χρηστότης
Οἰκοῦσαν ὑπέστησε τὴν πᾶσαν κτίσιν·
Ὁ τῶν βροτῶν δὲ πλημμελέστατος βίος
Κατέκλυσε ξύμπασαν αὐτὴν ἀθρόον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νῶε σὺ σύν τε δάμαρτι, καὶ υἱέσιν, ἠδέ τε νυοῖς
Τήνδ' ἐπὶ κίστην εἴσδυτε, ῥίζα βίοιο νέοιο.
Αὐτὰρ ἐγὼ βροτέην ἀπὸ φύτλην γῆθεν ἀείρω
Πότμῳ λευγαλέῳ, ὑγρῷ δ' ὑπὸ σήματι κεύσω.

numquid et Evam e terra de industria non effinxit? Omnino sane, nunc enim eam ex viri costa formavit, C ut una conjuncti viri, et mulieres concordem foveant animum.

In serpentis deceptionem.

Dæmon, invidia, mulier, et voluptatis lignum me extrudunt, et ex horto Edem amoliuntur: nunc vero Deus, amor, mulier, et pretiosissimum crucis lignum, me inferunt, et in Edem immittunt.

In idem.

Infelix Adam, quo terrore perculsus in arboreto delitescis? Vafritie me sua decepit uxor, quæ fructum porrexit edendum, nec renui; sed eo comesto relictus sum nudus: præclare mecum actum fuisset, si in hoc horto solus inhabitassem.

In Adami exsilium, et Caini natalem.

Adamum vides? næ video, et lacrymor, e vireto enim deliciarum extorris eliminatur; cumque oportuisset odisse mali causam, mulierem, ea tamen cognita, Cainum generat filium.

In idem.

Ex tranquillæ vitæ statu, laboribus ferendis, ac miseriis addictus es, infelix Adam, et pro eo quod Deum agere studebas agricolam, evestigio te fecit fraudulentum Satanæ consilium, cui obsequendo factus es obnoxius morti, necessitatis angustiis, ac laboribus.

In jugulationem Abelis.

O scelesta manus, o mens Caini longe nocentissima! quid Abelo facis? num jugulasti? mihi loquere, habes alterum, quem loco Abelis fratrem videas; vel universus orbi utrumque non potest capere?

In idem.

Quatuor in universa terra coloni erant, præter geminum parentem duo germani fratres ique mares; quorum hic istum, Abelum Cainus interfecit, sanguinem vero demortui inferne clamantem Deus inaudivit, et fratricidam percussit.

In Enochi translationem.

Adamus, in innocentiæ statu creatus, non erat interitui obnoxius, sed peccati labe corruptus obiit; nosti modum. Enochus non est mortem perpessus, in quam formatus fuerat, sed adhuc vivit; probe item prorogatæ vitæ rationem percipis.

In idem.

Adamus Sethum, hic Enoem progenuit, Enos D porro Cainam, qui Malaleelem nactus est filium; hic Jared in lucem edidit, cui Enochus in stirpem natus ab Adamo septimus immortalis vitæ sortem consecutus est.

In eluvionem aquarum temporibus Noe.

Ipsa quidem Dei primigenia bonitas quæ in terris inhabitant omnia, in rerum naturam produxit, mortalium vero flagitiosissima vita rerum universitatem de improviso aquis obruit.

In idem.

Tu, Noe, una cum uxore, liberis, et nuribus, qui novæ vitæ radix futuri estis, in arcam ingredimini: cæterum ego genus hominum e terra mox auferam perniciosa morte, eosque sub aqueo recondam sepulcro.

Εἰς τὴν μέθην Νῶε, καὶ τὴν ἀναίδειαν Χάμ.

Σὴμ, Χὰμ, Ἰάφεθ τέκνα τῷ Νῶε τρία·
Τούτων ὁ μὲν Χὰμ εὐλόγως κατηράσθη,
Μὴ συγκαλύψας τοῦ πατρὸς τὴν αἰσχύνην.
Εὐχὴν δ' Ἰάφεθ ἅμα τῷ Σὴμ λαμβάνει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νῶε πρὸ κλῆμ' ἐφύτευσεν ἐρίβοτρυ, θλίψε δὲ καρπὸν,
Καὶ πίεν ἁρπαλέως ζωρὸν μέθυ, ἐκ δὲ μεθύσθη,
Γυμνώθη δὲ πέπλοιο, καὶ ἀνδρομένην φάνεν αἰδῶ.
Οἰνοπόται, τρομέωμεν· ὁ γὰρ τύπος ἐγγύθι κεῖται.

Εἰς τὴν πυργοποιίαν.

Ὁ πύργος οὐχὶ πύργος, ἀλλά τι ξένον·
Αὐτοῦ γὰρ ἄχρις οὐρανοῦ † σχεδὸν φθάνει·
Πλὴν βλέψον αὐτὸν, ὡς πεσὼν ἀνετράπη,
Τῶν πυργοποιῶν † συγχυθέντων τὴν φράσιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνδρες ὑπερφίαλοι κακὰ φρεσὶ μητιόωντο,
Πύργον ἀναστήσειεν ἐπ' Οὐλύμπου πείρατα μακρά·
Τὴν δ' ἄρα μῆτιν ἔερξε κακὴν Θεὸς, ἀμφὶ δὲ γλῶσσαν
Σύγχεε τὴν δομέουσαν. Ὁ δ' οὐ τέλος ἔλλαβε πύργος.

Εἰς τὸν Ἀβραὰμ ἐξερχόμενον ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ.

Ὦ πίστις Ἄβραμ, πίστις ἀκραιφνεστάτη!
Ἔξελθε γῆς, ἤκουσε, σῆς, καὶ φύγε † ταχύς.
Ἐξῆλθεν εὐθὺς συλλαβὼν Λὼτ καὶ Σάραν,
Καὶ γῆν Χαναὰν ἔσχεν εἰς παροικίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χαλδαΐην γενέθλην πολυπλανέα ἔκφυγεν Ἄβραμ,
A Ἐκ δ' ἔβη ἀπιστίην δυσσεβίων γενετήρων·
Ἐκ δὲ Θεοῦ καλέοντος ἅμ' ἕσπετο σύν τε δάμαρτι,
Σύν θ' υἱωνῷ. Ἀτάρ μιν ἀγάσσατο καὶ Θεὸς αὐτός.

Εἰς τὴν διὰ τὸν λιμὸν ἄφιξιν Ἄβραμ εἰς Αἴγυπτον.

Ὡς ἐκφύγοι πως † τοῦ λιμοῦ τὴν ἀγχόνην,
Ἰδίην † ἀδελφὴν, τὴν ὁμόζυγον λέγει
Ὁ πατριάρχης, καὶ προδιδοῖ τὴν Σάραν
Τοῖς ἀθέοις ἄρχουσι τῶν Αἰγυπτίων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κάλλιπε τήνδε δάμαρτα καλὴν Ἄβραμ· οὐ γὰρ ἔοικε
Τήνδε τεῇς Φαραὼ ὑπ' ἀγκοίνῃσι δαμῆναι.
Ἢ γὰρ ἐγώ σ' ἐτάσαιμι βαρειῶν ἐξ ὀδυνάων,
Εἴ οἱ ἐπαυθάδεας περὶ κοῖτον χεῖρας ἰήλῃς.

B *Εἰς τὴν μάχην ποιμένων Ἀβραὰμ καὶ Λὼτ, καὶ τὴν τούτων διαίρεσιν.*

Ὢ πάντα δεινὴ τῆς φιλαυτίας νόσος!
Δι' ἣν ὁ Λὼτ παρῆκε τὴν ξυναυλίαν
Τοῦ πατραδέλφου, καὶ πρὸς Σόδομα τρέχει,
Ἐξ ὧν φυγῇ πρίαιτο τὴν σωτηρίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δοιῆς πὰρ ποίμνῃς δύο ποιμένες ἀντίοι ἔσταν,
Λὼτ μὲν ὅς, αὐτὰρ ὅ γ' Ἄβραμ· ἐπὶ προβάτοις δ' ἐμάχοντο.
Ἐν δ' ἄρα δεσποσύνοισιν ἀεικέα ὦσαν ὑπ' ὀργὴν,
Καί τ' ἔριδα ξυνέηκαν, ἀπ' ἀλλήλων δ' ἐμέρισαν.

In temulentiam Noe et Chami impudentiam.

Sem, Cham, Japhet tres Noe filii erant, quorum merito Chamus imprecatione perculsus est, non cooperta patris verecundia, sed Japhetus una cum Semo patris apprecationem percipit.

In idem.

Noe primus onustum racemis palmitem sevit, et protrito fluctu meracum hausit avide, quo inebriatus est, nudatusque pallio virilem aperuit pudorem: nos, qui vino utimur, pertimescamus: nam proxime jacet bibaculorum exemplar.

In turris ædificationem.

Turris non amplius turris est, sed quid omnino stupendum; prope enim ad ipsum usque cœlum pervadit. Nihilo tamen secius dispice, ut ea cadendo prostrata fuerit, confusis eorum linguis, qui turrim excitare instituerant.

In idem.

Homines audaculi mala mentibus inierunt consilia, ad altos usque cœli fines turrim exædificare; sed pravum Deus consilium prohibuit, lingua passim ædificantium confusa, nec turris ad coronidem perducta est.

In Abrahæ demigrationem e terra sua.

O fides Abrahæ sincerissima! qui hanc a Deo vocem exaudivit, Egredere de terra tua, et confestim fuge: dictum, factum; comprehenso manibus Loto, et Sara demigravit, terramque Chanaam in incolatum sortitus est.

In idem.

C Flagitiosissimam Chaldæorum progeniem evitavit Abraham, et impiorum parentum perfidiam excedendo evasit, una cum uxore secutus evocantem Deum, et cum fratris filio: quo facto, eum Deus ipse demiratus est.

De Abrahæ profectione in Ægyptum, ob annonæ inopiam.

Quo utcunque famis angustias evitaret propriæ conjugi sororis nomen attribuit patriarcha Saramque permittit sacrilegis Ægyptiorum proceribus.

In idem.

Hanc Abrahæ formosam dimiste conjugem, nec enim consentaneum est eam tuis sub ulnis amplecti, o Pharao; certe enim gravibus te pœnis afficiam, si
D audaces in eam manus inter dormiendum injeceris.

In contentionem pastorum Loti, et Abrahæ, et eorum alterius ab altero separationem.

O gravis omnino amoris proprii morbus, per quem Loto dimisso contubernio patrui Abrahæ, Sodomam currendo se recipit, unde nisi fuga redimere salutem non queat.

In idem.

Duobus pro gregibus duo inter se pastores altercabantur, ovium causa pugnantes, hic Loti pastor, alter Abrahæ; inter heros quidem indecentem concitarunt iram, quos et in rixam adductos, ab invicem diviserunt.

Εἰς τὴν νίκην, ἣν ἐνίκησεν Ἀβραὰμ ἐκ Χολοδογομὼρ, ὅτε καὶ ὑποστρέφων εὐλογεῖται ὑπὸ Μελχισεδέκ. A

Ὡς εὐλογητὸς Ἀβραὰμ τῷ Κυρίῳ,
Σαλὴμ βασιλεὺς, ἱερεὺς Θεοῦ λέγει,
Καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εἰκονίζει θυσίαν,
Ἄρτον μετ' οἴνου τῷ πατριάρχῃ φέρων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παισὶ τριηκοσίοισι καὶ ὀκτὼ καὶ δέκα μούνοις
Ἔθνεα Ἄβραμ ὤλεσεν ἀλλοφύλων βασιλήων,
Ἐκ δ' ἄρα Λὼτ ἐσάωσεν ἁλώσιμον ἔγχεϊ ἐχθρῶν,
Σκῦλα δὲ πάντ' ἀπένειxε † παλίλλογα τοῖς Σοδομί[ταις.

Εἰς Ἀβραὰμ τὸν τριάνδρα ξενίζοντα.

Ὦ δρῦς ἀρίστη, δρῦς δρυῶν μακαρτάτη,
Ὡς ὑπερήρθης καὶ κέδρων, καὶ λιβάνων. B
Θεὸς γὰρ ἐν σοὶ, καὶ τίς ἀντάροιτό σοι;
Ὅμως Ἀβραὰμ, οὐχὶ δρυὸς ἡ χάρις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ταῦτά σοι, Ἀβρὰμ, ἔπαθλα φιλαγάθοιο μενοινῆς,
Οὐρανὸς, ἡ δρῦς ἔγεντο, καὶ ἡ Τριὰς ἤλυθ' ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ φάγεν, ἐν δ' ἐστὶ κρυπτῆς τάδε οἰκονομίης,
Καὶ πόρεν ἐξ ἀτόκοιο τόκον μήτρης τὸν Ἰσαάκ.

Εἰς Σοδομίτας ζητοῦντας τοὺς ἀγγέλους τοὺς εἰσελθόντας πρὸς Λὼτ ἐπὶ συνουσίαν.

Ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος ἀῤῥενοφθόρον,
Νῦν καὶ κατ' αὐτῶν ἐξεμάνης ἀγγέλων;
Θάῤῥει· πρὶν ἢ γὰρ ἀγγελοφθόρον γένῃ,
A Πυρὶ φθαρήσῃ, καὶ κακὸν κακῶς θάνῃς.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀνέρες αὐθάδεες, τί κακὰ φρεσὶ μητιάασθε;
Τούσδ' ἀνέρας καλέοντες † θηλυτερῶν ποτὶ κοῖτον;
Δοιά μοι ἔνδον ἔασσιν ἐπ' ἀνδράσιν ἄζυγα τέκνα,
Τοῖσδ' ἐποαρίζοιτε, νόθην δ' ἀπόθοισθ' † ὀαριστύν.

Εἰς τὸν ἐμπρησμὸν Σοδόμων.

Ἔκφευγε, Λὼτ, ἔκφευγε τὴν γῆν Σοδόμων,
Μὴ τοῖς πονηροῖς συμφλεγῇς, καὶ συνθάνῃς,
Σηγὼρ ὄρει † πρόσβαινε, καὶ σώζου μόνος,
Μηδὲ στραφῇς ὄπισθε, μὴ παγῇς λίθος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὑετὸς αἰθαλόεις πυροειδέων ἐκ νεφελάων
Αἰθερόθεν † προτέπεσσε, καὶ ἄφρονα † φλέξε Γο[μόῤῥην.
B Ἐκ δέ τε † γῆν Σοδόμων κακοεργέα Λὼτ φύγεν οἶος·
Οἶος ὁ γὰρ δίκαιος ἀνὰ πτόλιν ἔπλετ' ἀλιτρήν.

Εἰς Λὼτ μεθύσαντα, καὶ μιγέντα ταῖς θυγατράσιν.

Τί δ' οὐκ ἂν ἐχρήσατο ταῖς ἀλλοτρίαις,
Ὁ ταῖς ἑαυτοῦ συμφθαρεὶς θυγατράσιν;
Ὀρθῶς λέγεις, πλὴν ἀγνοεῖς τὴν αἰτίαν·
Οἴνου γὰρ, οὐ Λὼτ ἐστιν ἡ παροινία.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πάππον ὁμοῦ καὶ φίτυν τίς ποτ' ἔειδε τὸν αὐτὸν,
Θυγατέρ', ἠδέ τ' ἄκοιτιν, ἀδελφεὸν, ἠδέ τε παῖδας;
Νῦν ἄγε, Λὼτ, ἰδέτω, θυγατράσιν ᾗσι μιγέντος,
Οἶνε κακῶν ἀρχηγὲ, μέθης πάτερ †, ἔῤῥ' ἀπ' ἐμεῖο.

In victoriam, quam reportavit Abraham, de Chodorlahomor unde reversus, fausta precatione impertitur a Melchisedeco. C

Quam Deo gratus est, et acceptus Abraham, Salem rex, Dei sacerdos pronuntiat, qui et nostrum præfigurat Christianorum sacrificium, panem cum vino patriarchæ offerens.

In idem.

Cum solis trecentis et duodeviginti servis externorum regum multitudinem pessumdedit Abraham; et Lothum exemit hostilibus armis abductum, exuviis omnibus, quas a Sodomitis repetierat, asportatis.

In Abraham tres viros hospitio excipientem.

O quercus optima, quercus quercuum felicissima, quam alte sublata es, et supra cedros, et supra montes Libani; Deus enim in te residet. Quænam vero arbos tibi opponi queat? Non tamen quercus, sed Abrahæ gratia Deus in quercum venit.

In idem.

Isthæc tibi mentis optimæ præmia sunt, Abraham, tua gratia quercus cœlum facta est, et Trinitas in eam venit, et subinde epulata est (quæ sunt divinæ incarnationis arcana) et ex sterili utero Isaacum tibi filium præbuit.

De Sodomitis ad congressum quærentibus angelos, qui ad Lotum diverterant.

Gens flagitiosa, quæ ne maribus quidem abstines, etiamne nunc et contra ipsos angelos perfuris? Confide. Sodes; priusquam enim angelis vim inferas, C ignis vastitatem perferes, et mala male interibis.

In idem.

Viri præfracti et audaces, quorum mala mentibus agitatis consilia, his viris ad usum muliebrem fedissime vocatis? Duæ mihi sunt domi filiæ nondum virorum conjugio astrictæ, has abducite potius, illegitimam exuentes consuetudinem.

In Sodomorum deflagrationem.

Effuge, Lot, declina terram Sodomorum, ne cum sceleratis una conflagres, et cum illis intereas; conscende montem Segor, ubi solus salvus esto, neque retrospectes, ne in lapidem coalescas.

In idem.

Fuliginosus imber, igneis e nubibus ab æthere D decidens, insanam combussit Gomorrham, solus autem Lot terram Sodomorum maleficam evasit, hic quippe solus justus erat in civitate injusta.

In Lotum largiore vino usum, et cum filiabus incesta fœdatum libidine.

Quomodo non abusus esset alienis, qui ne suis quidem filiabus abstinuit? Apposite loqueris: cæterum turpissimi facti causam ignoras, vini quippe non Loti petulantia est.

In idem.

Avum simul, et genitorem quis unquam eumdem vidit, filiam et uxorem, fratrem et filium? Agedum Loto, cum filiabus suis congresso, nunc videat vinum malorum auctor, temulentiæ parens, a me facesse.

Εἰς τὸ πειρατήριον Ἀβραάμ, ὅτε τὸν υἱὸν θυσιάζειν ἐκελεύσθη ὑπὸ Θεοῦ.

Δυεῖν ἀγάπαιν Ἀβραὰμ σχεθεὶς μέσον,
Τῆς μὲν φυσικῆς, τῆς δ' ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν,
Τῆς φυσικῆς προὔθηκε τὴν ὑπὲρ φύσιν,
Ὁρᾷς τὸν υἱόν, τὴν μάχαιραν, τὰ ξύλα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνστρεψε τήνδε μάχαιραν, Ἀβραὰμ γέρον, οὐ γὰρ ἔοικε
Παιδοφόνῳ παλάμῃ Θεὸν ἱλάσκεσθαι ἄνακτα·
Ἀμνὸς δδ' ἄγχι πάρεστι φυτῷ Σαβὲκ ἀμφιπεδηθείς,
Τόνδε λαβὼν κατάθυσον, ἀτὰρ φίλου υἱοῦ ἀπόσχου.

Εἰς τὴν νύμφευσιν Ῥεβέκκας, ἣ ἐνυμφεύθη τῷ Ἰσαὰκ ὑπὸ τοῦ δούλου Ἀβραάμ.

Δός μοι πιεῖν, δέσποινα, διψῶντι ξένῳ·
Καὶ ταῖς καμήλοις ἐκχεῶ τὴν ὑδρίαν·
Χαίροις, † ἐγὼ δὲ νυμφαγωγήσαιμί σε
Τῷ κυρίῳ μου· ταῦτα δ' εἰς ἕδνον δέχου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ξεῖνε, τίς οὗτος ἀνὴρ ὁμφ' ἡμέας ἰθὺ βαδίζει;
Ὄμμα δέ οἱ γοργόν, τὰς δ' ὄσσεται ἄντα καμήλους.
Οὗτος ἐκεῖνος, ἄνασσα, τεὸς πόσις. Οὗτος ἐκεῖνος;
Εἶμι καλυψαμένη δ' αἰδώς μ' ἔχει εἰσορόωσαν.

Εἰς τὴν πλάνην Ἰσαάκ, ἣν ἐπλανήθη ἐπὶ τῇ εὐλογίᾳ τῶν υἱῶν.

Ὢς δυστυχὴς ἡ θήρα τῆς κυνηγίας,
Ὢς εὐτυχὴς ἡ θήρα τῆς † εὐπλαστίας,
Δι' ἣν τὸν Ἰσαὰκ Ἰακὼβ προλαμβάνων,
A Τὴν εὐλογίαν Ἰσαὰκ προλαμβάνει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀμβλυτέρῃσι κόρῃσι κλαπεὶς † ἐνὶ γήραος οὐδῷ
Ἰσαὰκ εὐλογίην τέκνῳ πόρε λοισθογενέθλῳ,
Πρωτότοκος δ' ἀφάμαρτε, βαρὺς δέ μιν ἵκετο θυμός·
Ὣς γὰρ ταῦτα τέλεσσε Θεὸς περίφρων τε Ῥεβέκκα.

Εἰς ἣν εἶδε κλίμακα ὁ Ἰακώβ.

Τίς ἡ κλίμαξ σύ, καὶ τίς ἐστήριξέ σε;
Πόσοις δὲ βαθμοῖς, καὶ πόσου μέχρι φθάνεις;
Τίνες δ' ἄνεισι, καὶ τίνες κάτεισί σε;
Τὸ μωσαϊκὸν ταῦτ' ἐρώτα βιβλίον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κλίμακα αἰθερίην ποτὲ δέρκετο δῖος Ἰακώβ
Ἧς Θεὸς ἀμφὶ κόρυμβα καθίζετο, καὶ νόες αὐτήν
B Οἱ μὲν ἀνετροχόωντο, κατατροχόωντο δέ τ' ἄλλοι,
Ἄρα μετεσσομένης τάδε σύμβολα οἰκονομίης.

Εἰς τὴν μισθαρνίαν Ἰακώβ, ἣν ὑπούργησε τῷ Λάβαν διὰ τὰς δύο αὐτοῦ θυγατέρας.

Ποιμὴν ἀδελφέ, σὸν τὸ ποίμνιον τόδε;
Ἄλλου τὸ χρῆμα. Χρῆμα; Τίς δ' οὗτος; Λάβαν.
Νέμεις δὲ μισθοῦ; Ναί. Τίνος; Κορῶν δύο.
Ζηλῶ σε, ποιμήν, τῆσδε τῆς μισθαρνίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χείματι κρυσταλέοντι, θέρευς δέ τε καύματι λάβρῳ,
Τῷ μὲν πήσσευ, Ἰακώβ, τῷ δὲ θέρευ ἀνὰ ποίμνην·
Σπεῦδε δυοῖν καμάτοισιν, ἔχεις δύο κρέσσον' ἄποινα,
Λείαν καὶ Ῥαχὴλ παῖδας Λάβαν, εἶδος ἀρίστας.

In Abraham divinitus tentatum, cum filium sacrificare a Deo jussus est.

In medio duorum amorum detentus Abraham, altero quidem a natura insito, altero naturam excedente, naturali prætulit eum, qui naturam excedit: eccum vides filium, ensem, ligna, hujus amoris argumenta.

In idem.

Retro converte gladium, senex Abraham, nec enim par est manu puericida Deum regem placare: hic agnus, inter virgulta Sabec, proxime alligatus est, hunc arreptum immola, cæterum ab occidendo filio charissimo abstine.

In desponsationem Rebeccæ, quæ Isaaco nuptui collocata est, procurante Abrahami servo.

Da mihi potum, hera, sitienti hospiti. Non tantum tibi, sed et camelis tuis infundam situlam. De bono tuo opere gaude, nam te sponsam ad sponsum deducam dominum meum: hæc interim in sponsalia accipe.

In idem.

O hospes, quis ille vir ad nos recta graditur? Oculus ei vividus est, has e regione camelos intuetur: ille ipse, domina, tuus maritus est. Illene ipse? Ibo igitur velo cooperta, eum intuita pudore suffundor.

In errorem Isaac, quo deceptus est, tum cum bene filiis diceret.

Quam infelix venationis captura, quæ fit per canes, quam felix venatio, quæ opportune fingitur; per hanc enim fictitiam Isaacum patrem occupans Jacob, ejus benedictionem præripit.

In idem.

Hebetioribus oculorum pupillis allucinatus, in C senectutis limine Isaac minorem natu filium benedictione impertivit, qua major natu excidit; quem propterea gravis incessit ira: sic per providam Rebeccam Deus fieri definiverat.

In scalam, quam vidit Jacob.

Quænam tu scala? quis te firmavit? quot vero gradibus constas, aut quousque pertingis? quinam per te ascendunt, et descendunt? Hæc scire si voles, a Mosis libro percontare.

In idem.

Scalam æthereain vidit aliquando divinus Jacob, cujus in cacumine Deus sedebat, eamque mentes ætheræ aliæ quidem sursum percurrebant, aliæ deorsum, equidem futuræ sunt Incarnationis hæc D indicia.

In operam quam locarit Jacob, et quam Labano duas ob ejus filias navavit.

Pastor frater, tuumve hoc ovile? ad alium spectat: spectat? quis ille? Laban: pascisne mercede? oppido: dic quanam? duarum puellarum gratia: felicem te duco, pastor, ob eam, quam præstas, operam.

In idem.

Glacialis hyemis tempore, et æstatis ardore vehementi, illo quidem congelare, Jacob, hoc in pascendis gregibus æstua: hoc perge duplici labore, geminum habes, et insigne operæ pretium, Leiam, et Rachelem filias Labani forma præstabiles.

Εἰς Συχὲμ τὸν μιγέντα Δίνῃ τῇ θυγατρὶ Ἰακὼβ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῆς ἀποκταθέντα

Ἔφθειρε Συχὲμ ἀλλόφυλος τὴν Δίναν,
Καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τῆς φθαρείσης ἐφθάρη·
Ἄλλην φθορὰν ἔφθειρεν, ἄλλην ἐφθάρη,
Ἔφθειρε μιγεὶς, καὶ φονευθεὶς ἐφθάρη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κουριδίης λεχέων Δίνης ἐπεβήσατο Συχὲμ
Κάμμορος, οὐδ' ἐνόησεν ὅ οἱ κακὸν ἔρχεται ἄλλο,
Οὐδ' ὅτι μιν κτενέουσιν ἀδελφεοὶ, αἴσχεϊ κούρης
Θυμὸν ἀεξήσαντες· ἀτὰρ γάμου οἶτον ὄνατο.

Εἰς τὸ ἐνύπνιον Ἰωσήφ.

Τί δρᾷς, Ἰωσήφ; τοὺς ὀνείρους σου λέγεις;
Οὐ τῶν ἀδελφῶν εὐλαβηθεὶς τὸν φθόνον,
Μή που μανέντες οὐ καλῶς δράσωσί σε.
Θεῷ πέποιθα, καὶ πεποιθότως λέγω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Φάσμασιν ἐννυχίοισι προείδετο δῖος Ἰωσήφ,
Ἅσσα μετεσσομένοισιν ἐν ἤμασιν ἔλλαβε τέρμα·
Ἕνδεκα δράγματ' ἔσαν † κυνέοντα δράγμα Ἰωσήφ,
Κεῖνον ὄφρ' ἕνδεκ' ἴδῃς κασιγνήτους εἶναι κυνεῦντας.

Εἰς τὴν πρᾶσιν Ἰωσήφ.

Ἀδελφότης ἄσπλαγχνος, ἀγρία φύσις,
Ῥίπτεις Ἰωσὴφ εἰς τὸ τοῦ λάκκου στόμα.
Ἔστω, † τὸ συγγενὲς μὲν οὐκ ἔθελξέ σε,
Ἂν γοῦν τὸ κάλλος οὐκ ἐμαλθάκισέ σε;

Εἰς τὸ αὐτό.

Αὐτοκασιγνήτοισι βόθρῳ ἐνεβάλλετ' Ἰωσήφ,
A Ἐκ δ' ἄγετ' αὖτε βόθροιο, Ἄγαρ δέ μιν ἔλλαβον υἷες,
Αἰγύπτῳ δ' ἀπέδοντο, πατρὸς δ' ἀπάμερσαν ἑοῖο·
Αὐτὰρ ὁ πένθος ἄλαστον ἐνὶ φρεσὶν ἴσχετο τοῦδε.

Εἰς Ἰούδαν μιγνύμενον Θάμαρ τῇ νύμφῃ αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἐγέννησεν Φαρὲς καὶ Ζαρά.

Τί δρᾷς, Ἰούδα; συγγενοῦς ψαύεις λέχους;
Καὶ γίνεταί σοι δάμαρ ἡ νύμφη Θάμαρ;
Ἢ καὶ τὸν υἱὸν οὐ παρεῖχες τὸν τρίτον.
Ἡ πορνικὴ πρόσπλασις ἠπάτησέ με.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ Θάμαρ ἀμφιθέτοισι κατὰ χρόα βάψατο κόσμοις,
Ἧστο δ' ἐνὶ τριόδῳ, καὶ Ἰούδας ἄντα βαδίζων·
Ὡς ἴδεν, ὣς ἐμάνη, ἀνὰ δὲ ξυνὰ δέμνια κλίνθη.
Ἡ δ', ὑποκυσσαμένη, διδυματόκος ἔγρετ' ἐκεῖθεν.

B *Εἰς τὸν ἔρον τῆς Αἰγυπτίας, ὃν ἠράσθη τοῦ Ἰωσήφ.*

Σὺ γὰρ μέμηνας, οὐκ ἐρᾷς, Αἰγυπτία·
Οὐ γὰρ ἂν ἔτλης φυλακίζειν τὸν φίλον.
Ἢ προσδοκᾷς ἐντεῦθεν αὐτὸν ἑλκύσαι;
Οὐχ ἑλκύσεις, γίνωσκε, κἂν χείρω δράσῃς.

Εἰς τὸ αὐτό.

Σώφρονα κοῦρον ἄνασσα βιάσκετο, σὺν δ' ἀνὰ κοίτην
Βήμεναι ἐν φιλότητι. Ὁ δ' οὐ θέλεν. Ἡ δὲ χιτῶνος
Δραξαμένη ἕλκεσκεν, ἔρος δέ οἱ ἔφλεγε γυῖα·
Λοῖσθον, † ὃ μιν βιήσατο, ἀφεὶς δ' ἀπόρουσε χιτῶνα.

Εἰς τὴν σιτοδοσίαν Ἰωσήφ.

Ὡς μακαρίζω τῶν ὀνείρων τὰς κρίσεις,
Ἂν ἐκ πενήτων καὶ πεφυλακισμένων

In Sichem cum Dina Jacobi filia congressum, et ab ejus fratribus contrucidatum.

Sichem alienigena Dinam compressit, et a Dinæ fratribus oppressus est; aliud malum intulit, aliud pertulit, cum Dina congressus intulit, interfectus pertulit.

In idem.

Puellæ Dinæ thalamum conscendit Sichem infortunatus, neque perpendit quod sibi malum impenderet, neque se occisum iri a fratribus, ob vitium puellæ illatum, aucta vehementer indignatione (quam e nuptiis perniciem arcessit).

In somnium Joseph.

Quid rei est, o Joseph? somnia tua enarras, neutiquam fratrum invidiam veritus, nec ubi forte ferocientes male te multent. Dei fretus oraculo, D narro confidenter.

In idem.

Per visa nocturna divinus prævideret Joseph, quæcunque futuris diebus opere completa sunt. Undecim manipuli erant Josephi manipulum adorantes, quo internoscas eum ab undecim fratribus adoratum iri.

In venditionem Joseph.

O fraternitas immisericors, o effera indoles, in cisternæ os Josephum projicis: esto, proximitas sanguinis te non delinierit, an saltem emollire te formæ præcellentia non potuit?

In idem.

Ab ipsis fratribus in foveam conjectus est Joseph, unde rursus eductum, eumque arreptum Agaritis in C Ægyptum abducendum vendiderunt, ejus orbato patre, quem intolerabilis ex puero luctus invasit.

In Judam Thamar nurui suæ vim inferentem, ex qua Phares et Zaram suscepit.

Quid agis, Juda? consanguineum lectum contingis? dum Thamar nurus tua fit tibi in uxorem, cui tertium quem ei adpromiseras filium non permisisti: commentitius meretricis habitus me decepit.

In idem.

Mundo muliebri quasi obruta corpori circumposito Thamar sessitabat in trivio, Juda ex adverso incedente; ut vidit, deperiit statim, inque communi lecto decubuit, unde prægnans, geminos subinde fetus enixa surrexit.

In amorem Ægyptiæ, quo Josephum deperibat.

Tu vero in furorem potius quam in amorem corriperis, o Ægyptia, nec enim, quem amas, in ergastulum pertrahi sustinuisses: an eum opperiris in tui amorem inde illicere? Non pertrahes, quamvis in eum pejora comminiscaris.

In idem.

Hera continentem juvenem violenter adigebat, ut lectum amoris causa conscenderet, cujus nolentis illa tunicam prehensam trahebat, ejus artubus amore succensis: quod extremum erat, ut eam repulit, et abjecta toga aufugit.

In frumentariam Josephi distributionem.

O quam felicem somniorum conjectationem prædico, siquidem ex pauperibus, et in carcerem impa-

Δύναιντο ποιεῖν τους κριτὰς ἐλευθέρους,
Καὶ κυριάρχας γῆς ὅλης Αἰγυπτίων

Εἰς τὸ αὐτό.

Σιτοδότης Αἰγύπτου ὁ δέσμιος ἔπλετ' Ἰωσήφ·
Οἱ δέ ἑ δοῦλον ἔδοντο ἀδελφεοὶ, ἠΰτε δοῦλοι
Ἄρτι κυνεῦσ'· ὁ δ' ἄγρια ποτὶ φρεσὶ μήχεα ῥάπτει,
Αὐτοκασιγνήτοιο Βενιαμὶν ἔξοχ' ἐράων.

Εἰς Ἰωσὴφ δακρύοντα ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ.

Φιλόξενον δάκρυον, Ἰωσήφ, χέεις;
Οὐχ, ἀλλὰ φιλάδελφον ἐκχέω δάκρυ.
Ἦ γὰρ, Ἰωσήφ, οἱ παρόντες οὐ ξένοι;
Οὐχ, ἀλλ' ἀδελφοί· γνησίως οὖν δακρύεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Συγγενὲς αἷμ' ἀπέδοντο ὁμαίμονες ἀλλοδαποῖσι,
Συγγενὲς αἷμ' ἀπέδοντο, γένη σφίσι δ' οὔ τι μεμήλει· B
Ἀλλοδαπὴ δ' ἐσάωσε νόθη νόθον ἀνέρα γαῖα,
Αὐτὰρ ὁ τοῖς προδόταισι τέρεν ἐπὶ δάκρυον εἶβει.

Εἰς Ἰακὼβ ἐρχόμενον ἐν Αἰγύπτῳ καὶ θρηνοῦντα ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ Ἰωσήφ.

Ἐδάκρυες χθὲς, Ἰακὼβ, τὸν υἱέα
Δοκῶν θανεῖν· ἔνδικον ἦν τὸ δακρύειν.
Νῦν ζῇ· τί λοιπὸν δακρύεις, γελᾷν δέον;
Τὸ τῆς χαρᾶς δάκρυον ἄρτι δακρύω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δεῦρο, φίλη κεφαλή, πατρὸς αὐχένι ἀμφιπεσοῦσα,
Δὸς καὶ ἐμῷ καρήατ' ἐπ' αὐχένι σῷ τάδε ῥέξειν.
Δεῦρο, πάτερ, ποτὶ δῶ, καὶ ἄμπεσον, οὐδ' ἔτι σε χρὴ
Δάκρυ κατειβέμεν, ὡς τοι ἐγὼ ζωοῖσι μέτειμι.

A *Εἰς Ἰακὼβ, εὐλογοῦντα τοὺς β' υἱοὺς Ἰωσήφ, τῇ ἐναλλὰξ τῶν χειρῶν αὐτοῦ θέσει πρὸς αὐτούς.*

Οὕτως, Ἰακὼβ, εὐλογεῖς τοὺς ἐγγόνους,
Δεικνὺς τὸν Ἐφραῒμ τοῦ Μανασσῆ βελτίω;
Ὡς ηὐλογήθης Ἰσαὰκ τῷ πατρί σου,
Τὸν πρῶτον αὐτάδελφον Ἠσαῦ πτερνίσας,

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐφραῒμ καὶ Μανασῆς δύο ἤστην παῖδε Ἰωσήφ,
Λοῖσθος Ἐφραΐμ, Μανασῆς δὲ πρωτότοκος· μετὰ δέ [σφι
Χεῖρες ἔσαν πάπποιο ἐπ' ἀδελφῇσι κάρησι·
Δεξιτερὴν δ' ἄρ' Ἐφραῒμ λάχ'· ὁ γὰρ τύπος ἔπλετο [πιστῶν.

Εἰς τὸν θάνατον Ἰακὼβ, καὶ τὸν ἀνακομισμὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὴν Χαναάν

Θνήσκεις, Ἰακὼβ, ἐν τόποις Αἰγυπτίων,
Ἀλλ' ἡ Χαναὰν αὖθις ἀπείληφέ σε.
Ὁ γὰρ Ἰωσήφ, τερματιῶν σου λόγον,
Συνενταφιάζει σε τοῖς σοῖς πατράσιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ κλαυθμὸς ἄνωθεν ἐπ' ἠέρα ὄρνυτ' ἀεικής;
Τόνδε νέκυν κλαίουσι περισταδὸν υἱέες ἐσθλοί.
Τίς δ' ὁ νέκυς; Ἰακώβ. Ποῖ δ', ἢ πόθεν ἵσταθ' ὁδεύειν;
Αἴγυπτον προλιπὼν, Χαναναΐτιν γαῖαν ἱκάνει.

ΕΞΟΔΟΣ.

Εἰς τὴν ἐν τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ ταλαιπωρίαν τῶν Ἑβραίων.

Τῷ χθὲς Φαραὼ τῷ φιλισραηλίτῃ

C

ctis suos queant interpretes in libertatem asserere, et in universæ terræ Ægypti dominium traducere.

In idem.

Frumenti distributor apud Ægyptum vinctus erat Joseph, quem qui in servum tradiderant fratres, ceu famuli jam nunc reverenter colunt, in quos iste duriuscula mente struit consilia, ipsius Benjamini fratris desiderio vehementer incensus.

De Josepho, recognitis fratribus, in lacrymas effuso.

An hospitum amore lacrymas effundis, o Joseph? Minime gentium, sed amore fratrum lacrymor. Annon qui adsunt isti peregrini sunt? Neutiquam, sed fratres mei. Non abs re igitur lacrymaris.

In idem.

Cognatum sanguinem vendiderunt fratres alienigenis, quibus generis cognatio parum curæ fuit: D extranea, et non natalis terra non natalem virum servavit, qui tamen proditorum gratia in teneras solvitur lacrymas.

De Jacobo demigrante in Ægyptum, et ad Josephi recognitionem lacrymante.

Non ita pridem filium deflebas, o Jacob, eum ratus obiisse, æquum erat lacrymari: nunc vivit, quid præterea lacrymaris, cum ridere oporteat? At ego, inquies, jam gaudii lacrymas emitto.

In idem.

Adesdum, charissimum filii caput, in paternas decumbe cervices; da et meo capiti tuis idem præstare cervicibus. Domum introgredere, pater, accumbe; non amplius te attinet lacrymas profundere, me adhuc in vivis agente.

In Jacob bene duobus Josephi liberis dicentem positis in eos decussatim manibus.

Sic, o Jacob, bene duobus filiis apprecaris, Ephraimum Manasse præstabiliorem arguens, quemadmodum faustam patris Isaaci precationem sortitus es, primogenito fratre tuo Esau supplantato.

In idem.

Josepho duo erant filii, Manasses et Ephraim, hic ultimo, Manasses primogenitus, quos inter manus avi fraternis incumbebant capitibus; sed dextera donatus est Ephraim, qui fidelium typus fuit.

In obitum Jacob, et ejus translationem corporis in Chanaam.

Apud Ægyptios e vita demigras, o Jacob, sed terra Chanaam iterato te excepit; Josephus enim, ea quæ præcipis, ad metam perducturus te tuis cum patribus sepelit.

In idem.

Quis in aera sursum immanis erumpit fletus? Demortuum patrem circumstantes deflent optimi filii; Quis mortuus? Jacob. Quo et unde proficisci pergit? Ægypto relicta, in terram Chananitidem se confert.

EXODUS.

De Hebræorum in operibus luti et lateris afflictione.

Ei, qui nuper in Israelitas propensissimus erat,

Ὁ νῦν Φαραὼ τὴν ἐναντίαν τρέχει·
Ὁ μὲν τὸ πᾶν σέσωκεν Ἑβραίων γένος·
Ὁ δ' αὐτὸ μᾶλλον ἐξολοθρεύειν θέλει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐργοπόνοι παλάμαι Ἰουδαίων πολυμόχθων,
Νῦν μὲν ἐπὶ πλίνθοις καὶ ἐνὶ πηλοῖσι πονεῖσθε,
Ὕστερον αὖτ' ὀλίγον μετὰ κύμβαλα παίξετε νίκης,
Ὅττ' Ἐρυθρὴν περόωντες ἀτάσθαλον ἄγχετ' ἄνακτα.

Εἰς τὸ πρόσταγμα Φαραὼ τὸ κελεῦον ταῖς μαίαις, τεχθέντων πρῶτα Ἑβραίων, φονεύειν μὲν τὰ ἄῤῥενα, ζωογονεῖν δὲ τὰ θηλυκά.

Θεὸς τὸν Ἄβραμ εὐλογεῖ, καὶ πληθύνει·
Σὺ δ' ὦ Φαραὼ κτιννύεις, καὶ σμικρύνεις,
Ταῖς ὀμφαλητόμοις δὲ τιθήναις λέγεις
Πᾶν ἀρσενικὸν θανατοῦν. Κακῶς λέγεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παιδοφόνους Φαραὼ Μωσῆς χέρας ἔκφυγεν οἶος,
Οἶος ἀπὸ βρεφέων· ἦ μὴν τύπος ἔπλετο Χριστοῦ,
Ὅς παλάμην προφύγῃσι βρεφωλέθροιο ἄνακτος,
Ἡνίκα σὺν βρεφέεσσι Παλαίτατος ἐν χθονὶ βαίνοι.

Εἰς τὴν γέννησιν Μωσέως, καὶ ὅπως ῥιφέντα αὐτὸν ἐν τῷ ποταμῷ μετὰ θήβης εἶδεν ἡ θυγάτηρ Φαραὼ, καὶ περιεποιήσατο.

Ὁρᾷς, ἐκεῖνος, τὴν θήβην; Ναὶ τὴν θήβην
Ὁρῶ, τὰ δ' ἔνδον οὐχ ὁρῶ. Κρύπτει βρέφος.
Ὁ ναυαγεῖ μὲν ἄρτι τὴν σωτηρίαν,
Μικρὸν δ' ὅσον θάλασσαν ἐν ῥάβδῳ σχίσει.

A *Εἰς τὸ αὐτό.*

Δεῦρο φάτε, πρόπολοι, τί τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι;
Πλαζομένην ῥείθροισι θήβην λάζεσθέ ἐ ἅβραι.
Λαζόμεθ'. Ἔν γέ τ' † ἀθρεῖτ'· ἄφενός ῥά οἱ ἔλπομεν εἶναι.
Νηπίαχος τόδ', ἄνασσα. Ἀτάρ γέ μοι υἱὸς ἐσεῖται.

Εἰς Μωσῆν κτείναντα τὸν Αἰγύπτιον, καὶ ἐν τῇ ἄμμῳ κρύπτοντα.

Μωσῆς Ἀβραὰμ σπέρμα, πλὴν οὐκ ἐκ λίθων,
Ἀλλ' ἐκ ποταμῶν, καὶ κραταιὸς ὡς λίθος.
Θέλεις ἰδέσθαι τὸ κράτος τοῦ Μωσέως;
Βλέψον τὸν Αἰγύπτιον ἐν τῇ ψαμμάθῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνδρε δύο μάρνασθον· ὁ μὲν γόνος ἔπλετ' Ἰακὼβ,
B Τὸν δ' Αἴγυπτος ἔφυσε, κορύσσετο δ' ἄγριος Ἄρης.
Τοὺς δ' ὡς οὖν ἐνόησεν ἀγακλυτὸς αὐτίκα Μωσῆς,
Λευρῇ ὑπὸ ψαμάθῳ τὸν ἐναντίον ἔνθετο κακτάς.

Εἰς τὴν ὀφθεῖσαν ἐν Σινᾷ βάτον.

Πῦρ ἐν βάτῳ, καὶ θαῦμα ταύτην οὐ φλέγει.
Οὐ πῦρ τὸ πῦρ; βάτος ἐστὶν ἡ βάτος;
Καὶ πῦρ τὸ πῦρ, καὶ βάτος ἐστὶν ἡ βάτος·
Ἀλλ' εἰκονίζει τὸν τόκον τῆς Παρθένου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἴ σε ἔρως φλεγέθῃσι Θεοῦ ὄπας ὠσὶ βαλέσθαι,
Πᾶν πάθος ὡς Αἰγύπτιον ἄνδρ' ἐνάριξον ἀλιτρὸν,
Ἀμπλακίης θ' ὑπόεικε νοητῆς Αἰγύπτοιο,
Καὶ τότε παμμεδέοντα θεήσεαι, ἐν δ' ὄπ' ἀκούσεις.

Pharaoni, qui nunc imperat Pharao contrariam decurrit viam, ille universam Hebræorum gentem servavit, hic tanto magis a stirpe delere satagit.

In idem.

O miserrimorum Judæorum manus labori intentissimæ, nunc quidem in luto, et lateribus insudatis, sed paulo post ad cymbalorum modos victoriam occinetis, tum cum inter Erythræi transitum impium regem aquis præfocabitis.

In Pharaonis edictum, quo jubet ab obstetricibus, cum primum nascerentur Hebræi, masculis interfectis, vivas produci feminas.

Deus Abrahamum gratiarum donis cumulat, ac fecundat: tu contra, Pharao, imminuis, et occidis; utique cum obstetricantibus præscribas nutricibus omnes necare masculos; nefarie præcipis.

In idem.

Puericidas Pharaonis manus solus evitavit Moses ex infantibus; quo certe figura Christi fuit, qui regis infanticidæ manus effugit, cum, infantum in morem, Antiquissimus dierum terras ingressus est.

De natali Mosis, et qui in fiscella scirpea in flumen projectum, conspicata Pharaonis filia in suum adoptavit.

Heus tu hanc arculam intueris? Maxime, inquam intueor, sed, quæ latent intra, non video. Absconditum vehit infantem, qui jam vitæ naufragium patitur, sed paucos intra dies elata virga mare dirimet.

In idem.

C Heu! edisserite, famulæ, quid isthuc oculis video. Errantem in profluenti cistam vides. Hanc prehendite pedissequæ. Prehendimus. Introspicite, spes est in ea thesaurum contineri. Infans est hera. De cætero mihi in filium erit.

In Mosen, a quo interfectus Ægyptus in sabulo absconditur.

Moses Abrahæ semen, non tamen ex lapidibus, sed ex flumine, tametsi lapidis instar validissimus: Mosis vires in animo habes experiri? Ægyptium dispice in sabulo constratum.

In idem.

Duo depugnabant viri, alter Jacobi filius, alterum progenuerat Ægyptius, quos inter asperum sæviebat bellum; hos igitur, ut generosus Moses
D animadvertit, adversarium tenui sub arena occisum indidit.

De rubo, quem Moses apud Sinam conspicatus est.

Ignis in rubo, quem, papæ! non comburit; ignis non ignis, rubus non rubus est? ignis quidem ignis est et rubus est rubus; sed futurum Virginis partum exprimit.

In idem.

Si te Dei voces auribus immittendi cupido incessit, omnes animi perturbationes, nocentis instar Ægyptii, interfice. Nam spiritalis Ægypti piaculis salute dicta præpotentis Dei qua faciem videbis, qua vocem exaudies.

Εἰς Μωσῆν ἀποστελλόμενον πρὸς Φαραὼ, καὶ ὑποστελλόμενον διὰ τὸ βραδύγλωσσον.

Τί ταῦτα, Μωσῆ, τὸ βραδύγλωσσον τρέμεις;
Καὶ τοῦ Θεοῦ καλοῦντος οὐκ εὐθὺς τρέχεις;
Ἔχεις Ἀαρὼν ἀντὶ σοῦ λαλοῦν στόμα·
Τούτῳ λάλει, κἀκεῖνος εἴπῃ τοῖς ὄχλοις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μωϋσέως βραδύφωνον ἔφυ στόμα, ἀλλὰ ἔμπης
Κραιπνὴ Ἀαρωνῖτις ἀδελφικὴ ἤντετο γῆρυς·
Αὐτὰρ ἐγὼ βραδύφωνος, ἀδελφεὸς οὐδέ μοι ἐγγύς·
Χριστὲ ἄνα κλυτοτέχνη, σύ μοι στόμα κραιπνὸν ὀπάσαις.

Εἰς τὴν εἰς ὄφιν μεταβολὴν τῆς ῥάβδου Μωσέως, ἣ καὶ τὰς τῶν μιαρῶν ῥάβδους, ὄφεις καὶ ταύτας γινομένας, κατέφαγεν.

Ὁρᾷς τὸν ἑρπύσαντα δράκοντα, ξένε,
Καὶ τοὺς συνερπύσαντας ἠφανηκότα;
Ὁ † μέχρι νῦν πέφυκε ῥάβδος Μωσέως·
Οἱ δὲ φθαρέντες τῶν κατ' Αἴγυπτον μάγων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐξ ὀφίων ὄφιας φυσικὰς φῦναι ἔπλετ' ἀνάγκη,
Ἠΰτ' ἀπ' ἰχθυόφιν ἰχθὺν, καὶ ἀπ' ἀνδρόφιν ἄνδρα·
Ῥαβδόφι δ' ἐκγεγάμεν τίς ὄφιν ποτ' ἄκουσ' ἀνθρώπων;
Μωϋσέως τόδε ἔργον, ὃ οἱ Θεὸς ὤπασ' ἀφ' ὕψους.

Εἰς τὴν εἰς αἷμα μεταβολὴν τοῦ νειλῴου ὕδατος.

Ποῦ, Νεῖλε, τῶν σῶν ναμάτων ἡ λευκότης,
Ὃς νῦν τὸ ῥεῖθρον αἱματῶδες προῤῥέεις;
Τὴν ῥάβδον ἴσως ἐντραπεὶς τοῦ Μωσέως,
A Ἐρυθριάσας ἐξαμείβεις τὴν θέαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Σύμπαν μὲν σιτίοισι φύει καὶ ἀέξεται αἷμα,
Δεξαμενὴν δ' εὕροιτο πολυσχιδέα τὰς φλέβας αὐτάς·
Αἷμα δὲ τὸ ζαθέη Μωσῆ σχεδιάσσατο ῥάβδος,
Δεξαμενὴ δέ οἱ οὐ φλέβες, ἀλλ' ὅλος ἔπλετο Νεῖλος.

Εἰς τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνάδοσιν τῶν βατράχων.

Ἄμετρος ὄντως ἡ χάρις τοῦ Μωσέως,
Οὗ θαυματουργεῖ καὶ μόνη ῥάβδος τόσα.
Ὁρᾷς ἐκείνους τοὺς ἀπείρους βατράχους;
Ἡ ῥάβδος αὐτοὺς αὐτοματίζει μόνη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βάτραχοι ἐκ ποταμοῖο ἀολλέες ἦλθον ἔραζε,
B Μωσαϊκῆς ῥάβδοιο πεπληγυίας καλὰ ῥεῖθρα.
Ἂν δ' ἔβαν ἔς τε δόμους Φαραὼ, κλιβάνους τε, κλίνας τε,
Οὕνεκεν Ἑβραΐην ὀλοῶς κατεέργαθε φύτλην.

Εἰς τὴν ἐκ τῆς γῆς τοῦ σκνιπὸς ἀνάδοσιν.

Δέξαι, Φαραὼ, τὸν σκνίπα, πληγὴν τρίτην,
Πρὸς ἣν ἀπηγόρευκε καὶ σύμπας μάγος,
Καὶ σωφρονίζου, καὶ τὸν Ἰσραὴλ λύε,
Μὴ πεῖραν ἕξῃς μαστίγων βαρυτέρων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἅδ' ἐγὼ ἁ Μωσῆος ἰδοὺ πάλιν ἤλυθα ῥάβδος·
Χῶμα δὲ πεπληγυῖα, πολὺν σκνίπα ἔνθεν ἀγείρω·
Δεῦρο, μάγοι, πρόσιθ', ὑμετέρην ἐπιδείξατε ἀλκήν,
Εἴ τις ὑμῶν προβάλοιτο τόσον σκνίπα τῆσδ' ἀπὸ γαίης.

C

De Mose cum mandatis ad Pharaonem misso, et ob fandi tarditatem ire detrectante.

Cur ita, Moses, linguæ infantiam reformidas, et Deo vocante non illico procurris? Aaronem fratrem pro te loquentem nactus es, cui loquere, tum ille apud turbas audita proloquetur.

In idem.

Moses a natura fuit ore tardiloquo; attamen velox Aaronis, et expedita vox occurrebat: sed ego sum ore ad bona tardissimo, nec mihi frater præsto est, Christe rex, mire dicendi artifex, os mihi promptissimum largire.

De virgæ Mosis in serpentem conversione, quæ et ariolorum virgas, et ipsas in serpentem immutatas devoravit.

Draconem vides humi repentem, o hospes, qui et alios serpentes ad nihilum redigit? qui nunc remanet serpens, est virga Mosis; qui vero sunt occisi, magorum sunt Ægyptiorum virgæ.

In idem.

Ex serpentibus naturales produci serpentes incumbebat, sicut pisces ex piscibus, ex hominibus homines: ex virga autem productum serpentem quis unquam inaudivit? Hoc a Mose præstitum: quod ei Deus ab alto impertivit.

De Nili aquis in sanguinem mutatis.

Quo, Nile, tuorum fluctuum candor evanuit, qui jam cruento fluenti sinu perlaberis? forte Mosis virgam veritus præ pudore erubescis, et coloris speciem immutas.

In idem.

Omnis ex cibario sanguis oritur, et excrescit, et ramosas ipsas venas, in sui conceptaculum reperit: sed hunc sanguinem divina Mosis virga creavit ex tempore, nec eum venæ recipiunt, sed Nili sinus universus.

In ranarum ex aquis eruptionem.

Immensa est omnino Mosis virtus, cujus vel sola virga tanta edit miracula: has citra numerum ranas intueris? eas suapte virtute sola produxit virga.

In idem.

D Ex fluvio in terram confertim se ranæ proripuerunt, interea dum Mosis virga limpidum percussit fluentum, inque Pharaonis ædes, coquinam, mensas conscenderunt, quod Hebræam gentem sacrificare male vetuisset.

In culicum e terra pullulationem.

Inflictam accipe tertiam culicis plagam, o Pharao, adversus quam magi omnes animo concidunt, et inde resipe, Israelitis abire permissis. Ne graviora quidem verbera experiare.

In idem.

Illa ego Mosis virga ecce denuo comparui; postquam semel terram percussi, multos inde culices excito. Heus, arioli, adeste, vestras ostentate vires. Utrum quispiam vestrum tot ab hac regione culices edat.

Εἰς τὴν τῆς κυνομυίας ἀνάδοσιν.

Ἀσωφρόνιστος ταῖς τρισὶ πληγαῖς μένων,
Σκληροτράχηλε γῆς ἄναξ Αἰγυπτίων.
Δέξαι τετάρτην· ἀλλ' ἐρωτᾷς, τὴν τίνα;
Τὴν κυνόμυιαν. Τοῦ δὲ λοιποῦ σωφρόνει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γαῖα Γεσὲμ, γήθησαι· ἀπ' Αἰγύπτοιο γὰρ οἴη
Ἐκπρόφυγες κακότητας ἀπειρεσίης κυνομυίας.
Τοὔνεκα γάρ σ' ἐσάωσε Θεὸς μέγας, ἄχθος ἀπούρας,
Οὕνεκά σ' Ἑβραΐη κλῆρον λάχε πότνια φύτλη.

Εἰς τὸν θάνατον παντὸς πρωτοτόκου κτήνους.

Καὶ τραῦμα πέμπτον, τὴν θανὴν τῶν ἀλόγων,
Αἴγυπτε, καρτέρησον, ἀφρονεστάτη·
Λυσαμένη δὲ, πέμπε τοὺς ἐλευθέρους,
Θεὸς κελεύει, καὶ τίς ἀντάραι χέρα;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἵπποις τε προβάτοις τε, βόεσσί τε, καί τε καμήλοις,
Κτήνεσί τ' Αἰγύπτοιο πρὸ, πάντεσιν οἶτος ἐνῶρτο·
Κτήνεα μοῦνα φύγεσκε λυγρὸν μόρον οἴκου Ἰακὼβ·
Οὐδ' ἄρα ταῦτα μάλαξε τὸ Φαραὼ ἄγριον ἦτορ.

Εἰς τὴν φλυκτίδα, καὶ τὰ ἕλκη.

Ἕκτην βάσανον, τὰς παρούσας φλυκτίδας,
Καὶ τὴν ἀναζέουσαν ἕλκωσιν δέχου,
Ψυχὴ Φαραωνῖτις ἐσκληρυμμένη,
Καὶ μέχρι τούτου στῆθι τῆς πονηρίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἕλκεα, καὶ ζείουσαι φλυκτίδες, ἕκτη ἀνάγκη
Ἔμπεσέ σοι, Αἴγυπτε· σὺ δ' ἑβδομάτην κακότητα,

A Ἠδὲ καὶ ὀγδοάτην ἔτι ἔλπεο, ἠδ' ἐνεάτην·
Τὴν δὲ Θεὸς δεκάτην ἀπαλάλκοι μάστιγα σεῖο.

Εἰς τὸ ἀπ' οὐρανοῦ κατατεθεῖσαν χάλαζαν, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὰς φωνάς.

Χάλαζα καὶ πῦρ, καὶ βοὴ τεραστία,
Γνώρισμα πληγῆς ἑβδόμης Αἰγυπτίων·
Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα τὴν Φαραὼ καρδίαν
Σθένει μαλάξαι, καίπερ ὄντα τοιάδε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πῦρ ἅμα καί τε χάλαζα δι' αἰθέρος εἰς χθόνα βῆτην·
Οὔτε δὲ τὴν διέλυσε πυρὸς μένος αἰπὺ χάλαζαν,
Οὔτε τὸ πῦρ ἠδ' ἔσβεσεν, ὑγροτάτη περ ἐοῦσα·
Πάντων γὰρ κρατέησι Θεὸς, καὶ πάντα μετάγει.

Εἰς τὴν ἀκρίδα.

Πέπονθας ἃς πέπονθας ἑπτὰ βασάνους,
B Σκληροτράχηλε γῆς ἄναξ Αἰγυπτίων,
Δέξαι πρὸς αὐταῖς ὀγδόην, τὴν ἀκρίδα·
Τὴν ἐννάτην δὲ, καὶ δεκάτην προσδόκα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀκρίδα θεσπεσίην δεινὸν νέφος οὐρανόθεν πρὸ
Ὗσε Θεὸς, Φαραὼ δὲ περὶ φρένας ἄχνυτο ἄναξ,
Μωϋσέως γούνων δ' ἐπιλάζετο, ἀκρίδ' ὀλέσσας.
αὐτὰρ ὅ οἱ κατάκουσε καὶ ἀκρίδι φύξιν ἐνῶρσεν.

Εἰς τὸ ψηλαφητὸν σκότος.

Φεῦ σοι, Φαραὼ, τοῦ σκότους τῆς καρδίας!
Οὐδ' αὐτὸ τοῦτο τὸ τριέσπερον σκότος
Τὸ ψηλαφητὸν ἐξεδυσώπησέ σε·
Ἀλλ' εἰσέτι σκλήρυνσις, ἣ πρὶν, ἐστί σοι.

In caninarum muscarum productionem.

Tu qui tribus acceptis plagis haud sapientior evadis, o rigidæ cervicis Ægyptiacæ terræ rex, accipe quartam: sed quamnam forte sciscitaberis? Cyniphes, inquam. Esto porro de cætero consultior.

In idem.

Terra Gessen, præ gaudio exili, quæ sola intra Ægyptum, infinitæ cynomyæ plagas evitasti: nam Deus, ablegatis a te molestiis, propterea te servavit, quod sortito quidem sanctæ Hebræorum genti obtigeris.

In omnis jumenti primogeniti cladem.

Et quintum vulnus, brutorum videlicet stragem patere, gens Ægypti stolidissima; quo quidem liberata, dimitte liberos; Deus enim præcipit cui quis reluctari audeat.

In idem.

In equos, ovium greges, boves, camelos, cæteraque jumenta, coram Ægypto mors debacchata est solius Jacobi domus armenta miserabilem evitarunt mortem: quæ ne quidem ferocem Pharaonis animum emollierunt.

In pustulas et ulcera.

Sextam pœnam, nempe, quæ nunc infliguntur, pustulas, et ebullientes plagas accipe, o indurata Pharaonis anima; et nunc tandem male agendi finem facito.

In idem.

Ulcerum, et scatentis scabiei sexta calamitas te invasit, Ægypte; ne vero septimam afflictationem,

C imo, et octavam, et nonam subeas, prudenter cave: atque utinam Deus decimum a te flagellum depellat.

In grandinem cum igne et vocibus e cœlo demissam.

Grando, ignis et vox e cœlo portentosa septimam arguit Ægyptiorum plagam; nihilo tamen secius hæc Pharaonis animum, tametsi tam gravia sint, flectere evaluerunt.

In idem.

Ignis simul et grando ex æthere in terram desiliit; neque tamen grandinem vis ignis vehementissima discussit, nec ignem grando quantumvis humidissima exstinxit, universa quippe regit Deus et a sua natura dimovet.

In locustas.

D Quas passus es hactenus, plagæ prætergressæ sunt, o dura cervice præditus Ægyptiacæ terræ rex, octavam præterea locustam patere, nonam et decimam propediem accepturus.

In idem.

Gravem locustarum copiam divina manu e cœlo deorsum depluit Deus, ob quas Pharao rex animi dubius angebatur, Mosisque genua complexus, locustas tolleret, enixe rogabat, cui morem gerens Moses locustas fugavit.

In palpabiles tenebras.

Væ tibi, Pharao, quam tenebricosa cordis tui vesania! Ne illæ ipsæ prolixiores tenebræ palpabilesque te in contrariam permoverunt sententiam; sed tenacius quam antea tibi obduruit animus.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τί; ποτ' ἔης; Ὅδ' ἐγώ. Ποῖ στείχομεν; Οὔτι πω οἶδα.
Ὤμοι ἐγὼ, κατέαγα τὸ κρανίον. Ἐκ δὲ θυράων
Τίς με λαβὼν ἀγάγησι; Χέρες † προοδεύετ' ἀταρπόν.
Μωσῆς τήνδε κέδασσε μακρὴν καὶ ἀπείρονα νύκτα.

Εἰς τὸν θάνατον τῶν πρωτοτόκων.

Καὶ τὴν δεκάτην βάσανον μαθεῖν θέλεις;
Τῶν πρωτοτόκων τὴν ὀλόθρευσιν μάθε.
Τί φῄς; Ἅλις σοι, Φαραὼ, τῶν μαστίγων,
Ἢ νῦν δεήσει μαστιγοῦν σε καὶ πλέον;

Εἰς τὸ αὐτό.

Αἰγύπτου πᾶν πρωτότοκον θάνε, κλαῖε δὲ λαὸς,
Αἷμα δ' ἐνὶ σταθμοῖσι γεγραμμένον ἠὲ θύρῃσιν
Ἑβραίων, ἐπάλαλκε λυγρὸν μόρον, οὐδ' ὀλολυγὴ
Χείλεος ἑβραίοιο προέσσυτο, χαῖρε δὲ λαός.

Εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

Καὶ τἄλλα μέν σου, ῥάβδε, φρικτὰ, καὶ ξένα·
Τὸ δὲ σχίσαι θάλασσαν εἰς μέρη δύο,
Ξηρὰν δὲ δεῖξαι τὴν τέως ὑγρὰν φύσιν,
Ἁπαξαπλῶς ἅπαντα νικᾷ τὰ ξένα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χέρσον ἀβυσσοτόκον πέδον ἥλιος ἀμφεπόλευσεν·
Ὕδωρ γὰρ, ἑκάτερθε πεπηγμένον, ἠΰτε τεῖχος
Μίμνει, πεζοπόρος δὲ λεὼς ἀνὰ πόντον ὁδεύει,
Ἆσμα δὲ παμμεδέοντι Θεῷ ἐπινίκιον ᾄδει.

Εἰς τὸν διὰ ξύλου γλυκασμὸν τοῦ ἐν Μεῤῥᾷ ὕδατος.

Πῶς λοιδορεῖς, πῶς, Ἰσραὴλ, τὸν Μωσέα;
A Οὐ τὴν ἐρυθρὰν χθὲς διῆλθες ἀβρόχως;
Ὁ γοῦν ἐκείνην χερσοποιήσας, λέγε,
Οὐ γλυκανεῖ σοι καὶ τὸ τῆς Μεῤῥᾶς ὕδωρ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἦ ῥα γλυκύν τιν' ἔεργε τόδε ξύλον ἔνδοθι χυμὸν,
Καὶ βαφὲν πικρόχυμα Μεῤῥῆς ποτιμάξατο ῥεῖθρα;
Οὐ, ξένε, ἀλλὰ τόδε σταυροῦ ξύλον ἔπλετο τύπος,
Ὃς γλυκάνῃ κακίης μεροπείης νάματα πικρά.

Εἰς τὸ μάννα, καὶ τὴν ὀρτυγομήτραν.

Καὶ τίς γένοιτ' ἂν, Ἰσραὴλ, σοῦ βελτίων;
Ὃν ἄρτος οὐράνιος ὑψόθεν τρέφει,
Ὧ καὶ πετεινῶν ὑετίζεται νέφος,
Ἀπραγμάτευτος καὶ καλὴ πανδαισία.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄρτος ἀπ' οὐρανόθεν καινὸς πέσε τῇδ' ἐν ἐρήμῳ
B Μάννα, Ἰουδαίων δ' ἀχαρίστων θρέψε γενέθλην.
Οὔτε δ' ἄρ ὃ ξυνάγειρε πλέον πλέον ἔσχεν ἐκεῖθεν,
Οὐθ' ὃ ἔλασσον ἔλασσον· ὁμῶς δὲ πρόπας ἐκορέσθη.

Εἰς τὴν διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν Μωσέως πτῶσιν τοῦ Ἀμαλήκ.

Τί δρᾷς, Ἀμαλὴκ; Ἰσραηλίταις μάχῃ;
Ὡς ἠγνόησας τὴν θανὴν Αἰγυπτίων;
Ὡς ἠγνόησας τὸ κράτος τοῦ Μωσέως.
Ἢ † γὰρ συνειδὼς οὐ συνεκρότεις μάχην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὢ χέρες αἳ προτέταντο, καὶ ὤρνυτο φύζ' ἐπ' Ἀμα-[λὴκ!
Ὢ χέρες αἳ προτέταντο, καὶ ἴσχυε γούνατ' Ἰακώβ!

In idem.

Quis unde? Ego sum; Quo tendimus? Nescio: hei mihi, perfregi calvam: e valvis quis me prehensa manu educet? prævia manus viam monstrate: Moses hanc divinam dissipavit interminatamque caliginem.

In primogenitorum internecionem.

Vis et decimam pœnam experimento discere? universam primogenitorum cladem experire: quid ais, Pharao? Num tibi satis pœnarum infligitur? Vel te ampliores etiam dare pœnas oportebit?

In idem.

Exstinctis Ægypti primogenitis omnibus, lugebat populus; sed cum sanguis exaratus in januarum antis et postibus Hebræorum, exitialem avertit cladem, nulla ejulatio ex Hebræorum labiis erupit; sed gavisus est populus.

In maris Erythræi divisionem.

Cætera quæ facis, o virga, horrorem excitant et stuporem, sed maris in ambas partes divisio, et substantiæ, quæ ante humida erat, in aridam mutatio cætera sane miracula longo intervallo superat.

In idem.

Aridum profundi maris solum radiis oberravit sol, aqua enim in muri speciem utrimque concreta hæret, perque maria pedes spatiatur populus, qui præpotenti Deo victoriæ carmen occinit.

In aquas Marath.

Qui fit, ut tam atrociter Mosem proscindas, o Israel? numquidnam heri mare Erythræum siccis pedibus inambulabas? Fare igitur, qui illud arefecit; C nonne et aquis Marath dulcedinem impertire poterit?

In idem.

Num hæc virga humorem dulcem intra se continet, et immersa fluento Marath amaros succos demulsit? Minimo minus, hospes, sed hæc fuit crucis figura, quæ acerbis humanæ vitæ fluctibus indere queat dulcedinem.

In manna, et coturnicum copiam.

Ecquis te omni bonorum genere spectabilior esse possit, o Israel, quem panis cœlestis ex alto demissus vegetat, cui et volucrum nubes e cœlo delabitur, in lautissimas nulloque negotio paratissimas cupedias.

D *In idem.*

Inauditus e cœlo panis in hanc solitudinem demissus, manna, ingratam Judæorum gentem enutrivit, nec plusculum habebat, qui plus ex eo colligeret, nec minus, qui minus, sed quantum satis erat, universi.

In excidium Amalec, Mose manus attollente.

Quid rei, Amalec? cum Israele manus conseris? O quam te Ægyptiorum clades præterit, quam te latent Mosis validissimæ vires, quas certe si haberes exploratas, pugnam non commisisses.

In idem.

Quænam istæ manus, quæ expassæ fugant Amalec? Quænam, quibus extentis, vires Jacob prævalent? quod si, o manus, ad Deum contra meos

A
Ἂν δὲ χέρες προταθῆτε καὶ ἀντιβίοισιν ἐμεῖσιν,
Καὶ τάχ' ἂν εὖχος ἄραιμι Σατὰν ἀπὸ κάρτος ὀλέσσας.

Εἰς τὴν ἐν Σινᾶ κάθοδον Θεοῦ, καὶ τὴν πρὸς Μωσῆν ἐντυχίαν.

Εὐδαιμονεῖς, Σιναῖον, ὑπὲρ πᾶν, ὄρος·
Θεὸς γὰρ ἔν σοι τὰς νόμου γράφει πλάκας,
Μωσῆς δὲ ταύτας ἐξ ἐκείνου λαμβάνει·
Ὄντως Θεοῦ πέφυκας ἄξιος τόπος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποτ' ἄρ' ὁ γνοφόεις καπνὸς μέλας ἐκ νεφελάων
Οὔρεος ἀμφὶ κόρυμβα μακραύχενος ἦλθε Σιναίου;
Τίς δέ τε φρικτοβόας σαλπίγγων ἔκτυπεν ἦχος;
Πρὸς Μωσῆν ὁμίλημα τάδ' ἔπλετο πάντα Θεοῖο.

Εἰς Μωσῆν, ὅσπερ ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, τοῦ λαοῦ εἰδωλολατρήσαντος, κατελθὼν ἐθυμώθη, καὶ τὰς πλάκας συνέτριψε. B

Πονηρὲ λαὲ, δυσσεβέστατον γένος,
Θεὸν τὸν ἐχθὲς ἀγνοεῖς σώσαντά σε,
Τὸν χθὲς τὸ θεῖον μάννα χορτάσαντά σε,
Καὶ μοσχολατρεῖς; τῆς ἀβουλίας ὅση!

Εἰς τὸ αὐτό.

Τεσσαράκοντα νόμοιο λαβὼν πλάκας ἤμασι Μωσῆς,
Αὐτομάτως κατέαξ'· ἀσεβεῖ γὰρ χώσατο λαῷ,
Οὕνεκεν, ὑψιμέδοντος ἀνηνάμενος σέβας ἁγνὸν,
Βούκρανον ἀμφεκύνησεν, ὃ τεύξατο χρυσοχοήσας.

Εἰς τὴν νομικὴν σκηνήν.

Ὁ πάντα πληρῶν, πανταχοῦ δὲ προφθάνων,
Νῦν τῆς νομικῆς ἐν μέσῳ σκηνῆς μένει.
Σκηνῆς γὰρ αὕτη τῆς νοουμένης τύπος,
Εἰς ἣν μενεῖ βρότειον ἐνδυθεὶς πάχος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χαλκός τε χρυσός τε, καὶ ἄργυρος, ἐν δ' ὑάκινθος,
Πορφύρα τ', ἠδὲ κριῶν καλὰ νάκεα, δῖά τε βύσσος,
Ξύλα τ' † ἄσηπτα, λίθοι τ' ἀπὸ Σάρδοφι, καὶ τρίχες [αἰγῶν,
Σκηνὴν ταῦτ' ἐποίησε θεηδόχον εὖ ἀραρυῖαν.

Εἰς τὴν δόξαν τοῦ προσώπου Μωσέως, ὅσων οὐκ ἠδύνατό τις αὐτὸν ἰδεῖν, εἰ μὴ περιέθετο κάλυμμα.

Ἂν, συλλαλήσας τῷ Θεῷ Μωσῆς μόνον,
Τόσην ὑπανθεῖ τῷ προσώπῳ τὴν χάριν,
Ὡς μηδ' ὁρᾶσθαι συγκαλύμματος δίχα·
Τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον οἷον; εἰπέ μοι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ φεγγοβόλους ἀπὸ μορφῆς ἵεται αὐγάς;
Ἠΰτε παμφαίνησι δι' αἰθέρος ἀστεροπῆς φῶς
Θεσπεσίης ἀΐδηλον, ἀτὰρ δέος ὄμμασι βάλλει,
Μωσῆς, ἐν δ' ὁμίλησε Θεῷ, καὶ λάμψεν ἐκεῖθεν.

ΛΕΥΙΤΙΚΟΣ.

Εἰς τὴν χρίσιν Ἀαρών.

Θέλεις, Ἀαρὼν, τὴν χρίσιν μαθεῖν; Μάθε.
Λουτρῷ μὲν αὐτὸν Μωϋσῆς πρῶτα πλύνει,
Ἐπενδύει δὲ δεύτερον καὶ ζωννύει,
Ἔπειτα καὶ τοὔλαιον ἐγχέας, χρίει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Λουτρὰ δέμας προέκλυσσεν Ἀαρὼν, τοῖς δ' ἔπι [χιτὼν,

C
hostes spiritales extendamini, laudem confestim reportavero, profligatis Satanæ viribus.

De Dei in Sinam descensu, et ejus cum Mose colloquio.

Fortunatissimus es supra cæteros montes, o Sina; nam apud te Deus legis tabulas exarat, a quo quidem Moses eas promulgandas accipit: omnino locus Dei numine dignus inventus es.

In idem.

Quisnam atra caligine nigricans fumus e nubibus in præcelsi montis Sinai cacumen exsiliit? Quisnam tubarum sonus horrendum vociferans increbuit? Isthæc a Deo fiunt, qui cum Mose sermones confert.

In Mosem, qui diu in monte cunctatus, idolum colente populo, et ipse regressus postmodum, tabulas legis incensus ira contrivit. D

Flagitiosissime popule, gens impiis cultibus addictissima, heri te a Deo servatam ignoras, te divinis ab eo mannæ cibatam epulis? nunc vitulum adoras? o quantum tibi est inconsiderantiæ!

In idem.

Quas legis tabulas quadragenis acceperat diebus Moses, ultro perfregit, impio stomachatus populo, propterea quod summi numinis abjurato sincero cultu, vituli caput ex auro conflatum adoraverat.

In tabernaculum legis.

Qui complet universa, et usquequaque pervadit, nunc in medio legis tabernaculo habitat; quod illius intellectualis tabernaculi figura est, in quo suscepta corporis mole inhabitabit.

In idem.

Æs, aurum, argentum, insuper hyacinthus, purpura, et arietum pelles, et præcellens byssus, ligna putredini non obnoxia, lapides a sardibus asportati, villi caprini hæc affabre factum, Deo suscipiendo, tabernaculum contexuere.

In Mosis vultum divina luce perfusum cum in eum nemo nisi velo coopertum posset oculos intendere.

An ideo quod una cum Deo collocutus sit Moses, ex ipsius vultu talis efflorescit gratia, ut citra velum oculis usurpari non queat; quemadmodum Dei facies non cadit sub oculos? mihi loquere.

In idem.

Quis iste radios e vultu splendorem evomentes ejaculatur? ceu cum per æthera coruscat lumen fulguris divini, quod perstringit oculos, nam et oculis timorem incutit: cum Deo collocutus Moses, ex eo colloquio inclaruit.

LEVITICUS.

In Aaronis consecrationem.

Aaronis unctionem vis edoceri? Intellige: primum omnium Moses eum balneo lavat, secundo superinduit, cingitque baltheo, infuso subinde oleo in sacerdotem illinit.

In idem.

Corpus Aaronis prius balneo proluitur, exinde subucula, balteus, tunica, superhumerale additur,

A Ζώνη θ' ὑποδύτης τε, ἐπωμίς τ', ἐν δὲ λογεῖον,
Δήλωσίς τ' ἀλήθειά τε, καὶ πέταλον μετὰ μίτρην,
Τοῖς δ' ἔπι λοῖσθον ἔλαιον ἔχρισέ μιν ἀρχιερῆα.

Εἰς Ναδὰβ, καὶ Ἀβιοὺδ τοὺς υἱοὺς Ἀαρὼν, οἳ ξένῳ πυρὶ θυμιῶντες τῷ θείῳ κατετεφρώθησαν.

Τοὺς θυμιῶντας ἐν ξένῳ πυρὶ, ξένε,
Θείου πυρὸς πάρεργον, εἰπέ μοι, βλέπων,
Ὁ μηδ' ὅλως πῦρ ἐμβαλὼν τῷ πυρίῳ,
Καὶ θυμιάσας τῷ Θεῷ, πῶς οὐ τρέμεις;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ δύο ἦσαν παῖδες Ἀαρὼν,
Ἱερέως ἱερεῖς, πυρὶ δὲ ξένῳ ἀμφ' ἐθυμίων.
Αὐτὰρ ἀπ' οὐρανόθι Θεοῦ φλόγες, εἰς χθόνα βᾶσαι,
Ἄμφω ὁμῶς κατέφλεξαν· ὃ δ' ἔτρεσεν ἦτορ Ἀαρών.

Εἰς τὴν κατάλευσιν τοῦ καταρασαμένου τὸν Ἰσραηλίτην.

Παῖς Ἰσραηλίτιδος ἐξ Αἰγυπτίου
Ἀρὰς κατεσκέδασεν Ἰσραηλίτου.
Τὸν ἥμισυν δὲ τοῦτον Ἰσραηλίτην
Ὁ δημαγωγὸς ἐκ λίθων θανεῖν κρίνει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πέτροι † χακκεφαλῆς τοῦδ' ἀνέρος ἀμφὶ θαμειοὶ
Πίπτουσ', οὕνεκ' ἀρήσαθ' Ἕβερ γόνον, ἄθλιος ἀνδρῶν,
Ἄθλιος, οὐδ' ἐνόησεν ὅ οἱ κακὸν ἵξετ' ἐκεῖθεν,
Οὐδ' ὅτι πετροβόλητον ἀπηνέα πότμον ἐπίσπῃ.

C præterea rationale, in quo doctrina et veritas inest, deinde lamina supra cidarim; extremo deinde ipsum pontificem Moses inungit.

In Nadab, et Abiud Aaronis filios, qui dum alieno igne odores incenderent, egressis a Deo flammis in cinerem sunt redacti.

Dum eos, qui igne extraneo incensum adolent, o hospes, igne consumptos intueris, præter institutum incensi; dic mihi, tu qui non omnino ignem charitatis in thuribulo congeris, dum vota Deo nuncupas, qui fit ut non contremiscas.

In idem.

Duo erant Aaroni filii, Nadab et Abiud, sacerdoti sacerdotes, qui suffimenta circum incendebant alieno igne; sed flammæ a Deo in terram egressæ ambos
D simul hauserunt: eo perterrefactus est Aaronis animus.

In eum, qui viro Israelitæ imprecatus fuerat, lapidibus obrutum.

Filius Israelitidis mulieris ex viro Ægyptio, imprecationes in Israelitam disseminavit; sed hunc bigenerem hybrida, Moses administrator populi lapidibus obruendum judicat.

In idem.

In hujus viri cervices frequentes undique lapides depluunt, quod Hebræo male precatus est infelix, nec quod inde sibi malum impenderet, expendit, nec quod lapidibus infligendam sibi mortem arcessat.

ΑΡΙΘΜΟΙ.

Εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ.

Ὕδωρ ἐλεγμοῦ τῷ παλαιτέρῳ νόμῳ,
Ὕδωρ καθαρμοῦ τῷ νόμῳ νεωτέρῳ·
Τὸ μὲν θανατοῦν εἶχε τοὺς πεπτωκότας,
Τὸ δ' ὑγιάζει τοὺς μετασχόντας πλέον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δεῦρο, γύναι, παρ' ἐμ' ἵστασ', ἀτὰρ σφετέρῃσι παλάμαις
Πάνθ' ἁπαλὰ κρήδεμνα καρήατος ἐξαποδύσεις·
Τοῦτο δ' ὕδωρ προπίησθα ἐλέγχιον, ὄφρα δαείην
Ἠὲ νόθοιο λέχους ἀντιάσας, ἢ καθαρεύεις.

Εἰς τὴν κατὰ Μωσέως βλασφημίαν τῆς Μαριὰμ, καὶ ὅπως ἐλεπρώθη.

Τὸν δημαγωγὸν τὸν μέγαν Μωϋσέα,
B Τὸν αὐτάδελφον Μαριὰμ κακῶς λέγεις;
Οὐ γὰρ δέδοικας μὴ Θεὸς, ταῦτα κλύων,
Καὶ Μωσέως σιγῶντος ἀμύναιτό σε;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὦ φθόνε, κακὸν ἄμαχον, ἀπείριτον ἄχθος ἀρούρης,
Νοῦσε μέγ' ἀργαλέη, ἢ καὶ αὐτοῖσιν ὁμαίμοις
Ἐμβεβαυῖα κακὴν κατὰ σαρκὸς λέπραν ἐγείρεις,
Μή ποτέ μοι πελάσαις· Μαριὰμ ὑπόδειγμα φοβεῖ με.

Εἰς τοὺς ἀποσταλέντας κατασκοπῆσαι τὴν Χαναὰν, οἳ καὶ ὑποστρέψαντες γίγαντας εἶναι τοὺς Χαναναίους ἔλεγον.

Ἄνδρες, κατεσκέψασθε τὴν Χαναναῖτιν;
Ναὶ, Μωϋσῆ κύριε. Πάντα γοῦν φάτε.

NUMERI.

In aquam probationis.

Aqua probationis erat in veteri lege, est item aqua lustralis in nova lege; illa in adulterium prolapsas interficere poterat, ista plus præstat, dum sui participes ad incolumitatem revocat.

In idem.

Heus, mulier, sta propter me; tamen tuis ante manibus mollia capitis ligamenta omnia deponas, hanc porro piacularem aquam bibas, quo edocear num pura sis, aut congressus illegitimi particeps.

De Mariæ in Mosem obtrectatione et quemadmodum lepra perfusa fuerit.

Itane ductorem populi maximum Mosem fratrem proprium, Maria, diris devoves? Non utique subvereris ne isthæc Deus exaudiat, teque, vel si sileat Moses, ulciscatur.

In idem.

O invidia, malum ineluctabile, immensum terræ pondus, morbi perquam molestissimi genus, qui et ipsos consanguineos invadens, fœdam in cute lepram excitas, me nunquam adoriare, Mariæ exemplo perterritum.

In eos, qui ad explorandam terram Chanaam missi regressique Chananæos gigantas esse renuntiarunt.

Ecquid terram Chanaam explorastis, o viri? Sic est Moses domine. Quæ vidistis igitur enarrate omnia. Quam ferax sit terra, racemus iste commonstrat-

Ἡ γῆ μὲν οἵα, βότρυς οὗτος δεικνύει·
Οἱ δ' ἄνδρες ἡμῖν ὡς γίγαντες κανθάροις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γαίης Χανανίτιδος ἐπίσκοποι ἀνέρες ἦλθον
Ἰουδαῖοι, ἀτάρ μιν ἐφεσταότες θηεῦντο,
Οἵους ἐν μεγέθει τε φυῇ τ' ἀνατέτροφεν ἄνδρας.
Ἐκ δ' ἄρα βότρυν ἕλοντο, φίλοις δ' ἐμίγησαν ἑταί-
[ροις.

Εἰς Δαθὰν, καὶ Κορὲ, καὶ Ἀβειρὼν, οὓς διὰ τὴν εἰς Μωσῆν βλασφημίαν αὐτῶν ἡ γῆ κατέπιεν.

Τὸν τοῦ Δαθὰν, ἄνθρωπε, θάνατον βλέπων,
Ἔκφευγε τὴν μίμησιν αὐτοῦ σωφρόνως,
Μὴ γῆ χανοῦσα παμφάγος δέξαιτό σε,
Καὶ τοῖς ὁρῶσιν ὄψις οἰκτίστη γένῃ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γαῖα μὲν εὐρύστερνος ὑπὸ στόμα ῷξεν ἀλιτροῖς,
Οὐρανὸς δ' ἀΐδηλον ἀπὸ φλόγα ὗσεν ἔραζε,
Καὶ Κορέ τ', Ἀβειρών τε, Δαθάν τε πέφν'· ἀμφὶ δὲ
[τοῖσι
Κτεῖνε διηκοσίους πεντήκοντ' ἀνέρας ἄρδην.

Εἰς τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν τὴν βλαστήσασαν.

Ἀνθηφοροῦσα ῥάβδος Ἀαρωνῖτις,
Τὸ θαῦμα τοῦ σοῦ προγράφει, κόρη, τόκου.
Ἐξ Ἀαρὼν γὰρ τῆς φυλῆς κατηγμένη,
Ὡς ἄνθος ἐβλάστησας αὐτὸν τὸν Λόγον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δώδεκα ῥάβδοι ἔσαν προκείμεναι, οἴη ἁπασῶν
Ἀνθοφόρος γεγαυῖα τὸν ἄξιον ἀρχιερῆα

A Δείξει· ἡ δ' ἄρα ῥάβδος Ἀαρὼν ἀνθοφόρησεν
Οἴη, αὐαλέαι δὲ αἱ ἕνδεκα λεῖρθεν ἅπασαι.

Εἰς τὸν θάνατον Ἀαρὼν, καὶ τὴν Ἐλεάζαρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ χρίσιν.

Τέθνηκεν ἰδοὺ, Μωϋσῆ, τὸ σὸν στόμα·
Καὶ πῶς λαλήσεις οὐκ ἔχων λαλοῦν στόμα;
Ὅμως τὸν υἱὸν Ἀαρὼν Ἐλεάζαρ
Ἔχεις, ὀφλισκάνοντα πατρὸς τὰ χρέα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὔρεος ἀμφὶ κόρυμβα, τὸ κικλήσκουσι βροτοὶ † ὤρ,
Μωϋσέως μεγάλοιο ἀδελφεὸς ἔκθαν' Ἀαρών.
Αὐτὰρ ὁ τοῦδ' ἱερὸν Ἐλεάζαρος ἔνδυτο πέπλον,
Ἐν δ' ἱερεὺς μὲν ἔγεντο, πατρὸς πάϊς ἐσθλὸς ἀπ'
[ἐσθλοῦ.

Εἰς τὸν χαλκοῦν ὄφιν, τὸν τοὺς ὀφεωδήκτους Ἰσραηλίτας ἰώμενον.

B Ζῶντας δράκοντας θανατοῖ χαλκοῦς δράκων·
Ἆρ' οὖν ὁ χαλκὸς τοὺς ὄφεις ἐθανάτου;
Καὶ ποῦ τις † ἔγνω χαλκὸν ἐν θανασίμοις;
Οὔκουν ὁ χαλκὸς, ἀλλ' ὁ τοῦ σταυροῦ τύπος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Λέχριος ἐντετάνυστο ὄφις ξύλῳ ὀρθὰ βεβῶτι
Χάλκεος, ἀντίτυπος ζωῶν ὀφίων κακοεργῶν
Τὸν προσιοσσόμενοι ὀφεώδηκτοι Ἑβραῖοι,
Φύγγανον ἐκ κακότητος· ζωὸν δ' ὄφιν ὤλλυε νεκρός.

Εἰς τὴν πτῶσιν Ὢγ καὶ Σηὼν τῶν βασιλέων.

Ἐθνῶν βασιλεῖς Ὢγ τε κα' Σηὼν, ξένε,
Ἄμφω ξυνῆψαν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ μάχην.
Τί γοῦν τὸ τέρμα τῆς μάχης μαθεῖν θέλεις;
Ἄμφω σπάθῃ τέτμηκεν Ἰσραηλίτης.

strat; sed incolæ gigantes, nos scarabæi videbamur.

In idem.

Terræ Chanaam speculatores viri profecti sunt Judæi, quam, coram præsentes, introspexerunt, et quam natura proceros enutriret homines; hinc ex portato racemo, ad gregales amicos se receperunt.

In Chorem, Dathan et Abiron hiatu terræ haustos, quod Mosem conviciis proscidissent.

O qui Dathæ interitum penitius expendis, cave sedulo ne ejus vestigiis insistas; ne terra dehiscente quæ omnia deglutit absorptus, miserabile fias intuentibus spectaculum.

In idem.

Sub peccatoribus os aperuit terra, in amplas diffusa planities, cœlumque, flammam perstringentem oculos, in terram stillavit, et Chorem, Dathan et Abiron interfecit; quibuscum una ducentos et quinquaginta de medio sustulit.

In Aaronis virgam germinantem.

Aaronis virga flores effundens tui partus miraculum prædicit, o Virgo; ex Aaronis enim tribu prognata, ceu flos, parem in modum germinasti.

In idem.

Duodecim propositæ erant virgæ, sola ex omnibus quæ efflorescet meritissimum pontificem designabit; Aaronis virga flores effudit sola, cum undecim reliquæ arentes relictæ sint ac steriles.

C *In Aaronis obitum, ejusque filii Eleazari in patris locum suffecti inaugurationem.*

Ecce Moses, os tuum exstinctum est; qui vero loqui sustinebis, oris indigus? tamen Aaronis habes filium Eleazarum, qui paterni officii damnas, ejus vices adimplebit.

In idem.

In montis apice, cui ab hominibus nomen Hor inditum est, Magni Mosis frater Aaron e vivis excessit; cæterum ejus filius Eleazarus sacerdotali indutus amictu, optimi parentis optimus filius sacerdos evasit.

In serpentem æneum a serpente morsis Israelitis medicantem.

D Vivos interfecit serpentes æneus serpens; utrum igitur æs ipsum serpentes enecabat? ubinam gentium quis lethalis inter venena æs novit? Neutiquam æs, sed ipsa Christi figura eos interficiebat.

In idem.

Transversus in ligno erecto serpens extendebatur, æneus, noxiis serpentibus iisque vivis e diverso oppositus; in hunc qui a serpente læsi oculos adjecissent, exitium evitabant; nam vitæ expers viventem serpens exstinxit.

In Sehon et Og regis exitium.

Gentium principes Og et Sehon, o hospes, ambo cum Israele pugnam commiserunt, quid igitur belli successum vis auditione accipere? utrumque populus Israel in ore gladii cecidit.

Εἰς τὸ αὐτό. A

Ἀρχὸν Ἀμοῤῥαίων, Βασὰν δέ κεν ἄτερον ἀρχὸν,
Ἄμφω κοιρανέοντ' ἀπερεισίων πτολιέθρων,
Υἱὸς Ἰουδαίων κρατεραλκὴς κάββαλε λαός.
Ἄρξε δ' ὑπερφιάλων καὶ ὑβριστῶν βασιλήων.

Εἰς τὴν ὄνον Βαλαάμ, καὶ ὅπως κληθεὶς ὑπὸ Βαλαὰκ ἐπὶ κατάρᾳ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ δ' εὐλόγησε μᾶλλον αὐτόν.

Τί τὸν Βαλαὰμ προσκαλῇ, Βαλὰκ, μάτην;
Οὐ μὴ κατείπῃ τῶν ἐπευλογημένων,
Οὐδ' εὐλογήσει τοὺς κεκατηραμένους·
Μὴ τῆς ὄνου γοῦν ἀφρονέστερος γίνου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βαλαὰμ ἀλλοφύλοιο ὄνος ποτὲ γῆρυν †ἤειρεν,
Ἀγγέλου ἀντιάσαντος· ἐμοὶ δ' ὀνὲ κάμμορε γλῶσσα,
Οὔ ποτέ μοι κραιπνὴν ἐπὶ, δύστανε, γῆρυν † ἀείρεις, B
Ὦ Θεὸς ἀντίασεν, οὐδ' ἀλλοφύλῳ γεγαῶτι;

Εἰς τὸν Φινεὲς συνεκκεντοῦντα τὸν μιγέντα τῇ Μαδιαναίᾳ Ἰσραηλίτην.

Τὸν σειρομάστην Φινεὲς λαβὼν πάλιν,
Τὸν Ἰσραηλίτην μετ' απιστουμένῃ
Ἁμαρτίᾳ μιγέντα Μαδιανίτι
Πλήξας ἀπόσπα τῆς κατ' αὐτὴν αἰσχύνης.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μίκτο Μαδιανίτιδι Ἑβρ πάϊς, ἄφρονα ῥέζων·
Χώσατο δ' ὑψιμέδων, πολλὸς δ' ὀλοθρεύετο λαός.
Ἀνθ' ὧν ὡς ἐνόησεν ὀλέθρια Φινεὲς ἔργα,
Οὔτασεν ἀμφοτέρους, θείαν δ' ἀπεπαύσατο μῆνιν.

Εἰς τὴν ἅλωσιν Μαδιάμ.

Φεῦ σοι Μαδιὰμ τῆς ἀκοσμίας ὅση!
Τοὺς πέντε μέν σου βασιλεῖς δούλους βλέπω,
Τὸ κάλλος αἶσχος, τὰς πόλεις πεδιάδας
Σὲ δ' αἰχμάλωτον Ἰσραὴλ καὶ δουλίδα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οἱ δ' ἑάλωσαν πέντε Μαδιανῖται βασιλῆες
Ἔγχει Ἑβραίῳ ὕπο, γούνατα φίλα δαμέντες,
Σοὺρ τε, Ῥοβὴμ τε, Ῥοκὸμ τε, καὶ Εὖϊν, ἀμφὶ δὲ [τοῖς Οὔρ.
Τοῖσι δ' ἐφ' ἕκτος ἔλειψε φάος Βαλαὰμ ὑπὸ δουρί.

ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΟΝ.

Εἰς Μωσῆν ἀποκαθιστῶντα δημαγωγὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Ναυῆ Ἰησοῦν ἐν τῷ μέλλειν ἀποθνήσκειν.

Μωσῆς μὲν ἐξάγει σε τῶν Αἰγυπτίων,
Γογγυστὰ λαὲ, δῆμος Ἰσραηλίτης·
Ὁ παῖς δὲ Ναυῆ, καὶ θεράπων Μωσέως
Πρὸς τοὺς ἐπαγγελθέντας εἰσάξει τόπους.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐδὲ σὺ γαῖαν ἔειδες ἐπαγγελίης μέγα Μωσῆ,
οὐδὲ σὺ, ἀλλά σε πρὸ πνοιὴ λίπεν· ἀντὶ δὲ σεῖο
Ναυῆ παῖς μετέγεντο μέγα κρατέων ἐνὶ δήμῳ,
Ἑβραῖοι δέ σε κλαῦσαν ἀολλέες † ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ.

Εἰς τὴν ἐν Δευτερονομίῳ ᾠδὴν Μωσέως.

Ὠδὰς δύο γνώριζε τὰς τοῦ Μωσέως·
Τὴν μὲν χαρᾶς ἔπασμα τὴν ἐν ἐξόδῳ,
Τὴν δὲ δριμεῖαν, καὶ φρίκῃ συνῃσμένην,
Τὴν ἐγγραφεῖσαν τῷ νόμῳ τῷ δευτέρῳ.

In idem. C

Sehon Amorrhæorum, et Og regem Basan alterum, infinitis ambo civitatibus imperitantes solus Judæorum populus strenue prostravit, injuriosorum potitus, superborumque principum.

In asinam Balam, et ut evocatus a Balac, ut Israelem diris devoveret ei magis apprecatus est.

Quorsus perperam, o Balac, Balaam evocas? Iis, qui divinis affluunt gratiis non imprecabitur; multo minus diris devotos benedictione impertiet: cave ne asina sis insipientior, quæ ire prohibet.

In idem.

Balaæ quondam extranei asina vocem extulit, occursante angelo: tu vero lingua, mihi infelix asine, non præcipitanter in voces prosili, sed silenter obstupesce, cum mibi Deus non externo, sed Filio per incarnationem occurrerit.

De Phinea Israelitam cum Madianitide fornicantem perfodiente.

Accepto, quod et antea fecerat, pugione Phineas, unum ex Israelitis cum infideli Madianitide per scelus ingens peccantem perfodit, et maculam, quam cum ea contraxerat, abolevit.

In idem.

Inconsideranter se gerens Hebræus Madianitidi vim intulit; quo facto et Deus incensus, et populus dira clade multatus est: eapropter dispendiosum maleficium intuitus Phineas, adacto per utrumque pugione, iram divinam compescuit.

De excidio Madianitarum.

Væ tibi, Madiam, quam propudiosa est tui expugnatio, tuos quinque reges servituti addictos video, in probrum immutatam pulchritudinem, solo æquatas urbes, teque in Israelis potestatem redactum, ac vile mancipium.

In idem.

Hi quinque Madianitarum reges capti sunt Hebræorum lancea, subactis fracti genibus, Sur, Rebe, Recen, Evi, quibus Hur accenseas, una cum istis lucis usura privatus et Balaas hasta impacta.

DEUTERONOMIUM.

De Mose in procinctu mortis constituto Josue filium Nave successorem suum, ducendo populo, designante.

D E terra quidem Ægypti te Moses educit, o divinis mandatis obmurmurans, popule Israelita; sed Mosis famulus, Navæ filius in terram te promissionis inducet.

In idem.

Neque tu terræ promissionis aspectu potitus es, magne Moses, sed ante vita decessisti, tuumque locum sortitus postea fuit Navæ filius, imperio potens apud populum: cæterum te frequentes Hebræi alii ex aliis eluxerunt.

In Canticum Mosis Deuteronomii.

Duas a Mose habitas cantiones internosce, hilaritatis alteram, quam in secessione occinit; alteram acerbam, et cum religioso horrore decantatam, quæ in Deuteronomii contextu exarata est.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἆσμα τόδ' ᾆσμα φόβοιο Θεοῦ βέλη ἄμμιν ἀπειλοῦν,
Αἵματος ἐκμεθύοντα κρεοφάγου τε μαχαίρης·
Χείλεα παμφαγέα· πτοίη μ' ἔχει εἰσαΐοντα,
Μή ποτε σῶν βελέων πειρήσομαι, ὦ μέγ' ἀνάσσων.

Εἰς Μωσῆν ἐν τῷ ἀποθνήσκειν εὐλογοῦντα τὰς ιβ' φυλὰς Ἰσραήλ.

Τὸν εὐλογητὸν Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ
Καὶ Μωϋσῆς νῦν εὐλογεῖ, λοῖσθα πνέων,
Οὐχ ἐν μιᾷ τοὺς πάντας εὐχῇ συνδέων,
Ταῖς δ' εὐλογίαις τὰς φυλὰς τιθεὶς μέτρον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὔρεϊ εἶδεν ἄνακτα Θεὸν μέγαν ἀμφὶ μεγάλῳ
Μωσῆς, ἐνθ' ὄπ' ἄκουσε λαῷ δ' ἐσάφησεν ἀκούσας.
Οὔρεϊ καί τε θάνατον ἐείδετο, πρῶτα δὲ φυλαῖς
Δώδεκα Ἑβραίαις εὐχὰς δόντο δώδεκα πάσας.

ΙΗΣΟΥΣ.

Εἰς Ῥαὰβ τὴν πόρνην, ἥ, τοὺς κατασκόπους Ἱεριχὼ σώσασα, ὕστερον, ἁλισκομένης αὐτῆς, μόνη τῶν ἄλλων ἐσώθη.

Σώσασα Ῥαὰβ Ἰσραηλίτας δύο,
Ἀντεπρίατο παγγενῆ σωτηρίαν.
Μιμεῖσθε πόρναι τῆς Ῥαὰβ τὴν καρδίαν,
Ὡς ἂν τύχητε ψυχικῆς σωτηρίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνδρε, φύγεσθε, φύγεσθε, καλωδίῳ ἀμφιδεθέντες
Θυρίδος, ἐκ δὲ μολεῖτ'· ἐμὲ δ' ἐκ κακότητος ἕλεσθε,
Ἦμος ἐμὸν πτολίεθρον ἁλώσεται ὀξέϊ δουρὶ

A Ὑμετέρῳ. Τάδε πάντα τελέσσομεν, ὡς ἐπέοικεν.

Εἰς τὴν διάβασιν τῆς κιβωτοῦ, καὶ τὴν Ἰορδάνου διαίρεσιν.

Ἂν ἡ κιβωτὸς ἡ πάλαι τυπουμένη
Διχῇ διαιρεῖ τὰς ῥοὰς Ἰορδάνου
Πῶς ἡ κιβωτὸς ἡ νοητὴ Μαρία
Οὐ τὰς θαλάσσας τῶν ἐμῶν κακῶν τέμῃ;

Εἰς τὸ αὐτό

Τίπτε ῥέεθρον καλὸν, Ἰορδάνη ἀργυροδίνη
Στῆκας; τοῖς δ' ἀνέρεσσιν ὁδὸς γένου; ἐν δὲ διχώ-[σθης.
Ἤύτε τις διχάσειε τομῷ, ξίφει ἄρνα νεογνόν;
Τίς σε τάραξε; Θεοῦ αἰνῶς περιδείδια κίστην.

Εἰς τὴν τῶν Ἑβραίων ὑπὸ Ἰησοῦ περιτομήν.

Παρῆλθες ἀσέβειαν ὡς Ἰορδάνην·
B Τὴν σὴν τὸ λοιπὸν κόψον ἀκροβυστίαν,
Καθὼς Ἰησοῦς ἐν μαχαίρᾳ πετρίνῃ,
Ἐν ἀπαθείᾳ δηλαδὴ σαρκὸς πάθη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ξίφει σιδαρέῳ πρώτως μὲν Ἀβρὰμ περιτέμνει
Υἷας ἑούς, ὁ δ' ἔπειτα πετρίνῃ ἀμφὶ μαχαίρῃ
Ἰησοῦς ῥα ὑπέρταμεν, ὁ τύπος ἔπλετο Χριστοῦ,
Ὅς ῥ' ἀπαθείης ξίφει οἶδε βροτοὺς περιτέμνειν.

Εἰς Ἰησοῦν διὰ τὸν ἐπὶ τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ ἀγγέλου φόβον, πίπτοντα ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν.

Ὑποστράτηγε τοῦ θεόπτου Μωσέως,
Ἀρχαγγελοπτεῖ; καὶ τρέμων πίπτεις κάτω;
Τί γοῦν πέπονθας, ὁ τρέμων ἀρχαγγέλους,
Εἰ τοῦ Θεοῦ κατεῖδες αὐτοῦ τὴν θέαν;

In idem.

Hoc carmen, consternationis carmen, Dei jacula nobis interminatur inebriata sanguine, et gladii carnes devorantis ingluviosa labia: terror me vel audientem perculit. Tuarum nunquam sagittarum periculum faciam, potentissime Rex.

De Mose, qui tum, cum in extremis ageret, duodecim tribus Israel benedictione impertivit.

Multiplicibus a Deo cumulatum gratiis Israelem et ipse Moses animam exhalans benedictionibus cumulat, non in unica omnes precatione comprehendens, sed pro numero tribuum faustas sigillatim preces dispertitur.

In idem.

In magno monte Sinai Deum Regem maximum intuitus Moses, quam præterea vocem audivit, multitudini propatulam fecit: in monte item Abari mortem vidit: primum vero tribubus Hebræorum duodecim, totidem vota impertitus est.

JOSUE.

In Raab meretricem, quæ, servatis Hierichuntis exploratoribus, et ipsa subinde capta, sola inter oppidanos servata est.

Raab tutata duos Israelitas, omnimodam eo facto salutem redemit: vos, o meatem Raab æmulamini, meretrices, quo animarum salutem possitis adipisci.

In idem.

Fugite, viri, evadite funiculis alligati; fenestra vos proripite, me ex imminenti miseria erepturi,

C cum mea civitas præacutis lanceis expugnabitur a vobis: isthuc, sicuti consentaneum est, exsequemur.

In arcæ transitum Jordanisque divisionem.

Si pridem formata potuit arca fœderis Jordanis fluenta bipartito dirimere, quidni arca mystica Maria Virgo meorum scelerum oceanum divellere queat?

In idem.

Cur, o vorticibus labens argenteis, Jordane, limpidum fluentum sistis, et pervius hominibus factus, in geminas partes distractus es? Perinde ac si quispiam agnellum ense acuto diremerit: quis te perturbavit? Ad divinæ arcæ prospectum cohorrui.

In Hebræos a Josue circumcisos.

D Extra impietatem semel positus, ut extra Jordanem de cætero tuum elide præputium, (quemadmodum Josue lapideo fecit cultro) ut exsors fias a perturbatione omnium carnis affectuum.

In idem.

Abrahamus primum ferreo cultro circumcidit filios suos, sed cultro postea lapideo Josue circumcidit, qui typus Christi fuit, cujus peculiare est imperturbabilitatis gladio circumcidere.

De Josue qui, conspecto angelo, præ timore, pronus in terram cecidit.

Tu, qui divino fruentis aspectu Mosis legatus es, vides archangelum, ac præ formidine deorsum cadis; quidnam rei est, cur archangelum tremas, si Deum et ipse pridem speculatus es?

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄγγελος αἰγλήεις ἐξ αἰθέρος εἰς χθόνα βαίνων
Ὁπλοφόρος προπέφαντο Ἰησοῦ υἱέϊ Ναυῆ.
Ὅς δέ μιν, ὡς ἐνόησε Θεοῦ μέγαν ἄγγελον εἶναι
Τῆμος ἔραζε κύνησε, τρόμος δὲ οἱ ἵκετο γυῖα.

Εἰς τὴν ἅλωσιν Ἰεριχώ.

Εἰ δακρῦσαι βούλοιο δικαίως, ξένε,
Τὴν Ἰεριχὼ κλαῦσον ἠφανισμένην,
Πόλιν τοσαύτην μυριοπληθεστάτην,
Ἐξ ἧς Ῥαὰβ σέσωστο τῶν ἄλλων μόνη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἑπτάκι σαλπισάντων ἑπτὰ Θεοῦ ἱερήων,
Τείχεα Ἰεριχὼ χαμάδις πέσεν ἀθρόα πάντα.
Τίπτε δὲ λαὸς ἅπας καὶ κτήνεα ὤλλυτο πάντα;
Οἴη ἀπ' ἐκ κακότητος Ῥαὰβ φύγεν ἐξ ἅμα πάντων.

Εἰς τὴν κατάλευσιν Ἄχαρ τοῦ κλέψαντος ἐκ τῶν λαφύρων Ἰεριχὼ γλῶσσαν χρυσῆν.

Τί τὴν κλαπεῖσαν γλῶσσαν ἐν γῇ χωννύεις,
Ἄχαρ πονηρέ; κἂν γάρ ἐστι χρυσέη,
Ὅμως λαλήσει, καὶ σιγῶσα, τὸν δόλον,
Καὶ πετρίνην σε τὴν στολὴν ἐπενδύσει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἵνεκα σῆς δολόεν κακομήχανε, Κύριος, Ἄχαρ,
Χώσατο κλεπτοσύνης, πολλὸν δέ κεν ὤλεσε λαόν.
Ἀλλά γε καὶ σὺ λάϊνον ἐπέσσαο τόνδε χιτῶνα,
Λαχιστόν τε πέτρῃσιν ἐφεύρεο κάμμορε πότμον.

In idem.

Splendens angelus cœlitus in terram delapsus, et arma gestans Josuæ Navæ filio apparuit. Quem cum iste principem Dei angelum esse intellexit, tunc humi cernuus adoravit; nam ejus membra tremor invaserat.

In Hierichuntis expugnationem.

Si legitimas effundere lacrymas tibi cordi est, o hospes, Hierichuntem sus deque versam luctu prosequere, talem, totque hominum millibus refertissimam civitatem, unde una in cæteris occidione Raab exempta est.

In idem.

Septem Dei sacerdotibus septies buccina clangentibus, Hierichuntis muri simul omnes in terram corruunt. Sed quorsum, cum jumentis omnibus, universus populus interiit? Sola videlicet ex omnibus ab impietate Raab declinaverat.

In Achan lapidibus obrutum, quod ex Hierichuntis exuviis auream laminam furto subduxisset.

Quid subductam in terra lingulam defodis, Achan sceleratissime? Tametsi enim aurea sit, tamen vel silendo tuum proloquetur dolum, teque lapidea indutum veste obruet.

In idem.

O perfide, pravique consilii artifex Achan, propter tuum furtum, Deus excandescens ingentem populi multitudinem prostravit. Sed et tu lapidea tunica indutus fatum lapidibus inflictum, unde discerparis, sortitus es.

A *Εἰς τὴν πυρπόλησιν τῆς Γαὶ πόλεως, καὶ τὸν ἀνασκολοπισμὸν τοῦ βασιλέως αὐτῆς.*

Ἡ Γαὶ πόλις δάκρυε πυρπολουμένη·
Ἀλλ', ὡς ἔοικεν, οὐδὲ δακρύειν ἔχεις·
Τὸ πῦρ γὰρ ἐξήρανε τὰ βλέφαρά σου,
Καὶ πᾶσαν ἐξίκμασεν ὑγρὰν ἀτμίδα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς πόθ' ὅδ' ἐκ ξύλοιο μετήορός ἐστι διδύμου
Ἄθλιος; ἐκ δὲ οἱ ὄσσε βίῃ βάλεν; Οὗτος ἐκεῖνος
Γαὶ βασιλεὺς μεγάδοξος· ἀτὰρ μέγα αἶσχος ἀπό-[φλεῖ,
Ἄρτι μὲν ἠνεμίῳ ὑπὸ πότμῳ θυμὸν ὀλέσσας.

Εἰς τὴν δι' † ἐπιτιμήσεως Ἰησοῦ ἐν Γαβαὼ στάσιν ἡλίου.

Ἥλιε, νῦν μὲν Ἰησοῦς ἵστησί σε,
B Ἐν Γαβαὼ τοὺς πέντε νικῶν σατράπας.
Χριστὸς δ' Ἰησοῦς ἐξαμαυρώσει σε,
Τὸν τοῦ σκότους ἄρχοντα τῷ σταυρῷ τρέπων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἠελίου ἀκάματος ἀείδρομος ἵσταται ὁρμή
Ἐν Γαβαὼ· τὸ γάρ οἱ ἐπεκέκλετο δῖος Ἰησοῦς.
Ἦ ῥα μετεσσομένου ὅδ' Ἰησοῦ ἔπλετο τύπος
Ὅς σέλας ἠελίοιο μετὰ ζόφον ἤματι τρέψει.

Εἰς τὸν τῶν Ἰεβουσαίων ὄλεθρον, οὓς κάτω μὲν Ἰησοῦς μαχαίραις, ἄνω δὲ Θεὸς χαλάζαις ἔκτεινε.

Ποῦ δραπετεύεις, ἀλλόφυλε; Ποῖ τρέχεις
Ἄνω Θεός σε ταῖς χαλάζαις κτιννύει,
Κάτω μαχαίραις Ἰσραὴλ ὄλλυσί σε·
Μάτην προφεύγεις, οὐ παρέλθῃς τὸν φόνον.

C *In urbem Hai vastatam ignibus, deque regis ejus suspensione.*

Hai civitas incendio devastata, lacrymare, sed neque tibi, prout consentaneum est, plorandi facultas datur, cum palpebras tuas ignis arefecerit, et omnem lacrymarum humorem dedoctum exhauserit.

In idem.

Ecquis ex decussato crucis ligno pensilis apparet, infortunatus, cujus oculi per vim sunt eruti? ille ipse rex Hai superbus, magnam ludibrii multam luit, dum spiritibus occlusis mortem aeream patitur.

In solem contestatione Josue consistentem.

D O sol, nunc te Josue currentem sistit, quinque regibus in Gabaon civitate profligatis; sed Christus Jesus caligine te obducet, tenebrarum principem crucis vexillo fugaturus.

In idem.

Irrequietus solis motus nunc interquiescit apud Gabaon: generosus quippe Josue ei præscripsit; venturi procul dubio Christi figura, qui de die solis jubar in tenebras immutabit.

In Jebusæorum internecionem, quos inferne gladiis Josue, superne Deus grandinibus enecavit.

Quonam te proripis, alienigena, quo curris? A Deo superne grandinibus impetitum, populus Israel inferne te armis devastat; perperam fugis, cladem non evasurus.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πέντ' Ἰεβουσαίων ἀτάσθαλα ἔθνεα πάντα
Ἰησοῦς μὲν ἔπεφνε κάτω χαλκήρεϊ δουρὶ,
Πετροβολεῖ δ' ἐφύπερθε Θεὸς πέτρῃσι χαλάζης·
Τοὺς δέ σφισι μεδέοντας ἐπὶ ξύλου ἔλλαβε πότμος.

Εἰς τὸν θάνατον Ἰησοῦ.

Ὁ χθὲς τὸν ὀξὺν ἡλίου στήσας δρόμον
Νῦν παντελῆ πέπονθεν ἀκινησίαν,
Ὡς μὴ Θεὸς δόξειε τοῖς ἁπλουστέροις,
Πρὸς τὰς ξένας βλέψασι θαυματουργίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πολλὰ μὲν ἐκτελέσας σημήϊα, πολλὰ δ' ὀλέσσας
Ἔθνεα ἀλλοφύλων Ἀρήϊα δῖος Ἰησοῦς,
Παισὶ δ' Ἕβερ χαρίεσσαν ἐπὶ χθόνα κληροδοτήσας,
Αὐτὰρ ἔπειτα θάνεν λιπαρῷ ἐνὶ γήραος οὐδῷ.

ΚΡΙΤΑΙ.

Εἰς Ἰούδαν τὸν μετὰ Ἰησοῦν ἄρξαντα τῶν Ἑβραίων.

Τοῦ Μωσέως θανόντος Ἰησοῦς μένει,
Τοῦ δ' Ἰησοῦ θανόντος Ἰούδας μένει·
Μὴ γὰρ στρατηγῶν ἐνδεὴς ὁ Δεσπότης,
Μὴ γὰρ Θεῷ λείπουσιν ἀκραιφνεῖς φίλοι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ναυῆ παῖς Ἰησοῦς κάτθανεν ἀρχὸς Ἑβραίων,
Κάτθανεν, ὃς πόλλ' ἔοργε, Θεὸς δ' ἐχθροῖσι φαάνθη.
Ἔγρεο Ἑβραίοις μετ' Ἰησοῦν ἀρχὸς, Ἰούδα·
Ὡς γάρ οἱ ἕσπεθ', ὁμῶς καί σοι Θεὸς ἕψετ' ἀρωγός.

A *Εἰς Ἀδωνιβεζὲκ τὸν Χαναvίτην, ὃς πάντας οὓς ἐχειροῦτο τῶν ποδῶν στερῶν καὶ τῶν χειρῶν, καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια πέπονθεν.*

Ἀδωνιβεζὲκ, βασιλεῦ Χαναvίτα,
Τῆς μὲν Βεζὲκ Θεόν σε τοὔνομα γράφει,
Καθώς κεν αὐχεῖς αὐτὸς, ὡς δ' ἐγὼ κρίνω,
Σὸν ἐν Βεζὲκ δείκνυσιν Ἀϊδωνέα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τλῆμον Ἀδωνιβεζὲκ ἄχειρ καὶ ἄπους ποτὶ γαίην
Ἕρπε διὰ στέρνοιο κατ' αἰόλον ἑρπυστῆρα
Καὶ σύ ποτ' ἄρ' πολλῶν ἀλλογλώσσων βασιλήων
Γούνατά τ' ἐξέταμες, χεῖράς τ' ἀπέκοψας ἐνεργής.

Εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν Ἑβραίων καὶ τὴν ἔφοδον Χουσαρσαθὲμ τοῦ Σύρου, ὃν Γοθονιὴλ ὁ Ἰσραηλίτης κατεπολέμησεν.

B Ἀνθ' ὧν παρηνόμηκας εἰς τὸ σὸν σέβας,
Καὶ τῷ † Βάαλ τέθυκας, Ἰσραηλῖτα,
Χουσαρσαθὲμ δούλευσον ἀρχῷ Συρίας·
Γοθονιὴλ δὲ τοῦτον ἡττήσει πάλιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χθιζὰ μὲν εὐσεβέοντες Ἰουδαῖοι γένος ἄφρον
Μυρίον ἔθνος ἄϊστον ὀλέσσατε· νῦν δ' ἀσεβοῦντες
Ἔθνεσιν ἐξεδόθητε, Θεὸς δ' ὑμέας ἐλεήσας,
Αὖθι κατ' ἐχθιόνων κρατεραλκέα ὤπασεν ἰσχύν.

Εἰς Ἀὼδ τὸν ἀποκτείναντα δόλῳ τὸν Μωαβίτην Ἐγλώμ.

Χαίροιτ' † Ἀὼδ μάχαιρα διστομωτάτη,
Δι' ἧς Ἐγλὼμ ἔκτεινε τὸν Μωαβίτην.

In idem.

Quinque nefarias Jebusæorum gentes universas hasta ære compacta inferne Josue obtruncat, superne vero Deus grandinum lapides ejaculatur: eorum porro principes patibulo suffixi moriuntur.

In Josuæ obitum.

Qui pronuper solis pernicem sistebat currum, nunc universis immotus membris jacet; ne rudioribus videatur Deus, stupenda ejus intuentibus miracula.

In idem.

Frequentibus ostentis editis, multisque profligatis extraneorum gentibus strenuis, divinus Josue, posteaquam Hebræis gratissimam terram tributum divisit, in beato senectutis limine vita functus est.

JUDICES.

De Juda post Josuen Judaicarum rerum potito.

Mose e vivis exempto, succedit Josue. Josue vicissim demortuo, superstes ei Judas sufficitur; nec enim Deus ductorum inopia laborat, nec eum sincerissimi deficiunt amici.

In idem.

Dux Hebræorum osue Navæ filius vita concessit multis præclare gestis, ita ut hostibus instar pronuminis haberetur; nunc post eum Juda Hebræorum dux exsurge; nam ut ei suppetias ivit Deus, sic te auxiliaribus armis comitabitur.

C *In Adonibezecum, Chananæorum regem, omnes quos acie subegerat manibus et pedibus minuentem, et ipsum postea eodem multatum supplicio.*

O Chananæorum rex Adonibezec, nomen quidem tuum Hebræa lingua sonat te esse deum Besec, ut tute gloriaris, sed meo animo indicat in Besec Plutonem esse tuorum scelerum vindicem.

In idem.

Infelix Adonibezec, obtruncate pedibus et manibus, per terram prono pectore, ceu versicolor serpens, prorepe; nam et tu compluribus exoticis regibus succiso poplite, cum id poteras, mutilasti manus.

In Hebræos idola colentes, et Chusam Rasathaim Syriæ regis invasionem, quem Othoniel Israelites acie debellavit.

D Quorsum in tuos ritus, et cæremonias prævaricatus es, et idolo Baal thus adolevisti, o Israelita? Ob id Chusam Rasathaim Syriæ regi mancipare, quamvis eum denuo sit oppressurus Othoniel.

In idem.

Nuperis diebus cum religiose viveretis, o vecordes Judæi, gentes, quæ præ multitudine sciri non queunt, prostrastis; nunc ob impietatem vos Deus opprimendos gentibus permisit, qui tamen vestri misertus iterato vobis strenuas in adversarios vires elargitus est.

De Eudo, qui per fraudem Eglonem Moabitarum regem contrucidavit.

Eudi gladio utrimque incidenti bene sit, quo Eglonem Moabitarum regem prostravit, omnibus desti-

Ὄλιον μονώσας τῶν θεραπόντων δόλῳ·
Τῷ δ' Ἰσραὴλ καύχημα γίγνεται μέγα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μωὰβ ἄνασσεν Ἐγλὼμ, κακὰ δ' ἔρδεν Ἰουδαίοισι
Τοῖς δὲ Θεὸς πονέουσ' ἐλεήμονα ἔμβαλε κοῦρον,
Καί σφιν ἄνω προπέπομφεν ἀρηγόνα ἄλκιμον Ἀὼδ,
Ὃς τὸν Ἐγλὼμ κατέπεφνε, λόγῳ δολόεντι συλήσας.

Εἰς Δεβώραν τὴν νικήσασαν Ἰαβὶν τὸν Χαναναῖον.

Γυνὴ Δεβώρα, μάρτυς ἐστὶν ἡ φύσις,
Ἀνὴρ Δεβώρα, μάρτυς ἡ στρατηγία.
Τί γοῦν γύνανδρός ἐστιν; οὐδαμῶς ξένε,
Γυνὴ καθαρῶς, ἀνδροκάρδιος δ' ὅμως.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄρσενες οὐκέτ' ἔασιν ἀμείνους θηλυτεράων,
Θηλυτέρη γὰρ ἅπασιν Ἰουδαίοισι Δεβώρα
Ἦρξε, καὶ ἀντιβίοισι μαχήσατο, ἐν δέ τ' Ἰαβὶν
Πανσυδίῃ κατέπεφνε Χαναανίτην βασιλῆα.

Εἰς Ἰαὴλ τὴν πασσαλεύσασαν τὸν Σισάρα.

Ὢ γάλα πικρὸν, ᾧ μεθυσθεὶς Σισάρα
Τῆς Ἰαὴλ πάρεργον οἰκτρὸν εὑρέθη,
Καὶ πανταλευθεὶς τοῦ βιοῦν ἀπηλλάγη,
Μηδ' αὐτὸ κἂν γνοὺς ὅστις αὐτὸν κτιννύει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γλάγεος ἐξεμέθυσε χαμαί τε κάθευδε Σισάρα·
Τοῦ δ' Ἰαὴλ κροτάφοισιν ἐπήξατο πάσσαλον ὀξὺν,
Ἐκ δὲ θυμὸν μελέων φίλον εἵλετο δῖα γυναικῶν.
Ξείνια ταῦτα κάκιστα, πικρὸν γλάγος, ἄθλιος ὕπνος.

Εἰς τὸν πόκον Γεδεών.

Θάρσει, Γεδεὼν, ὑγρὸν ἀθρῶν τὸν πόκον,
Τῆς γῆς ἁπάσης μηδαμῆ βεβρεγμένης.
Θάρσει, Γεδεὼν, ξηρὸν ἀθρῶν τὸν πόκον,
Τῆς γῆς ἁπάσης πανταχῆ βεβρεγμένης.

Εἰς τὸ αὐτό.

Σῆς ὅδε, ἁγνοτόκεια, πόκος τύπος ἔπλετο μήτρης,
Ὃν Γεδεὼν μὲν ἔριψε κατὰ χθονὸς αὖον ἐόντα·
Αὐτάρ οἱ † οὐρανόθεν δροσόεις ἐνικάππεσεν ὄμβρος,
Οἵῃ † οὐδὲ πρόπασα δρόσῳ ὑποδεύετο γαῖα.

Εἰς Γεδεὼν σὺν μόνοις τριακοσίοις τὴν Μαδιὰμ ἡττήσαντα.

Ἠχοῦσα σάλπιγξ, ὑδρία κεκλασμένη,
Καὶ λαμπὰς ἐξαφθεῖσα Μαδιὰμ τρέπει·
Οὐ τοῦτο τῆς σάλπιγγος, οὐ τῆς ὑδρίας,
B Οὐ τῆς φανείσης λαμπάδος, Θεοῦ μόνου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τοῖσδε τριηκοσίοις Γεδεὼν ἅμα, οἳ κατὰ κύνας
Γλώσσῃ λάψαν ὕδατος ἀειρεέθρου ποταμοῖο,
Ἀλλοφύλων ἐνάριξε μυριάδας, ἐν δὲ Μαδιὰμ
Αὐχένα κόψ' ἀγέρωχον· ὅθ' οἱ Θεὸς ἔσκετ' ἀρωγός.

Εἰς Ἀβιμέλεχ τὸν φονεύσαντα τοὺς ἑαυτοῦ ἀδελφοὺς, εἶτα πέτρᾳ μυλικῇ καταῤῥαγείσῃ ὑπὸ χειρὸς γυναικὸς ἀναιρεθέντα.

Ἀνθ' ὧν πρὸς αὐτὴν ἐμπαροινεῖς τὴν φύσιν,
Καὶ τοὺς ἀδελφοὺς κτιννύεις Ἀβιμέλεχ,
Λίθῳ μυλικῷ συντριβήσῃ τὴν κάραν,
Καὶ χεὶρ γυναικὸς καταχαυχήσει τόσου.

tulum famulis, per dolum seclusis, unde hilaritudo ingens Israeli oborta est.

In idem.

Apud Moabitas imperitabat Eglon, a quo male affectis laborantibusque Judæis misericordem Deus adolescentem indulsit eisque defensorem, Eudi nomine, cœlitus immisit, qui Eglonem fraudulenta oratione deceptum vita spoliavit.

In Jabin Chananæum acie fusum a Debora.

Mulierem esse Deboram natura ipsa contestatur, sed virum probat militaris præfectura. Quid igitur? Androgynus est? minimo minus, o hospes, sexu quidem femina est, sed corde plus quam virili.

In idem.

Mares neutiquam mulieribus præstabiliores sunt, una quippe mulier Debora reipublicæ Judææ potita, in hostes strenue deprœliata est, præterea Jabin Chananæum regem cum omni delevit exercitu.

In Jahel clavo trabali Sisaræ tempora trajicientem.

O lac amarum, quo inebriatus Siara Jaheli non cogitanti, miserabili casu oblatus est, clavoque suffixus e vita demigravit, ne hoc ipsum, quis se interimeret, agnoscens.

In idem.

Laete inebriatus humi dormiebat Sisara, cujus temporibus præacutam sudem Jael infixit, generosaque mulier amicam vitam e Sisaræ membris extraxit: hæc sane prava est hospitalitas, lac amarum, somnus infelix.

In Gedeonis vellus.

Dum rore conspersum vellus animadvertis confide, Gedeon, terra circumjacente nusquam rore conspersa; confide item, siccum vellus intuens, terra quaquaversum rore madefacta.

In idem.

Hoc vellus tui uteri figura est, intemerata mater, quod siccum a Gedeone in terram projectum est; roridus enim imber in uterum tuum de cœlo depluit; quali universa terra nunquam post hominum memoriam perfusa fuit.

In Gedeonem cum solis trecentis Madianitas acie fundentem.

Tuba clangens, perfracta hydria, et incensa fax Madianitas in fugam vertit; non id quidem tubæ, non hydriæ, non lucentis lampadis, sed Dei solius miraculum.

In idem.

Gedeon una cum trecentis, qui canum in morem fluvii jugiter manantis aquam lingua lamberant, numerosissima Barbarorum multitudine interfecta, Madianitarum prætumidas abscidit cervices, sibi Deo faventer assecundante.

In Abimelecum fratrum parricidam, et ipsum postea deturbato molari lapide, manu mulieris interfectum.

Pro eo quod contra ipsam naturam desævis, de medio sublatis a te fratribus, o Abimelech, incusso molæ fragmine conterentur cervices tuæ, manusque feminæ tantam de te gloriam reportabit.

Εἰς τὸ αὐτό. A

Ἀβιμέλεχ μέγ' ἄδικε, κασιγνήτοις πολὺ πῆμα,
Ταῦτά σοί ἐστ' ἐπίχειρα φιλοπτολέμοιο μενοινῆς·
Πέτρος ὑπὲρ κεφαλῆς θανατηφόρος ὀστέα θλάττων,
Καδδ' ἄορ ἐν σπλάγχνεισι πεπηγμένον οἷσιν ἀπώ-[λου.

Εἰς Ἰεφθάε τὸν θύσαντα τὸν παῖδα ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ διὰ τὴν ὑπόσχεσιν.

Μακάριος σὺ τῆς σφαγῆς Ἰεφθάε·
Τὴν παῖδα γάρ σου τὴν μόνην, τὴν παρθένον,
Μηδὲν μελήσας τῷ Θεῷ σφάζων θύεις,
Τὰς εἰς ἐκεῖνον ἐκτελῶν ὑποσχέσεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παρθενικὴ μελέη σὺ μὲν ὀρχῇ, χερσὶ δὲ σῇσι
Τύμπαν' ὑποκτυπέεις, περὶ πατρὶ δὲ κάμμορε χαί-[ρεις, B
Οὕνεκ' ἀπὸ πτολέμοιο τροπαιοφόρος μετανοστεῖ·
Αὐτὰρ ὅγ' οὐ μὲν ἑκὼν, ἔμπης δέ σε δειροτομήσει.

Εἰς τὸν ἐξ ἐπαγγελίας γέννησιν τοῦ Σαμψών.

Τίκτει Μανωὲ, θαῦμα, πρὸς γῆρας μέσον,
Καὶ ταῦτα Σαμψὼν ἄλλο θαῦμα, τὸν μέγαν.
Καὶ θαῦμα τρίτον, ἐξ ἀκάρπου νηδύος,
Ἐπαγγελείσης τῆς σπορᾶς ὑπ' ἀγγέλου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄσσα τοι ἐξερέω στέρνοις ἐνικάτθεο, γύναι.
Παῖδα τέκῃς κρατερὸν, καὶ ἀλλοφύλοις μέγα πῆμα·
Αὐτάρ οἱ ἐς κεφαλὴν τέμνων ξυρὸς οὐκ ἀναβήσῃ,
Οὐ πίετ' ἐξ οἴνου, Ναζωραῖος Θεοῦ ἔσται.

In idem.

O supra modum injuste, inque fratrum exitium C procreate Abimelech, hæc tibi sunt contentiosæ indolis præmia; molæ fragmen lethale, et ossa collidens in tuas cervices decidit; insuper gladius vitalibus infigitur; quibus mortem occubuisti.

De Jephthe, ob promissi religionem, filiam mactante.

Ob jugulatam filiam, felicem te deprædico, Jephthe; filiam enim, quam unicam habebas, virginem, insuper habitam, Deoque ad aras obtruncatam sacrificas, adimplens ea, quæ Deo facturum te receperas.

In idem.

O virgo stolida, patri gratulabunda exsilis, tuisque manibus pulsas tympana, deque victoria paterna gaudes, infelix, quod ex bello tandem victor regre- D diatur; sed ipse, tametsi nolens, tuas tamen cervices demetet.

In Samsonem ex divini oraculi promissione nascentem.

Sub ipsam senectutem generat Manue, o miraculum; idque Samsonem maximum, miraculum alterum; sed et aliud miraculum, ex sterili videlicet utero, utique cum parentibus ab angelo in stirpem promissus sit.

In idem.

Quæcunque tibi edissero, repone animo, mulier. Validissimum paries filium, magnam Barbarorum cladem futurum, cæterum in ejus caput acuta novacula non ascendet, e vino non bibet, sed Dei Nazaræus erit.

A *Εἰς τὸν Σαμψὼν σχίζοντα τὸν λέοντα.*

Τὸν μειρακίσκον οὐ βλέπεις Σαμψὼν, ξένε,
Πῶς τὸν λέοντα συλλαβὼν σχίζει; Βλέπω.
Ὁ τοίνυν ἐν μείραξι τοιαῦτα δράσας,
Ὁποῖος ἔσται συνταγεὶς τοῖς ἀνδράσιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὔρεος ἔσσυτ' ἄφαρ σκύμνος λιὸς ἐκ δασυφύλλου,
Οὐρῇ παῖε δὲ πλευρὰν, ἀτὰρ λυγρὰ μήδετο ἔργα.
Τόνδ' ὡς οὖν ἐνόησεν ἐπάλμενον ἐγγύθι Σαμψὼν,
Χερσὶ λαβὼν στιβαρῇσι κατέκτανε διχθὰ κεάσσας.

Εἰς τὸ αἴνιγμα Σαμψὼν, τὸ, τί βρῶμα ἐξ ἐσθοντος, καὶ ἐκ πικροῦ ἐξῆλθε γλυκύ;

Τί τρωκτὸν ἐκ τρώγοντος, ὦ Σαμψὼν, λέγεις;
Ἐκ δ' ἰσχύοντος γλυκερὸν προῆλθε τί;
B Μὴ τὸν λέοντα, καὶ τὸ τοῦ σίμβλου μέλι
Αἰνιγματωδῶς τῷ λόγῳ παριστάνεις;

Εἰς τὸ αὐτό.

Διὸς ὀρεσκῴοιο ἀγηνορίην ποτὲ Σαμψὼν
Κάββαλε, τὸν δὲ πεσόντα μέλισσαι ἀμφεπένοντο,
Τῶν ἀπὸ χερσὶ φίλῃσι μέλι δαίσατο Σαμψών·
Ἀλλοφύλοις δ' αἴνιγμα προήκατο δεινὸν ἰδέσθαι.

Εἰς Σαμψὼν ὄνου σιαγόνι τοὺς ἀλλοφύλους φονεύσαντα, ἣν καὶ ἀποθλίψας ἔπιεν.

Ἀνδρὸς μία χεὶρ, σιαγὼν ὄνου μία
Ὅλους ἀπεκτόνασιν ἄνδρας χιλίους.
Μὴ χειρὸς ἔργα ταῦτα, μὴ σιαγόνος;
Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ μόνου.

De Samsone leonem dilacerante.

C Numquid vides adolescentulum Samsonem, qui arreptum leonem in frusta discerpat? video: qui adhuc adolescentulus isthæc facere potuit tum cum erit inter viros accensus, quid faciet?

In idem.

Ex umbroso monte rapidus se proripiebat leonis catulus, cauda latus diverberans, funesta molitus opera. Ubi vero prope insilientem deprehendit Samson, robustis abreptum manibus, et in duas distractum partes occidit.

In Griphum Samsonis, quo quid cibus ex comedente, et ex forti dulcedo egressa est, interpretandum proposuit.

Hunc scriptum proponis, o Samson, quid cibus D ex comedente? E forti dulcedo egressa est, quid item? Nonne nobis leonem Juda, et ex alveari virgineo mel, hoc problemate subobscure nobis exhibes?

In idem.

Samson montani leonis aliquando ferociam fregit, in cujus prostrato cadavere apes allaborabant; unde jucundis haustum manibus mel epulatus est; quod alienigenis ænigma explicatu perplexum proposuit.

In Samsonem Philisthæos alienigenas asini mandibula cædentem, quam elidens, scaturientes aquas bibit.

Unius viri manus, una asini maxilla universa hominum millia funditus exstinxit. Cave hæc a manu, aut ab asini maxilla præstita existimes; non est cur quid istiusmodi loquare: Dei solius opus est.

Εἰς τὸ αὐτό.

Σιαγόνος ποτ' ὄνοιο ἐφήψαο, ἄλκιμε Σαμψών,
Ἐν δ' ἀνέρας ἐνάριξας ἀπείρονας, ὕστερον αὖτε
Δίψης ἀργαλέης κατεπαύσαο ἄχθος ἄλαστον·
Ἦδε γὰρ ἱμερόεν τοι ἀπέκλυσε νᾶμα σιαγών.

Εἰς Σαμψὼν τὰς τῆς Γάζης πύλας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀράμενον, καὶ εἰς Χεβρὼν ἀνενεγκόντα τὸ ὄρος.

Ὦ φρικτὸς ὦμος, ὃς πύλας Γάζης ὅλας,
Μοχλοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ δυοῖν παραστάδων
Φέρων ἀνέλκεις εἰς Χεβρὼν ὄρους λόφον·
Σὺ τάχα καὶ γῆν πᾶσαν ἐξεβάστασας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γάζαν ὑπὸ πτολίεθρον ἑταίρῃ μίσγετο Σαμψών,
Τῷ δὲ πύλας πτύξαντ' ἀραρυίας ἐνναετῆρες·
Τοὺς δ' ὡς οὖν ἐνόησε μέσην κατὰ νύκτα βαθεῖαν,
Ἦρκε κατωμαδίους πυλεῶνας, ἄλτο δ' ἐκεῖθεν.

Εἰς τὴν πρώτην ἀπόπειραν Δαλιδᾶς ἣν ἐπειρᾶτο τοῦ Σαμψὼν, καθ' ἣν οὐ περιεγένετο αὐτοῦ

Ὡς κρεῖσσον εἰς πῦρ ἐμπεσεῖν τὸ παμφάγον,
Ὡς κρεῖσσον εἰς θάλασσαν εἰς Ἅδου στόμα,
Ἢ γ' εἰς γυναικὸς ἐμπεσεῖν μυσαρίαν·
Ἡ Δαλιδά σε ταῦτα πειθέτω, ξένε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε, γύναι, κακότεχν', ὀλοὸν γένος, αἰσχρὰ Δαλιδὰ
Ἀνδρὸς ἑοῦ πειρητίζεις διαγνώμεναι ἀλκήν;
Ὄφρα κεν ἀλλοφύλοισι φάνῃς κρυφίας διὰ βουλάς·
Ὡς ἄρα πάγχυ γύναι φιλομόζυγος ἔπλεο δάμαρ!

A *Εἰς τὴν δευτέραν ἀπόπειραν, καθ' ἣν οὐδὲ αὖθις περιεγένετο.*

Ὡς κρεῖσσον ἄρκτοις συμβιοῦν ταῖς ἀγρίαις,
Καὶ συλλαλεῖν δράκουσι, καὶ συζῆν λύκοις,
Καὶ συγκατοικεῖν σκορπίοις ἀνημέροις,
Ἢ † γοῦν γυναιξί· τὴν Δαλιδάν μοι βλέπε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κουριδίης ἀλόχου ἐπεβήσαο, ἄλκιμε Σαμψών,
Ἧς ὄφελες λεχέων ἄπο τηλόθι λέκτρα βαλέσθαι·
Ἣν γὰρ ἂν ἔκ σε φίλων βλεφάρων ὅσον ὅσσον ἐμέρσει
Μειλιχίοις ἐπέεσσι, νόον ἀπὸ κρυπτὸν ἑλοῦσα.

Εἰς τὴν τρίτην, καθ' ἣν οὐδὲ αὖθις.

Τὸν Σατανᾶν σχοίη τις εἰς συνοικίαν,
Γελχῖνι πικρῷ συνδιάζων τὸν βίον
B Μὴ γοῦν γυναικὶ, καὶ γυναικὶ μαχλάδι·
Ἡ Δαλιδά μοι μάρτυς ἐστὶ τοῦ λόγου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νῦν τρίτατον σέο, Σαμψὼν, Δαλιδὰ πειρητίζει,
Σὸν κράτος ἀμφαφόωσα. Πόθεν δ' ἄρα· ὄφρα δαείῃ,
Εἴπῃ δ' ἀλλοφύλοις· σὺ δέ οἱ ἀπατήλια βάζεις,
Εὖ φρονέων ἄχρι τοῦ, τετάρτη δέ σε πεῖρα ὀλέσσει.

Εἰς τὴν τύφλωσιν τοῦ Σαμψών.

Τί γὰρ μιαρὰ Δαλιδὰ πρὸς νοῦν στρέφεις;
Τυφλοῦσα Σαμψὼν, ἆρ' ἐραστὴν βελτίω
Δοκεῖς ἐφευρεῖν; ποῦ δ' ἂν εὕρῃς, καὶ τίνα;
Ὄντως γυνὴ σὺ χρῆμα μυσαρώτατον.

In idem.

Asini maxillam aliquando arripuisti, strenue Samson, numerosissimam præterea hominum vim vita spoliasti; subinde molestæ sitis ardentissimum restinxisti laborem; hæc quippe mandibula in suaves tibi latices inundavit.

In Samsonem Gazæ portas gestantem humeris, et ad verticem montis, qui respicit Hebron, importantem.

O ad stuporem usque formidabilis humerus, qui integras Gazæ portas una cum ipsis vectibus, et geminis antepagmentis sursum tractas in apicem montis Hebron bajulas; tu forte succollatoris more totam terram sustinere posses.

In idem.

Apud Gazæ civitatem meretrici conjunctus est Samson, cui compactas occluserunt fores oppidani. Quos igitur ut concubia nocte persensit, pendentes ab humero portas tulit, et inde exsiliit.

In primum Dalilæ experimentum, quo tentato Samsone non est potita.

O quam in voraces incidere flammas optabilius est; quam melius in mare, in inferorum voragines illabi, quam in abominandam mulierum fœditatem incurrere: o hospes, in hanc te sententiam adducat Dalila.

In idem.

Quorsum versuta mulier, dispendiosum genus, inhonesta Dalila, tui mariti vires internoscere moliris, quo externis secundum clancularia consilia renunties? omnino conjugis amans mulier fuisti scilicet!

C *In secundum experimentum, quo ne quidem rursus expugnavit Samsonem.*

O quam ferocientibus ursis convivere præstabilius est, conversari cum draconibus, et cum lupis communicare, cumque immansuetis habitare scorpionibus quam cum feminis; in Dalilam mentis oculos adjice.

In idem.

Puellam in uxorem duxisti, magnanime Samson, cujus thalami stratum procul amoliri debueras: profecto te tuis oculis quantocius orbabit suavibus illecebris, cum arcanam tibi mentem abstulerit.

In tertium experimentum, quo ne rursum quidem potita est.

D In contubernium quis admittat Satanam, vitam cum molestissimo impostore traducturus; sed nunquam cum muliere consuescat, eaque meretrice. Dalila testis est hujus effati luculentissima.

In idem.

Nunc tertio te experimento adoritur Dalila, o Samson, tuasque pertentat vires. Quorsum vero? uti resciat, ac renuntiet extraneis, tu vero subdola ei verba comminisceris! hactenus sapuisti; sed tertium periculum perniciem tibi consciscet.

De Samsonis occæcatione.

Quid enim apud animum volvis, impura Dalila? oculis orbato Samsone, amasium meliorem inventuram putas? ubi quem possis offendere? o mulier, omnino res es omni imprecatione digna.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς σε φίλων βλεφάρων ἀπαμέρσατο, ἄλκιμε Σαμψών;
Ὅς με κόμην κεφαλῆς ἀποείλετο. Τίς δ' ἄῤ ἐκεῖνος;
Ἥδε γυνὴ δολόεσσα, Δαλιδὰ δέ μιν καλέουσιν.
Ὦ τάλαν, ὡς κραδίηφιν ὄφιν διεθέρμανας οὖλον!

Εἰς Σαμψὼν ἀλήθοντα ἐν τῷ μύλῳ.

Εἰ δάκρυον δείλαιον ἐκβλύζειν θέλεις,
Δάκρυε τυφλωθέντα Σαμψὼν τὸν μέγαν,
Καὶ τυφλὸν ἀλήθοντα, φεῦ! δίκην ὄνου·
Καὶ τῶν γυναικῶν φεῦγε τὴν πονηρίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὃς ποτ' ὄνου κατέπεφνε σιαγόνι μυρία φῦλα,
Νῦν γοῦν ἠΰτ' ὄνος ποτὶ μύλῃ σῖτον ἀλήθει,
B Οὐ θέμενος βλεφάροισι προδερκομένοισι καλύπτρην,
Αὐτὰ δὲ φίλα βλέφαρα καλυψάμενος τυφλότητι.

Εἰς Σαμψὼν συσσείοντα τὴν οἰκίαν, καὶ συμφονεύοντα ἑαυτὸν τοῖς ἀλλοφύλοις.

Ἡβῶσι Σαμψὼν αἱ ξυρηθεῖσαι τρίχες,
Καὶ συνανηβᾷ τὸ κράτος τῆς ἰσχύος.
Ἀλλ' αἱ κόραι λείπουσιν, ὢ τῆς ζημίας!
Πλὴν καὶ τυφλώττων ἀμυνεῖται τὸν φθόνον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παίγνιον ἀλλοφύλοισι πίνουσι προήλυθε Σαμψών.
Στῆ δὲ παρὰ σταθμῷ, κίονας δ' ἕλε χείρεσι δοιούς,
A Σεῖσε δ' ἑλὼν, πρὸ δ' ἅπας χαμάδις πέσεν ἄπλετος οἶκος,
Σὺν δέ τ' ἄρ' ἀλλοφύλοις αὐτὸν κατέπεφνε φονῆα.

Εἰς Ῥοὺθ τὴν Μωαβῖτιν, ἥ, τοῦ Ἰσραηλίτου ἀνδρὸς αὐτῆς θανόντος, κριθολογοῦσα, ἔτρεφε τὴν πενθερὰν αὐτῆς Νοομμίν.

Γυνὴ Νοομμὶν, ἀνδρὶ καὶ τέκνοις ἅμα
Συνεκφυγοῦσα πρὸς πόλιν Μωαβῖτιν,
Τοῖς παισὶ καλὰς νυμφαγωγεῖ παρθένους,
Ὑποστρέφει δὲ σὺν μόνῃ τῇ Ῥοὺθ μόνη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παῖδες ἐμοὶ τίνα τήνδ' ὁρόωμεν κριθολογοῦσαν
Κούρην; Αὐτὰρ ἐμῷ θυμῷ κεχαρισμένα ῥέζει.
Μωαβῖτις τὸ γύναιον, ἴδη δ' ἄρα σύν τε Νοομμίν,
Ἣ καὶ ἑ Ῥοὺθ' καλέει, νύμφη δέ οἱ εὔχεται εἶναι.

B *Εἰς Βοὸζ μιγνύμενον τῇ Ῥοὺθ, καὶ γεννῶντα ἐξ αὐτῆς Ὠβὴδ τὸν πάππον Δαβίδ.*

Ὡς εἰς ἀγαθὸν τὰς κριθὰς Ῥοὺθ συλλέγεις,
Εἴπερ δι' αὐτῶν τοῦ Βοὸζ γυνὴ γίνῃ,
Χριστοῦ προμήτωρ ἀθρόον δεδειγμένη.
Καὶ γὰρ τὸν Ὠβὴδ τὸν Δαβὶδ πάππον τέκῃς.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποτ' ἄρ' ἦσθα γύναιον ἐμοῦ ποδὸς ἄγχι πεσοῦσα
Νύκτα δι' ὀρφναίην; Ῥοὺθ ἥδ' ἐγὼ ἀμφί σε κεῖμαι,
Ἡ χθὲς ἐπ' ἀσταχύεσσι τεοῖσι κριθολογεῦσα.
Χαῖρε, φίλον κάρα, χαῖρε, Θεὸς δέ σοι ὄλβια δοίη.

In idem.

Quis te jocunda oculorum usura privavit, generose Samson? Qui capitis mei rasit capillos: quis ille vero? Illa ipsa est callidissima mulier, cui Dalilæ nomen est. O miser! quam exitialem pectore serpentem fovisti.

De Samsone in pistrino molente.

Si miseras effundere lacrymas in animo habes, cæcutientem Samsonem magnum comploratione prosequere, et heu! asini instar, excæcatis oculis molentem, in quo mulierum malignitatem devitare satagito.

In idem.

Qui asini mandibula infinitam aliquando multitudinem prostravit, nunc quidem, ceu asinus, ad molam frumentum molit; non, ut equis, apposito præ
D intuentis oculis frontali, sed palpebris ipsamet cæcitate contectis.

De Samsone domum concutiente, seque cum Philisthæis una contrucidante.

Rasum tibi capillitium suppullulat, o Samson, simulque tuarum virium renascitur facultas; verum pupillæ te deficiunt; o miseriam! tamen occæcatus hostium suorum invidentiam ulciscetur.

In idem.

Convivantibus alienigenis in ludibrium productus est Samson. Stans autem media in aula, ambas manibus columnas amplexus est, quas apprehensas concussit, inque terram corruit domus refertissima,
C quæ cum extraneis ipsius auctorem cædis interfecit.

In Ruth Moabitidem, quæ viro Israelita e vivis exempto, collectis spicis nurum suam Noemi enutrivit.

Mulier Noemi una cum viro, et liberis in urbem Moabitidem confugiens, pulcherrimarum virginum nuptias suis conciliavit filiis, sed regredientem solam Ruth sola secuta est.

In idem.

Messores pueri, quænam illa est, quam spicas colligentem inspicimus, puella? cæterum per mihi gratum facit. Mulier est Moabitis, quæ una cum Noemi venit, Ruth ei nomen est, seque Noemi nurum esse gloriatur.

D *In Booz una cum Ruth matrimonio junctum, ex qua Obed Davidis avum suscepit.*

Quam feliciter, et auspicato fruges colligis, o Ruth, siquidem per eas in uxorem Booz evadere possis; hoc facto Christi proavia repente declarata es, concepto fetu, qui Obed Davidis avus est.

In idem.

Ecqua mulier meos juxta pedes accumbis opaca nocte? Ego sum Ruth, quæ propter te jaceo, quæ heri in spicis tuis hordeum colligebam. Gaude, amica, gaude, te Deus omni bonorum cumulo fortunet.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.

LIBER PRIMUS REGUM.

Εἰς τὴν γέννησιν Σαμουήλ.

Παῖδας μὲν ἔσχεν ἡ Φενάννα μυρίους,
Ἡ δ' Ἄννα καρπὸν κοιλίας στεῖρας ἕνα.
Πλὴν ἀφανῆ μὲν τῆς Φενάννης τὰ βρέφη,
Ἄννης δ' ὁ καρπὸς ἐμφανής, καὶ προβλέπων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλκανά τις ποτ' ἀνὴρ δυσὶ μίσγετο θηλυτέρῃσι,
Τῇ μὲν ἀπειροτόκῳ, τῇ δ' αὖτ' ἀτόκῳ γεγαυίᾳ,
Ἥτι- ῥα καὶ ἄλαστον ἐνὶ φρεσὶ πένθος ἔχεσκε·
Λισσομένη δὲ Θεὸν παιδὸς πέρι, τέξε Σαμουήλ.

Εἰς τὴν ἐκ βρέφους Θεῷ καθιέρωσιν Σαμουήλ.

Βλέπων Σαμουήλ, καὶ βλεπόντων ἀκρότης,
Θεὸς διδοῖ σε, καὶ Θεός σε λαμβάνει.
Διδοῖ μὲν υἱὸν, οἰκέτην δὲ λαμβάνει,
Υἱὲ προσευχῆς, ἁγιώτατον βρέφος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νηδύος ἐξ ἀγόνοιο κλυτὸς γόνος ἦλθε Σαμουήλ,
Οὐδ' ἄρα ἡ γένετειρα Θεουδέων συνθεσιάων
Λήθετο, ἃς σιγόωσα Θεῷ περὶ δάκρυσ' ὑπέστη.
Αὐτίκα δ' ἐκ μήτρης τόν οἱ ὤπασεν ἁγνὸν ἱρῆα.

Εἰς Ὀφνεὶ, καὶ Φινεὲς, οἱ ἐκ θυσιῶν προαπογευόμενοι, ἐκίνησαν τὸν Θεὸν εἰς ὀργὴν κατὰ Ἡλεὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Υἱοὶ μιαροὶ πατρὸς ἱερωτάτου,
A Ὀφνεὶ πονηρὲ, Φινεὲς κακεργάτα,
Ἀνθ' ὧν συλᾶτε τῶν θυσιῶν τὰ κρέα,
Ἔργον μιᾶς γένησθε πικρᾶς ἡμέρας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Υἱέε δυσίερω φυτοσπόρου ἀρχιερῆος
Κῆρ' ὀλοὴν κεδάσαντο ἑοῦ κατὰ πατρὸς ἄνωθεν,
Οὕνεκα θυσιάων ἀποδαίνυντο, κρεάγρην
Χύτρῃφι τριόδοντα καθειότες, ἄθλιοι ἀνδρῶν.

Εἰς Σαμουὴλ καλούμενον νυκτὸς παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀγνοοῦντα τίνι καλοῖτο.

Ὁρᾷς † ὁράσεις Σαμουὴλ τοῦ παιδίου·
Θεῷ καλεῖται, πρὸς τὸν Ἡλεὶ δὲ τρέχει,
Ἐκεῖθεν εἶναι προσδοκήσας τὸν λόγον,
Κἂν ὕστερον δέδορκε τὸν κεκληκότα.

B *Εἰς τὸ αὐτό.*

Τρίς σε Θεὸς ἐκάλεσσε Σαμουήλ, οὐδέ μιν ἔγνως·
Ἡλεὶ γὰρ καλέειν σὲ τρὶς ἔλπεο τὸν ἱερῆα,
Τέτρατον αὖθ' ἐκάλεσσε Θεοῦ στόμα, καί μιν ἐπέγνως,
Καὶ μάθες, ὅσσα τέλος κατὰ ὕστατον ἔλλαβεν ἦμαρ.

Εἰς τὴν τῆς κιβωτοῦ αἰχμαλωσίαν, καὶ τὸν θάνατον Ἡλεί.

Ὢς ἡμερῶν σὺ κακοδαιμονεστάτη!
Ἐν ᾗ συνωλόθρευσεν ἐθνικὸν ξίφος

De Natali Samuelis.

Numerosissima quidem prole Phenenna cumulata est, Anna vero sterilis uteri fructum unicum possidebat; sed Phenennæ liberi sine nomine fuerunt omnes; Annæ vero filius miraculorum gloria visendus, et videns fuit.

In idem.

Vir Elcana duas olim cognovit uxores, unam, quæ multos, alteram, quæ nullos habebat filios: et ista miserabili doloris sensu confecta, nuncupatis Deo votis, quo filium haberet, Samuelem peperit.

In Samuelem ab infantia Deo consecratum.

O propheta Samuel, prophetarum longe maxime, Deus te largitur, et vicissim accipit; Annæ largitus in filium, in domesticum te adoptat, o fusis Annæ precibus impetrate, infans sanctissime.

In idem.

Ex sterili alvo illustris prodiit Samuel, cujus quidem mater religiosorum votorum non est oblita, quæ lacrymabunda silenter adpromiserat; cui statim Deus purum ex utero sacerdotem indulsit.

In Ophnei et Phineen, qui prægustato sacrificio Deum, adversus parentem Heli in iram concitarunt.

O sacratissimi parentis scelestissima proles, Ophnei profligate, prave Phinea, quorsum victimarum carnes sacrilege diripitis? Una die ambo simul interituri estis.

In idem.

C Parentis pontificis duo sacrilegi filii, adversus patrem suum luctuosissimum, fatum irritarunt, prælibatis victimarum carnibus, fuscinula tridente in cacabos immissa, mortalium miserrimi.

In Samuelem de nocte a Deo vocatum, et a quo vocaretur ignorantem.

Pueri Samuelis visiones intelligis, o hospes; a Deo vocatus, tamen ad Heli currit, ratus inde vocem prorupisse; quamvis evocantem postea videre meruerit.

In idem.

Ter a Deo vocatus es, Samuel, nec eum intelligebas; nam te ab Heli sacerdote vocatum suspicabaris: quarto rursum te vocavit Deus, quem
D tandem cognosti, et quæcunque posteris diebus obvenerunt, edoctus es.

De arca in hostium manus tradita, deque Heli fractis cervicibus exspirante.

O dies inter alia inauspicatissima! in qua infidelium gladius ad internecionem cecidit ipsum, cum

Σεπτὴν κιβωτὸν, σεμνὸν ἀρχιερέα,
Καὶ δυσάριθμον ὄχλον Ἰσραηλίτην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὤφελες †, ω κακόδαιμον, ἄπαις καὶ ἄτεκνος ὀλέσθαι
Ἠλεὶ, μηδὲ τεκεῖν ὀλοόφρονε κάμμορε παῖδε,
Ὢ διὰ χώσατ' ἄναξ ὑψίθρονος· ἡ δὲ κιβωτὸς
Ἔθνεσιν ἐξεδόθη, δίφρου δὲ σὺ ἔκπεσες ἄπνους.

Εἰς Δαγὼν τὸν θεὸν Ἀζωτίων πίπτοντα πρὸ προσώπου τῆς κιβωτοῦ.

Ἀζωτὲ, φρίξον τοῦ Δαγὼν πεπτωκότος,
Καὶ πρὸ προσώπου τῆς κιβωτοῦ κειμένου,
Ὡς οἷα προσκυνοῦντος αὐτὴν ἐντρόμως,
Καὶ τῆς κιβωτοῦ τὸν Θεὸν Θεὸν σύνες.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνδρες ἀπ' Ἀζώτοιο προπέμπετε τήνδε κιβωτὸν,
B Ἣν Δαγὼν τρομέων χαμάδις πέσε, γυῖα δὲ λύθη.
Πέμπετε· ἢ † γὰρ ἕδρησιν ἐπιζέσει ἕλκος ὔμῃσι,
Μυῶν τ' ἔθνεα πυκνὰ ἐνιπλήσουσιν ἀρούρας.

Εἰς τὸ γῆρας Σαμουὴλ, καὶ ὅπως ᾐτήσαντο ἑαυτῶν βασιλέα οἱ Ἑβραῖοι.

Γηρᾷ Σαμουήλ· Ἰσραὴλ δὲ τὴν κρίσιν
Οἱ παῖδες αὐτοῦ λαμβάνουσιν οἱ δύο,
Πλὴν τοὺς πατρικοὺς οὐ μιμούμενοι τρόπους,
Ἀποξενοῦνται τῆς λαχούσης ἀξίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄφρονες Ἑβραῖοι, ἀτάσθαλα μωρὰ γενέθλη,
Κοίρανον ἀμφαφόωσα βροτοῦ παῖν ἀντὶ Θεοῖο,
A Ὡς σέο μοῦνος ἄνασσεν, ὅλων βασιλεύτερος ἄλλων·
Ὡς ποτε ὑστατίην ἐπιμηθέα σύνεσιν ἕξεις.

Εἰς τὴν βασίλευσιν Σαούλ.

Τὸ σὸν, Σαοὺλ, πάρεργον ὡς ἔργον μέγα,
Τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐξ ἀντιστρόφου.
Πλανωμένας ὡς ἔργον ἐκζητεῖς ὄνους,
Καὶ βασιλείαν ὡς πάρεργον λαμβάνεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὀλλυμένας ποτ' ὄνους διζήμενος ἧπου † ἐφεύροι
Πατρὸς ἑοῦ, μέγ' ἄελπτον ἀπὸ κράτος ἔλλαβε Σαούλ.
Ξεῖνε τεοῖς γενέταις ἐπιπείθεο, καί σφιν ὑπούργει,
Καὶ τάχα κέν σε Θεὸς λαμπρὸν βασιλῆα ποιήσει.

Εἰς τὸ εἶδος Σαούλ, καὶ ὅπως τοὺς Ἀμμανίτας ὠλόθρευσεν.

Εἰ πρῶτον εἶδος ἄξιον τυραννίδος,
B Ὑπὲρ Σαοὺλ τίς ἄξιος τυραννίδος;
Σαοὺλ ἐκεῖνον τὸν μέγαν, τὸν ὠμίαν,
Τὸν εὐπρόσωπον, τὸν καλὸν τὴν ἰδέαν;

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς δ' ὅδ' ἀνὴρ ὑπερῆλιξ, εὐρύτατοι δέ οἱ ὦμοι;
Ἀμμανίτην δ' ἀπόλυσι πολὺν καὶ ἀπείρονα λαόν.
Κοίρανος Ἑβραίης ὅδ' ἄρ ἔπλετο, λῷστε, γενέθλης,
Κὶς δέ μιν ἐξεφίτυσσε, φίλον δέ οἱ οὔνομα Σαούλ.

Εἰς Ἰωνάθαν ὅπως μόνος ἐπιδραμὼν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τρέψας αὐτοὺς, εἶτα κηρυχθείσης νηστείας, γευσάμενος μέλιτος, ἐκινδύνευεν ἀποκτανθῆναι.

Ὢ τόλμα, τόλμα καρδίας Ἰωνάθαν!
Μόνος προσορμᾷ βαρβάρων μυριάσι.

venerabili arca, summum sacerdotem, et Israelitici populi numerosissimam turbam.

C

In idem.

Bene tecum actum foret, o infelix, si absque stirpe diem obiisses, Heli, nec geminos filios tibi exitio futuros suscepisses, quorum causa, Rex alto solio insidens, ira exarsit; arca vero gentibus tradita est; tuque e sella corruisti exanimis.

De Dagon Azotiorum deo, coram arca fœderis corruente.

Azoti civis horresce, cadente Dagon, et ante arcam fœderis humi procumbente, ac si eam præ formidine reverenter colat; tum Deum arcæ, verum esse Deum intellige.

In idem.

Viri Azotii, hanc Dei arcam emittite, qua Dagon, soluta membrorum compage, consternatus in terram decidit; emittite, vel in secretioribus vestris partibus ebullient ulcera, et murium densa multitudo terram complebit.

In Samuelem consenescentem, et quemadmodum regem rogatus est ab Hebræis.

Senectute conficitur Samuel; Israelis vero administratione duo ejus filii accepta funguntur, sed paterna vitæ instituta non æmulantes, dignitate, quam sortiti fuerant, exauctorantur.

In idem.

Inconsulti Hebræi, improba stolidaque generatio, mortalem amplexa regem, loco Dei, qui cæterorum regum potentissimus te solus administrabat: o quam re postmodum peracta errorem sapientius intelliges!

De creatione Saulis in regem.

Quod incogitanter facis, o Saul, grande opus est; vice versa quod facis, est præter institutum tuum; opus tibi incumbit errantes investigare asinas, et præter intentum tuum, regale sortiris imperium.

In idem.

Deperditas patris asinas, sicubi reperire posset, inquirebat Saul, cum valde ex insperato regnum nactus est: O hospes, tuis parentibus esto morigerus, iisque operam nava; teque quamprimum Deus in maximum regem constituet.

De Saulis statura, et quemadmodum Ammonitas funditus interfecerit.

Primo dum formæ præcellentia regno digna est, D quis, præ Saule, capessendo regno melior? Saule inquam, magno, qui latis est humeris, fronte castigatissima, ipsoque aspectu formosissimus.

In idem.

Quis iste juvenis, cui latæ quidem scapulæ, Ammonitarum stirpe nobilis præ multitudine innumerabilium? rex est Hebrææ gentis, optime amice, quem Cis procreavit, eique Sauli nomen est amabile.

De Jonatha, quemadmodum solus in hostes impetum faciens, ipsos fudit fugavitque; deinde exstimulante fame excitus, degustato melle mori periclitatus est.

O quanta est animi fidentia Jonathæ! infinitas Barbarorum copias unus adoritur, et assecundante

Καὶ σὺν Θεῷ τοὺς πάντας εἰς φυγὴν τρέπει.
Εἰ καὶ θανατᾷ βρώσεως μικρᾶς χάριν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὃς μόνος ἀλλοφύλοισιν ἐπέσσυτο ἠΰτε τις θὴρ,
Νῦν μέλεος θανάτοιο, Ἰωνάθαν, ἀντίος ἥκει,
Οὕνεκ' ἐπ' ἀσιτίῃφι φάγεν μέλι. Ὦ μέλι πικρόν!
Οὐδὲ πατήρ οἱ ἄρηξε, πρόπας δέ ἑ λύσατο λαός.

Εἰς τὴν σφαγὴν Ἄγαγ, ὃν, σωθέντα τῷ Σαοὺλ παρὰ τὴν θείαν κέλευσιν, ἀπέκτεινε Σαμουήλ.

Κἂν τοῦ Σαοὺλ τὰς χεῖρας ἀπέδρας, Ἄγαγ,
Ὁ παμμίαρος Ἀμαληκίτης ἄναξ,
Ἀλλ' οὐ Σαμουὴλ † τὴν μάχαιραν † ἐκφύγῃς.
Τὴν πικρίαν δὲ τῆς θανῆς κτανθεὶς μάθῃς.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε Σαοὺλ μεγάλοιο Θεοῦ ἀπέωσας ἐφετμάς;
Ἐν δ' Ἄγαγ ἐξεσάωσας Ἀμαληκίτην βασιλῆα,
Οὐδ' ἀπεδειροτόμησας; Ἀτὰρ σέο δειροτομήσει
Κοιρανίην Κύριος· Ἄγαγ δ' ὀλέσειε Σαμουήλ.

Εἰς Δαβὶδ μόνον τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ προκριθέντα εἰς βασιλείαν.

Χρίει Σαμουὴλ τὸν Δαβὶδ βασιλέα,
Καὶ Πνεῦμα τῷ χρισθέντι σεπτὸν προσπνέει,
Σαοὺλ ἀποστὰν † τοῦ κεκατηραμένου·
Αὐτὸν δὲ μᾶλλον μιαρὸν πνεῦμα πνίγει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐ μέγεθός τε, βίη τε, φυή τ' ἀγαθόν τε πρόσωπον,
Οὐδὲ πρωτοτοκίη ἀρείων ὀψιτοκίης

A Ἀμφὶ Θεῷ· κραδίην γὰρ ὃ δίζεται, οὐδέ τε σῶμα:
Δέρκεο Δαβὶδ ἄνακτα τὸν ἐν ποίμνῃσι πονοῦντα.

Εἰς τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ πνῖγον Σαοὺλ Δαβὶδ κιθάρᾳ ἡσύχαζεν.

Ἐναντίωσιν ὧδε πνευμάτων βλέπε,
Τὸ μὲν προφήτην τὸν Κὶς υἱὸν δεικνύει,
Τὸ δ' αὐτὸν ἄγχει, καὶ πιέζει, καὶ πνίγει.
Μὴ τοῦ πνίγοντος, ὦ Τριάς, πεῖραν λάβω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πνεῦμα θεηγορέοντος ἀπέπτατο ἐκ σέο, Σαοὺλ,
Οὕνεκα παμμεδέοντος ἐλήσαο συνθεσιάων·
Πνεῦμα δέ τοι κακίης μεταίπτατο, καί σε ἀπάγχει,
Καὶ τάχα κέν σε τέλος Δαβὶδ ἀπέπνιξ' ἀπεόντος.

Εἰς τὴν σφαγὴν Γολιάθ.

Δαβὶδ ὁ ποιμὴν ὁ βραχὺς κατὰ χρόνον
B Κτείνει Γολιὰθ τὸν γίγαντα τὸν μέγαν,
Τὸν ὁπλίτην ἄοπλος, ἐξ ἑνὸς λίθου·
Τῷ δ' Ἰσραὴλ καύχημα γίγνεται μέγα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βάρβαρος ἀλλοφύλοισι προέσσυτο, ἐκ δὲ καλεῖτο
Ἀνέρα μουνομάχον εὖ εἰδότα δηϊοτῆτος,
Θαῦμα δ' ἰδέσθαι ἔην· μικρὸς δέ μιν ὤλεσε Δαβίδ,
Καί οἱ ὁ βληθεὶς κεῖτο μέγας μεγαλωστὶ τανυσθείς.

Εἰς τὴν ἀγάπην Δαβὶδ καὶ Ἰωνάθαν.

Τῆς ἀγαθῆς σου καρδίας Ἰωνάθαν!
Τὸν παῖδα Δαβὶδ εἶδες ἠριστευκότα,
Καὶ φίλον αὐτὸν ἔσχες αὐτῇ τῇ θέᾳ,
Υἱὸς ἄνακτος τὸν ταπεινὸν ποιμένα.

numine universas in fugam vertit; tametsi mellis esu amarissimo nunc in mortis procinctu versatur. C

In idem.

Qui leonis instar in ipsos extraneos audenter irruit, Jonathas, nunc infelix in ipsius mortis discrimen incurrit, quod præ inedia mel esitaverit; o mel longe acerbissimum! nec ei opitulatum ivit pater, sed ab universa multitudine liberatus est.

In cædem Agag, qui servatus a Saule, contra quam Deus jusserat, a Samuele gladio mactatur.

Tametsi manus Saulis evitaveris, Agag, Amalecitarum rex perquam flagitiose, tamen Samuelis gladium evadere non potes, sed interemptus fati acerbitatem senties.

In idem.

Quorsum magni numinis mandata rescidisti, o D Saul? Amalecitem præterea regem tutatus ejus non obtruncasti cervices? tuum porro truncabit ac scindet imperium Deus, et a Samuele Agag interimetur.

De Davide, solo præ cæteris fratribus in regnum electo.

Davidem Samuel in regem inungit, et uncto sancti Spiritus aspirat gratia, quæ ab exsecratissimo Saule discedit, quem spiritus nequam tanto vehementius exagitat.

In idem.

Neque granditas, robur, ingenium, vultus elegantia, neque primigenia spectabiliora sunt tardioribus natalibus coram Deo, qui non corpus, sed cordis affectum scrutatur; adjice oculos in Davidem regem pascendis gregibus incumbentem.

De spiritu nequam Saulem exagitante, qui Davidis cithara interquiescebat.

Hic discrimen, et discordiam spirituum observa: alter Cis filium Saulem prophetam declarat, ab altero ad angustias usque vexatur ac premitur. O Trinitas! nunquam exagitantis spiritus periculum faciam.

In idem.

Spiritus prophetiæ a te evolavit, o Saul, fœderum Dei late regnantis oblito, teque subinde malignitatis spiritus invasit, qui te denique, absente David, subitario forte impetu suffocaturus est.

In Goliæ obtruncationem.

David upilio, per ætatem pusillus corpore, Goliæ procero giganti mortem infert, inermis armato; idque unius lapidis emissione, unde incredibilis Israelis hilaritudo exorta est.

In idem.

Ante Philistæorum cuneos prosiliens barbarus, provocabat ad singulare certamen virum bello instructissimum, qui visu quidem horribilis erat, sed ab exili Davide prostratus est, a quo percussus iste, et extensus immensum terræ spatium sternebat.

De mutuo Davidis et Jonathæ amore.

O quam prolixa est tui animi benignitas, o Jonatha; exploratum habes puerum Davidem perbelle se gessisse, eumque propterea cum primum vidisti, habuisti in intimis, humillimum pastorem, proles regia.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐκ ἄρα ἐσθλὸς ἀνὴρ φλαύρῳ ἐπιμίσγεται ἀνδρὶ,
Ἐσθλῷ δ' ἐσθλὸς ἔοικε, κακῷ τε κακὸς, φίλος εἶναι.
Ἢ † βλέπε τόνδε φέριστον Ἰωνάθαν, υἱέα Σαοὺλ,
Δαβὶδ τῷδε φερίστῳ ὁμῶς † φιλότητι μιγέντα.

Εἰς Δαβὶδ λαβόντα Μελχὸλ τὴν θυγατέρα Σαοὺλ γυναῖκα, ἀνθ' οὗ ἤνεγκε πρὸς Σαοὺλ ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἀλλοφύλων.

Ἄγεις ἑκατὸν Δαβὶδ ἀκροβυστίας
Τῷ σῷ βασιλεῖ, συμπλακεὶς τοῖς βαρβάροις,
Καὶ τὴν ἐκείνου παγκάλην θυγατέρα
Τὴν παῖδα Μελχὸλ εἰς γυναῖκα λαμβάνεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μελχὸλ ἀριστοπόσεια, Σαοὺλ θυγάτηρ βασιλῆος,
Ὡς ἄρα σῶν λεχέων ἐπιβήμενον εὕρεο ἄνδρα
Πάγχυ τεοῦ γενέτου βασιλεύτερον. Αὐτὰρ ἅπασα
Θηλυτέρη σε τέθηπ', ὑπὸ δ' ὄμματα βάσκανα βάλλει.

Εἰς τὸν φθόνον Σαοὺλ τὸν εἰς Δαβίδ.

Τί γὰρ παροινήσαντι τῷ Δαβὶδ, λέγε
Σαοὺλ πονηρὲ, δυσμεναίνεις κρυφίως;
Καὶ ταῦτα γαμβρῷ τυγχάνοντι γνησίῳ,
Καὶ τοῦ κακοῦ σε πνεύματος λυτρουμένῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε, Σαοὺλ κακόμητι, κακὸν κάρα, δύσθεα ῥέζεις;
Τίπτε λυγρὴν πραπίδεσσι τεῇς πέρι μῆτιν ὑφαίνεις,
Δαβὶδ ἀποκτενέειν μεμαὼς τὸν ὁμόζυγα Μελχόλ;
Οὔ μιν ἀποκτενέεις, ἐπεὶ οὔ τοι μόρσιμός ἐστιν.

A *Εἰς Δαβὶδ φεύγοντα ἐκ προσώπου Σαοὺλ, προπεμπούσης αὐτὸν τῆς Μελχόλ.*

Ναὶ σῶζέ σου τὸν ἄνδρα, Μελχὸλ, ἐνδίκως,
Βουλὰς δὲ πατρὸς ἀκύρου τὰς ἀδίκους.
Ναὶ φεῦγε, Δαβὶδ, τοῦ Σαοὺλ τὴν μανίαν,
Καὶ πρὸς Σαμουὴλ σπεῦδε τὸν χρίσαντά σε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δαβὶδ ὅδ' ἐκ θυρίδος καταπέμπεται, ἐν δέ οἱ ἦτορ
πάλλεθ' ὑποτρομέοντι Σαοὺλ κότον, ἀλλὰ καὶ ἔμπης
γούνασι κραιπνοπόροισι περᾷ στίβον, ἔργα τὰ Μελχόλ.
Τοίη ἅπαντι δάμαρ ἀνὰ ξυνὰ δέμνια βαίνοι.

Εἰς Δαβὶδ, ὅπως φεύγων ἄοπλος ἠπάτησεν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα, καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἄρτον καὶ ξίφος.

B Ἀβιμέλεχ, δέδεξο τὸν Δαβὶδ μόνον
Ἀπὸ προσώπου τοῦ Σαοὺλ πεφευγότα·
Καὶ δὸς μὲν ἄρτον, δὸς δὲ καὶ τέμνον ξίφος,
Ὡς ἂν φαγὼν χρῇτο καλῶς τῷ ξίφει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὦ ποτ' ἀπὸ πτολέμοιο νεήλυδι τὰς μυριάδας
Παρθενικαὶ χαρίσαντο, Σαοὺλ δέ τε τὰς χιλιάδας,
Οἶος ὅδ' ἄρτι πρόσεισι τῷ Ἀβιμέλεχ ἱερῆϊ,
Ὅς δέ οἱ ἄρτον ἔδωκε, καὶ ὀξυόεντ' ἀκινάκην.

Εἰς Δαβὶδ ἐμβαλόντα τῇ Γὲθ πόλει κατὰ τὴν φυγὴν, εἶτ' ἐπεὶ ἐγνώσθη τοῖς ἐκεῖ, τρέψαντα ἑαυτὸν εἰς ἐκλήπτον, καὶ οὕτως ἀπολυθέντα.

Φεύγων, ὁ Δαβὶδ, τῇ Γὲθ ἐμβάλλεις πόλει.

In idem.

Nunquam cum flagitioso vir honestus societatem inibit, sed honestum honesto, malum malo amicum esse addecet; enimvero Saulis filium optimum Jonathan vide cum optimo Davide amicitiæ nexu conglutinatum.

De Davide in uxorem accipiente Michol Saulis filiam pro qua centum Philistæorum præputia Sauli attulit.

Centum affers præputia, o David, Sauli regi tuo, post manus cum barbaris generose consertas, ejusque perquam speciosam filiam puellam Michol in uxorem accipis.

In idem.

O Michol, optimum nacta maritum, Saulis regis filia, quam in thalami tui consortem virum incidisti tuo omnino parente augustiorem; porro te universus mulierum sexus demiratur, teque videns, subinvidet.

De Saulis odio in Davidem.

Quid enim petulanter egit David, effare flagitiosissime Saul, ut illi latenter inimiceris? idque, cum tuus sit legitimus gener, a quo spiritus nequam vexatione liberatus es.

In idem.

Quorsum, o male consulte Saul, impia patras, o malum caput? quorsum perniciosa mente consilia ordiris, cum Davidem maritum Michol de medio tollere satagis? Ei vitam non adimes, cujus nondum fatalis est hora.

C *In Davidem a facie Saulis aufugientem, præmisso ei nuntio a Michol.*

Ita sane maritum tuum bene merentem servato, Michol, et injusta patris consilia irrita facito, ita sane Saulis insipientiam devita, David. Et ad eum, qui te inunxit, Samuelem, curriculo te confer.

In idem.

Ipse David e fenestra demittitur, eique pectus Saulis bilem subtrementi concutitur, sed tamen citissimis pedibus viam decurrit; quod opera Michol ab eo præstitum; ejusmodi mulier conjugales unicuique thalamos ineat.

De Davide, quemadmodum inermis aufugiens, Abimelecho sacerdoti imposuit, pane et gladio ab eo acceptis.

D Abimelech, Davidem amicabiliter excipe, solum a facie Saulis fuga se proripientem; panem ei porrige, cedo et acutum gladium, uti comesto pane, gladio viriliter utatur.

In idem.

Cui recenter e militia regresso decem millia virgines indulserant, Sauli vero mille, jam solus Abimelechum sacerdotem convenit, a quo pane, et acuto ense donatus est.

De Davide in civitatem Geth inter fugiendum ingresso ubi, cum ab oppidanis subinde recognitus esset, se in furiosi speciem immutavit, eaque ratione evasit.

O David, in civitatem Geth profugus incurris, sed agnitus atrabilarium furentem simulas, necnon

Γνωσθεὶς δὲ σαυτὸν εἰς μεγάλχολον τρέπεις,
Ἄσημα φωνεῖς, καὶ τὸν ἀφρὸν ἐκπτύεις.
Τῶν τῆς ἀνάγκης ποικίλων σοφισμάτων!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὤσατε τόνδ' ἐπίληπτον ἀπὸ σταθμοῖο θυράων,
Παῖδες ἐμοί· δεινός μοι ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶται
Κείμενος ἐν δαπέδῳ, σίαλοι δέ μιν ἀμφιχέχυνται
Χείλεος ἐκπιδύοντες, ἀτάρ γ' ἀσχήμονα πάσχει.

Εἰς Δαβὶδ συλλαβόντα ἐν σπηλαίῳ τὸν Σαοὺλ καὶ καταλιπόντα τῷ ἀποτεμεῖν τι μικρὸν τῆς διπλοΐδος.

Σαοὺλ πνέει πῦρ κατὰ Δαβὶδ ἀδίκως,
Καὶ Δαβὶδ αὐτὸν συλλαβὼν οὐ κτιννύει·
Σώζει δὲ μικρὸν ἐκτεμὼν τοῦ μανδύου.
Τῆς χρηστότητος! τῆς ἀνεξικακίας!

Εἰς τὸ αὐτό.

Σπέει ἐνὶ γλαφυρῷ φεύγων προελήλυθε Δαβίδ·
Αὐτὰρ ὅ οἱ κοτέων ἐπελήλυθεν ὕστερα Σαοὺλ,
Οὐδέ μιν εἰσενόησε· νόησε δὲ Δαβὶδ ἐκεῖνον,
Οὐδ' ἔκτεινε νοήσας, τμῆμα δ' ἀφείλετο πέπλου.

Εἰς τὴν θανὴν Σαμουήλ.

Κεῖται Σαμουὴλ ὁ βλέπων νῦν οὐ βλέπων,
Τὴν μὲν σκοτωθεὶς τὴν κατ' αἴσθησιν κόρην,
Τὴν δὲ προφῆτιν σχὼν προφητικωτέραν.
Θρηνεῖ δὲ τοῦτον οἶκος Ἰσραὴλ ἅπας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Καί σε βίη θανάτοιο βιήσατο, δῖε Σαμουὴλ,
Καὶ σὺ μετὰ χθονίοισι τὸ μὲν τέλος εὕρεο πότμου·
Αὐτὰρ ἐγώ σ' ἀθάνατον ἐνὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐνώμων.
A Οὐδ' ἀθάνατος ἔης, θάνες δέ τε καὶ σὺ Σαμουήλ.

Εἰς Ἀβιγαίαν τὴν γυναῖκα Νάβαλ, ἥτις ὀργιζόμενον κατὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὸν Δαβὶδ, δώροις ἡμέρωσε, καὶ ὕστερον γυνὴ Δαβὶδ γέγονεν.

Ἄνερ πονηρὲ τῆς Ἀβιγαίας Νάβαλ,
Ὡς εὐχαρίστει τῇ γυναικὶ † μυρία,
Δι' ἧς σέσωσαι τὴν Δαβὶδ φυγὼν πάθην,
Κἂν αὖτε θανάτησας οὐ μακρῷ χρόνῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀθρεῖς τήνδ' ἐπ' ὄνου βεβαυῖαν, ξεῖνε, γυναῖκα;
Ἀθρῶ· ἀτὰρ τί οἱ ὄνομ'; Οὔνομά οἱ Ἀβιγαία,
Οὕνεκα δ' ἀνδρὸς ἑοῖο λιτάζεται, οὐδ' ἀφάμαρτε·
Μικρὸν ὅσον δὲ δάμαρ κληθήσεται, οὗ ποτνιᾶται.

Εἰς Δαβὶδ, ὅπως, μόνος προσβαλὼν τῷ Σαοὺλ κοιμωμένῳ, οὐκ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

B Δαβὶδ, τί μέλλεις; Τί βραδύνεις τὸν φόνον;
Ἰδοὺ τὸν ἐχθρὸν ἐν χεροῖν λαβὼν ἔχεις.
Μὴ γὰρ ὁπλισθῶ κατὰ Χριστοῦ Κυρίου.
Τῆς πραότητος, τῆς ἀμνησικακίας!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὦ μέγα τολμῆεν, θρασυκαρδιώτατε Δαβίδ,
Μοῦνος ἐπ' ἀντιβίων μεγαπληθέα ἔρχεαι ἐσμὸν,
Μοῦνος, μηδὲ Σαοὺλ πέρι δείδιας ἐχθρῷ ἀλάστῳ;
Δείδια, πλήν μοι χεῖρες ἀρηγόνες εἰσὶ Θεοῖο.

Εἰς Σαοὺλ δεόμενον τῆς ἐγγαστριμύθου ἀνενεγκεῖν αὐτῷ τὸν Σαμουήλ.

Ὁ χθὲς προφήτης, καὶ λαλῶν τῷ Κυρίῳ,
Ἐγγαστριμύθῳ νῦν λαλεῖς γραϊδίῳ·

et stolida verba effutiens, salivam expuis: o quam versatilis est, et multiplex necessitatis solertia!

In idem.

Hunc comitiali morbo correptum a januæ postibus eliminate, famuli; ipso molestus aspectu in nostros oculos se importunus obtrudit; eum in area jacentem salivæ turpissime conspergunt scaturientes e labiis; denique invenusta quæque, et illiberalia patitur.

De Davide Saulem, apud speluncam, in manibus habente, quem, præcisa chlamidis ora, elabi sinit.

Saul injusti furoris faces in Davidem evomit, quem comprehensum non interfecit David, sed penulæ præcisa lacinia incolumem emittit. O quanta benignitatis et tolerantiæ laude pollebat!

In idem.

In arcuatum speluncæ fornicem prior successit David profugus; cui obiratus Saul postea speluncam ingressus est, qui a Davide notus Davidem non agnovit, seque ab occidendo abstinuit qui noverat, pallii particula erepta.

In Samuelis obitum.

Samuel videns, jam non videns jacet, et sensu oculorum obtenebrato cæcutit, propheticam tamen pupillam oculatiorem habet; quem demortuum domus Israel lamentis, et ejulationibus prosequitur.

In idem.

Et te fati necessitas violenter oppressit, divine Samuel, et mortis exitum cum cæteris mortalibus offendisti: cæterum ego te, apud animum meum,
C immortalem esse credebam; sed neutiquam immortalis es, qui in vivis esse desieris.

In Abigail uxorem Nabal, quæ Davidem marito suo vehementer offensum munere propitiata est, ac postmodum in Davidis uxorem evasit.

O Abigail marite flagitiosissime Nabal, sic infinitas uxori tuæ repende gratias, cujus interventu servatus es, cladem a Davide infligendam fugiens, tametsi non multo post ipse vita concesseris.

In idem.

Hanc mulierem vides, o hospes, asino insidentem? video; sed quod ei nomen? vocatur Abigail, quæ pro marito suo deprecata non lusit operam; nam paulo post ejus quem interpellat, uxor vocabitur.

De Davide, quemadmodum solus in dormientem Saulem incidens, eum non interfecit.

D Quid differs, David? Quid Saulem cunctaris interficere? eccum in manibus tuis hostem detines. At ego armatas in christum Domini nunquam manus immittam. O quanta injuriarum oblivio, quanta benignitas!

In idem.

O grande facinus! generosissime David, solus in numerosissimam hostium multitudinem irruis, solus, nec Saulem hostem injuriosum subverteris? Vereor quidem, sed manus Dei mihi sunt auxilio.

De Saule mulierem Pythone correptam rogante, ut Samuelem suscitaret.

O Saul, qui non ita pridem propheta eras, cumque Deo colloquebaris, nunc vetulæ Pythonem ha-

Ὁ τὸν Σαμουὴλ ζῶντα μὴ ζητῶν βλέπειν,
Ζητεῖς βλέπειν θανόντα; Τῆς ἐμπληξίας!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὄρθιος ἐξ Ἀΐδαο βλέπων ἀνάεισι Σαμουήλ·
Θηλυτέρη γάρ μιν βιήσατο νερτερόμαντις·
Λυγρὰ δὲ θέσφατ' ἔειπε Σαοὺλ ἀδίκῳ βασιλῆι·
Τῶν δέ κεν ὡς κατάκουσε Σαοὺλ, φίλα γούνατα λῦτο.

Εἰς τὸν θάνατον Σαοὺλ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ.

Ὁρᾷς τὸ τέρμα τοῦ κακῶς ζῶντος, ξένε;
A Συσφάττεται μὲν τοῖς ἑαυτοῦ τεκνίοις,
Κορέννυται δὲ καὶ θανὼν πλατοῦς γέλω·
Τὰ τοῦ Σαοὺλ ἔνδικά φημί σοι πάθη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Σχαιὲ Σαοὺλ, τάδε τοι κακίης ἐπίχειρα μυρίης,
Πότμος ἐν ἀλλοφύλοισι μετὰ τρισσοῖς τεκέεσσι,
Τῶν ἐγὼ οὔτινα ἄλλον, Ἰωνάθαν δ' ὀλολύζω
Μοῦνον· ὁ γὰρ ζωὸς Δαβὶδ περιφίλατο ἄλλων.

benti loqueris; tu qui Samuelem, dum viveret, videre non laborabas, demortuum videre satagis. O quantus stupor!

In idem.

Rectus ex inferis emergit propheta Samuel; nam mulier dæmonum ope futura divinans eum adigit, qui Sauli regi iniquo tristia fatus est oracula, qui bus auditis, Saul viribus dissolutus est.

In Saulis et liberorum ejus obitum.

Male viventis exitum animadvertis, o hospes: una cum suis liberis morte crudelissima multatur, et occisus effusis affatim maledicorum cachinnis exsibilatur; et hæc, quam enarro, Saulis est meritissima clades.

In idem.

B Sæve Saul, hoc immensæ tuæ malignitatis operæ pretium est: una cum tribus liberis inter barbaros in fata concessisti; quorum non alium ego præter Jonathan deploro unicum, qui Davidem prolixo præ aliis affectu prosequebatur.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

LIBER SECUNDUS REGUM.

Εἰς τὸν ἐπὶ Σαοὺλ καὶ Ἰωνάθαν θρῆνον Δαβίδ.

Ναὶ τὸν φίλον μὲν δακρύεις Ἰωνάθαν,
Τὸν δ' ἐχθρὸν, εἰπὲ, πῶς θανόντα δακρύεις;
Ἄναξ γὰρ ἦν, ἄνθρωπε, χριστὸς Κυρίου.
Τῆς συμπαθοῦς σου τοῦτο † Δαβὶδ καρδίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Γελβουὲ σκιόεντα κατ' οὔρεα μήποτε ὄμβρος
Αἰθερόθεν προπέσοι, μηδὲ ψεκὰς ἔνδροσος ἔλθοι,
Οὕνεκα τοῖς ἔνι πικρὸς Ἰωνάθαν ἔλλαβε πότμος,
Δουρὸς ἀπ' ἀλλοφύλων κατὰ κρατερὴν ὑσμίνην.

Εἰς Ἀβεννὴρ τὸν ἀρχιστράτηγον Σαοὺλ, ὃς, ἀποκτείνας Ἀσαὴλ τὸν ἀδελφὸν Ἰωὰβ, ἔπειτα σπενδόμενος τῷ Δαβὶδ, ἐφονεύθη ὑπὸ Ἰωάβ.

Κτείνεις, Ἀβεννὴρ, Ἀσαὴλ, ἀλλ' ἐν μάχῃ·
Τούτου δ' ἀδελφὸς ἐν δόλῳ σὲ κτιννύει
Δαβὶδ στρατηγὸς τὸν Σαοὺλ στρατηγέτην·
C Τῆς φύσεως γὰρ ἐκδικεῖ τὴν αἰσχύνην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ κλαυθμὸς ὄρωρε μεγάστονος; Ἐν δὲ βασιλεὺς
Στείχει δακρυχέων, αὐχὴν δέ οἱ ἐς χθόνα νεύει;
Δαβὶδ ὅδ' ἐστενάχισε λυγρῷ περὶ πότμῳ Ἀβεννὴρ,
Ὃν ῥα χολωσάμενος περὶ κάσει πέφνεν Ἰωάβ.

Εἰς τὸν Ἰσβοθὲ τὸν υἱὸν Σαοὺλ, ὅπως τῆς θυρωροῦ αὐτοῦ νυσταξάσης εἰσῆλθέ τις ἐχθρὸς, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

Ὁ μὴν Ἰσβοσθὲ τοῦ Σαοὺλ τὸ παιδίον,
Ἄρξας ἀδίκως τοῦ πατρὸς τεθνηκότος
Ἐκ τῆς Ἀβεννὴρ τοῦ φίλου συνεργίας,
Νῦν γοῦν ὑπέσχεν ἐνδικώτατον φόνον.

In Davidem Saulis, et Jonathæ fata lamentantem.

Merito sane, qui te propense adamabat, lacrymaris Jonatham, hostem vero peremptum qui fit ut defleas, effare? Quod rex foret unctus Domini, o homo: quantum istlhuc commiserantis est animi, o David!

In idem.

In umbrosos Gelboe montes nunquam imber ex æthere decidat, nec roris stillæ superveniant, quod in eorum jugis acerba mors invaserit Jonathan barbarorum hasta, in acerrimo congressu dimicantem.

In Abner magistrum militiæ Saulis, qui occiso Asaele Joabi fratre, inita postea cum Davide amicitia, a Joabo confossus est.

Asaelem enecas, o Abner, sed in procinctu; ejus
D vero frater subdole te interficit Saulis militiæ præfectum, Davidis militiæ præfectus, ultus injuriæ probrum, quæ naturæ nexu ad se pertinebat.

In idem.

Quis iste lamentabilis fletus erumpit? Quis præterea rex fusis incedit lacrymis, cujus in terram pronæ nutant cervices? Est David, qui super luctuosissimo Abneris fato, pædore afficitur, quem Joabus ob interfectum fratrem offensus interfecit.

De Isboseth Saulis filio, quemadmodum obdormiente ejus ostiaria, perduellis quispiam introgressus cum interemit.

Isboseth Saul quidem filius cum, e vivis exempto patre, injuste imperitasset Abneris amici efficacissimo adminiculo, justa nunc tandem nece mactatus est.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μήποτε νυσταλέην νοὸς ἐνδοτέρῃσι θύρῃσιν
Ἐνστήσῃς πυλαωρόν· ἆ! γὰρ, τάλαν, αὐτίκα δαίμων
Τῆνδε λαθών σε φίλα † νῦν ἀπὸ καρήατ' ἀμέρσει·
Μάρτυς ὁ μὴν Ἰσβοσθὲ, φίλην κεφαλὴν ἀπολέσσας.

Εἰς τὴν βασίλευσιν Δαβίδ.

Τὸν ἥμισυν χθὲς Ἰσραὴλ βασιλέα,
Τὸν ἥμισυν χθὲς, νῦν ὁλόκληρον βλέπε·
Αὐτοπροαιρέτως γὰρ Ἰσραὴλ ἅπας
Εἰς αὐτὸν ἥκει, τοῦ Σαοὺλ τεθνηκότος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μείρακα μέν σε Σαμουὴλ, Δαβὶδ, ἔχρισσεν ἄνακτα,
Πλὴν τριακονταέτηρος ὅλης ἐπέβης βασιλείης.
Χριστοῦ ἄρ' ἧς τύπος, ὃς τριακοστῷ ἐνὶ κύκλῳ
Ἠελίου, μέγα κάρτος ἑῆς ὑπεδείξατο ἀλκῆς.

B *Εἰς Ὀζὰν τὸν ἀψάμενον τῆς κιβωτοῦ ἀναξίως, καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα θανόντα.*

Ἐν τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ τόσον σέβας,
Ὡς καὶ τὸν Ὀζὰν ἐξ ἀφῆς θανεῖν μόνης.
Τῷ τῆς κιβωτοῦ Δεσπότῃ πόσον σέβας;
Φρίξω † μὲν οἱ προσίμεν οὐ πρὸς ἀξίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μή ποτ' ἐπ' εὐαγέεσσιν ἐναγέα δάκτυλα βάψῃς.
Τῆμος γὰρ θανάτου ὀλοὴν περιδείδιθι κῆρα,
Ἦμος ἀφὴν πετάσεις, καὶ ἅψεαι· ὧδε καὶ Ὀζὰν
Ὤλετο, θειοτέρην ἐπὶ κίστην δάκτυλα τείνας.

Εἰς τὸν Δαβὶδ προορχούμενον τῆς κιβωτοῦ.

Εἴ τις βροτοῖς ὄρχησίς ἐστιν ἀμύμων,
A Ἡ τοῦ Δαβὶδ ὄρχησίς ἐστιν ἀμύμων·
Ὀρχούμενος γὰρ τῆς κιβωτοῦ προτρέχει,
Ἀνατρεχούσης εἰς τὸν ἀρχαῖον τόπον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μελχὸλ ἀριστοπόσεια, τί μέμφεαι ᾧ παρακοίτῃ;
Οὕνεχ' ὑπὲρ κίστης ἱερῆς περὶ κόρδακα παίζει;
Οὔτι κακὸν τόδε ῥέζει, οὐδ' ἀπρεπὲς βασιλῆϊ·
Χαρᾶς θειοτέρης δὲ τρανὲς σάφα δείκνυσι σῆμα.

Εἰς Μεμφιβοσὲθ υἱὸν Ἰωνάθαν, ὃν χωλὸν ὄντα ὁμόσιτον ἑαυτοῦ ἐποίησεν ὁ Δαβὶδ διὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ.

Δαβὶδ τὸν ὅρκον καὶ θανὼν, Ἰωνάθαν,
Ἰδοὺ δι' ἔργων τερματούμενον βλέπε·
Μεμφιβαὰλ γὰρ παῖδα σὸν τὸν κυλλόπουν
Ὁμοτράπεζον ἐν βασιλείοις ἔχει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μεμφιβαὰλ τρισάλαστε, ταλάντατε, κυλλοπόδιον,
Ἐσθλοῦ εἵνεκα πατρὸς ὁμόθρονος αὐτῷ ἄνακτι
Ἵζεο, καὶ σύσσιτος ἐπὶ ξυνὸν ἔρχεο δεῖπνον·
Ὅρκος γὰρ Δαβὶδ καὶ Ἰωνάθαν ἔλλαβε τέρμα.

Εἰς τὴν εἰς Βηρσαβεὲ μοιχείαν Δαβὶδ, καὶ τὸν φόνον Οὐρίου.

Ὦ, ἀπόλοιτο † πᾶς γάμος καὶ πᾶν λέχος!
Κακὴν γαμεῖς; ποίνιμον εὑρήσεις βίον.
Καλὴν γαμεῖς, θάνατον ἀντικερδάνῃς
Τὸν Οὐρίου θάνατον, εἰ βούλει, σκόπει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Θηλυτέρη ποτ' εὔχρους πλύνετο ἀμφὶ λοετρῷ.

In idem.

C Nunquam somniculosam intra mentis penitissimas fores ostiariam colloces. Ah! enim miser, evestigio dæmon, quem illa nescit, te mentis acie privabit; locuples mihi testis Isboseth, charis obtruncatus cervicibus.

In Davidis regnum.

Qui heri dimidia tantum regni parte rex Israelis erat, nunc integra ejus hæreditate potitum contemplare; universus quippe Israel spontaneis sententiis ad eum se confert, idque post Saulis obitum.

In idem.

Dum junior esses, in regem te inunxit Samuel, o David, sed tricesimum agens annum ad totius imperii gubernacula provectus es; figuram enim Christi præferebas, qui triceno solis confecto circulo D mirificas suæ potestatis vires edidit.

De Oza, qui indigne arcam fœderis attrectans extemplo exstinctus est.

Tanta est arcæ Dei majestas, ac veneratio, ut vel ex solo contactu Ozan occidat; quantus porro ipsius arcæ Domino exhibendus est cultus? horrebo deinceps ad eum citra dignitatem accedere.

In idem.

In sacra nunquam profanas manus audenter injicias, tunc enim funestissimæ mortis calamitatem formida, cum extenta manu ea continges; sic Ozan misere disperiit, in divinam arcam manum protendens.

In Davidem coram arca Dei præsaltantem.

Si qua mortalibus saltatio laudabilis est, Davidis certe, nullius debet reprehensionis aculeo perstringi: lætissimis enim tripudiis exsilit, arcam præcedens in sedes olim sibi destinatas regredientem.

In idem.

O Michol, optimum nacta maritum, quid eum subsannas, quod coram arca, comica saltatione petulantius exsiliat? nihil contra mores, aut regiæ dignitati alienum admittit, sed luculentam gaudii significationem propalam ostendit.

In Miphiboseth Jonathæ filium, eumque claudum, quem David mensa regia secum vesci, ob memoriam parentis indulsit.

Vel post exsequias tuas, o Jonatha, Davidem sacramentum nunc opere præstantem, intuere; filium enim tuum distortis claudicantem pedibus regiis epulis, in mensa sua, liberaliter accipit.

In idem.

O ter, et pluries infelix Miphiboseth, miserrime loripes optimi causa parentis, in eodem solio, regi asside, et cum eo vescere in communes epulas admissus; nunc enim Davidis et Jonathæ fœdus effectum sortitur.

In Davidis adulterium cum Bersabea, et Uriæ cædem.

O utinam omnis nuptiarum consuetudo obsolesceret! Malignam accipis? toto vitæ decursu te pœnitebit. Formosam ducis? Lethi mercedem forte reportabis. Uriæ perempti exemplum, si vis, attentius excute.

In idem.

Decenti colore mulier in balneo lavabat, quam

Ὄμμασι κρυφαίοις † δὲ Δαβὶδ μεν ἔειδε προκύψας,
Καὶ βάλεν ἐς κραδίην, ἀνὰ δὲ ξυνὰ δέμνια κλίνθη.
Τὸν δ' ἄρα οἱ λεχέων ἐπιβήμενον Οὐρίαν ἔκτα.

Εἰς τὴν γέννησιν Σαλομών.

Θέλεις ἰδεῖν γέροντα νήπιον βρέφος;
Τὸν Σαλομὼν, ἄνθρωπε, τεχθέντα βλέπε.
Γηρᾷ γὰρ εἰς φρόνησιν αὐτῷ τῷ τόκῳ,
Ὡς τὴν σοφίαν ἐκ Θεοῦ δεδεγμένος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βηρσαβεὲ, χθὲς ἔκλαες ἐφ' υἱέϊ πρεσβυγενέθλῳ,
Οὕνεκά οἱ θανάτου σκοτόεν νέφος ὄσσε κάλυψε.
Σήμερον αὖτε χόρευσον ἐφ' υἱέϊ λοισθογενέθλῳ,
Τὸν Σαλομὼν ἐκάλεσσας, ἀτὰρ βασιλεύτατος ἔσται.

Εἰς Ἀμὼν γήμαντα τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν, καὶ ὑπ' Ἀβεσαλὼμ ἀποκτανθέντα.

Καλῶς σοφίζῃ τὸν μεμαλακισμένον,
Ἀμὼν πονηρὲ, καὶ νοσεῖν † ὑποκρίνῃ·
Νοσεῖς γὰρ ὄντως τὴν ἐρωτικὴν νόσον,
Ἢ καὶ καταστρέψει σε πολλῷ τῷ τάχει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Συγγενέων λεχέων ἐπιβαίνεις, ἄθλιε Ἀμὼν,
Οὐδὲ φύσιν τρομέων, οὐδ' ἄλκιμα δάκτυλ' ἀδελφοῦ
Ἀβεσαλώμ· ὁ δέ σοι ἐπιχώσεται οὐκέτ' ἀνεκτῶς,
Ἀμφὶ πότῳ μεσάτῳ δὲ χέρας τεῷ αἵματι δεύσει.

Εἰς τὸ πλάσμα Ἰωάβ, ὃ ἐπλάσατο ἐπὶ τῷ συμπαθηθῆναι Ἀβεσσαλὼμ ὑπὸ Δαβίδ.

Χαίροις, Ἰωάβ, τοῦ σοφίσματος χάριν,
A Δι' οὗ λέλυκας Ἀβεσαλὼμ τῆς πλάνης,
Κἂν τὴν πατρικὴν ἰδέαν οὔπω βλέπῃ,
Μὴ τοῦ θυμοῦ σβεσθέντος ἀκμὴν εἰς τέλος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀβεσαλώμ ποτ' ἔπεφνεν ἑὸν κάσιν, ἐκ δ' ἄρα πατρὸς
Ἔκφυγε χωομένου, τὸν δ' ἄρ' ἐλέηρεν Ἰωάβ·
Χείλεσι δ' ἀλλοτρίοισιν ἑοὺς ἐσοφίσσατο μύθους,
Καὶ πάλιν ἐς γενέταο τὸν υἱέα κάτθετο κόλπον.

Εἰς τὸ εἶδος Ἀβεσσαλώμ.

Ἀβεσσαλὼμ κάλλιστε τῶν μειρακίων,
Καλὰ πρόσωπα, καὶ καλὰς αὐχεῖς τρίχας,
Ἀλλ' οὐχὶ καλὴν εὐτυχεῖς καὶ καρδίαν·
Εἰ τοῦτο γὰρ ἦν, παντελῶς ἂν εὐτυχοῖς.

Εἰς τὸ αὐτό.

B Δεῦρό μοι ἐγγὺς ἰὼν Ἀβεσαλὼμ δέρκεο, μῶμε,
Εἴ τί που ἡλικίην μωμήσεαι, ἢ δέμας ἅπαν,
Ἠὲ χέρας βριαρὰς, ἠὲ χρυσοῦς πλοκαμίσκους.
Οὔ μιν ἐγὼ μωμήσομ', ἐπεὶ καλός ἐστιν ἰδέσθαι.

Εἰς τὴν ἀποστασίαν Ἀβεσσαλώμ.

Ὃν ὤδινες πρὶν, νῦν ἐγέννησας φθόνον,
Ἀβεσσαλὼμ ἄδικε, καὶ θήγεις ξίφος.
Φεῦ! κατὰ πατρὸς, οὐδὲ γιγνώσκεις † τόκα
Ὡς ἡ Θεοῦ χεὶρ ἰσχύει τῆς σῆς πλέον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Καινότατος πολέμοιο ὅδε τρόπος· υἱὸς ἀποστὰς
Χεῖρα κινεῖ κατὰ πατρὸς, ὁ δὲ τρομέων ἀλεείνει

furtivis oculis, et obliquato capite prospexit David: illius amorem in cor immissum concipiens, quæ in C communi lecto decubuit, ejus thalami consorte Uria de medio sublato.

In Salomonis natalitia.

In animo habes infantulum jam prudentia senem intueri, o homo? Salomonem in lucem editum considera; ab ipso enim partu, intelligendi facultate maturescit, ut qui sapientiam largiente Numine, acceperit.

In idem.

Heri doloris sensu confecta eras, Bersabea, super majore natu filio, quod ejus oculos tenebricosa mortis nubes obduxisset; hodie vero recens nati filii causa lætanter exsili cui Salomoni nomen indidisti, qui rex omnium potentissimus erit.

In Ammonem incesta cum sorore libidine contaminatum, et ob Absalone ferro sublatum.

Quam belle te invalidum comminisceris, Ammon sceleratissime, teque ægritudine confectum vafre simulas: revera doles, sed amatorio morbo, qui te quamprimum, nisi caveas, oppressurus est.

In idem.

Consanguineum thalamum conscendis, infelix Amnon, naturam nihil veritus, nec præpollentes manus fratris Absalonis, qui implacabili in te odio efferatus, medias inter epulas tuo sanguine manus irrigabit.

In simulationem Joab, quam, quo David cum Absalone mitius ageret, ementitus est.

Bene tibi sit, a Joab, commentitii tui consilii causa, quo Absalonem, ultro citroque vagantem, exsilio exemisti; tametsi nundum ei integrum sit patris aspectu frui, ira acerbitate non omnino per tempus exstincta.

In idem.

Fratri suo aliquando mortem intulit Absalon, qui patrem iratum declinavit, donec eum Joabus ad misericordiam flexit, sermonibus suis in mulieris ore astute compositis; qua rursum arte in parentis sinum reduxit filium.

In Absalonis formam.

O Absalo, decentissima omnium juvenum forma prædite, ob castigatissimam faciem, et aurei capillitii pulchritudinem gloriaris; sed non una etiam pulchra tibi mens prælegata est, quam si nactus D esses, perbeatus eras futurus.

In idem.

Adesdum Mome subsannio, proxime accedens Absalonem contemplare, sicubi vel staturam, vel corporis lineamenta omnia reprehendas; vel manus valentissimas, vel aureos capillorum cincinnos: nihil in eo castigandum habeo, quod omnia sit visu pulcherrimus.

In defectionem Absalonis.

Quam parturiebas antea, nunc invidiam paris, Inique Absalo, jamque mucronem exacuis, væ tibi, adversus parentem; nec interea persentiscis divinas manus tuis longe præpollere.

In idem.

Inauditum belli genus; perduellis filius, ac proditor manus adversus patrem conserit, qui conster-

Οὔρεος ἐν βήσσαισι, τὴν δὲ πτόλιν ἔλλαβε κεῖνος·
Αὐτὰρ ὕπερθε Θεὸς τὸν ἀλάστορα ἐξενορίζει.

Εἰς τὴν κατάραν Σεμεεί.

Εἰς τὴν κεφαλὴν ἡ κατάρα σου πέσοι,
Ἄφρων Σεμεεὶ, καὶ κεκατηραμένε·
Τί γὰρ καταρᾷς, τί δὲ καὶ βάλλεις λίθοις
Τὸν εὐλογητὸν τῷ Θεῷ Δαβίδ; λέγε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Λοιμὸς ἀνὴρ Σεμεεὶ Δαβὶδ τὸν ἄνακτα πέτροισι
Κακκεφαλῆς ποτ' ἔπαιεν, ἀρὰς δ' ἐπέχευε βαρείας·
Τῷ δ' ἐπιᾶλτο Ἀβεσσὰ κατακτανέειν μενεαίνων.
Ἀλλά ἑ Δαβὶδ ὅμως κατερύκακεν ἐσσύμενόν περ.

Εἰς Ἀβεσσαλὼμ μιγνύμενον ταῖς παλλακαῖς τοῦ πατρὸς ἐξ ὑποβολῆς Ἀχιτόφελ.

Ἀβεσσαλὼμ δείλαιε, τί δρᾷς; εἰπέ μοι·
Τὰ τοῦ τεκόντος, φεῦ! καθυβρίζεις λέχη,
Πεισθεὶς ἀβούλως τοῖς λόγοις Ἀχιτόφελ;
Ὄντως τὸ θεῖον κατὰ σοῦ θήγεις ξίφος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀχιτόφελ μέγ' ἄπιστε, σοφὸς μὲν ἄρ' ἔπλεο εἰπεῖν,
Καὶ πιθανὸς πραπίδεσσιν, ἀτὰρ ἀθεώτατος ἄλλων,
Εἴπερ † ἂν ἐκ γενέτου λεχέων ἀποέργαθες υἱὸν,
Οὐδέ ἑ τοῖσδ' ἐπέτελλες ἐνυβρίσαι, αἴσυλα ῥέζων.

Εἰς Ἀβεσσαλὼμ προτιμῶντα τὴν βουλὴν Χουσὶ τῆς βουλῆς Ἀχιτόφελ, ὅτε αὐτὸς Ἀχιτόφελ ἀπήγξατο.

Θεοῦ τὸ τυφλοῦν, καὶ βλέπειν ποιεῖν μόνου·
Ἀβεσσαλὼμ εἰς δεῖγμα κείσθω † τῷ λόγῳ,
A Ἐξουθενώσας τοὺς λόγους Ἀχιτόφελ,
Δεξάμενος δὲ Χουσὶ τὴν συμβουλίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ταῦτά σοι ἔστ' ἐπίχειρα φιλοπτολέμων ἐφετμάων,
Ἀχιτόφελ κακόμητι, λυγρὸς μόρος· ὡς γὰρ ἄκουσας
Χουσὶ σέθεν πραπίδεσσι κεκρυμμένον ἔμμεν' ἀρείω,
Τῆμος ὁμοῦ μὲν ἄκουσας, ὁμοῦ δέ τ' ἀπήγξαο, τάλαν.

Εἰς Ἀβεσσαλὼμ αἰωρηθέντα ἐκ τριχῶν ἐπὶ δένδρου, καὶ φονευθέντα.

Θέλω φαλάκραν, ἢ καλὰς ἔχειν τρίχας,
Εἴ μοι θάνατον προξενοῦσιν αἱ τρίχες.
Ἀβεσσαλὼμ γὰρ μὴ καλὰς ἔχων τρίχας
Οὐκ ἂν ἑάλω, καὶ φονευθεὶς ἐφθάρη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ ἐκ πλοκάμων τετανυσμένος; οὐκ Ἀβεσσαλώμ
B Κεῖνος; Ὁ δ' ὡς ἐπάρατος ἐπὶ ξύλου ἐστὶ τανυσθεὶς,
Οὕνεχ' ἑῷ γενέτῃ φονοέσσας ἔμβαλε χεῖρας.
Ἀλλ' ὁ μὲν αὖτε σέσωστο, ὁ δ' ἄθλιον οἶτον ἐπέσπεν.

Εἰς Δαβὶδ ἀριθμήσαντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ παροξύνοντα ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεὸν, ὡς τοῦ λαοῦ μέρος ἀποκτεῖναι πολύ.

Ἀνθ' ὧν τὸν ἀμέτρητον Ἰσραηλίτην
Δαβὶδ ἀριθμεῖς, καὶ περικλείεις μέτρῳ
Ἰδοὺ Θεοῦ χεὶρ κατὰ τῶν μετρουμένων.
Εἰς Ὀρνὰ τὴν ἅλωνα τὸ ξίφος βλέπε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τρισσοῖς ἀμφὶ κακοῖσι μέσος περὶ Δαβὶδ ἐερχθεὶς,
Ἠὲ τρισσοῖς λυκάβασι βίῃ λιμοῖο παλαῖσαι,

nato animo fugit in montium cavitates, interea dum C ille civitatem occupat; sed Deus exitiali filio superne mortem inflixit.

De Semei imprecatione.

In tuas refundantur cervices imprecationes tuæ, o stulte Semei, ac diris devote cur enim conviciis insectaris, et saxa intorques in Davidem Dei muneribus affluenter ornatum? loquere.

In idem.

Infestus Semei Davidem regem lapidibus in cervices aliquando petiit, diras in eum preces evomens; in quem efferatus Abisai, gestiebat interficere: sed eum David quamvis ire properantem coercuit.

In Absolonem, persuadente Achitophel, ad patris concubinas ingressum.

Quid rerum agis, miser Absalo? mihi loquere; parentis tui lectum dehonestas, malum! Achitophelis consilio temere persuasus? Omnino divina vindictæ gladium in te exacuis.

In idem.

O perquam infidelis Achitophel, sapiens vocari dignus fuisses et disertus ad persuadendum, tametsi omnium flagitiosissimus, si filium ex paterno lecto retraxisses, neque per scelus ingens auctor fuisses, ut illum contaminaret.

De Absalone, consilium Chusi consilio Achitophelis pluris faciente, unde et ipse Achitophel laqueo vitam finivit.

Dei solius est obcæcare mentes, et illuminare; Absalon tibi in exemplum esto, dictis fidem acturus, Achitophelis enim rationes floccifaciens, subdola Chusai consilia probavit.

In idem.

Hoc tui consilii in bellum propensi operæ pretium est, dolose Achitophel; miserabiliter interis: ubi enim inaudivisti Chusai dissimulantis sententiam tuæ præponderare, hoc intellecto, laqueo fœde suffocatus es

In Absalonem capillis ex arbore suspensum, et lancea confixum.

Malim calvus esse, quam crines alere, siquidem fatale mihi exitium arcesseant; nisi enim Absalon aureos habuisset capillorum cincinnos, nunquam cirris iuvolutus, et occisus contabuisset.

In idem.

D Quis ille cæsarie suspensus? nunquid est Absalo? ille ipse exsecrandus est, qui sic e ligno dependet, quod parricidas in patrem manus injecerit: ac pater quidem rursum incolumis evasit, morte filium invadente.

De Davide populum Israel recensente, quo ita Deum exstimulavit, ut maximam partem populus interierit.

Quamobrem numerosissimam Israelis multitudinem numeras, o David, et censu habito conscribis? ecce Dei manus contra recensitam turbam exerta est, angeli gladium juxta Areunæ aream conspice.

In idem

Tria circa mala perplexus hærebat David, malletne trium annorum inedia conflictari an totos tres

Ἢ μῆνας τρισσῶν ἀλυσκάζειν ξίφος ἐχθρῶν, A Ἢ τρισὶν ἤμασι λαὸν ὀλέσθαι· ἄρ' εἵλετο τοῦτο.

menses, imminentes hostium gladios fugere, au triduo plebem lue contabescere; id quod quidem prætulit.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΤΡΙΤΗ.

LIBER TERTIUS REGUM.

Εἰς Δαβὶδ ψυχρωθέντα τῷ γήρᾳ, καὶ μετὰ παρθένου καθεύδοντα διὰ τὸ θερμαίνεσθαι.

Ἡ συγγενής σοι καὶ φυσικὴ θερμότης
Μαρασμὸν ἔσχε τῷ μακρῷ Δαβὶδ χρόνῳ·
Νόθη σε λοιπὸν θερμότης θερμαινέτω,
Οὐκ ἐκ σικέρας, ἐκ δὲ καλῆς παρθένου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κουριδίη τριγέροντι ἀνὰ ξυνὰ δέμνια βαίνει,
Θαῦμα, καὶ ἀμφὶ νέοισι γύοις γύα ῥυσσὰ συνάπτει·
Οὐδέ οἱ ὥσπερ ἄκοιτις ἑῷ ἐπιμίσγεται ἀνδρί,
Ψυχρότερον δὲ θέρησι παλαιβίου ἀνέρος † ὁλκόν.

Εἰς Ὀρνίαν τὸν Δαβὶδ υἱὸν, ὃς σφετεριζόμενος ἑαυτῷ τὴν βασιλείαν ἔθυε, καὶ ἐπτερνίσθη ὑπὸ Σαλομών.

Ὦ βουθυτῶν σὺ, καὶ γεγηθὼς, Ὀρνία,
Σὺ μὲν σεαυτὸν εἰς βασιλέα χρίεις,
Τὸν Σαλομὼν δὲ Κύριος, Δαβὶδ, Νάθαν·
Πάντως δέ τι δράσουσιν οἱ τρεῖς σου πλέον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βερσαβεὲ κροτάλιζε, χεροῖν δ' ἐπὶ κύμβαλα παῖζε·
Παῖδα τεὸν γὰρ ἐσιδες ἐφ' ἡμιόνοιο βεβῶτα
Βασιλικῆς, ἧς καί ποτ' ἄναξ ἐπεβήσατο Δαβὶδ,
Πατρικὸν πρὸ θόωκον ἱδρυμένον οἶον ἀπ' ἄλλων.

Εἰς τὴν τελευτὴν Δαβὶδ, ὅτε καὶ τῷ Σαλομὼν ἐνετείλατο ἀποκτεῖναι Σεμεεί.

Ὁ πρᾳότατος νῦν ἐπ' αὐτῷ θανάτῳ
B Τῆς πρᾳότητος ὡσπερεὶ λήθην τρέφεις,
Παρεγγυᾷς δὲ Σαλομὼν τῷ παιδί σου
Κτανεῖν Σεμεεί· θανατῶντος οἱ λόγοι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὗτος ἐκεῖνος ἔνερθεν ὑπὸ χθόνα κάππεσε † Δαβὶδ,
Ὃς δηΐων πολλῶν τε καὶ ἐσθλῶν γούνατ' ἔλυσε,
Πολλὰ δ' ἄρ' ἔργα τέλεσσε θεουδέα, πολλὰ δ' ἀπέστη
Ἄλγεα ᾧ ἐνὶ θυμῷ· ἀτὰρ Θεῷ ἔπλεθ' ἑταῖρος.

Εἰς Ὀρνίαν ἀπαντῶντα Βερσαβεὲ, καὶ διὰ μέσης αὐτῆς δεόμενον τοῦ Σαλομὼν λαβεῖν εἰς γυναῖκα τὸ συγκαθευδῆσαν ἐν γήρᾳ τῷ Δαβὶδ κόριον.

Αἰτεῖς γυναῖκα τὴν Ἀβισὰκ, Ὀρνία,
Θάνατον αἰτεῖς, καὶ θάνατον ἀθρόον.
Τοῦ Σαλομὼν γὰρ τὴν φρόνησιν οὐ λάθῃ;
αἰτῶν δι' αὐτῆς τὴν βασιλείαν ὅλην.

C *Λειπομένων τινῶν στίχων, τούσδε ὀκτὼ προσέθηκεν ἄλλοις ὁ Γούντιος.*

Ὀρνίας κόριον καλὸν αἰτεῖ, τήν ποτ' Ἀβισὰκ,
Ἔς ῥα γυναῖκα λαβεῖν, ἀλλ' οὐ τόδε πρᾶγμα τελεῖται·

In Davidem præ senectute calore naturali defectum et quo calefieret, virgini addormientem.

Congenitus calor, et natura insitus, præ senectutis vitio, in te elanguit, o David; sed extraneus, et adventitius calor te foveat, non is quidem ex sicera, sed formosa virgine.

In idem.

In decrepiti senis communem lectum puella conscendit, res inaudita, et juvenilibus membris rugosa membra copulat; nec ut uxor marito suo, sic ei commiscetur, sed frigidius effœti viri corpus calore vegetat.

In Adoniam, qui regnum sibi vindicans sacrificavit, et a Salomone supplantatus est.

O Adonia, qui lætus, et animi fidens boves sacrificas, te ipsum quidem in regem inungis; sed Salomonem Deus, Nathan, David regno destinat; omnino, credo, tres illi plusculum quam tu præstituri sunt.

In idem.

Sistro perstrepe Bersabea, cymbala manibus pulsato, tuum quippe filium intueris mula insidentem regia, cui quondam rex David insederat, qui unus in paternum solium præ aliis evectus est.

In Davidis obitum, quo instante, Salomoni filio in mandatis dedit, ut Semei interficeret.

Qui clementissimus eras, sub ipsam mortem, perinde quasi clementiæ oblivionem foveas, Salomoni filio tuo præcipis Semei occidat; quæ sunt in mortis procinctu constituti regis mandata.

In idem.

Ille ipse ad limbos e mundo delapsus est David, qui inter vivendum generosas fudit hostium copias, D multisque piis operibus præstitis, exantlatisque apud se animi doloribus, Dei amicissimus evasit.

De Adonia se ad Bersabeam conferente, et ejus interventu Salomonem interpellante, quo in uxorem acciperet puellam Abisag, quæ Davidis ætate confecti thalamum fuerat ingressa.

Dum Abisag in uxorem efflagitas, o Adonia, mortem efflagitas in uxorem, eamque non multo post irrogandam; nec enim Salomonis oculatissimam latere sapientiam potest, eo universum te regnum affectare.

Desideratis aliquibus epigrammatis hæc octo antegressis attexuit Guntius.

Formosissimam puellam postulat Adonias, videlicet Abisag, quo eam in uxorem accipiat, sed negotii non succedit eventus, ei enim magis in optatis

Μᾶλλον ὁ γὰρ προθυμεῖ βασιλείας γ' ἀντιλαβέσθαι.
Ὦ δολόεν, κακόμητι ἄνερ, πῶς ταῦτα σὺ ῥέζεις;

Εἰς θάνατον Ἰωάβ, ὅτε αὐτὸν ὁ Σαλομὼν ἐνέτελλε φονευθῆναι.

Τὸν ἀμπλακοῦντα γοῦν † Ἰωὰβ τιννύει
Ὁ Σαλομὼν, ἐφετμὰς συντελῶν πατρός.
Παρεγγυᾷ μὲν οὕτω πάντας δὴ κτανεῖν
Ὅσοι γ' ἀδίκησάν τιν' ἄνθρωπον πάλαι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄμπλακες ἐς γενέτην κακὰ ῥέξας, δῖε Ἰωάβ,
Ἄμπλακες ἐς γενέτην, καὶ υἱέος ἔμπεσες ὀργῇ·
Ὕβριν γὰρ πατέρος μετατίννυσι, καί σε φονεύει,
Δαβὶδ ὑστατίην ἐνικεύθων φρεσσὶν ἐφετμήν.

Εἰς τὸ ἐνύπνιον Σαλομὼν, ὅς, † ὅτι καὶ βούλοιτο λαβεῖν ἐρωτήσαντος τοῦ Θεοῦ, σοφίαν ἀπεκρίνατο.

Τί, Σαλομὼν, ἐνὶ βίῳ λαβεῖν θέλεις;
Φρόνησιν. Οὐχὶ πλοῦτον, οὐ πλάτος βίου;
Φρόνησιν. Οὐχὶ τρόπαια; Δικαίαν κρίσιν.
Καὶ ταῦτά μοι, κἀκεῖνα συλλαβὼν ἔχε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισι γλυκὺς χύτο τοῖς Σαλομῶντος.
Αὐτάρ οἱ Ὑψιμέδων ἰθὺς κίεν, ἤρετο δ' αὐτὸν,
Ἅσσα λαβεῖν ἐθέλῃσι δι' αἰθέρος· ὃς δὲ σοφίην
Ἤτεεν, οὐδ' ἀφάμαρτε, τέλος δέ οἱ ἔσχεν ἐέλδωρ.

Εἰς τὴν ἐπὶ τῷ ἀμφιβόλῳ βρέφει κρίσιν Σαλομών.

Μέσου τεθέντος ἀμφιμητρίου † βρέφους,
Πρίων προήχθη τῇ Σαλομῶντος κρίσει·

A Πλὴν καὶ προαχθεὶς οὐκ ἔκοψε τὸ βρέφος,
Τῶν μητέρων δ' οὖν ἐξέκοψε τὴν μάχην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἠελίοιο φόως ἀετιδέσιν ἔπλετ' ἔλεγχος,
Ὅς τε νόθος τελέθει, ὅς τ' ἴδιος αἰετοῦ υἱός.
Καὶ Κελτῶν βρεφέεσσι καλὸν Ῥήνοιο ῥέεθρον.
Μητράσι δ' αὖτε νόθῃσι, καὶ οὐχὶ νόθοις, ὅδε † πατήρ.

Εἰς τὸν ναὸν, ὃν ἐδείματο Σαλομών.

Εἰ χρὴ κατοικεῖν τὸν Θεὸν πρὸς τοῖς κάτω,
Πρὸς τῇ Σαλομὼν χρὴ κατοικεῖν † ἑστίᾳ·
Πανεμφερῆ γὰρ οὐρανοῦ φέρει τύπον,
Καὶ κάλλος αὐχεῖ τῇ Θεοῦ δόξῃ πρέπον.

Εἰς τὸ αὐτό.

B Ξεῖνε, θέλεις σοφίης ὅσσον κράτος ἐστὶν ἰδέσθαι;
Τῷ Σαλομὼν ἀτένισσον· ὃ γὰρ Θεῷ οὐρανὸν ἄλλον
Πήγνυσιν ἐν Σολύμοισι, νεῶν τὸν ἄριστον ἁπάντων.
Ἦ ῥα Θεῷ τι χρῆμα ὁμοίιόν ἐστι σοφίη.

Εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν Σαλομών.

Ὢ τὴν φρόνησιν Σαλομὼν, † ὢ τὴν κρίσιν!
Νῦν ἀφρόνως εἴδωλον Ἀστάρτης σέβει,
Καὶ τοῦ Χαμὼς βδέλυγμα τοῦ Μωαβίτου.
Ἀνθ' οὗ Θεὸς ῥήγνυσιν αὐτοῦ τὸ κράτος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἔῤῥετ' ἐμῶν λεχέων ἀπόπροθι, φῦλα γυναικῶν,
Ἔῤῥετε· ἦ γὰρ ἐγὼ μάλα δείδια, τοῦ Σαλομῶντος
Ἐξ ὑμέων θείοιο κότου μέσον ἐμβεβαῶτος.

est regnum sibi vendicare; o versute, malique consilii artifex, quomodo id facere sustines?

In Joabi obitum, quem Salomon confodi jussit.

Joabum utique male merentem male multat Salomon, exsecutus patris mandata, qui eum in modum præceperat, omnibus vitam adimeret qui pridem alicui mortalium fuissent injurii.

In idem.

In Davidem patrem sceleribus admissis peccaveras, generose Joab; et ab offenso patre in insensum filium incurristi, qui paternas tandem injurias ulciscitur, teque cæde afficit, suprema David mandata, quæ animo recondiderat, observans.

In somnium Salomonis, cum quid vellet divinitus interrogatus, respondit: sapientiam.

Quid in animo habes accipere, dum vivis, o Salomon? sapientiam: num divitias, aut vitæ diuturnitatem? sapientiam volo: num victorias? minime, sed in judicando perspicacitatem: et hanc, et illa omnia largiter tradita tibi habeto.

In idem.

Salomonis palpebris suavissimus irrepsit somnus ad quem Deus recta veniens ex eo quæsiit, quid cœlitus accipere gestiret; qui sapientiam respondens, desiderio non est frustratus, sed potitus.

In Salomonis, de incerto infante, judicium.

Posito in medium infante, de cujus matre controversum erat, judicio Salomonis productus est carnifex, qui tamen ingressus infantem non dissecuit,

C sed matrum de puero contentionem scidit, ac dissolvit.

In idem.

Productos aquilarum pullos probat solis jubar, quinam spurii sint, aut genuini fœtus; et Celtarum liberis probator est limpidus Rheni fluvius: sed hic patriæ parens non adulterinæ prolis, sed falsarum matrum explorator est.

In templum a Salomone exstructum.

Si in terrenis locis Deum decet inhabitare, in templi a Salomone constructi sede commorari debet, quæ cœli consimilem nobis ideam præ se fert, necnon et pulchritudinem jactat divinæ gloriæ convenientissimam.

In idem.

D Vis intelligere, o hospes, quantum in sapientia situm sit? Salomonem considera, qui Deo, cœlum alterum, omnium præcellentissimum Solymis templum figit: omnino Deo similis quæpiam res est sapientia.

De Salomone idolis immolante.

O! ubi sapientia Salomonis, ubi judicii solertia? nunc inconsulte Astarten Sidoniorum deam colit, et Chamos Dei Moabitarum abominandum idolum: quo factum, ut Deus ejus imperium rescindat.

In idem.

Procul a meis thalamis facessite, mulierum greges, hinc vos auferte; certe enim magnopere formido, cum Salomon ex vestro congressu in mediam

Οὕνεκα κακοθέοισι θεοῖς σέβας ὤπασε θεῖον.

Εἰς τὴν διαίρεσιν κράτους Σαλομὼν, ὅτε καὶ ὁ μὲν δοῦλος αὐτοῦ τῶν δέκα ἦρξε φυλῶν, ὁ δὲ υἱὸς τῶν δύο.

Βλέψον, Σαλομὼν, εἴ τι καὶ θανὼν βλέπεις,
Διαίρεσίν σου καὶ μερισμὸν τοῦ κράτους,
Καὶ πῶς ὁ παῖς σου σκῆπτρα κληροῦται δύο,
Ὁ δ' οἰκέτης κύριός ἐστι τῶν δέκα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δοιοὶ ἐν Ἰσραὴλ μετέσαν Σαλωμὼν βασιλῆες,
Ὃς μὲν ἀνακτορέης ἐξ ὀσφύος εἰς βίον ἥκων,
Ὃς δὲ δμωὸς ἄνακτος· ἀτὰρ πλέον ἄρξεν ὁ δοῦλος·
Δώδεκα γὰρ φυλάων ἀποσίλετο τὰς δέκα πάσας.

Εἰς τὴν δυσσέβειαν Ἀχαὰβ, δι' ἣν καὶ τοὺς οὐρανοὺς Ἠλίας ἀπέκλεισεν.

Καὶ πατρόθεν μὲν δυσσεβεῖς, καὶ πάπποθεν,
Ἄναξ Ἀχαὰβ τῆς Σαμαρείας ὅλης·
Ἡ σὴ δὲ δυσσέβεια νικᾷ τὰς πάλαι·
Ἀνθ' ὧν κέκλεικεν οὐρανοὺς ὁ Θεσβίτης.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τρισσοῖς ἐν λυκάβασι καὶ ἐξ ἐνὶ μήνεσι πᾶσι
Γαῖαν ἐπ' αὐαλέην οὐρανόθεν οὐ πέσεν ὄμβρος,
Ἠλιοῦ γὰρ ἄνωγεν· ὁ δ' ἔκλυε φαίδιμος αἰθήρ,
Ἔκλυεν, οὐδ' ἀπίθησε, κακόφροσιν ἄλγε' ἐγείρων.

Εἰς Ἠλίαν ὑπὸ κοράκων τρεφόμενον.

Σὺ μὲν σπαταλᾷς, καὶ γέγηθας, Ἠλία,
Καὶ δειπναγωγοῖς τοῖς κόραξιν ἐκτρέφῃ·
Ὁ πᾶς δὲ λαὸς τῆς Σαμαρείας φθίνει.
Λῦσον τὰ δεσμὰ τῶν νεφῶν, βροχὴν δίδου.

Numinis iram impegerit, quod profana numina divino cultu cohonestaverit.

In divisum Salomonis imperium, dum ejus servus Jeroboam denis tribubus, filius duabus tantum præfuit.

Si quid post mortem vides, o Salomon, vide regnum tuum in diversas distractum partes et qui duæ tantum filio tribus obtigerint, tuus autem verna in decem dominium traductus sit.

In idem.

Duo, defuncto Salomone, præfuerunt reges Israel, alter quidem ex regali prosapia oriundus, alter regis famulus, qui ditionem filio ampliorem indeptus est; ex duodecim quippe tribubus, decem integras in se transtulit.

De Achabi impietate, ob quam Elias cœlos occlusit.

Et parentis, et avi more nefarie vivis, o universæ Samariæ rex Achab; sed impietas tua veteres longo intervallo superat, qua de causa Thesbites, ne pluat, cœlum præclusit.

In idem.

Totos tres annos, et sex menses integros in arentes terras e cœlo pluvia non decidit; injunxit enim Elias, cujus edictum serenus æther audivit, et obedivit, quo sceleratos incommodis afficeret.

In Eliam a corvis pastum.

Tu quidem laute vivis, ac genialiter, o Elia, a corvis cibum ferentibus innutritus; sed universus Samariæ populus præ inedia deficit: nunc ergo solutis nubium vinculis, pluvias cœlo devoca.

A *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ὀρνίθεσσι φάγοισι κοράκεσσι θαῦμα ἰδέσθαι,
Ἠλιοῦ ὥστε δμώεσσι δειπνοφόροισιν ὑπουργῇ·
Πᾶσα δέ τοι Σαμάρεια ἀπάγχεται· αἰθέρα γὰρ σὺ
Κλείσας ἑοῖς χείλεσσιν, ὃ δ' οὐ χθόνα ὕδατι δεῦσεν.

Εἰς τὴν Σαραφθίαν τρέφουσαν τὸν Ἠλίαν.

Ἀνθ' ὧν σεαυτῆς ἀμελεῖς καὶ τῶν τέκνων,
Τὸν δὲ προφήτην ἐκτρέφεις, Σαραφθία,
Ἔλαιον ἀκένωτον εἰς τὸν καμψάκην,
Ἄλευρον ἀπλήρωτον εἰς τὴν ὑδρίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πειναλέον τὸν Θέσβηθεν γεγαῶτα προφήτην
Ἠλιοῦ ἀμφὶ τεὴν καλύβην ὑποδέχνυσο, χήρη,
Καί οἱ ἄλευρα πάλυνον ἐλαίῳ, δὸς δὲ φαγέσθαι,
B Ὄφρα σοι ἔστ' ἀτέλεστα μετ' ἄγγεσι ταῦτ' ἐνὶ λιμῷ.

Εἰς Ἠλίαν ἀνιστῶντα τὸν υἱὸν τῆς Σαραφθίας.

Ἔχουσα συγκάτοικον αὐτὸν Ἠλίαν
Φοβῇ θάνατον, εἰπέ μοι, Σαραφθία;
Φοβῇ θάνατον; ἀγνοεῖς τὸν Ἠλίαν;
Πιστὸν τὸ ῥῆμα· ζῇ πάλιν τὸ παιδίον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μηκέτ' ἀπὸ βλεφάρων θαλερὸν κατὰ δάκρυον εἶβε,
Χήρη, μηδ' ὀλόλυζε τὸν υἱέα νεκρὸν ἐόντα·
Οὐκέτι γὰρ νεκύεσσιν ὁμοίιον ὕπνον ἀφυπνοῖ,
Ἔγρετο δ' ἐξ Ἀΐδαο, τὸ Ἠλιοῦ οὔνομα δείσας.

Εἰς τὴν θυσίαν Ἠλιοῦ, καθ' ἣν καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἀπέκτεινεν.

Τὴν τῶν προφητῶν τοῦ Βάαλ πανσπερμίαν

C *In idem.*

A corvis voracissimis alitibus (visu miserabile) tibi, ceu a dapiferis servis, ministratur, Elia. Universa porro Samaria malorum extrema patitur, æthera enim tuis obturasti labiis, qui terras aqua non perfudit.

De muliere Sarephta, cujus opera pastus est Elias.

Eo quod tui, liberorumque deposuisti curam, quo prophetam cibares, o Sarephta mulier, Oleum in lecytho non imminuetur, nec exhaurietur farina in hydria.

In idem.

Esurientem Thesbitem, qui propheta est, in tuo tugurio Eliam recipe, o vidua; et ei mistam oleo
D farinam edendam porrige; ut hæc per famis dies in dolio sit inexhausta.

De Elia filium mulieris Sarephtæ in vitam revocante.

Cum domi tuæ inhabitantem habeas Eliam, ne moriatur filius extimescis, mihi dicito, Sarephta, vereris? et quis sit Elias te præterit? Vera omnino prædicavit; reviviscit enim filius.

In idem.

Non ultra humentes ex oculis effunde lacrymas, o vidua, nec exanimum filium lamentare; nec enim amplius somnum morti simillimum dormit, sed Eliæ nomen veritus ex inferis emersit.

De Eliæ sacrificio, quo Baalis sacerdotes exstinxit.

Universam prophetarum Baal multitudinem unus Dei propheta, citra cujuscunque auxilium, evertit;

Θεοῦ προφήτης εἷς προκοῦται καὶ μόνος·
Τὸ πῦρ γὰρ ἐξήλεγξεν αὐτῶν τὴν πλάνην
Εἰς τὴν θυσίαν ἐμπεσὸν τοῦ Θεσβίτου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πῦρ ποτ' ἀπ' οὐρανόθεν χαμάδις πέσε, φλέξε δὲ θῦμα
Ἠλιοῦ σχιδάκεσσι, καὶ ὕδατι, καὶ χοΐ αὐτῷ.
Πῦρ καὶ ἀπ' Ἠλίαο ζηλωτάο θεῖον ἤφθη,
Καὶ πάντας κατέκαυσε Βάαλ μιαροὺς ἱερῆας.

Εἰς τὴν ἀπὸ προσώπου Ἰεζάβελ φυγὴν Ἠλιοῦ.

Ὁ τὰς ἁπάσας οὐρανοῦ κλείων θύρας,
Νεκροὺς δ' ἀνιστῶν, θαυματουργῶν δὲ ξένα,
Νῦν ἐκδιδράσκει, τὴν Ἰεζάβελ τρέμων·
Ζηλῶμεν αὐτοῦ τὴν φυγὴν καὶ τὸν φόβον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Θηλυτέρη βασίλεια Ἰεζάβελ Ἠλιοῦ αὐτῷ
Χώσατο, λυγροτάτην δὲ φόνου ἐνετείνατ' ἀπειλήν.
Ταρβήσας δ' ὅδ' ἔειπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν·
Φύξις ἀρειοτέρη, καὶ ἔκφυγεν ἤματα μακρά.

Εἰς τὴν ἐν Χωρὴβ τῷ ὄρει ἐντυχίαν Θεοῦ καὶ Ἠλιοῦ.

Δέξαι τὸ Χωρὴβ Ἠλιοῦ τὸν Θεσβίτην,

eorum enim veteratorias artes convicit ignis, qui in Eliæ Thesbitæ victimas illapsus est.

In idem.

Ignis e cœlo in terram devolutus, exussit sacrificium Eliæ, assulis et ipso aggere lapidum aqua conspersis: ignis item rapidus ab Elia divini honoris assertore accensus est, et omnes scelestissimos Baalis sacerdotes incendio concremavit.

In Eliam a facie Jezabelis se amolientem.

Qui omnes cœli januas obseravit, suscitavit mortuos, et portento similia edidit, nunc Jezabelem præmetuens fuga vitæ consulit; hunc æmulemur, cui antiquius est iniquitatem fugere, quam patrare miracula.

In idem.

Regina femina, Jezabel in ipsum Eliam exacerbata, ferales in eum fati minas intentavit; quibus consternatus, maturo apud se judicio recogitans: Fugere conducibilius est, inquit, et complures dies latuit.

De Dei, et Eliæ colloquio apud montem Horeb.

Mons Horeb, Eliam Thesbitem excipe; et quadra-

A Ἐξ ἀσιτίας τεσσαρακονθημέρου,
Φυγῆς τε μακρᾶς καὶ πλάνης κεκμηκότα,
Καὶ θρέψον αὐτὸν τῇ Θεοῦ συνουσίᾳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πνεῦμα μέγα κρατερὸν προελήλυθεν, οὔρεα λῦον,
Σὺν δὲ πέτρους κλονέον, σεισμὸς καὶ πῦρ μετὰ τοῦτο,
Καί σφιν ἔτ' οὐχὶ Θεὸς μεταφαίνετο, αὔρα δὲ λεπτή,
Καὶ οἱ ἔφ' Ὑψιμέδων Θεσβίταο ἀντίος ἔστη.

Εἰς τὸν ἔρον Ἀχαὰβ, ὃν ἐρασθεὶς τοῦ ἀμπελῶνος Ναβουθαὶ, αὐτὸν μὲν ἀπέκτεινε, τὸν δὲ ἀμπελῶνα ἐκληρονόμησεν.

Μικρὸν τὸ κράτος τῆς Σαμαρείας ὅλης,
Ἄναξ Ἀχαὰβ, μικρὸν ἢ † κήπευμά σοι,
Ὡς καὶ τὸν ἀμπελῶνα Ναβουθαὶ θέλειν.
Ὡς ἄρα θνητῶν ἀκόρεστος ἡ φύσις!

B *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ὤφελες, ὦ Ναβουθαὶ, ἀπόκληρος φῦναι υἱὸς
Φυτλαμένοιο πατρὸς, μηδὲ βραχὺ πλέθρον ἀρούρης
Εὕρεο κλῆρον κτῆμα πατρώϊον· οὐ γὰρ ἂν ὤλου,
Εἴ κεν ἄκληρος ἔης, κλῆρος δέ σοι ὤπασε κῆρα.

genorum dierum jejunio, longaque fuga, et errore defessum divino tandem colloquio refice, ac vegeta.

In idem.

Ventus etiam atque etiam vehemens egressus est, subvertens montes, et saxa quatiens; simul et terræ motus, et subinde ignis erupit; inter quæ nondum Deus apparuit; post sibilus auræ tenuis auditus, qua spirante, Deus Eliæ obviam venit.

C *De Achabi cupiditate, qua vineam Naboth efflictim cupiens, eo occiso vineam possedit.*

Samariæ universæ regnum nimis angustum est, rex Achab, minor est tuus hortus scilicet, ita ut vel ipsam vineam Naboth possidere appetas: o quam mortalium animi natura sunt inexplebiles.

In idem.

Præclare tecum actum esset, o Naboth, si natus esses exhæres ejus, qui te genuit patris, nec exigua terræ jugera fuisses in patrimonium sortitus; nec interiisses si quidem hæreditatem, quæ tibi fraudi fuit, non esses assecutus.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗ.

LIBER QUARTUS REGUM.

Εἰς Ὀχοζίαν τὸν βασιλέα, ὃς νοσῶν ἔπεμψε πρὸς Βάαλ ἐρωτῆσαι εἰ ζήσεται, καὶ ὅπως ὑπαντήσας τοῖς ἀπεσταλμένοις Ἠλιοῦ προεῖπεν ὡς οὐ ζήσεται.

Ἀνθ' οὗ Θεὸν μὲν ἀγνοεῖς, Ὀχοζία,

De Ochozia rege, qui languidus ad Baal sciscitatum misit, utrum victurus esset, et quemadmodum legatis occurrens Elias moriturum prædixit.

Pro eo quod Deum ignoras, Ochozia, et ex Baal edoceri studes, utrum adhuc sis vita fruiturus, ab

D Ζητεῖς δὲ μαθεῖν ἐκ Βάαλ εἰ ζῇς ἔτι,
Ἐξ Ἠλιοῦ μάνθανε μικρὸν μὲν λόγον,
Πλὴν ἀλλὰ πιστόν· οὐκ ἀναστῇς τῆς κλίνης.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε, κάρα τρισάθλιον, Ὀχοζία, αἶσχος ἀνάκτων,

Elia nunc acerbum quidem sermonem discito, sed non fallacem: e strato non exsurges.

In idem.

Quorsum, o ter infelix caput, Ochozia, regum

Νούσῳ ἐν ἀργαλέῃ κακκείμενος ἤρεο Βάαλ
Εἴ κεν ἔτι ζωοῖσι μετέσσεαι, ἢ φθιμένοισι.
Πύθεο τοῦ Θέσβηθεν· ὁ γὰρ πρὸ μόρον τοι ἐνίσπῃ.

Εἰς τὴν ἀνάληψιν Ἠλιοῦ.

Ὡς ἀνελήφθης εὖ γινώσκω, Θεσβῖτα,
Ποῦ δ' ἀνελήφθης εὖ γινώσκειν οὐκ ἔχω.
Ὅταν δ' ἀνέλθῃς καὶ σὺ πρὸς πυρὸς δίφρον,
Καὶ πλησιάσῃς τοῖς ἀνωτέρω, μάθῃς.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὅδ' ἐν νεφέλῃσι μετήορος ἅρματι βαίνει,
Ἅρματι αἰθαλόεντι, καὶ ἀτρέμας ἡνιοχεύει;
Οὐδὲ πυρὸς τρομέῃσι μένος μέγα, μή μιν ὀλέσσῃ;
Ἠλίας ὅδ', ἑταῖρε, μετ' αἰθέρος αἴρετ' ἐς ὕψος.

Εἰς τὴν μηλωτὴν Ἠλιοῦ τέμνουσαν τὸν Ἰορδάνην.

Τῆς ἰσχύος σου! μανδύα τοῦ Θεσβίτου.
Διχῇ διαιρεῖς τὸν μέγαν Ἰορδάνην,
Βροτοῖς δὲ βατὸν τὸν τέως πλωτὸν τίθῃς,
Ἀπὸ προφήτου πρὸς προφήτην † ἰγμένη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Βυσσὸν Ἐρυθραῖον μὲν ἐείδετο ἥλιος ἅπαξ,
Αὐτὰρ Ἰορδάνην καὶ πολλάκι βλέψε δι' ἄλλων,
Καὶ δ' Ἐλισσαίου δὲ θεήσατο ἄρτι † μετ' αὖον.
Μηλωτῆς τόδε ἔργον, ἣ Ἠλιοῦ ἔσκεπεν ὤμους.

Εἰς τὰ παιδάρια τὰ διὰ τὸ ἐνυβρίσαι τῇ φαλάκρᾳ Ἐλισσαίου βρωθέντα ἄρκτοις.

Μωκᾶσθε, παῖδες, τὴν Ἐλισσαίου κάραν
Φαλακρὰν οὖσαν καὶ κατεψιλωμένην,
Ὑμᾶς † δὲ πάντως αὐτὸς οὐ μωκήσεται,
A Ἄρκτοις δὲ δώσει βρῶμα ταῖς δασυτρίχοις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Διπλῆ τοι, Ἐλισσαῖε, ἡ Ἠλιοῦ ἤντετο χάρις,
Διπλῆ, ἀτὰρ διπλοῦν καί τοι † ἰταμώτερον ἦθος·
Παισὶ γὰρ ἀφρονέουσι φάγους ἐπιώρενας ἄρκτους,
Οὕνεκα σὴν φαλάκρην κακῶς ἔφαν ἄφρονι θυμῷ.

Εἰς τὸν τῆς Σωμανίτιδος υἱὸν ἀπὸ Ἐλισσαίου ζωοποιούμενον.

Ἀντὶ ξενίας εὐτελοῦς Σωμανίτις
Κατηγγυήθης † ἐξ Ἐλισσαίου βρέφος,
Ὁ καὶ τεθνηκὼς ἐξανέστη σοι πάλιν,
Διπλῆν διδόντος τοῦ προφήτου τὴν χάριν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Υἷι Σωμανίτιδος ἀπὸ πνοιὴν ὀλέσαντι
Ἀγχόθι κεῖ' Ἐλισσαῖος, ἀτὰρ στόματι στόμ' ἔρεισε,
B Καί τε χόρῃσι χόρας, καὶ παλάμας παλάμῃσι,
Καί οἱ ὅδ' ἐξ Ἀΐδου ἀναδέδρομεν ἠέλιόνδε.

Εἰς Γιεζῆ τὸ παιδάριον Ἐλισσαίου, ὅπως ἐκ Νεαμὰν τοῦ ἰαθέντος τὴν λέπραν, ἄργυρον λαβών, αὐτὸς ἀντελεπρώθη.

Πωλεῖς τὸ πνεῦμα, καὶ πιπράσκεις τὴν χάριν,
Ἄφρον Γιεζῆ, πρὸς Νεαμὰν τὸν Σύρον.
Θάρρει· λάβῃς γὰρ οὐ τὸν ἄργυρον μόνον,
Ἀλλὰ ξὺν αὐτῷ καὶ Νεαμὰν τὴν λέπραν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δοιὴν ἐπ' ἀμπλακίῃσι, κλοπῇ τε ψευδοσύνῃ τε,
ἔν τόδε τοι ἐπίχειρον ἐπ' ἄξιον ἦλθε, Γιεζῆ,
Λέπρα βροτοῖς μέγα πῆμα, νόσων ὀλοωτάτη ἄλλων,
Ἣ καὶ ὑβριζόμενος μιμνήσκεο ἀμπλακιάων.

propudium, in gravi decumbens valetudine, Baalem interrogasti utrum deinceps viventibus, an mortuis annumerandus esses: Eliam sciitare potius; te enim certo moriturum prædicet.

De Eliæ raptu in cœlum.

Quod sursum raptus sis probe teneo, Elia, sed ubi receptus fueris, quo sciam non habeo. Cum et tu, meo exemplo, ascenderis igneo curru devectus, et ad superna loca proxime accesseris, tunc disces.

In idem.

Quis ille sublimis inter nebulas graditur, ardenti curru subvectus, et habenas placide flectit, nec vehementissimam flammarum vim, ne se exstinguat, omnino metuit? ipse est Elias, o amice, qui per æthera in cœlum tollitur.

De pallio Eliæ ex ovina pelle contexto, quo Jordanem divisit.

Quantum in te potestatis situm est! o Eliæ pallium, in duas discernis partes patentissimum Jordanem; et quod antea navigiis, jam gressui pervium facis, ad Elysæum prophetam ab Elia traductum.

In idem.

Semel Erythræi maris profundum illuminavit sol; sed Jordanem vidit ab aliis sæpenumero prophetis, et nunc ab Elysæo tandem exsiccatum videt: idque pallii opus est, quod Eliæ texit humeros.

In pueros, quod Elisæi calvitio illuderent ab ursis cruenta laceratione haustos.

Elysæi caput deridiculo habetis, pueri, quod calvitie horridum pilis enudetur, sed vos omnino
C non deridebit, hirsutis enim ursis devorandos dabit.

In idem.

Duplex in te supervenit Eliæ gratia, o Elysæe, sed duplo severior etiam tibi est indoles; in imprudentes enim pueros, voraces concitasti ursas, quod petulantioribus verbis calvæ tuæ inconsiderantes illusissent.

In Sunamitidis filium ab Elisæo vita donatum.

Prolixæ quidem hospitalitatis merito tibi ab Elisæo filius adpromissus fuerat, qui fato ereptus, denuo tibi in vitam revocatus est, propheta duplicem beneficiis gratiam rependente.

In idem.

Ad Sunamitidis filium, qui animam exhalaverat, prope accedens Elisæus, os ori incumbendo admovit, et oculos oculis applicuit, manus manibus;
D cui statim puer ex inferis in lucem iterato prosiliit.

De Giesi Elisæi puero, quemadmodum a Naaman lepra sanato pecuniis acceptis, et ipse vicissim lepra perfusus est.

Spiritum vendis, nundinaris gratiam Syrio Naamæ, o inconsulte Giesi; confide sis, nec enim solam pecuniam accipies, sed una cum ea, Naamæ lepram reportabis.

In idem.

In duplicis piaculi vindictam, fraudis et mendacii, hæc una tibi condigna merces obvenit, Giesi, lepra, perniciosum malum, nocentissimus omnium morbus; cujus infamia dehonestatus, noxæ tibi in mentem veniat.

Εἰς Ἰησοῦν τὸν ἀποκτείναντα τὸ πᾶν Ἀχαὰβ γένος καὶ αὐτὴν Ἰεζάβελ. A

Χαίροις, Ἰησοῦ καρτερόστομε σπάθη,
Ἥτις τὸ σύμπαν Ἀχαὰβ φθείρεις γένος,
Καὶ συγκαθαιρεῖς τοὺς προφήτας τοῦ Βάαλ,
Καὶ τὴν μιαρὰν κτιννύεις Ἰεζάβελ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἠλιοὺ ἥν ποτ' ἔδεισεν Ἰεζάβελ, ἥν ποτ' ἀπέδρα
Θηλυτέρην πικρόθυμον, ἀπηνέα, τέκνιον ἐχίδνης,
Ὑψόθεν ἐκκυλίσας χαμάδις βάλε, πέφνε δ' Ἰησοῦς,
Σῶμα δέ οἱ κύνεσσι καὶ οἰωνοῖς πόρε δεῖπνον..

Εἰς τὸν πλησιάσαντα τοῖς ὀστοῖς Ἐλισσαίου νεκρὸν, καὶ ἀναστάντα.

Νεκροὺς ἀνιστᾷ καὶ θανὼν Ἐλισσαῖος·
Πῶς οὖν ἑαυτὸν οὐκ ἀνιστᾷ τοῦ τάφου;
Οὐ γὰρ ἐκείνου, τοῦ Θεοῦ δὲ τὸ δρᾶμα,
Τιμῶντος, οἶμαι, καὶ προφητῶν ὀστέα.

In Jehum omne Achabi genus, una cum Jezabele, occidione occidentem.

Fortunatissimus esto, mucro Jehu acutissime, qui universam Achabi cognationem vastas; et una strage prophetis Baal exstinctis, Jezabeli vitam adimis, sceleratissimæ mulieri.

In idem.

Quam pertimuit Elias Jezabelem, et a cujus aliquando facie declinavit, mulierem morum acerbitate crudelem, genimen viperæ, de superiore loco deturbatam humi prostravit Jehu, cujus interfectæ corpus canibus, et volucribus in prædam dedit.

De cadavere, quod Elisæi ossibus proxime positum a morte revocatum est. C

Mortuos vel ipse mortuus Elisæus ad vitam revocat; quid igitur causæ est cur se in deperditæ vitæ statum non asserat? non hoc illius, sed Dei solius opus est, qui prophetarum ossa, credo, miraculis honestat.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὅς ποτε Σωμανίτιδος ἀπὸ χθονὸς ἤγαγεν υἱὸν,
Εἰς χθόνα νῦν ζοφερὴν καταπέμπεται. Ἀλλὰ καὶ ἔμπης
Νεκρὸν ἔνερθεν ἄγησι παρ' ὀστέα τοῦδε ταφέντα.
Θαῦμα μέγα! φθίμενος ζωοῖσιν ἐνώσατο νεκρόν.

Εἰς τὸν θρῆνον Ἐζεκίου, καὶ τὴν πρόσθεσιν τῆς αὐτοῦ ζωῆς.

Ὡς χαρμόσυνα † δακρύεις, Ἐζεκία!
Τὸ ζῆν γὰρ ἅπαν ἔσχες ἐκ τῶν δακρύων.
Ὀφθαλμέ μου, στάλαζε ῥεῖθρα δακρύων,
Ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τύχω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐζεκίαν ποτ' ἄγριος ἐπήλυθε πότμος ἄνακτα
Αὐτὰρ ὁ καὶ θανάτου πυλεώνεσιν ἴχνια βάπτων
B Λίσσετο δακρυχέων· καὶ οἱ Θεὸς ἔκλυεν αὐδῆς,
Πρόσθετο δ' οἱ βιότου λυκάβαντες σὺν δέκα πέντε.

In idem

Qui Sunamitæ filium ex inferis aliquando reduxerat, in tenebricosas nunc terras immittitur; sed tamen cadaver consepultum ejus ossibus e terris educit: grande miraculum! exanimum mortuus viventium societati restituit.

De luctu Ezechiæ, et accessione ad ejus vitam facta.

Quam feliciter, et auspicato lacrymaris, totum enim, quod vixisti deinceps, lacrymando promeritus es: o mei oculi, in lacrymarum fluvios inundate, quo forte in procinctu mortis vitam consequar.

In idem.

Feralis aliquando fati necessitas Ezechiam invasit; cumque jam mortis vestibulo pedes illaturus esset, Deum fusis lacrymis comprecatus est, ejusque vocem Deus exaudivit, et comploratæ vitæ quinque, supra decem adjecit annos.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ ΙΑΜΒΕΙΑ ΚΑΙ ΗΡΩΑ

ΕΙΣ

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΩΣ ΡΗΘΕΝΤΑ ΕΝ ΤΩ ΤΕΤΡΑΕΥΑΓΓΕΛΙΩ.

—

EJUSDEM

TETRASTICHA IAMBICA ET HEROICA,

QUIBUS

SUMMATIM PROSEQUITUR EA QUÆ DICTA SUNT IN QUATUOR EVANGELISTIS.

—

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου.

Ναὶ, λυχνία, πρόκεισο, καὶ παστὰς, πλέκου,

In Deiparæ Natalitia.

Ita sane apponantur candelabra; adornetur thalamus; vas efformetur; aureus procreetur rubus:

D Ναὶ, στάμνε, πλάττου, καὶ φύου, χρυσῆ βάτε·
Τὸ φῶς πάρεστιν, εὐπρεπὴς ὁ νυμφίος,
Ἐγγὺς τὸ μάννα, καὶ τὸ πῦρ ἤδη φθάνει.

nam in propinquo est lumen; speciosus forma sponsus præsto est, prope est manna, jamque prælucet ignis.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐκ πατέρων παίδεσσι προήλυθεν εὐγενὲς εὖχος,
Ἠΰτ' ἀπὸ κρήνης κάλλος ποταμοῦ προχοῇσι.
Ἄννα δέ τ' ἀνάπαλιν κούρης ἀπὸ παιδὸς ἄγεται,
Ἡ Θεὸν ὑψιθόωκον ἑαῖς ἐνίδεκτο λαγόσσιν.

Εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων.

Φῶτα † πρὸ φωτὸς, παρθένον πρὸ παρθένου,
νεοῦ πύλαι, δέξασθε τὴν Θεοῦ πύλην.
A Εἴσελθε, σεμνή, μέχρις αὐτῶν ἀδύτων,
Δέχου, προφῆτα, Γαβριὴλ ὑπηρέτην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἔννομά τοι ταῦτα, Ζαχαρία, ἔννομα ταῦτα;
Τίς ποτε θηλυτέρην ἐν ἀδύτοις ἔδρακε παῖδα;
Παῖδα μὲν εἰσοράᾳς· αὐτὰρ ἀδυτώτατον οἶκον,
Τήνδε κόρην ἱερὴν, ἱεροῦ μάθε παμβασιλῆος.

In idem.

Ex parentibus nobilis in filios gloria derivatur, sicut a scaturigine in profluentem limpitudo emanat; e contrario Anna puellæ filiæ merito gloriatur, quæ suis in visceribus cœlos inhabitantem Deum suscepit.

In Sancta sanctorum.

Lumen lumini, virginem virgini Christo præviam, templi portæ Dei portam excipite, ad ipsa usque B adyta introgredere, veneranda virgo, et cum ea o Propheta, ejus individuum famulum Gabrielem accipe.

In idem.

An isthuc legitime facis, an decenter, o Zacharia? quis unquam in sanctioribus templi partibus puellam introspexit? vides quidem puellam, sed arcanum esse domicilium sacratissimi omnium regis, hanc sacram virginem disce.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ

MATTHÆUS.

Εἰς τὸ, Βίβλος Γενέσεως.

Ὁρᾷς τελώνην, καὶ βλέπεις οἷα γράφει;
Ἀβραὰμ υἱὸν τὸν Λόγον δείκνυσί σοι,
Καὶ παῖδα Δαβὶδ τὸν Θεὸν Δαβὶδ λέγει
Ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς σαρκικῇ παρουσίᾳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὃς γενεὴν βροτέην τεχτήνατο ἄχρονος ἄναξ,
Νῦν γενεαλογίην κατεδέξατο· ἐν δέ οἱ ἦλθον
Ἀβραὰμ Ἰσαάκ τε προπάτορε, τοῖς δ' ἔπι Δαβὶδ,
Κούρη θ' ἁγνοτόκεια κυήσατο ἄρρενος ἄτερ.

Εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν.

Ὑπὲρ λόγον τὸ θαῦμα παρθένος κύει.
Ὑπὲρ λόγον τὸ θαῦμα, πλὴν Θεοῦ κύει·
Τοῦτ' αὐτὸ καινὸν, εἰς Θεὸν βρέφος βλέπω,
Τοῦτ' αὐτὸ καινὸν, πλὴν φιλάνθρωπον βλέπω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παρθενικῆς Μαρίης υἱὸν Θεὸν ἔνδοθι φάτνης
Ἄγγελοι, ἀστρολόγοι βουθρέμμονες ἀμφεκύνησαν.
C Μοῦνος ἄγριος ἄναξ δεινὰ φρεσὶ βυσσοδομεύων
Πέφνε βρέφη σύμπαντα, Θεὸν κτανεῖν μενεαίνων.

Εἰς τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν Ἰησοῦ.

Φεύγεις, Ἰησοῦ, τοὺς δὲ δυνάστας τρέμεις;
Φεύγω. Βροτὸς γάρ εἰμι, καὶ φεύγειν δέον,
Ἐνστάντος οὔπω τοῦ χρόνου μοι τοῦ πάθους.
Καὶ φεῦγε λοιπὸν, ἄχρις Ἡρώδης θάνῃ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Αἴγυπτον σκοτόεσσαν ἐπέρχεαι, ὦ ἄνα Χριστὲ,
Ἀμπλακίης ὄφρα κεῖθεν ἀπὸ βροτὸν ἄνδρα σαώσῃς.

In hæc verba: Liber Generationis, etc.

Publicam vides, et qualia scriptis mandet intelligis? Verbum filium esse Abrahæ tibi demonstrat, et Deum Davidis, Davidis filium esse pronuntiat, puta in ea quam nobiscum habuit, carnis præsentia.

In idem.

Qui hominum genus architectatus est, Rex tempori non obnoxius, nunc prosapiæ ordinem subire dignatus est, cui obvenerunt in proavos, Abraham, et Isaac, et ab illis David, et intemerata tandem puella viri expers eum enixa est.

In Christi Natalem.

O miraculum, quod humanam transcendit mentem! virgo parit, rationem quidem superat, sed Spiritus sancti operatione concipit: hoc ipsum inauditum est, Deum infantem video, novum quidem est, sed minus mirum, Deum amantem homines intueor.

In idem

Mariæ Virginis divinum Filium, in stabuli tuguriolo repositum angeli, Magi, pastores reverenti adoratione prosecuti sunt: ferus solum tyrannus D profunda cogitatione crudelia molitus consilia infantulos victimariis ensibus demessuit, Deum occidere gestiens.

De Christi fuga in Ægyptum.

An tyrannorum insidiis exterritus solum vertis, o Jesu? fugio, cum mortalis sim conditionis, ac mihi fugere incumbat, hora nondum meæ passionis instante. Eia age de cætero lateas, quoad Herodes e vita decesserit.

In idem.

O rex Christe, in caliginosam te confers Ægyptum, ut illinc mortales a scelerum servitute re-

Κούφη δ' ἐν νεφέλῃφι καθίζεαι, ὥς μ' ἀναείρῃς.
Κούφῃ ἐν νεφέλῃ, σεμνοῦ τ' ἀνὰ πατέρος ἀγκάς.

Εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν στολὴν Ἰωάννου.

Ἐρημικὰ ξύμπαντα τῷ Ζαχαρίου·
Ἡ γὰρ στολὴ πέφυκε καμήλου τρίχες,
Τὸ ζῶμα † δέρμα, πλοχμὸς αὐχμηρὸς κόμης,
Βλέμμα βλοσυρὸν, καὶ μετάγνωσις λόγος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νηδύος ἐκ προμολῶν στερεῆς κλυτὸς Ἰωάννης
Γῆν στερεὴν ᾤκησεν, Ἰορδάνου ἀμφὶ δὲ ῥείθροις
Ὄχλον ἀπειρέσιον πλυνέσκει εἰς μετάνοιαν.
Δέρκεο θοιμάτιον καὶ τὴν τρίχα, θαῦμα ἰδέσθαι.

Εἰς τὴν βάπτισιν.

Τί δρᾷς, ποταμέ; ποῦ τὰ ῥεῖθρά σου στρέφεις;
Οὐκ οἶδα τί δρῶ, πλὴν τὸν ἑστῶτα τρέμω·
Οὐχ εἷς γε μὴν ἕστηκεν, εἷς δέ με στρέφει·
Ὁποῖος οὗτος; τὴν περιστερὰν σκόπει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς πόθεν εἷς, αὐχμῆεν, ὀρέστερε, ἄγριε ἄνερ,
Οὔρεος ἐξ ἀβάτοιο Ἰορδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα;
Εἰμὶ Θεοῖο Λόγοιο διήκονος, οὗ ἐνὶ κάρῃ
Δεξιτερὴν ἀνάειρα, φόβος δέ με γυῖα ὑπῆλθεν.

Εἰς Χριστὸν πειραζόμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Αἰτεῖς, μιαρὲ, προσκυνεῖν σοι τὸν Λόγον,
Τὸν προσκυνητὸν ταῖς ἄνω στρατηγίαις·
Κατεγγυᾷς δὲ, πτωχὲ, τῆς γῆς τὰ κράτη
Τῷ παμβασιλεῖ. Τῆς ἀναιδείας ὅσης!

A *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ἄδαμον ἀρχιγένεθλον ἰῇ ἐνὶ κάββαλε πάλῃ
Δαίμων. Αὐτὰρ ὅ μιν τρισσῇσι παλαισμοσύνῃσι
Λοῖσθος Ἀδὰμ ἐνάριξε, καὶ ἔννομον ἤρατο κάρτος·
Τρισσοῖς γάρ τ' ἀέθλοισι παλαιστρικὸς ἔμμορε νί-
[κης.

Εἰς τὸν ἰαθέντα ὑπὸ τῆς ἀφῆς Χριστοῦ λεπρόν.

Τὸν λεπρὸν ἀκάθαρτον ὄντα τῷ νόμῳ
Χειρὶ κρατεῖς σὺ, καὶ θεραπεύεις, Λόγε.
Οὐ γὰρ κατῆλθες τῷ κεκαθαρισμένῳ,
Τῇ δ' ἐθνικῇ, μάλιστα λέπρᾳ, καρδίᾳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νῦν μὲν ἕνα Χριστοῖο καθήρατο δάκτυλα λεπρόν·
B Ἀλλ' ὅτ' ἐπὶ σταυροῖο τεθήσεται, οὐχ ἕνα μοῦνον,
Φύσιν ὅλην δ' ἰήσεθ' ὅλην λέπρην περ ἐοῦσαν.
Ἅψαι κἀμοῦ, Χριστὲ, νοὸς δ' ἀπὸ λέπραν ἄειρον.

Εἰς τὸ κατὰ τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου θαῦμα.

Ἦλθες βαλεῖν πῦρ, ὡς ἔφης, εἰς τὸν βίον,
Ἀλλ' ὡς ὁρῶ, πῦρ μᾶλλον ἐκβάλλεις, Λόγε,
Τὸ πυρεταῖνον ὑγιάζων σαρκίον.
Ὄναιο ταῦτα τῆς μαθητείας, Πέτρε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νῦν μὲν Χριστὸν ἄνακτα, Πέτρε, προκαλίζευ ἰη-
[τρὸν,
Πυρετὸν ὄφρα δάϊον ἐσαύοι ψύξιμος αὔρα·
Σκιὰ δέ † σου μετόπισθε τροπώσεται ἔθνεα νούσων,
Ἐν δὲ χιτὼν κεχύεσσι πόροι βιοθρέμμονα πνοιήν.

trabas sedes item in nube levi, ut me sursum attollas, inter adorandi Patris ulnas admittendum.

De Joannis prædicatione ac vestitu.

Omnia, quæ in Zachariæ filio sunt meram solitudinem redolent; vestis enim ex pilis cameli contexta est, ex pelle zona; horrent impexi capillorum flocci, severus oculus, sermo denique pœnitentiam resonat.

In idem.

Ex sterili egressus utero famosissimus Joannes steriles incoluit terras, quas Jordanis fluentum intercipit, ubi numerosissimam populi turbam in pœnitentiam lavit: vestitum e pilis et hirsutiem considera; ipso aspectu miraculum excitat.

In baptismum.

Quid rei est, o flumen? quo fluenta tua retrorsum convertis? quid a me fiat sum nescius, sed virum prope astantem vereor: nec unus quidem astat, D sed unus me retrocedere cogit: qualis porro iste? columbam obtuere: tum rescies.

In idem.

Quis unde te pedes, o agrestis et squallide monticola, e desertis adveniens collibus, quos Jordanis sinus interlabitur? Sum divini verbi minister, in cujus caput, inter baptizandum, manus extuli; meosque subiit artus formido.

In Christum a dæmone tentatum.

Ambis, o sceleste, ab ipso adorari divino Verbo, qui militiæ cœlesti adorandus est; et qui tute indignus es, universæ terræ ditionem polliceris omnium regi: proh! quantum temeritatis et imprudentiæ.

In idem.

C Antiquum Adamum unius luctæ congressu prostravit dæmon; sed tribus eum dimicationibus novus debellavit Adam legitimam, ut in palæstra, victoriam sortitus; tribus enim præliis generosus pugil palmam consecutus est.

In leprosum ex sola Christi attrectatione convalescentem.

Eum, qui pollutus lege ipsa judicatus est, manu prehensum sanitati restituis, o Verbum; nec enim eorum, qui mundi sunt, gratia, in terras descendisti, sed pro animabus idololatria, quæ tota lepra est, infectis.

In idem.

Hunc quidem Christi manus unum mundavit leprosum; sed ubi ligno configetur, non uni solum, verum toti naturæ medicabitur, quæ tota lepra perfusa est. meetiam, Christe, tangito, et a mea animo lepram erade.

De miraculo erga socrum Petri.

Ignem missurus in vitam venisti, uti dicebas; sed, ut video, ignem potius amoliris, o Verbum, dum inardescentem febri cuticulam sanas: ex hac disciplina macte esto virtutibus, o Petre.

In idem.

Nunc quidem Christum regem in medicum evocas, o Petre, quo depellendi ardoris vim habens aura vehementem febrim refrigeret: tua vero umbra non ita multo post morborum fugare multitudinem, tuaque tunica vitalem conferre spiritum poterit.

Εἰς τὸ, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, ὁ δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι.

Φῂς οὐκ ἔχειν ποῦ τὴν κάραν, Χριστέ, κλίνῃς,
Σαφὲς τὸ ῥητόν· ἡ γὰρ ἔνθεος φύσις,
Ἡ σὴ κεφαλὴ τοῦ Θεανθρώπου Λόγου
Οὐκ ἂν κλιθῇ που· καὶ γὰρ ἀκλινεστάτη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Φωλεὸν ἄμφι μένουσιν ἀλώπεκες, ἐν δὲ πετεινῶν
Οὐρανίων γενέθλη· Χριστὸς δ' ἕνα πῆχυν ἀρούρης
Ἐς δόμον οὐ φορέει. Τί πρὸς τάδε φαῖεν ἐκεῖνοι,
Οἳ χρυσοῦν δομέουσιν ὑπείροχον ὕψιον οἶκον;

Εἰς τὸν ἐν θαλάσσῃ ὕπνον Χριστοῦ.

Ὁ δεσποτικὸς ὕπνος ἀῤῥήτῳ λόγῳ
Ὑπνοῦσαν ἐξύπνισε τὴν ἅλμην τότε·
Ἡ δ' ἐξέγερσις ἔμπαλιν τοῦ Δεσπότου
Τὸ τῆς θαλάσσης ἐξεκοίμισε πλάτος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χριστὸς μὲν παλάμῃσιν ἐέρξατο πάντας ἀήτας·
Τοῦ δ' ἔτ' ἐνὶ βλεφάροισι γλυκὺς περιχύμενος ὕπνος
Πεῖσ' ἐλθεῖν βορέην· ὁ δ' ἀπέπτατο, καδδ' ἅλα τύψε·
Χριστοῦ δ' ἐγρομένου κεῖνος πάλιν ἔνδον ἐέρχθη.

[Ε]ἰς τὸ ἐν Γαδάροις θαῦμα.

Τὴν τοῦ Σατᾶν, ἄνθρωπε, μανίαν βλέπε.
Ὁ γὰρ ἀπάγχων τῶν συῶν τὰς ἀγέλας
Τί λοιπὸν ἂν δράσειεν εἰς βροτοὺς † βλάβῃ;
Ὡς χοῖρος οὖν ζῶν σωφρονίζου τῷ τύπῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Συβῶται, ποῦ φεύγετε, τοὺς δὲ σύας λίπετ' αὐτοῦ,
Τὸν λεγεὼ δεδίαμεν, ἀτάσθαλός ἐστι γενέθλη·
Ἄγχετο συβόσιον, κὰδδ' ἔρχετο πυθμένα λίμνης.
Οὐδ' οὔπω λεγεῶνα κορέσσετε, ἀγχόμενοί περ.

Εἰς Ματθαίου κλῆσιν.

Τί τοῦτο, Χριστέ; τοῖς τελώναις συγκάθῃ,
Τί τοῦτο καινόν; ἀλλὰ καὶ συνεσθίω·
Ματθαῖος οὗτος οὐ τελώνης ἐστί σοι;
Ἐμοὶ δὲ πολλῶν βελτίων γραμματέων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χαίρετε, ἀμπλακόεργοι, θαρσεῖτ', ἔθνε' ἀλιτρῶν·
Χριστὸς ἀλιτροβίοισι μεθίζεται, ἠδέ τε δειπνεῖ.
Ματθαῖον καταθρεῖτε· ἔην πάρος ἀμφὶ τελώναις,
Νῦν δὲ Χριστὸν ἄνακτα συνέστιον ἔσχεν ἐν οἴκῳ.

Εἰς Χριστὸν ἀνιστῶντα τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου.

Σὺ καὶ θανατοῖς, καὶ πάλιν ζωοῖς λόγῳ.
Ζωοῖς δὲ μᾶλλον ἢ θανατοῖς, Χριστέ μου.
Ὁ δ' ἀρχισυνάγωγος εἰς μαρτυρίαν,
Βιοῦν τὸ θυγάτριον ἔμπαλιν βλέπων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μὴ θρηνεῖτε, γυναῖκες, ὑπνοῖ τὸ κοράσιον· ὑπνοῖ,
Ὑπνοῖ, οὐδέ τ' ὄλωλεν. Ὑμεῖς κενεῶς δὲ γελᾶτε.
Ἔγρεό μοι, κόριον, καὶ αἰθέρα δέρκεο δῖον.
Ἀρχισυναγώγοιο πατρὸς σέο πίστις ἀμύμων.

[I]n id: Vulpes foveas habent, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

Ais te non habere ubi caput reclines, o Christe, manifesto loqueris; natura enim divina, quæ tuum incarnati Verbi caput est, nusquam reclinari sustinet; est enim immota.

In idem.

In lustris diversantur vulpes, in loculamentis præterea suis habitat aerea volucrum turba; sed Christus ne unum quidem terræ cubitum in domicilium possidet. Ad hæc quid dicere habeant illi, qui auro superbas et editissimas domos exædificant?

De Christo super mare dormiente.

Domini somnus, inenarrabili quidem, et arcano jussu, torpens et quietum mare statim expergefecit; rursum vero Domini expergefactio maris æquora somno sopivit.

In idem.

Christus omnes elata manu procellas compescuerat; somnus vero, qui in ejus oculos suavissimus irrepsit, excivit boream, qui involans mare turbinibus pulsavit; sed expergefacto rursum Christo in antra sua retrusus est.

De miraculo apud Gerasenos edito.

Satanæ quanta sit rabies expende, o homo! Qui enim vel ipsos porcorum greges excruciat, quid, quo dispendium mortalibus inferat, de cætero moliturus est? Tu igitur, qui porcorum more vivis, hoc exemplo resipisce.

In idem.

Quo, porculatores, relictis ibi suibus, aufugitis? Dæmonum legionem pertimescimus, exitiale genus est; grex ovium suffocatus in marinæ paludis fundum præceps datus est. Quamvis et ipsa vos enecet, nondum tamen legionem saturabitis.

De Matthæi vocatione.

Quid isthuc est, o Christe, una cum publicanis accumbis? Quid hoc novi est? imo et illis convescor. At Matthæus ipse numquid tibi publicani instar est? Imo pluribus eum scribis meliorem censeo.

In idem.

Gaudete, nefarii, confidite, nocentum multitudo, nunc una cum peccatoribus assidet et epulatur Christus: Matthæum conspicite, antehac publicanorum numero accensum, Christum nunc Regem domi convivantem excepit.

De Christo principis Synagogæ filiam in vitam revocante.

Ad unum verbum vitam aufers ac revocas, Christe mi, sed in vitam proclivius, quam in mortem traducis; fidem mihi testis astruat Synagogæ princeps qui viventis denuo filiæ conspectu fruitur.

In idem.

Parcite lacrymari, mulieres, puella dormit. Dormit? Quasi vero: ita dormit, nec obiit, et vos perperam quidem ridetis. Exsurge, puella, divinum æthera contemplare, ob Synagogæ principis, parentis tui, fidem laudabilem

Εἰς τὴν αἱμόῤῥουν.

Ὦ πίστις ὀρθὴ, πίστις ἀκραιφνεστάτη!
Δι' ἧς βροτοὶ κλέπτουσι τὴν σωτηρίαν.
Ἀλλ' οὐ λέληθας, κἂν λαθεῖν δοκῇς, γύναι·
Τὸν γὰρ πανόπτην πῶς λαθεῖν δύναιτό τις;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀσθενὲς ἦσθα γύναιον, ἀτὰρ κρατερὸν κατὰ πίστιν,
Καὶ δοιοὶ προχέοντο ῥόοι σέθεν ἐκπιδύοντες,
Αἵματος εἷς, ἄλλος δέ τε πίστιος ἐς πολὺ μείζων·
Ἔνθεν ὁ κεῖνον ξήρανε, καὶ λάβεν οὔνομα δῖον.

Εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν ἀποστόλων, καὶ τὴν τούτων ἀποστολήν.

Καινοὺς στρατηγοὺς, καὶ βασιλέα βλέπε·
Ὁ μὲν κλῖναί που τὴν κεφαλὴν οὐκ ἔχει·
Οἱ δ' εἰς μάχην ὁρμῶσι γυμνῷ σαρκίῳ.
Ἔπειτα τί; ζωγροῦσι τὴν οἰκουμένην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἵπποις μὲν καὶ ὄχεσφι, καὶ ἀσπίσιν ὀμφαλοέσσαις,
Χαλκῷ τε, χρυσῷ τε, καὶ ἀνδράσιν ἱπποκορυσταῖς,
Στρατηγοὺς κοσμοῦσιν ἐπιχθόνιοι βασιλῆες·
Γυμνὸς δὲ Χριστοῖο λάβε στρατὸς ἔθνεα πάντα.

Εἰς τὸ κατὰ τὸν ξηρόχειρα θαῦμα.

Ὡς ἐξανιστᾷς ἐκ τάφων νεκροὺς ὅλους,
Οὕτως ἀνιστᾷς καὶ νεκρὰ βροτῶν μέλη.
Ὁ ξηρόχειρ δὲ μάρτυς ἐστί μοι, Λόγε,
Γὴν νεκρὰν αὖθις εὐπετῶς κινῶν χέρα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χείλεος ἐξ ἁγίου προθορὼν λόγος οἷα κελεύει·
Χεὶρ ξηρὴ, προτάθητι, καὶ ἅπτεο, πάντα δ' ἐνέργει.
Ἡ δ' εὐθὺς προτίτατο, καὶ ἥπτετο, πάντα δ' ἐνήργει.
Ἦ ῥα καὶ ἀμφὶ χέρεσσιν ὑπ' οὔατα, Χριστὲ, φυτεύεις

Εἰς τὸ, Ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

Ὁ φυγαδευτὴς δαιμόνων, γραμματεῖς,
Ὑμῖν καλεῖται δαιμονῶν; Φεῦ τοῦ λόγου!
Καὶ τίς γ' ἂν ὑμῶν δαιμονίζοιτο πλέον,
Τὰ δαιμονώδη ταῦτα τολμώντων λέγειν;

Εἰς τὸ αὐτό.

Δαιμονίων λεγεῶνας ἀπήλασε τηλόθι Χριστὸς
Ἐν Γαδάροις ἐπιτάγδην, χοίροισι δ' ὦρσε φυγόντας·
Δαιμονιῶντα δ' ἔφαν γραμματέες αὐτὸν ἐκεῖνον.
Ἆρ' οὐχὶ σφιν ἐμήνισεν ἄγριος, ὦ ξένε, δαίμων;

Εἰς τοὺς αἰτοῦντας σημεῖον.

Σημεῖον αἰτεῖς, γραμματεῦ, τὸν Δεσπότην.
Ὁ τυφλὸς οὐ σημεῖον ἐμβλέψας πάλιν;
Ὁ κωφὸς οὐ σημεῖον ἀκούσας πάλιν;
Ὄντως φθόνος τὸ πρᾶγμα, καὶ φθόνου λόγος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἠελίοιο φόως καὶ αἰθέρα δέρκετο τυφλός·
Ἐν δέ τε κωφὸς ἄκουσε· ῥόος δ' ἐπὶ αἵματος ἔστη·
Καὶ λεγεὼν ἔπτηξε, νεκρὸς δ' ἀνέθορε τύμβου.
Γραμματέες, τί πλέον σημήϊον ἄμμιν ἀρέσσει;

Εἰς τὸ, Μήτηρ μου, καὶ ἀδελφοί μου, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ὦ δυστυχὴς ἄνθρωπε, καὶ φαύλου γένους,
Θέλεις ἀνυψώσω σε πρὸς λαμπρὸν γένος;

In Hæmorrhoissam.

O recta fides, fides sincerissima! qua mortales salutem furtive rapiunt: sed quæ sis Christum non latet, quamvis eum latere credas, o mulier, eum enim qui oculatissime lustrat omnia, quid præterire potest?

In idem.

Eras valetudine infirma, mulier, sed fide valentissima, duoque ex te scaturientes exundabant rivuli, sanguinis alter, alter fidei longe nobilior; exinde, sanguinis fluxum fides exsiccavit, a Deo laudem promerita.

De vitæ instituto, et missione apostolorum.

Novos intuere duces, et novum Regem: hic quidem non habet ubi caput reclinet, illi inermi corpore in pugnam prodeunt. Quid tum postea? Terræ habitabilis animas invadunt.

In idem.

Et equis et curribus, et clypeis umbilicatis, et ære, et auro, galeatis denique militibus suos instruunt duces terreni imperatores; sed nudus Christi exercitus infinitas gentes expugnavit.

De miraculo in hominem manu aridum præstito.

Sicut integra cadavera e monumentis excitas, sic et exanima mortalium membra restauras; is, cui manus aruerat, mihi testis est, o Verbum, non ægre am movens manum, omni prius sensu defectam.

In idem.

Ex divino prosiliens ore sermo sic imperat: Extenditor, arida manus, et sensus operationisque potens efficitor; quæ statim porrecta, necnon et tactu, et omni operatione functa est. Num et auritas etiam manus efficis, o Christe?

In illud: Quoniam in Beelzebub dæmonia ejicit.

Qui fugat dæmones, o scribæ, væ! quid dicitis? a vobis dæmonio correptus dicitur; quis vobis magis lymphatus insaniat, qui hæc diabolica audetis effutire?

In idem.

Dæmonum legiones procul exegit Christus apud Gerasenos, et jussu suo in porcorum gregem profugos intulit; sed ipsum a dæmone arreptum garriebant Scribæ: Annon magis, o hospes, ferus illis Satanas erat infensus?

In eos qui signum petebant.

A Domino signum quæris, o Scriba; annon in cæco deintegro vidente signum est? annon item in surdo rursum audiente signum est? omnino quod facitis, ac dicitis, invidentiam præ se fert.

In idem.

Lumine solis ac ætheris aspectu donatus est cæcus; audivit præterea surdus; sanguinis item fluxus stetit; inhorruit dæmonum legio; e tumulo prorupit mortuus; quod amplius signum probaturi estis, o Scribæ?

In id: Mater mea, et fratres mei, qui faciunt voluntatem Patris mei.

O infelix homuncio, et ex vili origine procreatus, vis te ad illustre genus provehain? Dei rite volun-

Τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα πρᾶττε γνησίως,
Καὶ τοῦ Θεοῦ, γίνωσκε, συγγενὴς γένῃ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐ γενεῆθεν ἀνὴρ παρὰ Χριστῷ ἔμμορε † τιμῆς;
Οὐδέ τε θηλυτέρη μέγα πότνια ἔνθεν ἐδείχθη;
Κεῖνος ἀδελφεός ἐστι Θεοῦ, γενέτις δέ τε κείνη,
Οἵ † σφε λόγους τελέουσι, καὶ ἔνδικα † θεσμὰ ποιοῦσιν.

Εἰς τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοῦ πλοίου διδάσκοντα τοὺς ἐν τῷ αἰγιαλῷ.

Ἐφ' ὑδάτων, λέγουσι, φωνὴ Κυρίου·
Τὸ πλοῖον ἀθρεῖς, τὸν διδάσκαλον βλέπεις·
Τὸν αἰγιαλὸν τοιγαροῦν δραμὼν φθάσον,
Καὶ τῆς σοφῆς ἄκουε διδασκαλίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὢ πέλεκυς μακάριος, ὢ οὔρεος ἔνθεος ὕλη!
Εὐτυχέες δρυτόμοι! ναυπηγῶν δάκτυλα κεδνά!
Οἳ τόδε † λέμβος ἔθεσθε θαλασσοπόρον καλίγομφον,
Ὧ Θεὸς ἐμβεβαὼς διδάσκαλος ὤπασε γῆρυν.

Εἰς τὴν ἀποτομὴν Ἰωάννου.

Ὢ κοῦφος ἄναξ, μιαρᾶς δοῦλος κόρης!
Ὢ μωρὸς ὅρκος συμμερίζων τὸ κράτος!
Ὢ δεῖπνον αἰσχρὸν αἵματος χλωροῦ πνέον!
Ὢ νεκρὸς ἔμπνους, καὶ τὸ μῦσος δεικνύων!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ γένεσις βιότου καὶ ζωῆς ἔπλετο ῥίζα,
Πρᾶξε φόνον δ' Ἡρώδης ἐν τελετῇ γενεσίων·
Οἴνου δὲ κρητῆρα κεράσσατο αἵματι θερμῷ.

A Οὐχ ὁ θανὼν ἐσίγησε· λυγίζεο, μαχλὰς ἀσελγής.

Εἰς τὸ κατὰ τοὺς πέντε ἄρτους θαῦμα.

Ὁ μάννα τὸ πρὶν εἰς Ἰουδαίους βρέχων
Νῦν ἐκ μόνης ἔθρεψεν ἄρτων πεντάδος
Τὴν πενταχισχίλιον ἀνδρῶν ἀγέλην·
Καὶ τοὺς κοφίνους τῆς περισσείας ὅρα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἔντερα οὐκ ἐπέδησε τροφήν, τάπερ ἔνδοθι κεύθει
Χριστὸς, ὅτε βραχέεσσιν ἀπείρονας ἔτρεφεν ἄρτοις,
Τὰς δὲ τροφὰς αὔξησε· τὰ δ' ἄγγεα ἔπλετο μάρτυς,
Οἷς τά γε λείψαν' ἔερκτο, πέλεν δέ τε δώδεκα πάντα.

Εἰς τὸν ἐν θαλάσσῃ περίπατον Χριστοῦ καὶ Πέτρου.

Ἦλθες καθ' ὑγρῶν, θαυματουργία μία·
B Συνῆλθέ σοι καὶ Πέτρος, αὕτη δευτέρα·
Ἔσωσας αὐτὸν ἐκ βυθῶν, αὕτη τρίτη·
Τοὺς ἀνέμους ἔπαυσας, αὕτη λοισθία.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πέτρος ὑπὲρ νώτοιο θαλάσσης, Πέτρε, πορεύῃ;
Πεζός. Ἀτὰρ τίς τοι πτέρ' ἐνάρσια θῆκε πόδεσσιν,
Ἢ τίς ἀπ' οὐρανόθεν δολιχὴν σειρὴν προπετάσσας
Ἐκ κεφαλῆς ἀνέχει σε; Τὸν ἐγγύθι δέρκεο Χριστόν.

Εἰς τὴν Χαναναίαν.

Ὁ Χριστὸς ἄρτος· Ἰσραὴλ παῖς Κυρίου·
Ἡ δ' ἐθνικὴ σύμπασα πατριὰ κύων.
Ὁ παῖς τὸν ἄρτον ἀφρόνως ἀπεστράφη·
Ὁ δ' οὖν κύων βέβρωκεν αὐτὸν ἀσμένως.

tatem exsequere, ac scito te consanguineum Dei evasurum.

In idem.

Annon qui ex cognatione Christi erat, ab eo gloriam consequebatur? annon et ejus mater impendio venerabilis inde ostensa est? Est ita sane; sed ille verus Dei frater, et illa mater est, qui ejus sermonibus obsecuti, justa Dei decreta exsequuntur.

In Christum eos, qui stabant in ripa, e navigio docentem.

Vox Domini super aquas, inquiunt Psalmi: Naviculam vides, præceptorem intueris, quare auctor sum, ut ripam currendo prior occupes, et sapientissimas docentis præceptiones auscultes.

In idem.

O perbeata securis! o divina montis silva! o fabri lignarii felices! o naupagorum gloriosæ manus! qui hunc lembum, maria sulcantem, clavis pulchre compactum ædificastis, in quem conscendens Deus, præceptoris instar vocem extulit.

In Joannem collo truncatum.

O levissime princeps, scelestæ puellæ nequiter inserviens! heu stolidum sacramentum, imperii potestatem dispertiens! heu convivii fœditatem! quo decolor anhelatur sanguis, hei spirans cadaver! Herodis scelus arguens.

In idem.

Dies vitæ natalis et primordium erat, cum Herodes in solemnibus natalium cæremoniis cædem

C commisit, vinique pateram calido libavit sanguine: nec occisus tacuit, unde impudica meretrix contorquebatur.

De miraculo quinque panum.

Qui prius in Judæos manna depluebat, nunc ex quinis tantum refecit panibus quinque millium hominum turbam: residuos e convivio cophinos intuere.

In idem.

Populi viscera omne non continuerunt alimentum, quod intus ingerebat Christus, cum paucis panibus innumeros pavit homines, multiplicatione alimenti facta; testes mihi sunt cophini duodecim numero, quibus prandii reliquiæ sunt repositæ.

De Christi et Petri super mare ambulatione.

D Per mare deambulasti, primum miraculum; tecum ambulavit et Petrus, hoc secundum; eum ex imo maris eripuisti gurgite, hoc tertium; quodque postremum est, ventorum turbines sedasti.

In idem.

Pedes in suprema unda gradum facis, o Petre? quis porro commodas tuis pedibus alas aptavit? vel quis prolixam e cœlo catenam protendens, te capite sustentat? proxime juvantem Christum intuere.

In Chananæam.

Panis Christus est; populus Israelita filius familias; universa ethnicorum familia canis, jam vero filius panem fastidiosissime aversatus est: quo factum, ut libentissime tandem canis comederit.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οἱ κύνες εὐνοέουσιν ἀγαθοῖς ἀρτοδότῃσι,
Μνημοσύνην κεύθουσιν ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι.
Καὶ σύ ῥα, Χαναναῖτις, διὰ ταῦτ' ὀνομάζεο κύων,
Ἐν δὲ τὸν ἄρτον ἅπαντα κατέσθιε πιστὴ ἐοῦσα.

Εἰς τό, Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; καὶ εἰς τὴν Πέτρου ἀπόκρισιν.

Μακάριος εἶ Πέτρε, συλλαβῶν τόσων
Ὠνούμενος τὴν κλεῖδα τῆς ἄνω πύλης,
Καλούμενος δὲ Πέτρος, ὃς πρώην Σίμων,
Τὸ πᾶν δὲ δεσμῶν, καὶ τὸ πᾶν λύων πάλιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνθρωποί σε χαμαίφρονες Ἠλιοῦ οἱ μὲν ἔφασαν,
Οἱ δέ τ' Ἰωάννην, οἱ δ' ἔμπαλιν Ἱερεμίαν·
Αὐτὰρ ὁ Χριστὸν ἔλεξε Θεοῦ Πατρὸς Υἱέα Πέτρος.
Κληΐδας ἔνθεν ἔδεκτο, ταὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν.

Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν.

Ὁρᾷς τὸ Θαβώρ; Οὐχ ὁρῶ. Τίνα τρόπον;
Τοῦ φωτὸς ἡ χύσις με κωλύει βλέπειν.
Ὀρθῶς ἔλεξας· οὐδὲ γὰρ Ἰωάννης
Ἰδεῖν ἐκαρτέρησεν, ἀλλ' ὑπεστάλη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τρεῖς μὲν ἄνω λαλέουσι Θαβὼρ ἀνὰ ἄκρα κόρυμβα·
Ἐκ δ' ἄρα τοῦ μεσάτοιο φόως ἀναδέδρομε θεῖον.
Τρεῖς δὲ πέσον πρανέες ποτὶ πέζαν οὔρεος ἄκρην·
Ἐν δ' ἄρα τῷ μεσάτῳ πλείων χύτο φωτὸς ἀπορρώξ.

Εἰς τὸ κατὰ τὸν σεληνιαζόμενον θαῦμα.

Ἄνθρωπε, μὴ κέκραχθι. Ναὶ κράξω μέγα·

A Πάσχει γὰρ οἷα δαιμονῶν μοι τὸ βρέφος.
Καὶ ψηλαφᾷς τί τὸν διδάσκαλον, ξένε;
Ἔχεις ὃν αἰτεῖς· ἐγγὺς ἡ σωτηρία.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε, Σατὰν κακόμητι, τὸν ἄθλιον εἰς πυρὰ βάλλεις;
Εἰς πυρὰ καὶ ὕδατα κρυόεντα, ὅπως μιν ὀλέσσῃ;
Κληρονόμος δαΐης σὺ καμίνου ἔπλεο, ληστά,
Αὐτὰρ ὁ κληρονόμος βασιλείας ἔπλετο θείας.

Εἰς τὴν τοῦ κήνσου ἀπόδοσιν.

Ἰχθὺς τὸ φασκώλιόν ἐστι τῷ Λόγῳ.
Ἄγκιστρον αἱ κλεῖς, εἷς στατὴρ τὸ χρυσίον·
Ἔμβαλλε τὰς κλεῖς, Πέτρε, τὴν γάζαν λύε,
Ἔκβαλλε τὸν στατῆρα, τὸν κῆνσον δίδου.

Εἰς τὸ αὐτό.

B Ἦ ῥ' ὅγ' ὑπὸ σπλάγχνοισιν ἐκεύθετο ἰχθύϊ κῆνσος,
Καί μιν ἔειδες ἄνω διὰ μακροῦ βένθεος ἅλμης;
Ἢ σύ μιν ἀμφιχάραξας ἅμα προστάγματι θείῳ
Ὑγρῷ ἐνὶ σπλάγχνῳ ἁλιθρέμμονος ἰχθύος, ἄναξ;

Εἰς τὸν νομικὸν πλούσιον.

Ὦ χρυσέ, κακὸν ἄμαχον, κακὸν μέγα!
Δι' ὃν κεκινδύνευκε τὴν σωτηρίαν
Ὁ τῶν νομικῶν ἐντολῶν πασῶν φύλαξ.
Μή μοι γένοιτο πλοῦτος, ἂν στερῇ Θεοῦ!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὤφελες, ὦ πλούσιε, πενέστερος ἔμμεν ἁπάντων·
Ὤφελες ἐνδείεσσι συνιζέμεν ἀνθρώποισι,
Μηδὲ κομᾶν χρυσοῖο ταλάντεσιν, ὅς σε κωλύει
Χριστῷ ἅμ' ἑλθέμεναι, σταυρὸν δ' ἀνὰ ὦμον ἀρέσθαι.

In idem.

Canes grata sunt erga eos indole, a quibus sibi præbitus est panis, beneficii memoriam fideliter retinent; eapropter, o Chananæa, canis appelleris, cumque Domino fidelissima sis, panem comedas.

In id : Quem me esse dicunt homines? deque Petri responsione.

Ob paucula, quæ respondisti verba, perbeatus es, o Petre, quibus cœlestis januæ clavem mercatus es, Petri nomine, paulo ante vocatus Simon, indigitatus; cujus virtute ligas ac solvis universa.

In idem.

Hominum, qui terrena sapiunt, te quidem alii Eliam, alii Joannem, alii denique Jeremiam dixerunt, o Christe : sed te Dei Patris Filium pronuntiavit Petrus; inde claves, quæ immensos continent cœlos, accepit.

De transfiguratione.

Montem Thabor oculorum sensu assequeris? nequaquam. Quid ita? Luminis effusio videre me prohibet. Rite loqueris, nec ipse Joannes in monte videre sustinuit, sed præ formidine refugit.

In idem.

Tres quidem in summo Thaboris fastigio sermones conserunt; et a Christo, qui medius est, divinus prosiliit fulgor : tres item proni ceciderunt in extrema montis crepidine; inque Petrum, qui medius, major luminis emanatio transfusa est.

De miraculo erga lunaticum facto.

Ne vociferator, o homo. Imo contentius vociferabor; nec enim laboras tantum a dæmone pati filium

C meum. Quid te obtrudendo præceptorem vexas, o peregrine? Votorum tuorum compos factus es, in proximo salus affulget.

In idem.

Quorsum, versute dæmon, in ignes miserrimum præcipitas, et in aquas frigore horrentes? Quo eum conficias scilicet : tu ardentissimæ fornacis hæres factus es, o trifurcifer; iste regni cœlestis possessionem iniit.

In tributi solutionem.

Piscis marsupii instar est Verbo Christo, hamus instar clavium, siclus instar auri; hamum, quæ tuæ sunt claves, immitte, o Petre, solve marsupium, staterem producito, ac tandem tributum præbe.

D *In idem.*

An in piscis interaneis hic delitescebat nummus, et eum desursum in maris profundo deprehendisti? an a te, divino mandato, insertus est, o Rex Christe, sub humidis piscis marini visceribus?

In divitem legis observatorem.

O malum ingens et ineluctabile, auri tenacitas! quo in salutis suæ discrimen vocatus est, qui legales omnes præceptiones rite observaverat : ne mihi affluant divitiæ, siquidem Dei privent aspectu.

In idem.

Bene tecum actum foret, si omnium pauperrimus fuisses; debuisses in plebeiorum hominum serie recenseri, nec auri talentis superbire, quæ tibi sunt impedimento, quo minus Christum sequaris, et humeris crucem bajules.

Εἰς τὴν βαϊοφόρον.

Ναὶ, παῖδες, εἰς ἔλεγχον ἀνδρῶν ἀφρόνων
Κλάδη φοροῦντες † εὐλογεῖτε τὸν Λόγον·
Ναὶ στρώννυτε ξύμπαντα τοῖς πέπλοις τόπον,
Ὡς μηδὲ γῆς ὁ πῶλος αὐτῆς θιγγάνοι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὔποτ' ἄνακτα δέδορκας ὑπὲρ πώλου ἀδμήτοιο
Κέλητα, βρεφέεσσι κροτούμενον ἀρτιγενέσσι,
Πτορθία χερσὶν ἔχουσιν ἐλαίης ἠδὲ κυπείρου;
Χριστὸν ἄνακτα θέασαι ὑπεὶρ ὄνου ἄρτι βεβῶτα.

Εἰς τὸν Χριστὸν ἐξελαύνοντα τοὺς θεοκαπήλους τοῦ ἱεροῦ.

Ναὶ τύπτε, καὶ κόλαζε τῷ φραγγελλίῳ
Τοὺς κολλυβιστὰς τοὺς περιστερεμπόρους·
Τοῦ γὰρ Πατρός σου καὶ Θεοῦ τὴν οἰκίαν
Ποιοῦσιν οἶκον ἐμπορίου, Χριστέ μου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐ προβάτων τε, βοῶν τε, πελειάδων τ' ἐρατεινῶν
Οἶκος ὅδ', ἀλλά τ' ἄνακτος ἐμοῦ Πατρὸς, ἔμποροι, [οἶκος·
Ἔξιτε, ἦ ῥ' ὑμέων περὶ ὤμους τύμμα βαλοίμην
Σχοίνῳ ἐνὶ πλοκερῇ, κατὰ δὲ χρόα καλὸν ἰάψω.

Εἰς τὴν ἐξ ἐπιταγῆς Χριστοῦ ξηρανθεῖσαν συκῆν.

Πεινᾷ Θεός σου, λῷστε, τὴν σωτηρίαν,
Φαγεῖν δὲ καρπὸν ἀρετῆς ἐκ σοῦ θέλει·
Σὺ γοῦν συκῇ γένοιο καρπιμωτάτη,
Μὴ καταραθῇς, καὶ ψεγῇς παραυτίκα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε συκῆν ἀρήσαο, οὕνεχ' οἱ ὤλετο καρπός;
A Οὐδὲ γὰρ ἐν στελέχεσφι συκῆς πύκα θυμὸς ἀρήρει.
Ἦ ῥα φυτῶν πέρι μὲν σέο, Σῶτερ, φροντὶς ὀλίγη,
Ἐς μερόπων δέ τ' ὄνειαρ'† ἀπείρονα μήχεα ῥάπτεις.

Εἰς τοὺς καλουμένους εἰς τοὺς γάμους.

Θεοῦ γάμος τὸ πρᾶγμα, καὶ καλοῦσί σε·
Σὺ δὲ προβάλλῃ τὴν γυναῖκα, τοὺς βόας,
Τὸν ἀγρὸν, ἰὸν τῆς φρενῶν ἐλαφρίας,
Οὐδ' εἰς τὸ δεῖπνον ὡς ποδῶν ἔχεις τρέχεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νύμφα Θεοῦ, μέγα χαῖρ', Ἐκκλησία ὀλβιόγαμε·
Νυμφίε, χαῖρε, Λόγε, προτὶ δ' ἡμέας ἄρτι καλίζευ·
Δεῖπνον ἐπ' ἀμβρόσιον, τό σοι ἐς γάμον ἄρτυνε Πα- [τήρ.
Ζεύγεα δ' ἄμμιν ἔῤῥε, δάμαρ θάνοι, ἀγρὸς ὄλοιτο.

B *Εἰς τὰς δέκα παρθένους.*

Ἂν παρθένους ἔκλεισε † τοῦ θείου γάμου
Ἔλαιον ἀπὸν καὶ σκοτισθέντες λύχνοι,
Τί λοιπὸν ἐργάσαιο, πόρνη καρδία,
Καὶ μαχλὰς οὖσα, καὶ λύχνου στερουμένη;

Εἰς τὸ αὐτό.

Παρθενικῶν δαΐδες, μέγα λάμπετε, λάμπετε, πᾶσαι
Νυμφίου † ποτιδέγμεναι ἱμερόεσσαν ἐρωὴν
Νύκτα δι' ὀρφναίην· ἀθρῶ δέ μιν ἐγγὺς ἰόντα.
Ἡ παρεοῦσα πρόσελθε, θύρας κλεῖσον δ' ἀπεούσαις.

Εἰς τὴν μυροφόρον πόρνην.

Κίρνα τὸ μῦρον τῇ ῥοῇ τῶν δακρύων·
Ποιεῖς γὰρ αὐτὸ τιμιώτερον, γύναι.

In Ramorum diem.

Eia, pueri, ad coarguenda male cordatorum hominum flagitia, oblatis ramis Deo gratias agite; heus! omnem vestimentis viam sternite, ut ne pullus quidem asini terræ solum attingat.

In idem.

Numquamne regem vidisti super pullo indomito sedentem, recens natorum infantium plausu exceptum, præ manibus oleæ ramos et junci marini circumferentium? Christum regem contemplare asino nunc insidentem.

De Christo sacrilegos e templo nundinatores ejiciente.

Age cædito, eia flagellis animadverte in nummularios qui columbas distrahunt; Dei enim, tuique Parentis domum, Christe mi, in forum negotiationis immutant.

In idem.

Non hic ovium, boum, aut amabilium columbarum emporium est, institores, sed Regis Patris mei domicilium; hinc vos auferte, vel in humeros vestros immittam verbera funiculo textili quo cuti vestræ vibices imprimam.

In ficum imperante Christo exarescentem.

Tuam Deus salutem esurit, o bone amice, et virtutis ex te fructus esitare impense desiderat. Esto igitur ficus uberrimis onusta fructibus, ne diris devotus extemplo reprobere.

In idem.

Quidnam ficui male precatus es, quod fructuum C laboraret inopia, cum in ejus trunco non apposite conformatus esset animus? de fructibus sane perparum tibi curæ est, o Servator, sed circa hominum utilitatem sollicitior invigilas.

De invitatis ad nuptias.

Deus epulum nuptiale parat, ad quod invitatus es; tu vero conjugem, boves interea causaris, et agrum (quæ mentis tuæ rubigo est, ac levitas), nec in cœnam, quantum pedibus contendere potes, curriculo te confers.

In idem.

Salve plurimum, o sponsa feliciter Ecclesia; salve, Sponse Dei Verbum, nosque nunc tandem voca in immortale convivium, quod tibi in nuptias instruxit Pater: quo ut intromittamur, facessant obices, D pereant agri ac mulieres.

De decem virginibus.

Si virgines ipsas divinis exclusit nuptiis olei penuria, et lucernæ exstinctio, quid deinceps de te fiet, o anima meretrix, cum sis et adultera et olei indiga?

In idem.

Virginum faces, luculenter elucete, ut advenientem præpropere amabilem Sponsum accipiatis concubia nocte. Hunc proxime venientem cerno. Quæ adestis intro pedem ponite, et absentibus postes occludite.

In mulierem peccatricem, quæ unguentum attulit.

Undante lacrymarum fluxu unguentum misce, illud

Ἔκμασσε Χριστοῦ τοὺς πόδας ταῖς θριξί σου,
Κἂν τὴν Ἰούδα ταῦτα κεντῇ κακίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ τὸ μύρον βαρύτιμον ἔην, γύναι, ὃ πρὸ ποδοῖιν
Χεῦας δεσποσύνοισι, κόμῃ δ' ἀπομόργνυς ἄνακτα·
Ναὶ τὸ μύρον βαρύτιμον, ἀτὰρ τιμιώτερον ἔσχες·
Λύτρα γὰρ ἀμπλακίης πολυτρήμονος ἀντεκομίσσω.

Εἰς τὸ μυστικὸν δεῖπνον.

Θύεις τὸ θῦμα, καὶ τὸ δεῖπνον ἐσθίεις,
Καὶ κλᾷς τὸν ἄρτον, ἄρτε, καὶ κρατὴρ, πίνεις·
Ἄμφω γὰρ εἶ σὺ, καὶ θυτὴρ καὶ θυσία·
Ὁ δὲ προδώσων ἐσθίει σε μὴ τρέμων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δέρκεο τὸν θρασύχειρα, τὸν αὐθάδη ἦ ῥά γε κεῖνον,
Ὃς βάλεν ἐν κανέῳ προπετῆ χεῖρ'. Οὗτος ἐκεῖνος
Δείπνου ἀνεγρόμενος φιλίης λελάθοιτο, καὶ ἄρτου,
Καδδὲ προδῷ λῃσταῖσι διδάσκαλον, ὡς ἀπόλοιτο.

Εἰς τὸ, Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.

Μή μου κατεύχου, Χριστὲ, πρὸς τὸν Πατέρα,
Λέγων· *Παρελθέτω με θανάτου πόμα*·
Ἢ πῶς ἐγὼ τύχοιμι τῆς ἀφθαρσίας,
Εἰ μὴ σὺ τούτου τοῦ ποτηρίου σπάσεις;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὤφελες, ὦ κακότεχνε, καθευδέμεν, Ἰσκαριῶτα,
Ἠΰτε Πέτρος, ἀεί τε καὶ ἀμφί μιν οἱ Ζεβεδαίου.
Μηδ' ἐπὶ νύκτα πρόπασαν ἐγρήγορας, ὄφρα προδοίης
A Χριστὸν ἄνακτα Λόγον κακογνώμοσιν ἀρχιερεῦσιν.

Εἰς τὴν προδοσίαν.

Φιλεῖς, Ἰούδα, τὸν διδάσκαλον; Φίλει·
Οὐδὲν φιλεῖν κώλυμα. Πωλεῖς ἀργύρου,
Παραφρονοῦντος τοῦτο· τὸν γὰρ Δεσπότην,
Καὶ τὸν λυτρωτὴν πῶς ἂν αἰχμαλωτίσῃς;

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε φιλεῖς, δολομῆτα, διδάσκαλον ἐσθλὸν, Ἰούδα;
Τίπτε φίλον, κακοεργὲ, μαχαιροφόρος ποτὶ ἄρνα
Ἔρχεαι οὐκ ἐρίσοντα; Ἑκὼν τοι ἕσπεται οἶος.
Θῦσον, ὄφρ' αἷμα λαβὼν ψυχῆς φλιὰν ἀμφιχρισαίμην.

Εἰς τὴν ἐκκοπὴν τοῦ ὠτὸς Μάλχου.

Ζηλῶ σε, Πέτρε, τοῦ πολυζήλου πόθου
Στεροῦντα Μάλχον ἀτέρου τῶν ὠτίων·
B Ἀλλ' εἰ παρήμην, καὶ παρῆν μάχαιρά μοι,
Ἀμφοῖν ἂν ἐστέρησα τοῦτον ὠτίων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χριστομάχων ὑπότεμνε μαχαίρῃ οὔατα, Πέτρε·
Οὐ γὰρ ἄκουσαν ἄνακτος ἐφετμάων ἐρατεινῶν·
Μὴ φείδου μηδὲ γλώσσης, μηδ' ὄμμ' ἐλέαιρε·
Πάντας ὁμῶς ἐνάριζε, Χριστοφονεῖς περ ἐόντας.

Εἰς τὸν ἐμπτύσαντα τῷ Σωτῆρι.

Δείλαιε, τί δρᾷς; ἐμπτύεις τῷ Δεσπότῃ,
Οὗ καὶ μόνον τὸ πτύσμα τυφλοὺς ὀμμάτου;
Ὁ Σατανᾶς σου τοῖς προσώποις ἐμπτύσοι,
Ὦ μυρίων ἄξιε τῶν ἐμπτυσμάτων.

ipsum longe pretiosius factura: Christi pedes tuis capillis absterge, tametsi Judæ malignitatem res ipsa pungat.

In idem.

Utique pretiosum erat unguentum, o mulier, quo pedes Domini perfudisti, rege crinibus tuis absterso; næ pretiosum erat, verum multo pretiosius adepta es, nempe, quam formidabilis peccati reportasti gratiam.

In cœnam mysticam.

Tu, qui sacrificium es, sacrificas; qui cœna, comedis; qui panis es, panem frangis; qui calix es, bibis: utrumque enim es, et sacerdos, et hostia; quam tamen, qui te traditurus est Judas, tui non metuens, epulatur.

In idem.

Hunc oppido præfractum et audacem animadverte, qui in paropsidem temerarias manus immisit, ille ipse cœna exsurgens, charitatis et alimenti oblitus, magistrum, quo pereat, jamjam proditurus est.

In id: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.

Ne precibus ad Patrem effusis, Christe mi, dicas: *Transeat a me, si potest, mortis poculum.* Qui, enim immortalitatis dotes assequar, nisi hunc passionis calicem haurias?

In idem.

Bene tecum actum foret, o Iscariota, si dormisses perpetim, quemadmodum Petrus, et cum eo duo Zebedæi filii, nec utinam pernox vigilasses, ut traderes Christum Regem, Dei Verbum, malevolis sacerdotibus.

C *De proditione Judæ.*

Magistrum oscularis, o Juda? quo suaviari possis nihil obstat; at vero vendis argento? hoc desipientis est animi; Dominum enim qui alios redimit, quomodo captivum agere sustines?

In idem.

Bene meritum Præceptorem quid oscularis, versute Juda? Cur, o malorum artifex, ad mitissimum Agnum cataphractus accedis, eumque non decertaturum? libens, desertus a suis sequitur. Age occide, ut, ejus accepto sanguine, animæ meæ postes illinam.

De abscissa Malchi auricula.

Te beatum quidem, o Petre, ob zeli plenissimum
D amorem prædico, cujus amore incensus auricularum alteram Malcho præscidisti: sed si præsto fuissem, et e meo gladius latere pependisset, utraque eum auricula minuissem.

In idem.

Eorum, qui Christum adoriuntur, aures gladio demete, o Petre; nec enim Regis amabiles audierunt præceptiones; ne parce vel os ipsum attingere, nec miserearis oculis; omnes una strage Christicidas interfice.

De eo qui in Servatoris faciem inspuit.

Miselle, quid agis? in Dominum excreas, cujus vel solum sputum cæcos in lumen asserebat? utinam! Satanas tuos in vultus inspuat, infinitis digne screatibus aspergi!

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὐρανὸν ἀμφέπτυσσας, ἀθέλτερε, ἢ πρός ῥα Θεοῖο
Θεῖα πρόσωπα πτύσας, ἃ φωσφόρος ἠΰτε λάμψεν
Ὄρεος ἀμφὶ κόρυμβα Θαβωρίου· ἦ ῥ ὅγε βάλλεις
Πτύσμα σοι ἐς τὸ πρόσωπον ἐλεύσεται ἄντα κατελθόν.

Εἰς τὸν ῥαπίσαντα τὸν Χριστόν.

Τί γὰρ τοσοῦτον, Ὀζὰν, ἐξαμαρτάνεις,
Ὡς ἐκθανεῖσθαι τῆς κιβωτοῦ θιγγάνων;
Τί δ' οὐ τοσοῦτον πλημμελεῖς, ὑπηρέτα,
Ὡς μὴ θανεῖσθαι, φεῦ! ῥαπίζων ἢ τὸν Λόγον,

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνστρεφε τολμήεσσαν, ἀτάσθαλε, χεῖρα, θεράπον,
Ἄνστρεφε, μηδ' ἐπίσειε παρηΐδι παμβασιλῆος,
Φρίξον, ὁ γὰρ κρατέησι κεραυνοφόρων νεφελάων,
Μή σε βάλῃ πρηστῆρι. καὶ ἄγρια δάκτυλα καύσῃ.

Εἰς τὴν ἄρνησιν Πέτρου.

Οὐ Πέτρος οὗτος, ὃς χθὲς ἐθρασυστόμει
Ὡς οὐκ ἂν ἀρνήσαιτο τὸν διδάσκαλον;
Νῦν βλέψον αὐτὸν ὡς ἀπαρνεῖται τρίτον.
Φωνεῖ δ' ἀλέκτωρ, γνοὺς δὲ Πέτρος δακρύει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δισσὰ μὲν ἔκ σ' ἐφόβησε κοράσσια, ὄλβιε Πέτρε,
Ἀρνήσω δὲ διδάσκαλον, ὃν πέρι φίλαο πάντων·
Αὐτὰρ ἅπαξ οἱ ἅπαντες ἐπιχθονίων βασιλῆες
Δεινά σε πολλὰ δράσαιεν, ἀνήνεαι οὐδ' ἄρ' ἐκεῖνον.

Εἰς τὸ, Τίνα ἀπολύσω, Βαραββᾶν ἢ Χριστόν;

Ἄφες, Πιλάτε, τὸν Βαραββᾶν ἐν βίῳ·
Ἴσως μεταγνῷ, καὶ τύχῃ σωτηρίας·
A Σταυροῦν δὲ τὸν Σωτῆρα μὴ φειδῶ λάβῃς,
Σταυροῖς γὰρ οὕτω τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὦ φθόνος, ἀνθρώποισι πάθος μέγα, νοῦσε κακίστη,
Πῦρ ὀλοὸν, πτολέμοιο φάγον στόμα, τέκνον ἐχίδνης!
Ὃν διά γραμματέες Χριστὸν μὲν ἔπεφνον Ἰησοῦν,
Βαραββᾶν δ' ἀπέλυσαν, ἀτάσθαλον ἄνδρα, φονῆα.

Εἰς τὴν σταύρωσιν.

Εἵρχθης, ἐπαίχθης, ἐῤῥαπίσθης, Χριστέ μου·
Ὁ σταυρὸς ἤρθη· δεῦρο γοῦν, Σῶτερ, πάθε,
Κεντοῦ, προσπηγοῦ τῷ ξύλῳ, χολὴν πίνε,
Καὶ θνῆσκε τοῦ θανόντος ἀνθρώπου χάριν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ποῦ σέλας ἠελίοιο διῴχετο, ἠδὲ σελήνης;
Τίς δέ τε λατομίῃ πολιοὺς ἐτμήξατο πέτρους;
B Τίς δὲ καταφθιμένοισιν ἐκέκλετο, Ἄμπνυτε, νεκροί;
Χριστοῦ καινοτόμησεν ἁγνὸν πάθος, ὦ ξένε, ταῦτα.

Εἰς τὸν ἐνταφιασμόν.

Τί δακρύεις θάπτουσα Χριστὸν, Παρθένε,
Πάλαι λαβοῦσα τῆς χαρᾶς τὰς ἐγγύας;
Οἰμωζέτω θάνατος, Ἅδης κλαιέτω·
Σὺ δὲ τριταῖον τὸν σὸν Υἱὸν ἐκδέχου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τύμβον ἐνὶ σφραγίδεσσι, δυσίεροι ἀρχιερῆες,
Κλείετε, καὶ πολέας περιίστατε ἀσπιδιώτας·
Οὐ σχήσουσιν ἄνακτος ἀνεγρομένοιο ἐρωὴν,
Ἀλλ' Ἅδου τε τάφου τε μοχλοὺς καταθραύσει
[ἀναστάς.

In idem.

In cœlum, vesane, conspuebas, tu qui Christi divinam faciem sputis dehonestabas, quæ ceu lucifer inclaruit in summo Thaboris montis apice. Certe, quod immitis, ex adverso rediens sputum, tuas in cervices refundetur.

De eo, qui Christum in faciem percussit.

Quod tantum scelus admittis, o Oza, ut vel ex solo arcæ contactu moriaris? Quid tantum mali non admisisti, vile mancipium, ut in Verbum alapas infligens, malum, non intereas?

In idem.

Temerarias manus retro converte, impium et infame servitium, neque late regnantis Dei maxillis colaphos impinge, sed exhorresce (nebulis enim fulgurigeris imperat); ne te turbinibus igneis per-
D mittat, et præferoces exurat manus.

De Petri negatione.

An ille Petrus, qui heri fidenter loquebatur, futurum nunquam, ut præceptoris nomen abjuraret? nunc ut eum tertio perneget, animadverte; sed, canente gallo, ad se reversus Petrus amare flevit.

In idem.

Duæ te puellæ conterruerunt, beate Petre, et præceptorem, quem eximie præ omnibus amabas, ejurasti: sed cum omnes omnino mortalium reges in te atrocissime sævient, eum non negaturus es.

In illud: Quem vobis dimittam, Barabbam an Christum?

Dimitte Barabbam, ut vivat, o Pilate; fors est ut pœnitudine ductus salutem consequatur; cruci vero
C Servatorem configere ne detrectes; sic enim peccata mea cruci affigis.

In idem.

O invidia, mortalibus ingens animi dolor, exitialis morbus, ignis omnia devastans, os discordiæ vorax, genimen viperæ, cujus instinctu Christo Jesu vitam ademerunt Scribæ, Barabba, qui pessimus erat parricida, liberato.

In crucifixionem.

In carcerem compactus, illusus, alapis affectus es, Christe mi; crux modo elata est; age igitur, o Redemptor; patere, stimulare, ligno affigitor, fel bibe, et mortui hominis causa mortem oppete.

In idem.

Quo solis et lunæ jubar evanuit? Quis albicantes e saxifodina lapides secuit? Quis vita functis edixit, Respirate, mortui? Hæc intemerata Christi passio recenter operata est, o hospes.

De tumulatione Christi.

Quid in sepeliendo Filio lacrymaris, Virgo, cum pridem gaudii promissiones acceperis? mors ingemat potius, tristentur inferi; tuque tertio die Filium tuum lætabunda excipe.

In idem.

Sacrilegi sacerdotes, annulo sepulcrum obsignate, et scutatorum militum cohortem circumdate; resurgentis Regis eruptionem non cohibebunt, sed emergens inferos et sepulcri repagula perfringet.

Εἰς τὴν ἀνάστασιν.

Ναὶ λὰξ ἐνάλλου τῷ θανάτῳ, Χριστέ μου,
Ναὶ πλῆττε τὴν ἄπληστον Ἅδου γαστέρα,
Ἕως ἂν οὓς πέπωκεν ἐξαναπτύσῃ·
Καὶ λύε τοὺς σχεθέντας αὐτῷ δεσμίους.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἔγρεο, πρωτόπλαστε, παλαιγενὲς, ἔγρεο τύμβου·
Κἀμὲ, Λόγε, ξυνάειρον, ἐμὸς δέ κεν υἷις ἐτύχθης.
Κἀμὲ δὲ, παμμεδέων· μηδ' ἡμέες ὧδε μενοῦμεν.
Πανσυδὶ πάντα φόως ποτιδέρκεσθ' ἔθνεα νεκρῶν.

Εἰς τὰς μυροφόρους.

Ἰωάννα, ποῦ, ποῦ, Σαλώμη, συντρέχεις
Φίλῃ Μαριάμ; Εἰς Ἰησοῦ τὸν τάφον.
Κἀγὼ σὺν ὑμῖν. Ποῦ δ' ὁ νεκρὸς ἐκλάπη;
Οὐκ ἐκλάπη, γυναῖκες, ἀλλὰ ζῶν μένει.

A *Εἰς τὸ αὐτό.*

Τίς λᾶαν μετάειρεν, ὑπέρμεγα πῶμα τάφοιο;
Τίς δέ τε νεκρὸν ἄνακτα συλήσατο τύμβον ὀρύξας;
Σῶμα νεκρὸν συλάει τυμβωρύχος. Αὐτὰρ Ἰησοῦς
Ἔγρετ', ἐπεὶ Θεός ἐστι· Πέτρῳ φάτε ταῦτα, γυναῖ-
[κες.

Εἰς τὸ, Χαίρετε.

Τὸ χαῖρε καὶ πρὶν ἐῤῥέθη τῇ Παρθένῳ·
Τὸ χαῖρε καὶ νῦν ταῖς γυναιξὶν ἐῤῥέθη.
Ἡ μὲν δέδεκτο τὴν χαρὰν τὴν ὑψόθεν,
Αἱ δὲ κροτοῦσι τὴν χαρὰν τὴν ἐκ τάφου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Θηλυτέρῃς προτέρῃσι παλαιγενὲς ἔπλετο πένθος·
Θηλυτέρῃς προτέρῃσι χαρὰν ἴδοτο Χριστὸς ἀναστάς.
Γήθεο, † κόσμος ἅπας, χειρῶν δ' ἐπὶ κύμβαλα παῖζε,
B Ὅττι σ' ἄναξ ἀνέγειρεν Ἀΐδαο ἐκ πυλεώνων.

In resurrectionem.

Eia, Christe mi, pedibus insultans mortem proculca; eia inexplebilem inferorum voraginem corripe, donec ipsa, quos hianti rictu exhausit, revomat; et detentos ibi captivos in libertatem assere.

In idem.

Annose Adam, qui prior formatus es, exsurge tumulo; et me, o Verbum, excita, mea item fuisti soboles; me etiam, potentissime Rex; hic non diutius morabimur; quantum mortuorum estis uno omnes impetu lucem aspicite.

De mulieribus unguentum ferentibus.

Quo, Joanna, quo, Salome, citatim curritis una cum comite Maria? In Christi sepulcrum. Et ego me vobis adjungam. Quo vero subductum est cadaver? Nequaquam raptum est, mulieres; sed vivit.

In idem.

Quis ingentem lapidem, quo monumentum contegitur, alio traduxit? Quis item sepulcrorum effractor mortuum Regem sacrilege tulit? soli mortuorum prædatores cadavera violant: imo Jesus suapte virtute, cum sit Deus, a mortuis surrexit; id quod Petro edisserite, mulieres.

In id: Avete.

Prius quidem Virgini Ave prænuntiatum fuerat; nunc porro eadem mulieribus salutatio replicatur; illa quidem lætitia cœlitus perfusa est, istæ hilaritudinem e tumulo cum plausu reportant.

In idem.

C Omnium primæ mulieres patientem Christum eluxerunt; omnium primas item mulieres resurgens Christus exsultatione perfudit: gaudiis exsulta, o orbis, cymbala manibus pulsato, quod te rex Christus ab inferorum vestibulis extulerit.

ΜΑΡΚΟΣ.

—

MARCUS.

—

Εἰς τὸν μογιλάλον.

Ἰατρὸν εὑρὼν, μογγιλάλε, τὸν Λόγον,
Τὴν γλῶσσαν ὑγίαινε, καὶ τρανῶς λέγε·
Τοῦ γὰρ Λόγου παρόντος, οὐ φθέγξαιτό † τις;
Καὶ τοῦ ἰατροῦ μογγιλαλήσειέ τις;

Εἰς τὸ αὐτό.

Μογγιλάλου γλῶσσάν ποθ' ὑγίασας, ὦ ἄνα Χριστὲ,
D Καί μετά οἱ χείλεσφι λόγον πόρες ἀγλαόφωνον·
Αὐτὰρ ἐμὸν βραδύγλωσσον ἐπὶ στόμα γῆρυν ὀπάσσαις
Κραιπνοβάτιν, ταχέεσσιν ἐϊσκομένην πετεηνοῖς.

Εἰς τὴν τὰ δύο λεπτὰ προσενέγκασαν χήραν.

Ψυχή, παθῶν χήρευε τῶν ὁμοζύγων,
Καὶ λεπτὰ προσκόμιζε τῷ Λόγῳ δύο,

In eum qui impedita erat lingua.

Tu, qui ægre loqueris, invento medico Dei Verbo, lingua belle te habeas, expedite loquere; num enim possit fieri, ut quis præsente Verbo non loquatur? aut coram medico num quis balbutire potest?

In idem.

Balbutientis hominis linguam quondam sanasti, Christe Rex, transmissa ejus labiis articulata voce, mihi vero nunc ore tardiloquo laboranti vocem præbeas, ita expeditam, ut pernicibus alitibus simillima sit.

De vidua binos teruntios offerente.

Intimis affectibus, tibique natura conjunctissimis, o anima, esto vidua, duobusque minutis assibus

Γὴν νοῦν τε λεπτύνουσα, καὶ τὸ σαρκίον,
Ὡς εὐλογηθῇς τῶν πολυχρύσων πλέον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὦ ψυχὴ βασίλεια μέγ' ὀλβίη, ἀμφὶ γυναικὶ
Χήρῃ δυστυχέϊ ζάπλουτον ἄρ' ἐσσὶ γύναιον.
Ἡ, δύο λεπτὰ βίοιο ἐχέγγυον οἷον ἔχουσα,
Ταῦτα Θεῷ προδέδωκας, ἀτὰρ σ' ἀπεδέξατο κεῖνος.

Εἰς τὴν ἀνάληψιν.

Ἄνελθε, Παράκλητε, πρὸς τὸν Πατέρα,

Christo litare satagito, mente et corpore suppliciter coram Deo demissis, quo supra locupletissimos bonorum benedictionibus exuberes.

In idem.

O regalis ac perquam felix anima, cum antea fores ærumnosa vidua, næ nunc in opulentissimam mulierem evasisti; quæ duos minutos obolos, quos vitæ tuæ pignus unicum asservabas, Deo præsentasti; hos enim ille faventer accepit.

A Καὶ πέμπε Παράκλητον ἄλλον τοῖς κάτω,
Ἄλλον προσώπῳ· μὴ γὰρ εἴποιμεν φύσει,
Οἷς ταυτότης ἄτμητος, ἡ τῆς οὐσίας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄγγελοι, ἀμπετάνυτε ἐπ' οὐρανίους πυλεῶνας,
Χριστὸς ἄναξ ἀνάεισιν, ἐρυθρά τε † πέπλα Θεοῖο·
Ναὶ τάδε γὰρ περίχρωσεν ἀλουργίδι αἵματος ἁγνοῦ,
Ῥύσιον ὃ βροτέης ἐπὶ πάσης χεύατο φύτλης.

De ascensione.

Ascende ad Patrem, consolator hominum, Christe; quibus alium mitte Paracletum, alium persona; nec enim natura dixerimus, quibus substantiæ identitas indivisibilis est.

B *In idem.*

In cœlorum vestibulum evolate, angeli, Christus rex cum veste purpurea conscendit; illam enim intemerati sanguinis coloravit purpura, quem fudit, universi generis humani pretium futurum.

ΛΟΥΚΑΣ.

LUCAS.

Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν.

Ὦ, χαῖρε, σεμνὴ τῆς ξένης ὀπτασίας,
Θεὸν κυήσεις· τοῦ τεραστίου λόγου!
Πίστευε τὴν κύησιν ἄῤῥενος δίχα·
Ναὶ, τοῦ Θεοῦ θέλοντος, ὡς γένοιτό μοι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄγγελος αἰγλήεις Γαβριὴλ ἐξ Οὐλύμποιο
Ναζαρὲτ ἀμφιάϊξεν ἐπηράτου ἀγχόθι κούρης,
Χαῖρε δὲ προσέειπε, τέκῃς Θεόν. Ἡ δὲ μετεῖπεν·
Ὣς φῄς, ὣς δὲ γένοιτο, Θεοῦ δ' ἐγὼ εὔχομαι εἶναι.

Εἰς τὴν ὑπαπαντήν.

Ὅρα, γεραιὲ, μὴ πέσηται τὸ βρέφος
Ὑποτρεμούσης τῷ χρόνῳ τῆς ἀγκάλης·
Θεὸς πατὴρ αἰῶνος, ὃ βλέπεις βρέφος,

De Annuntiatione.

Gaude, venerabilis Virgo, novi spectaculi gratia, Deum paries; proh quam stupenda oratio! sed conceptum iri Filium citra viri copulam existima. Omnino quemadmodum decrevit Deus, sic mihi fiat.

In idem.

Splendens angelus Gabrielis nomine, e cœlo Nazareth, ad desideratissimam Virginem celeriter advenit, eique salutem dixit. Paries inquit, Filium; cui respondit illa: Fiat mihi secundum verbum tuum, me Dei ancillam esse glorior.

In diem Hypapantes.

Caveas, annose Simeon, ne cadat infans ulnis tuis præ senio vacillantibus. Quem vides Infantem, pater sæculorum Deus est. Quare non cadet, sed meas potius manus firmaverit.

C Ὥστ' οὐ πεσεῖται, τὰς δὲ χεῖρας ἑδράσαι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παρθένος ἁγνοτόκεια νόμοιο κέλευθα περῶσα
Υἷα νεῷ πρόφερεν, Συμεώνου θῆκε δ' ἐπ' ἀγκάς,
Ὃς κύκλα πόλλ' ἐμέτρησεν ἀπειρεσίων λυκαβάντων,
Τοῦτο βρέφος προάναρχον ἰδεῖν ποτιδέγμενος αἰεί.

Εἰς τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπομονὴν δωδεκαέτους Ἰησοῦ.

Ἢ μὴ φθονοῦντες ἀκροᾶσθε γνησίως,
Φαρισσαϊκὴ δύσθεος γερουσία·
Ἤ τι φθονοῦντες ἀκροᾶσθε τῶν λόγων,
Ὧν παῖς ὁ παμπάλαιος Ἰησοῦς λέγει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποτε παῖς ὁ κάθισσεν ἐφ' ὑψηλοῖο θοώκου;

D *In idem.*

Legis tramitibus insistens intemerata Virgo, oblatum templo Filium inter Simeonis ulnas reposuit; qui permultorum annorum circulum permensus fuerat, infantem ante ipsa rerum principia genitum videre præstolans.

De duodecennis Christi apud Jerusalem remansione.

Sive livoris nihil habeatis, attentas aures præbete, o impii Pharisæorum senatus assessores, sive quid invideatis, sermones auscultate, quos antiquissimus dierum Jesus effatur.

In idem.

Quis ille puer, qui in sublimi suggestu sedet, ac senilem præterea concionem convocat? Quanta

Ἐν δ' ἀγορὴν συνάγειρε γεραιήν; Οἷα δὲ βάσκει;
Δεῦρο περιστάντες μιν, ἀκουσόμεθ' ὅ τι κελεύει.
Η ῥ' ὅγε παῖς Θεός ἐστι, Θεοῦ δέ τε ῥήματα φαίνει.

Εἰς τὸ κατὰ τὸν δοῦλον τοῦ ἑκατοντάρχου θαῦμα.

Ἔχεις, ἑκατόνταρχε, τὸν δοῦλον πάλιν,
Ἐν ζῶσι τὸν θανόντα· μὴ τοίνυν θλίβου·
Τοῦ ζωοπαρόχου γὰρ ἐλθόντος Λόγου,
Πόσους ἂν ἐχρῆν δραπετεῦσαι θανάτους;

Εἰς τὸ αὐτό.

Ορφνα νυκτεσίφοιτος ἀπήλυθεν, οὐδέ θ' ὑπέστη
Ἀντίον ἠελίου, δεινὴ δέ μιν ἔλλαβε φύζα,
Καὶ θάνατος δραπέτευσεν, ἐπεὶ πέλας εἴδετο Χριστόν
Ζωὴ γὰρ τελέθησι, θανῆς δέ κεν ἔπλετο λυτήρ.

Εἰς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν.

Ἡ Μάρθα, ναὶ † πύκτευε, καὶ διακόνει,
Καλὸν ξενίζειν τὸν Θεὸν, μὴ διστάσῃς·
Ἡ Μαριὰμ, ἄκουε τοῦ διδασκάλου·
Θεοῦ λόγοι γὰρ ὡς γλυκεῖς ὑπὲρ μέλι.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὗ πόδας ἀμφέπτηξεν Ἀδὰμ, περὶ δ' † ἔτρεεν Εὔα
Δειελινῷ προτὶ κῆπον ὁδοιπορέοντος ἄνακτος,
Νῦν Μαριὰμ κατέχει, καὶ ἐν σφίσι χείλεα βάπτει,
Ἐν δέ τε δεσποσύνους ὑπὸ λέξεις οὔασι βάλλει.

Εἰς τὸν οὗ εὐφόρησεν ἡ χώρα πλούσιον.

Τί ταῦτά σοι, πλούσιε, καὶ φρενῶν πένης;
Ἀμᾷς μὲν ἀδρὰν εὔφορον γεωργίαν,
Κτίζεις δὲ μείζους ἀποθήκας. Ἀλλ', ἄφρον,
Τὴν ἀποθήκην κτίζε τῶν σῶν ὀστέων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δέρκεο τὸν δομέοντα νεοδμήτους ἀποθήκας
Πλούσιον, ὃς πολὺ τραχὺ τὸ λήϊον οἷον ἀμᾶται·
Οὗτος ἀθανάτοις μὲν ἐέλπεται ἔμμεν' ὁμοῖος,
Ἀλλά ἑ νὺξ ἐπίκηρον ἐλέγξεται ἡ παρεοῦσα.

Εἰς τὴν συγκύπτουσαν.

Ὦ γραῦς, χρεώστει τῇ ῥάχει μακρὰν χάριν.
Ὡς αὐτοφυῶς προσκυνεῖς τῷ Δεσπότῃ.
Τοίνυν σὺ μὲν λύθητι τοῦ πάθους, γύναι,
Ὁ δ' ἀρχισυνάγωγος ἀντιπασχέτω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνθρωπόν σ' ἐδόμησε Θεὸς, γύναι, ὀρθὰ βεβῶσαν,
Ζωοβίην δέ σε πάθος ἐδείματο ἐς χθόνα κάμψαν·
Ἀλλά γ' ἄναξ ὤρθωσε Θεὸς πάλιν, αἰθέρα δὲ πρὸ
Δερκομένην ἐποίησε, ῥάχιν δ' ἀπάμερσε κύφωνος.

Εἰς τὸν ὑδρωπικόν.

Ὑδρωπικὲ, πρόσελθε τῷ Θεῷ Λόγῳ,
Πίστευσον αὐτῷ, καὶ ποταμοὶ κοιλίας
Τῆς σῆς ἀποῤῥεύουσιν, ὡς αὐτὸς λέγει·
Οὐ ψεύσεται γὰρ τῆς ἀληθείας στόμα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Κύμασιν ἀμφ' ὑδάτων μὲν Ἰωνᾶς εὕρετο τύμβον·
Πλὴν καὶ ὁ ὑδροπικὸς ποτὶ γαστέρι ὕδατα θάψε.
Πρῶτα μὲν οὖν ἐσάωζε νεκρὸν Θεὸς, ἐκ δ' ἄγε τύμβου·
Ἄρτι δὲ τύμβον ἔσωσε, νεκρὸν δ' ἀπέωσε φονῆα.

porro loquitur? heus adeste circumstantes, quidquid præceperit, inaudiamus. Sane enim puer iste Deus est, et Dei sermones explanat.

De miraculo erga centurionis famulum.

Habes iterato servum tuum, o centurio, redivivum, qui diem obierat; quare ne tristitia conficiaris; cum enim, qui vitam præbet, Deus Verbum in terram venerit, quot mortis genera fugari æquum est?

In idem.

Caligo nocturna evanuit, subsistere non valens coram sole, quo rutilante, vehemens eam fuga invasit. Mors aufugit ipsa, cum prope Christum persensit, qui vita est, et a morte homines eripuit.

De Martha et Maria.

Ita sane sollicita circa plurima labores ac servias, o Martha; honorificum est Deum excipere, ne dubites; tu vero, Maria, Christo loquenti aures intende; nam Dei verba dulciora sunt super mel et favum.

In idem.

Cujus metuebat pedes Adamus et Eva, ad meridiem deambulantis in horto Regis Dei, nunc Maria amplectitur, quibus figit oscula, ejus præterea heriles sermones auribus immittit.

De divite, cujus ager uberrimas fruges afferebat.

Quid istæc prosunt, o fortunis affluens et mentis inops? Metis amplas et fecundas segetes, et vasta condis horrea; sed, o stolide, fabricare potius ossium tuorum sandapilam.

In idem.

Hunc contuere nova construentem horrea divitem, qui anhelans multiplices colligebat fruges; hic se immortalium consortem futurum confidebat, quem morti obnoxium nox proxima convincet.

In mulierem incurvam.

Dorsi tui vertebris ingentem debes gratiam, o vetula; quippe quæ sine arte, sed ipso corporis habitu Deum adores: eapropter morbo soluta esto mulier, rumpatur licet ac reluctetur Synanogæ princeps.

In idem.

Deus, ut erecta incederes, fecit, o mulier; sed te morbus vitam cum labore trahentem in terram incurvavit. Deus vero late imperans te denuo erexit, et cœlum posse tueri gratificatus, spinam dorsi gibbo liberavit.

In hydropicum.

Ad Deum Verbum accedesis, o hydropice, in eum fidem adjice; tum fluvii de ventre tuo defluent, ut ipsemet loquitur; nec enim veritatis os verba dare consuevit.

In idem.

Inter undarum fluctus sepultus est Jonas, sed hydropicus in suo ventre undas sepelivit: ac primo quidem Deus Jonæ corpus tumulo suo extractum servavit; jam vero sepulcrum ipsum servat, aquis homicidis vita carentibus extractis.

Εἰς τὸν ἄσωτον.

Τὴν σὴν δαπανήσαντα, Σῶτερ, οὐσίαν,
Καὶ χοιροβοσκήσαντα, πλὴν στραφέντα με
Φιλεῖς ὑπαντῶν, καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλην.
Ὢ σπλάγχνα πατρός! τίς φρονῶν ἀπελπίσει;

Εἰς τὸ αὐτό.

Δεξιτερὴν παλάμην μοι ἐπ' αὐχένι, τέκνον, ἀνάρτα,
Ἵζεο, τὸν δακτύλιον ἀμφ' ἑὰ δάκτυλα βάλλευ.
Δμῶες ἐμοὶ, τὸν ἄριστον ἐκρίοφι θύσατε μόσχον·
Νεκρὸς ὁ παῖς ποτ' ἔην καὶ ἄμπνυτο· χαίρετε πάν-[τες

Εἰς τὸν πλούσιον, καὶ τὸν Λάζαρον.

Ὁ πλούσιος ζῶν, καὶ τελευτήσας πένης,
Τὸν ζῶντα μὲν πένητα μέχρι καὶ τρύφους,
Θανόντα δὲ πλούσιον, αἰτήσεις ὕδωρ,
Ἀλλ' οὐ λάβῃς· τὸ χάσμα καὶ γὰρ ὡς μέγα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πλούσιε τῷδε πένητι δίδου τρύφος· ἔσσεται ἦμαρ
Ὁππότε κέν μιν ἀρήσῃ ὑγρῷ περὶ χεῖλος ἀλεῖψαι
Ὕδατι, καιομένην δὲ πυρὶ δροσίσασθαι γλῶσσαν.
Ἀλλά ἑ χάσμα κολούσει ὑπέρμεγα ἐγγὺς ἱκέσθαι.

Εἰς ἰαθέντας δέκα λεπρούς.

Ὁ Σαμαρείτης εὐχαριστεῖ τῷ Λόγῳ,
Ὁ Σαμαρείτης, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐννέα
Δεινὴ συνέσχεν ἀχαριστίας νόσος·
Ὄλοιντο κακῶς καὶ λεπρωθεῖεν πάλιν.

Εἰς τὸ, Χαίρετε.

Δώδεκα μὲν Χριστοῖο μαθητῶν ἔπλετ' ἀριθμὸς,
Εἷς δ' ἄρα τῶν ἐξώλετ' ἀβέλτερος Ἰσκαριώτης·
Λεπροὺς δ' αὖτε δέκα Χριστοῦ χέρες ἰήσαντο,
Εἷς δὲ οἱ αὖτε προσῆλθ', οἱ δ' ἐννέα πάντες ἀπέσταν.

Εἰς τὸν φαρισσαῖον, καὶ τὸν τελώνην.

Ὢ χρῆμα σεπτὸν πανσθενὴς ταπεινότης!
Σὺ καὶ μόνη παροῦσα σώζειν ἰσχύεις,
Καὶ μὴ παροῦσα πάλιν ὀλλύεις μόνη·
Τὰ τοῦ τελώνου καὶ Φαρισσαίου λέγω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄνδρε δύο προτὶ σηκὸν ἀμείβετον ἴχνια ταρσῶν·
Χὼ μὲν ἔην ἀρετῇσιν ἐπ' ὀφρύας ὑψόσ' ἀείρων,
Αὐτὰρ ὅγ' ἀμπλακίῃσι κατὰ χθονὸς ὄμματα πῆγε·
Καί ῥ' ὁ κακὸς νόστησε δικαιότερος καὶ ἀρείων.

Εἰς τὸν Ζακχαῖον.

Ζακχαῖε μικρὲ, μικρὸς ὢν τὸ σαρκίον,
Ὑψηλὸς εἶ τὸ πνεῦμα καὶ κέδρου πλέον·
Ἄνελθε λοιπὸν τὴν συκῆν τάχος τάχος,
Τὴν ἄμπελον δὲ τὴν ἀληθινὴν βλέπε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἴ σοι ἐνὶ στήθεσφι πόθος πέσε Χριστὸν ἰδέσθαι,
Ἀμπλακίης πολύφυλλον ὑπέρβαθι συκομοραίην·
Ἐν χθονὶ γὰρ στείχοντα ἀμήχανόν ἐστιν ἰδέσθαι
Εἶδος θειότερον, κεκαλυμμένον ἠέρι πολλῇ.

Εἰς τὴν ἐξαίτησιν τοῦ Σατανᾶ.

Αἰτεῖς, Σατανᾶ, σινιάζειν τὸν Πέτρον
Ὡς σῖτον; Αἰτῶ, φησίν· εἶτ' οὐκ αἰσχύνῃ,
Κακὴ κεφαλὴ, τὸν δὲ Πέτρον οὐ τρέμεις,
Μὴ σινιασθῇς μᾶλλον ἢ σινιάσῃς;

De prodigo.

Qui tuas abligurivi facultates, o Salvator, et sensus meos ceu porcos pavi, ad te tamen regressum obviam progressus amplecteris, et sub ulnis foves, O Patris viscera! quis præterea spem deponat?

In idem.

Dextram manum meis cervicibus appende, fili, sede, inque digitos annulum immitte. Heus! famuli, arreptum ex stabulo vitulum occidite. Defunctus ante filius erat, quo redivivo omnes exsultate.

De divite et Lazaro.

Qui dum viveres eras dives, et post obitum pauper, eum, qui dum viveret, ita erat inops, ut ne frustulum panis haberet, sed dum obiit locupletissimus evasit, aquam rogabis, haud accepturus; terræ quippe hiatus impedimento est, ne audiat.

In idem.

Huic egeno frustum panis eroga, o dives; erit cum eum precaberis tua circum labia humenti aqua illinere, et exustam flammis linguam irrigare; sed, ad te ne proxime accedat, ingens terrarum vorago prohibebit.

In decem leprosos a Christo sanatos.

Gratias Christo rependit Samaritanus, Samaritanus tantum, cæteros vero novem ingrati animi morbus incessivit. Dispereant utinam, ac rursum lepra suffundantur.

In idem.

Duodenarius erat discipulorum numerus, quorum deterrimus unus Iscariota periit; denis vero leprosis manus Christi medicatæ sunt, quorum unus gratulaturus accessit, cæteris omnibus abscedentibus.

De Pharisæo et Publicano.

O res perquam pretiosa, fortissima humilitas! in te vel sola præsente, servari posse situm est; cumque vel abes, sola perdere potes: id quod ex iis intelligo, quæ Pharisæo et publicano contigerunt.

In idem.

Duo viri pedum glomerantes vestigia in templum se conferebant; quorum altero præ virtutibus in cœlum supercilia tollente, alter ob piacula, oculos humi defigebat; quique malus venerat, melior ac justior regressus est.

De Zachæo.

Pusille Zachæe, corpore quidem brevis, sed cujus vel cedro sublimior est animus, ascende quam citissime potes sycomorum, Christum, qui vera vitis est, spectaturus.

In idem.

Si tibi in mentem Christi videndi cupido venerit, umbrosam malignitatis sycomorum supergredere; nec enim ei, qui per terram graditur, datur cernere divinam faciem, multa caligine circumfusam.

De Satanæ postulato.

Petis, Satan, Petrum cribrare, ceu triticum? Peto, inquam. Annon vero te pudet deterrimum caput? nec Petrum ipsum formidas, ne tu te cribrere potius, quam eum cribres?

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε, Σατὰν κακοεργὲ, λυγρὸν περὶ σῖνος ὀπάζειν
Πέτρῳ ἀμφαφάας, ὥστ' ὄρνιχες † ἠεριφοῖται
Σῖτον ἐδηλήσαντο; σὲ μὰν πλέον οὗτος ἄγαγε
Σῖνος ἐς ἀργαλέον, τόθεν οὔπω φύξις ἐσεῖται.

Εἰς τὸν δικαιωθέντα λῃστήν.

Μακάριοι μὲν καὶ παλαισμοὶ μαρτύρων,
Μακάριοι δὲ καὶ μονοτρόπων πόνοι,
Σώζοντες αὐτούς· ἀλλὰ τὸ *Μνήσθητί μου*,
Ὦ πιστὲ λῃστὰ, σύντομος σωτηρία.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δοιοῖς ἀνδροφόνοις ἐπιτίμιον ἶσον ἐτύχθη
Σταυρὸς, ἀνισοτάτη δὲ προαίρεσις ἔπλετο τοῖσιν·
A Ὃς μὲν ἄνακτι Λόγῳ παροίνεεν ἄφρονα ῥέζων,
Ὃς δέ μιν ἐκ σταυροῖο λιτάζετο, *Μνώεο* φάσκων.

Εἰς τὸ κατὰ Κλεόπαν, καὶ Λουκᾶν.

Ἔκλας τὸν ἄρτον καὶ πρὸ τοῦ πάθους, Λόγε,
Κλᾷς καὶ πάλιν τὸν ἄρτον ἐξηγερμένος·
Ἐκεῖ σεαυτὸν ἱερούργεις τῇ κλάσει,
Ἐνταῦθα σαυτὸν ἐμφανίζεις τοῖς φίλοις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ νῦν, Κλεόπα φιλαίτατε, ἔκλασεν ἄρτον,
Ἀγνὼς ἄμμιν ἀνήρ; Ὁ διδάσκαλος. Ἦ ῥ' ὅγε Χριστός;
Ἦ μὰν ἀλλά ἐ δέρκες; ἐπεὶ ἐμὸν ἔκφυγεν ὦπα,
Οὐχ ὁρόω. Προμόλει, φίλοις δέ τε ταῦτα λαλῶμεν.

In idem.

Curnam, malorum architecte Satana, feralem B inferre perniciem Petro moliris, eumque perdere, ceu, quæ aera frequentant, volucres frumenta populantur? videsis ne te quidem certius intrudat horrendas in miserias, unde nullum pateat aufugium.

De latrone justificato.

Martyrum luctæ perbeatæ sunt; sunt item felicissimi confessorum labores, quibus salutem sunt assecuti; sed unum *Memento mei*, latro fidelissime, tibi compendiaria fuit ad salutem via.

In idem.

Duobus homicidis æqualis infligebatur pœna, crux; sed non par utriusque fuit sententia: hic quidem petulantiora in Christum regem convitia deblaterabat; ille vero de cruce pendens interpellabat, *Memento* inquiens.

In id quod Lucæ et Cleophæ accidit.

Pridie passionis tuæ panem fregisti, o Verbum, et revocatus a mortuis secundo panem fregisti; ibi per fractionem Deo te sacrum feceras, hic te tuis amicis manifestum facis.

In idem

Quis tandem ille, qui nunc panem fregit, amice Cleopha, vir nobis ignotus? Magister. Itane Christus ipse? Anne eum cognoscebas? quod obtenebratam oculorum aciem subterfugiebat, non cognovi. Heus festina, charissimis hæc discipulis renuntiemus.

ΙΩΑΝΝΗΣ.

JOANNES.

Εἰς τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Βροντὴ ξένη κτυπεῖ με· φεῦ! τίς ὁ κτύπος;
Μηδὲν πτοηθῇς, ὁ Ζεβεδαίου γράφει.
Γράφει δὲ τί; Πρόκυψον αὐτὸς, καὶ μάθε.
Ὦ νοῦς! *Ἐν ἀρχῇ* φησιν *τὸν Λόγον*.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πνεύματος ἐξ ἁγίου κλύων κλυτὸς Ἰωάννης,
Ὅσσα κλύεσκεν ἔφα· πρόχορος † δ' ἀνὰ δέλτον ἐλύξας
Μελιγράφοις δονάκεσσιν Ἰωάννου γράφε φωνάς·
Ἦν ὁ λόγος γὰρ ἐν ἀρχῇ, ἐγήρυσεν ὁ Ζεβεδαίου.

C *Εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον.*

Ἐκ παρθένου προῆλθες, ἐνδημεῖς γάμῳ·
Ἄμφω γὰρ ἐν σοὶ, Σῶτερ, εὐλογημένα,
Καὶ θαυματουργεῖς θαῦμα τῷ καιρῷ πρέπον,
Φύσιν τρέπων ὕδατος εἰς οἴνου φύσιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οἰνοχόοι, φορέοιτε καλὸν δέπας ἀμφικύπελλον,
Καδδὲ μέθυ γλυκάζον ἀφύσσετε· ἐγγὺς ὁ πίθος·
Ἄμπελον ἄμμι φύτευσε Θεοῦ Λόγος οἰνοδότειραν,
Ἄμπελον αὐτομάτην, σχεδίην δ' ἐδομήσατο ληνόν.

In id: In principio erat Verbum.

Nova tonitrua meas feriunt aures; heu! quantus fragor? Nihil paveas, tantum Joannes Zebedæi filius scribit. Quid vero scribit? Tu ipse immitte oculos, D ac disce; quænam sena, qui conceptus! *In principio* inquit, *erat Verbum*.

In idem.

A Spiritu sancto multa edoctus est inclytus Joannes, a quo quæcunque accepit evulgavit: quæ in volumen cogens Prochorus eloquentibus calamis Joannis exaravit oracula; has enim ei dictabat voces: *In principio erat Verbum.*

De nuptiis in Cana Galilææ.

E Virgine oriundus interesse nuptiis non dedignaris; utrumque enim, virginitas et matrimonium in te gratiam sunt consecuta; jamque miraculum operaris temporis opportunitati convenientissimum, naturam vini in aquæ naturam immutans.

In idem.

Pocillatores intra undique flexum cymbium afferte, ac dulce haurite merum, in proximo est amphora; vitem vini largitricem nobis Dei Verbum procreavit, eamque sponte provenientem, necnon et extemporaneum torcular fabricatus est.

Εἰς τὸν νυκτερινὸν μαθητὴν Νικόδημον.

Τῆς ἡμέρας τὸ δόγμα νυκτὶ μανθάνει
Ὁ Νικόδημος καὶ φυγὼν νύκτα πλάνης
Τὸν ὄρθρον εἶδε τῆς νοητῆς ἡμέρας.
Ὡς εἴθε Νικόδημος ἤμην, Χριστέ μου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νύκτα δι' ἀμβροσίην Νικόδημός γ' ἠόα δῖαν
Εἴσιδε, Χριστὸν ἄνακτα φόως μέγα Πατρὸς ἀνάρχου,
Καδδ' ἔμαθε σκοτόεντα πλάνης ζόφον, ἐν δὲ μυήθη
Ἦμαρ ἀπ' ἠελίοιο προτιδύον ἀρχεσιφώτου.

Εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν.

Γύναι, τί μέλλεις, ῥίπτε σου τὴν ὑδρίαν,
Καὶ συνδραμοῦσα τὴν Σαμάρειαν κάλει
Ὕδωρ πιεῖν ζῶν ἐκ φρέατος ἐνθέου,
Κἀν ταῖς γυναιξὶ πρωταπόστολος γίνου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Θηλυτέρῃς πόρνῃσι, Θεοῦ Λόγε πρὸς λόγον ἔρχῃ,
Ἐν δὲ θ' ὕδωρ πιέμεν ζητεῖς σφέας, ἄφθονε πηγή·
Οὐδὲ γὰρ ἀμφὶ μόνοισι κατήλυθες ἄρσεσι Σωτήρ,
Οὐδ' ἐσθλοῖσι βροτοῖσιν, ἀτὰρ φλαύροισι μάλιστα.

Εἰς τὸν παράλυτον.

Σφίγχθητι, παράλυτε, πᾶν τὸ σαρκίον,
Ὡς ἐκ τάφου δὲ τῆς στοᾶς ἀνηγμένος,
Γὴν βαστάσασαν βαστάσας κλίνην, τρέχε.
Τῆς ἰσχύος σου, Χριστὲ, τῆς ἀμηχάνου!

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄρθρα παρ' ἄρθρα δέθητε, καὶ ἐς βίον αὖτε μολεῖτε,
A Ἐν δὲ τε, νεῦρα, τάθητε, καὶ ὀστέα, ἔνδυτε ἰσχὺν,
Ἐν δ', ὑμένες, προχύθητε, δέμας δὲ καλύψατε τοῦτο.
Ἔγρεό μοι, παράλυτε, κλίνην δ' ἀνὰ ἔρχευ ἀείρας.

Εἰς τὸν τυφλόν.

Ὁ πηλὸς οὗτος πηλὸς ὀμματεργάτης,
Οὐχ ὡς φύσιν σχὼν δημιουργὸν ὀμμάτων,
Ἀλλ' ὡς ὑπουργῶν τῇ κελεύσει τοῦ Λόγου·
Ὡς ἐμπτύσαις μοι, Χριστὲ, ταῖς ψυχῆς κόραις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄσμενος ἠελίου σε βλέπω σέλας, ἠδὲ σελήνης,
Οὐρανὸν ἀστερόεντα, πυρὸς φύσιν, ἠέρα δῖον,
Καὶ ποταμοὺς, ψάμμον τε παράλιον, ἠδέ τε γαῖαν.
Ὄμματα γάρ μοι πλάσσε Θεοῦ Λόγος οὐ πρὶν ἐόντα.

Εἰς τὸν Λάζαρον.

B Εἰ μακρὰν ἑστὼς Χριστὸς ἐσκύλευσέ σε,
Ζῶν λόγῳ, θάνατε, Λαζάρους ὅλους,
Ὁποῖα, κατάρατε, λοιπόν σε δράσει
Ἐλθὼν ἐπ' αὐτὸν τὸν βαθύν σου πυθμένα;

Εἰς τὸ αὐτό.

Λύσατε, λύσατέ μοι σχολιὰ προτιπλέγματα σαρκὸς,
Ἐκ δὲ καλύπτραν ἕλεσθε καρήατος, ὦ κασίγνητοι.
Ὄφρα κόρας πετάσω καὶ ἄμπνυμι, ἠδέ τε μέλψω
Χριστὸν, ὅς ἐκ μ' ἐσάωσε τανηλεγέος θανάτοιο.

Εἰς τὸν νιπτῆρα.

Ὦ, δεῦρο, Πέτρε, νίψομαί σου τοὺς πόδας
Οὐ μή με νίψεις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον.

De Nicomedo nocturno discipulo.

Diei disciplinam noctu audit Nicomedus, et relicta erroris nocte, spiritalis diei crepusculum videt. O utinam Nicomedus fuissem, Christe mi!

In idem.

Divina illa nocte divinam auroram Nicodemus aspexit, regem Christum, lumen ejus qui sine principio Pater est; a quo tenebricosam cognovi erroris caliginem, præterea diem condoce factus est procedentem a Sole Christo, omnis luminis archetypo.

In Samaritanam.

Quid cunctaris, mulier? mitte manibus hydriam, totamque Samariam propere currendo evoca; quo ex divino exhaustam puteo aquam bibat: sic esto tandem prima inter mulieres apostola.

In idem.

Cum mulieribus adulteris in colloquium venis, o Verbum; ab illis deinde potum postulas, qui fons perennis es et exuberans; scilicet non ad solos tantum salvandos viros descendisti, nec justorum, sed nocentum imprimis hominum gratia passus es.

In paralyticum.

Artus tui constringantur ac coalescant, o paralytice. Deque porticu tanquam de sepulcro progrediens, et grabatum tollens, qui te tulerat, prosili. O incomparabilis tuæ virtutis immensitas! Christe.

In idem.

Juncturis commissæ et colligatæ juncturæ, in
C vitam egredimini, præterea nervi, extensi estote, ossa roboramini, cutis extendere, et hoc corpus insterne; surge, paralytice, et sublato grabato ambula.

In cæcum.

Hoc lutum novos architectatur oculos; non perinde quasi naturam habeat oculorum effectricem, sed ut Verbi mandatis obsequenter ancillans. Sic mihi in mentis palpebras inspuere velis, Christe mi!

In idem.

Te, o solis et lunæ jubar, alacris intueor, stellatos cœlos, ignis elementum, divinum aera, et fluvios, et maritimas arenas ipsamque præterea terram: oculos enim, quibus carebam prius, mihi Verbum Dei formavit.

D *In Lazarum.*

Si porro ab inferis stans Christus te tamen spoliavit, o mors, Lazarum, et si qui se obtulissent alii, in vitam revocans; quid, o omni imprecatione digna, de cætero te facturus est dum in profundas abyssi tuæ regiones devenerit?

In idem.

Circumplexas mihi corporis fascias exsolvite, ipsius integumenta capitis auferte, fratres, ut oculos explicem, ac respirem, necnon et celebrem Christum, qui me prolixi somni effectrice morte liberavit.

De pedum ablutione.

Adesdum, Petre, tuos lavabo pedes. Non mihi lavabis pedes in æternum. Nisi te lavero, a meis

Εἰ μή σε νίψω, τῶν ἐμῶν ξενοῖς φίλων.
Καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ λοιπὸν σαρκίον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νίπτεο τοῖσι πόδεσσιν, ἀτὰρ κραδίηφιν ἄνιπτος·
Ὡς ὄφελον πεπάλαξο πρόπαν δέμας αἴσχεϊ πηλοῦ,
Μηδὲ θεοκτονίης ἐνὶ τέλματι ἔχρανας ἦτορ,
Χριστὸν ὅταν προδέδωκας Ἰουδαίοις, ὦ Ἰούδα.

Εἰς Ἰωάννην ἐμπίπτοντα τῷ στήθει τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς στῆθος ἁγνὸν ἐμπεσὼν τοῦ Δεσπότου,
Ἰωάννη, ῥύακας ἠρύσω πόσους;
Ὡς παμμυρίους, ναὶ μὰ τὸ στῆθος τόδε,
Δι' ὧν πολὺς ῥεῖς εἰς ὅλην οἰκουμένην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χριστοῦ ἐνὶ στήθεσφι λελαθότας ἐς πυλεῶνας
Κύψεν Ἰωάννης, καὶ ἐσείδετο δόγματα θεῖα·
Ἄσσα δ' ἐείδεν ἔειπε, καὶ ἔκφορα θήκατο θνητοῖς·
Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, φάτο, θαῦμα διδά-[σκων.

Εἰς τὴν ἀποκαθήλωσιν.

Τολμηρὲ Νικόδημε, ῥίψον τὴν σφύραν,
Μὴ συντριβῇ τι δεσποταῖον ὀστέον·
Ἡ λαβὶς ἀρκεῖ, καὶ τὸν ἧλον ἑλκέτω·
Εὖ τῶν χειρῶν! μέτελθε λοιπὸν τοὺς πόδας.

Εἰς τὸ αὐτό.

Δάκτυλά τοι, Νικόδημε, προήλυθε, δάκτυλα Θωμᾶ·
A Θωμᾶς γὰρ μετόπισθε καὶ εἰς τύπον ἔδλεπεν ἥλων,
Αὐτὰρ σὺ πρότερός τε καὶ αὐτοὺς ἔδρακες ἥλους,
Ἐν δ' ἱερὴν ἐδίφησας ὑγρὴν ἔτι πλευρὰν ἄνακτος.

Εἰς τὸ κατὰ Θωμᾶν.

Πῶς ἦλθες ἐντὸς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων;
Καθὼς ἀπῆλθον τοῦ τάφου φρουρουμένου.
Καὶ πῶς ἐκεῖθεν ἐξελήλυθας, Λόγε;
Ὡς πρὶν προῆλθον ἐκ πύλης κεκλεισμένης.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἅπτεο τῆς ῥωθείσης λόγχῃ, Δίδυμε, πλευρᾶς,
Ἅπτεο, καὶ πίστευε, ἐμὴν δ' ἐπιδέχνυσο θέσπιν·
Ἔσσεται ἦμαρ, ὅταν ποτὲ καὶ τεὰ πλευρὰ νυγῶσι
Σιδαρέῃς λόγχῃσι διαμπερὲς Αἰθιοπῆες.

B *Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.*

Μυστηριώδη τὴν πανήγυριν βλέπω·
Μήτηρ τελευτᾷ τοῦ γ' Ἰησοῦ Μαρία,
Θεὸς δὲ λαμβάνει τὸ πνεῦμα μητέρος,
Καὶ καινὸν ἀνθεῖ τοῖς ἀποστόλοις πτίλον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πεζὸς ἔφυς, Πέτρε, γῆς γὰρ ἔφυς, τίς ἀναίνεται ἐμ-[φρων;
Ἀλλά γε κῦμα πόδεσσι περήσαο, θαῦμα ἰδέσθαι·
Ἠέρα νῦν δὲ πέτω βιοθρέμμονα, πνοιοδοτῆρα·
Ὕστερον αὖτ' ὀλίγον καὶ ἐς πόλον αὐτὸν ἀνέλθῃς.

amicis eris extraneus. Igitur et caput, et totum corpus.

In idem.

Tu, qui corde illotus eras, lotus es pedibus; o utinam luti sordibus integro fuisses corpore fœdatus; nec eo, quo Christi cædem machinatus es, cœno cor tuum maculasses, tum cum Judæis Christum vendidisti, Juda.

De Joanne supra pectus Christi recumbente.

In purum Domini pectus incumbens, Joannes, quot gratiarum in te derivasti latices? Næ infinitos (ipsummet Christi pectus attestor), quibus per universam terram jugiter fluis.

In idem.

Supra pectus Christi decumbens, in latentes ejus aditus dispexit Joannes, ubi divinam doctrinam intellexit, et quæcunque vidit, quæ vulgari fas erat, in medium posuit. *In principio erat Verbum*, inquiens, mira prorsus edocuit.

De Christo e cruce sublato

O animi fidens Nicomede, malleum projice, ne forte Domini ossa confringantur; abunde erit forceps, qua clavos extrahito: quam bonam operam navarunt manus! ad pedes transi.

In idem.

Tuæ manus, o Nicomede, Thomæ digitos anteverterunt; postea quidem Thomas in impressionem
C clavorum introspexit, sed tu prior ipsosmet vidisti clavos, et adhuc humentis Christi lateris adyta scrutatus es.

In id quod Thomæ accidit.

Quonam modo clausis januis, intro pedem posuisti? Quemadmodum e circumvallato sepulcro sum egressus. At quomodo inde egressus es, o Verbum? Ut obsignata prius janua prodii.

In idem.

Lancea transfixum latus tange, Didyme, palpa, et esto fidelis, meumque vaticinium excipe; erit tempus, cum tua tandem latera transadigent ferreis utrinque lanceis Æthiopes.

De dormitione Virginis.

D Mysticam hominum frequentiam intueor; Maria, Jesu Mater, animam exhalat, quam corporeis solutam vinclis Deus excipit; jamque novæ, quibus advolent, plumæ apostolis enascuntur.

In idem.

Pedes incedebas, Petre, ut qui terrenus; quis eat inficias? nihilo tamen secius pedibus æquora tranasti (visu mirabile), nunc et aerem, almum vitæ largitorem, transvolas, intra paucos tandem dies in cœlum ipsum iturus.

ΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

ACTUS APOSTOLORUM.

Εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

Περιστερὰ τὸ Πνεῦμα τῷ διδασκάλῳ,
Γλῶσσαι πυρὸς τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις·
Κατέρχεται γὰρ εἰς ὑπηρέτας Λόγου,
Καὶ συμφλέγειν μέλλοντας εἰδώλων πλάνην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πέρσαι πυρσολάτραι, πυρὸς ἄλλου τίσατε φύσιν,
Ὃ πρὸ διὰ στομάτων ὑποφήταις ἔρχετ' Ἰησοῦ,
Τίσατε, ὄφρα φάος μηδὲ φλόγα ἔνθεν ἄροιτε,
Δυσσεβέας πρήθουσαν, ἀγρώστιδος ἠΰτε χόρτον.

Εἰς Ματθίαν τὸν Ἰούδα τόπον ἀναπληροῦντα.

Ἰοῦστε, καὶ σὺ καλὸς, ἀλλ' ὁ Ματθίας
Τὸν κύκλον ἐπλήρωσε τῶν ἀποστόλων·
Τὴν ἀξίαν γὰρ λαμβάνει καὶ τὴν χάριν
Ἀφ' ἧς Ἰούδας ἀφρόνως ἀπεῤῥάγη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Μωϋσέως παλάμῃσι τροπάσκετο ἔθνεα πάλαι,
Νῦν δὲ Πέτρου παλάμῃσι θεουδέος ἕλκετ' ἄνωθεν
Πνεῦμα μέγας Παράκλητος ἐπ' ἀνδρομέῃσι κεφαλῆς·
Ματθίου ἀμφὶ κόρυμβα κόρας βαλεῦ, ὥς κε δαείης.

Εἰς τὴν κατήχησιν Πέτρου.

Πέτρος κατηχεῖ, καὶ τίς ἀπειθὴς μένει;
A Πέτρος διδάσκει, καὶ τίς οὐ τρέμει κλύω
Τοῦ Πνεύματος λαλοῦντος ἐν γλώσσῃ Πέτρου;
Ὦ γλῶσσα σεπτὴ, πῦρ λαλεῖς τε καὶ πνέεις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πέτρος δδ' ἀτρεκέεσσιν ὑπὸ στομάτεσσι διδάσκει
Χριστὸν, ἄθρει δ' ἀΐδηλον ἀπὸ φλόγα, λῷστε, κιοῦσαν
Γλώσσης, ἥ μιν ἀνήνατ' ἐπὶ σταυροῖο βεβῶτα.
Κέκλυτε τῶνδε λόγων ἀλιτῆρος, κέκλυτε πάντες.

Εἰς τὸν ὑπὸ Πέτρου καὶ Ἰωάννου ἰαθέντα χωλόν.

Χωλὲ, προσαίτει, Πέτρος ἐγγύς ἐστί σου·
Ἀργύριον μὲν οὐ λάβῃς, ἢ χρυσίον,
Ἀνάργυρον δὲ τὴν ἰατρείαν λάβῃς·
B Λόγῳ γὰρ ἄρτι σῶσαι δείξει καὶ μόνῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χωλὸς ἀνὴρ ἀνὰ σηκὸν ἐβήσατο, ἐκ δ' ἄρα σηκοῦ
Ἀρτίπος ἦλθε· Πέτρος γὰρ ἐκέκλετο ὀρθὰ βαδίζειν·
Ἀτὰρ ἀτασθαλίῃ κακομήχανος ἀρχιερήων
Ἐν κραδίῃ χώλευσε, καὶ ἔμπαλι βήσατο † χωλοῦ.

Εἰς τὰ κατὰ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν.

Τί ταῦτα; Πέτρε, θανατοῖς Ἀνανίαν
Ἅπαξ ἁμαρτήσαντα; Καὶ μὴν οὐχ ἅπαξ,

De die Pentecostes.

Columba Christo magistro advenientis Spiritus symbolum fuit, apostolis vero igneæ linguæ Spiritum sanctum demonstrant, qui in Verbi ministros e cœlo descendit, apostolos, inquam, idolorum concrematuros errorem.

In idem.

Qui flammas adoratis, o Persæ, alium ignem colite qui per interpretum Christi ora progreditur, colite, ut inde lumen, non candentes prunas reportetis, quæ impios, graminis instar aut feni, comburunt.

De Mathia in Judæ locum suffecto.

Sanctimoniæ merito celebris eras, o juste Joseph, Mathias tamen apostolorum numerum supplevit; accepta dignitate et gratia, a qua Judas per inconsultam temeritatem deciderat.

In idem.

Gentes olim Mosis manibus in fugam dabantur; nunc autem religiosi Petri manibus cœlitus extrahitur in hominum cervices magnus consolator Spiritus; in Mathiæ verticem oculos intende, quo resciscas.

In Petri catechesim.

Dicente Petro, quis contumaciter incredulus perseveret? docente Petro, quis vel auditione non tremit, cum ejus eloquatur lingua Spiritus sanctus? O veneranda lingua! Ignem loqueris, et ignem inspiras.

In idem.

C En ipse Petrus ore intrepido Christi fidem docet; considera, vir bone, perstringentem oculos flammam e lingua prosilientem, quæ ipsum de ligno pendentem negaverat: piscatoris audite sermones, omnes auscultate.

In claudum a Petro et Joanne sanatum.

Stipem pete, loripes, tibi præsto est Petrus; argentum quidem aut aurum non es accepturus, sed nullo redemptam argento medicinam; nunc enim manifestum faciet se vel solo posse verbo sanare.

In idem.

Homo claudus in templum ingressus, e templo pedibus valens regressus est, nam eum Petrus re-
D ctum ire jusserat, sed ad malum ingeniosa sacerdotum pravitas, animo claudicantium, contra quam iret hic claudus, ambulabat.

De iis, quæ Ananiæ et Sapphiræ acciderunt.

Quid isthuc, Petre? Ananiam morte multas, qui semel offenderat? Næ non tantum semel, sed infi-

Ἀπειράκις δὲ συμπαθεῖν ἐπετράπης.
Ναὶ, τοῦ κακοῦ δὲ τὴν ἀπαρχὴν κωλύω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀνανίην ποτ' ἔπεφνε Πέτρου λόγος, οὕνεκα [Πνεῦμα
Ψεύσατο παμμεδέοντα βασιλέα, τῆς δέ κεν ὠνῆς
Κλέψεν ἑῶν κτεάνων, ἀπὸ δ' εἵλετο μοῖραν ἐκεῖθεν.
Ψευδολόγοι τρομέωμεν· ὁ γὰρ τύπος ἐγγύθι κεῖται.

Εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς σκιᾶς Πέτρου ἰωμένους.

Ἂν σκιὰ Πέτρου τὰς νόσους ἄρδην λύῃ,
Τί λοιπὸν ἐργάσαιτο ταύτας; εἰπέ μοι·
Ὁ Πέτρος αὐτὸς, καὶ τὸ τοῦ Πέτρου στόμα;
Πάντως πλέον σχῇ τῆς Πέτρου σκιᾶς Πέτρος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ σκιὰ οὐκ ἀτρέκεια. Πέτρου δέ τε καὶ σκιὰ αὐτὴ
Ἀτρεκέως νοσέοντας ἰήσατο, θαῦμα ἰδέσθαι·
Τοῖος ἐπισκιάοις με, μακάρτατε Πέτρε, νοσεῦντα,
Μηδέ τε τοῖος ἔῃς, οἷός ποτε ἀμφ' Ἀνανίην.

Εἰς τὴν φυλακὴν Πέτρου, καὶ τὴν ὑπ' ἀγγέλου λύσιν.

Ὁ δυνατὸς τὰ πάντα δεσμεῖν καὶ λύειν
Δεσμεύεται νῦν, καὶ καθείργνυται Πέτρος·
Ἀλλ' ἄγγελος τὰ κλεῖθρα, τὰ κλοιὰ κλάσας,
Ἑωθινὸν κήρυκα πέμπει τοῖς ὄχλοις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἵρξατε Πέτρον ὕμες, Χριστὸς δ' ἀπέλυσ', ἱερῆες,
Χριστὸς Πέτρον ἔλυσε, καὶ ἀμφαδὰ πέμπε διδά- [σκειν;
A Χριστὸν δ' οὐκ ἂν ἔλυσε, μόρου δ' ἀνεσώσατο Χρι- [τός.
Δυσσεβέες, πείθητε· νεκρῶν γὰρ ἀπέγρετ' Ἰησοῦς.

Εἰς τὴν συμβουλὴν Γαμαλιὴλ, ὅτι δεῖ μὴ κωλύειν τὸ κήρυγμα.

Ἄφες, πονηρὲ, τοὺς ἀποστόλους λέγειν.
Γλώσσας πυρὸς φέρουσι· φρίξον, ἐφρύγης·
Θεῷ γὰρ οὐκ ἂν ἀντιπράξειν ἰσχύσῃς,
Ὁ σὸς Γαμαλιὴλ σε πειθέτω λέγων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Τίς ποθ' ὁ πρεσβυτέροισι καλὴν ἀρτύνατο βουλὴν
Ἐσθλὸς ἀνὴρ, μεθέμεν θεοκήρυκας ὀρθ' ἀγορεύειν;
Μηδὲ Θεοῦ προπάροιθεν ἀτάσθαλα δάκτυλα τείνειν;
B Γαμαλιὴλ δδ', ἄριστε, φαρισσαῖος νομομαθής.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἑπτὰ διακόνων.

Ἥλιος ἄναξ ἑπτὰ τῶν πλανωμένων·
Στέφανος ἄναξ ἑπτὰ τῶν διακόνων·
Ὁ μὲν τριῶν ὕπερθε, καὶ τριῶν κάτω,
Ὁ δὲ πρὸ τῶν ἓξ εὐλόγως τεταγμένος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Νικάνορα, Πρόχορόν τε, Τίμωνά τε, Νικόλεών τε
Παρμενᾶν τε, Φίλιππόν τε, Στέφανόν τε θεουδῆ,
Τούσδε Πέτρος προέταξε διακριδὸν, ὄφρα τραπέζας
Πιστοῖς ἀρτυνέωσι διήκονοι ἐσθλοὶ ἐόντες.

Εἰς τὸν λιθασμὸν Στεφάνου.

Χρυσοῦν ὁ μάρτυς καὶ πρὸ τῶν λίθων στέφος·
Ἡ λαμπρότης γὰρ μαρτυρεῖ τῆς ἰδέας·

C

ties veniam jussus es misericorditer indulgere: verum id quidem est, sed mali primitias anteverto.

In idem.

Petri increpatio quondam Ananiæ mortem intulit, quod Spiritui late regnantis Dei mentitus, de pretio facultatum suarum, parte inde ablata, suffuratus fuerat. Nos mendaciorum tremamus artifices; hoc enim nobis propositum est exemplar.

De iis qui Petri umbra sanati sunt.

Si Petri umbra omnes prorsus ægritudines discussit, quid in eas de cætero facturus est, mihi loquere, Petrus ipse, et ejus oris imperium? Plus omnino Petrus, quam Petri umbra consequi poterit.

In idem.

Umbra non est veritas; tamen vel sola Petri umbra (visu mirabile) male affectos vere curavit. Talis me invalidum inumbres, o beatissime Petre; nec quemadmodum olim in Ananiam, sic in me sævias.

De Petri custodia, ejusque liberatione.

Penes quem ligare omnia situm est, necnon et solvere, vincitur nunc Petrus ac detinetur: sed eum angelus, vectibus ac numellis perfractis, matutinum multitudini præconem mittit.

In idem.

Vos Petrum conclusistis, sacerdotes; Christus eripuit, et ereptum, propalam ut doceret, allegavit; ipsemet vero Christus non seipsum vinclis, sed morte; credite tandem, aliquando perfidi; surrexit Christus.

De Gamalielis consilio, non prohibendam esse prædicationem suadentis.

Sine loqui apostolos, o nefarie, igneas circumferunt linguas; horresce, illo igne tostus es; nec enim unquam Deo reluctari possis: qui e tuo collegio est Gamaliel, suo te sermone persuadeat.

In idem.

Quis decentem senioribus proposuit sententiam vir probus, ut divinos ad rite prædicandum dimittant interpretes, neque sacrilego contra Deum nisu contendant? Ille ipse Pharisæus est Gamaliel apprime legum peritus, optime amice.

D

De septem diaconorum electione.

Sol septenos inter planetas principem locum tenet, Stephanus inter septem diaconos primas occupat; ille quidem tres superne habet, totidem inferne; hic vero supra sex diaconos merito collocatus est.

In idem.

Nicanorem, Prochorum, Timonem et Nicolaum, Parmenam, Philippum et pium Stephanum, hos a populo secretos præordinavit Petrus, quo mensas, in ministerium diaconatus electi, fidelibus apparent.

De Stephani lapidatione.

Stephanus prius erat aurea corona, quam lapidibus impeteretur; id quod ex ejus prosiliens aspectu

Βληθεὶς δὲ λοιπὸν ὕστερον καὶ τοῖς λίθοις,
Χριστῷ προσήχθη λιθοκόλλητον στέφος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οὔρεος ἀμφὶ κόρυμβα Θαβὼρ ἀνέλαμψεν Ἰησοῦς,
Καί μιν ἄφρων κατέπεφνε καὶ ἄγριος οἶκος Ἰούδα.
Λάμψε δὲ καὶ Στέφανος κατὰ φῶς μέγα ἠελίοιο,
Καὶ πολιοῖσι πέτροισι κατέκτανεν αὐτὸν ἐκεῖνος.

Εἰς τὴν ἐπὶ Σίμωνι τῷ Μάγῳ ζητοῦντι ὠνήσασθαι τὸ Πνεῦμα ἀπόφασιν Πέτρου.

Τὸ χρυσίον σου συναποιχήσαιτό σοι,
Ἄπιστε, πιστὲ δοῦλε χρημάτων Σίμων,
Τοῦ Πνεύματος γὰρ οὐ πιπράσκω τὴν χάριν·
Σίμων ὁ Πέτρος πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὤνιον ἀργυρίοιο δοκεῖς, μάγε, τὸν Παράκλητον,
Ὤνιον, ὅς με λέλυκεν ὑπηρεσίας Βελίαο·
Δοῦλος ἄρ' εἶ Βελίαο, καὶ ἀργύρου ἀργοχρῶτος,
Οἷς μετὰ λοῖσθον ὄλεθρον ἐφίξεαι, ἄθλιε Σίμων.

Εἰς τὰ κατὰ Φίλιππον καὶ Κανδάκην.

Ὕδωρ ἰδού, Φίλιππε, φησὶ Κανδάκης,
Τί κωλύει με τὴν Θεοῦ λαβεῖν χάριν;
Φίλιππος, Οὐδὲν, καὶ τὸν ἄνδρα βαπτίσας
Ἐκεῖ, παρῆκεν ἁρπαγεὶς ὑπ' ἀγγέλου.

Εἰς τὸ αὐτό.

Καί σοι μὲν, Τομίη, ὠκύτατον ἕρπετο ἅρμα
Ἡμιόνοισι νέοισι φορεύμενος Αἰθιοπεῖης·
Ἅρμα δὲ Φιλίπποιο ταχύτερον, ἐξ ἅμα Γάζης
Εἰς Ἄζωτον ἰὸν, τάχα πώλους ζεύξατ' ἀμείνους.

A *Εἰς τὴν τοῦ Παύλου κλῆσιν.*

Θεὸς καλεῖ σε, Παῦλε, καὶ Θεὸς χρίει·
Οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς οὐδὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ
Καθυστερεῖν αὐτοῦ κορυφαίου Πέτρου,
Οὗ μηδ' ἐν αὐτοῖς ὑστερίζεις τοῖς θρόνοις.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀννανίην ποτ' ἔπεφνε Πέτρος μέγας ἀφρονέοντα,
Ἀννανίης δ' ἐσάωσε φρονῶν μέγαν ἔμπαλι Παῦλον·
Δέρκεο, Παῦλε, φόως, καὶ ἠελίου, καὶ Ἰησοῦ,
Δέρκεο, καὶ κήρυσσε κατὰ χθόνα πᾶσαν ὁρούων.

Εἰς τὴν ἀπὸ Δαμασκοῦ διὰ σαργάνης φυγὴν Παύλου.

Ἀναπνέω σε, Παῦλε, προσκέχηνά σοι,
Ἀλλ' οὐχ ὁρῶ σε· νῦν πρὸς οὐρανοὺς τρέχεις,
Βυθοδρομεῖς νῦν, νῦν σε κρύπτει Σαργάνη.
B Ὦ πτηνὲ πεζὲ, ποῦ σέ τις δραμὼν φθάσει;

Εἰς τὸ αὐτό.

Παῦλος δδ', ἐν σπυρίδι προφυγὼν παλάμας ἀά-[πτους,
Λαθριδίως ἵεται διὰ τείχεος ὑψικορύμβου·
Ἀλλά γε μικρὸν ὅσον τρίτον οὐρανὸν ἀμφιπολεύσει,
Αὐτόν τ' εἰς παράδεισον ἀΐξεται ἔνθεν ἀερθείς.

Εἰς τὰ κατὰ Αἰνέαν καὶ Ταβιθὰ θαύματα Πέτρου.

Τὸν Αἰνέαν ἤγειρεν ἐν Λύδᾳ Πέτρος,
Ἐν Ἰόππῃ δὲ τὴν Ταβιθὰ δορκάδα·
Τὸν μὲν τὸ σῶμα παντελῶς παρειμένον,
Τὴν δ' εἰσιεῖσαν τοῦ θανάτου τὰς πύλας.

contestatur fulgor; postremo denique saxis obrutus distincta lapillis corona Christo appositus est.

In idem.

In Thaboris montis apice radios ejaculabatur Christus, quem domus Judæ crudelissima inconsideranter occidit; solaris item luminis instar inclaruit Stephanus, eumque domus Judæ albicantibus saxis interfecit.

In Petrum Simoni Mago Spiritum sanctum mercari cupienti renuentem.

Tecum in malam rem abeat aurum tuum, infidelis Simon, fidelissime pecuniarum famule; nec enim Spiritus sancti gratiam vendo ego Simon Petrus, Simoni Mago.

In idem.

Venalem putas argento Paracletum, o Mage, venalem, qui me a Beliæ ministerio vindicavit; tu quidem Beliæ, et albicantis argenti servus es; quibuscum ad extremas tandem miserias devenies.

De Philippo et eunucho reginæ Candaces.

Ecce aquam, Philippe, Candaces ait eunuchus, quid, quo minus divinæ gratiæ particeps fiam, prohibet? Nihil, inquit Philippus. Dictum factum, viro eo loci baptizato, Philippus raptus ab angelo prætervectus est.

In idem

Tibi quidem, eunuche, citissimus volvebatur currus, qui mulis junioribus ex Æthiopia trahebatur; sed longe celerior Philippi rheda, quæ Gaza in Asotum progrediens levioribus erat juncta jugalibus.

C *De Pauli vocatione.*

Deus te vocat, et oleo gratiæ inungit, Paule; nec enim par erat ipsa vocatione et unctione, a Petro apostolorum principe te deterioris esse conditionis, cui ne quidem in ipso consessu decedis.

In idem.

Magnus quondam Petrus desipientem Ananiam morte multavit; at, qui sapiens fuit Ananias maximum e contra Paulum servavit: lumine et solis, et Jesu fruere, Paule, fruere, et in universas irrumpens terras Christum prædica.

In Paulum Damasco per sportam evadentem.

Te respiro, Paule, ad te anhelo, sed meos fugis
D oculos, nunc sublimis in cœlum abis, nunc per altum curris, modo sporta te contegit. O qui modo volas, modo pedes incedis, quis te currendo assequatur?

In idem.

Manus ad comprehendendum perperam accinctas eluctans Paulus, in corbe per editissimas murorum pinnas furtim se proripit; qui paulo post tertium lustrabit cœlum, inque ipsum paradisum hinc raptus evolabit.

De miraculis circa Æneam et Tabitham.

Dum Lydæ ageret Petrus, Æneam lecto suscitavit, in Joppe vero Tabitham, quæ Dorcas dicta; illum integro quidem corpore paralyticum, hanc mortis ingredientem januas.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χαλκέου ἐξ ὕπνοιο, μαθήτρια Δορκάς, ἀνίστω·
Πέτρος ὅδ' ἄγχι πάρεστι· τάχος τάχος ἔγρεο, κούρη·
Χήρης δ' ἀμφὶ γυναιξὶ παρηΐδα μόρξον ἀφ' ὑγρήν,
Αἵ σε περικλαίουσιν ἀγαθουργόν περ ἐοῦσαν.

Εἰς τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δειχθεῖσαν Πέτρῳ σαγήνην.

Φεῦ τῆς σαγήνης! οὐρανοῦ πλουτεῖ πλάτος,
Τὰ πάντα συσφίγγουσα τῶν ζώων γένη,
Ἃ, Πέτρε, θύσας ἀνυποστόλως φάγε·
Οὐδὲν γὰρ ἀκάθαρτον ὁ Χριστὸς λέγει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἔθνεα πάντα δέχνυσο, καὶ ἔγγραφε παισὶ Θεοῖο,
Πέτρε, τὰ γάρ σοι κέλλετ' ἀφ' αἰθέρος ἔργα σαγήνη·
Πάντα Θεοῦ τελέθησι καὶ εἰς Θεὸν αὖτε μολείτω·
Κληρονόμον δ' ἐθνέων Χριστὸν φάτο καί τις ὀρώντων.

Εἰς τὴν σφαγὴν Ἰακώβου.

Τέθνηκεν ὁ πρώταθλος ἐκ πολλῶν λίθων,
Ὁ δεύτερος δὲ μάρτυς ἐξ ἑνὸς ξίφους·
Ἰσοκλεὲς δὲ τοῦ Στεφάνου τοῖς λίθοις
Τὸ κτεῖναν Ἰάκωβον Ἡρώδου ξίφος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὁ κλυτὸς Ἰάκωβος ὀλύμενος ἀμφὶ μαχαίρῃ,
Ἰδού, ἔειπε, πίνω τὸ ποτήριον, ὃ προπέπωκας,
Χριστέ, σύ, καὶ βαπτίζομαι, ὡς προβεβάπτισαι αὐτός,
Αἵματος ἐξ ἰδίοιο λελουμενος, ἀλλά με δέξαι.

In idem.

Ex æreo somno exsurge, Dorcas discipula, Petrus prope adest; quamprimum excitare, mulier, humentes viduarum mulierum genas absterge, quæ te bonis incumbentem operibus mœste desiderant.

De sagena Petro ostensa.

Proh quæ sagena! qua cœli locupletatur amplitudo, omnia complectens animantium genera, quibus immolatis secure vescitor, o Petre, nam Christus impurum nihil esse pronuntiat.

In idem.

Omnes admitte gentes, et in filiorum Dei censum ascribe, Petre, sic enim, cœlitus sagena palam facta, fieri jubetur: Dei sunt omnia, et ad Deum redire oportet; sed et Christo datum iri gentes in hæreditatem prophetarum quispiam prædixit.

De Jacobi obtruncatione.

Protomartyr Stephanus incussis lapidum grandinibus exstinctus est, secundus vero martyr Jacobus mucronis ictu fuit confossus; Stephani tamen lapidibus æqualem habet gloriam, qui Jacobum occidit, Herodis gladius.

In idem.

Cum magnus Jacobus gladio confossus exspiraret: Ecce bibo, inquit, calicem, quem prælibasti, Christe, et eo baptismo baptizor, quo primo baptizatus es proprio lotus sanguine; me igitur morientem excipe.

A *Εἰς τὴν δευτέραν φυλακὴν Πέτρου, καὶ τὴν ὑπ' ἀγγέλου λύσιν.*

Κἀνταῦθα πάλιν φυλακίζεται Πέτρος,
Φορεῖ δὲ δεσμὰ καὶ σιδηρᾶς ἁλύσεις·
Κἀνταῦθα πάλιν ἄγγελος Πέτρον λύει,
Καὶ κλᾷ τὰ δεσμά, καὶ ποδηγεῖ προτρέχων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἄγγελος αἰγλήεις περὶ Πέτρῳ ἕσπερος ἦλθεν
Εἱρκτὴν ἀμφιμένοντι, ὕπνος δὲ οἱ ὄμματα κάμπτε·
Στῆ δ' ἰθύ, λὰξ δ' ἐπάταξεν, ὁ δ' ἥλατο, αἱ δ' ἄρ' ἁλύσεις
Ἔκπεσον αὐτόματοι, καὶ ἔκτοθεν ἤλυθε Πέτρος.

Εἰς τὴν τελευτὴν Ἡρώδου

Ὁρᾷς ἐκεῖνον τὸν μέγαν, τὸν ἔνθρονον,
Οὗ τοὺς λόγους σέβουσιν ὡς Θεοῦ λόγους;
B Ἐκεῖνος οὗτος, ἀγγέλῳ πεπληγμένος,
Σκώληξι βρωθῇ καὶ παρέλθῃ τὸν βίον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἡρώδη, τί γέγηθας ἐφ' εἵμασι βασιλικοῖσι;
Τίπτε δέ σε πλανάουσιν ἀλάστορες ἀνέρες, ἄφρον;
Ῥήματά σου γερέθοντες θείους ἠΰτε χρησμούς;
Ἄγγελος ἄγχι πάρεστι, ταλάντατε, ὅς σ' ἀπολέσσει.

Εἰς τὴν δημηγορίαν Παύλου.

Ὅπου πάρεστι Παῦλος, ἡ χάρις πόση!
Ὅπου διδάσκει Παῦλος, ἡ πειθὼ πόση!
Ἄκουε Παύλου τῶν μελισταγῶν λόγων,
Σίμβλων δ' ἀποῤῥάγηθι τῶν ἡμετέρων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παῦλος ἔφα, στόμα Χριστοῦ ἔφα, Πρόσιτ' ἔθνεα πάντα,
Ἔθνεα πάντα, πρόσιτε, Θεοῦ δὲ κλύοιτε λαλοῦντος·

C *De secunda Petri custodia, unde ab angelo liberatus est.*

Hic rursum Petrus ergastulo detinetur, vinculis et ferreis gravatus catenis, et inde rursum angelus Petrum eximit, fractisque vinclis, prævius iter facientem ducit.

In idem.

Splendens angelus serotinus ad Petrum venit in carcere constrictum, cui somnus inclinarat oculos, stansque rectus calces pulsavit, unde Petrus exsiliit, catenis sponte cadentibus et foras excessit.

De morte Herodis.

Hunc sublimi throno fastosum intueris hominem, cujus verba ceu Dei responsa veneranter audiunt? Ille ipse percussus ab angelo, corrosus vermibus, D vitam agere desinet.

In idem.

Quid regia trabea petulantius exsultas, Herodes? Quidve te pestiferi seducunt homines, imprudens, tuos sermones divina ut oracula venerati? In proximo est angelus, o infelix, qui te conficiet.

De Pauli concione.

Ubicunque gentium fuerit Paulus, quanta gratia! Ubicunque docuerit Paulus, quanta persuasio! Mellifluos Pauli sermones ausculta, et vel meorum versuum alvearia relinque.

In idem.

Loquente Paulo Christus loquitur, omnes adeste gentes; accedite omnes, et Deo loquenti audientes

Παύλου ἐνὶ στομάτεσσιν ὅλοι Παράκλητοι ἔασσιν,
Ἀμφὶ δέ οἱ παλάμαις σημήϊα πάντα τελεῖται.

Εἰς τὸν ἐν Λύστροις λαθέντα ὑπὸ Παύλου καὶ Βαρνάβα χωλὸν, καὶ ὅπως ἔδοξαν τοῖς ἐκεῖ θεοί.

Ἑρμῆς ἔδοξας, Παῦλε, καὶ Ζεὺς, Βαρνάβα,
Τοῖς ἀμφὶ Λύστροις δεισιδαιμονεστέροις,
Χωλὸν θεραπεύσαντες· ἀλλ' ὑμῖν τότε
Τὸ δοῦλον ὑμῶν οὐκ ἀπηρνήθη γένος.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ Θεὸν φήθητε, κακόφρονα ἔθνεα, Παῦλον
Χωλὸν ἰησάμενον, τί νομίσσετε λοιπὸν ἐκεῖνον,
Ἦμος ἐπ' αἰθερίην κουφίζεται ἄντυγα τρίτην
Ζωὸς ἐών; τάχα γὰρ καὶ ὑπέρθεος ὔμμι φανεῖται.

Εἰς τὸν ἐν Λύστρᾳ λιθασμὸν Παύλου.

Ἐβάλλετε Στέφανον ἁδροῖς τοῖς λίθοις,
Καὶ Παῦλος αὐτοῦ τῶν λιθαστῶν ἦν μέρος·
Νῦν βάλλεται καὶ Παῦλος ἁδροῖς τοῖς λίθοις,
Καὶ τὸν στέφανον ἐκ Θεοῦ λαβὼν ἔχει.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παῦλε, σὺ Χριστὸν ἄνακτα μιμήσαο ἀμφὶ λιθασμοῖς,
Βάλλεο γὰρ λίθοισι, φόνου δ' ἀλέεινας ἀνάγκην.
Λύστρα πόλις κακοεργὲ, Θεὸν χθὲς Παῦλον ἐσέφθης,
Καὶ νῦν πετροβολεῦσα κατακτανεῖν μενεαίνεις.

Εἰς τὴν ἀπὸ τῆς δούλης ἐξέλασιν τοῦ Πυθωνικοῦ πνεύματος, καὶ τὴν τῶν δεσποτῶν αὐτῆς κατὰ Παύλου μανίαν, καὶ τὰς πληγάς.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Πύθωνος ὡς πύθοιτό σου.

incumbite. In ore Pauli omnes Spiritus sancti gratiæ repositæ sunt; perque manus ejus omnigena patrantur miracula.

In claudum Lystris a Paulo et Barnaba sanatum et quemadmodum inde crediti sint dii.

Pro Mercurio habitus es, Paule, tuque Barnaba pro Jove ab oppidanis, qui Lystris habitabant, religioni deditissimis, eo quod claudum curastis, neque tum a vobis negatum est vos esse homines, non deos, sed Dei ministros.

In idem.

Si, o male consultæ gentes, Paulum Deum esse credidistis, eo quod claudum consanasset, quid deinceps eum credetis, tum, cum ad tertium cœli orbem attolletur adhuc mortalis? forte vobis supra Numen apparebit.

In Paulum Lystris lapidatum.

Denso lapidum nimbo Stephanum obruistis, deque eorum numero, qui eum lapidabant erat Paulus; nunc et crebris lapidibus Paulus impetitur, et a Deo victoriæ coronam accipit.

In idem.

Christi æmulatus es exemplum, Paule, cum lapidarere; saxis enim impetitus, lethi necessitatem declinasti; o Lystra, scelerata civitas, heri Paulo divinos honores attribuebas, nunc eum jactis lapidibus interficere moliris.

De ancilla ex qua spiritus Pythonicus ejectus est, deque dominorum ejus in Paulum furore, cui plagas arcessiverunt.

Pythonicus spiritus, ubi primum tui advenientis

A Ἐλθόντος ἐγγὺς, Παῦλε, φεύγει μακρόθεν·
Ἢ πῶς ἰδεῖν ἔστερξε τὴν φωτὸς θέαν
Τὸ τοῦ σκότους πρόσωπον, ἡ νυκτὸς θέα;

Εἰς τὸ αὐτό.

Πνεῦμα Πύθωνος ἔωσας ὑπέρμεγα, Παῦλε, κορίσκης
Παιδὸς ἀπ' οἰκέτιδος, μῆνιν δέ τε δεσποσύνοισι
Τηλόθεν οὐκ ἀπέωσας· ἢ ἀμφὶ σὲ δύσνοα δρῶσα
Σῶμα ὑπὸ πληγῇσιν ἀεικελίῃσι δάμασσεν.

Εἰς τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ διάλεξιν Παύλου, ὅτε καὶ Διονύσιος, καὶ Δάμαρις, καὶ ἄλλοι ἐπίστευσαν.

Ἄρειε πάγε, καὶ σὺ τὸν Παῦλον δέχου·
Ἀνάξιον γὰρ μὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα
Καὶ ταῖς Ἀθήναις ἐκλαλῆσαι τὸν λόγον.
Μωροὶ σοφοὶ, πείσθητε τῷ σοφωτάτῳ.

B *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ἄρεος ἀμφὶ πάγον μαχήσατο Παῦλος Ἀθήναις,
Λάβε Διοννύσιον ἐνὶ προμάχοισιν ἐόντα,
Καὶ Δάμαριν ζώγρησε, καὶ ἄλλους τρέψατο φῶτας·
Οἶος εἰὼν δὲ φάλαγγα τόσην σχίσε, θαῦμα ἰδέσθαι.

Εἰς Παῦλον ἄχρι μεσονυκτίου διδάσκοντα, ὅτε καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ τριστέγου πεσόντα παῖδα, καὶ θανόντα, ἀνέστησεν.

Ἄϋπνε Παῦλε, καὶ μέσων νυκτῶν λέγεις,
Ὢ ζῆλος, ὢ πῦρ, ὢ πολὺς Θεοῦ πόθος!
Ἰδοὺ δὲ παῖς πέπτωκεν ἐκ τοῦ τριστέγου·
Ζώωσον αὐτὸν πρῶτα, καὶ πάλιν λέγε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Καρτερὸς ἐσσὶ, μέγιστε καὶ ὄλβιε Παῦλε, διδάσκων

rumorem percepit, longe aufugit, Paule; sane vero C an ullo modo desiderasset lucis aspectum ipsa tenebrarum facies, noctis spectaculum?

In idem.

Immanem Pythonis spiritum e puella ejecisti, Paule, ancilla domestica; nec tamen herilem potuisti furorem procul abigere, qui in te infense debacchatus corpus tuum fœdis subjecit verberibus.

De Pauli in Areopago disputatione cum et Dionysius et Damaris et alii crediderunt

Excipe et tu Paulum ipsum, Areopage; nec enim Christi os indignum est, quod Athenis sermones eloquatur; stulti sapientes, sapientissimo tandem credite.

In idem.

D Athenis in Areopago contentius disputavit Paulus et Dionysio inter contentionis primipilos certanti potitus est, vivam cepit Damarim, aliisque ad Deum vocatis hominibus, solus ipse tot adversariorum cuneos (visu mirabile!) dissolvit.

De Paulo ad mediam usque noctem docente cum et puerum ex tertio tabulato præcipitem datum mortuum suscitavit.

Insomnis Paule, ad intempestam usque noctem prædicas, o zelus! o ignis! o plurimum Dei desiderium! Sed ecce puer ex tertia contignatione decidit, hunc primum in vitam revoca, dein ad tuos redi sermones.

In idem.

Laboris in docendo tolerans es, magne ac bea-

Νύκτεσιν ἐν μεσάτῃσιν, ἀτὰρ κρατερὸς καὶ ὁ δῆμος
Σὴν διδαχὴν προπάροιθεν ἄγων νυκτός τε καὶ [ὕπνου·
Σειρήν σοι τάχα, Παῦλε, κατὰ στόμα θεῖον ἀείδει.

Εἰς τὰ ὑπὸ Δημητρίου ἐπενεχθέντα Παύλῳ δεινά.

Τίς οὗτος ὁ θροῦς οὐρανοῦ μέχρι φθάνων;
Δημήτριος κέκραγεν, ὁ σκόλοψ Παύλου.
Τὸν τοῦ Σατὰν φῂς ἄγγελον; Τοῦτον λέγω,
Ὡς ἐμφραγείη τῷ μιαρῷ τὸ στόμα.

Εἰς τὸ αὐτό.

Χριστὸν μὲν Σατανᾶς πειράζετο, ὢ μέγ' ἀναιδής!
Νῦν δὲ Θεοῦ θεράποντι Σατὰν θεράπων πολεμίζει.
Δέρκεο τὸν Δημήτριον, ἄγγελός ἐστι Βελίου,
Παύλῳ ὑπὸ ζαθέῳ πολλὴν κακότητα τιταίνων.

Εἰς τὴν Ἀγάβου πρόῤῥησιν Παύλῳ.

Εἴ σοι προεῖπον ἐν Σιὼν τινες φόνον,
Οὐκ ἂν ἔφευγες τὴν Σιὼν τάχος τάχος,
Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος. Ἀλλὰ τί σπεύδει πλέον;
Ἐπείγεται γὰρ τοῦ Θεοῦ θανεῖν χάριν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἀγάβε, μάντι κακῶν, ἀνιάων ἄγγελε, Παύλῳ
Εἰδότι ταῦτα λέγεις; πρὸ γὰρ αὐτὸς Χριστὸς ἔειπε·
Δεσμά σε ἀμφὶ Σόλυμα μένει καὶ τραύματα, Παῦλε.

A Ἀλλ' οὐδέν ποθ' ὁ Παῦλος ὑπέτρεσεν οὐδ' ὑποτρέ-[σει.

Εἰς τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις πληγὰς Παύλῳ, ὅτε καὶ Ῥωμαῖον ἑαυτὸν ἐκάλει.

Ταρσὸς πατρίς σοι, Παῦλε, τῆς Κιλικίας,
Καὶ πῶς σὺ σαυτὸν παῖδα τῆς Ῥώμης λέγεις;
Τὸν καιρὸν οὕτως ἐξεώνημαι, ξένε,
Τῶν ἡμερῶν γὰρ οἶδα τὴν σωτηρίαν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παῦλε, σὲ μὲν ἀδάμαντα Θεὸς πλάσεν, εἴ τε τὶν [ἄλλην
Φύσιν θειοτέρην ἀπαθέα, οὐδέ τε σαρκὸς
Ἀμφί σε φόρτον ἔθηκε. Κακόσχολοι ἀρχιερῆες,
Παίεθ', ὑμεῖς πονέοιτε, ἀπηνέες, οὐδέ τε Παῦλος.

B *Εἰς τὸν ἐπὶ Ῥώμην ἀπόπλουν Παύλου.*

Δέδεξο, Ῥώμη, Παῦλον, εἰς σὲ γὰρ πλέει,
Τὸν κύκλον ἐν σοὶ τερματώσων τοῦ λόγου·
Δέδεξο, καὶ δὸς τῶν μακρῶν παῦλαν πόνων·
Δώσεις δὲ πάντως τὸν διὰ ξίφους μόρον.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εὐτυχὲς ἐσσὶ τὸ λέμβος, ἐπεὶ καλὸν ἔνδοθι φόρτον
Τὸν Παῦλον φορέεις, τὸ Θεοῦ στόμα, εὐτυχὲς ἐσσί·
Ἀθλίη ἐσσὶ, Σιὼν, ὄλβον τεὸν οὕνεκα Ῥώμῃ
Πέμπεις, καὶ σὺ πένησσα πέλεις, πόλις ἀθλίη ἐσσί.

tissime Paule, sermones ad concubiam noctem proferens; sed et patientissimus est populus, nocturnæ quieti doctrinam præferens, o Paule; forte siren in tuo divino ore cantillat.

De malis quæ Paulo a Demetrio illata sunt.

Quinam hic ad cœlos usque pervadens tumultuarius clamor? vociferatus est Demetrius, qui Paulo stimulus est carnis. An eum angelum Satanæ intelligis? Eum intelligo; scelerato utinam os obstruatur.

In idem.

Christum tentavit Satanas, o perquam impudens; nunc Christi famulum Satanæ famulus oppugnat, Demetrium conspice, Beliæ angelus est, multas divino Paulo calamitates intentans.

De vaticinio Agabi ad Paulum.

Si qui tibi in Sion prædixissent necem, annon quoad citissime posses, aufugisses? Non sic Paulus. Sed quid ita currere festinat? Dei gratia mori festinus compellitur.

In idem.

Malorum vates, Agabe, mœroris nuntie, quorsum Paulo isthæc scienti loqueris? Ei quippe Christus prænuntiavit: Te Solymis vincla manent et vulnera, Paule. Sed nec trepidavit unquam Paulus, nec trepidabit.

De plagis quas Hierosolymis accepit Paulus cum et civem Romanum se dixit.

C E Tarso Ciliciæ civitate natus es, Paule. Qui fit igitur ut te civem Romanum voces? Sic ego redemi tempus, o hospes; nec enim sum nescius dierum dilationem salutiferam esse.

In idem.

Te quidem Deus ex adamante formavit, o Paule, sive qua alia diviniore natura sensus experte, nec carnis in te onus reposuit. Male feriati sacerdotum principes, hunc vos percutite; ipsi laborabitis, nec Paulus angetur.

De Paulo Romam navigante.

Paulum accipe, Roma; ad te quippe navigat, in te prædicationis suæ curriculum circumscripturus. D Eum accipe, longorumque laborum intermissionem indulge; sed ei omnino mortem gladio irrogabis.

In idem.

Felix es, navigium, cum pretiosum onus intus Paulum feras, Dei interpretem, felix es; at tu, infelix Sion, quod opes tuas Romam mittas, paupercula es et infortunata civitas.

THEODORI PRODROMI

CARMINA

IN SS. TRINITATEM, IN SALVATORIS CRUCIFIXIONEM, IN DUODECIM DIES FESTOS D. N. JESU CHRISTO SACROS, IN S. PETRI CRUCIFIXIONEM, IN ABRAHAMUM SS. TRINITATEM HOSPITIO EXCIPIENTEM;

ITEM

ENCOMIA S. PAULI APOSTOLI, GREGORII THEOLOGI, BASILII, CHRYSOSTOMI, GREGORII NYSSENI ET NICOLAI MYRENSIS.

---

* *Τοῦ Πτωχοπροδρόμου* (1).

Ἄναρχος ἀρχὴ, παντὸς αἰτία, Θεὸς,
Βασιλικὸν, βέβαιον, ἐν ταυτῇ (2) μένον,
Γλυκασμὸς ἔμφρων, αὐτέρως, αὐταγάπη,
Δωρητικὸν, πλούσιον, εὐθὲς, εὐθύτης,
Ἓν, ταυτὸν, ἴσον, ἄρτιον πάντων πέρας,
Ζωὴ καλὸν φῶς (3), αὐτάγαθος οὐσία,
Ἡδὺ, προμηθὲς, ὀντότης, ἀπειρότης,
Θεουργὸν, ἁπλοῦν, ἀρετὴ σύμπαν ὅλον,
Ἱκανότης, δίκαιον, αὐτοσοφία,
Κοσμουργὸν, ἀθάνατον, ἀειζωΐα,
Λυτρωτικὸν, πάνταρχον, αὐθαγιότης,
Μονοκρατὲς, κύριον, ἁπάντων ὅρος,
Νοῦς καὶ Λόγος καὶ Πνεῦμα· ταῦτα γὰρ Θεὸς
Ξύμφυλα πάντη καὶ ξυνουσιωμένα.
Ὁ μὲν Λόγος Νοῦ γέννα τοῦ παναιτίου,
Πανάγιος παῖς Πατρὸς ἐκ παναγίου,
A Ῥίζης ἀνάρχου καρπὸς ἄναρχος μόνος,
Σφραγὶς καθαρὰ μηδαμῆ κινουμένη.
Τὸ Πνεῦμα δ' ἐκπόρευμα καὶ πρόβλημα Νοῦ (4),
Ὕψιστον, ἰσότιμον Πατρὶ καὶ Λόγῳ,
Φύσει τε ταυτὸν καὶ δυνάμει καὶ κράτει.
Χωριστὸν οὐδὲν τῶν τριῶν, ἓν τὰ τρία,
Ψαυστὸν λογισμοῖς, ἀλλ' ἀμυδρῶς, καὶ μόνον.
Ὦ τίς σεβασθῇ ταῦτα, καὶ σωθήσεται;
Εἰ ταῦτα (5) πιστὰ, πῶς με πιστῶν ἐξάγεις;
Εἰ δ' οὐχὶ πιστὰ, προστίθει τὰς αἰτίας.

Εἰς τὴν σταύρωσιν ἡρῶοι στίχοι (6).

Μή σύ γε, ἀγριόθυμε, τετρήνεαι ἁγνὰ Θεοῖο
Δάκτυλα. Μὴ σὺ χολῆς πικρὸν ἐντύνεαι κρητῆρα
Χείλεσι Παμμεδέοντος, μηδὲ σὺ δουρὸς ἀκωκῇ
B Πλευρὰν ἀκηράτην οὐτάσεαι. Ἢ σὺ μὲν οὔτα·
Καὶ σὺ δὲ χεῖρα τέτραινε· χολὴν δὲ σὺ αὖτε κέραιρε.
Ὡς γὰρ ἐγὼν Ἀΐδαο φύγω γένυν, ἥ πρό με μάρψεν.

Ptochoprodomi.

Principium sine principio, omnium causa, Deus, Rex, stabilis, eodem (statu) manens, suavitas sapiens, amor ipse, charitas ipsa, liberalis, dives, rectum, rectitudo, unum, idem, par, perfectus omnium finis, vita, lux pulchra, essentia per se bona, suave, providens, essentialitas, infinitas, divinum, simplex, tota omnino virtus, sufficientia, justitia, sapientia ipsa, creans, immortale, ipsa vita, salvans, omnium principium, sanctitas, solus regnans, Dominus, omnium finis, Mens et Verbum et Spiritus: hæc enim (est) Deus ejusdem omnino essentiæ ac substantiæ. Verbum Mentis, omnium principii, progenies, sanctissimus Filius Patris sanctissimi, radicis sine principio fructus sine principio solus, sigillum purum nunquam concussum. Spiritus autem e Mente procedens et egrediens, altissimus, et pariter cum Patre Filioque colendus, idem natura et virtute et potentia. Nil separatum in tribus, unum hæc tria, prehensibile ratiocinatione, sed leviter solum. Quis hæc venerabitur et salvus erit? Si hæc orthodoxa, cur me orthodoxis non accenses? si non orthodoxa, argumenta profer.

In crucifixionem versus heroici.

C *Noli, barbare, sacra Dei membra transfodere; noli Omnipotentis labiis amaram bilis potionem ingerere, aut lancea latus sanctissimum perforare. Aut perfora utique, manum ferro transfodito et bilem misce: sic enim ego Tartari effugio gladium qui prius me tetigit.*

(1) Ex Boissonadii *Anecdotis*. — Ptochoprodromus idem est ac Theodorus Prodromus.

(2) Forsan ἐν ταυτῷ.

(3) Respicit, puto, alta Joannis verba: ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

(4) Ait, juxta Græcorum placita, Spiritus sancti processionem esse Νοῦ, id est Patris, nec addit καὶ Υἱοῦ.

(5) Hunc epilogum extra alphabetum addidit professioni fidei. Ἐξάγεις referendum ad Latinum adversarium quemdam.

(6) Sequentia exhibet Theilius, quem vide supra.

* Post hæc prelo tradita, vidimus eadem legi infra (col. 1411) in carmine *contra Bareum*, edito in *Notitiis mss.*; quod Boissonadium fugerat. EDIT. PATR.

Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμοιοι.

Πνοιὴν πνοιοδότης μὲν ἐρεύγεται ἔνθαδ' Ἰησοῦς·
Μήτηρ δ' ἁγνοτόκεια νέκυν στοναχίζεται υἷα·
Ἁγνὸς δ' αὖθ' ἐτέρωθε δάκρυ σταλάγησι μυητής,
Δεξιτερῇ βαλέων φίλον κάρα, θαῦμα ἰδέσθαι.

Εἰς τὰς ιβ' ἑορτὰς, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐαγγελισμὸς, γέννα, κλήσεως θέσις,
Χεὶρ Συμεὼν, βάπτισμα, φῶς Θαβωρίου,
Λάζαρος ἐκ γῆς, βάϊα, σταυροῦ ξύλον,
Ἔγερσις, ἄρσις, Πνεύματος παρουσία.
Τὸ χαῖρε, παῦλα τῆς παλαιγόνου λύπης.
Ἡ γέννα, ῥίζα πλάσεως τῆς δευτέρας.
Ἡ κλῆσις, εἰκόνισμα τῆς σωτηρίας.
Ἡ Συμεὼν χεὶρ, δεῖγμα τοῦ γραπτοῦ νόμου.
Ἡ βάπτισις, κάθαρσις ἀνθρώπων ῥύπου.
Τὸ τοῦ Θαβὼρ φῶς, τῆς ἐμῆς νυκτὸς λύσις.
Ὁ Λάζαρος, φροίμιον αἴσχους θανάτου.
Ψυχῶν ἔαρος σύμβολον, τὰ βάϊα.
Ἁμαρτίας σταύρωμα, τὸ σταυροῦ ξύλον.
Θανὴ θανῆς ἔγερσις ἡ τοῦ Κυρίου.
Ἄρσις πεσόντων, ἄρσις ἡ τοῦ Δεσπότου.
Τὸ Πνεῦμα, τέρμα τῆς ἐμῆς σωτηρίας.

Εἰς τὸν Ἀβραὰμ, ξενίζοντα τὴν ἁγίαν Τριάδα.

Τί ταῦτα ποιεῖς; Βουθυτεῖς, Ἄβραμ γέρον;
Οὔχ· ἀλλὰ δεῖπνον καὶ τράπεζαν ἀρτύω.
Ὁ δαιτυμὼν τίς, ᾧ τὸ δεῖπνον ἀρτύεις;
Ἡ Τριὰς αὐτή. Καὶ Θεὸς βοῦν ἐσθίει;
Οὐ γὰρ ἐρευνῶ τοὺς ἀποῤῥήτους λόγους.
Ὡς ὑπέρευγε τοῦ φιλοξένου βίου!
Καρπὸν γὰρ ἀμφοῖν, καρπὸν ὀσφύος φέρει (*sic*).

In eamdem. Item.

Hoc in loco Jesus qui spiritum dat spiritum reddit hic mater Deipara Filium deplorat mortuum; hic sanctus mysteriorum Dominus lacrymas fundit, caput dextrorsum flectens: o rem mirandam!

Versus in duodecim dies festos Domino nostro Jesu Christo sacros.

Annuntiatio, nativitas, nominis impositio, brachia Simeonis, baptisma, transfiguratio in Thabore, Lazarus resuscitatus, palmæ, lignum crucis, resurrectio, accensio, Spiritus S. missio.

Ave finis est antiqui mæroris; nativitas radix novæ generationis; nominis impositio, imago salutis. Brachium Simeonis signum est legis scriptæ; baptismus purificatio hominis sordidi; lumen in Thabore noctis meæ solutio. Lazarus, exordium mortis. Palmarum dies, symbolum veris quod in animis floret. Lignum Crucis, crucifixio peccati. Domini resurrectio, mors mortis. Domini ascensio, rehabilitatio lapsorum; Spiritus sanctus salutis meæ terminus.

In Abrahamum SS. Trinitatem hospitio excipientem.

Quid agis; Taurum mactas, senex Abraham? Non ita, sed epulas et mensam dispono. Cui convivæ mensam apparas? Trinitati ipsi. Num Deus taurum edit? Bona verba! ego mysteria non perscrutor.

A *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον·*

Τῷ Δεσπότῃ μὲν ἦσαν οἱ πόδες κάτω,
Σταυρουμένῳ σταύρωσιν ὀρθίαν πάλαι·
Ἐξ οὐρανοῦ γὰρ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς κάτω,
Ὡς ὄμβρος εἰς γῆν, ὡς ἐπὶ χλόην δρόσος.
Ἀντιστρόφως δὲ τῷ Πέτρῳ σταυρουμένῳ
Ἀντίστροφόν πως εἶχον οἱ πόδες θέσιν·
Εἰς οὐρανὸν γὰρ εἷλκεν αὐτὸν ὁ δρόμος.

Προσφωνητήριοι εἰς τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον.

Παῦλον ἀειδώμεσθα Θεοῦ στόμα αἰὲν ἐόντος,
Ἐκλογίης σκεῦος, κήρυκα παγκόσμιον.
Χαῖρ', ἐμὸν ἦτορ Παῦλε, καὶ εἰς θρασὺ τοῦτο μυθεῦμαι,]
Φίλτρῳ ὑπ' ἀμβροσίῳ θυμὸν ἁλισκόμενος.
B Χαῖρ' ὀπαδῶν, Χριστοῖο μέγα κλέος, ὅς ῥα Θεοῖο
Βαστάσας οὔνομ' ἐθνῶν ἄντα καὶ ἡγεμόνων.
Ὃς πρὸ μὲν ἂρ κυκέευκες ὑπέρθυμα πίστιν ἀγαυὴν
Γράμμαθ' ὑπὸ σκιερῷ ἥμενος ἀφραδέως.
Αὐτὰρ ἔπειτ' ἀνέπαυσας ἑοῖς ἀτρύτοις καμάτοισιν,
Οὓς ἐφ' ὑγρῆς κρατερῶς καὶ στερεῆς ἀνέτλης·
Πτηνέ τε πεζέ τε χαλκομελὴς, ἀκάματος, ἀτειρὴς
Ὃς χθόνα πᾶσαν ἔδης καὶ φρίκα ποντογόνον.
Ἠέλιον κατ' ἄνακτα κυκλῶν τετρακίονα κόσμον
Πουλυπαθὲς πολύτλα, ναυαγὲ, μαστιγία.
Νῦν πόλιος Ῥώμης, νῦν Ταρσίδος ἔκγονε γαίης,
Ἠματίην κακίην ἐξαγοραζόμενος.
Πάντα πρόπασιν ἐὼν, ὄφρα πάντας κάρτα σαώσῃς
Δεινὰ μυθησέμεναι χρὴ δι' ἐπιστολάων.
C Ῥητήρ τε πρηκτήρ τε παναίολος οἷος ἀπ' ἄλλων,
Παῦλε, φίλη κεφαλὴ, οἶδα θρασυστομέων.

Fidem serva et vitam hospitalem, senex, fructum enim lumborum portat.

Ejusdem in S. Petrum crucifixum.

Domini pedes cruci affixi ad ima ibant; e cælo enim ad nos, sicut pluvia in terram, ut ros super plantas, descendit. Petri dein in crucem acti pedes in altum agebantur; cælum versus enim cursus] eum provexit.

Panegyris in magnum apostolum Paulum.

Paulum laudibus celebremus, Dei os æterni, vas electionis, præconem illustrissimum. Salve, anima mea
D *Paule, et os magna de te sonaturum adjuva; philtro etenim ambrosiaco animus meus captus est. Salve, discipulorum Christi gloria insignis, qui Dei nomen gentibus regibusque annuntiasti; qui quondam fidem turbasti et litterarum caligine cæcutiens male judicasti; qui postremo a laboribus quievisti, quos indefesso studio et multo cum sudore exantlavisti. Tu enim alis ac pedibus, vociferans, indefessus omnem terram peragrasti, imo mare ipsum pernatavisti; tu solem late regnantem per quatuor mundi plagas circuisti, multa passus, naufragium et corpore plagas expertus; quisquis es, Romanus aut Tarsensis, ærumnas quotidianas pertulisti, omnibus omnia factus, ut omnes salvares; de quibus omnibus epistolæ tuæ mentionem faciunt. Quantus qualisque deinde*

Ἀλλὰ σὺ, ὦ Θεὸς, ἐν τούτοις δὴ Παύλου ἀρωγὲ,
Μνώεο Θεοδώρου λάτριδος εὐσεβίας.
Ἡνίκα θεσπεσίῳ τε προήμενος ἀμφὶ θοώκῳ
Ἀνδρομέου βιότου μέτρα δικασπολέεις.

Ὅμοιοι εἰς τὸν Θεολόγον Γρηγόριον.

Θεολογίης μέγα κάρτος ἀείσομαι ἁγνὸν ἱρῆα
Γρηγόριον Ῥώμης ποιμένα κουροτέρης.
Ῥηθροσύνης κῦδος ἠῦ, πυρὸς μένος Ἀττικοῖο
Πνείοντα κρατερῆς εὖχος ἐπιγραφίης.
Παντοδαπῆς σοφίης ἐπ' ἀπείρονα κύκλα κιόντα
Τῆς νέον ἡμετέρης καί ποτε ὑμετέρης.
Παρθενίης, μέγα χαῖρ', ἐπιήρανε νύμφιε νύμφης,
Ἣ πρὸ μὲν ἐν Τριάδι καί τ' ἀΰλοισι νόοις,
Καὶ καθαρῇσι τρίτον ψυχαῖς ἐπιμίγνυται ἀνδρῶν,
Σὸν δὲ γέγηθε πλέον ἀμφιέπουσα λέχος.
Χριστιανῶν λάχεος χαῖρε πρόμε, πίστιος ἕρμα,
Ὑψηχὲς Τριάδος Στέντορ ὑπηρμένος,
Πῆμ' ὀλοὸν μανίης ἀδεινάων αἱρεσιάων,
Πῆμα Σαβελλιάο, πῆμα Μακεδονίου.
Πῆμα τμήξιθέου ὀλοόφρονος ἀνδρὸς Ἀρείου,
Ὃς Θεότητα τάμε, σοῖς δ' ἀπέτεμνε λόγοις.
Χαῖρε, λόγων μελέδημα, λαλοῦν ἀφίδρυμα σοφίης,
Ζωὸν ἄγαλμ' ἐπέων καί τε λογογραφίης.
Σκιρτητὰ πενθῆτορ ἁπάντεσι παντὸς ἀνάσσων,
Τριάδα μὲν πνείων, Τριάδα δ' ἐκλαλέων.
Τριάδα δὲ ζώων, Τριάδος δ' ὑπὲρ ἦτορ ὀλέσκων
Ἧς σὺ μὲν ἀμφιπόλῳ ἄρτι πάρεδρος ἔῃς·
Ἡμῖν δ', ὥστε μέλισσα, καλὸν μέλι κάλλιπες ὧδε, C
Σούς τε λόγους ἑτέρους, καὶ τὸ ἔμελλεν ἄρα.

A *Ὅμοιοι εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον.*

Καππαδοκῶν Βασίλειον ἀείσομαι ἀρχιερῆα,
Ἤθεσιν εὐπαγέα, καὶ σταθερὸν ξυνέσει·
Εἴδεϊ καὶ βιότητι διδάσκαλον ἁγνοσυνάων
Καὶ σιγόωντα μέγαν κήρυκα σωφροσύνης·
Βένθος ἅπαν λογικοῖς δαήμενον ὠκεανοῖο,
Νηῒ ὑπ' εὐσκάρθμῳ ὀξυπόροιο νόου.
Χαῖρε, μάκαρ Βασίλειε, βίου μερόπων παιδευτὰ,
Ἁρμονίη κόσμου νῦν πλέον ἐκ μελέος.
Θειογόνου σοφίης μέγ' ἀμύμονος ἐσθλὲ σαφητὰ,
Τῆς δ' ἅμα ὀψιτέρης καί τε παλαιοτέρης.
Εὐνομίου μέγα πῆμα κακοφρονέοντ' ἐνὶ θυμῷ,
Πνεύματι παγκρατέϊ λύσσαν ἀειράμενον.
B Τοῦ ῥα σαθρᾶς σοφίης κενοκόμπου τοὺς λαβυρίνθους
Δείξας ἑοῖο λόγου ἀῤῥαγέεσσι λίνοις.
Κτίσιος ὃς δεδάηκας ἀφ' ὑψόθεν αἴτια πάσης,
Οὐδὲ δαεὶς φθόνεσας ἐν μερόπεσσι φάναι.
Γαίην δ' εὐρυτάτην καὶ αἰθέρος ἄτρυτον οἶμον,
Πνοιοδότην τ' ἀέρα καὶ σέλας αἰθόμενον,
Καὶ ζώων τὰ γένεθλα βροτοῖς κατὰ μοῖραν ἔειπες,
Χθὼν ὅσα καὶ ὅσ' ἀὴρ καί τε θάλασσα φέρει.
Καὶ χλοερῆς βοτάνης ἰδιώματα πάντα μυθήσω,
Χαῖρε, μονοτροπίης στάθμιον ἀζυγέος.
Χαῖρε βροτῶν βιότητος ἐπ' εὔπορον οἶμον ἰθύντος,
Γήραος εὐκοσμίη, χαλινὲ κουροσύνης.

Ὅμοιοι εἰς τὸν Χρυσόστομον.

Χρυσολόγον μετὰ τοῖσι λιγαίνομεν Ἰωάννην,
Ῥώμης ὀψιτέρης ἀρχιερῆα μέγαν.
Ἐγκέλαδον μεγάλοιο χελιδόνα Πνεύματος ἁγνοῦ,

in sermone et in actionibus fueris, Paule charissime, ab aliis didici, et ingenue profiteor. Tu autem, Deus, Pauli auxiliator, Theodori servi tui memor esto.

Laudatio Gregorii Theologi.

Grande robur theologiæ, Gregorium sacerdotem sanctum novæ Romæ cantemus. Gloria ingens eloquentiæ, ignis Attici robur, quique vota ac preces gravi stylo enuntiavit, et sapientiæ multifariæ spatia ac terminos perscrutatus est, quæ nuper nostra, olim vestra fuit: salve, sponse amabilis virginis desponsatæ, quæ pridie in Trinitate immaterialibus ac puris D *virorum animabus commista, tuo potissimum lecto lætatur. Salve Christianorum dux, fidei defensor, altisonans Trinitatis advocatus, insaniæ hæresium perniciosæ destructor, Sabellii et Macedonii adversarius, Deum findentis et Christi osoris Arii pernicies, cujus tu animum irreligiosum sermonis gladio abrupisti. Salve, sermonum artifex, præco sapientiæ, statua viva carminum et operum eruditionis plenorum constructor, lætus idem ac mæstus omnium moderator, qui Trinitatem spirat et celebrat; qui per Trinitatem vivit et pro Trinitate vitam tradit; cujus tu modo socio consociatus eras; nobis autem, sicut apis, mel relinquis dulce, sermones tuos præsentes ac futuros.*

Magni Basilii laudatio.

Basilium canam Cappadociæ magnum sacerdotem, moribus integrum, mente firmum; qui indole et vitæ ratione doctor est puritatis, et qui vel tacens insignis prudentiæ præco exstitit. Oceani namque intellectualis abyssum nave vectus bene constructa percognitum habet. Salve, beate Basili, qui mortales vivendi artem doces; tu harmonia mundi discordantis; tu divinæ sapientiæ, antiquæ et novæ, præco. Tu Eunomii perniciosam doctrinam et controversiam forti animo destruxisti. Tu sapientiæ jactatricis labyrinthos inanes aperuisti et sermonis victricibus armis diremisti. Tu de totius creationis causis divinitus instructus, nec sic mortalibus doctrinam communicare recusasti. Tu terræ amplitudinem et aeris cursum indefessum; tu aerem, respirationis causam, tu solis splendorem, tu animantium originem hominibus scite demonstrasti, et quæ terra, quæ aer ac mare producunt, ostendisti, et herbæ viridis virtutes cunctas patefecisti. Salve, prudens rerum omnium moderator. Te saluto, qui mortalibus vitæ instituendæ rationem ostendisti; salve, senum ornamentum, adolescentiæ gubernator!

Chrysostomi laudes.

Joannis os aureum, Romæ novæ archiepiscopum celebremus, facundam hirundinem magni purique Spiritus, citharam sonoram dogmatis celebris Salve,

Δόγματος εὐαγόρου κίθαριν εὐμελέα.
Χαίρ', ἀγαθὴ κραδίη, χρυσοῦν στόμα, γλῶσσα λιγεῖα,]
Σειρὰ δέ θ' ἡμετέρη συντεδέουσ' ἀνέρας,
Καὶ σὺ φίλης βιότητος ὁπαζόμενος μακρὰ κύκλα,
Ἄγγελος οἰκτοσύνης ἐλπὶς ἀλιτροβίων·
Ἦτορ ἐὸν μερόπων ὑπὲρ ἐκπνείων ταλαεργῶν
Θειοφραδὲς μεγάλης μύστα θεηγορίας.
Σάρξ ἀποχῆς ὁσίη καὶ ἀΰλίη ἔνδοθεν ὕλης·
Πτηνὲ νόον γενέτωρ βίβλου ἀπειρεσίης.
Ἀντιοχεῦ γενέθλην κόσμου δέ τε παντὸς ὄνειαρ
Ἐσθλὰ δικαιοσύνης κλισμὸν ἐὸν προνέμων.
Οὕνεκα γὰρ κλήρους πολυπήμονος ἀμπελεῶνος
Ἔκ τε θοώκου ἔδης ἐξορίην ἀνέτλης,
Ἐν χαμάτοις δέ σ' ἔδω Βυζαντιὰς οὐ κατὰ κόσμον,
Ἐσθλὸν ἐὸν θεμένη ἀρχὸν ἀτασθαλίη
Ἀλλοτρίῃ ἐνὶ χώρῃ, ἀτὰρ σύ γε οὐ λίπες ἔμπης
Ὃν θρόνον, ἥν τε πόλιν βασιλίδα πολίων.
Ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα λυκαβάντων ὅλα κύκλα
Εὖ πυμάτην Ῥώμην ἀνακομιζόμενος.
Νεκρὸς ἐὼν περ ἔειπες ἀπάντεσιν ἀμφ' εἰρήνην
Τοῖα καὶ φιλαοέτων ἐστὶν ἄεθλα βίου.

Ὅμοιοι εἰς τὸν Γρηγόριον Νυσσέα.

Γρηγόριον μετέπειτα κασίγνητον Βασιλείῳ
Ποιμένα Καισαρέων, ποιμένα Νυσσείων,
Μέλψομαι οὐχ ὑπὲρ αἶσαν ἀγάφρονα ἄνδρα καὶ ἐσθλὸν]
Δεύτερον Εὐνομίου πῆμα Θεοπτολέμου,
Δεύτερον ἀρχεγόνοιο σαφήτορα κοσμογονείης,
Πλάσιος ἀνδρομέης ἵστορ' ἐριφραδέα.
Χαῖρε, φύσις πτερόεσσα, ταχὺς νόος, ἡδὺ μύθημα,
Ἡδυμελὴς χαρίτων κῆπος ἐριπλοκάμων.
Γλῶσσα μέλι σταλάουσα Ὑμηττίου ἥδιον οἶον,
A Φρὴν σταθερή, καθαρῆς ἄνθεμα σωφροσύνης.
Δυσσεβέοντος ὄλεθρε, θεμείλιον εὐσεβεόντων,
Ὀρθοτόμε Τριάδος λάτρι μεγασθενέος,
Ἀτραπὸν ὃς σκιόεσσαν ἀείσματος ὑψηλοῖο,
Κρυψινόου μεγάλου τοῦ Σαλομὼν γενέτην,
Εὔπορον ἄμμιν ἔφηνας ἑῆς φαέεσσι σοφίης
Σκῶλον ἅπαν βαλέων οἴμου ἀπ' ἐκ μεσάτης·
Ὃς μὲν Νυσσαέεσσιν ἐπίσκοπος οἷον ἐτύχθης,
Οὐδ' ἄρα Νυσσαέας οἷον ἐπισκοπέεις,
Πάντα βροτῶν δὲ γένεθλα, τὸ σὸν πέλεν, ἠδ' ἔτι καὶ νῦν]
Πάντα τεοῖσι λόγοις κόσμον ἐπισκοπέεις.
Ὑμνητὰ μακάρων περιώσιον εὖχος ἱρήων,
Ὃς λόγον ἀμφὶ βίῳ καὶ βίον ἀμφὶ λόγῳ
Ἥρμοσας ἐμμελέως ἐρατὸν δ' ὑπὸ λῖνον ἀείσας
B Οὔασιν ἐς κραδίης χάρμα μέγα σταλάεις.

Εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον ὅμοιοι.

Οἶκτον ἀτὰρ μετέπειτα λιγαίνομαι, οἶκτον ἀείδω,
Οἶκτον ἐπικροτέω, οἶκτον ἐμὴ κιθάρη
Μέλπεται ἢ μερόπεσσι τί λώϊον οἰκτοσυνάων;
Νικόλαον Νικίης ἀρχιθόωκον ἁγνόν.
Χαῖρ', ἐλέοιο θάλασσα γλυκύῤῥοε, σωσιάνειρα,
Οὔατα καὶ κραδίη γοργὰ λιταζομένοις.
Ὃς πολιὸν πενίης βαρυνούσου λύσαιο ἄνδρα,
Τρισσῶν θυγατέρων δυστυχέων γενέτην.
Νύκτα δι' ὀρφναίην χρυσοῦ βασιλέων ἀπὸ δεσμοῦ
Τρισσοὺς λατριδίῃ, κἄμπαλιν ἴχνε ἄγων.
C Ὃς προτόνους τέμνων τε καὶ ἱστία πάντα Βελίου
Νηὸς ὑγροσκελέος νηὸς ἀελλομάχου
Πόντισας ἔς τε βέρεθρα καὶ ἠερόεντ' ἐς Ἀΐδην,
Ὥστ' ἐν ὕπνοις μολέων κοίρανον ἀμφὶ μέγαν.
Χρυσολάτρην δ' ἐφ' ὕπαρχον ἐλύσαο ἀνέρας οἴτου
Δεινὸν ὁμοκλήσας καὶ δέος ἀμφιχέας;
Ὥστ' ἀπ' ἄκρης ποτὶ ναῦν ταύτην πεσεόντα κεραίης

optime hominum, os aureum, lingua canora, catena quæ viros jungit, et tu qui vitæ curricula complecteris, angelus misericordiæ, consolatio perversorum, qui pro miseris mortalibus vota facis, magnæ theologiæ mystes eloquens; caro sancta abstinentiæ quæ immaterialis in materia degis; avis genitrix libri indefiniti, qui mundi universi generationem somnium censes et justitiæ thronum exhibes. Tu enim perniciosam vineam et thronum ipsum cum exsilio mutasti. Te Byzantium cum miseriæ laboribus certantem vidit et suum fecit dominatorem in terra aliena; tu autem thronum et urbium reginam reliquisti. Post triginta autem annos Romam novam recuperasti, et licet vita defunctus omnibus pacem prædicasti et vitæ certamina perhibuisti.

In Gregorium Nyssenum panegyris.

Age, Gregorium Basilii fratrem, Cæsareensium ac Nyssenorum pastorem canamus, virum sane probum et integrum, eumdemque secundum adversarium Eunomii Dei osoris, qui mundi creationem doctissime demonstravit. Salve, natura alata, intellectus promptus, verbum dulce, hortus gratiarum belle crinitarum jucundus. Lingua mel distillans, Hymettio dulcius. Mens firma, puræ flos sapientiæ; impiorum flagellum, piorum fundamentum; Trinitatis potentissimæ cultor strenuus, qui cantus excelsi viam, qui Salomonis perspicacis originem patefecisti; qui sapientiæ viam et pharum monstrasti; qui Nyssenorum episcopus factus non horum tantum episcopus fuisti, sed omnium terræ gentium ac populorum antistes ad nostra usque tempora exstitisti, sanctorum sacer-
D *dotum decus perpetuum; qui rationem vitæ et vitam rationi conformem reddidisti et dulci camœna cordis aures canendo delectavisti.*

In sanctum Nicolaum.

Misericordiam canam, misericordiam celebro; misericordiam lyra mea resonat. Quid enim mortalibus dulcius cantari quam misericordia potest? Nicolaum Niciæ sanctum archiepiscopum celebro. Salve, mare misericordiæ dulce quod viros salvas, auris item et cor supplicantibus; qui virum canum e duris paupertatis vinculis liberasti, trium miserarum patrem filiarum; qui per noctem tenebrosam ab aureis regis vinculis retentos liberasti; qui navis madidæ tempestatibus agitatæ machinas in ponti et inferni abyssum dejecisti; ut regem magnum in somniis videns viros a

Καὶ λυγρὸν ἦσι κόρη; ἀμφιθέοντα μόρον
Ζωὸν ἑοῖς ἑτάροισι θαλασσοπόνοισιν ὄπασσας,
Χεῖρά τε καί τε νόον εἰς πόλον ἀμπετάσας.
Χαῖρε, Θεοῦ κραδίη, χαῖρ', οἰκτοσύνη Πάτερ ἐσθλὲ,
A Σπλάγχνα Θεοῦ μερόπων οὕνεκα πιμπράμενα.
Χαῖρε, καὶ ὑμνητῆρι Θεὸς χάριν ἀμφὶς ὀπάζῃ
Ἔς τε ῥέοντα κάτω καί τε μένοντα βίον.

malis erueres, horrendum vociferans et timorem injiciens ut ab extrema antenna in navem lapsus itineris sociis vitam servaveris, manibus ac mente simul in cœlum porrectis. Salve, Dei cor, salve, Pater piissime qui per misericordiam hominibus opem tulisti. Salve, et cantatori Deus gratiam det in utramque vitam.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙΣ ΕΟΡΤΑΙΣ
ΕΚΤΕΘΕΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΑΣ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΟΦΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

—

THEODORI PRODROMI

EXPOSITIO CANONUM IN FESTA DOMINICALIA
CONSCRIPTORUM
A SANCTIS DOCTISQUE POETIS COSMA ET JOANNE DAMASCENO.

(MAI, Spicil. Rom. tom. V.)

—

Προοίμιον πρὸς τὸν Ὀρφανοτρόφον.

Ἔοικας, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν τῶν ἐν ταῖς Δεσποτικαῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορταῖς μελουργηθέντων ᾀσμάτων τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις ἀνδράσι καὶ ὑποφήταις τοῦ Πνεύματος, ἡμᾶς ἐξήγησιν προκαλούμενος, ἄντικρυς ἐκείνων τῆς εὐαγγελικῆς καὶ θείας παραβολῆς ἐξεργάζεσθαι, καὶ παρὰ δεῖπνον καλεῖν με λαμπρὸν ὁμοῦ καὶ βασιλικὸν, εὐπρεπῆ προβεβλημένον πάντα τῶν ἐδωδίμων τὰ κάλλιστα. Μαίνεσθαι οὖν ἂν εἰκότως δοκοίην εἰ διὰ ζεύγη βοῶν τυχὸν, εἴτε γυναῖκα, εἴτε ἀγρὸν κατὰ τοὺς λήρους ἐκείνους καὶ μισοδείπνους τὰ θεῖα, τοσαύτης χλιδῆς καὶ τρυφῆς, καὶ τηλικαύτης πανδαισίας ἔξω βάλοιμι ἐμαυτόν· καὶ μὴ μόνον τοιαύτης ἀμβροσίας πεινή- B σαιμι, ἀλλὰ καὶ ὑπόδικον ἐμαυτὸν ταῖς ἀραῖς τῆς ἀπειθείας καταστησαίμην· ἢ ἐμοῦ πρὸς τὴν κλῆσιν ἀφηνιάζοντος, ὦ μακάριε, καὶ τὸ, Ἐρωτῶ σε, λέγοντος, ἔχε με παρῃτημένον, ἀπορήσεις πτωχῶν καὶ ἀναπήρων καὶ χωλῶν καὶ τυφλῶν, οὓς ἀνθ' ἡμῶν καλέσεις εἰς ἑστιατόριον; Καὶ μὴν πολλῶν σοι τοιούτων ὁ παρὼν περίβολος ὑπερπέπλησται, ὡς μηδὲ ἄν σοι δεήσειεν εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας ἐπελθόντι τῆς πόλεως, καλέσαι τούτους τοὺς ἀναπήρους· ἀλλ' ὑπηχῆσαι μόνον τὸ δειπνοκλητήριον, καὶ τοὺς κατὰ φυλὰς καὶ σμήνη πρὸς τὴν κλῆσιν αὐτίκα συνεῤῥωγέναι· οὐκοῦν πᾶσαν τὴν ἤδη πρόφασιν ἐῤῥεῖν ἐῶν, ὑπακούσω σοι τῷ καλοῦντι· λαβὼν ἄγαγέ με παρὰ τὸ δεῖπνον καὶ ἀνάκλινον ὅπως ἄρα καὶ βούλοιο· καὶ

Procemium ad Orphanotrophum.

Videris, homo Dei, nos exhortari, ut carmina in festis Dominicis a viris sanctis et Spiritus sancti sacerdotibus decantata exponamus, quandoquidem, evangelicam et divinam parabolam in opus vocans, ad cœnam celebrem ac regiam, quæque cibum omnium maxime egregium offert, me invitare dignaris. Quare utique insanirem, si boves emptos, aut uxorem nuper ductam, aut agrum coemptum, ut fecerunt illi Dei osores, prætexens, de sacro illo convivio me excluderem. Sic enim non solum ambrosiæ participatione me privarem, sed inobedientiæ cri- C *minis me reum facerem. Quid enim? Si invitationem recusarem ac, Excusatum me habe, dicerem, nonne tu, vir beate, pauperes, claudos, cæcos mei loco ad sacrum convivium vocares? Jam vero certe domus tua talibus repleta erit, ita ut opus tibi non foret in compita et vicos civitatis prodire et peregrinos invitare. Ubi primum enim ad mensam tuam vocaveris, multitudo ac turba te audiet. Igitur citra omnem prætextum vocem tuam exaudiam. Velis igitur ad cœnam me introducere, et locum, quem voles, assignare. Manducemus panem cœlestem et angelicum humano more; et ubi taurus aut vitulus evangelicus*

δειπνῶμεν τὰ ἐπουράνια, καὶ ἄρτον ἀγγέλων τρώγωμεν ἄνθρωποι· κἂν τίς που καὶ ταῦρος ἢ σιτιστὸν εὐαγγελικὸν τῇ τραπέζῃ συμπαραχέοιτο· στρυφνότερος λέγω νοῦς ἢ λέξις γλαφυρωτέρα, ἰσχυροτέρας τῆς διαμασήσεως, ἢ τῆς ἀλήσεως χρήζοντα, διαμασώμεθα· καὶ ταῦτα γὰρ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, καὶ τοῖς λογικοῖς μυλίταις ἀλήθωμεν, ἵν' οὕτως, εἰ δοίη Θεὸς, ἀληλεσμένην τὴν τροφὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐκπορίσωμεν.

Ἀρκτέον δέ φασιν, ὅθεν ἄρχεσθαι ἄμεινον· ἄμεινον δὲ τῷ ἐνιαυσιαίῳ κύκλῳ συνάρχεσθαι, καὶ τούτου συμπεριοδεύειν ὑψηλότερον ζωδιακὸν κύκλον τῆς τῶν Δεσποτικῶν κανόνων ἀκριβοῦς ἐξηγήσεως· κἀπειδὴ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἐνιαυσιαίας περιφορᾶς ἡ τῆς σταυρικῆς ὑψώσεως καθαγιάζει πανήγυρις, τὰ ἐπὶ ταύτῃ μελουργηθέντα τῇ τοῦ θεσπεσίου λύρᾳ Κοσμᾶ προεξηγώμεθα κρούματα· πολλὴν μὲν γὰρ καὶ τὴν ἱστορίαν ὁ θεῖος οὗτος τῷ μεγάλῳ κανόνι εἴπερ τις ἄλλος προβέβληται· πολλὴν δὲ καὶ τῷ ποιητικῷ τῆς λέξεως ἐνυποκαθημένην ἔχει δεινότητα· καὶ οὐκ ἄν τις δύναιτο ῥᾳδίως αὐτῷ παρακολουθεῖν, μὴ οὐχὶ πάνυ τρόφιμος ὢν ἁπάσης ἱερᾶς ἱστορίας τῆς πρεσβυτέρας ἅμα καὶ νεωτέρας. Ἐντεῦθεν οὖν ἀρκτέον τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ τὰ ὑποδυσκόλως πως εἰρηθέντα ἐν αὐτῷ διασαφητέον· καὶ ἄλλως γὰρ ἄθυμόν ἐστι τοῖς εὐσεβέσιν ἡμῖν καὶ νόμος οἷον ἀπαραχάρακτος ἐκ τῶν πατέρων ἄχρι καὶ ἡμῶν διαβὰς, ἀρχὴν παντὸς γράμματος τὸ σωτηρικὸν ποιεῖσθαι σημεῖον, ὡς ἂν ἐκεῖθεν βοηθουμένου τοῦ γράφοντος, εὐπετῶς ὅτι μάλα καὶ ἀπροσώπως ἡ γραφὴ διανεύοιτο. Ἀλλ' εὐσεβείας προφθάνει τοῦ μέλους ἡ χάρις καὶ προαρπάζει μου τὴν διάνοιαν· βαβαὶ γὰρ ὅσων ἰΰγγων καὶ μουσικῶν στεφάνων ὁ

A κανὼν ὑπερπέπλησται· καὶ τάχα ἂν καὶ προκατεμουσούργησα τὴν ἐξήγησιν, εἰ μὴ περιττός τις ἔμελλον δόξαι καὶ μεῖζον τοῦ ἔργου ποιεῖσθαι τὸ πάρεργον· γυμνῷ γοῦν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῷ κανόνι ἐπιβλητέον, καὶ τούτῳ ὑποκαθήμενον τούτῳ νοῦν διερμηνευτέον, τῆς τε λέξεως τὸ ἀπεξεσμένον στρογγύλλοντας περισμιλευτέον. Ἔδει μὲν οὖν περὶ τῆς τοῦ αὐτοῦ κανόνος ἀκροστιχίδος πρῶτον εἰπεῖν· ἐπειδὴ οὐδεμία ἐν αὐτῇ ἐστιν ἀσάφεια, κατὰ ῥῆμα μόνον ταύτην προεκθετέον· σταυρῷ πεποιθὼς ὕμνον ἐξερεύγομαι· δίκαιος ὢν ὡς ὄντως ὁ μελῳδὸς, εἰκότως καὶ ὡς λέων πέποιθε, κατὰ τὴν Γραφὴν, καὶ πεποιθότως τὸν ὕμνον τοῦ σταυροῦ φησιν ἐξερεύγεσθαι, οὐκ ἀπὸ τῆς περιπαθήσεως μόνης, ἀλλὰ δὴ καὶ

B ἀπὸ τῆς ἐρυγῆς, λέοντα δεικνὺς ἑαυτόν· « Λέων » γὰρ, φησὶν, « ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Πλὴν, ὦ θαυμάσιε μουσουργὲ, τῶν μὲν λεόντων ἡ ἐρυγὴ καταπληκτική τέ ἐστιν καὶ ἐκμανὴς καὶ δυσοδεστάτη· ἃ δὲ σὺ ἐξερεύγῃ πρὸς ὕμνον τὸν τοῦ σταυροῦ, τὸ ἐναντίον ἅπαν χαριέστατά τε καὶ μουσικώτατα, καὶ εὐωδίαν πνευματικὴν ἀποπνέοντα. Μήποτ' οὖν ἐκεῖνο μᾶλλον τὸ ψαλτικὸν ἁρμόσει σοι πρὸς τὰς ἐρυγὰς, τὸ, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν; Καὶ πάνυ μὲν οὖν· ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμεῖς τῷ σταυρῷ πεποιθότες τοῦ ὕμνου τοῦ σταυρικοῦ τὴν ἐξήγησιν ἐρευγώμεθα.

Ὠδὴ α', ἦχος πλ. δ' εἱρμός.

C « Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε τῷ Ἰσραὴλ πεζεύσαντι· τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς Φαραὼ τοῖς ἅρμασι κρατήσας ἥνωσεν ἐπ' εὔρους διαγράψας τὸ ἀήττητον ὅπλον· διὸ Χριστῷ ᾄσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν ὅτι δεδόξασται. »

mensæ appositus fuerit, aut ubi mens vel sermo sublimis, et qui fortioribus dentibus opus habet, offertur, operam rei huic demus, et, utut valebimus, spiritalibus molaribus perfringamus ac molamus, ut sic, Deo dante, nutrimentum præparatum assistentibus exhibeamus.

At principium, unde decet, capiamus; et cum melius sit, cum cyclo annuo initium facere, canonum Dominicorum expositionem claram perhibeamus; et cum cyclus anniversarius velit, ut sanctæ crucis erectionis panegyris fiat, carmina a sancti Cosmæ lyra decantata repetamus. Vir enim hic sanctus historiam sanctam per magni canonis ordinem celebravit et poetico sermone felicissime evulgavit. Quare qui eum comprehendere voluerit, omni sacra historia tum antiqua cum nova imbutus esse debebit. Hinc igitur exordiendum erit, atque ita ut quæ minus lucide ab ipso prolata sint, dilucidentur. Aliter enim nobis, pro pietate nostra, difficile est, legem inconcussam quæ a sanctis Patribus ad nos usque descendit, et quæ omnis scripturæ fundamentum est, rite interpretari, ita ut scriptura qua par est ratione eruatur. Sed jam sacri carminis deliciæ mentem captivant; nam rhythmo ac coronis musicis canon ipse superabundat, atque fortasse expositionem, ut mu-

sicorum filii facere solent, exorsus essem, nisi timerem ne nimis multus circa operis parerga esse viderer. Igitur canonem ipsum exposituro sensus qui ei subjacet, dilucidandus et dictionis asperitates explanandæ videntur. Quo in loco de canonis acrostichide primum verba facere visum est; et cum in ea nihil non clarum sit, voces singulæ tantum interpretandæ veniunt. In cruce igitur confisus hymnum produco. Poeta rite et secundum scripturam animosus sicut leo crucis hymnum dicit, non indole solum, sed cantu quoque leonem se ostendens. Leo

D *enim, ait, rugiet, et quis non timebit? Sed, o Musarum amice, leonum rugitus terribilis est et insanus et male olet. Hymnus autem, quem tu de sancta cruce cantas econtra jucundissimus et plane rhythmicus est et odorem spiritualem efflat. Nonne igitur id quod cor meum canit, boni ominis ad spiritum esse videtur? Sine dubio. Sed jam nos quoque cruci fidem habentes hymnum sanctæ crucis exponamus.*

Carmen I, sonus IV, hirmus.

« Moyses crucem virga formando mare Rubrum « filiis Israel divisit; Pharaonis autem currus armis « invictis disrupit. Quare Christo hymnum celebre- « mus Deo nostro quia glorificatus est. »

Ἑρμηνεία.

Γενναῖον καὶ ἡρωϊκὸν ὡς ὄντως ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τὸ τοῦ μέλους ἅλμα τῷ μελῳδῷ, καὶ αὐτὸ τοῦτο κατὰ τὴν ἀκροστιχίδα λεόντειον· ἴδε γὰρ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς· ἐπὶ τῇ τε ᾠδῇ πρώτῃ γὰρ ἀκολούθως ἥρμοσε τὸν εἱρμὸν, καὶ ἅμα τῆς ἐν χεροῖν ὑποθέσεως οὐκ ἐξέστη τῆς σταυρικῆς πανηγύρεως· ἀλλὰ μίαν λαβὼν ὑπόθεσιν τὸν Μωϋσέως ῥάβδον, καὶ τὴν Ἐρυθρὰν ὑπ' αὐτῆς τεμνομένην θάλασσαν, τῇ τε ᾠδῇ τὸ καθῆκον ἀπονενέμηκε, καὶ τοῦ σταυροῦ τὴν χάριν ἐξύμνησε· μᾶλλον δὲ αὐτὴν τὴν τῆς πρώτης ᾠδῆς ὑπόθεσιν πρωτότυπωμα εἶναι ἀπέδειξε τοῦ σταυροῦ. Ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ λέξιν ἐπισκεψώμεθα τὸν εἱρμόν· κἀπειδήπερ ἀπορία, φασὶν, ἀρχὴ ἀπορίας, ἀπορητέον πρῶτον ἀπορίαν ταύτην οἶμαι οὐκ ἄλογον.

Εἴποι γὰρ ἄν τις δικαίως πρὸς αὐτὴν τοῦ μελῳδοῦ τὴν ῥῆσιν διαπορούμενος· πῶς εἰπὼν σταυρὸν χαράξας Μωϋσῆς, καὶ χαραχθῆναι ἤδη γενόμενον τὸν σταυρὸν διὰ τῆς λέξεως αἰνιξάμενος, ἐπήγαγεν ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμεν; Οὐ γὰρ δήπου μετὰ τὸ χαράξαι τὸν σταυρὸν διέτεμε τὴν Ἐρυθρὰν, καὶ αὐτῆς τὰ τμήματα ἥνωσεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ τέμνειν καὶ ἑνῶσαι, τὸν σταυρὸν ἐχαράξατο· ἀντίφορον οὖν μᾶλλον ἐχρῆν εἰπεῖν· Ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διατεμὼν ὁ Μωϋσῆς καὶ τῇ ἐπιστρεπτικῇ καὶ πλαγίᾳ ἑνώσας ταύτης τὰ τμήματα, οὕτως ἐχάραξε τὸν σταυρόν· τὸ δὲ προειπόντα τὴν διὰ Μωϋσέως ὅλην διαχάραξιν τοῦ σταυροῦ ἐπαγαγεῖν τὴν ἐπ' εὐθείας τῆς θαλάττης τομὴν, μὴ καὶ σόλοικον ἂν εἴη καὶ κακόζηλον καὶ ἀδιανόητον, καὶ ποιητικῆς ἐκείνης ἀνάξιον; Τοιοῦτον γάρ τι λέγειν ἄντικρυς ἔοικεν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγον ὅτι Ὁ δεῖνά τις ἄν-

A θρωπος τέκτων οἰκοδομησάμενος οἶκον, καὶ ἀπαρτίσας αὐτὸν, καὶ ἀκεραιήσας ὁλοκληρότατα, εἶτα θεμέλια ὑπέβαλε, καὶ τοίχους ἐπὶ τοῖς θεμελίοις ἀνήγειρε, καὶ τὴν στέγην τούτοις ἐπωρεφήσατο.

Πρὸς δὴ ταύτην τὴν ἀπορίαν τοῦτο ἐπιλυομένως ῥητέον, ὅτι τε διπλῆ ἐστι τῆς τοῦ *χαράττειν* λέξεως σημασία· ἔστι μὲν *χαράττειν* καὶ τὸ διὰ χειρῶν χαράττειν, καὶ τὸ αἰσθητικῶς· ὡς ὅταν εἰκόνα τυχὸν καὶ ἐπιστόλιόν τι χαράττομεν, ἢ ἄλλο τι τῶν χαραττομένων ἢ γραφομένων· ἔτι χαράττειν καὶ προτυποῦν τι· ὡς ὅταν λέγομεν ὅτι ἡ βάτος ἡ καιομένη καὶ μὴ κατακαιομένη ἐχάραττε τὴν ἀειπάρθενον Θεομήτορα· οὐ γὰρ δήπου αἰσθητῶς καὶ διὰ χειρῶν ἡ βάτος ἔγραφε τὴν Παρθένον, ἀλλὰ συμβολικῶς καὶ τυπικῶς. Διχῶς οὖν, ὡς εἴρηται, τοῦ *χα-*
B *ράττειν* λεγομένου, ἐνταῦθα κατὰ τὸ δεύτερον σημαινόμενον εἴληπται ἡ λέξις τῷ ποιητῇ, καὶ οὕτω ληφθεῖσα, οὐδεμίαν ἀπορίαν παρέξει τῷ λόγῳ· τὸν γὰρ σταυρόν φησι προχαράξας καὶ προδηλώσας καὶ προαινιξάμενος ὁ Μωϋσῆς τῇ μὲν ἐπ' εὐθείας προτέρᾳ τάσει τῇ ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε θάλασσαν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ πεζεύοντος ταύτην καὶ ἤδη πεζευσάντος· τὴν δὲ, ἤγουν τὴν δευτέραν, τῆς αὐτῆς ῥάβδου τάσιν, πλαγίως ὕστερον κροτήσας καὶ ἐπιστρεπτικῶς, τὰ τῶν ὑδάτων ἥνωσε τμήματα κατὰ τῶν ἁρμάτων Φαραὼ, ἐπὶ τοῦ πλάτους τῆς θαλάσσης τὸ ἀνίκητον ὅπλον, δηλαδὴ τὸν σταυρὸν, αἰσθητῶς διαγράψας διὰ τοῦ ἐπ' εὐθείας ἰῶτα, καὶ τῆς ἐπιστρεπτικῆς κεραίας.

Ὅτι δὲ σύμβολον ἦν τοῦ θείου σταυροῦ ἡ κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θαυματοποιία, παντί που δῆλον· διὰ
C γὰρ τῆς οἰκείας ῥάβδου, τοῦ σταυροῦ δηλαδὴ, καὶ ὁ

Interpretatio.

Poetæ in carminis initio dictio nobilis et heroica, et acrostichis ipsa leonini aliquid præ se fert. A principio enim carmini primordiali hirmum adaptavit, et in expositione a sanctæ crucis panegyri haud recessit; sed Moysis virgam celebrandam sibi proponens et de diviso mari Rubro verba faciens, carmen ipsum rite disposuit, et sanctæ crucis gratiam celebravit, imo primi carminis argumentum crucis archetypum protulit. Sed jam hirmum verbo tenus exploremus, et cum dubium dubii initium esse dicatur, de hoc ipso verba facere haud absurdum videtur.

De poetæ enim mente in carmine proferendo quærens aliquis recte dixerit: Quomodo Moyses crucem formans, imo jam formatam dictis annuens mare Rubrum virga divisit? Non enim post crucis signum formatum mare Rubrum divisit et coadunavit, sed post divisionem et adunationem ejus crucem designavit; imo econtra dicendum erat: Moyses mare Rubrum virga recta divisit, obliqua partes ejus junxit atque ita crucem plasmavit; nonne absurdum ac perfidum et indignum illius poetices foret dicere Moysem totam crucis figuram per maris divisionem induxisse? Æque enim ridiculum foret dicere: Homo aliquis architectus domum construens, a partibus superioribus incepit, postremo fundamenta jecit, et postremo tectum imposuit.

Huic disquisitioni solvendæ reponendum quod duplex est sensus verbi χαράττειν; *primo enim manuum ope, tum æsthetico more id facimus, ut quando imaginem aut epistolam formamus. Tum per typum formare significat, ut quando dicimus quod rubus ardens et non combustus Deiparam semper virginem significat. Non enim modo sensibili aut per manus rubus Virginem designavit, sed symbolice aut typice. Cum igitur, sicut dictum est, duas illud verbum significationes habeat, hoc quidem loco cum*
D *secundo significatu a poeta vox accipitur, et sic intellecta nequaquam dubiosa apparet. Crucem enim Moyses præfigurando et præsignificando et innuendo prima virgæ extensione mare Rubrum filiis Israel transeuntibus divisit. Secundam vero virgæ extensionem obliquo motu maris spatia contra Pharaonis currus concidere jussit, supra maris latitudinem signum invictum, crucem dico per iota et apicem perscripsit.*

Quod autem miraculum circa mare Rubrum crucis divinæ symbolum fuerit, nemini non obvium. Per specialem enim virgam, crucem inquam, novus Moyses, Salvator, cujus virga rectitudinis virga regni est, ut in psalmo est, rubrum peccatum divisit. Ru-

νέος Μωϋσῆς ὁ Σωτὴρ, οὗ ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας ἐστὶ, κατὰ τὸ ψαλλόμενον, τὴν ἐρυθρὰν διέτεμεν ἁμαρτίαν. Ἐρυθρὰ δὲ πάντως ἡ ἁμαρτία οὐ μόνον ὅτι αἵματι παρείκασται τῇ Γραφῇ, ὡς τό· « Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος· » καὶ τό· « Ὁ ἐκζητῶν τὰ αἵματα, αὐτῶν ἐμνήσθη· » καὶ παρ' ἄλλῳ προφήτῃ· « Αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις· » ἀλλ' ὅτι καὶ Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφωνότατος τὴν αὐτῆς ἐρυθρότητα διαῤῥήδην ἀναδείκνυσιν· « Ἐὰν μὲν ὦσιν ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι, » λέγων, « ὡς φοινικοῦν, ὡς χίονα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ· » τὴν οὖν ἐρυθρὰν, ὡς ἔφημεν, ἁμαρτίαν οὕτω διατεμὼν ὁ Σωτὴρ, τοὺς μὲν Ἰσραηλίτας ἡμᾶς, εἰς τὴν ἔρημον τῆς ἁμαρτίας ἀπάθειαν διεβίβασε· τὰς δὲ Φαραωνίτιδας δαιμονικὰς δυνάμεις ἐπόντωσεν· αἳ δικαίως ἂν καὶ ἅρματα λέγοιντο, B διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ τὴν οἴησιν ὑφ' ἧς κατεβλήθησαν· οὐ γὰρ δήπου διὰ τὴν ἁρμονίαν, ἐπεὶ μηδὲν παρὰ ταῖς ἀποστατικαῖς δυνάμεσιν ἥρμοσται· ἄρA ρυθμα δὲ πάντα ταύταις ἐστὶ καὶ ἀνάρμοστα.

Εἰκότως δὲ καὶ τριστάται καλοῖντο· ὡς ἐκ τριῶν τῶν κεφαλαιωδεστέρων τρόπων τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει τὴν στάσιν ἐγείρουσαι καὶ τὸν πόλεμον, θυμοῦ φημι καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τῆς τῶν λογικῶν περιπτώσεως ἐξ ἁγνῆς τε ψυχῆς συναπαρτίζεται ὁλομέλεια· διό φησι, Χριστῷ ᾄσωμεν Θεῷ ἡμῶν ὅτι δεδόξασται. Τοῦτο τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦ εἱρμοῦ ἐλήφθη μὲν αὐτολεξεὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μωϋσέως ᾠδῆς, ἡρμόσθη δὲ προσφυέστατα τῇ κατὰ τὸν σταυρὸν πανηγύρει. Εἰ γὰρ δόξα τοῦ Κυρίου ἐστί τε καὶ λέγεται ὁ σταυρὸς, ἄρα καὶ τὸ σταυρωθῆναι, ὑψωθῆναι λέγεται· τοῦτο δὲ δοξασθῆναι κληθείη, καθάπερ αὐτός φησιν· « Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· » οὐ μόνον δὲ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ὀνομάζεται ὁ σταυρὸς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀρχὴ, ὡς παρὰ Ἡσαΐᾳ, « Οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· » τῷ γὰρ σταυρῷ κατὰ τὸν πολὺν ἐν θεολόγοις Γρηγόριον συνεπαίρεται, κ. τ. λ.

brum enim utique peccatum est non solum quod in Scriptura sanguini assimilatur, ut illud : Viri sanguinum et fraudis ; *et illud :* Qui sanguinem quærit, memor ejus erit ; *et apud alium prophetam :* Manus vestræ sanguine repletæ sunt, *sed quod regius quoque Isaias peccati ruborem diserte memorat :* Si peccata vestra, *dicens*, plane rubra sunt, sicut nivem ea dealbabo ; et, si sicut coccinum, sicut lanam dealbabo. *Igitur Salvator, sicut diximus, peccatum rubrum distinguendo nos quidem Israelitas in peccati desertum perduxit, Pharaonis* C *autem infernales copias undis obruit, quas recte currus dixeris propter fluctuationem, non vero propter harmoniam, quæ nulla est apud copias rebelles, apud quas omnia incongrua et discordia apparent.*

Recte vero etiam tristatas appellaveris ; ex tribus enim præcipuis humanæ naturæ vitiis, ira et pravis cupiditatibus rebellionem ac bellum excitant, dum ex anima sancta et recto judicio concordia nascitur. Quare dicit : Christo Deo nostro carmen celebremus, quia glorificatus est. Hunc quidem hirmi finem e Moysis carmine desumpsimus, mirifice enim ad sanctæ crucis panegyrim se adaptavit. Si enim Domini gloria est et dicitur crux, crucifigi quoque exaltari nuncupatur, quod idem et glorificari dici potest, sicut ipse dixit : Nunc Filius hominis glorificatus est. *Non solum autem gloria Unigeniti crux nominatur, sed etiam principium, sicut apud Isaiam,* Cujus principium super humero ejus ; *cum cruce enim secundum eximium theologum Gregorium una exaltatur, etc.*

THEODORI PRODROMI

EX EXPOSITIONE

IN CANONEM SABBATI SANCTI.

(Apud Leonem Allatium *De libris ecclesiasticis Græcorum*, p. 74.)

D

Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μέν ἐστιν ἄχρι καὶ πέμπτης αὐτῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδροῦντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐννάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. Ἀλλὰ πολὺ πρότερον, ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ, καὶ παρθένος Κασία τοὔνομα τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρη-

Præsens canon opus quidem est ad quintam ipsam odam Marci episcopi Hidruntini, ab eaque usque ad nonam magni poetæ Cosmæ, sed multo ante, ut ex non scripta traditione discimus, mulier quædam nobilis, casta et virgo, cui erat nomen Cassiæ, ejusmodi modulationis prima fuit auctrix, et canonem ipsum

μάτισε, καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο. Οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ' ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι λόγοις τὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μουσουργήματα, τὸ μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ, καὶ τοὺς εἱρμοὺς ἐγχειρίσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν. Καὶ ἔοικεν ἀληθεύειν οὗτος ὁ λόγος· οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἱρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρῆται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρομένοις αὐτῷ τὰ πολλὰ, αὐτίκα γὰρ τοῦ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα. Καὶ τοῦ, Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, τὸ σίγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα· ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, ἀντ' ἐκείνων ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τὸ, Κύριε Θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σίγμα τὸ, Σύμβολα τῆς ταφῆς σου. Ἔκ τε οὖν τούτου δῆλόν ἐστι τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἱρμοὺς, καὶ ἐξ ἐκείνου δὲ οὐχ ἧττον τοῦ λέγειν ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς πρώτης ᾠδῆς, Ἀλλ' ἡμεῖς ὡς νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν. Νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλονότι ἡ καὶ μελοποιὸς, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικός ἐστι A τὸ μελούργημα, ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ᾄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνὴρ, Ὡς αἱ νεάνιδες, εἶπε, τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν. Ἀλλὰ ἤδη καὶ τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος ἐπισκεψώμεθα, διπλῆν τινα καὶ ταύτην οὖσαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἢ δικόρυφον ὡς ὁ Παρνασὸς, ἢ διθύραμβον ὡς οἱ Διονύσου ὕμνοι, ἢ ὡς τὰ ἔν τε χέρσῳ καὶ θαλάσσῃ ζῶντα τῶν ζώων ἀμφίβια. Ἕστ' ἂν μὲν γὰρ τετραῴδιον ἔμενε τὰ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ μέλη, μέρος ἰάμβου ἦν ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου λέγω ἰάμβου τοῦ, Προσάββατόν τε Σάββατον μέλπω μέγα. Οὗ ἰάμβου τὸ ἥμισυ μὲν προείληφεν ἡ μεγάλη Παρασκευὴ τὸ, Προσάββατόν τε, τὸ δὲ λοιπὸν ἥμισυ τὸ, Σάββατον μέλπω μέγα, ἐνταῦθα παρελήφθη. Ἐπεὶ B δὲ ἐδέησεν ἐκταθῆναι τὸ μέλος καὶ τὸ τετραῴδιον γενέσθαι κανόνα ὁλόκληρον, ἀναλόγως συνολοκληροῦται καὶ ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ ἀντὶ μέρους ἰάμβου ὅλος ἴαμβος γίνεται. Ὧδέ πῃ ἔχει· Καὶ σήμερον δὲ Σάββατον μέλπω μέγα.

absolvit; qui vero eam subsecuti sunt, melos admirati, dignum nihilominus judicantes muliebribus sermonibus herois illius Cosmæ cantiones conjungere, melos tradentes Marco, et hirmos consignantes, Tropariorum compositionem illi soli commiserunt. Et sane traditio hæc non videtur a veritate aberrare, neque enim hirmorum litteris capitalibus in acrostichide Marcus utitur, licet illi multum conferrent: statim enim illius, Κύματι θαλάσσης, unde majus K, nec non illius, Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, te super aquas, Σ, *quam maxime illi in acrostichide conducunt, sed his neglectis tanquam alienis nec propriis operibus loco eorum Troparia conscribit a* K *quidem incipiens illud,* Κύριε Θεέ μου, Domine Deus meus, *ab* Σ *vero illud,* Σύμβολα τῆς ταφῆς σου, symbola tuæ sepulturæ. *Ex hoc utroque manifestum est melos hirmosque Marci non esse, et eo etiam æque probe evincitur cum dicat in primæ odæ hirmo:* Sed nos tanquam juvenculæ Domino cantemus. *Juvencula enim cum esset ipsa modulationis artifex, et hoc idem ostendere volens canticum illud mulieris esse, cum duæ essent choreæ apud Exodum, primam odam canentes, una quidem ex masculis, altera ex feminis, ipsa masculorum spernens, veluti quæ mulier erat, Tanquam juvenculæ, dixit, Deo canamus. Veruntamen et ipsam canonis acrostichidem, duplicem illam quoque, et ut ita dicam, bicipitem veluti Parnassum, vel dithyrambum, ut sunt hymni in Bacchum, velut ea quæ et in mari, et in terra vivunt animalia amphibia consideramus. Donec enim Tetraodion erat, quod in sancto* C *Sabbato concinitur melos, iambi principium erat acrostichidis, illius nempe, qui incipiebat,* Προσάββατόν τε Σάββατον μέλπω μέγα, Ante Sabbatum Sabbatum cano magnum. *Cujus iambi mediam quidem partem præripuit magna Parasceve, nempe* προσάββατόν τε, ante Sabbatum, *reliquum vero, nempe* Σάββατον μέλπω μέγα, Sabbatum cano magnum, *hoc in loco relictum est. Attamen cum opus esset melos elongari, et Tetraodion integri canonis partes sustinere, proportione quadam et acrostichis integratur, et iambi mutili loco, iambus integer succedit hunc in modum:* Καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. Et hodie vero Sabbatum cano magnum.

—

ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

—

SAPIENTISSIMI ET ELOQUENTISSIMI

DOMINI

THEODORI PRODROMI

EPISTOLÆ.

(Partim ex interpretatione Lazeri, partim ex nostra.)

—

Α'. — *Τῷ ἐφόρῳ.*

Ἡμεῖς μὲν, ὀλβία μοι καὶ σοφωτάτη ψυχὴ, τρίτην ταύτην ἡμέραν ὅλως ἀναπεπταμένοις ὠτίοις τῆς ἱερᾶς σου χελιδόνος ἐαρινόν τι μέλος καραδοκοῦντες κάθήμεθα· ἡ δὲ οὐκ οἶδ' εἴτε τὴν ἡμετέραν ἐρημίαν βδελυττομένη (εἰώθασι γὰρ χελιδόνες τοὺς πολυανθρωποτέρους τῶν χώρων μᾶλλον περιλαλεῖν), εἴτε τὸ περὶ ἡμᾶς δυσχείμερον δυσχεραίνουσα, σιγᾶν ἐθέλει καὶ ἔτι καὶ τὴν μελῳδίαν διαναβάλλεται· διαφθονουμένη μὲν ἡμῖν τοῦ μέλους οὐκ ἂν εἴποιμι, ἀναξίους δ' ἴσως κρίνουσα τῆς ᾠδῆς. Ἀλλὰ μὴ σύ γε, ὦ βελτίστη μοι χελιδόνων, μακρὰ σιγήσαις τὸν χειμῶνα ἡμῖν ἐκτείνουσα, ἀλλ' ᾆσον, καὶ τὸ τῆς θυμηδίας ἔαρ τῇ ᾠδῇ συμπαρένεγκε. Εἰ γὰρ μίαν χελιδόνα ἔαρ ἀκούομεν μὴ ποιεῖν, ἀλλὰ σύ γε τοῦτο ποιήσῃς, ὅτι A τοι καὶ τῶν λοιπῶν χελιδόνων ὑπέρκεισαι. Εἰ γὰρ ὁ εἷς μυρίοι παρ' Ἡρακλείτῳ, ἐὰν ἄριστος ᾖ, πάντως καὶ ἡ μία χελιδὼν ἀντὶ μυρίων λογίζοιτο ἂν, ἐὰν κληρῶται τὸ ἄριστον. Μυρίαι δὲ χελιδόνες θᾶττον πάντως ἔαρ ποιήσουσιν, ὡς ἔγωγε ἤδη καὶ τὴν ἡμέραν ἐαρινὸν γελῶσαν ὁρῶ, καὶ τὴν βοτάνην ἠρέμα τῆς γῆς ὑποφυομένην, καὶ τοῖς ἄνθεσιν οἷον τὰ δένδρα τριχούμενα. Μετὰ τοιούτων σε τῶν ἐλπίδων, ὦ ἱερὰ σειρὴν, περιμένομεν· μὴ γοῦν ἐπὶ τῶν ἐλπίδων ἔτι καθῆσθαι ἡμᾶς ἀπολίπῃς, ἀλλ' ἄμειψαι γραφῇ τὴν γραφὴν, μὴ δυσχεράνας ὅτι τοι ἀντὶ χαλκέων δίδως τὰ χρύσεα, ἀλλὰ μᾶλλον γήλους (1) ὑποπλησθεὶς, ὅτι ψυχὴν ἀνακτᾷ μυρίων ἀνιαρῶν κατακεχυμένην (2). Ἔῤῥωσο.

I. — Ephoro.

Nos quidem, o sapiens felixque anima, post tertium ipsum diem arrectis auribus sacræ hirundinis tuæ carmen exspectantes sedemus. Hæc autem nescio an nostram hanc solitudinem aversata (consuevere enim hirundines in frequentissimis locis esse loquaciores), an frigidæ hujus tempestatis pertæsa tacere adhuc vult cantumque suum differre pergit in dies. Neque enim nobis illam invidere dicam indignos forte nos esse censens. Ne taceas, o hirundinum optima, silentio tuo hiemem nobis diuturniorem efficiens: imo cane, cantuque veris nobis voluptatem repræsenta. Etsi enim dicere solemus, ver ab una hirundine nequaquam effici, facies tu tamen, quia reliquas hirun- B *dines antecellis. Si enim unus qui optimus sit pro decem millibus est, juxta Heraclitum; et una hirundo pro decem millibus computari debet, sic eveniat esse illam optimam. Hirundinum vero decem millia celerius omnino ver facient; ut et ridentem vernum ego diem videre possim et herbam e solo molliter erumpentem, atque in capillorum morem arbores floribus onustas. Hanc spem foventes te, o sacra Siren, exspectamus. Ne ergo postquam hoc speravimus adhuc ita morari sinas, sed epistolis epistolas repende; nec dedignere, quod pro ære tu aurum exhibeas; gaude potius quod animum leves sexcentis ærumnis obrutum. Vale.*

(1) γήθους Cod. Vat.
(2) Ita in Cod. nostro: sensus satis manifestus, vera lectio obscura; forte κατακωκυομένην, plorantem.

Β'. — *Εὐχαριστήριος τῷ νομοφύλακι, πρωτεκδίκῳ, καὶ ὀρφανοτρόφῳ, κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστήνῳ.*

Εἶτα τραγῳδοὶ μὲν καὶ διθυραμβοποιοὶ, θεσπέσιε δέσποτα, (μέτρον δὲ ὁ διθύραμβος, ἐν Κορίνθῳ μὲν εὑρημένον ὑπὸ Ἀρίωνος τοῦ Μηθύμνηθεν, πολὺ δὲ τὸ ἐνθουσιῶδες μετὰ χορείας ἔχον καὶ βακχικὸν), βοῦν τινα μόνον ἢ ἀμφορέα ἔπαθλα τῆς ᾠδῆς κομιζόμενοι, ὅμως οὐχ ὑφίεσαν τῆς ὁρμῆς, οὐδὲ ἐνεδίδοσαν διθυραμβῳδοῦντες, ἢ τραγῳδοῦντες· ἐγὼ δὲ, μικρῶν τῶν ἐπὶ σοὶ ῥημάτων, καὶ οὐδέν τι ἄλλο ἢ εὔνοιαν μόνην προβεβλημένων, τοσαύτας καὶ οὕτω μεγίστας ἀντιλαμβάνων τὰς ἀμοιβὰς, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο, τὴν ὑψηλήν σου γλῶσσαν καὶ ἱερὰν τῆς ἐμῆς οὐθενείας πολλαχοῦ καὶ πολλάκις πλουτῶν ἐπιμνήμονα, οὐ πάντα κατὰ νώτου θέμενος τὰ λοιπὰ, ἓν τοῦτο διὰ B βίου μόνον, τὴν σὴν εὐφημίαν, προχειριζοίμην, ὡς μὴ μόνον ἑπτάκις σε τῆς ἡμέρας αἰνεῖν, ἀλλ' ἀπειράκις ἀπείρως, εἰ οἷόν τε τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἐν τοῖς σοῖς ἀδολεσχεῖν δικαιώμασι τὴν καλλίστην ταύτην καὶ ὅλοις προφήταις ἀδολεσχουμένην ἀδολεσχίαν; Καίτοι πῶς ἂν εἴη τοῦτο μὴ ἐπιεικῶς ἀνοήτου, καὶ πόῤῥω φιλοσοφίας ἐλαύνοντος, ὃν ἔδει καὶ κατὰ κόῤῥης παιόμενον ὑπὸ σοῦ, καὶ ὠθούμενον ὑπὸ τράχηλον, καὶ τί οὐχὶ πάνδεινον πάσχοντα, ὑμνεῖν σε καὶ οὕτω, καὶ διὰ γλώττης ἄγειν εὐφήμου, αἰδοῖ σου πάντως τῆς ἀρετῆς, τοῦτον, καὶ εὖ πάσχοντα, καὶ μυρίαις ὅσαις ταῖς χάρισι δεξιούμενον, νῦν μὲν τῇ χειρί σου, νῦν δὲ τῇ γλώττῃ, σχολῇ καὶ ἀπομύτ-

A τεσθαι πρὸς τὸν ὑμνητήριον; Εἰ δὲ καὶ ἁ χεὶρ (1) τὰν χεῖρα νίζει, τὸ Ἐπιχάρμειον, καὶ τῷ δότῃ δίδωσί τις, τὸ Ἡσιόδειον (2), καὶ τὸν ξύοντα ἀντιξύειν, τῇ παροιμίᾳ (3) δοκεῖ, καὶ χάρις ἐστὶν ἡ τίκτουσα χάριν (4), κατὰ τὴν τραγῳδίαν· πῶς οὐ τὰς Ὁμηρικάς μοι χρησθῆναι γλώσσας εὐξαίμην, καὶ περιστήσεσθαί με τὴν οἰκουμένην ὅλην, ὡς θέατρον, ἵνα σου ἐπὶ πᾶσι τὸ ἐγκώμιον ὑψηλολογήσωμαι;

Ἴστω γοῦν οὐρανὸς ὕπερθεν, ἴστω δὲ κάτωθεν γῆ· ἴστω δὲ τὰ λοιπὰ τῶν στοιχείων, ἡ τοῦ ὕδατος φύσις, ἡ τοῦ ἀέρος χύσις, ἡ τοῦ πυρὸς λεπτομέρεια, ὡς ἰδοὺ τὰ χείλη μου οὐ μὴ κωλύσω, τοῦτο δὴ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ ψαλτῳδούμενον, τοῦ παντοίως ὑμνηγορεῖν σοι τὰ χαριστήρια. Καὶ ταῦτα διῆλθον, οὐχ ὅτι σὺ τῆς κάτω καὶ φαινομένης δόξης ἐρᾷς· οὐδ' B ὅτι τῆς ἐξ ἀνθρώπων εὐφημίας ἥττων καθέστηκας, ἀνὴρ παντὸς ἐπαίνου κρείττων γενόμενος, καὶ αὐτὸς εἰς ὕμνον ἀποχρέων ἑαυτῷ, κἂν ἄνθρωποι σιωπήσαιμεν· ἀλλ' ὅτι τοι τὸ τῆς ἀχαριστίας ἐγὼ πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιτίμιον δέδοικα, καὶ ὑποστέλλομαί γε, τὴν παροιμίαν (5), μή με τοῖς μυριζομένοις συγκατατάξῃ νεκροῖς. Ἔπειτα εὔχομαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, εὐφημεῖν, ψέγειν δὲ μηδὲ τοὺς κακοὺς, δικαιότατον τοῦτον φόβον φοβούμενος, μή τις καὶ πάλιν Τίμων νεώτερος ἀγαθόν με ψέγειν προσαγορεύσειεν, ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος τὸν Σπεύσιππον. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ καὶ μὴ σὺ τῶν ἐπαίνων δέῃ, ἀλλὰ σοῦ οἱ ἔπαινοι δέονται, οὐ μᾶλλον ἐπαινοῦντες ἢ διὰ τοῦ ἐπαινεῖν ἐπαινούμενοι. Ὑμνῶ γὰρ

II. — Gratias agit Alexio Aristeno, nomophylaci, C protecdico et orphanotropho, ob laudes quas is in ipsum pro concione effuderat.

Tragœdi ac dithyrambici poetæ, domine illustrissime (est autem dithyrambus metrum ab Arione Methymnensi inventum, enthusiasmo ac saltationi et Bacchanalibus aptum), bovem simplicem aut amphoram pretii loco reportantes, bacchari et genio poetico indulgere continuabant. Ego autem, qui pro exiguis ad te verbis ex benevolo animo prolatis remunerationem plus quam meritam obtineo, linguam tuam sacram quæ ad exiguitatem meam comparata primas fert partes, minime spretis aut neglectis cæteris rebus, per totam vitam tuam tantummodo laudem celebraverim, ut non solum septies te quotidie [1]*, sed in D infinitum, si fieri potest, collaudem, et in exaltanda justitia tua eloquentiam prophetis dignam expromam. Hoc vero hominis male sani et ab omni philosophia alieni fuerit, quem a te verberari strenue ac castigari par esset, siquidem et sic te lingua blandiente hymnis celebrat, te qui ipsum licet maxima eum fortuna amplectatur, manu ac lingua tractare ut meretur, es destinatus. Si autem manus manum*

C lavat, ut Epicharmus dicit, aut si danti dat aliquis, ut est in Hesiodo, aut si fricantem refricat, ut est in proverbio, aut si gratia dat gratiam, ut dicunt poetæ tragici: quomodo non Homericam loquelam optem mihi, ut coram omnibus terræ incolis ad cœlum laudes tuas efferam?

Sciat igitur cœlum superne, sciat terra; sciant cætera elementa, aquæ natura, aeris mixtura, ignis subtilitas, quod labiis meis non temperabo et quod, ad Davidis psalmographi exemplum [2]*, dona tua incessanter cantu celebro. Hæc autem dico non quasi gloriæ terrestris vanæque tu cupidus sis, aut hominum laudibus seducaris, tu qui omni panegyri major es, qui tui ipsius es hymnus, licet nos cæteri silentio virtutes tuas prætereamus; sed quia ingratum animum D inter pessima pono vitia, et quod timeo, ne, ut est in proverbio, mortuis conditis similis habear. Tum precor, ut bonos pro virili parte laudem, malos autem ne objurgem, id magno meo jure ante omnia timens ne alter Timo me qui bonus sum, vituperare præsumat, ut antiquus ille vir Speusippum. Illud vero scito quod si tu non laude eges, certe laudes te opus habent ob vicem reciprocam. Valde enim illud Cice-*

[1] Psal. CXVIII, 164. [2] Psal. XXXIX, 10.

(1) Conf. Plat. in *Axioc.* t. III, p. 556, C.
(2) Hesiod. *Op.* v. 353
(3) Arist. *Or. I, pro IVor viris*, c. 141, t. II, p. 84, lin. 5.
(4) Sophocl. *Aj.* v. 522.
(5) Erasm. *Adag.* chil. III, cent. III, adag. 30, col. 683.

ἐγὼ κἀκεῖνο τὸ τοῦ Κικέρωνος, ὃ πρὸς τὸν στρατηγικώτατον Κάτωνα (6), Ῥωμαίω δ' ἄμφω τὼ ἄνδρε, σοφῶς ἀπεφθέγξατο· Εἰ καὶ μὴ Κάτων δεῖται Ῥώμης, εἰπὼν, ἀλλ' ἡ Ῥώμη Κάτωνος.

Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος φιλόσοφος (οἶδας τὸ τῆς πρεσβυτέρας εὖχος Ἀκαδημίας, τὸν Πλάτωνα [7]) ἕκαστον τῶν τῆς παρ' αὐτοῦ πολιζομένης πολιτείας ἀνδρῶν μιᾶς τινος καὶ μόνης εἶναι τεχνίτην τέχνης νενομοθέτηκε· μηδὲ γὰρ τὸν φιλόσοφον περὶ δικαστικὴν ἐστράφθαι χρῆναι καὶ νομικὴν, μηδὲ περὶ φιλοσοφίαν αὖθις τὸν δικαστὴν, ἵν' οὕτω ταῖς τέχναις τὸ ἄκρον καὶ τὸ εὖ περιγένοιτο. Εἰ δέ τις ἔλθοι, φησὶ (8), ποικίλος ἀνὴρ καὶ παντοδαπὸς, τοῦτον προσκυνεῖν μὲν καὶ ἀποδέχεσθαι, ὡς ἱερὸν καὶ θαυμαστὸν, ἀποφαίνεται, εἰς ἑτέραν δ' ὅμως πόλιν ἐκπέμπειν ἐρίῳ πρότερον στεψαμένους αὐτὸν καὶ μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς χεαμένους. Ἴσως γὰρ θειοτέρας αὐτὸν ἠξίου καὶ οὐ κατὰ ἄνθρωπον τῆς τιμῆς. Εἰ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐπ' ἐκείνης ἦμεν τῆς πολιτείας, τίνα ἄλλον ἐχρῆν, εἰ μὴ σὲ, σοφώτατε νομοφύλαξ, προσκυνηθῆναι μὲν καὶ ἀποδεχθῆναι, ὡς ἱερὸν, στεφθῆναι δὲ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ μύρον περιχυθῆναι, ὡς τὸ εἰκός; Καὶ τίς γὰρ ἄλλος, ὡς σὺ, πολλαῖς μὲν τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ὡμίληκεν, ἁπασῶν δὲ τούτων τὰς ἀκροπόλεις κατείληφεν; Ἐμαίευσέ σε Γραμματική· καὶ φεῦ τῆς ὀρθολεξίας! ὅσος μὲν ἐτυμολογίαν εὑρεῖν, ὅσος δὲ ἀναλογίαν ἐκλέξασθαι, καὶ ὁ- A πόσος κρῖναι ποιήματα πέφυκας; Ἐθρέψατό σε Ῥητορική· καὶ φεῦ τῶν τῆς πειθοῦς ἰύγγων καὶ τῶν σειρήνων! ὅσος μὲν συμβουλεῦσαι, ὅσος δὲ δικάσασθαι πέφηνας, καὶ ὅσος μὲν διὰ γλώττης προβάλλεσθαι τὸ νοηθὲν, ὅσος δὲ καὶ χάρτῃ ἐπισημήνασθαι (9); Πολυεύκτῳ μὲν οὖν τῷ Σφηττίῳ σοφῷ ῥήτωρ μὲν ἄριστος Δημοσθένης, εἰπεῖν δὲ δεινότατος Φωκίων προσηγορεύετο, ὡς τούτου μὲν ἐκεῖνον ἐν τῷ ῥητορεύειν καὶ γράφειν, ἐκείνου δὲ τοῦτον ἐν τῷ λέγειν καὶ δημηγορεῖν ὑπερβάλλοντος. Σὺ δὲ καὶ ἐπ' ἀμφοῖν κεκλήρωσας (sic) τὸ εὐδόκιμον, ταῖς μὲν ῥητορείαις τὸν Δημοσθένη, ταῖς δὲ δημηγορίαις ὑπερβαλλόμενος τὸν Φωκίωνα. Ἠνδρωσέ σε μετὰ ταῦτα Νόμος καὶ Νομοθετική· καὶ φεῦ τῆς εὐθυδικίας, τῆς ἰσοῤῥεποῦς πλάστιγγος, τοῦ κανόνος, τῆς στάθμης, B τῆς ἱερᾶς θέμιδος! ὅσος μὲν ἀκοῦσαι μετὰ πραότητος ἀναπέφανται, ὅσος δὲ ψηφηφορῆσαι μετὰ εὐθύτητος, μὴ δεκάζων κρίσιν, μὴ προσώπου, μὴ δώρου λῆψιν πρὸ τῆς ἀληθείας τιθέμενος; Ἐῤῥίφθω γὰρ ἐκεῖνο τοῦ ἔπους καὶ ἀπεσκυβαλίσθω, ὅ φησι·

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας (10).

Σὺ μὲν ὕμνεις τοὺς Μίνως, ἄνθρωπε, καὶ τοὺς Ῥαδαμάνθυας, τοὺς οὕτω μεγαλοπρεπεῖς καὶ σεμνοὺς δικαστὰς, ὡς κατὰ κυνὸς (11), ἢ χηνὸς, ἢ πλατάνου ὀμνύοντας πρότερον, ἔπειτα ὡς ὑπ' ἀσφαλεῖ καὶ βεβαίῳ τῷ ὅρκῳ περαίνειν τὸ ψηφηφόρημα· ὡς καλοὶ γάρ σου οἱ δικασταὶ, καὶ ἄξιοι νεκροῖς θεμι-

ronis probo quod ad Catonem virum bello maxime C *strenuum, Romanus ad Romanum, dixit : Si Cato Roma opus non habet, at Roma Catone.*

Philosophus ille Atheniensis (Platonem enim, veteris Academiæ ornamentum, cognitum habes) legem tulit ut quivis eorum qui in republica ab ipso instituta viveret, unius alicujus artis peritus foret. Non enim philosophum, dicebat, juridicum aut legislatorem, aut judicem ad philosophiam converti debere; ita enim et artibus et artificibus bene consultum arbitrabatur. Ubi autem vir catus ac multiplex venerit, venerari quidem et hospitaliter excipere ut virum admiratione dignum, sed protinus lana redimitum et cum capite unguentis delibuto in aliam urbem mittere. Fortasse enim honore divino magis quam humano dignum censebat. Quod si et nos in ista republica viveremus, quem alium nisi te, doctissime legum custos, venerari et in honore haberi, ut sacrum caput autem redimiri et unguentis delibutum exhiberi deceret? Quis enim alius, sicut tu, artes ac litteras coluit et iis quasi arce et castello potitus est? Te grammatica ut obstetrix in lucem produxit, et quidem nemo sicut tu ortholexis et etymologiæ analogiæque magister atque arbiter, poematum autem judex æquus unquam exstitit.

Rhetorica te nutrivit, sed amotis mendaciis ac si- *renibus; te ad consulendum promptum, ad jus dicendum aptum formavit, ita ut mentis cogitata lingua proferre et litteris mandare æque idoneus sis factus. Polyeuctus Sphettiensis Demosthenem oratorem optimum, fortissimum autem Phocionem proclamavit, ita quidem, ut Demosthenes in scriptione et dictione rhetorica, hic autem in concionando coram populo primas teneret. Tu autem utrumque in arte superas, stylo quidem Demosthenem, Phocionem autem concionando vincens. Te lex et legislatio virili induit ingenio; tibi præsto fuere pectus disertum, in loquendo æquabilitas, canon, numerus ac mensura, jus sanctum. Quoties auditores cum suavitate loquentem, sententiam ferentem alacriter, judicii rectitudini* D *submissum, sine acceptione personarum veritati incorruptæ servientem te viderunt! Nullam profecto rationem habeamus ejus qui dicit :*

Dona deos, dona reges augustos pervertunt.

Tu quidem Minoa et Rhadamanthum judices venerandos ac summe colendos laudibus celebras, quorum religio vel circa canem, anserem, platanum severa, ut litem exiguam secundum jusjurandum solemniter datum exsequantur; sunt enim judices dignissimi qui mortuis jura dicant. Ego autem doctum legum custodem celebro qui e republica Platonica cum unguentis et diade-

(6) Conf. Plut. in *Caton.* § 32, ed. Reisk, t. IV, p. 419.
(7) Conf. Platon. *de leg.* l. VIII, pag. 846, O.
(8) Id. *de repub.* lib. III, tom. I, pag. 377, E; 378, A.
(9) Conf. Fabr. *Bib. Gr.* lib. IV, cap. XXXII, t. IV, p. 486.
(10) Conf. Platon. *De republ.* lib. III, p. 390, E.
(11) Conf. Schol. Aristoph. ad *Av.* v. 521.

στεύειν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἐμὸν καὶ σοφὸν ὑμνήσομαι νομοφύλακα, τῆς μὲν Πλατωνικῆς, ὡς ἔφαμεν, πολιτείας ἱερῶς ἐκπεμφθέντα μετὰ μύρου καὶ στέμματος, ἐπὶ δὲ τὴν βασιλίδα τὴν Βυζαντίδα μετενεχθέντα πολλῷ ἱερώτερον, καὶ ταῖς δυσὶ ταύτης μέρεσι συμμεμερισμένον, τῇ συγκλήτῳ, φημὶ, καὶ τῷ βήματι· κἂν ταύτῃ μὲν νομοφυλακτοῦντα, ἐν δὲ τούτῳ πρωτεκδικοῦντα, καὶ δι' ἀμφοῖν σεμνύνοντα τὸ πολίτευμα. Εἰ γάρ τι πειστέον Πλάτωνι, πειστέον δὲ, χρῆναι λέγοντι (12) δύναμιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τύχην φρονήσει συνελθεῖν καὶ δικαιοσύνῃ, ἵνα κάλλος καὶ μέγεθος αἱ πολιτικαὶ λαμβάνοιεν πράξεις· τίνι ἂν ἄλλῳ μᾶλλον συνεισελθούσας ἅμα πάσας ταύτας εὑρήσομεν; Τύχη μὲν γὰρ καὶ δύναμις ἄνωθεν περιελθοῦσα, οἷον ἀπὸ γένους, ταῖς πρὸς βασιλέως ηὐξήθη τιμαῖς· φρόνησις δὲ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς γενέσεως ἐγκατεσπάρθησαν τῇ τούτου ψυχῇ. Ἔπειτα ἡ δικαιοσύνη μὲν τῇ μαθήσει, ἡ φρόνησις δὲ τῇ πείρᾳ συνεπηυξήθησαν. Φιλοσοφίας δέ σε παντοδαπῆς κατακώχιμον, ὀρφανοτρόφε, ἄντικρυς δείκνυσι τὸ πρὸς νοῦν ἀποβάπτοντα πρότερον τὴν λέξιν οὕτω προφέρεσθαι· ὅπερ καὶ Ζήνων ἐναργὲς φιλοσοφίας τεκμήριον ἔθετο. Ἀλλ' οὕτω μέν σε Γραμματικὴ καὶ Ῥητορικὴ καὶ αὖ Νομοθετικὴ, καὶ Φιλοσοφία, δικαιότατε πρωτεκδίκων, ἐτιθηνήσαντο· οὔτε, κατὰ τῶν τινας εὐφυῶν, ῥᾳδίως τε λαμβάνοντα τὰ λεγόμενα, καὶ ῥᾳδιώτερον ἀποβάλλοντα· οὔτε αὖ, κατὰ τῶν τινας ἀφυῶν, χρονίως τε λαμβάνοντα καὶ παρακατέχοντα χρονιωτέρως· ἀλλ' ὀξύτατα μὲν καὶ ἐν ἀκαρεῖ τὴν γνῶσιν δεχόμενον, ἀποβάλλοντα δὲ οὐδ'

A εἰς αὐτὰς τὰς Ἀκεσαίου σελήνας (13). Τὴν δὲ περὶ τὰ πολιτικὰ τῶν πραγμάτων σοφὴν οἰκονομίαν καὶ μεταχείρισιν, τί ἄν τις ἢ καὶ πόσον εἰπὼν ἐναργῶς παραστήσειεν; Ἁρμόσει γὰρ ἐπὶ σοὶ ἐκεῖνο τὸ Ἀρχιλόχειον, μικρόν τι παρῳδηθέν· ὑπάρχεις γὰρ κατ' αὐτὸν,

Ἀμφότερον, θεράπων μὲν πραγματικοῖο θεοῖο (14), καὶ

Μουσάων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.

Ἀθῆναι ταῦτα καὶ Θῆβαι, καὶ ἡ ἄλλη ἀνακηρύττει Ἑλλὰς, καὶ αὐτὰ τὰ πόῤῥω τῆς Ἀττικῆς· τὰ μὲν καὶ ὀφθαλμοῖς σε ἡγεμόνα μέγιστον ἱστορήσαντα, τὰ δὲ καὶ τῷ πτερῷ σε τῆς φήμης ἐλθόντα δεξάμενα. Καὶ πάλαι μὲν ὁ Ἀθηναῖος ἔφη σοφὸς ἐν ἐπιστολῇ (15), « τὴν οἰκουμένην ὅλην εἰς μόνον ἀποβλέπειν τὸν
B Δίωνα. » Ἐγὼ δὲ τὸν Δίωνα μὲν θαυμάζω τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις ἐντυγχάνων· τὸ δὲ παρὰ τῆς οἰκουμένης ἀποβλέπεσθαι πάσης τῷ ἐμῷ ἀνατίθημι νομοφύλακι. Εἰ γὰρ ἡ τῆς οἰκουμένης καρδία ἡ βασιλεύουσα καθέστηκε πόλις, αὕτη δὲ ὅλη πρὸς αὐτὸν ἀφορᾷ, εὔδηλον ὡς τῇ καρδίᾳ καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν συμπεριαχθήσεται σῶμα. Δίκη συνίσταται περὶ τὰ βασίλεια, καὶ τὸν νομοφύλακα ἡ σύγκλητος περιβλέπονται, ἄλλος ἄλλο τι τῆς ἐκείνου φωνῆς προαρπάσαι φιλονεικοῦντες. Ψῆφος περὶ τὰ ἱερὰ κροτεῖται ἀνάκτορα, καὶ οὐδεὶς ὃς οὐ τῷ πρωτεκδίκῳ τὰ πρωτεῖα τοῦ λόγου δίδωσιν. Ἆρα οὐ πρὸς ἕνα τοῦτον ἡ σύμπασα Βυζαντὶς, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, ἡ οἰκουμένη σύμπασα, βλέπει; Εἰ δὲ μέρος τῆς οἰκουμένης εἰσὶ καὶ οἱ πένητες, οἱ τὰ σώματα βεβλαμμένοι καὶ πε-

mate expulsus, in regiam urbem Byzantii pervenit, non sine numine divino, ibique curiæ ac tribunali adjunctus est ut et legum custodiæ et juri dicendo operam daret, sicque reipublicæ ornamento esset. Nam si Platoni fides habenda, est autem, dicenti, vires ac fortunam ingenio ac justitiæ associandas esse, ut quæ in republica fiunt pulchritudinis ac magnitudinis speciem præ se ferant: cui hæc omnia magis quam tibi inhærentia reperiemus? fortuna enim et fortitudo a majoribus traditæ regia munificentia auctæ; prudentia et justitia inde a nativitate animo insitæ sunt. Huc accedit quod justitia doctrinæ præceptis, intelligentia experientia duce incrementum ceperunt. Philosophiæ denique amor, divinitus tibi inspiratus pupillorum nutritor, verba cogitationibus plane respondere demonstrat; quod Zeno quoque certum philosophiæ testimonium esse asserit. Sic igitur Rhetorica, Grammatica, legum condendarum scientia lacte quasi suo te nutrierunt. Apud te non, sicut apud non paucos, quæ auribus hauseris, brevi intereunt; nec ut apud alios per tempus quoddam comprehensa breviori tempore retinentur; imo quæ mentis acumine collegisti, nunquam e memoria decidere sinis. Quis porro satis

C *explanabit peritiam tuam circa res politicas quas semel capessivisti? In te enim illud dictum Archilochi leviter mutata forma quadrat; nam secundum eum*

Tu Dei omnipotentis servus es, et Musarum dulce donum calles.

Athenæ autem ac Thebæ et cæteræ Græciæ provinciæ vel longissime ab Attica distantes illud attestantur, quæ quidem te ducem magnanimum expertæ sunt, aut sermonibus fama sparsis acceperunt. Athenæus enim in epistola quondam dixit totum orbem oculos in Dionem convertere. Equidem Dionem admiror historicorum opera legens; quod autem totus orbis admirabundus oculos in aliquem convertat, id legum custodi amico meo vindico. Si enim urbs regia universi orbis cor est, et eadem in ipsum convertit
D *oculos, cordi reliquum corpus obtemperaturum esse manifestum est. Justitia circa acta regia, et legum custos a senatu in honore habetur magno; quippe cujus vocem ac verba in suum quisque commodum convertere satagit. Sententiæ in templis Deo sacris colliguntur, et omnes protecdico primas eloquentiæ partes attribuunt. Nonne igitur totum Byzantium, aut potius totus orbis hunc unum respicit? Si autem orbis pars*

(12) Conf. Platon. *De republ.* lib. IV, p. 427, E.
(13) Conf. Erasm. *Adag.* chil. I, cent. V, adag. 55, col. 184.
(14) Conf. Athen. lib. XIV, pag. 627. C. Plutarchus in *Phoc.* cap. VII. Themist. orat. *de virt. reg.* XV, pag 185, B.
(15) Plat. ep. IV, tom. III, pag. 320, D.

A ῥερρημένοι τὰ μέλη, καὶ τὸν ἔξω ἄνθρωπον οὐκ ἀκέραιοι, πρὸς τίνα ἄλλον καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς οἰκουμένης ἂν ἀποβλέψειεν ἢ πάντως πρὸς τὸν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ὀρφανοτρόφου ἐπωνυμίας τὴν ψυχικὴν διαδεικνύντα διάθεσιν; Καὶ τὸ μὲν ἔθνος, οἱ Ψύλλοι, τὰ τῶν θηρίων ἰᾶσθαι δήγματα λέγονται, τοῖς στόμασιν ἕλκοντες τὸν ἰόν· σὺ δὲ, ὀρφανοτρόφε λαμπρότατε, τοὺς πενίᾳ καὶ νόσοις, ὡς ὑπὸ βαρυτέρων θηρίων πεφαρμαγμένους θαυμασιωτέρως ἐξιᾷς, ἐξέλκων τῷ στόματι τὸν ἰόν. Κελεύει γάρ σοι τὸ στόμα τόνδε ἢ τόνδε τραφῆναι τῶν πενομένων, καὶ ἅμα οἱ ἐκ τῆς καρδίας ἐξέλκεται ὁ τῆς ἀνίας καὶ τῆς πενίας ἰός. Ἀλλὰ τοιαῦτα μέν σου τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους καλὰ, ὡς ἐκ τοῦ κρασπέδου παραδεῖξαι τὸ ὕφασμα. Ἐγὼ δὲ τίς ποτε, ὦ πρὸς τῶν λόγων, B εἰμί· καὶ τίνων τῶν χαρίτων ηὐμοίρηκα, ὡς κἂν τῷ θείῳ σε βήματι κἂν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῖς τὴν ἐμὴν περιλαλεῖν ἀθλιότητα; Ἐπίσχες, πρὸς τῆς σῆς, ἐπίσχες, περιωπῆς. Σμικρύνεις σου τὴν γλῶτταν περὶ τὰ μικρὰ στρεφομένην καὶ κάτω ῥέποντα, τὴν μετὰ Ἰωάννου βροντᾷν, καὶ μετὰ Παύλου σαλπίζειν ἀξίαν. Ἀδικεῖς σου τὸν λόγον, χαμαὶ περὶ ἡμᾶς καταβάλλων τὸν ὑψηλὸν καὶ αἰθέριον. Οὐδείς σου τῶν ἐπαίνων ἢ τῶν ὕμνων ἐπάξιος, εἰ μὴ μόνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς καὶ αὐτοκράτωρ καθέστηκε βασιλεύς. Τούτους περιλάλει καὶ περιθρύλλει, καὶ τιμήσεις τῷ ἐπαίνῳ, καὶ τιμηθήσῃ. Ἡμᾶς δὲ ἢ οὐδεὶς τῶν ἁπάντων, ἢ ἰάλεμοί τινες ποιηταὶ καὶ ῥήτορες εὐφημείτωσαν. Ἢ μᾶλλον, σύ γε τοὺς μηδαμινοὺς ἡμᾶς ἐπαινῶν, τήν τε ῥητορικήν σου ἰσχὺν ἐντεῦθεν ἐνδείκνυσο, καὶ τὸ φιλόσοφον παρίστανε καὶ φιλάνθρωπον.

Γ'. — Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μελέτῃ.

Εἶτα σύ μοι λέγε τὸν Ὑμηττὸν, καὶ τὰς Σειρῆνας ἀρίθμει, καὶ τὴν Θηβαίαν λύραν προστίθεσο, καὶ τὴν κιθάραν Ἀρίωνος, ἃ πάντα πάντως ἀηδῆ τε καὶ ἄμουσα πρὸς μίαν ταύτην ἐπιστολὴν συγκρινόμενα. Ἥλικον γὰρ, ὦ μέγιστε ἀστέρων ἥλιε, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἡδονῆς αὐτῇ ἐγκατέσπαρται, ὅσῃ μὲν ὑψηλῇ θεωρίᾳ θεαγωγεῖται τὸν νοῦν καὶ μετεωρίζεται; ὅσα δὲ τῷ ἀττικουργεῖν τὴν λέξιν περιανθίζεται; Οὐχ οὕτω Μύρων ἐχαλκοτύπει, οὐχ οὕτω Φειδίας ἔγραφεν, οὐχ οὕτω Ἀρχιτέλης ἐλάξευε. Καὶ ὁ μὲν τὸν ἀνδριάντα, ὁ δὲ τὴν εἰκόνα, ὁ δὲ τὴν στήλην ὡς εὐφυῶς ἄγαν καὶ ὡς εὐρύθμως ἐδημιούργουν, ὡς σὺ τοῦ λόγου πλάττεις τὸν ἀνδριάντα, θεσπεσία μοι κεφαλή. Ἀλλ' ἔλαθον ἐμαυτὸν ἀνδριάντα λόγου τὴν σὴν ὀνομάσας γραφὴν, ὁ μὲν γὰρ ἀνδριὰς τεχνητῶς τὰ ἔξω περιπλασθεὶς οὐκ ἔτι καὶ τὸ τῆς ψυχῆς κεκλήρωται χρῆμα· τοῦτο γὰρ ἡ φύσις μόνον τῆς τέχνης ὑπέρκειται· τὸ δὲ σὸν γράμμα καὶ σῶμα μὲν ὡραῖον ἔξωθεν περιπέπλαστο, καὶ ψυχὴν δ' εὐτυχεῖ ἔνδοθεν μουσικήν. Οὕτως ἑαλώκειμέν σου ταῖς μικραῖς συλλαβαῖς, μεγίστη ψυχὴ, οὕτω σου τοῖς ὀλίγοις ἠνδραποδίσθημεν, οὕτως ἐκ τῶν ὤτων δεθέντες εἱλκύσθημεν τὸν γλυκὺν τοῦτον ἑλκυσμὸν καὶ δεσμόν. Ἀλλὰ μὴ διαλίπῃς καὶ ἐπὶ τῇ χρυσῇ σου τῶν ἐπιστολῶν μηρίνθῳ δεσμῶν καὶ ἕλκων ἡμᾶς. Λύεις γὰρ μᾶλλον οὕτω δεσμῶν, καὶ οὕτως ἕλκων ἑδραιοτέρους μᾶλλον ποιεῖς.

C *sunt pauperes aut corpora membratim trunca ac mutilatis fœdata circumferentes, in quem alium hæc quoque pars orbis oculos convertat nisi in eum qui pupillorum patris nomen gerens eo ipso probæ ac benevolæ mentis testimonium exhibet? Est Psyllorum gens quæ morsibus a bestiis impactis remederi valet et qui ægrotorum ulcera ore lambunt et sanant. Tu autem, pupillorum altor clarissime, eos qui paupertate ac morbis vexantur et qui a malignioribus bestiis venenum in se receperunt, sanas, venenum ore extrahendo. Ubi enim os pauperum aliquem jubet nutriri, mœroris simul ac paupertatis venenum eradicatur. Hæc omnia tu quidem præclare in alios perficis manifesto, ut textile ex ora ambiente judicatur. Ego autem, vir docte, quis sum, et quarum gratiarum particeps sum factus,* D *ut in sancto tribunali et in domo regia de miseria mea te interpellare ausim? Retine, quæso, circumspectionem tuam. Linguam exilem reddis, dignam quæ cum Joanne tonet, cum Paulo tuba canat; rebus enim futilibus operam navat ac humi repit. Rationem tuam offendis, humi deprimens quæ sublimis et ætherea est. Nemo nisi Deus et imperator augustus laude tua dignus est. Hos hymnis celebra et lauda et invicem laudaberis. Nos autem aut nemo plane aut poetæ atque oratores miseri collaudanto, nisi tu mavis nos, qui parvi pretii sumus, laudando facultatem tuam rhetoricam exserere, et philosophiam cum humanitate junctam sataqis in medium proferre.*

III. — Ejusdem epistola ad logothetam dominum Stephanum Meletem.

Dicas mihi deinceps Hymettum, et numeres Sirenas et Thebanam lyram proponas necnon citharam Arionis; quæ omnia omnino minus jucunda et dulcia judicabuntur, si cum una epistolarum tuarum conferantur. Quanta enim (per solem illum qui cæteris stellis præstat) effusissima voluptate aspersæ sunt! quanta sublimi contemplatione rapitur ad Deum mens atque erigitur! quantum floret in eis Atticus sermo! Non sic Myron ære sculpsit; non sic Phidias depinxit, nec sic Architeles polivit; ille quidem statuam atque imaginem, hic columnam atque egregie multum et artificiose perfecerunt; uti tu, o divinum caput, sermonis quasi statuam effingis. Verum erravi statuam nominans quod tu scribis. Statua enim in externis partibus tantum fabrefacta nihil habet quod animam attingat. Hic solam natura artem vincit; quæ a te scribuntur et corpus habent externa specie venustum, et anima bene intus ei respondet. Sic captivi reddimur paucis a syllabis (o anima omnium maxima), sic brevibus sermonibus devincimur, sic auribus liguli dulci impulsu vinculoque trahimur. Verum ne desine, atque aureo funiculo litterarum liges nos atque trahas. Solvis nos magis si ita liges, et sic trahens nos firmiores reddis.

Δ'. — Τοῦ αὐτοῦ. Τῷ ὀρφανοτρόφῳ καὶ νομοφύλακι, διὰ τὴν κατασχοῦσαν λοίμωξιν.

Ἐκ κοιλίας ᾅδου, τοῦτο δὴ τὸ προφητευόμενον, καὶ ἡμεῖς σοι τὰς ὀλίγας ταύτας ὑπηχοῦμεν, δέσποτα, συλλαβάς, οὐ τριταῖοι, κατὰ τὸν Ἰωνᾶν, τῇ τοιαύτῃ φρουρᾷ ἐνταλαιπωρούμενοι, ὅτι μηδὲ τύπος ἐσμὲν ὡς ἐκεῖνος Χριστοῦ· ἀλλ' οὐδὲ μέντοι τεταρταῖοι, κατὰ τὸν Λάζαρον, ὅτι μηδὲ φίλοι κατ' ἐκεῖνον Χριστοῦ· ἀλλ' ἑκταῖοι μὲν τὸ μέχρι (1) δεῦρο, τὸ δὲ ἐντεῦθεν ὁ κατάγων εἰς ᾅδου καὶ ἀνάγων ἐπίσταιτο. Τέως δὲ ὑπηχοῦμεν ἀδρανεῖ καὶ λεπτῷ, καὶ οἷον ἔχειν εἰκὸς τὸν ἐξ ᾅδου λαλοῦντα, κεχρημένοι τῷ ἄσθματι. Χθὲς μὲν γὰρ καὶ μικρῷ πρὸ ταύτης, αὐτοὶ τὸ ὄρος τε ἀνιόντες, καὶ εἰσιόντες τὸν γνόφον, καὶ ἐνώπιοι ἐνωπίῳ σοι παρεστῶτες, καὶ τὸ καθῆκον τῆς ἐντυχίας ἀποτιννύντες, ὅλοι Μωϋσέες ἦμεν θεόπται, μικροῦ καὶ καλύμματος δεόμενοι περὶ τὴν μορφήν, ἵνα μὴ τῇ ἀπὸ σοῦ θεαυγείᾳ τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις κακῶς διαθώμεθα· νῦν δέ, τῆς θεοφανείας ἐκείνης ἀποπεσόντες, καὶ τοῦ γνόφου πόῤῥω γενόμενοι, καὶ μετὰ τῶν παντελῶς ἀμυήτων μόνης φωνῆς ἐπαΐοντες, μικρᾶς καὶ ταύτης καὶ παροδίου, καλύμματός τε καὶ αὐτοὶ δεόμενοι περὶ τὴν μορφήν, πλὴν οὐχ ἵνα τὸ φέγγος ἐκείνης συστείλωμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν αἰσχύνην καλύψωμεν, εἰκότως σοι διὰ τουτωνὶ τῶν γραμμάτων ποιοῦμεν ἐξάγγελτα, ὁπόσα ἡμᾶς ἡ ἐπ' οὐκ ἀγαθῇ τῇ τύχῃ περισχοῦσα διατίθεται λοίμωξις, ἣν διὰ τὸ ἐπάρατον πάντως ΕΥΛΟΓωνυμεῖν εἰώθεσαν ἄνθρωποι, ἵν' εὐφορωτέρα κἂν γοῦν A ἀπὸ τῆς σεμνωνυμίας τοῖς κάμνουσι γίνοιτο· ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ δηλητηριώτατον τῶν φαρμάκων παῖδες ἰατρῶν ἹΕΡωνυμοῦσι, καὶ τὸν σπινθηριῶντα σίδηρον ΚΡΥΕΡηγοροῦσι, καὶ τὸ περὶ τὴν ἕδραν ὀστοῦν ἹΕΡΟΝ ὀνομάζουσιν (2). Ἐγὼ γάρ, ἑβδόμην πρὸς ταῖς ἄλλαις πληγὴν τῇ Αἰγύπτῳ πῦρ ἅμα καὶ χάλαζαν κατενεγκεῖν ἀκούων τὸν Μωϋσέα, ἐτεθήπειν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐχ οἷός τ' ἦν εὐκόλως ξυνθέσθαι τῷ λόγῳ· καί, Πῶς γάρ, ὢ φύσις καὶ εὐταξία τοῦ παντός; ἔλεγον, οὔτε τὸ πῦρ τῇ ἑαυτοῦ θερμότητι τὴν χάλαζαν εἰς ὕδωρ διέλυσεν, ὥσπερ καὶ τὸν ἥλιον ὁρῶμεν τοὺς πάγους διατιθέμενον, οὔθ' ἡ χάλαζα τῇ οἰκείᾳ ὑγρότητι τὴν τοῦ πυρὸς ἀπέσβεσε δύναμιν; Τοῦτο δή, τὸ μέχρι (3) νῦν μικροῦ μοι καὶ ἀπιστούμενον ἐπὶ τῆς ἐμῆς καταθεῶμαι σαρκὸς ἐνεργούμενον. B Χαλαζοβολεῖται μὲν γάρ μοι τὸ σῶμα μέχρις ὀνύχων ἐκ κορυφῆς ταύταις χαλάζαις ταῖς δυσευλογουμέναις· ναὶ γὰρ χαλάζας ταύτας δικαίως καλῶ διά τε τὸ χρῶμα, λελεύκανται γάρ, διά τε τὸ σχῆμα, ἐσφαίρωνται γάρ· διαπίμπραται δὲ πρηστῆρσιν ὅλως ἐξαισίοις τοῖς ἐκ πυρετοῦ· καὶ οὔτε διαλύει τὰς χαλάζας τὸ πῦρ, ὡς ὄφελόν γε, οὔτ' ἐκεῖναι τοῦτο ἀποσβεννύουσιν. Ἐν τοσούτῳ κακῷ, καὶ ἐν τηλικούτου πάθους ἀκμῇ ἑστήκαμεν, δέσποτα· καί, τὸ μεῖζον, περὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγωνιῶμεν, καὶ τὴν καρδίαν πατάσσομεν. Τίς οὖν ἀρωγὸς ἡμῖν ἔσται καὶ ἐπαμύντωρ ἢ μετὰ Θεὸν ἡ τῆς σῆς ἁγιωσύνης εὐχή; Ἔῤῥωσο.

IV. — Ejusdem de vexante eum canina fame orphanotropho et nomophylaci.

De ventre inferi[1], *prophelicum hoc et pauca verba nostra nos tibi mittimus, domine, non triduani ut Jonas hoc carcere gementes, quia typus non sumus, ut ille, Christi; sed neque quatriduani*[2] *ut Lazarus, quia non amici ut ille Christi; sed dierum sex intervallum est quod hactenus egimus; quod deinceps futurum est, novit ille qui in infernum descendit atque inde rediit*[3]. *Interea infirmum subtilemque sonum et qualem habere par est ex infero loquentem, emittimus, spirandi etiam difficultate impeditum. Heri quidem et paulo ante*[4] *ipsi montem ascendentes et ingredientes caliginem et coram tibi nos sistentes, et debitam tibi reverentiam præstantes omnes Mosis instar Deum videntes et ferme veli indigi, quo faciem cooperiremus, ne a divino tuo splendore videntium acies læderetur; nunc vero divino aspectu cum deciderimus et a caligine longe facti et cum iis qui omnino profani sunt solam vocem atque eam vix atque obiter audientes, veli tamen, quod faciei superinducamus, indigemus, non ut illius splendorem impediamus, sed ut celemus opprobrium. Jure ergo hac tibi epistola nuntiamus quanta nobis infausto omine inciderit canina fames quam, quod exsecrabilis omnino sit, consuevere ho-* C *mines bono nomine nuncupare, ut tolerabilior a nomine hujusmodi ægrotis fiat, quemadmodum amaro ingratoque pharmaco medici sacrum nomen ponunt; candensque ferrum frigidum vocant, atque os sedis sacrum appellant. Equidem audiens inter alias septimam plagam, quam Moses Ægypto intulit*[5], *ignem cum grandine fuisse, rem mirabar nec facile narrationi acquiescebam dicebamque: Quomodo se natura atque universi ordo habet, nec ignis fervore suo grandinem in aquam solvit ut solem videmus gelu solvere; nec grando proprio humore ignis vim exstinguit? Temperamentum hoc nunc etiam ferme mihi incredibile mea in carne accidisse video. Corpus enim ex capite ad ungues grandine hac quæ explicari vix potest percussum est (et jure profecto grandinem voco,* D *cum albo colore sit, figura vero rotunda), omnibus autem exustum infaustis ignibus qui ex febri accidunt; neque ignis, ut debebat, grandinem hanc solvit, neque illa hunc exstinguit. Hac in calamitate atque in hujus morbi veluti acie positi, o domine, sumus, ac de futuris magis etiam angimur, atque animo laboramus. Quis ergo adjutor nobis erit columenque, nisi apud Deum sanctitatis tuæ preces? Vale.*

[1] Jon. II, 3. [2] Joan. XI, 29. [3] I Reg. II, 6. [4] Exod. IV, 10. [5] Exod. IX, 23, 24.

(1) Ita ms. P. Lazeri μέτρον legit.
(2) De hujus loci sensu, quem Lazerus non intellexit, vide supra col. 1024.
(3) Lazerus, μέτρον.

Ε'. — *Τοῦ αὐτοῦ, τῷ αὐτῷ.*

Πότε ἥξω, θεσπέσιε δἱσποτα, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου; Πότε σοι κυκεῶνα κεράσω δακρύων καὶ γέλωτος; στιγματίας μὲν ὀφθεὶς τὴν μορφὴν, καὶ ὅλως κατάγραφος, ὥσπερ τοὺς βαναύσους ὁρῶμεν, καὶ τοὺς χαλκεῖς ὑπὸ τῆς ἀσβόλου σημειουμένους τὰ πρόσωπα· ἢ καὶ, εἰ βούλει, κατὰ τοὺς ὄφεις λεβηριδωτοὶ καὶ φολιδωτοὶ, δίχα μέντοι γε τοῦ ἰοῦ· ἢ, κατὰ τὸ ποίμνιον Ἰακὼβ, ῥαντὸς καὶ σποδοειδής· τὴν δὲ κάραν ἐψιλωμένος (1) καὶ ἄτριχος ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἀντὶ τῆς ἀμβροσίας ἐκείνης καὶ χρυσοχαίτιδος κεφαλῆς ἀμενηνόν (2) τι κάρηνον ὑπὲρ τοῦ τραχήλου φορῶν, καὶ τὸν Ἐλισσαῖον ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τὸν Παῦλον δίχα τῆς προφητείας καὶ τῆς ἀποστολῆς. Πότε σοι διὰ τῶν χειλέων αὐτῶν τῆς νόσου τὴν ἀδικίαν ἀνακαλύψομαι; Ἐγὼ γὰρ, διὰ τἄλλα κακὰ τῆς ἐπαράτου ταύτης λοιμώξεως, ὅσα τε ἤδη ἦν, καὶ ὅσα ἐν ἐλπίσιν ἔκειτο, ὀλίγου δέων καὶ αὐτὴν ἐναπορρεύξασθαι τῷ κακῷ τὴν ψυχὴν, ἑνὶ τούτῳ μόνον ὑπεθαλπόμην, ὅτι μοι καὶ τῆς πελώρου καὶ ἀμφιλαφοῦς ὑπήνης ἅψαιτο τὸ δεινόν. Ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἐμαυτὸν ὡς πολλὰ μὲν ἔλεγον· Ὦ ἄθλιε, δυστυχεῖς τὸ τῆς μορφῆς αἶσχος, τῶν ἱερῶν τριχῶν τὴν ἀπόθεσιν, τὸ ἀπρόϊτον, τὸ ἀνέντευκτον, τὸ καὶ τοῖς φιλτάτοις αὐτοῖς κατὰ τὰς ἀποφράδας ἰδεῖν ἀποτρόπαιον· ἀλλ' αὐτάρκησσος (3) τούτων πάντων ἡ ἀντισήκωσις, ὅτι τοι καὶ τοῦ παλαμναίου ἡ νόσος ἐπελάβετο πώγωνος (4). Ἀποτίθεσαι γὰρ τοῦ λοιποῦ τὸ ἄχθος, καὶ τὸν γράσον ποσκευάζῃ· καὶ ἀντὶ πανικωτέρου ἀνθρωπικώτερος ἀναπέφανσαι. Ταῦτ' ἔλεγον, καὶ ἅμα τὴν γένυν τοῖς δακτύλοις ἐγεωμέτρουν. Ὡς δὲ παντάπασιν ἐξῴδητο, καὶ πεφλέγμαντο, οὐκ ἄλλ' ὅ τι καὶ ὑφ' ἡδονῆς γένωμαι (5), ἔθυον μικροῦ τῷ πάθει τὰ χαριστήρια, καὶ σώτειραν τὴν νόσον ἀνεκαλούμην· καὶ μάλισθ' ὅτι μοι καί τις Σύρα γραῦς ὀμφαλητόμος τε καὶ κριθόμαντις ἐπεμαρτύρει τῷ λόγῳ, αὐτὴν διομνυμένη τὴν σεληναίαν, μὴ ἂν μηδὲ μίαν ὑπολειφθῆναι τρίχα ταῖς γένυσιν. Ἐλάνθανον δ' ἄρα, ὁ μάταιος, ἀγαθυνθῆναι παρὰ τοῦ κακύνειν πεφυκότος πάθους πιστεύων (6). Αἱ μὲν γάρ μοι τρίχες, ὡς ἐπίπαν κατερρυήκεσαν, καὶ, ὡς ἐν μετοπώρῳ, τὸν οἰκεῖον κόσμον ἡ κεφαλὴ ἀπεσκεύασται· ὁ δὲ πώγων, ὡς ἐν ἀκμαίῳ τῷ ἔαρι, τέθηλε, καὶ, κατὰ τοὺς τοῦ Ἀλκινόου κήπους ἀγήρω τὴν ἄνθην (7), οὐκ εὐτυχῶς εὐτυχεῖ, οὐκ ὄγχνην ἐπ' ὄγχνῃ, οὐδ' ἐπὶ σύκῳ σῦκον (8) προβεβλημένος, ἀλλὰ τρίχας ἐπὶ θριξὶν ἁδρὰς ἐφ' ἁδρῶν, καὶ ἐπὶ κιναύρᾳ κιναύραν ἀνθηφορῶν. Τίς οὖν, εἰπὲ, σχετλιώτερος ἡμῶν, θεσπέσιε δέσποτα; ὧν ὕπέρῳ μὲν ἡ κεφαλὴ, λόχμῃ δὲ τὸ γένειον ἔοικε. Καὶ ταῦτα διῆλθον, οὐχ, ὡς δίκαιος, ἐν πρωτολογίᾳ κατηγορῶν ἐμαυτοῦ· ἀλλὰ, καθάπερ οἱ ὀνομαστότατοι στρατηγῶν, νικῶντες μὲν, αὐτοὶ τοὺς ἐναντίους κτιννύουσιν, ἡττώμενοι δὲ, ὑπ' ἐκείνων ἀναιρεθῆναι

V. — Ejusdem eidem.

Quando veniam, divine domine, atque a facie tua conspiciar, quando tibi poculum miscebo lacrymarum et risus? cum speciem meam videbis stigmatum plenam, meque totum inscriptum, ut viles artifices fabrosque ferrarios videmus a fuligine faciem ustatos, et, si vis, ut exuviam pellemque depositam serpentis, veneno eorum excepto; vel ut gregem Jacobi maculosum et varium. Capite calvus absque capillo ullo et pro ambrosia illa atque aurea coma debile caput quoddam collo impositum ferens, Elisæum refero et Paulum, excepta eorum prophetia et apostolatu. Quando tibi labiis meis scelus morbi mei referam? Ego enim præter illa etiam mala hujus exsecrabilis famis quæcunque habebam et quæcunque sperabam amisi, parum abfuit quin ipsa fugeret hoc morbo anima. Hoc unum sperabam, nequaquam fore ut ingentem hanc et densam barbam malum attingeret; et sæpius mecum ipse ita loquebar: O infelix, ærumnosus es hoc formæ dedecore, cum jam sacri crines deciderint, non in publicum prodiens, nihil agens, ipsos amicissimos, ut infausta sunt, a te videndo avertis. Sed hæc omnia satis compensantur, quia exsecrabilis morbus barbam retinuit; deponis etiam reliquum pondus atque auferes sordes, et pro specie Panis hominem nunc magis referes. Hoc dixi et simul digitis mentum dimensus sum. Ut autem detumuit, tumuitque rursum, nihil aliud novi quam gaudere, parum abfuit quin morbo in gratiarum actionem libarem, et salutem morbum vocabam; præsertim cum Syra quædam anus obstetrix et vates testaretur, ipsam jurans lunam, ne unum quidem genis capillum subtractum iri. Nesciebam enim demens ut res erat, credebamque bonum esse quod morbi natura malum ferebat: capillus omnino defluxit; caputque veluti autumno proprio ornamento caret. Barba vero, ut læto vere, viruit et veluti Alcinoi horti flores senii expers emittere (nec tamen prospere) non cessat, non pirum piro superinducens, nec ficum fico, sed pilos pilis eos densans et fetorem fetori addens. Quis ergo, dic, divine domine, me miserior cujus caput pistillo simile, mentum vero fructiceto? Et hæc

(1) Lazer. leg. εἰλώμενος.
(2) Lacer. leg. ἀμηνόν.
(3) Ita ms. et Lazerus, conjicio αὐτάρκης σοί. —
(4) Lazeri versio, *Sed hæc omnia satis compensantur, quia exsecrabilis morbus barbam retinuit*, multum a sensu mihi videtur aberrare; nam ex contextu contrarium elicitur: *Sed hæc omnia satis compensantur, quia morbus barbam abstulit.* Ex sequentibus enim patet ob hoc dolere Theodorum quod calvus factus magis barbatus evaserat; et sic infra ubique per os interpretis

Theodorus contraria iis quæ dixit loquitur.

(5) Lazerus legebat, οὐκ εἰς ἀλλ' ὅτι καὶ ὑφ' ἡδονῆς γένωμαι. Patet unum ex iis esse *idiotismis* in quibus οὐχ ὅτι adhibetur. At, ut nihil dissimulem, hæreo.
(6) Lazerus, παρὰ τοῦ κακύνειν πεφυκότος τὸ πάθος πιστεύων. Hanc lectionem non video cur alii prætulerit quam habebat in ms. qui cum nostro consentit.
(7) Ita ms. Lazerus maluit ἄνεσιν.
(8) Conf. Homer. *Odyss.* H, lib. VII, v. 120.

οὐ μένουσιν, ἀλλὰ τὰς οἰκείας μαχαίρας κατὰ τῶν A σπλάγχνων ὠθοῦντες, ἢ ἄλλῃ πῃ τοῦ σώματος διελαύνοντες, σφῶν ἑαυτῶν αὐτόχειρες γίνονται, καταχαυχήσασθαι τοῦ αὐτῶν αὐχένος δυσμενῆ παλάμην μὴ ἀντισχόμενοι, ὁποῖοι Κάτων, καὶ Βροῦτος, καὶ Κάσιος· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς, ἕως μὲν ἀγαθῶς εἶχέ μοι τὰ περὶ τὸ σῶμα, καὶ ἁβρῶς μὲν ἡ θρὶξ ἔσταλτο, καὶ κομψῶς, συμμέτρως δὲ καὶ οὐ κατὰ φιλοσόφους καθεῖτο τὸ γένειον, πλατὺν μυκτῆρα τῶν ἐν τούτοις δυστυχούντων κατέχεον· οὐκ ἔστι γὰρ ὃς με φαλακρὸς οὐκ εὐθὺς ἰδὼν ἰλιγγίασεν· οὐκ ἔστι δὲ ὅς μοι βαθυπώγων περιτυχὼν οὐκ ηὔξατό οἱ χανεῖσθαι τὴν γῆν· νῦν δὲ, εἰς ἐμὲ τοῦ τῆς ἀσχημοσύνης κύβου μεταῤῥιφθέντος, οὐ περιμείνας τοὺς ἐξ ἄλλων λεσχασμοὺς, καὶ τὰς βλασφημίας, ἑαυτὸν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ κατήγορον ἵστημι· καὶ τῆς ἐμῆς ἐμφορεῖσθαι B χλεύης τοῖς ἐθέλουσι δίδωμι. Καίτοι καὶ Συνέσιον οἶδα τὴν φαλάκραν καλλωπισάμενον· καὶ Ἰουλιανόν γε οὐκ ἀγνοῶ τὸν οἰκεῖον, ὡς ἐν προσχήματι ψόγου, σεμνύναντα πώγωνα. Τί ἐπὶ τοῦτο ἐκάγχασας; ἐμφόρου γέλωτος, ὡς ἂν οἷός τε ᾖς, ἐπὶ τῆς γραφῆς. Ταῦτα γὰρ (9) καὶ ἡμεῖς οὐ πόῤῥω φιλοσοφίας διῳκονομησάμεθα, ἵν', ἐπὶ τῶν γραμμάτων τὴν ἰσχὺν τοῦ καγχάσοντος κενώσας, μεθ' ἥττονος ἡμῖν αὐτοπροσωπέῃς (10) τοῦ γέλωτος. Ἔῤῥωσο.

ϛʹ. — *Τῷ μητροπολίτῃ τοῦ Τραπεζοῦντος* (11).

Τίς εἰμι καὶ τίνων, ἱερέ μου καὶ θειότατε δέσποτα, A ἵνα σοι καὶ μνήμης καὶ προσρητικῶν ἀξιωθῶ συλλαβῶν; συλλαβῶν ἐκείνων, ἱερῶν μὲν, ἢ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Πύθια προγράμματα· χρυσῶν δὲ, ἢ Πυθαγόρου χρυσᾶ καλούμενα ἔπη· μουσικῶν δὲ ἢ τὰς Σειρῆνας οἱ μῦθοι γράφουσι· γλυκερῶν δὲ ὑπὲρ μέλι, ψαλμικῶς, καὶ κηρίον, ἀλλὰ μέλι μὲν τὸ Ὑμήττιον, κηρίον δέ γε τὸ Τραπεζούντιον. Ἢ πάντως ἡ σύντροφός σοι μετριοπάθεια, καὶ ἡ συναυξηθεῖσα καὶ ἤδη συγγηράσκουσα ἐπιείκεια, καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν τῆς γραφῆς σου περιωπὴν ἠνάγκασε κατελθεῖν. Σοὶ μὲν οὖν πολλὴν μυρίων τε ἄλλων καὶ τούτων δὲ οὐ μεῖον ὀφλῶ τὴν χάριν. Ἡ δὲ πασῶν εὐτυχεστέρα τὸ ἐπὶ σοὶ τῶν πόλεων Τραπεζοῦς εἰς τί μοι τοὺς ἑαυτῆς διὰ τῆς σῆς χειρὸς χρυσίνους ἐκπέπομφεν; Ἢ που τὴν πρός με διὰ B τούτων μηχανᾶται σπονδήν; Οὐ σπείσομαί (12) γε ταύτῃ, οὐδ' εἰν (13) Ἀΐδαο· ἴστωσαν οἱ πάντες ἀστέρες, καὶ ὁ τούτων ἔξαρχος ἥλιος· οὐδ' ἄν μοι πλίνθους ὅλας χρυσοῦ κομιεῖ, καθὰ τῷ Πυθίῳ τὸν Κροῖσόν φασι. Τὸν γὰρ ἐμὸν ἀφελομένη (14) με θησαυρὸν, τὴν μόνην ἐν ταῖς συμπιπτούσαις ἀνίαις θυμηρεστάτην παραψυχὴν, τὸν γλυκὺν καὶ ἰδεῖν καὶ εἰπεῖν Τραπεζοῦντος, ἔπειθ' οἷον ἐκ μεταμέλου συχνάς μοι ταύτας παραμυθίας ἐπιτεχνᾶται τῆς συμφορᾶς; παραπλήσιον, ὥσπερ εἴ τίς μου ἐξορύξας ἄμφω τὼ ὀφθαλμὼ, ἢ ἐκκρουσάμενος τοὺς ὀδόντας, ἔπειτα κοινωνῆσαί οἱ ἁλῶν ἠξίου καὶ ὕδατος. Τί μοι τῶν

quidem dixi non ut justus qui est initio sermonis accusator sui [6], *sed veluti ducum gloriosissimi qui si* C *ipsi quidem vincant hostes occidunt; victi vero, non ab illis occidi sustinent, sed, proprios enses in viscera adigentes, vel aliam corporis partem ferientes, se ipsos interficiunt; non passi inimicam manum gloriari posse præcidisse eorum caput. Tales fuere Cato, Brutus et Cassius. Sic et ipse; donec corpus valuit, capillum delicate discrevi, et ornare barbam alui mento, non philosophice, eos subsannans qui in hoc aversam fortunam experti erant. Nemo calvus erat qui me videns non statim æstuaret, nullus inornata barba qui in me incidens non præoptasset hiscere terram. Nunc vero in me hoc irrisionis pondere inclinato non exspecto ex aliis subsannationes et probra; me ipse accuso et meam producere volentibus irrisionem præbeo. Synesium quidem novi calvitiem* D *laudibus ornantem; et Julianum non ignoro suam per vituperantis speciem barbam laudasse. Cur ista rides? Rideas quantum libet epistolam istam et cachinneris. Hæc nos non longe a philosophia excogitavimus, ut super litteris acriores exhauriens cachinnos minus præsentes rideas. Vale.*

VI. — Ejusdem, metropolitæ Trapezuntis.

Quis ego qualisque sum, sacer et divine domine ut dignus a te habear memoria tua litterisque tuis, C *litteris illis sanctioribus quam oracula Delphorum et Pythiæ, aureis etiam magis quam sint aurea vocata Pythagoræ verba, magis etiam musicis, quam fabulis perhibeantur illæ Sirenarum atque, ut Psalmi verbis loquar, dulcioribus super mel et favum* [7]; *sed mel Hymetti, favum vero Trapezuntis. Profecto temperantia tecum educata est crevitque, et senuit tecum benignitas, teque coegit ad nos usque litterarum aspectum extendere. Tibi igitur multam debeo gratiam et sexcentorum aliorum beneficiorum, atque horum non minorem. Trapezus vero omnium per te felicissima civitas cur suos aureos nummos mihi manu tua misit? Fœdusne mecum per hæc molitur? Non hoc patiar etsi mors subeunda sit. Norint stellæ omnes et stellarum rex sol. Neque si* D *mihi lateres omnes aureos portet ut Pythio Apollini dicunt tulisse Crœsum. Meus qui me juvat thesaurus sola me demulcens in præsentibus angustiis consolatio est, dulcem videre et alloqui Trapezuntium. Deinde quales veluti pœnitentia ducta vanas mihi consolationes hujus calamitatis apparat. Similiter facit ac si quis postquam ambos mihi oculos eruit dentesque perfregit, deinde mihi secum communem esse convictum velit. Quid mihi cum tuis*

[6] Prov. xviii, 17. [7] Psal. xviii, 11.

(9) Lazerus, ὡς ἂν οὐχ οἷός τε ᾖς ἐπὶ τῆς γραφῆς, ταῦτα γὰρ, κ. τ. λ. quod sensu caret.
(10) Lazerus, αὐτυπροσωποίησιν.
(11) Vide *Orient. Christ.*, t. I, col. 511 et 512.
(12) Laz. πείσομαι.
(13) Lazer. εἰς γ'. Conf. Homer., *Iliad.* Φ, lib. XXI, v. 48.
(14) Lazer. leg. ὠφελομένη.

σῶν λαμπάδων καὶ τῶν κηρῶν, ἀδικωτάτη πόλεων A Τραπεζοῦς; Τὸν ἐμὸν ζητῶ θεάσασθαι ἥλιον. Τὰ μὲν γὰρ νυκτὸς καὶ σκότους ἐξευρέθη βοήθημα (15), ὁ δ' ἡμέρας ὅλης ἐστὶ δημιουργός. Τί μοι τῶν σῶν στατήρων καὶ τῶν χρυσίνων; Τὸν ἐμὸν ἀπαιτῶ θησαυρόν. Ἢ ταῦτα μὲν ἠνιαμένης εἰσὶ ψυχῆς ἐρυγαὶ καὶ τῆς ἐγκαρδίου φλογὸς ἐξατμίσματα· σὲ δὲ τὸ θεῖον τῆς πολυημέρου ἐκείνης κακώσεως οἰκτισάμενον, τὸν σὸν πέπομφέ σοι ποιμένα, ὃς ποιμανεῖ τὸν λαόν σου ἐν πραότητι καὶ δικαιοσύνῃ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν σὰ, θειότατε δέσποτα, οὕτως ἐμοὶ καὶ ηὔκται καὶ πεπίστευται ἔχειν, ὡς ἂν ἢ εὐγνώμων υἱὸς ἢ εὐχάριστος μαθητὴς ὑπὲρ πατρὸς καὶ διδασκάλου γε εὔξαιντο· τὰ δ' ἐμὰ, τί ἄν σοι κινοῖμι τὴν Καμάριναν (16); Τί δὲ ἀναμετροῖμι τὴν Ἰλιάδα, καὶ πολλῆς ἀηδίας τὴν φαιδράν σου καὶ γεγανωμένην B πληροῖμι ψυχήν; Τὰ μὲν γάρ μοι περὶ τὴν τύχην οὕτως ἔχει καὶ νῦν, ὡς ἄρα καὶ πρότερον· ὅπως δὲ πρότερον, τὸν σὸν οὐκ ἔλαθε μνήμονα. Οὐδέ πω γὰρ ἡμῖν ἡ τύχη προσεμειδίασεν, οὐδὲ τὸ κατεσπασμένον ἔλυσε τῆς ὀφρύος. Ἐπέκεινα δὲ τούτων ἕλκει με πονηρῷ δι' ὅλου τοῦ σώματος, κατὰ τὸν Αὐσίτην, ἔπαισεν ὁ Θεός. Τῇ γὰρ αἰσχίστῃ μὲν ἰδεῖν, κακίστῃ δὲ παθεῖν λοιμώξει, ὡς μὴ ὤφελον, περιπέπτωκα, ἐξ ἧς ὅσα ἂν, καὶ οἷα συνέπεσε τὰ δεινὰ, τί χρὴ καὶ λέγειν; Τριήμερόν με ὅλαι φλόγες εἶχον ἐξαίσιοι, καὶ ὅλοι ἐξετέφρουν πρηστήριοι κεραυνοί· ἐφ' οἷς χολεμεσία (17) πάνυ πολλὴ, καὶ οὕτως ἄμετρος, ὥστε με καὶ φόβῳ περισχεθῆναι μή που καὶ τὴν στοιχειώδη συνεμέσας χολὴν, ἄχολος τοῦ λοιποῦ κατὰ τὰς ἐλάφους (18) ἀπολειφθήσομαι. Προσηύξανε δὲ τὴν νόσον καὶ ἄτεχνος ἰατρὸς, τὴν μὲν ἡλικίαν βραχύ τι τῶν Δημοκριτείων ἀτόμων, ἢ τοῦ σημείου τοῦ γεωμετρικοῦ διενηνοχὼς, ψυχρολογῶν δὲ πολλὰ καὶ σφυγμομαχῶν, καὶ τῇ ταλαιπώρῳ χειρὶ δι' ὄχλου γινόμενος, ἐς τοσοῦτον δὲ παρὰ θύρας ἀπαντῶν τῇ διαγνώσει (19) τῆς διαθέσεως, ὡς διπλοῦν τριταῖον ὀνομάσαι τὴν λοίμωξιν. Τοιοῦτοι τοῖς καλοῖς Βυζαντίοις πρόσεισιν ἰατροί· καὶ προσεῖέν γε, ὦ Θεοῦ πανδερκεῖς (20) ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔφορε Πρόνοια. Τέταρ- B τος ἐπὶ τούτοις ἀνέτελλεν ἥλιος, καὶ συνανέτειλάν μοι περὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιφάνειαν ἀναστημάτια μικρὰ καὶ ὑπέρυθρα, ἃ, καὶ παρὰ μικρὸν τῷ χρόνῳ συναυξανόμενα, ἑβδοματαῖα παλαμναῖαι φλυκτίδες ἐγένοντο. Ἑώρακας, ἐπί τινος λίμνης ὄμβρου ῥαγδαίου καθυομένου, ὅπως ἡ σύμπασα ἐπιφάνεια ταύτης ταῖς πυκναῖς πομφόλυξιν ἐξοιδαίνεται; Τοιαύτην οἰήθητί μου καὶ τὴν δειλαίαν σάρκα τηνικαῦτα γενέσθαι. Τὰς γὰρ ἐπὶ τούτοις ἀσιτίας καὶ ἀγρυπνίας, καὶ τὸ τῇ καὶ τῇ δυσμετάπτωτον (21), καὶ τὰ βέλη

lampadibus tuisque ceris civitatum injustissima Trapezuntina? meum videre solem quæro; subsidia sunt illa nocti et tenebris inventa; hic vero est diei omnis effector. Quid mihi cum stateribus et aureis nummis tuis? Meum quæro thesaurum. Sunt hi afflicti animi C ructus quidam flammæque cordis evaporationes. Te vero divinum numen, ob diuturnam illam calamitatem miseratum, suum misit pastorem qui pasceret populum suum in mansuetudine et justitia [a].

Sed hæc quidem, domine divine, sic oravi se habeant, itaque prorsus se habere credidi, quemadmodum probus filius gratusque discipulus patri et magistro esse precaretur. Quod mea pertinet, quid Camarinam ego moveam? Quid ad Iliadem recantem, animumque tuum lætum gaudentemque tristitia perfundam? Mea sors ea nunc est quæ prius fuit: quæ autem prius fuerit, opinor, meministi. Nunquam nobiscum fortuna mediocriter egit, nec supercilium deposuit. Præterea male vexat corpus omne; ut Ausitem illum Jobum percussit Deus [b]*. In eam quæ visu miserabilis est, experiendo vero pessima, caninam famem incidi; utinam non incidissem ex qua, quanta et qualia venerint mihi mala quid attinet dicere? Triduum me flammæ omnes horrendæ habuerunt, atque ignita fulmina consumpserunt; quæ secutus est vomitus tantus ut timerem ne fel omne statim effunderem et cervorum more deinceps absque felle essem. Auxit morbum imperitus medicus qui ea erat statura, quæ parum distaret a Democriticis atomis, vel geometrico puncto; frigide autem multa loquens et de pulsu contendens, infelici autem manu totum corpus pertentans adeo levem morbi mei cognitionem suscepit, ut tertianam febrim esse diceret quæ erat canina fames. Tales magnis Byzantinis medici sunt; sint vero per Dei oculos qui omnia vident et providentiam quæ omnibus præsidet. Quartus posthac venit dies perque totum corpus oborta sunt mihi parva visu tubercula et rubra, quæ cum paulatim tempore crevissent, diræ septimo die pustulæ factæ sunt. Vidistine unquam cum in paludem D decideret violentus imber ut superficies hujus omnis crebris turgescit bullis? Sic puta et infelix corpus evasisse meum. Præterea inedias, vigilias, difficultatem in corpore versando in aliam partem et dolorum aculeos; et quod doloris colophon erat opinari amicis ipsis miserabile spectaculum evasisse. ex sermo-*

[a] Psal. XLIV, 6. [b] Job. II, 7.

(15) Lazer. leg. βοηθήματα.
(16) Conf. Erasm. *Adag.* chil. I, cent. I, adag. LXIV, col. 44.
(17) Lazer. χολομεσία.
(18) « La vesicule du foie ne se trouve pas dans le cerf.... Le foie du cerf est placé et conformé comme celui du bœuf, du belier et du bouc; mais il n'y a point de vésicule du fiel : je l'ai toujours vu de couleur livide au-dedans et au-dehors; il pesait deux livres sept onces deux gros dans le cerf qui a servi de sujet pour cette description. » AUBENTON, *Descript. du cerf, Hist. nat. gén. et part.* t. VIII (1756), p. 102 et 112.
(19) Lazer. διαννώσει.
(20) Lazar. παντοδερκεῖς.
(21) Lazer. δυσμωτάπτωτον.

τῶν πόνων, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς λύπης (22), τὸ καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῖς ἀπαίσιον νομίζεσθαι θέαμα, δίδωσί σοι ὁ λόγος συνεννοεῖν. Ἔστω· γέγονε ταῦτα καὶ ἀπογέγονε, καὶ οὐδεὶς ἡμῖν τῶν παρελθόντων ὁ λόγος, ἐπεὶ παρῆλθοσαν. Τὰ δὲ λείψανα (23) τῆς νόσου καὶ ἀποβάμματα, οἷα, ὦ πρὸς φιλίας, εἶναι οἴει καὶ τίνα; Ἦ μήν, λόγοι δὲ μαρτυροῦνται τῷ λόγῳ, πολλῷ τῆς νόσου δεινότερα. Οἶδάς μου τὴν κόμην ἐκείνην· καὶ οὐ συγχωρεῖ με τὸ δάκρυον προχεθὲν (24) περαιτέρω προβῆναι τοῦ γράμματος· ἐξεῤῥύηκε σύμπασα πρὸ τῆς ὥρας, καὶ, τὴν κεφαλὴν προλιποῦσα, ἐλεεινῶς τῷ ἐδάφει προσέῤῥιπται. Καὶ, ἵνα μὴ τοῖς καθέκαστον ἐπεξίω, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αἰσχύνω τῷ αἴσχει τῆς διηγήσεως, ἀλλόκοτόν τι τέρας, κατὰ τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέος ἀνδρόπρωρα (25), τὴν Βυζαντίδα περίειμι, δίκας ἴσως τιννὺς ὧν εἰς τοὺς γελοίους πολλαχοῦ πεπαρῴνηκα. Ἀλλ' ἀντιβολῶ σε, χρυσῆ κεφαλή, εὔξαι τῇ ἐπωνύμῳ τῆς σῆς μητροπόλεως χρυσοκεφάλῳ τῇ Θεομήτορι, χρυσωθῆναί μοι καὶ αὖθις τὴν κεφαλὴν ταῖς θριξί. Καὶ μή μοι χαλεπαίνῃς (26) πολὺν ὑπὲρ τῶν τριχῶν (27) τιθεμένῳ τὸν λόγον, εἰδὼς ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ οὐδὲν ἄλλο τοῖς εἰς τὸ μαρτύριον εἰσιοῦσι πρὸς θάρσους ἔφησεν ἀφορμήν, ἀλλ' ὅτι. Καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἄχρι τοσούτου. Τὸ δέ σοι γράμμα τί ποτ' ἄρα καὶ προσειπὼν,

A μὴ οὐχὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀξίας ἐλαττωθῶ; Καλῶ γὰρ αὐτὸ δρόσον Ἀερμὼν τὴν καταβαίνουσαν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, καὶ λαθικηδὲς φάρμακον (28), καὶ ἀμβροσίαν, καὶ νέκταρ, καὶ μέλιτος ἀποῤῥῶγα, ἢ τὴν τοῦ Πυλίου λέγουσι γλῶσσαν, καὶ Ἀλκινόου κῆπον, καὶ πεδίον Ἠλύσιον. Ἕν μοι τοῦτο μόνον, τὸ πολὺ τῆς ἡδονῆς ὑπετέμετο, καὶ μέγα μέρος τοῦ γήθους προσεζημίωσεν, ὅτι μὴ καὶ αἱ ἱεραί σου χεῖρες τῇ γραφῇ διηκόνησαν, ἵν', ὡς ἐν κατόπτροις, τοῖς γράμμασι τὴν σὴν καταθεῶμαι ψυχήν. Νῦν δ' ἀλλ' ἡ μὲν ἐκδοῦσα φωνὴ (29) Ἰακώβ, τοῦ λείου σοῦ καὶ ἀπλάστου, καὶ ἱεροῦ· αἱ δὲ γράψασαι χεῖρες χεῖρες Ἠσαῦ· οὐκ οἶδα μὲν οὔτινος, τέως γε μὴν ἀνδρὸς πολὺ πλέον θηρεύειν ἢ γράφειν εἰδότος. Τὸ νῦν τοῦτο δὴ τὸ Ἀποστόλου, Ἔχομεν τὸν θησαυρὸν ἡμῶν ἐν B ὀστρακίνοις οὐχὶ σκεύεσιν, ἀλλὰ γράμμασιν. Ἀλλὰ τί ἤ μοι ταῦτα φίλος διελέξατο θυμὸς (30), καὶ ἔλαθεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐπιστολὴν ἀποτεινάμενος τὴν ἐπιστολήν; Χαῖρέ μοι, πανάγιε δέσποτα, καὶ μεθ' ὁλοκλήρου (31) τῆς εὐδαιμονίας πρὸς ἡμᾶς ἐπαναζευγνύς. Ἔῤῥωσο.

Ζ'. *Τοῦ αὐτοῦ. Ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ νομοφύλακος, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ.*

Ὑπὲρ τῆς τοῦ νομοφύλακος γλώσσης ὁ λόγος. Ἀλλά, φεῦ τῆς τόλμης! Ὁ οὕτω παχεῖαν καὶ ὑπὸ

me hoc meo cogitare potes. Esto, hæc jam præteriere et nullus nobis eorum quæ præterierunt sermo habendus est quod jam evaserint. Morbi reliquias et vestigia quæ et qualia per amicitiam nostram esse putas? Certe si hæc sedulo æstimemus, multo sunt morbo ipso deteriora. Nosti illam comam (et non sinunt me lacrymæ epistolam persequi), cecidit tota ante tempus et caput deserens misere humo condita est. Atque ut ne singulis describendis epistolam producam et pudenda narratione pudefaciam, en ego monstrum veluti quoddam Empedoclis vultui simile Byzantium pererro, pœnas forte luens eorum quæ sæpius irrisi. Vero rogo te, aureum caput, ut preces fundas ejusdem nominis metropolis aureo capiti Dei Matri; reddat meo iterum capiti aureos capillos. Nec mihi succenseas tam multa de capillis loquenti; nosti enim ipsum hominum Servatorem nihil aliud sibi testimonium dare aggredientibus, ut fiduciam excitaret dixisse, nisi, quia Et capillus de capite vestro non peribit [10]. *Et de his quidem hactenus. Epistolam vero tuam quocunque nomine appellem, erit illud rei merito inferius. Voco eam rorem Hermon descendentem super montes Sion* [11]; *et pharmacum quod curas delet et ambrosiam et nectar et rivum mellis vel quam Pylii linguam dicunt et Alcynoi* C *hortos, et campum Elysium. Quantum in hoc uno mihi voluptatis abstulerunt et quanta gaudii parte mulctarunt, quod postea sacræ manus tuæ scriptis attulerunt, ut possem veluti speculis contemplari animum tuum. Nunc autem exiens vox Jacob est, tui nimirum politi et sinceri, et sacri hominis; scribentis autem manus manus sunt Esau; nec novi an illius qui antea aut venari melius, aut scribere potuit. Proferam nunc Apostoli illud: Habemus thesaurum nostrum non in vasis fictilibus sed in litteris* [12]. *Sed quid ago? hæc amicus quidem animus dixit; nec sensit excedere epistolæ fines. Vale, sanctissime domine, et cum felicitate animi sani ad nos redi. Vale.*

D VII. — Ejusdem. De lingua orphanotrophi ac legum custodis, D. Alexii Aristeni.

De lingua legum custodis sermo est. O rem arduam! Ego qui linguam adeo pinguem et coriaceam gero, de tali lingua loqui audeo; ego auream plum-

[10] Luc. xxi, 18. [11] Psal. cxxxii, 3. [12] II Cor. iv, 7.

(22) Lazer. κολοφῶνα τῆς λύπης.
(23) Lazer. λείξανα.
(24) *Sic et in cod. Vatican. Legendum esse fort.* mon. Lazer. προχυθέν.
(25) Laz. *leg. fort.* ἀνδώποδα.
(26) Laz. χαλεπαινεῖς.
(27) Laz. τρύχων.
(28) Conf. Hom. *Iliad. X*, lib. xxii, v. 82.
(29) Lazerus legebat, ὅτι μετὰ καὶ αἱ ἱεραί σου χεῖρες τῇ γραφῇ διηκόνησαν ἦν· ὡς ἐν κατόπτροις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν καταθεῶμαι ψυχήν, νῦν δ' ἀλλ' ἡ μὲν ἐκδοῦσα φωνή, etc. In hoc loco nihil omnino vidit.
(30) Conf. *Hom. Iliad.* Λ, *l. XI*, *v.* 407. Laz. Ἀλλὰ τίς ἤ μοι.
(31) Ita, ut puto, ms. Vatic.; Lazerus in suo habet ὁλοχαρδίου, quod ex nostri scriptura elici nequit. Cæterum mihi non omnino liquida est hæc pericope.

τηλικαύτῃ βύρσῃ λαλοῦσαν γλῶσσαν· φορῶν ὑπὲρ τοιαύτης λέγειν ἐπιχειρῶ· καὶ τὴν χρυσίνην μετὰ τῆς μολιβδίνης ὑμνεῖν ἐπείγομαι, μετὰ τῆς ταπεινῆς καὶ ἀπὸ γῆς φθεγγομένης τὴν ὑψηλὴν καὶ αἰθερίην· καὶ ἣν μόγις ἂν καὶ Ὅμηροι ὅλοι μετὰ τῶν δέκα, ταύτην αὐτὸς μετὰ μιᾶς, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀκεραίας, οὐδ' ὑγιοῦς, εὐφημήσων ἔρχομαι. Παραπλήσιον, ὥσπερ εἰ Θερσίτης Νηρέως, ἢ Ἀχιλλέως ἐγκώμιον ἔγραφεν, ἢ Σερίφιος ἄνθρωπος τοὺς Ἀθήνησιν ἀρίστους ἐξύμνει, ἢ Φάλαρις ὑπὲρ Ἀριστείδου ψῆφον εἰσῆγεν, ἢ Δημόφιλος Ὀρφέα τὰ ἐς Μοῦσαν ἐσέμνυνεν, ᾧ τοσοῦτον ἀμουσίας περιεῖναι λέγεται, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῷ ταῦτα ποιηθῆναι τὰ ἐλεγεῖα·

Νυκτικόραξ ᾄδει θανατηφόρον. Εἰ δὲ ποτ' ᾄσει
Δημόφιλος, θνήσκει καὐτὸς ὁ νυκτικόραξ (32).

Ἔδει με οὖν διὰ ταῦτα, βοῦν ἐπὶ τῆς βουγλωττίδος (33) ἐνθέμενον, ταῖς μένος πυρὸς πνεούσαις γλώσσαις ταῖς ὑπὲρ τῆς τοῦ νομοφύλακος γλώσσης λόγον παραλιπεῖν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς ἐκ τῶν ἐναντίων μαρτυρίας ἀξιοπιστοτέρας εἶναι τῷ λόγῳ καὶ ἡμῖν συνδοκεῖ, ἅτε μηδ' ὑπ' εὐνοίας ἐχούσας κλέπτειν τὸ ἀληθές· ἐναντία δὲ τὰ πολὺ ἀλλήλων ἀφεστηκότα ἐμάθομεν· πολὺ δὲ ἀλλήλων, καί, ὅ φασι, τοὺς ὅρους Φρυγῶν (34) καὶ Μυσῶν, ἡ ἡμετέρα τῆς εἰς ἔπαινον προκειμένης τῷ λόγῳ γλώσσης ἀφέστηκεν· οὐδὲ μιᾷ A ἂν ἄλλῃ παρὰ ταύτην ὁ παρὼν ἁρμόσειεν ἔπαινος. Καὶ ἄλλως δὲ φοβεῖ με τὸ τοῦ Ἄχαρ ὑπόδειγμα, ὃν παρὰ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἀκούω, διὰ τὸ χρυσίαν γλῶσσαν κλέψαντα κατακρύψαι, λαχησταῖς ἐν πέτρησιν εὑρέσθαι μόθον (35). Καὶ δέος μέ τι ἐντεῦθεν οὐκ ἀγεννὲς ὑποτρέχει, μή πη καὶ αὐτός, ὡς γῇ τῇ σιγῇ τὴν χρυσῆν σου κατακρύψας γλῶσσαν, ὀρφανοτρόφε δικαίως, τοῖς ὀνείδεσι κατακαταπετρωθῶ (*sic*). Πᾶσα μὲν οὖν ἀνθρωπίνη γλῶσσα, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπου μορίων τὸ κράτιστόν ἐστι καὶ κορυφαιότατον· οὐ μόνον ὅτι τῇ δημιουργῷ καλῶς καὶ ὡς ἄριστα διωργάνωται φύσει· οὐδ' ὅτι συμμέτρως τοῖς εἴσω καὶ στοιχειώδεσι χυμοῖς κέκραται, ἅτε καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τροφίμων οὖσα κριτήριον· ἀλλ' ὅτι τοι καὶ τοῦ ἐν ἡμῖν ὑπηρέτης λόγου καθέστηκε, καὶ B τῶν τοῦ νοὸς κινημάτων ἐστὶν ἐξάγγελος· καὶ διὰ ταύτης τὸ ἐνεργείᾳ εἶναι λογικὸν ἀπειλήφαμεν ἄνθρωποι (36), καὶ βίον τεταγμένον καὶ κατερρυθμισμένον ἐλαύνομεν. Δι' οὐδενὸς γὰρ ἄλλου ἢ διὰ ταύτης, καὶ βουλευτήριον ἵσταται, καὶ καθίσταται δίκη, καὶ δι' ἀμφοῖν πολιτεία συνίσταται· ἔτι δὲ μάθησις ἀσκεῖται, καὶ μεθοδεύεται ἐπιστήμη, καὶ τὸ πρακτέον ἀνθρώποις καὶ μὴ γινώσκεται. Ταύτῃ διαλεκτικοὶ μὲν περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος ἐξ ἐνδόξων περαίνουσι, ῥήτορες δὲ δημηγοροῦσι, καὶ πρέσβεις

beis verbis laudare tento; ego qui linguam habeo humilem ac humi repentem de cœlesti ac sublimi verba facere præsumo; quam Homerus ipse vix decem linguis, hanc ego meapte eaque imperfecta, male sana celebrare audeo. Hoc idem est ac si Thersites Nerei aut Achillis panegyrin componere, aut si Seriphius aliquis Athenarum proceres cantu celebrare, aut si Phalaris Aristidi tesseram offerre, aut Demophilus Orpheum et Musas honorare voluisset, qui quidem adeo a Musis alienus erat, ut hocce elegium in eum sit pervulgatum: Nycticorax cantum edit funebrem; quando vero Demophilus cantabit, avis illa ipsa morietur.

Propterea bove super buglottide posito linguis ignem violentum spirantibus [13] *de nycticoracis lingua disserendi officium mandamus. Cum autem testimonia adversariorum fide digniora arbitremur, quippe quæ veritatem non e favore elicere opus habent; et cum videmus ubique magnam discordiam, et quod, ut dicunt, Phrygum et Mysorum confinia longe utrinque distant et nostra quoque lingua a laudatione linguæ de qua est quæstio, abhorret, verendum est ne nulla alia lingua ad hancce laudationem se accommodet. Alioquin me Achar quoque exemplum terret, qui, ut sacra refert Scriptura* [14], *linguam auream quam furatus erat abscondit inter saxa. Hinc* C *metus me subit tristis ne ipse linguam, orphanotrophe, tuam auream ut terra, sic silentio inhumans, summo jure reprehendar. Omnis igitur lingua humana inter eas partes quæ hominem constituunt optima ac præstantissima est, non modo quia a natura creatrice aptissime formata est, nec quia succis elementaribus convenienter mista est, siquidem ea quoque quæ ab extrinsecus os intrant, judicat, sed quia rationis quæ in nobis habitat, serva est et mentis motuum nuntia exsistit, et quod ob illam homini rationem attribuimus quæ facit ut vitam regulis circumscriptam et bene ordinatam agamus. Per eam enim solam consilium initur, jus statuitur, res publica creatur, litterarum studium instituitur, scientia colitur; per eam scimus quid homini faciendum evitandumve sit. Ejus ope* D *dialectici de qualibet thesi proposita argumentantur; oratores concionantur, senes patriam salvam constituunt. Linguæ auxilio Solon Athenas, Zaleucus Locridem, Charondas Italiam et Siciliam, alii alias regiones ac civitates legibus circumvallarunt; ejus venia Ægyptii geometriam edocuerunt, Cares ex astris futura prædixerunt, Phryges ex avium volatu et*

[13] Act. II, 3. [14] Josue VII, 1, 19-21.

(32) Epigramma hoc in *Anthologia* Francofurti edita anno 1600 legitur p. 219, ubi Lucilio tribuitur; Exstat apud Brunckium *Analect.* t. II, p. 356, sub Nicarchi nomine. In ms. Vat. p. 523 sic legitur:
Νυκτικόραξ ᾄδει θανατηφόρον· ἀλλ' ὅταν ᾄσῃ
Δημόφιλος, θνήσκει καὐτὸς ὁ νυκτικόραξ.

(33) Conf. Erasm. *Adag.* chil. I, cent. 7, *adag.* XVIII, *col.* 231; id. ibid. chil. II, cent. III, adag. 10, *col.* 419.

(34) Conf. Erasm. *Adag.* chil. II, cent. IV, adag. 50, *col.* 467.

(35) Vide supra col. 1034 A.

(36) Sic in codice; sed aliquid in his deesse videtur.

ἀνασώζονται τὰς πατρίδας. Διὰ ταύτης Σόλων μὲν A τὰς Ἀθήνας, Ζάλευκος δὲ τὴν Λοκρίδα, Χαρώνδας δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, καὶ ἄλλοι ἄλλας τῶν πόλεων τοῖς νόμοις περιετείχισαν· καὶ γεωμετρίαν μὲν Αἰγύπτιοι ἐξευρόντες ἐδίδαξαν· Κᾶρες δὲ τὴν διὰ τῶν ἄστρων πρόγνωσιν, καὶ Φρύγες τὴν ὀρνιθοσκοπίαν, καὶ τὴν ὀνειροκριτικὴν Τελμισεῖς, πρῶτοι τῶν ἄλλων γνόντες, τοὺς ἐφεξῆς ἐμυήσαντο· καὶ Ἆπις μὲν ὁ Αἰγύπτιος ἰατρικὴν προεδίδαξε· φυσιολογίαν δὲ Ἀλκαίων ὁ Περίθου συμπαρεστήσατο, καὶ γραμματικὴν ὁ Μύκηθεν Ἀπολλόδωρος· καὶ Πυθαγόρας μὲν ὁ Μνησάρχου τῆς Ἰταλικῆς ἀφηγήσατο καλουμένης φιλοσοφίας· Θαλῆς δὲ, ὁ εἴτε Φοίνιξ, εἴτε Μιλήσιος, ἀμφισβητεῖται γὰρ οἱ τὸ γένος, Ἀναξιμένει τῷ Εὐστράτου τῆς Ἰωνικῆς καθηγήσατο, καὶ τῆς Ἐλεατικῆς τῷ Παρμενίδῃ Ξενοφάνης ὁ B Κολοφώνιος. Καὶ, ἵνα μὴ πόῤῥωθεν καὶ ἐκ τῶν οὐχ ἡμετέρων συνάγω τῇ γλώττῃ τὴν εὐφημίαν, διὰ τῆς γλώττης ὑμνοῦμεν τὸ Θεῖον, καὶ τοῖς ἀγγέλοις, ὡς ἐφικτὸν, ὁμοιούμεθα, οἷς ἡ θεία ὕμνησις ἔργον ἀπλήρωτον ὁμοῦ καὶ ἀκόρεστον. Πᾶσα μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἁπλῶς ἀνθρώπου γλῶσσα τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μορίων βασιλικῶς ὑπερκάθηται, ἅτε καὶ ὀργανικῶς τῷ καλλίστῳ τῶν ἀμφὶ τὴν ψυχὴν ὑπηρετουμένη τῷ λόγῳ. Ἡ δὲ σὴ θεσπεσία γλῶσσα καὶ ἱερὰ, σοφὲ νομοφύλαξ, τοιοῦτο τῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων πάλιν ὑπέρκειται, ὅσον ἐκείνη τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ὑπερανέστηκεν. Εἰ γάρ τι πειστέον Παύλῳ, πειστέον δὲ, εἴ τι καὶ Θεῷ πιστέον, οὗ στόμα ἐκεῖνος καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται, οὐχ ἀνθρωπίνας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὰς εἰσάγοντι γλώσσας, σεραφικὴ ἂν εἴη ἡ γλῶσσα ἡ σὴ, ὅσον καὶ αὐτὰ δηλονότι τὰ Σεραφὶμ τῆς λοιπῆς νοερᾶς ὑπερκάθηται ὀγδοάδος. Τολμηρὸς ὁ λόγος· εἰ γλῶσσα ἦν καὶ παρὰ Θεῷ, καὶ οὐ ταῖς σωματικαῖς ἐπινοίαις ὁ τοῦτο λέγων συμπεριῆγε τὸ Θεῖον, Θεοῦ ἂν γλῶσσαν καὶ θείαν ἐφάμην τὴν σήν. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν περὶ αὐτῆς λέγειν οὐκ ἔχω· κάλαμον δὲ ὅμως γραμματέως ὀξυγράφου ταύτην καλῶ, παρὰ τοῦ Δαβὶδ τὸ ὄνομα δανεισάμενος· καὶ δρόσον Ἀερμὼν τὴν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιὼν καταβαίνουσαν, παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦτο Προφήτου λαβών· καὶ γῆν μέλι καὶ γάλα ῥέουσαν πολὺ πλέον ἢ τὴν Παλαιστίνην ἣ κατὰ Μωσῆν ἱστορία διέξεισι· καὶ ποταμὸν ἱερὸν πολὺ τὸ ῥεῖθρον ἕλκοντα καὶ χρυσοῦν, ὡς ὁ Σαρδιηνὸς Πακτωλὸς, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν πόλιν εὐφραίνοντα τοῖς ὁρμήμασι· καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν καλῶν καὶ τιμίων ἱστορήκασιν ἄνθρωποι.

Ἐθαύμασεν ὁ Ἕλλην τὴν Δίωνος γλῶσσαν, καὶ χρυσῆν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πράγματος προσηγόρευσεν. Ἐσέμνυνε καὶ τὴν τοῦ Παιανιέως τὸ βουλευτήριον, καὶ ὁ περίπατος τὴν Ἀριστοτέλους, καὶ ταῦτα μετὰ τραυλότητος. Καὶ ἵνα παραλίπω τὰ παλαιὰ, καὶ τῶν προσφάτων ἐπιμνησθῶ, ὑπερετίμησαν καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς βασιλέες τὴν τοῦ Βυζαντίου Λίζικος γλῶσσαν, μετὰ τοῦ Ἀττικίζειν ψελλίζουσαν. Τὴν δ' ἱεράν σου γλῶσσαν, ἱερομνῆμον, Διωνίζουσαν μὲν δίχα τοῦ ἀφελοῦς καὶ χρυσίζουσαν, Δημοσθενίζουσαν (37) δὲ ἀτραύλως καὶ Ἀριστοτελίζουσαν, καὶ Λιζικευομένην δίχα ψελλότητος, τίς οὐκ ἂν θειοτέρως ἢ κατὰ ἀν-

Telmessii primi omnium somnia interpretati sunt. C *Linguæ venia Apis apud Ægyptios medicinam docuit, Alcæon autem Pirithoi filius physiologiam, Apollodorus Mycensis grammaticam, et Pythagoras, Mnesarchi filius, philosophiam quam Italicam appellant, introduxit. Thales porro, sive Phœnix, sive Milesius (genus enim ejus in ambiguo est) Anaximeni Eustrati filio Ionicam, Xenophanes Colophonius Parmenidi Eleaticam monstravit philosophiam. Sed absit ut de longe et a rebus quæ ad nos non spectant linguæ gloriam colligam; hoc dicam, quod lingua Deum hymnis celebramus, angelisque, quoad fieri potest, similes fimus, quibus negotium est, laudes numinis divini incessanter pervulgare. Lingua hominis, ut jam dicimus, regina est cæterorum corporis membrorum, simulque rationi, qua anima nihil pretiosius habet, servit. Tua vero, doctissime nomophylax, sacra et veneranda lingua tantum cæterorum mortalium linguas exsuperat, quantum horum lingua animalium rationis expertium linguas vincit. Si enim Paulo fides est habenda, de quo nemo dubitat; si Deo ipsi fides danda est, cujus Paulus os dicitur et creditur, qui non tantum humanas, sed angelicas etiam introducit linguas* [15], *tua quidem pro seraphica habenda erit tantum, quantum Seraphim ipsi reliquis octo mentis potestatibus anteponuntur. Audax hic sermo: si Deus linguam haberet, quæ certe humanæ anteiret, te linguam divinam habere dicerem. Quod cum rationi et experientiæ haud consentaneum sit, scribæ tamen celeriter scribentis calamum appello, nomen a Davide mutuans* [16], *et rorem Aermon quæ in monte Sion distillat* [17], *ut idem Propheta dicit, et terram in qua mel et lac fluunt majorem in modum quam Palæstina, auctore Moyse* [18]; *et flumen sanctum auro refertum, ut Pactolus prope Sardes, et qui Dei civitatem lætificat* [19]; *et si quid aliud pulchri ac pretiosi homines in historiis retulerunt.*

D *Admirata est Græcia Dionis linguam quam auream merito vocabat; sed Demosthenis quoque eloquentiam et Aristotelis loquelam peripateticam, licet balbutiendo. Ut autem antiqua omittam et ad nova me vertam, reges hujus ætatis quoque Lyzicis Byzantii linguam, quæ Attice loquens balbutiebat, maximi fecerunt. Tuam autem, hieromnemon, sacram linguam aureamque, quæ Dionis, Demosthenis, Aristotelis, Lyzicis linguas integre refert, quis non divinam po-*

[15] I Cor. XIII, 1. [16] Psal. XLIV, 2. [17] Psal. CXXXII, 3. [18] Exod. III, 8 [19] Psal. XLV, 5.

(37) Vid. supra, col. 1256.

θρωπίνην γλῶσσαν ἀγάσαιτο; Γλυκεῖα μὲν καὶ ἡ Τυῤῥηνῶν γλῶσσα, τὴν σάλπιγγα πρώτως ἐπινοήσασα· καλὴ δὲ καὶ ἡ Φρυγῶν προαυλήσασα· ἥ τε Ἀσσυρίων ἐξευραμένη τὸ δίχορδον (38) καὶ ἡ Μυσῶν τὴν Λύδιον ἁρμονίαν, καὶ τὴν φόρμιγγα ἡ Σικελική, καὶ τὴν κιθάραν ἡ Μιλησία· ἵνα μὴ τὸν Στησιχόρου ὕμνον, καὶ τὴν Ἱμεραίου χορείαν, καὶ τὴν ὑπόρχησιν Ἀνακρέοντος τῷ λόγῳ παρεισκυκλῶ. Ἀλλ' οὐδὲν τὰ πάντα πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ νομοφύλακος. Πάραγέ μοι τὸν Ὑμηττόν· καὶ ἀντιπαράξω σοι ταύτην ὑπὲρ μέλι προβεβλημένην καὶ κηρίον τὰ ῥήματα. Φάθι μοι τὰς Σειρῆνας· καὶ ἀντιφήσω σοι τὴν αὐτήν, οὐκ Ὀδυσσέα μόνον, ἀλλὰ καὶ σύμπαντας συνετοὺς ἐξανδραποδίζουσαν τῇ ᾠδῇ. Λέγε μοι τὴν Θήβηθεν λύραν, δι' ἧς τὰς Ἑπταπύλους οἰκίζεις, καὶ ἀντιλέξω σοι τὴν αὐτήν, οὐ τὰς Ἑπταπύλους, ἀλλὰ τὰς Ἑκατονταπύλους οἰκίζουσαν, τὸ Βυζάντιον. Ἀρίθμει τοὺς αὐλοὺς Ὀλύμπου, καὶ Τιμοθέου καὶ Ἀρίωνος τὴν κιθάραν, καὶ τὴν Μαρσύου Μιξοφρύγιον ἁρμονίαν, καὶ τὴν Θαμύριδος Δώριον· καὶ ἀρκέσει μοι πρὸς ἅπαντα ταῦτα τῆς ὑμνουμένης γλώσσης ἡ φυσικὴ μουσική. Τῷ μὲν οὖν Λυκίῳ Πρόκλῳ (39) δοκεῖ, γλώσσαις τὰς ψυχὰς ἀφομοιουμένας, οὕτω λοιπὸν τὴν ἑαυτῶν αὐτοπτίαν τοῖς ἐπιτηδείοις παρέχεσθαι. Ἐμοὶ δὲ ἀληθείας μὲν ἢ ψεύδους περὶ τούτου τοῦ δόγματος ἐρευνᾷν νῦν οὐ σχολή· εἰ δ' ἀληθεύειν τέως ὁ λόγος δοθήσεται, τίνι ἂν ἄλλῃ

A γλώσσῃ αἱ τῶν ἡρώων ψυχαὶ ὡμοιώθησαν, ἢ Ὀρφέως, ἢ Ὁμήρου, ἢ Πλάτωνος, αὐτοπτηθησόμεναι, ἢ πάντως τῇ προκειμένῃ; Τί λέγεις; Ἐννέα μοι τὰς Μούσας ἀριθμεῖς, ἄνθρωπε· καὶ τρεῖς μετρεῖς μοι τὰς Χάριτας· εἶτ' οὐχ ὁρᾷς μυρίας ὅσας καὶ ταύτας κἀκείνας περὶ τὴν τοῦ νομοφύλακος γλῶσσαν παιζούσας ἅμα καὶ χορευούσας; Εἰ δὲ καὶ Κύριος δίδωσι γλῶσσαν παιδείας, καθ' Ἡσαΐαν, τίνι ἂν ἄλλῳ ταύτην ἢ τῷ σοφῷ ἱερομνήμονι δίδωσι; Καί, εἰ γλῶσσα δικαίου μελετήσει κρίσιν, κατὰ τὸν μουσικὸν Προφήτην καὶ βασιλέα, ποία μελετήσει ταύτην ἄλλη καὶ μεμελέτηκεν; Ἔστι δὲ εἰ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἄργυρος πεπυρωμένος γλῶσσα σοφοῦ, τίς ἀργυροειδεστέραν τῆς τοῦ ὀρφανοτρόφου γλῶσσαν πλουτεῖ; Εἰ δὲ καὶ γλῶσσαν ἡ ῥαψῳδία τιμᾷ, παῦρα B μὲν ἀλλὰ μάλα φθεγγομένην λιγέα (40), πῶς οὐχ ἡμεῖς τὴν προκειμένην ὑπερτιμήσομεν, πολλά θ' ἅμα, κατὰ ταυτόν, καὶ λιγέα προβεβλημένην τὰ ῥήματα; Καί, εἰ τὸν Πύλιον ἡ αὐτὴ τεθαύμακε γέροντα, κἀκ τῆς ἐκείνου γλώττης μέλιτος γλυκίω ῥέειν αὐδὴν ἀποφαίνεται (41), πῶς ἡμεῖς ἐκ τῆς ὑμνουμένης οὐ λόγους βλαστάνειν εἴποιμεν, καὶ ἀμβροσίας αὐτῆς γλυκίους καὶ νέκταρος; Καλὸν μὲν γὰρ καὶ νοῦς ὑψηλός, καὶ αὐτόθεν διὰ τῆς ἑαυτοῦ θεωρίας γυμνοῖς ἐπιβατεύων τοῖς πράγμασι, καὶ ἄλλα ἐπ' ἄλλοις γεννᾷν πεφυκώς, καθάπερ ἱστοροῦσι (42) περὶ τῶν δασυπόδων (43). Καλὸν δὲ οὐδὲν

tius quam humanam dixerit? Dulcis et Tyrrhenorum lingua, qui primi tubam invenerunt; suavi Phryges quoque tibicines utebantur. § Assyrii dichordum, Mysi harmoniam Lydiam, Siculi lyram, citharam Milesii invenerunt, ut sileam de Stesichori hymnis, de Himeræi et Anacreontis saltationibus. Sed nihili hæc omnia ad nomophylacis linguam comparata. Adduc mihi Hymettum, et ego illam quæ verba melle dulciora effundit tradam. Nomina mihi Sirenas et ego illam tibi nuncupabo quæ cantu non Ulyssem tantum, sed omnes rei peritos demulsit. Nomina lyram Thebanam qua urbem cum septem portis ædificas, et ego invicem non eam quæ Thebas, sed eam quæ Byzantium centum portis circumvallatum exstruxit. Recense tibias Olympi, Timothei atque Arionis citharam, dein Marsyæ harmoniam mixophrygiam et modum Thamyridis Dorium: mihi linguæ celeberrimæ musicam naturalem vocasse satis erit. Ut Lycius Proclus arbitratur, animæ linguis se accommodant, et sic naturam suam intimam in lucem proferunt. Quod utrum verum an falsum sit, nunc quidem disquirere non vacat. Si vero verum dicendi hic locus est, cui alii linguæ nisi ei, qua de loquimur, virorum illustrium, Orphei, Homeri, Platonis linguæ comparari queunt? Quid? Novem C *mihi, homo, Musas recenses, tres Gratias enumeras; annon vides, easdem sexcentas circa nomophylacis linguam ludere et exsultare? Si autem Dominus quoque linguam dat sapientiæ ac doctrinæ, ut dicit Isaias* [20]*, cui nisi hieromnemoni eam dederit? Et, si lingua justi exercebit judicium* [21]*, secundum regem psalten, quæ alia unquam exercuit aut exercebit? Si autem, ut est in proverbio, lingua sapientis est sicut argentum igne probatum* [22]*, quæ lingua magis est argentea quam ea de qua nobis sermo? Et si poesis quoque linguam honorat pauca quidem, sed sublimia loquentem, quomodo non illam maxime faciemus quæ verbis plurimis iisque sublimibus abundat? Si Homerus admiratur Nestorem, cujus a lingua melle dulcior fluebat sermo, quomodo nos non* D *dixerimus, ab ea de qua loquimur, sermones emanare ambrosia ac nectare dulciores? Res pulchra sane mens sublimis quibus acta respondent hinc inde in medium prolata, ut de quibusdam animalibus (dasypoda vocant) historici referunt. Non minus autem suavis et alacris est lingua quæ Euripi instar volvitur et mentis cogitationum ac consiliorum est obstetrix. Me quidem judice optimus is esse videtur cui utrum-*

[20] Isa. L, 4. [21] Psal. XXXVI, 30. [22] Prov. X, 20.

(38) Sic omnino legitur in codice.

(39) Proclus, origine Lycius, Syriani in Atheniensi schola discipulus et successor, sæculo quinto floruit. Mortuus est anno 485, ætatis septuagesimo quinto. Ejus Vitam scripsit Marinus, ejus discipulus, Neapoli (hodie *Naplouse, vetus Sichem*) oriundus.

(40) Conf. Homer. *Iliad.* Γ, l. III, v. 214.

(41) Conf. Homer. *Iliad.* Α, l. I, v. 249.

(42) Conf. Aristot. *Hist. anim.* lib. V, cap. 2 et 9; lib. VI, cap. 33.

(43) In margine, manu recenti, legitur: Σημειωτέον ὅτι δασύποδας ἐνταῦθα λέγει τοὺς λαγωούς.

ἧττον καὶ γλῶσσα γοργὴ καὶ ταχυστρεφὴς, καὶ τῇ καὶ τῇ θαμά, κατὰ τὸ Εὐρίπου ῥεῦμα, κυλιομένη, καὶ εὐγενὴς τῶν τοῦ νοὸς γεννημάτων μαίευτρα (*sic*). Καὶ ἄριστος ἐμοὶ γοῦν ἁπάντων ὃς ἄμφω ταῦτα θεόθεν εὐτύχηκεν. Ὁ δ' ἅτερον μὲν πλουτήσας, ἀτέρου δὲ παρὰ μέρος λειπόμενος, ἐξ ἡμισείας ἂν κληρῷτο καὶ τἀγαθόν. Οὔτε γὰρ ὁ Μηθυμναῖος ἐκεῖνος κιθαρῳδὸς τῆς οἰκείας δίχα κιθάρας τὸν δελφῖνα κηλήσας ἐπὶ τῶν ἐκείνου νώτων ἱππεύσατο· οὔτ' ἐκτὸς αὐτοῦ ἡ κιθάρα τοῦτο ἐνήργησεν. Ἀλλὰ σὺν τοῖς ὀργάνοις αἱ τέχναι τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας προβάλλονται. Οὐκ ἐπαινῶ γὰρ ἐγὼ τοῦτο τὸ μέρος τὸν Στρωματέα (44), εὐγλωττίαν μήποτε ζηλοῦν λέγοντα μηδὲ ῥημάτων εὐγένειαν, ἀρκεῖσθαι δὲ μόνῳ τῷ αἰνίξασθαι τὸ νοούμενον. Ἀδιάφορος γὰρ ἂν οὕτω καὶ ὁ βλατοπώλης (*sic*) εἴη καὶ ὁ σοφός. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸς μικροῦ ἂν ἢ οὐδὲ τοῦ τυχόντος λόγου τὴν γλῶτταν ἠξίωσα, εἰ γυμναῖς ταῖς ψυχαῖς διεζῶμεν, τὸν ὁμόζυγον τοῦτον ὑπεραναβάντες πηλόν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τοῦ σώματος οὗτος ὁλκὸς, ὁ ὀργανικὸς, φημὶ, ἀνδριὰς, τὰς ἡμετέρας ψυχὰς περιπέπλασται, καὶ οὐκ ἐξὸν ἀμέσως τὰ τοῦ νοὸς ἡμῖν ἐμφανισθῆναι κινήματα, οὐ δευτέρας οἶμαι δεῖν ἀξιοῦν τὴν γλῶσσαν τιμῆς.

Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, θειότατος ἐν ἀνθρώποις ὄντως ἐστὶν ὁ καὶ νοῦν εὐγενῆ καὶ γλῶσσαν ἅμα πλουτῶν μουσικήν, τίς ἂν εἴη τοῦ ὀρφανοτρόφου θειότερος; ὃς ἡρωϊκὸν μὲν ὄντως, καὶ οὐ πιθηκιαῖον, κατὰ τοὺς ἄρτι, κεκλήρωται νοῦν· ἀξίαν δὲ

A ὑπηρέτιν ἐκείνου γλῶσσαν φορεῖ· βροντῶσαν μὲν οὐκ ἀπὸ βύρσης, οἷον ὁ Σαλμωνεὺς ἀντιβροντῶν (45) τῷ Διὶ, ἀλλὰ βροντὴν ἱεράν τε ἅμα καὶ γλυκερὰν, ἵνα βροντῴη μὲν, μὴ καταβροντῴη δέ· πρηστηρίους δὲ ἀστραπὰς, οὐ κατὰ τὰς Διὸς πατρὸς ἐκ νεφελῶν, ἐκπυρηνίζουσαν, ἵν' ἀστράπτῃ μὲν, μὴ κατακαίῃ δέ. Ἀλλὰ πυρφόρον τὴν γλῶσσαν ταύτην ὠνόμασα, καὶ ἅμα τῶν πυρίνων ἀνεμνήσθην γλωσσῶν, αἷς ἀφομοιωθὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῖς Πέτροις ἐκείνοις, καὶ τοῖς Ἀνδρέαις ἐπιδεδήμηκε, καὶ τρισκαιδεκάτην αὐτὴν θαῤῥούντως μετρῶ πρὸς ταῖς δώδεκα, ἓν τοῦτο πλέον, ἱλήκοιτε δὲ, ὦ μεγάλοι τοῦ Λόγου κήρυκες, ἔχουσαν, ὅτι μετὰ τῆς ἴσης χάριτος καὶ τῆς Ἀττικῆς ὅμως ὑπερπέπλησται μούσης. Καὶ ἄλλων (*sic*) μὲν ἀκαμάτην τὴν τοῦ πυρὸς ὁρμὴν
B ὀνομάζουσιν· ἄλλοις δὲ ἀκάμας ὁ τοῦ ἡλίου δίφρος προσαγορεύεται, ἅτε τῆς μιᾶς περιόδου τὴν λῆξιν ἀρχὴν ἑτέρας ποιούμενος, καὶ οὕτω τὸν χρόνον μετρῶν καὶ ἐξαλλάττων τὰς ὥρας, καὶ σωτηρία τῷ βίῳ γινόμενος· ἐμοὶ δὲ ἀκαμάτη καὶ ὑπὲρ τὸ πῦρ καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον, ἡ ἀρίστη γλῶσσα κεκλήσεται τοῦ Ἀριστηνοῦ. Ὅσας μὲν γὰρ ἑκάστης πλεκτάνας δικανικὰς διαλύουσα· ὅσας δὲ στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, τὸ τῆς γραφῆς, ἀναῤῥήσσουσα· καὶ ἡλίκας ἕλικας δημηγοριῶν ἀνελίσσουσα, νεηκονὴς καὶ πάλιν ἵσταται καὶ ἀρτίθηκτος, κιχρῶσα καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ γερουσίου γλώσσαις τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ὡς ἀμέλει τῇ σεληναίᾳ τὸ σέλας ὁ ἥλιος; Ταύτῃ τοι, καὶ ὁ στρατηγικώτατος ἡμῶν

quæ cœlitus obtigit. Qui autem una quidem harum rerum caret, altera vero abundat, vel sic magnum bonum sortitus est. Non enim sine cithara Methymnæus ille delphinum blande demulcens, super delphini dorso vectus est, nec cithara sine ipso cooperante id effecit. Instrumentorum enim ope artes producuntur. Non enim hac in re Clementem Alexandrinum probo, qui linguam nec eloquentiæ nec verborum harmoniæ operam dare, sed unice mentis cogitata referre asserit. Sic enim nihil inter mercatorem mercium vilium et philosophum interesset. Ego ipse linguam certe flocci facerem, si cum puris animis viveremus et limum corporis vilem aspernaremur. Sed cum moles hæcce corporis, statua, inquam, membris instructa, animas nostras continet, et mentis sensa non immediate in sensum cadere queunt, honorificum linguæ locum attribuendum esse censeo.

Hæc cum ita se habeant, si verum est quod inter homines excellit qui mente generosa et lingua canora gaudet, quis tandem orphanotrophi nostri similis poterit judicari? Mentem enim sublimem et minime

bestialem, cujus multa hodieque exempla videmus, C *sortitus est, lingua adjutus præclara, et quæ tonat, non quidem more Salmonei qui Jovi par esse præsumebat, sed ut qui tonitru sacrum et innocuum emittit super terram, et qui fulgurat non ex nubibus, sicut Jupiter, sed ita ut nihil igne consumatur. Igneam ejus vocans linguam ignitarum simul linguarum mentionem feci, quarum sub specie Spiritus sanctus apostolis Petro et Andreæ apparuit [33], et decimam tertiam eam cæteris duodecim annumero, quæ, venia date, magni Verbi nuntii, in eo differt quod citra gratiam spiritualem Atticam quoque musam redolet. Nam si et aliis quibusdam ignem incessanter inesse, et solis currum indefessum esse prædicant, quippe qui indesinenter circa orbem volvitur annum et horas dimetiens pro mortalium salute, equidem Aristeni linguam igni et soli ipsi superiorem esse* D *affirmo, siquidem plurimarum difficultatum nodos solvit, locos Scripturæ sacræ cognitu difficillimos explicat; quæ oratorum problemata dilucidat et semper nova apparet, cæteris quoque linguis elo-*

[33] Act. II, 2.

(44) Conf. Clement. Alexandr. Stromat. lib. I, § x, t. I, p. 344, lin. 12. Ἐμοὶ δὲ εἰκότως, οἶμαι, πρόκειται, βιοῦν μὲν κατὰ τὸν λόγον, καὶ νοεῖν τὰ σημαινόμενα· εὐγλωττίαν δὲ μήποτε ζηλοῦντα, ἀρκεῖσθαι μόνῳ τῷ αἰνίξασθαι τὸ νοούμενον· ὁποίῳ δὲ ὀνόματι δηλοῦται τοῦτο, ὅπερ παραστῆσαι βούλομαι, οὐθέν μοι μέλει. Conf. et eumd. ibid. pag. 340, lin. 22, — pag. 341, lin. 5.

(45) Conf. Eudoc. *Ion.* pag. 371.

αὐτοκράτωρ τοὺς τῆς πολιτείας φύλακας νόμους αὐτῇ φυλάττειν ἐπέταξεν· ἵν' ἐκεῖνοι μὲν τὸν καθ' ἡμᾶς φυλάττωσι βίον, αὐτὴ δὲ τούτους ἀντιφυλάττῃ πολλῷ βεβαιοτέρως· καὶ οὕτω διὰ μέσων τῶν νόμων τὴν τοῦ παντὸς ἀναζωσαμένη φοροίη κυβέρνησιν.

Ἀλλ', ὦ μοι θεσπεσία γλῶσσα καὶ ἱερὰ, ὦ ἄγαλμα μὲν Μουσῶν, καλλώπισμα δὲ Χαρίτων· ὦ φωνὴ βοῶντος, ἧς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ὁ φθόγγος ἐξῆλθε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξηχήθη τὰ ῥήματα, ἣν δικαίως τὸ συγκλητικόν τε ἅμα καὶ ἱερατικὸν κατεμερίσαντο βῆμα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν τῶν φιλοσόφων γλῶσσαν πιστεύεσθαι, διφυεῖς τὰς γλώσσας ὑποθεμένην, κατὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀργανικῶν ἀνθρώπου μορίων· ὦ τῷ παρεῖναι μὲν φωνὴν ἐντιθεῖσα τούτοις βήμασι, τῷ δ' ἀπεῖναι, σιγὴν ἐσχάτην αὐτοῖς καταλείπουσα· ἵλαθί μοι τῆς τόλμης· καὶ τῆς προθυμίας ἀπόδεξαι, εἰ τοσούτοις με καὶ οὕτω πλουσίοις δεξιουμένη τῶν ἐπαίνων τοῖς ὀχετοῖς, μικραῖς ἀντιδεξιοῦσα σταγόσι, καὶ ταύταις θολεραῖς τε καὶ τελματώδεσιν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἔχω σοι πρὸς ἀπολογίαν εἰπεῖν ἢ τὸ τοῦ Ξενοκράτους ἐκεῖνο· ὃς ἑλκόμενος ὑπὸ τελωνῶν, καὶ ὑπὸ Λυκούργου τοῦ ῥήτορος ἐλευθερωθεὶς, κᾆτα τοῖς ἐκείνου παισὶν ὑπαντήσας, «Καλὴν (εἶπεν), ὦ παῖδες, τῷ πατρὶ ὑμῶν ἀποδίδωμι χάριν· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν ἐφ' οἷς ἔπραξε (46).» Τῷ ὄντι γὰρ καὶ σὲ, σοφὲ νομοφύλαξ, διὰ τὰς εἰς ἡμᾶς εὐποιΐας ἡ σύμπασα ἐπαινεῖ οἰκουμένη, γλῶσσα μία καὶ χεῖλος ἓν γενομένη, κατὰ τὸ λόγιον, καὶ βιοτὴν σοι εὔχεται πολυχρόνιον.

Η'. — *Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριος τῷ αὐτῷ ὀρφανοτρόφῳ, καὶ νομοφύλακι, δὶς τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνοντι.*

Πότερα προτέρῳ σοι, θειότατε δέσποτα, τὸν εἰσιτήριον ᾄσομαι, καὶ παιανίσομαι τὸν ἐπιβατήριον, ἢ ἐμαυτῷ τὸν οὐκ ἐξιτήριον, οὐδὲ ἐκβατήριον, μὴ ὅτι γε κἀμοὶ καὶ τῷ οἴκῳ τούτῳ σωτήριον; Φιμούσθων γὰρ αἱ βλάσφημοι γλῶσσαι, καὶ ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ καθ' ἡμῶν ἀνομίαν λαλήσαντα· ἓν τοῦτο τὸ καιριώτατον ἀγνοήσαντα, ὅσω πεπαιδευμένης καὶ χρηστῆς ἀκοῆς καὶ αὖ ἀπαιδεύτου καὶ φαύλης εἰς διαβολῆς παραδοχὴν τὸ διάφορον·

quentiæ glorificæ vim, sicut sol lunæ, communicando. Hanc ob causam potentissimus noster imperator civitatis leges custodiendas ei tradidit, quæ nostram vitam regant, ita tamen, ut ipse lingua sua majori nobis sit adminiculo et sic legum beneficio tota administratio prosperitate gaudeat.

Sed, o divina ac sacra lingua, imago Musarum, decus Gratiarum! o vox clamantis, cujus sonus in totum terrarum orbem exiit [24], *et cujus verba ad fines usque universi personuerunt; quam tribunal civile et ecclesiasticum sibi vindicarunt; quæ philosophorum fidem auxit antea ambiguam, secundum cætera organa hominis constitutiva; quæ præsentia sua oratoribus animum indidit, absentia autem ad silentium eos condemnavit; ignosce audaciæ meæ si, tot et tantis laudis fluminibus circumfusus, exiguis te guttis iisque sordidis et impuris collaudo. Nihil enim aliud ad meam defensionem proferre possum nisi illud Xenocratis, qui cum a vectigalium exactore comprehensus ab oratore liberaretur, posteaque hujusce liberis obvius esset factus: «Magnas, dixit, carissimi, patri vestro refero gratias, quem omnes ob id quod fecit, collaudant.» Certe enim te quoque, doctissime legum custos, propter beneficia in me collata totus orbis laudibus effert, et, una lingua, unum os factus, longævam tibi precatur vitam.*

VIII. — Ejusdem oratio habita in honorem ejusdem orphanotrophi protecdici et nomophylacis hancce dignitatem secunda vice sortientis.

Tibine placet, venerande domine, me, ut te quidem ab initio sermonis laudativi honorem mihique satisfaciam totique domui huic salutem augeam, cantu te celebrare? Ergo linguæ maledicæ taceant, labia dolosa vocem inhibeant quæ male contra nos locuta sunt [25], *quia ignorabant quantum inter aurem bene instructam et honestam et aurem quæ calumniis patet intersit ac differat. Visne me a me ipso mutuari proœmium et pacem huic domui precari aut ab*

[24] Psal. XVIII, 5. [25] Psal. XXX, 19, XCIII, 4.

(46) Nota sunt quæ de Xenocrate narrat Theodorus Prodromus. Hoc tamen non memorat Diogenes Laertius; silent etiam ejus commentatores, Menagius ipse, necnon auctores *Historiæ philosophicæ*, Stanleius et Brukerus. Plutarchus bis retulit nonnihil varians: 1° in Vita Titi Quinti Flaminii (edit. Reisk. t. II, p. 689) sic loquitur: Ξενοκράτη μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτε Λυκοῦργος αὐτὸν ὁ ῥήτωρ ὑπὸ τῶν τελωνῶν ἀγόμενον πρὸς τὸ μετοίκιον ἀφείλετο, καὶ τοῖς ἄγουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας, λέγεται τοῖς παισὶν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου, «Καλήν γε ὑμῶν, ὦ παῖδες, φάναι, τῷ πατρὶ χάριν ἀποδίδωμι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν, ἐφ' οἷς ἔπραξε. 2° in Vita Lycurgi oratoris (*Vit.* x *Orat. vit.* VII, ibid. tom. IX, pag. 349) his verbis res narratur: Τελώνου δέ ποτ' ἐπιβαλόντος Ξενοκράτει, τῷ φιλοσόφῳ τὰς χεῖρας, καὶ πρὸς τὸ μετοίκιον αὐτὸν ἀπαγαγόντος, ἀπαντήσας (Λυκοῦργος), ῥάβδῳ τε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ τελώνου κατήνεγκε, καὶ τὸν Ξενοκράτην ἀπέλυσε, τὸν δὲ ὡς, οὐ τὰ πρέποντα δράσαντα, εἰς τὸ δεσμωτήριον κατέκλεισεν. Ἐπαινουμένου δ' ἐπὶ τῇ πράξει, μεθ' ἡμέρας τινὰς συντυχὼν ὁ Ξενοκράτης τοῖς παισὶ τοῦ Λυκούργου, ἔφη· «Ταχέως γε τῷ πατρὶ ὑμῶν ἀπέδωκα, ὦ παῖδες, τὴν χάριν· ἐπαινεῖται γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἐπὶ τῷ βοηθῆσαι μόγις.» Turnebius ad ultima duo verba varietatem lectionis affert, βοηθῆσαί μοι.

Photius (*in Lycurgo, Cod. CCLXVIII, col.* 1485) tertium legendi modum exhibet: Ξενοκράτει δέ ποτε φιλοσόφῳ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος τελώνου, καὶ πρὸς τὸ μετοίκιον αὐτὸν ἄγοντος συναντήσας, τὸν μὲν φιλόσοφον ἀπέλυσε, τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ τελώνου ῥάβδῳ παίσας ἅτε δὴ κατὰ τοῦ πρέποντος ἀποθρασυνομένου, δεσμωτήριον οἰκεῖν παραδέδωκε. Καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἐπὶ ταύτῃ τῇ πράξει τετύχηκε. Διὸ καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς τοῖς παισὶ τοῦ Λυκούργου Ξενοκράτης συντυχὼν, «Ταχύ τε, ἔφη, τῷ πατρὶ ὑμῶν, ὦ παῖδες, ἀποδέδωκα τὴν χάριν· ἐπαινεῖται γὰρ ὑπὸ τῶν πλειόνων, ὅτι μοι γέγονε βοηθὸς προπηλακιζομένῳ.»

A Καὶ πότερον παρὰ τῆς ἡμετέρας καὶ ἀκλουστέρας γραφῆς δανείσομαι τὸ προοίμιον, καὶ εἰρήνην τὴν οἴκῳ τούτῳ ἀνακράξομαι· ἢ παρὰ τῆς οὐχ ἡμετέρας, καὶ κομψοτέρας, καί, *Ὦ χαῖρε μέλαθρα, πρόπυλά θ' ἑστίας τῆς παρούσης* (47), ἀναβοήσομαι; Ἀνόητος οὐ γὰρ ἂν εἴην, καὶ ἐπιεικῶς τῆς πιθηνοῦ φιλοσοφίας ἀνάξιος, εἴπερ ἀλλομένους ἐπὶ τοῖς παροῦσι τοὺς χωλοὺς ὡς ἐλάφους, καὶ τρανουμένην τὴν γλῶσσαν τῶν μογγιλάλων θεώμενος, αὐτὸς τὸ μέρος τοῦτο χωλεύσαιμι, καὶ μογιλαλήσαιμι· οὐ ὑπεράλλεσθαι μὲν τοὺς πόδας, ὑπερτρανοῦσθαι δὲ τὴν γλῶσσαν εἰκὸς, εἴπερ τινὸς τῶν ἁπάντων. Πῶς δὲ οὐ, τὸν μουσικὸν προφήτην καὶ βασιλέα τοῦτο τὸ μέρος μιμούμενος, προορχήσομαί σου τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου, ἢ ἐπανόδου, ὥσπερ ἐκεῖνος ἀμέλει τῆς ἱεροφύλακος κιβωτοῦ; B Ναὶ γὰρ κιβωτὸς καὶ σὺ τῶν ἀπορρήτων Θεοῦ μυστηρίων φυλακτική· λυχνίαν μὲν ἑπτάφωτον ἔχων τὴν πεφωτισμένην ψυχὴν καὶ ὁλολαμπῆ, τοῖς ἑπτὰ χαρίσμασι τοῖς τοῦ Πνεύματος· πλάκας δὲ Θεῷ γεγραμμένας, καὶ τὰ ἐκείνου νόμιμα φυλάττουσαν, καὶ τὴν νομοστάθμην διάνοιαν, καὶ οὐ μόνον τά γε τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὰ Θεοῦ φυλάττουσαν νόμιμα. Διό σε προσηκόντως καὶ νομοφύλακα ὁ μὴ μόνον ἄριστα στρατηγεῖν, ἀλλὰ καὶ νόμους φυλάττειν εἰδὼς μεγαλονικώτατος αὐτοκράτωρ κεχειροτόνηκε, ῥάβδον δὲ ἱεράν, τὸ τῶν ἀδικουμένων μὲν ὑπερειστικὸν, τῶν δὲ ἀδικούντων πατακτικὸν, ταῦτα δὴ τὰ τῆς ῥάβδου διττὰ ἰδιώματα, ὅθεν σοι καὶ τὸ πρωτεκδικικὸν ἀνθηφορεῖται ἀξίωμα· τράπεζαν δὲ μυστικὴν τὸ πρὸς ὀρφανῶν τροφὰς καὶ ἄρτων διατριβὰς ἑτοιμότατον, διὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν ὀρφανοτρόφον C αὖθις ἀπείληφας ἁρμοδιώτατά γε. Ὦ Θεοῦ τὰ πάντα καλῶς διατάττουσα πρόνοια. Τί φῂς, ὦ, πρὸς τῶν λόγων, ἄγαλμα λόγων; Ἆρ' οὐ κιβωτόν σε, νεωτέραν μὲν, θειοτέραν δὲ, ὡς οἷός τε ἦν, ὁ λόγος ἀπέδειξεν; Ἆρ' οὐ προσφυῶς σου τοῖς ψυχικοῖς ἰδιώμασι τὰς τῶν ἀξιῶν ἐπωνυμίας ἀπονενέμηκεν; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, καὶ οὐ πόρρω ἴσως οἶμαι σκοποῦ. Δοκῶ καὶ τοῦ προφήτου πάλιν ἀκούειν, πάντα μὲν βουνὸν ταπεινοῦσθαι, πᾶσαν δὲ πληροῦσθαι φάραγγα λέγοντος· καὶ μετὰ τῆς πληρουμένης γίνομαι φάραγγος, πιστεύω δ' ὅτι καὶ ἔσομαι, συναυξανομένης τῷ χρόνῳ μοι τῆς πληρώσεως. Ἀλλὰ δεῦρο περίστητέ με, ἅγιον ἔθνος, μέλη Χριστοῦ τιμιώτατα καὶ ἀκεραιότατα, κἂν τοῖς οἰκείοις ἄλλο τι κεκολόβωσθε σώμασι· καὶ ὑπ' ἐμοὶ τοῦ χοροῦ κορυφαίῳ τὰ καθήκοντα παιανίσατε. Χρήσω τῷ ἀλάλῳ γλῶσσαν δεινὴν, καὶ οὐ πόρρω νόμων ῥητορείας πανηγυρίστριαν· δώσω τῷ ἀχειρι χεῖρα γοργὴν, καὶ τῶν νοουμένων ἢ λεγομένων ὑπογραφέα οὐχ ἀγενῆ καὶ ὑποσημάντορα, καὶ πάντα πᾶσι κατὰ τὸν ἐμὸν καὶ ἡμέτερον γενήσομαι Παῦλον. Εἴ τινες ἐν ὑμῖν καὶ ἀπειρόκακοι παῖδες, πάντως δὲ εἰσιν οἱ γραμματιζόμενοι, Ὡσαννὰ, καὶ οὗτοι τῷ εἰσιόντι κραζέτωσαν, καὶ εὐλογημένον τὸν ἐρχόμενον ἢ ἐλθόντα μᾶλλον ἀναβοάτωσαν. Ἀράτω τις καὶ σεμνοτέρα γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου, καὶ μάκαιραν μὲν τὴν βαστάσασαν αὐτὸν κοιλίαν, μακαρίους δὲ τοὺς ὑπ' αὐτῆς θηλασθέντας ἀνειπάτω μαστούς. Ἀναβάτω τις καὶ Ζακχαῖος ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ τῷ ὑπερβάλλοντι τοῦ τόπου τὸ τῆς ἡλικίας ἐνδέον ἀναπληρῶν, καταθεάσθω τὸν προσερχόμενον. Καλῶ καὶ τοὺς ἀνιάτους ὀπισθοτόνους εἰς τὴν πανήγυριν,

alio auctore politiori qui dicit : Salve, regia, et foci hujus propylæa? *Nonne enim insanus essem et philosophia quæ animum instituit indignus, si claudos cervorum more saltantes* [26], *et balborum linguam disertam videns, claudus et balbus esse vellem? Certe enim sic et pedibus et voce impeditus plus cæteris omnibus vexatus essem. Quomodo autem non Davidis regis ac psaltis exemplum secutus coram te saltem, sicut ille ante arcam in qua lex deposita erat* [27]? *Tu enim non minus quam arca mysteriorum ineffabilium custos es, pro lampade septemcandelari animam accensam septem Spiritus sancti charismatibus habens, quæ tabulas a Deo scriptas et præcepta divina custodit et mentem legum observantiæ assuefacit, ita ut non tantum legis civilis, sed Dei ipsius præcepta observet. Hac de causa etiam imperator bello potentissimus qui legum quoque sospitator est maxime strenuus, nomophylacem te constituit et quasi baculum qui iis qui injuriam patiuntur, auxilio est, injustos autem aggressores punit, unde tibi muneris judiciarii honos est delatus; mensam autem mysticam quæ ad orphanorum victum et ad panem distribuendum aptissima est, et super aliis orphanotrophus evasisti, idque peropportune. O Providentiam divinam omnia bene ordinantem! Quid dicis, verborum imago? Nonne arcam te, recentiorem quidem, sed diviniorem verbum demonstravit? Nonne qualitatibus tuis spiritualibus idonea indidit nomina? Equidem arbitror, et forsitan haud erraverim. Videor mihi rursus prophetam audire dicentem : Omnis mons et collis humiliabitur, et omnis vallis exaltabitur* [28]. *Equidem vallis exaltatæ ac repletæ partes gero, confido autem me futurum esse, quando ista repletio mecum augetur. Sed adeste, gens sancta, membra Christi honoratissima, purissima, et propriis in corporibus mutilata, et, me chorum agente, pæana canite.* D *Muto linguam sonoram, præbebo quæ legum sanctimoniam solemniter pronuntiabit. Qui sine manu est, manum agilem dabo, quæ cogitata ac dicta litteris mandet et posteris tradat, imo circa omnia omnibus Pauli loco ero. Si autem inter vos sunt aliqui qui vitia ignorant, et certe qui veram doctrinam habent, ignorant, hi Messiæ ingredienti Hosanna canant et Benedictus qui venit* [29] *aut potius jam inter nos adest. Tollat vocem veneranda mulier de plebe et dicat : « Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* [30]. » *Ascendat Zacchæus in arborem, exiguæ causa staturæ, et prætereuntem*

[26] Isa. xxxv, 6. [27] II Reg. vi, 16. [28] Isa. xl, 4. [29] Joan. xii, 13. [30] Luc. xi, 27.

(47) Conf. Euripid. *Herc. fur.* v. 523.

οὐ πολλοῦ καμάτου δεησομένους πρὸς τὴν προσκύνησιν· αὐτόματος γὰρ αὐτοῖς ἐκ τοῦ πάθους ὁ τράχηλος σημαινόμενος, ἀφοσιοῦσθαι ταύτην δοκεῖ. Εἰ δ' εἴη τις τῶν πάντη παρέτων, οὐδ' οὗτος ἀλλοτριωτέος τῆς πανηγύρεως παρίτω· μέρος γενέσθω τῆς ἑορτῆς, καὶ τῷ ὀστᾶ συνάξοντι πρὸς ὀστᾶ, καὶ ἁρμονίαν πρὸς ἁρμονίαν, καὶ τοῖς ξηροῖς χαρισομένῳ πνεῦμα ζωῆς, ᾀδέτω τὸν χαριστήριον· καὶ ὁ μὲν διὰ τῆς στέγης χαλάσθω, τῆς ὑγείας ἐπιτευξόμενος, ὁ δὲ τεθείσθω πρὸς τῇ προβατικῇ, κἂν εἰ ἄνθρωπον οὐκ ἔχοι, μὴ ἀπογινώσκων τὴν ἴασιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὴν βραδυνεῖ, οὐδὲ τριάκοντα πρὸς τοῖς ὀκτὼ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ κατακεκλίσεται τοὺς ἡλίους· ἀλλ' αὐθήμερόν γε ἢ μικρόν τι πρὸς αὐτῆς ἀπαλλάξεται. Πάντα μειδιάτω· πάντα χαιρέτω· πάντα συνεπαγαλλέσθω τοῖς τελουμένοις. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών. Ἰδού σοι ὁ ἄρχων πραῢς καὶ σώζων ἐπιδεδήμηκε· Σιὼν γὰρ ἐγὼ τὴν παροῦσαν τῆς βασιλίδος μερίδα καλῶ, ὡς ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανῷ· ἔχεις τὸν τοὺς πεπιστευμένους σου εἰσδεξόμενον, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἄρτον χορτάσοντα. Πλάτυνον τὰ σχοινίσματά σου, ὁδοποίησον τῷ νέῳ λαῷ· καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς λεωφόρου ἀπόῤῥιψον.

Τὸ δ' ἐμόν· ὅπως ποτὲ τοῖς παροῦσι συνδιατίθεται, καὶ ἑαυτῷ συνοικειοῦται τὴν ἑορτὴν, τίνι ἂν εἴη παραστατέον λόγῳ καὶ γράμματι; Ἐπαινῶ γὰρ ἐγὼ τὸν μῦθον ἐκεῖνον διαμεμφόμενον Προμηθεῖ, ὅτι μὴ θυρίδας περὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου στέρνα ποιήσας ἀνέῳξεν, ἵνα τὰς ἀλλήλων ἐπικυπτάζοντες A ψυχικὰς διαθέσεις καταθεώμεθα. Ὡς εἴθε τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ ἐμὸς ἀνδριὰς, καὶ τεθυρίδωτό οἱ τὰ στέρνα· εἶδες γὰρ ἂν ἐπικύψας ὑπεραγαλλομένην ἐπὶ τοῖς παροῦσί μου τὴν καρδίαν, καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχουσαν ὅ τι καὶ ὑφ' ἡδονῆς γένοιτο. Νῦν δ' ἀλλ', οἰκοδομικῆς γὰρ ταῦτά ἐστιν, οὐκ ἀνθρωποπλαστικῆς, καὶ ἄλλως δὲ τῶν αἰσθήσει δουλευόντων ὁ λόγος· ἀν γε τῷ διαβατικῷ σου νῷ καὶ λεπτῷ διὰ μυστικῶν θυρίζων καὶ ἀποῤῥήτων τὴν τῆς ἐμῆς ψυχῆς κατάθρει διάχυσιν, ὡς γὰρ *ἥδομαι καὶ τέρπομαι, καὶ χορεύειν βούλομαι* (48), τοῦτο δὴ τὸ τῆς κωμῳδίας· οὐχ ὅτι Πλοῦτον εἰσῳκίσαμεν, ὡς ἐκείνη βούλεται, τὸν ἑτοιμοσύλητον, καὶ ἀνόφθαλμον, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀσύλητόν τε καὶ μεγιστόφθαλμον, καὶ, ὡς ἡ ῥαψῳ- B δία φαίη, βοώπιδα (49). Τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ τοῦ κατὰ τὸν τῇδε θεῖον ναὸν ἱερατικοῦ καὶ γερουσίου πληρώματος; Οὐδὲ γὰρ ἀναμεῖναν ἐ.... τοῦ κήρυκος τὴν φωνὴν, αὐτομολεῖ πρὸς τὴν ἑορτὴν, καὶ τὴν οὐκ ἀγαθὴν αἰδῶ ὑποσκευασάμενον, ἐνθουσιᾷ πρὸς τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν σεμνὴν ταυτηνὶ βακχείαν βακχεύεται, καὶ κατὰ φυλὰς καὶ δήμους συστάντες ὑψηγοροῦσι τῷ εἰσιόντι τὴν εὐφημίαν, καὶ πλήττουσι τὸν ἀέρα ταῖς εὐχαριστηρίοις ἀλαλαγαῖς, ἄλλος ἄλλον ὑπερβαλέσθαι φιλονεικῶν τῇ κραυγῇ. Καὶ συνόλως στόμα ἓν καὶ χεῖλος ἓν, κατὰ τὴν Γραφὴν, ἡ πολυανθρωποτάτη τῆς Βυζαντίδος αὕτη γενομένη μερὶς, ἑαυτῇ κροτεῖ τὰ παλιγγενέσια· Νικῶ τῷ παρόντι θριάμβῳ τοὺς παλαιοὺς καὶ παρὰ ταῖς ἱστορίαις, ὅσους τε ἡ τῶν λόγων μήτηρ Ἑλλὰς,

conspiciat [31]. *Sed eos quoque, quorum curvatis corporibus medicorum filii mederi nequeunt, in panegyri mea memoro, quibus istam ob causam genuflexio res est facilis, tum quia cervix ex ærumnarum magnitudine supina stat. Sed nec qui membrorum paralysi laborant, illaudati abeunto. Festivitatis particeps fiat qui ossa ad ossa* [32] *colligit, qui harmoniam unit harmoniæ et ariditate vexatis spiritum vitæ communicat, hic quoqve gratiarum actionem canat. Alius porro per tectum demittatur ut sanitatem recuperet, ad piscinam alius ponatur probaticæ* [33], *et si auxiliator abest, de sanitate ne desperet; non enim retardabit eam neque per triginta octo annos languescet, imo hodie aut paulo post sanitati reddetur. Omnes igitur rideant, lætentur, de bono rerum exitu exsultent. Gaude tu maxime, filia Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus* [34]. *Sion equidem partem urbis regiæ nunc exsistentem nomino sicut ecclesiam primorum parentum inscriptorum in cælo* [35]. *Habes qui recipiet eos qui tibi confidunt, et qui pauperes tuos pane satiabit. Amplifica campos tuos, viam para novo populo; lapides de via strata ejice* [36].

Equidem rebus præsentibus me accommodans et diem festum meo Marte agens, ad quod verbum scri- C *ptumve confugiam? Probo namque mythum illum qui Promethea reprehendit quod hominem formans non fenestram pectori applicuerit, per quam quæ cæteri animo sentiunt perspicere possimus. Quantopere velim, meam quoque statuam talem esse, fenestra nempe instructam. Videres enim animum meum præsenti rerum statu contentum et minime voluptatum sectatorem. Nunc autem, quod quidem ad domorum constructionem, non hominum creationem pertinet, alius est eorum qui sensualitati serviunt, sermo. Tu autem, qua es mente subtili et subacta, per fenestras mysticas et arcanas animi mei habitum perscrutare,* quomodo genio indulgeo, lætor et saltare gestio, *quod faciens non Plutum comœdiæ introduxi, ut illa vult, cæcum, sed apertis valentem* D *oculis et, ut Homerus diceret, magnoculum. Quid porro quis de possessione divini hujus, sancti et venerandi dixerit? Præconis enim voce non exspectata ad festum procedit et pudorem male simulans ad opus inspiratus faciendum solemniter bacchatur. Ubi vero heros procedit, familiæ et gentes glorificabundæ excipiunt et aerem certatim clamoribus ac carminibus replent. Erat autem unum os ac labium, sicut dicit Scriptura* [37], *toti civitati Byzantii hominibus frequentissimæ, quæ sibi ipsi de regeneratione gratu-*

[31] Luc. xix, 3, 4. [32] Ezech. xxxvii, 7. [33] Joan. v, 2, 7. [34] Matth. xxi, 5. [35] Hebr. xii, 23. [36] Isa liv, 2; lxii, 10. [37] Gen. xi, 1.

(48) Conf. Aristoph. *Plut.* v. 288.

(49) Conf. Hom. in *Iliad.* passim.

καὶ ὁπόσους ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη κατήνεγκε, τοὺς A ἐπὶ τοῖς Κάτωσι, τοὺς ἐπὶ τοῖς Καίσαρσι, τοὺς ἐπὶ τοῖς Βρούτοις, καὶ ὁπόσους ἐπὶ Τιμολέουσι πεπόμπευκε Κόρινθος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ θεατρομαχοῦντες μᾶλλον συνέῤῥεον οἱ συῤῥέοντες, ἐνταῦθ' ὑπὸ τοῦ καλοῦ τὸ σύμπαν ἑλκόμενοι. Διὸ καὶ κενός (*sic*) τις ὑγιείας τρόπος τοῖς κάμνουσι σχεδιάζεται· καὶ προθυμία νεκροὺς ἀνίστησι· καὶ βιάζεται τὰς νόσους ὁ πόθος· καὶ Λυγγεὺς μὲν ὧδε, ὁ ἀβλεπτῶν· ὁ δὲ ἄχειρ, Βριάρεως· ὁ δὲ Ἡφαιστόπους, ἀρτίπους· ὁ δὲ ἀφωνότατος Στέντορος φωνότατος.

Τίς οὖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν οὐκ ἀγαλλιάσεται, καὶ τὸν τελετάρχην ὑμνήσει τῆς πανηγύρεως; Ὡς ἐγὼ σφύζω μὲν διὰ πασῶν δραμεῖσθαι τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πανταχόθεν αὐτῷ τὸν ἔπαινον ἐρανίσασθαι. B Δυσὶ δὲ ὅμως τούτοις τοῦ ἐγχειρήματος ἀναστέλλομαι· τῷ τε γὰρ μεγέθει τῆς ἡδονῆς ὑφαιροῦμαι λάθρα τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ ἕτερον εἰσιτήριον οἶδα τὸν ὑμνητήριον. Ἔστι γὰρ, ἔστι σοι πολλὰ πρὸς μεγαληγορίαν, μέγιστε νομοφύλαξ, καὶ πρωτέκδικε δικαιότατε, καὶ ὀρφανοτρόφε λαμπρότατε, τὸ φῦναι μὲν εὐγενῶς, τραφῆναι δὲ οὐκ ἀναξίως τοῦ φῦναι, τελεσθῆναι δὲ εἰς ἔπαινον τοῦ τραφῆναι. Γραμματική σε γὰρ εὐθὺς ἐκ παίδων παραλαβοῦσα τῶν ἑαυτῆς χαρίτων ἐνέπλησε, καὶ ποιήμασιν ἐπιστατεῖν καὶ μέτροις ἐδίδαξε. Ῥητορικὴ δὲ μετὰ ταύτην ὅλους Ἀττικοὺς πρηστῆρας τῇ γλώττῃ ἐνέκαυσεν· ὡς μάρτυρες οἵ τε τῇ καταφορᾷ αὐτῆς πυρπολούμενοι, καὶ τῇ ὑπερφορᾷ φωτιζόμενοι. Καὶ Νομικὴ μετὰ ταύτην ἐστόμωσε· καὶ Φιλοσοφία ἐθεαγώγησεν.

Ἀλλ' οὐ τοῦ παρόντος ταῦτα λόγου ἐστὶν, οὐδὲ τοῦ καιροῦ. Ὃ δὲ τούτων μὲν οὐθενὸς ἔλαττον, ἁρμοδιώτατον δὲ μᾶλλον τῇ πανηγύρει, τούτου μόνου ἐπιμνησάμενος, ἐκ τῶν ὀνύχων τοῖς εἰς νοῦν εἰδόσι βάπτειν ἐνδειξαίμην τὸν λέοντα. Διχῇ γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁπάσης διῃρημένης ἀρχῆς (50), καὶ δυσὶ συνδιανενεμημένης τοῖς βήμασι, τῷ ἱερατικῷ φημὶ, καὶ βασιλικῷ, σὺ τοῖς ἀμφοτέροις μόνος ἁπάντων ἐμπρέπειν ἔλαχες. Καὶ ὁ μέν τις περιπολεῖ τὰ ἀνάκτορα, καὶ τὰς δημοσίας τῷ βασιλεῖ φροντίδας συνδιατίθεται, τὸ δ' ἱερὸν οὐδ' ἐπέγνωκε βῆμα· ὁ δ' ἱερᾶται μὲν, τῇ δὲ πολιτείᾳ ἠγνόηται. Σὲ δὲ μόνον τῶν ἄλλων ἥ σύγκλητός τε βουλὴ, καὶ τὸ ἱερὸν κατεμερίσαντο βῆμα. Ἴσως γὰρ οὐ χωρεῖ σε τηλικοῦτον ὄντα μία τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας μερίς· ἀλλὰ δεῖ σε καὶ κανόνα εἶναι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ στάθμην τῇ πολιτείᾳ, καὶ λίθον ἀκρογωνιαῖον τὰ τῆς Ῥωμαΐδος συνάπτοντα μέρη, καὶ, συνόλως φάναι, βασίλειον ἱεράτευμα.

Διὰ τοῦτό σε καὶ Ἑλλὰς ἡ πολυθρύλλητος ἔσχε μέγιστον ἡγεμόνα· κἀκεῖθεν ἐπανελθόντα ἡ Βύζαντος ἐμερίσατο· καὶ τὸ μέν σου τῷ βήματι δέδωκε, τὸ δὲ τῇ πολιτείᾳ νενέμηκε, καὶ ἀδιάσπαστον, ὡς εἴποι τις, διεσπάσατο· καὶ δὶς ἡμῖν ὀρφανοτρόφος ἐκπέμπῃ παρὰ τοῦ κραταιοῦ αὐτοκράτορος. Χαιρέτω μὲν οὖν ὁ ἀποσταλκὼς, καὶ κατὰ Βαρβάρων ἔτι καὶ ἔτι τροπαιουχείτω, διακόπτων ἐν παρατάξει κεφαλὰς δυναστῶν, καὶ τὸν πόδα βάπτων ἀλλοφύλων ἐν αἵματι. Χαιρέτω δὲ ὁ ἀποσταλεὶς, καὶ, μετὰ τοῦ C εὐὰν καὶ ζῶν καὶ διατιθέμενος τὴν ἀρχὴν, διατηρείσθω ἡμῖν πολυχρόνιος.

labatur. Præsenti ego triumpho antiquos, de quibus historia mentionem facit, vinco, quotquot eloquentiæ mater, Græcia, quotquot prisca Roma tulit, Catonem inquam, Cæsarem, Brutum et Timoleonem Corinthium. Ibi enim qui in theatri scenam prodibant pugnatores confluebant, alliciente eos rei venustate. Idcirco etiam novus sanationis modus ægrotis adhibetur: virtus mortuos resuscitat; desiderium morbos in angustias cogit; cæcus fit Lynceus, qui sine manu, Briareus, claudus evadit rectus; mutus in Stentorem clamosum mutatur.

Quis igitur de his omnibus non gaudebit et panegyridis præsidem hymnis celebrabit? Ego quidem omnes viri virtutes percurrere et undique laudem ei corradere plurimum desidero. Sed utrique renuntio; præ gaudio enim verba mea non satis fortia sunt, et hymnorum canendorum alii cura est. Tibi enim, maxime nomophylax, causidice justissime, orphanotrophe celeberrime, contigit, nasci nobili loco, educari item, et sic undique laude cumulari. Te grammatica puerum splendide instituit, poesi imbuit, numeros rhythmicos edocuit. Rhetorica postea linguam tuam igne Attico accendit et ad quodcunque dicendi ac styli genus idoneum ac promptum reddidit. Leges deinde condendi scientia disertum fecit, philosophia autem Deo appropinquavit.

Sed de his dicendi nec locus nunc nec tempus est. Quod autem non minus ad rem, imo panegyridi optime convenit, id memorabo ut harum rerum periti ex ungue leonem cognoscant. Cum enim omne imperium duplex, ecclesiasticum et regium, tu solus ambobus satisfacere inventus es. Alius quidem regias domus custodit et publica regi negotia ante oculos ponit; alius tribunal ecclesiasticum ne novit quidem; alius ordines recipit, a republica vero administratione alienus est. Te ex omnibus unum utrumque tribunal sibi vindicavit. Te enim ad magna destinatum et canones Ecclesiæ et codicem civilem cognitum D *habere decuit. Te lapidem angularem, te regnum simul ac sacerdotium*[38] *tenere in fatis fuit.*

Hanc ob causam Græcia illustris te maximum ducem habuit, et Byzantium postea possedit et individuum inter Ecclesiam et administrationem divisit, et bis orphanotrophum instituit imperator potentissimus. Gaudeat igitur qui te misit, et de Barbaris triumphet iterum, capita usurpatorum obtruncans et alienigenarum pedes sanguine baptizans. Gaudeat etiam qui missus est et cum felicitate vivens ac regnans diu nobis intersit.

[38] I Petr. II, 6.

(50) Conf. D. Basilium, *ad Maximum philos.*

Sequentes versus, ut ejusdem cum epistola argumenti, subnectimus.

Τοῦ αὐτοῦ πρωτεκδίκῳ καὶ νομοφύλακι, κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ, δὶς ὀρφανοτρόφῳ γενομένῳ.

Τί φῄς, ὁ λαμπρότατος ὀρφανοτρόφος,
Τί φῄς, ὁ βραβεὺς τῆς δίκης καὶ τοῦ νόμου,
Ἐξ ὧν τὸ πρᾶγμα καὶ παρωνόμασέ (51) σε·
Ὑμνησάμην σε πρῶτα πεζῷ τῷ λόγῳ·
Εἴπερ καλεῖν χρὴ τοὺς ἐμοὺς λόγους λόγους,
Ἀλλ' οὐχὶ λήρους καὶ κενοὺς γλώττης ψόφους,
Εἰς ἀκοῆς ὄχλημα γλωσσαλγουμένους,
Ὡς ἀλογίστου καρδίας προηγμένους.
Ἐμελψάμην σε δεύτερον σχεδουργίᾳ,
Τῷ γραμματικῷ λαβυρινθώδει νόμῳ.
Τιμῶν γὰρ ἔγνων τὴν σοφὴν παροιμίαν,
Τὴν, Δὶς *τὰ καλὰ* (52), καὶ δὶς ἐξύμνησά σε.
Τί γοῦν μενοῦμεν ἄχρι τούτων τοῦδε.
Ὦ πάντα πλουτῶν ἐκ Θεοῦ τὰ βελτίω,
Ἄριστε φύσιν, ἀξίαν, γένος, λόγον (*sic*),
Καὶ κλείσομεν τὸν ὕμνον ἐν τούτοις μόνοις;
Ἀλλ' οἱ στίχοι ποῦ, καὶ τὸ τοῦ μέτρου κράτος
Καὶ τὸ γλυκὺ κρότημα τῆς Καλλιόπης;
Ἡ καὶ δοκεῖ μοι δυσχεραίνειν ἀξίως,
Καὶ σχετλιάζειν, ὥσπερ ἠδικημένη,
Καὶ τὴν περιφρόνησιν οὐ τλητῶς φέρειν·
Εἴπερ σχέδος μὲν καὶ λόγου πεζοῦ φύσις,
Συνῆλθον εἰς ἓν καὶ συνυμνήσαντό σε,
Αὕτη δὲ σιγὴν ἐσχάτην κατεκρίθη,
Καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν θυρῶν ἀπεῤῥίφη,
A Ὡς σκεῦος ἀργὸν, ὡς ἄχρηστον φορτίον.
Ἄλλως τε καὶ πῶς ὁ Σταγειρίτου λόγος·
Οἶδας τὸν ἄνδρα, καὶ γὰρ ἐστόμωσέ σε·
Οὐκ ἂν σεβασθῇ καὶ φανῇ τιμητέος,
Ὅρον λέγων σύμπαντος εἶναι τὰ τρία (53),
Πῶς δ' οὐ τὸ τρίτον τῶν ἐπαίνων ἁρμόσει
Τῶν ἀξίων σου τῷ τρισαρίθμῳ μέτρῳ,
Ἶσον πρὸς ἶσον ἰσάκις πεπλεγμένον;
Τί δ' οὐχ ὁ Παῦλος, τοῦ Θεοῦ μου τὸ στόμα,
Ἐν παντί φησιν εὐχαριστίαν νέμειν;
Πῶς οὖν ἐγώ σοι, τῷ σοφῷ πρωτεκδίκῳ,
Οὐ παντὶ πάντως εὐχαριστήσω τρόπῳ,
Οὐ παντὶ μέτρῳ, καὶ πλοκῇ παντὸς λόγου;
Ἴσως μὲν οὖν μου καὶ καταγνῷέν τινες,
Καὶ φορτικὸν φθέγξαιντο, καὶ φαῖεν λάλον,
B Ὥσπερ θεατρίζοντα τοὺς ἐμοὺς λόγους,
Καὶ, μηδενὸς καλοῦντος αὐτὸν, αὐτόθεν
Χοροὺς θέλοντα καὶ πανηγύρεις πλέκειν.
Τῷ δ' Ἱπποκλείδῃ τῶνδε μὴ φροντιστέον (54)·
Ἕως ἂν εἰδῇ μὴ κενῆς δόξης χάριν,
Πλέκειν τὸν αἶνον, εὐχαρίστῳ δὲ τρόπῳ.
Ἀλλ' ἔνθεν ἄθρει καὶ στίχων καινὴν μάχην.
Καὶ γὰρ συνελθὸν ὧδε πᾶν μέτρου γένος,
Κοινῇ τὸν ὕμνον συμμερίζεσθαι θέλει.
Ἰαμβὶς (*sic*) ἔνθεν ἵσταται Καλλιόπη,
Ἡρωῒς ἔνθεν ἡ σοφὴ μυθογράφος,
Καὶ πᾶσα κύκλῳ. Καὶ τίνα πρώτην λάβω;
Μῶν τὴν Ἀνακρέοντος; ἀλλ' ἐναντία

Ejusdem protecdico et nomophylaci domino Aristeno, iterum orphanotropho.

Quid dicis, illustrissime orphanotrophe? Quid respondes, juris et legum arbiter, quod utrumque nomen tibi fecit? Prius pedestri te sermone prædicavi, justi si sermonis nomine dicta mea proferri possunt, nec potius nugæ ac nævi sunt habenda otiosæ linguæ, quæ auribus cum molestia obstrepunt et cordis male sani testimonium reddunt. Postea scriptis te carminibus laudavi secundum normam grammaticorum confusam. Dictum enim illud sapientiæ, Bis in pulchrum, honorare didici, et bis laudem tuam promulgavi. Cur igitur media in via stabimus, vir optime indole, dignitate, genere, eloquentia, cui præstantissimas Deus divitias tribuit? Cur hymnum imperfectum relinquemus? Sed ubi sunt versus numerosi, ubi metri gratia, ubi dulcis Calliopes applausus? Hæc enim dea mihi jure quodam indignabunda esse videtur et offensa ægre ferre contemptum. Dum enim tua laus scriptis et recitatis carminibus resonat, ipsa silentio prætermissa, a C *festo sicut vas inutile, ut onus incommodum excluditur. Aliud quidem philosophus Stagirita dicit (virum novisti, quippe qui te doctrina sua imbuit) et quomodo non honore et admiratione dignus videatur dicens in tribus rebus omnium finem consistere? Quomodo porro tertium metro triplici laudum quibus dignus es, non respondebit, quippe quod similia cum similibus æquabiliter conjungit? Nonne Paulus, Dei mei os, gratum in omnibus animum exhibere præscribit? Quomodo igitur ego tibi, sapientissime causidice, non omni tempore et omni ratione grates referam?*

Forsitan aliqui molestiæ et garrulitatis accusabunt me, quasi verbis meis speciem theatralem darem et, nemine instigante, in tribunal ascenderem. Sed Hippoclides nil id curet, donec me vanæ gloriæ causa laudationes et encomia texere viderit. Sed D *versuum pugnam vanam aspice. Cuncta enim metri genera eo tendunt ut hymnus sub una forma compositus appareat. Calliope iambis et mythis cyclici gaudet. Quo me vertam? Anacreontisne vis me*

(51) Alludit ad titulum *Protecdici* et *Nomophylacis*.

(52) Proverbium quod Zenobius sic affert: Δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν. Οὕτω χρὴ περὶ τῶν καλῶν λέγειν. Conf. Zenob. *Adag.*, centur. III, adag. 33. Apud Platonem non semel occurrit. Conf. Platon. in *Gorgia*. edit. Mart. Jos. Routh, Oxon 1784, § 42, pag. 226. — Conf. et in *Philebo*, edit. Serrani, tom. II, pag. 59, E; et *De legibus*, l. VI, ibid. t. II, p. 754, C.

(53) Cf. Aristot. *De cœlo*, l. I, c. 1.

(54) Conf. Herodot. *Erato*, lib. IV, § 129. Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ. V. Suidas, v. Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ. — Zenob. *Adag.* cent. V, adag. 31.

Ἡ τῶν ἰάμβων ἀντανίσταται χάρις.
Μῶν τὴν Ἰάμβιν (*sic*); Ἀλλ' Ὁμήρου τὸ στόμα
Βρυχήσεται μέγιστον ἐξ ἄλλου μέρους
Καὶ τίς βρυχηθμοὺς τοὺς ἐκείνου βαστάσοι,
Μηδ' ἂν χανεῖν εὔξαιτο τὴν γῆν αὐτίκα;
Οὐκοῦν τὸ λαμπρὸν φθέγμα τῆς ἡρωΐδος
Ὑμνηγορείτω νῦν τὸν ὀρφανοτρόφον·
Τὸ δ' ἄλλο μέτρον, εἰς τὸ μέλλον ἀρκέσει.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἡρῷοι.

Μαρτύρετ' ἠελίοιο φόως, ἐπὶ δ' ὄμνυσι γαῖα,
Ὄμνυσι καὶ ἀτρεκὴς γαίης βροτομήτορος ὅρκος,
Μήποτ' ἐνὶ χθονίοις εὐφράδμονα τοῖον ἰδέσθαι,
Μήτ' ἐπὶ δικ....... κεκασμένον ἄνδρα νόημα,
Οἷος Ἀλέξιός ἐστιν Ἀριστηνὸς γενεῆθεν,
Καί τε νόμοιο φύλαξ, πρωτέκδικός τ' ἐπὶ τοῖσι,
Καί τ' ὀρφανοτρόφος, ξυνὸν ἐσθλὸν, ἐσθλὸν ἁπάντων.
Τόν ῥα νεώς τε μέγας καὶ ἀνάκτορα κοιρανεόντων
Διχθαδίῃ μερίσανθ', ὁ δ' ἐς ἄμφω θαῦμα πυθέσθαι,
Ἀρκεῖ, οἷος ἐὼν περ, ἀκαμάτοις ὑπὸ νεύροις.
Πολλὰ γάρ οἱ πραπίδεσσι νοήματα, πολλὰ δὲ [γλώττῃ
Ῥήματ' ἀπ' Οὐλύμποιο θεὸς μέγας ὤπασε κεδνά.
Τοῖς μετὰ βῆμά θ' ἱερὸν καὶ ἀγλαὰ δώματ' ἀνά- [κτων
Ἠέλιον κατ' ἄνακτα φαείνεται, ἐκ δέ οἱ αὐγῆς
Καὶ σελάων μεγάλων πληροῖ μεγατείχεα Ῥώμην.
Πολλὰ μὲν ἄρ' ἐτέλεσσεν αἰνέσιμα ἔργα βασιλεὺς,
Κοίρανος Αὐσονίων, ἀνὰ τετράπλευρον ἄρουραν·
Φῦλα σύσχετ' Ἄρηος ἀπείρονα ἔθνεα δουρὶ,
Δυσμῆς τ' ἀντολίης τε πολύσπορα ἔκγονα πάσης·
Ῥῆξε τόμους χρεάων, καὶ ὀφλόντεσσι πτῦσε με- [ρίμνας·

A Νηοὺς, οὓς μὲν ἔτευξε πέτρῃ θεμέθλοισιν ἀρηρὼς,
Οἷς δὲ γέρουσι δέδωκε μετήλυδα γήραος ἥβην,
Οἷς δ' ἐπιπρόσθετ' ἄπειρα θυηπολέουσι τάλαντα·
Ἀλλὰ τόδ' ἄρ παρέλασσε πρόπαν βασιλήϊον ἔργον,
Ὃ φρεσὶ πευκαλίμοισι, φύλαξ νόμου, ἀμφὶ σὲ ῥέξε,
Χωλῶν τε ῥυσσῶν τε παραβλώπων τ' ὀφθαλμῷ (*sic*),
Ἀρχὸς Ἀλεξιάδης ἀλέξιον ἄλκαρ ὀπάσσας.
Τοὔνεκά σοι γήθησε προερχομένῳ ἔθνε' ἀνδρῶν,
Ἡμιόνου θ' ὑπένερθε ποδῶν πόδα βάπτε νοσεῦντα,
Προπροκυλινδόμενα (*sic*) ζαθέης προόδοιο.... τῆς.
Ὧδε δέ τις εἴπεσκεν, ἀν' αἰθέρα χεῖρας ἀείρας·
Χαῖρε, τριὰς βασίλεια μέγ' ἔξοχε, ἥ μευ ἐέλδωρ
Κρήηνας, ἰδ' ὄπασσας ἐμοῖς βλεφάροισιν ἰδέσθαι
Ἀριστηνιάδαο Ἀλεξίου ἡδὺ μύθημα.
B Ὡς δ', ὁπόταν μετὰ χεῖμα δυσήνεμον, ᾧ ῥα νομῆες
Ἐχθαίρουσι, πόην ἀπαλόχροα οὐκέθ' ὁρῶντες,
Ἦρ εὐθὺς μετάεισι ποηφόρον, ἐν δέ οἱ ἄνδρες
Γήθοντ', αὐτὰρ ἄρουραν ὅλην περὶ ἄνθεα κοσμεῖ·
Ὡς, σέο ἐρχομένοιο, πρόπας γήθησεν ὅμιλος.
Φώνεε μογγιλάλος, καὶ ἠχέτα φαίνετ' ἄναυδος·
Χωλὸς δ' ἅλτ' ἐλάφοισι ταχυσκελέεσσιν ὁμοῖα·
Καί τε γέρων κροτάλισσεν ἀμύμονα κόρδακα παίζων.
Σείετο πάντα μέλαθρα (55), θρόος δὲ λεὼν ἐκολῴα,
Καί θ' ἱερεῖς ἀλάλαζον ἐπ' εὐαγέος δαπέδοιο,
Ὀξέα γηρυόωντες, ὁ δ' ἔνδοθι βόμβεε σηκὸς
Βόμβῳ ὑπὸ ζαθέῳ, ἀνὰ δ' αἰθέρα ὤρνυτο δοῦπος.
Ὣς ἀγαθοὺς φιλέουσιν ἅπαν γένος, ὡς λαλαγοῦ- [σιν,
Ὥς ῥα περικροτέουσιν ὁμιλαδὸν ἄλλοθεν ἄλλοι.
C Ἀλλὰ βίοιο, μάκαρ, ἀπερείσια κύκλα περήσας,
Ἀρχὸς ἐὼν θ' ἑτέρων, καὶ ἡμέας οὔποτε λείπων.

musam sectari? Sed contraria iamborum obsistit gratia. Aut Iambin? At Homeri os ex altera parte resonabit; et quis hujus vocem sonoram supportabit, quin terram illico dehiscere precetur? Igitur carminis heroici sonus orphanotrophum celebrato; aliud autem metrum suo tempore adhibebitur.

Ejusdem de iisdem propositionibus. Heroici.

Solis lumen testatur, terra jurat, juramentum quoque telluris almæ asserit nunquam sese inter terrigenas hominem tam disertum, tam omnium rerum peritum vidisse, quam Alexius est Aristenus, legum custos, primus causidicus, orphanotrophus strenuus ac probus ut nemo alius, quem templum maximum et regum domus alterna vice possident; ipse autem indefessis præditus nervis, solus licet sit, ad maximas quasque res aptus est. Mens ei provida ac solers et eloquentia sublimis a Jove Olympio data, quibus sanctum tribunal et splendida regum palatia solis instar illustrat et Romæ alta mœnia magnorum more astrorum visitat.

Rex Ausoniæ multa præclare in terris fecit: gentes quæ Martem nunquam expertæ fuerant, et Orientis et Occidentis populos armis perdomuit; lites ac libellos abolevit æris alieni, et debitores a curis edacibus liberavit; templa saxo solido construxit; senibus senectutem viridem dedit; Dei cultoribus infinita bona concessit. Jam autem officio regis omisso, tui, legum custos, curam gessit et Alexius auxilio fuit. Hinc tibi prodeunti populi applauserunt, et te mulo insidentem honorifice exceperunt. Sic autem alius ad alium sublatis in cœlum manibus dicebat: Salve, trias regia, quæ, votum meum exaudiens, oculis meis verbum dulce Alexii Aristeni audire dedisti.
D *Sicut, post hiemem horridam pastoribus ingratam, gramen quidem apparet nullum, ver autem redit, et brevi arva floribus ornat; sic te in medium prodeunte tota multitudo exsultat. Loquitur balbus, mutus; claudus cervorum velocium more currit; senex cordacem pede alacri saltans inchoat. Omnia ædificia labant, populus cum tumultu clamat, sacerdotes in limine sacro exsultant, alta voce canentes, e domo vero sonitus exiens ad astra tollitur. Sic omne genus amat homines frugi vociferando extollere. Tu autem feliciter vivens per tempus diuturnum cæteris rex esto, nec unquam nos deseras.*

(55) Conf. Homer. *Iliad.* B, l. II, v. 212

Τῷ αὐτῷ, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἐλεγεῖοι. A

Εἴ τις ἐνὶ χθονίοις γένετο θεμιστοπόλος,
Σταθμίον ἀῤῥεπέως ἔνθα καὶ ἔνθα μένον,
Καί τ' ἐρατῶν δικάων ἕρκος ἐρυμνότατον,
Οὐχὶ Μίνως ὅδ' ἔην, οὐ Ῥαδάμανθυς ὁ Κρής,
Οὐδ' ὁ νεκυολόγος Αἰακὸς αὐχμολύτης,
Οὐδέ τ' Ἀριστείδης ὅς ῥα δικαιότατος
Οἷος ἀπ' ἐκ μερόπων κλῄζετο, οὐδὲ Σόλων·
Ἀλλ' ὁ νόμοιο φύλαξ Ἀρ...... ῖνδης.
Εἴ τις ἐνὶ χθονίοις γένετο...... ἀγαθός,
Οὐ Μενέλαος ὅδε, οὐδ' ὁ Τυδῆος ἔην,
Οὐ πολιὸς Νέστωρ, οὐκ Ἰθάκης κρατέων,
Οὐδέ τε Παιανιεὺς ῥητροσύνῃσι μ...ς,
Οὐδέ τε Φωκίων, οὐδ' ἐπὶ τοῖσι Κάτων·
Ἀλλ' ὁ πενητοτρόφος οὗτος Ἀλεξιοκλῆς,
B Ἡδὺ μὲν ἐκλαλέων, ἡδὺ δὲ μειδιόων,
Καὶ χάριτα γλώττης ἐκπροφέρων μυρίην.
Ἢ τάχα Σειρῆνος ἡδὺ μύθημα φέρει,
Ἢ τάχ' ἀπὸ στομάτων γλυκὺ μέλι σταλάει.
Τοὔνεκα καὶ Ῥώμης ὁπλοτέρης μεδέων,
Ἔθνεσι κῆρ ὀλοὸν, σῶστρον ἑοῖο λάχους,
Ἐχθυμά μιν φιλέων (*sic*) τίσεν ὑπερφερέως.
Τίσε, κὰὶ ἄμμι πόρεν ἀρχὸν ἀριπρεπέα,
Ὥστε Θέμιν ἰθύνῃ καὶ πενίην διέπῃ.
Χαῖρ', ὀρφανοτρόφε, χαῖρε, νόμοιο φύλαξ.

Τῷ αὐτῷ, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Ἀνακρεόντειοι.

Ἄγε μοι νόος, γενάρχα,
Λόγον υἱέα προβάλλου·
Ἄγε μοι, λίγαινε, γλῶσσα·
Ἄγε μοι, χεῖρες, κινεῖσθε·
Ἄγε μοι, δόναξ, τινάττου·
Ἄγε μοι, τόμος, χαράττου·
Στεφάνη λόγων κυκλεῦοις
Νομοφυλάκων τὸ κάλλος,
Τὸν ἀγλαΐσασκε φύσις
Χαρίτεσσιν ἀμυθήτοις,
Τὸν ἄναξ φίλατ' ἀνάκτων,
Τὸν ἄναξ φίλατο γαίης.
Ἐξ ἱερῶν δαπέδων ἐκ Πιερίας,
Ὧδε, Διὸς θυγάτηρ, ἔρχεο, Μοῦσα.
Τάδε σοι, νόμοιο φύλαξ,
Τάδε σοι, τροφεῦ πενήτων,
Τάδε τετράμετρα μέτρα
Προδρόμου παῖς κομίζει.
Ὃς ἀπ' ἐσθλότητος ἄλλης (*sic omnino*)
Χαρίτων τ' ἄτερθε μίμνων,
Ἀρετὴν τέω; γεραίρει,
Βιότητος ἄχρι πάσης,
Ἀγαθουργίην κυδάζει,
Χάριν εὖ δράσασιν οἶδεν
Εὐνουστάτῃ κραδίῃ,
Ἅτε καὶ λόγου θεράπων,
Πολλέας ἠελίους ἔρχευ, ὁ κλεινὸς
Ἐμὸς ὀρφανοτρόφος
Καὶ νομοφύλαξ.

Θ'. — *Τῷ αὐτῷ* (56).

Τὴν χθὲς, θεοειδέστατε δέσποτα, ἐκ τῆς δημοτελοῦς καὶ λαμπρᾶς καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ σου πρεπούσης παλινοστῶν ἑορτῆς, καὶ παρὰ τὸν ἱερὸν καὶ σοφὸν μητροπολίτην Νικομηδείας γενόμενος, καὶ λογικῶς αὐτῷ συγγενόμενος, ὅθεν τε ἥκοιμι ἐρωτη-
C θεὶς, καὶ εἰπὼν (καίτοι συνιδεῖν ἐκεῖνος ἐῴκει τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸ τῆς ἐρωτήσεως· αἵ τε γάρ μοι τρίχες ἔτι τοῦ μύρου κατέῤῥεον, καὶ τοῦ χρωτὸς (57)

Eidem de iisdem. Elegici.

Si quis inter mortales juris consultus incorruptus et æquus et juris strenuus propugnator exstitit, non Minos ille fuit Cretensis, non Rhadamanthus, non Æacus mortuorum portitor, non Aristides ille justus, si quis alius in terris [a]; non Solon, sed Aristenus legum custos ille fuit. Si quis in terris bonus exstitit, non Menelaos hic est, non Diomedes, non Nestor gravis annis, non Ulysses Ithacæ rex, non Demosthenes, non Phocion, non ipse Cato, sed Alexius noster, pater pauperum, dulce loquens, dulce videns, et sexcentas linguæ jucunditates in medium proferens; Sirenum enim vocem effert D *melle dulciorem. Quare Romæ novæ præfectus gentibus malignitate sublata salutem dedit; nos autem muneribus fungens jura et frugalitatem docuit. Salvus esto, orphanotrophe, salve legum custos!*

Ad eumdem de iisdem. Anacreontici.

Age anime, generis sator, verbum filium procrea; canta, lingua; movemini, manus; calame, movetor, ut liber prodeat. Corona, eloquentiæ præmio, nomophylacis redime caput pulchrum, quem naturæ charismatibus infinitis ornavit; quem rex terræ diligit ante omnes. E sacro Pieriæ atrio adesto, Musa, Jovis filia. Hæc metra tetrametra, legum custos, pauperum sospitator, Prodromi filius offert; qui quidem a boni specie, a Gratiis alienus virtutem per totam vitam remunerat et animi probitatem magnificat, gratum omnibus animum et servilem exhibens. Multos annos vivat, orphanotrophorum pater et legum custos!

IX. — Ad Nomophylacem et magnum œconomum Aristenum.

Heri, sanctissime Domine, rediens ex sacra pompa publica et splendida et qualis magnificentiam tuam decet, pergensque ad sacrum et sapientem metropolitam Nicomediæ cumque ipso colloquens, interrogatus sum unde venirem; respondi visusque ille est rem nosse antequam me percontaretur: mihi enim capilli adhuc unguento manabant; halabatque suaviter cutis, ut Chæronensis de Macedone narrat, et vestis cerearum guttarum stigmatibus plena erat. Habeo quæ ab ejus sanctitate mandata sunt. Sed quomodo

(56) Epistola hæc apud Lazerum inscribitur: Πρὸς τὸν νομοφύλακα, καὶ μέγαν οἰκονόμον τὸν Ἀριστηνόν. Reipsa superior epistola in ms. Vatic. ad Alexium Aristenum dirigitur.

(57) Sic; non, ut apud Lazerum, χρωτός.

A ἥδιστον ἀπέπνει, καθά φησι περὶ τοῦ Μακεδόνος ὁ Χαιρωνεὺς (58), καὶ ὁ χιτὼν ὡς ἐπίπαν κεχήρωτο, στιγματίας (59) ὅλος ὑπὸ τῶν τοῦ κηροῦ σταγόνων γενόμενος), ἐπετράπην παρὰ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος (ἀλλὰ πῶς ἂν τὰ τῆς λαμυρᾶς ἐκείνης γλώττης φλεγμαίνοντα ῥήματα διὰ τῆς ἐμῆς ἀχθήσεται βουγλωττίδος;) ἀναδιδάξαι τὴν αὐθεντίαν σου, ὡς οὐδ' ἐκεῖνος ἀπολειφθείη τῆς πανηγύρεως· ἀπαντήσοι τε γάρ, καὶ τὸ καθῆκον σοὶ καὶ τῷ ἁγίῳ ἀφοσιώσαιτο. Ἰδὼν δὲ ὡς πολὺ τὸ γερούσιον συνεγήγερτο, καὶ οὐχ ὅπως θρόνος, ἀλλ' οὐ σκιμποδίσκος ἔτι κενὸς καταλέλειπτο, ἔτι τε ὡς συνεῤῥώγεσαν ὁ λαὸς,

Ἠΰτε ἔθνεα πυκνὰ μελισσάων ἀδινάων (60), καὶ τρέσας οὐ μικρὰ περὶ τῷ μανδύᾳ (61), μὴ, διεῤῥωγὼς παρὰ τῶν συνεῤῥωγότων (62) ἀτέρου χρείαν παράσχηται, στὰς ἔξω που παρὰ τῷ προνάῳ, καὶ ὁμάδους πενήτων ἀμφ' αὐτὸν συνεῤῥυηκότων τέτρασιν ὅλοις ὀβολοῖς, ὡς ἔφη, δεξιωσάμενος, καὶ προσκυνηθεὶς, καὶ φανητιάσας, κᾆτα τῷ ἁγίῳ καὶ σοὶ ἀποσταδὸν συνταξάμενος, οὕτω τὴν οἴκοι φέρουσαν στείλαιτο.

Ταῦτα ὁ καλὸς Νικομηδείας διὰ τῆς ἡμετέρας ἀπαγγέλλει σοι γλώττης. Εἰ δέ τι πρὸς ταῦτα καὶ αὐτὸς ἔχεις ἀνταπαγγέλλειν, ἑτοίμη καὶ πρὸς τοῦτό ἐστιν ἡ διάκονος (63).

Ι'.— *Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ Θεοδώρῳ.*

Ὤφελον, ἀδελφικὴ μοι καὶ φίλη ψυχὴ Θεόδωρε, ἐνώπιος ἐνωπίῳ σοι καὶ πάλιν ἑστώς γε ἢ καὶ καθιζόμενος ἐπυνθανόμην τέ σου περὶ τοῦ κατὰ σὲ καὶ τὰ κατ' ἐμαυτὸν ἀντιδιδάσκων· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης μεσιτεύειν ἡμῖν διάστασις ἔμελλεν, ὤφελον τὸν ὁμόζυγον τοῦτον πηλὸν ὑπεραναβὰς καὶ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διαζῶν τοῖς τοῦ νοῦ πτεροῖς ἐπελαφρισθεὶς, τοῦτο δὴ τὸ ψαλτῳδούμενον ἐπετάσθην, καὶ κατέπαυσα παρὰ σέ. Ἐπεὶ δὲ τὸ σκῆνος τοῦτο καὶ τὸν πήλινον ἀνδριάντα καὶ οὐκ σώματος πρὸς κακοῦ (*sic*) περιήρμοσεν
B ἡμῖν ἡ φύσις, καὶ οὐκ ἐξὸν πεζοῖς γε οὐσίαν ζώοις τὴν μὲν γῆν ὑπεραναβῆναι, κούφῳ δὲ τῷ πτερῷ τὸν ἀέρα διατεμεῖν καὶ γενέσθαι παρὰ τὸν φίλτατον τὸν δεύτερον ἐξ ἀνάγκης ἐρχόμεθα πλοῦν καὶ μέλανι καὶ χάρτῃ τὰ τῆς προσηγορίας καὶ τῆς ὁμιλίας πιστεύομεν. Τοῦτο δὴ τὸ παρὰ τῶν σοφῶν ἐξευρημένον τοῖς φίλοις τῶν διαστάσεων φάρμακον ἅ τέ

diserte linguæ illius ardentia verba poterunt ab imperita mea lingua potestati tuæ declarari? ut neque ille panegyrim reliquerit et ubique tibi et sibi uti conveniebat et sacro ministerio satisfecerit. Videns autem multos senes esse congregatos et non modo thronum, sed ne parvam quidem sedem relictam esse vacuam, adhuc autem populum irrumpere, veluti
C *frequentia examina apum confertarum prodeunt; valde etiam veritus, ne sacra vestis ab irrumpente populo laceraretur, ad aliud se vertit. Stans foris apud templi porticum, prementi eum pauperum multitudini dixit, omnibus quatuor obolos daturum, cumque orasset, seque ostendisset, atque ita sacro ministerio et tibi simul satisfecisset, domum reversus est. Hæc magnus Nicomediæ antistes meis verbis tibi nuntiat. Si autem quid ad hæc et ipse habes, paratus est hic minister.*

X. — Ejusdem epistola Theodoro.

Utinam, fraterne mihi atque amice anime, Theodore, infans tibi infanti et iterum adstans et simul sedens de te tuisque sciscitarer et mea per memet docerem. Si autem, quod necesse esset abesse, disjunctio futura erat, utinam commune quod ferimus lutum supergressus, nudaque anima vivens, mentis alis sublata, juxta psalmi illud, volaret hæc et requiesceret apud te. Quoniam vero tabernaculum hoc ac luteum corporis simulacrum infauste nobis aptavit natura et non licet animantibus qui naturæ necessitate pedibus ingrediuntur terram supergredi, levi autem ala aerem secare et esse apud amicum, alterum hunc necessitate cogente cursum ineamus, atque atramento et chartæ salutationes collocutionesque committamus. Hoc vero a sapientibus inventum est amicis absentiæ remedium. Quare te videre jam videor quasi per alam chartæ alicujus ad te missus, exigere, publice concionari, rationes putare; et cum his quidem mansuete, cum aliis vectigalium acriter agere. Sunt quos jubes vi in judicium rapi

(58) Plutarch. in *Alexandro*, edit. Reisk. § 4, t. IV, p. 10 : Ὅτι δὲ τοῦ χρωτὸς ἥδιστον ἀπέπνει, καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐωδία καὶ τὴν σάρκα πᾶσαν, ὥστε πληροῦσθαι τοὺς χιτωνίσκους, ἀνέγνωμεν ἐν ὑπομνήμασιν Ἀριστοξενείοις.

(59) Sic ; apud Lazerum, θιγματίας.

(60) Conf. Hom. *Iliad. B*, v. 86.

.... *Ἐπεσσεύοντο δὲ λαοὶ*
ἠΰτε ἔθνεα ΕΙΣΙ μελισσάων ἀδινάων.

Utrum ad alium sensum Homeri versum detorquere voluerit Noster, vocem πυκνὰ pro εἰσι ponendo, an ex antiquo exemplari receperit, incertum. Notandum, adjectivum ἀδινάων hic scribi cum spiritu leni, et sic inde a temporibus remotissimis in plerisque mss. exaratum fuisse videri, nam apud Eustathium ita scriptum invenitur. Criticus tamen non unus, Apion exempli gratia et Herodorus, ut a voce ἅδην derivatum cum aspiratione legendum pronuntiaverunt. In scholiis Venetis quæ Villoisonus edidit (ad Homer. *Iliad.* B, v. 87, p. 48, col. 2) legi-
D tur ἡ δασυντέον τὸ ἉΔΙΝΑ'ΩΝ· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἍΔΗΝ καὶ ἉΔΗΝΟΣ (forsitan Villoisinus scripserat ἉΔΙΝΟΣ), ἡ κίνησις.

Scholia quæ exhibet editio Barnesii pariter habent : ἉΔΙΝΑΩΝ· τῶν ἍΔΗΝ καὶ ἀθρόως πεταμένων· παρὰ τὸ ἍΔΗΝ, διὸ καὶ δασύνεται. It. Sch. br. ἉΔΙΝΑΩΝ· γρ. ἈΔΙΝΑΩΝ.

Eustath. (*ad Hom.* l. *c.* fol. 178, l. 22) sic habet : ἈΔΙΝΑΙ δὲ μέλισσαι αἱ πυκναί· παρὰ τὸ ἍΔΗΝ, ὃ δηλοῖ τὸ ΔΑΨΙΛΩΣ. Διὸ καὶ δασύνεσθαι αὐτό τινες βούλονται· καθὰ ἐν τοῖς Ἀπίωνος καὶ Ἡροδώρου δηλοῦται· ὡς τοῦ ἍΔΗΝ δασυνομένου παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς. At in lexicis Hesychii et Apollonii lectio cum spiritu leni ut melior exhibetur. Cæterum Heynius in sua *Iliadis* editione prolixe disseruit de variis adjectivi ἀδινός significationibus apud varios poetas.

(61) Sic ; apud Lazerum, μανδύῳ, al. μανδύαν.

(62) Sic : apud Lazerum συνεῤῥαγότων.

(63) Sic ; apud Lazerum, ἐστὶν διάκονος.

σε καὶ ὁρᾷν ἤδη δοκῶ ὡς διὰ πτεροῦ τοῦ χάρτου πρὸς σὲ πεμφθεὶς ἀπαιτοῦντα, δημοκοποῦντα, λογίζοντα, καὶ οἷς μὲν ἠπιωτέρως, οἷς δὲ ἰταμωτέρως τῶν ὑποτελῶν προσφερόμενον. Ἔστι δὲ οὓς καὶ ἐπὶ τράχηλον ὠθεῖσθαι κελεύοντα καὶ κατὰ ἀπτεῖσθαι· καὶ κατὰ κόῤῥης ῥαπίζεσθαι. Ταῦτα δὴ τὰ τῆς φορολογίας τοῖς πένησιν ἐπιτίμια. Ἀλλὰ μὴ σύ γε, ὦ πρὸς τῆς τιθηνοῦ σοφίας, τυφωνικὸν ἐπιπνέῃς τοῖς πτωχοῖς βαρύ. Ἀλλὰ τούτους τε ὡς ἠπία τις αὔρα περίπνει καὶ μαλακή, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀντιπτερύσσου διὰ τοῦ ἴσου πτεροῦ. Πάντως δ' ἐπὶ τῶν βίβλων εὕρῃς καθιζημένους, καὶ νῦν μὲν Ἀριστοτέλει γε ἢ Πλάτωνι ἐντυγχάνοντας, νῦν δὲ καὶ οἴκοθέν τι τῇ τοῦ λόγου σκηνῇ προσκομίζοντας· καὶ νῦν μὲν ἀποροῦντας, νῦν δὲ τὰ ἀπορούμενα λύοντας· καὶ νῦν **B** μὲν ἐποποιοῦντας, νῦν δὲ πεζογραφοῦντας· καὶ ἔστι μὲν οὓς τῶν ὁμιλητῶν τοῖς τῆς ῥητορικῆς θεσμοῖς ἐμβιβάζοντας, ἔστι δὲ οὓς τὰ τῆς φιλοσοφίας μυοῦντας ἀπόῤῥητα. Ἀνεμνήσθης, οἶδα, τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου καὶ τῆς διδασκάλου γλώττης, καὶ τοῦ συῤῥήτορός σοι καὶ συμφιλοσόφου συλλόγου, οὓς καὶ ἄχθεταί· σου διασχισθεὶς καὶ τῷ διδασκάλῳ τὴν ἀνίαν ἐπαύξει. Ὁ μὲν καλὸς Κω (*forte* Κωνσταντῖνος) μικροῦ καὶ δακρύει γε, καὶ οὐκ ἔστι μὲν ὅσα καὶ ἔραται σταλῆναι τὴν περὶ σέ· ἐπέχεται δὲ ὑφ' ὑμῶν· ἄχρις ἂν αὐτὸς τὸ σύνθημα δῷς. Δὸς δὲ τάχιον, οὐκ ἄχαρις γάρ, οὐδὲ ἄχαριν ὑποδέξῃ τὸν φίλον. Ἔῤῥωσο.

ΙΑ'. — *Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ.*

Τοῦτ' ἐκεῖνο, φίλε Θεόδωρε, κἀπὶ σοὶ περιῆλθέ **C** μοι καὶ ἐννοῆσαι καὶ φθέγξασθαι, ὃ πάλαι περὶ τῆς **A** ὑγείας τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐῤῥέθη σοφοῖς, ὡς ἄρα χρῆμά τι ἐστι θειότατον ἡ ὑγεία, τῷ παρεῖναι μὲν ἀγνοούμενον, τῷ ἀπεῖναι δὲ καταλαμβανόμενον. Ἄντικρυς τοῦτο καὶ ἐπὶ σοῦ· παρὼν μὲν γὰρ μεθ' ἡμῶν καὶ ξυνδιατρίβων καὶ τὰ καθήκοντα φίλοις διδοὺς καὶ ἀντιλαμβάνων οὐ τοσοῦτον αἴσθησιν παρεῖχες σαυτοῦ· ἐκδημήσας δὲ νῦν καὶ μακρύνας ὡς ἐπίπαν παρέσχες κατανοεῖν. Οἷος ὢν ἡμᾶς ἐλελήθεις, καὶ ὃν ἔχουσιν οὐκ ἐγινώσκομεν θησαυρὸν ἀπὸ τῆς ζημίας ἐπέγνωμεν. Ἀπαρηγόρητα γὰρ τοῦ λοιποῦ καὶ ἀνεύτεκτα τὰ ἡμέτερα, καὶ οὐδεὶς ὁ πρωΐας ἐπιδημῶν ἢ ἑσπέρας φοιτῶν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς ὃν τοὺς τῆς καρδίας ἀναφλέξομεν ἄνθρακας, καὶ ᾧ τὰ τοῖς ἄλλοις ἀπόῤῥητα κοινωσόμεθα. Τίς οὖν ἔσται τούτων καὶ πηνίκα καὶ πόθεν ἀπαλλαγὴ ἢ εἰ γράφοιμέν **B** τε ἀλλήλοις καὶ ἀντιγράφοιμεν θαμινωτέρως; Καὶ ἐξ ἡμῶν μὲν ἰδού σοι δεύτερον τοῦτο γράμμα διακεχάρακται, ἐκ δὲ σοῦ οὐδ' ἡμιγραμμάτιον. Καίτοι νὴ τὸν φίλον ἀπορῶ καὶ οὐκ ἔχω συμβαλεῖν τὴν αἰτίαν, εἰ μή που διαμέλλεις ἴσως οἰκονομούμενος συμμῖξαι τῇ ἐπιστολῇ τὰς ἀποστολάς· καίτοι σὺ γάρ με οὐδὲ τοῦτο διέλαθεν. Ἀποστολαὶ πρὸς ἑτέρους ἐγένοντο ὅ τε καὶ ἀρνοβάκχους ἢ χοιροβάκχους ἐκ τοῦ πράγματος ἡμῖν ὠνομάσθη. Ἀλλὰ τοῦτο μέν σοι κείσθω ἀφορμὴ μειδιάματος. Ὁ δὲ καλὸς Κω ἐπισπεύδων ἐλθεῖν παρὰ σὲ καὶ ἡμῖν ἐπὶ τούτῳ δι' ὄχλου γινόμενος ὀνάσθω τῆς ἐπισπεύσεως· συναρεῖται γάρ σοι τῶν πόνων ἐλθὼν καὶ τὰς πρὸς ἡμᾶς ὑπομνήσει ἐπιστολάς, οὐχ ὅτι καὶ αὐτόθεν οὐκ ἔχεις **C** τὸν μνήμονα, ἀλλ' οἶδας ἐκεῖνό γε τὸ Ὁμηρικόν, Σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὅτου ἐνόησεν. Ἔῤῥωσο.

atque alapis percuti. Hæc exactionum pauperibus pœnæ. Sed non tu (o educatoris tui sapientiam) procellosi venti more spiras et gravis es pauperibus; sed hos lenis instar auræ cujusdam et placidæ afflas (sic); *erga nos vero flatu aspiras qui ex æquali alarum motu provenit, quos quidem reperis libris incubantes; et nunc quidem Aristoteli operam dantes vel Platoni, nunc autem domo orationem in scenam proferentes et nunc dubia quædam moventes, nunc eadem solventes, modo prosam orationem, modo versus elaborantes. Et sunt quos congredientium videas ad Rhetoricæ leges introducentes, sunt quos cernas philosophiæ arcanis initiari. Recordaris, novi, sacri consessus et magistri linguæ, ejusque qui tecum de Rhetorica aut philosophia colloquebatur, qui et dolet a te distractus et magistro tristitiam auget. Pulcher Constantinus vix lacrimas cohibet, nec dici potest quantum aveat mitti ad te. Nos adhuc eum cohibemus donec ipse veluti signum des. Da hoc continuo, non injucundus enim amicum non injucundum excipies. Vale.*

XI. — Ejusdem eidem.

Hoc illud est, amice Theodore, quod mihi accidit cogitare et dicere de te; quod nimirum de sanitate dictum est olim ab antiquis sapientibus, rem divinam esse quamdam sanitatem quæ cum adest **D** *ignoretur, cum abest vero magni æstimetur. Prorsus hoc et de te dici potest; cum aderas et nobiscum versabaris mutuaque officia accipiebas reddebasque amicis, non tantum tui sensum ciebas; nunc quando peregre profectus reditum differs, omnino te cognoscendum præbes. Talis cum esses non latebas, neque habentes thesaurum agnoscebamus; eo mulctati cognoscimus. Cæterum nostra damna nec solari nec levari possunt et nemo mane aut vespere ad nos venit, quocum cor incendere possimus, et communicare quæ aliis indicta volumus. Quæ igitur erit et quando et unde mutatio? Saltem sæpe inter nos mutuo scribamus et rescribamus; et a nobis quidem en tibi altera hæc epistola exarata est; a te vero ne epistolii quidem dimidium. Et profecto an amicus sis dubito et causam nescio; nisi forte hac usurus œconomia es, ut litteris munera permisceas. Neque hoc me latet; munera mitti quæ* agnibacchi, porcibacchi *ex re ipsa dicuntur. Sed hoc quidem ridendi argumentum dimittamus. Pulcher Constantinus festinans ad te venire, cum nobis hoc molestiæ creaverit, gaudeat festinationis suæ fructu. Veniens dolores auferet tibi et de epistolis ad nos admonebit; non quod per te non futurus esset horum meminisse, sed nosti illud Homericum: Duobus simul euntibus etiam alter ante alterum animadvertit. Vale.*

IB'. — Τῷ Λίζικι.

Οὐκ ἀγαθόν σε παῖδα, μεγαλεπιφανέστατε Λίζιξ (*sic*), ἡ φιλοσοφία, ὡς ἔοικεν, ἔτρεφεν, εἰ οὕτω (*sic*) ταχὺ τῶν συντρόφων ἐπιλελήσεσθαι ἔμελλες, καὶ καθυπερφρονῆσαι ὅλων Προδρόμων, ἐξ ὧν πολλάκις ἐναργῆ τὰ τῆς φιλίας ἐκομίσω τεκμήρια. Ὅμως καλῶς ἐκεῖνο ἐῤῥέθη τῷ Πριηνεῖ, Ἀρχὴ ἄνδρα δείξει. Διὰ γὰρ ταύτην καὶ σὺ τὴν ἀρχὴν, τὴν οὐκ οἶδ' ἡλίκην καὶ ὅσην, οὐδὲ μονοστίχου γοῦν ἡμᾶς ἠξίωσας γράμματος, καὶ εἰκότως. Ὁ γὰρ λόγων καὶ γραμμάτων καταφρονήσας, καὶ τῆς τιθηνοῦ σοφίας τὴν τῶν πραγμάτων τύρβην ἀνταλλαξάμενος, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ σοφωτάτου Ἰταλικοῦ τὰ ζιγούριά τε καὶ τὰ κουφότερα, πῶς ἂν γράψοι τῷ περὶ λόγους καὶ γράμματα; Πλὴν ἄλλον κἂν σὺ τὴν Λιζικὴν σημασίαν παρώσω, ἄπιστός μοι φίλος γενόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τὴν προδρομικήν· προτρέχω γὰρ κἀνταῦθα καὶ τὴν παροῦσαν προχαράττω γραφήν. Εἰ μὲν οὖν γράφειν ἔχεις, καὶ σὺ ἀμείβου τὰ γράμματα χρύσεα χαλκείων ἀνταλλαττόμενος. Ἔῤῥωσο.

ΙΓ'. — Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ.

Ὑπέρφεῦ, Λίζιξ; ἐξ ὅσης ἡμᾶς συναφείας καὶ συζωίας εἰς ὅσον ἡ παλαμναία τύχη διέστησε! Πάλαι μὲν γὰρ καὶ οὐ πάνυ πάλαι παρὰ τοῖς αὐτοῖς τοῦ λόγου καθηγεμόσι τὰ αὐτὰ τῶν παιδευμάτων τελούμενοί τε καὶ συντελούμενοι καὶ ἀλλήλους εἰς φιλοσοφίαν στομοῦντες ἡλίκον βαβαὶ καὶ ὅσον εἰς ἀλλήλους τὸν πόθον ἐθρέψαμεν! Μικροῦ γὰρ τοῦτο ἐκεῖνο τὸ βιαιότερον καὶ ὅτι μητέρες ἡμῖν καὶ μὴ μήτηρ ἠγανακτήκαμεν. Τὰ μὲν οὖν τηνικαῦτα τοιαῦτα· τὰ δὲ νῦν οἷα; Σοὶ μὲν οὖν ἤνοικται βῆμα καὶ θρόνος ἐπῆρται καὶ δημοκοπεῖται τὰ λογοθέσια, καὶ τῶν ἐσθήτων τὴν μὲν χλιδῶσαν περίκεισαι, τὴν δὲ μαλακὴν ἐγκαταθάπτεις τῷ κιβωτίῳ, καὶ ἐπὶ τρυφερῶν πομπεύεις τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν ἀργυρηλάτων φαλάρων τοῖς μὲν ἐπιθεατρίζεις, τοὺς δὲ πλεῖον ἄχθος ταῖς ἡμιόνοις ἐπιτεχνᾷ· καὶ φλεγμαίνει σοι μὲν ἡ τράπεζα· τὰ δ' ἡμέτερα ἀλουτοῦμεν, αὐχμῶμεν, πεζεύομεν. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις ἀνέσπακας τὴν ὀφρὺν μεγάλα περὶ σαυτοῦ φαντασάμενος καὶ ἡμῶν μικρότητα καταψηφισάμενος; Ἔχομεν οἷς αὐχήσομεν καὶ ἡμεῖς, τὸν περίπατον, τὴν ἀκαδημίαν, τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ ἐνθεασμοὺς τῶν βίβλων, ἅς τε ὠδινηθείσας τοῖς παλαιοῖς ἠγασάμεθα καὶ ἃς ἐκεῖθεν ὠδίναντες ἀπετέκομεν. Ἔστιν ἡμῖν εἰς σεμνολογίαν καὶ Πλάτων θεολογῶν καὶ Ἀριστοτέλης φυσικευόμενος, καὶ Ἰταλικὸς διδάσκων καὶ γράφων. Ἔχω βῆμα κἀγὼ πολλῷ τοῦ σοῦ σεμνότερον βήματος, ὅσῳ τὸ μὲν σὸν περί τε βάρβαρα καταγίνεται καὶ βαρβάροις ὡς τὸ πλεῖστον ἐκκλησιάζεται, τὸ δ' ἐμὸν φιλοσόφων τοῖς εὐδοκιμωτάτοις συναπαρτίζεται καὶ τὰς τῶν ὄντων φύσεις σκοπεῖ. Τί σοι κατεσπάσθη τὸ ἐπισκήνιον; Ἀνεμνήσθης, οἶμαι, τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῶν καὶ τῆς σεμνῆς ἀσχολίας ἐκείνης καὶ ἔρασαί γε (*sic*) τῶν προτέρων διατριβῶν ἐκείνων, φαντάζομαι, ὡς γένοιτό σε καὶ ἔργῳ τὸν ἔρον παραμυθήσασθαι. Ἔῤῥωσο.

XII. — Lyzico.

Non bonum te alumnum, amplissime Lyzice, philosophia, uti videtur, educavit; si futurum erat ut adeo celeriter matris obliviscereris atque aliorum, quos nescio an cognatos compellem an convictores; contemneres etiam Prodromos omnes, ex quibus sæpe manifesta retuleras amicitiæ argumenta. Egregie enimuero illud a Prieneo dictum est: Imperium hominem ostendit. Nam tu quoque ob hoc imperium, quod quantum et quale sit ignoro, neque nos brevi epistola dignos esse putasti. Et jure profecto. Nam qui loquendi scribendique artem contempsit, sapientiamque præceptoris sui cum negotiorum turba commutavit, idque quod crepundiorum et vanissimarum rerum loco haberet quæ viri erant sapientis et modesti; qui scribere ad illum poterit qui in orationibus et litteris assidue versatur? Sed quamvis Lyzici cognominis tui oblitus fueris, amicus mihi infidelis factus, non tamen ego mei cognominis Prodromi. Præcurro ergo, atque hanc primus tibi scribo epistolam. Si igitur habes quod scribas, litteras litteris commuta; si non habes, pro negotiis epistolas accipe, aureis ærea commutans. Vale.

XIII. — Ejusdem eidem.

Heu, heu, Lyzice, ex quanta necessitudine et conjunctione nos sors iniqua distraxit. Pridem, neque ita pridem apud eosdem eloquentiæ duces iisdem præceptis informabamur, simulque informabamur, et mutuo, philosophica in os veluti inserentes quantum (papæ!) quantum inter nos amorem nutriebamus; parum aberat quin in furorem evaderet; indignabamur etiam quod non ex una eramus matre progeniti. Hæc quidem tunc erant; qualia autem nunc? Tu quidem scholam aperis et thronum erigis et divinas orationes publice habendas scribis; vestium vero splendidam aliam induis, delicatam aliam arca quasi sepelis, et pingues mulos ostentas; phalerarum vero ex magna argenti vi compactarum alias quasi in theatro exponis, alias majoris etiam ponderis machinaris, atque instructissima tibi mensa est. Assidue tibi corpus lotionibus manat, quæ illud mundent; nostrum vero aret, et pedibus iter facimus. Quid grave in his supercilium inducis, magna de te cogitans, nos vero humiles despiciens? Habemus et nos quibus gloriemur, Peripatum, academiam, librorum philosophicorum oracula, et quos ab antiquis partos admirati sumus, quosque ipsi parturientes emisimus in lucem. Est et nobis ad gravitatem dicendi Plato theologus, Aristoteles physicus, Italicus doctor et scriptor. Et ego tribunal habeo, multo venerabilius quam tuum, quod nimirum tu circa res barbarorum versaris, barbarisque ut plurimum concionaris. Meum a probatissimis philosophorum perficitur, et rerum causas sectatur. Quid supercilium contrahis? Recordaris, opinor, illarum in philosophia exercitationum, desiderasque, puto, graviora illa studia, et pristinas exercitationes; utinam desiderio opus respondeat. Vale.

ΙΔ'. — *Τοῦ αὐτοῦ τῷ Μύτᾳ.*

Φασὶν οἱ πεπειραμένοι, καὶ ἐγὼ πείθομαι, θεσπεσία μοι τῷ ὄντι ψυχή. μικρὸν ἀψίνθιον πολλῷ ἐγχυθὲν καὶ Ὑμηττίῳ τῷ μέλιτι (Ἀττικῆς δὲ ὄρος οἶδας τὸν Ὑμηττὸν μελιτουργὸν καὶ μέλιτος τοῦ ἀρίστου) ἀλλοιοῦν τε τὸν ἐκείνου χυμὸν καὶ τῷ ἑαυτοῦ συνεξομοιοῦν. Καὶ τὴν αἰτίαν οὐκ ἀγεννῆ οὐδὲ ἄλογον μὴ ὅτι γε καὶ πάνυ σοφωτάτην ἀποδιδόασιν οὐκ οἶδ' εἴτε οἴκοθεν ἑλόντες εἴτε πόθεν δανεισάμενοι, ῥᾷον δέ φασι κακίας μεταδιδόναι ἢ ἀρετῆς. Νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ἅπαν ἐνήργηται· τὸ γὰρ μικρὸν τοῦ ἐπιστολίου σου μέλι τὸ ναὶ μὰ τὸν καὶ πέρα τοῦ Ὑμηττίου γλυκὺ εἰς τὴν κακόχυμον πικρίας καὶ ἀψινθώδη μου ψυχὴν ἐμβληθὲν οὐκ ἔστιν ὅσα ταύτην κατεμελίτωσεν, ὥστε με καὶ ἀντιστρέψαντα δύνασθαι λέγειν, ῥᾷον μεταδιδόναι ἀρετῆς ἢ κακίας. Καὶ χαιρέτω σοι μὲν ὁ τηλικούτων γεννήτωρ νοημάτων νοῦς· χαιρέτω δὲ καὶ ἡ τοιαύτη τῶν νοηθέντων γλῶσσα μηνύτρια, καὶ τὸ σύναμα χαίρε μοί σου χαιρήσειν οἶδα καὶ τὸν παρόντα ποιήσων τῇ παραπτώσει τῆς ἡμεδαπῆς ἀξιώσεως. Ἔρρωσο.

ΙΕ'. — *Τῷ αὐτῷ.*

Τοῦτο ἐκεῖνο· Γλῶσσα πνέουσα μένος Ἀθηναίου πυρὸς, πυρὸς οὗ καὶ τὴν φύσιν διιδέσθαι οὐκ ἔχω. Οἷς γὰρ ἂν ἐμπέσῃ ποθεινότερον φαίνεται, καὶ οὐ μᾶλλον πῦρ ἢ δρόσος τούτοις δοκεῖ, ὡς καὶ τῇ Χαλδαϊκῇ τοῦτο τὸ μέρος ἐξισοῦσθαι καμίνῳ, ἧς τὸ πῦρ ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζειν τοῖς θεολόγοις παισὶ μεμαθήκαμεν. Τοιοῦτόν σου τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος A πῦρ, τοιοῦτοι δὲ ἀπὸ τῆς γλώττης ἐξαίσιοι κεραυνοί· Τῇ μὲν οὖν παροιμίᾳ μὴ πυρὶ πῦρ ἐπάγειν δοκεῖ· ἐγὼ δ' ἐναντίως ἢ ἐκείνη βούλεται, φαίην ἂν σου πρὸς τὴν σοφὴν γλῶσσαν καὶ κεφαλὴν, πυρὶ πῦρ ἔπαγε, καὶ πρηστῆρσι (*sic*) πρηστῆρας προστίθεσο. Οὐχ ἀφθησόμεθα, μὴ δέδιθι, οὐ πυρποληθησόμεθα, δροσισθησόμεθα καὶ πολὺ πλέον καὶ ἀναψυχθησόμεθα, ὡς εἴθε καὶ ὁ τοῦ γράμματος κομιστής. Ἀλλὰ μὴ εἰς μακρόν γε μὴ ὦ πρὸς τῶν βίβλων. Ἔῤῥωσω (*sic*).

Ιϛ'. — *Τῷ αὐτῷ.*

Σὺ μὲν ἡμῖν τὰς παρυπάτας καὶ τὰς ὑπάτας, εἰ βούλει δὲ, καὶ τὰς νήτας καὶ τοὺς ὑπερβολαίους καὶ τὰς λύρας καὶ τὰς κιννύρας ἐπίγραφε καὶ τὰς χρυσέας γλώσσας, καὶ αὖθις τὰς βροντοφώνους· φιλίαν B γὰρ κἂν τούτῳ πρεσβεύεις, τῶν οἰκείων χαρίτων τοῖς φίλοις κοινούμενος· ἐγὼ δὲ ταῦτα παραλιπὼν, καὶ ἀπόχρη γάρ σοι, μέλιττα μούσης, πρὸς πᾶσαν σεμνολογίαν τὰ πράγματα, ἐκεῖνο ἐπὶ σοὶ τὸ παροιμιῶδες προσφορώτατα μεταλήψομαι. Τὸ ποῖον ἐρεῖς; Τὸ ἀναμὶξ ἀγκύλων ἱππότας ἀποκρινοῦμαι. Γένος δὲ οἱ ἀγκύλοι φάλαγγος πεζικῆς τῆς ἱππικῆς προμαχόμενον. Τῷ ὄντι γὰρ ἀναμὶξ ἀγκύλων τῶν πραγμάτων στροφῶν καὶ σκολιοτήτων ἱππότας ὁρῶ σου τοὺς λόγους, ὡς μὲν ἰδεῖν σοβαροὺς, ὡς δὲ δραμεῖν ταχινούς. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν στρατοπέδων ἀταξίαν ἡ τοιαύτη τῶν ἀγκύλων καὶ τῶν ἱπποτῶν ἐμφαίνει ἀναμιγή· ἐπὶ δέ σου καὶ τάξεων τὴν ἀρίστην καὶ ὑπερφυεστάτην. Ἢ γὰρ ὦ πρὸς τῶν λόγων οὐ πέρα

XIV. — Ejusdem Mytæ.

C *Dicunt qui experti sunt, atque ego credo (o anima mihi vere divina), parum absinthii multo infusum Hymettio melli (Atticæ montem nosti esse Hymettum ubi mel conficitur et optimum mel), immutare eum succum atque in proprium convertere; causamque non ignobilem neque absurdam afferunt, imo sapientissimam, nescio an domo eam proferentes an aliunde mutuantes: facilius esse aiunt mali participem fieri quam boni. Nunc vero contrarium omnino fit. Exiguum illud epistolium tuum, mel profecto, et Hymettio melle dulcius infusum in amaritudinem quæ absinthium æquabat, animæ meæ, dici non potest quanta mellis dulcedine eam perfuderit, ut contrarium dicere possim: facilius esse boni participem fieri quam mali. Gaudeat ergo mens tua talium genitrix cogitationum; gaudeat et lingua talis interpres cogitatorum; et simul tu mihi gaude (atque id facturam te bene novi) præsentem exhibens iis qui adsunt, domi nobis honorem natum. Vale.*

XV. — Eidem.

Hoc nimirum illud est lingua spirans ardorem Atheniensis ignis; *ignis inquam cujus naturam pernoscere non possum. Quibus enim incidit, desiderabilem se esse ostendit; nec magis ignis quam ros his apparet; ut exæquare aliqua parte videatur Chaldaicam fornacem de qua novimus ignem ut roris spiritum afflasse divinos pueros. Talis ex ore tuo ignis prodit; talia ex tua lingua singularia quædam fulmina. Juxta parœmiam illam ignis igni addendus non videtur. Ego vero contrarium, quam illa parœmia vult, dicerem de sapiente lingua et mente tua. Adde igni ignem et fulminibus fulmina appone: non uremur, ne time, non incendemur. Multo autem magis rore perfundemur et refrigerabimur; utinam tabellarius hoc faciat, et tu, vir doctissime, rem in longum non protrahas, sive ad libros amandes. Vale.*

XVI. — Eidem.

Tu quidem nobis inscribis supremis exordiis vicinas et supremas si vis et infimas et acutissimas et lyras et citharas et titulum nobis appone aurearum linguarum et rursum vocum tonitru. Hæc quidem D *ornamenta tua sunt; amicitiam autem sic declaras, domesticas charites cum amicis communicans. Ego hæc linquens (etenim sufficit tibi apis musæ tuæ ad graviter quascunque res tractandas) illam parœmiam tibi convenientissimam accipiam. Quæ ea est? Respondemus simul ancyles et equites. Sunt autem ancyles genus pedestris phalangis quod cum equitatu pugnat. Vere enim una cum ancylibus negotiorum implexorum, tortuosorumque, quasi equites video orationes tuas, sublimes aspectu, cursu veloces. Sed præter pedites sparsos hi ancyles et equites mixti apparent, nimirum præter tuas optimas excellentissimasque turmas, hominem profecto video non*

θαύματος, ἄνθρωπον λογίσμασι, καὶ δημοκοπήμασι A καὶ βασιλικοῖς ὁσημέραι διαπονούμενον πράγμασιν, ἔπειτα οὕτω μὲν ὑψηλὴν τὴν διάνοιαν, ἔτι δὲ ἀττικουργῆ τὴν λέξιν ἐντιθέναι τοῖς γράμμασιν, ὡς ἂν εἰ μόναις ταῖς βίβλοις τὸ πᾶν τοῦ βίου ἀπονενέμηκεν. Ἐγὼ μὲν οἶμαι καὶ οὐ πόῤῥω ἴσως οἶμαι σκοποῦ· ἀλλ' ἔδει πάντως καὶ τοὺς παρόντας ἡλίους καινήν τινα φύσιν τῷ βίῳ παρενεγκεῖν, καὶ δὴ καὶ παρήνεγκε τὸν κάλλιστον καὶ λόγοις καὶ πράγμασι σὲ, ὡς γένοιτό σου καὶ τοῖς καλοῖς υἱέσιν ἡ φύσις καθάπερ εἴ τι κληροδότημα παραπόμπιμος, ἵν' οὐ (*sic*) μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς χαρακτῆρσιν ἢ τοῖς ψυχικοῖς ἰδιώμασι τὸν γεννησάμενον ἀποσώζοιεν. Ἔῤῥωσο.

ΙΖ'. — *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Γρηγόριον μοναχὸν καὶ καθηγούμενον τῆς ἐπὶ Ὀξείᾳ νήσῳ σεβασμίας μονῆς τῶν Βουλγάρων, ὅτε ἦλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀῤῥωστήσας καὶ παραιτησάμενος.* B

Οἴμοι! θεσπέσιε καὶ σοφέ μου Πάτερ καὶ σῶτερ μέγα Γρηγόριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος ἀφ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ οὐχ εἷς, ἀλλὰ δύο κατὰ ταυτὸν ἐκλελοίπατε. Οἴμοι! ὅτι μακρὰν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν σωτηρία· οἴμοι! ὅτι ἐγενήθημεν ὡς τὸ ἀπαρχῆς. Ποῦ ποτε φυγαδεύων μακρύνεις καὶ πρὸς ποίαν αὐλίζεις τὴν ἔρημον; Ἔρημον βοηθείας τὸν Πρόδρομον προλιπών. Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας αὐτὴν ἐνεῤῥίζωσας καὶ τῷ θριγγῷ σου τῶν διδαγμάτων τῶν ἡλίκων, ἥλιε, κυκλόθεν περιεφράγμωσας. Ἵνα τί σοι αὕτη καταλέλειπται νῦν, καὶ λυμαίνεται αὐτὴν ὗς C ἐκ δρυμοῦ ὁ ἀντίπαλος; Τί δὲ οὐκ ἐπιβλέπεις ἐξ οὐρανοῦ τῆς νήσου τῆς κατὰ σὲ, καὶ καταρτίζεις τὴν ἄμπελον ταύτην ἣν ἡ δεξιά σου ἐφύτευσε; Φιλιππήσιός εἰμι, Κορίνθιός εἰμι, Γαλάτης, Ἐφέσιος, διὰ Παύλου προσῆλθον, διὰ Παύλου πεπίστευκα, Παύλου τῆς θέας ἀπολαύειν οὐκ ἔχω. Τί μή; κἂν τῶν Παύλου ἀπολαύω ἐπιστολῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν τὸν ὑμέτερον Θεὸν καὶ βασιλέα Ἰησοῦν μιμησάμενοι τὸν ἐξ ἀϊδίου μὲν τοῖς πατρικοῖς ἐπαναπαυόμενον κόλποις ἐν οὐρανοῖς, κατελθόντα δ' ὕστερον καὶ περὶ τὴν γῆν καὶ μεθ' ἡμερῶν ὀλίγων διατριβὰς ἀπὸ τῆς γῆς ἐπανελθόντα πάλιν εἰς τὰ οὐράνια καταβάντες, ὡς ἀπ' οὐρανοῦ τῆς νήσου τῆς περὶ ὑμᾶς καὶ αὐτοὶ καὶ ὀλίγα τοῖς περὶ ἡμᾶς ἐνδιατετριφότες πράγματα, περὶ τὸν ὑμέτερον καὶ πάλιν οὐρανὸν ἐπετάσθητε. Τὸ δὲ ἑξῆς οὐκ ἔτι συνάγειν ἔχω, οὐδὲ τοῖς τοῦ Χριστοῦ συνεξομοιοῦν· τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέρας καὶ ὑπὲρ ταύτας μικρὸν, μετὰ τὴν τοῦ πρώτου Παρακλήτου ἀνάληψιν, καὶ οὐδαμοῦ ἡμῖν ὁ ἄλλος Παράκλητος, ὡς εἴθε μοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ δεύτερος μετὰ τὸν πρῶτον καταπταίη Παράκλητος, καὶ λαβὼν ἐκεῖθεν ἀναγγελεῖ κἀμοὶ τὰ σωτήρια καὶ γλώσσῃ πυρίνῃ λαλεῖν με παρασκευάσειεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅποι τῷ Θεῷ φίλον ἄγοιτο. Τὸ δὲ νῦν ἔχον λειποψυχοῦμεν, μᾶλλον δὲ ἀψυχοῦμεν, σοφωτάτη ψυχή, ὁσῶραι τῶν σῶν μεμνημένοι προῤῥήσεών τε καὶ ἀγαπήσεων ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων τὴν ζημίαν τὴν κοσμικὴν διαμαρτυρόμεθα, μαχόμεθα ταῖς ἀχαρίστοις γλώσσαις. Πρᾶγμα μηδὲ εἰς ἐλπίδας ὅλως πεσὸν ἀνθρώπῳ νοῦν ἔχοντι. Τὸ πρῶτον τούτων καὶ

solum admirandis orationibus, sed et operam dantem consultationibus et publicis actionibus et regiis quotidie negotiis; deinde adeo sublimia sensa, atque Atticam orationem litteris inspersam, quasi libris solis omne vitæ tempus distribuisset. Equidem censeo, et fortasse non longe a veritate censeo (sed sic omnino necesse erat) præsentem diem novam naturam vitæ hominum attulisse. Te vero orationibus scribendis, negotiisque tractandis excellentem tulere, ut fiat, et filiis tuis, hæreditate veluti quoddam donum transmissum, hæc natura; ut non solum in corporis lineamentis, sed et in iis quoque quæ animæ sunt propria progenies servetur. Vale.

XVII. — Ejusdem ad Gregorium monachum et abbatem venerandi monasterii Bulgarorum, in Oxia insula siti, cum ad insulam venisset sanctissimus dominus noster ex patriarchio post morbum et abdicationem. D

Hei mihi! Pater mi divine et sapiens et servator, magne Gregori, quia defecit a nobis sanctus, sive potius non unus sed duo eodem tempore defecerunt. Hei mihi! quia longe a peccatoribus salus; hei mihi quia ad pristinum statum redivimus. Quo te longe exsul confers? et in qua degere vis solitudine? destitutum ab auxilio Prodromum tuum linquens. Vineam ab Ægypto transtulisti, meam animam a peccato ipsam in terra promissionis plantasti et septo documentorum tuorum (quanta fuere, o sol!) circumvallasti. Cur ergo nunc ea a te deseritur? vastabit eam inimicus aper de silva. Cur non aspicis e cœlo insulam, inquam, tuam, et non perficis vineam quam plantavit dextera tua? Ego Philippensis sum, Corinthius ego, ego Galata, Ephesinus; per Paulum veni, per Paulum credidi; Paulum nunc aspicere non possum, cum Pauli epistolam accipiam; imo nos quidem Deum nostrum et regem Jesum imitemur qui æternum Patris in sinu requiescens in cœlis, tandem et in terram venit, et paucos dies commoratus e terra iterum in cœlos redivit. Sic e cœlo insulæ tu quoque descende, ut inter nos sis; ubi vero parum hic commoratus res nostras curaveris, vola iterum ad cœlum tuum. Quod deinceps addam non habeo; nec quid comparem Christi exemplis, qui quadraginta dies et aliquid amplius hic fuit. Post primi Paracliti ascensum non est nobis alius Paraclitus. Utinam ex eodem cœlo alter post primum Paraclitus descendat, et inde accipiens et mihi quæ salutis sunt nuntiet igneaque lingua ad loquendum idoneum reddat. Sed hæc quidem, quando Deo placitum erit, fiant. Quod rem præsentem spectat, animo deficimus, sive potius anima caremus, sapientissima anima, cum quotidie in mentem venit verbarum atque amoris tui. Coram Deo et angelis testamur orbi universo illorum damnum. Pugnamus tamen ingratis linguis. Res est quam prudens vir omnis desperatam putet. Hoc primum, hoc ultimum;

...λευταῖον τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀποστερούμεθα. A φειδοῖ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας, ἵνα μὴ τοὺς τόπους ἐκείνους τοὺς τοῖς ἁγίοις ποσὶν ὑμῶν περιπατηθέντας καταθεώμενοι αὐτοῦ που τὴν ψυχὴν ἅμα ταῖς μνήμαις ἀποῤῥευγοίμεθα. Προσκυνῶ τὰ ἴχνη τῶν ἱερῶν ποδῶν τοῦ ἁγιωτάτου μου δεσπότου, καὶ εὐεργέτου, ἀσπάζομαι καὶ σοῦ τὸ ἅγιον τρύχινον καὶ τοῦ μανδύου τὸ ἄκρον εἰς ἁγιασμὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς περιτίθημι, καὶ τοῦτο εὔχομαι πρὸ τῶν ἄλλων, τῇ σῇ μετὰ Θεὸν δεξιᾷ τὴν τελευταίαν παραθεῖναι πνοήν. Ὁ τῶν ἁγίων εὐχῶν σου δοῦλος καὶ παῖς Θεόδωρος.

magna Ecclesia orbamur. Parcat Deus eorum ipsorum vitæ et saluti; ut loca illa quæ pedes vestri olim calcarunt videntes, non vita simul et memoria privemur. Colo ego vestigia sacrorum pedum sanctissimi mei domini et bene de me meriti, osculor etiam oram sanctam sacræ vestis tuæ extremamque ejus partem ad salutem meam oculis superpono. Atque hoc in primis precor, ut secundum Deum dexteræ tuæ extremum spiritum committam. Sanctarum precum tuarum servus et filius Theodorus.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ

ΔΙΑ ΠΕΝΙΑΝ ΒΛΑΣΦΗΜΟΥΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ.

EJUSDEM

IN EOS QUI OB PAUPERTATEM PROVIDENTIÆ CONVICIANTUR.

Τιμολέων ὁ Τιμοδήμου (1), Κορινθίων πολίτης, B ἀνὴρ σοφὸς μὲν ἐπινοῆσαι, σοφὸς δὲ καταπράξασθαι πόλεμον, πολλοὺς δὲ κρατήσας ἀγῶνας, ἐλευθερώσας δὲ Σικελίαν, καὶ ἀνδραποδισάμενος Διονύσιον, ἐπιεικῶς δεισιδαίμων ἦν καὶ καθαρῶς Κορίνθιος. Εἴς τε γὰρ τὴν τύχην τὰς ἑαυτοῦ ἀριστείας ἀνέφερε, καὶ ἐπὶ τοῦ οἴκου ἱερὸν Αὐτοματίας, ἀλλοκότου ταύτης θεᾶς, ἱδρυσάμενος, τὰ Αὐτομάτια ἔθυσεν (2). Ὁ μὲν δὴ ταῦτα τροπαιουχῶν. Ἐγὼ δ', ἐς τὸ ἔσχατον κακοδαιμονῶν, τοῦτον τῇ μεγάλῃ Προνοίᾳ καταθύω λόγον. Βροῦτον γάρ, τὸν Ῥωμαῖον ἐκεῖνον, τῆς μὲν ἄλλης ἀρετῆς καὶ τῆς στρατηγίας παντάπασι τέθηπα· τῶν γε [*f.* δὲ] μὲν ἐπιθανατίων ἐκείνου συλλαβῶν, οὐδ' ὁπωστιοῦν ἀποδέχομαι. Ἃ γάρ φησι,

Τλῆμον Ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθα μόνος (3). *Ἐγὼ δέ σε*
Ὡς ἔργον ἐτίμων· σὺ δὲ ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ (4)·

ἀγεννῆ ταῦτα λέγων [*f.* λέγω] καὶ Βρούτου ψυχῆς;

Timoleon, Timodemi filius, civis Corinthius, vir sapiens et artis bellicæ peritissimus, qui in multis certaminibus victoriam reportavit, qui Siciliam in libertatem vindicavit, qui Dionysium subegit, deorum cultor sincerus et patriæ amantissimus fuit. Ad C *fortunam omnia quæ ad ipsum spectabant, referebat, et Automatiæ deæ alienigenæ templum construxit; Automatia, ut dicunt, sacra peregit post victoriam. Ego vero ad extremum a malo genio ductus Providentiæ huncce consacro locum. Brutum enim, magnum illum Romanum, ob virtutem et belli peritiam admiror; sequentium autem versuum rationem habere prorsus nequeo:*

Virtus misera, non nisi sonus fuisti; ego autem
te ut factum honorabam; tu autem fortunæ
serviebas.

(1) Plutarchum sequitur Noster, at Diodoro Siculo (l. xvi, t. II, p. 132) Timoleontis pater *Timænetus* dicitur.

(2) Plutarch. in *Timoleonte*, § 36, edit. Reisk. t. II, p. 234: Καὶ γὰρ γράφων τοῖς οἴκοι φίλοις, καὶ δημηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους, πολλάκις ἔφη τῷ Θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλόμενος σῶσαι Σικελίαν ἐπεγράψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν ἱδρυσάμενος Αὐτοματίας ἔθυσεν· αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν ἱερῷ Δαίμονι καθιέρωσεν.—It. *Quomodo quis se citra invidiam laudare possit*, ibid. t. VIII, pag. 146. — It. *Reipubl. ger. præcept.* tom. IX, p. 251.

(3) Vox μόνος, quæ metrum lædit, mera videtur interpolatio. Vide notam sequentem.

(4) Paulo aliter Dio Cassius (*lib.* XLVII, § 49):
Ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ'· ἐγὼ δέ σε
Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ.
Zonaras etiam (*Annal.* lib. x, § xx, tom. I, p. 508) hos versus cum varietate lectionis ita repræsentat: Ὁ δέ γε Δίων ταῦθ' ἱστορεῖ τότε τὸν Βροῦτον εἰπεῖν·

Ὦ τλάμον ἀρετά,
ἄλλως ἄρ' ἦσθα λόγος·
ἐγὼ δέ σε ὡς ἔργον ἤσκουν,
σὺ δ' αὖ ἐδούλευες τύχῃ.

ἀνάξια. Τίνι γὰρ ἢ Προνοίᾳ ὁ τοῦ παντὸς ὄγκος οὐρανοῦ διοικεῖται; Τίνι δὲ τὸ πλημμελὲς τοῦ καθ' ἡμᾶς διατάττεται βίου καὶ εἰς κόσμον ἄγεται; Ποῖος δὲ ἄλλος ῥυτὴρ τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων τὸ τέτρωρον εἰς τὸ ὁμαλὲς μετάγει τοῦ δρόμου; καὶ ὑπὸ τίνων ἄλλων οἰάκων τὸ κοσμικὸν κυβερνᾶται ἀκάτιον;

Ταῦτα μὲν ἦν εἰκὸς περὶ τῆς Προνοίας ἐννοεῖν ὁσημέραι, καὶ πείθειν σφᾶς ἑαυτούς. Ἀλλ' ἡμεῖς τοσοῦτον ὑπὸ φιλοχρηματίας διεφθάρημεν τὰς ψυχάς, ὡς, ἐὰν μὴ τὸ χρυσοῦν ἐκεῖνο καθημέραν θέρος ἀμῶμεν (5), μηδὲ ὅλους ἔχωμεν Πακτωλοὺς τὸν εἴσρουν ἐς ἡμᾶς ποιουμένους, οὐδὲ Πρόνοιαν ὅλως εἶναι οἰόμεθα. Ἀλλὰ τὸ, *Τύχη τὰ θνητῶν πράγματα* (6), τῆς τραγῳδίας ἀποτεμνόμενοι, πανταχῆ τῶν λόγων ἀποστομφάζομεν. Καὶ, Ποῦ γὰρ, φαμὲν, ἡ Πρόνοια, εἰ ὁ μὲν καπηλίδος υἱὸς ἢ τυχὸν ὀψοπώλιδος, ἄφρων δὲ ἐπιεικῶς καὶ ἀνόητος, καὶ μηδὲν, ὅ φασιν, ὅσον ἀπομύξασθαι συνιεὶς, ἔπειτα λαμπρὸς πομπεύει διὰ τῆς λεωφόρου, χρυσοῦ δὲ πλίνθους ὅλας, καὶ ἵππους, καὶ ἡμιόνους, καὶ οἰκίας λαμπρὰς περιβάλλεται· ὁ δέ τις ἕτερος, Κόδροις μὲν τὸ γένος, Πλάτωσι δὲ τὴν παιδείαν παραβαλλόμενος, μηδὲ μιᾶς εὐποροίη γοῦν ἡμιόνου· καὶ ὁ μὲν ἄμβλωμά τι φύσεως ὢν καὶ τῶν Ἐμπεδοκλείων τεράτων ἀσχημονέστερος (7), τὸ εἶδος αἰσχρὸς, ἀσβόλου πλήρης τὸ πρόσωπον, ὁποίους ἐν ταῖς σκηναῖς ἀνθρωπίσκους εἰσάγομεν διασκευάζοντες Αἰθιοπικώτερον, ῥυσσὸς τὸ δέρμα, καὶ τὰς γνάθους οἱονεὶ διαπεπαρονημένος, ἀκόνη, εἴπεν ἄν τις, σιτιζομένη (8), γελοῖος τὴν τρίχα, γελοιότερος τὴν ὑπήνην, δαιμόνιόν τι τῶν ὑποταρταρίων εἰδεχθὲς καὶ αἰσχρὸν, ἐκεῖνος οὗτος κορίῳ ξύνεστι καλῷ καὶ ὡραίῳ, Ἥφαιστος τῇ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ, λεγόντων οἱ Ὁμηρίδαι· ὁ δέ τις ἀγαθὸς νεανίας ἄρτι τῷ ἰούλῳ τὴν γένυν γεωμετρούμενος, χαρίτων δῶρον, ἄγαλμα φύσεως, ἡδὺς μὲν εἰπεῖν, καλὸς δὲ ἰδεῖν, χαρίεις δὲ ὁμιλῆσαι, πρεσβύτιν τινὰ λημῶσαν εἰσάγοιτο;

Ταῦτά φαμεν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων χαρύβδεις (9) καὶ ὁμπώτιδας (10) ἀποδυσχεραίνοντες. Ἀνάξιοι δὲ καὶ παιδείας καὶ φιλοσοφίας οἱ λόγοι. Εἰ μὲν γὰρ τῷ ἐνταῦθα βίῳ συναπεθνήσκομεν ἄνθρωποι, οὐδὲ οὕτως ἀσχάλλειν ἔδει B πρὸς τὰς ἀνίσους τῶν βίων διανομὰς, χαίρειν μὲν οὖν πολὺ μᾶλι . . . . (11) τῶν ἀβελτέρων πλουσίων καταγελῶντας. Τί γὰρ τὰ Μίδου πλουτῆσαι πρὸς ἕνα Δημοκρίτου γέλωτα; Τί δὲ τὴν τοῦ Μακεδόνος ὅλην ἀρχὴν ἀναζώσασθαι πρὸς μίαν παῤῥησίαν τοῦ Σινωπέως; Ὡς ἐγὼ μᾶλλον ἂν τὴν Σόλωνος εἰλήφειν ἐλευθερίαν ἢ τὰ Κροίσου χρήματα, μεθ' ὧν ἀπώλετο· καὶ Πλάτων ἂν εἰλόμεθα εἶναι μετὰ πενίας ἢ Διονύσιος μετὰ τυραννίδος, ὃς μικρὸν ὕστερον εἰς Κόρινθον αἰχμάλωτος ἀπαχθεὶς ἐν μυροπωλείῳ καθιζάνων ὀφθείη πίνων κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπη-

Absurda enim et Catonis ingenio indigna hæc verba. Qua enim alia re nisi Providentia universus mundus gubernatur? Qua re vitæ nostræ defectus corriguntur et ordinantur? Quis porro alius conservator elementorum, quæ nobis insunt, quadrigam recto cursu planoque regit? Quibus denique gubernaculis navigium mundi regitur?

Hæc de Providentia quotidie par erat cogitare et credere. Nos autem adeo avaritiæ jugo succubuimus, ut, nisi quotidie messem auream facimus aut Pactoli fluentis aureis fruimur, nullam utique Providentiæ fidem habeamus. Illud autem, Fortuna res humanas regit, *ut in tragœdia legimus, nobis minus rectum videtur. Ubi enim est Providentia, si cauponis aut olerum venditricis filius stupidus ac insanus. ad nihil aptus, cum splendore urbis vias percurrit, auri pondus immensum, equos, mulos, domus splendidas possidet, alius autem Codro quidem genere, doctrina vero Platoni comparandus ne asellum quidem habet? En alium, naturæ vere* D *monstrum, et turpiorem prodigiis Empedocleis, fœdo vultu, sebo plenus, homunculis similem, quos in theatrum inducimus, Æthiopicis, pelle rugosa, malis perforatis, macilentis, comas ridicule com-* C *ptas, barbam absurdam habentem, ut brevis sim, dæmoniacum aliquid præ se ferentem, et qui puellæ pulchræ amore gaudet, ut Vulcanus Veneris, secundum Homerum. Quocum confer adolescentem honestum cum lanugine, gratiarum exemplar, naturæ imaginem, disertum, pulchrum visu, comem; qui si vetulam lippam duceret, quid tandem dixeris?*

Hæc plurimi dicunt indignati propter inundationem non minus quam propter siccitatem. Sed interdum philosophicæ disputationes et sermones minus satisfaciunt. Si enim hac vita defuncti plane morimur, cur de inæqualitate conditionum humanarum querimur? Genio igitur potius indulgeamus et de stupidis divitibus rideamus. Quid enim Midæ aurum ad risum Democriti comparatum, aut totius Macedoniæ imperium cum uno facete a Diogene dictorum D *collatum? Mihi quidem Solonis libera indoles omnibus Crœsi divitiis, quibuscum periit, præferenda esse*

(5) In margine legitur scholion θερίζομεν.

(6) Eurip. *Alcest.* v. 78:

Τὰ θνητὰ πράγματ' οἶδας, ἣν ἔχει φύσιν;

Id. Antiop. Fragm. XXI:

Φεῦ, φεῦ, βρότειαι πημάτων ὅσαι τύχαι.

(7) De hoc loco et altero qui legitur supra col. 1237, κατὰ τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέος ἀνδρόπρωρα, consulenda Frid. Guil. Sturz. editio fragmentorum Empedoclis, p. 564 sqq.

(8) *Ἀκόνη σιτιζομένη*. Notum proverbium. *Ἀκόνην σιτίζεις. Id est cotem alis. Dicitur in homines edaces plurimique cibi, qui nihilo tamen habitiores inde reddantur. Nam in cotis macilentiam hodie vulgoque jactatur adagium, cum aiunt, Tam pinguem quam cotem, macilentum quempiam significantes. Hermolaus Barbarus, in epistola quadam ad Picum, interpretatur hoc proverbium pro, Male collocare beneficium, unde non sit reditura gratia; ut affine sit illi quod alibi dicitur: Ale leporum catulos, cum ex beneficio redit mala gratia.* Erasm. *Adagior.* chiliad. I, cent. IV, adag. 71, col. 149.

(9) In margine legitur hoc scholion: Ἡ ἀναπινομένη θάλασσα λέγεται Χάρυβδις.

(10) In marg., ξηρασίας.

(11) Hic charta abrasa.

λείων (12). Οὕτως οὖν οὐ δυσχεραίνειν ἔδει, κἂν τῇ παρούσῃ συνετελευτῶμεν ζωῇ. Ἐπεὶ δὲ ἀθάνατόν τι χρῆμα ἡμῖν ἡ ψυχὴ, καὶ ζωῆς ἑτέρας κατάστασις ἐν ἐλπίσι κεῖται, καὶ ποιναὶ κακίας, καὶ ἀρετῆς ἀντιδόσεις, πόσῳ τὸ μετὰ τοῦ καλοῦ πένεσθαι τοῦ πλουτεῖν μετὰ φαυλότητος ὀλβιώτερον;

Σὲ δὲ ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἴσως ἡ ἀνισότης ἀνήνασθαι τὴν Πρόνοιαν ἔπεισε; Καὶ μὴν διὰ τοῦτο μᾶλλον εἰσάγειν ἐχρῆν τὴν Πρόνοιαν. Ὡς γὰρ οὐκ ἄν ποτε ἐπὶ μουσικῆς ῥυθμὸς συσταίη καὶ μέλος, βαρέων μόνως ὄντων ἢ ὀξέων τῶν φθόγγων ἁπάντων, ἀλλὰ τῇ παραπλοκῇ τῶν ἀνισοτόνων ἡ ἁρμονία γεννᾶσθαι εἴωθεν· οὕτω καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἅπας βίος ταῖς ἀνισότησι τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῆς Προνοίας μουσικῶς κατερρύθμισται. Ἀλλὰ τούτων ὑμῖν αἰτία ἡ ἄγνοια, ἣν δεινὸν εἶναι, καὶ ὁ Σύρος (13) εἴρηκε B ῥήτωρ (14), τοῦτό γε μόνον οὐχὶ ψευσάμενος. Οἷς γὰρ οὐκ ἀναπτῆναι πρὸς αἰθέρα δυνάμεθα, καὶ τὰς αἰτίας αὐτοπτῆσαι καθαρῶς, καὶ τοὺς λόγους δι' ὧν τὸ πᾶν ἡ Πρόνοια τάττοι σοφῶς καὶ ἐπιστημονικῶς, τούτοις ἀταξίαν τοῦ παντὸς καταψηφιζόμεθα. Καίτοι συνιέναι ἐχρῆν, ὡς τοὺς προνοητικοὺς λόγους γνῶναι ἀμήχανον τῷ μηδὲ ἀνθρωπίνης αἰσθομένῳ τὰ πολλὰ διανοίας. Ἑώρακας γὰρ, εἰπέ μοι, πρεσβύτην ἄν-

A θρωπον, χρονικὸν τὴν ἡλικίαν, ῥικνὸν τὴν ἀναβολὴν (15), τὴν Πυθαγόρειον ὤχραν ἐν τοῖς προσώποις προφαίνοντα, καὶ νάρθηκι καμπύλῳ κατὰ τὸν Σειληνὸν ἐρειδόμενον; Τί ποτε εἶπες ἂν περὶ τούτου; Οὐχ ὡς θεοπρεπὴς οὗτος ἀνήρ; οὐχ ὡς ἱερός; οὐχ ὡς ἀπρονόητα πάντα, μὴ τοιούτων πλουτούντων; Εὖ οἶδ' ὅτι καὶ πλείω. Ἀλλ' ἐγὼ τὸν ἀναγεγραμμένον ἑώρακα πολλοῦ δέοντα ἱερὸν εἶναι. Συλῶντα γὰρ αὐτὸν τὰς κατοικιδίους τῶν ὀρνίθων αἰσθόμενος, ἣν μὲν τῆς χειρὸς ἀφειλόμην, ἣν δὲ τοῦ κόλπου ἐξήγαγον. Ὁρᾷς ὡς ὑποκρίσει ζῶμεν ἄνθρωποι τὰ πολλά· καὶ πλανώμεθα περὶ τὸν ὄνον τῇ λεοντικῇ (16) καὶ τῇ νυμφικῇ στολῇ περὶ τὴν γαλῆν (17). Καθάπερ γὰρ ἡ Ἀχιλλειακὴ πανοπλία περιτεθεῖσα τὸν Πάτροκλον, Ἀχιλλέα τέως παρεῖχε τὸν Μενοιτίου δοξάζεσθαι (18), καὶ Λουκίλιον ἀντὶ Βρούτου λαβὼν ὁ Καῖσαρ κατεσοφίζετο (19)· οὕτω σκηνὴ βαθεῖα περὶ ἡμᾶς, καὶ παίζομεν ἑαυτοὺς καὶ παιζόμεθα. Ὡς εἴ ποθεν εἶχες, ὦ φίλ' ἑταῖρε, πτεροφυῆσαι καὶ ὑπερβῆναι, κατὰ τοὺς ἀετιδέας, τὸν ἐλλιμνάζοντα, καὶ, παρὰ τὸν αἰθέρα γενόμενος, πρὸς τοὺς τῆς Προνοίας λόγους ἀντιβλεπτῆσαι, ἐθαύμασας ἂν τὸ ταύτης ἐπιστημονικόν. Νῦν δὲ ἀλλὰ, πτηνῶν γὰρ καὶ χερσαίων ζώων πολὺ τὸ διάφορον, καθὰ καὶ ὁρίων Φρυγῶν

videtur, et Plato cum paupertate quam Dionysius cum tyrannide esse malim, qui tempore postremo captivus Corinthi in taberna unguentaria vinum aqua mistum bibere visus est. Igitur non ægro esse animo debemus, etiamsi cum præsenti vita pereamus. Quia autem anima nostra immortalis est, et alterius vitæ spes adest, sicut et impios pœnæ et pios remunerationes manent, quanto melius est cum virtute pauperem esse quam cum pravitate divitem!

Sed fortunæ et conditionum inæqualitates Providentiam negare forte suadent. At id ipsum Providentiam esse me quidem credere cogit. Ut enim nec in musica rhythmus atque harmonia esse posset, si omnes soni graves, aut si omnes acuti forent, sed ex sonorum diversitate demum harmonia prodit, sic et apud nos ipsa conditionum humanarum diversitate ordo et fixa constitutio a Providentia introducta est. Hujus rei in causa est ignorantia, quam malum esse asseruit rhetor Syrus (Lucianus), in quo uno non est mentitus. Quia enim non alis in aerem D *ascendere et veras rerum causas, quibus perducta Providentia omnia sapienter ac prudenter instituit, perspicere valemus, naturam res male ordinasse*

accusamus. At id considerandum est quod fieri non potest, ut rationes Providentiæ perscrutemur, qui sæpissime nec hominum cogitata pernoscere possumus. Vidisti virum ætate provectum, membris ægrotis, cum vultu Pythagoreo, pallido; baculo, ut Silenus, innitentem. Quidnam de eo dixeris? Nonne tibi caput C *sanctum et quasi divinum esse videtur? Nonne divitiis talis dignus videtur? Vidi enim alium in dignitate constitutum, qui a sanctitate plurimum abhorrebat. Cum enim mansuetus eum aves venantem vidissem, ego e contra plenam eis libertatem dedi. Viden' homines maximam partem dolosos et hypocritas esse, et sæpissime deceptos modo ab asino pelle leonina induto, modo a mustela veste nymphica circumamicta. Sicut enim Achillis armatura indutus Patroclus Menœtium, et Cæsar Lucilium Bruti loco simulare ac mentiri poterat, sic nos in magno theatro constituti pro ludibrio et alios habemus, et ab iisdem habemur; ita ut, si alarum remigio in altum surgere e terra, ut aquila, et Providentiæ rationes perspicere posses, hujus sapientiam certo admirareris. Sed hoc fieri non potest; plurimum enim volatilia inter et animalia terrestria interest, ut inter Phrygas et Mysos finitimos; Providentiæ autem sapien-*

(12) Locus est ex Plutarcho (*in Timoleonte*, § 14, edit. Reisk. tom. II, p. 194): Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς, οὔτε τέχνης, ὅσον ἐκεῖνον τύχης ἔργον ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν, ἢ καθήμενον ἐν μυροπωλίῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων, κ. τ. λ.

(13) Nota marginalis: Σύρον ῥήτορα λέγει τὸν Λουκιανόν.

(14) Respicere videtur ad initium Luciani tractatus, *Quod difficile calumniæ fides adhibenda sit* (tom. III, p. 125): Δεινόν γε ἡ ἄγνοια, καὶ πολλῶν κακῶν ἀνθρώποις αἰτία, ὥσπερ ἀχλύν τινα καταχέουσα τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀμαυροῦσα, καὶ τὸν ἑκάστου βίον ἐπισκιάζουσα.

(15) Marg. ἐσχισμένην.

(16) Æsop. *Fab.* 113.

(17) Babr. *Fab.* 16.

(18) Homer. *Iliad.* l. XI, v. 278.

(19) Aliter hæc narrat Plutarchus *in Bruto*, § 50, edit. Reisk. t. V, p. 432, quem vide.

καὶ Μυσῶν (20), τοῦτο μὲν ἀμήχανον· λόγῳ δ' ἕκαστα A κρίνειν, καὶ τῆς προνοητικῆς, ὡς οἷόν τε, συνιέναι σοφίας, οὐ χαλεπόν. Ἂν δέ που καὶ σκοπουμένοις οὐ θηράσιμος ἡ ἀλήθεια, τὸ τοῦ σοφοῦ ἐκείνου, *Σφῶν ἑαυτῶν κατεπᾴδειν ἀνάγκη* (21)· ὅσον γὰρ τῷ τόπῳ, τοσοῦτο καὶ τῇ γνώσει τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀφιστάμεθα. Μὴ γὰρ δὴ τὴν Δημοκρίτου μανίαν νοσήσαιμεν, μηδ' εἰς τὴν Ἵππωνος (22) ἐμπέσοιμεν ἀθεότητα, ὡς τοῦ παντὸς ἐπιχειρεῖν ἀφαιρεῖσθαι τὴν θείαν Πρόνοιαν, οἷς οὐχ ἡμῖν αὐτὴ χρυσὸν ἐφιλοτιμήσατο. Ἔγωγε, ὦ παρόντες (ἀλλ' ἀπείη Ἀδράστεια), γένους μὲν οὐ παντάπασι γέγονα χαμαιζήλου· ἀλλ' ἔστιν ἂν καὶ ζηλωτοῦ τοῖς πολλοῖς. Τὰ δέ μοι κατὰ τὸ σῶμα, κἂν εἰ μὴ τῆς ἄγαν ἀρίστης τετυχήκασι κράσεως, τέως γε μὴν οὐθὲν εἰλήχεσαν (*sic*) κολοβόν. Διδασκάλων προσεφοίτησα τοῖς ἀρί- B στοις· γραμματικὴν προὐτελέσθην· ῥητορείαν ἐξεμυήθην, οὐχ ἣν οἱ ψυχροὶ Σιμόκατοι καὶ οἱ κατ' αὐτούς, (23) εἰπεῖν οἰκειότερον, ἀποπέρδουσιν, ἀλλ' ἣν Ἀριστεῖδαι καὶ Πλάτωνες ἀναπνέουσι. Τῆς Ἀριστοτέλους φιλοσοφίας, τῆς Πλάτωνος ὑψολογίας, τῆς ἐν γραμμαῖς καὶ ἀριθμοῖς θεωρίας, ἔχω μὲν λέγειν ὡς οὐδὲν ἀφῆκα κατόπιν· ἀλλ' εὐλαβοῦμαι τὸν ἀλαζόνα. Πολλῶν δέ μοι λόγων, καὶ οὐχ ὅπως ἀριθμηθῆναι ῥᾳδίων, ὠδινομένων, οὐκ ἔστιν ὅς μοι προεσχεδίασται, ἀλλ' ἐξ ἑτοίμης πνέω τῆς γλώττης. Ἕν μοι τοῦτο καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι πρόσκομμα· σκάζει μοι μεταξὺ τῶν λόγων ἡ γλῶσσα· ἐνιαχοῦ καὶ τὴν αὐτὴν ἔστιν ὅτε ἀναδιπλοῖ συλλαβήν· ὡς μέν τινες οὐκ ἀπιθάνως φασί, μὴ ὑπουργεῖν δυναμένη πολυγόνῳ οὕτως νοΐ, ἀλλὰ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων ἀγωνιῶσα, ποῖον ἄρα καὶ προαρπάσεται, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ταῖς βίβλοις ἀπαθέστερον ὁμιλεῖ· ὡς δ' ἐγὼ περὶ ἑαυτοῦ ἀποφαίνομαι, φυσικὸν λαχοῦσα τοῦτο πλημμέλημα, οὐχ ὑστερίζειν (24) μὲν οὖν ταῖς διαλέξεσιν οὐδενός, μὴ ὅτι γε καὶ μένος πνέει πυρὸς τῶν ἀντιθετούντων πρηστήριον· εἰ δέ τι καὶ ὑστερίζει, τὴν χεῖρα τέως ἔχει τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦσαν διὰ τοῦ μέλανος. Καὶ ταῦτα διῆλθον οὐχ ἵνα, μὰ τοὺς λόγους, ἐπιδειξαίμην· ἀλλ' ἵν' ἐνδειξαίμην, ὡς, ἐπὶ τηλικούτοις μηδὲ τοῦ πολλοστοῦ ἀξιούμενος, ὅμως οὐκ ἀνάξιόν B τι τῆς τιθηνοῦ σοφίας ἐφρόνησα, ὡς τῇ Προνοίᾳ ἐμπαροινῆσαι, οἷς μοι θημῶνας οὐ παρέσχε χρυσοῦ, ἴσως εἰδυῖα ὡς διαφθεροῦντα ὑπ' αὐτῶν τὸ φιλόσοφον. Ἡμεῖς μὲν οὖν οὕτω περὶ ταῦτα ἔχομέν τε καὶ ἔχοιμεν. Εἰσὶ δὲ οἳ τὴν ἐναντίαν παντάπασι τέμνουσι, μηδὲ ὅλως εἶναι Πρόνοιαν λέγοντες, ὅτι μὴ αὐτοί γε πλουτοῦσι· δέον, εἰ μὲν σοφοὺς γινώσκοιεν ἑαυτοὺς καὶ καλούς, καὶ ταῖς ἄλλαις τῶν ἀρετῶν ἐπιλάμποντας, ἐφ' οἷς ἔχουσι χαίρειν, πολλοῖς γε οὖσι, καὶ μὴ ἐφ' ὧν ἐνὶ ἀπεστέρηνται, ἀνιᾶσθαι· εἰ δὲ μηδὲν ἑαυτοῖς τῶν ἀγαθῶν συνειδεῖεν, μηδὲ οὕτως ἄχθεσθαι τὴν πενίαν, ἀναξίους σφᾶς ἑαυτοὺς

tiam et vias rationis ope aliquatenus assequi non difficile erit. Si autem veritas ingenii nostri acumen et scrutationes nostras effugit, nobis ipsis, *ut sapiens ille,* cantare *opus erit. Quomodo enim loci distantia, sic quoad intellectum quoque differimus. Non igitur in Democriti insaniam, aut in Hipponis irreligiositatem incidamus, Providentiam iniquitatis accusantes quod aurum nobis negaverit. Equidem* C *(absit autem Adrastea) non plane abjectæ, ut tot alii, sum originis; et si corporis mei membra non prorsus perfecta, at saltem minime mutila apparent. Magistrorum optimorum scholas frequentavi; grammaticæ apprime studui; rhetoricen perdidici, non qualem frigidi Simocatti eructant, sed qualem Aristides et Plato respirant. Nequaquam enim neglexi Aristotelis philosophiam, Platonis sublimem eloquentiam; linearum et numerorum doctrinam cognitam habeo; sed jactabundos reformido homines. Innumeros ego sermones composui a nemine superatus, quippe cui lingua ex æquo cum aliis diserta exsistit. Sed impedimentum aliquod mihi obsistit, quod tacere nequeo: lingua inter loquendum balbutit, et interdum syllabas duplicat, non quasi mens capta sit, sed quia cogitationum numero ac ponderi rite respondere impar sit, ut aliqui satis recte dicunt, id quod ex facilitate qua libros lectos comprehendit, clare apparet. Sed hac re non obstante sermonibus serendis idoneus sum, licet ignita non sint verba. At si lingua minus satisfacit, ad atramentum refugio. Hoc autem dico, proh fidem, non per jactantiam, sed ut ostendam me, licet multis aliis inferiorem, nihil tamen sana philosophia prorsus indignum proferre, nec Providentiæ insultare quod auri acervos non dederit, bene sciens quod id non sine detrimento philosophiæ fieri posset. Hæc quidem nostra est opinio. Sunt autem alii qui contrarium prorsus opinantur, Providentiam nullam esse affirmantes, quod ipsi non divites sunt. Hi si prudentes*

(20) Strabo (lib. XII, pag. edit. Casaub. 564, edit. D 1707, 846, A) Διορίσαι δὲ, inquit, τοὺς ὅρους χαλεπὸν, τούς τε Βιθυνῶν, καὶ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν, καὶ ἔτι Δολιόνων τῶν περὶ Κύζικον, καὶ Μυγδόνων, καὶ Τρώων. Καὶ διότι μὲν δεῖ εἶναι ἕκαστον τῶν φύλων χωρὶς, ὁμολογεῖται· ἐπί τε τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν Μυσῶν, καὶ παροιμιάζονται·

Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα·
διορίσασθαι δὲ χαλεπόν.

Ad hoc proverbium alludit etiam Plutarchus in *præceptis pro sanitate tuenda* (edit. Reisk. tom. VI, p. 465): Χωρὶς γὰρ τὰ φιλοσόφων καὶ ἰατρῶν, ὥσπερ τινῶν Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.

Erasmus (*Adag.* chiliad. II, cent. IV, adag. 50, col. 467) locum Strabonis ita citat:

Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα,
τὸ δὲ διορίζειν χαλεπόν.

(21) Conf. Lucian. *Ver. hist.* lib. II, § 13, t. II; pag. 113.

(22) Homo non adeo notus. Eustath. (*ad Hom. Il.* Φ, *l. XXI*, *v.* 79, *p.* 1224, *lin.* 54) atheus est: Δῆλον δ' ὅτι, ὥσπερ ἹΠΠΗ ἐκ τοῦ ἹΠΠΟΣ, οὕτω καὶ ἹΠΠΩΝ, κύριον, ὁ ἄθεος. Eustathium Suidas sequitur (v. ἹΠΠΩΝ).

(23) Conf. *supra*, col. 1048.

(24) Sic: *leg. fors.* ὑστερίζει.

χρημάτων κρίνοντας οἰκονόμους. Νῦν δὲ ἀλλ' οὐχ οἶον δ' ὅπως ἡ νόσος αὕτη τῷ ταλαιπώρῳ ἐπεισῆρηκε βίῳ. Καὶ τὸ φορτικὸν παρ' Ἀριστοτέλει, εὐδαίμονα καλεῖσθαι τὸν πλούσιον (25), νῦν ἀληθής γε δόξα, καὶ ἄντικρυς νομοθεσία δοκεῖ· καὶ προτιμῶμεν τῆς ἀρετῆς τὸν χρυσόν. Ὢ τῆς ἀβελτηρίας! Καίτοι, κἂν εἰ μὴ ἄλλοθέν ποθεν τοῦ λόγου τὸ κράτος αἰσθάνεσθαι εἶχον οἱ πλεῖστοι, ἐντεῦθεν οὐ συνιέντες, πῶς οὐ σελίνου δέοιντ' ἂν παροιμιακοῦ (26); Διὰ τί γὰρ ἄρτι τοῖς πολλοῖς ὁ λόγος μεταδιώκεται, καὶ ταῦτα τιμώμενος οὐδενός, εἰ μὴ καθ' αὑτὸ τὸ χρῆμα ἦν αἱρετόν; Οὐ γάρ, καθάπερ, Διονυσίου φιλοσοφοῦντος, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν συνεφιλοσόφουν, ἐκείνου δὲ παρὰ φαῦλον θεμένου φιλοσοφίαν, συγκατενωτίσαντο καὶ αὐτοὶ τἀγαθὸν (27), οὕτω καὶ νῦν B οἱ λόγοι πεπόνθασιν· ἀλλά, καθάπερ τῶν φρεάτων τὰ ἀπαντλούμενα, καὶ τὰ περιτεμνόμενα τῶν φυτῶν, τὰ μὲν ἀναρρεῖν ἀφθονώτερον, τὰ δὲ προκόπτειν μάλιστα πέφυκεν, οὕτω καὶ οὗτοι διωκόμενοι προκεκώφαται. Σὺ δὲ θεράποντος μὲν δραπέτου σχολῇ γ' ἂν καὶ ἀξιώσεις κληθῆναι κύριος, πλούτου δέ, τοῦ ἀπιστοτάτου χρήματος, παιδείαν καὶ λόγον καὶ αὐτὴν Πρόνοιαν ἐν δευτέρῳ τιθέμενος, οὐκ ἐρυθριᾷς.

Χρυσέ, κακῶν ἀρχηγέ, βιοφθόρε, πάντα χαλέ-
[πτων (28),

A ὡς ὄφελον, ὕδωρ καὶ γαῖα γενόμενος, εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκας, ἀνελύθης· ὡς μὴ διὰ σὲ τὸ μέγα τῆς Προνοίας βλασφημεῖσθαι ἀξίωμα.

Ἀλλ' ἵληκοις, δέσποινα Πρόνοια, τοῖς ἀνοήτοις οὕτως ἡμῖν· μηδέ, τὸν σφῆνα περιελομένη τὸν κοσμοκράτην, ἀνατρέψῃς καὶ συγχέῃς τὸ πᾶν. Ἀλλ', ὥσπερ αὐτῇ τῇ καταβολῇ τὸν βίον ἐρρύθμισας, τὴν αὐτὴν καὶ νῦν ἐνδεικνυμένη προμήθειαν, κίνει τὸν αἰθέρα κύκλῳ, τὴν γῆν ἐν τῷ μεσαιτάτῳ ἔδραζε, τὸν ἀέρα διάχει, ἅπλου τὴν θάλασσαν, κίνει τὸν μέγαν εὐτάκτως ἥλιον, καὶ τρέπε τὰς ὥρας, καὶ μέτρει τὸν χρόνον, καὶ γέννα τὰ ἀναγκαῖα· ἄναγε τὰς ἐκ τῶν ὑγρῶν ἀναθυμιάσεις, σύνιστα τὰ νέφη, κάταγε τοὺς ὄμβρους, ἄρδε τὴν γῆν. Τὰ ἐπὶ τούτοις B κόλαζε τοὺς φαύλους πενίᾳ καὶ νόσῳ, ἵνα μὴ τῇ ἀνέσει φαυλότεροι γένωνται· πύρου τοὺς ἀγαθοὺς ταῖς αὐταῖς, ἵνα τῇ χωνείᾳ λαμπρότεροι φαίνωνται. Τίμα τοὺς φιλοθέους ὑγείᾳ καὶ πλούτῳ, ἵνα καὶ τοῖς ταπεινοτέροις ζηλῶται ἡ ἀρετή· πλούτιζε πολλοὺς καὶ τῶν πονηρῶν, ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀγαθὰ κατὰ τὴν ζωήν. Κάθιζε ἐπὶ θρόνον ἐξουσίας Διοκλητιανούς, ἵνα στεφανῶνται οἱ μάρτυρες· βασίλευε καὶ τοὺς Κωνσταντίνους, ἵνα μὴ ἐξίτηλον γίνηται τὸ καλόν, τῇ συνεχείᾳ τῶν κακῶν ἐκνευρούμενον. Καὶ πάντα τάττε καὶ φέρε κατὰ τὴν ἐν σοὶ ἐπιστήμην. Ἡμᾶς δέ, εἰ μὲν οὐχ οἷόν τέ ἐστι φιλοσοφοῦντας

si probi cæterisque virtutibus præditi essent, non de unius rei privatione quererentur. Si autem horum nihil ipsis inest, non querendi de paupertate locus esset; bene enim sciunt se rei familiaris prodigos esse, ac secunda fortuna indignos. In præsenti autem rerum statu hic morbus in infelices non cadere potest. Dives enim qui apud Aristotelem felix nominatur nunc quidem gloria fruitur, licet legibus oppositus sit; virtutem enim auro postponimus. Proh stultitiam! Alioquin si multitudo aliunde verbi vim non cognorint, hinc saltem cognoscere deberent, nisi ad helleborum, ut est in Proverbio, relegandi sint. Cur enim verbum multitudini communicaretur nisi, ut alias causas omittam, res esset optabilis? Quamvis enim Dionysius ejusque asseclæ philosophiam spernerent, et quod bonum est aversarentur, non idem nunc de verbo dicendum est; sed, sicut putei exantlati et plantæ rigatæ regenerantur et felicius promoventur, sic hi quoque, licet persecutionem et insidias passi, prosperius se habent. Tu quidem vix servi transfugæ dominus nominari voles;

divitiarum autem, rei incertissimæ, cultum Providentiæ anteponere non erubescis:

C *Aurum, causa malorum, vitæ inimice,*
Omnia in perniciem tradis.

Quanto melius esset te, e terra et aqua compositum, in hæc elementa dissolvi, quam ut Providentiæ sanctitas sic pedibus calcetur!

Sed propitia nobis esto mente captis, o Providentia, neque sceptro tuo omnia crudeliter confundas; sed, sicut vitam de novo reddidisti, sic rebus nostris prospice: aerem circummove, terram in medio siste, ætherem perspira, mare placa, solem magnum indesinenter move, horas reduc, tempus metire; quæ ad vitam necessaria sunt, nobis dato; vapores humidos moderare, nubes collige, pluviam mitte, tellurem riga. Improbos dein paupertate ac morbis castiga, ne per indulgentiam pejores evadant; probos D *iisdem rebus proba ut ita majori splendore lucescant. Piis sanitatem et divitias da, ut virtus ab humilioribus quoque certatim colatur. Multis etiam impiis divitias da, et bona terrestria concede in hac vita.*

(25) Conf. Aristotel. *Rhetor.* l. I, cap. V, § 2 et 3.

(26) Proverbium de iis qui graviter ægrotabant usitatum, ex eo ortum quod super mortuorum tumulos asciam spargere veteres consueverant. Testis Plutarchus in Vita Timoleontis (§ XXVI, ed. Reisk. tom. II, pag. 216): Ἀναβαίνοντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβαλόντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε, πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα δεῖσθαι τοῦτον τοῦ σελίνου. Et iterum in *Sympos.* (lib. V, quæst. III, t. VIII, pag. 690 et 691). Quod primus retulisse videtur Timæus historicus.

(27) Conf. Plutarch. *De discrimine adulatoris et amici*, edit. Reisk. t. I, p. 191 et 192.

(28) Conf. Phocylidis carmina, vers. 50 edit. Brunck.

πλουτεῖν, ἔα μετὰ τῶν βιβλίων πεινᾷν· εἰ δ' ἐγχωρεῖ, καὶ τὸ συναμφότερον σὸν ἂν εἴη τὸ ἔργον. Πρός γε μὴν τὰς νόσους καὶ τὰς ὑγείας, καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν μεταβολὴν, ἐκκείμεθά (*sic*) σου τῇ προμηA θείᾳ, πάντως λυσιτελῶς χρησομένῃ, ὅπως ἄρα καὶ χρήσῃ. Ἓν τοῦτο πλουτοίημέν τε καὶ ὑγιαίνοιμεν, ἐπιστάτιν σε τοῦ παντὸς φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ οἰκονόμον σοφήν.

Diocletianos imperatores facias, ut martyres coronentur; Constantinos regnare facias ne virtus a vitiis victa e mundo recedat. Omnia pro sapientia tua rege. Nobis autem si inter philosophandum pauperes manemus, cum libris esurire concede. In morbis denique, cum sanitate, et in quibuscunque conditionibus ad Providentiam refugimus quæ nobis bene consulit semper, et quam in omnibus administratricem bonam in rebus nostris venerari liceat!

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ, « ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΤΑΙ ΕΝΩΠΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙ ΗΛΙΟΥ [1]. »

Τὴν ἀπορίαν ἀρχὴν, ὦ φιλότης, εὐπορίας καὶ οἱ θύραθεν ἔφασαν· καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς δὲ λόγος ταύτην οὐκ ἀποπροσποιεῖται· μέχρις ἂν οὐκ ἀλαζονική ἐστι καὶ πειραστικὴ, καὶ γνώμης φιλονείκου καὶ πολυπράγμονος, ἀλλὰ διανοίας φιλομαθοῦς καὶ φιλοθέου ψυχῆς. Τοὺς γὰρ οὕτω μοχθηρῶς ἐρωτῶντας πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὁ Σωτὴρ ἀποτροπιάζεται. Ὡς τό γε φιλοσόφως ἀπορεῖν καὶ φιλομαθῶς καὶ τῷ ἐρευνᾷν τὰς Γραφὰς διακελευομένῳ προώρισται, ἅτε μηδὲ μιᾶς κεραίας, μηδὲ ἰῶτα ἑνὸς διακενῆς, καὶ οὕτω μάτην, ταῖς ἱεραῖς ἐγκεχαραγμένου διφθέραις. Οὐκοῦν οὐκ ἀπορητέον ἂν εἴη ἐν τοῖς ὑποδυσκόλως πως εἰρημένοις παρὰ τοῦ Πνεύματος. Μάλιστα μὲν οὖν ἐν τοῖς γε τοιούτοις ἀπορητέον, ὁπόση δύναμις, εἴπερ εὐπορήσειν μέλλοιμεν ἡμῖν καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς θηράσαι ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ Παύλῳ τῷ μεγάλῳ διδασκάλῳ τῆς οἰκουμένης ὅλον καθέντι C τὸν νοῦν εἰς ἀκρότατον τῶν θείων ἐννοιῶν τὸν κεῦθμῶνα ταῦτα περιῆλθεν εἰπεῖν· *Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύ*B *νητα τὰ κρίματα αὐτοῦ*! ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἀνερεύνητα τοῖς γε συνιεῖσι τοῦ Παύλου ῥημάτων; Ἐρευνᾷν μὲν γὰρ αὐτὰ πρὸς τῷ ἐν Θεῷ καὶ εὔπορον· ἐξερευνᾷν δὲ, ἤτοι πέρας τῇ ἐρεύνῃ διδόναι, ἀδύνατον. Ἐπαινετὸς ἄρα καὶ σὺ, κάλλιστέ μοι τῶν φίλων, τῆς ἀδιακρισίας μέντοι βλασφημεῖσθαι πολλῷ πλέον δίκαιος. Ἵνα τί γὰρ τὴν περὶ τὸ βῆμα ἱερὰν γερουσίαν, τοὺς Μωϋσέας, τοὺς Ἀαρὼν ἀπολέλοιπας, τοὺς Θεοῦ στόμα καὶ ὄντας καὶ καλουμένους, τοὺς μετὰ Ἰωάννου βροντῶντας, καὶ μετὰ Παύλου σαλπίζοντας, τοὺς ἐπὶ τῶν ἱερῶν ὀκριβάντων καὶ τεταγμένους καὶ ἱσταμένους, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν Διαθήκην ἀναλαμβάνοντας διὰ στόματος, ἡμᾶς δὲ τοὺς τῆς ὕλης ὑποχειρίους, καὶ τὸ πλέον μὲν τοῦ βίου ταῖς εἰς τὰ ἀνάκτορα παρεισφθαρείσαις ψυχραῖς συνηθείαις δουλεύοντας· οἷον εὖ διαθέσθαι τὸ πέδιλον τῷ ποδὶ, καὶ μὴ ὑπὲρ τοὺς ἀστραγάλους θοιμάτιον ἀναζώσασθαι, εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ κονδύλους ὑποσχεῖν κατὰ κόρρης παρὰ τοῖς εἰκοτρίβαις τῷ βασιλικῷ δαπέδῳ, διὰ τὴν φιλόσοφον βλαύτην οἷον

EJUSDEM

IN ILLUD: « IPSE PRÆCEDET CORAM EO IN SPIRITU ET VIRTUTE ELIÆ [1]. »

Dubium scientiæ initium esse, inter omnes semper constitit, et sermo noster in contrarium non abibit, dummodo animus ab arrogantia et illecebris alienus, et mens proba ac religionis cultrix exsistit; siquidem Salvator ipse interpellatores importunos aversatur. Igitur more philosophia digno dubitare et Scripturas indagare [2] *nostrum est; neque unquam obliviscamur, ne unum quidem apicem, iota unum in Scripturæ sacræ paginis perditum iri* [3]. *Nunquam vero de iis quæ a Spiritu sancto vel obscurum in modum dicta sunt, dubitandum erit. Semper igitur a principio dubium exsistet de virtute; qua si præditi erimus, quod verum est,* D *indagare locus ac tempus erit. Si enim Paulus ipse, magnus universi orbis doctor, qui totam mentem meditationi rerum divinarum ac cœlestium tradidit, dicit:* O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam investigabilia sunt ejus judicia [4]. *Indagare enim ipsa Deo auspice facile, investigare autem et dilucidare impossibile est. Quod si igitur tu, optime amicorum, circa ista inquiris, laude dignus es, sed magis etiam vituperatione, si cum animi indifferentia id facis. Cur enim consilium sanctum, Moysen atque Aron deseruisti, qui Dei os et sunt et vocantur; qui cum Joanne tonant, cum Paulo tuba canunt; qui super scena se ostendunt, et Dei testamentum in ore gerunt? Nos autem qui materiæ subjecti sumus, qui maximam vitæ partem nugis et rebus futilibus operam damus, ut exempli gratia pedibus calceos accommodemus, zonam lumbis circumdemus gnaviter, metuentes ne pugnis ab adulatoribus regis cædamur, et ne adulteræ tempus philosophiæ consacremus. Nos igitur qui sacra mysteria interpretamur, præceptores eligis ut res puras impuri ipsi doceamus? Has ob causas aurium et ædium portas peti-*

[1] Luc. I, 17. [2] Joan. V, 39 [3] Matth. XI, 18. [4] Rom. XI, 33.

ἐμπαροινοῦντες, τὸ δ' ὅσον ἐκ τούτων ὑποκλέψομεν τοῦ καιροῦ, τῇ θύραθεν φιλοσοφίᾳ (1) προσαναλοῦντες· ἡμᾶς ἐκείνους ἐξηγητὰς τῶν ἱερῶν καθιζάνεις, καὶ διδασκάλους χειροτονεῖς, τῶν καθαρῶν τοὺς οὐ καθαρούς; Ἔδει με οὖν διὰ ταῦτα καὶ τὰς τῆς ἀκοῆς σοι πύλας, καὶ τὰς τῆς οἰκίας ἐπιζυγοῦν πρὸς τὴν αἴτησιν. Ἀλλ', ἐπεὶ φιλία τὸ μεσιτεῦον (2), οὐδὲ σὺ μωμητέος ἂν εἴης τὰ τοιαῦτα ἡμᾶς εἰσπραττόμενος, οὔθ' ἡμεῖς κακιζοίμεθα ἄν, τοῖς τηλικούτοις ἐπιχειροῦντες. Εἰ μὲν οὖν εἰρήσεταί τι μὴ κατὰ κόσμον ἡμῖν, ἡ σὴ πάντως ἀγχίνοια, διεγνωκυῖα τοῦ λόγου τὸ πλημμελές, ὠθησάτω τὸ γράμμα ἢ εἰς πῦρ, ἢ εἰς

κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης (3)·

εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον, ἀλλά τι καὶ ἀκοῆς ἄξιον, τῆς σῆς A δ' ἂν εἴη τοῦτο συνάρσεως κοινώσασθαι καὶ τοῖς φιλομαθεστέροις αὐτό. Καὶ ἀκουέτωσαν οὗτοι πάλιν λαλούσης τῆς ὄνου τοῦ Βαλαάμ (4).

Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. Ὁ μὲν ταῦτα γράφων Λουκᾶς ἐστιν ὁ ἀπόστολος, ὁ μαθητὴς μὲν, Παύλου δὲ τοῦ μεγάλου καὶ μαθητὴς καὶ συμμαθητής, τῆς δὲ ὅλης οἰκουμένης διδάσκαλος, ἱστορικὸς δὲ ἐπιεικῶς, καὶ ῥητορικώτατος τὴν γραφήν. Ὁ μέντοι λέγων, λέγει δὲ ἄρα πρὸς Ζαχαρίαν, ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ μεγακήρυκος καὶ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς ἐκείνῳ προαρθρεύων, ὡς ἄρα τεχθήσεταί οἱ παιδίον φιλέρημον, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ τοῖς κοσμικοῖς ἀκοινώνητον, καὶ ὡς οὔτε οἶνον, οὔτε σίκερα πίεται, κατὰ τὸν Σαμψὼν ἐκεῖνον (5), τὸν περιώνυμον· Πνεύμα-

tioni occludere me oportuit. Sed cum amicitia natura sua mediatrix est, neque tibi irridere talia a me petenti decuit, neque ego ipse desideriis tuis satisfaciens reprehendendus essem. Si quid igitur minus apte prolocutus fuero, judicium tuum subtile, errore meo cognito, scriptum meum igni tradat, aut

Undis maris strepitosi.

Quod si contra boni aliquid dixero, et quod auditu dignum sit, tuum erit, harum rerum studiosis id communicare; hi autem denuo Balaami asinum loquentem audiunto.

B *Ipse autem præcedet coram eo in spiritu et virtute Eliæ. Hæc scripsit Lucas apostolus, magni vero Pauli condiscipulus, totius universi magister, historiarum scriptor, et scribendi peritissimus. Angelus autem Dei ad Zachariam de magno præcone et de voce illius magna loquens, prædixit ei quod filius ei nasceretur solitudinem amans et a rebus mundanis abhorrens; qui neque vinum neque siceram bibet* [a]*, sicut Sampson ille abstemius; Spiritu autem sancto replebitur ex utero matris; sed, quod majus est, coram eo in spiritu et virtute Eliæ præcedet,*

[a] Luc. I, 17.

(1) Τῇ θύραθεν φιλοσοφίᾳ. Conf. Joann. Hierosolym. patr. in *Vita S. Joannis Damasc.* edit. Rom. pag. 358 : ἡ θύραθεν σοφία.... οἱ θύραθεν σοφοί..... ἡ παιδεία καὶ φιλοσοφία ἡ θύραθεν.

Vit. S. Euthymii, § 6, Καὶ παιδείας ἐρασταὶ τῆς θύραθεν οὐκ ἀμελεῖς ὄντες..... et § 162, Μηδὲ παιδείᾳ τῇ θύραθεν ἐντριβὴς ὤν.

Vit. S. Lucæ Junioris, p. 989 : Θεοφύλακτος οὗτος ἦν ὁ σοφὸς, ὃς θύραθεν σοφίας διδάσκαλος ὤν, κ. τ. λ.

Nicetas Paphlago, in *Vit. Ignatii patr. Constantinop.* Ἐπιστήμη τοῦ θύραθεν.

Zonaras in *Alexio*, Λόγοις ἐντεθραμμένος τοῖς τε θύραθεν, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς.

Nicephor. Gregor. *Orat. in Constantin. Mag.* Ἔκ τε τῶν θύραθεν σοφῶν, Ἑλλήνων δηλαδὴ καὶ Αἰγυπτίων.

Manuel, Magnæ Ecclesiæ rhetor, *Adversus Plethonem* : Γεννάδιος ὁ καὶ Σχολάριος, ὁ τά τε θύραθεν, καὶ καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας ἄκρᾳ περιουσίᾳ ἐφθακὼς ἐν τέλει ἀγχινοίας.

« Οἱ θύραθεν, οἱ θύραζε. *Qui sunt extra Ecclesiam, pagani, gentiles : ut Græcis dicuntur* Οἱ θύραζε, οἱ θύραθεν, *externi, alieni. Schol. ms. ad Aristoph. Plut.* v. 244 :

Γυμνὸς θύραζ' ἐξέπεσον....,
Οἱ θύραθεν σοφοὶ, ἀντὶ τοῦ, ἔξωθεν σοφοί.

Andreas Cretensis in S. Patapio : Τῆς μὲν τῶν θύραθεν τεχνολόγων κομμωτικῆς τερθρείας τόνδε τὸν λόγον ἀπορρηγνύς..... *It. in Dormitionem Deiparæ, de Dionysio Areopagita. ms.* Τῶν δὲ τῶν σοφῶν καὶ ταῖς θύραθεν κομώντων κομψείαις ἐπισημότατος. *Michael Psellus, De oper. dæm.* p. 30 : Καὶ τοῖς ἡμετέροις, καὶ τοῖς θύραζε, καὶ τοῖς ἀπωτέρω, καὶ θύραθεν, εἰωθός ἐστι τὰ παχύτερα τῶν σωμάτων, σωματώδη λέγειν.

Hinc litteræ profanæ dictæ θυραῖκι, *apud Nice-* C *tam, in Balduino*, § 2 : « Ἀνὴρ ἥκων διὰ πάσης σοφίας, καὶ παντοίαν μάθησιν λογικὴν, ὡς οὐδεμίαν ἕτερος ἐπιών, ὅσαι τε θυραῖαι, καὶ ὅσαι ἡμέτεραι. » *Cang. Glossar. med. et inf. græcit.* tom. I, col. 502.

(2) Lucian. *Amor.* § XXVII, edit. Reitz. tom. II, pag. 427.

(3) Homer. *Iliad.* lib. II, v. 209.

(4) Conf. Numer. cap. XXII, v. 28. Καὶ ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τὸ στόμα τῆς ὄνου, καὶ εἶπε τῷ Βαλαάμ· Τί πεποίηκά σοι, ὅτι πέπαικάς με τοῦτο τρίτον;

(5) Hæc non concordant cum interpretatione Calmeti in versiculos 13 et 14 capitis XIII Judicum. Vers. 3 et sqq. ejusdem capitis innuit scriptor sacer, matrem Samsonis ab angelo qui ipsi apparuerat, ut jejunium de quo agitur observaret, præceptum accepisse. (*Vid. Jud. cap. XIII*, v. 3.) Καὶ ὤφθη ἄγγελος Κυρίου πρὸς τὴν γυναῖκα [Μανωὲ], καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν· Ἰδοὺ δὴ σὺ στεῖρα καὶ D οὐ τέτοκας, καὶ ἐν γαστρὶ ἕξεις, καὶ τέξῃ υἱόν. Καὶ νῦν φύλαξαι, καὶ μὴ πίῃς οἶνον καὶ σίκερα, καὶ μὴ φάγῃς πᾶν ἀκάθαρτον. Prioris hujus loci interpretatio obvia est; at infra (v. 12, 13, 14) legitur : Καὶ εἶπε Μανωέ· Νῦν δὲ ἐλθόντος τοῦ ῥήματός σου, τί ἔσται τὸ κρῖμα τοῦ παιδαρίου καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ; Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος Κυρίου πρὸς Μανωέ· Ἀπὸ πάντων ὧν εἶπα πρὸς τὴν γυναῖκα, φυλαξάσθω· ἀπὸ πάντων ὅσα ἐκπορεύεται ἐξ ἀμπέλου οἴνου, οὐ φάγεται, καὶ οἶνον καὶ σίκερα μὴ πιέτω, καὶ πᾶν ἀκάθαρτον μὴ φαγέτω. Πάντα ὅσα ἐνετειλάμην [αὐτῇ, al. αὐτῷ] φυλαξάσθω. Amphibologice versio latina : *Cui Manue : Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis ut faciat puer? aut a quo se observare debebit? — Dixitque angelus Domini ad Manue : Ab omnibus, quæ locutus sum uxori tuæ, abstineat se : — et quidquid ex vinea nascitur non comedat : vinum et siceram non bibat, nullo vescatur immundo, et quod ei præcepi impleat atque custo-*

τός τε ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ· οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. Τὸ προελεύσεται, φωνὴ τυγχάνον ὁμώνυμος, καὶ πολλαχῶς παρὰ τοῖς λόγου πεπειραμένοις ἐκλαμβανόμενον, ἐνταῦθα τὴν ἔμπροσθεν αἰνίττεται ἔλευσιν· καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ στρατιώτην στρατηγοῦ προέρχεσθαι λέγομεν, καὶ προπομπὸν νυμφίου, καὶ ἄρχοντος ὑποχείριον. Πιστοῦται δὲ τὸ ῥῆμα τὴν τοῦ Προδρόμου ἐπωνυμίαν· ἀπὸ γὰρ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς προδρομῆς ὠνόμασται Πρόδρομος. Κατὰ τρεῖς δὲ καιροὺς τῆς προελεύσεως ταύτης ἐνθεωρουμένης τῷ Ἰωάννῃ· πρῶτον μὲν τὸν, καθ' ὃ ἡ γέννησις, προγεγέννητο γὰρ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν δευτέραν καὶ κάτω γέννησιν· δεύτερον δὲ τὸν, καθ' ὃν ὁ θάνατος καὶ ἡ εἰς ᾅδου κάθοδος, προαπελήλυθε γὰρ κἀντεῦθεν ὁ Ἰωάννης, κηρύξων, οἶμαι, καὶ τοῖς ἐν ᾅδου τὸν ἐλευσόμενον· τρίτον δὲ, καὶ μέσον τῇ τάξει, τὸν, καθ' ὃν τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ *Μετανοεῖτε* φωνὴ, καὶ ἡ τῆς ἑτοιμασίας τῶν ὁδῶν Κυρίου (6) προαναφώνησις· κατὰ τὸν μέσον, οἶμαι, καὶ τρίτον τοῦτον, εὐκαιρότατον ἂν εἴη ἐκλαβέσθαι τὴν λέξιν. Προελήλυθε μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τὴν γέννησιν ὁ προφήτης, ἀλλ οὐκ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου· τί γὰρ τῷ σχεδὸν ὁμοχρόνῳ Χριστοῦ, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῶν τῶν προπατόρων Χρι- A στοῦ (7); προελήλυθε δὲ καὶ κατὰ τὸν θάνατον· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. Τί γὰρ τῷ ὑπὸ Ἡρώδου καρατομηθέντι, καὶ τῷ μηδαμοῦ γευσαμένῳ θανάτου; Λείπεται δὲ κατὰ τὴν μέσην εἰρημένην προέλευσιν ἐκλαμβάνεσθαι τὸ ῥητόν.

Ὅτι δὲ τὸ προελεύσεται τὴν ἔμπροσθεν ἔλευσιν ὑποφαίνει, δηλοῖ καὶ τὸ ἐπαγόμενον. Προελεύσεται γὰρ εἰπὼν, ἐπήγαγεν, ἐνώπιον αὐτοῦ, σαφῆ παριστῶν ἐντεῦθεν τὴν σημασίαν τοῦ προελεύσεται. Ἐπεὶ γὰρ ἡ σχέσις, ἡ τῆς ἐλεύσεως, καὶ ὅλως ἡ τοπικὴ, ἢ ἄνω ἐστὶν, ἢ κάτω, ἢ ἔμπροσθεν, ἢ ὄπισθεν, ἢ δεξιᾷ, ἢ ἀριστερᾷ· τὸ μὲν ἄνωθεν, ἢ κάτωθεν, ἡμῶν κινούμενον, οὐκ ἂν ἐνώπιον ἡμῶν εἶναι λεχθείη, εἰ μὴ ἄρα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς κορυ- B φῆς ἀναβιβάσαντες καταστήσομεν εἶναι, ἢ ἐν ταῖς πτέρναις αὐτοὺς ὑπορύξομεν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ἡ γὰρ ἡμῖν ἑκατέροιν τοῖν ὤμοιν ὀρῴη ὁ ἕτερος. Ἀλλ' οὐδὲ πολὺ πρότερον τὸ ὄπισθεν βαδίζον ἐνώπιον λέγοιτο· εἰ μὴ κατὰ τοὺς μυθευομένους κυνοπροσώπους (8) ὀπισθίους σφίσιν ἑαυτοῖς ἀναπλάττοιμεν ὀφθαλμούς. Εἰ δὴ μήτε τῇ φύσει λυμαίνεσθαι μέλλοιμεν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐργάστρων ἐᾷν, οὐδένα ἂν ἄλλον ἐνώπιον ἔρχεσθαι λέγοιμεν, ἢ τὸν ἐρχόμενον ἔμπροσθεν.

Illud « præcedet, » vox sæpe a viris disertis adhibita, hocce in loco priorem adventum significat, eodem sensu quo militem duci et pronubum sponso et civem magistratui præcedere dicimus. Eadem autem vox præcursoris cognomentum justificat; a præcurrendo et præcedendo præcursor dicitur. Per tres autem annos ista præcursio Joanni ante oculos fuit; primo quidem (natus enim ante Christum est) quoad primam generationem secundum carnem spectabat; secundo autem, respectu mortis et in inferos descensus; hinc enim Joannes, credo, prodiit ut eum qui exspectabatur, inferis annuntiaret; tertio autem, præco Joannes ad pœnitentiam exhortatus vias Domini planas reddere jussit; quæ, me quidem judice, interpretatio verissima est. Ante Christum enim propheta quoad nativitatem venit, sed non in spiritu et virtute Eliæ. Quid enim Joanni, qui fere Christi coætaneus erat, cum Christi majoribus commune fuit? Præcessit vero etiam secundum mortem; licet nec sic in spiritu et virtute Eliæ. Quid enim ei qui ab Herode capite plexus est et ei qui mortem nunquam gustavit, commune? quare vocem secundum medium adventum interpretari debemus.

Quod autem vox « præcedet » priorem adventum indicat ex iis quæ subsequuntur videmus. Dicens enim « præcedet » addit « coram ipso, » clarum sic vocis « præcedet » significatum faciens. Cum enim adven- C *tus, natura sua localis, sursum aut deorsum, ante aut post pedes, dextra aut sinistra manu, supra aut infra nos fit, « coram nobis » dicendi facultas non erit, nisi oculis in summum aerem aut pedibus ad ima directis locum capiamus. Sed neque de dextra neque sinistra illud intelligendum est quod res obliqua foret. Sed nec quod ante est cum eo quod posticum, confundere licet, nisi mytho de Cynocephalis fidem habeamus. Sed si, offensa natura, in umbilicum semper despicere vellemus, alium neminem præcedere diceremur, nisi eum qui vere ante nos præcedit.*

diat. Gallice Calmetus: *Manué lui dit: Quand ce que vous avez prédit sera accompli, que voulez-vous que fasse l'enfant, et de quoi devra-t-il s'abstenir? L'ange du Seigneur répondit à Manué: Que* votre femme *s'abstienne de tout ce que je lui ai marqué: — qu'*elle *ne mange rien de ce qui naît de la vigne, ni de ce qui peut enivrer: qu'*elle *ne mange rien d'impur, et qu'*elle *accomplisse et garde avec soin ce que j'ai ordonné sur son sujet.*

Ad ea verba vers. 13, *Ab omnibus quæ locutus sum uxori tuæ abstineat se*, P. Calmetus ait, se ob id verba *abstineat se* per *qu'elle* [uxor tua] *s'abstienne* reddidisse, quia ex contextus tenore inductus est ad ea verba de femina intelligendum, ut D sequentem versiculum.

(6) Id. ibid.: Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Conf. Isai. cap. XL, v. 6, et Lucam, cap. I, v. 76: Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ. It. c. III, v. 4.

(7) Ætas Eliæ ad regnum Achabi refertur, novem et amplius sæculis ante Christum natum.

(8) De Cynoprosopis Ælian. *Hist. An.* lib. X, cap. 25, ed. Gronov. part. I, p. 373.

Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου. Πνεῦμα λέγεται μὲν καὶ τὸ τὰ χαρίσματα διαιροῦν ἅγιον Πνεῦμα, τὸ προφήτας χρῖον, καὶ ἀποστόλους χειροτονοῦν· λέγεται δὲ Πνεῦμα καὶ ἓν ἕκαστον τῶν ἐκεῖθεν ἐνδιδομένων χαρισμάτων (9)· ὥσπερ Πνεῦμα φόβου, καὶ σοφίας, καὶ υἱοθεσίας, καὶ τῶν λοιπῶν. Τὸ τοίνυν, Ἐν πνεύματι Ἡλίου, ἢ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς προφητείας χαρίσματι αἰνίττεσθαι οἶμαι· προφῆται γὰρ ἄμφω, Ἰωάννης καὶ Ἡλίου (*sic*), καὶ προφητῶν οἱ ἀκρέμονες· ἢ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ διαγωγῇ τε καὶ πολιτείᾳ· ὄρειος γὰρ, κατὰ τὸν Θεσβίτην (10), καὶ ὁ τοῦ Ζαχαρίου· ἢ, ᾧ καὶ μάλιστα τίθεμαι, τὸ τοῦ ζήλου πνεῦμα ὁ λόγος ἐνταῦθα ὑποσημαίνει. Ὅτι γὰρ τὸ αὐτὸ τοῦ ζήλου πνεῦμα καὶ ἐν ἀμφοῖν τοῖν προφήταιν, καὶ ἡ αὐτὴ πολιτεία, καὶ ἡ τῶν σημείων δύναμις ἡ αὐτὴ, ἐκ τῶν ἐν ἑκατέροις ἱστοριῶν, εἰ βούλει, σκοπῶμεν ἀναλεξάμενοι. Ἡλίας τὸν Κάρμηλον ᾤκησεν, αὐχμῶν ἄνθρωπος, καὶ ἐπιεικῶς θηριώδης τὴν ὄψιν, τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας, κατὰ τὸν Ἡσαῦ ἐκεῖνον λάσιος (11). Τί δὲ καὶ Ἰωάννης, ἐν πόλει ἰδίᾳ τοῦτο; οἶνον καὶ σίκερα ἔπιεν; ἀνέβη ξυρὸς ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ; Οὐδαμῶς. Καὶ ἄκουε αὐτὰ τὰ ῥήματα τοῦ ἀγγέλου. Ἔσται γὰρ, φησὶ, μέγας ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ, καὶ Πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ. Μέγας ἐκλήθη ὁ Ἰωάννης, καὶ προφητευόμενον ἑωράκει Χριστόν. Τί δ' οὐχὶ καὶ Ἡλίας αὐτὸν ἐκεῖνον ἑώρακεν, ὅτε μεταμορφουμένῳ κατὰ τὸ Θαβὼρ συνελάλει (12); Ἡλίας ἔκλεισεν οὐρανοὺς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κακίαν ζηλώσας Θεῷ· ἀλλ' Ἰωάννης αὐτοὺς ἐκείνους ἀνέῳξε διὰ τῆς, Μετανοεῖτε, φωνῆς. Κατήγαγεν ἐκεῖνος ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ· οὗτος δὲ ἀνήγαγεν ὕδωρ εἰς οὐρανὸν, τὸ παραδοξότερον, τὴν ὑπερουράνιον, δηλονότι τοῦ ἐμοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, κορυφήν. Παράγεις τὸ κέρας τοῦ Ἡλίου; ἀντιπαράγω τὴν ἀξίνην τοῦ Ἰωάννου, τοῖς ἀκάρποις τῶν δένδρων τὴν ἐκτομὴν οὐκ ἐπάγοντος μὲν, ἀπειλοῦντος δέ (13). Σὺ τὴν Ἡλίου μηλωτήν; Ἐγὼ τὸ ἐκ τριχῶν καμήλου τοῦ Ἰωάννου ἱμάτιον. Ἔχω τι καὶ πλέον καυχήσασθαι· καί μοι ἐπεχέτω τοῦ θυμοῦ τοὺς πρηστῆρας ὁ ζηλωτής (14). Ἐκεῖ μὲν κρέα καὶ ἄρτον, καὶ τῆς εὐωχίας διάκονος, καὶ χλιδὴ περὶ τὸν Ἡλίαν πολλή (15)· ἐνταῦθα δὲ τὸ ἄγριον μέλι, καὶ

Ipse præcedet coram ipso in spiritu et virtute Eliæ. Spiritus appellatur Spiritus sanctus qui charismata distribuit, qui prophetas ungit, qui apostolos eligit. Dicitur autem Spiritus quodlibet donum inde redundans, ut Spiritus timoris. sapientiæ et in filium adoptionis, etc. Igitur illud, in spiritu Eliæ, mihi aut prophetiæ donum quod ipsi inerat (ambo enim Joannes et Elias prophetæ summi fuerunt), aut conditionem ac vitam innuere videtur. Montanus enim Thesbiten versus fuit, et Zachariæ filius; aut, quod mihi quidem verisimile videtur, zeli Spiritus hoc loco indicatur. Quod enim zelotypiæ Spiritus et experientia et signa dispertiendi facultas in utroque propheta fuerit, ex iis quæ de ambobus in historiis relata sunt, cognoscemus. Et Elias quidem Carmelum habitavit, homo sole torridus et vultu, capite ac manibus ad Esavi instar incultis. Idem etiam Joannes in civitate sua, vinum et siceram non bibebat; caput ejus nunquam rasum. Audi vero angeli ipsius verba: Erit enim magnus coram Domino: et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Magnus vocabatur Joannes et plus quam propheta, quia Christum ipsum prophetizantem vidit. Nonne vero et Elias eum vidit, cum in Thabore transfigurato colloquebatur? Elias fecit ut Deus hominum generi iratus cœlum clauderet, Joannes autem reclusit dicens: Pœnitentiam agite. Ille aquam e cœlo precibus suis devocavit; hic aquam miraculosiorem supercœlestem, Christi Salvatoris caput in cœlum reduxit. Eliæ cornu adducis? Ego Joannis securim memoro quæ arboribus sterilibus excisionem minata est. Tu Eliæ tunicam pelliceam: ego Joannis vestimentum. Sed majus aliquid proferre possum, zelotes vero iræ ardorem cohibeat. Carnem quidem ac panem

(9) Origenes dixit: Καὶ γὰρ δυνατὸν πλείονα πνεύματα εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ, οὐ μόνον χείρονα, ἀλλὰ καὶ κρείττονα· αἰτεῖ γοῦν ὁ Δαβὶδ (*Psalm.* L, 14) στηριχθῆναι μὲν πνεύματι ἡγεμονικῷ, ἐγκαινισθῆναι (*ibid.* 2) δὲ ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ πνεῦμα εὐθές. Εἰ δὲ ἵνα μεταδῷ ἡμῖν ὁ Σωτὴρ πνεύματος σοφίας (*Isai.* XI, 2, 3) καὶ συνέσεως, πνεύματος βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεύματος γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐνεπλήσθη πνεύματος φόβου Θεοῦ· δυνατὸν καὶ ταῦτα νοεῖσθαι πλείονα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι κρείττονα πνεύματα. *Orig. Comment. in Matth.* tom. XIII, ed. 1740, tom. III, pag. 571.

(10) Ita constanter ms. Notum, urbem Eliæ natalem trans Jordanem sitam, in tribu Gad, in tractu Galaad, modo *Thesbe*, modo *Thesbone*, aliis *Thisbe* dici. Conf. Hadrian. Reland. *Palæst.* lib. III, pag. 1035.

(11) Conf. Reg. lib. IV, cap. I, v. 8. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἀνὴρ δασὺς, καὶ ζώνην δερματίνην περιεζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν (Ὀχοζίας)· Ἡλιοὺ ὁ Θεσβίτης ἐστὶν οὗτος.

(12) Matth. XVII, 2. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν. Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος..... Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἡλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες.

(13) Conf. Lucam, III, 9. Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

(14) Voluitne auctor alludere ad locum Actuum apostolorum quod legitur cap. XXII, vers. 3· Ἐγὼ... ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ (al. νόμου)? vel potius num ad id spectat quod de Elia dicitur III Reg. XIX, 6. Καὶ ἐπέβλεψεν Ἡλιού· καὶ ἰδοὺ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐγκρυφίας ὀλυρίτης καὶ καψάκης ὕδατος κ. τ. λ. It. ibid. v. 10 et 14.

(15) Non bene video ad quem locum Eliæ historiæ referri possint ea quæ hic auctor narrat. Nusquam enim Elias dapibus lautis usus fuisse legitur; nec in ora torrentis Carith (III *Reg.* XVII, 4), nec apud Sarreptanam viduam (*ibid.* 13), nec postquam sub umbra juniperi dormivisset (III *Reg.* XIX, 6). Agitur forsitan de ministerio ab Elisæo Eliæ præstito: Καὶ ἐπορεύθη ὀπίσω Ἡλίου καὶ ἐλειτούργει αὐτῷ.

οἱ τῶν δένδρων ἀκρέμονες (16), οἷς ἐνετρύφα ὁ Ἰωάννης, δεῆσαν ὑπουργῆσαι τῷ σώματι. Ἐξήρανεν ἐκεῖνος παρὰ μέρος τὸν Ἰορδάνην· ἀλλ' οὗτος τὸν, δι' οὗ καὶ πρότερον τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμνε Μωϋσῆς, καὶ ὕστερον αὐτὸς ὁ Θεσβίτης τὸν Ἰορδάνην ἀνέκοψεν, ἐν Ἰορδάνῃ ἐχειροθέτησεν. Ἤλεγχεν Ἠλίας τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα, μοιχεύοντα, οἷον εἰπεῖν, τὸν ἀμπελῶνα τοῦ ἀγρογείτονος Ναβουθαὶ, καὶ « Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν (εἶπε) τὸν ἀμπελῶνα τοῦ γείτονος (17). » Ἤλεγχε καὶ Ἰωάννης Ἡρώδην τὸν βασιλέα, τὴν οἰκείαν νύμφην μοιχεύοντα, καὶ, « Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν (εἶπε) τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου (18). » Ἐδίωξεν ἐκεῖνον Ἰεζάβελ, καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ὁ προφήτης ἐπρίατο. Ἐδίωξε καὶ τοῦτον Ἡρωδιὰς, μαχλὰς γυνὴ, καὶ μαινομένη πρὸς ἔρωτα· οὐ γὰρ τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνης τῆς γλώττης ὑπέμενε· καὶ οἱ [*f.* ἡ] τὴν κεφαλὴν ἐξαιτησαμένη ἆθλον μιαρᾶς ὀρχήσεως ἔλαβεν· ᾠκονόμητο γὰρ ἀποθανεῖσθαι τὸν Ἰωάννην πρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τοῖς ἐν ᾅδου τὸν ἥλιον ὁ ἑῷος εὐαγγελίσηται. Ἐκεῖνος λόγῳ στρατιώτας ἀπέκτεινεν· οὗτος λόγῳ στρατιώτας οἷον ἐζώωσε, μηδένα διασείειν μηδὲ συκοφαντεῖν, καὶ ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίοις ὀψωνίοις αὐτοὺς νουθετῶν (19)· πρᾳότατος γὰρ ἦν τοῦ Θεσβίτου, πρᾳοτάτου ἐγγύτερος. Ἀνέστησεν ἀποτεθνηκότα παῖδα ὁ Ἠλιοὺ, καὶ ἐπέστρεψε ψυχὴν αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν (20). Ἀνέστησε καὶ Ἰωάννης ἐν ᾅδου γενόμενος πολλὰς ἀνθρώπων ψυχὰς εἰς τὴν τοῦ μικρὸν ὅσον κατελευσομένου ὑποδοχὴν, καὶ ἐπέστρεψεν αὐτὰς ἐπ' αὐτήν. Κατήγαγεν ἐκεῖνος πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὴν θυσίαν, καὶ τὰ ὁλοκαυτώματα (21). Ἀλλ' οὗτος κατήγαγε μὲν οὐδαμῶς· ἄνωθεν δὲ καταβὰν τὸ ἄσβεστον ὑπέδειξε πῦρ, οὐκέτι μὲν θυσίαν ἐσθίον, οὐδὲ ὁλοκαυτώματα, ἀλλὰ τὰ ἄχυρα κατακαῖον (22), τὴν εὔπρηστον τῆς ἁμαρτίας ὕλην καὶ εὐδαπάνητον·

et dapes lautas apud Eliam habes; mel silvaticum et arborum fructus apud Joannem corporis recreandi causa. Ille Jordanem ex parte exsiccavit; hic Jordanem abscidit quem jam Moyses, et postea Thesbites ipse a mari Rubro separavit, et super quem manus extendit. Vituperavit Elias Achab regem qui, ut ita dicam, vineam Nabuthai adulteravit, et: Non licet tibi, dixit, vineam vicini habere. Joannes quoque Herodem regem reprehendit: « Non licet tibi, dicens, Philippi fratris uxorem habere. » Iezabel eum persecuta est, et propheta in fuga salutem quæsivit. Hunc Herodias quoque est persecuta, mulier adultera et amoribus insaniens; non enim sermonum Joannis vehementiam sustinuit; attamen illa saltationis præmium caput Prodromi efflagitavit et accepit. In fatis enim erat ut Joannes ante Christum vita fungeretur, ut Lucifer iis quoque qui in orco sedebant, Evangelium annuntiaret. Ille sermone milites occidit, hic milites adhortatus est ut neminem concuterent neque calumniam facerent, sed contenti essent stipendiis suis. Mitior enim fuit Thesbite, humanior nemo exstitit. Elias puerum mortuum e mortuis resuscitavit. Joannes in inferis multorum animas resuscitatas præparavit ut eum qui mox venturus erat, exciperent. Ille ignem de cœlo vocavit, qui victimas et holocausta combussit. Hic autem nihil desuper deduxit nisi ignem, non victimas, non holocausta, sed paleas comburentem, nempe peccati confragabilem ac facilem materiam: Ignis enim consumens Deus est [6]. *Et agnum quidem non sacrificavit, at populo eumdem qui ad id temporis ignotus erat, notum fecit:* Ecce enim, *inquit,* agnus Dei qui tollit peccata mundi [7]. *Quid deinde?* Ecce currus igneus et equi ignei diviserunt utrumque, et ascendit Elias per turbinem in cœlum. *« Joannis e contra currus non igneus fuit; sed testimonii et sanguinis curru abiit; cujus divinum sane ignem qui tetigit, is profecto in sede ignea sedere dici potest.*

Rectissime igitur Scriptura dicit quod præcedet ante eum in spiritu et virtute Eliæ. At hoc quidem

[6] Deut. IV, 24. [7] IV Reg. II, 11.

(16) Textus paraphrastice citatur. Conf. D. Matth. c. III, v. 4): Ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον; et D. Marc. I, 6: Καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.

(17) Verba quæ hic auctor Eliæ tribuit non leguntur in historia sacra (III *Reg.* XXI, 17-22). Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἠλιοὺ τὸν Θεσβίτην λέγων· — Ἀνάστηθι, καὶ κατάβηθι εἰς ἀπάντησιν Ἀχαὰβ βασιλέως Ἰσραὴλ τοῦ ἐν Σαμαρείᾳ, ὅτι οὗτος ἐν ἀμπελῶνι Ναβουθαὶ, ὅτι καταβέβηκεν ἐκεῖ κληρονομῆσαι αὐτόν. — Καὶ λαλήσεις πρὸς αὐτὸν λέγων· Τάδε λέγει Κύριος· Ὡς σὺ ἐφόνευσας, καὶ ἐκληρονόμησας, διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐν παντὶ τόπῳ, ᾧ ἔλειξαν οἱ κύνες καὶ αἱ ὕες τὸ αἷμα Ναβουθαὶ, ἐκεῖ λείξουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου, καὶ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου, κ. τ. λ.

(18) D. Matth. cap. XIV, v. 3 et sqq. Ὁ γὰρ Ἡρώδης, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδησεν αὐτὸν καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ διὰ τὴν Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης· Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν.

D. Luc. III, 19, 20. Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ περὶ Ἡρωδιάδος τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Φιλίππου, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρώδης, προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν φυλακῇ.

(19) D. Luc. III, 14: Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι λέγοντες· Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν.

(20) Reg. lib. III, c. XVII, v. 17 et sqq.: Καὶ ἀπεστράφη ἡ ψυχὴ τοῦ παιδαρίου πρὸς ἔγκατον αὐτοῦ, καὶ ἔζησεν.

(21) Reg. lib. III, cap. XVIII, v. 38: Καὶ ἔπεσε πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὰ ὁλοκαυτώματα, καὶ τὰς σχίδακας, καὶ τοὺς λίθους, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐξέλειξε τὸ πῦρ.

(22) D. Luc. cap. III, v. 16 et seqq.: Ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασι λέγων· Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς, ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

Πῦρ γὰρ, φησὶν ὁ Θεὸς, *καὶ πῦρ καταναλίσκον ἁμαρτίας*. Καὶ τὸν ἀμνὸν οὐκ ἔθυσε μὲν, ἀλλὰ τέως ἀγνοούμενον ἐγνώρισε τῷ λαῷ· *Ἴδε γὰρ*, φησὶν, *ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; *Καὶ ἰδοὺ ἅρμα πυρὸς, καὶ ἵπποι πυρὸς.... καὶ Ἀνελήφθη Ἠλίας ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν*. Ἰωάννου δὲ τὸ διὰ τοῦ γενικοῦ ἅρμα, οὐχὶ ἐμπύριον, δι' οὗ πρὸς οὐρανὸν ἀνελήλυθε; Τὸ διὰ τοῦ μαρτυρίου τε καὶ τοῦ αἵματος οὐχὶ πυρὸς ἅρμα εἶναι παραδεξαίμεθα; Τὸ δὲ τοῦ ἐνθέου ἐκείνου ψαῦσαι πυρὸς, οὗ καὶ μὴ τολμᾷν ψαύειν φησὶ χόρτος ὢν (23), οὐκ ἀπόχρη πυρίνην ὀνομάσαι διφρείαν; Πάνυ μὲν οὖν.

Καλῶς ἄρα ὁ λόγος φησὶν ὅτι καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου. Ἀλλ' ἐμοὶ, ἐνταῦθα γενομένῳ τοῦ λόγου, ἀπορεῖν ἔπεισι, τί δή ποτε τὸν Ζαχαρίαν, τοῖς Εὐαγγελίοις τούτοις ἀπιστήσαντα, τῇ ἀφωνίᾳ καὶ τῷ δεσμῷ τῆς A γλώττης ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου ἐτιμωρήσατο, καὶ μὴ ἑτέρῳ τινὶ τῷ ἐπιτιμίῳ ὑπέβαλε (24); Καὶ ἐπιστήσας, τοῦτο ἔχω πρὸς τὴν ἀπορίαν εἰπεῖν. Εἰώθασιν οἱ τορόν τι μέλλοντες φθέγγεσθαι, καὶ μεγάλην ἀναῤῥηγνύναι βοὴν, ἀναλέγεσθαι πρῶτα τὸ πνεῦμα καὶ συλλέγειν τὸ ἆσθμα, καὶ ἐφ' ἱκανὸν σιωπᾷν· κἄτα τὸ συναχθὲν τοῦ πνεύματος ἅπαν ἀθρόον ἀπεῤῥευγόμενοι, περίτρανον οὕτω δημιουργεῖν τὴν ἠχήν. Κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, λόγον, ἔπρεπε καὶ τὸν Ζαχαρίαν, τὴν μεγάλην τοῦ λόγου φωνὴν προβάλλεσθαι μέλλοντα, σιωπῆσαι πρῶτον, ὡς τὸ εἰκὸς, κἄπειτα τὴν θαυμασίαν ἐκείνην φωνὴν ἀπεῤῥεύξασθαι.

Ταῦτά σοι πρὸς τὴν ἀπορίαν, ἐκ τοῦ σχεδὸν, ὡς ὁρᾷς, καὶ τοῦ παραχρῆμα, Ναζιραίων σοφώτατε (25). B Εἰ μέν τι καὶ τῶν οἷς αὐτὸς ἐπαγάλλῃ προβέβληται, χάρις Θεῷ· εἰ δὲ μὴ, σὺ δὲ ἄλλον τὸν Ἥφαιστον ὧδε ἐπίτρεπε προμολεῖν (26).

loco dubium mentem meam invadit de causa qua angelus Domini Zachariæ qui dictis angelicis non fidebat, linguæ usum utpote homini criminoso sustulit. Hæc autem quæ respondeam habeo: Qui in voces graves et severas erumpere volunt, spiritum primum cohibere et per tempus aliquod silere consueverunt; ut dein eo fortius vociferentur et aerem clamore trajiciant. Sic, ut puto, Zacharias antequam magniloquus fieret, primum obmutuit, et deinde in encomium illud magnificum erupit.

Hæc tibi, doctissime Nazaræorum, dubium soluturus quantum equidem possum, mando.

In quibus si mecum consentis, Deo grates referemus; sin minus, alium adi consiliarium.

(23) Non video ad quem locum hic alludit auctor; verba quibus utitur in nullo ex quatuor evangelistis mihi occurrunt.

(24) Conf. D. Luc. cap. I, v. 19: Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· Ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι πρὸς σὲ, καὶ εὐαγγελίσασθαί σοι ταῦτα. Καὶ ἰδοὺ, ἔσῃ σιωπῶν, καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἄχρις ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν.

(25) *Ναζιραίων σοφώτατε*. Id est, *monachorum sapientissime*. Græci labente imperio monachos nomine *Nazeræorum* vel *Naziræorum* vocabant, quia eorum vivendi modus cum eo congruebat quo utebantur *Naziræi* in sacris Libris memorati (*V. Num.* VI). Suidas: Ναζηραῖος ὁ Θεῷ κεχαρισμένος καὶ ἀφιερωμένος, ὁ μοναχός. In Lexico ms. Cyrilli legitur: Ναζιραῖος, μοναχὸς ἡγιασμένος καὶ ἀφιερωμένος τῷ Θεῷ. Quandoque *Nazoræni* dicti sunt, ut videre est in Vita S. Stephani Junioris: Ναζωρικὸν σχῆμα. Cæterum Cangius (*Append. ad Gloss. med. et inf. græcit.*, col. 139) notat, in primis temporibus Christianos *Nazoræorum* nomine designatos fuisse.

(26) Homer. *Iliad*. Σ, l. XVII, v. 392:

Ἥφαιστε, πρόμολ' ὧδε, Θέτις νύ τι σεῖο χατίζει.

Quænam Nostri mens fuit cum ad hunc versum alludebat? Nota res ab Eustathio narrata (*ad v. cit.* f° 1109, *l.* I): Ὅτι παρῳδήθη ποτὲ ὑπό τινος σοφοῦ, καύσαντος οἰκεῖα πονήματα, δεδήλωται μὲν ἤδη οὐ πρὸ πολλῶν· ἐνταῦθα δὲ πάλιν μνηστέον τῆς ἱστορίας ἐκείνης ἐπί τι πλέον διὰ τὸ ἐντελέστερον. Ὁ σοφὸς ἐκεῖνος, ἦν δὲ ὁ μέγας Πλάτων, εἰς ποιητικὴν, φασὶν, ὁρμήσας, καὶ ἡρωΐζων, κατέποησεν ἃ ἔγραψεν, ὡς Ὁμήρου ἡττώμενα κατὰ πολύ. Εἶτα ἐπιθέμενος τραγῳδίᾳ, καὶ μέλλων ἀγωνιεῖσθαι, καὶ ἀκούσας Σωκράτους, καὶ ἅπαξ αἱρεθεὶς ὑπὸ τῆς C ἐκείνου σειρῆνος, ἀπεδύσατο ἐπὶ φιλοσοφίαν; ἐφ' ᾗ καὶ εὐδοκίμησε πάνυ. Sic igitur accipi posset locus: « Si hæc interpretatio tibi non probatur, alium arcesse Vulcanum, » id est, scriptum igni cremato. At forsitan in mente habuit auctor: *Alium interpretem interroga*. Verba enim, ἄλλον τὸν Ἥφαιστον ὧδε ἐπίτρεπε προμολεῖν, ad proverbium quoddam referri possunt in Lexico Suidæ bis memoratum, sed utrobique mendose, ut videtur: Ἀφθᾶς ὁ Διόνυσος. Τὸ α ἐπιτατικόν· ὡς ἄσταχυς· καὶ παροιμία· Ὁ Ἀφθᾶς σοι λελάληκεν· ἦν δὲ χρησμολόγος. Ad quod Kusterus notat, Vulcano, non Baccho nomen Phtha tribui, ut in altero loco dicitur: Φθᾶς ὁ Ἥφαιστος παρὰ Μεμφίταις· καὶ παροιμία· Ὁ Φθᾶς σοι λελάληκεν. Οἱ δὲ Ἀφθᾶς φασιν· ὡς σταφὶς, ἀσταφίς· στάχυς, ἄσταχυς. Atqui notum est, teste, inter alios, Iamblicho (*De myster. sect.* VIII, cap. 3, pag. 159). Græcos Vulcano nomen Ἥφαιστον indidisse, *eam Intelligentiam cuncta cum* D *veritate operantem*, quæ apud Ægyptios *Phtha* audiebat. Φθᾶ· Ὁ γὰρ δημιουργικὸς νοῦς, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ σοφίας, ἐρχόμενος μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων, Ἀμὼν κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γλῶσσαν λέγεται· συντελῶν δὲ ἀψευδῶς ἕκαστα καὶ τεχνικῶς μετ' ἀληθείας, Φθᾶ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ

Η ΠΕΝΙΗ ΣΟΦΙΗΝ ΕΛΑΧΕΝ.

—

THEODORI PRODROMI (1)

INVECTIVA IN ILLUD

PAUPERIES SOPHIAM NACTA EST (2).

Fed. Morellus edidit et Latine vertit. — Morelli notis intermiscentur variæ lectiones ex ms. Vat. CCCV ap. Theilium.

—

Πολλὰ, φησὶν ἡ παροιμία, ψεύδονται ἀοιδοὶ, καὶ ἐγὼ τίθεμαι· ἀλλ' ὅποι (3) μὲν καὶ ὁπόσα, οὐ τῷ μεγέθει μόνον (4) τοῦ ἐγχειρήματος, ἀλλὰ καὶ φειδοῖ τοῦ μέτρου καὶ τῶν ἐπῶν, εἰπεῖν ἀναστέλλομαι· φιλία γάρ τίς με καὶ αἰδὼς ἐκ παιδὸς ἔχει περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν λοιπῶν οὐθὲν ἧττον ἢ τὸν Ἀρίστωνος. Ἓν δὲ τοῦτο ψεῦδος ἀρχαϊκὸν, οὐκ ἀνάσχοιμ' ἂν μὴ οὐχὶ προθέσθαι εἰς ἔλεγχον· Πενίη γὰρ, φησὶ, σοφίην ἔλαχεν. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Εἰ τί μὲν πενία καὶ πένης, τί δὲ σοφὸς καὶ σοφία διελόντες εὕροιμεν. Πενία μὲν οὖν ἐστι πρᾶγμα ἐναντίον πλούτῳ κατὰ διάμετρον· μεσιτευούσης ἀμφοῖν, τῇ πενίᾳ, A λέγω, καὶ τῷ πλούτῳ, τῆς αυταρκειας (5), ὡς εἶναι τῆς αὐταρκεία; ὑπερβολὴν μὲν τὸν πλοῦτον, ἔλλειψιν δὲ τὴν πενίαν. Οὐ γὰρ δὴ τὸν μὴ Συρακουσίαις (6) ἐντρυφῶντα τραπέζαις, καὶ ποικιλίαις Σικελικαῖς (7), καὶ Ἀττικοῖς πέμμασι, θείημεν ἂν τοῖς πενομένοις· τὸν δὲ μηδὲ τῶν πρὸς ἀνάγκην οἶμαι κατευποροῦντα. Τί γὰρ εἰ ὁ δεῖνα χρυσέων μὲν κυπέλλων οὐκ εὐποροίη, ὀστράκῳ δὲ ὅμως ὑπηρετοῖτο τὴν πόσιν· καὶ τὸν μὲν Χῖον, ἢ τὸν Μαρώνιον, ἢ τὸν ἐκ Βύβλου μὴ πίνοι, οἴνῳ δὲ ὅμως τὴν δίψαν ἰῷτο; Τοῦτο μὲν, ὡς παχυλῶς εἰπεῖν, ὁ πένης καὶ ἡ πενία· σοφία δέ ἐστιν ἐπιστήμη αὐτὴ αὑτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι

In multis (ait vetus adagium) enarrant falsa poetæ. Equidem assentior: sed ubi, qui, quoties, non tantum ob hujus aggressionis magnitudinem, verum etiam ut metro parcam et versibus, cunctor asserere. At enim amicitia quædam ac reverentia a pueritia concepta, prohibet me de Homero et reliquis id enuntiare, non minus quam olim Aristonis filium. Unum tamen hoc priscum mendacium neutiquam ferre possem, nec temperare, quo minus in medium ad arguendum afferam. Hujusmodi vero est. Paupertas sophiam sortita est. *Quomodo tandem id constabit? si quidem quid inopia sit, et quid inops, quid item sapiens, et quid sapientia, dividendo ac definiendo invenerimus. Inopia igitur est res opibus ex diametro opposita,* B *medium inter utramque, inopiam dico et opulentiam tenente sufficientia, adeo ut sufficientiæ excessus sit opulentia, defectus vero inopia. Haudquaquam enim eum qui Syracusanarum mensarum deliciis non diffluit, cupediis Siculis et Atticis libis non fruitur, inter inopes constituimus, sed eum opinor cui ne res quidem ad vitam necessariæ suppetunt. Quid enim si hic aut ille aureis poculis non abundet, verum in testacea supellectili victum sibi suggerat et potum? et Chium quidem merum, aut Maronium, aut e Byblo advectum*

C (1) Utrum Theodorus hic Prodromus idem sit cum ἐποποιῷ, Cyro Prodromo, cujus priorum carm. ἐκλογαὶ non illaudatæ de oraculis utriusque Fœderis exstant, incertum mihi, nec satis compertum est. Eumdem tamen esse, ex eo fortasse quis colligat, quod in exordio fatetur se a pueris poetas amore ac reverentia prosecutum, Platonis exemplo, qui honorifice ac verecunde admodum de Homero verba fecit lib. III *de Rep.*, ubi tamen eum redimitum coronis et delibutum unguentis emittit ex urbe. At cur pius poeta oratorem agens sola τῶν ἔξω profanorum scriptorum auctoritate crebro usus, ἁγιογράφων et sacrorum auctorum, quos *digitis callebat et aure*, ne γρύ quidem meminisset, ἐξαπορῶ.

(2) Illud ῥητὸν, Πενίη σοφίην ἔλαχεν, paupertas sapientiam adepta est, Zenodotus παροιμιογράφος ex Euripide laudat, sed in σωζομένοις οὐ κεῖται.

(3) Ms. Vat. 305, ὅπη.

(4) Ms. μόνου.

(5) Hor. *Aurea mediocritas* a Græcis definitur ἕξις ἀρκουμένη οἷς δεῖ. Habitus iis quibus opus est contentus.

(6) Ms. Συῤῥακουσίαις.

(7) Siculæ dapes, Hor. III. c., od. 1, a Platone graviter vituperantur III *de Rep.* his verbis, quibus hic auctoris nostri locus locupletatur: Συρακουσίαν, ὦ φίλε, τράπεζαν καὶ Σικελικὴν ποικιλίαν ὄψων, ὡς ἔοικας αἰνεῖς. M. Cic. II de Fin. et v. Tusc.

χάριν αἱρετὴ, καὶ ἀρχικωτάτη τῶν ἄλλων καὶ ἐπιτακτική· καὶ ὁ σοφὸς ὁ πάντ' ἐπιστάμενος ὡς ἐνδέχεται· καὶ τὰ χαλεπὰ μᾶλλον καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γιγνώσκειν (8). Ἔτι γε μὴν ὁ ἀκριβέστατος (9) καὶ διδασκαλικώτερος τῶν αἰτίων. Τοιούτου δὴ τοῦ σοφοῦ, καὶ τοιαύτης τῆς σοφίας οὔσης, σκοπητέον τίνι ἂν τῶν προεκτεθέντων, πενίας λέγω καὶ πλούτου καὶ αὐταρκείας, τὸ ταύτης καλὸν ἁλώσιμον γένοιτο. Ἵνα δ' εὐπαρακολουθητότερος ἡμῖν ὁ λόγος προβαίη, ταῦτα προπαραλαβεῖν ἀναγκαῖον· ὡς μάθησις μὲν σοφίας ποριστική· τῇ δὲ ἄρα μαθήσει καὶ χορηγίας δεῖ παντοδαπῆς, καὶ βιβλίων, ὡς μὴ ἂν ἄλλως ἐξὸν εἶναι τὸ χρῆμα ἑλεῖν τοὺς μὴ καὶ αὐτοὺς μουσολήπτους ἐσομένους μετὰ τὸν Ἀσκραῖον σοφόν. Ὅτι μὲν οὖν τῷ πλούτῳ οὐκ ἂν ἡ σοφία θηράσιμος γένοιτο τὰ πολλὰ, ἐντεῦθεν σκοπουμένοις εἴη ἂν ἐμφανές· ἡ γὰρ περὶ τοῦτον γλισχρεύεταί τε καὶ χρηματίζεται (10), καὶ οὕτως ἂν ἄχρι παντὸς διατελοίη ἀπαίδευτος· οὐδὲ γὰρ τυφλὸν ἡγεμόνα τοῦ χοροῦ προεστήσατο τὸν πλοῦτον, καθά που καὶ Πλάτων ἐν Πολιτείαις φησίν· ἢ πρὸς τρυφὰς καὶ πότους καὶ ἀνέσεις ἀποχρήσαιτο τῷ χρυσῷ, κατασαρκούμε- A νός τε ὅλος καὶ θηλυνόμενος, καὶ τῷ ἐκδεδιῃτημένῳ βίῳ διαφθειρόμενος· καὶ οὐ μόνον ἀπαίδευτος ὁ τοιοῦτος ἐσεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς πεπαιδευμένοις πολέμιος. Οἷος ἦν ὁ Διονύσιος ὁ τυραννῶν Σικελίας, τὸ μέγα τῶν Ἀθηνῶν καύχημα (11) Πλάτωνα, προδιδοὺς τοῖς μισθοφόροις φονευθησόμενον. Οὕτω μὲν οὖν ἑκατέρωθεν ἡ σοφία τῷ πλούτῳ (12) ἀπαγορεύσιμος (13)· πλὴν εἰ μή τις ἡγεμόνος (14) νοῦν αὐτῷ ἐπιστήσει τῶν προσόντων δεξιὸν οἰκονόμον. Σκοπητέον δὲ εἰ μὴ τοιαύτη τίς ἐστι καὶ τῷ πενομένῳ· καὶ ὅπως τῶν προειρημένων μὴ ἐκλαθοίμεθα. Εἴρητο δὲ καὶ χορηγίας παντοίας δεῖν τῷ μαθησομένῳ καὶ βίβλων· ἀλλὰ μὲν ὁ πένης, εἰ ὀρθῶς ἐν τοῖς ἀνωτέρω αὐτὸν ὑπεγράψαμεν, οὐδενὸς ἂν αὐτῶν εὐποροίη· πῶς γὰρ εἴη πένης ὁ κεχορηγημένος ἁπανταχόθεν, B καὶ μυρίας ὅσας τὰς κίστας ὑπερχειλεῖς βιβλίων πλουτῶν; Συμπέραινε δὲ τὸ λεῖπον αὐτὸς διὰ τῶν κειμένων· ἐνδεόντων γὰρ τῷ πενομένῳ τῶν, ὧν οὐκ ἄνευ ἡ μάθησις, καὶ διὰ τοῦτο τῆς μαθήσεώς τε ἀπεγνωσμένης, καὶ συναπεγνωσμένης αὐτῇ τῆς σοφίας, σαφὲς λοιπὸν τὸ συμπέρασμα. Τὸ γὰρ αὐτὸ χρυσίον, κἀκεῖ τῇ πολλῇ δαψιλείᾳ τὴν τρυφὴν συνεισενεγκὸν,

non bibat, vino tamen utique sitim expleat? Tale quiddam est, ut crassa Minerva dicam, inops et inopia. Sed sapientia est scientia quæ ipsa per se et sciendi gratia optabilis est et omnium aliarum aptissima ad imperandum ac præcipiendum. Et sapiens est qui omnia scit, quoad potest, et quæ difficilia sunt admodum neque cognitu homini facilia. Itemque is qui accuratissimus est et aptissimus ad docendas rerum causas. Quapropter cum talis sit sapiens, et ejusmodi sapientia, videndum est a quonam eorum quæ exposuimus, de paupertate et divitiis loquor ac de sufficientia, illius pulchritudo apprehendi possit. Verum ut oratio magis secum ipsa consentiat, hoc antevertere necesse est; quod disciplina quidem sapientiæ sit suppeditatrix: sed doctrinæ omni genere suppetiarum opus est et libris. Quandoquidem non licet aliter re potiri, iis certe qui ipso musarum afflatu correpti non forent, ex Ascræi sapientis sententia. Jam vero quod nec opibus sapientia commode comparari plerumque possit, hac ratione considerantibus conspicuum fuerit. Nam is qui divitiis tenaciter adhæret, et nimis attentus est ad rem faciendam, hoc certe modo ad omne tempus ignarus permaneret (neque enim sapientiam cæcam ductricem choro suo præfecit, ut etiam Plato scribit in libris de Republica); qui ad delicias, intempestiva convivia, et oblectationem animi abuteretur auro; obeso corpore saburratus, nimiaque mole saginæ effeminatus, et soluto ac profuso victus genere profligatus: proinde non solum indoctus talis evaderet, verum etiam eruditorum hostis efficeretur: qualis fuit olim Dionysius Siciliæ tyrannus, C *qui maximum Athenarum ornamentum Platonem satellitibus mercenariis trucidandum prodiderat. Sic igitur utrinque sapientia opibus interdicta est: nisi si quis mentem ipsi ducem intendat, dexteram eorum quæ adsunt dispensatricem. Considerandum item est an non ejusmodi illa sit, etiam penuria laboranti: ut sic non eorum quæ ante diximus obliviscamur: dictum autem est, omni genere suppeditationis, et subsidiis librorum opus esse discendi cupido. Enimvero pauper, siquidem recte superiori sermone eum descripsimus, nullius ex his adminiculis copiam sibi comparaverit. Etenim qui esset inops, undequaque subsidiis adjutus, atque innumeris et quasi pleno labro exuberantibus cistis et capsulis librorum ditatus? Perfice porro tu quod deest per ea quæ proposita et admissa sunt: nam cum de-* D *ficiunt inopia laboranti ea sine quibus doctrina parari nequit, ac propterea disciplina desperata est, ma-*

(8) Sapientis definitionem ex his Aristotelis verbis in exordio τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, concise mutuatus est: Ὑπολαμβάνομεν δὴ πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθέκαστον ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν, εἶτα τὸν χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γιγνώσκειν, τοῦτον σοφόν. « Primum existimamus sapientem omnia scire maxime quoad fas est, haud per singula ipsorum scientia præditum: deinde sapientem quoque eum esse ducimus, qui ardua difficiliaque homini cognitu, non perceptu facilia, potest cognoscere. »

(9) Ms. ἀκριβέστερος.

(10) Ms. Ἡ γὰρ περὶ τούτων ὁ ἔχων γλισχρεύσεταί τε, καὶ χρηματίσεται.

(11) Ms. αὔχημα.

(12) Ms. πλουτοῦντι.

(13) Græca hic mendosa; ego sic emendanda conjiciebam, gignendi casu in accusandi mutato, ἡγεμόνα νοῦν. Quod ad τὸ ἡγεμονικὸν spectat, auctor ad hæc forte Menandri respexit:

Μακάριος ὃς καὶ οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει·
Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ τούτοις καλῶς

quæ sic Latine reddo:

Beatus est, cum mente opes qui possidet,
Namque utitur pulchre his, decorum ceu jubet.

(14) Ms. ἡγεμόνα.

τῶν πλουσίων τοὺς πλείους ἀσόφους ἐποίησε· κἀνταῦθα τῇ παντελεῖ ἀπουσίᾳ τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ ἀγχόνην ἐπεισεκυκλῆσαν (15), τοῦ χρήματος καὶ οὕτω τοὺς πενομένους ἀπηλλοτρίωσε. Προσμαρτυρεῖ μου καὶ Πλάτων τῷ λόγῳ· ὑπ' ἀμφοτέρων λέγων, πενίας καὶ πλούτου, χείρονα τῶν τεχνῶν τὰ ἔργα, καὶ αὐτοὺς τοὺς χειροτέχνας γίνεσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν οὔτε πλοῦτος οὔτε πενία τὴν σοφίαν, ὡς ἐδείξαμεν, ἔλαχεν· λείπεται δὴ τοῦ μέσου, τῆς αὐταρκείας, εἶναι ταύτην τὴν λάχεσιν (16). Αὕτη γὰρ τῷ μὲν οὐ παντελῶς ἀχορηγήτῳ τῆς πενίας ὑπερβᾶσα τὴν ἔνδειαν, τῷ δὲ κεχορηγημένῳ συμμέτρως τὴν ὕβριν ὑποβᾶσα τοῦ πλούτου, τὴν τοῦ ὄντος ἐθηράσατο ἐπιστήμην· καὶ ἄλλως δὲ ἀτοπώτατον, ὑψηλοτάτην οὖσαν ἐν ἀρεταῖς τὴν σοφίαν, ὑπὸ οἱασοῦν τῶν κακιῶν τουτωνὶ, πενίας λέγω καὶ πλούτου, καὶ μὴ ὑπ' ἀρετῆς κτη- B θῆναι τῆς αὐταρκείας. Ὅτι δὲ τοῦ μέσου τὸ κτῆμα, κἀκ τῶν ἱστοριῶν, εἰ βούλει, σκοπῶμεν ἀναλεξάμενοι. Φοίνικες μὲν γὰρ, φιλοχρήματοί τε ὄντες καὶ πολυχρήματοι, τὸ μέγα τῆς σοφίας οὐκ ἔλαχον χρῆμα· Σκύθαι δὲ, τῶν ἄλλων ἐθνῶν πενέστατοι, καὶ γένος νομαδικόν, καὶ οὗτοι ὅμως ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι. Οἵ γε μὴν Ἕλληνες, οὐκ ἀσυμμέτρως πρὸς πλοῦτον ἔχοντες καὶ πενίαν, φιλομαθεῖς καὶ φιλόσοφοι· ὡς τριμεροῦς οὔσης ἡμετέρας ψυχῆς τῷ ἐπιθυμητικῷ μὲν αὐτῆς ἐοικέναι τοὺς Φοίνικας, καὶ τοὺς Σκύθας τῷ θυμικῷ, μέρεσιν ἀλόγοις ἔθνη ἄλογα (17),

A τοὺς δὲ Ἕλληνας τῷ λογιστικῷ. Ὁ μὲν οὖν, Σοφίην πενίη ἔλαχε, φάμενος, ταύτῃ δοκεῖ διαψεύδεσθαι. Εἰ δέ τις πρὸς τὰς νῦν ἡμέρας ἀπίδῃ, κᾆτα ἀντιστρέψας ἐρεῖ, Σοφίη πενίην ἔλαχεν, οὐ πολὺ παρὰ θύρας ὁ τοιοῦτος ἀπαντῴη τῇ ἀληθείᾳ. Ἔδει μὲν γὰρ ἢ φιλοσοφεῖν γε τοὺς βασιλέας, ἢ βασιλεύειν τοὺς φιλοσόφους, ἀμηχάνου ὄντος πόλιν ἀγαθὴν ἄλλως γενέσθαι· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐκ ἂν ἄλλως εἰρήνη ἔσται βαθεῖα, εἰ μὴ τὸ μὲν λογιστικὸν αὐτῆς ἐπιτάττοι, τὸ ἐπιθυμητικὸν δὲ ὑπεικάθοι, καὶ θυμικόν· οὕτω καὶ ἐφ' ἧς μὴ τὸ φιλόσοφον ἄρχοι (18) πόλεως, τὸ δὲ χρηματιστικὸν ἐπιτάττεται, οὐκ ἄν ποτε γαλήνης εὐνομία ἐσεῖται· νῦν δὲ ἄλλως ἢ ἐχρῆν ἔχει τὸ πρᾶγμα (19). Καὶ διὰ τί ὁ λόγος ἠτίμωται; Εἰ δὲ τὶς καὶ νῦν Ἀδείμαντος ἀποροίη, καὶ διὰ τί B γοῦν ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ φιλόσοφοι οὐ τιμῶνται; ἕτοιμος ἂν εἴη Σωκράτης ἀνθυπενέγκαι τὴν λύσιν, Τοῦτο, λέγων, θαυμαστὸν ἦν, εἰ ἐτιμῶντο παρὰ μεθυουσῶν οὕτω πόλεων· ὡς, ἐὰν ἔνηφον, ὡς, ἐὰν σφῶν ἑαυτῶν ἦσαν αἱ πόλεις, τίνας ἂν ἄλλους ὑπερετίθεντο τῶν φιλοσοφούντων; Ἐμοὶ δὲ δοκοῦν, ἡ πενία οὐ μόνον ἂν οὐ λάχοι σοφίαν, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀρρήτων ἔσται ποριστική· εἰ γὰρ (20) μὴ τοῦ ἐν Φαίδρῳ ἐξελαθόμην Πλάτωνος, Κατεύξεται, φησὶν, ὁ πονηρὸς ἐραστὴς καὶ πενίαν ἄκραν τοῦ ἐρωμένου, ἵν' οὕτως εὐάλωτος αὐτῷ εἴη διὰ πενίαν, οὐθὲν ὀκνοῦσιν ἄνθρωποι τολμηρὸν, ἱεροσυλοῦσι, τοιχωρυχοῦσι, λη-

que cum ea destituta sapientia, clarum est quis reli- C *quus sit exitus et corollarium: nam ut ipsa vis auri quæ cum multa rerum ubertate delicias intulit, plerosque divitum indoctiores reddidit, ita gravissima summaque egestas, laqueo ob famem superinducto, paupertate oppressos longe a meta repulit. Plato quoque testimonio suo meo sermoni adstipulatur, dum ait ab utraque, penuria et opulentia, deteriora artium opera, atque opifices ipsos effici. Cum ergo nec opulentia nec paupertas sapientiam nacta sit, restat certe ut ejus quod medium locum tenet, nempe sufficientiæ, sors hæc sapientiæ sit. At enim sufficientia, quatenus non omnino suppeditatione caret, cum egestatem penuriæ superarit: qua vero moderato subsidio, insolentiam opulentiæ evasit; scientiam ejus quod est, pulchre venata est. Cæteroqui, maxime absurdum esset, sa-* D *pientiam, quæ altissimum inter virtutes locum tenet, a nescio qua vitiositate tam inopiæ, quam copiæ, potius quam a virtute sufficientiæ nomen obtinuisse. Jam vero quod possessio medii sit, etiam ex iis quæ collegimus ex historiis, si lubet, spectemus. Enimvero Phœnices, quod avidi pecuniarum et opulenti sint, magnum sapientiæ peculium minime sortiti sunt; Scythæ vero, inter alias gentes pauperrimi, et Numidarum genus, sunt nihilominus æque rudes, indocti et imperiti. Atque Græci, qui non immoderate in*

C *opibus ac penuria se gerunt, scientiæ ac sapientiæ studiosi exsistunt. Quare cum tripartita sit anima nostra: ea quidem parte, in qua sunt cupiditates, Phœnicibus similis videtur: illa in qua sunt æstus irarum, Scythis, hoc est partibus rationis expertibus, nationes brutas et barbaras refert: Græcos vero parte rationis participe. Quocirca qui dixit,* Pauperies sophiam nacta est, *hac ratione fallax et mendax apparet. Quod si quis ad tempora nostra respiciat, sententia deinde conversa dicat, Pauperiem sapientia nacta est: is non longe a janua veritatis aberravit. At enim aut reges philosophari, aut regnare philosophos oporteret; cum civitatem præclare aliter regi nefas sit. Ac veluti in humano animo non erit aliter pax alta, nisi pars rationis particeps ipsi imperaverit:* D *pars vero concupiscibilis submiserit se, itemque irascibilis cesserit; sic etiam in qua civitate philosophorum genus non habuerit principatum, quæstuarium vero et militare præfuerit; haudquaquam tranquillitatis bona constitutio erit. Nunc autem aliter quam oportet se res habet, at curnam sermo despectus est? Quæro, si quis etiamnum Adimantus quæsiverit, qua de causa etiam in urbibus philosophi non honorentur, Socrates paratus fuerit ad solutionem subjiciendam, his verbis utens: Mirandum esset, si in honore essent apud civitates adeo temulentas; quod si sobriæ essent,*

(15) Ms. ἐπεισκυκλεῖσαν.
(16) Ms. λάχησιν.
(17) Ms. ἀλόγιστα.
(17) Ms. ἄλλως.
(18) Ms. ἄρχει.

(19) Ms. Τὸ δὲ χρηματιστικόν τε καὶ στρατιωτικὸν ἐπιτάττεται, οὐκ ἄν ποτε γαλήνη καὶ εὐνομία ἐσεῖται. Νῦν δὲ ἀλλ' ἄλλως ἢ ἐχρῆν ἔχει τὸ πρᾶγμα.
(20) Ms. εἴ τι γάρ.

στεύουσι· καὶ σύ μοι λέγεις, Πενίη σοφίην ἔλαχε; A Διὰ πενίαν, ἐπιορκίαι καὶ ψεύδη παντοδαπά· καὶ σὺ τὴν ἀληθεστάτην ἐπιστήμην αὐτῇ ἐπιμαρτυρεῖς; Διὰ ταύτην σκηναὶ καὶ προσωπεῖα, καὶ ἐπιθέσεις πολύτροποι· καὶ σὺ σοφίας ταύτην λέγεις δημιουργὸν, τῆς ἁπλουστάτης τὴν ποικιλότροπον; Ἀνάλεξαί μοι τὰς παλαιὰς ἱστορίας, καὶ ἐρευνήσας εἰπὲ, μετὰ ποίας πενίας Μάρκος Ἀντωνῖνος ἐφιλοσόφησε· Φωκίωνι δὲ ἡ ποία πενία τοὺς λόγους προσεπορίσατο; ὧν ὁ μὲν ἦρξε Ῥωμαίων, ὁ δ' ἐστρατήγησεν Ἀθηναίων. Ἦ που σὺ καὶ Κέβητα τὸν Θηβαῖον, καὶ τὸν Ἀθήνηθεν Κρίτωνα, καὶ τὸν λοιπὸν ὁρμαθὸν τῆς Σωκρατικῆς μαθητείας θείης ἂν ἐν τοῖς πένησιν· οἳ τῷ ἑαυτῶν χρυσῷ καὶ τοῖς χρήμασι πρίασθαι παρὰ τῶν ἕνδεκα τὴν ζωὴν ἐποτνιῶντο τὸν Σωφρονίσκου, κἂν ὑπὸ μυρίων (21) πωλοῖτο ταλάντων. B Ποῦ δὲ θήσομεν τὸν Ἀριστοτέλην, ὃς μικροῦ τὴν πᾶσαν ἀνεζώσατο δυναστείαν τοῦ Μακεδόνος, φιλοσοφῶν; Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Μακεδὼν ὑπὸ τίνος πενίας ἐτελέσθη φιλοσοφίαν; Πολλοῦ ἄρα δεήσει τοῦτο σοφίας εἶναι ποριστικὸν, ὃ χρὴ φεύγοντας καὶ ἐς μεγακήτεα πόντον ῥίπτειν ἑαυτούς. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν ἄνθρωποι τὸν ὁμόζυγον τοῦτον ὑπερβάντες πηλὸν, τάχα ἂν ἢ οὐδαμῶς ἐμανθάνομεν, αὐτὴν ἀμέσως ὁρῶντες τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν· ἢ μανθάνειν δεῆσαν, οὐθὲν ἧττον τοῦ πλουτοῦντος ὁ πένης ἐμάνθανεν· ἐπεὶ δὲ τὸ σκῆνος τοῦτο, πολλῶν ἐπιδεὲς, πρὸς κακοῦ περιήρμοσεν ἡμῖν ἡ φύσις, δέδοικα μὴ ὁ μετὰ πενίας ἀπαντῶν τοῖς μαθήμασι φθάσῃ πρὶν ἢ λαχεῖν τὴν σοφίαν αὐτοῦ που τὴν ψυχὴν ἐναποῤῥηγνύς. Τῷ ὄντι γὰρ τρὶς παρ' ἀσπίδα (22) στῆναι ῥᾷότερον (τοῦτο δὴ τὸ τῆς τραγῳδίας) ἢ ἅπαξ ἀνταγωνίσασθαι τῇ πενίᾳ. Ναὶ, φησὶν, ἀλλὰ Διογένη ποῦ γ' ἂν θῶμεν τὸν κύνα πενίαν λαχόντα φιλοσοφίας διδάσκαλον; τῆς ποίας, ὦ λῷστε, φιλοσοφίας; ἢ ποῦ φυσιολογίαν διὰ πενίας κατώρθωσεν, ἢ μαθηματικὴν ἐμυσταγωγήθη, καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀνωτάτω οὐσίας ἀνέδραμε; Καίτοι που καὶ ὁ μέγας Πλωτῖνός φησι· Παράδοτε, λέγων, τοῖς νέοις, τὰ μαθήματα εἰς συνεθισμὸν τῆς ἀσωμάτου φύσεως. Ποίαν οὖν, εἰπέ μοι, τουτωνὶ τῶν ἐπιστημῶν διὰ πενίας ὁ Διογένης κατώρθωσεν; Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· ἀλλ' εἰ βούλει, τὸ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας εἶδος ἐγώ σοι τῷ λόγῳ ἀνατυπώσομαι. Ἀνυ-

quod si sui juris essent, quosnam alios anteponerent sapientiæ studiosis? Quamobrem inopia, ut mihi videtur, non solum non sortita fuerit sapientiam, verum etiam malorum inenarrabilium suppeditatrix erit; enimvero, nisi oblitus sim eorum quæ in Phædro *Platonis continentur: imprecabitur parvus amator, inquit, etiam paupertatem summam amasio suo ut ita facilis ipsi sit expugnatu. Siquidem propter paupertatem nullum cunctantur homines audax facinus admittere: sacrilegia patrant: tumulos effodiunt, prædantur, et tu mihi narras,* Paupertas sophiam nacta est? *Ob paupertatem perjuria et omnis generis mendacia; et tu verissimam scientiam ipsi attribuis? Propter hanc scenæ et larvæ et insidiæ, ac fraudes multiplices, et istam sapientiæ opificem esse asseris? rei simplicissimæ rem maxima varietate præditam. Collige et confer mihi antiquas historias: et cum indagaveris, age dic quali cum penuria Marcus Antoninus philosophiam exercuerit? Phocioni etiam qualisnam paupertas sermones suppeditavit? e quibus ille Romanorum imperator fuit, hic vero exercitus Atheniensium ductor; an vero tu etiam Cebetem Thebanum et Critonem Athenis oriundum, et reliquam catervam Socraticæ disciplinæ inter pauperes statueris? qui auro suo et pecuniis Sophronisci filium rogabant redimere vitam ab undecimviris capitalibus, etiamsi infinitis talentis venum daretur. Ubinam vero Aristotelem constituemus, qui parum abfuit quin totum regis Macedonum principatum philosophando conservarit? Et hic rex Macedo, qua paupertate initiatus est sacris philosophiæ? multum ergo abesset ut id sapientiæ promum condum sit, quod*

Dum fugiunt homines, vasti super æquora ponti
Sese projiciunt.

Enimvero si animo nudo nos homines vitam degeremus, luto hoc conjuge superato et calcato: fortasse aut nihil plane disceremus, cum veritatem quæ in ipsis C *rebus inest, nullo medio interjecto cerneremus: aut si opus esset ut disceremus, inops non minus quam locuples disceret: verum quoniam hoc tabernaculum, quod multis indiget subsidiis, natura nobis importune adjunxit, vereor ne is qui cum pauperie disciplinas amplexaretur, priusquam sapientiam nancisci posset, animam utique suam exhalaret. Nam revera ter in acie ad clypeum stare facilius esset (ut est in tragœdia) quam semel cum paupertate decertare. Esto, inquit, verumtamen ubinam locorum Diogenem canem collocabimus, qui philosophiæ magistram paupertatem adeptus est? Eccujusnam, optime vir, philosophiæ magistram memoras? An eam quæ in obscuritate naturæ est per inopiam pulchre assecutus fuit? An* D *mathematicarum disciplinarum arcanis imbutus est; et hujus doctrinæ adminiculis ad notitiam supremæ et omnium rerum principis naturæ cucurrit? Quemadmodum magnus etiam Plotinus alicubi asserit hoc modo: Tradite, inquit, juvenibus artes mathematum, ad eos assuefaciendos naturæ corporis experti. Qualem cedo ex hisce scientiis paupertate duce Diogenes recte adeptus est? Non habes dicere, sed si vis illius philosophicæ sectæ formam cernere, equidem tibi eam*

(21) Ms. κἂν εἰ παμμυρίων.

(22) Ex Euripidis *Medea*, ubi mulierum causam agit his verbis, a versu 250:

Λέγουσι δ' ἡμᾶς, ὡς ἀκίνδυνον βίον
Ζῶμεν κατ' οἴκου· οἱ δὲ μάρνανται δορί.
Κακῶς φρονοῦντες· ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Nos a periculis degere immunem ferunt
Vitam domi, dum præliantur graviter.
At sentiunt male. Nam ter ad clypeum mage
Starem in acie, quam parturirem semel.

πόδητος ἦν, ἀνέστιος ἄνθρωπος, αὐχμῶν, ἀλουτῶν, πλανώμενος· πιεῖν δεῆσαν, ἐς καπήλου φοιτῶν. Τραχὺς, ἀναιδὴς κατὰ τοὺς κύνας· ἐπιτιμητικὸς, καὶ τὸ σύμπαν αὐτῷ φιλοσόφημα παῤῥησία ἦν καὶ πενία, καὶ δῆλον οἷς περὶ φύσεως μὲν, εἴτε τῆς ἀνωτάτω, A εἴτε τῆς καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν οὔτε γράψας, οὔτε διερευνησάμενος ἐφωράθη. Ἀποφθεγμάτια δὲ ἄττα τῶν ἀστειοτέρων ταῖς βίβλιος κατέλιπε. Τοιαύτας ἴσως, φιλοσοφίας ἐκ πενίας εὕροι τις ἄν· σοφίαν δὲ τὴν ὄντως καὶ ἀληθεύουσαν τοὔνομα οὐκ ἂν πενία λάχοι ποτέ.

sermone effictam ob oculos ponam. Absque calceamentis hic fuit; homo sine lare et domo, squallidus, illotus, vagus; qui cum bibere oporteret, ad cauponam se conferebat; audax, inverecundus more canum, ad carpendum et increpandum acer: quin ipsi universa philosophandi ratio in audacia consistebat et penuria. Hoc vero ex eo constat quod de natura, sive illa extima et sempiterna, sive hac nobis congrua, nihil unquam scripsisse, neque adeo investigavisse deprehensus est. Dicta quædam duntaxat ex urbanioribus magisque venustis, in libris reliquit. Fortean hujusmodi philosophiæ genera ex paupertate aliquis inveniret. Cæterum sapientiam, quæ reapse est, et verum nomen usurpat, neutiquam penuria sortiri unquam posset.

ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΔΟΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ
ΕΠΙ ΑΠΟΔΗΜΟΥ ΤΗ ΦΙΛΙΑ.

DOMINI THEODORI PRODROMI
AMICITIA EXSULANS.

(Conrado Gesnero interprete. Opp. Stobæi, Genevæ, 1609, fol.)

ΠΕΡΙΟΧΗ.

Φιλία ὑπ' ἀνδρὸς αὐτῆς τοῦ κόσμου ἤτοι βίου ἀνθρωπίνου ἐκβέβληται· συνεζεύχθη δ' αὐτῷ ἡ παλλακὶς Ἔχθρα, συμβουλευσάσης Μωρίας τῆς θεραπαινίδος αὐτοῦ.

ΞΕΝΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ.

Ξ. Ὦ Φιλία δέσποινα, πάντιμον κάρα,
Ποῖ καὶ πόθεν; καὶ ταῦτα μεστὴ δακρύων,
Στυγνὴ, κατηφὴς, τὴν κόμην ἐσκυλμένη,
Κύπτουσα πρὸς γῆν, ὠχριῶσα τὴν χρόαν,
Χιτώνιον πενθῆρες ἠμφιεσμένη,
Ἀτημελὴς τὸ ζῶσμα, καὶ τὸ βλαυτίον,
Καὶ τὴν κακίστην ἀλλαγὴν ἠλλαγμένη.
B Ὁ δὲ στολισμὸς ὁ πρὶν, ἡ δὲ πορφύρα,
Ἡ δ' εὐπρέπεια, καὶ τὸ τοῦ χείλους ῥόδον,
Ὁ δὲ πλόκαμος, ἡ δὲ τῆς ζώνης χάρις,
Αἱ δ' ἀρβυλίδες, ἡ δὲ λοιπὴ σεμνότης,
Ὤχοντο πάντα πρὸς τὸ μηδὲν ἀθρόα.
Καὶ νῦν γυναιξὶν ἐμφερὴς θρηνητρίαις,
Στυγνὴ βαδίζεις. Ἀλλὰ ποῖ δὴ καὶ πόθεν;
Φ. Γῆθεν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα.
Ξ. Ἔρημος οὖν ὁ κόσμος ἐστὶ φιλίας;
Φ. Ἔρημος, ὃς τοσοῦτον ἐξύβριζέ με.
Ξ. Ὕβριζε;
Φ. Καὶ θύραθεν ἐξέῤῥιπτέ με.
Ξ. Θύραθεν;

ARGUMENTUM DIALOGI.

Amicitiam a mundo marito suo foris ejectam hospes obvius videt et statum ejus deplorat: cui ipsa rem omnem narrat de injuriis et ingratitudine mariti, qui, se expulsa, ancillæ suæ Stultitiæ consilio pellicem Inimicitiam duxerit: obiterque sua bona, Inimicitiæ autem mala enumerat. Tandem ab hospite persuasa, ab eo in uxorem ducitur.

HOSPES, AMICITIA.

Domina Amicitia, verendum mihi caput,
Dic unde venis? quo plena vultum lacrymis
Is mœsta, tristis, aureas lacera comas
Terramque cernens? Pallidus tibi color,
Est atra vestis luctuosum nuntium;
Est sordidatum cingulum, sunt baxeæ.
Vicissitudo te comitatur pessuma.
C *Ornatus ubi nunc est prior? ubi porphyris,*
Ubi decus antiquum, labellaque rosea,
Capitisque cinni gratiosum cingulum,
Pulchrique calcei, et reliquus decor tuus?
Evanuerunt omnia, relictum est nihil.
Plane videris mihi referre præficas.
Sed unde, mœsta quove gressum proripis?
A. Terras relinquo, et numen accedo Patris.
H. Mundus igitur tuo carebit munere?

Φ. Ὥστε καὶ νομισθῆναι θανεῖν.
Σ. Εἶτ' ἐξέκεισο;
Φ. Καὶ μεμαστιγωμένη.
Σ. Μελαγχολᾷν τὸν κόσμον ἄντικρυς λέγεις
Οὕτω μανικῶς ἐμπαροινήσαντά σοι.
Φ. Τί δ', ἂν τὰ λοιπὰ τῶν ἐμῶν παθῶν μάθῃς;
Νῦν μὲν κατ' ἀμφοῖν πυγμαχοῦντος ταῖν γνάθοιν,
Νῦν δ' ἐνθοροῦντος λὰξ κατ' αὐτῆς γαστέρος.
Ἐῶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μείζονα, ξένε·
Ἦ γὰρ μαθὼν, ἤλγησας ἂν τὴν καρδίαν.
Σ. Μὴ μὰ πρὸς αὐτοῦ τοῦ πατρός σου, φιλία.
Μηδὲν σιγήσῃς, ἀλλά μοι τὸ πᾶν φάθι.
Φ. Οὐκοῦν καθιζήσαντες ἀμφὶ τὴν πίτυν,
(Ὁρᾷς τὸ δένδρον ὡς καλόν τε καὶ μέγα)
Τὸ πᾶν ἐπεξέλθωμεν ἤδη τοῦ λόγου.
Σ. Ἰδοὺ καθιζήκαμεν· ἄρξαι τοῦ λέγειν.
Φ. Ἐγὼ τὰ πρῶτα τῷ Θεῷ τῇ Τριάδι
Ἀεὶ σύνειμι καθαρῶς ἡνωμένη·
Ἐν τοῖς ἀσωμάτοις δὲ δευτέροις νόοις
Καὶ ταῖς τρισὶ τριάσι ταῖς ἄνω μένω,
Οἷον χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ καὶ θρόνοις,
Καὶ ταῖς προλοίποις ἀΰλοις στρατάρχίαις.
Ἐγὼ μὲν αὐταῖς, καὶ πρὸς αὐτὰς τὴν σχέσιν,
Καὶ πρὸς τὸ Θεῖον, καὶ πρὸς ἀλλήλας νέμω.
Καὶ τὰς τοσαύτας τῶν ἄνω μυριάδας
Εἰς ἓν συνάπτω, καὶ μίαν σειρὰν πλέκω.
Ἑωσφόρος μόνος με πρὶν ἀπεστράφη,
Κἀκ τῶν ἀφ' ὕψους ἀντύγων κατεστράφη.
Οὕτω μὲν οὕτως ἡ νοουμένη κτίσις
A Ἐμοὶ κρατεῖται, καὶ μένει φρουρουμένη.
Τὴν γὰρ θεατὴν καὶ κατ' αἴσθησιν φύσιν,
Τὸ κοσμικὸν πλήρωμα τὴν κάτω κτίσιν,
Τίς ἀμφιβάλλει μὴ κρατεῖσθαι Φιλίᾳ;
Ὁ φλήναφος γὰρ Ἐμπεδοκλῆς ἐῤῥέτω,
Τὸ νεῖκος εἰπὼν δημιουργὸν τῶν κάτω.
Τί γὰρ νοήσει, καὶ συναίσθεται τίνος
Ἄνθρωπος οὐ γνοὺς ὡς τὸ πῦρ φύσει καίει,
Ἀλλ' εἰς πυρὸς κρατῆρας ἐμπεσὼν μέσους;
Ἢ τίς τὸν εὐρὺν οὐρανὸν καὶ τὸν μέγαν,
Ἄκαμπτον ὄντα τὸ πρὶν εὐθυωρίαν,
Ἀρχῇ πιθέσθαι τοῖς λόγοις τοῦ φαμένου
Ἔκαμψεν εἰς τὴν σφαῖραν, εἰ μὴ Φιλία;
Οἶεν γὰρ εἰπεῖν, ὡς καλοῦ καὶ κοσμίου
Ἐρῶν ἑαυτοῦ πρὸς κύκλον συνεστράφη;
B Ἑαυτὸν αὐτῷ φιλιῶν πανταχόθεν,
Καὶ πάντα πᾶσι συμπερισφίγγων μέρη.
Ἐγὼ τὰ κύκλα τῶν ἀπείρων ἀστέρων,
Ἁπλῶς ἁπάντων, ἀπλανῶν, πλανωμένων
Ἔταξα δεσμῷ καὶ συναφῇ πανσόφῳ.
Ἐγὼ φιλιῶ τῷ σεληναίῳ κύκλῳ
Τὸν ἡλιακὸν δίσκον, ὃς τὸ φῶς βρύει.
Καὶ φιλιῶ τοσοῦτον ὡς καὶ λαμπάδας
Κιχρᾷν ἐκείνῳ τοῦτον εἰς νυκτῶν σέλας.
Ἐγὼ τὸ πᾶν πλήρωμα τοῦ παντὸς βίου
Πλοκῇ ξυνεστὼς φύσεων ἐναντίων
Κοινῶς ἑνίζω, κἂν διίσταται φύσει.
Ξηρὸν τὸ πῦρ, ὑγρὸν δὲ χύσις ἀέρος,
Καὶ γειτονοῦσι ταῦτα καὶ μέσον μάχη·

A. Carebit, adeo qui fuit iniquus mihi.
H. Iniquus? A. Imo me foras vi propulit.
H. Forasne? A. Sic est: jam mihi videbar mori.
H. Foris jacebas? A. Idque flagris perdita.
H. Insanit ergo mundus, ut narras, palam,
Qui te modis affecerit indignissimis.
A. Quid si audias quoque residuum mali mei?
Jam pugnus involabat utrinque faciem,
Jam venter impulsis gemebat calcibus.
Cætera tacebo, licet adhuc graviora sint,
Nec causa doloris, hospes, in me sit tibi.
H. Ne quid tacueris, rem sed omnem proferas,
Te per genitoris obsecro nomen tui.
A. Ergo sedentes hic sub umbra pinea,
(Videsne ut ingens arbor atque pulchra sit?)
Verbis, ut ipsa res habet, explicabimus.
H. Consedimus jam: cum libebit, incipe.
A. Ego quidem primum triade cum cœlica
Divinitatis pura semper unior.
Deinde juncti sunt animi mihi cæteri,
Trinæque triades mentium cœlestium,
Dico Cherubin, et Seraphin, et Throni,
Polique tota reliqua militia sacra.
Concinnus illis habitus ut sit ad Deum,
Et inter ipsas, atque secum singulis,
Efficio sola, myriadesque plurimas
In agmen unum copiarum consero
Olympicarum, vinculumque firmiter
Unum addo cunctis: solus enim Lucifer
C *Hunc ordinem interrupit, et ima cœlitus*
Ad universi loca miser dejectus est.
Vis tanta nostri est cœlites inter animos.
Quæcunque vero sensibus est obnoxia
Natura mundi, quis dubitat illam sibi
Constare nostris legibus, et firmarier?
Nugatus est olim Empedocles inscius,
Cum lite dixit conditum mundum stare.
Quid ille rectum saperet, aut cognosceret,
Qui nesciebat igne comburi omnia?
Nempe in crateras desiliit ignis miser.
Olympia vero lata quis palatia
Extensa quondam lineæ rectæ modo,
Fieri Deo novum jubente circulum,
Utrinque flexit in se, Amicitia nisi?
D *Nimirum Olympus undequaque splendidus,*
Pulcherrimusque captus est forma sui,
Sic ut coirent margines uno ambitu,
Et totus uno junctus amplexu foret.
Ego siderum conjungo sphæras omnium,
Errantiumve, seu loco manentium,
Firmisque necto vinculis et ordine.
Per me Dianæ circulo committitur
Solaris ardor, luminis fons perpetim.
Consentiuntque tanto amoris fomite,
Ut luna fratris mutuum jubar gerens,
Dispellat atrum noctium caliginem.
Quin et elementa corporum vitalia,
Formis licet pugnantibus sint prædita,

'Αλλ' ἐμβαλοῦσα τοῖν δυοῖν ἐναντίοιν
Κοινὸν τὸ θερμὸν, τὴν μάχην ἀνατρέπω.
Θερμὸν μὲν ἀὴρ, ἀλλ' ὕδωρ ψυχρὸν φύσει,
'Αγχιθυρεῖ δὲ καὶ κατ' ἀλλήλων πνέει,
'Αλλ' ὑμέσι τενοῦσα τούτοις ὑγρότην
Ἄμφω ξυνάπτου (1), καὶ πρὸς εἰρήνην φέρει.
Ὕδωρ μὲν ὑγρὸν, ἡ δὲ γῆ τοὐναντίον,
Μέση δ' ἐν ἀμφοῖν ἐμπεσοῦσα ψυχρότης
Φίλιον αὐτοῖς ἐμβραβεύει τὸν βίον.
Τοιαῦτα τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς βίου.
Τὰς τέτταρας δὲ τοῦ γίγαντος ἡλίου
Τροπὰς τίνος φαίημεν; οὐχὶ Φιλίας;
Χειμὼν γὰρ εὐθὺς οὐ τέτραπται πρὸς θέρος
Τῶν ποιοτήτων σφῶν ἐναντιουμένων,
'Αλλ' εἰς ἔαρ μετῆλθεν, εἶτα πρὸς θέρος.
Καὶ τοῦ θέρους ἡ κρᾶσις, οὐκ εἰς τὸ κρύος,
'Αλλ' εἰς μέσον τι, τῶν ὀπωρῶν τὴν φθίσιν.
Κἀντεῦθεν ὥσπερ ἐξ ἁπαλῶν παρθένων
Τῶν συμπλεκουσῶν τὰς κρόκας καὶ τοὺς μίτους
(Ὥρας δὲ ταύτας γνῶθί μοι τὰς παρθένους)
Καλὴ τελεῖται τῶν ἐτῶν ἱστουργία.
'Εγὼ συνιστῶ τὸν βροτήσιον βίον.
Εὐρωστία καὶ κάλλος ἄμφω Φιλίας,
Ἄμφω Φιλίας ἔργα. Πῶς, ζητεῖς; μάθε.
Ἂν ἡ τετρακτὺς τῶν χυμῶν σχῇ φιλίαν,
Καλῶς ἔχει τὸ σῶμα, καὶ μακρὰν νόσοι.
Εἰ τῶν μελῶν δ' εὔρυθμός ἐστιν ἡ σχέσις,
Ἔχει δὲ καὶ σύστοιχον ἀλληλουχίαν,

A 'Ενδύεται δὲ καὶ χρόαν εὐχρουστέραν,
Κάλλος καλεῖται τοῦτο τοῖς παλαιτέροις.
Ἡ γοῦν ὑγεία καὶ τὸ κάλλος Φιλίας.
'Εγὼ πολίζω τὰς πόλεις ἡ Φιλία,
Κἂν εἰ πόλεις λέγοι τις αὐτὰς τὰς πόλεις,
Κἂν αὐτὸ μᾶλλον τῶν πολιτῶν τὸ στίφος.
Πλίνθοι γοῦν ὀπταὶ καὶ λίθων ξεστῶν βάρη
'Εμοὶ ξυνῆλθον εἰς ἑνὸς τοίχου κτίσιν·
Δυὰς δὲ τοίχων ἀμφὶ γωνίαν μίαν,
Καὶ γωνίαι τέσσαρες εἰς πλήρη δόμον.
'Εγὼ συνιστῶ τὰς παρ' ἀνθρώποις τέχνας,
Καὶ τῷ σκυτεῖ μὲν φιλιῶ τὸν κναφέα,
Τῷ χαλινεργάτῃ δὲ τὸν στρατηλάτην,
Καὶ τῷ γεωργῷ τὸν βάναυσον συνδέω,
B Καὶ τεχνίτην ἅπαντα παντὶ τεχνίτῃ·
Χρῄζει γὰρ ὄντως ἁλιεὺς πᾶς γηπόνου·
Διδοὺς γὰρ ἰχθὺν, ἄρτον ἀντιλαμβάνει·
Καὶ γηπόνος πᾶς αὖθις ἀσπαλιέως.
Διδοὺς γὰρ ἄρτον, ἰχθὺν ἀντιλαμβάνει.
Καὶ παντὸς ἅπας ἐνδεὴς ὁ τεχνίτης.
Κἀντεῦθεν εὖ πάσχουσιν αἱ πόλεις πᾶσαι.
'Εγὼ γάμου σύμπαντος ἡ νυμφοστόλος.
'Εγὼ τὸ θῆλυ πρὸς τὸν ἄρρενα τρέπω.
'Εγὼ τὸν ἄνδρα πρὸς τὸ θῆλυ συντρέπω.
Τί γὰρ μύραιναν τὴν θαλασσίαν ὄφιν
Τὸ πόντιον πέπεικεν ἐκλιπεῖν βάθος,
'Αναδραμεῖν δὲ τῆς θαλάσσης τὴν ῥάχιν,
'Επιδραμεῖν δὲ καὶ τὸ χερσαῖον πέδον;

Astringo vinclis invicem concordibus.
Est siccus ignis, aera humor imbuit.
Utrumque vicinum alteri pugnam ciet:
His ego duobus injicio contrariis
Commune calidum dissipans discordiam.
Est calidus aer, sunt aquæ præfrigidæ,
Et mutua lite premitur vicinia:
Sed ego ligamen humidum commisceo,
Compesciturque protinus lis pristina.
Aquæ quidem sunt uvidæ, tellus aret,
At frigus interponitur, jubente me,
Dulcemque parit in posterum concordiam.
Hæc universi sunt elementa primitus.
Quæ causa porro præter amicitiam parit
Mutationes, quas facit sol, annuas?
Hibernus aer non fit æstas illico:
Nam qualitates sunt eis contrariæ.
Ver igitur in medio vices habet suas.
Æstatis etiam tempus haud repente fit
Hiems, sed autumnus medius intervenit.
His partibus anni quatuor, ut dixi modo,
Tanquam puellis fila contexentibus,
Series dierum pulchra ceu textura fit.
Dies tibi fila sunto: virgines hiems,
Autumnus, æstas, atque ver florum ferax;
Hinc totus annus fit quasi tela integra.
Humana per me vita consistit quoque.
Nam sanitas et pulchritudo sunt mei
Ipsius opera. Quæris unde fiat hoc?

C *Si quatuor humores simul consenserint,*
Tum sanitatis munus exactæ datur.
Quod si artuum concinna bene figura sit,
Et mutuus connexus, ut fieri decet,
Accesseritque dos coloris elegans,
Jam pulchritudo dicier merebitur.
Sic tum valetudo bona, tum formæ decus
Mihi conferunt in genus mortalium.
Et civitates constituit consortium
Amicitiæ, seu quis domos et mœnia
Sic nominet, seu multitudinem virum.
Ego laterum lapidumque vasta pondera
Pariter in unum parietem fastigio.
Duos parietes jungit unus angulus:
A quatuor angulis domus fit integra.
D *Homines sociantur artibus per me suis.*
Nam quærit ecce fullo calcearium.
Equitum magistro gratus est freni faber.
Agrum colenti mechanicus conjungitur.
Breviter habeto, quælibet ars cuilibet.
Piscator omnis indiget enim rustico,
Egetque piscatore, rura qui colit:
Illi panem dans ipse pisces accipit.
Sic omnis opifex quærit alterius opem.
Hic denique modus civitates promovet.
Ego nuptiis in omnibus sum pronuba.
Ego femineum concilio sexui maris,
Maremque jubeo rursus ut amet feminam.
Muræna fluctus cur pelagios deserit

(1) Forte ξυνάπτω, et in fine versus φέρω.

Τίς τοῦ σιδήρου τὴν ἅπασαν οὐσίαν
Δούλην καθιστᾷ τῆς μαγνήτιδος λίθου;
Οὐδέν τοι πάντως ἄλλο Φιλίας δίχα.
Ἐμοὶ τὸ πᾶν ζῇ, καὶ κρατεῖται, καὶ μένει.
Εἴπω τὸ μεῖζον, καὶ σιγάτω πᾶς λόγος.
Ἐγὼ Θεὸν τὸν ὄντα, τὸν παντεργάτην,
Τὸ Πατρὸς ἐκσφράγισμα, τὸν μέγαν Λόγον,
Τὸ παμφαὲς φῶς, τὴν ὑπέρθεον φύσιν,
Τὸν ἄχρονον νοῦν, τὴν χρονουργὸν οὐσίαν,
Ἐλθεῖν ἔπεισα μέχρι γῆς καὶ τῶν κάτω,
Καὶ τὴν παθητὴν προσλαβεῖν ὅλην φύσιν,
Καὶ σωματικὴν ἐνδυθῆναι πορφύραν,
Ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ὑφασμένην,
Παθεῖν, θανεῖν, φεῦ! τῆς τοσαύτης ἀγάπης,
Δι' ἧς τοσοῦτον ἔργον, ὦ φίλτρου ξένου!
Δι' ὃ χρονικῶς μίγνυται τῷ σαρκίῳ,
Ὁ κυριεύων καὶ χρόνου καὶ σαρκίου·
Καὶ συνανιστᾷ τὴν πεσοῦσαν εἰκόνα,
Ἐν τῷ καθ' αὐτὸν ἀναχωνεύσας πάθει.
Τοιαῦτα τἀμὰ πρὸς βροτοὺς ἔργα, ξένε.
Τοιαῦτά μου τὰ δῶρα τὰ πρὸς τὸν βίον.
Ἀλλ' εἰς νεκροὺς τὰ μῦρα τῆς παροιμίας,
Ἀλλ' εἰς ὄνους ἡ λύρα τοὺς κανθηλίους.
Ἐλάνθανον γὰρ ἀχαρίστῳ δραπέτην
Ὅλην ἐμαυτὴν ἐκδιδοῦσα τῷ βίῳ,
Ὃς τὴν ἐμὴν μὲν ἀθετεῖ συνουσίαν
Δείλαιος ἀνδρῶν, εἰς δ' ἀγεννῆ μαχλάδα,
Ἔχθραν καλοῦσι, τὴν ἀτάσθαλον ῥέπει.

Cum sit marinis semper innutrita aquis?
Jubet amor, extra Thetidis ut fines eat,
Novoque discat se sinuare littore.
Magnetis ad nutum lapidis firmissimum
Quæ causa ferrum cogere potest attrahi?
Non alia sane, quam latens concordia.
Quid multa? Rerum quidquid est quovis loco
Id vivit in me, continetur, et manet.
Majora dicam, ratio captiva sileat.
Ipsa ego Deum, qui cuncta condidit, Patris
Imaginem, Verbumque non effabile,
Purissimam lucem, supremam essentiam,
Mentem sine tempore, sed opificem temporis,
Descendere causa res ad humanas fui,
Et passibilia membra circumdare sibi,
Fragilemque corporis subire purpuram,
Quæ tincta puro virginis erat sanguine,
Denique pati, morique. Proh quantus fuit
Amor iste, quantum facinus, et dilectio,
Ob quam gravatus mole non est carnea
Indutus agere tempus aliquod in solo,
Qui carnis omnis est Dominus et temporis.
Sic, sic reficere voluit abolitam Dei
Imaginem in nobis, novamque de integro
Imprimere mortis per suæ signaculum.
Hæc tanta mundo merita cuncta contuli.
Verum, quod aiunt, mortuos inungere,
Accinereque asinis cum lyra, labor irritus:
Sic ipsa me meo marito nescia

A Τῆς δουλίδος γὰρ μωρίας ξυνεργίᾳ
Αὕτην μὲν ἐντὸς εἰσάγει τῆς οἰκίας,
Ἡμᾶς τύπτων ἐξάγει. Ὦ νόμοι, νόμοι!
Καὶ τοὺς ἀθέσμους οὐδὲ κἂν κλέπτῃ γάμους,
Ἀλλ' ἀναφανδὸν ἐκτελεῖ τὴν αἰσχύνην,
Καίτοι πρὸ πάντων ἀγνοῶν καὶ τὴν θέμιν.
Τί φλαῦρον ἡμῖν, ὥστε λῦσαι τὸν γάμον,
Τί δ' ἀγαθὸν πρόσεστι τῇ μοιχαλίδι,
Ὥστε πρὸς αὐτὴν ἀντενέγκαι τὸν πόθον;
Εἰ γάρ με ταύτῃ συγκρίνειν βούλοιτό τις,
Ὀκνῶ τὰ κομψὰ μέμφιν εὐλαβουμένη.
Ἐγὼ μέν εἰμι χαροπὸς, χρηστὰ βλέπω,
Καὶ μειδιῶ τὰ πλεῖστα, καὶ χάριν πνέω,
Κἂν δεῖ λαλεῖν ἐνταῦθα γλυκύτης ὅση·
B Κἂν δεῖ γελᾷν, ἐνταῦθα σεμνότης ὅση.
Ἐν συμπλοκαῖς οὐ μανθάνεις τοὺς δακτύλους,
Ἐν τοῖς βαδισμοῖς τοὺς πόδας δ' οὐκ ἂν μάθοις.
Κἂν νῦν πλακοῦντες, νῦν δ' ἅλες τρέφωσί με,
Οὐ τοὺς πλακοῦντας προκρίνω τῶν ἁλάτων.
Ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τὸν πέλας γοργὸν βλέπω,
Πάσχω δὲ πρὸς φαῦλόν τε ἀμβλυωπίαν.
Ἐναρτίας πέφευγα κακίας δύο,
Τὴν ὑπόκρισιν, τόν τε πέρπερον τρόπον.
Ἐμοῦ μὲν οὖν τοσαῦτα, τῆς δ' Ἔχθρας τίνα;
Φόνιον αἷμα, χεῖρες ᾑματωμέναι,
Ὕπωχρος ὄψις, ἐκτετηγμέναι γνάθοι,
Φωνὴ τραχεῖα, βάρβαρος δὲ τὸ πλέον,
Ἄσεμνος ὕβρις, ἅλμα, κραυγὴ, θροῦς ὅσος.

C *Totam dicavi, et tradidi ingratissimo,*
Qui stultus et miser meum contemptui
Conjugium habet, scortumque pessimum sibi
Cepit. Inimicitia vocatur nomine.
Hæc recipitur ope consiliisque famulæ,
Cui nomen est Stultitia, nos expellimur.
Proh dedecus! o leges, scelestas publice
Vir nuptias, aut verius nefas habet.
Nihil veretur, impudens factum neque
Celat, nec ulla jura, fas nullum tenet.
Quod crimen in me est, quod repelli debeam?
Ecquid habet ista boni, quod amari debeat?
Utramque pariter comparare si velim,
Metuo ne videar laudibus nimia meis.
Est blandus et suavis aspectus mihi,
D *Plerumque rideo, tota spiro gratias.*
Si quid loquendum, quam leporibus affluo?
Ridere si volo, non sine gravitate fit.
Castis honeste manibus amplector bonos.
Incedo gressu graviter ac lenissime.
Et seu placenta, seu cibus sal sit mihi,
Frugaliter ago, nec placentam præfero.
Suavibus ocellis aspicio bonos viros;
Inter malos vero volens cæcutio.
Infensa porro gemina sunt mihi vitia,
Hypocrisisque et pravitas in moribus.
Hæc propria mihi sunt: pellici contra meæ
Adulteræque Inimicitiæ sunt talia:
Cædes cruenta, sanguine infectæ manus,

Τίς οὖν φρονῶν ἄνθρωπος, εἰπέ μοι, ξένε,
Τοιάνδ' ἀφεὶς, εἵλοιτο τοιάνδε βλέπειν
Βάκχην ἀτεχνῶς, ἀγρίαν, καὶ μαχλάδα;
Ἀλλ' ὁ τρισάνοικτος καὶ ἄθλιος βίος
Τοιαῦτα τολμᾷ, καὶ τόσην ἀδικίαν.
Ἐγὼ δὲ καὶ τοσαῦτα παθοῦσα, ξένε,
Ὅμως φιλῶ μου τὸν ξυνευνέτην πάλιν.
Πῶς γὰρ δυναίμην μὴ φιλεῖν ἡ Φιλία;
Ἀλλ' ἐν κενοῖς, εἴποι τις ἴσως, ὦ γύναι,
Κατηγορεῖς τὸν ἄνδρα καὶ πόῤῥω λόγου.
Δέον κακῶς γὰρ τὴν θεράπαιναν λέγειν,
Ἥτις ποτ' ἔστιν, ἣν ἔφης σὺ μωρίαν·
Αὕτη γὰρ αὐτὸν εἰς τὸ μῖσος ἑλκύει·
Σὺ δ' ἀλλ' ἐκείνην ἐξάγεις τῆς εὐθύνης,
Πνέεις δὲ πῦρ ἄντικρυς ἀμφὶ τὸν βίον.
Εἰ ταῦτά τις πρόθοιτο πιθανῶς τάχα,
Ἀντιπροθοίμην ταῦτα πιθανωτέρως.
Ἐφ' ᾧ γὰρ ἡμῶν μὴ κλύων τῶν γνησίων,
Ὅλας παρέσχεν ἀκοὰς τῇ δουλίδι,
Καίτοι μαθὼν τὸ δοῦλον ἐχθρὸν δεσπόταις.
Πλὴν ἀλλὰ καὶ πῶς τῆς λυσιγάμου γάμος;
Ἢ πῶς φιλίας μὴ παρούσης τῷ γάμῳ
Ἔσται τὸ κοινώνημα τῆς συνουσίας;
Βλέπεις φρενῖτιν ἣν νοσεῖ, βλέπεις μέθην,
Ὁρᾷς μανικὴν ἐκτροπὴν, ὁρᾷς νόσον;
Οὐδ' αὐτὸ γοῦν ἔγνωκεν ὡς ἔχθρας φύσις
Οὐκ οἶδε δεσμεῖν, ἀλλὰ τοὺς δεσμοὺς λύειν.
Ὅπως δὲ σαφῶς τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐντύχῃς,

Pallore facies turpis emaciataque.
Vox aspera nimis, plurimumque barbara,
Tumultuatur, clamat, est injuria.
Quis mente constans igitur, hospes, dic age,
Me derelicta deligeret istam sibi
Baccham ferocem prorsus, et scortum impudens?
At mundus audet omnium miserrimus
Committere tale facinus injustissimum.
Sed tot licet tantisque malis affecta sim,
Semper tamen interim meum maritum amo.
Qui non amarem? nempe Amicitia vocor.
Si forte dicat quispiam: Temere tuum
Omnem refundis in virum culpam mali.
Quin potius ancillæ deceret crimen hoc,
Quam Stultitiam vocas, tribuere pessimæ.
Hæc suadet enim viro scelus, atque pellicit.
Hanc tu relinquis, ceu nihil meritam mali,
Iramque vertis igneam in solum virum.
Si cui videntur objicienda nobis hæc,
Contra vicissim sic ego me defendero.
Sane meretur solus accusarier,
Quod ingenuam me conjugem non audiat,
Sed potius aures præbeat ancillæ suæ:
Quamvis heros servile genus intelligat
Odio latente prosequi semper suos.
Ullone pacto nuptiarum perfida
Pestis marito legitime copulabitur?
Aut nuptiis si desit amicitiæ bonum,
Quonam modo durabit ulla societas?
Videsne morbum? Vah temulentiam gravem,

A Κἀκ τῶν θύραθεν τῶν λόγων πιστωτέον.
Ἡ μὲν γὰρ ἐμπίπτουσα καὶ πρὸς τὴν φύσιν,
Αὐτὴν ἑαυτῇ φιλονεικεῖν κορθύει.
Τὸν Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνείκην βλέπε·
Ἔχθρας γὰρ ἀμφοῖν ἐγχορευσάσης μέσον
Ἑκάτερος τέθνηκεν ἐξ ἑκατέρου.
Ἐγὼ δὲ συνδέουσα τοὺς ἀλλοτρίους,
Κρείττους καθιστῶ συγγενῶν ὁμογνίων.
Ὁ γὰρ Ὀρέστης καὶ Πυλάδης οἱ φίλοι
Ἐμοὶ κατεπράξαντο τοὺς τόσους ἄθλους.
Ἀκήκοας, βέλτιστε, τῆς τραγῳδίας,
Ἐντεῦθεν ἀντάκουε τῆς ῥαψῳδίας.
Ἕως μὲν ἔχθρα τὴν σπάθην Ἀχιλλέως
Θήγει κατ' αὐτοῦ τοῦ Μυκηναίου ξίφους,
B Ὁ Πριάμου παῖς πυρφόρος πρὸς τὸν στόλον
Τῆς Θετταλικῆς ἠρεμούσης ἀσπίδος·
Κόλον δὲ τὸ πρὶν μακρὸν εἰς χεῖρας δόρυ
Αἴαντι τῷ γίγαντι τῷ πελωρίῳ
Ἐπὰν δ' ἐγὼ λάβοιμι τὸν τοῦ Πηλέως,
Ἄλλως ῥιφέντος τοῦ κύβου τοῦ τῆς μάχης,
Ὁ χθὲς διώκων εἰς φυγὴν νῶτα κλίνει,
Καὶ νεκρὸς Ἕκτωρ ὁ στροβῶν τὴν Ἑλλάδα
Τὴν μήτραν οἰκτρῶς ἐκ ποδοῖν ἐζωσμένος,
Ἱππηλατῶν δείλαιον ἱππηλασίαν,
Χαίτας ἐκείνας τὰς καλὰς καὶ κοσμίας,
Καὶ τὸν καλὸν βόστρυχον εἰς κόνιν σύρων,
Καὶ τὸ τρόπαιον τοῖς Ἀχαιοῖς ὡς μέγα.
Οὕτω διεστήκαμεν ἀλλήλων, ξένε,

Sive potius phrenitin atque insaniam
C *Nec hocce cognoscit, quod a discordia*
Nihil uniatur, separentur omnia.
Hæc ut magis probentur, et faciant fidem,
Exempla depromam tibi peregrina nunc.
Sanguine quoque junctis incidens discordia
Contentiones mutuo sævas ciet.
Exempla quæris? Quin Eteoclen inspice,
Fratremque Polynicen, suis qui dexteris
Misere ceciderunt litis ob causam trucis.
Ast ego alienos quoque ita compono sibi,
Ut sint meliores vel genere junctissimis.
Hoc probat Orestis clarus et Pyladis amor,
Quo maxima ducti facta gesserunt simul,
Ut in cothurnatis patet tragœdiis.
D *Quis vero Homeri non tenet rhapsodias?*
Illic simultas dum spatham gravis acuit
Achillis irati in Mycenæum ducem,
Hector Priamides intulit ignem classibus,
Exercitu nihil prohibente Thessalum:
Neque Telamone natus Ajax Hectorem
Arcere potuit, viribus gigas licet.
Ast ubi ego primum conciliavi Pelei
Gnatum, reduxi pristinamque in gratiam,
Qui victor heri fuerat, retro victus abiit,
Mutataque stetit subito belli tessera,
Et fortis Hector cædis autor Græciæ
Zona pedes ligatus est miserabiles,
Equisque tractus longa per castra Danaum
Pulchrasque fœdarit comas in pulvere,

Καὶ βελτίων τίς, σοὶ δίδωμι τὴν κρίσιν.
Ἀλλ' οὐχ ὁ βίος ταῦτα, τὴν δ' ἔχθραν λαβὼν,
Ἐμὲ ξένην ἔδειξε καὶ τῆς ἑστίας.
Ἐγὼ μὲν οὖν ἄνειμι πρὸς τὸν Πατέρα·
Ἡ δ' ἔχθρα λοιπὸν ἐγχορευέτω κάτω,
Καὶ παιζέτω τὰ τέκνα ταύτης εἰς μέσον.
Βούλῃ μαθεῖν τὰ τέκνα τῆς ἔχθρας τίνα;
Υἱοὶ φθόνος, λόχος τε, καὶ τρίτος φόνος.
Θυγατέρες δὲ κακία, μῆνις, μάχη.
Αὕτη μὲν οὖν, ὡς εἶπον, αὐτῆς τοῖς τέκνοις
Παῤῥησιαζέσθωσαν ἀμφὶ τὸν βίον·
Ἐγὼ δὲ λοιπὸν πρὸς τὸν αἰθέρα τρέχω.
Οἶκτος δὲ πᾶς, καὶ πᾶσα φιλανθρωπία,
Καὶ ζῆλος ἔμφρων, καὶ καλῶν πάντων ἔρως,
Ὁρᾷς ὅπως ἅπαντα συμφεύγουσί μοι.
Ξ. Καὶ ταῦτα μὲν, δέσποινα Φιλία, βλέπω·
Συνεννοῶ δὲ καὶ τὸ μέλλον οὗ δράμῃ.
Καὶ δακρύω μὲν τῆς ἀβουλίας χάριν
Τὸν οἰκτρὸν ὄντως καὶ ταλαίπωρον βίον
Σὲ δ' ἄξια δρᾷν, ὧνπερ ἂν ἔτλης, κρίνω.
Πλὴν ἀλλ' ἰδού σε ποτνιῶμαι δακρύων,
Πρὸς τοῦ τεκόντος ἀπαιτῶν, πρὸς τῶν χρόνων,
Πρὸς τῶν ἀΰλων οὐσιῶν σύνελθέ μοι,
Τὴν καλύβην εἴσελθε, τὴν στέγην μάθε,
Ἀποῤῥόφησον φιάλης νηφαλίου,
Καὶ τοῦ τρύφους γεύθητι τοῦ ποτηρίου,
A Καὶ τοῦ ὕδους μέτασχε καὶ τῶν ἁλάτων.
Φ. Μὴ τοῦτό μοι, μὴ τοῦτο, μὴ τοῦτο, ξένε.
Ἅλις γὰρ, ὧν πέπονθα τῷ πρόσθεν χρόνῳ.
Τί πλειόνων δεῖ; τῶν παρελθόντων ἅλις.
Ξ. Δίκαια φῄς, δέσποινα, καὶ καλῶς λέγεις.
Οἷς γὰρ πέπονθας καὶ τὰ μέλλοντα κρίνεις.
Ὅρκῳ δ' ἐγώ σοι πιστοποιῶ τὸν λόγον.
Οὐδὲν γὰρ ἂν δράσω σε τῶν ἐναντίων,
Οὐκ αἰσχυνῶ τὸ φίλτρον, οὐ τὴν ἀγάπην·
Οὐχὶ, πρὸς αὐτῶν, ὧν ἔφης, φρικτῶν λόγων.
Φ. Δύναιο δ' ἄν μοι ταῦτα προσφέρειν ἕδνα,
Εἴ σοι παράσχω τοῦ γάμου τὰς ἐγγύας;
Ξ. Τὰ ποῖα; λέξον, ὡς ἐγὼ παράσχωμαι.
Φ. Χαίρειν ἐπ' ἄλλων ἀγαθοῖς ἔξεστί σοι;
Ξ. Ἔξεστιν. Φ. Ἐν λύπαις δὲ λυπεῖσθαι νόθοις;
B Ξ. Μάλιστα. Φ. Τὰς στρεβλὰς δὲ φεύγειν διπλόας;
Λαλεῖν δὲ ταυτὰ, καὶ φρονεῖν ἐν καρδίᾳ;
Ξ. Καὶ τοῦτο πάντως. Ἄλλο λοιπὸν πυνθάνου.
Φ. Ἔχειν τὰ σαυτοῦ τῶν φίλων ἐν δευτέρῳ;
Ξ. Ἔχειν. Φ. Δι' αὐτοὺς καὶ θανατῶν πολλάκις;
Ναὶ καὶ θανατᾷν. Φ. Καὶ φθονοῦσι μὴ φθονεῖν;
Ξ. Ναί. Φ. Τοὺς δὲ βασκαίνοντας ἀγαπᾷν; Ξ. Πάνυ.
Φ. Δέδοικα ταῦτα μὴ λόγῳ μὲν προσδέχῃ.
Ἔργῳ δ' ἀπαρνήσαιο. Ξ. Καὶ μὴν ὤμοσα.
Φ. Ἄθρει τὸν ὅρκον, ὡς ἐμὲ ξυλλαμβάνεις.

Et caput inanime per solum crudeliter.
Talis triumphus maximus Græcis fuit.
En, hospes, ut distamus invicem procul.
Nunc utra nostrum sit melior, tu judices.
Hæc vir meus non æstimat animo suo,
Inimicitiam qui pellicem duxit meam,
Et me miseram foras pepulit ex ædibus.
Nunc igitur ascendam Patris in palatium.
Mundum simultas dira posthac dissipet,
Ejusque soboles ludat infra libere.
Si quæris ejus nosse progeniem, audies:
Occisor, invidus, insidiator filii;
At filiæ sunt improbitas, pugna, iraque.
Hæc igitur, ut dixi, deinceps in vitum
Agat meum libidine pro sua, simul
Cum prosapia pulcherrima, si diis placet.
Nunc ipsa scandam cœlicam domum Patris.
Humanitas omnis abeunti comes erit,
Zelusque prudens, atque misericordia,
Amorque recti consequetur candidus.
En pariter omnes comparamur ad fugam.
H. Fugam parati, domina, video doleoque
Et mente futurum volvo quid tandem siet.
Miseret mariti me tui miserrimi,
Stultissimique conditionis, lacrymas
Nec continere, quo minus fluant, queo.
Te judico tamen facere pro acceptis malis
Condigna nunc, viro relicto quod abeas.
Sed lacrymantem et supplicem me respice.
Rogo per parentem, cæterasque essentias,
Actusque puros, nulla quibus inest hyle,
Æternitatem temporisque accedito.
Hoc vile culmen pauperis tugurioli
Ne spreveris, quæso, introitoque placida.
C *En sobrium propino poculum tibi,*
Panisque mecum participem fieri peto.
En hic salem tibi, en aquam tibi gelidam.
A. Quid istud, hospes? quid facis? non desinis?
Satis superque misera dudum passa sum,
Non experiri plura mihi posthac libet.
H. Jure, domina mea, dicis, et recte quidem
Ex anteactis post futura prævides.
Sed ipse meipsum jurejurando tibi
Obstringo totum, nil quod adversum tibi
Quicquam sit unquam facere conabor sciens.
Non fœdus, inquam, non amorem mutuum
Contaminabo, verba per juro tua,
Tremendaque et verenda, quæ coram mihi
Nunc es locuta, sed agedum morem gere.
D *A. Hæc polliceri dona nuptialia*
Poterisne, si tibi conjugem me præbeam?
H. Quæ vero dona postulas dari tibi?
A. Erisne lætus alterius causa boni?
H. Ero. A. Malisque condolebis exteris?
H. Fiet. A. Animumque non habebis duplicem,
Sed ut loqueris, ex animo sic senties?
H. Et maxime quidem: sed alia quærito.
A. Rebusne amici posthabebis proprias?
H. Sane. A. Pro amicis sustinebis quoque mori?
H. Faciam. A. Nec invidebis invido tibi?
H. Non. A. Invidentem diligesque? H. Diligam.
A. Ah metuo, ne lingua sis mihi promptus nimis,
Tardusque factis. H. Juro tibi sanctissime.
A. Tu videris, persuasa quoniam te sequor.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ·

ΣΧΕΤΛΙΑΣΤΙΚΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ.

—

EJUSDEM

INDIGNABUNDI IN PROVIDENTIAM.

(Ex edit. 1558.)

—

Οὐκ ἀγνοῶ μὲν, δημιουργὲ μου Λόγε,
Ὡς ἀχανὴς ἄβυσσος ἐν σοὶ χρημάτων·
Αὐτὴν φυλακὴν Ἀμβακοὺμ παρατρέχω,
Σκοποῦντος ὡς ἴδοι τι καὶ πύθοιτό τι·
Οὐ Παῦλον. Αὐτὸν ἀγνοῶ, τὸ σὸν στόμα,
« Ὢ γνώσεως, λέγοντα, καὶ πλούτου βάθος! »
Πείθει με τιμᾷν τὴν Πρόνοιαν μυρία,
Τοῦ παντὸς ἡ κίνησις ἡ τεταγμένη.
Ἥλιος αὐτὸς τοῖς ἀνωτάτω δρόμοις
Ἀντιτρέχων μὲν, ἀλλὰ δὴ καὶ συντρέχων,
Βρύων φῶς, μετρῶν δὲ τὸν πάντα χρόνον,
Ὥρας δὲ τὰς τέτταρας εὐρύθμως τρέπων,
Γεννῶν δὲ καὶ χειμῶνα καὶ τίκτων θέρος
Καὶ τὰς ἐν ἀμφοῖν ἐμμέσους ποιῶν κράσεις,
Λάμπων ἀνίσχων ὡς γίγας ἐκ τῆς ἕω,
Μεσουρανῶν ἔπειτα, τὴν δύσιν φθάνων,
Δύνων, τρέχων κάτωθεν, ἀνίσχων πάλιν,
Καὶ νύκτα τίκτων καὶ χύων τὴν ἡμέραν·
Αὔξη σελήνης καὶ πολύτροπος φθίσις
Τοῦ νυκτερινοῦ γλαυκοφεγγοῦς ἡλίου.

Non nescio quidem, o Jesus conditor.
Thesauri abyssus quam tui profunda
Nec Abacuci negligo custodiam
Speculantis alta ut aure et oculis ceperit.
Non, os tuum illud, Paulus, excidit canens
« Profunditas vah divitis scientiæ! »
Innumera suadent vellere Providentiam,
Ille universi motus ad legem rapax
Sol ipse, summis cursibus contra quidem
Nitens, sed idem passibus junctis means,
Lucis scatebra circitorque temporis,
Anni perite quatuor vertens rotas,
Æstatis auctor, hyemis ad normam pater,
Hos imperatos inter efficiens dies,
Heros Eois exiens cubilibus
Medium profundo jam polum mutat gradu,
Idem occidente mox ab imo adest redux
Noctemque pariens parturit simul diem;
At vera Luna solis ad glaucum jubar
Amittit eadem reparat in noctem decus.

A Οἶδα Προνοίας ἔργα καὶ τὰ τῶν κάτω.
Τοὺς γὰρ πρὸς αὐτῷ τῷ σεληναίῳ κύκλῳ
Ἱστῶντας αὐτὴν μηδ' ἐπεισκυκλητέον.
Ἢ τίς γὰρ ἐστήριξε τὴν γῆν ἐν μέσῳ,
Ὕδωρ ὑπενθεὶς βάθρον ἀπείρῳ βάρει,
Εἰ μὴ Προνοίας τῆς σοφῆς σοφὸς λόγος;
Ἄγε βραχὺν κάχληκα ῥίψον εἰς ὕδωρ·
Μὴ νήξεταί σοι κοῦφος ἀνὰ ῥοῦν πλέων
Μὴ φθέγξεταί σοι τοῦ βυθοῦ τὸν πυθμένα;
Εἰ γοῦν ὁ κάχληξ ταῦτα, πῶς τὴν γῆν ὅλην
Ὁρῶν ἐφ' ὑγρῶν ἀῤῥεπῶς ἱσταμένην
Οὐκ ἐνθυμηθῶ τὴν Πρόνοιαν εὐθέως;
Τίς πηγνύει μὲν εἰς νέφος τὴν ἀτμίδα,
Καὶ τοῦ νέφους τὴν πῆξιν εἰς ὄμβρον λύει;
Τῆς χιόνος δὲ τὰ πρόσωπα σεμνύνει
B Ἐκ γλαυκότητος ἐμφύτου ψιμμιθίου;
Σφαιροῖ δὲ τὴν χάλαζαν ἐν τόρνῳ ξένῳ;
Τρέφει δὲ τὴν ἄγρωστιν ὀρθρίᾳ δρόσῳ;
Τίς ἀνέμους ἔταξε τοὺς εὐθυπνόους;
Οἷς ἀντέταξε τοὺς ἀνακαμψιπνόους;

Novi et profunda facta Providentiæ;
Nos quippe subter Deliæ globum vagæ
Eam colentes adprobamus unice.
Tellurem in orbe quis locans medio gravem,
Fundamen aqueum subdit alto ponderi
Nisi sapientis mens Providentiæ sagax?
Age, qui lapillum flumini injiciens brevem
Non posse fluctus innatare senties
Nec prodet ille gurgitis fundum tibi.
C *Quod si lapillus haud potest, videam tamen*
Immensam in altum nitier terram mare,
Non mente capiam signa Providentiæ?
Quis tibi vapores stipat in nubem, dein
Nubem resolvens in fluentis vim imbris?
Quis fingit albæ purpurans glomos nivis
Cerussæ abusus flore naturæ manu?
Quis grandinem orbe tornus absolvit novo,
Alitque gramen rore mature facto?
Quis ordinavit recta flantes? quis dedit
Contra ruentes turbido ventos gradu?

Καὶ συνελὼν τίς τὴν καθ' ἡμᾶς οὐσίαν
Σοφῶς κυβερνᾷ τὴν πολυτροπωτάτην;
Κἂν τὴν Ἐπικούρειον ἀδολεσχίαν
Λέληθε ταῦτα, καίπερ οὐ λαθεῖν δέον.
Εἰ γὰρ μίαν ἵππος εἰς φθορὰν πάθοι
Χωρὶς χαλινῶν καὶ κυβερνήτου δίχα,
Καὶ τὴν μὲν εἰσδέξαιτο πόντιος δράκων,
Τὸν δὲ σφαλέντα θὴρ χαραδραῖος φάγοι·
Πῶς ἂν ἀκυβέρνητον εἴποι μὴ μένειν
Τὸ κοσμικὸν πλήρωμα τὴν πᾶσαν κτίσιν;
Οὐκ ἀγνοῶ οὖν, ὡς προείρηκα φθάσας,
Ὡς χρημάτων ἄβυσσος ἐν σοί, Χριστέ μου·
Πλὴν εἰς τὸ βάθος οὐ δυνάμενος βλέπειν
Καὶ τοὺς ἑκάστου συννοεῖν κρυπτοὺς τρόπους
Πρὸς τοὺς κυλίνδους ἄχθομαι τῶν πραγμάτων,
Καὶ δυσχεραίνω τὰς νεμήσεις τῶν βίων.
Ἢ πῶς ὁ τέκτων, ὁ κναφεύς, ὁ λατόμος,
Ὁ βυρσοδέψης, ὁ σκυτεύς, ὁ γηπόνος,
Ὁ λοιπὸς ὄχλος τῆς βαναυσίδος τύχης,
Σοφῶν μὲν ἀνδρῶν, τῶν γενῶν δὲ κοσμίων
Ὡς δεσπότης ἄρξειεν οἰκετιδίων,
Καὶ νῦν μὲν ἐντρίψειεν αὐτοῖς κονδύλους,
Νῦν δ' ἐξ ἁμάξης ὕβρισι, τὸ τοῦ λόγου;
Καὶ τίς μὲν ὀψόπωλιν αὐχῶν μητέρα,
Ἢ γοῦν ὀπωρόπωλιν ἢ καπηλίδα,
Καὶ πατρὸς υἱὸς τυγχάνων ἀνωνύμου
Τυχὸν ξύλων ἄρχοντος ἢ ξύλων πράτου,
Ἢ τῶν ὅσα πρίαιο καὶ τριωβόλου
Ἀγροῖκος ἀνὴρ καὶ προσῆκον βλαυτίῳ

Summa, quis omnem dirigit substantiam
Propter, supra, infra nos volantem mirimode?
Epicurus hæc si præstupore non videt,
Nobis videnda sunt tamen clarissime.
Nempe una navis, unus at pereat male
Equus, hæc magistro nuda, frenis hic carens,
Hanc glutiet marinus in barathrum draco,
Hunc nacta silvis lacerat erronem fera.
Rectoris expers quomodo ingens machina
Potis universi stare naturæ ordine?
Non nescio ergo ut ante dictum, Christe mi,
Quod gazæ abyssus te penes sit cœlicæ;
Atqui profunda mente cum nequeam sequi
Absconditosque nosse rerum cardines,
Molesta me divexat indignatio
Divisa vitæ contuentem munia.
Nam quo faber lapicida, sutor rusticus
Fulloque pellioque fæce cum popli
Et sordidarum disciplinarum adseclis
Sapientibus dominantur atque illustribus,
Emptos ut inter imperat servos herus
Injurioso vapulantes condylo
Plaustralibusque impune dictis perditos?
Circumforaneam hic adeptus conjugem
Copamve, patris ipse plebei genus,
Vel institoris mercis haud trioboli
Rus ipse crudum, lixa, calcearius
Fœdissimi fossoris os sputcissimum
Expers honesti, laudis ignarissimus

A Σκαπανέως πρόσωπον αἴσχιστον φέρων,
Ἄϊδρις εἰς πᾶν τῶν καλῶν καὶ τιμίων,
Καὶ μηδ' ὅπως κνήσαιτο γινώσκειν ἔχων,
Πιεῖν διδαχθεὶς καὶ μεθυσθῆναι μόνον
Ἢ καὶ φαγέσθαι τῶν Σελευκίδων πλέον,
Ἐν τῷ λαλεῖν δὲ σιέλων χέων πίθους,
Ἐκεῖνος οὗτος εὐπορεῖ μὲν ἀργύρου,
Ὅλας δὲ πλίνθους ἐνδέδυται χρυσίου,
Κτίζει δὲ λαμπρὰς οἰκίας χρυσοστέγους,
Ἵππων δὲ γαυρῶν ἀγέλας ὅλας τρέφει
Ἐκ Θετταλῆς γῆς καὶ πέδων Ἀῤῥαβίας,
Χρυσοῖς δὲ τούτου; ἐνστολίζει φαλάροις,
Προέρχεται δὲ τῆς λεωφόρου μέσον
Ὑπὸ προπομποῖς ἀρχικῶς ἐσταλμένος,
B Καὶ προσκυνεῖται, καὶ Θεοῦ τιμὴν ἔχει.
Ἄλλος δὲ σεμνός, εὐγενὴς τῶν ἐξ ἔω,
Καλὸς μὲν εἶδος, καλλίων δὲ τὸν βίον,
Λόγων μαθητὴς καὶ διδάσκαλος λόγων
Πανημέριος ἐνσχολάζων ταῖς βίβλοις,
Παίδευσιν ἀσκῶν καὶ τρυφῶν τὸ μανθάνειν,
Ἀνέστιος πρόεισιν, ἄθλιος, πένης,
Μηδὲ τρύφους γοῦν εὐπορῶν πιτυρίου·
Τῆς ἀρετῆς δὲ φίλος ὢν καὶ τῶν λόγων
Οὐδὲ βραχείας εὐτυχεῖ τιμῆς μέρος·
Τωθάζεται δὲ καὶ διώκεται πλέον,
Τί μὴ τὸ πάντων δυσθεώτερον λέγω;
Οὐ γὰρ ἀποχρῶν τοῖς κοινοῖς πλουτεῖν μόνον
Ἐν πᾶσιν ἄλλοις τοῖς δοκοῦσι τιμίοις,
Ἀλλὰ προαρπάζουσι καὶ τὰ βιβλία,

C
Nec scabere rite doctus; hoc solum, gravem
Poclis saginam belluinis tendere
Et helluari plus Seleucidum gula,
Verbis salivæ dolia vomens singulis,
Is ille abunde servat argenti domo,
Et sepe cinctus auro ambulat foris
Meroque ab auro splendidas ædes colit;
Greges equorum pascit hic curulium
Aut Arabe campo aut Thessala terra satos;
Phaleris ab auro comit hos fulgentibus;
Alto per urbem primus incedit gradu
Stipatus auro et anteambulonibus:
Divino honore plebs adorat turgidum.
Gravis sed alter sole ab oriente inclytus,
D *Formoque moribusque commendabilis,*
Doctrinæ amator doctor ipse nobilis,
Diurnus et nocturnus incumbens libris,
Qui disciplinarum omnium nectar bibit,
Pauper miseroque viduus insedit foco,
Nec frustra panis abunde habens cibarii:
Virtutis ille amicus et sapientiæ
Nec minimam honoris debili partem obtinet:
Sannis petitus undique exigitur foras.
Et quid tacebimus omnium indignissimum?
Rem factam habere vanitas nec sic putat
Clarissimis abunde honoribus frui,
Libros nisi ipsos auferat ut inutiles.
O summa pestis! vestibus sapientiam
Spoliabit auri fulgor impiissimus.

Ὡς κτῆσιν ἀργὴν, ὦ μεγίστης ζημίας!
Καὶ λωποδυτεῖ τοὺς λόγους τὸ χρυσίον.
Ὤμοι! πόσους ἔῤῥευσα δακρύων πίθους
Ἰδὼν σοφοὺς μὲν ἐν μέσῳ συνεδρίῳ
Λαλοῦντας ὀρθὰ καὶ περιφρονουμένους,
Παράφρονας δὲ πλουσίους τιμωμένους.
Ληρεῖ Μέλιτος, καὶ διδάσκει Σωκράτης·
Καὶ ζῇ Μέλιτος, καὶ τελευτᾷ Σωκράτης.
Ὁ συκοφάντης ἐκδιδράσκει τὰς δίκας·
Οἱ δ' ἕνδεκα κρίνουσι τοὺς ἐλευθέρους.
Καὶ τρίβεται μὲν φάρμακον τῷ γεννάδᾳ·
Ὁ δ' Ἄνυτος πέφευγε τὴν τιμωρίαν.
Χριστὸν πένης ἔλεξε; δυσσεβῶς λέγει.
Πλούσιος Ἀντίχριστον, εὐσεβῶς λέγει.
Ἐπάγγομαι πρὸς ταῦτα· μισῶν τὸν βίον
Θέλω θανεῖν· ἥλιον οὐ θέλω βλέπειν.
Ἐντεῦθεν εἰσήγαγεν ἄλλος τὴν τύχην,
Τὸ δ' αὐτόματον ἄλλος, Ἑλλήνων δύο·
Ἄμφω δὲ κοινῶς τὴν ἀκυβερνησίαν.
Ἐντεῦθεν ἠγνόησαν οἱ τότε χρόνοι
Καὶ τῆς Προνοίας χρῆμα τῆς σοφωτάτης.
Ἐντεῦθεν ἡ ξύμφυλος ἀνθρώπων φύσις
Ἔγνω διασπασθεῖσα πρὸς μέρη δύο,
Καὶ κλήσεων ἄδικος ἐγράφη νόμος
Τὸ πλάσμα τέμνων εἰς τομὰς ἀσυμφύλους·
Καὶ τὸν μὲν ὠνόμασε δοῦλον ἡ τύχη,
Τὸν δὲ προσεκλήρωσε τοῖς ἐλευθέροις.
Ἀρχή γε κακῶν, χρυσὲ, γῆς τυφλὸν τέκνον,
Ὡς ὀπόλοιο καὶ παρέλθοις ἐκ μέσου
A Τὸ στασιῶδες χρῆμα καὶ κοσμοφθόρον.
Ἀλλ' ἐν κενοῖς μοι ταῦτα πρὸς τὸ χρυσίον·
Τί γὰρ πεπαρῴνηκεν ἄψυχος φύσις;
Ὡς ἀπόλοιο τῶν βροτῶν ἡ φαυλότης,
Οἳ τοὺς καλοὺς κρίνουσιν ἐξ εὐτυχίας,
Καὶ τοὺς κακοὺς τοὔμπαλιν ἐξ ἀτυχίας.
Ὦ τάλανες πένητες, ἄθλιον γένος,
Πλούτου μετ' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ χρυσίῳ
Τῆς ἀρετῆς τὴν δόξαν ἀφῃρημένοι!
Ὅμως ὁ κόσμος ἀγαθὸν πῶς ἂν δράσῃ
Ἐν τῷ πονηρῷ κείμενος; λέγει Λόγος.
Ὤμοι πόσον δάκρυον ἐξ Ἡρακλείτου,
Πόσος γέλως δὲ πάλιν ἐκ Δημοκρίτου!
Τὸ μὲν κατοικτίσαιτο τὸν μωρὸν βίον,
Οὗτος δὲ μωκήσαιτο τοὺς ἀβελτέρους.
B Ὄντων γὰρ τούτων ἐξ ἑκατέρου τρόπου
Χρὴ σφᾶς ἑαυτοὺς καὶ γελᾷν καὶ δακρύειν.
Ἐμοὶ δὲ τίς χρήσειε σαλπίζον στόμα,
Ἀγχίστροφον δὲ γλῶσσαν εἰς λόγου πλάτος,
Καὶ πρὸς κορυφὴν Παρνασοῦ στήσας ἄκραν
Ὡς ἐξ ἀπόπτου τὴν βοὴν διευρύνω;
Εἰπεῖν παράσχοι ταῦτα πρὸς τοὺς πλουσίους;
Οἱ χρυσολάτραι ποῖ πλανᾶσθε πλούσιοι;
Οἵαν δὲ καὶ στέλλεσθε, δείλαιοι, τρίβον;
Ὁ πλοῦτος ὕλη γῆς ῥέουσα συντόμως,
Ἧς οἱ κακοὶ φέρουσι πάντως τὸ πλέον.
Τί κακίους γίνεσθε πλουτοῦντες πλέον;
Εὕρημα κυνὸς ἡ σεβαστὴ πορφύρα·
Ὁ μάργαρος κύημα φαῦλον ὀστρέου·

Hei quanta fluxi lacrymarum flumina
Catos videns in curia penitissima
Bene consulentes despici; insipientium
Mactari honore divitum deliria.
Melitus ineptit, Socrates sophiam docet,
Sic vivit ille, moritur hic; pœnam exiit
Trux sycophanta, liberum undecim-viri
Damnant; cicuta strenuum sequitur virum,
Supplicium inanis Anytus boni fugit.
Christum invocabit pauper? Impie facit.
Dis Antichristum? Nil potest magis pie.
Mœrore victus vitam ego odi, nolo jam
Solem intueri; nil nisi mortem volo.
Hinc sortis alius rebus induxit rotam,
Casum alius, ambo Græciæ terra sati,
Ambo docentes esse sine rege omnia;
Ob istud illa nesciit Deum ævitas
Negotiumque providentiam, sacrum.
Duabus hinc natura rupta partibus
Hominis amorem in mutuum nati abstitit.
Injusta lex est inde prosata nominum.
Divisiones res in hosticas secans.
Fors sorte capta dixit hunc servum, alterum
Potiore fato scivit esse liberum.
Aurum, o malorum cæca stirps terræ caput,
Utinam perisses abolitum e medio in nihil
Mundi cæca caussa rerum discidi.
Vanis sed aurum differam conviciis:
Exsensa massa quid mali nobis dedit?
C *Utinam periisset hominum iners vecordia,*
Solita æstimare sorte de bona bonos
Malosque contra de malo infortunio.
O miseri egentes, obsitum ærumnis genus,
Cum censu optimo cumque tristi auro simul
Virtutis omni decore nudi et gloria!
Et orbis iste quo bonum faciat modo
Malo ipse totus subjacens? Christus canit.
Heu quanta flendi vis ab ore Heracliti,
Ha quanta risus ore de Democriti
Deflerit ille stulta mundi crimina,
Fatuos cachinnis iste claris ruperit.
Vere horum uterque utroque vere nomine
Ridere flere oportet illos mutuum.
D *At mihi sonorum os quis dabit tubæ vicem*
Versatilemque linguam in æquor carminis,
Parnassi in alto stans uti cacumine,
Grandem irremisso concitem vocem sono,
Hæc prompta dictu ditibus viris canens:
Mancipia, dites, quo metalli tenditis?
Quo calle miseri flebilem instatis viam?
Caduca proles sunt opes terræ hospitæ,
Quarum fruuntur parte majore improbi;
Quid vitia cum opibus semper augetis nova?
Augusti honoris purpura inventum est canis.
Libido, margaritæ, vilis ostrei.
Summa est lapillis quod glabella saxa sunt
Ex calce, lignis, splendida ornatu, domus,
Coctoque latere fossilique marmore est

Λίθοι τὸ σύμπαν οἱ χνοάζοντες λίθοι·
Ὁ λαμπρὸς εἶπας ἐκ τιτάνου καὶ ξύλων,
Ὀπτῶν τε πλίνθων καὶ λίθων ἐξεσμένων,
Τῆς τίτανος γῆς, ξύλα γῆς, πάντες λίθοι.
Τὴν γῆν δὲ τιμῶν καὶ σέβων οὐκ αἰσχύνῃ;
A Εἶεν· τί ταῦτ' ἔλεξας, ἄγριον στόμα;
Σίγα, σίγα, δείλαιον· οὐκ ὀρθῶς λέγεις.
Τῶν χριμάτων γὰρ τοῦ Θεοῦ τὸν πυθμένα
Ἐξιχνιάζειν οὐδὲ Παῦλος ἰσχύει.

Calx nata terra, ligna, lapides, terra sunt,
An terram honorans erubescere haud velis?
Verum os ineptis quid meum dictis strepis?
Tace inficetum, gannitus frivola.
Dei profundam judicantis semitam
Rimando Paulus ipse non potest sequi.

Sequentia, quæ num. 1-21 prænotantur, ex codicibus Vaticanis excerpsit card. Ang. Mai et Græce edidit in tomo VI *Bibliothecæ novæ Patrum*. Versio est nostra.

—

Α'. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου στίχοι εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἥλιε Ῥώμης νεαρᾶς, αἴγλη φωτὸς μεγάλου,
Ἀρτίτυπε τοῦ κτίσαντος τὸ σύμπαν ἀρχετύπου,
Ἰσοταχὲς τῷ γίγαντι φωσφόρῳ τῷ μεγάλῳ,
Εἰ θάλπεις, εἰ ζωογονεῖς, εἰ διοικεῖς προνοίᾳ,
Ἂν αὔξεις, εἰ τελεσφορεῖς, εἰ βλέπεις ἀλαθήτως,
Ἥλιε καὶ παρήλιε, δύο λαμπροὶ φωστῆρες,
Πατὴρ καὶ τέκνον βασιλεῖς, βλαστήματα πορφύρας,
Σωτῆρες Ῥώμης νεαρᾶς, πύργων εὐτάφρων δόξα
Ἰσοταχεῖς, ἰσοφεγγεῖς, ὁμότιμοι, μεγάλοι,
Λάμπετε δήμοις εὐμενὲς ἀπὸ ψυχῆς πραείας.
Ἀλλ' ὡς ἐν ἀποστήματι δῆμος βοῶ· Βαινέτω
Ὦ σήμερόν σε στέψασαν δόξης λαμπρῷ στεφάνῳ.
Καὶ γὰρ ἠθροίσθημεν ἐν σοὶ τοῖς στεφανηφορίοις
Δῆμοι καὶ πόλεις πολὺ σὺν μουσικοῖς ὀργάνοις
Ἐν ὕμνοις ἑορτάσοντες τὴν ἑορτὴν τοῦ στέφους
Οὐ μόνον ἅπας ὁ στρατὸς καὶ δῆμος ὁ μυρίος,
Ἀλλ' ὅσον τὸ γερούσιον, ὅσον βουλῆς συγκλήτου
Τῶν ἱερῶν τε ἡ λογάς, ὁ μέγας ποιμενάρχης
Συμπράττων καὶ συνευδοκῶν, σπεύδων καὶ συμπε- [ραίνων,
Ἀρώμενος τὰ κάλλιστα, τὰ κάλλιστα τὰ τότε
B Ἔθηκας λέγων τῷ Θεῷ περὶ τὴν κεφαλήν σου,
Ἔθηκας λέγων στέφανον ἀπὸ τιμίων λίθων.
Ζωὴν ᾐτήσατο μακρὰν, ἔδωκας· δώσεις δ' ἔτι,
Καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἱερᾶς τῆς ὑμνολόγου λύρας.
Χαίρετε, θάλαμοι σεμνοὶ, βασίλεια Ῥωμαίων,
Αὐτοφυεῖς, αὐτοθαλεῖς, καλοὺς αὐτοστελέχους
Ἔχοντες, φέροντες τοῖς ἑξῆς, αὐχοῦντες, εὐτυχοῦντες
Ἄνακτος παῖδα καὶ πατρὸς ἄνακτος βασιλέως.
Ἡ μὲν λαμπρὰ πανήγυρις τῶν στεφανηφορίων
Ἐνισταμένη σήμερον τῆς Ῥώμης ἀκροπόλει,
Ῥήτορος δέεται λαμπροῦ, γλώσσης μεγαληγόρου.
Δεῖ, δεῖ γὰρ κήρυκος ἡμῖν ῥήτορος εὐρυφώνου
Μεθ' ὑψηλοῦ κηρύγματος φωνῇ διαπρυσίῳ
Κηρύσσοντος καὶ λέγοντος· Ὦ ἄνδρες, ὦ Ῥωμαῖοι,
Ἀθροίζεσθε μετὰ σπουδῆς, δεῦτε συνευφρανθῶμεν.
C Δεῦτε πανηγυρίσωμεν ἄρδην ὁμοῦ καὶ πάντες·
Χοροστατοῦντος τοῦ Δαυῒδ καὶ προκατάρχομένου
Μετὰ κιθάρας τῆς καλῆς τῆς πνευματοκινήτου
Καλὸν καὶ μέγα σήμερον προαναβαλλομένου·
Ἆσον, προφῆτα βασιλεῦ, τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων
Ἐκ τῶν ᾀσμάτων τῶν καλῶν ᾄδων καὶ λέγων οὕτως
Παρέστηκεν ἡ βασιλὶς, ἄναξ, ἐκ δεξιῶν σου
Τὴν ἀρχικὴν περιβολὴν ἐμπεριβεβλημένη,

I. Theodori Podromi versus in coronationem Alexii Comneni.

Sol novæ Romæ, lucis magnæ jubar, archetypi omnium creatoris specimen, qui celeritate gigantem æquas luciferum, si calefacis, si vivificas, si providentia tua cuncta gubernas; si auges, si incepta ad finem ducis; si cuncta pervestigas, sol et sol geminate, bina lucida sidera, pater et filius imperatores porphyrogeniti, sospitatores Romæ novæ, turrium excelsarum gloria, pari celeritate, eloquentia, honore præditi; magni viri, populis lucem fundite benevola mente. Clamo autem populi nomine e longinquo: vivat quem hodie magnifica gloriæ corona decoraverunt. Confluximus enim ad coronationem tuam, populi, civitates, instrumentis musicis hymnisque hocce festum celebraturi; nec solum totus exercitus populusque innumerus, sed totus senatus, totum concilium, tota sacerdotum cohors, magnus pastor, auxiliator, approbator, qui omnia accelerat, qui optima quoque cupit, qui ad Deum preces pro capite tuo fundit, qui coronam induisti de pretiosis lapidibus.

Vitam efflagitavit longam: dedisti, immo dabis ultra donum quoque lyræ hymnos sacros resonantis.

Gaudete, thalami decori, qui Romanis partum editis stirpis genuinæ, claræ, egregiæ; qui posteris regii patris prolem donatis. Egregia coronationis D *panegyris Romæ in arce hodie stans, oratore insigni, lingua sonora opus habet. Nunc præco alta voce clamet: Viri Romani, convenite quantocius; genio indulgeamus; panegyrin uno ore celebremus. Agmen ducat Davides cum cithara, quæ Spiritu afflante pulchrum hodie carmen præcinat: cane, rex propheta, in honorem Romanorum regis carmen sublime, dicens: Regina, o rex, a dextris tuis stat, veste circumamicta regia fimbriata auro. Canta, propheta, in carmine tuo: Audi, filia, inclina aurem tuam; obliviscere regiminis paterni, gentis tuæ, generis tui, ut Joanni Romanorum imperatori qui manum tuam expetit connubio jungaris, id quod omnem conditionem humanam superat. Sic Davides citharizans cecinit. Tu vero, benigna regina, auditis populis borealibus visisque, movebaris, amoris vinculo jun-*

Πεποικιλμένη θαυμαστῶς ἐν κροσσωτοῖς χρυσίου.
Ἆδε, προφῆτα, πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τῇ πανηγύρει·
Ἄκουσον, ἴδε, θύγατερ, κλῖνον τὸ σὸν ὠτίον,
Ἀρχῆς πατρῴας, σοῦ λαοῦ, σοῦ γένους ἐπιλάθου,
Ὅπως τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων Ἰωάννην
Σοῦ κάλλους ἐπιθυμητὴν ἕξεις καὶ τύχης γάμων,
Γάμων τῶν ὑπὲρ ἔφεσιν πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην.
Οὕτω μὲν, οὕτως ὁ Δαυῒδ ᾄδει μετὰ κιθάρας·
Σὺ δ' εὐποιοῦσα βασιλὶς ἐθνῶν τῶν ἑσπερίων
Ἤκουσας, εἶδες, ἔκλινας, ἠράσθης, συνεζύγεις,
Ἔτυχες, εὗρες, ἔλαβες, ἤρθης ἐκ γῆς, ἐπήρθης
Ὑπὲρ αἰθέρα τὸν πολὺν, ἕως ἀνάστρου σφαίρας
Ἦλθες, συνῆλθες εἰς γονὰς Ῥωμαίοις τελεσφόροις
Ζῶσα σελήνη καὶ καλὴ πλήρης φωτὸς ἡλίῳ
Οὐκ ἀρχομένῳ δᾳδουχεῖν ἀπὸ μερῶν βορείων,
Καὶ τοῖς νοτίοις λήγοντι, τῇ γῇ δὲ κρυπτομένῳ,
Ἐν δὲ ῥοαῖς Ὠκεανοῦ μεγάλαις λουσαμένῳ,
Ὡς ἔθος ὑπερφαίνεσθαι καὶ φρυκτωρεῖν τὸν βίον·
Ἀλλ' ἐκ πορφύρας τῆς σεμνῆς ἐκεῖθεν ἀρξαμένου
Τὸν βίον τὸν τετραμερῆ καὶ τὴν ἀρχὴν Αὐσόνων
Ζωογονεῖν· καὶ δᾳδουχεῖν λαμπρᾷ φωτοχυσίᾳ,
Οὐ πρὸς ἡμέραν τὴν ἀρχὴν Αὐσόνων φρυκτωροῦντα,
Ἀλλὰ καὶ μέσαις ἐν νυξὶ καὶ ταύταις ἀσελήνοις·
Πλησιφαῶς τὴν ἡμέραν τοῖς ὑπηκόοις βίον
Νέμων αὐγαῖς αὐγάζοντι, κοσμοῦντι, καθιστῶντι.
Εὐφραίνου, τέρπου, θύγατερ, ᾆδε μετὰ κιθάρας,
Μετὰ κιθάρας, ὦ Δαυῒδ, τῆς πνευματεμφορήτου
Ἔκλινας, εἶδες, ἤγαγες τὸν ἄνακτα Ῥωμαίων
Ἐπὶ τὸ κάλλος, δέσποινα, τῆς ὡραιότητός σου,
Καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ γένους σου καὶ τὴν πατρῴαν δόξαν
Καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀρετῶν μέσον ἐπεισηγάγου,
Αἵ σε περιχορεύουσιν ὡς ἁπαλαὶ παρθένοι,
Ὑμνοῦσαι καὶ συνᾴδουσαι καὶ συνεπικροτοῦσαι,

A Εὔρυθμον πλέξασαι χορὸν ἐν ἁπαλοῖς δακτύλοις.
Εὐφραίνου, τέρπου, καὶ πολλὰ χαῖρε, καὶ πάλιν [χαῖρε,
Κυρία πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἑσπέρας,
Ἀπὸ πατρὸς, ἀπὸ μητρὸς ἐκ τῶν ἀγχιστευμάτων.
Σὲ τρέμουσιν Ἀλαμανοὶ γένος ῥηγὸς ἐν Ῥήνου·
Σοῦ τὰ Γερμανῶν πτήσσουσιν ἔθνη τὴν δυναστείαν,
Σοὶ Διοκλέων καὶ Δακῶν ἔθνη δωροφοροῦσι
Καὶ Περαιβοὶ φιλάρπαγες, Δαλμάται, καὶ Γαλάται,
Λαμπάρδοι, καὶ Γενούσιοι, καὶ Καλαβροὶ μετ' [Ἄφρων,
Καὶ πῦρ αἰτναῖον Σικελῶν φρίσσει τὴν ἐξουσίαν,
Καὶ Τυῤῥηνίων κορυφαὶ καὶ Πρόποδες ὀρέων (1).
Σὲ τρέμει τὸ Γαλατικὸν, πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι,
Ὅσαι περὶ τὴν Χάρυβδιν, ὅσαι περὶ τὴν Σκύλ-
B [λαν,
Καὶ περὶ πλοῦν Λιγιτικὸν καὶ Σύρτεις ἀμφοτέρας·
Σὺ Δεύκρων ἄρχεις, σὺ κρατεῖς Οὔννων καὶ Παν-[νονίων.
Σὲ νῆσους τὰς Βρετανικὰς ἀκούω λιτανεύειν.
Οὐ σοῦ δὲ προπορεύονται καὶ προοδοποιοῦσιν
Αἱ θυγατέρες αἱ σεμναὶ πᾶσαι τῶν βασιλέων·
Σὸν λιτανεύει πρόσωπον ἡ πᾶσα γερουσία,
Καὶ τοῦ λαοῦ τὸ πλούσιον σφόδρα δορυφορεῖ σοι.
Ἀλλ', ὦ Σιὼν ἑπτάλοφε, δευτέρα νεωτέρα
Θύγατερ Ῥώμης, παλαιᾶς οἶκος ἐμῶν ἀνάκτων,
Εὔδαιμον, μεγαλόδοξε μερῶν υἱῶν καλλίστων,
Περιλαβοῦ τὸν ἄνακτα καὶ περιπλάκηθί μοι,
Ἀνύμνει τὸν σωτῆρά σου, τὸν αὐτοκράτορά σου.
Ῥῆξον φωνὴν ὑφ' ἡδονῆς, ῥῆξον ὑπ' εὐφροσύνης·
C Στῆσον ἑόρτιον χορὸν, ᾆδε τὴν σωτηρίαν.
Συνετηρήθης ἀβλαβὴς ἀπὸ προνομευμάτων
Ὑπ' ὄψιν πᾶσι τοῖς λαοῖς κειμένων, ἠλπισμένων·

gebaris; quod quærebas, accepisti, e terra super ætherem ad sphæram usque sideribus orbatam es sublata. Deinde cum Romanis perfectis commercium iniisti et, luna vivens et luce abundans, ad solem accessisti qui regiones boreales minus illustrat, in australibus deficit, sub terra se abdit et in Oceani fluentis abluitur. Sic vitam in oculis gestare assuevimus. Imperator autem in purpura natus vitam multiplicem in Ausonum imperium impendit, clara luce idem non diu solum, sed media nocte eaque illuni illustrans, subditorumque vitam plena luce calefaciens, splendore ac ordine decorans.

Jubila, gaude, filia; canta cum cithara; cum cithara, o David, cœlitus inspirata, flexisti, Romanorum imperatorem pulchritudinis tuæ illecebris adduxisti; generis paterni gloriam in medio virtutum choro statuisti, quæ ceu delicatæ virgines cum cantu et applausu circum te saltant, digitorum strepitu chorum regentes.

Jubila, gaude, salve, atque iterum salve, omnium ad septentrionem gentium domina, patre ac matre legitimis prognata. Te Alamanni ad Rhenum metuunt; tuum imperium Germanorum natio extimescit. Tibi Diocleorum ac Dacarum nationes tributa solvunt et Perrhæbi rapaces, Dalmatæ et Galatæ, Lampardi, Genusii, Calabri cum Afris; tuam potestatem Ætnæ ignes perhorrescunt et cum iis Tyrrhenorum duces ac Pedemontani. Te Gallia metuit et quotquot tribus et linguæ circa Charybdin ac Scyllam aut circum fretum Ligiticum et ambas Syrtes computantur. Tu in Deucros, Hunnos, Pannones dominaris; nomen tuum insulæ Bretannicæ celebrant, nec ulla veneranda regum filia te præcedit. Vultum tuum totus senatus laudibus effert; te populi proceres armis
D *protegunt. Sed, o Sion septicollis, filia junior Romæ, imperatorum nostrorum domus, egregiorum filiorum genitrix, saluta imperatorem, et me complectere; carmine celebra salvatorem, imperatorem tuum.*

Rumpe vocem præ lætitia, præ jubilatione; chorum siste festivum, canta salutem; incolumis enim mansisti et nullius populi præda evasisti; tibi exercitus multis gentibus compositus pepercit; es enim cum patre Romæ novæ lenis dominator. Jubila, canta pæanem; in mœnibus celsis, super montibus editis imperatoris voluntatem ac celsitudinem celebra. Tam illustres, Romani, videre nos decebat, reges porphy-

(1) Pedemontani.

Ἀπὸ παμφύλου στρατιᾶς τῆς ἀπ' ἐθνῶν μυρίων·
Μετὰ πατρὸς παῖδα πραΰν Ῥώμης δεσπότην νέας.
Γέραιρε, μέλπε μετ' ᾠδῆς καὶ μετὰ παιηόνων·
Ἐπ' ἄκρων κήρυσσε τειχῶν, ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων,
Τὴν αὐτοκράτορα βουλὴν, τὴν μεγαλοφροσύνην.
Τοιούτους ἔπρεπεν ἡμῖν ἔχειν ὁρᾷν, Ῥωμαῖοι,
Μεγαλοδόξους ἄνακτας τοὺς ἀπὸ τῆς πορφύρας,
Ἡδεῖς ἰδεῖν, ἡδεῖς εἰπεῖν, ἡδεῖς προσομιλῆσαι,
Ῥύστας, σωτῆρας πόλεως, προμάχους, ὑπερμάχους,
Τοὺς ἐξ ἀνάκτων ἄνακτας, τοὺς ἀπ' αὐτοκρατόρων,
Τῶν παλαιῶν διορθωτὰς ἐθῶν καὶ προνομίων·
Παρ' οἷς ὁ θρόνος ὁ σεπτὸς, παρ' οἷς ἡ σκηπτουχία,
Ὥσπερ πατρῴα πρόκτησις, ὥσπερ κληροδοσία.
Εἰ γὰρ καὶ Κλαύδιος δοκεῖ παρὰ Ῥωμαίων μέγας
Ἐν τῷ χορῷ τῶν συγγενῶν τῶν σκήπτρου διαδόχων,
Φρονῶν καὶ σεμνυνόμενος ἐν τῇ χοροτυπίᾳ
Καὶ προπομπῇ τῇ συγγενεῖ τῶν ἀπὸ σκηπτουχίας·
Ἀλλ' Ἰσαάκιος αὐτοῦ μείζω φρονῆσαι δόξει,
Ὧν ὕψος μέγα Κομνηνοῖς τοῖς ἀπὸ γῆς ἡλίου.
Καὶ Κωνσταντῖνος μετ' αὐτοῦ Δοῦκας αὐτοκράτωρ,
Καὶ μετ' αὐτὸν Ἀλέξιος μέγας Ῥωμαίων ἄναξ,
Πολλοῖς προπομπευόμενοι σκηπτούχοις συγγενέσιν·
Ἐξ ὧν ἐβλάστησεν ἡμῖν ἐκ τῆς σεμνῆς πορφύρας
Πατὴρ καὶ παῖς οἱ βασιλεῖς, οἱ φύλακες, οἱ ῥύσται
Δήμου πολλοῦ καὶ πολλοῦ εὐδαίμονος, εὐπύργου.
Ἀλλ', ὦ πορφύρας τῆς καλῆς κλῶνες καλοὶ, μεγάλοι,
Ῥωμαίοις εὐπραγήματα, Ῥωμαίοις τοῖς ἐῴοις,
Ἄνακτες μεγαλόδοξοι, ῥιζῶν μεγάλων βλάσται,
Ῥιζῶν μεγάλων καὶ χρυσῶν, ῥιζῶν παχυστελέχων,
Ἀμιλληθείητε λαμπρῶς τοῖς ἄθλοις Ἀλεξίου,
Συναποτυπωθείητε πρὸς τοὺς ἐκείνου τρόπους·
Ὀφθείητε μιμήματα λαμπρὰ τῶν ἀρχετύπων,
Ὑφ' ἑαυτῶν πανεμφερῶς ἀποτετυπωμένα·
Ὀφθείητε λαμπρότερα λαμπρῶν ἀπὸ τροπαίων
A Ἕως Γαδείρων καὶ διττοῦ γένους τῶν Αἰθιόπων·
Ἀφ' ὧν τοῖς μὲν συνοίκησις ἐπὶ δυσμῶν ἡλίου,
Τοῖς δὲ πρὸς πρώτας ἀστραπὰς, πρώτας αὐγὰς ἡλίου,
Ὥσπερ τοῖς ἔπεσιν εὑρεῖν ἔξεστι τοῖς Ὁμήρου,
Ἔλθοι τὸ κλέος κήρυκος κηρύσσοντος ἡλίου.
Ἐπεύχομαι, τὰ κράτιστα, τὰ κάλλιστα, τὰ λῷστα
Ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν τὰ σκῆπτρα καὶ τὸ κράτος
Καὶ τοῦτο κύκλῳ καὶ μακρὸν χρόνον ἐμοῖς δεσπόταις.

B'. *Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἐπὶ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ ἐκ Περσῶν νικητικῶς ἐπανήκοντι· ὅτε καὶ τὴν Καισάρειαν παραστήσεσθαι ἔμελλεν, εἰ μὴ λιμῷ καὶ χειμῶνι ἥ τε ἵππος καὶ ὁ στρατὸς κατειργάσθη.*

B Πάλιν ἀγὼν τοῖς ῥήτορσι, τοῖς λογογράφοις ἆθλος,
Τοῖς στιχογράφοις ἅμιλλα τῶν πάλαι σφοδροτέρα,
Πάλιν παιανὶς μουσικὴ βασιλικῶν τροπαίων,
Καὶ πάλιν ὕμνος ἀρετῆς καὶ τύχης Κομνηνίδος.
Ἄγε μοι, γλῶσσα, μαίευε πλὴν εὐγενεῖς τοὺς λόγους·
Ἡ χεὶρ, ὁπλίζου πρὸς γραφὴν, καὶ δάκτυλοι, κινεῖσθε.
Οὐδὲν μὲν, οἶδα, γράψομεν πρὸς τὰς παρούσας νίκας,
Οὐδ' ἐφικοίμεθα ποσῶς τῆς τούτων εὐδοξίας·
Πλὴν ἀλλὰ κἂν τὸ πρόθυμον προσενεκτέον μόνον.
Οὔπω τροπὴν ἐαρινὴν ἐγνώρισεν ἡ φύσις,
Οὔπω κατείδομεν ἀρχὴν τὴν τοῦ Φεβρουαρίου
Τοῦ δριμυτάτου τῶν μηνῶν καὶ τοῦ παγωδεστάτου,
Καὶ θάλψις ἦλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ λύσις τοῦ χειμῶνος·
Οὔπω τὸ δένδρον ὑπανθεῖ, καὶ τὸ φυτὸν τριχοῦται,
C Καὶ θάλλει καὶ καρποφορεῖ πᾶσα πιστῶν καρδία.
Οὔπω σκιρτῶσιν ἐν χλωραῖς ταῖς πόαις ἄρνες νέοι,
Καὶ τῶν Αὐσόνων αἱ ψυχαὶ σκιρτῶσι καὶ πηδῶσι
Τῶν σῶν πλησθεῖσαι, βασιλεῦ, ἡλιακῶν ἀκτίνων.
Ἴδε, Περσάρχα βάρβαρε, κύων Ἰσμαηλῖτα,

rogenitos risu audituque jucundos, affabiles, salvatores urbis, propugnatores, reges regia stirpe editos, morum antiquorum et privilegiorum restitutores, penes quos thronus venerandus, quorum in manibus sceptrum sicut paterna possessio atque hæreditas. Etsi enim Claudius in imperatorum choro magnus aliquis videatur et propter ingenium ac indolem inter pares excellat, Isaacius tamen altiora sentire reputandus erit; nam Comnenorum celsitudo ad cœlum tendit. Sic Constantinus Ducas imperator et post eum Alexius magnus Romanorum imperator multis sceptrigeris anteponuntur; ex his enim pater et filius purpura nati reges, custodes, salvatores populi provenerunt. Sed o purpuræ pulchræ stipites felices Romanis orientalibus, reges illustres radicum egregiarum, aurearum, amplarum propagines, certate strenue certamina Alexii; ad ejus mores vosmet componite. Præclara archetyporum exempla imitamini; superate tropæa illustria usque ad Gades et genus duplex Æthiopum, quorum uni domicilium ad occidentem solem, alteri ad primam lucem Orientis, ut quidem ex Homeri carminibus videre est, qui solis laudem præconizat. Optima, pulcherrima, faustissima quæque opto filio qui patri in regno succedit, idque utrique per tempus diuturnum.

II. Ejusdem versus in honorem Joannis imperatoris cum Persis superatis victor reversus, in eo esset ut Cæsaream quoque subigeret, quod sane fecisset, nisi pedites et equitatum fames ac frigus male habuissent.

Rursus certamen oratoribus, lucta logographis quam priores vehementior; rursus pæan de tropæis regiis; D *rursus hymnus in virtutem atque fortunam Comnenorum. Age, lingua, sermones profer nobiles; accingere, manus, ad scribendum; digiti, movemini! Verba nostra sane victoriarum magnitudine non satis digna erunt; attamen voluntas laudanda erit.*

Nondum natura veris adventum sensit; Februarii regnum nondum vidimus, rigorosissimi ac frigidissimi mensium, et tepor cum hiemis fine ad nos venit. Nondum arbores florescunt, nondum frutices comam recipiunt; omnium jam fidelium corda florent et fructus gestant. Nondum agni novelli in viridi gramine saliunt, atque Ausonum animi tuis solaribus radiis, rex, repleti exsultant. Aspice, Persarum dynasta, canis Ismaelita, Comnenorum egregiam potentiam; vide quantum exercitus Romanus præpolleat.

Τὸ κράτος τῆς Κομνηνικῆς μεγάλης ἐξουσίας·
Ἴδε τῆς Ῥώμης τὸν στρατὸν ὅσον ἐξισχύει·
Δίχα γὰρ ἵππου καὶ τροφῆς καὶ δίχα χορτασμάτων,
Αὐχμῶν, πεζεύων, ἀλουτῶν, θνήσκων ἐξ ἀσιτίας,
Ὡς ἅψασθαι καὶ μιαρᾶς αὐτὸν ἱπποφαγίας,
Τὸν εὔτροφον, τὸν εὔϊππον κατηγωνίσατό σε,
Καὶ τοῖς τοῦ Λύκου ῥεύμασιν ἐγκατεβύθισέ σε.
Τί τοίνυν δράσεις, ἄθλιε Μουχοὺμετ, καὶ τί πάθεις,
Εἴ σοι μεθ' ἵππου καὶ τροφῆς ἐκεῖνος ἀπαντήσει;
Ὦ λύκε θὴρ ἐν ποταμοῖς ἀκόρεστε, παμφάγε,
Ἁρπακτικὲ, λαφυκτικὲ, βορώτατον θηρίον,
Νῦν ἐκορέσω βρώματος, νῦν ἐθοινήσω κρέα,
Νῦν σοῦ τὴν γένυν ἔβαψας λύθρῳ πολλῶν αἱμάτων,
Νῦν ἔπλησας τὴν ἄπληστον καὶ φάγον σου γαστέρα
Οὐκ ἐξ ἀρνίων εὐσεβῶν, οὐδὲ προβάτων Ῥώμης,
Ἀλλ' ἀπὸ τράγων δυσσεβῶν καὶ Περσικῶν ἐρίφων·
Εἰς τόσους ἐξεῤῥόφησας τῷ Κομνηνῷ σφαγέντας,
Ὥστε μὴ στέγων τῆς τροφῆς τὸ περιττὸν φορτίον,
Ὄντως σου τὰ δρομήματα τοῦ τηλαυγοῦς ἡλίου
Πυρφόρος φαίνῃ τοῖς ἐχθροῖς, φωσφόρος τοῖς οἰκέ-
[ταις,
Ἐαρινὴν ἀνέτειλας τῇ Ῥώμῃ τὴν ἡμέραν,
Καὶ θερινὴν ἐξέκαυσας τὴν φλόγα τῇ Περσίδι.
Ἐξήρανας τὸν βάρβαρον ὡς τὸν πηλὸν ἐκεῖνος·
Ἐπάλυνας τὸ γνήσιον ὡς τὸν πηλὸν ἐκεῖνος.
Ἐν αἷς ἐξῆλθες ἡμέραις ἀπὸ τῆς Βυζαντίδος,
Ἐν ταύταις εἰσελήλυθας ἐνθάδε νικηφόρος,
Τελέσας ἐνιαύσιον ὡς ἥλιος τὸν δρόμον.
Εἶδες καὶ σὺ τὸν Κομνηνὸν, ἡ Καισαρέων χώρα
Καὶ πᾶσα γῆ Καππαδοκῶν ἡ βαρβαροχομένη·
Οὐχ ἑλεπόλεσι πολλαῖς τὰς πόλεις σου κλονοῦντα,
Ἀλλὰ γυμνοῖς τοῖς δόρασιν, ἀλλὰ γυμναῖς ταῖς σπά-
[θαις
Ῥηγνύντα σου τὰς φάλαγγας καὶ τὰ στρατόπεδά σου.
A Εἶδες αὐτὸν μαχόμενον τῇ σοβαρᾷ Περσίδι
Οὐκ ἄκροις ἀκροβολισμοῖς, ἀλλὰ κατὰ συστάδην.
Τί τοίνυν λέγεις, βλέψασα πρὸς τηλικαύτην αἴγλην;
Ὁμολογεῖς ἀποβαλεῖν τὰς ὀπτικὰς δυνάμεις;
Ἢ σοὶ πλειόνων ἀστραπῶν μεστὸς ἐπιδημήσει;
Τί πρότερόν σου, Κομνηνὲ, τιμήσουσιν αἱ πόλεις;
Τί δεύτερόν σου τῶν καλῶν ὑμνήσουσιν, ἡ Ῥώμη;
Σὺ γὰρ ἡμῖν καὶ βασιλεὺς καὶ μέγας στρατηγέτης,
Καὶ στρατιώτης κραταιὸς ἢ μᾶλλον στρατιῶται·
Σὺ γὰρ τοῖς γλυκυτάτοις σου πορφυροβλάστοις κλά-
[δοις
Ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν στρατεύεις σωτηρίας·
Καί σου προδοθεὶς τὴν ψυχὴν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν
[παίδων,
Ἵνα λυτρώσῃ τὸ κοινὸν, ἵνα τὸν κόσμον σώσῃς.
B Αἰῶνας ὅλους ὁ Θεὸς τῷ σκήπτρῳ σου προσθείη,
Οὗ καὶ τὸν ἔλεον μιμῇ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν·
Ἵνα σωθῇ τὸ βρότειον, ἵνα ῥυσθῇ τὸ δοῦλον.
Οὐ πρέσβιν ἔπεμψε Θεὸς οὐκ ἂν ἄλλον τοῖς κάτω,
Οὐ σεραφὶμ, οὐ χερουβὶμ, οὐ θρόνους, οὐ δυνάμεις,
Αὐτὸν δὲ τὸν Ἐμμανουὴλ τὸν ὑπὲρ λόγον Λόγον
Αὐτότατον ὑπὲρ ἡμῶν καθῆκεν οὐρανόθεν.
Τοῦτον καὶ σὺ μιμούμενος, γῆς ἄναξ Ἰωάννη,
Τὸν φίλτατόν σου Μανουὴλ, τὸν τελευταῖον παῖδα
Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν οἰκετῶν κατὰ Περσῶν ὁπλίζεις,
Καὶ διὰ τούτου θανατοῖς τὴν ἐναντίαν μοῖραν,
Καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀνιστᾷς ὡς ἐκ πεταύρων ᾅδου,
Καλῇ προβόλῳ πέποιθας, καλῇ θαῤῥεῖς συμμάχῳ,
Ἄναξ πορφυρόβλαστε, κομνηναυγὴς φωσφόρε.
Καλὴν ἐκτήσω τὴν φρουρὰν καὶ τὴν συστρατηγέτιν
C Τὴν δοῦσάν σοι καὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχῆθεν τὰς ἡνίας,
Καὶ συντηροῦσαν εὐτυχῶς ἄχρι καὶ νῦν τὸ κράτος,
Καὶ δωρουμένην σοι λαμπρὰς ἁπανταχοῦ τὰς νίκας,
Τὴν ἀληθῆ νικοποιὸν ὑπέραγνον Παρθένον.

Sine alimentis, sine pabulo, pedestres copiæ ob cibi penuriam pæne moriebantur, ut vel sordidam equinam carnem manducarent; attamen te bene pastum, equis bene instructum aggressi Lyci fluentis te immerserunt. Quid igitur facies, miser Muhamet, quando ille cum equo et alimentis tibi occurret, o fera, o lupe vorax, insatiabilis, rapax, helluo, animal voracissimum; nunc quidem cibis repletus es, nunc carne es repletus; nunc animum tuum multo sanguine replevisti; nunc ventrem insatiabilem et gulosum satiasti, non agnis insontibus, non Romæ ovibus, sed hædis impiis et capris Persicis, quos Comneno cæsos tot numero deglutiisti; quo facto hostibus ignifer, domesticis lucifer apparens Romæ diem vernum adduxisti, et Persidi flammam æstivam accendisti. Barbarum, sicut ille lutum, exsiccasti; quod genuinum erat, ut ille cœnum, polluisti. In quibus diebus Byzantio veneras, iisdem hic victor intrasti, terminato, solis ad exemplum, cursu annuo. Tu quoque, Cæsarea, et omnis regio barbara Cappadocum, Comnenum vidisti, non multis machinis urbes tuas concutientem, sed jaculis et ensibus nudis phalangas tuas ac exercitus tuos rumpentem. Vidisti eum cum dura Perside non jaculando tela, sed cominus pugnantem.

Quid igitur dicis, hunc splendorem videns? Confiterisne te videndi sensu privatum esse? An majorem fulgorem exspectas? Quid urbes præ te, Comnene, honorificabunt? Tu enim nobis imperator et magnus militum es dux, imo fortitudine exercitum æquas. Tu enim dulcissimis ramis decoratus purpureis nostræ saluti prospicis; tu tuam et filiorum animas tradis ut mundum salves. Sæcula tibi integra Deus regno tuo impertiat; Dei enim tu misericordiam et humanitatem imitaris, D *ut genus hominum salvetur, ut servi liberentur. Non Seraphim Deus mortalibus misit, non Cherubim, non thronos, non potestates; sed Emmanuelem, qui est Verbum supra verbum, pro nobis cœlitus demisit. Hujus tu quoque exemplum imitatus, rex Joannes, charissimum tuum et ultimum filium Manuelem pro nobis servis contra Persas moves, atque ita sortem adversam debilitas; tu Romanorum rem quasi ex orco ad vitam revocas: fiduciam in murorum firmitate et in uxoris pulchritudine ponis, rex purpurate, Lucifer familiæ Comnenæ. Pulchram tibi consortem addidisti et bellatricem, quæ tibi a principio gubernaculum cessit, et hucusque regni curam tecum gerit. Eadem tibi splendidas ubique victorias reportat, veram, inquam, victoriæ datricem Virginem sanctis-*

Ταύτῃ πεζεύεις ποταμοὺς ἀπλώτους ἐν χειμῶνι,
Καὶ σὺν ὀλίγῳ τῷ στρατῷ τὰς μυριάδας τρέπεις,
Πεζεύων τοὺς ἱππεύοντας, πεινῶν τοὺς πεπλησμέ-[νους.
Ὡς προσκυνῶ σου, βασιλεῦ, τὴν ὅλην πανοπλίαν,
Ἣν ὅλοις περικείμενος μυρίοις νυχθημέροις
Τῆς γῆς ἐν μέσῳ ψαλμικῶς εἰργάσω σωτηρίαν.
Ὡς προσκυνῶ τὴν κόρυθον, τὸν θώρακα, τὴν ζώνην,
Φιλῶ τὸ δόρυ τὸ χρυσοῦν, ἀσπάζομαι τὴν σπάθην,
Τοὺς οἰστοὺς προσπτύσσομαι, σεβάζομαι τὸ τόξον,
Τὸν ἵππον τὸν Ἀραβικὸν ὅστις ἐβάστασέ σε,
Τιμῶ καὶ σέβω καὶ φιλῶ μέχρις ὁπλῆς ἐσχάτης·
Τούτοις γάρ, τούτοις σώζομαι, τούτοις νικῶ τὸν [Πέρσην·
Τούτοις τροποῦμαι τοὺς ἐχθρούς, ἡττῶ τοὺς ἀλλο-[φύλους.
Ὢ πόσην γῆν ἐμέτρησας, Ῥωμαίων πολιοῦχε,
Πόσους κρημνώδεις καὶ τραχεῖς καὶ φαραγγώδεις [τόπους,
Πόσας ἀνάντεις καὶ στενάς, πόσας λοχμώδεις χώρας·
Ὢ πόσην κακοπάθειαν, ὢ πόσους ἔτλεις πόνους,
Ὡς εὐπαθῶμεν οἱ πιστοὶ καὶ δίχα πόνων ζῶμεν!
Ἐᾷς σου τὴν χρυσόπαστον καὶ στίλβουσαν ἑστίαν
Καὶ τὴν βασίλειον χλιδήν, καὶ τὰ λαμπρὰ τοῦ κρά-[τους,
Καὶ νυκτερεύεις αἴθριος ἱππότης ὡπλισμένος,
Καὶ καύματι φλεγόμενος ὕδωρ πιεῖν οὐκ ἔχεις;·
Καὶ ταῦτα πάντα καρτερεῖς χάριν ἡμῶν τῶν δούλων.
Δέξαι μοι πάλιν, Βυζαντίς, δέξαι μοι, Ῥώμη νέα,
Καὶ τούτους ἀρτιπλεκεῖς πολυανθεῖς στεφάνους
Οὓς ὁ γεννάδας βασιλεὺς κατεστεφάνωσέ σε·
Αὐτὸς μὲν αἱμαξάμενος τὰς χεῖρας ταῖς ἀκάνθαις,
Σὺ δὲ πλεξάμενος αὐτοὺς ἐκ καθαρῶν τῶν ῥόδων
Ὧν ἤθροισεν ἐπεισελθὼν τοῖς Καισαρέων κήποις·
A Καὶ κοσμηθεῖσα τηλαυγῶς καὶ καταλαμπρυνθεῖσα
Ὦ νύμφη νέα καὶ καλὴ τῷ παρ' ἐκείνων κάλλει,
Ἀντίδος τούτῳ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας.
Καὶ τίνα γὰρ ἀντίχαριν ἄλλην αὐτῷ δωρήσῃ;
Ὢ δρόμημα περιφανὲς μεγίστου βασιλέως·
Ὢ πόσην ἔτεμες ὁδόν, καὶ μέχρι ποῦ προῆλθες,
Καὶ μέχρι ποῦ κατέπηξας Ῥωμαϊκὴν σημαίαν;
Σὺ τάχα μέχρι καὶ στηλῶν ἐλάσεις Ἡρακλείων,
Καὶ φθάσεις ὑπὲρ Γάδειρα καὶ Θούλην ὑπερδράμῃς,
Καὶ καταδούπους τοὺς δεινοὺς καὶ καταράκτας Νεί-[λου.
Ἐλεύσῃ δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κεκαυμένην ζώνην,
Καὶ περὶ θάλασσαν νεκρὰν εἰ βούλει ναυστολήσεις,
Καὶ πάντα δράσας εὐτυχῶς σὺν νίκαις ἀναδραμεῖς·
Θεὸν γὰρ ἔχεις συνεργόν, καὶ τίς ἀντάροιτό σοι;
B Σώζου μοι, σκῆπτρον Κομνηνῶν, σώζου, σεμνὴ πορ-[φύρα,
Ἥτις ἐγέννησας ἡμῖν σωτῆρας τηλικούτους·
Ἐξ Ἀλεξίου μὲν τοῦ πρὶν τοῦ παγκρατοῦς ἐκείνου
Τοῦτον τὸν χαριτώνυμον δεσπότην Ἰωάννην,
Τὸν ἀληθῶς ἐκδικητὴν τοῦ χριστωνύμου κλήρου,
Τὸν ἀληθῶς ὀλοθρευτὴν τῶν ἀλλοφύλων φύλων·
Ἐκ τούτου δὲ τὴν ἱερὰν πορφυρανθῆ τετράδα
Τὰ τοῦ πατρὸς μιμήματα, τὰς ἐναργεῖς εἰκόνας,
Δι' ἧς ἐγὼ τὴν τετρακτὺν καὶ προσκυνῶ καὶ σέβω
Καὶ σοὶ τοὺς Πυθαγορικοὺς οὐχὶ πρεσβεύων νόμους.
Χαῖρε, πορφυρογέννητε σεβαστοκράτορ τρίτε,
Οὐχ ἐν ὑφέσει τῆς τιμῆς, ἀλλὰ τῆς ἡλικίας,
Ἀλκίμου σκύμνε λέοντος, στρουθὲ χρυσοῦ ταῶνος,
Ὑψιπετοῦς ἱέρακος αἰθεροδρόμον τέκνον.
C Ἀπὸ στρατάρχου στρατηγέ, γενναῖε στρατιῶτα,
Τῶν πατρικῶν εἰκόνισμα καὶ τρόπων καὶ χαρίτων,
Καὶ τοῦ στεῤῥοῦ βραχίονος καὶ τῆς ἁδρᾶς παλάμης·
Ἔδειξας τίνος φύτευμα καὶ ῥίζωμα τυγχάνεις,

simam. Hujus auxilio flumina per hiemem inaccessa trajicis, et cum copiis numero inferioribus myriades superas, peditibus quasi equitibus utendo, et cibo repletos ad sobrietatem traducens.

Quantum, o rex, armaturam tuam adoro qua undiquaque amictus sexcentis terræ incolis salutem contulisti. Enixe cassidem, thoracem, zonam adoro; jaculum aureum, ensem exosculor; sagittas, arcum, equum Arabicum qui te portavit, veneror et quidquid in ipsa usque ad ungulam amo. His enim armis salutem debeo, Persas vinco, hostes in fugam do, alienigenas supero. Quot regiones, custos urbis, emensus es, quot loca ardua, aspera, prærupta; quot terras celsas, præpetes, arboribus consitas! Quantas, eheu, ærumnas, quantos labores pertulisti, dum nos fideles prosperam et laboribus exemptam vitam agimus. Tu focum auro splendentem, nitentem linquis cum luxu et deliciis quæ regem sequuntur; tu armatus equo insidens sub Jove frigido pernoctas, solis radiis lacessitus, aqua carens, et hæc omnia pro nobis servis pateris. Recipe, Byzantium, recipe, nova Roma, hasce coronas modo plexas; quibus imperator generosus te coronavit; ipse quidem manus spinarum aculeis cruentatas retulit; tu contra e candidis plexisti rosis quas in Cæsaris hortis illa legit, et ornata ac splendida sicut nympha adolescens, formosa. Huic tu redde preces et grates. Quod enim aliud grati animi signum ipsi offeres?

O cursum splendidum maximi regis! quantum viæ emensus, quousque exspatiatus es! ubi locorum Romanum vexillum fixisti? Tu forte ad Herculis columnas progredieris; tu Gades et Thulen transcendes, et ipsa catadupa et Nili cataractas. Quin et ad D *zonam torridam usque vades et mare Mortuum circumnavigabis; post quæ omnia victor ad tuos reverteris; namque Deum auxiliatorem habes: quis tibi adversetur? Serva mihi sceptrum Comnenorum, serva tu quæ peperisti nobis magnanimos sospitatores; ab Alexio quidem olim potentissimo, clementem dominum Joannem, vindicem cleri Christifidelis, alienigenarum acrem inimicum. Sequitur sancta purpurata quaternio, patris lineamenta producens, proles parenti simillima, quam humi prostratus revereor; sicut te quoque licet Pythagoricas non honorans leges: salve tu, porphyrogenite, Augustus tertius, non per humilitatem honoris, sed ætatis, catulus leonis robusti, pullus pavonis aurei, filius falconis altivolantis, miles nobilis ac ducis legatus; moribus*

Ἐκ μόνης ἐμβοήσεως τὸ Περσικὸν φοβήσας
Καὶ πρὸς ἀσχήμονα τροπὴν καὶ πρὸς φυγὴν κινήσας.
Περίπτυξέ μοι, Βυζαντὶς, τὰ τιθηνήματά σου·
Ἄσπασον τοὺς τροφίμους σου, λοῦσαι τοὺς ἀριστεῖς [σου,
Οἳ διὰ σὲ τὴν τιθηνὸν καὶ τὴν μητέρα Ῥώμην,
Καὶ διὰ τὴν ἀπόῤῥητον πρὸς τὸν κρατοῦντα πίστιν
Καθῆκον ὅλους ἑαυτοὺς μέχρις αὐτοῦ θανάτου·
Καὶ μυριάδας κτείναντες τῆς ἀντιθέτου μοίρας,
Ἀντέστρεψάν σοι νικηταὶ μετὰ λαμπρῶν τροπαίων·
Ἄτρωτοι μὲν οἱ πλείονες, οἱ δὲ καὶ τραυματίαι·
Πλὴν οὐχὶ κατὰ τὴν γραφὴν θανάτου τραυματίαι,
Θεὸς ἐφρούρει γὰρ αὐτοὺς καὶ τύχη βασιλέως.
Ὦ κλάδος ἀγριέλαιος καλλιελαίου ῥίζης,
Καὶ δυστυχὲς νεόφυτον εὐτυχεστάτου δένδρου·
Ὁ μόνος ἄκανθα φανεὶς ἐν πολυδένδρῳ κήπῳ,
Καὶ μόνος ἀφρονέστατος ἐν συνετῷ τῷ γένει·
Ἀνάξιε τῆς κλήσεως, ἀνάξιε τοῦ γένους,
Τοῖς τρόποις ἀχαρίτωτε, κἂν χαριτωνυμίζῃς·
Πάλιν ἐμνήσθης τῶν κρεῶν, ἐμνήσθης τῶν λεβήτων,
Καὶ τῆς συντρόφου Περσικῆς ἐκείνης ἀκρασίας,
Καὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτομολεῖς ἀπολιπὼν τὸ γένος.
Εἰς τί σε μήτηρ ἔτικτε, τί σε πατὴρ ἐγέννα;
Καὶ σὲ τὸν κύκλον οὐρανοῦ μαρτύρομαι τὸν μέγαν,
Καὶ σὲ τὴν γῆν τὴν ἄοικον, καὶ σὲ τὴν οἰκουμένην,
Καὶ τὸν ἀέρα τὸν πολὺν, καὶ τὰ θαλάσσης βάθη,
Καὶ σὲ τὸ χρῆμα τοῦ πυρὸς, τὰ κοσμικὰ στοιχεῖα;
Ἠκούσθη πώποτε καιροῦ τοιοῦτος αὐτοκράτωρ
Ἔχων μὲν πάντα τὰ τερπνὰ πᾶσαν τρυφῆς εἰδέαν,
Ἁπάντων δὲ καταφρονῶν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων,
Λιμώττων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ, τοῖς ὄμβροις αἰθριάζων, C

A Καὶ τῆς χιόνος τῷ πυκνῷ καὶ τοῖς δειναῖς ἀνέμοις,
Καὶ στέγων πάντα ψυχικοῖς ἀδαμαντίνοις πόνοις;
Τί μὴ πρηστῆρσι φλέγομαι; τί μὴ θηρσὶ ῥιπτοῦμαι;
Τί μὴ χαλάζαις βάλλομαι; τί μὴ βυθῷ ποντοῦμαι;
Τί μὴ χανοῦσά με τῆς γῆς ἡ γένυς καταπίνῃ;
Ἐπείνασας, ὁ βασιλεὺς, ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ δούλου.
Ἐπείνησεν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐχορταζόμην·
Ἐρίγωσεν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐθερμαινόμην·
Αἴθριος ἦν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐστεγαζόμην·
Ὁ Κομνηνὸς ὁ κραταιὸς, ὁ τόσος ἐτληπάθει,
Ὁ δυστυχὴς δὲ Πρόδρομος καὶ ταπεινὸς ἐτρύφα.
Τίς τούτων μείζων ἀρετὴ γένοιτο βασιλέως;
Ἔμαθες, γραῖα Βαβυλὼν, τὰ πάθη τῆς Περσίδος,
Καὶ πόσα δέδρακεν αὐτὴν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης·
Καὶ συσταλεῖσα τὴν ψυχὴν καὶ φόβου πληρωθεῖσα
B Δορυφορεῖν οἰκετικῶς λατρεύειν ἐπαγγέλῃ·
Κάμπτεις αὐτῷ τὸν τράχηλον, ὁμολογεῖς δουλεύειν,
Καὶ φόρους κατατίθεσαι τῇ νεωτέρᾳ Ῥώμῃ·
Ὄντως τὸ σκέμμα γηρεᾶς τὸ βούλευμα φρονίμου,
Καὶ δούλευε καὶ λάτρευε μὴ πάθῃς τὰ Περσίδος.
Σοὶ δὲ τὸ Θεῖον, βασιλεῦ, δοίη μάκρους αἰῶνας
Ὡς τοὺς αἰῶνας οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἡλίου κύκλους.

Γ'. *Τοῦ αὐτοῦ εἰς γάμον βασιλικὸν παιὰν τοῖς δήμοις.*

Σκίρτα καὶ πάλιν, Βυζαντὶς, ἀγάλλου, Ῥώμη νέα,
Συγκάλει τὸ δημοτικὸν, κάλει τὴν γερουσίαν,
Εὐτρέπιζε βασιλικὴν καὶ πάλιν τὴν παστάδα,
Ἑόρταζε Κομνηνικὸν καὶ πάλιν νέον γάμον,
Καὶ τῷ σκηπτούχῳ βασιλεῖ τῷ καὶ νυμφοστολοῦντι
Παιάνιζε τοὺς πρέποντας ὑμνητηρίους λόγους.
Ποίαν σοι χάριν, βασιλεῦ, ἡ πόλις ἀντιδώσει,

ac gratiarum paternarum imago, brachii fortis ac pugni invicti hæres, qui cujus sis sanguinis, ostendisti: vocem tollendo exercitum Persarum in fugam vertisti fœdissimam. Amplectere sobolem tuam, Byzantium; suscipe alumnos tuos, bellatores tuos lavato, qui ob te, Romam nutricem et matrem, et propter fidem inconcussam erga gubernatorem se ad mortem usque sacrificarunt. Nam postquam multa factionis adversæ millia interfecissent, victores cum splendidis reversi sunt tropæis, non vulnerati quidem plerique, pars vulneribus icti non lethiferis. Deus enim et imperatoris fortuna eos custodiebat.

O stipes fecunda, oleo abundans; tu ramus infelix arboris felicissimi; tu solus spinæ speciem in pomario induisti; tu solus e genere sapientissimo sapientia cares; jam non es dignus nomine, genere; mores tui displicent licet gratioso eos nomine circumdes. Rursus carnis, rursus lebetum meministi, ac intemperiei qualis Persarum esse solet, et relicto patrio solo ad hostes aufugis. Ad quid igitur mater te peperit, pater generavit?

Te quoque magnum cœli polum obtestor, terram incultam habitatamque, ampla aeris spatia, maris profunda atque ignis elementa, vixitne quondam rex qui, omnibus diffluens deliciis, omnes pro civibus suis contempsit, pro vulgo esuriit, imbribus sponte expositus et nivibus, procellis, et qui omnibus ærumnis pectus forte opposuit? Cur non flammis consumor? cur non feris objicior? cur non procellarum turbine circumagor? cur non undarum abysso demergor? cur terra dehiscens non me devorat?

Rex pro me servo esuriit, ego autem saginabar; alsit rex, ego calore perfundebar; sub divo vixit rex, ego sub tectis. Comnenus fortis, vir tantus, ærumnis premebatur, Prodromus autem miser et humilis deliciis diffluebat. Quis horum virtutibus ornatior rege? Audisti, vetus Babylon, Persidos infortunia; non ignoras quæ Comnenus imperator mala ei intulerit. Jam D *mente prostratus et timoris plenus servitutem subis, collum curvas, te servum profiteris et novæ Romæ vectigalia pendis. Servi igitur et cole ne Persiæ fatum te perdat. Tibi autem, imperator, Deus multos donet annos sicut cœli sæcula et solis cyclos.*

III. — Ejusdem in nuptias regias pæan δήμοις (1).

Exsulta rursus, Byzantium; jubila, nova Roma; convoca concionem, appella senatum; rursus orna cubile regium!

Quas tandem tibi urbs gratias referet? Cui dotes tuas in præmium dispensabit? Foris quidem hostium tribus in servitutem redigis; domi nuptias panegyri-

(1) De hujus vocis sensu vide supra col. 1078.

Καὶ τίνι σου τῶν ἀγαθῶν εὐχαριστήσει πρῶτον;
Ἀποδημῶν δουλαγωγεῖς τὰ φῦλα τῶν βαρβάρων,
Ἐπιδημῶν νυμφοστολεῖς καὶ πανηγύρεις πλέκεις,
Χαρᾶς χαρὰν διάδοχον ἀεί ποτε βραβεύων.
Θεός σοι τὴν ἀνταμοιβὴν καὶ μόνος ἀντιδώσει.
Χαῖρέ μοι, νύμφη τηλαυγὴς καὶ βασιλικωτάτη,
Ἐκ τριγονίας φέρουσα τὸ πάνσεμνον τοῦ γένους,
Περιφανὴς κατὰ ψυχήν, περικαλλὴς τὸ σῶμα,
Ὡραῖε κλάδε καὶ καλὲ καλῆς καλλιελαίου.
Ὡς ἄριστον ἐν ἅπασιν ἡρμόσω τὸν νυμφίον,
Νέον, ὡραῖον, εὐγενῆ, γεννάδα στρατιώτην,
Χρηστὸν τὰ πάντα καὶ καλὸν καὶ κατερρυθμισμένον·
Ὡς χαίροιεν οἱ τοῦτόν σοι νενυμφαγωγηκότες·
Καὶ τὰ μὲν σὰ περιφανῆ τυγχάνουσι, νυμφίε·
Ὁ δὲ νυμφών, ἡ δὲ παστάς, ἡ δὲ νυμφαγωγία
Ἐδίσσευσέ σοι τὸ καλόν, ἐδιπλασίασέ σοι·
Αὐτῷ γὰρ τῷ Κομνηνικῷ συνεφηρμόσθης γένει,
Καὶ λαμπροτάτη κοινωνὸν ηὐτύχησας τοῦ βίου,
Τοῖς πᾶσιν ἀπαράμιλλον, πασῶν χαρίτων οἶκον
Τῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης·
Ἦ καὶ συγχαίροις ἐς μακρὸν ἕως ἐσχάτου γήρως.
Κόσμει καὶ σὺ τὴν ἑορτὴν τῶν πασταδοπηγίων,
Καὶ τὸν τῆς ἀδελφόπαιδος συντελετάρχει γάμον,
Ἄναξ ἐξ αὐτοκράτορος, φῶς ἐξ ἡλίου μέγα,
Τῶν μὲν λοιπῶν προφρυκτωρῶν, τῷ δὲ πατρὶ συλλάμπων·
Σὺ καὶ μιμοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ ζήλου τοὺς ἀγῶνας,
Καὶ τοὺς ἀτρύτους καὶ καλοὺς ὑπὲρ Αὐσόνων πόνους.
Καὶ σὺ συνεπιλάμπρυνε τοὺς ἐνεστῶτας γάμους,
Χρυσέα τρίπλοκε σειρὰ τῶν σεβαστοκρατόρων,
Ὁ βέλτιστος Ἀνδρόνικος, ἡ συνετὴ καρδία,
Ὁ θεῖος Ἰσαάκιος, τὸ τῶν ἡλίκων ἄνθος,
Καὶ Μανουὴλ ὁ θαυμαστός, ἡ ζηλωτὴ νεότης,
Ἀκτῖνες τρεῖς τοῦ κραταιοῦ Κομνηναυγοῦς δεσπότου.

A Καὶ τίς ἂν εἴη τελετὴ τῆς ἐνεστώσης μείζων,
Ἣ προεξάρχει βασιλεὺς τοιοῦτος τηλικοῦτος,
Λαμπρύνων τὸ διάδημα τῷ κάλλει τῶν τροπαίων,
Καὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι τὸ στέφος ἀντιστέφων;
Πάντως ἂν αὕτη γένοιτο τῶν ἑορτῶν ἡ πρώτη,
Καὶ πανηγύρεων πασῶν ἡ κορυφαιοτάτη·
Αὐξάνου, σκῆπτρον Κομνηνῶν, εὐρύνου, θεῖον γένος,
Γένος χρυσοῦν, ἡρωϊκόν, βασιλικὸν καὶ μέγα·
Καὶ τῶν γενῶν μιγνύμενον τοῖς ἐπιφανεστέροις
Ἐκ τέκνων τέκνα βλάστανε, παῖδας ἐκ παίδων γέννα,
Κοινοὺς προμάχους εὐσεβῶν, κοινοὺς προβόλους Ῥώμης,
Καὶ συμπλήρου πᾶσαν τὴν γῆν τοῖς τιθηνήμασί σου.

B
Δʹ. Τοῦ αὐτοῦ εἰς ἕτερον γάμον βασιλικὸν παιὰν τοῖς δήμοις.

Καὶ πάλιν μὲν ἐπιδημῶν ἡμῖν ἀπὸ τῆς μάχης
Ἄναξ πορφυροβλάστητε, σκηπτοῦχε, τροπαιοῦχε,
Γάμους ἐνύμφευσας λαμπροὺς καὶ βασιλικωτάτους·
Καὶ νῦν πρὸς μάχην ἐκδημῶν τὴν κατὰ τῆς Περσίδος
Γάμον νυμφεύεις θαυμαστόν, χρυσῆν παστάδα πλέκεις,
Παντοδαπὰς τὰς χάριτας βραβεύων τοῖς οἰκέταις.
Ὢ βασιλέως νικητοῦ, χαρίτων ἀμυθήτων!
Πάλιν ἀνάκτων ἑορτή, πάλιν ἀνάκτων γάμοι,
Καὶ πάλιν τούτοις δᾳδουχεῖ φαιδρῶς καὶ περιλάμπει
Ὁ τῶν Αὐσόνων ἥλιος, ὁ κοσμικὸς δᾳδοῦχος,
C Ὁ νικητής, ὁ Κομνηνός, δεσπότης Ἰωάννης,
Αἴγλας προπέμπων, ἀρετῶν αἴγλας ἀριστευμάτων,
Ποικίλας καὶ παντοδαπὰς χαρίτων φρυκτωρίας.
Μὴ δύνῃς, Ῥώμης ἥλιε, μὴ δύνῃς εἰς αἰῶνας.
Ὢ πόσοις τρόποις, βασιλεῦ, εὐεργετεῖς τὸν κόσμον,

sta celebras. Tu gaudium ex gaudio semper procedere facis. Deus solus mercedem tibi dabit. Salve, nympha splendida, regia, e triplici stirpe nata, quæ honoras genus tuum; excelsa quoad animam, egregia quoad corpus; tu ramus præclarus arboris oleo abundantis. Sponsum magnificum ordinasti, adolescentem, formosum, nobilem, generosum militem, ad omnia idoneum, eruditum in majorem modum, quo omnes admiratione perfusi sunt; certo res tuæ, sponse, egregie se habent: cubile, lectus nuptialis bina sunt: ipsi Comnenorum familiæ adscripta nobilissimum matrimonii consortem nacta es, omnium gratiarum plenam sine exemplo domum, si mentem, corpus ac fortunam spectes, quibus omnibus ad extremam usque ætatem perfruaris!

Exorna tu quoque festum nuptiale et neptis nuptias celebra, rex prognate stirpe regia, lumen e sole magnum, cætera præsignans lumina, et una cum patre lucens. Hujus tu virtutes, hujus imitare certamina et indomitos et præclaros pro Ausonibus labores. Porro nuptiarum proxime futurarum splendorem auge, catena triplex Augustorum, optimus quidem Andronicus clari ingenii; divinus Isaacius, flos juventutis, et Manuel, vir mirabilis, florenti ætate, tres radii augustæ Comnenorum familiæ.

Quæ cæremonia solemnior quam ea quam imperator augustus initiatur diadematis pulchritudini tropæorum addens splendorem, fortiter factis coronam sibi ita præripiens?

Hic inter dies festos primus luceat. Magnifica sceptrum domus Comnenæ, amplifica familiam divinam, genus aureum, heroicum, regale, omnium primum; e generum associatorum connubio sinu producas ex prole sobolem, ex filiis filios, omnes piorum tutores, D *communes Romæ propugnatores, et omnem terram prole tua reple.*

IV. Ejusdem in alteras nuptias pæan τοῖς δήμοις.

Ex prælio ad nos reversus, imperator porphyrogenite, sceptritenens, victor, nuptias splendidas et vere regales celebrasti; nunc vero Persis bellum inferens nuptias facis egregias, aureum cubile construens, et servos liberalitatis tuæ muneribus ornans. O infinitam imperatoris victoris gratiam! Rursus festum regale, iterum regales nuptiæ, rursus Ausonum sol facem lætam præfert ac prælucet, sol nempe mundi lucifer, Joannes Comnenus dominus ac victor, virtutis splendore lucens et gratias innumeras distribuens.

Ne occidas, Romæ sol, ne intereas in sæcula. Quot

Καὶ πόσοις τοῖς δωρήμασι πλουτίζεις τοὺς οἰκέτας·
Νικᾷς, ζωγρεῖς, τροπαιουχεῖς, σκυλεύεις, ἀριστεύεις,
Δουλαγωγεῖς τὸ Περσικὸν, τὸν Σκύθην ὑποκλίνεις,
Πάρθου καὶ Σύρου τράχηλον ἡμῖν ὑποζευγνύεις,
Καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐθνικὴν ποικίλην πανστομίαν·
Γαμοστολεῖς, νυμφαγωγεῖς τῶν τέκνων σου τοῖς [τέκνοις,
Πολυειδεῖς τὰς χάριτας τῇ πόλει σου πορίζεις.
Πάλιν συνῆλθον εἰς ταυτὸν ἄμφω τὰ θεῖα γένη,
Τὸ Κομνηνῶν καὶ τὸ Δουκῶν εἰς γάμου κοινωνίαν·
Πάλιν συνεδενδρώθησαν εἰς μίαν συμφυΐαν
Κλάδος ὡραῖος Κομνηνῶν κλάδῳ Δουκῶν ὡραίῳ,
Ἄμφω καλοὶ καὶ θαυμαστοὶ καὶ θαλεροὶ καὶ νέοι,
Καὶ θάλλοντες ἀρεϊκὸν καὶ συνανθηφοροῦντες.

Χαῖρέ μοι, νύμφη τηλαυγὴς, νύμφη νυμφῶν ἀρίστη,
Βασιλικὴ κατὰ ψυχὴν, βασιλικὴ τὸ σῶμα·
Ὡς ἄξιον ἐφ' ἅπασιν ἐφεῦρες τὸν νυμφίον,
Καλὴ καλὸν, σεμνὴ σεμνὸν, ὡραία τὸν ὡραῖον,
Ἐμπρέποντα τοῖς ἥλιξι, τὸ θαῦμα τῶν ἡλίκων,
Τρισευγενὴς τὸν εὐγενῆ, τὸν νέον ἡ νεᾶνις.
Καὶ τίς ἂν ἄλλη γένοιτο γάμου τοιαύτη χάρις;
Οὐκ ἔπρεπέ σε, θαυμαστὲ καὶ κάλλιστε νυμφίε,
Τοσοῦτον κάλλος φέροντα καὶ τόσην εὐκοσμίαν.
Μὴ συναφθῆναι γαμικῶς τῇ γυναικῶν καλλίστῃ;
Ὅθεν εὐτύχησας αὐτὴν ὡς οὔ τις ἄλλος ἄλλην
Καὶ συνεμπρέπεις θαυμαστῶς τῇ ταύτης συναφείᾳ,
Ὡς περὶ πλάτανον κισσὸς καὶ περὶ δάφνην κλῆμα
Περὶ πορφύραν μάργαρος, καὶ περὶ . . .
Καὶ περὶ κῆπον ἀηδὼν, καὶ φῶς περὶ λυχνίαν
Χαῖρε, λαμπρότατε φωστὴρ τῆς ὅλης περιγείου,
Δέσποτα χαριτώνυμε, λαμπρὲ τροπαιοφόρε.
Χαῖρε καὶ χώρει κατ' ἐχθρῶν καὶ πάλιν τῶν ἑῴων,

A Καὶ τούτους πάλιν καθελὼν, καὶ πάλιν ταπεινώσας,
Καὶ πάλιν ἐργασάμενος τῷ κράτει σου τριδούλους,
Εἴσελθε χαίρων πρὸς ἡμᾶς μετὰ λαμπρῶν τροπαίων·
Καὶ πάλιν νυμφοστόλησον λαμπροὺς ἑτέρους γά- [μους
Τῶν δισεγγόνων τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἐκείνων τέκνοις
Μέχρι δεκάτης γενεᾶς καὶ πέντε καὶ δεκάτης,
Καὶ ζῆθι μέχρι σύμπαντος τοῦ δρόμου τῶν αἰώνων.

Ε'. — *Τοῦ αὐτοῦ τῷ μεγαλονίκῳ αὐτοκράτορι κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ.*

Πολλοὶ τῶν λατρευόντων σοι, τῆς ὅλης αὐτοκράτορ,
Ἐκώφευσάν με πρὸ καιροῦ χρησταῖς ἐπαγγελίαις,
Ἄλλοθεν ἄλλος ὑπαντῶν καὶ προσπλεκόμενός μοι
Καὶ συγκροτῶν καὶ συσκιρτῶν καὶ χαίρειν με [προτρέπων.
B Ὁ μὲν βοῶν, Ηὐμάρισεν ἡ τύχη σου τὸν βίον,
Μὴ τοῦ λοιποῦ σχετλίαζε, μὴ τοῦ λοιποῦ δυσθύμει,
Πλὴν εὐτυχῶν, εὐδαιμονῶν, μέμνησο καὶ τῶν φίλων.
Ὁ δὲ τῷ κράτει σου μακροὺς εὐχόμενος τοὺς χρόνους
Ὡς οὐχὶ μόνον κραταιῷ πρὸς μάχας καὶ πολέμους·
Ἄλλος ἑτέρωθεν βοῶν μετὰ χαρᾶς ἠλίκης,
Ὡς ἀληθεύει τὸ κοινὸν, μὴ τρέχε τύχην ἔχων,
Καὶ σὺ μὴ τρέχων, Πρόδρομε, τὴν σὴν ἐφεῦρες τύχην·
Ἄλλος λαλῶν, Ἑτοίμαζε φάτνας ἱπποστασίας,
Κεφαλαρὰ καὶ χαλινοὺς ἀργυροχρυσηλάτους,
Καὶ δούλους ὤνησαι πολλοὺς καὶ κτῆσαι δορυφόρους,
Ἀπόθου δὲ τὰ πτωχικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν,
Καὶ τοὺς ῥυπῶντας καὶ σαθροὺς καὶ πολυτρήτους πέ- [πλους,
C Καὶ συνελὼν ἀπόξυσαι τὸ γῆρας ὥσπερ ὄφις,
Καὶ νέαν ἔνδυσαι δορὰν, καὶ νέα κτῆσαι μέλη·
Θεοῦ γὰρ εὐδοκήσαντος καὶ τῆς αὐτὸν τεκούσης,

modis, imperator, mundo bene facis! quot muneribus ac donis servos tuos ditas! Vincis, captivos ducis, tropæa portas, hostes spolias, principatum tenes, in servitutem vindicas Persam, Scytham; Parthi ac Syri collum subjugas, atque ita quantum ad cæteros populos. Nuptias paras, sponsalia ministras nepotibus tuis, civium tuorum commodis studes. Rursus Comnenorum ac Ducarum familiæ connubiorum nexu se junxere; iterum pulcher Comnenorum ramus Ducarum præclaræ stirpi adunatur; ecce egregia forma, matura ætas flores eximios germinabunt.

Salveto, sponsa candida inter omnes; regina tam anima quam corpore, plane digna quæ talem invenires sponsum, pulchra pulchrum, veneranda venerandum, inter sodales excellentem, inter æqual, admirandum; ter generosa generosum, adolescentula adolescentem. O fortunam bene meritam! Non enim decebat, sponse egregie, excellentissime, te matrimonio non jungi cum feminarum pulcherrima! Tibi illa felicitas præ omnibus obvenire debebat, ut eam ipsam uxorem duceres, ut ei potissimum jungereris, ut platano jungitur hedera, ut lauro vitis, ut purpura conchæ, ut ... ut luscinia hortum sequitur, lux in candelabro lucet! Salve, domine generose, totius orbis lucifer, victor clarissime! salve, et contra hostes orientales milites tuos ducito; quibus prælio superatis inque *servitutem redactis ad tuos revertaris tropæorum gloriosorum portator; novas dehinc astrues nuptias nepotibus tuis et abnepotibus, ad decimam usque, imo decimam quintam generationem, et ad extremum usque vitæ curriculum vivas*

V. Ejusdem carmen ad Ioannem Comnenum, dominum Augustum ac victorem.

Multi quidem ex iis qui te venerantur, imperator orbis terrarum, inopportunis declamationibus silentium mihi imposuerunt. Undique enim ad plausum, ad gaudia me incitant his verbis: Fortuna vitam D *tuam beavit; mitte querelas, ne desperes, amicorum tamen, fortunatus cum sis, memor esto. Alius multos annos in votis ponit tibi utpote viro non manu tantum inque præliis forti: alius læte ac veraciter clamat: Fortunam ne tentes, fortunatus; tu quoque, Prodrome, fortunam sine sudore obtigisti; alius: Tu præsepia, stabula, phaleras, frena aurea, argentea para; servos coeme et satellites multos compara; omnia vero quæ paupertatem ac philosophiam olent, vestimenta sordida, lacera depone; senectutem, serpentis instar, exue, pellemque novam indue cum renovatis membris. Deo namque auspice et Deipara auxiliatrice rursus divinus imperator, magnus monarcha sacram ad purpuram natus, miraculum sublunare, victoriarum perpes auctor, versibus tuis recentibus aurem præbuit,*

Πάλιν ὁ θεῖος βασιλεὺς ὁ μέγας μονοκράτωρ,
Ὁ χαριτώνυμος βλαστὸς τῆς ἱερᾶς πορφύρας,
Τὸ θαῦμα τοῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, ἡ βρύσις τῶν τροπαίων,
Ἔδωκεν οὖς τοῖς στίχοις σου τοῖς νέοις καὶ προσφάτοις·
Ὑπέσχε τούτοις τὴν ψυχὴν, ὑπήκουσεν ἀσμένως,
Ἠγάπησεν, ἐπῄνεσε τῶν στίχων τὸν ἐργάτην,
Ὤκτειρεν ὡς πενόμενον, ὑπέσχετο πλουτῆσαι,
Πόρους πορῆσαί σοι ζωῆς μεγάλους καὶ πλουσίους,
Καὶ ῥύσασθαί σε τῆς πικρᾶς καὶ χαλεπῆς πενίας.
Ταύτας ἀκούσας, βασιλεῦ, τὰς μακαρίους φήμας,
Ἐξηγαθύνθην τὴν ψυχὴν, ηὐφράνθην τὴν καρδίαν·
Καὶ πρῶτα μὲν ηὐξάμην σοι κύκλα μακρῶν αἰώνων,
Ὅτι τοσούτους καρτερῶν ὑπὲρ Αὐσόνων κόπους,
Καὶ πάσχων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καὶ τληπαθῶν μυρία,
Καὶ συμμετρίζων τὴν ψυχὴν μερίμναις ἀμυθήτοις,
Πῶς ἂν τοὺς γαύρους ἅπαντας αὐχένας τῶν βαρβάρων
Τῇ ζεύγλῃ τῆς Ῥωμαϊκῆς καθυποστρώσῃς τύχης,
Καὶ πᾶσαν γῆν ἀλλόφυλον ἄρδην αἰχμαλωτίσῃς,
Καὶ τοὺς προλοίπους τῶν ἐθνῶν καταδουλαγωγήσῃς·
Καὶ μηδεμίαν ἀπ' αὐτῶν ἀνακωχὴν λαμβάνων,
Ὅμως ὑπέχῃς ἀκοὴν καὶ τοῖς σαθροῖς μου λόγοις,
Καὶ φιλανθρώπως ἀπαντᾷς τοῖς φληναφήμασί μου,
Καὶ τὴν τοσαύτην ἀκοὴν καὶ βασιλικωτάτην
Στίχοις μικροῖς καὶ πενιχροῖς χριστομιμήτως κλίνεις·
Ὦ πέλαγος βασιλικῆς ἄκρας φιλανθρωπίας·
Τάχα καὶ πλάτος ἐκνικᾷς τῶν θαλασσῶν καὶ βάθος,
Καὶ πάντα τὸν ὠκεανὸν τὸν μέγαν ὑπερβαίνεις.
Πρῶτα μὲν οὖν, ὡς ἔφαμεν, ηὐξάμην σου τῷ κράτει,
Εἶτα τῷ πλήθει τῆς χαρᾶς ἐκείνης τῆς ἀῤῥήτου
Ὥσπερ εἰς ἔκστασιν πεσὼν καὶ καρωθεὶς τὰς φρένας·
Καὶ γὰρ μέγεθος τῆς χαρᾶς καθάπερ δὴ καὶ λύπης
Ἄμφω πεφύκασι τοῦ νοῦ τὸ καθεστὼς ἐκτρέπειν,
D Καὶ συνθολοῦσι τῆς ψυχῆς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις.
Ἔχειν ἐδόκουν ἐν χεροῖν τὰ κατεπηγγελμένα,
Πεζὸς ἀνύων τὴν ὁδὸν ἱππεύειν προσεδόκουν·
Τάχα γὰρ ἵππους ταχυνοὺς ηὐτύχουν τοὺς ἀνέμους
Τῶν ἵππων τῶν Ἀραβικῶν πολλῷ ποδωκεστέρους·
Χαλκοῦ στατῆρος ἀπορῶν τούτου τοῦ φαυλοτάτου
Μνᾶς ὅλας ὑπελάμβανον ἐπευτυχεῖν χρυσίου,
Δούλους ἐκάλουν προελθεῖν ὥσπερ ἠγορασμένους·
Καὶ τούτῳ μὲν ἐπέτρεπον τῶν ἵππων τὴν φροντίδα,
Ἐκείνῳ δὲ τὰ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς οἰνοχοΐας,
Ἄλλῳ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν σηρικῶν ἀμφίων,
Ὧν ἡ βελτίστη δόκησις ὥσπερ ἐξύφανέ μοι·
Ἐπέστησα καὶ πυλωρὸν τῇ θύρᾳ τῆς εἰσόδου·
Εἴπω τὰ πάντα συνελὼν, μιᾶς ἐκ μόνης ὥρας
Πανευτυχὴς ὁ δυστυχὴς ὑπόπτευσα τυγχάνειν·
B Ὦ θαυμαστῆς ἐκστάσεως, ὦ ζηλωτῆς μανίας,
Καὶ μάκαρος ὀνείρατος ἐξ οὗ κατεπλουτίσθην!
Ἐπεὶ δ' εἰς ὕπνον ἐνεχθεὶς μόλις ποτὲ τοῦ χρόνου,
Καὶ γρηγορήσας ἔπειτα τῆς μέθης ἀπηλλάγην,
Καὶ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς καὶ τῆς πολλῆς μανίας,
Καὶ πάλιν κατενόησα τὴν ἐμαυτοῦ πενίαν,
Καὶ πάλιν ἔγνων ἐμαυτὸν ἄθλιον ὡς τὸ πρῶτον,
Οὐκ ἔχων τὴν ὑπόθεσιν ταύτην κατανοῆσαι,
Οὐδ' ἀκριβώσασθαι καλῶς τὰ τῶν εὐαγγελίων,
Προσέρχομαί σου τολμηρῶς τῷ πανενθέῳ κράτει,
Καὶ δουλικῶς σοι προσκυνῶ, παρακαλῶ σὺν φόβῳ,
Ὡς ἂν μου λύσῃς ἀληθῶς τὰ τῆς ἀμφιβολίας,
Καὶ παραστήσῃς ἐναργῶς τοὺς τῶν εἰπόντων λόγους·
C Ἆρα γὰρ ἐξηπάτων με, καὶ παίζοντες ἐλάλουν,
Καὶ ψεῦδος ἦσαν ἅπαντα τὰ τῆς ἐπαγγελίας;
Ἢ πρὸς ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐχώρει τὰ τοῦ λόγου,
Καί σου Θεὸς ἐνίκησε τὴν ἱερὰν καρδίαν
Εἰς οἶκτον, εἰς ἀντίληψιν ἀνθρώπου τληπαθοῦντος
Μόνῳ θαῤῥοῦντος τῷ Θεῷ καὶ τῷ σεπτῷ σου κράτει;
Θέλεις προλάβω, βασιλεῦ, τὴν σὴν ἀπολογίαν;

animum attendit, obtemperavit, poetamque ob carmen laudans ubi pauperem esse audivisset, in meliori conditione se te positurum pollicitus est.

Læto hoc allato nuntio animus mihi additus est et cor lætificatum. Et ab initio quidem multos tibi annos precatus sum, quod post tantos pro Ausonibus validis exantlatos labores, sexcentas pro civibus tuis nunc quoque ærumnas pateris magno animo ac semper sollicitus quomodo dura barbarorum colla fortunæ Romanæ jugo submittere totumque orbem exterum in servitutem redigere, et exteras gentes tuæ ditionis facere possis, ita quidem ut nullis admissis induciis nihilominus exiguis meis sermonibus aurem præbeas et clementer nugis meis indulgeas, regias tuas aures exiguis meis versibus ut verus Christianus præbeas. O mare immensum humanitatis imperatoriæ! Jam marium profunda superas et ingentem Oceanum trajicis.

Primum igitur, ut diximus, pro regno tuo vota fecimus; tunc præ illius ineffabilis gaudii magnitudine tantum non mentis compotes esse desiimus. Majus enim gaudium, sicut nimia tristitia animum disturbat et mentem intelligendi facultate privat. In manibus tenere mihi videbar promissa. Quam pedibus ingressus eram viam, eam eques finire sperabam. Pro equis enim mihi venti erant, equis Arabicis multo velociores; et cum staterem æreum non haberem, minas substitui ut aurum obtinerem: servos quasi pecunia coemptos procedere jussi, et huic quidem equorum curam demandavi, illi mensæ et cellæ, alii vestium sericarum custodiam impertivi. D *O miram exstasin, o felicem dementiam! o felix somnium quod me divitem reddidit!*

Postquam autem post tempus aliquod e somno experrectus ebrietatem excussissem et cum ea dementiam quæ animum vexabat, et paupertatem pristinam et miseriam recognossem, inter spem et metum dubius, ad fortitudinem tuam confugio, et, ut servum decet, ante pedes tuos provolutus, cum tremore te invoco ut e discrimine rerum quo premor me liberes et ea quæ alii dixerunt mihi ante oculos ponas. Numquid me deceperunt? num per jocum mendaciaque falsave promissa mihi illuserunt? num Deus cor tuum purum subegit ad misericordiam et

Εἴτε ψευδὴς ἐτύγχανεν, εἴτ' ἀληθὴς ὁ λόγος,
Σὺ δός μοι χεῖρα βοηθὸν, ἀξίωσον ἐλέους·
Καί σοι Θεὸς χαρίσαιτο μακραίωνα τὸν χρόνον,
Καὶ τρόπαια λαμπρότερα καὶ νίκας ἐπὶ νίκαις,
Καὶ πάσης τῆς ὑφ' ἥλιον βραβεύσαι σοι τὸ κράτος
Ἐξ Αἰθιόπων δυτικῶν ἄχρι τῶν ἑῴων,
Ἀπὸ κλιμάτων δυτικῶν ἄχρι τῶν εὐρωπαίων,
Καὶ τῆς γῆς ἀσιάτιδος τερμάτων τῶν ἐσχάτων.

ϛ'. — *Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἐξερχομένῳ κατὰ Περσῶν τὸ δέκατον.*

Βάρβαροι, σκυθρωπάσατε, γηθήσατε, Ῥωμαῖοι,
Τέκνα Περσῶν, οἰμώξατε, τέκνα πιστῶν κροτοῦμεν·
Ἄγαρ υἱοὶ, θρηνήσατε, Ῥώμης υἱοὶ χαρῶμεν·
Καὶ πάλιν γὰρ ὁ κραταιὸς Αὐσόνων πολιοῦχος,
Τὸ τῆς πορφύρας ἄγαλμα, τὸ κάλλος τῶν ἀνάκτων,
Ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν στρατεύων σωτηρίας,
Καὶ πάλιν ὁπλιταγωγεῖ καὶ φάλαγγας ἀρτύει,
Καὶ πάλιν σπεύδει καθελεῖν τὸ φρόνημα τοῦ Πέρσου
Καὶ τὴν ὀφρὺν καταβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ἀλαζόνα,
Καὶ τὴν ἑῴαν ἅπασαν καθυποτάξαι λύκοις·
Ὦ μέγα κύων λυσσητὴρ, θὴρ αἱμοβόρε Πέρσα,
Χειμερινὴν σοι περισσὴν ἀνέτειλεν ἀκτῖνα
Ὁ τῶν Αὐσόνων ἥλιος, ὁ κοσμικὸς δᾳδοῦχος·
Καὶ ταύτην οὐχ ὑπήνεγκας οὐδ' ἔστερξας οὐδ' ἔτλης
Οὐδ' ἀντιβλέψαι πρὸς αὐτὴν οὐδ' ὅλως ἠδυνήθης·
Καὶ νῦν προσβάλλει θερινὸς ὅλος πυρσὸς φλογώδης·
Καὶ πῶς ἐνέγκῃς, δείλαιε, τὴν τόσην λαμπηδόνα;
Πῶς δ' οὐκ εὐθὺς ἐκπηρωθεὶς μικρὸν ἀντιβλεπτήσας,
Καὶ ξηρανθεὶς ὡσεὶ πηλὸς τῷ περιττῷ τῆς αἴγλης;
Καὶ πῶς βαστάσῃς, ἄθλιε, τὴν τόσην φρυκτωρίαν;
Ἑτοίμαζε βαρβαρικὸν πάλιν σου τὸν αὐχένα
Τῇ σπάθῃ τῇ Κομνηνικῇ δεινὸν ἠκονημένῃ·

opitulationem erga hominem miserum qui in solo Deo inque virtute tua unicam fiduciam ponit? Visne, imperator, ut te solemniter defendam? Sive verus sive fallax fuerit sermo, manum auxiliatricem præbe, misereri dignare; et Deus diuturnam tibi annuat vitam, tropæa etiam splendidiora et victorias super victorias; tibi totius orbis gubernium concedat inde ab Æthiopibus Occidentis usque ad Europæos et usque ad extremos Asiæ terminos.

VI. — Ejusdem carmen ad imperatorem cum decimum adversus Persas moveret.

Lugete, barbari, exsultate, Romani; Persarum filii, gemite, nos fidelium liberi applaudamus. Filii Agar, lamentamini, nos Romani gaudeamus; rursus fortis Italicarum urbium præses, purpuræ decus, regum pulchritudo pro nobis nostraque salute belligeratur, arma et cohortes movet; rursus Persæ superbiam dejicere conatur; jam totum Orientem lupis subjicere festinat. O canis, o animal rabiosum. Persa sanguivore: Italiæ sol radium tibi brumalem misit, sol qui mundum illustrat; tu autem istum radium oculis intueri, considerare non valuisti; nunc autem maxime lucem suam effundit. Quomodo autem tu, homo debilis, tantum splendorem ferre potis eris? quomodo, paulum intuitus non cæcu-

A Εὐτρέπιζε τὰ νῶτά σου τοῖς βέλεσι καὶ πάλιν
Εὐτρέπιζε τὰ τέκνα σου καὶ τὰ σκυλάκιά σου
Πρὸς συντριβὴν καὶ δούλωσιν καὶ πρὸς αἰχμαλωσίαν·
Ἑτοίμαζε τὰς πόλεις σου καὶ τὰ σκηνώματά σου
Πρὸς ἅλωσιν καὶ πόρθησιν καὶ σκήνωμα Ῥωμαίων·
Ὁ γὰρ Θεὸς ἐξήγειρε τὸν Κομνηνὸν καὶ πάλιν
Εἰς διεκδίκησιν πιστῶν καὶ λύμην τῆς Περσίδος.
Οὐκ εὐτυχῶς ὡς ἔοικε Μουχούμετ ἐγεννήθης,
Οὐδὲ φαιδρός τις ἥλιος ἐπέλαμψέ σοι τότε·
Οὐδέ τις ἀγαθοποιὸς ἀστὴρ ἐπηύγασέ σοι,
Ἀλλ' εἰς αὐτὰς τὰς χρονικὰς ἡμέρας ἐγεννήθης,
Καὶ μοῖρά τις ὀλέθριος ἐπηκολούθησέ σε.
Καὶ τούτου χάριν σκόλωπα τὸν Κομνηνὸν ἐδέξω,
Ὃς οὐκ ἀνύσει σοι μικρὸν τὸν βίον ἠρεμῆσαι,
B Πορθῶν σε καὶ σκυλεύων σε καὶ κτείνων καὶ ζωγρῶν σε·
Μέχρις ἐξολοθρεύσει σε καὶ μέχρις ἀφανίσει,
Καὶ πρὸς αὐτὸν καταβαλεῖ θανάτου τὸν πυθμένα.
Νῦν ἀποτίσεις, βάρβαρε, καὶ νῦν ἀνταποδώσεις
Ἐπὶ διπλῷ καὶ τετραπλῷ καὶ πολλαπλῷ τῷ μέτρῳ
Ἅπερ εἰργάσω τοῖς πιστοῖς, ἅπερ οἱ πρόγονοί σου·
Θεοκινήτῳ γὰρ ὁρμῇ καὶ θεορμήτῳ ῥύμῃ
Πάλιν στρατεύει κατὰ σοῦ, πάλιν στρατοπεδεύει
Ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης,
Πυκνὴν ἀσπίδα συγκινεῖ, πυκνὸν ἀρτύει δόρυ,
Ἵππον πολλὴν Ἀραβικὴν ὑγροσκελῆ συλλέγει
Κατὰ σκηπτὸν καὶ κεραυνὸν ἐγκαταρρήγνυταί σοι,
Καὶ τίς ἂν ὑποστήσεται τούτου τὴν ἐνδημίαν;
Πολλὰ πολλάκις εἰς Θεὸν, ὦ Πέρσα, παροινήσας,
C Καὶ πλεῖστα μακροθυμηθεὶς πολλάκις ὑπ' ἐκείνου,
Ἰδοὺ κεκίνηκας αὐτὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς σου,
Ὡς δυνατὸς καὶ κραιπαλῶν, κατὰ τὴν προφητείαν,

tias? quomodo non, ut argilla, nimio calore exsiccatus fueris? poterisne tantum splendorem perferre? Tende cervicem tuam barbaram gladio Comnenico acutissimo; dorsum rursus sagittis offerto. Filios tuos ac catulos ad humiliationem, servitutem et captivitatem præpara. Oppida tua tentoriaque scito captum et combustum iri et Romanorum fore. Deus enim Comnenum resuscitavit, fideles suos ac flagitia Persarum ulturus. Non tu forte Mahumet natus es; illo quidem tempore sol propitius non tibi arrisit;
D *sidus benevolum non tibi illuxit. Ideo Comnenum sicut crucem recepisti, quippe qui tibi quieto esse non permittet, igne, ferro, omnibus denique armis te vexando, donec te enecatum ad mortis ipsius portum dejecerit. Nunc, barbare, dupliciter, imo in infinitum expias quæ fidelibus mala majorum tuorum exemplum secutus intulisti. Divino enim impulsu denuo contra te militat et castra metatur victor Joannes; multos clypeatos, multos jaculatores, magnum equitatum origine Arabica velocissimum collegit, et ceu fulgur in te ruit; quis autem ejus impetum feret? Sæpe sæpius in Deum Persa insolenter se gessit et tamen ille pro sua bonitate ei indulsit: ecce contra caput tuum proprium eum excitasti, qui potens est et vel delirans, secundum prophetiam, iræ suæ*

A
Τὸν τῆς ὀργῆς τῆς ἑαυτοῦ κεράσαι σοι τρυγίαν,
Καὶ τῶν βελῶν τὰς ἀκωκὰς τῷ λύθρῳ σου μεθύσαι,
Ἀπὸ δὲ τῶν κρεάτων σου τὴν μάχαιραν κορέσαι,
Τοῦ χριστωνύμου δὲ λαοῦ τὸ κέρας ἀνυψῶσαι
Διὰ χειρὸς τοῦ Κομνηνοῦ κρατίστου βασιλέως.
Ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ, θεῖε φωστὴρ Αὐσόνων,
Τὸ μέγιστον εὐτύχημα τῆς νεωτέρας Ῥώμης·
Καὶ σύμπαν ἔθνος σῷ κράτει προσκυνείτω
Ἡ Βαβυλὼν ἡ παλαιὰ σῷ σκήπτρῳ λατρευέτω
Ὁ τῆς Αἰγύπτου τράχηλος πιπτέτω πρὸ ποδῶν σου·
Τὰ τέρματα τῆς Ἰνδικῆς σοι φόρους κομιζέτω.
Πέζευε πάντας ποταμούς, πάσας ἠπείρους πλέε·
Ἐκείνους μὲν ἀπογαιῶν βαρβαρικοῖς ὀστέοις,
Ἐκείνας δ' ἀποθαλασσῶν τοῖς αἵμασι τοῖς τούτων,
Καὶ πάσης γῆς κυρίευε καὶ νήσου καὶ θαλάσσης.
Ἄκουσον, γίγαν οὐρανέ, πρόσχες μοι, γῆ παμμήτωρ,
Καὶ τῶν ἀστέρων ἄνακτες, ἥλιε καὶ σελήνη·
Ὑμᾶς γὰρ μάρτυρας καλῶ τῶν εἰς ἐμὲ πραγμάτων.
Δίκαιον τοῦτο δίκαιον, ἔχει δικαίου φύσιν
Ἅπαντας μὲν εὐεργετεῖν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην,
Καὶ σπείρειν καὶ κατὰ πετρῶν τὴν ἐλεημοσύνην,
Καὶ διαθρύπτειν καὶ πτηνοῖς καὶ κύμασι τὸν ἄρτον,
Ἐπέχειν δὲ τὸν ἔλεον τῷ δυστυχεῖ Προδρόμῳ·
Ὅστις θαρρεῖ μετὰ Θεὸν τῇ τούτου βασιλείᾳ,
Καὶ ταύτῃ μόνον ἐξαρτᾷ τοῦ βίου τὰς ἀγκύρας.
Τί τοῦτο δρᾷς μυριάθλε, μυριονικηφόρε, τροπαιοῦχε;
Στρατεύεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάλιν τῶν ἑῴων,
Θήγεις αὐτὸς τὴν μάχαιραν, ἐξακονᾷς τὸ δόρυ·
Τοῦ δὲ Προδρόμου τὸν ἐχθρὸν τὴν μιαρὰν πενίαν,
Προδρόμου τοῦ κηρύσσοντος τὰ στρατηγήματά σου
Ἐᾷς ἀκαταγώνιστον ἔνδον τῆς πολιτείας;
Μὴ τοῦτο δράσῃς, βασιλεῦ, μὴ πρὸς τῶν σῶν τροπαίων·
Ἀλλὰ τὸν ἐσώτερον ἐχθρὸν ἐξαφανίσας,
Οὕτω μοι χώρει πεποιθὼς κατὰ τῶν ἐξωτέρων.
Ἄναξ ἀνάκτων ὕψιστε, καὶ κύριε κυρίων,
Καὶ βασιλέων βασιλεῦ, καὶ δυναστῶν δυνάστα,
Φρούρει τὸν πορφυρόβλαστον δεσπότην Ἰωάννην,
Τὸν αὐτοκράτορα τῆς γῆς, ὁ μέγας αὐτοκράτωρ·
Συμφρούρει δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ πορφυρανθήτους παῖδας,
Καὶ πάντα τούτῳ δάμαζε βαρβαρικὸν αὐχένα,
Λιταῖς τῆς κυησάσης σε μητροπαρθένου Κόρης,
Ἣν ἔχει καὶ συστράτηγον καὶ σύμμαχον μεγάλην,
B
Καὶ ταγματάρχην δεξιὰν κατὰ τῶν πολεμίων,
Καὶ δὸς αὐτῷ καὶ ψυχικὴν ἐν τέλει σωτηρίαν.

Ζ'. — Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν (1) *τῷ πορφυρογεννήτῳ κυρῷ Μανουὴλ καὶ σεβαστοκράτορι.*

Οὐκ ἔστιν οὐδὲ γέγονεν ἄλλος αὐτοκρατόρων
Καθάπερ σύ, μεγαλουργὲ Ῥωμαίων πολιοῦχε,
Φιλευσεβὴς τὰ πρὸς Θεόν, φιλάνθρωπος εἰς δούλους,
Εἰς ἔθνη φιλοπόλεμος, φιλότεκνος εἰς παῖδας·
Θεῷ ναοὺς καθιεροῖς παμπόλλους καὶ μεγάλους,
Καὶ πλῆθος ἄλλων εὐαγῶν λαμπρῶν ἀναθημάτων·
Τοῖς δούλοις χεῖρα πάντοτε προτείνεις πλουτοδότην,

fœcem contra te miscere, et telorum mucronem sanguine tuo tingere non erubescit, aut ensem membris tuis satiare, populi vero Christiani cornu per manum Comneni, optimi imperatoris, erigere audet.

Rege et dirige, lux divina Italiæ, sortem novæ Romæ felicissimam, et omnis populus majestati tuæ genua flectat! Vetus Babylon sceptrum tuum venerabitur: Ægypti collum ante pedes tuos procidat; Indiæ termini tibi vectigalia solvant. Omnia flumina trajice pedes, naviga per omnem continentem, illa enim barbarorum ossibus solo æquabis, hanc eorumdem sanguine mari parem reddes.

Audi, cœlum immensum, adesdum, et tu quoque, terra omnium mater, et vos siderum capita, sol et luna; vos enim testes invoco sortis meæ. Jam oportet ac decet ut imperator Comnenus omnes beneficiis cumulet, ut eleemosynas ubique, in ipsa saxa spargat, ut panem volucribus et piscibus largiatur, ne Prodromo quidem excepto, qui secundum Deum illius majestati confidit in eaque vitæ ancoras jacit.

Quid hoc agis, victorum antesignane, tropæorum numero cumulate? Iterum contra hostes Orien- C *tales exercitum ducis; ipse ensem acuis, hastam exacuis, Prodromi, qui fortiter a te facta prædicat, hostem, duram paupertatem quasi agonizantem deseris? Ne hoc facias, imperator, per tropæa tua te obsecro; sed inimico interno interempto fortem me reddas contra externum. Tu autem, celsissime Rex regum, Domine dominorum, Dynasta dynastarum, salvum fac dominum Joannem, terrarum rectorem, o maxime Domine; serva autem filios ejus porphyrogenitos; omnem doma barbaram cervicem precibus Matris tuæ Virginis, quam auxiliatricem habet et ducem dextram contra hostes, et concede ei ad postremum salutem spiritualem.*

VII. — Ejusdem carmen nuptiale in virginem Alamanam domino Manueli Porphyrogenito desponsatam.

D *Nec exsistit, nec fuit unquam imperator sicut tu, magnificentissime præses Romæ; tu Deum strenue colis, mitis es erga servos, bellicosus adversus hostes, liberorum amans; plurima eaque maxima Deo tu templa construis et vasorum sacrorum pretiosorum copiam ibidem cumulas. Ubique benignam servis*

(1) Irene scilicet imperatrix, quæ antequam a Manuele Comneno anno 1143 in uxorem duceretur, Bertha erat appellata. Fuit eximiæ virtutis et pulchritudinis femina, soror uxoris Conradi imperatoris, filia vero Berengarii, comitis Sulzbachensis in Bavaria. Mirum quod ex iisdem nuptiis tumide et truculenter confirmari contendit Prodromus, id est primatum Byzantii supra Romam. Injuria id sustinent schismatici ob sedem imperii ibi constitutam; at Prodromus hoc ineptum inseruit argumentum ad opinionem consolidandam: Vir est caput mulieris, atqui sponsa Bertha veteris Romæ (id est ritus occidentalis) subdita fit marito novæ Romæ, patet ergo CP. dominari Romam. Ridiculum! Carmen verumtamen editum fuit cum fama pertulit nuptias constitutas esse inter Joannem et Conradum imperatores: tum enim Manuel in Isauria morabatur.

Τοῖς ἔθνεσι τοὺς σκυλευμοὺς ἀρτύεις καὶ τοὺς φό[ρους,
Καὶ τοῖς παισὶν νυμφαγωγεῖς τὰς γυναῖκας βελ[τίστας·
Ὥσπερ καὶ νῦν τῷ Μανουὴλ τῷ ποθεινῷ παιδί σου
Τὴν ἐκ δυσμῶν βασιλικὴν ταύτην ἡρμόσω κόρην,
Ἐφ' ᾗ τελοῦμεν σήμερον τὰ τῶν εἰσιτηρίων.
Χαῖρέ μοι, Ῥώμη νεαρά, τοῖς νῦν εἰσιτηρίοις
Δι' ὧν ἐδείχθης κεφαλὴ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης.
Εἰ γὰρ ἐκείνη δίδωσι νύμφην, καὶ σὺ νυμφίον,
Ἴσμεν δὲ πάντες ὡς κεφαλὴν τῆς γυναικὸς τὸν [ἄνδρα
Εὔδηλον ὡς συνάγεο καὶ συνομολογεῖν σοι·
Καὶ γίνου ταύτης κεφαλὴ καὶ μέλος σὺν ἐκείνῃ·
Κἀντεῦθεν τῷ Κομνηνικῷ πάντα λατρεύει κράτει.
Τοσοῦτον ἔχεις ἄνακτα, Ῥώμη κυδίστη νέα·
Οὕτω τὰ μὲν ταῖς νίκαις σε ταῖς κατ' ἐχθρῶν λαμ[πάνει·
Τὰ δὲ καὶ τῷ φρονήματι κοσμεῖ τῷ βαθυβούλῳ.
Ὡς γένοιτό σοι, βασιλεῦ, τὸ δρόμημα τοῦ βίου
Σύνδρομον τοῖς δρομήμασι τοῦ γίγαντος ἡλίου.
Ὦ νέε κλάδε Μανουὴλ τῆς ἱερᾶς πορφύρας
Καὶ κόσμε τῆς πανευτυχοῦς σεβαστοκρατορίας,
Σκύμνε παντόλμου Λέοντος, οὗ βρυχμὸς καὶ μόνος
Πέρσην σοβεῖ τὸν σοβαρόν, ἄγχει τὴν Βαβυλῶνα,
Καὶ τὰς ῥοὰς τῶν ποταμῶν ἴσχει τοῦ πρόσω δρόμου·
Ἆρον τὸν μέγαν ὀφθαλμὸν ἐξ Ἰσαυρίας μέσης,
Καὶ θέασαι τὴν Βύζαντον λαμπρῶς ἐστολισμένην
Ἐπὶ τῇ νέᾳ τελετῇ τῶν ἐπιβατηρίων
Τῆς εὐγενοῦς νεάνιδος καὶ περικαλλεστάτης·
Ἣν ὁ πατὴρ καὶ βασιλεὺς ἐνυμφαγώγησέ σοι,
Καὶ προπομπεύουσιν αὐτῇ μετὰ δορυφορίας·
Καὶ διαχύθητι τρανῶς ἐπὶ τοῖς τελουμένοις.
Ὦ μέγα ῥὴξ τῆς παλαιᾶς καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης,
A Βαθύτατε τὴν φρόνησιν, δεινὲ τὴν στρατηγίαν,
Τὸ γένος εὐγενέστατε, περίδοξε Κονράδε,
Καὶ κηδεστὰ λαμπρότατε τῶν δορυφορουμένων,
Νῦν ὑπερῆρας τῇ τιμῇ, νῦν ηὐγενίσθης πλέον,
Ὅτι καὶ τῷ Κομνηνικῷ συνεκεντρίσθης γένει,
Καὶ καθωράθης ἀγχιστεὺς τοσούτου βασιλέως·
Ὅθεν καὶ χαῖρε μεθ' ἡμῶν καὶ συνᾶδε τῇ κόρῃ
Νῦν μὲν παιᾶνας μουσικοὺς τοὺς ἐπιβατηρίους,
Μετ' οὐ πολὺ δὲ σὺν Θεῷ τοὺς ἐπιθαλαμίους,
Ἐπαναζεύξαντος ἡμῖν σὺν νίκαις τοῦ δεσπότου.
Ἴδε, βελτίστη γυναικῶν, ἐκ τῆς παρούσης δόξης
Τῶν προπεμπόντων σοι λαῶν καὶ τῶν δορυφορούντων,
Καὶ τῆς λαμπρᾶς παρασκευῆς καὶ τῆς χρυσοφορίας,
Τῆς συμμιγοῦς ἀλαλαγῆς τῶν μουσικῶν ὀργάνων,
B Τῶν ξύλων τῶν Ἀραβικῶν τῆς μυρομβροχυσίας,
Καὶ στόχασαι τὰ μέλλοντα, κρῖνον αὐτοὺς τοὺς [γάμους·
Καὶ πληρωθεῖσα τὴν ψυχὴν ἀφάτου χαρμοσύνης,
Τὰς μὲν ἀνάσσας πρόσπτυσσε τάς σοι προσυπαν[τώσας·
Προσκύνει δέ, κἂν ἀπέστη, τὸν κράτιστον δεσπότην·
Ὅς γε μετῆρεν ἄμπελον ἀπὸ δυσμῶν ὡραίαν,
Καὶ κατεφύτευσεν αὐτὴν τοῖς βασιλείοις κήποις,
Ὡς συμπλακεὶς καὶ συμφυὴς τῷ κλήματι τῷ τούτου.

Η'. — *Τοῦ αὐτοῦ τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ αὐτοκράτορι κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ κατὰ Περσῶν ἐξερχομένῳ τὸ δέκατον.*

Ὦ βασιλεῦ ἀήττητε, κράτορ καὶ μονοκράτορ,
Ὦ μέγα Ῥώμης ἥλιε φώτων μεγάλων πάτερ,
C Φωσφόρε τοῖς οἰκέταις σου, πυρφόρε τοῖς βαρ[βάροις,
Ἀστραπηβόλε τοῖς ἐχθροῖς, ἡμῖν χαριτοβόλε,
Σκύμνε γενναίου Λέοντος, λέον τεττάρων σκύμνων,
Χαράκωμα τῇ πόλει σου, πύργωμα τῷ λαῷ σου,

manum porrigis. Tu hostibus prædia et tributa imperas, ac filiis tuis pulcherrimas adducis uxores, sicut et nunc Manueli, dilecto filio virginem regiam ex Occidente oriundam jungis nuptiis quas hodie maxime inauguramus.

Salve, Roma nova, et gaude hac inauguratione, qua te caput Romæ veteris ostendisti. Etenim illa sponsam præbet, tu autem sponsum; nos autem omnes scimus, cum vir sit caput uxoris, in te quoque hoc idem convenire. Esto igitur hujus caput, quæ majestati Comneni omnem reverentiam præbet. Talem igitur, gloriosa nova Roma, dominum habes. Dum enim victoriis ex hostibus reportatis te occupat, summis se prudentia sua honoribus dignum ostendit. Cursus vitæ tuæ, imperator, cursum rapidum solis æquet, o Manuel, qui ramus novellus es sacræ purpuræ ac decus et ornamentum domus augustalis, filius Leonis, cujus rugitus solus Persam gravem pellit, Babylonem angit et fluminum cursum impedit. Leva oculos ex media Isauria et vide Byzantium laute vestitum in festo initiatorio nobilis et formosissimæ virginis quam, patre ac rege monente, uxorem modo duxisti, stipatus satellitibus; tu porro gaude et jubila.

O rex magne veteris ac venerandæ Romæ, prudentissime, bellicosissime ac generosissime Conrade, civium tuorum protector, hodie ad summum honorum fastigium evectus es, quod Comnenorum familiæ te adjunxisti cognatusque tanti viri evasisti. Quare etiam lætare nobiscum et pæana inchoa cum virgine sponsalitium, et mox, Deo juvante, nuptialem et epinicium in honorem imperatoris.

Age, optima mulierum, augurare futurum matrimonium ex splendore eorum qui te in viis conducunt, ex festis lautissimis, ex instrumentorum concentu D *musicorum, ex aromatibus et unguentis ex ipsa Arabia advectis; et plena gaudii ineffabilis, reginas obvias saluta et potentissimum herum adora; ab Occidente enim vineam egregiam transplantavit in hortos regios, uxori ut viti proceræ adhæsurus.*

VIII. — Ejusdem carmen in dominum Joannem Comnenum imperatorem victoriosum, cum decimum Persis bellum inferret.

Imperator invicte, monarcha augustissime, o magnus Romæ sol, magnorum luminum pater, qui civibus tuis lucem fers, in barbaros ignem jacularis, hostibus fulgurator, nobis gratiarum dator, filius generosi Leonis, urbis tuæ munimen, populi tui propugnator, tu terrarum dominus, Persarum, Scytha-

Κοσμοκρατῆς, περσόλεθρε, σκυθοδαλματοκτόνε,
Ἰσαύρων δουλαγωγητὰ, Κιλίκων καθαιρέτα,
Κατασπαστὰ τῆς Ἰταλῶν ὀφρύος καὶ Λατίνων,
Παρθίδος ἀνδραποδιστὰ καὶ Συρικῆς σπατάλης,
Ἀπειλητὰ τῆς παλαιᾶς μεγάλης Βαβυλῶνος,
Ἐκφοβητὰ τῆς σοβαρᾶς Αἰγύπτου βασιλείας,
Καὶ πάσης γλώσσης καὶ φυλῆς ταπεινωτὰ βαρβάρων,
Σκῆπτρον εὐρὺ καὶ κραταιὸν, σκῆπτρον δασὺ καὶ πῖον,
Ῥωμαίων ἀναγέννησις, ἀνάπλασις Αὐσόνων,
Καὶ θαῦμα τοῖς ὑπ' οὐρανὸν ἐπὶ ταῖς στρατηγίαις,
Ὁρῶν σου τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἑτοιμασίαν,
Καὶ τῆς ἐφόδου τὴν ἀκμὴν τὴν πρὸς τὴν ἐκστρατείαν,
B Τὴν τοῦ στρατοῦ συνέλευσιν, τὴν συσκευὴν τῶν ὅπλων,
Τοὺς δορυφόρους, τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς ἱπποτοξότας,
Τοὺς καταφράκτους τοὺς ψιλοὺς αὐτοὺς τοὺς χορτοφόρους,
Τὰς τῶν ξυλίνων μηχανῶν ποικίλας ἐξαρτύσεις,
Καὶ τὸ τῆς μάχης ἐν ξυρῷ καὶ κατεσπουδασμένον,
Θάμβους καὶ λύπης καὶ χαρᾶς ζυγοστατοῦμαι μέσον.
Θαμβοῦμαι μὲν τὴν ἄτρυτον τοῦ σώματός σου ῥώμην,
Καὶ τῶν μελῶν σου τὴν ἰσχὺν τὴν τρισαδαμαντίνην,
Καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἄμαχον ἐν πόνοις εὐτονίαν·
Θαυμάζω πόσας ἀνατλὰς ἐν μάχαις δυσχερείας
Πόσῳ παλαίσας καύσωνι, πόσον κρυμὸν βαστάσας,
Πόσους δυσβάτους καὶ στενοὺς περιελίξας τόπους,
C Πόσους χειμῶνας αἴθριος καὶ θέρη διαντλήσας,
Πόσας ἀσίτους ἡμερῶν, πόσας νυκτῶν ἀγρύπνους,
Πόσους πεζεύσας ποταμοὺς, πόσους ἱπποδρομήσας
Ἀπλώτους καὶ μορμύροντας καὶ κυματομαχοῦντας,
A Πόσαις χαλάζαις λιθασθεὶς, πόσοις πλησθεὶς τοῖς ὄμβροις,
Καὶ πόσαις πάχναις πυκνωθεὶς καὶ νιφετοῖς παλαίσας,
Οὐκ ἔδωκας ἀνάπαυσιν τοῖς σοῖς κροτάφοις ὕπνον,
Οὐ τοῖς βλεφάροις νυσταγμὸν, κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν·
Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξορμᾷς κατὰ τῶν ἐναντίων
Καὶ πάλιν μάχης μέλησίς σοι καὶ πάλιν ἐκστρατεύεις,
Πάλιν τὴν σπάθην ἀκονᾷς, πάλιν τὸ δόρυ θήγεις,
Ὁπλενδυτεῖς, δορυφορεῖς, ἐξάπτῃ τὴν ἀσπίδα,
Καὶ καταθεὶς τῆς κεφαλῆς τὴν ἀρχικὴν ταινίαν,
Τὴν κόρυθα τὴν φοβεραν εὐθὺς ἀντιλαμβάνεις,
Νομίζων ἔργον ἄρχοντος καὶ μᾶλλον βασιλέως
Οὐ τὸ τρυφᾷν καὶ σπαταλᾷν καὶ περὶ πόνους τρέχειν,
Ἀλλὰ τὸ κάμνειν καὶ μοχθεῖν ὑπὲρ τῶν ὑπὸ χεῖρα.
Καίτοι καὶ νοσαζόμενος τὸ σῶμα τὸ γενναῖον,
B Καὶ τὸν καιρὸν χειμερινὸν προσβλέπων καὶ κρυμώδη,
Οὐδ' οὕτω παύεις τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ θερμὸν τοῦ δρόμου.

Τί τοῦτο τοίνυν, βασιλεῦ, νοσοῦμεν, καχεκτοῦμεν
Καὶ παραφυλαττόμεθα τοὺς πνέοντας ἀνέμους,
Σὺ δὲ νοσεῖς καὶ στρατηγεῖς καὶ σφάττεις,
Καὶ πρὸς χειμῶνας ἐν ταυτῷ καὶ νόσους καὶ βαρβάρους
Τριπλοῦν ἐργάζῃ πόλεμον, τριττὴν ἀρτύεις μάχην;
Μή σοι χαλκήλατος ἡ χεὶρ, μὴ σιδηροῦς ὁ πῆχυς;
Μὴ τοὺς δακτύλους ἐκ στεῤῥᾶς ἐλατομήθης πέτρας;
Μὴ τῶν μελῶν τὰς συναφὰς ἀδαμαντίνους ἔχεις;
Μὴ σῶμα θεῖον ἀπαθὲς ἀκάματον βαστάζεις;
C Χθὲς ἐπανέζευξας ἡμῖν, χθὲς ἐπανῆλθες ἄναξ
Ἀπὸ Συρίας τῆς ἁβρᾶς ἀπὸ τῆς Φοινικίδος,
Ἐκ Φέρεπ, Χάλεπ, καὶ Φαρτῶν, αὐτῆς ἐκ Βαβυλῶνος

rum, Dalmatarum flagellum; tu Isauros in servitutem adigis, tu Cilices occidis, Italorum ac Latinorum superbiam deprimis; tu Parthis jugum servitutis imponis, et Syrorum luxuriam aggrederis; tu Babyloni antiquæ magnæ exitium minaris, Ægyptiis mollibus terrorem injicis; tu barbaros cujuscunque generis humilias; Romanorum sceptrum potens ac validum renovas, Ausones regeneras; nemo tibi par in rei bellicæ artibus. Quare stupeo, gaudeo, inter spem metumque hæreo, si agilem tuum animum, si in expeditionibus tuis vigorem video. Te enim duce exercitus strenue agit, prompte arma tractat. Me juvat contemplari satellites, equites sagittarios, cataphractos, leviter armatos, frumento ac pabulo oneratos, ligneas belli machinas, belli tandem discrimina. Cum stupore corporis tui invictum robur, membrorum tuorum insuperabilem agilitatem, in laboribus ferendis perseverantiam admiror, et mirari non desino: multas enim in prœliis molestias tulisti; sæpe nimio calore vexatus fuisti, sæpe alsisti; loca inaccessa, angusta percurristi; multas noctes hibernas, æstivas sub divo transegisti, esuriei, insomniorum nequaquam expers, flumina multa frementia, undis agitata pedes aut eques trajecisti. Licet grandine sæpe jactatus, imbribus vexatus, a pruina et nivibus infestatus, quietem et somnum membris negasti; « Palpebris, ut dicit Psalmista, somnum non dedisti. » Nam sine mora iterum hostes armis lacessis; nihil nisi prœlium meditaris et cum hoste congressionem. Rursus ensem acuis et hastam; rursum arma induis, hastam sumis, bucleo accingeris, et diadema, regni insigne, capiti imponis una cum galea horrenda. Nam gubernatoris cujusque et præcipue imperatoris esse credis non in voluptatibus ac deliciis diffluere,
D *sed pro subditis dimicare. Te nec morbus, nec cœli per hiemem æstatemve intemperies a pugnando et corporis exercitio avocant.*

Unde venit, imperator, quod nos morbis affligimur et male semper valemus? Cur ventos fortius spirantes caute evitamus? Tu e contra licet ægrotus, milites in pugnam ducis ad victoriam, eodem temporis momento bellum triplex gerens cum hieme, cum morbo et cum barbaris, triplicem victoriam reportaturus. Num manus tibi ænea? num brachium ferreum? digitosne saxeos, et membrorum articulationes duro geris metallo junctas? Heri nobis e castris redux fuisti e molli Syria ac Phœnice, e Phereb, Chaleb, e Pharton, ex ipsa Babylone, non sine gloria,

Αὐχῶν, ἱδρῶν, καὶ πνευστιῶν καὶ κόνει πεπασμένος.
Οὐχ ὕδατι κατέπαυσας τὴν ἐν τῷ Χάλεπ δίψαν,
Οὐχ ἔφθης ἀπομόρξασθαι τὸν Περσικὸν ἱδρῶτα,
Οὐδ' ἆσθμα γοῦν συνέλεξας ἐκ τῶν ἐν Σύροις δρόμων,
Οὐκ ἔφθης ἀπολούσασθαι τὴν τῶν Κιλίκων κόνιν,
Οὐδὲ τοὺς κυβιστήσαντας χιτῶνας ἐν Σαγγάρῳ
Ἀνέμῳ παρεξήρανας ἢ ταῖς αὐγαῖς ἡλίου.
Καὶ πάλιν μάχαι καὶ στρατοὶ καὶ στρατοπεδαρχίαι.
Τίνι σε παρεικάσομεν πρὸς τὴν φερεπονίαν;
Ἄτλας ἀνὴρ μυθεύεται τοῖς παλαιοῖς βιβλίοις.
Μακρὰς ἀνέχων κίονας τὸν κόσμον ἀνεχούσας·
Πλὴν κοπιάσαι λέγουσι καὶ τοῦτον πρὸς τὸ βάρος,
B Καὶ καταθεῖναι μὲν αὐτὸν τὸ τῶν κιόνων ἄχθος,
Ὑποβάλλοντα δ' Ἡρακλῆν τοῖς ὤμοις τῷ φορτίῳ
Μικρὰν ἐκείνῳ παρασχεῖν ἀνάπαυσιν τοῦ πόνου.
Σὺ δὲ τὸν ὄγκον ἅπαντα τῆς οἰκουμένης φέρων,
Πρὸς δὲ καὶ τὰς στρατηγικὰς ἀνέχων ἀχθηδόνας,
Μόνος τὸ βάρος καρτερεῖς, οὐ χρῄζων Ἡρακλέους,
Καὶ καρτερήσειας αὐτὸ μέχρι μακρῶν αἰώνων
Ὑπὸ στεῤῥοῖς τοῖς μέλεσι καὶ καρτεροῖς τοῖς ὤμοις.
Ἐγνώκαμεν ἀνατολὴν τοῦ φωσαυγοῦς ἡλίου,
Ἀλλὰ καὶ σβέσιν καὶ δυσμὴν ἐμάθομεν ἐκείνου·
Καὶ γῆν μὲν ἅπασαν αὐγαῖς ἀφάτοις καταυγάζει,
Ἀλλὰ καὶ νέφει κρύπτεται καὶ παντελῶς ἐκλείπει·
Καὶ κάμνει μὲν ἡμερινοὺς διφρεύων τοὺς ἀγῶνας,
Ἀλλὰ καὶ λούεται νυκτὸς ὠκεανοῦ τοῖς ῥείθροις.
C Σὺ δ' ἀνατέλλεις ἐς ἀεὶ καὶ δύσιν οὐ γινώσκεις,
Μηδ' ἐπιγνοίης πώποτε μέχρι τερμάτων βίου·
Εἰ δέ ποτέ σε τοῦ καιροῦ καὶ λούσασθαι δεήσει,
A Ὡς ἄλλον ῥοῦν ὠκεανοῦ τοὺς σοὺς ἱδρῶτας λούῃ.
Ἔστιν ἀκάματον τὸ πῦρ, ὕλης ἂν εὐπορήσῃ,
Πλὴν δέεται καὶ πνεύματος τοῦ συνεπιφυσῶντος
Καὶ τὴν ὁρμὴν ἐγείροντος τὴν καυστικὴν ἐκείνου·
Σβέννυται δὲ καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐπιῤῥευσάσης ὕλης.
Σὺ δὲ πιμπρᾷς τοὺς ἀσεβεῖς, φλογίζεις τοὺς ἀθέους,
Καὶ τήκεις ὡσεὶ μόλιβδον, ὡσεὶ καλάμην φλέγεις,
Οὐ χρῄζων ἔξω πνεύματος τοῦ συνεπιφυσῶντος·
Ἀρκεῖ σοι γὰρ εἰς ἔξαψιν τῆς κατ' ἐχθρῶν ἐφόδου
Τὸ σοὶ συζῶν καὶ συνοικῶν μέγα καὶ θεῖον Πνεῦμα,
Ὑφ' οὗ καὶ ῥιπιζόμενος πάντας ἐχθροὺς φλογίζεις,
Καὶ πᾶσαν γῆν ἀλλόφυλον καὶ πόλιν ἐπινέμῃ.
Μηδ' ὅλως γοῦν ταῖς ἐθνικαῖς σβεννύμενος θαλάσσαις,
Κἂν περὶ μίαν ἄμπωτιν καὶ χάρυβδιν μιχθείην,
B Κατέρχεται καὶ ποταμὸς καὶ χείμαῤῥος κινεῖται
Μετὰ σφοδροῦ ῥοιζήματος καὶ σὺν ὀξεῖ τῷ δρόμῳ,
Καὶ που καὶ λίθους ὑποσπᾷ, ῥιζοτομεῖ καὶ δένδρα·
Ἀλλά τι δένδρον μέγιστον ἢ παλαμναῖος λίθος
Μέσος εἰ τύχει προπεσὼν τὸν ῥοῦν ἀναχαιτίζει.
Σὲ δὲ, χαρίτων θάλασσα, καὶ ποταμὲ τροπαίων,
Οὐδὲν οὐδέπω τῆς ὁρμῆς τῆς εἰς τὰς μάχας παύει·
Οὐ προλαβοῦσα κάκωσις, οὐκ ἐπισχοῦσα νόσος,
Οὐχὶ καιρὸς χειμερινὸς, οὐ παγετὸς, οὐκ ὄμβρος,
Οὐ θέρους τὸ μεσαίτατον, οὐχ αἱ κυνάστρου φλόγες,
Οὐ δυσχέρεια τῶν ὁδῶν, οὐχὶ στενοχωρία,
Ἀλλὰ πρὸς μόνον ἀφορῶν τὸ χρῆμα τὸ τῆς νίκης,
Καὶ πρὸς τὴν ὑπεραύξησιν τῆς σῆς κληρονομίας,
Βαίνεις ὡς λέων πεποιθὼς κατὰ τῶν ἀλλοφύλων,
C Πάντων ὁμοῦ καταφρονῶν τῶν παρεμποδισμάτων,
Τῇ συστρατήγῳ σου θαῤῥῶν παρθένῳ καὶ συμμάχῳ,
Δι' ἧς ἐκ πάσης προσβολῆς σὺν νίκαις ὑποστρέφεις.

sudore, anhelitu et pulvere. Non tu aqua sitim delesti in Chaleb; sudorem Persicum non exsiccasti; non in Syria peragrata spiritum vitiasti, non pulverem in Cilicia abstersisti, non vestes in Sangaro madefactatas ad solis radios siccavisti.

En nova certamina; iterum exercitus movet ad castra metanda. Cui, quæso, rei tuam æquiparem in ferendis laboribus patientiam? Atlas, si antiquis auctoribus credimus, humeris portavit grandes columnas totum mundum sursum tenentes. Qui cum mole premeretur, columnas, ut narrant, deposuit, quarum onus Hercules cum humeris subiisset, Atlantem non mediocriter sublevavit. Tu autem, qui integrum orbis terrarum onus portas, et ducis munere fungeris, pondus solus portas, Hercule nihil indigens; imo ad extremam usque ætatem pro eo quod tuum est membrorum humerorumque robur, portares.

Novimus solis splendescentis ortum, sed et ipsius occasum et sociam noctem cognovimus. Omnem modo terram lumine ineffabili illustrat, modo nubibus occultatus prorsus deficit; et diei quidem curriculo peracto fatigatur, noctu autem in Oceani fluentis lavatur. Tu contra nil aliud quam oriris, nunquam occidis, idque usque ad vitæ terminos, et si quando balneo opus habes, haud undis marinis, sed tuo sudore lavaris. Ignis non moritur ubi lignum non deficit; sed sufflantis spiritu opus est qui alacritatem illius emortuam in vitam revocet; ubi autem materia humida accesserit, certe exstinguitur. Tu vero impios comburis, conflagras atheos quos liquefacis sicut plumbum et sicut stipulam consumis, sufflante aliquo minime opus habens. Sufficit enim tibi ad subigendos inimicos magnus Dei Spiritus qui tecum vivit et cohabitat, a quo ventilatus omnes hostes comburis, omnemque regionem, omnem urbem exterorum devastas. Nunquam igitur, licet maribus barbaris in fluxum ac refluxum agitantibus, fluvius
D *decurrit et torrens fluctuat cum acuto stridore et cursu rapido, saxa volvens, arboresque divellens. At arbor magna aut saxum sceleratum ubi interciderit, reprimet cursum. Te autem, gratiarum pelagus, tropæorum flumen, nihil plane quo minus in hostem ruas impedivit: non offensa, non morbus, non tempestas, non glacies, non imber, non calores æstivi, aut Sirii flamma, non viarum asperitas; sed victoriam solam ob oculos habens, et imperii augmentum meditans ceu leo cum fiducia contra alienigenas proficisceris, omnibus obstaculis contemptis, Virgine socia et propugnatrice fisus, cujus auxilio ex omni cum hostibus congressu victor reverteris.*

Πάντα μὲν οὖν κατανοῶν θάμβους ἐγὼ πληροῦμαι,
Τὴν νῦν ὁρμήν σου, βασιλεῦ, τὴν κατ' ἐχθρῶν μανθάνων.
Ἀλλὰ καὶ βράζομαι πολὺ τῇ λύπῃ τῇ καρδίᾳ,
Ὅτι στερεῖται πάλιν σου τῆς θέας ὁ λαός σου,
Στερεῖται τῶν χαρίτων σου καὶ τῶν ὁμιλημάτων·
Καὶ μετὰ τρεῖς ἐνιαυτοὺς μόλις μικρὸν ἰδών σε
Πρὶν κατιδὼν τρανότερον, αὖθις ἀνήρπασταί σε,
Καὶ πρὸς τὴν φρυκτωρίαν σου μικρὸν ἐνατενίσας
Πρὶν ἐλλαμφθῆναι καθαρῶς εὐθὺς ἀπετυφλώθη,
Καὶ πρὶν λαβοῦσα ταῖς χερσὶν ἀποσεσύληταί σε,
Οὐκ ἔφθασε καθᾶραί σου τὴν αἱμαχθεῖσαν σπάθην
Ἰσαυρικῷ, Κιλικικῷ καὶ Παρθικῷ τῷ λύθρῳ,
Καὶ πάλιν ἡμιπάλακτον αὐτὴν ἀντιλαμβάνεις
B Ὡς ἐπεμβάψῃς αἵματι τὰ πρότερα δευτέροις.
Οὐκ ἔφθασε τὴν κόρυθα πρὸ τοῦ μετώπου θεῖναι,
Καὶ μόρξαι τοὺς ἱεροὺς, τοὺς βασιλικοὺς ἱδρῶτας,
Καὶ σὺ σπασάμενος αὐτὴν, ἄλλους ἱδροῦν σπουδάζεις.
Ναὶ ναὶ, καὶ τὸ βραχύτατον τῆς σῆς ἐπιδημίας
Ἀναριθμήτων ἔπλησε τὴν πόλιν σου χαρίτων·
Ἴδε σε πᾶς ἀδικηθεὶς, καὶ δεδικαίωταί σοι·
Ἴδε σε πᾶς πενόμενος, καὶ σοὶ κατεπλουτίσθη.
Ἀγῶνα τέθεικας καλὸν τετραδιφρηλασίου,
Δημοχαρῆ πανήγυριν τῆς ὅλης πολιτείας,
Ὃν καὶ τῆς εὐτυχίας σου, δέσποτα, μάντιν κρίνω,
Καὶ τῆς μελλούσης κατ' ἐχθρῶν ἐξ ὁλοκλήρου νίκης.
Ἐνυμφαγώγησας λαμπρῶς καὶ βασιλείους γάμους
C Τοῖς τέκνοις, τοῖς ἀνεψιοῖς, καὶ τοῖς τῶν τέκνων τέκνοις·
Βασιλικὰς ἐξήπλωσας λαμπρὰς δημοθοινίας·
Ἔρρευσας οἴνου ποταμοὺς εἰς πάσας τὰς ὁμφόδους,
Προὔθηκας ἅπαν πετεινὸν ὡς ἐκ βροχῆς ἑτέρας

A Εἰς βρῶσιν οὐ τοῖς γογγυσταῖς, ἀλλὰ τοῖς εὐχαρίστοις,
Καὶ πᾶν τετράπουν βάσιμον πάσης θαλάσσης ἄγραν,
Παντοίοις ηὔφρανας ἡμᾶς εἰδέαις δωρημάτων.
Ἀλλὰ τῆς ἐκστρατείας σου τὸ κατεσπουδασμένον
Τὸν λύχνον ἔσβεσεν ἡμῖν τῆς ὅλης εὐφροσύνης·
Καὶ νῦν ἐν λύπης ἀφεγγεῖ περιπατοῦμεν ζόφῳ.
Πλὴν ἀλλ' ἐγώ σοι, βασιλεῦ, ἑτέρως ὑπερχαίρω,
Καὶ τῆς χαρᾶς τὸ μέγεθος οὐδὲ βαστάζειν ἔχω,
Τῶν πόνων σου κατανοῶν τὰς εὐτυχεῖς ἐκβάσεις,
Καὶ τῶν ἀγωνισμάτων σου προθεωρῶν τὰ τέλη·
Καὶ γίνομαί σοι Πρόδρομος ὁ προφητῶν ἀκρέμων,
Καὶ προφητεύων προλαλῶ καὶ προανακηρύττω,
Ὡς πᾶσα βάρβαρος ἰσχὺς ὑποταγήσεταί σοι,
Καὶ πᾶς ἀλλόφυλος αὐχὴν ὑποδεχθήσεταί σοι.
Χῶραι καὶ πόλεις, ἔθνη καὶ πᾶσαι δουλεύσουσί σοι·
B Καὶ θήσεις μὲν τὴν ἔπαυλιν τῆς σοβαρᾶς Περσίδος
Ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐπὶ συκυηλάτῳ,
Ὡς ἔρημον καὶ ταπεινὴν σκηνὴν ἐν ἀμπελῶνι·
Αὐξήσεις δὲ τὴν ἄμπελον τῆς νεωτέρας Ῥώμης,
Τὸ κλῆμα μέχρι θαλασσῶν καὶ τὰς παραφυάδας
Μεγίστων ἄχρι ποταμῶν κατὰ τὴν προφητείαν.
Ἔσται δὲ δόξα ἡ τούτων τῶν νέων σου τροπαίων
Ὑπὲρ τὰς πρώτας, βασιλεῦ, ἡ νέα καὶ δευτέρα,
Καὶ θρίαμβον παμβόητον ἐπιτελέσωμέν σοι,
Οἷος οὐδέπω γέγονεν ἀνὰ τοὺς πάλαι χρόνους,
Οὐκ ἐπὶ Ῥώμης τῆς γραὸς, οὐδ' ἐπ' αὐτῆς Ἑλλάδος·
Κἀγὼ δ' ὁ ταῦτα προσλαλῶν καὶ προανακηρύσσων,
Βίβλους ἐγγράψομαι πολλὰς τῶν σῶν ἐπινικίων
Ἐμμέτρους ἅμα καὶ πεζὰς, ὧν ἡ φροντίς μοι γέμει.
C Βούλῃ φωνὴν προδρομικὴν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀφήσω;
Γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, ἤδη μετανοεῖτε,
Ἤγγικε γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἡ θεία βασιλεία,
Ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης·
Ἐγγὺς ἡμῖν ὁ γεωργὸς αὐτῆς ὁ στεφηφόρος;

Hæc omnia dum mente volvo, stupesco, quo animo, quo impetu hostes adoriris, videns. Magno autem simul mærore cor morde̯tur, quod populus tuus tui diutius videndi voluptate, quod tuo commercio, conversatione privatur. Vix enim per tres hasce annos te conspexit, et ecce iterum te abeuntem dolet, quia tua ipsi gloria frui non datur cujus nitore mortales perculsi cæcutiunt. Heu! vix ensem tuum, Isaurico, Cilicio, Parthico cruore aspersum, lavacro purgare licuit, et ecce iterum stringis, novo eum sanguine D *respersurus. Galeam tibi de capite demere et sudorem regium sanctum de fronte abstergere vix licuit, et jam novos abis collecturus sudores. Non te fugit quanto gaudio, dum inter nos morabare, totam urbem repleveris. Quicunque in jure suo læsus te adiit, tuo lætus adjumento recessit. Accessit ad te egenus, ac ditatus abs te reversus est. Certamen proposuisti egregium quadrigarum ad delectationem populi. Bene tibi hinc auguror; felix namque eris et ex hostibus triumphabis. Filios tuos et filios filiorum splendidis nuptiis junxisti; lautissimis populum dapibus excepisti, et vini fluviis multitudinem humectasti. Misisti volucres sicut per pluviam non murmurantibus, sed beneficii memoribus, et quadrupedes marinos dulce donum obtulisti; sed quod castra jugiter sequeris, lætitiæ lumen exstinxit, ita ut inpræsentiarum luctu ineffabili premamur. Sed est, o imperator, quod summo perfundar gaudio, quando rerum tuarum prosperum statum intueor et certaminum tuorum finem conspicio. Ecce e Prodromo qui sum, prophetarum aliquis fio id prædicens quod omnis vis barbarorum tibi subdita erit, omne collum alienigenum tibi subjugabitur. Et revera regiones et urbes tibi servient et villam fastuosæ Persiæ pones ut pomarium ficubus consitum, sicut tentorium humile in vinea. Tu autem augebis vineam novæ Romæ; sarmentum usque ad mare, propagines usque ad maxima flumina, secundum prophetiam. Erit autem gloria secunda horum tropæorum major prima, et triumphum in tuum honorem parabimus, qualem antiquitas non vidit, non Roma, non Græcia vetus.*

Ego autem qui hæc prædico, multa volumina poetico aut pedestri sermone exarata componam tuæ laudis plena.

Visne me Prodromi vocem inimicis quoque intendere? Genimina viperarum, pœnitentiam agite; ad vos enim quoque regnum appropinquavit cœleste; Comnenus victor dominus Joannes prope nos stat

Ἔχων τὸ πτύον ἐν χερσὶν, τὴν στίλβουσαν ῥομφαίαν,
Καὶ πᾶσαν ἐκκαθαριεῖ τὴν ἅλωνα Περσίδος·
Καὶ τοὺς μὲν ἀπειθήσαντας ὡς ἄχυρα λικμήσει
Καὶ παραδώσει τῷ πυρὶ κατακαυθησομένους·
Τοὺς δὲ πιστῶς ὑπείξαντας, τοὺς προσκεκυνηκότας
Εἰς ἀποθήκην ἐμβαλεῖ δίκην εὐχρήστου σίτου.
Ἤδη κειμένην θεωρῶ πρὸς τοῖς ὑμῶν τραχήλοις
Τὴν σπάθην τὴν βασιλικὴν δεινῶς ἠκονημένην,
Ὥσπερ ἀξίνην τμητικὴν πρὸς τῇ τῶν δένδρων ῥίζῃ.
Ταχὺ καρπογονήσατε καρπὸν τῆς εὐπειθείας,
Μὴ συγκοπέντες τῷ πυρὶ βρῶμα παραδοθῆτε.
Ταῦτά σοι πεπροφήτευκα καὶ πεπροδόμευκά σοι,
Χριστὲ Κυρίου βασιλεῦ, γῆς ἄναξ Ἰωάννη·
Σκοπῶν πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ φιλόθεόν σου,
Καὶ πρὸς τὰς εὐποιίας σου τὰς εἰς τοὺς δεομένους,
B Καὶ τὴν πρὸς τὴν πανάχραντον πεποίθησιν Παρθένον.
Ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ, βασίλευε Ῥωμαίων,
Χάριν τῆς ἀληθείας σου καὶ τῆς πραότητός σου
Καὶ τῆς δικαιοσύνης σου καὶ τῆς φιλανθρωπίας·
Ὑπόταττε τὸ βάρβαρον, νίκα, τροπαιοφόρει.
Ἅρπαζε τοὺς φιλάρπαγας, κτεῖνε τοὺς φιλοκτόνους,
Πόρθει τοὺς φιλοπορθητὰς ἄχρι τῶν ἐσχάτων,
Καὶ πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν καὶ νῆσον δουλαγώγει.
Ἔχεις ἐν μάχαις ἄμαχον σύμμαχον τὸν Σωτῆρα,
Τὸν πλάσαντα καὶ στέψαντα καὶ βασιλεύσαντά σε·
Ἔχεις καὶ τὴν νικοποιὸν συστράτηγον κρατίστην·
Δι' ὧν σοι πᾶν τὸ βάρβαρον δουλοπρεπῶς λατρεύσει·
Ἔχεις κἀμὲ τὸν Πρόδρομον θερμότατον οἰκέτην
Ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς σκληρᾶς νῦν ἐπανήκοντί σοι,
C Ἐξ ἧς με ῥῦσαι δυσωπῶ· μισῶ γὰρ τὰς ἀκρίδας,
Μισῶ τὸ μέλι τὸ πικρὸν, τὴν δερματίνην ζώνην,
Καὶ τὴν ἁδρὰν περιβολὴν τὴν ἐκ τριχῶν καμήλου.
Φωνὴ βοῶντος πέφυκα· τί μοι καὶ ταῖς ἐρήμοις·
A Τῇ πόλει θέλω προσλαλεῖν, τοῖς ὄχλοις ἐντυγχάνειν,
Καὶ τὰς τοῦ κράτους σου λαμπρὰς ἐκπαιανίζειν νί-
[κας·
Αἵ σοι καὶ πληθυνθείησαν ὑπὲρ θαλάσσης ψάμμον,
Καὶ τοὺς ἀστέρας οὐρανοῦ καὶ τὰ τῶν δένδρων φύλλα.

Θ'. Τοῦ αὐτοῦ εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυππιώτην:

Ὦ βέλτιστε γραμματικῶν καὶ μαθητῶν καὶ φίλων
Ὁμώνυμε τοῦ γράφοντος, ὁμότροπε τοῦ θείου,
Θείου τοῦ θείου τὴν ψυχὴν, τοῦ θείου τὴν καρδίαν,
Καὶ βασιλέως εὐσεβοῦς καὶ στρατηγικωτάτου,
Οἷον οὐκ οἶδεν ἥλιος ἄχρι τῆς νῦν ἡμέρας,
Ὑπογραφεῦ πιστότατε καὶ φύλαξ τῶν κρυφίων,
Ἔτι τυγχάνων ἐν παισὶν, ἔτι τὰ σχέδη γράφων,
Καὶ γραμματικευόμενος καὶ ποιηταῖς προσέχων,
Ἐξήρτησό μου τῶν σχεδῶν, ἐξήρτησο τῶν στοίχων·
Ἐκείνων δὲ καὶ μάλιστα τῶν ὑπὲρ βασιλέως.
Τούτων γὰρ ἤρας ἀκρατῶς, τούτων οὐκ εἶχες κόρον·
Ταῦτα καὶ βρῶσιν καὶ τροφὴν ὠνόμαζες καὶ πόσιν·
Καὶ τῶν ἑτέρων ἀμελῶς ἀκούων ἀκουσμάτων,
Μόνοις τοῖς λόγοις ἔχαιρες τοῖς ὑπὲρ βασιλέως,
Καὶ τούτοις ἐπεγάννυσο καὶ τούτοις ἐνετρύφας
Κἄν που καὶ σχέδος ἔπληξα, κἂν στοῖχον εἰργασά-
[μην
Ὑπέρ τινος βασιλικοῦ Κομνηνικοῦ τροπαίου,
Ἢ Γάγγρας γράφων ἅλωσιν, ἢ νίκην Κασταμόνος,
Ἢ τὴν τῶν ἀπειρογενῶν Σκυθῶν πανολεθρίαν,
Ἢ Δαλματῶν καταστροφὴν ἢ δουλικὴν δουλείαν,
Ἢ Περσικὴν ὑποταγὴν ἢ δουλικὴν δουλείαν,
C Ἢ τὰ περὶ τὸν Δάννουβιν, ἢ τὰ περὶ τὸν Ἅλυν,
Ἢ τοὺς Κελτοὺς ὑπείκοντας, ἢ Σύρους προσκυνοῦν-
[τας,
Ἢ Βαχηνοὺς ἢ Ταρσινοὺς ἢ τοὺς Ἀντιοχέας,

agricola coronatus, manu tenens ventilabrum et ensem fulgentem, et omnem Persidis aream purgabit, inobedientes autem sicut paleam ventilabit et igni comburendos tradet; eos vero qui dicto audientes fuerint ut frumentum utile in hordeo reponet.

Jam ensem collo tuo appositum, et hastam video acutam, ut securim arboris radici imminentem: fructum ergo facite obedientiæ, ne, proscissi, ignis alimentum fiatis. Hæc tibi prophetans prædixi, tibique præcursor fui, imperator hujus regionis, Joannes, Domini uncte. Humanitas tua ac pietas et beneficientia erga supplices egenos cum fide in immaculatam Virginem lucet semper. Monstra nobis, imperator Romanorum, veritatis studium ac humanitatis, justitiæ in hominum charitatis vestigia præfer. Vince barbarum, tropæa reporta, latrones spolia, homicidas occide; incendiariorum domos igni dele; omnem terram, omnem insulam in servitutem redige. Socium et propugnatorem invictum habes Salvatorem ipsum qui te creavit, coronavit, imperatorem reddidit. Habes autem propugnatricem optimam Deiparam; horum ope barbaros tibi omnes subiges. Habes denique me Prodromum servum fidissimum, qui e deserto aspero ad te revertor; reditum inde mihi para; locustas enim fastidio, et mel agreste et zonam pelliceam et vestem duram de pilis camelorum. Vox clamantis ego factus sum: quid mihi et deserto? Cives alloqui et conversari cum multitudine et fortitudinis tuæ victorias laudibus celebrare volo, quæ utinam frequentiores tibi quam maris arena, quam sidera cœli, quam folia arborum faxit Deus contingant!

IX. — Ejusdem carmen in Theodorum Stypiotam grammaticum.

Optime grammaticorum, discipulorum, amicorum qui idem mecum nomen geris; tu homo divinus quoad mores atque animam et cor; tu inter pissimos quos unquam terra tulit, D *fortissimosque imperatores censeris; rerum gestarum scriptor omnium in hoc genere facile primus, etsi adolescens, grammaticæ perquam studiosus atque poeticæ, quæ in vita expertus es, litteris mandas, atque in primis imperatoris vitam et gesta cum summo studio pertractas: hoc esuriebas, hoc sitiebas, imperatoris laudibus celebrandis ante omnia delectatus, nec unquam satiatus. Quotiescunque enim carmen pepigissem in Comneni aliquem triumphum, aut in Gangram vi captam, aut in victoriam Castamonis, aut in exitium obscurorum Scytharum, aut in Dalmatarum cladem et servitutem insecutam, aut in Persas sub jugum servitutis subactos, aut in bella circa Danubium Halynve gesta, aut in Celtas et Syros in*

Ἢ Χαλεπίτην πόλεμον, ἢ Σεζερίτην νίκην,
Ἢ τι τῶν ἀπειροπληθῶν Κομνηνικῶν τροπαίων,
Ἀνέπνεις τὴν ἀφήγησιν ὑπὲρ αὐτὸν ἀέρα,
Ἐσκίρτας τοῖς ἀκούσμασιν, ἠγάλλου τὴν καρδίαν,
Μέλι θηλάζων ἔλεγες καὶ τρώγειν ἀμβροσίαν
Καὶ νέκταρ θεῖον καὶ τερπνὸν, βρῶσιν αὐτῶν ἀγγέ- [λων·
Καὶ λήγοντος τοῦ λέγοντος, ἠθύμεις, ἠγανάκτεις,
Καὶ παρεκάλεις τὸν εἱρμὸν ἀναλαβόντα λέγειν.
Τοιοῦτος ἦς περὶ ἡμᾶς ἐν νεαρῷ τῷ χρόνῳ·
Νῦν δὲ παρὼν καὶ συμπαρὼν αὐτῷ τῷ στεφηφόρῳ,
Καὶ καθορῶν αὐτότατος αὐτοῦ τὰς στρατηγίας,
Καὶ βλέπων ὄμμασιν αὐτοῖς τὰς ἐπ' ἐκείναις νίκας,
Τὰ καθ' ἡμέραν τρόπαια καὶ τὰς ἀνδραγαθίας,
Τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπόπτωσιν, τὴν εὔκλειαν Ῥωμαίων,
Βλέπων καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ λίμνας δουλωμέ- [νας,
Λίμνας τὰς ἀπειροβαθεῖς τὰς ἀπειροθαλάσσους,
Καὶ τὰς ἀπειροπόλιδας καὶ τὰς ἀπειρανθρώπους
Τὰς πρὶν ἐθνῶν καὶ Περσικὰς καὶ μοίρας ἀλλοφύλων·
Νῦν δὲ τῆς Ῥώμης καὶ πιστῶν καὶ λάχους ἡμετέρου
Καὶ δούλας τῆς Κομνηνικῆς ἀμάχου δυναστείας,
Καὶ τοῦ στεῤῥοῦ βραχίονος, καὶ τῆς ἁδρᾶς παλάμης.
Ἐπὶ δὲ τούτοις θεωρῶν καὶ τὰς Κιλίκων πόλεις
Ἃς γενομένας πάρεργον τῇ βασιλέως σπάθῃ,
Πέρσαι λαθόντες ἔκλεψαν, ἐπανηγμένας πάλιν,
Καὶ πρὸς τὴν χεῖρα τοῦ Θωμᾶ πάλιν ὑποστραφείσας,
Ὅνπερ ἀπόστολον ἐγὼ τοῦ βασιλέως λέγω,
Οὐ Δίδυμον, οὐδ' ἄπιστον κατὰ Θωμᾶν τὸν πρῶτον,
Ἁπλοῦν δὲ καὶ πιστότατον εἰς τὸν χριστὸν Κυρίου·
Πρὸς ὃν τὰ κλέμματα Περσῶν πάλιν ἀντεπανῆλθε,
Τρεσάντων τὴν ἐγγύτητα τοῦ θείου βασιλέως,
Καὶ τὴν ἐκεῖσε πάροδον τῶν ταῦτα κατεχόντων,
Καὶ προφυγόντων ἐκ σοφῆς ἀρίστης προμηθείας

A Τὸν βρυχμὸν τοῦ λέοντος τοῦ μονοκρατορέοντος,
Ὑφ' οὗ καὶ πέτραι ῥήγνυνται καὶ θάλασσα φοβεῖται,
Καὶ ῥεῖθρα τέμνει ποταμῶν, καὶ πᾶσα γῆ κλονεῖται.
Ταῦτα καθ' ὥραν θεωρῶν καὶ πλείω τούτων ἄλλα,
Γέγηθας μόνος ἐπ' αὐτοῖς, μόνος τρυφᾷς τῇ θέᾳ.
Οὐ μεταδίδως τοῦ καλοῦ τῷ φίλῳ σου Προδρόμῳ;
Οὐ κοινωνὸν τῆς ἡδονῆς αὐτὸν παραλαμβάνεις;
Οὐ παροτρύνεις εἰς γραφὰς, οὐ παρορμᾷς εἰς στοί- [χους;
Οὐκ ἀκονᾷς τὴν γλῶττάν μου καὶ θήγεις μου τὸ στό- [μα;
Καίτοι γινώσκων με καλῶς ἀπὸ μακροῦ τοῦ χρόνου
Ἓν τοῦτο μόνον πνέοντα τοὺς βασιλέως ὕμνους,
Ὅθεν καὶ στίχων καὶ σχεδὸν καὶ πεζαιτέρων λόγων,
Βίβλους μυρίας εἴργασμαι καὶ τόμους ἀμφιγράφους.
B Κηρύττοντας τὰ τρόπαια τῆς τούτου βασιλείας·
Μικρὰς μὲν οἶδα καὶ στενὰς πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀξίαν,
Οὐκ ἐλλιπῶς δὲ τῆς ἐμῆς λογικῆς ἰσχύος·
Κεφάλαιόν μοι τῆς γραφῆς, κεφάλαιον τοῦ λόγου,
Μηδὲν ἐάσας τρόπαιον τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότου,
Ὅπερ οὐ γράψῃς πρὸς ἡμᾶς, ὅπερ οὐκ ἀφηγήσῃ·
Ὡς ἂν ἐκ σοῦ λαμβάνοντες τὰς ἀφορμὰς τῶν λόγων
Αὐξάνωμεν τὰ γράμματα, πληθύνωμεν τὰς βίβλους.
Ἃς ἱστοροῦμεν γράφοντες περὶ τοῦ βασιλέως·
Καὶ γράφοιμεν εἰς ἅπαντας τῆς βιοτῆς τοῦ χρόνου
Τροπαίοις τρόπαια λαμπρὰ προσγράφοντες καὶ νί- [κας·
Μέχρις ὁ κράτιστος βλαστὸς τῆς ἱερᾶς πορφύρας
Ὁ Κομνηνὸς ἐκ Κομνηνοῦ, δεσπότης ἐκ δεσπότου,
C Ταύτης κατάρξειε τῆς ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων.
Ταῦτα μὲν γράφε πρὸς ἐμὲ, πρὸς δὲ τὸν στεφηφόρον
Λέγε καθ' ὥραν, δυσωπῶ, τὰ τῆς ἐμῆς πενίας
Ἧς μοι καὶ μόνος πρόβολος, ἧς κυβερνήτης βίου,
Ἧς μοι θεὸς μετὰ Θεὸν, ἧς μοι ζωῆς ταμίας,

genua prostratos aut in Bachenos, Tarsinos, Antiochenses, aut in bellum Chalepiticum, aut in victoriam Sezeriticam, aut denique in laudem triumphorum a Comnenis reportatorum aliquid cecinissem, tu super æthera collaudabas; tu læto corde audita panegyride exsultabas, et melle ambrosiaque vesci, divinumque nectar, angelorum delicias, sorbere gloriabaris, et quando laudibus finis imponeretur, ægro ferebas animo et ad idem repetendum excitabas. Talis quidem erga nos prius eras. Nunc autem una cum imperatore versaris et tuis vides oculis quantas ille bello res exsequatur, quot victorias reportet adeo ut externarum nationum invidiam provocet, ubi Romæ, inquam, gloriam augescentem animadvertis, nunc orbem terrarum, mare et lacus domitos, incolis orbatos, qui quondam alienigenarum nationum pars aliqua fuerant; nunc hæc omnia Romæ et invictæ familiæ Comnenæ servientia obtueris. Præterea Cilicum urbes aspicis quas armis imperatoriis subactas noveras, et quas Persæ malo dolo rapuerant ac postea sub Thomæ, quem imperatoris apostolum existimo, ditionem redactæ sunt. Sed non de Didymo veterique Thoma, incredulo illo loquor, sed de eo qui morum simplicitate ac spectata in Domino fide inclaruit. Ad eum Persarum furta reverterunt, timentium imperatoris divini proximitatem, et prudenter leonis monarchæ rugitum evitantium qui saxa findit et maribus timorem injicit, fluminum cursum secat et omnem terram percutit. Hæc videns cum plurimis aliis solus gavisus es et spectaculo lætaris, nec cum Prodromo amico communicas? Gaudii tui non facis participem? non ad scripturas pervestigandas exhortaris? os meum et linguam non acuis? D *Attamen e longo tempore probe scis me imperatori laudibus celebrando mirifice operam navare et sexcentos poetico ac pedestri sermone composuisse libros triumphorum imperatoriorum nuntios, ipsius majestate haudquaquam dignos, sed qui vi logica non carent. Et Comneni quidem domini triumphus in ipso initio memorabitur; tuis autem consiliis confisi librorum numerum augebimus, in quibus imperatoris res gestæ tradentur, nullo omisso quo vita ejus illustrari possit triumpho ac victoria, donec optima proles sacræ purpuræ, Comnenus e Comneno, dominus e domino terræ toti ab ortu solis usque ad occasum regnet. Hæc mihi scribas velim, et qualibet hora imperatori de mea paupertate loquaris, contra quam solus defensor et vitæ sospitator et secundum Deum*

'Ο Κομνηνὸς ἐκ Κομνηνοῦ, δεσπότης ἐκ δεσπότου.
Ταῦτα καὶ μόνα πέποιθα, πρὸς τοῦτον ἀποβλέπω.
Ἂν οὗτος δώσῃ μοι φαγεῖν, ἔχω τὸ ζῆν καὶ πάλιν·
Ἂν δὲ μὴ δώσῃ, φθείρομαι, πρὸς ᾅδην καταβαίνω·
Οὐ γὰρ ἐπίσταμαι πολλοὺς δεσπότας ἐν τῷ βίῳ.
Λόγισαι πόσον ἔκδημος ὁ βασιλεὺς ὑπάρχει
Καὶ πόσον χρόνον ἔρημος ὁ Πρόδρομος πραγμάτων,
Αὐτῆς δὲ μᾶλλον τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων.
Εἶτα φθαρείσης, ἄνθρωπε, τῆς γλώττης τοῦ Προ-
[δρόμου,
Ἑτέραν εὕροι τὶς ἐν γῇ ταύτῃ παρισουμένην,
Καὶ σχετικῶς κηρύσσοντα τὸν αὐτοκράτορά μου;
Οὐκ οἶμαι, κἂν παραφρονῶν τοῦτον λαλῶ τὸν λόγον.

Γ. *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, δεκάστιχα πολιτικὰ τοῖς δήμοις.*

Ἀπὸ Προδρόμου Πρόδρομος, οἰκέτης ἀπ' οἰκέτου,
Ἀπὸ λογίου λόγιος ταῦτα καρποφορῶ σοι·
Ὁ Πρόδρομος τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ χριστῷ Κυρίου,
Ὁ δοῦλος τῷ δεσπόζοντι καὶ τῷ κυριαρχοῦντι·
Ὁ λόγιος τῷ μάλιστα τιμήσαντι τὸν λόγον·
Τὸ δὲ καρποφορούμενον καὶ προσαγόμενόν μοι
Στίχων δεκάδες, βασιλεῦ, πολιτικῶν καὶ τούτων·
Ὠδῆς δὲ φέρει μίμησιν ἑκάστη τῶν δεκάδων
Τοῖς πέρασι τοῖς ἑαυτῆς συναπαρτιζομένη·
Ἄκουε γοῦν μου τὴν ᾠδήν, ἄκουε τῶν ᾀσμάτων.
Ὢ δεῦρο, πόλις εὐτυχής, ὢ δεῦρο, νέα Ῥώμη,
Ὕμνησον τὸν δεσπότην σου, τὸν αὐτοκράτορά σου,
Τὸν ῥύστην, τὸν σωτῆρά σου, καὶ τὸν ὑπέρμαχόν σου·
Ἀγκάλισαί σου τὸν υἱόν, στέψον τὸν κύριόν σου,
Ἅπασαν χεῖρα βάλλουσαν καὶ πόδα βεβλημένον·
Κάλεσον τοὺς κατοίκους σου, κάλει τὰ θρέμματά σου
Κατὰ σειράς, κατὰ φυλάς, καὶ δήμους καὶ φρατρίας·

A Ἔμπλησον πᾶσαν ἀγυιάν, ἔμπλησον πᾶσαν χώραν
Ἤχου κυμβάλων, μουσικῆς, παντὸς ῥυθμοῦ καὶ μέ-
[λους,
Καὶ τὸν σκηπτοῦχον ὕμνησον ἐν πάσῃ συμφωνίᾳ.
Ὢ πόλις πόλις, Ῥωμαϊκὴ πόλις, Αὐσόνων πόλις,
Εὗρες, βραδέως εὕρηκας, εὗρες ὀψὲ καὶ μόλις
Τὸν κόσμον σου, τὸν ῥύστην σου, καὶ τὸν ἐκδικητήν
[σου·
Ἐξάπλωσον τοὺς ὅρους σου, πλάτυνον τὰς αὐλάς
[σου,
Τὰ μήκη σου, τὰ πλάτη σου, καὶ τὰ σχοινίσματά
[σου·
Ὡς κέδρος ὕψου κορυφήν, ὡς ἄμπελος εὐρύνου·
Αἶρε πρὸς κύκλον τὴν ὀφρύν, ἀπείλει τοῖς ἐχθροῖς
[σου,
B Ἀρίστευε κατὰ Περσῶν, φαιδρύνου, μεγαλύνου·
Ὑπόταττε τὸ βάρβαρον, νίκα, τροπαιοφόρει,
Καὶ κήρυττε τοῖς μεθ' ἡμᾶς τὸν τούτων παροχέα.
Ἀνέτειλας, ἀνέτειλας λαμπρὸν ἐκ τῆς ἑῴας,
Ἥλιε θεῖε, βασιλεῦ, καὶ δᾳδουχεῖς τὴν κτίσιν·
Οὐχὶ λουθεὶς, ὡς ἥλιος ὠκεανοῦ τοῖς ῥείθροις,
Ἀλλὰ λουθεὶς σου τοῖς χρυσοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἱδρῶσι·
Καὶ νῦν ἀγαλλιώμενος ὡς γίγας προοδεύεις,
Τὰ δὲ λαμπρά σου τρόπαια κύκλῳ δορυφορεῖ σοι·
Ἡ πόλις δὲ προσυπαντᾷ καὶ περιπτύσσεταί σε,
Ὅλη καλὴ καὶ τηλαυγής, ὅλη λελαμπρυσμένη,
Ἅλυος ῥείθροις τοῖς καλοῖς ὥσπερ ἀπολουθεῖσα
Καὶ δέχεταί σε, βασιλεῦ, ἀγκάλαις ἡπλωμέναις.
Ὢ πόλις, πόλις εὐτυχής, ὢ Ῥώμη Ῥώμη νέα,
C Ἐπαλαιώθης ὑπ' ἐχθρῶν, ἐγένου γραῖα Ῥώμη,
Κατέθου τοὺς πλοκάμους σου, κατέθου τὴν στολήν
[σου.
Ἀλλ' εὗρες κράτος ἄμαχον γενναῖον, νέαν ῥώμην
Τὸν ῥωμαλέον ἄνακτα δεσπότην Ἰωάννην·

vitæ servator est Comnenus e Comneno, dominus e domino. Hic unica spes mea: hic si mihi nutrimentum dat, revivisco; sin minus, ecce pereo et in Orcum descendo; non enim multos in terris dominos cognosco. Considera quantum temporis imperator absit et quantopere Prodromus a negotiis destitutus rebus ad vivendum necessariis indigeat; postea, homo, Prodromi lingua emortua, quis huic similem inveniet quæ benevole dominum meum annuntiet? Equidem non credo, tametsi sic loquens amentiæ incriminer.

X. — Ejusdem in processionem triumphalem domini Joannis Comneni post captam Castamonis civitatem, carmen decasyllabum τοῖς δήμοις.

A Præcursore præcursor, a servo servus, a docto doctus hæc tibi offero ac dico. Præcursor imperatori et uncto Domini, servus gubernatori ac regnanti, doctus ei qui eruditionem magis aliis æstimat. Quæ autem offero, imperator, versus item sunt politici suis limitibus circumscripti. Jam accipe carmen et cantum nostrum!

Adesdum, urbs felix, nova Roma, celebra dominum tuum potentissimum, liberatorem, salvatorem ac propugnatorem tuum. Complectere filium tuum, corona dominum tuum, manibus pedibusque operare; vernas tuos appella, natos tuos voca secundum tribus, nationes et confraternitates. Omnes impleto vicos, totam regionem cymbalorum sono ac strepitu reple, ac musicis instrumentis ac cantibus omnia resonent in honorem sceptrigeri.

O urbs Roma, Ausonum caput, invenisti, sero demum, sed tamen invenisti mundum tuum, liberatorem tuum, justificatorem tuum; terminos tuos profer, aulas tuas amplifica et secundum omnes dimensiones magnifica; exalteris sicut cedrus, sicut vitis amplieris. Supercilia sursum age, inimicis tuis minare; Persas vince et lætare animo; subige bar-
D *barum, triumphum de ipso age, et posteris benefactorem annuntia.*

Cum splendore ex Oriente illuxisti, imperator, sol divine, ut mundum luce tua collustres, non lotus quidem sicut sol in Oceani fluentis, sed sudore aureo pro nobis madidus. Sed et nunc maxime sicut gigas procedis, et splendida te undique tropæa circumstipant. Urbs interea tibi obviam it amplexura, cum omni sua pulchritudine ac splendore, et quasi abluta limpidis undis, et te, imperator, apertis brachiis circumplectitur.

O urbs felicissima, Roma nova; senectute te affixerunt inimici tui; cana facta es; cincinnos una cum veste deposuisti; sed vires invictas, recentes et simul dominum Joannem, fortem imperatorem

Καὶ πάλιν ἥβησον ὡς πρὶν, καὶ γίνου νέα Ῥώμη.
Τὸν βόστρυχον ἐκπέτασον, ἐνδύθητι πορφύραν,
Περιβαλοῦ τὸν στολισμὸν ἐκεῖνον τὸν ἀρχαῖον·
Κοσμήθητι τὸ πρόσωπον, λούθητι τὸ σαρκίον,
Καὶ φαίνου νέα καὶ καλὴ, καὶ τέρπε τοὺς ὁρῶντας.
Ἐπῆραν πάντες ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν, ἐπῆραν,
Τὰς σὰς ἀνακηρύττοντες, δέσποτα, στρατηγίας.
Ἴστρος βοᾷ τὴν ἰσχύν σου, Σάγαρις μέγα κράζει,
Ὄμνυσιν Ἅλυς μὴ ἰδεῖν ἕτερον βασιλέα,
Τὰς ὄχθας παραθέοντα καὶ πίνοντα τοῦ ῥείθρου,
Εἰ μὴ τὸν πορφυροβλάστην δεσπότην Ἰωάννην,
Μηδὲ Ῥωμαίοις μέχρι σου τὴν ῥάχυν ὑποστρῶσαι,
Μηδὲ πορθμεῦσαι λάφυρον τοσοῦτον ἐκ Περσίδος·
Καὶ γέγηθε τῆς ἐθνικῆς ἀπαλλαγεὶς δουλείας,
Καὶ σοὶ δουλεύων τοῦ λοιποῦ, καὶ σὴν προσκλύζων [χώραν.
Ὦ Ῥώμη, πόλις εὐδαίμων, πόλις ἡ Κωνσταντίνου,
Στολίσθητι, περιβαλοῦ χιτῶνα πεπλυμένον,
Ὑπόδεξαι τὸν νικητὴν, δέξαι τὸν βασιλέα,
Καὶ τοὺς ἱδρῶτας τοὺς χρυσοῦς οἷς ἐξηγόρασέ σε,
Ἀπόμορξον, ἀπόμαξον ἐκ τοῦ χρυσοῦ μετώπου,
Φίλησον τοὺς δεσποτικοὺς, τοὺς πανωραίους πόδας,
Τοὺς εἰρηναίαν σοι ζωὴν εὐαγγελιζομένους.
Σοῦ χάριν νόσοι σώματος τῷ βασιλεῖ καὶ πόνοι·
Σοῦ χάριν μάχαι καὶ στρατοὶ καὶ στρατοπεδαρχίαι
Ἐκ σοῦ δὲ τὴν ἀντίχαριν, πλὴν τῆς εὐχαριστίας.
Δός μοι, Δαυῒδ κιθαρῳδὲ, μικρά σου τῶν ᾀσμάτων,
Ἢ σὺ παρὼν ἀλάλαζε ταῦτα τῷ βασιλεῖ μου·
Εἰς ὕψος ἀναβέβηκας ἑῷον, τροπαιοῦχε,
Αἰχμαλωσίαν ἐν αὐτῷ πολλὴν ᾐχμαλωτίσω,
Ἔλαβες δόματα πολλῶν ἀνθρώπων ἀλλοφύλων,
Πάντες οἱ πίονες τῆς γῆς προσκεκυνήκασί σοι.

A Ἐξέτεινας τὴν ἄμπελον τῆς νεωτέρας Ῥώμης
Τὸ κλῆμα μέχρι θαλασσῶν, καὶ τὰς παραφυάδας
Μεγίστων ἄχρι ποταμῶν πέρας αὐτῶν ἀλύων·
Ὡς προστεθεῖεν, βασιλεῦ, αἰῶνες τῇ ζωῇ σου.
Ἀκούω, θεῖε βασιλεῦ, κυνηγεσίων νόμους·
Χρόνῳ μὲν κάπρον λάβοι τις, καὶ μετὰ μόχθων πό- [σων,
Χρόνῳ δ' ἀγρεύσοι πάρδαλιν καὶ δι' ἐνέδρας πόσης·
Τὸ σὸν δὲ τοῦτο θήραμα, τὸ κυνηγέσιόν σου
Μικρῶν μὲν ἔργον ἡμερῶν, ἀλλ' ἔργον ὄντως μέγα·
Πόλις ἁλίσκεται πολλὴ, καὶ φρούρια κρατεῖται,
Καὶ μυριάδες ἄπειροι Περσῶν δουλαγωγοῦνται,
Καὶ φάλαγγες Ῥωμαϊκαὶ πεζεύουσι τὸν Ἅλυν,
Καὶ σύμπασαν ληΐζονται τὴν ἀντιπέραν χώραν·
Οὕτω θηρεύειν ἔμαθεν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης.
B Πολλὰ μὲν, θεῖε βασιλεῦ, καὶ τὰ στρατεύματά [σου·
Καὶ τί γὰρ ἢ στρατεύματα τῆς κραταιότητός σου;
Ἄλλο τὸ νῦν κατόρθωμα κρεῖττον χειρὸς ἁπάσης,
Πόλις τοσαύτη τὴν ἰσχὺν, τὸ μέγεθος, τὴν θέσιν,
Τοσούτοις κύκλῳ τείχεσι ἐμπεριειλημμένη,
Ἀόρνις ἄλλη καὶ παντὸς ὑψηλοτέρα βέλους,
Ἀναιμωτὶ προστίθεται τοῖς ὅροις τῶν Ῥωμαίων·
Καὶ πόλεις ἄλλαι Περσικαὶ, καὶ φρούρια μυρία,
Καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον αὐτομολεῖ βαρβάρων·
Ὄντως Θεοῦ τὸ τρόπαιον καὶ τύχης Κομνηνίδος.
Ὁ μὲν προφήτης, Ἐν Ῥαμᾷ φωνὴ, φησὶν, ἠκού- [σθη·
Ἐγὼ δ' ἀλλάξας τὸ ῥητὸν καὶ παρῳδήσας, λέγω·
Ἐν Κασταμόνι τὴν φωνὴν ταύτην ἐξακουσθῆναι,
C Περσὶς τὰ τέκνα κλαίουσα, μὴ παρακαλουμένη·
Τὰ μὲν γὰρ ἐζωγρήθησαν, ἀλλὰ δ' αὐτομολοῦσιν.

invenisti. Jam ad teneram ætatem redi et nova Roma fieri cures; cincinnos concinna, purpuram indue, antiquum circumda amictum; faciem orna, corpus lava, nova et formosa appareas, et videntes te delecta.

Sustulerunt vocem suam omnes fluvii, armorum tuorum honorem celebrantes. Ister virtutem tuam proclamat, Sagaris alta voce clamat, Halys jurat nunquam se vidisse imperatorem ripas suas, sicut tu, prætereuntem et qui ex ipso biberit, aut Romanis sicut tu victoriam arripuerit aut tantam prædam ex Perside retulerit. Idcirco lætatur se servitutem apud exteros evasisse et tuum regnum alluere sibi datum esse.

O nova Roma, urbs fortunata, civitas Constantini, indue te pallio purgato, saluta victorem, saluta imperatorem et sudorem aureum quo te redemit, absterge, frontem auream absterge, pedes domini tui pulcherrimos basia, qui vitam pacificam tibi evangelizant. Tui gratia imperator morbos ac labores spernit; tui ergo pugnas atque omnes belli labores exantlat; gratum ipsi itaque animum præbeto.

Da mihi, David citharœde, partem aliquam canticorum tuorum, aut, si malis, imperatori meo occine. Tu Occidentem signifer transcurristi, multos captivos fecisti, a plurimis externis gentibus dona accepisti; magnates terræ tibi genua flexerunt. Tu novæ Romæ vitem extendisti ad mare usque et surculos ad maximos usque fluvios propagasti; quare etiam, imperator, vitæ tuæ anni aucti sunt.

Novi, dive imperator, venationis leges. Aprum quis certo temporis spatio capiet, nec sine magno sudore, item pardalim non sine magna arte ac dolo prehendet. Quod tu venaris paucarum dierum opus idque grande est, urbs magna capitur, mœnia ascenduntur, innumerus Persarum exercitus in servitutem redigitur; Romanæ legiones Halyn trajiciunt et om-
D *nem e regione terram ferro et igne vastant. Hujusmodi venator est Comnenus dominus noster.*

Multi sunt tibi, imperator divine, exercitus, et undique militibus te stipatum video. Nihil tua majus fortitudine. Urbs fortissima et magnitudine et loci natura et mœnibus invictis et altioribus quam quæ telum superare valeat, nullo sanguine effuso in Romanorum ditionem cedit.

Aliæ quoque Persicæ urbes, sexcenta castella, infinita denique barbarorum multitudo in tua castra perfugiunt, Deo sic volente ac Comnenorum fortuna juvante.

Propheta, In Rama, inquit, vox audita est, ad quod ego mutato nomine et loco, Castamone, dico, eadem illa vox audita est: Persis natos suos flens et sola-

Ἄλλα δ' αὐτῶν ἀπέθανον ἐν στόματι μαχαίρας.
Φοβοῦ μοι, πᾶν τὸ βάρβαρον, μὴ πάθῃς τὰ Περσίδος,
Οἱ πίνοντες τοῦ Τίγρητος, οἱ πίνοντες τοῦ Νείλου,
Οἱ πρὸς δυσμὰς Αἰθίοπες, οἱ πρὸς αὐγὰς ἡλίου,
Οἱ τοῦ βορείου κλίματος, ἢ τοῦ νοτιωτέρου.
Ὦ δεῦρο, πόλις Κασταμὼν, δεῦρο, Ῥωμαίων πόλις,
Χρόνων πολλῶν ἀπόδημε, φυγὰς μακρῶν αἰώνων·
Ποῦ μέχρι νῦν ἀπεπλάνας, ποῦ μέχρι νῦν διῆγες;
Πῶς ἐκαρτέρησας, εἰπὲ, τῆς Ῥώμης χωρισθῆναι,
Καὶ συναφθῆναι τοῖς ἐχθροῖς, μιγῆναι τοῖς βαρβά-[ροις;
Ὦ δεῦρο, καὶ φιλήσω σε, καὶ περιπτύξομαί σε·
Ὁ κρατερὸς γὰρ βασιλεὺς ἐπανεσώσατό σε,
Καὶ σὲ τοῖς σοῖς ἀπέδωκεν ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἁρπά-[σας·
Ὦ καὶ τὸ χαριστήριον ἀπόδος εὐφημίας,
Ὡς ῥυσαμένῳ σε πικρᾶς βαρβαρικῆς δουλείας.
Ἥλιε θεῖε, βασιλεῦ φωσφόρε, σελασφόρε,
Ἀπέκρυψας τὸν ἥλιον, λάμψας εἰς γῆν ἑῴαν·
Σὺ γοῦν λοιπὸν ἀνάτελλε, σὺ γοῦν ἀκτινοβόλει,
Τὴν ἕω καταπύρσευε, δᾳδοῦχε, τὴν ἑσπέραν,
Κἀκεῖνος ὡς παρήλιος σοὶ παρανατελλέτω.
Ἄφες τοὺς ἵππους, ἥλιε, κατάβηθι τοῦ δίφρου,
Ὁ στρατηλάτης βασιλεὺς ἁρματηλάτης ἔστω·
Οὐκ ἐκσπασθῇ τῆς ἄντυγος, οὐ ῥίψει τὰς ἡνίας,
Οὐ πέσῃ πρὸς Ἠριδανὸν, οὐ γάρ ἐστι Φαέθων,
Ἀλλ' οἶδε νόμους ἱππικῆς, οἶδε καλῶς ἱππεύειν.
Ὑβρίστρια καὶ μοιχαλὶς ἑῴα κληρουχία,
Χήραν στυγνὴν ἑώρακας τὴν δέσποινάν σου Ῥώ-[μην,
Καὶ χεῖρας ἦρας κατ' αὐτῆς ἐλευθεροβοῶσα·
Ἀπέδρας, ἀποπέφευγας, μετέβης, μετῳκίσθης
A Ἀλάστορας καὶ πονηροὺς συνβούλους ἐνυμφεύσω·
Ἐπεὶ δ' ἐκείνη τὴν στυγνὴν ἀπέθετο χηρείαν,
Καὶ τὸν ἑῷον καὶ κοσμικὸν δεσπότην ἐνυμφεύθη,
Εὑρέθης, ἤχθης, κέκαρσαι, συνείρχθης, ἐμαστί-[χθης,
Δίκας ὑπέσχες καὶ ποινὰς τῆς σῆς ἀποστασίας,
Καὶ τῇ δεσποίνῃ προσκυνεῖς ἡ δούλη πάλιν δούλη.
Περσὶς ἀλάστορ, ἀλαζὼν, ἁρπάκτορ, αἱμοβόρε,
Σκυλεύτρια, φονεύτρια, κακῶν ἀπείρων μήτηρ,
Ἔμαθες οἷς περ ἔπαθες, ἔγνως ἐκ τῶν οἰκείων
Οἷον κακὸν τὸ πολεμεῖν καὶ τὸ σκυλεύειν πόλεις,
Καὶ πόσον πόνον φέρουσι ταῖς μητρικαῖς ἀρδείαις
Ἐκσπώμενα, συρόμενα, κτιννύμενα τὰ βρέφη.
Πόσαι γὰρ νῦν καὶ κατὰ σὲ μητέρες ἀτεκνοῦσι;
B Καὶ πόσα τέκνα τὴν θηλὴν ζητοῦσι τὴν μητρῴαν;
Καὶ νύμφαι τοὺς ὁμόζυγας, καὶ νύμφας οἱ νυμ-[φίοι;
Ἐπέστρεψεν ὁ πόνος σου πάντως εἰς κεφαλήν σου.
Κροῖσος τὸν Ἅλυν διαβὰς, ὡς λέγουσιν οἱ λόγοι,
Τὴν ἑαυτοῦ κατέλυσε μεγάλην ἐξουσίαν,
Ἀπατηθεὶς τῷ δαίμονι καὶ τῷ χρησμῷ τῷ πλάνῳ·
Τὸ σὸν δὲ νῦν στρατόπεδον, σκηπτοῦχε, τροπαιοῦχε,
Πεζῇ τὸν Ἅλυν διαβὰν καὶ κατ' ἐχθρῶν ὁρμῆσαν,
Ἀρχὴν κατέλυσε πολλὴν, ἀλλὰ τὴν τῆς Περσίδος.
Οὐ γὰρ ἐθάρρησε χρησμῷ οὐδὲ λοξαῖς μαντείαις,
Ἀλλὰ τῆς θεομήτορος τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ,
Καὶ τῇ πρὸς τὸν παντάνακτα πίστει τοῦ βασιλέως,
Καὶ τῆς Περσίδος ἔκαμψε τὸν ὑψηλὸν αὐχένα.
Ναὶ ναὶ τοὺς Πέρσας, βασιλεῦ, ναὶ τοὺς ὑπερηφά-[νους,
C Ναὶ ναὶ τοὺς ἀθεσμήσαντας, ναὶ ναὶ τοὺς ἀχαρί-[στους,

tium non admittens; alii enim vivi capti sunt, alii ad hostem perfugiunt, ut omittam eos qui ferro perierunt. Cave ne idem quod barbaros, quod Persiam interemit, tibi malum eveniat, et quod experti sunt qui Tigrim, qui Nilum bibunt, Æthiopes, Occidentis atque Orientis incolæ, quique ad septentrionem australesve plagas spectant.

Adesto mihi, Castamon civitas, Roma urbs quæ multo abhinc tempore extra te posita fugax erras, dic ubi terrarum hucusque es vagata? qui factum est ut extra Romam esse et inimicis barbarisque immisceri satius duxeris? Huc adesto, ut basia tibi atque complexus dem. Magnanimus namque imperator te salvatam a discrimine tuis reddidit. Ei igitur grates ex intimo animo repende, quod ex amara servitute te feliciter eripuit.

Divine imperator, sol, lucifer, tu solem abscondisti, plagam orientalem illustrasti, nunc rursus lucesce, radios rursum emitte, Orientem pariter ac Occidentem face tua collustra, alter vero sol tibi satellitis appareat loco. Dimitte equos, sol, e curru descende, dux militum imperator noster, ascendat. Hic enim non e sede delabetur aut habenas laxabit aut in Eridanum cadet; melius enim Phaëthone curriculum absolvet, utpote artis equestris plane peritus.

Colonia arrogans et adultera quæ Orientem possides, Romam reginam tuam viduam lugubrem vidisti, et manus licentiosas contra eam sustulisti: aufugisti, surripuisti te, in aliam abiisti coloniam, cum servis perversis connubium instituisti. Postquam vero illa lugubri viduitate deposita imperatori Orientis nupsisset, tu e loco abscondito protracta tonsa es, in vincula conjecta, fustibus cæsa, condemnata, denique defectionis tuæ pœnas dans, ante heram tuam servæ formam induens in genua procumbis.

Persarum natio scelesta, jactatrix, rapax, crudelis, prædatrix, sanguinem sitiens, omnium D *malorum fons et mater, ex iis quæ passa es jam probe nosti quid sit belligerari, quid urbes spoliare, et quantum utero materno creent dolorem liberi inde extracti, protrusi, necati. Quot apud te matres plane sunt steriles! quot infantes mamillam quærunt maternam! quot porro sponsæ sponsos, sponsi sponsas! quæ omnia sane res tibi capitales sunt.*

Crœsus, ut antiqui scriptores memorant, Haly trajecto, regnum suum prægrande destruxit, malo spiritu et oraculo mendaci seductus. Tuus autem exercitus, imperator triumphalis, Haly sine navibus trajecto hostes adortus, magnum item imperium vastavit Persicum. Non enim oraculis falsisque vaticiniis est confisus, sed spe erectus in sanctam Deiparam et Regem cœlorum, alta Persiæ cervice fracta vicit.

Agedum, imperator, Persas superbos, exleges, ingratos, perjuros, injustos, perfugas castiga, apo-

Ναὶ ναὶ τοὺς παρασπονδητὰς, ναὶ ναὶ τοὺς παρανό- [μους·
Ναὶ τοὺς δραπέτας κόλαζε, τύπτε τοὺς ἀποστάτας·
Προσῆλθον, ηὐτομόλησαν, προσκεκυνήκασί σοι,
Ἔτυχον δόξαν οὐ μικρὰν πλούτων ἀπείρων δσον·
Καὶ πάλιν ἀπέστησαν καὶ συναποδράντες τούτοις·
Νῦν πειραθήτωσαν χειρὸς τῆς τότε φιλανθρώπου
Σκληρᾶς ἀγρίας, ἀπηνοῦς, κτεινούσης, φονευούσης,
Ἀνθ' ὧν ἠχαριστήκασι καὶ παρεσπόνδησάν σοι.
Ὦ βασιλεῦ τρισαριστεῦ, Αὐσόνων αὐτοκράτορ,
Ὦ σῶμα κρεῖττον σώματος, καὶ φύσις ὑπὲρ φύσιν·
Χειμὼν οὐ κατισχύει σου, χιὼν οὐ πήγνυσίν σε,
Νόσος οὐ κυριεύει σου, πόνος οὐχ ἐκνικᾷ σε·
Νοσῶν στρατεύεις, πολεμεῖς, διώκεις, κατασφάτ- [τεις,
B Πόλεις πορθεῖς, ἄνδρας ζωγρεῖς, ἕλκεις αἰχμαλώ- [σας·
Τοὺς λυμεῶνας καὶ φθορεῖς τῆς πολιτείας λύκους,
Κύνας δεικνύεις φύλακας αὐτῆς τῆς πολιτείας·
Καὶ σὺν ὑγείᾳ πρὸς ἡμᾶς καὶ νίκης ὑποστρέφεις·
Σώζου μοι, σώζου, βασιλεῦ, ναὶ σώζου τῷ λαῷ σου.
Τίς εἶδε μόχθον ἰατρὸν, καὶ πόνους λυσιπόνους,
Καὶ μάχην θεραπεύουσαν νοσοῦντα βασιλέα;
Ἐνόσησεν ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς ἀέρος τόποις,
Ἱππασίῳ κατέδραμε τὴν χώραν τῶν βαρβάρων·
Ἠρίστευσεν, ἐνίκησεν, ἦλθε λυθεὶς τῆς νόσου·
Τί τοῦτο, θεῖε βασιλεῦ; νοσοῦμεν, καχεκτοῦμεν,
Καὶ κλίναις ἐπιπίπτομεν, καὶ φάρμακα ζητοῦμεν,
Καὶ παραφυλαττόμεθα τοὺς πνέοντας ἀνέμους·
C Σὺ δὲ νοσεῖς καὶ στρατηγεῖς, σὺ δ' ἀῤῥωστεῖς καὶ [σφάττεις,
Καὶ πρὸς χειμῶνας ἐν ταυτῷ καὶ Πέρσας ἀνθο- [πλίζῃ.

Ὦ Πέρσαι, Πέρσαι, βάρβαροι τῆς ἕω λυμαντῆρες,
Ἁρπάκτορες, ἀλάστορες, θῆρες, αἱμάτων ἄνδρες,
Τὴν πλάνην κατακρίθητε καὶ τὴν ἀειφυγίαν,
Ὑπόδυτε τὰς φάραγγας, ὑπόδυτε τὰς νάπας,
Φεύγετε σπάθην Κομνηνικὴν καὶ χεῖρα βασιλέως,
Μὴ μένητε, μὴ μένητε, φεύγετε τάχος τάχος,
Πέρα Γαδείρων ἄπιτε, περάσατε τὴν Θούλην,
Πρόσιτε τοῖς ἀντιχθόσιν ἢ τοῖς ὑποχθονίοις,
Καὶ πίπτετε καὶ θνήσκετε καὶ καταταρταροῦσθε,
Ἀποδιδράσκοντες ὀργὴν τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότου.
Ὦ χαῖρε, χαῖρε, βασιλεῦ, χαῖρε, τροπαιοφόρε·
Οὐκ εἶδεν ἥλιος πότε τοιοῦτον βασιλέα,
Οὐδ' ἥλιον ἑώρακεν Ἀνατολὴ τοιοῦτον·
Φέγγεις, ἀνίσχεις, δᾳδουχεῖς, πυρσεύεις, ἀνατέλλεις,
Καὶ νέφος οὐ συγκρύπτει σε, καὶ δύσιν οὐ γινώ- [σκεις·
Ὦ φέγγε, φέγγε, βασιλεῦ, φέγγε τοῖς ὑπὸ χεῖρα,
Περίθαλπε, περίλαμπε, ζωπύρει, ζωογόνει·
Ὦ φλέγε, φλέγε, νικητὰ, φλέγε τοὺς πολεμίους,
Φρύξον αὐτοὺς ὡς λάχανον, καῦσον αὐτοὺς ὡς χόρ- [τον·
Καὶ καθαρὰν τῇ πόλει σου βράβευσον τὴν ἡμέραν.
Τίς ἐξ αἰῶνος ἤκουσε Βάλζον ὑπὸ Ῥωμαίους;
Τίς Ἄλαμον, τίς Ἄλαζον, ὀχυρωτάτας πόλεις;
Καὶ φήμην μόνην ἄνακτος ὅλα πορθοῦσαν ἔθνη,
Καὶ τόσους ἄρχοντας ἐθνῶν ἀνδραποδιζομένην,
Καὶ δουλουμένην ἐθνικὰς τοσαύτας μυριάδας;
Τίς εἶδεν ἔαρ καθαρὸν ἐν μέσῳ δεκεμβρίῳ,
Καὶ τοὺς κρημνώδεις καὶ τραχεῖς καὶ χαραδρώδεις [τόπους
Ὁμαλισθέντας φάλαγξι στρατιωτῶν τοσούτων,
Καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν ἔργον αἰῶνος ὅλου;
Σῆς εὐτυχίας, βασιλεῦ, ἔργα τὰ γεγονότα.

statas flagella, memor quod venerunt quondam perfugarum specie in pedes ante te voluti divitiarum pretio, postea hostilia castra petierunt. Quod si manus tua tum temporis lenis fuit, hodie eadem dura, inexorabilis vindicatrix in eosdem ad ingratitudinis ac perjurii ultionem recidat.

O imperator potentissime, rex Italorum, cujus corpus plus quam humanum, natura plus quam humana hieme non superatur, nive non gelascit, a te morbus incolumi recedit, labor te minime fatigat. Tu, quamvis ægrotus fueris, exercitum in pugnam ducis, hostemque persequeris, occidis; urbes devastas, hostes vivos in captivitatem abducis; viros pestilentos et quasi lupos ex sinu civitatis pellis, canes ad illius salutem introducis fideles. Semper incolumis et victor ad tuos redeus. Conservare, quæso, imperator, et mihi et populo tuo!

Quis unquam laborem et ærumnam ægroto medicamentorum loco fuisse aut pugnam imperatori ægroto medicam virtutem aspersisse fando audiit? Ægrotavit imperator in campis aeriis; ubi autem hostium fines equitans intrasset, fortiter pugnando victor ex prœlio et morbo liberatus processit. Unde tibi hoc, imperator? Nos quidem mala valetudine laboramus, et statim membra in lecto reponimus, medicamina poscimus, contra ventorum flatum nos præmunientes. Tu autem, quamvis ægrotus, exercitum ducis, hostem fundis, contra cæli intemperiem æque ac Persas armis sumptis procedendo.

O Persæ barbari, Orientis pestis, fures, scelerati, bestiæ, occisores, qui exsilium meremini perpetuum, in vallium reconditis specubus vos abscondite; Comneni imperatoris ferrum et manum fugite; nulla mora, terga vertite; ultra Gades, ultra Thulen sit cursus vester; ad antipodes, ad inferos abscedite, D *bene vobis mori et in Tartarum detrudi, ut Comneni imperatoris iram evadatis.*

Salve, imperator triumphans; nunquam ante sol tibi parem vidit; nunquam Oriens parem solem vidit. Quando luces, et terram calore ac igne tuo reficis, nulla te nubes offuscat; nunquam tu occidis. Lucesce, imperator, igne tuo vitam effundas, et hostes combure, sicut gramen eos aut stipulam delendo, diesque puros populo tuo reducito.

Quis Balzon, Alamon, Alazon, urbes munitissimas Romanis subactas unquam audivit? Nunc e contra sola imperatoris fama nationes integras destruit, multos gentium moderatores in servitutem redigit, ingentem servorum multitudinem gubernat. Nemo antehac in medio Decembri ver florens vidit, aut loca

Ἄρατε πύλας παλαιὰς, ἄρχοντες τῶν Αὐσόνων,
Ὡς ἂν εἰσέλθῃ δι' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐν δόξῃ·
Ἀλλ' ἐρωτᾶτε τίς ἐστιν; ἀλλὰ πυνθάνεσθέ μου·
Ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς, τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος,
Ὃν τρέμει τὸ Γαλατικὸν, ὃν δέδοικεν ὁ Σκύθης,
Ὧ προσκυνεῖ τὸ Κελτικὸν, ᾧ παῖδες τῶν Ἀρρά[βων·
Ὃς φόρους ἐπιτέθεικε ταῖς παριστρίαις χώραις,
Ὃν Ἅλυς ὅλος κατιδὼν, οὐ στρέφει μὲν τὸ ῥεῖθρον,
Ἀλλ' ἡσυχάσας, περατὸς γίνεται τοῖς Ῥωμαίοις·
Αὐτῷ τὰς πύλας ἄρατε λαμπρῶς εἰσερχομένῳ.
Ἴδε σου, πόλις Ῥωμαΐς, τοὺς νεωνήτους δούλους,
Καὶ τὸ μὲν πλῆθος ἔασον, οὐδὲ γὰρ ἀριθμεῖται,
Τοὺς δὲ σατράπας μάλιστα, καὶ τοὺς ἐκκρίτους [ὅρα·
Ὅρα τὸν Ἀμασειανὸν πρὸ τῶν λοιπῶν Τογηρίλην,
Τὸν ἀπὸ Γάγγρας Ἀλψαροῦς, τὸν Ἀμηρᾶν Πραχί[μον,
Τὸν Ἐλελδῆν, τὸν Ἐλπεγκοῦς, τὸν Τζυκῆν, τὸν [Ἰνάλην·
Ἔχεις πρὸς τούτοις ἀριθμεῖν καί τινας ἄλλους [πλείους,
Καλλινογλῆν, Αἰτουγδῆν, Αὐσάραριν, μυρία·
Σὺ δὲ λιποῦσα τὴν πληθὺν τῶν ζωγρηθέντων βλέ[πειν,
Ὕμνησον τὸν ζωγρήσαντα δεσπότην Ἰωάννην.
Ὦ δεῦρο, σύγκλητε βουλὴ, δεῦρο, τὸ θεῖον βῆμα,
Τὸ σύμπαν ἰδιωτικὸν, οἱ τοῦ μονήρους βίου,
Ὅσον ἐν νέοις, ἐν παισὶν, ὅσον ἐν μειρακίοις,
Ἐν βρέφουσιν, ἐν γέρουσιν, ἐν πάσαις ἡλικίαις.
Ὅσον ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὅσον ἐν τοῖς πολέμοις,
Ὁπόσον χειρωνακτικῆς καὶ βαναύσου τύχης,
Ὅσον τῇ πόλει γνήσιον, ὅσον τῆς ἄλλης μοίρας,

A Τῆς ξένης, τῆς ἐπήλυδος, τῆς παρεγγεγραμμένης,
Καὶ σύστητε κατὰ χοροὺς, σύστητε κατὰ κύκλους,
Τὰς νίκας παιανίζοντες τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότου.
Ἔπρεπε, θεῖε βασιλεῦ, τὴν βασιλίδα πόλιν,
Εἰ κατ' ἀξίαν ἔμελλεν ὑμνῆσαί σου τοὺς ἄθλους,
Χρυσῶσαι πάσας ἀγυιὰς, ἁπάσας τὰς ἀμφόδους
Στέψαι τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐκ σηρικῶν ἀμφίων·
Ἐπὶ τετρώρου πτερωτοῦ λαμπρῶς σε καθιδρῦσαι,
Ἀνενεγκεῖν, εἰ δυνατὸν, τὸν Ὅμηρον ἐξ ᾅδου
Ὑμνήσοντά σε, βασιλεῦ, μετὰ στομάτων δέκα.
Ἐπεὶ δὲ τούτοις σε τιμᾷν ἡ πόλις οὐκ ἰσχύει,
Οἷς γοῦν ἰσχύει τὸ σεπτὸν ἀμείβεταί σου κράτος
Ὕμνοις, παιᾶσι, προπομπαῖς, εὐχαῖς, εὐχαριστίαις.
Ἀρίθμει σου τοῖς σχοινισμοῖς, εὐτυχεστάτη [Ῥώμη,
B Πάντα τὰ μέχρις Ἅλυος, ὅλον αὐτὸν τὸν Ἅλυν,
Τὴν ἀντιπέραν Ἅλυος ἐσκυλευμένην χώραν·
Προστίθει σου ταῖς πόλεσι καὶ Κασταμόνας ὅλας·
Σύναπτε μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπὸ σὲ φρουρίων
Τὴν νέαν πόλιν τὴν Ἄλμον, τὴν Ἄλαζον, τὸ Βάλζων·
Γράφε ταῖς μυριάσι σου καὶ νέας μυριάδας
Ἂν δ' ἅπαξ ἔτι κατ' ἐχθρῶν ὁ βασιλεὺς ὁρμήσῃ,
Ἔχε καὶ προσδοκήσιμον τὴν μονοκρατορίαν·
Καὶ τίς γὰρ ἁμιλλήσαιτο τῷ Κομνηνῷ δεσπότῃ;
Ὦ νίκη Λαοδικεινὴ, νίκη Σωζοπολῖτις,
Ἑτέρα νίκη Σκυθικὴ, καὶ Δαλματίτης ἄλλη,
Ἑτέρα δ' Ἀμωριανὴ, Λημναϊκὴ δ' ἑτέρα·
Ἁπλῶς ὁπόσας κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ νή[σους,
C Ὑπόσας πρὸς ἀνίσχοντα καὶ δύνοντα φωσφόρον,
Ὑπερφυῶς κατώρθωσεν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης·
Καὶ σύ μοι νέα καὶ καλὴ νίκη Κασταμονῖτις·
Δεῦτε, συμπλέξατε χορὸν ἐν ἁπαλοῖς δακτύλοις,

abrupta, aspera per operarios militares exæquata audiit. Attamen hæc fortunæ tuæ, imperator, opus sunt.

Aperite portas antiquas, reges Italiæ, ut imperator cum gloria per eas introeat. Quod si quæratis quisnam ille sit, scitote Comnenum esse victorem, purpuræ ornamentum, quem Galatia metuit, quem Scytha pertimescit, quem gens Celtica adorat et Arabum filii; qui regionibus superatis vectigalia imperat; coram quo Halys non retrocedit, sed a Romanis impune trajicitur. Ei igitur portas repandite gloriose ut ingrediatur.

Aspice, Roma, servos recens acquisitos, nulla tamen multitudinis ratione habita, quæ minime numeratur; sed satrapas præsertim et electam legionem considera; secerne a cæteris Amasenum Togerilen, Alpsarum, a Gangris oriundum, Prachimum ædilem, Elelden, Elpencum, Tzycen, Inalen observa, præ sexcentis aliis Callinoclen, Aitougden, Ausararin. Tu autem ipsa, omissis captivis, captorem Joannem hymnis celebra.

Adeste, senatores, divinum tribunal, cives omnes, cœlibes, pueri, adolescentes, juvenes, senes, omnis ætatis candidati, mathematici, milites, opifices, cives urbani et alienigenæ, advenæ, in choro vos sistite et circo, victorias Comneni carmine perlustrantes.

Urbs imperatoria si certamina tua ac victorias rite vellet celebrare, vias auro sternere universas et terræ faciem vestibus sericis induere deberet; te super quadriga splendida positum ab Homero, si fieri possit, decemlingui cantari oporteret. Sed quia hisce non valuit urbs te celebrare, potestatem tuam hymnis, pæane, processionibus, precibusque supplicatoriis ad cœlum extulisse satagit.

D *Accense, felicissima Roma, finibus tuis omnes regiones usque ad Halyn, ipsum Halyn et quod regnum ultra id flumen acquisisti. Annumera urbibus tuis Castamonem totam; adjice præter cætera quæ tibi obediunt castella, Almon novam urbem, adde Alazon, Balzon, quas jamjam possides urbibus novas adjiciendo. Quod si in posterum contra hostes exercitum duces, noli oblivisci, monarchiam te exspectare. Quis enim cum Comneno manus conserere ausus fuerit?*

O victoriæ Laodicena, Sozopolitana, Scythica, Dalmatica, Amoriana, Lemnica, et quotquot terra marique et circa insulas, Orientem et Occidentem versus, a Comneno reportatæ sunt! vobis adjungo novam illam Castamonensem. Adeste igitur omnes et chorum ducentes teneris digitis consertum dignos imperatore

Καὶ μέλψατε τῷ βασιλεῖ τοὺς πρὸς ἀξίαν ὕμνους· A
Ἢ κἂν τοὺς κατὰ δύναμιν· ποῦ γὰρ οἱ πρὸς [ἀξίαν;
Ὢ μέγα χάρισμα Θεῷ ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ,
Ζώῃς αἰῶνας εἰς μακροὺς, ἀπείρους εἰς ἡλίους,
Νικῶν, ζωγρῶν, τροπαιουχῶν, σκυλεύων, ἀρι-[στεύων,
Καὶ πάντας σοι ὑποσπόνδους τιθεὶς τοὺς πολεμίους·
Πρέσβεις ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἔλθοιεν Ἀῤῥαβίας·
Κολάσεις δὲ τὴν Αἴγυπτον, οὐ βρόχοις καὶ χαλάζαις,
Ἀλλὰ μαχαίρας στόματι καὶ φόνῳ πρωτοτόκων·
Καὶ γεφυρώσεις Τίγρητας, καὶ μεταβάψαις Νεί-[λους,
Οὓς μὲν ὀστέοις ἐθνικοῖς, οὓς δὲ βαρβάρων λύ-[θροις,
Καὶ πάντας ἄξαις ὑπὸ σὲ καὶ μονοκρατορήσαις.

ΙΑ'. *Τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τὸ καθίσαι ἐφ' ἅρματος, τοῖς δήμοις.*

Ἕκαστον ἔτος, βασιλεῦ, τοῦ κράτους σου τοῦ [θείου
Εὐεργετεῖ με καὶ τιμᾷ τὴν δούλην νέαν Ῥώμην.
Ἕκαστον ἔτος ὅλας μοι καθυποτάττει πόλεις,
Ἔθνη δουλοῦται βάρβαρα, νίκαις συνάπτει νίκας·
Ὁ νῦν δὲ χρόνος, βασιλεῦ, ὑπερεπλούτισέ με.
Ἐξήπλωσας τοὺς ὅρους μου καὶ τὰ σχοινίσματά [μου·
Ἐπηύξησας τὰ κράτη μου καὶ τὰς περιοχάς μου·
Οὐκ ἔχει μέτρον τὸ καλὸν οὐδ' ἀριθμὸν ἡ νίκη·
Ἀνθ' ὧν εὐχαί σοι παρ' ἡμῶν, ἀνθ' ὧν εὐχαριστίαι·
Καὶ δίφρος οὗτος ὁ χρυσοῦς ἐν ᾧ διφρηλατήσαις.

canite hymnos aut saltem vobis ipsis haud indignos occinite.

O donum cœleste huicce imperio additum, vivas per sæcula infinita, semper victor, triumphator, domitor, et quoscunque habes hostes tibi subde. Tibi legati e longinqua veniant Arabia; Ægyptum autem non inundationibus, non grandine, sed primogenitorum clade castigabis. Tigridem deinde pontibus junges, Nilum rebaptizabis isthinc ossibus inimicorum, hinc barbarorum sacrificiis; et cum omnia tibi subjeceris, tum solus impera.

XI. — Ejusdem versus decastichi imperatori currum conscendenti a civitate oblati.

Quilibet annus, imperator auguste, potestatis tuæ divinæ specimina edendo novam hanc Romam illustrat. Quivis annus alias post alias mihi subdit urbes gentes barbaras subjugat, victorias cumulat. Præsens autem annus maximopere me ditavit: fines ac terminos dominii nostri protulisti, potestatem nostram mire auxisti. Beneficia ac victoriæ tuæ terminum non habent; quare preces et animi grati testimonia et hasce bigas aureas acceptare digneris.

In scriptis legimus, solem currui insidentem totum mundum circumvectum esse; tu autem, Comnene potentissime, purpuræ decus, hoc quem oculis videmus sole illustrior, hostes tuos flamma comburis; tu felices

Λέγουσι, θεῖε βασιλεῦ, τὸν ἥλιον οἱ λόγοι
Ἐφ' ἅρματος καθήμενον περιπολεῖν τὴν κτίσιν·
Σὺ δ', αὐτοκράτορ Κομνηνὲ, σὺ δὲ, πορφύρας ἄνθος,
Ἥλιος ὢν φαιδρότερος τούτου τοῦ φαινομένου,
Καὶ δᾳδουχῶν τοὺς ὑπὸ σὲ καὶ φλέγων τοὺς ἐχθρούς [σου,
Καὶ καθαρὰν τῇ πόλει σου βραβεύων τὴν ἡμέραν,
Ἅρματος δίχα πρὸς ἡμᾶς ἐξανατέλλειν θέλεις;
Μὴ τοῦτο δράσῃς, ἥλιε, μὴ πρὸς τῶν σῶν ἀκτίνων,
Ἃς ἐπαφῆκας πανταχοῦ γῆς ἅμα καὶ θαλάσσης·
Ἀλλ' ἐξανάτειλον ἡμῖν λαμπρὸς ἁρματηλάτης.
Φέρε μετρήσω, βασιλεῦ, ἀπὸ τῶν σῶν τροπαίων
Ὁπόσων ἔδει σε λαμπρῶν ἁρμάτων ἐπιβῆναι·
Ἑάλω Λαοδίκεια, μετρήσω σοι δίφρον ἕνα·
Κεχείρωται Σωζόπολις, ἰδού σοι δίφρα δύο·
B Γένος ἠφάνισται Σκυθῶν, τρεῖς ἀριθμῶ σοι δίφρους·
Δαλμάτης ἠνδραπόδισται, τέταρτος οὗτος δίφρος·
Ἔθνος ἡττήθη Δακικὸν, πέντε μετρήσω δίφρους·
Καὶ καταλείπω τὴν πολλὴν Κασταμόνα κρατῆσαι.
Ἅλυς περᾶται, καὶ πληθὺς δουλαγωγεῖται τόση,
Καὶ κἂν τὸν ἕνα, βασιλεῦ, τούτων οὐ δέχῃ δίφρον;
Οὐκ ἀγνοοῦμεν, βασιλεῦ, καὶ τὴν ταπείνωσίν σου
Ἐν ᾗ βαρβάρων ἔκαμψας αὐχένας ἐπηρμένους·
Ὅσον γὰρ πράττεις ὑψηλὰς καὶ τεραστίας νίκας,
Τοσοῦτον ταπεινοφρονεῖς, τοσοῦτον νεύεις κάτω.
Ἀλλὰ τὸ νῦν γινόμενον, οὐκ ἔστιν ἔργον τύφου,
Εὐχαριστία δ' εἰς Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ Μητέρα,
Τιμὴ τοῦ δήμου, τῆς βουλῆς, δόξα τῆς πολιτείας·
Εἰ τοίνυν ἐφευρήκαμεν χάριν ἐνώπιόν σου
C Οἱ παῖδες τῆς δουλίδος σου, τῆς νέας ταύτης Ῥώμης,
Ἐπὶ τῆς ἄντυγος γενοῦ, καὶ πρόσελθε σὺν δόξῃ.

nobis dies adducens sine curru super capita nostra oriris? Absit! per radios tuos te adjuramus, quos in terras ac maria effundere non desistis: imo cum maximo splendore ac curru vectus nobis appareas!

Age, imperator, triumphorum quos egisti numerus curruum quos meruisti conscendere numerum indicabit. Pro Laodicea capta unus tibi stat currus; expugnata Sozopolis duos addit; quatuor Scythis et Dalmatis in servitutem redactis offerimus; quinque e Dacica gente pariter subacta refers. Quid erit D *quando Castamonem munitam expugnaveris? Halys quoque trajectus et natio tota victa gloriam tuam auget; et tu non unum saltem huncce currum acceptaveris?*

Non fugit nos, imperator, moderatio qua barbaros superbos subegisti. Quo enim splendidiores, quo admirabiliores tuæ sunt victoriæ, eo humaniorem mitioremque geris animum. Id ipsum quod nunc facimus nequaquam vanitatis opus est, imo ex animi gratitudine. Deum ejusque Matrem revereri volumus et ipsi et juxta nos omnis populus, senatus, civitas. Si igitur gratiam in oculis tuis invenimus nos filii hujus novæ Romæ quam dominaris, conscende jam hunc currum, in splendore tuo te commonstraturus.

Τί τοῦτο πράττεις, βασιλεῦ, ἐπὶ χαρᾶς ἡμέρᾳ;
Περιορᾷς με κλαίουσαν τὴν θρέπτειραν σοῦ Ῥώμην;
Ἐπὶ καιρῷ χαρμοσύνης θρηνοῦσαν παραβλέπῃ;
Ἤμελλον χαίρειν, καὶ πενθῶ· κροτεῖν, καὶ σκυθρωπάζω·
Πλέκειν παιᾶνα μουσικὸν, καὶ πλέκω παρακλήσεις·
Τί μου συντέμνεις τὴν χαρὰν, τὴν ἡδονὴν σμικρύνεις;
Ἔτι γυμνὸν τὸ τέτρωρον, καὶ σὺ πεζεύεις ἔτι;
Οὐκ ἐπιβῇς τῆς ἄντυγος, οὐ δέξῃ τὰς ἡνίας;
Οὐκ ἐπιδίφριος ἀρθῇς; οὐχ ἁρματηλατήσεις;
Ἄδικόν ἐστιν, ἄδικον· οὐκ ἔχει τοῦτο φύσιν.
Εἰσάκουσόν μου, βασιλεῦ, τῆς δούλης νέας Ῥώμης·
Εἰσάκουσόν μου τῆς κραυγῆς, ἐπίβηθι τοῦ δίφρου·
B Καὶ λάμπρυνόν μου τὰς ὁδοὺς τῇ θείᾳ σου προόδῳ·
Ἔχεις μὲν ἕτερον ἐντὸς ἅρμα λαμπρὸν καὶ θεῖον
Τὰς τέσσαρας τῶν ἀρετῶν τὰς γενικὰς καὶ πρώτας,
Δικαιοσύνην, φρόνησιν, ἀνδρείαν, σωφροσύνην,
Δι' ὧν καὶ μέχρις οὐρανῶν αὐτῶν ἐπελαφρίζῃ.
Καὶ φθάνεις εἰς τὰς ἄντυγας τὰς ὑπερουρανίους·
Ἀλλὰ καὶ τούτου, βασιλεῦ, ἐπίβηθι τοῦ δίφρου
Καὶ φαίδρυνόν μου τὰς ὁδοὺς, καὶ λάμψον μου ταῖς τρίβοις.
Οὐκ ἀθεεὶ σὸν, βασιλεῦ, ἐσκεύασα τὸν δίφρον,
Οὐκ ἀθεεὶ τοὺς ἵππους τούτου ὑπεζευξάμην·
Οὐκ ἀθεεὶ τοὺς χαλινοὺς τούτους εὐηρμοσάμην·
Οὐκ ἀθεεὶ τὴν ἄντυγα ταύτην ἐγυρωσάμην·
Τῶν ἐσομένων ἄθλων σου μάντις ὁ δίφρος οὗτος·
C Τὰ τέσσαρα γὰρ κλίματα τῆς ὅλης περιγείου
Ὡς πώλους γαύρους τέσσαρας, ὡς δυσηνίους ἵππους
Τῆς ζεύγλης τῆς Ῥωμαϊκῆς καθυποστρώσας τύχης

A Ἄγξαις κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς τούτων σιαγόνας,
Καὶ πᾶσαν τὴν περίγειον καθυποτάξαις λῆξιν.
Ξέρξης ὁ Πέρσης, βασιλεῦ, ὁ τὰ πολλὰ κομπάσας,
Κοτύλην μίαν ὕδατος καὶ χώματος ἑτέραν
Αἰτήσας ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐκ ἔλαβεν Ἑλλάδος·
Σὺ δὲ, μεγαλουργότατε τῶν πάλαι βασιλέων,
Τὴν ὕβριν ἀμειβόμενος τῆς ἀσελγοῦς Περσίδος,
Ἀντὶ κοτύλης ὕδατος ὅλον λαμβάνεις Ἅλυν·
Ἀντὶ μικροῦ δὲ χώματος, ἀπειροπλήθους χώρους·
Τοσαύτας δὲ τετελεκὼς λαμπρὰς ἀνδραγαθίας,
Ἔτι τὸ τέθριππον ἀρνῇς καὶ τὴν διφρηλασίαν;
Μὴ τοῦτο δράσῃς, βασιλεῦ, μὴ πρὸς τῶν σῶν τροπαίων.
Τὸ θεῖον ἅρμα, βασιλεῦ, ἡ νοουμένη κτίσις,
Ὃ καὶ μυριοπλάσιόν φησιν ὁ Ψαλμογράφος,
B Συνεστράτευσαν μετὰ σοῦ καὶ συναπεδήμησαν,
Ἐβύθισέν σοι τὴν πληθὺν τῶν Περσικῶν ἁρμάτων,
Ἐπόντωσέ σοι τοὺς ἵππους τῆς Ἄγαρ καὶ τριστάτας
Οὐκ Ἐρυθρὰν εἰς θάλασσαν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Ἅλυν·
Καὶ νῦν συνεπιβῆναί σοι τούτου τοῦ δίφρου θέλει·
Μὴ γοῦν πεζεύουσαν αὐτὴν, σκηπτοῦχε, παραλίπῃς·
Ἔχει μὲν, οἶδα, τὰ πτερὰ δίκην πτηνοῦ τεθρίππου,
Ἀλλ' ἀποδέχεται σὺν σοὶ χαμαὶ διφρηλατῆσαι.
Ἐνδέχεταί σου, βασιλεῦ, τὸ σῶμα τὸ γενναῖον,
Τὴν σάρκα τὴν πολύμοχθον καὶ τὴν ἀδαμαντίνην,
Πολλοῖς παλαίσασαν κρυμοῖς καὶ θάλπεσι μυρίοις,
C Ὄμβροις, χιόσι, νιφετοῖς, χαλάζαις, πάχναις, δρόσοις,
Ἀέρων ἀλλοιώσεσι, καὶ τόπων δυσχωρίαις·
Τοσαῦτα κοπιάσασαν ἐν μάχαις καὶ πολέμοις·
Τοσαῦτα φῦλα βάρβαρα καταδουλωσαμένην.

Cur hoc facis, imperator, hocce die gaudii? siccine oculis me, Romam quæ te nutrio, plorantem sustines? nihil ad te quod tempore lætitiæ sola gemo? In animo erat lætari, et ecce lugeo; plausum dare, et ecce mærro; cantum texere volebam, et mærori indulgeo. Ut quid gaudium meum destruis, lætitiam deles? Quadriga stat nuda, tu enim pedibus incedis; quippe tu ascendere, habenas regere, in curru sublimis cerni recusas. Summa hæc injuria, pessimum hoc exemplum.

Exaudi me, imperator, servam, novam Romam; exaudi clamorem meum, et currum tandem conscende, et vias meas processu tuo divino illustra. Tibi sunt pro curru in præcordiis quatuor virtutes cardinales, justitia, intelligentia, fortitudo, prudentia, quæ te ad cœlum usque evehunt, plagas cœlestes peragraturum. Sed huncce quoque conscende, imperator, et vias et quadrivia lumine tuo collustra.

Non sine deorum auspicio currum paravi tuum, equos subegi, frena composui, machinam orbitis adaptavi: victoriarum quas reportabis in posterum, hic currus felix augur exsistit. Tu quatuor mundi plagas ut quatuor pullos equinos freni impatientes fortunæ Romanæ machinæ substernis et ora eorum refrenabis donec regionem vicinam totam tuæ ditionis feceris.

Xerxes Persa, famosus jactatione sua, a Græcia nostra paululum aquæ et glebam postulans non accepit; tu autem qui majora hisce priscis regibus fecisti, a Persis superbis non vas aqua plenum, sed totum Halyn extorsisti, et pro gleba plurimas regiones tibi subjecisti. Qui igitur res tantas fecisti, quadrigam conscendere pernegas? Bona verba quæso, imperator; per triumphos tuos te obtestamur.

D *Currus divinus, imperator, creatio intellectualis, quem Psalmista multiplicem describit, quique tecum in bello et apud alienigenas fuit, curruum Persicorum prægrandem numerum in mare præcipitavit, Agaris autem equos et megistanes non in Rubrum mare, sed in ipsum Halyn projecit. Nunc vero te decet sellam occupare, Cæsar, neque pedibus incedere. Viden' machinam? quatuor, ut quadriga alas habet; sed, te duce, iter terrestre non recusabit.*

Corpus tuum nobile in hocce curru paululum repone, quod ærumnas plurimas perpessum, cum frigore, æstu, imbre, nive, grandine, omnibus denique cœli et aeris vicissitudinibus et locorum asperitate colluctavit; quod in præliis ac bellis tot barbarorum agmina subegit, totam Persiam in ictu oculi vicit.

Καὶ πᾶσαν ὑποτάξασαν ἐν ἀκαρεῖ Περσίδα,
Ἀνάπαυσαι πρὸς μικρόν τι ἐπὶ τοῦ δίφρου τούτου
Καὶ προελθεῖν νικητικῶς εἰς δόξαν τῶν Ῥωμαίων.

ΙΒ'. *Τοῦ αὐτοῦ ὕμνος τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει, τοῖς δήμοις.*

Πάλιν γενέθλιον Χριστοῦ καὶ νίκη βασιλέως,
Φρικῶδες τὸ γενέθλιον, ἀπρόσμαχος ἡ νίκη·
Πάλιν Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ὡράθη σαρκοφόρος,
Καὶ βασιλεὺς ἀπὸ Θαιμὰν εἰσῆλθε νικηφόρος·
Ἀστὴρ Θεοῦ τὴν ἔλευσιν τοῖς Μάγοις καταγγέλλει,
Τὸν δ' ἄνακτα μηνύουσιν ἄστρα πολλὰ τροπαίων·
Τὸν μὲν ἐν φάτνῃ κείμενον τρεῖς προσκυνοῦσι Πέρσαι,
Τοῦ δ' ὑπὸ πόδας κλίνουσιν πᾶσα Περσὶς αὐχένα·
Ὁ μὲν ἐκφεύγει μάχαιραν βρεφοκτόνον,
Ὁ δ' ἐκδιδράσκει τὸ πικρὸν τοῦ κλέπτου Πέρσου βέλος·
Ἀμφότεροι τὴν ἅπασαν ἀναγεννῶσι κτίσιν,
Εἰς ὕψος ἀναβαίνουσιν, ἔθνη κληρονομοῦσι,
Τροποῦνται πᾶν τὸ βάρβαρον, καὶ πόλεις καθαιροῦσι,
Καὶ τοὺς τῆς Ῥώμης σχοινισμοὺς αὐξάνουσι τῆς νέας,
Καὶ σωτηρία γίνονται τῷ χριστωνύμῳ κλήρῳ.
Ἀλλ', ὦ γενάρχα τοῦ παντὸς, παντάναξ, παντοκράτωρ,
Ὁ πρὶν ἀμήτωρ ἐκ πατρὸς, νῦν δ' ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ,
Φρούρησον, σῶσον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους χρόνων
Τὸν νικητὴν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην Ἰωάννην,
Καὶ τὸν τοῦ στέφους κοινωνὸν Ἀλέξιον δεσπότην (1),
Καὶ τοὺς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννήτους,

Requiesce paulum in hoc curru, donec denuo, hostibus superatis, in honorem et gloriam Romanorum victor es rediturus.

XII. Ejusdem hymnus in Christi natalitiis imp. Joanni Comneno dedicatus.

Natalitia Christi et cum iis imperatoris victoria redit. Natalia tremefaciunt; victoria citra contestationem. Rursus Deus carnem a Theman induisse et inde, parta victoria, reversus esse visus est. Sidus cœleste adventum ejus Magis annuntiavit, imperatorem autem multa sidera sub tropæorum specie declarant. Unum quidem in præsepi jacentem tres Magi adorant, sub alterius pede tota Persia cervicem flectit. Unus ferrum infanticidum fugit, alter acre telum Persæ rapacis evitat: ambo universam naturam reficiunt, sursum ascendunt, gentes sortiuntur, vires barbaricas omnes delent, urbes solo æquant, et Romæ novæ fines augmentant, et clero Christiano salutem afferunt. Sed, o Creator omnium, Rex regum, quondam sine matre e patre, nunc sine patre a matre, custodi, serva in plurimos annos Comnenum Joannem victorem, et Alexium throni consortem, unaque augustos Porphyrogenitos, miram triada. Pater igitur de talibus filiis jubilet, filii autem de patre triumphatore exsultent!

A Τὸ τῶν ἡλίκων ἄγαλμα, τὴν θαυμαστὴν τριάδα·
Ὡς καὶ πατὴρ σὺν τοῖς παισὶν ἀγάλληται τοιούτοις,
Καὶ παῖδες ἐπιχαίρωσι πατρὶ τροπαιοφόρῳ.

ΙΓ'. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Εὐχαριστῶ μου τῷ Θεῷ, σκηπτοῦχε, τροπαιοῦχε,
Ἡ τέξασά σε Ῥωμαῒς καὶ μήτηρ σου καὶ δούλη,
Ὅτι κἂν νῦν ἑώρακα τὸ κράτος σου τὸ θεῖον
Ἐκ τῶν πολέμων ἀνεθὲν καὶ τῶν ἀπείρων πόνων.
Ἀλλὰ φοβοῦμαι, βασιλεῦ, τὸ ταχυκίνητόν σου,
Καὶ δυσωπῶ, περίμεινον, μὴ πάλιν ἐκστρατεύσῃς.
Κεκόρεσταί σου τῆς μορφῆς Ἀνατολὴ καὶ Δύσις,
Ἀπήλαυσέ σου Δανούβιος, Ἅλυς ἑώρακέ σε·
Εἶδέ σε γῆ Κασταμονὶς, Γάγγρα προσέβλεψέ σοι.
Ἐγὼ δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνης φήμης βλέπω.
B Δίκαια ταῦτα, βασιλεῦ; Τί μου λυπεῖς τὸ γῆρας;
Στῆθι μικρὸν, καὶ βλέψω σου τὴν σελασφόρον θέαν·
Κορέσομαί σου τῆς μορφῆς, τοῦ κάλλους ἀπολαύσω·
Ἀνάμεινον, περίμεινον, οὐκ ἔχεις πολεμίους·
Τὰ γὰρ πρὸς Ἕω καὶ Δυσμὰς ἔθνη δουλεύουσί σοι,
Καὶ πᾶσα βάρβαρος ἰσχὺς ἐξηνδραπόδισταί σοι.
Στῆθι μικρὸν, καὶ πλύνου σου τοὺς πανωραίους πόδας,
Στῆθι μικρὸν, καὶ νίψω σου τὰς αἱμοχθείσας χεῖρας,
Καὶ λούσω τὴν δι' ἐμὲ σου κακουχηθεῖσαν σάρκα.
Μὴ λίπῃς με τὴν πόλιν σου καὶ δούλην καὶ μητέρα·
Τὸν βρεφουργούμενον Χριστὸν πρέσβυν προβάλλομαί σοι,
Δι' οὗ καὶ πολυχρόνιος Ῥωμαίων βασιλεύοις·
Καὶ τῷ παιδὶ καὶ βασιλεῖ συγχαίροις Ἀλεξίῳ,
C Καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ πορφυρογεννήτοις.

ΙΔ'. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ἀφ' οὗ Θεός σοι, βασιλεῦ, ἐβράβευσε τὸ κράτος,

XIII. In eodem festo.

Ego Romais, mater eadem et serva tua, gratias ago Deo meo, o Cæsar sceptriger, quod inpræsentiarum maxime majestatem tuam divinam vidi e bellis innumerisque aliis rebus effulgentem. Sed timeo, imperator, velocitatem tuam, ne denuo in castra proficiscaris. Jam Oriens atque Occidens satis vultum tuum admiratus est; Danubius te tenuit, Halys te vidit, Castamon, Gangra, et ego te non nisi auribus ac fama noverim? Hoccine justum? cur senectutem
D *meam dolore afficis? Sta paululum et splendidum tuum vultum aspiciendum mihi præbe, donec ad satietatem perspexerim formam tuam. Siste igitur, nec time hostes qui tibi nulli sunt, siquidem gentes Orientem et Occidentem colentes tibi serviunt et omnes barbarorum copiæ sub jugo tuo gemunt. Sta paulisper et pedes tuos pulchros lava ut et manus sanguinolentas, et ego corpus tuum languens lavabo. Ne me deseras civitatem tuam servam et matrem; Christum tibi infantem deputo, per quem per multos annos Romanis præsis. Gaude igitur cum filio et imper. Alexio, et cum augustis Porphyrogenitis collætare.*

XIV. Idem festum.

Ex quo tibi Deus potestatem impertivit, solis instar

(1) Non de avo Alexio, sed de hoc Joannis filio Alexio, loquitur etiam primum Prodromi poema.

Κύκλῳ κυκλοῖς ὡς ἥλιος τὴν ὅλην οἰκουμένην,
Τοὺς πρὸς τὴν Ἕω πυρπολῶν καὶ πρὸς δυσμὴν βαρ-[βάρους.
Ἐγὼ δ' ἡ τεξαμένη σε καὶ θρεψαμένη Ῥώμη
Τὰς νίκας μὲν κομίζομαι, τὸν νικητὴν δ' οὐκ ἔχω·
Καὶ τὰ μὲν σκύλα δέχομαι, τὸν σκυλευτὴν δ' οὐ [βλέπω·
Καὶ τὰ μὲν τρόπαια λαμπρὰ κληροῦμαι καθ' ἡμέραν,
Τὸν τροπαιοῦχον δ' οὐχ ὁρῶ. Καὶ τίς μοι τούτων χά-[ρις;
Τρισευτυχὴς ἡ Κασταμὼν, τρισευκλεὴς ἡ Γάγγρα,
Ὅτι τῶν σῶν ἀπήλαυσαν βασιλικῶν ἀκτίνων.
Ἀλλὰ κἂν νῦν ἠρέμηται, δὸς ἄνεσιν ταῖς μάχαις,
Στῆθι μικρὸν καὶ κόπασον, ἀνάψυξον τὸ σῶμα,
Καὶ δὸς κατατρυφῆσαί μοι τῆς αἴγλης σου τῆς θείας.
Καλὴ τυγχάνω, βασιλεῦ· πάσης κατάρχω χώρας·
Καλὸς τυγχάνεις, καὶ παντὸς ὑπερεξάρχεις κράτους·
Λοιπὸν κατατρυφήσωμεν τῆς καλλονῆς ἀλλήλων.
Οὐχ εὕρῃς λαμπροτέραν μου πόλιν εἰς οἰκουμένην,
Οὐχ εὕρω σου λαμπρότερον ἐν βίῳ βασιλέα.
Ἀλλήλων ἀπολαύσωμεν, ἀλλήλων κορεσθῶμεν.
Ἀλλ' ὁ τικτόμενος Χριστὸς ὑπὸ Μητρὸς Παρθένου,
Ῥωμαίων ἥλιε λαμπρὲ, Δέσποτα τροπαιοῦχε,
Φρουρῆσαι σὲ καὶ τὸν ἐκ σοῦ τὸν κοινωνὸν τοῦ κρά-[τους,
Μετὰ τῶν παρηλίων σου τῶν σεβαστοκρατόρων,
Καὶ πολυχρόνιον ζωὴν βραβεῦσαι σου τῷ κράτει

Hic addere lubet, speciminis ergo, Byzantii suprascriptis laudibus pulchrum heroici carminis initium Prodromi nostri (cod. f. 128) cujus titulus: Συντακτήριοι Βυζαντίοις.

ΙΕ'.

Χαῖρε, πόλις μεγάπυργε, νεηγενὲς, εὔπολι Ῥώμη,
A Εὔχορε, καλλιάνειρα, περίδρομε τείχεσι μακροῖς,
Εὐκρατὲς, εὐολέτειρα, φυτοτρόφε, εὐπαράδεισε,
Εὐκίων, εὐρύταφρε, ἁλιστεφὲς ὄμμα πολήων,
Ἀμφιβίη, χέρσος τε, καὶ οἴδματι κάῤῥυτε νῆσος,
Δυσμῆς τ' Ἀντολίης τε τελευτοσύνη τε καὶ ἀρχὴ etc.

ΙϚ'. *Τοῦ αὐτοῦ ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ, τοῖς δήμοις.*

Ἰδοὺ διπλῆ πανήγυρις, διπλῆ χαρὰ Ῥωμαίοις,
Λουτρὰ Χριστοῦ, καὶ τρόπαια λαμπρὰ τοῦ βασι-[λέως
Χριστὸς ἐλούθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ὑδάτων,
Ἄναξ ἐπλύνθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ἱδρώτων·
Ὁ μὲν συντρίβει κεφαλὰς ἐν ὕδατι δρακόντων,
Ὁ δὲ συγκλίνει κεφαλὰς ἐπὶ τῆς γῆς βαρβάρων·
B Ὁ μὲν τοὺς ἐκφωλεύοντας ὄφεις ἀποκτιννύει,
Ὁ δὲ συγκλείει φωλεοῖς τοὺς πρὶν ἀνέτους Πέρσας,·
Τὸν μὲν τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ περιστερᾶς ἐν εἴδει,
Τὸν δ' ἡ λευκὴ περιστερὰ τῆς νίκης καταγγέλλει·
Τὸν μὲν φωνὴ παρὰ Πατρὸς Υἱὸν ἀνακηρύττει,
Τὸν δὲ Περσῶν ὀλοθρευτὴν τὰ πράγματα βοῶσι.
Δοκῶ φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ δευτέρας ἐπακούειν
Βοώσης πάλιν τοῖς λαοῖς· Οὗτος ὁ βασιλεύς μου·
Οὗτος εἰς ὃν εὐδόκησα, τούτῳ καὶ πειθαρχεῖτε.
Ἀμφότεροι καθαίρουσι τὴν βασιλίδα πόλιν
Λουτροῖς ἀναγεννήσεως καὶ παλιγγενεσίας,
Ἀμφότεροι τὴν κοσμικὴν ἅλωνα διιστῶσι·
Καὶ πᾶν μὲν ἔθνος ἄπιστον ὡς ἄχυρα πιμπρῶσι,
Φρουροῦσι δὲ τοὺς εὐσεβεῖς δίκην εὐχρήστου σίτου.
C Ἀλλ' ὦ τὸν ῥύπον τὸν ἐμὸν ἐν Ἰορδάνῃ πλύνων
Σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν δεσπότην Ἰωάννην,
Σὺν τῷ παιδὶ τῷ κοινωνῷ τοῦ στέφους Ἀλεξίῳ,
Καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ πορφυρογεννήτοις.

omnem terrarum orbem circumis, barbaros Orientem atque Occidentem versus habitantes ferro et igne destruens. Ego Roma deinde quæ mater et nutrix tibi sum, victoriis quidem fruor, victorem nusquam video; spolia quidem sorte mihi obveniunt, cui debentur is se abscondit; tropæa singulis diebus fulgent, triumphator non prodit. Quid inde boni? Ter fortunata urbs Castamon, celeberrima Gangra cui radiis tuis imperatoriis perfrui licuit. Nunc igitur, ubi per pacem licet, præliis finem impone; corpus recrea, teque mihi aspiciendum præbe. Pulchra equidem, Cæsar; totam regionem dominor; tu quoque, corpore formosus maximam potestatem tenes; quid plura? mutua pulchritudine fruamur. Me pulchriorem non invenies urbem; te pulchriorem imperatorem dubito me inventuram esse; fruamur igitur invicem. Christus autem de virgine matre genitus, o sol Romanorum, triumphator, te et regni consortem custodiat cum Augustis, et dignitati tuæ plurimos annos impertiat!

XV.

Salve urbs nova, altis munita turribus, quæ puellas et viros forma insignes nutris; magnis mœnibus circumdata, bene temperata, plantis et hortis et columnis magnificis ornata; quæ latis temet fossis tueris; oculus maritimus urbium, continens simul et insula, Occidentis atque Orientis principium ac finis, etc.

XVI. Ejusdem hymnus domino Joanni Comneno in baptismali festo Christi.

En duplicem panegyrim, duplex gaudium Romanis: lavacrum Christi, tropæa splendida imperatoris: Christus propter nos aquæ lavacro purgatur; imperator sudoris lavacro purificatur. Unus quidem in aqua draconis caput conterit, alter caput in barbarorum ter- D *ras portat; unus serpentes occidit; alter Persas membris dissolutos in speluncis recludit. Unum quidem Spiritus sub columbæ specie testatur, alterum alba victoriæ columba annuntiat; unum quidem vox paterna Filium proclamat, alterum res bello gestæ Persarum destructorem probant. Secundam mihi e cœlo vocem audire videor iterum gentibus clamantem: Hic est imperator meus; hic est in quo mihi bene placui; huic obedite! Uterque urbem imperialem lavacro regenerationis purgat; uterque mundi aream distinguit, omnem populum incredulum ceu stipulam comburens, pios autem ut frumentum utile observant. Sed o qui sordes meas in Jordane lavas, Joannem nostrum, victorem illustrem cum filio regni con-*

IZ'. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ἐβάπτισάς με, βασιλεῦ, τὴν δούλην νέαν Ῥώμην
Θαλάσσης ὅλης ἀγαθῶν καὶ ὅλαις πηγαῖς τροπαίων·
Τῷ κράτει συνεργούμενος τοῦ νῦν βαπτιζομένου,
Ἐνέπλησάς με σκυλευμάτων, ἐνέπλησας λαφύρων,
Πολλάς μοι καθυπέταξας πόλεις ἐθνῶν καὶ χώρας,
Τὰς νίκας ἀνεβίβασας ὑπὲρ τὴν κορυφήν μου.
Ἐκπέπλησμαί σου τῶν καλῶν, ἀρκεῖ μοι μέχρι τινός.
Πάσης κεκράτηκα Δυσμῆς, τῆς Ἑῴας κυριεύω.
Σκύθης μοι κλίνει τράχηλον, καὶ Πέρσης με προσκυνεῖ,
Καὶ πᾶσα γλῶσσα καὶ φυλὴ προσπίπτει τοῖς ποσί μου.
Ταῦτά μοι πάντα δέδωκας, ὁμολογῶ τὴν χάριν,
Νῦν χάρισαί μοι καὶ σαυτὸν, δὸς καὶ τὴν σὴν ἰδέαν.
Τοὺς σκυλευθέντας ἔβλεψα καὶ νικηθέντας Πέρσας,
Βλέψω καὶ τὸν σκυλεύσαντα καὶ νικητὴν δεσπότην.
Στῆθί μοι κατὰ πρόσωπον, πλῆσον τοὺς ὀφθαλμούς μου.
Ἐβάπτισάς με χαρμονῆς, μὴ λύπῃ με βαπτίσῃς.
Ἱδρῶσι ἔλουσάς με σοῖς, μὴ δάκρυσί με λούσῃς.
Κατάθου σου τὸν θώρακα, καὶ τὴν στολὴν τῆς μάχης,
Καὶ τὸν πρεπώδη νικηταῖς ἐνδύθητι χιτῶνα·
Καί μοι φυλάττου, βασιλεῦ, μέχρι παντὸς αἰῶνος·
Τῷ βασιλεῖ καὶ τέκνῳ σου συγχαίρων Ἀλεξίῳ,
Καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις,
Τοῖς ἀριθμῷ τριασσεύουσιν ἄξια μονουμένοις·
Μεθ' ὧν φυλάττου γεγηθὼς εὐρώστως, ἀκινδύνως.

IH'. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Φωτίζου, πόλις Ῥωμαΐς, πάλιν ἐρῶ, φωτίζου·
Διπλαῖς αὐγάζου ταῖς αὐγαῖς ἐκ δύο τῶν ἡλίων.
Ἔχεις ἐκεῖθεν ἥλιον τὸν τῆς δικαιοσύνης,
Τὸ τοῦ Πατρὸς ἀπαύγασμα γυμνὸν ἐν Ἰορδάνῃ·
Ἔχεις ἐντεῦθεν ἥλιον τὸν τῆς μονοκρατίας,
Τὸν τοῦ πατρὸς διάδοχον λαμπρὸν ἐν ἀνακτόροις.
Ὢ πόσα φῶτα σήμερον τὴν Ῥώμην φρυκτωροῦσιν!
Ὢ πόσαι τὸ περίγειον ἀκτῖνες δᾳδουχοῦσιν!
Ἀλλ' ὁ Χριστὸς μὲν ἥλιος καὶ ποιητὴς ἡλίου·
Σὲ δ' ἥλιον τὰ πράγματα, σκηπτοῦχε, μαρτυροῦσι·
Κυκλοῖς γὰρ ὄντως κατ' αὐτὸν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον·
Ἐξ ἕω στρέφῃ πρὸς δυσμὰς, ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἕω·
Τρέφεις, πυρσεύεις, ζωπυρεῖς, θάλπεις τοὺς ὑπηκόους·
Φλέγεις, ξηραίνεις, πυρπολεῖς, τεφροῖς τοὺς ἐναντίους·
Καὶ τρέχων δρόμον ἄπαυστον, ἀκάμας πάλιν μένεις.
Ἀλλ' ἄφες, ἄναξ ἥλιε, μικρὸν τὴν ἱππασίαν,
Ἀνάπαυσον τοὺς ἵππους σου, λῦσον τοὺς χαλινούς σου,
Καὶ δὸς τῇ πόλει σου τῶν σῶν ἀκτίνων κορεσθῆναι,
Πλὴν ἐν συμμέτρῳ τῷ φωτὶ μὴ πηρωθῇ τὰς ὄψεις.
Ἀλλ' ὁ γυμνὸς ἱστάμενος ἐν Ἰορδάνῃ Λόγος,
Ἔνδυσαι κράτος ἄμαχον καὶ ζῶσαι δυναστείαν
Σὲ, Περσολέτα, βασιλεῦ Ῥωμαίων Ἰωάννη,
Μετὰ τοῦ συμμετόχου σοι τοῦ κράτους Ἀλεξίου,
Καὶ τῆς τριάδος τῆς σεπτῆς τῶν σεβαστοκρατόρων.

ΙΘ'. *Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ κειμένου.*

Ὀφρὺς βροτῶν καὶ τῦφος ἀρχικοῦ κράτους
Καὶ κοσμικῆς φύσημα λαμπρᾶς ἀξίας,
Ἐκ τῶν ἐμῶν μαθόντα τὰς θνητῶν τύχας,
Χαμαὶ φρονεῖτε· πᾶς γὰρ ἐξίσου νέκυς,
Καὶ πάντες υἱοὶ τῆς ῥοώδους οὐσίας.

sorte Alexio protegas una cum Augustis familiæ et Purpuratis.

XVII. Item.

Baptizasti, imperator, me Romam novam tuam ancillam in omnibus maris bonis et tropæis; dein spoliis ac præda me locupletasti, multasque urbes ac regiones inimicas antea mihi subjecisti, in caputque victoriarum pondus cumulasti, ac plus quam opus erat divitiarum contulisti. Totus Occidens, totus Oriens mihi paret. Scytha cervicem reclinat, Persa genua flectit; quævis tribus, quælibet gens ante pedes meos provolvitur. Hæc omnia tu mihi dedisti, grataniter refero; sed te ipsum dein mihi gratifica, vultum tuum monstra. Persas equidem armis nudatos vidi victosque, fac ut deinceps victorem ac spoliatorem videam. E regione, quæso, sistas, oculos tui plenos redde.

Baptizasti me gaudio, ne mærore me baptizes; sudore tu me tuo lavasti, ne lacrymis me laves. Thoracem et paludamentum depone et victoris ornatum circumpone. Habeas, imperator, vitam cum Alexio consorte, omnibus Augustis et purpuratis, cum quibus vivas læto cum animo, valetudine, securitate.

XVIII. Item.

Illuminare, urbs Roma, iterum dico, illuminare bissolari splendore, habens una ex parte patris nitorem circa Jordanem, ex altera solem monarchismi, patris, inquam, celebrem in regno successorem. O lumina pretiosa quæ Romam hoc die illustratis! O radii orbem solemniter collustrantes! Est Christus quidem ipse sol et solis conditor; te autem, Cæsar, opera tua ut solem declamant: a septentrione enim usque ad austrum, ab oriente ad occidentem circumterraneus iter tuum perficis; terræ incolas nutris, calefacis, inspiras; comburis, exsiccas, in cinerem redigis adversarios, nec cursu continuo fatigaris. Sed, o rex sol, aliquantisper equitationem cessa, frena inhibe et da urbi tuæ a radiis tuis demulceri, ita tamen ut præ illorum fulgore ne cæcutiamus. Quod in Jordane stitit Verbum purum, potestate jam circumdetur, et robore cinctum per te, imperator Romanorum Joannes, una cum Alexio, regni socio, et tribus Augustis, Persarum imperio denique finem imponat.

XIX. Epitaphium in honorem domini Joannis Comneni, victoris augustissimi, Prophyrogeniti.

Vos qui superbitis reges, magistratus et quotquot dignitate aliqua vestiti estis, ex me fortunæ vicissitudines edocti, humiles jam spiritus induite, morituri et rerum humanarum caducitatis victimæ

Ἐμὲ προΐσχει σκῆπτρα Ῥωμαίων δύο,
Πολλοὺς γεναρχήσαντα τοὺς βασιλέας·
Κομνηνόθεν γὰρ ἐξέφυν καὶ Δουκόθεν·
Γεννᾷ δέ με κράτιστος Αὐσόνων ἄναξ
Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἀνὴρ ἰσχυρὸς,
Κελτῶν διώκτης καὶ Σκυθῶν καὶ Περσίδος.
Ἡ κοσμία δὲ σπαργανοῖ με πορφύρα,
Τὰ τῆς ὅλης δὲ σύμβολα σκηπτουχίας
Ἐξ ἁπαλῆς κοσμεῖ με τῆς ἡλικίας·
Ἔρως δὲ νίκης ἐμπεσὼν τῇ καρδίᾳ,
Ἐν ἱππικῇ με πρῶτα καὶ τόξῳ τρέφει·
Ἔπειτά μοι δοὺς ἀμφιθηγῆ τὴν σπάθην
Τοῖς θηριακοῖς καταγυμνάζει πόνοις,
Ἄρκτον βαλὼν δόρατι συνακοντίσαι,
Τὴν ἀρκτικὴν πάρδαλιν τῷ τόξῳ φθάσαι·
Ἐν οἷς τελεσθεὶς τῶν μαχητῶν τοὺς νόμους,
Εὐθὺς κατ' αὐτῶν ὁπλοδυτῶν βαρβάρων.
Καὶ τῦφος οὐδεὶς, εὐτυχῶ πᾶσαν μάχην·
Σῇ γὰρ προμάχῳ παλάμῃ κεχρημένος
Ἐν ταῖς κατ' ἐχθρῶν συμβολαῖς, παντοκράτορ,
Περσῶν καθαιρῶ μυριανθρώπους πόλεις·
Αὐτοὺς ἁλίσκω τοὺς ἀορνίδας λόφους
Ὀφρὺν κατασπῶν σατραπῶν ἀλαζόνα.
Ὑπὲρ τὸν Ἅλυν ἐξαπλῶ μου τὸ κράτος,
Ἥν μοι σπάθην δέδωκας ἐν κύκλῳ στρέφων.
Ἐμὴν ὁ θὴρ ἔφριξε Γαζῆς παλάμην,
Ἡ Περσικὴ φλὸξ, ὁ θρασὺ βρύχων λέων,
Καὶ πᾶς ἑῷος Ἰσμαηλίτης λύκος
Ἐμῷ πατάγμῷ τὰς γνάθους συνετρίβη·
Ἡ δυσμικὴ δὲ τῶν Γετῶν πανσπερμία,
Ἡ Σκυθικὴ χίμαιρα τὸ ξύνθρουν γένος
Ἐμῇ μαχαίρᾳ παγγενεὶ διεφθάρη·
Σὺ γὰρ κατ' αὐτοῦ τοὐμὸν ἔστιλβες ξίφος.

A Ἐμοῖς Δάκης ἔκαμψε ταρσοῖς αὐχένα
Ἐμὴν ἀπειλὴν Δαλμάτης ὑπεστάλη·
Ἥπλωσεν Ἴστρος ὑπτιάσας τὴν ῥάχιν
Καὶ τοῖς ἐμοῖς πλώϊμος ὤφθη ναυμάχοις.
Καὶ τοῦτο, Χριστὲ, σῆς παναλκοῦς ἰσχύος.

Οὐκ εἶδεν ἡμέρα με καμάτων δίχα·
Οὐκ ἔσχε νὺξ μία με χωρὶς φροντίδων·
Οὐ τὰς φλογώδεις τοῦ θέρους ὑπεστάλην,
Οὐ τὰς πιλήσεις τοῦ κρύους, οὐ τὰς βίας·
Ὡς Ἀκάμας δὲ πάντα τῆς ζωῆς χρόνον
Κυκλῶν ἐκύκλουν τὴν ὅλην οἰκουμένην·
Καὶ νῦν πρὸς ἄρκτον, νῦν δὲ πρὸς νότον κλίνων;
Νῦν δ' εἰς ἕω τε καὶ δύσιν μετακλίνων,
Τοὺς ταραχῇ σύμπαντας ἐχθροὺς ἐκλόνουν,
B Αὔξων ἑκάστης τοὺς ὅρους τῶν Αὐσόνων,
Καὶ ταγματαρχῶν καὶ στραταρχῶν ἐν μάχῃ.
Τὸν στρατιώτην οὐκ ἀπηρνούμην ὅμως,
Ἀλλὰ πρὸ πάντων, συῤῥαγείσης τῆς μάχης,
Ἐγὼ κατ' ἐχθρῶν ἐξεγύμνουν τὴν σπάθην·
Θᾶττον πρὸς ἀνίσχοντος ἡλίου σέλας
Ὀφθαλμὸς ἀνδρὸς ἀντιβλέψειν ἰσχύσοι,
Καὶ μᾶλλον ἄν τις ἀστραπῆς στέξοι φλόγα
Ἢ τοὺς κεραυνοὺς τῆς ἐμῆς στρατηγίας
Ἤνεγκεν ἡ σύμπασα βάρβαρος φάλαγξ.
Πᾶσαν μετῆλθον τακτικὴν ἐν ταῖς μάχαις,
Ἐπεζομάχουν, ναυστολῶν ἐναυμάχουν,
Τείχη καθῄρουν καὶ κατήρειπον, πόλεις
Ἔργοις χελωνῶν, χωστρίδων, ὀρυκτίδων.
C Καὶ μαρτυρείτω ταῦτα Κασταμὼν πόλις
Εὐτειχος, ὑψίπυργος, ἀῤῥαγεστάτη·
Καὶ Γάγγρα μέχρι καὶ νεφῶν ἱκνουμένη
Καὶ Παρνησῷ πρὸς ὕψος ἁμιλλωμένη,

Duo mihi Romanorum sceptra obtigerunt, qui multis regibus ortum dedi. Comnena me ac Ducæna familia satum glorior, qui patrem habui Alexium Comnenum virum nulli secundum, Italiæ strenuissimum rectorem, qui Celtis, Scythis ac Persis bellum intulit. Me purpura, imperii insigne, inde a tenera ætate ornavit. Me amor in bello vincendi ad equos et pharetram adduxit. Ense deinde bicipiti usus feras venatus ursum hastili domui, pantheram telis subegi. Inde de barbaris triumphos egi bene armatis. Nec de victoriis superbio meis; te duce, cum hostibus congressus multas Persarum capio urbes; loca editissima expugno, altos satraparum spiritus deprimens. Ultra Halyn ipsum potestatem meam extendo ense, quem mihi dederas, stricto. Meam bestia Gazæ manum pertimuit, ut et flamma Persica, ut leo formidolose rugiens, ut lupus tribus Ismaeliticæ incola. Ego ferro maxillas contudi; et Scytharum totum genus exitio tradidi. Tu enim, Christe, ensem direxisti. Meis Dacus pedibus collum substravit; meas Dalmata minas quamvis invitus sustinuit; Ister tergum præbuit victori, et naves meus leni fluxu portavit. Quæ omnia cui nisi tibi, Christe, debeo?

Nulla mihi dies sine ærumna præteriit; nulla nox sine mæstitia me habuit; æstivos calores perpessus sum, nivem et glaciem expertus, indefessis pedibus per totum vitam terras percucurri, modo ad australes plagas tendens, orientem et occidentem obiens. Sæpe in bello militum dux Italiæ imperium nunquam non augere studui. Sed nec gregarii militis munere fungi recusavi, sed ubi maximum discrimen, ego tela in hostes misi. Facilius solis aliquis jubar irretorto oculo aspiceret, quam barbarus miles rerum a me gestarum splendorem metiretur. Omnes
D *artis bellicæ machinationes atque operationes expertus terra marique pugnavi, muros dirui, urbes solo æquavi, testudine, fossis subegi. Testis mihi erit Castamon, bene munita, turrita, fortissima urbs; testis erit Gangra, cujus mœnia nubes, imo Parnassum ipsum attingunt; cujus muri ænei et ferrei machinis meis ligneis resistere ausi sunt. Sed quid pluribus eloquar? Solo nominis terrore integras phalangas in fugam verti, tuis, Verbum, auspiciis confisus. Quid? solo Comneni nomine audito metus ingens ad inferos quasi turbine abreptos præcipitavit. Sic ego omnes labores et conamina ad regii patris exemplum dirigens nunquam superbus inventus sum. Cur enim quod verum est non dicam? Recenti quoque tempore Romæ hujus novæ fines orientem versus ultra Halym*

Αἱ χαλκότειχοι καὶ σιδηραῖ τῇ πλάσει,
Ἐμαῖς ξυλίναις μηχαναῖς ἡρειμμέναι.
Τί μοι τὰ πολλά; καὶ τί μοι μακρὸς λόγος;
Φήμη μόνη φάλαγγας ἐκλόνουν ὅλας,
Ὑπὸ στρατηγῷ σοι τεταγμένος, Λόγε·
Καὶ τὴν Κομνηνὴν κλῆσιν ἠκουτισμένοι
Ἐταρταροῦντο πάντες ἐχθροὶ τῷ φόβῳ,
Ὥσπερ τυφῶνι τῷ λόγῳ βεβλημένοι·
Τοῖς τοῦ πατρὸς δὲ καὶ βασιλέως ἄθλοις
Ὡς ἀρχετύποις ἐγγράφοις τῇ καρδίᾳ
Ὅλους ἐμαυτοῦ τοὺς πόνους ἀπευθύνων,
Οὐχ ὕβρις αὐτοῦ τοῖς καμάτοις εὑρέθην·
Τί μὴ γὰρ εἰπεῖν εὐλαβοῦμαι τὸν λόγον;
Καὶ νῦν πρὸς ἀνίσχοντα μὲν τὸν φωσφόρον
Ὑπὲρ τὸν Ἅλυν τὸν βαθὺν καὶ τὸν μέγαν,
Τὴν γλυκερὰν θάλασσαν, ὡς ἂν τις λέγοι,
Ἐπῆρα τὸ σχοίνισμα Ῥώμης τῆς νέας,
Ὑπὲρ δὲ τὸν Δάνουβιν εἰς τὴν ἑσπέραν.
Τόσους ἐκαινούργησα τοὺς ἄθλους, ξένε,
Ὁ κείμενος χοῦς, ἡ κοτυλαία κόνις·
Καὶ δόξα τῷ πλάσαντι καὶ στέψαντί με,
Καὶ τοῖς ἐμοῖς σώσαντι τὴν Ῥώμην πόνοις.
Τὰ δ' εἰς λέχος νόμιμα εἰς εὐτεκνίαν
Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἀντάροιτό μοι·
Ἐκ γὰρ ἀνάσσης δυσμικοῦ παντὸς γένους
Διπλῆν ἐτεκνούργησα σεμνὴν τετράδα,
Τέτταρας υἱοὺς ἀλκίμους καὶ μαχίμους
Ἐκ τῆς πατρικῆς πορφύρας προηγμένους·
Καὶ τέτταρας δὲ κοσμίας θυγατέρας.
Νῦν δ' ἀλλ' ὁ γῆς ἄμετρα πλέθρα βαρβάρου
Τῷ ῥωμαϊκῷ καθυποστρώσας κράτει
Ψυχρῷ καλυφθεὶς καὶ βραχεῖ κεῖμαι λίθῳ·
Ὁ κοινὸς ἄναξ δύσεως καὶ τῆς ἕω
Αὐτὴν ὑπῆλθον τὴν ἀνήλιον δύσιν·
Ἡ λαμπρότης δὲ τῆς καλῆς ἀλουργίδος
Ὤνησεν οὐδὲν εἰς τὸ μὴ τεθνηκέναι.
Σὺ δ' ἀλλ' ἐπιγνοὺς τὴν ἐμὴν κόνιν, ξένε,

protuli, ultra mare, ultra Danubium occidentem versus promovi.

En, viator, quæ vivus feci, nunc pulvis et umbra factus, unde gloriam Creatori meo qui me coronavit, retribui, Romam vero servavi. Quod ad legitimam matrimonii prolem spectat, nemo facile mecum comparandus venerit. Ex uxore enim ab Occidente oriunda, bis quatuor suscepi, quatuor quidem filios robustos, manu fortes e toro imperatorio ortos, totidemque egregias filias. Postquam autem regiones innumeras Romano imperio subjeci, sub pusillo ac frigido saxo hic positus jaceo. Rex olim Orientis atque Occidentis jam in tumuli noctem descendi, nec purpura mortem ab oculis avertere valuit. Tu, quisquis es, ubi cineres meos conspexeris, si aliud solatium non offers, in precibus tuis mei memento.

XX. Inscriptio sepulcralis ad memoriam imperatricis Romanorum, Irenæ, defunctæ. (Ipsa loquitur.)

Si fas est mortuos loqui, ego quidem vocem e tumulo ad te dirigam qui transis, quæ fuerim narratura.

A Εἰ μὴ περιψύχουσαν εἰργάσθης φλόγα,
Εὐχαῖς ἀλήκτοις δεξιοῦ μου τοὺς ἄθλους.
Ἰωάννης σοι ταῦτα πορφύρας γόνος
Κομνηνιάδης εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ.

Κ'. Ἐπιτάφιος τῇ *μακαρίτιδι βασιλίσσῃ Ῥωμαίων Εἰρήνῃ*, ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης.

Εἴ τις νόμος δίδωσι καὶ νεκροῖς λέγειν,
Ἰδοὺ βοὴν πέμψασα κἀγὼ τυμβόθεν
Τὰ κατ' ἐμαυτὴν ἐκδιδάξω σε, ξένε.
Ἐγὼ προῆλθον εὐτυχῶν προπατόρων
Ἀρχῆς ἁπάσης δυσμικῆς βασιλέων,
Ἰούλιοι Καίσαρες ἐθρέψαντό με,
Καὶ καλλονῆς χάριτες ἐστέψαντό με.
B Ῥώμης δ' ἄναξ κράτιστος Ἀλεξιάδης
Πορφυρογεννὴς εὐτυχὴς Ἰωάννης,
Ὅρπηξ Κομνηνῶν, εὐθαλὴς Δουκῶν κλάδος,
Πάσης διώκτης ἐθνικῆς φυλαρχίας,
Εἰς ἐννομίαν ζεύξας ἡρμόσατό με·
Ὢ καὶ συνάρξασα τῆς γῆς Αὐσόνων
Εἰς φῶς προΐσχω τέτταρας μὲν υἱέας
Τῆς πατρογενοῦς ἐκφύντας πορφύρας,
Ἰδεῖν ἀγαθούς, πῦρ πνέοντας εἰς μάχην·
Καὶ τέτταρας δὲ κοσμίας θυγατέρας.
Ὁρῶ δὲ λαμπρὰ τὰ κράτη τοῦ συζύγου,
Νίκας πρὸς αὐγὴν ἡλίου καὶ πρὸς δύσιν,
Νίκας πρὸς ἄρκτον καὶ νότου θερμὸν κλίμα.
Τέλος λιποῦσα τὸ στέφος τὴν πορφύραν,
Τὸ βύσσινον πόρπημα τὴν ἀλουργίδα,
C Τὸ τῶν μοναστῶν ἐνδιδύσκομαι ῥάκος·
Θνήσκω δ' ἐπ' αὐτῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας
Ἄποικος ἐκ τῆς Αὐσόνων βασιλίδος·
Κομίζομαι δὲ ναυστολουμένη πάλιν,
Καὶ τὴν ἐμὴν ἐνταῦθα πιστεύω κόνιν·
Ἀλλ' ὦ πλάσας με καὶ μεταπλάσας πάλιν,
Ὁ τὴν κάτω δοὺς κοσμικὴν ἐξουσίαν,
Καὶ τὴν ἄνω δὸς οὐρανῶν κληρουχίαν.

Orta sum majoribus fortunatis, qui totum Occidentem gubernarunt; a Cæsaribus educatam Gratiæ ipsæ coronarunt. Romæ imperator fortissimus Alexiadum e prosapia, Joannes Porphyrogenitus felicissimus, Comnenæ familiæ filius, et Ducænus virens ramus,
D *qui omni gentilitati bellum intulit, legitimam me uxorem duxit. Ex hoc matrimonio, dum Italiæ imperitabam, quatuor filios omnes purpura natos in lucem edidi, pulchra corpora et ad pugnandum cum hoste maxime idonea; postea totidem filiæ prognatæ sunt. Vidi conjugis res præclare gestas, vidi victorias in quatuor mundi plagis reportatas. Postremo diademate ac purpura relictis, vile vestimentum monasterii indui. Mortua sum Bithyniæ regina, longe ab Ausoniæ finibus. Per mare translata hic cinis jaceo. Tu autem qui me creasti et regenerasti, post mundanum regnum, cœlum sortiri mihi tribuas.*

Ut Prodromi nostri sit aliquod in hoc volumine monumentum prosæ quoque orationis, en subteximus ineditum ejusdem sermonem epithalamicum, satis elegantem, de quo docte ante hos annos prælocutus fuit apud Gallos cl. Theilius in Excerptis manuscriptorum bibl. reg. T. VIII, part. 2, p. 157 (supra col. 1060). Nuptiæ fuerunt duorum Cæsaris Nicephori Bryennii et Annæ Comnenæ filiorum, Alexii et Joannis (Χαριτωνύμου.) *Videtur autem hoc pariter Prodromi scriptum Byzantinæ historiæ non inutile incrementum.* MAI.

ΚΑ'. *Τοῦ αὐτοῦ φιλοσοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς* (Cod. Ottob. Vat. 466, f. 90, a).

α'. Ἐδέησε καὶ τριχῶν αἰγίων τῇ πάλαι σκηνοπηγίᾳ, Καῖσαρ σοφέ· ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλοις τῶν ὀνομάτων τοὺς ἑαυτῶν γνωριζέτωσαν Καίσαρας, καὶ οὓς μὲν τοῖς Ἰουλίοις, οὓς δὲ τοῖς Αὐγούστοις, καὶ ἄλλους ἄλλοις ἀποσαφείτωσαν· ἐγὼ δὲ τὸν ἐμὸν θεσπέσιον Καίσαρα μυρίοις καὶ ἄλλοις ἀποσεμνύνειν ἔχων ὀνόμασι, μὴ τοῦ καλλίστου τούτου καὶ οἰκειοτάτου ἀλλοτριώσαιμι τοῦ σοφοῦ. Δεήσαις οἶμαι καὶ τῆς ἐμῆς τοῦ λόγου συνεισφορᾶς τῇ τῆς ἱεροῦ σου τῶν υἱῶν συνωρίδος γαμηλίῳ παστοπηγίᾳ. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν συνετέλουν τι καὶ αἱ τρίχες, καὶ κόσμοι ἦσαν οὐκ ἀγενεῖς τῷ δημιουργήματι· ἐνταῦθα δὲ οὔτε συντελείας ἕνεκα ἡ συνεισφορὰ, οὔτε κόσμου τῶν ἐφ' οἷς συνεισφέρεται· τίς μὲν γὰρ τοῖς αὐτοκόσμοις κόσμος γένοιτο καὶ αὐτοκάλλοις; τίς δὲ τοῖς ἀνενδεέσι συντέλεια; ἀλλ' εἰς ἔνδειξιν τῆς τῶν συνεισφερόντων εὐνοίας· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς τελετῆς ἀπηντήκοιμεν, ἀλλ' ὑπερήμερος ἡμῖν ἡ συνεισφορὰ, θαυμάζειν οὐ χρή· οὔτε γὰρ ὑπ' ἀγνωμοσύνης τὴν τελετὴν κατεσιωπήσαμεν· ἢ τίσιν ἄλλοις, εἰ μὴ τοῖς κοινῇ τε πάντων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἰδίᾳ δεσπόταις καὶ εὐεργέταις εὐγνωμονοίημεν; οὐδὲ τῷ νομίζειν ἄλλον μὲν γάμοις, λογογραφίαις δὲ ἄλλον ἀπονενεμῆσθαι A καιρὸν περὶ σοὶ, ὡς παντὶ μὲν ἄλλῳ καιρὸν εἶναι τίθης ἁρμοδιώτατον, Σολομῶντι πειθόμενος, ὁ σοφὸς τῷ σοφῷ, λόγῳ δὲ μόνῳ τὸν ἅπαντα, ὡς μηδὲ ἀντιμέτωπος ἱστάμενος τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὸν ἀέρα πνέων τῶν ἑρμαϊκῶν χαρίτων ὑπερορᾷν. Ἀλλὰ πρῶτα μὲν τὴν εὐαγγελικὴν ὑποστέλλομεν παραβολήν· καὶ φόβος μέ τις ἐντεῦθεν ὑπέτρεχεν οὐκ ἀνεύλογος, μή που συμβῇ μου τὸν λόγον· ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν καὶ τὸν τοῦ λόγου πατέρα, διὰ τὸ μὴ κατὰ γάμον ἐστάλθαι πολυτελῶς, χεῖρας δὲ θέντα καὶ πόδας, ἅστινάς ποτε χεῖρας οἰητέον εἶναι λόγου, καὶ πόδας ἔξω ῥιφῆναι τῆς πανηγύρεως· ἔπειτα δὲ γὰρ ἀποκρύψω τὸ πάθος, καὶ τῷ μεγέθει τῆς ἡδονῆς ὑφῃρούμην λάθρα τοῦ λόγου τὴν δύναμιν· φιλεῖ δὲ πάντως ὥσπερ λύπη βαθεῖα, οὕτως ἀμέλει καὶ ἡδονὴ ψυχὴν ἀν- B θρωπίνην περιχυθεῖσα ταῖς ἐν αὐτῇ λογικαῖς ἐπηρεάζειν δυνάμεσι.

β'. Ταῦτά μοι τῆς ὑπερημερίας τὰ αἴτια· τούτοις ἐγὼ τὸν ἄχρι νῦν ἐσίγησα χρόνον· καίτοι οὐδὲ οὕτω πάνυ ἔξωρος ἥκω τῇ πανηγύρει· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου εἰσὶ μὲν αἱ τῶν ἀκτίνων ἀνατέλλειν μέλλοντος αὐτοῦ προεξάλλονται, καὶ τῶν ὡρῶν ὑπερφαίνονται, καὶ οἷον παραγγέλλουσι τὸν ἀνατελλόμενον· καὶ καταδυομένου πάλιν, οὐχ ἅμα πᾶσαι συγκαταδύονται, ἀλλ' ἔστιν ὅσαι καὶ ὑπὲρ γῆς ὑπολείπονται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν τουτωνὶ πανηγύρεων, εἰσὶ μὲν καὶ προπανηγύρεις τινὲς, καὶ προτελεστίαι, καὶ τῶν ἑορτῶν, ὥσπερ εἰπεῖν, προεξάλματα· εἰσὶ δὲ ὅμως τούτων καὶ ὑπολείμματα, C ὧν οὐ πάνυ πόῤῥω καὶ ὁ ἡμέτερος ἀπήντηκε λόγος· καὶ ἀπαντήσας τί ποτ' ἄρα καὶ χρήσαιτο ἑαυτῷ, ἀμφαγνοεῖ, καὶ διαπορεῖται, πότερα τὸν γάμον αὐτὸν ὀρχαιολογήσας ὑμνήσεται, ἢ πρότερον τοὺς νυμφίους πρὸ τοῦ γάμου προσείπῃ· καὶ ἄμεινόν γε κρίνει τὸ δεύτερον· τὸ μὲν γὰρ καὶ μείζονος ἢ κατὰ τὸ παρὸν

XXI. Theodori Prodromi, philosophi doctissimi, Epithalamium, fortunatissimis imperatoris filiis dictum.

1. Ad constructionem antiqui tabernaculi pilis caprinis opus habebant, imperator doctissime. Et sane expedit ut Cæsarum modo Juliorum, modo Augustorum nomina innotescant. Ego autem qui venerandum meum imperatorem plurimis novis celebrandum habeo nominibus, nunquam tamen ab eo quod sapientis typum significat abscedam, id agens ut vocis meæ organo filiorum tuorum sponsalia ac nuptias consolidem; quo in loco pili aliquid significabant neque ornamento aliquo carebant. Hoc autem loco verbis non opus est ad perfectionem proclamandam. Quomodo enim ornamentum ipsum ornatu opus habeat aut ipsa pulchritudo pulchrefacienda sit? Ad quid ergo perfectio iis quibus nihil deest? Sed unice benevolentia contribulium æstimanda est. Nil mirum deinde si non inter mysteriorum initia adsumus; non enim ob ignorantiam ejus rei obliti sumus. Cui porro faveamus nisi dominatoribus publicis ac benefactoribus? Si deinde cum Salomone aliud tempus uxori ducendæ, aliud libris scribendis tribuis, concordiæ quoque rationem habebis quæ paci sacrificare et arma deponere jubet. Sed ante omnia evangelicam statuamus parabolam, quæ vereor ne plane intelligam. Pœnitet enim patrem rationis citare quia nuptiæ non solemniter sunt factæ, ut manus ac pedes quasi rationis putati ob epithalamio abjicerentur. Hinc enim morbum celabo et effuso gaudio D *rationis vim declarabo. Scito autem quod voluptas qua anima imbuta est, æque ac mœror logices vinculis disturbatur.*

2. Habes causam quæ fecit ut tardior essem in præstandis officiis. Hucusque silui quidem, attamen haud adeo intempestivus ad panegyrin accedo. Sicut enim cum sol hic visibilis in eo est ut oriatur, radii antesignani illum præcedunt; ubi autem occasum versus vergit, radii in superficie terræ remanent; sic in festivitatibus regiis proœmia festivalia magnam panegyrin antecedunt et quasi saltim introducunt; sed etiam postæmia (sit venia verbo) sequuntur, id quod de nostra oratione dici potest, quæ diu hæsitabat utrum nuptias antiquo more carmine perlustraret, aut sponsos ante nuptiarum festum alloqueretur, quod quidem posterius etiam fecit. Unum enim

πραγματείας· καὶ ἄλλως οὐκ ἀναγκαῖον πρᾶγμα A συνιστᾷν πειρᾶσθαι τὸν γάμον, καὶ φύσει, καὶ νόμῳ, καὶ χρόνῳ κεκυρωμένον· τὸ δὲ, καὶ τοῦτο μὲν ὑψηλότερον ἢ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον· ἀναγκαῖον δὲ ὅμως καὶ τῆς ὅλης, ὡς εἰπεῖν ἑορτῆς τὸ κεφάλαιον.

γ'. Προσφωνῶ σε τοίνυν, ζεῦγος ὑφ' ἑνὶ μὲν προϋπεζευγμένον ζυγῷ τῷ τῆς ἀδελφότητος· ὑπὸ δυσὶ δὲ ἄρτι τοῖς γαμηλίοις μεταζυγὲν, καλῆς καλλιελαίου καλὰ νεόφυτα, οὐ μᾶλλον ἀδελφοὶ τὴν φύσιν ἢ τὸ ἦθος, οὐδὲ μᾶλλον τὸ ἦθος ἢ τὰς λοιπὰς χάριτας τῶν ὧν ἐξώρμησθε σκήπτρων εὐφυεῖς μερισταὶ, καὶ τὸ οἰκεῖον λάχος ἑκάτερος οὐχ ἧττον τοῖς τρόποις ἢ ταῖς ἐπωνυμίαις πιστούμενοι· σὺ δὲ ὁ δραστήριος νοῦς, Ἀλέξιε, ἡ καλὴ νεότης, ἡ πολιὰ σύνεσις, τὸ τῆς τῶν προγόνων τύχης ἄξιον ὄντως κατάστημα, ὁ τὸν πάππον ὅλον καὶ βασιλέα τοῖς ἤθεσι μᾶλλον ἢ τῷ B Κομνηνῷ καὶ τῷ Ἀλεξίῳ ζῶντα παριστάνων ἐν ἑαυτῷ, καὶ πιστούμενος ἐκ τῶν κατὰ σὲ τῆς τῶν ἐθνῶν διαδοχῆς τὸ μυστήριον· εἰ γάρ τις καὶ ταῦτα συγχωρήσει τῷ μύθῳ ἀνθρώπους ποτὲ γενέσθαι τὰ μὲν μέλη τοῦ σώματος κα... ἅτερον δὲ τῶν ὤμων ἐλεφαντίνα, καὶ προγόνου πόθεν φυσιωθῆναι τοῖς ἐξ αὐτοῦ τῇ διαδοχῇ, καὶ οὕτω πάλιν τὰ καθ' ἡμᾶς τῶν μυθευομένων πολλῷ τῷ περιόντι θαυμασιώτερα, ὅσον οὐκ ἐκ μέρους ἑνὸς καὶ τούτου σωματικοῦ τὸ γένος πιστούμεθα, ἀλλ' ἔκ τε ὅλου τοῦ σώματος, ἔκ τε τῶν ψυχικῶν ἁπασῶν διαθέσεων. Καὶ σὺ δὲ ὁ τῆς Δουκικῆς ῥίζης ὄρπηξ ὁ Χαριτώνυμος, τὸ τῆς ὥρας ἄνθος, τὸ τῆς νεότητος ἄγαλμα, ὃν οὐκ ἔστιν ὅτε ἰδὼν οὐκ ἐκείνου τοῦ ἀμέτρου κατὰ νοῦν ἐβαλόμην, τὸ, ποῖον ἐρεῖς τὸ πρῶτον εἶδος ἄξιον τυραννίδος ἀποκρινοῦμαι; Χαίρετε καὶ κοινῶς ἄμφω καὶ ἰδίᾳ ἑκάτερος οἱ τὴν πολυθρύλλητον εὐδαιμονίαν C

ὅλην πλουτήσαντες, καὶ τὸ μέχρι νῦν ἐν ἀπίστῳ κείμενον, εἰς ἕνα τὰ πάντα συνελθεῖν ἀγαθὰ, τοῖς καθ' ἑαυτοῖς πιστωσάμενοι.

δ'. Καὶ εἰ βούλοιτό τις, ἀπ' ἐνίων γοῦν παχυμερῶς καὶ ἐπιδρομάδην τὸ εὔδαιμον ἐπιδείξομαι τῶν νυμφίων· ὡς εἰ μὴ πόῤῥω τῆς γαμηλιακῆς τὸ πρᾶγμα ἦν πανηγύρεως· οὐδ' ἂν τῶν ἁπάντων ὡς οἷός τε ἦν ἐφεισάμην. Δύο μὲν οὖν ἤστην σκῆπτρα Ῥωμαίοις ἀλλήλοις καλὸν ἀνταυγάζοντα· τὸ μὲν μικρῷ πρότερον τὸ Κομνηνὸν, τὸ δ' εὐθὺς παρὰ πόδας ἐκείνου τὸ Δουκικὸν, ἄμφω εὐτυχῆ καὶ περιφανῆ καὶ κοσμικῆς ἀρετῆς οὐκ ἀνάξια· κἄτα ὥσπερ ἐκ συμφωνίας συνεληλυθέτην εἰς ἓν πολλῷ φανότερον καὶ λαμπρότερον τοῦτο δὴ τὸ Κομνηνοδουκικὸν καὶ παππικὸν τοῖν νυμφίοιν. Ἀναμνήσθητε, ὦ παρόντες, τῆς Ἀλεξιακικῆς ἐξουσίας· πλὴν ἀλλ' ὅπως μὴ τοῦ γάμου καταδακρύσητε, ἐνθυμήθητε τὴν ἐν εἰρήνῃ εὐνομίαν ἐκείνην, τὰς ἐν μάχαις ἀνδραγαθίας, ἀστενακτὶ μὲν, ὦ ἱεραὶ βασιλίδες, ἀστενακτὶ φειδοὶ τῆς καλῆς πανηγύρεως· ὑπομνήσθητε τῆς πραότητος ἐκείνης, τῆς εὐσταθείας, τῆς λοιπῆς χάριτος. Ἀλλὰ τί τοῦτο; σκυθρωπὴν ἐπὶ τούτοις τὴν γερουσίαν ὁρῶ· ἀνάμεινον οὖν κόσμον ἄλλον ἀεῖσαι, καὶ ἤδη ἀείδομεν. Ἴδετέ μοι τὴν ἱερὰν ταυτηνὶ βασιλίδα τὴν φερώνυμον Εἰρήνην, τὸν Δουκικὸν ὄρπηκα, τὴν οὐδὲν ἧττον τῶν ὅλων Ῥωμαίων κρατήσασαν· εὖγε, διεχέθη γάρ μοι πάλιν τὰς ψυχὰς τὸ ἀκροατήριον. Ἴδετε τὴν χεῖρα ταύτην, ἧς ἀεὶ πειρᾶσθε, καὶ πειρώμεθα πλουτοδότιδος· τὴν φιλοθεΐαν, τὸν οἶκτον, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετήν. Ἐκ τοιούτων ἡμῖν τῶν πάππων οἱ εὐπρεπεῖς οὗτοι νυμφίοι προβέβληνται· ἐκ τηλικούτων ἡμῖν τῶν ῥιζῶν οἱ ὡραῖοι καρποὶ οὗτοι ἀνατετράφηνται.

genus superius est conversationi nostræ; ne dicam quod nuptiæ natura, lege, conditione proclamatæ defensione opus non habent; alterum vocis nostræ statum superat; sed de totius festi summa aliqua dicere in promptu est.

3. Ad vos igitur, par nobile fratrum, qui fraternitatis jugo et connubii vinculis utrique vincti estis, rami olivæ novelli, fratres non magis sanguine quam moribus ac reliquis indolis dotibus, quæ vos solio regio et illa quæ familias honestas decet, domestica prosperitate dignos reddit. Et tu quidem, Alexi, adolescens corporis pulchritudine, vir ingenii maturitate, nepos majorum dignissime fortuna, qui avum D *imperatoremque Alexium Comnenum vivus repræsentas quique tot populorum in regno successor dignus haberis, salveto. Si fabulæ fidem habere volumus quæ homines narrat fuisse quorum alter humerus elephantinus fuerit, corporeum quid hoc habet; tu autem virtutis majorum hæres majorem eo ipso admirationem excitas, quod spirituale quid hoc præ se fert et animos movet. Te quoque salvum esse jubeo, Ducænæ familiæ soboles, Charitonyme, venustatis flos, adolescentiæ typus, cujus sola forma celsam suam vocationem annuntiat et ad thronum evectionem justificat! Salvete ambo qui pro sua quisque parte et in commune naturæ ac fortunæ favore frui-*

mini omnibus numeris absoluto, quippe in quos coruu copiæ totum est effusum.

4. Sponsorum porro felicitatem si breviter adumbratam audire velis, satisfaciam; non enim multum ab ipsis nuptiis absumus; faciam autem secundum veritatem. Sceptra duo ex alto relucebant, unum quidem Comnenorum, Ducænæ dein familiæ alterum; utrumque quod dignissimis obtingeret perquam dignum. Fato dein quodam evenit, ut utrumque in gentem illustrissimam Comnenorum ac Ducæ, ad quam sponsi nostri pertinent, veneril. Mementote, amici, regni Alexidis, et novis nuptiis benedicetis, memores illius in pace prosperitatis, in præliis fortitudinis omni laudum genere cumulandæ. Ob oculos vobis sint mansuetudinis, constantiæ, comitatis exquisitissimæ exempla. Sed ad quid hoc? Mæstitiæ enim ac desiderii causa nemini esse velim. Quare ad aliam rem nos vertamus. Videte sanctam hanc imperatricem Irenen, prolem Ducænæ gentis et quæ in omnes Romanos dominari cum dignitate digna est habita, et cujus fama animum demulcet. Videte illam manum quam semper experti estis beneficam, prodigam; considerate ejus misericordiam cæterasque virtutes. E talibus igitur majoribus ambo hi sponsi originem ducunt; e tam augustis radicibus hi egregii fructus germinarunt!

ε'. Τί δὲ αὐτοῖς οἱ σεμνοὶ γεννήτορες, οὓς πάντως εἰπὼν, μὴ οὐχὶ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἐλαττωθῇ, τὴν ἐκ πορφύρας λέγω ταύτην καὶ βασιλίδα, ἧς τὸ κυκλοειδὲς τοῦ ὄμματος καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτὸ κινούμενον ὁμοῦ καὶ περιφερόμενον, τὴν πρὸς νοῦν καὶ Θεὸν ἑλικὴν ὑπεμφαίνει ἀνάστατον, ὧν ἐξ ἑαυτῶν καὶ πρὸς ἑαυτὰ τὴν κίνησιν ἔγνωμεν, ἣν εἴ τί που καὶ ἀληθεύουσιν Ἕλληνες, τετάρτην μὲν ταῖς Χάρισι Χάριτα, δεκάτην δὲ ταῖς Μούσαις Μοῦσαν προσεπιθείημεν, ἢ τὴν μὲν καθ' ὅλην φιλοσοφίαν, ἧς οὐ γνῶσις ἀλλὰ πρᾶξις τὸ τέλος, αὐτὴ ἑαυτὴν, καὶ διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας ἐμυσταγώγησεν; Ἔπειτα γενναιότερόν τε ὁμοῦ φρονήσασα καὶ βασιλικώτερον, καὶ κόσμον οἰηθεῖσα, ὥσπερ βασιλικοῦ σώματος τὴν πορφύραν, οὕτω καὶ ψυχῆς βασιλικῆς B τὴν ἐπιστήμην τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν αὐτῶν ἐτελέσθη, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ἐθηράσατο, καὶ προαιρέσεως οὐ γένους ἔδειξεν εἶναι κτῆμα τὴν ἀρετὴν, καὶ πᾶσι πάσας ὑπεράρασα τοῖς καλοῖς αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπερήλασε τῇ κατὰ τὴν συζυγίαν εὐδαιμονίᾳ· τοιούτῳ τοῦ λέχους ἀνδρὶ κοινωνήσασα τῷ ἐμῷ δεσπότῃ καὶ Καίσαρι, οἷον οὔτε ὄψις ἕτερον ἡμῖν παρεστήσατο, οὔτε ἱστορίαι παλαιῶν ἐδιδάξαντο. Ἄλλοι μὲν γὰρ Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ἄλλα τυχὸν κατωρθώκεσαν· καὶ οἱ μὲν ἐδημαγώγησαν, οἱ δὲ ἐστρατήγησαν, οἱ δ' εὐδοκίμησαν περὶ λόγους· καὶ τούτων ὁ μὲν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ ποιητικὴν ἐκμεμελετήκει· τὸ δὲ τὸν αὐτὸν καὶ στρατηγεῖν ἅμα καὶ ἐπιστατεῖν ποιήμασι, καὶ φιλοσοφεῖν, καὶ ψηφοφορεῖν, καὶ ῥήτορσι διαιτᾷν, καὶ τῆς ἐν πᾶσι μὴ καθυστερεῖν C ἀκρότητος, ἀλλ' ἑκάστῳ τοὺς περὶ ἕκαστον εὐδοκί- A μους φερωνύμως νικᾷν, οὐδὲν ἂν εἴη τῶν ἁπάντων ἢ μόνου Καίσαρος.

ς'. Ὑπὸ τοιούτοις ἄρα ταττομένους πατράσι καλοὺς τούτους νυμφίους ἅμα καὶ ἀδελφοὺς, καὶ πρὸς τηλικαῦτα ὁρῶντας παραδείγματα, πῶς, εἰπέ μοι, ἔδει τὰς ψυχὰς ἀσκηθῆναι; Οὐκ ἄλλως οἶμαι ἢ ὡς ἠσκήθησαν· ἠσκήθησαν δὲ οὕτως, ὥσπερ ἀμέλει καὶ Πλάτων τὸν τῆς ἑαυτοῦ προστησόμενον πολιτείας ἀσκηθῆναι νομοθετεῖ. Ὅσα μὲν οὖν ἡ φύσις αὐτοῖς πεφιλοτίμηται ἀγαθὰ, κάλλος λέγω καὶ τάχος καὶ ῥώμην καὶ ὅσα ἡ εὐανάγωγος ἀγωγὴ, εὐφυῶς ἱππεῦσαι, σφαιρίσαι, περιδεξίως θηρεῦσαι, οὐκ ἀγεννῶς στρατηγῆσαι δεῆσαν φαλαγγαρχῆσαι, ἔτι γε μὴν τὰ περὶ τὸ σῶμα βασιλείους ἐσθῆτας καὶ ἄργυρον καὶ χρυσὸν καὶ ὅσην ἄλλην ὕλην ἐτίμησεν ἄνθρωπος, B λαμπράς τε οἰκίας, καὶ ἄραβας ἵππους, καὶ ὅμιλον ὑπηκόων οὐκ ἀγενῆ, καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τὴν ὅλην εὐδαιμονίαν συναρπάζουσιν, οἱ ἑκάστου ὀφθαλμοὶ πιστούτωσαν ἕκαστον· ἐγὼ δὲ τὸ ἐπὶ τηλικούτοις ταπεινόφρον αὐτῶν καὶ προσηνὲς ὑπεράγαμαι, καὶ τὸ πρὸς τοὺς γεννησαμένους μέρους παντὸς ὑπήκοον τέθηπα πρὸς ξυννενοεῖν ὁ λόγος, καὶ τοῖς ἀλ. . . .

ζ'. Τοῖς οὖν τοιούτοις καὶ ἐκ τοιούτων τίνος ἔτι ἐνδεῖ πρὸς τὴν ὅλης τῆς εὐδαιμονίας συγκληρίαν; Οὐδενὸς ἄλλου πάντως ἢ τοῦ γῆμαί τε εὐτυχῶς, καὶ πατράσι παίδων ὀνομασθῆναι. Τὸ μὲν οὖν ἓν ὁ γάμος ἤδη ἑώρτασται, καὶ τοῦτο παιανίζομεν σήμερον δύο παίδων βασιλικῶν καὶ ὡραίων, καὶ νεανίδων δύο, γένους μὲν τοῦ πρώτου, εἴδους δὲ τοῦ ἀπαραC μίλλου, καὶ ἤθους ἐννομωτάτην συνάφειαν δυεῖν εἴποι ἄν τις ἡλίοιν καὶ σελήναιν δυεῖν καινοφανῆ σύνοδον,

5. *Sed quid huic venerandi majores imperatrici insuperabili, porphyrogenitæ, cujus oculi sursum deorsum mobiles mentis propriæ et divinæ scientiæ testimonium perhibent, et qui effecerunt ut Græci eam quartam Gratiam, decimam Musam, nostra sane cum approbatione appellitarent, quippe quæ rerum medullam non in mera cognitione, sed in praxi poneret, virtutemque in operibus sitam esse persuasum haberet. Inde egregia femina altius quid ac magis regium sentire cœpit. Sicut enim purpuram corporis, sic scientiam animi ornamentum rectissime existimans, veritatem omni studio indagavit, virtutemque* D *in merito, non in sanguine sitam esse duxit. Cum itaque inter omnes circa omnia excellere studeret, splendorem qui ipsi ex matrimonio redundaret immane quantum auxit. Huc accedit quod domino nostro imperatori nupsit, viro, cui nec tempus nostrum nec antiquitas parem nobis exhibet. Infitiandum quidem non est fuisse inter Græcos ac Romanos qui rebus gestis inclaruerunt imperia administrando, exercitibus imperando, leges ferendo, philosophiam, poesin exercendo; uni autem imperatori nostro militis, civis, negotiatoris, philosophi, consiliarii, oratoris munere eodem tempore cum extrema laude fungi omnesque æmulos superare a fato datum fuit.*

6. *Fratres sponsi, a talibus parentibus oriundi, quique talia ante oculos exemplaria habebant, haud aliter nisi secundum Platonis præcepta in Politicis in medium prolata educari et institui debebant. Omitto autem quæ natura ipsis larga manu dedit, pulchritudinem, inquam, celeritatem, robur, et quidquid ad liberalem educationem spectat: equitare, pila ludere, venari, legionem aut phalangem scite ordinare; insuper vestes regias, aurum, argentum, et quæcunque in hominum oculis pretiosa videntur, ædes sumptuosas dico, equos arabicos, populum haud ignobilem, dicto parentem. Hæc omnia enim terrestrem felicitatem constituunt et aliquando occurrunt. Equidem in laudatis a nobis juvenibus ante omnia modestiam et mansuetudinem admiror et in parentes pietatem plurimi facio.*

7. *Talibus talium parentum filiis quid ad perfectam felicitatem deest? Hoc unum ut probis uxoribus juncti pulchræ prolis parentes fiant. Et nuptiæ quidem celebratæ sunt, et hodie duorum filiorum regiorum matrimonium canimus qui, quoad genus, omnium primi sunt; quoad formam, pulcherrimi; quoad mores, longe integerrimi habendi sunt. Solis ac lunæ matrimonium celebrari dixeris. Faxit Deus pulchra et numerosa proles insequatur, quæ nunc quidem desideratur. Sed cur Cæsareæ domui non bene augure-*

ἡ δ' εὐτεκνία ὁμοῦ καὶ πολυτεκνία τὸ ἕτερον· λείπεται μὲν ἔτι, τῇ δὲ μέχρι νῦν ἀπὸ τῶν προγόνων ἀκολουθίᾳ καλῶς οἰωνίζεται. Τί πρὸς ταῦτα λέγεις θεσπεσία ψυχὴ καὶ γλῶσσα τοῦ Καίσαρος; Ἆρ' οὐκ εὐδαίμονας σου παῖδας ὡς οἷόν τε ἦν ὁ λόγος ἀπέδειξεν; ἐγὼ μὲν οἶμαι, καὶ οὐ πόῤῥω ἴσως οἶμαι σκοποῦ. Τί οὖν ἄλλο ποιεῖν ἐπὶ τούτοις, ἢ χαίρειν εἰκὸς, καὶ πάντας μὲν ἄλλους, μάλιστα δὲ τοὺς οἰκειοτάτους; Σύ μοι χαῖρε λοιπὸν πρὸ τῶν ἄλλων, ἱερὰ καὶ θεία βασίλισσα· τὴν γὰρ ἀρχηγὸν τοῦ γένους καὶ ἀρχηγὸν εἶναι χρὴ τῆς χαρᾶς· καὶ σὺ δὲ ὦ, καὶ οὐκ οἶδα τί ποτ' ἄν σε καὶ προσειπὼν ἀξίως προσείπω, θειοτάτη πορφυρογέννητε, χαῖρε καὶ σύγχαιρέ μου τῷ δεσπότῃ τῷ σοφῷ Καίσαρι.

η'. Πεπέρανται ὑμῖν ἰδοὺ ἡ εὐχὴ, καὶ ἡ ἔφεσις τετελεύτηται. Εἴδετε νυμφαγωγουμένους εὐτυχῶς ὑμῶν τοὺς υἱέας, στεφανουμένους, κηρυττομένους τῇ συγκλήτῳ βουλῇ, τῷ δήμῳ, τῷ βήματι, προπεμπομένους τὰ νυμφευτήρια τῷ χθὲς τὰ ἐπινίκια προπεμφθέντι θείῳ καὶ βασιλεῖ. Σύμπας ἀπέστω φθόνος, καλοὺς καλαῖς ἐνυμφεύσατε, ἄξιον εἰπεῖν ἄν τις τοῦ Πυθίου τὸ χρῆμα· καὶ ὑμεῖς δὲ θεῖοι τῶν παίδων χαίρετε βασιλεῖς, καὶ θεῖαι βασίλισσαι, ἐπὶ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων ὑμεῖς οἱ νυμφίοι· οἱ γὰρ ἄλλοις εὐφροσύνης γεγονότες ὑπόθεσις πολλῷ πλέον γένοισθ' ἂν ἑαυτοῖς· ὑμᾶς τε γὰρ αἱ συζυγεῖσαι, καὶ ὑμεῖς τὰς συζυγείσας ἀντευτυχήκατε, αἱ ἐξ ἀρχηγῶν τοὺς ἐκ βασιλέων, τὰς ἐξ ἀρχηγῶν οἱ ἐκ βασιλέων, αἱ νεάνιδες τοὺς νέους, καὶ οἱ νέοι ἔμπαλιν τὰς νεάνιδας. Καὶ ὑμεῖς δὲ τρισευτυχεῖς γεγήθατε νύμφαι, καὶ τῇ σεμνότητι Δουκαίνῃ καὶ καλῇ τῶν καλῶν νυμφίων ἀδελφῇ συγγεγήθατε, ἧς καὶ τἄλλα πάντα ζηλοῦτε τῆς ἀώρου δίχα χηρείας· ἐπὶ τούτοις ἀγαλλιῶ τὸ σύμπαν ὑπήκοον, ἢ τὸ ἀληθέστερόν γε ἀγαλλιώμεθα· δούλων γὰρ ἀγνωμόνων μὴ συγχαίρειν χαίρουσι τοῖς δεσπόταις, μηδὲ σφῶν ἑαυτῶν τὸ ἐκείνων γῆθος ποιεῖν, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ ἐναντίον. Ἀλλ' ἀποτρέποις ἀφ' ἡμῶν τὰ κακόφημα, Χριστὲ βασιλεῦ. Εἴ τις αἴσθησις, καὶ σὺ τῆς χαρᾶς κοινώνει θάλαμε καὶ παστάς· μηδεὶς ἐνταῦθα σκυθρωπὸς, μηδεὶς κατηφὴς, πάντα μειδιάτω, πάντα χαιρέτω, πάντα συνεπαγαλλέσθω τοῖς τελουμένοις.

θ'. Νικῶ σου, μῦθε, τοὺς γάμους, κἂν δῶμεν ἀληθεύειν τὰ μυθούμενα· σὺ μὲν γὰρ Πηλεῖ συνάπτεις θυγατέρα Θέτιν ἁλίοιο γέροντος, ἐγὼ δὲ παισὶ βασιλέων ἐπιδοξοτάτων ἀρχηγῶν θυγατέρας· καὶ σὺ μὲν ἐν ἄντρῳ πετρήεντι, ἐγὼ δ' ἐν αὐτοῖς ἀνακτόροις νυμφοστολῶ· καὶ σὺ μὲν Ἀφροδίτην συμποσιάζεις καὶ Ἥραν καὶ Ἀθηνᾶν, ἐγὼ δὲ ὅλας δεσποίνας, Ἥρας μὲν βασιλικωτέρας, σωφρονεστέρας δὲ Ἀθηνᾶς, καὶ Ἀφροδίτης ὡραιοτέρας· καὶ σὺ μὲν τὴν Ἔριν εἰσάγεις δήθεν αὐτόκλητον, καὶ τὸ μῆλον ἐν μέσῳ ῥίπτεις, μῆλον ἐκεῖνο τῆς ὅλης Ἰλιάδος ἀφορμὴν, καὶ ταράττεις τὸν πότον, καὶ ἀνακυμβαλιάζεις τοὺς δίφρους, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, καὶ κατ' ἀλλήλων ὁπλίζεις τοὺς δαιτυμόνας, ἐγὼ δὲ καὶ τὴν Ἔριν εἰς τὸ δεῖπνον παραλαμβάνω, καὶ τῆς ἑορτῆς οὐ καθυβρίζω τὸ πρόσωπον· Ἔριν ταύτην οὐ τὴν μωμητὴν, οὐδὲ τὴν κακόχαρτον, ἀλλ' ἣν κεν ἐπαινέσειε νοήσας· οὕτω σεμνότερα πολλῷ τῶν μύθων τὰ καθ' ἡμᾶς, κἂν μὴ μῦθος ἦν, καὶ ἐπιδοξότερα.

ι'. Τίς οὖν φθονερὸς οὕτω, καὶ ἀνέραστος τοῦ καλοῦ, ὡς μὴ χαίρειν μὲν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἐπεύχεσθαι δὲ τοῖς τελετάρχαις τὰ λῷα; ὡς ἔγωγε καὶ ἅλλομαι μικροῦ ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ σκιρτῶ, καὶ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ προφήτην τοῦτο τὸ μέρος ἀπομιμοῦ-

mur? Nonne filii tui felices erunt, et supra quam fas est sperare? Ego quidem bonam spem concipio, et recte quidem, ni fallor. Quid igitur restat nisi ut nos et alii, et præsertim familiares gaudeamus? Tu autem, imperatrix, prima omnium lætare. Quæ enim familiæ caput est, gaudentium quoque chorum ducat. Tu ergo (quo vero te nomine appellem?) iterum collætare cum domino nostro atque imperatore sapientissimo.

8. *Ecce preces dictæ sunt; votum expletum est. Jam filii vestri coronati pompa nuptiali procedunt, senatui, populo, tribunali commendantur et imperatoris vestigia hesterno die relicta sequuntur. Absit longe omnis invidia, filios pulchros pulchris filiabus desponsastis, recte oraculum Pythicum dixerit. Agedum, gaudete imperatores atque imperatrices divinitus instituti, et ante omnes, vos sponsi. Si enim aliis hilaritatis causa estis, quanto magis vobismet eritis ipsi! Vobis enim uxores, et vos uxoribus felicitatis materiam præbetis, ut moris est inter adolescentes atque puellas. Vos sponsæ ter felices gaudetis de Ducænæ familiæ nobilitate et de sororis fortuna, cui præter prematuram viduitatem omnia invidetis. Super his ergo omnes in gaudium effundamur. Servorum enim plane illiberalium est dominis lætantibus non collætari et dolentibus non condolere. Tu autem, Christe, mala omnia a nobis averte. Sed tu quoque, si quid sentis, torus genialis, gaudia nobiscum misce. Nemo hoc in loco mæstus tristisve sit; rideant omnia, omnia gaudeant, exsultent de rebus peractis.*

9. *Supero, mythologia, quas tu narras nuptias, dummodo fabulis fidem damus. Tu quidem Pelei connubio Thetin senis maritimi filiam jungis, ego cum filiis regiis illustrium ducum filias unio, et si tu in antro saxoso, ego in cubili regali nuptias celebrari curo. Tu quidem Venerem, Junonem et Minervam ad epulas invitas, ego vero dominas quæ Junonem regia dignitate, Minervam sapientia et Venerem venustate superant. Si tu Erin semper promptam introducis, et pomum in medium projicis, quod tot malorum Iliadem creavit et convivarum cœtum disturbavit; si mensis eversis convivatores contra se invicem armas; ego quoque Erin ad convivium appello, sed hominum cœtum minime confundo. Eris enim mea non malevola, non objurgatrix, sed quæ cum sana ratione procedit et Erin illam fabulosam longe vincit.*

10. *Quis igitur adeo invidiosus, quis tam rudis et pulchritudinis rerum inimicus ut de his quæ videmus non gaudeat, ut mysteriorum curatoribus non optima quæque optet? Ecce ego præ gaudio exsulto et Isaiam*

μαι, οὗ καὶ τοῦτο ἐπικαίρως ἐπί σοι δανείζομαι τὸ ψαλμῴδημα, θεσπεσία Πορφυρογέννητε, τὸ μὲν ἔχων ἤδη, τὸ δ' ἐπευχόμενος· μητέρα μὲν γὰρ ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην ὁρῶ σε· προσθείην δὲ καὶ πατέρα συνευφραινόμενον τὸν ἐμὸν δεσπότην καὶ Καίσαρα· ἰδεῖν δὲ υἱοὺς τῶν υἱῶν, κἀκείνων αὖθις υἱοὺς μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης εὔχομαι γενεᾶς. Ὑμεῖς δὲ οἱ καλοὶ νυμφίοι, τί ἄν τις εὔξαιτο λώϊον, A ἢ ζῆσαι εὐτυχῶς, τοιούτων δὲ πατράσι τέκνων ὀνομασθῆναι, ὁποῖον οἱ τεκόντες ὑμᾶς ὠνομάσθησαν; τὸ μέν τοι πατρικὸν εὐτυχήσασιν ὄνομα μὴ καὶ τὴν τῶν υἱῶν ἀπολέσαι προσηγορίαν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πατράσι καλεῖσθαι, καὶ υἱοῖς ὀνομάζεσθαι· ἔργα τε ὑπολείπεσθαι τῷ βίῳ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἄξια, καὶ ἐς βαθεῖαν ἐλάσαι καὶ λιπαρὰν πολιάν. Χαίρετε.

propheetam imitari juvat, cujus nunc maxime sacra verba rememoro, o veneranda Purpurata! quam jam de natis lætabundam video. Sed patrem quoque, imperatorem Augustum eodem gaudio fruentem velim videre. Deus vobis filios ex filiis, indeque nepotes ad tertiam quartamque usque generationem præstet! Vobis autem, candidi sponsi, quid optabilius inveniri poterit quam vita felix et tales procreare liberos, quales vos ipsos parentes procrearunt vestri? et sic nomen proprium posteritati dignæ transmittere, opera autem exhibere majoribus digna, et sic dies ad ultimum usque senectam producere? Valete.

ΕΙΣ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ (1)

Ὁρᾷς, θεατά, τὴν προκειμένην πλάκα·
Αὕτη τὸ τέρμα τῶν ἐμῶν περιδρόμων,
Τοῦ γῆς ἄνακτος, εὐσεβοῦς Ἰωάννου,
Καὶ γῆς ἄνακτος φύντος ἐξ Ἀλεξίου.
Αὕτη τὸ κατάντημα τῶν ἐμῶν ἄθλων,
Οὓς καρτερῶς ἔστεργον ὑπὲρ Αὐσόνων.
Νῖκαι δὲ καὶ τρόπαια, καὶ λαμπρὰ κράτη,
Καί που θρίαμβος καὶ τύχης εὐκληρία,
B Ὧδε στενοῦται καὶ καθεῖκται (*f.* καθεῖρκται), καὶ μένει.
Εἰς τοῦτο λήγειν ὁ βροτῶν οἶδε δρόμος.
Σὺ δ', εἴ τι κέρδος ἐξ ἡμῶν ἔσχες πόνων,
Εὐχαῖς ἀλήκτοις δεξιοῦ μου τὴν κόνιν.

—

IN SEPULCRUM IMPERATORIS DOMINI JOANNIS COMNENI.

Lapidem hunc vides, quisquis es, peregrinationum terminum pii imperatoris Joannis, ex Alexio cum dignitate regia nati. Hoc in loco certamina mea finem invenerunt quæ magis quam ipsi Ausones in deliciis habui. Victoriæ, tropæa, imperia splendida, C *triumphi, fortuna, gloria, omnia hisce in angustiis arcto sepulcro continentur. Sic mortalium vita finiri solet. Tu autem, si quid lucri e laboribus meis in commodum tuum vertisti, cineres meos precibus continuis venerare.*

(1) Iterum ex cod. Vatic. CCCV, apud Theilium in *Notitiis mss.*

In *Anecdotis Parisiensibus* clar. Crameri (tom. IV, p. 267), inter poemata Joanni Geometræ, dubitanter quidem, ascripta, legitur carmen epitaphicum in honorem Joannis cujusdam imp., quem Joannem Stauracium esse putat editor, anno 803 in bello contra Bulgaros interfectum. At eosdem versus in cod. Vatic. Theodoro nostro ascribi monet card. Ang. Mai (*supra col.* 1099). Quidquid sit, Epitaphium exstat in supradicto tomo CVI, col. 905.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΡΕΑ

ΤΟΝ ΚΑΤΑΦΛΥΑΡΗΣΑΝΤΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟ ΤΟΥ ΑΙΡΕΤΙΚΟΥ ΟΝΟΜΑ (2).

—

Τί φατε, σεμνὴ καὶ σοφὴ γερουσία;
Καὶ νῦν σιγῶμεν, ἢ λαλοῦμεν ἐνδίκως;
D Χωροῦμεν εἰς ἄμυναν ἐχθροῦ Βαρέος;
Ἢ καρτεροῦμεν τὴν παροινίαν πάλιν;

—

IN BAREUM

QUI IPSI HÆRETICAM NOTAM INUREBAT.

Quid dicis, venerabilis ac prudens senecta? Tacendumne est aut rite loquendum? in ultionemne inimici Barei procedendum, aut denuo ejus insultationes perferemus? quæ cum jurejurando polliciti

(2) Ex ed. Basil. 1536.

Τηροῦμεν ἡμῶν τὰς ἐνόρκου; ἐγγύας;
Μὴ κάλαμον ξαίνοντες εἰς γράμμα ψόγου,
Ἢ λύομεν τὸν ὅρκον εὐόρκῳ λόγῳ;
Καὶ τὴν πονηρὰν στηλιτεύομεν φύσιν;
Εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ λῆρος ἄχρι μετρίου,
Ἂν εἰς τύχην ἔσκωπτεν ἢ γοῦν εἰς γένος,
Ἂν πλημμέλειαν φύσεως ἐλοιδόρει,
Ἂν δυσμάθειαν, ἂν τρόπου μοχθηρίαν,
Ἐδυσφόρουν μὲν, ἀλλ' ὅμως ἐκαρτέρουν,
Καὶ τοὺς τεθέντας οὐκ ἀπέστεργον νόμους.
Τί γὰρ κακηγόρημα; Δυστυχὴς βίος.
Ὅπου δι' ἡμᾶς καὶ Θεὸς κάτω πένης,
Οὗ πᾶν μὲν ἀργύριον, ὡς αὐτὸς λέγει,
Καὶ χρυσίον πᾶν, ἀλλ' ὅμως ἀλωπέκων
Καὶ τῶν πετεινῶν ἀστεγέστερος μένει.
Τίς δ' ὕβρις ἀνδρὸς μὴ μεθ' ἵππων Ἀῤῥάβων
Ἢ Θετταλικῶν πομπικώτερον τρέχειν,
Εἰ τοῖν ποδοῖν εὖ, μηδ' ἐναντίως ἔχοι;
Ἀνδρῶν στρατευτῶν ἵππος εὑρέθη χάριν,
Μάχης συνεργὸς, οὐ τρυφῆς ὑπηρέτης.
Τίς μακαριστὴς ἐγκρίνει τοὺς πλουσίους;
Χριστὸς δ' ἐμακάρισε τοὺς πενεστάτους.
Τί γοῦν κακηγόρημα; Δυσδαίμων βίος,
Ἢ δυσγενὲς καὶ φαῦλον ἀνθρώποις γένος,
Ὅπου γενάρχην τῷ Θεῷ μου καὶ Λόγῳ
Εἰς τὴν κάτω γέννησιν εἰς τὴν δευτέραν
Τὸν τεκόντα γράφουσιν αἱ θεῖαι Βίβλοι.
Τίς δ' ὕβρις, ἂν τῳ καὶ παρεσφάλη φύσις,
Καὶ τυχὸν ὠχρὸς ἢ φαλακρὸς τὴν κάραν,
Ἢ γοῦν προγάστωρ, ἢ δυσόφθαλμος μένοι;
Συνωχριῶ μὲν τῷ σοφῷ Βασιλείῳ,
Συλλοξοβλεποίην δὲ τῷ Γρηγορίῳ,
Καὶ συγκατισχναίνοιμι τῷ Χρυσοστόμῳ.
Εἰ ταῦτα τυχὸν καὶ τὰ τούτοις ἐγγύθεν

A Ἐλοιδορούμην, εἶχον εὐφόρως φέρειν,
Εὐαγγελικαῖς προσταγαῖς πεπεισμένος
Αἵ φασι, « Τῷ τύψαντι τὴν μίαν γνάθον
Καὶ θατέραν, ἄνθρωπε, τύπτοντι στρέφε. »
Ἂν θοιμάτιον ληστρικῶς ἥρπαζέ μου,
Ὁποῖος αὐτῷ βαρβαρογνώμων τρόπος,
Καὶ τὸν χιτῶνα συντόμως συνεξέδυν
Θεῷ πεποιθὼς ἀμφιεσθῆναι πάλιν,
Τῷ καὶ τὸ λευκὸν ἐνδιδύσκοντι κρίνον.
Ἐπεὶ δὲ τὸ κράτιστον, ὧν πάντων ἔχω,
Θεὸν, συλᾷ μου καὶ στερεῖ τῶν ἐλπίδων,
Καὶ δυσσέβειαν ἐγκαλεῖ μου τῷ βίῳ,
Ἐς ὕψος ἀδίκημα λαλήσας μέγα·
Ὦ πῦρ, καταῤῥάγηθι, φλέξον τὴν κτίσιν.
Σείσθητι, γῆ, σβέσθητι, φέγγος ἡλίου
B Ὑπέρκλυσον, θάλασσα, κλύσον τὸν βίον.
Τὸ πᾶν ἀνατράπηθι καινῇ συγχύσει
Μὴ καρτερῆσαν τοῦ λόγου τὴν αἰσχύνην.
Λύω τὸν ὅρκον, καὶ κινῶ τὴν γραφίδα,
Τοῖς τῶν σεβαστῶν Πατέρων πεισθεὶς λόγοις,
Οἷς πᾶν μὲν ἄλλο σκῶμμα καὶ πάντα ψόγον
Στέγειν διωρίσθημεν εὐσεβοφρόνως,
Μόνην δὲ δυσσέβειαν οὐδ' ἄκραις θύραις
Ὤτων δέχεσθαι καρτερεῖν οὐδ' ἐκ βίας,
Πλήττειν δὲ τὸν λέγοντα μᾶλλον, ἂν δέῃ,
Ἢ χερσὶν ἁδραῖς ἢ κακηγόροις λόγοις.
Τὸ γὰρ σιωπᾷν ἀνδρὸς ἀρνησιθέου.
Καί μοι συναίρου τοῦ παρεστῶτος λόγου,
Ὅσον Θεῷ γνήσιον ἀνθρώπων γένος.
C Ζηλῶν γὰρ ἐζήλωκα τῷ ἐμῷ Κυρίῳ.
Μωσῆ, τὸν Αἰγύπτιον αὖθις κτιννύων
Ἐν ψαμάθῳ κρύπταζε τῇ παραλίῳ,
Καὶ τὴν Ἐρυθρὰν τέμνε καὶ πόλει μέσον,
Καὶ καταποντοῦ τοὺς βαρεῖς ἐπιστάτας.

sumus num putas omnia observanda esse sine reprehensione? Num jusjurandum cum fide sequemur malignamque naturam accusabimus? Si enim nugæ modum non excessissent; si fortunam, si genus reprehenderet; si naturæ malignitatem solam; si indocilitatem, si morum pravitatem accusasset, ægre quidem ferrem, sed ferre non prorsus recusarem, nec leges latas aspernarer. Quid enim incusatur? Vita ærumnosa, ubi propter nos Deus ipse pauper jacet, ad quem aurum atque argentum omne pertinet, et qui, dum vulpes et volatilia caveas ac nidos habitant, quo caput reclinet non habet. Quid vero crimini datur? Quod non equo Arabico Thessalicove vectus pompam agit; dum eis qui pedibus uti nolunt, equus bellator, pugnæ non mollitiei socius servit. Quis divites beatos censet? Christus autem pauperrimos beatos appellat. Quid igitur accusatur? Vita infelix, aut genus hominum infortunatum et malignum, ad quod salvandum Deus et Verbum incarnatus est, ut referunt Libri sacri. Ubi humiliatio? Si natura minus benigna lippum aut calvum aliquem, ventrosum aut obliqua tuentem fecit; sic jam cum magno Basilio lippus essem; cum Gregorio obliqua tuerer, et cum Chrysostomo macerie laborarem. Quod si quis mihi crimini daret, humiliter ferrem, præcepto obediens Evangelii, quod dicit: « Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram. » Si vestem mihi latro abstulerit, tunicam quoque exuam Deo obtemperans, qui me iterum vestiet et qui lilium albo vestimento exornat. Ubi autem me Deo et spe bona, qua nihil antiquius habeo, privaverit; ubi pietatem e vita mea sustulerit, tum injuria alta voce cœlum invocabit: Ignis, dicens, res omnes creatas com-
D *bure; terra, concutere; lumen solis, jam non luce amplius; mare, omnia inunda; chaos revertatur et omnia confundat. Sic enim eos qui Verbo insultant, coercens, jusjurandum persolvo et litteris mando, Patrum venerabilium dicto audiens. Hi enim quacunque in re nos reprehenderint, humiliter perferamus, nec res impias ad aurium nostrarum portam appropinquare sinamus; et eum qui talia prolocutus fuerit, severa manu aut sermone castigemus. Viro qui Deum negat, silentium impone; mihi autem demonstra hominum genus vere divinum esse. Cum zelo enim certavi pro Domino meo. Tu, Moyses, Ægyptium occisum iterum in arena absconde prope mare; mare Rubrum separa, et medium transgredere; persecutores armatos in ponto sepelito. Jacobo a*

Τὸν σειρομάστην Φινεὲς λαβὼν πάλιν,
Τὸ Μαδιηνὸν οὕτως κέντησον τέρας,
Ὡς ἐξέλῃς ὄνειδος Ἰσραηλίτου.
Θῆξον Σαμουὴλ τῆς μαχαίρας τὸ στόμα,
Καὶ τὴν Ἄγαρ ἔκκοψον αἰσχίστην κάραν.
Δαυῒδ, λαβών σου τὴν κρατίστην σφενδόνην,
Ἐκσφενδόνισον τὸν Γολιὰθ, καὶ πάλιν,
Ὁ Θεσβίτης κτίννυε τῷ δόρατί σου
Τὸν τῇ Βάαλ θύοντα νῦν τῇ σκυτίδι.
Κἂν ἱερεὺς γὰρ οὐ πέφυκεν αἰσχύνης,
Ἀλλ' αἰσχύνης πέφυκε πολλῆς ἐργάτης.
Οὕτω γὰρ αὐτῷ τῶν φόνων πρέπει πλέον.
Τὸν ἐν γέρουσι παῖδα ταῖς ἄρκτοις δίδου
Ἐλισσαίου κέλευσμα τοῦ δεδορκότος,
Ἐπεὶ φαλακρὸν καὶ Θεοῦ γυμνὸν σκέπης
Ὡπὶ τριχῶν εἴρηκε τὸν Θεὸν λάτριν.
Ἀλλ' εἰς τί ταῦτα; Ποῦ μὲν ἄρτι Θεσβίτης;
Καὶ ποῦ Σαμουήλ; ποῦ δ' Ἐλισσαίου στόμα;
Ποῦ θ' οἱ καθεξῆς τῶν ἀπηριθμημένων;
Τριὰς, Τριάς μου, ναὶ Τριὰς, τρίτον λέγω,
Θησαυρὲ πιστῶν, ἐλπὶς εὐσεβοφρόνων,
Μονουμένη μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ,
Τοῖς δὲ προσώποις εὐσεβῶς τριασσομένη,
Εἰ Μαμβρῆ δρῦς πάρεστι κἀν τῷ νῦν βίῳ,
Πρὸς Ἀβραὰμ κάτελθε, καὶ πάλιν νέον
Καὶ μοσχοδειπνισθεῖσα τῷ φιλοξένῳ.
Γόμοῤῥα καὶ Σόδομα πυρπόλει νέα.
Τὸν κολλυβιστὴν τύπτε τῷ φραγγελίῳ,
Σῶτερ Ἰησοῦ Χριστέ μου, πλαστουργέ μου·
Τοῦ γὰρ Πατρός σου καὶ Θεοῦ τὴν οἰκίαν
Τίθησιν οἶκον ἐμπόριον καὶ τόπον.
Ἐπεὶ δὲ ταῦτα πεπροοιμίαστό μοι,
Τὴν αἱρετικὴν λοιπὸν ἐξεταστέον
Ἣν ἐγκαλεῖς μοι κλῆσιν, ὡς ταύτης τύχης.
A Ὅταν διαιτᾷ πᾶσιν ἡ θεία κρίσις.
Ὦ πᾶν πρόχειρος ἐγκαλεῖν καὶ πᾶν λέγειν,
Ἢ μηδὲ σὺ πρόβατον ὢν τοῦ Δεσπότου;
Κἂν ἄρτι τὸ πρόβατον ὠράθης λύκος.
Ἀρ' αἱρετικὸν, ὡς λόγοις τεθραμμένον,
Καλεῖς, λόγων ἄμοιρε, τοῖς ἐξωτέροις;
Ὡς συγκαλύψῃς τὴν ἑαυτοῦ μωρίαν
Κάλει τὸ λοιπὸν αἱρετικὸν, εἰ θέλεις,
Τὸν γρήγορον νοῦν, τὴν Βασιλείου χάριν,
Τὸ χρύσεον μέλισμα τοῦ Χρυσοστόμου,
Τὸ Γρηγορίου φθέγμα τοῦ Νυσσαέως,
Τὸν Μάξιμον τὸ θαῦμα τῆς ἡσυχίας.
Οἷς εἰς τόσον μέτεστι τῶν ἔξω λόγων,
Ὡς καὶ Πλάτωνος ἐκτρέπειν καὶ Σωκράτος.
Εἰ μὲν τὸ λεχθὲν αἱρετικίζειν λέγεις,
B Συναιρετικίζοιμι τοῖς λελεγμένοις.
Εἰ δ' ἠκροάσω τῶν ἐμῶν τυχὸν λόγων,
Καὶ σφαλεροὺς ἔγνωκας αὐτοὺς, εἰπέ μοι,
Ἢ μᾶλλον εἰπὲ παντὶ τῷ συνεδρίῳ,
Καὶ θάτερόν σοι τοῖν δυοῖν πέρας λάβε.
Ἢ γὰρ διδάξεις ἀγνοοῦντα, καὶ χάρις
Σοῦ τῇ διδαχῇ κείσεται καὶ τῷ λόγῳ
Ἄξιον ἐξάξαντος ἐξ ἀναξίου·
Ἢ τῆς Θεοῦ γοῦν ἐξελάσοις ἑστίας.
Ἥπερ δίκη πέφηνε τοῖς ἀβελτέροις
Ἔλαχε λοιπόν; Ἀλλὰ τίς σου τὸ στόμα
Πείσει κινήσας ἐξερεύξασθαι λόγον;
Ἢ πῶς ἀνοιχθὲν σιελοῖς με μὴ πλάνῃ;
Ὦ φύσεως ὕβρισμα καὶ γέλως βίου,
C Ἐμοὶ προσάπτεις τὸν δυσώνυμον λόγον,
Ἐμὲ στερίσκεις τῆς ἀνάρχου Τριάδος,
Ἧς ἐξανῆψα τοῦ βίου τὰ πείσματα.
Ἐμὲ στερίσκεις τῆς Θεοῦ μετουσίας,
Ὃς πλεῖστα μὲν Τριάδος ὤδινον χάριν,

Phinee erepto exercitum Madianiticum dele, ut opprobrium ab Israele amoveas. Gladium tuum, Samuel, distringe, et Agari caput criminosum abscinde. Tu, David, funda Goliathum occide; Thesbites, lancea tua et clypeo omnes qui Baali sacrificant interime. Licet enim opprobrii non sit sacerdos, at turpia non pauca perpetravit, ac sanguinem effudit plurimum. Pueros qui senectutem Elissæi rident, ursis trade, et caput calvum crinito capiti postponi, propter crines, ne permittas.

Sed ad quid hæc profero? Ubi nunc Thesbites? ubi Samuel? ubi Elissæus? ubi omnes quos modo enumeravimus? Trinitas mea, te invoco; thesaure fidelium, spes piorum; nomine quidem ac verbo una, trina autem in personis. Si in Mambre etiam nunc quercus exsistit, ad Abraham accede, et vitulum manduca apud hospitem; Sodoma et Gomorrha iterum igni dele. Nummularium fuste expelle, Jesu Christe, salvator et creator; Patris enim tui ac Dei domum tabernam fecit mercatoriam.

His ita præmissis, vocatio mea prædestinata, quam hæreticam appellas, examinanda venit; siquidem omnibus a Deo judicium impendet. O tu qui de omnibus præfractim judicas, esne agnus Domini? Imo agni loco lupus appares. Eumne tu, rationis expers, hæreticum vocas, qui aliis, quam tu, causis motus agit? Scilicet stultitiam tuam abscondere studes. Appella, si vis, hæresim, mentem vigilem, gratiam Basilii; idem nomen tribue Chrysostomi rhythmo; item voca Gregorii Nysseni eloquentiam; Maximum hæreticum nomina, quietudinis miraculum; quibus omnibus adeo diserte loqui datum fuit, ut Platonem ac Socratem ipsum superare
D *videantur. Si porro ea quæ modo dixi, hæresim redolere dicis, hæreticus sane cum iis, quos supra citavi, esse volo. Si autem verba mea prava esse censes, dic mihi, aut potius toti cœtui, et pretium accipe. Aut enim hominem rudem et ignarum doces, et minerval accipis pro doctrina; aut e Dei templo expellis eos qui stultitiæ venia ibi locum tenere præsumunt. Sed quis te eo adducere poterit ut quæ sentis palam facias? aut quomodo impuro oris hiatu non me fallis? O naturæ ludibrium, o vitam ridiculum! mihi sermonem tribuis ineptum; me Trinitate quæ principium non habet privas, a qua vivendi principia deduxi. Me a Dei communione avellis; me qui Trinitatis gratia plurima tuli, eaque non levia ac brevia. Ex ungue tibi leonem ostendo, aut potius non tibi.*

Οὐ μικρὰ δ' ἐξήνεγκα, καὶ πρὸς ἡμέραν
Ἐκ τῶν ὀνύχων τὸν λέοντά σοι φανῶ,
Ἢ μᾶλλον οὐ σοί, τοῖς δὲ νοῦν κεκτημένοις.
Ἄναρχον, ἀρχή, παντὸς αἰτία Θεός,
Βασιλικόν, βέβαιον, ἐν ταυτῷ μένον,
Γλυκασμὸς ἔμφρων, αὐτέρως, αὐταγάπη,
Δωρητικόν, πλούσιον, εὐθές, εὐθύτης,
Ἕν, ταυτόν, ἴσον, ἄρτιον πάντων πέρας,
Ζωή, καλὸν φῶς, αὐτάγαθος οὐσία,
Ἡδύ, προμηθές, ὀντότης, ἀπειρότης,
Θεουργόν, ἁπλοῦν, ἀρετή, σύμπαν ὅλον,
Ἱκανότης, δίκαιον, αὐτοσοφία,
Κοσμουργόν, ἀθάνατον, ἀειζωΐα,
Λυτρωτικόν, πάνταρχον, αὐθαγιότης,
Μονοκρατές, κύριον, ἁπάντων ὅρος,
Νοῦς, καὶ λόγος, καὶ πνεῦμα· ταῦτα γὰρ Θεός,
Σύμφυλα πάντη καὶ ξυνουσιωμένα·
Ὁ μὲν Λόγος νοῦ γέννα τοῦ παναιτίου,
Πανάγιος παῖς Πατρὸς ἐκ παναγίου,
Ῥίζης ἀνάρχου καρπὸς ἄναρχος μόνος,
Σφραγὶς καθαρὰ μηδαμῇ κινουμένη.
Τὸ Πνεῦμα δ' ἐκπόρευμα καὶ πρόβλημα Νοῦ,
Ὕψιστον, ἰσότιμον αὐτῷ καὶ Λόγῳ,
Φύσει τε ταυτὸν καὶ δυνάμει καὶ κράτει,
Χωριστὸν οὐδὲν τῶν τριῶν, ἓν δὲ τρία,
Ψαυστὸν λογισμοῖς, ἀλλ' ἀμυδρῶς καὶ μόνον.
Ὅστις σεβασθῇ ταῦτα, καὶ σωθήσεται.
Εἰ ταῦτα πιστά, πῶς με πιστῶν ἐξάγεις;
Εἰ δ' οὐχὶ πιστά, προστίθει τὰς αἰτίας.
Ἀλλὰ τίς ἂν τηθῇ σε τῆς ῥινὸς λάβῃ,
Καὶ τῆς κορύζης ἀπομύξῃ τὸ πλέον;
Ὡς ἂν λόγου φθέγξαιο συλλαβὴν μίαν.
Ἐμοὶ προσάπτεις δυσσεβείας εὐθύνας,
Ὦ παντὸς ὑπεύθυνε δυσσεβήματος;
A Ὃς σὺν Θεῷ σύμπαντα τὸν πάλαι νόμον
Καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν στίχοις τετραστίχοις
Παραφράσας εὔκλειαν ἀπηνεγκάμην.
Ἐγὼ Θεοῦ πόρρωθεν, ὦ Θεοῦ ξένε;
Ὃς μηδὲν ἄλλο πλὴν Θεοῦ μόνου πνέω.
Ἐγὼ μέθης πάρεργον, ἠλιθιότης;
Θεοῦ ξένος γένοιο τοῦ Θεοῦ ξένος,
Ὁ ταῦτα τολμῶν φληναφεῖν, ληρεῖν, λέγειν.
Ἐγώ, κάκιστε, δυσσεβὴς εἰς τὸν Λόγον;
Ὃς Πατέρων μὲν ἐξέφην θεοφρόνων
Τὴν πίστιν ἔκ τε πραγμάτων πιστουμένων
Καὶ κλήσεων μάλιστα Χριστωνυμίας.
Πάππου γὰρ εὐμοίρηκα Προδρομωνύμου,
Καὶ θεῖον ἔσχον Χριστὸν ὠνομασμένον
B Γῆς Ῥωσικῆς πρόεδρον ἁβρὸν ἐν λόγοις,
Ὑφ' οἷς ἀναχθεὶς εὐσεβῶς ἀνετράφην.
Ἔπειτα πάντων ἀμελήσας, τῶν ἄνω
Οὐ συγκατημέλησα τοῦ θείου πόθου·
Ἀλλ' ἐν λόγοις μὲν τοῖς θύραθεν ἐτράφην,
Τούτων δὲ τὰ χρήσιμα τῇ πίστει μόνα
Ἀπανθίσας, ὤθησα τἄλλα πρὸς χάος,
Ὡς μήτε κλαπῶ ταῖς πολυτρόποις πάγαις
Καὶ λαβυρίνθοις συλλογισμῶν ἐμπέσω,
Μήτε κλονηθῶ τοῖς λόγῳ σταυρουμένοις,
Παιδεύσεως ἄϊδρις ἁπλῶς τυγχάνων.
Ἐντεῦθεν ἡμῖν αἱ Σταγειρίτου βίβλοι,
Ἐντεῦθεν οἱ Πλάτωνος ὑψηλοὶ λόγοι,
Ὅσον φυσικὸν φιλοσοφίας μέρος,
Ὅσον πρὸς ἦθος, καὶ πόλεις, καὶ πρὸς λόγους.
C Ὦ βορβορώδης καὶ δυσοσμίας λόγος,
Ὁποῖος ἐκπέφευγε τῶν σῶν χειλέων!
Ὦ κόπρος, οἷα σῶν ὀδόντων ἐξέβη!
Ὦ καπνός, οἷος σῶν ἀπεπνεύθη γνάθων!
Ὄντως σὺ ταύτης ἄξιος τῆς εὐθύνης·

sed ratione ac mente præditis: Deus totius creationis causa et fons, sine principio, principium ipse, virtus regalis, diuturna, eadem semper manens; dulcedo, amor ipse, ipse charitas, dives, immutabilis; unum, idem, omnium rerum terminus, vita, lumen splendens, substantia per se bona; jucunditas, providentia, essentia indefinita; numen divinum, simplex, virtus, totalitas, justitia sufficiens, sapientia infusa, mundi gubernator; immortalis, vivens jugiter monarcha, Dominus, omnium quæ sunt terminus, mens, ratio, spiritus, uno verbo Deus, qui amorem et unionem in se fert. Verbum mentis omnipotentis creatura; puer ex Sanctissima prognatus, radicis sine principio fructus, solus sine principio, sigillum purum, invariabile.

Spiritus fructus ac proventus Mentis; altissimus est et ejusdem cum Verbo gloriæ particeps; natura, virtute et potentia idem, mentis cogitatione quidem attingendus, sed imperfecte et obscure; quæ qui religiose colit ac credit, salvus erit. Si igitur hæc vera sunt, cur me e veritatis via abigis? Sin minus vera sunt, causas enuntia. Quis autem nares tibi emunget, ut unam syllabam verbis tuis addas? Mihi quidem tu impietatis crimen ingeris, tu qui omnis irreligionis reus es? Ego enim antiquam legem et recentem Dei carmine rhythmico cecini. Mene a Deo alienum dicis tu, qui prorsus sine Deo es? At ego nihil nisi Deum spiro. Tu me ebrium, stolidum nuncupas? At te inter ac Deum nihil jam sit commune, qui talia blaterare, nugari et effutire audes. Mene tu in Verbum impium esse asseris? At ego Patrum divinorum et fide dignorum fidem ex operibus eorum demonstro, et e nominum natura christiana probo. Papa
D *enim qui idem quod Præcursor nomen gessit, familiariter usus sum; et avunculum habui nomine Christi, terræ Russicæ præsidem, a quibus sancte educatus fui. Deinde, rebus terrestribus cunctis neglectis, divinas nequaquam neglexi; sed in omnibus quæ scitu digna sunt, instructus, ea solummodo quæ fidei proficua sunt, conservavi, cæteris longe abjectis, ne laqueis multifariis caperer, aut syllogismorum labyrintho inerrarem, aut conturbarer ab iis qui Verbo crucifixi sunt, aut pro homine rudi haberer.*

Inde nobis opera Aristotelis; inde Platonis libri sublimes, qui de philosophia naturæ aut de moribus et civitatibus tractant. O sermo fatue et fœtide, qui e labiis tuis exiit! O stercus, qui e dentibus tuis provenit! O fume, qui e maxillis tuis effluxit! Tibi

Ουκ ἐκ μόνης γλώσσης γὰρ ἡ βλασφημία,
Ἐκ τῆς περισσείας δὲ τῆς σῆς καρδίας.
Σὺ κλήσεως ἄξιος, ἧς ἐμὲ κρίνεις,
Εἰδωλολατρῶν ἐκ φιλαργύρου τρόπου.
Ποῖον ξένον, μάταιε, πίστεως κρίνεις;
Τὸν τὸν Θεὸν πνέοντα καὶ τὰ βιβλία;
Καὶ τῇ θελητῇ σύντροφον κακουχίᾳ;
Ἢ τὸν βιοῦντα πτωχικῶν ἐξ αἱμάτων;
Καὶ παρακερδαίνοντα τῶν ἡλκωμένων;
Ἔπειτα καὶ πῶς καὶ τίνος τέχνης λόγοις
Τὸν εὐσεβῆ σὺ καὶ τὸν οὐ τοῦτο κρίνεις,
Ἄϊδρις ὢν ἅπαντος ἁπλῶς βιβλίου;
Ποῖος σοφὸς Μάξιμος ἐστόμωσέ σε;
Ποῖος μέγας Κύριλλος ἠκόνησέ σε;
Ὃς τὸ πλέον μὲν τοῦ βίου σιγῶν μένεις,
Εἴ που δὲ τυχὸν καὶ διοίξεις τὸ στόμα,
Εὐθὺς τὰ πανάρεια συλλαβὼν λέγεις.
Καθὼς παριστόρητο τῷ Λουκιλλίῳ
Ὁ γραμματικὸς Φλάκκος, ὃς μέλλων λέγειν,
Ἐβαρβάρισεν εὐθὺς ὡς ἐκ βαλβίδος.
Ὄντως βαρὺς σὺ, καὶ γεηρὰ καρδία,
Ὃς καὶ σεαυτὸν ἀγνοεῖς καὶ τὸν πέλας
Ἐν ἐκστάσει δὲ τῶν φρενῶν, οὐκ ἐκστάσει
Οἵαν Δαυῒδ ἔκστασιν ἐξέστη πάλαι,
Πᾶς δυσσεβὴς ἄνθρωπος, ἀφρόνως λέγεις.
Πλὴν κἂν σὺ σαυτὸν ἀγνοῇς, ἀλλ' αὐτόθεν
Ἡ κλῆσις αὐτὴ μαρτυρεῖ σου τὴν φύσιν.
Τὸ Βὰρ γὰρ υἱός ἐστιν Ἑλλάδι φράσει,
Τὸ Βὰρ Ἰωνᾶ, μάρτυς εἶ μου τῷ λόγῳ.
Τοῦ δ' ὗς πρόδηλός ἐστιν ἡ σημασία·
Χοῖρον γὰρ ἠνίξατο τοῖς παλαιτέροις.
Τὸ μίγμα δ' ἀμφοῖν ταῖν δυεῖν σημασίαιν.
Ὅστις ποτ' οὖν βούλοιτο, συμπεραινέτω.
Τοιοῦτος ὢν γράφει με κακοπιστίας,
A Ὢ νοῦς ἐλαφρὸς, κἂν βαρὺς μάτην λέγῃ,
Καὶ παντὸς εὐρίπιστος ἀνέμου βίᾳ!
Τί δ' ἄν ποτε γνῷ δογματίζειν καὶ μέγα
Τοιοῦτο γυμνὸν καὶ κακόπλαστον κάρα;
Ἐξ οὗ πέφευγε καὶ τὸ τῶν τριχῶν γένος
Μωρᾷ κεφαλῇ μὴ θελῆσαν ἐμμένειν.
Ναὶ, φησὶν, ἀλλ' ἔπαιζον, οὐκ ἐλοιδόρουν,
Παίζει δὲ καὶ γέρων τις· οὐδεὶς τις φθόνος.
Μόγις μὲν, ὦ βέλτιστε, καὶ μακρῷ χρόνῳ.
Πλὴν ἀλλ' ἀρίστως καὶ καλῶς ἀπεκρίνω,
Καὶ τίς σοφιστὴς ἀνταποκρίναιτό σοι;
Καὶ παττάλῳ πάτταλον ἐκκρούσοι λόγου;
Πλὴν ἀλλ' ἔδει σὲ τὴν ὅλην παροιμίαν
Ἐν νῷ βαλέσθαι, μηδὲ θάτερον μέρος.
Παίζουσι γὰρ γέροντες, ἀλλὰ σωφρόνως·
B Σὺ δ' ἐν Θεῷ, δείλαιε, παίζων οὐ τρέμεις.
Παικτὸν τὸ θεῖον, καὶ τίς οὐ φρίσσει κλύων;
Παίζεις, στερῶν με τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίδων,
Παίζεις, ξενῶν με τῆς ἀνάρχου Τριάδος·
Παίζεις, ἀποκλείων με τῆς σωτηρίας.
Σὺ καὶ κατάγχων, καὶ μαχαίρᾳ κτιννύων
Παίζεις, λέγοις ἄν. Εἰ δὲ ταῦτα παικτέα,
Ἐν σοί γε παιχθείησαν, ὡς ἔργοις μάθῃς,
Οἷον τὸ παίζειν καὶ τὸ βλασφήμως λέγειν.
Ναὶ, φησὶν, ἀλλ' ὁ Χῖος ἐξύβρικέ σε,
Ὃς οὐ τεθεὶς μοι τῆς συνηθείας πλέον,
Κατηγορεῖν σου φληνάφως πέπεικέ με.
Νόμον δὲ τοῦτον οἶσθα φιλοτησίας,
Μείζους φιάλας ἐγχωρεύειν τοῖς φίλοις.
C Ναὶ τοῦτον οἶδα φιλοτησίας νόμον,
Ἀλλ' ἔνθ' ἂν αὐτὸς εἰς τὸ δεῖπνον ἱζάνῃς·
Ἐν γὰρ λογικῶν συμποτῶν συνεδρίῳ
Νικᾷ λόγου κέρασμα τὴν οἴνου πόσιν.
Κἂν τοῦτο δ' ἂν δοίημεν, οὐδ' οὕτω πάλιν

merito id crimini datur. Non enim e lingua sola calumnia, sed e corde superabundanti prodit. Tu sane dignus es nomine quod mihi ipse indis, tu qui turpis lucri causa Deum adoras. Quem fide privatum dicis? Nonne eum qui Deum et Scripturas spirat, aut qui sponte peccati reus exsistit, aut eum qui sanguinem pauperum bibit, et ex leprosis ipsis lucrum quærit?

Quo dein sermonis artificio pium ac impium judicas, tu qui nihil prorsus didicisti? Ubi Maximus doctissimus te erudivit? ubi magnus Cyrillus doctrina te imbuit? Tu enim maximam vitæ partem silentio transigis, et si quando os aperis, jactabundus loqueris, ut Lucilius fecit; ut Flaccus grammaticus in loquendo rauco gutture verba proferebat. Tu autem revera labiis captus corde es pinguis; te enim ipsum non nosti, et proximum ignoras. In exstasi quidem es tu, non vero ea quam Davides olim expertus est. Omnis homo impius, tu dicis, et teipsum haud cognitum habes. Sed denominatio ipsa indolem tuam testatur. Bar enim græco sermone filius est, ut Bar Jona. Et suis quidem significatio manifesta est; porcus enim apud antiquos isto vocabulo indicabatur. Harum duarum vocum mixturam faciat qui volet. Tu igitur, qui talis es, fidem meam suspectam reddis. O mens futilis, licet pro homine gravi habearis, o fidem tuam ventosam! Quid igitur magni ingenium adeo pravum et male formatum unquam docere poterit, cui crines ipsi valedixerunt, stulto capiti nolens amplius inesse. Ita est, inquit; sed ludebam, non calumniabar. Ludit vero etiam senex quidam, sine invidia, o bone, et paucis. Tu autem scite et prudenter respondisti. Quis autem philo-
D sophus tibi reponet? aut quis disserendo clavum clavo pepulerit? Sed te totam parœmiam, non partem, in mente ponere decebat.

Senes quidem ludunt, sed cum prudentia. Tu, e contra, res divinas pro ludibrio habere non horrescis, quod vel referens ego horresco? Tu ludis, cœlesti spe Trinitate quæ sine principio est, me privans, salutem mihi eripiens. Tu ludum appellas strangulari et ferro occidere; quodsi hoc ludere est, in te iste ludus cadat, ut discas re ipsa, quid sibi velit ludere et calumniari. At, inquit, Chium vinum te insolentem fecit, quod copiose sumptum ad tibi irridendum me adegit. Legem nosti propinatorum, quæ capacissima amicis pocula offert? Novi sane hanc legem. Sed tu potius ad convivium accede; in

'Ορθῶς λέγειν ἔοικας οὐδ' ἐχεφρόνως.
Εἰ γάρ μέ τις βέβληκεν ἀδρῷ τῷ λίθῳ,
Ἔπειτα τιννὺς τῆς βολῆς τὴν εὐθύνην,
Ὁ λίθος, εἶπεν, οὐκ ἐγὼ βέβληκά σε·
Ἆρ' οὐ γελοῖος τοῦ λόγου δέδοκτό μοι;
Καὶ μᾶλλον ἂν ηὔθυντο τῆς φλυαρίας;
Ταυτόν τι καὶ σὺ καὶ νοεῖς μοι καὶ λέγεις,
Οἴνῳ προσάπτων τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν.
Ἐμοὶ δὲ καὶ μάλιστα δώσεις εὐθύνας,
Εἴπερ μεθυσθεὶς ταῦτ' ἐλήρεις ἐν μέσῳ.
Ὅταν γὰρ ἐντὸς ἐνδομυχῶν κακίαν
Πρὸ τῆς μέθης ἔκρυπτες, ἡ χρυσῆ μέθη
Εἰς ἀκοὰς ἤνεγκεν εἰς φῶς ἡμέρας.

A Ἀλλ' ἄρτι μέν σοι ταῦτα τοῦ λήρου χάριν
Εἰς πλῆγμα μικρόν. Εὐτρεπίσω δ' ἐκ λόγων,
Ὡς Μωϋσῆς σοι καὶ δεκάπληγον νέαν,
Καί μου κραταιῶς τὰς χαλάζας καρτέρει,
Καὶ τοὺς σκνίπας μου προσδόκα, καὶ βατράχους,
Τὸ ψηλαφητὸν οὐκ ἀπελπίσας σκότος,
Καὶ τἄλλα πάντα τῆς δεκαπλήγου μέρη.
Ἐμοὶ δὲ νοῦν φυλάττοι Τριὰς ἁγία
Νοὸς καθαρότητι προσκυνουμένη,
Καὶ τῷ τριφεγγεῖ καὶ μοναυγεῖ σου φάει
Ἀπροσκόπως πέμποις με τοῦ κάτω βίου
Εἰς πραέων γῆν, εἰς τὸν ἄνωθεν βίον.

potatorum logicorum enim cœtu sermonum varietas delectat. Sed hoc quoque si demus, tu nec sic congrua diceres. Ut quis lapide duro me concusserit, et post pœnam datam, Non ego, diceret, sed lapis te tetigit, nonne perridiculum hoc censeres? Sic tu quoque cogitando ac dicendo vino mali perpetrati causam attribuis. Mihi vero pœnas nihilo leviores dabis, si ebrietatis venia talia proloqui audes. Si enim malitiam antequam ebrius esses, in intima mente

B *abscondisti, ebrietas ad auditum visumque quondam proferet. At hæc quidem disserendi gratia dicta sunto pro levi castigatione; sed, Moysis instar, decem tibi plagas reservo. Tu igitur grandinem, muscas et ranas experieris; te tenebræ crassæ et decem plagæ visent. Mihi autem Trinitas sanctissima, quam sincera mente adoro, salutem det, et lumine triplici et simplici ex hac terrestri vita in terram mansuetorum, in vitam cœlestem recipiat.*

THEODORI PRODROMI

Versus : 1° in Pausaniam quemdam qui, exstincto filio, præ mœrore, lapideus, ut aiebant, factus fuerat; 2° in cadaver ambabus manibus truncum in littore inventum; 3° ad Joannicium monachum, ut ipsum haberet excusatum quod per plures dies eum non invisisset; 4° ænigma de nube.

Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ὑποθετικοὶ εἰς Παυσανίαν, ἀπολιθωθέντα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου. C

Πέτρος ἔχω Πέτρον. Ἠρετό τις Τίνα; Οὐκ ἐπικεύσω.
Υἱέα Παυσανίου, ξεῖν' ἑκατοντάλιθος.
Παυσανίας δὲ πατήρ, τρίτος πέτρος, οὕνεκα Πέτρου·
Οὐ γὰρ ἔπαυσ' ἀνίην, υἱὸν ὑποστενάχων.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ὃς Νιόβην πολύδακρυν, ἀμειψαμένην ἐπὶ πέτρην
Φύσιος ἐκ μερόπων, λάϊνον οὐ δέχεαι,
Πέτρην τανὸν δακρυχεύμονα τανὸν μέγας αἰθέριος [Ζεὺς (1),

Ἀθανάτῳ γλυφίδι στήσατο γλυψάμενος·
Δέρκεο Παυσανίην πολυπενθέα, οὕνεκα παιδὸς
Πέτρον· ἀτὰρ πετρίνην δέχνυσο καὶ Νιόβην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Παυσανίην ἡ λύπη ἀπ' ἀνέρος ἔκφανε πέτρον,
Ἐς τόδε ἀνδρομένην φύσιν ἀμειψαμένη.
Ἦ καὶ γηθοσύνη ἀπὸ πέτρου τέξεται ἄνδρα;
Οὔ, ξένε. Ῥᾳοτέρη φύσις ἔγεντο κακοῦ.

Ὑποθετικοὶ ἐπί τινι ἐκβρασθέντι τῆς θαλάσσης ἀχειρι νεκρῷ.

Ξεῖνε, τί νῦν με δέδορκας, ἐὸν περὶ ὄμμα πετάσσας,
Οὐ πτολέμοιο βίη, οὐ φονόεσσα μάχη.

Eiusdem versus exhortatorii in Pausaniam quemdam in lapidem transformatum ob mortem filii Petri.

D *Petra Petrum teneo. Quem? dixerit aliquis : non celabo. Filium Pausaniæ, peregrine, hic lapis grandissimus servat. Pater est Pausanias, petra ob lethum facius filii, quem lamentans sine fine dolore consumptus est.*

2. Idem.

Qui Nioben lacrymabundam, quæ ex muliere saxum evasit, saxosam non recipis, Jupiter Olympius sub lapidis lacrymabundi specie stylo immortali sculptam erexit; at saltem Pausaniam lugubrem contemplare qui filii ergo saxum factus est. Jam nunc Nioben in lapidem mutatam crede.

3. Idem.

Pausaniam dolor saxum fecit, ex viro natura hoc eum fieri volente. Num gaudium e saxo unquam virum eliciet? Minime, amice; natura enim non est malitiosa.

Versus consolatorii in mortuum manibus privum, e mari ejectum.

Cur me aspicis, peregrine, aridis oculis? Crede mihi, non bellum, non pugna cruenta, non

(1) Sic legitur omnino versus iste in codice ; sed mendose, procul dubio.

Οὐδέ τ' Ἄρης βροτολοιγὸς ἐμὰς ἀπενόσφισε χεῖρας.
Οἶδμα δέ μ' ἀτρυγέτου πέφνεν ἁλὸς μέλεον.
Κύμασι γὰρ μαχόμην ἐϋσέλμου ἔνδοθι νηὸς,
Νηὸς ὑγροσκελέος, νηὸς ἀελλομάχου·
Ὑγρόβιον δὲ γένος καὶ εἰναλινήχυτος ἰχθὺς
Ἀμετέρων χεράων ζεῦγος ἐθοινήσατο.
Ἰχθὺς δαίνυται ἄνδρα· ἀνὴρ δ' ἀναδαίνυται ἰχθύν·
Ἄμφω δαιτυμόνες, ὢ πόποι, ἀμφοτέρων.
Ξεῖνε, σὺ δ' ἄρ γενέταισιν ἐμοῖς ἐμὰ ῥήματ' ἔνισπε·
Γουνοῦμαι καὶ ἄχειρ· λίσσομ' ἄναυδος ἐών·
« Δυστυχεῖς, παύσασθε τραπέζης ἰχθυοέσσης,
« Λείψαθ' ἁλιτρεφέα ζῶα θαλασσοπόρα·
« Μή ποτ' ἐμοὺς ἀπροόπτως θοινίζεσθε φονῆας,
« Καί με λάθητε τόκον δαινύμενοι σφέτερον·
« Μήτηρ θ', ἥ μ' ἐλόχευσας, ἔλοις πάλιν ἔνδοθι γα-
[στρὸς,
B « Ζωὸν γειναμένη, δεχνυμένη δὲ νέκυν. »

Εἰς τὸν μοναχὸν, κῦρον Ἰωαννίκιον (1).

Οὐ μὰ σὲ, κάρα φίλον· σὲ γὰρ ὄμνυμι ὅρκιον ἱρὸν,
Ἠΰτε Πυθαγόρας τετρακτὺν, καὶ Στυγὸς ὕδωρ
Ψευδοθέων ἀγορὴ σέβεθ' ἱερὸν, εἶχε δ' ἐς ὅρκον,
Λῷστ' Ἰωαννίκιε, κῦδος γενέθλης μεροπείης·
Οὐ, μὰ σὲ, οὐ λαθόμην ὁμιλιάων τε λόγων τε,
A Ἡδυεπειάων τε καὶ ἀμυμόνων ἐφετμάων
Σῆς ἀγανοφροσύνης· ἦ γὰρ καὶ ἐμοῦ λελαθοίμην.
Ἀλλά με νοῦσος ἔρεξε, νόσων ὀλοωτάτη ἄλλων,
Καὶ μελεδὼν μυρίη, καὶ ἀπείριτα κύματα λύπης,
Ὕδρης ὀψιγόνοιο πολύπλοκα ἄλλα κάρηνα·
Τοῖσιν ἐγὼ σεῦ ἄνευθε μακροῖς ὑπὸ ἤμασι μίμνω,
Οὐδέ τε λησμοσύνῃ. Σὺ δ' ὀνειδίοις ἐπέεσσιν
Ἦτορ ἐμὸν περίτρωσας, ἀχνύμενος οὐ σάφα ταύτῃ·
Ἤ μ' ἐπέοικεν ἄχνυσθαι, ὃ μὴ νοσέοντα ἔειδες,
Ἤ τῳ ταῦθ' ἁμάρτομεν, οὐδὲ, νόσους παριδόντες,
Ἀμφὶ σὲ βαδισάμεσθα, ἐῷ δ' ἐπιμίμνομεν οἴκῳ.
Τίπτ' ἀτέλεστά μοι ἄρα χολώσεαι; Οὐ σάφα οἶδα·
Σὴν κραδίην γὰρ ἔγνων, καὶ ὀνείδεα σεμνὰ φιλίης.

Αἴνιγμα εἰς τὴν νεφέλην (2).

Υἱέος ἡμετέρου με φιτύσσατο δῖα θυγάτηρ·
B Ἠέρι δ' ἀμπελάω τῷ περιγειοτέρῳ.
Υἷιν ἐμὸν λαγόνεσσι φορευμένη εἰμὶ καὶ αὐτή·
Τὸν δέ τε γειναμένη, ὄλλυμαι· ὃς δὲ βροτοῖς
Λοιμοῦ ἀργαλέοιο δυσαλθέος ἐστὶν ἀκέστωρ·
Τὸν γενεὴ μερόπων ἡ δυσαρεστοτάτη
Καί τε μάλιστα φιλεῖ, καὶ ἀπεχθαίρῃσι μάλιστα.
Γνῶθί με, τίς τελέθω, ὃν τέκον, ὅς με τέκεν.

Mars mortalibus perniciosus, manibus me privavit meis. Fluctus nefastus maris immensi me enecavit. Cum undis enim in navi stans bene constructa pugnavi. Genus marinum, piscis ambas mihi manus mordicus abscidit. Piscis virum devorat; vir invicem piscem edit, mutuis se dentibus persequentes.

Tu, peregrine, parentibus meis hæcce verba referes; exaudi me manibus privatum, supplicor, pressa voce: Infelices, a mensa piscosa abstinete; animalia marina jam non manducate, ne forte occisores meos edatis et propriam prolem in stomachum mittatis vestrum, et ne tu, mater, cum denuo in utero mortuum concipias, quem vivum in lucem edidisti.

Ad monachum dominum Joannicium.

Proh fidem tuam, charum caput: per te enim jusjurandum sacrum facio, sicut Pythagoras per quaternum numerum, aut deorum chorus per Stygias undas jurat, mi Joannici, generis humani ornamentum! Non enim sermonum dulcium, non præceptorum prudentium quæ abs te emanant, expers esse velim. Sed morbus me excitavit perniciosus et curæ sexcentæ, et ærumnarum multitudo innumera, sicut capita hydræ renascentia. Sic, tui haud immemor, longos traho dies. Tu autem cor meum verbis diris vulnerasti crudeliter, aut quia me offendere tibi placuit, aut quia me ægrotantem ignorabas; attamen, C *licet ægrotantes, ad te non confugimus, imo domi remansimus. Cur igitur in vanum mihi succenses? Equidem nescio; animum enim tuum novi, et amicitia benigne vituperat.*

Ænigma in nubem.

Filii nostri me genuit cœlestis filia, et in aere circumfluo versor. Filium meum in utero porto; quem ubi enixa sum, pereo; hic autem mortalibus peste laborantibus medetur; quem gens hominum morosissima diligit et odit quam maxime. Examina quis sim, quem genuerim, quis me procreaverit.

(1) Idem certe cum illo de quo agitur supra col. 1071.

(2) Reperitur etiam in ms. bibliothecæ Vaticano-Palatinæ, n. XLIII, folio 90 *verso*, lin. 21.

—

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΣ ΕΙΚΟΝΙΣΜΕΝΟΝ ΤΟΝ ΒΙΟΝ.

EJUSDEM

IN VITAM SUB IMAGINE ALLEGORICA REPRÆSENTATAM.

—

Ἐμὲ, τὸν βίον, ἄνθρωπε, δέξαι σου παραινέτην.
Ἔτυχες, εὗρες, ἔλαβες, κατέσχες μου τὰς τρίχας (1);
Μὴ πρὸς ῥᾳστώνην ἐκδοθῇς, μὴ πρὸς τρυφὴν χωρήσῃς;
Μηδὲ φρονήσῃς ὑψηλὰ καὶ πέρα τοῦ μετρίου.
Γυμνόν με βλέπεις· νόησον γυμνόν μου καὶ τὸ τέλος.
Ὑπὸ τοὺς πόδας μου τροχοί· φρίττε μὴ κυλισθῶσι.
Περὶ τὰς κνήμας μου πτερά· φεύγω, παρίπταμαί σε (2).
Ζυγὰ κατέχω τῇ χειρί· φοβοῦ τὰς μετακλίσεις.
Τί με κρατεῖς; Σκιὰν κρατεῖς· πνοὴν κρατεῖς ἀνέμου.

Me, quæ vita sum, homo, aamonitricem recipe. Invenisti, tetigisti, retinuisti crines meos. Ne luxuriæ, ne mollitiei te tradas; spiritus altos sumere et modestiam offendere noli. Nudam me vides, noli finis mei nuditatem oblivisci. Pedibus meis additæ sunt rotæ; quæ ne hinc inde volvantur time; crura alata sunt; aufugio, tibi me subtraho. Trutinam manibus porto, hujus metue fluctuationes. Quid me prehendis? Umbram amplecteris; venti flatum tenes.

A Τί με κρατεῖς; Καπνὸν κρατεῖς, ὄνειρον, ἴχνος πλοίου.
Ἐμὲ, τὸν βίον, ἄνθρωπε, δέξαι σου παραινέτην.
Οὐκ ἔτυχες, οὐκ ἔλαβες, οὐκ ἔσχες μου τὰς τρίχας (3);
Μὴ σκυθρωπάσῃς τοῦ λοιποῦ, μηδὲ δυσελπιστήσῃς.
Γυμνός εἰμι, καὶ τῶν χειρῶν ἐξολισθήσας τούτων,
Ἴσως μεταῤῥυήσομαι πρὸς σὲ, καὶ μεταπέσω.
Ὑπὸ τοὺς πόδας μου τροχοί· τάχα σοι κυλισθῶσι.
Περὶ τὰς κνήμας μου πτερά· τρέχω, προσίπταμαί σοι.
Ζυγὰ κατέχω· τάχα σοι τὴν πλάστιγγα χαλάσω,
Μὴ τοίνυν ἀποπροσποιοῦ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας.

Quid me prehendis? Fumum tenes, somnium, navigii vestigia. Me, quæ vita sum, homo, admonitricem B *recipe. Non invenisti, non tetigisti, non retinuisti crines meos? sed noli mœrere, noli desperare. Nuda sum et e manibus hisce elapsa, forsitan revertar ad te. Pedibus meis adjunctæ sunt rotæ quæ forte volventur. Crura sunt alata; ad te volo; trutinam porto, in tuum forsitan commodum. Noli ergo desperare.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΣΧΕΤΛΙΑΣΤΙΚΟΙ ΕΠΙ ΤΗ ΑΤΙΜΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

—

EJUSDEM

LAMENTATIO SUPER VERBO CONTEMPTO.

—

Ἔῤῥετ' ἐμοῦ βιότοιο ἀπόπροθεν, ἔῤῥετε, βίβλοι.
Ἔῤῥε, πρόπαν μελέδημα παλαιγενέων ἀνθρώπων
Μηκέτ' ἐμοὶ πελάοις, ἄλλους δέ τε δίζεο φῶτας.

Apage ex oculis meis, libri; quidquid prisca gens mortalium curat, apage; nunquam ad me accedas, sed alios frequenta. Aristotelis artificiosæ subtilita-

C Ἔῤῥετ' Ἀριστοτέλους πολυμήχανα δήνεα τέχνης·
Θευλογίη τε Πλάτωνος, ἅπασά τε φιλοσοφίη·
Ἐμπεδοκλῆος ἄριστα μελήματα, Μοῦσαι Ὁμήρου,

tes, recedite; Platonis theologiæ ac philosophiæ, retro ite; optima Empedoclis opera, Homeri, Democriti atque Orphei (quem pater procreavit Hya-

(1) Sic et in cod. Vaticano-Palat. n. XLIII. Edit. τρίβους.

(2) Cod. Vaticano-Palat. et Edit. περίσταμαι.
(3) Edit. τριβούς.

Μοῦσαι Δημοκρίτοιο, καὶ Ὀρφέος (ὃν τέκε πατὴρ
Ὕαγρος, οὐδ' ἄρα οἱ περὶ ᾄσμασιν ἄλλος ἐρίζοι).
Οἴχεο, ῥητροσύνη· ἐξοίχεο, ὀρθογραφίη·
Ἄλλα θ' ὅσα χθονίοισι λόγῳ ἐπὶ κῦδος ὀπάζει,
Ἔῤῥετε· ἄλλῳ ἔοιτε μεληδόνος ἄξια πολλῆς,
Οὐκ ἐμοί. Ἦ γὰρ ἐγὼ κενεὸν περὶ μόχθον ἀνέτλην (1),
Ὕμμεσιν ἐμμογέων· τὸ δ' ἐτώσιος ἔπλετ' οἰζὺς,
Μαψίδιόν τε μέλημα, καὶ ἀπάτη ἀφρονεόντων.
Ἔῤῥετ' ἐμοῦ βιότοιο ἀπόπροθεν, ἔῤῥετε, βίβλοι.
Θυμὲ, σὺ δ' ἐκ σοφίης μὲν ἀπείργεο, οὐκ ἐθέλων περ·
Μηδ' ἄρ' ἔκητι λόγοιο μέγ' ἄχνυσο· μὴ δὲ σὲ λύπη

gros) musæ, recedite, certamen nolite inire. Abi, rhetorica, recede, orthographia; quæcumque gloriam mortalibus præbent, retro abite, cæterorumque, non meum animum occupate. Vanum equidem laborem sustinui pro vobis patiendo; unde ærumna, miseria, curæ et fraus prodiit.

Apage ex oculis meis, libri! Tu, mens mea, a sapientia, invita quidem, aliena es; sed ne nimis afflicta sis, et mœror qui cor edit, non te persequa-

A Θυμοβόρος κρατείτω, ἰναυομένη φίλα γυῖα.
Ἀλλὰ βίβλων τε, λόγων τε, καὶ ἀτελέος μελεδῶνος,
Τηλοῦ ἀποσκεδάζευ· ἀτὰρ θυμέλῃσι μεθίζευ,
Καί τε γελωτοπόνοισι παρέζεο, καί τε μίμοισι,
Παῖζε δ' ἐν οὐ παικτοῖσι· τὰ γὰρ βροτοὶ ἴσασιν ἄρτι
Τιμᾶν ἀφρονέοντες· ἄπιστα δὲ θέσαν τὰ λόγοιο (2).
Εἰ δ' ἄρα μὴ θυμέλῃσι παρέμμεναι ἔσχες ἐέλδωρ,
Ἧσο σιγῇ ἀκέων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων,
Μηδ' ἀγορῇ μερόπων πωλέσκεο κυδιανείρῃ,
Καὶ τάχα δυσβόρους κόσμου προφύγῃς μελεδῶνας.
Ἔῤῥετ' ἐμοῦ βιότοιο ἀπόπροθεν, ἔῤῥετε, βίβλοι.

tur, nec membra conterat corporis tui. Longe abjice libros, sermones et curas edaces; e contra theatra B *frequenta et scurrarum ac mimorum nugas audi. Lude circa res non ludicras, quas stulti tractare amant, verbo longe abjecto et spreto. Quodsi theatris operam dare nolueris, tacitus sede, hominum cœtum vita, in foro hominibus frequenti non ambulabis, et continuo curis et sollicitudinibus valedicito. Apage ex oculis meis, libri!*

THEODORI PRODROMI

CONTRA INVIDOS. — EXHORTATIO AD PIETATEM ET SAPIENTIAM.

(Ex edit. Basil. 1536, cujus textum ad ms. Vatic. CCCV emendavit Thellius.)

—

Τοῦ αὐτοῦ κατὰ φθονούντων.

Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἰνὸς ἴχνος ἐν βίῳ,
Οὐ χεῖρες εἰς ἄμυναν· ὢ δεινοῦ πάθους!
Ὡς ἂν τὰ μισάνθρωπα κέντρα τοῦ φθόνου
Ἑλὼν ἀράξω χερσὶν ἁδραῖς ἀσχέτοις·
Καὶ τοὺς κότον τρέφοντας ἐν ψυχῇ μέσῃ
Ἀειφυγίᾳ ζημιώσω καὶ πλάνῃ.
Υἱοὶ σκότους γάρ εἰσιν, ὡς υἱοὶ πλάνης,
Καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀορασίας ὅλοι [edit. ἀλει].
Νῦν δ' ἄταται [edit. νῦν δι' ἀπάτας], καὶ γὰρ ἀδρανῶς ἔχω.
Κἂν οὖν κατ' αὐτῶν ἐξοπλιῶ τὸ στόμα,
Ὡς λοιδοριῶ τὴν μισάγαθον νόσον·
Οὕτω γὰρ ἴσως νοῦς ἐμὸς παυθῇ πάθους.

C *Τοῦ αὐτοῦ Νουθετικοί.*

Ἔχε πρὸ πάντων τὸν Θεοῦ φόβον, ξένε·
Ἂν ἀγαπητοὺς τοὺς λόγους κρίνῃς ἄρα,
Νυκτὸς νοητῆς ἐνθυμούμενος ζόφον,
Ἑαυτὸν ἐκ γῆς τῶν παθῶν ἐκσπῶν φέρε.
Ῥήσει σοφῶν ῥώννυε ῥᾷστα σὸν κέαρ.
Ἅγνιζε σαυτὸν, ἀνάγου πρὸς αἰθέρα.
Σταίη γὰρ οὕτω [edit. οὕτως] σὺν σοφοῖς τὸ σὸν λάχος.
Σώφρων βίωσκε, καὶ τὸ σὸν φρούρει δέμας.
Ὕρευσον, υἱὲ, νουνεχῶς ὕδωρ λόγου.
Ἀφεὶς ἅπαντα γῆς μελουργῶν ᾄσματα,
Ἰς ἰσχυρὰ κραύγασον, ἐξ ὕψους ἴθι
Εἰς γλῶσσαν, ὡς μέλποιμι τῷ πλάσαντί με.

Ejusdem contra invidos.

Non inest nobis vestigium vigoris; manus ad defensionem desunt, o infortunium! quibus diros invidiæ aculeos disrumpam, quibus eos qui in animo invidiam alunt, ad exsilium et miseriam condemnem.

Tenebrarum enim filii sunt et erroris, et hanc ob causam cæci. Parcite mihi ægro et viribus destituto. Quid si nunc contra illos versus meos armem; si morbo funesto maledicerem? Sic enim animus meus dura pati desinet.

D Ejusdem versus adhortatorii.

Ante omnia Deum time, et quando sermones recenses salutares, in noctis tenebris reconditus meditare, et ab omnibus te humanis exue passionibus. Sapientium dictis cor tuum robora, teipsum sanctifica et cœlestia meditare. Sic enim sors tua cum sapientibus stabit. Vive prudenter, et corpus tuum conserva. Verbi aquam sollicite hauri; omnibus omissis terræ cantibus gemitus cie, et animum in altum tolle, Creatori tuo carmen psallendo.

(1) In cod. 2831, μόχθια ἔτλην.

(2) Legend. forsan θεσμὰ λόγοιο.

Τύμβος.

Τί τοὺς τύπους ἕστηκας ἱστορῶν, ξένε,
Ὡς ἂν τὸν ἐντὸς τῆς πλακὸς μάθῃς νέκυν,
Ὁ τύμβος αὐτὸς πάντα σοι φράζων φθάνω,
Καὶ καινὸν οὐδὲν, εἰ λαλεῖ σοι καὶ τάφος·
Ἡ γὰρ γραφὴ κράζοντας οἶδε τοὺς λίθους.
Σκύμνος λέοντος παρ' ἐμοὶ κεῖται μένων,
Σκύμνος λεόντων, ἀλλὰ καὶ μέγας λέων·
Ὑπνοῖ δὲ, μύσας τὰς πτύχας τῶν ὀμμάτων,
Ἓν τοῦτο παθὼν οὐ λεοντῶδες πάθος.
Πύργον καλύπτω χάλκεον τῶν Αὐσόνων,
Ῥώμης νεαρᾶς ἀδαμάντινον δόρυ,
Κωνσταντῖνον, τὸ θαῦμα τῶν Καμυτζίων·
Τὸν πανσέβαστον οὐ τοσοῦτον ἀξίᾳ,
Ὅσον φρονήσει καὶ κράτει στρατηγίας·
Ὃς ἀμφὶ δυσμὴν, ἀμφὶ βοῤῥᾶν, καὶ νότον,
Καὶ τὰς ἑῴας ἀστραπὰς τοῦ φωσφόρου,
Πρηστήριον πῦρ βαρβάροις ἐπεῤῥάγη.

Ξένος.

Τὸν σύζυγον φῂς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας,
Τῆς πορφυρανθόπαιδος, ἀλλὰ μητρόθεν,
Ἣ καὶ συνελθὼν, ὡς σελήνῃ φωσφόρος,
Τοὺς παῖδας ἐξέφαυσεν, ἄλλους ἀστέρας,
(1) Ἐκεῖνον αὐτὸν εὐστοχήσας τοῦ λόγου.
Εἶτ' οὐ λέγεις μοι, τύμβε, τὴν Ῥώμην μύσαι,
Τῶν τοῦ Σεβαστοῦ καμμυσάντων ὀμμάτων;

Τύμβος.

Ὀρθῶς ἔφης· πλὴν καὶ τὰ λοιπά μοι σκόπει,
Καὶ κλαῦσον, εἴ τις καὶ ῥανίς σοι δακρύων.
Ἀνατροπὴν γὰρ παντὸς τοῦ γένους βλέπεις,
Καὶ φυρμὸν ἀθρεῖς βασιλικῆς ἑστίας,
A Λαμπρᾶς ἀπορφάνισμα καλλιτεκνίας,
Καὶ συμφυοῦς χήρευμα καλλινυμφίας,
Καὶ τῆς τύχης κύβευμα πρὸς τὸ κατόπιν.
Ὁρᾷς ἐκείνην τὴν καλὴν, τὴν ὀλβίαν,
Τὴν ἐν χλιδῶσιν ἀμφίοις ἐσταλμένην·
Ὁρᾷς ἐκείνην τὴν μελαμφόρον πάλιν·
Μιᾶς γυναικός εἰσιν εἰκόνες δύο·
Αὐτῆς ἐκείνης, τῆς νέας χήρας, λέγω.
Ἡ μὲν, τυποῦσα τὴν χθὲς εὐετηρίαν,
Ἡ δ' αὖ τὸ πένθος καὶ τὰ τῆς δυσκληρίας·
Τῷ γὰρ ἑαυτῆς συμφαίνουσα φωσφόρῳ
Καὶ δύντι συνέδυνεν ἐν τοῖς ἀμφίοις.
Ἀλλ', ὦ συνάπτων πνεῦμα σαρκὶ καὶ λύων,
Ὡς ἂν συνάψῃς μυστικώτερον πάλιν,
Ἕνωσον αὖθις, οὓς διέστησας κάτω,
B Εἰς ἓν κατασκήνωμα καὶ τρυφὴν μίαν·
Οὐ γὰρ διαιροῦν, ἀλλ' ἑνοῦν ἀπεστάλης.

Τοῦ αὐτοῦ.

Σοὶ τῇ τραπέζῃ τῶν Θεοῦ μυστηρίων,
Ἣν αἷμα καὶ σὰρξ συστολίζει Δεσπότου,
Τὴν χρυσοϋφῆ προκομίζω πορφύραν,
Ἡ πορφυρανθόπαιδος ἐκ Θεοδώρας,
Μητρὸς Κομνηνῆς Κομνηνὴ παῖς, Μαρία,
Κωνσταντίνου δὲ σύζυγος Καμυτζίου·
Ὦ συνεπαυγάσασα τῷ πρόσθεν βίῳ,
Ταῖς ὑστέραις νῦν συμμελαίνομαι τύχαις·
Σὺ δ', ἄρτε καινὲ, καὶ κρατὴρ ζωῆς βρύων,
Τῆς σῆς τραπέζης μυστικοὺς δαιτυμόνας
Ποίησον ἡμᾶς τῇ τελευταίᾳ κρίσει,
C Τῶν σῶν κεραννὺς ἐνθέων σιτισμάτων.

Tumulus.

Quid adstas, peregrine, inscriptionem hancce legens? Visne mortuum intus reconditum novisse? Ego tumulus te certiorem facio, et sepulcrum ipsum ad te loqui non mirum est. Scriptura enim lapidibus vocem dedit. Apud me leo catulus jacet, sed leo adultus quoque dormit ibidem supercilia movens, in quo uno leonem non agit. Turrim æneam Ausonum condo, jaculum Romæ novæ æreum, Constantinum, decus Camytziorum, summe venerandum non tam dignitate quam intelligentia et rei bellicæ peritia, qui versus occidentem, septentrionem, austrum et orientem ignis ardens in hostem ruit.

Peregrinus.

Mariæ Comnenæ consortem nominas feminæ in purpura natæ a matre; cum qua vivens, ut Lucifer cum Luna, filios quasi astra procreavit. At Romam cæcutire dum oculi divi imperatoris clausi sunt, non mihi dicis!

Tumulus.

Bene dicis: sed cæterorum quoque rationem habe et lacrimare, si quis fons lacrimarum tibi superest. Totius generis subversionem et domus cæsareæ contaminationem vides; pulchrorum liberorum mors matrem formosam viduam reddidit. En fortunæ vicissitudinem! Pulchram illam ac fortunatam auro splendentem vidisti; nunc eandem veste lugubri indutam aspicis. Sub duabus eadem mulier speciebus adest: uxor felix et vidua lugens. Cum enim una cum Lucifero suo oriente eluxisset, cum occidente et ipsa occidit. Tu autem qui spiritum carni addis et demis, uni denuo mystice quod distinxisti in hac vita, in unum tabernaculum et ad gaudium æternum; non enim ad dissolvendum, sed ad coadunandum missus es.

Ejusdem.

D *Tibi, divinorum mysteriorum mensa, quam sanguis et caro Domini ornat, purpuram auro distinctam superinduo Theodoræ Comnenæ matris purpuratæ filia Maria Comnena, uxor autem Constantini Camytzii, cujus ut antea vitam illustravi, sic nunc fatis ejus supremis obscurata sum: tu vero, o panis nove et calix vitam scaturiens, mensæ tuæ mysticos constitue convivas tempore ultimi judicii cibi tui mystici participes factos.*

(1) Ms. nostrum sequor in quo nulla hic exstat interlocutorum distinctio; videtur autem versus hic *Tumulo* tribuendus et sequentes *Peregrino*.

INDEX

AD

HISTORIAM JOANNIS CINNAMI.

Revocatur *Lector* ad numeros grandiores in textu expressos.

—

A

B

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FINIS TOMI CENTESIMI TRICESIMI TERTII.